

FRANCE BEZLAJ
ETIMOLOŠKI SLOVAR
SLOVENSKEGA JEZIKA
Š-Ž

*BEZLAJ / ETIMOLOŠKI SLOVAR
SLOVENSKEGA JEZIKA – IV*

FRANCE BEZLAJ

ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA

ČETRТА KNJIGA

Š – Ž

AVTORJI GESEL

FRANCE BEZLAJ, MARKO SNOJ IN METKA FURLAN

UREDILA

MARKO SNOJ IN METKA FURLAN

LJUBLJANA 2005

IZDALA SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER
INŠTITUT ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA
ETIMOLOŠKO-ONOMASTIČNA SEKCIJA
ZALOŽILA ZALOŽBA ZRC

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9616568191>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'374.4

BEZLAJ, France

Etimološki slovar slovenskega jezika / France Bezljaj ;
izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, In-
štitut za slovenski jezik. - Ljubljana : Mladinska knjiga,
1976-2005

4. zvezek izšel pri Založbi ZRC

Knj. 4: Š-Ž / avtorji gesel France Bezljaj, Marko Snoj in
Metka Furlan ; izdala Slovenska akademija znanosti in
umetnosti [in] Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut
za slovenski jezik Frana Ramovša, Etimološko-onomas-
tična sekcija. - 2005

ISBN 961-6568-19-1 (zv. 4)

4728325

DODATEK K BIBLIOGRAFIJI

- Acts Acts of the Vth International Congress of Hittitology. Çorum, September 2-6, 2002 (v tisku).
- Alasia G. A. da Sommaripa, Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila. Videm 1607. Faksimile. Ur. B. Gerlanc. Ljubljana – Devin-Nabrežina – Trst 1979; Alafia da Sommaripa. Vocabolario italiano e schiauo 1607. Obrnjeni slovar. Računalniška datoteka. Izdelala M. Furlan. Ljubljana 1996.
- Alessio, LE G. Alessio, Lexicon etymologicum. Supplemento ai dizionari etimologici latini e romanzi. Napoli 1976.
- Anić-Goldstein, RSN V. Anić, I. Goldstein, Rječnik stranih riječi. Drugo izdanje. Zagreb 2000.
- Anikin A. E. Anikin, Ètimologija i balto-slavjanskoe leksičeskoe sravnenie v praslavjanskoj leksikografii. Materiali dlja balto-slavjanskogo slovarja. Vyp. 1. Novosibirsk 1998.
- Annenkov, Bot. slov. N. Annenkov, Botaničeskij slovar'. Petersburg 1878.
- AUI Anatolisch und Indogermanisch/Anatolico e Indoeuropeo. Akten des Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft. Pavia, 22.–25. September 1998. Hrsg. O. Carruba und W. Meid. Innsbruck 2001.
- AUSB Annales Universitatis scientiarum Budapestiensis. Sectio linguistica. Budapest 1957–.
- B. de Courtenay, CR G. Baudouin de Courtenay, Il Catechismo Resiano con una prefazione del dott. G. Loschi. Udine 1894.
- B. de Courtenay, rkp. G. Baudouin de Courtenay, Rezijanski slovar. Rokopis.
- Badjura, KG R. Badjura, Krajepisno gradivo. Dodatki k Ljudski geografiji (1953). Tipkopis. Ljubljana 1963.
- BADŽ Besedni atlas za domače živali (BADŽ). I. zv.: Perutnina. Ljubljana 2003.
- Barlè J. Barlè, Prinosi slovenskim nazivima bilja. Zagreb 1937.
- BDA Bŕlgarski dialekten atlas. Obobštavašt tom I–III. Fonetika. Akcentologija. Leksika. Sofija 2001.
- Bèlič-Kamiš-Kučera, Stč. sl. J. Bèlič, A. Kamiš, K. Kučera, Malý staročeský slovník. Praha 1978.
- Benveniste, Inst. È. Benveniste, Le vocabulaire des institutions indo-européennes I–II. Paris 1969.
- BER Bŕlgarski etimologičen rečnik I–. Sŕstavili B. Georgiev, I. Gŕlbov, J. Zaimov, S. Ilčev idr. Sofija 1971–.
- Besedišče² Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. Po gradivu za Slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ur. I. Šircelj-Znidaršič. Ljubljana 1998.
- Bezljaj, ZJS F. Bezljaj, Zbrani jezikoslovni spisi I–II. Ur. M. Furlan. Ljubljana 2003.
- Biblia 1984 II Jurij Dalmatin, Biblia 1984. II. Teil: Abhandlungen. Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen. III. Band. München 1976.
- Billy, TLG P.-H. Billy, Thesaurus Linguae Gallicae. Hildesheim – Zürich – New York 1993.
- BLSJ Besedilne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena. Ur. M. Jesenšek. Maribor 2004.
- Bojanić-Trivunac, RDG M. Bojanić-R. Trivunac, Rječnik dubrovačkog govora. Beograd 2002 (= SDZb. XLIX).
- Boryš, Czak. stud. W. Boryš, Czakawskie studia leksykalne. Warszawa 1999.
- Brechenmacher, EWDF J. K. Brechenmacher, Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen I–II. Limburg an der Lahn 1957–63.
- Brückner, Slaw. Fw. A. Brückner, Die slavischen Fremdwörter im Litauischen. Weimar 1877.
- BS – ZKI Břižinski spomeniki. Znanstvenokritična izdaja. Ur. F. Bernik, J. Faganel, B. Grafenauer, F. Jakopin, J. Kos, T. Logar, B. Paternu, M. Smolik. Ljubljana 1992.
- Bulachovskij L. A. Bulachovskij, Vybrani praci v p'jati tomach I–V. Kyŕv 1975–83.
- Cel. zvon Celovški zvon. Vseslovenska revija za leposlovje, kritiko, kulturna, družbena in verska vprašanja. Celovec 1983–.
- Cevc, Velika planina¹ A. Cevc, Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev. Ljubljana 1972.
- Cevc, Velika planina³ A. Cevc, Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev. Tretja, dopolnjena izdaja. Ljubljana 1993.
- Chantraine P. Chantraine, Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Paris 1968–80.

- Cigale, Wb. Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Hrsg. auf Kosten des Hochwürdigsten Herrn fürstbischöfes von Laibach, Anton Alois Wolf. Laibach 1860.
- Cossutta, NPK R. Cossutta, Narečna podoba Križa pri Trstu. Koper 2001.
- Cossutta, PV R. Cossutta, Poljedelsko in vinogradniško izrazje v slovenski Istri. Koper 2002.
- Cossutta, SDLA - TS R. Cossutta, Slovenski dialektološki leksikalni atlas Tržaške pokrajine (SDLA - TS). Trst 1987.
- Cvetko Orešnik, MPBUJO V. Cvetko Orešnik, K metodologiji preučevanja baltoslovansko-indoiranskih jezikovnih odnosov. Ljubljana 1998.
- CWPL Copenhagen Working Papers in Linguistics I-. Institut for almen og anvendt sprogvidenskab. København 1991-.
- Černych P. Ja. Černych, Istoriko-ëtimologičeskij slovar' sovremennogo russkogo jazyka I-II. Moskva 1993.
- Dapit, ACR R. Dapit, Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo. I Area di Solbica/Stolvizza e Korjto/Coritis. Padova 1995; II Area di Osoanë/Oseacco e Učja/Uccea. Padova 1998.
- Darms, SS G. Darms, Schwäher und Schwager, Hahn und Huhn. Die Vřdghi-Ableitung im Germanischen. München 1978.
- Decarli, Pandolo L. Decarli, Pandolo. Koper 1994.
- Devoto, AEI G. Devoto, Avviamento alla etimologia italiana. Firenze 1967.
- Dolenc, Bogataj, DŽ J. Dolenc, A. Bogataj idr., Doba železarstva v Železnikih. Pregled obdobja železarstva in z njim povezane dejavnosti v Železnikih in okolici od prvih začetkov do zadnjega preboda. Železniki 2002.
- Doria M. Doria, Grande dizionario del dialetto triestino. Con la collaborazione di C. Nollani. Trieste 1987.
- Doria, Alla ricerca M. Doria, Alla ricerca di toponimi prelatini nel Carso. Testo di una conferenza tenuta a Trieste, per la "Sezione Studi Carsici" del Centro di Antichità Altoadiatiche, il 15 aprile 1971. Trieste 1971.
- Drosdowski, HW Das Herkunftswörterbuch. Die Etymologie der deutschen Sprache. 2., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage von G. Drosdowski. Duden Band 7. Mannheim - Wien - Zürich 1989.
- Dybo, Osnovy (Slovar') V. A. Dybo, G. I. Zamjatina, S. L. Nikolaev, Osnovy slavjanskoj akcentologii. Slovar'. Moskva 1993.
- ERSJ OS M. Bjelečić, J. Vlajić-Popović, P. Ivić, A. Loma, S. Petrović, B. Sikimić, Ogljedna sveška. Beograd 1998.
- Etimologija Etimologija. Referati sa Znanstvenog skupa o etimologiji održanog 4. i 5. lipnja 1987 u Zagrebu. Zagreb 1993.
- EWU Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. Erarbeitet im Institut für Sprachwissenschaft der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Herausgeber L. Benkő; Redakteure K. Gerstner, A. S. Hámori, G. Zaicz; Autoren B. Büky, K. Gerstner, A. S. Hámori, E. Hexendorf, L. Horváth, G. Zaicz. Budapest 1993-97.
- Faggin, VDLF G. Faggin, Vocabolario della Lingua Friulana I-II. Udine 1985.
- Filipi, BB G. Filipi, Betinska brodogradnja. Etimologijski rječnik pučkog nazivlja. Šibenik 1997.
- Filipi, ILA G. Filipi, Istrorumunjski lingvistički atlas/Atlasul Lingvistic Istrorumân/Atlante Linguistico Istrorumeno. Pula 2002.
- Filipi, IO G. Filipi, Istarska ornitonimija. Etimologijski rječnik pučkog nazivlja. Rijeka 1994.
- Filipi-Bursić Giudici, ILA G. Filipi-B. Bursić Giudici, Istriotski lingvistični atlas/Atlante linguistico istrioto. Pula 1998.
- FOC Folia onomastica Croatica. Zagreb 1992-.
- Förstemann, AN E. Förstemann, Altheutsches Namenbuch: I Personennamen; II Ortsnamen. Zweite, völlig umgearbeitete Auflage. Bonn 1900-16. Nachdruck 1966-83.
- Frau, DT G. Frau, Dizionario toponomastico Friuli-Venezia Giulia. Udine 1978.
- Friedrich, HE J. Friedrich, Hethitisches Elementarbuch. Erster Teil: Kurzgefaßte Grammatik. Dritte, unveränderte Auflage. Heidelberg 1974.
- Gamillscheg, EWFS E. Gamillscheg, Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache. Heidelberg 1928.
- Gamkrelidze-Ivanov, IJI T. V. Gamkrelidze, V. V. Ivanov, Indoevropskij jazyk i indoevropejcy. Rekonstrukcija i istoriko-tipologičeskij analiz prajazyka i protokultury. Tbilisi 1984.
- Gašperšič, Vigenjc J. Gašperšič, Vigenjc. Vodnik po zgodovinskih žebljarskih kovačnicah v Kamni Gorici, Kolnici, Kropi in Železnikih. Ljubljana 1956.
- Geister, OAS I. Geister, Ornitolški atlas Slovenije. Razširjenost gnezdičk. Ljubljana 1995.
- Glonar, PS J. Glonar, Poučni slovar I-II. Ljubljana 1931-1933.
- Grammatische Kategorien Grammatische Kategorien. Funktion und Geschichte. Akten der VII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft Berlin, 20.-25. Februar 1983. Hrsg. B. Schlerath. Wiesbaden 1985.

- Greenberg, HPSL M. L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg 2000.
- Greenberg, ZGSJ M. L. Greenberg, *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor 2002.
- Gregorič, Gradivo J. Gregorič, *Gradivo za kostelski slovar*. Računalniška datoteka.
- Grimm, DTV Deutsches Wörterbuch von J. und W. Grimm 1–33. Verlag von S. Hirzel. Leipzig 1954–1984. Fotomechanischer Nachdruck. München 1999.
- GSJ Gdańskie Studia Językoznawcze. Gdańsk 1975–.
- HER Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb 2002.
- Hoad T. F. Hoad, *The Oxford Concise Dictionary of English Etymology*. Oxford 1986.
- Hock, FME W. Hock, *Der Flexionsakzent im mittelbulgarischen Evangelie 1139 (NBKM) I–II*. München 1992.
- Houtzagers, ČD H. P. Houtzagers, *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*. Studies in Slavic and General Linguistics 5. Amsterdam 1985.
- HS Historische Sprachforschung (Historical Linguistics) bisher Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung. Begründet von A. Kuhn. (= KZ).
- In honorem H. Pedersen In honorem Holger Pedersen. Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft vom 26. bis 28. März 1993 in Kopenhagen. Unter Mitwirkung von B. Nielsen herausgegeben von J. E. Rasmussen. Wiesbaden 1994.
- Istoriski časopis Istoriski časopis. Beograd 1949–.
- Ivančič, DSBG B. Ivančič, *Diferencialni slovar bovškega govora*. Seminarska naloga. Ljubljana 2000.
- Jakomin, NS D. Jakomin, *Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru*. Trst 1995.
- Jaškin, Belarus. I. Ja. Jaškin, *Belaruskija geografičnyja nazvy. Tapagrafija*. Hidralogija. Minsk 1971.
- Jazyki Malye in bol'sie jazyki. In memoriam acad. Nikita I. Tolstoj. Tartu 1998.
- Jeklo in ljudje Jeklo in ljudje. Jeseniški zbornik VI. Ur. T. Konobelj. Jesenice 1991.
- Karaš, Nazwy M. Karaš, *Nazwy miejscowe typu Podgóra, Zalas w języku polskim i innych językach słowiańskich*. Wrocław 1955.
- Karničar, Gutschmann Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter von O. Gutschmann. Klagenfurt 1789. Auf Slowenisch-Deutsch umgekehrt und bearbeitet von L. Karničar. Graz 1999.
- Karulis, LEV K. Karulis, *Latviešu etimoloģijas vārdnīca I–II*. Riga 1992.
- Kastelec-Vorenc Novum Dictionarium Latino-Carniolicum (1710). Rokopis hrani Seminario arcivescovile v Gorici; Slovensko-latinski slovar. Izdelal J. Stabej po: Matija Kastelec-Gregor Vorenc, *Dictionarium-Carniolicum (1680–1710)*. Ljubljana 1997.
- Kelemina, BPSL Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Z mitološkimi uvodom uredil Jakob Kelemina. Ljubljana 1930.
- Kenda-Jež, Gradivo C. Kenda-Jež, *Gradivo za cerkljanski slovar*. Računalniška datoteka.
- Kenda-Jež, Mag. C. Kenda-Jež, *Besedišče cerkljanskega narečja*. Zasnova narečnega slovarja (A–K). Magistrska naloga. Ljubljana 1994.
- Kimball, HHP S. E. Kimball, *Hittite Historical Phonology*. Innsbruck 1999.
- KKD I Koroški kulturni dnevi I. Zbornik predavanj. Maribor 1973.
- Kleindienst, Bam knapa L. Kleindienst, *Bam knapa vzela, bam zméraj vesela*. Ljubljana 1995.
- Klemenčič, Mag. S. Klemenčič, *Pogledi na kentum in satem*. Magistrsko delo. Ljubljana 2003.
- KLS Krajevni leksikon Slovenije I–IV. I. knjiga: Zahodni del Slovenije. S sodelovanjem F. Planine in Ž. Šiferja pripravil in uredil R. Savnik. Ljubljana 1968. Druga knjiga: Jedro osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del. S sodelovanjem F. Planine in Ž. Šiferja pripravil in uredil R. Savnik. Ljubljana 1971. III. knjiga: Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo. S sodelovanjem F. Planine pripravil in uredil R. Savnik. Ljubljana 1976. IV. knjiga: Podravje in Pomurje. S sodelovanjem F. Planine pripravil in uredil R. Savnik. Ljubljana 1980.
- KLSI Krajevni leksikon Slovencev v Italiji. Topografski, zemljepisni, zgodovinski, kulturni, gospodarski in turistični podatki o krajih v Italiji, ki jih naseljujejo Slovenci. Ur. M. Bufon, A. Kalc. Prva knjiga. Tržaška pokrajina. Trst 1990.
- Kluge²² F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 22. Auflage unter Mithilfe von M. Bürgisser und B. Gregor völlig neu bearbeitet von E. Seebold. Berlin – New York 1989.
- Kluge²³ F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 23., erweiterte Auflage bearbeitet von E. Seebold. Berlin – New York 1995.
- Koletnik M. Koletnik, *Slovenskogoriško narečje*. Maribor 2001.
- Kos, UBKŽ D. Kos, *Urbarji za Belo krajino in Zumberk (15–18. stoletje) I–II*. Novejši urbarji za Slovenijo. Prvi zvezek. Viri za zgodovino Slovencev. Trinajsta knjiga. Ljubljana 1991.
- Kosovitz D. Kosovitz, *Dizionario del dialetto triestino e della lingua italiana, compilato sui migliori vocabolari italiani per cura di Ernesto Kosovitz*. Trieste 1889.

- Košir, Rutarška špraha
Koštiál, LŠ
Kovačec, IHR
- Kukanja, SDLA - KP/1
- Kuret, Maske
Kuret, OS
Leto svetnikov
- Leuvenese bijdragen.
Lexer, Mhd. TW
Likovič
Lindberg-Gerd, SNPR
- Littmann, Morg. Wörter
- LIV
- LK
- Logar, DJR
- LPSRH
Lühr, Expressivität
Lurker, LGD
- Mader, AS
Mél. Pedersen
- Melchert, AHP
Melchert, SHHP
- Menges, OE
- Merkù, 1300
Merkù, SKII
Merkù, SPZM
Merkù, TT
Merkù, TZ
Merše, VVG
- Metelko, Lehrgebäude
- Mikhailov, FS
- Mikhailov, JP
- Möderndorfer, LM
Morato
Mtpn. Belarus.
- Narten, SAV
Nikolaev-Tolstaja, SKTG
- Nosić, HOP
Novak, MP
- Novak, Slovar²
- Oettinger, IHW
- S. Košir, Rutarška špraha. Rkp. Rute 1995.
R. Koštiál, Ljudske iz šavrinske Istre. Devin 1996.
A. Kovačec, Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima). Pula 1998.
V. Kukanja, Slovenski dialektološki leksikalni atlas Koprške pokrajine (SDLA - KP (1)). Tesi di laurea. Trieste 1987 - 1988.
N. Kuret, Maske slovenskih pokrajin. Ljubljana 1984.
N. Kuret, Opuscula selecta. Poglavlja iz ljudske kulture. Ljubljana 1997.
Leto svetnikov I-IV. Izdajo sta pripravila dr. M. Miklavčič in J. Dolenc. Ljubljana 1968-1973.
Leuvenese bijdragen. Leuven 1911-.
Matthias Lexers Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. 36. Auflage. Leipzig 1980.
J. Likovič, Svetinje nad Barjem. Legende in pripovedke. Ljubljana 1942.
G. U. Lindberg, A. S. Gerd, Slovar' nazvanij presnovodnych ryb SSSR. Leningrad 1972.
E. Littmann, Morgenländische Wörter im Deutschen. 2. vermehrte und verbesserte Auflage. Tübingen 1924.
Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen. Unter Leitung von H. Rix und der Mitarbeit vieler anderer bearbeitet von M. Kümmel, Th. Zehnder, R. Lipp, B. Schirmer. Wiesbaden 1998.
H. Popowska-Taborska, W. Boryś, Leksyka kaszubska na tle słowiańskim. Warszawa 1996.
T. Logar, Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave. Ur. K. Kenda-Jež. Ljubljana 1996.
Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvaške. Zagreb 1976.
R. Lühr, Expressivität und Lautgesetz. Heidelberg 1988.
M. Lurker, Lexikon der Götter und Dämonen. Zweite, erweiterte Auflage. Stuttgart 1989.
B. Mader, Die Alpenlawen in der Steiermark. Wien 1986.
Mélanges linguistiques offerts à M. Holger Pedersen à l'occasion de son soixante-dixième anniversaire 7 avril 1937. Ur. L. Hjelmslev et al. København 1937.
H. C. Melchert, Anatolian Historical Phonology. Amsterdam-Atlanta 1994.
H. C. Melchert, Studies in Hittite Historical Phonology. Ergänzungsheft zur Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung Nr. 32. Göttingen 1984.
K. H. Menges, The Oriental elements in the vocabulary of the oldest Russian epos. Word, supplement 7. New York 1951.
P. Merkù, 1300 primorskih priimkov. Trst 2004.
P. Merkù, Slovenska krajevna imena v Italiji. Priročnik. Trst 1999.
P. Merkù, Slovenski priimki na zahodni meji. Trst 1982.
P. Merkù, La Toponomastica dell'Alta Val Torre. Lusevera 1997.
P. Merkù, Toponomastika občine Zgonik. Gorica 1995.
M. Merše, Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Ljubljana 1995.
F. S. Metelko, Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen. Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky. Laibach 1825.
N. Mikhailov, Frühslowenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550). Studies in Slavic and General Linguistics. Volume 26. Amsterdam - Atlanta, GA 1998.
N. Mikhailov, Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine. Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550). Trst 2001.
V. Möderndorfer, Ljudska medicina pri Slovencih. Ljubljana 1964.
N. Morato, Ravnikova dediščina v Kortah. Knjižnica Annales 8. Koper 1995.
Mikratapanimija Belarusi. Matèrijaly. Rêd. M. V. Biryła, Ju. F. Mackevič. Minsk 1974.
J. Narten, Die sigmatischen Aoriste im Veda. Wiesbaden 1964.
S. L. Nikolaev, M. N. Tolstaja, Slovar' karpatoukrainskogo torun'skogo govora. Moskva 2001.
M. Nosić, Hrvatski obratni prezimenar. Rijeka 1995.
Martjanska pesmarica. Uredil in spremna besedila napisal V. Novak. Ljubljana 1997.
F. Novak, Slovar beltinskega prekmurskega govora. Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil V. Novak. Ljubljana 1996.
N. Oettinger, "Indo-Hittite"-Hypothese und Wortbildung. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft: Vorträge und kleinere Schriften 37. Innsbruck 1986.

- Oettinger, Stammbildung
OLA
N. Oettinger, Die Stammbildung des hethitischen Verbuns. Nürnberg 1979.
Gradivo za Splošnoslovanski lingvistični atlas. Kartoteko hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Olsen, NBA
B. A. Olsen, The Noun in Biblical Armenian. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 119. Berlin – New York 1999.
- Orel, AED
Ostermann
V. Orel, Albanian Etymological Dictionary. Leiden - Boston - Köln 1998.
V. Ostermann, La Vita in Friuli. Usi – costumi – credenze popolari. Ristampa della seconda edizione, riordinata, riveduta e annotata da G. Vidossi. Udine 1940.
- Pajak, Črtice
Pellegrini, Studi
J. Pajak, Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev. Ljubljana 1884.
G. B. Pellegrini, Studi di etimologia, onomasiologia e di lingue in contatto. Alessandria 1992.
- Pellegrini-Prosdocimi
Perpar, DN
G. A. Pellegrini, A. L. Prosdocimi, La lingua venetica. Firenze 1967.
J. Perpar, Slovar izposojenk v šentpavelskem govoru okrog leta 1945. Po gradivu Mihaela Prijatelja. A-diplomsko delo. Ljubljana 2001.
- Petauer, LRB
Petersson, Ar. Stud.
T. Petauer, Leksikon rastlinskih bogastev. Ljubljana 1993.
H. Petersson, Arische und armenische Studien. (LUÅ, NF avd. 1, Bd. 16, Nr. 3). Lund 1920.
- Pfeifer, EWD²
Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Erarbeitet von einem Autorenkollektiv des Zentralinstituts für Sprachwissenschaft, Berlin, unter der Leitung von W. Pfeifer. Ungekürzte, durchgesehene Ausgabe. München – Berlin 1995.
- Pinguentini, Neolatino
G. Pinguentini, Neolatino (Friulano, Veneto, Triestino) e Germanico nello Sloveno del Carso. Trieste 1969.
- Pirona, VF²
G. A. Pirona, E. Carletti, G. B. Corgnali, Il nuovo Pirona. Vocabolario friulano. Seconda edizione con aggiunte e correzioni riordinate da G. Frau. Udine 1992.
- Piskernik, Ključ²
A. Piskernik, Ključ za določanje cvetnic in praprotnic. 2. predelana in pomnožena izdaja. Ljubljana 1951.
- Pizzinini, PL
A. Pizzinini, Parores ladines. Vokabulare badiot-tudësk. Ergänzt und überarbeitet von G. Plangg. Innsbruck 1966.
- PMM
O pustu, maskah in maskiranju. Razprave in gradiva. Ur. J. Fikfak, A. Gačnik, N. Križnar, H. Podlogar-Ložar. Ljubljana 2003.
- Pohl, KS
H. D. Pohl, Kärntner Spezialitäten. Unsere Speisen – sprachwissenschaftlich betrachtet. Artikelfolge aus der Zeitschrift Die Kärntner Landsmannschaft 1998–2003. Klagenfurt 2003.
- Pohl, SKK
H. D. Pohl, Die Sprache der Kärntner Küche. Jezik koroške kuhinje. Klagenfurt/Celovec 2004.
- Pohlin, Glossarium
M. Pohlin, Glossarium Slavicum. In Supplementum ad primam partem Dictionarii Carniolici. Viennae MDCCXCII.
- Prast. i jej rozp.
Primorska srečanja
Prastowiańszczyzna i jej rozpad. Ur. J. Rusek. Warszawa 1998.
Primorska srečanja. Revija za družboslovje in kulturo. Nova Gorica (Koper, Idrija) 1977–.
- Proteus
Radovlj. zb.
Rajšp, Slovenija
Proteus. Časopis za poljudno naravoslovje. Ljubljana 1934–.
Radovljiški zbornik. Radovljica 1992.
V. Rajšp et al., Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 I–VII. Ljubljana 1995–2001.
- Ramovš, Zbrano delo II
F. Ramovš, Zbrano delo. Druga knjiga. Ur. J. Toporišič. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 23/2. Ljubljana 1997.
- Rasmussen, SM
J. E. Rasmussen, Studien zur Morphophonemik der indogermanischen Grundsprache. Innsbruck 1989.
- Rasmussen, SP
J. E. Rasmussen, Selected Papers on Indo-European Linguistics. With a Section on Comparative Eskimo Linguistics. Copenhagen 1999.
- Rejzek, ČES
Rigler, ZS I
Rigoni-Salvino, VIN
RIJ
Riječ
Ristić-Kangrga, Rečnik II
S. Rigoni-S. Salvino, Vocabolario italiano-natisoniano. San Leonardo 1999.
Raspave Inštituta za jezik JAZU. Zagreb 1968–.
Riječ. Časopis za filologiju. Rijeka 1995–.
S. Ristić i J. Kangrga, Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika. Drugi deo, Srpskohrvatsko-nemački. Beograd 1928.
- Rix, HGG
H. Rix, Historische Grammatik des Griechischen. Laut- und Formenlehre. Darmstadt 1976.
- RO
Rohlf, Gramm.
G. Rohlf, Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. I Fonetica. II Morfologia. III Sintassi e formazione delle parole. Torino 1966–1969.
- Roki, Libar
A. Ròki - Fortunato, Libar Viškiga Jazika. Priredi, obradi i fini T. Ròki. Toronto 1997.

- Rūke-Draviņa, Dim.
Schelesniker, Beiträge V. Rūke-Draviņa, Diminutive im Lettischen. Stockholm 1959.
H. Schelesniker, Beiträge zur historischen Kasusentwicklung des Slavischen. Graz–Köln 1964.
- Schrotter, Wb. der Münzkunde
Schützeichel, Ahd. Wb. F. Schrotter, Wörterbuch der Münzkunde. 2. Auflage. Berlin 1970.
R. Schützeichel, Althochdeutsches Wörterbuch. 4., überarbeitete und ergänzte Auflage. Tübingen 1989.
- Scrinari, Tergeste V. Scrinari, Tergeste (Trieste). Italia Romana: Municipi e colonie, Regio X – Venetia et Histria. Serie I, Volume X. Roma 1951.
Studia etymologica Brunensia. Praha 2000–.
Studia etymologica Cracoviensia I–. Kraków 1996–.
- SEB
SEC E. Seebold, Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch der germanischen starken Verben. Den Haag – Paris 1970.
- Seebold, VW
- SEK W. Borys, H. Popowska-Taborska, Słownik etymologiczny kaszubszczyzny I–. Warszawa 1994–.
- SEL Slovenski etnološki leksikon. Ur. A. Baš s sodelovanjem uredniških odborov. Ljubljana 2004.
- Sikimić, EMFF B. Sikimić, Etimologija i male folklorne forme. Institut za srpski jezik SANU. Biblioteka Južnoslovenskog filologa. Nova serija, knjiga II. Beograd 1996.
- Sila, Trst Trst in okolica. Zgodovinska slika. Spisal M. Sila. V Trstu 1882.
- Simek, LGM R. Simek, Lexikon der germanischen Mythologie. Stuttgart 1984.
- SJ/SLS Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies. Ljubljana – Lawrence 1997–.
- SKT Slovenska kraška terminologija/Slovene Karst Terminology. Ur. I. Gams. Ljubljana 1973.
- Skubic, Rom. M. Skubic, Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski jezikovni meji. Ljubljana 1997.
- Smole, Diss. V. Smole, Oblikoglasje in oblikoslovje šentruperskega govora. Doktorsko delo. Ljubljana 1994.
- Snoj, SES
Snoj, SES² M. Snoj, Slovenski etimološki slovar. Ljubljana 1997.
M. Snoj, Slovenski etimološki slovar. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana 2003.
- Sobolevskij, Lekcii
Solta, Die Stellung A. Sobolevskij, Lekcii po istorii russkogo jazyka. 4. izdanie. Moskva 1907.
G. R. Solta, Die Stellung des Armenischen im Kreise der indogermanischen Sprachen. Wien 1960.
- Sommer, Gr. Lautstud.
Sommer, Hb. F. Sommer, Griechische Lautstudien. Straßburg 1905.
F. Sommer, Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre. Eine Einführung in das sprachwissenschaftliche Studium des Lateins. Zweite und dritte Auflage. Heidelberg 1914.
- SP 2001 Slovenski pravopis. Ljubljana 2001.
- Spinozzi Monai, Mat. J. B. de Courtenay, Materiali per la dialettologia e l'etnografia Slava meridionale IV. Testi popolari in prosa e in versi raccolti in Val Natisone nel 1873. Inediti pubblicati a cura di L. Spinozzi Monai con commento folklorico di M. Matičetov. Trieste 1988.
Studia Romanica et Anglica Zagrabensia. Zagreb 1956–.
- SRAZ Sorbischer Sprachatlas I–XV. Bearbeitet von H. Faßke, H. Jentsch und S. Michalk. Bautzen 1965–1996.
- SS Słownik spisowného jazyka českého I–VIII. Praha 1989.
- SSJČ SSKJ Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V. Ljubljana 1970–1991.
- SSN Słownik slovenských nářečí I–. Bratislava 1994–.
- Staběj, Megiser H. Megiser, Thesaurus polyglottus. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal J. Staběj. Ljubljana 1977.
- Stanislav, SJSt
Stud. Rasmussen J. Stanislav, Slovenský Juh v stredoveku I–II. Turčianski Sv. Martin 1948.
Per aspera ad asteriscos. Studia Indogermanica in honorem Jens Elmegård Rasmussen sexagenarii Idibus Martiis anno MMIV. Ediderunt A. Hyllested, A. R. Jørgensen, J. H. Larsson et T. Olander. Innsbruck 2004.
- Stud. stpol.
Šuvremena lingvistika
Šašel-Ramovš Studia staropolskie. Księga ku czci Aleks. Brücknera. Kraków 1928.
Šuvremena lingvistika. Zagreb 1966–.
- Šega, Mag. J. Šašel, F. Ramovš, Narodno blago iz Roža. Arhiv za zgodovino in narodopisje. Knjiga II. Maribor 1936–1937.
- Šimunović, IT
Šivic-Dular, BD A. Šega, Starejši latinski jezikovni fond v slovenščini. Magistrsko delo. Ljubljana 1996.
P. Šimunović, Istočnojadranska toponimija. Split 1986.
- Škaljić, Turcizmi⁶ A. Šivic-Dular, Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih. Ljubljana 1999.
A. Škaljić, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Šesto izdanje. Sarajevo 1989.

- Škofic, Diss. J. Škofic, Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem. Doktorska disertacija. Ljubljana 1996.
- Škrabčeva misel II. Zbornik s simpozija '96. Ur. J. Toporišič. Nova Gorica 1997.
- Škrabec, JD P. S. Škrabec, Jezikoslovna dela 1–4. Ur. J. Toporišič. Nova Gorica 1994–1998.
- Škrlep D. Škrlep, Slovar poljanskega narečja. Gorenja vas 1999.
- Škrubej, Mag. K. Škrubej, Slovensko pravno izrazje v Dalmatinovi Bibliji. Magistrska naloga. Ljubljana 1998.
- Štrekelj, Hist. sl. K. Štrekelj, Historična slovnica slovenskega jezika. Prevalje 1922.
- Šulek B. Šulek, Deutsch-kroatisches Wörterbuch I–II. Zagreb 1860.
- Titl, GII J. Titl, Geografska imena v severozahodni Istri. Koper 1998.
- Tocharisch Tocharisch. Akten der Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft. Berlin, September 1990. Herausgegeben von B. Schlerath. Reykjavik 1994.
- Torkar, Mag. S. Torkar, Zgodovinska antroponimija vzhodne Tolminske. Magistrska naloga. Ljubljana 2003.
- Tornow, BD S. Tornow, Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch. Berlin 1989.
- Torp, NEO A. Torp, Nynorsk etymologisk ordbok. Oslo 1963.
- Traditiones. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje. Ljubljana 1972–.
- Tržaško ozemlje. Seznam imen. Ljubljana – Trst 1978.
- Vascotto A. Vascotto, Voci della parlata Isolana nella prima metà di questo secolo. Imola 1987.
- Vidoeski, GTDMJ B. Vidoeski, Geografskata terminologija vo dijalektite na makedonskiot jazik. Skopje 1999.
- Vinja, JE V. Vinja, Jadranske etimologije I–. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Zagreb 1998–.
- Vlajić-Popović, ISG J. Vlajić-Popović, Istarska semantika glagola udaranja u srpskom jeziku. Beograd 2002.
- Vraber T. Vraber, Sto znamenitih rastlin na Slovenskem. Ljubljana 1990.
- VuH Viehwirtschaft und Hirtenkultur. Ethnographische Studien. Herausgegeben von L. Földers unter redaktioneller Mitwirkung von B. Gunda. Budapest 1969.
- Vujičić, Rječnik M. Vujičić, Rječnik govora Prošćenja (kod Mojkovca). Podgorica 1995.
- WBÖ Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich. I–. Wien 1971–.
- Wehle, Sprechen P. Wehle, Sprechen Sie Wienerisch? Erweiterte und bearbeitete Neuauflage. Wien - Heidelberg 1980.
- Weiss, SGZD P. Weiss, Slovar govorov Zadrebke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami. Pokusni zvezek (A–H). Ljubljana 1998.
- Weitenberg, U-Stämme J. J. S. Weitenberg, Die hethitischen u-Stämme. Amsterdam 1984.
- Wolf, DG S. A. Wolf, Deutsche Gaunersprache. Wörterbuch des Rotwelschen. Hamburg 1993.
- Zbornik FF III Zbornik Filozofske fakultete III. Ljubljana 1961.
- Zdovc, SKIAK P. Zdovc, Slovenska krajevna imena na Avstrijskem Koroškem. Jezikovni priložnik. Dunaj 1993.
- Zorko, Narečna podoba Z. Zorko, Narečna podoba Dravske doline. Maribor 1995.
- ZSSP Začasni slovar slovenskih priimkov. Odgovorni redaktor akademik F. Bezljaj. Ljubljana 1974.
- ZZNT Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike. Ljubljana 1953–.

SLOVAR

Neoznačena gesla je izdelal France Bezljaj.
Gesla, označena z M. S., je izdelal Marko Snoj.
Gesla, označena z M. F., je izdelala Metka Furlan.
Dopolnila k posameznim geslom so natisnjena v oglatih oklepajih in so označena s podpisom M. S. oz. M. F.

šabēdra (f.) »človek krivih nog«, *šabedrāti*, *-ām* (v. impf.) »s krivimi nogami hoditi«. Sem cgn. *Šabeder*, *Šebeder*, po ZSSP znan v mariborski okolici in na Ptuj, kjer razvoj *v > b* pred prednjimi vokali ni potrjen.

Zato ni verjetna Pleteršnikova domneva, da je *šabēdra* fonetično razvito iz istopomenskega sln. *švēdra*, *švedrāti* (Pleteršnik II, 615). V 18. st. izpričano *shabeuz* »Verlahmter, l'hantavez, knjaft« (Gutsmann) [*šabeyc*] je deverbativna tvorba tipa *šumēvec* ← *šumēvati* iz sln. dial. iter. *šabēvati k *šabāti tipa *spēvati* k *spāti* »dormire« (o iter. tega tipa Bezljaj, SR I, 1948, 215; Erjavec, LMS 1882-1883, 275). Sln. *šabāti je sorodno s sln. *ušābniti* (v. pf.) »ukriviti« (Krelj), tudi *ušēbniti*, *ušābnem* »isto« (Pleteršnik o. c., 737, po Janežiču), ker je inf. lahko po redukciji nastal iz sln. *ušābniti, *ušābnem*. Zato bi bilo pri *šabēdra*, *šabedrāti* tako kot pri sln. *mahedrāti* iz *ma-cha-ti možno izhajati iz ekspresivnega v. *šab-ed-rā-ti k *šabāti (< *chēbāti), kar je lahko iter. tipa *tēkāti tematskega glagola *šebēš, ki ga posredno lahko potrjuje hrv. *šēbat*, *-ān* »hoditi tako, da se noge opletajo« (Dubrovnik; Bojanić-Trivunac, RDG, 445), *šēbetati*, *šēbetām/šēbecēm* »opotekati se, majati se«, tudi *šēbecati*, *šēbecēm* »tresti se, klecati (v kolenu)« (ARJ XVII, 518, 517), čak. *šēbēcot*, *-čen* »tresti« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1181). Izhodno *šebēš je pomensko najbližje lot. *škuobit* »nagniti« ob *šuoobitēs* »majati se, nečvrsto stati« (Mühlenbach-Endzelin IV, 112, 57). Iz pomena »majati, nihati, tavati« se je verjetno razvil pomen »(tipaje v temi) iskati/najti«, ki ga izkazujejo hrv. čak. *šābot*, *-on* »tipaje v temi iskati« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1175), *šābot* »tipaje kaj iskati«, pf. *našābot* »tipaje kaj najti« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 549, 674), r. dial. *šābratš* »brskati, v temi iskati«. Slednje Vasmer² IV, 392, pušča brez izvenruskih povezav. Vse verjetno v prevojnem razmerju s slov. **chab-* v *chabīna »šiba, prot«. Glej tudi *ušābati* in dalje *habina*, pa tudi sin. *švāder*, *šēver*, *šlabedrāti*. M. F.

šabēša (f.) »osvežujoča pijača iz bezgovega cvetja, limone in sladkorja«, zastarelo »osvežujoča brezalkoholna pijača, ki se odpre s pokom ob pritisku na okrogel steklen zamašek«, tudi *šabēso* (m.) »isto« (SSKJ IV, 1043). Najstarejši izpis v kartoteki SSKJ je *šabeso* (m.) iz l. 1936 (A. Debeljak, ŽiS 1936/20, 341: *etimološko nejasni šabeso*).

Po l. 1930 prevzeto iz n. *Chabeso*, kar je bilo komercialno ime za osvežilno pijačo z mlečno kislino, za katero so osnovo izdelovali blizu Dunaja. Po drugi svetovni vojni so pijačo začasno prenehali izdelovati. Danes jo v Avstriji spet izdelujejo, vendar je osnova iz citronske kisline. Na feminizacijo je vplivala pogosta raba akz., prim. podobno *kilogrām* → *kīlo* → *kīla* (f.). Izvor imena ni pojasnjen. Anić-Goldstein, RSN, 1232, sicer izvaja iz turšč. *kabezo*, vendar te turšč. besede v slovarjih ni zaslediti. M. S.

šablōna (f.) »Schablone«, adj. *šablōnski*.

Prevzeto iz n. *Schablone* (Striedter-Temps, DLS, 213), to pa v 18. st. iz srspn. *schampelūn* < frc. *échantillon* »vzorec, šablona« < stfrc. *eschanteillon (de bois)* »(lesen) vzorec«, domnevno iz stfrc. *eschanteler* »razbiti (ščit, oklep)« (Kluge²², 621; Gamillscheg, EWFS, 334). M. S.

šabraka (f.) »podsedelná odeja« (Janežič¹ II, 425; Cigale, Wb., 1329; Pleteršnik II, 615). Sem *šabrakar* (m.), g. *-ja* »izdelovalec šabrak«. V 18. st. *shabraka* »Schabracke, jesarfku pregernilu, deka, fedloufki pervifek« (Gutsmann).

Tako kot sln. *čabraka* »konjska odeja« (Cigale, l. c.; Pleteršnik I, 91), č. *čabraka* »podsedelná odeja«, slšč. *čabraka* »isto« izposojeno iz n. *Schabracke* »odeja na konjskem hrbtu« oz. *tscaberacke* »isto« (17. st.), to pa verjetno prek madž. posredovanja *csábrák* izposojeno iz turšč. *çaprak* »podsedelná odeja« (Grimm, DTV 14, 1955; Kluge²³, 621). Glej tudi *čabrāka*. M. F.

šāc (m.), g. *šāca* »zaklad« (Valjavec) = pkm. *šāc*, g. *-a* »cenitev«, v. *šācati*, *-an* »(o)ceniti« (Novak, Slovar², 144), primor. *šācat* »ceniti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 117), črnovr. *šāc*, g. *šācq* »zaklad«, v. *šācqat'*, *-qm* »ceniti«, *šācqnyq* (f.) »cenitev« (vse Tominec, 221), rož. kor. *šāc*, g. *šāca* »zaklad«, v. *šācatē*, *-am* »ceniti« (Šašel, RNB, 117), obir. kor. *šāc* (Karničar, Obir, 30). Sem cgn. *šācer*. V 16. st. *shaz* »thesaurus«, *shazati* »aestimo«, *shazar* »cenfor« (Megiser), l. 1607 *faz* »teloro«, *fazzat* »(timare)« (Alasia), v 18. st. *shaz* »thesaurus«, *shazati* »aestimare, zeiniti«, *shazar*, *shazaviz* »censor« (Kastelec-Vorenc), *shazēnga* »Schätzung« (Pohlin), *shaz* »Schatz«, *shazam* »Ichätzen« (Gutsmann).

Tako kot hrv. kajk. *šācati*, *-ām* »ocenjevati (škodo)« in *šācar* »ocenjevalec« (oboje Zumberak), gl., dl. *šāc* »zaklad« izposojeno iz srpn. *schaz*, *schatz* »denar, dobrina, bogastvo, zaklad« (Lexer, Mhd. Wb. II, 675), denom. v. *schätzen* »ocenjevati«, nomen agentis *schätzær* »ocenjevalec« (isti, o. c., 672 s.; Grafenauer, Razpr. ZDHF I, 372; Striedter-Temps, DLS, 213 s.; Skok III, 377; Schuster-Šewc, HEWb., 1403), stvn. *scaz* »denar, bogastvo, živina«, stsaš. *skatt* »isto«, got. *skatts* »denar«, stnord. *skattr* »bogastvo, denar« iz germ. **skatta-*, kar je verjetno izposojeno (Kluge²², 626) iz slov. *skòts (m.) »živina« (Jacobsson pri Vasmerju² III, 655). K pomenskemu razvoju »živina« > »bogastvo« prim. lat. *pecū* »živina« : got. *faihu* »bogastvo, imetje«.

Pomen »cenitev« (ob izposojenem »zaklad«) je internosl., nastal pod vplivom v. *šācati* »ceniti«. Tak pomen je bil podlaga za tvorbo primor. adj. *šācen človek* »spoštovan človek« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 118) < *cenjen«. Glej tudi *šōc*. M. F.

šāfar (m.), g. *-ja* »oskrbnik, najvišji hlapec na posestvu, gospodarjev zastopnik, prokurator, hišnik«, gor. tudi »glavni voznik«, v. *šāfariti*, *-ārim* (impf.) »za šāfar-

ja biti», *šafarstvo* »Schaffnersamt«; tudi *šafnar* »šafar«, v 16. st. dat. sg. *Shafnarju* (Dalmatin) (v Evangelijih inu listuvih zamenjano s *Hifhniku*; Rigler, Začetki, 214), *šhafar* »quaestor«, *šhafnar* »dispensator« (Megiser), v 17. st. *Shaffary* »dispensatores« (Janez Svetokriški), v 18. st. *shaffar* »škerbnik; curator, dispensator«, cgn. *Šafar*, *Šafer*, *Šafarič*, *Šafner* in morda *Šafec*, če z zamenjavo sufiksa.

Prevzeto iz srvn. *schaffære*, *schaffenære* »oskrbnik, prokurator na posestvu, glavni hlapec«, kar je nomen agentis od srvn. *schaffen* v pomenu »ukazovati« (Kluge²², 622) ali »urejati, skrbeti za, oskrbovati«. Iz srvn. je še star. hrv. *šafar* »uslužbenec, ki razpolaga z prihodkom posestva«, pri Belostencu *faffar* »dipenator«, ukr. *šapar*, *šachvar* »ključar, ekonom«, p. *szafarz* »oskrbnik, ključar«, č. *šafár* »oskrbnik, upravnik posestva«, slš. *šafár* »isto«, gl. *šafar*, star. dl. *schaffnar* »isto« (Miklošič, 336, Frw., 56; Striedter-Temps, DLS, 213; Mažuranič, Prinosi, 1421; Machek², 600; Schuster-Sewc, HEWb., 1403 s.). Dalje glej *šaft I–II*, *šaftik*, *šafti*, *šafati*. M. S.

šafati, -am (v. impf.) »delati, ustvarjati«, v 16. st. *shafa is Vode dobro Vino* (Krelj), *Shafovanie* »actio« (Megiser), v 18. st. *shafati is vodě vinu* »facere ex aqua vinum«, *fahaffati*, *šahaffati* »delegare, destinare, legare, ordinare, sublegare« (Kastelec-Vorenc), danes istr. *šafen* »narejen« (Sv. Anton pri Koprju; Jakomin, NS, 118); *ušafati* »pridobiti«, v 17. st. *nihdar taku dobriga Mosha nebo vezh ushafala* (Janez Svetokriški).

Prevzeto iz n. *schaffen* »delati, ustvarjati« < srvn. *schaffen* »ustvarjati, delati, urejati, naročati, zapustiti v oporoki, oskrbeti, priskrbeti«, kar je tvorjeno iz stvn. ptc. *giscaffan*, ki spada k stvn. *skepfen* »ustvariti, narediti, naročiti, odrediti«, tudi »črpati« (nvn. *schöpfen*), agl. *shape*, ags. *sciepan* »tvoriti, ustvarjati, oblikovati«, got. *gaskapjan* »ustvariti«, vse domnevno iz ide. baze *(s)kēp- »obdelovati z ostrim orodjem, cepiti« (Kluge²², 622; Pfeifer, EWD², 1175 s.; Pokorny, 931). Glej tudi *všafati*, *šaft I–II*, *šafar*, *šafti*, *šepfer. M. S.

šafan (m.), g. -a »zafran« (pkm.; Novak, Slovar², 144); pri Pteršniku II, 615, je izpričana akc. dubleta *šafran*, z enakim vzglasjem tudi I. 1851 pri Janežiču¹ II, 425: *šafran*. Sem cgn. *Šafran*, *Šafranko*, *Šafranjko*, *Šefran* iz vzdevkov, ki so človeka označevali po zafranu podobni barvi las; tudi *Žafran*, *Žefran*.

Tako kot sln. *šatrāj*, *šār*, *šēnt* z vzglasnim š- za n. sV- (o tem Striedter-Temps, DLS, 44 s.) izposojeno iz n. *Safran*. Enako substitucijsko fonetiko izpričuje tudi hrv. *šafran* »zafran«, cgn. *Šafran*, na Kosovu *šavran*, blg. *šafrán*, r. *šafrán*, p. *szafran*, č. *šafrán*, dial. *šefrán* (Bartoš, Dialektologie II, 394). Dalje glej pri starejši, srvn. izposojenki *šafrán*. M. F.

šaft I (f.), g. -i »oporoka, testament«, v 16. st. *Sturi shafft tvoji hifhi: Šakaj ti bosh vmèrl* (Dalmatin), v Registru *Shafft* kot kranjsko ob koroškem *testament*; *shafft* »ein Testament oder erbgemecht, vermachung ein Erbgeschafft« (Megiser), v 18. st. *shafft* »testamentum, porozhenie«, *shafftni lyft* »testamentum« (Kastelec-Vorenc), *kshafft* »testamentum«, *kshaftujem* »teltari, Testament machen« (Pohlin).

Kakor star. č. *kšaft*, stč. tudi *šavt* »oporoka« in star. gl. *šaft* »isto« prevzeto iz nepreglašene srvn. bav. variante *geschafft* (f., n.), kar je izpričano le v pomenih »stvar, stvarstvo, podoba, oblika, kakovost, lastnost, delo«, poleg

preglašene *gescheft*, kar je potrjeno tudi v pomenu »oporoka« < stvn. *giscafft* (f.) »stvarjenje, stvarstvo«, ki se ohranja v bav. n. *Geschäft* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 214; Machek², 302; Schuster-Sewc, HEWb., 1404). Srvn. pomen »oporoka« se je prek izpričanih »ukaz, naročilo« razvil iz »stvaritev, kar je narejeno« k n. *schaffen* »delati, ustvarjati«, srvn. *schaffen* »ustvarjati, delati, urejati, naročati, zapustiti v oporoki, oskrbeti, priskrbeti«, stvn. *scaffôn* »naročati, ukazovati«, prim. enako tvorbo v got. *gaskafsts* (f.) »stvarjenje, stvarstvo«, ags. *gesceaft* (f.) »isto« (Kluge²², 261). K izpadu vzglasne okluzive pred š ali v prim. *špân*, *šköf*, *vèlb* idr. Glej tudi *šaft II*, *kšaft*, *šafti*, *šafar*, *šafati*, *šaftik*. M. S.

šaft II (f.), g. -i »posel, delo, opravek, opravilo«, v 16. st. *Nifhter ti ne imei shaffti sleteim prauizhnim; kaj imam jest s'vami k'shaffti* (Trubar), *veliku shaffti h'kmalu* »Unmüß, occupatio«, *veliku shaffti jimejti* »multis negocijs occupari« (Megiser), v 18. st. *shafft* poleg *shaffinga* »negotium, opravilo« (Kastelec-Vorenc); rez. *šahii*, *šati* (indekl.) »opravilo, posel« (Steenwijk, SDR, 314), *Ni cón mät šahtz z niköhör* (B. de Courtenay, Mat., 98) s h < f, prim. cgn. *Habjan* < *Fabjan*, *hištrna* < *fištrna* (Ramovš, Hgr. II, 240).

Prevzeto iz nepreglašene variante srvn. *geschafft* (f.), ki je izpričana v pomenih »stvar, stvarstvo, podoba, oblika, kakovost, lastnost, delo«, *geschafft* (n.) »delo, naročilo, ukaz« poleg preglašene *gescheft* (f., n.), ki pomeni predvsem »delo, opravilo, ukaz, naročilo« k srvn. *schaffen* »ustvarjati, delati, urejati, naročati, zapustiti v oporoki, oskrbeti, priskrbeti«. K izpadu vzglasne okluzive pred š- prim. *šaft I*. Mlajša izposojenka iz nvn. *Geschäft* »delo, opravilo, kupčija, trgovina« je sln. dial. *kšeft*, g. *kšéfta* »kupčija«, istr. tudi *šeft* »delo, poklic« (Jakomin, NS, 119), č. dial. *kšeft*, p. dial. *kszeft*, *gieszeft* »trgovina«. Glej tudi *šaft I*, *kšaft*, *šaftik*, *šafti*, *šafar*, *šafati*. M. S.

šafti (adv.) »komaj, težko« (kor., gor., sav., notr., rovt., goriš.), kor. obir. *š:ft* »kaum« (Karničar, Obir, 240), črnovr. *šaft'* (Tominec, 211); tudi *šahii* (kraš., rez.), *šafat* (nadiško), v 18. st. *shäfti* »difficulter, vix« (Pohlin), *shaffti* »kaum, schwerlich« (Gutsmann).

Ramovš, Hgr. II, 240, domneva pomenski razvoj »komaj, težko« < »delovno, marljivo, prizadevno, skrbno«. Sln. *šafti* < *kšafti je torej lahko prevzeto iz bav. n. adv. k adj. *gshaffti* »deloven, marljiv, prizadeven« (navaja Schmeller, BWb. II, 379), kar ustreza knjiž. *geschäftig*, srvn. *gescheftec* »prizadeven, marljiv« k srvn. (ge)šchaft, (ge)scheft »delo, opravilo, opravek« (na to opozarja tudi Berneker I, 635). Drugače Štrekelj, JA XXVIII, 527, ki domneva prvotno prep. zvezo *iz (k)šafti k sln. *šaft* »posel, delo, opravek, opravilo«. Dalje glej *šaft I–II*, *šafati*, *šaftik*. M. S.

šaftik (adj. indekl.) »radoveden« (Bovec). Izposojeno iz bav. avstr. *geschäftig* »radoveden«, tirol. n. *gshaffti* »isto«, kor. n. *g'schaftig* »ki se izkaže, ponosen, zvedav« (Striedter-Temps, DLS, 214). Izpeljano iz n. *schaffen* »početi, delati« poleg *schöpfen* »ustvariti« (Kluge²², 631). Dalje glej *šafati*.

šága (f.) »trščica, ki se zadere za kožo« (gor.); Pteršnik navaja po Valjavcu pomen »trščica« tudi kot kajk.

Nejasno. Verjetno je -(')a-ga sufiks kot v *lošága* »dolga nerodna šiba«, *vorljága* »luža« in *poščága* »vrsta rjave žabe«. Ker je od korenskega morfema ostal samo š

(vokalna redukcija je lahko stara, če je bil vokal *b ali *ɔ, ali mlajša, če je bil *i, *y, *u ali *ɛ; pred konzonantom *ʃ* (ki vsaj v gor. utegne biti tudi iz *šč) se je lahko asimilirala mdr. *s, *š, *p, *l, *v), je vsak poskus razlage zgolj ugibanje, morda *sušāga ali *ṣṣāga k *sušīti, *ṣṣchnōti ali *ṣṣāga k *ṣṣchāti. M. S.

šagra (f.) »praznik na dan farnega patrona, proščenje, žegnanje«, tudi »veselica« (na zahodu; SSKJ², 1344), »šagra« praznovanje poletnega vaškega praznika s plesom« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 118), goriš. *šayra* »praznik« (Štrekelj, Görz., 431).

Izposojeno iz furl. *sāgre* »proščenje, žegnanje« poleg »veselica« (Pirona, VF, 913), ben. it. *sagra* »proščenje, žegnanje« poleg »praznik« (Boerio, DV, 592), it. *sagra* »proščenje, žegnanje«, srlat. *sacra* »isto« iz lat. adj. *sacra* (f.) poleg m. *sacer* »posvečen, svet« (Šturm, ČJKZ VII, 1928, 31; Battisti-Alessio, 3311). M. F.

šah (m.), g. -a »vrsta igre«; k temu *šahmāt*, *šahīrati*, *šahōpnica*; v 16. st. *shohpīl* »ludus latrunculorum« (Megiser), v 18. st. *fhah* »Schach«, na *fhahi jigrati* (Gutsmann). Sprejeto prek nvn. *Schach*, *Schachmatt*, toda v 17. st. *fkaka* (f.) pri Janezu Svetokriškem, znano še pri Gutsmanu kot *fkak*, je iz it. *scacco matto*, enako hrv. kajk. *skak* (m.), *skāka* (f.), *skako* (n.) »šah«. Izhodišče je perz. *šāh* »kralj« z arab. *māt* »mrtev«. Naravnost iz arab. *eš šāh māt* je sprejeto frc. *éché et mat*. Ne spada pa zraven *ček* »denarno nakazilo«, prek agl. *cheque*, ameriško agl. *check* (n. *Scheck*) »isto« iz arab. *šakk*, perz. *čāk* »dogovor, pogodba« (Littmann, Morg. Wörter, 116). Glej tudi *skāka*.

šahar (m.), g. -ja »razbojnik«, v 16. st. *Shahar oli Rasbunik*; *Shahar na Cryshi* (Trubar), *fhahar* (Krelj; Rigler, Začetki, 98, 119), *fhahar* »latro« (Megiser), v 17. st. *fhahar na Chrjshu*, dat. *fhaharju* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shāhar* »latro, ufurarius; Schächer« (Pohlin). Semkaj morda cgn. *Šahar*, prim. tako motivacijo še v *Ropar*, *Ravbar*, *Tolvaj*, čeprav sta za ta cgn. mogoči še dve razlagi, iz *šafar* s pogostim razvojem *f* > *h* kakor v cgn. *Fabjan* > *Habjan* (o pojavu Ramovš, Hgr. II, 240), lahko pa gre za isti izvor kot v tirol. n. cgn. *Schacher*, ki ga Finsterwalder, TF, 458, izvaja iz srvn. *scha-che* »Waldzunge«.

Prevzeto iz srvn. *schāchære* »ropar, razbojnik«, prim. tudi ags. *scēacere* in stfrank. *skākere* »isto« k srvn. *schāch*, stvn. *scāh*, *scāch* »rop« < zah. germ. *skæka »rop«, kar ni pojasnjeno (Kluge²², 621), morda iz ide. korena **skeg-* poleg **skek-* »skakati, živahno se gibati« (Pokorny, 923). M. S.

šahht (m.), g. -a »rudniški jašek« (SSKJ IV, 1044), v 19. st. *fhāhta* »Schacht« (Murko II, 573). Striedter-Temps, DLS, 214, navaja *šahhta* tudi kot kor.

Prevzeto iz srvn. *schahht* (m.), nvn. *Schacht* »rudniški jašek«. Striedter-Temps, l. c., domneva, da sln. genus femininum kaže na varianto *schachte, ki naj bi se v delu štaj n. še ohranjala kot f. Srvn. *schahht* je izposojeno iz spn. *schacht* »isto«. To ustreza nvn. *Schahht* »deblo, steblo, drog«. Pomen »rudniški jašek, jama« naj bi se v spn. razvil iz »ploščina«, ta pa iz »merilna palica« (Kluge²², 621). M. S.

šahhti (adv.) »komaj, težko«, npr. *šāhti bo pāršla* »težko, da bo prišla« (Komen; SLA).

Z dial. prehodom *h* < *f* iz *šāfti* (adv.) »komaj« (o fo-

netičnem pojavu Ramovš, Hgr. II, 240). Dalje glej *šāfti*. M. F.

šāja (f.) »žensko krilo iz mezlana« (Kras).

Erjavec, LMS 1882-1883, 245, izvaja iz it. *sàia* »z volno pretkana tkanina za izdelavo ženskih oblačil«, po 15. st. tudi »obleka iz takšnega blaga«, tudi *saio* (m.) »suknja, halja, kuta«, kar je prevzeto iz stfr. *saie* »lahka volnena tkanina, serž« in je lahko prvotni kol. ali f. pod vplivom sin. *toga* iz lat. *sagum* »kos volnene tkanine, ki so ga uporabljali kot vojaški plašč«; po Polibijem sporočilu naj bi bila beseda galskega izvora (Battisti-Alessio, 3312; Wartburg XI, 74). M. F.

šājba (f.) »okensko steklo«, nižje pog. in dial. prim. jnotr. *šājba* »šipa« in po asimilaciji po labialnosti jnotr. *šājba* (Rigler, Jnotr. gov., 163). V 18. st. *glashova fhaiba* »orbiculus vitreus« (Kastelec-Vorenc).

Tako kot hrv. dial. *šājba* »okensko steklo« (Žumberak; Skok JA XXXIII, 1912, 370), čak. *šājba* »isto« (Brinje; Finka-Pavešič, RIJ I, 1968, 37) izposojeno iz n. *Scheibe* »okensko steklo, šipa« poleg »plošča, kolot« (Striedter-Temps, DLS, 218), tudi »lončarski kolovrat«. V slednjem pomenu je bila beseda izposojena v pkm. *šājba*, ki poleg »okensko steklo« pomeni tudi »priprava z vrtečo se ploščo, na kateri lončar oblikuje glinasto posodo« (pkm.; SSKJ IV, 1044). Ta pomen se verjetno ohranja tudi v nižje pog. zvezi *vreči koga na šājbo* »koga okoli prenesti, ne narediti objubljenega«, tj. »zavrteti ga«. Zilj. kor. *šājba* (f.) »tarča« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 364) in bovško *šājba* »isto« (Ivančič, DSBG, 58) je krn iz n. kompoz. *Zielscheibe* »tarča« < *»plošča, na katero se cilja«. Dalje glej pod starejšo izposojenko *šipa*. M. F.

šājdati, -am (v. pf.) »ločiti« v nar. pes. *tam bo naji ljubezen jenjala / ki jo je stara baba šājdale* (okolica Kranja; Štrekelj, SNP II, 200), kor. rož. *šājdingo zvoniti* »mrliču zvoniti« (o. c. I, 156), kor. obir. *raššā: jdat se* »ločiti se, narazen iti« (Karničar, Obir, 224).

Prevzeto iz nvn. *scheiden* »posloviti se, ločiti se«, *Scheidung* »ločevanje« (Striedter-Temps, DLS, 214). Kor. tpn., orn. *šājda*, n. *Schaida* (od tod kor. tpn. *šājdnik*) je iz nvn. *Scheide* »meja«. M. S.

šājka (f.) »ploščata rečna ladja« (pkm., štaj. ob Dravi), *šājkaš*, -a »brodnik na ladji«.

Beseda se pojavlja še v csl. *šajka* »navigium«, sbh. *šājka* »vrsta rečne ladje«, č. *šajka*, *čajka*, madž. *sajka* »čoln, stražni čoln; ladja, tovorna ladja, ki jo vlečejo konji«, rum. *șaică*, mold. *șajcă*, *șejcă*, ngr. *σαῖκα*, mak. *šajka* »čoln« in »banda, tolpa«, blg. *šājka* »banda, tolpa« in »ladjica«, r. *šājka* »banda, tolpa« (< *»piratska ladja« (?) in »vrsta plitve kadi za kopanje«, ukr. *čajka* »kozaški čoln«, p. *czajka* »isto«, it. *sàica* »vrsta levantske ladje«. Izhodišče je verjetno osman. turš. *šajka* »ladja«, pri čemer je za sln. treba domnevati hrv. ali madž. posredovanje (Miklošič, 336, Frw., 56; Lokotsch, 1780; Skok III, 378; Cioranescu, DER, 715). Možno se zdi, da je turš. *šajka* prevzeto iz rom., prim. it. dial. *saettia* »lahka in hitra galeja« (Genova) < srlat. *sagittea*, *saettia*, *sagitta* »isto« k lat. *sagitta* »puščica, strelica«, od koder je tudi arab. *šayṭya* »vrsta čolna« (EWU, 1297). Glej tudi *šejek*. M. S.

šājn (m.), g. -a »nekdanji bankovec«, npr. *pet krajcarjev šājna* = *dva krajcarja srebra*; pkm. *rajnški šājn* »goldinar določene vrednosti« (Novak, Slovar, 105).

Tako kot č. dial. *šajn* »star bankovec« (Kellner, Východoláská II, 295) in slš. *šajn* (m.), tudi *šajna* (f.) »vrsta bankovcev, ki so bili v Avstro-Ogrski uvedeni l. 1813«, gemer. *šajni* (f. pl.) »star bankovec« (Orlovský, Gemer, 323) izposojeno iz nvn. *Schein, Geldschein* »posamezen bankovec« (Striedter-Temps, DLS, 214), kar se je prek srvn. pomenske stopnje »dokument, pisni dokument, (materialni) dokaz« razvilo iz srvn. *schin* »sij, lesk, kar je očitno, videz«, prim. stvn., stsaš. *skīn* »lesk«, ags. *scīn* »sij, lesk« < germ. **skīni-* (m.) »sij« poleg v. *skīnan »sijati«, npr. got. *skeinan* »isto« (Kluge¹⁷, 641; Pokorny, 917). Starejšo pomensko stopnjo izkazuje iz nvn. predloge izposojeno sln. *šajn* »sij, svit, zora« (Štrekelj, SNP III, 51) in *šan* »videz, podoba« (Cirkno) < bav. avstr. dial. *šain* »Schein« (B. de Courtenay, JA VIII, 1885, 452; Striedter-Temps, o. c., 215). M. F.

šajtrga (f.) »samokolnica« (nižje pog.; SSKJ², 1344), črnovr. *šajtryga* (Tominec, 211), na Štajerskem *ša:jtarga* (Zorko, Narečna podoba, 350). V 18. st. *fhajterga* »pabo« (Kastelec-Vorenc), *shajterga* »pabo, Schubkarren« (Pohlin), *fhaiterga* »Schubkarren, Schuttkarren, samoteshniza« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *šajtruga* (f. pl.) »samokolnica« (Lika), *šajtruga* »isto«, z nazalom *šajntruga* (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 370) prevzeto iz bav. avstr. *Scheibtruhe* »samokolnica« (Striedter-Temps, DLS, 215; Skok III, 378), kar je kompoz. iz *scheiben* »gnati« + *Truhe* »zaboj« (Kluge²³, 627). V sln. obliki je -u- izpadel po moderni vokalni redukciji. Hrv. oblika z nazalom je verjetno iz drugačne, sicer neevidentirane n. predloge *Scheiben-truhe, in n. verjetno ni sekundarno interkaliran kot v sln. *štēnga* »stopnica«, hrv. kajk. *štēnge* »stopnice«. O substituciji nvn. *h* s sln. *g* oz. hrv. *g*, ki jo izkazuje tudi sln. simpleks *truga* iz srvn. *truhe* »zaboj, krsta«, Striedter-Temps, o. c., 59. Glej tudi *truga*. M. F.

šaka (f.) »(velika) dlan, pest, prgišče, taca« (bkr., jvzh. štaj.); Pleteršnik navaja po Cigaletu, Murku in Ravnikarju še pomen »Häuflein«, npr. *šaka ljudi*; semkaj *šakelj, -klja* »prgišče« (Sln. gorice) in v. *šakati se, -am se* »tolči se s pestmi, boksači se«.

Prim. csl. *šaka* »manipulus«, sbh. *šāka* »dlan, prgišče, udarec z dlanjo, vrsta kolača«, mak. *šaka* »šala« (< *udarec«, blg. *šaka* (Mladenov, 691). Nejasno, Štrekelj, JA XXVII, 68, domneva prvotno *šap-ka k *šapa, kar se zdi besedotvorno malo verjetno (pričakovali bi *šap-ka), pa tudi akcentsko neustrezno. Iz akcentskih razlogov tudi ne bi bilo upravičeno domnevati križanja med *šapā in *roqā. Zato je treba rekonstruirati psl. (dial.) *šāka, kar Gluhak, HER, 602, z rezervo prek *šēka izvaja iz *ksēkā in navezuje na ide. koren **skek-* »skakati, živahno se gibati«. Na prvotno **skēgo-* kaže zah. germ. **skæka-* »rop« > stvn. *scāh, scāch* »rop«. M. S.

šakacjon (m.), g. -a »rubež« = *šakacjón* (tolm.; Dolini Tolminke in Zadašče, 184), toda v vasi Tolminske Ravne je *šakacjuón* »velik, neroden človek« (o. c., 196).

Gotovo iz izhodiščnega sln. *šekacjón z dial. prehodom nenaglaščenega *e* v *a*-jevski vokal kot npr. *pušalc* »pušelj«, *páizal* »neugleden prostor, pajzelj«, *poúštar* »polšter, vzglavnik« (o. c., 183). To je bilo izposojeno iz it. nomena actionis *seccazione* »nadlegovanje« (> nomen acti »nadloga«) k v. *seccare* »nadlegovati« (16. st.), kar se je pomensko specializiralo iz denom. v. *seccare*

»(po-)sušiti« < lat. *siccāre* »sušiti« k adj. *siccus* »suh« (Battisti-Alessio, 3436). It. glagol je bil prevzet v n. *sekieren* »nadlegovati«, od koder je sln. *sekirati*. Rubež kot tudi velik in neroden človek sta tu metaforično označena z »nadloga«. Zaradi slovarsko slabo dokumentiranega it. *seccazione* ni bilo mogoče ugotoviti, ali sta metafori že italijanski ali šele slovenski. Drugi členi te it. besedne družine so bili izposojeni v hrv. čak. *šekadūr* (m.) »vsiljivec«, *šekadōra* (f.) »vsiljivka«, *šekōda* »nadloga«, *šekōvāt, šekōjen* »nadlegovati« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1181). Glej tudi *sekirati* in *šekati*. M. F.

šakora (f.) »gost gozd« (bkr.).

Bezljaj, SR XII, 128, povezuje s sln. *šikara* »goščava, grmičevje«, hrv. *šikara* »isto« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 196), *šikara* »isto« (Vuk), kol. *šikārje*, kar implicira, da naj bi bilo *šakora* fonetično razvito iz *šikara*. Ker vokalne harmonije *í : a → á : a (> o)* v sln. niso znane in ker je v hrv. delu Istre izpričan tpn. *Šakori* »zaselek pri Buzetu v Istri«, je sln. *šakora* lahko sekundarno feminizirano po sin. *loza, šuma* ... iz prvotnega *šakor »gozd«. To je lahko deverbativ *šakorō »gozd« < »šumenje, šelestenje ipd.« glagola, ki se ohranja v r. dial. *šakāt* »hripavo kričati; oglašati (o racmanu)«, *šakāne* »oglašanje racmana« (Dal', Slovar² IV, 619). Podobno motivirano je slov. *šūma »gozd« k *šūms in – izgleda tudi – sln. *šikara*. Glej tudi *šikara*. M. F.

šâl (m.), g. -a »Schal«. V 20. st. prevzeto prek n. *Schal*, frc. *châle* in agl. *shawl*, star. *schal, scial*, iz perz. *šâl* »šal, ogrinjalo, ruta« (Kluge²², 623), kar je morda izpeljano iz indijskega tpn. *šālīar* (Onions, 817; Hoard, 433). M. S.

šála (f.) »iocus«, dem. *šálica*, v. *šáliti se, šálim se* (impf.) »iocari«, pf. *po-š. se; šálec, -lca* in *šálež, -a* »Possenreißer«, adj. *šálen, -lna* in *šáljiv, -iva* »iocosus«, subst. *šáljivec, -vca*, f. *šáljivka* »homo iocosus«; izv. *šálnica* »šaljiva beseda«, *šálitva* »šala«, *šálnost* »šaljivost«; v 16. st. *fhala* »facetiae, jocus, ein schimpf«, *fe fháliti* »jocor«, *fhala* »jocus«, *fe fháliti* »jocari, oblutere«, *fhaliu* »ludibundus«, *fhalkou* »ludibundus, lušten, ygrazhaft; salax, pref'herin« (Kastelec-Vorenc), *shála* »jocus, Scherz«, *shaleti* »jocari« (Pohlin), *fhala* »Scherz« (Gutsmann); iz atpn. *šals sta tpn. *šalovci* in *šálinci* (Štrekelj, ČZN III, 60 s.).

Prim. csl. *šaljens* »furens«, *bogomš šalens* »daemonio correptus«, sbh. *šála* »šala«, v. *šáliti se*, hrv. čak. *š'alā* (Vrgada), *šālā* (Novi), mak. *šalav* »razposajen, nemiren, živahen« (*šaka* »šala«), star. blg. *šála* »razposajenost«, r. *šálitb, -itšb* »nagajati, uganjati norčije, biti razposajen«, *šályj* »neuravnovešen, trčen«, ukr. *šálb* (f) »neumnost«, *šálity* »biti neumen, prismuknjen«, *šalényj* »prismuknjen«, br. *šály* (f. pl.) »zabava«, p. *zalec* »besneti, noreti, divjati, razsajati«, č. *šáliti* »varati, mamiti, slepiti«, slš. *šáliet* (*sa*) »noret, besneti, početi neumnosti«, *šálit'* »varati«, *šálený* »blazen, nor«. Lit. *šēlytis* »noret, razsajati, norce briti«, *šēlioti* »noret, besneti«, *šēlti, šēlstū* »isto« je prevzeto iz slov. (Fraenkel, 971). Psl. *šála je v prevojnem razmerju do r. *nachál* »predrznež, nesramnež«, blg. *ochálen* »živeč v izobilju«, *ochólen* »zadovoljen«, sbh. *ohol*, sln. *ohōl* (Vasmer III, 368). Psl. *šála* je morda iz *ksēlá »rezanje, cepljenje«, kar bi bila lahko tvorba na osnovi ide. korena **skel-* »deliti, cepiti, rezati« (Gluhak, HER, 602). Fonetično oz. semantično manj verjetna je primerjava z gr. *χάλις* »nepremišljen, lahkomi-

seln človek« (tako Petersson, JA XXXV, 167 ss.; Iljinskij, IORJa XX/4, 155 ss.; Vasmer III, 368) ali z gr. κηλέω »tolažiti, očarati« (tako Machek², 601). Glej tudi *ohōl*. M. S.

*šalacem (adj.), f. -cna »šaljiv, norčav«, samo v 16. st. *shalazni noriz* »Schalksnarr, scurra«, *shalazni noriz* »f'hpotlovez, ein speyvogel, lottersub, scurrilitas«, *shalazni* »norufht, narrentädung« (Megiser navaja kot kranj.).

Tvorjeno iz *šalac, kar je verjetno prevzeto, prim. švb. n. *Schallare* »postopač, šaljivec«, bav. *schalanzten, schallätzen* »potepati se, postopati«, *Schaler, Schaller, Schaloen* »potujoči pevec«, s čimer Schmeller, BWb. II, 393, primerja stnord. *skáll* »pesnik«. Iz morfofonetičnih razlogov ni mogoče izhajati iz adj. od sln. *šálec* »šaljivec« (Krelj), prim. hrv. *šálec*, star. kajk. *šalec* »isto« (Belostenec), saj bi iz tega pričakovali sln. **šalčen. M. S.

šaláta (f.) »solata« (vzh. štaj. pkm.), k temu *šalatiga* »slaba solata« (vzh. štaj.).

Tako kot hrv. kajk. *šalata* »isto« (ARJ XIV, 532) in slš. *šalát* zaradi vzglasnega š- izposojeno iz madž. *saláta* »solata«, kar je bilo izposojeno iz severnoit. območja z dial. vzglasnim š- iz s- v *salata* »solata« (EWU, 1301). K etimologiji glej pod *soláta*. M. F.

šáldo (adv.) »zelo« (Komen; SLA), *šáldu* »isto« (Renče; Logar, Sln. narečja¹, 106, 105). Glej s. v. *salť*. M. F.

šálica (f.) »skodelica« (SSKJ IV, 1045), dem. *šál(i)čka*; gor. *šálca*, kor. *šálca* (Karničar, Obir, 240), pkm. *šálca* (Novak, Slovar², 144).

Kakor hrv. *šálca*, *šálca* prevzeto iz srvn. *schále* ali bav. n. *Schale* »skodelica« (Striedter-Temps, DLS, 215) < germ. *skælw, prim. stnord. *skál* »skodelica«, kar je sorodno s *skaldón > n. *Schale* »lupina« (Kluge²², 623). Sln. in hrv. sufiks -ica je kakor v sln. *skodělica* deminutiven. Mlajša izposojenka brez njega je sbh. *šólja* »skodelica«. M. S.

šalkov (adj.), f. -a »ljubek, ljubezniv«; navaja Miklošič, Frw., 57, iz Kastelec-Vorenčevega slovarja *fhavkou* »lepido, fmeifhen, lubefniu«, *fhavkovu* »lepide, fmeifhnu«.

Miklošič, l.c., je izvajal iz srvn. *schalc* (adj.) »arg-, hinterlistig, boshaft«, *schalc-haft* »hudomušen, premeten, poniglav« (Lexer, Mhd. Wb. II, 641). Sprejema Striedter-Temps, DLS, 215, ki sklepa o domači izpeljavi s suf. -ov. Vendar je sln. -ov verjetno dial. refleks za suf. -av (tip *grba* → *grbav*), zato bi bilo bolje izhajati iz imenske predloge, ki je bila tako kot dl. *šalk* »hudomušnež« (Schuster-Šewc, HEWb., 1404) izposojena iz nvn. subst. *Schalk* »hudomušen, slepomišen deček«, tudi »odrasel človek takšnih lastnosti« in »prekanjen človek«, srvn. *schalc, schalk* »suženj; človek nižjega sloja«, stvn. *scalc* < germ. *skalka- »hlapec« (Kluge²², 623). M. F.

šalmaja (f.) »vrsta piščali«, tudi *šalmaj* »isto«. V 18. st. *šalmái* »lituus, en švyt, ali krumpaft rúg, ali trombeta« (Kastelec-Vorenc), *šalmaja* »Schallmey, brenzna piřhau, roshenza« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *šalmāj*, g. -ája »vrsta srednjeveškega pihala«, *šalamija* (f.) »isto«, stč. *šalmějě* (f.) »pastirska piščalka« (Belič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 496), nč. *šalmaj* »isto«, slš. *šalmaj* (f.) »vrsta lesene piščali« poleg »ljubezenska pesem« izposojeno iz nvn. *Schalmei* (f.) »pastir-

ska piščal, iz cevke narejena piščal«, tudi *Schalmeie* »isto«, srvn. *schal(e)mte, schal(e)mien*, srspn. *schalmeide*, kar je v germ. jezike izposojeno iz stfrc. fonetične predloge za frc. *chalemie* »piščal« iz lat. *calamus* (m.) »trst(ika), stebelce« poleg »(pastirska) piščal« (Grimm, DTV 14, 2097; Kluge²², 623). Glej tudi sin. *šáltva*. M. F.

šalobárda (m.), g. -a in -e »nezanesljiv, omahljiv človek«. Nejasno, Striedter-Temps, DLS, 215, izvaja iz bav. n. *Schalbart* »maska«, srvn. *schëmbart* »bradata maska«, kar pomensko ne ustreza.

[O tem glej dalje *šember*. – M. S.]

šalótka (f.) »Allium ascalonicum«, tudi *šarlótka*. Kakor r. *šarlót, šarlótka*, p. *szarlotka*, dial. *szalotka, szalota*, č. *šalotka*, slš. *šarlotka, šalotka*, a tudi rum. *salotă*, it. *scialotta, sciarlotta, sciuletta* izposojeno iz n. *Schalotte, Charlotte* poleg *Aschlauch*, kar je preko frc. *échalote*, stfrc. *eschaloigne* iz lat. *Ascalōnia* (*cēpa*), gr. Ἀσκαλώνιον (κρόμμυον) po mestu lat. *Ascalōn*, gr. Ἀσκαλὼν v Palestini, vendar deloma vplivano od atpn. *Charlotta* (Machek, JR, 266; Brückner, 539; Marzell, Wb. Pfln. I, 195).

šálša (f.) »omaka« (goriš.; Štrekelj, Görz., 431).

Prim. hrv. *šálša* »omaka«, čak. *šólša* »vrsta omake iz paradiznika, čebule in začimb«, *šóša* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1203, 1204). Izposojeno iz ben. it. *salsa* »omaka« (Boerio, DV, 594), it. *salsa* »omaka«, zlasti »paradiznikova omaka, paradiznikov koncentrat, ki je konzerviran s soljo«, frc. *sauce* »omaka« (> nvn. *Sofse* »isto« > sln. nižje pog. *žós* (m.), g. -a tudi »neprijeten, zapleten položaj«), kar se je razvilo iz lat. adj. f. *sal-sa* »slana« poleg m. *salsus* < ide. *sald-to-s »slan«. Adektiv je izvorno ptc. ide. glagola *saldō »soliti«, ki se ohranja v lat. *sallo, -ere* »isto« (Battisti-Alessio, 332; Walde-Hofmann II, 466). Sem v 18. st. po zvenu (in šumu) disimilirano *šalfha* »Lactuca agresis, kiffiliza« (Kastelec-Vorenc) [*zalša*], *šalsha* »Salat, lactuca« (Pohlin) [*zalša*], *šalsha* »Salat, fovata, folata« (Gutsmann) [*salža*], ki gotovo izvira iz iste rom. iztočnice, a predloga, ki bi kazala na enak pomenski razvoj kot it. (*in*)*salata* »solata« < *»slana«, ni bila evidentirana. Glej tudi *soláta*. M. F.

šáltva (f.) »vrsta piščali« (kranj.; Valjavec pri Pleteršniku II, 616).

Prim. hrv. *šáltva* »die Flöte« (Bjelovar; Rešetar, Štok. Dial., 295). Nejasno. Zaradi sin. *šalmaja* »vrsta piščali«, tudi *šalmaj* »isto« gotovo izposojeno iz neznane, morda n. predloge. Glej sin. *šalmaja*. M. F.

šamarica (f.) »Lilium convallium«, izpričano v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *šamarize*.

Srlat. *lilium convallium* je fit. za *Convallaria maialis* (Marzell, Wb. Pfln. II, 1296), zaradi česar je ta rastlina tako kot s sln. sinonimom *šmárnica* ← *šent-marijin-ica »cvetlica svete Marije« poimenovana po sveti Mariji, ker šmarnice cveto v maju, Mariji posvečenem mesecu. Formalna različnost med fit. *šmárnica* in *šamarica* je rezultat različnega besedotvorja. Izhajati je namreč mogoče iz *šent-márijica »sveta Marijica« > *šent-márica > *šmárica. Zapis *šama-* namesto *šma-* (v *šmárnica*) odraža manjšo stopnjo reduciranosti nenačlenega vzglasnega šent-. Podobno pomensko motiviran je tudi kostelski fit. *marjica* »Cypripedium calceolus; lepi čvelj; kukavica« (Gregorič, Gradivo), prim. n.

Marienschuh »isto« (Marzell, o. c. I, 1303). Dalje glej *šmären*. M. F.

šamer (m.), g. *-mra* »izrodek, spaček«, tudi »zakrnelo drevo« (Pleteršnik II, 616). Pri Cigaletu, Wb., 1028: *šamar* in *čamer* »Mißgeburt, spaček, nakaza«, in na str. 907 *šamer* in *čamer* »Krüppel«.

Pomensko najbližje je gl. *šamaty* »podel, navaden; zakrnel, majhen«, *šamatc* »posušena hruška«, tudi »podel človek«, *šamatka* »slab sadež«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1404, povezuje tudi s pomensko oddaljenim gl. *šamac*, *-am* »vleči, drgniti, masirati« in dalje s stč. *šamati* (*sě*) »v temi tavati«, nč. dial. *šamat* (*se*) »tipaje hoditi«, slš. *šamotit'* »klepetati, veliko govoriti; šepetati«, r. dial. *šamat* »šepetati; šumeti; počasi, drsajoč z nogami iti«, *šamkat* »nepremišljeno govoriti«. Pomen »izrodek, izmeček ipd.« se pogosto razvije iz pomena »smet«, prim. sln. *smět* (f.), *smeti*, *snět* (f.), g. *sneti* »secundina«, hrv. *snijet* (f.) »izrodek«, npr. *kada se nečista žena sa-staje s čovjekom, lako joj se može dogoditi, da rodi snijet* (Varoš v Bosni; ARJ XV, 845), dl. *sněš*, *-i* »izrojena sliva« < *sš-měš (f.) k *sš-měšati »skupaj metati« (glej pod *snět II* z neustrezno rekonstrukcijo pref.). Zato bi bilo sln. in gl. gradivo bolje povezati z r. dial. *šam* (m.) »smeti, nesnaga«, *šamitš* »smetiti« (Dal', Slovar² IV, 620; Vasmer² IV, 401, 402 brez izvenruskih paralel). Sln. *šamer/šamar* je po vokalni redukciji in akanju v izglasnem zlogu lahko nastalo iz sln. *šamor < *šamor-s. To pa je lahko tvorba tipa sln. *grāhor* ← *grāh* (m.) iz predloge v r. *šam* »smet«. Izhodišče besedne družine je slov. v. *šamati »metati (se), premikati (se) ipd.«, prim. r. dial. *šamat* »počasi, drsajoč z nogami iti«, ukr. *šamaty* »spretno se premikati« poleg »šusteti« (Grinčenko, Sl. IV, 483), p. *šamotač* »sem in tja metati, stresati (o vetru), majati« (tako deloma že Bezljaj, Eseji, 169), vse pa izvajati iz psl. iter. *šamati »metati (se), premikati (se) ipd.«, kar ob sin. *šetěš dopušča rekonstrukcijo psl. glagola premikanja *šē-ti, *šeměš, ki se ohranja v sln. ekspresivnem v. *šemetati* »majavo hoditi« (Furlan, Etimologija 2003–2005, v tisku). Samo fonetično blizu je hrv. *šampljov* (adj.) »ki ima noge na iks«, *šampljovac* (m.), g. *-vca* »kdor ima noge na iks« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 196) in dl. *šampaš*, *-am*, *-pju* »počasi z upognjenimi nogami se premikati, pohajkovati«, *šampla* »dolgonožec«, pl. »veliki uhojeni, pošvedrani čevlji«. Tu je nazal sekundarno interkaliran (Schuster-Šewc, HEWb., 1405), izhodni v. *šapati < *švapati pa je soroden s sln. *švapiti*, *-im* »nemarno hoditi«, gl. *šapač so* »neravno hoditi, švedrati«, dl. *šapaš* »na široko hoditi, švedrati, racati« (Schuster-Šewc, l. c. brez sln. in hrv. gradiva). Glej tudi *šamer*, *šamljati II*, *šamrěti*, *šantāti*, *šant* in *šemetati*, pa tudi *švapiti*. M. F.

Sln. oblike na č- so lahko ekspresivne variante prvotnega vzglasnega *sv-*, prim. sln. *svěder* »terebrā« ob *cvěder* »isto«. Glej tudi *šamor*, *šamljati I–II* in *šemetati* ter *šětati*. M. F.

šamiš (adj. indekl.) v zvezi *šamiš leder* »irhovina«. S takim konzonantizmom interpretirano v obrnjeni Stabejevi izdaji Kastelec-Vorenčevega slovarja (str. 430) za *šhamišh leder* »aluta; jerih, jerihovina, mehka košhiza«, ki prej kaže na fonetično vrednost [čamiž], prim. v istem slovarju *košhiza* [kožica].

To je gotovo n. izposojenka iz nepreglašeneja adj. *samisch* »namaščen, mehak (o usnju)«, tudi *sämisch* »isto«, npr. *sämisch leder* »posebno dobro in mehko usnje belorumene barve, navadno iz kozje, gamsove, ovčje ali telečje pa tudi goveje kože in obdelano z moko, galunom in vinskim kamnom in mehčano z maščobo brez luga« (Grimm, DTV 14, 1739), ki se navadno izvaja iz frc. *chamois* »irhovina«, deverbativna od v. *chamoiser* »semiš delati«, *camoisser* »isto« (14. st.) < *gamsovo kožo strojiti«, denominativa k *chamois* »gams«, čeprav bi v n. pričakovali vzglasni *sch-* (Grimm, l. c.; Gamillscheg, EWFS, 203). Ker je iz iste nepreglašene predloge izposojeno tudi č. *zamiš* »semiš«, slš. *zámša* »isto«, p. *zamesz*,

zamsz, r. *zámša*, ukr. *zámša* (Grimm, l. c.; Vasmer² II, 77; Machek², 709) in ker je *samisch* v nemščini mlada izposojenka, ki je bila zabeležena šele v 15. st. (Grimm, l. c.), ni možno, da bi bila v sln. izposojena v času substitucije sln. ž : srvn. ž (npr. *žafřan* : srvn. *sařřan*). Zato je sln. *zamiž* iz prvotnega *zamiš lahko nastalo po sln. hiperkorekcijah po zvenu v izglasjih tipa *regrad* za *reg-rat*, nato pa je delovala še asimilacija po šumevnosti tipa *suša* > *šuša*. Mlajša izposojenka je sln. *sěmiš* (m.), g. *-a* »mehko usnje s krajšimi vlakni iz telečjih kož« (SSKJ IV, 626). V zvezi *semiš čevlji* (prim. n. *sämische schuhe*) je adj. še indekl. Glej tudi sin. *trh*. M. F.

šamljati I, *-ām* (v. impf.) »nerodno hoditi, brkljati« (Pleteršnik II, 616).

Prim. hrv. *šamljati*, *-am* »med hojo noge na široko metati« (Vitezović; ARJ XVII, 461). Izhajati bi bilo možno iz ekspr. deverbativna **šam(ě)l'āti* tipa sln. *tekljati* ← *těkati* in glagol povezati s stč. *šamati* (*sě*) »v temi tavati«, nč. dial. *šamat* »tipaje hoditi«, r. dial. *šamat* »počasi, drsajoč z nogami iti«, kar je mogoče primerjati z ukr. *šamaty* »spretno se premikati« poleg »šusteti« (Grinčenko, Sl. IV, 483), p. *šamotač* »sem in tja metati, stresati (o vetru), majati« (tako deloma že Bezljaj, Eseji, 169), vse pa izvajati iz psl. iter. *šamati »metati (se), premikati (se) ipd.«, kar ob sin. *šetěš dopušča rekonstrukcijo psl. glagola premikanja *šē-ti, *šeměš, ki se ohranja v sln. ekspresivnem v. *šemetati* »majavo hoditi« (Furlan, Etimologija 2003–2005, v tisku). Samo fonetično blizu je hrv. *šampljov* (adj.) »ki ima noge na iks«, *šampljovac* (m.), g. *-vca* »kdor ima noge na iks« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 196) in dl. *šampaš*, *-am*, *-pju* »počasi z upognjenimi nogami se premikati, pohajkovati«, *šampla* »dolgonožec«, pl. »veliki uhojeni, pošvedrani čevlji«. Tu je nazal sekundarno interkaliran (Schuster-Šewc, HEWb., 1405), izhodni v. *šapati < *švapati pa je soroden s sln. *švapiti*, *-im* »nemarno hoditi«, gl. *šapač so* »neravno hoditi, švedrati«, dl. *šapaš* »na široko hoditi, švedrati, racati« (Schuster-Šewc, l. c. brez sln. in hrv. gradiva). Glej tudi *šamer*, *šamljati II*, *šamrěti*, *šantāti*, *šant* in *šemetati*, pa tudi *švapiti*. M. F.

šamljati II, *-ām* (v. impf.) »neumno govoriti«, k temu *šamlja* (f.) »neumnež« in adj. *šamljast*, f. *-a* »neumen«.

Zaradi pogostih pomenskih prehodov »brezciljno hoditi, tavati« > »prazno govoriti, besedičiti« (npr. r. *brědit* »prazno govoriti« ob psl. *brestī, *breděš v r. *brestī*, *brěđū* »počasi hoditi, vleči se, tavati«) verjetno identično s *šamljati I* (Furlan, Etimologija 2003–2005, v tisku). Ta sln. glagol je genetično povezan s sln. sin. *hāmlja* (f.) »neumnež«, *hāmljast* (adj.) »neumen« (Bezljaj, Eseji, 169), pri čemer je vzglasni *h-* lahko prek delabializacije iz **chv-* po ekspresivnem fonetičnem razvoju nastal iz **sv-*. Dalje glej *šamljati I*. M. F.

šamlot (m.), g. *-a* »vestis undulata«, izpričano v 16. st. *shamlot* »Schamlot, vestis undulata« (Megiser), v 18. st. *shamlota gvant* »vestis undulata«, *shemlót* »pannus undulatus«, *en gvant is fhimlota* »vestis undulata« (Kastelec-Vorenc) < sln. *šamlót, *shamlot* »Schamlot, valovitnu fuknu, vodovalouna roba« (Gutsmann).

Izposojeno iz n. *Schamlot* »tkanina iz kamelje dlake«, srvn. *schamelót* »isto«, *schamelät*, kar je prek frc. *chamelot* »orientalska tkanina, navadno narejena iz kameljih dlak« (13./14. st.) izposojeno iz it. *cammellótto* »tkanina, ki je bila sprva narejena iz kamelje dlake,

kasneje pa tudi iz drugih dlak, od 13. st. dalje tudi iz svile«, srlat. *camelotus* (l. 1319 v Veroni). Izhodišče te stare evropske kulturne besede je gr. κομηλωτή »kamelji kožuh«, kar je po haplogiji nastalo iz kompoz. *κομηλο-μηλωτή < κάμηλος (m., f.) »kamela« + μηλωτή (f.) »(ovčja) koža« (Grimm, DTV 14, 2119; Lexer, Mhd. Wb. II, 651; Battisti-Alessio, 703). Iz n. je izposojeno tudi č. *šamlat* »tkanina, narejena iz kamelje dlake«, tudi *čamlat* »isto« (Machek², 601). M. F.

šamor (m.), g. -a »neumen človek« (Kobarid) in *šamer*, g. -mra »isto« (Lašče; oboje Erjavec, LMS 1880, 192).

Verjetno metaforično preneseno iz prvotnega sln. *šamor (m.), g. *a »izrodek, spaček«, po vokalni redukciji *šamer*, g. -mra. K pomenskemu razvoju prim. sln. *snět* »secundina«, tudi »pleva« in »nepomemben, malovreden človek«. Erjavec, l.c., neprepričljivo povezuje z r. csl. *čamerb* »animal quoddam«, sln. *čamer* »bik«. Dalje glej *šamer*, *čamer* I. M. F.

šamper (m.), g. -pra »dolgo žensko oblačilo«, izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *shampr* »langer Weiberrock; toga talaris«, in Gutschmannu: *shamper*, -pra »Weiberrock; shen'ka jopa, kikla, ra'h«.

Izposojeno iz bav. avstr. *Schamper* »jopa, suknjič«, štaj. n. *Schamper* »kratko moško oblačilo z rokavi; jopa; kratka moška jopa« (Štrekelj, JA XIV, 543; Striedter-Temps, DLS, 215). Morda po interkalaciji nazala nastalo iz n. *Schapper* »kratek plašč« (Grimm, DTV 14, 2170), kar je tako kot *Schappert* »životec« z n. pristo-pom -t kot v *Obs-t*, *Saf-t* izposojeno iz frc. *chaperon* »plašč s kapuco«. Glej tudi *šaprun* in *žemper*. M. F.

šamprkati, -am (v. impf.) »šepati«, adj. *šamprkäv*, f. -áva »šepav«.

Prim. hrv. *šamprcati*, -am »zaradi krivih nog na široko hoditi«, *šamprca* (m.) »vzdevek človeku, ki zaradi krivih nog hodi na široko«, adj. *šamprcast* »ki ima krive noge in zato hodi na široko« (vse Stullli; ARJ XVII, 461). Verjetno ekspresivna tvorba iz slov. *šapati »neravno hoditi« > interkalirano *šampati, prim. gl. *šapač so* »neravno hoditi, švedrati«, dl. *šapas* »na široko hoditi, švedrati, racati« ob ekspresivno nazaliziranjem gl. *šampas* »vleči se, počasi iti« (Schuster-Šewc, HEWb., 1405, brez sln. in hrv. gradiva). Drugače Bezljaj, Eseji, 169, ki sln. glagol brez hrv. ustreznice povezuje s sln. *šamljati* »nerodno hoditi, brkljati«, kar je bilo ekspresivizirano iz slov. iter. *šamati. Dalje glej *švapiti*, pa tudi *šamljati* I. M. F.

šamrėti, -im (v. impf.) »šumeti«, *šamrėnje* (n.) »šumenje« (pkm.; Pleteršnik II, 616), toda pri Novaku, Slovar², 144: *šamrėti*, -in »gomazeti, vrvreti«, npr. *puno mráveu je šamrėlo okouli*. Pomen »vrvreti« je izpričan tudi v zvezi včas *šamri na taki ženitni od otrok* (vzh. štaj.).

Primerjati je mogoče r. dial. *šamrítb* »šumeti, povzročati vrtočlavico« (Bezljaj, Eseji, 169), ukr. *šamrýty* »šuštetiti« in v zvezi *doščyk šamrytb* »rahllo deževati« (Grinčenko, Sl. IV, 483). Izhodna v. *šam(ə)rėti (sln.) in *šam(ə)riiti (r., ukr.) sta lahko tako kot *šam(ə)l'āti ekspresivizirana iz iter. *šamati »metati (se), premikati (se) ipd.«, prim. r. dial. *šamatb* »počasi, drsajoč z nogami iti«, ukr. *šamaty* »spretno se premikati« poleg »šuštetiti«, *šamkýj* »hiter« (Grinčenko, Sl. IV, 483), br. *šamacb*

»šume proizvajati« (Nosovič, 705), p. *šzamotoac* »sem in tja metati, stresati (o vetru), majati«. Sem tudi r. dial. *šamrá* »sunek vetra; valovanje vode, ki ga povzroča veter«, tudi *čamrá* »isto«, kar Vasmer² IV, 403, povezuje le z r. *šamrítb* in pušča brez nadaljnje razlage. Dalje glej *šamljati I–II*. M. F.

šámrI (m.) »pručka« v 'ša:mərI (štaj; Zorko, Narečna podoba, 351), pkm. *šámrIn* »stolček, pručka« (Novak, Slovar², 144). Mlada izposojena iz avstr. n. *Schammerl* »pručka«. Dalje glej pod *škánj*. M. F.

šanca (f.) »Schrangle« (Dalmatin, Register 1584), tj. »obrambni okop, nasip«, v 18. st. *ena šhanza ali nafip semle, s'katerim je voišzhaki šakopajo* »loricula, fhranga, nafip«, *šhanzne korbe, ali pletenize na pošhtainah* »gerrae« (Kastelec-Vorenc), *šhanza* »branišhe, predkopifhe, hribernišhe, predkop, prekop, sagreb, safip; Schanze« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *schanze*, nvn. *Schanze* »obrambni okop«, kar je prvič izpričano v 15. st. N. dial. je beseda znana v pomenih »butara dračja, velika pletena košara« (Hessen), »sveženj dračja ali lesa« (Vestfalija), kar kaže na to, da so za obrambo uporabljali nakopičene butare dračja. Dalje nejasno, morda izposojeno iz it. *scanso* »izogib«, *scansare* »odmakniti, ogniti, izogibati se« (Kluge²², 624). Pkm. *šánec*, -nca »jarek, nasip« (Novak, Slovar², 144) je m. spola kakor hrv. *šánac* »okop«, č. *šanc*, p. *szaniec* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 215). M. S.

šánk (m.), g. -a »točilna miza« (SSKJ IV, 1046).

Prevzeto iz n. *Schank* »točilnica, pivnica, krčma, točilna miza«, kar je retrogradna tvorba iz n. *schenken* »točiti, krčmariti« (Kluge²², 624). Dalje glej *šėnkati*. M. S.

šant (m.), g. -a »razgrajanje veselih ljudi«, izpričano le v 18. st. pri Gutschmannu: *shant* »Tumult luftiger Mensch, palum, pavum«.

Pomensko najbližje je mak. *šantav* »bedast, nor«, blg. *šántav* »isto«, slš. *šant* »nagajanje, razposajenost«, *šanta* »isto«, *šantit'* »nagajati, razposajen biti«, *šantovat'* »isto« (Káral, Sl., 668). Izhajati bi bilo mogoče iz deverbativov *šam-ət (sln.) oz. *šam-əta (mak., blg.) ekspresivnega v. *šam-ət-iti (tudi *šam-(ə)l'āti, *šam-(ə)r'ė/iti) k psl. iter. *šamati »metati (se), premikati (se) ipd.«, prim. r. dial. *šamatb* »počasi, drsajoč z nogami iti«, ukr. *šamaty* »spretno se premikati« poleg »šuštetiti«, *šamnúty* »hitro oditi, smukniti«, *šamkýj* »hiter« (Grinčenko, Sl. IV, 483), p. *šzamotoac* »sem in tja metati, stresati (o vetru), majati«. S tem sorodno je verjetno tudi mak. dial. *šamati* »razgrajati«, *šamata* »razgrajanje«.

Sln. *šant* more biti posplošeno iz stranskih sklonov kot knjiž. *nóht*, g. -a < *nogzty, npr. g. sg. *šaməta > sln. *šanta in od tod nom. sg. *šant*. Glej tudi *šántati* in dalje *šamljati* I. M. F.

šánta (f.) »rana« (gor.), sem adj. *šántav*, f. -a »ranjen« (Radovljica). V Kropi je *šánta* »rana, ki se je že toliko zacelila, da ima krasto« (Škofic, Diss., 363; ista, ustno), v Cerkljah na Gorenjskem pa »krasta« (SLA).

Slednja pomena dovoljjeta izvajanje iz bav. avstr. nezveneče ustreznice *Schante k nvn. *Schande* »Bedeckung, schützende Hülle« (Grimm, DTV 14, 2139) nejasnega izvora. M. F.

šántati, -ám (v. impf.) »šepati«, pkm. *šántati*, -an »isto« (Novak, Slovar², 144), obir. kor. *šántat*, -ám (Karni-

čar, Obir, 241); tudi *šantúhati*, -am in *šantúsati*, -am; *šántav* (adj.), f. -a »šepav«, obir. kor. *šá:ntu*, f. -awa (Karničar, l. c.), *šántavec* (m.), g. -vca »kdor šepa«, *šântek*, g. -tka »isto«. Od tod cgn. *Šantavec*, *Šantovec*, *Šantek*. V 16. st. *shantau*, *shantav* »claudus« (Megiser), v 18. st. *shantou* »claudus, hrom, krulou, f'hepaf, krumpaf, f'bedren« (Kastelec-Vorenc), *shantovz* »claudicans« (Pohlin), *shantau*, *shantou* »hinkend« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *šántiati*, -am »šepati« (Dubrovnik, Mostar, Lika, Srem, Slavonija), adj. *šántav* »šepav«, mak. *šanta se* »opotekati se, kolovratiti«, *šantav* »šepav, hrom«, blg. *šántav* »isto«, č. *šantat* »šepati«, slš. *šantat'* »negotovo hoditi, šepati«. To se navadno razlaga kot izposojenka iz madž. *sánta* »šepav«, *sántiti* »šepati«, to pa iz slov. *šetáti, *šetáješb (Miklošič, Frw., 56; Mladenov, 691; Machek², 603; Benkó II, 1303), pri čemer Skok III, 381, opozarja, da izposoja ne razlaga madž. *sélat* »sprehajati se« iz jsl. *šetáti*. Zaradi posrednih znakov, ki kažejo na psl. iter. *šámati »metati (se), premikati (se) ipd.«, prim. r. dial. *šamatb* »počasi, drsajoč z nogami iti«, ukr. *šamaty* »spretno se premikati« poleg »šušteti«, stč. *šamati (sě)* »v temi tavati«, nč. dial. *šamat* »tipaje hoditi«, je glagol lahko domač, ekspresivnega izvora. Izhajati bi bilo možno iz v. *šam-šā-ti z asimilacijo dentalnosti -*mt-* > -*nt-* po izpadu polglasnika (Furlan, Etimologija 2003–2005, v tisku). Dalje glej *šamljati I*, *šant* in *šetati*, *šetati se*. M. F.

šántelj (m.), g. -tija »*Sanicula europaea*« (tolm.; Kenda, rkp., 148).

Ljudsko hiperkorigirano iz prvotnega *šanikelj (m.), g. *šaniklja, kar je bilo tako kot sln. *šatrāj*, *šār*, *šent* in *šaftran* z vzglasnim š- za n. sV- (o tem Strieder-Temps, DLS, 44 s.) izposojeno iz nvn. *Sanikel* »*Sanicula*« < lat. *sanicula* k *sanāre* »zdraviti« (Marzell, Wb. Pfln. IV, 100 s.). Enako hiperkorekcijo izpričuje tudi starejša srvn. izposojenka v obir. kor. *žení:tal*, -(n)a »Peterg Stamm« (Karničar, Obir, 270) poleg sln. *ženíkelj*, g. -klja »*Sanicula*«. Dalje glej *ženíkelj*. M. F.

šántla (f.) »botra« (Korte nad Izolo; Morato, 162), *šántlo* (m.) »boter«, *šántla* »botra« (oboje Sv. Anton; Jakomin, NS, 118).

Po moderni vokalni redukciji nastalo iz *šántolo (m.) oz. *šántola (f.), kar je bilo tako kot hrv. *šántol* »boter«, *šántola* »botra«, tudi *šántulo*, *šántula* (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1177), *šántul*, *šántula* (Brgud; Filipi, ILA, 266) izposojeno iz ben. it., trž. it. *sántolo* »boter«, *sántola* »botra« (Boerio, DV, 600; Doria, 551), tosk. *sántolo*, srednjeveško lat. *sanctulus* »boter«, kar je dem. k lat. *sanctus* »sveti«. Starejše izposojeno je sln. *sútel*, g. -tla »birmanski boter« < **šotel'*. Glej tudi *sútel*. M. F.

šápa I (f.) »spodnji del prednje tace, velika dlan, roka«, dem. *šápica*. Izpričano šele v 19. st., nar. znano v Kostelu. Pleteršnik navaja po Janežiču v. *ušápniti*, -*šápnem* »erschnappen«.

V standardni jezik je beseda prevzeta iz sbh. *šápa* »isto« (akcentska varianta *šápa* (Dubrovnik) je verjetno pod vplivom *šáka* »dlan, prgišče«), kar je identično z dl. *šápa* »nerodna noga, taca, šapa« < psl. *šápá poleg *šáps v blg. *šáp* »šapa« in *šépa v blg. *šépa* »dlan, prgišče«. Loma, Prast. i. jej rozp., 156, domneva ē-stopenjski deverbativ k psl. *chopiti, *chapiti, *chapati »(z)grabiti« in primerja besedotvorno sbh. *žára* »kopriava« k psl.

*gorěti, blg. *šap* pa s sbh. *žár*. Drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1406, ki domneva, da je dl. *šápa* deverbativ iz gl. *šapać* (so) »švedrati, vleči se pri hoji«, dl. *šapaš* »na široko hoditi, kobacati, racati«. O tem v., ki je verjetneje denom., glej dalje *šapati*. Glej tudi *šápün*, *šepóni*. M. S.

šápa II (f.) »motika« (vipav., istr.; Erjavec, LMS 1882–83, 247), tudi *sápa* »isto« (Štrekelj, Görz., 430).

Prim. bav. n. *Sáppi*, *Sáppal* »vrsta cepina, s katerim splavarji v vodi odrivajo hlode« (Schmeller, BWb. II, 317). Prevzeto iz furl. *sápe* »motika«, istr. it. *sapa*, poleg trž. it. *zapa*, standardno it. *zappa*, prim. dalje frc. *sape*, rum. *sapă* < srlat. *sappa*, *zappa*, *zapa* »isto«. Srlat. beseda etimološko ni jasna, morda je turšč. izvora. Možno je tudi, da je v neki ne dovolj pojasnjeni zvezi s trž. it. *zap*, rum. *țap* »kozol«, kar je domnevno iz predrom. **zapp-* »kozol«, iz česar je (delno) z rom. posredovanjem sln. *câp* »kozol«, ukr., slš., blg. *cap*, madž. *cáp*, alb. *cap*, cjpap, ngr. τσάπος »kozol«. K pomenu prim. lat. *capreolus* »kozlič« in »vrsta motike z dvema rogljema« (Battisti-Alessio, 4108; Cortelazzo-Zolli, 1463; EWU, 158). Dalje glej *cepín*, *cáp*. M. S.

šápa III (f.) »kamena obloga zgoraj ob vodnjaku« (Branik), tudi *šápal*, -a »isto« (Mavhinje); oboje navaja Erjavec, LMS 1882–83, 245.

Prim. trž., ben. it. *sapa* »zid pri vodnjaku« (navaja Doria, 552). Nejasno, morda v neki nejasni zvezi s srlat. *zapellus* »via imbribus excavata« in »fossa ad claudendum facta« ali *sapellum* »apertio, canalis incilis« (srlat. besede navaja Du Cange VIII, 427, VII, 305). Pleteršnik II, 616, ugiba o zvezi s *šápelj* »venec, diadem«, ki jo s pritegnitvijo gotovo nesorodnega gradiva domneva že Erjavec, l. c. M. S.

šápati, -am (v. impf.) »lahno tolči, sanft schlagen« in »tepežkati (na dan nedolžnih otročičev)« (Kranjska Gora), tudi kor., prim. obir. *šá:pat*, -am »tepežkati« in »brizgati (v loku, o krvi)« (Karničar, Obir, 241), v 18. st. pri Gutsmannu *shapam* »kindle auf, gebe Ruthenstreich«; *šápati* navajajo tudi v pomenu »grabiti; fassen, schnappen« (Vodnik, Janežič, Caf), pf. *šápnüti*, *šápnem* »z roko udariti« (Vreme na Notr.; Erjavec, LMS 1882–83, 252) in »zgrabiti, šavsniti« (Caf), *šápati*, -im »prijeti, zgrabiti« (Caf); *šápavec*, -vca »kolednik, tepežkar«, *šápalica*, *šápelica* »brinova šiba, s katero otepajo na tepežnico«, *šáplja* »dar, ki ga dajo šapavcem za šapanje«, *šápavica* »tepežnica (28. XII.)«, v 18. st. pri Gutsmannu *shapauza* »unschuldiger Kindleintag«, Karničar, Obir, 241, navaja *šá:pálca* »isto« < *šápljica.

Prim. črnogor. *šapati se*, *šápljem se* »plaziti se (o otroku, preden shodi)« (ARj XVII, 468), č. mor. *šápátat* »počasi, okorno hoditi« (Machek², 94), gl. *šapać* (so) »švedrati, vleči se pri hoji«, dl. *šapaš* »na široko hoditi, kobacati, racati«, *šampaš* »gugaje se vleči, premikati, hoditi, čapljati«. Psl. *šápáti ima Loma, Prast. i. jej rozp., 156, za denom. iz *šápá »spodnji del tace«, kar se zaradi pomenov »(še) ne dobro hoditi«, »tolči« in »grabiti, prijematí«, ki so izvedljivi iz *»nekaj delati s šápo, z dlanjo«, zdi verjetneje, kot da bi bil subst. *šápá postverbal iz domnevno onomat. glagolov *šápáti poleg *čápáti (prim. podobno pomensko razmerje med sln. *čapati* »hlastati«, r. *čápáť*, dial. *čápáť* »grabiti, prijematí, hlastati«, mor. č. *čápat* »začenjati hoditi« in *čapa* »taca, noga«, han. *čapa*, *capa* »isto«, dl. *capaš* »švedrati«, *capa* »šapa, taca« – podobnost z it. *chiappare* »zgrabiti« <

capuläre je slučajna, *chapāti (Schuster-Šewc, HEWb., 1406), kar se v sln. ohranja v *hāpati*, -am (impf.) »hlastati, oprijeti se, tolči«, *hāpiti* (pf.) »hlastniti, šavsnti« (Istra), »začeti, lotiti se, oprijeti se« (vzh. štaj.), *hāpniti*, *hāpnem* »hlastniti, udariti, lotiti se«, *hāpkati*, -am (impf.) »lahno tolči«, in *ščapāti v sln. *ščapati*, -am (impf.) »grabiti, prijemati«. Na ide. dial. ravni so slov. besede združljive pod variantami **ksāp-*, **kēp-*, **skēp-* **ksāp-*, kar je verjetno tvorjeno na osnovi ide. onomat. korena **keH₂p-* »zgrabiti, hlastniti« v lat. *capere* »zgrabiti«, gr. κόπτω »šavsnti, hlastniti«, lot. *kāmp_t*, *kāmpju* »zgrabiti«, got. *hefjan* »dvigniti«, pf. *hob*, stvn. *habēn* »imeti«, stnord. *hǫfundr* »sodnik« (o ide. korenu LIV, 307, brez slov. gradiva). Glej tudi *šapa I*, *čapati*, *čapa I*, *capāti*, *pohōpati*. M. S.

šapelj (m.), g. -*plja* »portek, diadem, deklinška poveza čez čelo; venec, krona«, v 16. st. *krancelne oli shapele na glauo stauti* (Trubar; Rigler, Začetki, 98), *šapel* »porta« (Dalmatin, Register 1584), pri Krelju *spleto en shlapal sternia*, kar je lahko napaka namesto *shapal* (Ramovš, Hgr. II, 79) ali kontaminacija z n. *Schlappen* »čepica« (Rigler, o. c., 119), v 18. st. *shapel* »en kranzil, corolla«, *lorberski kranzil*, ali *shapel*, *ša marternike*, *vuzhenice*, *inu divize* »laurea«, *en shapul* ali *kranzil is rosh* »strophium« (Kastelec-Vorenc), *shap*, -*ú* »Hirnbindel, corona frontis«, *shāpēl* »isto« (Pohlin), *shap* »Hirnbindel« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *schāpēl*, *schāppēl* »iz listja in cvetja spleten venec, ki ga kot okras nosijo dekleta na glavi«, kar je iz stfrc. *chapel* »venec, okras na glavi« (> frc. *chapeau* »klobuk«) < vulg. lat. *cappellum, kar je dem. od *cappa* »plašč s kapuco, kapuca« (Miklošič, III; Striedter-Temps, DLS, 215). Iz istega ali sorodnega srvn. vira je r. *šāpka*, sbh. *šāpka*, č. *čapka* »čepica« (Vasmer III, 373 s.). Glej tudi *šapa III*, *šāpljica* in dalje *kāpa*. M. S.

šāpiti, -im (v. pf.) »zgrabiti«, tudi *šāpniti*, -nem »z roko udariti« (Vreme; Erjavec, LMS 1882-1883, 252) poleg »zgrabiti«, *ušāpniti*, *ušāpnem* »isto«.

Izhajati je mogoče iz denom. v. *šāpiti k subst. *šāpā »roka«, ki je verjetno pod vplivom slov. iter. *šāpati »šepati« ← psl. *svāpati pridobilo tudi pomen »noga, taca, stopalo«. Iz sin. *šāpō »roka« je verjetno tvorjeno hrv., sb. *šāpljati*, *šāpljem* »udarjati z roko ob roko« (Banat) in k temu *šāpac*, g. -*pca* »vrsta igre, pri kateri se udarja z roko ob roko« (Srem), *šapa* »isto«, *šap* (Varoš pri Slavonskem Brodu; vse ARj XVII, 469, 467, 466). Glej tudi *šapa I*, *šapati*, *šēpiti* in dalje *pohōpati*. M. F.

šāpljica (f.) »Parus cristatus« (Pleteršnik II, 617; Cigale, Wb., 835). Pri Freyerju, Fauna, 19: *shapeljza*, in v 18. st. *shapelza* »Parus cinereus« (Pohlin).

Verjetno z n. izposojenko *šapelj* (m.), g. -*plja* »na glavni okras: diadem, venec« kot *šāplj-ica »ki ima šapelj« kalkirano po poimenovanjih tipa nvn. *Haubenmeise*, *Kappmeise*, lat. *parus cristatus*, kot podobno razlaga že Freyer, l. c. Dalje glej *šapelj*. M. F.

šāpotelj (m.), g. -*tlja* »širok ovrtnik iz nabranega trdega blaga, Halskrause«. Pleteršnik navaja po Cigaletu, ki ima v Wb. I, 896, s. v. *Krause* v podgeslu *Halskrause* navedeno *nabrani šāpotelj* poleg sin. *nabornica*, ki je iz Šulka. Pod geslom *Halskrause* na str. 696 ima le sln. *krežlec*.

Prevzeto iz bav. avstr. *Schapodel*, dunaj. n. *schapodl* »isto, naborki na koncu rokavov« in »na prsnem razporku našite čipke pri moški meščanski srjaci« (Schmeller, BWb. II, 436, navaja v tem pomenu bav. n. *Schāpó'l*), kar je dem. iz frc. *jabot* »na oprsju obleke našite čipke«, prvotno »golša (pri perutnini)« (Striedter-Temps, DLS, 215; Pleteršnik II, 617). M. S.

šāprun (m.), g. -*a* »pastirski plašč iz lubja« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 196).

Izposojeno iz srvn. *schaprūn* »kratek plašč« poleg »kapuca«, tudi *schap(er)ūn* »isto«, kar je iz frc. *chaperon* »plašč s kapuco« (Grimm, DTV 14, 2170; Lexer, Mhd. Wb. II, 660), izpeljanke iz stfrc. *chape* »plašč s kapuco«, srlat. *cappa* »plašč«, ki je bila sprejeta tudi v agl. *chaperon* »kapuca« (14. st.; Onions, 163). Sln. fonetična varianta *šēprūn* »pastirski plašč iz bičja ali lipovega lubja« (polj., Idrija) je tako kot sln. *žēfrān* iz *žāfrān* nastala po vokalni redukciji. Glej tudi *šamper*, *žēmpfer* in *šēprūn*. M. F.

šāpūn (m.), g. -*a* »posoda za shranjevanje osle pri košnji, vodir«, tudi *šāpūr*, g. -*ja* »isto« (Caf), *šāpor*, g. -*ja* (Konjice na Štajerskem) in *šēpūr*, g. -*ja* (Fram) < sln. *šāpūr. V 18. st. *shapun* »Schleiffteinhorn, Wetzsteinhorn, kumpa, oflenek« (Gutsmann). Tudi z vzglasnim č-, prim. *čāpūn* (zah. štaj.), *čēpōn* (Tolminsko), *čēpūn*.

Ker je koscem vodir med košnjo visel ob nogi, so to lahko tvorjenke iz psl. deverbativov *šāpā oz. *čāpā k *šāpāti/**čāpāti* (prim. sln. *šāpati* »grabiti« in r. dial. *čāpāt* »isto«), ko sta pod vplivom živalske terminologije in slov. homonima *šāpati »šepati« < *svāpati namesto prvotnega »roka« < *grabilka« pomenila tudi že »noga«. Na zvezo s *šāpačapa* opozarja že Bezljaj, ESSJ I, 73, vendar pri tem predvsem na podlagi fonetično nepričljive etimologije sln. sin. *vodēr* < **q-dyr̥* k lot. *dūre*, *dūris* »prgišče« (toda prim. hrv. *vōdijer*, -*éra* »oselnik«, *vōdīr*, g. -*ira* »isto«) sklepa na izpeljavo iz starejšega pomen »roka«. Sln. sinonima so *oselnik*, *kump*, *vodēr*, *rog*, *kōzol*, *tobolec*. Bezljaj, ESSJ II, 256, med sln. sinonimi navaja tudi *šēbūr*, kar ponovno ni bilo mogoče potrditi in je verjetno le pisna napaka za *šēpūr*. Glej tudi *čāpun* in *šēponi* ter dalje *šapa I*. M. F.

šār I (adj), f. *šāra* »pisan, raznobarven« (SSKJ IV, 1047; Pleteršnik II, 617), bkr. *šar* (adj.) »pisan« (Šašelj, Bisernice I, 306), *šārast* (adj), f. -*a* »isto« poleg »preveč pisan« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 196), denom. v. *šāriti*, -im (impf.) »pisano obarvati; pobarvati«, *šārati*, -am »isto«; iz adj. številni subst., npr. *šāra* (f.) »ime šarasti kravi«; *šārec* (m.), g. -*rca* »pisan konj« in k temu cgn. *šārec*, *šārc*; *šārka* »ime šarasti ovci«; *šārūga* »pisana žival« in k temu cgn. *šāruga*, po redukciji *šeruga*; *šārūn* (m.) »žuželka rdeče barve in s črnimi pikami«. V 18. st. *sharovit* »buntfleckig; lezhen, lezhalt, pikast, breisalt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *šarō* »color«, hrv. *šār* (adj), f. *šāra* »pisan«, *šārast* »isto« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 370), tudi *šāren* (adj), f. *šārēna* »pisan«, čak. *šār* »pisan« (Dobrinj; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), d. obl. *šāri* (m.) »pisan, pester« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 363), *šāren*, -*a*, tudi *šārēn*, -*enā*, -*enō* (Hraste-Šimunović, o. c. I, 1777), mak. *šar* »barva«, *šāren* »pisan, raznolik«, blg. *šāren* »pisan«, r. *šar* »barva«, ukr. *šarīty*, -*riju* »rdeti« (Grinčenko, Sl. IV, 486), slš. dial. *šarīet* »rumeneti«.

Psl. *šārš (adj.), f. *šārā »pisan, pester«, substantivizirano *šārš (m.) »barva« (prim. r. *kráska* »barva« h *krásnyj* »rdeč«). Nadalje manj jasno. Vasmer² IV, 407, zaradi areala sklepa o zgodnji izposojenki iz turš. jezika in opozarja na čuvaš. *sārā* »barva« oz. turš. *saryy* »bel; rumen«. Ker se pomen »versicolor« lahko razvije iz pomena »vrezan, vpraskan ipd.« (prim. psl. *pšstrz »versicolor« < **pik'-ró-* = gr. *πικρός* »bodeč, oster« k ide. **pejk'-* »vrezati, raze delati; slikati; pisati«), je adj. gotovo soroden z v. *šarīti »drgniti, brskati« = sln. *šariti*, -im »brskati, iskati«, r. *šariti* »brskati« in *šarkat* »drati« oz. *šarāti »drgniti, brskati« = sln. dial. *šarati (se)* »drsat se, drgniti se«. Psl. *šārš je zato lahko iz ide. **kšer-o-* »vrezan, vpraskan«, metatetične variante iz **skēr-o-* (Gluhak, HER, 603). Ta je bil adjektivna tipa **uēr-o-* = lat. *vērus* »resničen, pravi«, stir. *fir* »isto«, stvn. *war*, n. *wahr*, iz ide. korena *(*s)ker-* »rezati, praskati«, prim. alb. *shqer* »trgati, praskati«, lit. *skirti*, *skirtiū* »ločevati, rezati«, stvn. *skeran* »rezati, striči«, nvn. *scheren* »striči«, gr. *κεῖρω* »striči, sekati«, arm. *k'erem* »praskati« (LIV, 503). Glej tudi *šara III*, *šariti I*, *šarbat* in *šargati*. M. F.

šar II (m.), g. -a »neka trda trava, ki se uporablja za konjsko krmo« (vzh. štaj.), »Carex sp.« (Sln. gorice), kol. *šarje* (Miklošič).

Prim. hrv. *šar* »Iris pseudacorus« (Šulek, Imenik, 386), ker so tudi za to rastlino značilni suličasti listi (Marzell, Wb. Pfln. I, 1038) (na paralelo opozarja M. Furlan, ustno). Prevzeto iz srvn. *sār* < *saher*, *sacher* »močvirska trava, trst, rogoz; Carex« (< stvn. *sahar*) ali iz štaj. n. *Saher* »list močvirske trave, rogoza, v obliki meča, rogoz«, bav. n. *Saher*, *Sahr* »priostreni listi različnih močvirskih trav, mlade pšenice ali rži« (Strieder-Temps, DLS, 215), od koder je tudi č. *šachor* »ostra trava, Cyperus« (Machek², 601). Miklošič, Frw., 56, opozarja na sbh. *ševār* »Arundo arenaria«, mak. *šavar* »šaš, Scirpus«, ukr. *šuvār* »Acorus colamus«, p. *szuwar* »trstje, ločje«, r. *šuvār* »vrsta močvirske trave«, kar je verjetno iz stvn. *sahar*. K substitutu v za stvn. h prim. *jávor* (Skok III, 390; Vasmer III, 433). Stvn. *sahar* < **sókoro-* je kakor srspn. *segge* »rogoz« in ags. *secg* »isto« in »meč« tvorjeno iz ide. korena **sek-* »rezati« zaradi ostrih listov močvirskih trav (Pokorny, 895). M. S.

šara I (f.) »navlaka, ropotija«, črnopr. *šarq* »isto« (Tominec, 212).

Pomensko enako je r. dial. *šarābara* »navlaka, borno imetje«, *šarābora* »isto« (Dal', Slovar² IV, 621), č. *šarapata* »stara šara« poleg *šarapāt* »hrup, direndaj«, mor. *šarapatit* »hrumeti, ropotati«, slš. *šarapata* »razposajenost, nered«, kar kaže, da se je pomen »navlaka« lahko razvil prek enake pomenske motivacije kot sln. sinonim *ropotija* k *ropotāti*, -ām »fragorem edere, strepitum edere« oz. n. *Gerümpel* k *rumpeln*. Izhodno *šārā je zato lahko deverbativ v. *šarāti »praskati, drgniti«, čeprav je tudi možno, da je na pomenski razvoj »skupek raznovrstnih oz. različnih stvari« vplival tudi adj. *šār* »versicolor«. Drugače Machek², 602, 160, ki le č. in slš. gradivo s *šara- povezuje z nejasnim prvim delom č. sinonimnega kompoz. *hara-burdī* »stara šara, ropotija«, *harampātī* »isto«, toda ukr. *halaburda* »kraval, nered«. Glej tudi *šariti* in *šar I*. M. F.

šara II (f.) »vrsta« v *povišati zid za eno šaro* »povišati zid za eno vrsto« (SSKJ IV, 1047), rož. kor. *šara*

»vrsta (desk na strehi)« (Šašel, RNB, 86), tudi »vrsta opek ali skodel na strehi« (štaj.), »plast« (vzh. štaj.). V 18. st. *fhara*, *šhara* »genus, species«, npr. *mnogetere šhare zhlověki* »diversi homines« (Kastelec-Vorenc), *shara* »Geschlecht, Gattung; genus, species« (Pohlin), *fhara* »Schaar« (Gutsmann), v 19. st. pri Murku I, 577: *fhara* »Gattung«.

Pomensko enako je r. *šar* »sloj, plast, vrsta«, npr. *krovlja na dva šarā* »dvokapna streha« (Dal', Slovar² IV, 623), ukr. *šar* »sloj, vrsta«, dem. *šarók*, g. -*rkā* (Grinčenko, Sl. IV, 486), p. *szar* »vrsta« (Karłowicz, SGP V, 283), č. *šár* »vrsta desk ali skodel«, slš. *šiar* »isto«. Miklošič, Frw., 56, ki je poznal le sln. gradivo, je sklepal o izposoji iz n. *Schaar* »truma, skupina, jata«, srvn. *schar* »skupina; skupina 4, 10 ali več mož«, stvn. *scar* »skupina vojakov«, ker se pri n. substantivu pojavlja tudi pomen »vrsta, vrsta in način« (Grimm, DTV 14, 2175), v bav. n. pa tudi »aneinandergefügte, mit Schindeln benagelte Bretter, die den unteren Rand oder Vorschub eines Ziegeldaches bilden« in »vrsta, sloj« (sprejema Strieder-Temps, DLS, 216). Pomen »truma, skupina, jata« se pri tej n. izposojenki ohranja v sln. dial. zvezi *'ku'ryja š'ara* »jata kokoši« (Trbonje pri Dravogradu; BADŽ I, 74). Glej tudi *žara II* in *šariti II*. M. F.

šara III (f.) »jed iz krompirja, korenja, repe, kolerabe in mesa, navadno svinjske glave« (SSKJ IV, 1047).

Lahko domač neologizem, nastal po elipsi zveze *šara jed »pisana jed, jed, ki je narejena iz različnih sestavin« k *šārš (adj.) »versicolor«. Morda je ta kulinarčni termin soroden s hrv. *šara* »vrsta hrane«, prim. *Deca isitne sir pa ga u pesnici izgnječe sa vrućim hlebom, i to se zove šara ili šarka* (ARJ XVII, 474) oz. ukr. *šara jūška* »precej tekoča juha, voda« (Grinčenko, Sl. IV, 486). Dalje glej *šar I*. M. F.

šaragle (f. pl.) »vrsta voza, ki ima poleg stranskih lojtrnic tudi prednjo in zadnjo leso« (Ribnica na Dolenjskem; Rigler, Jnotr. gov., 30, op. 7).

Tako kot hrv., sb. *šaraglje* (f. pl.), g. *šaraglja* »prednja ali zadnja lesa pri vozu« (Vuk; Srem, Slavonija), hrv. *šeragljīn* »isto« (Žumberak; Skok III, 382), slš. dial. *šaragle* »majhna ukrivljena lesa na prednjem in zadnjem delu voza«, tudi »nosila za prenašanje gnoja ali gradbenega materiala« (Orlovský, Gemer., 323) in rum. *șireglă, șeriglă* »Gestell, deren Wand aus einanderstehenden Stäben besteht« (Tiktin, Wb., 1410) izposojeno iz madž. *saraglya, saroglya, saraglya* (l. 1530), *sereglye* (l. 1825) »lesa pri kmečkem vozu« in »nosila«, kar je iz bav. avstr. *schragal* »lesa (tudi pri kmečkem vozu); nosila« (EWU, 1308), nvn. *Schrage* »poševno ali križem postavljeni koli ali kaj podobnega, ki služi za ogrado«, tudi »Andrejev križ«, *Schrage* »isto«, srvn. *schrage* »poševno ali križem postavljeni koli, npr. za podnožje pri mizi«; leksemi so sorodni z nvn. *schräg* »poševen« in *Schranke* »zapornica, pregrada, meja« (Skok, l. c.; Kluge²², 652; Lühr, Expressivität, 143).

Sln. *šaraglje* je torej poimenovanje tipa pars pro toto in je prvotno označevalo le prednjo oz. zadnjo pregrado pri vozu, ki je bila narejena iz poševno oz. križem postavljenih kolov. Glej tudi *sragle* in *šrān-ga*. M. F.

*šarapov (m.), samo pri Megiserju v 16. st.: *sharapov* »Schranck, septum«. Prim. sbh. *šarāmpōv* »okop, utrdba«. Izposojeno iz madž. *sarampó* »Schlagbaum, Zaun,

Gitter«. Prešlo tudi v druge balk. jezike, prim. rum. *șorompău*, *șarampoiu*, turš. *șarapol* »palisada« in preko turš. v blg. *šarapol* »utrdba« in alb. *sharapól* »orožje za obrambo«. Izhodišče je srvn. *schrancboum*, bav. avstr. *schranc(k)poum* »zaporna rampa« (Hadrovics, Stud. slav. Hung. IX, 4; Benkó III, 575; Skok III, 382).

šarbati, -am (v. impf.) »tepsti, tolči«, izpričano le v 18. st. pri Pohlínu: *sharbam* »prügeln, schlagen; cædere«. Znan je tudi pf. *ošárbatí*, -am »pretepsti«. Sem *šo:rbá se* (3. os. sg. prez.) »guliti se (o kokoši)«, pf. *o:šo:rbá se* (Brežice; BADŽ I, 50) z ojevskim refleksom dolgega vokala *a*.

Brez slov. morfološke ustreznice. Verjetno denominativ k subst. **šar̥ba* »lisa, pega ipd.« iz adj. **šār̥s* »versicolor«, ki se ohranja v hrv. adj. *šarbast* »pikčast, pegast, pisan« (ARJ XVII, 481). K denominativnim v tega tipa prim. sln. *drāžba* → *drāžbati*. Pomen »tepsti, tolči« se je torej tu tako kot pri sln. *šargati* lahko razvil iz »mazati, lise, pege delati«. Glej tudi *šargati* in dalje *šār I. M. F.*

šarf (m.), g. -a »grobница«, izpričano le v 18. st. pri Gutmánu: *fharf* »Grufft, sidanu pokopalih«. kar je fonetično razvito iz **šarch* z dial. prehodom *h > f* v predkonzonantni/izglasni poziciji, prim. sln. dial. *nôft* iz *nôht*. Dalje glej *žerh. M. F.*

šargati, -am (v. impf.) »tepsti«, izpričano le v 18. st. pri Gutmánu: *fhargam* »prügeln«.

Verjetno sorodno s hrv. čak. *šargät*, *šargôn* »škripati; s trdo stvarjo vleči po trdem predmetu« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDŽb VII/2, 1985, 647) in p. *szargac* »mazati, blatiti; obrekovati« ter č. dial. *šargavý* »progast, marogast (za živali)« (Bartoš, Dialektologie II, 272). Po deverbativnem vzorcu tipa sln. *māzati* »mazati«, p. *mazgac* »isto« k slov. **māzati* tvorjeno iz v. **šarāti*, kar je denominativ od **šarā* (f.) »madež, lisa ipd.« oz. **šār̥s* (adj.) »versicolor«, prim. sln. *šára* (f.) »lisa, pega«, *šarati*, -am (v. impf.) »raznoliko obarvati«, hrv. *šára* »okras, ornament, vzorec; lisa, progá«, *šarati*, *šarām* »pisano obarvati, različno namazati; kracati« poleg »varati« (k slednjemu prim. sln. pog. *nafarbal ga je* »prevaral ga je, prelisil ga je«). Slovenski pomen je v primerjavi s poljskim mlajši. K razvoju pomena »tepsti« ← »mazati« prim. sln. pog. *primazati komu klofuto* »koga z roko po licu udariti« in sln. *žavhati* »mazati« in »tolči« (Pohlín). Glej tudi *šarbati* in dalje *šār I. M. F.*

šargéta (f.) »sveža koruzovina za krmo« (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239).

Izposojeno iz furl. *sorghète* (f.) »gosto posejana neopleta koruza, ki se goji za svežo krmo govedu« (Pirona, VF, 1073), ben. it. *sorghèto* (m.) »pozno posejana koruza za svežo krmo govedu« (Boerio, DV, 677), kar je dem. k it. dial. *sorgo* »koruza« poleg knjiž. »sirek« (Pelleggrini-Zamboni, FPF II, 70). Dalje glej *sršèta* in *sírek. M. F.*

šariti I, -im (v. impf.) »kaj nepomembnega delati, brkljati, brskati, iskati«, npr. *ves dan je šaril okoli štedilnika, po predalih šariti*, tudi »razsipen biti s čim«, npr. *šariti z denarjem* »denar zapravljati«, in »pihati«, npr. *veter šari po polju*, v lovski terminologiji »s psom loviti, iskati divjad po gošči, grmovju«, črnopr. *šart'* »brskati, iskati, delati«, npr. *këj šarš tûad qkûal* »kaj brskaš, iščeš,

deláš tod okoli« (Tominec, 212); tudi *šarati*, -am »počasi okorno hoditi«, npr. *vsak večer še dolgo šara po kuhinji* (dol.), »drsati, drgniti«, npr. *med vožnjo je šaral z nogami po tleh, šarati se, -am se* »drgniti se ob kaj« (dol.).

Pomensko najbližje je mak. *šari* »kolovratiti«, blg. *šarja* »isto«, r. *šariti* »brskati, tipaje iskati«, č. *šarat se* »raca se premikati« (citirano po Machku², 602), č. mor. *šarít'* »blesti, bloditi; nor biti; željno na kaj prežati« (Bartoš, Dialektologie I, 272) in tudi slš. dial. *šarha* »nemirnež« *šarhovat'* »norčije uganjati« (Orlovský, Gerner., 323. Izhajati bi bilo mogoče iz prvotnega pomena »praskati, drgniti« in v. **šariti* in **šariti* izvajati iz psl. **šār̥s* (adj.) še preden se je tako kot psl. **p̥str̥s* »versicolor« < **vrezan, vpraskan«* pomensko specializiral v »versicolor«. Podobne razvoje iz pomena »praskati« kot pri **šariti* in **šariti* izpričuje tudi slov. v. **praskati*, npr. k pomenu »iskati« prim. sln. pog. frazo *nima kaj praskati* »nima kaj iskati«, *kaj praska* »kaj išče« (podrobno o pomenih glej pod *praskati I, II*). Pomen »varati«, ki je izpričan v hrv., sb. *šarati*, *šarām* »varati, lagati« in mak. *šari* »varati«, se je lahko razvil iz denom. v. **šariti*, **šariti* »barvati« od **šār̥s* (m.) »barva« = stesl. *šar̥s* »isto«, r. *šár*, mak. *šar*. K pomenskemu razvoju prim. sln. *nafarbatí koga* »koga okoli prinesiti, prevarati ga« k *farba* »barva«.

Iz denom. v. **šariti* »praskati« je z deverbativnim **-pa-* (prim. **ry-pa-ti* = gl. *rypac*, -am »riti (o svinjah)« ← **rý-ti* »pritiskati, riti«; **z'va-pa-ti* »žvečiti; blebetati« = č. mor. *žvápät* »blebetati« ← **z'vā-ti* »žvečiti«) tvorjeno **šar-pa-ti* v r. dial. *šarpat* »brskati, drsati, škrobati, praskati, trgati« (Dal', Slovar² IV, 622), ukr. *šarpaty*, -paju »ruvati, trgati na koščke, vleči« (Grinčenko, Sl., 486), br. *šarpac* »isto«, p. *szarpac* »trgati, cefrati, drezati, suvati, vleči«, č. *šarpat* »trgati«, slš. dial. *šarpat* »isto« oz. z deverbativnim **-ka-* tvorjeno **šar-ka-ti* v r. *šarkat* »drsati« poleg »drgniti, škrobati« (Dal', Slovar² IV, 622).

Podobnost z n. *scharren* »brskati, grebsti«, iz česar Pletersnik II, 617, izvaja sln. *šarati se* »drgniti se«, Gorjaev pri Vasmerju² IV, 409, pa r. *šariti* »brskati«, je gotovo le naključna (Vasmer², l.c.). Machkovo izvajanje č. *šarpat* iz **šapati* = č. *sápat* »trgati« fonetično in morfološko ne prepričuje. Dalje glej *šār I. M. F.*

šariti II, -im (v. impf.) »kričati, zmerjati« v zvezi *mož nad ženo šari, kadar je pijan* (Poljanska dolina).

Morda denom. k *šára* (f.) »vrsta« (Pletersnik II, 617) s sekundarnim pejor. pomenom, ki se je lahko razvil iz zvez tipa *jejne inu ferdite fhare* (Kastelec-Vorenc) »jezne in srdite vrste« kot npr. pri sln. *sôrta* (f.) »vrsta« v zvezah tipa *ti grda sorta ti* (Lašče) in k temu denom. v. *sôrpati* (se), -am (se) (impf.) »ne prenašati (se), sovražiti (se)«, npr. *vsi jo sortajo; prašiči se sortajo* (polj.). Dalje glej *šára II. M. F.*

šarkelj (m.), g. -klja in -na »Napfkuchen, Gugelhupf«, gor. *šarkl*, -na, črnopr. *šarkl*, jnotr. *šarkalni* (pl.), cerklj. *ša:rkļ*, kor. obir. *šarqal*, -a in -na »darilo za veliko noč« (Karničar, Obir, 197, 252), v 18. st. *sharkel* »Kugelhupf, panis tortus« (Pohlín); dol. in kor. tudi *šartelj*, -lja, prim. podjun. *šartl* (Zdovc, Mundart, 33), v 18. st. *fhartel*, *fhartilng* »Reindling« (Gutsmann).

Prevzeto iz bav. n. *Schärtel*, *Schärtling* v dial. varianti brez preglasa, potrjeni v kor. n. *šartilng*, koč. n. *šartil* »šarkelj«. To je derivirano iz srvn. *schart* »ponev, pekač« > bav. n. *Schart* »bakren pokrit pekač, ki ga pri peki

zagrebejo v žerjavico« (Štrekelj, JA XIV, 543; Strieder-Temps, DLS, 216). Beseda se je v sln. adaptirala na izposojenke iz n. dem. na *-lein*, srvn. *-lín*. K prehodu *-tl-* > *-kl-* prim. gor. *na klâ* »na tla«, *kíkla* iz n. *Kittel*, *gâr-kļc*, obir. *há:rqal* iz dem. od n. *Garten* (Ramovš, Hgr. II, 207 ss.). Glej tudi *šortelj*. M. S.

šarlôt (m.) »vedro« (Deskle; SLA).

Zaradi zah. dial. istopomenskega *šeglot*, z redukcijo *šəylôt*, *šiyôt* (Kozana v Brdih; SLA) iz furl. *seglôt*, *seglüt* »vedro« (Skubic, Rom., 156) je potrebno izhajati iz *šərlôt. Dalje manj jasno. Konzonantna skupina *-rl-* bi tako na sln. kot tudi na rom. strani lahko nastala iz *-dl-*. Za sln. prim. *zmarlêtká* »pomlad« < *z-mad-let-ka < *z-mlad-let-ka, za rom. pa it. dial. *sparleta* iz *spadoleta* (Rohlf's, Gramm. III, 349, op. 1). Zato oblika *šarlot* posredno priča o obstoju furl. fonetične variante *sedlôt »vedro« iz rom. lenirane variante *šidla iz *sítla za lat. *sítula*. Variantno gradivo z rom. *-dl-* (ob *-gl-*) je pri tem leksemu evidentirano v hrv. *šidlo* »leseno vedro za vodo« (Dubrovnik), pri katerem Skok III, 228, neprepričljivo sklepa, da je po internohrv. razvoju nastalo iz *šiglo* in se pri tem zmotno sklicuje na hrv. *dlijeto* ob *gljeto* iz jslv. *dlétó < psl. *deltó. Dalje glej *šeglot*. M. F.

šarmicirati, *-am* (v. impf.) »bojevati se«, izpričano v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *šarmizerati* »velitari, fe s'enim bojovati ali fehtati«, in Gutsmanu: *šarmizirati* »scharmützel, biti fe, pipati fe«.

Izposojeno iz srvn. *scharmizieren* »bojevati se« (Lexer, Mhd. Wb. II, 65), kar je denominativ k *scharmützel* »boj med dvema majhnima skupinama«, *scharmützel* »isto«, *scharmützel* še preden je bilo izhodno srvn. *scharmütz, stvn. *scharmütz »boj, prepír« iz it. *scaramuccia* »majhen prepír, boj« podaljšano z dem. suf. *-el* (Pfeifer, EWD², 1182). It. *scaramuccia*, ki je bilo izposojeno v frc. *escarmuche* »spopad«, *escarmouche* »isto« (> agl. *skarmuch*), špan. *escaramuza*, port. *escaramuça*, more biti deverbativ v. *scaramucciare* »prepirati se«. To pa je z dem. suf. *-uccia-* podaljšani it. glagol, ki se navadno izvaja iz stspfrank. *skirmjan »ščítiti, varovati«, nvn. *schirmen* »isto« (Battisti-Alessio, 3374; Rohlf's, Gramm. III, 465). Glej tudi *šermir* in *širm*. M. F.

šárpa (f.) »šalu podobna naglavna ruta« (SSKJ IV, 1048), *šérpa* »isto« in »temu podoben pas, trak, navadno za okras« (SSKJ IV, 1061); pri Murku I, 577: *sholnîrfki pojáf*, *shárpa* »Schärpe«.

Prevzeto iz n. *Schärpe*, star. tudi *Scharpe* »prepas, preveza, širok pas« (Strieder-Temps, DLS, 216), to pa iz frc. *écharpe* »isto« < stfrc. *escherpe* »romarska torba« < srlat. *scerpa*, lat. *scirpea* »iz bičja narejena torba« k lat. *scirpus* »bičje« (Kluge²², 625). M. S.

šáš (m.), g. *-a* »Carex; neka trava, ki raste po mlakužah, ob vodah, in iz katere delajo tudi pastirske plašče« (bkr.), tudi »trstika, Phragmites australis« (pkm.); Tušek navaja *ostri šáš* »Carex acuta«.

Prim. sbh. *šáš*, g. *šáša*, dial. tudi *sáš* (Reka, črnogor.), črnogor. *šáša*, hrv. čak. *šáša* (Vrgada) »Carex«, hrv. dial. *šášak* »isto«, *šášarica* »koruzni storž, klas«, *šášarika* »koruzni storž«, blg. *šášani* »koruzna slama« (navaja Skok III, 383), ukr. *šáš*, *šášina* »neka rastlina« (Grinčenko, Sl. III, 488), č. *šáš* »trstje, sitje, šáš« (mor., šlez.),

danes knjiž. »Schoenus, bičje«, slš. *šášina*, *šášie* »isto«. Nejasno; Miklošič, Frw., 56, domneva izposojo iz madž. *sás* »Carex«, dial. »Typha«, s čimer soglašajo Machek², 603, JR, 275; Benkó III, 498, ki domneva turš. izvor (vendar ne navaja iztočnice) in EWU, 1309. Drugače Matzenauer, CS, 80, ki domneva sorodstvo s č. *šáchor* »Cyperus«, kar pa verjetno ni sorodno, temveč prevzeto iz stvn. *sahar*, *sahor* »Carex, Scirpus, Typha« (Machek², 601). Pritegnitev sln. tpn. *šahovec* (Pintar, Lj. zvon XXXV (1915), 321) je dvomljiva, saj zapisi iz l. 1324 *Schalkenthall*, 1399 *Skalkovicz*, 1423 *Scholkendorff* verjetneje kažejo na izvor v stvn. atpn. *Scalco*. M. S.

šât (m.), g. *šatû* »servieta«; izpričano samo v 18. st. *shât*, g. *-û* »Tellertüchlein, mapella« (Pohlin), *shat* »Tellertüchel, misni fazonetel« (Gutsmann), v 19. st. *shât* »Tellertuch, Serviete« (Murko).

Prim. r. *šáta* »vrhnja obleka, plašč«, ukr. *šáry* (pl.), br. *šáta*, p. *szata*, č., dl. *šat* »obleka«, č. *šátek* »robec, ruta«, Zaradi pomenske razlike sln. *šat* ne more biti izposojeno iz č. Vasmer III, 379, ZSIP II, 50 ss., in Machek, Slavia XVI, 217, domnevata staro izposojo iz pgerm. *χētaz, prim. stvn. *hâz* »obleka«, srvn. *hæze* »halja, obleka«, švab.-alem. *häss* »obleka«, švic. n. *häss* »oblačilo, perilo«, ags. *hæteru* (n. pl.) »obleka«, kar je sorodno s sti. *chādā-yati* »pokriti, skriti«, *chattra-* (n.) »sončnik«, *chadīs-* (n.) »odeja« iz ide. **sk'ed-* »pokriti« (o tem Pokorny, 919; z rezervo Mayrhofer, EWA I, 555). Iz fonetičnih razlogov ni verjetna domneva o prasorodnosti med psl. *šats, *šata in pgerm. *χētaz (tako Matzenauer, CS, 80, ki pritegne še stnord. *hattr*, ags. *hætt* »klobuk«). Glej tudi *šatrâti* II. M. S.

šátor (m.), g. *šátóra* »tabernaculum, tentorium« (Gutsmann, Murko, dol.). Oblika je bila formalna podlaga za arealno širšo in knjiž. *šótor* »isto«. Glej s. v. *šótor* I. M. F.

šátôrnica (f.) »Bufo calamita« (Pleteršnik II, 618), v 18. st. *shatorniza* »Auke, eine Kröte« (Gutsmann), v 19. st. *shatorniza* »Bufo calamita; Imerdliva króta, pub« (Freyer, Fauna, 44), toda pri Murku I, 577: *shátorniza* in *shatôrniza* »Coluber domesticus«, in Janežič¹ II, 426: *šátornica* »Unke«.

Ker se Bufo calamita zadržuje tudi v starih, zapuščenih poslopih (Freyer, l. c.), je *šátôrnica lahko tvorjenka iz slov. *šátôrně »Zelt« > sln. *šátor* »isto«, pkm. *šátor* tudi »svišli; mlinska lopa« (Novak, Slovar², 144), *šótor* »Zelt«. Pomenska niansa »podrtija« je izpričana v gradišč. hrv. *šátor* (Tornow, BD, 328). Ta vrsta žabe je torej s tem apelativom poimenovana po krajih, kjer se rada zadržuje. Dalje glej *šátor* in *šótor* I. M. F.

šatrâj (m.), g. *-a* »Satureia hortensis«, tudi *šatrâjka*, *šetrâj*, *šetrâjka* »isto«; v 18. st. *fatrariz*, *fatariz* »satureia«, *shetraika* »thymum«, *fotraika* »vertni yšop« (Kastelec-Vorenc), *shetrâja*, *shetrâjka* »satureja« (Pohlin).

Prevzeto iz srvn. *saterje*, štaj. n. *Satrei* (knjiž. n. *Saturei*), to pa iz lat. *satureia* »šatraj«, kar je domnevno izposojeno iz nekega neznanega vira (Walde-Hofmann II, 483). M. S.

šatrâti I, *-âm* (v. impf.) »razkoračeno hoditi, grätscheln«, s. *šátra* »otrok, dokler je še nizek ter hodi razkoračen, posebno dokler ima še dolgo suknjico«, adj. *šátrast* »ki na široko hodi (o otroku)« (Lašče; Erjavec, LMS 1882–83, 252); vzh. štaj. je izpričano *šajtrâti* »ra-

cati, koracati, hoditi razkrečeno«, pkm. *šajtrāti* »krevsati, šepati«, *šajtravi* »kruljav, šepav« (Novak, Slovar², 144).

Prim. hrv. dial. *šatrāti* »tipati, iskati v temi« (Ozalj; Težak, HDZb V, 402) in morda č. *šmátrati*, *šmatati*, *chmátrati* »tipati«, *šmajdati*, *šmatlati*, dial. *šajdati* (*se*) »šepati, švedrati«. Nejasno, nastanek prehodnega -j- je v sln. omejen na naglašene zloge in se le izjemoma pojavlja pred okluzivami (Ramovš, Hgr. II, 170 ss.). Zveza s *šátra* »šotor, stojnica«, na katero misli Erjavec, l. c., bi bila torej možna le, če domnevamo, da je štaj in pkm. *š* ekspr. K pomenu prim. sln. *šotor*, kar poleg »Zelt« po Štrekliju pomeni tudi »neroden človek«. Možno je izhajati iz *šastati, tvorbe iz onomat. *šas, domnevati ekspr. tvorbo *šastrāti (prim. k besedotvorju *plahtrāti* »plahitati, plahutati«) in disim. *š* - *š/s* > *š* - *i/θ* ter primerjati r. *šástaty* »pohajkovati, tipaje hoditi, tavati«, p. *szastac* »hrupno premikati«. Po Vasmerju III, 378, je *šast* morda onomat. nastanka. Nadaljnja možnost je domnevanje disim. *r* - *r* > *i* - *r* (prim. *fájmošter*), izvajanje iz *šartrāti, kar bi bilo lahko tvorjeno iz sln. *šáriti* »potikati se, hrumeti«. Spremembe *n* - *r* > *i/θ* - *r* v sln. ni zaslediti, zato je izvajanje iz *šantrāti (kar bi ustrezalo č. *šantrati* poleg *šantati* »krevsati«) in povezovanje z izposojenko *šantáti* malo verjetno. Tudi povezovanje s *šetati* = r. *šátaty* »opotekati se« ne pojasni niti korenskega vokala niti štaj in pkm. *š*. M. S.

šatrāti II, -*ám* (v. impf.) »krpati (čevlje, plot)« (bkr.). Verjetno ekspr. tvorba (tipa *česrāti* ← *česáti*) iz *šatáti, kar je denom. iz *šát* v domnevno star. pomenu »cunja, krpa« (Zorman, Mag., 51). Dalje glej *šát*. M. S.

šátriti, -*im* (v. impf.) »čarati, coprati«, *š. na kaj* »imeti vraževeren odnos do česa« (Caf), pf. *za-š.*; vzh. štaj. *šátrati* (impf.) »čarati«, *šátravec*, -*vca* »čarovnik«, f. *šátravka*, pri Cafu tudi *šátriga* »čarovnica«; *šáter*, -*tra* »čar, urok«, pkm. *šátringa*, v Beltincih *šátringa* »čarovnja, vraža« (Novak, Slovar², 144), štaj. *šátrija* »isto«.

Prim. hrv. kajk. *šatrati*, dial. *šátráti* »čarati«, *šátrija* »čarovnja« (Virje; Francev, JA XXIX, 387; ARj XVII, 504 s., navaja po Jedvaju tudi za Bednjo, česar v HDZb I ni zaslediti), star. pri Belostencu *sátram* »falcino, ex-canto« (= *charam*, *sátrenik* »magus«, *sátrenye* »falcinatio, incantamentum«; *šátriti* (po ARj), l. c. v Bednji), pri Jambrešiču *satrim* poleg *bajam*, *cháram*, *czopram* »incanto«, stp. *szatrzyć się* »gledati, biti obziren, pazljiv«, p. dial. *szatrzyć* »vedeti, znati, razumeti, umeti«, *szatrac* »videti, pomniti«, č. *šetřiti* »varovati, varčevati, paziti na« (> slš. *šetřiti'*), mor. *šátriti' se* »varovati se, izogibati se«. Francev, JA XXIX, 387, izvaja samo kajk. in sln. *šátrija* iz it. *sciateria* »nemarnost, zanikrnost«, kar je iz semantičnih razlogov in zaradi sev. slov. paralel gotovo zgrešeno. Petersson, BSL, 89, je primerjal sti. *khyati* »pripovedovati, slaviti« (Petersson, l. c. napačno navede pomen »gledati«), kar fonetično ne ustreza. Machek², 606, opozarja na lit. *skatýtis* »ogledovati se, ozirati se«, *skatóitis* »skrbeti«, kar iz fonetičnih razlogov ne prepričuje. Trubačev, Etimologija 1965 (1967), 51 s., domneva izposojeno iz nekega iran. glagola **xšatraya-*, ki naj bi bil denom. iz **xšatra-* > av. *xšaúra-* »oblast, vlada, carstvo« k av. *xšayati* »imeti moč, vladati, posedovati«. Vendar je vprašljivo, če tudi pri izposoji lahko domnevamo, da je izvorni subst. **šatra-* »oblast, sila« v glagolu deriviral pomen »obvladovati s pogledom« in dalje »gledati (na poseben način)«, kot domneva Trubačev. Domneva o iz-

posoji je zato zelo težavna (Cvetko Orešnik, MPBIO, 94 s.). Izvajanje iz iran. tudi fonetično ni brezhibno, saj se iran. korenski kratki *a* v slov. ne bi substituiral z *a*, temveč z *o* (> *e*). Možnost, da je *šátriti vendarle iran. izvora, se kaže le, če domnevamo prvotni pomen *»obvladovati« in izposojeno iz neke nepotrjene osnove **šátra-* »oblast« z dolgim korenskim vokalom. Vendar se spričo toliko ovir zdi verjetneje, da je psl. *šátriti, *šátrišb domač denom. iz ide. **ksjaH-tró-/ā* »znak«, nomena actionis iz baze **ksjaH-* »gledati«. Iz podobnega denom. je tvorjeno toh. B *šotri*, A *šotre* »znak«, iz iste baze je še gr. σῆμα, dor. σῆμα »znak« < *ksjaH-mj, iz ničte stopnje je adj. **ksja-bhó-*, ki se ohranja v gr. adv. σάφα »jasno, očitno« (Čop, SR XII, 185 ss.). M. S.

šavati se, -*am se* (v. impf.) »sramežljivo se braniti ponujenega«, npr. *šavati se jedi in pijače* (kor., dol.; Štrekelj, JA XXVII, 43), pf. *ošavati se*; semkaj morda *ošáven*, -*vna* »neokusen (o jedi)«.

Štrekelj, l. c., primerja csl. *ošavati se*, *ošajati se*, *ošajavati se*, *ošajevati se* »vzdržati se, abstinere« in domneva psl. koren **ša-* (< **chē-*): **cha-*, kar vidi tudi v sln. *hábaty se* »varovati se, vzdrževati se (česa)«, *hábiti*, -*im* (impf.) »kvariti, delati škodo«, *pohábiti* (pf.) »poškodovati«, csl. *hábaty se* »abstinere«. Iz subst. *ošaba izvaja tudi sln. *ošáben* »pretirano ponosen«, za katerega domneva prvotni pomen *»tak, ki se brani ponujene hrane«. K pomenskemu prehodu *»škoditi si« > »vzdržati se hrane« prim. *šetovati se*. Štrekleva primerjava s csl. glagoli vzdrži s pridržkom, da je kor. in dol. *š-* lahko tudi iz *šč-*, in če je temu tako, kar pa se ne zdi zelo verjetno, besedne družine ne bi bilo mogoče ločiti od *ošájati*, *oščájati* < **vz-/lots-čajati* (?), *oščévati* (impf.) »muditi se, obotavljati se«. Vendar se zdi verjetneje izhajati iz psl. *šávati »premikati (se)«, kar se ohranja v mak. *šava* »premikati (se), migati, premikati se sem in tja«, blg. *šavam* »premikati«, r. *šávaty* »tiho se plaziti, previdno se premikati«. Csl. *ošavati se* in sln. *ošavati se* bi v tem primeru prvotno pomenilo *»odmakniti se«, csl. varian-ta *ošajati se* pa bi bila sekundarna, analogna po razmerju *davati* : *dajati*. Sln. *šavati se* bi bilo torej treba izvesti iz pf. *ošavati se* po deprefiksaciji ali z aferezo. Glej tudi *šavrāti*. M. S.

šávba I (f.) »palla, pelliceum«, dem. *šávbaica*. V 16. st. *šaubá* »Schaub, palla« (Megiser), l. 1607 *šaubá* »pellicione; cozug« (Alasia), v 18. st. *šhavba* »palla, pelliceum, trabea« (Kastelec-Vorenc), *šhavba* »Pelz« (Pohlin), *šhaba* »Pelz« poleg »bäurischer Weiberobberock beim Hochzeiten« in »Weibermantel an Hochzeiten« (Gutsmann).

Izposojeno iz nvn. *Schaube* »do stopal dolgo in široko oblačilo za oba spola«, avstr. bav. *Schaube* »krilo iz grobe volne«, tirol. n. *schaube* »vrhne oblačilo za oba spola« (Schöpf, TI, 594), srvn. *schübe* »dolgo in široko vrhne oblačilo«. Dalje glej pod starejšo izposojenko *šúba*. M. F.

šavba II (f.) »lopata«, zabeleženo v 17. st.: *šhaba* »Schauffel« (Megiser 1603).

Stabéj, Megiser, 188, meni, da je to popačeno za *šhaufla, kar v istem slovarju ni izpričano, a znano v štaj. *ša:ufla* »lopata« (Zorko, Narečna podoba, 351) iz n. *Schaufel* »isto«, srvn. *schüvel*, *schüvele*, stvn. *scüvala*. Iz pozno srvn. bav. predloge z *ā* za srvn. *ū* (Striedter-Temps, DLS, 18) je bilo izposojeno sln. *šáfla* »široka

lopata«, metaforično »široka dlan« (polj; Škrlep, 57). Dalje glej *šūbla*. M. F.

šáver (m.), g. -*vra* »muren« (tolm.). Pleteršnik II, 618, primerja *šūri* »muren«, kar bi bilo možno le, če je to nastalo iz *švərī, pri čemer bi šáver nastalo po metatezi *švər > *šv(ə)r, podobno kot dol.-notr. *dāuri* < *dūri < *dv̥ri. Akcent v *šūri* bi bil v tem primeru ritmičen in/ali analogen po čūri in mūri, saj bi razvoj v u pričakovali samo v nenaglašeni poziciji, prim. gor., kor. *dūri* po g. pl. *dv̥ri (o pojavu Ramovš, Kr. zg., 166). Ker v obravnavanem primeru za tak razvoj ni obvezujočih argumentov, se zdi možno tudi domnevati, da je šáver deverbativ iz *šavri »čirikati, cvrčati, oglašati se z visokim glasom«, kar je lahko tvorjeno iz neke onomat. osnove *šav-, ki je znana tudi v r. *šávkats* »bevsitati, lajati«, *šávka* »ščene«, ukr. *šávkaty* »glasno žvečiti«, br. *šáukacь* »nerazumljivo govoriti« (o vzh. slov. Vasmer III, 364). Iz variante *šev- je ukr. *ševlity* »šelesteti«, č. *ševl* »šelest, ščebet«, *ševliti* »šumljati, šelesteti, ščebetati«. Glej tudi *šūri*. M. S.

šavje (n.), g. -*a* »nizko, neurejeno, gosto razraščeno malo vredno rastlinje« (SSKJ IV, 1049). V knjiž. leksiko sprejet dial. refleks sln. kol. *ščávje iz fit. *ščäv* (m.), g. *ščáva* »Rumex«, prim. obir. kor. *šá:wje* »Riesenampfer« (Karničar, Obir, 241), črnopr. *šáuje* »visoko, malo vredno rastlinje« (Tominec, 212). Dalje glej pod *ščäv*. M. F.

šavrátí, -*âm* (v. impf.) »nerodno, opotekaje se hoditi; brez misli pohajkovati, kolovratiti, tavati« (bkr.). subst. *šávra* »psovka nerodnemu človeku« (dol., bkr.) in »ime črni kravi«, adj. *šávray*, -*a* »krivonog« (Caf); v Kostelu *šavrat*, -*an* »motoviliti se, površno delati«, *šavrl'uga*, *šavre*, -*ta* in *šavle*, -*ta* »nezanesljiv, postopaški človek« (Gregorič, Gradivo).

Prim. hrv. dial. *šavràti* »nerodno hoditi«, *zašavràti se*, ptc. *zašávral* »zaplesti se ob kaj pri hoji« (Ozalj; Težak, HDZb V, 402). Nejasno, možno bi bilo misliti na nastanek po vokalni harmoniji iz *ševrátí, kar bi bil denom. iz *šever* »človek s krivimi nogami« (= č. *šever* »isto«). Vendar ni mogoče izključiti možnosti, da je *šavrátí* ekspr. tvorba iz *šávati > mak. *šava* »premikati (se), migati, premikati se sem in tja«, blg. *šávam* »premikati se«, r. *šávats* »tiho se plaziti, previdno se premikati«, csl. *ošavati se, ošajati se, ošajavati se, ošajevati se* »vzdržati se, abstinere« (< *odmakniti se«), kar je morda iz *s'avati »upogibati, premikati« s podaljšano stopnjo in analogno jotacijo k iter. *s'eviti (→ hrv. *ševliti* »racati, gugati se pri hoji«, morda tudi *ševiti* »coire«; r. *ševlits* »premikati, majati«, č. *ševliti se* »tresti se, drhteti«), od prez. *s'uti, *sovešb → *s'evěšb iz ide. *seuH- »upogibati, sukati, gnati«, prim. het. *šuezzí* »tolče, prežene«, sti. *suváti* »gnati«, stir. *im:soi* »vrti se«, av. *hunāiti* »prenesti« (o tem LIV, 487, brez slov. gradiva). Alternativna možnost je izhajanje iz *sk^hjeu- (z metatezo *k^hsjeu-) : *sk^hjeu- iz ide. baze *k^hjeu- »premakniti se«, prim. prez. *k^hjeu- : *k^hjeu- v sti. *cyávāna-* »ki je v gibanju«, *cyavante* (konj.) »bi se premaknili«, stperz. *ašiyava* »šel je, korakal je«, arm. *čogan* »so šli«, kavz. *k^hioy-éje- v sti. *cyáváyati*, av. *šauuāiiti* »pognati v gibanje«, gr. *σοέω* »gnati« (podobno o r. *ševlits* Loewenthal, ZSIPh VII, 406; Vasmer III, 385; interpretacija ide. gradiva po LIV, 353, ki ne upošteva slov.). Podobne ekspr. tvorbe kot sln.-hrv. *šavrátí* so lahko sbh. *šavrdati* »tekati sem ter tja« (ARJ XVII, 508), *ševrdati* »hoditi kot

v omotici, klamati«, *ševrdalo* »kdor hodi kot v omotici«, r. *šavárítb* »podrsavati pri hoji«, *ševerjábь*, *ševyrjábь* »riti, brskati«, *ševyljábь* »kobacati, nerodno hoditi«. Glej tudi *šavati se, šávtsati, šéver, šéva, šúj*. M. S.

šávtsati, -*am* (v. impf.) »hlastno popadati, gristi; schnappen«, pf. *šávsniti, šávsnem*, npr. *pes, riba, prašič, jastreb šávtsne po čem; od-š.* »wegschnappen«; interj. *šávts* »schnapp«.

Brez znanih paralel. Intenziv s suf. *-*zsa-* (prim. *kávtsati, rávtsati*) iz *šávati > mak. *šava* »premikati (se), migati, premikati se sem in tja«, blg. *šávam* »premikati se«, r. *šávats* »tiho se plaziti, previdno se premikati«, csl. *ošavati se, ošajati se, ošajavati se, ošajevati se* »vzdržati se, abstinere« (< *odmakniti se«), prim. k temu verjetno sln. *ošáven*, -*vna* »neokusen, nezabeljen (o jedi)«, kar je morda iz *s'avati »upogibati, premikati« ← *s'eviti (< *s'oviti) k inf. *s'uti, prez. *sovešb → *s'evěšb iz ide. *seuH- »upogibati, sukati, gnati«, prim. het. *šuezzí* »tolče, prežene«, sti. *suváti* »gnati«, stir. *im:soi* »vrti se«, av. *hunāiti* »prenesti« (o tem Pokorny, 914; LIV, 487, brez slov. gradiva). K sekundarnemu s' pod vplivom inf. (in drugih tvorb s tavtosilabičnim diftongom) prim. lot. *šáut*, *šáuju*, *šáunu* in *šávu* (= *s'evěšb) »suvati, suniti, streljati, hitro se premikati«. Drugače tvorjeni intenz. so sln. *savtáti* »hlastno jesti, piti ali govoriti«, z ekspr. s → h še *havtáti* »šavsati, hlastno jesti«, lot. *šautít* »hitro udarjati, tekati sem ter tja«, lit. *šáudyti* »streljati«, lot. *saudít*, *saudít* »isto« in »tolči, udarjati«. K pomenu prim. sln. *sunljáti* »šavsati«, kar je evidentno iz *súniti*. Dalje glej *súvati, súniti, savtáti, šavrátí*. M. S.

ščálja (f.) »trska« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 192), po dial. prehodu -*lj-* > -*jl-* tipa *kojn* < *konj* tudi *ščálje* »isto« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašče, 196).

Izhajati bi bilo mogoče iz rezultativnega deverbativa *ščál'a (f.) glagola *ščáliti »cepiti« poleg *skáliti »isto« → *skála »kar je razcepljeno« (Miklošič, 298; Erjavec, l. c.; Mathiassen, Studien, 196 s.). Glagol *ščáliti se posredno potrjuje v p. dial. *szczalba* »večji odlomljen kos drevesa ali kamna«, tudi »ime skale« (Karlłowicz, SGP V, 287) < *ščál'ba z analognim t po *skata*. Ker je sln. leksem izprijčan le na zahodu, ni mogoče izključiti izposojen iz stfurl. fonetične stopnje *sk'al'a s palataliziranim vzglasjem in še ohranjenim palatalnim *l' (Štrekelj, JA XII, 469; Šturm, ČJKZ VI, 1927, 54, 75, 77; Skok III, 398), sorodne z it. *scaglia* »luska, iver«, *scaglia di ferro* »okujina«, ben. it. *scaglia* »luska, iver« (Boerio, DV, 615), stben. it. *skal'a »isto« > furl. *scà(j)e* (f.) »okleščki (kamna, zidu), luske« (Šturm, o. c., 54), srlat. *scalia* »luščina« < got. *skalja* »opeka« (Battisti-Alessio, 3363). Iz rom., morda ben. predloge z nepalataliziranim vzglasjem in palatalnim l' je lahko sln. *škálja* »ploščat kamen; opečna črepinja« (bovško; Ivančič, DSBG, 59), hrv. *škálja* (f.) »krhko kamenje, ki se pomeša med gradbeni material« (Dubrovnik), *škálje* (f. pl.) »skalnat odkruški« (Božava; Skok, l. c.), čak. *škāja* (f.) »majhna kamnita plošča; kos usnja za podplat«, denom. v. *škājā*, *škājōn* (impf.) »z majhnimi kamnitimi ploščami polniti luknje na strehi; (čevlje) krpati« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1190 s.). Le v Tolminskih Ravnah izpričano *škajle* (f.) »kos« (Dolini Tolminke in Zadlašče, 196) je lahko mlajša izposojenka iz goriškega it. *scaglia* »kos, košček«, npr. *parmigiano regiano a scaglia* »parmezan v manjših kosih«. Glasoslovno nesprejemljivo o *ščálja* Štrekelj pri Ple-

teršniku II, 618, ki misli na izposojenko iz it. *scaglia* »luska; iver, trska«. Glej tudi *škála II* in *skaje*. M. F.

ščanci (m. pl.), g. -ev »pusti, nepristrizeni, mršavi lasje«, npr. *kako ti ščanci lezejo v obraz* (Polica na Tolminskem; Štrekelj, LMS 1894, 46).

Osamljeno. Izhajati je mogoče iz *ščatъльсь (m.) > sln. *ščanec, tvorjenke iz psl. *ščatъ (f.) »kar je napeto, štrli, kocina, ščetina«, besedotvorne variante k *ščētъ (f.) »isto«. Dalje glej *ščēt*. M. F.

ščanje (n.), g. -a »urin« (Malija, Padna, Krkavče, Koštabona; Cossutta, PV, 257) poleg *scanje* »isto« v bližnjih sosednjih krajih, npr. v Gažonu, Šmarjah, Pomjanu, Maregizah, Trebešah (Cossutta, l. c.), in tudi širše po Sloveniji ter tudi knjiž. *scānje* kot glagolnik k *scāti*, *ščījem* »urinare«. K rezultativnemu pomenu »urina« prim. obir. kor. *scā:je* (Karničar, Obir, 230), v 16. st. *kahla*, *k'fzajnju* »matula« (Megiser), l. 1607 *fjagne* »orina« (Alasia), v 18. st. *kahla ša šzanie* »matella«, *šzanie* »urina« (Kastelec-Vorenc), *fzjanje* »Harn« (Gutsmann).

Vzglasje *šč-* je ali analogno po prez. *ščīje-* < *sč-či-je- < *sččšb < *sikčšj- ali pa posredno kaže, da je tako kot v hrv. dial. p., kašub, slš., gl. in dl. tudi v slovenščini obstajal inf. *sččati < *sikčšj-, ki je bil podlaga za nastanek splošnoslov. *sččšb. V krajih, kjer je izpričan glagolnik z vzglasjem *šč-*, infinitivi niso bili evidentirani. Dalje glej *scāti*. M. F.

ščap I (m.), g. -a »krepelo, oklešček, kol« (dol., bkr., pkm.) in »na eno oko obrezana trta« (dol.), *šáp* »palica«, dem. *ščápec*, *šápec*, izv. *ščápelo* »gorjača, kol« (dol.), *ščapôn* »krepelo«, pkm. *ščapica* »prot, prekla«, v. *ščápiti* (impf.) »skubsti, klestiti« (Beltinci).

Prim. csl. *štapъ* »baculum«, hrv. *ščáp*, sb. *štáp*, g. *štápa*, blg. *štáp* »palica«, r. *ščáp*, *šáp* »zaseka, zarez«, p. *szczapa* »poleno«, dl. *ščap* »pastirska palica«, medtem ko je csl. *štapъ*, sb. *štáp*, mak. *stap*, blg. *stáp* »palica« izposojeno iz srvn. *stap* »isto« (Uhlenbeck, JA XV, 491). Psl. *ščapъ < ide. *sképō- je identično z lot. *škēps* »sulica, kopje«, *škēpele* »odsekan kos, trska, iver, lopata pri veslu«. Z drugačnim, vendar dolgim vokalizmom je še nperz. *kāf* »razpoka«, gr. σκίπτρον, dor. σκάπτρον »palica«, lat. *scāpus* »deblo«, *scōpa* »vejica« idr. (Zubatý, JA XVI, 414; Štrekelj, JA XXVIII, 500 s.; Trautmann, BSW, 265; Mühlenbach-Endzelin IV, 325; Vasmer III, 443; Muka, Sl. II, 609; Pokorný, 931 s.). Glej tudi *ščápa*, *ščēp II*. M. S.

ščap II (m.), g. -a »Rumex« v bkr. zvezi *konjski ščap* »Rumex acetosa« (Šašelj, Bisernice I, 307).

Prim. č. dial. *ščap*, g. -u »Rumex« (citirano po Machku², 628) poleg ukr. *ščatka* »Rumex acetosella« (Makowiecki, SBLM, 319), slš. *konjský štial'* »Rumex«, dl. *ščálnica* »isto« ob *ščar'*, g. -rja (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1413). Izhodno *ščaps, *ščal' b in *ščar' b so besedotvorne variante k slov. sin. *ščavъ (m.) »Rumex«, ki predvsem zaradi *ščal' b (v slš.), kar je lahko substantivizirano iz ptc. *ščals, lahko kažeta na izpeljavo iz psl. v. *sččati preden se je pomensko specializiral v »mingere«. Machek², l. c., pušča č. dial. *ščap* brez razlage, Schuster-Šewc, l. c., pa pri dl. *ščálnica* le omenja, da ima beseda l hiperkorogiran. Dalje glej *ščāv*. M. F.

ščápa (f.) »slab človek«, *ščápín*, -a »reven, raztrgan človek; smrkavec«, *ščápinec*, -nca »smrkavec«. Štrekelj, Görz., 431, in za njim Mende, RLS, III, izvajata iz ben.

it. *schiaipa*, *schiapín* »šušmar«, trž. it. *sciapa* »ničvrednež«, vendar ni mogoče z gotovostjo izključiti derivacije iz sln. *ščáp* »krepelo«, prim. iz te osnove sln. cgn. *Ščap*, hrv. čak. *ščap* »neka psovka«, r. *ščáp*, *šáp* tudi »gizdalin« in morda p. dial. *szczapać się* »umazati se, izgubiti dobro ime«. Semantični prehod »kos lesa« > »človek (s kakšno negativno lastnostjo)« so pogosti, prim. sln. *štōr*, *cépec*, n. *Bengel*, *Flegel*. Dalje glej *ščáp I*. M. S.

ščata (f.) »vrsta« v šavrinski zvezi *dvěščat vina* »dve vrsti vina« (Nova vas; Koštiál, LŠ, 61).

Izposojeno iz ben. it. predloge s palataliziranim vzglasjem za it. knjiž. *schiaata* »družina, rod, vrsta«, kar je kot rom. *sklata izposojeno iz germ. *slahta »rod(bina), vrsta«, prim. stvn. *slahta*, srvn. *slahte* (Battisti-Alessio, 3386). Glej tudi *šklata* in dalje *žláhta*. M. F.

ščāv (m.), g. *ščáva* »Rumex = divja kislica«, v zvezi *konjski ščāv* »Rumex patientia«, tudi »zeleni del repe, redkve ipd.«, *ščáva* (f.) »kislica, Rumex acetosa«, *ščávec* (m.), g. -vca »isto«, *ščávelj* (m.), g. -vlja = polj. *šául* »travniki, njivski plevel« (Škrlep, 57), *ščávlja* (f.) = rez. *ščávja* »kislica« (Steenwijk, SDR, 314), toda tolm. *ščáule* (f.) »vrsta plevla« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 184); kol. *ščávje* (n.) »Rumex acetosa«, »Rumex hydrolapathum« in »zelenje repe, korenja ipd.«, npr. *to ščavje bo mo še danes populili oz. gnai/iti v ščavje*, obir. kor. *šá:wje* »Riesenampfer« (Karničar, Obir, 241), črnovr. *šáujje* »visoko, malo vredno rastlinje« (Tominec, 212), pkm. *ščávnjek* »kislica«, *konjski ščávnjek* »širokolistna kislica« (Novak, Slovar², 144). V 18. st. *šhavje* »Mengelwurz; Lapathum, rumex« (Pohlin), v 19. st. *šhávjje* »die grünen Blätter an Rüben, Erdäpfel u. dgl., gem. die Krautblättschen« (Murko I, 577), *ščāv* »zel za svinje«, *ščavje* (n.) »zeleno listje repe, krompirja ipd.« (Janežič¹ II, 426).

Prim. hrv. *ščāv* »Rumex sanguineus« (ARJ XVII, 509), kol. *ščavje* »Rumex«, *ščávjak* »vrsta rastline« (Trebarjevo pri Sisku; ARJ, l. c.), hrv., sb. *štávalj* (m.), g. -vlja »Rumex«, tudi *štávelj* (m.) »isto«, sb. *štávolj* »Rumex obtusifolius« (Dinić, SDZb. XXXIV, 1988, 314), mak. *štavej* »Rumex« in *štave* (n.) »isto«, r. *ščável* »Rumex acetosa«, *ščávelj* »isto«, ukr. *ščáva* »Rumex«, *ščável* »isto«, *ščávnjuk* (Grinčenko, Sl. IV, 522), p. *szczaw koniski* »Rumex obtusifolius«, tudi *szczawa* »isto« (Kartowicz, SGP V, 287), č. *št'áv* »Rumex«, *št'avel* »isto«, *št'avník*, slš. *št'íav* »Rumex acetosa«, gl. *ščehe* »isto« < *ščeje < *ščewjel < *ščável' b (k fonetičnemu razvoju Schuster-Šewc, HEWb., 1413), dl. *ščaw* »Rumex«.

Slov. *ščávъ »Rumex« poleg *ščáv' b »isto«, *ščáv'a, *ščáv' b in *ščável' b. Zaradi trpkega in grenkega okusa te rastline, ki ga potrjuje sln. sin. *kislica*, Schuster-Šewc, HEWb., 1413, rekonstruirala psl. osnovo *ščáv- in jo izvaja iz ide. verbalne baze *skēy- »rezati, odrezati«, ki naj bi bila podaljšava ide. *sek- »rezati«, prim. lat. *secare* »sekati, rezati«, psl. *sekyra »sekira« (Pokorný, 893). K pomenskemu razvoju prim. sln. *rézek* »ostrega, kislega okusa« k *rézati*. Drugače Merkulova, 71 ss. (citirano po Schuster-Šewcu, l. c.), ki rekonstruirala izhodiščni psl. fit. *sččávъ in ga povezuje s psl. *sokъ »succus«. Ker je rastlina sočna in v ukr. poimenovana tudi z *makryš* »Rumex acetosa« (Makowiecki, SBLM, 319) iz adj. *mōkrъ »madidus«, bi bilo tudi zaradi slov. variant *ščáv' b in *ščal' b bolje izhajati iz psl. adj. *sččávъ »sočen, takšen, ki vsebuje *sččъ«, k subst. *sččъ (m.) »moča; urin« = csl. *sččъ* »urina«, hrv. *sač* »isto« še preden se je pomensko

specializiral v »urina«. V tem primeru bi bil psl. fit. *šbčāvš »Rumex« (sln., hrv., slš., dl.) za razliko od **šbčāv'b* (tip **bēl's* (adj.) → **bēl'b* (m.), **šbčāv'a* (tip **ršd's* (adj.) → **ršd'a* = sln. *rjā*), **šbčāv'bjš* (tip **solv's* (adj.) → **solv'bjš* (m.) »slavec« in **šbčāvel'b* (tip *bšrzs (adj.) → **bšrzel'b* (m.) »hitri ptič« = hrv. *břzelj* »Tichodroma muraria«) ničto substantiviziran. S psl. *šbčāvš »Rumex« nedvomno sorodno *šbčāva (f.) »tekočina (s primesmi), pomije, lug; sok« je torej v obliki za f. substantiviziran adj. *šbčāva »sočen, moker, vlažen«. Podobno o tem že Borys, RS XXXVII, 1976, 54 s., ki tvori *šbčāvš in *šbčāva izvaja neposredno iz psl. v. *šbkati (bolje *šbcati), prez. *šbčišb. Podlaga besedotvornim variantam *šbčā-pš, *šbčā-rš in **šbčāl'b* (← ptc. pret. akt. *šbčātš) je bil inf. *šbčāti »močiti, škropiti« > »mingere«.

O osnovi ščāv- v hidronimiji Bezlaj, SVI II, 239. Glej tudi ščāva, ščap II, ščāvočina in dalje ščē, scāti, ščanje, poščetina. M. F.

ščāva (f.) »kuhana redka hrana za svinje«, tudi »pomije« (vzh. štaj.), pkm. ščāva »pomije« (Novak, Slovar², 144); ščāvje (n.) »pomije«, ščāvlja (f.) »kuhana hrana za svinje«; sem ščāvnik (m.) »vedrica, v kateri svinjam jesti nosijo« (vzh. štaj.).

Pomensko najbližje je hrv. ščāva »hrana za svinje in govedo«, štāva »isto« (ARJ XVII, 509, 761), vendar štāva tudi »voda s primesmi za strojenje kož«, mak. štava »kaša za strojenje kož«, blg. štāva »isto«, ukr. ščāva »kislata tekočina iz sirotke ali kvasa, žitnih zrn, prepečenca in galuna, v kateri varijo volnene niti« poleg »kislata mineralna voda« (Grinčenko, Sl. IV, 522), p. szczawa »kisel studenec, slatina«, č. št'ava »sok«, slš. št'ava »sok«. Toda črnogor. štāva »urin« (Vujičić, Rječnik, 139). Nedvomno sorodno s sln. ščāv (m.) »Rumex« < psl. *šbčāvš »Rumex«. Izhajati je mogoče iz *šbčāva (f.) »tekočina (s primesmi), pomije, lug; sok«, kar je v obliki za f. substantiviziran adj. *šbčāva »moker, vlažen« k *šbčāvš »moker, vlažen« iz subst. **šbč'b* (m.) »moča« pred pomensko specializacijo v »urin«. K pomenu prim. psl. *vōlga (f.) »mokrota, vlaga; sok; redka tekoča jed, juha« oz. lit. šārmas »lug« in s tem sorodno srvn. harm, harn »seč«. Dalje glej ščāv. M. F.

ščāvočina (f.) »meso s trebuha živali, zlasti goveda ali prašiča; mrena, ki obdaja trebušno votlino in organe v njej« (pkm.; Novak, Slovar², 144). Osamljeno. Izhajati bi bilo možno iz **šbčāvot'ina*, avgmentativa k subst. **šbčāvot'a* »mokrota« iz adj. *šbčāvš »moker, vlažen, kisel«. Razlaga implicira, da je apelativ prvotno tako kot *sīrišče označeval »del živalskega želodca, s katerim se mleko kisa, siri«, prim. sln. *sīrišče* »posušen telečji želodec, s katerim žarki sir delajo« (Tolminsko), črnogr. *sīaršpik* »del v govejem želodcu« (Tominec, 200). Dalje glej ščāv in sin. *sīrišče* s. v. *sesīriti se*. M. F.

ščebetāti, -tām/-ēcem/-ācem (v. impf.) »oglašati se s kratkimi nerazločnimi glasovi«, »žvrgoleti (o pticah)«, »klepetati«, primor. ščebetat »klepetati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 118); sem ščebēt (m.), g. -ēta »žvrgoletenje; klepet«, nomen agentis ščebetūlja (f.) »klepetulja«, adj. ščebetāv, f. -āva »žvrgoleč, klepetav«. V 18. st. *shebetati*, -*bezhem*, *shebetam* »mumeln; mumlati, mermirati« (Gutsmann), v 19. st. *fhebetāti* »flüßtern« (Murko I, 578), *šebetati*, -*am*, -*bečem* »flüßtern« (Janežič¹ II, 427).

Prim. csl. *štybьtati*, -*šesi* »fritinnire«, r. ščebetāb, ščebetū »ščebetati«, ščebet »ščebet«, str. *štybьtati*, ukr.

ščebetāty tudi »klepetati«, p. *szczebiotati*, *szczebiot*, č. *ššebetat*, *ššebet*, slš. *ššebetat'*, *ššebet*, gl. *ššebetac*, dl. *ššebetās* tudi »klepetati«. Psl. *ššeb-et-āti poleg *ššeb-or-āti (slš., gl., dl.) in *ššeb-et-āti (csl., str., sln.) so slov. onomatopeizirana t-intenziva k psl. *ššebāti, ki se ohranja tudi v sln. *ššebljāti*, -*ām* »ščebetati« < **ššeb'l'āti*. Izhodno psl. *ššebāti je sorodno z lit. sekundarno nazaliziranim *skambėti*, *skāmbu*, vzh. lit. *skambū* »zvoniti, zveneti«, *skambūs* »zveneč«, tudi atematsko *skambti* (3. os. sg. prez.) »zveneti, zvoniti« (Iljinskij pri Vasmerju² IV, 497; Fraenkel, 795, brez slov. gradiva). S tem sorodno je verjetno osamljeno sln. *čebljāti*, -*ām* ← *čebāti, ki kaže, da se v teh slov. ekspresivnih glagolih ohranja baza z s-mobile. Drugi avtorji (Machek², 623; Vasmer², l. c.; Schuster-Sewc, HEWb., 1411) govorijo le o onomatopejskem izvoru teh slov. glagolov. Glej tudi *ššebet* in *čebljāti*. M. F.

ščebetc (m.), g. -a »nebodigatreba, kdor je v napoto« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 196).

Gotovo pomensko razvito iz izhodnega sln. *ššebetec (m.), g. **-tca* »klepetulja«, nomena agentis iz *ššebēt* (m.), g. -*ēta* »klepet«. Dalje glej *ščebetāti*. M. F.

ščedem (m.), g. -*dma* »gozd«, izpričano v 18. st. *shedem*, -*dma* »Wald; gosd, goisd, borfht, liefs« (Gutsmann), v 19. st. *shzhedem* »Wald« (Jarnik, Versuch, 215). Sem tpn. *ščēdem*, g. -*dma* pri Šentjakobu pri Rožu, n. St. Johann, *ščēlēdem*, g. -*dma* pri Žihpoljah, n. *Tschedram* (Zdovc, SKIAK, 95), tpn. *šedem* »vas pri Rajhenburgu«, l. 1322 *Scheding*, l. 1342 *dorf zem Schedeim* (Blaznik, HTSS II, 388 s.), k temu hdrn. *šedemska voda* »pritok Dolskega potoka pri Senovem«.

Verjetno po redukciji vokala i nastalo iz ptc. prez. pas. *ščēdimš »varovan/zaščiten (gozd)« v. *ščēdēti, *ščēdišb, prim. csl. *ššedēti* »parcere«, hrv. *ššedjeti*, -*im* »isto«, r. *ščadīb*, ukr. *ščadyty*, p. *szczędzić*, gl. *ššedzić*. K temu prim. tpn. *ššedim* v Srbiji (Bezlaj, SVI II, 241), zabeleženo že pri Daničiču *ššedimš* (ARJ XVII, 765).

Sem tudi tpn. *ššedenj* pri Trstu, it. *Servola* < lat. *silvula* »gozdič«, prim. l. 1339 *Silvula* (Skok, Istoriski časopis III, 1952, 23). Vzglasni šk- v *ššedenj* odraža sicer še redko ohranjeni kraš. refleksa za psl. šč-, ki je na tem območju znan npr. v obliki *ognjiške* »ognjišče« (= *oghgnifke* (Alasia) (o tem Furlan, Obdobja 17, 259–272)), a ga izpodrinja šč-. Oblika *ššedenj* je torej hiperkorektna le v standardiziranem izglasnem -nj za dial. -n < *-mš, tj. *šškiēdan < *ščēdimš. Ljudska oblika *ššēdana* (Merkū, SKII, 70) = *ššēdana* (KLS I, 151) je lahko iz prvotnega kraš. **šš/kiēdan* posplošena iz pogoste genitivne rabe. Iz iste kraš. oblike **šš/kiēdan* je mogoče izvesti tudi mtpn. *ššedne* »del Solkana« (KLS I, 218). Verjetno spada zraven tudi *ššedenj* v orn. *Mali ššedenj* in *Mali/Veliki Babanjski ššedenj* zahodno od Bovca z istim zah. sln. refleksom za psl. *šč-. Glej tudi *ščēditi I*, *ššēditi*. Delno M. F.

ščēditi I, -im (v. impf.) »ššediti, varčevati«, tudi *ššedēti*, -*im* »isto«. Sem adj. *ščēdljiv*, f. -*iva* »varčen«, *ššedilnica* (f.) »hranilnik«.

Oblike so izpričane šele v 19. st. (Pleteršnik II, 619) in so tako kot sln. *ššēditi*, -*im* (v. impf.) »varčevati« knjiž. izposojenke iz hrv. *ššediti* »varčevati«, *ššēditi* »isto«, *ššedjeti*, csl. *ššedēti*. Slov. v. *ščēditi »varčevati« poleg *ščēdēti »isto« se ohranja v sln. *ščedem* (m.), g. -*dma* »gozd« < ptc. prez. pas. *ščēdimš »varovan/zaščiten

(gozd)«, ki je pri nas edini domač leskem te slov. besedne družine. Glej tudi *štéditi* in *ščedem*. M. F.

ščéditi II, -im (v. impf.) »koga za bebca imeti, norčevati se« (Vrsno; Erjavec, LMS 1882-1883, 252).

Izposojeno iz ben. it. refleksa s palataliziranim vzglasjem za it. *scēda* »posmeh, porog«, *scedāre* »šaliti se, duhovičiti« (Erjavec, l. c.), kar se povezuje z it. *schēda* »kartica, glasovnica ipd.«, lat. *schēda, scīda* »list papirja« grškega izvora (Battisti-Alessio, 3380, 3383), čeprav pomenska motivacija ni jasna. M. F.

ščegēt (m.), g. -*éta* »titillatio«, po akc. retrakciji *ščēget*, -a »isto«, v. *ščēgetāti*, -*ām*/-*ācem*/-*ēcem* (impf.) »titillare«, pkm. *ščegēt* (= sln. *ščagēt*), *ščegētati*, -*ēcem* (Novak, Slovar², 145), nomina actionis *ščēgetānje* (n.), g. -a, *ščēgētec* (m.), g. -*tca*; nomen instrumenti *ščēgetálo* (n.) »ostroga na jahaškem čevlju« (Goriška brda; Erjavec, LMS 1882-1883, 253), pri Pleteršniku II, 619, normirano *ščēgetálo* »isto«, iz adj. *ščēgetav »žgečklijv« substantivizirano *ščēgetāvček* (m.), g. -*čka* »klitoris«, adj. *ščēgetljiv*, f. -*iva* »žgečklijv«. V 18. st. *shégētām* »titillare«, *shēgāzhem* »titillare« (Pohljan).

Izhajati je treba iz deverb. subst. *ščbgōtō/*ščbgōtō (m.) »titillio« in v. *ščbgōtāti, prez. *ščbgōtājēš > *ščbgōtājš poleg **ščbgōt'ēš*, kjer se je sln. pričakovani refleks *ščhtāti, prez. *ščhtāš in *žgācēs deloma pomešal s sinonimno besedno družino *žbgōtāti, *žbgōtāš/**žbgōt'ēš* > sln. *žhtāti, *žhtāš/*žgācēs. Slov. v. *ščbgōtāti je gotovo soroden s slš. dial. *šteg'at'* »ščēgetati, žgečkati«, *šteglit'* »isto«, *štehliit'* (Káral, Sl., 690). Dalje nejasno. Miklošič, 306, je *ščbgōtō povezoval s csl. *skōkstatati* »titillare« poleg *štekotānje* »titillatio«, prim. r. *ščekotātš* »ščēgetati«, kar implicira, da naj bi bilo *ščbgōtō (ekspresivna) zveneča varianta k *ščbkōtō »ščēget« oz. *skōkōtō »isto«. Morda sln. *ščēgetāti* in slš. *šteg'at'* odražata ekspresivno varianto iz slov. sinonima, ki se ohranja v sln. *segetati*, -*ām*/-*ācem*/-*ēcem* »ščēgetati«, obir. kor. *səḡhat*, -*ām* »isto« (Karničar, Obir, 231), dol. *sagatāt* < sln. *segetāti (Nartnik, JZ 5, 1999, 199), v 18. st. *fegetanje* »Kützel«, *fegetati*, *fegetam*, -*gezhem* (Gutsmann), v 19. st. *seget* »Kützel« (Janežič¹ II, 382), prav tako nejasnega nastanka. Delno ekspresivizirana se ta osnova ohranja v goriš. *šayácat* »kitzel« poleg *šayácat* »isto« (Štrekelj, Görz, 491).

Iz prez. osnove **ščbgōt'ēš* je tvorjen dem. **ščbgōt'-bka-ti* v sln. *ščēgečkāti*, -*ām*. Glej tudi *žehtāti I*, *žgečkāti* in *žigljāti*. M. F.

ščegljāti, -*ām* (v. impf.) »žvrgoleti, ščebetati«.

Pomensko najbližje je č. zastar. *štēhovat* »žvrgoleti, ščebetati«, *štēhot* »žvrgojenje, ščebetanje« (Jungmann, Sl. IV, 506), kar je v prevojnem razmerju z r. *skogólib* »cviliti, vreščati«, *skogotátš* »isto«, *skogól* »prašiček« (Jacobsson pri Vasmerju² IV, 498). Iz psl. ekspresivne besedotvorne variante **ščeg-(š)l'a-ti* (h glagolskemu besedotvorju SP I, 54) k v. *ščegāti »cviliti, vreščati« so tvorjena r. ornitonima *ščegól*, g. -*glá* »lišček«, dem. *ščeg-lēnok*, dial. *ščegljá*. Glej tudi *ščēgljec*. M. F.

ščēgljec (m.), g. -*al-geljca* »lišček, Fringilla carduelis«. V dialektih neznanu in prvič zabeleženo v 19. st. v Erjavčevem prevodu Pokornyjevega Prirodopisa živalstva, kar povzema in normira Pleteršnik II, 619.

Verjetno Erjavčev neologizem na podlagi sln. glagola *ščegljāti*, -*ām* (impf.) »žvrgoleti, ščebetati« pod vplivom

slov. poimenovanj za »Fringilla carduelis« tipa r. *ščegól*, dem. *ščeglēnok*, dial. *ščegljá* iz *ščegōlš k v. **ščeg-šl'á-ti*. Domača sinonima so *lišec*, *osatica*, *špeglavec*, *stričoka*, *stričevka* in n. izposojenka *štigljec* (m.), g. -*al-geljca*, *štiglic*. Glej tudi *štiglic* in *ščegljāti*. M. F.

ščekāti I, -*ām* (v. impf.) »molsti« (kor.), pri Jarniku *shzhekati*; pf. *poščekāti*, *naščekāti*. Zanimiv pomenski razvoj psl. *ščbkati, *ščikati »ščipati«. Slov. paralele in etimologijo glej pri *škēc*. M. S.

ščekāti II, -*ām* (v. impf.) »bevskati (o psih); cviliti, javkati«, tudi *ščeketāti*, -*ām* »lajati, bevskati«, »kregati se« (dol.), »ščebetati« (štaj), *ščekotāti* »komu v uho bledbetati« iz sln. *ščekotāti; *ščeketúlja* (f.) »klepetulja« in *ščekljāti*, -*ām* »klepetati«. K temu verjetno cgn. *Šček* (Merkù, SPZM, 61).

Prim. hrv., sb. *šteknuti*, -*nem* »zalajati«, *štēktati*, *šček-cēm* »lajati, bevskati«, *štēhtati*, *štēščēm* »isto«, r. dial. *ščekātš* »glasno in hitro govoriti, klepetati, zmerjati« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1422), br. *ščekáčš* »lajati, zmerjati«, *ščekotáčš* »kričati kot sraka«, p. *szczekac* »lajati«, *szczek* »lajež« č. *ščekat* »lajati«, stč. *ščekati*, slš. *štekat'* »isto«, *štekul'a* »prepirljiva ženska« (Káral, Sl., 690), gl. *ščekotac* »cviliti, javkati«. Izhajati je mogoče iz v. *ščē-kā-ti (nadalje tvorjeno **ščē-k-šl'á-ti*, *ščē-k-otāti, **ščē-k-šl'áti*). Osnova **ščē-* se lahko ohranja v dl. *ščowas* »cviliti, javkati« < *ščē-vā-ti in je bila v besedotvornem razmerju s psl. ekspresivnim v. dicendi *sokāti, prim. *sok-otā-ti (= sln. *sokotāti* »ropotati«), *sok-štāti (= sln. *soktāti* »v dvoje se pogovarjati«, *sohtāti* »od razburjenja hitro govoriti«), *sokāti (= črnogor. *sokāti se* »rogati se, sramovati se«). S tem sorodno je lit. *sakýti* »reči, pripovedovati«, lot. *sacīt*, *saku* »reči«, lit. *sėkti*, *sėkū* »reči, pripovedovati« k ide. **sekʰ-* »reči« (LIV, 477, brez sln. gradiva). Vasmer² IV, 499 s., le označi, da so ti slov. glagoli ekspresivno tvorjeni, Schuster-Šewcu, l. c., jih ima za glagole ekspresivnega izvora, Machek², 624, pa zaradi zaporedja -ow- v gl. *ščowkač* (= sln. *ščēpkati*) povezuje s slš. sinonimom *avkat'*. Glej tudi *ščēpkati*, *ščēkavec*, *ščekótec*, *ščúcati* se in dalje *sokotāti*. M. F.

ščēkavec (m.), g. -*vca* »droben prod« (vzh. štaj).

Osamljeno. Substantivizirano iz adj. *ščēkav »ki ropota, šumi ipd.«, ki je bil tvorjen iz substantiva, ohranjajočega se v p. *szczek* »žvenket, rozljanje«, *szczekac* »rozljanje, žvenketati«. Pomen »droben pesek ipd.« se namreč pogosto razvije iz pomena »ropot, šum ipd.«, prim. sln. *sviž* (m.) »droben pesek«, hrv. kajk. *sviž* »droben pesek v potoku« k sln. *svizati* »svižgati«, hrv. *svizdati* »isto«; sln. *hrěšč* »gramoz« poleg »hrěščanje«, r. *chrjášč* »gramoz«; mak. *gragor* »grob pesek«, toda dial. »hrup, šum«. P. *szczek*, *szczekac* je nazalizirana varianta k deverbativu *ščekō (m.) »lajež« = p. *szczek* »lajež«, sln. le cgn. *Šček*. Druga sln. sin. so *čiž*, *svižec*, *sipa*, *mlevka*. Dalje glej *ščekāti II*. M. F.

ščekótec (m.), g. -*tca* »Rhinanthus«. Tako pri Pleteršniku II, 619, poknjženo iz *šekotec* »Hahnenkamm, Rhinanthus christa galli«, kar Cigale, Wb., 691, povzema po Medvedovem rkp. iz l. 1857.

Tvorjeno iz sln. *ščekōt »ropot ipd.«, deverbativa k slov. ekspresivnemu v. *ščēk-otā-ti (= br. *ščekotáčš* »kričati kot sraka«, gl. *ščekotac* »cviliti, javkati«) iz *ščē-kā-ti, ki se ohranja v sln. *ščekati*, -*ām* (v. impf.) »bevskati (o psih); cviliti, javkati«. Rastlina je tako poimenovana

po zrelem zrnju, ki v suhih plodnih glavicah ropota (Marzell, Wb. Pfln. I, 182). Enako motivirano je n. *Klappertopf* »Rhinanthus = Alectorolophus«, *Klapper* »isto«, agl. *rattle*, hrv. *zvonac* (Šulek, Im. bilja, 548), blg. *klapaška*, *klopka* (Davidov, BBR, 261), ukr. *zvonec*, *zvinok*, *zvinočky*, *hromky* (Makowiecki, SBLM, 310). Glej tudi sln. sin. *škrobotec*, *škrivodec* in dalje *ščekati* II. M. F.

ščemēlj (m.), -a »čmrlj« (celovška okolica; Pleteršnik II, 619) = *šamē:w* (m.), g. -a (obir.; Karničar, Obir, 241) = podjun. južno od Drave *šamī'ū* (toda severno z asimilacijo po nazalnosti *šamū'n*; Zdovc, Mundart, 90) = *ščamēl*, g. -a (roč.; Šašel, RNB, 117), *ščamēj* (Rodbišče; SLA). Pri Jarniku, Versuch, 216, navedeno *sh'mel*, *sh'mela* »Hummel« (tudi *zhmelizh* »isto«) je iz izhodnega **šamēlj*.

Formalno najbližje je r. *ščemēls* »Bombus«, stp. *szcymiel* »isto«, stč. *ščmel*, nč. *štmel*, plb. *stamil*. Izhajati je mogoče iz **ščemēl'b*, kar je le ljudskoetimološko naslonjeno na slov. **ščymēti*, **ščymiti* »skeleti« (glej SP I, 108) in preoblikovano iz prvotnega **čymel'b* »Bombus«, prim. r. *čmelb*, br. *čmelb*, p. *czmiel*, stč. *čmel* »isto«, nč. *čmelāk*, *čmelik*, sls. *čmel'*. Glej tudi *ščumelj* in dalje *čmrlj*. M. F.

ščemēti, -im (v. impf.) »lahno skeleti«, tudi *ščemūti*, -im (impf.), *ščimēti*, -im (impf.), pri Jarniku *shzhimēti* »wundbrennen«. Murko, Caf in Miklošič evidentirajo tudi *čmēti*, 3. sg. *čmī* »skeleti«.

Prim. r. *ščemūb*, -mljū »ščipati, tiščati, ščemeti« poleg *skomūb*, ukr. *ščemūty*, -mljū, br. *ščemūb* »isto« (Miklošič, 344), p. *szcymić*, iter. *szcymiac* »stiskati, skeleti«. Psl. **ščymūti*, **ščymēti* »tiščati« je verjetno v prevojnem razmerju s **skomūti*, **skomēti* »skominati«, vendar besedotvorna razmerja niso jasna. Morda so na morfološke variante vplivale variante glagola sln. *skelēti*. Besedna družina temelji na ide. korenu **kem-* »stiskati, tiščati«, prim. arm. *k'amel* »stiskati«, stnord. *hemja*, srvn. *hemmen* »isto«, sbh. *kōm*, g. *kōma* »tropine« (< * »kar je stisnjeno«), lit. *kiūšti* »mašiti« (Brückner, JA XI, 139 s., KZ LI, 230, SEJP, 544; Vasmer III, 448; Pokorny, 555, brez psl. **ščymēti*). Drugače Ramovš, Hgr. II, 278, ki z rezervno domneva zvezo z besedno družino **ščipati*, **ščypēti*. Glej tudi *čmēti*, *oskomina* in *ščepēti*, *ščipati*. M. S.

ščēnē (n.), g. -ēta »mlad pes«, istr. »mlado prase« (Hrušica; Erjavec, LMS 1882–83, 252), pkm. *ščēne*, -eta, pl. *ščēnci* »mlad pes« (Novak, Slovar², 145); *ščēnec* »insekt; vsaka živalca, ki nima svojega imena« (Grgar pod Sveto goro; Erjavec, LMS 1880, 192); v 16. st. *fhcenci*, *fzhenci* (Trubar), v 18. st. *šcheniz* »catulus«, *šzhenzhizh* »catellus« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. *štenē*, *štenecb* »catulus«, sbh. *štēne*, -ta »mlad pes«, hrv. čak. tudi *ščēne*, g. nom.-akz. pl. *ščēneta* in *ščēneta* (navaja Belić, IORJ XVIII/2, 222), blg. rodopsko *štēnē* (navaja Dybo, SA, 143), str. *ščenja*, -te, r. *ščenók*, ukr. *ščenjá*, -ty, br. *ščanjá*, *ščanjē*, p. *szczenię*, -cia, č. *štēně*, -te »mlad pes, mladič, neizkušen človek«, sls. *šteňa*, -t'a, gl. *ščenjo*, -eca »isto« in »najmlajši otrok«, dl. *ščenie*, -sa, dem. *ščenjatko* »ščene«. Psl. **ščenē*, -ēte (ali **ščēnēte*, kot bi kazalo čak. in blg. gradivo) je verjetno izpeljano iz **ščēnē* < **skēnō-* »kar je rojeno« iz ide. baze **(s)ken-* »roditi se, na novo nastati«, prim. sti. *kanīna* »mlad«, *kanjā* »dekle«, gr. *καίνος* »nov«, lat. *recens* »nov, mlad«, srir. *cinim* »izvirati, izhajati«, *cana*,

cano »volčič«, kimr. *cenau* »volčič, ščene« (Vasmer III, 448; Pokorny, 563 s.). Glej tudi *počēti*, *začēti*. M. S.

ščēnec (m.), g. -nca »odščipnjen vrh podkovskega žeblja« (SSKJ IV, 1051), tudi »tečaj pri nožu zaklepalniku« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 192), *ščēnec* (m.), g. -nca »narobe obrnjeni veliki tiskani črki T podoben zatič pri ključavnici vrat ali pokrovov, ki se odpirajo navzgor, ter je pritrjen na pokrovu, da ga ujmeta dve ključici v ključavnici« (Sv. Lucija; Kenda, rkp. 149). V 18. st. *shenz*, *shenzanje* »Niete, okriulanje, sakriviťe«, *shenzati*, *se shenzami perbiti* »nieten, sbiti, saterditi, sakriviti« (Gutsmann), v 19. st. *shenz* »Niete«, *shenzati* »nieten«, *vfhzheniti* »zwicken« (Jarnik, Versuch, 214).

Prim. hrv. *štēnac* (m.), g. -nca »zatič pri ključavnici« (Dubrovnik), *štēnāc*, g. -nāc »isto« (Prčanji; Rešetar, Štok. Dial., 298 s.), čak. *ščenāc*, -nāc »Drücker beim Schnappriegel« (Dračevica na Braču; Hrašte-Simunović, Čak. Lex. I, 1178), *ščenāc*, -nca »vrsta prečke na ključavnici; vrsta zapaha pri vratih« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 675), sls. dial. *štence* »ključ od predala«, tudi *ščence* »leseni zapah« (Káhal, Sl., 690, 670). Izhodno **ščēnēcb* (m.), g. **ščēnēcā* »(odrezani) kos (ki je služil za zatič)« je gotovo sorodno z v. **ščepāti* »rezati« (podobno le na podlagi sln. gradiva Varbot, Psl. morfonologija, 145), pf. **ščep-nōti* (prim. hrv. na Žumberku *raščeniti* »raztrgati«; Skok, JA XXXIII, 1912, 369), od koder je tudi r. *zaščepka* »zatič«, p. *zaszczepka* »isto« (Rešetar, l. c.), in ne z v. **ščipāti*, kot sta menila Jarnik, l. c., in Erjavec, l. c. Verjetno je **ščēnēcb* substantivizirano iz sicer nepotrjenega ptc. na **no-* **ščēnē* »odrezan« < **skēp-no-* ide. glagola **(s)kēp-* »rezati«, od koder je slov. **skopiti* »castrare«. Glej tudi *ščēp* II, *ščepēti*, *ščāp* I, *skopiti*. M. F.

ščēp I (m.), g. *ščepā* »vseh pet prstov s konci zloženih«, dem. *ščepēc*, dial. *ščēpec* (bkr.), *oščāp*, *oščāpek*; *ščīp*, *ščīpec* (m.), *ščēpcē* (n.) »Prise«, *ščēpci* (m. pl.) »konice prstov, prsti«.

Rekonstruirati je treba **ščēpēb*, dem. **ščēpēcb* in primerjati hrv. čak. *ščāpac* »ščepce«, r. *ščēpotb*, *ščēpotbka* »ščēpec; palec, kazalec in sredinec skupaj«, kašub. *ščēpka*, *ščēpta*, č. *špetka*, *špet*, *štipec* poleg *žāibec*, *žā(ž)ibek*, *žā'abec*, mor. *štēpta*, »isto«, p. *žāžiebko* »malo«; dalje lot. *škipisna*, *škipista*, *škipuōsts* »ščēpec« in lit. *skypata* »majhen košček, okrušek«, vse iz ide. **skīp-* k bazi **skēj-p-* »rezati, ločevati« (Būga, RR II, 316; Mühlentbach-Endzelin IV, 42 s.; Zubaty, JA XVI, 415; Vasmer III, 449; Machek², 621). Glej tudi *ščepēti* in *ščipati*. M. S.

ščēp II (m.), g. *ščēpa* »trska, iver«, *ščēpa* (f.) »isto« (Ribnica), *ščēpek* (m.), -pka; *ščēpica*, *ščēpka* (f.) »trščica«, *oščēp*, -ēpa (m.) »kopje, sulica«.

Prim. hrv. *oštepak* »ostružek, oblanje«, čak. *ščēpa* »vzvod«, r. *ščēpā*, *ščēpka* »trska«, *ščēpāts*, *ščēpīt* »cepiti, drobiti«, ukr. *ščēpa*, *ščēp* »cepīč«, *ščēpīty* »cepiti drevo«, br. *ščēpācb* »klati, cepiti«, p. *szczeptic* »cepiti«, *szczepe* »pleme, cepīč«, č. *štēpiti* »cepiti«, *štēp* »cepīč«, sls. *štepīt'* »cepiti«, *štep* »cepīč«, gl. *šcepīc* »cepiti«, *ščēp* »cepīč«, dl. *ščēp*, *ščēp* »isto«, p. *szczaapa*, č. dial. *štīpa*, gl., dl. *ščēpa* »poleno«, gl. *ščēp* »razpoka«, gl. *ščēpac*, dl. *ščēpac* »klati, cepiti«. V isti prevojni stopnji je iz ide. **(s)kēp-* »cepiti, klati; obdelovati z ostrim orodjem« še lit. *skēpsnē*, *kēpsnē* »majhen kos, delček«, lot. *škepšne* »prgišče« in gr. *σκέταρος* »sekira«. Širše sorodstvo glej pri *ščāp*.

skopíti, oščep, kopáti (Zubatý, JA XVI, 414; Štrekelj, JA XXVIII, 501 s.; Trautmann, BSW, 265; Vasmer III, 448; Pokorný, 932; Frisk II, 724; Fraenkel, 801). M. S.

ščepána (f.) »krava, ki ima na glavi belo liso v podobi lune« poleg *ščep* (m.) »vol, ki ima na glavi belo liso v podobi lune« (oboje tolm.; Erjavec, LMS 1875, 225).

Verjetno je *ščepána* feminativ k omenjenemu *ščep* »vol ...« po vzorcu *pirhana* »goveje ime« (tolm.; Erjavec, l. c.) k *pirh* »rdečkast ali svetlorjav vol« (Poljanska dolina, Idrija) ob *piruh* »goveje ime« (tolm.; Erjavec, l. c.). Izhodno sln. *ščep* je verjetno po metafori nastalo iz sln. *ščep* (m.), g. -ā »polna luna« < *ščēp̥s, prim. hrv. *štāp* »isto« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 198). Iz sorodnega polnostopenjskega sinonima *ščēp̥s so tvorjena sln. *ščipka* »krava temne barve z lisico na čelu« in *ščipē* (m.), g. -ēta »vol temne barve z lisico na čelu« (oboje Poljanska dolina). Dalje glej *ščip*. M. F.

ščepēti, -im (v. impf.) »skeleti, peči (o ranah)« (goriš, soška dolina, Kranjska Gora), tudi *ščapēti* »isto« (ben.), pf. *uščeniti, zaščēniti, -ēnem* in *-ānem* »uščipniti«, v 18. st. *usheniti, ushēnem* »ushipnem« (Pohlin); subst. *ščāp*, -a »izguba, škoda« < *nekaĭ odtrganega, odščipnjene-ga, *ščēnec*, -nca »tečaj pri nožu zaklepalniku« (Podkrnci), »vsako zaklepalo, ki se odpira in zapira« (Goriš. brda), »žebelj« (kor.), pri Gutschmannu in Jarniku *shenz* »Niet«, *shenzati* »nieten«.

Sorodno je p. dial. *szczepac* »ščipati«, č. *čpēti, čpīti*, stč. *šī' pieti, špieti*, slš. dial. *špliet'* »ostro dišati«, dl. *ščē-pas* »ščipati« in morda r. *ščepota* »bolečina, revmatizem« (Zubatý, Strud. I, 119; Machek², 107). Sln. refleksi kažejo na *ščēp̥ēti, *ščēp̥r̥nq̥ti (*-nūti), prim. csl. *štyŋq̥ti se* »minui«, str. *ščēnuti sja* »upadati (o luni)« k *ščipati*. Pomen sln. *ščepēti* »skeleti, peči (o ranah)« govori v prid možnosti, da je s tem sorodno tudi psl. *ščēp̥ēti. Psl. *ščēp̥ēti formalno ustreza lot. *škipēt* »grebsti, kidati«, kar je komaj iz spn. *schüppen* »isto« (tako Mühlbach-Endzelin IV, 42), prim. z istim determinativom lot. *škipīt* »tolči, rezati, odstranjevati veje«. Dalje glej *ščep* I, *ščipati*, *ščip*, *ščēk*, *ščēnec*. M. S.

ščep I (f.), g. *ščerī* »prod« (Pleteršnik II, 620, po Cafu).

Pomensko najbližje je p. dial. *szczyr* »vrsta nerodovitne zemlje« (Karłowicz, SGP V, 294) in ukr. *ščýrécь* »čisti pesek; nedotaknjena podtalna zemeljska plast« (Grinčenko, Sl. IV, 526). Gradivo je lahko različno substantivizirano iz psl. adjektiva *ščēp̥s, ki je prvotno pomenil »razpokan, razdrobljen, majhen ipd.«, prim. r. pskov. *ščiryj* »majhen, ubog, reven« (Daľ, Slovar² IV, 658). S tem sorodno je drugače pomensko specializirano lit. *skýras* »poseben, ločen, različen« in lot. *škīra* »razpoka, špranja«, kar je iz balt. deverbativnega adj. *skīras k lit. *skirti, skiriū, skýriau* »ločevati, deliti«, lot. *škīft, škīru, škīru* »isto« iz ide. *(s)kerH- »ločiti, deliti« (LIV, 505). Sem tudi slov. *ščēp̥s »režati, zobe kazati« v ukr. *vyščyryty* »isto«, *vyščyrjaty*, č. dial. *štírít* »isto«. Ker se pomen »jasen, čist ipd.« lahko razvije iz »ločen« (prim. sln. *razlōčen* »jasen« ← *orz-lōčiti »narazen dati«), sta balt. adj. *skīras* in psl. dial. *ščēp̥s »razpokan, razdrobljen, majhen ipd.« lahko identična s psl. adj. *ščēp̥s »odprt, jasen, odkrit, čist«, tudi *čīr̥s »isto«, npr. r. *ščiryj* »resničen, pravi, odkrit«, ukr. *ščýryj* »nedotaknjen, čist; odkritosrčen«, br. *ščiry* »odkritosrčen; odkrit, odprt«, č. *čírý* »čist, odkrit; gol«, slš. *čírý* »isto«. Drugače o tem

Bezlaj, SSJLK I, 1965, 3–4; isti, SSJLK XIV, 1978, 13–15, ki je po Pleteršniku II, 620, sln. *ščep* povezoval s sln. *čep* (f.), g. *čerī* »ostra razpokana skala, (vodni) skalnat greben« in nadalje s sln. *kēp* (m.) »skala«, *kīr* »isto«, *čār* (m.) ter sklepal, da je to sln. gradivo nastalo s križanjem substratne osnove *karra- »skala, kamen« z domačimi osnovami iz ide. *(s)ker- »rezati«, od koder je tudi sln. *kārati* »krhati«. Zaradi eksternega slov. gradiva je sln. *ščep* bolj verjetno nastalo po sln. dial. po razširitvi *i > e* pred *r* iz izhodnega sln. *ščēp̥.

Velarni refleksi namesto pričakovanih palataliziranih kot v sln. *kēp* in *kīr* (iz *čīr̥s) so pri tej slov. besedni družini znani tudi v ukr. *vyškiryty* »režati, zobe kazati«, toda tudi *vyškyryty* »isto«, *vyskyrjati* (Grinčenko, Sl. IV, 201, 186). M. F.

ščep II (f.), g. *ščerī* »orodje, naprava« (pkm.). Tako normira Pleteršnik II, 619, po Miklošiču, ki v SEW, 300, citira le *ščer* brez morfološke in akcentske informacije. Dalje glej *škep*. M. F.

ščep III (m.), g. -a »portulak« (Pleteršnik II, 619, po Cafu). V 18. st. *šzhēr* »portulaca« (Kastelec-Vorenc), *shēr*, g. *sherú* »Gimfel; portulaka« in *shēr, sherú* »Grenzakraut, Andrachne« (Pohlin) = »Portulaca«. Sem tudi Pohlinov pripis v Kastelec-Vorencem slovarju: *shēr* »portulaca«.

Delno z dial. prehodom *šč > š* in s povsod razširjenim *i > e* pred *r* razvito iz sln. *ščīr* (m.), g. -a »Amaranthus blitum«, ker sta portulak tako kot ščir špinači podobni rastlini. Enak prenos je znan tudi v stč. *štūr* »Amaranthus« poleg »Portulaca« (Schuster-Šewc, HEWb., 1419; Machek, JR, 73), n. *Vethstūr* iz *Fett* »maščoba« in *Stūr* »Amaranthus viridis«. Dalje glej *ščīr*. M. F.

ščerēnka (f.) »amerikanische Traubenkraut, Chenopodium ambrosioides« (Murko I, 590; Šulek, Im. bilja, 387, po Freyerjevem rkp. gradivu).

Verjetno po podobnosti z rastlino »Amaranthus« (morda zaradi rdeče barve) tvorjeno iz fit. *ščēp̥s (m.) »Amaranthus«. Besedotvorno enak je sln. sin. *črevenka* »isto« in *črvēnka* (Šulek, o. c., 58, 60) iz adj. *čērvēn̥s »rdeč«. Sln. sin. je *grozdno zelje* (Cigale, Wb., 1636). Dalje glej *ščīr*. M. F.

ščēt (f.), g. *ščēti* »krtača«, tudi »Carduus« (Kras), »Dipsacus silvestris« (Spodnja Idrija; Erjavec, LMS 1882-1883, 298) in vzh. štaj. »iz kolov narejena zaščita ob reki ali jezeru« (k temu denom. v. *ščētiti, -im* »fašine na obrežje postavljati, rečno zaščito delati«), pkm. *ščēt*, g. -i »krtača« (Novak, Slovar², 145); dem. *ščētika*, tudi *ščetica* »majhna krtača«, »čopič« in »Carduus«; kol. *ščētje* (n.) »isto«, *ščētovnik* »omelo«, *ščētulja* »Nardus«, denom. v. *ščētiti, -im* (impf.) »krtačiti«. Tudi *ščēt* (m.), g. *ščēta* »Bürste« (Temljine; Kenda, rkp., 149). V 16. st. *shet* »setaceum«, *guantna shet* »scopula« (Megiser), v 18. st. *šzhēt ša zheffanīe* »setaceum«, *ofšád ali szhetize, kateriga farnīe szhtiglizi radi jedo* »acanthus«, *szhetize, veliku šelīszhe, s'kateriga szhtiglizi radu fēme šbirajo* »Labrum venereum«, *szhetina* »seta«, *szhetinaft* »setosus« (Kastelec-Vorenc), *shet*, g. -y »Läufebürften, setacea pedicularis«, *shetize* »weiffer Wegdiftel, acanthion«, *shetizhuvje* »Kartendiftel, Diplacus« (Pohlin), *shet, shzhet* »Bürste«, *shzhetiti, poshzhetiti* »bürften«, *shetiza, shzhetiza* »Bürftlein«, *shetize* »weisser Wegdiftel«, *shetounik* »Borftwifch« (Gutschmann).

Prim. hrv. *ščet* (f.) »setaceus« (Habdelić, Belostenec), vendar knjiž. *četka* »ščetina; ščetka«, mak. *četka* »ščetka«, blg. *četka* »ščetka«, r. dial. *ščetb* »šop ščetin zalitih s smolo, ki služijo za česanje lanu; ščetka« in »Equisetum hyemale« ter »ograja iz kolov« (k slednjemu prim. sln. dial. *ščēt* (f.) »iz kolov narejena zaščita ob reki ali potoku« (vzh. štaj.)), *ščētka* »ščetka«, ukr. *ščēb*, g. -y »vrsta ščetke za česanje lanu«, br. *ščēcb* »ščetina«, p. *szczec* »ščetina«, dial. »pazder« (Karłowicz, SGP V, 287), *szczotka* »ščetka«, č. *štēt* »ščetina«, slš. *štet'* »ščetka«, gl. *ščēc*, g. -e »ščetka«, dl. *ščēs*, g. -i »ščetina«, *ščotka* »ščetka«, plb. *ščāit* »ščetka«. Iz slov. j. je madž. *ecset* »ščetka; čopič« z nejasnim protetičnim *e-*, saj se izposojenke s slov. *šč- v madž. praviloma reflektirajo kot *cs-*, npr. *csuka*: *ščuka (Skok I, 317; EWU, 293).

Psl. *ščētb (f.) in dial. *čētb, kar je po disimilaciji *š – t – š* > *o – t – š* tako kot npr. hrv. *ubručić* < *ubruščić* (Skok, l. c.) verjetno nastalo iz izhodnega psl. *ščētb (f.) »ščetina; ščetka«, dial. tudi »kol«. To kaže, da je pomen »ščetina« oz. »ščetka« le ena od pomenskih specializacij psl. *i-*jevskega substantiva, ki je po vzorcu *toplb (f.) ← adj. *topls nastal iz adj. *ščētb iz ide. adj. *sk-e-tó-s »odsekane, odrezane, oster« (prim. sln. dial. *ščēt* (m.)) k ide. **sek-* »ločevati, z ostrim predmetom ločevati, sekati, rezati«, prim. psl. *sekūra »sekuris« poleg *sēk-ti, *sčēšb »sekati«, lat. *secāre* »rezati, sekati« (Pokorny, 895 s.; LIV, 475). Besedotvorno enako gr. *σχέσις* (f.) »držanje, drža, zunanja podoba« je prek *σχετός (v gr. ἄ-σχετος »brez drže, neustavljiv, nepremagljiv«) < **sg'h-e-to-s* nastalo iz ide. **seg'h-* »držati«, sti. *sáhate* »moč imeti, premagovati« (Pokorny, 888). Izhodiščno psl. *ščētb je torej kot izvorni abstr. in kol. lahko označeval predmete, za katere je značilno, da so odrezani (npr. pomen »kol« → »palisada«) ali ostri (npr. »ščetina«, kol. »ščetka«). Ker je varianta *čētb razločljiva z internoslov. fonetičnim razvojem, sorodstva psl. *ščētb ni potrebno iskati v drugem ide. gradivu z *s-*mobile, kot je npr. lit. *skēsti*, *skečiū* »razširiti, razprostrti, odpreti«, *kēsti*, *kečiū* »isto«, *skete-rà* »gorski greben«, *sketēlis* »hrbet, pleče pri živalih, dlake na hrbtu ali na zatilju« (Miklošič, 343; Fraenkel, 803; Vasmer² IV, 505 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1417). Zaradi psl. dial. pomena »kol; koliščes« tudi ni prepričljivo povezovanje z lit. *šūkos* (f. pl.) »česalo«, *šūkē* »škrbina (pri nožu, v zobeh)«, lot. *suke* »krtača« (Trautmann, BSW, 309 s.; Skok, l. c.; Machek², 625). Glej tudi *ščetina I–II*, *ščetalje*, *ščānci* in *šetice* ter dalje *šēci II*. M. F.

ščetalje (n.), g. -a »vrsta osata« (pkm.; Novak, Slovar², 145), *fhétal* »Name einer Pflanzenart« (Murko I, 580), *šetal* »Name einer Pflanze« (Janežič¹ II, 428).

Izhodno *ščētālsje je kol. izglagolskega nomena agentis *ščētāls (m.) »kdor praska« (torej »rastlina, ki praska«) glagola *ščētāti, *ščētājsb »praskati«, ki se ohranja v sln. *ščētāti*, -ām (v. impf.) »krtačiti« in v nomenu instrumenti *ščētālo* (n.) »čohalo« < *ščētādlo. K besedotvorju prim. slov. *kvičatb »Turdus pilaris« ← *kvičati, č. *loudal* »obotavljalec« ← *loudati se* »obotavljati se«, žvanil »žlobudra, čvekač« ← *žvaniti* »žlobudrati« (SP I, 103). Dalje glej *ščēt*. M. F.

ščetina I (f.) »saeta, ostrina in trda dlaka«, dial. »neka trava« (Vrsno na Tolminkem; Erjavec, LMS 1875), pkm. *ščetina* »kocina (na moškem obrazu, svinji)« (Novak, Slovar², 145), adj. *ščetīnast*, f. -a »poln ščetin; razmršen«, *ščetīnat*, f. -a »poln ščetin«; subst. *ščetīnec* (m.), g. -nca »žival, ki ima ščetine«, »prašič«, fit. »Laserpitium

hirsutum«, *ščetīnjāca* (f.) »svinja«, kol. *ščetīnje* tudi »omelo« in fit. »Scirpus setaceus«; denom. v. *ščētīniti se*, -īnim se »stati vsak zase kot ščetine«. L. 1607 *šchetine* »fetole di porco« (Alasia), v 18. st. *szhetina* »seta«, *szhetīnast* »setosus« (Kastelec-Vorenc), *shetina* »Borsten, seta«, *shetīnast* »borftig, setiger« (Pohlin), *shetina*, *shzhetina* »Borste«, *shetīnast* »borftig«, *shetīnje* »Borftwifch«, *shetounik* »isto« (Gutsmann).

Prim. hrv. *ščetina* »setola di porco« (Mikalja, Habdelić, Belostenec), *šetina* »ščetina« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407), na Žumberku *ščetīna* v zvezi *nīmam bōžē ščetīne pri īži* »nimam prašiča pri hiši« (Skok, HDZb I, 1956, 257), vendar knjiž. *četina* »ščetina«, *četina* »čvrsta in ostrina dlaka«, blg. *četina* »ščetina« poleg »brin«, r. *ščetīna* »ščetina«, ukr. *ščetīna* »isto«, p. dial. *szczecina* »borove iglice«, »ščetinasta brada«, »svinja« (Karłowicz, SGP V, 287), č. *štētina*, dial. *četina* »veja iglavca«, slš. *šetina* »ščetina« in *četina* »smrekove veje«, dial. *četina* »isto«, *št'et'ina* (Orlovský, Gemer., 340), dl. *ščesina*. Iz slov. j. je rum. *cetina* »brin« < blg. (Skok I, 317), iz istrskih govorov pa istr.-rum. *ščetīna* »svinjska dlaka« (Filipi, ILA, 581). Psl. *ščētīna in po disimilaciji (glej pod *ščēt*) slov. dial. *čētīna (hrv., blg., č., slš.); zaradi pomenov, ki so enaki pomenu *ščētb (f.), tvorba ni izsamostalniška, ampak izprivedniška tipa *solnīna ← *sōlns (SP I, 121), tvorjena iz psl. adj. *ščētb »odsekane, odrezane; oster«, ki se ničto substantiviziran ohranja v sln. dial. *ščēt* (m.), g. *ščēta* »ščetina« (Temljine; Kenda, rkp.). Dalje glej *ščetina II* in *ščēt*. M. F.

ščetina II (f.) »psovka sitnemu ali objestnemu človeku« (Ilg na Dolenjskem). Sem verjetno cgn. *šetina*, *Šetinc*.

Prim. r. dial. *ščetīnītsja* »jeziti se, zoperstavljati se« (Dal', Slovar² IV, 656). Tako kot pri sln. *srtina* »človek zbadljivih besed« poleg primarnega pomena »ost; klas« metaforično razvito iz *ščētīna »kar je ostro« > »ostrina in trda dlaka«. Enak metaforičen prehod potrjuje tudi č. *štētīt se* »jeziti se, kujati se«, kar je denom. k *ščētb (f.) »ščetina« (Machek², 625). Dalje glej *ščetina I*. M. F.

ščetina III (f.) »ozek svet med dvema njivama« (Bovec; Erjavec, LMS 1880, 192).

Domača izpeljanka na -ina tipa *bēl* → *belina* iz adjektivna, ki se ohranja v hrv. čak. *ščēt* »ozek, kratek, tesen (o obleki)«, adv. *ščēto* »kratko, tesno« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1179). Izhodiščni adj. je bil verjetno izposojen iz rom., prim. trž. it. *s'ceto* »čist, brez primesi« (Pinguentini, 199), ben. it. *schieto* »čist, brez primesi, pristen, naraven, uglajen, navaden« (Boerio, DV, 626), furl. *sclet* »isto« (Pirona, VF, 975), it. knjiž. *schietto*, ki v 14. st. pomeni tudi »spreten« in »vitek« (Battisti-Alessio, 3388). Sem tudi hrv. čak. *škūt*, f. *škūā*, n. *škūto* »ozek, tesen« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1194) < **skl'ētō*, kar je kot *skljēt* »brez primesi« (Dubrovnik) gotovo starejše izposojeno. Rom. adj. *skleto je bil izposojen iz germ. *slehta »navaden« < pgerm. *slihta < ide. **slig'-to-* »gladek«, prim. got. *slaihts* »gladek, preprost«, srvn. *slēht* »raven, gladek, preprost«, nvn. *schlecht* »slab«. Iz iste rom. predloge je tudi šavrinsko sln. *ščēt* (adj.) »vsakdanji«, npr. *ščēt krēh* »vsakdanji, navaden kruh« (Koštiāl, LŠ, 9). Glej tudi *sklēt* in *žlēht*. M. F.

ščētīti, -im (v. impf.) »obdelovati tako, da ni več uporabno, kvariti, (drva) predrobno cepiti« (notr.), tudi *ščētīti*, -im »isto« (kraš., dol.).

Levstik, LMS 1882–83, 253, ki pozna samo pomen »drva predrobno cepiti«, misli na izposojjo iz stvn. *scīt*, srvn. *schīt* »poleno«. Bolj verjetno je izvajanje iz *rsščē-titi »delati škoda«, denom. iz *rsščēta »škoda« (< **ničevost, praznina*«, kar je abstr. od *rsščē »prazen«), prim. sbh. *štēta* »isto« in stč. *čščeta* »kobilica«, č. *čketa, cketa, šketa, sketa* »divja žival, konj, strahopetec, bedak«, izvorno *»škoda«. Prvotno sln. *čščētiti se je v notr. regularno obrusilo v *ščētiti*, v dol. in kraš. pa disimiliralo v *kšetiti (prim. *vękši* < *vęčši* < **vęř'bsi*) in po metatezi (*pūkša* > *pūška*) dalo *škētiti* (Strekelj, JA XXVII, 42 s.). Glej tudi *šetovati se, ščetiti se* in dalje *tęšč*. M. S.

ščētiti se, -im se (v. impf.) »upirati se (o konju, človeku)« (Erjavec, LMS 1882–83, 253), tudi *škētiti se, -im se* »isto« (Razdrto; Erjavec, o. c., 254), »obotavljati se« (Caf), adj. *škētljiv, -a* »trmast, uporen (o konju)« (Razdrto; Erjavec, l. c.).

Erjavec, l. c., izvaja iz it. *stītico* »počasen, skuški, zaprt« < gr. στειτικός »stiskajoč«. Strekelj, JA XII, 469, misli na izposojjo iz n. *stetig, stätig* »uporen, kujav (o konju)« (glej *stātjiv*). Strekelj, JA XXVII, 43 s., popravi svoje mnenje tako, da pomen »upirati se, trmoglaviti« izvaja prek »briniti se, vzdržati se (ponujene hrane)« iz *»škodovati si« in rekonstruirala *rsščētiti se, kar je denom. iz *rsščēta »škoda«. Če bi šlo za n. izposojenko, bi se moralo namreč *st-* v sln. substituirati s *št-*. Dalje glej *ščētiti*. M. S.

ščēvkati, -am (v. impf.) »bevskati«. Enako je gl. *šcowkać* »lajati, bevskati«, k temu *šcowkotać* »isto« in brez *-ka-* dl. *šcowaś* »cviliti, javkati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1422 s., brez sln. primera).

Izhajati je mogoče iz iter. *ščē-vā-ti oz. dem. *ščē-v-akā-ti k prez. *ščēšb, iz katerega je mogoče izvajati tudi sln. *ščekāti, -ām* »bevskati (o psih); cviliti, javkati« < *ščē-kāti. Gotovo v besedotvornem razmerju s slov. ekspresivnimi v. *sok-otā-ti (= sln. *sokotāti* »ropotati»), *sok-otāti (= sln. *sokātati* »v dvoje se pogovarjati, sohtāti »od razburjenja hitro govoriti»), *sokātati (= črnogor. *sokāti se* »rogati se, sramovati se»), kar je sorodno z lit. *sakāyti* »reči, pripovedovati«, lot. *saciti, saku* »reči«, lit. *sēkti, sėkū* »reči, pripovedovati«. Dalje glej *ščekāti II* in *sokotāti*. M. F.

ščēžēti, -im (v. impf.) »sklonjeno teči« (Pleteršnik II, 620, po Metelku, Lehrgebäude, 110).

Zaradi ahistoričnega izglasja *-žēti* za pričakovano sln. *žāti kot še npr. pri sln. *oglušēti* ← adj. *glūh, osiromašēti* ← subst. *siromāh* je to verjetno mlad sln. denom. v. iz nominalne predloge na *-g*. Reducirani *ə* v prvem zlogu (Metelko, l. c.) kaže na prvotno predakcentsko dolžino, zaradi česar bi bilo potrebno izhajati iz *ščēgēs in primerjati z germ. **skincō(n)* »ukrivljena kost, bedro, kračca« (v stvn. *skingo* (m.), *scinca* (f.) iz ide. **skengon/*skengaH₂*) in z gr. σκίζω »šepati« < **skng-je-* ter stnord. *skakkr* »poševen« < germ. **skunka-* (Pfeifer, EWD², 1201 s.; Pokorny, 930; Frisk II, 714). Če upoštevamo pomenski razvoj v denom. *bedrīti se ← *bedrō »femur«, prim. sln. *bedrīti se, -im se* (impf.) »šepati«, hrv. *bedrīti se, bēdrīm se* »ad latūs ire«, je izhodno *ščēgēs (m.) lahko pomenilo »femur«. Ker je ta sln. hapakomen gotovo denominativen, se ne zdi verjetno Bezlajevovo povezovanje s psl. *čezāti, pf. *čeznōti, na katerem temelji razlaga, da naj bi bilo vzglasje *č-* pri tem slov. glagolu analogno iz prvotnega **šč-* vzpostav-

ljeno iz oblik s pref. **jbz-*, tj. **jbz-šč-* > **jbšč-* → **č-* (Bezlaj, ZJS, 462, 467, 528, 612, 1015, 1051). Pri Bezlaju, ZJS, 462, 463, 487, navedeni sin. *ščēžēti se* v slovenskih virih od 16. st. dalje nikjer ne potrjuje. Glej tudi *čezēti* in *škin, šūnka*. M. F.

ščica (f.) »deklica« (tersko; Logar, Sln. narečja¹, 107; Bovec, Kobarid; Kenda, rkp., 149), toda po Erjavcu, LMS 1882-1883, 253, tudi *ščijca* »isto« (Plužna pri Bovcu).

Erjavec, l. c., je leksem povezal z besedno družino iz *sbčati »mingere«, tudi *sbčati »isto« in nomen agentis *sbčica izvedel iz prez. osnove *sbčišb, saj podobno pomensko motivacijo izkazuje sln. *uscānka, cūra*. Vendar Kenda, l. c., opozarja, da na Bovškem in Kobariskem beseda ni rabljena v pejor., ampak ljubkovalnem pomenu in zato izhaja iz dem. *čēčica > *ččica > po disimilaciji po zapornosti *ščica* k *čēča* »dekle«. Oblika *ščijca* je torej lahko le ljudskoetimološko preoblikovana na podlagi sin. tipa *uscānka* po prez. *ščijem* poleg *ščim*, oboje »mingere«. Dalje glej *čēča* in *scāti*. M. F.

ščina (f.) »trščica« (primor.; SSKJ V, 1052), *ščina* »drva« (nadiško; Rigoni-Salvino, VIN, 88).

Besedo je na Tolminskem evidencialno že Erjavec, LMS 1880, 192, ki je opozoril na istopomensko tolm. *ščindra* in dol. *škindra* (lg. okolica Turjaka), vse pa izvaja iz rom. predloge (Strekelj, JA XII, 470; Šturm, ČJKZ VI, 68²; Bezlaj, Eseji, 102). Toda *ščina* je lahko domača izpeljanka **dš/bščina* s pomensko podstavo »kar je od deske« iz **dš/bska* »asser«. K besedotvorju prim. *ovščina »kar je od ovce, ovčetina« ← **ovščā, *govēdina* ← **govēdo, *borina* ← *bōrō. Drugače tvorjeno je pomensko enako hrv. čak. *ščica* »Holzsplitter« (Trpanj na Pelješcu; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), tudi *ščika* »Holzsplitter« (Dračevica na Braču; isti, Čak. Lex. I, 1180), mak. *štica* »iver«, črnogor. *štica, -ē* »deska« (Vujičić, Rječnik, 139) < **dš/bščica*. Manj verjetno Varbot, Psl. morfonologija, 145, brez navedbe besedotvornega vzorca sklepa, da bi bilo sln. dial. *ščina* potrebno izvajati iz glagola *ščēp-ŋoti, polnostopenjsko *ščēpāti »rezati«, od koder je sln. dial. *ščēnec, n-ca* »odščipnjen vrh podkovskega žeblja«, »tečaj pri nožu zaklepalniku« < *ščēnēcb. Dalje glej *déska*, pa tudi *ščindra* in *ščēnec*. M. F.

ščindra (f.) »trska« (tolm.; Erjavec, LMS 1880, 192), *ščindra* »košček trske, iver« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 196).

Po sln. dial. palatalizaciji velarov tipa *ščira* »sekira« (tolm.) < *sekira* »isto« nastalo iz *škindra* »trska«, ki je znano iz okolice Turjaka in z Iga (Erjavec, l. c.), zato kljub Bezlaju, Eseji, 102, ni potrebno domnevati, da sta to dve različni besedi, ki bi bili v slovenščino iz rom. predlog posredovani po dveh različnih poteh. Izhodišče sln. *škindra* je verjetno rom. nazalizirana oblika *skindža iz *skidža iz lat. *schidia* »trska« (< gr. σχίδια, σχίζω »trska, poleno« k σχίζω »razcepiti, razklati«). Z interkaliranim nazalom se ta rom. substantiv ohranja v trž. it. *schienza* »trska, iver« poleg *s'cenza* »isto« (Doria, 586, 584), ben. it. *s'cenza* »isto« (> hrv. čak. *ščēnza* »trska, iver« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 675), *ščēnza* »isto« (Galižana v Istri; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 82)), veronsko *scēngia, sgenā*, brez nazala pa v it. tosk. *scheggia* »trska, iver«, furl. *sclēse* »isto« (Strekelj, JA XII, 470; Šturm, ČJKZ VI, 1927, 68, op. 5; Meyer-Lübke, 7689; Battisti-Alessio, 3383). Beseda je bila v

slovenščino prevzeta po sovpadu y z i in po sln. denazalizaciji nosnikov, razvoj izglasja *-dža* → *-dra* je morda nastal po rotacizmu iz sln. *škindža, ki ga je morda spodbudilo izglasje sln. sin. tipa *paždēr, ivēr*. Erjavec, I. c. domneva sorodstvo z r. *ščedra* »brazgotina«, kar zaradi sln. variante *škindra* ob *ščindra* ni verjetno. Nejasen je sln. sinonim *škofindra* »Steinsplitter, skrla« (Pleteršnik II, 632, brez lokacije). Glej tudi *šklēze* in *ščina*. M. F.

ščinka (f.) »frnikola, nika« (primor.; SSKJ², 1347), *ščinka* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 118), tolm. *ščinka* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 184).

Prim. hrv. čak. *ščinka* »frnikola« (Potšpilje na Visu; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1180), f. pl. *ščinke* (Čepić; Filipi, ILA, 224). Tudi istr.-rum. *ščinke* (isti, l. c.). Zaradi areala in trž. it. *s'cinca* »frnikola« ter staromiljskega *scinchi* »frnikole« (Pinguentini, 201) verjetno izposojeno iz rom. predloge, čeprav izvor rom. *sklinka ni jasen. Pinguentini, l. c., dvomi v Vidosijevo povezavo z nvn. *Klinker* »peka«, kar bi potrjevalo, da so bile frnikole prvotno narejene iz opečnega materiala (sprejema Doria pri Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje 4–5, 1981, 147), ter misli na onomatopejski izvor besede. Pomenska in fonetična podobnost z dl. *ščikaš* »z roko ali s prsti frcati«, npr. *mokše packi ščikaš* »vlažne pečke frcati«, *ščikarie* »vrsta otroške igre, pri kateri se grah, gumbje ipd. poriva v luknjo« (Muka, Sl. II, 616), ki bi implicirala, da je jslv. dial. *ščinka nazalizirano iz slov. subst. *ščika k v. *ščikati (Schuster-Sewc, HEWb, 1421, to povezuje s *ščipati) zaradi hrv. *ščikvati jája* »jajca sekati« (Svetvinčenat v Istri; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 147), morda ni naključna.

Na Primorskem je znan tudi sin. *šešetca* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 119). Glej tudi sin. *frnikola*, za *šešetca* s v. *ščkati* I. M. F.

ščinkovec (m.), g. -vca »Fringilla«, tudi *ščinkavec*, *ščinkavka*, *ščinklja*, *činkovec*, *činka*, *činklja*, *činkljica*; k temu cgn. *Ščinkovec*, *Šinkovec*, *Činkovič*, *Činkole*; v 16. st. *šhinkovez*, *finkoviz* »fringilla« (Megiser), v 18. st. *zhinka*, *zhinkovez*, *zhinkalza* »Fink« (Gutsmann). Številne variante tudi v sbh., npr. *činkavac*, (*š*)*činkavac*, *činkavka*, *činka*, *čivka*, *čivkalica*, *ščika*, *ščikon* ipd. Onomatopeja po ptičjem glasu *ščivk ... ščink*. K temu v. *ščikati*, v 18. st. *zhinkam* »fringillare« (Pohlin). Glej tudi *čížek*, *ščégljec*, *štíglic*, *šeba*.

ščip (m.), g. -a »polna luna«, tudi *ščēp*, -*epā* (m.) »isto« in »lunina mena, ko so vidne tri četrtine njenega površja«, v Tolminu »vol, ki ima na čelu liso v obliki lune«, *ščipē*, -*éta* (m.) »isto«, *ščepána*, *ščipka* (f.) »krava s takšno liso«, *uščep*, -*a* (m.) »polna luna« (Cigale, Caf); v 18. st. *shēp* »Neuschein, Neulicht; neomenia« (Pohlin), *shēp* »Neuschein, Neulicht« (Gutsmann).

Prim. iz *ščipati, *ščēpēti »ščipati« še csl. *štyrps* »eclipsis«, *štyrpti sę* »minui, deficere«, star. hrv. *učep* »plenilunium« (Habdelič), dial. *užba* (Lika, Vrbnik) < **uščyp + -ba*, *uščāp* (Zumberak), *štāp* (Vodice), sb. *uštap* (Vuk, Kosov) »polna luna«, star. hrv. *ušnuti se*, pri Belostencu *šchapifze mefzecz* »luna cavat cornua«, str. *ščērps* »upadajoča luna«, *ščēnuti sja* »upadati (o luni)« (Miklošič, 344, Lex. pal., 1137; Iljinski, RFV LXXIII, 302; Vasmer III, 453). Vzglasni *u-* v besedah s pomenom »polna luna«, ki je v sln. in sbh. delno odpadel ali izostal, je imel privativno funkcijo (Skok III, 415). Dalje glej *ščipati*, *ščepēti*, *ščēp I*, *škēc*, *u-*. M. S.

ščipa (f.) »neko nazobčano kolesce pri statvah, Sperrad« (Lašče; Erjavec, LMS 1882-1883, 253). V 18. st. *šhžhipa* »Weberftuhhrad«, *šhipa* »isto« (Gutsmann).

Ker je n. *Scheibe*, ki je bilo v sln. prevzeto že iz bav. srvn. *schipe*, srvn. *schibe*, tudi tkalski termin, kot priča n. *Scheibe* »tanek, gladek in okrogel del pri motku kolovrata, ki uravnava enakomerno navijanje niti na motek« (Grimm, DTV 14, 2388), je možno, da je sln. *ščipa* hiperkorigirano iz *šipa in tako kot sln. homonim *šipa* »okensko steklo; lončarski kolovrat« izposojeno iz bav. srvn. fonetičnega ustreznika *schipe*. Enaka hiperkorekcija je pri izposojenki *šipa* izpričana tudi pri pomenu »kolenska pogačica«, prim. dem. *šepica* (f.) »kolenska pogačica« (Megiser) < *šipica k *šipa »isto«, hiperkorigirano v *ščipa* = *šhžipa* pod kolénom, ali v koléni tá giblenzhina (Kastelec-Vorenc). Razlago o hiperkorekciji opravičuje tudi kostelsko *ša:ibēca*, ki poleg »steklo na žepni uri« pomeni tudi »kolenska pogačica« (Gregorič, Gradivo). Erjavec, l. c., je menil, da je laško *ščipa* domača beseda, vendar je že sam ugotavljal, da slovanskih ustreznic nima. Dalje glej *šipa* in tudi *šepica*. M. F.

ščipati, -*am* in -*pljem* (v. impf.) »zwicken, kneifen«, dial. *šipat* (kranj.), pkm. *ščipati* (Beltinci); pf. *ščipniti*, *ščipnem*, navadno v kompoz. *od-*, *pre-*, *na-*, *pod-*, *pri-*, *o-*, *po-š*; številne izv., npr. *uščip*, -*ipa*, *ščip*, -*a* »Kniff, Zwick«, *ščipec*, -*pca* »Kneipwerkzeug, Kneipzange, Lichtputze« (prim. csl. *štipcb* »forceps«, sbh. *štipci*, r. *šćipcy*, p. *szcypce*, č. *štipec* »isto«, Trubačev, Rem. term., 371), *ščipalka* (goriš., vipav.), *preščipec*, *preščipek* (Podkrnci) »palica s precepom«, *ščipáča* »Kneipzange«, *ščipálec* »škorpion« idr.; mtpn. V *ščipu* (Krn; Tuma, Imen., 51); v 16. st. pri Dalmatinu (*psa za ušesa*) *szhlipe* je gotovo tiskovna napaka za *szhiple; v 17. st. *šchipat* »pizzare« (Alasia), *shžipat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shipati*, *shipneti* »carpere, lacescere« (Pohlin), *šhipati*, *šhžhipati* »zwicken« (Gutsmann). Iz sln. je trž. it. *scipār* »robkati (kruh)«, *ščapaška* »ščipalka« (Cossutta, Parole d'origine slava, 195).

Prim. csl. *štipati* »vellicare«, sbh. *štipati*, *štipām* in *štipljem*, hrv. čak. *ščipati*, *ščipjen* (Brač, Vrgada), mak. *štipē*, blg. *štipja*, r. *ščipāt*, npr. *ščypáty*, br. *ščypác*, p. *szcypac*, č. *štipati*, slš. *štipat'*, gl. *ščipac*, dl. *ščipas* (Miklošič, 344). Psl. *ščipati je iter. k impf. *ščēpēti, pf. **ščē(p)niti*. Polna prevojna st. ide. determinirane baze **škēj-p/b-* »rezati, ločevati« je znana v lit. *skiępti*, *skiębti* »parati, luknjati«, *skiępyti* »cepiti (drevo, človeka)«, prim. dalje lit. *skypata* »košček, okrušek«, stvn. *scivaro*, agl. *shiver* »trska, iver«, stnord. *skipa* »deliti, določati, urejati«, *skipta* »deliti, odločati, menjati«, lot. *škibit* »tolči, rezati, odstranjevati veje z debla« (Büga, RR II, 316, 623 s.; Zubaty, Stud. I/2, 119; Vasmer III, 452; Fraenkel, 805; Pokorny, 922, brez slov. gradiva). Glej tudi *ščepēti*, *ščip*, *ščēp I* in *škēc*. M. S.

ščipek (m.), g. -pka »Rosa canina« (vzh. štaj.), pkm. *ščijpek*, g. -*pka* »isto« (Novak, Slovar², 145). Sem tudi *ščipa* »Rosa canina« in druge divje rastoče vrste (Drežnica; Erjavec, LMS 1875, 222), kar je zaradi bovškega *šči:pa* »robidovje« (Ivančič, DSBG, 58) verjetno le pisna napaka za *ščipa*, kot je bilo iz istega vira povzeto v Šulekov (Im. bilja, 386) in Miklošičev slovar (SEW, 340).

V sln. razmerju *ščipek* : *šipek* se lahko ohranja predmetatična psl. varianta *ščipps »trn, bodica, oster vrh« < *(*skējpo-s* (prim. sorodno lit. *skiępas* »cepič« < *vrh«), od koder je po metatezi v vzglasju iz *kšējpo-s

nastalo psl. *šīpš »trn, bodica, oster vrh« → *šīpšks »Rosa canina«. Varianta brez ide. *s*-mobile se lahko ohranja v *čīpš (adj.) »odrezan ipd.«, prim. hrv. čīp (adj.) »slab, nečvrst«, čīpa »ovca ali krava z majhnimi seski, da se jo težko molze«, čīpav (adj.) »z majhnimi seski«, mak. čip »majhen, kratek (o nosu)«, blg. čip »isto«, čip »ovca s kratkimi ušesi«. Dalje glej šīpek, o ujevski osnovi psl. *šīpš pod šīpovnik. M. F.

ščipke (f. pl.) »čipke, vezovina« (pkm.; Novak, Slovar², 145).

Prim. slš. dial. ščipka »čipka« (SSN I, 264), pl. ščipky (citirano po Machku², 103) ob širše zabeleženem *čīpšks oz. *čīpška, prim. sln. čīpek (m.), g. -pka »resa« (Caf), čipki (m. pl.) »čipke« (pkm.) in čipke (f. pl.), tudi čipka. Prvič zabeleženo l. 1851 pri Janežiču¹ II, 35: čipka »Spitzen«. Prim. hrv. čīpka »textum reticulatum«, pl. čipke »lacinia« (Mikalja), čipka »reticulum« (Stulli), čīpkār »prodajalec čipk«, blg. čipka, č. čipka (< slš.; Machek², l. c.), slš. čipka, dem. čīpōčka, tudi cipka, čīpkār »izdelovalec/prodajalec čipk«, čīpkārka (f.), ukr. čypka (citirano po Machku², l. c.). Sem madž. csipke »gezackter Rand; Spitze, zackiger Vorsprung; Spitzornament (in der Architektur)« (EWU, 218), rum. cipcă »čipka« (Tik-tin, Wb., 361), ngr. τσίπκα.

Varianta z vzglasnim *šč- (sln., slš.) ob *č- je zaradi slš. šč- in ne *št- verjetno pod vplivom sin. *čīpška sekundarna, nastala po metatezi *p* – *č* > *č* – *p* iz dem. *špīčka »čipka« k sln. izposojenki špice (f. pl.) »čipke«. Podobno je iz sln. čīpke (f. pl.) po premetu *č* – *p* > *p* – *č* nastalo tolm. pičke, piče (f. pl.) »čipke« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 194). Manj verjetno se zaradi slš. šč- kljub sin., kot sta č. krajka »čipka« in sln. okrajek »resa (pri oblačilu)« (Gutsmann), zdi povezava s *(s)čīpš »kraj, rob« < ide. *(s)kējpo-s »odrezan, odščipljen« poleg *ščb-pš »kraj, rob« < *skip-ó-s (k ide. *(s)kejp- »cepiti, rezati ipd.«), leksikalizirano v str. ščbš »upadajoča luna«. K pomenskim razvojem prim. č. krajka »čipka« : sln. (lunin) krajec. Glej tudi čipka in sin. špice, přem I. M. F.

ščir (m.), g. -a »Amaranthus blitum« (goriška okolica, Vrsno) in k temu ščirjevec (m.), g. -vca »Asarum europaeum« (Prodol na beneški meji; oboje Erjavec, LMS 1875, 128), z dial. razširitvijo *i* > *e* pred *r* ščēr (m.), g. -a »ime raznim rastlinam«, npr. zeleno je kakor ščer (Dornberk; Erjavec, LMS 1882-1883, 253), ščera dajo živini, kadar se ji voda zapira (dol.). Knjižno le ščir (m.), navadno v zvezi repati ščir »Amaranthus caudatus; okrasna rastlina z rdečimi, dolgo trajajočimi cveti«, tudi ščirnica »Amaranthaceae« (oboje SSKJ IV, 1053).

Prim. hrv., sb. ššir »Amaranthus blitum« (Vuk), hrv. čak. ščir (f.), -i »vrsta zdravilne rastline«, tudi ščirenica »isto« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 676, 699), mak. ššir »Amaranthus«, blg. ššir »isto«, r. ščir »Amaranthus caudatus«, ščiréc »Amaranthus paniculatus«, ukr. ščyr, ščyrěb »isto«, vendar ščyr tudi »Mercurialis« (Makowiecki, SBLM, 232), p. szczyr »Amaranthus«, szczér »isto«, č. štír »Amaranthus, Mercurialis«, gl. ščēr, g. -rja »Mercurialis«, dl. ščēr, g. -rja »Senecio vulgaris«. Iz slov. jezikov je rum. štír »Amarant« (Tik-tin, Wb., 1499). Izhodna fit. *ščirš (m.) in *ščiršcb, vendar dial. tudi *ščurš, prim. hrv. dial. ščur »Mercurialis«, zabeleženo pri Belostencu kot schyur poleg schir, ukr. dial. ščuryca »Amaranthus« (Makowiecki, SBLM, 25). Dalje manj jasno. Brückner, 546, je sklepal o izposoji iz stvn. fit. stiuro. Sprejemata Marzell, Wb.

Pfln. I, 239, in Machek², 627, in opozarjata na stvn. fit. stur »intiba, quecca«, stūr, stur, stor »blitum«. Vendar je izposoja iz stvn. predloge zaradi slov. vzglasja *šč- proti stvn. st- fonetično vprašljiva (Vasmer² IV, 507), zato Schuster-Šewc, HEWb., 1419, v slov. fit. *ščirš vidi de-verbativno tvorbo z razvojem nomen actionis > nomen rei acti slov. iter. *ščirati, ki ga povezuje z dl. ščircas »rožljati, klopotati«, ščeriš »škripati, klopotati«, češ da naj bi bila rastlina tako poimenovana po plodovih, ki v vetru rožljajo, klopotajo. Glej tudi ščēr III, ščerenka. M. F.

ščirati (v. impf.) »močno deževati, liti kot iz škafa« v rez. to ščirā (Steenwijk, SDR, 314). Brez paralel in nejasno. M. F.

ščirec (m.), g. -rca »čir, tvor« (Caf), tudi ščirjevec, -vca (Vrsno) in ščirovec, -vca (rez.) »isto«.

Prim. star. blg. štirej »isto« (navaja ES IV, 117, po Gerovu), p. dial. szczyrawka »mozolj, prišč« (navaja Karłowicz, SGP V, 294) in star. č. štirik, dial. štirak »isto« (Machek², 627). Izhajati je treba iz leksikaliziranih prepozicionalnih z *šš čiršcb, *šš čiravšcb, *šš čiršb ipd. »nekaj čiru podobnega« k psl. *čirš »tvor, ulje« (k besedotvorju prim. pri strēm našteje primere), kar izvira iz ide. nomena acti (> actionis) *kšej-ró- (ali *kšr-ró-) glagolskega korena *kšej- »kopičiti, zbirati, delati«, prim. drugače tvorjeno psl. *čirš (z denom. *čiršiti »tvoriti, delati, urejati«) in iter. psl. *kōjiti v ukr. kōity, kōju »delati (nekaj slabega)«, p. dial. koić sie »goditi se, uspevati, iti po sreči« (o bazi brez psl. *čirš glej Pokorny, 637). K besedotvorju prim. psl. *pīrš ob *pīti, k pomenu razmerje med sln. tvōr »Blutschwār« in tvoriti »delati« ter tudi pri Pletersniku evidentirano frazo tvor se mi dela (Snoj, SR XXXVII, 156). Starejše etimološke poskuse glej pri čir. M. S.

ščirič (m.), g. -iča »čriček« (vzh. štaj.), tudi ščiriček (m.), g. -čka »isto«.

Razen v vzglasju povsem enako sln. dial. čirič, g. -iča, čirček, g. -čka. Slednje z redukcijo nenaglašene *i* sprejeto v knjiž. čriček, g. -čka. Gotovo tako kot slš. dial. štirak »divji petelin« (Káhal, Sl., 692), r. čirók, g. -rká »divja raca«, ukr. čyrka »isto«, č. čirka, slš. dial. čirik »vrabec«, čirikat' »žvrgoleti« (Káhal, o. c., 77) tvorjeno iz slov. glagolskih predlog *ščirati oz. *čirati, ki sta po podaljšavi nastali iz *ščbrati oz. *čbrati, kar se ohranja v psl. *ščbr-kā-ti »škripati; žvrgoleti ipd.« oz. *čbr-kā-ti »isto«. Ta deverbativ na *-ka- je verjetno sprožil tudi enak vzorec v ustreznih iter. in nastanek *čir-ka-ti poleg *čir-ika-ti, prim. r. čirikaty »čivkati, ščebetati«, čir-katy »isto«, p. czyrkać »cvrčati«, č. čirikat »cvrčati«, dl. tširkaš »žvrgoleti«, tširkotaš »isto«, vendar z enakim vzglasjem kot sln. č. dial. štirikotat »cvrčati« (citirano po Machku², 104) < *ščir-ik-ota-ti. Alternacija slov. vzglasja šč- : č- tako kot pri *ščbr-kā-ti in *čbr-kā-ti izvira iz ide. predloge z *s*-mobile. Čeprav avtorji navadno sklepajo na onomatopejski in zato ahistorični razvoj zornjega slov. gradiva (Machek², l. c.; Vasmer² IV, 365, 366; Schuster-Šewc, HEWb., 1552; ES 4, 177), je možno, da je ta besedna družina v ekspresivno leksiko (prim. dl. tšir-kaš poleg ekspresivizacije v cyrkaš »čivkati; srebati«) vstopila šele po psl. podaljšavi. Glej tudi širjāk in dalje ščrkati. M. F.

ščit (m.), g. -a »scutum« (SSKJ IV, 1053), pri Pletersniku, II, 621: ščit, g. ščita, tudi »ploščica, ki pri statvah

varuje snutek (Ribnica) in »lesa« (vzh. štaj.), dem. *ščitec*, *-tca*, *ščitek*, *-tka*, npr. *naprsni ščitek* »naprsnik«, adj. *ščiten*, f. *-tna*, denom. v. *ščitiiti*, *ščitim* (impf.) »varovati, braniti«, pf. *oščitiiti* »s ščitom opremiti«, *zaščitiiti* »zavarovati«, od tod nomen actionis *zaščita* »obramba, varovanje«. V 16. st. *fzhit*, *shzhit* »clypeus, scutum«, *shitnik*, *fzhitnik*, *shzhitnik* »eques, scutifer, stabularius« (Megiser), v 18. st. *fzhit* »Schild« (Gutsmann), toda pri Pohlinu: *shitit* »Schild, clypeus«, kar mora biti izposojeno iz drugih slov. jezikov.

Prim. csl. *štít* »scutum«, hrv., sb. *štít*, g. *štíta* »scutum, clipeus«, hrv. kajk. *ščít*, g. *ščíta* »isto« (Rad XLV, 60), mak. *štít*, blg. *štít(ət)*, tudi »premična deska pri zaboji voza«, r. *ščít*, *-á* »ščít«, ukr. *ščýť*, *-á* »sleme pri kmečki hiši; trikotna stran strehe« poleg »ščít«, *ščýťno* »tesno« (Grincenko, Sl. IV, 527), br. *ščít* »kar je postavljeno tesno drugo poleg drugega; del na dnu soda; ščit«, *ščít* v *ščít* »tesno, brez presledkov« (Nosovič, 721), p. *szczyt* »vrh, vrhunec; slame«, č. *štít* »ščít, zaščita«, slš. *štít*, *-u* »ščít; grb; zatrep pri strehi; gorski vrh«, dl. *ščít* »ščít; strešno čelo«.

Psl. **ščít*s (m.), g. *ščítá je tako kot lit. *skiétas*, pl. *skiétai* »ščít; prečnik npr. pri brani; premična lesa pri vagi; brdo«, lot. *škíets* »brdo pri tkanju trakov; premična lesa pri vagi, v katero se vpreže« in stir. *sciath* »ščít« iz ide. *skéitō-m poleg *skeito-m v stprus. *staytan* »ščít«, lat. *scutum* »ščít, zaščita«; ide. tvorbi sta lahko substantivizirana ptc. ide. baze **skej-* »rezati, ločevati« (Pokorny, 921; Schuster-Sewc, HEWb., 1441 s.) s prvotnim pomenom *»odrezan (kos lesa za zaščito)« → *»kos lesa za zaščito« > »zaščita«.

Drugače Miklošič, ki je slov. **ščít*s izvajal iz **skjūt*s (SEW, 343), zaradi česar je mogoče sklepati, da je leksem uvrstil med plast rom. izposojenk tipa *križb, **Rím*s, **lot'ika*. Možno je, da je stara rom. izposojenka v pomenu »scutum« sovpadla z domačim podedovanim **ščít*s »deska, odrezani kos lesa« < ide. *skéitō-s *»odrezano«.

V sln. orn. *Ščit*, tudi mtpn. *Ščit* se lahko ohranja slov. homonimni apclativ v pomenu »vrh«, prim. p. in slš. gradivo. O **ščít*s v onomastiki Bezljaj, SVI II, 240, z navedbo starejše literature. Glej tudi sin. *škít* in *sléme*. M. F.

ščrb (adj.), f. *ščrba* »razpokan, razast«, *ščrba* (f.) »črepinja; razpoka, raza; luknja v zobeh«, kompoz. *ščrbožob* (adj.), f. *-oba* »z luknjami v zobeh«; denom. adj. *ščrbav*, f. *-a* »črepinjast; razpokan, razast; z luknjami v zobeh«, *ščrbast* (adj.), f. *-a* »isto«; *ščrbina* (f.) »črepinja; razpoka; luknja v zobeh« = pkm. *ščrbina* (Novak, Slovar², 145), adj. *ščrbinov*, f. *-a* »z luknjami v zobeh«, pkm. *ščrbinavi* »isto« (Novak, l.c.), *ščrbínast* (adj.); *ščrbánja* (f.) »črepinja; razpoka; luknja v zobeh« = pkm. *ščrbánja* »razpoka« (Novak, l.c.), *ščrbánjav* (adj.) »razpokan; z luknjami v zobeh«, *ščrbánjast* (adj.) »isto«; denom. v. *ščrbíti*, *-im* (impf.) »polomiti, razpokano delati«, npr. *lonc ščrbíti*. Sem cgn. *Ščerbic*, *Šerbak*, *Šerbec*. V 18. st. *šherb*, *šherbliu* »schartig«, *šherbozoben* »zahn-lückicht«, *šherbosobnik* »Zahnlückichter«, *šherbliu govez* »Schartmaul, saizhje vulfte, sezhijschnabel«, *šherba*, *šherbina* »Scharte« (Gutsmann).

S tem sinonimno je sln. *škřb* (adj.), f. *škřba* »razpokan; z luknjami v zobeh«, npr. *škřba baba*, knjiž. *škřb* (adj.), f. *škřba* (SSKJ IV, 1081); k temu *škřba* (f.) »razpoka; nalomljen zob, luknja v zobeh; ženska z luknjami

v zobeh«, primor. *škrba* »človek s slabim zobovjem; odlomljen ali gnil zob« in k temu otroška fraza za medsebojno draženje *škrba u rite brba* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 122); sem kompoz. *škrbožob* (adj.), f. *-oba* »z luknjami v zobeh«, denom. adj. *škrbav*, f. *-a* »razpokan; z luknjami v zobeh«, *škrbast*, f. *-a* »isto« = jnotr. *škārbast* (Kilovče; Rigler, Jnotr. gov., 96) = črnopr. *škārbast* (Tominec, 213), *škřbec* (m.), g. *-bca* »kdor ima luknje v zobeh« (dol.), *škrbē* (m.), g. *-éta* »isto«, *škrbina* (f.) »razpoka (na rezilu, pri stekleni, lončeni posodi)«, v zvezi *zajčja škrbina* »zajčja ustnica«, tudi »nalomljen zob« in »Felsenzacke, greben, skalni zob, ostrica« (Cigale, Wb., 501, po Vodnikovem rkp. slovarju), jnotr. *škarbina* »nalomljen zob« (Kilovče; Rigler, l.c.) = črnopr. *škarbina* »raza/razpoka na rezilu/čeljusti«, *škarbinast* (adj.) »nalomljen (o zobu)« (Tominec, l.c.), pkm. *škrbinasti* (adj.) »brezzob« (Novak, o.c., 147), *škrbénja* (f.) »del nalomljenega zoba«. Sem cgn. *škrp* ← *škrb* (Merkü, 1300, 44), *škrban*, *škrbe*, *škrbenta*, *škrbec*, *škrbič*, *škrbina*, *škrbinc*, *škrbinek*, *škrbinjek*, *škrbinšek*; *škerban*, *škerbe*, *škerbec*, *škerbic*, *škerbinc*, *škerbinek*, *škerbinjek*. V 18. st. *škerbez* »edentulus«, *škerbašobēzh* »edentulus«, *škarbinaft* »retusus«, *škarbinaftu sturiti* »retundere« (Kastelec-Vorenc), *škerba* »Scharte, crena«, *škerbāfōb* »zahnluquet, fharticht, denticulatus«, *škerbāft* »idem«, *škerbina* »Schiefer, fragmen« (Pohlin), *škerba*, *škerbina* »Scharte« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *štrōb*s »mancus«, mak. *štrb* »odkrhnjen, škrbav«, str. *ščrb*s »poškodovan« in z drugačnim vzglasjem sinonimno črnopr. *škrb*, f. *škrba* »škrbav« (Vujčić, Rječnik, 138). Fonetično razmerje med psl. **ščrb*s (adj.), f. *ščrbā in **škrb*s (adj.), f. *škrbā je verjetno posledica dvojnega (balto-slovanskega) refleksa ide. zlogotvornega *r* > balto-slov. *i/ur* (Trautmann, BSW, 266; Ramovš, Hgr. II, 293; Gluhak, 610; Furlan, Obdobja 17, 1998, 265–266) iz ide. adj. *skrbh-ó-s »vrezan, z razami« atematskega v. *skrbh-ti, pl. *skrbhénti »rezati, praskati«, ki se posredno ohranja v lit. *skėbti*, *skėbiū* »globoko vrezovati, (z vrezom) zaznamovati« in nominalnih tvorbah kot lot. *škėrbs* »grenak, trpek, rezek« < *skrbhó-s, stir. *cerb* »oster, rezek«, nvn. *Scherbe* »črepinja«, srvn. *šerbe*, *širbi*, stvn. *scirbi* (n.) < *skrbh-jo-m (Furlan, o.c., 266). K ujevskemu refleksu zlogotvornega *r* pri tej besedni družini prim. še lot. *skuřbāt* »praskati« (Mühlenbach-Endzelin III, 905) in pomensko specializirano iz *»rezanje, praskanje, glodanje« na duhovno sfero psl. **skėrb*s (f.) »cura«, lit. *skūrbė* (povezava že Trautmann, l.c.), prim. sln. frazo *to me gloda* »to mi povzroča skrb, to me skrbi«. Manj verjetno o **ščrb*s/**škrb*s Skok III, 402, ki meni, da se je vzglasje *sk-/*šk- v jslov. sekundarno razvilo iz prvotnega **ščrb*s, kot tudi Miklošič, 300, ki je sklepal, da so oblike z vzglasnim *šk*- arhaični ostanki brez delovanja prve psl. palatalizacije.

Iz balto-slov. adj. **ski/urbā*- je ničto substantivizirano npr. r. dial. *ščerbā* »brazgotina; treščina; škrbina«, po balto-slov. vzorcu *uārna- (adj.) »črn« → *uārna »črnost/črnina; vrana« pa balto-slov. **ski/urbā* (f.) razpoka, raza ipd. (> psl. *ščərbā/*škrība), ki se lahko ohranja v sln. *ščrba*, gotovo pa v hrv. *šřba* (f.) »škrbina« (Vodice), br. *ščerba* »razpoka, špranja v glineni ali lončeni posodi« ter lot. *škřba* »praska, razpoka« poleg »psovka leni ženski« oz. lahko v sln. *škřba*, gotovo pa v hrv. *škřba* »škrbina« (Vodice), *šřba* »nalomljen zob« (karloški govor) in verjetno tudi v ukr. *škōrba* (f.)

»stara izsušena, zgubana ženska« (Furlan, SSJLK XXXIII, 1997, 301; ista, SR LI/Posebna številka, 2003, 15, 18). Glej tudi *škrbina I*, *škrbina II*, *škrbolák*, *škrbati* in *skřb*. M. F.

šćrkati, *šćřkam* (v. impf.) »čirikajoč ali škripajoč glas od sebe dajati«, npr. *jereb*, *kobila*, *lesni črv*, *ura šćrka* (goriška okolica, soška dol.; Erjavec, LMS 1880, 193), tolm. *šćřkniti* (pf.) »od sebe glas šćrk dati (o ključavnici, ki se je sprožila)« (Kenda, rkp., 150) = *šćřknt* »oglasiti se« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 196); tudi *šćřketáti*, *-tám*, *-čćem* »isto«, sem *šćřkavec* (m.), g. *-vca* »beli hišni šćurek« (Pleteršnik II, 622, po Štreklju), tudi »ključavnica« (Temljine; Kenda, l. c.).

Pomensko najbližje je č. *šćřkat* »rožljati, žvenketati«, mor. *šćřekat* »isto«, *šćřekotka* »otročka ropotulja«, slš. *šćřkat'* »rožljati, žvenketati«, *šćřkotat'* »isto«, gl. *šćřekac* »ropotati, žvenketati«, *šćřekotac* »ropotati, žvenketati, rožljati«, *šćřek* »piskanje, žvenkljanje« in »prod, gramoz« (prim. č. *šćřek* »gramoz«, slš. *šćřk* »isto«, p. *szćřek* »kremenica«, kar je tako sln. sin. *šćřkavec* (m.) »prod« specializirano iz pomena »hrušč, trušč ipd.«), dl. *šćřekas'* »ropotati, žvenketati«.

Psl. *šćř-ká-ti je razen v vzglasnem s-mobile enako *šćř-ká-ti, prim. sln. *čřkati*, *čřkam* »škripati, škrtati«, r. *čćřkátě* »hitro pisati, škripati, črte vleči«, ukr. *čćřkátý* »črte vleči, pisati«, p. dial. *czarknac* »podrgniti«, *czćřk-nac* »isto« (Kartowicz, SGP I, 271, 280), slš. *čćřkat'* »rožljati, žvenketati« (Machek², 625; ES I, 148, brez opozorila na slov. fonetično varianta z s-mobile), oboje pa tako kot *čćřtáti in *čćřcháti ohranja ide. *(s)ker- »rezati, praskati«, prim. ukr. dial. prez. *čřu* »odrezati« (SP II, 116 s), arm. *k'ere*m »ostrgati, odrgniti«, gr. *κείρω* »rezati« in z s-mobile lit. *skirti*, *skiriū* »ločevati, rezati«, lot. *šćřirt*, *šćřiru*, *šćřiru* »isto«, stvn. *skeran* »rezati, striči«, alb. *shqerr* »razpraskati« (LIV, 503). Slov. onomatopejski pomeni so se torej razvili iz prvotnega »praskati«. Glej tudi *čřkati*, *šćřlěti*, *šćřivč* in *šćřják*. M. F.

šćřlěti, *-im* (v. impf.) »čivkati« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 193), »vreščati« (Kobarid; isti, LMS 1882-1883, 253) in »šćebetati, čebljati« (SSKJ IV, 1054).

Samo sln. Gotovo v besedotvornem razmerju s sln. *šćřkatí*, *šćřkam* (v. impf.) »čirikajoč ali škripajoč glas od sebe dajati«, npr. *jereb*, *kobila*, *lesni črv*, *ura šćrka* (goriška okolica, soška dol.; Erjavec, LMS 1880, 193) < *šćř-ká-ti. Vendar ni jasno, ali je sln. glagol deverbativen *šćř-lě-ti ali denominativen *šćř-lě-ti (k ptc. pret. akt. *šćřlě) k psl. v. *šćř-tí, *šćřřěšb »škripati ipd.« → *šćř-ká-ti. Dalje glej *šćřkati*, pa tudi *šćřlják*. M. F.

šćřlják (m.), g. *-a* »Alauda arvensis«, v. *šćřljákati*, *-am* (impf.) »čivkati (o oglašanju ptiča)« (Bovec; Erjavec, LMS 1882-1883, 285).

Izhodišče besedne družine je ekspresivni v. *šćř-l'uka-ti glagola, ki se ohranja v sln. *šćřlěti*, *-im* »čivkati; vreščati« < *šćřlěti. K besedotvorju prim. sln. *Bajuk* (cgn.) »kdor tiho govori, uspava« ← *ba-j-uka-ti »tiho govoriti, uspavati« ← *ba-ja-ti »govoriti« (SP I, 50). Škrjanec je tu poimenovan po svojem značilnem oglašanju. Dalje glej *šćřlěti* in *šćřkati*. M. F.

šćúčati se, *šćúca se* (v. impf.) »kolcati se«, *šćucanje* (n.) »kolcanje«, *šćúčavina* (f.) »isto« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 307), toda štaj. *šćucanje* »kolcanje« (Zorko, Narečna podoba, 351), kar je zaradi *št-* verjetno izposojeno iz hrv.

Prim. hrv., sb. *šćucati se*, *-am se* »kolcati se« (Vuk), hrv. čak. *šćucot (se)* »kolcati se«, *šćúčavica* »kolcanje« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1181), hrv. tudi *šćukati se*, *šćúce se* »kolcati se« (Boka; Vuk), *šćukati se*, *šćúkā se* »isto« (Prčanj; ARJ XVII, 854), č. dial. *šć'ukat* »isto«, *šćukat* (citirano po Machku², 615). Izhodno *šćúčati (sln., hrv., sb.) in *šćúčati (hrv., č.) sta iter. tipa *p'qcati : *p'qkati (k *p'qk-ti) psl. verbalne osnove *šćuč- »kolcati«. Ker se pri tej osnovi poleg pomena »kolcati« pojavlja tudi »ječati, ihteti«, npr. v hrv. *šćucati se* »jecati, hropeti« (Mikalja) in čak. *šćúčavica* »jok« (Brgrad; Filipi, ILA, 166), je že Miklošič, 300, pritegnil tudi č. *šćkát* »ihteti«, stč. *šćkátí* »isto« in z disimiliranim izglasjem č- < *šć- pred k p. *czkač* »kolcati« in slš. *čkat' sa* »isto«. Izhodno *šćčkátí je pod vplivom prez. osnove *šćuč- »kolcati, ihteti« moralo nastati iz prvotne medparadigmatske zveze *skakáti, *šćúčešb »ihteti, kolcati« (tip *psáti, *pišešb). Dalje manj jasno. Morda je glagol tako kot sln. *šćekáti* »bevkati (o psih), cviliti; javkati« < *šće-ká-ti potrebno segmentirati *sk-č-ka-/*sk-u-ka in je korenko soroden s slov. ekspresivnim v. dicendi *sokáti, prim. *sok-otá-ti (= sln. *sokotáti* »ropotati«), *sok-štáti (= sln. *sokátí* »v dvoje se pogovarjati«, *sohtáti* »od razburjenja hitro govoriti«), *sokáti (= črnogor. *sokáti se* »rogati se, sramovati se«), sorodnim z lit. *sakýti* »reči, pripovedovati«, lot. *sacít, saku* »reči«, lit. *sėkti, sėku* »reči, pripovedovati« k ide. *sek#- »reči« (LIV, 477, brez sln. gradiva). Drugače Machek², 615, ki kljub č. *šć'ukat* in *šćkát* ničstopenjske oblike izvaja iz *čćkati ter povezuje z norv. *hikka* »kolcati«, n. dial. *hickezen*.

Sln. *šćúcati* »kolcati« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 301) in hrv. *šćúcati* »kolcati« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 197) sta kljub Skoku III, 419, ki sklepa o fonetičnem razvoju *štu* > *šku*-, lahko iter. prevojne variante *skuk- < *šćuč-. Glej tudi *šćekáti II* in *sokotáti*. M. F.

šćúka (f.) »Esox lucius«, dem. *šćúkica*, adj. *šćúkin*, *šćúkov*; semkaj *šćúkec* »Lepidosteus«, *šćúkovec* »kajman«; v 16. st. *šćuka* »lucius« (Megiser), 18. st. *šćuka*, *šćhuka* »lucius«, *šćhukiza* »luciolus« (Kastelec-Vorenc), *šćhuka* »Lucius« (Pohlin), *šćhuka* »Hecht«, *šćhukna glava* »Hechtenkopf« (Gutsmann); cgn. *šćuka*.

Prim. sbh. *šćúka* »šćuka«, hrv. čak. *šćúka* »kljunač, Schnepfe«, mak. *šćuka* »šćuka«, blg. *šćúka*, r. *šćúka*, ukr. *šćúka*, m. *šćupák*, br. *šćúka*, *šćupák*, p. *szćupak*, dial. *szćuczka*, kašub. *szćczeka*, *szćczepak*, č. *šćtika*, slš. *šć'uka*, gl. *šćuka*, dl. *šćipjet* »šćuka«. Iz slov. jezikov je madž. *csuka*, rum. *ciucă*, *šćiucă* Psl. *šćúka < *skéuHka k ide. ba-zi *skeuH- »drezati, bezati, suvati« (koren *sek- »rezati«), prim. sti. *ā skauti* »z žokanjem zmanjšati, streti«, *skunáti*, *ā-skunoti* »prebosti (uho), zaznamovati«, *coškü-yáte* »izbrskati, razbrskati«, *danta-skavana* »drezanje v zobeh«, *ava-skavá* »vrsta črva«, gr. *σκύρος* »kamena iver, okrušek kamna«, lit. *skūsti* »strgati, lupiti«, *skiaurė* »preluknjan čoln, ki ga uporabljajo kot kletko za ribe«, lot. *skurināt* »skubsti, praskati, obirati uši«, stšved. *skør* »lomljiv, krhek«, got. *skaurō* »lopata«, ags. *scorian* »odbiti«, stvn. *scurgan*, srvn. *scürgen* »riniti, suvati«. Beseda je torej ozko sorodna s *šćúčati > sln. *šćúkatí* »na tanko, po malem rezati« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 39), slš. *šć'ukat'* tudi »šćavsati«. Varianta *šćúpě je ozko sorodna s *šćúpati > br. *šćúpacь* »tipati«, str. *šćupati* »isto«, slš. *šć'upat'* »teptati sneg, bosti«, dl. *šćipjet* in p. dial. *szćypak* pa verjetno s psl. *šćipati. Ta riba je tako po-

imenovana zaradi svoje roparske narave, ker grize, šavska, hlasta po drugih ribah (Vasmer III, 454; Schuster-Šewc, HEWb., 1423). Napačno Neuhauser, WSIJb. I, 111, ki rekonstruira *stuka (to bi dalo sln. in hrv. *st-* in eventualno sekundarno *št-*, nikakor pa ne sln. *šč-* in čak. *šč-*) in izvaja iz ide. korena *stejg- »konica«. Glej tudi *ščukati*, *ščurek*, *ščúti*, *sęci* II. M. S.

ščukati, -am (v. impf.) »po malem rezati, rezljati«, pf. *oščukati* »z rezljanjem pokvariti, spakedrati« (Temljine), tudi *oščukati* »isto«, *naščukati* »z rezljanjem nasmetiti« (Kenda, rkp.), adj. *ščukast*, -a »tanek, suh« (Caf, Zalokar); z dial. *šč-* > *š-* semkaj *šukati*, *šukam* »krajšati, pri-sekovati«, *š. se* »krčiti se«, pf. *o-š.* »prirežati, prisekati«, *šúkniti*, *šúknem* »skrajšati, prirezati, prisekati«, *pri-*, *u-š.* »isto« in morda pkm. *ščukati*, -an »švrkati (z bičem)«, pf. *ščúknoti*, -nen (Novak, Slovar², 145).

Prim. sls. *št'ukat'* poleg »spahovati, hlipati, kolcati, dleskati« tudi »šavsati, gl. *ščukač* »puliti, cufati, trgati, hlastati, šavsati, šcipati« in »kolcati, hlipati«, dl. *ščučič* »vohljati, slediti, izpraševati, šepetati«. Morda spada sem še r. *ščúknub*, *uščúknub* »utihiniti«, ukr. *uščúcháty*, *uščúchnuty*, br. *ščúknac*, *uščúknaci* »utihiniti, prenehati« (navaja Vasmer III, 454), če prvotno »odrezati«, pa tudi mak. *štukne* »izginiti«. Psl. *ščúkati »hlastati, šavsati, rezati« je mogoče izvesti iz **skēuH-kā-* iz baze **skeuH-* »drežati, bezati, suvati«, ki je potrjena v het. *iškunaḥḥiš* »je zaznamoval«, *iškunant-* »omadeževan, umazan«, sti. *skunāti*, *ā-skunoti* »prebosti (uho), zaznamovati« (LIV, 508, brez slov. gradiva). Pokorny, 954, rekonstruira bazo **skēu(-t-)*, kar navede na koren **sek-* »rezati«, in med drugim pritegne še sti. *coškūyāte* »izbrskati, razbrskati«, stvn. *skurgan*, srvn. *schürgen* »riniti, suvati«. Glej tudi *ščúka*, *ščúrek*, *ščúti*, *sęci* II. M. S.

ščúlití, -im (v. impf.) »ščuvati«.

Tako pri Pleteršniku II, 622, normirano Cigaletovo *šúlití* »hetzen, ščuvati« brez navedbe vira (Cigale, Wb., 753). Sem tudi *šúlití pse* »dražiti pse«, kar Pleteršnik, l. c., navaja za Slovenske gorice, kjer se konzonantna skupina *šč* ne razvije v *š*. To kaže na izhodni sln. v. *šúlití »dražiti«, ki je lahko denominativ k ptc. pret. akt. *šulb s premetom vzglasne konzonantne skupine **sk-* → psl. **ch-/š-* iz *ščulb in soroden s psl. v. *ščuješb »ščuvati«. Pleteršnikova oblika *ščúlití* je torej lahko neustrezno hiperkorigirana pod vplivom sln. sin. *ščúti*. Dalje glej *ščúti*. M. F.

ščúmelj (m.), g. -a »Bombus« v rož. *ščúmovə*, toda mežiško *šumév* (oboje Šašel, RNB, 117), *šumēu* (Straže; SLA), *šumīəu* (Radlje ob Dravi; SLA), *šumīu* (Vuzenica; SLA), *šumīeu* (Ribnica na Pohorju; SLA). V 18. st. *shumel* »Hummel« (Gutsmann).

Beseda je le koroška, zato je možno, da sta *ščúmelj* in *šumēlj* ljudskoetimološka refleksa iz kor. *ščəmēlj »Bombus«. Medtem ko je *šumēlj* lahko nastalo po naslonitvi na *šumēti*, je *ščúmelj* zaradi drugačnega akc. mesta verjetno naslonjeno na kor. *ščúmatə* »skeleti« (Šašel, RNB, 117), *ščumeti*, *ščumi* »isto« (Janežič¹ II, 426) nejasnega izvora. Dalje glej *ščəmēlj* in *čmrlj*. M. F.

ščúra (f.) »ozka pot med hišami ali v hribu« (Banjšice). Nejasno; Pleteršnik II, 622, izvaja iz it. (*o*)*scuro* »temen«. Machek², 568, primerja s č. dial. *soutka* »ozka ulica«, p. dial. *sutka*, ukr. *suký*, -*tók* (pl.) »isto«, kar je morda iz *sqtška. Zveza s sln. *sot* »gorska pot« ni razvidna.

[Machek, l. c., le ugotavlja, da je dvojnost pomena »ozka pot med hišami« in »ozka pot v gorah« znana tudi v č. *soutka* »ozka ulica med hišami« in sln. *sot* »gorska pot«. – M. S.]

ščúrči (m. pl.) »obrezki od sira« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 196).

Osamljeno. Morda izhodno *ščúriči, kar bi kazalo na *ščúrit b. To pa je tako kot r. *čúrka* »stor« lahko substantivizirano iz psl. adj. *(š)*čúrě*, f. *(š)*čurá* »odrežan« < ide. *(s)*kēu-ró-* »isto« = lit. *kiáuras*, -*á* »preluknjan, razdeljen, prazen, brez vsebine«, lot. *caürs* »preluknjan, razcefran, prazen, brez vsebine«, stšved. *skorr* »lomljiv«, stisl. *skor* »vrez«, ki se ohranja v hrv., sb. *štúr*, f. *štúra* »neploden, zakrnel; prazen; suh«, mak. *štur* »prazen, suh, mršav«, blg. *štúr* »neumen, topoglav«, p. zastar. *szczury* »vitek, ozek; mlahav«, dl. *ščurny* »neumen, topoglav« (Endzelin pri Mühlentach-Endzelin I, 366; Vasmer² IV, 387, brez sln. gradiva). Sln. in r. substantiv torej lahko ohranjata še arhaični pomen tega psl. adjektiva. Glej tudi *ščúrek*. M. F.

ščúrek (m.), g. -rka »Blatta orientalis« in »Gryllus campestris«, v slednjem pomenu tudi *ščúrič*, *ščúrček*, -čka; obir. *šú:rq* »Küchenschabe« (Karničar, Obir, 241), v Goriških brdih *ščú:rk*, *ščú:rk* (Logar, DJR, 155); v 18. st. *shurk* »Schwab, eine Grille; gryllus« (Pohlin).

Prim. csl. *šturě* »cicada«, *šturěbь* »animal quoddam«, sbh. *štúrak*, -rka »črček, škržat«, mak. *štúrec*, blg. *štúr*, *štúrec* »isto«, r. *ščúr* »podgana« (in »vrsta lastovke, deževnik«), ukr. *ščúr*, g. *ščurá*, br. *ščúra*, p. *szczur* »podgana«, č. *štír* »bramor, škorpiljon«, dial. tudi »močerad, podgana, krt«, mor. *ščúr*, laš. *ščur* »podgana«, sls. *štúr* »škorpiljon«, *štúrec* »strigalica«, *štúrik* »Chelifer canroides«, dl. *ščur* »podgana«. Izrazi s pomenom »vrsta hrošča« in »podgana« so kljub drugačnim mnenjem verjetno istega izvora (Miklošič, Lex. pal., 1137). Denom. pomensko ustrezajo posameznojezičnim pomenom, npr. *ščuríti, *ščuráti v sls. *štúrit* »suniti, dregniti«, *štúrat'* »brskati, siliti se, podpihovati, ščuvati«, č. *štíríti* »podpihovati, ščuvati« (tu sicer ni izključeno, da gre za adaptacijo na *ščurě, sicer pa za podedovano tvorbo, sorodno s srvn. *schürn* »vzpodbosti, razdražiti, zanetiti«, *schürgen* »gnati, porivati«, lot. *skurināt* »skubiti, praskati, obrirati usi«), sbh. *štúriti*, -im, mak. *šturi* »cvrčati«, dl. *ščurcaš* »zveneti«. Psl. *ščúrě, g. *ščurá je verjetno označevalo nekega hrošča. Besedo navadno povezujejo z adj. *ščúrě > sbh. *štúr*, -úra »izsušen, jalov, prazen (o žitu)«, hrv. čak. *ščur* »zakrnel v rasti (o otroku)«, mak. *štur* »prazen, suh, mršav«, blg. *štúr* »neumen« (od tod denom. *šturēja* »noretí«, mak. *štura se* »motati se, brezciljno hoditi«), dl. *ščurny* »slaboten« < *(s)*kēuHró-*, prim. lit. *kiáuras* »preluknjan, votel«, lot. *caürs* »kar je preluknjano, kar je votlo«, stšved. *skör* »lomljiv, krhek«, gr. σκῦρος »kamena iver, okrušek kamna« (ime otoka Σκῦρος po tamkajšnjih marmornih kamnolomih), σκυριότη ὁδός »tlakovana cesta«. Če je domneva pravilna, je psl. *ščúrě prvotno pomenilo nekako *suha, slabotna žival. Akcentska razlika med adj. in subst. služi substantivizaciji in je evidentno mlada, saj bi sicer kakor v lot. *caürs* pričakovali akut in a. p. a. Druga pomenska možnost je domneva, da je subst. **skeuHró-* prvotno pomenil *tisti, ki praska, strga«. K takšni motivaciji prim. n. *Schabe* »ščurek« ob *schaben* »strgati, praskati, brusiti«. Izhodišče **skeuHró-* je izpeljano iz baze **skeuH-* »drežati, bezati, suvati«, morda tudi »strgati, praskati«

(Brückner, 545; Schuster-Šewc, HEWb., 1424), o kateri glej dalje *ščúka*, *ščúkati*, *ščúti*. Drugače Miklošič, 344, ki zaradi r. *jáščur* »podlesek, Muscardinus avellanarius« sklepa o sorodstvu s sln. *jáščerica* »zeleni kuščar«, Skok III, 420, ki kakor za sln. *ščiriček*, *čriček* domneva onomatopejsko poreklo, in Machek², 626 s., ki domneva sorodstvo z gr. σαύρος, σαύρα »kuščar« (po Frisku II, 683 s., nejasno). Glej tudi *štúr*. M. S.

ščúti, -jem (v. impf.) »instigare, hetzen«, iter. *ščúvati*, -am in *ščújem*, pf. *na-*, *pod-š-*; v 16. st. *fzhuvati* »venor, jagen« (Megiser), *fzhuiie* (Dalmatin; navaja Rigler, Začetki, 226); iz neizpričanega subst. **podščúk* je denom. v. *podščúkovati*, -újem (impf.) »ščúvati«, znan že v 16. st. pri Trubarju in Dalmatinu, pf. *podščúkniti*, -úknem, prim. pri Megiserju *podfhukniti* »anreitzen, zu Zorn bewegen«, v 18. st. *podfhukniti* »instigare« (Kastelec-Vorenc). Caf navaja tudi *podščúkati*, -am (pf.) »naščúvati«, Cigale, Wb., 107, pa *naščévati* poleg *našuvati* »anhetzen«.

Prim. r. dial. *ščuváť* »opominjati, svariti«, ukr. *ščuvác* »ščuvalec« (Želechovskyj), *vyčvaty* »naščúvati« (Miklošič, 344), *ščunjátý* »goniti s psi, preganjati« (Vasmer III, 454), br. *ščunjácb*, *ščúnicb* »oštevati, grajati«, p. *szczuć*, *szczuć*, *szczuć* »ščúvati, podžigati psa k lovu«, č. *štvaťi*, *štvu* »gnati, goniti (divjad, o psu), ščúvati«, iter. *po(d)štivati*, stč. *štvaťi*, *ščuju*, slš. *štvať*, *štve* »isto«, star. gl. *schczwacz*, *schczuju*, *schczuwam*, danes *ščuwać*, -am »ščúvati«, dl. *ščuwasz*, -am, star. *ščuju* »isto«. Psl. **ščvati* ≤ **skuŭā-*, z analogno palatalizacijo po prez. **ščuješb* < **skey-je/o-*, kaže na ide. bazo **skey-* »vreči, streljati, ščúvati«, kar se z dodatnim determinativom **-d-* pojavlja še v sti. *codati*, *codáyati* »priganjati, pritiskati, siliti«, alb. *hedh* »vreči, metati«, stnord. *skjóta* »vreči, pritisniti, streljati«, stvn. *sciozan* »streljati«, srvn. *hossen*, *hotzen* »hitro teči«, nvn. dial. *hutzen* »goniti, gnati, ščúvati« (glej *hújskati*), lit. *skudrūs* »hiter, uren«. Pomen »ščúvati« < »vzpodbadati, dregati« pri bazi **skey-* kaže na sorodstvo s **skeyH-* »režati, parati, praskati, drezati«, prim. sti. *ā skauti* »z žokanjem zmanjšati, streti«, *coškūyáte* »izbrskati, razbrskati«, o čemer glej dalje *ščúka*, *ščúkati*, *ščúrek*. Osnovna literatura: Miklošič, 344; Vasmer III, 454 s.; Pokorny, 954 ss.; Schuster-Šewc, HEWb., 1425. Drugače Berneker, IF X, 155, ki psl. **ščúti* primerja s srvn. *schuhen* »plašiti, prepoditi«, stvn. *scioh* »strašen« in izvaja iz baze **skey(k)-*. Glej tudi *ščúliiti*, *ščúka*, *ščúkati*, *ščúrek*, *ščúliiti*. M. S.

šë (adv.) »noch, auch«, npr. *on še dela, še to mi naredi*. Tudi v dial., npr. bovško *šjë* (adv.) »potem« in konj. »in«, *šjë-dę* (adv.) »potem, nato« (Ivančič, DSBG, 58), jnotr. *šjë* »noch«, v enklitičnem nizu *šano rájžo* »še enkrat« < **še eno rájžo* (Rigler, Jnotr. gov., 106, 56); primor. *šëko* »tako«, pri pričci« (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239) < **še ko*. Toda rez. *šćę*, *šćę* »še« (Steenwijk, SDR, 314), pkm. *šćę*, *ěšćę* »isto« (Novak, Slovar, 105), tudi *jošćę*, *još* in *išćę* (Pleteršnik I, 373, 299, po Cafu). Oblika *šë* se pojavlja tudi na območjih brez dial. razvoja *šč > š* in je iz izhodiščnega sln. **eščę* nastala zaradi šibkeje artikulacije v enklitični rabi (Ramovš, Hgr. II, 279).

Ojačevalno funkcijo adverba *še* pri demonstr. pron. in adverbih Ramovš, Hgr. VII, 24; Kr. zg., 123, identificira v štekanju nekaterih koroških govorov, npr. podjun. *iū* »hic« : *štū* »prav tu«, *tók* »talis« : *štók* »prav tak«, *štękej* »tukaj« < **še-tukaj* (sprejema Logar, DJR, 221). Vendar

se zdi bolj verjetno, da je štekanje posledica ojačevanja z demonstr. pron. **sb*, zaradi česar bi bilo podjun. *štū*, *štók*, *štękej* ... bolje izvajati iz **sb-tū*, **sb-tā-kę* (= lit. *šitōks/šitōks* »tak«; Kurschat, 2413), **sb-tu-ka-jb* ... (več o tem glej s. v. *štūkniiti*), kot pa iz sln. zvez **še tu*, **še tak*, **še tukaj* ... Pojav je namreč mogoče tipološko enačiti z ojačevanjem z demonstr. pron. **tę*, prim. zilj. *tōti* »hic« < **to-tę-jb*, štaj. *tāti* »idem« < **tę-tę-jb*.

V Briž. spom. *este* »adhuc« v *Tige se mosem i mui este buiti* II, 41. V 16. st. *fhę* (Dalmatin; Ramovš, Zbrano delo I, 147), ni *fhę* »nec« (Megiser), s tem iše vekši greh (Krelj; citirano po Pleteršniku II, 299), l. 1607 *je* »ancora; tudi« (Alasia), v 18. st. *fhę* »adhuc«, *ifhę* »idem« (Kastelec-Vorenc), *shę* »noch«, *shęfđej* »unnoch; etiamnum« (Pohlin), *fhę* »annoch, noch; wieder«, *fhę le* »allererft; ko li, ko sdai, li sdai«, *fhę enobart* »nochmals«, *fhę zhafi* »je bisweilen«, *fhę del* »ferner«, je *fhę preshubek k'delu* »er ist noch zu schwach zur Arbeit« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *ješte* »adhuc«, r.-csl. *ošte* »isto«, hrv., sb. *jōšte* (Vuk), hrv. *jōštę* (Dubrovnik; ARJ IV, 665), *jōšt*, *jošće*, *jōš*, čak. *jōš* »še«, mak. *ušte*, blg. *ošte*, dial. *jōšte*, *još*, r. *eščę*, dial. *oščó*, *iščó*, str. *oščę*, ukr. *še*, dial. *šće* (Grinčenko, Sl. IV, 490), *iščę*, *yščę*, *eščę* (citirano po ESUM II, 322), br. (j) *jaščę*, p. *jeszcze*, dial. *eszczę*, kašub. *ješ* »isto« (Sychta, SGK II, 99), č. *ještę*, *eštę*, stč. *ješčę*, slš. *ešte* »še«, gemer. *ešće* (Orlovský, Gemer., 78), gl. *hišćę*, dial. tudi *šće*, *hišćen*, *hišcer*, dl. *hyšći*, dial. *hyšćen*, *hyšcer*, *hyšć*, *hešće*, *hešći*, *hešč*, zastar. tudi *ješčę*, *ješći*, *ješći*, plb. *jist* »noch, auch« (Polański, SEDP I, 224 s.).

Enotnega psl. izhodišča tega splošnoslov. adverba predvsem zaradi variantnega vzglasja **e-* : **je-* (: **jb-* : **ju-*) : **o-*, ki je ali posledica vzglasja več ide. predlog ali pa že slov. vplivov demonstr. pron. **jb*, **ja*, **je* oz. adv. **(j)u(-že)*, ni možno podati, čeprav v stroki velja soglasje, da se v njem tako kot v psl. **ačę* »si« ohranja ide. konj. **kę* »in« (Meillet, Études, 155) kot npr. v sinonimnem lat. *atque* »in še, pa še«. Ker je refleks ide. konzonantnega zaporedja **-tk-* v psl. težko dokazljiv (Arumaa, Ursl. Gramm. II, 170), medglasni **šč-* navaja, da bi bilo potrebno izhajati iz ide. univerbizirane besedne zveze s prvim členom, ki je bil izglasen na **-s*. Zato je verjetno, da psl. **eščę* (ES 6, 32 s.) in morda **oščę* izvirata iz ide. **ets-kę* »in potem« in **ats-kę* »isto«. Tj. iz variantnega adverba s **-s* (prim. lat. *abs* = gr. ἄσφ ob lat. *ab*) k ide. **et-kę*/*at-kę »in potem« v av. *atčā* »in potem, in« ob *at*, oset. *æstęj* »potem«, lat. *atque* »in še, pa še« ob *at* poleg interj. *ecce* »glej«, osk. *ekum* »prav tako« ← **et-kę* (Berneker I, 454; Walde-Hofmann I¹, 76, 390; Abaev I, 190). K sicer nepojasnjenemu fonetičnemu razmerju ide. vzglasja **e-* : **a-* prim. het. *āppa* »ponovno, spet«, gr. ἄπό »od, proč« ob ἐπί »gori, sem« Manj verjetno se zdi izhajanje iz **es-kę* in povezovanje z manj jasnimi tvorbami, kot so sti. *áčhā* »do, k proti«, gr. ἔσπε »do« in lat. *usque* »neprestano, do, od« (Meillet, MSL IX, 375; Zubaty, KZ XXXI, 11 s.; Machek², 224; glej tudi Mayrhofer, EWA I, 50; Frisk I, 576) kot tudi interpretacija, po kateri naj bi bil ta slov. adverb univerbiziran iz psl. zveze **jestb čę* »je tudi« > »je še« (tako Schuster-Šewc, HEWb., 285, po Vaillant, RES XXV/2, 104 s.). Glej tudi *šęlę*. M. F.

šebenik (m.), g. *-a* »Cheiranthus cheiri« (goriš.), tudi *šebenica*; k temu verjetno cgn. *Šebenik*, *Šebenikar*. Nejasno; morda z domačim sufiksom izvedeno iz perz. *šebūy* »Cheiranthus cheiri, Leucojum«, kar je dalo sbh.

šebōj. Toda Rinij, 1415, navaja med arab. imeni za Tana-cerum vulgare tudi *sebenich*. Glej tudi *šebōj*.

šebōj (m.), g. -a »Matthiola incana«, *šebōjka* »Leucoujum«. Prevzeto iz sbh. *šebōj* »Matthiola«. Tudi alb. *shē-bojē*, rum. *șiboi*, turš. *şebboi* iz perz. *šebbūy* (< *šeb* »noč« in *būy* »dišati«). O tem G. Meyer, 401; Mladenov, 683; Skok III, 384; Lokotsch, 1743; Tiktin III, 1421; Škaljić, Turcizmi, 581. Glej tudi *šebenik*.

šečel (m.), g. -a »golida, vedro« v *šar'eyu* (Padna; Cossutta, PV, 246, 256), tudi *šičeu* »vedro« (A. Pucer, Istrska kuhinja, Ljubljana 2000, 210).

Gotovo izposojeno iz trž. it. *secel* »majhno vedro« (Doria, 607), kar je dem. k *secio* »vedro«, knjiž. it. *secchio* »isto« (z dem. *secchiello*) iz rom. *šicla, to pa iz lat. *šitūla* »vedro; žara«. Furl. fonetična ustreznica trž. it. apelativu je *seciēl* »navadno medeninast ali srebrn vrček z blagoslovljeno vodo, ki ga ministrant nosi za duhovnikom, ko blagoslavlja« (Pirona, VF, 1002). Na širši areal palatalizirane fonetične ustreznice k it. *secchio* ob sln. primor. *šēčo* »posoda (brez ročajev)« (Boršt; Cossutta, o. c., 152) kaže hrv. čak. *šič* »vedro«, tudi »neka prostorninska mera«, dem. *šičić* (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1103), v Orlecu na Cresu *šič* »1 litrov« (Houtzagers, ČD, 350) < jslov. dial. **šer'č* < rom. **šēk'ū*. Dalje glej *šeglot*. M. F.

šēf (m.), g. -a »navadno podolgovata buča, s katero zajemajo vino iz soda; natega« (štaj., pkm.), beltinsko pkm. *šēif* »isto«, v. *šēifati* »z natega vleči vino iz soda« (Novak, Slovar², 145); k temu domači izpeljanki *šēfika* »zajemalka« (Novak, l. c.) in *šēfarica* »isto« (dol.), *šēfrcā*, *čēfrcā* (goriš.; Štrekelj, Görz., 440). Na širši areal sln. *šēfarica* kaže trž. it. *šēfarza* »zajemalka, žlica« (Doria, 609) iz sln.

Tako kot hrv. kajk. *šēf* »natega«, *šēfrcā* »Weinheber« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 370) in *šēfarka* »cedilo« (Šušnjevo selo, Čakovac pri Ogulinu; ARJ XVII, 521), *šēfrcā* »žlica za zajemanje tekočine« (Žumberak; Skok, l. c.) izposojeno iz bav. avstr. *Schöpf*, dial. *Schepf* »posoda za zajemanje tekočin, navadno z dolgim ročajem« oz. *Schöpfer* »zajemalka«, dial. *šepfe* (Miklošič, Frw., 57; isti, SEW, 337; Striedter-Temps, DLS, 216), kar so deverbativne tvorbe k nvn. *schöpfen*, ki poleg »tekočino z zajemalko ali podobno napravo zajemati, črpati« redko tako kot njegova srvn. in stvn. fonetična ustreznika *scheppen* in *skephen* pomeni tudi »ustvarjati, delati«. Prvi pomen je pri tem glagolu sekundaren, nastal morda pod vplivom nominalnih tvorb kot (*Wasser*)*Schaff* »posoda za vodo« in *Scheffel* »zajemalka; količinska mera«, ki so bile zaradi n. prevojnega razmerja *schaffen*: *schöpfen* občutene kot del slednje besedne družine (Kluge²³, 740, 709, 715; Pfeifer, EWD², 1237). Hrv. *šēfrcā* je tako kot sln. *šēfarica* sekundarna domača izpeljanka iz prvotnega hrv. *šēfar oz. sln. *šēfār < n. *Schöpfer*/*Schepfer*, zato ni sprejemljiva Skokova razlaga, da naj bi bil r v tej hrv. obliki sekundaren, ker naj bi bila izposojena iz n. *Schöpf*/*löffel*. Glej tudi *šēflja* in *škāf* I. M. F.

šēfati, -an (v. impf.) »postrani hoditi« (pkm.; Novak, Slovar², 145).

Z ekspresivnim fonetičnim razvojem *f* < *p* tipa *klōfati* »tolči« < *klōpati* »isto«, sln. *žlofati < *žlopāti »tleskati« nastalo iz izhodnega sln. *šēpati*, -am (v. impf.)

»postrani hoditi« < slov. *svēpāti, *svēpāš »majavo hoditi, sem in tja se premikati«. Dalje glej *šēpati*. M. F.

šēflja (f.) »zajemalka«.

Tako kot hrv. *šēflja* »zajemalka«, dem. *šēflica* (ARJ XVII, 522) izposojeno iz bav. avstr. dial. *šēpf'l* »zajemalka«, *Schöpfleim* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 216), nvn. *Scheffel* »lesena posoda, prostorninska mera (med 50 in 250 litri), mernik«, *Schöffel* »isto«, srvn. *scheffel* »modius«, stvn. *skeffil*, ags. *scepil*, kar je ali preglašeni dem. k stvn. *scaf* »posoda za vodo« (> sln. *škāf*), srvn. *schaf* »posoda za vodo; prostorninska mera za žito«, nvn. *Schaff* »posoda za vodo, sod« (Pokorny, 931; Kluge²³, 715) ob nepreglašnem *Schaffel* »škafek« ali pa samostojna germ. tvorba *skapila- (m.) h germ. v. *skapā- »ustvarjati, oblikovati«, prim. nvn. *schaffen*, stvn. *scaffōn* oz. *schöpfen*, stvn. *skepfen* (Pfeifer, EWD², 1187). Glej tudi *škāf* I in *šēf*. M. F.

šēga (f.) »običaj«, »navada«, zastar. »moda«, tudi *šēga* (SSKJ IV, 1056), pri Pleteršniku II, 622, le *šēga* »navada«, »običaj« in »šala«, adj. *šēgāv*, f. -āva; v. *šēgāiti se*, -ārim se »šaliti se, norčevati se« (vzh. štaj.), z nazalno interkalacijo pkm. *šēgāiti se*, -in se »isto« (Novak, Slovar², 145); pkm. *šēga* »navada, običaj, on tākšo šēgou mā, ka (Novak, l. c.), črnovr. *šēga* (Tominec, 212), rož. kor. *šahā*, g. *šajē* »navada« (Šašel, RNB, 117). V 16. st. *shega* »Gebrauch, mos«, *po stari shegi* »pro more« (Megiser, 1592), v 17. st. *shega* »conuetudo, navada; vřhanza, ritus« (Megiser, 1603), v 18. st. *duhouška shega* »caeremonia«, *shega* »consuetudo, navada, ushanza; gestus, mos, natura, ritus«, *shegou* »astutus, pregnān, kinfim, preveršen« (Kastelec-Vorenc), *shēga* »Gebrauch, mos, caeremonia«, *shēgāvn* »arglīftig, callidus« (Pohlin), *shega* »Brauch, navada, ushanza; Gebrauch, navada, ushanza, řhpoganje, nuzanje; Gewohnheit; Mode; Sitte«, *shego imeti* »přflegen, navado imeti«, *shegovati* »isto«, *poshegen* »gebräuchlich, navaden, ushanzhliu; gewöhnlich, navaden«, *po shegi* »gewöhnlichermaffen, po navadi« (Gutsmann).

Prim. csl. *šēga* »scurrilitas«, *šēgati* »iocari«, *šēgovati* »idem«, hrv. *šēga* »običaj, navada; zvitost; šala«, *šēgati* (se), *šēgām* (se) »šaliti se«, *šēgav* »zvit«, čak. *šēgāv* »listig, schlau« (Istra, Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), črnogor. *šēgāčina* »šala«, *šēgāčiti se*, *šēgāčim se* »šaliti se« (Vujičić, Rječnik, 137), sb. *šēga* »šala« (Timok; Dinić, SDZb. XXXIV, 1988, 311), mak. *šēga* »šala«, blg. *šēgā* »šala«, str. *šēga* »posmeh, šala«, *šēgavyi* »spremenljiv, nestalen«, *šēgati* »posmehovati«, *šēgovati* »isto« (Sreznjevskij, Mat. III, 1585). Iz slov. jezikov je rum. *šāgā* »šala«, *šēgānie* »Scherzspiel« (Tiktin, Wb., 1352, 1406), istr.-rum. *šēgav* »zvit, lukav«, *šēgav* »isto« (Kovačec, IHR, 175, 189). S *šēgā »navada; šala« < *»hitrost, naglica, nestalnost, norenje« je verjetno sorodno ukr. *šāgāty*, *šāgāju* »puhteti, švigati (o plamenih iz pečī)« (Grinčenko, Sl. IV, 31).

Psl. *šēgāti, *šēgāješ je verjetno pomenilo »hitro se premikati, hiter biti, divjati ipd.«. K razvoju pomenov prim. psl. *šutъсь »norec« in s tem sorodno r. *šūstryj* »hiter, uren, talentiran« k ide. **sey-t-* »kipeti, hitro se premikati«, prim. stnord. *sjōða* »vreti, kipeti«, stvn. *sioðan*, nvn. *sieden* »isto«, av. *hāvayeti* »pražiti, cvreti« oz. lat. *ex-erceō*, -ire »gibati, preganjati« in »vadiiti, vežbati«. Dalje manj jasno. Mladenov, 692, je *šēgā povezal s sti. *khāñjati* »šepati«, stnord. *skakkr* »kriv, šepav«, stvn.

hinkan »šepati«, kar se Vasmerju² IV, 421, upravičeno ne zdi sprejemljivo. Pozornost zaslužita hrv. čak. *žvĕg* »Gewohnheit, Angewohnheit« (Kastav v zaledju Reke; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554) in sln. hapaks legomenon *žega* »navada« (Gutsmann), ki navajata, da bi bilo možno izhajati iz psl. v. *švegāti z nadaljnjim ekspresivnim fonetičnim razvojem in delabializacijo: *švegati (> *žvegati) > *šĕgati. V tem primeru bi bil v. *švegati lahko soroden s svrn. *swingan* »zavijati, mahati«, nvn. *schwingen* »isto« iz ide. prez. **syeng^hhe/o-* (LIV, 555, brez slov. gradiva). Glej tudi *žega II.* M. F.

šeglot (m.) »vedro« (zah. dial.; Skubic, Rom., 156), *šey-lot* »isto« (Gornji Marsin; SLA), *šajlōt*, *šijlōt* (Kozana v Brdih; SLA), *šajlōt* (Oslavlje; SLA).

Izposojeno iz furl. *seglōt*, *seglūt* »vedro« (Skubic, l. c.), kar je dem. k *sĕgle* »večje bakreno vedro« (Pirona, VF, 1005), po furl. prehodu *gl > l* kot pri *panōle* »storž« poleg *panōgle* »isto« tudi *sĕle* »leseno vedro z ročaji« (Pirona, VF, 1007). To je tako kot it. tosk. *sĕcchia* »večje bakreno vedro«, tudi *sĕcchio* »večje bakreno vedro za molžo«, frc. *seille* »leseno vedro«, provan. *selha* »isto«, port. *selha* fonetično razvito iz rom. sinkopiranega *sĭc-la (→ it. tosk.) oz. po lenizaciji *sĭgla (→ furl.), to pa iz rom. *sĭtla k lat. *sĭtula* »vedro; žara« nejasnega izvora (Meyer-Lübke, 1962; Battisti-Alessio, 3436). Sem tudi hrv. *šĭdlo* »leseno vedro« in *šĭglo* »isto« (Dubrovnik) kot ostanek dalm. rom. (Skok III, 228). Iz rom. jezikov je tudi ngr. σήλος »lesena posoda za vodo«, σίκλα »isto«, nvn. *Seidel* »kozarec za pivo; merska enota«, svrn. *sidel*, *sidelĭn* »isto« < rom. *sĭdla, švic. *sigel* »vedro« < rom. *sĭgla in n. *sickel* »isto« (Kluge²³, 754) < *sĭkla.

Sem tudi rez. *sĕter* »vedro« (Bila; SLA), kar je bilo izposojeno iz furl. tvorjenke k *sĕle* »leseno vedro z ročaji«. Slednje je bilo sprejeto v rez. *sĕla* (f.) »vedro« (Skubic, l. c.; Steenwijk, SDR, 307).

Sln. *sĭtula* (f.) »kovinska posoda z ročajem in navadno z ornament; vedro« (SSKJ IV, 679) je mlada kulturna izposojenka iz it. arh. *situla* »vedro različnih oblik«. Glej tudi *šarlōt* in *šĕčel*. M. F.

šĕjek (m.), g. -*jka* »vodna rastlina s plavajočimi listi in velikimi cvetovi, Hydrocharis« (SSKJ IV, 1057), *žabji šĕjek* »Hydrocharis morsus-ranae« (Cigale, Wb., 553; Vraber, 146), tudi *šĕjāk* »Hydrocharis« (Pleteršnik II, 623, po Medvedovem rkp. gradivu).

Ker je ime rastline pomensko motivirano tudi kot »žabji splav, čoln«, o čemer priča madž. *bĕkatutaj* »Hydrocharis morsus-ranae« (Marzell, Wb. Pfln. II, 920) < *bĕka* »žaba« + *tutaj* »splav«, je sln. *šĕjek* mogoče povezati z rum. *šĕjko* »majhna ladja« (citirano po Miklošiču, Frw., 56) poleg *šaică* »isto«, n. *Scheig*, *Scheik* »kratka okrogla ladja v rabi le v Severnem morju« (Grimm, DTV 14, 2419), kar je (razen v spolu in vokalizmu) ista kulturna beseda kot sln. *šājka* »majhna ladja za obrambo pred Turki«. Glej tudi *šājka*. M. F.

šĕk (m.), g. -*a* »lisast vol«, črnovr. *šĕk* (m.) »vol z belimi lisami« (Tominec, 212), tudi *šĕk* (m.), g. -*a* »isto«, *šĕka* (f.) »lisasta krava«, pkm. *šĕka* (f.) »svetlopisana krava« (Novak, Slovar², 145), tudi *šĕka* »isto«, adj. *šĕkast*, f. -*a* »lisast«, tudi *šĕkast* »isto« (SSKJ IV, 1057). V 18. st. *shĕkovez* »Schäck; pikavez, blekazzh«, *shĕkafi* »schäckicht; pikafi, blekafi, fhprekluft« (Gutsmann), v 19. st. *shĕk* »Schecke«, *shĕkafi* (Murko II, 579).

Tako kot gradišč. hrv. *šĕk* »ime kravi« (Tornow, BD, 329), č. *šĕk* »vol; konj«, *šĕka* »krava« (Machek², 604) izposojeno iz n. *Sheck* »oznaka za belo ali drugače lisasto žival, zlasti konja«, *Shecke* »isto«, kar je bilo substantivizirano iz svrn. adj. *schĕcke* »pisan, lisast, marogast« (Striedter-Temps, DLS, 217) iz stfrc. *esche(c)s* (pl.) »šah«, frc. *ĕchecs* »isto« (Gamillscheg, EWFS, 336; Pfeifer, EWD², 1187). Svrn. adj. je torej prvotno označeval »tako pisan/lisast, kot je šahovnica«. M. F.

šĕkast (adj.), f. -*a* »pisan«, *šĕka* »pisana žival«, v 18. st. *shĕkafi* »scheckicht« (Gutsmann). Izposojeno iz nvn. *scheckig* »pisan« poleg *Sheck* (m.), *Shecke* (f.), svrn. *schĕcke* (adj.), zgodaj sprejeto iz stfrc. *eschĕc* »šahovnica«; prim. agl. *chĕcky* »karirast«, it. *fato a sciacchi* »podoben šahovnici« (Kluge¹⁷, 640, Striedter-Temps, DLS, 217). Dalje glej *šĕh*.

šĕkāti, -*am* (v. impf.) »dražiti« v primor. *šĕkat* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 119).

Izposojeno iz trž. it. *secar* »dražiti, nadlegovati«, it. knjiž. *seccare* »isto« poleg »sušiti«, lat. *siccāre* »isto«, kar je denom. k adj. *siccus* »suh« (Battisti-Alessio, 3436). Sln. sinonim *sekirati*, -*am* je iz nvn. *sekkieren* »nadlegovati, mučiti«, kar je bilo izposojeno iz it. *seccare* »nadlegovati«. Rom. pomen »sušiti« je bil izposojen v hrv. *šĕkāti* »vodo prazniti iz čolna« (Filipi, BB, 233). Glej tudi *sekirati* in *šakacijon*. M. F.

šĕl (ptc. pret. akt.), f. *šĕlā*, n. *šĕd* in *šĕlō*, du. *šĕlā*, f., n. *šĕlī*, pl. *šĕlī*, f. *šĕlĕ*, n. *šĕlā*. Na sinhroni ravni spada ptc. k v. *iti*, prez. *grĕm*, *grĕm* »ire«. V kompoz. npr. *prĭšĕl*, -*šĕlā*, -*šĕlō* in *prĭšĕl*, -*šĕlā*, -*šĕlō*; *nāšĕl*, -*šĕlā*, -*šĕlō*; v 16. st. *shal*, f. *shĕlā*, n. *shĕlu* (Trubar), *shĕl*, *shĕlā*, *shĕlu* (Dalmatin), v 17. st. *shal*, *shĕlā*, *shĕlu* (Janez Svetokriški); subst. *prĭšĕlc*, -*a*, *prĭšĕlec*, -*a* »Ankömmling«, vzhštaj »nepovabljen gost na svatbi«. V 16. st. pri Dalmatinu v Registru je v koloni hrvaško, dalmatinsko, istrijsko, kraško navedeno *Tui-za*, *prĭshĕlaz*, *prĭshĕlĕz* ob krajskem *Ptuj*, koroškem *nesnan* in slovenskem ali bejaškem *Tuin*, *Tugina* (prim. csl. *prĭšĕlĕcb* »peregrinus«, danes *prĭšĕlek*, -*a* »Ankömmling«, f. *prĭšĕlekinja*).

Prim. stcsl. *šĕdō*, *šĕlō*, *šĕlā*, *šĕlō*, sbh. *išao*, -*šĕlā*, -*šĕlō*, mak. *išol*, -*šĕlā*, star. blg. (*išĕlō*, (*išĕlō* (Mladenov, 197), r. *šĕl*, *šĕlā*, *šĕlō*, ukr. *išōv*, *išĕlā*, *išĕlō*, br. *išōū*, *išĕlā*, *išĕlō*, p. *szĕdĕt*, *szĕlā*, č. *šĕl*, *šĕlā*, sls. *išĕl*, -*šĕlā*, tudi *šĕl*, *šĕlā* (Kálal, Sl., 212, navaja še *šĕl*, *šĕlā*), gl. *šōt*, *šĕlā*, dl. *šĕl*, *šĕlā*. Oblike z *i-* so pod vplivom posameznojezičnih refleksov v. *iŭ, *jĕdeš. Psl. *šĕdlĕ, -*ā* je s suf. *-*lo-* tvorjeno iz korena **šĕd-* < **šĕd-*, ki izvira iz ptc. pret. akt. I *šĕdō < ptc. pf. **šĕd-us-*. V kompoz. se ta ptc. ohranja v sln. *prĭšĕdšĭ* (Pleteršnik), danes *prĭšĕdšĭ* »gekommen« (SP 2001, 1281) < *prĭšĕdō, g. -*dōs'ā*. To vsebuje sekundarno redukcijsko stopnjo namesto pričakovane ničte, ki jo izkazuje šibka pf. osnova **se-sd-*. K izostanku reduplikacije prim. got. *sat* »sedel sem« (LIV, 465). Vzglasni *š-* je po palatalizaciji iz *ch-*, to pa je iz *s-* posplošeno po kompoz. s pref. **pri-*, **per-*, **vo-*, **u-* (Pedersen, IF V, 62; Iljinskij, IORJa XX, 73; Vaillant, Gr. comp. III, 176). Dihrono torej psl. ptc. pret. *šĕdō in *šĕdlĕ spadata k ide. pf. glagolske osnove, katere iter. je psl. *chodĭti ≤ *(*prej-* *isod-ĕje-* »prisedati, sedati k« > »priti, prihajati« iz korena **sed-* »sedeti«. Glej tudi *pošĕst*, *prešĕšuvō*, *šĕvpati* in dalje *hod*. M. S.

šĕlĕ (adv.) »demum«, tudi *šĕle* »idem«, npr. *on je najprej direktor, potem dolgo nič, potem šĕle človek* (SSKJ

IV, 1057), tudi »komaj«, npr. *stara je šele enajst let*, »ze-lo«, npr. *na morju mora biti šele vroče*. V 18. st. *k'sad-nimu fheli, h'puflednĭmu* »demum« (Kastelec-Vorenc, *shelej, shelér* »erft; primo, primum« (Pohlin).

To je po univerbizaciji nastalo iz adv. *šē* in ojačevalnega členska *lē, ki se v sln. deloma ohranja še dvobesedno, prim. črnopr. *pōl je bĭy šē lē χūt* (Tominec, 212), v 18. st. *fhe le* »allererft« (Gutsmann). K besedotvorju prim. sln. *tū* »hic« → *tūlet/tulē* »prav tu«, *tām* »ibi« → *tāmle* »prav tam, tam«. Historična oblika *šeli* (Kastelec-Vorenc) je izvorno enaka Pohlinovi *šelej* in je bila tako kot *šeler* dodatno ojačana s sln. adverbialnim formantom -j < *-j_o oz. -r < *-ž_e, prim. sln. *pōtle* (adv.) »potem« → *potlej/potler* »isto«. Skladenjsko obratne zveze tipa *le še*, npr. *le še njega čakamo*, v sln. niso univerbizirane. Dalje glej *šē* in *lē*. M. F.

šēlest (m.), g. -ēsta »Geraschel«, *šēlestēti, -im* (impf.) »rascheln, knistern« (SSKJ IV, 1058).

Prevzeto iz sev. slov., prim. r. *šēlest* »šelest«, *šēlestērb, šēlestitb* »šelesteti«, ukr. *šēlest, šēlestity*, br. *šēlest, šalēstac̣b*, p. *szelest, szeleščic̣*, č. *šēlest, šēlestiti*, slš. *šēlest, šēlestit'*. Navadno domnevajo imitativni nastanek in primerjajo z r. dial. *šōloch* »šum, šelesenje«, br. *šōlach*, ukr. *čhōvst* »zamolkel zvok«, stp., p. dial. *čhetst* »šumenje tršja« (Miklošič, 337; Vasmer III, 387) in dalje p. dial. *szelepác* »šelesteti« (Machek², 604). Iz navedenega gradiva je razvidna osnova **šel-*, ki utegne izvirati iz ide. **ks-el-*, prim. lot. *šākt* »šumeti, šelesteti, žuboreti«, *šalka* »šumenje, šelesenje, žuborenje«, kar je lahko iz **ks-ol-k-* iz ide. korena **kes-* »praskati, česati«, prim. **ks-en-*, v gr. ζάινω »praskati, česati« (**ks-ŋ-je/o-*), lat. *sentis* »trnovo grmičje«, sti. *kšnauti* »brusiti, drgniti«, ide. **ks-es-*, v gr. ζέω, aor. ζέσσα »strgati, strugati, gladiti« (o tem Pokorny, 585, brez balt. in slov.). Osnova na **-el-* je verjetno nominalna, prim. k tvorbi gr. εἰκελος, ἴκελος »podoben«. O ide. **kes-* glej dalje *čēsen*. M. S.

šēlina (m.), g. *šēlina* »zelena = Apium graveolens« (Pleteršnik II, 623, po Štreklju, Görz, 404), tudi *šēln* »isto« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 124), pod vplivom knjiž. *zēlena* verjetno feminizirano v tolm. *šēlna* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 184).

Izposojeno iz furl. *sēlino* »zelena« (Pirona, VF, 1007), trž. it. *sēlino* »isto« (Pinguentini, 204), ben. it. *sēleno* (Boerio, DV, 642), veronsko *seline*, lat. *šēlinum (izpričano le *selinon*) iz gr. σέλινον (n.) »Apium graveolens«, tudi v πετροσέλινον (n.) »peteršilj = Petroselinum sativum« < »zelena, ki raste na skalah«, verjetno predgrškega izvora (Skok III, 218; Godnič-Godini, l. c.; Battisti-Alessio, 3438). Neposredno iz gr. je izposojeno stsb. *selins* »Apium« in *selina* »isto« (Miklošič, 290). Glej tudi *zēlena, zēlar* in *peteršilj*. M. F.

šeljút (m.), g. -a »malovreden človek« in *šeljútati, -am* (v. impf.) »počasi hoditi« (Krupa; Barlè, LMS 1893, 33). K temu varianta *šljúta* (f.) »neučinkovita, otročja oseba«, od tod adj. *šljútav*, (f.) -áva »otročji, neučinkovit«, obir. kor. *šlú:tast* »neravno hodeč« (Karničar, Obir, 169), *šljútavec* (m.), g. -vca »otročja, neučinkovita oseba«, v. *šljútati, -am* »počasi hoditi; počasi in neučinkovito delati«. Sem verjetno cgn. *Šlutej* (Laško, Slovenj Gradec; areal po ZSSP), prim. hrv. cgn. *Šluta*. Iz istrskih govorov istr.-rum. *šl'utele, šl'uté* »copati« (Šušnjevič; Filipi, ILA, 313).

VARIANTNO VZGLASJE *še-C-* : *š-C-* bi zaradi pomensko podobnega glagola v hrv. *šljútati* »tavati, bloditi« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 404) kazalo, da je le sln. vzglasje *še-C-* sekundarno. Morda je iz prvotnega sln. *š-C-* tako kot pri *šemigati* iz *šmigati* < *smýgati preoblikovano na podlagi ekspresivnih glagolov s pref. *še-*, prim. sln. *še-pěriti* (poleg *šo-piriti* in *če-pěriti*) ← psl. v. *pyriti »šopiriti«. Zaradi variantnega vzglasja tipa *lopati : *slopati : *šlopati : *žlopati itd. (glej *šlopati*) slov. ekspresivne leksike, pri kateri se ob vzglasnem **s-* kot znak ekspresivnosti pojavlja tudi palatalnost konzonantizma (prim. p. dial. *žlopac* »lokati« : gl. *žlopac* »isto« ← *slopāti), je jslv. **šl'utati* lahko ekspresivna varianta k *luúati »tavati, bloditi«. Bezljaj, ZJS, 299, je *šljútati* povezoval z lit. *sliaũkti* »leno se vleči, plaziti«, kar je korensko povezljivo s *sliaũgti, sliaũgiũ* »isto« (Fraenkel, 830), slov. *slúzь (f.) »pituita« in sln. *slúg* »polž brez hiše«. Drugačno razlago glej pod *šljúta* in dalje *lúati*. M. F.

šelm (m.), g. -a »lopov, baraba« (Štrekelj; Jakša, Traditions 29/1, 2000, 163), rož. kor. *šēlm* »tat« (Šašel, RNB, 118), bovško *šē:jlēm* »nepridiprav, ničvrednež« (Ivančič, DSBG, 58). Miklošič, Frw., 57, navaja sln. *šelem* (adj.) »nequam«, kar se pojavlja v nar. pesmi *ko en šelem tát* (Kranjska; iz gradiva za SSKJ) »malopridni tát« in se je moglo iz prvotnega subst. reinterpretirati prek predikativne rabe. Beseda *šelm* je bila zabeležena v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah in Sv. Juriju ob Ščavnici (iz gradiva za SSKJ). V 16. st. *shelm* »Bösbwicht, poltrone, fclerato, furfante ...« (Megiser), v 18. st. *fhelm* »Schelm, tat, deup« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *šeljām* »tat, lopov« ob *šelman* »scelestus«, r. *šēlma* »separ, lopov«, ukr. *šēlma* »isto«, č. *šēlma* »lopov, separ, zvitez« poleg »zver«, stč. tudi »kuga«, p. *szelma* »isto«, gl. *šēlma* »prebrisanec, zapeljavec deklet«, dl. *šēlma* »brezvesten fant (ki zapeljuje dekleta)« kot **šēl'm(a)* izposojeno iz srvn. *schēlm(e)*, tudi *schelme* (f.), ki sprva pomeni »kuga«, nato začne označevati »kadaver, mrhovina« in kasneje postane psovka za lopove, barabe, prebrisance ipd. (Miklošič, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 216; Pfeifer, EWD², 1191; Schuster-Sewc, HEWb., 1426). Sln. besede s pomenom »tat« so lahko izposojene tudi kasneje, ko je n. *Schelm* na Avstrijskem in Bavarskem začelo označevati tatu (Striedter-Temps, l. c.), prim. tirol. n. *schēlm* »tat« (Schöpf, TI, 600). Etimologija te le n. besede je Pfeiferju, l. c., nejasna, Kluge²³, 716, pa nvn. *Schelm*, srvn. *schelm(e)* »Bösewicht«, stvn. *skelmo* »Todeswürdiger« povezuje s srvn. *schalm(e)*, stvn. *skalmo* »kuga«.

Sem tudi *šēlma* »kostanjeviški karneval« (poknjizenje V. Smole, ustno), *šelmovanje* »kostanjeviško pustno ranjanje«, *šelmarija* »isto« z vodnikom, imenovanim *Schelmenvater*, ki je nosil na kolu nataknjeno bučo (Rožman, PMM, 306), prim. n. *Schelmvater* »scelestissimus« (Grimm, DTV 14, 2521). Čeprav Kuret poroča, da je ime *šēlma* v Kostanjevico prinesel Čeh J. Ressel (Rožman, l. c.), je ime lahko kot f. izposojeno iz n. ali pa pod vplivom sln. *maska, maškara* feminizirano iz sln. *šēlm* »lopov, baraba«. V 18. st. pri Kastelec-Vorencu izpričana zveza *fhelmario verovati* »credulitas, fanikernu verovanje«, kar formalno ustreza hrv. kajk. *šelman, koji vsakojake šelmarije zmišljava in začinja* (Belostenec; ARJ XVII, 529), lahko kaže, da je kostanjeviški karneval poimenovan kot »lumpanje, norenje ipd.«. Glej tudi *šelmarija*. M. F.

šelmarija (f.) »lahkovernost«. V takem pomenu v 18. st. pri Kastelec-Vorencu v zvezi *fhelmario verovati* »credulitas, fanikernu verovanie«. Beseda je v 17. st. zabeležena tudi pri Svetokriškem (M. Snoj, ustno), kjer pomeni »malopridnost, lumparija«.

Srvn. izposojenka iz *schelmerie, kar je dalo nvn. *Schelmereri* »navihanost, pobalinstvo ipd.« ali »lopovščina, lumparija« k *Schelm* »pavliha, navihanec, prebrisanec«. Glej tudi *šelm*. M. F.

šema I (f.) »maska, maškara, prismođa«, dem. *šémica*; izv. *šēmar* »izdelovalec mask«, bkr. »maškara«, *šēmez*, -a »maškara, prismođa, gizdalin«, *šemarija* »maškara«, adj. *šēmast*, -a, v. *šēmiti*, *šēmim* (impf.) »maskirati«, pf. *na-š*; v 16. st. *fhema* »larva, schembart« (Megiser), v 18. st. *fhema* »larva« (Kastelec-Vorenc), *shēma* »larva, obefamentis homo« (Pohlin), *fhema* »Larve, Maske, alter abhangender Hut« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *schēm(e)* »maska«, kar je dalo nvn. *Schemen* »privid« (Miklošič, Frw., 57; Striedter-Temps, DLS, 217). N. beseda je sorodna z ags. *scima* »senca«, alb. *hije*, gr. σκιά, sti. *chāyā*, psl. *sēmb »isto« (Kluge²², 629). Glej tudi *šēمبر*. M. S.

šema II (f.) »vulva« (dol., Ljubljana).

Prevzeto iz srvn. *schēm(e)*, *scham(e)* »sram, osramje« (Striedter-Temps, DLS, 217), prim. ags. *sceamu*, sfrank. *skame*, *skome*, got. *skaman* »sramovati se«, nepojasnene izvora (Kluge²³, 711). M. S.

šember (interj.) v funkciji kletvice, rabljeno tudi v zvezi *šember te vzemi*; *šēmbraj* »šember, zlomek«, adj. *šēmbra*, -a »prekleman, presnet«.

Verjetno prevzeto iz bav. n. *Schembert* »(pustna) maska«, star. *Schemebart*, pisano tudi *Schönbart*, kompoz. iz srvn. *schēm(e)* »maska« in *Bart* »brada«; prvotno torej »bradata maska« (Snoj, SES, 631). Bav. n. *Bartl* »parkelj«, dobesedno »bradač«, je dalo sln. *párkelj*, prim. n. *Spitzbartel* »parkelj«, dobesedno »ki ima kozjo bradico« (o. c., 425). Dalje glej *šema I*, *šalobárda*. M. S.

šembilja (f.) »prerokovalka«, npr. *modra ko šembilja* (gor.), adj. *šembiljski*, f. -a »preroški« (Pleteršnik II, 623), pri Cigaletu, Wb., 1470, je n. zveza *die alte Sibille* prevedena s sln. *stara babura*.

Verjetno s sln. interkalacijo tipa *šonfít* »podstreže« (Hrušica) ← it. *soffitto* »isto« kot **šibil'a* izposojeno iz rom. *sibilla »prerokovalka«, prim. it. tosk. *sibilla* »isto«, *sibillino* »skrivnosten, nedoumljiv, nerazumljiv« (prim. sln. knjiž. *sibilski* »nejasen, dvoumen«; SSKJ IV, 652), frc. *sibylle* »prerokovalka«, lat. *Sibylla* »prerokovalka«, *Sibyllinus* »Sibilin«. V lat. je bilo ime izposojeno iz gr. Σίβυλλη, imena svečenice, ki je v ekstazi prerokovala prihodnost (Battisti-Alessio, 3488; Keber, Leksikon imen, 431 s.). V Furlaniji je ime označevalo tudi vrsto maskare z obrazno krinko, kot je razvidno iz čedajskega besedila o prepovedi maskiranja: *in habitu scaramate aut Sibille aut alterius insueti habitus unde non appareat in facie manifeste* (Cedad; Ostermann, 495). Enaka raba imena je potrjena tudi v n., kjer je *Sibylle*, *Sibille* v zvezi *alte S.* slabšalna oznaka za staro žensko, toda *sibille* oz. *sibillkenkopf* tako kot sin. *scherbellenkopf* označuje tudi »masko s spačenim obrazom« (Grimm, DTV 16, 709, in 14, 2564).

Sln. *e* v *šembilja* je verjetno zapis za reducirani prvotni sln. neaktentuirani *i*. Glej tudi *škoromáti*. M. F.

šemetati, -am (v. impf.) »majavo hoditi«, izpričano v 16. st. *shemetati* »Schwanken« (Megiser), v 18. st. *fhemetati* »fchwanken« (Gutsmann). Sem tudi enakopomensko *šematati*, -am, izpričano pri Janežiču¹ II, 426: *šematati*, -mačem »taumeln«, poleg *šematati* »taumeln, hinken«, pri Murku I, 578: *fhematáti*, -ám/-ázhem »taumeln«, in že v 18. st. pri Gutsmannu: *fhematati* »torkeln«.

Prim. hrv. *šemetati*, *šemečem* »negotovo, majavo hoditi, opotekati se«, tudi *šemetiti*, *šemečem* »isto« (Stulli; ARJ XVII, 530), r. dial. *šemetátš* »lenobo pasti, pohajkovati«, *šemetítšja* »isto«. Izhajati bi bilo možno iz ekspresivnega v. *šem-etáti, *šem-etáješb/**šem-è'teš* (tip sln. *trepétáti/trepetám/trepěčem* ← *trep-tí, *trepěšb) ps. glagola premikanja *šē-ti, *šēmēšb (← ide. *syem »premikati se«), katerega iter. *švámati tipa *iákati ← **te'tí*, *tečēšb se ohranja v *šámati, npr. v stč. *šamati* (šē) »v temi tavati«, nč. dial. *šamat* »tipaje hoditi«, dalje v **šaməl'áti* = sln. *šamljati*, -ám (v. impf.) »nerodno hoditi, brkljati«, hrv. *šamljati*, -am »med hojo noge na široko metati« (Furlan, Etimologija 2003–2005, v tisku). Manj verjetna se zdi razlaga, da bi ti glagoli vsebovali ekspresivni pref. *še-* tipa sln. *še-périti*, hrv., sb. *šepiriti* se, *šēpírím se* iz ps. v. *pyriti »šopiriti« in bili tvorjeni iz *metáti oz. *motáti (Vasmer² IV, 427, brez sln. in hrv. gradiva).

Sln. *šematati*, -am/-ačem je iz istega ps. *šē-ti, *šēmēšb ekspresiviziran po vzorcu sln. *rogátati*, -am »ropotati« ob *rogátati* »isto«, *šematati*, ki ustreza slš. *šematat'* »blebetati« (Kálal, Sl., 672) in pom. *šém'otac* »šumeti« (Lorentz, Wb. II, 440), pa po tipu *ropotáti*. Glej tudi *šamljati I*, pa tudi *šétati*. M. F.

šémigati, -am (v. impf.) »majavo hoditi« (Halozce).

Ker je v Halozah znano tudi *šmígati*, *šmígam* (v. impf.) »šepati«, *šmígav* (adj.), f. -áva »šepav«, *šmígljäv*, f. -áva »isto«, kar bolj kot hrv. *šmígati* »švigati«, č. dial. *šmihat'* »isto«, slš. *šmihat'*, p. *šmígač* »mahati, smukati, švigati« iz *šmígati ← *švígati (= sln. *švígati*) pomensko ustreza r. *šmýga* »klatež, potepuh«, *šmýgatb* »tekati, begati, potikati se, kolovratiti«, br. *šmýgacb* »isto« (Nosovič, 714), je varianta *šémigati* verjetno le ljudskoetimološko naslonjena na sln. *mígati* < *mígati in iz prvotnega sln. *šmígati* preoblikovana na podlagi ekspresivnih glagolov s pref. *še-*, prim. sln. *še-périti* (poleg *šo-píriti* in *če-périti* ← ps. v. *pyriti »šopiriti«). Sln. *šmígati* je z r. *šmýga* in sorodnim povezoval že Iljinskij, IORJ XX, 4, 176 (citirano po Vasmerju² III, 461), vendar je oboje izvajal iz **šb-mig-*, kar fonetično ne prepričuje (Vasmer², l. c.). Dalje glej *šmígati*. M. F.

šémpjo (adj.), f. -a »neumen«, tudi *šémpjest* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 119); znano tudi širše na Primorskem. Sem tudi denom. v. *šémpjat* »mešati, mamiti, prepričevati« (Jakomin, l. c.) s prvotnim pomenom »koga neumnega delati«.

Tako kot hrv. *šempjo* (adj.) »neumen, bedast«, *šempjati*, -am »delati neumnega« (ARJ XVII, 532) izposojeno iz it. *scempio* »neumen, bedast, prismuknjen«, substantivizirano v m. in f. »bedak, trap, neumež«, to pa iz lat. *simplus* »enostaven, preprost« poleg *simplex*, -icis »isto«; it. vzglasni *sc-* kaže na izhodišče *ex-simplus (Battisti-Alessio, 3381 s.). M. F.

šémpla (f.) »široka lesena posoda, v katero se pretaka vino« (brez lokacije navaja Pleteršnik II, 623, po Štrek-lju), goriš. *šémpla* »velik škač« (Solkan; SLA).

Verjetno izposojeno iz furl. *sèmples* »čeber, škaf«, tudi *cèmples* »isto« (Pirona, VF, 1008, 113). Dalje nejasno. M. F.

šen (m.), g. *šena* »erysipelas«; v 18. st. *shén* »Rothlauf, erysipelas« (Pohlin), *shena*, *shen* »Rothlauf« (Gutsmann); zaradi sln. sin. *pšén*, *všén*, *ušén* »erysipelas« in *pšeno* (n.) »ikre v svinini« je treba izhajati iz *pšch (Miklošič, 269) k ide. **peu-*, **po-*, **pū-* »oteči, napihniti«. Lessiak, AfdA LIII, 135, primerja n. *die Schöne*, *die Hübsche*, kar je verjetno samo slučajno. Pomensko blizu sln. *pšeno je lit. *pūkšti* »dobiti izpuščaj« poleg *pauš-kulē* »mozolj, mehur, izpuščaj«; lit. *pūkšlė* »mehurji od vročine, metljaj, vred« pa ima svoj ekvivalent v sln. *pišti se* »dobiti izpuščaj«, *pišec* »oteklina v ustih« (vzh. štaj.). Sinomina *jarbolec*, *rozepila*.

[Prim. tudi kor. obir. *šē:n*, -a »vnetje čeljusti ali zoba«, *šē:na* »šen« (Karničar, Obir, 241) in ohranjeni *p-* v črnovr. *pšén*, -g »šen« (Tominec, 212). – M. S.]

šenkati, -am (v. pf.) »podariti«, *šēnk*, -a (m.), *šēnk*, g. *šēnka* in *šēnka* (m.) »dar, darilo« (SSKJ IV, 1058 s.); SP 2001, 1523, navaja *šēnkati*, *šēnkam*; gor. *šēnkati*, -am, črnovr. *šējnkati*, pkm. *šēnkati*, adv. (k) *šēnki* »zastonj«; v 16. st. *shenkati* »donare«, *shenkinga* »donum« (Megiser), v 17. st. *fencat* »donare« (Alasia), v 18. st. *shenkati* »condonare«, *shenkovati* »munerare«, *refshenkati* »elargiri«, *shenkenga* »antidorum« (Kastelec-Vorenc), *shenkati* »schenken« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *shenken* »podariti«, *shenkunge* »darilo«. Sln. *šēnk* je lahko iz *kšēnk < *Geschenk* (Striedter-Temps, DLS, 217) ali sln. postv. Srvn. *shenken* < stvn. *shenkian* < zah. germ. **skankiŋa-* je faktitiv od **skanka-* »poševen« in torej prvotno pomeni *»nagniti (posodo s pijačo)«, kar se ohranja še npr. v n. *ein-schenken* »natočiti« (Kluge²², 629). Glej tudi *šānk*. M. S.

šenkruót »želva« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 196, brez oznake spola).

Fonetično razvito iz sln. **šil'krōt(a)* »želva«, kar je bilo tako kot č. zastar. *šilkruta* »želva« (Jungmann, Sl. IV, 459) in slš. *šilkruta* »želva« (Kálal, Sl., 675) izposojeno iz srvn. *schilkrōte* »testudo«, tudi *schilkrōt* »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 740; Grimm, DTV 15, 135; Schöpf, TI, 609) < srvn. *schilt* »ščit, oklep«, nvn. *Schild* »isto« + srvn. *krot(t)e*, *krot* »krastača«, nvn. *Krōte* »isto«. Sln. *šil'krōta* je v pomenu »želva« sicer med ljudstvom širše znana, a je bila do sedaj zabeležena le v pomenu »krota«, prim. *šinkruōta* (Begunje pri Cerknici; SLA), *šil'kruōta* (Ribnica na Dolenjskem; SLA), *šylānkruōta* (Dolnja Košana; SLA), *šil'krōta* (Črna pri Kamniku; SLA). Pomenski razvoj »želva« : »krota, žaba« je lahko obojesmeren, kot priča hrv. *žāba* »želva« (Dubrovnik; Bojanić-Trivunac, RDG, 108). Sln. sin. so *žēlva*, *žēlev* (Murko), *trdorog*, *sklednica* (Valvasor), *skorjača*, *skorjasta žaba*, *kornjača*, *kostenobranska žaba* (Gutsmann). Glej tudi *šiljman*. M. F.

šēnt I (adj. indecl.) »sanctus«, pogosto v tpn., npr. *šēntjākob*, *šēntjānž*, *šēncūr* (< **šēnt Jur(ij)*; l. 1238 ad *sanctum Georium*) in fit. *šēntjānževc*, *šēntjānževka* »*Hypericum perforatum*«, *šēncūrka* »*Caltha palustris*« (po času cvetenja) idr.; izglasni -t se pred labialni in dentali asimilira in izpade, prim. tpn. *šēmbid* iz *šēnt Vid*, pred *m* pa se asimilira še izglasni -n, prim. tpn. *šmartno* (pod *šmarno goro*), -a (dial. *šmārtən*, -tā), kar je s hiperkorektnim -o iz *šēnt Martin*, l. 1296 *Sanctus Mar-*

tinus sub Monte Sancte Marie (Kos, Gradivo HTS II, 625), tpn. *šmārca*, pri Valvasorju *Ushumarze* iz *Sanctus Mauritijs* (Pintar, Lj. zvon XXXIII (1913), 29; Ramovš, Hgr. II, 85). Iz takih primerov se je abstrahiralo *š-* v tpn. tipa *škōcjan* < *S(anctus) Cantianus, Štomāž*.

Navadno domnevajo izposojeno iz srvn. *sente* »sveti« poleg *sancte*, *sante*, *sant* (Štrekelj, LMS 1896, 164; Striedter-Temps, DLS, 217) < lat. *sanctus* »isto«. Zaradi substituta *š* za rom. *s* Kronsteiner, Slaw. Spr. III, 46, domneva direktno izposojeno iz alpske rom. na področju salzburske nadškofije, v kateri domneva lat. *s* > alpsko rom. *š*, to pa naj bi se v slov. substituiralo s *š*, prim. tako še v primeru *māša* < *māša < *missa* (povzema Greenberg, HPSL, 53, ZGSJ, 69). Podobno prekomerno redukcijo zasledimo v rom. *sanctu-* > slov. **sq-* (sln. tpn. *Socerb* < *Sanctus Serv(ili)us*, *Sočerga* ≤ *Sanctus Quiriacus*) > hrv. *Sut-* (tpn. *Sutivān*, *Sutvīd*, *Supetar*) > *St-* (*Stivān*). Delno je redukcija lat. *sanctus* > *stu-* in *sancta* > *stā-* rom., prim. hrv. tpn. *Stombrata* < **S(ancta) Marta*, *Stomorica* ≤ *S(ancta) Maria* (Putanec, Slovo XIII, 137–75; Šimunović, IT, 109–20). Glej tudi *šēnt II*, *šmāren*. M. S.

šēnt II (m.), g. *šēnta* »hudi duh, ki najbolj škoduje na sveti večer«, *babji šēnt* »neki drevsni škrat«; kot kletvica *da te šēnt opali*, *šēntaj*, *hēnt*, *hēncaj*, *šmēnt*, *šmēnc*; subst. *šmēntrga* »presneta reč« (Sln. gorice), pkm. *šēnt* »hudir« (navaja Novak, Slovar², 145), adj. *šēntan*, *šmēntan*, *šmēncan*, *hēncan* »presnet«; v. *šēntati*, -am (impf.) »z besedo šēnt preklinjati«, pf. *za-š-*; tudi *šēntovāti*, -ūjem (impf.), rez. *šēntāvāti* (impf.) »isto«; v 16. st. *shentati* »blasphemare«, *shentavez* »calumniator« (Megiser), v 17. st. *befšede pak nashe nej jō drufiga ampak shent*, *plent*, *sludī*, *hudizh*, *inu tresk*, *shentovati* »preklinjati«, *shentvaviz* »preklinjevalec« (Janez Svetokriški).

Prim. hrv. dial. *šēnt* »vrag« (Zumberak). Gre za tabuistično poimenovanje hudih duhov in škratov iz *šēnt* »svet« (< srvn. *sente*) < lat. *sanctus* (Miklošič, 288; Skok III, 365). Zaradi adj. *šēntan*, *hēntan* ipd. je dvomljivo od tega ločiti v. *šēntati* in ga izvajati iz bav. avstr. *schānden*, *schenden*, kor. n. *schēnt'n* »sramotiti, kregati, karati« (tako Striedter-Temps, DLS, 217). Dalje glej *šēnt I*, *šmēnt I*. M. S.

šēntavfrče (f. pl.) »vnebohod« v rož. kor. *šēntāvfārče*, npr. *na šēntāvfārče še tēč tīca ubji, da le māsū dubi* »na š. še ptič ptiča ubije, da meso dobi« (Šašel, RNB, 118), obir. kor. *šēntā:wfārči* (m.), g. -a »isto« (Karničar, Obir, 174). V 18. st. *shentaufarzhe* »Himmelfahrtfelt, Ivetik kriptufovega v'nebohenja« (Gutsmann).

Sln. *šēnt-aufart-je je verjetno po vzorcu sln. *vnebovzet*-je tvorjeno iz n. izposojenke *šēnt-auf-fahrt, prim. sor. n. *auffart* »vnebohod«, južnobav. *Auffahrt* »isto« (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 38). Ženski spol rožanske oblike ohranja slovnični spol izposojenke.

Obirska oblika na -i je tako kot obir. *šā:ci* »ljubček« < *šocej (Karničar, Obir, 63) k sln. *šōc* »isto« z -i < sln. -ej < *ējb podaljšana v *šēnt-aufart-j-*ej*. M. F.

šēntjānževc (m.), g. -vca »vino, ki se blagoslovi na dan svetega Janeza 27. decembra«. S kmitvijo prvega dela *jānževc*, -vca »isto« (oboje vzh. dial.; SSKJ IV, 1059; o. c. II, 205), tudi *šēntjanževica*. V 18. st. *shentjanšhovza* »S. Johanneslegen Wein« (Pohlin).

Ime vina po svetniku *šēnt Janžu* < srvn. *sente Johannes* kaže na šego cerkvenega blagoslavljanja vina 27.

decembra, ki se je predvsem razširila na bivšem avstrijskem območju, v južni Nemčiji in Švici (etnološko o tem Kuret, PLS I, 398 s.). Sem tudi *šentjánževca* (m.), g. -vca »poslovilni kozarec (vina)« (Pleteršnik II, 623; Valjavec, Slovar slovensko-italijanski, Ljubljana 1924, 324; Kotnik, Slovensko-francoski slovar, Ljubljana 1925, 296), ker se je na šent Janža blagoslovljeno vino kot izredno čistano uporabljalo tudi pri poslovnih obredih. Glej tudi *šent* I. M. F.

šentjánževka (f.) »Hypericum perforatum«, tudi *šentjanževa roža* »isto«, črnopr. pl. *šentjánžewę rūżę* (Tominec, 213), obir. kor. *šantjá:žawę rō:že* (Karničar, Obir, 241), *šentjánževica* (Pleteršnik II, 623, po Medvedovem rkp.) in *šentjánževca*, g. -vca (Poljanska dolina).

Ime zdravilne rastline je domača tvorjenka iz imena svetnika *šent Jánž* »sveti Janez« < srvn. *sente Johannes* »isto«, ker začne rastlina cveteti okoli 24. junija, na spomin rojstva svetega Janeza Krstnika, in cveti v pozno poletje; enako so za *Hypericum perforatum* pomensko motivirana tudi imena, kot so n. *Sankt Johanneskraut*, *Johannesblume*, fr. *herbe de Saint Jean*, it. *erba S. Giovanni*, lit. *joninžolė*, hrv. *Ivanova trava*, *trava svetog Ivana*, r. Sv. *Ivana zelce*, st. *Svatého Jana kořenine*, Sv. *Jana bylina* (obširno o tem (Marzell, Wb. Pfln. II, 942 s.). S *šentjánževca*, g. -vca je po tem *šent Janžu* je na Štajerskem poimenovan tudi mesec junij. M. F.

šentržnica (f.) »robidnica, Rubus fruticosus« (Kostanje: SLA).

Po ljudskoetimološki naslonitvi na sln. *šent*- »sveti« (npr. fit. *šentjanževka* »Hypericum perforatum«) nastalo iz sln. *štržnica* »Rubus fruticosus«, tudi *strožnica* »isto« (Willfort, Zdravilne rastline, 273). To je iz izhodnega **ostržnica* »robidnica« < **bodeča rastlina* nastalo po sln. aferezi (Furlan pri Škofic, JZ 8/1, 2002, 132). Dalej glej *ostržnica*. M. F.

šepati, -am/-pljem (v. impf.) »zaradi krajše ali bolne noge neravno hoditi«, *šépa* (f.) »kdor šepa; neravna noga«, *šépec* (m.), g. -pca »kdor šepa«, notr. *šépac* »isto« (Rigler, Jnotr. gov., 94), goriš. *šépac* (Štrekelj, Görz., 396), čgn. *Šepac*, *Šepic*; pkm. *šépika* (f.) »šepavka, revš« (Novak, Slovar², 146) more biti deverbativni nomen agentis **svepýka* tipa lat. *manducius* < *mando*, *caducus* < *cadō* (o tem glej še pod *smolika*) in torej lahko poredno kaže na obstoj slov. tematskega glagola **svepěšb*; adj. *šépav*, f. -a »claudus« (od tod *šépavec* (m.), g. -vca »kdor šepa«, *šépast*, f. -a »claudus« in »neraven«, prim. *šépasta véja* »kriva veja« (Komen; OLA); sem *šépésati*, -am (v. impf.) »šepati«, pf. *šépésniti*, -ěsnem »isto« (prim. hrv. *šépésati*, *šépésam* »rahlo šepati« (Hrv. Primorje), prez. tudi *šépěšem* »isto« (Banija), *šépésati* (Žumberak), toda tudi *šépásati* (Žumberak; ARJ XVII, 538, 537)), *šepastati* »šepati« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 307). V 16. st. *shepast* »lam, claudus« (Megiser), v 18. st. *shepaft* »claudus; hrom, l'phantou, krulou, krumpaft, l'bedren« (Kastelec-Vorenc), *shepaft* »hinkend, claudicans«, *shepž* »isto« (Pohlin), *shepaft* »hinkend« (Gutsmann).

Prim. hrv. *šepati*, -am »neravno hoditi«, adj. *šépav* »claudus«, čak. *kokōša šépa* (3. os. sg.) »kokoš slabo hodi« (Brgud; Filipi, ILA, 574), *šépav kōnj* (Brgud), *šépast kōnj* (Čepić; oboje Filipi, o. c., 643), *šépat* (v. impf.) »šepati«, *šépaf* (adj.) »claudus« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 364), gradišč. hrv. *šépav* »hrom« (Tornow, BD, 328). Iz hrv. istrskih govorov je istr.-rum. *šepast* »šepav (o

konju)« (Filipi, o. c.). Jslv. **šépāšb* (3. os. sg. prez.) s sekundarno akcentuiranim inf. **šépati* za prvotno **šépāti* ← **svepāti*. Zaradi nedvomno sorodnih sln. sin. *švépati* in *svépati*, ki kažeta, da je osnova **šep-* lahko nastala po delabializaciji iz **švep-* (Skok, HDZb I, 1956, 272), ta pa iz **svep-*, Bezljaj, Razpr. SAZU VII, 1970, 416 s. = ZJS, 416 s., zavrača staro Štrekcljevo razlago o izposoji iz bav. n. *schepp* »kriv, neraven« (Štrekelj, Lwk., 61; sprejemata Striedter-Temps, DLS, 217; Skok III, 387) in dopušča možnost sorodstva z lot. *svempt* »nebogljeno hoditi«, *svěmpis* »kdor se neokretno in nerodno premika«, kar Fraenkel, 949, izvaja iz ide. baze **sue-* »sem in tja premikati«, prim. stvn. *swimman* »plavati«. Ker povezava z lot. gradivom implicira slov. osnovo **svep-*, se zdi jslv. **šépāšb* bolje izvajati iz psl. v. **svepāti*, **svepāješb*, kar je enako s str. *svepatisja* »majati se«, tudi *svēpatisja* »isto«, csl. *svepiti se*. Tako Kurkina, DS, 96 s., ki opozarja na enak fonetični razvoj **sve-* > **šve-* > *še-* tudi v slš. dial. *šepat'i* »skloniti se, sključiti se« < **svepātati*. Glej tudi *šéfati* ter dalje *švépati* in *svépati* (se). M. F.

šepcat (v. impf.) »lupiti drevesno lubje«, *šépcar* »lupilec drevesnega lubja« (oboje polj; Škrlep, 57).

Pomensko najbližje je slš. gerner. *ošepič*, -im »ošilliti« (Orlovský, Gerner., 220). Dalje nejasno. Morda korensko sorodno s **šep-* v r. dial. *šepičnik* »Rosa canina« (Dal', Slovar² IV, 628) in p. dial. *szepszyna* »isto« (Karłowicz, SGP V, 295), kar se navadno fonetično (!?) izvaja iz **šf-pš* (m.), g. **-u* »trn, bodica, puščica, vrh« → **šf-pš* »Rosa canina«. Predpostaviti bi bilo mogoče izhodiščni psl. subst. **šepš* »kar je odrezano, razcepljeno ipd.« (→ denom. v. **šepiti* v slš.) oz. deverbativ **šepcati* (v sln.) glagola **šep-ti*, **šepěšb* »rezati, cepiti« < **ksepelo-* ide. korena **skep-*, ki ga potrjuje lot. *škēpele* (f.) »odrezan kos lesa«, v drugi prevojni stopnji pa lit. *skāpsnė* »kos blaga«. Balt. gradivo je citirano po Schuster-Sewcu, HEWb., 1428, ki kljub balt. refleksu **sk-* rekonstruira ide. koren **sk'ep-*. Psl. **šepš* z metatetnim vzglasjem **sk-* > **ks-* je tako kot **ščepš* »trska, iver; cepič« (v sln. *ščep*, g. *ščépa* »trska, iver«, *oščep*, g. -épa »kopje, sulica«, ukr. *ščép* »cepīč«, p. *szczep* »isto« itd.) iz istega ide. izhodišča **skep-ó-*. Glej tudi *šéper II* in *ščép II*. M. F.

šeper I (m.), g. -pra »konec obroča«. Prim. hrv., sb. *šépěr*, g. -era »odebeljeni konec protja, ko se dela povese«, tudi »odebeljeni del obroča, tj. kjer se stika obroč«, »rahlo zatisnjena zanka, ki se rada odveže« in »oblepljen plot« (Skok III, 387), kar je korensko sorodno s hrv., sb. *šépūt* (m.) »odebeljeni konec protja, ko se dela povese« poleg »pentlja« (ARJ XVII, 541; ne povezuje Skok III, 387) in verjetno tudi s hrv. *šepuka* »Clematis vitalba« (ARJ XVII, 540). Izhodno **šép(ér)š* in **šépqtš* (tematizirani ptc. prez. akt. tipa **vbrqtš* »ki vre« → »izvir«) lahko kažeta na izpeljavo iz psl. v. **šep-ti*, **šepěšb* »viti, objemati, grabiti«, ki je bil podlaga za iter. (tipa **těkātī*) **šapāti* »grabiti« (→ **šapā* »grabljenje; grabilka, roka« → v. **šapīti* »zgrabiti«) in morda tudi **šep-ētā-ti* »isto« v p. dial. *szepać* »brskati, iskati« (Karłowicz, SGP V, 295). Pomen »viti, objemati« je pri tej slov. besedni družini znan pri kavz. v str. *ochopiti*, *ochopljū* »oviti«, *ochopitisja* »oviti, objeti (se)« pa tudi v sln. *šepiti*. Glej tudi *šepiti*, *pohópati* in *šápiti*. M. F.

šeper II (m.), g. -pra »poleno«, »palica«, »sulica«. Pomensko najbližje je hrv. *šeper* »klin, ki se postavi med

dvema obročema, da se s soda ne snameta» (Brač; ARJ XVII, 538) in »zareza, s katero se obroč spoji« (Lika; ARJ I. c.), gradišč. hrv. *šeper*, g. -a »kos lesa za pričvrstitev voza« (Törnów, BD, 329). Ker slov. *špъ pomeni »trn, bodica« (hrv., sb., blg., r., br.) pa tudi »puščica« (č., slš., dl., gl.) in »vrh« (hrv., sb., blg.) in je razen v prevojni stopnji in metatetičnem vzglasju sk- > *ks- enako lit. *skiēpas* »cepič«, je tudi izhodno *šēprъ (sln.) oz. *šēperъ (hrv.) lahko v besedotvornem razmerju s *šepъ »kar je odrezano, razcepljeno« v slš. denom. v. *ošepič* »ošiliti«, r. dial. *šepičnik* »Rosa canina« (Dal', Slovar² IV, 628), p. dial. *szepszyna* »isto« (Karłowicz, SGP V, 295), oz. z deverbativnim v. *šepъcati v sln. dial. *šepcat* »lupiti drevesno skorjoc«. Dalje glej *šepcat*. M. F.

šepetāti, *šepetām/šepēčem* in *šepāčem* (v. impf.) »susurrare«, tudi *šepīāti*, *šepīām/šāpčēm*; subst. *šepēt* (m.), g. *šepēta* »susurratio« poleg *šepēt*, g. *šepētā* »isto«, *šepōt*, g. -ōta; sem *šepetavec*, g. -vca »qui susurrat«, *šepētec*, g. -tca »isto«. Pkm. *šepēt*, *šepētnoti* »šepniti« (Novak, Slovar², 146), jnotr. *šāpatat* (Rigler, Jnotr. gov., 24), obir. kor. *šāptāl* (Karničar, Obir, 322). Sem cgn. *šepetavec*, *šepetavc*, *šepetauc* in *šepec* (< *šepetc, prim. *šepētec*) pa verjetno tudi *špetic*, *špec*, *špetič* (< *špetic/špetic). V 18. st. *šhēpetati* »mufare, tihu govoriti«, *šhipatati* »susurrare, fhumeiti, ravfhlati«, *šhēpetaviz* »susurrator«, *našhēpetati* »insusurrare«, na *ušhēffa* *šhēpetati* »idem« (Kastelec-Vorenc), *shēpetām* »ans Ohr fihstern, sufurare« (Pohlín), *šhēpetati* »lilfpeln, nifpeln, fihll reden«, *šhēpetauz* »Lilfpeler« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *šēpētati* »sibilare«, *šēpētъ* »susurratio«, *šēpētъnikъ* »susurrator«, hrv., sb. *šāptati*, *šāpčēm* »šepetati«, *šāpāt*, g. *šāpāta* »šepet« in *šāpat*, g. *šāpāta* »isto«, mak. *šepoti* »šepetati«, *šepot* »šepet«, blg. *šepot* »šepet«, r. *šēptātъ*, *šēpčū*, *šēpčēšъ*, *šēpot*, g. -a, tudi *šepetātъ*, *šepčū* (Dal', Slovar² IV, 628), ukr. *šēptātý*, *šēpčū*, *šēpit*, g. -otu, tudi *šept*, *šeptu*, br. *šēptácъ*, p. *szepiac*, *szepit*, č. *šepiat*, *šepit*, slš. *šepiat'*, *šepot*, gl. *šepiac*, *šepotac*, *šepot*, dl. *šepiaš*, *šepotaš*, *šepot*.

Psl. *šēp-ētā-ti, *šēpēt'ēšъ in deloma *šēp-otā-ti ter *šēp-ētā-ti (r. dial.) je tako kot *šēp-l'āti, *šēp-l'ēšъ ekspresivizirano iz psl. v. *šēp-ti, *šēpēšъ, h kateremu je bil tvorjen nazalni inkohativ *šēpnōti, *šēpnešъ. Glagolska osnova *šēp- je po delabializaciji prek *švōp- lahko nastala iz *švōp-, kar bi bilo mogoče primerjati z lot. *svip-* v *svipnāt* »afektirano govoriti, šepetati«, *svip-studōt* »isto«, *svipstināt* »nerazločno govoriti«, polnostopenjsko *svāipit* »ustnice afektirano premikati« (Mühlenbach-Endzelin III, 1160, 1141), lit. *svypsōti* »kremžiti se«, *švypsōti* »smehljati«, delabializirano *šypsōti* »smehljati, zasmehovati«, *šyptelēti* »kremžiti (o ustih), smehljati«, *šypterēti* »isto«, tudi *šipsōti* »smehljati«, *šipnōti* »isto«, kar Fraenkel, 1045, povezuje z lit. *šiępti*, *šiępiū* »zobe kazati, režati; smehljati« in sklepa, da so oblike z -v- sekundarno, internolit. labializirane pod vplivom sin. *vai-pyitis*, *vyypsōti*. Vasmer² IV, 429, in Schuster-Šewc, HEWb., 1428, pri *šēpētati samo govorita o onomatopejskem izvoru glagola, slednji pa opozarja na gl. onomatopejo *šep šep* »glas šepetanja«. Machek², 605, pušča ta splošnoslavski glagol brez razlage, Snoj, ESSJ III, 236 s., opozarja na možnost povezave s psl. *šipāti, *šip'ēšъ »hropsti, težko dihati« pa tudi r. *šipēšъ* »sikati, piskati«, ukr. *šypity* »isto«, *šypotity*, blg. *šipjā* »šumeti, sikati« in domneva, da je slov. variantno vzglasje s- : š- posledica premeta *šju-p-utō- (> psl. *šēpētō) iz *šui-p-utō- ob

*šuej-pā- (> psl. *šipā-ti). Vendar je domnevano psl. medparadigmatsko razmerje *šēpāti, *šip'ēšъ (tip *pō-sāti, *šip'ēšъ) ob *šipāti, *šip'ēšъ (morda bolje *šēpāti, *šip'ēšъ) lahko tako kot pri sln. *šepati* »majavo, neravno hoditi« ob *švépati* »šepati« < *švepāti, *švepāšъ, prim. sln. *švépati*, -am, *švépljem* »šepati, majati«, posledica delabializacije iz prvotne balto-slov. baze *šueip-/šuiip-. Razmerje sinonimnih baz *šuejp- in *šuep- in lit. *šveplióti* »šepetati« (Miklošič, 345), *šveplēti* »isto«, *šveplas* »šepetajoč« in lot. *švepstēt* »šepetati« (Skok III, 381) je združljivo le s skupno korensko podstavo *šeu-/su-.

Sln. medparadigmatsko razmerje *šepetāti*, *šepetām/šepēčem* za pričakovano *šāptāti, *šāptām/*špāčēm/*šāpčēm je tako kot pri sln. *pekēt* (m.), g. -ēta »topot, cepet«, v. *peketāti*, -ām, -ēčem (impf.) »slišno udarjati s kopiti ob tla« sekundarno, nastalo pod vplivom sln. glagolov tipa *klepetāti*, *klepēčem* (Škrabec, Cvetje X 3 c). Glej tudi *šēpnūti*, *šēpljāti* in *šipati*. M. F.

*šepfer (m.), g. -ja »stvarnik«, samo v 16. st. *šhepfer* »creator«, označeno kot kranj. (Megiser).

Prevzeto iz srvn. *schepfære* »stvarnik« (> nvn. *Schöpfer*), kar je nomen agentis iz srvn. *schepfen* »ustvariti, ustvarjati« < stvn. *skephen* »naročiti, odrediti«, to pa ustreza got. *ga-skapjan*, stnord. *skepja*, ags. *scippan* < germ. *skap-ja- »ustvariti, narediti« (o tem Kluge²², 622). Dalje glej *šafati*. M. S.

šepica (f.) »kolenska pogačica«, zabeleženo v 16. st. kot *shepiza* »Kniefscheibe; poples« (Megiser).

Gotovo po redukciji nenaglašnega i nastalo iz *šipi-ca, dem. k *šipa*, ki je v 18. st. hiperkorigiran v *ščipa*, prim. *šhzipa pod kolēnom*, ali *v'kolēni tá giblenzhina* (Kastelec-Vorenc). Izhodno sln. *šipa »kolenska pogačica« je bilo sočasno s sln. homonimom *šipa* (f.) »okensko steklo; lončarski kolovrat« izposojeno iz bav. srvn. determinativnega kompoz. *knie-schīpe »plošča na kolenu; pogačica«, prim. srvn. *knie-schibe* »kolenska pogačica«, bav. stvn. *kniu-scipa* »isto«, stfriz. *knēskive* (Lexer, Mhd. Wb. I, 1649; Grimm, DTV II, 1432). Enako pomensko motivirano je lat. *orbis genum* (Ovid). Krnitev prvih delov kompoz. so v izposojenkah pogoste, prim. sln. dial. *šājba* »tarča« iz n. *Zielscheibe*. Glej tudi *ščipa* in dalje *šipa*. M. F.

šepiti, -in (v. pf./impf. (?)) »objeti, objemati; opasati«, pf. *ošepiti*, -in »objeti, opasati«, npr. *ošēpi tou drēivo*, *kak je dēbelo* (pkm.; Novak, Slovar², 146, 91).

Osamljeno. Pkm. -ē- je lahko iz *-ē-, zato bi bilo možno izhajati iz denom. v. *šēpiti, *-išъ iz *šēpa, nomena actionis »grabljenje« z razvojem v nomen agentis »grabilka« → »roka, šapa«, kar se ohranja v csl. *šepa* »pest«, mak. *šepa* »dlan in prsti na roki«, blg. *šepa* »isto«, dem. *šepica*. K pomenskem razvoju prim. sln. *ročiti*, -im »segati, držati« k *rōkā »manus«. Izhodno *šēpa je nedvomno sorodno s sinonimom *šāpā. Slednji je deverbativ k *šāpāti (Loma, Prast. i jej rozp., 156), iterativna tipa *tēkāti in posredno kaže na obstoj psl. v. *šep-ti, *šepēšъ, ki je bil podlaga za kavz. *chopīti*, *chōpišъ (pf./impf.) »prijeti, zgrabiti«, prim. csl. *chopiti*, *choplju* »mordere«, str. *ochopiti*, *ochoplju* »oviti«, *ochopitisja* »oviti, objeti (se)«, r. dial. *chopīts*, *choplju* »prijeti, zgrabiti« (navajata Vasmer III, 260, in Dal', Slovar² IV, 1220), ukr. *chopyty*, -plju, *chopyš* »grabiti«, br. *chapīcs*, *chaplju*, *chopiš* (pf.) »zgrabiti, ukrasti«, č. *chopit*, *chopim* (pf.) »hitro prijeti, zgrabiti, hlastniti po čem«, slš. *cho-*

pit', -*ím* »zgrabiti, vzeti«, stč. *chopiti* (pf.) »dojeti, razumeti«, *vychopiti* »iztrgati komu kaj«, gl. le dial. *khopic* »zgrabiti« (navaja Schuster-Sewc, HEWb., 395), dl. *chopis* »začenjati, lotevati se«. Ker psl. *šěpa in iter. tipa *chodati (k *chodīti, *chōdišb) *chopati »prehendere« v csl. *chopati*, *chopaju* in str. *ochupati*, *ochupaju* »objemati, oklepiti« kažeta na slov. nazalno infigurano osnovno, bi bilo poleg psl. prez. *šepěšb potrebno predpostaviti tudi *šepěšb : kavz. *chopīti : iter. *chopati. Akc. razmerje *šěpa : *šápā (npr. hrv., sb. šápa) kaže, da *šěpa ne more biti deverbativ iz *šepěšb, zato bi bilo možno domnevati, da je to tvorba iz nekega subst. *šěps, če upoštevamo besedotvorno razmerje med psl. *rěda : *rěds (o slednjem Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 21, op. 21).

Iter. *šápāti »grabiti ipd.« < *chěpāti se je deloma pomešal s slov. homonimom *šápāti »neravno hoditi« < *svāpati, kar je verjetno tudi pod vplivom živalske terminologije povzročilo pomenski prehod »roka« → »noga«, prim. sb. šápa »stopalo« (Timok; Dinić, SDZb. XXXIV, 310), dl. šapa »staca«. Glej tudi šéper I, šápiiti, pohópāti in šápa I. M. F.

šepljāti, šepljām (v. impf.) »šepetati« (Lašče), šepljāv (adj.), f. -áva »šepetav«.

Prim. hrv. šapljati, šapljēm »šepetati« (ARJ XVII, 469), čak. šapjāt, šapjōn »šepetati« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1177), šapljāti, šaplješ (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 204), p. szeptec (citirano po Machku², 605) in szeptenic »šešljati«, č. šeplat »šepetati, čebljati; jecljati«, stč. šeplati »isto«, slš. šeplat' (citirano po Machku², l. c.).

Psl. *šьpl'āti, *šьpl'ešb (sekundarno *šьpl'āti, *šьpl'āješb) je tako kot *šьpel'āti (v r. šepeljāt »šešljati«, ukr. šepeljāty, šepeljāju »isto«) in *šьp-štāti ekspresivizirano iz *šьp-ti, *šьpěšb < psl. *svьp-ti, *svьpěšb s pf. *šьp-nōti, *šьpnešb. Fonetično neprepričljivo Machek², 605, pri tem gradivu opozarja na sorodstvo z lot. svepstēt »šepetati«, kar tako kot lit. švepsėti »isto« vsebuje isto osnovo *suep- kot lit. svepliōti »šepetati«, švepliūoti »šepetati; klepetati; nerazločno govoriti«, švaplys »šepetavec, kdor nerazločno govori«, švapus »šepetav, nerazločno govoreč«. Dalje glej pod šepetāti. M. F.

šěpniti, šěpnem (v. pf.) »tihu reči, povedati«, tudi šepniti, šěpnem »isto« (SSKJ IV, 1060), pri Pleteršniku II, 624, šěpniti, šěpnem z opozorilom, da bi se medparadigmatska zveza pravilno glasila šěpnūti, šěpnem. Slednji prez. je zabeležen v 18. st. pri Gutschmannu: fai she nekai shapni »fage doch etwas«. V dialektih: pkm. šěpnu njemi je ... (Novak, Slovar², 146), črnovr. šěpnūt', šěpnem (Tominec, 212).

Prim. hrv. šapnuti, šapnēm »šepniti« (Šulek), tudi šānuti, šānēm »isto« (Vuk), mak. šepne, blg. šěpna, r. šepnūb, ukr. šepnúty, šepněš, slš. šepnúť, gl. šepnyć. Psl. *šьpnōti, *šьpnešb (→ sln. *šěpnūti, *šěpneš) je nazalni inkohativ psl. v. *šьp-ti, *šьpěšb, ki se ohranja v ekspresivnih v. *šьpl'āti, *šьpštāti. Izvajanje iz *šьpštāti od *šьpštāti je manj verjetno, ker tovrstni ekspresivni glagoli ne tvorijo nazalnih inkohativov. Glej tudi šepljāti in dalje šepetāti. M. F.

šepōni (m. pl.) »okovi za noge«. Izpričano le v 18. st. v Kastelec-Vorenčevem slovarju kot kasnejši dopis neznanne roke: sheponi »compedes, panoga«.

Izhajati bi bilo mogoče iz prvotnega sln. *šapōn, tvorjenke tipa *gomōn »hrup« ← *gomō »glas« (SP I, 132) k

*šápā »noga«, pri čemer je sln. dial. -e- [ə] lahko reduciran iz prvotnega -a-, npr. šəpōn »večja motika = sapon« (Nadanje selo, Zavrhek; Rigler, Jnotr. gov., 88). Glej tudi šapūn in dalje šápa I. M. F.

šěprūn (m.), g. -a »pastirski plašč iz ličja« (Idrija). Prim. stč. čaprūn »kratek plašč s kapuco« in morda r. dial. čuprūn »ženski površnik iz belega platna«, str. čuprunš, kar je Matzenauer, LF VII, 41, izvajal iz čuprina »čop« (dvomi Vasmer III, 357). Vse je najbolj verjetno iz srvn. schap(e)rūn < frc. chaperon »vrsta plašča«.

šerbet (m.), g. -a »nektar«, samo v 18. st. pri Pohlínu: serbāt, serbatje »Göttergetränk, nectar« poleg šerbam »sorbilare«. Prim. sbh. šerbet (m.), šerbe, -ta »medica«, blg. šerbēt, alb. sherbēt »sladka pijača«, arum. širbet, ngr. σερμπέτι. Sprejeto preko turš. şerbet »sadni sok« iz arab. šerbet, izvedeno iz arab. šarab »pijača«, šariba »piti«. Iz iste osnove je izposojeno srlat. siropus, sirupus, n. Sirup (Lokotsch, 1838; Skok III, 388).

šéreg (m.), g. šeréga »četa, truma« (pkm.). Prim. sbh. ššreg, cšreg »četa«, r. šérenga »vrsta, četa«, p. szereg, dial. szereg »vrsta«, rum. şireag »vrsta«. Izposojeno iz madž. sereg »četa, čreda, truma, vojska«, kar je sorodno s turš. çeri (yeniçeri iz yeni »nov, mlad« in çeri »četa, vojska« je dalo sln. jâničar). O tem Miklošič, 338, TEL. Nachträge II, 180; Brückner, KZ XLIII, 318; Vasmer III, 392; Benkó III, 521.

šermir (m.), g. -ja »sabljač«. Izpričano v 18. st. shermir, -ja »Fechter«, shermishe »Fechtplatzboden« (Pohlin), toda pri Kastelec-Vorencu: shermati »sospitare«, shirmati »protegere«, nefherman, nefhirman »indefensus«.

Prim. p. szermierz »borilec, mečevalec«, szermowac »mečevati, boriti se«, č. šerm »borba«, šermiř »boritelj«, šermovati »boriti se«, slš. šerm »borba s hladnim orožjem, zlasti z mečem«, šermiar »borilec z mečem«, šermovat' »tekmovati s hladnim orožjem, mečevati se, sabljati se«. Izposojeno iz srvn. schirmær, schirmære, schirmer, schermer »sabljač«, scherm, schirm »ščit, varovalo; zaščita, obramba« poleg »sabljaštvo (kot večšina)«, schirmen, schermen »ščiti, varovati«, stvn. scirmari, scirmare, scermare »sabljač«, scerm, scirm »ščit, zaščita«, schermen, stvn. scirmen < germ. denom. v. *skirm-jan ← *skerma- »ščit; zaščita«, kar je morda sorodno s sti. šarman- (n.) »ščit; zaščita« (Kluge², 634). Drugače o č. šerm »borba«, slš. šerm »borba s hladnim orožjem, zlasti z mečem« Machek², 605, ki meni, da je to domači deverbativni substantiv. Pomen »borilna večšina s hladnim orožjem«, ki v nvn. ni več izpričan, potrjuje tudi germ. izposojenka v stfrc. escrime »sabljaštvo (kot večšina)«, frc. escrime »isto« (Grimm, DTV 15, 208 s.), prim. tudi it. scherma »borilna večšina z mečem ali sabljo«, schermirsi »braniti se z orožjem« (Battisti-Alessio, 3385). Glej tudi šarmicirati in širm. M. F.

šěst (num. kard.) »sex«, ord. šěsti, adv. šěstič, num. kol. šěstę; izv. šěstnāst »16« (< šěstb na desęte), šěst-deset, kor. šěstred, rez. šěstredo »60«, subst. šěstāk, šěstīca, šěstka, šěstīna; v kompoz. šěstopēr, šěstopērnicā »kij, buzdovan«, v 19. st. šěstopirnezā »vespertilio« (Freyer, Fauna, 1); v 18. st. šěstopirnezā »Streitkolben, clava« (Pohlin), šěstopirnicā »Streitkolbe« (Gutschmann), prim. csl. šěstoperъcb »sex alias habens«, sbh. šěstoperac

»Clava pinnata« iz *pero* »ala, penna« (zgrešeno je izvajanje iz perz. pri Skoku III, 388). V 16. st. *fheft*, *fheft-naist*, *fheftdeffet* (Megiser), v 17. st. *feft* »lei« (Alasia), v 18. st. *sheft* »sex«, *shefte* »sextus« (Pohlin), *fheft*, *fheftiza* (Gutsmann).

Prim. stcls. kard. *šestb*, ord. *šestyj*, sbh. *šest*, *šest*, mak. *šest*, *šesti*, blg. *šest*, *šesti*, r. *šestb*, *šestój*, ukr. *šistb*, *šóstyj*, br. *šescb*, *šósty*, p. *szešč*, *szósty*, č. *šest*, *šestý*, slš. *šest'*, *šestry*, gl. *šesc*, *šestry*, dl. *šesc*, *šestry*. Psl. kard. *šestb more biti iz ide. abstr. **suék'(s)-ti-s*, g. **suk'(s)-těj-s*, prim. stnord. *šett* »šestica« (de Vries, AEW, 471), sti. *šastí-* »60« (Wackernagel, Ai. Gramm. II, 640 s.) in alb. *gjashtë* »6«, kar je prvotno prav tako abstr., kakor v alb. še kard. od 7–10 (G. Meyer, 138), drugače o alb. Pedersen, KZ XXXVI, 284. Rekonstruirani abstr. je izveden iz ide. kard. **suék's* »6«, ord. **suék'-to-* »6.«, prim. kard. sti. *šát*, av. *xšvaš*, arm. *več*, gr. *ἕξ*, *ἑξή*, lat. *sex*, got. *saihs*, stvn. *sehs*, kimr. *chwech*, toh. A *škas*, B *šäk*, lit. *šeši*, lot. *šeši* »6«, ord. sti. *šasthá-*, av. *xštva-*, arm. *večeor*, gr. *ἕκτος*, lat. *sextus*, stiv. *sessed*, got. *saihssta*, stvn. *sehsto*, lit. *šėštas*, toh. A *škäst*, B *škaste*. Psl. vzglasni *š-* (< **ch-*) kakor balt. in indo-iran. gradivo narekuje okolje *ruki*, ki ga je verjetno treba iskati v zaporedju num. **penk^h*, *suék's* »pet, šest«. Izglasni *e v ide. **penk^he* »5« je namreč sekundaren, na kar kaže že dejstvo, da ima beseda dva *-e-*, kar iz prevojnoteoretskih razlogov ne more biti prvotno (Winter, IE Numerals, 14 ss.). Drugače Pedersen, IF V, 77, in Arumaa, Ursl. Gramm. III, 192 s., ki domnevata po asimilaciji nastali **š-*, in Kretschmer, KZ XXXI, 417, ki domneva vpliv sem., prim. hebr. *šēš* »6«. K odpadu *-u-* prim. psl. *sestrā < *suēsṛā, ohranja se v ničstopenjskem stprus. *uschts* »6«, kar je po disimilaciji nastalo iz stranskosklonske osnove ide. abstr. **suék'(s)-ti-s*, g. **suk'(s)-těj-s*. Ide. **suék's* »6« ima vzglasni **s-* morda analogno po ide. *septni »7«. V tem primeru je prvotno *(*H*)*uék's* lahko izvedeno iz baze *(*H*)*uék's-* »rasti«, prvotni pomen pa nekako »prirastek«, tj. »prvo število nad 5, nad številom prstov ene roke« (Szemerényi, Numerals, 78 s.; kot možno omenja Winter, o. c., 14). Glej tudi *šestilo*, *šestoviliti*, *šestár* in izposojenko *stár II*. M. S.

šestár (m.), g. *-ja* »šestilo (kot sodarsko orodje)« (Solkan; Erjavec, LMS 1882-1883, 253 s.), *šestáriti*, *-árim* (v. impf.) »s šestárjem meriti«.

Prim. hrv. *šestár* »šestilo kot naprava za risanje krogov in merjenje razdalj v prostoru« (Mikalja; ARj XVII, 554), *šestár* »polmer« (Šulek; ARj, l. c.), »del gozda, ki je določen za sečnjo« (ARj, l. c.), tudi ukr. hucul. *šesternyk* »Zirkel« (navaja Erjavec, l. c., verjetno po Miklošiču, Frw., 57, oz. SEW, 338), *šesternjá* »vrsta šestila, ki ga uporabljajo tesarji in sodarji« (Grinčenko, Sl. IV, 493). Izhodišče izposojenke, ki se je zaradi konzonantnega zaporedja *š - s* namesto pričakovanega *š - š* gotovo ljudskoetimološko naslonila na slov. števnik *šestb »šest«, je lat. *sextārius* (m.) iz *sextus* »šesti«, ki je v g. služilo za označevanje šestega dela merske enote, teže ipd., kot merska enota za tekočine pa šesti del kongija (= 3,25 l). It. *sesto* »šestilo«, tudi *seste* »isto« in *sesta* iz lat. *sextus* (Battisti-Alessio, 3467), ki je bilo izposojeno v hrv. čak. *šest* »vrsta sodarskega orodja, podobnega velikemu lesenemu šestilu« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 364), kaže, da je poimenovanje najprej označevalo šesti del neke celote, nato pa napravo, s katero se takšen del lahko izmeri. Enaka pomenska motivacija se ohranja

v slov. izposojenkah iz lat. *sextārius*. Miklošič, SEW, 338, je menil, da je it. *sesta*, *seste* potrebno primerjati z gr. *ἕστος* (n.) »zglajen drog, kopjišče; kopje, sulica«, kar je sorodno z gr. *ἕω* »stružiti, gladiti« (Frisk II, 341) in pomensko preveč oddaljeno od rom. poimenovanj. Sln. sin. so *šestilo* poleg zastar. kalka po n. *Zirkel okrogilo, okroglej, okroglik, okrog* in *obut, zirkel* (vse v 18. st. pri Gutsmannu), *obvodilo* (Murko II, 830). Glej tudi *šestilo* in tudi *stár II*. M. F.

šestilo (n.) »Zirkel«, dial. »sodarsko orodje« (vzh. štaj. bkr.), v. *šestíti* »zirkeln«, tudi *šestkati* »isto«; v 18. st. *strestovilo* (Hipolit). Pomensko enako je *šestár*, *-ja*, v. *šestáriti*, *-árim* (impf.). Prim. sbh. *šestár* »šestilo«, ukr. hucul. *šesternyk* »isto«. Verjetno samo ljudskoetimološko naslonjeno na števnik *šest*; Miklošič, 338, izvaja iz it. *sesta* »šestilo«, *sestare* »šestiti« poleg *sestile*, kar je gotovo iz lat. *sextus* »6.«, *sextārius*, *sextilis* (Battisti-Alessio, 3467). Drugače Miklošič, l. c., ki z rezervno pritegne gr. *ἕστος* »gladka palica, sulica«. Sln. *črkel* je iz n. *Zirkel*, stvn. *zirkil* »krog« iz lat. *circulus* »isto«.

šestoviliti, *-ilim* (v. impf.) »majavo hoditi, slabo hoditi«, *šestovilo*, *šestilo* »neokretnež, tepec«, adj. *šestovilast* »neokreten, neumen«, v 18. st. *šestovilu* »stulo«, *šestoviliti* »hinc inde vacillare, et impingere«, *šestovilaft*, *blíteus* (Kastelec-Vorenc), *šestovilu* »Rauber, Wasserreiser, stollo« (Pohlin). Verjetno tvorjeno iz *šestovilo, *šestilo* »Zirkel«, kakor je *motoviliti* »majati se pri hoji, hoditi sem in tja« tvorjeno iz *motovilo* »Haspel« in *rogoviliti* »razgrajati« iz *rogovila* »Gabelholz«, *rogovilast* »neroden«. Dalje glej *šestilo*, *šest*. M. S.

šéša (f.) »vrsta blaga« (goriš.; Štrekelj, Görz., 431), tolm. *šéša* »tanko belo platno« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce 187), tudi *šišša* »manufakturno izdelano platno« (o. c., 184).

Verjetno izposojeno iz furl. *šesse* »vrsta blaga«, npr. un *blec di tele o di sesse bláncie* (Pirona, VF, 1014). Dalje nejasno. M. F.

šeškati I, *-am* (v. impf.) »tepsti, pretepati«, tudi *šěškati* »isto«, pf. *na-šěškati*, *na-šěškati* »natepsti« (SSKJ IV, 1063), *o-šěškati* »otepsti«, k temu impf. *ošěškaváti se*, *-újem se* »biti počasen pri delu« (Pleteršnik I, 867). K pomenskemu razvoju prim. sln. *těpsti* »tolči« in k temu *otěpati se dela* »nerad delati«. Sem *šěškanje* (n.) »pretepanje«, *šěškanje* »isto«, *šěšk* (interj.) »glas pri šěškanju« (SSKJ IV, 1063); *šěška* »udarec z roko ali šibo«, »predmet, s katerim se tepe«, *šěškar* (m.), g. *-ja* »človek, ki rad tepe«, *šěškarica* (f.) »ženska, ki rada tepe«; goriš. *šiškat* »durchpeitschen« poleg »bei einem Gastmahl auf die Ueberbleibsel lauern« (Štrekelj, Görz., 491). V 18. st. *šeshkam* »mit Ruthen streichen«, *šeshkärza* »Ruthenfürftin« (Pohlin), *šefshkarza* »Ruthenfürftin« (Gutsmann), v 19. st. *šefshkati* »mit Ruthen züchtigen«, *šefshkarza* »die mit Ruthen strafft« (Jarnik, Versuchs, 214), *šefshkati* »mit der Pritfche strafen, necken«, *lúna ga šefshka* »er ift tieffinnig, ift in die Melancholie verfallen«, *šefshka* »Pritfche«, *šefshkariza* »Ruthenfürftin« (Murko I, 580).

Ker gre za prvotni pomen »tepsti, tolči«, je s tem lahko sorodno primor. *šěškíce* (f. pl.) »jabolka, podobna hruškam«, tudi *šěščíce* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 119) < *šěškica, prim. sln. *těpka* »hruška moštarica« k *těpsti*, *těpem* »tolči, udarjati«. Glagol je verjetno dem. tipa *těpkati* k *těpsti*, kar dovoljuje izvajanje iz *šěšáti →

*šeš-kāti, prez. po kontrakciji *šēškāšb. Nadalje bi bilo mogoče pritegniti tudi osamljeno sln. primor. šešetca »frnikula« (Sv. Anton; Jakomin, l. c.) < sln. *šešētica ← *šēšet ← *šeš-etāti »tolči, suvati, frcati ipd.«. Zaradi pogostih pomenskih prehodov tipa »tolči« : »šumeti« je s to le sln. besedno družino morda sorodno gl. šešec, še-chotač »šumeti, pihljati«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1430, označuje kot onomatopejskega izvora. Čeprav se pomen »smraditi« razvije iz »tolči«, kot priča sln. za-u-dārjati »oddajati neprijeten vonj«, se zdi Erjavčevo povezovanje sln. šēškati z r. šešók, g. -šká »dihur« (Erjavc, LMS 1880, 193), br. šešók »isto«, p. szeszek, kar je sorodno z lit. šeškā »dihur«, šēškas »isto«, lot. sęsks, korenko neustrezno, ker je slov. osnova *šech- lahko intenziv iz ide. *sek- »z ostrim predmetom obdelovati«, »rezati, tolči«, tj. *sek-s-. Korensko podobno Štrekelj, LMS 1894, 46, ki je brez dodatnega sln. in drugega slov. gradiva sklepal, da je sln. šēškati dem. *šēčkati k *šēkati in pri tem opozoril na sln. nasekati koga »našeškati koga«. Glej tudi šēškati II in dalje sēči II. M. F.

šēškati II, -am (v. impf.) »nepovabljen se udeležiti svatbe« in šēškati »isto«, tudi »beračiti«, šēškarišēškar (m.), g. -ja »nepovabljeni udeleženec svatbe« (SSKJ IV, 1063–4), črnovr. šišakāt, -am »prežati pri svatovščini«, šišakār »prežavec pri svatovščini«, šišakālcā »z ženitovanja v dar prinesene jedi« (Tominec, 212), polj. šēškar »obiskovalec, ki pride na poročno ali drugo zabavo z namenom, da bo dobil hrano in pijačo zastoj, in če se dobro obnaša, jo tudi dobi«, šēškālica »razdelitev preostale hrane po poročni zabavi« (Škrlep, 57), tolm. šišēkat »nepovabljen priti na očet« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 196), goriš. šišēkat »bei einem Gastmahl auf die Ueberbleibsel lauern« poleg »durchpeitschen« (Štrekelj, Görz., 491).

Erjavc, LMS 1880, 193, je sklepal o pomenskem razvoju iz sln. šēškati »tolči, tepsti« < *šēškati ← *šēškāti, *šēškašb, dem. k *šēšāti »tolči, udarjati; šumeti«, vendar se je pomen verjetno v simpleks posplošil iz prefigurane rabe glagola, kot jo izpričuje ošēškovāti se, -ūjem se (v. impf.) »biti počasen pri delu« (Pleteršnik I, 867). K temu prim. sln. pritepek »zajedalec« in pritepēnec »isto«. Dalje glej šēškati I in sin. prēža (glagolsko prežāti), škōrtati, zaplēčnik. M. F.

šēšla (f.) »korec, s katerim se zajema vino ali voda«, tudi »zajemalka, s katero se vodo iz čolna prazni« (Kras, Vipava; Erjavc, LMS 1882–1883, 254), goriš. šišla »vrsta posode za zajemanje, zajemalka« (Štrekelj, Görz., 431), šišla »vrsta zajemalke za pobiranje ostankov tropin iz soda« (Ponikve na Krasu; H. Jazbec, ustno), v Istri šēšla »lopata za žito« (Malija), šišla »isto« (Padna; oboje, Cossutta, PV, 80).

Po moderni vokalni redukciji nastalo iz *šešula, kar je znano še v slovenski Istri, npr. šešula »lopata za žito« (Gažon, Koštabona) in po disimilaciji čēšula »isto« (Trebeše; Cossutta, l. c.). Prim. hrv. čak. šēšula »lesena podolgovata zajemalka za pobiranje tropin« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1186), kar je bilo izposojeno v istr.-rum. šešule »posode« (Filipi, ILA, 504); po disimilaciji hrv. čak. tudi čēšula »zajemalka« (Ilovik; Skok II, 594). Izposojeno iz rom. (Miklošič, Frw., 57; Erjavc, l. c.), prim. trž. it. sēsola »lesena ali kovinska zajemalka za zajemanje žita, ki se je včasih uporabljala v trgovinah« (Doria, 615), furl. sēssole »vrsta zajemalke s kratkim ročajem (za zajemanje vode, vina)«, tudi siēssole

»isto« in sciēssole (Pirona, VF, 1040, 1014 971), ben. it. sēssole »vrsta majhne zajemalke, s katero se črpa voda iz čolna« (Boerio, DV, 649), prim. hrv. šēšula »korec za zajemanje vode iz čolna« (Filipi, BB, 235). To je dem. k srlat. sessa »vrsta zajemalke«, kar je bilo izposojeno tudi v n., prim. avstr. n. Sesse »lesena zajemalka za črpanje vode iz rečnih ladij«, Söss »isto«, švic. n. sasse (Grimm, DTV 16, 634). Rom. deminutiv je bil izposojen tudi v ngr. σέσολα »vrsta zajemalke«. Dalje nejasno. Battisti-Alessio, 3466, zaradi soobstajanja oblik z e in a v osnovni obliki in v dem. (prim. it. dial. sāssole »vrsta zajemalke« : frc. sasse »velik korec«, prov. sasso »vrsta sklepa o imitativnem izvoru besede. Doria, l. c., se pridružuje mnenju drugih romanistov, ki vidijo izvor rom. *sessel/*sasse v arab. saḥl in seḥl »posoda z ročajem«, v katerem naj bi se ohranjalo lat. situla »vedro; žara«. M. F.

šēšmer (m.), g. -ja »suhovjeveje« (bkr.).

Izhajati bi bilo mogoče iz *sušmār'b z bkr. umikom novega akuta tipa komār > kōmar (Logar, DJR, 84) na reducirani u > ę kot npr. v *sušim'b > šę:šim »sušim« (isti, o. c., 81). Enako je hrv. šušmār »listnato vejevje« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407). Izhodno *sušmār'b »tisto, za kar je značilna suhost« je tako kot sin. *sušmārb = sln. sušmād (f.) »suhljad«, šušmād »isto« tvorjeno iz deverbativa *sušmārb (m.) »suhota, kar je suho« = lit. sausimas »isto« (Kurschat, 2136) k prez. *sąys-je/o- »sušiti«, prim. gr. οὔω »isto«. Z enako funkcijo suf. *-ar'b prim. sln. slīnar (m.) »polž« < *tisti, za katerega je značilna slina«. Glej tudi sušmād in dalje sūh. M. F.

šētati, -am (v. impf.) »okoli vohljati, iskati, brskati« = šētati (Janežič¹ II, 428) = rož. kor. šētata, -am »segati komu v žep; brskati« (Šašel, RNB, 118), kar je prek »brskati« pomensko specializirano iz »sem in tja hoditi, vohljati«.

Gotovo sorodno z jslov. intranz. v. *šētāti, *šētāšb/*šēt'ēšb »sprehajati se«, sln. šētati (se), -am (se), šēčem (se) »isto«, hrv., sb. šētati (se), šētām (se), šēčem (se), hrv. čak. šētāt (se), šētōn (se), mak. šeta (se), šetne, blg. šētām, kar je bilo izposojeno v madž. sēta »sprehoda«, sētal »sprehajati se« (Machek², 603). Jslov. v. je tako kot kašub. śatac śą, śoçe śą/śōtā śą »sukati se; obovatljati se« (Boryś, LK, 191 s.) ob r. śatātś »majati«, śatātśsja »opotekati se, pohajkovati«, str. śatatisja »bloditi«, ukr. śatātśsja »sem in tja tekati, potikati se«, stč. śatāti »majati, opotekati« verjetno iter. tipa *tēkātī in dopušča rekonstrukcijo psl. v. *šēstī, *šētēšb, od koder je adj. *šētēks v r. śatōk »majav«, d. obl. śātkyj, br. śātīki »majav, neustanovitno, nezanesljiv«, zaradi pomenske prekrivnosti s *šēm-eta-ti in sorodnim, kar dopušča rekonstrukcijo psl. glagola premikanja *šę-ti, *šēmēšb, Furlan, Etimologija 2003–2005, v tisku, izhaja iz podedovanega para *suem-té- : *süēm-e- s korenem *süēm- »premikati se«, stvn. swimman »plavati« < *po vodi se premikati«, z enakim formalnim razmerjem kot *plek'-te- : *plek'-e- v lat. plectere »plesti«, stvn. flectan »isto« ob gr. πλέκω. Glej tudi šētati se z drugačnimi razlagami in dalje tudi šemetati, šamljāti I. M. F.

šētati se -am se in -čem se (v. impf.) »sprehajati se« (pkm., dol.), tudi šetovāti, -ūjem (impf.) »hiteti, spešiti; prošēt, -ēta »sprehod« (bkr.) in prešet, -ēta »isto«; v 16. st. šhetati »ambulo«, šhetuvati »feltino« (Megiser).

Prim. stcls. *šetati se* »fremere«, sbh. *šetati, šētām, šēčēm*, blg. *šetam*, r. *šatātšja* »majati se«, ukr. *šatátysja* »isto«, str. *šatati šja* »bloditi«, stč. *šatati* »opotekati se, majati se« brez nazala; madž. *šetal* »sprehajati se«. Verjetno stara ekspresivna tvorba; največkrat primerjajo s *ks- got. *sinþs* »tek«, stvn. *sinnan* »potovati, stremeti« (Zupitza, BB XXV, 94; Vasmer III, 370). Drugače Machek, Slavia XII, 217, ki sponira nazalizirano *sket- (*kset-) kakor v lit. *skásti* »skočiti«. Glej tudi *šantāti, šētati*.

šetice (f. pl.) »Büschelkrankheit bei den Bienen; Hörnerkrankheit bei den Bienen« (Cigale, Wb., 297, 791, po Vodnikovem rkp. gradivu).

Pri Pleteršniku II, 620, ustrezno normirano v *šetice* »isto«, kar je pl. k *šetica* »krtača«. Za to bolezen je značilno, da se na glavi čebel pojavijo čopasti izrastki, podobni krtačam, šetkam. Dalje glej *ščēt*. M. F.

šetovati se, -ujem se (v. impf.) »abstinere«, izpričano v dol. *šetvati se, -ujem se*, npr. *šetvati se jedi in pijače* (Štrekelj, JA XXVII, 42).

Izvirno sln. *ščētovati se je denom. iz *ščeta < *tš-četa (= sbh. *šētā*) »škoda«. Štrekelj, l. c., opozarja, da pomenski razvoj »škoditi si« > »vzdržati se (hrane in pijače)« izkazuje predkrščansko naziranje. Dalje glej *ščētiti*. M. S.

šev (m.), g. *švā* »sutura«. Izpričano v 16. st. pri Trubarju in Dalmatinu in kasneje v 18. st. pri Kastelec-Vorenecu: *shuštarški fheu, ali fhivanie* »sutura«, *pres fhvā, kar nei fhivanu* »inconsutilis«. Tudi *šev, g. ševa* »isto«, *po ševu* »po šivu« (jvzh. štaj).

Prim. csl. *švъ* »sutura«, hrv., sb. *šāv, g. švā* »isto«, hrv. čak. *šov, g. šava*, tudi *šova* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1205), *švō* »šivanje« (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 65), mak. *šev, blg. šev, r. šov, g. švā, str. švъs, ukr. ševstvo* »čevljarstvo«, br. *šev, -a* »sutura«, p. *szew* »isto«, č., slš. *šev, gl. šow, -a, dl. šaw, -a*.

Psl. *s'švъ (m.), g. *s'švā »sutura«, dial. *s'švō (n.) »isto« je sorodno in razen v spolu enako lot. *šuva, šuve* »sutura« oz. enako lit. *-siuvas* v *āpsiuvas* »obšitek pri obleki«, *peřsiuvas* »isto« (Trautmann, BSW, 261; Vasmer III, 418; Mühlenbach-Endzelin IV, 108). Balto-slov. *sjuvās »sutura« iz poznoide. *sjuuō-s »zašit« za *sjuō- iz praide. *sjuH_{1/3}-ō- je verbalni adjektiv tipa *pik'-ō-s, *skrbh-ō-s prez. *sjuH_{1/3}-ē- »šivati«, ki se ohranja v lit. *siuvū* »isto« in lat. *suō, -ere*, posredno pa v ptc. pret. pas. *s'švъnъ v stcls. *švъnъ, hrv. sa-švъn* (Žumberak; citirano po Skoku III, 396). Iz atematske predloge je verbalni adj. *sjuH_{1/3}-tō- »zašit« = lit. *siūtas*, psl. *s'itъ, sti. *syūtā*-. Glej tudi *švec, škinja, švēlja I, švēha* in dalje *šiti*. M. F.

ševa (f.) »poševna stran, smer«; zveza *po ševi* »poševno, počez« (jvzh. štaj.) je sklopljena v *pošēvi* (adv.) »isto«, po redukciji *pošēv*; tudi *opošēv* (adv.) »počez« (Caf), *všēv* »isto« (polj.) < sln. *v šēvi, navšēv »isto« (polj.); adj. *šēvski, f. -a* »poševen«, obir. kor. *šē:wsq* (adv.) »počez« (Karničar, Obir, 241) je reducirano iz adv. *šēvsko*, ki je izpričan v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 131: *šhevfko*; adj. *pošēven, f. -vna, všēven, f. -vna*. Gotovo sorodno je *ševica* (f.) »poševna stran, smer«, reducirano *švica* »isto«. Sem verjetno sln. tpn. *ševnica* severno od Trebnjega na Dolenjskem, l. 1388 in *der Schewnicz*, l. 1476 *Schenicz* (M. Kos, Gradivo HTS II, 614), tam tudi *Mala ševnica* in *Velika ševnica*, prim. sb. hdnr. *ševica* (Bezljaj, SVI II, 250).

Prim. sb. *pōševica* »ukrivljena palica« (Srem; Vuk), *ševati, šēvām* (v. impf.) »žogo v stran usmerjati, v nepravo smer«, tudi »majati se«, adj. *šēvast* »šepav« (Rečnik MS VI, 938), prek motivacije »pohabljen« preneseno na duhovno sfero hrv. čak. *šēvast* »nor« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1187), v Timoku *ševa* (3. os. sg.) »sklanjati se«, pf. *šēvne* (Dinič, SDZb. XXXIV, 1988, 313), hrv. *ševa* »vzdevek ženski, ki šepa« (srednja Dalmacija; ARJ XVII, 572), stp. *poszewy* »položen, nagnjen«, adv. *poszewo* »položno, nagnjeno« (Sl. stp. IV, 780). Sln. *ševa* in *ševica* (> *švica*) bi bilo tudi zaradi sb. *pōševica* potrebno izhajati iz slov. *s'ševa in *s'ševica, kar v akc. razmerju ustreza paru *dēva : *dēvica ← ide. adj. *daj-ūō- »doječ« in je zato gotovo rezultat psl. besedotvorja. Zato je povezovanje te slov. besedne družine s psl. adj. *s'šujb »poševen; levi« (Miklošič, Lex. pal., 1138; drugače isti, SEW, 339; Bezljaj, SVI II, 250) bolj verjetno, kot pa da bi bila to izposojenka iz n. dial. *daz scheve* »kar je postrani«, *diu scheve* »poševnost«, adv. *scheve* »pošev« (Janko, ČMF XVI, 1930, 106 s.), kar je sorodno z zgnvn. *scheifr* »poševen«, ags. *scāf* »isto«, stnord. *skeifr* < germ. *skaiifa- in dalje z lat. *scævus* »levi«, gr. σκαίος »isto« (Kluge¹⁷, 647; Pokorny, 922).

S psl. *s'šujb je gotovo sorodno r. *šulbgá* (f.) »levica« in ukr. *šulbgá* »isto« (Vasmer² IV, 421) ter hrv. *švāga* »levica« (Žumberak; Skok III, 421). Hrv. oblika je po vzorcu sln. *posčāga* (f.) »vrsta rjave žabe« ← *po-sčāiti »škropiti, brizgati, scati« lahko iz v. osnove *s'švā-. Vzglasni *s'- je v psl. deverbalnem adj. *s'šujb < ide. *seu-īō- pogojen fonetično, pri glag. osnovi *s'švā- namesto pričakovane *švā- pa je tako kot v psl. *r'bvāti »rjoveti« : *r'ū-ti, *pl'bvāti »pljuvati« : *pl'u-ti ... analoško po inf. *s'u-ti »ukrivljati, upogibati« < ide. *seu-tēj in ga posredno potrjujeja tudi r., ukr. *šulbgá* »levica«, ki tako kot r. *šulepa* »isto« (Dal', Slovar² IV, 648) temeljita na ptc. *s'šulъ »ukrivljen«. Ker se je jotirano vzglasje pri psl. *r'ū-ti »rjoveti« preneslo v aor. osnovo *r'bvā-, pa tudi splošnoslov. prez. *r'evēšb in tako zamenjalo fonetično pričakovano *rovēšb < ide. *r'vuelo- (o tem glej pod *rjūti* v ESSJ III, 186), bi bilo isti pojav mogoče predpostaviti tudi pri prez. osnovi inf. *s'u-ti »ukrivljati, upogibati, majati«, tj. analoško prez. osnovo *s'evēšb namesto *sovēšb < ide. *s'vuelo-.

Po taki interpretaciji je izhodišče besedne družine sln. *ševa* psl. prez. *s'evēšb, pri čemer je *ševa* tako kot hrv. *ševa* »vzdevek šepavi ženski« < *šjēva potrebno izvajati iz psl. *s'ševa (f.). To je s podaljšavo korenskega vokalizma tipa *sūcha (f.) ← adj. *sūchъ, f. *sūchā substantivizirano (o besedotvornem vzorcu Furlan, SSJLK XXXIII, 1997, 300 s.) iz adj. *s'evъ »upognjen, ukrivljen«, ki je po analogiji z v. *s'evēšb nadomestil starega *sovъ < ide. *seuo- v kimr. (*alseu* »levi«. Sln. *ševica* < *s'evica je tako kot psl. *sušica »kar ima lastnosti suhega« < ide. *sasušH-kā : adj. *sūchъ substantivizirano iz adj. *s'evъ za prvotno f. *seuH (> psl. **sovi-ca) k adj. *seuo-. Sb. v. *ševati, šēvām* »žogo v stran usmerjati, v nepravo stran; majati se« pa je iter. *s'evāiti, *s'evāješb (> *s'evāšb) k temu psl. v. *s'evēšb. Glej tudi *pošēven, šēvnica, švica, šever* in *šūj I*. M. F.

ševēder (m.), g. -dra »šveder«. Tako akc. normira Pleteršnik II, 626, pri Miklošiču, SEW, 339, s. v. *ševa* sporočeno sln. *ševeder*. Sem cgn. *ševeder*, ki je po ZSSP locirano na mariborsko območje. To je lahko sln. sekundarna tvorba, in sicer ali produkt križanja med sln. sin.

šveder in šever ali pa deverbativ iz sln. denom. v. *ševedrati ← sln. ševa »poševna stran« (tip *spakedrati* ← subst. *spāka*). Dalje glej *šveder*, *šveder*, *šever* in *ševa*. M. F.

ševeljati, -ām (v. impf.) »gomazeti, mrgoleti (po glavici)«.

Tako po Erjavcu, LMS 1882-1883, 254, poknjženo dial. *ševljāti*, -ām »isto« (Podkrnci). Pomensko najbližje je hrv., sb. *ševeljiti*, -im »sem in tja se premikati, majati se«, r. *ševeljiti*, -lji »raho se premikati, majati, stresati«, č. *ševelit* »trepetati, gibati se, valoviti«, *ševelit se* »tresti se«, slš. *ševelit* »migati« (Kálal, Sl., 673), knjiž. *ševelit* sa »nemirno sedeti, nemirno presedati se« (tako delno že Erjavec, l. c.). Izhodni v. *s'eveliti, iter. *s'eveli'āti je lahko denom. iz deverbativa *s'evēlā od v. *s'uti, *s'evēšb »upogibati, ukrivljati; premikati« (← *sovēšb), ki se ohranja tudi v nomeni actionis *s'ēverēs = sln. dial. *šēver*. Ekspres. deverbativ *s'ev-drāti se po premetu *dr* > *rd* lahko ohranja v hrv., sb. *ševrdati*, -ām »sem in tja se premikati, kolovratiti«. Tako povezuje že Skok III, 390, ki govori o onomatopoejskem korenu *šev- (ob *šel- in *šem-) in domneva tudi zvezo s sln. *švedrati*, -ām »s krivimi nogami hoditi, racati; opotekaje hoditi; čevlje obrablja tako, da postaja podplat na peti poševen«. Dalje glej *ševa*, *šever* in drugače razloženo sln. *švedrati* s. v. *šveder*. M. F.

ševanca (f.) »sušilnica pridelkov na kmetijah« (Zasavje; Malovrh, Delo, 15. VII. 1999, zapiše *ševnca*).

Izvirno *sušilnica* > *šašilnica* (Račna) je po dokončno izvršeni vokalni redukciji, poenostavitvi šš- > š- in vzh. dol. *i* > *ej* > *e* (prim. *šenčca* < *pšenica*; o tem Ramovš, Hgr. VII, 129) dalo dial. *ševanca*. K prvima dvema pojavoma prim. dol. hdrn. *šica* < *Sušica* (o tem Pintar, Lj. zvon XXXIII (1913), 661; Bezljaj, SVI II, 231 ss.). Dalje glej *süh*. M. S.

šever (m.), -a »človek s krivimi nogami«, v. *ševeriti*, -im (impf.) »šepavo hoditi« (oboje bkr.), cgn. *šever*, mor-da tudi *ševar*.

Enako je hrv. *ševeriti* »med hojo se majati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 402) in č. *šever* »poševnost, ukrivljenost« (Jungmann, Sl. IV, 453), *ševerem* (adv.) »počez, poševno«, slš. *ševerom* »isto«, ukr. *ševernogyj* »krivih nog« (Grinčenko, Sl. IV, 490). Sem tudi r. dial. *ševerjats* »obračati, sukati, vrteči; riti« (Vasmer² IV, 421). Izhodišče besedne družine je deverb. nomen actionis *s'ēverēs (m.) »upognjenost, ukrivljenost« > nomen agentis »kdor se upogiba, šepa« psl. v. *s'u-ti, *s'evēšb »ukrivljati, upogibati, majati« ide. baze *seu- »upogibati, premikati«, od koder je psl. adj. *s'újь »ukrivljen, upognjen; lev« < ide. *seu-jo-. K besedotvorju prim. sln. *pletēr* (m.) »spletanje, kar je spleteno« < *plēterēs ← v. *pletēšb »plectere«. Sln. dial. oblika kaže na regularni akc. umik tipa *ōko* < sln. *okō* < psl. *ōko, vendar izgleda vokalna kvaliteta napačno zapisana. Pričakovali bi *šēver, prim. sln. *pletēr* in bkr. *plēter*.

Ker je izhodiščni (sicer analoški) v. *s'evēšb mogoče rekonstruirati na podlagi slov. gradiva in slov. analoških vzorcev, je izvajanje iz neizpričane germ. oz. n. dial. predloge *schever k *daz schewe* »kar je postrani«, *diu schewe* »poševnost« (Janko, ČMF XVI, 1930, 106 s.) odveč. Enako meni Machek², 607, ki v vzglasnem zlogu vidi domači pref. *še- (?), v preostalem delu *s'ēverēs pa identificira č. adj. *uvirý* »obrnjen«, kar tudi zaradi

razhajanja v vokalizmu ni upravičeno. Korensko povezanost med r. *ševerjats* in *ševeljiti* »nalahno majati, premikati, stresati« ugotavlja že Vasmer² IV, 421. Dalje glej *ševa* in *šuj I* pa tudi *šveder*. M. F.

ševljāti, -ām (v. impf.) »žlabudrati«, *ševlja* (f.) »žlabudra; jezikava oseba« (oboje Goriška brda).

Z ekspresivizirajočim suf. *šl'a- tipa *šl'rb-šl'āti = lit. *burbuliūoti* tvorjeno iz slov. v. *ševēšb, ki se ohranja tudi v r. dial. *ševkats* »nerazločno govoriti« (Dal', Slovar³, IV, 1425), p. *szewrać* »govoriti« (Karłowicz, SJP VI, 615). S tem soroden je deverbativ *šev-elēs v č. *ševet* »ščebet« poleg »šelest«, ki se ohranja v denominativnih glagolih, kot sta r. *ševelit* »nejasno govoriti« (Dal', l. c.) in ukr. *ševělty* »šušteti, šumeti«. Obstoje slovo v. *ševēšb lahko na eni strani posredno potrjuje r. *šávka* »revskalo«, *šávkaty* »revskati, lajati; šepetati, govoriti brez zob«, ukr. *šávkaty* »na glas žvečiti«, br. *šávkačy* »nejasno govoriti« (Vasmer III, 364) s formalno podlago v iter. *šav-āti (tip *tēkāti) → *šav-ēka-ti, na drugi strani pa r. *hávkaty* »lajati«, *havykats* »kričati, tuliti« s formalno podlago v iter. *chavati (tip *plāvati ← *plūti, *plovēšb). Iz gradiva bi bilo mogoče sklepati na obstoj psl. verbuma dicendi *ševēšb (z inf. *šu-ti) »govoriti«, ki ga je po fonetičnem sovpadu psl. *š, *s' > splošnosl. *š delno izpodrinil analogni prez. *s'evēšb »upogibati, ukrivljati, majati« za historičnega *sovēšb, inf. *s'u-ti. Glej tudi *ševljāti*. M. F.

ševnica (f.) »riba *Alburnus lucidus*« (Erjavec, sin. *bělka*, *múharica*, *zeleníka*; pri Freyerju, Fauna, 48, je kranj. *šhévenza* »*Leuciscus phoxinus*, Ellritze«, tj. »mali klen«, sin. *frígel*, *frígeljč*).

Ukr. dial. *švija* »*Alburnus lucidus*« (Dnestr; Lindberg-Gerd, SNPR, 134) je verjetno iz *švėjā k *šiti, prim. r. *švejá* »šivilja« in ukr. *ševja*, *švájka* »Aspius bipunctatus« (Grinčenko, Sl. IV, 489) poleg *švájka* »šilo«. Hrv. *švarba*, v okolici Varaždina *švijerba*, Skok III, 425, povezuje s hrv. *švarba* »tesarska sekira, bradva«. Koštiál, Proteus X, 20, sln. *ševnica* izvaja iz *ševa* »poševna stran«, ker ima ta riba izrazito poševna usta. Dalje glej *ševa*. M. S.

šiba I (f.) »virga«, tudi »drog«, notr. »tanjše drevo« in »bukev«, dem. *šibica*, *šibka*, avgm. *šibovec*, -vca, *šibina*, dem. *šibínica*, *šibínka* »šiba, prot«, *šibíka* »palica«, kol. *šibje*, *šibínje*, *šibotínje*, adj. *šibast*, -a »v obliki šibe«, *šibnat* »poln šib« in »iz šibja narejen«, *šiben*, -bna »Ruten-«, od tod *šibnica* »mladika, poganjek«, *šibnik*, -a, *šibnjáča* »iz šibja spletena torba«; semkaj adj. *šibek*, -bka »gibek, tenek, nežen, slaboten«, tudi *šibák*, -bkā »isto«; v 16. st. *šhiba* »ferula, pertica, verber, virga«, *šhibie* »frutex« (Megiser), v 17. st. *šiba* »uerga, bachelta« (Alasia), *kakor šhiba je je tresal od straha* (Jancz Svetokriški), v 18. st. *šhiba* »Ruthe«, *šhibiza* »Rüthlein, Gerte, Spießgerte« (Gutsmann); semkaj 2 × tpn. *šibenik*, za š. v Hrastniku l. 1265–67 *Sybenich*, prim. hrv. tpn. *šibenúk*, tvorjen kakor *Trsteník* iz *třst*.

Prim. csl. *šiba* »virga«, sbh. *šib*, g. *šiba* »grmovje«, *šiba* »šiba, prot, palica, žezlo, top, puška«, č. *šiba* »prot, šiba za bičanje«, slš. *šib*, *šiba*, *šeba* »šibanje, bičanje« (Kálal, Sl., 674). Sodeč po neenotnih akcentskih indicacijah sta *šiba in *šibš postverbalna od *šibati/*šibāti »delati hitre gibe, tepsti, vihteti, švigati, metati«. Dalje glej *šibati*. M. S.

šiba II (f.) »okensko steklo, šipa« (zilj; Grafenauer, Razpr. ZDHSV I, 364).

Tako kot istopomensko č. dial. *šyba* (Kellner, Východoláská II, 305), slš. dial. *šiba* (Káral, Sl., 674), ukr. *šyba* (Grinčenko, Sl. IV, 493) in br. *šiba* (Nosovič, 709) izposojeno iz srvn. *schibe* »šipa« poleg »krogla, plošča, krog, valj« in »lončarski kolovrat«, stvn. *sciba* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 218). Dalje glej *šipa*, pa tudi *šájba*. M. F.

šibati, *šibam* (v. impf.) »bičati«, danes tudi »hiteti, drveti«, pf. *iz-, o-, pre-, za-š.*, pf. *šinití, šinem* »švigniti, narediti hiter gib, udariti«, *ošnití* »ošvrkniti, oplaziti« (Črnovr. *ašnit'* »ostro pogledati«; Tominec, 155), *prešinití* »durchzucken, durchdringen«, *ušibniti, ušinití* »ukriviti«, v 18. st. *šibati* »mit Ruthen streichen«, *šhibati, ošhibati* »ficken« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *šibati* »virgis caedere«, *prošibati se* »poganjati liste«, sbh. *šibatí, -ām* »udarjati, bičati, meriti, rasti (o mladikah iz štora)«, pf. *šinuti, -nēm* »ošiniti, udariti, vreči«, hrv. čak. *šibat se* »majati se, gugati se« (Hvar), mak. *šiba* »tolči, bičati, metati, trpati«, blg. *šibam* »bičati, tolči, udarjati (o dežju, vetru)«, r. *šibátb, šibítb* »metati, tolči«, *ušibítb* »udariti, raniti«, *ošibítbšja, -bēššja* »zmotiti se«, impf. *ošibátbšja, ukr. šybáty* »tolči, udarjati«, pf. *šibnúty, -něš.*, br. *šybačb* »metati, švigati, hitro iti«, pf. *šybnúčb, -něš, šybanúčb*, č. mor. *šibat'* »bičati, tepsti«, pf. *šibnúť*; č. *šinouti* »porivati, potiskati«, slš. *šibat'* »bičati, kliti«, *šibnúť* »švigniti«, *šínúť* »premikati«. Tematski glagol je izpričan v csl. *ošiti, ošibq* »abstinere« < *»otepati se«, po Machku², 606, tudi v stč. *ošiti lice* »oklofutati« in analogno po inf. č. *ošivati se* »otepati se«. Tvorba r. *šibenica* »vislice«, ukr. *šybenycja*, br. *šybenica*, p. *szubienica*, star. *szybienica*, č. *šibenice*, slš. *šibenica*, gl. *šihjenca*, dl. *šyhjenca* »isto« (Vasmer III, 396, domneva prvotni pomen *»mesto za šibanje, kaznovanje«, kar se ne zdi verjetno, saj so za obešanje nekaj uporabljali tanjše drevo, ga upognili, nanj privezali obojenca in nato drevo spostili, kot je mogoče sklepati iz stvn. *galga, galgo*, got. *galga*, stnord. *galgi* »vislice«; stnord. *gelgja* »drog«, lit. *žalgà* »isto«; o tem Kluge²³, 295) kaže na ptc. *šībēns (Schuster-Šewc, HEWb., 1435), ki je lahko od **šī(b)ti* (sodeč po *gēnans, *zēvans, *pisans vsekakor iz inf. osnove), manj verjetno od *šībīti. Diskrepanca v akcentskih indikacijah je verjetno razložljiva s posplošitvijo akcentuacije inf. **šī(b)ti* oz. prez. *šībēšb. Najverjetnejša pomenska rekonstrukcija se zdi *»delati hitre gibe, tepsti, vihteti, švigati, metati«. Besedna družina temelji na ide. bazi **ksyejb(h)/p-* »hiter se premikati, švigati«, prim. srperz. *šeb-* »isto«, tranz. v sti. *kšipáti* »metati, lučati«, mlav. *xšuuāēβaiūaštra-* »vihteč bič« (LIV, 333), *xšuuīβra-* »hiter, uren«, sti. *kšiprá-* »hiter« in verjetno stnord. *sveipa* »metati«, ags. *swāpan* »mahati, vihteti, pometati«, stnord. *sweifan* »mahati, vihteti« (Zupitza, BB XXV, 93; Machek, l. c., Slavia XVI, 175; Vasmer, l. c.; Pokorny, 1041 s.; Mayrhofer, EWA I, 437, 432, ki domneva onomat. izvor te ide. baze). K odpadu *ū* v slov., ki ni nujno disimilatoričen (tako LIV, l. c.), prim. *šēst*. Glej tudi *šibiti, šiba I, šibrati, ušebniti*. M. S.

šibiti, *-ím* (v. impf.) »kriviti, slabiti«, pf. *po-š., u-š., o-š.* »ukriviti«, slednje danes »oslabiti«, poleg *šibniti* (pf.), *u-š.* »ukriviti«, intranz. *šibēti, -ím* »postajati slaboten«; v 18. st. *šibim* »flectere, incurvare« (Pohlin); semkaj adj. *šibák*, f. *šibka* »slaboten« < »upogljiv«, v 16. st.

šhibak »debilis« (Megiser), 18. st. *šhibák* »flexilis«, *šhibka ali šhitka šhibá* »mollis virga« (Kastelec-Vorenc), *šhibek, šhibaft* »ran« (Gutsmann); prim. sbh. hapaks legomenon *šibak* »šibek, slaboten« (ARJ XVII, 577), pri drugih Slovanih je enaka tvorba iz *šibāti v pomenu »hiter (se) premikati«, prim. r. *šibkij*, ned. obl. *šibok, šibká, šibko* »hiter«, ukr. *šybkýj* »silen, nagel, droč«, br. *šybky* »isto«, p. *szybki* »hiter, uren, nagel, skorajšnji«, č., slš. *šibký* »hiter, uren, ročen« in kakor v sln. tudi »upogljiv, prožen«.

Prim. hrv. čak. *šibiti se* »kriviti se« (Vodice; navaja Skok III, 309). Izhajati je treba iz pomena »kriviti se, upogibati se«, zato je zelo verjetno, da gre za denom. iz *šiba »virga« (Snoj, SES, 633). Sln. akcentuacija je sekundarna, kot je to pogosto v faktitivih, prim. *slaviti*: sbh. *slāviti* < *slāviti. Manj verjetna je domneva o razvoju pomena »kriviti« < »mahati« znotraj glagola, kot je to primer pri *vihati I*. Dalje glej *šiba I, šibati, ušebniti*. M. S.

šibra I (f.) »iver«, pogosteje »kamena iver, ki se navadno uporablja za polnjenje lukenj v zidovih«, npr. *kamen na šibre razbiti* »kamen na manjše plošče razbiti«, pkm. *šibra* »skril« poleg »drobec, odrobec« (Novak, Slovar², 146); sem v. *šibrāti, -ām* (impf.) »na kamnite iveri cepiti« (dol.) poleg »s kamnitimi ploščami luknje v zidu polniti«. V 18. st. *šhibre* »attae; fhpizhaftu kamenie«, npr. *flaišštran s'mahinimi kamenzi, ali s'šhibrami* (Kastelec-Vorenc), *šhibra* »Steinbrech; fragmentum petrae« (Pohlin), *šhibra* »Schiefer«, *kammena šhibra* »Steinbrüchel«, *šhiberza* »Schiefer« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *šibra* »kos kamna, s katerim se pri zidanju podloži večjega, da bolj čvrsto leži« (Belostenec, Sulek; ARJ XVII, 581) in č. dial. *šibra* »drobno ploščato kamenje« izposojeno iz srvn. *schiver* »kamena ali lesena iver« (Striedter-Temps, DLS, 217; Machek², 607), *schiverstein* »kamenček« poleg »opeka«, nvn. *Schiefer* »na plene razcepljeno kamenje« (> slš. dial. *šifer* »skrilavec«; Káral, Sl., 674), stvn. *skivaro* (okoli l. 1000), *sciverro* »drobci kamenja«, sragl. *scivre*, agl. *shiver* »drobec, košček, trska; vrsta skrilavca«, kar je iz germ. **scifro(n)*, to pa iz ide. adj. **skip-ro-* »razcepljen« baze **skēip-* »rezati, cepiti«, prim. gr. σκίπων (m.) »palica«, lat. *scīpiō* (m.) »isto« (Grimm, DTV 15, I; Kluge²³, 720; Pfeifer, EWD², 1197).

Knjižni pomen »svinčena kroglica za polnjenje nabojev; naboj« (SSKJ IV, 1065), ki je potrjen v dialektih (Erjavec, LMS 1879, 193; Pleteršnik II, 627) tudi v *šiber* (m.), g. *-bra* »Schrotkorn« (bkr.; Pleteršnik II, 626), je po vsej verjetnosti internoslovenski, razvit iz pomena »drobec«, ki ga potrjuje pkm. *šibra* (Novak, l. c.). N. kompoz. *Schieferkügelchen*, ki se pojavlja pri sln. avtorjih, dostopni n. slovarji ne potrjujejo. Glej tudi *šibra II* in *šifeljč*. M. F.

šibra II (f.) »okensko steklo, šipa« v bovškem *ši:bra* »isto« (Ivančič, DSBG, 58), obir. kor. *ši:bra* (Karničar, Obir, 241). V 18. st. *šhibra* »Fensterfcheibe, Scheibe am Fenster«, *glashna šhibra* »Glasfcheibe« (Gutsmann).

Čprav ustrezne pomenske predloge dostopni slovarji ne potrjujejo, je to gotovo tako kot *šibra* »kamena ali lesena iver« izposojeno iz srvn. predloge, verjetno iz srvn. kompoz. *(*vēnster*)-*schiver* »okenska plošča« s *schiver*. To je tako kot sorodno srvn. *schibe* poleg »kamena in lesena iver« moralo pomeniti tudi »plošča«, iz slednjega pomena pa se je tako kot pri *šhibe* razvil tudi pomen

»šipa«. Pomen »plošča« srvn. *schiver* potrjuje sln. *šibra*, ki je v 19. st. izpričano pri Murku I, 579: *šibra* »Scheibe« poleg »Schiefer«, in Janežiču¹ II, 428: *šibra* »Scheibe« poleg »Schiefer«. Srvn. *schiver* (nvn. *Schiefer* »na plošče razcepljen kamen, skrilavec«), stvn. *skivaro* »iver« in srvn. *schibe* »šipa; krogla, plošča, krog, valj« (nvn. *Scheibe* »plošča, krog; rezina, kos; šipa itd.«), stvn. *sciba* »plošča; valj« sta iz germ. **skifrō(n)* »kar je razcepljeno« oz. iz germ. **skt̥bō* (f.) »okrogla plošča« < »iz debela narezana okrogla plošča« in tvorbi ide. verbalne baze **skeip-* »rezati, cepiti«, prim. gr. σκίπων (m.) »palica«, lat. *scīpiō* (m.) »isto« (Kluge²³, 715; Pfeifer, EWD², 1188).

V 18. st. pri Gutsmanu izpričana besedna zveza *lonzharfska šibra* »Hafnercheibe« ima *šibra* iz srvn. predloge *schiver* v pomenu »lončarska plošča«. Tudi ta zveza potrjuje sinonimijo med germ. leksemoma **skifrō(n)* in **skt̥bō*, prim. nvn. *Scheibe* »plošča« in k temu pkm. *šajba* »kolot, plošča«. Sinonimnost n. leksemov potrjuje tudi v 18. st. le pri Pohlunu izpričano *šibra* »Kniefscheibe; poples« iz sicer nepotrjenega srvn. kompoz. *knie-schiver »plošča na kolenu; pogačica« ob srvn. *knie-schibe* »kolenska pogačica«, bav. stvn. *kniu-scīpa* »isto«, stfriz. *kněskīve* (Lexer, Mhd. Wb. I, 1649; Grimm, DTV II, 1432). Glej tudi *šibra I* in sin. *šepica*. M. F.

šibrati, -an (v. impf.) »šeškati«, npr. *dobro ga je šibrati* (pkm.; Novak, Slovar², 146).

Prim. hrv. *šibrati* »tolči« (Habelić, Belostenec, Volttigi; ARJ XVII, 561), gradišč. hrv. *šibrati*, -am »s palico tolči, šeškati«, *šibra* »palica« (Tornow, BD, 330), hrv. *šibrad* (f.) »šibje« (ARJ XVII, 581). Izhajati je mogoče iz v. *šibrati, kar je lahko ekspresivni deverbativ k *šibati »tolči, udarjati«. K besedotvorju prim. *čes-rāti k *česāti (Sławski, SP I, 54). Dalje glej *šibati*. M. F.

šica (f.) »jetika; posušeno drevo« = *ši:ca* (bovško; Ivančič, DSBG, 58).

Iz *sāšica, kar je po moderni vokalni redukciji nastalo iz sln. *sušica* »jetika«, a tudi »posušeno drevo«. Dalje glej *sūh*. M. F.

šicati, -am (v. impf.) »streljati, ciljati, meriti«, tolm. *pirhe š.* »s kovanci ciljati v pirhe« (Dolnina Tolminke in Zadlašce, 184), pkm. *šicati*, -an »streljati, meriti«, *šicar* »(dober) strelec« (Novak, Slovar², 146), polj. *šicat* »natančno ciljati, meriti, streljati« (Škrlep, 57), *ši:c* »dober strelec« (bovško; Ivančič, DSBG, 58).

Prim. hrv. *šicati*, -am »ciljati, meriti« (Lika), hrv., sb. *šiča* »vrsta puške«, *šičar* »strelec« (vse ARJ XVII, 581). Mlado izposojeno iz n. *Schütz*, *Schütze* »strelec«, prvotno »metalec kopja«, srvn. *schütze* »isto«, stvn. *scuzzo* iz zah. germ. nomena agentis *skut-jon k n. *schießen* »streljati«, srvn. *schiezen* »metati, lučati, porivati, streljati«, stvn. *skiozan* »streljati, lučati, hitro premikati«, ags. *sciotan*, agl. *to shoot* iz germ. **skewt-a-* »metati, lučati«, kar je sorodno s sti. *cōdati* »gnati, priganjati«, stsl. *iskydati* »eiicere, evacuare« (Kluge²³, 746, 720; Pfeifer, EWD², 1252), sln. *kidati* »metati, čistiti«. Glej tudi *rōpšic* in *šiš-ka IV*. M. F.

šiček (m.) »mlad prašiček« (Likovič, 155).

Z aferezo nastalo iz *prašiček*, kar je dem. k sln. *prašič*, g. *prašiča* < sln. *praščič*, g. *praščiča* < *porsčič-t'b. Dalje glej *prāšič*. M. F.

šidro (n.) »sidro«, izpričano v 18. st. *fhidro* »Anker«, shelesna mazhka za ladje, *šhidrati* »ankern« (Guts-

mann), pri Murku I, 580: *fhidro* »Anker«, in Janežiču¹ II, 428: *šidro* »Anker«.

Ker je sln. *šidro* izposojeno iz hrv. *šidro*, to pa je kakor mak. *šidro* preko dalm. rom. posredovanja izposojeno iz sgr. σίδερο(v) »železo« (Skok III, 229), sln. oblika z vzglasnim š- kaže na posredovanje iz rom. dialekta s š- < s-. Glej tudi *šidro*. M. F.

šifeljc (m.), g. -a »tenak krožec, ploščica«, npr. *repo s krhljalnikom na šifeljce skrhajo, na šifeljce zrezati* (Pintar, LMS 1895, 43).

Pintarjeva predstavitev kaže na kulinarčni termin, ki je bil tako kot č. *šifla* »kos; medenjaki v obliki štiri-kotnika« in zastar. slš. *šifllk* »na majhne kvadratke ali rombe razrezano testo« poleg dial. »medenjaki« (Slovník slovenského jazyka IV, 406), gemer. slš. *šifliki* (m. pl.) »jušne testenine« (Orlovský, Gemer., 330) ter madž. *šifli* »na kvadratke narezane jušne testenine« poleg »majhen štirioglati medenjaki« izposojen iz bav. avstr. *schiffel* »majhen medenjaki v obliki kocke« (Machek², 607; EWU, 1325, brez slov. gradiva), *schiffel* »štirioglati (okoli 2,5 cm²) lecti ali medenjaki« (Grimm, DTV 15, 86). V tvorbah se verjetno ohranja srvn. dem. *schibel(in)* k *schibe* »kos, rezina« (Striedter-Temps, DLS, 217) in ne dem. k *Schiff* »ladja«, kot se navaja v EWU, l. c. Iz nvn. besedotvorne variante *Schiefer* v pomenu »medenjaki, lect«, kar se je lahko tako kot pri *Schiff(e)lein* razvilo iz prvotnega pomena »kos, rezina«, je bilo izposojeno pkm. *šifrica* »lect, medeno pecivo« (Novak, Slovar², 146). To V. Novak pri Novak, l. c., fonetično neprepričljivo izvaja iz bav. n. *Schiff(e)lein* »majhni kvadratni lecti s približno 2,5 cm dolgimi stranicami« oz. *Schiftel* »tanek štirioglat košček« poleg »majhen lect« (Schmeller, BWb. 2/1, 385; Grimm, DTV 15, 86, 104). Vendar glej tudi *šif-rica* in dalje *šibra I*. M. F.

šifrica (f.) »lect, medeno pecivo« (pkm.; Novak, Slovar², 146).

Prevzeto iz avstr. n. *Schifferl* (navaja Grimm, Wb. IX, 86), kar je dem. od *Schiff* »ladja«, pri čemer je bav. n. dem. sufiks *-lein* zamenjan s sln. *-ica*. Grimm, l. c., navaja avstr. n. *Schiff(ell)* »majhno medeno pecivo s ploščino pribl. 2,5 cm²«, medtem ko variantni dem. *Schifferl* pozna le v pomenu »glinena ali porcelanasta skodelica za pitje za zelo majhne otroke«. Glej tudi *šif-feljc*. M. S.

šiftar (m.), g. -ja »izdelovalec pušk«. Izpričano v 18. st. pri Gutsmanu: *šiftar* »Büchfen[sch]after, puklen oblefar, oblefenik«. K temu cgn. *šiftar*, *šifter*.

Prevzeto iz dial. refleksa za nvn. *Schäftler* »izdelovalec ročajev«, kar je nomen agentis k v. *schäften* »ročaje izdelovati« < subst. *Schaft* »držalo, kopjišče, ratišče«, srvn. *schaft* »isto«, *sceften*, *schiften* »ročaje izdelovati«. Semkaj tudi pkm. *šift* »puškino kopito« (Novak, Slovar, 106), ki kaže, da more biti prevzeto iz istega dial. okolja, in sicer iz neizpričanega deverbativa k omenjenemu v. *schäften*. Pomen sln. *šiftar* kaže na pogosti razvoj pars pro toto, tj. »puškino kopito« → »puška«. M. F.

šija I (f.) »tilnik, zatilje« (bkr., Kobarid, Cigale, Janežič, Miklošič), »trda koža na zadnjem delu volovskega vrata« (bkr., Miklošič), »vrat« (poh., rez., Jarnik, Cigale, Janežič) in »obok pred pečjo v kuhinji, kjer kadijo meso« (Miklošič), v slednjem pomenu tudi pl. *šije* (dol.), kar je izpričano še v pomenu »stopnišče« (Janežič), dial. rez. *šija* »vrat« (Steenwijk, SDR, 315); adj. *šijen*, d. obl.

šjini »Nacken-«, *šjivav*, -a »ki ima trdo kožo na zatilju (o volu)«; semkaj morda *šjiják*, -a »revma (na vratu (?))« (Branik), *šjijávka* »neka riba v Doberdobskem jezeru« (Erjavec); pogosto v orn., led. i. *Šija*, hdrn. *Šiják*, prim. tudi posestvo *Šija* pri Breznici, ki se l. 1291 omenja kot *auf dem Sie, quod vulgo dicitur Hals* (Badjura, Ljud. geogr., 105; Bezljaj, SVI II, 241).

Prim. stesl. *šija* »iugulum, collum«, sbh. *šjija* »vrat«, mak. *šija*, blg. *šija*, r. *šėja*, str. *šija*, *šbja*, ukr. *šyja*, br. *šyja*, p. *szyja* »isto«, č. *šije* »tilnik, greben«, slš. *šija* »tilnik, zemeljska ožina, ki spaja polotok s celino«, gl. *šija* »vrat«, dl. *šyja* »isto«. Psl. **s'ija* ali *šija. Nejasno. Miklošič, 339, primerja sbh. *ošijati* »obračati, vrteti«, v kar dvomi Skok III, 391, ki dopušča možnost, da je *ošijati* v zvezi s hrv. čak. *šijāt* »nazaj veslati« < ben. it. *siār* »nazaj veslati, ustaviti čoln z veslanjem nazaj«. Vasmer III, 396, domneva prvotni pomen »ovratnik«, izvaja iz **s'iti* »šivati« in pomensko primerja č. *vaz* »tilnik« k *vázati* »vezati«. Izvajanje formalno ustreza, le pomensko je bolj kot iz »ovratnik« izhajati iz pomena »vez (med glavo in trupom)«. Drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1436, ki izhaja iz ide. **sk'(e)j-* »rezati, ločevati« in primerja predvsem lit. *šeivà*, *šaivà* »cev, cevka, tulec«, vendar to akcentsko ne ustreza. Dvomljivo tudi Brückner, 560, ki primerja lit. *skujà* »iglica (na drevesih)«, psl. *šišbka »šiška«, in Machek², 607 s., ki primerja lit. *vylė* in n. *Schwiele* »žulj« ter domneva substratno poreklo. Glej tudi *šijnjek* in dalje *šiti*. M. S.

šija II (f.) »obok pred pečjo v kuhinji, kjer kadijo meso« (Pleteršnik II, 627, po Miklošiču), pl. *šije* »isto« (dol.). Zabeleženo tudi pri Cigaletu, Wb., I234, kot *šija* »pri peči obok za izhajanje dima«.

Pomensko najbližje je ukr. *šyja* »del peči z odvodom za dim« (Grinčenko, Sl. IV, 497). Gotovo metaforični razvoj iz slov. *šija »vrat« < psl. **s'ija* »vez; vrat, tilnik«. Neustrezno o dol. *šije* Perpar, DN, 30, ki brez utemeljitve šentpavelsko besedo uvršča med izposojenke v slovenščini. Dalje glej *šija I*. M. F.

šija III (f.) »poševna stran« v *zid je na šijo zidan* »z. je zidan postrani«.

Miklošič, 344, to zvezo navaja brez omembe dial. lokacije in jo povezuje z adj. *šij* »levi« < psl. **s'ujb* »isto«. Razlaga implicira, da se je pomen »levi« pri tem psl. adj. verjetno prek »slab« razvil iz »upognjen, ukrivljen«, prim. psl. adj. *krivъ »upognjen« in k temu sln. *kriva roka* »levica«. Ijevski refleks za prvotni ujevski vokal pa bi bil lahko v *šija* poknjizen iz dial. refleksa *yü* < sln. *ü* (o tem Rigler, SR XI, 1959, 206–18) iz prvotnega sln. *šuja. To je nastalo ali po ničti substantivizaciji iz ustrezne oblike adjektivna f. **s'ujā*, lahko pa tudi po substantivizaciji s podaljšavo tipa *sūcha (f.) ← adj. *sūchъ (o slednjem vzorcu Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 16) iz psl. *šuja (f.) »kar je upognjeno, je slabo, je na levi« = r. hdrn. *šuja*, p. *szuja* »podlež, ničvrednež, slepar« ← adj. **s'ujb* »upognjen, slab, levi«. Dalje glej *šij I*. M. F.

šiják (m.), g. -a »revma« (Branik; Erjavec, LMS 1880, 193). Erjavec, l. c., je izvajal iz sln. *šija* »tilnik, vrat«, kar sprejema Pleteršnik II, 627. Verjetno le ljudskoetimološko prenarajeno iz sln., sicer neevidentiranega *šijatika »išjas«, kar je bilo tako kot hrv. čak. *šijatika* »išjas« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1187) izposojeno iz it. *sciatica* »išjas«; it. substantiv je iz adj. *sciatico*, kar se je

razvil iz pozno lat. *sciaticus* za starejše *ischiadicus* iz gr. adj. ἰσχιαδικός k ἰσχιάς (f.), -αδός »bolečina v kolku«, tvorjenke iz ἰσχίον (n.) »kolčni sklep, kolk« (Battisti-Alessio, 3397; Frisk I, 741). M. F.

šikan (adj.), f. -a »hiter, nagel« v obir. kor. *šiqan* (Karničar, Obir, 241) in rož. kor. *šiqan* »hiter« poleg »čeden« (slednji pomen k *šiqata se* »spodobiti se, pristajati«, *zəšiqata se* (pf.) »preplašiti se (o konju, da začne dirjati)« (Šašel, RNB, 119).

Pomensko enako je hrv. čak. *šikāt*, *šikon* »hiteti, drveti«, *šikoj!* »Hiti!« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 678), *ošikati* »kam nenadoma oditi« (ARJ IX, 320), *došikati* »priti« (ARJ II, 702), sem interjekcija za odganjanje prašičev *šik*, *šike* in k temu *šiknuti* »prašiču reči šik« (ARJ XVII 585, 586), mak. *šikne* »odgnati (npr. kokoši)«, r. dial. *šikatъ* »z izgovarjanjem šī ali šiš odganjati ptice, kokoši« (Dal', Slovar² IV, 632). Izhodno *šikāti je tako kot *šikāti »udarjati, tolči; brizgati« pomenski razvoj psl. *svikāti, ki ga potrjujejo sln. *ošvikati* »s palico tolči« (Pleteršnik), *ošvika* »dolga in tenka šiba« (Volče pri Tolminu; Erjavec, LMS 1882-1883, 221), primor. *šviknat* »udariti z upogibajočo se šibo« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), hrv. *šviknuti*, *šviknem* »udariti s stvarjo, ki jo imamo v roki«, *švik* (m.) »udarec z bičem« (ARJ XVII, 919), *šviknut* »udariti« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 373), gradišč. hrv. *švikati*, -am »na roko mlatiti (o žitu)« (Tornow, BD, 340), p. dial. *šwikač* »skakati« (Karłowicz, SGP V, 369) < **šhitro se premikati*, č. dial. *švikat'* »šibati, švrkati«, tudi *švicat*, *švicnót* »isto« (citirano po Machku², 632), gl. *šwikač* »bičati, udarjati, tolči, kaznovati«, dl. *šwikaš* »udarjati s palico, da se sliši«.

Psl. *svikāti je sinonimno s psl. **svīg(ati)*, sln. *švigati*. Po Schuster-Šewcu, HEWb., 1486, je *svikati le onomatopejska varianta k izvornemu **svīg(ati)*. Machek², l. c., in Skok III, 426, razmerja *svikati : **svīg(ati)* ne razlagata. Morda gre za psl. dialektično morfonomensko zamenjavo -ga- s pogostim deverbativnim suf. -ka-. K delabializaciji prim. sln. *šėpati* »majavo, neravno hoditi« iz *šėpāti* »šėpati« < *svėpāti, *svėpāšъ, prim. sln. *šėpati*, -am, *svėpljem* »šėpati, majati«, slov. *šība < *svība. K pomenskemu razvoju »hiteti, drveti« ← »tolči, udarjati« prim. sln. zvezo *kam jo mahaš* »kam hitiš« k *māhati* »tolči«. Dalje glej *šikniti* in tudi *šlikati*. M. F.

šikara (f.) »goščava, grmovje« (Caf, Erjavec, notr.), v Kostelu *šikara* »težko dostopen, navadno strm prostor v gozdu ali na pašniku« (Gregorič, Gradivo); semkaj bkr. pokr. ime *šikare* (f. pl.). Od tega ni mogoče ločiti bkr. *šákora* »gost gozd« (Bezljaj, SR XII, 128), kar je morda prek *šákara nastalo po vokalni harmoniji.

Prim. hrv. *šikara*, *šikara* »grmovje, goščava«. Nejasno, Skok III, 390, domneva varianto **šik-* poleg *šiba, o čemer glej tudi *šipraka*. K sufiksu prim. sln. *pustāra* »divjina, puščava«, *močvāra* »močvirje«, sbh. *gūstara*, sln. pkm. *goščera* »goščava«. Ni izključeno, da bi bilo treba to besedno družino navezati na domnevno onomat. *ši v *šikāti (poleg *sykāti) > sbh. *šikati* »zibati, uspavati z zibanjem«, *došikati* »priti«, sln. *šikniti*, *šiknem* »s šibo ali bičem udariti«, *šikec*, -kca »udarec s šibo ali bičem«, mak. *šika* »brizgati«, r. *šikatъ* »sikati« (Erjavec, LMS 1882–83, 254). K semantični motivaciji prim. *šūma*. Z drugim suf. je iz tega korena morda pkm. pokr. ime *Šiklava* in štaj. tpn. *Šikóle* (f. pl.), l. 1374 *Syco-*

lach, 1441 *dorf Syckhawlou*, 1493 *Sycolach*. Glej tudi *šákora*. M. S.

šikati se, *-am se* (v. impf.) »spodobiti se«, pogovorno in znano v dial., npr. rož. kor. *šiqatə se, -am se* »spodobiti se, pristajati (o obleki)«, npr. *hvant se jomə šiqə, šiqan* (adj.) »čeden« (Šašel, RNB, 119), pkm. *šikati se* »isto« (Novak, Slovar², 146). V 18. st. *se ... ne fhika* »es schick, reimet lich nicht, fe ne spodobi, fe ne raima«, *fhikan* »fchicklich, perkladen, rozhen«, *dobru fe ... fhikati* »wohlanftehen, dobruftati, dobru fe raimati« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *šikati se* »spodobiti se« (ARJ XVII, 586), v Ozlju *šikati se* »ustrezati, biti po godu, všeč« (Težak, HDZb V, 1981, 403), gradišč. hrv. *šikati se* »spodobiti se, pristojati (o obleki)« (Tornow, BD, 330) prevzeto iz n. *sich schicken* »spodobiti se, primerno biti«, kar je tako kot sorodno n. *schicken* »poslati« pomensko specializirano iz srvn. *schicken* »pripravljati, urejati« (Kluge²³, 719). Samo knjž. sln. *šik* (m.) »čednost, urejenost«, tudi adj. indekl. »čeden, urejen, eleganten« (SSKJ IV, 1066) je kasneje kot *šikati se* izposojeno iz n. *Schick*, tudi *Chik* »modna eleganca«, *schick* »modno eleganten«. To pa je iz frc. *chic* »modno eleganten«, *chic* »eleganca« poleg »poklicna sposobnost, spretnost« > n. *Schick* »spretnost, talent« (Pfeifer, EWD², 1195 s.). Iz frc. je tudi it. *scicche* (adj.) »modno eleganten; eleganca, luksus« (Batisti-Alessio, 3398). M. F.

šikniti, *šiknem* (v. pf.) »švigniti (o curku)« poleg »šibo ali bičem udariti«, bkr. *našikniti* »udariti« (Šašel, Bisernice I, 276); sem *šikec* (m.), g. *-kca* »udarec z bičem ali palico« in kostelsko *put me je pōšikno* »pot me je obil« (Gregorič, Gradivo).

Prim. hrv. *šikac*, g. *-kca* »udarec, tepež« (Vitezović, Belosteneč), *šikač* »virgator« (Belosteneč), *šikati*, *šikam* »tepsti, tolči« (Vitezović, Kavanjin), *šiknuti*, *šiknem* »brizgniti (o krvi)« poleg »zazibati«, mak. *šika* »brizgati«. Verjetno po delabializaciji tipa sln. *šepati* »majavo, neravno hoditi« iz *švépati* »šepati« < *svēpāti, *svēpāšb, prim. sln. *svēpati*, *-am, svēpljem* »šepati, majati«, nastalo iz *svikati, ki ga potrjujejo sln. *ošvikati* »s palico tolči« (Pleteršnik), primor. *šviknat* »udariti z upogibajočo se šibo« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), hrv. *šviknuti*, *šviknem* »udariti s stvarjo, ki jo imamo v roki« (ARJ XVII, 919), *šviknut* »udariti« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 373), gradišč. hrv. *švikati*, *-am* »na roko mlatiti (o žitu)« (Tornow, BD, 340), p. dial. *šwikač* »skakati« (Karlłowicz, SGP V, 369) < **hitro se premikati*, č. dial. *švikat'* »šibati, švrkati«, tudi *švicat*, *švicnót* »isto« (citirano po Machku², 632), slš. gemer. *švickat'*, *-ám* »tolči, tepsti, udarjati« (Orlovský, Gemer., 345), gl. *šwikač* »bičati, udarjati, tolči, kaznovati«, dl. *šwikaš* »udarjati s palico, da se sliši«. Dalje glej *šikan*, *šikara* pa tudi *šlikati* in *švigati*. M. F.

šilbok (m.), g. *-a* »stražar« v zvezi *Kdor rabi ponoči pomoč ali kaj takega, bije po vratih tako dolgo, da ga sliši in pride šilbok* (iz gradiva za SSKJ z oznako, da je beseda iz n. *Schildwache*).

Prim. hrv. *šilbök*, g. *šilbōka* »stražar, vojak na straži«, tudi *šiljbot* »isto« (Lika), denom. v. *šiljbōčiti*, *šiljbōčim* »stražiti« in *šiljbōtati*, *šiljbōtam* »isto« (Lika; vse ARJ XVII, 592, z oznako o izvoru iz n. *Schildwache*), čak. *šiljbotat* »stražiti; sem in tja hoditi« (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 63). Zaradi *b* in *o* po

13. st. kot **šil'tbog* (po izgubi zvena v izglasju **šil'tbok*) izposojeno iz srvn. bav. kompoz. *schilt-wōche »straža«, srvn. *schiltwache* »isto« iz *schilt* »ščit« in *wache* »straža«, torej »straža v popolni opravi, tj. s ščitom«; sem nomen agentis *schiltwacher* »stražar« in *schiltwachen* »na straži biti« (Lexer, Mhd. Wb. II, 741). Z enako substitucijo *g* za nvn., srvn. *ch* je še sln. *švagiti* »slabiti« iz nvn., srvn. *schwach*. Mlajše izposojeno je sln. *šildvah* »straža« v nar. pesmi *Oh, zdaj pa moram v šildvah stati na ti zemlji ogrski*, kar je v Besedišče², 826, namesto kot akz. sg. napačno interpretirano kot kot lok. pl. f. in zato normirano kot *šildve* (f.), g. *-dev*. M. F.

šilhati, *-am* (v. impf.) »skiliti«. Glej pod starejšo n. izposojenko *škiltja*. M. F.

šiljman (m.), g. *-a* »Bufo vulgaris« (Pleteršnik II, 627, po Cigaletu, Wb., 906, ki besedo označuje kot kraško). Pred tem je bila beseda zabeležena pri Freyerju, Fauna, 44, v zvezi *šilman króta* in Janežiču¹, I, 428: *šilman* »Kröte«.

Ker je v slovenščini izposojenka **šil'tkrōt(a)* »želva« iz srvn. *schiltkrote* »želva«, nvn. *Schildkroft* (n.) »isto«, *Schildkröte*, južnotirolsko *schilchkrot* (Grimm, DTV 15, 135) začela označevati tudi krastačo/kroto, kot ponazarjajo *šil'tkrōta* »krota« (Ribnica na Pohorju; SLA) ob *šil'krōta* »isto« (Črna pri Kamniku; SLA), *šil'krūta* (Planinska vas), *šil'kruōta* (Ig; SLA), je možno, da je *šiljman* hipokoristična tvorba tipa atpn. *Radman* za *Radomir* iz prvotnega sln. **šil'krōt(a)* »želva« → »krota«. Dalje glej *šenkruót*. M. F.

šilo (n.), g. *-a* »subula«, metaforično »drevesna iglica«, pkm. *šilo* »subula« (Novak, Slovar², 147), rez. *šilu* »isto« poleg »kačji pastir« (Steenwijk, SDR, 315), črnovr. *šit* »isto« (Tominec, 212), adj. *šilast*, f. *-a* »ki je tako kot šilo, koničast«, *šilat*, f. *-a* »isto«, dem. *šilce* (n.) poleg »majhno šilo« označuje tudi staro prostorninsko mero 0,3 dcl, ki se je verjetno razvila iz metaforičnega prenosa besede *šilce* na označevanje šilu podobnega, tj. ozkega in podolgovatega manjšega kozarca, ki se je predvsem uporabljal za pitje žganja; *šilek* (m.), g. *-lka* »podolgovata, okrogla in koničasta stvar«; nomen agentis *šilar*, g. *-ja* »izdelovalec šil« in od tod verjetno cgn. *Šilar*, *Šiler*; denom. v. *šiliti*, *-im* »zbadati; ostriti, koničasto delati«; slednji pomen je vplival na nastanek neologizma *šilček*, *-čka* »priprava za ostrjenje (predvsem svinčnikov)«. Iz *šilo* v pomenu »drevesna iglica« kol. *šilovje* (n.) »drevesne iglice« in »iglast gozd«, v obeh pomenih tudi *šilovina*. V 16. st. *shilo*, *shilu* »subula« (Megiser), v 18. st. *shilu* »subula«, *s' shilam prebofti* »desubulare« (Kastelec-Vorenc), *shilu*, *shylu* »Ahl, subula« (Pohlin), *shilu* »Ahl, Schultepfriem«, *shivu* »Schuhahl«, *shilouje* »Spitzach, ftehende Spitze von Baumen; Nadlach, abgefällene Spitze von Aeften zur Streue« (Gutsmann).

Prim. csl. *šilo* »subula«, hrv., sb. *šilo* »isto«, hrv. čak. *šilo*, mak. *šilo*, blg. *šilo*, r. *šilo*, ukr. *šylo*, br. *šyła*, p. *szydto*, č. *šidlo*, slš. *šidlo*, gl. *šyđto*, dl. *šyđto*, plb. *sajdlü*.

Psl. **s'ídlo* (n.) »(čevljarska) igla« je nomen instrumenti **sjuhl*₁₃-*dhlo-m* verbalne baze, ki se ohranja v psl. **s'ítí*, prez. **s'íješb* »šivati«, lit. *siūti*, prez. *siuvù* »isto«, got. *siujan*; nomen instrumenti iste osnove je lat. *sūbula*, le da se je tu korenski del verjetno kasneje uravnal po prez. *suō* (Trautmann, BSW, 261; Schuster-Sewc, HEWb., 1435). Dalje glej *šiti*. M. F.

šimbas (m.), g. -a »meso iz spodnjega dela govejega hrbita« (SSKJ IV, 1067), SP 2001, 1527, navaja *šimbas* in *šimbas* »isto«.

Prevzeto (prek neke neznane avstr. n. predloge) iz frc. *échine basse* »spodnji del hrbtničnega predela« k frc. *échine* »hrbtnica, hrbtnični predel« (< stvn. *skina* »kovinski trak« in »golen«) in f. od *bas* »spodnji« (Snoj, SR LI, 28). O germ. besedi glej *šina*. M. S.

šimelj I (m.), g. -na in -mlja »konj belkaste barve«, *šimlja* (f.) »isto« (SSKJ IV, 1067), goriš. *šiml'* (Štrekelj, Görz., 397), jnotr. *šimlj'* (Hrušica; Rigler, Jnotr. gov., 93), črnovr. *šimlj, -lę* »ime belemu konju« (Tominec, 213), pkm. *šimlin* (m.) »konj belec« (Novak, Slovar², 146). Sem cgn. *šimelj*.

Prim. hrv. *šiml* (m.) »bel konj« (ARJ XVII, 599), gradišč. hrv. *šimlin* »isto« (Tornow, BD, 330), č. *šiml* »konj sive ali bele barve«, slš. *šimel'* »isto«. Izposojeno iz nvn. *Schimmel* »konj bele ali sive barve« poleg »plesen«, srvn. *schimel* »konj bele barve« (Striedter-Temps, DLS, 218; Machek², 608) in »plesen«, stvn. *scimbal* »mucor, aerugo«, kar etimološko ni pojasnjeno (Kluge²², 633). Istr.-rum. *šimelj* »konj sive dlake« (Žejane; Filipi, ILA, 638) priča, da je bil leksem znan vsaj tudi v severni Istri. Glej tudi *žimbla*. M. F.

šimelj II (m.), g. -na in -mlja »obrazec, formular« (zastar.; SSKJ IV, 1067).

Prim. č. *uradni šiml* »uradni formular«. Izposojeno iz pogovornega avstr. n. (*Amts*-*Schimmel*) »šablona, formular«, kar je iz lat. *simile* (n.), -is »enak primer, vzor; podobnost«, prim. tudi avstr. n. *Schimmelreiter* »uradnik, ki dela zvesto po predlogi« (Grimm, DTV 15, 159; Machek², 608; Rejzek, ČES, 629). M. F.

šin (m.), g. -a »pomislek«, izpričano v 18. st. pri Pohlínu: *šin* »Skrupel, Gemüthsangft«, in Gutschmannu: *fhin* »Skrupel«.

Kot **šinj* izposojeno iz pozno srvn. *šin* »misel, smisel, čut«. Dalje glej pod starejšo n. izposojenko *žinj*. M. F.

šina (f.) »tirnica« in »kovinski trak, zlasti na obodu koleasa«, dem. *šínica* »opornica za uravnavane ude«, v 18. st. *en pleh ali fhina, tanka s'kufra ali meffinga* »bractea«, *shelějna fhina na kolleffih* »canthus«, *fhine, shelěšne na kolleffih* »orbita« (Kastelec-Vorenc), *shina* »ferrum dictum, Schieneisen« (Pohlin), *fhina, fhinja* »Schiene, Schieneisen« (Gutschmann), *fhina* »Eisenstange«, *fhinja* »Radschiene, Schieneisen« (Murko I, 579).

Kakor sbh. *šina, šinja* »tirnica, kovinski obod na kolesu«, p. *szyna* »tirnica, deščica, opornica za pričvrstitev uravnavanih udov«, č. *šin* »kovinska ploščica, trak«, *šina* »šina«, furl. *scine* »tirnica«, rum. *šină* prevzeto iz nvn. *Schiene* »tirnica, kovinski trak, opornica za uravnavane ude« < stvn. *skina* »kovinski trak« (in »golen«) < *»kar je odrezano, ločeno« k ide. bazi **skej-* »rezati, ločevati« (Striedter-Temps, DLS, 218; Skok III, 393; Kluge²², 632; Pfeifer, EWD², 1197). Glej tudi *šimbas*. M. S.

šiniti I, *šinem* (v. pf.) »hitro se premakniti, švigniti, steči, vstati, nenadoma se pojaviti«, rož. kor. *šinata, -am* »švigniti«, npr. *qáča je šina qvišq, qáqr blisq je šinu sqaz dúrə* (Šašel, RNB, 119), črnovr. *šinit', šine* »švigniti«, *niaki je šinł mim, mi je šinł u yławq* (Tominec, 212), tudi »pognati (o drevesu)« v primor. *nə pōšini vác* (Marzige; Cossutta, PV, 161); pri Murku I, 580: *šhiniti, -nem* »durchdringen, einleuchten«, toda pri Janežiču¹ II,

428: *šinuti* »durchdringen, flugs wohin springen«. Sem tudi v 16. st. pri Trubarju izpričan pomen »udariti«, npr. *po ustih ali za uho koga š.* (citirano po Pleteršniku II, 628). V 18. st. *shinem, shineti* »herauspringen, profilire« (Pohlin).

Prim. hrv., sb. *šinuti, šinēm* »udariti (s palico, bičem, vejo)«, »vreči«, »pojavit se (o zori)«, »brizgniti (o krvi)« (srednja Dalmacija; prim. sln. *kri šine iz rane*), črnogor. *šinuti, šinēm* »udariti«, »pičiti (o kači)« (Vujičić, Rječnik, 137), č. *šinout* »švigniti, skočiti« (Jungmann, Sl. IV, 460), *šibnouti* »švigniti, udariti«, slš. *šinút'* »udariti«, z refl. *sa* »premakniti se, pomakniti se«, *ošinulo ho* »zadelo ga je kap« (citirano po Machku², 607). Izhajati je potrebno iz nazalnega inkohativa **šib-nqti* k psl. **šib-ti, *šibeš* »premakniti, mahati«, ki se ohranja v csl. *ošiti se, ošibq se* »abstinere« (< *»odmakniti se«), *ošibati se* »abstinere«, stč. *ošiti lice* »klofniti« (Machek², l. c., brez sln. gradiva). Psl. **šib-ti* »premakniti, mahati, tepsti, tolči« (prestrukturirano v **šibati* »isto«) kaže na podobno pomensko polje kot psl. **svig-ti* »hitro se premakniti« (v sln. *švigati*), ptc. pret. akt. **švigłs* (m.) »gibčen, vitek, upogljiv« (prim. č. *švihly* »vitek (o rasti); gibčen«). Fonetična dubleta v p. dial. *švibatki* »vžigalice« (Karlłowicz, SGP V, 364), slš. dial. *švibalka* »vžigalice« (Kálal, Sl. 702) ob p. dial. *švibotki* »vžigalice« (Karlłowicz, SGP V, 333), prim. sln. *šibica* »vžigalice«, dopuščajo psl. **šib-ti* izvesti iz prvotnega **švib-ti*. To bi kazalo, da je psl. deverbativ **šiba* »veja, prot, palica ipd.« delabializiran iz **šviba*, kar se kot fit. še ohranja v sln. *sviba* »Cornus sanguinea«, po asimilaciji po palatalnosti *ui > li* kot v sln. *šlikati* »udarjati z bičem« iz **svikati* v *ošvikati* »s palico tolči« sem sln. *šiba* »Cornus sanguinea«, hrv., sb. *sviba* »isto«, tudi *šiba*.

S psl. **švib-ti* je sorodno in v vokalizmu povsem enako osnovi v lot. *sveibināt* »vihetiti, mahati« poleg **ap-sveibt* v ptc. pret. *apsveibis* »vrtoglav, omotičen«, kar Mühlenbach-Endzelin II, 1146; I, 128 (brez slov. gradiva), povezuje s stvn. *swelfan* »vihetiti, mahati« (nvn. *schweifen* »bloditi, pohajkovati«, ags. *swāpan* »pometati«, stnord. *sveipa* »metati«, *svipa* »bič«, got. (*midja*)-*sveipans* »povodenj, vesoljni potop« < *»Fegung der Mitte« iz ide. baze **suej-b-* (Pokorny, 1041). Zaradi vzglasnega *x-* je s to bazo kljub Pokornemu, l. c., težko povezljivo av. *xšuuāβaiiat.aštra-* »wo man die Peitsche schwingt«, *xšuuifra-* »hiter«, s čimer je sorodno sti. *kšep-* »metati, lučati«, *kšiprā-* »hiter« (Mayrhofer, EWA I, 437). Zaradi slov. znakov, ki kažejo, da je vzglasje **ši-* pri tej besedni družini tako kot npr. pri sln. *šepati, šikniti* ... nastalo po delabializaciji **sv-* > **š-* iz **svi-*, sorodstvo s sti. *kšep-* »metati, lučati«, *kšiprā-* »hiter«, ki ga po Zupitzi, BB 25, 93, sprejema večina slov. etimoloških slovarjev, fonetično ni dovolj utemeljeno.

Slov. **šinqti* < **šib-nqti* se je deloma verjetno pomešalo s podobnopomenskim **sif-nqti* k **siti*, ki je poleg »suere« tako kot sorodno lit. *siūti* in lot. *šūt* pomenilo tudi »premakniti, hiteti ipd.«, prim. p. *szyc oczyma* »streljati z očmi«, tj. oči hitro premakniti, ukr. *pošytysja* »zmuzniti se, skriti se«, lit. *ausimis siūti* »ušesa premakniti (o konjih)«, *bailiai ausimis s.* »boječe ušesa premakniti (o konjih)« (Kurschat, 2164 s.), lot. *šūt* »teči, hiteti« (Mühlenbach-Endzelin IV, 111; Zubatyš, Stud. I/1, 224, brez balt. gradiva). Glej tudi *šiniti II, sviba, viba, šlib, šiba I* in *šivati*. M. F.

šiniti II, *šinem* (v. pf.) »ukriviti, upogniti«, z refl. *se* »ukriviti se, upogniti se«, npr. *veja se je šinila* »veja se

je krivila«, *pošniti*, *pošinem* »ukriviti«, npr. *strop se je pošnil* (dol.), *pošnjen* (adj.), f. -a »sključen, grbast« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 176); tudi *šibniti*, *šibnem* (pf.) »ukriviti, upogniti«, zabeleženo že pri Jarniku, Versuch, 131: *fhibniti* »einmal biegen«.

Pomensko najbližje je mak. *šine se* »zviti si (roko, nogo)«, »uničiti, ubiti se (od napora, dela)« (ironično metaforično), *šinat* »ukrivljen, zvit«, p. *szynác* »nagniti, upogniti« (sin. k p. *chynác*), č. *šinout* »ukriviti, upogniti, nagniti«, slš. *šibnut' si* »nagniti kozarec, napiti se« (Ká-lal, Sl., 674). Izhajati je potrebno iz nazalnega inkohativa *šib-nqti, ki je bil iz psl. *šib-ti tvorjen iz pomenskega polja »sem in tja (se) premikati, majati (se), kriviti (se)«, prim. hrv. čak. *šibot se*, *šibon se* »majati se, zibati se« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1187). Zaradi pogostih pomenskih prehodov »premikati (se)« : »majati (se), upogibati (se), kriviti (se)« (prim. sln. *gibati* »premikati« : r. *gibátb* »upogibati«) je odveč dvom v sorodstvo s homonimom *šib-nqti v sln. *šíniti I*. Machek², 608, namreč meni, da je ta nazalni inkohativ palatalna varianta k *chy-nqti v p. *chynác*. Glej tudi *šíniti I*, *šibíti*, *šlib* in *šiba I*. M. F.

šinj (f. pl.) »Achillea ageratum«. Glej pod starejšo n. izposojenko *žinje II*. M. F.

šinjek (m.), g. -a »svež ali prekajen svinjski vrat« in »vrat žive živali«, tudi *šink* »isto« (SSKJ IV, 1067 s.); semkaj *zašjinka* »meso z vratu, zlasti svinjsko« (Caf), dial. pkm. *šinjek*, -a »tilnik, vrat«; Pletersnik navaja *šjnjak* »vrat« in »meso ob vratu«, v slednjem pomenu tudi *šjnjakovína*; v 16. stol. *shinjek* »cervix« (Dalmatin, Register 1584), v 18. st. *šink ali šatilik* »occipitium« (Kastelec-Vorenc), *shinjek* »cervix, Genicke« (Pohlin).

Prvotno *šjnjak* je prek adj. *šjjen*, d. obl. *šjjni*, tvorjeno iz *šjja* »tilnik, zatilje, vrat«. K besedotvorju prim. *dimnjak* poleg *dimnik* iz *d'im*. Dalje glej *šjja I*. M. F.

šinkel (m.), g. -na »skodla«. V 18. st. *shinkel* »scandula« (Pohlin).

Tako kot dial. *šjnklni* (m. pl.) »isto« (dol., bkr.; Ramovš, Hgr. II, 208), bovško *šj:ngel* (Ivančič, DSBG, 58) iz prvotnega sln. *šintel* (o -kl- < -tl- Ramovš, l. c.), kar je v 18. st. izpričano pri Kastelec-Vorencu: *shintel*, *shintelni* »scandula«, *fhintelz* »scindula«, in Gutsmanu: *shintel* »Schindel, krouniza, fzieplenka, fkodliza, defkiza, ziepotnik«, pa tudi kasneje pri Murku II, 585: *shintel*, z oznako *germ*. Znano tudi v dial., prim. pkm. *šintl* »skodla« (Novak, Slovar², 146), obir. kor. *šj:ntlarca* »Schindeleisen« (Karničar, Obir, 241). Dalje glej pod *šintel*. M. F.

šinkraf (m.), g. -a »lijček«, zabeleženo le v 18. st. *shinkraf* »Trichter, lijik, lija, livik, liujak, tozhier« (Gutsmann). Nejasno. M. F.

šintar (m.), g. -ja »konjederec« in »kdor brezobzirno, grobo dela, ravna« (SSKJ IV, 1068), adj. *šintarski*, v 18. st. *shintar* poleg *dertnik*, *merhoderz* »Schinder« (Gutsmann).

Kakor sbh. *šinter*, slš. *šinter*, furl. *scintar*, *sintar* in madž. *sintér* prevzeto iz bav. n. *Schinter* (Schmeller, BWb. II, 429), kar ustreza knjiž. *Schinder* »konjederec« (Skok III, 393), to pa je nomen agentis od *schinden* »odreti (kožo z mrtve živali)«. Šintarji so namreč poginulo žival, preden so jo pokopali, odrli in kožo uporabili. Današnje knjiž. *konjác* je skrajšano iz *konjedêrec*,

kar je po zamenjavi prvega člena nasledilo star. *mrhō-dêrec*. Zamenjavo je omogočila homonimija sln. *m'ha* »kljuse, slab konj« < stvn. *marha*, *mariha* »kobila« (n. *Mähre* »kobila, kljuse«) in *m'ha* »mrhovina« < psl. *m'rxā »truplo« (Snoj, SES², 302). M. S.

šintel (m.), g. -tla in -teljna »skodla«; v 18. st. *shintel* »Schindel« (Gutsmann). Prim. sb. dial. *šindra*, hrv. *šimla*, *š'kljin* »isto«, č. *šindel*. Izposojeno iz bav. avstr. *Schindel*, dial. *Schint'l*, srvn. *schindel* »isto«. Nemška beseda je iz lat. *scindula* »isto«, izvedenke iz *scindere* »klati« (Striedter-Temps, DLS, 218; Ramovš, Hgr. II, 208); tudi it. *scindola* »scandula« (Battisti-Alessio, 3400). Glej tudi *skōdla*.

šip (m.) »piščal«, *šipuš* »piskač« (navaja Miklošič, 340), cgn. *šipuš*, *šipoš*.

Kakor hrv. kajk. *šipuš* »piskač« izposojeno iz madž. *sip* »piščal«, *sipos* »godec, trobentač« (Skok III, 395). Madž. beseda domnevno ni izposojena iz slov. (Benkó III, 544). Podobna onomatopeja je r. *šipérb* »sikati, pis-kati« (Vasmer III, 400), o kateri glej *šipōn*. M. S.

šipa (f.) »okensko steklo«, knjiž. in dial., prim. črnovr. *šjpa* »isto« (Tominec, 212), obir. kor. *šj:pa* (Karničar, Obir, 241). V 18. st. *shipa* »Fenstercheibe; orbis vitreus« (Pohlin), *fhipa* »Fenstercheibe« (Gutsmann).

Izposojeno iz bav. srvn. refleksa *schipe* »šipa« za srvn. *schibe* »isto« poleg »krogla, plošča, krog, valj«. Srvn. *schibe* (> nvn. *Scheibe*), stvn. *sciba*, stsaš. *sktva* je iz germ. *skīðō (f.) »okrogla plošča«, to pa iz ide. *skej-pā »iz debela narezana okrogla plošča«, tvorbe verbalne baze *skej-p- »rezati, cepiti«, prim. gr. σκίπῶν (m.) »palica«, lat. *scipiō* (m.) »isto« (Kluge²³, 715; Pfeifer, EWD², 1188). Glej tudi *šájba*, *šiba II*, *ščipa* in *šepica*. M. F.

šipek (m.), g. -pka »Rosa canina«, tudi *ščipek*, -pka (pkm., vzh. štaj.), v Beltincih *ščjpej*; *ščjpa* (Drežnica), *ščjpalca*; kol. *šjpkovje*, *šjpvje*, *šjpeče* (n.) »šjpkovo grmovje«; *šjpvka* »šjpkova jagoda«, adj. *šjpkov*, *šjpeči*. Iz sln. *šjpeče* je verjetno izposojeno bav. n. *Hetschepetsch*, *Hetsche* »šipek« (Štrekelj, ČZN VI, 19; Koštiál, Svoboda 1951, 187; drugače Marzell, Wb. Pfln. III, 1409), iz česar je sln. *ječapeč* »šipek«. Semkaj sodi še *ščjpnik* »neka užitna goba«, *šjpnik* »neka rdeča goba« (prim. blg. *šipes-ta goba* »Claviceps purpurea«) in hdrn., tprn., l. i., cgn. *Šipek*, sbh. *šj(ak)*, slš. *Šipek*, avstr. hdrn. *Scibes*, *Scheitz*, madž. *Sipek*, *Csipkés* (Bezljaj, SVI II, 242).

Prim. stesl. *šjpkōs* »Rosa canina«, sbh. *šj(ak)* »trn, bodica, vrh, Rosa canina«, *šj(ak)* »R. c.«, v Dalmaciji tudi »granatno jabolko«, mak. *šj(ak)*, blg. *šj(ak)* »R. c.« poleg *šj(ak)* »trn, oster vrh«, r. *šj(ak)*, g. *šj(ak)* »trn, bodica«, *šj(ak)*, *šj(ak)* »R. c.«, ukr. *šj(ak)* »Azalea procumbens«, br. *šj(ak)* »trn, bodica«, *šj(ak)* »R. c.«, star. p. *šj(ak)*, redko *šj(ak)* »puščica« (Brückner, 561), p. *šj(ak)* »R. c.«, č., slš. *šj(ak)* »puščica« in »R. c.«, č. *šj(ak)*, slš. *šj(ak)* »šjpkov plod«, gl. *šj(ak)* »puščica«, *šj(ak)* »R. c.«, dl. *šj(ak)* »puščica«, *šj(ak)* »šjpkov plod«. Iz slov. jezikov je madž. *csipke(rózsa)* »R. c.« (Benkó I, 537) in rum. *šj(ak)* »isto«. Fit. je treba izvajati iz apel. *šj(ak) »trn, bodica«, kar etimološko ni dokončno pojasnjeno. Morda po metatezi iz ide. *skejpo-, tvorbe iz baze *skej-p- »rezati, ločevati, cepiti«, prim. lit. *skjēpas* »cepič«, gr. σκίπῶν, lat. *scipiō* »palica«, stvn. *sciverro* »iver, kamen drobec«, psl. *ščj(ak) (Schuster-Šewc, ZSI XXX, 743; podobno že Brückner, KZ LI, 226). Miklošič, 340, primerja samo r. *šj(ak)* »kavniti«; Petersson, JA XXV, 370, rekonstruira ide.

**khīpo-* in primerja arm. *xit'* (< **khīpt-*) »kolika, trebušni krč«, *xait'em* »bosti« (drugače o tem Pokorny, 917). Druge razlage se zdijo še manj prepričljive. Mladenov, 694, primerja sti. *kypāti* »vezati«; Zupitza, GG, 185, povezuje s stvn. *hiufo*, srvn. *hiefo* »R. c.« (proti Trautmann, KZ XLII, 369), kar je prav tako dvomljivo kot Machkovo domnevanje paleoevropskega porekla za ta germ. in slov. fit. (Machek², 609, JR, 109). Glej tudi *ščipati*, *ščipek*, *špovnik*. M. S.

šipon (m.), g. -a »vrsta trte in vina, Mosler« (vzh. štaj.), *pošip*, *pošipon* (m.) »isto« (Sln. gorice), *šipolína*, *šipina* (f.) »neka vinska trta«, *ošip*, -*ipa* (pri Pleteršniku) *oščip* je verjetno hiperkorektno) »vrsta trte« (vipav.). Semkaj morda še *šipavice* »trtne uši«.

Prim. hrv. pri Šulku, Im. bilja, 392, *črni šipon* »blau Kadarka« (po Vukotiču), *šipel* »weisse Schopatna, weisser Mosler« (Kalnik, Sv. Ivan), *šipelnjak*, *šipelj* (Varaždin) poleg čak. *pōšip* »vrsta trte in vina« (Korčula). Nejasno, morda izvedeno iz osnove, znane v r. *šipérb*, ukr. *šypítý*, br. *šypěcb*, blg. *šipjá* »sikati, piskati«, prim. gotovo mlajše r. *šipúčije vinó* »peneče v.«. Psl. *šipěti »sikati, piskati« < **s'ipěti* **šjūpě-* je sorodno s psl. *špěrbě, sln. *šepetáti*. M. S.

šipovnik (m.), g. -a »obok iz kamna« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 39), polj. *šipunk* »dimni odvod pri peči« (Škrlep, 57).

Ker gre verjetno za enak stavbarski termin kot pri sln. dial. *vrhóvnik* »večji ploščat kamen, kakršne na zidovih dajejo po vrhu« (Mavhinje; Erjavec, LMS 1882-1883, 264) k sln. *vrh*, se v besedi lahko ohranja pomen »vrh« psl. *u-*jevskega subst. *šipě, prim. hrv. *šip* »vrh«, blg. *šip* »oster vrh«. Pomen »vrh« se gotovo ohranja tudi v sln. orn. *šipek* pri Blagovici. Iz pomena »trn« istega psl. substantiva je tvorjeno slov. *šipěkb »rastlina s trni«. Manj verjetno Štrekelj, l.c. (sprejema Striedter-Temps, DLS, 218), ki je sklepal o izposojenki iz bav. n. *Schwibogen*, nvn. *Schwibbogen* »kamniti obok«, stvn. *swibogo* »obok, svod« (Grimm, DTV 15, 2610). Šipovnik je torej zgornji/vrhnji kamen. Glej tudi *šipek*. M. F.

šipraka (f.) »suhe veje za oporo grahu« (Gradac v Beli krajini; Barlè LMS 1893, 33), tudi *šepřaka* »drobna drva, dračje« (Krupa; Barlè, l.c.). Pleteršnik navaja kot bkr. tudi *šopřaka* »suhobrstje, suho vejevje« in kot kajk. še *šipřáče* (n.) »grmovje, hosta«.

Prim. sbh. dial. *šipřág*, -*ága* »gosto šibje, grmovje« (Srem), *šipřáška* »isto« (Bačka). Skok III, 390, povezuje s *šiba I* in *šipek*. Drugače Kurkina, DS, ki domneva, da je *ši-šo-* prefiks, koren pa isti kot v sln. *práka* »perača«, č. *prakac* »večja grčava palica«, star. p. *prok* »prača«, r. *pórok* »oven za razbijanje sten« < *pórkō k *perti, *pb-rq »tolči«. M. S.

šiprun (m.), g. -a »nagel in hud dež« (bkr.; Šašelj, Biserne I, 307).

Prim. hrv. *šipřon* »naliv« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), *šřifron* »ploha« (Perušić, Čak. rič II, 1986, 63) in *šipulj* »naliv« (Lumbarda na Korčuli; ARJ XVII, 617). Dalje nejasno. Sln. beseda je verjetno uskoški import. M. F.

šir I (adj.), f. *šira* »širok«, prvič zabeleženo l. 1851 pri Janežiču¹ II, 428: *šir*, -a, -o »weit, breit« ob *šir* (m.) »Umfang«. Prav tako v 19. st. je zabeležen abstr. *šir* (f.), g. *širi* »širina«. Sem denom. v. *širiti*, *širim* (impf.) »breit

machen, ausbreiten«, pf. *raz-širiti*, -*šrim* in od tod impf. *raz-širjati*, -*am*; adv. *širóm*, *širóma* »povsod; narazen«. Sln. *šir (m.) v pomenu »širina, prostran, raven, neporaščen prostor« lahko potrjuje tpn. *širje* »vas pri Zidanem Mostu«, l. 1265–1267 in *Scheyr 3 predia*, l. 1338 *Herman von Scheyr* (Blaznik, HTSS II, 397). Iz psl. adj. *širě so sln. *širjáva* »širina«, rož. kor. *širjava* »isto« (Šašel, RNB, 119), v 17. st. *šhriava* »intervallum, preftor, ein jede weyte zwischen etwas« (Megiser, 1603), v 18. st. *šhirjava* »latitudo« (Kastelec-Vorenc), *shirjáva* »Weite, Breite« (Pohlin), *šhirjova* »Breite«, *šhirjava* »Breite, Weite« (Gutsmann); *širja* »širina«, denom. v. *širjati*, -*am* »širiti«, v 18. st. *šhirja* »Breite«, *šhirjati* »breiten«, *po-šhirjati* »isto«, *rešhirjan* »breit, širok, profortn« (Gutsmann); *širina* »Breite«, v 18. st. *šhirina* »laxitas« (Kastelec-Vorenc). Sem verjetno cgn. *širaj*, *šivot*, *širota*, *širše*, pri katerih je tako kot v cgn. *širok*, *šrok* potrebno domnevati pomen »debel, obilen« (Merkü, SPZM, 62), prim. slš. gemer. *široki* »obilan, debel« poleg »širok« (Orlovský, Gemer., 331). V 18. st. *rešhèriti* »collatare, resprofririti«, *rešhiriti* »diffundere, reslyvati; dilatate, resprofriraniti, reftègniti; relaxare, obvēšati, ispuftiti«, *rešhirjen* »compluviatus, diffusus«, *rešhiren* »dilatatus, debel, resproftren« (Kastelec-Vorenc), *rešhirjati*, *isšhirjati* »ausbreiten, respreftreri, resgerniti, restegniti, respreftrirai« (Gutsmann).

Prim. stosl. *širota* »latitudo«, csl. *širina* »idem«, *širiti*, *širiši* »dilatate«, hrv. *šir* (m., f.) »širina«, *širina* »latitudo«, *širiti* (*se*), *širim* (*se*), adv. *širóm* »late«, *širóm* »idem«, mak. *šir* (m., f.) »širina, prostranstvo«, *širi*, *širina*, adv. *širum* »na široko«, blg. *šir* (m.) »širina, prostor«, *širja* (*se*), *širinà*, r. *širój* »čist, odprt«, *širb* (f.) »prostranstvo«, *širitě(sja)*, *širinà*, *širota*, ukr. *šyr* (m.), g. -u »širina«, *šyr-ryna* »robec«, *šyrýty(sja)*, br. *širina* »kos platna«, *širyc(ca)*, č. *šyrý* »širen, prostran«, v *širém poli* »na planem«, *šřf* (f.) »širina«, *šřfe* »širina«, *šřiti*, slš. *širy* »širok, prostran, obširen«, gemer. *širi* tudi »ves, cel« (Orlovský, l.c.), *širit'* (*sa*), gl. *šer* (f.), g. -*je*, *šeríc* (*so*), *šerina*, dl. *šyr'* (f.), g. -*i* »širina«.

Psl. adj. *širě, f. *širā < **k'šesj-ro-* in od tod abstr. *širb, *širota, *širinā, denom. v. *širiti, *širišb; izhodno psl. *širě je tako kot psl. adj. *chěrb in *chěds (Schuster-Sewc, HEWb., 1431) sorodno z av. *xšaeta-* »svetel, blesteč« < **ksoj-to-* (Čop, Linguistica XII, 1959–60, 178), kar je po premetu konzonantov verjetno nastalo iz ide. **sk'lej-* »sijati, lesketati«, ki se ohranja npr. v got. *skeirs* »jasen, svetel« (Brückner, 547), pa tudi v psl. *sb-jāti »sijati«, *sěnb (f.) »umбра« (LIV, 494) z refleksom **s-* ide. vzglasja **sk'*. Sorodstvo z r. *ščiryj* »resničen, pravi, odkrit«, ukr. *ščýryj* »nedotaknjen, čist; odkritosrčen«, br. *ščiry* »odkritosrčen; odkrit, odprt«, č. *čiry* »čist, odkrit; gol«, slš. *čiry* »isto«, na katerega opozarjajo Brückner, 544; Vasmer² IV, 422; Schuster-Sewc, HEWb., 1431, je iz akc. razlogov manj verjetno (glej *ščěr*).

Sln. adj. *šir* je prevzet po drugih slov. jezikih, verjetno iz č. Glej tudi *širök*, *širōčka* in *šed*, *šer*. M. F.

šir II (m.), g. -*ú* »žir«, v 18. st. *shir*, g. *shirú* »Buckecker, glans fagea« (Pohlin).

Verjetno pisna napaka za pričakovan Pohlino zapis *shir, g. *shirú = *žir* (m.), g. *žirú*, ki potrjuje *u-*jevsko osnovo psl. *žirě. Dalje glej *žir*. M. F.

šira (f.) »mošt« (Janežič¹ II, 428).

Prevzeto iz hrv. *šira* »mošt«, *šira* »isto« (Kosovo), mak. *šira*, blg. *širā* »sladko vino«, kar je bilo izposojeno

iz turšč. *šira* »grozdni sok, sladko vino«, to pa iz perz. *šire* »isto« (Skok IV, 395; Škaljić, Turcizmi⁶, 590). M. F.

širakel (m.) »grebljica za bezanje po ognju«, v 19. st. izpričano pri Murku II, 604: *šhirakel* »Schürhaken, kopaló, rufhilo, rafhilo, podgrinjálo«, nižje pog. v osrednji Sloveniji tudi *širhakel* »isto«, prim. polj. *širhákl* »kljuka za vlečenje iz peči ali odpiranje vrat štedilnika« (Škrlep, 57).

Tako kot gradišč. hrv. *širhoklin* »grebljica za bezanje po ognju« (Tornow, BD, 331) izposojeno iz bav. avstr. *širhák'l* »železna palica s kavljem za bezanje po ognju oz. žerjavici«, dem. *Schürháklein* (Striedter-Temps, DLS, 218), kar je kompoz. iz *schüren* »po ognju bežati, da bolje gori« in avstr. n. *Hackel* »sekirica« (Grimm, DTV 10, 101). M. F.

šircati, -am (v. impf.) »bezljati (o živini)« (Laško). Sem verjetno nomen agentis v cgn. *Šircelj* in v. *šérkati* »uhajati (o živini na paši)« (Janežič¹ II, 427) = *širkati. V 18. st. *širzejte!*, *širzkejte!* »Poš tlaufend! eja, age!« (Pohlin).

Zaradi sln. variante *širkati ne prepričuje Štrekljevo izvajanje iz srvn. *schärzen* »veselo skakati« (Štrekelj, LMS 1896, 164). Pomensko najbližje je r. dial. *širkatb* »proč steči, pobrisati jo« poleg »drgniti, praskati«, pri čemer Vasmer² IV, 441 (brez sln. gradiva), misli na onomatopejski izvor in se mu zveza z n. *schirken* »oglašati se (o pticah)« poleg »žabico metati«, *schirkeln* »suvati, porivati, potiskati« (Grimm, DTV 9, 207 s.) zdi le slučajna. S sln. in r. glagolom je morda sorodno č. *zašviřet* »zaveti, zapihati (o vetru); švigniti«, za kar Machek², 632, ne navaja izvenčeskega gradiva in misli na onomatopejski izvor. Izhajati bi bilo mogoče iz iter. *sviráti (→ *svir-aka/bca-ti*; prim. **bod-aka/bca-ti* k *bodáti »bosti, bodem«) k psl. *svěr-ti = lit. *svirti*, *svirulsvirtu*, *svirau* »majati, na eno stran nihati, nagibati se, viseti, prevračati sex«. Slov. dial. *širati je iz *sviráti (prek *švirati) lahko nastalo po delabializaciji tipa sln. *šépati* »majavo, neravno hoditi« iz *švépati* »šepati« < *svépáti, *svépāšb, prim. sln. *svépati*, -am, *svépljem* »šepati, majati«. Dalje glej *švirkat*, pa tudi *švirati*, *švrta*. M. F.

širják (m.), g. -a »Rana temporaria, rjava žaba« (Zemon; Erjavec, LMS 1882-1883, 286).

Izhajati bi bilo mogoče iz sln. *ščirjak, kar je tako kot slš. dial. *štirák* »divji petelin« (Kálal, Sl., 692) iz denominativnega nomena agentis **ščir'áke* »hreščač, kričač« tipa *prosják* ← *prošiti* slov. onomatopejskega glagola *ščirati, ki se ohranja v č. dial. *štiřikotat* »cvrčati« (citirano po Machku², 104) < *ščir-ik-ota-ti, dl. *ščircas* »ročljati, klopotati« < *ščir-bca-ti, pa tudi v sln. *ščirč* (m.) »čriček«. Poimenovanje za rjavo žabo je torej podobno motivirano kot sln. *hrženica* »rjava žaba«, v 18. st. *hersheniza* »braue Frosch« (Gutsmann), tudi pri Freyju, Fauna, 43: *hersheniza* »isto«, kar je substantivizirano iz ptc. pf. pas. *hržen glagola *hrzati*, *hržem* »rezgetati« oz. sln. *rohtáč* »Rana esculenta« ← sln. *rohtati. Iz enake sln. predloge je izhajal že Erjavec, l. c., a je mislil na sorodstvo s formalno oddaljenim r. *širkún* »krugalček; čriček«, kar je tvorjeno iz r. *širkatb* »drgniti, šume proizvajati« (Vasmer² IV, 441). Glej tudi *ščirč* in dalje *ščirkati*. M. F.

širm (m.), g. -a »tolmun« (Petrovčec; Bezljaj, SR V-VII, 1954, 125), hdrn. *širm* »izvir Vrbovskega potoka, desnega pritoka Škocjanske Reke pri Vrbovem« (Bezljaj,

SVI II, 242). Sem polj. *šerm* »vodna razjeda; opuščena jama; prekop ob vodi« poleg »ščitnik« (Škrlep, 57).

Na podlagi pomena »prekop ob vodnem toku« bi bilo možno sklepati, da se je ta mlada nemška izposojenka iz *Schirm* »zaščita, obramba«, srvn. *schirm* »isto«, tudi *scherm*, stvn. *skirm*, kar je morda sorodno s sti. *šarman* (n.) »ščit; zaščita« (Kluge²², 634), uporabljala tudi za poimenovanje kanalov, jarkov, ki so bili narejeni kot zaščita pred poplavljanjem vodnih tokov. Nekoliko drugače o pomenskem odtenu iste nemške izposojenke Bezljaj, l. c., ki za n. *Schirm* navaja pomen »zapornica pri mlinu« (tega Grimmov slovar ne navaja) in opozarja na podoben pomenski razvoj pri sln. *kláuzna* »tolmun« (Nemški Rut) iz n. *Klauze* »zapora«. Prvotnejši pomen n. *Schirm* se ohranja v izposojenkah *šermir* in *šarmicirati*. M. F.

širôčka (f.) »sekira s širokim toporiščem« (Savinjska dolina, bkr.), tudi *širókica* (f.) »isto« (Ribnica). Prvič zabeleženo l. 1833 pri Murku II, 204: *širófška* [-šk-] »Breitaxt, Breitbeil« s pripisom, da se na Štajerskem uporablja tudi *bezjázha*, *shampláka*, kasneje l. 1851 pri Janežiču¹ II, 428: *širočka* »Breitbeil«, toda v 18. st. pri Gutsmannu še *šhroka sekira* »Beil, butiza, zimbraka«.

Pomensko enako je hrv. *širôčka* »sekira s širokim sekalom« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), zabeleženo tudi pri Habelčiću, Vitezoviću, Belostencu in Jambrešiću (ARj XVII, 623). Izhodno *širôčka oz. *širôk-ica je substantivizirano iz besedne zveze *širôka sekya. Enako pomensko motivirano, a drugače tvorjeno je č. dial. *širočina* »sekira« (Machek², 609, brez sln. in hrv. gradiva). Dalje glej *širôk*. M. F.

širôk (adj.), f. -ôka »latus«, črnovr. *šgrôk*, f. -q (Tominec, 212), rez. *šorók*, f. *šoroké* (Steenwijk, SDR, 316), jvzh. štaj. *širok*, f. *širôka* »isto«, jnotr. *šęrok* (Jelšane; Rigler, Jnotr. gov., 78), primor. *šorek* »širok« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 123), pkm. *šörki*, f. *šörka*, slednje tudi »noseča« (Novak, Slovar², 149), obir. kor. *šřôq*, f. *šřôqa*, slednje tudi »noseča«, prim. *S qř:řem pa j šřô:qa?* »S katerim je noseča?« (Karničar, Obir, 241), rož. kor. *šřôq*, *šřôq*, *šřoqâ*, slednje tudi »noseča«, prim. *děčva je šřoqâ* »dekle je noseče« (Šašel, RNB, 119); adv. *širôko* »late«, pkm. *nâšerci* »na široko« (Novak, l. c.) < *nâ-široč, prim. č. *široce* (adv.) »na široko, obširno«; k temu sinhrono ustreza komp. *šřři*, f. -a, *šřři*, f. -a iz istopomenskega adj. *šřr*, f. *šřra*, redkeje in neknjižno komp. *širokejši*, f. -a in *širočji*, f. -a s podstavo *širôk*; sem številna adjektivna kompoz. tipa *širokoüst*, f. -ústa »ki ima široka usta; ki mnogo govori, (preveč) zgovoren«, črnovr. *šęřôkâšy* (Tominec, 212), *širokopřš*, f. -přša »ki ima široka prsa; radodaren«, *širokoplěč*, f. -ěča »ki ima široka pleča« itd.; abstr. *širokôst* (f.) »širina«, *širokôst* »isto«, *širokôta*, *širočina*; *širokljät* (adj.), f. -ästa »nekoliko širok«, *širokljät* (adj.), f. -äta »isto«. V 16. st. *širok* »latus, crassus« (Megiser 1592), *šhirok* »weit, breyt und groß«, *šhirok delati* »dick machen«, *šhirokoft* »Breite, Weite« (Megiser 1603), l. 1607 *širok* »largo«, *širocuft* »larghezza«, *širochit* »slargare« (Alasia), v 18. st. *prostor šhirók*, *inu velik* »amplitudo«, *dvá zhevla šhiroku*, *ali dolgu* »bipedalis«, *šhiroku* »late«, *šhirokonog* »kar ima široke noge, kakor gofly«, *šhirokonog* »kateri ima široke, ali plofhnate noge, plancus«, *šhirokuft* »latitudo«, *na daüle*, *ali na šherfhe vleizhi* »prolatare« (Kastelec-Vorenc), *šhiro*, -a, -u »weit, breit, latus, lusus«, *šhrok* »isto«, *šhrokanog* »breitfüßig, palmipes«, *šhirokuft* »Weite,

Breite« (Pohlin), *fhirok* »breit, weit«, *fhrok* »isto«, *fhroka* »schwanger, Schwanger«, *fhrokufst* »Breite« in »Schwangerchaft«, komp. *fhirji* in *frokeifhi* »breiter«, *fhrokufst* »Breite« in »Scwangerchaft« (Gutsmann).

Prim. stsl. *široks* »latus«, *širostb* »latitudo«, *širota* »idem«, hrv., sb. *širok*, f. *široka* »širok«, d. obl. *širokt*, hrv. dial. *širók*, f. *širóka* (Zumberak), mak. *širok*, abstr. *širočina* »širina«, v. *široči* »širiti«, blg. *širók*, *širókost*, *širočina*, r. *širókyj*, *širók*, f. *široká*, n. *širókó*, komp. *šire*, ukr. *šyrokyj*, abstr. *šyrókistb*, br. *širóki*, komp. *širočej*, abstr. *širókosc*, v. *širočecb*, slš. *široký*, gerner. *široki*, tudi »obiln, debel« (Orlovský, Gerner., 331), p. *šzeroki*, zastar. *šzyroki*, gl. *ššeroki*, *ššerokosc*, dl. *šyroki*, plb. *sárúke*.

Psl. adj. **širókž*, f. **široká*, n. **širókó* »latus« je tako kot psl. **glóbožkž*, **vysókž* s suf. **-ko-* (Machek², 609) prestrukturirano iz adj. **širž*, f. **širá* »latus« potem, ko so bili iz adj. **širž* zv. tvorjeni ustrezni komp. **šir'bjb*, **širžši*, kot pričajo slov. medparadigmatske sinhronne zveze tipa sln. *širók* in k temu komp. *širši*, f. *-a*, *širji*, f. *-a*, csl. *široks*, komp. *širii*, r. *širókyj*, komp. *šire*, toda tudi *širočájšij*, ukr. *šyrokyj*, komp. *širšyj*. Dalje glej *šir* I. M. F.

širóko (m.), g. *-a* »južni ali jugozahodni veter v Sredozemlju, ko je tam območje nizkega zračnega pritiska« (SSKJ IV, 1070), že pri Pleteršniku II, 628: *širóko* »jugozahodni veter«.

Mlada izposojenka iz it. *sciròcco* »vlažen in topel veter, ki piha z jugovzhoda«, zastar. tudi *scilocco* »isto«, stšpan. *xaloque*, nšpan. *jaloque*, port. *xaroco*, kar je bilo izposojeno iz arab. *šólúq*, *šálúq* »vzhodni veter«, tvorjenke iz arab. *šarq* »vzhod« (Battisti-Alessio, 3403). Iz it. je tudi hrv. čak. *širóko* »jugovzhodni veter«, tudi *šilóko* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1189, 1188), n. *Schirokko*, tirol. n. *širok* »južni veter« (Schöpf, TI, 611). Sln. sin. je *júgo*. M. F.

šiša (f.) »diareja« v obir. kor. *ši:sa* »Diarrhöe« (Karničar, Obir, 241). V 18. st. *fhisa* »Durchfall«, »Scheißen« (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. *schíze* »diareja«, *schízen* »cacare« (Lexer, Mhd. Wb. II, 764), nvn. *scheißen*, stvn. *bi-scížan* »isto«, ags. *scítan*, agl. *to shite*, stnord. *skíta* < germ. **skeit-a* »srati«, kar je sorodno z lit. *skiesti*, *skiedžiu* »ločevati, čistiti«, *skýsti*, *skýdžiu* »isto« (Kluge²³, 715 s.) in nadalje s psl. **čistž* »purus« (Fraenkel, 805). Germ. pomen »cacare« se je torej razvil iz »čistiti«. Glej tudi *šišanec*. M. F.

šišák (m.), g. *-a* »čelada«. V 18. st. *fhifhak* »Helm, Bickelhaube; zhelatu, shelesna kapa, shelesna glavopokrija« (Gutsmann).

Prim. hrv. *šišák*, g. *šišáka* »čelada« poleg *šiš* »isto« (Vrančić, Vitezović), r. *šišák* »čelada«, str. *šišákž* »isto« in *čičákž* (slednje citirano po Vasmerju² IV, 445), ukr. *šišák*, p. *szyszak*, č. *šišák*, slš. *šišák*, toda gl. *šišák* »Scutellaria« iz č. *šišák* »isto«, to pa iz r. *šišák*, kar je po vzorcu drugih poimenovanj za to rastlino tipa lat. *Scutellaria*, n. *Helmkraut* (prim. sln. *čeladnica*) metaforično poimenovanje po r. *šišák* »čelada« (Schuster-Šewc, HEWb., 1439; Machek, JR, 194). Tudi madž. *sisak* »čelada«, prvič izpričano l. 1405 (EWU, 1332). Sln. pozno izpričano *šišák* je prevzeto po drugih slov. jezikih (Pleteršnik II, 629). Dalje manj jasno. V EWU, 1333, se po Miklošiču v Frw., 57, in SEW, 340, ter Kniezsi II, 942,

meni, da je slov. **šišákž* izposojeno iz madžarščine (enako Brückner, 562), vendar etimologija madž. *sisak* ni znana. Pozornost zasluži Matzenauerjeva obratna domneva, da je madž. *sisak* izposojeno iz slov. jezika in sorodno s **šišbka* »galla« in »conus« (Matzenauer, CS, 81). Sprejema Machek², 609, ki opozarja, da je bil *šišák* čelada stožčaste in ne preprosto polkrožne oblike. Glej tudi sin. *šlēm* in dalje *šiška* I. M. F.

šišanec (m.), g. *-nca* »Chenopodium vulvaria« (Pleteršnik II, 629; Piskernik, Ključ², 63), vendar Šulek, Im. bilja, 393, navaja po Bleiweisovem rkp. gradivu *šisanc* »isto«.

Ker je to smrdljiva rastlina, kot pričajo fit. kot hrv. *smrdúša* (Šulek, o. c., 508), ukr. *smerdjačka* (Makowiecki, SBLM, 94), n. *Stinker*, *Stinckende Hure*, *Scheißmelde* (Marzell, Wb. Pfln. I, 947), je to morda kalk na podlagi n. fit. tipa *Scheißmelde* (< *Scheiß* »sranje« + *Melde* »loboda«) oz. *Scheißkraut* iz sln. *šiša* »driska, sranje« oz. sicer neevidiranega glagola **šisati* »drisko imeti, srati«. Rastlina je torej lahko poimenovana s **posranec*, *usranec*. Dalje glej tudi *šiša*. M. F.

šišek I (m.), g. *šiška* »griček, boček«, tudi *šišánjek* »hribiček« (bkr.; Šašel, Bisernice II, 263).

Prim. r. dial. *šiška* »gorica, holm; vrh gore« (Dal', Slovar² IV, 637), »okrogla izboklina, griček«, *šiškovátjy* »neraven, z izboklinami« (Ožegov) poleg *šiš* (m.), g. *šišá* »kopa sena«, s čimer je mogoče primerjati r. dial. *šichán* »holm, grič (s strmim vrhom)« (Dal', o. c., 636) poleg »samoten gozdni kraj« in *šichorž* »visoka grmada«, kar Vasmer² IV, 444, pušča nerazloženo. Sem verjetno tudi hrv. orn. *šiša* v Bosni (ARJ XVII, 633) in kašub. mtpn. *šššk'i*, tudi *šššk'i* »ime goščave« (pl.; Sychta, SGK V, 254), prim. črnogor. *šišljak* »goščava« (Vujičić, Rječnik, 138). Ker se pomen »šiška, galla« lahko razvije iz »okrogel izrastek ipd.«, kot priča sln. sin. *knoper* »šiška, Gallapfel« (Gutsmann, Murko) iz n. *Knopper* »isto« (šlez., avstr.) poleg »grča, voz« in »majhen, čokat človek« h *Knopf* »nodus, globulus« (Grimm, DTV II, 1483), srvn. *knopf* »vozel, grča, popek, brst, krogla, okrogli konec nečesa, odebelina, zanka, grič«, je sorodstvo s slov. **šišbka* »galla« < »okrogla izboklina« verjetno. Iz prvotnega pomena »okrogla izboklina« je verjetno razvito tudi sln. *šiška* v pomenu »gleženj« (goriš.; Erjavec, LMS 1880, 193; Križ pri Trstu; Cossutta, NPK, 52), »klobuk gobe« (pkm.; Novak, Slovar², 146) in *šišek*, g. *-ška* »lobanja« (bkr.), prim. hrv. *šišak*, g. *-ška* »lobanja«, čak. *šiška* »glava« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 207), č. *šiška* »glava« (ekspresivno). Obstoj slov. **šišbka* v pomenu »okrogla (tj. neravna) izboklina« lahko potrjujejo tudi tvorjenke tipa hrv., sb. *šiškav* »močan, debel, poln«, mak. pog. *šiškav* »debel, poln«, *šišman* »debelinko«, blg. *šiškav* »debel, poln, čokat«, *šiško* »debelinko« in p. dial. *szyszczak* »Loxia curvirostris« (Karłowicz, SGP 5, 336). Na podlagi pomenskega polja n. *Knopper* (glej zgoraj) je mogoče pritegniti tudi r. *šichir* »prtilikavec«, pri katerem Vasmer² IV, 444, upravičeno dvomi v povezavo s *chirž* »bolezen« (isti, Wuš III, 204).

Ker v slovenščini *šiška* pomeni tudi »zanka, pentlja« (Pleteršnik II, 629), bi bilo možno izhajati iz izhodnega **šičhž* »vezanje, šivanje« > »tilnik/vrat (kot vez med glavo in trupom)«, »vozel (kot odebeljen izrastek na niti)« (→ dem. **šišbžkž* (m.), **šišbka* (f.)). Izhodno **šičhž* je lahko nomen actionis na **-so-* tipa **golsž* k **šiti*

»vezati, šivati«. Z nomenom actionis *s'ičhs je v besedotvornem razmerju psl. *s'ljja (poleg sekundarnega *s'b-ja) »tilnik/vrat; greben«, prim. č. *šije* »vrat, greben«. Glej tudi *šiška I–II*, *šišek II*, *šiška I. M. F.*

šišek II (m.), g. -ška »močan tilnik« (bkr.).

Pomensko enako je hrv. *šišak* »tilnik« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), *šišak*, g. -ška »isto« (Karlovac; Finka-Šojat, HDZb III, 1973, 146), *šiškonia* »človek z močnim tilnikom« (Lika; ARJ XVII, 639). Izhodno *s'jšbks more biti v besedotvornem razmerju s psl. *s'ljja »vrat, tilnik«, sln. *šija* »tilnik, vrat«, kar je zaradi č. *vaz* »tilnik« k *vázat* »vezati« mogoče korensko sorodno s *s'iti »šivati« (Brückner, 562; Vasmer² IV, 434). Pri *s'jšbks bi bilo potrebno izhajati iz prvotnega nomena actionis *s'ičhs »vezanje, šivanje« > rezultativno »vez (med glavo in trupom), vrat, tilnik«, ki ga deloma lahko potrjuje lot. nomen actionis na -šana *šišana* »šivanje« (Mühlenbach-Endzelin IV, 111) ← *s'juH_{1/3}-so- (?). Manj verjetno je to po stranskih sklonih posplošeno iz *šijčbks, g. *šijčbka (> *šička > *šiška), prim. hrv. *šijica* »cervicula« (Vitezović; ARJ XVII, 584), sb. *šijčka* »isto« (Timok; Dinić, SDZb. XXXIV, 1988, 311). Glej tudi *šija I* in dalje *šišek I*, *šiška I. M. F.*

šiška I (f.) »galla, bolezenska tvorba na rastlinah, ki je nastala zaradi vboda žuželk«, pogosto »hrastova šiška«, prim. iz gradiva za SLA *šiška* »isto« (Šentanel), *šišca* (Draga pri Trstu) < *šišica, verjetno po disimilaciji *čiška* (Čerklje na Gorenjskem) in *čička* (Idrija), toda *šaskā*, *šiška* (Bohinjska Bela), enako pkm. *šiška* (Novak, Slovar², 146); tudi »conus«, V 16. st. *fhifhka* »conus, Tannzapf, Tannnuß, Zirbelnuß« (Megiser), v 18. st. *fhiška* »galla«, *drivú na katerim fhiske ja tinto rafstejo* »arbutus« (Kastelec-Vorenc), *shishka* »Gallapfel, galla« (Pohlin), pri Murku I, 352: *fhifka* »Gallapfel, knóper«, pri Janežiču II, 429: *šišarka* »Gallapfel«, *šiška* »isto«.

Prim. csl. *šiška* »galla«, hrv. *šiška* = *s'iška*, *šiška* = *s'isketa* »galla, jabuzhica ali zerno na hrafztu rafztuche« (Jambrešić), gradišč. hrv. *šiška* »storž«, *šišak*, g. -ška »Gallapfel« (Tornow, BD, 331), hrv. čak. *šiški*, *šiškye* (f.) »Tannenzapfen« (Dobrinj; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), *šiška* »storž«, dem. *šiškvica* (Vrbnik na Krku; ARJ XVII, 640), *šiška* »Kiefernzapfen« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1189), *šiška* »čep, zatič« (gradišč. hrv.; isti, o. c. III, 548); tudi *šišarica* »conus« poleg *šešarica*, *šešarka* »galla«, *češarika* »plod iglavcev«, mak. *šiška* »plod iglavcev, storž« poleg »strok«, r. *šiška* »bula, storž, grča«, *sosnovaja šiška* »smrekov storž«, str. *šiška* »smrekov storž; obla, krogla«, ukr. *šyška* »storž; grča«, p. szysza »borov plod = češarek«, szyszka »isto«, č. *šiška* »storž« poleg dial. *šáška* »isto«, *šáša* in *šach* (citirano po Machku², 609), stč. *šiška* »cmok«, slš. *šiška* »storž« poleg dial. *šuška* »isto«, *šiška* tudi »krof, bob«, gl. *šiška* »storž iglavcev; pecelj (pri sadju)«, dl. *šyška* »isto«, pl. *šyški* »krajci lanu s tankimi vlakni«, kašub. *šěška*, *šiška* »storž«. Iz slov. jezikov (br. ali p.) je lit. *čėčkā*, *čyškā*, vzh. lit. *šyškā* »jelkin storž«, *šyškúotas* »storžast« (Fraenkel, 72), madž. *siska* »Gallapfel; Tannenzapfen«, *suska* »isto« (EWU, 1333).

Psl. *šišbka »galla« in »conus«. Ker so šiške kot bolezenske tvorbe na nekaterih rastlinah različnega videza, ki deloma tudi asociira na storže (npr. tak izrastek na smreki ali šipku), je možno, da je pomen »conus« sekundaren in da je *šišbka »galla« prvotno označevalo le bolezenske tvorbe v obliki okroglih izboklin. Zato bi bi-

lo mogoče tako kot pri sln. *šišek* »hribček« in sorodnem oz. *šišek* »močan tilnik« in sorodnem izhajati iz nomena actionis na *-so- *s'ičhs »šivanje, vezanje« (k psl. *s'iti »suere«), ki se je kot rezultativni nomen actionis deloma leksikaliziral v »tilnik/vrat (kot vez med glavo in trupom)«, deloma pa prek »vozel (kot odebeljen izrastek na niti)« v »okrogla izboklina« (korenska povezava že Brückner, 562). Formalno je *šišbka »galla« torej lahko dem. k *s'ičhs. Enake pomene je mogoče zaslediti tudi pri n. *Knopper* »galla« (šlez., avstr.) poleg »grča, vozel« in »majhen, čokat človek«, kar je tvorjeno iz *Knopf* »nodus, globulus« (Grimm, DTV II, 1483), srvn. *knopf* »vozel, grča, popek, brst, krogla, okrogli konec nečesa, odebelina, zanka, grič«. Manj verjetno Machek², 609 s., ki sklepa, da je *šišbka reduplicirana tvorba in sorodna z lit. *skujā* »(drevesna) iglica«. Podobno Schuster-Šewc, HEWb., 1439, ki pri polisemantemu *šišbka izhaja iz prvotnega pomena »storž (iglavcev)« in *čičh-ikā povezuje z ide. bazo *sk'ej- »rezati«, prim. sti. *chyāti* »odrezati«, *chātā* »odrezan«, *chūtā* »isto«, kar zaradi akutiranega -i- ni verjetno. Glej tudi *šišek I*, *šiška V* in *šišek II. M. F.*

šiška II (f.) »luknja« v rož. kor. *šišqa* »osrednja luknja mlinskega kamna«, sin. *pəno:wca* (Šašel, RNB, 119) < sln. *ponvica*, obir. kor. *šišqa* »Lager für das Mühleisen im Bodenstein« (Karničar, Obir, 242), tudi »vdolbina«, prim. v *šiški, ki je v policu vdolbena, vrta se po koncu stoječi železni drog, ki gornji mlinski kamen nosi* (Ig. jvzh. štaj).

Pomensko blizu je hrv. *šiška* »vreteno (največkrat pri mlinu) z več izdolbenimi luknjami, v katerih so klini« (Posavina; ARJ XVII, 638), kar je verjetno poimenovanje pars pro toto iz prvotnega pomena »vdolbina, luknja«. Tak prvotni pomen kaže tudi sln. tolm. *šiška* »vagina« (Kenda, rkp.), kar je po Pleteršniku II, 620, znano tudi na Notranjskem, potrjeno pa tudi v nadiškem *šiška*, s sekanjem *siska* (Rigoni-Salvino, VIN, 75). K pomenskemu razvoju prim. sln. knjiž. *lúknja* »foramen«, toda nižje pog. »vagina«, enako tudi *špránja* »razpoka«, toda nižje pog. »vagina«. Pomen »vdolbina« se ohranja v anatomskem terminu *šiška* »Gelenkpfanne«, ki ga navedla Pleteršnik II, 629, po Murku I, 581: *fhifhka* »Gelenkshöhle«, in po Vodnikovem rkp. slovarju. Sem tudi *šiška* »zareza za gumb« (Kog pri Ormožu; SLA).

Jslv. *šišbka »vdolbina, luknja« bi bilo možno povezati s sb. *šřva* »izdolbeno mesto na jarmu, ki se ga namesti na zgornji del vratu« (Radevina; ARJ XVII, 642), ki dopušča izvajanje iz prvotnega *šiša »vdolbina«. Jslv. *šišbka je torej lahko dem. Nadalje manj jasno, čeprav je sorodstvo s psl. denom. v. *šišāti, *šišāješb »rezati, striči ipd.« in *šišb (m.), g. *šišā »rezanje« > rezultativno »drobec ipd.« v r. *šiš* (m.), g. *šišā* »nič«, npr. *Ni šiša net* »Prav nič«, verjetno. Glej tudi *šiškati. M. F.*

šiška III (f.) »slaba hruška« v črnopr. *šiška* (Tominec, 212), rož. kor. *šišqe so dribné hrúšče* (Šašel, RNB, 119), kostelsko *šiška* »drobno sadje ali krompir« (Gregorič, Gradivo).

Na podlagi besedne družine sln. *šřfřč* »neka hruška« poleg »figa, palec med kazalcem in sredincem«, tudi *šřpřč* »isto« in *šřpřč*, kar je substantivizirano iz adj. *šřpřb = lot. *strups* »kratek, kratko odrezan«, *strupulis* »kratko odrezan kos lesa« = *šřpřel'b = gradišč. hrv. *šřpalj* (m.), g. -plja »majhno drevo, ki ne more več rasti; drevesni stor«, je *šiška* »slaba hruška« mogoče pove-

zati z r. *šiška* »figa, palec med kazalcem in sredincem«, *šišók* »isto«, p. za *borową szyszke* »za nič«, gl. o *šyska!* »nič(nost)«, ry *šysku wěš* »nič ne veš« (prim. sln. zvezo *ni šiške vredno* »nič vredno«, kar je izpričano že v 16. st. pri Trubarju (citirano po Pleteršniku II, 629)), vse pa izvajati iz slov. *šišbka »luknja, vdolbina; troha, drobec, nič« (tvorbe tipa r. *lódka* »ladja« k *oldi »isto«) k *šiši (f.) »kar je v zvezi z rezanjem, tj. luknja, špranja, vdolbina; kar je odrezano, majhno, drobec, nič« poleg *šišča = sb. *šiva* »izdolbeno mesto na jarmu, ki se ga namesti na zgornji del vratu« (Radevina; ARJ XVII, 642). To je v besedotvornem razmerju s *šišb (m.) »rezanje«, rezultativno »drobec, nič« v r. pog. *šiš* (m.), g. *šišá* »figa, palec med kazalcem in sredincem«, v zvezi *Ni šiša net* »Prav nič!«. Drugače o gl. in p. gradivu Schuster-Šewc, HEWb., 1439, ki meni, da se je pomen »nič(nost)« v *šišbka razvil iz »storž«. Vasmer² IV, 444, pa r. *šiš* povezuje s *šiš* v pomenu »kopa sena«, kar je bolj verjetno sorodno z r. dial. *šichán* »holm, grič« in nadalje s sln. *šišek* (m.) »hribček«. Dalje glej *šiška II* in *I*, pa tudi sin. *širfíč II*. M. F.

šiška IV (f.) v zvezi *narediti šiško* »pri balinanju narediti, da so tri krogle enega moštva najbližje balinu« (SKSJ IV, 1071).

Pomensko osamljeno. Izhajati bi bilo možno iz rezultativnega deverbativa *šička »zadetek« tipa *nabirka* »kar je nabrano« k *nabirati* sln. v. *šicati*, -am »metati, ciljati, streljati« ob *šic* (m.) »strelec« < n. *Scütz(e)* »strelec«, prvotno »metalec kopja«. Oblika *šiška* je lahko nastala po asimilaciji konzonantne skupine -čk-V- → -šk-V- kot npr. v sln. *peškà* ← *pečkà*. Morda je s tem sorodno hrv. čak. *šiška* »košček svinca, ki služi namesto metka v puški«, poleg *ušiška* »isto« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 679), če je nastalo po disimilaciji *š - š > s - š*. Glej tudi *šicati*. M. F.

Šiška V (f.) »del Ljubljane«, in sicer *Spodnja in Zgornja Šiška*, ktetik *Šiškar* in mlajše *Šišenc* (SP 2001, 1528); k temu bližnji orn. *Šišenski hrib*; I. 1308 z *Cheis in dem dôrfe vor der stat ze Laibach*, ok. I. 1330 *Cheysse*, I. 1331 *pey Keysk dacz der grûben*, I. 1370 *apud opidum Laybaci in villa vocata inferior Keissach in theutonicis, sed in sclauonico appellatur Chisschia ante ecclesiam sancti Bartholomei dicte ville*, I. 1391 in *Keys*, I. 1402 in *dem dorf zu Keys vor der stat zu Laybach*, I. 1414 *Oberheys, Oberrn Cheys*, I. 1428 *Ober Keiss*, I. 1431 *bey sand Bartholomee zu Keiskch*, I. 1444 *Kewsch ob Laibach*, I. 1478 *hof gelegen zu Kewtsch ob Laibach*, I. 1490 *Niderkaysch*, I. 1499 *Vnnderkeutsch* (M. Kos, Gradivo HTS II, 615 s.), v 18. st. *Ziska Unte*, *Ober Ziska* ter *Schischker Morast* (Rajšp, Slovenija II/Opisi: 17, Karte: 190).

Rutar, Lj. zvon XI, 1891, 116, je na podlagi nemških zapisov tipa *Keissach*, v katerih je prepoznal kalk domačega imena *Šiška*, prim. bav. n. *kaiže* »hiša« > sln. *kajža*, sklepal, da se v *Šiška* ohranja palatalizirani refleks *šiška* dem. *hiška* k *hiša* »domus« (sprejemata Štrekelj, ČZN VI, 1909, 26; Ramovš, Zbrano delo II, 286). Ker dem. s pomenom »domus« kot toponimične baze niso znani, se v tem imenskem tipu (prim. še mtpn. *Šiška* med Kropo in Besnico na Gorenjskem, *Šišnik* pri Ilirski Bistrici, orn. *Šiša* blizu Knežje Lipe na Kočevskem) tako kot v hrv. orn. *Šiša* (Bosna; ARJ XVII, 633) morda ohranja pomenska podstava »(majhna) vzpetina, hrib«,

prim. sln. bkr. *šišek* »griček, boček«, *šišanjek* »hribček« (Šašelj, Bisernice II, 263). Dalje glej *šišek I*. M. F.

-šiškati, -am v pf. *ošiškati*, -am »ostriči« (dol.), tudi *ošišati* »isto« (Cigale).

Prim. hrv., sb. *šišati*, *šišām* »lase striči« (Vuk), hrv. *šiškati* »isto« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371), *šiškati óvce* »ovce striči« (Ližnjan v Istri; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 482), čak. *šiškav* »ostrizen«, blg. *šiškam* »bosti« in »dražiti«, č. dial. *ošiškat'* »ostriči« < jslv. (Machek², 610).

Psl. *šišāti, *šišáješb > *šišāšb je zaradi fonetičnega zaporedja **-šaje-* v prez. osnovi bolj verjetno kot deverbativni glagol tipa jslv. *morāti, *mōrāšb < *možāti, *možáješb < *mogēti, *mogēješb (= lit. *magēti* »ugajati, všeč biti«) ← *mog-tī, *mōžēšb denom. substantiva *šišb (m.), g. *šišá »rezanje«, ki se po slovnični spremembi nomen actionis > nomen acti »rezanje« > rezultat »drobec, troha, malo, nič« verjetno ohranja v r. *šiš* (m.), g. *šišá* »nič«, npr. *Ni šiša net* »prav nič«, oziroma »rezanje« > »usnje« v bahuvrihi kompoz. *šišmš (m.) »netopir« < *miš z usnjem« tipa n. *Ledermans* »isto«, sti. *carma-cataka-* k *carman-* (n.) »usnje« v sln. *šišmš* »netopir; rovka«, hrv., sb. *šišmiš* »netopir« (Miklošič, 340; Šivic-Dular, SR XXXI, 1983, 432). Možno sorodstvo s *šišcha »vdolbina« (= sb. *šiva* »izdolbeno mesto na jarmu, ki se ga namesti na zgornji del vratu« (Radevina; ARJ XVII, 642) → dem. *šišbka »vdolbina, luknja« izključuje možnost, da bi izhodno psl. *šišb (m.) nastalo po regresivni asimilaciji iz *šišb. Slednja fonetična predloga bi namreč dopuščala izvajati iz ide. **k'ejks-jo-*, kar bi impliciralo sorodstvo z lit. *šiksna* »tanko, mehko usnje, jermen«, lot. *siksna* »jermen« < **k'iks-nāH* iz ide. verbalne baze **k'ejk-s-* »rezati« ob **k'ejk-* »isto« v sti. *šic* (f.) »jermen«, *šikya-* (n.) »isto«, *šik-van-* »oster, ki reže«, alb. *thikē* »nož« (Hamp, Linguistica XXXIII, 1993, 67 s.; Pokorny, 598). Machek², 610, vidi v slov. *šišāti ekspressivno reduplicirano tvorbo. Skok III, 395, pa celo dvomi v staro Miklošičevo povezavo glagola s *šišmš. Glej *šišmiš* in *šiška II*. M. F.

šišmš (m.), g. *-iša* »netopir« in »rovka«, dial. tudi *čišmš*, *šiši miši*, *šišu miš*, *šišomš* (štaj., dol., notr.). Prim. sbh. *šišmiš* »netopir«. Sorodno je lit. *šikšnys*, *šikš-nāsparnis*, *šikšnoparnis*, lot. *sikspārnis* »netopir«, lit. *šikšna* »tenko, mehko usnje, jermen« iz balto-slov. onomatopejskega korena **skū(k)s-* »rezati, trgati« (Šivic-Dular, SR XXXI (1983), 431 s.; Miklošič, 340; Fraenkel, 981). Drugače Skok III, 395. Dalje glej *-šiškati*, *šiška I*.

šiti, *šijem* (v. impf.) »suere«, pf. *na-*, *pre-*, *za-*, *ob-*, *v-šiti*, *-šijem*; rez. *šāt* (Steenwijk, SDR, 315); iter. *šivati*, *šivam* »isto« = črnovr. *šivāt*, -am (Tominec, 213) = primor. *šivāt* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 120) = rez. *šivāt* (Steenwijk, l. c.) = pkm. *šivati*, -an, a prez. tudi *šivlen* (Novak, Slovar², 146), nadiško *šivāt*, *šibāt* (Rigoni-Salvino, VIN, 53); k temu *šiv* (m.), g. *šiva* »sutura« = črnovr. *šëŷu*, g. *šivŷa* (Tominec, l. c.); nomina agentis *šivilja* »netrix«, po redukciji in asimilaciji *šilja* »isto« in drugače tvorjeno *šivkinja*; iz ptc. pret. pas. *šivan*, f. -a je substantivizirano *šivānka* »igla« = črnovr. *šëwānkŷa* (Tominec, l. c.) in *šivanka* »isto« (jvzh. štaj.) = jnotr. *šivŷanka* (Dolnje Vreme; Rigler, Jnotr. gov., 35), obir. kor. *šiv.vanca* »isto« (Karničar, Obir, 242). V 16. st. *šivati* »nere«, *šivila* »netrix«, *šivkinja* »isto« (Megiser), I. 1607 *ciuat* »cufcure«, *reciuat* »dičucure, rašpret« (Alasia), v 18. st.

fahiti, v'kupai fshivati »consuere«, *fshiv* »consutura«, *fshivan* »sutilis«, *tú fshivanu rešdréti, ali resparati* »di-suere« (Kastelec-Vorenc), *shyti, shyem, shyvam* »nere, fuere«, *shyvanka* »acus« (Pohlin), *fshivam* »nähe«, *fhiu* »Naht«, *fshivila, fshiučinja* »Nähterin, mofhokra«, *fshivaniza, fshivanka* »Nähnel« (Gutsmann).

Prim. csl. *šiti, šijq* »suere«, hrv., sb. *šiti, šijem* »isto«, hrv. čak. *šiti, šijēš* (Vrgada), mak. *šie*, blg. *šija*, r. *šitb, šbjú*, ukr. *šity, šyju*, br. *šycb, šyju*, p. *szyc, szyje*, č. *šit, šije*, slš. *šit', šije*, gl. *šic', šiju*, dl. *šys, šyju*, plb. *sajē*.

Psl. v. **s'iti* s prez. **s'iješb* »suere« in dial. **s'bješb*, kar je iz prvotnega **s'iješb* verjetno nastalo po analogiji z balto-slov. prez. **sjuve-* (lit. *siuvù*, lot. *šuvu*), ki ga posredno potrjuje tudi balto-slov. *sjuvās »sutura« = psl. **s'bvz* in ptc. pret. pas. **s'bvēz* v stcl. *švēz*, hrv. *sa-švēn* (Zumberak; citirano po Skoku III, 396); sem nomen instrumenti **s'idlo*, nomen agentis **s'bvčb* (m.) → feminativ **s'bvčyn'i*, nomen rei acti **s'bvč* in po analogiji s prez. osnovo **s'ivz*, nomen actionis **s'ija* »vezanje, vez« in verjetno nomen actionis **s'ičz* »isto« < **sjuH_{1/3}-so-* z dem. **s'jška*; medparadigmatska zveza **s'iti, s'iješb* je identična lot. *šit, šuju* »šivati«, tudi *šuvu*, kar ustreza lit. *siūti, siuvù* »isto« iz ide. **sjuH_{1/3}-e-*, ki se ohranja tudi v lat. *suō, -ere* (in nomen instrumenti *sūbula* »igla«) z izpadom *i* kot v *spuō, -ere* »pljuvati« ← **spjuH-e-*; ista prez. osnova **sjuH_{1/3}-je-* se posredno ohranja v sti. metatetičnem prez. *s'ivati* in morda tudi got. *siujan*, stvn. *siuwan*, če to ni iz predmetatetične osnove **sjuH_{1/3}-je-* (Miklošič, 339; Vasmer III, 398, 402, 418; Fraenkel, 789; Mayrhofer III, 477; Walde-Hofmann II, 631; Pokorny, 915 s.; LIV, 493 s.). Glej tudi *šev, Švec, škinja, šilo, švelja I, šija I–II, šinjek, zašinjka, šisek I, šisek II, šiška I*. M. F.

šivati, -am (v. impf.) »pršeti«; izpričano le v zvezi *dež šiva* (Lašče).

Izhajati bi bilo potrebno iz zveze *dež ščiva [dāš ščiva], kjer je v trokonzonantni skupini zaporniški element afrikate izpadel: -š šč- [šštš] > -š š-, prim. sln. tpn. *Rāšca* < *Rāščica* (Furlan, Etimologija, 46; Ramovš, Hgr. II, 279). Prvotno sln. *ščivati »pršeti« je iter. na -va- prez. osnove *ščišb »spargere, mingere« (Furlan, l. c.). Manj verjetna se zdi povezava glagola s sln. *šivati* »sun-kovite gibe delati, švigati« in sorodnim (Zubatý, Stud. I/1, 230), kar je iter., verjetno k **s'iti* (tudi **s'iq-ti*; glej tudi *šiniti I*), ki je poleg »suere« pomenil tudi »premikati, hiteti«. K temu prim. lit. *ausimis siūti* »ušesa premikati (o konjih)«, *baīliai ausimis s.* »boječe ušesa premikati (o konjih)« (Kurschat, 2164 s.), lot. *šūt* »teči, hiteti« (Mühlenbach-Endzelin IV, 111). Dalje glej *scāti*. M. F.

škābica (f.) »zaponka« (bkr.), *zaškābiti* »zapeti, speti« (dol.); verjetno izvedeno iz *sškābba, iz redukcijske stopnje k *sūkati*, str. *səkati, soku*, r. *skātb, skū* »viti, presti«, č. dial. *skāti, sku* »sukati«, *skadlen, skadlinec* »iz več pramenov spredena nit«. Iz iste osnove so tudi sln. cgn. *Škabec, Škalič, Škober*. Pomensko enako slov. *sškāti je lit. *sūkti* in lot. *sukt* (Trautmann, BSW, 231; Vasmer II, 634; L. Bezlaj, JIS XIII, 86). Dalje glej *sūkati*.

škāf I (m.), g. *škāfa* »lesena posoda za vodo z ročaji«; dem. *škāfec, -fca, škāfek, -fka*; izv. *škāfar, -ja* »izdelovalec škafov«, cgn. *Škafar*; v 16. st. *shkaff* »situla« (Megeriser), v 18. st. *shkaf* »Wasserschaff, amphora, fcaphula« (Pohlin), *fhkaf* »Schaff« (Gutsmann). Prim. sbh. *škāf*

»škaf«. Izposojeno iz stvn. *sca(p)f* »posoda za vodo«, srvn. *schaf, n. Schaff*. Iz iste osnove, prevzete iz lat. *scaphium* »posoda, skodelica«, je tudi sbh. *šavelj* (< *Schaffel*), č. dial. *šafel*, slš. *šafel'*, p. *szaflik* »vedro, čebrič«. Naravnost iz nvn. je madž. *sáf*. Po mnenju nekaterih avtorjev spada sem tudi č. *škopek* »škaf, čeber«, kar je lahko tudi sorodno z gr. σκάφη »posoda, skleda, korito, čoln« (Miklošič, Frw., 57; Striedter-Temps, DLS, 218; Machek², 612).

škāf II (m.) »gad« v štaj. *škāf* (Lokavec; SLA). Osamljeno in nejasno. M. F.

škajōla (f.) »mavec« (primor.).

Prevzeto iz furl. *scajōle* »mavec«, kar ustreza it. *scagliola* »isto« (Mende, RLS, 112), star. »mešanica mavca in vode za izdelavo štukatur« in »strešnik iz mavca« ← it. *scaglia* »luska, okujina, strešna opeka« (Battisti-Alessio, 3363). Dalje glej *skaje*. M. S.

škakljiv (adj.), f. -iva »žgečkljiv, izbirčen, problematičen« (dol., gor.).

Prim. sbh. *škakljiv* »ščegetljiv, žgečkljiv« in »kočljiv«. Če je izhodišče **ščkōtōl'ivz*, gre za izpeljanko iz *ščkōtō »ščeget« (podobno Gluhak, HER, 607). K pomenskem razmerju »žgečkljiv« – »problematičen« prim. n. *kizlīg* v obeh pomenih od *kizeln* »žgečkati«. Vendar to ni edina možnost. Ker v podobnem pomenu zasledimo tudi *kočljiv*, f. -iva »izbirčen, sladkosneden«, prim. v 18. st. *kozhliv* »näfcherlich, catillofus« (Pohlin), danes le »problematičen«, se zdi možno rekonstruirati **skak(ō)l'ivz*, kar bi bil deverb. adj. od *skakāti »saltare«. Prvotno **koč(ō)l'ivz* je v tem primeru iz *kočiti »saltare« (Snoj, JZ I, 36). K tvorbi prim. *skočljiv* »gut springend, flink, schnell«, kjer sicer ni zaslediti podobnih pomenskih razvojov. Dalje glej *ščekēt* oz. *skočiti*. M. S.

škālba (f.) »vdolbina v skali, v kateri se nabira voda«. Sem hdrn. *Škavba* »ponikalnica v Mačjem Dolu pri Veliki Loki«, mtpn. *Škavba, Škavbe, Velika Škavba* (Bezlaj, SVI II, 243).

S prehodom *sk-* > *šk-* iz prvotnega sln. *škālba* »isto« < *škālba. Prim. formalno enako gl. *škātba* »razpoka, raza«, pa tudi *škātoba* »isto«, p. *škātuba* »razpoka v skali« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1439), kar Schuster-Šewc, l. c., povezuje z ide. **skel-* »rezati, cepiti«, sln. gradiva ne navaja in opozarja na sorodstvo z besedotvorno oddaljenim č. *škleb* »režanje (o ustih)«, *šklebina* »razpoka«, *šklebit'* »režati«. Vendar sta tvorbi *škālba, *škāloba gotovo konkretizirana slov. abstrakta na *šbal-oba k psl. *škāla. Gl. -l- v *škātba* je tako kot p. dial. *škātba* »reža v leseni steni« (Karlłowicz, SGP V, 138) analogen po gl. oz. p. refleksu psl. *škāla. S *škālba je le korensko sorodno *skolba v č. *sklāba* »špranja, razpoka«, mor. *škābina*, slš. *sklabina, šklabina*, ukr. *skaluba* < ukr. *skotoba (Varbot, Psl. morfonologija, 202). Dalje glej *škālba* in sin. *škālina, škalva*. M. F.

škaliiti se, -in se (v. impf.) »drsati se, drseti, polzeti«, npr. *deca se na leđi škalijo*, pf. *poškaliiti se, -in se* »spodrsniti« in »zašušmariti« (pkm.; Novak, Slovar², 147, 105). K slednjemu pomenu prim. sln. *spodrsnilo mu je* »ni mu uspelo, spodletelo mu je«. Toda po Cafu sporočeno pkm. *poškaliiti se, -in se* (v. pf.) le »zdrsniti«, npr. *igla se v golt poškali* (Pleteršnik II, 180). Sem tudi pri Pleteršniku, l. c., navedeno *poškālji* (adv.) »postrani«, npr. *steza na poškalji* (štaj.) (= pkm. *poškāu* (adv.) »isto«; Novak, o. c., 105) in *poškālčiki* »isto«.

Prim. hrv. kajk. *poskâlyiv* »lubricus, labidus«, *poskalyujem fze* »lubrico, labo« (Belostenec), *škâl* »lubricitas«, *s'kalen* »lubricus«, *s'kalek* »isto«, *s'kalko* (adv.) »lubrice« (Jambrešić), *poškâl* »postrani« (ARJ XI, 82). Sem tudi hrv. *škâljižati se, škâljižam se* »drsati se«, *poškâlžnuti se, poškâlžnēm se* »zdrsniti« (Vinkovci; ARJ XVII, 649; XI, 82), kar more biti kontaminirano s **klizniti* »isto«.

Izhodišče sln.-hrv. besedne družine je verjetno subst. **škâl'b* (m.) »neravnost, poševnost; spolzkost ipd.« in k temu sklop **po-škâl'b* »počez, pošev«, adj. **skal'bnz*, **skal'bkz*, denom. v. **skal'iti*.

Psl. **škâl'b* bi bilo mogoče primerjati z gr. σκολιός (adj.) »kriv, upognjen, poševen« in »nepošten, lokav«, kar Frisk II, 723, razlaga kot analogno tvorbo po sin. σκαίος iz prvotne gr. *σκόλος, ter dalje s formalno bolj oddaljenim lit. *ātkalas* »naklonjen, prislonej; obraten; zloben, zavisten«, germ. **skēl-ha-/skel-gā-* »neraven« (< ide. **skēl-kó-*) v stvn. *scelah* »kriv, škilast«, ags. *sceolh* »poševen, ukrivljen; škilast«, stnord. *skjalgr* »poševen; škilast« iz ide. glagolskega korena **(s)kel-* »nagniti, nakloniti, ukriviti«, prim. lit. *atsikalti, atsikalii* »nagniti se, nasloniti se« (Pokorny, 928). Kvantitativno razmerje med psl. subst. **škâl'b* in gr. σκολιός, če je to kljub Frisku, l. c., v gr. podedovana tvorba, lahko odraža ide. podaljšavo **skol-ió-s* (adj.) → **skōl-iós* (adj.), ki se v balto-slov. reinterpretirane ohranjajo v tipu **vārnas* (adj.) »črn« → **vārnas* (adj.) »črnkast« → **vārnā* (f.) »črnost/črnina« > »corvus« (o besedotvorju Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 13–26). Le korenško sorodno s psl. **škâl'b* je slov. **(s)klizōkz* in **sklōzōkz*. Glej tudi *poškâl*. M. F.

škálna (f.) »naravna skalna vdolbina, v kateri se nabira voda« (Kras) = goriš. *škōwna* »vdolbina v skali, kjer se nabira deževnica« (Štrekelj, Görz., 426) = *škāvna* »isto« (zah.; SSKJ IV, 1076) = *škāūna* (Devin; Šavli, Contributi, 104), tudi *škálnica* »isto« (Kras). L. 1607 *šcauna* »fontana« (Alasia).

Na podlagi hrv. čak. *škálnica* »skalna vdolbina, v kateri se nabira deževnica« (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), z v za *š* *škāvnicā* »mlaka, v kateri se pere perilo« (Buzet, Sovinjsko polje; Skok III, 255), bi bilo možno sklepati, da je sln. *škálna* substantivizirani adj. **škāl'ba* k **škāla* »razpoka, reža ipd.«. Manj preverljiva je možnost, da bi bil to tako kot sin. **škāl'ba* deverbativ **skal'n'a* psl. v. **škāliti* »cepiti« (tip **top'n'a* iz **topiti*).

Korenško sorodno je sln. bkr. *škavla* »vdolbina v skali, v kateri zastaja voda; luknja«, tudi *škajba* »isto« (Šašelj, Bisernice I, 307), kar lahko reflektira deverbativ **skaly*, g. **skalteve*, akz. **skaltsv* (tip **peky*, **potaky*) k **škāliti*. Tako kot je izhodno **buky* prek akz. **bukzv* v sln. prešlo v ajevski subst. *bukva*, po hiperkorekciji na podlagi pl. *bukle* nastalo *bukla*, je tudi izhodno **skaly* prek akz. **skaltsv* postalo sln. **skalva* in po premetu **skavla* > *škavla*. Glej tudi *škālba*, *škālba* in dalje *škāla* I. M. F.

škāmija (f.) »pručka, stolček«; v 16. st. *shkamlje tvojim nogam* (Krelj). Prim sbh. *škānj* (m.) »klopca«, tudi *skamija*, *scemija*, *scemlija*, *skambija*, *škam(l)a*, mak. *skamija* »klop«, blg. *skanen*, *skanējka*, *skōmen*, csl. *skamija*. Tudi alb. *shkom* »plošča, stena«, rum. *scaun*, turš. *isqemle* »stolček«. Izhodišče je lat. *scamnum* »klop«, kar je zašlo v stvn. *skamal*, nvn. *Schemel* in po drugi strani

v sgrg. σκάμνον, ngr. σκάμνω. Od tod je tudi r. *skamjā*, *skamējka*, ukr. *skam'já*, *skamnja*, *skamnā* (Vasmer IORJ XI/2, 398; REW II, 632; Korsch, JA IX, 583; Jireček, JA XXXI, 449; Skok III, 398; Striedter-Temps, DLS, 218).

škan'cija (f.) »odprta polica za shranjevanje krožnikov« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 120), *škan'cija* »police« (Korte nad Izolo; Morato, 162), rez. *škan'cija* »polica« (Steenwijk, SDR, 315).

Prim. hrv. *škāncija* »polica za posodo; omara za posodo« (Poljica v Dalmaciji), *skāncija* »kuhinska omara za posodo« (Sali na Dolgem otoku; oboje ARJ XVII, 650), tudi *škāncija* »pregrada med policami« (Dubrovnik). Izposojeno iz ben. it. *scanzia* »polica v kuhinji za shranjevanje krožnikov«, tudi *scancia* »isto«, *scanzia dei libri* »lesen kos pohištva z razdelki za shranjevanje knjig oz. podobnih predmetov« poleg *scancēlo* »največkrat lesena priprava za shranjevanje spisov ipd.«, npr. *scancēlo da nodari* »pisalna miza; pisarna« (Boerio, DV, 617 s.), furl. *scansie* »predalnik; polica« (Pirona, VF, 954), knjiž. it. *scansia* »predalnik; polica«, srednjeveško lat. *scancia sive seclaria* »kuhinjski lijak; pomivalno korito« (l. 1450 v Veroni). K soobstajanju pomenov prim. it. *scaffa* »polica v omari«, toda ben. it. *scaffa* »kamnito korito pri kuhinjskem lijaku« (Battisti-Alessio, 3371, 3361; Boerio, DV, 613). Dalje nejasno. Skok III, 255, povzema domnevo o frankovskem izvoru rom. besede iz *skankja* (Meyer-Lübke, 7974). M. F.

škandēla (f.) »glinena posoda« (Pleteršnik II, 630, po Murku I, 581, in Miklošiču, 301).

To je dial. refleks z a < o v neaccentuirani poziciji iz prvotnega sln. **skondēla*, kar je po domači nazalizaciji nastalo iz sln. *skodēla* »scutella«, *škodēla* »isto«; to je bilo tako kot csl. *skōdēla*, *skōdēlb* »testa, laguncula« izposojeno iz lat. *scutella* »skodelica«. K pogostim domačim nazalizacijam izposojenk prim. sln. *štēnge* ob *štēge*, sln. dial. *šonfit* iz it. *soffitto*. Dalje glej *skodēla*, pa tudi *sklēda*, *zdēla* in *škūndra*. M. F.

škánj (m.), g. -a »stol« v rez. *škénj*, dem. *škánjčič* (Steenwijk, SDR, 315), primor. *škánjet* »stolček« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121).

Prim. hrv. *škānj* »klopca«, *škānj* »isto« in metaforično »podmorski greben, ki je podoben klopci«, *škānjčič* »pručka«, *škānjēt* »isto« (Skok III, 398). Izposojeno iz ben. it. *scagno* »stol (z ali brez naslonjala)«, trž. it. *scagno* »isto«, furl. *scagn* »klop«, dem. *scagnēt* (Pirona, VF, 951 s.), knjiž. it. *scagno* »klop« in »urad; banka«, kar je razvito iz lat. **scamnum*, besedotvorne variante k *scamnum* »klop« (Battisti-Alessio, 3364), ki se ohranja v it. *scanno* »klop, sedež«, furl. *s'cian* »peščena sipina« (Doria, 966). Lat. dem. *scamillus* k *scamnum* je prešlo v stvn. *scamil*, *scamel*, *scamal* »klopca« in bilo izposojeno v sln. feminizirani obliki *škāmija* »vrsta stola« (mari-borska okolica) < **škamb'la*. Iz mlajše n. dial. predloge je bilo izposojeno štaj. *ša:marl* »pručka« (Zorko, Narečna podoba, 351), pkm. *šāmrin* »stolček, pručica« (Novak, Slovar², 144), ki kaže, da je bila nepreglašena nvn. varianta **Schamel* (prim. srvn. *schamel* in *schemel*) ob *Schemel* »pručka«, verjetno pod vplivom sin. *Stockerl* »nizko sedišče brez naslonjala« (← dem. k *Stock* »panj, hlod«), dial. preoblikovana v *Schammerl* »pručka«, kar je znano v avstr. n. Iz iste predloge kot pkm. je gradišč. hrv. *šāmedlin* »pručka« (Tornow, BD, 328) z -dl- iz -rl-

kot *štokedlin* »stokerle« iz nvn. dial. *Stockertl*. Glej tudi *škamlja*. M. F.

škánt (m.), g. *škánta* »glasbeni inštrument, zlasti gosli«; *škántar* »muzikant«, cgn. *Škantar*; v 18. st. *fhkant*, *difhkant* »Diskant« (Gutsmann). Izposojeno verjetneje iz it. *discanto* (srlat. *discantus*, kalk po gr. διαφωνία), ki pomeni tudi vrsto glasbila (Battisti-Alessio, 1826), kakor iz n. *Diskant*, ki pomeni samo »glas pri petju«. Iz iste osnove lat. *canere*, *cantare* je tudi sln. *kántar* »pevec, učitelj«, cgn. *Kantar*.

škárje (f. pl.), *škárij* »Schere«; v 17. st. *shkarje* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fhkarje* »Scheere« (Gutsmann). Kakor sbh. *škäre* »isto« izposojeno iz stvn. *skár(a)*, *škári*, du. k *skár*, srvn. *schare*, *schær(e)*, n. *Schere* (Miklošič, 298; Striedter-Temps, DLS, 218; Skok 399).

škärp (m.), g. *-ärpa* »star čevljev«, tudi *škärpa*, *škarpet*, *škrpët*, *škrpëta* »isto, copata«, v 18. st. *shkarpetel* »pedulis« (Kastelec-Vorenc), pri Vodniku *fhkorpëtel*.

Kakor hrv. čak. *škarpünj* (m. pl.) »visoki čevlji«, *skrapa*, *škarpa*, *škarfuni* izposojeno iz it. *scarpa* »čevljev«, furl. *scarpët*, *scarpeta* »čevljev iz usnja brez pete«. Iz istega vira izvajajo tudi č. *škarpál*, *škrpec*, *škrampy*, slš. dial. *škarbal'a*, *škarbal* »vrsta čevljev« (Skok III, 258; Šturm ČJKZ VI, 57, VII, 45; Machek², 611). Vendar sln. *karpa* »krplja« ni izposojeno iz it., temveč vsebuje dial. refleks *r* > *r* (o tem Ramovš, Kr. zg., 166). Prav tako je domače tudi sln. *křpec*, *-pca* »čevljev, škarpet«, prim. č. *krpec* »opanka« in dalje *křplje*.

It. *scarpa* izvaja Battisti-Alessio, 3376, iz germ. **skarpa*, iz česar je pozno stvn. *scharpe* »torba, malha«. Zaradi težavnega pomenskega prehoda je morda bolje misliti, da je izhodišče rom. besedi germ. **skarpō* »vrsta čevljev«, kar bi bilo izposojeno iz psl. **(s)kërpa* poleg **(s)kërpl'a*, **(s)kërpl'a* »hodak iz živalske kože«, prim. slš. dial. *krapl'a* »drsalčka«, vse iz ide. **(s)ker(H)-* »režati« s *p*-jevskim determinativom kot v psl. **kërpl'a* (Snoj, JIS XXVIII, 78 ss.). Glej tudi *křpa*, *křpec*, *křplja*, *škärpa*. M. S.

škärpa (f.) »zid med dvema višinama zemljišča«.

Prevzeto iz it. *scarpa* »isto« (Mende, RLS, 112), kar je verjetno metafora iz »čevljev«, prim. k tipologiji *còkla* »vrsta obuvala« in »podzidek«. Druga možnost je domneva, da je it. *scarpa* »škarpa« kakor katal., špan., port. *escarpa* »pobočje« izposojeno iz got. **skrapa* z domnevnim pomenom »opora«, prim. n. *schraff*, *schroff* »oster, strm« (Battisti-Alessio, 3376). Glej tudi *škärp*. M. S.

škarpel (m.) »skalpel« v rez. *škarpël* (Steenwijk, SDR, 315).

Izposojeno iz furl. *scarpël* »isto«, dem. *scarpelüt*, *scarpelâ* »skalpirati« (Pirona, VF, 957; Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 46), kar je iz it. *scarpello* »skalpel« (14. st.). To je po disimilaciji *l - l > r - l* nastalo iz izhodnega it. *scalpello*, lat. *scalpellum* »skalpel, kirurški nož« k lat. *scalpo*, *-ere* »grebsti, kopati; vrezati, vsekati«. Sln. knjiž. *skalpël* je mlado izposojeno iz n. *Scalpell*. M. F.

škärt (m.), g. *škárta* »slabi, nekvalitetni izdelki, izmeček« in »naborniki, ki pri naboru niso potrjeni«, tudi *škárt*, *-a* in *škárta* (f.) »isto«, v. *škártirati*, *-am* (pf., impf.) »izločiti kaj slabega, nekvalitetnega« (SSKJ IV, 1075). Besedna družina je izpričana šele v 20. st.

Prevzeto iz it. *scarto* »izločeni izdelki, izmeček, nepotrjen nabornik«, prvotno le »izločene ali odvržene ig-

ralne karte«, kar je postverbal od *scartare* »izločiti slabe ali odvečne karte«. To je kompoz. iz privativnega *s-* »od, proč« (< lat. *ex-*) in denom. od *carta* »karta« (Cortelazzo-Zolli, 1147). Kvartopirski pomen se v sln. ohranja v zvezi *biti škärt* »pri igri s kartami ne imeti določene barve« (Snoj, SES, 635). Dalje glej *kárta*, *škrnicelj*, *škar-tôc*. M. S.

škarta (f.) »straža«, izpričano v 18. st. *fhkarta* »Warte, isgledalnica, ftrashniza, sviesdarniza« (Gutsmann).

Nejasno. Morda gre za rom. izposojenko, prim. it. *scorta* »spremstvo, straža«, vendar pot izposoje zaradi sln. *a*-jevskega vokala namesto pričakovanega **škôrta*, dial. **škúrta* ni jasen. Glej tudi *škôrtati*. M. F.

škartôc (m.), g. *-a* »navadno papirna vrečka« (primor.; SSKJ IV, 1075), *škartoc* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121), goriš. *škrtôc* (Štrekelj, Görz., 400), notr. *škrtôc* (Ritomeče; Rigler, Jnotr. gov., 47), *škrtjôc* (Šturm, ČJKZ VI, 57), dem. *škártwo:čk* (Logar, Sln. narečja, 105).

Tako kot hrv. čak. *škartiôc* »papirna vrečka« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1193), *škartiuc* »isto« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 207) izposojeno iz rom. jezikov, prim. furl. *scartòs*, *scartòz* »vrečka« (Pirona, VF, 959), ben. it. *scartozzo* »isto« (Boerio, DV, 622; Mende, RLS, 113), tosk. it. *scartòccio* poleg *cartòccio*, srlat. *cartotius* (I. 1414 v Faenzi), kar je substantivizirani adj. **ex-cartotius* »papirnat« k it. *carta* »papir«, lat. *charta* »list papirja, popisan list papirja« < gr. χάρτης (f.) »list papirja« neznanega izvora (Šturm, I. c.; Meyer-Lübke, 1866; Battisti-Alessio, 3378, 783; Skok III, 399; Frisk II, 1075). Po kontaminaciji rom. **ex-cartotius* z neko drugo sinonimno rom. predlogo je nastalo **ex-carnutius* »papirna vrečka«, ki je bilo podlaga furl. *scarnòs* »vrečka za koruzo«, *scarnüs* »isto« ob *scornòs* »vrečka za kodeljo« (Pirona, VF, 956, 983), it. *scarnuzzo*. Slednja oblika je bila vir izposoje n. dial. tvorjenki *scarnützel* »papirna vrečka« (Grimm, DTV 14, 2212). Iz ustreznega bav. avstr. refleksa *Skarnützel* »isto« je bilo izposojeno sln. pog. *škrnicelj*, g. *-nal/-clja* (Striedter-Temps, DLS, 219), hrv. *škarničl* »papirna vrečka«, dial. *škrnëcalj* »isto«, dem. *škrneclíček* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403) in slš. gemer. *škarničl'a* (Orlovský, Gemer., 332). Glej tudi *škrnicelj*. M. F.

škavec (m.), g. *-vca* »patoka«, z *e* iz neakcentuiranega a goriš. *škevič* »slabo vino« (Štrekelj, Görz., 400), primor. *ška'vec* »domača pijača, narejena tako, da so drugič zliili vodo na tropine« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121), z drugačnim akc. mestom *š'kavjec* »patoka« (Pomjan; Cossutta, PV, 183), *š'kavec* »isto« (Krkavče, Mrezige; Cossutta, I. c.), *š'kavec* (Trebeše; Cossutta, I. c.).

Z domačim prehodom *sk-* > *šk-* kot **skavéc* deloma izposojeno iz stfurl. **scavèz*, prim. furl. *s'ciavèz* »patoka, tekočina, ki se dobi, če se vodo prelje skozi neprevrete in nestisnjene vinske tropine; z vodo razredčeno vino« (Pirona, VF, 970), deloma pa iz ben. it. *vin scavezzo* (Cossutta, o. c., 292). Oblike z akcentom na prvem zlogu so sekundarne, verjetno hiperkorigirane, morda pod vplivom sln. sin. *kàvec* (m.), g. *-vca* »patoka« < **kalybь h* »kaliti« motno delati«.

Iz ben. it. *vin scavezzo* »vino adacquato« (Boerio, DV, 570) je izposojeno tudi hrv. čak. *škvèc*, g. *škvèca* »zadnje in motno žganje, ki priteče iz kotla« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 366). Dalje glej *škavec* in *kàvec*. M. F.

škavla (f.) »izdolbina v skali, v kateri zastaja voda; luknja« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 307). Glej pod *škálna*. M. F.

škęc (m.), g. *škęca* »košček, grižljaj« (SSKJ IV, 1076). Rekonstruirati je treba *ščębъcъ k sln. *včęknęti*, *včęknem* (pf.) »uščępnęti« (< **vščę-*), *uščęknęti*, *uščęknem* (pf.) »odščępnęti, odtrgati«, *poščękovąti*, *-ųjem* (impf.) »porezovati, posekovati« (Podkrnci) in primerjati str. *uščębnęti* »uščępnęti«, r. *čknųbъsja* »zmanjšati se«, p. *dźęnacъ*, č. *uštknouti* »ugrizniti, pičiti, zbošti«, poleg podaljšane stopnje v r. *ščikąbъ* »ščępati, čistiti, utrinjati svečo«, ukr. *uščęknųty*, *-nęš* »odščępnęti, priškrnęti, stisnęti«, br. *ščękácъ* »ščępati« in p. dial. *szczykácъ*, pf. *uszczęknącъ* »odtrgati, odščępnęti«. Psl. *ščębknųti je sorodno s **ščęb(p)nųti*, *ščępęti, *ščępąti »ščępati« (Miklošič, 344; Vasmer III, 451; Brückner, 545). V drugih ide. jezikih tektalnega determinativa pri tem korenu ni zaslediti. Dalje glej *ščęęęt*, *žęęękąti*, *ščępati*, *ščępęti*, *ščęp I*, *ščęp*. M. S.

škedęc (m.), g. *-a* »studenec«; kot apelativ izpričano v primor. *škedąnc* (Lopar; SLA), *škedąncić* (Trebeše; SLA), notr. *škędięc* (Stari trg pri Ložu; SLA); *škedęc* »studenec« (Barkovljane; Štrekelj, Lj. zvon IX, 1889, 294); pogost mtpn. *Škedenc* v koprskem zaledju (Titl, GII, 41, 122, 126, 129, 131, 135, 143, 145, 149), tudi *Pri škedencu* v k. o. Marezige (Titl, o. c., 134), hdrn. *Škędąnc*, g. *-ą* (Križ pri Trstu; Cossutta, NPK, III) in verjetno tudi orn. *Škedenc* pri Ilirski Bistrici.

Po depalatalizaciji sekundarno palataliziranega sln. *r razvito iz sln. dial. **sr*idęc »studenec« (prim. *stidęnc* (Pregarje; SLA), *stidęnc* (Hrušica; SLA), *stidęnc* (Sabonje; SLA)) z ijevskim palatalizirajočim refleksom reduciranega vokala u (o pojavu Rigler, Jnotr. gov., 65 z op. 65) iz prvotnega *studęc* »isto«. Enako depalatalizacija sekundarno palataliziranega sln. *r izkazuje tudi orn. tipa *Kisovec* (poleg *Tisovec*), v katerih se ohranja fit. *úsa* »Taxus«. Dialektične oblike kot *št*'*adęc* »studenec« (Ricmanje pri Trstu; SLA), *ščędęc* »isto« (Škofije, Plavje pri Kopru, Kubed; SLA), *ščędęc* (Prešnica; SLA), *ščędęc* (Draga pri Trstu; SLA), *ščędęnc* (Barka; SLA) so z območja z izvedeno sekundarno palatalizacijo. Enako razmerje *studęc* : *škidęc : *ščidęc* kažejo tudi tpn. *Tisovec* : *Kisovec* : *Čisovec* z apel. *úsa* »taxus«. Pravilno je izvajal oblike s k iz prvotnega *studęc* že Štrekelj, Lj. zvon IX, 1889, 294. Dalje glej *studęc*. M. F.

škęle (f. pl.) »leseno ogrodje pri sedlu« (Pleteršnik II, 631), »ogrodje pri sedlu« (Cigale, Wb., 1322), tudi »stoja-lo, na katerem se dela gnojni koš« (bkr.; Barlè, LMS 1893, 33), *škęle* (f. pl.) »leseno ogrodje pri sedlu« (Ribnica; Pleteršnik II, 485). V 18. st. *šhkelle na fedli* »ephippium« (Kastelec-Vorenc).

Verjetno prek vzhodnih govorov izposojeno iz hrvaščine (Skok III, 255). Prim. hrv., sb. *škęle* (f. pl.) »gradbeni oder« (Vuk), hrv. »oder« (Šulek; Žumberak), npr. *penje se po svojih skelah gori na toranj* (Reljković) in tudi *skelu naprave od rastovi(h) ogranaka ili troka* (Otok v Slavoniji; oboje ARJ XV, 212) s singularno rabo tega a-jevskega subst.; sem *čkęla* »gradbeni oder« (Elezović II, 422), toda v sg. tudi »pristanišče, brod«, mak. dial. *skela*, knjiž. *skele* »gradbeni oder; splav«, blg. *škęle* »isto«, dem. *škęlence*. To je tako kot rum. *schělă* »(gradbeni) oder; pristanišče« (Tiktin, Wb., 1379 s.) izposojeno iz turšč. *iskele* »gradbeni oder; pristanišče«, to pa tako

kot alb. *skele* »(gradbeni) oder; pristanišče«, *squele* »isto« verjetno izvira iz it. dial. *skela, knjiž. *scala* »del zgradbe ali priprava, ki služi za stopanje navzgor«, lat. *scāla*, pl. *-ae* »stopnice; oder«, srlat. *scala* »pristanišče« (Genova, I. 1157), kar je tvorjenka *scand-s-lā glagola *scandō* »vzpeti se, dvigati se, stopati kam« (Miklošič, 298; Skok, I. c.; Škaljić, Turcizmi⁶, 567; Mladenov, 583; Meyer-Lübke, 575; Battisti-Alessio, 3364). M. F.

škęr (f.), g. *škeri* »orodje, naprava«, npr. *plug in druga šker* (Pleteršnik II, 631), tudi *škir* (f.), g. *škiri* »isto« (vzh. štaj; Pleteršnik, I. c., po Cafu), toda Murko I, 581, *fhkér* (m.) »Werkzeug« in adj. *fhkéren*, f. *-rna*, npr. *fhkérni léf* »Zeugholz«, enako tudi Janežič¹ II, 429: *šker* (m.) »Werkzeug«. S sln. palatalizacijo velarov *ščer* »orodje, naprava« (Miklošič, SEW, 300), pri Pleteršniku II, 619, normirano v *ščęr* (f.), g. *ščeri*, toda tudi *sker* (Miklošič, I. c.; Pleteršnik II, 485).

Izhodiščno sln. verjetno *skírъ (m.) in *skírъ (f.), kar je bilo izposojeno iz stvn. *giskirri* »posoda, naprava«, srvn. *geschirre* »isto«, nvn. *Geschirr* »posoda; oprava (navadno konjska)« (Miklošič, I. c.; Striedter-Temps, DLS, 219). To je kol. k stvn. *skeran* »rezati«, srvn. s prvotnim pomenom »kar je pravilno/ustrezno urezano« (Pfeifer, EWD², 437). Drugače Štrekelj, Lwk., 61, ki meni, da je *škir* po premetu tipa *puška* < *pukša* nastalo iz izhodiščnega sln. *kšir iz bav. n. *Gschirr*, nvn. *Geschirr*. Za starejšo izposojeno iz stvn. predloge govori sln. i-jevski substantiv. M. F.

škerlet (cgn.), tudi *Skerlet* (oboje Benečija).

Prim. hrv., sb. *škęrlet* »škrlatna barva, škrlatna odeja, tkanina« (Vuk, Mikalja), tudi *skrlat* »isto« (Daničić), *skrlat* poleg *skrlat*, *skarlat*. Oblike z izglasnim *-et* so izposojene iz furl. *scarlèt* »škrlatno rdeč« poleg *scarlāt* »isto« (Pirona, VF, 856), it. *scarlato* < srlat. *scarlatus* poleg *scarletum*. Podobno pomensko motivirana so sln. cgn. *Scharlach*, *Šarlah*, *Šarlak*, hrv. cgn. *Šarlah*, *Šarlak* < nvn. *Scharlach* »škrlat«, it. cgn. *Scarlatti*, *Scarlato*, *Scarlata*. Dalje glej *škrlāt*. M. F.

škilja (f.) »kdor gleda postrani, škili«, sem *škilec* (m.), g. *-lca* »isto«, od tod cgn. *Škilec*; v. *škilii*, *škilim* (impf.) »postrani gledati«, *škilęti*, *-im* »isto«, adj. *škilav*, f. *-a* in *škilast*, f. *-a*. V 18. st. *škiliz*, *kateri šhkilestu gleda*, ali *krishom* »petus«, *šhkiloviz* »strabo«, *šhkilaft* »luscus, zinkaft, krišhoglediz« (Kastelec-Vorenc), *shkillem* »schielen«, *shkilz* »Schielender«, *shkiläft* »schielend« (Pohlin), *fhkilim* »fchiele«, *fhkiläft* »fchielend« (Gutsmann).

Miklošič, Frw., 57; Ramovš, Hgr. II, 293; Striedter-Temps, DLS, 219, so tako kot hrv., sb. *škiljiti*, *-im* »škiliti, brleti«, *škiljav* »skilast«, *škilj* »strabo«, f. *škilja*, hrv. tudi *škiljiti* »mežikati«, *škilje*, *-ta* »kdor mežika« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 197) izvajali iz stvn. adj. *scęlah* »poševen, kriv«, srvn. *schęlich* »isto«, stvn. *scelah* »kriv; skilast«, ags. *scęol* »isto« iz ide. adj. **skęl-ko-* k **skel-* »kriviti, upogniti ipd.«, prim. gr. σκέλος »krak, bedro«, psl. *kęlkę »kolk« (Kluge¹⁷, 640; Pokorny, 928). Vendar izhajanje iz te stvn. predloge fonetično ni utemeljeno. Izhodišče besedne družine **škil'iti*, **škil'ъ* je verjetno pozni stvn. denom. *scilihen*, srvn. *schilichen* »škiliti« oz. adj. *scileh*, srvn. *schilhen*, *schilen*, *schielen*, nvn. *schielen* (Lexer, Mhd. Wb. II, 736, 726; Kluge¹⁷, 647), kjer se je stvn. medvokalni *-c(h)-* v slov. substitui-

ral z -o-. Mlajše, iz srvn. *schilhen* »škiliti« izposojeno je sln. *šilhati* »isto«, kar je v 18. st. izpričano pri Gutschmannu: *fhilhati* »fchielen, krivu gledati«, *fhilhaft* »fchielend«. Iz iste predloge je tudi č. *šilhat* »škiliti«, *šilhavy* »skilast« (Machek², 608).

Sem tudi sln. zveza *šilasto gledati* »postrani, prekasno, jezno gledati«, ki tako kot p. *szyl, szylawy* »skilast«, dl. *šylawy* »skilast« kaže na izposojeno iz nvn. adj. *schiel* »skilast«. Slednji adj. je v nvn. novotvorba na podlagi historično utemeljenega v. *schielen* »škiliti«. Glej tudi sin. *hil*. M. F.

škinja (f.) »netrix« (Soška dol.; Erjavec, LMS 1880, 194), *škine* »isto« (Tolmínske Ravne; Dolini Tolminke in Zadašce, 197), bovško *ški:nja* (Ivančič, DSBG, 59). Tudi *šekinja* (Dekani pri Kopru; SLA), *šikinja* (Škofije, Plavje pri Kopru, Sv. Anton; SLA) poleg *šavkinja*, kar Pleteršnik, II, 626, navaja po Cafu, *šefkina* (Osilnica; SLA). Varianta *šivkinja* je izpričana v 16. st. pri Megiserju: *shiuinija*, in v 18. st. pri Gutschmannu: *shiuinija*.

Prim. slš. zastar. *ševkyn'a* »šivilja«, gemer. *ševkina* »isto« (Orlovský, Gerner., 329). To je arhaični feminativ *s'švbk-ŷn'i k nomeni agentis *s'švbc̃b (m.) »sutor« (← *s'švbc̃ »sutura«, prim. hrv. *šavac*, g. *šavca* »krojač« (Dubrovnik), r. dial. *švéc* »isto«, str. *švbc̃b* »krojač, čevljar«, ukr. *švéc̃b*, br. *švéc* »čevljar«, p. *szewc*, č., slš. *švec*, gl. *šewc*, dl. *šejc* (korenska povezava Erjavec, l. c.). K besedotvorju prim. **bogŷn'i*, **gospodŷn'i*, **kneŷn'i* (Slawski, SP I, 139 s.). Enako razmerje kot sln. *ševkinja ← *švec (m.) = cgn. *švec* se v sln. potrjuje tudi pri sln. cerklj. *pi:ukne* (K. Kenda-Jež, ustno) < sln. *pěvkinja ← *pěvec* »cantor«.

Sln. dial. *škinja* je nastalo po redukciji iz *ševkinja. Oblike, ki kažejo na sln. *šivkinja* (Megiser, Gutschmann), so bile iz prvotne sln. *ševkinja prenašene po novem nomeni agentis *švec*, g. -*vca* (tudi cgn. *švec*, *šivic*) za staro sln. *švec (cgn. *švec*). Dalje glej *šiti* in *švec*. M. F.

škink (m.), g. -a »krača« (Kras).

Izposojeno iz stvn. *skincō* (m.) »krača«, f. *scinca* »isto«, srvn. *schinke*, nvn. *Schinken*. Iz mlajše, srvn. predloge je č. zastar. *šinka*, p. *šynka* »prekajena svinjska gnjat, šunka«, gl. *šinka* »krača«, dl. *šynka* »isto« (Schuster-Šewc, HEWb., 1482; Machek², 630). Germ. **skincō(n)* < ide. *skengōn je tvorjeno iz ide. osnove *(*skeg-*/**skeng-* »poševen, kriv, ukrivljen; šepati«, od koder je sti. *sákthi-sákthán-* (n.) »bedro«, če je to disimilirano iz **skákthi-/*skakhán-* ← **skng-tH₂-i/-en-*, in gr. σκάζω »šepati« < **skng-jé-* (Pokorný, 930; Frisk II, 714). Tvorba je prvotno označevala ukrivljene nožne kosti živali, nato pa je se je specializirala na označevanje krače, pa tudi le kračinega prekajenega mesa, sklepa Pfeifer, EWD², 1202. Ničta prevojna stopnja te ide. osnove se v sln. ohranja v n. izposojenki *šunka*.

Zaradi hrv. *škinkat*, -am »nogo izpahnuti« (Korčula; citirano po Skoku III, 400) in v Istri zabeleženega *š'kinko* »golen« (Pulj, Sišan), *škinko* »isto« (Ližnjan) in *š'kinko* (Rovinj, Galižan, Vodnjan; vse Filipi-Bursić Giudici, ILA, 107) pri sln. *škink* ni mogoče izključiti izposoje iz ben. it. *schinco* »golen«, kar je bilo tako kot it. knjiž. *stinco* iz nemščine izposojeno prek langobardščine (Skok, l. c.; Battisti-Alessio, 3636). Dalje glej *šunka* in *ščežeti*. M. F.

škit (m.), g. -a »ščit«. V 19. st. večkrat izpričano pri Japlju: *bronaft fhkit; Ti pridešh k'meni s'mezham, s'Su-*

lizo inu s'shkitam (Sveto pismo starega testamenta, 1802, 74, 81). Kasneje pri Cigaletu, Wb., 643: *streha s čelam, ščitam, skítam* »ein Dach mit einem Giebel an der Vorderseite«.

Prim. gl. *škit* »ščit«, *škitac* »ščititi«, dl. dial. *škit* »isto« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1441), pom. *sk'it* (m.), -u »sleme«, tudi *sk'ica* »sleme, vrh« (Lorentz, Wb. II, 260). Psl. *skytz (m.) in **skyt'a* (f.) je sinonimno s psl. *ščítz, *šélmę in sorodno z gr. σκυτος (n.) »obdelana koža, usnje« < nomen actionis **skuHt-es-* »pokrivanje, zaščita«, lit. *skiautas* »lupina« (Schuster-Šewc, l. c.; Furlan, Obdobja 17, 1998, 266), *kiáutas* »isto« < *(*skeuHt-o-* in s srvn. *schöte* »strok«, stvn. *scōta* »isto«, got. *skauda-* »čevelj« v *skauda-raip* »jermen pri čevlju« < germ. **skauða-* iz ide. **skouHt-ó-*, kar se ohranja tudi v psl. *skúts (m.), g. -á v stsl. *skutz* »vestis«, hrv., sb. *skút*, g. *skúta* »rob ženske obleke, krilo; zaščita«; vse tvorbe so iz ide. verbalne baze *(*skeuH-t-* »pokriti, zakriti«, prim. brez s-mobile gl. *kitac* »varovati, ščititi« (Schuster-Šewc, l. c.; Frisk II, 745; Schaffer, MSS 56, 1996, 156, op. 110). Zaradi luž., zlasti pa pom. gradiva Ramovševo izvajanje sln. *škit* iz rom. ni sprejemljivo (Hgr. II, 278), prav tako tudi ne fonetična razlaga luž. oblik iz psl. *ščítz (Shevelov, Prehistory, 250). Morda spada semkaj tudi p. dial. *skit* »samostan« (Karłowicz, SGP V, 144), če je to pomensko razvito iz »zaščita«. Glej tudi sin. *ščit* in sin. *sléme*. M. F.

šklaf (m.), g. -a »suženj; izpričano v 18. st. pri Gutschmannu: *fhklaf* »Sklav, flushjak«, *fhklavaria* »Sklaverey, flushjastvu«, *fhklafen* »Sklavifch, flushjazen«.

Izposojeno iz poznosrvn. *sklafa* »suženj«, nvn. *Sclave* »isto« (> č. *škláb*, dl. *šklaba*; Machek², 611; Schuster-Šewc, HEWb., 1433); srvn. oblika je bila izposojena iz srlat. *sclavus* »isto« < *scylavus »ujetnik, suženj, služabnik«, kar je po novjših raziskavah fonetično razvito iz gr. predloge, sorodne z gr. σκυλεύω »pleniti«, σκυλάω »isto«, σκυλον (n.) »plen«; izhodno *σκυλαΦος naj bi v gr. sovpadlo s srg. oznako Σκλαβηνοι za Slovane in povzročilo ljudskoetimološke razlage lat. *sclavus* »suženj« : »Slovan« (Kluge²², 676, z literaturo). Glej tudi *Slověn*. M. F.

šklafeta (f.) »star ponošen klobuk«, tolm. *šklafiēta* »revno pokrivalo« (Dolini Tolminke in Zadašce, 197); *klafeta* »star ponošen klobuk« in *klofeta* »isto« (gor.).

Tvorbe na -*ēta* so v sln. praviloma mlade, in sicer ali izposojene iz nemščine (npr. *cigarēta*) ali italijanščine (npr. *barēta*) ali slovanskih jezikov (npr. *klevēta* »calumnia« < hrv. *klēveta*, prim. r. *klevetá*). Malo je verjetno, da bi *šklafeta*, *klafeta*, *klofeta* izglasje -*ēta* dobilo po poimenovanju za pokrivalo *barēta* < it. *berretta*. Gradivo, kot je slš. *klapinec* »čepica« (Káal, Sl., 239), *klapne* »krajci čipkaste čepice, ki visijo na ušesa« (Káal, l. c.), *klopān* »klobuk« poleg »pes z dolgimi ušesi«, *klopty* »krajci čipkaste čepice, ki visijo na ušesa«, *klopne* »isto«, *clpně* tudi »pokrov, loputa«, slš. gemer. *klapti* »majhno krilce na ženskem plašču« (Orlovský, Gerner., 133), kaže, da so to v slovenščini lahko domače besede z ekspresivnim -f- < -p- kot npr. *škropiti* ob *škropiti*. Izhajati bi bilo potrebno iz nomena actionis *(*skla/ōpetā* (f.)), akz. *(*sklā/ōpetō* (akc. tip *sīrotā, akz. *sīrotō → sln. knjiž. *sīrōta*) sicer neevidentiranega glagola *(*skla/ōp-etā-ti* (tip *svepetati* : *svepati*) s pomenom »mahdravo, prosto

viseti, navzdol biti obrnjen, sklanjati se«. K temu prim. sln. *klapáti* »mahedravo viseti (npr. o ušesih)«, *klapěti* »isto«, č. *klapět* »sklanjati se« in *poklópát* »povešati (o ušesih)«, kar je sorodno s sln. *poklopiti lonec* »pokriti lonec«, k temu *poklōpec*, g. *-pca* »pokrov«, *poklópáti* »povešati (o ušesih)«, *poklōp* (m.), g. *-ópa* »pokrov«, hrv. *sklopiti*, *sklopim* (pf.) »zapreti oči«, mak. *sklopi* »isto«, č. *klopit* »prevračati, nizzdol obračati«, *k. oči* »oči povešati«, *sklopit* »povesiti«, *sklop* »loputa«, slš. *klopiti* »sklanjati, povešati, prevračati«, *sklopiti* »povesiti«, *klopat'* »ušesa povešati«, *klóp* »gornji del posode, poklopec, loputa«.

Ti sln. avtohtoni izrazi so torej prvotno lahko označevali pokrivala s krajci, ki so mahedravo viseli prek ušes. Šem »star, ponošen« je sekundaren. Glej tudi *klápati* in *šklōp* I. M. F.

šklámbor (m.), g. *-a* »žlambor, votlina v drevesu« (dol., polj.), dol. tudi *šklá:buor* »isto« (Migolica pri Mirni na Dol.; V. Smole, ustno).

Brez paralele. Zaradi sln. sin. *škrámbol* (m.), g. *-a* »votlo drevo«, adj. *škrámbolast* s sekundarno interkaliranim nazalom iz **škórbols*, kar je formalno enako lot. *skárbalas* »cunja« poleg *skarbala* »nekaj odlomljenega, pazdir; raztrgana cunja«, je sln. *šklá(m)bor* iz prvotnega **škrá(m)bol* lahko nastalo po metatezi konzontanov *r - l > l - r* kot v sln. *ožlērje* iz *ožrēlje* (glej s. v. *žrélo*). Dalje glej *škrámbol* in sin. *žlambor*. M. F.

šklāta (f.) »rod(bina)« (Kras; Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 124), tudi *šklāt* (m.), g. *šklāta* in *šklātū* »isto«, npr. *ta človek je trānega šklātu* (Lašče). V 16. st. je izpričan ijevski subst. ženskega spola: *Ta prekleta neverna fhklat* (Krelj, Postila 131 b).

Šturm, ČJKZ VI, 1927, 82, je izvajal iz stfurl. **sclāte* oz. stit. *sclatta* > it. *schiatta* »družina, rod, izvor«, kar je kot stfrc. *esclate* »isto« (12. st.), prov. *esclata* izposojeno iz germ. **slahta* »rod, pleme, izvor«, prim. stvn. *slahta* (> sln. *žláhta*), srvn. *slahta* (Battisti-Alessio, 3386; Wartburg XVII, 141; Meyer-Lübke, 8019; Skok III, 400). Hrv. *šklāt* »vrsta, izvor, rod« (Klana, Vodice), *šklāta* »isto« (Medulin), *šklātan* »oplemeniten (o govedu)« je iz istr.-rom. **sklata* (Skok, l. c.) in ne iz it. *schiatta*, kot je domneval Štrekelj, JA XIV, 543. Glej tudi *ščata* in *žláhta*. M. F.

šklāvsati, *-am* (v. impf.) »kavsati, kljuvati«, pf. *šklāvsniti*, *šklāvsnem*, subst. *šklāvs* (m.) »čekan«, *šklāvsnik* »isto«.

S tem sorodno je sln. *šklāvin* (m.) »žival s čekani«, ki brez medglasnega *-s-* kaže, da bi bilo pri tej besedni družini potrebno izhajati iz intenzivnega glagola na *-ssa-* tipa *rav-sati*, *kav-sati* (o tem SP I, 51). Izhodno **sklāv-ssa-ti* je tako kot sln. *klāvsati*, *-am* »kavsati, kljuvati«, pf. *klāvsniti*, *klāvsnem* v besedotvornem razmerju s sln. *kljuvāti*, *kljújem* (poleg **klēvāti* in analogno po prez. **kl'vāti*) s slov. prez. **klovešb* in **kl'uješb* »kljuvati«, prim. slš. gemer. *klovák* »zob«, ukr. *klevák* »svinjski čekan« (Grinčenko, Sl. II, 249) < **kl'vákə*, *klovák*, g. *-ká* »isto« (Grinčenko, o. c., 252). V sln. razmerju *klāvsati* : *šklāvsati* je vzglasni š- < s- tako kot v slov. razmerju **lopāti* : **slopāti* (= sln. *šlopāti*) s pomeni »slastno jesti/piti« ekspresivnega izvora. Istočasno lahko sln. gradivo potrjuje obstoj psl. iter./kavz. **(s)klāvati* k v. **klūiti*, **klovešb* (tip **plūiti*, **plovešb* : **plāvati*), od koder je tudi kavz. **klovīiti*, **klovīišb* v mak. *klōvi* »klije«, npr. *pčenicata klōvi*. Dalje glej *kljuvāti* in *kljūn*. M. F.

šklēbati, *-am* (v. impf.) »šklepetati« (bkr.; Šašelj, Biserne I, 307), obir. kor. *šqlēbat*, *šqlēa:ba* »ropotati, rožljati; jecljati, slabo govoriti tuj jezik«, npr. *má:w sam pa znəw nēmšq šqlēbat* »malo pa sem znal nemško govoriti« (Karničar, Obir, 242); tudi *šklōbati* »ropotati« (bkr.; Šašelj, l. c.).

Prim. hrv. *šklōbōtati*, *šklōbōčem* »škripati (z zobmi)« (Grobnik pri Reki; ARJ XVII, 658), *šklēbati* »majati (o zobovju)«, npr. *zubālo mi šklēba* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), brez vzglasnega š- < *s- čak. *klēmbat* »majati«, mahati« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 270), p. *klōbotac* »klopotati«, *klebotac* »mešati vodo ali katero drugo tekočino« (Karłowicz, SGP II, 363). Sln. gradivo je potrebno izvajati iz v. **sklebāti* (→ **(s)skleb-otā-ti* v p.) oz. **sklobāti* (→ **(s)sklob-otā-ti* v hrv., p.), hrv. pa iz **(s)klēbati* (→ **chlēbati*, npr. r. *chljabaty* »zibati se, optekati se; lagati, gobeždati«). To mora biti iter. psl. glagola **(s)klēb-ti* »premikati se; med premikanjem glasove proizvajati, ropotati ipd.«, ki ga je mogoče primerjati z lit. *klēbti*, *klembū*, *klebaū* »ohlapien, majav postati«, *klēbēti* »isto« poleg »sklopotati (o zobeh)«, *klabēti*, *klabū* »ropotati, rogoviliti; govoriti«, lot. *klebēt* »ropotati; klepetati«, *klabēt* »ropotati, čvekati« (Fraenkel, 262, s.; Mühlentbach-Endzelin II, 220, 207; ES 8, 32). M. F.

šklēmfa (f.) »šklepetajoča, razmajana priprava, npr. ura, avto« (pog.; SSKJ IV, 1076), »stara krava«, tudi »psovka stari ženski«, npr. *pojdi, stara šklēmfa* (vzh. štaj.); kor. *šqlēnfa* (f.) »kaj polomljenega; zapah pri lesi; vzdevek nemarni ženski« (roč.; Šašel, RNB, 119), *šqlēa:wfa* »stara ženska; ženščura« (obir.; Karničar, Obir, 242) z *-wf-* < *-mf-* kot *qwā:wfar* iz **klamfar* (Karničar, o. c., 165) v istem govoru, tolm. *šklīmfa* »beležno bitje« (Dolini Tolminke in Zadlašče, 197); *šklēmfast* (adj.), f. *-a* »šklepetajoč, razmajan, slab, neuporaben«, *šklēmfiati*, *-ām* (v. impf.) »žvenketati, ropotati«, pf. *šklēmfniti*, *šklēmfnem* »šklepetajoč glas povzročiti; s prsti udariti«. Sem brez nazalne interkalacije in ekspresivizacije *-p-* > *-f-* še črnovr. *šklīapa* »zanikrna krava« (Tominec, 213).

Štrekelj, LMS 1894, 46, je izhajal iz sicer nepotrjene sln. sin. *klemfa*, pri čemer naj bi bil vzglasni š- iste ga izvora kot v hrv. *škrljetka* »kletka« ob *krljetka*. Primerjati je mogoče slš. ljudsko *kl'ampa* »zanikrna ženska«, ukr. lemkovsko *kljāpa* »stara krava« (Grinčenko, Sl. II, 256), p. *klepa* »debela, zanemarjena ženska«, tudi »stara okorna krava« (> ukr. *klēmpa*, *klāmpa* »stara, slaba krava« poleg »lososova samica« (citirano po Slawskem II, 219, brez sln. primera)). Potrebno bi bilo izhajati iz nazalizirane osnove **sklepāti* »tolči, ropotati ipd.« poleg **sklep-etā-ti* v sln. *šklepetāti*, *-ām/-ēčem* »ropotati; škripati z zobmi« (z ekspresivnim razvojem *-p-* > *-f-* črnovr. tudi *šklefētā* z *urāt'm* »ropotati z vrati«; Tominec, 213) in **klep-otā-ti* npr. v slš. dial. *sklepotat'* (pf.) »potrkati na vrata« (Káhal, Sl., 608). Iz iste predloge je črnogor. *šklēmpati*, *šklēmpām* »po ušesih udarjati (igra)«, *šklēmpa* »udarec po ušesu« (ARJ XVII, 658) ← **sklepā* s sekundarno interkaliranim nazalom, prim. hrv. *šklēp* »udarec za ušesi ali po ušesih«, *šklēpati*, *šklēpām* »udarjati po glavi za ali po ušesih«, *šklēpnuti*, *šklēpnēm* (ARJ XVII, 658). Izhodno **(s)klepa* je deverbativ k **(s)klepāti* »tolči, ropotati« in kaže na enak pomenski prehod »trušč, ropot« → »stare, neuporabne stvari« kot npr. sln. *škrabōt* (f.), g. *-i* »stare, neuporabne stvari, navlaka« in *ropotija* »navlaka, šara«. Vzglasni *s-

> sln. *š-* je ekspresivni dodatek k psl. *klepāti »tolči«, ki se brez nazalizacije ohranja v psl. *klepāti »isto« = sln. *klēpati* »brusiti (o kosi)«, in je v sln. *šklēmfa* gotovo starejšega nastanka, kot pa ga implicira Štrekljeva razlaga. Glej tudi *šklesāti* in dalje *šklopotāti*, *klampāti*. M. F.

šklepetāti, *-ām/-ēčem* (v. impf.) »ropotati; škripati z zobmi«. Glej s. v. *šklopotāti*. M. F.

šklesāti, *-ām* (v. impf.) »zvenketati, rožljati«, z nazalno interkalacijo *šklēsāti*, *-am* »pokati« (Buče na Štajerskem); pf. *šklesniti*, *šklēsnem* »udariti«, npr. *kobila z nogo šklesne*, tudi *šklēsniti*, *šklēsnem* »isto« (Buče na Štajerskem).

S tem je sorodno sln. *klesāti se*, *klēšem se* (v. impf.) »z zadnjimi kopiti udarjati ob prva (o konju)« poleg »z udarjanjem koso brusiti«. Zaradi pomenskega razmerja »udarjati« : »stiskati, gnesti, tlačiti«, ki ga ustvarjata psl. para *tyčēš »tolči« : *tōlčīš (iter.) »stiskati, gnesti, tlačiti«, je sln. besedno družino mogoče primerjati s p. *skle-snač* »splahniti (o oteklini)«, dial. *sklešac* (pf.) »stlačiti, stisniti« (Karlłowicz, SGP V, 145), *klešac* »tlačiti, gnesti, mešati« in izhajati iz *(*s*)*klesāti*, tudi *(*s*)*klešāti*, kar je intenziv na *-sa-* k v. *sklepāti oz. *(*s*)*sklepāti* »tolči«. To se z **-e-* ohranja v sln. ekspresivnem v. *šklepetāti*, *-ām/-ēčem* »ropotati; škripati z zobmi«, pkm. *šklepetāti*, *-pēčen* »šklepetati (z zobmi)« (Novak, Slovar², 147), črnopr. *šklepētāt*, *šklepētā* »ropotati (o oknu, šipi)«, brez *s-* mobile pa v r. dial. *klepāt* »prati« (Dal', Slovar² II, 117) < *tolči«, br. *klepāc* »klevetati« (Nosovič, 236), ukr. *klepāty* »kovati; klepati koso; tolči; klevetati« (Grinčenko, Sl. II, 250); z *-e-* v črnogor. sekundarno interkaliranjem *šklēmpāti*, *šklēmpām* »po ušesih udarjati (igra)«, *šklēmpa* »udarec po ušesu« (ARJ XVII, 658), hr. *šklēpati*, *šklēpām* »udarjati po glavi za ali po ušesih«, *šklēpnuti*, *šklēpnem* (ARJ XVII, 658). Glej *klesāti*, *šklēmfa* in *šklopotāti*. M. F.

škliēt (adj. indekl.) »uren, nagel« (rez.; Šturm, ČJKZ VI, 1927, 82).

Prevzeto iz furl. *sclet* (adv.) »hitro, takoj« k adj. *sclet* »preprost, brez primesi, čist, enostaven« (Pirona, VF, 975) iz knjiž. *schietto* »pristen, čist, preprost«, kar je v rom. jeziku po interkalaciji velara izposojeno iz germ. **slehta-* »raven, gladek« v stvn. *slihten*, srvn. *slēht*, *slēhten*, *sliht*, *slihten*, nvn. *schlicht* »preprost, raven, gladek«, *schlichten* »ravnavati, vrstiti, zlagati, urejati ipd.«, kar je prešlo v sln. *šlihtati* »urejati«, *pošlihtan* (adj.), f. *-a* »urejen« in hr. *žliktati* »Wäsche schlichten« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 374) < srvn.; sem tudi nvn. *schlecht* »slab, zel« < *enostaven, preprost, raven« (Šturm, I. c.; Battisti-Alessio, 3388; Kluge¹⁷, 634). Pred rom. palatalizacijo je prevzeto hr. *škljēt* »čist, nepomešan, prost« (Dubrovnik), *šklēto* (adv.) »naravnost, iskreno«, kasneje pa hr. *ščēt* »poceni, malovreden, navaden« (Istra), *ščēto* »naravnost, iskreno« (Rab, Punat, Božava, Vrgada) (Štrekelj, JA XI, 543; Skok III, 400). Glej tudi *ščetina III* in *žlēt*. M. F.

šklēže (f. pl.) »iver, trska« (rez.; Steenwijk, SDR, 315), goriš. *skliēža* »drobir pri konoplji« (Štrekelj, Görz., 430).

Izposojeno iz furl. *sclese* »iver, trska« (Pirona, VF, 975) z analognim *l* (Šturm, ČJKZ VI, 68⁵), kar je tako kot it. knjiž. *scheggia* »košček odlomljenega lesa ali kovine« iz lat. *schidia* »trska«, izposojenke iz gr. *σχιδιον* (n.) »isto« k *σχίζω* »cepiti, klati« (Šturm, o. c., 68; Battisti-Alessio, 3383). Glej tudi *ščindra*. M. F.

škliba (f.) »vrsta igre; predmet, ki se pri tej igri uporablja« v rez. *šklāba* (Steenwijk, SDR, 315).

Beseda je osamljena in težavna že zaradi refleksa *-š-*, ki ga v rez. naglasenem odprtem zlogu pričakujemo le v analoških oblikah, kot je g. sg. *pāsa* k nom. *pās* »canis« < *pāsš, dem. *pāsīc*, sekundarnih dvoizločnicah, kot je *pāku* < *patku* »pečka« (Steenwijk, o. c., 294), in izposojenkah, kot je *pātāt* »trpeti«, prim. furl. *patī* »isto«, it. *patire*. Gre za igro pandolo, pri kateri se uporabljata večja ali manjša palica, ki jima Rezijani rečejo *pāndul* »večja palica« in *pīndul* »manjša palica s prirostenima koncema« (Steenwijk, o. c., 293, 290). Ker je oblika *pāndul* primarna, *pīndul* (prim. ben. it. v Mestre *pindolo*; Pinguentini, 153) pa sekundarna, verjetno v otroški govorici nastala po univerzalnem vzoru interjekcij tipa sln. *žiga-žaga*, *živ-žav*, *križ-kraž*, *šlik-šlak*, *vija-vaja*, bi bilo *šklāba* možno izvajati iz *škliba in v besedi prepoznati variantno obliko z ijevskim vokalizmom k sln. dial. *škrāba* »igra pandolo« (notr.), le da se je *r* v prvotnem sln. *škrība* »isto« zamenjal z *l* ali pod vplivom zgodnjega otroškega govora, ko artikulacija *r* še ni osvojena, ali pa je na zamenjavo vplivala ljudska etimologija *pandolo*, ki ime igre povezuje s *pan d'oro* »vrsta sladkega kruha« (Pinguentini, I. c.). Po taki razlagi *šklāba* v rezijskiščini ni domača beseda, ampak je bila v dialekt prevzeta iz katerega od sosednjih sistemov, ko je imela beseda še kračino, tj. sln. *sklība. Zveza rez. *šklāba* z it. *giocar ... a la schiba* »igrati pandolo«, *scheiba* »pandolo« (Vodnjan; Decarli, Pandolo, 45), če je to razvito iz rom. *sklība (?), je zaradi skopega gradiva, težko dokazljiva. Glej tudi sin. *pandol*, *škrība I* in *škrāba*. M. F.

šklīnkati »zveneti (o kovini, steklu)« v primor. *šklīnkāt*, npr. je *šklīnko sude* »je s tresenjem drobiža povzročal značilni zvok«, *šklīnkelič* »kovanec« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121).

Po vzorcu tipa *klāvsati* »kavsati, kljuvati« : *šklāvsati* »isto« ekspresivizirano iz sln. *klīnkati*, *-am* (v. impf.) »dajati kratke, zveneče glasove« (SSKJ II, 338; Cigale, Wb., 865). To pa je verjetno tako kot dl. *klīnkaš* »žvenkljati, klenkati«, gl. *klīnkač* »isto«, *klīnkotač*, č. *klīnky-linky* (interj.) »kling-klang« ekspresivno nazalizirano iz psl. v. *klīkati »kričati ipd.«, prim. sln. *klīkati* »kričati«, pf. *klīkniti*, *klīknem*, *klīkātī*, *-ām* (impf.) »kričati kot orel«, csl. *klīkati* »clamare«, hr. v. sb. *klīči* »klicati« (Vuk), pf. *klīknuti*, *klīknēm* »zapeti, zakričati, krikniti«, mak. *klīka* »kričati (o pticah, npr. orlu)«, blg. *klīkat* »kričati, klicati, vabiti« (citirano po ES 10, 41), r. *klīkat* »klicati, kričati«, ukr. *klīkaty* »kričati, klicati«, br. *klīkac* »isto« (Schuster-Sewc, HEWb., 557; ES 10, 41). Razlaga o domačem izvoru sln. *klīnkati* se zaradi ekspresivnega vzglasnega *š-* zdi bolj verjetna, kot pa da bi bil ta glagol mlada izposojenka iz n. *klīnken* »zveneti« (Grimm, DTV II, 1196). Dalje glej *klīcāti*. M. F.

šklōp I (m.), g. *šklōpa* »past za polhe v obliki škatlice z vzmetjo, ki se sproži in ubije polha« (Verd; SSKJ IV, 1077) in *šklōpka* »isto«, prim. sin. *polhova škatla*, *škrīnca* (iz gradiva za SSKJ); tudi *šklōp* (m.), g. *šklōpa* »past za večje živali« (Caf pri Pleteršniku II, 490) in *šklōpec*, *-pca* »Schlagfalle« (Caf pri Pleteršniku, I. c.), *šklōpec*, *-pca* »železna past, ki zgrabi žival s čeljustmi« (SSKJ IV, 697). S tem je gotovo sorodno sln. pkm. *klōnja* (f.) »ptičja past; kletka za ptiče ali kokoši; golobnjak« (Pleteršnik I, 412) ← *klopni in *klunja* »kletka« (Novak, Slovar², 63) z *ū* za *ō kot v *kūnj* »konj« < *kōn» poleg

kōnj, pl. kúnji poleg kōnji (Novak, o. c., 64), kar kaže na vmesno fonetično stopnjo *klōunja, *kōunj.

Prim. črnogor. *sklopac*, -pca »past« (ARJ XV, 245), č. *sklopec* »isto«, dial. *šklopec*, g. -pca (Kellner, Východo-lášká II, 298), stč. *sklon*, *sklonek* »ptičja past« (Bělič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 450), slš. gerner. *sklopec*, -pca »past« (Orlovský, Gerner., 300), dial. tudi *klapec* »isto«, *klopec* (Káral, Sl., 239, 244) in knjiž. *klepec*; hrv., sb. *klōpka* »past« in *klōnja* »vrsta pasti za majhne ptiče, ki je narejena iz buče« (oboje Vuk), mak. *klopka* »past«, blg. *klōpka* »isto«.

Izhajati je potrebno iz deverbativov *sč-klōpš »past«; *sč-klōpšь; *klōpška ter *klōn'a ← *klopn-ī, kar je tako kot *klopn'a (> č. *klona* »ptičja kletka«) feminativ k *(sč-)klopnš. Tvorbe spadajo v besedno družino v. *klopiti, *klōpišь s premikanjem navzdol, povešanjem pokrivati, prim. sln. *poklōpiti*, *poklōpim* »pokriti, zakriti«, p. *lonec* »lonec pokriti«, sem *poklōp* (m.), *poklōpa* »pokrov«, antonim *odklopiti*, -ōpim (pf.) »pokrov dvigniti in tako odkriti«, *oklopiti* »obdati«, *oklōp* (m.), -ōpa »oklep«, hrv. pf. *sklōpiti oči*, *sklōpim o.* »zapreti oči«, mak. *sklopi oči* »isto«, hrv. *zaklōpiti*, *zāklopim* »zapreti«, čak. *zaklopiti*, -ōpim »s poklopcem pokriti« (Vrgada), *zaklopiti* »zakleniti« (Susak), *poklopiti*, -ōpim »oči zapreti« č. *klopiti* »prevračati, nizdol obračati«, k. *oči* »oči povešati«, *sklopiti* »povesiti«, *sklop* »loputa«, slš. *klopiti* »sklanjati, povešati, prevračati«. Osnovni vokalizem je znan iz pf. *klep-nōiti, *klēpneš »dol iti, hirati« v blg. *klēpna* »hirati« (verjetno sekundarno *klop-nōiti, *klōpneš v sln. *kloniti*, *klōnem* »vdati se; upogniti«, hrv. *klōnuti*, *klōnem* »hirati«), in adj. *klepavš v hrv. čak. *klēpov* »viseč« v *klēpovih ušiju* »klapavih ušes«. Sem tudi sln. *klapēti*, -im (v. impf.) »viseti« v *ušesa mu klapijo*, ki kaže, da »viseti« tu pomeni »biti navzdol obrnjen« in *klapōih* (adj.), f. -ūha »visečih ušes«, *klāpast*, -a »povešen, ohlapen« poleg »potr, pobit«.

Izhodno *sč-klōpš je prvotno verjetno pomenilo »pokrivanje«, nato »pokrov«, prim. č. *sklop* »loputa«, hrv. *sklop* »zaprt prostor, kotlina«, tudi sln. *zaklōp*, -ōpa »pokrov« (Fram), pomen »past« pa se je razvil po principu pars pro toto tipa *kolō*. Glej tudi *klōnja* in *šklafeŋa*. M. F.

šklop II (m.), g. -a »puška« (Korte nad Izolo; Morato, 162; Sv. Anton; Jakomin, NS, 121), rez. *šklop* (akz. sg. m.), g. *šklopa* »isto« (Steenwijk, SDR, 315).

Izposojeno iz furl. *sclop* »puška«, *sclop dopli* »puška dvocevka«, tudi *sclope* »puška«, kar je kot ben. it. *schio-po* »vrsta puške«, trž. it. *s'ciopo* »isto«, it. knjiž. *schioŋpa* in *schioŋpo* (m.), tosk. *stiōppo*, dem. *schioŋpetto*, frc. *esclopette*, špan. *escopeta* iz srlat. *sclopus* »puška«, *sclopetare* »ustreliti s tako puško« (Šturm, ČJKZ VI, 1927, 82; Battisti-Alessio, 3389 s.; Skok III, 384), morda onomatopejskega izvora, prim. lat. onomat. *stloppus* »zvok ob udarcu na otečeno lice« (Pinguentini, 201; Meyer-Lübke, 8270), furl. *sclop* »sunek, udarec«, *scopā* »suniti, udariti«. Iz rom. dem. *sclopetum > **š'opeto* je hrv. *šcopeti* (m. pl.) »puška«, tudi *šcopita* »isto« (Skok I. c.). M. F.

šklopotāti, -otām/-ōčem (v. impf.) »klopotati, ropotati«, tudi »škripati z zobmi«, rož. kor. *šqlapatāta*, -ām »šklepetati (z zobmi)«, *šqlapatānja* »klepetulja« (Šašel, RNB, 119); *šklopōt*, g. -ōta »klopotanje, ropotanje«, tudi *šklopotāti*, -ām/-ōčem (impf.) »klopotati«, *šklopōtec* (m.), g. -tca »raglja, ki se je uporabljala na veliki petek«; sem rez. *šklopocēt* (v. pf.) »klopotati (o jajcih)« (Steenwijk,

SDR, 315) z analognim infinitivom po prez. osnovi in v okviru širšega sln. gradiva z dvomljivo slovarsko predstavitvijo glagolskega vida. Z interkaliranim nazalom primor. *šk'lompat* »potresti jajce« poleg »klopotati (o gnilem jajcu)« (Boršt), *pošk'lompat* »isto« (Padna, Krkavče, Koštabona), *pošk'lompat* (Šmarje; vse Cossutta, PV, 223, 224).

Brez pomenske ustreznice, vendar gotovo slov. dediščina, ker je bil psl. deverbativ *sklopōts (m.) »ropot ipd.« podlaga za psl. metatetično *chlopōts (m.) »ropot ipd.« v csl. *chlopōts* »strepitus«, blg. *chlōpot* »stokanje«, r.-csl. *chlopōts* »šum«. Izhodno *sklop-otā-ti je varianta z s-mobile in sorodna psl. *klop-otā-ti, prim. sln. *klopotāti*, -ām/-ōčem »ropotati«, *klopōt* (m.), g. -ōta »ropot«, *klopōtec* (m.), g. -tca »raglja; zaprtka«, csl. *klopotati*, -šiq »stridere, strepere«, *klopōts* »strepitus«, hrv. *klopōtati*, *klōpočem* »ropotati«, *klōpōt* »ropot«, mak. *klopati* »ropotati«, *klopot* »ropot«, blg. *klopotja* (dalje glej ES 10, 70 s.). Oba glagla sta ekspresivizirana iz psl. *sklopātī »tolči, udarjati« (→ *chlopātī = sln. *hlōpati*, -am »tolči«) ob *klopātī »isto« = sln. *klōpati*, -ām »tolči«, pog. *klōfati* »isto«, hrv. *klōpati* »udarjati, tolči« (Ozalj; Težak, HDZB V, 1981, 369). Slednje Bezljaj, ESSJ II, 47, razlaga z onomatopejskim izvorom iz interj. *klop*, vendar slov. gradivo potrjuje tudi paralelne tvorbe z osnovnim e-jevskim vokalizmom *klepātī »tolči« (npr. sln. *klēpati* »ropotati; tolči; brusiti (o kosi)«, tudi *klep-otā-ti (npr. slš. dial. *sklepotat'* (pf.) »potrkati na vrata«; Káral, Sl., 608) in *sklep-etā-ti v sln. *šklepetāti*, -ām/-ōčem »ropotati; škripati z zobmi«, pkm. *šklepetāti*, -pēčen »šklepetati (z zobmi)« (Novak, Slovar², 147), črnovr. *šklepētāt*, *šklepētā* »ropotati (o oknu, šipi)« in z ekspresivnim razvojem -p- > -f- kot v sln. *škrofiti* iz *škropiti* črnovr. tudi *šklefētā* z *urāt'm* »ropotati z vrati« (Tominec, 213). To bi kazalo na ekspresivno vrednost s- v *(*sklepa-ti*) »tolči« ob *klepātī v r. dial. *klepāts* »-« (Dal', Slovar² II, 117) < *»tolči«, br. *klepāts* »klevetati« (Nosovič, 236), ukr. *klepāty* »kovati; klepati koso; tolči; klevetati« (Grinčenko II, 250). Glej tudi *hlōpati*, *klopati*, *klēpati* in *šklopēta*. M. F.

šklunpati, -am (v.) »premikati tekočino po ne povsem polni steklenici ali sodu« v primor. *šklunpat* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121).

Gotovo sorodno s sln. pogovornim *klunpati*, -am (v. impf.) »stresati tekočino v posodi, steklenici«, goriš. *klūmpat* »maslo delati« poleg »glas, podoben zaprtku = klopotcu od sebe dajati« (Strekelj, Görz., 488), tolm. *klūmpat* »stresati, razbijati po glasbilu« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 181), obir. kor. *qu:mpuc*, g. -a »zaprtka, klopotec (jajce)« (Karničar, Obir, 167).

Zaradi premalo natančne slovarske predstavitev glagolskega vida ni mogoče enoznačno ugotoviti, ali vzglasni š- morda spada v korenski del osnove in bi bil zato lahko enakega ekspresivnega izvora kot npr. v sln. pomenskih dubletah tipa *klāvsati* »kavsati, kljuvati« : *šklopāvsati* »isto«. M. F.

škōbovec (m.), g. -vca »posoda iz smrekovega lubja«. Navaja Pleteršnik II, 631, po Cigaletu, Wb., 711, ta pa iz Vodnikovega rkp. slovarja: *škobovec*, *kozarec*, *kohor*.

Brez pomenske paralele. To je gotovo mlad substantiv iz slov. adj. *skōbavš. Vsiljuje se korenska povezava s psl. *skob-ti, *skobēš »(les) dolbsti, praskati ipd.«, od koder je nomen instrumenti **skōbl'ь*, npr. sln. *škōbelj*, g. -blja »radula«, pa tudi mak. *škoba* »isto«, vendar za bolj ute-

meljeno pomensko izvajanje iz *skobá (tvorbe tipa φορᾶ) manjkajo vmesni členi. Glej tudi *skôbelj*. M. F.

škôda (f.) »detrimentum, noxa, damnum«; v 16. st. *shkoda* »damnum, perniciēs, dispendium«, *shkodo vřeti*, *shkodo terpeti* (Megiser); adj. *škôden*, *škodljiv*, v. *škôditi*, *škôdim* (impf.), *škodovati*, -*ujem* (impf.); izv. *po-škôdba* »Beschädigung«; v 16. st. *skoda* »damnum«, *fhkoditi* »nocere, dare damnum, laedere« (Megiser), v 18. st. *shkôda* »damnum« (Pohlin), *fhkoda* »Schade« (Gutsmann). Prim. hrv. *škôda*, prvič l. 1275, kasneje v 16.–18. st. *skoda*; r. *škôda*, star. tudi *škota*; ukr. *škôda*, br. *škôda*, p. *szkoda*, č., slš., gl., dl. *škoda*. Izposojeno iz stvn. *scado* »škoda«, enako je lit. *škada* in lot. *škade*, medtem ko je stprus. *s(ch)kûdan* po mnenju nekaterih avtorjev prevzeto iz p. *szkoda* (o tem Fraenkel, 996). Glej Miklošič, 340; Vondrák, Aksl. Gramm., 42; Zubaty, Stud. I/2, 107; Ramovš, Hgr. II, 193. Iz sln. dublet *oškôda*, *oškôdba*, vzh. štaj. *oškôditi*, *oškôdnik*, *oškôdnica*, *oškodovati* je mogoče sklepati na križanje s slov. *oskôdā, glej *oskôden*.

škôdla (f.) »scandula«. Z domačim prehodom *sk-* > *šk-* iz *škôdla*, to pa kot *skôdēla izposojeno iz rom. *scandula »isto«, prim. it. *scandola*, lat. *scandula*. Dalje glej *škôdla*. M. F.

škôf (m.), g. *škôfalskôfa* »episcopus«, *nâdškôf*; adj. *škôfji* (m.), f. -a, z epentetičnim l *škôflji*, -a, oba s posesivnim suf. **-jb* < **-jo-s* iz prvotnega *škôfli < **škôf'b(jb)*, prim. v 16. st. *shcofli*, *shcofliga* (Ramovš, Hgr. II, 62), kar kaže, da je bil prevzeti konzonant *f* labialne narave in da je adjektiv *škôfji* iz *škôflji* sekundarno tako kot npr. *pâsji* za *pâsi < **pâs'bjb* k *pâsē »canis« preoblikovan po podstavnem substantivu *škôf*; *škôfljân*, *škôfljân*, g. -*âna* »pripadnik škofije«, *škôfjski*, -a »škofiji«, *škôfija* (f.) »diocēza; škofovo domovanje; škofovska mitra«, k temu adj. *škofijski*, -a; denom. v. *škôfovati*, -*ujem* (impf.). V dialektih: črnopr. *škûaf*, *škafijē*, *škafisk* (Tominec, 213), jnotr. *škuôfouska* (Ilirska Bistrica; Rigler, Jnotr. gov., 127), obir. kor. *šqô:fa* »škofa« (g. sg. m.), adj. *šqô:fu* »škofov« (Karničar, Obir, 342, 42), gor. *škof*, g. *škô:fa* (Kropa; Škofic, Diss., 365), z akantem *škâf* (Borovnica; Ramovš, Zbrano delo I, 320). V 16. st. *shkoff* »episcopus«, *shkoffija* »episcopatus« (Megiser), l. 1607 *scof* »uefcouo« (Alasia), v 18. st. *shkof* »episcopus«, *škoff* »antistes, en naprej poštavlenik, apat, propšt«, *škofia* »episcopatus«, *shkoffja kapa* »infula«, *shkofia kapa* »mitra«, *shkofski* »episcopalis« (Kastelec-Vorenc), *shkof* »Bifchof, episcopos«, *shkofijftvu* »Kirchprengel, diocēsis«, *shkofya* »Bifchofhof, curia episcopalis« (Pohlin), *škof* »Bifchof«, *fhkofnia* »Bibthum« (Gutsmann). Sem cgn. *Škof*, *Škofic*, *Škofič*, *Škofljanec*, *Škofljanc*, *Škoflanc* (< *škôfljanec »pripadnik škofije«), *Škofuc* < *Škofovec in številna tpn., npr. *Škofiče* na Koroškem, v 18. st. n. *Schueflich*, n. *Schiefling* < **Škofit'e* (Lessiak, Carinthia, 1922, 49; Ramovš, Hgr. II, 266; isti, ČJKZ VII, 164) ← **Škofit'jane*, prim. sln. cgn. *Škofič*, hrv. cgn. *Škofič*; z epentetičnim l tpn. *Škoflje*, g. -*ega* »naselje pri Šentvidu pri Stični«, l. 1296 *Škoflje* (citirano po Bezlaju, SVI II, 244), l. 1379 *Pischoldsdorf* (M. Kos, Gradivo HTS II, 617), pluralizirano *Škoflje*, g. *Škofelj* »naselje pri Sezani«, *Škofljica* »naselje pri Ljubljani« iz prvotnega *Škoflja vas (Ramovš, Hgr. II, 62), k temu hdrn. *Škofeljščica* »ponikalnica pri Škofljici« (Bezljaj, l. c.).

Tako kot hrv. *škôf* »episcopus« (16. st.), cgn. *Škof*, *Škofic*, *Škoflic* (ARJ XVII, 666) kot *bšškôfē > *pškof (Striedter-Temps, DLS, 219) med l. 800 in 1000 izposojeno iz stvn. *biscof* »episcopus« (srvn. *bischof* »isto«, nvn. *Bischof*), stnord. *biskup*, *byskup*, ags. *bisceop*, stfriz. *biskop*, kar je bilo po izpadu vzglasnega *e*- verjetno prevzeto iz vlat. *biscopos (Kluge²³, 113), lat. *episcopus* »paznik, čuvaj, nadzornik; škof«, to pa iz gr. ἐπί-σκοπος »nadzornik, varuh, zaščitnik«, v Novi zavezi »škof«, kar je tvorjenka iz v. ἐπί-σκοπέω oz. ἐπί-σκοπέω »pregledovati, opazovati«, v Novi zavezi »obiskovati (zlasti bolnike), skrbeti za sirote«. Glej tudi *škofija*. M. F.

škôfica (f.) »najmanjši kovanec, pol vinarja«, v 18. st. *shkofēza* »sextans, obulus« (Pohlin); Pleteršnik navaja po Trubarju in Krelju za 16. st. *škufica* »pol vinarja: dve škufici, to je en vinar (Trubar)«. Verjetno izposojeno iz srlat. *scufia*, prim. it. *scuffia* »letni davek«, srlat. *scuferrus* »monetae genus«, germ. izvora (Battisti-Alessio, 3430). Podobno Kelemina, SR IV, 195, ki domneva zvezo s srlat. *scufia* »neka denarna dajatev pri Langobardih«. Iz akcentskih razlogov je zveza s *škôf* »episcopus« (tako Miklošič, 340) domnevno le ljudskoetimološka in temelji na pogostem upodabljanju škofovske palice in mitre na kovancih v času nemških in frankovskih škofovskih vladavin (Schrötter, Wb. der Münzkunde, 178). M. S.

škofija (f.) »zadek pri perutnini«.

Zaradi podobnosti s škofovsko mitro metaforično razvito iz *škofija* v pomenu »mitra«, ki je zabeležen začetku 17. st. pri Megiserju: *fhkoffia* »klobuk, ein Paret oder bischofshuet«, toda v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *shkofia kapa* »mitra«. Pomenski prenos »škof, (škofovska) mitra« > »zadek pri perutnini« je izpričan tudi v pkm. *püşpek* »škof« poleg »zadek pri perutnini« (Novak, Slovar², 121) iz madž. *püşpök* »škof« in k temu *püşpök-falat* »zadek pri perutnini (kot vrsta jedi)« (EWU, 1222), hrv. kajk./čak. *bšškup* »isto« (Belostenec, Lika; Skok I, 157; Filipi, ILA, 562), č. *biskup* »škof; škofija pri perutnini«. Dalje glej *škôf* in sin. *pššek*. M. F.

škofindra (f.) »Steinsplitter, skrla« (Pleteršnik II, 632, brez lokacije). Nejasno. Glej *ščindra*. M. F.

škôla (f.) »šola«, k temu *škôlar*, g. -*ja* »šolar«, feminativ *škôlarica*, denom. v. *škôlati*, -*am* (impf.) »šolati koga«, *škôlnik*, g. -*a* »učitelj«, toda pkm. *škôlnik* »organist« (SSKJ IV, 1079; Novak, Slovar², 147); bkr. *škola*, *škôlnik* (Šašel, Bisernice I, 308). Znano v vzhodnih dialektih, ki mejijo na hrvaško ozemlje, in najprej zabeleženo pri Murku I, 582: *fhkôta*, *fhkôlar*, *fhkolariza*, *fhkolija* »območje šole«, nato pri Janežiču II, 430: *škola* »šola«.

Mlado izposojeno iz hrv. *škôla* »šola«, *škôlar* »šolar«, *škôlati*, -*am* »učiti koga«, kar je s prehodom vzglasnega *sk-* > *šk-* nastalo iz hrv. *skôla*, *skôlar*, *skôlati*, to pa je bilo izposojeno iz vulg. lat. *scola* oz. it. *scuola* (tako Skok III, 272) in je na hrv. obalnem območju deloma izpodrinilo starejšo izposojenko *škûla* »šola« iz lat. *scho-la*. Iz iste predloge kot hrv. *skôla* je sln. rez. *škûla* (Steenwijk, SDR, 316) ← sln. *škôla. Dalje glej *šôla*. M. F.

školati, -*am* (v. pf.) »precediti« v istrskem *školat* (Malija, Pomjan), *školat* (Krkavče, Šmarje, Koštabona), tudi z domačim pref. *pār-* < sln. **pre-*, ki utrjuje pf. rabo izposojenega glagola npr. v *pār-škuolat* »precediti«

(Padna), sem *škola'dur* »cedilo«, *škola'dor* »isto« (oboje Boršt) in *šk'olcã* (Krkavče), *šk'olãvãca* (Padna; vse Cossutta, PV, 188, 246 s., 286) < sln. *školãvnica.

Izposojeno iz trž. it. *scolare* »odcediti« poleg intranz. »zmehčati se«, »teči«, kar je tako kot knjiž. it. *scolare* »odcediti; odteči, odtekati« iz srlat. *scōlãre* »cediti« (Battisti-Alessio, 3407; Doria, 596), to pa iz lat. *ex-cōlãre h *cōlãre* »cediti, čisiti«, denominativa od *cōlum* (n.) »cedilo; vrša« nejasnega izvora (Walde-Hofmann I, 248). Iz srlat. nomena instrumenti *scolatorium* »cedilo«, ki se odraža v it. knjiž. *scolatoio* »odcejalnik« in ben. it. *scolãr* »isto« (Boerio, DV, 629), sta iz lenirane rom. predloge *scolãdor izposojeni istrski obliki *škola'dur* in *škola'dor*, ki sta bili razen v Borštu zamenjani z domačima tvorjenkama.

Morda spada zraven črnovr. *škãtãgbũãna* »sirkova metlica za umivanje posode« (Tominec, 213). M. F.

šk'olcijãt (m.), g. -a »bosopeti avguštinec« (SSKJ IV, 1079). Glonar, PS I, 81, navaja akz. pl. *šk'olcjtate* za Ljubljano. Od 1643 do 1789 je v Šiški deloval samostan bosopetih avguštincev.

Prevzeto iz cerkveno lat. (*Augustinus*) *discalceãtus* »bosopeti (avguštinec)«, kar je pic. pf. lat. glagola *discalceãre* »sezuti« iz *dis-* »raz-« in *calceãre* »obuti« k lat. *calceus* »čevelj, nizek škorenj«, o čemer glej *hlãce*. M. S.

šk'olj (m.), g. -a »skala, pečina, večji kamen, ki štrli iz zemlje« (Erjavec, LMS 1882-1883, 254 s.), tudi »majhen skalnat otok v morju« (SSKJ IV, 1079), črnovr. *šk'olj*, g. -e (Tominec, 213, brez predstavitve pomena). Sem 2x orn. *Školj* pri Vojskem in Štanjelu.

Tako kot hrv. *šk'olj*, g. *šk'olja* »otok, greben v morju«, mtpn. *Školj* v območju Gospiča, v katerem se ohranja pomen »skala, pečina, večji kamen, ki štrli iz zemlje« (ARJ XVII, 670), čak. *šk'ojj*, g. *šk'olja* »otok« (od tod *šk'ojj* »ime otoka Hvara«), dem. *šk'ojjic*, g. *šk'ojjicã* (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1195) verjetno kot **šk'ol'j* (m.) prevzeto iz vulg. lat. *scolium* »skala, pečina«, kar se je razvilo iz lat. *scopulus* »isto«, izposojenega iz gr. σκόπελος »skala, pečina, čer« (Battisti-Alessio, 3407). Prim. še it. *scoglio* »skala, pečina«, ben. it. *scogio* »skala, pečina ob/v morju« (Boerio, DV, 629), trž. it. *scoio* »skalnat otoček; skala, pečina, kamen«, furl. *scõi* »skala, pečina« (Pirona, VF, 980). Neposredna izposoja iz it. predloge (Erjavec, l. c.; Mende, RLS, 113) je možna le za *skolj*, izpričano pri Aškercu (Doria, 597). Sln. in hrv. pomen »otok/otoček« ob starejšem »skala, pečina« kaže, da je stara izposojenka v obmorskih krajih ob neposrednem beneškem stiku pridobila tudi mlajši pomen »skala, pečina v morju« > »otok«. M. F.

šk'oljka (f.) »concha«; izposojeno iz csl. ali sbh.; prim. csl. *skolbka*, sbh. *šk'oljka*, *č'k'oljka*, star. *skolka*, mak. *šk'oljka*, blg. *sk'oljka*, *sk'olka*, tudi str. s prevojem *skalka*. Iz slov. jezikov je rum. *scoicã* »concha«; izvedeno iz osnove **skel-* (glej *klãti*, *skãla*). Iz iste osnove je stniz. *schale* »skoljka«, tudi n. *Skale*.

škomřdati, *škomřdam* (v. impf.) »majavo hoditi, sem in tja hoditi«, npr. *pijanec škomřda*, tudi *škomřditi se*, -*mřdim se* (impf.) »čelo gubati, mrdati se«.

Brez paralele; verjetno po sln. vzorcu *skomigati* »ramena dol in gor premikati« ← *migati* »nuere«, pkm. *skomedlãvati*, -*vlen* »medleti, koprneti« (Novak, Slovar², 133) ← *medlãvati* »isto« (obliko navaja Pleteršnik I, 562) narejeno iz sln. *mřdati* »sem in tja se premikati«, specia-

lizirano »z usti ali z zadnjico migati«, hrv. *mřditi se*, *mřdim se* »čelo gubati, namrdniti se«. K ekspresivnemu glagolskemu pref. *sko-* prim. mak. *škomraz* »neprijetnost«, npr. *škomraz mu je* »neprijetno mu je«, kar je verjetno deverbativ iz psl. pf. *šs-ko-moržiti k *möržiti »mraziti«. Gl. *škomuda* »zamuda, kasnitev«, reducirano *škomda* »isto« ob istopomenskem *komuda*, *komda* in glagolih *komdžic* »zamujati«, pf. *škomdžic* »isto« (Schuster-Šewc, HEWb., 604) kaže, da je sln. pref. *sko-* lahko osamosvojen iz pf. parov tipa *šs-ko-muditi ← *ko-muditi.

Sem sln. *škomřda* (f.) »konj ali koza, ki jo ob pustu jezdijo« (vzh. štaj.), kar je deverbativ iz *šs-ko-morđãiti »sem in tja se premikati« in je verjetno oznaka za begavo, mirno žival. K temu prim. rož. kor. besedno zvezo v otroški pesmi *qõza mrdãnja* (Šašel, RNB, 72), obir. *qõ:za mardã:ja* (Karničar, Obir, 342) in sb. dial. *mřda* »nestalna ovca« (citirano po ES 20, 235). Dalje glej *mřdati*. M. F.

škõpa I (f.) »snop slame za prekrivanje streh« (SSKJ IV, 1079), »snop« (Murko I, 582), črnovr. *škũãpa*, v. *škũãpat*, -*ãm* »š. delati« (Tominec, 213), obir. kor. *šqõ:pa* »snop (do 10 svežnjev skupaj povezanih, ki tehtajo ok. 30 kg)« (Karničar, Obir, 242), rož. kor. *šqõp*, g. *šqõpã* »velik snop, posebno več (10–20) zmlačenih snopov skupaj zvezanih« (Šašel, RNB, 120). Sem bkr. *škõpnjak* »slamnik« (Šašel, Bisernice I, 307). S sekundarnim nazalom (o pojavu Ramovš, Hgr. II, 101 s.) *škõmp* (m.) »škopa« (Kranjska Gora), *škõmpa* »isto« (gor.). V 18. st. *shkũpa* »Strohſchãbe, manuciola«, *shkupnẽk* »Strohbund, Schãb, manipulus« (Pohlin), *fhkop* »Kornbuſch; otep, viſh«, *fhkopa* »Schauſtroh; Strohfchãbe«, *fhkopnik* »Strohfchãbe« (Gutsmann).

Prim. hrv. *škõpa* »ržena slama za kritje strehe«, tudi *škõpnik*, *škõpnik* »snop ržene slame« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 404), *škõpa* »snop slame«, *škũpa* »isto«, *škõpnãt* »slamnat«, *škõpnik* »snop slame« (Zumberak; Skok JA XXXIII, 1912, 371), gradišč. hrv. *škõpa* »snop, otep; slamnata streha«, adj. *škõpẽni* »slamnati«, *škõpica* »slamnata streha« (Tornow, BD, 332), hrv. tudi *škõp* »sveženj slame, snop slame« (Sulek).

Izhodno *škõpã (m.), g. *škõpã in *škõpa (f.) je izposojeno iz stvn. *scoup* »snop, otep slame«, srvn. *schoub* »šop, sveženj, otep slame«, nvn. *Schaub* »isto« (Strieder-Temps, DLS, 219; Bezlaj, ZJS, 179; Miklošič, 341, z neustrezno u-jevsko rekonstrukcijo vokala v osnovi; isti, Frw., 57), kar je tako kot ags. *scõf* »snop, sveženj« iz zah. germ. **skaufã-* (m.) in morda sorodno z nvn. *Schopf* »čop, šop« (Kluge²², 626). Ustrezne oblike za f. v sln. in hrv. niso doma tvorjene, ampak prav tako izposojene iz sinonimne oblike *scoupa (f.), ki za stvn. sicer ni evidentirana, a jo skupaj s sln. in hrv. gradivom posredno potrjuje nvn. *Schaube* (f.) »snop za prekrivanje strehe« poleg »sveženj« (Grimm, DTV 14, 2300). Glej tudi *šõpa II* in *škõpnik*. M. F.

škõpa II (f.) »vrsta igre s kartami« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121).

Mlado izposojeno iz it. *scõpa* »vrsta igre s kartami, pri kateri pobere igralec, ki ima enake karte, kot so na mizi«. Battisti-Alessio, 3414, povezuje z it. *scõpa* »metla«, češ da naj bi bila igra metaforično tako poimenovana po metli, ker naj bi zmagovalec karte z mize »pometel«. Glej tudi *škõva'cera*. M. F.

škopit (m.) »vrsta pustne maske«.

Nejasno. Ker v sodobnem času škopit nastopa v vlogi podeželskega rezarja, tj. kastratorja. Kuret, OS, 96 s., sklepa, da je poimenovanje maske mlado, nastalo iz sln. dial. *škópít* (Brkini) »rezar, svinjski kastrator«. Slednji leksem omenja le Kuret, o. c., 97, in iz drugih dialektoloških zbirk ni znan, sum v obstoj sln. dial. nomena agentis *škópít* pa vzbuja sama tvorba, ker besedotvorni vzorec *škópít* ← *skopítí, skópím* (v. impf.) »kastrirati«, ki ga implicira leksem, v slovenščini in širše ni znan. Izpričano sln. dial. *skopítar*, g. -ja »rezar« (Kras; Pleteršnik II, 493, iz Miklošičevega gradiva) je namreč tako kot hrv. *škópitelj* »kastrator« (ARJ XVII, 673) izglagolski nomen agentis glagola **skopítí* »rezati, kastrirati«. Ni jasno, kako bi na nastanek imena pustne maske vplival istr.-rum. adjektiv *škop'it* v zvezi *škop'it pork* »skopljen prasec« (Filipi, ILA, 582), *škop'it arete* »skopljen oven« (isti, o. c., 589). Morda je zveza s sln. *skopítí, skópítí* le ljudskoetimološka. Prav ta je verjetno sprožila, da je maska *škopit* v sodobnem času prevzela tudi vlogo kastratorja. Ker maska škópít s svojo opravdo kaže tudi na vlogi nočnega čuvaja s plaščem in laterno za pasom, ki ima obraz namazan s sajami (Kuret, o. c., 96), je mogoče, da je na razvoj prvotno verjetno le zoomorfne maske (Kuret, l. c.) vplivala mitološka predstava o *škópnikih*. O slednjem glej pod *škópnik*. M. F.

škópnik (m.), g. -a »po ljudskem verovanju šop goreče slame, goreči ptici podobno bitje, ki ponoči leta« (SSKJ IV, 1079), tolm. *škópnik* v zvezi *ognjeni škópnik* je oznanjevalec nesreče, navadno uporabljano v zvezi z utrinki (Temljine; Kenda, rkp., 151); rož. kor. *šqopnjaq* »pravljilna pošast, ki leta ponoči kot goreč škop = snop« (Šašel, RNB, 120), toda obir. kor. *šqó:pa* »mitološko bitje, ki se ponoči pojavlja v obliki gorečega snopa in preti zlasti otrokom in mladini« poleg *šqó:pjeq* »isto« in »zvezdni utrinek (kot znak, da je kdo umrl)« (Karničar, Obir, 243). V 18. st. *fhkopnjak* »alt Gespenft« (Gutsmann).

Ker je mitološka vloga *škópa* poleg tvorjenk *škópnik* in *škópnjak* potrjena samo za slovensko območje in ker je vsem predstavam skupen pomen »goreči snop«, je verjetno, da je mitološko vlogo kot znak nesreče leksema sprožil pomen »goreči snop«, ki ga v nevtralni funkciji potrjuje v 18. st. izpričano *sveititi s'luzhjo, s'baklo, s' šhkupo* »flammigerare« (Kastelec-Vorenc) in je tako kot pomen »snop; posebne vrste snop iz slame za prekrivanje streh« izposojen iz n. predloge, prim. nvn. *Schaub* »goreči snop slame, bakla«. Vir za naplasteritev mitološke funkcije leksema tiči verjetno v nevarnosti, ki jo je lahko povzročala nenadzorovana uporaba tovrstnih hitro gorečih bakel, prim. n. *auch soll niemand des nachts mit brennenden schauben auf der gasse gehen, auch keiner einen schaub aus seinem hause geben* (ilmenavski statut iz l. 1668; Grimm, DTV 14, 2296). O koroških škopnjakih Zablatnik, Die geistige Volkskultur der Kärntner Slovenen (Diss.), Graz 1951, 331 s. (citirano po Karničarju, l. c.); Matičetov, Traditiones 1, 1972, 53 ss. Dalje glej *škópa* I. M. F.

škórec I (m.), g. -rca »Sturnus vulgaris«, črnovr. *škôrc* (Tominec, 213), primor. *škuerc* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 122), jnotr. *škuřrc* (Rigler, Jnotr. gov., 38), tudi *škvórec*, g. -rca, *škórec*, g. -rca, *škvórec*, g. -rca; k temu adj. *škórcji*, f. -a, *škórcjev*, f. -a; *škórcévka* (f.) »škórcéva samica«, *škórcévka* »isto«. V 18. st. *škoriz*, *škoriz*

»sturnus« (Kastelec-Vorenc), *shkórz* »Staar, sturnus« (Pohlin), *fhkorz, fkorz* »Staar Vogel« (Gutsmann).

Prim. hrv. *škórac, škórac* (Filipi, IO, 159), *škvórac, škórac* (Čepić; Filipi, ILA, 392), stp. *skorzec*, gl. *škórc*, dl. *škorc*, kašub. *škórc*, blg. *škórec, škórec* poleg hrv., sb. *škvórac*, g. -rca, *škórac, švórac, čvórac*, črnogor. *škórljič* (Peroj; Filipi, o. c., 160), r. *škvórec*, ukr. *škvórec, škvórec*, br. *škvarec*, plb. *st'órc*.

Psl. **škvorěcъ* (m.) »Sturnus« je nomen agentis »vreščač, kričoč« k psl. nomeni actionis **škvorě* »vreščanje, kričanje ipd.« neevidentiranega v. **škver-ti, *škvvrěš*, ki se ohranja v br. ničstopenjskem v. *škvrcísja, škvrcúsja* »vreščati«, *škvéret* »krik«, polnostopenjsko *škvrcěšcъ* »isto«, ukr. *škvereščaty, škvrešty* »ptičje vreščanje« (Miklošič, 305; Vasmer² III, 637; Skok III, 276; Schuster-Šewc, HEWb., 1444). S tem sorodno je dl. dial. *škwerač* »hreščati (o vrani)« iz **škwarati*, kar Schuster-Šewc, o. c., 1453, povezuje z gl. *škworic* »pražiti«, kavz. k psl. homonimu **škver-ti, *škvvrěšb* »cvreti« (glej *škvára* in *cvrěti*). Ničstopenjski v. **škvvrěšb* »vreščati« je bil podstava pri tvorbi sln. ornitonima *škfjlj* (Miklošič, l. c.) < **škvvr'ľb* ← ptc. pret. akt. **škvvrľt*.

Ker se pomen »droben pesek ipd.« pogosto razvije iz »ropot, šum ipd.«, prim. sln. *sviž* (m.) »droben pesek«, hrv. kajk. *sviž* »droben pesek v potoku« k sln. *svízati* »zvižgati«, hrv. *svízati* »isto«; sln. *hrěšč* »gramoz« poleg »hreščanje«, je iz **škvorě* »vreščanje, kričanje ipd.« potrebno izvajati tudi hrv. čak. *škórac*, g. *škórc* »prod, gramoz« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1196). Glej tudi *škfjlj* in *škúrh*. M. F.

škórec II (m.), g. -rca »korec na obodu mlinskega kolesa« (jvzh. štaj.). Glej pod *škórec*. M. F.

škórenj (m.), g. -nja »ocrea«, tudi *škórenj* (m.), g. -nja (Ramovš, Hgr. II, 193), v star. jeziku le *škórnja* (f.), dem. *škórnjica*, rez. *skornice* (f. pl.) (Ramovš, l. c.); avgm. *škornjáča*; druge izv. *škornjár* »čevljar«; v 16. st. *shkorna* »ocrea« (Megiser), v 18. st. *shkorniza, shkornia* »ocrea« (Kastelec-Vorenc), *shkorna* »Stiefel, ocrea« (Pohlin). Maskulinum se v novejšem času vse bolj uveljavlja zaradi pomensko sorodnega *č(r)ěvelj*, po katerem ima varianta *škórenj* analogen tonem.

Prim. csl. *skorъnjašъnъ* »usnjski«, *skorъnjašъ(n)nikъ* »usnjak«, star. sbh. *skōrnja*, danes *škōrnja* »škorenj«, mak. *skoren*, pl. -rni, dial. *skorna*, star. blg. *skōren*, pl. -rni, p. dial. *skórznie, skórzhenki* (pl.) »škornji«, *skorznia* »škorenj«, stč. *škorně, skorně* (f. pl.), č. *škorně* (f. sg., pl.), slš. *škvorne* (f. pl.), sg. *škvorňa*, gl. *škórní*, g. -nja, pl. -nje, dl. *škornja*, g. -nje. Psl. **škōrěnъ* poleg **škōrěna* sta sekundarni tvorbi, nastali na osnovi prvotnejšega **škōrěni*, g. **škōrěnъ* (star. g. **škōrěna*, prim. csl. *skorъnjašъnъ*), kar je tvorba tipa sti. *deví* (psl. **týs'ql'it'*) iz adj. **škōrěnъ* »narejen iz usnja« k **škōrā* »koža, usnje« (korensko etimologijo brez besedotvorne analize podajajo Miklošič, 308; Skok II, 151; Machek², 612; Schuster-Šewc, HEWb., 1444). Dalje glej *škorja*. M. S.

škorjada (f.) »bič« (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239), *škur'jada* »isto« (Malija; Cossutta, PV, 253).

Rom. izposojenka iz kol. tvorbe, prim. trž. it. *scoriada* »udarec z bičem«, ben. it. *scuriada* »isto«, furl. *scoreade*, lad. *skuriada* »bič, udarec z bičem« (Pizzinini, PL, 1549), it. *scuriada* (Dante), *scuriata* »usnjen bič«, *scoriata* »isto« iz lat. *ex-corrigiāta* h *corrīgia* »jermen pri čev-

lju, jermen« (Boerio, DV, 637; Pirona, VF, 982; Doria, 606). Dalje glej *škúrja*. M. F.

škoromáti (m. pl.) »pustne šeme« (Brkini; Kuret, PLS I, 23, 61); primor. *škara'mata* »pustna šema«, v. *škara'matai* »šemití« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121), sln. trž. *škrmate* »pustne šeme« (V. Guštin Grilanc, Je več dnevou ku klobas, Nekdanje prehrabene navade in recepti tržaškega podeželja, Trst 1997, 147) z dial. redukcijo ijev-skega izglasja in zato m. pl. L. 1607 *šcaramata* »mašče-ra« (Alasia).

Prim. hrv. *škaramüt*, -üta »maska«, *škaramuüti se* »namaskirati se« (Golac; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 196). Izposojeno iz rom., prim. v 14. st. v čedajskem besedilu o prepovedi maškar izpričano in *habitu Scaramatte* (Kuret, OS, 93 s.). Ta rom. glosa je po premetu *m - sk* → *sk - m* nastala iz rom. peyor. **mascaratta* k *mascara* »maškara« in ne šele v sln. oz. hrv. izposojenkah, kot sta menila Šavli, Contributi, 101, oz. Ribarić, l. c. Fonetično in stvarno neprepričljiva je Kuretova razlaga, ki izvor čedajske glose *Scaramatta* išče v srlat. *šgaravatie* iz stvn. *scar-wachta*, srvn. *scharwachte* »obhodna straža« in nadalje sklepa, da so *škoromati* prvotno ponazarjali lik nočnega čuvaja (o tem Furlan, Traditiones 30/2, 2001, 65 s.). Skok II, 381, omenja le hrv. *škaramüt*, kar mu je tvorbo nejasno, a hkrati zavrača, da bi bila ta hrv. beseda v kakršni koli zvezi z it. *scaramuccio*. Glej tudi *škópi*. M. F.

škórta (f.) »iz ljubja ali skorje spletena posodica, v katero smolo, jagode idr. nabirajo«, na Cerkljanskem *škúrta* »isto« (Pleteršnik II, 633, 638), toda črnovr. *škúortq* »smrekov lub; iz ljubja narejena posoda za smolo« (Tominec, 213).

Ker sta sln. sinonima *skórec* (gor.) < **skor-čec* in *skórič* (notr., gor., tolm.), rez. *škórič* »lubje« (Steenwijk, SDR, 315) ← **skorbčít'č* gotovo tvorjena iz **skorā* (f.) »cortex«, bi bilo mogoče izhajati iz besedotvorne variante **skór-šta* k **skorā*. Pomenski razvoj »lubje« > »posoda iz ljubja« je v izhodni tvorbi **skór-šta* zunajjezikovno motiviran. Podobno tvorjeno je sln. *súhta* »lopa« < **súch-šta* k **súcha* (f.) »kar je suho« = hrv. čak. *súha* »suha ženska« k adj. **súchš*, f. **suchā* »siccus«. Glej tudi *škúrta* in dalje *skórec*. M. F.

škórtati, -am (v. impf.) »nepovabljen v goste priti« v rož. kor. *šqúrtata* »isto« in k temu *šqúrt* (m.) »nepovabljen gost, zlasti pri svatovščini« (Šašel, RNB, 120), obir. kor. *šqúrtat*, -am »zajedati se; nepovabljen na svatovščino priti«, *šqúrtuc* (m.), g. -a »nepovabljen gost pri svatovščini« (Karničar, Obir, 243). V 18. st. *shurtovez* »der beyrn Galtmahle am Fenster paßt« (Gutsmann), kar je verjetno napačno zapisano za **shkurtovez* (Karničar, Gutsmann, 582), prim. prav tako pri Gutsmannu *shkurtovez* »Schmarotzer«, *shkurtoufski* »schmarotzerlich«.

Nejasno; morda je izhodiščni sln. besedotvorni člen *škórtati* prvotno pomenil »spremljati« in je denominativ iz **škórtia* »spremistvo«, prim. it. *scorta* »spremistvo, straža«, *scortare* »spremljati«. Sln. sin. so *prežati*, *šěškati*, subst. *ókna* (mežiško; Šašel, l. c.). M. F.

škova'cera (f.) »smetišnica«, pl. tantum *škova'ce* (f. pl.) »smeti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121); *škabacela* (f.) »smetišnica« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zaldlašce, 196) z medglasnim *b* za prvotni *y* kot npr. v pref. *ba-* < **vy-*, *bina* »vino«, *baják* »vojak« itd. (prim.

Ramovš, Hgr. VII, 82 s.) in zamenjavo suf. -era z -ela, kar se v rom. jezikih ne potrjuje.

Prim. hrv. čak. *škováce* »smeti«, *škovacéra* »smetišnica«, *škovacín* »smetar« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1197), znano tudi na Visu *škováce* »smeti«, *škovacjéra* »smetišnica«, *škovacín* »pometač, smetar« (Roki, Libar, 494) in širše, npr. Molat, Buzet, Sovinjsko polje, Boka, Dubrovnik, Cavtat, Čilipi (Skok III, 273). Izposojeno iz ben. it. *scovazzera* »smetišnica«, *scovazze* »smeti«, *scovazzin* »smetar« poleg *scovar* »pometati« oz. iz furl. *scovazzere* »vrsta smetnjaka«, *scovazze* (f.) »smeti«, *scovazzin* »pometač, smetar« poleg *scová* »pometati« oz. iz trž. it. *scovaze* (pl. f.) »smeti«, *scovazera* »smetišnica«, *scovazin* »smetar«, prim. it. knjiž. *scopare* »pometati«; izhodišče besedne družine je lat. *scōpa* »šiba«, pl. *scōpae* »šibje, metla«, od koder je bil tvorjen lat. denom. v. *scōpāre* »pometati« (prim. zgornje rom. refleks), pa tudi adj. **scopaceus*, ki se v nom.-akz. pl. n. **scopacea* substantiviziran ohranja v rom. leksemu za »smeti«; nadalje je bil iz te predloge tvorjen nomen loci na **-aria* > -era in nomen agentis na **-inus* > -in (Skok, l. c.; Pirona, VF, 985; Doria, 603; Battisti-Alessio, 3415). M. F.

škrába (f.) v zvezi *škrabo bití*. Ker je to na Notranjskem igra, ki ustreza ljubljanski *klinca bití* (Pleteršnik II, 633), bi bilo možno izhajati iz pomena »klin« in rekonstruirati psl. **skorbā*, kar je tako kot lot. *skarba* »iver« (Mühlenbach-Endzelin III, 873) rezultativni deverbativ tipa *φopá* »nošnja; pridelek« k *φερω* »nesti« ide. glagola **skerb(h)-elo-* »rezati« v lit. *skerbti*, *skerbiù* »globoko vrezati, označiti«. Enako je motiviran psl. rezultativni deverbativ **ksl-inš* »kar je razklano« in sln. *párez* (m.), g. -a »koļ, s katerim pastir svinjko odganja« (vzh. štaj.) < **pa-rézš* (m.) ← v. **po-rézati*, **po-rézš* »secare«. Glej tudi *škrámbol* in sin. *pandol*, *škrība I* in *šklība*. M. F.

škrábatí, -am/-ljem (v. impf.) »praskati, strgati; glodati«, npr. *miši š., s peresom š., š. se po glavi*, črnovr. *škrābat*, -ā (Tominec, 213), pkm. *škrábatí*, -an/-blen »praskati« (Novak, Slovar², 147); pf. *škrābniti*, *škrābnem* »popraskati, razo narediti«, pkm. *škrābnoti*, -nen »oprasniti« (Novak, l. c.), iz *škrábatí* »s praskanjem izvotliti«, *naškrábatí* »nastrgati«, ekspresivno »napisati«, *oškrábatí* »opraskati«, npr. *oškraban kruh* »kruh s počeno skorjo«, *poškrábatí* »popraskati«, *preškrábatí* »postrgati, zdrgniti«, *razškrábatí* »razpraskati«; *škrabljāti*, -ām »potiho praskati, glodati«, črnovr. *škrāblēt*, npr. *měš škrāblā* (Tominec, l. c.); *škrábotáti*, -otām/-ōčem »ropotati, rožljati«, pf. *zaškrábotáti*, -otām/-ōčem »zaprasketati«; sem *škrábelj* (m.), g. -blja »kraguljček«, *škráblja* (f.) »isto«, *škrábljica*, *škrábljič*: fit. *škrábotec* (m.), g. -tca »Rhinanthus, Klappertopf«, *škrábotelj*, g. -tlja »isto«, ker v suhih plodovih glavicah zrelo zrnje škrabota (Marzell, Wb. Pfln. I, 182, 185). V 18. st. *škrábotula fa mlade ot-roke* »crepitaclum, berklauka, klepetez, klapetez« (Kas-telec-Vorenc).

Prim. hrv. *škrābatí*, -ām »praskati, strgati«, čak. *škrābot*, *škrāhjen* »praskati«, č. *škrabat* »praskati, strgati, strgati, grebsti; čečkati; škripati«, slš. *škrabat'* »isto«, gl. *škrabač* »strgati, praskati«, dl. *škrabaš* »isto«. Psl. **škrábatí* je enako lot. *skrābāt* »praskati, strgati, grabiti« (Mühlenbach-Endzelin, III, 889), oboje pa dolgovokalni iter. k psl. **skrob-tí*, **skroběšš* »praskati« (→ iter. **skrobāti*) oz. lot. *skrabt*, *skrabu* poleg *skrabstu* »klesati, strgati, votliti, praskati«. Drugače o besedotvornem

razmerju Schuster-Šewc, HEWb., 1448, ki v *škrábati vidi iter. k psl. *skreb-ti, *skrebq, prim. r. skrestí, skrebú »strgati, praskati«. Ustrezni iter. k psl. *skreb-ti bi se glasil **škrébáti (tip *tek-tí → *rěkái). Glej tudi škrabla, škrába, škrabôt, škrábati in dalje škrébati. M. F.

škrabla (f.) »gobezdalo«, izpričano le v 18. st. fhkrabla »Schwätzgofhe; pladarfki gobez« (Gutsmann). Sem obir. kor. šqráblat (adj.) »zgovoren« (Karničar, Obir, 145) < *škrabljät, kar je denominativni adj. iz sln. dial. *škráblja »gobezdalo«. Na obstoj ustreznega subst. moškega spola lahko pričajo cgn. Škrabelj, Škrabel, Škrabil, Škrabl.

Osamljeno. Tako kot sln. ropotúlja »gobezdalo« ob »s čimer se ropoče, proizvaja zvoke« metaforično razvito iz sln. škráblja »Schelle, kragulj«, dem. škrabljica »isto«, škrábljič (m.). S tem sorodno je sicer drugače tvorjeno hrv. čak. škrábalo (m.), g. -ta »klepetulja« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1197). Dalje glej škrábati. M. F.

škráblja (f.) »skatla« (Pleteršnik II, 633, po Miklošiču, SEW, 130), k temu pomensko specializirano škrabljica »pušica« (Cigale, Wb., 865).

K soobstajanju pomenov prim sln. dial. škrápca »pušica«, škrábica »isto« < *škatlica, skrinjica; košara«. Tako kot hrv. škrabljica »pušica« (Šulek; ARJ XVII, 676) gotovo iz izhodnega *škórbja z dial. razvojem epentetičnega l: -bj- > -bj- > -blj- kot v sln. dial. zdravlje ob zdravje < *šedorvje. Slov. *škórbja se nedvomno ohranja v hrv. dem. škrábica »skrinja, šatulja; posoda za taljenje kovine« (Hrvaško primorje; Skok II, 158), škrábica »cerkvena pušica« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 368) < *škórbjica in morda tudi v sln. škrápca »pušica«, škrábica »isto«. To je slov. sekundarni a-jevski subst. iz psl. *skorbí, g. *škórbje »pletenina« ob fonetično variantnem *korbí »isto«. Obstoj psl. *skorbí posredno potrjuje hrv. čak. škrábijica »lesena ali kovinska posoda za denar, pušica« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VIII/2, 1985, 681), škrábijica »skrinjica, šatuljica«, škrábijica »predal« (Bosna, Črna gora), ki je, sodeč po akc. razmerah, nastalo po križanju refleksov *skorbí in *škórbja → hrv. *skrabija → dem. *škrábijica: škrabljica »pušica« (Šulek). Poljsko dial. szkróbka »pri tkanju prostor za shranjevanje čolničkov« (Karłowicz, SGP V, 302) < *škórbka je tako kot p. tódka »čoln, ladja« ← psl. *oldí »isto« lahko prestrukturirano iz psl. *skorbí. Dalje glej škrápca I, škrabljica in krába. M. F.

škrabôt (f.), g. -i »stare, neuporabne stvari, navlaka«.

To je tvorba tipa plahôt (f.) »perot« ← plahotáti »flattern«, plavôt (f.) »plavut« ← plavotáti »Wellen schlagen, schwanken« sln. glagola škrab-ot-áti »ropotati«. K pomenskemu razvoju prim. sln. ropotíja »navlaka, šara« k ropotáti »strepitum edere«. Dalje glej škrábati. M. F.

škrámbelj (m.), g. -blja »krepelj«, npr. jastreb ima na nogah krepke škrámblje.

Verjetno po ljudskoetimološki naslonitvni na sln. škrábati »praskati« nastalo iz prvotnega sln. krámpelj, g. -plja »krepelj«, hrv. krámpalj, g. -plja »isto« (Istra; ARJ V, 463) iz kor. n. krampI poleg sln. krémpelj, g. -plja iz srvn. krempI (Pleteršnik II, 633; Bezljaj, ESSJ II, 88). Glej tudi škrámpelj, škrémpelj in dalje krémpelj. M. F.

škrámbol (m.), g. -a »votlo drevo«, adj. škrámbolast, f. -a »votel«.

Brez paralele. Izhajati bi bilo mogoče iz prvotnega sln. *škrábol z interkaliranim nazalom, morda pod vplivom sin. škrámola. Predpostavljeno sln. *škrábol je možno izvajati iz psl. *škórbols in primerjati z lot. skárbalas »cunja« poleg skarbala »nekaj odlomljenega, pazdir; raztrgana cunja«, denom. v. skárbalât »raztrgati se, razcefrati se«, kar je sorodno z lot. skařbs »oster, grob, strog, prepirljiv«, stvn. scarph, nvn. scharf, stnord. skarpr »oster, grob« (Mühlenbach-Endzelin III, 873 s., 879). Izhodišče sln., balt. in germ. gradiva je ide. deverbativni adj. *škórb(h)ó-s »rezek, oster« iz v. *skerb(h)-e/o- »rezati«, lit. skeřbti, skerbiù »globoko vrezati, označiti« (citirano po Fraenkle, 801). Ker kaže sln. gradivo na akut, dolžino v prvem zlogu pa potrjuje tudi lot. gradivo, je balto-slov. *skárbalas verjetno deverbativni nomen actionis > nomen rei acti iz v., ki se ohranja v lot. skárbit »(raz)klati se« poleg skarbit »isto«, skarbitiês »uporen biti« (Mühlenbach-Endzelin II, 873). Iz istega balto-slov. glagola bi bilo potrebno izvajati tudi *škórbz »cepljenje« > »kar je razcepljeno (→ drobir, pesek), kar ima razpoke, razpoka, jama ipd.«, ki se ohranja v sln. kor. škráb, g. škrába »gamsova steza« (Karničar, Obir, 243), toda drugače leksikalizirano v bkr. škrab (m.) »kamnita peščena tla«, škrábina (f.) »isto«, škrában (m.) »kdor prebiva na škrabu«, škrabovit (adj.) »peščen« (Šašelj, Bisernice I, 308) in slš. dial. škrab »zarez« (Kálal, Sl., 679). Sem verjetno tudi sln. pkm. škráb (m.) »srh, mrščavica« (Novak, Slovar², 147), kar je lahko iz *škórbz »jeza, prepirljivost« (m.) in substantivizirano iz adjektiva, ki se ohranja v lot. skařbs »oster, strog, prepirljiv«. Glej tudi šklámbor, sin. žlámbor in dalje ščřb, škrába, škrébati. M. F.

škrámola (f.) »votlo drevo«, škrámola »isto«.

Osamljeno. To fonetično ni moglo nastati iz sln. sin. škrámbol, škrámbolast. Nejasno. Morda korensko povezano z r. dial. škremětka »črepinja«, kar Vasmer² IV, 450, pušča nerazloženo, in slš. gemer. škrám »brzogotina« (Orlovský, Gemer., 333) < *šluknja in dalje s psl. *chromz ← *skromz, *skromzъ. Glej tudi škrámbol. M. F.

škrámpelj (m.), g. -plja »krepelj« = pkm. škrámpeu, -pla »isto«, npr. kokouš má škrámpe (Novak, Slovar², 147).

Prim. hrv. škrámpelj »krepelj« (Martinjac; ARJ XVII, 677). S sekundarnim vzglasnim š- po ljudskoetimološki naslonitvni na škrábati »praskati« oz. hrv. škrábati »isto« nastalo iz sln. krámpelj, g. -plja »krepelj« oz. hrv. *krámpļa »isto«, izpričano krámpalj, g. -plja (Istra; ARJ V, 463) < kor. n. krampI (Bezljaj, ESSJ II, 88, brez hrv. gradiva). Glej tudi škrámbelj, škrémpelj in dalje krémpelj. M. F.

škránja (f.) »cinek maščobe v juhi« (dol.) poleg »kaplja«, npr. škránje po obrazu, steni (bkr.).

Pleteršnik II, 633, opozarja na hrv. skrana »oljna kaplja«, kar v dostopnih hrv. slovarjih ni bilo mogoče ponovno potrditi. Pomensko blizu je sln. bkr. škrápótina »škrapa, kaplja, cink = Fettau« (Šašelj, Bisernice I, 308). Sln. primer bi bilo mogoče izvajati iz psl. deverbativa *skrapní (f.), akz. *skrápnje »kaplja(nje)« k iter. *skrápati »kapljati«, prim. sln. škrápati, -aml-pljem »isto«. K besedotvorju prim. sln. tónja »vrsta žitne rje« iz psl. *toní (f.) akz. *tónnje »ožganost; smrad« ← ide. *top-níH. Dalje škrápati in škropíti. M. F.

škráp (m.), g. *škrápa* »nek hudoben duh« (Pleteršnik II, 634, po Valjavcu).

Prim. hrv. kajk. *škravec* »diabolus, vrag, zli duh, hudič« (Belostenec, Jambrešić; ARJ XVII, 677). Vsiljuje se povezava s psl. dial. **(sk)órpa* »neravna površina; brazda (→ krasta, skorja), razpoka, jama ipd.«, kar je tako kot lit. *kárpa* »bradavica« in lot. *kařpa* »isto« sorodno z n. *Schorf* »krasta«, stvn. *schorff(-leiikka)* »Grind(ampfer)«, stnord. *skurfa* iz germ. subst. **skurfa-*, z akc. umikom nastalega iz adj. **skypó-* »razbrazdan« od v. **skerp(-e/o)-* »praskati, brazdati, rezati ipd.«, prim. lat. *carpō, -ere* »puliti, trgati, raztrgati«, lit. *kiřpti, kerpū* »rezati«, ags. *sceorfan* »dolbsti, praskati« (ES II, 90; Pokorny, 944; Bezljaj, ESSJ II, 82; LIV, 505). Ker se pomen »zli duh, demon« pojavlja ob pomenih »poškodba, rana« (npr. sti. *rákšas-* (n.) »demon; poškodba, rana«, av. *rašah-* »poškodba, rana«, av. *rašayeiti* »poškodovati«), sta slov. **skórps* in **(s)kórpa* lahko nomena actionis > nomena rei acti tipa **rázš* oz. **ráza* ← **řez-ti* »rezati« in torej izvedena iz psl. (oz. balto-slov.) glagola **(š)čerp-ti* »praskati, dolbsti ipd.«, ki se v slov. jezikih brez *s-* mobile ohranja v specializiranem pomenu »črpati« < »vleči, brazdati, puliti ipd.« (Berneker, 171), prim. č. *čřit* »črpati«, slš. *čřiet'* »isto«, gl. *čřječ*. Glej tudi *škrapca II* in *škrápa*. M. F.

škrápa (f.) »globoka in podolgovata vdolbina v apnenčasti skali«, tudi *škráplja* »isto«, navadno pl. *škráplje*; adj. *škrápljast*, f. -a »poln škrapelj« (Badjura, Ljud. geogr., 169; SSJK IV, 1081; SKT, 27). Pri Janežiču¹ II, 430, *škrápa* »razpoka, prepad«. Sem orn. *škráplja* na slovensko-italijanski meji, hor. *Škrapna* na Notranjskem pri Ilirski Bistrici.

Prim. hrv. *škrápa* »razpoka v kamnu« (Mikalja, Stulji), »foramen« (Della Bella), *škrápa* »luknja, jama« (Rab), »luknja v kamnu« (Lika), *škrapar* »golob, ki živi v škrapah«, *škrápina* »razpoka v zemlji«, *škráplja* »votlina« (Gradišče v Slavoniji), tpn. *Škrápna* v Istri, *Škrápa*, *Škráplja* (Schütz, Geogr. Term., 42, po Senoi), čak. *škrápa* »razpoka v krasu« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1197), mak. *škrápovo pole* »škrápljasto polje« (SKT, 28). Jslov. **škrápa* je lahko pomensko specializirano iz psl. **skórpa* »luknja« < **neravna površina*«, po premetu **chórpa* (Schütz, o. c., 97). To se ohranja v sln. *hrápa* »neravna površina« in verjetno v pomenu »razpoka, luknja, jama« v orn. *Hrapni hrib* v Matarskem podolju (prim. hrv. orn. *Škrápní vrh*), po pogostem dial. izpadu vzglasnega *h-* tipa *rápav* »neraven« ob *hrápav* tudi v tpn. *Rápnik* na avstrijskem Koroškem. Iz tega denominativni adj. *hrápav*, f. -a »neraven«. Manj verjetno Bezljaj, ESSJ II, 89, ki tako kot pri *krepaké* in **škrípa* domneva, da je tudi *škrápa* substratna beseda ilirskega izvora. Alb. *shkrep* »skala, pečina«, *krep* »isto« je kljub Vasmerju, ZSIPh 14, 59 s., bolj verjetno izposojeno ali iz slov. jezikov (Schütz, l. c.), in sicer iz prevojne variante **skrěps* k **skrípš*, ali pa izposojeno iz rom. jezikov, prim. it. *greppo* »strmo golo pobočje« (G. Meyer, 205). Dalje glej *škrapca II*, *škráp*. M. F.

škrápati, -am/-pljem (v. impf.) »kapljati«, bkr. *škrápljati*, -ám »isto« ob *škrápljati* »kapljati« (Janežič¹ II, 430); sem *škrápa* »kaplja« (jvzh. štaj.), *škráplja* »isto« in *škrápótina* »škrápa, kaplja, cink = Fettauge« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 308).

Prim. hrv. *škrápati* »kapljati, pršeti (o dežju)« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), *škrápati* »kapljati« (Žumbe-

rak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371), gradišč. hrv. *škrápati*, *škráplje* »isto«, *škráplja* »kaplja« (Tornow, BD, 332). Izhodno **škrápati*, **škrápaješ* (od tod psl. **škrápní* »kaplja« v sln. bkr. *škránja* »cinek maščobe v juhi«) je dolgovokalni iter. tipa *plávati*, **bávati* k psl. **skrep-ti*, **skrepěš* oz. bolje **skrop-tí*, **skropěš* in k temu kavz. **skropítii*, **skrópiš* v sln. *škróptii*, -im »kapljati«, hrv. čak. *škrópiti*, *škrópin* »škróptiti; kropiti« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1199). Iter. **škráp-áti*, **škráp-áješ* v sln. *škrápljati* je tvorjen iz kavz. predloge. Glej tudi *škránja* in dalje *škróptii*. M. F.

škrapca I (f.) »mošnjček na dolgi palici, s katerim cerkovnik pobira denar = pušica« = *škrapca* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121).

Gotovo po redukciji nastalo iz sln. *škrábica* »pušica« (notr.; Pleteršnik II, 633) 865). To je lahko tako kot *Márica* < *Márijica* reducirano iz sln. prvotnega **skórbijica* iz **skórbjica*. V tem primeru bi bil sln. leksem formalno enak hrv. *škrábica* »skrinja, šatulja; posoda za taljenje kovine« (Hrvaško primorje; Skok II, 158) in č. dial. *škrabice* »škatlica« (citirano po Machku², 287), če slednje ni iz **skórbica*. Slednjo predlogo potrjuje gradišč. hrv. *škrájbica* »isto« (Tornow, BD, 332) s sekundarnim -j-, iz nje pa bi bilo mogoče izvajati tudi sln. *škrábica*.

Razmerje med novoakutiranim **skórbjica* in staroakutiranim **skórbica* (= hrv. *škrábica* »plitva posoda z ročajem za shranjevanje žebelj in manjšega ladjarskega orodja« (Korčula; Filipi, BB, 245) temelji na dveh različnih besedotvornih vzorcih. Prvo je dem. iz **skórbjái/*skórbjái*, ki temelji na psl. **skorbí*, **skórbje*, drugo pa je dem. iz psl. **skórba* (= gradišč. hrv. *škrájbica* »skrinja, škatla«; Tornow, l. c.). Brez *s-*mobile je sorodno **kórbjái/*kórbjái* ← **korbí*, prim. stesl. *krábii* »arcula, arca«, hrv. *krabija* »isto«, r. *korobjá* »košara, kovček«, stp. *krobia* »vrsta košare« oz. **kórba*, prim. r. dial. *koróba* »košara iz lipovega lubja«, br. dial. *karóba* »večja košara«, dem. **kórbica* = sb. *krábica*, sln. *krábica*, č. *krabice*. Razmerje **(s)korbí* : **(s)kórba* odraža različni substantivizaciji. Prva je tipa sti. *křsná-* (adj.) → *křsní-* (f.) »noč«, druga pa tipa **súchš* (adj.) »siccus« → **súcha* (f.) »sicca« (o tem Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 13 s.). Izhodišče obeh substantivov je adj. **(s)kórbš* »zvit, pleten« iz ide. **(s)kórbho-s* »isto«, ki se substantiviziran po tipu sti. *lúná-* (adj.) »odrezan« → *lúni-* (f.) »odrezovanje« ohranja v lat. *corbis*, g. -is (f., m.) »košara«. Izhodiščni adj. **(s)kórbš* »zvit, pleten« tipa **vórnš* »ožgan, črn«, **súchš* »posušen, suh« je tvorba ide. **(s)kerbh-* »vrteti, zvijati, plesti« (Pokorny, 948). Drugače, brez upoštevanja člena **korbí* je po tipu **vórnš* (m.) → **vórna* (f.) razloženo razmerje **kórbš* : **kórba* v ES II, 54.

Prasorodstvo med lat. *corbis* in slov. gradivom (tako Matzenauer, CS, 49) je zaradi slov. variantnega vzglasja **k-* : **sk-*, domačih besedotvornih vzorcev, ki segajo še v baltoslovansko obdobje (prim. lot. *kařba* »majhna skrinja« (Muhlenbach-Endzelin II, 161) = psl. **kárba*), kljub razlagam o zgodnji izposoji iz lat. *corbis* (Miklošič, Frw., 29; Trautmann, BSW, 117 s.) oz. iz germ. **karbia*, prim. stvn. *churp* »košara« (Brückner, 568; Fraenkel, 220; Bezljaj, ESSJ II, 78), verjetno kljub Skokovemu opozorilu, da je vzglasje *sk-* izpričano tudi na romanski strani v lad. *skurbin* »koš, pleten panj« (Skok, l. c.). Glej tudi *škráblja* in dalje *krába*. M. F.

škrapca II (f.) »rahla poledenelost« v primor. *škrapca* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121).

Gotovo po redukciji nastalo iz sln. *škrápica, kar je dem. k škrápa »skorja«, skrápa »isto« poleg »zamrznjena plast snega, sren; snežna odeja« (Murko I, 520; Cigale, Wb., 1404), skrápast (adj.), f. -a »harsch; srenast« (Murko II, 399; Cigale, o. c., 708), »harsch, rauh« (Janežič² II, 391).

Gradivo s prvotnim pomenom »skorja« < *»neravna površina« je gotovo sorodno s sln. dial. drugače pomen-sko specializiranim škrapa (f.) »razpoka« (Janežič² II, 430) in hrv. škrápa »razpoka v kamnu« (Mikalja, Stulli), »luknja« (Della Bella), »razpoka med kamenjem« (Lika; ARJ XVII, 677) in dalje s stp. denominativnim adj. skropawy »sršast, surov, hrapav, raskav, neprijeten«, skropowaty »isto«, gl. skropawy »neraven, jamast, hrapav, krastav«, škropa »odrgnina (na telesu), pega, lisa (pri konju)« (Ślawski, SEP I, 81; Schuster-Šewc, HEWb., 1441; oba brez sln. gradiva z vglasnim sk-, šk-), slš. dial. škrapatý »kozav« (Káral, Sl., 679). Izhodno psl. *skórpa (f.) »neravnost« in k temu adj. *skórpavъ je bilo podlaga za nastanek psl. metatetičnega *chórpa (f.) »neravnost«, adj. *chórpavъ »neraven«, prim. sln. hrápav (adj.) »neraven, negladek«, tudi hrápast »isto« in hrápa »neravnost; krasta; brazda na usnju«, po izpadu vzglasnega h- rápav »raskav«, csl. rapavъ »raucus«, hrv. hrápav »neraven«, hrápe (f. pl.) »neravnosti«, mak. rapav »neraven (npr. o deski, koži)«, blg. dial. chrápavyj »poln jam, grapav«, č. dial. rapavý »neraven, kozav«, slš. rapa »jamica na obrazu (od koz)«, rapavý »kozav«, dl. chropa »guba pri obleki; guba na obrazu, hrapavost«, chropawy »neraven, hrapav«. Sem tudi ukr. dial. xrápa »poledenelost«, xrápavoj (adj.) »poledenel«, npr. xrápava doróya (Nikolaev-Tolstaja, SKTG, 207), kar v pomenu povsem ustreza obliki s predmetatetičnim vzglasjem *skórpa v sln. škrapca.

Izhodno *skórpa (→ *chórpa) je razen v vzglasnem *s- identično s psl. *kórpa (f.) »neravna površina« (= lit. kárpa »bradavica«, lot. kařpa »isto«, adj. *kórpavъ »neraven ipd.«, prim. sln. substantivizirano krápavica »žaba« (= ukr. korópavica »isto«; Grinčenko, Sl. II, 287). S tem sorodno je nvn. Schorf »krasta; hrapava koža«, stvn. scorf- v scorf-letihha »Grindampfer«, srvn. schorf »krasta«, stnord. skurfa iz germ. subst. *skurfa-, kar je z akc. umikom substantivizirano ide. adj. *skřpó- »razbrazdan« glagola *skerp-(e/o-) »praskati, brazdati, rezati ipd.«, ki se posredno ohranja v lit. skārpūt »brskati, grebsti«, šķērs »palica«, šķērpēle »majhen kos lesa, iver«, šķērpēlēt »na drobno cepiti«, šķērpis »rezilo pri plugu, ki se uporablja za rezanje ruše«, šķērpēt »rušo rezati« poleg »brusiti« in »praskati«, brez s-mobile kārpiť »isto« poleg »zemljo prekopavati, praskati«, lit. karpýti »rezati«, karpà »odrezan kos tkanine«, ničstopenjsko kiřpti ob prez. kerpù »rezati«, lat. carpō, -ere »puliti, trgati, raztrgati«, ags. sceorfan »dolbsti, praskati« (Pokorny, 944 s.). Slov. in balt. ā-jevski subst. z akutirano intonacijo, ki jo potrjuje tudi sorodno sln. škrāp (m.) »nek hudoben duh«, so lahko deverbativi z razvojem slovnice-nega pomena nomen actionis > nomen rei acti tipa *rā-zō oz. *rāza ← *rēz-ti »rezati« psl. (oz. balto-slov.) glagola *(š)čērp-ti »praskati, dolbsti ipd.«, ki je najbližji lot. šķērpēt »rušo rezati« poleg »brusiti« in »praskati«, v slov. jeziki pa se brez s- mobile ohranja v specializiranem pomenu »črpati« < »vleči, brazdati, puliti ipd.« (Berneker, 171), prim. č. črít »črpati«, slš. čriet' »isto«, gl. črjeć. Glej tudi škrápa, škrāp in dalje hrápav, rapav, grápav, skrāpa. M. F.

škrät (m.), g. škráta »palček, prikazen«, tudi škrátelj, -tlja poleg šrátelj, -tlja (dol.); v 18. st. fhkrat, fhkratel »Bergmännchen« (Gutsmann). Izposojeno iz stvn. scra-to, srvn. schrat(e) z dem. schrätel, schratel, nvn. Schrat »gozdni demon«; tudi šved. skratte »palček, prikazen« iz ide. *sker-d- (Matzenauer, CS, 81; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 372; Striedter-Temps, DLS, 219, 226). Prim. tudi hrv. čak. škrätalj »ime demona« (Istra), kajk. škratec (m.) »divja žena, ženski demon«, škrátek »palček«, škrátec »zračni vrtinec«, dalje č. škřítek, stč. škřietek, č. dial. křístek, slš. škriatok, p. skrzat(ek) »gozdni demon« (Machek², 550; Skok III, 401).

škrba (f.) »razpoka; nalomljen zob, luknja v zobeh; oseba z luknjami v zobeh«. Glej pod ščřb. M. F.

škrbati, -am/-bljem (v. impf.) »praskati« in »glodati«, npr. miš š. (dol.); pf. iz-škrbati »izpraskati, izglodati«, na-škrbati »napraskati, naraziti«, pre-škrbati »preglodati«; oškrbljati, -ām »opraskati«; pkm. škrbetati, -ēčen »regljati; grdo pisati« (Novak, Slovar, 107). V 18. st. shkērbam »abſchaben, kratzen«, shkerbz »Taschenmesser« (Pohlin), fhkerbam, fhkerblam »kratze, ſchabe«, fhkerbetati, -bezhem »knarren; fhkergutati«, »kritzeln«, fhkerbetanje »Knarren«, fhkerbez »Taschenmesser« (Gutsmann).

Prim. hrv. škrbōtati, škrbōtām, škrbočēm »skripati (o miši, o zobeh)«, skrbōtati, škrbočēm »skripati, praskati« (ARJ XVII, 679; XV, 323), mak. škrboti »isto«, čkrboti. Sem najverjetneje ukr. dial. škorbaty »vleči, puliti« (Grinčenko, Sl. IV, 502). S premetom *sk- > *ch- sln. hřbati, -am »glodati«, pf. hřbniti, hřbnem (oboje vzh. štaj); hrbantati, -am »vneto glodati« (Haloze), hrbōtec (m.), g. -tca »od miši naglodan krompir« (Fram), kar Bezlaj, ESSJ I, 201, zaradi lot. skribūt »ostrgati, odrgniti, olupiti; pisati (zaničevalno)«, skribināt »glodati, praskati«, tudi nuoskribt, -hju »obglodati, opraskati, olupiti« (Mühlenbach-Endzelin III, 892; II, 849) izvaja iz psl. *chrbāti. To implicira, da je s psl. *skreb-ti, *skreběš »praskati, raziti, dolbsti« (v sln. škrēbati »praskati, ropotati; kašljati«, *skrob-ti, *skroběš »praskati, raziti, dolbsti«, iter. *skrobāti (v sln. škrōbati »praskati, glasno glodati«) in *skrabati »praskati« (v sln. škrābati »praskati, trgati; glodati«) ter fonetičnimi dubletami *chrobā-ti »praskati, dolbsti, glodati«, *chrob-ot-āti »praskati, ropotati« itd. le korensko sorodno in ničstopenjska varianta baze *skrejbh- »praskati, označevati« v lat. scribere »dolbsti, črtati, pisati«. Vendar bi bilo tudi zaradi omenjenega ukr. primera bolje izhajati iz *skrbāti »praskati, dolbsti, glodati ipd.« (→ *chrbāti »isto« in k temu *chrbels/b (glej ES 8, 145)) ter gradivo povezati z lot. skuřbināt »praskati« (Mühlenbach-Endzelin III, 905). Enako polisemijo »praskati« : »strgati« : »glodati« potrjuje tudi psl. *glodāti. Dalje škrēbati. M. F.

škrbina I (f.) »okrušen zob ostrih robov; luknja v zobu«, »odkrušen del sicer gladke površine, npr. noža, lončene posode«, »skala ostrih robov, čer; vzpetina ostrih robov«; adj. škrbinast, f. -a »ostrih robov, nalomljen; škrbozob«, sem fit. škrbīnec (m.), g. -nca »Sonchus oleraceus; Saudistel« zaradi pernato narezanih, ščetinasto nazobčanih stebelnih listih (prim. sln. sin. osāt), škrbīnka »Sonchus oleraceus« poleg »Cirsium erisithales« (Bistra pri Borovnici; Erjavec, LMS 1882-1883, 299), »Lampsana communis«. Od tod cgn. Škrbina, Škrbinc, Škrbinek, Škrbinjek, Škerbinc, Škerbinek, Škerbinjek kot

bivši vzdevek za škrbastega človeka; orn. *Škrbina*, *Huda škrbina*, *Rabeljska škrbina*, *Kaninska/Krnska škrbina*, rez. *ta-w Škarbjni* < lok. sg. *-nē, it. *Scarbina* (Steenwijk, SDR, 315) zaradi ostrih skalnatih robov, toda tpn. tipa *Škrbina* na avstrijskem Koroškem, n. *Skarbin*, in *Škrbina* na Krasu so poimenovana po legi med skalnatim območjem, prim. tolm. *škrbina* »prelaz« (Temljine; Kenda, rkp., 152). Znano v dial., npr. črnovr. *škarbina* »škrbina na rezilu, v čeljusti« (Tominec, 213), jnotr. *škarbina* (Rigler, Jnotr. gov., 96), pkm. *škrbinasti* (adj.) »škrbinast, brezzob« (Novak, Slovar², 147). V 18. st. *škarbinaft* »retusus, skarhan« (Kastelec-Vorenc), *shkerbina* »Schiefer, fragmen« (Pohlin), *fhkerbina* »Scharte, fherba, fherbina, fhkerba« poleg »Schiefer« (Gutsmann).

Prim. črnogor. *škrbina* »odkrušeni delček zoba« (Vuk), »luknja zaradi manjkajočega zoba« in »prostor med dvema kamnoma« (Vujičić, Rječnik, 138), hrv. cgn. *Škrbina*, tpn. *Škrbina*, *Škrbinac*. Jsl. **skrbina* je abstraktnim tipa **solnina* k **sólns* iz adj. **skrbš*, f. **skrbā* < ide. **skrbh-ó-s* »vrezan, z razami« glagola **skrbh-ti* »rezati«, prim. lit. *skėrbti*, *skėrbtiū* »globoko vrezovati, (z vrezom) zaznamovati«, lot. *škerbs* »grenak, trpek, rezek«, stir. *cerb* »oster, rezek«, stvn. *scırbi* (n.) »črepinja« < **skrbhjo-m*. Poleg **skrbina* tudi z metatetičnim vzglasjem **chrbina* v hrv. *rbina* »odkrušeni delček česa razbitega; črepinja (kot glava)« (ARJ XIII, 788; Schütz, Geogr. Term., 94), tpn. *Rbina*, oboje z izpadlim vzglasnim **ch-*, ki se ohranja npr. v orn. *Hrbina* »planina vzhodno od Glamoča«, tpn. *Hrbine* (Schütz, l. c.). Drugače o slednjem Gluhak, FOC 4, 1995, 60, ki povezuje s psl. **chribš*.

Razmerje med psl. sinonima **skrbš* (→ **chrbš*) in **šrbš* je posledica različnih psl. refleksov *sr* oz. *br* ide. **r* (Furlan, Obdobja 17, 265 s.), prim. ukr. *škrba* »stara, uvela, zgubana ženska« (Grinčenko, Sl. IV, 502) < **skrbā*, kar je s podaljšavo tipa **sūcha* (f.) < **sūchš*, f. **suchā* substantivizirano iz adj. **skrbš* in enako pomensko razvito kot sln. psovka *škrba* (Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 13 s., zlasti 15 z op. 9). Glej tudi *škrbina II* in dalje *ščrb*. M. F.

škrbina II (f.) »madež, izpričano le v 18. st.: *fhkerbina* »Mafe, fhrimf, madesh, sneme« (Gutsmann).

Gotovo pomenski odtенок iz **skrbina* v pomenu »raza, praska«. Dalje glej *škrbina I*. M. F.

škrbolák (m.), g. -a »odbit lončen polič, vrsta majolike« poleg *črbolák* »isto« (oboje Suhor; Strekelj, LMS 1894, 46).

Pomensko enako je mak. *šrbol* »odbita posoda« poleg »zobna škrbina«, *šrbel* »isto« in tudi *'rbol* ter *'rbel* v zvezi se *nasmeal 'rbel* na *šrbel*, ki tako kot se *posmeal 'rbol* na *šrbel* pomeni isto kot sln. fraza se *pisker iz lončka špota* »enak enakega zmerjati, posmehovati«. Sln. obliki sta tvorbi tipa **slim-aks* »polž« < **slinasti* k **slima* »slina«, v katerih se ohranja **skrbolš* »razpoka, reža, škrbina« oz. **črbolš* »isto«, medtem ko mak. poimenovanja tipa *pars* pro toto kažejo na sin. **šrbolš* »razpoka, reža, škrbina« in **chrbolš*. To so substantivizacije tipa **bərzoletš* »hitri, deroči (potok)« < adj. **bərzš* »hiter« (SP I, 109) in kažejo na obstoj psl. variantno vzglasnih adjektivov **skrbš* »razpokan, luknjast, škrbast« (po vzglasni metatezi **chrbš*), **šrbš* »isto« in **črbš* (→ sln. *črbolák*). Dalje glej *ščrb*. M. F.

škrēba (f.) »kdor rad zobe kaže, kremža« = goriš. *škrēba* (Strekelj, Görz., 431), v. *škrēbiti se, -im se* (v.

impf.) »pačiti se komu«, pf. *poškrēbiti se, -im se* (Pleteršnik II, 634, po Erjavcu, LMS 1882-1883, 255).

Pomensko najbližje je p. dial. *skrēbič* »cmeriti se«, *skrēblac* »isto«, *skrēblič* »jokati« (Karłowicz, SGP V, 159) in gl. *škrēbič* »skrčiti se«. Izhodišče sln. besedne družine more biti substantivizirani adj. **skrbā* < **skrbāja* (f.) k **skrbš* »zavijajoč, ovijajoč«. Ta se po vzorcu tipa *zmikāvt* < adj. *zmikāv* substantiviziran ohranja v csl. *skrbst-ěntš* »Clematis vitalbae« < **skrbstš* »Clematis vitalba« < **skrbš* »ovijajoč«, pa tudi v jsl. fit. **skrbā* »Clematis vitalba« = mak. *skreba* »isto«, blg. *skreba*. Adj. **skrbš* »ovijajoč, zavijajoč« je deverbativ psl. v. **skrb-tī*, **skrbēšš* »viti, za-fo-vijati, stiskati, krčiti«, ki je bil podlaga za nastanek psl. ptc. akt. **skrbtš* »ovijajoč« > »Clematis vitalba« = sln. *škrēbt* (m.) »isto«. S tem je gotovo sorodno sln. *krebānjiti se, krebānjim se* (v. impf.) »pačiti se (pri joku)«, *krebēčiti se* »isto«, *krebānja* »cmera« (kor.), v 18. st. *krebāniti se* »os torquere« (Kastelec-Vorenc), ki kaže na psl. dubletu **kreb-ti* ob **kreb-ti*. Psl. osnovi **kreb-*: **kreb-* »viti, zavijati, stiskati, krčiti« sta nadalje sorodni s psl. **korb-* »viti, zavijati, stiskati, krčiti« v r. *korōbitš*, *korōblju* »kriviti, zavijati«, *eto menja korōbit* »to mi je zoprno« (Vasmer² II, 331), ukr. *korōbytyjsja* »kriviti, zavijati«, č. *krabit* »grbančiti; na jok se pripravljati«, pa tudi z lit. *skrbēti, skrebū* »zgrbančiti, skrčiti, posušiti«. Izhodišče te besedne družine je tako kot pri psl. adj. **skrbtš* »skopuški, stiskaški« < ide. ptc. **skrb-tó-* in **skrbš* »skrob; skopuh« ide. baza **(s)kerb-/*(s)kreb-* »viti se, upogniti se, krčiti se, stisniti se«, prim. nazalno infigurano osnovo v srvn. *schrimpfen* »skrčiti se« in omejnjeni lit. prez. *skrebū* poleg inf. *skrbēti* (LIV, 504, brez slov. gradiva). Drugače o sln. besedni družini Erjavec, l. c., ki meni, da je popačena iz prvotnega **sklēba* in sorodna s csl. *sklabiti se* »pri smejanju usta na široko odpirati« in č. *sklebit se* »režati (o človeku)«, kar je fonetično oddaljeno.

Kremža oz. cmera je torej s *škrēba* poimenovana po značilnem od joka nagubanem obrazu. Glej tudi *krebānjiti se* in *škrēbt, škrēb, škrēf*. M. F.

škrēbati, -am/škrēbljem (v. impf.) »praskati« in »ropotati« poleg »kašljati«, tudi *škrēbljati*, -ām »povzročati zvok pri glodanju, grizenju ipd.« (npr. črnovr. *měš škrēblā* (Tominec, 213)) poleg »zvončkliati«, *škrēbetāti*, -ām/-ēčem »ropotati; povzročati zvok, če denar v šatulji ropoče«. Sem *škrēbetūlja* (f.) »raglja, klopotec«, *škrēbētec* (m.), g. -tca »cerkvena pušica«, *škrēbetāča* (f.) »isto«, *škrēbelca* (slednje pri Janežiču¹ II, 430). V 18. st. *shkrēblām* »kleines Getöß machē, strepere« (Pohlin).

Prim. csl. *oskrebsti, oskrebq* »radere«, hrv., sb. *škrēbetati, škrēbēčem* »ropotati, klopotati, škripati«, *škrēbetāljka* »raglja; stara pokvarjena ura«, gradišč. hrv. *škrēbetāti* »škrēbetati«, nazalizirano *škrēbetāti* »isto« (Tornow, BD, 332), r. *skrestī, skrebū* »strgati, praskati«, ukr. *skrebiti, skrebū* »isto«, br. *skrebāčš* »strugati, čistiti; česati«, slš. *škrēbat'* »praskati, strgati, strugati« (Kálal, Sl., 679), gl. *škrjebotāč, -a* »cvrčati, šumeti, prasketati, treskati«, Psl. **skreb-tī*, **skrebēšš* »praskati, dolbsti; ropotati« in k temu deverbativa **skrbš* »praskanje« v sln. *škrēb* (m.), g. -a »prhljaj« = obir. kor. *sqrō:b* (obir.; Karničar, Obir, 233), p. dial. *skrob* »bolezan svinj, pri kateri se neprestano praskajo« (Karłowicz, SGP V, 157) in **skreby* (m.), g. **skrebene* »dobljenje« v sln. *škrēben* (m.) z rezultativnim pomenom »drevesna votlina, v kateri se

nabira deževnica« in r. dial. *škréběň* »vrsta gliste« s pomenskimi razvojem nomena agentis < nomen actionis. V isti prevojni stopnji je sorodno lit. *skrebėti* »šumeti; škripati«, *skrebėnti* »praskati, strgati«, *skrėbas*, pl. *skrėbai* »krajec pri klobuku« in dalje lit. *skrabt*, *skrabu* in *skrabstu* »klesati, strgati, votliti, praskati«, *skrabēt* »praskati, glodati; šumeti«, lat. *scroba* »jama«, srspn. *schrapen* »strgati« (Vasmer² II, 658; Fraenkel, 815; Schuster-Šewc, HEWb., 1450; Pokorny, 943); vse k ide. bazi *(s)krebh- »(z ostrim predmetom) praskati, dolbsti, strgati, rezati ipd.«, kar je varianta z lebdečim prevojem k ide. *(s)kerbh- »isto«, ki se ohranja v psl. adj. *(š)čšrbě »razpokan, luknjast, škrbast« in *skėrbě »isto« (→ *čšrbě), *ščšrba (f.) »razpoka, luknja« (= lot. *škřiba* »raza, razpoka«), *skėrba »isto«, *skėrbě v sln. *škrámbol* »votlo drevo« in lit. *skėrbi*, *skėrbiu* »globoko zarezati, označiti«, nvn. *Scherbe*, srpn. *scherbe*, *schirbe*, stvn. *scirbi* (n.) < *skėrbhjo-m (LIV 504, brez ustreznega balto-slov. gradiva). Glej *škrėben*, *škrėbec*, *škrėbati*, *škrėbati*, pa tudi *ščřb*, *škrámbol*, *škrbolák*. M. F.

škrėben (m.), g. -a »drevesna votlina, v katero se nabira deževnica« (gor).

Osamljeno; izhajati bi bilo mogoče iz psl. nomena actionis > nomena rei acti *skreby (m.), g. *skrebene, akz. *skreběň »dolbljenje« > »vdolbina« psl. v. *skreb-ŕ, *skreběš »dolbsti, praskati ipd.«, prim. r. *skrestí*, *skrebú* »strgati, praskati«, ukr. *skrebty*, *skrebú* »isto«, br. *skrebáč*, csl. *oskrebsti*, *oskrebq* »radere«, sln. *škrėbati*, -am in *škrėbljem* »praskati«. Besedotvorno enako, vendar s pomenskimi prehodom nomena actionis v nomen agentis je r. dial. *škrėbeně* »vrsta gliste«. Dalje glej *škrėbati*. M. F.

škrėbljica (f.) »pušica, vrečica ali skrinjica za zbiranje denarja v cerkvi« (Pleteršnik II, 635, po Cafu). Tudi *škrabljica* »isto« (Cigale, Wb., 865), kar je pri Pleteršniku II, 633, verjetno prav zaradi *škrėbljica* normirano kot *škrabljica*.

Zaradi akcenta v sln. sinonimih *škrábica* iz *skėrbě-jica/*skėrbica in *škráblja* iz *skėrběja je verjetno, da mesto akcenta v *škrabljica* in *škrėbljica* (z e po redukciji tipa *prešič* < *prašič*) ni prvotno, ampak se je sln. dem. *škrábljica zaradi prekrivnosti sema »zvoniti«, prim. n. *Klingelbeutel*, ljudskoetimološko v mestu akcenta preoblikoval po homonimu *škrabljica* »kragulj«. Glej tudi *škráblja* in *škrapca* I. M. F.

škrėbôt (m.), g. -a »Clematis vitalba« poleg *škróbôt* (m.), g. -a »isto« in »Capsella bursa pastoris = plešec« (Pleteršnik II, 637, 635, po Cafu).

Prim. csl. *skrobotě* »Clematis vitalba«, *skrobotěň* »Clematis vitalbae«, hrv. *skróbút* »Clematis vitalba«, po prehodu -b- > -m- *skrómút* »isto« (Hercegovina), tudi *skrebut*, *škrebut* (ARj), *škrėbut* »Clematis flammula« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 368), *škrėbut* »rastlina z belimi cvetovi« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 208), *škrėbutina* »Waldrebe« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 371), tudi *škrábót* »Clematis vitalba« (ARj XVII, 676), mak. *skreba* »isto«, blg. *skrėba*, *skrėbr*. Ker je Clematis vitalba ovijalka (prim. fit. kot hrv., sb. *pāvít*, blg. *pāvít*, *póvít*, slš. *svit* (slednje citirano po Machku, JR, 52) k *vítí, *vješb »curvare«), bi bilo mogoče izhajati iz tematiziranega ptc. prez. akt. *skrėbqtš (Machek, l. c.) »ki se vije, ovija« (tip *čřqtš, *mogqtš, *vřqtš) psl. v. *skreb-ŕ, *skreběš »viti, zavijati, stiskati, krčiti«, ki se

pomensko specializiran na skremžen, zguban obraz pri joku ohranja v sln. *škrėba* »kremža« < jslov. *skrėbā < *skrėbāja k adj. *skrėbš »zavijajoč, ovijajoč«. Izhodiščni adjektiv *skrėbš posredno potrjuje tudi csl. adj. *skrėbš-ŕěňš* (glej spodaj). Oblike z o-jevskim korenskim vokalom so morda le ljudskoetimološko naslonjene na *skrob-ot-ati »ropotati« = sln. *škróbótati*, -ám/-óčem »isto«, ne pa sorodne z njim, kot je menil Miklošič, 304, in po njem Machek, l. c.; Skok III, 270; Bezljaj, ESSJ III, 310.

Zanimiva je tvorba v csl. adj. *skrėbš-ŕěňš* iz substantiva *skrėbš »Clematis vitalba« < *ovijalec«, ki je s suf. za tvorbo nomina agentis *-ŕě narejena iz adj. *skrėbš »ovijajoč« (tip *zmikávŕ* ← adj. *zmikáv*). Ta je bil tudi podlaga za jslov. *skrėbā (< *skrėbā-ja v mak. *skreba* »Clematis vitalba«, blg. *skrėba* »isto«). Blg. *skrėbr* more biti deverbativna tipa *př-rš »pitje, gostija ipd.« ← *př-ti »bibere«. Ni jasno, ali so sln. oblike tipa *srebôt*, *srobôt* nastale po sln. fonetičnem razvoju *skr- > sr-*, ki v drugem sln. gradivu ni evidentiran, ali pa se le zdijo sorodne s poimenovanji tipa *skrebôt*. Glej tudi *srobôt* in dalje *škrėba*. M. F.

škrėmen (m.), g. *škrėmėna* »kremen«, v 18. st. »utežna mera, pribl. 1,5 g«. *fhkremen* »Skrupel, Gewicht; tessa sa 20. profeneh sernet, tretki diel kvintizha« (Gutsmann); z dial. *skr > str* v 18. st. *strėmen* »Gries, crinum«, *stremėnk* »Griesstein, Skrupelgewicht, glarena, scrupulus« (Pohlin), *stremen* »Gries«, *stremėnk* »Griesstein« (Gutsmann), v 19. st. tudi »ledvični kamen, pesek v urinu«: *střėmen*, -mna »Sand und Stein, gem. Gries (eine Krankheit)«, *střėmėnk* »ein einzelner Stein von dieser Krankheit« (Murko).

Leksikalizirana prepozicionalna zveza *sš *kreměň* »nekaj kremenu podobnega« (k psl. *krėmy »kremen«), katere reflekske najdemo še v star. in dial. č. *skřėmen*, *škrėmen* »kremen« in avstr. hdnr. *Schrems* (o slednjem Bezljaj, SVI I, 302). Psl. *krėmy, g. *krėmene, akz. *kreměň je nomen actionis > instrumenti tipa sti. *dā-mán-vez* iz ide. *kre- »goreti, kuriti«, kar je znano v psl. intenz. *kresāti, *kresěš (Vaillant, Gr. comp. II, 208; Snoj, SR XXXVII, 157, XXIX SJLK, 36; starejše razlage navaja ES XII, 120 ss.). Glej tudi *krėmen*, *krėsati*. M. S.

škrėmpelj, g. -plja »krempej«. Tako standardizira Pleteršnik II, 635, na podlagi Murkovega I, 583: *fhkrėmpelj*, -pljal/-peljna »krempej«. Zabeleženo tudi pri Janežiču¹ II, 430, *škrėmpelj*, g. -plja. Od tod po metafori nastalo *škrėmpljác* (m.) »vrsta vinske trte z viticami«.

Od sinonima *krėmpelj* iz srpn. *krempel* različno z vzglasnim š-, kar je tako kot sln. sin. *škrámpelj*, *škrámbelj* ob *krámpelj* iz kor. n. *kramp.l* (Strieder-Temps, DLS, 157) prav tako ljudskoetimološko preoblikovano. Drugače Snoj, SR XXXVII, 1989, 157, op. 53, ki domneva vpliv delnega sinonima *špárkelj* ob *párkelj*. Vendar je le ljudskoetimološki vpliv glagola *škrábati* lahko povzročil preoblikovanje prvotnega *krámpelj* v *škrámbelj*. Glej tudi *škrámbelj*, *škrámpelj* in dalje *krėmpelj*. M. F.

škrğa (f.) »branchia. Kieme«, navadno pl. *škrge*; tudi *škrge* »isto«; izv. subst. *škrgar*, *škrgar* »branchiata«, za *škrgar*, -ja »Hinterkiemer«; adj. *škržen*, -žna, v kompoz. *škrğonôžec*, *škrğonôžec* »Kiemenfüßer«, *kitoškrğa* »dentalium, Meerzahn, Zahnschnecke«. Izpričano najprej pri Cigaletu, Wb., 515: *Fischkiefel* »ribje uho, pile (pl.) ...

serb. škerga, krelja; v star. jeziku v tem pomenu le *ribja ufhefja* »branchiae« (Kastelec-Vorenc), kar je kalk po n. *Fischohren*.

Prevzeto iz sbh. *škřge* (f. pl.), kar v drugih slov. jezikih nima paralel. Skok III, 402, povezuje s sbh. *krělje* »škrge« (p. *skrzele* »škrge« < *skrěla) in izvaja iz ide. baze **sker-* »rezati« s sufiksom **-ga* kot v *slugá (podobno Gluhak, HER, 610). V tem primeru so *škrge* semantično motivirane kot *»zareze«, prim. k temu n. *Kieme* »škrge«, če je to sr- in spn. varianta od vn. *Kimme* »zareza« (tako Drosdowski, HW, 341 s.; drugače Kluge²², 369). Drugače izhaja Kurkina, Etimologija 1979 (1981), 24, iz psl. *skřga, primerja r. dial. *korgá* »skri-venčeno drevo, lok«, črnogor. *křga* »vinski trs« in izhaja iz pomena *»nekaj ukrivljenega«. Iz ide. baze **sker-g-* »vrteti, ukrivljati« je še psl. *krěžávъ > sln. *kržljáv*, sbh. *křžljav*, r. *koržávyj* »zakrnel, suh, shuššan«, norv. *hurkl* »izboklina, grčca«, *hork* »vez iz vrbovega šibja«, dial. »zgubana ženska« (Pokorny, 936, brez sbh. *škřge*). Psl. *krěla je morda iz **krěll(i)ja*, tvorbe iz sorodne baze **krej-*, znane npr. v psl. *krive. M. S.

škrgálja (f.) »raglja« (Vreme). Navaja Pleteršnik II, 634, po Erjavcu, LMS 1880, 194: *škrgála*, ki za Senožede omenja tudi *škržát* (m.), g. -a »raglja«, v Istri *škřyřaticá* »isto« (Krkavče), z romaniziranim izglasjem *škřyřá'dela* (Gažon; oboje Kukanja, SDLA - KP1).

Pomensko in formalno blizu sln. *škrgálja* je hrv. čak. *škrğójka* »raglja« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1197) < **škrğal'ka* poleg *škrğatúvica* »raglja« (Hraste-Šimunović, o. c., 1192) in *škrğatálnica* »ropotulja« (Žminj v Istri; isti, o. c. III, 548), *škrğetalnica* »isto« (Nemanić; ARJ XVII, 630) < **škrğetal'nica*. Izhodno **škrğal'a* je nomen agentis tipa sln. *tkálja* »textrix« k *tkáti* »texere« glagola *škrğáti, *škrğáješb/*škrğžěšb, prim. sln. *škrğati*, -am »škrgutati«, *škrğati*, -gam, -žem »cvrčati, čirikati«, csl. *škrğati* »frendere«, č. *škrhat* »vreščati kot jerebica« (Jungmann, Sl. IV, 473). Dalje glej *škrğati*. M. F.

škrğát (m.), g. -a »Cicada«, pri Pleteršniku II, 635, zabeleženo *škrğát*, g. -áta je standardizirano iz zah. dial. oblik s kračino za historično cirkumflektirano dolžino, prim. knjiž. *slák* »Convolvulus« : dial. *s'lak* »isto«; prim. primor. *škar'gat* »škržat« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 121), *škar'yat* »isto« (Malija, Padna, Krkavče, Gažon, Šmarje pri Kopru, Koštabona, Pomjan; Kukanja, SDLA - KP1), *škar'gat* (Gročana, Mačkovlje, Korošci; Cossutta, SDLA - TS). Sem cgn. *Škrgat*. Toda v Koroških *škar'yá'dica* »škržatova samica« (Cossutta, o. c.), kar je tako kot v 18. st. izpričano *šhkerğad* »cicada«, prim. *kakòr ena kobiliza na drevju poje v'vrozhini, šlafti v'laški dešheli* (Kastelec-Vorenc), in sin. *škržád* (poleg *škržát* < *škržžbtō) z analognim, ahistoričnim *d*, ki je bil tako kot pri sln. dial. *rėgrad* »Taraxacum officinale« poleg *rėgrat*, g. -a »isto«, vnešen na podlagi vzorca izgube zvena na izglasju tipa *bōk*, g. *bogá* »deus«.

Tako kot pri hrv. *škrget* »čriček« (Brseč v Istri; ARJ XVII, 679) z e-jevskim refleksom poglasnika je potrebno izhajati iz deverbativnega nomena actionis *škrğžbtō »škrtanje, škrpanje, cvrčanje ipd.«, ki se ohranja v hrv. *škrget* »škrtanje z zobmi« (Zoranić; ARJ, l. c.) in *škrğat* »isto« (Vitezović; ARJ, l. c.), stč. *škrhet*, *škrhet*, *škrht* »ropot« (Belič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 451). K slovničnemu razvoju nomen actionis > nomen agentis prim. sln. *samomōr* »suicida« poleg »sucidio«. Izhodni v. **škrž-*

gštáti, *škrğžtáješb oz. **škrğžt'ěšb* »škrtati, škripati, cvrčati ipd.« se ohranja v sln. *škrgetáti*, -tám, -ěčem »schellen« in k temu deverbativ *škrğět*, g. -ěta »škrgotanje«, kar je lahko s sekundarnim e pred t po analogiji s sln. glagoli tipa *klepetáti*, *klepečém* (Škrabec, Cvetje X 3 c) oz. z območja z e-jevskim refleksom polglasnika. Ta je enak csl. *škrğžtáti* »frendere«, hrv. *škrhtati*, -am »z nogami udarjati« (ARJ XVII, 680), č. *škrhtám* »kot jerebica vreščati«, *škrhtánj žab* »coaxatio ranarum« (Jungmann, Sl. IV, 473). Izhodiščni v. *škrğžtáti* je ekspresivni deverbativ k slov. *škrğáti »škrgutati«, sln. *škrğati*, -am »isto«, tudi *škrğati*, -gam, -žem »cvrčati, čirikati«, csl. *škrğati* »frendere«, č. *škrhat* »vreščati kot jerebica« (Jungmann, Sl. IV, 473). Iz iste verbalne predloge je ekspresiviziran v. *škržž-btá-ti v sln. *škržžtáti*, -etám/-ěčem (impf.) »cvrčati, čirikati«, csl. *škržžbtati*, -štō, -štesī »stridere« in k temu deverbativni nomen actionis *škržžbtō »škrtanje, škrpanje, cvrčanje« = stsl. *škržžbtō* »stridor«, toda sln. *škržžát*, g. -a »Cicada« s feminativni v goriš. *škržžtica* (Štrekelj, Görz., 437), tudi *škržžát* »isto«, *škržžád*, hrv. čak. *škržžet* »čriček«, v. *škržžetá* »oglašati se kot čriček« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 367). Iz prevojne variante *škrğati je mak. *škrežec*, -šči »Gryllus«, blg. *škržžec* »Cicada orni« in *škrež* »isto« (citirano po Georgievu VI, 793, kjer se izvaja iz **škržž-*), kar samo v prevoju ustreza l. 1607 zabeleženemu *škrežác* »cicala« (Alasia) s sekvenco -re-, ki ne more predstavljati zapisa za sln. refleks *r* < **r̥-C-*. Po redukciji ob *r* je iz polnostopenjske osnove **škrğ-* v sln. lahko nastalo *škržžák* »Cicada orni« (Igo Gruden), v Mavhinjah na Krasu *škržžák* »isto«, *škržžáčica* »isto« in *škržžákika* (Erjavec, LMS 1882-1883, 285). Izglasni -k bi dial. lahko nastal iz -t (prim. primor. *žrk* »žrd« (Jakomin, NS, 156)), zato fonetičnega razvoja *škržžák* (ne pa tudi *škrežác*) iz *škržžbtō (= csl. *škržžbtō* »stridor«) ni možno izključiti. Glej tudi *škržžát*, *škrğétec* in dalje *škrğati*. M. F.

škrğati, -am (v. impf.) »škrpiti, škrtati«, tudi *škrğati* »isto«, subst. *škrğět*, -ěta, *škrğót*, -óta »škrpanje, škrtanje«, v. *škrğotáti*, -ám, -óčem (impf.), *škrğúati*, -am (impf.) »škrpiti, hreščati«, tudi *škrğúati* »isto«, v 18. st. *šhkerğutati* »knarren« (Gutsmann).

Prim. csl. *škrğati* »frendere«, sbh. *škrğúati* »škrtati«, r. *škrğotáti*, *škrežetáti* »škrtati«, ukr. *škrğotáti*, br. *škrğúatičb* »isto«, stp. *škržyt* »škrpanje«, p. *zgržyt*, *gržyt* »škrtanje«, č. *škrhati*, *škrhotati*, *škrhotati* »regljati, kvakati, vreščati«, slš. *škrhotat'* »čivkati, skovikati«. Psl. *škrğati, *škržžbtō, *škrğžbtō, *škržžbtáti, *škrğžbtáti, *škrğžbtáti < ide. **škrig-*, prim. gr. κριγή »škrtanje (z zobmi)«, κριγή »sova«, κριζω »vreščati, cvrčati, renčati, grčati«, kimr. *cre*, *dychre* »krik, vpitje«, stnord. *hríka* »škrpiti«, *skríkia* »čivkati«, norv. *skríka*, *skreik* »vpiti«. Ide. baza *(s)krejg- »škrpiti, hreščati, oglašati se s hripavim glasom« je determinirana iz *(s)krej- (Miklošič, 303; Pokorny, 570). Glej tudi *škržžát*, *škrğát*, *škrğétec*, *škrğálja*, *škrítati*, *škrípáti* I, *kríčati*. M. S.

škrğétec (m.), g. -tca »zvonček pri konjski vpregi«, tudi *škrğět* (m.), g. -ěta »isto« in v. *škrgetáti*, -etám, -ěčem »zvončkľjati« (Pleteršnik II, 645, po Janežiču). Sem verjetno cgn. *Škrget*, *Škerget*, *Škrget*.

Ker so apelativi in cognomina izpričana pri avtorju oz. na območju z e-jevskim refleksom poglasnika, bi bilo mogoče tako kot pri sln. *škrğát* (m.) »škržat« izhajati iz predloge *škrğžbtō (m.) oz. v. *škrğžtáti. Manj verjetno je, da ima *škrğět*, g. -ěta sekundarni sln. e pred t

po analogiji s sln. glagoli tipa *klepetáti*, *klepečem* (Škrabec, Cvetje X 3 c). Sem tudi hrv. cgn. *Škergat*, *Škergetić*, *Škrgat*, *Škrgatić*, *Škrget*, *Škrgetić*, ki tako kot sln. kažejo, da se je onimizacija v cgn. morala izvršiti na stopnji, kot je refleks izhodnega nomena actionis *skrž-gatz že prešel v nomen agentis. Dalje glej *škrǵati* in tudi *škrǵát*. M. F.

škriba I (f.) »neka otročja igra« (Pleteršnik II, 635, po Cafu; Janežič II, 430), »klinec, navadno štirioglat, ki je na obeh koncih nasprotno poševno obrezan, da odskoči, ko udariš po koncu s palico«, sem zveza cepljenje v *škribo* »cepljenje, pri katerem sta cepič in divjak poševno odrezana« (oboje Temljine; Kenda, rkp.), k temu *škríbati*, *-am* (v. impf.) »klinca biti« (Temljine). Slednje navaja Štrekelj, Lj. zvon IX, 1889, 294, ki omenja, da na Primorskem tej igri pravijo *pandolo*, Čehi *spaček* (k č. *zpáčit* »nazaj obrniti«, ker se pri igri v zrak vrženo palico med letom ponovno odbije), sudetski Nemci pa *Tütschkerl* (k n. *tütschen* »tolči, udarjati«), kar je bilo prevzeto v č. *tyčkrle*.

Tako kot pri sin. *škrába* bi bilo mogoče izhajati iz pomena »klin«, kar je le ena od leksikalizacij psl. deverbativa *skriba k v. *skrib-ti, *skribeš »praskati, raziti, pokati, cepiti, klati«, ki je soroden z lit. *skriēbti*, *skriebiū* »kroge delati, črte vleči, označevati«, lat. *scribō*, *-ere* »grebsti, dolbsti, pisati«, gr. *σκαρίφος* »obris, skica; črtalo«, *σκαρίφάουμαι* »praskati, raziti« s sekundarno vzglasno skupino *σκαρί-* < **σκαρί-* in brez *s*-mobile stnord. *hrifa* »brskati, grebsti, praskati« (Fraenkel, 817; Frisk II, 720; LIV 509; vsi brez slov. gradiva).

Sln. *škriba* je bilo lahko podlaga za nastanek rez. *šklába* = *škliba*. Glej tudi sin. *škliba*, *pandol*, *škrába* in dalje *škriba II*. M. F.

škriba II (f.) »rastlina za krmo prašičev« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), znano tudi v Hudajužni in Podbrdu (S. Torkar, ustno). Tudi *škrbec*, *-bca* »neka zel za krmo prašičem« (Temljine; Kenda, rkp., 151).

Gre za rastlino »*Cirsium oleraceum*, mehki osat, srpej« (botanična določitev rastline I. Draskobler in A. Seliškar, oba ustno), ki je po značilnih razstih listih pri nas poimenovana tudi *škrbinka*, pri Čehih *šterbak*. Verjetno terminologizirano iz pomena »raza« in sorodno z gl. dial. *škriba* »raza na gladki površini, kadar se z ostrim predmetom po njej podrsa«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1449, brez sln. gradiva, povezuje s formalno oddaljenim gl. *škrabač* »strgati, praskati«, dl. *škripač* »škripati« in nadalje z lot. *skřpa* »tanka črta, ki nastane, ko se ostri premet po trdi podlagi podrsa«. Izhodno *skriba »raza« je deverbativ psl. *skrib-ti, *skribeš, ki je poleg »praskati, raziti« moral pomeniti tudi »pokati, cepiti, klati«. O tem priča sln. *škriba* »neka otročja igra« < *»klin« < *»kar je razklano« in slš. gemer. *škríbl'a* »strešnik« (Orlovský, Gemer., 333), ki je verjetno enako motivirano kot sin. slš. *škrídl'a* »isto« < »razcepljena plošča, skríl« < *skrid-lb (f.) < ptc. pret. akt. *skrid-lb »razcepljen, počen, razklan« < psl. v. *skrid-ti, *skrideš »pokati, cepiti, klati ipd.«, prim. got. ptc. prez. akt. *dis-skreitands* »trgajoč, lomeč«, n. bav. *schrítzen* (glej *skríl*). Pritegniti je mogoče tudi hrv. *škríbav* (adj.) »nerodoviten prostor na njivi, kjer so plošče kamenja« (ARj XVII, 630) iz subst. *skriba v pomenu »kamnita plošča, skríl« < »razkoljek, kar je razcepljeno«. Psl. *skrib-ti, *skribeš »praskati, raziti, pokati, cepiti, klati« je soro-

den z lit. *skriēbti*, *skriebiū* »kroge delati, črte vleči, označevati«, lat. *scribō*, *-ere* »grebsti, dolbsti, pisati«, gr. *σκαρίφος* »obris, skica; črtalo«, *σκαρίφάουμαι* »praskati, raziti« s sekundarno vzglasno skupino *σκαρί-* < **σκαρί-* in brez *s*-mobile stnord. *hrifa* »brskati, grebsti, praskati« (Fraenkel, 817; Frisk II, 720; LIV 509; vsi brez slov. gradiva).

Ni jasno, kako sta motivirana slš. fit. *škríb* »Equisetum, Glechoma« (Káral, Sl., 680), gemer. *škríbec* »Equisetum arvense« (Orlovský, Gemer., 333). Glej tudi *škriba I*. M. F.

škríbent (m.), g. *-ental-énta* »pisar« poleg *škríbán* »isto« in *škríbóntar* (vse zastar.; SSKJ IV, 1082, 1083).

Tako kot č. zastar. *skribent* »pisar; pisatelj«, *škríbent* »isto«, n. *Skribent* »pisar« izposojeno iz srlat. *scribans* (Du Cance VI, 367), *scribanus* »pisar«, kar se ohranja v it. *scrivante* »isto«, *scrivano* »isto«, frc. *écrivain*, špan. *escriban*, *escribano* (Meyer-Lübke, 7743; Battisti-Alessio, 3426). Srlat. nomena agentis za pomen »pisar« sta neologizma iz lat. *scríba* »pisar«, deverbativa k *scribō*, *-ere* »pisati«. Glej tudi *škrípíral*. M. F.

škríc (m.), g. *škríca* »Zipfel am Kleide«. V 18. st. *škrízi* (pl.) »fimbriae« (Kastelec-Vorenc), *fhkriz* »Saum, Rockfalte« (Gutsmann). Danes *škríc* »pretirano eleganten moški«, ljudsko tudi *škrícman*. Izposojeno iz stvn. *schurz* »kratek«, srvn. *schurz*, n. *Schurz* (Miklošič, Frw., 57, SEW, 340; Striedter-Temps, DLS, 219).

škrídla (f.) »pokrovka, poklopec; pečna ploščica«, znano samo v 18. st. pri Pohlínu: *shkridla* »Stürze, Ofenkachel; operculum, cacabus«.

Zaradi medglasnega *-dl-* najbolj verjetno izposojeno iz č. *škrídla* »pokrovka« in »slojasta kamnina za pokrievanje streh« (Jungmann, Sl. IV, 473). To je tako kot npr. hrv. *škrílā* »kamnita plošča« (Vrgada) iz psl. *skridlā in le v spolu različno od psl. *skridlō, ki se ohranja v sln. *skríl* (m.), g. *-a*. Dalje glej *skríl*. M. F.

škríl (m.) »Schräge« (Janežič II, 430). Zabeleženo že pri Murku I, 583: *fhkríl* »isto«. Nejasno. M. F.

škrílití, *-im* (v. impf.) »prekopano zemljo grabljati, da bo ravna«, tudi »grebljati, da bodo posejana semena z zemljo prekrita« (vzh. štaj.) in »posejano njivo prekopavati« (dol.), *škrílec* (m.), g. *-lca* »tisti, ki po setvi škriílí«.

Verjetno denom. v. *skridliti iz nomena instrumenti, ki se ohranja v slš. dial. *skrydlo* »vrsta pluga« (Káral, Sl., 611). Izhodno *skridlo (n.) »s čimer se (zemljo) grabi, reže ipd.« je tvorjeno psl. neevidentiranega v. *skri-ti, *skryeš, ki se brez *s*-mobile ohranja v psl. kavz. *krojiti, *krōjish »rezati«. Glej tudi *krojiti*. M. F.

škríp (m.), g. *-a* v zvezi čevlji na *škríp* »tako narejeni čevlji, da škripljejo«, pkm. *šóulnji na škríjp* »čevlji tako narejeni, da škripljejo« (Novak, Slovar², 147).

Prim. hrv. *škríp* »iz brezovega lubja narejen del v čevlju, da škriplje« (Prigorje; ARj XVII, 683), čak. *postolē na škrípūc* »(novi) čevlji s škripajočim usnjem« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1198). Izvedeno iz *skripāti »stridere, crepare, strepere«. Dalje glej *škrípāti*. M. F.

*škripa (f.) »škraplja, globoka in podolgovata vdolbina v apnenčasti skali«, izpričano v orn. *Gorenja Škripa*, *Dolenja Škripa* (Tuma, Plan. Vestnik XVIII, 1912, 116) v zahodnih Julijskih Alpah, kjer se v sodobnih zemljepisnih priručnikih pojavlja hor. *Škripi* (Atlas Slovenije,

1986, 76) = *Skripsi* (Atlas Slovenije, 1996, 76); tudi *Kaninska Škripa* (Tuma, Imen., 16), *Za Škripo* (isti, o. c., 55). Badjura, Ljud. geogr., 169, navaja po Tumi, Plan. Vestnik XVIII, 1912, 116, *škripe* (f. pl.) »skraplje«, kar se po Tumovih navedbah pojavlja le kot del lastnih imen in kot apelativ ni izpričano. S tem Bezljaj, ESSJ II, 93, povezuje rez. *kripa* »skala, kamenje« (Pleteršnik I, 468, po Cafu) in *škraplje*.

Prim. hrv. *škrip*, g. *škripa* »globoka in ozka razpoka v skali«, čak. *škrip*, u *škripū* »razpoka v apnenčastih tleh« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1198), *škripina* »kamnito polje« (Vodice v Istri; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 196; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), črnogor. *škrip*, g. *škripa* »stena, pečina« (Vujičić, Rječnik, 138), č. *kripa* »saxa« (zastar.; Jungmann, Sl. II, 188; Bezljaj, ZJS, 59, 141, 860, 936), kašub. *skřep* »špranja, razpoka«, č. dial. *skřip* »kamnito območje v strmini« (citirano po Borys, LK, 188). Psl. *skripě (m.) »razpoka«, *skripā (f.) »isto« (sln.) poleg *kripā »skala, kamenje« (sln.; č.) je v slov. jezikih gotovo ide. dediščina in sorodno s psl. *(s)kripāti »stridere, crepare, strepere« in dalje z lot. *skripāt* »vpraskati, opraskati, čečkati, vpisati«, *skripa* »tankka črta, ki nastane, ko se ostri premet po trdi podlagi podrsa« (Miklošič, 304; Machek², 550; Skok III, 403; Schuster-Šewc, HEWb., 701; Borys, l. c.) iz ide. baze *(s)krej-p-, v kateri se tako kot v *(s)krej-bh- »praskati, raziti« ohranja ide. *(s)ker- »rezati, cepiti, praskati«, prim. ukr. dial. prez. *čru* »odrezati« (SP II, 116 s), arm. *k'herem* »ostrgati, odrgniti«, gr. κείρω »rezati« in z s-mobile lit. *skirti*, *skiriū* »ločevati, rezati«, lot. *škirr*, *škiru*, *škiru* »isto«, stvn. *skeran* »rezati, striči«, alb. *shqerr* »razpraskati« (LIV, 503). K pomenskemu razvoju »rezati, cepiti, praskati ipd.« : »pečina, skala, kamen« prim. psl. *skāla k *skāliti »cepiti«. Izhodno *skripō-s > psl. *skripě »razpoka« torej kaže, da se je splošnosl. pomen glagola *skripāti »stridere, strepere, crepare« razvil iz »pokati«, ta pa iz pomena »cepiti«. Drugače o sln. *škripa Bezljaj, ESSJ II, 89, ki brez slov. paralel sklepa, da je beseda substratna in ilirskega izvora. Glej tudi *škrāpa*. M. F.

škripāti I, *škripam* in *škripljem* (v. impf.) »stridere, crepare, strepere«; inf. tudi *škripati*; pf. *za-š.* in *škripniti*, *škripnem*; intenz. *škripetāti*, -ām, *škripūtati*, -am (impf.), dem. *škripkati*, -am (impf.); subst. *škrip*, -a, *škripōt*, -ōta (m.), *škripōta* (f.) »stridor, crepitus«, *škripa* (f.) »kar škriplje: skrhan pipec, stara skrinja, stare gosli«, *škripe* (f. pl.) »bolečine v rokah po težkem delu« (jvzh. štaj.), *škriplje* »stare in slabe gosli«, *škripnica* »gosli«, *škripec*, -pca, *škripec*, -pca, *škrpěc*, -pcā »kar škriplje: kolut, vitel, dvigalo na vitlu, sklep, bolečina v sklepih; Rallus crex, Gryllus domesticus, Silene inflata«, tolm., ben. in dol. tudi *škripec* (semkaj *biti* v *škripcih*/škrpiculskripčeh, na *škripcih* »biti v zagati, zadregi«, prim. sbh. *škrip*, č. *škripec* »natezalnica«; v 16. st. *fhkripati* »crepo« (Megiser), v 18. st. *fhkripati* »crepare, denticulare, infremere« (Kastelec-Vorenc), *shkripati*, -plēm »ad-fremare« (Pohlin), *fhkripam*, *fhkriplem* »kirre, knirsche« (Gutsmann).

Prim. csl. *skripati*, -ajō »streper«, sbh. *škripati*, *škripiti* (impf.), *škripnuti*, *škripnēm* (pf.) »škripati«, *škrip* »natezalnica«, *škrpac* »škripec« (*biti* u *škripcu* »biti v škripcih«), *škripa* »škripanje, škrtanje«, mak. *čkripi*, *skripi* »škripati«, *čkripne* »zaškripati«, blg. *skripja*, *skripna* »isto«, subst. *skripěc* »vitel, škripec«, r. *skripěty*

»škripati«, *skripnuty* »zaškripati«, ukr. *skrypity*, *skrypnyty*, br. *skrypěc*, *skrypnuć*, p. *skrzypieć*, *skrzypnąć*, č. *škřipati*, *škřipěti*, *škřipnouti*, slš. *škřipat'*, *škřipnút'*, gl. *křipíc*, *křipotać*, dl. *škřipaš*, -pju, -am. Psl. *skripāti, -āješ in **skripl'ěš* < **skrej-p-*, prim. lot. *skripstēt*, -u, -ēju »hřeščati, škripati, grmeti«, brez s-mobile lit. *kripštelėti* »šelesteti«, z determinativom -k- gr. 2. sg. imp. aor. κρίκε »vrěšči, vpij«, lit. *krỹkšti* »vrěščati, cviliti«, psl. *kríkě, *kričāti, z determinativom -g- stnord. *skřikā* »čivkati«, stosl. *skřogati* »škripati, škrtati«, brez determinativa stir. *scret* »krik«. Iz ide. korena *(s)ker- »škripati, hřeščati, oglašati se s hripavim glasom« je z determinativom *-p- še sti. *křpate* »tarnati«, nperz. *sār-fak* »zvok«, *surf* »kašelj«, lat. *crepare* »škripati«, stnord. *skrafa* »čvekati« (Miklošič, 304; Vasmer II, 651; Pokorny, 567 ss.). Glej tudi *škripec*, *škripniti*, *škrpati*, *škržat*, *křičati*. M. S.

škripāti II, -am/-pljem (v. impf.) »skopariti«, adj. *škripav*, f. -a »skop« (štaj.), *škripavost* (f.) »skopost, lakomnost«, *škripavec* (m.), g. -vca »lakomnež«.

Besedna družina kaže na pomenski razvoj iz »stiskati«, prim. č. *škřipnout* (pf.) »stisniti« in »zajeti«. K pomenskemu razvoju prim. npr. sln. *stískati* »zelo varčevati, skopariti«; č. *škrdlūt* »stiskati, skopariti«, *škrdla* »stiskač, skopuh«, *škrdlík* »isto«. Dalje glej *škripec*. M. F.

škripav (adj.), f. -a »hripav«, izpričano v 18. st.: *fhkripau* »heißer, samoukeu, hriplezh, kriglaft« (Gutsmann).

Pomensko osamljeno; verjetno arhaični predmetatečni ostanek splošnosl. besedne družine *chripāti ← *skripāti »škripati, hřeščati«, kamor spada tudi sln. *hripav*. Dalje glej *hripati*. M. F.

škripe (f. pl.) »bolečine v rokah po težkem delu« (vzh. štaj.), tudi *škripec*, g. -pca »trganje po udih«, po redukciji iz sln. *škrpěc *škrpěc*, g. -pcā »isto«.

Prim. hrv. *škripica* »bolečina v sklepih roke« (Otok v Slavoniji; ARJ XVII, 684), *škripac* »vnetje kosti v skočnem sklepu zadnje konjske noge« (Juranič), *škripāvac* (m.), g. -ōvca »poškodba mišičnega tkiva nadlahtnice (navadno pri težakih)« (Roki, Libar, 495). Izhodno *skripā in *skripěc. Povezava s *skripati »škripati, hřeščati«, ki je omenjena v ARJ, l. c., je verjetno ljudskoetimološka, saj je ta besedna družina lahko nastala po pomenski specializaciji iz pomena »stiskati« psl. v. *skripāti. Glej tudi *škripati II* in *škripec*. M. F.

škripec (m.), g. -pca »vitel« in metaforično, navadno v pl. v *škripcih biti* »v neprijetnem, zapletenem položaju biti, v zadregi biti, v stiski biti«, prim. črnovr. *je ũ škrpěcŕŕ* »je v zadregi« (Tominec, 213), pkm. v *škrpěc je prišeu* »prišel je v zadrego« (Novak, Slovar², 147); gor. *škrpěc*, g. *škrpca* (Štrekelj, Görz., 394), obir. kor. *šqār:pc*, g. -a »kolut pri škripčevju« (Karničar, Obir, 243) < *škrpěc; tudi *škrpěc*, g. -pcā »škripčevje« (Laščec) poleg »sklep« (Podkrcnci; oboje Erjavac, LMS 1880, 187), »Gled« (rez.; Pleteršnik II, 498), polj. *škrpć* »škripec« in »sklep (roke ali noge)« (Skrlep, 55) in metaforično »zagata, zadrega«, npr. *dekleta so vsa na skripčeh* »vse žive in po konci so od mladosti« (Erjavac, l. c.). V 18. st. *skripz* »Schnürchen, fiducula« (Pohlin), *kauzhni fhkerpez* »Weberknapp«, *fhkerpez* »Schraube, ferk, perluk, ftifnik, dognanik, vertilu« (Gutsmann), v 19. st. *fhkripez* »Walzrad bei einem Flaschenzuge« (Jarnik, Versuch, 214), *škripec*, g. -pca »Rolle« (Janežič¹ II, 430).

Prim. hrv. *škrip* »spona; zagata«, tudi *škripac*, g. -*pa* »isto«, gradišč. hrv. *škripac*, -*pa* »zagata«, npr. iz *škripca nećeš tako lāvko vān* (Tornow, BD, 333), mak. *skripec* »vitel«, *skripka* »isto«, blg. *skripèc* »kolut«, ukr. *skrypčycja* »lesene spona; del škripca, v katerem se obrača kolut« (Grinčenko, Sl. IV, 144), p. dial. *skryp* »tečaj pri vratih, kos debelega lesa, ki ima na sredini vdolbino in je vsajen v tla« (Karłowicz, SGP V, 162), č. *skřípec* »mučilo«, stč. *skřípec* »majhen tram«, slš. *škripec* »škripec; natezalnica«, gl. *skřípk* »Kloben am Flaschenzug« in *křípa* »vitel, vreteno«, kašub. *skřěp* »eden od dveh prečnih tramov z vdolbino na koncu, v katerih se obračajo vrata, tečaj pri vratih« (Sychta, SGK V, 65), slovin. *křap* »Schwelle am Torweg«, Iz slov. jezikov je rum. *scripet* »kolut« s -*t* namesto -*ț*, kar je bilo interpretirano kot plural, zato je bil k temu tvorjen nov sg. na -*t*, mold. *script* »kolut«, *scripet* »isto« (Tiktin, Wb., 1393; Skok III, 403).

Psl. *skripš (→ *skripš) in *kripš more biti psl. tehnični (tkalski ?) termin, sinonimen s *prešlica (in *vertenò). Pri obeh se namreč pojavlja terminologizacija v fit. »Equisetum«, prim. č. *škrip*, *škřip*, stč. *škřipie*, slš. *škrip*, *škřip* (Machek, JR, 28 s.), ukr. *skrypeč*, *skrypej*, *skrypij*, *skrypec* (Makowiecki, SBLM, 138 s.), p. *skrzyyp*, kašub. *skřěp*, *skřěpk* (Sychta, l. c.), gl. *křipica* (Schuster-Šewc, HEWb., 701). Zaradi pomena »navijati, motati«, ki ga implicira sln. *škripc* »neke vrste motovilec« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197) in zaradi pomena »stiskati«, ki ga pri slov. *skripati implicira sln. in č. gradivo (glej *škripati II*), bi bilo termin **(s)kripš* »preslica, vreteno, vitel ipd.« kljub pogostemu povezovanju s psl. **(s)kripāti* »stridere, crepare, strepere« = lot. *skripāt* »vpraskati, opraskati, čakati, vpisati«, *skřipa* »tanka črta, ki nastane, ko se ostri premet po trdi podlagi podrsa« (Miklošič, 304; Machek², 550; Skok III, 403; Schuster-Šewc, HEWb., 701; Boryš, LK, 188) bolje povezati s psl. homonimom **(s)kripāti* »viti, zavijati, stiskati, napejati ipd.«, ki je soroden z lit. *kreipti*, *kreipiū* »obračati, usmerjati, voditi«, stnord. *hreifia* »vihetati« (Fraenkel, 292; LIV, 328; oba brez slov. gradiva). Psl. **(s)kripš* »preslica, vreteno, vitel« > »Equisetum ipd.« in *skripš »razpoka, špranja« sta bila torej homonima, ne pa polisemantema, kot sklepa Boryš, l. c. Glej tudi *škripe*, *škripati II*. M. F.

škrpniti, *škrpnem* (v. pf.) »umreti«, npr. *zadno zimo je škrpnil* (nižje pog.; SSKJ IV, 1084) »zadno zimo je umrl«.

Metaforično razvito iz *škrpniti* »dati od sebe glas, kadar se kaj zlomi, po čem podrgne ipd.«. Enak metaforičen razvoj je npr. znan v it. *crepare* »crkniti« poleg »počiti« iz lat. *crepāre* »povzročiti kakršen koli glas ali zvok; škripati« in sln. *crkniti*, *crknem* (v. pf.) »umreti; poginiti«, impf. *crkati*, *crkam* »isto« (nižje pog.; SSKJ I, 266), v 18. st. *muhe zerkajo, vafha švēr je zarkniła* (Kastelec-Vorenc), *zerkniti* »verrecken«, *ozhem zerkniti* »Ich will des Todes feyn« (Gutsmann), hrv. *crknuti*, *crknem* »perires«, *crkati*, *crkam* »isto«, mak. *crkne* »poginiti«, *crknuva* »isto«, kar je prav tako metafora k slov. *črkāti, *črkájěšb, prim. sln. *crkati*, *crkam* »oglasiti se« (rez.), *črkétati*, -*etām*, -*éčem* »žvrgoleti«, v 18. st. *zerkniti* »der Mund nur öfnen durch Rede, zherhniti« (Gutsmann), mak. *crka* »kričati, vreščati«, *crkne* »počiti«, blg. *čerkam* »ščeberati«, č. *crkat* »ščeberati«. Slednji v. je tako kot *čurėti »teči. brizgati« ← *čurėti »isto« ek-

spresiviziran iz psl. *črkāti, *črkájěšb, prim. sln. *črkati*, *črkam* »škripati, škrtati«, r. *čerkátb* »hitro pisati, škripati, črte vleči«, ukr. *čerkáty* »črte vleči, pisati«, p. dial. *czarknac* »podrgniti«, *czerknac* »isto« (Karłowicz, SGP I, 271, 280), slš. *čerkar* »rožljati, zvenketati«. Dalje glej *škripati I* in podobno pomensko motivirana sin. *crkniti*, *krěpati II*. M. F.

škriptral (m.), g. -*a* »nožek«; izpričano le v 16. st. *shkriptral* »Schneidmeflerlin, cultellus« (Megiser).

Prim. č. zastar. *škriptorál* »nožek za obrezovanje peres«, *škryptorál* »isto«, dem. *škriptorálek* (Jungmann, Sl. IV, 474). Izhodišče izposojenk je lat. adj. *scriptōrālis k *scriptōrium* »pisalo« poleg »pisarna«. Prvotno torej pisarniški nožek. Glej tudi *škrībēt*. M. F.

škrivčica (f.) »majhen okrogel kamen za metanje«, izpričano le v 18. st.: *škrivčhiza k'luzhaniu ali kugliza* »disculus, sklédiza«, *ena kamenata okrugla škrivčhiza k'luzhaniu* »discus, sklédica« (Kastelec-Vorenc).

Izhajati je potrebno iz sln. *skrilčica, kar je dem. k *skril* (tako že Pleteršnik II, 498). Dalje glej *skril*. M. F.

škrivodec (m.), g. -*dca* »Rhinanthus christa galli« (navaja Šulek, Im. Bilja, 394, 548, po sln. Freyerjevem rkp. gradivu iz 18. st.).

Gotovo sorodno s sln. črnopr. *škarqawāda* »Alectorolophus« (Tominec, 213) = »Rhinanthus christa galli«, kar je verjetno metaforično po plodovih, ki asociirajo na posodje (npr. ponev, lonec), poimenovano iz psl. *skovordā »ponev« v stcsl. *skovrada* »isto«, str. *skovoroda*, r. *skovorodá*, ukr. *skovorodá*, p. *skowroda*, stč. *skravada*, *skrovada*, gl. *škorodej*, g. -*dwje*, dl. *škorodej*, *škorodwej* (Schuster-Šewc, HEWb., 1445; Vasmer² III, 644; Machek², 548; vsi brez sln. gradiva). Podobno pomensko motivirano je n. *Klapper-topf*, *Klapper-pott* (Marzell, Wb. Pfln. I, 183).

Fonetično najbližje sln. *škrivodec* je sln. fit. *škrivada* »Lotus corniculatus« (Šulek, o. c., po Freyerjevem gradivu), kar se je iz izhodnega sln. *skovráda oz. *skovrádac prek prestavitve r v **skrovád(əc)* razvilo iz reducirane oblike **skravád(əc)* > *škrivád(əc)*. Oblika *škrivodec* more izvirati iz dial. območja s prehodom dolgega a v o-jevski vokal (o pojavu Ramovš, Hgr. VII, 201). Dalje glej *škovráda* in sin. *ščekótec*, *škróbotec*. M. F.

škrjánec (m.), g. -*nca* »Alauda arvensis«, knjiž. *láški š.* »Melancorypha calandra«, *kratkopfsti š.* »Calandrella brachydactyla«, *čōpasti š.* »Galerida cristata«, *hršbski š.* »Lullula arborea«, dem. *škrjánček*, -*čka*, *škrjánček*, -*čca*, f. *škrjánka*, adj. *škrjánski*, *škrjánčji*, *škrjánčev*, -*a*; tudi *škorjánec* (Cigale, Miklošič), semkaj *škorjančeváti se* (impf.) »igrati se neko pastirsko igro«; obir. *šqarjānc* (Karničar, Obir, 243), črnopr. *škarjānc* (Tominec, 213), pkm. *škvord'āncək* (navaja Ramovš, Hgr. II, 293); v 16. st. *skurianez* »alauda« (Megiser), v 18. st. *fhkerjaniz* »alauda, corydalis galerita« (Kastelec-Vorenc), *shkerjānz* »Lerche, alauda« (Pohlin), *fhkorianz* »Lerche« (Gutsmann); semkaj cgn. *Škrjan(e)c*, *Škorjan(e)c*, *Škerjan(e)c*.

Prim. csl. *skovranьсь* »alauda«, star. blg. *skolovranec* »kos (?)«, r. *skovorónok* »škrjanec«, *žávoronok*, *ščevró-nok*, ukr. *škávoronok*, *žávoronok*, br. *žávaranak*, *žáúranak*, p. *skowronek*, č. *skřivan*, *skřivánec*, dial. *škobranek*, *škobruněk*, slš. *škovran*, *škovránok*, *škovránok*, gl. *škwronc*, *škovronček*, *škovrjenk*, dl. *škobronk*, dial. *škob-rjonk*, *škobrjenk*, *škobřjōnk*, *škorjōnk*, *škorjōnk*, *škwgō-riŋk*, *škbřēnčk*, *škórenašk*. Sln. gradivo kaže na **skvo-*

r'ánьcbь, kar je najbližje dl. *škobrjenk*, *škobrjonk* < **skovr'elanəks*. Slednje zaradi skupine *-vr- ne more biti staro, temveč je lahko po zaključeni metatezi likvid nastalo iz **skvor'elanəks*. To in sln. izhodišče izvirata iz nazalne osnove **skvor'an-*, **skvor(')en-* (tip sln. *piščanec*, *piščanec*, pl. *piščanci*) < **skvor-je/ē/on-*, kar verjetno vsebuje isto (onomatopejsko) bazo kot psl. *skvor-ьcъ »škorec«, ukr. *skvereščaty* »kričati«, slš. dial. *škovrlikat'* »čivkati, cvrčati« (navaja Kálat, Sl., 679), gl. *škw-rić* (< *skveriti) »bevsati, čivkati« (podobno Schuster-Šewc, HEWb., 1146), sln. *cvrčati*, *cvrkati*, *cvrkútati*, če iz *skvbr-ča-ti, *skvbr-ka-ti ipd. (Miklošič, 305). Iregularni refleksi v slov. jezikih so posledica reonomatopetizacije, manj verjetno naslonitve na *vörnə »vrnan«. Izvajanje iz pref. **sko-* in *vörnə (Matzenauer, LF XX, 9 s., kar sprejema Vasmer II, 641) ne zadošča, saj škrjanec nikakor ne spominja na vrana, pa tudi prefiksa **sco-* sicer ni mogoče dokazati. Glej tudi *škrflj*, *škórec*, *švrjljuga*. M. S.

škrfl (m.), g. -a »mlinarsko kladivo« (dol., štaj), tudi *škrfl* (f.), g. *škrfl* »isto« (Valjavec), kar Pleteršnik II, 638, predstavlja kot *škrfv*, g. -i. Pri Cigaletu, Wb., 698, poleg *škerl* »Mühlhammer« in *skerlo* »isto« tudi *oskerv*, pri Pleteršniku I, 854, *oskřv* (f.), kar bi kazalo na delno poknjženje iz prvotnega sln. *oskřt (f.), g. *oskřti.

Zaradi slov. sinonima *o-skřdš v csl. *oskřdš* »instrumentum lapicidae«, sln. *oskřd* »mlinarsko kladivo«, r. *oskřd*, g. -a »veliko kladivo«, p. *oskard* »cepín, rovača« (> ukr. *oskárd* »isto«), č. *oskřd* »oskřd; tesarska sekira« bi bilo pri sln. gradivu potrebno sklepati o besedotvorni varianti *o-skřdš (f.) poleg *o-skřdš (m.) in *o-skřdlo (n.). Medtem ko je tvorba *o-skřdš nomen actionis > nomen agentis, izvirajo sln. oblike iz ptc. pret. akt. *o-skřdš »oster« (→ *o-skřdš (f.) »ostrina«) slov. glagola *skřd-ti, ki je soroden s psl. *skřdā (= r. *skorodā* »brana«, v sln., hrv., sb. in ukr. pomensko specializirano na fit. poimenovanja) in dalje z lit. *skęřsti*, *skęřdžū* »klati (živino), bosti«. Sln. variante z vzglasnim *sk-* oz. *šk-* so nastale po aferezi. Glej tudi *oskřd* in *skřdā*. M. F.

škrlát (m.), g. -a »purpura«, tudi *škarlát*; v 16. st. *fhkerlát* (Trubar) poleg *borshun* (< madž. *bársony* »skrlaten žamet«) in *carmafin* (< it. *carmesino*). *Barshun*, *Barshun* se rabi v pomenu »sericum villosum«; v 18. st. *fhkerlat* »Scharlach, Purpur« (Gutsmann). Najbolj razširjeno v pomenu »purpura« je srlat. *scarlatius*, it. *scarlatto*, frc. *écarlate*, agl. *scarlet*, n. *Scharlach*. Izhodišče je perz. *saqirlat* »oblačilo iz rdečega blaga« (Kluge¹⁷, 696). Iz iste osnove je *škrlatínka* »neka bolezen«, toda orn. *Škrlatica* je iz *škrflj* »skrlj«.

Škrlática (f.) »orn. na Gor.«. Akcentsko mesto navajata Tuma, Imen., 40, in Čop., Diss. 113. Današnja standardna akcentuacija *Škrlática* je napačna in ni utemeljena v dial. Na Jožefinskem vojaškem zemljevidu iz 1. 1763–87 je gora označena kot *B(erg) Dnina*.

Prvotno **Skřil'ática*, kar je po moderni vokalni redukciji, gor. *l' > l* in pogostim prehodom *sk-* > *šk-* dalo današnje ime, je tvorjeno iz adj. *skřiljāt* »poln skal, skřili« (Pintar, Lj. zvon 1913, 77). K semantični motivaciji prim. *šplěvta*. Izvajanje iz *škrlát* »purpura«, ker je gora ob sončnem zahodu rdečkaste barve (Tuma, l. c.), ni možno že zato, ker so imena na -ica ali deadjektivna ali dem. iz a-jevskih osnov. Dalje glej *skřtl*. M. S.

škrlítí, -ím (v. impf.) »stiskati, vpeti«, k temu subst. *škrřlec* (m.), g. -lca »spona« poleg »na koncu razcepljen kol, ki se uporablja za metanje kamenja« (vzh. štaj), »ščipalka (za perilo)« (vzh. štaj).

Formalno enako, vendar iz prvotnega pomena »stiskati« na duhovno sfero specializirano je sln. *škrřljív* (adj.), f. -íva »skop, pičel«, č. *škrřlit* »stiskati, skopariti«, *škrřlca* »stiskač, skopuh«, *škrřlík* »isto«. Pri slednjem Machek², 613, brez sln. gradiva, opozarja na zvezo s č. *škrřit* »skopariti«. Vendar se zdi bolj verjetno, da je to korensko povezano s č. *skřbit* »skopariti«, *skřbec* »skopuh«, *skřblit* »skopariti«. Dalje glej *škrřljív* I. M. F.

škrřlj (m.), g. -a »škrjanec« (Črniče na Goriš.), dem. *škrřljec*, -ljca, *škrřlec*, -lca (Murko, Caf), *škrřljec* (Zalokar), *škrřljč*, -íca (Caf), *škrřljč*, -íca (Hrušica v Istri), f. *škrřljica* (vipav.), *škrřljica* (Janežič) »isto«, semkaj cgn. *Škerlj*, *Škerl*, *Škerlec*, *Škřt* in morda *Škrřlavaj*, *Škrřlavaj*, *Škrřlavaj*.

Prim. hrv. kajk. *škrřlec*, *škrřlac*, *škrřlac*, čak. *škrřlj* (Parizi, Sv. Petar u Šumi; navaja Filipi, Lex. orn., 26), *švrřljuga* (Katuni; l. c.), *škrřlatič* »hribski škrjanec, Lullula arborea« (Pomer; navaja Filipi, o. c., 110), *čvrřljuga* »škrjanec« (Vodice), *čapřljuga*, *čavrřljuga* »isto« (Skok III, 389), *čvrřlj*, *čvrřljak*, -ljca »škorec«, črnogor. *čkvřlj* »neka ptica, verjetno kos« (ARJ II, 53), blg. *cevrřluga* (verjetno izposojeno iz jslav. je rum. *ciocărlie*, *ciocărlán* »škrjanec«, č. dial. *škvřlánek* »škrjanec« (navaja Machek², 550). Slov. **skvřrl'ь* je v prevojnem in besedotvornem razmerju s **skvor'ánьcbь*. Podrobnosti niso jasne; k sufiksu z *-l-, ki ima prvotno verjetno dem. funkcijo (sti. *šisřlā* »otroček« : *šisřu* »otrok«), prim. psl. *pišklě : *piščanьcbь. Glej tudi *škrřjanec*, *švrřljuga*. M. S.

škrřljād (f. kol.) »ledena plošča« (Pleteršnik II, 636, po Cafu).

Zaradi sln. *ledena skřil* »ledena plošča« poleg *škrfl* (f.), g. *škrfl* »isto«, npr. *skřl* za *skřljo poka in se drevi po reki*, iz *skřldš je treba izhajati iz sln. kol. *skřiljād (f.), g. *-i k *škrfl* (f.), g. -i »ledena plošča« poleg »plošča, skřil«. K besedotvorju kol. prim. sln. *otročād* (f. kol.) k *otřok* »puer«. Dalje glej *skřtl*. M. F.

škrřljāk (m.), g. -a »klobuk« (vzh. štaj, bkr.; Šašelj, Biserne II, 263).

Prim. hrv. *škrřljāk*, g. *škrřljāka* »klobuk«, *škerřljōk* »isto« (Bednja) poleg *škrřljāk*, g. *škrřljāka* in *krřljāk*, *krřljāk*. Z enakim variantnim vzglasjem tudi sln. *krřljāk* »klobuk s širokimi krajci«, *krřljāca* »isto« (pkm.), *krřljāva* (bkr.). Izhodišče teh izrazov sta denominativna substantiva **skřidl'āks* in **křidl'āks* iz psl. *křidlō poleg *skřidlō »ala«, npr. p. *skřzydlo* »isto« (Skok II, 195). To kaže na metaforično poimenovanje klobuka po značilnih krajcih, ki so asociirali na ptičje peruti. Sln. in hrv. korenski vokalizem je verjetno pogojen z istim razlogom, z redukcijo nenaglašene vokala v sosesčini *r*, ki je npr. znana tudi v sln. *střnič* »bratranec«, hrv. *střnič*, č. *střnička* < *střěb-ničь »střičev sin« k psl. *střěb (m.) »střic«. Še pred redukcijo je leksem prešel v istr.-rum. *škrřlāš* (Filipi, ILA, 307). Dalje glej *křilo*. M. F.

škrřljevo (n.) »vrsta boleznj; druga stopnja sifilisa« (notr.; Pleteršnik II, 636). K temu sln. *škerlovka* »vmesna stopnja med sifilido in gobavostjo; Leprosyphilis illyrica« (Möderndorfer, LM, 37).

Prim. hrv. *škrřljevo* »sifilis« (Senjska Reka; ARJ XVII, 686). Pri nas se je bolezen škrřljevo oz. škerlovka razširi-

la na Dolenjskem, Notranjskem in v ribniškem okraju po letu 1790 in naj bi ime dobila po hrv. tpn. *Škrljevo*, kjer naj bi se pojavila najprej (Möderndorfer, l. c.). M. F.

škrljiv I (adj.), f. *škrljiva* »skop, pičel«, tudi *skrljiv* »skopuški, stiskaški«, substantivizirano *skrljivec* (m.), g. -*vca* »skopuh, stiskač«, v. *skrljati*, -*ám* (impf.) »skopariti, stiskati«, kar je prvič zabeleženo v 19. st. pri Murku I, 515.

Gotovo sorodno s č. *škrdlit* »stiskati, skopariti«, *škrdla* »stiskač, skopuh«, *škrdlík* »isto« (Machek², 613, brez sln. gradiva), slš. *škrdlit* »skopariti«, *škrdliak* »skopuh«, *škrdliactvo* »skopuštvó« (Kálal, Sl., 679). Izhodišče besedne družine je verjetno v. *skærdliti (in k temu iter. **skærdl'áti* v sln.). Zaradi istopomenskega č. *škrtit* »skopariti« (na zvezo opozarja že Machek², l. c.) in *skrbít* »skopariti«, *skrbec* »skopuh«, *skrbít* »skopariti«, slš. *skrbít* »isto«, *skrbliť*, *škrbliť*, je možno izhajati iz treh besedotvornih členov. Denominativni v. *skærdliti < *skærb-dliti kaže na izpeljavo iz nomena instrumenti *skærdlo < *skærb-dlo z verjetnim pomenskim razvojem v nomen actionis (o tem SP I, 114), adj. *skærtæ »skopuški, stiskaški« < ide. ptc. **skrb-tó-* in v. *skærbúti. Izhodišče te besedne družine je ide. baza *(s)kerb- / *(s)kreb- »upogniti se, krčiti se, stisniti se«, prim. srvn. nazalno infigirano osnovo v srvn. *schrumpfen* »skrčiti se« in lit. prez. *skrembù* poleg inf. *skrèbti* »zgrbančiti, skrčiti, posušiti« (LIV 504, brez slov. gradiva). Sln. *škrlít*, -*ím* (v. impf.) »stiskati, vpenjati« kot tudi r. *skórbnuť* »skrčiti se« kažeta, da se je pomen »skop; skopariti« pri tej besedni družini razvil iz »stiskati«. Enak pomenski razvoj je mogoče še na ravni polisemije zaslediti v sln. *stiskati*, ki pomeni tudi »zelo varčevati«. Lit. *skrèbti* v prevoju ustreza gl. *škrjebíc* »skrčiti se«, ki posredno kaže na obstoj psl. v. *skreb-ti (Schuster-Sewc, HEWb, 1450), iz katerega je po vzorcu tipa *φopός* nastalo psl. *skròbs »stiskajoč (o osebi ali stvari)«, prim. sln. *škròb* »štirka« ob č. *škrób* »skopuh«.

Iz ptc. pret. akt. *skærbd-læ »skop«, prim. č. *škrdla* »stiskač, skopuh«, je tako kot sln. cgn. *Trlep* ← *trlèp* (m.), g. -*épa* »neroda« iz ptc. *trl* tvorjen cgn. *Škrlep*, *Škerlep*, *Skrlep*. Glej tudi *škrlít*, *škrljiv II*, *škrít*, *škròb*, *škrèba* in za besedotvorje *trlèp*. M. F.

škrljiv II (adj.), f. -*iva* »lakomen, požrešen«, izpričano v 18. st. *fhkerliu prafhizh* »Nimmersatt«, *fhkerlavu prefe* »isto«, *fhkerlau* »isto«, *fhkerliuz* (Gutsmann).

Gotovo pomensko specializirano iz izhodiščnega sln. *skrdljiv »skop, stiskaški« > *skrljiv*, *škrljiv*. Enak pomenski razvoj je izkazan v sln. *škrítav* »lakomen«, ukr. denom. v. *skortítity* »močno želiti« (Grinčenko, Sl. IV, 141) ob sln. *škrít* (adj.) »skop, stiskaški« in v obratni smeri v csl. *lakomyi* »pohlepen, skop«. Dalje glej *škrljiv I*. M. F.

škrnicelj (m.), g. -*na*, poknjženo -*clja* »cucullus«, v 16. st. *shkarnizel* »Scarnützel, cucullus« (Megiser, v 18. st. *fhkernizel* »cucullus« (Kastelec-Vorenc).

Kakor hrv. kajk. *škrnicl* (za Zagreb navaja Skok I, 658), slš. *škarnicl'a*, *škarnicel'*, vzhmor. *škarnica* prevzeto iz avstr. n. *Skarnizel*, širše bav. n. *Starnizel*, *Scharnützel*, *Scharmützel* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 219). Kluge¹⁷, 636 s., izvaja avstr. n. *Skarnizel* (druge n. variante so adaptirane, ker vzglasje *sk-* v n. ni običajno) iz trž. it. *scartoccio* »škrnicelj« < rom. *ex-cartotius »iz papirja (narejen)« k lat. *charta* »papir«. Spremembe v

medglasju pripiše vplivu slš. dial. *kornút*, č. *kornout* »škrnicelj« < srlat. (*carta*) *cornuta* »isto« (prim. frc. *cornet* »majhen rog, škrnicelj«) iz *cornu* »rog«, prim. drugačno kontaminacijo v slš. *škarnót*, *škařnóta*, jč. *škar-nout* »škrnicelj« (navaja Machek², 271). M. Furlan, ustno, opozarja, da Grimm, Wb. XIV, 2212, n. besedo izvaja iz it. *scarnuzzo*. Dostopni slovarji tega it. leksema sicer ne navajajo, vendar možnost njenega obstoja iz rom. *ex-carnutius potrjuje furl. *scarnòs* »vrečka za koruzo«, *scarnùs* »isto« poleg *scornòs* »vrečka za kodeljo« (Pirona, VF², 956, 983), kar kaže na kontaminacijo *ex-cornutius z lat. *cornu* »rog«. Glej tudi *škartòc*, *škàrt*, *stancinclin*. M. S.

škrniti, *škrnem* (v. pf.) »prirežati, skrajšati, odtegniti«, *odškrniti*, *odškrniti*, *odškrnitii* (pf.) »odlomiti, odšcipniti (tako, da se sliši)«, *priškrniti*, -*škrnem* (pf.) »z lomljenjem skrajšati, prikrajšati, opehariti«, *priškrnja* »nuja«, *priškrnitii* »priviti (vijak), *stisniti*, *preškrniti* »preščipniti«, *zaškrniti* (pf.) »škrípaje zaviti, priviti (vijak, pipo)«, v 18. st. *fhkernim* »knarre, zwacke weg« (Gutsmann); *škrnjáti* (impf.) »glodati, z nožem rezati«, *odškrnjáti*, -*ám* (pf.) »zglodati, spraskati«, *preškrnjáti* (pf.) »preglodati«, subst. *škrnec*, -*nca* »pipek, malovreden otroški nož« (Podkrnci), »vijak« (vzh. štaj.), *škrnek*, -*nka* »vijak za napenjanje strun pri goslih« (Caf), *škrněvza* »slab, skrhan nož« (polj.), denom. *škrněvzati* (impf.) »rezati s slabim nožem, rezljati« (polj.), *škrnjávec*, -*vca* »okovje s kljukico, s katero se zatakne okensko krilo«, *zaškrnjálec*, -*lca* »isto«, *zaškrnjálo* »isto, cmerav otrok«, *škrnjávcati* (impf.) »rezati s slabim nožem, rezljati« (notr.), *škrnjévcati* (impf.) »glodati« (gor.).

Prim. sbh. *čkrnjati* »scabere; strugati kože pri strojenju« (Vuk; ARJ II, 53), č. *škrtnout* »prečrtati, prasniti, črhiniti«, *škrtnút'* »začrtati, opraskati, prasniti«. Slov. **skær(t)noiti* je pf. od *skærtáti »praskati, rezati, vrezovati«. K tvorbi slov. **škr(t)ni'áti* prim. sln. *drežnjáti* od *drézati*, *drégniti*. Manj verjetno Skok II, 207, ki samo za sbh. *čkrnjati* misli na izpeljavo iz sicer sorodnega *křn* < psl. *kěrně »prirežan, okrnjen«. Dalje glej *škrítati*. M. S.

škròb (m.), g. -*a* »moki podobna bela snov iz krompirja ali žita, ki se navadno uporablja za zgoščevanje preveč tekočih kuhanih jedi; štirka« (SSKJ², 1357), tudi *škròb* (m.) »isto«, *škròbiti*, -*im* (v. impf.) »s škróbovo raztopino prepajati tkanino, da bo bolj trda, štirkat«, tudi *škròbiti* »isto«, *skrobár* (m.), -*ja* »kdor škróbi«.

Gotovo v 19. st. izposojeno iz drugih slov. jezikov (hrv. ali r.), prim. hrv. *škròb* (m.), g. *škròba* »štirka«, denom. v. *škròbiti*, *škròbim* »štirkat«, mak. *skrob*, *skrobi*, blg. *skròb*, r. *skròb*, p. *skrob* (m.), *skrobia* (f.), č. *škròb*, *škròbit*, slš. *škròb*, *škròbit'*, *škròbí*, gl. *škròb*, *škròbić*. Iz slov. jezikov je rum. *scrobí* »štirkat« (Tiktin, Wb., 1394), istr.-rum. *skrob* »mrena, ki se naredi na površini vina v sodu« (Šušnjević; Filipi, ILA, 545). Psl. *skròbs (m.) (→ *skrobí (f.) → *skrobijá v p.) je izvorno aktivni adj. tipa *φopός* glagola *skreb-ti *skreběš »stiskati, krčiti«, prim. gl. *škrjebíc* »stiskati, krčiti«, ki je po substantivizaciji začel označevati snov za zgoščevanje tekočin oz. čvrščenje tkanin, lahko pa tudi stiskaško, škrto osebo, prim. č. *škrób* »skopuh, stiskač«, slš. pog. *škrób* »isto«, in »trda, npr. kamnita in zato nerodovitna tla«, prim. č. *škrób* »suha kamnita tla« (Jungmann, Sl. IV, 474), *škróbina* »nerodovitna tla«. S tem sorodno je lit. *skrèbti* s prez. *skrembù* »zgrbančiti, skrčiti, posušiti«, kavz. *skrābinti* »delati trdo« (Miklošič, 304; Machek²,

613; Skok III, 270; Schuster-Šewc, HEWb., 1450). Slednji psl. iztočnico rekonstruirala kot nomen actionis.

Iz iste psl. predloge je gotovo podedovano sln. dial. *skrob* (m.) »sok od koruzne moke« (Sovinjak – slovenska Istra; Erjavec, LMS 1880, 187), »močnik« (Jakomin, NS, 122; Koštiál, LŠ, 101), kjer se je prvotni pomen slov. substantiva tako kot pri hrv. *skrōb*, g. *skrobā* »redke močnik« (Istra), *skrōb*, g. *skrobā* »namaz iz pšenične moke in maščobe« (Kosovo) prenesel na poimenovanje zgoščenih tekočin. Glej tudi sin. *štírka*, *togovina* in sorodno *škřeba*, *škrļjiv* I. M. F.

škřobati, -am (v. impf.) »praskati«, »glasno glodati (o miši)«, tudi *škrobļjati*, -ām »glasno glodati (o miši)«, *škrobotāti*, -ām/-ōčem »rožljati, ropotati, žvenkljati«, npr. *zrnje v škatli š.* (jvzh. štaj.), *dež š.*, pf. *poškrobotāti* »poropotati«, *zaškrobotāti* »zaropotati«; subst. *škrobōt* (m.), -ōta »prasketanje«. V 18. st. *škrobotati* »perstrepre, fhumėti, ropotati, rošlati« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. *skrobotъ* »strepitus«, hrv. *škrobati*, -am »perstrepo« (Belostenec), *škrobotati* »isto« (Habdelič), *škrobočati*, *škrobočem* »treskati, tolči, praskati«, r. *skrobātъ* »praskati, škrabati«, br. *skrobacъ* »proizvajati neprijeten zvok ob drsanju s škornji«, pf. *skrobnučъ*, *skrob* »hitro plezanje, kobacanje na kaj; hitro odhajanje kam; proizvajanje neprijetnega zvoka pri drsanju z nogami«, p. *skrobač* »škrabati, strgati, praskati, strgati (krompir)«, pf. *skrobnač*, č. dial. *škrobač*, -b'ym »praskati, strgati« (Kellner, Východolášká II, 298). Psl. **skrobāti* s pf. **skrob-nāti*, **skrobnešъ* je v prevoju enako srvn. *schrapen* »strgati« (< germ. **skrapōn*; Trautmann, BSW, 267), lot. *skrabēt*, -ēju »praskati; glodati, rožljati« ob *skrabt*, *skrabu* poleg *skrabstu* »klesati, strgati, votliti, praskati« in nadalje sorodno s psl. **skreb-ti*, **skreběšъ* »doblsti, praskati ipd.« (Trautmann, l. c.; Vasmer² III, 658), od koder je nomen actionis **skreby*, **skreběnsъ* v sln. gor. *škřeben* (m.) »drevesna votlina, v katero se nabira deževnica«. Psl. deverbativni v. **skrobāti* je verjetno iter. tipa **bodāti* k **bod-ti*, **boděšъ* »pungere« in potrjuje obstoj psl. **skrob-ti*, **skroběšъ* »praskati« (= lot. *skrabt*, *skrabu*). Zaradi p. dial. *skřebiaty* »trhel, preperel, votel« (Karlłowicz, SGP V, 156), sln. fit. *škřōbec* »Achillea millefolium« < **skřōbъcъ* pa bi bilo tudi zaradi lot. *skrambt*, -hju, -bu »praskati (z nohti, kremplji)« verjetno bolje predpostaviti izhodni v. **skrob-ti*, **skroběšъ*, pri čemer je bila inf. osnova podlaga za nastanek iter. **skřābati* in ekspresivnih deverbativov tipa **skrob-ot-āti*. Sln. akut v *škřōbati* je posplošen iz novoakutiranega slov. dial. prez. **skrobāšъ* < **skrobāješъ*. Glej tudi *škrobotec*, *škřōbec* in dalje *škrabati*, *škrēbati*. M. F.

škřōbec (m.), g. -bca »Achillea millefolium« (Pleteršnik II, 637, po Cafu), tudi *škrebec* »isto« (Willfort, Zdravilne rastline, 269).

Zaradi sln. sin. *oškerc*, *oškrec* (Willfort, l. c.) < **od-škrtec* = sln. *odškrc* »odrezek«, *aškrc* »odrezan kos platna, usnja ipd.« iz **odškrtec* k *odškrātati*, -am (v. pf.) »odščipniti« (jvzh. štaj.), ki tako kot n. dial. *hasen-schardele* k n. *Scharie* »raza, razpoka« kažeta, da je rastlina lahko poimenovana po svojih listih, ki izgledajo razrezani (Marzell, Wb. Pfln. I, 86), bi bilo mogoče izhajati iz slov. **skřōbъcъ* in **skřēbъcъ* v pomenu »raza, zarez, zarez, iver; drobec«, *skrambains* »močno opraskan«, *skrambāt*, -āju »praskati, raziti«, *skrambēt* »isto« (drugače fonetično neprepričljivo o tem Endzelin pri Müh-

lenbach-Endzelin III, 886). To je tako kot r. pskov. *skřjābatъ* »strugati, strgati« (Dal', Slovar² IV, 208), ukr. *škrjābaty* »praskati, škrabati« (Grinčenko, Sl. IV, 502), slš. *škriabat' sa* »praskati se« poleg »trudoma plezati, lesti« in p. dial. *skřēbiały* »trhel, preperel, votel« (Karlłowicz, SGP V, 156) nazalizirana varianta k psl. **skreb-ti*, **skreběšъ* »praskati, raziti, doblsti ipd.« oz. k balto-slov. **skrab-* »isto«, prim. lot. *skrabt*, *skrabu* in *skrabstu* »klesati, strgati, votliti, praskati«, *skrabēt*, -ēju »praskati, glodati, rožljati« (glej *škřōbati*). Nazalizirano varianto (in ne **skrobъcъ*, prim. br. *skřōbka* »odrezek česa slastnega« (Nosovič, 587), oz. **skrebъcъ*, prim. lit. *skřēbas* »krajec pri klobuku«) je pri sln. gradivu potrebno rekonstruirati zaradi dolžine vzglasnega zloga. Glej tudi *škřōbati*, *škřōca* in dalje *škrēbati*. M. F.

škrobotec (m.), g. -tca »Rhinanthus, Klappertopf« poleg *skrobotec* (m.), g. -tca »isto« (Klenik na Pivki; Erjavec, LMS 1875, 127). Obliko *skrobotec* navaja tudi Šulek, Im. bilja, 548, 356, po sln. Freyerjevem oz. Brekerfeldovemu gradivu iz 18. st.

Prim. hrv. *škrobotec* »Rhinanthus christa galli« (Šulek, o. c., 548, 394), *škrobotac* (m.), g. *škroboca* »isto« (ARJ XVII, 687). Izhajati je potrebno iz **skrobotъcъ* (m.) »kar ropota, rožlja ipd.« k **skrobotъ* »ropot« iz v. **skrob-otā-ti* = sln. *škrobotāti*, -ām »ropotati, rožljati«. Rastlina je tu poimenovana po zrelem zrnju, ki v suhih plodnih glavicah ropota (Marzell, Wb. Pfln. I, 182, 185). Enako motiviran je tudi sln. sin. *ščekótec*. Glej tudi sin. *ščekótec*, *škrivodec* in dalje *škrobotāti*. M. F.

škrobotika (f.) »vrsta kislih jabolk«.

Prim. enako hrv. *škrobotika* »vrsta jabolka« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), pri Belostencu: *skrobotika jabuka* »pomum crepitans«. Poleg tega sln. še *škrabótelj* (m.), g. -tlja »vrsta jabolka« (mariborska okolica), *skrobotínka* »vrsta jabolka« (Brkini), *škrabóle* (n.), -eta »isto« (Brkini; vse Erjavec, LMS 1882-1883, 319, brez razlage) in hrv. *škrabetúljka* »vrsta jabolka, ki zori ob sv. Mihaelu« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371). Pomenska motivacija nejasna. M. F.

škřōca (f.) »Achillea millefolium = rman« v obir. kor. *šqrōca* (Šajda; Karničar, Obir, 226) ob sin. *rabīca* »isto« (Karničar, l. c.) = *ribica* (Willfort, Zdravilne rastline, 269) iz sln. **jerebica* ob *jerebika* »Sorbus aucuparia«. Sem verjetno dem. *škřōčič* (m.) »Achillea millefolium«.

Zaradi sln. sin. *škřōbec* in *škrebec* (Willfort, l. c.) je to verjetno fonetično razvito iz **škřōbca* (f.) tako kot je sin. *škřēca* (Pohorje; Pleteršnik II, 635) iz **škřēbca*. Dalje glej *škřōbec* in sin. *skročelj*, *škrocovt*. M. F.

škřōcovt (m.), g. -a »Achillea millefolium; rman« v rož. kor. *šqrōcovt*, -a, v 18. st. *fkrozout* »Kachelkraut« (Gutsmann) = »Achillea millefolium« z vzglasjem *sk-*; s prehodom nenaglašene *ou* > *u* tudi *šqrōcut* (Šašel, RNB, 120).

Izhajati je potrebno iz **skoro-cělъ-tъ* »zdravilna rastlina, ki (rane) hitro celi«, besedotvorne variante k **skoro-cěl'ъ* (m.) »isto« v sln. fit. *skročelj*, *škročelj*. V sln. se suf. *-tъ* pojavlja v funkciji substantivizacije, prim. *zmikāv* (adj.) »ki rad krade« → *zmikāv* (m.) »tat«, *kisav* (adj.) »kdor se rad kisa, je slabe volje« → *kisavt* (m.) »zlovoljnež«. Kompozita **skoro-cěl'ъ* in **skoro-cěl'tъ* sta zato substantivizirana iz adj. kompoz. **skoro-cěl's* »takšen, ki hitro celi« < adj. **skorъ* »hiter« + **cěl's* »integer«. Z enakim suf. kot *skročelj* je sub-

stantivizirano sln. *saramōkelj* (m.), g. *-klja* »surovež«. Dalje glej *skorōcelj*, za besedotvorje tudi *saramōkel*. M. F.

škrofīti, *-īm* (v. impf.) »škropiti«, prim. primor. *škro-fət* »škropiti (o trti)« in k temu *škruiefec* »rosa« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 122) < *skropěcb, črnovr. *škroffī*, *škroffim* »isto« (Tominec, 213), jnotr. *škroffījo* (3. os. pl. prez.; Rigler, Jnotr. gov., 102). V 18. st. *škroffīti* »rigare, polyvati, šalyvati, roffīti, rešmakati« (Kastelec-Vorenc), *škroffim* »shkropim«, *škroffilu* »Weyhwedel« (Pohlin). Tudi *oškrōfotāti*, *-ām* (v. pf.) »poškropiti« poleg *oškrōpotāti*, *-ām* »isto« poleg »pockati«.

S -p- > -f- ekspresivizirano iz sln. *škropīti*, *-īm* oz. *škropotāti*, *-ām*. Dalje glej *škropīti*. M. F.

škrokōt (m.), g. *-ōta* »Achillea millefolium; rman« (Pleteršnik II, 637, po Josch, Die Flora von Kärnten, 1853), tudi *škrokotec* »isto«, *škrokotovec* (Simonović, BR, 7).

Nejasno. Ni verjetno, da bi bile tvorbe ljudskoetimološko prenašane iz sln. sin. *škrot*, *škrotovec*. Glej sin. *škrot*, *škrobec*, *škročca*, *skorōcelj*, *škrocovt*. M. F.

škropec (m.), g. *-pca* »dež, ki pada v redkih kapljah« (SSKJ IV, 1086), tudi »kaplja« in »nenaden dež, ploha«, goriš. *škropēc* »Sturmregen« (Štrekelj, Görz., 396), po ekspresivnem prehodu medvokalnega -p- > -f- primor. *škruiefec* »rosa« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 122).

Prim. hrv. *škropac* »rahel in kratek naliv« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), *škropac*, g. *-pcā* »dež pomešan s točo ali snegom« (Brusje; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 682), *škropac*, g. *škrocā* »toča z dežjem« (Dračevica na Braču; Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1199). Izhodno *skropěcb (m.), g. *pcā je lahko dem. k *skropěs, g. *skropā v sln. *škrop*, g. *škropa* »špricanje«. Dalje glej *škropīti*. M. F.

škropīti, *-īm* (v. impf.) »aspergere«, pf. *na-*, *o-*, *po-*, *raz-*, *za-škropīti* »isto«; pf. *škropīniti*, *škropīnem* in po asimilaciji *-pn-* > *-n-* *škronīti*, *škronēm*; sem ekspresivne tvorbe *škropītāti*, *-ām*, pf. *oškrōptāti*, *-ām* poleg *oškrōpotāti*, *-ām*; nomen actionis *škrop*, g. *škropa* »špricanje«, nomen instrumenti *škropilo* (n.) »kropilo« poleg »kropilnica«, *škropilen* (adj.), f. *-ina* »ki škropi«, substantivizirano *škropilnica* (f.) »škropilo; kropilnica«, *škropilnik* (m.) »isto«. V dial. bkr. *škropiti* »kapljati« (Šašel, Biserice I, 308), pkm. *škropiti*, *-in* »aspergere«, *škropūnica* »škropilnica« (Novak, Slovar², 147), obir. kor. *šqropē:wjeq* »Weihwasserbehälter am Türstock« (Karničar, Obir, 243) < sln. *škropilnjak*, tolm. *škrāpit* »škropiti« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 185) z akanjem. V 16. st. *shkropyti* »aspergere«, *shkropilu* »aspergillum« (Megiser), v 18. st. *shkropim* »aspergere«, *shkropilu* »aspergillum«, *shkropilnēk* »asperforium« (Pohlin), *fkropilu* »Weihwedel, kropilu«, *fkropljenje* »Sprengung« (Gutsmann).

Prim. hrv. *skropiti*, *-im* »aspergere« (Stulli; ARJ XV, 340) poleg širše izpričanega *škropiti*, *-im* »isto« (ARJ XVII, 688), čak. *škropit*, *škropin* »škropiti; kropiti« (Dračevica na Braču; Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1199), vīno *škropi* »brizgati iz soda« (Čepić; Filipi, ILA, 530), gradišč. hrv. *škropiti*, *škropim*, *škropilo* »Weihwedel« (Tornow, BD, 333), p. *skropić* »izlivati, škropiti« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 405). Izhodno *skropīti, *skropīšb »aspergere« je razen v vzglasnem s- in ponekod v akcentu povsem enako *kropīti, *kropīšb »isto«; iz prvotnega psl. *skropīti je po metatezi vzglasja nastalo *chropīti v dl. *chropīš* »kapljati; močiti« (Schus-

ter-Šewc, l.c.). Zaradi pomena in akcenta v hrv. je možno izhajati iz kavz. *skropīti, *skropīšb glagola *skrep-īf, *skrepēšb, od koder je po vzorcu φερά ← φερω nastalo psl. *kropā »kaplja« < *»kapljanje«. Na enako variantno vzglasje kot v slov., kaže tudi balt. gradivo, prim. lot. *krepēt* »pljuvati« ob lit. *skrepliai* »izpljunek« (Vasmer II, 382; Bezlaj, ESSJ II, 100; ES 13, 9). Glej tudi *škrapati*, *škranja*, *škropec* *škrofīti* in dalje *kropīti*. M. F.

škrot (m.), g. *-a* »Achillea millefolium« (Willfort, Zdravilne rastline, 269), tudi *škrotovec* »isto« (Simonović, BR, 7). Za rastlino so značilni listi, ki dajejo vtis, da so razrezani (Marzell, Wb. Pfln. I, 86) in ukrivljeni, skodrani, skrotovičeni. Slednje ponazarja nvn. dial. fit. *Röllike* ← srvn. *rolle* »rotulus«, *rollen* »rotulare« (Marzell, o. c., 83), zato bi bilo sln. fit. možno povezati s psl. adj. *krōts »ukrivljen, neraven ipd.«, prim. csl. *krōts* »tortus«, ukr. *krutyj* »zvit, ukrivljen«, *krutá m'játa* »Mentha crispa«, *krutorōgyj* »ukrivljenih rogov«, č. dial. *krutý* »neraven, kriv«, *dřevo kruté* itd. (Bezlaj, ESSJ II, 100; ES 13, 33; Grinčenko, Sl. II, 314). Sln. *škrot* je formalno enako p. *skret* »obrat, zasuk, splet, ovinek« iz deverbativa *sē-krōts pf. v. *sē-krōtīti ← *krōtīti = sln. *krotīti* »sukati, kriviti«. Dalje glej *krōt*, *krotiti* I ter sin. *škrokōt*, *skorōcelj*, *škrocovt*, *škročca*, *škrobec*. M. F.

škrova (f.) »svinja« (rez.; Šturm, ČJKZ VII, 1928, 29).

Izposojeno iz furl. *scrōve* »svinja, ki je že povrgla«, it. *scrōfa* »isto« poleg »vlačuga« < lat. *scrōfa* »svinja« (Šturm, l.c.; Skubic, Rom., 166; Battisti-Alessio, 3427), kar Walde-Hofmann II, 500, izvaja iz gr. γρομφός; ὄ παλαία (Hesych.) in zavrača povezavo z lat. *scrobis* »luknja, jama« (Meyer-Lübke, 7748). Frisk I, 327, v gr. izvor lat. *scrōfa* dvomi. M. F.

škrovāda (f.) »Lotus corniculatus« (Pleteršnik II, 637; Šulek, Im. bilja, 394, po Medvedovem rkp. gradivu), tudi *škřivada* »isto« (Šulek, o. c., po Freyerjevem gradivu). Sem *škarqwāda* »Alectorolophus« (Tominec, 213) = »Rhinanthus christa galli«.

Prim. hrv. *škrovada* »Hornus corniculatus« (Popović; ARJ XVII, 689). Skok III, 271, povezuje sln. fit. *škrovāda* s hrv. *skrovāda* »ponev z ročajem, v kateri se pogača peče v žaru pod pepelom« (Smokvica na Korčuli), tpn. *Škrovada*, *Škrevada*, *Škrovadica* (Skok, Slav. i rom., 102, 153), vse pa izvaja iz rom. izposojenke iz ben. it. *scrovada* »svinjarija« k *scrova* »svinja« (Skok, o. c., 154). To je zaradi slov. *skovordā »ponev«, ki je v dl. fit. osnova, zgrešeno, prim. stcsl. *skovrada* »sartago«, str. *skovoroda* »isto«, r. *skovorodá*, ukr. *skovorodá*, p. *skowroda*, stč. *skravada*, *skrovada*, gl. *škorodej*, g. *dwje*, dl. *škorodej*, *škorodwej*, fit. *wjela škorodej* »Plantago maior«, *wodna škorodej* »Alisma plantago«, *škrodwine zele* »Chenopodium hybridum« (Schuster-Šewc, HEWb., 1445; Vasmer² III, 644; Machek², 548). Medtem ko gre pri hrv. tpn. s *skovordā lahko za metaforični prenos pomena »ponev«, prim. hrv. tpn. *Prsūrīna* : *pšura* »ponev« (Skok, o. c., 96), je pomenska motivacija tako za »Lotus corniculatus« kot tudi za »Plantago« zaradi asociiranja oblike cvetov s posodjem verjetna, prim. n. *Unserer Li(a)ben Frau Schepfala* (Marzell, Wb. Pfln. II, 1402). Možen pa je tudi prenos s prvotnega poimenovanja za »Rhinanthus«, prim. n. *Klapper-topf*, *Klapper-pott* (Marzell, o. c. I, 183). Sln., hrv. in stč. oblike z vzglasjem *skr-* so nastale šele po metatezi likvid. Sln. sin. za Lotus corni-

culatus so navadna nokota, Marije Devica šolnici (Cigale, Wb., 791). Glej tudi sin. *nokota*, *ržâdec* in *tâščica* ter *škrivodec*, *škrvada*. M. F.

škrpêl (f.), g. -i »kamnita tla« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 308), Pleteršnik piše *škrpêlj* (f.). Skok III, 273, povezuje s hrv. *škrpio* (m.), g. *škrpjela* »prag pri vratih ali pri oknu« (Dubrovnik), *škrpio* »bel kamen« (Potomlje), z imenom dveh otokov *Škrpio* (Perast), *Gospa od Škrpjela* (nar. pesem). Dalje nejasno; Skok, l. c., pritegne k dalm. rom. refleksu za lat. *scopulus* »skala, pečina, čer«, hrv. *skupio*, kar ni prepričljivo. Verjetnejša se zdi primerjava s sln. *kripa*, *škrâplje*, *škreja* < predrom. *krippo- »skala, kamen«. Dalje glej *krêpake*.

škrt (adj.), f. *škrtâ* »skop, stiskaški« (SSKJ IV, 1086), pri Pleteršniku II, 637, *škrt*, f. *škrtâ* »isto«. Od tod verjetno cgn. *Skr*, *Škr* (Merkû, SPZM, 62) in po prehodu -i v -k kot v primor. *žrk* »žrd« iz *žrt* »isto« (Jakomin, NS, 156) tudi cgn. *Škrk* (pri Merkûju, l. c., nerazloženo). Adj. *škrtav*, f. -a »lakomen«, v. *škrtati*, -am (impf.) »skopariti«; *škriljati*, -am »isto« (vzh. štaj.), pkm. *škrtâš* (m.) »skopuh«, adj. *škrtlavi* »skopuški« (Novak, Slovar, 107). Sem primor. *škarčina* »kljuse« (Padna; Cossutta, PV, 267) s pomenskim odtokom »suh, mršav«.

Prim. hrv. *škrt*, -a »skop«, *škrtac* (m.), g. *škrtca* »skopuh«, čak. *škrt*, f. *škrtâ*, n. *škrtô* »slab, nerodoviten (o tleh)«, *škârt*, f. *škartâ*, *škartô* »skop«, mak. *škrt* »isto«, *škrtav*, č. *škrtii* »skopariti«. Zaradi sinonimov, kot so č. *škrdlit* »stiskati, skopariti«, *škrda* »stiskač, skopuh«, *škrdlík* »isto« in *skrbii* »skopariti«, *skrbec* »skopuh«, *skrbliit* »skopariti«, polnostopenjsko *škrôb* »skopuh, stiskač«, slš. *skrbii* »skopariti«, *skrbliit* »isto«, *škrbliit*, polnostopenjsko *škrôb* »skopuh, stiskač«, na katere je opozoril Machek², 614, 613 (brez sln. in hrv. gradiva), se zdi verjetno, da je psl. adj. *skôrto, f. *skôrta* »stiskajoč, skop; trd, suh« verbalni adj. tipa *pôtus* in korensko soroden z omenjenim gradivom. Izhajati bi bilo namreč mogoče iz ide. *skrb-tô-s glagola **(s)krêb-mi* : **(s)krb-enti* »viti, stiskati, krčiti«, ki ga posredno potrjuje gl. *škrjebič* »stiskati, krčiti«, psl. fit. *skrêbqre »Clematis vitalba«, ničtostenjsko r. *skôrbnut* »krčiti se«, *skorbilo* »škrôb, štirka«, pa tudi lit. *skrêbti* z nazalnim prez. *skrembù* »zgrbančiti, skrčiti, posušiti« in srvn. *schrimpfen* »skrčiti se« (LIV, 504, brez drugega slov. gradiva). Prvotni pomen tega psl. adj. se ohranja v sln. ekspresivnem denom. v. *skrtûljiti se*, -ûljim se (impf.) »krčiti se«, *če se mokri črevlji hitro posuše*, *skrtûljijo se* (Savinjska dol.) in č. *škrtič* »davilec, dušilec«, tj. *»kdor stiska«, slš. *škrtii*, -i »daviti, dušiti«. S tem soroden psl. ptc. *skêrb-tô se ohranja v r. *skôrbljy* »izsušen, zguban, kozav«. Drugače o sln. *škrt* in slov. enakopomenskem gradivu Kurkina, Etimologija 1975, 1977, 13 s., in Gluhak, HER, 611, ki sklepa, da se je pomen »skop« razvil iz pomena »odrezan, kratek«, kar implicira sorodstvo s sln. *škrtina* »odrezek«. Skokova razlaga o rom. izposojenki z izhodiščem v lat. *excurtiare »skrajšati«, prim. it. *scorciare* »isto«, *curtus* »kratek«, s katerim povezuje rum. *scurt* »isto« < *ex-curtus (Skok III, 403 s.), ni več sprejemljiva. Glej tudi *škrôb*, *škriljiv* I in *škrtina*. M. F.

škrtati, -am (v. impf.) »praskati, škripati, cvrčati (o vroči masti, pičih), vrezovati«, redkeje *škrtati*, -am »škrtati z zobmi«, pf. *škrniti*, *škrtnem* in *škrniti*, *škrnem* (pf.) »zaškrtati, škripniti; reči komu kaj zaupnega«, *škrniti*, -i (impf.) »cvrčati (o vroči masti)«, v 18. st. *škar-*

tanje s'šobmy »rictus«, *šhkerniti* »crepare« (Kastelec-Vorenc), *shkêrtam* »radere«, *shkêrnem* »knarren, crepare« (Pohlin), *fhkernim* »knarre« (Gutsmann); semkaj *škrtâ* »škrba, praska«, *škrtljati*, -am (impf.) »rezljati«, *škrtâlo* »slab nož«, *škrtina* »odrezek, rezina«, *škrtniti*, -nim (impf.) »rezljati«.

Prim. mak. *čkrta* »škrtati«, č. *škrtat* »črtati, čečkati, praskati«, slš. *škrtat* »črtati«. Miklošič, 303, izvaja iz *skrbgstat, denom. od *skrbgsto »hreščanje, škripanje«, prim. iz sbh. *škrġūt* »škrtanje«, denom. *škrġutati* »škrtati«. Drugače Machek², 614, ki misli na *skrb-tati, intenz. od *skrabati. Vendar bi v obeh teh primerih pričakovali akcent na sufiksu (prim. *meketâti*, *mektâti*), zato se zdi bolje izhajati iz psl. *skrtâti, **skrt'ebš* (?), *skrtâješb > *skrtâšb »praskati, rezati, vrezovati« iz ide. baze *(s)ker-t-, prim. sti. *kntâti* »rezati«, av. *kôrntaiti* »rezati, odirati«, arm. *k'ert'em* »odirati«, stvn. *skrindan* »pokati, dobivati razpoke«, norv. *skrinda* »zarez, razpoka«, n. *Schrunde* »razpoka«, lit. *kiřsti*, *kerŭ* »sekati«, lot. *cirst*, *cirtu* »isto«, het. *kartâi*- »odrezati«. Intenz. od psl. *skrtati se ohranja v csl. *skrstati* »freme-re«. Glej tudi *škrniti*, tvorbe z drugimi determinativi, kot so *škrba*, *škrb* in adj. iz osnovnega korenâ *křn* II. M. S.

škrtina (f.) »odrezek« (Lašče na Dolenskem), npr. *š. kruha* »košček kruha«, denom. v. *škrtniti*, -nim (impf.) »rezati« (dolenjske Lašče). Toda adj. *škrtnast*, f. -a »razast« kaže na izpeljavo iz pomenske stopnje *škrtina »raza«.

Samo sln.; čeprav je v sln. izpričan subst. *škrt* (m.), g. *škrtâ* »praska«, prvič zabeležen v 19. st. kot *škert* »Geritze« (Cigale, Wb., 619), kar ustreza č. *škrt* »praska, raza, črta«, je sln. *škrtina* »odrezek« verjetno tvorba tipa *mladina* ← *mlad* iz psl. adj. *skôrto »odrezan«. To razen v s-mobile ustreza lat. *curtus*, pa tudi het. *karta- v *kartai*- »odrezati« (< **krtâH2-je/o-*) in hrv. *křt* (adj.) »krhek, lomljiv«. Izhodišče sln. besedne družine *škrtina* »odrezek« je zato po vsej verjetnosti ide. adj. *(s)krt-ô-s »odrezan« aoristne baze *(s)kert- »odrezati, razrezati«, prim. sti. *vî âkřtas* »si razrezal« poleg nazalno infigirane prez. *křntâti* »rezati« in tematskega prez. v lit. *kerŭ* ob inf. *kiřsti* »odsekati, podreti« (Kurkina, Etimologija 1975, 1977, 13 s.; LIV, 506). Podedovani adj. *(s)kôrto »odrezan« je v slov. sovpadel z deverbativom *(s)kôrto (m.) iz v. *(s)krtâti »razati, praskati« < *»rezati«. Podedovana variantnost z s-mobile se ohranja tako v psl. adj. *(s)kôrto kot tudi v izhodiščnem *(s)krtâti »rezati« → »razati, praskati ipd.«, prim. sln. *krtati*, -am »škrtati« (Fram; Pleteršnik I, 480, po Cafu), toda s prvotnejšim pomenom še hrv. *křtiti*, *křtim* »lomiti, mrviti« (Slavonija; ARJ V, 659), pf. *skřtiti*, *skřtim* »zломiti, zdrobiti« (Varoš pri Slavonskem Brodu; ARJ XV, 353) ob *škrtati*, -am »praskati«, sln. pkm. *škr̥tati*, -an »škripati«, pa tudi še »rezati z nožem« (Novak, Slovar², 147). Iz iste ide. baze *(s)kert- je poleg psl. adjektiva *(s)kôrto »odrezan, razrezan« tudi *črtâ »rezanje; raza, črta« (prim. str. *čřsti*, *čřtu* »rezati«, r. csl. *očeresti* »mejo določiti«) s palatalnim refleksom ide. zlogotvornega *ř kot npr. v psl. adj. *ščřrbô : *skêrbô. Glej tudi *škrtati* in dalje *črta*, *črtati*, *kratek* in *krat*. M. F.

škrtovinjek (m.), g. -a »narcisa« (pkm.; Novak, Slovar², 147).

Verjetno po metatezi iz *štrkovinjak (k pkm. -'ek < *'ak prim. pkm. *mravljinjek* »mravljišče«) prek adj. štr-

kov iz *štrk* »štoklja«. K semantični motivaciji prim. sb. dial. *štrkovo cveče* »narcisa« (navaja Simonović, BR, 313, po Marinkoviču), madž. *golyahír* »kalužnica; Caltha palustris« iz *golya* »štoklja«, domnevno, ker ta cvetica vzcveti, ko se spomladi vrnejo štoklje (EWU, 465). Vendar se zdi verjetneje, da gre za metaforo po obliki, saj ima narcisa malo pred cvetom približno pod pravim kotom prepognjeno steblo, kar spominja na obliko štokljine glave. Semantično podobno je motivirano gor. *ključavnica* »narcisa« iz *ključiti* »kriviti, upogibati« (o tem Snoj, SES², 281). Tudi n. dial. *Gänsborzer* »narcisa« k *Borzer* »kura brez repa« (navaja Marzell, Wb. Pfln. III, 282) nakazuje možnost metafore po obliki. Dalje glej *štrk*. M. S.

škrvada (f.) »pokrovka« v *škarvada* (Brdice pri Kožbani; SLA), tudi *škravada* »isto« (M. Reja-T. Sirk, Briška kuhinja, Ljubljana 1997, 163).

Nejasno. Lahko refleks z redukcijo nenaglašene *o* in premetom *vr* > *rv* iz izhodnega sln. *skovráda »ponev«, to pa iz psl. *skovordā »isto«, prim. stsl. *skovrada*, *skovoroda*, r. *skovoroda*, ukr. *skovoroda*, p. *skowroda*, stč. *skravada*, *skrovada*, gl. *škorodej*, g. -*dwje*, dl. *škorodej*, *škorodwej* (Schuster-Sewc, HEWb., 1445; Vasmer² III, 644; Machek², 548). V sln. se to poimenovanje ohranja v fit. *škrivodec* (m.), g. -*dca* »Rhinanthus christa galli«, *škravada* »Lotus corniculatus«. Manj verjetno je, da bi bila ta zahodna tvorba pod vplivom rom. besedovtorja prenarajena iz prvotnega sln. *skrov »pokrovka«, kar je tako kot sln. *pokrōv* »operculum« (od tod dem. *pokrōvka*) deverbativ tipa sln. *rōv* »fossa, cuniculus«, ki posredno kaže na obstoj psl. tematskga glagola **sv-/po-/za-krověšb* »pokriti« < ide. **krēuHe/o-* ob *krý-ti, *krýjěšb. Glej tudi *škrivodec*, *škravada*, pa tudi *krúti*, *krōv*. M. F.

škrvánta (f.) »vdolbina v skali, v kateri se nabira voda«, sin. *škálba*, *škálba*, *škavla*.

Neposredna tuja predloga je neznana, čeprav se zdi verjetno, da je to rom. izposojenka iz rezultatnega deverbativa glagola *ex-crepantare »razpočiti« z rom. *v* < lat. *p*, ki se kot simpleks ohranja v lomb. *craventà*, *creventà* »razpočiti«, prov., katal. *crebantar* »isto«, špan., port. *quebrantar* »lomiti«; lat. *crepantāre »počiti« je denom. od ptc. k lat. *crepāre* »počiti, pokati«, prim. furl. *crevā* »zlomiti, lomiti« (Skok I, 274; Meyer-Lübke, 183; Battisti-Alessio, 1152). Zaradi *v* je manj verjetno, da bi bilo sln. *škrvánta* v kakršni koli zvezi s pomensko oddaljenim furl. *scarānt* »pancone, terreno sodo e resistente che si trova a una certa profondità« (Pirona, VF, 955), *carantān* »glinasti skrilavec« (isti, o. c., 103), ben. it. *caranto* »peščen lehnjak«, *scaranto* »isto« in da bi se v apelativu ohranjala ista substratna osnova kot v hor. *Koroška* oz. orn. *Koretan*, kot je menil Bezljaj, Eseji, 31, 32, 89; SVI I, 285, in po njem Snoj, ESSJ II, 68. Sln. *škrvánta* ni toponimična baza, kot je neustrezno predstavljeno v Bezljaj, Eseji, 89, 179. M. F.

škržāt (m.), g. -*āta* »Cicada plebeia«, tudi *skržāt*, -*āta*, *skrgāt*, -*āta* »isto«, f. *skržatica*; tudi *skržād*, -*a* »Cicada orní« in *skržāk*, -*a* »Cicada plebeia«, v. *skržetāti*, -*ām* (impf.) »cvrčati, zirpen«; v 17. st. *šcrežac* »cicala« (Alasia), v 18. st. *šhkergād* »cicada« (Kastelec-Vorenc); cgn. *Škrget*, *Škarget*, *Skrget*.

Prim. csl. *skrěžbъtъ* »stridor«, *skrěžьtati* »stridere«, r. *skrěžet*, -*a* »škrtanje«, *skregotábъ*, *skrežetábъ* »škrtatí«,

ukr. *skrégit*, -*ótu* »škrtanje«, č. *skřehot* »regljanje, vřeščanje, kvakanje«. Sln. *škržāt* < *škržāt (o skrajšavi cirkumflektiranega *a* v primor. glej *škrġāt*) je verjetno iz *skrěžьtъ, *skrgāt* pa iz variante *skrěgьtъ »škrtanje«, abstrakta glagola *skrěgati, **skrě(g)ti* »hřeščati, škrpati, cvrčati« (Miklošič, 303). K *a*-jevskemu refleksu prim. *svojāt* < *svdъjьtъ. Prim. iz iste ide. baze *(*skreig-* še niz. *kriek*, *krekel* »čriček, cvrček«. Dalje glej *škrġati*, *škrġāt*, *škrġpati* I. M. S.

škržōlica (f.) »pokončna ali plazeča se rastlina z navadno rumenimi cvetovi v koških, Hieracium« (SSKJ IV, 1087), tudi *škržolica* »isto« (Pleteršnik II, 501) in *škržoljca* »Hieracium pilosella« (Šulek, Im. bilja, 357).

Nejasno; ker Šulek, o. c., 523, za Hieracii species navaja hrv. fit. *škrġipavnjak*, kar je mogoče povezovati s *škrġpati*, bi bilo sln. fit. mogoče povezati s *škrġati*, -*gam*, -*žem* »cvrčati, čirikati«, tudi *škrġati* »škrġutati«, csl. *škrġati* »frendere«, č. *škrhat* »vřeščati kot jerebica« (Jungmann, Sl. IV, 473), vendar ostaja pomenska motivacija nejasna. M. F.

škuda (f.) »avstrijski tolar« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 308), *srebrni škudi* (SNP I, 22), kar kaže na sln. *škud* (m.).

Prevzeto iz it. *scudo* »italijanski srebrnik, kovan od druge polovice 16. do konca 18. st.«, furl. *scut*, *scūdi* (Gorica), ben. it. *scudo* »star beneški novc iz zlata ali srebra« (Bunc, SJ III, 1940, 61; Pirona, VF, 998, 991; Boerio, DV, 564), kar je bilo leksikalizirano iz *scudo* »ščit, grb« < lat. *scūtum* »ščit«, ker je poimenovanje sprva označevalo kovance, na katerih so bili upodobljeni kraljevi grbi (Wartburg XI, 357). Battisti-Alessio, 3429–30, omenja, da je bil takšen tip novcev v Italijo importiran iz Francije, prim. frc. *écu d'or* »zlatnik«, *écu blanc* »srebrnik«, srffc. *escu* »srebrn ali zlat kovanec z vtisnjnim grbom suverena, ki ga je vpeljal«. M. F.

škúfa (f.) »žensko pokrivalo« (Šturm, ČJKZ VI, 1927, 74, brez navedbe areala), po Pleteršniku II, 638, *škúfa* (f.) »kapa (zaničljivo)« (Lašče, Ig), tolm. *škúfa* »čepica za spanje«, dem. *škúfca* »kapica za dojenčke« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašče, 185), *škúfca* »kapica za dojenčke« (o. c., 197) < sln. *škúfica.

Verjetno izposojeno iz furl. *scüfe* »ženska čepica« (Pirona, VF, 993), *scufute* »otročka čepica« (Faggin, VDLF, 1212), kar je tako kot ben. it. *scufia* »žensko pokrivalo različnih oblik (kot okras in za zaščito)« (Boerio, DV, 657), trž. it. *scufia* »ženska čepica, havba«, it. knjiž. *cúffia* »isto«, frc. *coiffe*, špan. *escofia*, port. *coifa*, rum. *scúfă* poleg *scufié* »kapa, čepica; otroška nočna čepica«, dem. *scufiță* (Tiktin, Wb., 1395) iz poznolat. *cofea* »tegmen capitis« (6. st.), *cuphia* »isto«, *cophia*, *cof(f)ia*, tudi *scofea nejasnega izvora (Meyer-Lübke, 2024; Battisti-Alessio, 1185 s.; Doria, 605). Iz rom. jezikov je ngr. σκούφια »ženska čepica, bareta, greben, čop« (> r. *skú-fbjá* »pokrivalo duhovnikov«, str. *skufija* »isto« (Vasmer² III, 663)), tudi σκούφος »isto« (Battisti-Alessio, l. c.), madž. zastar. *skófiium* »pokrivalo; mitra« poleg »vrsta tkanine« in »zlata nit« (EWU, 1336), p. *skofja*, *szkofja* »čepica« in »ost pri čeladi ali zastavi« (16. in 17. st.; Brückner, 494), turš. *iskufa* »vrsta lovске kape« (Skok III, 267). Doria, l. c., se sklicuje na Pinguentinjev slovar in omenja sln. kraš. *skufija*, vendar je v njem ni najti, ampak je na Goriškem znano *škúfja* »Haube« (Štrekelj, Görz., 431), kar je iz trž. it. *scufia* »ženska čepica«

(Šturm, ČJKZ VI, 1927, 74). Blg. *škūfa* »vrsta čepice«, tudi *skufja* »isto« izvaja Mladenov, 587, iz grščine.

Areal sln. *škūfa* je bil verjetno širši, saj je možno, da je pkm. *škūifka* (f.) »smrekov, borov storž, šiška« (Novak, Slovar², 147) metafora iz pomena »kapa«. K temu prim. tudi sln. *škofja* »čepica; mitra«, znano le z začetka 17. st. pri Megiserju (1603): *fhkoffia* »Paret oder bishofshuet«, z enakim pomenskim razvojem v »mitra« kot madž. *skófiom*. Glej tudi *škúfja* in *škúfka*. M. F.

škúfja (f.) »žensko pokrivalo« (goriš; Štrekelj, Görz, 431).

Izposojeno iz trž. it. *scufia* »ženska čepica« (Šturm, ČJKZ VI, 1927, 74). Hrv. čak. *škūfja* »kapa« (Božava, Korčula), *škūfija* »kapuca« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1200), dem. *škufijica* (Dubrovnik, Cavtat) in k temu morda črnogor. *škufic* »mala čepica, s katero se otroka pokriva od ranega otroštva dalje« (ARJ XVII, 690) je verjetno iz ben. it. *scufia* »žensko pokrivalo različnih oblik (kot okras in za zaščito)« (Boerio, DV, 657; Skok III, 267). Dalje glej *škúfa*. M. F.

škúfka (f.) »šiška« v pkm. *škūifka* (f.) »(smrekov, borov) storž, šiška« (Novak, Slovar², 147), tudi *škúfa* »jelnin storž« (lg).

Ker pkm. *šiška* ob »šiška« pomeni tudi »klobuk gobec« (isti, o. c., 146), bi bilo mogoče izhajati iz sln. **škúf-ka* »pokrivalo, klobuk«, ki je pod vplivom pomenskega polja pkm. *šiška* pridobil pomen »storž, šiška«. O pomenski zvezi med »pokrivalo« : »storž, šiška« lahko priča tudi slov. **šišákč* »čelada«, kar je Matzenauer povezal s **šiška* »galla« in »conus« (Matzenauer, CS, 81; sprejema Machek², 609). To kaže na obstoj sln. **škúfa* »pokrivalo, kapa«, ki je v sln. prišlo po drugačni poti kot tolm. *škúfa* »čepica za spanje«, *škúfca* »čepica za dojenčke« < **škúfca*, kjer je mogoče sklepati na izposojeno iz furl. predloge *scúfe* »ženska čepica«. Dalje glej *škúfa*. M. F.

škufón (m.) »dolga nogavica« (rez.; Steenwijk, SDR, 315 s.).

Verjetno ista beseda kot hrv. čak. *škofunī* (nom. pl.) »vrsta škornjev« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 367) in izposojeno iz furl. *scufón* »kratka nogavica iz platna ali cunj, ki je nogo pokrivala do gležnja« poleg »vrsta čevlja« (Pirona, VF, 993), trž. it. zastar. *scofon* »kratka nogavica«, miljsko *scufon* »isto« in *stufon*, it. *scoffone*, lad. *scufóns* »slab čevlj, škarpetelj«, srlat. *scoffones*, *scoffones*, *scoffonus*. To se prek rom. **skof-* izvaja iz got. *skohs* »sandala«, *ga-skohs* »obut«, *ga-skohi* »sandala, čevlj« (Battisti-Alessio, 3407; Doria, 595), stnord. *skör* »čevlj«, stvn. *schuoh* < germ. **skōha-* nejasnega izvora (Kluge²³, 744). M. F.

škúlja (f.) »luknja v zemlji« (Valjavec) in »kamen, kamena skrila« (goriš, vipav.), *škúlj*, -a »nekaka luknja« (Erjavec), *škúla* »ploščat kamen« (notr.), »ledena skrila« (Caf), *škúlje* (n.) »malo kamenje na poti« (štaj), adj. *škúljas*; semkaj *škúlec* »kapnik« in »natresk, Saxifraga«, *ščúlec* »Saxifraga tridactylites«.

Prim. hrv. *škúlja* (Lika, Zumberak, Vodice), *škúja* (Buzet, Sovinsko polje) »luknja«, č. *skulina*, *škulina*, dial. *škoula*, stč. *skúla* »razpoka, špranja«, č. *skoula*, *skula*, dial. *škoula*, slš. *skulina*, *škulina* »isto« (Miklošič, 304; Machek², 550). Malo verjetno se zdi od tega ločevati sln. besede s pomenom »kamen« in jih izpeljevati iz stvn.

*sculla, od koder je tirol. n. *Schille* »storževa luska« (tako Striedter-Temps, DLS, 220). Psl. **skúl'a* nima prepričljive razlage, morda iz **skou-l(i)ja* : **skēu-lo-* v srvn. *schiel* »trska, iver« (Iljinskij, RFV LXXVIII, 200) k bazi **skeuH-* »rezati, ločevati, praskati, drezati« (Pokorny, 954), torej **»nekaj odrezanega, odkrušenega«, s čimer sta razločljiva pomena »kamen« in »luknja, razpoka«. Dvomljiva je zveza med r. dial. *škulb* »kraj, kjer igralec pri igri gorodki odloži klade« (Iljinskij, l. c.), ker je r. beseda po Vasmerju III, 408, nastala iz **čbkuib* k psl. **kulb* »mreža«. Ostali poskusi se zdijo še manj prepričljivi. Brückner, ZSIPh IV, 213, KZ LI, 238, misli na zvezo z lit. *káulas* »kost« (prim. gr. *καυλός* »steblo«), Preobraženski II, 385, pa na sorodstvo s slov. **skála* »Fels«. Glej tudi *škúla*. M. S.*

škūmpa (f.) »zvižaja, sleparija, nagajanje; neprijetnost, ki jo kdo komu napravi; Schelmerer, Possen; Verlegenheit, die man jemandem bereitet« (štaj), v. *škūmpati* (impf.) »napraviti komu neprijetnost, nagajiv biti«, adj. *škūmpav* »nagajiv«, subst. *škūmpavec*, -vca »kdor rad škumpa«.

Prim. č. *škumpa* »opomin, svarilo«, kar navaja le Jungmann iz rokopisnega Rossyjevega slovarja. Verjetno prevzeto z stvn. **scumpfe*, kar je v prevojnem razmerju s stvn. *scimpf*, srvn. *schimpf* »šala, zabava«. Ta prevojnina stopnja se ohranja še v srvn. *schumpfe* »vlačuga« < **šaljiva, vesela* in bav. n. *schumpfiere* »obrekovati«, srvn. (*en*)*schumphieren* »premagati« (Štrekelj, Lwk., 62; Striedter-Temps, DLS, 220). M. S.

škūndra (f.) »iz leskovih viter spletena košara z dnom iz deščic« (notr., gor.), polj. *škúndra* »večja pletena košara« (Škrlep, 58), dem. *škúndrica* (Poljanska dolina), toda črnovr. *škúndra* »čajna« z refleksom ojevskega vokala (Tominec, 213).

Leksema sta bila iz rom. predloge izposojena v kronološko različnem obdobju, pri čemer je oblika z vokalom *u* izposojena prej. Izhodišče izposoje je lenirana rom. oblika **scudra*, kasneje **scodra* za lat. *scutra* »plitva posoda, skleda« (Levstik, rkp; Skok III, 646), kar je verjetno tvorjenka iz *scūum* »ščit«. Lat. *scutra* je bila prvotno posoda iz usnja (Walde-Hofmann II, 503). Čeprav dostopni slovarji rom. jezika tega leksema ne evidentirajo, je nazal pri izposojenki verjetno interkaliran šele v sln., prim. sln. *štēnge* poleg *štēge*, sln. *šonfīt* za it. *soffitto*. Dem. *scutella* »majhna plitva posoda« ob *scutra* je bil predloga za sln. izposojenke *škodēla*, *sklēda* in *zdēla*. M. F.

škur (adj.), f. -a »temen«, sem *škurina* (f.) »temačnost« (Janežič¹ II, 430), rez. *škúr* (adj. indekl.) »temen« (Steenwijk, SDR, 316), primor. *škuro* »temno«, *škuresto* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 122).

Tako kot hrv. *škúr* »temnosiv« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 403), »temen« (Karlovac; Finka-Šojat, HDZb XXXIV, 1973, 146), čak. *škūr*, f. *škūrā*, n. *škūro* »temen«, *škūrast* »temnikast« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1200) izposojeno iz ben. it. *scuro* »temen, brez svetlobe«, trž. it. *scuro* »isto«, furl. *scūr*, it. knjiž. *scuro*, to pa iz lat. *obscurus* »temen, mračen, oblačen« s prvotnim pomenom »pokrit«, kar je sorodno s stvn. *skūra* »skedenj, kašča«, sti. *skunāti* »pokriti«, *skāuti* »isto« (Walde-Hofmann, LEW³ II, 196). M. F.

škūra (f.) »naoknica«, beseda je doma na sln. zahodu in v Sln. Primorju, kjer se navadno uporablja v pl.

(SSKJ IV, 1087), tolm. *škúre* (f. pl.) »naoknice«, tudi *škuóre* »isto« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 185, 197) < *škōre.

Prim. hrv. čak. *škúra* »naoknica« (Brusje na Hvaru; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1200), na Cresu *škúra* »isto«, *zaškurīt* »naoknice zapreti« (Houtzagers, ČD, 368), pri Nemanici *škúrnic* (f. pl.) »tabulae fenestrales« (citirano po Štreklju, Lwk., 62). Izposojeno iz furl. *scūr* »naoknica«, dem. *scuret*, trž. it. *scuro* »isto«, dem. *scureto*, ben. it. *scuro*, dem. *scureto* (Štrekelj, l.c.; Mende, RLS, 113; Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 125; Doria, 606); najstarejši rom. pisni vir je znan iz 17. st.; Battisti-Alessio, 3432, izvaja iz long. *skūr*, stvn. *skūr* »pokrit prostor, zatočišče«, kasneje tudi »zavetje pred svetlobo oz. soncem«, ker ga starejša razlaga o pomenskem razvoju iz it. *scuro* »temen« < lat. *obscurus* »isto« (tako Pinguentini, 204; sprejema Skok III, 274; Doria, l.c.) upravičeno ne prepričuje. Filipi, BB, 245, to rom. besedno družino povezuje z ben. it. dem. *scureta* »deščica«, tudi furl. *scurete* »15 mm debele deske« in domneva pomenski razvoj »naoknica« < »deska«, slednji pomen naj bi poleg rom. *scuro* vseboval tudi že sam long. etimon *skūra*. Ojevski korenski vokal kot v krškem rom. *šcor* »naoknica« (Meyer-Lübke, 8016; Bartoli, Dalm. II, 222) pri rom. *scuro* (m.) »isto« kaže omenjena tolm. oblika, pri rom. dem. *scureta* »deščica« pa izposojenke v sln. *ško'retā* »tanka in ozka deska« (Šmarje pri Kopru), *ško'ričeta* »isto« (Padna) in s sln. *u* < *o* *šku'reta* (Malija; vse pri Kukanja, SDLA - KP/1) < rom. *scoreta »deščica«. M. F.

škúr (m.), g. -a »velika močvirska ptica z dolgim, nekoliko upognjenim kljunom, Numenius« (SSKJ IV, 1087). V 19. st. *fhkúr* »Brachvogel, Numenius«, *velki fhkúr* »Numenius arquatus«, *malí fhkúr* »Numenius phaeopus« (Freyer, Fauna, 30 s.), *škurh* »Brachvogel« (Janežič¹ II, 430). Tudi *škúr* »isto« (Pleteršnik II, 502, po Zalokarjevem rkp. gradivu).

Najbližje je dl. *škurla* »Brachvogel, Numenius arquatus«, *škurlík* »isto« poleg *skulej* »Großer Brachvogel«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1452, povezuje z dl. dial. *škverac* »hreščati (o vrani)« < *skvarati in dalje s psl. *skvor-ьcъ »Sturnus« < *vreščač, kričač«. Sln. ornitonom bi bilo mogoče izvajati iz *skvor-ychs oz. *skvor-uchъ »vreščač, kričač«, besedotvorne variante k *skvor-ьcъ »Sturnus«, s sln. dial. prehodom nenaglašene reducirane sekvence **skvar-ih/-üh* > **skur-ih/-üh* > **skúr-ih/-uh* > *škúr* (o fonetičnem pojavu Ramovš, Kr. zg., 166). Glej tudi *škórec* I. M. F.

škúrij (m.), g. -a »hudič« v rož. kor. *šqúrij* (Šašel, RNB, 120).

Osamljeno. Izhajati je mogoče iz *skōrbjъ, kar je lahko iz psl. *skor-ī (m.), g. *skōrbjъ »kar je koži podobno k *skorā »ustrojena koža« = lit. *skarā* »odrezan kos tkanine, ruta, vlakno«, lot. *skara* »cunja, krpa, kosem vlakna«. Prav tako iz psl. *skorī, *skōrbjъ je po prehodu v f. tvorjeno sln. *škōrja* »cortex, crusta«, obir. kor. »mršava ženska« (Karničar, Obir, 232) < *skōrbja. Leksikalizacija iz »kar je koži podobnega« v »hudič« se je verjetno realizirala na podlagi predstave o hudiču, ki je suh kot koža oz. kot kost, prim. r. *koščěj* »suhec« poleg »hudobni starec«. Glej tudi *škōrta* in dalje *škōrja*. M. F.

škúrja (f.) »bič« v primor. *'skurja* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 122), *š'kurja* (Gažon; Cossutta, PV, 253).

Prim. hrv. čak. *škūrija* (f.) »bič s kratkim ročajem« (Potšpilje na Visu; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1200). Izposojeno iz trž. it. *scuria* »bič«, istr. it. *scōuria* »isto« (Rovinj), ben. it. *scuria*, furl. *scōrie*, kar je tako kot trž. it. *scoriada* »udarec z bičem«, ben. it. *scuriada* »isto«, furl. *scoreàde*, lad. *skuriada* »bič, udarec z bičem« (Pizzinini, PL, 1549), it. *scuriada* (Dante), *scuriata* »usnjen bič«, *scoriata* »isto« iz lat. kol. *ex-corrigiāta* h *corrigia* »jermen pri čevlju, jermen« (Boerio, DV, 637; Pirona, VF, 982; Doria, 606). Funkcija lat. pref. *ex-* tu ni pomotvorna. Glej tudi *škōrjāda*. M. F.

škúrta (f.) »stara mršava krava« (Temljine; Kenda, rkp., 152), polj. *škuórta* »stara krava; psovka« (Škrlep, 58).

Izhajati je potrebno iz sln. *škōrta, kar je tako kot *škōrta* (f.) »iz ljubja ali skorje spletena posodica, v katero smolo, jagode idr. nabirajo«, na Cerkljanskem *škúrta* »isto« (Pleteršnik II, 633, 638), črnovr. *škūrtā* »smrekov lub; iz ljubja narejena posoda za smolo« (Tominec, 213) lahko iz *škōr-šta »lubje«, tvorjenke k *škōrā »cortex«. Pomenski razvoj »stara mršava krava ipd.« iz »lubje« je v tvorbi *škōr-šta tako kot v sln. *škōrja* »cortex«, dial. »mršava ženska« (obir. kor.; Karničar, Obir, 232) metonimičen. K besedotvorju prim. sln. *sūhta* »lopa« < *sūch-šta k *sūcha (f.) »kar je suho« = hrv. čak. *sūha* »suha ženska« k adj. *sūchъ, f. *suchā »siccus«. Glej tudi *škōrta* in dalje *škōrja*. M. F.

škúša (f.) »lupina, skorja« v rez. *škúša* (Steenwijk, SDR, 316). Sem kol. *skūšje* »polnilo za štrmace« (Brdice pri Kožbani; SLA).

Izposojeno iz furl. *scüsse* »lupina, skorja« (Skubic, Rom., 169), kar je rezultativen nomen actionis od denom. v. *scussā* »lupiti« (Pirona, VF, 997) iz rom. ptc. pas. *ex-cussus »gol«, ki se ohranja v it. *scusso* »gol, brez vsega«, tudi »pristen, naraven« (Battisti-Alessio, 3432). M. F.

škvárt (m.), g. -a »temperament, značaj, vrsta«. Kakor sln. dial. *škvartāti*, *škvrtāti* (impf.) »razčtetveriti« izposojeno iz it. *squartare*, lat. *exquartāre* »isto« (Skok III, 275). Osnova je lat. *quartus* »četrti«. Poleg hrv. *raskvartāti*, *raškvartāti* (pf.) se pojavlja tudi novi impf. *kvartati* (Dubrovnik), v Bosni »vtikati se v kaj«.

šlabedráti, -ám (v. impf.) »nerodno, okorno hoditi«, *šlabeder* (m.), g. -dra »obrabljeno, ponošeno obuvale, zlasti čevlj, copata«, tudi *šlabeder*, g. -dra »isto« (nižje pog.; SSKJ IV, 1087).

Pleteršnik II, 638, je s *šlabedráti*, -ám »švedrati« normiral pri Cigaletu, Wb., 936, navedeno *šlebedrati* »latschen«, s *šlabēder*, g. -dra »slab, razhojen čevlj« pa Cigaletovo *šlobeder*. Čeprav je a-jevski korenski vokal zabeležen v tržiškem gor. *šlabedar* »čevlj« (Kotar-Špič, Traditiones 23, 1994, 346), zaradi izostanka švapanja tudi v obir. kor. *šlabè:dra* »oseba, ki se med hojo spotika«, *šlabè:drast* »neravno hodeč« (Karničar, Obir, 247, 169) ni prvoten, kot lahko potrjuje tudi cgn. *Šlebeder* (Maribor). Izhodišče besedne družine je lahko sln. v. *šlebedráti, ki je bil le z medglasnim -b- različen od na podlagi tolm. *šlévder* »šleva, pohabljenec« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197) in bovškega *šliēdār*, g. -ja/ē »reva, šleva« (Ivančič, DSBG, 59) predpostavljenega ekspressivnega denom. v. *šlevedráti k *šléva* »reva« (tip *spakedráti* ← *spāka*). Ker je gradivo izpričano tudi na območju, kjer v ne prehaja v b, in ker se sln. dial. be-

sedni družini le deloma pomensko prekrivata, je možno, da je v. *šlebedrati* nastal s krizanjem med sln. *šleved-rati k *šléva* »reva« in *šabedrati*, -*âm* »s krivimi nogami hoditi« in k temu *šabêdra* »človek krivih nog«, cgn. *Šabeder*, *Šebeder*. Glej tudi *šabêder* in *šléva* I. M. F.

šlajen (m.), g. -*jna* »Tinca tinca; linj«; v 19. st. *fhlajn* »Tinca« (Freyer, Fauna, 47).

Kakor hrv. dial. *šlajn*, *šlam*, *šlanj* prevzeto iz bav. n. *Schleien* »linj«, nvn. *Schleie*, *Schlei* (> p. dial. *szleja*, lot. *šleije* »isto«) < pgerm. **slaiwō/a-*, kar je sorodno z lit. *línas*, psl. **lín'b*, pa tudi z gr. λινεύς »morska riba babica« iz ide. baze *(*s*)*lei-* »sluzast, zdrizast« (Striedter-Temps, DLS, 220; Kluge²², 637). O slov. besedi glej dalje *línj*. M. S.

šlajer (m.), g. -*ja* »Gypsophilia, pajčolanika« (gor.).

Prevzeto iz n. *Schleier*, *Schleierkraut* »isto«, kar vsebuje n. *Schleier* »pajčolan«. Cvetovi te rastline namreč spominjajo na pajčolan. Glej tudi *šlár*. M. S.

šlâmpast (adj.), f. -*a* »površen, neurejen, nemaren«, abstr. *šlamparija* »površnost, nemarnost; površno ali nemarno opravljeno delo« (SSKJ IV, 1088).

Prevzeto iz n. *schlampig* »nemaren, površen, nemarno oblečen«, *Schlamperei* »nemarnost, površnost« k v. *schlampen* »ohlapno, mahedraje, malomarno viseti, biti površen, nemaren«, *Schlampe* »neurejena ženska« (Snoj, SES, 639), kar so izvorno verjetno spn. oblike k vn. *Schlampfen* »cunje, krpe, slaba obleka« > »neurejena ženska«, *schlaff* »mlahav, mahedrav, ohlapen« (Drowski, HW, 634). Glej tudi *šlampati*. M. S.

šlâpa I (f.) »ohlapna copata« in »psovka zanikrnemu, omahljivemu ali neumnemu človeku, butec«; v 18. st. *shlâpa* »varo, Tapperl« (Pohlin), *fhlapa* »Tapperl« (Gutsmann).

Kakor hrv. *šlâpa* »copata« in »neotesan človek« in č. *šlâpa* »stopinja, sled, stopalo«, *šlapati* »stopati, tacati« prevzeto iz n. *Schlappe*, kor. n. *Schlapfe* »ohlapna copata«, kar je substantivizirani adj. *schlapp* »ohlapen«, spn. izvora, ki ustreza vn. *schlaff* »ohlapen, mlahav« (Striedter-Temps, DLS, 220; Kluge²², 636). K metaforičnemu pomenu »butec« prim. sln. *copâta* poleg »Pantoffel« tudi »omahljiv, ženi podložen mož«. M. S.

šlâpa II (f.) »nožnica, Mutterscheide«, izpričano le v 18. st. *shlâpa* »Mutterfcheide; matricis vagina« (Pohlin), *fhlapa* »Mutterfcheide« (Gutsmann).

Iz tega leksemovega pomena bi bilo možno izvajati *šlâpa* v pomenu »neodločen, bojazljiv človek« (SSKJ², 1358), kar je izpričano že pri Pohlinu: *shlâpa* »Tapperl, varo«, in Gutsmannu: *fhlapa* »Taperl«. K pomenskemu razvoju prim. sln. *pîzda* (f.) »vulva« in »neznačajen, bojazljiv človek«; *rüt* (f.) »podex« in »neznačajen, bojazljiv človek«. Morda se je pomen »vagina« razvil iz prvotnega »odprtina, prehod« in je ta osamljeni leksem soroden z jslov. deverbativom *slâpš (m.) »preval, prehod« = hrv. *slâp* (ARj XV, 430) iz iter. *slâpati, prim. p. dial. *slâpac* »počasi iti«, *szlapac* »isto«. Zaradi sln. sin. *nôžnica* ← adj. *nôžen*, f. -*žna* ← *nôga* bi bilo tudi možno, da je ta gotovo ekspresivni leksem tvorjen iz psl. *lâpa (f.) »noga«. Izhajati bi bilo namreč mogoče iz *slâpa »nožnica« < »kjer je noga«, kar se je lahko razvilo iz prep. zveze *sš lâpŋ »pri nogi«. K taki rabi prep. *sš prim. sln. *s konec mesteca je bila stena*. Dalje glej *slâpič* oz. *lâpa*. M. F.

šlapâti, -*âm* (v. impf.) »drsaje hoditi« in »teptati« (SSKJ IV, 1088), pf. *šlâpniti*, *šlâpnem* »stopiti«, npr. *vol je šlâpnil muhi na nogo*.

Prim. črnogor. *šlapati*, *šlâpâm* »tacati po blatu« (Vujičić, Rječnik, 138), mak. *šlâpa* »isto«, ukr. *šlâptju* (adv.) »v lahnem diru« (Grinčenko, Sl. IV, 503), p. dial. *slapac* *się* »počasi iti« poleg *szlapac* *się* »isto«, tudi *czlapac* ter *szlâpa* »noga« (Karłowicz, SGP V, 306), gl. *slapac* »najtiti, zaslediti, prestreči«, dl. *slapaš* »slediti, loviti«. Sem poleg ekspresivnega **šl-* < **sl-* s sekundarnim ekspresivnim palatalnim -*l'*- hrv., sb. *šljâpati*, *šljâpâm* »po blatu bresti« (Vuk). Izhodno psl. *slâpati »iti« je enako lot. *slâpât* »težko naprej iti«, npr. *s. pa sniegu* (Mühlenbach-Endzelin III, 923) in sorodno s psl. *slôpš (m.), *â »past«, kar je tudi onomatopeizirano, prim. č. *slopec* »past« poleg *chlopec* »isto« (Schuster-Sewc, HEWb., 1302, brez sln. gradiva). Zaradi slov. gradiva z vzglasnim **sl-*, akc. mesta sln. glagola in lot. paralele, ni verjetno, da bi bil sln. glagol izposojen iz n. *schlappen* »počasi drsaje iti, racati« (Grimm, DTV 15, 487), kot domneva Striedter-Temps, DLS, 220. Sln. *šlapâti* zaradi pomenov ne more biti mlad sln. denom. iz izposojenke *šlâpa* (f.) »ohlapna copata«. Dalje glej *slapič* in *šlâpa II* ter *šlêpati*. M. F.

šlapôčkati, -*am* (v. impf.) »šumeti (kot slap)« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 308).

Besedotvorno osamljeno; izhajati bi bilo mogoče iz denom. v. *solpotьčьkati k subst. *solpotьčьkъ ← *solpotььь ← *solpots ← *sôlpš »slap«. Besedotvorno in pomensko najbližje je gl. *stopotac* »mrmrati, šumljati«, *špotot* »mrmranje, šumljanje«, *špotok* »kdor mrmra« (Schuster-Sewc, HEWb., 1307, brez sln. gradiva). Dalje glej *slâp*. M. F.

šlâr (m.), g. -*a* »pajčolan, peča iz prosojne tkanine«, adj. *šlârast*, -*a* »pajčolanast, iz prosojne tkanine«; v 18. st. *fhlâr* »calantica«, *nunski fhlâr* »capitale«, *en fhlâr* ali šenska auba na glavi »rica« (Kastelec-Vorenc); v 16. st. še nekontrahirano *fhlojer*, *fhlây* »calantica« (Megiser).

Prevzeto iz nvn. *Schleier*, dial. jkor. *šlâr* (srvn. *slei(ger)* »pajčolan« (Striedter-Temps, DLS, 220), kar etimološko ni pojasnjeno (Kluge²², 637). Iz sorodnega n. vira je č. *šlâr* »pajčolan«. Glej tudi *šlajer*. M. S.

šlarâfija (f.) »sistem med seboj prepletenih vzmeti za vzmetnice, vzmetni vložek«, npr. *šlarâfija vložek* (žargonsko; SSKJ IV, 1088).

Mlada, povojna izposojenka iz n. *Schlaraffia(-matratze)* »vzmetnica z izredno mehкими vzmetmi«, kar je verjetno prek pomenske motivacije »izredno dobra«, tj. »pravljilna vzmetnica« zloženo iz n. *Schlaraffia* »pravljilna dežela« in *Matratze* »žimnica, vzmetnica«. N. *Schlaraffia* je tako kot sin. *Schlaraffenland* tvorjeno iz n. *Schlaraffe* »lenoba, dobro živeči brezdelnež, postopač«, kar v nemški etimološki literaturi še ni zadovoljivo pojasnjeno (glej Pfeifer, EWD², 1208; Kluge²³, 725). M. F.

šlátati, *šlâtam* (v. impf.) »tangere, contingere«, pf. *o-*, *po-*, *pre-š-*, subst. *šlât*, -*a* »otip«; dial. kor. obir. *šwâtat*, *šwâ:tam* (Karničar, Obir, 243), pkm. *šlátati*, -*an* (Novak, Slovar², 148), črnovr. *šlâtigt* (Tominec, 213), istr. *ušlatat*, *zašlatat* »udariti«, *ušlaten* »trčen« (Jakomin, NS, 141); v 16. st. *poshlâtam* »temptare, attractare« (Dalmatin, Register 1584), v 17. st. *shlatajne* »otipavanje« (Janez

Svetokriški), v 18. st. *shlátam* »betasten, contingere« (Pohlin), *poſhlátati* »potipati, betasten« (Gutsmann).

Prim. hrv. kajk. *šlátati* »šlatati«, izpričano že v 17. st., poleg *šlahtati* »isto«. Nejasno, Miklošič, 341, povezuje s sln. *hlátati* »tipati, otipavati« (soglaša Brückner, KZ LI, 241), o čemer glej dalje *hlátati*. Druga, verjetnejša možnost je domneva, da je stvn. *scaltan* »porivati, gnati, potiskati (čoln z drogom)« pred metatezo likvid prevzeto v **skoltati* > **sklatati* > **šklatati*, kar je po redukciji *k* (prim. *skleda* > *sleda*; o tem Ramovš, Hgr. II, 248) lahko dalo *šlatati* (M. L. Greenberg, ustno). Varianta *hlátati* je morda nastala po metatezi **škl-* > **kšl-* > **hšl-* (kakor *věkši* > *věhši*; o tem Ramovš, o. c., 230) > *hl-*. M. S.

šlěk (interj.). Interjekcijo za izražanje škodoželjnosti se izgovarja med drsanjem enega kazalca po drugem, npr. *šper se ti ni posrečilo, šlěk, šlěk* (SSKJ IV, 1088). Sem tudi rož. kor. klic *šlě-šlěq, šleqapácal!*, ob katerem otroci škodoželjno kažejo roke proti drugemu in pri tem strugajo kazalec leve roke s kazalcem desne roke (Šašel, RNB, 120).

Izposojeno iz n. zveze *schleck, schleck*, ki služi za izražanje zasmehovanja, pri katerem se levi kazalec podrsa ob desnega, in je znana v zgornjenemskih dialektih (Grimm, DTG 15, 551; Schöpf, TI, 619). Sinonimno se uporablja tudi *schleckebartscht'l* in *schlekerbartl* (Grimm, I. c.), *Schleckbartl*, *Scleckerpatzl* (Wehle, Sprechen, 249), kar se ohranja v omenjenem rož. kor. klicu. Ob n. *schleck, schleck* je brez n. vzglasnega *sch-* znan tudi istopomenski klic *leck! leck!* (Grimm, I. c.). To so imperativi v. *schlecken, lecken* »lizati«, ker je prvotna fraza **schleck/leck dir den Bart/Bartl* podobno kot sln. *obrisati se pod nosom* pomenila »polizati se po bradi« (Wehle, I. c.). Po sln. interj. tipa *križ-kraž, žiga-žaga, vija-vaja* itd. je iz *šlek* verjetno prenaprejena sln. interj. *šlik-šlak*. Glej tudi *šlekati II*. M. F.

šlěkati I, -am (v. impf.) »govorno napako imeti (zlasti o izgovorjavi glasu r)« (Lašče), »š namesto s izgovarjati, šešljati« (bkr.), primor. *šljekat* »jecljati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 122), v istem pomenu tudi v Maliji, Padni, Krkavčah, Gažonu, Koštaboni in Pomjanu (Kukanja, SDLA - KP/1; sem *šlekedrati*, -am »jecljati« poleg »r ne moči izgovarjati« (lg), *šlekedravec*, g. -vca »kdor jeclja«, *šlekedrāv* (adj.), f. -áva »jecljav«. V 16. st. *shlejkat* »balbutire«, *shlejkovic* »blaesus« (Megiser), v 18. st. *shlěkdrati* »balbutire, jezlati, bešfede latefhati«, *shlěkdraviz* »balbus, jezaviz, keklaviz«, *shlěkdravu* »balbē, ne fatopnu, jezlavu« (Kastelec-Vorenc), *shlěkdrām* »in Reden anftoben« (Pohlin). Od tod verjetno cgn. *Slejkjo, Slejkovec, Slekovec, Slekovič*.

Prim. hrv. *šljekavac*, g. -vca »homo balbus« (Nemančić; ARJ XVII, 695). Ker se pomen »jecljati ipd.« pojavlja ob pomenu »počasi kaj delati« (prim. sln. *žužnjati* »žuboreti; nerazločno govoriti; počasi kaj delati«), je to verjetno pomenski razvoj k **slěk(a)ti* = lit. *slīnkti, slenkū* »počasi se premikati, plaziti, drsati«, ki se ohranja v sln. *šlekedrati* »spotikati se, omahovati«.

K temu verjetno umetno po hiperkorekciji *šl-* > *sl-* tvorjen sln. lingvistični termin *slěkati*, -am (v. impf.) »izgovarjati sičnike in šumevce tako, da ni razlike med s in š ter z in ž« (SSKJ IV, 742) za označevanje takega jezikovnega pojava npr. v Baši Grapi. Glej tudi *šlekedrati*. M. F.

šlekati II, -am (v. impf.) »sladkosnedo lizati« v rož. kor. *šlěqatā*, -am, tudi *šlaqlāta*, -am »isto«, *šlaqlāč* (m.),

šlaqlānja (f.) »sladkosnedež« (Šašel, RNB, 120). Sem obir. kor. *šlěqat, šlěqā:m* »denar za sladkarije dajati, sladkati se« v otroškem govoru (Karničar, Obir, 243).

Mlada izposojenka iz nvn. *schlecken* »lizati« (Šašel, I. c.), srspn. *slicken* »isto«, stnord. *sleikja*, kar je z vzglasnim *s-* ekspresivizirano iz nvn. *lecken* »lizati« (Kluge²³, 725), srpn. *lecken* »isto«, stvn. *leckōn*, ags. *liccon* iz zah. germ. **likk-ō-* »lizati« z ekspresivno geminato za **lik-ō-* iz ide. **leǵ'h-* »isto«, prim. stī. *rēdhi* »lizati«, *lēdhi*, gr. λείγω, lit. *liēžti*, psl. **lězāti* (→ **lizāti*), **lěz'ēs* (Kluge²³, 509). Glej tudi *šlěk*. M. F.

šlekedrati, -am (v. impf.) »spotikati se, omahovati«. Izpričano le v 18. st. *shlekedrati* »omotihati, fe fprotikati, omahovati, zviblati« (Kastelec-Vorenc). Tako kot sln. *šlekedrāti* »jecljati« ← *šlěkati* ekspresivizirano iz prvotnega sln. v. **šlěkati*.

Pomensko blizu je gradišč. hrv. *šlěkav* »štorast, nereden« (Tornow, BD, 310), kar je mogoče primerjati s sln. *slěcati*, -im (v. impf.) »ždeti, čepeti«, *slěkūti*, -am »lenariti«, *slěčōn* (m.) »lenuh«, *slěka* »stara, ponošena obleka«, č. dial. *sl'áčat, sl'acet, slečet* »truditi se, iskati, brskati«, slš. *slacit'* »prizadevati si, truditi se«, p. *slēczeć* »truditi se (pri delu), neprestano pri delu čepeti« in dalje z lit. *slīnkti, slenkū* »plaziti se (o kači), drsati, počasi se premikati«, *slīnkas* »len«, *slinka* (m., f.) »brezdelnež, lenoba« (Kurschat III, 2206), lot. *šlęnka* »kdor se počasi, zibaje premika« (Mühlenbach-Endzelin IV, 70), kar se od Trautmannna. BSW, 269, dalje povezuje s stvn. *slingan* »ovi(jati)«, srpn. *slingen* »isto« poleg »plaziti se«, stvn. *slango* »kača« (Fraenkel, 832; Bezljaj, ZJS, 299). M. F.

šlēm (m.), g. -a »čelada«, tudi *šlēm*, g. *šlěma* »isto« (SSKJ IV, 1088), pri Pleteršniku II, 638, samo *šlēm*, g. *šlěma*; sem *žarni šlem* »Cassis« (Erjavec), adj. *šlēmast*, f. -a »z obliko čelade«.

V 19. st. uvedeno po drugih slov. jezikih, najbolj verjetno tako kot istopomensko r. *šlem* (Vasmer² IV, 452) iz csl. *šlēm̃s* »cassis«, prim. hrv. *šljēm* »isto«, v 14. st. *šlim* (Skok III, 405), mak. *šlem*, blg. *šlēm̃st* (Mladenov, 695), stp. *szłom*, č. dial. *šlem* »žensko pokrivalo«. Psl. **šlēm̃s* je zgodnja izposojenka za časa delovanja prve slov. palatalizacije iz germ. **helma-* »zaščita, pokrivalo« v stvn., srpn., nvn. *Helm* »čelada«, stnord. *hjalmr* »isto«, got. *hilms* (Miklošič, 338), kar je tako kot stī. *sárman* (n.) »zaščita, nadstrešek, streha« tvorjeno iz ide. **k'el-* »skriti, pokriti« (Vasmer², IV, 424; Kluge²³, 369). Glej tudi *hōlm*. M. F.

šlěniti, šlěnem (v. pf.) »udariti« in *šlěpniti, šlěpnem* »isto« < **slěp-nōti, *slěpnešb*. Dalje glej *šlěpati*. M. F.

šlěnji (adj.), f. -a »zadnji« (roč. kor.), obir. kor. *ta šlě:j*, f. -a »isto« poleg *pò:šlěn*, f. -a »poslednji«, npr. *pò:šlěna nandě:la* »zadnja binokštna sobota« (Karničar, Obir, 243, 216).

Fonetično razvito iz **(po)-šlědñs/*šlědñ'nbj* »poslednji, zadnji« s *-šl-* kot posledico severozah. sln. refleksa *-jē-* za **ē* (o slednjem Rigler, Razprave, 209): **sljē-* > *-sl'e-* > *-šlē-*. Glej tudi *pošlěncek*. M. F.

šlěp (m.), g. *šlěpa* in *šlěpa* »plovilo brez lastnega pogona« (SSKJ IV, 1088).

Ta navtični strokovni izraz je nomen actionis iz sln. pog. *šlěpati, šlěpam* (v. impf.) »vleči (kar se samo ne more naprej premikati)«, kar je mlada izposojenka iz

nvn. *schleppen* »počasi in z muko naprej premikati, vleči kaj«. To je bilo v srvn. izposojeno iz srspn. *slepen* »vleči«, ki je tako kot nvn. *schleifen* »vleči, drsati«, srvn. *slei(p)fen* (> sln. *žlājfati* »zavirati«), stvn. *sleifen* germ. kavz. **slaipjan* k **slīpan* »po gladki površini drseti, polzeti«, stvn. *slīpan* »drseti, polzeti«, srvn. *slīfen* »brusiti« < **drseti*«, nvn. *schleifen* »isto« (Kluge²², 638). Glej tudi *šlof* in dalje glej *žlājfati*. M. F.

šlépati, *šlépljem/šlepām* (v. impf.) »s prsti tleskati« (Ribnica), tudi »z dlanjo udarjati«, pf. *šlépniti*, *šlépnem* »s prsti tleskniti; po obrazu udariti« in *šléniti*, *šlénem* »tleskniti« poleg »s šibo ali z bičem udariti« (notr., polj.), *šléniti*, *šlénem* »zboziti, zaboleti v križu zaradi prehlada ali težkega dvigovanja« (tolm.; Kenda, rkp., 152), črnovr. *šlénit*, *šlénem* »udariti (z bičem)« (Tominec, 213); od tod deverbativ *šlén* (m.), g. *šléna* »udarec s šibo ali z bičem«, dem. *šlének*, -nka; sem rez. *šlépat*, *šlépan* »udarjati«, pf. *šlépnut* »udariti«, *šlép* (m.) »udarec« (Steenwijk, SDR, 316). V 18. st. *shlépām* »schuppen, desquamare« (Pohlin), *fhlepat* »fchüppe ab« (Gutsmann). K pomenskemu razvoju prim. n. *schnalzen mit Fingern* »lufkati« (Gutsmann) in č. *luskat* »tleskati«.

Prim. blg. *šljāpam* »ploskati, tleskati«, pf. *šljāpna*, r. *šljēpats*, -aješ »udarjati, ploskati; čofotati«, pf. *šljēpnut*, *šljēpatsja* »telebniti«, *šljēpók*, -pká »udarec; plosk«, br. *šljēpac* »udarjati, ploskati«, slš. dial. *šlepiti*, -im »udariti« (Orlovský, Gemer., 334), gl. *šlepič*, -ju »tolči; v sunku odvreči«. Slov. **šlepāti* »tolči« (Miklošič, 341) je tako kot **chlepāti* »isto« (npr. v blg. dial. *chlepēm* tudi »čvekati« (ES VIII, 26)) ekspresivizirano prvotno **šlepāti*, kar je sorodno z psl. v. **lep-ti* »tolči« → **lepiti* »isto«, prim. r. dial. *lepítb* »sekati, udarjati« (smol.), »proč metati« (pskov.), br. dial. *lepъcъ* »grabititi« in »tolči«, č. dial. *lepít koho* »udariti koga«, gl. *lepič* »zagrabititi« (ES XIV, 130), sem tudi sln. zveza *prilepil sem mu eno* »klofnil sem ga« (Bezljaj, ESSJ II, 157), č. *vlepit jednu* »zaušnico dati« (Machek², 327).

Psl. **lep-ti* »udarjati, tolči« je sorodno z gr. *λέπω* »lupiti, luščiti, smukati«, ki ima v odnosu do slov. gradiva mlajši pomen. Drugače o gr. *λέπω* Frisk II, 105, ki povezuje s pomensko oddaljenimi nominalnimi tvorbami, kot je lit. *lāpas* »list«, *lōpas* »krpa, cunjia«. K pomenskemu razvoju »udarjati« > »luščiti« prim. pomensko polje n. *schnalzen* in psl. **luskati*. Ide. verbalna osnova **lep-* »udarjati; luskati, lupiti« je bila homonimna z **lep-* »govoriti«, prim. sti. *lāpati* »govoriti, blebetati«, r. dial. *lepítb* »blebetati«. O onomatopejskem izvoru **šlepāti* sklepa Mladenov, 695, in Vasmer² IV, 453, podobno glaseče oblike drugod, npr. *schlagen* (Mladenov, l. c.) oz. vulg. lat. *sloppus, scloppus* »udarec, plesk«, agl. *slap* »isto« (Vasmer², l. c., z lit.) s psl. **šlepāti* niso sorodne. Schuster-Šewc, HEWb., 1456, navaja le luž. gradivo. Glej tudi *šlapāti*. M. F.

šleprast (adj.), f. -a »šepast«, izpričano v 18. st. *fhleprast pod noge* »Stollfüßig, krivonog« (Gutsmann).

Prim. hrv. *šlěpav* »hrom, šepav« (Šaptinovac v Slavoniji; ARJ XVII, 693). To je verjetno sorodno s sln. *švépati*, -am, *švépljem* (v. impf.) »šepati«, adj. *švépav*, f. -a »šepav«, *švépasti*, f. -a »isto« iz **švepāti*, **švepāješb* (> **švepāšb*) in **švepēšb*, prim. sln. *švépati*, -am, *švépljem* »šepati, majati«, *švépati se*, *švépljem se* (v. impf.) »majati se« (Murko I, 572), adj. *švépav*, f. -a »šepav, majav«. Vzglasje *šl-* je iz *šv-* lahko nastalo po asimilaciji po labialnosti v zaporedju *šv - p* > *šl - p*, kakršna je znana

tudi v psl. **svob-oda* »svoboda« > jslov. (hrv. čak. in sln.) **slob-oda* »isto«. O slednjem pojavu Boryš, Czak, stud., 44, ki sklepa o disimilaciji po labialnosti iz časov, ko naj bi bil **v* v **sv-* še labialen. Vendar bi fonetično spremembo povzročila lahko tudi asimilacija. Prvotno slov. **švepāti se* »majati (se)« je po ekspresivnem prehodu **sv-* > **šv-* dalo **švepāti se*, po asimilaciji po labialnosti **šlepāti*, po disimilaciji po labialnosti pa iz **švepāti* tudi **šepāti* v sln. *šépati*.

Sln. in hrv. gradivo z vzglasnim *šl-* kaže, da bi bilo za izhodišče sln. primera potrebno predpostaviti v. **šlep-rā-ti*, **šlěprāšb* ← **šlepāti*, **šlěpāš*, kar je tako kot **čes-rā-ti* : **česāti* ekspresivna deverbativna tvorjenka. Dalje glej *švépati*. M. F.

-šlésati, -am v gor. *uop-šlésat*, -am »obsekati, npr. drevje« (Kropa; Škofic, Diss., 329).

Tako kot sln. pog. *ābslēsati* »oguliti, obnositi« (M. Snoj, ustno), tudi »obleleti (o barvi)« (prim. bovško *ubšesetg* »zbledeti«, *ubšesegn* »zbledel od sonca«; Ivančič, DSBG, 65) med l. 1100–1250 izposojeno iz srvn. bav. fonetične ustreznice za nvn. *abschleifen* »porušiti; raztrgati, obrabiti«, *schleiffen* »trgati, obrabljati«, tirol. *schleissen* »obrabiti (o tkanini)«, tudi »neuporabno, ničvredno narediti«, *schleissig* »obrabljen« (Schöpf, TI, 620), srvn. *slīzen* »trgati«, stvn. *slīzan* »isto«, stnord. *slītan* brez znanega izvengerm. sorodstva (Kluge²², 630). M. F.

šlěta (f.) »navada« in »rod, vrsta«, npr. *kakove šlete je ta konj?* (oboje bkr.). Zaradi vzglasnega *š-* mlada n. izposojenka **šleht* s kinitivijo prvega morfa iz *Ge-schlecht* (n.) »rod, vrsta« in feminizirano, verjetno na podlagi starejše izposojenke *žlāhta* »rod«. Izpad *h* v konzonantni skupini *-ht-* ni pričakovano in ostaja nejasen. Pomen »navada« izgleda internosl. Dalje glej *žlāhta*. M. F.

šléva I (f.) »reva, neumnež«, tudi *šlevāč* (m.) »isto«, *šlěvež* (m.); k temu *šlěvast* (adj.), f. -a »nebogljen, neumen«, tudi *šlěvkast* (adj.), f. -a »isto«; v. *šlěviti* (se), -im (se) (impf.) »neumno se obnašati«, *šlěvāriti*, -arim »isto«; črnovr. *šlěvag* »omahljiv, nemožat človek«, *šlěvast* (adj.) »omahljiv, nemožat« (Tominec, 214), polj. *šlěvat* »zganjati norčije« (Škrlep, 58), tol. *šlěba* »šleva« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197) z *b* za prvotni *u* kot npr. v pref. *ba-* < **vy-*, *bajāk* »vojak« itd. (prim. Ramovš, Hgr. VII, 82 s.). V 18. st. *shlěva* »imbellis« (Pohlin).

Izposojeno iz poznosrvn. *slěwe* »topoumnost«, *slěwen* »neumen biti/postati« k adj. *slě* »top, neumen« (gradivo po Lexter, Mhd. Wb. II, 972), ko je v bavarščini v 13. st. srvn. [žl-] že prešel v [šl-] (Striedter-Temps, DLS, 49).

Sem tudi tol. *šlěvder* »šleva, pohabljenec« in bovško *šlěvudar*, g. -jač »reva, šleva« (Ivančič, DSBG, 59), kar sta lahko domača deverbativa iz sln. ekspresivnega denom. v. **šlevedrāti* k *šlěva* (tip *spakedrāti* ← *spāka*). Glej tudi *šlabedrāti*. M. F.

šléva II (f.) »slina« (Pleteršnik II, 639), nadiško *šlěva* »isto« (Rigoni-Salvino, VIN, 31), tol. *šlěbe* (f. pl.) »slina« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197) z *b* iz *u* kot npr. v pref. *ba-* < **vy-*, *bīna* »vino«, *bajāk* »vojak« itd. (prim. Ramovš, Hgr. VII, 82 s.) in z napačnim zapisom za pričakovano **šlěbe*, prim. v istem govoru *fčičela* »čebela« < **bčela*, *asiéuk* »neposejan del njive, ki ga zgreši sejalec« < **osěvskš*. Sem *šlěvast* (adj.), f. -a »poln sline okoli ust« (Murko I, 583; Idrija);

ušléviti se, -im se (v. pf.) »postati slinast okoli ust« (Temljine; Kenda, rkp., 167), tudi *šléviti se* (impf.) »tako gnati se, da se prikazujejo šleve na ustnih« (Temljine; Strekelj, LMS 1892, 39) in *šléviti, -im* »počasi govoriti, tako da začne iz ust teči slina« (Murko I, 583).

Štrekelj, l. c., je izhodiščno *šléva* izvajal iz rom., prim. it. *scialiva* »slina«, *sciliva* »isto«, *saliva*, ben. it. *saliva* (f.), *salivo* (m.), furl. *salive* iz lat. *saliva* »slina, sluz« (Battisti-Alessio, 3319). Substitut za predlagano rom. predlogo bi se v sln. glasil **šaliva* in ne **šléva*, zato je bolj verjetno, da je to domača beseda iz prvotnega **sléva* (f.) »slina« < **sloj-uaH*, kar je lahko besedotvorna varianta k psl. **slína/*slinā* oz. **slima, *slims* = pgerm. **slima-* (o slednjem Furlan, JZ 1991, 25 ss.) oz. lot. *slékas* »slina, pljunek« < **sloj-kó-s* iz ide. **(s)lej-* »sluzast, od vlage spolzek, gladek biti ipd.« (Bezljaj, ZJS, 346; Pokorny, 662). S suf. **-uo-* in z drugo prevojno stopnjo je iz iste ide. predloge brez *s*-mobile tvorjeno gr. *λεῖος* »gladek« in lat. *levís* »isto« < **lej-uo-s*. K izmenjavi osnovne in kvalitativne prevojne stopnje prim. **(s)lej-mo-s*: **(s)loj-mo-s* v psl. dial. **slíms* = slš. dial. *slím* »lapor, močvirje, blato«, stvn. *lím* »ilovica, glina, apno«, nvn. *leim* »klej, lep«, lat. *limus* »blato, glen, nesnaga« in stvn. *leim* »ilovica, glina«, nvn. *Lehm* »isto«. Izmenjava ide. suf. **-uo-* in **-ko-* je pri medsebojno sorodnih tvorbah pogosta, prim. gr. *οἶος*: sti. *éka-*, psl. **divš*: **dikš* itd. (o tem Fraenkel, MéL. Pedersen, 450 s.). Ni jasno, ali bi bilo za č. *slivoň* »slinež« (Jungmann, Sl. IV, 153) potrebno predpostaviti izhodiščno **sliva* < **slej-uaH*, torej prevojno varianto k **sléva* »slina«, ali pa je češki *i*-jevski vokal ljudskoetimološko vnesen pod vplivom *slíva* »prunum«.

Sln. oblika z vzglasnim *šl-* iz prvotnega **sl-* je lahko nastala po severozahodnem dial. prehodu jata v **iě*, ki je sprožil jotacijo vzglasne konzonatne skupine **slíěva* > *šlíěva* kot npr. v kor. *pošle* »potem« < **posliě* < **po-sb-lě* oz. zlj. *šlpóta* »slepota« < **sljepota* < **slěpō-tā*, ali pa je sln. *šl-* za prvotno *sl-* ekspresivnega izvora. Glej tudi *slína* in *slíma*. M. F.

šléva III (f.) »kdor je pri pitju nenasiten« = dol. *šlá-va* »isto« (Šentrupert; V. Smole, ustno); sem *šléviti, -im* (v. impf.) »popivati«, *ušléviti (se), -im (se)* (v. pf.) »opijaniti (se)« (Poljanska dolina) = *ošléviti se, -im se* (v. pf.) »opijaniti se«.

V sln. je to sinonimno z *žléva* (f.) »pijanec« poleg »gurman« (dol.), *žlévati, -am* (v. impf.) »hlastno piti, lokati« (dol.), *žlá:ut (ga), žlá:vam (ga)* »prekomerno piti (ga)« (Šentrupert; V. Smole, ustno) < **žlévimb*, ki ima paralelo v hrv. *žljevac* (m.), g. *-vca* »požeruh«, *žljevak*, g. *-vka* »isto«, *žlijevac* (Vitezović; ARJ XXIII, 459, 457), *žlijevanje* »ingurgatio« (Habdelić; ARJ XXIII, 457), kar je mogoče povezati s sb. *žljüvati, -am*, tudi *-vēm* »jesti, gristi, mljaskaje jesti, hlastno jesti« (Rečnik SANU V, 428) < **z'lu-va-ti*: **z'lévati*. Razmerje med zvenečim in nezvnečim vzglasjem je pri teh ekspresivnih besedah mogoče primerjati z enakim v *žlopati*: *šlopati*: *slopati* »hlastno jesti« ob **lopati* »isto«, pri čemer je možno, da je osamljeno č. *slivoň* (m.) »pijanec« (Jungmann, Sl. IV, 153) iz prvotnega **slévoň* ljudskoetimološko reinterpreterirano na podlagi č. *slíva* »prunum« (pri Machku², 555, navedeno skupaj s *slíva* »blebetač«, *slivonit* »blebetati, čvekati«, oboje pa brez razlage) < **sléva*. Izhodno **sléva* »kdor prekomerno pije (ne le alkoholne pijače)« in **zléva* »isto« sta z ekspresivnim *s-* >

z- označeni varianti, ki ju je mogoče povezati s slov. v. **l'u-cha-ti* v č. dial. *l'uchat' vodu* »slastno piti, goltati«, *nal'uchany kůň*, slš. dial. *lúchat'* »goltati, srebati, basati se, prenajedati se« (citirano po ES 15, 207), kar tako kot **z'lu-va-ti* in **z'lu-ka-ti* ter blg. *ljúskam* »piti, srkati« (citirano po ES 15, 247) kaže na psl. glagolsko osnovo **l'u-* »(hlastno, hitro) piti, srkati«. V ES, l. c., je omenjeni blg. glagol povezan s psl. **l'u-ska-ti* »tolči ipd.«. Glej tudi *žlúkati, žlévati, lúckati*. M. F.

šleza (f.) »kuga« (Pleteršnik II, 639, po Trubarju). Izpričano tudi v 18. st. *shlefa* »Pestilenz« (Pohlin) [*šleza*], toda *fhlefa* »Pest, kuga, vmoria, pomoria, kušni tvur, prekuřh« (Gutsmann) [*šlesa*] in Kastelec-Vorenc: *fhlej-fa* »bubones, kušni toruvi« [*š/žlejza*], *shlésa* »ulcus, tur, ena ozhitna bolezhina« [*žlesa*]. Verjetno ekspresivno po zvenu disimilirano iz prvotnega sln. *žléza* »glandula« poleg »kuga« → *šléza/žlésa* → *šlésa*. Dalje glej *žléza*. M. F.

šlib (m.) »Cornus sanguinea«. Sem *slíbovina* »isto« (Branik; LMS 1879, 127). Pri Šuleku, Im. bilja, 394, je *šlib* locirano v Istro in zaradi Šulekovega informatorja za Istro Matije Sila iz Rodika kljub hapaksu legomenom domnevno slovensko, ker je v istem slovarju izpričano tudi sln. *svib* »Cornus sanguinea«, sporočeno od Bleiweisa (Šulek, o. c., 383). Slednje ustreza ukr. dial. *svyb* »Cornus sanguinea« (Makowiecki, SBLM, 110), slš. dial. *svib* »isto« (Káral, Sl., 662; Orlovský, Gemer., 322).

Obliki *šlib* in *slíbovina* sta iz **svibš* oz. **svibovina* nastali ali po asimilaciji po labialnosti v – *p/b* > *l* – *p/b* kot v **svob-oda* > **slob-oda*, **švepāti (se)* > **šlepāti (se)* ali pa po asimilaciji po palatalnosti *yi* > *li*, ki jo je mogoče domnevati pri sln. *šlíkati* »udarjati z bičem« iz **svikāti* = sln. *ošvikati* »s palico tolči« oz. *šligati* »udarjati z bičem; migati z repom« iz **svigati*. Izhodno **svibš* (m.) »Cornus sanguinea«, tudi **svíba* »isto«, npr. v sln. *svíba*, hrv., sb. *svíba*, je bilo podlaga za delabializirano slov. **šíba* »virga« < **švíba* < **svíba*, pa tudi hrv., sb. *síba* »Cornus sanguinea«, p. dial. *síba* »isto« (Karłowicz, SGP V, 120). Sem tudi *šlibljiv* (adj.), f. *-a* »upogljiv«, kar je v 18. st. izpričano pri Gutsmannu: *shlibleu* »biegfam, nagenitliu«. Drugače fonetično razlaga Ramovš, Hgr. II, 151, ki med gradivom z *l* iz psl. **v* pozna le tako z zaporedjem dveh labialov (npr. sln. *sloboda*, rož. kor. *qladwō, lāmp* »vamp«) in zato sklepa, da je *slíbovina* nastalo po disimilaciji po labialnosti. Dalje glej *šíniti II* in *svíba*. M. F.

šlibar (m.), g. *-ja* »pisar« (goriš.; Štrekelj, Görz., 406). Sem cgn. *šlibar, šliber*.

Po disimilaciji *r – r* > *l – r* kot pri sln. dial. *l'šr* »cev« (Kras; Ramovš, Hgr. II, 77) iz *ršr* (glej *ršr*) nastalo iz sln. *šribar* »isto«, črnovr. *šribar, -je* (Tominec, 215), rož. *šribar* (Šašel, RNB, 122), cgn. *šribar, šriber*. V 16. st. *shribar* »scriba« (Megiser), v 18. st. *fhribar* »Schreiber« (Gutsmann). To je bilo po 13. st. izposojeno iz srvn. nomena agentis *schribære* »Schreiber« od v. *schriben* »pisati«, stvn. *scriban* »isto«, stsaš. *scriban*, kar je bilo v germ. jezike izposojeno iz lat. *scribō, -ere* (Striedter-Temps, DLŠ, 226; Kluge¹⁷, 679). Na Hrvaškem je znan le cgn. *šlibar* ob *šribar* (ARJ XVII, 693, 744). Mlajša nvn. izposojenka se ohranja v sln. cgn. *šreiber*, s tujo grafijo *Schreiber* in v hrv. disimiliranim *šlájbar* »pisar« (ARJ XVII, 693). M. F.

šligati, -am (v. impf.) »udarjati z bičem« (štaj.), »migati z repom«, pf. *šligniti, šlignem* »z bičem udariti«,

pkm. *šligati*, -an »švrkati, otepati, mahati z repom«, pf. *šlignoti*, -nen »švrkniti« (Novak, Slovar², 148).

Enako je dl. dial. *šligac* »udarjati z bičem«. To Schuster-Sewc, HEWb., 1485, razlaga kot hiperkorekcijo iz dl. *šwigaš* »isto«, sln. *švigati*. Areal asimilacije po palatalnosti *ui* > *li* (?), ki jo izkazuje tudi sln. *šlikati* ← *svikāti in *šlib* ← *svibz, je širši, prim. kašub. *šlignoc* »udariti z bičem«, *šlig* »tanka šiba« poleg »visokoraščen deček«, *šliga* »isto«, *šligota* »človek visoke rasti; mladež visoke rasti«, *šligáč* »človek visoke rasti« (Sychta, SGK V, 268). K slednjim kašub. pomenom prim. sln. *švigelj* (m.), g. -glja »visok, hitro zrasli fant«. Dalje glej *švigati*, *švigelj I, II*, pa tudi *žligati* in *šlikati*. M. F.

šlīhtati, -am (v. impf.) »urejati«, pf. *po-šlīhtati* »urediti«, *pošlīhtan* (adj.), f. -a »urejen, pospravljen« (pog.).

Mlada izposojenka iz nvn. *schlichten* »(po)ravnati; urejati«, srvn. *slīhten* »gladko delati, ravnati, urejati«, kar je denom. od germ. *slīhta- (adj.) »raven, gladek«, prim. got. *slaihts* »gladek, preprost«, stvn. *slīht* »isto«, *sleht*, srvn. *sleht*, nvn. *schlecht* »slab«. Germ. *slīhta- je ptc. *slīg-to »gladek, zglajen, zdrsan« glagolske osnove *sleīg- »drsati«, ki se ohranja npr. tudi v slov. *slīz (f.) »sluz«, *slbzā (f.) »solza« < *drseča kaplja« itd. Starejša, srvn. izposojenka je hrv. dial. *žlīktati*, *žlīktām* »perilo zlagati« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 374). Glej tudi *žlīhta*. M. F.

šlikati, -am (v. impf.) »udarjati z bičem«, pf. *šlikniti*, *šlīknem*, po SSKJ IV, 1088, tudi »ošvrkniti«.

Zaradi pomenske enakega sln. *šligati*, -am, kar je tako kot kašub. *šlignoc* »udariti z bičem« in dl. dial. *šligac* »udarjati z bičem« iz izhodnega *švigati, je sln. *šlikati* verjetno po enaki asimilaciji po palatalnosti *ui* > *li* (?) nastalo iz prvotnega *svikāti v sln. *ošvikāti* »s palico tolči« (Pleteršnik), primor. *šviknat* (pf.) »udariti z upogibajočo se šibo« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), hrv. *šviknuti*, *šviknem* »udariti s stvarjo, ki jo imamo v roki«, *švik* (m.) »udarec z bičem« (ARJ XVII, 919), *šviknut* »udariti« (Orlec na Cresu; Houtzaggers, ČD, 373), gradišč. hrv. *švikati*, -am »na roko mlatiti (o žitu)« (Tornow, BD, 340), p. dial. *švikac* »skakati« (Karłowicz, SGP V, 369) < **hitro se premikati*«, č. dial. *švikat'* »šibati, švrkati«, tudi *švicat*, *švicnót* »isto« (citirano po Machku², 632), gl. *šwikač* »bičati, udarjati, tolči, kaznovati«, dl. *šwikaš* »udarjati s palico, da se sliši«. V sln. je poleg prefigirane glagola znano le še *ošvika* (f.) »dolga in tenka šiba« (Volče pri Tolminu; Erjavec, LMS 1882-1883, 221). Slov. *svikāti je sinonimno s psl. **svīg(ati)*, sln. *švigati*, zato Schuster-Sewc, HEWb., 1486, meni, da je *svikāti le nezveneča onomatopejska varianta k izvornemu **svīg(a)ti*. Machek², l. c., in Skok III, 426, razmerja *svikāti : **svīg(a)ti* ne razlagata. Machkovo opozorilo na r. *žmýkaty* (Machek², l. c.) je odveč, ker je r. glagol soroden s sln. *žmikati* < *žm-ýka-ti. Zaradi lot. *sveīkuōt* »tepsti, tolči« poleg *sveīkuōt* »brez dela se okoli potikati, tavati, potepati« (Mühlenbach-Endzelin III, 1147) = *svikāti je to bolj verjetno pododovana varianta **suej-k-* k **suej-g-*, kot pa da bi razmerje *svikāti : **svīg(ati)* sekundarno nastalo po psl. dialektični morfonemski zamenjavi -ga- s pogostim deverbativnim suf. -ka-. Dalje glej *švigati*, pa tudi *šligati*. M. F.

šlinga (f.) »zanka, pentlja«, *šlingati*, -an (v. impf.) »obrobiti s pentljami« (pkm.; Novak, Slovar², 148), tolm. *šlinga* »železna sponka« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197).

Tako kot hrv. *šlinga* »vrsta vezenja« (Otok v Slavoniji, Varoš pri Slavonskem Brodu), *šlingati*, *šlingām* »vesti vezenje« (Varoš pri Slavonskem Brodu; Lika), *šlingovati*, *šlingujēm* »isto« (vse ARJ XVII, 694), *šlingati* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 404), *šlinge* (f. pl.) »zanke, pentlje« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371) mlado izposojeno iz n. *Schlinge* »zanka, pentlja«, *schlingen* »ovijati, vezati« (Novak, l. c.), srvn. *slīngen* »ovijati, plesti«, srspn. *slingen*, *slengen* »ovijati, lesti«, kar je po Klugeju²³, 728, nejasnega izvora, a gotovo sorodno z n. *schlingern* »tavati, bloditi«. M. F.

šlite (f. pl.) »sani« (zilj., rož.; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 1923, 382), tudi *šlike* »otroške smučiči« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197).

Zaradi vzglasnega *šl-* v primerjavi s sln. dial. sin. *žlīt > *žlīk* mlajše izposojeno iz srvn. *slīte* (f.) »sani« (Grafenauer, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 220), stvn. *slīta* (f.) »isto«, nomena instrumenti k zah. germ. **sleid-a-* »drseti« v stagl. *slīdan*, srvn. *slīden* »isto«, nvn. *schlīten*; to je sorodno s slov. *slēdā, sln. *slēd* (Kluge²³, 728). Ker je iz sln. dial. gradiva razvidno, da se sekundarni *k* iz prvotnega *t* realizira le v izglasju, je tolm. *šlike* »otroške smučiči« medglasni -k- dobilo po sicer neizpričanem *šlīk (m.) < sln. *šlīt < srvn. *slīte* (m.). Glej tudi *žlīk*. M. F.

šljūta (f.) »kdor se pri delu igračka, neučinkovit človek; eine tändelnde, erfolglos beschäftigte Person«, adj. *šljūtav*, f. -a »tändelnd, erfolglos beschäftigt«, subst. *šljūtavec* (m.), g. -vca »šljuta«; denom. *šljūtati*, -am (impf.) »počasi hoditi, počasi in neučinkovito kaj delati« (Caf); z domnevno sekundarnim -e- še bkr. *šeljūt* (m.), g. -a »malovreden človek«, denom. *šeljūtati*, -am (impf.) »počasi hoditi«.

Možno bi bilo izhajati iz (projicirano) **šbdl'utš* k ptc. *šbdlč »šel« in domnevati prvotni pomen »tisti, ki hodi (počasi)«; k besedotvorju prim. sln. *kreljūt* »perut« : sbh. *krélo* »isto«. Vendar se zdi zaradi hrv. dial. *šljūtav* »inbecilus« (Istra), ki ima paralele v sb. *slūta* »stupidus« (izposojeno v rum. *slut* »pohabljen, grd« > ukr. dial. *slūtj*, *slutavyj* »pohabljen, bedast«; Cioranescu, DER, 767) verjetneje izhajati iz jslov. **sl'utš* : *slutš »imajoč telesno napako, neumen«. Slednje utegne biti etimološko enako kot csl. *slutš* »qui audivit«, kar je najverjetneje ptc. k psl. *slūti, *slověš »slišati« > »sloveti« (podobno Skok III, 289). K pomenskemu razvoju »poslušavši, poslušajoč« > »tih, gluh« > »neučinkovit, neumen« poleg »pohabljen« prim. lit. (pa)klusnūs, stlit. paklusus »poslušen« : klusas »naglušen«, lot. kluss »tih, miren«. Sln. in hrv. *šljūt* kaže na **sl'utš*, kar je v odnosu do *slutš prvotnejše, saj izkazuje diftong -eu-, ki je v ptc. (s prvotnim reduciranim vokalizmom, prim. sti. *šrutā-*) uveden analogno po prez. **k'lēue/o-*. Varianta *slutš kaže na diftong -olay-, ki je posledica regularne spremembe ide. **k'lēue/o-* > balto-slov. **slāue/a-*. Dalje in o akt. pomenu ptc. na -to- glej *slūtiti*, pa tudi *slūti*, *slīšati*, *slūšati*. Drugače o tem glej pri *šeljūt*. M. S.

šlof (m.), g. -a »vlečka«. V 18. st. *shlof* »Schweif; syrma, cauda« (Pohlin), *fhlof* »Schlepp(e), oblahilni rep, rep jope« (Gutsmann), v 19. st. *shlof* »Schleppe (eines Kleides), rép oblahčila« (Murko II, 589).

Pomensko najbližje je č. *šlep* »vlečka«, p. *szlepa* »isto« in madž. *šlepp*, kar so mlade izposojenke iz n. *Schlepp* »vlečka; zadaj daljši del oblačila (npr. obleke,

suknjiča, talarja ipd.), ki se po tleh vleče«, tudi *Schleppe* »isto«, kar je tako kot n. *schleppen* »vleči« izposojeno iz srspn. *sleepe* »vlečka«, *slepen* »vleči« (EWU, 1338, brez sln. gradiva; Pfeifer, EWD², 1212). Sln. oblika je bila izposojena iz bav. avstr. labializirane predloge *schlɔf za nvn. *Schleif* »yrma; longe queue de vestiment; langer schwanz am rokke oder mantel« (Grimm, DTV 15, 586), kar je deverbativ iz *schleifen* »vleči, drsati« in sinonimen z bolj razširjenim *Schlepp(e)* »vlečka«. Moda vlečk pri moških in ženskih oblačilih se je pojavila v 12. st., za kar se je na nemškem območju poleg *Schlepp(e)* in *Schleif* uporabljal tudi izraz *swanz*, *swenzelin*, *swenzel* (Pfeifer, l. c.), ki se kalkiran pojavlja tudi v omenjenih sln. primerih.

Sln. oblika je bila izposojena sočasno s sln. dial. *špōu*, pl. *špōl* »špila« (Tominec, 215) ob hrv. čak. *špāl̩j* »trska« (Poljanci na Gradiščanskem; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 549) iz nvn. *Speil*. Glej tudi *šlep* in *žlājfati*. M. F.

šlogati, -am (v. impf.) »vedeževati, prerokovati«, tudi *šlōgati* (SSKJ IV, 1088), pkm. *slōugati*, -an »isto« poleg »žveplati« (Novak, Slovar, 107), črnovr. *kārte šlōgati* (Tominec, 214), štaj. *'ka:rt̩š'lo:ger* »vedeževalec« (Zorko, Narečna podoba, 351).

Prim. hrv. *šlōgati* »vedeževati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 404), *šlōgati* »iz kart prerokovati« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371). Vse izposojeno iz bav. avstr. refleksa za nvn. *schlagen*, ki poleg »tolči« pomeni tudi »vedeževati, prerokovati«, npr. *die karte auf jemand schlagen* »karte položiti in iz njih prerokovati« (Grimm, DTV 15, 383). M. F.

šlop̩ati, -am (v. impf.) »hlastno jesti« (bkr.; Šašelj, Biserne I, 308).

Prim. slš. dial. *šlōfač*, -ām, -em »jesti tekočo hrano, srebati; piti« (Orlovský, Gerner, 334) z ekspresivnim razvojem *f* iz *p* poleg *slop̩at*, -em »piti, opijati se« (Ká-lal, Sl., 617), č. *slop̩at* »popivati, lokati«, stč. *slop̩ati*, -p̩u, -peš »žlampati, popivati«, *slop̩ati*, -aju, -áš »isto« (Belič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 455). Gradivo kaže na variantni psl. glagol **slop̩ati* poleg **lop̩ati*, prim. sln. *lop̩ati*, -am »hlastno jesti, lokati«, sb. dial. *lop̩ati*, *lop̩am* »goltati; slastno jesti ali piti« (Rečnik SANU XI, 582), mak. *lopa* »žreti«, blg. *lop̩am* »jesti, žreti, požirati«, r. *lop̩at̩*, -aju »jesti, piti«, ukr. *lop̩aty* »slastno jesti«, br. *lop̩at̩* »žreti, prekomerno jesti«, č. *lop̩at* »popivati, lokati«. Izhodno **lop̩ati* je identično z lit. *lap̩oti* »goltati (o svinjah)« in sorodno tudi z arm. *lap̩em* »lizati« < *laphō ter z gr. *λάπτω* »lizati, lokati, srebati« poleg *λαφίσσω* »goltati« < **laph-ut-(je/o-)*, prim. psl. **lop̩et-* v sln. *lopt̩ati*, -am »srebati« (Machek², 556; Solta, Die Stellung, 251; Vasmer² II, 519). Gl. *sleptač* »srebati (za mačke in pse)« in lot. *lep̩et*, -ēju »hlastno jesti, srebati« z *e* kažeta ob arm. in gr. gradivu z bazo **laph-* oz. **slaph-* »lizati, srebati, lokati, goltati« na nejasno "kvalitativno prevojno iztirjenje", ki je tu lahko posledica ekspresivizacije verbalne osnove, o kateri priča tudi slov. vzglasje *chl-* in *šl-* < *sl-*, prim. mak. *šlapa* »cmokaje strastno jesti«, gl. *stapač*, -pjom »hitro piti, požirati«, dl. *stap̩is* »isto«, verjetno tudi sln. dial. *žlōp̩ati* »žlampati«, p. *žlopač* »lokati, žlampati«, gl. *žlopač* »isto« (Schuster-Šewc, HEWb., 1307) in tudi njegovo izhodišče z ide. nezvenečo aspirato (Mayrhofer, Idg. Gramm. 1/2, 98). Pogosti pomenski razvoji »tolči« > »hlastno jesti/piti« (glej *tēpsti II*, *pokati III*) kažejo, da je ta ide. verbalna osnova lahko sorod-

na s psl. *(*slep-ti*) »tolči, udarjati«, tudi **slep̩ati* »isto«. Glej tudi *lop̩ati*, *hlōp̩ati*, *žlōp̩ati* in *šlep̩ati*, *žlep̩ati*. M. F.

šlopra (f.) »slaba pijača«, izpričano samo v 18. st. pri Gutschmannu: *fhlopra* »Lauer, laura, burnu, flabu pitje«.

Osamljeno; verjetno deverbativ iz v. *šlop-ra-ti, kar je lahko ekspresivno podaljšano po vzorcu *česāti → *čes-rā-ti (Stawski, SP I, 54) iz v. **slop̩ati* »hitro piti, lokati; slastno jesti«. Prvotno je bilo sln. *šlopra* verjetno »slaba pijača, ki jo je potrebno hitro pogoltniti«. Dalje glej *šlop̩ati*. M. F.

šmafú (adj. indekl.) »slab, zanič«, npr. *to je š.* »to je zanič, slabo«, *Kakšna šmafú prireditev* »slaba, zanič, cenena prireditev« (Besedišče², 831; Moder, Nedeljski dnevnik 10. 10. 1999).

Prim. č. *šmafú*, *šumafú* npr. v zvezi *to mi je š.* »vseeno mi je« (SSJČ VI, 49), madž. *šmafú* »ničnost, nepomembnost; neroden človek« (EWU, 1339). Vse izposojeno iz avstr. n. *schmafú*, ki v predikativni rabi ustvarja pomen »nizkoten, podel; skopuški«, »podlež, slepar« in je bilo izposojeno iz frc. zveze *je m'en fous* »vseeno mi je, požvižgam se« (Moder, l. c.; EWU, l. c.; Küpper, Umgspr., 723). M. F.

šmān (adv.) »približno, morda« (Kras). Navaja Pleteršnik II, 639, po Miklošiču, Lex. pal., 362. Gotovo neposredno fonetično razvito iz *hman* (tako že Miklošič, l. c.), prim. v 18. st. fa *hmān* »zaman« (Pohlin; citirano po Ramošu, Hgr. II, 152), *zahnān* »isto« (pkm.). Izhodno sln. *vmān* »zaman« (Pleteršnik II, 778, po Cafu in Zalokarju) < *vš-māns. K fonetiki prim. podobno *hč* → dial. *šč*. Dalje glej *zamān*. M. F.

šmaral (m.), g. -a »smaragd«, samo v 18. st. *šmaral* »smaragdus, en leip šlahetni plavi kamen« (Kastelec-Vorenc), tudi *šmerald*, *šmaragd*, samo v 18. st. *fhmerald* poleg *fhmaragd* »Smaragd, selen drag kamen« (Gutschmann).

Prevzeto delno prek bav. n. *Schmarall* (Schmeller, BWb. II, 553) iz it. *smeraldo*, *smeralda*, srlat. *smaraldus* < lat. *smaragdus* < gr. *σμάραγδος* (m., f.), *μάραγδος* »isto«, kar je izposojeno z vzhoda, prim. akad. *barakta*, hebr. *bāreqet* iz semit. korena *brq* »svetiti se«. Od tod je tudi sti. *marakta-*, nperz. *zumurrud*, turš. *zümürüd* > r. *izumrūd* »smaragd« (Walde-Hofmann II, 549; Frisk II, 747; Chantraine, 1026). M. S.

šmāren (adj.), f. -rna »nanašajoč se na sv. Marijo«, navadno v d. obl. *šmārni*, npr. *šmārni dān*, z elipso *vēliki šmāren* »15. VIII.«, *māli šmāren* »8. IX.«, dial. *šmārno*, rož. *šenmāren* »Groß-, Klein-frauentag«, rez. *Šmar-namiša* »veliki šmaren« (Steenwijk, SDR, 316), v 17. st. *NA VELIKI SHEN MAREN* poleg *NA TA VELIKI SAN MARNI PRASNIK* (Janez Svetokriški), 18. st. *veliki šhimaren* »festum A'sumptionis« (Kastelec-Vorenc); semkaj *šmārna petica* »avstroogrski kovanec z Marijino podobo«, po času cvetenja v maju so *šmarna detelja* »Coronilla«, *šmarna meta* »Tanacetum balsamita«, verjetno tudi *šmārnica* »Convallaria maialis«, v 18. st. *šmarneza* »convallaria, lychnis« (Pohlin); dalje *šmārnic* (f. pl.) »Maiandacht«, *šmārni križ* »senecio«, *šmārnc*, -a »pajek s šmarnim križem na hrbtu«; orn. *Šmarna gora*, l. 1216 *Marienberch*, 1296 *sub monte sancte Marie*, večkrat tpn. *Šmarje*, prim. za *Š. pri Jelšah* l. 1236 *de Sancta Maria*, 1348 *ze Sand Marein*, 1470 *Sand Mayrnyner pharr*.

Izvorno *šmarijin* < *š(ent) *Marijin* »od svete Marije«, prim. k redukciji *šent* pred konzonantom v tpn. *Šmihel*, *Šmarjeta*, *Šmartin*, *Škocjan* (*sanctus Cantianus*), pred vokalom *Štandrež*. Nekateri tpn. ohranjajo atribut v polni obliki, prim. *Šentvid*, *Šentilj*, *Sempas* (*šent Bas*). Iz *š(ent)-*Marija-jane* je večkratni tpn. *Šmarje*, prim. za *Šmarje* pri Ljubljani, l. 1322 *pharrer dacz sand Mareyn*, 1436 *Smariach*; za *Šmarje* na Dol., l. 1330 *dacz sand Mareyen*. Hrv. *Su(t)-* v tpn. *Sutandrija*, *Supetar* je sprejeto iz dalm. rom. refleksa lat. *sanctus*, hrv. *Sat-* v tpn. tipa *Satlovreč* pa iz it. *santo* (Miklošič, 288; Skok III, 365). Dalje glej *šent* I. M. S.

šmarnica I (f.) »*Sylvia rubecula*, taščica« poleg »*Sylvia tithys*«.

V 18. st. pri Hipolitu izpričano *šimärenza* »*Rubecula*« kaže, da bi bilo potrebno izhajati iz *šumaršnica, kar je bilo substantivizirano iz sintagme *šumaršna(ja) pštica. V tvorbi se lahko ohranja kol., ki ga potrjuje hrv. *šumâr* »grmovje nižje od bukovine« (Vodice) k *šuma* »gozd« (Skok III, 422). Poimenovanje torej lahko ohranja enako pomensko motivacijo kot sln. *grmovščica* »*Regulus sibilatrix*« ← *grmōvska(ja) pštica »ptica, ki živi v grmovju«, hrv., sb. *grmar* »*Troglodytes troglodytes*«, *grmaric* »isto« (Hirtz, Rj. II, 145), *šumaric* (isti, o. c., 493). Glej tudi sin. *táščica*, *strižec*, *skričič* in dalje *šúma*. M. F.

šmarnica II (f.) »samorodna trta z velikimi listi in zlato rumenimi grozdi z zelo gostimi jagodami«, »vino iz te trte« (SSKJ IV, 1089), pkm. *šmarnica* »šmarnica, hibrid; trta in vino« (Novak, Slovar², 148).

Osamljeno. Ker velja šmarnica za neakovostno trto, je *šmarnica* morda po substantivizaciji zveze *šmárna trta »slaba, ničvredna trta« tvorjeno iz adj. *šmáren, kar tako kot adv. *šmárno* »slabo, nekvalitetno« (dol.; SSKJ IV, 1089) predstavlja domačo slovnično prevedbo iz izposojenke *šmárn* (m.) v pomenu »kar je slabo, nekvalitetno«, ki jo je sprožila predikatna raba. Dalje glej *šmóren*. M. F.

šmelj (m.), g. -a »čmrlj«. Tako normirano pri Pleteršniku II, 639, Jarnikovo *sh'měl*, *sh'měla* »Hummel« (Versuch, 216) = *šamel, in Miklošičevo *šmelj* »isto« (SEW, 38), prim. še sln. dial. *šmîjy* (Žitara vas; SLA), *šmêy* (Ravne na Koroškem; SLA), *šmêy* (Meliše; SLA).

Tako kot r. *šmelb* »*Bombus*«, dl. *šmjel* »isto«, kašub. *šmel* (citirano po Polanski, SEDP, 754) iz prvotnega *čšmel'b s poenostavljenim konzonantnim zaporedjem *tšm-* > *šm-*. Dalje glej *čmrlj*, pa tudi *ščemelj* in *ščumelj*. M. F.

šmënt I (m.), g. -énta in -énta »hudič« (evfem.) in kletvica. Od tod adj. *šmëntan*, f. -a »presnet«, v predikativni rabi »zelo, hudo«, znano v dialektih, prim. podjun. kor. *šmënt* (Zdovec, Mundart, 45), obir. kor. *šmè:nt* (m.), g. -a »zlodej« (Karničar, Obir, 156), rož. kor. kletvica *šmënti šmëntana*, ki pomeni isto kot *šénti šéntana* (Šašel, RNB, 118), pkm. *šménta!* »presneto, hudirja«, *šmëntani* (adj.), f. -a »presnet, hudirjev« (Novak, Slovar², 148), črnovr. *šmëjnt* »presnet« v zvezi š. *je dūabar* »zelo je dober«, adj. *šmëjntan* »presnet« (Tominec, 214), jnotr. *šmëntu* (Dolnje Vreme; Rigler, Jnotr. gov., 107).

Predloga za to evfemistično poimenovanje za hudiča je gotovo interj. *sakramënt*, adj. *sakraměnski* »presnet, preklet«, pri čemer je na obrusitev v *šmënt*, ki v okviru regularnega fonetičnega razvoja nevtralne leksike ni

pričakovana, poleg skladienske rabe (*allegro tempo*) tega ekspresivnega leksema verjetno vplival tudi sin. *šent*. Izhodna interj. *sakramënt* je izposojena iz istopomenskega n. *Sakrament*, tak evfemistični pomen pa se je v n. razvil iz prvotnega »zakrament, božji dar, božji znak milosti«, prim. srvn. *sacraměnt* »zakrament«. Krščanski termin je bil v n. izposojen iz cerkvenolat. *sacramentum* »zakrament, božja daritev, božji dar«, predkrščansko lat. pa je *sacramentum* pomenilo »(službena) prisega, jamstvo«, saj je tvorba deverbativ od *sacrāre* »posvetiti, sveto narediti, za sveto imeti« iz adj. *sacer*, f. *sacra* »sveti« (Kluge²², 614). Glej tudi *sakraměnt*, *zakraměnt* in *šent* II. M. F.

šment II (m.), g. -a »Purpurmantel«. Zabeleženo v 18. st. pri Pohlinu *šměnt* »Purpurmantel, paludamentum« s fonetičnima variantama *šmānt* in *hměnt* ter pri Gutschmannu *šhment*, *šhmant* »Purpurmantel« in *hment* »isto«. Vzglasni š- je tako kot pri sln. dial. *ščl* iz *hčl* razvit iz h-. Dalje glej *hment*. M. F.

šmiga (f.) »lišp, okras« poleg »videz«, npr. za *šmigo kaj narediti* »za videz kaj narediti«, *šmigati*, -am (v. impf.) »lišpati se«.

Nejasno. Morda domačega izvora in sorodno s p. *šmigly* »vitek, tanek, gibčen« ter nadalje z ags. *smicre* »lep, ljubeč«, stvn. *smear*, *smehhar* »vitek, suh« k ide. *smēig-/smīg- (Bezlej, ZJS, 417; Pokorny, 966 s.). Manj verjetno se zdi, da bi bila to mlada nemška izposojenka iz n. *schmiegen* »prilegati se, oviti se, stisniti se«, pri kateri pomenski razvoj v »ornare« ni evidentiran, čeprav bi ga bilo mogoče pričakovati, če upoštevamo, da se je n. *Schmuck* »nakit, okras«, *schmücken* »krasiti, lišpati«, srvn. *smücken*, *smucken* »ornare« prek pomenske motivacije »tesno, dobro prilegati« razvilo iz »prilegati, oviti se« (Kluge²³, 733). P. *šmigty* je fonetično izvedljivo iz prvotnega ptc. pret. akt. *svīgē(jb) (m.) »gibčen, vitek«, prim. č. *švihlý* »vitek (o rasti); gibčen«, *vyšvihlý* »(visoko) zrasel, vitek«, slš. *švihlý* »vitek (o rasti)«, zato bi bilo tudi pri sln. besedni družini možno sklepati o fonetičnem izvoru iz psl. v. *svīg-ti. Pomen »lep« se je torej lahko leksikaliziral iz »vitek, visok«. Dalje glej *švigelj* II. M. F.

šmigati, *šmigam* (v. impf.) »šepati«, *šmigav* (adj.), f. -áva »šepav«, *šmigljāv*, f. -áva »isto«.

Primerjati je mogoče sb. *šmīga* (3. os. sg. prez.) »gaziti po vodi, blatu, snegu«, pf. *šmigne* (Timok; Dinić, SDZb. XXXIV, 1988, 313), r. *šmýga* »klatež, potepuh«, *šmýgatъ* »tekati, begati, potikati se, kolovratiti«, tudi *šmýgatъ* »isto«, pf. *šmýgnūtъ*, *šmýgala* »klatež, potepuh«, br. *šmýgacъ* »tekati, begati, potikati se, kolovratiti« (Nosovič, 714). S psl. *šmýgati je verjetno sorodno sln. *šmügniti*, -nem (v. pf.) »s hitrim premikom se skriti, smukniti«, tudi *šmügati se*, -am se »okoli koga se smukati«, kar je tako kot hrv. *šmügnuti*, *šmügnem* »smukniti«, čak. *šmügnut*, *šmügnen* »isto«, sb. *šmugnuti* »pobegniti«, črnogor. *šmügnuti*, -em »pobegniti, skriti se« (Vujičić, Rječnik, 138) ekspresivizirano iz psl. *šmügati »hitre gib delati« in k temu *šmüga (f.) »hiter gib, poteza, črta« (= lot. *šmaüga* »zazib (pri majanju, guganju)«, Mühlenbach-Endzelin IV, 83) poleg *müga »isto« v sln. dial. *müga* »proga, črta«. Glej tudi *šmigati*, *šmigavec*, *müga* in *šmüga*. M. F.

šmigavec (m.), g. -vca »*Primula veris*«. Ker so fit. za *Primula veris* tako kot za *Anemone nemorosa* pogosto

tvorjena iz poimenovanj za razpoke, zareze ipd., o čemer pričajo npr. ukr. *praliska* »Anemone nemorosa« (Makowiecki, SBLM, 30), kar je sorodno s sln. *praliska* »zareza«, ukr. *rást, -u* »Primula veris, Anemone nemorosa« (Grinčenko, Sl. IV, 7), p. dial. *rašć* »Anemone nemorosa« (Karłowicz, SGP V, 12), sorodno s sln. *rást* (f.), g. *rastí* »navidezna razpoka v kozarcu« in dalje z lit. *ruožtas* »brazda (na polju), črta, proga«, sln. *režika* »Primula veris« (Caf) k *rěža* »razpoka«, bi bilo ta osamljen fit. mogoče izvajati iz psl. **smýga* »proga, črta«, ki je moralo pomeniti tudi »razpoka ipd.«. To pa kaže na možnost sorodstva s psl. **smýgati, *smúgati*, subst. **(smúga* in dalje s stnord. *smuga, smoga* »ozka odprtina« (< ide. **smuHgáH*) in lit. *smūgis* »udarec, trenutek«.

Sln. *šmúgavec* je tvorba tipa *pégavec* ← *péga* in torej lahko kaže na obstoj psl. **smýga* »razpoka« = stnord. *smuga* »ozka odprtina«, *smoga* »isto«. Dalje glej *šmígati* in *smúga*. M. F.

šmigla (f.) »milo«. Zabeleženo le v 18. st.: *shmigla* »[h]ajfa; Seiffe, sapo« (Pohlin). Osamljeno in nejasno. Morda sorodno s sln. *šmúga* »lišp, okras«. Glej tudi sln. sin. *mílo, žájfa, žefa* in *žopun*. M. F.

šmírgel (m.), g. *-gla* »smirkov papir«, pogosteje v zvezi *šmírgel papir* »isto« (SSKJ IV, 1090), tolm. *šmírgl* (Dolini Tolminke in Zadašce, 197), dol. *šmiérgel* (Šentpavel; Perpar, DN, 31).

Tako kot sb. *šmírgl* (Vujaklija pri Schneeweis, Lw., 12), ukr. *šmírgel* »osla« (Nikolaev-Tolstaja, SKTG, 181) in č. *šmírgl* »smirkov papir« (Rejzek, ČES, 635) izposojeno iz n. *Schmirgel* oz. *Schmírgelpapier* »papir za brušenje in poliranje«, v 17. st. tudi *Schmergel* »isto« (Schneeweis, l. c.; Rejzek, l. c.), kar verjetno ni bilo izposojeno iz it. *smériglio* »smirkov papir«, kot domnevata Kluge²³, 732, in Pfeifer, EWD², 1224, ampak iz starejše rom. **smérglō*, prim. srlat. *smériglum* (l. 1283; citirano po Battisti-Alessio, 3517) poleg *smiraglius* (15. st.). Izhodišče rom. tvorbo je bizantinsko gr. σμυρίδιον, kar je dem. h gr. σμύρις, -ίδος »smírek«, tudi σμύρις »isto« nejasnega izvora (Frisk II, 751). Glej tudi sin. *smírek*. M. F.

šmolje (n.) »brinje«, izpričano v 16. *shmolje* »Wacholder« (Megiser). S sekundarnim vzglasjem *šm-* za prvotno *sm-* iz sln. *smólje* (n.) »isto«. Dalje glej *smólje*. M. F.

šmören (m.), g. *-rna* »močnata jed iz zmesi jajc, mleka in moke, ki je pečena na masti in zdrobljena, praženec«, tudi »kar je malo vredno, nepomembno« (nižje pog.), gor. *šmó:Ræn* (m.), g. *-Rna* »praženec« (Kropa; Škofic, Diss., 365), štaj. *šmuo:ran*. g. *-rna* »isto« (Zadročka dolina; Weiss, Mag., 236). Sem *šmárno* (adv.) »slabo« (dol; vse SSKJ IV, 1090, 1089), z ajevskim vokalom še pkm. *šmárn* (m.) »praženec« (Novak, Slovar², 148), goriš. *šmárn* »isto« (Štrekelj, Görz., 397), znano, a ne zabeleženo tudi drugod po Sloveniji.

Tako kot hrv. *šmárn* »zdrobljeno praženo testo« in evfemizam za negiranje, npr. *jest šmarn!* »to ni nič!«, čak. *čmarn* »isto«, v Dugi Resi in Karlovcu *šmárn!* »omleta« (Perušić, Čak. rič II, 1986, 63) izposojeno iz bav. avstr. *Schmarren* (m.) »iz moke ali zdroba, krušnih drobtin, pogosto tudi iz jajc narejena zmes, na masti ali maslu pečena in razdrobljena jed« (Grimm, DTV 15, 942), tudi »vrsta puste močnate jedi, zdrobljena pripravljena krušna ali zemljina sredica« (Schmeller, BWb. 2/1, 553), metaf. »slaba, neuporabna stvar«, npr. *jā schmoarn* »izraz močnega zavračanja« (Štrekelj, Lwk., 14; Stried-

ter-Temps, DLS, 220; Skok III, 406 s.), kar je verjetno sorodno z n. *Schmer* »svinjsko salo« (Kluge²², 642). Iz iste n. predloge je tudi madž. *smarni* »šmoren« (EWU, 1339). Glej tudi *šmárnica II*. M. F.

šmrák (m.), g. *-ú* »ženski okras«. Znano le v 18. st. *shmrák*, g. *-ú* »Weiberfchmuck, mundus muliebris« (Pohlin), *fhmrak* »Weiberfchmuck« (Gutsmann) in nejasno, čeprav je zaradi akc. pomika, ki ga beleži Pohlinov zapis, mogoče sklepati na domač izvor besede. M. F.

šmúglati, *-am* (v. impf.) »tihatipiti« (nižje pog.; SSKJ IV, 1090), obir. kor. *šmú:glat, -am* »isto« in sekundarno po obratnem fonetičnem razvoju *dl > gl* kot v obir. *hlè:t* »dlet« tudi *šmú:dlat, -am* »tihatipiti« (Karničar, Obir, 243, 50).

Mlado izposojeno iz nvn. *schmuggeln* »tihatipiti«, kar je bilo v 18. st. izposojeno iz spn. (Kluge²², 644). M. F.

šmúgniti, *-nem* (v. pf.) »hitro se skriti, smukniti«, impf. *šmúgati se, -am se* »okoli koga se smukati«.

Tako kot hrv. *šmügnuti, šmügnēm* »smukniti«, čak. *šmügnut, šmügnen* »isto«, sb. *šmugnuti* »pobegniti«, črnogor. *šmügnuti, -ēm* »pobegniti, skriti se« (Vujičić, Rječnik, 138) ekspresivizirano iz **smúgati* »hitre gibe delati«, **smúga* (f.) »hiter gib, poteza, črta«, prim. sln. *smúga* (f.) »črta«, psl. tudi **smýgati*. Toda nižje pog. *šmúglati, -am* (v. impf.) »tihatipiti« (SSKJ IV, 1090) je bilo izposojeno iz nvn. *smuggeln* »tihatipiti«. Glej tudi *múga, smúga, šmígati*. M. F.

šnájc (m.), g. *-a* »robec« v bovškem *šná:jc* (Ivančič, DSBG, 59), rož. kor. *šnajcla* (f.), g. *-e* »žepni robec« (Šašel, RNB, 120).

S krnitvijo drugega člena izposojeno iz bav. avstr. refleksa **Schnaiztuch! *Schnaizeltuch* za nvn. *Schneuztuch* »robec« oz. *Schneuzeltuch* »isto« (Grimm, DTV 15, 1326, 1322), kar je zloženo iz n. *sich schneuzen* »usekniti se«, srvn. *snüuzen* »isto« in *Tuch* »krpa, tunja«. O bav. avstr. *ai* prek *äü* iz srvn. *iu* Striedter-Temps, DLS, 18. Glej tudi *šnajcer*. M. F.

šnajcer (m.), g. *-ja* »priprava za čiščenje svetil«. Izpričano le v 16. st. *shnajzer* »Lichtbutzer, emunctorium« (Megiser).

Tako kot hrv. *šnájcar* »škarje za ugašanje sveč, za čiščenje stenja v svečah in svetilkah« (Belostenec; ARJ XVII, 705), *šnájcar* »priprava za čiščenje svetil« (Lika; ARJ, l. c.) izposojeno iz bav. avstr. refleksa **Schnaizer* za nvn. *Schneuzer* »priprava za ugašanje svetil«, tudi *Lichtschneuzer* »isto« in *Lichtschnäuze* »vrsta škarij za ugašanje svetil«, *Lichtschnauze* »isto« (Grimm, DTV 15, 1326; 12, 891). Prvotno so poimenovanja označevala pripravo, ki je služila za čiščenje svetil, kakor je mogoče sklepati iz nvn. *schneuzen*, ki poleg »nos čistiti, osekiniti se« po metaforičnem prenosu pomeni tudi »svetilo, od katerega kaplja, čistiti« (Pfeifer, EWD², 1231). O bav. avstr. *ai* prek *äü* iz srvn. *iu* Striedter-Temps, DLS, 18. Glej tudi *šnájc*. M. F.

šněf (m.), g. *šněfa* »ptič rjave barve z dolgim kljunom, baje podoben štoklji« v jnotr. *šněf* (Kilovč; Rigler, Jnotr. gov., 107), polj. *šněf* »vrsta vodne ptice« (Škrlep, 58).

Tako kot hrv. *šnef* »Scolopax« (Belostenec; ARJ XVII, 705) poleg *šnep* »isto«, *šnev* in *šnjev* (ARJ, l. c.) gotovo mlado izposojeno iz nvn. *Schnepf* (m.) »Scolopax = kljunač«, tudi *Schnepfe* (f.) »isto«, srvn. *snepf* (m.),

stvn. *sneffa*, ags. *sneppa*, kar se navadno povezuje z nvn. *Schnabel* »kljun«, srvn. *snabel* »rostrum«, stvn. *snabul* »isto« (Kluge²³, 736; Pfeifer, EWD², 1231), češ da naj bi bila ptica poimenovana po svojem značilnem kljunu, prim. sln. sin. *kljunáč*. V izposoji iz n. predlog po nepotrebnem dvomi Hirtz v ARj, l. c., ki meni, da so hrv. ornitonimi domačega onomatopejskega izvora. V n. je tako pri *Schnepfe* kot tudi pri fonetični varianti *Schneppe* (od tod dl. *šnepa* »Scolopax«; Schuster-Šewc, HEWb., 1463) izpričan pomenski razvoj v »vlačuga, cipa«. Slednji pomen je bil verjetno prevzet tudi v sln., kakor priča polj. tvorjenka *šnefanca* »ženski spolni organ« (Škrlep, l. c.). K pomenskemu prehodu »vlačuga, cipa« : »ženski spolni organ« prim. pomen sln. *ptzda*. Glej tudi *šnefati*. M. F.

šnefati, -am (v. impf.) »iskati, brskati« v črnopr. *šnefat*, npr. *kuyā šnefās tūad akūal?*, in k temu *šnefk* »kdor se v vsako reč vtakne« (Tominec, 214). Nejasno; morda tako kot črnopr. *šedjarat* »studirati« (isti, o. c., 216) nastalo po redukciji iz prvotne izposojenke *šnufāti, *šnufās »vohati, vohljati«. Vendar je z e-jevskim vokalizmom tudi npr. p. dial. *szneptuch* »robec« ob *sznuptuch* »isto« (Karłowicz, SGP V, 310, 309) iz n. *schnep-pen (?) oz. *schnuppen* »vohati« in *Tuch* »krpa, cunjka« ter gradišč. hrv. *šneřav* »smrkav« (Tornow, BD, 334). To dopuščá domnevo o obstoju n. denom. glagola *schnuppen oz. *schnepfen iz subst. v pomenu »nos«, kasneje »kljun«, ki se ohranja v nvn. ornitonimu *Schnepfe* »kljunač«, srvn. *sneffe* »isto«, stvn. *sneffa*, srspn. *sneppe*, niz. *snip*, *sneř*, sorodnem z nvn. *Schnabel* (Kluge²³, 736). Sln. pomen se je razvil iz prvotnega »vohati«, prim. sln. *vohljati*, ki pomeni tudi »iskati, brskati ipd.«. Glej tudi *šnopati*. M. F.

šnekěselj (m.), g. -na »naprava za pridelovanje surovega masla« (Bobovo; SLA).

Osamljeno; verjetno mlada izposojenka iz nvn. enakopomenskega kompoz. *Schnee-kessel (< *Schnee* »sneg« + *Kessel* »kotel«), ki ga dostopni n. slovarji ne evidentirajo, a ga je možno predpostaviti, ker stepano mleko asociira na sneg. Kompozitum je prvotno lahko označeval kotel za stepanje snovi, ki so bile stepene podobne snegu. K temu prim. nvn. *schnee schlagen* »beljak stepati, da bo podoben snegu«, od koder je sln. *sneř stepati*, *sneř delati* »iz beljaka snegu podobno snov pridobivati«. Glej tudi sin. *trnáč*, *pinja*, *žlájkar*. M. F.

šnerovec (m.), g. *-vca »vezalka«, izpiričano le v 18. st. pri Gutschmannu: *šhneroverz* »Schnürlein, sadersniza, vesilze, pervesiza, šnuriza«.

Tako kot nižje pog. *šnirncá* »vezalka« < *šnirnica je izhodno *šniravec domača tvorba iz nižje pog. in dial. *šnirati* »vezati«, izposojenke iz n. denominativnega glagola *schnüren* »vezati« od *Schnur* »vrv, vrvica«, srvn. *snuor* »vrv, trak« (> sln. *žnōra*). Gutschmannova oblika z razširjenim dolгим *i* v *e* pred *r* je zanimiva, ker kaže na dial. pojav, ki je nasproten dobro potrjeni zožitvi dolgega *e* v *i* pred *r*. Glej tudi *žnōra*. M. F.

šnitloh (m.), g. -a »Allium schoenoprasum«, tudi *šnitlah*, *šnitling*, *šniteljč*, v 18. st. *šnidvah* poleg *drobnjak*, *resaniza* »Schnittlauch« (Gutschmann). Kakor p. dial. *sznyloch*, č. dial. *šnitlík*, *šmitlík* izposojeno iz n. *Schnittlauch*, koč. n. *Schnüzloch*, tirol. n. *Schnittlach*, stvn. *snitilouh*, *sniteloh* itd. (Strieder-Temps, DLS, 221; Machek, JR, 265; Marzell, Wb. Pfln. I, 206).

[Stvn. *snitilouh* je kompoz. iz *snit* »rez« k *snidan* »rezati« in *louh* »luk«, ker se drobnjakovi listi režejo in nato ponovno zrastejo. – M. S.]

šnōbec (m.), g. -bca »gobec, usta«; semkaj kompoz. *šnōbrč*, -a »kreljaj po nosu« (Vodnik pri Cigaletu), v 18. st. *šhnōbēřz* »Stirnnipel, talitrum« (Pohlin), z drugim členom iz *brčati*, morda po haplogiji iz *šnobo-brč.

Levstik, rkp. in po njem Pleteršnik II, 639, izvajata iz bav. n. *Schnappen* »isto«, kar je dvomljivo, saj za bav. -pp- ne bi pričakovali sln. -b-, pa tudi *šn-* je lahko iz *schn-* le v najmlajših izposojenkah. Zato se zdi verjetno izvajati iz *šbnōbьcbь, tvorbe iz *šbnōba »štrleča ustnica, nekaj štrlečega« > *šnōba*, o čemer glej dalje *šōba*. M. S.

šnōbrč (m.), g. -a »tlesk po nosu«, pri Cigaletu, Wb., 1082, *šnobrec* »isto« (po Vodnikovem rkp. gradivu) z oznako, da beseda ni domača. V 18. st. *šhnōbēřz* »Stirnnipel, talitrum« (Pohlin).

Tako kot *nosobrč* in *nosoštrk* »Nasenstüber« (Janežič³, 470) kompoz. *šnobac-brč s sln. *šnōbec* (m.), g. -bca »gobec, usta«. Prvotno gre torej za tlesk po ustih, gobcu, ne pa po nosu ali čelu, kot kažejo slovarski pomeni. Prvi del kompoz. *šnōbec* je verjetno plod kontaminacije med domačim *šōbec* (m.), g. -bca »človek z velikimi ustnicami; človek, ki rad šobo napenja« in mlado izposojenko v rož. kor. *šnōbal*, g. -na »isto«, tudi *šnōbēřsal*, g. -na »gobeždač« (Šašel, RNB, 121, 156) poleg starejše *žnābelj* »ustnica«. K slednjemu prim. pom. *šnōbāl*, g. -bla »kljun« (Lorentz, Wb. II, 477), dl. *šnobol* »ustnica«, *šnobel* »isto« in *šnobor*, kar je izposojeno iz vzh. srn. labializirane variante *Schnābl* k nvn. *Schnabel* (Schuster-Šewc, HEWb., 1464, brez sln. in pom. gradiva). Možno pa je tudi predpostaviti sln. izposojenko *šnoba »ustnica« (in k temu s sln. -əc prestrukturirano *šnōbec*), ki je bila sočasno z rož. kor. *šnōbal* izposojena iz besedovorne predhodnice k nvn. *Schnabel*, prim. srvn. *snabe* »rostrum« in *snabel* »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1021). Dalje glej *šōba*, *šnōbec* in *brčati*. M. F.

šnopati, -am (v. impf.) »vohati, duhati; poizvedovati, povpraševati« (roč. kor.) in »tobak njuhati«. Tudi *šnōfati*, -am (v. impf.) »vohati, duhati« in »tobak njuhati« poleg »stikati, brskati« (nižje pog.; SSKJ IV, 1090), kar je razširjeno tudi v dial., prim. pkm. *šnōfati*, -an »vohati, vohljati, njuhati«, *šnōftobák* »njuhanec« (Novak, Slovar², 148), polj. *šnōfat* »vohati, vohljati«, *šnōfuc*, *šnufuc* »njuhanec« (Škrlep, 58), črnopr. *šnūafat* »tobak njuhati« (Tominec, 214), bovško *šnjū:feře* »stikati, vohljati«, *šnjó:fuwęc*, g. -uca »njuhanec«, *šnjū:fi*, g. -ja »vohljač, vohun« (Ivančič, DSBG, 59), obir. kor. *šnó:fat*, -am »njuhati«, *šnó:fuc* »tobak za njuhanje« (Karničar, Obir, 243). V 18. st. *šhnopati*, *šhnofati* »schnupfen«, *šhnopar*, *šhnofavez* »Schnupfer«, *šhnopauza*, *šhnopauni tobak*, *šhnopovez* »Schnupftobak« (Gutschmann).

Prim. hrv. *šnōfati* »njuhati, vohati«, *šnōfak* »peščica, mrvica« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 404; tudi Trebarjevo, Bistrac v samoborskem kotarju; ARJ XVII, 705), *šnjofati* »njuhati, vohati« (Visoko v Bosni; ARJ XVII, 706); Skok III, 406, navaja tudi hrv. *šnopati*, *šnopati* in za Žumberak *šnjōfati* »njuhati« ter tako kot Strieder-Temps, DLS, 221, izvaja iz bav. avstr. *schnopfen* = nvn. *schnupfen* »(tobak) njuhati«. V izhodnem sln. oz. hrv. *šnofati (< bav. avstr.) in *šnufati (< nvn.) je bil medglasni -n- verjetno pod vplivom sln./hrv. *njuhati* deloma preoblikovan v -nj-, alternacija -f- : -p- pa je ver-

jetno posledica vpliva nvn. *schnuppen* »njuhati« ob *schnupfen/schnopfen*. Zaradi vzglasnega sln. in hrv. *š-*, ki kaže na izposojeno po 13. st., je namreč malo verjetno, da bi alternacija *-f-* : *-p-* kazala na kronološko različno substitucijo, in sicer mlajšo s *-f-* (< n. *-pf-*) ter starejšo pred 12. st. *-p-* (< n. *-p-*), kot meni Striedter-Temps, DLS, 31. Glej tudi *šnupka*, *šnéfati*, *žnjófati*. M. F.

šnopniti, *-am* (v. pf.) »seči, zgrabiti« samo v obir. kor. zvezi *Fránce pa za pù:qš šnó:pnu* (Karničar, Obir, 316) »France pa je za puško šnopnil«.

Domač nazalni prez. k izposojenki *šnopati iz bav. avstr. labializiranega refleksa k nvn. *schnappen* »zagrabit, hlastniti«, srvn. *snappen* »isto«, kar je ekspresivna varianta k srvn. *snaben* »hiter in klopotač gib narediti, grabiti, puhati« (Pfeifer, EWD², 1227). M. F.

šnops I (m.), g. *-a* »žganje« poleg *šnòps*, g. *šnòpsa* »isto« in *šnòpec*, *-pca* (SSKJ IV, 1090), k slednjemu dem. *šnòpček*, *-čka*; goriš. *šnòps* (Štrekelj, Görz., 391), črnovr. *šnòps* (Tominec, 214), notr. *šnuòpəc* (Zarečje; Rigler, Jnotr. gov., 47).

Iz sln. zahodnega dial. območja je izposojeno trž. it. *šnòpiz* »žganje« (Cossutta, Parole d'origine slava, 229 s.).

Sln. *šnòps* je izposojeno iz bav. avstr. dial. labializiranega refleksa *šnòps* »žganje« za bav. avstr. *Schnaps* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 221), kar je bilo izposojeno v hrv. *šnòps* »žganje«. Beseda *Schnaps* je bila v 18. st. v nvn. izposojena iz spn. *snapps* »manjša količina žganja; požirek žganja«, npr. *enen snapps nemen* »kozareček žganja spiti«, kar je sorodno z n. *schnappen* »pogoltniti, zajeti, zgrabiti«, pomen »žganje« se je razvil z zožitvijo pomena »požirek (žganja)«, tj. »količina žganja, ki se lahko spije v enem požirku, v enem sunku, na en mah«; pomensko še nespecializirano je *schnaps* »udarec, mah«, npr. *in einem schnaps zwei ding zusammen ... denken, noch werden sie in einem schnaps so gesund* (Kluge²³, 645; Pfeifer, EWD², 1128; Grimm, DTV 15, 1175). K temu prim. n. dial. sinonim *wurf* »žganje« (Grimm, l. c.) k *werfen* »vreči«.

Zaradi neobstoynosti vzglasne in izglasne konzonantne skupine *-ps-* v delu sln. dialektov je v *-ps* prišlo do interkalacije *-t-* in nastanka *-pc-*, zato se je beseda ljudskoetimološko naslonila na sln. tvorbe s suf. *-ac* < **-cb-*. Enako interkalacijo zasledimo pri sln. dial. *pčénica* iz *pšénica* (Ramovš, Hgr. II, 182). Premalo je pri takih oblikah sklepati le o naslonitvi na sln. suf. *-ac* (tako Rigler, o. c., 173). Glej tudi *šnòps II*. M. F.

šnòps II (m.), g. *-a* »igra navadno z 20 kartami, pri kateri zмага tisti, ki prvi doseže 66 točk ali ima zadnji vzetek« (SSKJ IV, 1090).

Prim. hrv. *šnòps* »vrsta igre na karte«, *šnòpsl* »isto«, *šnòpslati*, *-ām* »igrati to igro«, *šnòpsati* »isto«. Sln. oblika je bila izposojena iz bav. avstr. dial. labializiranega refleksa *šnòps (prim. sor. n. *šnòpf*, *šnòppfn*) »vrsta igre s kartami, pri kateri mora zmagovalec nabrati 66 točk«, Kranzmayer-Lessiak, 138), hrv. pa iz *Schnaps, prim. avstr. n. *Schnapsen*, kar je sin. k *Sechsendsechzig, schnapsen* »to igro igrati«. Igra na karte naj bi bila s tem hudomušno poimenovana po avstr. n. *schnapsen* »žganje piti«, iter. *schnapseln*, *Schnaps* »žganje«, češ da je prav tako preprosta, kot je preprosto na mah spiti požirek žganja (Küpper, Umspr., 730). Glej tudi *šnòps I*. M. F.

šnupka (f.) »ščepec tobaka« (Janežič¹ II, 431). Ker izleda, da je to v sln. hapaks legomenon, je morda izpo-

sojeno iz istopomenskega č. *šnupka* poleg *šnupec* (Jungmann, Sl. IV, 488), tudi *šnupati* »njuhati; nosljati«. To je tako kot p. *sznupa* »nos« (zaničljivo), *sznupać* »tobak njuhati« (tudi *snufać* »isto«), *sznuptuch*, *szneptuch* »robec« (Karlłowicz, SGP V, 310, 309), pom. *šnupka* »ščepec tobaka« (Lorentz, Wb. II, 477) izposojeno iz nvn. dial. *schnuppen* »vohati, njuhati« (Machek², 618), *Schnupptabak* »tobak za njuhanje«, kar je sorodno z nvn. *schnupfen*, *Schnupftabak*. Dalje glej tudi *šnòpati*. M. F.

šòba (f.) »ustnica« in »usta z debelimi, naprej štrlečimi ustnicami, zlasti iz užaljenosti, prezirljivosti ali zaradi priprave na jok, pri psih kot opozorilno znamenje«, »ustje, rilček pri posodi«, npr. *latvica s šobo*; »naprej stoječi rob pri čevlju«, »kos lesa, ki ga čevljar drži na kolekih«; Pleteršnik navaja še vzh. štaj. pomen »Handleder (der Schuster), nakveder, naročnjak«; dem. *šòbica*, subst. *šòbec*, *-bca* »človek z velikimi ustnicami; človek, ki rad šobo napenja«, adj. *šòbast*, *šòbät*, *-áta* »dicklippig, dickmäulig«, v. *šòbiti se*, *-im se* (impf.) »potiskati ustnice naprej, usta na jok zbirati, kujati se«, *šòbáciiti se*, *-âcim se* (impf.) »usta na jok zbirati« (Branik); tudi *čòba* »šoba« (bkr., štaj., pkm.), goriš. »stor, parobek«, pkm. *čòba* »ustnica«, pl. *čòbe* »usta, gobec« (Novak, Slovar², 30), preš. *čòba* »ustnica« (Greenberg, SJ/SLS II, 137); dem. *čòbica*, adj. *čòbast*, *čòbät*, *-áta* »šobast«, v. *čòbėti* (impf.) »imeti odprta usta, prodajati zijala, lenariti«; tudi *čúba* »šoba« (bkr.), adj. *čúbast* »šobast«, subst. *čúbák* »človek z velikimi čubami«, v. *čúbiti se* (impf.) »šobiti se«, *čúbėti*, *-im* (impf.) »čepeti, ždeti«; v 17. st.: *en Shushter ... se je bil resjesil, inu papade sa shobo ter sheno sazhne ometat, inu goslat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shòba* poleg »Großmaul, labio, labiofus« tudi »Klopfholz der Schuster, mateola, tudes« (Pohlin).

Prim. hrv. kajk. *čube*, *čobe* (pl.) »velika usta«, pri Voltegižu »šoba«, *čuba* »ustnica« (Belostenec, Jambrešič). Nejasno. Izposoja iz n., prim. prus. n. *een Schübbchen ziehen* »našobiti se« (tako Štrekelj, Lwk., 62) se iz arealnih in fonetičnih razlogov ne zdi verjetna. Zaradi sln. dial. *šnòba* »usta z naprej štrlečimi ustnicami«, pri Selškarju, Tržaška cesta, 37 kričava *šnoba*, pri Pleteršniku *šnòbec*, *-bca* »gobec, usta« (kar ne more biti iz bav. n. *Schnappen* »isto«) je treba morda rekonstruirati *čybòba »nekaj štrlečega«, kar utegne biti abstr. iz neke adj. tvorbe, sorodne z lit. *kinė* »suho, višje mesto v močvirju«, lot. *cine*, *ciņa* »kup«, *cinata* »kup, vzpetina v močvirju«. Tudi č. *čnėti*, *čniti* »štrleti, moleti« je lahko denom., kar sicer pojmujejo kot glagol doseženega stanja subjekta k *četi, *čybq (Vaillant, Gr. comp. III, 193, 383; SP III, 313). Druga besedotvorna možnost za *čybòba je domnevanje deverb. tvorbe iz *čybñeti tipa *gonobā ← *gonobiti. Fonetični razvoj **čn-* > *šn-* je pričakovan, v č- in š- pa brez vzporednic, verjetno ekspr. Poskus razlage zato ni zanesljiv, zlasti še, če upoštevamo, da je *-n-* lahko tudi sekundaren, ekspresiven, prim. tako *žnùbelj*, *znùbelj* iz *zùbelj*. O drugih možnostih glej *čòba I*. M. S.

šobar (m.), g. *-ja* »strgalo, radula«, samo v 18. st. *šóbar*, *-ja* »Schabmesser, radula« (Pohlin), *šfobar* »Schabmesser« poleg *šfobovez* »strugavez, ftrugar, Schaber« in »odertnik, Leutschinder« (Gutsmann).

Prevzeto iz n. *Schaber* »strgalo« poleg »strgar« in »izkoriščevalec«, kar je nomen agentis > instrumenti od *schaben* »strgati, praskati, brusiti«, prevzeto v sln. v 18. st. *šfobam* »schabe« (Gutsmann), kor. obir. *šoblati*, 3. sg.

dial. *šó:ble* »strgati« (Karničar, Obir, 156). Od tod cgn. po poklicu *Šobar* < n. cgn. *Schaber*, ki poleg *Drechsler* pomensko ustreza sln. *Strugár*, *Strgár*. Glej tudi *šobati*. M. S.

šobati, *-am* (v. impf.) »strgati« v rož. kor. *šóbatā*, *-am* (v. impf.); sem *pušóbinja* (n.) »zadnja jed«, *pušóbva* (f.), g. *-ble* »strgalo« poleg »zadnji otrok v zakonu« (vse rož. kor.; Šašel, RNB, 121) < **po-šob-l'a*, obir. kor. *šó:ble* (3. os. sg.) »strgati«, *ušó:bat*, *-am/-lem* »ostrgati« poleg »coire«, *pušó:bli* (m.), g. *-ja* »najmlajši otrok v družini« (Karničar, Obir, 156, 202, 216) < **po-šobl'j*. V 18. st. *shóbar*, *-ja* »Schabmeffer, radula« (Pohlin), *fhobam* »fchabe«, *fhobar* »Schabmeffer«, *fhobovez* »Schaber, f'herblauz, derkavez, f'herklar, f'rugavez, f'rugar« (Gutsmann).

Mlado izposojeno iz bav. avstr. labializiranega refleksa za nvn. *schaben* »strgati«, *Schaber* »strgalo«, srvn. *schaben* »strgati«, stvn. *scaban*, ags. *scaban* »isto«, *scavan*, got. *scaban* »rezati (o laseh)« (prim. še nvn. *den Bart schaben* »brado briti«), stnord. *skafa* iz germ. **skaba-* »strgati, rezati«, kar je sorodno z lat. *scabere* »praskati, strugati, čohati«, lit. *skóbtī*, *skobiū* »dolbsti«, *skabyti*, *skabū* »trgati, rezati« in psl. nomenom instrumenti **skóbl'ь* npr. v sln. *skóbelj* (Kluge²³, 707 s.), vse iz ide. baze **skabh-* »praskati, strgati« (LIV, 496 s.).

N. pomen »rezati, odirati« se ohranja v Gutsmannovih glosah *fhobati* »Leute scheeren« in k temu *fhobovez* »Leutfchinder«. Glej tudi *šobar* M. F.

šoberholc (m.), g. *-a* »skladovnica lesa«. Izpričano le v 16. st. pri Megiserju z oznako, da je beseda znana na Kranjskem: *šoberholz* »ftrues lignorum, meta; ein holtzbeige, scheiterhauff«.

To je mlada izposojenka iz n. dial. *Schoberholz, kar je zloženo iz nvn. *Schober* v tirol. n. *Schober* »kup« (Schöpf, TI, 642), srvn. *schober* »isto«, denom. v. *schoberen* »kup delati«, *schuberen* »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 765) in nvn. *Holz* »les«. M. F.

šóc (m.), g. *šóca* »ljubi, ljubimec« v pkm. *šóc*, g. *-a*, *šóca* (f.) »ljuba, ljubimka«, v. *šóckati se*, *-an se* (impf.) »ljubimkati« (Novak, Slovar, 108); v nar. pesmi pogosto *šocelj* (m.) »ljubček« (Štrekelj, SNP I, 324, 647 ss.), kar je znano v pogovorni rabi in tudi v dial., npr. goriš. *šócl'* »isto« (isti, Görz., 397); toda rož. kor. *šócej* (Šašel, RNB, 121) je tako kot rož. *mózej* k *môž* domače tvorjeno z dem. suf. *-ej* < *ěj iz izhodnega sln. *šóc.

Prim. hrv. kajk. *šóc* (m.) »ljubi«, *šóca* (f.) »ljuba« (Žumberak; Skok, HDZb I, 1956, 222), *šóc* (m.), f. *šóca* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407) in domače tvorjeno *šócika* »isto« (Slavonija, Lika). Oboje izposojeno iz bav. avstr. labializirane oblike za *Schatz* »ljubi« in k temu dem. *Schätzlein* »ljubček«, dial. nepreglašeno *šotsal* »isto« kot vir za sln. pog. in dial. *šócelj*, g. *-na* »ljubček« (Skok III, 378; Grimm, DTV 14, 2278; Striedter-Temps, DLS, 221). Pomen »ljubi, ljubček« se je v okviru nemškega subst. razvil iz primarnega »zaklad« iz zvez tipa *mein Schatz*. K temu prim. z enakim pomenskim razvojem it. *tesoro* »zaklad« poleg *tesoro mio* »ljubi moj«. Glej tudi *šúc*. M. F.

šóder (m.), g. *-dra* »gramoz, grušč« (SSKJ IV, 1091), v slengu tudi »drobiž, manj vredni kovanci«, gor. *šóder*, črnovr. *šúdar* (Tominec, 214), cerklj. *šudar* (Kenda-Jež, Gradivo), jnotr. *šúdar* (Rigler, Jnotr. gov., 46), rez. *šóder*,

g. *šódarja* (Steenwijk, SDR, 316), dol. *šúdar*, pkm. *šóuder* (Novak, Slovar², 148).

Kakor hrv. *šóder* prevzeto iz bav. n. *Schoder* »gramoz, grušč«, star. »razvalina, podrt zid« (prim. pri Gutsmannu n. *Schoder* »kupez podertega sida«), v rokovnjaškem žargonu tudi »drobiž« = nvn. *Schotter* »gramoz« (iz tega je č. *šur* »isto«) k *schütten* »stresati, sipati« (Striedter-Temps, DLS, 221; Kluge²², 652). Glej tudi *šúta*. M. S.

šofit (m.), g. *-a* »podstrešje«, tudi *šufit* »isto« (Jelšane), z domačim vrinjenim nazalom *šonfüt* (Hrušica; Rigler, Jnotr. gov., 103 z op. 8), tolm. *šumfid* (Dolnina Tolminke in Zadlašce, 185), *šenféd* (Tolminske Ravne; Dolnina Tolminke in Zadlašce, 196); tudi *čufit* (Skadanščina; Rigler, o. c., 103 z op. 8), z redukcijo prvega zloga goriš. *čafit* (Štrekelj, Görz., 398) poleg *šofito* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 123); *šufito* (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239).

Oblike z vzglasnim *š-* so tako kot hrv. *šofit* »podstrešje« (Buzet, Sovinjsko polje), čak. *šufit* »isto« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 685) iz rom., prim. ben. it. *sofito* »podstrešje«, furl. *sofit*, *sufit* »isto«, it. knjiž. *soffito*. Izhodišče rom. leksema je vulg. lat. ptc. pf. *suffictus »dodan, pridani« k lat. *suffigō*, *-ere* »pridati, od spodaj dodati« in k temu ptc. *suffixus*, ki je izhodišče internacionalnega slovnicega termina *suffiks* (m.) »pripona«, n. *Suffiks* itd. (Skok, III, 357; Mende, RLS, 55; Battisti-Alessio, 3524). M. F.

šója I (f.) »Garrulus glandarius«, dial. *šóga*, *žóga* (Slovenj Gradec), *šójka*, *šójka*, *šójec* (m.), deloma tudi kot ime za druge ptice, npr. sln. *planinska šójka* »Fregilus graculus«, celo kozje ime (Krn). V 16. st. *shoja* (Dalmatin), v 18. st. *fhoya*, *fhoga*, *pfhoga* (Hipolit), *shóga* »Picus cinereus« (Pohlin), *fhoga* »Rußhäher, Häher Vogel« (Gutsmann). Oblike *šóga* skuša razložiti Ramovš, Hgr. II, 169, kot obratni proces *-ge-*, *-gi-* v *-je-*, *-ji-*, npr. *nóga*, g. *nojě*; tako po g. *šóje* nom. *šóga*. Ker je tudi csl. *soja*, r., ukr., br. *sójka* enako kakor p. *sójka*, č., gl. *soja*, *sojka*, hrv. *šójka*, je težko uskladiti pestrost dial. oblik, kot je ukr. *džoja*, *zhoja*, sbh. *sojka*, *šajka*, *švoika* ipd. Iz slov. jezikov je kor. n. *Tsahoie* in štaj. n. *Tschei*. Tudi madž. je poleg *szajkó* tudi *zajkó*, rum. *gaiță* in *zaiță*, celo turš. *soyga*. Zato je mogoče dvomiti v enotno izhodišče **soj-*, prevoj k **si-* »sijati«, kot domneva večina avtorjev (Miklošič, 313; Mladenov, 597; Vasmer II, 705), mogoče je misliti tudi na onomatopejo (č. *sojokat* »o šojinem glasu«, tako Skok III, 301. Dokaj negotovo primerja Machek², 566, stvn. *hehara*, n. *Häher*, pranord. *haigra.

[Zanimivo je v Kropi *mešóga* »soja« (Škofic, SJ/SLS III, 151), verjetno iz *ma-* »nepravi« kot v *macésen*, *maklén*. — M. S.]

šója II (f.) »deska, s katero privzdigne krovec slamnato streho, da zamaši luknjo« v črnovr. *šúaj* (Tominec, 214).

Verjetno izposojeno iz furl. refleksa za it. *sòglia* »prag, policca«, ben. it. *soia* »podstavek pri sodu« iz lat. *solea* »podplat«, kar je sorodno s *solum* »spodnji del kake stvari« (Battisti-Alessio, 3529). Glej tudi *švoja*. M. F.

šók (m.), g. *šókā* »jata« v rož. kor. *šòq*, g. *šòqā*, npr. *šòk tic* »jata ptic« (Šašel, RNB, 121); tudi pri Murku I, 584: *fhòk*, g. *fhóka* »ein Haufe, eine ziemliche Menge«,

npr. *fhòk ljudi*, in Janežiču¹ II, 431: *šok* »Haufe; eine ziemliche Anzahl«. V 18. st. *fhok* »Schock, fhop« (Gutsmann).

Prim. hrv. čak. *šòk* »mnogo« v zvezi *ima cèl šòk d'ice* (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 63). Izposojeno iz srvn. *schoc, schock* (m.) »kup, šop«, kot n. »količina 60 stvari, npr. kovancev, jajc ipd.«, npr. *ein schock eier* »60 jajc« (Lexer, Mhd. Wb. II, 765), nvn. *Schock* (n.) »kopa, 60 kosov«, stsaš. *šokk* »60 kosov«, srspn. *schok* »kopa snopov; 60 kosov«, niz. *schok* »60 ali 20 kosov«, agl. *shock* »kopa, kopa snopov«, kar je varianta z *s*-mobile k n. *Hocke* (f.) »kopa snopov žita«, srvn. *hocke* »isto« in sorodno z lit. *kāugė* »kup sena«, lot. *kau-dze* »kup« (Kluge²³, 739; Pfeifer, EWD², 1235). Prvotno je zah. germ. *šokka- označevalo »kup (snopov)«, iz rabe, da se je v kup navadno postavljalo po 60 snopov, je leksem začel služiti tudi kot količinska oznaka za 60 enakih enot. Podoben pomenski razvoj izpričuje npr. tudi slov. *kopa »kup, kopica«, prim. sln. rož. *kopà* »60 snopov«, prim. *pét qúp snopov* »5 x 60 snopov« (Šašel, RNB, 55), vendar tudi »eine Zahl von Vier« (Murko I, 140). M. F.

šòkec (m.), g. *-kca* »kdor se ukvarja z nakupovanjem za koga drugega«, npr. pri Mišku Kranjcu *Šokci* – *ti rečem, ki bi bilo bolje, da hodijo po sejnih in živino nakupujejo* (štaj; SSKJ IV, 1091). Sem *Šokci* (m. pl.) »ljudski naziv za prebivalce najsevernejšega dela Bele krajine okoli Semiča« (Ramovš, Zbrano delo II, 24, 488), od tod zveza *šokarski govor* »severni belokranjski govor« (isti, Hgr. VII, 136).

Čeprav se sln. oznaka nanaša na avtohtono slovensko prebivalstvo v severnem delu Bele krajine, je gotovo v zvezi s hrv. *šokac*, g. *-kca* »naziv za ikavske Hrvatke staroselce v Slavoniji, Baranji, Bački in Bosni (na nekdanjem območju Turkov)«, »naziv, s katerim pravoslavni Srbi imenujejo katoliške Hrvatke«, *šokica* (f.) »isto«, prvič izpričano l. 1663 za Šokece v Bosni; v apelativni rabi na istem območju »preprost človek (v odnosu do gospode), kmet«, npr. *Kad je divojka več šesnaest godina ... ona onda obično ima momka, iznim koja se diže na veliko, pa veli, da ne će šokca* (Otok v Slavoniji); *Brodani zovu tako svakoga seljanina*, denom. v. *šokčiti (se)*, *šokčim (se)* »postajati šokec, toda šokétati, šokčém »govoriti kot Šokec, tj. ikavsko« (ARj XVII, 710 s.). Iz hrv. je madž. *sokác* »pripadnik katoliških Hrvatov na južnem Madžarskem«, prvič izpričano l. 1799 *Sokacz* (EWU, 1343). Nejasno; Skok III, 407, je pritegnil rum. *șocăț* »zbadljiva oznaka za mestno oblečene zahodne Evropejce, posebno Nemce«, *șocăție* (adj.) »nemško«, *șocățesc* »isto« (oboje zbadljivo; Tiktin, Wb., 1449, 1451), češ da naj bi se ta oznaka sekundarno prenesla na Hrvatke. Hkrati opravičeno zavrača Katančičevo izvajanje iz besedne zveze *šljivov sok* (citirano po Skoku, l. c.), pa tudi Vukovo povezovanje z it. *socio* »neumen, nor«. Izvajanje tega jslv. dialektičnega termina za oznako avtohtonega prebivalca, ki govori drugače od priseljencev (?), iz alb. *shoq* »tovariš, kolega« < lat. *socius* »isto« (Truhelka, Nada V, 1903; citirano po Skoku, l. c., oz. Mažuraniću, Prinosi, 1429) je Skok, l. c., zaradi črnogor. cgn. *Šoć* zavračal, enako tudi tudi Škaričovo fonetično dvomljivo izvajanje iz n. *Sachsen*. Morda je jslv. dial. *šokъсь deverbativni nomen agentis tipa *pěvъсь, **s'ivъсь* jslv. glagola *šokāti, *šokāсь v hrv. *šokat*, -am »neresno govoriti« (Dubrovnik), *šokétati*, *šokčém* »govoriti kot Šo-

kec, tj. ikavsko« (ARj XVII, 710 s.), črnogor. *šokati*, *šokām* »psovati« (Vujičić, Rječnik, 139), ki je verjetno tako kot pom. denom. v. *vášok'ovac* »zmerjati« (Lorentz, Wb. III, 478) po ekspresivizaciji vzglasnega *s*- v *š*- nastal iz *šokāti (→ *šok-otā-ti = sln. *sokotāti* »ropotati«, *šok-štāti = sln. *soktāti* »v dvoje se pogovarjati«, *sohtāti* »od razburjenja hitro govoriti«), prim. črnogor. *sokāti se* »rogati se, sramovati se«, kar je sorodno z lit. *sakyti* »reči, pripovedovati«, lot. *sacit, saku* »reči«, lit. *sėkti, sėkū* »reči, pripovedovati«. Hrv. glagol *šokétati*, *šokčém* »govoriti kot Šokec, tj. ikavsko« namreč ne kaže tako kot hrv. *šokčiti (se)* »postajati Šokec« na izpeljavo iz hrv. *šokac*, ampak je zaradi izostanka palatalizacije nedvomno ekspresivna deverbativna tvorjenka od *šokāti ← *šokāti »govoriti«. Glej tudi *sokotāti*. M. F.

šòla I (f.) »schola«, zilj. *šūla, šūla* (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 365), jnotr. *šūla, šūla* (Rigler, Jnotr. gov., 46), pkm. *šoula* (Beltinci; Novak, Slovar, 108), tudi *škōla* »isto«, *črna šola* »magija« in »vmesna šola med nekdanjo šestletno gimnazijo in univerzo« (prim. hrv. *crna škola* »mesto, kjer so klicali duše umrlih, teologija«, srvn. *swarzkunster*, lat. *nigromanticus* »črni mag«), na Vrhniki *enajsta šola* »pridobivanje življenjskih izkušenj« (po Cankarju prešlo tudi v knjiž. jezik), ker je bilo pod F. Jožefom do nove maše potrebno še deset let šolanja (Levstik, Zbrani spisi III (1892), 296); v 16. st. *shula* »schola« (Megiser), v 17. st. *fola* »fcola« (Alasia), *shula* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shōla* (Pohlin), *fhula* »Schule« (Gutsmann); izv. *šōlar, šōlec* »učenec«, *šōlnik* »Schulmann«, adj. *šōlski*, v. *šōlati* (impf.), *izšōlati* (pf.), cgn. *Solar, Šoter*, mtpn. *Črna šola, Na šul, Šolarica*.

Prevzeto iz srvn. *schoule* »šola« (Grafenauer, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 221) < stvn. *scoula* < lat. *schola* (vulg. lat. *scōla*) »šola, nauk« in »učena razprava«, kar je izposojeno iz gr. *σχολή* »prosti čas, počitek, kar kdo dela v prostem času, predavanje, pogovor, šola« (Kluge¹⁷, 683; Walde-Hofmann II, 493). Sln. *šōlar* je iz srvn. *schuolare* < srlat. *scholārius* »šolski, učen, dijak«, sln. *šōlmašter* »Schulmeister«, dial. *šōmaštr* (Borovnica), *šōmaštr* (Tacen), v 16. st. *shulmaifter* pa iz srvn. *schuolmeister*. V ostalih slov. in balk. jeziki, razen v luž. *šula*, je beseda prevzeta iz srlat. brez n. posredovanja, npr. sbh. *škōla*, star. tudi *skula*, r. *škōla*, alb. *shkollë*. M. S.

šòla II (f.) »oteklina v človeški ali konjski čeljusti«, pl. *šōle* »neka konjska bolezen«, pkm. *skūla* »krasta, izpuščaj«, *šūla* »bula« (Novak, Slovar², 134, 153).

Izposojeno iz srvn. *schūle* »oteklina pri konju (verjetno na dlesnih)« (Štrekelj, Lj. zvon 1889, 294; Striedter-Temps, DLS, 221, Bezljaj, Radovi AN BiH XXXV, 89). Verjetno drugega izvora je sln. *skūla* »tvor, ulje, gnojen ogrc«. Štrekelj, l. c., dopušča možnost, da je srvn. *schūle* prevzeto iz slov. *skula, glej *skūla*, *škūlja*. M. S.

šòlen (m.), g. *-lna* »čevelj«, zlasti »ženski čevelj (brez jermenov ali vezalk)«, tudi *šōlin*, -a, dem. *šōlenc*, -a, *šōlencék*, -čka, *šōlnič*, -a, *šōlinec*, -nca; v 16. st. *sholen* »calceus« (Megiser), v 17. st. *shulin* (Janez Svetokriški), v 18. st. *ša simo shulini* »mulleus«, *shulin* »calceus« in »decempeda«: *ena shiba, paliza, ali fhtanga prou def-fet shulinou dolga* (Kastelec-Vorenc), *sholin* »Shuh« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *schuochlin* »čevlječek«, dem. od *schuo(ch)* »čevelj« < pgerm. **škōha-*, prim. got. *skohs*, stnord. *skór*, ags. *scōh*, stfrank. *skōch* »isto« (Kluge²²,

655). V besedi, ki je prevzeta kot *šōlin* (varijanta z *-len*, g. *-lna* je produkt moderne vokalne redukcije), se srvn. suf. *-līn* ohranja in ne reducira v *-lj*, g. *-ljna* zaradi pogoste rabe pl. na *-l(i)ni*. M. S.

šonati, *-am* (v. impf.) »prizanašati«, goriš. *šūónat* »isto« (Štrekelj, Görz., 491). V 16. st. *shonati* »parcere« (Megeriser), v 18. st. *fe fhonati* »indulgere, parcere« (Kastelec-Vovenc), *shonati* »schonen, sanefiti, persanefiti, saneflhuвати, habati« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *šonati se*, *-am se* »paziti se, čuvati se« (Habelić, Belosteneč), *šónati se* »čuvati se« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 404) izposojeno iz nvn. *schonen* »čuvati, varovati; prizanašati«, refl. »paziti se, gledati nase«, srvn. *schōnen* »pazljivo ravnati, obravnavati, čuvati« (Striedter-Temps, DLS, 222; Skok III, 407), stvn. *scōnen* »krasiti«, kar je denom. od stvn. *scōni* »lep, mil«, srvn. *shæn(e)* »isto«, nvn. *schōn* (Kluge²², 651). Pomen »čuvati, varovati; prizanašati« se je torej razvil iz prvotnega »lepo delati«. M. F.

šōp I (m.), g. *šōpa* »skupek (npr. cvetlic, trave, slame, las, perja ipd.)«, dem. *šōpek* (m.), g. *-pka*, tudi *šōpěk*, g. *šōpkā* in k temu po izgubi občutka za dem. funkcijo od tod tvorjeno *šōpčič*, g. *-iča*, adj. *šōpast*, f. *-a*, tudi *šōpār*, f. *-āta*; denom. v. *šōpati*, *-am* (impf.) »perje obirati kake živali« (bkr.), z refleksivom *se* »guliti se (o kokoši)« (Zabja vas pri Novem mestu, Srednja vas pri Črmošnjicah, Metlika, Dragatuš; BADŽ I, 50), brez *se* tudi »zaklanemu poparjenemu prašiču ščetine puliti« (Lašče); sem fit. *šōpūlja* (f.) »Agrostis (= Apera) spica venti« (Pleteršnik II, 641, po Cigaletu, Wb., 1899, ta pa po Medvedovem rkp. gradivu; Piskernik, Ključ², 340) po značilnem metlastem klasju, prim. n. *Meddel* »Apera spica venti« iz slov. **metelā* (Marzell, Wb. Pfln. I, 353).

V slovarjih od 16. st. dalje v pomenu, ki je danes znan v standardni leksiki, izpričano le 1. 1851 pri Janežiču¹ II, 431: *šōp* »Schopf«, *šōpek*, g. *-pka* »Pinfel; Büfchel«, toda *šōpa* »Schaar«. V slednjem pomenu je *šōp* zabeleženo v 18. st. pri Gutsmannu: *šhop* »Rotte, zhetā, banda, verfta; Schaar, mnošhiza, trupa, mnohtvu; Schock«, *šhop na šhop*, *šhopnu* »rottenweife«, *šhopati* »rotten, verftiti, sdrushiti« (Gutsmann). Tako kot gradišč. hrv. *šōp* (m.) »(lasni) čop« (Tornow, BD, 334) po 13. st. izposojeno iz srvn. bav. refleksa **schoup* za srvn. *schoub* »šop, sveženj«, zlasti »sveženj slame«, stvn. *scoup* »snop; sveženj slame«, nvn. *Schaub* »snop, otep«, kar je tako kot ags. *scōf* »snop, sveženj« iz zah. germ. **skaufa* (m.) in morda sorodno z nvn. *Schopf* »(lasni) čop«, srvn. *schopf* »isto« (Kluge²², 626). Ustrezni f. k srvn. *scoub*, srvn. bav. **scoup* se ohranja v sln. *šōpa* »snop urejene slame za prekrivanje streh«. Izposoja sln. *šōp* iz n. *Schopf* kljub Striedter-Temps, DLS, 108, zaradi fonetičnega razhajanja sln. *-p* : n. *-pf* ni verjetna. Na ožitev pomena je verjetno vplivala domača beseda *čup* iz slov. **čups* »čop« (prim. r. *čup* »čop« in *čub* »isto«), kar je že zgodaj povzročilo nastanek hibrida *čōp*, cgn. *Čop*. Glej tudi *škōpa I*, *šōpa*, *šōp II* in *čōp*. M. F.

šōp II (m.), g. *-a* »ožji in krajši deli ob straneh strehe« (Draščič, Savinjska dolina; Barlč, LMS 1893, 34). Cigale, Wb., 1846, navaja po Vodnikovem rkp. *šōp* »Walm«. Znano v obir. kor. kot *šōp*, w *šō:p* »trikotna strešna površina nad zatrepom« (Karničar, Obir, 244); sem *šōpnica* (f.) »letev na robu slamnate strehe, na katero se pritrudi slamovina«.

Pomensko najbližje je hrv. *šopnica* »dve poševno skupaj zbiti deski, ki se jih pribije na sleme« (Lika), *šōpiti*, *šōptm* »tako zbite deske postavljati na streho« (Lika; oboje ARJ XVII, 715). Nejasno. Pomensko morda specializirano iz prvotnega **šōp* »snop slame za prekrivanje streh«, ki je bil sočasno s sln. *šōpa* »isto« izposojen iz iste srvn. bav. predloge **schoup*, srvn. *scoub*, nvn. *Schaube* kot sln. *šōp*, g. *šōpa* »čop, šōp«, čeprav se zaradi sln. sin. *zatrèp*, *zabōj* zdi, da bi bila to lahko domača beseda iz **svops* »sunek, udarec ipd.« in sorodna s sln. v. *šōpniti* »suniti, udariti« < **svop-nō-ti*. Glej tudi *šōpa II*, *škōpa I* in *šōp I*, pa tudi *šōpniti*. M. F.

šōpa I (f.) »lopa, kolnica«. Navaja Pleteršnik II, 640, iz Levstikovih Rokovnjačev. Izpričano tudi pri Murku II, 599: *fhōpa* »Schoppen, prihrāmba, hūta«.

Prim. ukr. *šōpa* »lopa z dvema, redkeje tremi stenami za hranjenje voz in orodja« (Grinčenko, Sl. IV, 508), p. *szopa* »lopa, kolnica, drvarnica«, č. *šōpa*, *šōpka*, *šōpna* »kolnica«, slš. *šōpa* »pristrešek za shranjevanje sena ali slame«, kar Machek², 618, brez sln. gradiva, izvaja iz n. dial. *Schoppen* »Schutzdach, Scheuer« (18. st.) oz. *Schoppe* »isto« (17. st.). To je v nvn. prevzeto iz srn., spn. *Schoppe*, srspn. *schoppe*. Za mlajšo izposojno govori vzglasni š-, zato Miklošičevo izvajanje iz srvn. *schopf*, *schopfe* »poslopje brez pregradnih sten, skedenj predprostor« (SEW, 341, z napačno oznako, da gre za stvn. oblike) ne prepričuje tudi zato, ker bi se srvn. *pf* v sln. že substituiral s *f* (Striedter-Temps, DLS, 31). Dalje glej *šōpa*. M. F.

šōpa II (f.) »snop urejene slame za prekrivanje streh« (vzh. dial.; SSKJ IV, 1094; Pleteršnik II, 640), prim. pkm. *šōupa* »snop slame«, npr. *šōupe delajo za strèjo* (Novak, Slovar², 149), izpričano pri Murku I 584: *fhōpa* »snop slame«.

Po II. st., ko je stvn. *sk* že prešel v *sch*, stvn. *ou* pa še ne v *au*, izposojeno iz stvn. predloge **schoup(e)* iz *scoup* oz. **scoupe*, ki se ohranja v sln. pred II. st. izposojenim sinonimom *škōpa* (Striedter-Temps, DLS, 219). Dalje glej *škōpa I*. M. F.

šōpati, *-am* (v. impf.) »gačiti, polniti«, »krmiti s potiskanjem hrane v kljun«, »pretirano hraniti«, pf. *našōpati* (SSKJ IV, 1094; II, 1005), pkm. *šōpati*, *-an* »pitati, basati« (Novak, Slovar², 148).

Tako kot hrv. *šōpati*, *-ām* »s potiskanjem hrane v kljun krmiti gos, puro, da se odebeli«, gradišč. hrv. *šōpati* »isto« (Tornow, BD, 334) izposojeno iz n. *schoppen* »pitati (o živalih)«, srvn. *scoppen*, *schopfen* »tlačiti, polniti«, kar je intenz. k nvn., srvn. *schieben* »suvati, riniti«, stvn. *skioban* »isto« (Skok III, 407; Kluge²², 651). M. F.

šōpiriti, *-irim* (v. impf.) »strāuben, ostentare«, š. *se* »bahati se«, tudi *čōpīriti* (*se*), *čēpēriti* (*se*), *čēpīriti* (*se*), *ščēperiti se*, *ščēpēriti se* »isto«, pf. *na-*, *raz-šč.* subst. *šōpīrec*, *šōpīrnež*, *šōpīrnik* (m.), *šōpīrnica* (f.) »važič(ka), gizardalin(ka)«, adj. *šōpīrljiv*.

Prim. sbh. *šēpīriti se*, *šēpīrim se*, *šēpūriti se*, *šēpūrim se* »bahati se«, *čēpērak* »mala ped«, mak. *čēperok*, *čēporok* »isto«, *čēperest*, *čēporest* »rogovilast«, *topori* »šōpiriti se«, blg. *pērša se* poleg *pērca se*, *pērja se* »šōpiriti se«, dial. *čōpēra sa*, *čōpēra sa* »šōpiriti se«, r. *šēpēritšja*, *čēpūritšja*, *čēpyūtšja*, ukr. *čēpurýty*, *-yš* »urejati, popravljati, lepšati, zaljšati«, br. *čēpuricca* poleg r. *toporítš(sja)*, *topýrítš(sja)*, *topórščítš* »razpirati, čepiriti«, br.

tapyrycca »šopiriti se, čeperiti«, r. *pýřitŕ* »šopiriti«, csl. *raspyřiti* »razširiti, narazen dati«, p. *czupurzyć się* »napihovati se, peteliniti se«, č. *čepýřiti se* poleg *pouřiti se* »napihovati se«, *vzpoura* »upor, punt«, slš. *čeperit' sa*, gl. *šepjerić*, dl. *šeperiš* (Miklošič, 32, 269). Sorodno je lit. *pūrti*, *pūrstu*, *pūru* »zrahljati se (o zemlji), našopiriti se, skužtrati se, nabrekniti«, *pūrti*, žem. *išpuřti* »našopiriti se«, lot. *izpurti* »isto«. Psl. **čepyriti*, **topyriti* je z ekspr. prefiksoma tvorjeno iz **pyřiti* »pihati«, kar se ohranja npr. v sbh. *píriti*, *pírím* »pihati« (Trautmann, BSW, 232; Machek², 98; Fraenkel, 674 s.; ES IV, 55). V jslov. se je ta osnova večkrat ljudskoetimološko pomešala s **perō* »penna«, kar je v sln. dial. omogočeno tudi zaradi prehoda *ir* > *er*. V sln. poleg tega zasledimo tudi ljudskoetimološko naslonitev na *šōp*, *čōp* »Quaste, Zopf«. Psl. **pyřiti*, **pūrti* »pihati« je verjetno z ekspr. sufiksom tvorjeno iz ide. onomatopejskega korena **pu(H)-*, **poū(H)-* »pihati, napihovati«, prim. z *r*-jevskim sufiksom še lit. *pūrē* »šōp, čōp«, brez njega še sti. *phuphusa*-pljuča«, *pupphula*-»pihanje«, arm. (*h*)*ogi* »sapa, dih, duša«, srir. *uan* »pena« (Fraenkel, 672; brez slov. gradiva Pokorny, 847), M. S.

šopniti, *-em* (v. pf.) »udariti« v primor. *šopnat*, prim. je *šopno* z *matiko* »je mahnil (= udaril) z motiko« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 123); kostelsko *šopat*, *-an* »tolči, tepsti« in »močno padati (o dežju)«, *šōpē:t*, *-ēn* »pasti, telebniti« (Gregorič, Gradivo).

Pomensko najbližje je črnogor. *šōpiti*, *šōpīm* (pf.) »udariti«, hrv. *šōpiti* »treščiti kaj ali koga na tla« (Otok v Slavoniji), iter. *šōpati*, *šōpām* »udarjati; zagnati kaj ali koga ob tla«, *šōpnuti*, *šōpnēm* »udariti« (Orahovica v Slavoniji), interj. *šōp* za označevanje udarca (vse ARJ XVII, 714 s.). Tako kot pomensko bolj oddaljeno sb. *šōpi* (pf.) »zgrabi, ujame«, *šōpne* »isto« (Timok; Dinic, SDZb. XXXIV, 1988, 313) in mak. *šōpa* »teči; urinirati«, *šōpur*, *šōpurka* »cev ipd., po kateri teče voda« zaradi *šo-* gotovo ekspresivnega nastanka. Možno bi bilo izhajati iz **svop-nq-ti* s **svop-*, ki se ohranja v delabializiranem **sop-tŕ*, **sopēš* »pihati, puhati«. K pomenskemu razvoju prim. psl. **puchāti* in k temu **puch-nq-ti* v sln. *pūhniti* »udariti, suniti«. Prav tako ekspresivizirano iz iste psl. besedne družine je sln. *švop*, morda *šōp II* in *šōpotāti*. Glej *švop*, *šōpotāti* in dalje *sōpsti I, II*. M. F.

šōpotāti, *-āml-ōčem* (v. impf.) »ropotati« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 308), k temu *šōpōt* (m.), g. *-ōta* »ropot«.

Tako kot hrv. *šōpotati*, *šōpōčem* »ropotati« (Kavanjin), hrv., sb. *šōpōt* (m.) »izvir pri Benkovcu v Dalmaciji; izvir v kraju Mali Crnić v vzhodni Srbiji; potok pri Križevcih« (vse ARJ XVII, 715) z ekspresivnim vzglasjem ob širšem **sopotāti* »močno puhati«, **šōpotē*/**sopōtē* »puhanje; izvir ipd.«, **sop-tŕ*, **sopēš* »pihati, puhati«. Ker ima ta besedna družina vzglasje delabializirano iz **svo-*, je jslv. **šōpōtē*, ki je prešlo v istr.-rum. *šōpot* »hudournik« (Šušnjeva, Zankovci; Filipi, ILA, 81), tako kot sln. *šēpati* ← **švepāti* delabializirano prek stopnje **švo-* < **svo-*. Drugače ekspresivizirano je hrv. *čōpōt* »slap« (Dalmacija) < **t-sv-*, prim. sln. dial. *cvēder* ob *švēder* »terebrā«. Glej tudi *šōpniti*, *švop* in dalje *sōpōt*, *sōpsti I, II*. M. F.

šōra I (f.) »neumna oseba, norec« (gor.), zabeleženo pri Janežiču¹ II, 431, kot *šōra* »Narr«.

Pomensko najbližje je pom. *vašōřac sq* »iznoretiti se« poleg *šōřac* »drgniti«, *zašōřac* »zašumeti, zabučati« (Lo-

rentz, Wb. II, 480). Pritegniti bi bilo mogoče tudi sb. *šōra* (3. os. sg. impf.) »teči z velikim curkom« (Timok; Dinic, SDZb. XXXIV, 1988, 313) in mak. *šōra* »teči; urinirati«. Gre verjetno za domačo besedno družino z osnovo **šor-* »hitro premikati, teči; noretiti« ekspresivnega nastanka. Zato izvajanje sln. besede iz tirol. n. *tschōre* »norica« (Štrekelj, JA XIV, 1892, 544; sprejema Pleteršnik II, 641; ne omenja Striedter-Temps v DLS) ne preprečuje, ampak bi bila tirol. n. beseda lahko izposojena iz sln.

Zaradi hrv. *švōrgati* »scati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407) in zvence delabializirane variante v sln. *žorgati*, *-am* »curljati«, zabeležene v 18. st. pri Pohlnu: *šhōrgam*, *šhōrglām* »rieseln wie ein Bach; strepere, demurmurare«, kar je oboje po vzorcu tipa sln. *māzgati* »mazati«, p. *mazgac* »isto« ← slov. **māzati* lahko nastalo iz **svorāti* → **zvorāti* → (po delovanju metateze likvid) **zvor-ga-ti*, je osnova **šor-* lahko delabializirana iz v. **svorāti* oz. iz njegove ekspresivizirane variante **švōrāti*. K ekspresivni fonetiki prim. slš. dial. *slopat'* »piti, opijati se« : sln. *šlōpati* »hlastno jesti« : sln. *žlōpati* »žlampati, veliko piti«, k delabializaciji pa sln. *šēpati* »majavo, neravno hoditi« iz *švēpati* »šepati« < **švepāti*, **švēpāš*, prim. sln. *švēpati*, *-am*, *švēpljem* »šepati, majati«. Izhodno **svorāti* je gotovo sorodno s **švirāti* v sln. v primor. *švirat* »dolgo in močno lulati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), in č. *zašvīřet* »švigniti«. Medtem ko je slednji glagol iter. k psl. **svvr(a)ti* → **svvr-ka-ti* (> sln. *švrkati*), je **svorāti* lahko iter. tipa **chodāti* ← kavz. **chodīti*, **chodīš* in torej ostanek ojevske prevojnne stopnje v. **svor-tŕ*, **svorēš* te ekspresivne slov. besedne družine. Glej tudi *švirati*, *žvrgljati*, *žōrgati*, dalje *švirka-ti*, *šřrcati* in *švrkati*. M. F.

šōra II (f.) »ribiška mreža na palici«. Navaja Cigale, Wb., 516, po Vodnikovem rkp. slovarju, ob sin. *košar*. Pri Pleteršniku II, 641, normirano v *šōra*.

Brez paralel. Možno bi bilo izhajati iz prvotnega sln. **šera* in povezati z dl. *šer* »ribiška mreža«, tudi *šerjenj*, g. *-nja* »isto« < **šerenb*, kar je sorodno s sin. **čerenb* »pletenina, mreža«, p. *cierzeń* »vrsta ribiške mreže«, stč. *čeren* »mreža za spuščanje«, slš. *čeren*, *čereń* »isto«, hrv., sb. *čerenac* »ribiška mreža« (Schuster-Sewc, HEWb., 1428 s., brez sln. gradiva). Izhodno **ščerenb* je verjetno refleks tipa **kamenb* (m.) iz psl. deverbativa **ščery*, akz. **ščerenb* v. **ščer-ti*, **ščerēš* »vrteti, sukati« iz ide. baze **(s)ker-* »vrteti, sukati«. Schuster-Sewc, l. c., po Mucki meni, da je dl. *šer* hipokoristična tvorba iz dl. *šerjenj*. M. F.

šortelj (m.), g. *-tlja* »pogača«. Zabeleženo v 19. st. pri Murku: *šhortel*, *-tla* »Kuchen« (Murko I, 584) poleg *šhārkel*, *-kla* »isto« (isti I, 577), za kar isti II, 459, navaja sin. *oprefnik*, *podpepelnik*, *mōzhnik*, *gibāniza*.

Verjetno iz štaj. govorov z labializiranim dolgim *a* (o tem Ramovš, Hgr. VII, 162) iz izhodnega sln. *šārtelj*, g. *-tlja*, ki se še ohranja npr. v podjun. kor. *šārtŕ* (Zdovc, Mundart, 33), v 18. st. *šhārtel* »Reindling« (Gutsmann), in je po dial. prehodu *il* > *kl* prešlo v *šārkelj*. Dalje glej *šārkelj*. M. F.

šošnjati, *-ām* (v. impf.) »nosljati« poleg »šumeti; v ušesih šumeti«.

Pri Pleteršniku II, 641, standardizirano za dial. **šōš-njati*, *-am*, prim. pkm. *šōušnjati*, *-an* »šumeti, šepetati, šelesteti« (Novak, Slovar², 149). Zaradi enakopomenskega sln. *šušnjati*, *-ām* (impf.) »lušljati; hripavo govoriti;

nosljati« z *u* bi bilo mogoče izhajati iz ekspresivno nazalizirane variante *šqšbn'āti k denom. v. *šušbn'āti »šepetati, šelesteti« iz subst. *šušbn'b (m.) »šepet, šelest ipd.«, prim. še hrv. *šušnjati*, -im »šumeti; šelesteti; zveneti« (ARJ XVII, 905), č. pog. *šušhat* »nosljati«. Pkm. akcent je posplošen iz prez. *šqšbn'āšb < *šqšbn'āješb. Dalje glej *šušnja*. M. F.

šóta (f.) »turfa«, k temu *šotišče* (n.) »kjer je šota«, *šotovina* »isto« (lg), adj. *šóten*, f. -tna. V 18. st. pri Gutschmannu je izpričan sin. *fufhik* »Torf«, enako pri Murku I, 571: *fúfhik*, g. -fhka.

Zaradi omenjenih sinonimov se zdi verjetna Ramovševa razlaga (F. Bezlaj, ustno; isti, Eseji, 113, in ZJS, 296), da bi bilo to le sln. besedo potrebno izvesti iz *šášóta in jo priključiti k besedni družini iz *šúchō »siccus«. Vendar subst. ni izveden iz adj. *šúchō, ampak zaradi -š- verjetno iz subst. *šúšb (f.) »kar je suho«, npr. dl. *suš*, -y »suša; posušeni les, posušene drevesne veje«. Cigaletova razlaga, da je *šóta* izposojeno iz n. *Sode* »posamezni kosi šote« (Cigale, Wb., 1631), glasoslovno ne prepričuje. Dalje glej *šúh*. M. F.

šótiš (m.), g. -a »ljudski ples v dvočetrtinskem taktu, pri katerem se udarja z nogami ob tla in ploska« (SSKJ V, 1095), tudi *šótiš* (o. c., 818) in *cotiš* (kartoteka SSKJ).

Prevzeto iz n. *Schottisch*, tudi *der schottische Tanz* »škotski ples«, kar je po Grimmu, Wb. IX, 1614, tudi v n. mlado poimenovanje tega plesa. M. S.

šótor I (m.), g. *šótóra* »tabernaculum, tentorium«, po Štreklju tudi »neroden človek« (če ni to z anticipiranim *o* iz *štór*; vendar glej tudi *šótor II*), v. *šótóriti*, -šrim (impf.) »lagern«, Pleteršnik navaja po Štreklju tudi *šótóráti se* »nerodno se obnašati«, pf. *ušótóriti se*, *ušótóriti se* »sich lagern«; v 16. st. *Shotore tkati* (Trubar), *Vshotoreh* (Dalmatin), *shoter*, *shotor* »tabernaculum, tentorium« (Megiser), v 17. st. v' *shoterjoh* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shotor*, *shotor* »tentorium, tabernaculum«, *šholnerski shotori* »kampsizha, legar, lešhiszhe, voiske, legar, ali lešhanie; castramentari« (Kastelec-Vorenc). Nastalo po vokalni harmoniji iz *šátör*, prim. tako še *déleč* < *datéče in ben. *šorök* < *širök* (Ramovš, JA XXXVII, 324 = Zbrano delo I, 133; Slavia 1930–31, 51 = Ramovš, Zbrano delo II, 204). V 18. in 19. st. se uporablja tudi neharmonizirana varianta *šátor*, prim. *shotor* poleg *šator* in *dondar* »Zelt« (Gutschmann), danes pkm. *šátor* »šotor, svisl, mlinska lopa« (Novak, Slovar², 144); Štrekelj navaja za goriš. tudi *šátóra* »stojnica, Marktstand« (Ljubušnje), Janežič pa *šátra* »isto; Markthütte«.

Prevzeto prek sbh. *šátor* iz sev. turš., prim. kirg. *šatyr* »šotor«, iz česar je še r. *šatër*, -trá, ukr. *šatër*, *šatró*, str. *šatoro*, sb. csl. *šatyrō*, blg. *šatër*, p. *szater*, *szatr*, *szatro*, č. *šátor*, slš. *šiatör*, madž. *šátor*, alb. *shatörre*. V zah. slov. je beseda verjetno prišla z madž. posredovanjem, medtem ko to v vzh. in jslov. zaradi (nekdanje) oksitoneze ni sprejemljivo. Sln. *šátra* je prek sbh. *šátra* iz turš. *šatra* »trgovska stojnica«, prim. iz tega še rum. *šatră*, *šetre* »šotor«, blg. *šátra* »isto«. Sb. *čádor* »šotor« je iz osman. turš. *çatur*, *çadır*. Turš. besede so izposojene iz perz. *čádir*, *čádur* »bivališče, šotor« < indo-iran. **chattra-*, prim. sti. *chattrā* »sončnik, zaščitna streha pred soncem« k *chádati* »pokriti« (Miklošič, Frw., 57, TĒI. I, 270; Skok I, 286; Vasmer III, 379; Cioranescu, DER, 726; EWU, 1310). M. S.

šótor II (m.), g. -a »neroda« (goriš.; Štrekelj, Görz., 406). Sem cerklj. *šátóra* (f.) »otrok, ki na široko hodi«, *šátóráti*, -ám »na široko hoditi« (Kenda, rkp., 149), tolm. *šatarát* »brskati«, *šataruón* (m.) »počasnež«, *šataruónast* (adj.), f. -a »počasen, zgubljen« (Dolnji Tolminke in Zaldlašce, 196). Sem morda cgn. *šater*, *šatur*, *šoter*.

Gotovo v besedotvornem razmerju s sln. *šátra* »otrok, dokler je še nizek ter hodi razkoračen, posebno dokler ima še dolgo suknjico«, *šátrast* (adj.), f. -a »o malem detetu, dokler je še nizko ter hodi razkoračeno«, *šatrátí*, -ám (v. impf.) »razkoračeno hoditi« (vse dol.; Erjavec, LMS 1882-1883, 252), kar je Erjavec, l. c., povezoval s sln. *šátra* »šotor« (Janežič¹ II, 426) < hrv. *šátra* »šotor« in ne prepričuje zaradi pomena in ker je pozno izpričana sln. oblika *šátra* »šotor« mlada izposojenka iz hrv. Pomensko razmerje »šotor« : »kdor nerodno/na široko hodi« v sln. *šótor* : *šátra* verjetno ni semantično pogojevano, ampak prej posledica sovpadanja nesorodnih homonimov. Sln. *šótor* je ali metaforično poimenovanje po tipu hoje ali pa odraža samosvoj pomenski razvoj iz »drsati ipd.«, gotovo pa sorodno s hrv. *šator* »racman« poleg *šatka* »raca« (ARJ XVII, 503, 501), sb. dial. *šator* »gosak« (Mitrović, Rečnik, 377), mak. *šator* »racman«, *šatok* »isto«, *šatka* »raca«. V tem primeru je sln. *šótor* tako kot homonim *šótor* »Zelt« nastalo po vokalni harmoniji tipa sln. dial. *šorök* < *širök* iz prvotnega sln. *šatör. Sln. razmerja *šatör : *šátra* ob *šatökš (hrv., mak.) kaže, da je izhodišče besedne družine potrebno iskati v slov. osnovi **šat-*, ki se verjetno ohranja tudi v p. dial. *szatrować* »tretji, drgniti« (Karłowicz, SGP V, 286). Glej tudi *šatrátí* I. M. F.

špájka (f.) »Valeriana celtica«, tudi »Lavandula angustifolium« (Willfort, Zdravilne rastline, 278) in »Asarum europaeum« (isti, o. c., 373), *divja š.* »V. saxatilis«, *špájk* »V. celtica« (gor.) in *spajk* »isto« (Šulek, Im. bilja, 371, po Freyerju).

Tako kot hrv. *špajka* »Asarum europaeum« (Šulek, o. c., 396) prevzeto iz bav. avstr. *Speik* »Valeriana celtica«, *Lavandula angustifolium*«, kar je tako kot n. *Spiek*, *Spika* »isto« (> sln. *špik* »V. celtica«; Möderndorfer, LM, 23) nastalo s krnitvijo iz srvn. *spica-narde* oz. *narde-spika*, nvn. *Spikenarde* »Lavendel« (Striedter-Temps, DLS, 222; Grimm, DTV 16, 2477 s.; Lexer, Mhd. Wb. II, 1085, 35). Tak n. krn je bil izposojen tudi v gl. *špika* »Lithospermum arvense« in dl. *špejka* »Lavendel« (Schuster-Šewc, HEWb., 1468). Srvn. *spica-narde* je bilo izposojeno iz srlat. besedne zveze *spica nardí* < lat. *spica* »kлас« + *nardus* »indijska močno aromatična rastlina, narda«. Dalje glej *špiknárda*. M. F.

špájza (f.) »shramba za živila«, prim. obir. kor. *špà:j-za*, g. -i »isto« (Karničar, Obir, 244), gor. *špà:jza* (Kropa; Škofic, Diss., 365), v enakem pomenu tudi m., prim. kor. *špà:js* (m.), -a (Karničar, l. c.), *špájs* (kraš.; Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje 4–5, 1981, 147), jnotr. *špájs* (Jasen, Sabonje; Rigler, Jnotr. gov., 55 s.), pkm. *špájs*, g. *špájza* (Novak, Slovar², 149). Sem tudi *špájza* »shramba za živila« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 365) z ž po naslonitvi na *špíža* (f.) »hrana«.

Prim. hrv. *špájza* »shramba za hrano«, sb. *špájz* »isto« (Vojvodina), slš. dial. *špajz* (Orlovský, Gerner., 337), gl. *špajza* (Schuster-Šewc, HEWb., 1466). Vse izposojeno iz n. dial. *Speise* (f.), *Speis* (m.) v pomenu »shramba za živila«, prim. bav. avstr. *Speis* »isto«, kor. n. *Speis*, *Spei-*

se, štaj. n. *Speis* (Striedter-Temps, DLS, 222). Tega pomena substantiv ni pridobil od nvn. komp. *Speisekammer* »shramba za živila«, kot meni Skok III, 408, ki bav. avstr. *Speis* razlaga kot krn iz *Speisekammer* »shramba«, ampak je tako kot pomen »hrana, živež« v stvn. *sp̄tsa*, srvn. *sp̄tse*, nvn. *Speise* izposojen že iz rom. jezika. V izhodiščnem rom. deverbativu *dispēnsa v it. *dispēnsa* »shramba za živila«, špan. *dispensa* »isto«, frc. *dēpense*, retorom. *spense* iz lat. *dispensare (cibum)* »razdeljevati« (Battisti-Alessio, 1347; Grimm, DTV 16, 2096) se je pomen »shramba za živila« verjetno razvil iz prvotnega »kraj, kjer se deli hrana«. K pomenskemu razvoju nomen actionis > nomen loci prim. ide. *pekʷ-ti (f.) »kuhanje, peka« in k temu psl. *pētʷ (f.) »peč«. Dalje glej *špīža*. M. F.

špāla (f.) »špila« (dol., jvzh. štaj.), denom. v. *zašpāliti*, -im (pf.) »zašpiliti (klobaso)«, pkm. *špāla* »špila«, *špāliti*, -in »špiliti« (Novak, Slovar², 149). Sem verjetno tolm. *špāliti se* (v. impf.) »zatikati se« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197). Toda v spolu različno črnovr. *špōl* (m.), pl. *špōl* »špila« (Tominec, 215).

Prim. hrv. čak. *špāl* »trska« (Poljanci na Gradiščanskem; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 549). Izhodno *špālʷ (m.) je bilo v istem času kot *vālʷ »del« izposojeno iz bav. avstr. pog. *Spāl* »trska«, *Speil* »isto«, kor. *Spāl* »zobotrebcu podobna trska za špiljenje klobas, špila« (Striedter-Temps, DLS, 222), tirol. *spāl* »leseni klin z ušesom pri verigi, s katerim se seno ipd. pritrdi na voz«, *spād* »isto« poleg »iver« (Schöpf, TI, 681), nvn. *Speil* »isto«; to je po asimilaciji -dl- > -l- nastalo iz *Spēidel* »klin«, srvn. *spidel*, *spedel* »trska« (Kluge²², 684). Sln. *špāla*, pkm. *špāla* < *špālʷa, ki v spolu ne ustreza n. predlogi, je lahko domač deverbativ od denom. *špālʷiti iz subst. *špālʷ »zatikati v kaj«, intranz. »zatikati se«. Glej tudi *špōl*, *špila* in sin. *špina II*. M. F.

špalir (m.), g. -ja »ločeni, nasproti si stoječi dve vrsti ljudi, postavljeni za slovesen sprejem« in »prosto stoječe ali na steno pritrjeno ogrodje iz drogov, letev ipd., namenjeno vzgoji nizkega (sadnega) drevja, trte«, adj. *špalirnen*, f. *špālirna* »ki je v zvezi s špalirjem«, npr. *špalirni nasadi*, *špalirne hruške*, *špalirna vzgoja dreves* (vse SSKJ IV, 1096), pkm. *špaléir*, g. -a (Novak, Slovar², 149). V 18. st. *špālir* »Spalier; zhrštenjak, saftor, saflon«, *špālirati* »spalieren, fteno safloniti, sid oblezhi, sid obgerniti« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *špalir* »v dve vzporedni vrsti posajeno in obrezovano rastlinje, tako da je vmes možen prehod; ločeni, nasproti si stoječi dve vrsti ljudi, postavljeni za slovesen sprejem«, tudi »material za zastore«, pri Belostencu *špaler* »zastor« (ARJ XVII, 46), p. *szpaler* »špalir«, č. *špalír* »isto«, slš. *špalier* izposojeno iz n. *Spalier* »prosto stoječe ali na zid pritrjeno iz mreže ali letev narrejeno ogrodje, po katerem se vzpenja nizko, navadno sadno drevje, trta«, metaf. »ločeni, nasproti si stoječi dve vrsti ljudi, postavljeni za slovesen sprejem«, tudi *Spallier* »isto«, srvn. *spalier* le v pomenu »del podloženega oblačila pod oklepom, ki pokriva ramena«, *spaldenier* »isto«; to je bilo v srvn. izposojeno iz it. *spalliera* »naslonjalo pri sedežu«, »ogrinjalo, ki pokriva ramena, pled«, »rastlinje, ki pokriva steno ali vhod ali ki se vzpenja po ograji vzdolž poti, ceste«, l. 1630 »vzporedna vrsta vajakov pri slovesnih sprejemih« (Striedter-Temps, DLS, 222; Machek², 620; Kluge²², 682; Grimm, DTV 16, 1845 ss.; Battisti-Alessio, 3576), prim. furl. *metisi in spaliere* »da-

ti se v vrsto« in ben. it. *far spaliere* »postaviti se tako, da drugim narediš prostor«; it. *spalliera* je tvorjeno iz *spalla* »rama«, lat. *spatula* »lopatica« (Battisti-Alessio, 3575). Neposredno iz it. *spalliera* je bilo izposojeno v 18. st. izpričano *špaliere* (pl. f.) »plagae«, npr. *špaliere na sydeih, ali sténah, v'gofpoiskih hišhah*, tudi »aulaeum, en tebih, aidousku fuknu, turški tebih«, k temu dem. *špaleriza* »plagula, ena maihina šhtikana deka« (Kastelec-Vorenc). M. F.

špāmpet (m.), g. -a »postelja«, l. 1607 *spampet* »lettiera« (Alasia), v 18. st. *špāmpat* poleg *napneuna postel* »Spannbett« (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. *spanbette*, *spambette* »postelja z žimnico na napetih trakovih« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 377; Striedter-Temps, DLS, 222).

špān (m.), g. -a »tovariš«, tudi *špān*, -āna »isto«; *špānkla* »tovarišica«, *špānja* »španova žena«, *španovija* »družabništvo«, k temu cgn. *špan*, *Gspan*, kar je prevzeto iz bav. srvn. *gespan* »tovariš« (Miklošič, 341; Striedter-Temps, DLS, 222). Toda pkm. *španija* »gospodarstvo« (vendar tudi *španija* »ljubezensko razmerje«) in *špān* »gospodar, oskrbnik« je iz madž. *ispán* »oskrbnik« (Štrekelj, JA XXVIII, 527). To je izposojeno iz slov. **župan̄*. Igra *špāna*, v 18. st. *špana*; *špānati*, *špano vleči*, *župānati* kaže na enako križanje med n. *Gespan* in slov. **župan̄*. A v slovarjih 18. st. izpričano *španinga* »razprtija, zdraha« je verjetno iz srvn. *spannung* »Streitigkeit, Zerwürfniss« (Lexner, Mhd. Wb. II, 1065).

špāna (f.) »položaj treh kamenčkov ali fižolov istega igralca v eni vrsti na igralni deski z mrežastimi liki; igra, pri kateri se kamenčke ali fižole sestavlja v tak položaj«, *špānati (se)*, -am (se) (v. impf.) »špano (se) igrati« (SSKJ IV, 1097), sem zveze *špana vleči*, *špano vleči* in *španjo vleči* (Pleteršnik II, 641), kar kaže na substantive m. in f. Tudi *župan* v zvezi *župana igrati*, *župana vleči* (Levstik pri Pleteršniku II, 975), *župāna* (f.) »špana«, *župānati*, -am (v. impf.) »špano igrati« (Lašče; Erjavec, LMS 1882-1883, 257). V 18. st. *špāna* »Bretspiel, Mühl-fahren; ludus alex« (Pohlín).

Ker gre za igro, ki je pri nas poimenovana tudi *trilja*, *tríja*, *tríga*, *mlín* in se je prvotno igrala na deski, se zdi verjetno, da se je v poimenovanju ohranila igra na deski z glavnima, najmočnejšima figurama, ki sta bila poimenovani »kralj« in »kraljica« oz. s poimenovanjem za hierarhično najmočnejšega predstavnika oblasti, torej sodobna igra šah oz. dama. Izhajati je namreč mogoče iz **župān̄* (m.) oz. **župān̄bja* (f.) ← *župāni, pri čemer so sln. oblike z vzglasnim *šp*- lahko nastale po redukciji. Enako pomensko motivacijo bi bilo potrebno predpostaviti v gl. *špānkovač* »igrati otroško igro z lešniki, pri kateri vsak igralec kralja in kraljico označi z zarezo« poleg *španka* »majhna posoda; lešnikova lupina, žirova kapica«, dl. *pańkowanie* »pastirska igra s petimi lešnikovimi lupinami, ki se jih vrže v zrak in nato ujame v roko, pri čemer zmaga tisti, ki vrže najvišje; pri prvem metu se poje: *mój pan bogaty chójzi pó jsy rogaty*« (Muka II, 16). To Schuster-Sewc, HEWb., 1467, pušča brez razlage. Glej tudi sin. *trílja II*, *tríga* in *župān I*. M. F.

španjolet (m.), g. -a »cigareta« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 123). Beseda je na Primorskem širše znana. Sem rez. *špinjolét* »isto«, *špinjulét* (Steenwijk, SDR, 316), goriš. *španjól* (Štrekelj, Görz., 400), *špi'njol*, *špa'njol* (Sv. Anton; Jakomin, o. c., 124).

Prim. hrv. čak. *špañulèt* »cigareta« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1206). Izposojeno verjetno iz furl. *spagnolèt* »cigareta«, tudi *spagnòl* »isto«, ben. it., trž. it. *spagnoletto*, it. *spagnolétta* (l. 1855) < frc. *espagnolette* »cigareta«. V Franciji je cigareta dobila ime po etn. *Espagnole* »Španec«, ker so ti njeno rabo razširili po Evropi (Šturm, ČJKZ VII, 1928, 45; Boerio, DV, 1079; Battisti-Alessio, 3575). M. F.

šparati, -am (v. impf.) »štediti, varčevati; parcere«, v kompoz. *na-*, *pri-š-*, adj. *šparoven* »parcus«, *šparovec*, -vca »hranilnik«; dial. kor. obir. *špá:rat* (Karničar, Obir, 244), pkm. *špàrati* (Novak, Slovar², 149), gor. *špàrat*, črnovr. *špàrat*, -am (Tominec, 214), primor. *šparət* »varčevati« (Jakomin, NS, 123); v 16. st. *shparati*, *sparati* »parcere sumtibus« (Megiser), v 17. st. *sparat* »spargnare« (Alasia), *shparat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shparati* »parcere sumtibus«, *pershparati* »comparcere; perlenefti, falhfonati«, *shparovez fa berazhe* »cadiscus« (Kastelec-Vorenc), *shparati* »sparen« (Pohlin).

Kakor hrv. dial. *špàrati* (Ozalj), star. *špàram* »parco, refervo«, *sparànye* »parcitas, frugolitas« (Belostenec), p. dial. *szparowac* prevzeto iz srvn. *sparen* < stvn. *sparèn* (Striedter-Temps, DLS, 223), iz česar je tudi srlat. *sparniare* (> it. *spargnàre* > rez. *šparnjèt*, hrv. čak. *špare-niät*) »štediti, varčevati«, prim. dalje stnord. *spara*, ags. *sparian*, stfrank. *sparia* < germ. **sparæ-* »hraniti, ohranjovati«. Dalje primerjajo lat. *parcere* »hraniti, varčevati«, sti. *spṛnōti* »osvoboditi, spraviti na varno« (Kluge²², 682) ali psl. *spōrō »izdaten« = sti. *sphirā-* »močan, debel« < ide. **spōrō-* (Machek², 571). Č. *spořit* »varčevati, hraniti« ni izposojeno iz n., temveč je tvorjeno iz *sporý* »čokat, plečat, izdaten«, kar je pomen »skop, pičel, boren« pridobilo pod vplivom n. besedne družine (Machek, I. c.). Glej tudi *špōrget*. M. S.

špàrgelj (m.), g. -glja in -na »Asparagus«, kor. *špàrga* »isto«; adj. *špàrgljev*, -a, v 16. st. *sparoga* »asparagus« (Megiser), v 18. st. *shpargel*, pl. *shpargelni* (Kastelec-Vorenc), *shporgel* »Spargel, asparagus« (Pohlin), *shparga*, *shporgel* »Spargel« (Gutsmann).

Prevzeto iz n. *Spargel*, star. *sparge(n)*, to pa iz it. *asparago* < lat. *asparagus*, kar je izposojeno iz gr. ἄσπαργος »špàrgelj, beluš« in »poganjek«. Beseda je sorodna z av. *sparəya-* »poganjek«. Iz sorodnega vira je prevzeto tudi hrv. *špàroga*, p. *szparag* »špàrgelj« (Striedter-Temps, DLS, 223; Kluge²², 682). M. S.

šparōn (m.), g. -a »na pet ali več očes obrezana trtna mladika«, tudi *šperōn* »isto« (Caf).

Prevzeto iz furl. *spirōn* »obrezana trtna mladika«, trž. it. *spirōn* »grozd«, kar je varianta od *pirōn* »isto«, to pa metonimično rabljeno *pirōn* »vilice« (Strekelj, LMS 1896, 164; Cossutta, Linguistica XXXV/2, 4). Sln. predtonični *a* oz. *e* je iz *i* po moderni vokalni redukciji. Glej tudi *pirūn, *pnorati*. M. S.

špās I (m.), g. -a »neresen, smešen in zabaven dogodek, šala, potegavščina«, adj. *špāsen*, f. -sna »smešen, zabaven«, denom. v. *špāsati se*, -am se »šaliti se« (nižje pog.; SSKJ IV, 1098), primor. *špeš* »šala«, npr. *je rjeko ze špeš* »je rekel za šalo« < *špāš, adv. *špāseh* »z lahko-to« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124, 123) < *špasih ← nvn. *špašig* z asimilacijo *š - s* > *š - š*, goriš. *špās* »šala« (Strekelj, Görz., 389), črnovr. *špās*, g. *špāsa* »šala«, v frazi *tū nīšq tq mālē špās* »to ni malenkost«, *špāsqat se*, -gm se »šaliti se« (Tominec, 214), obir. kor. *špā:sən*, f.

-sna »smešen, nenavaden« (Karničar, Obir, 244), toda pkm. *špājs*, g. -a »šala, norčija«, *špājsati se*, -an se »šaliti se« (Novak, Slovar², 148) je z interkaliranim prehodnim *i* pred *s* kot sln. *bājs* ob *bās*, *bājsen* ob *bāsen*, *šējst* ob *šēst* itd. (Ramovš, Hgr. II, 172). V 18. st. *shpafs* »Scherz, fhalala«, *shpafik* »spaßhaft, poijgrazhen«, *shpafiken* »scherzhaft« (Gutsmann).

Prim. hrv. *špājs* »šala« (Žumberak, Prigorje) le v zvezi za *špājs* »za šalo«, adj. *špājsən* »šaljiv, čuden« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 404), *špāsati se* »šaliti se« (Prigorje) z interkaliranim *i* pred *s* (Skok III, 408), sls. dial. *špās* »šala, dovtip« (Orlovský, Gemer., 337). Kot *špās (m.), v. *špāsati se in **špasig/k* (adj.) izposojeno iz nvn. *špaß* »šala, zabava, veselje«, *špaßen* »šaliti se«, *špašig* »šaljiv, zabaven, vesel«, kar je bilo izposojeno iz it. *spasso* »prijetno kratkočasje, oddih, zabava; dolg prehod za oddih«, *spassare* »prijetno se zabavati«, lat. *ex-passāre, kar je denom. od ptc. *expassus* *»sproščen« < »razprostrt« glagola *expandō*, -ere »razprostriti« (Striedter-Temps, DLS, 223; Kluge²², 683; Battisti-Alessio, 3580). Izhodišče rom. besedne družine je substantivizirani ptc. *expassus* »razprostrt« > *»sproščen« → *»sproščenost« → »oddih, prijeten oddih, zabava, veselje, šala, norčija«. Na zahodnem območju so bile oblike lahko izposojene neposredno iz rom. predlog. prim. ben. it. *spasso* »zabava, igra, šala«, furl. *spās* »šala«. Glej tudi *špās II*. M. F.

špās II (m.), g. *špāsa* »sprehod« v jnotr. *špōs* (Ilirska Bistrica; Rigler, Jnotr. gov., 87), primor. *špeš*, npr. *je šou ne špeš* »je šel na sprehod« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124) z redukcijo kratkega vokala *a* v zaprtem zlogu kot npr. v *šparət* »varčevati«; rez. *špās* (citirano po Šturm, ČJKZ VII, 46).

Tako kot hrv. čak. *špāš*, g. *špāša* »sprehod« (Brusje na Hvaru), tudi *spāš*, g. *spāša* »pohajkovanje, promena-da« (Dračevica na Hvaru; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1207, 1140) izposojeno iz rom. refleksa substantiviziranega lat. ptc. *expassus* »razprostrt« > *»sproščen« → *»sproščenost« → »(sproščen) sprehod«, prim. furl. *spās* »sprehod«, it. knjiž. *spasso* »isto«, ben. it. *esser a spasso* »biti brez dela, obveznosti«, *andare a spasso* »isto«. Šturm, I. c., izvaja sln. notr. in rez. gradivo iz furl., vendar je zaradi areala možna tudi vzporedna izposoja iz ben. it. Glej tudi *špās I*. M. F.

špatna (f.) »vrsta vinske trte na Dolenjskem, ki da dobro belo vino, a pri nas ni rodovitna« (Vrtovec, Vinoreja, 7, v dodatku; Šulek, Im. bilja, 397, po Freyerjevem rkp.), *šopatina* (f.) »vrsta vinske trte« (Drenovec na Štaj, Sv. Duh pri Krškem; Erjavec, LMS 1882-1883, 312), *šopat(i)na* »vrsta grozdja s podolgovatimi sladkimi jagodami, weiße Geißdutte« (Šulek, o. c., 396, po Trummerju), za kar Vrtovec, o. c., 10, v dodatku, navaja sln. *kosji jef*; *rdeča šopat(i)na* »rother Veltliner« (Šulek, I. c.).

Izhajati je mogoče iz sln. *šopatina. To bi kazalo, da je leksem doma substantiviziran iz adj. na -at po vzorcu *kosmāt* → *kosmatina*, *gorāt* → *goratina* z ohranjenim prvotnim akc. mestom v adj. Vendar pomenske motivacije, ki bi kazala na izpeljavo iz sln. adj. *šopāt* »ki ima šope«, *šōp* (m.), g. *šōpa* »skupej enakovrstnih stvari«, ni mogoče dokazati, pa tudi rekonstruirana subst. tvorba *šop v taki fonetični podobi lahko tudi ni izvorna. Ni jasno, od kod n. *Schopatna*, ki se v Šulekovem Imeniku bilja v zvezi *weisse Schopatna* pojavlja za oznako hrv.

debela šipel in *pitovna šipel*, kar je vrsta šipona. N. besede namreč Grimm v slovarju ne beleži. M. F.

špecati, -am (v. impf.) »tožiti, ovajati«, *špēc* (m.), g. *špēca* »tožljivec«, *špēcar* (m.), g. -ja »isto«, *špēca* (f.) »tožljivka«, *špēčkāhla* »isto« (žargonsko; SSKJ IV, 1098).

Tako kot hrv. *špēckati*, *špēčkām* »zbadati, grajati«, nomen agentis *špēckalo* (oboje Lika; ARJ XVII, 727) verjetno izposojeno iz kor. n. *spētzn* »grajati, zaničevati, prezirati, zasmehovati« (Lexer, KWb., 236; Grimm, DTV 16, 2195), kar se je morda metaforično razvilo iz n. *spetzen* »pljuvati« (Grimm, l. c.). K pomenskemu razvoju prim. sln. *pljivati*, ki pomeni tudi »sramotiti«. M. F.

špēgati, -am (v. impf.) »gledati«, zlasti »skrivaj, prita-jeno gledati, kukati« (nižje pog.; SSKJ IV, 1098), črnovr. *špīyat*, -am (Tominec, 214), goriš. *špīyat* (Strekelj, Görz., 491), rez. *špēgat* »skrivaj opazovati« (Steenwijk, SDR, 316). V 16. st. *shpehati* »Spehen, explosare« (Megiser), l. 1607 *fpegat* »fpiare« (Alasia), v 18. st. *shpegati* »observare, merkati, gledati, pašiti« (Kastelec-Vorenc), *shpegati* »spāhen, lukati, fkiunu gledati, kukati, pogledovati«, *fpegavez* »Spāher, lukavez, fkiunugledavez, kukavez, sveduvauz«, *fpegliu* »spāhifch, fkiunu gledazh« (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. bav. avstr. *spēyen* »gledati, opazovati« oz. srvn. *spēhen* »isto«, stvn. *spēhōn*, nvn. *spāhen* (Miklošič, Frw., 58; Striedter-Temps, DLS, 223), kar je sorodno z lat. *specō*, -ere »gledati«, *speculum* »ogledalo; obraz«, sti. *pāsyati* »gledati« (Kluge²³, 773). Sln. razmerje *špēgati* : *špēhati* (Megiser) odraža dve različni izposoji (o tem Striedter-Temps, l. c., 59). V isto plast izposojen kot *špēgati* spada sln. *šājirga*, *trūga*, *žmāgati*. Glej tudi *špīhati*. M. F.

špēgel (m.), g. -gla »ogledalo«, črnovr. *špīayū*, -yā »isto« (Tominec, 214), primor. *špjego* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124), obir. kor. *pret špē:hwam* »pred ogledalom« (Karničar, Obir, 268), toda rož. kor. *špīhov*, g. -hva »ogledalo« (Šašel, RNB, 122), rez. *špīglin* (Steenwijk, SDR, 316). V 16. st. *fpegil* »Spiegel« (Megiser), l. 1607 *fpegou* »Ipechio« (Alasia), v 18. st. *shpēgil* »speculum«, *shpeiglar*, *kateri šhpēgle dēla* »specularius« (Kastelec-Vorenc), *shpēgl* (Pohlin), *shpiegel* »Spiegel«, *shpiegounifhar* »Spiegelmacher« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *špēgalj*, g. -glja »ogledalo«, v Ozlju *špēgalj* »isto« in *špēglin* (Težak, HDZb V, 1981, 404) izposojeno iz srvn. *spiegel* »ogledalo«, stvn. *spiagal* »isto«, kar je iz srlat. sinkopirane in lenirane oblike **spēglum* za lat. *speculum* »ogledalo« poleg »obraz« (Striedter-Temps, DLS, 223), tvorjenke iz lat. *specō*, -ere »gledati«, pri čemer je na spremembo spola vplivalo izglasje substantiva, ki se je ljudskoetimološko naslonilo na n. nomina instrumenti na -el moškega spola (Pfeifer, EWD², 1324). Slovenski substitut z e-jevskim vokalom za srvn. *ie* kaže, da je bila beseda sprejeta v sln. sistem brez diftonga *ie*, ki se je zato substituiral s fonetično najbližjim e-jevskim vokalom (Striedter-Temps, o. c., 22). Glej tudi *špēglar*, *špeglarica*, *špēglavec* in *špīgel*. M. F.

špēglar (m.), g. -ja »Anas clangula«. V 19. st. *shpeg-lar* »Schellente« (Freyer, Fauna, 38) z oznako, da je beseda kranjska.

To je navadni zvonec »Bucephala clangula«, raca s širokimi belimi pasovi na perutih (SSKJ V, 964). Verjetno kalkirano po n. *Spiegelente*, *spiegelent* (Grimm, DTV 16, 2246), kakor je vrsta rac poimenovana zaradi

izstopajočih barv na perutih, ker se n. *Spiegel* uporablja tudi za označevanje svetlečih oz. svetlikajočih oz. belih lis na živalih, pa tudi živali samih, npr. kor. n. *Spiegel* »ime konja« (Grimm, DTV 16, 2240 s.). Enako pomensko motivirano je tudi rož. kor. *špīhvara* »koza z belo liso na glavi« (Šašel, RNB, 122) < sln. **špēglara*. Sem tudi v 18. st. izpričani adj. *shpēglafiti koyu* »equus scutulatus; en kojn jabulzhne five farbe« (Kastelec-Vorenc). Glej tudi *špēglavec* in dalje *špēgel*. M. F.

špeglarica (f.) »vlečna mreža«, izpričano le v 18. st. *shpeglarza* »Waate, Zuggarn, verriculum« (Pohlin).

Domača tvorjenka iz **špēgel* (m.), g. *-gla, kar je bilo izposojeno iz n. lovskega termina *Spiegel* »vrsta velike rombaste pentlje v lovski mreži« in k temu iz lovskega žargona *Spiegelgarn* »lovska mreža z velikimi rombastimi pentljami«, *Spiegelnetz* »isto«; te lovske mreže, ki so jih uporabljali le za zaščito živali in ne za ulov, so bile tako poimenovane zaradi pentelj, ki so zaradi posebnega načina izdelave asociirale na ogledalo (Grimm, DTV 16, 2241, 2250, 2264). Dalje glej *špēgel*. M. F.

špēglavec (m.), g. -vca »lišček, Fringilla carduelis«. V 18. st. *shpieglavez* »Stiglitz, Distelfink; ofatiza, lifez, frizhoka« (Gutsmann), v 19. st. *shpieglavez* (Freyer, Fauna, 21).

Substantivizirano iz sln. adj. **špēglav* »ki ima svetlo/belo liso«, v katerem se ohranja sln. nepotrjena izposojenka **špēgel* »svetla oz. bela lisa na živalih« iz n. *Spiegel* »isto« (Grimm, DTV 16, 2240). Poimenovanje za »Fringilla carduelis« je torej podobno pomensko motivirano kot sin. *lišec*, g. -sca oz. *lišček*, g. -čka k sln. *liša* »macula«. Obstoje sln. izposojenke **špēgel* »svetla oz. bela lisa na živalih« potrjuje tudi sln. *špēglar* »Anas clangula« in rož. *špīhvara* »koza z belo liso na glavi«. Sln. sinonima za »Fringilla carduelis« so *ščēgljec*, *stīggljec*, *lišec*, *osatica*, *stričkoka*, *stričevka*. Glej tudi *špēglar* in dalje *špēgel*. M. F.

špēgli (m. pl.), g. -ov »naočniki«, *špēglar*, g. -ja »kdor nosi očala« (nižje pog.; SSKJ IV, 1098), tudi *špēgli* (f. pl.) »naočniki« (Pleteršnik II, 641), črnovr. *špīayl*, -tu (m. pl.) »isto« (Tominec, 214), obir. kor. *špē:hle* (akz. pl.; Karničar, Obir, 268), bovško *špīytle* (f. pl.), g. -yēl, *špīytlar*, g. -ja/ē »očalar« (Ivančič, DSBG, 60), gor. v Kropi *špē:gle*, g. -gāl (f. pl.; Škofic, Diss., 365). V 16. st. *shpegli* »Brillen, conspiciulum« (Megiser), v 18. st. *shpeigli* »per-spiciilia« (Kastelec-Vorenc).

S krnitvijo prvega člena izposojeno iz srvn. kompoz. *ougen-spiegel* »conspiciilia«, nvn. *Augenspiegel* »isto« (Pleteršnik II, 641; Striedter-Temps, DLS, 223; Lexer, Mhd. Wb. II, 189; Grimm, DTV 1, 812). Dalje glej *špēgel*. M. F.

špēh (m.), g. *špēha* »Speck«, adj. *špēhāt*, -āta, *špēh-nāt*, -āta, *špēhāst*, -āsta in *špēhast*, -a »speckig« in »zamazan, zamaščen (od slanine)«, *špēhōv* »Speck-«, od tod *špēhōvka* »špehova koža, špehova potica, vrsta hruške (n. *Speckbirne*)«, v slednjem pomenu tudi *špēhovicā* in *špēhōvnica*; *špēhār*, -ja »trgovec s špehom, umazanec, hrošč slaninar«, v. *zašpēhāti*, -ām (pf.) »umazati, zapackati (s čim mastnim)«, kompoz. *špēhomāth* (m.), *špēh(om)āthar*, -ja »berač, ki z malho hodi in špeha prosi«; dial. gor. *špēh*, g. *špēha*, pkm. *špēj*, -a (Novak, Slovar,² 149), kor. obir. *špēx* (Karničar, Obir, 30), črnovr. *špēx* (Tominec, 214), jnotr. *špēx* (Rigler, Jnotr. gov., 107), rez. *špēh*, g. *špāhē*, dat. *špīhū* (Steenwijk, SDR,

316); v 16. st. *shpeh* »lardum« (Megiser), v 17. st. *špec* »lardo« (Alasia), v 18. st. *špēh* »lardum« (Kastelec-Vorenc), *shpēh* »lardum«, *shpēhōva potiza*, *shpehovka* »Fettbrodt, adipatum« (Pohlin), *shpah*, *shpeh* »Speck« (Gutsmann).

Kakor hrv. dial. *špēh* prevzeto iz bav. srvn. *spēch* »salo, slanina«, kar je varianta od srvn. *spēc* > nvn. *Speck* »isto« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 373; Striedter-Temps, DLS, 223). Iz tega je mlajše izposojeno sbh. *špēk*, č. *špek* »slanina«. Stvn. *spec* »špeh«, ags. *spic* in stnord. *spik* »kitovo salo« kaže na germ. **spiku-*, kar je dalje sorodno z lat. *pinguis* »debel, masten«, *spectile* »trebušno salo« (hapaks legomenon) in dalje morda z gr. πῖσος »tolšča, mast« in sti. *pīva-* »isto« (Kluge²², 684, 686). Glej tudi *špikati II*. M. S.

špēlta (f.) »velik odklan del lesa, razkolek«, v 18. st. *shpelta* »filsus, resklanie« (Kastelec-Vorenc), *shpēvta* »Spalte, lignum fiffile« (Pohlin), *shpeuta* »Spalte, fziep-lenka« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *spēlte* »odklan kos lesa, razkolek«, iz česar je kor. n. *spēlte* »isto, velika trska«, štaj. n. *spelte* »na tenko razklan kos lesa« k n. *spalten* »cepiti, klati« (Striedter-Temps, DLS, 223). Glej tudi *šplēvta*. M. S.

špelūnka (f.) »zanemarjen prostor, slaba gostilna, beznica« (SSKJ IV, 1099).

Prevzeto iz it. *spelōnca*, star. tudi *spelūnca*, *spilōnca*, *spilūnca* »jama, votlina; luknja, brlog, beznica« < lat. *spelūnca* »jama, votlina« < gr. σπηλιγγή »isto« k σπήλιον »podzemna jama, votlina« (Battisti-Alessio, 3584). Dalje glej *špilja*. M. S.

špendāti, -ām (v. pf., impf.) »potrošiti, izdati denar, plačati, porabiti« (SSKJ IV, 1099), iter. *špendovati* (polj.; Pintar, LMS 1895, 44); črnovr. *špēndat*, *špēndām* (Tominec, 214), primor. *špendat* »(po)trošiti, porabiti« (Jakomin, NS, 124), rez. *špindēt* (Steenwijk, SDR, 316), v 16. st. *spendati* »erogo, aufgeben, außspenden« (Megiser), *shpendali* (Dalmatin; Ramovš, Zbrano delo I, 145), v 17. st. *Vam nej terbej tulikain shpendat* (Janez Svetokriški).

Prevzeto iz (ben.) it. *spēndere*, furl. *spindi* »isto« < lat. *expēndere* »odtehtati, izplačati«. Kor. sln. *špendāti* »hraniti, preživljati«, prim. v 18. st. pri Gutsmannu *koga shpendati* »einen speisen«, polj. *špendinga* »izdatek« je prevzeto prek srvn. *spēnden* »darovati, dati miloščino«; sln. *špendirati*, -am »potrošiti za koga« pa prek n. *spendieren* (Pintar, LMS, 1895, 44; Striedter-Temps, DLS, 223 s.; Skubic, Rom., 190). Iz rom. je tudi star. hrv. *spendati*, *spanžati*, *panžati* »trošiti, dajati hrano (zlasti klerikom)« (Skok III, 308; Mažuranič, Prinosi, 1351). Glej tudi *špēndija*. M. S.

špēndija (f.) »hrana, jedača«, v 16. st. *shpendia* »cibus, jed« (Megiser), v 17. st. *shpendio iem je bil pernefal* (Janez Svetokriški), v 18. st. *spendia* »alimentum, alimonium, alimonia« (Kastelec-Vorenc), *shpendija* »Nahrung, alimonia, victus«, *shpendir* »Speisekammer, penus« (Pohlin), *spēnda* »Speise« (Gutsmann).

Kakor star. hrv. *špēndija*, *spēndija* (Mažuranič, Prinosi, 1351) prevzeto iz srlat. *dispēndia*, pl. od *dispēndium* »izdatek, strošek« (Du Cange III, 138) poleg *dispēnsa*, *dispēnsium* > it. *dispēnsō* »isto« in *in expēnsa* > it. *spēsa* »isto«, kar je prevzeto tudi v stvn. *spīsa* > srvn. *spīse* > n. *Speise* »hrana«. Klas. lat. le *dispēnsium* »izdatek, strošek, izguba«, *dispēndere* »odtehtati« ob *expēnsa* »izdatek, strošek«, *expēndere* »odtehtati, izplačati« k

pendere »tehtati, plačati« (Pleteršnik II, 642; Kluge²², 684; Battisti-Alessio, 1347). Glej tudi *špēža*, *špīža*, *spēndāti*. M. S.

špēs (m.), g. -a »sulica« (Štrekelj, Hist. sl., 73), obir. *špēs* »Spieß« in »zakonska žena« (Karničar, Obir, 244).

Prevzeto iz srvn. *spīez* »sulica« (Štrekelj, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 224) < stvn. *spioz*, kar je sorodno s srniz. *spit* in šved. *spjut*. Beseda etimološko ni jasna. Obir. pomen »zakonska žena« temelji na n. pomenu »sulicar« > »tovariš« (navaja Grimm, Wb. X/1, 2448), danes pogosteje *Spießgeselle* »pomočnik, tovariš, kamerad (zlasti pri kaznivih dejanjih)«. M. S.

špetīrati se, -am se (v. impf.) »preparati se«, *špetīr* »prerekanje« (Glonar, Slovar, 389; SSKJ IV, 1099); obir. *špātī:rt se*, *špātī:r* (Karničar, Obir, 244). Prvotno *špūtirati se je prevzeto iz n. (*disputieren*) »disputirati, razpravljati, prerehati se«, kar je (prek it. *disputare*) prevzeto iz lat. *disputāre* »isto« (Snoj, SES, 643). M. S.

špēža (f.) »strošek« v črnovr. *špēžje* (Tominec, 214) s sekundarno skrajšanim refleksom dolgega ē v sekundarno zaprtem zlogu kot v črnovr. *bēžjet* < *bēžāti, *rēžjet* < *rēžāti; sem primor. *špježa* »hrana in gospodinske potreščine, stroški«, npr. *je šla pu špježo* »šla je po nakupih« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124), in goriš. *špīēja* »strošek, izdatek« (Štrekelj, Görz., 431).

Izposojeno iz ben. it. *spesa* »strošek, izdatek«, furl. *spēse* »isto«, knjiž. it. *spēsa*, pl. *spēse* (> nvn. *Spesen* (pl.) »stroški«; Kluge²², 686), srlat. *spēsa*, *spēnsa*, lat. *expēnsa* (*pecunia*), kar je substantivizirani pl. n. ptc. *expensum* »izplačan, izdan«, tudi »izplačan denar, plačilo« glagola *ex-pēndō*, -ere »izplačati, izdati« (Mende, RLS, 114; Battisti-Alessio, 3587). V samostanski lat. je *spēsa*, *spēnsa* verjetno pod vplivom sin. *dispēnsa »razdeljevanje; izdatek, hrana« poleg »strošek, izdatek« začelo označevati tudi »hrana, živež« (Kluge²², 684) in bilo v tem pomenu izposojeno v stvn. *spīsa* »hrana, živež«, srvn. *spīse* »isto« > sln. *špīža*. Glej tudi *špīža* in *špājza*. M. F.

špīca I (f.) »napera« poleg *spīca* »isto«, črnovr. *špīca* (Tominec, 214), obir. kor. *špī:ca* tudi »membrum virile« (Karničar, Obir, 245). V 18. st. *šhpize kolefne*, *šhpize per kolleffih* (Kastelec-Vorenc), *kolna shpīza* »Radspeiche« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *spīca* »napera«, *špīca* »isto«, blg. *spīca*, r. *spīca*, dial. tudi »pletilna igla, kloček, ost za lovljenje morskih psov«, dial. *špīca* »napera«, str. *stēpīca*, *stopīca* »tkalski čolniček«, ukr. *spīycja* »napera«, br. *spīca* »isto«, p. *szpīca*, dial. *špīca*, č. *špīce*, stč. *stpīcē*, slš. *spīca*, *špīca*, gl. *stpīca*, *stwīca* in *špīca*, dl. *špīca*, dial. *špīca*, plb. *stā-paiča* (nom.-akz. pl. f.) »napera«. Iz slov. jezikov je rum. *spīță* »Radspeiche, Holzstab« (Tiktin, Wb., 1417). Psl. *stēpīca (f.) je tako kot drugače izpeljano r. *stōpka* »Holznagel an der Wand« (Vasmer II, 708) dem. k psl. *stēps, kar je tako kot lot. *stups* »šiba, konec nečesa odlomljenega« substantivizirani ide. adj. *stupō-s »odlomljen, odrezan ipd.« glagolske baze *(*shēup-*) »tolči, lomiti ipd.«, prim. gr. τῦπω »tolči, biti, tepsti«, sti. *tupāti* »tolči«; sorodno je tudi lot. *stupe* »šiba, konec nečesa odlomljenega«, *stupurs* »majhen kos lesa; obrabljen metla«, gr. στῦπος (n.) »palica, kos, steblo« < **stup-es-*, stnord. *stū-fr* »kol«, toh. A *štop*, *štow* »isto« > toh. B (Pokorny, 1034; Mühlenbach-Endzelin III, 1108; Frisk II, 813; LIV, 548). Sln. *spīca*, *špīca* »napera« ni iz stvn. *spīzza*, nvn. *Spīzje*, kot je menil Miklošič, Frw., 54, kot tudi ne iz

stvn. *speihha*, kot je menil Schrader, RL II, 421. K besedotvorju prim. lit. *strūgas* »kratek, odsekan« ← **strēug(-e/o)-* »strgati, z ostrim orodjem obdelovati, rezati«, prim. psl. *strugq »isto«. Glej tudi *žbica*. M. F.

špica II (f.) »konica, ost«, pl. *špice* tudi »čipke«, dem. *špčica* in *špčka* (tudi »ostrejši konec jajca«, od tod *špčkati* »valiti pirhe«), adj. *špčast*, v. *špčiti*, -*ičim* (impf.) »ostriti, šiliti«, pf. *na-š.* »naščuvati«, *u-š.* »pozvročiti neprijetnost, zagosti«; v 16. st. *šhpiza* »acumen, cacumen, vertex«, *šhpizhaft* »acutus« (Megiser), v 18. st. *šhpiza* »acumen«, *šhpize* »fimbriae, franšhe« (Kastelec-Vorenc), *šhpiza* »Spitz, acumen«, *šhpizheti* »spitzen«, *šhpize* »Spitzen, fimbriae« (Pohlin), *šhpitz*, *šhpiza*, *šhpize* »Spitz, Spitzel« (Gutsmann); orn. *špic*, *špica*, *Bukova špica* idr.

Prevzeto iz srvn. *spitze* »konica, ost«, nvn. *spi(t)ze* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 224), kar je substantivizirani adj. stvn. *spizzi*, srvn. *spi(t)z*, nvn. *spitz* »koničast«. Sorodno je srvn. *spiez*, nvn. *Spieß* »raženj«, ags. *spitu* »isto«, norv. *spita* »količek«, *spit* »konica, tanek vodni curek«, lat. *spina* »srt, trn«, pa tudi psl. *pikati, vse iz ide. *(s)p(h)ej- »koničast, priostren kos lesa« (Kluge²², 687, 689; Pokorny, 981). Glej tudi *špice*, *špčmoh*, *špčelj*, *špila* in o slov. sorodstvu dalje *pikati*, *špik I*. M. S.

špice (f. pl.) »čipke«, črnopr. *špčę* »isto« (Tominec, 214), pkm. *špice* (Novak, Slovar², 149), rož. kor. *špice* (Šašel, RNB, 122), primor. *špica* »čipka« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124). V 18. st. *šhpize* »fimbriae, škriži«, *ena sukniā s'šlatimi šhnorami ali šhpizami* (Kastelec-Vorenc), *šhpize* »Spitzen, fimbriae« (Pohlin), *šhpizelni* »Spitzen, Spitzel, sobizhi, sobzi, sobizhje« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *špic* »čipka« (Varoš pri Slavonškem Brodu; ARJ XVII, 729), *špice* (f. pl.) »čipke« (Belostenec, Trebarjevo pri Sisku, Žumberak; ARJ XVII, 730) izposojeno iz n. *Spitze* »čipka« (Striedter-Temps, DLS, 107), *Spitzel* »isto«, kar je sorodno z n. *spitz* »oster, koničast, zašiljen«. Dalje glej sin. *čipka*, *ščipke* in *prēm I*. M. F.

špčelj (m.), g. -*clja* in -*na* »vrsta psa«, danes navadno *špic*.

Prevzeto iz n. *Spitz* »isto«, v n. znano od 18. st., kar je substantivizirano iz n. *spitz* »oster, koničast«. Ta vrsta psa, ki sicer izvira s Pomorjanskega, ima namreč priostrene uhle in koničast smrček. Sln. *špčelj*, -*clja* in -*na* »policijski ovaduh« je iz avstr. n. *Spitzel* »isto«, v n. znano od 19. st. dalje, kar je prvotno argojska beseda, ki temelji na n. *spitzen* v argojskem pomenu »prežati, oprezati« (Kluge²², 689). Dalje glej *špica II*. M. S.

špčmoh (m.), g. -*a* »rovka, Sorex araneus«; kor. obir. *špi:čmuž*, -*a*, *špi:čmuž*, -*a* (Karničar, Obir, 245), gor. *špčmoh*, -*a*; v 18. st. *šhpizmah* »Spitzmaus, sorex« (Pohlin).

Prevzeto iz nvn. *Spitzmaus*, srvn. *spitzmūs* < stvn. *spizzimūs* »sorex« (Striedter-Temps, DLS, 224), kompoz. iz stvn. *spizzi* »špčast, koničast« in *mūs* »miš«. Sln. -*č*- namesto pričakovane **-c-* je verjetno posledica naslonitve na *špčast*, izglasni -*h* namesto -*ž* (ki se ohranja v kor. *špi:čmuž*) pa domnevno hipokorističen. Drugi del n. kompoz. je preveden v sln. varianti *špčmiš* »Sorex araneus« (Levstik), »*Lacerta agilis*« (Kranjska Gora). Glej tudi *špica II*, *miš*. M. S.

špihati, -*am* (v. impf.) »opazovati«, *špihón* (m.) »špijon« (oboje bkr.; Šašel, Bisernice I, 308).

Prim. hrv. *špihavac* »catascopus, uhoda, špijun« (Vitezović; ARJ XVII, 731). Jslov. dial. v. *špihati »opazovati« je bil lahko tako kot sln. le v 16. st. pri Megiserju zabeležen v *špehati* »špegati« (ob širšem *špégati*) iz srvn. *spēhen* »gledati, opazovati« izposojen iz bav. fonetične predloge z ijevskim korenskim vokalom. Enako razmerje odraža sln. variantnost *prídiga* ob *prédiga* (o tem Striedter-Temps, o. c., 5). Korenski -*h-* se je iz glagola lahko prenesel tudi v sln. *špihón* za prvotno *špijón* (m.) »opazovalec, ovaduh« = primor. *špijuen* »ovaduh« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124) iz nvn. *Spion* »isto« (17. st.), kar je bilo prek frc. *espion* izposojeno iz it. *spione*, avgmentativa k *spia* »ovaduh«, *spiare* »vohuniti, oprezati«; slednje je n. izposojenka iz stvn. *spēhón* ali morda iz got. oz. long. fonetičnega ustreznika (Pfeifer, EWD², 1327). Glej tudi *špégati*. M. F.

špigel (m.), g. -*gla* »poledica«, npr. *gnjēs je š. na cēs-ti* (pkm.; Novak, Slovar², 149).

Tako kot hrv. *špigel* »poledica, zmrzovanje zemlje« (Belostenec) mlado izposojeno iz n. *Spiegel* »svetleča in gladka površina« (Grimm, DTV 16, 2240), kar je metaforično razvito iz *Spiegel* »ogledalo« (tako za hrv. že ARJ XVII, 731). Dalje glej *špégel*. M. F.

špik I (m.), g. *špika* »koničast gorski vrh«, večkrat orn. *špik*, prim. dial. *špčk*, g. *špčka* za *š.* nad Črnim vrhom (Tominec, 215), *Lepo špičeje*; tudi *špikelj*, -*klja* »isto«, primor. *špikel* »konica na vrhu« (Jakomin, NS, 124), kar spominja na n. *Spickel* »klin, koničast predmet«.

Morda nastalo iz prep. zveze *šs piks »kakor pik, kakor konica« (prim. podobne primere pri *strēm*). Druga besedotvorna možnost je izhajanje iz glagola *špikati* (impf.) »zbadati«, potrjenega šele v 20. stol., ki je do *pikati* (impf.) v enakem razmerju kot *škropiti* do *kropiti*. Osnova **pik-* ni dokončno pojasnjena. Lahko je domača kot v *pikati*, vendar ni izključen substratni izvor, prim. stprov. *pic* »koničast gorski vrh« (l. 1350), frc. *pic* »isto«, večkrat orn. *Pic*, npr. *Pic de Mon Montvalier*, špan., port. *pico*, orn. *Pico*, npr. *Pico de Llena* v Pirenejih, srlat. *picum* (l. 977). Takšni orn. so najbolj razširjeni v Pirenejih (Hubschmidt, ROnom. VIII, 112; Wartburg VIII, 449). Prim. drugje norv. dial. *pink*, *pig*, *pik* »koničast gorski vrh« poleg ags. *pinca*, zah. flam. *pinka* »konica« (Falk-Torp¹, 823), rum., arum. *pic*, *pică* »vrh«, orn. *Picoșul* (Papahagi, 840; Constantinescu, DOR, 346). R. *pik* »gorski vrh« je izposojeno iz frc. (Vasmer II, 335). Skok III, 410, domneva izposojeno iz lat. *spica*, kar pa se zdi manj verjetno, saj lat. beseda in njeni rom. refleksi pomenijo zgolj »žitni klas«. Glej tudi *pikati*, *špikati I*. M. S.

špik II (m.), g. -*a* »Valeriana celtica« (Möderndorfer, LM, 23). Mlada izposojenka iz n. *Spiek*, *Spik* »Valeriana«. Dalje glej pod *špājka*. M. F.

špikati I, *špikam* (v. impf.) »zbadati« (SSKJ IV, 1100), pf. *špikniti*, *špiknem* »zboosti«. Besedna družina je znana v osrednjih dial.

Prim. č. *špikovati* »prebadati« in morda hrv. dial. *špikati se* »šaliti se« (Brač; ARJ XVII, 732), če iz *»zbadati se«, prim. črnogor. *špika* »vrsta noža, bajonet«. Verjetno ekspr. varianta k *pikati*, prim. razmerje *kropiti* : *škropiti*, gor. *škrofiti*. K nastanku je lahko botrovala izposojenka iz n. *spicken* »slaniniti«, prim. n. dial. *spicken* tudi »boosti, vtikati« (navaja Grimm, Wb. X,

2219), saj se slanina tudi vbada, vtika v meso. Manj verjetno Skok III, 410, ki za črnogor. *špika* domneva izposojeno iz lat. *spica* »klas«. Glej tudi *špik I*, *pikati*, pa tudi *špikati II*. M. S.

špikati II, *špikam* (v. impf.) »slaniniti, pred pečenjem pretikati meso s slanino«, danes *prešpikati* (SSKJ IV, 66), v 18. st. *shpikavnèk* »eine Spicknadel, acus lardaria« (Pohlin), *fpikati*, *se slanino sapehati*, *natekniti*, *prebofiti* »spicken«, *fpikauna jigla*, *fhpikalka*, *fhpikau-niza* »Spicknadel«, v sln.-n. delu *fhpikam* »spicke« (Gutsmann), v 19. st. *fhpikati*, *našfpikati* »flaniniti, oflaniniti, spicken« (Murko II, 627).

Kakor sbh. *špikati* »slaniniti« (Slavonija, Bačka, Srem), r. *špikováts*, č. *špikovati* in p. *szpikować* prevzeto iz n. *spicken* »isto«, kar ustreza srnz. *specken* »isto« in je izpeljano iz n. *Speck* »slanina« (Miklošič, 317; Vasmer III, 425; Striedter-Temps, DLS, 224). Dalje glej *špèh*. M. S.

špiknârda (f.) »Nardostachys jatamansi«, *špeknârda* »lavendel«, adj. *špiknârdan*, *špeknârdan*, -dna »lavendlov«, v 18. st. *špikanarda* »nardus, vel spicanardus« (Kastelec-Vorenc), *shpiknarda* »Nardenkraut, nardus« (Pohlin), *fhpiknarda* »Nardenkraut« (Gutsmann).

Kakor star. hrv. *špikinarda* (Belostenec) prevzeto delno prek it. *spicanardi*, *spicanardo*, delno prek n. *Spikenarde* »Lavendula latifolia« (iz česar je č. *špikanard*, star. dl. *špikanardy*) iz lat. *spica nardif*, *spica nardus* »Nardostachys jatamansi, narda« (Štrekelj, JA XII, 496; Mende, RLS, 114) iz *spica* »klas« (kalk po gr. *νόστος* *σπάχος* (k *σπάχος* »klas«)) in *nardus* »narda«, kar je iz gr. *νόστος* »isto«. Razmerje tega do semit. oblik (hebr. *nêrd*, aram. *nirda*, babil. *lardu*) in sti. *nâlada* »narda« ni pojasnjeno. Stara domneva, da je izhodišče sti. **narda-* > *naqâ-*, pali *naqâ-* »trš« (Walde-Hofmann II, 143) zaradi paralele v het. *nata-*, *nati-* »trš« ne ustreza (Mayrhofer, EWA II, 7, 23). Narda je bila že v antiki zelo cenjena kot zdravilna rastlina in dišava (Marzell, Wb. Pfln. II, 1211). Glej tudi *špajka*. M. S.

špila (f.) »Wurstspeiler« in »dolga, lesena igla« (Murko), zilj. tudi »trska, iver« (Karničar, Obir, 245), rož. *špila* »Speil« (Šašel, RNB, 122); v. *zašpiliti*, -*šlim* (pf.) »klobaso zapreti s špilo«, vzh. štaj. *ušpiliti* (pf.) »priostriti«, v 18. st. *shpileti*, *shpilem* »lignea acu obthurare« (Pohlin).

Prevzeto iz srvn. *spil* »konica, sponka« > n. *Speil* »trska, iver, zaklinek, klin«, kar je kakor n. *Speiler* »špila« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 364; Striedter-Temps, DLS, 224) in *Speidel* »klin« sorodno z n. *spitz* »oster, šiljast« (Kluge²², 684). Dol., jvzh. štaj. *špâla* »špila«, *zašpiliti* »zašpiliti« je iz kor. n. *spâl* »trska, špila« < srvn. *spil* (Striedter-Temps, DLS, 222). Ta izposojenka nima nič skupnega s č. *špîle*, p. *szpila*, *szpilka* »igla«, r. *špilb* »konica«, kot je Pleteršnik II, 642, napačno sklepal iz Miklošiča, 317 s., ki samo sev. slov. besede prek srvn. *spille*, *spinle* < stvn. *spinnala* izvaja iz lat. *spinula*, dem. od *spina* »trn«. Glej tudi *špica II*. M. S.

špilja (f.) »podzemna jama, jama v skalah, votlina« (kraš.; Erjavec, LMS 1875, 228), tudi *špila* »isto« (Miklošič), adj. *špiljast* »jamast, v obliki jame«, v 16. st. *Ta ie bil pag ena shpyla inu verhu nee en kamen poloshen* (Trubar), 17. st. *spilu* poleg *iama*, *lucgna* »buc« (Alasia), semkaj *špilj* (m.) »skalnat zob, skalna konica« (Lašče), pl. *špilji* »ostrorobo kamenje« (Zalokar), kol. *špiljevje*

»skalne konice« (Levstik), »razpočeno skalovje, prepad« (Cigale), *špèlovje* »jame« (Caf); semkaj. orn. *Špilj* (rovit., dol.; Badjura, Ljud. geogr., 131), *Špilik* (vzh. gor.), *Špilnik* (dol.), tpn. *Špilnik* (sev. primor.) in morda tpn. *Špilje*, n. *Spielfeld* na Avstrijskem Štajerskem, kar v srednjem veku ni zapisano.

Prevzeto prek sbh. *špilja*, tudi *špila* (Šulek), *špila* (Dalmacija), *špilj* (Makarska) »jama, votlina« iz ngr. *σπηλιά*, gr. *σπήλαιον* »podzemna jama« (Miklošič, 317; Skok II, 311). Iz istega vira je tudi mak. *spila* »visoka, strma skala, pečina«, blg. *spila* »skala, pečina« in »jama v skalah« ter alb. *shpellë* »podzemna jama, votlina, skala« (Mladenov, 601). Glej tudi *špelûnka*. M. S.

špina I (f.) »vodna pipa«, širše znano na Primorskem, prim. *špina* (f.) »vodna pipa« poleg »čep pri vodi« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124), toda goriš. *špina* (f.) »čep« (Štrekelj, Görz., 431). V 18. st. en *petelinz na pipi*, ali *špini*, *ša vinu tozhiti* »epistomium« (Kastelec-Vorenc).

Prim. hrv. čak. *špina* »pipa; čep« (Orlec na Cresu; Houtzagers, CD, 369), »luknja na dnu soda, kadar je položen na gantarju« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 684), *špina* »pipa na sodu« (Brgud), *špina* »isto« (Čepić; oboje Filipi, ILA, 539) in iz istrskih govorov istr.-rum. *špina* (Filipi, l. c.). V pomenu »epistomium« izposojeno iz trž. it. *spina* »pipa pri sodu« poleg »cevka« (Pinguentini, 220), tudi »vodna pipa« in »električni priključek« (Doria, 666), kar tako kot ben. it. zveza *spina de la bote* »iz lesa narejena pipa na dnu soda za pretakanje vina« (Boerio, DV, 694) in it. *spina* »čep v sodu« (l. 1264 v Vicenzi) poleg »čep iz trstja« kaže, da je beseda prvotno lahko označevala iz trsja narejen votli čep pri sodu, skozi katerega se je pretakalo vino. Pomen »čep (iz trsta)«, ki je pri rom. *spina izpričan v severni Italiji in Graubündnu (Meyer-Lübke, 8150), se je iz lat. *spina* »trn, bodica« razvil verjetno zato, ker se tako trn kot tudi čep nekam zarije. Glej tudi *špina II*. M. F.

špina II (f.) »špila pri klobasi« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 308). Znano tudi na Dolenjskem (Pleteršnik II, 642) in tam denom. v. *špiniti*, -*im* (impf.) »špiliti«.

Tako kot hrv. *špina* »bodica« (Belostenec; ARJ XVII, 733) izposojeno iz rom., prim. it. *spina* »trn, bodica«, trž. it. *spin* »isto« poleg »pazder«, lat. *spina* »trn, bodica«. Iz skopega rom. gradiva ni mogoče ugotoviti, ali je pomen-ska specializacija na označevanje špile pri mesnih izdelkih že romanska. Glej tudi *špina I*. M. F.

špináča (f.) »Spinacia oleracea«. Danes najbolj razširjena oblika je izposojena iz it. *spinace*, že v 18. st. *shpinâza* »spinaceum« (Pohlin), *fhpinaza* »Spinat« (Gutsmann) poleg *fhpénat* »Spinat« (Gutsmann) iz srvn. *spinat*, nvn. *Spinat*. Izhodišče je perz. *âspânâh*, kar je s posredovanjem arab. *isfânağ*, *isfinağ* prešlo v stfr. *espinache*, špan. *espinaca*. Deloma so rom. oblike iz srlat. *spinacia*, *spinacchium* naslonjene na lat. *spina* »trn«. Sbh. *spanaç* je iz rum. *spanac* (Lokotsch, 126; Marzell, Wb. Pfln. IV, 449). Miklošič, TEL., Nachtr., 48, pritegne turš. *isfanadž*, *aspanax*, *isfinadž*, *espnak*.

špinica (f.) »pšenica« v obir. kor. *špiní:ca* (Karničar, Obir, 14, 359). Fonetično osamljen refleks sln. *pšenica*, ki kaže na premet vzglasnega *pš-* > *šp-* in ijevski refleks nenaglašenege *e* kot v obir. kor. *dé:tila* »detelja« (Karničar, o. c., 14). O *pšenica* glej dalje pod *pšeno* in *pháti*. M. F.

špint (m.), g. *špinta* »nezapečeno testo v hlebcu« (roč.), adj. *špintast*, npr. *qr̄x̄ je špintast* (Šašel, RNB, 122).

Prevzeto iz bav. n. *Spint* »nezapečeno testo v hlebcu« in »maščoba«, *spindig*, *spündig*, *spundig* »nezapečen (o kruhu)«, srvn. *spint* »maščoba, mehke les tik pod lubjem«, kar etimološko ni jasno (Grimm, Wb. X/1, 2549), M. S.

špitāl (m.), g. *-a* »bolnišnica« (nižje pog.; SSKJ IV, 1101), tudi »sirotišnica«, črnopr. *špētāy* (Tominec, 215), primor. *špetau* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124), *špitālar* (m.), *-ja* »oskrbovanec, sirota«, adj. *špitālski*, f. *-a*. V 16. st. *shpital* »Spital, xenodochium« (Megiser), v 18. st. *špītāl ša te vboge* »hospitale« (Kastelec-Vorenc), *špītau* »Spital, Krankenhaus, Siechenhaus, beteshniŕhe« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *špitāl*, *-āla*, tudi *špitalj*, p. *szpital*, č., slš. *špitāl* izposojeno iz n. *Spital* (n.) »bolnišnica; sirotišnica«, kar je po aferezi nastalo iz *Hospital* »isto«, srvn. *hospitāl*, stvn. *hospitāl-hūs*; to je bilo izposojeno iz lat. *hospitāle* (n.) »soba za goste« ← **hospitālis domus* »gostoljubna hiša« ← *hospes* (m.), *-itis* »gost«; prvotno je tvorba pomenila zavetišče, ki je hospitiralo/gostilo uboge in osirotele, kj so bili potrebni nege in oskrbe (Machek², 621; Kluge²², 318; Battisti-Alessio, 2692). Toda rez. *ošpadāl* (m.) »bolnišnica« (Steenwijk, SDR, 290) je iz furl. *ospedāl* »isto«, toda dem. *ospedalīn* »sirotišnica« (Pirona, VF, 675), it. knjiž. *ospedale* »bolnišnica«. M. F.

špiža (f.) »hrana« v kor. *špi:ža* »isto« (Karničar, Obir, 245). V 16. st. *shpisha* »Kuchinŕpeiß, opfonium; Speiß, cibus«, *spisha* »Narung, alimentum«, *shpishati* »Speifen, cibare« (Megiser), v 18. st. *shpišha* »cibarium«, *shpishati* »alere; rediti, hraniti« (Kastelec-Vorenc), *shpīsham* »speifen, pačere«, *shpīshirna* »Speifeakften« (Pohlin), *shpisha* »Speife«, *shpishati* »speifen«, *shpishirna* »Speifkaften« (Gutsmann).

Tako kot dl. *špiža* »hrana« (Schuster-Šewc, HEWb., 1456) izposojeno iz srvn. *spīse* »hrana, živež; življenjske potrebščine; gospodinjstvo«, *spīsen* »prehranjevati, z življenjskimi potrebščinami oskrbovati«, stvn. *spīsa* »hrana, živež; življenjske potrebščine« (Striedter-Temps, DLS, 225). To je bilo v stvn. izposojeno iz srlat. *spesa* »isto«, starejše *spensa*, lat. *ex-pensa* »izdatek, strošek« (Kluge²², 684). Dalje glej *špēža*. M. F.

šplēvta (f.) »skriljca ali kar je skrili podobno« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 39), 2 × orn. *Šplevta* v Julijskih Alpah (Tuma, Imen., 38); prim. k semantični motivaciji *Škrlatica*.

Prevzeto iz bav. n. *Splette*, *Splēte* »lesen razkolek« (Štrekelj, l. c.), pri čemer je *-v* verjetno nastal iz *-l* pod vplivom besede *špēlta*, dial. *špēvta* < srvn. *spēlte* »odklan kos lesa, razkolek«. Bav. n. *Splette*, *Splēte* je deverbálni subst. od *spleißen* »cepiti, klati«. Glej tudi *špēlta*. M. S.

špōgati, *-am* (v. pf./impf.) »dati, žrtvovati«, z refl. *si* »privoščiti si« (nižje pog.; SSKJ IV, 1101), pri Pleteršniku II, 642, *špōgati*, *špōgam* »uporabljati, privoščiti si«, npr. *to besedo malokdaj špogamo* (Japelj; citirano po Pleteršniku, l. c.) »to besedo redko uporabljamo«, v istem pomenu tudi *ljudje ne živimo, de bi šege špogali, ampak šege ljudje tudi špogamo, de bi prav in lepo živeli* (citirano po Miklošiču, Frw., 58), *kavo si š.* »kavo si privo-

ščiti«, »vzgjati (o drevju, živalih)«, »varovati, čuvati« (Slovenske gorice, Koroška). V dialektih še goriš. *špūōyat* »pflēgen, etwas brauchen zu pflēgen« (Štrekelj, Görz., 491), črnopr. *špūōyat si, -am si* »privoščiti si« (Tominec, 215), tolm. *špōyat se* »privoščiti« (Dolini Tominke in Zadlašce, 185), rez. *se ni mōrē špōgat* »you can't handle them (of children)« (Steenwijk, SDR, 316). V 18. st. *shpogati* »uti, vshivati, nuzati, s'eno rizhō okuli hoditi« (Kastelec-Vorenc), *shpōgam* »brauchen, uti«, *shpogānje* »Gebrauch, ufus« (Pohlin), *shpogam* »brauchen, nuzati, fe poflushiti, fe obftrezhi«, *shpoganiiu* »brauchbar, nuzen, nuzliu« (Gutsmann).

Štrekelj, Lwk., 43, in po njem Ramovš, Hgr. II, 40; isti, Zbrano delo I, 38, sta sln. *špōgati* razlagala po sln. disimilaciji labialov tipa sln. *vāpot* < sln. **valpot* iz n. *Waltbot*. Sln. **špōgati* naj bi bilo neposredno izposojeno iz srvn. *spulgen* »negovati, navajen biti, uporabljati« (Miklošič, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 225; Lexer, Mhd. Wb. II, 1122). Ker substitucije srvn. *u* s sln. *o* niso potrjene in ker tudi starejša substitucija iz stvn. predloge **spulgan* s sln. **spōgati* ne pride v poštev, je sln. stopnja **špōgati* verjetno internosl. nastala iz **špulgati*, ko se je ta fonetična stopnja disimilirala v **špōgati*.

Glagol je v nemščini izginil iz rabe že v 16. in kot *spulgen sich* »negovati/čuvati se« živi le še v zgornjenemškem heneberškem govoru (Grimm, DTV 17, 225; Striedter-Temps, l. c.). Etimologija n. glagola ni jasna. M. F.

špōl (m.) »špila« le v črnopr. *špōy*, pl. *špōl* (Tominec, 215).

Nemška izposoja in zveza z n. *Speil* »špila« je nedvomna. Morda prevzeto iz sor. n. refleksa **Spōal*, prim. n. *Bein* : sor. n. *pōan*, n. *bleich* : sor. n. *plōax*, n. *breit* : sor. n. *prōat* (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 44, 46, 48). Dalje glej *špāla* in *špīla*. M. F.

špoljar (m.), g. *-ja* »puškar«, *špolj* (m.), g. *-a* »puška« (Janežič¹ II, 431); sem cgn. *Špoljar*, *Špōter*, *Špoljarič*.

Prim. hrv. *špoljar* »izdelovalec ključavnic, ostrog«, *špolar* »isto« in cgn. *Špōljar*, *Špoljarič*, *Špolarič* (ARj XVII, 737). Tako kot sln. *šlibar* »pisar« ← sln. *šlibar* disimilirano iz nomena agentis **šporar* iz bav. n. *Sporer* »izdelovalec ostrog ipd.« (Štrekelj, LMS 1896, 164; Striedter-Temps, DLS, 225). Pomenski razvoj v »puškar« (sln.) oz. »ključavničar« (hrv.) ni nemški, ampak se je že v nedisimilirani izposojenki razširil pod vplivom sln. in hrv. *špōr* »ključavnica« < **sō-pōrō* »zapiranje« = hrv. *spor* »pregrada v mlinu, da zadržuje vodo« (Varaždin; ARj XVI, 71) ← **sō-per-ti* »zapreti«, kar je lahko povzročilo, da je nomen agentis začel označevati tudi vršilce dejavnosti, ki so bile povezane s kovaštvom, torej tudi puškarja. Sln. *špolj* mora biti retrogradna tvorba iz nomena agentis. Dalje glej **šporar* in *špōr*. M. F.

špōlž (m.), g. *-a* »polž« = *špōyš* (Sela pri Komnu; OLA).

Prim. hrv. *spūž* »polž«, *špūž* »isto« (Vodice; Ribarič, SDZb. IX, 1940, 193), gradišč. hrv. *špūž* (Tornow, BD, 335), hrv. *špūg* (Boka; ARj XVII, 743) z zamenjavo *ž* z *g* po analogiji s historičnimi alternacijami tipa *možu* : *možem* (Skok III, 83). Na širši areal kaže istr.-rum. *spuž* »polž« (Žejane; Filipi, ILA, 348). Jslov. **sōpblžb* »polž« je iz splošnoslov. **pblžb* »isto« prenaparejeno na podlagi prefigiranega v. **sō-pblžēti* ob **pblžēti* (Skok, l. c.). Dalje glej *pōlž*. M. F.

špör (m.), g. *špóra* »ključavnica« (pkm.; Pleteršnik), v Beltincih *špör*, -a (Novak, Slovar², 150).

Prevzeto iz srvn. *sparre* (m.) »drog, tram«, *sperre* (f.) »zapah, ključavnica«, kar je izpeljano iz srvn. *sperren* (pret. *sparite*) »zapahnuti, zapreti«. M. S.

***šporar** (m.) »izdelovalec ostrog«, samo v 16. st. pri Megiserju *shporar* »calcarius, Sporer«; od tod cgn. *Šporar*, *Šporer*.

Prevzeto iz srvn. *sporære* »izdelovalec ostrog«, bav. n. *Sporer* »isto«, kar je izpeljanka iz srvn. *spor* »ostroga«, stvn. *sporo* < germ. *spurōn, *spuran-, prim. stnord. *sporna*, *sperna*, ags. *spornan*, stvn. *spurnōn* »brcniti«. To je z -n-, upravičnim le v nadaljnjih derivatih, dalo nvn. *Sporn* »isto« (Kluge²², 690). Glej tudi *špoljar*. M. S.

špörget (m.), g. -a »štedilnik«, tudi *špöret*, *špörhet*, *špörhent*, kor. rož. *špörhart* (Šašel, RNB, 122), primor. *špargert* (Jakomin, NS, 123), jnotr. *špöryet*, *špärret* (Rigler, Jnotr. gov., 47), rez. *špojért* (Steenwijk, SDR, 316).

Kakor hrv. dial. *špäret*, *šparket* (Skok III, 409), *špöret* (Ozalj; Težak, HDZb V, 405), čak. *špäher* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 209), sb. *špöret*, slš. *šparhet*(t), *šporhert*, *špahret* (Káral, Sl., 687) prevzeto iz n. *Sparherd* »štedilnik, ki (v primerjavi z ognjiščem) porabi manj trdega goriva«, izpričano prvič po l. 1876, kar je kompoz. iz n. *sparen* »varčevati, hraniti« in *Herd* »ognjišče«. V č. se uporablja prevod *sporák*, tvorjen iz č. *sporý* »skop, pičel, boren« (Machek², 571), v hrv. pa *štednják* iz *štednja* »varčevanje«, *štediti* »varčevati, hraniti« (Skok, l. c.), prim. iz sln. *štediti*, kar je iz hrv. *štediti*, tudi sln. *štedilnik*. Glej tudi *šparati*. M. S.

špótati, -am (v. impf.) »zmerjati«, z refl. se »posmehovati se« (star.; SSKJ IV, 1102), črnovr. *špôt* »sramota«, *špúatwat* »zmerjati, zasmehovati« (Tominec, 215), tolm. *špät* »sramota« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197) z akanjem pod kratkim naglasom, pkm. *špôt* »sramota, posmehovanje«, *špótati*, -an »zasramovati« (Novak, Slovar², 150), primor. *špuetat* (se) »rogati se« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124). V 16. st. *shpotati* »iocari, cavilari, deridere«, *špot* »ludibrium«, *shpotavez* »subsannator« (Megiser), l. 1607 *spotat* »fchernire« (Alasia), v 18. st. *fe shpotati* »cavillari, illudere«, *fméha inu shpota vréden* (Kastelec-Vorenc), *shpót* »Spott, probrum«, *shpôtam se* »spötteln, exprobrare« (Pohlin), *shpot*, *shpotam je* (Gutsmann).

Prim. hrv. *špotati*, -am »sramotiti« (Habelić, Belostenec), *špotät* »zmerjati, oštevatı«, *špôt* »sram« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371), kar je prešlo v istr.-rum. *špo'tej se* »zasmehovati« (Filipi, ILA, 138). Tudi gl. *špot* »posmeh«, dl. *špot* »isto«, *spot*. Izposojeno iz nvn. *špott* »posmeh«, *spotten* »norčevati se, rogati se«, srvn. *spot* »posmeh, sramota«, *spot(t)en* »posmehovati, rogati se«, stvn. *spot*, *spotōn* (Striedter-Temps, DLS, 225; Skok III, 410; Schuster-Šewc, HEWb., 1469), tudi stnord. *spott*, kar je po Klugeju²³, 782, nejasnega izvora. Zaradi pogostih pomenskih prehodov »pljuvati« > »zasmehovati«, prim. sln. *pljuvati* poleg »pljuvati« tudi »sramotiti«, kor. n. *spétz'n* »grajati, zaničevati, prezirati, zasmehovati« : n. dial. *spetzen* »pljuvati«, je germ. subst. *spuþa- verjetno soroden z lat. *spūtum* »izpljuvek, slina«, *spūtāre* »pljuvati«. M. F.

***špralja** (f.) »odprtina, špranja«, dem. *špraljica*, oboje samo v 17. st. *ena shprala teh mraulinizow; gleda s'kusi*

eno shpralizo; s' kufi eno s'pralizo je gledau (Janez Svetokriški).

Prevzeto iz it. *spiraglio* »odprtina, špranja« < lat. *spī-rāculum* »odprtina za zrak, oddušnik« iz *spīrāre* »dihati« (o tem Battisti-Alessio, 3595). V sln. je -i- izpadel po moderni vokalni redukciji. Beseda je prevzeta v času, ko je bila fonetična vrednost refleksa -cul- > -cl- > -gl- v sosednjih it. dial. še -l'-, prim. nadaljnji razvoj v trž. it. *spiratio* (Doria, 666), ben. it. *spirāgio* (Boerio, DV, 691). M. S.

špránja (f.) »fissura, rima«, dem. *špránjica*, adj. *špránjast*; v 18. st. *shprajna* »rima« (Pohlin), *shpranja*, *shprajna*, *shprienza* »Spalt« (Gutsmann).

Prim. ukr. *špára*, *špárka* »špranja«, p. *szpara*, *szpar*, v 16. st. *spar*, kašub. *špara*, *spara*, č. *spára*, in morda kašub. *špör* »odprtina za jambor«. Psl. *spára; sufiks je v sln. kakor v *lúknja*, *skvóznja* : *lúka, *skvogá v sev. slov. Dalje je sorodno lit. *sprogá*, *spragá* »luknja«, *spurga* »franža«, lot. *sprāga* »špranja«, vse iz ide. baze *(s)p(h)er-(Hg)- »trgati, puliti«, od koder je tudi psl. *pórti, **por'ěšb* »trgati, parati« (Snoj, JiS XXX, 119 s.). Drugače Levstik pri Pleteršniku II, 649, ki domneva izposojeno iz srvn. *spranz*, kar pa ne ustreza niti fonetično niti pomensko, saj srvn. beseda pomeni le »kdor se šopiri, gizdalin« in »barvna glazura cvetov«, današnji bav. n. refleks pa »spodnji del hloda, kjer je bilo drevo posekano« (pomene navaja Grimm, Wb. X, 2794). Dalje glej *prāti* I. M. S.

šprēs (m.) »sveži sir iz kislega mleka« (Blače; SLA).

Izposojeno iz furl. *spres* »sir, ki je bil komaj ločen od sirotke in še ni bil postavljen v model« (Pirona, VF, 1100), lad. *sprés* (m.) »skuta, sirček« (Pizzinini, PL, 164), kar je substantivizirano iz lat. ptc. *ex-pressum* »iztisnjen« k *exprimere* »iztisniti, izžeti« k *premere* »tlačiti, stiskati« (Meyer-Lübke, 3057, brez sln. gradiva). Enako motivirano je sln. *stisnjenek* (m.), g. -nka »skuta, sirček« < **jbz-tiskn'eniko* k *iztisniti*, -em. M. F.

špricati, -am (v. impf.) »škropiti«, pf. *špricniti*, *špricnem*, ustrezno pomensko modificirano *po-*, *pre-š*, subst. *šprica* »brizga«, *špricálnica* »škropilnica, brizgalna«; dem. pkm. *šprickati* »brizgati, škropiti«, *šprickanca* »brizgalna, tlačilka, basalnik« (Novak, Slovar², 150); v 18. st. *ena shprizalniza vodena* »ena zeu, ali ror, po katerim voda teže, ali ša pipo; siphon«, *en krifter od šad po fyli notar shprizan* »enema, vel clyster« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz nvn. *spritzen* »brizgati, škropiti« < srvn. *sprützen* »brizgati« (Striedter-Temps, DLS, 225), kar je sorodno s srvn. *sprizen* (> nvn. *sprießen*) »kliti, brsteti«, prim. dalje ags. *sprütan*, *spreotan* »isto«, stnord. *sproti* »veja, palica«. Pomen »brizgati« se je metonimično razvil iz »kliti« (Kluge²³, 783 s.). V dijaškem žargonu *špricati* pomeni »neupravičeno izostati od pouka«, kar je iz avstr. n. *spritzen* v pomenu »ne se naučiti neke snovi, prešpricati, ne opraviti naloženega dela«. Ta pomen temelji na pog. n. *spritzen* »narediti kratek izlet« (Küpper, Umspr., 786 s.). Iz n. *Sprüzer* je sln. *špricar*, -ja, pkm. *špricer* »pijača iz vina in mineralne vode ali sodavice«, kar je prevedeno kot *brizganec* (iz *brizgati*) in kot *škrôpec* (iz *škropiti*). M. S.

špríkla (f.) »tenek kolček ali ozka deščica, napera v kolesu, klin pri lestvi, iver«.

Prevzeto iz bav. avstr. n. *Sprittel* »deščica, klin pri lestvi« (Štrekelj, LMS 1896, 164; Striedter-Temps, DLS, 225) poleg *Spreitel* »klin, kos lesa, ki razpira« k n. *spreiten*, *spreizen* »razpreti«. Manj verjetno je domnevanje domačega izvora in povezava s *prēkla* (tako s v. *prēkla*), saj naglašeni *ē* ne preide v *i* na tako širokem področju. Sln. *šprēkla* »eine Stange der Dachdecker« je morda produkt kontaminacije med *prēkla* in *šprīkla*. M. S.

šprinca (f.) »Falco nisus« (vzh. štaj.), na zahodu »Buteo vulgaris« poleg *šprinclar*, *-ja* »Astur nisus« in *šprinclja* »Falco tinnunculus« ter *šprinja* »neki ptič« (Temljine). Tudi sbh. dial. *šprinca* »Falco tinnunculus« (Hirtz II, 488). Že Miklošič, 342, je izhajal iz srvn. *sprinze* »samica Falco nisus«, bav. avstr. *Sprinz*, *Sprinzl*. Enako kasnejši avtorji, Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 381; Striedter-Temps, DLS, 226. Nvn. *Sprintz*, *Sprinzl*, *Sprinzle*, *Sprinzling* izvajajo iz srvn. *spreizen* »sijati v raznih barvah«, *sprinzelin* »drobna pega na koži« (Suolahiti, VN, 362).

špringarji (m. pl.) »okovi«, v 16. st. kot kranj. *springarie* »compedes« (Megiser), v 17. st. v' *shelesne shpringarje ga postavio, jezho ga vershejo* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shpringarji* poleg sin. *prezép, klada, terliza* »cipus« (Kastelec-Vorenc), *shpringarji* »Fußeisen, compedes« (Pohlin).

Kakor star. hrv. *špringa* (Belostenec; navaja ARJ XVII, 742) prevzeto iz bav. n. *Springer* »okovi« (Striedter-Temps, DLS, 226), kar je kakor švab. n. *Sprenge* »isto« (navaja Grimm, Wb. X/2,1, 26), stvn. *springa* »zanka« in spn. *Sprengel* »zanka za lovljenje ptičev« tvorjeno iz n. *springen* »skočiti« < srvn. *springen* < stvn. *springan* (od tod je v 16. st. kot kor. označeno *springati* »falto« (Megiser)). Zaradi izvora v tem glagolu Kluge²³, 783, domneva, da je beseda prvotno pomenila »past, ki ob sprožitvi udari«. M. S.

špūla (f.) »motek, tuljava, vretence« (SSKJ IV, 1102), rož. kor. *špūla cvirna*, tudi *špūca* (Šašel, RNB, 122), črnovr. *špūlka cwiornq* »motek sukanca« (Tominec, 215). V 18. st. *shpuva* »Spule« (Gutsmann).

Prevzeto iz nvn. *Spule* »vretence; cevka«, srvn. *spuole* »(Weber-)Spule, Röhre, Federkiel«, stvn. *spuolo*, *spuola* < germ. *spolon (m./f.) *»kos odcepljenega lesa«, kar je tako kot psl. *pāla, dem. *pālica izvedeno iz ide. osnove *(s)p(h)el- »cepiti« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 1923, 369; Striedter-Temps, DLS, 226; Kluge¹⁷, 734; Pokorny, 986). M. F.

špūnt (m.), g. *-a* »stik med dvema deskama ali brunoma z utorom« (dol. štaj.), tudi »steber z utori« (Cigale po Vodniku), *špūntnik* »orodje za delanje utorov«, v. *špūntati*, *-am* »na špūnt delati«.

Prevzeto iz bav. n. *Spunt*, nvn. *Spund* »žleb v deski, utor; Falz« poleg »zatič, čep, voha« < srvn. *spunt* »debela deska z žlebičem« in »odprtina za veho, zamašek v cevi pri vodnjaku« (Striedter-Temps, DLS, 226), kar je iz it. *spunto* < lat. *expunctum* »kar štrli ven« (Kluge²², 692). M. S.

špur (cgn.), tudi *Spur*, *Špurej*, *Špurij*. Apelativ je znan v hrv. *špūre*, g. *špūreta*, v Dubrovniku *špurjanin* »nezakonski otrok«. Prevzeto iz it. *spurio* < lat. *spurius* »nezakonski (otrok)« (Miklošič, 318; Škok III, 411), kar je domnevno etr. izvora, prim. tudi lat. atpn. *Spurius* (Walde-Hofmann II, 581). M. S.

špūراتи se, -am se (v. impf.) »ne hoteti jesti«, tudi *špūriti se* (vzh. štaj.); k temu *špūrav* »izbirčen v jedi« (vzh. štaj.), *špūrljiv* (Savinjska dolina), *špūrljiv* (Gorica, Kras). Verjetno iz *čьpur-, prim. csl. čьprь »deliciae«. Dalje nejasno.

[Nihanje med vzglasnim *sp-* in *šp-* ne kaže na izhodiščno *čьp-. Erjavec, LMS 1882–83, 240 s., izvaja iz it. *spaurirsi* »ustrašiti se«. Glej *špūrlav*. – M. S.]

špūrlav (adj.), f. *-a* »zmrdljiv (nad hrano)« v primor. *špūrlou* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124), goriš. *špūrl'ow* »isto« (Štrekelj, Görz., 453), *špūrljiv* (adj.) »izbirčen pri jedi« (goriš., Vipav. dolina, Kras, Vreme; Erjavec, LMS 1882-1883, 240), z interkaliranim g. črnovr. *špūrylu* (adj.), f. *-ęwa* »izbirčen pri jedi« (Tominec, 215) tako kot npr. sln. *curljāti* iz *curljāti* ter tako kot goriš. adj. z ojevskim refleksom iz *u* pred *r* (o tem za črnovr. Tominec, 13); tudi *spurčljiv* »isto« (Savinjska dolina).

Gotovo sorodno s sln. v. *špūratu se, -am se* (impf.) »ne hoteti jesti (od sramu ali sramežljivosti)« (Lašče; Erjavec, l. c.), tudi *špūriti se* »isto« in adj. *špūrav*, f. *-a* »izbirčen pri jedi« (vzh. in vzh. štaj.) = mariborsko pog. *š'pu:rau* »izbirčen« (Zorko, Narečna podoba, 351), kar je mogoče primerjati s hrv. *špūratu se* »sramovati se«, npr. *Sāmo zēmi, niš se ne špūraj* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 405), in č. *zpoura* »trma, jeza«, *zporný* »svojejav, trmast, muhast, nepokoren«, *zporniti* »delati svojejav, trmasto ipd.« (Jungmann, Sl. V, 738, 760), stč. *pūra*, *zpūra*, *vzpūra* »upornost, trma«, *pūriti se* »ošaben, prevzet postajati«, slš. adj. *spurný* »svojejav, trmast, muhast, nepokoren«, dial. *špūrlāt sā, -ām sā* »jeziti se« (Orlovský, Gerner., 338), dl. *wu(j)špurnyj* »čeden, lep«. Izhodišče besedne družine je verjetno subst. *pūra »ošabnost, trma« = stč. *pūra*, pa tudi *pýra »isto«, kar se ohranja v *pūriti oz. *pýriti, prim. sln. *šopiriti se, -irim se* (v. impf.) »bahati se«, čopiriti se, hrv., sb. *šepiriti se, šepirim se, šepūriti se, šepūrim se* »bahati se«, r. *čepūritьsja* »isto«, *pýritь* »šopiriti«, ukr. *čepurýry, -ýš* »urejati, lepšati, zaljšati«, br. *čepuricьca*, p. *czupurzyć się* »napihovati se, peteliniti se«, č. *čepýřit se* poleg *pouřit se* »napihovati se« (podobno le za č. gradivo Machek², 706, in Schuster-Šewc, HEWb., 1702; oba brez sln. gradiva). Izhodno *pūra/*pýra* je zaradi sinonimnosti s *pycha »trma, napuh« (glej *píha*) verjetno korensko povezano s slov. *puchāti »pihati«, ptc. pret. akt. *pūchčs, vendar je besedotvorni vzorec zaradi t. i. težkega vokalizma nominalnih tvorbo težje razpoznaven.

Zaradi drugega slov. gradiva sln. *špūrljiv* gotovo ni izposojeno iz it. *spaurirsi* »ustrašiti se«, kot je domneval Erjavec, l. c. Glej tudi *špūratu se* in *šopiriti*. M. F.

šrajati, -am (v. impf.) »kričati, klepetati« (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239), šavrinsko *šrajal* (ptc. pret. akt.) »govoril« (Sv. Peter; Koštiál, LŠ, 60), *šrajat* »govoriti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 124), goriš. *šrájat* »isto« (Štrekelj, Görz., 491), notr. *šrájajo* (3. pl.) »govorijo« (Sabonje; Rigler, Jnotr. gov., 51). Sem cgn. *šraj*, z n. grafijo tudi *Schrei, Schrey*. V 16. st. *shraiati* »clamare«, *shraj* »clamor« (Megiser), l. 1607 *frai* »grido«, *friat* »parlare, gouorit« (Alasia), v 18. st. *shrajati* »clamare, vpiti, krizhati, klizati«, *shrai* »clamor, krizh, vpienie, krizhanie, vrisk, glafnu vpitje« (Kastelec-Vorenc), *shrajati* »schreyen«, *shrajat* »Schreyer« (Gutsmann).

Zaradi vzglasnega *š-* izposojeno iz poznega srvn. *schreien* »klicati, kričati«, *schrei* »klic, vpitje«, nvn.

Schrei, schreien (Striedter-Temps, DLS, 226), stvn. *scri-an, screi*, ags. *scrian*. Pomenski razvoj »kričati« > »govoriti« je internoslovenski. M. F.

šrānga (f.) »zapornica«; pkm. *šrānga* »zapornica, pregraja« (Novak, Slovar², 150), danes knjiž. zlasti »pregrada poti z namenom, da ženin plača vaškim fantom odkupnino za nevesto« (SSKJ IV, 1102); v 18. st. *shrangā* »ograja, šafēka, šagraja; septum, conseptum, obex« (Kastelec-Vorenc), *shrangā* »planka, Schrank« (Gutsmann).

Prevzeto iz bav. srvn. *schrange* »ograja, plot, planke«, srvn. *schranke* »isto«, kar je dalo nvn. *Schranke*, bav. *Schranken* »ograja, ograda, zapornica« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 381; Striedter-Temps, DLS, 226). Od tod je tudi č. *šraňk* »zapornica«. N. beseda je postverbal iz *schränkēn*, srvn. *screnken* < **skrank-ija-* »pregraditi, navzkriž postaviti«, prim. ags. *screncan* »postaviti oviro na pot«, kar je denom. iz neizpričanega adj., sorodnega z n. *schrāg* »prečen« (Kluge²², 652). M. S.

šrátelj (m.), g. -*tlja* »skrat« (dol.). V primerjavi s sln. *škrátelj* mlajše izposojeno iz bav. avstr. dial. nepreglašene oblike *šrät'l* »palček, prikazen« ob *Schrätel* »isto«, *Schrätel* (Striedter-Temps, DLS, 226), kar je dem. k nvn. *Schrat* »gozdni demon«, srvn. *schrat(e)* »isto«, stvn. *scrato*. O obstoju sln. izposojenke iz navedene preglashene n. oblike priča tudi cgn. *šreit* in po dial. prehodu *t* > *kl* *šrekl*. Dalje glej *škrät*. M. F.

šrāvf (m.), g. -*a* »vijak«, tudi *šrāvb* »isto«, v. *šrāvfati*, *šrāvbati* (impf.) »schrauben«, pf. *za-*, *pri-*, *od-š-*; pkm. *šrājf*, v. *šrājfati* (Novak, Slovar², 150), črnopr. *šrājnf*, *šrājmfat* (Tominec, 215) < *šrāf s prehodnim *ī* kot v štaj. *šrājfiŋga*, v 17. st. *shrajfati*, *shrajfiŋga* (Janez Svetokriški) < srvn. *štrāfunge*; v 18. st. *shrauf ali oven per prehri* »cohlea«, *shlesni shrauf* »cohlea ferrea«, v ptc. tudi z diftongom *aj*, prim. *ta šadnā arznia v'rit šafhraifana* »clyster, en kriifhter« (Kastelec-Vorenc), *shravf* »Schraube, cohlea« (Pohlin), *shrauf* »Schraube«, *sa/hraubati* »ein-, verschrauben« (Gutsmann).

Kakor hrv. *šrāf*, *šrājf*, z interkaliranim vokalom *šarāf*, *šerāf*, č. mor. *šrōfek* prevzeto iz bav. n. *Schraufe* poleg širše nvn. *Schraube* »vijak« (Striedter-Temps, DLS, 226; Skok III, 378; Machek², 623) < srvn. *schrābe* »isto« (od tod je č. *šroub*, laš. *šrub*, gl. *šrub*, dl. *šrubā*, prek p. *šrub*, *šrubā* je ukr., br. *šrūb* in z interkaliranim vokalom r. *šurūp*, *ščurūp*, prim. tudi rum. *šurūb* »isto« (Štrekelj, Lwk., 60)), kar je kakor srniz. *schrūve*, niz. *schroef* »vijak« iz galorom. refleksa za lat. *scrōfa* »svinja«, pozno tudi »vulva«, srlat. tudi »vijačna matica«, iz česar je stfr. *escroue* (f.) »vijačna matica« (od tod je agl. *screw* »vijak«), frc. *écrou* »vijačna matica«. Pomen »vijak« se je pod vplivom glagola »privijati, šravfati« v germ. razvil iz »vijačna matica«, ta pa (verjetno v galorom.) skladno s seksualno predstavo iz »vulva«. K semantičnemu razvoju prim. špan. *puerca* »svinja, umazana ženska« in »vijačna matica« < lat. *porca* »svinja« (Pfeifer, EWD², 1241). Seksualno konotacijo je zasediti še v agl. *screw* »šravfati« in »futuere«. Iz bav. n. *Schraubenzieher* (nvn. *Schraubenzieher*) »izvijlač« je sln. *šrāv(e)(n)zīgar*, sbh. *šrāfciger* »isto«. M. S.

šrēk (adv.) »poševno, postrani« v pkm. *šrēk*, npr. *tā iža š. stoji* (Novak, Slovar², 150); po vzorcu *čez : počez* nastalo *pošrek* »isto«.

Tako kot hrv. *šrēk* (adv.) »počez« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 405) izposojeno iz nvn. *schrāg* »pošev« (F. No-

vak pri Novaku, l. c.). Iz iste predloge je po feminizaciji na podlagi č. *šrēga, npr. *do to šrēgō* < nvn. *Schrēge*, nastalo č. *šrekou* »pošev« (Janko, ČMF XVI, 108; Machek², 622). M. F.

šrot (m.), g. -*a* »drobiž na Štajerskem«. Prim. hrv. *šratōfljin* »denarnica« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371). Bunc, SJ III, 1940, 64, je sln. *šrot* izvajal iz nvn. *Schrot* »mešana kovina«, kar ne prepričuje, saj nvn. *Schrot* pomeni tudi »količina kovancev«, prim. *schrot in der münze* »pondus« (Grimm, DTV 15, 1773 ss.). Zaradi omenjenega hrv. gradiva ni verjetno, da bi se pomen »denar« prek pomena »drobiž« razvil internoslovensko iz *šrōt* (m.) »grobno zmleto zrnje, zlasti koruze« (nižje pog.; SSKJ IV, 1103), v 18. st. *shretel* »Scrot, svinz, svinzna bobeka«, *shrotati* »Schroten, drobiti« (Gutsmann), kar je tako kot č., slš. *šrot* »grobno mleto moka«, gl. *šrōt* »grobno mleto in presejano zrnje«, dl. *šrot* »isto« iz nvn. *Schrot* »grobno mleto zrnje za krmo živini« (Grimm, l. c.; Schuster-Šewc, HEWb., 1470, brez sln. in hrv. gradiva). M. F.

štā (pron. demonstr.) »ta, hic« v podjun. *štā*; g. *šrē-ha*, dat. -*mā*, instr. *štā:m*; f. *štō*; g. *štā*; dat. *štē*; instr. *štō*; pl. *šrātštā*; *štā:ax*, *štā:am* (Djekše). Na meji rož. in podjun. govorov se govori *štē*: »ta«, kar vsebuje podjun. *š-* in rož. *tē*: »ta« (Logar, DJR, 326). V podjun. dial. se tudi drugi adv. in pron. na *t-* ojačujejo z vzglasnim *š-*, npr. podjun. *štu* »tu«, *štō:k* »prav toliko« (štekanje).

Štrekelj, JA X, 502, je *š-* izvajal iz obrušene oblike imp. *vīdiš* > *vīš*, kakor je frc. *celui* < *ecce illui*. Ramovš, Hgr. VII, 23 s., meni, da izvira iz part. *šē*. Vendar ni izključeno, da je ta *š-* iz demonstr. pron. *š, prim. tako lit. *šitas* »ta (tukaj)« in monst. sprus. *stas* »ta« (o tem Stang, VGr, 232). Drugega izvora je zgorjnjesavinjsko *šta* (glej *tāt*), kar je nastalo po kontaminaciji med kor. *šat* in gor. *tā*: (Logar, o. c., 327). Dalje glej *tā I*, *tāti*, *ša I. M. S.

štābla (f.) »stopnica«, tudi *stābla* (Krelj); v 16. st. *shtabla* »gradus, ein tritt, ein staffel« (Megiser), v 18. st. *shtabla* »fhtēnga, ftopinīa, fhprunzel; gradus« (Kastelec-Vorenc), *shābla* »Stufe; anabathra, gradus« (Pohlin).

Prevzeto iz srvn. *stafel*, *staffel* »stopnja, stopnica« < stvn. *staffal* »podnožje, cokla« k stvn. *stapfe*, *stapf*, *stapfo* »stopinja« k zah. germ. **stap-ia-* »stopiti«. Mlaši izposojenki iz nvn. *Staffel* sta cerklj. *štāflja* (*štāfle*) in v Podgorju (pri Kozini) *štāfnica* (*štāfnca*) »stopnica« (Štrekelj, LMS 1892, 40; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 381; Striedter-Temps, DLS, 227; o germ. besedi Kluge²², 694 ss.). Glej tudi *štāfēta*. M. S.

štacún (m.), g. -*a* »prodajalna« (pkm.; Novak, Slovar², 150), bkr. *štacun* »isto« (Šašelj, Bisernice I, 309); širše izpričano je f. *štacūna* »isto« in *štacūnar*, -*ja* »prodajalec« (SSKJ IV, 1103) poleg *štacunār* »isto« (pkm.; Novak, l. c.). S sekundarnim *ř* v neakcentuiranem reduciranem zlogu kot v dol. *fržou* »fižol«, *fržina* »fužina« (o pojavu Ramovš, Hgr. II, 83) polj. *štrcūna* (Škrlep, 59), *štarclūna* (Lokavec; SLA). V 16. st. *sh tazuna hbuquam* »bibliotheca« (Megiser), v 18. st. *sh tazuna* »apotheca, ferraria, maccelleria taberna, officina, pergula«, *sh tazunar* »officinarius« (Kastelec-Vorenc), *sh tazūna* »Kaufladen, taberna«, *sh tazunār* »Kaufmann, mercator« (Pohlin), *sh tazuna* »Kram, Kaufladen« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *štacún* »prodajalna« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 405; Karlovac; Finka-Šojat, HDZb III,

1973, 146), l. 1449 v Bosni: *u teh štacunih, štocyn* (Bednja) izposojeno iz furl. *stazon* »prodajalna«, *stazonar* »prodajalec« oz. iz ben. it. fonetične ustreznice stit. *stazzone* »prodajalna« (it. knjiž. *stazione* »postaja, postajališče«) iz lat. *statiō* (f.), g. *-ōnis* »stanje, stojišče; kraj, kjer kaj stoji, postajališče ipd.«, kar je nomen actionis k *stāre* »stati, postavljen biti« (Šturm, ČJKZ VI, 1927, 62; Skok III, 323; Pirona, VF, 1119; Battisti-Alessio, 3623). Iz iste predloge je srvn. *stazūner* »Krāmer, Apotheker« (Lexner, Mhd. Wb. II, 1151). Toda istopomensko hrv. *stačun* (l. 1406 v Zadru), *stačunar* bi bilo kljub Skoku III, 323, potrebno izvesti iz starejše rom. jezikovne stopnje, ko se fonemska skupina *-tj-* še ni fonemizirala v *-c-* in se je rom. *statiōnē (tako kot *raitiōnē) substituiral s *stačun* (oz. jslov. *račūn). Glej tudi *račūn*, *racuniti in *štajōn*. M. F.

štafēta (f.) »sli, ki predajajo pošiljko drug drugemu; nalašč poslani poštni jezdec«, danes »tekmovanje, pri katerem se tekmovalci posameznih ekip po določeni razdalji in po določenih pravilih zamenjavajo; Staffel« (SSKJ IV, 1103), v 18. st. *Jhtafeta* »polhtarfi/tiekavez, jesdni ali vosni liifanofs, Staffete« (Gutsmann).

Kakor sbh. *štafēta* prevzeto prek n. *Stefette* iz it. *staffetta* »hitri sel na konju« (Striedter-Temps, DLS, 227), danes v športu »Staffel«, kar je izpeljanka iz *staffa* »streme«. To je prevzeto iz long. *staffa »streme« (Cortelazzo-Zolli, 1263) ali iz stvn. ustreznice k srvn. *stapfe* »stopinja« (Kluge²², 694). O germ. glej še *štābla*. M. S.

štāgelj (m.), g. *-glja* »gumno, skedenj« (po Pleteršniku II, 643 le kajk.). Prim. sbh. dial. *štāgalj* (Lika). Izposojeno iz srvn. *stadel*, kor. n. *staal* »Scheuer, Scheune« iz korena **staH-* »stati« (Kluge¹⁷, 736). O pogostem disim. prehodu *-dl-* > *-gl-* glej Ramovš, Hgr. II, 207. Literatura: Uhlenbeck, JA XV, 491; Schwarz, JA XLI, 127. Iz stvn. *stadal* je izposojeno csl. *stodola*, č. *stodola*, p. *stodola* »skedenj, senik«, r., ukr. *stodōla* kakor rum. *stodoalā*, lit. *stadalā*, lot. *stadals* »hlev« (Miklošič, 323; Vasmer III, 17).

štajōn (m.), g. *-a* v notr. *štajūn* »ugoden čas, letni čas«.

Prevzeto iz istr. it. *stajōn* ali furl. *stagion* »letni čas« (< it.; prim. domače furl. *stasōn*), kar ustreza it. *stagione* »isto« < lat. *statiō* »stanje, stojišče, bivališče« (Šturm, ČJKZ VI, 62; Battisti-Alessio, 3614). Glej tudi *štacūn*. M. S.

štākor (m.), g. *-ja* »Mus rattus, podgana« (bkr.) in »Sorex araneus, rovkā« (Freyer, Fauna, 2), s širšim arealom samo kot kletvica (Šašelj, ČJKZ VII, 179). V 18. st. *šhtakor* »Spitzmaus« (Gutsmann). Prim. sbh. *štākor*, *stāhor*, *stāvor*, *stāor* »Mus rattus«, sb. dial. tudi *stāōr* »Sorex araneus« (Kosovo). Brez znanih primerjav. Matzenauer, CS, 355, domneva, da je izposojeno; Skok III, 324, pušča brez razlage.

štāla (f.) »hlev« in novejše »neurejen prostor«, tudi »zmeda« (oboje pog.), dem. *štālica*, navadno v zvezi *najprej kravica, potem štālica* »najprej je potrebno imeti materialno osnovo, predvsem stanovanje, potem pa šele potomce«, prim. *prej štālica, puele kravica* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 125), notr. *štāta* »hlev« (Hrušica; Rigler, Jnotr. gov., 154), črnovr. *štātq* »isto«, adj. *štālŋ* »hlevski« (Tominec, 215), obir. kor. *štā:wa*

»konjski hlev (zlasti na polju)« (Karničar, Obir, 245), rez. *štālo* (akz. sg. f.) »hlev«, dem. akz. sg. *štālico* (Steenwijk, SDR, 317), pkm. *štāla* »isto«, toda pl. *štāle*, g. *-āu* »celotno gospodarsko poslopje«, *na štātaj* »podstrešje nad hlevom za seno« (Novak, Slovar², 151). Sem tpn. *štāle* v Kočevskem rogu. *Stare štāle* »ime območja pri Dleskovski planoti«. V 16. st. *šhtala* »stabulum«, *konska šhtala*, *ouzhia šhtala* (Megiser), v 18. st. *šhtala* »ægon«, *štalski hlapez* »agaso«, *štalski hlapiž* »stabularius« (Kastelec-Vorenc), *šhtala* »hlieu, hlev; Stall«, *šhtalni moifster* »Stallmeifster« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *štāla* »hlev«, dem. *štālica*, adj. *štālski*, *štālni* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 405), čak. *štāla* »hlev« (Hraste-Šimunovič, Čak. Lex. I, 1213), *štāla* »isto« (Buzet, Sovinjsko polje), *štāla za seno* »senik« (Čepić; Filipi, ILA, 468) kot *štāla (f.) morda izposojeno iz srvn. *stal* (m.), *-lles* »prostor za živino, hlev« (Striedter-Temps, DLS, 227), stvn. *stal* »isto« < germ. **stalla-* (Kluge²², 694). To je verjetno tako kot pl. *vōrnō »vran« < ide. **uōr-no-* »ožgan« < **uōr-/uōr-* »goreti, prižgati, žgati« substantivizirani adj. **stol-no-* »razprostrti, zglajen, urejen« glagola *(*stelh-*) »razprostrti, urediti«, ki se ohranja v psl. *po-stlāiti, **po-stl'ēš* »razprostrti, zravnati, zgladiti«, lat. *lātus* »razprostrti«. Germ. izraz za hlev je prvotno verjetno označeval poravnano/urejen prostor, ki so ga uporabljali za prebivanje živine. Zaradi spola jslov. *štāla pa je vendarle bolj verjetno, da je to rom. izposojenka (Mende, RLS, 115), prim. it. *stalla* »ograjen in pokrit prostor za živino«, metaf. »nered«, ben. it. *stala* »hlev«, furl. *stāle* »isto«, metaf. »umazanija« < germ. (Battisti-Alessio, 3615). V prid takega izvajanja govori tudi primor. *štālŋta* »manjši prostor za osla in druge manjše živali« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 125) iz it. dem. *stallēta. M. F.

štālt (f.), g. *-i* »postava, oblika«; v 18. st. *štātvt* »forma, figura« (Pohlin). Prim. sbh. v 17. st. *štalt*, r. v 17. st. *kštaltre*, br. *kštāūt* »način, vzor«, ukr. *kštālt*, p. *ksztalt* »videz, oblika«, stp. *kštalt* »postava«, arh. č. *křtalt*, stč. *kštalt* »postava, oblika«, gl. dl. *štalt*. Izposojeno iz srvn. *gestalt*, bav. *gštalt* »postava, videz, kakovost« (Miklošič, Frw., 58, SEW, 145; Berneker I, 635). O sln. obliki (Pleteršnik nima) glej Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 372; Pintar, LMS 1898, 178; Striedter-Temps, DLS, 227. Izčrpnno Sławski III, 280.

štāmec (m.), g. *-mca* »zidar« v kor. *štā:mec* (Knežič, OLA), obir. kor. *štā:mc*, *-a* »isto« (Karničar, Obir, 245), rož. kor. *štāmc*, *-a* »zidar, kamnosek« (Šašel, RNB, 123). V 18. st. *šhtamez* »Maurer, sidar, murar« (Gutsmann). Sem cgn. *Štamec*, *Štamic*, *Stamec*, *Stamitz*. Z domačim suf. za nomina agentis **-ar*'b tvorjeno sln. *štamcar se v prvotni fonetični podobi ohranja v sln. cgn. *Štamcar*, *Štamcer*, po asimilaciji *-m-* v *-n-* zaradi sledečega *-c-* pa je dalo sln. dial. *štāncar* (m.), *-ja* »kamnosek, klesar« (primor.; SSKJ IV, 1104), tudi cgn. *Stancar*, *Štancer*, *Štancar*, *Štancer* in črnovr. v. *štāncat*, *-qm* »klesati« (Tominec, 215). Ta sln. dial. substantiv je bil izposojen v sor. n. *štāntfar* »zidar« (Lessiak pri Striedter-Temps, DLS, 227). Drugače o sln. dial. *štāncar* Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje 4–5, 1981, 147, ki opozarja na švic. n. *Stanzer* »oblikovalec kamna, lesa ipd.«, kar je nomen agentis k n. *stanzen* »prebijati, izbijati, izsekovati« (> sln. *štāncati*, *-am* »na stiskalnici serijsko izrezovati, obrezovati, oblikovati navadno predmete iz pločevine«), nejasnega izvora (Pfeifer, EWD², 1343).

Izhodno sln. *štámece*, ki se je v izglasju ljudskoetimološko naslonilo na domača nomina agentis na *-ac* < **-bcb*, je izposojeno iz bav. avstr. dial. *štāmōts* »kamnosek, klesar«, knjiž. *Steinmetz* »isto« (Striedter-Temps, l. c.), srvn. *steinmētze*, stvn. *steinmēzzo*, kar je zloženo iz n. *Stein* »kamen«, srvn., stvn. *stein* »isto« in zah. germ. *metjō < galorom. *matsjo »fabricator aedis« < germ. *mak-jōn »delavec« k srvn. *machen* »delati«, stvn. *mahhōn* »isto«, ssaš. *makon* (Kluge²², 699). Glej tudi *štēmati*. M. F.

štāmfati, *-am* (v. impf.) »teptati« (gor.), pkm. *štānfati*, *-an* »phati, teptati« (Novak, Slovar, 109), goriš. *štāmfat* (Štrekelj, Görz., 117).

Prevzeto iz nvn. *stampfen* »teptati, drobiti v možnarju« < srvn. *stampfen* < stvn. *stampfōn* »drobiti, luščiti« (Striedter-Temps, DLS, 227), prim. dalje niz. *stampen* »teptati, drobiti«, agl. *stamp*, stnord. *stappa*, šved. *stampa* »isto«, kar je denom. iz germ. **stampa-*, *stampō »tolkač, stopa« < **stombo-*, *stombā iz ide. baze **stemb-*, prim. gr. στῆμβω »teptati, močno stresati, trpinčiti« (Pfeifer, EWD², 1341 s.; Pokorny, 1011 s.). Glej tudi *štampa, *štēmpelj*, *štāmpri* in *stōpa*. M. S.

***štampa** (f.) »tisk«, samo v 18. st. *šhtampa*, *šhtampanje* poleg *stijš*, *stijk*, *tlazh*, *tijh* »Druck der Bücher«, *bukve stifikati*, *vtisnupati*, *šhtampati* »drucken«, *šhtampar* poleg *bukvijstifikar* »Buchdrucker« (Gutsmann). Star. sln. pisci za »tiskati« sicer uporabljajo n. izposojenko *drukati*, npr. v 16. st. *drukati* »imprimo« (Megiser), v 17. st. *drukat* (Janez Svetokriški).

Kakor sbh. *štāmpa* prevzeto iz it. *stampa* »tisk« k *stampāre* »tiskati, vtiskovati«, kar je izposojeno iz stfrank. *stampōn* »tolči, teptati, tiskati, drobiti« (Cortelazzo-Zolli, 1226). Glej tudi *štampljka* in dalje *štāmfati*. M. S.

štampljka (f.) »pečatnik« (SSKJ IV, 1104).

Kakor sbh. *štāmbilj* prevzeto iz it. *stampiglia* »isto«, kar je iz špan. *estampilla* »isto«. To imajo za tvorbo iz *estampar* »tiskati« (Battisti-Alessio, 3617; Cortelazzo-Zolli, 1266; Corominas, DCELC II, 414), vendar ni z gotovostjo izključena možnost, da je špan. beseda izposojena iz nepreglašene germ. oblike **stampila-* > srspn. *stempel* »tolkač, štampljka« k *stampen* »tolči, teptati«. Dalje glej *štēmpelj*, *štampa, *štāmfati*. M. S.

štāmpo (m.), g. *-a* »pekač« v bovškem *štā:mpo* (Ivančič, DSBG, 60), tudi *štemp* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 125), nadiško *stamp* in *štam* »model za surovo maslo« (Rigoni-Salvino, VIN, 162).

Izposojeno iz furl. *stamp* »model za surovo maslo« (Skubic, Rom., 161) oz. trž. it. *stampo* »model«, knjiž. it. *stampo* »isto«, kar je deverbativ k *stampare* »vtisniti, odtisniti«, »tiskati« germanskega (stfrank.) izvora (Battisti-Alessio, 3617). M. F.

štāmpri (m.), g. *-a* »šilce« (nižje pog.; SSKJ IV, 1104), črnovr. dem. *štāmparččk* »isto« (Tominec, 215), pkm. *štāmpri* »kozareček, šilce« (Novak, Slovar², 151).

Kot č. *štamprle* (n.) »šilce«, mor. *štamprla* »isto« izposojeno iz bav. avstr. *Stamperl* »kozarec brez ročaja za žganje, liker« (V. Novak pri Novak, l. c.), kar je dem. k *Stamper* »isto«, štaj. n. *stamper* »kozarec v obliki keliha«, v Šleziji tudi *stampe* »majhen kozarec s širšim dnom, ki prenese večje udarce« (Grimm, DTW 17, 675). Leksem je tvorjen iz spn. glagola *stampen* »udarjati,

avstr. n. *stampfern* »isto« in je prvotno označeval kozarec, s katerim se lahko udari ali morda kozarec, ki je podoben možnarju, prim. srspn. *stamp* »možnar« (Kluge²², 695; Machek², 623). M. F.

štānga (f.) »drog«, dem. *štāngica* (gor.), *štānžica* (dol.), jvzh. štaj. tudi »pletilka«; kor. obir. *štā:jha* »drog«, »penis« in »prprica« (Karničar, Obir, 245), rož. *štānha* (Šašel, RNB, 123), gor. *štānga*, črnovr. *štānyga*, dem. *štānjščā* (Tominec, 215), pkm. *štānga* »drog, dolgin«, *štāngulaš* »dolgin« (Novak, Slovar², 151); v 16. st. *šhtāga*, *šhtanga* »ames, pertica aucupalis, limna« (Megiser), v 18. st. *ena dolga šhtanga* »pertica« (Kastelec-Vorenc), *šhtanga* »Stange« (Gutsmann).

Kakor hrv. *štānga*, *štānga*, *štānjga*, *štājngja* »drog, oje« prevzeto iz srvn. *stange* »drog« (Striedter-Temps, DLS, 227) < stvn. *stanga*, prim. stnord. *stōng* < pgerm. *stangō, kar je izpeljano iz **stenga-* v stnord. *stinga*, ags. *stingan*, stvn. *stingen* »bosti« (Kluge²², 695). M. S.

štaniclīn (m.), g. *-a* »škrnicelj, vrečka« (pkm.; Novak, Slovar², 151).

Prevzeto iz madž. *stancili*, star. *starniczli*, kar je iz bav. n. *Starnizl*, *Stā'nizl* »isto« (Schmeller, BWb. II, 783; EWU, 1357). Dalje glej *škrnicelj*. M. S.

-štanj (m.), g. *-a*, samo v kompoz. tpn., npr. *Bēkštanj*, n. *Finkenstein*, l. 1143 *Vinchenstain*; *Bōštanj* (2 ×), za *B.* pri Sevnici l. 1197 *Sowenstein*; *Grābštanj*, l. 890 *Grauin-dorf*, 1139–43 *Gravenstein*; *Gūštanj* (danes *Ravne na Koroškem*), l. 1263 *Gvtenstain*; *Pilštanj*, l. 1158 *Bilestain*; *Šōštanj*, l. 1311 *de Suenenstain*, 1311 *ze Shoenenstain*; tudi *-štajn*, npr. *Fridrihštajn* na Kočevskem, *Pokštajn* na Kostelskem, *Prinštajn* pri Radečah, *Zilberštajn* pri Dravogradu, orn. *Irštajn* na Kozjaku.

Prevzeto iz n. tpn., večinoma imen gradov, z drugim členom iz stvn., srvn. *stein* »pečina, strma skala, grad na strmi skali« > nvn. *Stein* »kamen«: *Bēkštanj* < *bēkštajn je iz srvn. *Vinch(en)stain* s prvim členom iz srvn. *vinke* »ščinkavec« (Kranzmayer, ONBK II, 70); *Grābštanj* ima v prvem členu srvn. *grāve* »grof« (Kranzmayer, ONBK II, 90) ali stvn. atpn. *Grāva*; *Gūštanj* ima v prvem členu srvn. *guot* »dober« (Lessiak, Carinthia 1922, 70) in *Šōštanj* ima srvn. *schæn(e)* »lep, prijazen, obziren«. Domači večkratni tpn., orn., hdn. *Kāmen-nik > *Kāmnik*, prim. za *K.* na Gor. l. 1143 *Stein*, 1147, *Stain*, 1205 *Steine*, 1206 *duo castella de Staine*, za *K.* pod Krimom l. 1300 *Stain*, *Stein*, 1387 *Staindorff*, ni kalk po n., temveč tvorba tipa *Hrastnik*, saj razen v Kamniku na Gorenjskem ni bilo gradov. Glej tudi *štāmece*, *štēmati* in o slov. sorodstvu *stēna*. M. S.

štānja (f.) »krik, prodiren in nedoločen glas« (rož. kor.; Šašel, RNB, 123).

Osamljeno; vsiljuje se korenska povezava s slov. *stēnāiti, *stēnāješb »stokati, tarnati«, sln. *stēnjāti*, *-ām*, pri čemer bi substantiv lahko kazal na psl. deverbativ **stān'a* tipa *kāja* : *kāditi* in s tem na obstoj psl. kavz. oz. iter. *stāniti, *stānišb (tip *bāviti, *plāviti). Dalje glej *stēnjāti*, pa tudi *tontonēti*, *tontrāti*. M. F.

štanjati, *-am* (v. impf.) »tesniti« v nojr. *štānjat* »nepustno držati (o tekočini)« (Šturm, ČJKZ VI, 1927, 74), primor. *štenjat* »tesniti, zakrpjati luknjo na zračnici«, npr. *štjerna ne štēnja več* »vodnjak ne tesni več«, *zaštenjej kulo* »zakrpaj luknjo na zračnici kolesa« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 126), rez. *štanjāwali* (ptc.) »popravljali vedra« (Steenwijk, SDR, 317).

Pomensko enako je hrv. čak. *stánja* (3. os. sg.) »tesniti (o sodu)« (Čepić; Filipi, ILA, 543) in iz istrskih govorov istr.-rum. *štánja* »tesniti« (Filipi, l. c.). Glagol je bil tako kot hrv. *štanjati* »pocinkati« (Lika) izposojen iz rom., prim. furl. *stagnà* »pocinkati«, v zvezi *stagnà il sanc* »kri zaustaviti, da ne teče več« (Pirona, VF, 1107), ben. it. *stagnàr* »pocinkati« poleg »zaustaviti odtekanje tekočine«, npr. *stagnàr el sangue* »zaustaviti kri, da ne teče več«, s. *una bota* »pocinkati luknje v sodu, da ne bo več točil« (Boerio, DV, 699), it. knjiž. *stagnare* »pocinkati«, lat. *stagnàre* »isto« (Plinij), kar je denom. v. iz *stannum*, *stagnum* (n.) »zmes srebra in svinca, cin« (Šturm, l. c.; Skok III, 327; Battisti-Alessio, 3614). Notr. adj. *štánj* »nepropusten« (Šturm, l. c.) je tako kot hrv. čak. *štánj* »isto« (Senj; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 549) in dalmatorom. ostanek *stánj* (Smokvica na Korčuli; Skok, l. c.), *stónj*, f. *stánja* (Brusje na Hvaru; Hraste-Šimunović, o. c., 1153) iz rom. deverbalnega adj. *stagnum »nepropusten« iz v. *stagnare* »pocinkati, da je nepropustno« ← lat. *stannum*, *stagnum* (n.) »cin«, prim. furl. *stagn* »nepropusten« (Pirona, l. c.), ben. it. *stagnò* »pust; skop, škrt« (Boerio, l. c.), it. knjiž. *stagnò* »nepropusten« (Battisti-Alessio, 3614). Glej tudi *štenjak*. M. F.

štarec (m.), g. -*rc*a v zvezi na *štarec voziti* »(dolge hlode) voziti na vozu, pri katerem je prvi del ločen od zadnjega, in jih usmerjati z drogom ali plugom«, štaj. tudi *šterca voditi* in *šterčiti*, -im »isto«. Pleteršnik navaja po Levstiku tudi na *štarec vreči* (*žabo*) »mittels eines Hebels in die Höhe schnellen«.

Prevzeto iz bav. n. *Starz treiben* »na štarec voziti«, pri čemer *Starz* pomeni predvsem »rep, kocen« in »zadnji del sore, repica« (Pleteršnik II, 643; Striedter-Temps, DLS, 228; Schmeller, BWb. II, 785) < srvn. *starz* »rep, drog, držaj« < **stara-*, prim. srspn. *start*, niz. *staart* »rep« poleg nvn. *Sterz* »isto«, *Pflugsterz* »ročica pluga« < stvn. *sterz* < **sterta-*, prim. srspn. *stert*, stnord. *stertr*, ags. *steort*, domnevno k ide. **ster-* »trd biti« (Kluge²², 701). M. S.

štáta (f.) »navada, razvada« (gor., dol., bkr., notr.), v zvezi *štate mu ne ve* »ne ve, kako z njim ravnati« je še razviden pomen »narava, značaj, značilnost, (prirojene) lastnosti«, ki je znan v 18. st. *štata* »natura, fhega«, *on ne more sebi k'shtati biti* »non potest ullo auxilio« (Kastelec-Vorenc), *shтата* »genius« (Pohlin), *fhata* »Genie« (Gutsmann). V Kostelu je znano *štátov* »napaka, slaba lastnost«, npr. 'ni:ma ni'be:nèga š'ta:tòva (Gregorič, Gradivo). Gutsmann navaja še verjetno sorodni v. *shtatim se* »scheere mich mit wem«, *shtatiti je* »mit Worten streiten« (Gutsmann).

Nejasno. Štrekelj, LMS 1896, 164, domneva izposojijo iz srvn. *stæte* (f.), kar navaja v pomenu »upornost, trma, stanovitnost«. Vendar Lexer, Mhd. Wb. II, 1146, pozna subst. *stæte* le v pomenih »trdnost, stanovitnost, stalnost«, kar je iz adj. *stæte* »trden, stanoviten, vzdržljiv«. Tudi izposoja iz srvn. *state* (f.) »vse, kar kaj omogoča ali dopušča: primerno mesto, pravi čas, dobra priložnost, ugodne okoliščine, pomoč«, srvn. *stat* (m.) »stan, stanje, část, način življenja, dostojanstvo« ali kake sorodne tvorbe s pref. *ge-*, *be-*, ki bi se v sln. obrusila, iz semantičnih razlogov ni dovolj prepričljiva. Ne ustreza niti it. *stato* »stan, stanje, ugoden položaj« < lat. *status* »isto«, iz česar je verjetno alb. *shtat* »postava, život, rast«. Tvorba bi bila lahko domača le, če je postverbal. Hrv. dial. *štátati* »hraniti, gojiti« (Ozalj; Težak, HDZb V, 405)

ustreza formalno, ne pa tudi semantično. Glej tudi *štârljiv*. M. S.

štârljiv (adj.), f. -*iva* »uporen, trmast (o konju)« (dol., bkr.), črnovr. *štârlu kôjri* (Tominec, 215).

Nejasno. Verjetno izposojeno in v sufiksu prilagojeno iz nepreglašene variante k srvn. *stetec*, nvn. *stettig*, *stâtig* »isto« < »ostajajoč na mestu«, kar je adj. iz *Statt* »mesto, torišče«. Druga možnost je domnevanje tvorbe iz sln. *štáta* »navada, razvada, značaj«, prim. k besedotvorju *dobrotljív*. Povezovanje s sin. *škêljív*, -*a* »trmast, uporen (o konju)« (Bezljaj, Eseji, 121) je malo verjetno, ker v okviru izvajanja tega prek *škêtiti se* »upirati se, trmoglaviti« iz *tsščeta ne bi bilo možno razložiti korenškega *a*, ob domnevanju izposoje pa ostaja nerazložena vzglasna skupina *šk-*. M. S.

štéblo (n.), g. -*a* »steblo«, zabeleženo le v 18. st. pri Pohlinu: *shtéblu* »Stengel, caulis, culmus«. Z vzglasjem *št-* < sln. *st-* iz sln. *stéblo* < *stýblô. Dalje glej *stéblo*. M. F.

štécelj (m.), g. -*clja* »lesen čeber za umivanje nog« v obir. kor. *šté:cal*, g. -*a* (Karničar, Obir, 246), rož. kor. *štécal*, g. -*na* »nizek škafeč« (Šasel, RNB, 123). V 18. st. *shtezal* »Stotz, Milchgeschirr« (Gutsmann), toda pri Pohlinu *shtesel*, -*na* »Milchgeschirr, camella«, kar je morda napačni zapis z medglasnim -*s-* namesto pričakovanega -*z-*.

Izposojeno iz avstr. n. *Störzel*, brez preglasa *Stotzel* »nizka lesena posoda za maslo, mast ali sir«, tirol. n. »majhno ročno vedro«, kar je dem. bav. n. *Stotz* »iz lipovega ali javorovega lesa narejena okrogla in široka posoda za mleko, sirotko ipd.«, tirol. n. *stôz* »okrogla in široka posoda z enim ušesom, ki se uporablja predvsem za mleko« (Grimm, DTW 19, 579; Schöpf, TI, 716). N. *Stotz* je identična beseda kot *Stotz* »deblo, alzaško »kocen« (Grimm, l. c.). Podobno pomensko razmerje »deblo« : »lesena posoda« zasledimo tudi npr. pri psl. *stublъ v sln. *štúmbelj*. M. F.

štedilnik (m.), g. -*a* »naprava za kuhanje«, npr. *električni/plinski štedilnik*. Ko je bil v 19. st. glagol *štediti*, -*im* (impf.) »varčevati« umetno uveden iz hrv. *štediti*, da bi izpodrinil pogovorno rabo mlade nemške izposojenke *špárati*, -*am* (v. impf.), je bilo *štedilnik*, torej etimološko »tisti, ki štedi, varčuje«, kot neologistični kalk po n. *Sparrherd* »štedilnik« < »varčno ognjišče« iz *sparen* »varčevati« in *Herd* »ognjišče« uvedeno, da bi izpodrinilo n. izposojenko *špôrget* (m.) »štedilnik«, *špôrherst* »isto«. Dalje glej *štediti*, pa tudi *špôrget*. M. F.

štediti, -*im* (v. impf.) »varčevati«, pf. *prištediti* »pri-varčevati«. Sem zastar. *štednja* (f.) »varčevanje«, adj. *šteden* (m.), f. -*dna* »varčen«, tudi *štedljív*, f. -*iva* »isto«.

V 19. st. prevzeto iz hrv. *štediti*, -*im* »varčevati«, tudi *štedjeti*, -*im* »isto«, *štednja* »varčevanje«, kar je bilo, dokler se v 20. st. ni ustalil domač sinonim *varčevati*, -*ijem* (v. impf.), umetno uvedeno nadomestilo za pogovorni in ljudski sinonim *špárati*, -*am* (v. impf.), mlado izposojenko iz n. *sparen* »varčevati«.

Psl. *ščędiłeti »varovati, ščititi; varčevati«, prim. csl. *šteděti* »parcere«, hrv. *štedjeti*, -*im* »isto«, r. *ščaditi*, ukr. *ščadyty*, p. *szczędzić*, gl. *ščedzić*, se v sln. ohranja le v *ščedem* (m.), g. -*dma* »gozd« iz ptc. prez. pas. *ščędimъ »zaščiten, varovan (gozd)«. Glej tudi *ščęditi I*, *ščedem* in *štedilnik*. M. F.

š Stefan (m.), g. -a »dvolitrška steklenica, navadno za vino« (SSKJ IV, 1105), pri Pleteršniku II, 643: *š Stefan*, -a »velik glinen vrč« (vzh. štaj.), »velika steklenica« (kranj.); dol. *š Stefan* (Šentrupert; Smole, Diss., 92) ob splošnosln. atpn. *Š Stefan*.

Prim. hrv. *š Stefan* »dvolitrška steklenica« ob atpn. *Š Stefan* (Skok III, 333) z izhodiščem v gr. στεφανος (m.) »venec, krona; častni venec kot nagrada za zmagovalce« k στεφω »ovijati«. Enako razmerje odraža tudi bav. avstr. *Stefan*, npr. a *Sch Stefan Wein* »količina dveh litrov« in »velika ročka za pivo«. Morda je prenos iz atpn. povezan z običajem na sv. Štefana (tj. 26. decembra), ko se je ob blagoslavljanju konj, ki se jih je gnalo v vodo, moralo popiti tudi precej »š Stefanove vode«, tj. piva, kot navaja Grimm, DTV 18, 2374. K poimenovanjem posod po svetnikih prim. še sln. *neža* »večja lesena ali lončena posoda za vino« in na Dolenjskem »ilovnat vrč s podobo svete Neže« ob atpn. *Neža*, *urbän* (m.), g. *urbána* »petlirska posoda za vino« ob atpn. *Urban* (Keber, Leksikon irmen, 451). M. F.

šteflät (m.), g. -a »polvisoki čevlji brez vezalk z elastiko za lažje obuvanje« (zastar.; SSKJ IV, 1105), črnovr. *šteflät*, pl. *šteflät'ni* »čizmicice z elastiko« (Tominec, 216).

Tako kot hrv. čak. *šivalëta* »škorenček« (Rab; ARJ XVII, 806) izposojeno iz it. *stivaleto*, ben. it. *stivaleto*, kar je dem. k *stivale* »škorenj«. Sln. *fl* se je iz po redukciji nastale konzonantne skupine *vl* verjetno razvilo pod vplivom nvn. *Stiefel* »škorenj«. Črnovr. sklanjatveni vzorec namreč kaže, da je bila beseda občutena kot n. izposojenka. Dalje glej *štibäl*. M. F.

štefnjati, -äm (v. impf.) »brskajoč iskati«, pf. *po- pre-š*; gor. *štefnät*, v 18. st. *štefnäm* »aussuchen, vifitare« (Pohlin).

Glagoli na -njati (v kolikor niso denom., prim. *pednjati* iz *pëdenj*) so lahko iz onomatopej, prim. *hohnjati* »nosljati«, *fufnjati* »schnüffeln« ali ekspr. iter., prim. *godrnjati* (iz *godrati*, *gösti*), *drežnjati* (iz *drëzati*). *Štefnjati* je lahko iz *štofnjati, to pa (po zgledu para *drëzati* – *drežnjati*) tvorjeno iz *štofjati* »tlačiti, mašiti« < n. *stopfen* »isto« in »bosti, drezati, zbadati, dražiti, tipati« (manj znane n. pomene navaja Grimm, Wb. X/III, 327). Drugače o tem glej pri *štempfhar*. M. S.

štehvat, -am (v. impf.) »za binkošti ali za žeganje na konju v diru razbijati na kol nasajen sodček«, subst. *štehvanje* (SSKJ IV, 1105), oboje znano le v Ziljski dolini.

Prvotno *štebhovati je denom. od zilj. *štebeh*, -bha »pokončen drog, na katerem je pri štehanju nasajen sodček« (besedo navaja Kuret, PLS I, 349) < *stëbëchë, kar je hipokoristik od *stëbërë »steber« (Snoj, SES, 645 s.). Dalje glej *stëbër*. M. S.

štekelj (m.), g. -klja »vratni tečaj« (Janežič¹ II, 432). V 18. st. tudi *šhtekli ja vrata* »antae«, *šhtekel per vratih* »cardo; tezhai«, *en šhtekil*, na katerim tu *fydarsku kol-lú tezhe* »axilus« (Kastelec-Vorenc). K slednjemu pomenu prim. obir. kor. *šteqal*, -na »Wellbaumzapfen« (Karničar, Obir, 246), črnovr. *šteklj*, g. -le »osnik« (Tominec, 215). Sem bovško *šte:kelj*, -na »rogelj na palici« (Ivančič, DSBG, 60), polj. *šteklj* »kovano železno zrno na koncu sprehajalne palice« (Škrlep, 59). Iz slednje pomenske predloge je tolm. *šteklauka* »močna okovana palica s

kovinsko konico« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197) in *štekljāca* »sprehajalna palica«.

Prim. č. *štekl* (m.) »kolec« (sleng; SSJČ VI, 74), slš. dial. *š'ekel'*, g. -kl'a »pokrovec na koncu kolesne osi« (Orlovský, Gerner., 340). Izposojeno iz bav. avstr. *stäckel* »splavarjeva palica z železnim kavljem na koncu« poleg »sprehajalna palica z železno konico« (Pleteršnik II, 644, po Levstiku), tirol. n. nepreglašeno *stackl* »železna konica na sprehajalni palici«, »palica s takšno konico« (Schöpf, TI, 696), kar je sorodno s kor. n. *stëcke*, *stëck'n* »palica, kol« (Lexer, KWb., 241), nvn. *Stecken* »palica«. Zaradi razmeroma širokega pomenskega polja sln. *štekelj* Bezljaj, ZJS, 342 s., sklepa, da je n. izposojenka vsaj pomen »cardo« dobila pod vplivom sln. *stežaj*, *stržaj*, *struzaj*. Glej tudi *štekljāca*, *štekljati* in *štklo*. M. F.

štekljāč (m.), g. -a »rokovnjač« (SSKJ IV, 1105) poleg »nevaren potepuh« (Bevk), tudi *štekljāčar*, -ja »rokovnjač« (SSKJ, I. c.), pri Pleteršniku II, 644, »berač s štekljāč; posebna vrsta potepuhov«, V 18. st. *šhteklazhar* »Vagabund« poleg *šhteklāzha* »Wanderftock« (Pohlin), *šhteklazhar* »Vagabund«, *šhteklazha* »Wanderftock« (Gutsmann).

Rokovnjači so v hiše prihajali z velikansko gorjačo v roki, z njo potrkali ob tla, nato je bilo potrebno vprašati, kaj želijo (Benkovič, DiS 1890, 19 s.). Morda ljudskoetimološko naslonjeno na sln. *štekljāca* (f.) »palica z močnim štekljem, tj. žebljem na koncu, kakršno so imeli krošnjarji« in izvedeno iz adj. *stëkel*, *vztëkel* < ptc. *vëz-tëkle »divji, besen«, prim. *vztekli* in *nëspametni ljudje* (Dalmatin).

V 19. st. pri Murku izpričano *stëklāzh* (m.) »ein sehr träger Menſch« in *stëklāzha* »ein fehr träge Weibſperſon« (Murko I, 557) lahko kažeta na pomenski razvoj iz »vagabund«. Dalje glej *stëkel* in *štekelj*. M. F.

štekljāca (f.) »sprehajalna palica«, izpričano v 18. st. *šhteklazha* »baculus nodosus« (Kastelec-Vorenc), *šhteklāzha* »Wanderstock, baculus viatorius« (Pohlin), *šhteklazha* »Wanderstock« (Gutsmann).

To je denom. tvorba na -āca iz sln. *štekelj, g. *-klja, kar je bilo izposojeno iz bav. n. *stäckel* »železna konica na sprehajalni palici«, tudi »palica s takšno konico« (Grimm, DTV 17, 409), nepreglašeno tirol. n. *stackl* »železna konica na sprehajalni palici«, »palica s takšno konico« (Schöpf, TI, 696). Pomenska predloga, iz katere je bila tvorjenka na -āca izpeljana, se ohranja v dol. *štekelj*, g. -klja »železna konica na palici« (Pleteršnik II, 643), polj. *šteklj* »kovano železno zrno na koncu sprehajalne palice« (Škrlep, 59). Dalje glej *štekelj*. M. F.

štekljati, -am (v. impf.) »težko hoditi«. Le v 18. st. *šhteklām* »hart einhergehen, cum difficultate gradi« (Pohlin), *šhteklam* »gehe hart« (Gutsmann).

Bolj verjetno kot iz kor. n. oz. tirol. n. *stackeln* »težko hoditi« (Grimm, DTV 17, 410) izposojeno iz ustrezne preglašene oblike *stäckeln. Slednja oblika je v kor. n. *stäckeln* znana v specializiranem pomenu »po jezeru se stoječ na saneh voziti, tako da se z dolgo planinsko palico s hitrimi udarci ob led naprej premika« (Grimm, DTV 17, 410). Preglašeni in nepreglašeni glagol sta denom. k n. *Stackel* oz. *Stäckel*, oboje »palica z železno konico«. Dalje glej *štekelj*. M. F.

štklo (n.), g. -a »jeklo«. V 18. st. *šhtëklu* »Stahl, calybs« poleg »Angel, cardo« (Pohlin), *šhtëklu* »Stahl, hekl, jeklu, krefalu« (Gutsmann).

Nejasno. Zaradi homonimije pri Pohlinu in zaradi sln. *štékkelj* (m.), g. *-klja* »cardo«, kar je v 18. st. izpričano kot *fhetekel per vratih* »cardo; tezhai« (Kastelec-Vorenc) in znano tudi v sor. n. *štäckl* »cardo« (Kranzmayr-Lessiak, Wb., 150), bi bilo možno predpostaviti, da je sln. **štéklo* »jeklo« iz prvotnega **štékkelj* nastalo kot poimenovanje pars pro toto tudi pod vplivom sln. *jéklo* »calybs«, ker bav. n. *stäckel* pomeni »železna konica na sprehajalni palici« pa tudi »palica s takšno konico« (Grimm, DTV 17, 409), nepreglašeno tirol. n. *stackl* »železna konica na sprehajalni palici«, »palica s takšno konico« (Schöpf, TI, 696). Izposoje iz stvn. *stahal* (m.) »jeklo«, pred redukcijo *stahal* »isto« iz ide. **stók-lo-* »čvrst, trden« = av. *staxra-* »isto« ob *staxra-* (Pfeifer, EWD², 1340) namreč ni mogoče dokazati. Prasorodstvo sln. **štéklo* s stvn. *stahal* in av. *staxra-* bi bilo sicer možno, če je **štéklo* po sekundarni retrakciji akcenta nastalo iz sln. reduciranega **stáklô* < sln. **stoklô*, to pa iz psl. **stóklo* (n.) »jeklo« < ide. **stóklo-m*. Domnevo bi bilo mogoče podkrepiti z dodatnim sln. in slov. gradivom, ki pa – kot mi je znano – ni bilo evidentirano. Glej tudi *šrohelj* in sin. *jéklo*, *nádo*. M. F.

štēlnica (f.) »Taraxacum officinale«. Tako normira Pleteršnik II, 644, Erjavčevu *štēlnica* = *štēvnica* (Erjavc, LMS 1879, 128) in opozarja na sin. *žehēlnica* (Branik; Erjavc, LMS 1879, 129), iz česar se je *štēlnica* po redukciji vzglasja **žeht-* > **žht-*, regresivni asimilaciji po zvenu in poenostavitvi v **šr-* tudi fonetično razvila (Ramovš, Hgr. II, 102). Dalje glej *žehēlnica*. M. F.

štēmati, *-am* (v. impf.) »klesati kamen, steno« (gor., dol.), primor. v Sv. Antonu *štemat* (Jakomin, NS, 125). Abstrahirano iz občutenega kompoz. *štēm-májzŕ*, *-na* »dleta za kamen« (prim. disimilirano gor. *štērmájzŕ*), kar je po asimilaciji iz nvn. *Steinmeißel* »isto« < srvn. *steinmeißel* k srvn. *stein* »kamen« in *meißel* »dleta«. Iz n. kompoz. *Steinmetzer* »kamnosek« (stvn. *steinmezz(o)*); drugi člen je domnevno prek galorom. **matsjo-* iz germ. **mak-jōn* »delavec« so sln. cgn. *štamcar*, *štançar*, *štamcer*. Glej tudi *štámeč*, *štanj*. M. S.

štēmpelj (m.), g. *-plja* »pečat« in »kolek«, v. *štempljáti* (impf.), *po-š.* (pf.); v 18. st. *fhempel* »Stempel«, *fhemplati* »stempln« (Gutsmann).

Prevzeto iz nvn. *Stempel* »pečat, stampiljka«, *stempeln* »pečatiti« < srspn. *stempel* »tolkač, stampiljka« < **stampila-*, kar je nomen instrumenti od srspn. *stampen* »tolči, teptati« = stvn. *stamphōn* »drobiti, luščiti« (Striedter-Temps, DLS, 238; Pfeifer, EWD², 1355). Pri Kastelec-Vorencu *fhempil*, *štempel* »eniga driveffa fhtor, caudex, truncus« je blizu srvn. *stempfel* »drog, lesen podpornik«. Dalje glej *štāmfati*, *stōpa*, pa tudi **štampa*, *štampljka*. M. S.

štēmpihar (m.), g. *-ja* »zelo močan človek« (zastar.; SSKJ IV, 1106), »močan, debel človek« (Janežič¹ II, 432), znano tudi v Kostelu (Gregorič, Gradivo); polj. *štempihar* »potepuh« (Škrlep, 59). Sem cgn. *Štempihar*, *Štempihar* in *Štepihar*.

Prim. na Hrvaškem le cgn. *Štepihar*, *Štempihar*. Po Ramovšu, Hgr. II, 102, je beseda domača, izpeljana iz nemške izposojenke *štepīh* »odprt vodnjak«, interkalirano *štepīh* »isto« < srvn. *stübich* »Packfaß«. Ker je razlaga pomensko neprepričljiva, bi bilo bolje izhajati iz prvotnega pomena »vagabund« in sklepati o domačem ekspresivnem nazaliziranem deverbativnem nomenu

agentis **šs-tep-yeh-ar'b* glagola **tep-yeh-ati* (paralelno **sop-tī* : **sop-yeh-ati*), ki je bil tvorjen iz **tep-ti se* »potepati se«, prim. pkm. *tēpti se*, *-pēn se* »potepati se« (Novak, Slovar², 157), v 16. st. *se okuli tepsti* »vagari« (Megiser). V pomensko skupino psl. **tep-tī* »tolči« spada poleg sln. *potepūh* (m.) »vagabund« (prim. hrv. kajk. *potepūh* »isto«), *potēpati se* »brezciljno tavati« tudi sln. *stepūh* »potepuh«, *stepē*, g. *-ēta* »vagabund«, *stēpati se*, *stēpam se* »potepati se«, pkm. *stēpati se*, *stēiplen se* »isto« (Novak, Slovar², 140), hrv. *stīpati se* »tavati« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 370).

Od tod verjetno sln. *štefnjáti*, *-ām* (v. impf.) »stikati, iskati« (nižje pog.; SSKJ IV, 1105), *štefnati* »herumtöbern« (Janežič¹ II, 432), v 18. st. *shētnām* »ausfuchen, vifitare« (Pohlin), kar je z deverbativnim suf. *-nja-* lahko ekspresivizirano iz iter. *stēpati se* »potepati se« < **šs-tēpati se* z ekspresivnim *-f-* iz *-p-* kot npr. v sln. *škrōfīti* »spargere« ob *škrōpīti* »isto« in redukcijo nenačlenega **ž.* K besedovorju prim. paralelno *godrnjáti* h *godráti*. K pomenskemu razvoju »stikati, brskati« iz »potepati se, tavati« prim. slov. **šetāti* v sln. *šetāti se* »sprehajati se« in tranz. *šetāti* »okoli vohljati, iskati, brskati«. Glej tudi *tepišiti (se)* in dalje *tēpti I.* M. F.

štēnga (f.) »stopnica«, navadno pl. *štēnge* »stopnišče, Stiege«; kor. v 18. st. lok. pl. *shiejah* kaže na nom.-akz. pl. **šti²je* < **štege* brez nazala; tako še obir. *štē:jhe* (Karničar, Obir, 55), rez. *štihle* »stopnišče« (iz srvn. *stiegel* »stopnica«, *stigele* »prenosne stopnice za prestopanje plotu«); drugje s sekundarnim nazalom, tako gor. *štēnže*, štaj. *štēnge*, goriš. *štēnyę* (Ramovš, Hgr. II, 101), črnovr. *štēnyę* (Tominec, 215); v 16. st. *štēnge* (Krelj), v 17. st. *štēnga* »fcala« (Alasia), v 18. st. *fhēnga* »gradus«, *ene škrivne fhēnge ali pot pod femlō* »demeaculum«, *fhēnga*, pl. *fhēnje*, *fhēje* »Stiege« (Gutsmann).

Kakor hrv. kajk. *štēnge* »stopnišče« prevzeto iz srvn. *stēge* »isto«. Varianta stvn. *stiega*, srvn. *stiege* (> jnvn. *Stiege*) je izposojena v kor. rož. *štínje*, *štínže*, dem. *štínce* (Striedter-Temps, DLS, 228; rož. oblike navaja Šašel, RNB, 124). Srvn. *stiega* je sorodno s *stīgan* > nvn. *steigen* »vzpenjati se« (Kluge²², 702), o čemer glej avtohtono *stīgniti*, *stēzā*, *stēgnē*. M. S.

štenjāk (m.), g. *-a* »kotič, s katerim se zajema voda, kalalnik« (Branik, Komen; Erjavc, LMS 1882-1883, 255), primor. *štēnjak* »vedro za vodo« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 126), kraš. *št'njāk* »isto« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6-7, 1984, 125).

Tako kot hrv. *štanjāk*, *-ākā* »vedro« (Buzet, Sovinjsko polje) kot **štan'ākš* izposojeno iz rom. **stagnaco*, prim. furl. *stagnācs* (m. pl.) »golida« (Pirona, VF, 1107), trž. it. *stagnaco* »isto« (Pinguentini, 223). Na rom. varianto kaže rez. *štanjāda* (f.) »kotel« (Steenwijk, SDR, 317), ki je kot hrv. *štanjōda* »na dnu širši kotel s pokrovom, v katerem se kuha za svinje« (Buzet, Sovinjsko polje) izposojeno iz rom. kol. **stagnada* (< **stagnata*), prim. furl. *stagnāde* (f.) »kotič; bakrena posoda z ožjim zgornjim delom, v notranjosti pocinkana, ki se obešena nad ognjem navadno uporablja za kuho mineštre« (Pirona, VF, 1107), ben. it. *stagnāda* »bakrena kuhinjska posoda« (Boerio, DV, 699), trž. it. *stagnada* »kotel« (Pinguentini, l. c.), it. knjiž. *stagnata* »posoda iz cinka« (14. st.; Battisti-Alessio, 3614; Skok III, 327; Godnič-Godini, l. c.; Skubic, Rom., 156). Izhodno rom. **stagnatol-a*, po disimilaciji po dentalih **stagnaco* (Doria, 677) je ptc. denom. v *stagnare* »pocinkati« iz lat. *stannum*, *stagnum* (n.) »zmes

srebra in svinca, cin« in je torej prvotno označevalo pocinkano posodo (Pinguentini, l.c.). Glej tudi *štanjati*. M. F.

štētati, *-am* (v. impf.) »truditi se, mučiti se«, v 17. st. *stentat* »faticare, affaticare« (Alasia), *fe mujat, inu shtentat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *štentati* »odlaf hati, kafniti fe, tardare« (Kastelec-Vorenc), *zaštētati* »zakasniti, zamuditi se«, v 18. st. *šajentam, šajentâm* »vertranscheln, frugiperdere« (= zapraviti čas) (Pohlin); subst. *štēnta* »muja«, v 18. st. *šhtenta* »délle, muja, labor« (Kastelec-Vorenc), danes bkr., pkm. *štentati* »muditi, oklevati, obotavljati se, postavati«.

Kakor hrv. *štēntati*, *-ām*, čak. *štentāti* »obotavljati se, zavlačevati, ukvarjati se, mučiti se« prevzeto iz it. *stentare* »mučiti se, truditi se, težko živeti« (Miklošič, Frw., 58, SEW, 342; Mende, RLS, 115), kar verjetno ni iz *extentāre* »raztegovati« (tako Skok III, 413), temveč iz *extemptāre* k *temptāre* »potipati, poskušati, izkušati«, kakor veljotsko *stentūr* »delati« (Battisti-Alessio, 3629; Corleazzo-Zolli, 1272). Sln. akcent na korenskem zlogu je po it. prez. *stēnto*, prim. tako tudi gor. *otāntati* »überlisten« poleg *pretentāti* »isto« z akcentom po it. inf. Glej tudi *tentāti*. M. S.

štépih (m.), g. *štepīha* »vrsta vodnjaka«, tudi *štempīh, štēmbūh*; k temu cgn. *štepīhar, Štempīhar* poleg apel. *štempīhar* »nerodnež, neotesanec«. Izposojeno iz srvn. *stübich, stubich* »Packfaß«, bav. avstr. *Stübich* »vrsta brente« (Miklošič, Frw., 58, SEW, 352; Striedter-Temps, DLS, 228). Vrinjeni *-m* pred *-p/-b-* je sln. dial. pojav (Ramovš, Hgr. II, 102). Lexer, Mhd. Wb. II, 1258, navaja kot izhodišče srlat. *stopa, stupa* poleg *staupas* »mera za tekočino«, kar je iz germ. *stauþa, stvn. *stouþh*, srvn. *stouf* »vrč, pehar«.

[O hrv. kajk. *štūbelj, štubel* iz sln. *štépih*, oboje iz bav. n., Štrekelj, LMS 1896, 165. Glej tudi *štempīhar, štūbelj*. – M. S.]

štēpselj (m.), g. *-na* »majhen, debelušen človek« (Ljubljana).

Kakor č. dial. *špēsl* »zamašek« prevzeto iz bav. n. *Stepsl* »zamašek« in »majhen, debelušen človek«, kar je delabializirana varianta iz nvn. *Stōpsel* »isto«, zapisana že v 17. st. To je nomen instrumenti k izvorno spn. *stoppen* »zamašiti«, kar ustreza nvn. *stopfen* »isto«. Spn. izvora je tudi bav. n. *Stoppel* »zamašek, majhen človek«, kar je prevzeto v sln. dial. *štōpelj, -na, štōpeljc, -a* »zamašek« (Jazbec, SJ/SLS V, 57 ss.). Glej tudi *štōfeljc*. M. S.

šter (m.), g. *-a* »Accipenser sturio«. Izpričano v 18. st. pri Gutschmannu: *fhter* »Stör, kezhiga«.

Izposojeno iz nvn. *Stör* »Accipenser sturio«, srvn. *stōr(e), stūr(e)* »isto«, stvn. *sturio, sturo*, ags. *sturio*, stnord. *styrja*, šved. *stör*, nejasnega izvora (Pfeifer, EWD², 1370). Povezavo s slov. **jesetr̥*/**osetr̥*, ki jo omenja Miklošič, SEW, 105, je zavrnil že Vasmer² II, 158. Prek zah. germ. *sturjo je beseda prešla v srlat. (*acipenser*) *sturio*, kar je dalo it. *storione*, frc. *esturgeon*, špan. *esturión* (Battisti-Alessio, 3643). Glej tudi sin. *jeseter*, pa tudi *kečiga*. M. F.

štéra (f.) »delo obrtnika na domu, navadno čevljarja, krojača, šivilje« (zastar.; SSKJ IV, 1106), dial. »rokodelsko delo (zlasti šivanje), ki se je proti plačilu in hrani opravljalo v tuji hiši«, npr. v *štéro iti* (gor.), z zoženim e pred

r štira »isto« (Ljubljansko; Pleteršnik II, 645); rož. kor. *štéra* »delo rokodelca po hišah«, npr. v *štéro xódijo* (Šašel, RNB, 123), obir. kor. *šté:ra* (Karničar, Obir, 246). V 18. st. *fhtera* »Stehre, Arbeit mit Kost« (Gutschmann).

Izposojeno iz bav. avstr. besedne zveze *in die Stör gēn* oz. *in der Stör sein*, s katero so šivilje, krojači, čevljarji, sedlarji ipd. rokodelci povedali, da gredo opravljati/opravljajo svoje delo proti plačilu in hrani v hišo delodajalca (Miklošič, Frw., 58; SEW, 342; Striedter-Temps, DLS, 229). Ker je enaka besedna zveza znana tudi v kor., štaj., tirol. in švic. nemščini (Schöpf, TI, 715) in tudi v avstr. n., je možna tudi katera druga pot izposoje. Etimologija n. dial. *Stör*, ki se najprej pojavi v 16. st., ni znana. Zveza z nvn. *stören* »motiti«, ker naj bi se s takim delom motilo/kršilo cehovski pravilnik (Schmeller II/1, 779; Kluge²², 705), se zdi verjetna. M. F.

štêrc (m.), g. *štérca* »berač«, tudi *išterc* »isto«, f. *štérkinja* »beračica« (štaj.), *štêrcar* (m.) »postopač, vagabund« (gor.); v 16. st. *šterzar, shterzar* »vagus«, *šterzati* »vagari« (Megiser), v 18. st. *shtérzōn* »circumvagus«, *shterzam, shterlinzam* »vagari« (Pohlin); cgn. *Štercaj*.

Prevzeto iz bav. n. *Störzer, Sterzer* »postopač, vagabund«, v. *störzen* »postopati, potepati se« k srvn. *stærzere* »Störer; rokodelec, ki hodi po hišah delat za hrano in plačilo, šušmar« (Miklošič, 58; Oblak, LMS 1891, 234; Striedter-Temps, DLS, 229), od koder je p. *sturarz, stularz* »šušmar«, M. S.

štérn (m.), g. *-a* »močerad« v rož. kor. *štérn* (Šašel, RNB, 123), pri Janežiču¹ II, 432: *štérn* »Salamander«.

Toda obir. kor. *šté:ranq̄:qar*, g. *-ja* »pisani močerad« (Karničar, Obir, 246), kar kaže, da sta rožanska in pri Janežiču izpričana oblika nastali po krnitvi drugega dela kompoz. *štérnkūkar. Slednje je bilo gotovo izposojeno iz bav. avstr. refleksa *Sternkucker za nvn. *Sterngucker* *»močerad«. Čeprav dostopni slovarji pri n. *Sterngucker* beležijo le pomen »astrolog, zvezdogled«, pomenski razvoj »zvezdogled« > »močerad« kaže, da je poimenovanje prvotno označevalo kuščarja z liso zvezdaste oblike na hrbtu, ki je asociiralo na zvezdogleda, in da verjetno ni slovenski. K poimenovanjem za močerada, ki vsebujejo leksem za pomen »zvezda«, prim. lat. *stellio* (m.), *-ōnis* »zvezdnata kuščarica« k lat. *stella* »zvezda«, kar je bilo izposojeno v agl. *stellio, stellion* »kuščar z lisami zvezdaste oblike«. Glej tudi *štérna II*. M. F.

štérna I (f.) »vodnjak«, s prehodom dolgega vokala *ē* pred *r* v *ī štirna* »isto« (SSKJ IV, 1106), s primarnim vokalom *-ē-* še črnovr. *štīrna* (Tominec, 215), jnotr. *štīrna* (Rigler, Jnotr. gov., 63), rož. kor. *štérna* (Šašel, RNB, 123). Pod vplivom sinonimov moškega spola kot npr. *vodnják, studēnec, štēpih* tudi sekundarni m. *štérn* (Zusem, Gubno pri Pilštajnu; SLA), *štīren, štīrn* (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 185, 197). Z izglasnim *-m* kot sandhi varianto pred labialnimi konzonanti *štérm* (Ročinj, Pilštajn; SLA). V 16. st. *sterna* »cisterna« (Megiser), *veno sterno pade* (Dalmatin, Biblija), v 18. st. *sterna s'vodō kapnizo* »cisterna« (Kastelec-Vorenc), *shtirna* »Brunn, fons, puteus« (Pohlin), *fhterna* »Zifterne, nakapnjak« (Gutschmann). Sem mtpn. *Šterna* južno od Repniča, *Pri štirni* severno od Biščakov, *Šternica* severozahodno od Zgonika (Merkù, TZ, 72, z napačno navedenim izvorom tega sln. leksema; glej spodaj).

Prim. hrv. *štérna* »cisterna« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 405; Cres; Jurišič, Rječnik, 66; Belostenec), *šternja*

»isto« (Ogulinski kotar; ARj XVII, 776 s.), mak. dial. *štarna*, blg. *štèrna*, *štèrnja* (citirano po Mladenovu, 697). Jslov. oblike z vzglasno konzontančno skupino *št-* so prek disimilacije po zapornosti *tš-st* > *š-st* in asimilacije *š-st* > *š-št* ter poenostavitve *ššt* > *št* fonetično razvite iz *čšstèr̃na oz. *čšstèr̃n'a, kar je tako kot ngr. στέρνα »cisterna« (> rum. *stèrnă* »isto«; Tiktin, Wb., 1492), srgr. šsl. κιστέρνα, izposojeno iz lat. *cisterna* »podzemni rezervoar za vodo«, tudi »kapnica« (za jslov. Miklošič, 343; Berneker, 138; Štrekelj, Lwk., 22 s.; Skok I, 318; za ngr. Andriotis, ELKN, 341). Lat. izhodišče *cisterna* je kot *caverna* »votlina, jama« iz *cavum* »luknja«, *taberna* »koča, bajta« < *traberna iz *trabs*, -*bis* »hlod, bruno« (Leumann, Lat. Gramm., 322) tvorjeno iz lat. *ci-sta* »zaboj, skrinja« (Battisti-Alessio, 964; Walde-Hofmann I, 223). Sb. esl. *isterna* »cisterna« mora biti izposojeno iz srgr. dial. *jisterna* »isto« poleg gr. rom. γιστέρνα, tudi γιουστέρνα (citirano po Bartoliju, Dalm. I, 307). Iz rom. oblike *citerna v it. *citèrna* (14. st.), *cièrna* (Dubrovnik), tosk. tpn. *Citerna*, kar je po disimilaciji nastalo iz *cisterna (Battisti-Alessio, 966), je izposojeno jslov. *čštr̃n'a, prim. hrv., sb. *čatr̃nja* »cisterna« (Vuk), hrv. kajk. *četrnja*, *cheternja* »immiffarium, šterna« (Belostenec). Iz teh slov. oblik je izposojeno madž. *csatorna* »kanal, vodni jarek, žleb« (EWU, 194) in rum. *ceatr̃na*, *ceatr̃na* »žleb, strešni žleb; sod za vino« (Meyer-Lübke, 1951). Glej tudi *šušterna*. M. F.

štèrna II (f.) »krava z belimi in rdečimi (ali črnimi) lisami« (zilj; Pleteršnik II, 644, po Jarnikovem rkp. gradivu), *štèrnast* (adj.), f. -a v zvezi *štèrnasta krava* »krava z belimi in rdečimi (ali črnimi) lisami« (Poljanska dolina).

Izposojeno iz kor. n. *stearna* »krava z belo liso na čelu«, kar je metaforična oznaka iz *stearn* »zvezda«, prim. bav. n. *Sternlein* »konj ali krava z belo liso na čelu«, štaj. n. *sternet*, *sternig* (adj.) »z lisami v obliki zvezd (o govedu)« (Štrekelj, Lwk., 63; Striedter-Temps, DLS, 229). Enak pomenski razvoj se pojavlja tudi v sln., npr. *zvèzda* (f.) »ime kravi z bledo liso na čelu« poleg »kozje ime«. K temu prim. tudi hrv. čak. *kràva zvèzdu* »krava s svetlo liso na čelu« (Čepić; Filipi, ILA, 610). Glej tudi *štèrn*. M. F.

šteselj (m.) v črnopr. *štšasľ* »glavica na osi, v kateri tiči osnik« (Tominec, 215), pkm. *štšjslin* »konec osi pri vozu« (Novak, Slovar², 151). V 16. st. *shtesfl* »Stempffel, pistillum« (Megiser), 18. st. *shtesffel* »pistillum, tú šheléšu, s katerim le v' mošhnerju tolzhe« (Kastelec-Vorenc), *shtesfel* »Stämpfel« (Gutsmann). Sem verjetno polj. *štésa* »sornik za utrditev lesenega kolesa na osovino voza« (Škrlep, 60).

Tako kot gradišč. hrv. *štšeslin* »Stoßscheibe der Achse« (Tornow, BD, 337), slš. gemer. *štesel*, g. -*sla* »osnik« (Orlovský, Gemer., 340) izposojeno iz nvn. *Stöβel* »tolkač, tolkalo«, tirol. n. *stössel*, *stëssel* »isto«, srvn. *stæzel*, poznostvn. *stözil*, kar je germ. nomen agentis *stautila- (tipa *Schlegel* k *schlagen*) k *stoßen* »tolči«, srvn. *stôzen* »isto«, stvn. *stôzan*, got. *stautan* (Grimm, DTV 19, 485; Schöpf, TI, 716; Pfeifer, EWD², 1371, slednji z drugačno slovnično interpretacijo germ. *staut-ila-). M. F.

štèti, *štèjem* (v. impf.) »numerare« = črnopr. *štèti'*, *štèjem* »idem« (Tominec, 215); v zvezah tipa *šteti komu kaj* v *časť* »pripisovati komu kaj«, z refleksivom *si* »pripisovati si kaj«, npr. v črnopr. *si štèjèjè y časť* (Tominec, l. c.),

»spoštovati«, npr. *kdo ga šteje?* (Soška dolina), *mož je močno števen* (Goriška brda), »misliti«, npr. *oče so šteti, da je iz jutrove dežele*, z refleksivom *se* v črnopr. *sè štèjè, kèjè jè* »si misli, da je kaj« (Tominec, l. c.), »imeti za, veljati«, npr. *šteti koga za srečnega*, z refleksivom *se* črnopr. *tú sè štèjè, dè jè mójè* (Tominec, l. c.) »to velja, da je moje«; toda pkm. *štèti*, *štén* poleg novejšega »preštèvati« tudi »čitati, brati« z enakopomenskim *čèti*, *čtén* (pkm.; Novak, Slovar², 151, 31); pf. *na-štèti* »enumerare«, *odštèti* »deducere, detrahère«, *ošštèti* »verbis castigare«, *preštèti* »dinumerare«, s se »in numerando errare« (kor.), *príšštèti* »annumerare«, *seštèti* »in summam redigere, summam facere«, *ušštèti se* »in numerando errare«, *zaštèti se* »idem«; k temu impf. -*štèvati* (*se*). Sem nomina actionis *štètje* (n.) »numeratio«, tudi »branje« (jvzh. štaj.), *štètèv* (f.), g. -*tve* »numeratio«, toda »šega, navada« v zvezi *po stari štètvi*; iz iter. predloge -*štèvati* tvorjeni deverbativ v prep. adverbialni rabi v *poštèv* pomeni »misel/ozir«, npr. v *poštèv pride tudi ona* »v misel/ozir je treba vzeti tudi njo«, tudi *štèvènje* (n.) »štètje« = obir. kor. *štèwè: je tudi »ozir«* (Karničar, Obir, 246); *štèvèv* (adj.), f. -*vna* »numerabilis« in »onoratus«, npr. *štèvno ime*, iz prvega pomena *štèvènik* »numerator«; nomen agentis *štèvèc* (m.), g. -*vca* »numerator« in »lector« (vzh. štaj.) in k temu feminativ *štèvka* (f.) »idem«; nomen instrumenti *štèvilo* (n.) »numerus«, tudi *štèvilka*; denom. v. *štèviliti*, -*ilim* »s štèvili računati«, *štèvilba* (f.) »računanje«, denom. adj. *štèvilèn*, f. -*lna* »numerosus, multus«.

V 16. st. *shtjeti* »numerare«, *preshteti* »ratiocinari«, *shtjvejne* »numerus« (Megiser), l. 1607 *shtet* »numerare«, *ne steien* »innumerabile«, *shtueinie* »numero« (Alasia), v 18. st. *shteti* »computare«, *shtèti* »numerare«, *preshtèti*, *shtèti* »dinumerare«, z refleksivom *se* »veljati« v zvezi *peták, petiza, kar pèt velá, ali se shteye* »quinarius«, *shtivenie* »numeratio, numerus«, *shtiven*, *peršhtiven* »computatus, oklejšzen, h'itimán«, *shtiven*, *preshtiven* »numeratus«, *shtivilu* »numerus, zhiflu« (Kastelec-Vorenc), *shtèti*, *shtèjem* »zehlen, numerare«, *ushtèti*, *ushtèjem* »im Zahlen lich irren, errare numerando«, *shtivenje* »Zahl, numeratio«, *shtivilu* »Zahl, numerus« (Pohlin), *shteti*, *shtèjem*, *shtiem* »zählen, zhiflúvati«, *preshteti* »überzahlen«, *sashteti* »isto«, *shtetje* »Zählen, Zählung«, *shtèjenje* »Zählung«, *shtèunik*, *shtètnik* »Zähler, zhiflúvar, broinik«, *shtivilu*, *shtetva*, *shtivenje* »Zahl« (Gutsmann).

Sln. *štèti*, *štèjem* »numerare« je kot morfo-semantična enota osamljeno. Tako kot hrv. *štjeti*, *štèjem* »brati« (ARj XVII, 799), *šteti*, *štèjem* poleg *štèm*, *chtèm* »legere« (Belostenec), *knige chteti* »Bücher lesen«, *chtèjem* poleg *chítam* »lego« (Jambrešić), *štiti*, *štíjen* »čitati« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 198) je iz prvotnega psl. v. *čšstí, *čšstèmb »prepoznavati, misliti, računati, šteti« analogno po vzorcu glagolov tipa *mrèm* : *mrèti* najprej nastal sekundarni inf. *čšstèti (prim. hrv. dial. *čtjèti*, toda prez. *čtím* »brati«) s prez. *čšstèmb, ki se je po vzorcu razmerij tipa *grèti*, *grèjem* preoblikoval v medparadigmatski par *čšstèti, *čšstèjem, kar je po poenostavitvi konzontančnega vzglasja *čt- [tš] > št- kot npr. v sln. *štírje* < *čštýr̃je dalo sln. *štèti*, *štèjem* (Ramovš, Hgr. II, 292) in po kontrakciji pkm. *štén*. Pomen »šteti« se ohranja v psl. *čšstò »numerus« (deloma tudi »spoštovanje«) in npr. tudi v stsl. *čstí*, *čstq* tudi »brati« in »spoštovati«, str. *čestb*, *čtú* tudi »brati«, r. *ščítáb* tudi »meniti; imeti za kaj«, plb. *catè* (3. os. sg., Polański, SEDP I, 72) < *čštel(t)b, pa tudi v sorodnem lit. *skaityti*, *skaitaũ*

»šteti, zbirati, brati«. Izhodni psl. v. *čistī, *čbtēšb je *tu-dāti* prez. aoristne baze *k^heit- »prepoznavati, spoznavati, misliti« (LIV, 341) in soroden s sti. sekundarnim prez. *cétati* »prepoznavati, opazovati« in kavz. *cetáyati* »dopuščati prepoznavati, kazati«, lot. *škist, škietu* »misliti« (LIV, l. c.). Pomen »šteti« se je verjetno razvil iz pf. pomena »prepoznavati, misliti«. K temu prim. lat. *com-putāre* »zračunati, prešteti« ob *putāre* »soditi, meniti, misliti«. Glej tudi *poštēn, čítati* in *číslo*. M. F.

šti (interj.) »velelnica živini, naj gre ritensko« (Pleteršnik II, 645, po Zalokarju), »velelnica volu, naj se pomakne nazaj« (Goriška brda), tudi *stī* »isto« (goriška okolica; Erjavec, LMS 1882-1883, 241); sem denom. v. na *-ka- štikati, -am* (impf.) »volu veleti, naj gre nazaj« (gor.), pf. *štíkniiti, štíkнем* (gor., štaj.). Interj. *štīč* »velelnica volu naj gre nazaj« (Goriška brda) in *stīč* »isto« (goriška okolica; Erjavec, l. c.) sta izvorno imp. *stiči > *štīči glagola **stikati, stičem*, interj. *štīk* (gor.) pa izvorno imp. *štīkaj > *štīkej > *štīki > *štīk* glagola *štīkati, -am* (Šivic-Dular, JIS XXX, 1984/85, 151).

Prim. hrv. velelnico *štī!* za volove, naj gredo ritensko (ARJ XVII, 789), *štī* »vzklik govedu, naj gre nazaj«, *štīkniti* »govodu veleti, naj se pomakne malo nazaj« (Vodičec; Ribarič, SDZb. IX, 1940, 198; Skok III, 414; Šivic-Dular, l. c.), toda v Ozlju *štīs* »velelnica volom, naj gredo levo« (Težak, HDZb V, 1981, 406). Erjavec, l. c., opozarja tudi na sb. *stīja!*, *stījo!* »velelnica volom, naj gredo desno« (Baranja; Iveković-Broz II, 473), kar Šivic-Dular, o. c., 150, razlaga iz interj. *sti. Skok III, 414, meni, da je interj. *sti sorodna s enakopomenskim hrv., sb. *tōs, tōz* »velelnica konjem, naj gredo ritensko« (Vuk) < *tō-sb (?), kar se zdi verjetno le, če sta obe interj. tvorjeni iz demonstr. pron. **tō, tā, tō* in *sb. Dalje nejasno. Glej tudi *štūkniiti*. M. F.

štībāl (f.) »zgornji del škornja = golenica«, tudi *štībāla* »isto«, oboje navadno pl. (starinsko; SSKJ IV, 1110). Znano v dialektih, prim. pkm. *štībāli*, g. -ov »golenice, škornji« (Novak, Slovar², 151), črnovr. *štībātq* (Tominec, 215), toda bovško *štībāl* (m.) »pletena nogavica iz domače volne« (Ivančič, DSBG, 60). Z drugačnim vokalom v prvem zlogu polj. *štobāle* (Škrlep, 60), kar je verjetno posledica križanja z domačim *pōstol*, g. *postōla* »čevelj, škorenj« (Skok III, 416). V 18. st. *shtebāla* »shkorna, Stiefel« (Pohlin), *fhtebala* »Stiefel, f'korniza, knjesha« (Gutsmann).

Zaradi akcenta na drugem zlogu tako kot v akc. predhodniku hrv. *štivala* »škorenj« (Dubrovnik, Perast v Boki, Senjski kotar), dem. *štivalēta* (Rab; oboje ARJ XVII, 806), *štivāle* (f. pl.) »škorenj« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 210) izposojeno iz rom. predloge *stivale »škorenj« v srlat. *stivale* »lažji čevelj do kolen« (Du Change), it. *stivale* »škorenj«, furl. *stivāl* »isto«, ben. it. *stivāl*, s substitucijo *-b-* za rom. *-v-* kot npr. v *Benetke, bendīma* (Mende, RLS, 115; Skok, l. c.). Rom. *stivale »škorenj« je bilo prevzeto v srvn. *stival* »škorenj«, *stivāl* »isto«, nvn. *Stiefel*. Etimologija te besede v romanistiki ni povsem jasna. Battisti-Alessiju, 3638, se zdi stara Dietzova povezava s frc. *estival* »poleten«, ki implicira, da je beseda prvotno označevala lažje poletno obuvalo do kolen, bolj verjetna (sprejema Kluge²³, 795; Doria, 682) kot pa povezovanje z lat. *stīpes* »kol, deblo, palica«, stfrc. *estīve* »noga«, »vrsta piščali«, port. *entībo* »opornik« (Meyer-Lübke, 8264), kar sprejema Pfeifer, EWD², 1361. Rez. *štivāle* (akz. pl.) »škorenj« (Steenwijk, SDR, 317) je ver-

jetno izposojeno iz furl. predloge, toda slš. *štībala* »škorenj« (Káral, Sl., 691) je iz srvn. *stivāl.

Ker obir. kor. dem. *štābā:lce* (f. pl.) pomeni »noge« (Karničar, Obir, 127) in tudi »napera, špica pri kolesu«, prim. *štēbā:lca* »Radspeiche«, g. pl. *štābā:lce* (isti, o. c., 245, 201), pomensko polje sln. izhodnega leksema *štībāla* govori v prid druge etimološke razlage. Glej tudi *štīmbal*. M. F.

štībēlc (m.), g. -a »manjša soba z vhodom iz glavnega stanovanjskega prostora v kmečki hiši; manjša preprosta soba« (SSKJ IV, 1110), pkm. *štībēlc, -a* »kamrica, sobica« (Novak, Slovar, 110), tolm. *štībēlca* »kletka, sobica« (Dolnina Tolminke in Zadlašce, 185). V 18. st. *shuiblēz* »cubiculum« (Pohlin), *fhuibēlz* »Stüblein« (Gutsmann).

Domača izpeljanka na *ьсб iz osnove, ki je bila izposojena iz bav. avstr. dem. *Stüblein* »štībēlc«, srvn. *stūbelin, stūbel* »isto«, kar je dem. k *Stube*, srvn. *stuba, stube* »ogrevana soba; peč« (Striedter-Temps, DLS, 229), stvn. *stuba* »ogrevan prostor; kopalnica«. To se navadno izvaja iz rom., prim. it. *stufo* »peč«, frc. *étuve* »kopalnica za parno kopel« (Kluge¹⁷, 760). Iz iste predloge je prevzeto in v sln. nemotivirano dial. *štībāl* »podstrešna soba« (Rute; Košir, Rutarška špraha, 64), enako tudi gradšč. hrv. *štībāl* »zaboj za žito« (Tornow, BD, 337). Glej tudi *sóba* in *izba*. M. F.

štībīl (cgn.). Ramovš, Kr. zg., 35, je izvajal iz kompoz. *čьsti-byľs, kar implicira enak fonetični razvoj kot v sln. *štērna* < *čьstērьna. Vendar razlaga ne prepričuje zaradi variantnih cgn. *Stibil, Stibilj*, ki kažejo, da je vzglasje *št-* sekundarno. M. F.

štībīla (f.) »steblo« (nižje pog.; SSKJ IV, 1110), polj. *štībīla* »izrastek, posamična veja brez listov, krompirjeva zel« (Škrlep, 60), črnovr. *štībīlq* »steblo«, verjetno tudi v zvezi *čempīn je nqsājēn nq yīalp, imq ūxg, štībīlq, zqřnq* (Tominec, 215, 76) »cepin je nasajen na vodilo, ima uho, steblo in ?«. V 18. st. *shuibla* »Aeftchen, ramus«, *shuiblēza* »Fischreuferruthe, virga nalfæ« (Pohlin), *fhuibla* »Aeftchen«, *fhuiblēza* »Fischreufscherruthe« (Gutsmann).

Gotovo iz *stībla (f.), kar je korensko sorodno s psl. *stēblō »caulis« v sln. *stēblo*, hrv., sb. *stāblo*, hrv. čak. *stablō*, r. *stēblō* itd., in *stēblōs »steblo« v č. *štībol* »isto«, sln. *stvōl* »cev, bilka« z *b* > *v* kot v gl. *stwa* »soba« < *stēba. Z dolgim vokalizmom je sorodno lit. *stiebas* »deblo, štor, steblo«, med slov. gradivom pa r. *stībāk* »visokorasel človek« (Vasmer² III, 759), enako p. dial. *scīblo* »bilka, steblo« (Karłowicz, SGP V, 338). Izhodno *stēblō (n.) in *stībla (sln.), *stīblo (p.) so substantivizirani ptc. pret. akt. in kažejo na obstoj psl. **stīb-ti, stībēšb* »dvignjen/visok biti, štrleti«, kar je razen v korenski podajšavi, ki lahko izvira iz akrostatičnega prez., enako lit. *stīēbti, stiebū* »na prste se postaviti, stegniti se, pokonci se postaviti«. Prav tak glagol je verjetno vplival, da se je prvotni ptc. *stēbls »dvignjen, pokončen« analoško posodobil v *stībls »isto«. M. Snój, ustno, domneva izposojeno iz srvn. *stūpfīla < stvn. *stūpfīla* »steblo, bilka« poleg *stūpfala* »isto«, srvn. *stūpfel*, nvn. *Stūpfel* s substitucijo sln. *b* za srvn. *pf* kot v *bīnkošti* ← srvn. *pfinkeste*. Glej tudi *stēblo, štēblo* in *stvōl*. M. F.

štībra (f.) »davek«, tudi *štīvra* »isto«; v 16. st. *shtiuro inu Almoshno* (Trubar), v 18. st. *shivra* »tributum«, *štiura* »vectigal, leitni davuk«, *fhībrai* »censeri« (Kastelec-Vorenc), *shībra* »Steuer, Gabe« (Pohlin), *fhībra*

»Steuer« (Gutsmann), obir. redko *šti:bra*, običajnejša je mlajša izposojenka *štá:jər, -jra* (Karničar, Obir, 246).

Kakor hrv. dial. *štíbra* »davek« (Žumberak, kajk.), v pomenu »dohodek« izpričano že l. 1427 (Skok III, 414), prevzeto iz srvn. *stiure, stiur, stiüwer* (f.) »davek« (> n. *Steuer*) < stvn. *stiura* »dajatev« (Striedter-Temps, DLS, 229), kar prvotno pomeni »opora, podpora«, prim. srvn. *stiure* poleg »davek« tudi »opora« in bav. n. *Steuerleiste* »oporna letev pri vozu« (Kluge¹⁷, 747). M. S.

štidera (f.) »enokraka tehnična«, izpričano v 18. st. pri Pohlínu: *shidéra* »Schnellwage«, in Gutsmannu: *shidera*.

Z dial. refleksom *i* iz neakcentuiranega *u* < *o*, prim. *študera* (Dalmatin) poleg *stodera* (Krelj). Pri Gutsmannu izpričan sin. *berkniuna vaga k berkniiti, berkati* »schnellen« je enako motiviran kot sln. *iēhtnica* (f.) < *tégstnica »tehtnica na poteg« ← *tégstati ← *tégāti »potegniti, povleči«. Dalje glej *stodera*. M. F.

štiglic (m.), g. -a »lišček, *Fringilla carduelis*«, tudi *štigljec, -a, -eljca*; dial. kor. obir. *šti:jhəlc* (Karničar, Obir, 246), pkm. *štiglec* (Novak, Slovar², 151), v 16. st. *shigliz* »carduelis« (Megiser), v 18. st. *shigliz* »carduelis« (Kastelec-Vorenc), *shiglez* »carduelis« (Pohlin); cgn. *Štiglic*.

Kakor hrv. *štiglic, štiglic, štigljac* prevzeto iz srvn. *stige(l)iz* > n. *Stieglitz*, kar je izposojeno iz zah. slov. *stǫgǫlc, prim. stč. *stehlec*, č. *stehlik*, slš. *stehlik*, dalje p. *szygolec, -gla*, gl. *ščihlica*, dl. *ščiglec*, r. *ščegol, -glá*, ukr. *ščýgob, -lja* »lišček«. Slov. **stǫgǫlc, *stigsle, *ščýgob, *ščiglec* je domnevno onomatopejskega izvora (Striedter-Temps, DLS, 229; Vasmer III, 445; Schuster-Sewc, HEWb, 1420). Beseda se v jslv. morda pojavlja v hrv. dial. *staglic, stagljic* (Dalmacija), *staglic* (Medulin; navaja Filipi, Lex. orn., 51) in v atpn. *Stiglizo* (l. 1080 v Supetarskem kartulariju; navaja Skok III, 414). Rum. *sticlete, stiglete, stiglet* je prevzeto prek sb. *steglic* (Cioranescu, DER, 792). Sln. *ščégljec, -a* »lišček« je verjetno Erjavčeva umetna tvorba iz *ščégljati* »čivkati« po zgledu r. *ščegol* in č. *stehlik* (Pleteršnik II, 619). Podobna onomatopeja je v sln. *ščinkovec* »*Fringilla coelebs*«. M. S.

štih (m.), g. *štíha* »vbod (pri šivanju, vezanju)« in »skupek kart, ki jih vzame igralec z najmočnejšo, vzetek«, v. *štíhati, -am* (impf.) »z lopato rezati in obračati zemljo« (SSKJ IV, 1110) in »zbadati«, pf. *preštíhati*; pog. *zaštíhati* (pf.) »zabosti«, *štíhniiti, štíhnem* (pf.) »zabosti, zbsti«, izv. *štíhar, -ja, štíharica* »lopata za štíhanje«; pkm. *štíh, -a* »vbodljaj, pik«, *štíhati* »z lopato prekopavati zemljo« (Novak, Slovar², 151); v 18. st. *per štíhu* »punctim«, *en maihin štíhik* »punctiuncula« (Kastelec-Vorenc), *shtham* »umgraben, vertere glebam« (Pohlin), *shtham* »steche, grabe um« (Gutsmann).

Kakor hrv. *štíh* »vbod, rez, vzetek pri kartah« prevzeto iz n. *Stich* »isto« < stvn. *stih* = got. *stiks* »vbod, pika« < pgerm. **stika-*, kar je sorodno s **stika-* > zahgerm. **steka-* v stvn. *stehhan*, n. *stechen* »bosti« (Kluge²², 698). Glagol *štíhati* je kakor star. hrv. *štíhati* »fodicare, stimulare, rodere« (Belostenec) in furl. *sticâ* »prekopavati zemljo, štíhati« prevzet iz n. *stechen* »bosti, zbadati«, pri čemer je vokalizem pod vplivom subst. *štíh*, 2. osebe n. prez. in imp. ter 3. os. prez. Pomen »prekopavati zemljo« najdemo tudi v n. iter. *sticheln* (navaja Grimm, Wb. XVII/2, 2709). Glej tudi *štíkati*. M. S.

štíkati, -am (v. impf.) »vesti«, *štíkan* »vezen« (SSKJ IV, 1110); gor. *štíkar*, pkm. *štíkati*; v 17. st. *s' slatimi shidami je bila podoba Cefsarize Livie shtikana* (Janez Svetokriški), v 18. st. *s' slatom, ali frebrom povšdigněnu dēllu shtikati ali dēlati* »sigillare«, *kateri purnate blašine, ali polshitre nareja ali shtika* »plumarius«, *en moif-ter kateri s' shidami ali s' slatom Aidovsku dēllu dēla ali shtika* »phrygio« (Kastelec-Vorenc).

Kakor č. *štíkovati* »vesti« prevzeto iz n. *sticken* »vesti« < stvn. *sticken*, kar je intenz. od stvn. *stehhan* »bosti, zbadati« (Kluge²², 702). Glej tudi *uštkniiti, šřih*. M. S.

štímati I, -am (v. impf.) »pripravljati, urejati«, s *se* »živetí«, npr. *kako se kaj štímate*, tudi »lepo, skrbno se oblačiti«, pf. *naštímati* »naravnati, uravnati (npr. uro)«, s *se* »lepo se obleči« (nižje pog.; SSKJ IV, 1110, II, 1006), obir. kor. *se ... štímá:jo* (Karničar, Obir, 346) »se lišpa-jo«, *šti:ma* (isti, o. c., 137) »je v redu«, gor. *naští:mat, -am* »pripraviti«, *naští:man, f. -a* »pripravljen; lepo oblečen«, v f. tudi »noseča« (Kropa; Škofic, Diss., 325), polj. *štíma* »glas, zven«, *štímat* »urejati, pripravljati«, pf. *uštímat* (Škrlep, 60), pkm. *naštímati, -mten* »zagosti jo komu« poleg »ubradi, uglasiti« poleg *štíjma* »glas, takt« (Novak, Slovar², 82, 152). V 16. st. *shtima* »vox« (Megiser), v 18. st. *lépa gladka shtima* »canora vox«, *ena shtimiza* »vocola, en maihin glas« in *zhášt eniga, kateri v' posveitovaníu pervo shtimo ima, je v' mei temi drugi-mi, prvi ša švit vprafhan* »praerogativa«, *te shtime, škuši katere je eden švolen k'eni flušhbi* »suffragia«, *enimu s' bešfědo pomagati, v' kúp shtimati* »suffragari«, *se vshimati, se s' enim shimati, inu s' nym peiti* »admodulari« (Kastelec-Vorenc), *shtima* »Stimme«, *shtimam* »Stimmen, experiri chordas« (Pohlin), *štíma* »Laut, Ton, glaff«, »Stimme«, *vfhtimati* »Stimmen, glafs raunati, ftrune nategniti«, *vfhtimavez, vfhtimar* »Stimmer, rauhauz glafa« (Gutsmann).

Substantiv je bil izposojen iz srvn. *stimme* »glas, ton, klic« (Striedter-Temps, DLS, 230), glagol v pomenu »uglaševati (o glasbenem instrumentu, glasovih)« pa iz srvn. *stimmen* »uglaševati, uglasiti« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1199). Sln. pomeni, ki niso s področja glasbene terminologije, kažejo na sočasno izposojeno pomena »določiti« istega srvn. glagola (Lexer, l. c.), na katerega se je vzporedno s pomenskimi razvojem v nemščini, prim. nvn. *stimmen* »v redu biti, ujemati se«, naplastil tudi pomen »pripravljati, urejati, uravnati«. Nadaljnji pomenski razvoji so internoslovenski.

Srvn. *stimme* »glas, ton, klic«, denom. v. *stimmen* »glas od sebe dajati, klicati, imenovati; uglaševati; določiti; oceniti«, stvn. *stimma* »glas«, *stimna* »isto«, (*gishimmen* »uglaševati«, *gistimmi* »uglašen« je tako kot ags. *stemn(i)* »glas« iz germ. *stemnō (f.) »isto«, to pa iz ide. *stem-nā »glas«, sorodnega z gr. *στόμα* (n.), g. -ατος »usta«, av. *staman-* (m.) »isto« (Kluge²³, 796; Pfeifer, EWD², 1364). M. F.

štímati II, -am (v. impf.) »ceniti«, z refl. *se* »bahati se, domišljav biti« < *»ceniti se«, ptc. *štímán, f. -a* »bahav, domišljav« in *štémáti, -ám* »ceniti« (SSKJ IV, 1110, 1105), kar je le poknjžena varianta za dial. reducirano *štámáti < *štímáti*; pkm. *štímati se, -an se* »bahati se«, *štímati, -an* »ceniti (koga)« (Novak, Slovar², 152), črnovr. *štámqt, štámám* »ceniti, spoštovati«, *štámán* »ponosen; prevzet« (Tominec, 216) z redukcijo v prvem zlogu kot v primor. *štemat* »rad imeti, ljubiti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 125) in rož. kor. *štámátá qohà* »spoštovati,

ceniti«, *štamán*, f. -a »spoštovan, cenjen« poleg *štímata*, -am »spoštovati, ceniti« (Šašel, RNB, 124). V 16. st. *shtimati* »achten, meinen«, *viľoku vrednu shtimati* »tewer achten; magnificare«, *velikoshtiman* »potens« (Megiser), v 18. st. *zháft eniga, kateri v' poľveitovaníu perwo shtimo ima, je v' mei temi drugimi, pervi ša fvit vprashan, shtimati* »f'hazati« (Kastelec-Vorenc), *shtemám* »lieben, schätzen, stolzieren« (Pohlín), *shtimam, shtemam* »fchätze, achte« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *štimáti*, -ám »ceniti, spoštovati; misliti, smatrati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 406), *štimáti* »misliti, ceniti«, s *se* »bahati se« (Žumberak; Skok JA XXXIII, 1912, 371) izposojeno iz n. *stimen* »ceniti, oce-njevati«. To je tako kot n. *stíme* »spoštovanje«, dial. »pozornost« izposojeno iz it. *stimare* »ceniti, soditi, meniti, upoštevati«, *stima* »spoštovanje, cenjenje« (Grimm, DTV 18, 3056), lat. *aestimāre* »ceniti, čislati, misliti«, stlat. *aestumāre*. Glej tudi *štimirati*. M. F.

štímbal (m.), g. -a »tepec«, znano pri Hipolitu v zvezi *shtímbál od sáve*, s čimer Ramovš, Hgr. II, 102, povezuje čgn. *Šembou*, tudi *Šembal, Šembav*, hiperkorrigirano *Šembol, Šembolj* < sln. *štámbál in prek sln. interkalacije nosnika povezuje s sln. *štíbbál* »škorenj« < rom. *stivāle. Podoben pomenski razvoj je mogoče zaslediti v furl. *stivál* »škorenj; poleg »bedak, tepec«, prim. *Tu sēs un stivál* »ti si bedak, tepec« (Pirona, VF, 1118). Dalje glej *štíbbál*. M. F.

štimirati, -am (v. impf.) »ocenjevati« s prehodom dolgega naglašenege *i* > *ē* pred *r* v primor. *šti'mjerat* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 127), prim. *pas'jerat* »pasirati« (o. c., 87).

Izposojeno iz n. *stimieren* »upoštevati, ceniti, spoštovati«, kar je tako kot *stimen* »isto« in *stíme* »spoštovanje«, dial. »pozornost« izposojeno iz it. *stima* »spoštovanje«, *stimare* »spoštovati«, lat. *aestimāre* »ceniti, čislati, misliti« (Grimm, DTV 18, 3056; Battisti-Alessio, 3635 s.). Dalje glej *štimáti* II. M. F.

štír (m.), g. -a »škorpijon« (pkm.; navaja Pleteršnik po Cafu in Miklošiču).

Verjetno izposojeno, saj škorpijonov v Prekmurju ni. Beseda je znana tudi v csl. *štírō* »scorpio« (Miklošič, Lex. pal., 1135) in glede na fonetične danosti najbolj verjetno izvira iz č. *štír* »škorpijon«, stč. *štír, ščír* < psl. *ščúřrō »neki hrošč«. Dalje glej *ščúřek*. M. S.

štírje (num. kard.), g. *štírih*, f. *štíri* »quattuor«, izv. *štírideset*, kor. *štíriredi*, po haplogiji *štíredi* »40«, *štírínajst* in *štírínájst* »14«, *štírka* »številka 4« in »dva para voli ali konj, štíriperesna deteljica, posoda, ki drži 2,5 vedra«; ord. *četrí*, dial. *štírí* »quartus«, kol. *četrvēr*, dial. *čvetēr* (pri Gutsmannu *zhveteru, zhvetiru* »vier bey-samm«) »quadruplus«, adv. *četríič* »quarto«; subst. *četrítek*, -tka in *četríček*, -tkā »dies Iovis« (prim. stcsl. *četrvēr-řakō*, sbh. *četrvřtak*, p. *czwartek*, č. *čtvrtek*), *četrít*, -i, *četrtrína* »quadrans«, v. *četrtríti* (impf.), *raz-č.* (pf.), *četrvērítí*, notr., gor. *čvetērítí* (impf.), *raz-*, *s-č.* (pf.) »vierteilen«; v 16. st. *shtíri* »quattuor«, *zhertirtj perst* »annularis digi-tus«, *zhetertek* »dies jovis« (Megiser), v 17. st. *štíri* »quattro« (Alasia), v 18. st. *shtíri, shtíri* »quattuor«, *zhetertk* »Dies Jovis« (Pohlín), *štíri* »vier«, *shtertí, zhetertí* »vierte«, *zhetertek* »Donnerstag« (Gutsmann); mtpn. *Četrí*, Na *četercah*, orn. *Cétrí*, hdrn. *Cetrtek*, tpn. *Pod-četrtek* (Bezljaj, SVI I, 118).

Prim. stcsl. kard. *četyre, četyrije*, f., n. *četyri*, ord. *četrvtřstj*, sbh. *čėtiri, četvřřt*, mak. *čėtiri, četvřrti*, blg. *čėtiri, četvřřtí*, r. *četyře, četvřřtyj*, ukr. *čotyry* (dial. *štýri*), *četvřřtyj*, br. *čatyry, čacvřřty*, p. *cztery, czwarty*, č. *čtyři* (dial. *štýře*), *čtvřřty*, slš. *štýria (štíri), štýrtj*, gl. *štýryja (štýri), štýwřty*, dl. *štýrjo (štýri), štýwřty*. Za sln. je treba izhajati iz kard. *čštýřbje (analogno po *trbje), f. *čštýři*, n. *čštýře (Ramovš, Hgr. II, 292), kar je posplošeno v zah. slov. (razen plb.). To je ali nastalo iz psl. **četyřr(b)je* v allegro tempu in zaradi tendence po dvožložnosti, ki jo imajo sosednji števniki (Comrie, IE Numerals, 742; Szemerényi, Studies, 79, 104) ali pa odraža isto red. st. kot gr. hom. *πίσυρες*, lat. *quattuor* (Meillet, MSL IX, 158; Fortunatov, KZ XXXVI, 34; Iljinskij, JA, XXXIV, 5). Psl. *četyře < **k^hetūres* vsebuje v sufiksu ničto stopnjo po stranskih sklonih in dolžino po nom. ide. paradigmme nom. pl. *kuetūōres > *kuetūōres (sti. *catvārah*; o ide. akcentskem pomiku *é-o-V* > *e-ó-V* glej Klingenschmitt, Tocharisch, 389 s.), akz. **k^heturņs* (sti. *caturah*), instr. **ku^hturbhís* (podobno Comrie, l. c.). Stcsl. odraža še konzonantno fleksijo, medtem ko je lit. *keturi* »štirje«, f. *kėturios* prešlo med **-jo/ā* debla (izjema je akz. m. *kėturis* < **-ins* = sti. *catūrah*). Psl. ord. *četrvřřtj < **k^hetųrtó* + **jo-* je identično z lit. *ketvřřtas*, strpus. *kettwřřts*, gr. *τέταρτος*, hom. *τέταρτος*, sti. *caturthā*, kimr. *petuerid*, got. *fidwōr*, toh. B *š(t)wār, š(t)wer*, arm. *čorrord, kaōrd* poleg *(*k^htu*řjo- v sti. *tūrya-*, av. *tūrya-* (Miklošič, 36; Brugmann, Grdr.² II/2, 12; Trautmann, BSW, 131; Vasmer III, 331; Pokorny, 642 s.; Fraenkel, 247; Frisk II, 883; Schwyzler, Gr. Gr. I, 350; Walde-Hofmann II, 401). O ide. **k^het-uer-* : f. **k^het-sor-* (sti. *catasrah*) glej Čop, Ural-Alt. Jahrbücher XLIV, 170, Čop, STA, 164; Szemerényi, l. c.

Greenberg, IJSLP XLIII, 35 ss., domneva, da je ide. **k^het-ūōr-es* kompoz. iz ide. **k^het-* »dva« in elementa, ki se ohranja v sti. *vāra-* »zaklad, lastnina«, npr. *pañcāvāram* »petkrat«. Ide. **k^héto-* se ohranja v psl. *čētō > r. *čēt* »parno število«, česar kolektiv je *čētā > r. *čētā* »par«, singularizirano *čētō > sbh. *čētō*, kar je analogno po razmerju *jāto* : *jāta* dalo feminizirani kolektiv sln. *čēta*, sbh. *čēta*, blg. *čēta* »vojaška enota«, prvotno »pari vojakov«. Greenberg, l. c., vidi ide. **k^het-* »dva« tudi v **k^hote/otero-*, iz česar po haplogiji izvaja **k^hote/oro-* »kateri od dveh« > gr. *πότερος*, lit. *katrās*, psl. *kotě-ōrěj, in morda v psl. *kotīti s prvotnim pomenom »delati dva«. M. S.

štírka (f.) »škrob«, v. *štírkatí*, -am (impf.) »škrobiti« (SSKJ IV, 1115), pkm. *štírka* »škrob«, *štírkatí* »škrobiti« (Novak, Slovar, 110), goriš. *ššērka* »škrob« (Štrekelj, Görz., 431), črnovr. *štírka* »isto« (Tominec, 215) < sln. *štērka. V 18. st. *shtērka* »alica« poleg *shtertk* v *lym s'moke s'kuhana pappa, s' shtērka* »colla« (Kastelec-Vorenc), *shtírka* »Stärke, Kraftmehl, amyllum, alica« (Pohlín), *shtírka* »Kraftmehl zur Wasche, Stärke« (Gutsmann).

Tako kot hrv., sb. *štírka* »škrob«, tudi *ššírak* »isto« in *ššērka*, v. *štírkatí, ššértkatí*, mak. *ššírak* »škrob« (< sb.) prevzeto iz bav. avstr. *Stärke* »škrob«, *stārken* »škrobiti«, dial. pogosto *stirk, stirk.n.*, avstr. dunajsko *Stirk(e)*, srvn. *sterke, stírke* »škrob« (Lexter, Mhd. Wb. II, 1180). Besedna družina se je razvila iz denom. v. *stārken*, srvn. *sterken* »jačati« k adj. *stark* »močan« (Miklošič, 343; Striedter-Temps, DLS, 230; Skok III, 415). Sln. oblike z vokalom -e- so internosl. nastale iz prvotnega -i- pred -r-. Glej tudi sin. *škrōb, togovina*. M. F.

štobar (m.) »podstavek, stojalo za petrolejke« (polj.; Škrlep, 60) z akanjem v posttoničnem zlogu (o tem Ramovš, Hgr. VII, 97, 116) kot v gor. *štobar*, g. *-ára* »lesen svečnik« (Vodice; Pleteršnik II, 577) iz sln. **stobōr*, sorodnega s csl. *stoborъ* »columna«, hrv., sb. *stōbor* »ograda iz kolov«, črnogor. *stōbor* »isto«, blg. *stobōr* »visoka ograda iz desk«. Gor. oblika kaže na izhodno sln. akc. paradigmo **stobōr*, g. **stobōra* in sekundarni vnos nominativnega vokalizma v stranske sklone. Zaradi identičnega lit. *stābaras* »posušena veja ali steblo« (Kurschat, 2248) se je izhodno psl. **stōborъ* (= hrv., sb. *stōbor*) akc. uravnalo po sin. **stōbērъ*, g. **stōbērā* »steber«. Sem tudi oblika *štōber* (m.), g. *-bra* »stojalo za goreče trske« (dial.; SSKJ IV, 1115), ki je sodeč po citatu iz dela V. Kavčiča poljanska in zatorej z *ō* enaka polj. *štobar* (z jakostno akcentuacijo) in implicira sln. varianto **štōbrъ* iz **stōbrъ*. Slednje je lahko rezultat kontaminacije med **stōborъ* in **stōbērъ*. Podobnozvočno dial. *'stōbor* »steber« (Babno Polje; OLA) je fonetično razvito iz sln. [*stābōr*] = knjiž. *stebēr*. Glej tudi *stobor* in dalje *stebēr*. M. F.

štōfeljc (m.), g. *-a* »zamašek«, eskpr. tudi »majhen človek«, tudi *štōfelj*, *-na* v obeh pomenih.

Prevzeto iz n. *Stoppel* »zamašek, majhen človek«, kar je prvotno spn., danes tudi na Bav. znan nomen instrumenti v. *stoppen* »mašiti, zamašiti«, pri čemer sln. sufiks *-c* < **-bc* verjetno ni dem., temveč v vlogi tvorbe nomena instrumenti, sln. *-f-* pa se je vzpostavil pod vplivom sln. dial. v. *štōfati*, *-am* (impf.) »krpati, šivati« < n. *stopfen* »isto«, *zaštōfati*, *-am* (pf.) »zamašiti« < n. *verstopfen*. Manj verjetno je *štōfeljc* prevzeto iz bav. n. nepreglašene variante **Stopfel* k izpricani *Stōpfel* »zamašek«. Iz n. *Stoppel* »zamašek« je poleg sln. dial. *štōpelj*, *-na*, *štōpeljc*, *-a* »zamašek« tudi slš. dial. *štōpel* in madž. *stōplj* »isto«, iz glagola n. *stoppen* »mašiti, zamašiti«, ki je prevzet iz spn., pa poleg sln. dial. *štōpati*, *-am* (impf.) »krpati luknje v obleki« še hrv. dial. *štōpati* in slš. dial. *štōpat* »isto« (Jazbec, SJ/SLS V, 58 ss.). Glej tudi *štēpselj*. M. S.

štōhelj (m.), g. *-hlja* v obir. kor. *štō:χəl* (m.) »konica pri likalniku« (Karničar, Obir, 246). Izposojeno iz istopomenskega n. labializiranega refleksa k nvn. *Stachel* »(kovinska) konica« (Grimm, DTV 17, 385), prim. tirol. n. *stāchl* »železni klin pri likalniku« poleg »jeklo« (Schöpf, TI, 696), kor. n. *stāchl* »isto« (Lexer, KWb., 238), srvn. *stachel* »chalybs« poleg *stahel* »isto«, *stāl* in *stigel* (Lexer, Mhd. Wb. II, 1128), stvn. *stahal* »chalybs«, *stahel* »isto«. Iz n. bav. avstr. labializiranega refleksa z *-γ* < *-h-* (o tem Striedter-Temps, DLS, 59), ki ga poleg srvn. *stigel* »jeklo«, avstr. n. *Stigel* »kos jekla v likalniku« potrjuje sor. n. *štōyyl* »jeklo«, *štōyylan* »jeklen« (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 151), je bilo izposojeno hrv. *štōgla* »jekleni klin; likalnik« (Stulli; ARJ XVII, 835) in slš. gemer. *štōgla* »osla« (Orlovský, Gemer., 340). Morda je že srvn. *stachel* »jeklo« ob *stahel* »isto« rezultat kontaminacije med *stahel* »jeklo« in *stachel* »aculeus«. Glej tudi *štēklo*. M. F.

štōkan (adj.), f. *-a* »zmečkan«, npr. *štōkan krompir* »zmečkan in z ocvirki zabeljen krompir«, *štōkano zējle* »zmečkan krompir in zelje z ocvirki« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 185).

To je ptc. prez. pas. **štōkanъ* v. **štōkāti* »tolči« > sln. *štōkati*, *štōkam* »s palico ali podobni predmetom tolči,

bezati« in k temu *štōkalnik* (m.) »palica, s katero ribiči naganjajo ribe v mrežo«, »na koncu z železom okovan drog, s katerim hrano za svinje tolčejo« (kranj.). *štōkaunk* »lesen tolkač za krompir« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197). Dalje glej *štōkati II*. M. F.

štōkati I, *štōkam* (v. impf.) »drezati, bezati, brskati«, pf. *štōkniti*, *štōknem* (gor., dol. bkr.), subst. *štōkalnik*, *-a* »drog, s katerim ribiči podijo ribe v mrežo, z železom okovan drog, s katerim hrano za svinje tolčejo«, *štōkalo*, *-a* »isto« in »nerodnež«, *štōkovilo*, *-a* »nerodnež«.

Verjetno prevzeto iz n. *stochern* »štokati, drezati« in naslonjeno na sln. *štōk*, g. *štōka* »palica, drog« < n. *Stock*. Na Saškem je sicer znan tudi glagol *stockern* »štokati, drezati«, ki izvira iz spn. *stokern* »isto« (Grimm, Wb. X/3, 86), vendar prevzem iz tega n. dial. za sln. ne pride v poštev. O drugačnem poskusu glej *štōkati II*. M. S.

štōkati II, *-am* (v. impf.) »slabo brati«, npr. *kaj tako štōkaš?* (bkr: Krupa; Barle, LMS 1893, 34).

Osamljeno. V Krupi glagol pomeni tudi »brezposelno okoli hoditi, iskati nekaj, kar ti ni treba« (Barle, l. c.), katerega pomen se je prek enake motivacije kot pri sln. *klatiti* »tolči« → intranz. *klatiti se* »brezsiljno okoli hoditi, tavati« lahko razvil iz slov. v. **stōkāti* »tolči« (poleg **stukati* »isto«), prim. sln. *štōkati*, *štōkam* (v. impf.) »s palico ali podobnim predmetom udarjati, bezati« (Pleteršnik II, 646), bovško *štūōkētē* »zbadati, dražiti, drezati« (ekspr.; Ivančič, DSBG, 61), rez. *zaštōkat* »odrezati vrat; vbrizgniti« (Steenwijk, SDR, 333) < **udariti*, *suniti*, p. dial. *stęczęc* »tolči« (Karłowicz, SGP V, 233) poleg *stukać* »trkati, tolči, ropotati«, r. *stukatъ* »trkati, tolči«, tudi *stucātъ* »trkati, udarjati«, ukr. *stūkaty*, *-kaju* »trkati, udarjati« (Vasmer² III, 787). Pomen »slabo brati« se je prek enake pomenske motivacije kot v sln. *tōlči* »s teža-vo govoriti kak jezik« (SSKJ V, 114) ← *tōlči* »udarjati«, *lomiti* »slabo znati, obvladovati kak jezik, zlasti v govornjeni obliki« (SSKJ II, 637) ← *lomiti* »brechen« razvil iz pomena »tolči« sln. glagola *štōkati* < psl. **stōkāti*, **stōkāješ* > **stōkāšъ*. To je nazalizirana varianta k istopomenskemu **stukati* in sorodno z lot. *stukat* »tolči, biti« poleg »hoditi z majhnimi koraki, drobencljati« (Mühlenbach-Endzelin III, 1102; Vasmer², l. c.). Glej tudi *štōkan* in *štōkavec*. M. F.

štōkavec (m.), g. *-vca* »Oriolus galbula = rumeni kobilar« (Žabče na Tolminskem; Erjavec, LMS 1879, 132), sem bovško *štūōkūnēk* »žolna« (Ivančič, DSBG, 61) < sln. **štōkavnik* in še *štōkovec*, g. *-vca* »isto« (Kobariški Kot; Kenda, rkp., 154) < sln. **štōkavec*.

Izhodišče besedne družine je sln. adj. **štōkav* »ki rad štōka = tolče« < **stōkavъ* glagola **stōkāti*, **stōkāšъ* »tolči«. Podobno motivirano je besedotvorno enako rez. *pōkavac* »žolna«, *pōkovac* »isto«, *pōkovec* ← **pōkavъ* »ki rad tolče« iz **pōkāti*, **pōkāšъ* »tolči« (korenska etimologija Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 47). Dalje glej *štōkati II* in za sin. *pōkavec* *pōkati I*. M. F.

štōkerle (m.), g. *-a* »manjši stol brez naslonjala« = gor. *štō:kaRle* (Kropa; Škofic, Diss., 367), polj. *štōkarle* (Škrlep, 60). Beseda je znana v pogovornem jeziku osrednje slovensčine.

Tako kot gradišč. hrv. *štōkedlin* »majhen stol brez naslonjala« (Tornow, BD, 338) z *-dl-* < *-rl-* in č. zastar. *štōkrle* »isto« izposojeno iz avstr. n. *Stockertl* »nizko sedišče brez naslonjala«, kar je dem. k *Stock* »panj, hlod« (Rej-

zek, ČES, 643). K besedotvorju prim. n. *Staberl* »okrašena sprehajalna palica« k *Stab* »palica«. Č. dial. *štok* »dolg in ozek stol na kočiji« (Bartoš, Dialektologie II, 399) kaže, da se pomenska specializacija na označevanje stolov v n. ni realizirale šele v dem. M. F.

štokfiš (m.), g. -a »polenovka«, bovško *štò:kfiš* »isto« (Ivančič, DSBG, 61), notr. *štukviš* (pivško; Žéle, Kaku so živeli in si dejljali kratek cejt, Ljubljana 1996, 74). V 16. st. *štokfish* »asellus« (Megiser), v 18. st. *stokfish* »asellus, to je enu polénu ribe, oflizh«, *štokfišh* (Kastelec-Vorenc), *stoksh* »Stockfisch, salpa, a finus pišcis« (Pohlin), *štokfish* »Stockfisch, fhtokna riba, morfki ofel, terda riba« (Gutsmann).

Tako kot hrv., sb. *štokfiš* »polenovka« izposojeno iz nvn. *Stockfisch* »isto« (< *Stock* »palica, kol« + *Fisch* »riba«), poznosrvn. *stocvišh* (14. st.; Striedter-Temps, DLS, 230), kar je bilo prevzeto iz srsrn. *stokvis*, s čimer je bila riba poimenovana, ker so jo pri sušenju nataknil na kol, palico (Kluge²³, 798). Sln. sin. *polénovka* se je kot kalk za *štokfiš* začel uveljavljati v drugi polovici 19. st., prim. *riba polenovka* (Cigale, Wb., 1562), *polenovka* (Janežič¹ II, 289). Pri Murku II, 647, je polenovka poimenovana s *zhòk* in z zvezo *terda riba*, ki je izpričana že v 18. st. pri Gutsmannu. Glej tudi sin. *tréska II*. M. F.

štómit (m.), g. *štómida* »želodec« (rez.; Steenwijk, SDR, 317), nadiško *štómít*, *štómít* »isto« (Rigoni-Salvino, VIN, 163), toda primor. *štumeh* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 127).

Varianta z izglasnim -t je izposojena iz furl. *štómít* »želodec«, tudi *štómi* »isto« (Pirona, VF, 1120 s.), z izglasnim -h za prvotno sln. -g (prim. *stúnuh* »stonoga« (Sv. Anton; Jakomin, o. c., 117)) pa iz trž. it. *stómigo*, tudi *stómego* oz. miljsko *stómíc* (Doria, 684, 683) oz. ben. it. *stómego* (Boerio, DV, 706). Iz rom. predlog je tudi hrv. *štümig* »želodec« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 198), *štümak*, g. *štünka* »isto« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1220), *štümek*, g. *štünka* (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 372). Izohodišče rom. leksemov je lat. *stomachus* »želodec; požiralnik«, kar je bilo izposojeno iz gr. στόμαχος (m.) »želodec« (Novi testament), »odprtina, žrelo«, dem. k στόμα, -ατος (n.) »usta, grlo, žrelo«. M. F.

štoncelj (m.), g. -na »bahač, vetrnjak«, izpričano le v 18. st. *shtónzel*, -na »Stutzer, Windbeutel« (Pohlin), *fhtonzel*, -na »eitler Prahler; ferkolin, fmerkolin«, »Stutzer, Windbeutel« (Gutsmann). Sem verjetno cgn. *Stanzel* (Celje in okolica).

Apelativ je izposojen iz istopomenske bav. avstr. dial. labializirane predloge **stónzel* iz **Stanzel* (prim. sln. cgn.), kar Striedter-Temps, DLS, 230, povezuje z bav. avstr. *Stanz* (f.) »dvorjenje, nočni obisk pod dekletovim oknom« in opozarja na zvezo *sich gstanzi' machē* »brani se; afektirano se obnašati« z adj. *gestanzig* »olikan, čeden, ljubek« (Schmeller, BWb. 2/1, 771). Pomensko razmerje med bav. avstr. **Stanzel* in *Stanz* kaže na nomen agentis ← nomen rei acti. M. F.

štópa (f.) »potirki, zadnje predivo; Werg« (rez.; B. de Courtenay, Mat. I, 411), goriš. *štúopa* (Strekelj, Görz, 431).

Prevzeto iz furl. *stòpe* »isto« (prim. it. *stoppa*, frc. *étoupe*, rum. *stupă*) < lat. *stoppa* poleg *stūpa*, kar je izposojeno iz gr. στύπη »isto« (Šturm, ČJKZ VII, 46; Meyer-Lübke, 8332; Walde-Hofmann II, 608). Iz rom.

variante **stopfa* je prek stfrc. *estoffe*, srniz. *stoffe* in nvn. *Stoff* izposojeno sln. *štôf* »debelejša volnena tkanina« (SSKJ IV, 1115). M. S.

štôr I (m.), g. -a »truncus«, tudi »zeljni kocen«, »izdolbena hruška« (jvzh. štaj.), »golida« (Kobarid) in iz pomena »truncus« po metafori »psovka nerodnemu človeku« (iz tega pomena cgn. *Štor*), adj. *štôrast*, f. -a »neroden«; sem *štôrovka* (f.) »goba, ki raste na štorih«. V dialektih: jnotr. *štôr* (Podgrad pri Vremah; Rigler, Jnotr. gov., 107), goriš. *štôr* »Strunk; neroden človek« (Strekelj, Görz., 391), črnovr. *štôr* »drevesni štor« in »psovka nerodnemu človeku«, iz slednjega pomena denom. adj. *štôrgst* »neroden« (Tominec, 216), obir. kor. *štò:r* »Baumstumpf« in »nebogljen, neživljenjski človek« (Karničar, Obir, 246). V 16. st. *štor* »Block, Klotz« (Megiser), v 18. st. *štor* »caudex, fhtempil eniga driveffa, fteblu«, »codex, en pain«, »truncus, ploch, pain, štok, režil, stablu, deblu, klada, štempel« (Kastelec-Vorenc), *štor* »Krautftengel, Stumpfen« (Pohlin), *štor* »Stumpf vom Holze«, »Klotz, Bloch, terzhok, penj«, »Stock, klada, penj, kol, kou, prungel, fhtok, zhok, terkel«, »Stümpfel, odfeck, rogel, fhterzel, pazel, okerhek«, *mutaft kaker en štor* »Stockstumm«, *tih kaker en štor* »Stockfüll«, *tog kaker en fhtor* »Stockfteif«, *fhtorezh* »Stöcklein«, »Stümmel« (Gutsmann).

Izposojeno iz bav. srvn. refleksa **stor* za srvn. *storre* »drevesni štor« poleg »zobna škrbina«, stvn. *storro*, kar ustreza nvn. *Storre, Stor, Storren* »drevesni štor, suha štrleča veja; preostanek zoba, škrbina; bedak« (Grimm, DTV 19, 422), bav. avstr. *Storre* »drevesni štor; pohabljen oseba«, avstr. kor. *storre* »isto« (Miklošič, Frw., 58; isti, SEW, 343; Striedter-Temps, DLS, 230). Strekelj, LMS 1892, 40, je n. besedo povezal z bav. avstr. *storren* »štrleti« (Schmeller, BWb. II, 778 s.), kar je sorodno s stvn. *storren* »isto«, srvn. *storren*, got. *andstairran* »nejevoljo kazati« in nvn. *starren* »štrleti« (Kluge²³, 799; Pfeifer, EWD², 1345) in kaže, da je n. beseda prvotno pomenila »štrleči del nečesa, npr. dreves, zoba ipd.« Glej tudi *štôr II*. M. F.

štôr II (m.), g. -a »studeneč« (Pišce; SLA). Vsiljuje so poveza s homonimom *štôr*, čeprav neposredne pomenske motivacije »štor« > »studeneč« niso znane, ampak le »hlod, deblo« > »izvir, studeneč«, prim. stsb. *stúbl* (m.) »puteus«, blg. *stúbl* »studeneč; široko izdolbeno deblo, skozi katerega teče voda iz izvira oz. vodnjaka«, sln. *stúbl* »iz drevesnega debela narejena cev« in hdm. *Stubelj* poleg interkaliranega *štúmbelj* »bedak« s pomenskimi razvojem iz »čok, štor«. Glej tudi *štôr I* in *štúbelj*. M. F.

štóratí, *štóram* (v. impf.) »drezati, bezati, brskati« (štaj.), kor. obir. *šturé:χat* »suchen, stierln, stöbern« (Karničar, Obir, 235), pkm. *štovéirjati* »brskati, vohljati, pretikati« (Novak, Slovar², 152); v 18. st. *štoram* »in tenebris ambulare« (Pohlin).

Prim. ukr. *šturljáty* »pehati, suvati«, *šturnúty*, -néš »pehniti, suniti«, p. *szturkač*, *szturchnač* »suvati, dregati«, pom. *šturxac* »isto«, kašub. *šturac* »isto, izzivati pretep«, č. *št'ourati* »brskati«, slš. *štúrat'* »isto«, č. dial. *št'arati* »brskati, preiskovati«, slš. *žd'úrat'*, *ždúrat'*. Nejasno. Machek², 628, ki navaja le č. in slš. gradivo, domneva domač izvor. Brückner, 556, povezuje s p. *stark*, star. *starzczec* »štrleti, moleti«. Bolj verjetno se zdi, da gre za izposojeno iz nekega nepotrjenega refleksa iz stvn. *stóran*

»razdejati, uničiti« poleg *stōrran* < *staurian, kar je dalo nvn. *stōren* »motiti«, prim. tudi sorodno bav. in vzhfrank. *stūren* »drezati, bezati, brskati«. M. S.

štōrg (m.), g. *štōrga* »staro votlo drevo«, »drevnesno duplo« (navaja Pletersnik II, 646, po Valjavcu). V 18. st. zabeležen adj. *štorglaft* »multicaulis« (Kastelec-Vorenc) kaže na izpeljavo iz subst. *storgelj. Sem cgn. *Štorgelj*, *Štorgel*, ki sta po ZSSP zabeležena le v Gornjem Gradu, koder je znan tudi mtpn. *Štorgelj*.

Izhodišče cgn. je verjetno vzdevek v pomenu »bedak« < »votlo drevo«. K razvoju pomena prim. sln. *štūmbelj* (m.) »bedak« k slov. **stubl'ь* »votlo drevo (ki so ga postavili ob šibek izvir, da se je vanj natekala voda)«. Verjetno tako kot sln. *stōrž* (m.), g. *stōrža* »conus« < sln. *strž*, g. *stržā* »isto« (prim. rož. kor. *strž*, g. *stržā*; Šašel, RNB, 114) fonetično razvito iz prvotnega sln. *strg, g. *strga ← *strgā, kar je mogoče izvajati iz psl. substantiviranega adj. *strgēg, g. *strgā »odrezan, odsekan ipd.« in primerjati z lit. *strūgas* »kratek, odsekan«, psl. *strgati, *strugō »fricare, radere«. K sln. refleksu -*or*- za izhodno -*ar*- glej dalje pod *stōrž*. Dalje glej *strūgati*. M. F.

štōrija (f.) »zgodba, povest; dogodek« (pog.; SSKJ IV, 1116), pkm. *štōrija* »zgodba, pripovedka« (Novak, Slovar², 152), primor. *štorje* (f. pl.) »sitnosti; neumnosti«, npr. *kakšne štorje mi je pravo* »kakšne neumnosti mi je pravil« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 126), toda rez. *štōrija* (f.) »zgodovina« (Steenwijk, SDR, 317).

Tako kot hrv. *štōrija* »pripoved; zgodovina«, čak. *štōrija* »isto« izposojeno iz rom., prim. it. *stōria* »zgodovina; dogodek, pripoved; izmišljaja«, furl. *stōrie* »zgodovina; pripoved; izmišljaja«, to je po aferezi nastalo iz lat. *historia* »zgodovina; povest«, ki je bilo izposojeno iz gr. deverbativnega subst. ἱστορία (f.) »poizvedovanje; pripovedovanje, zgodovina« k denom. ἱστορέω »poizvedovati; pripovedovati« iz ἵστωρ (m.), -οπος »izvedenec« < *Fið-terp »tisti, ki ve« (Battisti-Alessio, 3643; Pirona, VF, 1122). Lat. *historia* se kot evropska kulturna beseda ohranja v sln. *histōrija* (f.) »zgodba«, redko »zgodovina«, prim. v 18. st. *piffār teh histōri* »historiographus, historicus« (Kastelec-Vorenc); adj. *histōričen*, f. -čna »zgodovinski, histōrik »zgodovinar« ← lat. *historicus* »zgodovinski; zgodovinar« < gr. ἱστορικός (adj.) »izveden v zgodovini«. M. F.

štōrja (f.) »iz dračja ali slame narejena pletenjača«, »preproga, odeja«, tudi *stōrja* »isto«, goriš. *štūorja* »Schilfdecke« (Štrekelj, Görz., 431), polj. *štūrja* »trnje povezano z žico za oprijemanje zidnega ali stropnega ometa« (Škrlep, 61). V 19. st. pri Murku I, 588: *šhtōrija*, *šhtōrja* »vrsta strehe na vozu ali ladji; dežnik«. V 16. st. *storea* »Matz, ftorea« (Megiser), v 18. st. *shotorija* »Wetterdach am Schiffe, tectum navis« in *stōrija* »eine Binfendecke, teges« (Pohlin), *shotoria* »Wetterdach am Schiffe; dif hna ftreha« (Gutsmann).

Verjetno kot **stōr'a* izposojeno iz sfurl. *storia, prim. furl. *stūerie* »iz ločja ali slame narejena pletenjača, ki služi za varovanje pred soncem ipd.«, it. knjiž. *stuōia* »isto« (Šturm, ČJKZ VI, 1927, 73; Mende, RLS, 115), tudi *stuōra*, frc. *store* »zaveša, zastor« (> n. *Store* »bela, prosojna zavesa« (Kluge²², 705) > r. *stōra*; Vasmer² IV, 479), lat. *storea* (f.) »plahta, rogoža«, *storia* »isto« (Miklošič, 324; Battisti-Alessio, 3664). Hrv. *stūra* »pletenjača, rogoža, preproga« je iz dalm. rom. (Skok III, 354). M. F.

štōrklja (f.) »ciconia«, gor. tudi *štōrkla* »isto«, v 16. st. *shorkla* »ciconia, Storch, Storck«, v 17. st. *shorkle fvoje mlade na višoke strehe nefseio* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shorkla*, *shorkla* »ibis«, *zherna shorkla* »ranger« (Kastelec-Vorenc), *shōrkla* »Reiger, ardea« (Pohlin), *shorkla* »Reiger, Storch« (Gutsmann).

Štrekelj, Lwk., 63 s., in Striedter-Temps, DLS, 231, domnevata mlado izposojeno iz bav. n. dem. *Storkel*, *Storchel* od n. *Storch* < srvn. *storc*, *storke*, *storch* »štrk, štrklja«. Vendar bi iz n. dem. pričakovali sln. m. spol in deklinacijo na -*lj*, g. -*ljna*, zato se zdi verjetneje, da gre prvotno za slov. tvorbo, pri čemer je bav. n. *Storkel* lahko vplivalo na nepričakovano širok areal sln. *or* < *ř* (n. vpliv (in ne izposojeno) domnevata Ramovš, Hgr. II, 293; Skok III, 417). Tudi vzglasno *št-* ne dokazuje izposoje, saj ima *št-* < *st-* cela vrsta avtohtonih besed, prim. *štrkati*, *štrigalica*. Izhajati je mogoče iz **stōrkāl'*(*ja*), hipokor. iz *stōrka, kar je f. k *stōrkō, *stōrkō > sln. *štrk*, *štrk*. Hipokor. m. spola s suf. *-*lč* je znan v blg. *štrkel*, pl. -*i* »štrk« (f. *štrkelica*), star. hrv. *štrkolj* »isto« (Stulli; ARJ XVII, 849), prim. z *l*-jevskimi suf. še sln. vzh. štaj. *štrkōlja* »hodulja«, hrv. *štrklja* »hodulja, lesena noga«, *štrkljast* »dolgonog« (Slatina), blg. *štréklest* »isto«, lot. *stirkle* »dolgonoga ali hitra ovca«. K tujemu vplivu na vokalizacijo *or* < *ř* prim. možno paralelo sln. *stōrž*, *stōrž* poleg *stž* < *stōržč, kar je lahko pod vplivom furl. *tōrs*, *stōrč* »stržen pri zelju«. Dalje glej *štrk*. M. S.

štorkljāti, -ām (v. impf.) »nerodno hoditi«, pf. *od-*, *pri-*, *za-š-*; v 18. st. *shorklām* »shōram«, tj. »in tenebris ambulare« (Pohlin).

Štrekelj, Lwk., 64, in po njem Striedter-Temps, DLS, 231, izvajata iz bav. n. *storkeln* »nezanesljivo hoditi z dolgimi nogami«, *storggl'n* »spotikati se«, *Störkel* »človek z dolgimi nogami, suh in visok človek«, kar navezuje na bav. n. *Storkel* »štorklja«. Pomen »štorklja« se pogosto razvije v »(suh) človek z dolgimi nogami«, tako še npr. frc. *cigogne*, madž. *golya*, iz česar je mogoče dobiti pomen »nerodno se premikati«. Vendar ni izključeno niti, da je bav. n. *storkeln* le varianta od n. *torkeln* »opotekati se« (< *st »vrteti prešo« < lat. *torcularē* »prešati« (Kluge²³, 829), kakor v sln. ljudskoetimološko naslonjena na besedo s pomenom »štorklja«. M. S.

štorte (f. pl.) »vložene olive, običajno nekoliko podolgovate« (istrsko; A. Pucer, Istrska kuhinja, Ljubljana 2000, 69, 210).

Izposojeno iz eliptične rabe ben. it. besedne zveze *oliva storta* »vrsta v obliki lune rahlo ukrivljenih oliv, ki se uporabljajo predvsem za mariniranje« (Vascotto, 302) k it. *storto* (adj.) »ukrivljen, neraven« poleg »napačen, izkrivljen«, lat. *extortus* »ukrivljen«, kar je ptc. iz v. *extorquere* »izviti« poleg »iztrgati, izsiliti, izmučiti« (Battisti-Alessio, 3644). M. F.

štōrž (m.), g. *štōrža* »conus«. Glej *stōrž*. M. F.

štrādōn (m.), g. -*a* »pot, cesta na Ljubljanskem barju z jarkoma na obeh straneh« (SSKJ IV, 1116), npr. *Mihov štradon*, *Knezov štradon* itd., pri Likoviču, 155, pomeni »barska cesta, zadelana z bičjem«. Znano tudi v slovenski Istri, prim. *štra'duon* »širša steza« (Padna), *štra'don* »končni del njive, kjer se hodi« (Šmarje; vse Cossutta, PV, 101).

Prim. hrv. čak. *štrādun*, g. -*unā* »široka cesta« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1215). Izposojeno iz rom., prim. it. *stradōne* »večja cesta; drevored (navadno na pe-

riferiji mesta)», furl. *stradòn* »večja cesta; glavna, široka in ravna cesta«, kar je avgm. od it. *strāda* »cesta«, furl. *strāde* »isto«, lat. *strāta* »utrta pot, cesta«, izvorno substantiviziranega ptc. pf. f. *strāta* glagola *sternō, -ere* »razprostreti, poravnati, utreti« (Battisti-Alessio, 3647; Pirona, VF, 1125). Iz lat. predloge *strāta* je bilo v stvn. pred konzonantnim premikom izposojeno *strāza*, srvn. *strāze*, nvn. *Straße* »cesta« (Kluge²², 707). M. F.

štrāfati, *-am* (v. impf.) »kaznovati, karati«, s. *štrāfa*, *štrāfinga* »kazen«; v 15. st. *Tho chudu Straffatj* (Kranjski rokopis; Mikhailov, FS, 184), v 16. st. *strafati*, *strafinga*, s prehodnim *i* je *štraifati*, *štraifinga* (Trubar), *štraifati* »caftigare«, *štraifati* »caftigare, punire«, *štraifinga* »caftigatio« (Megiser), v 17. st. *štrafat* »caftigare« (Alasia), *štraifati*, *štraifinga* (Janez Svetokriški), v 18. st. *štraffati* »afflictare, animadvertere, arguere, coarguere, multare, plectere, punire«, *eniga s'beffēdo poštraffati* »objurgare, eniga krégati, oltru polvariti«, *štraffanie* »censio, lvarjenje«, *štraffinga* »punitio, vadiatio«, *štraffaviz* »punitor« (Kastelec-Vorenc), *štrafam* »punire«, *štrafēnga* »poena« (Pohlin), *štrafati*, *oštrafati*, *štrafuvati* »strafen«, *poštrafati* »bestrafen«, *štrafa*, *štrafinga* »Strafe«, *štrafavec* »Strafer«, *štrafarza* »Straferin« (Gutsmann); v 19. st. znano še v slovarjih Murka in Cigaleta, ki pa te besede že označi z asteriskom. V slovarjih s konca 19. stol. dokončno prevlada *kazen*, *kazniti*, *kaznovati* in *pokora*, *karati*. O prehodnem *i*, pogostem v zapisih 16.–17. st., prim. danes štaj. *štrāfinga*, glej Ramovš, Hgr. II, 174; Rigler, Jnotr. gov., 161.

Kakor hrv. kajk. *štrōf* »kazen«, štok. dial. *štrofati*, *oštrofiti*, sb. *štrafovati* prevzeto iz srvn. *strāfen* »karati, kaznovati«, *strāfe* »karanje«, *strāfunge* »karanje, kazen« (Striedter-Temps, DLS, 231; Skok III, 418), kar etimološko ni jasno (Kluge²², 706). M. S.

štrāmac (m.), g. *štramāca* »žimnica« v goriš. *štrāmac*, g. *štramāca* (Štrekelj, Görz., 404), črnovr. *štramāc*, *-āca* »isto« (Tominec, 216), *štrāmac*, *-a* in *štrāmec* (Kras; Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 125), primor. *štrēmec* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 127), bkr. *štramac*, *-a* (Šašelj, Bisernice I, 309). Sem verjetno istrski nomen agentis *štramācar* »gradašar« (Kukanja, SDLA - KP/1) < *izdelovalec žimnic«.

Prim. hrv. čak. *štramāc*, g. *štramāca* »z volno ali travo napolnjena žimnica«, *štrāmac* »žimnica« (Dubrovnik, Cavtat), *štramāc*, *-mācā* (Vrgada) *štrāmac*, g. *štrāmca* »isto« (Šibenik), *štramāc* (Brgud, Čepić; Filipi, ILA, 300), kar je prešlo v istr.-rum. *štrāmāc* (Filipi, l. c.). Izposojeno iz furl. *stramāz* »žimnica« oz. ben. it. *stramāzzo* »isto« (Boerio, DV, 710), trž. it. *stramāzo* (Pinguentini, 226), tosk. *stramazzo*, kar Battisti-Alessio, 3648, izvaja iz it. *strame* »slama, stelja« < lat. *strāmen* »isto«. Drugače Skok II, 387 s., ki izhaja iz srlat. *matratium* »žimnica«, it. *materasso*, *materazzo*. Osrednje sln. pog. *mordoc* (m.), *-a* »žimnica«, tudi *madrac* »isto«, v 18. st. pri Gutsmannu: *madroza* »Madratze«, je prevzeto iz nvn. *Madratze* »isto« poleg *Matratze*. To je bilo v 15. st. izposojeno iz it. *materazzo* (Kluge¹⁷, 466). Izhodišče te evropske kulturne besede je arab. *maṭraḥ* »kraj, kamor je postavljen kakšen predmet, stvar, blazina« (Battisti-Alessio, 2389). M. F.

štrāmati, *-am* (v. impf.) »cepetati, topotati«, *štramljāti*, *-ām* (impf.) »isto«, subst. *štrāmlja* »nerodnež, tepec«,

štrāmljež, *-a*, *štramljē*, *-ēta* »tepec«, adj. *štrāmast* »neumen«.

Verjetno izposojeno iz n. *strampeln* »cepetati« (Pleteršnik II, 647), kar je v 16. st. izposojeno iz spn. Regularna nvn. oblika se glasi *strampeln* (Kluge¹⁷, 755). V sln. se je besedna družina morda naslonila na sln. *strāma* »eden od pokončnih količev na saneh«, kjer ni več mogoče ločevati med prevzetim pomenom in domačim. K semantiki prim. sln. *štor* »nerodnež« < »parobek«, M. S.

štrāmba (f.) »nerodnež«, *štrāmbla* »Ardea purpurea«, izpričano l. 1842 pri Freyerju *štrambla* kot sin. za *rujáva zháplja*.

Kakor hrv. dial. *štrāmb* »škilast, čuden« (Smokvica na Korčuli), *štrāmbast* (Sali) izposojeno iz it. *strambo* »škilast, kriv(onog), čuden«, kar je z rinezmom iz lat. *strabus* »isto« (Skok III, 417). Glej tudi *štrāmbast*. M. S.

štrāmbast (adj.), f. *-a* »neroden, čudno oblečen« (tolm.; Kenda, rkp., 1549), primor. *štrāmbest* »neroden, čuden«, *štrambo* »čudak« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 127), goriš. *štrāmbast* (adj.) »neumen« (Štrekelj, Görz., 453), rez. *štrāmbastu* (adj.) »čudno« (Steenwijk, SDR, 317).

Romanska izposojenka; izhodiščni izposojeni člen je sln. substantivizirano *štrambo* »čudak« iz it. *strambo* »čuden, čudaški, nenavaden«, lat. *strambus* »krivih nog«, kar je z ekspresivno nazalno interkalacijo nastalo iz *strabus* (adj.) »škilav« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 125; Battisti-Alessio, 3648). To je bilo tako kot lat. *strabō*, *-ōnis* »škilec« izposojeno iz gr. στράβος »isto« < *strbo-s, στράβων (m.) »škilec« (→ atpn. Στραβών), kar je sorodno z gr. στρεβλός (adj.) »ukrivljen, kriv« (Walde-Hofmann II, 600; Frisk, 806 s.). Pomen »čuden, nenavaden« se je iz »škilav; šepav« razvil na podlagi negativnega vrednotenja hibe škilavosti oz. šepavosti. Glej tudi *štrāmba*. M. F.

štramor (m.) »hrup« (slovenska Istra; Tomšič, Šavrinke², 306).

Prim. hrv. *štrmōr* »šum, hrup« (Svetvinčenat v Istri; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 89) in istr.-rum. *štermor* »hrup« (Škabić; isti, o. c., 139). Izhodišče je lahko sicer neevidentirani rom. kompoz. *extra-rumōrē »izreden, močan šum, ropot« > *stra-rumōrē s poenostavitvijo *stramōrē. V tem primeru sta sln. in hrv. beseda zaradi *-o-* mladi izposojenki iz rom. Zaradi areala in izpričnosti v istr.-rum. je manj verjetno, da imata sln. in hrv. beseda sekundarno interkalirani *-t-* in da sta sorodni s č. *šramotit* »hrumeti, ropotati«, *šramot* »hrup, ropot«, *šramotat'* »hrumeti, ropotati« in slš. *šramotat'* »hrumeti, ropotati«, *šramotat'* »isto«, *šramot* »šum, trušč, ropot« poleg dial. *šromotat'*, *šromotit'*, *šromot* (Káral, Sl., 689). M. F.

štrānga (f.) »zaprežna vrv« (SSKJ IV, 1116), pkm. *štrānga* »konopec, zaprežna vrv pri konjskem vozu« (Novak, Slovar², 152); semkaj cgn. *Štrankar*, prim. hrv. cgn. *Šrangar*.

Kakor sbh. *štrānjga*, hrv. tudi *štrānga*, *štrānjka* »zaprežna vrv« in madž. *istrāng* »jermen, vrv, vože« prevzeto iz srvn. *strange* »debela vrv, tudi zaprežna« (m., f.) poleg *stranc* (m.) »isto«, kar je dalo današnje n. *Strang* (m.) »isto«. M. S.

štrānkelj (m.), g. *-na* »stročji fižol«, tudi *štrānklej* »isto« (kor.): podjun. pl. *štrānkļni*, *štrānkļejā* (Zdovc, Mundart, 84).

Prevzeto iz bav. n. *Strankel*, dem. od *Stranke* »strok, stročnica« (navaja Schmeller, BWb. II, 817), kar je izposojeno iz slov. *strōkǣ. Dalje glej *strōk*. M. S.

štrapác (m.), g. -a »velik napor«, adj. *štrapácen*, v. impf. *štrapácirati*, v 18. stol. *štrapaža* »Strapatze« (Gutsmann).

Prevzeto prek n. *Strapaze* (Striedter-Temps, DLS, 231) iz it. *strapazzo* »napor, garanje«, *strapazzare* »mučiti, naprezati, gnati, zdelati« iz it. *stra-* < lat. *extrā* »zunaj, izredno« in vulg. lat. *patium »trpljenje«, *patius »trpeč« (za klas. *patiēns* »bolan, trpeč« k *pati* »trpeti«), kar je dalo še it. *pazzo* »nor, prismojen, pretiran«, star. *pazzare*, danes *pazzeziare* »noro se veseliti«, *impazzare* »noreti, delati hrup« (Battisti-Alessio, 3649; Cortelazzo–Zolli, 1282). M. S.

štrāvba (f.) »flancat«, navadno pl. *štrāvbe* (SSKJ IV, 1117), goriš. *štrāvba* »Straubenzen (Mehlspeise)« (Štrekelj, Görz., 426), črnovr. *štrābe* (f. pl.) »neka močnata jed« (Tominec, 216), *štrāube* »flancati« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197). V 18. st. *štrāube* »scriblita, pohanie« (Kastelec-Vorenc), *štrāvbe* »Schirbelkuchen, sribilita« (Pohlin).

Izposojeno iz bav. avstr. *Straube* »vrsta zvitega peciva, pri katerem se testo v vročo mast spušča z ličkom«, kor. n. *Schtrauba* »vrsta peciva«, srvn. *strūbe* »scriblita«, dem. *striubelin*, tudi *strūbete* (Štrekelj, Lwk., 63; Lexer, Mhd. Wb. III, 1251, 1244; Striedter-Temps, DLS, 231). Dalje nejasno. M. F.

štrāvs (m.), g. -a »nerodna in omejena oseba«, primor. *štrous* »neroda« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 127), goriš. *štrāws* »ungeschickter Mann« (Štrekelj, Görz., 388 s.), *štrāvsast* (adj.), f. -a »neroden, omejen« (Kras). Sem cgn. *Štravs*, *Štraus*, *Štrovs*, *Štravs*, *Strauss*.

Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje 4–5, 1981, 148, izvaja iz istopomenskega avstr. dunajskega *Strauß*, kar se je metaforično iz *Strauß* bolj verjetno razvilo iz pomena »šop« kot pa »noj«. Glej tudi *štrūc*. M. F.

štrbálja (f.) »slab gozd; gozd s suhimi ali krivimi drevesi« (Caf, Zalokar), adj. *štrbáljast*, -a »s suhim ali krivim drevjem«.

Bezljaj, Eseji, 145, primerja č. *strboul* »ostanek odsekane veje na deblu«, dial. *strmél*, *strbél*, *strból*, kar Machek², 581, izvaja iz **strōb-* (k čemur je mogoče pritegniti tudi csl. *strōbĕ* »durus, fortis«, *strōbĕkō* »isto«) in primerja z lit. *strūbas* »kratek, top, skrajšan, obsekan«, lot. *strubikis* »dolga šiba, kos dračja, čok«, *strupjš*, *strups* »kratkobsekan« (determinativ -p- ima tudi csl. *strōpota* »asperitas«, *strōpōta* »varietas«, r. *stroptivij* »kljubovalen«, psl. *strūpō »krasta«) in dalje s stsaš. *strūf* »sršeč, hrpav«, srvn. *Struppe*, nvn. *Gestrüpp* »goščava«, niz. *strobbe* »štrcelj, grm« < **strūbh-* poleg **strūg/k-* v srvn. *strūch*, nvn. *Strauch*, niz. *struik* »grm«, lit. *strūgas*, *strūkas* »kratek, postrizen«, gr. στρωφνός »trpek, kisel, neprijazen« (Persson, Beitr., 446; Fraenkel, 925 s.; Pokorny, 1026 s., brez slov. gradiva). Glej tudi *štrbōncelj*. M. S.

štrbōncelj (m.), g. -clja »Prunus insititia«, v 18. st. *šterbōncel*, -na »Roßpflaume, Prunum afininum« (Pohlin), *šterbonzel* »Roßpflaume« (Gutsmann); Pleteršnik navaja po Cigaletu tudi *drnōncelj* »Eierpflaume«, kar je križano z osnovo, znano v *drnāšča* »gosto grmovje«, *drmljāga* »ropotija, naplavine, plevel«, *drmljāva* »ropotija, plevel«.

Nejasno, morda kompoz. **strōbo-sel'b* z rinezmom in afrikatizacijo -ns- > -nc- k csl. *strōbĕ* »durus, fortis«, *strōbĕkō* »isto«, o čemer glej dalje *štrbálja*. K drugemu členu prim. *trnōselj*. Glej tudi *trba*. M. S.

štrcelj (m.), g. -clja »tanka in štrleča neobraščena veja, šiba, bilka ali iz zemlje štrleč ostanek mladega posekanega drevesa; ostanek roke ali noge po amputaciji«, kol. *štrcljevje* (n.) »kraj, kjer je mnogo štrcljev«, semkaj *poštrcelj* »vrsta užitne štorovke« (iz prepozicionalne zveze *po štrclju*); *štrkelj*, -klja »štrcelj«, brez *s-* tudi *trcelj* »isto«, *patrcelj* »krepelce«, *trkelj* »tolkač, krepelo, štrcelj, okrogel kos debela v dolžini polena«; v 18. st. *šterzel* poleg *odfek*, *rogel*, *pazel*, *štor*, *okerhek* »Stümpfel« (Gutsmann).

Izvedeno iz *štrcati*, *štrkati* »tepsti«, *štrčati* »štrleti«. Tvorba je lahko deverbarna, prim. sln. *krčelj* »štor, krepelo« iz *krčati* »švrkati, trkati«, ali denom., pri čemer bi bila varianta *štrkelj* iz *štrk (< *štrōkō = p. dial. *stark* »želo« in »nekaj štrlečega«), varianta *štrcelj* pa iz dem. *štrkec, *(k)ca. Dalje glej *štrčati*, *trčati*, *trkati I*, *patič* in *štrkati*. M. S.

štrēbīti, -im (v. impf.) »iskati, stikati« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 40).

Prevzeto iz n. *streben* »prizadevati si, truditi se, hrepeneti, iskati«, prim. iz n. *Streber* prevzeto sbh. *štrēber* »piflar«. M. S.

štrēca (f.) »na pet ali več oces obrezana trtna mladika, šparon; olesenela repa, koleraba ipd.«, *grahove štrece* »Erbsenranken«, adj. *štrēcast* »olesenel«.

Verjetno postverbal od *štrēcati »postajati trd, olesenel; bosti«, prim. sbh. *štrēcati* »zbadati (o čiru)«. Drugače Štrekelj, LMS 1896, 164, ki misli na izposojeno iz furl. *strēzze* »kita, pletenica«, kar ustreza it. *treccia* (soglašja Šturm, ČJKZ VI, 64). Dalje glej *štrēkelj*, -*štrēkel*, *štrčati*. M. S.

štrēfīti, -im (v. impf.) »potikati se, kolovratiti«, pf. *pre-š.* (polj; Pintar, LMS 1895, 44).

Prevzeto iz srvn. *striefen*, *striefen* »oplaziti, vleči, korakati«, prim. nvn. *umherstriefen* »potikati se, vleči se« (Striedter-Temps, DLS, 231). M. S.

štrēka (f.) »železniška proga«, pog. in dial., npr. gor. *štrēka* »železnica« (Kropa; Škofic, Diss., 367), pkm. *štrēka* »proga« (Novak, Slovar², 152); tudi *štrēken* (navaja Striedter-Temps, DLS, 231, po Kranzmayerju).

Tako kot hrv. dial. *štrēka* »isto«, *štrēkar* »železniški delavec« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 406), tudi *štrika* »železniška proga«, č. dial. *štrēka* »isto« (Kellner, Východolašská II, 303), slš. dial. *štrēka* (Buffa, Nár., 223) izposojeno iz bav. avstr. *Strecke* »železniška proga«, dial. *štrēk'n* »isto« (Striedter-Temps, l. c.), kar je nomen actionis v. *strecken* »napeti, raztegniti«. Enako pomensko motiviran je sln. kalk *prōga*, navadno v zvezi *železniška proga*, kar je tako kot sln. *prōga* »črta, lisa« nomen actionis od -*prēči*, -*prēžem* »napeti, raztegniti«. M. F.

štrem (m.) »žarek« in »vrsta« (Murko I, 587, II, 651, ki navaja *štrēm* v pomenu »Strahl«, II 651, pa v pomenu »Streifen (eine Reihe)«.

Prevzeto iz srvn. *streim(e)* »proga«, kar je med diftongizacijo sovpadlo s srvn. *strīme* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 231) < stvn. *strīmo* in dalo n. dial. *Streim* »proga, pas svetlobe na nebu, svetlobni žarek« (Grimm, Wb. X/3, 1302), bav. n. *Straim*, *Straimen* »proga, vrsta,

svetlobni žarek«, *Weiß Straimel* »Rimska cesta« (navaja Schmeller, BWb. II, 813). M. S.

štrémelj (m.), g. *-mlja* »stor, panj, suho in golo deblo«. Izvorno verjetno **stremel'*, nomen agentis glagola *stremti, **-mneš* > *strěti, **-žneš* »štrleti, tičati«, prim. str. *ustrjábь*, r. *zastrjábь*, *-jánu* »obtičati, obviseti«, ukr. *zastrjáty*, *-jánu*, br. *zastrečь* in sln. iter. *strémati* »obotavljanje se, postopati« poleg nomena agentis *stromě »drevo« iz ide. baze **strě-m-* »trd biti, bosti, štrleti« iz *(*ster*)(H)-. Kašub. *štremel* »klin pri lestvi« kaže zaradi nepalatalnega *r* in sopomena »kos (zemlje)« poleg pom. *šträmäl* »schmaler Streifen, länges Ende« na izposojajo iz srvn. *streimel*, dem. od *streim* »proga«, kar za sln. *štrémelj* ne pride v poštev. Vasmer I, 444, izvaja vzh. slov. leksem iz *strepti (prim. r. *strjápats*, str. *strjapati* »omahovati«), kar se zaradi sln. *štrémelj* in sbh. *ustrěmiti*, *ustrěmim* »naskočiti, napasti« (< *zapičiti«) ne zdi nujno. Glej tudi *strémati*, *ström*, *strm*, *strměti*. M. S.

štrěna (f.) »preja, zvita v več enako dolgih navojev«, tudi »pramen«, dem. *štrěnica*, *štrěnast* (adj.), f. *-a* »pramenast; ki ima žile (o stročjem fižolu)« (pog.; SSKJ IV, 1117), črnovr. *štrěnaq*, dem. *štrěnaq* (Tominec, 216), rez. *štrěna* »klobčič volne« (Steenwijk, SDR, 317), toda pri Murku II, 650, *fhtrěnja* »Strähne«. V 18. st. *fhtrěne viti* »klopke delati« (Kastelec-Vorenc), *shtrěna* »Garnwickel, Strähn«, *shtrěnaft* »fadenförmig« (Pohlin), *fhtrěna* »Strene, Garnwinde« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *štrěna* »klobčič« (Vodice), *štrěna* »isto« (Korlevići; oboje Ribarić, SDZb. IX, 1940, 198), *štrěnja* »svitek preje« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 406) kot *štrěna izposojeno iz stvn. *strěno* (m.) »pramen«, srvn. *strěne*, *strěn* (m.) »svitek, šop (las, lanu ipd.)«, nvn. *Strähne* (f.) »pramen«, srniz. *strene* »isto«, šved. dial. *strena* »proga na koži«, kar je morda sorodno z nvn. *Strieme* (Kluge²², 706). M. F.

štrěvca (f.) »lesena noga, hodulja, hojca« (gor., kor., Vodnik, Caf), v 18. st. *shtrěvca* »Stelze« (Gutsmann), v. *štrěvcati* »hoditi s hoduljami, z lesenimi nogami« (Caf), polj. »razkoračeno, nerodno hoditi«, pf. *štrěvsniti*, *štrěvsnem* »opoteči se« in po tem impf. *štrěvsati*, *-am* »v velikih škornjih težko hoditi« (Caf, Miklošič).

Pleteršnik II, 647, z rezervo izvaja iz n. *Stelze* »lesena noga, hodulja, hojca« < srvn. *stelze* < stvn. *stelza*, iz česar bi pričakovali *štrěvca, kar je potrjeno v 18. st. kot *shuelza* »Stelze« (Gutsmann). Pristop glasu *r* je (podobno kot v *brez*, kar je iz *bez* pod vplivom sin. *prez*) mogoče pripisati vplivu pomensko bližnjega subst. *štrčelj* »tanka in štrleča neobraščena veja, šiba, bilka ali iz zemlje štrleč ostanek mladega posekanega drevesa; ostanek roke ali noge po amputaciji«, manj verjetno vplivu v štaj. potrjenega *štrčolja* »lesena noga, hodulja, hojca«. M. S.

štrfíč I (m.), g. *-iča* »figa, palec med kazalcem in sredincem«, tudi *štrpíč* »isto« in *štrpíč* ter *štrfíca* (dol.). Tvorbi sta substantivizirani iz adj. *strěpa, ki ga je mogoče povezati z lot. *strups* »kratek, kratko odrezan«, *strupulis* »kratko odrezani kos lesa« = *strěpa'b = gradišč. hrv. *štrpalj* (m.), g. *-plja* »majhno drevo, ki ne more več rasti; drevesni štor« (Tornow, BD, 338), v lit. substantivizirano *strūpas* »umrli človek«. To je po besedotvornem vzorcu lit. *strūgas* »kratek, odsekan« ← **strėy-g(-e/o)-* »strgati, z ostrim orodjem obdelovati, rezati«, prim. psl. *strugō »isto«, nastalo iz v. **streup(-e/o)-* »tol-

či, biti« in brez *s*-mobile **treup(-e/o)-* »isto« v psl. *trūpiti »tolči«, sln. *trūpiti* »razbijati, drobiti, tolči«. Izhodno *strěpiti'b (m.), *strěpica (f.) je torej verjetno pomenilo »palec« < »kratek (prst)«. Glej tudi *trūpiti* in *štrfíč* II. M. F.

štrfíč II (m.), g. *-iča* »neka hruška«, sem *štrfíček* (m.), g. *-čka* »neka češplja«, kar je po Pleteršniku II, 647, kajk. beseda, ki v ARJ ni evidentirana, zabeležena pa je bila v ozaljskem govoru: *štrfíček* »vrsta hruške« (Težak, HDZb V, 1981, 406).

Prim. hrv. *štrfíč* »goba podobna naprstniku« (Vitezović), »hruška muškatnica« (Belostenec). Zaradi homonimije s sln. *štrfíč* (m.) »figa, palec med kazalcem in sredincem« in hrv. pomena »goba podobna naprstniku« gre verjetno za metaforični prenos iz slov. *strěpiti'b »kar je kratko/majhno« na označevanje majhnih sadežev. Dalje glej *štrfíč* I. M. F.

štrígelj (m.), g. *-glja* »čohalo za živino«, denom. *štrígljati* > *štrígljati*, *-ám* (impf.) »čistiti, čohati, krtačiti živino«; dial. *ždrigel* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 154); v 16. st. *strigel* »strigilis«, *shtriglati* »strigilare« (Megiser), v 18. st. *shtrigil ali zhefjalu* »strigilis«, *shtriglati* »strigilare« (Kastelec-Vorenc), *shtrigel* »strigilis« (Pohlin), *fhtrigel* »Striegel« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *strigel* »strigelj« (> nvn. *Striegel*), kar je izposojeno iz lat. *strigilis* »isto, strugalo, skoblja« k lat. *stringere* »potegniti, napeti, narediti potezo, drgniti, oplaziti« (Striedter-Temps, DLS, 231; Kluge²², 708; Walde-Hofmann II, 603). M. S.

štrígolja (f.) »strigalica«. V 18. st. *shtrigla* poleg *shtrigalza*, *shtrigaviza* »Ohrwurm, vuf hetnjak« (Gutsmann), *shtrigälza* »Ohrwurm, fullo, scolopendra« (Pohlin).

Prim. hrv. dial. *strižafka* »strigalica« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 401). Zaradi sln. sin. *škárjica* (Vipavska dolina; Erjavec, LMS 1875, 223) je mogoče izhajati iz nomena agentis **strígl'a* »ki miga« (tipa **prál'a* »perica« ← *prāti »prati«), kar je tako kot pkm. *stríglajca* (Novak, Slovar², 152) < **strígl'avica* tvorjeno iz ptc. pret. akt. *stríglō, f. **strígl'a* glagola *strígl-ti, *strižěš → sln. *striči*, *strižem* v metaforičnem pomenu »migati, premikati«, ki se ohranja v sln. frazi *striči* z *ušesi*, hrv., sb. *striči ušima*, č. *stříhat ušima* itd. Škarjica je v tem primeru poimenovana po svojem značilnem stalnem premikanju prvih dveh okončin. Dalje glej *striči*. M. F.

štríja (f.) »čarovnica, vešča« (goriš.), kraš. *strějún* »čarovnik«.

Prevzeto iz furl. *strie* »čarovnica, vešča« (it. *strega*). Sln. *strígon* »vampir« je prevzeto iz ben. it. *strigòne* »čarovnik« (Štrekelj, Görz., 400; Mende, RLS, 116; Boerio, DV, 642; Pirona, VF,² 1134). Osnova je lat. *striga* k *strix* »sova« (Battisti-Alessio, 3653). P. *strzyga* »nočna prikažen, ki pije kri« in slš. *striga* »čarovnica, vešča« poleg *strigon* je verjetno prevzeto prek rum. (Miklošič, 326). M. S.

štrík (m.), g. *štríka* »vrvc«; gor. *štrək*, g. *štríka*, kor. *štrəq*, g. *štrí:qa*, jnotr. *štrík*, pkm. *štrik*, *-a*; v 16. st. *shtrik* »laqueur« (Megiser), v 17. st. *shtrik* »corda« (Alasia), v 18. st. *shtrik* »funis«, *shtríkek* »funiculus« (Kastelec-Vorenc), *shtrik* »funis, Strick« (Pohlin), *shtrik* »Strick« (Gutsmann).

Kakor hrv. *štrík* prevzeto iz srvn. *stric*, *strick* »rvv, konopec, zanka« (Striedter-Temps, DLS, 232), prim. da-

lje niz. *strik* »zanka, vozela«, kar ima Kluge²², 708, za etimološko nejasno, Pfeifer, EWD², 1381, pa izvaja pgerm. *strikk- po ekspr. geminaciji iz ide. baze *streig- »tog, napet«, prim. lat. *stringere* »potegniti, napeti, oplaziti«, *strictus* »napet, ozek, tesen, strumen«. Vendar lat. *stringere* izvajajo iz ide. baze *streig- »gladiti, oplaziti, potegniti«, zato bi bilo germ. *strikk- morda bolje izvesti iz homonimne baze *streig- »obtičati«, prim. lit. *strigti* »prodreti, obtičati«, lat. *strigare* »obstati, ustaviti se« (bazo navaja LIV, 549) in prvotni germ. pomen »zanka« razložiti kot *»kjer obtiči ujeta žival«. Glej tudi *štrikati*. M. S.

štrika (f.) »črta« v primor. *štrika* tudi »tračnica« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 127) in »lisa« v *ki jema štriko 'bello* »krava z belo liso na čelu« (Malija; Cossutta, PV, 252), znano tudi v Krkavčah, Gažonu, Koštaboni (Cossutta, PV, 268 s.), adj. *štrikast* »lisast, pegast (o konju)« (Krkavče), *štrikast* »isto« (Marezige; oboje Cossutta, l. c.).

Izposojeno iz trž. it. *strica* »črta« (Doria, 696), ben. it. *strica* »trak, pas« (Boerio, DV, 715), furl. *striche* »isto«, *stric* (Pirona, VF, 1134), kar se izvaja iz long. *strikha* »črta, proga« (Doria, l. c.). Svetoantonski pomen »tračnica« bi impliciral povezavo s sln. *štrēka* »železniška proga« in fonetični razvoj sln. *é* v *i*. Ker ta fonetični razvoj v govoru ni razpoznaven, se je pomen »tračnica« razvil samostojno iz »črta, trak« ali pa pod vplivom refleksa za sln. *štrēka*, ki v govoru ni evidentiran. M. F.

štrikati, -am (v. impf.) »plesti« (gor., kor.), pkm. *štrikati*, -an »plesti« in »drobno stopati« (Novak, Slovar², 153), izv. *štrikar*, f. *štrikarica*; pf. *seštrikati* »splesti«, *zaštrikati* »zaplesti«; v 18. st. *en moijster, kateri s'šhidami ali s'šlatom Aidovsku dēllu dela, ali šhtika, inu šhtrika* »phrygio« (Kastelec-Vorenc), *shtrikam* »sétkam« = »stricken, texere« (Pohlin), *shtrikam* »stricke« (Gutsmann).

Kakor hrv. *štrikati* prevzeto iz n. *stricken*, srvn. *stricken* »plesti«, kar je denom. iz n. *Strick*, srvn. *stric(k)* »vrv, konopec, zanka« (Striedter-Temps, DLS, 232; Kluge²², 708). Dalje glej *štrik*. M. S.

štriti (m.), g. -a »prepir, boj, tekma«, *štritati se* (impf.) »prepirati se, tekrovati«; obir. *sma se štritawa* (navaja Karničar, Obir, 291); v 16. st. *shritar* »athleta, fehtar« (Megiser), v 18. st. *shritu* »certamen«, *se shritati* »certare, conflictare, configere; deluctari; vadlati, metati, bojovati«, *shritati* »impugnare«, *shritar* »athleta, fehtar« (Kastelec-Vorenc), *shritu* »Streit, certamen«, *shritenga* »Handel, lis« (Pohlin), *shritu* »Streit«, *shritiam je* »streite« (Gutsmann); cgn. *Stritar*, *Štritar* = n. *Streiter*, *Stridter* ipd.

Prevzeto iz srvn. *strit* »prepir, boj, tekmovalje«, *striten* »prepirati se, bojovati se, tekrovati«, kar je dalo nvn. *Streit*, *streiten* (Striedter-Temps, DLS, 232). N. beseda je dalje sorodna z niz. *strijden*, stsaš. *stridian*, stšved. *strida*, šved. *strida* »boriti se«, ags. *strimendi* »upirajoč se« (Kluge²², 708). Glej tudi *vštrik*. M. S.

štritof (m.), g. -a »suknen ali tkan platnen trak«, zlasti »trak za obrobo pri tkanini« (notr., jvzh. štaj.), »tuljava, motek« (sav., jvzh. štaj.); dial. *štritax* (Podbreg), v Sln. goricah *štrituf* (navaja Ramovš, Hgr. II, 239) ustreza pri Murku *štrituv*; semkaj cgn. *Štritof*, *Šritof*.

Verjetno prevzeto iz srvn. *strifetuoch ← srvn. *strife* »trak, proga« (> nvn. *Streif*, prim. sorodno *Streifen*) in

tuoch »tkanina, platno«. Pomensko manj prepričljiva je star. domneva, po kateri naj bi bila predloga srvn. *strichtuoch* »tkanina za precejanje jedi« ← *strichen* »gladiti, mazati« in *tuoch* »tkanina, platno«, kar je dalo nvn. *Streichtuch* »tkanina za precejanje jedi« (Pintar, LMS 1895, 44; Striedter-Temps, DLS, 232). K prehodu -h > -f prim. dial. *kožuf* < *kožuh*, gor., kor. *prúštof* < srvn. *brustuoch* (Ramovš, l. c.). M. S.

štrk (m.), g. -a »ciconia« (pkm., vzh. štaj.), adj. *štrkov*, -a; v Beltincih *štrk*, -a, adj. *štrkov* (Novak, Slovar², 153); semkaj *štrkólja* »hodulja« (vzh. štaj.); v 18. st. *shterk* »Storch« (Gutsmann).

Prim. stcs. *strēks* »ciconia«, sbh. *štrk*, na Kosovu *štrk*, mak. *štrk*, blg. dial. *štrk(št)*, *stērk*, knjž. *štrkel*, pl. -i »isto«, r. dial. *stērk*, *stērch*, *stērech*, *stērcha* »beli žerjav«, str. *stērkē* »štokrlja«. Iz slov. jezikov je madž. dial. *isztrag*, *esterag* »isto«, rum. *stīrc* »bela čaplja, štokrlja«, medtem ko je domnevanje izposoje v alb. *stērkōē* »kavka« dvomljivo. Psl. *stērkē in *stērkē, prim. dalje lot. *stirka*, *stīrka* »bitje z dolgimi nogami«, npr. »dekle z dolgimi nogami v kratkem krilu«, »mršava svinja, krava ali kobila, suh in visok človek« (hipokor. *stirkle* »dolgonoga ali hitra ovca«, denom. *stirkāt* »majaje se hoditi z velikimi koraki« in morda *stirkātiēs*, *stīrkātiēs*, *stīrkātiēs* »cepitati, upirati se, mučiti se s čim pretežkim«) < *stīrko- (k vrddhiju prim. *trāp*) iz glagolske baze *ster-k- »biti trd, neroden; štrleti« v ps. *stērcāti > sln. *strčati*, ukr. *storčaty*, -yš »štrleti«. Iz drugače determinirane baze *ster-g- je germ. *sturka- > stvn. *stora*, nvn. *Storch*, ags. *storc*, stnord. *storkr* »štokrlja« (Mühlenbach-Endzelin III, 1073; Mladenov, 698; Vasmer III, 13; o germ. tako Pokorny, 1023, mdr. tudi Kluge²³, 799). Možnost, da bi bila slov. beseda iz germ. (Uhlenbeck, JA XV, 491) ali obratno (Miklošič, 322, trdi, da slov. in germ. besedi nista praserodni, da pa ni jasno, katera je prevzeta), je iz fonetičnih razlogov malo verjetna. Lit. *stērkus* »štokrlja« razlagajo kot izposojenko iz r., lit. *stařkus* »isto« pa prek lot. *stārks* iz srvn. *stork* »isto« (Fraenkel, 903). Glej tudi *škr̥tovinjek*, *štr̥rklja*, *štr̥rok*. M. S.

štrkati, *štrkam* (v. impf.) »brizgati, kapljati, hitro se premikati, migljati (o luči)«, tudi *štrcati*, *štrcam* (impf.) »isto«; *po-*, *iz-*, *raz-*, *o-*, *pri-*, *ob-*, *na-š*. (pf.); *štrkniti*, *štrknem* (pf.), *štrketāti*, -ām, -ēčem, *štrkotāti*, -ām, -ōčem (impf.) »migljati (o luči)«, izv. *štrk*, *štrkljāj*, -a »brizga«, *štrkec*, *štrkōtina*, *štrkūta* »Spritztropfen, Spritzfleck«, *štrkōč* -i (f.) »kratkotrajn dež«, *štrkljāvka* »redok sok, močnik«, *štrklja* »bezgova brizga«, *štrkalica* »brizga, otroški lok«, *štrkavec* »brizgač, žulj na nogi«, *štrcalica* »klistir«, *štrcāljkā* »otroška brizgálnica iz bezgovine«, fit. *štrkāt* »Arum italicum«, *štrkavec* »Arum maculatum«, iht. *štrčnica* »Chelmon rostratus«; v 18. st. *shterkam* »spritze, sprengje an«, *shterknim* »entwische gäh« (Gutsmann).

Prim. csl. *strēknŋti* »pungere«, sbh. *střcati*, *štrčati* »brizgati«, mak. *štrka* »brizgati« in »štrleti«, v p. st. mak. *štrēka*, č. *střikati*, slš. *striekat'* »brizgati«. Sorodno je ps. *stērcāti »bičati, udarjati, bosti«, *stērcāti »otrđeti, štrleti«. K pomenu prim. sln. *pičāti* »tičati, štrleti« poleg »izvirati« in dl. *piknuš* »brizgniti« k *pikati »bosti«. Neupravičeno misli Skok III, 343, na onomat. izvor. Dalje glej *strčati*, *střčiti*, *štrleti*, *trkati I*, *střcelj*, *štrlincati*. M. S.

štrléti, *-im* (v. impf.) »emporragen«, *štrlína* »nekaj štrlečega«.

Prim csl. *strsklěti* »vulnerari, pungi«, sbh. dial. *štrljiti* »štrleti, sršati« (Lika; ARJ XVII, 849), hrv. dial. *štrljiti* »isto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 406). Izhodiščno *strklěti je z ekspr. sufiksom *-lě- tvorjeno iz *strčāiti < *ēti, prim. sln. *strčāiti*, dial. ukr. *storčāty*, *torčāty*, č. *strčeti* »štrleti« (Jungmann), danes le *strčiti* »suniti, dregniti«. O redukciji *-rkl- > -rl- prim. sln. *mrlěti* : *mřkati*, *ščrlěti* : *ščrkati*, *švrlěti* : *švřkati*. Dalje glej *strčāiti*. M. S.

štrlincati, *-am* (v. impf.) »obletavati, hitro se premikati sem ter tja, nepremišljeno ravnati«, *štrlínkati* (impf.) »potepati se«, *štrlín* »vetrnjak«, *štrlíncavti* »vagabund«, *štrlín(ec)* »Fringilla«; v 17. st. *šim ter kje shterlinkat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shterlinkati* »potepati, se vlazhiti, vagari« (Kastelec-Vorenc), *shterlínzam* »vagari« (Pohlin), cgn. *Štrlek*, *Štrlekar*, *Štrlinko*.

Verjetno denom. iz *štrlín* < *štrklín, kar je z despektivnim sufiksom *-lín* (*pobalín*, *fantalín*, *smrkolín*) tvorjeno iz *štrkati* »hitro se premikati sem ter tja, bezljati«, od koder je drugače tvorjeno *štrkavec*, *štrkolín* »vagabund, vetrnjak«, cgn. *Štrk*, *Štrkar*. Izposoja iz n. se kljub sufiksu *-lín*, ki sicer lahko izvira iz srvn. *-lín*, vendar je verjetneje rom., prim. it. *fantolino* »otročiček«, ne zdi verjetna, ker tam ni zaslediti ustrezne predloge. Besedno družino je zato treba ločevati od sln. *šterc*. Lot. *stírka* »nestanoviten človek« poleg »bitje z dolgimi nogami« (Mühlenbach-Endzelin III, 1073; glej *štrk*) utegne biti zgolj slučajno podobno. Dalje glej *štrkati*. M. S.

štroglj (m.), *-glja* »ledena sveča« v jnotr. *štruôyl'i* (m. pl.) »ledene sveče« (Hrušica; Rigler, Jnotr. gov., 161).

Gotovo v besedotvornem razmerju s sln. kor. *strež* »ledena sveča«, kar je v 18. st. zabeleženo kot *friesch* »Eiszapfe« (Gutsmann) z *ie*, ki ponazarja refleks sln. dolgega *e*-jevskega vokala (prim. *rietz* »Sache«, *piezh* »Ofen«). To dopušča tudi na podlagi sorodnih lot. *strēgele* »ledena sveča (na strehi)«, *stregele* »isto« in *strēga* »suha veja, šiba« (Mühlenbach-Endzelin III, 1085, 1087) izvajanje iz *strēžb ali *strēžb/*strēžb. Sln. hapaks legomenon *štrógelj* je lahko po vzorcu *rôg* → *rógelj* tvorjen iz subst. *stroge, ki je bil substantiviziran iz adj. *strôgē »trd, čvrst«, preneseno na označevanje človekove lastnosti »severus« < ide. **strago-* > germ. **straka-* v srspn. *strac* »trd, okoren, tog, vzravnan, trmast«, srvn. *strac* »tog, napet, raven, pokončen«. Povsem drugače, neverjetno o tem hapaksu legomenon Rigler, l. c., ki je sklepal na nemško izposojenko, a predloge ni navedel. Glej tudi *strež*, *stôž* in dalje *strôg*. M. F.

štrok (m.), g. *-a* »štoklja« (po Miklošiču pkm.; Freyer, Zalokar, Erjavec); v 18. st. *šhtrok* »Storch« (Gutsmann).

Tudi hrv. kajk. *štrôk* (Skok III, 417), pri Belostencu *Strok* »Ciconia«. Vokalizacija *ro* za *ř* v vzh. sln. in hrv. kajk. ni pričakovana, zato je beseda verjetno prevzeta iz neke madž. besede, iz katere je danes dial. *isztrag*, *estereag* »štoklja«, kar je iz slov. Drugače Štrekelj, Lwk., 63 s., ki domneva izposoja iz bav. n. *Stork* »štoklja« in metatezo nezaželene skupine *orC* v *roC*. Dalje glej *štrk*, *štrôklja*. M. S.

štrólga (f.) »vedeževalka, coprnica« (slovenska Istra), *štruelliga* »jasnovidka«, *štruelligo* (m.) »jasnovidec« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 127). Sem cgn. *Stroligo*.

Tako kot hrv. čak. *štrólga* »vedeževalka«, *štrólgot*, *-on* (v. pf./impf.) »vedeževati; tuhtati« (Hraste-Šimuno-

vić, Čak. Lex. I, 1218), *štrólga* (Cres) izposojeno iz ben. it. *stròlega* »vedeževalka«, *stròlego* »vedeževalec« (Boerio, DV, 716), furl. *strolig* »isto« (Pirona, VF, 1136), it. knjiž. *astròlogo* »zvezdoslovec«, *astrologare* »zvezde preučevati, iz izvezd razlagati, vedeževati«, *stroligare* »isto«, kalabrijsko *strolocare* »fantazirati« iz lat. *astrologus* »zvezdoslovec, vedeževalec iz zvezd« < gr. ἀστρολόγος »isto«, kar je deverb. kompoz. iz ἀστήρ »zvezda« in v. λέγω »razbirati, razlagati, tolmačiti« (Skok I, 67, brez sln. gradiva; Battisti-Alessio, 3658, 342). M. F.

štrpáča (f.) »rovnica«. Z domačim prehodom *st-* > *št-* iz *štrpáča*. Dalje glej *štrpáča*. M. F.

štrpljāti, *-ām* (v. impf.) »prekupčevati« (Pleteršnik II, 648, po Štreklju). Nejasno. M. F.

štrpún (m.), g. *-a* »zamašek, čep« v kraš. *štrpùn* »zamašek, čep« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 125).

Izposojeno iz furl. *stropòn* »zamašek« (Godnič-Godini, l. c.) ali trž. it. *stropòn* »isto«, prim. *No la gavarìa de darme un stropòn per sta botilia?* (Pinguentini, 228). To je avgmentativna tvorba k lat. *stroppus* »pleten jermen«, *struppus* »isto«, ki se kot navtični termin ohranja v it. *stroppo* »streme« in je bil v lat. prevzet iz gr. στρόφος (m.) »vrv, konpec, trak«, nomina actionis k στρέφω »viti, sukati« (Walde-Hofmann³ II, 606). Prvotno je avgmentativ *stropòn* tako kot njegova besedotvorna varianta v trž. it. *stròpolo* »zamašek«, furl. *stròpul* »isto« označeval kosem konoplje, prediva ali košček junje, s katerim se je kaj zamašilo, kasneje pa kar zamašek (Pinguentini, l. c.), npr. trž. it. *stroppoli di bombasio* (15. st. v Trstu; Pirona, VF, 1138). Pomen furl. besedne zveze *stròpul di sùr* »plutovinast zamašek« se ohranja v rez. izposojenki *štròpul* »pluta« (Steenwijk, SDR, 317). M. F.

štrúc (m.), g. *-a* »noj«, v 16. st. *šthruz* »ftruthiocamelus« (Megiser), v 18. st. *šhruz* »Straus, Vogel« (Gutsmann), tudi cgn. *Štruc*, *Štrucelj*; tudi *štrus* »noj«, v 17. st. *frake*, *orli*, *fove*, *inu shrufi* (Janez Svetokriški), cgn. *Štrus*; tudi *štros* »noj«, v 18. st. *šhtrofs* »Straus, Vogel« (Gutsmann), cgn. *Štros*, in *štrávs* »noj«, v 18. st. *štravus* »struthio« (Kastelec-Vorenc), semkaj primor. *štrous* »neroda« (Jakomin, NS, 127; k pomenu prim. *štrôklja* tudi »nerodna ženska«, cgn. *Štrovs*, *Štravs*).

Oblika *s-c* je kakor star. hrv. *štruc* »noj« prevzeta iz it. *struzzo* ali iz od tod izposojenega stvn. *strúz(e)* > srvn. *strúz* »isto«. Oblika *štrus* je iz srvn. *strús*, medtem ko je *štros*, *štrovs* in *štravs* iz (predstopenj) že diftongiranega nvn. *Strauß*. It. *struzzo* < lat. *struthio* < gr. στρουθίος »noj« (Battisti-Alessio, 3662; Kluge²³, 801) k στρουθός, στρουθός »vrabec« in »noj« povezujejo z lat. *turdus* »kos, drozd«, lit. *strūzdas*, psl. *drozde, stvn. *dro-sca*, ir. *truid* »škorec« (Frisk II, 811). Glej tudi *štrávs*. M. S.

štrúca (f.) »podolgovato oblikovan kruh«, dem. *štrúčka*, tudi *štruc* (m.) »štruca« (Murko II, 654), k temu dem. v obir. kor. *štrú:čq* (Karničar, Obir, 246); črnopr. *štrúca*, k črnopr. besedni zvezi *š. pútrq* (Tominec, 216) »štruca masla«, prim. *štruca kruha*; notr. *štrýca* »koruzni storž« (Topolec, Harije, Sabonje, Hrušica, Naklo), *štrúca* »isto« (Ilirska Bistrica), po izpadu *-r-* *štrýca* (Dolnja Košana, Škoflje, Javorje; vse Rigler, Jnotr. gov., 156). V 18. st. *s'quaffom pogazha*, ali *shruza trivoglata* »torta formentaria« (Kastelec-Vorenc), *shrúza* »Strütz-

chen, species panis«, *shtruzast* »zu beiden Enden gepitzt, ovalis, conformis« (Pohlin), *fhtruzza* »Strutz«, *fhtruzhek*, *fhtruzei* »Strützel«, *fhtruzast* »strutzförmig« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *štrūca* »kruh podolgovate oblike« (Žumberak, Istra, Lika, Vrgada, Cres), tudi *štrūca* »isto« (Brusje na Hvaru; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1158) izposojeno iz bav. avstr. *Strutz*, kor. n. *strutz* »kruh elipsaste oblike«, štaj. n. *Strutz* »pšenični kruh, kruh v podolgovati klinasti obliki«, dem. *Strützel*, *Strietzel*, srvn. *struzel*, *strützel* »podolgovat kruh iz fine moke, kolač« nejasnega izvora (Miklošič, Frw., 58; Štrekelj, JA XVI, 421; Skok III, 418; Striedter-Temps, DLS, 232; Kluge²², 708). Morda je n. *Strutze* sorodno z vzh. saš., šlez. *Strunze* »krepko dekle, nerodno dekle«, kar je bilo izposojeno v gl. *štrunca* »isto« (Schuster-Sewc, HEWb, 1475). M. F.

štrúdelj (m.), g. *-dlja* »zavitek« (SSKJ IV, 1118), gor. *štrúdlj*, *-na*.

Kakor č. *štrúdl*, dial. *štrudla*, slš. *štrúdl'a* mlada izposojenka iz bav. in širše n. *Strudel* »zavitek« < »vrtinec«, ker je bila ta jed prvotno polzasto zavita, tvorbe iz stvn. *stredan* »kipeti, vreti, goreti, žareti, razžariti« (o n. Kluge²³, 803). V 18. st. Gutsmann s. v. *Strudel* navaja sln. *kubanza* (= *gubanica*), Janežič v 19. st. pa *gibanica*, *potica* in *štrukelj*. Glej tudi *štrúkelj*. M. S.

štrúkelj (m.), g. *-klja* in *-na* »pecivo iz kvašenega razvaljanega in zvitega testa z različnimi nadevi, kuhana jed iz vlečenega ali kvašenega testa z različnimi nadevi« (SSKJ IV, 1119), dem. *štrúkeljc*, *-a*, pkm. *štrúkeu*, *-kla* (Novak, Slovar², 153), črnovr. *štrúklj*, *-klj* (Tominec, 216); v 16. st. g. pl. *firukliov* (Krelj; navaja Rigler, Začetki, 220), v 17. st. *firukel* »macherone« (Alasia), *pehtran šeliszhe*, *lipú difezhe ša shtrukle* »pyrethrum« (Kastelec-Vorenc), *shtrúkel* »Kirchtagkuche, placenta« (Pohlin), *fhtrukel* »Struckel« (Gutsmann).

Kakor star. hrv. *štrukalj* »laganum«, dial. *štrúkalj* (Žumberak), *štrúkalj* (Ozalj; Težak, HDZb V, 406) in furl. *strucul* »vrsta sladice« (Gorica; Pirona, VF² 1139) prevzeto iz bav. n. *Struckel* »vrsta pestenega peciva«, kor. n. *struggl*, kar je z bav. *-kl* < *-il* < *-dl* iz *Strudel* (Striedter-Temps, DLS, 232; Schmeller, BWb. II, 810). Dalje glej *štrúdelj*. M. S.

štù I (adv.) »prav tu« (podjun.) = *štù* (Rinkole, Kneža, Spodnje Krčanje, Št. Peter, Led; Zdovc, Mundart, 32, III, 147).

Adverb je univerbiziran v podjun. *žnàtar* (adv.) »sem noter« < **štu nàtar* (Zdovc, o. c., 147) ← *nóter* z redko regresivno asimilacijo po zvenu. Po štekanju nastalo iz splošnosln. *tù* (adv.) »hic«. Zaradi homonimije s sln. interjekcijo za živino *štù* »nazaj, ritensko«, ki ustreza hrv., sb. *stùl* »velelnica volu, naj gre ritensko« in pri kateri je bil pomenski razvoj »nazaj« iz prvotnega »prav tu, tukaj« verjetno motiviran z dejstvom, da je kličoči stal za živaljo in jo ogovarjal, naj se mu približa, se ne zdi verjetno, da bi v koroškem štekanju prepoznali ojačevanje demonstr. pron. in adverbov s sln. *šē* »adhuc«, kot je menil Ramovš, Kr. zg., 123; isti, Hgr. VII, 24 (sprejema Logar, DJR, 221), ampak je štekanje ojačevanje z demonstr. pron. **sb*, ki je v rez. znano v *sezde* < **sb-sbde* (Bila; Logar, o. c., 324) ob *jdé* »tu« (Steenwijk, SDR, 265) < **i-zde* in *zdē* »isto« (rez.) < **sbde*. Izhodni adverb **sb-tù* »prav tu« (> sln. **stü* > sln. *štü*) je bil zato-

rej vsaj jslov. dialektičen. Glej tudi *štù II* in dalje *tù*. M. F.

štù II (interj.) »velelnica vprežni živini, naj gre ritensko« (dol., vzh. štaj.) < **sb-tù* (adv.) »prav tukaj«. Glej *štúkniti* in *štù I*. M. F.

štúbelj (m.), g. *-blja* »vrsta podolgovate posode za mleko« (Haloze), dem. *štúbjlek*, g. *-al-beljka* »lonec, v katerem se mleko siri« (štaj.). S sekundarnim nazalom *štúmbelj*, g. *-blja* »velik lonec« (vzh. štaj.) in »podolgovat vrč«. Z vzglasjem *st-* *štúbelj* (m.), g. *-blja* »neka votla mera« (vzh. štaj.) in *štúblo* (n.) »cev narejena iz drevesnega debla« (Caf). Ker sorodno hrv., sb. *stúblina* pomeni »votlo drevo, ki se postavi k izviru, da se voda lažje zadema«, v Risnju pa »votlo drevo«, spada zraven tudi sln. hdn. *Stubelj* »studenc v Stobu pri Podzemlju« in tam hišno ime *Stublar* (Bezljaj, SVI II, 229 s.), tudi cgn. *Stublar*, *Stubler*, *Stubljar*, *Šublar*, *Šubler*, *Šubljar*.

Prim. stsb. *stubelj* »puteus« (Daničić), hrv. *stubalj*, g. *-blja* »posoda za vodo« (Šušnjevo Selo, Čakovac v Ogušinskem kotarju) poleg »ograda pri vodnjaku« (Lika, Slavonija) in »izdolben hrast, ki služi za cev pri studencu« ter »izvir, studenc«, *stubao*, g. *-bla* »votlo deblo kot ograda vodnjaku« in »izvir, studenc« ter »vrsta votle mere« (ARj XVI, 792 s.), čak. *stúbal* »kraj, kjer se voda šibkega izvira zbira v kamniti kotanji«, *stublinä* »isto« (oboje Brač; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1158), *stúbol* »umetno napajališče«, *stúbal* »vedro, iz katerega živina pije« (oboje Brgud; Filipi, o. c., 472, 616), mak. *stubel*, *-bli* »izvir, ki je ograjen z drevesnim deblom; studenc s koritom za vodo, kjer se živina napaja«, *stublina* »vodnjak, ki je ograjen z drevesnim deblom« (Vidoeski, GTDMJ, 153), blg. *stubel* »votlo drevo; ograda pri izviru«, *stública* »leseno korito, iz katerega se napaja živina«, r. le hdn. *Stubels*, *Stubla*, stč. *stbel* »izvir, studenc«, nč. *zbel* »isto«, *zbelik* »votlina v štoru, kjer se nabira voda«, p. le hdn. *Stubla*, *Stubiel*, tudi *Stubienka* (citirano po Bezljaju, o. c., 230; k slednji tvorbi prim. lot. *staubenis* »drevesni štor; drevo brez svojega zgornjega dela, tj. krošnjee). Iz slov. jezikov je verjetno rum. *štúbéü* »izdolbeno drevesno deblo, ki ga kmetje uporabljajo za shranjevanje žita ipd.; panj«, *štúbéü* »isto« (Bezljaj, l. c.; Machek², 712; drugače Tiktin, Wb., 1502, 1498, ki kljub razhajanju v vokalizmu povezuje z rum. *stíóh* »lesena posoda, v kateri se hranijo pomije«). Izhodišče besedotvornih členov **stublē*, **stublo*, **stubl'ь* je verjetno psl. ptc. pret. akt. **stublē* »odlomljen, odrezan ipd.« v slov. jezikih sicer neevidiranega glagola **stub-ti*, **stubeš'ь* »tolči, rezati ipd.« ide. verbalne baze **stey-bh* »tolči«, ki je posredno razvidna v gr. στύφω »tolči, udarjati, suvati«, στύφλος »hrapav, neraven, kamnit«, στύφλος »isto« (Pokorny, 1034) in se verjetno ohranja tudi v lot. *stubs* »preostanek nečesa zlomljenega«, »stara, obrabljena metla«, *stubens* »štrcelj; drevo brez zgornjega dela; obrabljena metla«, *stublājs* »steblo, štor«, pl. »strn« (Muhlenbach-Endzelin III, 1099). Psl. razmerje **stēblē* (= stč. *stbel*): **stublē* bi bilo mogoče razložiti s posodobitvijo starega ptc. **stēblē* (= gr. στύφω) na podlagi psl. glagola **stub-ti*, *stubeš'ь* s posplošeno polnostopenjsko osnovo za prvotno ide. **stēubh-ti*, **stubh-ēnti*, iz česar je po tipu **pik'ó-s* »pisan«, **Hrudhó-s* »rdeč« nastalo **stubhó-s* »odlomljen, odrezan«, ki se substantivizirano ohranja v omenjenem lot. *stubs*. Po substantivizaciji je psl. **stēblē* in **stublē* prvotno tako kot sorodno sinonimno **stēbērē* (prim. hrv. *stābar* »drevo, deblo«) oz-

načevalo »(votlo) deblo, korito« < *»odlomljen, odrezan«, nato pa manjše izvire/studence, ob katere se je polagalo votla debla, da se je vanje nabirala voda. Pomeni, ki označujejo posode, so se torej morali razviti iz pomenske stopnje »(votlo) drevo, korito«. Podobno o prvotnem pomenu Vasmer² III, 786, ki to slov. besedno družino tako kot Machek², l. c., povezuje tudi s stnord. *stubbr* »štrcelj«, *stubby* »štor«, nvn. *Stubbe* »štor«, kar je iz sinonimne ide. baze **stey-p-* (Pfeifer, EWD², 1384). Štrekelj, LMS 1896, 165, je brez pritegnitve širšega slov. gradiva sln. in hrv. gradivo še izvajal iz n. *Stubbe* »štor«. Glej tudi *šūmbelj* in *stebër*. M. F.

***štuc** (m.) »muf za grejje rok, rokovnik«, samo v 18. st. pri Gutschmannu *fhtuz* »Stutzen zum Händwärmen, rokovtekniza«.

Kakor č. *štuc*, *štucel*, slš. *štucer* in madž. *studci* prevzeto iz bav. n. *Stutzen*, dem. *Stuzl*, *Stüzl* »isto« < »štrcelj, nekaj obrezanega« (Striedter-Temps, DLS, 232; EWU, 1363), ker je muf kakor nogavica brez stopala (Schmeller, BWb. II, 802). Glej tudi *šūca* in dalje *šūcati*. M. S.

šūca (f.) »polič« (Caf).

Kakor star. hr. *štuca*, *stuca* »vrč z ozkim grlom« (ARJ XVII, 852) in č. *štuc* »večja steklenica« prevzeto iz srvn. *stuzce* (f.) »lesena posoda v obliki priskekanega stožca«, *stuzce* (m.) »kozarec, čaša«, bav. n. *Stützen* (f.) »lesen vrč v obliki priskekanega stožca z ročem«, *Stutzen* (m.) »starinski, kositrn ali srebrn kozarec brez noge, ki drži četrt ali pol litra« k srvn. *stuz* »udarec« (Striedter-Temps, DLS, 233; Schmeller, BWb. II, 802; Lexer, Mhd. Wb. II, 1282). Dalje glej *šūcati*. M. S.

šūcati, -am (v. impf.) »krajšati, rezati, striči« (gor., kor.), pkm. *šūcati* »striči (lase)« (Novak, Slovar², 153), pf. *o-*, *po-š.*, subst. *šūc*, -a »štrcelj, okrnek«, črnopr. *šūc* »odrezana roka, slab dežnik« (Tominec, 216); v 16. st. *stuzhaft* »mutilus« (Megiser), v 18. st. *drevje fhtuzati*, *ofhpizhiti*, ali *verhe ofšékati* »decacuminare«, *poštuzati*, en *glid ofšékati* »mutilare« (Kastelec-Vorenc), *fhtuzhaft rep* »Stutzschweif« (Gutsmann).

Kakor hr. dial. *šūcati*, *šūcovati* »obrezovati« (ARJ XVII, 852 s.) in madž. dial. *stuccol* »isto« (EWU, 1363) prevzeto iz nvn. *stutzen* »obrezovati (drevje), kupirati (rep), pristriči (perutnice, lase, brado)«, kar je denom. iz *stutz*, *Stutzen* »štrcelj« < srvn. *stuz*, *stutz* »udarec« k *stōzen* »udariti«, *stotze* »štor, klada, hlod«, nvn. *stoßen* »udariti«, *Stotzen* »štor, stegno zaklane živali« (o n. Pfeifer, EWD², 1389). Glej tudi *štuc, *šūca*. M. S.

šūč (interj.) »velelnica živini, naj gre ritensko« (Vavta vas; Šivic-Dular, JiS XXX, 1984/85, 151), tudi *šūč* »isto« (Ribnica), verjetno sem tudi *štec* (Trst; Šivic-Dular, l. c.).

Interjekcija je izvorno 2. os. sg. imper. *stučil/*stučil glagola *štukati/*štukati »vola s klicem štu! oz. stu! ogorčiti, naj gre ritensko« (Šivic-Dular, l. c.). Dalje glej *šūkniti*. M. F.

***študor** (m.), izpričano le v kor. rož. *štdór*, -a »manjša soba« (Šašel, RNB, 124), obir. *štdór* »majhna soba poleg "hiše"« (Karničar, Obir, 247).

Prevzeto iz kor. n. *studore* »soba, v kateri kmet hrani denar, papirje in druge vrednosti ter kjer si po stenah s kredo kaj zabeleži« (Šašel, RNB, 117; Lexer, KWb, 244) < srvn. *studori* »študijska soba, soba za pisanje« < srlat. *studōrium* »študijska soba« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1263). M. S.

štūk I (m.), g. *štūka* »kos, del«, dial. pkm. *šūčk*, -a »del zvonjenja med dvema presledkoma« (Novak, Slovar², 153), gor. *šūčk*, g. *štūka* »kos«, v 16. st. *Vletim Artikulu alli ftuku uzchio* (Krelj), v 18. st. *šzimpran*, ali *gori šlošhen*, od *veliku košzeu*, ali *šhtukou* »structilis« (Kastelec-Vorenc), *šhtuk* »Stück; pars« in »tormentum« (Pohlin), *fshkriz*, *kofetel*, *fhtukel* »Stuck, Stück« (Gutsmann).

Kakor gl., dl. *štuka* »kos, del« prevzeto iz srvn. *stuck*, *stucke* poleg *stück*, *stücke* »kos, del, fragment« (nvn. *Stück*) < stvn. *stucki* (Striedter-Temps, DLS, 233) < germ. **stukkja-*, prim. stnord. *stykki*, ags. *stycce* »del, kos« iz ide. baze *(*stey-g-*) »tolči« (Pokorny, 1033; Kluge²², 710). Iz srvn. dem. *stücklīn*, *stückel* »krajša pesem« je sln. *štikeljč* »glasbeni komad«, v 17. st. *imaio en novu šhtikilz peiti* (Janez Svetokriški). N. *Stück* v pomenu »kos kruha, hrane« v kompoz. *Frühstück* »zajtrk« odseva v sln. dial. *frūštek*, -*tk* »isto«, v 17. st. *frushtik* (Janez Svetokriški). Glej tudi *štūk II*, *štuk III*, *štūk IV*, *šūkati I*. M. S.

štūk II (m.), g. *štūka* »top, kanon«, dial. pkm. *šūčk*, -a »top«, v 17. st. *velik Turrn*, na katerem veliku *Shtukou* je *stalu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *s'shtuki štrélati* »tormenta explode« (Kastelec-Vorenc), *šhtuk* »tormentum« in »pars« (Pohlin), *štrélni kofs*, *fhtuk* »Stuck zum Schießen«, *kratek kofs*, ali *fhtuk sa štrielanje* »Haubiz«, *fhtukna okrogla* »Stuckkugel« (Gutsmann).

Kakor star. hr. *štuk* »top, kanon« prevzeto iz bav. avstr. n. *Stuck* »top, kanon«, standardno *Stück* »top težkega kalibra« (tudi *Gestück* »isto«), prvotno »posamezen kos orožja; top, puška«, kar se je v 16. st. pomensko specializiralo iz nvn. *Stück* »kos, del« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 373; Striedter-Temps, DLS, 233; Grimm, Wb. X/4, 211). Dalje glej *šūčk I*, *štuk III*. M. S.

štuk III (m.), g. -a »z zlatom ali srebrom prešita tkanina«, v 17. st. *s'flatiga shtuka fuknia*; *Na mejsti slatiga shtuka gvanta* (Janez Svetokriški), v 18. st. *šlatiga shtuka gvant* »vestis aurotexta, attalica« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz srvn. *stuck*, *stucke* poleg *stück*, *stücke* v specializiranem pomenu »kos tkanine«, *gulden stuck* »z zlatom prešit kos tkanine« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1260), star. n. *Stück* »brokat, z zlatom ali srebrom prešita tkanina« (Grimm, Wb. X/4, 213). Dalje glej *šūčk I–II*. M. S.

štūk IV (m.), g. -a »zmes drobnega peska, apnenega mleka in mavca«, *štukatūra* »okrasek iz štuka na stropu ali na stenah«, v. *štukirati*, -am (impf., pf.) »okrasiti s štukaturo« (SSKJ IV, 1120).

Kakor n. *Stuck* prevzeto iz it. *stucco* »štuk, štukatura«, *stuccatura* »mavčenje, štukatura«, kar izvajajo iz long. *stuchhi »skorja, omet«, stvn. *stucki* »skorja« poleg »kos, del« (Battisti-Alessio, 3662; Cortelazzo-Zolli, 1290; Kluge²², 710; Pfeifer, EWD², 1385). Glej tudi *šūčk I–II*, *štuk III*. M. S.

štūk V (m.), g. *štūka* »nadstropje« (SSKJ IV, 1120).

Prevzeto iz nvn. *Stock* »nadstropje« < srvn. *stock* »isto«, kar je izvorno ista beseda kot nvn. *Stock* »palica« < germ. **stukka-* »palica, štor, deblo, bruno« (prim. stnord. *stokkr* »deblo, kol«) k ide. bazi *(*stey-g-*) »tolči« (Kluge²², 704; Pokorny, 1033). Pomen »nadstropje« (od okrog l. 1500 se v tem pomenu uporablja tudi enoznačni kompoz. *Stockwerk*) temelji na kol. »bruna, tramovje«. *Stock* je v bav. n. »(na tramovih) dvignjeno mesto v srednjem,

na katero skladajo seno ali pšenico« (Schmeller, BWb. II, 729). Sln. substitut *u* za *n*. *o* ni jasen. M. S.

štúkati I, *-am* (v. impf.) »podaljševati, iz dveh ali več kosov delati celoto«, npr. *štukati špago, obleko*, pf. *v-š*; pkm. *štūkati*, *-an* »podaljševati« (Novak, Slovar², 153), črnovr. *štūkāt, uštūkāt (špāq, nēt)* (Tominec, 217), v 18. st. *shūkām* »stückeln, partes combinare« (Pohlin).

Prevzeto iz bav. avstr. dial. *stuck'n*, nepreglašene variante od nvn. *stücken* »iz več kosov sestavljati celoto, krpati« (Striedter-Temps, DLS, 233), zlasti »šivati, krpati obleko«, v standardni n. navadno *anstückeln*, kar je denom. od nvn. *Stück* »kos, del« (Grimm, Wb. X/4, 234). Dalje glej *štūk I*. M. S.

štúkati II, *-am* (v. impf.) »kregati, oštevati« (Lašče), š. *se* »prepirati se«, pkm. *štūkati se*, *-an se* »prepirati se, pričkati se« (Novak, Slovar², 153).

Prevzeto iz bav. n. *stucken* »prepirati se, zaradi zame-re na kratko odgovarjati« (Striedter-Temps, DLS, 233), prim. stvn. *stuckent* »oni dražijo, izzivajo«, norv. *stoka, stuka* »hrumeti, ropotati, razbijati, razgrajati« (Grimm, Wb. X/4, 233). M. S.

štúkñiti, *štúkñem* (v. pf.) »volu veleti, naj gre ritensko« (dol., jvzh. štaj.), impf. *stúkati*, *-am* »isto« (Ribnica).

Samo sln.; gotovo denominativ na **-ka-* tipa *mú* (interj.) »glas goveda« → *múkati* (v. impf.) »oglašati se kot govedo z glasom mu« iz velelnice *štū* »klik vpreženemu volu, naj gre ritensko« (dol., jvzh. štaj.). Izhodno sln. **stū* (interj.) »klik vprežni živini, naj se premika ritensko« je tako kot hr., sb. *stū!* »velelnica volu, naj gre ritensko« ob *stúkati*, *stúkām* (v. impf.) »volu velevati, naj gre ritensko«, *stúkati*, *stúčēm* »isto« (Vuk, Iveković-Broz; Erjavac, LMS 1882-1883, 241 s.), hr. *štukñiti* »govedu veleti, naj se pomakne malo nazaj« (Žumberak; Skok III, 414) izvorno adverb **sb-tú* < demonstr. pron. **sb* v funkciji ojačevanja pomena (kot npr. v **dъnъ-sъ* »prav ta dan« > »danes«) + adv. **tū* »tukaj«, ki se ohranja v podjun. kor. *štū* (adv.) »prav tukaj« (Ramovš, Kr. zg., 123; Zdovc, Mundart, 32). Pomenski razvoj iz »prav tukaj« v »nazaj« je verjetno motiviran z dejstvom, da je kliči stal za živaljo in jo ogovarjal, naj se mu približa. K razvoju velelnice iz adv. prim. primor. *te* (adv.) »tukaj« < **tū* in od tod velelnica *te, te, te* »vabilo psu, naj se približa« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 130). Sln. glagol je odveč povezovati s pomensko oddaljenim hr., sb. *štúkati se*, *stúčēm se* (v. impf.) »kolcatič«, č. dial. *ščukat, št'ukat* »isto« (Šivic-Dular, JiS XXX, 1984/84, 151), kar je sorodno s sln. *ščúcati se*, *ščúca se* »kolcatič« (bkr.).

Taka razlaga interjeksijske implicira, da bi bilo podjunsko štekanje mogoče razložiti z demonstr. pron. **sb* in da je tako okrepljevanje demonstr. pron. in adverbov tipološko enako rez. okrepljevanju demonstr. pron. in adverbov z demonstr. pron. *j-* < **jb-* oz. zlj. okrepljevanju z demonstr. pron. *to-* (o slednjih dveh Logar, DJR, 326) in da je bilo štekanje, ki je danes omejeno na nekatere koroške govore, predhistorično širše. Glej tudi *štuč*. M. F.

štúla (f.) »nekaj štrlečega in topega«, npr. »neobrasla veja, ostanek roga, lesena noga, vrhnji del klobuka, krava brez rogov« in »šoba« v frazah *štulo napeti, držati*; pkm. *štúla* »železna konica v podkvi« (Novak, Slovar², 153), dem. *štúlica* tudi »Sitzkopf« in »vrsta hruške«; *štúlec* »nekaj štulastega, človek s štulastim obrazom, štelež; Spitzapfel«, *štúlast* »stumpf; z zlomljenim rogom, brez

rok(e)«, *štúlav* »brez rogov«, v. *štúlititi*, *štúlim* (impf.) »krajšati, po sili kaj sklapljati«, š. *se* »vsiljevati se, izdajati se za koga«, *štúli se mi* »preseda mi« (bkr.), *oštúlititi* (pf.) »prirežati«, *prištúlititi*, *vštúlititi* (pf.) »vsiliti«, *štúlež*, *štúlavec* »Geck«; pkm. *štúlititi*, *-in* »oprezovati, prežati« (navaja Novak, Slovar², 153). Tpn. *Štula* ima paralele v orn. na Žumberku *Štula* in v imenu nekdanje karavle *Štula* na levem bregu Drine. Badjura, Ljud. geogr., 73, navaja krajepisni pomen sln. *štúla* »krajna kopa (s katero se začne hribovit svet)«; semkaj še cgn. *Štular*, *Štuler* (če ne iz n. *Stueller* (Glauert, Südostforschungen XI, 55) ali *Störer* > p. *sturarz*, *stularz* »šušmar« (Brückner, 524)). V 18. st. *shúla* »mitra, cuneus vulvæ«, *shulast* »pyramidalis«, *shúlem*, *-leti* »faltigiare« (Pohlin), *shtula* »Mutterspitz«, *shtulast* »spitzig« (Gutsmann).

Izvorno verjetno **studla* : **st'udla* kakor **plut'a* : **pl'ut'a*. Iz variante **st'udla* je poleg sln. *oščúlititi* »pri- striči« se sbh. *štúla*, hr. kajk. *ščúla* »lesena noga, bergla, hodulja«, čak. *ščúla* »stegenica, nadlaktnica« (Brač, Vis), v Dubrovniku *štúlje* (f. pl.) »roke in noge okostnjaka«, hr. *štúlititi se* »oprijeti se (npr. o snegu na podplat ali kopito)« (Severin), p. *szczudło* »bergla, lesena noga«, č. *štidla, šihla* »bergla« < ide. **steuH-ilo-*, kar je nomen instrumenti iz korena **steu(H)-* »otrđeti, postati trden, masiven, čvrst«, prim. gr. στύω »penem erigere«, στύλος »steber«, sti. *stulá-*, *sthurá-* »močan, debel«, stvn. *stiura* »podpora, krmilo« (Strekelj, JA XXVII, 59, 65 s.). Iz nomena instrumenti je morda tudi lot. *staukle* »ledena sveča« in izv. (z metatezo) p. dial. *szuldać*, *šuldać*, *stylać* »šepati« (navaja Karłowicz, SGP V, 323). Ni mogoče ugotoviti, ali je sln. *ščúljek* »odžagan kos debela« (Haloze) produkt križanja tudi z obravnava- no osnovo. Kurkina, DS, 138, slednje primerja s srvn. *schiel* »trska, iver«, izvaja iz **skeylo-* in navezuje na ide. koren *skeyH-* »rezati, ločevati, praskati, drezati«. Manj prepričljivo izvajajo: Matzenauer, CS, 338, 320, sln. *štúla* iz n. *Stollen* »opora, opornik«, p., č. in sbh. besede pa iz n. *Studel* »steber, podpora«, srvn. *studel*, *stodal* (tako tudi Miklošič, VGr. I, 541; Machek², 625); Skok III, 419, iz gr. στύλος (samo sbh.), in Miklošič, 345 ter Petersson, JA, XXXIV, 381, samo sln. *štúla* iz **štúla* k r. *šútjy* »brez rogov«. Glej tudi *šúlj*. M. S.

štúlititi se, *-im se* (v. impf.) »obotavljati se« (Temljine), »šopiriti se« (Janežič).

Verjetno izposojeno iz stvn. *stullan* »obstati, obotavljati se, imeti pomisleke«, švab. n. *stollan* »obotavljati se« (Strekelj, LMS 1892, 40), čeprav ni mogoče dokončno izključiti domačega porekla, prim. *štúla* v pomenu »bergla, lesena noga«. M. S.

štúmbelj (m.), g. *-blja* »bedak« (Pleteršnik II, 649, po Cafu).

Gotovo sekundarno nazalizirano iz prvotnega **stubelj*, ki se ohranja v cgn. *Stubelj*, *Stubel*, *Stubelj* in hr. cgn. *Stubelj*, *Štubelj*. Gre za metaforično poimenovanje tipa *štór* »truncus« → »bedak« k slov. **stubl'ь* v pomenu »votlo drevo (ki so ga postavili ob šibek izvir, da se je vanj natekala voda)«. Dalje glej *štúbelj*. M. F.

štümf (m.), g. *štümfa* »nogavica«, v 16. st. *stumpf* »tibiale; Strümpff an Hosen, Stiffeln oder dergleichen daß man an die Schinbein legt« (Megiser), v 18. st. *shunf* »tibiale«, *shunfi* »tibialia« (Kastelec-Vorenc), *shunf* »Strumpf, tibialia« (Pohlin), *shunf* »nogavica, shok; Strumpf« (Gutsmann).

Kakor hrv. *štūmf*, star. kajk. *štumpf* (Belostenec, Habelić) »nogavica« prevzeto iz bav. n. *Stumpf* »nogavica, spodnji del obleke za nogo, gamaša«, prvotno »štor, parobek, spodnji del neke celote«, prim. semantično enako motivirano s tem nesorodno nvn. *Strumpf* »nogavica«, prvotno »štor, parobek« in agl. *stocking* »nogavica« k *stock* »štor, deblo, klada« (Striedter-Temps, DLS, 233; Skok III, 419; Kluge²², 710 s.; Grimm, Wb. X/IV, 439). O *štumfast* glej *tūmp*. M. S.

štupa (f.) »prah, prašek«, zlasti »prašek kot zdravilo, poper, puder«, izv. *štúpar*, -ja »kdor štupo prodaja«, *štúpnica* »doza za poper«, danes obir. »doza za puder«, adj. *štúpast*; v. *štupáti*, -ám in *štúpáti* (obir. *štú:pat* (Karničar, Obir, 247)), knjiž. *štúpati*, -am (impf.) »potresati, posipati (s praškom)« (SSKJ IV, 1121), pf. *na-po-š*.; v 16. st. *štup* »condimentum, fpeceria, pulvis« (Megiser), v 17. st. *štupe* »fpetie« (Alasia), v 18. st. *štupa* »gingiber«, *mišhja štupa* »arsenicum« (Kastelec-Vorenc), *štúpa* »gestossenes Gewürz, aromatis pulveres«, *štupám* »bestreuen, confpergere« (Pohlin).

Prevzeto iz srvn. *stuppe*, *stüppe* »zdravilen, čarovniški prašek«, avstr. n. *Stupp*, *Stüpp*, *Stüppe* »prašek« in »poper« (Striedter-Temps, DLS, 233) < stvn. *stubby*, *stuppy*, kar je sorodno s stvn. *stoub*, nvn. *Staub* »prah« in stvn. *stioban*, nvn. *stieben* »prašiti« (Kluge²², 702). Glej tudi *štuporámo*. M. S.

štúpar (m.), g. -a »potaknjeneč, sadika« (pkm.; Novak, Slovar², 153).

Prim. č. *štrup* »mladika, poganjek«, *štupovat* »razmnoževati rastlino s potaknjenci« (sleng), kar Machek², 629 (brez sln. gradiva), z rezervo povezuje z n. *Stubbe* »štor«. Nejasno. M. F.

štupáti, -ám (v. impf.) »zaupati«, npr. *temu ni štupáti* »temu ni mogoče zaupati« (Gorenska, Savinjska dolina), tudi *štupati*, -ám »isto« (Gorenska).

Bezljaj, ZJS, 347, izvaja iz izhodnega sln. *stopáti in primerja z ukr. *stepenitsja* »skrbeti«, kar v dostopnem gradivu ni bilo mogoče preveriti, in povezuje z lit. *stēpti* »osupniti, presenetiti«, *stēbti* »isto«. Nejasno. M. F.

štuporámo (adv.) »huckepack«, navadno v zvezi *štuporámo nesti*; na področju z akanjem *štuparáma*.

Nejasno, Pleteršnik II, 649, navaja po Cafu tudi *štupo-kramo nesti* »štuporámo nesti«, kar zaradi sin. *prper nesti* lahko kaže na pomensko motivacijo »nesti (kakor) štupo (= prašek, poper) in kramo«, tj. »nesti kakor kramar svojo kramo«. Izpad *k* v tem primeru služi ljudskotimološki naslonitvi na *ráma*. Avstr. n. *Stupp* poleg »prašek« pomeni tudi »poper« (navaja Grimm, Wb. X/4, 569). Sin.: *icobac* (Bloke), *cucorámo* (dol.), *cicorámo* (Caf), *cicelónce* (tolm., cerklj.) k *cúciniti* »klecniti«, *cúcati* »počasi, težko hoditi«, *cícati* »isto«; *na krkoč* (Caf) h *křke* »dolgi lasje«, p. *kark* »vrat, tilnik«, č. *krk* »vrat«; *kalínc*, *kalónec*, *kalónci* (Bovec) < it. *coccolone*. Dalje glej *štúpa*, *kráma*. M. S.

štúrek (m.), g. -rka »speljani curek vode pri izviru ali koritu« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128). V istem pomenu znano tudi v Maliji, Padni in Gažonu (Kukanja, SDLA - KP/1). S pomensko specializacijo na označevanje studenca *štýrik*, g. -rká (Ricmanje pri Trstu; SLA) z *y* < sln. *ū*. Sem hdrn. *štúrek* »potoček v Zadržah pri Šmarju«, *Štúrek* »potoček, ki teče v Trstu od pokopališča Sv. Ane do klavnice« (Sila, Trst, 12), *Štýrak* »studeneč pri Presnici«

(Logar pri Bezlaj, SVI II, 249), kar si Bezlaj, l. c., ker ni poznal omenjenih sln. apelativov, še ni upal povezati s slov. *curēti in sorodnim.

K pomenskemu razvoju »curek« > »studeneč« prim. sln. dial. *ciurek* »studeneč« (Gibina; SLA), v 18. st. *zürk* »Arm von einem Fluffe; Bach« (Pohlin), hrv. *čurak*, g. -rka »izvir, tok«, s čimer je sln. dial. *štúrek* tako kot č. dial. *ščur* »vrelec, izvir« (Bartoš, Dialektologie I, 273) sorodno in različno le zaradi podedovanega vzglasja z *s*-mobile. Izhajati je namreč potrebno iz slov. *čurskō »vodni tok, curek«, ekspresivizirano *curškō »isto« in *ščurskō, ki lahko ob fonetično nevtralnem razvitem ukr. *čurity* »teči«, gl. *čurac* »šumeče teči« odražata ide. bazo z *s*-mobile *(*s*)*key*- »teči«. Medtem ko sln. ricmanjska oblika odraža pričakovani refleks psl. palatalne skupine *šč, je svetoantonska oblika *štúrek* morda ekspresivno depalatalizirana za pričakovano *ščúrek. K fonetično nevtralnemu razvoju psl. *šč v tem govoru prim. *šcipavka* »ščipavka«, *ščeberat* »klepetati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 118). Dalje glej *curēti*. M. F.

štúrlast (adj.), f. -a »neumen« v primor. *šturlast*; sem *šturlo* »neumnež, tepček« in *čurlo* »revček« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128, 23).

Beseda je bila v prvi polovici 20. st. kot *štúrlo* (adj.) »bedast« zabeležena tudi v govoru italijanskih Izolanov (Vascotto, 307), znana pa je tudi v trž. it.: *sturlo* (adj.) »bedast« (Doria, 703). Čeprav je besedna družina znana le v slovenski Istri, se zaradi variantnega vzglasja *št-* : *c-* ne zdi verjetno, da bi bilo tako *šturlo* kot *čurlo* izposojeno iz podobnopomenskega ben. it. *chiurlo* (adj.) »beden, neumen, ničvreden« (Boerio, DV, 169) oz. trž. it. *zurlo* (m.) »čudak« poleg »vrtavka«, npr. *girar come un zurlo* »brezciljno tavati«, it. knjiž. *ciurlo* »pijan«, metaf. »noro zaljubljen«, kar je prešlo tudi v ngr. τσοῦρλος »nor« in se izvaja iz v. *ciurlare* »omahovati« (Battisti-Alessio, 970; Doria, 825). Doria, l. c., omenja it. varianto *thurlo* (prim. hrv. *türle*, g. -ta »bedak, nesposobnež« na Visu (Roki, Libar, 547), v Brusju na Hvaru *türle*, g. -eta »bedak« (Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 701)), ki bi ob križanju z it. dial. refleksom sinonima *ciurlo* morda lahko dalo rom. predlogo *šturlo*. Ni pa možno povsem izključiti, da varianta *šturlo* ni domača in da je iz slovenske govornice prešla k italijanskim Izolanom. Vsiljuje se namreč povezava s psl. adj. *(*š*)*čurs*, f. *(*š*)*čurā*, ki ga je tako kot lit. *kiáuras*, -à »preluknjan, razdeljen, prazen, brez vsebine« in lot. *caürs* »preluknjan, razcefran, prazen, brez vsebine« potrebno izvajati iz ide. *(*s*)*kēur-ó* »odrezan«, prim. hrv., sb. *štúr*, f. *štúra* »neploden, zakrnel; prazen; suh«, *štúrljiv* »zakrnel, slabo razvit« (Li-ka), mak. *štur* »prazen, suh, mršav«, blg. *štúr* »neumen, topoglav«, *štúroglav* »isto«, p. zastar. *szczury* »vitek, ozek; mlahav«, č. *štúrný* »slab, kremžav, cmerav«, dl. *ščurny* »neumen, topoglav« (Mladenov, 698; Schuster-Šewc, HEWb., 1425; Fraenkel, 249, brez sln. gradiva). Zaradi pomenske in formalno podobnega č. *čuridlo* »pohabljenec«, slš. *čuridlo* »smešno oblečen otrok ali ženska, strašilo; bojzaljivec«, *vyčurený* »suh, mršav, shujšan« (Káral, Sl., 84, 790) in morda sem tudi br. *čurila* »umazanec« in »odljuden, plah človek« (Nosovič, 702), kar Machek², 109, neprepičljivo izvaja iz *čepuridlo k *če-puriti se »šopiriti se, bahati se«, bi bilo za č., slš. in sln. mogoče predpostaviti, da je *(*š*)*čuridlo* izpeljanka iz denom. *(*š*)*čuriti* ← adj. *(*š*)*čurs* = lot. *caürs*.

Sln. dial. vglasje *št-* za pričakovano *šr-* (po gradivu za SLA) je v istem viru gotovo izpričano tudi pri lek-

semu *štunek* »speljani curek vode pri izviru ali koritu« < *šćurěkk »curek« poleg splošnega sln. *cúrek*, g. *-rka* z ekspresivnim *c-* za *č-, prim. ukr. *čurity* »teči«, gl. *čurac* »šumeče teči« (glej *curěti*). Ker je besedo *šturlo* kot psovko mogoče slišati tudi drugod na Primorskem, prim. *štúrlo* »norček« (Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239), »neumen« (Korte nad Izolo, Nova vas; N. Morato, Mrak eno jutrnja, Ljubljana 2002, 283, 288), *šturtlic* »tepček« (Lopar; ista, o. c., 285), je vzglasje *št-* verjetno ekspresivno depalatalizirano iz prvotnega sln. dial. *štr'. Izposoja iz hrv. predloge z vzglasnim *št-* ni verjetna, ker v hrv. ta beseda ni znana. Glej tudi *ščúrek* in *ščúr-či*. M. F.

štut (adj.), f. *-a* »zviti, bister« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128).

Prim. hrv. *štut* »ponosen, iznajdljiv, zviti« (Nemanić; ARJ XVII, 858) poleg *štud* »isto« (Lovran v Istri; ARJ XVII, 853). To je rom. izposojenka z izhodiščem v lat. *astūtus* »zviti, premeten, lokav«, it. *astuto* »isto« (> frc. *astut*; Battisti-Allessio, 343), pri čemer znani rom. refleksi afereze ne potrjujejo. Lovranska oblika kaže na prevzem iz leniranega rom. refleksa *(a)stūdo. M. F.

štvánjka (f.) »kar plača ženin fantom piti« (Pleteršnik). Beseda je znana v Temljinah na Tolm. Kenda, rkp., 153, ki pomen precizira kot »kar plača ženin fantom, da odstranijo šrangos«, standardizira dial. *štvánjka* kot *štivánjka* zaradi Pintarjeve razlage (LMS 1898, 164), po kateri naj bi bil izvor v *š(en)t Ivan*, podobno kot je štaj. *šentjánževcec* »vrsta vina« iz *šent Janž*. Kenda, rkp., 28, dodaja, da je *Ivan* v Soški, spodnji Baški in spodnji Idrijski dolini precej pogosto ime, medtem, ko je *Janez* običajnejši na Cerkljanskem, na Šentviškogorski planoti in v zgornji Baški dolini. Izglasje *-anjka* (nestandardizirano *-ajjka*) namesto *-anka* je v tolm. običajno, prim. *Goričanjka* (tj. *Goričajjka*), prim. tudi cerklj. *fər'la:jjka* (Kenda-Jež, Mag., 187). Vendar razlaga pomensko ne ustreza, zato je možno, da je beseda prevzeta iz avstr. n. *Stichwein* (Grimm, Wb. X/2, 2727, navaja le pomena »vino, vzeto iz soda za pokušino« in »pokvarjeno vino«) ali iz avstr. n. *Stupfwein* »vino, ki ga fantje kupijo z denarjem, dobljenim od ženina« (Striedter-Temps, DLS, 234). Fonetično malo verjetno je izvajanje iz *ženit(ov)van(j)ka* ali domnevanje izposoje iz n. *Stehwein* »zelo dobro vino, ki se ga pije stoje« (tako Štrekelj, LMS 1892, 40). N. dolgi *e* se v sln. namreč ne bi reduciral. M. S.

šuba (f.) »kožuh«, tudi *šávba* »isto«; v 18. st. *shavba* »pelliceum« (Pohlin). Prim. sbh. *šuba* »kožuh«, *šubara* »kučma«, mak. *šuba*, *šubara*, blg. *šubarče* »kožuh brez rokavov«, r. *šubara* »kučma«, ukr., br. *šuba*, p. *szuba* »kožuh«, *czub* »čop«, č. *šuba* »kožuh«, *čuba* »cipa«, slš. *čuba* »čop, čop«. Sln. *šávba* je gotovo iz n. dial. *Schaube*, srvn. *schoube*, toda srvn. *schúbe* je morda prevzeto iz slov., kamor je zašlo z neznanim posredovanjem iz arab. *šuba* kakor sln. *jópa*, *zabúneç* in morda tudi *župān* (Miklošič, 344; Berneker I, 459). Glej tudi Striedter-Temps, DLS, 216; Skok III, 420.

[Slov. *šúba »kožuh« so iz srvn. *schúbe* »dolgo in široko vrhnje oblačilo« (nvn. dial. *Schaube* > sln. *šávba*) izvajali Miklošič, Frw., 59; Vasmer² IV, 482; Skok III, 420; Meyer-Lübke, 3951; Gamilscheg, EWFS, 544, o obratni izposoji pa je sklepal Brückner, 556, po Schraderju, IF XVII, 29. Schuster-Šewc, HEWb., 1479, slov. *šuba razlaga kot ide. dediščino iz *skeubh-ā osnove

*[s]key-b(h)- »grm, lubje, čop« (Pokorny, 956), ker naj bi bilo to oblačilo prvotno narejeno iz spletenega ločja, slame oz. lubja, formalno potrditev razlage pa vidi v zahslav. *čuba, kar naj bi bilo iz ide. predloge brez *s*-mobile *keubhā. – M. F.]

šubar (m.) »zapora pri dimniku« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), črnovr. *šubar* »predmet, ki služi za uravnavanje odprtine v dimniku« (Tominec, 217).

Tako kot slš. dial. *šuber*, *-bra* »zadnji del cevi pri peči« (Orlovský, Gemer., 342) izposojeno iz bav. n. *Schuber* »naprava za zapiranje cevi«, kor. avstr. »majhen vrtni zatič« (Grimm, DTV 15, 1815), tudi avstr. n. »zapora cevi pri peči«, kar je verjetno nomen agentis *scubāri ničtostopenjskega v. *skūb-a- »suvati, porivati« poleg *skewb-a v stvn. *skioban*, srvn., nvn. *schieben* »porivati, riniti, potiskati« (Kluge²³, 719). M. F.

šubelj (m.), g. *-na* »vrsta klobase«, v 18. st. *shublina* »hilla«, *shubelni* »hilla infumata« (Kastelec-Vorenc), *shūbel*, *-na* »eine Gattung Würste« (Pohlin).

Prevzeto iz nepreglašene variante od bav. avstr. *Schübling*, tirol. n. *schübling* »klobasa iz narezanega govejega in svinjskega mesa« < srvn. *schübelinc*, *schubelinc* »klobasa« (Striedter-Temps, DLS, 234) < stvn. *scubilinc*, kar je kakor nvn. *Schiebling* »vrsta klobase« izpeljano iz *schieben* »suvati, porivati, tlačiti« (Grimm, Wb. IX, 1821). M. S.

šubla (f.) »lopata, grebljica« v goriš. *šybla* (f.) »Stechspaten« (Štrekelj, Görz., 431), tol. *šubla* »lopata«, dem. *šublca* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), polj. *šubla* »korito za pepel« (Škrlep, 60). Pleteršnik II, 649, navaja, da je beseda znana v Vipavski dol., na Gorenjskem, na Krasu pa pomeni tudi »velika velnica«. L. 1607 *subla* »badile« (Alasia), v 18. st. *shubla* »Schaufel, lopata, grebelza, ogrebelza«, dem. *shubelza* »Schäuflein, lopatiza«, *shublati* »schaufeln, lopatiti, greblati, ogrebiti« (Gutsmann).

S substitucijo *b* za srvn. v [g] kot *šubl'a izposojeno iz srvn. *schüvel* »lopata (za zajemanje)« (Štrekelj, JA XXVIII, 1906, 530), tudi *schüfel* »isto«, stvn. *scūvala*, *scūvel*, nvn. *Schaufel* »lopata, zajemalna posoda« (Striedter-Temps, DLS, 234), ags. *scūfla* iz germ. *skūflō (f.), kar je nomen instrumenti k *skūb-a- »suvati, porivati, pomikati« poleg *skewb-a- »isto«, stvn. *skioban*, srvn., nvn. *schieben* (Kluge²³, 719). Izposoja iz stvn. oblike (Miklošič, 344) fonetično ni možna (Štrekelj, l. c.). Glej tudi *šavba* II. M. F.

šuga (f.) »garje«, *šugast* (adj.), f. *-a* »garjav«, *šugav*, f. *-a* »isto« (Janežič¹ II, 433; Pleteršnik II, 649).

Prim. csl. *šuga* »scabies«, hrv., sb. *šuga* »vrsta krast (na človeku in živalih)«, tudi »propadel človek«, pri Bošnjakih v Slavoniji »lišaj na drevesu«, adj. *šugav* »krastav«, črnogor. *šuga* »srbež« (Vujičić, Rječnik, 139) poleg *šōga* »isto«, mak. *šuga* »vrsta nalezljive kožne bolezni«, *šugav* »ki ima tako bolezen«, npr. *šugava ovca*, *šuga se* »dobiti bolezen šuga«, blg. *šuga* »krasta«, slš. *šuga* »garje« (Kálal, Sl., 696). Iz slov. je rum. *șuga* »slaba stvar« (Skok III, 421; Tiktin, Wb., 1527). Skok, l. c., ima jslav. *šūga za balkanski turcizem iz enakopomenskega turš. *șuga*, toda Škaljić, Turcizmi⁶, 591, opozarja, da take besede turški slovarji ne beležijo in navaja perz. *šūg*, *šūh*, *šōg*, *šōh* »kraste na telesu, gnoj«. Zaradi sin. kot r. *česótka* »garje, srab« < *česāti, n. *Krätze* »isto« < *kratzen* in slov. glagolske osnove *šū- »treti, guliti«, ki jo je mo-

goče identificirati v iter. *šū-cha-ti = č. dial. *šuchar'* »treti, guliti« (Bartoš, Dialektologie II, 399), slš. dial. *šuchar'* »isto« (Kálal, o. c., 697) in ukr. *šustaty* »od lupin čistiti« (Grinčenko, Sl. IV, 520) < *šū-sta-ti, je jslav. *šūga lahko domač izglagolski nomen actionis na *-ga tipa *strū-ga* verbalne baze *šū- < *ks-ēy-/*ks-ēy- »skubsti, guliti, rezati«, ki se ohranja v gr. ξύω »strugati, gladiti, drgniti; striči«, ξυρόν (n.) »britev«, ξυρός (m.) »isto« = sti. *kšurá-* (m.) »škarje, britev, oster nož« < *ksu-ró- »kdor skubi, drgne« > »britev, nož« (LIV, 332). Z jslav. *šūga se v ARJ XVII, 863, povezuje pomensko in akcentuacijsko različno vzh. slov. *šugā (f.) »led«, prim. r. dial. *šuga* »prvi tanek jesenski led na reki«, ukr. *šuga* »prvi led«. K pomenskemu razmerju prim. sln. *škrapca* »rahla podelenost« (glej s. v. *škrapca II*), kar je sorodno s slov. *chorpavъ »hrapav«. Glej tudi *šūšec*. M. F.

šūhta (f.) »lopa« (jvzh. štaj), tudi *sūhta* »isto«. Korensko gotovo povezano z psl. *sūchъ »siccus« (Snoj, ESSJ III, 339), vendar zaradi sln. *sūhta* in ne *suhāta < **sūchata, je to iz *sūch-ata k *sūcha (f.) »kar je suho« = hrv. čak. *sūha* »suha ženska« k adj. *sūchъ, f. *suchā. Glej tudi *sūhta* in dalje *sūh*. M. F.

šūhtāti, -ām (v. impf.) »šumeti«. Po redukciji nenaglasenega u > ə > o *šohātī*, -ām »isto«.

Prim. slš. *šuchtat'* »šumeti, ropotati« (Jungmann, Sl. IV, 524). Izhodno *šuch-šā-ti je ekspresivni deverbativ tipa *soktātī k psl. *sokāti, prim. sln. *soktati*, -an »v dvoje se pogovarjati«, *sohtāti*, -ām »od razburjenja hitro govoriti« (vzh. štaj), črnogor. *sokāti se* »rogati se, sramovati se«. Psl. v. *šuchati se ohranja še v slš. *šuchat'* »šumeti, šumljati, šelesteti«, *šuchotat'* »isto«, *šuchorit'* »šelesteti« in tudi v hrv. *šuvoliti* »zbirati (npr. tobak, smeti)« poleg »šelesteti« (ARJ XVII, 912) < hrv. *šuholiti = č. dial. *šucholiti* »šepetati«. Izhodno *šū-cha-ti (tudi v dem. *šūš-škati = sln. *šūškati*) je v besedotvornem razmerju s *šū-ka-ti (r. *šukatb*, *šuknutb* »šepetati«, ukr. *šukaty* »isto«, gl. *šukotac* »šepetati«) in *šū-sta-ti ter korensko povezano s psl. *šūmъ < *seu-mo-, kar je lahko identično lit. *šūšmas* »divjanje«, lot. *šūšmas* »groza, zona«. Glej tudi *šūšōt*, *šūšjāti* in *šūstati*. M. F.

šūj I (adj.), f. *šūja* »sinister«, *šūjica* (f.) »levica«, pri Jarniku, Versuch, 13: *fhūjza* »isto«. Sem hdrn. knjž. *šūjica* »desni pritok Gradašćice pod Dobrovo«, dial. *šūjca*, ki s pomensko podstavo »leva reka/voda ...«, kaže na smer kolonizacije; I. 1254 *iuxta ripam Schevze*, I. 1314 *iuxta ripam Scheutz*. Tudi tpn. *šūjica* pri Dobrovi, I. 1197–1202 *in loco qui dicitur Šúz*, I. 1267 *in Scheuz prope Laybacum* (Bezljaj, SVI II, 249 s.; M. Kos, Gradivo HTS II, 629).

Prim. stsl. *šui* »sinister«, hrv. *šuj* »isto« (15. st.), *šujica* »sinistra« (Mikalja), hdrn. *šūica* v Hercegovini, Bosni in Slavoniji, cgn. *šūjica* (Lika), tudi *šūvaka* »levica« iz subst. *šūjāka ← psl. adj. *šūjъ z zamenjavo intervokalnega -j- z -v- kot v *rūkover* (Skok III, 421) za prvotno *rūko-jetъ, str. *šui* »sinister«, r. hdrn. *šūja*, *šūica* »levica«, ukr. *šūi-bič* »po levi strani«.

Sln., hrv. in r. tvorjenke na -ica kažejo na staroakutirani -ū- v *s'ūjica »levica; levi pritok«, kar je tako kot *s'ūja (v r. hdrn. *šūja*) s podaljšavo substantivizirano iz *s'ūjъ »sinister« (Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 16). Psl. adj. *s'ūjъ, f. *s'ūjā »sinister« je tako kot sti. *savyā-* »levi«, (m.) »levica«, av. *haoya-* »levi«, kimr. *aswy* »isto« < *ad-seujō- (Miklošič, 344; Trautmann, BSW,

260; Vasmer² IV, 484) iz ide. deverbativnega adj. *seu- -jō- »upognjen, kriv; levi« glagola *seu- »upogibati« (Pokorny, 915), ki dovoljuje rekonstrukcijo psl. v. *s'ū-ti, *sověšъ »ukrivljati, upogibati, majati«, analogno po inf. *s'evěšъ, od koder je *s'evъ »upognjen, ukrivljen«, *s'ē-verъ »upognjenost, ukrivljenost«, *s'evelā. Isti koren *seu- se ohranja v bazi *seu-k- »isto«, prim. psl. iter. *sučīti*, *sūčīšъ = r. *sučītъ*, *sūčīšъ* »sukati«. Kimr. dubleta *aseu* »levi« je iz *ad-seujō- in kaže na enako besedotvorno razmerje kot ide. *neuo- »nov« : *neujō- »isto«. Glej tudi *šēva*, *šēver*, *ševeljāti*, *švica*, *šija III*, *šūjica* in *šujāti*, *šukati*. M. F.

šūj II (m.), g. -a »čvelj (kot dolžinska mera)« (pkm.; Novak, Slovar², 153).

Z. dial. -j < sln. -h kot pkm. *směj* »risus« iz *směh* < *směchъ iz prvotnega sln. dial. *sūh = štaj. *šū:x* »čvelj« (Zorko, Narečna podoba, 351), kar je bilo tako kot hrv. *šūv* »čvelj (kot dolžinska mera)« in slš. dial. *šūch* »stara dolžinska mera 33,6 cm« (Orlovský, Gerner., 342) izposojeno iz nvn. *šuh* »dolžinska mera« in »čvelj« (Novak, I. c.) M. F.

šūjāti, -am (v. impf.) »slabiti, abmārgeln« (Murko I, 588; Janežič¹ II, 433). V 18. st. *fhujati* »abmergeln, smedluvati, oflabiti« (Gutsmann).

Izoliran glagol; morda je to faktitivni denom. *šūjāti, *šūjaješъ k subst. *šūja (f.), ki je poleg »kar je upognjeno« (prim. sln. dial. *šija* »poševna stran«) in »kar je levo« (prim. r. hdrn. *šūja*) morda pomenil tudi »kar je slabo«. Slednja pomenska stopnja se lahko ohranja tudi v p. *szuja* »podlež, ničvrednež, slabič«. Dalje glej *šūj I*. M. F.

šūjica (f.) »poševna stran, smer«.

Obliko je poknjžil Pleteršnik II, 649, iz reducirane *šujca*, prim. *fhūjza* »die Schräge«, f. *fhūjzo* »schräg« (Murko I, 588). To je gotovo iz *s'ūjica in v primerjavi s pomenom »levica; leva reka/voda ipd.« ohranja starejši pomen »upognjen, ukrivljen, poševen« psl. adj. *s'ūjъ. Pogoja za nastanek novega cirkumfleksa oblika nima, kot pričajo reducirane oblike z ohranjenim refleksom starega akuta tipa sln. *stārši* (m. pl.) < *stārjēši, zato bi se ustrezno poknjžena oblika morala glasiti *šūjica*. Izhodno *s'ūjica je tako kot subst. *s'ūja »kar je upognjeno, je slabo, je na levi« v r. hdrn. *šūja*, p. *szuja* »podlež, ničvrednež, slepar«, sln. dial. *šija* »poševna stran« < sln. *šūja* prek podaljšave substantivizirano iz adj. *s'ūjъ (k besedotvorju Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 16). Dalje glej *šūj I*. M. F.

šūkati, -am (v. impf.) »z obutima nogama po tleh drsati« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1882-1883, 255), *pušuk-wātę* »hoditi tako, da noge podrsujejo po tleh« (bovško; Ivančič, DSBG, 53) < sln. *po-šukovāti.

Kljub bližnjemu enakopomenskemu tolm. *šūrkat* »vleči copate za sabo, švedrati« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), kar pomensko ustreza ukr. *šūrkaty* »z nogami drsati« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1483), p. *szurač nogami* »drsati z nogami«, *szurgac nogami* »isto«, č. *šourat se* »klecavo hoditi, racati, plaziti se«, slš. *šurat' sa* »počasi se premikati, plaziti«, gl. *šurač* »drgniti; švedrati«, je to verjetno tako kot sln. *šukati se*, *šūkam se* »krčiti se«, pf. *šūkniti*, *šūknem* »skrčiti se« sorodno z mak. *šukne se* »smukniti, skriti se«, *šukne* »potsniti, stisniti«, *šuka* »udariti«, hrv., sb. *šukati*, *šučem* »švigati, premikati se«, č. *šukat* »švigati (s šibo, z bi-

čem)«, slš. *šukat'* »sem in tja hoditi« in nadalje s slov. *šukāti »iskati« < *vohljati, sem in tja se premikati« v r. *šukátb* »iskati«, br. *sukáčb* »isto«, ukr. *šukáty*, p. *szukać*, č. *šukat*, slš. *šukat'*. Ker podobne pomene izpričuje tudi psl. denom. v. **s'uráti*, **s'uráješb* k **s'urš* (adj.) »sem in tja (se) premikajoč, majav, upognjen« < **sey-ro-*, bi bilo za izhodišče besedne družine mogoče predpostaviti psl. prez. **s'účešb* »sem in tja (se) premikati, majati, upogibati, mahati ipd.« (sekundarno tudi **s'ukáješb*) k inf. **s'ókáti* »sukati« (tip **p'sáti*, **p's'ešb*), ki je bil že pred terminologizacijo v tkalski terminologiji zamenjan z analognim prez. *súčešb oz. *sukáješb (< **souk-*). Zaradi slov. **s'ěverz* »upognjenost, ukrivljenost«, ki more biti deverbativna tvorjenka psl. **s'u-ti*, *sověšb (sekundarno **s'evěšb*) »ukrivljati, upogibati, premikati« ide. baze **sey-* »upogibati, premikati«, bi bilo možno predpostaviti, da je besedna družina *šukati rezultat kontaminacije med psl. **s'účešb* < *séyk-je-ti in deverbativa **s'u-ká-ti* k omenjenemu **s'u-ti* (s prez. *sověšb → **s'evěšb*), ki se lahko ohranja v č. *šuchtat* (po domě) »po domu vohljati, brskati, iskati« (Machek², 630) < **s'u-ch-ěta-ti* < **s'u-cha-ti*, v hrv. čak. sekundarno nazaliziranim *šundrát*, *šundrön* »izviniti, izpahnti (o nogi)« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1222) < **s'u-drá-ti*. Temu v prid govori tudi psl. ptc. **s'ulš* »upognjen, ukrivljen; lev«, ki se npr. ohranja v r., ukr. *šulbgá* »levica«. Ker se pomen »iskati« lahko razvije iz »vohljati, brskati, sem in tja hoditi«, je slov. *šukāti »iskati« < psl. **s'ukáti* kljub Miklošiču, 344, in Bernekerju, 557, domač glagol (Machek², 630; Vasmer² IV, 484). K pomenskemu razvoju »tolči, udarjati« iz »sem in tja (se) premikati« prim. pomensko polje **švīg(ati)*, sln. *švigati* »hitro se (sem in tja) premikati (o pticah, ribah, plamenu)«, tranz. »tolči, tepsti (s palico ali bičem)«, »otepati (o žitu)«. K drugim pomenskimi razvojem glej pod *šúrkati* I.

Erjavec, l.c., je slov. *šukati* še izvajal iz bav. n. *schucken* »s kratkimi zamahi v premikanje spraviti, vreči«, npr. *die Achsel schucken* »z rameni skomigniti« oz. *schocken* »in schwingender Bewegung sein, die Knochen bewegen«, kar že zaradi besedotvornega razmerja s sln. *šúrkati* ne prepričuje. Glej tudi *šúrkati* I in *šúkniti* in dalje *šúj* I. M. F.

šúkniti, -em (v. pf.) »sunkoma zamahniti, izliti« v rož. kor. *šúqnat*, -am, npr. *vodó šúqnatə zə šqáfa* (Šašel, RNB, 125), tudi *šúkniti*, *šúknem* »smukniti«, npr. *š. v posteljo*, in »potisniti, poriniti, pahnti«, npr. *š. komu kaj* »nekomu skrivaj kaj dati«. K slednjemu impf. *šúkatí*, *šúkam* »potiskati, porivati, udarjati«, tudi »stepsti«, npr. *otroci s šibo šukajo ovce, kadar jih ženo (štaj)*.

Pomensko najbližje je hrv. *šúknuti*, *šúknēm* »udariti (s pestjo), zaušnico dati«, čak. *šúknut* »udariti« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 372), mak. *šukne* »udariti (npr. žogo)«, *šuka* »udarjati, tolči«, č. *šukat* »udariti, frcniti« (Jungmann, Sl. IV, 524). To je ena od pomenskih specializacij slov. **s'ukáti* »sem in tja (se) premikati«. Dalje glej *šúkatí*. M. F.

šúl (adj.), f. *šúla* »s kratkimi uhlji«, tudi *šúlav* »isto«, subst. *šúlec*, -lca, *šúlavec*, -vca »šul oven«, *šúla* »šula ovca«.

Prim. ukr. *šúlyj* »z navzdol obrnjenimi rogovi (o ovci)« (Mel'ničuk, Etimologija 1966, 213), p. dial. *szulak* »koštrun, vrsta jastreba« (Karlóvicz, SGP IV, 326) in dalje lit. *škúlas* »brez rogov«. Nejasno. Bezlaž, Radovi, 89, domneva zvezo s *húlití* »kriviti«. Mel'ničuk, l.c., povezu-

je sln. in ukr. besedo z r. dial. *šútyj* »brez rogov«, p. dial. *szuty*, mor. č., slš. *šutý* »isto«, kar ima za besedotvorno varianto iz ide. baze **ksey-*. Slawski, SP II, 288, razlaga samo sln. *šúl* iz *čulš, prim. p. dial. *czuty*, *čuty* »brez rogov«, ukr. dial. *čylyj* »brez uhljev, z majhnimi ušesi«, sbh. *čúla* »z majhnimi uhlji (o ovci)«, bgl. dial. *čúl* »brez uhljev«, vse iz ide. *(*s*)*kseyH-lo-*, tvorbe iz baze **skeyH-* »rezati, ločevati, praskati, drezati«. Sln. *šúl* bi sicer lahko bilo iz *ščulš, kar bi bila varianta z *s*-mobile k *čulš, vendar na tak način ni mogoče razložiti drugega slov. gradiva z vzglasnim *š*-, zato se za to gradivo zdi bolje izhajati iz po metatezi nastalega izhodišča **kseyH-lo-*. Glej tudi *šúlití* I. M. S.

šúlití I, -im (v. impf.) »gladiti, čohati«, *š. se smukati* se (o psu, mački otroku)«.

Prim. sbh. *šúljati se* »počasi, neopazno hoditi«, hrv. čak. *šúlajti se*, *šúlpaš se* »isto« (Vrgada), *šúlaj se* »valjati kroglo po zemlji (v neki igri)« (Smokvica, Korčula), p. dial. *szulac* »bolehati, potikati se, smukati se«, č. *šuliti*, *žuliti* »goljufati, slepariti«, slš. *šúl'at'* »svaljkati«, *šúl'* »svaljek«. Psl. *šulítí, **šul'áti* sta verjetno denom. iz *šulš »z majhnimi ušesi«, prim. k pomenu sln. *kúlj* »z okrnjenimi rogovi« : p. *kulić się* »zvijati se« (Bezlaž, Radovi, 88; drugače o č. *šuliti* Machek², 630). Po Skoku III, 422, so to onomatopeje. Dalje glej *šúl* in *húlití* I. M. S.

šúlití II, -im (v. impf.) »dražiti«, npr. *š. pse* (Slovenske gorice).

Zaradi enakopomenskega *ščú(vati)* je to lahko denom. v. iz ptc. pret. akt. *šulš, ki lahko kaže, da je poleg psl. *ščuti obstajala tudi metatetična varianta *šuti. Glej tudi *ščúlití* in dalje *ščúti*. M. F.

šúlj (m.), g. -a »odžagan kos drevesnega debla, klada« (Halozce), tudi *šúljek*, *ščúljek* »isto« (vzh. štaj).

Prim. sbh. *šúlj*, *šúljak* »štor, panj, klada«, r. *šúlo* »drog, kol«, *šulága* »vrsta deske«, ukr. *šúl(a)* »kol«, br. *šúla* »kol«, č. dial. *šulek* »kos platna« (navaja Kurkina, DS, 137), slš. dial. *šulak* »drog, kol« (Slawski, JP XXXV, 226 s.). Psl. **s'ul'š*, **s'ulo* (in **s'ula*) dalje primerjajo z lit. *šúlas* »doga, podboj, podstavek, steber«, strpus. *šulis* »podstavek, steber« in gr. *šúlov* »les, drva, brun« (Miklošič, 344; Persson, Beitr., 379; Vasmer III, 435; Fraenkel, 1032; Frisk II, 338). Za slov. besedo bi bilo treba izhajati iz **k'sey-lo-*. Got. *sauls* »steber« in lat. *silva* »gozd« fonetično ne ustrežata (o tem Feist, Wb., 412 s.; Walde-Hofmann II, 537). Drugače Janko, ČMF XVI, 220 ss., ki obravnavano besedno družino primerja z r. *šúljata* »testes«, *škulá* »ličnica«, sln. *húlití*, *šúlití* in vse skupaj izvede iz ide. *(*s*)*ksey-* »kriviti«. S *šúlití* »gladiti, čohati« povezuje tudi Kurkina, DS, 137 s., ki izhaja iz ide. baze **skeyH-* »rezati, ločevati, praskati, drezati«. Glej tudi *šúla*. M. S.

šúm I (m.), g. -a »strepitus, sonitus, tumultus, susurus« in »slap, deiectus aquae« (gor.); Caf navaja tudi pomen »pijanost« (prim. stcls. *šumbnz* »ebrius« in k tipologiji še n. *Rausch* »pijanost« k *rauschen* »šumeti); *šumōt*, -ōta »strepitus«, *šúmec*, -mca »hudournik« (Caf), adj. *šúmen*, -mna »rauschend, betäubt, berauscht«, *šúmast*, -a »berauscht«, *šumotljív*, -íva »šumen«, *šumovít*, -a »geräuschvoll«, v. *šumétí*, -ím »obstrepre, sonare« (impf.), *pri-*, *raz-*, *vz-*, *za-š.* (pf.), iter. *šumévati*, -am (impf.) »zu rauschen pflegen«, intenz. *šumorétí*, -ím (impf.), *šumórití*, -órim (impf.), *šumrétí*, -ím (impf.), *šumotáti*, -ám (impf.), *šumátíiti*, -átim (impf.), *šumástíiti*,

-*āstim* (impf.), po moderni vokalni redukciji tudi *šamástiti*, *-āstim* (impf.); dem. *šumljāti*, *šumotljāti*, *-ām* (impf.); semkaj *šumēla* »hripavost« (zah. štaj.), *šumēle* (f. pl.) »harmonika« (mariborska okolica, vzh. štaj.), dem. *šumēlice* »isto«, *šumēlke* (f. pl.) »pljuča« (Vrsno), *šumák*, *-a* »trapest človek« (prim. v *šumo je obrnjen* »prismojen je« (Pajek)); v 16. st. *fhumeili* (m. pl. ptc. akt. pret.) (Trubar), *fhumelu* (n. sg. ptc. akt. pret.) (Krelj), *fhumeti* »ftrepere«, *fhumeinie* »rumor«, *fhumejnie* »ftrepitus« (Megiser), v 17. st. *fhum*; je na *Nebu garmelu, bliskalu, shumelu, inu erjulu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fhum*, *fhumeinie* »tumultus«, *fhum tega lystja* »susurrus«, *fhumēti* »crepitare, percrepare, resonare, strepere, strepitare susurrare« (Kastelec-Vorenc), *shum* »strepitus, fonitus«, *shumim*, *-mei* »strepere«, *shēmlām, shumlām* »demurmurare« (Pohlín), *fhum* »Geräusch«, *fhumim* »rausche«, *fhumlam* »rede still, treibe weg« (Gutsmann); semkaj hđrn. *šum*, *šumnik*, tpn. *šumnik* (Badjura, Ljud. geogr., 243; Bezljaj, SVI II, 250).

Prim. stcsl. *šums* »sonus, sonitus«, csl. *šumēti* »resonare«, sbh. *šúm* »šum, šelest«, *šumjeti* »šumeti«, intenz. *šumoriti*, subst. *šumor* »šumenje, šumljanje«, mak. *šum* »šum«, v. *šumi* »šumeti«, *šumoli* »žuboreti«, blg. *šum* »šum, zvok«, *šumjá, šumoljá* »šumeti, šelesteti«, r. *šúm*, *-a* »šum, hrup«, *šuměts, -išb* »šumeti, hrupeti«, ukr. *šúm*, *-u* »šum, razpenjena voda, vrtinec« (v pomenu »pena«, ki ga pozna še br. in vsi zah. jeziki, je beseda lahko prevzeta iz stvn. *schúm* »pena« (Miklošič, 345; Machek², 630; Schuster-Šewc, HEWb., 1481), čeprav je možno tudi, da je ta pomen vsaj delno motiviran kot *šumeča, vznemirjena voda«), *šumíry, -mljú* »šumeti«, br. *šúm*, *-u* »šum, hrup«, *šuměць, -iš* »šumeti«, p. *szum* »šum, hrup«, *szumieć* »šumeti«, č. *šum* »šum, hrum, vznemirjenje, razburjenje«, *šuměti, šoumati*, stč. *šuměti, šiměti* »šumeti, šelesteti«, slš. *šum* »šum, hrup«, *šumiet'* »šumeti, hrupeti«, gl., dl. *šum* »šum«, gl. *šumić, dl. šumiš* »šumeti, hrupeti, besneti«. Psl. *šúm̃s (< *šjēumá-) < ide. *k'euy-mó- je tvorba (tipa psl. *úms < *Hau-mó-) iz ide. baze *k'euy- (možna je tudi rekonstrukcija baze *k'eH₂y- in tvorbe *k'eH₂y-mó-; v tem primeru je *káva, lit. *kóvas* iz *kaH₂-y^o, *čávnka < *kēH₂-y^o in *sová iz *k'əyá), prim. dalje bazo s satemskim vzglasjem in lahkim vokalizmom v sti. *šúka*- »papagaj«, lit. *šaukti*, *šaukiū* »vpiti, kričati, klicati«, s težkim vokalizmom (in kentumskim vzglasjem) v gr. *κόκκυο* »tarnati, jadicovati«, *κόκκυα* »tarnanje, jadicovanje«, sti. *kújati* »renčati, godrnjati«, stcsl. *kukati* < psl. *kúkati »tarnati«, sln. *kújati se*, sbh. dial. *kújati* »bolehati, dremati« < psl. *kújati »godrnjati«, stcsl. *kurš* < psl. *kúrš »petelin«, got. *hiufan*, stnord. *hjúfra*, stvn. *hiofan, hioban* »tarnati«, toh. B *šausām* »klicati« (Brugmann, Grdr.² II/1, 247; Vasmer III, 436; Pokorny, 536; Schuster-Šewc, HEWb., 1482). Glej tudi *šúm II*, *šúma*, *šundráti*, *šúškati*, pa tudi *sóva, kávká*. M. S.

šúm II (m.) »pijanost«, adj. *šumen* (m.), f. *-mna* »pijan« v obir. kor. *šámán*, f. *-mna* (Karničar, Obir, 247). V 18. st. *ofhumlján* »crapulatus, pyan« (Kastelec-Vorenc), v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 132, *fhumen* »betäubt, trunken«.

Prim. csl. *šumьнъ отъ вина* »ebrius«, hrv. *šumast* »temulentus, vinitus« (Belostenec; ARJ XVII, 878) in mak. *šumoglavén* »omamljen«, v. *šumoglaví (se)* »omamiti se; vrtoglavico dobiti«, tudi *ošumoglavén* »omamljen«, *ošumoglaví (se)* »omamiti (se)«. Gradivo kaže na

pomenski razvoj »hrup« > »pijanost, omamljenost« v okviru slov. *šúm̃s »hrup« (Miklošič, 345) < *s'úm̃s. K pomenu prim. n. *Rausch* »pijanost«, kar se je v 16. st. pomensko razvilo iz *rüsch* »šumenje, vihravost« (Kluge²², 585), n. *Schädelbrummen* »pijanost« < n. *Schädel* »lobanja, glava« + *brummen* »šumeti«. Dalje glej *šúm I*. M. F.

šúma I (f.) »gozd, goščava« (SSKJ IV, 1121). Pleteršnik navaja *šúma* »gozd, goščava« in pri tem navaja le štaj. avtorje in notr. dial. vendar je tu upravičen akut zaradi pkm. *šuma* (Novak, Slovar,² 153) in kor. obir. *šú:ma* (Šajda; Karničar, Obir, 337, navaja lok. w *šú:cm*), kol. *šúmje* (n.) »grmovje, hosta, goščava«, *šumád* (f.), g. *-i* »dračje« (Fram), *šumrâd* (f.), g. *-i* »isto«, dem. *šumičje* »mah in drobna hosta«; semkaj *šúmnica* »gozdni studenec« (Jarnik).

Prim. sbh. *šúma* »gozd, dračje«, tpn. *šúma*, sb. hor. *šumádija*, mak. *šuma* »gozd«, blg. *šúma* »listje, dračje, posekano vejevje«, dial. »hosta, gozd«, tpn. *šúmen*, r. tpn. *šúmsk*, stč. *šuma* »gozd«, č. hor. *šumava*. Psl. *šúma < *šjēumá je feminizirani kol. k *šjēumá- > psl. *šúms (Miklošič, 345; Vasmer III, 436; Rippl, ZSIPh XVI, 223). Manj verjetno domneva Skok III, 422 (ki ne pritegne r. tpn. *šúmsk*), da je beseda prevzeta iz nekega ilir.-trak. vira, sorodnega z alb. dial. *proshem* »grmovje, hosta«. Glej tudi *šmárnica I* in dalje *šúm*. M. S.

šúma II (f.) »bedak«, tudi *šumak* »isto«, adj. *šumast*, f. *-a* »bedast« in k temu v. *šumastati* »obnašati se kot bedak« (Šašelji, Bisernice I, 309). Sem. verjetno cgn. *šuma, šumak, šume, šumec*.

Prim. hrv. *šúm* »Halbnarr«, *šuma* »isto« (Lovran v Istri; Skok III, 42), kajk. *šúmast* »nor«, *šumák* »norec«, *šumáča* »norica« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407), adj. *šumast* »bedast« (Habdelić, Belostenec, Voltiggi, Šulek, Popović; Varoš pri Slavonškem Brodu, Lika; ARJ XVII, 878), *šumastje* »stolilitas, stupiditas« (Habdelić). Sln. in hrv. gradivo potrjuje v okviru slov. besedne družine *s'úm̃s le pomenski razvoj »šum, hrup« > »pijanost, omamljenost«. Ker neposredni pomenski razvoj »pijanost, omamljenost« > »norec, bedastost« ni znan, je sln.-hrv. besedna družina iz *šúm̃s (m.) »norec, bedak« verjetno v besedotvornem razmerju s slov. *s'út̃s »norec«, prim. sln. *šútec*, g. *-tca* »norec, nespameten človek« (Kot pri Kobaridu, Podkrnci), *šútask* (adj.), f. *-a* »norčav«, r.-csl. *šutš* »pavliha, burkač«, mak. *šut* »dvorski norec«, blg. *všutjavam se* »neumno se obnašati«, r. *šút*, g. *-á* »pavliha, burkač«, ukr. *šútká* »šala«, pl. »neumnosti« (Grinčenko, Sl. IV, 520). Izhodni nomen actionis (sekundarno nomen agentis) *šúm̃s (m.) »hitro premikanje, norenje« > »divjak, norec ipd.« je lahko identičen z lit. *siaūšmas* »divjanje«, lot. *šaišmas* »groza, zona«, pri čemer je *s'úm̃s namesto pričakovanega *s'úchm̃s lahko nastalo po asimilaciji *-Rsm/n-* > *-m/n-* kot v *čbr̃ns, *luna. V tem primeru bi pomen »norec, bedak« psl. *šúm̃s predstavljal slovnično prevedbo nomena actionis »hitro premikanje ipd.« še preden se je pomensko specializiral v *s'úm̃s »hrup«. Glej tudi *šútec* in dalje *šúm I*. M. F.

šumrâd (f.), g. *-i* »goščava«. To je kol. na *-adb* tipa *črvâd* ← *čřv*, *kokošâd* ← *kokôš* sicer neizpričanega subst. *šumr̃s (m.) »gozd«, ki je do sin. *šúma (→ kol. *šumad̃ v sb. tpn. *šumádija*) v enakem besedotvornem razmerju kot psl. *d̃qbr̃s (m.) »hrast« do *d̃qbr̃s »isto«.

Sem verjetno tudi sln. cgn. *Šumrada* in hrv. tpn. *Šumradi* (ARj XVII, 882). Dalje glej *šuma*. M. F.

šund (m.), g. -a »(literarno) delo brez umetniške vrednosti«, npr. *literarni šund*. Prvič zabeleženo v Slovincu, 1887, 203, 4 (Hladnik, Trivialna literatura, Ljubljana 1983, 63). Uporabljano tudi v funkciji adj. indekl., prim. *šund literatura* (SSKJ IV, 1122), kar je kalk po nvn. kompoz. *Schundliteratur*.

Tako kot hrv., sb. *šund* »ničvredno blago, plaža«, mak. *šund* »ničvredno blago; živina, ki ne uspeva« prevzeto iz nvn. *Schund* »slaba literatura« poleg »kar je brez vrednosti, neuporabno, slabo«. V 16. st. se nvn. subst. pojavlja le v pomenu »nesnaga, govno, blato« in kljub temu velja za novotvorbo iz v. *schinden* »dreti, odreti« po vzorcu *Bund* ← *binden*, ki naj bi prvotno pomenila »kar nastane pri odiranju, tj. že oguljeno meso«, nato pa splošno »umazanija, govno, blato; kar je brez vrednosti« (Pfeifer, EWD², 1579) oziroma »odpadki pri odiranju; govno, blato« (Kluge²³, 655). Mann, IECD, 1170, nvn. *Schund* izvaja iz ide. subst. **sk'ntó-s* »govno, blato«, ki naj bi se leksikaliziral iz paradigme heteroklitičnega subst., o katerem pričata gr. σκῶρ (n.), g. σκατός »blato, govno« in het. *šakkar* (n.), g. *šaknāš* »isto«. Glej tudi *skotina*. M. F.

šundráti, -ám (v. impf.) »hrupeti, ropotati«, postv. *šunder* »hrup«, adj. *šundrāv*, -áva »hrupen, glasen«, subst. *šundrávec*, -vca, f. -vka »kdor hrupi, ropota«.

Prim. hrv. *šundrati*, -ám »potrošiti, pokvariti, uničiti« (Lika, Dalmacija) in »udariti, raniti« (Split, Šibenik, Žumberak; ARj XVII, 883), čak. na Braču *šundrovāt*, -ōn »izviniti« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1222). Putanec pri Skoku III, 423, misli na izposojjo iz ben. it. *sfondrar* »prebiti (dno), potopiti«, kar ne ustreza niti fonetično niti semantično. Bolj verjetna se zdi domnevanje variante **šum(ə)рати* poleg *šuməřeti > sln. *šumřeti* in *šumorěti > sln. *šumorěti*, kar izgledajo denom. od *šuməře, *šumorə ← *šumře (Snoj, SES², 744). Druga besedotvorna možnost je domnevanje intenz. deverbale tvorbe *šum-ra-ti k *šuměti*, prim. intenz. *mendrāti* k *měti* < *měti. Konzonantna skupina -*ndr-*, ki je lahko prek **nr-* nastala iz **mr-*, daje glagolu intenzivni pomen (Zorman, Mag., 95). Vendar ni izključeno, da je sln. in hrv. glagol po sekundarni nazalizaciji iz *šudra-ti, prim. gl. *šudrować* »s hrupom praskati, drgniti«, dl. *šudrowaš* »isto«, p. *šudrować się* »praskati se«, star. blg. *šúdrav* »umazan, razcapan«, kar izvajajo iz istega ide. glagolskega korena kot psl. *šúmь (Schuster-Sewc, HEWb., 1480). Dalje glej *šum*, *šúškati*. M. S.

šunik (m.), g. -a »čebelnjak« (Kobarid, Vrsno; Erjavec, LMS 1882-1883, 255), *šuni:k* »isto« (bovško; Ivančič, DSBG, 61).

Fonetično razvito iz sln. dial. *šelnik, to pa iz *pšelnik. To je nomen loci k dial. *pšēla* »čebela« (Kobarid), *pšēla* »isto« (Ivančič, o. c., 50), kar je prek *pčēla* nastalo iz *bčēla, prim. csl. *bčēla*, hrv., sb. *bčēla*, mak. *pčela*, blg. *pčēla*, r. *pčēla*, ukr. *pčōla*, č. *včela*, slš. *všēla*, stp. *pczota*, gl. *pčōta*, dl. *coṭa*. Dalje glej *čebēla*. M. F.

šunka (f.) »gnjat«, izv. *šunkarica* »salama iz koščkov šunke«, adj. *šunkin* (SSKJ IV, 1123), gor. *šunka*, pkm. *šunka* (Novak, Slovar², 153); v delih do 20. stol. v tem pomenu le *gnjāt*, za ustrezní kos mesa sprednje noge pa *plēče*.

Kakor sbh. *šunka* prevzeto iz bav. n. *Schunken* za standardno *Schinken* »gnjat« < stvn. *skinco* »stegno, bedro, gnjat«. Ker se beseda v sln. pojavi šele v 20. st., Striedter-Temps, DLS, 234, domneva izposojjo prek sbh., kar pa zaradi pkm. kratkega *ū* in gor. akutiranega *ú* vsaj za dial. oblike verjetno ne drži. Gotovo neposredno iz n. je kor. obir. *šú:nkən* »šunka« (navaja Karničar, Obir, 210). M. S.

šúntati, -am (v. impf.) »hujskati«, *šúntar* (m.), g. -ja »hujškač« (nižje pog.; SSKJ IV, 1122), črnovr. *šúntat*, -am, *šúntar*, -jē, *šúntuc*, -g »šuntavec«, *šúntarčg* (Tominec, 217), polj. *šúntat* »ščuvati, dražiti koga« (Skrlep, 61), pkm. *šúntati*, -an »ščuvati«, *šúntar* »podpihovalec« (Novak, Slovar², 153). V 18. st. *podfhuntati* »instigare, nadraščiti«, *podfhuntar* »instinctor, šdrašhliviz« (Kastelec-Vorenc), *shuntam* »anhetzen«, *shuntuvavz* »Anhetzer« (Pohlin), *fhuntam* »hetze an« (Gutsmann). Sem verjetno cgn. *šúntar*, *šúnter*.

Prim. hrv. *šúntavac* (m.), g. -vca »vzdevek človeku, ki s svojim pripovedovanjem hujška« (Klana v Istri; ARj XVII, 883). Oboje izposojeno iz bav. srvn. *schunten* »priganjati, ščuvati« ob srvn. *schunden*, *schünden* »isto«, *schünde* »ščuvanje«, *schündere* »hujškač«, *schüntære* »isto«, stvn. *scunden* »priganjati, siliti, hujskati« (Miklošič, Frw., 59; Striedter-Temps, DLS, 234; Lexer, Mhd. Wb. II, 817 s.), kar se od Grimma dalje kljub različni semantiki razlaga kot kavz. k nvn. *schinden* »odirati; mučiti«, srvn. *schinden* »isto«, stvn. *scinten* (Grimm, DTV 15, 2001). Glej tudi *šúnd*. M. F.

šúp (adj.), f. *šúpa* »votel«, sem *šúpek* (m.), g. -pka »votla zeljnata glava«, *šúpje* (n. kol.) »votle zeljnate glave« in denom. v. *izšúpiiti*, -im (pf.) »izvotliti«.

Prim. hrv. *šúp* »prazen« (Vitezović), »neumen, praznoglav« (Reka) in »votel«, v kompoz. *šúpèglavca* (m.), g. *šúpèglavca* »slaboumnež, bedak« (Poljica v Dalmaciji), *šúp* (f.) »luknja« (Kavanjin), *šúpak* (m.), g. -pka »praznoglavac« poleg »danka«, *šúpka* (f.) »jamica« in *šúpa* »slaboumnica« (vse ARj XVII, 885 s.), br. *šupjāk* »obnemogel, bolan« (Nosović, 719). Psl. *šúps (adj.) »votel, prazen« in substantivizirano *šúps (f.) v hrv. in *šúpa (o slednjemu besedotvornemu vzorcu Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 12 s.) v avgmentativu *šúpara = sln. pkm. *šúpara* »mrtvašnica« in *šúpā v *šúpūra = hrv. *šúpara* »luknja«. Izhajati bi bilo mogoče iz deverbativnih adj. *kseypo-s oz. *kseypjo-s verbalne baze **kseyp-* »luknjati, dolbsti, votliti«. S tem sorodno in brez premeta *sk* → *ks* je *ščuplě v csl. *štuplě* »debilis«, r. *ščúplyj* »mršav, slaboten; rahel«, ned. obl. *ščúpl*, f. *ščúplá*, n. *ščupló*, str. *ščuplě* »šibek«, ukr. *ščúplyj* »majhen, mršav, slab«, br. *ščúply* »isto«, p. *szczypty* »droben, mršav; neznamen, pičel; ozek, tesen«, č. *štiplý* »suh, mršav, vitek«, slš. *št'úply* »vitek, suh«, ki kot ptc. pret. akt. kaže na obstoj psl. verbalne osnove **ščup-* < ide. **kseyp-*.

Zaradi korensko sorodnega psl. adj. *ščúrě, f. *ščúrá (prim. hrv., sb. *štúr*, f. *štúra* »neploden, zakrnel; prazen; suh«, mak. *štur* »prazen, suh, mršav«, blg. *štúr* »neumen, topoglav«, *štúróglav* »isto«, p. zastar. *szczyry* »vitek, ozek; mlahav«) iz *(*skēyr-ó-*) »odrezan« = lit. *kiáu-ras*, -à »preluknjan, razdeljen, prazen, brez vsebine«, lot. *caúrs* »preluknjan, razcefran, prazen, brez vsebine«, se v slov. sinonimnih osnovah **šup-* < ide. **kseyp-* in **ščup-* < ide. **kseyp-* ohranja le ena od podaljšav ide. baze **skēy-* »rezati«, po vsej verjetnosti tvorjenke k

*sek- »rezati« (Pokorny, 954), po premetu *ksej- v slov. *šū-cha-ti »treti, guliti«, prim. č. dial. *šúchat'* »treti, guliti« (Bartoš, Dialektologie II, 399), slš. dial. *šúchat'* »isto« (Káral, Sl., 697), psl. *šútъ »odrezan«, *šuchъ »isto« in morda tudi v *skub-tī, *skuběšъ »vellere«, prim. gr. ζύω »strugati, gladiti, drgniti; striči«, ζυρόν (n.) »britev«, ζυρός (m.) »isto« = sti. *kšurá-* (m.) »škarje, britev, oster nož« < *ksu-ró- »kdor skubi, drgne« > »britev, nož«. Stare Miklošičeve povezave osnove *šup-* z lit. *sušiupti*, *-šiuimpū*, *-šiuipaū* »zgniti«, *sušiupeš* »gnil (o lesu)« (Miklošič, SEW, 345; Kurschat, 2355), ki jo sprejemata Mladenov, 696, in Skok III, 423, Fraenkel, 993, ne omenja, ker je besedna družina lahko internolit. fonetičnega nastanka iz *šipti*, *šimpū* »top postati, slab postati«. Glej tudi *šupura*, *šupelj*, *šupljiti*, *šupiti*, pa tudi *šuga* in *šúšec*. M. F.

šupa (f.) »lopa, kolnica«, tudi »ožja shramba poleg skednja, kamor spravljajo slamo« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 41), tolm. *šupa* »dolg prostor za steljo ob hlevu« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), rož. kor. *šupa* »kolnica«, *šupa za stělo* ... (Šašel, RNB, 125); pri Janežiču¹ II, 433: *šupa* »Winkel«. V 16. st. *shupa* »horreum, Stadel« (Megiser), v 18. st. *shupa* »Wagenschupfe, tectum curruum« (Pohlin), *fhupa* »Schoppe, hifharka« in »Wagenschupfe« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *šupa* »lopa«, gradišč. hrv. *šupa* »isto« (Tornow, BD, 339), hrv. čak. *šupa* (Vis; Hraste-Šimunovič, Čak. Lex. I, 1222), mak. *šupa*, č. *šupna* »kolnica«. Izposojeno iz nvn. *Schuppe* »tugurium«, *Schuppen* »nadstrešek, pokrit odprt prostor« (Grimm, DTV 15, 2019), kar je sorodno s srvn. *schopf*, *schopfe* »poslopje brez pregradnih sten, skedenj; predprostor«, stvn. *scoph*, *scof* »poljska kočar«, stagl. *scipen*, *scypen* »hlev« (Skok III, 423). Ramovš, Hgr. II, 189, je sln. *šupa* uvrstil med starejše nemške izposojenke s sln. *p* za n. *pf*, kar zaradi substitucije s sln. vzglasnim *š-* ni verjetno. Prav tako je fonetično nezanesljivo izvajanje iz srvn. predloge *schupfe*, *schüpfē* (tako Štrekelj, l. c.; po njem Striedter-Temps, DLS, 234), saj se je srvn. *pf* s *p* substituiral le do 12. st. (Striedter-Temps, o. c., 31). Glej tudi *šopa I* in *šupura*. M. F.

šupelj (adj.), f. *-lja* »votel, puhel«, npr. š. *hrast* (Ribnica), š. *kamen* (Caf), š. *zob/oreh* (bkr.); *šuplja* (f.) »votlina, luknja«, *šuplják* (m.) »prazen oreh ali lešnik; votel zob« (bkr.), *šupljina* »votlina«; iz adj. *šupelj* denom. v. *šupljiti*, *-im* »votliti«; v kompoz. *šupjeglāv* (adj.), f. *-áva* »praznoglav«, fit. *šupljježōbnica* »Galeopsis versicolor« (prim. n. *Hohlzahn*). Na obstoj sln. subst. *šupelj posredno kažejo tvorbe *šupeljnost* (adj.), f. *-a* »votel« in *šupeljnost* »votlost«. V 18. st. *fhupelnost* *teh joby* »cava dentium« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. *šupb* »debilis«, hrv. *šupalj* »prazen; votel; slaboumen«, *šupljina* »votlina«, čak. *šupalj*, f. *šupljā*, n. *šuplje*, d. obl. *šuplji* »prazen, votel« (Vrgada; Jurišič, Rječnik, 211), *šupaj*, f. *šupjā*, n. *šupje* (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunovič, Čak. Lex. I, 1223), gradišč. hrv. *šupalj*, f. *-plja* »votel (o drevesu)«, *šuplina/šuplina* »prazen prostor« (Tornow, BD, 339), mak. *šupliv* »votel, prazen«, *šuplika* »votlo drevo«, blg. *šupla* »luknja«, dem. *šuplika*, *šupliv* »votel«. Zaradi sinonima *šupb < **kseup-o-* bi bilo možno izhajati iz besedotvorne variante **šup'b* < **kseup-jo-* tipa **neujō-* »nov« : **neujō-* »isto«, prim. lit. *naūjas*, sti. *nāvya-*, gr. jon. *veīoc*, got. *niujis*, toda psl. *novz, het. *neya-*. Dalje glej *šup*. M. F.

šupiti, *-im* (v. pf.) »udariti« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 310); kostelsko *šupēnt*, *-nen* »udariti« in »pasti, telebniti« (Gregorič, Gradivo) < sln. *šupniti, k temu pkm. *šup* (m.) »udarec; met« (Novak, Slovar², 153).

Prim. hrv. *šupiti* (pf.) »udariti«, npr. *Zákej si ga šupil?* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407), *šupiti*, *-im* »udariti (navadno po vratu ali ušesih)« (Virje, Slavonija; ARJ XVII, 888, z oznako, da se govori tudi v Črni gori), črnogor. *šúpati*, *šúpām* (impf.) »koga v šali z roko udarjati«, sem interj. *šup* za izražanje udarca (ARJ XVII, 887, 885), mak. *šupne se* »potisniti, zariti (npr. glavo v luknjo)«, ukr. *šupnuty* »udariti« (Grinčenko, Sl. IV, 519), br. *šupik* »pirh z razbito lupino (od kotaljenja)«, tudi *šupják* »isto« (Nosovič, 719), č. *šupat* »tolči, biti«, *šup* »porinek, potisk«. Zaradi pogostih pomenskih prehodov »tolči, tepsti« → »jesti« (glej s. v. *pokati III* in *-tepstii II*) je mogoče pritegniti č. *šupat* »hlastno in mnogo jesti«, kar Machek², 630, fonetično neprepričljivo povezuje z lit. *žiaūbti* »žreti (o živini)«. Izhodiščno verjetno psl. *šup-ti, *šupešb »tolči, udarjati«; zaradi psl. *rúpa »jama«, kar je sorodno z lit. *raipti* »izgrebsti, izkopati« (glej *rúpa*) sta s tem verjetno sorodna adj. *šupb »prazen, votel«, **šup'b* »isto«. Izposoja iz nvn. *schuppen* »tolči, udarjati« ob *schuppen* »isto« zaradi areala in pomenskega razvoja v »jesti« ne pride v poštev.

Sln. glagol je lahko uskoški import. Dalje glej *šup*. M. F.

šupljiti, *-im* (v. impf.) v zvezi *glavo si š.* »glavo si beliti = veliko razmišljati o kakem problemu«.

Pomensko enako je hrv. *šupljiti si glāvu* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407) poleg *šupljiti se* »prozoren, jasen biti« (ARJ XVII, 887). Dobesedno verjetno **glavo si prazniti* (problemov); *glavo si jasniti*. Gotovo denom. v. k jsl. adj. **šup'l'b* »prazen, votel« < psl. adj. **šup'b* »isto« ob sin. *šupb. Morda je enako pomensko motiviran denom. v. *šupiti, *šupišb k adj. *šupb/**šupb* v r. dial. *šupitb* »razumeti«, ukr. *šupyty*, *-plju* »razumeti« (Grinčenko, Sl. IV, 518), br. *šupicb*, *-plju* »isto«. Prvotni imperfektivni pomen **glavo (si) prazniti* (problemov) se še ohranja v sln. kostelskem *šipit*, *-in* »možgane napejati, glavo si beliti« ob »delati luknje v nečem« (Gregorič, Gradivo) < sln. *šupiti. Dalje glej *šup*. M. F.

šupura (f.) »mrtvašnica« (pkm.; Novak, Slovar², 154).

Primerjati je mogoče hrv. *šupura* »prazen prostor, luknja (npr. na obleki, vratih, omari)« (Šapčinovac v Slavoniji; ARJ XVII, 892), mak. *šupurka* »leseno korito v globeli, skozi katero teče voda; majhen in šibek slap v globeli« (Vidoeski, GTDMJ, 178) in izhajati iz avgmentativa **šupúra/šupura* k jsl. substantivu *šupa/**šupā* »prazen prostor → votlina, luknja« (iz adj. *šupb »prazen, votel«), ki ga je verjetno izpodrinila mlajša izposojenka iz nvn. *Schuppe* »tugurium«, *Schuppen* »nadstrešek, pokrit odprt prostor« (Grimm, DTV 15, 2019), prim. sln. *šupa* (f.) »lopa, kolnica« in »ožja shramba poleg skednja, kamor spravljajo slamo« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 41), tolm. *šupa* »dolg prostor za steljo ob hlevu« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), rož. kor. *šupa* »kolnica«, *šupa za stělo* ... (Šašel, RNB, 125), hrv., sb. *šupa* »lopa«, gradišč. hrv. *šupa* »isto« (Tornow, BD, 339), hrv. čak. *šupa* (Vis; Hraste-Šimunovič, Čak. Lex. I, 1222), mak. *šupa*, toda č. *šupna* »kolnica«. Avgmentativne tvorbe tipa *knjižura* ← *knjiĝa*, *glavura* ← *glava*, *hižura* ← *hiža* pri mlajših n. izposojenkah niso izpričane, zato pkm. *šupura* ne more biti izpeljano iz mlajše

izposojenke *šupa* »kolnica, lopa«, kot se domneva v Novak, l. c. Dalje glej *šúp*, pa tudi *šupa*. M. F.

šur (m.) »zamašek iz plutovine« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), »zamašek« (slovenska Istra; Tomšič, Olive in sol, 378), *šur* »večji zamašek pri sodu« (Marežige; Cosutta, PV, 189 z op. 1); tudi pri Janežiču¹ II, 433: *šur* »Korkholz«.

Izposojeno iz trž. it. *suro* »plutovina« oz. ben. it. *suro* »isto«, kar je tako kot istr.-rom. *sur* (Galežan), *sūr* (Buzet, Sovinjsko polje; oboje citirano po Skoku III, 366) z izpadom medvokalnega v prek rom. **sover* (prim. srednjeveško lat. *soverum* (l. 1538), bolonj. it. *sòver* in v hrvaščini kot dalm. rom. ostanek v *súvar* (Cres; Skok, l. c.), toda knjiž. it. *sùghero* fonetično razvito iz lat. *sūber*, *-eris* »pluta« (Skok, l. c.; Meyer-Lübke, 8357; Battisti-Alessio, 3674; 3571; Doria, 707). M. F.

šúra (f.) »sora« (Gažon; Kukanja, SDLA - KP/1).

Ista beseda kot sln. *sōra* < *šš-vora, le da je sln. **svōra* prek **švōra* (= hr. *švōra*; Zumberak; Skok, HDZb I, 1956, 272) po delabializaciji **šōra* v dial. razvoju **ō* > *ū* dalo istrsko *šúra*. Dalje glej *sōra*. M. F.

šūri (m.), g. -ja »muren«, navadno *šūri-mūri*, tudi *čūri-mūri* »isto«, vse predvsem v otroškem govoru. Sln. *čūri-mūri* se uporablja tudi kot oznaka malo čudnega človeka.

Štrekelj, ČZN V, 96, domneva, da se je prvotni izraz za klicanje murna iz luknjice glasil *črni muren*, *pojdi vun* in da se je naslonil na izposojenko **šuri-muri* »zmešnjava« (ki v sln. sicer ni potrjena), ker otroci ob tem brskajo v luknjico in tam delajo zmešnjavo. V č. je *šury-mury* »čečkarija«, *šury-bury* »nerazumljivo govorjenje«, v r. *šury-mury* »spletke, intrige«, v bav. n. *Tschurimuri* in samo *Tshuri* je »nepremišljen človek«, *Schurimuri* »človek nagle jeze« in šaljivo »majhen otrok«, kar naj bi bilo vse kakor sbh. interj. *šūru mūru*, ki se uporablja pri motnjah iz strahu, prek turš. *šurmur* »stvar brez vrednosti, zmešnjava« izposojeno iz perz. *šurimuri* »res agitata nullius momenti«. Iz semantičnih razlogov sln. *šūri* ni mogoče imeti za izposojenko, Štrekljevo izvajanje *črni muren* → *šuri-muri* pa se tudi zato, ker v sln. ni ustrezne izposojenke s pomenom »zmešnjava«, ne zdi verjetno. Ker otroški izrazi lahko podlegajo iregularnim spremembam, besede ni mogoče zanesljivo razložiti. Možno je izhajati iz sln. **švəri* > **šūri* (→ *šūri* iz ritmičnih razlogov, prim. *mūri* poleg *mūren*), česar varianta **švər̥bje*, bi (kakor dol.-notr. *dāuri* < **dv̥vri*) dala tolm. *šáver* »muren«. To lahko kaže na psl. **svr̥ī*, g. **svr̥bje*, kar bi bila tvorba iz psl. **svr̥ati*, **sverq*, znane v iter. **svir̥ati* »gosti, muzicirati«; prim. z dodatnimi suf. iz tega psl. **svr̥čāti* »cvrčati«, **svr̥čb̥k̥* »muren«, lit. *svir̥pti* »cvrkutati«, *svir̥pl̥ys* »muren«. K imitativnemu *sv-* > *šv-* prim. č. mor. *švr̥ček* poleg standardnega č. *cvr̥ček*, *svr̥ček* »muren« (kjer sicer obstaja možnost asimilacije). V sln. *čūri*, *čūrek* »muren« (po kontaminaciji z *mūren* tudi *čūren*) bi sicer lahko domnevali podoben razvoj vokalizma in drugače, prek *cv-* (prim. *cvr̥ček*) spremenjeno vzglasje, vendar se zdi to zaradi sln. *čūra* »kura« (prim. sbh. *čurak* »puran«) verjetneje navezati na onomatopejo **čur*, znano tudi v slš. *čurikat'* »cvrkutati (o detlu)« (nejasno je kor. obir. *čūrat* »dolgo v noč ostati pokonci« (navaja Karničar, Obir, 248)), sbh. *čūrlika* »pastirska piščal, slavec«. Druge

možnosti so manj verjetne, tako domneva o prvotnem **ščūr̥* (glej *ščūrek*), ki bi bila možna le, če bi bil *šūri* znan le na področju *šč* > *š*, varianta *čūri* pa bi bila brez *s-*mobile. Tudi povezava z gl. *šurač* »škrabljati, brskati«, *šurk* »hrček«, p. *szurac*, *szurgac* »premikati (s hrupom), drsati z nogami« je dvomljiva. Glej tudi *čūri-mūri*. M. S.

šurjāk (m.), g. -a »frater uxoris« (bkr.), *šurja* »isto« (Kras), *šurjākinja* »šurjakova žena«; v 18. st. *shurija* »Schwestermann, affinis« (Pohlin).

Prim. csl. *šurb*, *šurin̄* »frater uxoris«, sbh. *šurāk*, *šurjāk*, *šūra* (m.), *šurin* (m.), *šurākinja* (f.), mak. *šura* (m.), *šurneja* (f.), blg. *šurej*, *šurek*, r. *šurin*, *šurbjāk*, ukr. *šuryn*, stp. *szurzy*, g. -ego. Psl. verjetno adj. **šurb*; pomensko enako je sti. *syālā-* (m.) »frater uxoris«, kar naj bi nastalo iz dolgega *u-*jevskega diftonga (Hoffmann, BB XXI, 140; Trautmann, BSW, 261; Mayrhofer III, 551). Zaradi ukr. dublete *ščuryn* so mislili tudi na povezavo z r. *praščur* »praded« (Miklošič, 345), kar je glasoslovno težko izvedljivo (Vasmer III, 437).

[Prim. tudi pkm. *šorja* »svakinja« (Novak, Slovar², 149). Sti. *syālā-* razlaga Schindler, Sprache XV, 165, kot vrddhirano tvorbo (tipa **suḡ'urō-* »svak«) iz domnevnega **sjeHuro-*, kar je zaradi problematične domneve o monoftongizaciji dolgega diftonga v sti. dvomljivo. Za sti. *syālā-* se zdi bolje izhajati iz **sjeH-rō-*, za psl. pa iz **sjeHrujō-* (kar je do **sjeH-rō-* v podobnem besedotvornem razmerju kot **pHtēr* do **pHrujō-* > sti. *pitrvīya-* »bratranec«), to pa je po metatezi lahko dalo balto-slov. **sjeūrīja-* > psl. **šūr̥bj̥*. – M. S.]

šurkati I, -am (v. impf.) »vleči copate za sabo, švedrati« v tolm. *šurkat* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197).

Pomensko enako je ukr. *šurkaty* »z nogami drsati« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1483), p. *szurac* »nogami drsati z nogami«, *szurgac* »nogami isto«, brez objekta *noga szur(g)ac* »premikati, premikati se s hrupom«, č. *šourat se* »klecavo hoditi, racati, plaziti se«, *šouravý* »racav«, *šourem* (adv.) »počez, postrani«, *šourý* »počezen, poševen«, slš. *šurat' sa* »počasni se premikati, plaziti«, *šurōm* (adv.) »postrani, počez«, *šury* »poševen«, gl. *šurač* »drgniti; švedrati«, pom. *šurac* »drgniti« (Lorentz, Wb. II, 524). Sem tudi mak. *šurka* »brskati, iskati«. Izhodno verjetno **šurāti*, **šurāješb* (> **šūrāšb*) in k temu **šur-aka-ti* (sln., ukr., mak). Izhodišče besedne družine more biti adj. **šur̥* »sem in tja (se) premikajoč, majav, upognjen«, ki je tako kot lot. *šūrs* »ozek, tanek, omejen«, lit. *siaūras* »isto« (Mühlenbach-Endzelin IV, 7; Fraenkel, 779 s.) lahko v besedotvornem razmerju s **š'új̥b* »ukrivljen, upognjen; lev« = sti. *svayā-* »lev« in tvorjen iz ide. korena **seu-* »upogibati, sem in tja premikati«, ki se ohranja v ide. **seu-k-* »sukati« (psl. **sokā-ti*) in **su-ep-l'su-p-* »sem in tja premikati« (psl. **svepā-ti*, lit. *sūpti*, *supū*, *supāū* »zibati, gugati«). K besedotvornemu razmerju **š'u-r̥* : **š'új̥b* prim. **r̥d̥r̥* »rdeč« : **r̥d'̥* »isto«, k *e-*jevski prevojni stopnji pri tvorbi adjektivov na *-r̥* < ide. **-ro-* pa psl. **sī-r̥* »osirotel« < ide. **k'ej-ro-*.

Drugeče Machek², 672 (brez sln. gradiva), ki č. in slš. adjektiv povezuje s č. *uviry* »kriv, poševen«. Schuster-Šewc, l. c., Machkove razlage č. in slš. adjektiva ne omenja in povezuje s pomensko oddaljenim r. *šurkatb* »škrabati«, gl. *šurač* »drgniti, škrabati, brskati«, kar se je lahko razvilo iz pomenske stopnje »brskati« ← »vohljati, sem in tja hoditi« tega slov. denom. glagola. K temu

prim. pomensko polje *šetāti, sln. šētati »okoli vohljati, iskati, brskati« (Janežič¹ II, 428) = rož. šetatā, -am »segati komu v žep; brskati« (Šašel, RNB, 118), jslv. intranz. v. *šetāti, *šetāšb »sprehajati se«, r. šatāt »majati«, šatātāšja »opotekati se, pohajkovati«, str. šatatisja »bloditi«, ukr. šatātysja »sem in tja tekati, potikati se«, č. šatat »majati, opotekati« in k temu *šam-etā-ti v sln. šantāti, -ām »šepati« in sorodnem. Glej tudi šukati. M. F.

šurkati II, -am (v. impf.) »lenariti« (Janežič¹ II, 434).

Lahko fonetično razvito iz sln. nenaglašenega zaporedja švrkāti [švark-] po vzorcu sln. dial. udōva < *vbdova, gor., kor. diūri (nom. pl.) po g. pl. *dv̄ri (o fonetičnem razvoju Ramovš, Kr. zg., 166) še pred retrakcijo v švrkati, prim. rož. kor. švīqatā uqūlā »potepati se«, švīqāla »vzdevek ženski, ki okoli švrka« (Šašel, RNB, 125) = obir. kor. šwā:rqā (Karničar, Obir, 124) »vrsta psovke«, hrv. svrkāti, svrkēvati, svrknāti »zavihati, sukati, motati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 402). Pomen »lenariti« se je leksikaliziral iz »potikati se«. Dalje glej švrkati in švrkati. M. F.

šurtovec (m.), g. -vca »nepovabljen pri gostiji ali poroki«.

Nejasno. Zabeleženo pri Janežiču¹ II, 434, in Murku I, 589, ki sta besedo verjetno povzela po Gutsmanu: *shurtovez* »der beym Gaftmahle am Fenster paßt« (Gutsmann). To je verjetno pisna napaka za *fhkurtovez (Karničar, Gutsmann, 582), prim. prav tako pri Gutsmanu zabeleženo *fhkurtovez* »Schmarotzer«, *fhkurtoufki* »schmarotzerlich«. Ni jasno, od kod je Trstenjak, LMS 1876, 79, vzglagol *šurtati* »prežati (pri svatovščinah)« (po njem Pleteršnik II, 651), ki ga izvaja iz sln. *ščurtati* »isto«, *ščurtovec* »nepovabljen pri gostiji ali poroki«, kar naj bi po Trstenjaku, l. c., bilo zabeleženo pri Janežiču. V prvi izdaji njegovega slovarja oblike *ščurtati* ni, ampak le že omenjena *šurtovec*. Dalje glej *škōrtati*. M. F.

šustati, -am (v. impf.) »šumeti«, subst. *šust* (m.) »šumenje«, tudi *šustēti*, -im (v. impf.) »šumeti« in k temu bkr. zveza *kaj šustiš tod?* »kaj se tod potikaš« (prim. sln. *prišumēti* »priti, privihirati«, pf. *šustniti*, *šustnem* »prišumeti, privihirati«; z ekspresivnim prehodom medglasnega *st* > *št* knjiž. *šustēti*, -im »šumeti, šelesteti« (SSKJ IV, 1123).

Prim. ukr. *šustity*, -tyš »šelesteti« (Grinčenko, Sl. IV, 520), č. *šustēt* »šusteti«, *šust* »šustenje, šumenje«, slš. dial. *šustac* »pršeti (o dežju)«, npr. *dišc šusta* (Buffa, Nár., 223), prim. enak pomenski razvoj pri *šumrēti v ukr. *doščyk šamryt* »rahlo deževati« (Grinčenko, Sl. IV, 483). Izhodišče besedne družine je verjetno v. *šu-sta-ti in *šu-stē-ti, kar je intenziv na *-st-a/lē- tipa *svi-stati »žvižgati« (SP I, 53) osnove, ki se ohranja v **s'u-cha-ti* »šumeti, šepetati« (→ dem. **s'u-š-čka-ti* = sln. *šuškatī*) in **s'u-ka-ti* »isto« ter psl. **s'ūme* »sonitus, susurrus«. Gotovo iz subst. *šuste (m.) je p. dial. *szuścic* »šelesteti, šumeti« (Karłowicz, SGP V, 329). Toda sb., hrv. *šustati*, *šustim* »šumeti«, po prez. prenarajeni inf. v hrv. *šustiti*, *šustim* »isto« (ARJ XVII, 908), in slš. *šuš'at'* »šumeti, šusteti« verjetno odražata intenz. *šu-skē-ti tipa *pi-skē-ti, *rrē-skē-ti itd. (o slednjem SP I, 50). Glej tudi *šuhā-ti*, *šušljāti* I. M. F.

šūšec (m.), g. -šca »kozel brez rogov«, *šūšast* (adj.), f. -a »brez rogov«.

Prim. hrv. *šūša* »žival brez rogov, npr. koza, ovca, govodo« poleg »nepomemben človek, niče; šibek in mršav človek«, *šušac* (m.), g. -šca »oven brez rogov«, adj. *šūšast* »brez rogov«, *šūšav* »isto« (ARJ XVII, 898 s.), čak. *šušōn* (m.), g. -šāna »oven ali kozel brez rogov« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 868). Gotovo besedotvorna varianta k slov. sinonimu *šūšs (adj.), f. *šūš-ta »brez rogov« v hrv., sb. *šūš*, f. -a »isto«, mak. *šut* »brez rogov; prazen, gol; neumen«, blg. *šut* »brez rogov«, r. *šutyj* »isto«, ukr. *šutyj*, p. *szuty*, č. *šutá* »koza«, slš. dial. *šuta* »brezroga ovca, koza, krava« (Orlovský, Gerner, 344). Ker je pri **s'ūšs* (adj.) mogoče izhajati iz ide. **ksēy-to-* »oskubljen, oguljen, odrezan« akrostatičnega korenkega v. *ksēy-mi/**ksēy-ni* baze **ksey-* »skubiti, gultiti, rezati«, ki se ohranja v gr. ζύω »strugati, gladiti, drgniti; striči«, ζυπόv (n.) »britev«, ζυπός (m.) »isto« = sti. *ksurá-* (m.) »škarje, britev, oster nož« < **ksu-ró-* »kdor skubi, drgne« > »britev, nož« (Petersson, JA 34, 381; Iljinskij, IORJaS 30/3, 103; oboje citirano po Vasmerju² IV, 492; LIV, 332), bi bilo pri zgornjem gradivu mogoče izhajati iz adj. **s'ūšs* < *ksēy-so-s, ki se lahko ohranja v r. dial. *šúchoba* »ničnost, nečimrnost« (Vasmer², l. c.), po vzorcu **s'ūšs* → **sús'a* pa substantiviziran v jslv. **s'ūs'a* (f.) »kar je slabo, oguljeno, golo ipd.« = hrv. *šūša* »žival brez rogov; nepomemben človek, niče«. Glej tudi *košūta* in dalje *šup*. M. F.

šuškatī, -am (v. impf.) »šumeti«, z drugimi sufiksi *šustēti*, *šustēti*, *šustati* »isto«, *šušljāti* »počasi delati, tiho govoriti, opravljati«, pkm. *šušlāti* (Novak, Slovar², 154), semkaj *šušljāv*, -áva »počasen, omahljiv«, *šušlják* »počasnež, omahljivež«; *šušmāti* »po gošči šumotaje hoditi« (mešanje s *šušmād*, *šušmād* »suho dračje«, kar se približuje osnovi *sūh*, vendar za izvedbo iz obravnavane osnove govori hrv. dial. v Ozlju *šušmat* »listnat«, *šušmār* »listnato vejevje«, prim. širše hrv. *šušnjar* »nizko grmičevje«, *šušnjāti*, po vokalni redukciji tudi *šešnjāti*, *šošnjāti* »sikajoče govoriti, hripavo govoriti, nosljati« (vse impf.).

Prim. sbh. *šuškatī* »šumotati, šušljati«, *šustati* »šelesteti, zuboreti« (pf. *šušnuti*), *šušljāti* »šepetati«, *šušanj*, -šnja »suho listje (ki šelesti pod nogami)«, mak. *šuška* »šelesteti, šumeti, šušljati« (pf. *šušne*), *šušuka* »šušljati«, blg. *šušúkam*, r. *šušúkaty* »šepetati«, ukr. *šuškaty*, *šušúkaty* »isto«, br. *šušúkaty* »isto«, p. dial. *szustac*, *sustac*, *siustac* »skakati, teptati, prati perilo, zibati« (Karłowicz, SGP V, 329), č. *šuškatī* »šepetati«, *šustiti*, *šustēti* »šelesteti«, slš. *šuškat'*, *šušotat'* »šepetati«, *šuš'at'*, *šuchorit'* »šelesteti«, gl. *šuskac* »vihreti sem ter tja, izpirati«, star. dl. *šušlic* »stikati, brskati«. Psl. *šušbkatī, *šušúkatī, **šušb'ātī* poleg *šúchati v br. *šúchac* »ropotati pri delu«, pf. *šúchnuc* »na mah narediti, hušniti« imajo navadno za tvorbe iz onomatopeje *šuš, *šušu (br. tudi *šuch*), ki ponazarja šelestenje, šepetanje, hitro gibanje in ob tem nastale zvoke (Vasmer III, 441; Skok III, 424; Machek², 631; Zorman, Mag., 37, 77, 95). Vendar je psl. *šuš, *šušu lahko le navidezna onomatopeja, nastala prek **šey(k)-š-* z reduplikacijo iz ide. **k'euk-* »vpiti«, prim. lit. *šaukti* »vpiti, klicati«, sti. *šuka* »papagaj« in z dolgim vokalizmom toh. B *šausām* »klicati« (navaja LIV, 295), gl. *šukotac* »šepetati, šušljati«, r. *šúkaty*, ukr. *šúkaty* »isto«, slš. *šuch(ot)at'* »šumeti, šumljati, šelesteti«. Glej tudi *šušmār*, *šušmāra*, *šēšēt*, *šūm* I. M. S.

šuški (m. pl.) »slabo, pri vejanju odpadlo žito« (Murko I, 589; Janežič¹ II, 434).

Pomensko najbližje je č. *šucholčít* »nečisto žito«, pa tudi *šuchomat'* »slaba krma za živino, plevel«, slš. dial. *šuchomet'* »opremek, slabo zrnje« (Kálal, Sl., 697) ob *šušomät'* »dračje, rozgovje«, *šušometa* »isto«. Medtem ko prvo Machek², 629, pušča nejasno, drugo izvaja iz kompoz. **sucho-metb* z adj. **suchb* »siccus« in **metb* (f.) »trenje, drgnjenje« k **mēti*, **mšnešb* »treti, drgniti«, sln. *mēti*, *mānem*. Razlaga zaradi vzglasnega č. in slš. š- namesto pričakovane s- ne prepričuje. V prvem delu kompoz. **šucho-metb* se lahko tako kot v slš. pogovornem *šúchy* (m. pl.) »oblačila« (pejor.) in r. dial. *šúchoba* »ničnost, nečimrnost« (Vasmer² IV, 492, brez drugega slov. gradiva) ohranja substantivizirani adj. **s'úchb* »kar je slabo, oguljeno, golo ipd.«. Po vzorcu **s'úchb* »siccus« → **sús'a* (f.) »siccitas« je bil ta adj. **s'úchb* substantiviziran v jslv. **s'ús'a* (f.) »kar je slabo, oguljeno, golo ipd.« > »brezroga žival« = hrv. *šúša* »žival brez rogov; nepomemben človek, nič«. Slov. osnova **s'ú-* »drgniti, guliti« reflektira ide. akrostatični prez. **ksēu-mi/*ksēu-nti* baze **kseu-* »skubsti, guliti, rezati«, prim. gr. ξύω »strugati, gladiti, drgniti; striči«, ξυπόβ (n.) »britev«, ξυπόβ (m.) »isto« = sti. *kšurá-* (m.) »škarje, britev, oster nož« < **ksu-ró-* »kdor skubi, drgne« > »britev, nož«, in se ohranja v psl. iter. **šú-cha-ti* = č. dial. *šúchat'* »treti, guliti« (Bartoš, Dialektologie II, 399), slš. dial. *šúchat'* »isto« (Kálal, Sl., 697) in ukr. *šustaty* »od lupin čistiti« (Grinčenko, Sl. IV, 520) < **s'u-sta-ti*.

Pri sln. obliki je potrebno izhajati iz substantivizirane adj. **s'úšb-kb* »slabo zrnje« k adj. **s'úchb*. Glej tudi *šúšec* in *šúga*. M. F.

šušljati I, -ám (v. impf.) »tihu govoriti, šepetati«, poleg »izgovarjati č, š, ž namesto c, s, z« in »šelesteti« (SSKJ IV, 1123), po redukciji nenaglašenege u *ššljáti, -ám* »isto« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 193).

Prim. hrv. *šušljav* »takšen, ki ne more izgovoriti c ali s, ampak le č in š«, *šušljekati*, *šušljčem* »izgovarjati č in š namesto c in s«, *šušljétati*, *šušljétam* »isto«, *šušljícati*, *šušljíčam* (ARJ XVII, 903 s.), č. *šišlat* »sičnike nepravilno izgovarjati«, slš. *šušlat'* »sičnike nepravilno izgovarjati« poleg »šumeti (o vodi, vetru)«. Ekspresivna tvorjenka **šušľáti* k v. **šušati* < **su-chē-ti* v č. *šušat'* »šepetati«. Erjavec, l. c., je sln. gradivo povezal z r. *šušúkatb* »šušljati«, kar je iz interj. *šušú* izvedeno z denom. suf. **-ka-*, prim. sln. *mu* → *múkat*. Glej tudi *šušljati II* in dalje *šústati*. M. F.

šušljati II, -ám (v. impf.) »počasi delati, obotavljati se«, sem adj. *šušljäv*, f. *-áva* »obotavljiv«, *šušljävéc* (m.), g. *-vca* »kdor se obotavlja, omahuje«, *šušlják* (m.) »počasno, obotavljiv človek«; pkm. *šüşlek* »mečkač, počasnež, nerodnež«, *šüşlāti*, *-án* »mečkati, jecljati« (Novak, Slovar², 154).

Prim. dl. *šušliš* (se) »brkljati, brskati«, dial. *šušlic* »isto«, pri čemer Schuster-Šewc, HEWB., 1483 (brez sln. gradiva), sklepa o asimilaciji č – š > š – š in povezuje z gl. *čušlic* »vohljati«, dl. *cušliš* »vohati«, kar ima za ekspresivna deverbativna glagola k **ču-cha-ti* (č. dial. *čuchat* »vohati«, slš. *čuchat'* »isto«, sln. *čūhati*, *-am* »slediti«) k **ču-ti* »čutiti«, gl. *čuč* »isto«. Ker se pomen »tihu govoriti, šepetati« prek interpretacije **počasi govoriti* lahko pomensko specializira tudi na človekovo počasno obnašanje, delo ipd., o čemer priča npr. sln. *žušnjáti* »žuboreti; nerazločno govoriti« poleg »počasi kaj delati«, *žušljáti* »nerazločno govoriti« poleg »počasi, obotavlja kaj delati«, je možno, da je to le pomenski odtенок k

sln. *šušljáti, -ám* »tihu govoriti, šepetati«. Dalje glej *šušljati I*, pa tudi *šušnja*. M. F.

šušmád (f.) »suhljad«. Po dial. regresivni asimilaciji po šumevnosti tipa *súša* > *šúša* nastalo iz *sušmád* (f.) »suhljad«. Dalje glej *šušmád*. M. F.

šušmár (m.), g. *-ja* »Pfuscher, Stümpfer« (kranj.), f. *šušmaríca*, adj. *šušmárski*, abstr. *šušmárstvo* (n.), *šušmaríja* (f.), v. *šušmáríti, -árim* (impf.). Cigale, Wb., 702, navaja še sin. *šušnjar*, *šamlja*, *čačkar*, *hamlar*, *mazač*, *mojster skaza*, *pačuh*, *kerpar*.

Verjetno nomen agentis od v. *šušmáti*, ki je izpričan v pomenu »po hosti šumotaje hoditi«. Pri glagolih, ki pomenijo šumenje, šelestenje, je pogost pomenski prehod v »površno, slabo delati«, ki se je verjetno razvil prek vmesnega »delati hitre gibe«, prim. sln. *čobodráti* »broditi po tekočini, packati« in »šušmariti, površno delati« (Zorman, Mag., 37). Najbliže je slš. *šušmat'* »počasi delati, obirati se«, č. *šušňati se* »igračkati se, obirati se, packati, mazati se«, *nešúša* »umazanec« (navaja Machek², 631). Podobno semantično motivacijo zasledimo tudi v blg. *šušumíga* »šušmar«, prim. tudi br. *šúchnucb* »na mah narediti« in sln. pri Levstiku *žávžar, -ja* »šušmar«. Manj verjetna je domneva, po kateri naj bi bilo sln. *šušmár* prevzeto iz neke nepotrjene n. predloge, kompoz. iz n. dial. spavstr. *schusseln* »hitro in površno kaj storiti« in *Meier* (*sein*) »prvak (biti)«, prim. potrjeno spavstr. n. *Schusbartel* »človek, ki vse na hitro naredi« (tako Štrekelj, Lwk., 64). Dalje glej *šuškat*. M. S.

šušmára (f.) »kosmata kapa« (bkr.).

Prim. hrv. dial. *šušnjara* »volnena kosmata kapa« (Sv. Jurij v Senjskem Kotorju), *šušnja* »isto« (nar. pesem), in morda *sušnjara* »velika kučma, ki suši glavo« (Lika; ARJ XVII, 905, 904, 76). Štrekelj, Lwk., 64, izvaja samo sln. besedo iz **čučmara*, tvorbe iz **čučma* »kučma« (k sufiksu prim. sbh. *šūbara* »kučma« iz *šūba* »isto« < srvn. *schube*), to pa (po asimilaciji) iz sln. *kūčma*. Vendar gre lahko za paralelno tvorbo. Če je **kūčma* iz **kūča* > sln. *kūča* »šop, čop, kita, snop«, je **šušmára* lahko iz **šušá* > sb. *šúša* »grmovje«, kar vsebuje (po duplikaciji nastalo) osnovo **šuš-*, ki posnema šumenje, šelestenje listja. Dalje o tem glej *šuškat*. Drugače Bezljaj, *Linguistica VIII/1*, 80 = ZJS, 347, ki samo sln. *šušmára* povezuje s sbh. *susmat* »skuštran« in dalje z lit. *šiuásti* »skuštrati, počesati navzgor«, M. S.

šušmōvje (n.) »suhljad«.

Gotovo kol. tvorba k psl. konkretiziranemu deverbativnemu nomeni actionis **sušbms* (m.) »sušenje; kar je suho« = lit. *sausimas* »sušenje, suhota« (Kurschat, 2136) k prez. **sajs-je/o-* »sušiti« = gr. αύω »isto«. Psl. **sušbms* se ohranja v sln. kol. *sušmád* (f.) »suhljad« in *šššmer* (m.) »suho vejevje« < **sušmár'b* = hrv. dial. *šušmár* »isto«.

K besedotvorju prim. slov. dial. **pisb-mó* = lit. *piešimas* »črtanje« ← **pejk'-je/o-* »črte delati, pisati«. Glej tudi *sušmád*, *šššmer* in dalje *sūh*. M. F.

šušnja (f.) »pri govoru in delu počasna oseba«, v. *šušnjáti, -ám* (impf.) »šušljati; hripavo govoriti; nosljati; po redukciji nenaglašenege u *šššnjáti, -ám* »šušljati; nosljati« in »površno delati« in po analogiji z vokalizmom v glagolu prenašeno *šššnja* (f.) »počasno, mečkač«; primor. *šššnjat* »šusteti, šelesteti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 119).

Prim. hrv. *šušanj* (m.), g. *-šnja* »skup nejasnih in slabih zvokov«, »šepet«, *šušnjati*, *-im* »šumeti; šelesteti; zveneti«, *šušnjeti*, *-im* »isto« (ARJ XVII, 905 s.), č. pog. *šušnat* »nosljati« poleg *šušnat se* »obirati se, počasi kaj delati«, tudi »mazati se, packati se«. Izhodna nomena agentis **šuš-ŋn'a* (m.), **šuš-ŋn'a* (f.) sta (prek **šušŋni*) izpeljana iz adj. **šušŋnŋ* k deverbativu **šušŋ* oz. **šuša* »šepet ipd.« v. **šušati* < **suchĕti* v č. *šušat'* »šepetati«. K soobstajanju pomenov »nerazložno govoriti ipd.« in »obotavljati se, mečkati« glej pod *šušljati II*. Drugače Machek², 631, ki v slednji pomenski razvoj dvomi. Glej tudi *šušljati I* in *šuškati*. M. F.

šušnje (n.) »listje, nastil« (Lisec; Rigler, Jnotr. gov., 172).

Prim. hrv. *šušnje* (n.) »suh listje, ki je odpadlo s stebila oz. z grma« poleg »suh vejevje v gozdu« (ARJ XVII, 906), tudi *šušanj* »stelja za živino« (Brgud; Filipi, ILA, 617). Izhodni kol. **sušŋnje* (n.) je po besedotvornem vzorcu *zelĕn* (adj.) → *zelĕnje* (n.) tvorjen iz adj. **sušŋnŋ* »suh« = sln. *sūšen*, f. *-šna* »isto«, hrv. *sūšan*, *-šna*. Adj. **sušŋnŋ* je bil tvorjen iz subst. **sūša* (f.) »sicitas«. Asimilacija po šumevnosti *s - š > š - š* je znana tako v sln. kot tudi v hrv., prim. sln. dial. *šuša* »suša« oz. hrv. dial. *šušan* (adj.), f. *-šna* »sušen« < **suš-ŋnŋ*. S tem korensko sorodno je verjetno sb. *šuška* »list, ki ovija koruzni štorž« (Timok; Dinič, SDZB. XXXIV, 1988, 316). Dalje glej *sūša*, pa tudi *sūh*. M. F.

šušot (m.), g. *-óta* »šušljanje«.

Prim. č. *šušotar'* »šepetati«, slš. *šušot* »šepet«, *šušotar'* »šepetati«. Izhodno **šušotŋ* (m.) je deverbativ k **šušotati*, kar je tako kot **sop-otati* k **sop-ti* »sopihati« eksprezivizirano iz v. **šušati* = č. dial. *šušat'* »šepetati«. Slednje Machek², 631, povezuje z enakopomenskim č. dial. *šuškati*, *šušlit*, tudi *šušhotat*, *šuholit'* in sklepa na enak onomatopejski nastanek iz interj. *šušu* kot v r. *šušukarŋ(sja)*, ukr. *šušukaty(sja)*, blg. *šušukam*, mak. *šušuka*. Vendar bi slov. gradivo, ki kaže na v. **šu-sta-ti* (glej s. v. *šustati*) in **šu-ka-ti*, prim. gl. *šukotač* »skrivaj reči, šepetati«, r. *šukab*, *šuknutb* »šepetati«, ukr. *šukaty* »isto«, prej kazalo na psl. v. **šu-cha-ti* (→ **šuškati*). Osnovo **šu-* »šumeti, šepetati« bi bilo mogoče identificirati v psl. **šumŋ* iz **sk'ĕu-mo-* (Schuster-Sewc, HEWb., 1481) ali **seu-s-mo-*, prim. lit. *siaušmas* »divjanje«, lot. *šaušmas* »groza, zona«, z asimilacijo *-Rsm/n- > -m/n-* kot v **čbrnŋ*, **luna*. Glej tudi *šustati*, *šuhtati*, *šuma*, *šum I* in *šuškati*. M. F.

šušta (f.) »vzmetnica« (tolm.; Dolini Tolminke in Zaldasce, 185), kraš. *šušta* »vzmet« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 125), *šušta* »vzmet (pri postelji)« in »zadruga«, *šuština* »sponka pri obleki« (oboje Sv. Anton; Jakomin, NS, 128); sem zveza *spati na šuštah* »spati na vzmetnici« (Brje na Vipavskem), kar kaže, da se je pomen »vzmetnica« verjetno razvil iz pluralne rabe tega substantiva.

Tako kot hrv. *šušta* »vzmetnica« poleg »vzmet« izposojeno iz furl. *süste* »molla« (Pirona, 1153) oz. trž. it., ben. it. *susta* »vzmet«, prim. *L'orloio no'l camina più, se devi aver roto la susta*, it. *susta* »vzmet«, kar je po sinkopi nastalo iz rom. deverbativa **suscita* k *suscitare* »pokonci spraviti, dvigniti; vznemiriti« (Skok III, 424). M. F.

šuštar (m.), g. *-ja* »čevljar« in »žuželka rdeči škratec«, adj. *šuštarski* »čevljarški« (SSKJ IV, 1123), gor. *šuš-*

tar, jnotr. *šyštār*, *šūštār* (Rigler, Jnotr. gov., 73), primor. *šušter* (Jakomin, NS, 128), pkm. *šūjster* (Novak, Slovar², 153), *šūjster* (Ramovš, Hgr. II, 172); tudi *šōštar*, *-ja* »čevljar« in »Pyrrhocoris apterus« (Pleteršnik II, 641), prim. rez. *šōštar* (Steenwijk, SDR, 316) in v 19. st. *šhōšhtar* (Murko II, 603); v 16. st. *shufhtar* (Trubar), *shufhtarsku zhernilu* »atramentum tutorium« (Megiser), v 18. st. *shufhtar* »calceolarius, sutor« (Kastelec-Vorenc), *shufhtar* »Schuhmacher« (Gutsmann); semkaj cgn. *Šuštar*, *Šoštar*, *Šuštar*, *Šoštar*, *Šuštar* ipd.

Prevzeto iz srvn. *schuoster* < *schuohster* < *schuohstære* »čevljar«, kompoz. iz srvn. *schuoh* »čevlj« in *süter* »krojač, čevljar« < stvn. *sütari*, kar je iz lat. *sutor* »čevljar« (Kluge²², 656), prim. tudi srvn. *süster* »čevljar« (iz *süter* s *-s-* pod vplivom že skrajšane variante *schouhster*), kar ne more biti predloga za sln. *šuštar*, saj bi se vzglasni srvn. *s-* moral substituirati s sln. ž-. Hrv. kajk. *šōštar* »čevljar« je prevzeto prek sln., saj je substitut *q* (ki se dial. izgovarja tudi kot *uo*) za srvn. *uo* tipično sln. K poimenovanjem različnih insektov prim. tudi kor. n. *schuster* »vrsta stenice« (Striedter-Temps, DLS, 26, 222). Glej tudi *šuštrati*. M. S.

šušterna (f.) »vodnjak«. Navaja Pleteršnik II, 651, iz Trubarja. Pred njim Miklošič, 343, prav tako iz Trubarja citira *šusterna*. Obliko *šusterna* navajajo Berneker, 138; Štrekelj, Lwk., 22 s.; Mladenov, 697, in Mende, RLS, 115. Drugi sln. viri ne potrjujejo nobene od obeh omenjenih.

V Trubarjevem Novem testamentu iz l. 1557 se poleg 2 zapisov *per eni shufhtuerni fidozh gouori in vodo is tuie shushterne*, ki kažeta na medglasno konzonantno skupino *-št-*, najdejo trije z medglasno konzonantno skupnino *-st-*: *ueno shufhterno padel, kir ie nom dal leto shufhterno, inu ta shufhterna*. Nobeden pa niti sam po sebi in tudi v okviru Trubarjevega pisnega uzusa, kjer je dvočrkje *sh* uporabljeno za zapisovanje [š] kot tudi [ž], ne dopušča samo branja *šušterna*, ampak tudi *žušterna* oz. *šusternalžusterna*. Branje z vzglasnim *š-*, torej *šusterna* in *šušterna*, je ob tudi možnem *žusterna* in *žušterna* najmanj jezikoslovno upravičeno. Poleg jslov. **čbs-tĕrn'a* »cisterna« (> sln. *štĕrna* »isto«, *štĕrna*, hrv. *štĕrna* itd.) in **čĕtĕrn'a* (> hrv., sb. *čĕtrnja*, hrv. kajk. *čĕtrnja*) iz lat. *cisterna* oz. iz rom. disimilirane oblike **cĕterna* so v hrv. od Dubrovnika do Kvarnerja izpričane oblike kot *gustĕrna* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 66), *gustĕrna*, *gustĕrna* (oboje Hvar; isti, l. c.), ki so kot v 18. st. pri nas izpričano *gushĕrna* »Wafferkaften, aquilegium« (Pohlin) iz dalm. rom. **gusterna* in tako kot istr. rom. *zusterna* [žušĕrna], tudi tpn. pri Vodnjanu *Zustĕrna di frati*, *Zustĕrna de Vizān* (Tekavčić, SRAZ XI, 1961, 88), odražajo vulg. lat. **giusterna*. Ta rom. oblika je bila na jugu Italije izposojena iz gr. rom. γιουστέρνα (citirano po Bartoliju, Dalm. I, 307), kar se je kot gr. γιουστέρνα iz κιστέρνα fonetično razvilo iz prvotnega gr. *κυστέρνα, ljudskoetimološke oblike, ki je iz κιστέρνα preoblikovana, verjetno pod vplivom gr. κύστις »mehur« (Battisti-Alessio, 964). Skok I, 318, je po Štreklju, Lwk., 22, povzeto branje *šušterna* za Trubarjeva zapisa *shufhterna* in *shushterna* interpretiral kot fonetično razvito iz **čbštĕrna*. Vokalizacija jera v šibki poziciji in obarvanje v *u*-jevski vokal sta izpričana v sln. *pre-šušstvo* »adulterium« ← **per-šbstvo*, kjer je *u*-jevska vokalna barva iz prvotnega sln. **ə* tako kot pri sln. dial. *mumū* ← **mamū* ← *mimo* posledica asimilacije *ə* → *u* na sledeči *u*-jevski vokal v dial. obliki *prešastu*, g. *pre-*

šastwa (Ramovš, Hgr. II, 307). Ker pogojev za enako asimilacijo *a* → *u* pri izvajanju Trubarjevih oblik *shufsterna* in *shushsterna* iz *čbštěrna ni bilo in ker je prekozložno konzontančno zaporedje *č* – *st* v sln. obstojno, prim. *čast* »honor« < *čbště, je bolj verjetno, da je medglasni *-u-* v Trubarjevih zapisih historičen (tako že Berneker, 138, in Mende, RLS, 115, ki omenjata obliko *šušterna*), zato bi bilo Trubarjeve zapise bolje brati z vzglasnim ž-. Tako branje bi kazalo na izposojenko iz vulg. lat. *giusterna, prim. istr. rom. *zuster*na »cisterna«, dalm. rom. *gusterna, ki se v sln. ohranja le še v tpn. *žuster*na pri Kopru (Furlan, SSJLK XXXIII, 1997, 298 s.). Dalje glej štěrna. M. F.

šuštráti, *-ám* (v. impf.) »kvariti, delati malomarno, kriliti« (gor.), polj. »čvekati, govoriti prazne marnje«, s. *šuštra* »šušmar«; SSKJ IV, 787, navaja še *zašuštrati*, *-am* (pf.) »z nestrokovnim, površnim delom povzročiti pri kom slabe posledice, zašušmariti«.

Slednje je gotovo prezeto in v pref. prevedeno iz bav. n. *verschustern* »pokvariti, zašušmariti, zapraviti« k *schustern* »ukvarjati se s čevljarstvom, čevljariti« in »šušmariti, izgubiti (denar)«, o čemer glej dalje *šuštar* (Bezljaj, ZJS, 301); prim. tudi kor. obir. *zašō:štrat* »zašuštrati« poleg *šō:štar* »čevljar« (Karničar, Obir, 264, 244). Vprašanje je, če je iz tega izposojeno tudi *šuštráti* v vseh navedenih pomenih. Akcent (ki pa je lahko sekundarno prilagojen intenz. tvorbam tipa *klobuštráti*) in semantična razvejanost bi lahko govorila v prid domnevanju domačega izvora in sorodstva s sbh. *šūštati* »šelesteti, žuboreti«. Zorman, Mag., 98, 37, izhaja iz onomatopejskega korena *šuš-* in domneva ekspr. sufiks *-tra-*, eventualno *šu-* in sufiks *-štra-* kot v primeru *baluštráti* »zmedeno govoriti« poleg *balendráti* »isto«. Bezljaj, l. c., primerja r. *šūstryj* »spreten, uren, nadarjen«, *šūstrítb* »požrešno jesti«, rekonstruira **seut-tro-* in domneva sorodstvo s *šútec*. M. S.

šúta (f.) »groblja, prod, gramoz, kup kamenja; nasip, zasip«, adj. *šúten*, *-tna* »Schotter-«; v 16. st. *fhuta* »fagreb, faßap, ein Schüt, oder wal, ein zusammenhauffung deß Erdrichs, ein Damm« (Megiser), v 18. st. *fhuta od starih šydou podertih, košzi zégla, ali kamenia* »rudus« (Kastelec-Vorenc), danes črnovr. *šūta* »gruščec, droben grušč« (Tominec, 217), izv. *šútna* »nasip, zasip«, v 16. st. *shutina* »Bolwerck, Schütte, agger« (Megiser), v 18. st. *shutina* »falfip, fhuta, fagreb, naffip, grubla, tompf, kúp ľemlě« (Kastelec-Vorenc), *fhutina* »Schutterde, Wall« (Gutsmann), od tod večkratni tpn. *Šútna*, prim. pri Krškem 1414 *von der Schutt*, 1439 *zu der Schütt*, pri Beli Cerkvi 1397 *von der Scütt*.

Prim. hrv. *šúta* »prostor pred hišo« (Posavina), »temnica, zapor« (Lika), »lopa, hišica iz vej« (Ozalj). Prevzeto iz bav. srvn. *schute, prim. s preglasom srvn. *schüte*, *schüt* (f.) »zemeljski nasip, grušč, odpadni gradbeni material« (nvn. *Schutt*) k srvn. *schüt(t)en* < stvn. *scutten* »sipati, stresati« (Striedter-Temps, DLS, 234). Glej tudi *šóder*. M. S.

šútati, *-am* (v. impf.) »oprezati, prežati, zalezovati« (pkm.), dial. *šúitati*, *-an* in *-čen* »oprezovati, krevsati« (Novak, Slovar,² 154), *šúta* »pohuljenec, prihuljenec, potuhnjeneč«, *šútač* »isto« (Caf), semkaj dem. bkr. *šutjáti*, *-ám*, dial. *šútlati* »tiho delati«.

Prim. sbh. *šútjeti* »molčati«. Štrekelj, Lwk., 64 s., izvaja iz madž., prim. *sutton*, *suttom*, *suttony*, *suttomban*

»skrivaj«, *suttony* »skrivni kot« k *sut* »kot pri peči«. Vendar sbh. glagol navadno prek disimilacije **cut-* (= **šut-*) > **šut-* povezujejo s sin. *čútjeti* »molčati, poslušati« (Skok I, 367 s.), kar je intranz. od *čúiti*, to pa je nastalo po napačni dekompoziciji iz psl. **ot'utiti*, *-útišb* »začutiti« (< **ot-* + *juiti), prim. stsl. *ošutiti* »začutiti«, str. *očutiti* »opaziti«, r. *očutitbšja*, *-účišbšja* »znajti se, pojaviti se (na nekem mestu ali v nekem položaju)« in dalje lit. *jūsti*, *juntū* »čutiti, opaziti«, *jutėti*, *jutū* »čutiti« iz ide. baze **jeut-* »čutiti, dojemati« (o tem Machek, Recherches, 49, Stud., 41; Vaillant, RÉS XV, 79; Vasmer II, 206; LIV, 280). Za sln. *čúiti*, *čútim* »sentire; fühlen, empfinden, spuren« ni mogoče z gotovostjo ugotoviti, ali izvira iz *(o)r'utiti ali gre za intenz. iz *čúiti (tip *kóltiti, *kóltišb iz *kólti), za denom. iz *čūtš > sln. *čūt* »sensus«, *čutvje > stsl. *čutvje* »občutenje«, č. *čiti* »zaznavanje, občutek, slutnja« ali celo za sovpad teh osnov (Snoj, SES², 93). M. S.

šútec (m.), g. *-tca* »norec, nespameten človek« (Kot pri Kobaridu, Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 194), »abotnež, neumnež; der Läppische« (Zalokar), adj. *šútnast* »norčav«, Kenda, rkp., navaja za Sv. Lucijo *šúta* »ženska, v večji meri bedasta, nego šule«, pri čemer *šúle* (n.) pomeni »bedasta ženska, ki ne ve, kaj sme govoriti in kaj je treba zamolčati«. Tonemi v sln. gradivu so rekonstruirani, saj je besedna družina znana le na področju brez tonemskega naglasa.

Prim. r. csl. *šutš* »nugator«, blg. *všutjávam se* »neumno, otročje se obnašati«, *všuten*, *všutliv* »šaljiv«, r. *šút*, g. *šutá* »norec, šaljivec«, *šutitb*, *šútišb* »šaliti se, zabavati se«, *šútká* »šala«, ukr. *šútká* »šala«, br. *šútká* »isto«. Iz slov. jezikov je star. lit. *šutas* »šaljivec, šala«, lot. *šutka* »šala, nezgoda«. Miklošič, 345, pušča brez razlage. Mladenov, 696, povezuje s *šutš »brez rogov«. Endzelin, KZ XLIV, 66, in za njim Trautmann, BSW, 260; Vasmer III, 440; Pokorny, 914 s., primerjajo lit. *siaūsti*, *siaučiu* »vejati, metati zrnje in pleve v veter« in »noret, divjati, igrati«, *siaūstis* »zabavati se«, *siūsti*, *siuntū* »znoret«, lot. *šaulis* »norec« (prim. zgoraj tolm. *šúle*) in dalje r. *šústryj* »hiter, uren, talentiran«, kar kaže na ide. **seyt-* »kipeti, silovito se premikati«, prim. še stnord. *sjóða* »vreti, kipeti«, stvn. *siodan*, nvn. *sieden* »isto«, av. *háva-yēiti* »pražiti, cvreti«. Nvn. (zah. dial.) *Schaute* »norčav človek, norec« je z našo besedo samo slučajno podobno, saj je to kakor niz. *schudde* izposojeno iz jid., prim. hebr. *schōteh* »norec« (Vasmer, l. c.; Kluge²², 627). Vprašanje je, če sodi sem stsl. *ašutb* »frustra«, csl. tudi *aš-jutb*, *jašjotb* »isto«, *ošutb* »frustra, gratis«, kar Miklošič, 345, z rezervo povezuje s *šutš »brez rogov«. Zveza s *šutš »norec« se tu zdi kljub pomislekom možna zaradi semantične motivacije v star. sln. *zaludo* »frustra«, sbh. *zalúdu*, *üzalúd* in sln. *zamān*, csl. *zamans*, hrv. *zāmān*, *zāhman*, *üzamān* »isto«. Glej tudi *šuštráti*. M. S.

švába (f.) »ščurek, Blattella germanica« (Erjavec), tudi *šváb*, *-a* »isto« (SSKJ IV, 1123).

Kakor sbh. (*buba*) *švába* »ščurek«, č. *šváb*, slš. *šváb*, gl. *švoba*, dl. *šwaba* »isto« prevzeto iz n. *Schwabe* (m., f.), *Schwab* (m.) »ščurek«, kar je metonimično uporabljeno ime prebivalca *Schwabe* (m.) »Švab, Suabus«. Za razširitev tega ščurka po Evropi v 16. st. so ljudje navadno krivili sosednji narod in ga po njem tudi poimeovali, tako še npr. regionalno n. *Russe* (od tod mlado izposojeno sln. *rús* »ščurek«), *Preuße*, *Franzose* »ščurek«, ben. it. *schiaivo* »isto«, dobesedno »Slovan« (Boerio,

DV, 625), r. *prusák*, p. *francuz* »rdeči ščurek«. N. *Schwabe* »ščurek« sicer verjetno nima nič skupnega z n. *Schabe* »isto«, star. in dial. »molj, lesni črv«, kar je iz n. *Schaben* »strgati, praskati, brusiti« (Pfeifer, EWD², 1252; povezuje Kluge²², 620, 657). M. S.

Švacar (cgn.), s pristopom *j* tudi *Švajcer*. Gotovo onimizirano iz apelativa *švacar (m.), g. *-ja »klepetulja«, ki je bil zabeležen v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *shvazar* »gerro; en jezihnik, klaffar«, tudi *shvazarza* »lingulaca; ena klaffarza«, *shvazati* »garrire; ješlati, šhergoléti, klaffati, faflati«. Mlado izposojeno iz n. *schwätzen* »klepetati, čebljati« nejasnega izvora (Kluge²², 659). Sln. nomina actionis sta lahko domača, narejena po vzorcu *kúhati* → *kúhar* (→ cgn. *Kuhar*), *kúharica*. M. F.

švágati, -am (v. impf.) »švigati« v *Šviga švaga črez dva praga* (o metli). Knjiž. *šviga švaga* (adv.) »v različne strani premikajoč«, »površen«, sklopljeno *švigašvaga* (m.) »nestalen, nestanoviten človek« (SSKJ IV, 1124). Za starost poleg drugega slov. gradiva govorijo lahko tudi sln. cgn. *švagelj*, *švagel*, *švagl*.

Prim. hrv., sb. *švagati* (se), *švágām* (se) »majati se, racati, med hojo se zibati« (Vuk, Lika), slš. *švahat'* »bičati, mahati, šibati« (Káral, Sl., 702). Zaradi sinonimnosti s *švígati je to po vzorcu historičnih iter. parov tipa *žigáti : *žagáti »žgati, peči« ekspresivizirano iz *švígati. Podobno Skok III, 425, ki samo hrv., sb. gradivo označuje kot onomatopejo. Dalje glej *švígati*. M. F.

švager (m.), g. -gra »svak« (Murko I, 605). Miklošič, Frw., 59, navaja sln. dial. *švogor* »isto«, kor. *šbógar* (Brdo; SLA), v Logu pod Mangartom *šbógar* (SLA), štaj. *švógar* (Zorko, Narečna podoba, 351). V 18. st. *shvógr* »svák«, *shvagrēna* »svakena« (Pohlin), *shvogor*, -gra »Schwager« (Gutsmann).

Tako kot istopomensko hrv. *švógor* (Habelič, Belostenec, Jambrešič), tudi *švogor* (Vitezović), ukr. *švager*, p. *szwagier* po 13. st. izposojeno iz srvn. *swāger* »svak«, nvn. *Schwager* (Miklošič, o. c.). Oblike z vokalom *o* v prvem zlogu so iz bav. avstr. predloge z labializiranim prvotnim *a* (Striedter-Temps, DLS, 235). Nvn. *Schwager*, srvn. *swāger*, stvn. *swāgur*, *wāger* so iz ide. **swēk'uro-s*, vrddhirane oblike k **swēk'uro-s* »tast«; »svak« je namreč tu pojmovan kot »pripadajoči tastu > tastov sin« (Kluge²², 657). Pkm. *sógor* »svak, mož ženine sestre« (Novak, Slovar, 108) je izposojeno iz madž. *sógor* »isto« z internomadž. poenostavitvijo *sv-* > *s-* (enako tudi madž. *cérna* »nit« iz srvn. *zwirne*); to pa je bilo izposojeno iz iste n. predloge (EWU, 1342, 164) kot sln. *švogor*. Glej tudi *žbógar* in *svēker*. M. F.

švagiti, -im (v. impf.) »slabiti« v črnovr. *mę šwgyi* »me slabi«, *šwgyiast* (f.) »slabost« (Tominec, 217).

To so domače denom. tvorbe iz adj. *švāg »slab, šibek«, izposojenega iz nvn. *schwach* »isto« oz. poznega srvn. *swach*. V istem govoru se kot adj. indekl. pojavlja tudi izposojenka s sln. substitutom *h*, prim. *šwūχ čldūk* »šibek človek«, š. *úas* »lahak voz«, š. *lúc* »slaba, šibka luč« (Tominec, l. c.). Ta mlada n. izposojenka je bila zabeležena že v 16. st. pri Megiserju: *shvah* »imbecillis«. Toda v 18. st. pri Kastelec-Vorencu zabeležena varianta z *o*-jem *shvóh* »debilis, fláb, nevězhen«, *shvohúft* »langvor, bolezhina, flabúft« ima širši areal. Znana je v pog. jeziku kot tudi dialektih kot adj. indekl., prim. gor. *šuoχ* »slaboten, slab« (Škofic, Diss., 368), polj. *švòh* »sla-

boten, nemočen« (Škrlep, 61), primor. *šueh* »šibek« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), jnotr. *šūōχ* in pod kratkim naglasom *šūōχ* (Rigler, Jnotr. gov., 108), in je iz bav. labializirane variante nvn. *schwach*. Substitut *g* za nvn., srvn. *ch* je posredno znan tudi v sln. *šilbok*. M. F.

švajga (f.) »sirnica, živinski dvor v planinski legi za pridobivanje sira« (Grafenauer, Zgodovina Slovencev, 1979, 175), sem cgn. *Švajger*, *Švajgar*, *Švaiger*, *Schwajgar*, *Schweiger*, l. 1672 (Henrik Matej) *Schweiger* (Kos, UBKŽ II, 68); tudi mtpn. *Švajger* pri Podvelki, 2 × pri Lovrencu na Pohorju in orn. *Švajgerjev hrib* pri Trzišču na Dolenjskem.

Izposojeno iz n. *Schweige* »živinska staja in k njej pripadajoči pašniki«, kor. n. *Schwäig* »vrsta pastirstva s sirnico« (Kranzmayer, ONBK II, 202), tirol. n. *schwäig* »živinska staja; ograjen pašnik« (Schöpf, TI, 656), tudi cgn. *Schwaiger* (Finsterwalder, TF, 481), srvn. *swieger* (le) »planšarija in k njej pripadajoči pašniki«, *swieger* »planšar«, *swiegen* »sir delati«, *swieg-hof* »postojanka, kjer se zadržuje živina in prideluje sir« (Lexter, Mhd. Wb. II, 1352 s.), stvn. *swiega* »pašnik; staja za govedo«, *swiegarl* »pastir goveda, kdor čuva ali poseduje planšarijo« (Bach, ONBK II/1, 360) neznanega izvora (Grimm, DTV 15, 2422). Iz srvn. predlog je bilo pred 13. st. izposojeno sln. *švajga »švajga«, kar se ohranja v mtpn. *Žvajha*, *Zbájga* (Kranzmayer, l. c.), tudi orn. *Žvajga* pri Preboldu. Kranzmayer, l. c., na podlagi n. tpn. s to osnovo ugotavlja, da so bile švajge prvotno lahko tudi v dolini in da je njihova teritorialna omejenost na visokogorje kasnejša. Glej tudi *žvajga*. M. F.

švapáti, -ám (v. impf.) »izgovarjati *l* kot *u* pred temnimi vokali na začetku ali sredi besede«, npr. *na Gorenjskem švapajo* (SSKJ IV, 1123 s.).

Temu sln. lingvističnemu terminu je enako č. dial. *šupač*, -*šym* »isto« (Kellner, Východolašská II, 300). Glagol bi bil lahko narejen z denom. suf. -*pa-* v enaki funkciji kot -*ka-* npr. v *mu-ka-ti* »oglašati se s kravjim glasom *mu*« iz dial. refleksa ptc. pret. akt. *šya* (f.) < *šyd-lá, prim. *proti Gorenjskem že švapájo tj. govorijo "šva" za "šla"* (Škrabec, JD 3, 153). Ker ima ta redek slov. suf. potrjeno le deverbativno funkcijo, kot ponazarjata gl. *rypac*, -*am* »riti« (o svinjah) < *ry-pa-ti < *ry-ti »pritiskati, riti« in č. dial. *žvapat* »blebetati« < **z'vva-pa-ti* < **z'vā-ti* »žvečiti«, se zdi bolj verjetno, da sta glagola tako kot sln. lingvistični termin *slekati* ob *šlékati* vzeta iz ljudske govornice in sorodna s hrv. *švaplāti* »nerazločno govoriti« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 407), gl. *šwapotač* »dreti se, tuliti«, *šwapica* »obreklivec«, kar bi bilo potrebno korensko povezati z lit. *šveplióti* »šepetati«, *šveplėti* »isto«, *švėplas* »šepetajoč«, *švapėti* »klepetati«, *švaplīs* »klepetulja« in lot. *švepstēt* »šepetati«. Schuster-Sewc, HEWb., 1484, pozna samo gl. gradivo in govori o onomatopejskem izvoru ter opozarja na nvn. *schwappen* »majati«. M. F.

švapíti, -im (v. impf.) »nemarno hoditi« (bkr.; Krupa; Barlé, LMS 1893, 35); tudi *švapljāti*, -*ám* »na široko hoditi« (dol.), »nemarno hoditi« (bkr.); sem *švāplja* (f.) »pošvedran čevljev« (bkr.), tudi »kdor je ploskih nog«, adj. *švāpljast*, f. -*a* »ploskonog« poleg *švāpljast* »isto«; *švāpljež* (m.) »kdor je ploskih nog«. Sem tudi delabializirano notr. *šáplāt* »z obema nogama drsati« (pivško; A. Žele, Kaku so živejli in si dejljali kratek cejt, Ljubljana 1996, 77).

Prim. slš. dial. *šaptari* »šepati (o kravi)«, *šaptavej* »šepav« (Kurkina, DS, 97), gl. *šapač so*, -am so »neravno hoditi, švedrati«, dl. *šapaš*, -am, -plju »na široko hoditi, švedrati, racati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1405), kar ima delabializirano vzglasje *ša- prek *šva- iz *sva- kot sln. *šepati*, *šepam* (v. impf.) »neravno hoditi« iz *svēpāšb < *svēpāješb, prim. str. *svēpatisja* »majati se« (Bezljaj, Razpr. SAZU VII/4, 1970, 168; o fonetičnem razvoju Shevelov, Prehistory, 159). Izhodno *svapīti, *svapīšb (→ iter. *svap'āti, *svap'āješb) ob *svapati (gl., dl.) in od tod ekspresivni deverbativ *svapētati (slš.); gotovo sorodno je sln. *svēpati (se)* »majati (se)«, str. *svēpatisja* »isto«, *svēpatisja*, slov. *svēpetō (m.) »majanje, guganje« > »viseči panj«. Ker je s slov. *svēpetō sorodno č. *svapato* (n.) »čebelji košč«, kar je substantivizirano iz adj. *svapatō »za katerega je značilno majanje, guganje« in kaže na subst. *svāpōš (m.) »majanje, guganje«, sta izhodna v. *svapīti, *svapīšb in *svapati lahko njegova denominativa. Izhodno *svāpōš (m.) je lahko nomen actionis tipa φόρος glagola *svēp(a)ti. Glej tudi *šepati*, *švēpati* in dalje glej *svēpati (se)*. M. F.

Švec (cgn.), po podatkih ZSSP je priimek znan v Dolnji Lendavi in Mariboru, da je cgn. tudi prekmurski, pa opozarja Novak, Slovar², 154.

Prim. csl. *švъць* »sutor«, hrv. *šavac*, g. *šavca* »krojač«, r. *švec*, g. *švecā* »isto«, ukr. *švec*, *švecjā* »čevljar«, br. *švec*, g. *ševcā* »isto«, p. *szwec*, kašub. *ševc*, g. *ševca*, č. *švec*, slš. *švec*, g. *ševca*, gemer. *švec*, g. *ševcā* »kdor obdeluje ovčje kože za podloge« (Orlovský, Gemer., 345), gl. *šewc*, -a »čevljar, krojač«. Psl. *s'vъць (m.), g. *s'vъcā prvotno »sutor«, kasneje specializirano na »krojač« ali »čevljar«. Enako je lit. *siuvikas* »krojač«, stprus. *schuwikis* »čevljar«. Balto-slov. *sjuvikās je nomen agentis k *sjuvās »šiv« = psl. *s'vъць = lit. *siuvas v *apsiuvas*, *pešiuvas* »obšitek pri obleki« iz ide. *sjuuō-s, to pa iz prade. adj. *sjuH-ō- (m.) »zašit« baze *sjuH₁₁₃- »šivati«. Sln. priimek samo kaže, da je v sln. na arealno omejenem območju dalj časa obstajal apelativ *švec, vendar sklep o njegovem pomenu ni možen, čeprav bi feminativ *škinja* »šivilja« < *s'vъkŷn'a < *s'vъkŷn'i, ki se pojavlja na zahodnem sln. območju in je bil pred delovanjem tretje palatalizacije tvorjen iz *s'vъць, govoril v prid pomena »krojač«. Na ostalem slovenskem območju je staro *švec zamenjal ali neologizem *šivec*, g. -vca, sem cgn. *Šivec*, *Šivic*, ki je povzročil, da se je star feminativ *ševkinja* preoblikoval v *šivkinja*, ali pa n. izposojenka *žnidar*. Glej tudi feminativna sin. *škinja*, *švélja I*, dalje *šev* in *šiti*. M. F.

švédér (m.), g. -dra »moški krivih nog«, tudi »star ponošen čevelj, za katerega je značilno, da je podplat na peti neenakomerno, poševno obrabljen«, *švédra* (f.) »ženska krivih nog«, *švedrě* (m.), g. -éta »moški krivih nog« in k temu delabializirano primor. *šedre* (n.) »neroda, raztresen, neurejen človek«, prim. *se ku ano šedre* »kako si neurejen« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 119); adj. *švédrast*, f. -a »krivih nog«, *švédrav*, f. -a »isto«, *švédra-vec*, g. -vca »moški krivih nog«, v. *švédráti*, -ám (impf.) »s krivimi nogami hoditi, racati; opotekaje hoditi; čevlje obrabljati tako, da postaja podplat na peti poševen«; črnopr. *šwładrg* »zaničljivo o človeku, ki težko in nerodno hodi« (Tominec, 217), obir. *šwědra* »človek, ki se pri hoji spotika; človek, ki se pri hoji vleče«, tudi *šwédran* »isto« in *šwédra:ja* (< sln. *šwédránja), *šwédrat*, -ám »nogo vleči«, *pušwédrat* »čevelj neenakomerno, le na eni

strani obrabiti«, *pəšwédrat* »priti« (Karničar, Obir, 247). V 18. st. *šwédraft* »krummfüßig, varus« (Pohlin), *šwédraft* »krummfüßig« (Gutsmann).

Primerjati je mogoče kašub. *švądrac*, *švądrā* »brskati, vohljati, iskati, stikati«, *pošvądrac* »nered narediti, vse prebrskati« (Sychta, SGK V, 310) < *šwédráti, kar pomensko ustreza p. *szwędrać się* »potepati se, pohajkovati« (< *-q-). To je Brückner, 559 (brez sln. in kašub. gradiva), tako kot p. *szwendac się* »potikati se, brez dela okoli hoditi« z rezervo povezoval s stp. *swędra* »madež (od rje, ognja)«, metaforično tudi »nemarnost, nespodobnost ipd.«, p. dial. *šwędra* »madež (od rje)« (Karl-wicz, SGP V, 271). Psl. dial. *šwędra (f.) »madež (od ognja, rje)« in *šwędro (n.) »isto« potrjujejo še kašub. zastar. *šwądra* »rumen madež na roki ali dlani«, dl. *šwędro* »madež (zaradi vlage ali ognja)«, gl. *šwędro* »temen madež« (Schuster-Šewc, HEWb., 1386; Boryś, SEK IV, 380). Sln.-kašub. denom. v. *šwédráti »madež delati, mazati, packati« → »nemarno/nespodobno se obnašati ipd.« kaže, da se je v sln. pomen pretežno specializiral na nemarno hojo, švedranje, v kašub. pa na nemarno, brez-ciljno obnašanje nasploh. Na širši areal denom. v. *šwédráti bi lahko kazal hrv., sb. v. *ševrdati*, -ám »sem in tja se premikati, kolovratiti«, če je nastal prek metateze, morda pod vplivom istopomenskega *vrdati*, s katerim zaradi akcenta kljub Skoku III, 390, ni povezljiv. Glej tudi *šwédrga* in sin. *ševéder*, *šéver*, *šabędra*. M. F.

šwédrga (f.) »kriva noga«, tudi »človek krivih nog«, v. *šwédrgāti*, -ám (impf.) »švedrati« (oboje dol.).

Samo sln. dial. Morda je to sekundarna tvorba, ki je iz sln. *šwędra* (f.) »ženska krivih nog« nastala po analogiji s tipom *sódra* »drhal« (dol.) < *sō-dra : *sódrga* (dol.) »isto« < *sō-drga, kjer je fonetično razmerje posledica različnih verbalnih podstav. Vendar se zdi bolj verjetno, da je *šwédrga* reducirano iz deverbativa *šwédrga < *šwédráti* tipa *plahódriga* »nemirna ženska« < *plahodrāti*, *šátriga* »čarovnica« < *šátrati*. Dalje glej *šwéder*. M. F.

švęha (f.) »uho pri igli/sekiri«. Navaja le Pleteršnik II, 652, po Valjavcu z neustrezno oznako, da je beseda hrv. kajk., saj v ARj in v drugih dostopnih hrv. slovarjih ni evidentirana. Sem istopomenski f. pl. *švehe* (vzh. štaj.). Brez paralel. Morda je to ekspresivni denominativni nomen agentis *s'v-echa k *s'vъць »šiv«. Dalje glej *šev*. M. F.

švela (f.) »ustna gniloba«, izpričano le v 18. st. *shuela* »Mundfäule,gniune vuſte« (Gutsmann).

Izposojeno iz v dostopnih nemških slovarjih sicer nezabeleženega nvn. *Schwela (f.) »razjeda, gniloba« ob Schwel »razjeda« (Grimm, DTV 15, 2476). To sta deverbativa iz *schwelen* »tleti, pritaženo goreti«, srspn. *swēlen* »počasi goreti, tleti; (seno) sušiti«, ags. *swelan* »goreti, vneti se, gnojiti se (o ranah)« (Pfeifer, EWD², 1260). M. F.

švélar (m.), g. -a »železniški prag« (pkm.; Novak, Slovar², 154), kraško *švj'lr* »prečna lesena palica (na železniškem tiru)« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje 4–5, 1981, 148) = *švjalar*, polj. *šwélar* »krajši tesan ali žagan tramič; železniški tram, železni prečnik« (Škrlep, 61).

Tako kot hrv. *šveljar* »lesen (navadno hrastov) prag, ki ga dajejo pod železniške tračnice« (Klana v Istri; ARj XVII, 918), gradišč. hrv. *šwélar* »prag« (Tornow, BD,

339) izposojeno iz nvn. *Schweller* »železniški prag« (Novak, l. c.; Törnów, l. c.), kar je tvorjenka k *Schwelle* »prag«, srvn. *swelle* (f., n.) »(podporni) tram, prag«, stvn. *swella* »tram«, M. F.

švelati, -am (v. impf.) »čarati«, znano le v obir. kor. *švé:lat*, -am, pf. *zašvé:lat* »priseči«, adj. *šwé:lš* v *šwé:lš bú:qli* »knjiga za priseganje« (Karničar, Obir, 247).

Ker se pomen »čarati, prisegati« lahko razvije iz »govoriti« (prim. sln. *uročiti*, *rotiti*), bi bilo mogoče primerjati hrv. *šveljžiti*, -im »grdo govoriti, psovati« (Hrvaško Primorje) poleg *šveljkati*, -am »mit der Zunge anschlagen«, z dial. prehodom *lj > j šveljkati*, -am »zaradi hibe govornih organov govoriti tako, da se pred izgovorjavo vsake besede najprej zasliši š« (Vrbnik na Krku; vse ARJ XVII, 918, 919). Izhodiščni v. **švel'āti* »govoriti« bi bilo mogoče povezati z jslv. glagolom rekanja *velēti, *velišb, prim. csl. *velēti*, *veliši* »βουλεσθαι«, hrv., sb. *vēlim/velim* »rečem« (Kosovo; Žumberak), mak. *veli* »govoriti, praviti«, blg. *věljam* »rečem«, *velam* »isto«. Varianta oblika z *s*-mobile pri ide. **uelH1-* »izbirati, želeiti«, od koder je psl. *velēti (LIV, 618 s.), do sedaj ni bila evidentirana. Vzglasje *sv-* > *šv-* jslv. glagola **švel'āti* je iz prvotnega **vel'āti* »govoriti« (prek pf. »dogovoriti« > »veljati«) lahko nastalo po ekspresivizaciji tipa sln. *štopati* < *štopati ← *šopati »hlastno jesti ali piti« (glej *šlopati*). Glej tudi *veljāti* in *velēti*. M. F.

švelja I (f.) »šivilja« (Caf), pkm. *švėlja* »isto« (Novak, Šlovár, 154). Pkm. tudi *švėlo* »šivanje, šiv« (Novak, l. c.). Sem cgn. *švelc* kot ostanek sln. maskulinativa *švelec, g. *švelca.

Prim. hrv. *švėlja* »šivilja« (Habdelić, Belostenec), *švėlja* »isto« (Lika), cgn. *švelec*, *švelac*, *švėlo* (n.) »šivanje, vezenje«, *švėlje* (n.) »postelja« < *»šivanje« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 198) poleg *švėlja* (f.) »šivilja« (Vuk, Šulek), *švalo* (n.) »šivanje« (vse ARJ XVII, 917 s.), r. *švalb* (m.) »krojač« (po Vasmerju² III, 417, iz **s'bvālb* kot *kovālb* »kovač« h *kovāti), f. *švālbja*, ukr. *švālja* »šivilja«, stč. *švadlt* »isto«, nč. *švadlena*, dial. *švėdlena*, *švėdlena švidlena* (citirano po Machku², 610), slš. *švajdla*, *švajlena* z -j- verjetno pod vplivom *švajka* (toda *švalec* »šilo«; Káral, Sl., 702), gl. *švalča*. Slednje Schuster-Sewc, HEWb., 1484, brez drugega slov. gradiva, izvaja iz **s'bvā-l-bca*. Sem še nomina agentis kot str. *švėi* »krojač«, nr. *švejā* »šivilja«, *švejka* »isto«, kar ustreza lit. *siuvėjas*, *siuvėjas* »krojač«, f. -*ėjā* »šivilja« in lot. *šuvėjs*, ter p. dial. psovalno *szwajka* »šivilja« (Kartowicz, SGP V, 330), slš. *švajka* »isto«, kar ustreza lot. *šuvājs* »krojač«, f. *šuvėja*. Tudi br. *švāčka*, ukr. *švāčka*, *švācha* (Grinčenko, Sl. IV, 488 s.), p. *szwaczka*, slš. *švajka*, kar je tako kot arealno širši nomen agentis **s'bvēcb* »sutor« tvorjeno iz **s'bvē* (m.) »sutura«, tj. **s'bvākē* (m.) → f. **s'bvāčbka*. Ker v sln. in hrv. še obstajata para *švėlo* : *švėlja* (v hrv. tudi *švalo* : *švālja*), bi bilo za slednja nomina agentis potrebno predpostaviti denominativno izpeljavo iz nomenov actionis **s'bvālo* (n.) »šivanje« oz. **s'bvėlo* »isto« (n.), tj. **s'bvāli*, g. *-*bje* oz. **s'bvėli*, *-*bje* »sutor« (tip *sqdi »iudex« (v sln. *sōdja*) ← *sqde »iudicium«). Nastanek **s'bvālo* in **s'bvėlo* je manj jasen, ker sta v slov. znani le verbalna osnova **s'ijē-* in **s'ī-va-*, čeprav bi bilo zaradi ptc. pret. pas. **s'bvēns* (stcsl. *švėns*, hrv. *sa-švėn* na Žumberku; citirano po Skoku III, 396) potrebno predpostaviti vsaj še tematsko **s'bvē-* (= lit. *siuvū*, lot. *šuvū*; Rasmussen, SM, 114), zaradi **s'bvālo* pa tudi **s'bvā-* (= lit. *siuvo-* v pret. *siuvaū*). Če slov. gra-

divo s sekvenco **s'bvē-* (sln., hrv., č. dial.) ni iz **s'bvālo* nastalo pod vplivom nomena agentis **s'bvėjb*, bi bilo možno izhajati iz psl. **s'bvėlo* (n.) (= sln. pkm. *švėlo*), kar je lahko tematizirani nomen actionis **s'(j)uH1-ēl-*, ki se ohranja le še v het. *šu-ú-i-il*, *šu-ú-il*, *šu-ú-e-el* (nom.-akz. sg. n.) »nit« (Melchert, AUI, 266, s starejšo literaturo o het. besedi, a brez slov. gradiva).

Zah. slov. gradivo z -*dl-* (č., slš.) ob tistem z -*l-* (gl.) lahko kaže na sekundarno naslonitev na slov. nomina instrumenti na *-*adlo* ali pa na kontaminacijo s slov. **s'bvėdz* »krojač« v r. pskov. *šved* »isto«, kar Vasmer² IV, 418, povezuje z nomenom agentis **s'bvēcb*. Machek², 610, ima č. *švadli* za analogno tvorbo po *tkadli* k *trkāk-ti, kar pa ne pojasni niti hrv. *švalo* in niti sln. *švėlo*, hrv. *švėlo*. Dalje glej *štiti*. M. F.

švėlja II (f.) »piškur«, tudi *švėla*, *švėljčica*; v 18. st. *švėlzhiza* »Neunauge«. Nejasno, komaj verjetno isto kot *švėlja I* »šivilja«. Morda izvedeno iz *šėva*, glej *pošėven*.

švėpati, -am/švėpljem (v. impf.) »šepati«, npr. *hudič na eno nogo švėplje, konj ne švėpa nič*, pf. *pošvėpati*, -am »pošvedrati (o čevljih)« (polj.) in *pošvėniti*, *pošvėnem* »isto« < sln. *pošvėpniti, adj. *švėpav*, f. -a »šepav«, *švėpasti*, f. -a »isto«, *švėpavec* (m.), g. -*vca* »šepavec«; sem *švėpati se*, -am *se* »brez dela okrog hoditi« (Krupa; Barlé, LMS 1893, 35).

Z ekspresivnim vzglasnim *šv-* iz *sv-* in gotovo isti glagol kot sln. *švėpati*, -am, *švėpljem* »šepati, majati«, *švėpati se*, *švėpljem se* (v. impf.) »majati se« (Murko I, 572), adj. *švėpav*, f. -a »šepav, majav«, *švėpljivost* (f.), g. -i »omahljivost, negotovost«. Bezljaj, Razpr. SAZU VII/4, 1970, 168, z izhodnim *švėpati, *švėpāješb (> *švėpāšb) in **švėp'ėšb* povezuje sln. *šėpati*, *šėpam*, *šėpljem* »neravno hoditi« in hrv. *šėpati*, *šėpām* »isto« (sprejema Kurkina, DS, 96 s.) z delabializiranim vzglasjem **sv-* > *š-* kot v slš. *šėpat'i* »skloniti se, sključiti se« (Kurkina, o. c., 97), ki ga izpričuje tudi slš. *šėpat'* »majati, suvati« < *švėpskati ← *švėpati, prim. str. *švėpatisja* »majati se« (Shevelov, Prehistory, 199). Dalje glej *švėpati (se)* pa tudi *šėpati*, *švėpāti* in *šėprast*. M. F.

švėrcati, -am (v. impf.) »tihotapiti«; k temu *švėrc* (m.), g. *švėrca* »tihotapljenje«, tudi *švėrc*, g. -a »isto« (nižje pog.; vse SSKJ IV, 1124), rož. kor. *švėrcata*, -am (Šašel, RNB, 125), pkm. *švėrcati* (Novak, Šlovár, 154), primor. *švėrcat* »tihotapiti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), toda v Pomjanu *š'fercar* »kramar« (Kukanja, SDLA - KP/1).

Tako kot hrv., sb. *švėrcati*, -am, tudi *švėrcovati*, -ujem, hrv. čak. *švėrc* »tihotapljenje«, *švėrcer* »tihotapec« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1226), mak. *švėrc* »kontraband«, *švėrcuva* »ukvarjati se s kontrabandom«, č. *švėrc* »tihotapljenje«, dial. *švėrcovač* »tihotapiti« (Kellner, Východolášká II, 304) izposojeno iz nvn. *scwārzen* »tihotapiti«, denominativa iz argo termina *Schwärze* »noč« (prvič I. 1350) < *»črna« k adj. *schwarz* »črn«; glagol je prvotno pomenil »ponoči blago čez mejo tovoriti« (Kluge¹⁷, 690; Striedter-Temps, DLŠbkr., 214 s.; Skok III, 425). K temu prim. sln. zvezo *črni trg*, frc. *marché noir*, it. *mercato nero*. Glej tudi *švėrc* in *žvėrca I*. M. F.

švica (f.) »poševna stran, smer« v zvezi s *švico* »poševno« (Miklošič, Lex. pal., 1138).

Ker ima sln. subst. *šėva* »poševna stran, smer« akut, oblika *švica* ne more biti reducirana iz dem. k *šėva* (Miklošič, o. c.; Furlan, ESSJ III, 93), ampak le iz dem.

ševica (Lašče). Dem. od šéva bi se glasil *šévica in se posredno potrjuje v sb. *pòševica* »ukriviljena palica« (Srem) < **pos'evica*. Razmerje med sln. *šéva* in *ševica* je enako razmerju *děva : *děvica, ki odraža različna substantivizacijska vzorca iz ide. adj. **dhaj-uo-* »doječ«, zato je mogoče, da razmerje v sln. *šéva* : *ševica* temelji na dveh substantivizacijskih vzorcih psl. adj. **s'evž*. O tem glej dalje s. v. *šéva*. M. F.

švigati, *švīgam* (v. impf.) »hitro se (sem in tja) premikati (o pticah, ribah, plamenu)«, tranz. »tolči, tepsti (s palico ali bičem)«, vzh. štaj. in v Temljinah »otepati (o žitu)«, tudi »goniti se (o mačkah)«, pf. *švīgniti*, *švīgnem*, v kompoz. *iz-švigati* »izplamtetiti«, *na-švigati* »z bičem ali palico udariti«, *o-švigati* »s palico udariti«, *po-švigati* »pohiteti«, *pre-švigati* »durchlodern; pretepsti (otroka z bičem)«, *pri-švigati* »izplamtetiti«, *švīgljati*, *-ām* (impf.) »mahati, vihteti (npr. z bičem)«, s *se* »sem in tja se premikati, majati se (o drevesu)«, *švīgetāti*, *-etām-ēčem* »z bičem udarjati«, sem *švīga* (f.) »nestalen, nestanoviten človek«, tudi *švīgašvāga* (m.) »isto«, adj. *švīgavšvīgāv*, f. *-aval-āva* »ki dela hitre gibe« in od tod substantivizirano *švīgavec* (m.), g. *-vca* »šiba«. V dialektih: črnopr. *šwīyat*, *-ām* (Tominec, 217), tolm. *ušvīgniti* »udariti koga s šibo«, s *se* »upogniti se«, npr. *deska se je ušvīgnila* »se je podala, udala« (Kenda, rkp., 167), obir. kor. *šwīhaj mī:s* (Karničar, Obir, 182) »švigajo miši«, rez. *švīgat* »bičati, udarjati«, pf. *šwīgnut*, ptc. *švīgal* (Steenwijk, SDR, 317 s.). V 18. st. *shvigati* »effundi, išlyti, pahati«, *plamen je shvigal* »effundebatur flamma« (Kastelec-Vorenc), *shvigam* »auschlagen, fuchteln«, *shvīgnēm* »shterknem, mit der Geißel unter die Füße schlagen« (Pohlin).

Prim. hrv. *švigati*, *švīgām* »udarjati (z bičem); plamtetiti«, pf. *švīgnuti*, *švīgnem* »udariti (z bičem, repom); hitro premakniti (o ribi)«, toda v Dugi Resi in Karlovcu *žvīgat* »udarjati z bičem« (Perušić, Čak. rič II, 186, 69) z ekspresivnim ozvočenjem, r. *švīgāt* »potikati se, hiteti, teči«, p. dial. *šwīgač* »metati, lučati«, č. *švīhat* »šibati, švrkati«, slš. *švīhat'* »bičati, mahati, šibati«, gl. *šwīhač* »mahati (o biču)«, tudi »hitre in dolge korake delati«, dl. *švīgaš* »isto«. Psl. *švīgati »hitro se premikati« (intransz.), »tolči, udarjati« (tranz.) in ptc. pret. akt. *švīg-lē »gibčen, vitek« v subst. **švīgl'b* (m.) »visok in vitek«, dopušča rekonstrukcijo psl. v. *švīg-ti, s čimer je enako lit. *sviegti* s prez. *sviegiu* »metati, lučati; tolči, udarjati«, ags. *swīcan* »potovati, vandrati«, stvn. *swīhōn* »bloditi« (Zubatý, Štud. I/2, 118; Vasmer² III, 576 s.; Machek², 632; Schuster-Sewc, HEWb., 1485). Zaradi sorodnega lit. *svaig-ti*, *svaigstū* (intransz.) »omotičen postati; kot pijan se zibati, majati; neumen postati« more psl. *švīg-ti = lit. *sviegti* kazati na ide. akrostatični prez. *suēj-g-mi : *suēj-g-nti baze **suēj-g-* iz **suējH-i-* »mahati, majati«, ki se ohranja v srspn. *swāien* »zibajoče se premikati« in morda v r. *chvējatsja* »premikati se« s *ch-* po ruki-pravilu (LIV, 551, brez **suēj-g-*). Glej tudi *švīgelj I, II*, *švīglja*, *šlīgati*, *šlīkati*, *švīgati* in *svēž I*. M. F.

švīgelj I (m.), g. *-glja*, tudi *-eljna* »dolga šiba«, »dolga, tanka in ozka deska« (jvzh. štaj.), *švīglja* (f.) »dolga šiba« (tolm.). Sem *švīglja* (f.) »bič« (Kobariški Kot; Kenda, rkp., 155) z nejasnim *e* za pričakovano (?) *i*.

Prim. hrv. *švīgalj* (m.) »konec biča« (ARj XVII, 919), č. dial. *ošvihel* »šiba«, *ošihel* »isto« (citirano po Machku², 632), slš. *švihel'* »razcefran konec biča, vrvice pri čevlju«, s **sv-* > **sm-* *šmihel'* »drog, s katerim se pričvrsti

žito na vozu; konopec pri lesenem zapahu pri vratih« (Káral, Sl., 702), pa tudi pomensko oddaljeno gl. *švihel* »močan naliv, ploha«. Tako kot pri *švīgelj II* je potrebno izhajati iz **švīgl'b* (m.) oz. **švīgl'a* (m.), kar je bilo substantivizirano iz ptc. pret. akt. *švīglē (m.) »gibčen, vitek, upogljiv« psl. v. *švīg-ti »hitro se premikati«, prim. č. *švihly* »vitek (o rasti); gibčen«, *vyšvihly* »(visoko) zrasel, vitek«, slš. *švihly* »vitek (o rasti)« (korenska povezava Machek², l.c.). Pomensko enako je tudi dl. *švīgawa* »mlada veja, šiba, veja«, zlasti »šiba, s katero se tepežka na pepelnico sredo« in preneseno tudi »pepelnica sredo«. Drugače o besedotvorju Schuster-Sewc, HEWb., 1486, ki izhaja iz nomena instrumenti **švīglē'b*. Vendar bi za besedotvorno podstavo v ptc. lahko pričala mlajša sln. tvorba iz ptc. pret. akt. *švīglē k **švīgati švīgālica* (f.) »dolga in tanka šiba, ki se rada šibi, sloči« (Temljine; Kenda, rkp., 155), pa tudi pomensko polje izvornega **švīgl'b* oz. **švīgl'a*, ki ni vedno združljivo z gramatičnim pomenom nomena instrumenti (prim. zlasti pomene pod *švīgelj II*) in ki je skladno s pomenskimi razvojem glagola *švīgati pridobival tudi nove specializirane pomene. K slednjemu prim. sln. *švīgelj* (m.), g. *-glja* »ržen snop, ki ga ne omlatijo, ampak le ošvigajo = otepejo« in k temu v. *švīgati* »otepati (o žitu)«. Glej tudi *švīgelj II* in dalje *švīgati*. M. F.

švīgelj II (m.), g. *-glja* »visok, hitro zrastle mladenič« (lg), od tod adj. *švīgljast*, f. *-a* »dolg in tanek (o človeku, drevesu)«, npr. *švīgljast človek*, *švīgljasto drevo* (Lašče); po SSKJ IV, 1124, tudi *švīglja* (f.) »zelo velik in suh človek«, toda Pleteršnik II, 652, le *švīglja* (f.) »visoko zraslo, vitko drevo« (Lašče, Savinjska dolina). K temu verjetno cgn. *švīga*, *švīgelj*, *švīgel*, *švīgl* in morda *švīga*, če slednje ni iz pomenske podstave »nestalen, nestanoviten«, prim. sln. *švīga* (f.) »Fickfacker«. Sem tudi tolm. *švīglja* (f.) »ime kravi« (Temljine; Kenda, rkp., 155), kar je lahko tako kot zgornji primeri motivirano s »vitka = suha krava« ali pa »begava, nestanovitna krava«. Iz atpn. sta tpn. *švīgel* pri Mozirju, *švīgelj* pri Pijavi Gorici.

Prim. hrv. le cgn. *švīgel*, *švīgal*, č. *švihlice* »mlado vitko dekle, gizdalinka«, *švīgle* »isto«, *švihlik* »mlad vitek fant, gizdalin«, *švihák* »gizdalin«, slš. *švihák* »gizdalin«. Izhodno **švīgl'b* (m.), tudi **švīgl'a* je substantivizirano iz ptc. pret. akt. *švīglē (m.) »gibčen, vitek« (prim. č. *švihly* »vitek (o rasti); gibčen«, *vyšvihly* »(visoko) zrasel, vitek«, slš. *švihly* »vitek (o rasti)«) psl. v. *švīg-ti (prestrukturirano v *švīgati »hitro se premikati«) = lit. *svieg-ti* s prez. *sviegiu* (tranz.) »metati, lučati; udarjati«. Sem tudi sln. *švīgālica* »visoko in vitko, še ne popolnoma razvito dekle« (Sveta Lucija; Kenda, rkp., 155), kar je nastalo po substantivizaciji v odnosu do *švīglē mlajšega ptc. pret. akt. *švīglē. Dalje glej *švīgati*, pa tudi *šmīga*. M. F.

švīglja (f.) »diareja«. V 18. st. *shvigla* »Schieße, hiterza, f'his« (Gutsmann), Janežič¹ II, 434: *švīglja* »Durchfall«.

Gotovo iz **švīgl'a* in sorodno z enakopomenskimi hrv. čak. *švīgavica* »diareja« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 373) iz deverbativa *švīga »hitro premikanje, hitri gib, zamah ipd.« k *švīgati, *švīgaješb »hitro se premikati, hiteti, šibati ipd.« Dalje glej *švīgati*. M. F.

švīnglja (f.) »majhna ročna pletenica« (Pleteršnik II, 652) = *švīngla* »isto« (Staro Sedlo; Erjavec, LMS 1882-1883, 255).

S sekundarno interkaliranim nazalom, morda pod vplivom n. *schwingen* »vihetati, sukati, mahati«, nastalo iz prvotnega sln. *švīgla* »jebas, pletenica« (Kameno; Erjavec, LMS 1880, 194) = *švīglja* »isto« (Pleteršnik II, 652). To more biti poimenovanje pars pro toto iz *švīglja* (f.) »tanka šiba«. Ni jasno, kaj je želel povedati Erjavec, o. c., ko je zapisal, da je *švīnglja* ista beseda kakor n. *schwingen*, s čimer sln. beseda ni niti praserodna niti iz te nemške besedne družine izposojena. Ne zdi se verjetno, da bi bila predloga sln. gradivu avstr. n. *Schwingerl* »majhna iz kot prst širokih ostružkov spletena košara, ki so jo uporabljali peki za prenašanje peciva« (Wehle, Sprechen, 258), nejasnega izvora. Dalje glej *švīgelj I. M. F.*

švirati (v. impf.) »močno in dolgo lulati« v primor. *švirət* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128).

Zaradi podobnopomenskega sln. *švrkati* »brizgati«, *švrkotati* »isto«, ki je tako kot *švrkati* »mahati (z bičem, s šibo)«, *švirhati* »švigati« (Pohlin) in mak. *svirkne* »udariti, mahitati« deverbativno tvorjeno iz psl. **svyr-ti* oz. iter. **svirāti*, je možno, da se je pomen »brizgati« razvil iz »švigati« in da je primor. *švirati* tako kot č. *zašvirət* »švigniti« poleg »zaveti, zapihati (o vetru)« ostanek simpleksa k sln. *švirhati* »švigati« < **svir-ka-ti* ← **svirati* ← **svyr-ti*. Machek², 632, brez izvenčeškega gradiva, misli na onomatopejski izvor č. glagola. Dalje glej *švirhati* in *šircati*. M. F.

švirhati, -am (v. impf.) »mečevati se«. Izpričano v 18. st. *švirhati* »gladiari«, *švirhati* »pugnare, bojovati, voiskovati, šhtritati« (Kastelec-Vorenc), *shvirkam* »fechten, shvigam, digladiari«, *shvirkar* »Fechter«, *shvirkovt* »isto« (Pohlin), *shvirkam* »fechte«, *shvirkar* »Fechter« (Gutsmann).

Pomen »mečevati se, bojovati se« je verjetno specializiran iz pomena »mahati (z bičem, s šibo)«, ki je izpričan v 18. st. pri Pohlinu. Gotovo sorodno s sln. *švrkati*, *švrkam* (v. impf.) »mahati (z bičem, s šibo)« poleg »brizgati (pri uriniranju)«, pf. *švrkniti*, *švrknem* »mahitati (z bičem, s šibo)«, »brizgniti«, *švrkotati*, -otām-ōčem »brizgati«, tolm. *šwarkat*, -am, *šwarkāt* (Tominec, 217), rož. kor. *švrqata*, *švrqata uqūla* »potepati se«, v zvezi črivila *švrqēja* »čevlji cvilijo«, *švrqla* »vzdevek ženski, ki okoli švrka« (Šašel, RNB, 125) = obir. kor. *šw:rqla* (Karničar, Obir, 124), primor. *švrknjen* »udarjen, neumen« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 128), rez. ptc. *šwārkalu* »razgrajati« (Steenwijk, SDR, 318). V 18. st. *shverkam*, *shverknim* »spritze, peitfche« (Gutsmann).

Prim. mak. *svirkne* »udariti, mahitati«, *mu go svirna* v čelo »ubil ga je«, dial. *svirka se* »potikati se, smukati se«, p. dial. *šwirnač* »umreti« (Karlłowicz, SGP V, 371) < **svirk-nq-ti*. Prevojno razmerje kaže na onomatopeizacijo z deverbativnim suf. -ka- izhodnega v. **svirati*. Psl. iter. **svirāti* »sem in tja premikati, mahati, tepsti« (tranz.) k **svyr-ti* s ptc. **svyrts* »majav« je mogoče primerjati z lit. *svirtī*, *svirū/svirstu*, *sviraū* »majati, na eno stran nihati, nagibati se, viseti, prevračati se«, lot. *svirāt*, -āju »večkrat z vzvodom poizkušati dvigniti«, *svirēt* »dvigovati«, *svirāt* »večkrat z vzvodom poizkušati dvigniti« = *svyrōti* »sem in tja se premikati, majati« (= psl. **svirāti*), kar Fraenkel, 955, brez slov. gradiva, povezuje z lit. besedno družino *svāras* »teža, utež«, *svērti* »tehtati«. Glej tudi *švrkati*, *šircati* in *švīta*. M. F.

švistati, *švistam* (v. impf.) »brizgati, pljuskati, tolči«, danes knjiž. »sikati«. Tonem v prez. ni zanesljiv, ker leksem navaja Pleteršnik le po Cafu in Zalokarju.

Prim. sbh. *švistati*, -am »blebetati«, p. dial. *šwistac* »žvižgati, čivkati« in »tolči« < psl. **svistāti*, **svizdāti* »žvižgati«. Podoben pomenski razvoj zasledimo tudi v zveneči varianti, prim. r. dial. *zvižnuti* »močno udariti«, sbh. *zvižnuti*, -nēm »isto« in z ekspr. diftongizacijo v pog. sln. *žvājzniti*, *žvājznm* (pf.) »močno udariti«. Glej tudi *svizati*, *žvižgati*. M. S.

švoja (f.) »solea«. Beseda je izpričana le v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *shvoja*, kjer je predstavljena z lat. ustreznico »solea«, ki ji je dodan sln. pripis *tudi ena morska riba*, kar kaže, da ima sln. *švoja* dva pomena, in sicer »sandal« in »vrsta ribe«. Pri slednjem pomenu gre gotovo za ribo »Solea solea« s sln. imenom *morski list*, kar je kalk po rom. poimenovanju, s čimer je bila riba zaradi značilne ploščate oblike metaforično označena po listu z rom. **ex-folia* »list«. Prim. srlat. *sfoia* »piscis species«, it. *sfōglia* »Solea solea«, trž. it. *sfoia* »isto«, vendar ben. it. *sfgio* (Battisti-Alessio, 3477; Boerio, DV, 651; Doria, 619), kar je bilo izposojeno tudi v sln. *švoja* (Kastelec-Vorenc) in hrv. dial. *švōja*, ki poleg ribe »Solea solea« pomeni tudi »list« (Skok I. 523; Vinja, Jadranska fauna, 91 ss.). Samo slednji pomen je izpričan v sln. rez. *šwōj* »list papirja« (Steenwijk, SDR, 318).

Refleks **ex-folia* »list« v posameznih rom. jezikih nikjer ne pomeni tudi »sandal«, ampak npr. v ben. it. *sfgio* označuje le široko nogo, verjetno po podobnosti z ribo list (Boerio, DV, 651 s.). Zato sln. *švoja* »sandal« gotovo kaže, da se je že v rom. sistemu zaradi sinonimije med **ex-folium* »list; Solea solea« in *solea* »sandal; Solea solea« pomen »sandal« leksema *solea* prenesel tudi na **ex-folia*. Sln. sin. *morski jezik* (Cigale, Wb., 1452) je verjetno kalk po n. *Seezunge*, slednje pa po it. *linguattola* »vrsta morskoga lista«. Glej tudi *šōja II. M. F.*

švop (m.), g. -a »hrup, trušč« v zvezi *spremiti koga (s) švopom in sopom* »spremiti koga bučno, glasno, s hrupom, truščem«, *švopiti*, -im (v. impf.) »peniti se (o vinu)« (vse bkr.).

Brez paralel. Verjetno gre za kopalativno zvezo sinonimov tipa *mit Sang und Klang*, saj je *švop* in *sop* mogoče izvajati iz skupnega izhodišča **svop̥* (po delabializaciji **sop̥*), kar more biti nomen actionis k psl. **sop-tī*, **sopēšb* »močno dihati, sopsti« iz ide. **suōpe-ti* »pihati, dihati« poleg **suēp-ti* : **suēp-nti* »isto«, posredno v lit. *svēpūoti* »sopsti«, lot. *sepinēt* »težko dihati«. Sln. *švop* in *sop* sta verjetno pomenila »hrup, trušč ipd.«, kar se v okviru te besedne družine ohranja v sln. *šopotati*, -ām-ōčem »ropotati« (bkr.), *šopōt* (m.), g. -ōta »ropot«, hrv. *šopotati*, *šopocem* »ropotati« (Kavanjin). Morda je iz **svop̥* tudi p. *szop* »šala«, *szopek* »norčija« v *to ci szop* »to je šala«, *ne rōb szopek* »ne uganjaj norčij«, kar Brückner, 551, brez pomenske utemeljitve povezuje s p. homonimom *szop* »lopa«, *szopka* »jasli«. Glej tudi *šopotati* in dalje *sopsti I, II. M. F.*

švōrc (m.), g. -a »ime konju črne barve« (Šašel, RNB, 125).

Mlada n. izposojenka iz bav. avstr. refleksa za srvn., stvn. *swarz* »temen, črn«, stsaš. *swart* »isto«, ags. *swear*, stnord. *svartr*, got. *swarts* < germ. **swarta-* < ide. **suōrdo-* »črn, umazane barve« = lat. **sordus* v denom. *sordere* »umazan, nečist biti« (Kluge¹⁷, 690; Walde-

-Hofmann II, 562; Pokorny, 1052). Glej tudi *švērcati* in *žvērca* I. M. F.

švrkati, *švrkam* (v. impf.) »tepsti s šibo ali bičem« in »brizgati«, pf. *švrkniti*, *švrknem* »udariti s šibo ali bičem« in »brizgniti«, *ošvrkati*, *ošvrkniti* »obrizgati, udariti s šibo ali bičem«, *švrkotati*, -*ām* (impf.) »brizgati«, semkaj *švrk*, g. *švrka* »zamah s šibo ali bičem«, *švrkali-ca* »manjši bič, brizga«, *švrkálnica* »brizga«, *švrkec*, -*kca*, *švrkljaj*, -*a* »udarec, brizg«; v 18. st. *šhvirkati* »pugnare« (Kastelec-Vorenc), *shvirkam* »digladiari« in »shvigam« (Pohlin), *shverkam*, *shverknim* »spritze, peitsche«, *shvirkam* »fechte«, *shvirkar* »Fechter« (Gutsmann).

Prim. mak. *švrka* »šibati, tepsti z bičem«, pf. *švrkne*, r. *švárkats* »metati, lučati, udrihati«, *švyrjáty*, *švyrkátš* »isto«, ukr. *švárknuty* »zazveneti, zagrmeti«, *švyrkaty* »delati zvonke šume«, npr. *švyrkaè kosa*, slš. *švárat'*, *švargat'* »tepsti z bičem« (Kábal, Sl., 702), gl. *šwórcéc* »brneti, brenčati«, dl. *šwyrkaš*, *šwarcaš* »bučati, godrnjati«. V osnovi je verjetno onomatopeja (Vasmer III, 382, 384) *švūr-, ki pa utegne biti zelo stara. S *šv- ali *sv- > *chv- je psl. *chvōrkati > blg. *chvōrkam* »frleti, leteti, prhati«, *chvōrgam* »metati«, mak. *frka* »frfotati«, sln. *frkati* »hitro hoditi, tekati, letati, švigati, metati, lahko tepsti« (ES VIII, 135). Podobno je tudi lit. *švařkšiti* »gagati«, *šviřkšiti*, *švirksčiti* »brizgati, žvižgati«, lot. *sviřksiti*, *sviřks(k)ēt* »prasketati, pokljati, brenčati«, kar je sicer bližje psl. *svrčati »oddajati visoke glasove, brenčati, žvižgati« (Fraenkel, 1039 s.) < *svr-. Vzglasni šv- je v razmerju do chv- morda prvotnejši in se je ohranil zaradi imitativnosti, lahko tudi ob podpori delnih sin. *šřkati* in *šřigati*, kjer je prav tako treba izhajati iz *s-. Glej tudi *švrlēti*, *pršřvarek*, *žřkati*, *frkati*. M. S.

švrlēti, -*īm* (v. impf.) »na široko brizgati« in »sršeti«, semkaj adj. *švrljati*, -*a* »sich ausbreitend«, npr. *glavnata* in *švrljasta* ali *neglavnata solata* (Vodnik).

Prim. mak. dial. *švrljiti* »vreči, zavreči« (Lika), *švrlje*, g. *švrljeta* »človek, ki pogosto urinira«, *švrljati*, *švrljam* »klatiti se, pohajkovati, brkljati, brizgati«. Ker semantič-

no najbolj ustreza sln. *frlēti* »flattern«, *frliti*, *hrliti* »kodrati«, je treba gotovo izhajati iz iste osnove kot v *švrkati* (podobno Skok I, 699), vprašanje je le, ali je v *švrlēti* in sorodnem prišlo do redukcije -*rkl*- > -*rl*- (prim. tako domnevno v *šřrlēti*) ali gre za tvorbe z l-jevskim sufiskom iz onomatopeje *švūr-, na kar bi kazalo ukr. *švyrjáty* »metati« poleg blg. *chvōrlja* »vreči, zavreči«, mak. *frli* »vreči«, *frla* »metati stran«, stč. *chrleti* »metati«, č. *chrliti* »bruhati« (o tem ES VIII, 135). Dalje glej *švrkati*. M. S.

švrljuga (f.), samo v zvezi *čopasta švrljuga* »čopasti škrjanec, Galerida cristata«, po Pleteršniku »Haubenlerche, Alauda cristata«.

Prevzeto iz hrv. *švrljuga* »poljski škrjanec« poleg *čvrljuga* (oboje Vodice), poleg *šavrljuga* (Darugar), širše sbh. *čevrljuga* (Tomislavgrad, Niš), *čaprljuga*, *čavrljuga* »isto«. Tvorjeno s hipokorističnim suf. *-*uga* iz onomatopejskega glagola *čvrlēti > sln. *čvrlēti* »čivkati«, kar je z interkaliranjem -v- (prim. csl. *svraka*, sbh. *svrāka* < *sōrka) iz *čvrlēti, ohranjenega v sln. *črlin* »neka ptica, ki se tako nekam glasi« (Kras). Iz podobnih onomatopej je tudi sln. *šřrlēti* »čivkati«, *šřrljūk* »Alauda arvensis« in p. dial. *švirkač* »peti (o ptici)«. Glej tudi *škrjanec*, *šřřlj*. M. S.

švrta (f.) »noga, ki se vleče po tleh«, *švrtav* (adj.), f. -*a* »švedrast«, substantivizirano *švrtavec* (m.), g. -*vca* »švedravec« (Bovec), *švrtast* (adj.), f. -*a* »švedrav«, v. *švrtati*, *švrtam* (impf.) »švedrati«, pf. *pošvrtati*. Sem primor. *švrtov* (adj.) »pohabljen« (Korte nad Izolo; Morato, 162).

Verjetno substantivizirano iz psl. ptc. *svrto »majav« k psl. v. *svr-*ti* »sem in tja premikati, majati, mahati« = lit. *svirti*, *sviru/svirstu*, *sviraũ* »majati, na eno stran nihati, nagibati se, viseti, prevračati se«.

Podobnopomensko hrv. *svrtati*, *svrtām/svrćem* »obračati, ozirati«, tudi »drsati ali udarjati noge drugo ob drugo (o konju)« velja za impf. k *svrnuti*, *svrñem* »obrniti« (ARJ XVII, 412), vendar ni izključeno, da se je predpostavljeno ptc. *svrto križal s prvotnim *svr-*vrtā*-*ti* k *vrtēti. Dalje glej *švirskati*, *švirati*. M. F.

T

tā I (pron. demonstr.) »hic«, f. *tā*, n. *tō*, g. *tēga*, *tegā* (analogno po instr. sg. *tēm > sln. *tēm* in du. ter pl. oblikah z *e* < -*ē*-, prim. z ohranjenim *o* še rez. m., n. g. sg. *toga*, dat. *tomu*, pkm m., n. g. *tōga*, dat. *tomu* (Ramovš, Morfologija, 87; Logar, DJR, 327)); g. sg. f. *tē*; poudarjeno *tāle*, *tāle*, *tōle*; proklitično v funkciji določnega člena kot pomoč pri tvorbi določne oblike adj. npr. *ta-stāra* tudi v pomenu »mati« in »tašča«, *ta-mlāda* »snaha«, danes indekl., prim. od *ta-stār(e)ga*, star. s popolno deklinacijo, npr. v 17. st. od *tiga Stariga* (Janez Svetokriški) (Ramovš, SJ III, 45 ss. = Zbrano delo II, 502 ss.), kot spolnik pred subst. je vpliv n., ki ga opuščajo že Dalmatin, Bohorič in kasnejši avtorji (Ramovš, ČJKZ I 142 s. = Zbrano delo I, 169 s.); v Briž. spom. m. g. sg. od *togo dine* (III, 39), *togo uzego* (III, 41), dat. sg. *tomu dini* (II, 83), *mi ze tomu chotelo* (I, 16), akz. sg. *po t den* (I, 12), f. instr. sg. *to vuelico strastiu* (II, 107), m. nom. pl. *temi ti ze deli* (II, 57), instr. pl. z *temi* (II, 57), n. nom. pl. *da ta*

tri imena (III, 7); *tige* (m. pl.) »prav takšni« (prim. csl. *tožde* »idem« < *tođe), v 16. st. *ta*, g. *tiga*, f. *ta*, g. *te*, n. *tu*, g. *tiga*, dial. rez. *jté*, *te*, g. *jtoğé*, *toga*, f. *jtá*, *ta*, g. *jté*, *te*, n. *jiō*, *tō* (Steenwijk, SDR, 264) in *i'ti* »tisti« (Logar, DJR, 324), kor. rož. *tē*: (Logar, o. c., 326), pkm. *ete*, -*a*, -*o* in *tē* (g. *tōga*), *tā*, *tōu* (Novak, Slovar², 38, 156), prelš. *tētā*, *tētā*, *tōto* (Greenberg, SJ/SLS II, 167), črnovr. *tā*, *tū* (Tominec, 41), v Zadrebki dolini *te*, *ta*, *tō* za tvorbo d. obl. adj. (Weiss, Mag., 96). Pleteršnik II, 653, navaja tudi *tāj* »ta« (srednještaj. in obsotelsko), kar je nastalo analogno po stranskih oblikah, npr. g. sg. *ta: jga = tēga*, ki vsebuje releks za *ē*, vnesen po instr. sg. (*tēm) in du. ter pl. sklonih (Logar, o. c., 327). V Kobaridu in okolici se je posplošila osnova *tiē:l*, f. *tiē:la*, v Čiginju se ohranja stari nom.: *tā*: ob g. *tiē:lya*, v delu gor. pa je osnova, ki izvira iz *tēl-, znana le v pl. Osnova *tēl- izvira iz nom. pl. f. *tē-le, pri čemer se je -*e* partikule začelo občutiti kot končnica, kar je povzročilo premik končnic s

pron. na partikulo. Podobno je obsoško, nadiško, tersko in briško *tel-*, le da to temelji na akz. pl. m. *te + *le, prim. od tod abstrahirano solkansko *'ta* in *'ty:ç*, kar kaže na nazal (Logar, o. c., 325 s.).

Prim. stcls. *tš, ta, to* »ille, ipse«, sbh. *tāj, tā, tō, mak. toj, taa, toa* »on, ona, ono; ta, ta, to« (pron. pers. in demonstr.), blg. *toj, tja, to*, pl. *te* (pron. pers.), r. *ètot, èta, èto* in *tot, ta, to*, str. *tš* (reduplicirano *tštš*), *ta, to* in *tš-ja, taja, toje*, ukr. *toj* (dial. *tot*), *ta, te*, br. *gèty, gèta(ja), gèta(e), tój, tája, tóe*, p. *ten* (< *tš-nš), *ta, to*, č. *ten* (stč. *tet*), *ta, to*, slš. *ten, ta, to*, gl. *tón, ta, to*, dl. *ten, ta, to*. Psl. **tš, *tā, *tō* »tisti«. Za sln. je treba izhajati iz *tš, f. *tā-ja (zaradi dolžine *tā*); n. *tō* je lahko iz *tō ali *tōje (enako sbh. *tō*). Psl. pl. m. *ti (prim. gr. *ούτοι*), f. *tē* (prim. gr. *ούτοι*, av. *xʷaē-ča*, lat. *quae*), g.-lok. *tšchš (Dybo, SA, 144) < *tojsu, prim. sti. lok. *těsu*. Prim. dalje iz ide. pron. osnove **to-* (*to-s, *tā, *to-d) lit. *tās, tā* »ta« (*tāi* < *tatai* »to«; Stang, VGr, 232; Fraenkel, 1049), lot. *tās, tās*, stprus. *-ts* in *stas, sta, stan* (= lit. *šitas* »ta (tukaj)«, got. *þana* »ta« (m. akz. sg.), *þata* »to« (n.), sti. *tam* »ta« (m. akz. sg.), *tasya* (g. sg.), *tām* »ta« (f. akz. sg.), *tad* »to« (n.), av. *tam* »ta« (m. akz. sg.), *tam* (f. akz. sg.), *taš* »to« (n.), gr. *tōv* »ta« (m. akz. sg.), *τοῦ*, hom. *tōto* (g. sg.), *τήν* (f. akz. sg.), *τό* »to« (n.), alb. *kētā* »ti« (m. pl.), *kētō* »te« (f. pl.), lat. *iste, -a, -ud* »ta«, stir. *tō* »da« < *tōd (Miklošič, 366 s.; Trautmann, BSW, 311 s.; Fraenkel, 1064, 1049; Vasmer III, 128, 465; Kopečný, ESS II, 707 s.; Schuster-Sewc, HEWb., 1515 ss.), Glej tudi *tā II, tām, ta-krāt, tisti, tedāj, tōje, tati, tōti, tōd, štā*. M. S.

tā II (adv.) »illuc«, dial. kor. obir. *tā*: »dorthin« (Karničar, Obir, 249), rož. *tā, tōta, tōtēj* »tja« (Šašel, RNB, 127), rez. *ta* »v, pri, k« (Steenwijk, SDR, 318), v Zadrebki dolini *'ta:j, 'tā*: »tja«, *'ta:jle, 'tā:le* »tjale«, *ta 'duo:le* »tjale dol« (Weiss, Mag., 135 s., 238), štaj. *tāj, pkm. tā* »tja« (Novak, Sovar², 154); kompoz. rož. *tānter* »tja noter«, *tantrē* »tam notri« (Pleteršnik), *radlē* »tam dolaj«, *tahōra* »tja gor«, *tantrē* »tja noter«, *tantrē* »tam notri« (Šašel, RNB, 127; k tvorbii glej *santrē*), rez. *ta-nūtrē, ta-wnē* (Steenwijk, SDR, 318), v postpoziciji štaj. *dōlta* < *dolita* »dol, doli«, *vūnta* »ven, zunaj«; v 18. st. *ta* »dahin«, *totai, teta* »dorthin« (Gutsmann). Vabni klic za pse, rož. *tō-tō-tō* (Šašel, o. c., 130), gor. *tā-tā*, verjetno ne spada sem, temveč je prevzet iz avstr. bav. n. *ta-ta* k nvn. *da* »tukaj«.

Prim. r. dial. *tajta* »tam«, p. dial. *ta* »tam, tja« (Karłowicz, SGP V, 373), č. dial. *tahle* »glej tam«, slš. *ta* »tja«. Psl. *tā (Kopečný, ESS II, 630) < ide. *taH je lativ iz pron. baze **te/o-* »ta«, prim. gr. *τή* »tukaj« (s tonemom po *tjē* »isto« (?)), het. *ta* »in«, stvn. *thuo, duo, ssaš. thō* »tukaj«, kar je tvorjeno enako kot iz interogativnega pron. **kʷe/o-* lativ *kʷaH v lat. *quā* »kje, kjer, kod«, psl. *kā (→ **kā-mš, *kā-mo*) »kam« > p. dial. *ka* »kam«, prek absolutnega rel. pron., sln. *ka, kə* »ki, kar, ko, kjer idr.« sln. pkm. *ka*, v drugih dial. *kāj* »quid« (o tem Snoj, Škrabčeva misel II, 187 ss.). Zaradi paralele psl. *kā = lat. *quā* in zaradi lot. *nuo tam* »torej«, gr. *τήμος*, dor. *tāmos* »takrat« (glej *tām*) je izvajanje psl. *tā iz *toH manj verjetno. Zaradi enake tvorbe **t(i)jaH* v lit. *čiā* in psl. *tōjā in zaradi akutirane intonacije pri oblikah s prvotnim lativnim pomenom ne moremo izhajati iz abl. *tōd, prim. lit. *tuō*, gr. *τῶ* (tako Ramovš, Hgr. II, 226). Dalje glej *tām, tāj, tā I* in enako tvorjeno *sē II*. M. S.

tā III (interj.) »saj, ja, doch«, npr. *ta rekel sem ti* »ich habe es dir ja doch gesagt«, *ta mari ostanem doma* »ich

bleibe doch lieber zu Hause« (Šempeter pri Gorici; Erjavac, LMS 1880, 195).

V afektivno-pojasnjevalni funkciji prim. še sbh. *kakva je to careva zamjena, ta na njemu ni haljina nema, blg. koj e tozi? Ta kmeta* »kdo je to? Saj je vendar župan«, ukr. *ta že ty znaješ* »saj vendar veš«. Sorodne funkcije so znane v sbh. *ta išao sam* »pa sem šel«, mak. *g'avolot vlezte vo nea, ta se svampiri* »hudič je šel vanjo, pa se je povampirila«, p. dial. *ta niech spi sobie* »pa naj spi«. V kontinuativni in kopolativni funkciji prim. csl. *taže sēdesta* »in sedeta«, sbh. *ta po šiji, ta po vratu*, mak. *edno pile ideše ta mu veleše* »prišla je ptica in mu govorila«, p. *stala ta(j) zaptakata* »ustavila se je in zajokala«. Če so navedeni pomeni izvedljivi iz »tako«, kar se ohranja npr. v p. dial. *wolabym ta siedzeć doma* »rad bi tako sedel doma«, *bedzie ich ta pōtorasta* »bilo jih je tako približno poldrugi sto«, slš. *bez mleka on by ešte ta vyžil* »brez mleka bi se on tudi tako preživel« (gradivo večinoma navaja Kopečný, ESS II, 628 ss.), je izhodišče lahko ide. abl. *tōt < *to-et »od tega« (moteč element je slov. akut, ki pa je lahko po lativu), ki je v enakih ali primerljivih pomenih znan v sti. *tāt* »na ta način, tako«, gr. hom. *tō* »zato, na ta način, v tem slučaju, potem, nato«, lit. *tuō* »zato, takoj« (Miklošič, Lex. pal., 981; dvomi Kopečný, l. c., ki domneva primarno interjekcijo, sicer povezano z ide. pron. **to-*). Dalje glej *tā I, tā II*. M. S.

tābla (f.) »tabula; plošča, široka deska«, dem. *tāblica*, v. *potāblati* (pf.) »obdeskati«, v 16. st. *tabla* »tabula«, *tablati* »coaxo, coasfo« (Megiser), pri Dalmatinu tudi *tabelniza* »tabla«, v 17. st. *na tablah sapifane, Moifejsave table; tabla, katero je bil smalal* (Janez Svetokriški), *ena tabla ali deška* »tabula«, *ena pobēlena tabla ja piffanie* »album«, *ena tabliza ali regiferz, v katerim jo bila šapiffana teh fufebnih rihartjou imēna* »pyctatium«, *tabelza ali deščiza* »tabella«, *tablati* »laqueare«, *tablati ali pofraihati* »crustare«, *potablati* »tabulare, contabulare, coasfare« in »pofraihati, incrustare« (Kastelec-Vorenc), *tabla* »tabula« (Pohlin), *tabla* »Tafel«, *tabelza* »Tafelein«, *tablati* »tafeln«, *potablati* »betāfeln« (Gutsmann).

Kakor hrv. *tābla*, madž. *tābla* in č. *tabla* prevzeto prek stvn. *tavala, tabala* »plošča, tabla, slika, miza«, srvn. *tavele, tavel, table, tabel* »plošča, miza« iz rom. *tavola* < lat. *tabula* »deska, plošča, slika« (Miklošič, Frw., 59; Striedter-Temps, DLS, 235). Manj verjetna je domneva, da je zaradi sinkope treba domnevati madž. posredovanje (Machek², 633; kot možnost omenja Skok III, 428). Učena izposojenka iz lat. dem. *tabella* »deščica, sličica, pismo, list« in prek n. *Tabelle* je sln. *tabēla* »razpredelnica«. Lat. *tabula* je verjetno po disim. iz *talbula < ide. *tʰH-dhlā h korenu **telH-* »plosk, ploščat, deska«, prim. stvn. *thil, thilo, thilla* »močna deska, stena ali pod iz desk«, nvn. *Diele* »deska«, stprus. *talus* »tla v izbi«, lit. *pātalas* »postelja«, *tiltas* »most« < **tʰHto-*, sti. *tala-* »površina, ravnilina«, gr. *τηλίον* »plošča, deska« (Pokorny, 1061). M. S.

tābor (m.), g. *-a* »utrdba«, sprva »cerkev z obzidjem«, v 19. st. tudi »ljudski shod na prostem, stranka, vojaško ali športno kampiranje«, k temu *taborišče* (n.), *taboriti* (impf.), *utaboriti se* (pf.), *taborjān, -āna, tābornik* (m.), *tābornica* (f.). Pogosto v trn., prvič l. 1478 *teber an der Pulzka* (Zahn, ÖNB, 79), 1498 *im Taber* (M. Kos, Prim. urb. II, 249), cgn. *Tabernik*; kot apel. prvič pri Dalmati-

nu *Taber*, pl. *Tabre*, v 18. st. *taber* »munimen, munimimis, munimentum, munitio, bramba, terdroba« (Kastelec-Vorenc).

Evropska kulturna beseda, prim. sbh. *tâbor*, *tâmbor* »tabor«, mak. *tabor* »taborišče, četa«, blg. *tâbor*, *tâbur* (Mladenov, 627), r. *tâbor*, dial. *tâbyr*, star. *tabar* »vojaško, cigansko, turško taborišče«, ukr. *tâbor*, p. *tabor* »vojni park, tabor, četa«, č. *tâbor* »tabor, taborišče«; dalje osman. turš. *tabor*, *tabur* »vojaško taborišče, barikada, vojska, četa, polk«, madž. *tâbor* »taborišče, vojska«, alb. *tabôr* »turški polk«, ngr. τάμπορ, τάμπορον, rum. *tambere* »tabor«, *teberi* »taboriti«, kurd. *tabur*, n. dial. *Taber* »utrjena stavba«. Od Miklošiča, TEI, II, 167, SEW, 346, mislijo, da je beseda turš. ali madž. izvora, glej Vasmer III, 66 z literaturo, k temu še novejši Nemeth, Acta Ling. Hung. III, 431–446, V, 224; džagatajsko *tapqur* »četa« je mong. izposojenka in ne spada zraven. Drugi proglašajo za izhodišče ime jč. mesta *Tâbor*, kjer je bila husitska utrdba, tako Titz, LF LIX, 245 s. in LF LX, 206 s.; NR XIV, 64, XV, 66, XVI, 1 s.; enako Havránek, Acta Ling. Hung. V, 225, NR XXXVIII, 1 s.; Machek², 633; pri nas Štrekelj, ČZN V, 73, in Ramovš, Letopis SAZU I, 357. O biblijskem imenu *Tabor* glej Hubschmid, Sard. Stud., 103 (predgrško τὰβα πέτρον); preveč generalizirano Oštir, AAS I, 128. O imenski problematiki nekaterih star. sln. tpn. glej Bezljaj, SVI II, 252.

táca I (f.) »spodnji del noge«, tudi »noga« in »roka«; pkm. *táca* »šapa, živalska noga« (Novak, Slovar², 155), primor. *taca* »pasja noga« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 129), črnovr. *táčq* »živalska noga« (Tominec, 217). Sem fit. *medvedova taca* »Heracleum sphondylium«, izpričano v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *lashka medvédova taza* »acanthus«, *medvédove taze* »melamphilum«, ki je tako kot n. *Bärentatze*, *Bärenklau*, č. *nedvězie noha*, *nedvěží pazneht* kalk po lat. *branca ursina* (Machek, JR, 166; Marzell, Wb. Pfln. II, 820); dem. *táčica*, *táčka*; sem *tácar* (m.), g. -ja »medved«, denom. v. *tacáti*, -ám (impf.) »počasi in okorno hoditi; hoditi; teptati, mendrati«, črnovr. *táčqat*, *táčám* (Tominec, l. c.). V 18. st. *táza* »Klaue; branca« (Pohlin), *taza* »Klaue, Tatze« (Gutsmann). Po premetu iz *táca* razlaga goriš. *cáta* »taca« Pletersnik I, 75.

Izposojeno iz srvn. *tatze* »spodnji del noge; roka« (Striedter-Temps, DLS, 235), nvn. *Tatze* »isto«, kar je verjetno tvorjeno iz intenziva k nvn. *tappen* »tipati« ali srspn. *tacken* »isto« (Kluge²², 722). Glej tudi *tácelj*. M. F.

táca II (f.) »daritveni kruh«, izpričano le v 18. st. pri Pohlinu: *táca* »Bindbrodt; liba, adorea«, toda pri Gutsmannu *taza od pitja* »Trankfeuer, pitna vezha«.

Tako kot p. dial. *taca* »desetina« (Karłowicz, SGP V, 376), č. *tác* »desetina; pitni davek, pristojbina«, gl. *taca* »desetina«, dl. *taca* »nekoč dajatev cerkveni ali šolski instituciji« izposojeno iz n. dial. *Tatz* (f.) »dajatev, davek«, preglašeno zastar. nvn. *Tätze* »isto« (Schuster-Šewc, HEWb., 1493), *Datz*, *Dätz* (Grimm, DTV 2, 829), kar je izposojeno iz lat. *datio* (f.), -ónis »dajanje; podarjanje«, *datium* »dajatev« (l. 851) > it. *dàzio* (m.) »pristojbina«, ben. it. *dazio* »isto«, furl. *dàzi*, frc. *dace*, špan. *dacio* (Machek², 633; Battisti-Alessio, 1218). Glej tudi *dác* in *Tácen*. M. F.

táca III (f.) »zmes za mineštro« v primor. *taca* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 129).

Bolj verjetno izposojeno iz furl. *tázze* »zmes sesekljanih sestavin« kot iz trž. it. *tazà* »sesekljana slanina, če-

sen in peteršilj; pesto«, kar je deverbativ iz rom. v. **tactiare* »na drobno rezati« v trž. it. *tazàr* »na drobno sekati«, furl. *tazzà* »isto«, tudi *tacià* (Pinguentini, 235; Pirona, VF, 1178, 1164). Ta rom. glagol, ki je bil izposojen v hrv. *tacàti*, *tacàn* (v. impf.) »na drobno sesekljati« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 199), je verjetno fonetično razvit iz srlat. denom. v. **tactiare* iz ptc. *tactus* k *tangere* »dotikati; okušati; biti, tepsti« (Skok III, 429). Rom. deverbativni nomen loci **tactia-toria* »kjer se na drobno sekla« se ohranja v trž. it. *tazadora* »deska, na kateri se sekla slanina« in je bil izposojen v sln. primor. *taca'dora* »deska za pripravo mineštre« (Sv. Anton; Jakomin, l. c.) ter hrv. *tacadòra* »deska, na kateri se sekla slanina« (Buzet, Sovinjsko polje; Pinguentini, l. c.; Skok, l. c.). Glej tudi *tecàti*. M. F.

tácelj (m.), g. -clja, -na »manšeta«.

Tako kot sb. *táčlije* (f. pl.) »manšete« (Vojvodina), hrv. kajk. *taclin* »armillae« (Belosteneec), toda v Slavoniji »naborki na rokavih«, č. *tacle* »čipke«, slš. *tacel'* »naborek na rokavu«, p. dial. *tacla* »manšeta« (Karłowicz, SGP V, 476) izposojeno iz nepreglašene bav. avstr. oblike *tatzel* »manšeta, naborki na srajci, čipke na srajci«, *Tätzlein* »isto«, *tätzel* (Štrekelj, LMS 1896, 165; Schmeller, BwB. I, 634; Striedter-Temps, DLS, 235; Machek², 633). Dem. so tvorjeni iz nvn. *Tatze* »roka« in »spodnji del noge«, srvn. *tatze* »isto«. K pomenski motivaciji prim. sln. *manšeta* < nvn. *Manschette* < frc. *manchette*, kar je dem. k *manche* »rokav« < lat. *manica* »isto« k *manus* »roka«. Dalje glej *táca I*. M. F.

Tácen (m.), g. -cna (tpn. na Gor.), lok. v *Tácnu*, etn. *Tácenc*, f. -nka, adj. *tácenski*; dial. *Tácən*, *Tácənc*, -nka, *tácənsk*; l. 1283 *ze Tæezzen an der Sawe*, 1299 *ze Tazen*, 1368 *Taczen*, 1431 *Taczñ*, *Taczēn*, 1456 *Dáczen*, 1477 *Taczen*.

Verjetno izpeljano iz **tác* »davek, dajatev«, iz česar so tudi cgn. *Tacen*, *Tacar*, *Tacer*. K besedotvorju prim. orn. *Pórezen*, -zna ob *poréza* »vrsta davka«. Sln. **tác* je prevzeto iz srvn. *daz*, *taz*, n. *Datz*, *Dätz*, *Tatz* »davek« < it. *dazio* »carina, mitnina«, lat. *datio* »dajanje« k *dare* »dati«. Iz iste n. predloge je še č. *tác* »davek na pivov«, medtem ko je gl. *taca*, *taceni*, *tacmo* »desetina«, dl. *taca* »dajatev župniku ali učitelju«, p. *tacmo*, č. *tacmo* »desetina« verjetno iz ali vsaj pomešano z lat. *decima* »desetina« (o tem Machek², 633; Schuster-Šewc, HEWb., 1493). Glej tudi *dác*, *táca II*. M. S.

tači (3. os. sg. prez. impf.) »koristiti«. Izpričano le v 18. st. pri Gutsmannu: *mi tazhi*, *tezhi* »es nutzset mir; meni h'teku gre« k inf. **tačiti* oz. **tačati* < **takēti* »koristiti«.

Pomensko najbližje je r. *stačib*, *stačub* »zadoščati«, č. *stačib* »isto«, slš. *stačib'*, *stač* »dovolj«, *dostač* »isto«, dl. *stacyš* »podajati se, zadosten biti, zadoščati«, kar Machek², 573, primerja s csl. *svetoks* »facultates«, *svetoka* »isto«, hrv., sb. *stōka* »živina, blago, imovina«, stržno blago« (Kosovo), gradišč. hrv. *stoka* »Nutztier«, mak. *stoka* »blago, živina«, blg. *stōka* »blago«, dial. »živina, imetje« in dalje z lit. *tėkti*, *tenkū*, *tekaū* »zadoščati, kot delež pripasti«, tudi *tekimas* »zadostnost, pripadajoč delež« (Fraenkel, 1077, brez slov. gradiva). K ejevski prvotni stopnji prim. sln. *stēci*, *stēcēm* (v. pf.) »doseči, dobiti, podedovati«, hrv., sb. *stēci*, *stēcēm* »pridobiti«, tudi impf. *tēci*, *tēcēm* »dobivati, dedovati« (Vuk), mak. *stek* »pridobitev, dobitek« (nar. pesem), č. dial. *steknuč* »zadoščati«.

Sorodno je verjetno stir. *techtaim* »imeti«, bret. *tizaff* »dobiti«, kar je denominativ iz subst. *tektā »kar je dobljeno, imetje« (Pokorny, 1057 s., brez slov. gradiva). O-prevojna stopnja ide. korena **tek-* »dobiti, imeti, zadoščati ipd.« se verjetno ohranja v gr. τόκος (m.) »dobiček, obresti, pridelek«, ničta pa v κτάομαι »pridobiti, doseči« < **tkēH₂-je-* ← subst. **tk-éH₂-* »doseganje, pridobivanje« (LIV, 562). Pomen »dobiti, imeti, zadoščati ipd.« se je razvil iz pf. pomena oblik korena **tek-* »segati, dosežati ipd.« (LIV, I. c.). Gr. τόκος »dobiček ipd.« Frisk II, 899, povezuje z gr. τόκος (m.) »rojevanje, porod«. Neprepričljivo o hrv., sb. *tōka* in *stēci* Skok III, 450, ki ju izvaja iz psl. **tel'ŷ*, *tečesb »ire, currere«. Drugače o r. *stačŷb* Vasmer III, 6, ki sklepa o sorodstvu s stp. *stat-czyc* < *statščiti k *statščk (Brückner, 514). Glej tudi *tēk I–II*. M. F.

tāčka (f.) »samokolnica« (dol.), pl. *tačke* »isto« (bkr.), tudi *potâc* (m.) »kolo« (vzh. štaj), *potâc* »isto«, dem. *potâček* (pkm.; Novak, Slovar², 106). V 18. st. *tazhka* »currus unirotis« (Pohlin), *tazhka* »Scheibtruhe, vliezhna trugla«, *tazhke*, *tazhizhke* »Schüttkarren, perftni vus, fhaiterga« (Gutsmann).

Prim. hr. kajk. *tāčka* »samokolnica« (Žumberak; Skok, JA XXXVIII, 1917, 371), v Karlovcu *tāčka* »isto« (Finka-Šojat, HDZb III, 1973, 147) poleg *tōčak*, g. -čka »kolo« in *tēkun* »isto«, r. *tačka* »samokolnica« (Dal', Slovar³ IV, 732), ukr. *tačka* »isto« (Grinčenko, Sl. IV, 250), p. *taczka*, č. *tač*, *tāčka*, mor. *tāčka* (citirano po Machuku², 635). Iz slov. jezikov je lit. *točka* »voz, samokolnica«, *točkė* »isto« (Kurschat, 2507) in lot. *tačka* »samokolnica« (Mühlenbach-Endzelin IV, 122). Slov. **tāčb(ka)* (m., f.) sta deverbativa iz iter. *tākati »kotaliti, valiti« (Pohlin, Glossarium, 101), prim. sln. *tākati*, -am, -čem »valiti« (Krn, gor.), *takljāti*, -ām »isto«, *takalāti*, -ām, *takalīkati*, -am (gor.), hr. dial. *takat se* »kotaliti se, valiti se« (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 65). Nesprejemljivo o slov. *tačbka Machek², I. c., ki domneva, da je skrajšano iz *taličbka v slš. *talička*, to pa naj bi bil dem. k *talīga, sln. *talīga* »samokolnica«. Dalje glej *točiti I* in *telęga*. M. F.

tādel (m.), g. -dla »napaka, pomanjkljivost, hiba, greh«, kor. rož. *tādov*, -dva »napaka«, *tādvatə* »napako očitati, grajati« (Šašel, RNB, 127), obir. *tā:du*, -dwa »Mangel, Tadel«, v. *tā:dwat se* »faulen, sich auflösen« (Karničar, Obir, 248), gor. *tādu*, *bręš tādwa*, v. *stādwat* »okregati« (Ramovš, Hgr. II, 57); v 16. st. pri Dalmatinu v Mojzesovih knjigah (1578) *pres tacla*, v Jezusu Sirahu (1575) *tadlom*, čemur v Bibliji ustreza *grehō* (Ramovš, Zbrano delo I, 171 s.), v Dalmatinovem Registru kor. *tadel* »falinga, prigovor«; pri Megiserju *tadlati* »reprehendo, außschelten, schelten«, v 17. st. *obeden tadla nenajde tuojm delam; na njega tadle, inu grehe gleda, na fvoje lastne posabi; vash iefik, kateri druge tadla; on vuk Refnize Nebefke bi tadloval* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tadeu* (Rogerij II, 269), *tadil* »defectus«, *tadli ali bolęfan teh ufhes* »aurium vitia«, *tadel* »en madešh na šivotu, naevus«, *šelodza tadli* »lipothimia«, *pres tacla* »irreprehensibilis«, *tadlaft* »pomankliu, defectuosus; pregręfhin, criminosus«, *tadlati* »odvlęzhi, vtergati, doli potegniti, opravliti, odvšeti, detrahare; fvariti, pokręgati, ozhitati, reprehendere; fvariti, grajati, ferrahtati, vituperare« (Kastelec-Vorenc), *tadlam* »vituperare« (Pohlin), *tadeu* »Tadel«, *tadlam* »tadle« (Gutsmann), v 19. st. pri Murku *tādel* »Tadel«, *tādlati*, *tādlovati* »tadeln«. Pomen

tadlati »pozeiniti (zeino poltaviti), taxare«, *tadlar* »fharzar, taxator« (Kastelec-Vorenc) je morda razumljiv prek *»opozarjati na hibe«, vendar ni mogoče z gotovostjo izključiti možnosti razvoja iz *tandlati k *tandlar* »branjevec«.

Prevzeto iz srvn. *tadel* »napaka, pomanjkljivost, hiba«, *tadelen* »grajati« (Striedter-Temps, DLS, 235), kar je najkasneje v 13. st. izposojeno iz spn. Beseda ustreza stvn. *zādel*, *zadel* »hiba, pomanjkljivost«, ags. *tælf* (f.) »graja, obrekovanje, sramota« in etimološko ni pojasnjena (Kluge²³, 812). M. S.

tāft (m.), g. -a »gosta, trda in gladka tkanina iz svile«, adj. *tāftast*, *tāften* (SSKJ V, 15), gor. *tōft*, v 19. st. *tāfet*, *tōfant*, *tōfet*, *tōfent* (Pleteršnik), v 18. st. *tofat*, *tafant* »Taffet« (Gutsmann).

Prevzeto iz nvn. *Taft*, star. *Taffet*, kar je prek it. *taffera* »isto« iz perz. *tāftā* »blago, tkanina«, prvotno pas. ptc. od *tāffān* »tkati« (Kluge²³, 812; Battisti-Alessio, 3697). M. S.

tahinirati, -am (v. impf.) »lenariti, ne delati« (nižje pog.; SSKJ V, 15).

V prvi polovici 20. st. je glagol znan iz vojaškega žargona I. svetovne vojne v pomenu »hliniti poškodbo, ki naj bi bila dobljena v boju, in se tako izmakniti vojaški obveznosti«. Mlada izposojenka iz avstr. n. pogovornega *tachimieren* »lenariti, delovnih obveznosti se otepati, npr. šolske, vojaške« (20. st.). Dalje nejasno. Morda izposojeno iz č. ekspresivnega *tahnout se* »tavati, pohajkovati« k *tahnout* »teči, iti, vleči se« (Küpper, Umgspr., 820) < *tęgnoti »isto«. M. F.

tāht (m.), g. *tāhta* »stenj, ellychnium«, v 16. st. *taht* »ellichnum« (Megiser), v 18. st. *en taht v'fsvęzhah, stein* »ellichnum« (Kastelec-Vorenc), *taht* »itenj, tufha, fvezhlu, fvezhni nitnik; Tacht« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *tāht* (> nvn. *Docht*) »stenj«, prim. stnord. *pāttr* »pramen spletene vrvi, odrezek« < pgerm. **pæhta-* »stenj, pramen« iz ide. baze **tek-* »tkati, plesti« (Kluge²², 149). Sln. *tāhet* poleg *nitnik*, *nitnjak* »Docht« (Murko II, 235) in pkm. *tājat* (Novak, Slovar², 155) je verjetno kontaminirano z bav. *Dahen*, dial. *Dāhhā* »stenj« (navaja Schmeller, Wb. I, 494). M. S.

taimanišę »pozdravna formula ob slovesu« (Bovec), pozdrav *buz taimanišęšę*, odgovor *amin taimanišęšę*. Zapis je približen, posnet po pričevanju različnih oseb. Koštiál, ZöVk. XVII, 171, navaja v zagovorih oblike *buh'n temeneš ša*, *buh in temenešša* (Krn) in rekonstruirata *ta* v imeni *Ježusa*. Bezlaž, Nahrigalov zbornik, 29, domneva izhodno *bōg tē imene jęžęšę* s kontrakcijo pred premikom cirkumfleksa na sledeči slog **tā imen(e) jęžęšę*. Verjetno nekdanja arijanska formula.

tāj I (adv.) »torej« v rož. kor. *pa pojdā tāj; qādr tāj bo šęst vūra* (Šašel, RNB, 127; isti, 117) in verjetno tudi v obir. kor. *pa bę:žmo tā:j* (Karničar, Obir, 286) »pa bežimo torej«; v rož. kor. tudi kot členek za poudarjanje nedoločnosti, poljubnosti: *qāqr tāj* »kakor koli« (Šašel, RNB, I. c.). Sem tudi rez. *tāj* (konj.) »kot« (Steenwijk, SDR, 318; B. de Courtenay, CR, 107) < sln. *tāj. V 18. st. *tai* »alsdann, alfo, demnach; folgend, folglich, naha-zojhnu; so, alfo; taku, letaku; hiemit, s'tem, s'letem, na to visho, taku, takutai« (Gutsmann).

Zaradi sinonimnosti s sln. *tōrej* (< **to-žel(-jb)*) »prav to« = stcsl. *tože* »tudi« s podvojeno ojačitvijo adverbial-

nega demonstr. pron. *to »hoc« v funkciji konj. in zaradi č. *tak* (adv.) »torej; tako«, gl. *tak* »isto« < *tā-kz ter slš. dial. *ta* »torej; tedaj« (Káal, Sl., 703) bi bilo potrebno izhajati variantnega adv. *tā-jb/*tā-jb. Izhodišče adverbov je psl. lokalni adverb *tā/*tā »tja, tam« (k temu prim. rož. kor. *tā* »tja« (Šašel, RNB, 127) : obir. kor. *tā* »isto« (Karničar, Obir, 249), pkm. *tā* (Novak, Slovar², 155)). Vzročno-pojasnjevalni pomen »torej« se je lahko razvil iz časovne percepcije »potem, nato« prvotnega direktivnega pomena, ki je še izpričan npr. v sln. štaj. *'ta:j* »tja«, *'tā* »isto« (Zadrebca dolina; Weiss, Mag., 135) proti lokativnemu »tam« v p. dial. *a ja pójde do jeziora taj pomyje nogi* (Karłowicz, SGP V, 377)), r. dial. *taj-ta* »tam« (citirano po Kopečnem, ESS II, 634). Iz pomena »potem, nato« je možno izvesti tudi pomen »in, pa« v p. dial. *taj*, prim. *stata taj zaplakala* (Karłowicz, SGP V, 377), in ukr. dial. *taj v hrabru sino, taj sonce Źže zajšlo* (citirano po Kopečnem, ESS II, 633). Glej tudi *tā III* in sin. *tōrej*. M. F.

tāj II (m.) »petina litra« v rez. *těj* (Steenwijk, SDR, 319).

Izposojeno iz furl. *tài* »kozarec, čaša, ki drži osminko litra«, npr. *bevi un tai di vin* (Faggin, VDLF 1446), tudi »osminka vina«, npr. *tai di ner/blanc* »osminka belega/črnega vina« (Doria, 717), kar je na prostorninsko enoto specializirano furl. *tài* »del«, trž. it. *taio* »isto«, it. knjiž. *taglio* »isto«. M. F.

tājati, *tājam* in *tājem* (v. impf.) »liquefacere, eliquare, resolvere«, pf. *od-*, *o-*, *raz-*, *s-t-*; v 16. st. *fe te Gore inu hribi taieio koker ta vusk* (Trubar), v 17. st. *Serze se v' meni taja; ni vejter, ni sonze ga nemorjo reftajati* (Janez Svetokriški), v 18. st. *reftajati poleg restopiti, fhmelzati* »deliquescere, eliquare« (Kastelec-Vorenc), *tajam* »lique-scere« (Pohlin), *tajam* »schmelze« (Gutsmann).

Prim. stcs. *tajati*, *taješi* »dissolvi, liquefieri«, sbh. *tā-jati*, *tāje* »kapljati, puščati tekočino«, mak. *tai* »kapljati, prepuščati tekočino, počasi in neopazno se topiti«, blg. *tāja*, r. *tājaty*, *tāješ* »tājati se, kopneti«, p. *tajač*, *taje* »taliti se, topiti se, mehčati se«, č. *tāti*, *taje*, slš. *tár*, *taje*, gl. *tač*, *taje*, dl. *tajaš*, *taju* »isto«. Psl. *tājati »tājati se, topiti se, taliti se« je tvorjeno na osnovi prez. *tāješb < ide. *tāH-je-, prim. oset. *tajun* »taliti se«, iz nazalne prez. je arm. *t'anam* »zmočiti«, aor. *t'açay*, s suf. *-dhe- je kimr. *tawdd* »topiti se, taliti se«, bret. *teuzi* »tajanje«, iz *taH-k- (s -k- po aor. (?)) je gr. τήκομαι »topiti se, kopneti«, z drugimi suf. še lat. *tābes* »gniloba, tekočina«, *tābescere* »topiti se, razpadati«, *tābum* »sokrvica, gnoj«, stnord. *þeya*, stvn. *douwen*, nvn. *tauen* »taliti se«, vse iz ide. baze *taH- »topiti se, tājati se« (Miklošič, 346; Meillet, MSL IX, 154 ss.; Trautmann, BSW, 313; Vasmer III, 84; Pokorny, 1053; LIV, 560). Prim. tudi alb. *ftoh* »ohladiti« < *ava-taja- (Orel, AED, 105). Glej tudi *tāl*. M. S.

-tājati (v.), samo v 17. st. v kompoz. *staiat* »liuellare« (Alasia).

Prim. hrv. čak. *tājāt*, -ōn »gladiti (zlasti z nožem)« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1227), na Visu *tājōn* »rezan« (Roki, Libar, 529). Verjetno prevzeto iz it. *tagliare*, ben. *tagiar* »rezati, sekati«. O tem glej *tālja*, *tálar* I. M. S.

tājč (m.), -a »zlodej« (Sostro v Ljubljani), npr. *tajč te naj vzame*; k temu verjetno cgn. *Tajč*, denom. v. *zatajčati* (pf.) »zlo narediti«.

Izposojeno iz bav. n. fonetične predloge za *Deutsch* »zlodej«, prim. *wēi dāf Deutsch, Pfui Deutsch*, kar je evfemistično ime za *Teufel* »zlodej« (Štrekelj, JA XIV, 549; Striedter-Temps, DLS, 235; Schmeller, BWb. I, 557). Iz iste n. predloge je pkm. *tājč* »ples, valček« (Novak, Slovar, 112). Glej tudi *-tājčati*. M. F.

-tājčati, -am (v.), samo v kompoz. *dotājčati* (pf.) »dopovedati« (Ljubljana). Slovarji, razen Besedišča², 119, besede ne omenjajo.

Prevzeto iz n. *deutschen*, navadno prefigurano *aus-, be-, ver-deutschen* »prevesti v nemščino« in od tod »narediti razumljivo (s preprostimi besedami)« v avstr. bav. izreki (-) *tajtšch'n*. Iz subst. *Deutsch* »nemščina«, avstr. n. *Tajtšch*, je sln. *tājč*, -a »popačena nemščina« (SSKJ V, 15). Glej tudi *tājč*. M. S.

tājiti, -im (v. impf.) »negare«, pf. *pri-*, *u-*, *za-tājiti*, -*tajim*; k temu *tāj* (m.) »tajitev« (Savinjska dol., gor.), *tāja* (f.) »isto«, *tājba* (bkr., Lašče); adj. *tājen*, f. -*jna* »prikrit«, kar ni prevzeto iz drugih slov. jezikov, kot je menil Pleteršnik II, 654. Tudi *otājjen* (adj.), f. -*jna* »prikrit« in *tājnik* (m.) »kdor taji«, *otājnik* »isto« (pkm.). Knjiž. *tājnik* »Sekretär«, f. *tājnica* je kalk po lat. *secretarius*. V 16. st. *tayti* »negare«, *satajiti* »abnegare« (Megiser), I, 1607 *tajiti* »negare« (Alasia), v 18. st. *s' priřego tajiti* »abjurare, se odpovedati«, *se tayti* »simulare, se hiniti, perglihati, se fhaliti, se perkašovati, se dober delati«, *taiba* »negantia«, *tú kar je tajenu* »negatorius« (Kastelec-Vorenc), *tajim* »negare«, *tajivz* »negator«, *tajne* »occultus« (Pohlin).

Prim. csl. *tajiti*, *tajō* »κρύπτειν«, *tainz* »absconditus«, hrv., sb. *tājiti*, *tājim*, *tājan* (adj.), f. -*jna*, hrv. čak. *tōjāt*, *tōjon*, (o) *tōjni* »prikrit« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1245), mak. *tai* »prikrivati, tajiti«, *taen* »tajen«, blg. *tāja*, *tajna*, r. *tajitb*, *tajú*, *tājnyj*, ukr. *tajyty*, arh. *tājnyj*, br. *tajicb*, *tājny*, p. *taič*, *tajny*, č. *tajit*, *tajnyj*, slš. *tajit'*, *tajnyj*, gl. *tajic*, dl. *tawis* »skrivati, prikivati«. Psl. *tājiti, *tajitšb* (dial. tudi *tājāti, *tājāješb) je denom. k psl. *tājib (m.), prim. csl. *tai* »geheim«, č. *taj* »skrivnost« (drugače o tvorbi Machek², 634), ki se ohranja v adj. *tājibns. Izhodno psl. *tājib (m.) je tako kot av. *tāya-* (m.) »kraja« (citirano po Pokornem, 1010) deverbativ *teH₂jo- (m.) »kraja« prez. osnove *teH₂je/o- »krasti« v het. *tajela-* »isto«; v sorodnem nomeni agentis sti. (s) *tāyú-* (m.) »tat«, av. *tāiu-* »isto«, lid. *teju-* »ropar« in tudi gr. τήκοτος (adj.) »nekoristen, brezuspešen« (< *teH₂ju-tjo-) se lahko ohranja aktivni deverbativni adj. *teH₂ju-ú- iste verbalne predloge kot v sti. *stāyāt* (adv.) »kradoma, skrivaj« in nomeni agentis *stena-* (m.) »tat, ropar« < *steH₂ju-nō-; substantiv v gr. denom. τήκομου »biti oropan česa, utrpeti pomanjkanje« in v psl. subst. *tātib (m.) »tat«, stir. *tāid* »isto«, tj. nomen actionis *teH₂t-i- »kraja« > nomen agentis »tat« (slov., stir.), je bil tvorjen še iz ko-renske predloge *teH₂- »prikrito kaj odnesti, krasti« (Vasmer III, 69; Pokorny, 1010; LIV, 559; Mayrhofer, EWA I, 643; II, 759; Frisk II, 895 s.). Razlago, da naj bi bila psl. *tājiti in het. *tajela-* kavz. *toH₂je-je-ti (Jasanoff, MSS 37, 1978, 91 s.) iz formalnih in semantičnih razlogov zavrača Rasmussen, SM, 63. Glej tudi *podotāj*, *tāt*. M. F.

tājka (f.) »rob pri ženskem krilu« (bkr.).

Prim. hrv. *tājka* »vrsta roba« (Ozalj; Težak, HDZb V, 408), »pri hlačah zarobljen del, v katerega se vdene trak za zategovanje« (Skok III, 434), »šiv, s katerim skrajšajo

hlačnice ali rokave« (Topusko; Mažuranič, Prinosi, 1437), »vodoravna zaroba na krilu ali pri hlačah«, »zagib, naborek pri krilu«, v. *tajkati*, -*ām* »delati gube, naborke pri krilu« (Lika; ARJ XVIII, 12). Skok III, 435, domneva razvoj iz *tšćbka k *tšknōti, kar zaradi dolgega hrv. vokala ni verjetno, prim. ohranitev kračine v hrv. dial. *vōjka* za *vōčka* in *vōjka* »vajet« < **vod'ška*. ARJ XVIII, navaja domnevo o izposoji iz it. *tacca* »zarez, postava, baža, lisa, madež«. To se zdi možno, vendar ni nujno, da je sln. in hrv. -*jk-* po diferenciaciji iz -*kk-* (kar se je v sev. it. poenostavilo v -*k-*) ali da je *j* prehoden, saj je it. *tacca* po asimilaciji iz *tajka in izposojeno iz germ. **tajkna-* »znak, oznaka«, prim. stvn. *zeihhan*, nvn. *Zeichen*, sfrank. *tēken*, stsaš. *tēkan*, stnord. *teikn*, got. *taikn* »isto« (o tem Battisti-Alessio, 3693). Glej tudi *tāk II*. M. S.

tajselj (m.), g. -*slja* in -*seljna* »vrsta voza« (Pleteršnik po Valjavcu), črnopr. *tâjsl* »močan tovorni voz« (Tominec, 217), polj. tudi *tâjsen*, g. *tâjsen* »močen tovorni voz na širokoplatišnih kolesih« (Pintar, LMS 1898, 178).

Prevzeto iz n. *Deichsel(wagen)* »ojesnik; voz, v kate-rega vpregajo konje sparoma« iz *Deichsel* »oje, ojnica«, soriš. n. *tākksl*, koč. n. *taikffl* »ojnica za dve vprežni živali«. Ojnica se bav. n. imenuje tudi *Einetze*, *Anze*, soriš. n. *ōanatzē*, kar je iz slov. *oijnica (Pintar, l. c.; Strieder-Temps, DLS, 235). M. S.

tāk I (adj.), f. -*a* »talis«, poudarjeno *tākle*; *tākov*, -*a* »tak«, *tākovšen* > *tākošen* in *tākušen* > *tākešen*, *tākāšen* > *tākšen*, -*šna* »isto«, vzh. štaj. pkm. *tākši*, v Beltincih *tākši* »isto« (Novak, Slovar², 155), *tākšhen*, -*šna* »so beschaffen«, rel. *tākeršen*; adv. *tākō*, *tāk* »ita, sic«; v Briž. spom. *I da bim na zem zuzete tacoga grecha pocazen vzēl* »Et utinam in hoc mundo talis peccati punishmentem accipiam« (I, 25), *taco* »ita« (II, 58), v 16. st. *tak*, *takov* »talis«, *taku* »fic« (Megiser), *taku* »ita, sic« (Trubar), v 17. st. *tak*, g. *taziga*; *takufhen*, -*šniga*, f. *takufhna* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tāk* »talis«, *takū* »sic«, *takove mifli* »ejusmodi opinionis«, *takefhen* »huius modi«, *ena takufhna skrunoba po šivoti, de tudi cilū te kosty oškruny* »elephantiasis« (Kastelec-Vorenc), *tak* »solcher, talis« (Pohlin), *tak*, *takefhen*, *takerfhen* »solcher« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *takš* »talis«, *tako* »sic«, *takovš* »talis«, sbh. *tākī* »talis«, navadno *tākav*, -*kva*, star. *tākov*, -*a*, adv. *tākō*, *tāko*, hrv. čak. *tāki*, *tākōv*, -*a*, adv. *tāko*, mak. *takov*, -*kva*, adv. *taka*, dial. *tako*, blg. *takōv*, -*áva*, -*óva*, adv. *ta-ká*, star. *tako*, dial. *takōj*, -*ája*, *takōv*, -*ová*, *takóvskij*, adv. *tāk*, ukr. *tākýj*, *tākóvyj*, *tākívskij*, adv. *tāk*, *tāko*, br. *takí*, -*ája*, *takōški*, adv. *tāk*, p. *taki*, *takowy*, adv. *tak*, *tako*, č. *takový*, star. in dial. *taký*, adv. *tak*, *také*, dial. *taky*, slš. *taký*, adv. *tak*, gl. *tajki*, adv. *tak*, dl. *taki*, adv. *tak*, *tako*. Psl. *tākš, adv. *tāko, *tākš. Accent v sln. je analogen po d. obl. *tākšj > *takí, na osnovi katere je retrogradno tvorjena ned. obl. *tāk*. Sekundarni adj. *tākōvš v sbh., mak. in blg. morda izpričuje nekdanjo šibkostopenjsko osnovo **tākōv-*. Psl. *tākš skupaj z lit. *tōks* (*tōks*), f. *tokā* »tak« kaže na **tākō-*, kar je tvorjeno iz ide. demonstrativa **te/o-*, kakor je psl. *kākš, lit. *kōks* iz ide. interogativa **k'e/o-*, psl. *siko > *sice iz ide. demonstrativa **k'i-* in *jakš iz ide. relativa **je/o-*. Enako je tvorjeno tudi psl. *jednaks, *vščākš in morda *velikš. Iz osnove **tā-* je z drugima sufiksoma tvorjeno lot. *tāds* in lat. *tālis* »tak« (Miklošič, 267; Trautmann, BSW, 312; Vasmer III, 71; Fraenkel, 1105; Kopečny, ESS, 634 ss.;

Schuster-Šewc, HEWb., 1495 s.). Sodeč po razmerju *toli (adv.) »toliko« : *tolikš (adj.) »tolik« je osnova *tā lahko adv., ki se ohranja v slš. *ta* »tako, tedaj«, p. dial. *ta* »tako« (slš. in p. primer navaja Kopečny, ESS, 630, ki ju obravnava pri *ta »tam«, vendar dopušča možnost nastanka iz *takš). Zaradi evidentno *a-*jevskega vokalizma je vprašljiva domneva, po kateri naj bi psl. *takš, lit. *tōks* nastalo iz **to-H₃k^o*-, kar bi imelo v drugem delu ničto stopnjo od **H₃ok^o*- »oko«, prim. podobno stprus. *kawīds* »kateri« iz **k^o*- + **uid-* (tako Rasmussen, CWPL II, 74). Za *a-*jevsko barvo govori tudi lat. *opācus* »senčen« : stvn. *abuh*, ki govori za *o-*jevsko, medtem ko iz sti. *ápāka-* »zadaj ležeč« in psl. *pākš (glej *pā*) prvotna kvaliteta ni več ugotovljiva. Glej tudi *takōj* in dalje *tā I*. M. S.

tāk II (m.), g. -*a* »peta pri škornju« (notr.), primor. tudi *'tako* »peta pri čevlju« (Jakomin, NS, 129).

Prevzeto iz ben. it. *taco*, toskansko *tacco* »peta pri čevlju«, kar je retrogradno tvorjeno iz *taccone* »krpa, zaplata, podplat«, to pa iz *tacca* »zarez, postava, baža, lisa, madež«. Dalje glej *tājka*. M. S.

takin (m.) »denarnica« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), primor. *ta'kvín* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 129), nadiško *takuin* (Rigoni-Salvino, VIN, 124), goriš. *tokwín* (Štrekelj, Görz., 400).

Prim. hrv. čak. *takujin* »denarnica« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 374). Znano tudi v Škripu na Braču (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1229), na Vrgadi *takuin* (Juršič, Rječnik II, 212), v Dubrovniku *takujm*, -*ina* (Bojanić-Trivunac, RDG, 385). Izposojeno iz rom., prim. furl. *tacuin* »denarnica (navadno za kovance)« poleg »beležnica« (Pirona, VF, 1164), trž. it. *tacuin* »denarnica«, knjiž. it. *tacuinno* »beležnica, manjši priročnik, almanah«, kar izvajajo iz arab. *taqwīm* »pravi red« (Battisti-Alessio, 3695). Beseda se je v Italiji razširila v 13. st. z medicinskim delom *Tacuinum sanitätis*, prim. srednjeveško lat. *unum tacuinum de febribus* »mali priročnik o vročini« (l. 1281 v Neaplju; Battisti-Alessio, l. c.). M. F.

takniti, *tāknem* (v. pf.) »figere«, kot simpleks izpričano le v 18. st.: *takniti*, *taknem* »schieben, immitere« (Pohlin), *teknem* »schiebe, stecke« (Gutsmann), sicer *do-*, *iz-*, *na-*, *pod-*, *za-takniti*, -*tāknem*, tudi *iztekniti* (pf.) »ven dati«, *vtekniti* »v kaj dati, poriniti, postaviti« etc.; iter. -*tikati*; sem *zātek* (m.), g. *zātka* »zamašek« (vzh. štaj.), »zapah«, tudi *zātka* (f.) »klinček, ki se v kambo zatakne, da ne pade iz jarma«, tudi »osni zatič« (notr.) in »zamašek« (Pohorje). K slednjemu prim. sb. dial. *zātka* »zamašek, čep« (Mitrović, Rečnik, 108) poleg *tāčka* »v zemljo zataknen kol, po katerem se vzpenja grah oz. vinska trta«, črnogor. *tāk* »trabs«, hrv. čak. *tāk*, g. *takā* »isto«. Sln. tudi *tīč* (f.), g. *tiči* »kol« (Ig), prim. gl. *tyč* (f.) »kol, tramič«, toda slš. gmer. *t'ik* »lesena palica, po kateri se vzpenja fižol« (Orlovský, Gemer., 351); *natik*, g. *natika* »isto« (Lašče), *naič*, g. *naiča* »palica, prekla, veja« (Senožeče), adj. *naički*, f. -*a* »(o fižoli, grahu ipd.) ki se vzpenja po natiču« (Lašče). V 16. st. *fatekniti* »constipare, obturare«, v 18. st. v *harshat vtekniti* »džati«, *tik* »Weinpfaht«, *satik* »Riegel, Zapfen, Stopf« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *taknōti* »figere, pungere«, csl. aor. *teče*, prez. *tykati*, *tyčq*, *tyčeši* »pungere«, blg. *tikam* »zbadati«, r. *tykaty* »vtikati«, ukr. *tknuty* »s čim ostrim vbod narediti« (Grinčenko, Sl. IV, 268), *tykaty*, *tyču*, *tykaju* »vtikati« (isti, o. c., 260), br. *tykacь* »zbadati« (Nosovič, 654),

č. *tkát* »stopfen, propfen, hinein stecken« (Jungmann, Sl. IV, 594), dl. *tkas̃, tkaju* »stecken, propfen«, gl. *tykač, tyknyč* »isto«. Psl. **tškāti, *tškāješb* »figere«, pf. **tškāti, *tšknešb* in iter. *tykāti* = lot. *tūkāt* »gnesti, pritiskati« predstavlja starejšo nespecializirano pomensko stopnjo k splošnosl. tkalskemu terminu **tškāti, *tškēšb* → **tškēšb* (Pokorny, 1032; LIV, 582) ide. baze **tšek-* »udarjati, tolči« s paradigmo **téuk-ti*, pl. **tuk-énti*, od koder je bil tvorenj adj. **tuk-ó-s* (tip lit. *strugas* »kratek, odsek«), ki se ničto substantiviziran ohranja v psl. **tškš* = hrv. *tāk*, g. *takā* »trabs«, z akc. umikom pa v gr. *τύκος* (m.) »kladivo, bojna sekira«; s tem sorodno je kimr. *tŵll* »luknja, votlina« < **tuk-slo-*, stir. *toll* »isto«, lit. *tuksėti* »tolči, biti«, lot. *tukstēt* »trkati, klepati« (Trautmann, BSW, 331; Brückner, 571; Skok III, 429 s.; Fraenkel, 1135; Mühlenbach-Endzelin IV, 255; Frisk II, 941 s.). Sinonimnost s sln. *rāztoka* »kol v plotu z dvema rogljema« in **tokš* (m.) »tulec«, stč. *točiti* »riniti« (Šimek, Sl., 187), sln. *tōč* (m.) »sunek«, hrv. sb. *pōtōč* (f.) »pregon« je lahko posledica pomenskega razvoja v psl. kavz. **točiti, *tōčišb* k v. **tek-ti* »ire« → »currere« in zato ni znak, da bi bilo morda potrebno izhajati iz ide. baze z lebdečim prevojem (= n. Schwebeblaut) **tšek-* »udarjati, tolči«. Glej tudi *tōk III, točji, točkar, točiti I, tekniti* in izposojenki *tōčen, tōčka*. M. F.

takōj (adv.) »statim«, danes tudi *takōj* (SSKJ V, 22), dial. *tākoj* »isto«, poudarjeno *takōjci, takōjci*, adj. *takōjšen, -šna*; bkr. in jvzh. štaj. *tāki* »tako«. Gor. *kōj*, kor. obir. *qoj* (Karničar, Obir, 254) »tako« je nastalo ali v hitrem govoru ali po moderni vokalni redukciji prek *tākōj* < **tukōj* < **tokōj* iz *takōj*, prim. gor. tudi *kō(le)* < *tukō(le)* < *takō(le)*.

Prim. hrv. *tākī* (ARJ XVIII, 18 s.), v Ozlju *tāki* »tako« (Težak, HDZb V, 408), star. *taki, tutako* »statim« (Belostenec), *taki, tutako* »subito, statim« (Stulli), slš. *takoj* »tako« (Kopečny, ESS, 639). Izhajati je treba iz modalnih adv. **tāko* (→ **tako-jb*) in **tākȳ*, ki sta na omejenem področju razvila časovno funkcijo, prim. tudi krajevno v sln. *takoj pri vratih* »tik vrat«. Element *-jb* je v star. sbh. *takoj* »tako« znan že v modalnem adv. Iz modalne funkcije izvira tudi hrv. *kada konop najkriplje drži, tako se otrgne* »tedaj«, str. *sotvorivše že svjatuju službu, ti tako otidoša* »nato«, stč. *jakž znamení sv. kříže učinichu, tak se ta saň na pōly rozseda*. Časovna funkcija, ki izvira iz funkcije izražanja približnosti, je znana tudi v mor. č. *tak rok* »pred kakim letom«, p. *tak rok* »pred enim letom« (primere navaja Kopečny, l. c.). Glej tudi *kōj* in dalje *tā I*. M. S.

takrāt (adv., conj.) »tum, tunc«, adj. *takrāten, -tna* »damalig«; v 17. st. *pojte takrat po Cerquah* (Janez Svetokriški), v 18. st. *takrat* »tum, tunc« (Kastelec-Vorenc), *takrat* »tunc, tum; damals« (Pohlin).

Jukstapozicija akz. sg. m. *tā* in *krat*, prim. z drugim pron. *tistikrat* »takrat«. Enako je iz č. *ten* »ta« tvorjeno *tenkrat* »takrat« in z drugimi drugimi členi sln. *ta* ( )*bart*, sbh. *tāj pūt* »isto«. Dalje glej *tā I, krāt, tōkrat*. M. S.

tākt (m.), g. -a »metrična enota iz določenega števila poudarjenih in nepoudarjenih dob« (SSKJ V, 24), pri Pletersniku *tākt* »udarjanje pri glasbi«; izv. *tākten, tāktinica, taktīrati, taktīrka*, v 18. st. *takt* »musikal'ki vdar, musikal'ki mah; Tackt«, *po takti* »tacktmäß'ig«, *taktaterden, ftaun na takt* »tacktfelt« (Gutsmann).

Prevzeto prek n. *Takt* »isto« iz lat. *tāctus, -ūs* »tip, dotik, čut«, kar je nomen actionis od *tangere* »dotakniti se, potipati«. Sln. *tākt* »obzirnost, občutek za primerno ravnanje« je prek n. *Takt* prevzeto iz frc. *tact* »obzirnost, diskretnost« < »tip, dotik, čut«, kar je izposojeno iz istega lat. izhodišča (Kluge²², 719; Gamillscheg, EWFS, 828). M. S.

tāl (adj.), f. *tāla* »kopen, brez snega« (dol., notr.), tudi *tālov, -a* »isto«; *talica* »voda od stajane snega ali ledu«, *talina* »kopna, tala zemlja«, denom. *taliti, -im* (impf. tranz.) »schmelzen«, intranz. *taliti se* in *talēti, -im*, pf. *na-, od-, o-, pre-, raz-, s-, za-taliti*, subst. *talilo* (n.) »Schmelzmittel, Fluß der Metalle«, adj. *talilen, -lna* »Schmelz-, subst. *talilnica* »Schmelzofen, Schmelzhütte«, *tališče* (n.) »Schmelzherd, Schmelztemperatur«; semkaj mtpn. *Otāle* (Tacen), ki označuje prisojno pobočje, kjer sneg najprej skopni.

Prim. csl. *talb* »liquidus«, hrv. *tāliti* »topiti«, r. *tālyj* »odtajan«, *tālb* »odjuga«, ukr. *tālyj* »taleč se«, *rōstalb* »odjuga«, br. *tāly* »taleč se, kopen«. Psl. **tālš* (sln. sicer kaže na **tālš*, kar pa je domnevno sekundarno, čeprav nejasno) je ptc. pret. akt. glagola **tāti, *tānerš* »raztopiti se, raztajati se«, ki se ohranja v ukr. *rostāty, -tāne* »odtajati se, skopneti« (impf. *rostavāty*) in br. *rastāts, -tāne* »isto«. Nazalni prez. je pri ide. bazi **taH-* »topiti se, tājati se« znan še v arm. *tānam* »potopiti v tekočino, zmočiti« (Miklošič, 346; Skok III, 434; Klingenschmitt, AAV, 113 s.; Snoj, SES, 653; Pokorny, 1053). Dalje glej *tājati, tālog*. M. S.

talabōrše (f. pl.) »grebljica, Feuerzange«, dial. tolm. *talabuōrše* (Podmelec; Štrekelj JA XIV, 549).

Prevzeto iz furl. *tirebōris* »grebljica za žerjavico« (Štrekelj, l. c.; Mende, RLS, 117), pri čemer je treba domnevati disimilacijo *r - r > l - r*, redukcijo *i > ə*, prednaglasno akanje in nastanek plurale tantum iz stvarnih razlogov, prim. f. pl. *klēšče*. Furl. *tirebōris* je kompoz. iz *tirā* »vleči, potegniti, premakniti« in *bōre* »žerjavica«, prim. it. *tirabrace* »grebljica« iz *tirare* »vleči, potegniti« in *brace* »žerjavica«. M. S.

tālar I (m.), g. -ja »krožnik«, pri Murku I, 664 *tāler, talēr*, pri Miklošiču *talēr*; preš. *tājir* (Središče; Greenberg, SJ/SLS II, 167, po Ozvaldu); rož. *talir* »krožnik« (Šašel, RNB, 127), jnotr. *tāler* (Rigler, Jnotr. gov., 48), primor. *taler* »deska za sekljanje z nožem« (Jakomin, NS, 129), črnovr. *tālēr, -jē* (Tominec, 217); v 16. st. *taller* »orbis, ronder Teller« (Megiser), v 17. st. *fonze nej vekshi kakor enu kolū, luna kakor en taler, fvesde kakor ena krona* (Janez Svetokriški), v 18. st. *en taler* »orbis, fveit, okrogloft«, *en okrogel taler* »krōg, rink«, *tā freibern taler, kateri se gosposi pod brado stavi kadar pyejo* »athisca«, *talerje lijati* »catillare« (Kastelec-Vorenc), *talier, delier* poleg *okroglik, okroshnek, okrogla, misna diliza* »Teller« (Gutsmann).

Baritoni primeri so prevzeti prek bav. n. *Taller, Tāler* »krožnik«, oksitoni pa vsaj delno direktno iz it. *tagliere* »kuhinjska deska za rezanje«, danes ben. it. *taglièr*, furl. *tājir, tajeir*, v Gorici *tājēr* »okrogel lesen krožnik«, kar je kakor frc. *tailloir* »deska za rezanje mesa« < vlat. **tāliātōrium* (prim. provan. *tailladou*), tvorjeno iz lat. *tāliāre* »cepiti« ← *tālea* »palica, kol« (Battisti-Alessio, 3699; Schmeller, BWb. I, 598). Iz it. je še star. hrv. *taljar, talijer, talir, taljur, taler* »pladenj, krožnik«, čak. *talir, -irā* (Vrgada), mak. *taler*, blg. *talēr*, ngr. *ταλέρι*,

alb. *talúre* »velik pladenj«, Disimilacija $l' - r' > n' - r'$ se je izvršila v sbh. *tanjir*, knjiž. *tànjür* »pladenj, krožnik«, od koder je prevzeto alb. dial. *tanúr*, madž. *tányér* (> pkm. *tanjér* »krožnik« (Novak, Slovar², 156), slš. *tanier*). Prek vzh. n. *Taller* »krožnik« je p. *talerz*, č. *talíř*, gl. *taler*, -ja, dl. *talár*, -rja in od tod delno z metatezo $l - r > r - l$ še r. *taréka*, str. *tarěb*, ukr. *talír*, *taríb*, -*rélja*, *tarílka*, br. *talérka* »isto«. Enaka metateza je tudi v furl. *tariòle*, *tajaròle* »lesen pladenj za polento«, hrv. čak. na Rabu in v Bakru *tarul(j)* »pladenj«, v Omišlju *taruj* (Miklošič, 346, Frw., 59; Štrekelj, JA XXVIII, 531 s.; Vasmer III, 79; Skok III, 439). Glej tudi *tálja*. M. S.

talār II (m.), g. -ja »duhovniška dopetna obleka«, črnovr. *tālār*, -je (Tominec, 217).

Prevzeto iz it. *talare* »isto«, kar je učena izposojenka iz lat. *tālāris* »do gležnjev segajoča obleka«, k *tālus* »gleženj«. Iz istega vira je tudi n. *Talar* (Battisti-Alessio, 3702; Kluge²³, 813). Glej tudi *talōn*. M. S.

talār III (m.), g. -ja »okvir« (Temljine), rez. *talār* »isto« (Steenwijk, SDR, 318).

Prevzeto iz furl. *telār* »okvir, statve« (= it. *telajo*) < srlat. *telarium* »okvir za tkanje platna« iz lat. *tēla* »platno, tkanina« < *texla k *texere* »tkati« (Battisti-Alessio, 3740; Walde-Hofmann II, 655). M. S.

tālas (m.), g. -a »val«, v. *talāsati* (impf.) »valovati« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 310). Zabeleženo tudi l. 1851 pri Janežiču¹ II, 435: *talas* »Woge, Welle«.

Gotovo izposojeno iz hrv. *tālās* »val« (Mikalja, Della Bella, Belostenec, denom. v. *talāsati se*, -ā se »valovati (o vodi, žitu na polju)« iz turš. *talaz*, *talas* »val«, to pa iz gr. θαλάσσια (f.) »morje« (Skok III, 437 s., brez sln. gradiva). Beseda je v sln. lahko prišla po dveh poteh, in sicer kot uskoški import (bkr.) in kot posledica slavizacije slovensčine (Janežič). Sln. sin. je *vāl*, pri starejših avtorjih tudi *slāp* (Gutsmann) in *valthar* (Murko). M. F.

tālec (m.), g. -lca »obses; porok, zastavnik«, tudi *tāl-nik*, -a; novoknjižno sprejeto iz sbh. ali csl. Prim. sbh. *tā-lac*, g. *tāoca*, star. tudi *talēnik*, *talēniks* (1330), *talīc* (1423), r., ukr. *tāl̄b*, r. csl. *talb* (m.), g. -i, tudi *talbšič* poleg abstr. *talbba*, *talbčbstvo*. Verjetno -ō-stopnja k *toliti »tolaziti«, prim. stir. *tullim* »spim«, tudi lit. *tāldyti* »pomiriti, utišati«, lat. *tollere* »oddaljiti, odstraniti«, arm. *t'olum* »pustim, trpim, prenašam« (Skok III, 437). Drugeče Much, WuS I, 47, ki primerja lat. *tālea* »sadika« (star. > it. *taglia* »isto«), gr. τάλις »nevesta, za možitev godno dekle«, stlit. *talokas* »dekle, dorasla hči«, kar z rezervo navaja tudi Vasmer III, 73. Glej tudi *tālog*.

talēnt (m.), g. -a »stara (antična) denarna količina«, v SSKJ *talēnt*, -ēnta, v 16. st. *talenta* (Dalmatin, Register navaja kot crajnfki za slovenfki oli besjzhki *grivna*); pomen »prirojena sposobnost, bistroglovost« je metaforičen iz »(od Boga) zaupano bogastvo« in kakor v n. *Talent* (ptc. *talentiert*, sln. *talentīran*) temelji na svetopi-semki priliki o denarju, ki ga je gospodar pred odhodom zaupal svojim služabnikom: tista dva, ki sta denar s trgovanjem pomnožila, je po vrnitvi pohvalil in nagradil, onemu, ki je zaupani talent zakopal, da ga ne bi izgubil, pa ga je vzel in dal tistemu, ki je največ pritrgoval (Mt 25,15, Lk 19,13).

Kakor sbh. *tālenat* prevzeto iz n. *Talent* < frc. *talent* < lat. *talentum* »utežna enota 26 kg, denarna enota« < gr. τάλαντον »utežna enota 36 ali 26 kg, denarna enota

6000 drahem« < »utež, skleda pri tehtnici« k τλήνοι, τάλασσαι »nesti, prenesti, prestati« (Kluge²³, 813). M. S.

talíkati, -am, -čem (v. impf.) »valiti, kotaliti« (Pleternik po Navratilu), črnovr. *tālīkāt se* »kotaliti se« (Tominec, 217), tudi *talūkati* »valiti se«, po Janežiču *talokati se*, po Cigaletu *talovkati*, zilj. *telakinati* »kotaliti«.

Prim. hrv. dial. *talīngati* »voziti se, zibati se« (Ozalj; Težak, HDZb V, 408). Verjetno po aferezi iz *kotalikati* »kotaliti, valiti«, kar je dem. od *kotalīti* = č. *kotaliti* »valjati, kotaliti«. K aferezi je lahko pripomoglo dejstvo, da je v nekaterih ekspr. glagolih, ki označujejo nenavadno gibanje, *ko-* pref., npr. *ko-bacāti*, *s-ko-migati* in verjetno *ko-racāti*. Slov. *kotalīti je tvorjeno z ekspr. suf. iz psl. *kořiti (ukr. *kořyty*, stč. *kořiti* »valjati, kotaliti«), prim. dalje srir. *caithid* »on vrže«, gal. lat. *catēia* »kopje«, oset. *xētin* »vrteti se« iz ide. baze **kar(H)-* »gibati se v krogu« (Čop, Zbornik FF III, 7 ss.). Glej tudi *kotaliti*. M. S.

talīn (m.), g. -a »Thalictrum aquilegifolium« (Cigale, Medved).

Šulek, Im. bilja, 400, ki navaja (sln.) *talīn* po Freyerju, primerja r. *talīna* »vrbov grm« ← *tāl* »Salix arenaria«, kar je po Vasmerju III, 71, prevzeto iz ujur. *tal* »vrba«. Bolj verjetno gre za tvorbo tipa *česmūn*, *česmūn* »Berberis vulgaris«, *svetlīn* »Oenothera« iz osnove, ki se ohranja v csl. *talii* (m.) »zelena veja, mladika; ramus virens«, kol. *talije* (n.) »rami«, *talija* (f.) »rami virentes«. Zaradi paralelne pisave *thalii* je csl. beseda verjetneje izposojena iz gr. dem. θαλλίον k θαλλός »zelena vejica, mladika« (Leskien, IF XIX, 207) kot sorodna z lat. *tālea* »palica, kol, sadika, mladika, podtaknjeneč«, gr. τήλις, -εως »stročnica«, lit. *talōkas* »odrasel«, *atōlas* »otava« (tako Uhlenbeck, IF XIII, 218). Glej tudi sin. *sōlj*. M. S.

tāl̄j (m.), g. -a »del« v črnovr. *tāl*, -e »del« (Tominec, 217), sem *tāl̄ati*, -am (v. impf.) »dajati, deliti« (dial.; SSKJ V, 25); pog. *zatāl̄ati se* (v. pf.) »karte napačno razdeliti«; gor. *potālat*, -am »podeliti« (Kropa; Škofic, Diss., 342), pkm. *tāu*, g. *tāla* »del« (k fonetiki prim. *krāu*, g. *krāla* < **kōr'l'b*), *tāl̄ati*, -an »deliti« (Novak, Slovar², 156, 155), rož. kor. *tāl*, -a »del«, za *mōj tāl* »za mojā dēla, kar se mene tiče« (prim. hrv. za *mōj tāl̄j* »kar se mene tiče« (Zumberak; Skok III, 437), *tāl̄ata*, -am »deliti« (Šašel, RNB, 127), obir. kor. *tāl*, -a »del; dedni del; vrsta« (Karničar, Obir, 248). Apelativ se ohranja v toponomastiki, kjer se verjetno bolj kot pomen »del« ohranja pomen »dedovani delež« oz. lahko tudi »z doto pridobljeni delež«, prim. mtpn. *Dolgi talī* pri Borovnici, *Colski talī* pri Colu, *Stari talī* blizu Vidma ob Ščavnici. V 18. st. *tal* »dej, pars« (Pohlin), *tal* »Theil, diel, falat, stranik, part«, *talati* »theilen, deliti« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *tāl̄j* »del«, *tāl̄jati* »deliti« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371), *tāl̄j* »del« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 408) in č. *tāl* »del, dedni del, dota« (Machek², 635) kot **tāl'b* (m.) »del« (Ramovš, Hgr. II, 57) in ne *talb (tako Miklošič, 346) oz. v. **tāl'ati* »deliti« izposojeno iz bav. avstr. *tāl* »del«, *tāl'n* »deliti« (Striedter-Temps, DLS, 236; Novak, l. c.), nvn. *Teil*, *teilen*, srvn., stvn. *teil* »del«, got. *dails* »isto«, kar je sorodno s psl. *dēlt »pars« (Kluge²², 725; Miklošič, 45). Glej tudi *zatāl̄ati se*. M. F.

tāl̄ja (f.) »stor, parobek«, dial. *tāl̄je* (Temljine).

Štrekelj, LMS 1892, 41, izvaja iz predstopnje furl. *tāe* »hlod, stor, tnal« < lat. *tālea* »palica, kol«, iz česar je tudi ben. it. *tagia* »miza ali tnal«, na katerem mesar re-

že meso«, prek v. *tagliare* »rezati, sekati, krojiti« tudi it. *taglia* »postava, rast, mera«. Glej tudi *tálar I*, *-tajati*. M. S.

tálog (m.), g. *talóga* »Helleborus niger« (dol.), pkm. *tálog*, *-a* (Novak, Slovar², 155), tudi *táloh* (Caf), *tálov* (Kot pri Kobariidu), *talovín*, *talovnik*, *tálovna tráva* (Erjavec), *talác*, *tolác* (Erjavec), *tálovje* (Gutsmann, Jarnik, Murko, Caf, tolm.), *tópek*, *-lka* »Lilium martagon« (Branik); v 18. st. *talovje* »Nießwurcz, Elleborum« (Pohlin), *talouje* poleg *zhemerika* »Nießwurcz« (Gutsmann); *tálovka* (Caf), *télek*, *-lka* »Helleborus viridis« (Tublje na Krasu), s spremenjenim korenskim vokalizmom *toloh* > črnovr. *tótaχ* (Tominec, 218), *télog* (Vodnik, Cigale, Kastelec-Vorenc), danes standardno *téloh*, *-a* »Helleborus«.

Prim. hrv. kajk. *talog*, *talovna trava* (Šulek, Im. bilja, 400), *talovo* (Belosteneec, *talun* (ARj XVIII, 44 s.). Č. *talovin* »Eranthis (= Helleborus)« je uvedel Presl (Machek², 635), verjetno po delih hrv. floristov Šloserja in Vukotinovića, ki sta besedo vzela iz kajk. ali sln. Miklošič, 346, izvaja iz *tálē »kopen«, ker teloh raste tam, *koder je tala zemlja*, in loči od tega sbh. *tálog* »usedlina«, mak. *talog*, blg. *tálog* »isto«, č. *talov*, *tálov* »gnoj na rani« (< »usedlina«), stč. *talov*, slš. *talug*, *tamug*, *tálov* »isto«, star. p. *talowity*, *telowity*, *tytowity* »gosto tekoč«, star. gl. *taloy* »sok«, *tawow* »cruor«, dl. *talug* »gnoj na rani« in madž. izposojenko *tályog* »ognojek, tvor, ulje«, kar povezuje s *tolíti »umirjati, tolažiti«, Mladenov, 629, z rezervno Machek², 635, in Schuster-Šewc, HEWb., 1496, tudi navedene jslov. in zabslov. besede povezujejo s *tálē »otajan, kopen«, K tvorbi s suf. *ogē iz te osnove prim. tudi črnogor. *táložina* »osoje«. Novejše o tem Loma, SEC VII, 53 ss., ki psl. *talogē »usedlina« prek iran. izvaja iz gr. *λάταξ*, *-αγος* »ostanek vina v kozarcu, ki so ga pri igri *κότταβος* metali v kovinsko posodo«, domneva metatezo (verjetno v iran.) in nadaljšavo korenškega vokala zaradi križanja z neko slov. besedno družino, morda *tálē.

Sln. in kajk. pomen »Helleborus« ni nujno motiviran tako, kot navaja Miklošič, l. c. Ni izključeno, da je treba izhajati iz pomena »gnoj na rani«, saj so korenino črnega teloha nekdanj vstavljali bolnim svinjam in kravam v preluknjano uho. Rana se je zagnojila in ko je gnoj odtekel, so verjeli, da je žival ozdravljena (postopek navaja Petauer, LRB, 256). Zato tudi *zaviláčni korēn* »Helleborus niger« iz *zaviláčen* »zum Einziehen geeignet«. K pomenu prim. ukr. *čemerb*, *čemernyk* »Helleborus« (Makowiecki, SBLM, 176), str. *čemerb* »isto« ob stcsl. *čemerb* »strup«. Zveza z lat. *tálea* »palica, kol« in »sadi-ka«, gr. *τῆλις* »stročnica«, lit. *atolás* »otava« iz ide. baze **tal-* »rasti, zeleneti« se ne zdi verjetna. Glej tudi *talóžiti* in dalje *tál*. M. S.

talōn (m.), g. *-a* »del kart, ki ostanejo po razdelitvi«.

Prevzeto prek n. *Talon* iz frc. *talon* »isto« < »ostanek, krajec« < »peta« < vlat. *tālō* (prim. it. *tallone*, furl. *talon*, špan. *talon* (Meyer-Lübke, 8544)) h klas. lat. *tálus* »gleženj« (Kluge²³, 814; Gamillscheg, EWFS, 830). Glej tudi *tálar II*. M. S.

talóžiti, *-im* (v. impf.) »tolažiti« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 310).

Prim. enako hrv., sb. *táložiti*, *-im* »miriti«, *stáložiti se* »umiriti se, pomiriti se«, *utáložiti se* »isto«, mak. *utaloži* »potolažiti, pomiriti, utišati«, blg. *utaložvam se* »pomiriti se«, ukr. *utáložiti* »dati spatí, pomiriti otroka« (Nikola-

ev-Tolstaja, SKTG, 183) in drugače tvorjeno ukr. *utalóšytysja* »pomiriti se«, kar ima Miklošič, 346 (brez sln. gradiva), za denom. *talóžiti, *talóžišē k *talogē »usedlina« (hrv. *tálog*, čak. *tólóg*, g. *tólōga*). Razlaga je ob pomenskem razmerju lat. *sedēō* »sedeti« : *sedō* »storiti, da kdo sede, posaditi, položiti, pomiriti« verjetna. V slov. svetu osamljeno sln. *tolážiti*, *tolážim* »pomirjati« in hrv. *talažiti* »pacare«, *utalažiti* »isto« (Vitezović; ARj XX, 76) je lahko plod kontaminacije med *talóžiti, *talóžišē in slov. sin. *tolíti, *tólisē, *tažiti, *tážišē (prim. rož. kor. *tažeta*, *tážem* (Šašel, RNB, 129), *utažen* (adj.), f. *-žna* »potolažen«, kar je v 18. st. izpričano pri Kastelec-Vorencu: *vrašhen* »placatus, vtolašen«). Čeprav je sln. *talóžiti* znano le v bkr., kjer obstaja možnost uskoškega importa, je glagol zaradi akcenta domač. Glej tudi *tážiti* in *tolážiti*. M. F.

tálpina (f.) »deska, lata«, sem *ti tálpina!* »ti tepec« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 310).

Prim. hrv., sb. *talpa* »debela deska za pod na mostu«, *tálpina* »isto«, *tálpina* »iz debelih desk narejena hiša«, mak. *talpa* »debela deska, bruno«, blg. *talpa* »deska za pod«, slš. dial. *talpa* »podplat, stopalo« (Kálal, Sl., 706), gemer. *talpaš* »človek velikih in širokih stopal«, ekspr. *talpašica* »bojevita, napadalna ženska« (Orlovský, Gemer., 347). Slednje, tj. slš., tako kot rum. *tálpă* »podplat; deska; tram (v temeljih)« izvajajo iz madž. *talp* »podplat, tram (v temeljih)«, *talpas* »širokonog; vojak pešak« (EWU, 1475; Kálal, l. c.). To je po EWU, l. c., iz rom. jezikov, prim. it. *talpa* »taca«, trž. it. *talpa* »taca, noga«, ben. it. *talpa* »bedak«, *talpon* »isto« in »štor«, *tolpo* »hrastovo deblo za izdelovanje kolov, stebrov« (Boerio, DV, 732 s., 754), furl. *tálpa* »taca« in slabšalno »noga«, *talpôn* »tepec« in *tòlp* »štor« (Pirona, VF, 1168, 1196). Sorodstvo z it. homonimom *talpa* »krt«, že lat. *talpa* »isto« (Tagliavini, ZRPH 46, 51 s.), kar bi impliciralo, da je pomen »ploščato stopalo, podplat ipd.« starejši in živalsko ime metaforičnega nastanka, zavrača Walde-Hofmann³ II, 644, ne izključuje pa Meyer-Lübke, 8545. Rom. besedi ločuje Battisti-Alessio, 3705, ki mu rom. *talpa »taca; noga« ni jasen. Mladenov, 629, blg. *tálpa* izvaja iz domačega *talpa in povezuje z csl. *talii* »ramus virens«, *talije* »rami« in nadalje s sti. *tálpa*- (m.) »ležišče, postelja«, lit. *pā-talas* »postelja«. Ker Mayrhofer, EWA I, 638, pri sti. *tálpa*- opozarja tudi na pomen »splay« in ne izključuje, da bi bila sti. beseda sorodna s sti. *tala*- (n.) »ravnina, tla« in besedotovorno enaka lit. *talpā* »ustrezen prostor, ki ga zavzamejo osebe ali stvari«, bi bilo mogoče izhajati iz praide. **tolpo-s/*tolpeH₂* »kar je razprostrto, široko ipd.« > »postelja«, »podplat«, »prostor«, »deska«. Rom. *talpa bi bilo v tem primeru mogoče razložiti s sekundarnim prvim *a* iz *o* kot v lat. *mare* < ide. *mori, *lacus* < *loku-. Ker psl. *tolpa lahko potrjuje osamljeno č. *tlapa* »taca, velika noga«, *tlapati* »stopati, štorljati« (ob *lapa* »taca, velika noga«), je bilo prvotno madž. *talpa (o tem EWU, l. c.) lahko pred prehodom *a* (< ide. *o*) > psl. *o izposojeno iz slov. jezikov (o pojavu Ritter, SEB 2, 230) in kot tako nadalje vir za slov. izposojenko *talpa. Psl. *tolpa je bilo pomensko delno prekrivno s psl. *plesnō.

Zaradi ozkega areala je sln. bkr. *tálpa* lahko tudi uskoški import. Glej tudi sin. *plésno*. M. F.

tálta (f.) »tnalo« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197). Verjetno izposojeno iz furl. *tálta* »štor«, *tálta* »isto« (Pirona, VF, 1168). Dalje nejasno. M. F.

tām (adv.) »illic, ibi«, jvzh. štaj. tudi »illuc«, npr. *sem pa tam* »sem in tja«; Murko in Cigale navajata tudi *támo* »dort«; poudarjeno *támka, tákaj, tákaje, tām-le, tāmdi, tāmlik*, adj. *támkajšnji*, redkeje *támošnji* »dortig«, v kompoz. *tamisto* »ebendasselbst«, *tamtôd, tamtôdik* »tam, onod«; dial. kor. obir. *tām, tām-le* (Karničar, Obir, 67), gor. *tām*, pkm. *tân* (Novak, Slovar,² 155), črnovr. *tām* (Tominec, 217), jnotr. *tân, tãn, tân* (Rigler, Jnotr. gov., 87, 157), bkr. *támo* (Ramovš, Zbrano delo I, 161); Pleteršnik II, 655 navaja *tám*; v 16. st. *tam, tamkai* »ibi«, v 17. st. *tam* »là« (Alasia), *tam, tamkaj* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tamkai* »ibi«, *fem ter tām* »huc illuc« (Kastelec-Vorenc), *tam, tamkéj* »ibidem« (Pohlin), *tam, tamei, tamkai* »dort« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *tamo* »illic, illuc«, sbh. *tāmo* »tam, tja«, adj. *tāmošnji*, mak. *tamu*, adj. *tamošen*, blg. *tām*, dial. *tāmo*, adj. *tāmošen*, r. *tām*, dial. *támka, tamoká*, adj. *tāmošnji*, ukr. *tām*, adj. *tāměšnji, támošnji*, br. *tām* »tam, potem«, adj. *tāmašni*, p. *tam* »tam, tja«, adj. *tamtejszi*, č. *tam* »tam, tja«, *tamto* »tamle«, adj. *tamějši*, slš. *tam* »tam, tja«, adj. *tamojši*, gl. *tam* »tam, tja«, adj. *tamniši*, dl. *tam* »tam, tja«. Psl. **tāms, *tāmo* je izpeljano iz psl. **tā* »tja«, prim. lot. *nuo tām* »zato, torej«, gr. τῆμος, dor. τῆμος »takrat« in k tvorbi psl. **kāmo, *kāms, *sēmo, *sēmz* (Miklošič, 367; Kozlovskij, JA X, 657; Vasmer III, 74; Machek², 635; Pokorny, 1087; Kopečný, ESS II, 644 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1497). Dalje glej *tā II, tā I* in k tvorbi *sēm II, M. S.*

támar (m.), g. -ja »ograda za živino, staja« (gor., tolm., kor), Cigale in po njem Pleteršnik navaja tudi *tāmāra* »Viehürde, Pferche«, Badjura, Ljud. geogr., 275, pa dem. *támar(i)č, támarček*, kor. rož. tudi *távmar* (Šašel, RNB, 127); v. *tamāriti, -ārim* (impf.) »postavljati ogrado za živino« in »pomikati se s čredo s pašnika na pašnik, da se enakomerno pognoji vso pašno površino, gartrati«, *tamorovāti, -ūjem* »isto«; pogosto mtpn. *Tamar* v Julijskih Alpah; gor. *tāmor*, g. *tamōra*, rez. *tāmor, -urja* »ograda za živino«, mtpn. *Tāmor, Tōmor, Tāmur* (Dapit, ACR I, 196), *tāmur* »ribnik za zbiranje stavbnega lesa« (Steenwijk, SDR, 318).

Verjetno prevzeto iz rom., prim. furl. *tāmar, tāmēr* »ograda iz kolov ali palisad, ki obdaja planino« in »ograda, v kateri prenočuje čreda«, v Val Gardeni *tāmbra* »lesena kočica (za seno, drva ali ovce)«, lad. *tāmbra* »zapuščena, razpadajoča hiša« (Pizzinini, PL, 174; dodatne dial. oblike navaja Pellegrini, Studi, 304), kar je prevzeto tudi v kor. n. *Tummer, Tunger* »ograda, v kateri prenočujejo krave v planini«, štaj. n. *Tamer* »Vieh Hof im Gebirge« (Štrekelj, ČZN V, 77). Domnevno predrom. beseda. Hubschmid, ZRPh LXVI, 13, 23, 35, sklepa na predrom. **tamara* »poganjki, mlade veje«, sorodno **tam-* naj bi se ohranjalo v furl. *tāmōsse* »stožčast kup suhega trstja ali ajdove slame«, srlat. *tamarissa* »sepes ex virgultis contexta«. Če je domneva pravilna, je *támar* prvotno označevalo iz kolov narejeno ogrado ali iz šib spleten plot (Štrekelj, Lwk., 65; Novak, Linguistica XV, 111; Bezlaj, SR IV, 290, VIII, 136, Eseji, 31, 98). Drugače Štrekelj, ČZN V, 77, ki z rezervno domneva izhodišče v *tabor*, interkalacijo nazala v **tambor* in asimilacijo *-mb-* > n. *-m(m)-*, in od tod izposojo v furl. in sln. M. S.

támbor (m.), g. -ja »vojaški bobnar« (Pleteršnik), tudi *tambür, tāmbur, -ja* »vojaški boben, vojaški bobnar« (SSKJ V, 28).

Kakor hrv. dial. *tāmbur* »bobnar« (Žumberak) in č. *tambor* »isto« prevzeto iz n. *Tambur, Tambour* »isto« (srvn. *tambürer, tambürzere* »bobnar« je tvorjeno iz *tambür* »boben«) < frc. *tambour* »boben, bobnar« < perz. *tabīr* »vrsta bobna«, o čemer glej *tāmburica*. Nazal se je domnevno vrnil pod vplivom izposojenke iz arab. *ṭanbūr* »vrsta brenkala«. Prvotna varianta brez nazala se ohranja v stfrc., prov. *tabor* »boben«. Iz frc. dem. *tambourin* je prevzeto sln. *tamburin* »majhen ročni boben s kovinskimi ploščicami v obodu« (Kluge²³, 814; Battisti-Alessio, 3708). M. S.

tāmburica (f.) »vrsta ljudskega brenkala z 2–16 strunami«, bkr. *tāmbura*, pkm. *trāmbulica* »isto« (Novak, Slovar², 159); SSKJ navaja tudi *tambürica, tambūra; tamburáš* »kdor igra na tamburico«, f. *tamburašica*.

Prevzeto iz sbh. *tāmburica, tāmbura, tāmbara* »isto« < osman. turš. *tanbura* < arab. *ṭanbūr* »vrsta brenkala«. Prek sbh. je beseda prevzeta tudi v rum. *tambură*, madž. *tambura*, prek turš. pa v blg. *tamburá*, ngr. ταμπουράς, alb. *tamburá* »isto« (Skok III, 441; Skaljič, Turcizmi⁶, 599; EWU, 1476). M. S.

tāmšast (adj.), f. -a »trapast, neumen«, kor. obir. *tāmšān, -šna* »betäubt, benommen, durcheinander« (Karničar, Obir, 248), črnovr. *tāmšst* »omamljen« (Tominec, 218). Štrekelj, LMS 1892, 41, navaja za Temljine tudi adj. indekl. *tāmš* »nezavesten, onemogel«.

Prevzeto iz bav. n. *taumisch*, kor. n. *tāmisch* »opotekajoč se, omamljen, nor, trapast«, kar je kakor n. *taumeln* »opotekati se, omahovati« tvorjeno iz srvn. *tūmen*, stvn. *tūmōn* »vrteti se« (Pleteršnik II, 656; Štrekelj, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 236; Kluge²², 723). Iz n. subst. *Taumel* »omotica, omama, vrtoglavica« je pkm. *tāmila* v zvezi *f tāmli je būu* »blodil je« (navaja Novak, Slovar², 155), pri Pleteršniku II, 655, *tāma* »omotica, delna izguba zavesti« (jvzh. štaj.) je verjetno retrogradna tvorba iz *tāmast*, nastala analogno po razmerju *plěša* : *plěšast*. M. S.

tamúzati, -am (v. impf.) »lahno tolči« (Zalokar), pf. *tamúzniti, -úzнем* »lahno udariti« (Janežič).

Sufiks *-uz-* ima pogosto dem. funkcijo s pejor. konotacijo in je torej blizu funkciji sufiksa *-lja-*, prim. tako v sln. *trabúzati* »čvekati, govoričiti, klepetati« poleg *trabljáti* »isto«. Glagol *tam-uz-ati* »lahno tolči« torej utegne biti (pejor.) dem., tvorjen ob **tam-lja-ti*, ta pa ali z dem. sufiksom *-lja-* iz iter. **tamati* od **tomíti* »tepsti, tolči« (prim. dl. *tamaš, -am* »uničiti, poškodovati, zaklati, prekleti«, gl. *tamač, -am* »kleti, prekleti« (o tem Schuster-Šewc, HEWb., 1497)) ali iter. (tipa sln. *-lámjati* ← *lo-míti*) od istega psl. **tomíti*. Iz prvega iter. je morda tudi hrv. čak. *tamošiti se* »pogajati se« (Šipan; navaja ARJ XVIII, 74), *tāmašan* »užaljiv, občutljiv« (Vrgada; Jurišič, Rječnik, 213). Psl. **tomíti* »tepsti, tolči« (stcsl. *tomiti* »mučiti«, br. *tomić* »utruditi«) navadno primerjajo s sti. *tamáyati* »daviti« in pojmujejo kot kavz. iz ide. baze **temH-* »oslabeti« (Trautmann, BSW, 313; Vasmer III, 118; LIV, 567), kar se ne zdi nujno, saj je psl. **tomíti* verjetneje iter. besedotvornega predhodnika od **teṭi, *tṭnq*, str. *tjatb, tṭnu* »tolči«, sln. *tēti, tṭēm* »sekati« iz baze **temH-* »rezati, sekati«, prim. lit. *tinti, tinū* »klepati«, gr. τέμνω, τόμνω »rezati«, fut. τέμῶ < **temH-*s. Dalje glej *tomljáti, tēti*. M. S.

tanáč (m.), g. -a »svet, nasvet, posvetovanje« (pkm.), v Beltincih *tanáč* »isto«, *tanáčnik* »svetovalec, svetnik«,

tanácivati, -van, -vlen »svetovati« (Novak, Slovar², 156); Pleteršnik navaja po Hablediću in kot kajk. tudi *tolnač* »Rath«.

Kakor star. hrv. *tanač* »svet, zbor; svetnik«, pri Jambrešiću tudi *tolnač*, prevzeto iz madž. *tanács* »nasvet, svet, zbor; opomin«, kar je tvorjeno iz *tanít* »učiti, poučevati«. Osnova je ural. izvora, prim. čerem. *tâmenâ*-, *tunema*-, mordv. *tonado*- »učiti se« < ural. *tuna- »navaditi se, naučiti se« (EWU, 1477 s.). Drugače Skok III, 522, ki v sln. in hrv. *tolnač* domneva asimilacijo *t – m* > *t – n*, izvaja iz *relmačb in domneva, da je madž. *tanács* prevzeto iz panonsko slov. besede s prav tako asimilacijo. M. S.

tandler (m.) »branjevec«, samo v 18. st. pri Gutsmanu *tandler* »bragnar, kupzhlivar, barantezh; Tändler«, *tandlerza* »bragnarza, kupzhlivarza, Tändlerin«.

Prevzeto iz bav. avstr. *Tandler* »kramar, preprodajalec starih, malo vrednih stvari«, v Celovcu *Tandler* »prodajalec sadja na tržnici«, dunaj. n. *Tandler* »kramar« (Striedter-Temps, DLS, 236), širše bav. n. *Tändler* »branjevec, preprodajalec« iz *tändeln*, dial. *tanteln*, *danteln*, *tenteln* »prodajati, preprodajati; kramljati, po nepotrebem se prerekati; obotavljati se«, kar je iter. od *tanden*, *tänden*, *tântien* »igrati se« < srvn. *tantien*, *tenten* »blebežati«, *tant* »prazno govorjenje, čvekanje«, srspn. *tant* »isto« in »igrača«. Morda iz rom., prim. špan. *tanto* »cena, denar za igranje« < lat. *tantum* »toliko« (Kluge²³, 814). M. S.

tantáti, -âm (v. impf.) »prazno govoriti« (Župančič, kartoteka SSKJ); Pleteršnik navaja pomen »mečkati«, vendar zgled iz Cigaleta *t. komu kaj* »jemandem etwas vorspiegeln« ne ustreza. Pleteršnik navaja za Haloze tudi *tantúzati* »mečkati« in poleg tega »hinter dem Berge halten«, torej verjetno »nejasno govoriti zaradi prikrivanja«. SSKJ V, 33, navaja kot dial. dol. *tántigovati*, -ujem »tarnati, tožiti«, iz kartoteke SSKJ je pri tem glagolu razviden še pomen »klepetati, veliko govoriti o nepomembnih stvareh«.

Pomen »veliko in prazno govoriti«, iz katerega je domnevno »tarnati, tožiti«, je lahko iz »nagovarjati, pregovarjati«, to pa kaže na izvorno *tentáti* »skušati« < »tipati« s predakcentskim akanjem. Dalje glej *tentáti*. M. S.

tántovina (f.) »neka bela vinska trta« (Celje, Rogatec; Erjavec, LMS 1882–83, 312; Vrtovec), po Trummerju »weisser Wippacher, Mehlweinbeer, weisser Grünhainer« (povzeto po Šulku, Im. bilja, 401). Nejasno. M. S.

tápa I (f.) »neumen človek« (kranj.), v 18. st. *tápa* »blíteo, fatuus«, *tapáft* »trapaft« (Pohlin).

Pleteršnik II, 656, in po njem Striedter-Temps, DLS, 236, domnevata izposojajo iz kor. n. *táppe*, *táppl* »preprost, neroden človek« oz. srvn. *tappe* »neroden človek«, kar se ne zdi nujno, saj gre verjetneje za postv. iz *tápati* »tiho stopati, hoditi« < *»lahno tolči«, prim. iz iste balto-slov. osnove tudi lot. *tápiñš* »tepec« (kar Mühlentbach-Endzelin IV, 148, sicer izvaja iz spn. *taper* »neroden človek«). K besedotvorju prim. *tráp* in zlasti r., ukr. *torópa* »nespreten, okoren človek, neroda«: *a*-jevska deklinacija kaže lahko na prvotni nomen actionis *»tolčenje«. Dalje glej *tápati*. M. S.

tápa II (f.) »klinasto urezan kos lesa, s katerim položijo sod, da se ne vali« (Štrekelj, Görz., 431).

Prevzeto iz furl. *táp* »podklada za sod, da se ne vali ali za kolo, da se ne premakne« (Šturm, ČJKZ VII, 46),

kar je iz v. *tapâ* »podložiti, podkladati«. To ustreza it. *tappare* »zamašiti«, *tappo* »zamašek« (iz česar je sb. dial. na Kosovu *tápa* »plutovinast zamašek« (Skok III, 442)), kar je domnevno iz germ. *tappōn, prim. n. *Zapfen* »čep, zamašek« (Battisti-Alessio, 3715). M. S.

tápati, -am (v. impf.) »tiho stopati«, SSKJ V, 33, navaja tudi pomen »tipati«, dem. *tapljáti*, -âm »lahno tolči, tipati« (= lot. *tāplāt*); iz jukstapozita *tihotapati je postv. *tihotap in od tod denom. *tihotápati* »schleichen, schmuggeln«, nomen agentis *tihotápec*, f. *tihotáпка*; v 18. st. *tapam* »in Finstern herumgreifen, in tenebris palpitare«, *tapam* »greife im Finstern herum« (Gutsmann).

Prim. sbh. *tapati* »negotovo hoditi, teptati«, *rästapani* »poteptati, pohoditi«, *taptati* »teptati«, dem. *tápkati* »trepljati«, sb. *tápsati*, *tápsēm*, od tod po napačnem razumevanju glasu -*p*- kot alofona k -*b*- *tábati*, *támbati* »teptati«; verjetno tudi hrv. čak. *stapati* »mesti maslo« (Vodice; gradivo navaja Skok III, 428, 460), *tapāt*, -ôn »obrezovati (drevje), pristriči« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1231), č. *tápat* »tavati, bloditi, tipati, nespretno se premikati v temi«, gl. *tapac*, -am »tipati, zapenjati«, dl. *tapas*, -am »teptati, švedrati«. Psl. *tapati je iter. od *topáti > r. *tópats* »teptati«, kar ima paraleli v lit. *tapóti* »negotovo hoditi« in lot. *tapāt* »stopicati«. K besedotvorju prim. csl. *kapati* »riti, kopati« poleg *kopati*. Sln. *tapljáti* ustreza lot. *tāplāt* »negotovo hoditi (o otroku), plaziti se kot otrok« (navaja Mühlentbach-Endzelin IV, 148), čak. pomenu »obrezovati drevje« pa morda lot. *tapāt* »cepiti drevje«. Slov. besedno družino izvajajo iz onomat. *top, ki posnema pri udarcu, teptanju nastale zvoke, in s tem v zvezi navajajo kot paralelno tvorbo srvn. *tápe* > n. *Tappe* »taca, udarec s taco«, iz česar je denom. *tappen* »tipajoč, negotovo hoditi« (Vasmer III, 120; Schuster-Šewc, HEWb., 1498; o n. Kluge²³, 815). Vendar se zdi verjetneje izhajati iz ide. baze **tep-* »mazati« (LIV, 573; podobno že Fraenkel, 1057), katere iter. je znan v lit. *tapýti*, -paū »mazati, barvati« in v sekundarnem *tapýti*, *tapiju* »stopati«. Semantični razvoj »mazati« prek »božati, trepljati« v »tepsti, teptati« potrjuje polisemija v lit. *tapnóti* »trepljati, tipati, mazati, božati, teptati«. Glej tudi *tápa I*, *topōt*, *tépsti*. M. S.

tarác (m.), g. -a »kamnit tlak«. Pleteršnik II, 656, navaja kot kajk., vendar prim. danes pkm. *tarác* »tlak« (Novak, Slovar², 156) in v 18. st. *taraz*, *potaraz* »kamenfki poklad, Pflaster auf der Erde«, *tarazati*, *potarazati* »pflastern« (Gutsmann).

Kakor hrv. kajk. *tarác* »kamnit tlak (na cesti)« prevzeto iz ben. it. *terazzo* »tlak«, furl. *teráz* »isto« < vlat. *terrāceum iz *terra* »zemlja«. Iz kol. *terrācea > srlat. *terraccia* je it. *terrazza* (frc. *terrasse* > sln. *terása*), iz česar je hrv. čak. *tarāca*, *tarāca*, v Primorju *tāraca* »tlačkovaná terasa pred hišo« (Skok III, 443; Battisti-Alessio, 3765; Gamillscheg, EWFS, 840). Glej tudi *trāca*, *trnác*. M. S.

tárati, -am (v. impf.) »mučiti; dolgo delati, hoditi«, *t. se* »mučiti se« in »goniti se (o kobili)«, subst. *tára* »mučenje, bolečina«, *tár*, -a »gonitev (pri kobili)«, v 17. st. *ta katera je polsdignena zhes nebefja*, je *taku od ludy potarana* »zatirana, mučena« (Janez Svetokriški), v 18. st. *tarám* »quálen, affictare«, *tarovt* »affictor, tortor« (Pohlin), *taram* »quále«, *tarout* »Quáler« (Gutsmann).

Brez znanih paralel. Gotovo sorodno s *tréti*, *tárem*, kar pomeni tudi »mučiti«, npr. *skrbi me tarejo*, *tréti se*

»goniti se (o kravi)«. Besedotvorno manj jasno. Izhajanje iz prez. *tárem* ni verjetno, ker iz drugih prez. (*jámem*, *mánem* ipd.) takih iter. ni. Verjetneje gre za ostanke nekega iter. z *a*-jevskim vokalizmom, ki sta ga izpodrinila **tírati*, **tèrati* > sln. *terati* »mučiti«, *terati se* »pariti se (o ovcah)«, prim. tudi hrv. *tarati* »treti«, pri Belostencu *taritelj* »tritor« (ARJ XVIII, 110). Eksp. tvorbe iz **tarati* se morda ohranjajo v r. *tárabitʹ* »vleči«, *tarabánitʹ* »težko vleči, vlačiti«, fr. *tarabánicca*, p. *tarabanić sie* »s težavo se česa lotevati, vleči se«, č. dial. *tarabit* »težko nositi«. Dalje glej *tréti*, *terati*, *tórati*, *tarkljáti*. M. S.

tárča (f.) »scutum, clipeus, meta«, sav. tudi »okrogla košara«, Miklošič, Lex. pal., 983, navaja tudi pomen »spodnji mlinski kamen«; dem. *tárcica*; *tárčar*, *tarčestrellec* »Scheibenschütze«, *tárcnica* »Scheibenbüchse«; v 16. st. *tarzha* »scutum« (Megiser), v 18. st. *tarzha* »clypeus, meta, scopus; en lžit, zyl«, *tarzhiza* »ancille«, en *maihin* *španski šzhit*, ali *tarzhiza* »cetra«, *ena maihina okrogla tarzhiza* »parmula« (Kastelec-Vorenc), *tarzha* »orbita, scutum, pelta« (Pohlin), *tarzha* »Scheibe, Schild« (Gutsmann).

Prim. csl. *tarča* »scutum«, r. *tárč*, *tórc* »majhen okrogel ščit«, p. *tarcza* »kolut, kolobar, ščit, tarča«, č. *terč*, star. *terče*, val. *tarča* »tarča, kolut«, gl. *tarč* »ščit«, pa tudi madž. *tárcsa* »kolut«. Prevzeto prek srvn. *tartsche*, *tarsche* »majhen okrogel ščit« iz frc. *targe* »isto«, kar je iz srlat. *targa*, *targia* < stfrank. **targa*, prim. s tem sorodno agl. *targe* »isto« in stvn. *zarga* »obod, okvir«, nvn. *Zarge* »isto«. V sln. prevladujoči pomen »cilj pri streljanju« izvira iz tega, da so v 18. st. v ta namen uporabljali ščite, na katerih so bili narisani koncentrični krogi. Enak pomenski razvoj je tudi v agl. *target* »cilj pri streljanju«, ki verjetno izvira iz frc. dem. *targette* (Miklošič, 347; Kluge²³, 816, 903; Gamillscheg, EWFS, 834; Onions, 904). M. S.

tarékati, *-am* (v. impf.) v kor. obir. *taré:qat*, *-am* »dolgo v noč ostati pokonci« in »klepetati, čvekati« (Karničar, Obir, 248), rož. *taréqata*, *taríqata*, *-am* »dolgo, gostobesedno govoriti, klepetati«, *taréqovc* (m.), *taránja*, *taréqinje*, *taríqinje* »klepetanje« (Šašel, RNB, 128).

Gerundij *taránja* kaže na **taráti* »govoriti«, kar se je podobno kot v r. *tarákati* »čvekati« in gl. *tarakač* »trobiti«, *taraka* »trobenta« podaljšalo s *k*-jevskim sufiksom. Glagol **taráti* bi bil sicer lahko iz onomatopeje **tará*, vendar se zdi verjetneje, da je to tvorba iz nepotrjenega iter. **torítí* = lit. *tarýti* »govoriti«; k besedotvorju prim. psl. **karáti* iz **korítí*. Iz ide. baze **ter-* »govoriti« je poleg het. *taranzi* »govorijo« še lot. *teftelét* »hitro govoriti«, *tiřát* »veliko in glasno govoriti«, r. *torotorítʹ* »blebetati«. Zaradi sln. *tárnja* »stokanje, tarnanje« ni mogoče domnevati, da bi bilo *ta-* v *tarékati* prefiks kot v rož. *tarólqata* poleg *rólqata* »kotaliti«. Dalje glej *tárnati*, *trabljáti*, *trírátí*, *térjati*. M. S.

tarénj (m.), g. *tarénja* »travnik« v rez. *tarénj*, g. *tarénja*, tudi *taréjn* (Steenwijk, SDR, 318). K temu mtpn. *Tarénj* in *Tarinác* (o tem Dapit ACR II, 178 ss.) < sln. dem. **terénc*.

Kot **terèn'* (m.), g. **terén'a* sočasno z rez. enako *valénj* (m.), g. *valénja* »strup« < furl. *velèn* »isto«, *disénj* (m.) »slika, vzorec« < furl. *dissèn* (Pirona, VF, 1263, 257; Steenwijk, o. c., 323, 250) pred rezijanskim akanjem izposojeno iz furl. *terèn* »zemljišče« (Mende, RLS, 117; Dapit, l. c.), v 15. st. *terein* »isto«, kar je tako kot it. *tosk.*

terreno »zemljišče, svet, zemlja; območje«, lat. *terrenum* (n.) »zemlja, njiva« substantivizirani lat. adj. *terrēnus* (n.) »iz prsti, zemlje« k *terra* »zemlja, svet« < ide. **tersā* »suha, posušena« (Battisti-Alessio, 3765). Prim. tudi hrv. *ta'ren* »prisojno zemljišče« (Rovinj; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 43). M. F.

tarkljáti, *-ám* (v. impf.) »gristi, da se sliši glas grizocih zob« (Vrsno).

Erjavec, LMS 1882–83, 256, izvaja iz ben. it. *torcolàr* »prešati«, kar je iz fonetičnih razlogov malo verjetno, prim. ben. it. *torcolo* »preša« > sln. *törkla*, *törkula* »isto«. Nekateri obsoški govori sicer poznajo akanje, tako npr. na bližnjem Kamnem (o tem Ramovš, Hgr. VII, 78), vendar domneva o izposoji tudi semantično ne prepričuje. Besedotvornih možnosti povezave s *tréti*, *tárem* < **tèrti*, **tèrēš* je več. Lahko izhajamo iz subst. **tárek*, *-rka* »trenje, mletje« < **tǝrkǝ* in domnevamo deminutivni denom. tipa *zvončkljáti* ← *zvonček*. Druga možnost je domneva, da gre za dem. k **tárkati* »treti«, kar ima paralelo v sbh. *tárkati* »drezati, bezati (v ogenj), trebiti (zobe)«. To je lahko iz dem. **tǝrskati* (kakor **brěnskati* ob **brěněti*) ali iz tvorbe, ki ustreza sln. *tá-rati*. Dalje glej *tréti*. M. S.

tárma (f.) »črv v pršutu; molj«, sem adj. *'starmán* »pokvarjen pršut, v katerega je prišla muha; od moljev razgrizeno blago« (oboje Sv. Anton; Jakomin, NS, 129, 116); *tárma* »črv; molj« (Komen; OLA).

Prim. hrv. čak. *törma* (f.) »molj«, *tarmica* »isto«, *tarmár*, *tarmón* (v. impf.) »požirati (o moljih)« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1247, 1233), *tarma* »tinea« (Nemanić). Izposojeno iz it. knjiž. *tarma* »molj«, *tarmarsi* »biti ves od moljev«, ben. it. *tarma* »črv, ki razjeda različne snovi«, *tarme da russignoli* »žitni molj«, *t. del legno* »termiti«, *tarma dei pani* »suknarski molj«, *tarmarse* »biti ves rdeč od praskanja zajedalcev«, furl. *tärme* »skupno ime za ličinke žužkov«, lat. *tarmes* (m.), *-itis* »lesni črv, termit«, s sekundarnim *-e* po *vermis* (m.), *-is* »črv« tudi lat. *termes* (m.), *-itis* »lesni črv, termit«, frc. *termite* »isto«, kar je prek n. *Termite* izposojeno v sln. *termít* (m.) »lesni črv« (Boerio, DV, 736; Pirona, VF, 1172; Battisti-Alessio, 3722; Kluge²², 727), ki se prvič pojavi pri Erjavcu, Prirodopis živalstva³, 211. Lat. *tarmes*, *-itis* je po vzorcu *circus* (m.) »krog, kolobar« → *circes*, *-itis* »krog, prstan« tvorjeno iz lat. *tarmus* »lesni črv« (Battisti-Alessio, l. c.). To pa je nomen actionis **tǝr(H)-mó-s* v funkciji nomena agentis »kdor tre, drobi, vrta« verbalne baze **ter(H)-* »treti, drobiti, vrtati«, prim. lat. *terō*, *-ere* »treti, drgniti«, stcsl. *trěti*, *trǝ* »treti«, gr. *τείπο* »pritiskati, mučiti« < **ter-je/o-*; iz iste verbalne baze je tvorjeno gr. *τερηδών* (f.), -óvoc »lesni črv« in formalno bolj oddaljeno lit. *trandis*, *-iēs* »lesni črv; lubadar« in csl. *trōdǝ* »vrsta lesne gobe« (Walde-Hofmann II, 649; Pokorny, 1070; Fraenkel, 1111). Glej *trōd II*. M. F.

tarna (f.) »zakladnica«. V 18. st. *tarna* »Schatzkaften, gazophylacium« (Pohlin), *tarna* »Schatzkaften« (Gutsmann), v 19. st. pri Murku I, 661: *tárna* »Schatzkaften«.

To je ena izmed besed, ki jih je Pohlin povzel iz Belostenca, vendar je Breznik, Razpr. ZDHSV III, 1926, 145 ss., v svojem seznamu ne evidentira, čeprav iz slovenskih virov ni znana in je očitno, da jo je Pohlin nerodno povzel po Belostenčevi zvezi *tarna komora* »thefaurarium, gazophylacium, ærarium, domus thefauraria«, tudi *tárnik* »thefaurarius, præfectus ærarii«, pri Jambrešiču:

tárna komóra, tarnicza »armamentarium, orusija hifa«, v 16. st. pri Vrančiču v enakem pomenu kot pri Belostencu: *tarna-kuchya* »Schatzkañner, camera del tesoro, aerarium, taar-haz«. Hrv. *tarni* (adj.), f. *tarna* »zakladni«, ki se pojavlja npr. tudi v zvezah *tarna kola* »tovorni voz«, je narejen na podlagi *tar* »skladišče, magazin« (ARJ XVIII, 106). To je izposojeno iz madž. *tár* »skladišče, magazin; blago, ki je na prodaj; imetje, zaklad« iz slov. *továrъ »blago, menjalno blago, imovina« (Skok III, 485 s.; EWU, 1482). Glej tudi *továrš*, *továrna* in *tóvor*. M. F.

tárnati, -am (v. impf.) »lamentari«, tudi *tarnjati*, *tarnávati* »isto«, pf. *za-*, *pre-*, *po-t-*, izv. *tárnavec*, *tarnáđ* »Jammerer«, *tárnja* »Jammer«.

Kelemina, ČZN XXIII, 145, domneva izposojo iz jn. *sich dármen* »jeziti se, žalostiti se« (prim. za -*rm-* > sln. -*rnj-* ben. it. *tarma* > sln. *tárnja* »pršica v vosku«). Vendar se zdi mogoče, da je beseda domača, derivirana iz verba dicendi *taráti. Tvorba je lahko deverbalna kakor *česnáti*, *česnjáti* »blebetati, čvekati« iz *česáti*, ali denom. prek gerundija *tárnja*, ki je iz neke osnove **tare-* ali **tari-* (prim. sln. *běrnja* »bera« iz *berěšь in *vóznja* iz *vózišь). Slov. *taráti, ki se ohranja v mor. č., slš. *tárat* »čencati, blebetati«, mor. č. *taráhat* »isto«, p. dial. *tarač* »opravljati« (Karłowicz, SGP V, 386), r. *tarantítb* »isto«, in na kar kaže tudi *tarékati* »klepetati«, je iter. od *toríti, ki ustreza lit. *taryti* »govoriti« (Snoj, SES, 655). Dalje glej *tarékati*, *trráti*, *trabljáti*, *traskati*, *těrjati*. M. S.

tárnja (f.) »črv v vosku« (Ljubušnje). Štrekelj, LMS 1892, 41, je na podlagi hrv. *tarma* »tinea« iz ben. it. *tarma* »črv, ki razjeda različne stvari«, furl. *tàrme* »skupno ime za ličinke žužkov« sklepal, da se je rom. izposojenka *tárma* v sln. preoblikovala v *tárnja* po vzorcu *žinja* : *žíma*. Ker sln. *žinja* »žima« ni nastalo iz sln. *žíma* (glej s. v. *žínje I* in *žíma*), razlaga ne prepričuje. Morda je to domača tvorba tipa *vóznja* (< psl. *vo-znŭi) k *vóztii* iz iter. v. *tárati »treti« v sln. *tárati*, -am »treti (o lanu)« (Temljine; Kenda, rkp., 155) poleg širšega »mučiti«, hrv. *tarati* »treti«, pri Belostencu *tarítelj* »tritor« (ARJ XVIII, 110). Konkretizirani pomen iz prvotnega nomena actionis »trenje« → nomen agentis »kdor tre, vrta, razjeda« > »črv« bi kazal na večjo starost tvorbe, tako da je v sln. pododovana. Glej tudi sin. *tárma*, *túrlej* in dalje *tréti*. M. F.

tarotel (m.) »bedak, tepec«. Izpričano le v 18. st. pri Gutschmannu: *tarotel* »Tölpel, trepan, terban, bebez, tumpcz, zmok, trelei, terei, trantou«.

Striedter-Temps, DLS, 236, izvaja iz bav. avstr. *Trottel* »bedak« s substitucijo nemškega vzglasja *tr-* s slovenskim *tar-*. Ker tovrstne substitucije v sln. niso znane, je beseda bolj verjetno ljudskoetimološko preoblikovana iz prvotnega sln. *trótelj* (m.) »bedak, tepec« < bav. avstr. *Trottel*, kot pa v sln. prevzeta prek madžarsčine, kjer je taka substitucija vzglasne konzontanthe skupine znana le pri starejših izposojenkah, prim. madž. *kalitka* »kletka« < slov. *klěbьka »isto« (EWU, 670). Dalje glej *trótelj*. M. F.

tása I (f.) »pladenj« (SSKJ V, 35), tudi *táca* »isto«, v 18. st. *taza* »polfrieshauna platiza, sdeliza, polfrieshilniza; Tafle« (Gutschmann).

Varianta z -*s-* je prilagojena po nvn. *Tasse* (ta pa po frc. *tasse*). Star. varianta s -*c-* je prek bav. n. *tarze* »skodelica« prevzeta iz it. *tazza*, furl. *tázze* »skodelica, kupa,

čaša, kozarec«. Pomenski prehod »skodelica« > »pladenj« je znan v bav. n., prim. *Kaffétátz* »pladenj za serviranje kave« (Schmeller, BWb. I, 635), pa tudi v star. it., kjer *tazza* pomeni tudi »zabojček, v katerega nalagajo krožnike po obedu v samostanih«. It. *tazza* je prek arab. *tás(a)* »čašica, skledica« izposojeno iz perz. *tášt* »umivalna posoda, lavor, kotel, podstavek za skodelico« (Kluge²³, 816; Battisti-Alessio, 3734). M. S.

tása II (f.) »skladovnica lesa; kopa sena ali snopov« (rez., Idrija, Kranjska Gora), bovško *tá:sa* »skladovnica« (Ivančič, DSBG, 61), tolm. *tása* »skladovnica drv« (Dolnina Tolminke in Zadlašce, 197), goriš. *tása* »Stoß, Schichte« (Štrekelj, Görz., 431).

Štrekelj, JA XIV, 1892, 549, je izvajal iz furl. *tásse* »skladovnica sežaganih drv za kurjavo ali tudi česa drugega«, it. *tassa* »kup alg ali drugih morskih rastlin ob obali«, frc. *tas* »kopa, kopica« (12. st.) < frank. *tass (Mende, RLS, 117; Skubic, Rom., 169; Battisti-Alessio, 3727). M. F.

tást (m.), g. -*a* »socer«, pkm. *tést*, -*a*, -*u* (Novak, Slovar,² 157), priš. *tést* (Greenberg, SJ/SLS III, 168), rez. *tést* (Steenwijk, SDR, 319); f. *tášča* »socrus«, rez. *těšča*, kraš. *tášca*, notr. *táška*, dem. *táščica*; v 16. st. *taft* »socer«, *taszha* »socrus«, v 17. st. *taft* »fuocero« (Alasija), per. *fvojmu Taftu; Taszha* (Janez Svetokriški), *táft* »socer«, *taszha*, *taszha* »socrus« (Kastelec-Vorenc), *taft*, -*ú* »socer«, *tášha* »socrus« (Pohlin), *taft* »Schwiegervater«, *tafzha* »Schwieger(mutter)«.

Prim. stosl. *tvstb*, -*ti* »socer«, f. *tvšta* »socrus«, sbh. *tást*, g. *tásta*, f. *tášta*, mak. *test*, f. *tešta*, blg. *těst(št)*, f. *těštá*, r. *těstb*, -*tja*, f. *těšča*, ukr. *těstb*, -*tja*, f. *těšča*, bar. *cěscb*, -*cja*, f. *čěšča*, p. *tešč*, g. *tešcia*, f. *tešciowa*, str. *tešcia*, stp. *ciešć*, g. *ćcia*, f. *ćcia*, stč. *test*, g. *cti*, f. *iščě* (nč. *tchán* »tast«, *ichyně* »tašča«), slš. *test'*, -*a*, f. *testiná*, -*ej*. Psl. *tvstb je dalje sorodno s stpru. *tistics* (možno je tudi branje *tistics*) »tast« (Endzelin, JA XXXII, 285 ss., SIBET., 196), če to ni prevzeto iz slov. (tako Trautmann, Sprd., 449; Brückner, 569). Delbrück, Verw. N., 533, povezuje z gr. *τίκτω* »roditi, zaploditi« iz redupliciranega prez. *τί-κτω (Frisk, 899), *τέκνω* »otrok«, ags. *þeg(e)in*, stvn. *degan* »družabnik, služabnik, vojščak«. Trubačev, Term. rodstva, 125, precizira prvotni pomen psl. *tvstb kot »roditelj (žene)«. Ide. koren v gr. in germ. besedi je **teik-* »narediti, zgraditi, tesati«. Za slov. bi bilo torej treba izhajati iz reduciranega korenskega vokalizma. Drugi povezujejo korenski morfem s prvotno otroško reduplikacijo *tetá > sln. *téta*, lit. *teṭā*, šved. *titta* »amita«, gr. *τέττα* »oče« (Iljinskij, JA XXXIV, 14 s.; Vasmer III, 100; Machek², 641 s.). Tvorbeno najbliže je psl. *svšt > sln. *svást* »svakinja«. F. **tvšt'a* je lahko tvorjen iz adj. **tvšt'ь* »tastov« (prim. iz adj. p. *tešciowa*), saj bi iz moškega *i*-jevskega subst. pričakovali f. **tvst'f*, tj. motivirano tvorbo tipa sti. *devī*. Vendar taka tvorba ni popolnoma izključena, saj se pričakovani nom. **tvst'f* lahko ohranja v star. slš. *testiná* »tašča«, *testica* »ženina mačeha« (navaja Káral, Sl., 713). Če je akcentska rekonstrukcija *tvstb pravilna, iz tega ne glede na besedotvorni postopek ne pričakujemo f. *tvšča, zato je akcent te tvorbe morda naslonjen na tvorbo tipa sti. *vřkŭf*, psl. *oldŭf, g. *óldbŭę. Akcent **tvšt'a* je regularno razložljiv le, če domnevamo prvotni balto-slov. m. *tistŭ-s, na kar pa bi kazalo samo blg. *těstst* (v tem primeru je *tvstb iz akz. *tisti-m), od tod adj. **tistiŭ-* > **tistiŭ-* > **tvšt'ь*, f. *tistiŭā > **tvšt'ā* (blg. (!), akz. *tistiŭām > **tvšt'q*, kar

bi se v večini akcentsko relevantnih slov. jezikov posplošilo na celo paradigmo. M. S.

taščica I (f.) »Erithacus rubecula«, črnopr. *táščq* »isto« (Tominec, 218), goriš. *tášca* in *táškič* (m.), -a »samec taščice« (Štrekelj, Görz., 431, 404). V 18. st. *tášzhiza* »Rubecula« (Hipolit), v 19. st. *táfhiza* »Sylvia rubecula« (Vodnik, rkp.), *táfhiza* »Sylvia, Sängler«, *ruména táfhiza* »Rubecula, Rothkelchen«, *plava táfhiza* »Blauhelchen« itd. (Freyer, Fauna, 13 s.), Janežič¹ II, 436: *tášica* »Rothkelchen«.

Prim. hrv. čak. *táščica* »Erithacus rubecula« (Brgud, Čepić v Istri), od koder je istr.-rum. *táščica* »isto« (Letaj), tudi *táškiča*, *táška* (vse Filipi, ILA, 379). Hrv. *banj punica* »Erithacus rubecula«, *careva punica* »isto«, *kraljeva punica*, *puničica* Skok III, 77, povezuje s hrv., sb. *pūnica* »taščica«, zato bi sln. *táščica* prek iste pomenske motivacije lahko povezovali s sln. *tášča* »socrus« < *tššča. Ime te ptice pa nikjer drugod ni enako motivirano, prim. sln. sin. *penica*, *orešica*, *strižec*, *skričič*, *šmarnica*, hrv., sb. *crvenvoljka*, *crvendač*, *krvavac*, *črljenka*, r. *krasnošajka*, nvn. *Rotkelchen*, it. *pettirosso*, lit. *raudongurklė*, *liepsnele*. Zato bi bilo pri sln. in hrv. primerih mogoče sklepati le o homonimiji s poimenovanjem za »socrus«. Sln. *táščica*, hrv. *táščica* bi namreč prek pomenske motivacije »ptičica« > »Erithacus rubecula« lahko izvedli iz dem. *ptáščica k *ptáščika, prim. r. dial. *ptáška* »ptičica«, ukr. *ptaška* »isto«. To more biti dem. tvorba tipa hrv., sb. *grěška* ← *grěchš iz slov. *ptáčhš (m.) »ptič«, f. *ptáčha, prim. r. *ptách*, f. *ptácha*, ukr. *ptách*, g. *ptachá*, f. *ptácha*, br. *ptách*, stp. *ptach*, kašub. *ptách*. Sln. tvorba *taščkič* < *ptáškič kaže, da je do leksikalizacije prišlo že v tvorbi *ptáška > sln. *taška (f.) → *taščkič*. Naplastitev dveh dem. suf. zasledimo tudi pri sln. *ptičica* k *ptica*, dem. k *ptá »ptica«. Poimenovalni princip ni osamljen, prim. hrv. *ptičak* (Kanižlić; Skok III, 64), sln. *tička* »Hirundo rustica, Delichon urbica« (Šmarje; G. Filipi, ustno). Hrv. *banj punica* »Erithacus rubecula« itd. razlaga G. Filipi, ustno, iz *pulica »ptičica«, prim. hrv. *trljeva pulica* »taščica«, kar naj bi bilo tvorjeno iz istr. rom. *pūlj* »ptič«. Glej tudi sin. *skričič*, *šmarnica*, *strižec* in dalje *ptica*. M. F.

taščica II (f.) »Lotus corniculatus« (Kobarid; Erjavc, LMS 1879, 128).

Nejasno. Morda po podobnosti s cvetovi preneseno iz poimenovanja za »Rhinanthus christa galli« in v besedotvorju kalkirano po n. dial. *Taschla* »Rhinanthus christa galli«, *Klappiasche* »isto«, *Täschelgras*, *Taschenkraut* (Marzell, Wb. Pfln. I, 187). Glej sin. *nokota*, *ržâdec*, *škrovâda* in *škrivodec*. M. F.

taška I (f.) »torba«. V 16. st. *tashka* »marsupium, pera« (Megiser), v 18. st. *tashka* »bulga« (Kastelec-Vorenc).

Prim. hrv. *taska* »isto« (Marulić, Zadarski leksionar), *taška* (Habdelić, Belostenec), *táška* (Božava), r., ukr. *táška*, stp. *taszka* »Behälter«, č., slš. *taška*. Tudi rum. *tască*, kar je lahko iz slov. jezikov (Tiktin, Wb., 1566) ali iz madž. *táska* (Battisti-Alessio, 3726). Zaradi -a- more biti beseda po 8. st. (glej Striedter-Temps, DLS, 50) izposojena iz stvn. *tasca* »torba«, srvn. *tasche*, *tesche* »isto«, nvn. *Tasche* (Miklošič, Frw., 60; Skok III, 445). Izvor stvn. leksema ni jasen. Kluge¹⁷, 771, ga izvaja iz vulg. lat. *tasca »naloženo delo« < lat. *taxa* k *taxāre* »ceniti«, prim. stfrč. *tasche*, frc. *tâche* »naloga, posel«, in pravi, da se je pomen »torba, mošnja«, tudi »žep« (k temu

prim. it. *tasca* »isto«) razvil prek nomena acti. Torba oz. žep naj bi bila tako poimenovana po kraju, kjer se spravi oz. nosi plačilo za opravljeno delo. Vendar Battisti-Alessio, l. c., rom. oblike izvaja iz stvn. predloge. Enako Pisani, KZ XC, 1978, 18 s., ki germ. leksem izvaja iz ide. *dhHj-skā »kamor se kaj položi« k **dheHj-* »položiti«. V to dvomi Kluge²², 218. Jokl, JA XXIX, 1907, 36 ss., germ. leksem izvaja iz slov, v kar pa dvomi Vasmer III, 84. M. F.

taška II (f.) »vrsta peciva«, dem. *taščica* »isto«. V 18. st. *tafhka* »Flecke, vom Mehl gebacken, potiza« (Gutsmann).

Prim. hrv. *táška* »kruh z jajcem, ki se peče ob veliki noči, pinca« (Lumbarda), čak. *táška* »gibanica«, npr. *jábukova táška* (Vážný, Čak. nář., 311), sb. *tášci* (pl.), g. *tášākā* »vrsta velikonočnega zavitka, placenta genus« (Vuk, Vojvodina), slš. dial. *tašk y* »močnata jed, v torbice, vrečke, žepke oblikovani kosi testa, ki se jih napolni s sadnim, mesnim ali zelenjavnim nadevom«. Tudi madž. *táska* »vrsta močnate jedi, zavitek« (EWU, 1488). Verjetno vse že v n. jezikih prek metaforičnega prenosa razvito iz stvn. *tasca* »torba«, srvn. *tasche* »isto«, nvn. *Tasche* (Skok III, 445). K temu prim. nvn. *Maultasche* »v torbico oblikovano testo za rezance, ki se polni z mesom, sirom ali špinačo« poleg »vrsta peciva« (Schmeller, BWb. I, 627), srvn. *spise*, *die du mit dir fűerest in der taschen dtn* (Lexer, Mhd. Wb. II, 1406). K slednjemu pomenskemu razvoju prim. sln. rož. *tášqa* »darilo botrov otrokom za veliko noč, ki vsebuje šarkelj, pirhe, pomaranče, denar idr.« (Šašel, RNB, 128). Dalje glej *táška I*. M. F.

taška III (f.) »ključavnica, žabica« (gor.; Cigale, Wb., 706; črnopr.; Tominec, 218), dem. *táščica* tudi »medaljon, amulet«.

Verjetno prek metaforičnega prenosa razvito iz *táška* »torba«. Dalje glej *táška I*. M. F.

tât (m.), g. -*altatû* »fur«, dem. *tatič* (m.), g. -*iča* (od tod cgn. *Tatič*), feminativ *tatica*; tudi *tatiga* (f.) »kradljiva oseba«; sem *tâtba* (f.) »furtum«, *tatbina* »isto« in *tâtva*, vse izpričano že v Briž. spom. *ili tatbe* I,15; v *tatbinah* III,34; *ese tatua* II,22; adj. *tašinski*, v. *tatinii*, -*inim* (impf.) »krasti«. Morda spada zraven tudi sln. hdnr. *Tatinec* (Bezljaj, SVI II, 254). V 16. st. *tat* »fur«, *tatinski* »furax«, *tatvina* »furtum« (Megiser), l. 1607 *tat* »ladro«, *tatignia* »furto« (Alasia), v 18. st. *tat*, *tatiza* »fur«, *tatizh* »furunculus«, *en fhivinski tat* »abáctor«, *tat*, *tatvina* »furtum« (Kastelec-Vorenc), *tat*, -*ú* »fur«, *tatizhk* »ladrunculus«, *tatvina* »Diebsthal, furtum, ablatum«, *tatinske* »furtivus« (Pohlin), *tat* »Dieb«, *tatinfki*, *tatoun* »diebifsch«, *tatvina*, *tatinfsvu* »Dieberey«, *tatnia* »Diebftahl« (Gutsmann).

Prim. stosl. *tatъ* (m.) »κλέπτης«, hrv., sb. *tât* (m.), g. *tâta* »isto«, r. *tâtъ*, g. *tâtъja*, avgm. *tatišče*, str. *tatъ*, dl. *taš*, g. -a. Psl. *tâtъ (m.) »fur« je tako kot stiv. *tâid* »isto« nomen agentis iz ide. dial. nomena actionis *teH2-ti-s (m.) »kraj« korena *(*steH2-*) »prikrilo nekaj vzeti, krasti« (Miklošič, 345; Vasmer III, 82; Schuster-Šewc, HEWb., 1500; Pokorny, 1010). Zaradi gr. denominativa τηρόμου »biti oropan česa, utrpeti pomanjkanje«, ki prav tako kot slov.-kelt. izoglosa potrjuje obstoj substantiva z dentalnim suf., je slov.-kelt. ijevsko osnova lahko tako kot ide. **nok¹⁷t-* »noč« → ide. dial. **nok¹⁷t-i-* oz. **k¹⁷erd-* »srce« → ide. dial. **k¹⁷erd-i-* preoblikovani dever-

bativni nomen actionis **teH₂-t-* »kraja« (podobno Frisk II, 895). Dalje glej *tajiti*. M. F.

táta I (m.), g. -a in -e »oče« (v otroškem govoru), dem. *tátek*, -*tka*, *táti*, -*ja*, rez. *tátić* (Steenwijk, SDR, 318), kraš. 'ta:ta; v 18. st. *tatei*, *tatek* poleg *ata*, *atei*, *ozhek* »Papa« (Gutsmann).

Prim. sbh. *tàta*, *táta* »oče«, dem. *tàtica*, hipokor. *tájko*, *tájko*, *tále*, mak. *tate*, *taiko*, hipokor. *tejko*, blg. *táte*, *táiko*, hipokor. *tájko*, *téjko*, r. *táta*, *tjátja*, *tjátka*, ukr. *táto*, *tátko*, br. *táta*, *tátka*, p. *tata*, *tato*, č. *táta*, *tati*, *tati*, *tátić*, slš. *tata*, *taiko*, *tato*, star. gl. *tata*, *tátka*, *tačička*, dl. *tata*, *tato*, *taiko*. Psl. *táta je z reduplikacijo lahko izgovorljivega zloga tvorjena otroška beseda, ki ima vzporednice v drugih ide. jezikih, sti. *táta*- »oče«, sin, ljubljeneč, *ta-tá*- »oče«, gr. *πατήρ* (vok.) »o oče«, alb. *atë*, lat. *tata*, kimr. *tad*, korn. *tat* »oče« (Walde-Hofmann II, 650; Vasmer III, 81; Pokorny, 1056). Slov. sicer kakor sti. *táta*-lahko kaže na izvirno *tátiā, vendar se zdi verjetneje, da tu kakor v *áta* (kar ustreza got. *atta*, alb. *atë*, het. *atta-*, lat. *atta*, gr. *ἄττα*) in *máma* do pričakovanih spontanah fonetičnih sprememb, saj se je beseda vzdrževala predvsem v otroškem jeziku. Varianta z mehkim *t'* je nastala vzporedno v r. *tjátja* in sbh. *čáca*, sln. bkr. *čáča* »oče«, v Kotu pri Kobaridu *čáca* (Kenda, rkp.). O otroški reduplikaciji *papa* »oče« (gr. *πάππας*, lat. *pāp(p)ās*, *pāpa*, it. *papà*, frc. *papa*, sln. *papā*) glej *pápež*. Dalje glej *áta*, *oče*, *téta*. M. S.

tata II (f.) »zadnje žganje« v istrskem 'táta (Padna; Cossutta, PV, 195). Nejasno. M. F.

tátrman (m.), g. -a »končni del cevi pri vodnjaku, navadno z okraskom v obliki glave« (Pleteršnik navaja za gor.), kor. *tátrman*, obir. *tá:trman* »Brunnenstock« (Karničar, Obir, 248); »strašilo na polju« (notr.; Badjura, Ljud. geogr., 280, navaja ta pomen tudi za Litijo); »močerad« (Planina na Štaj.), »velik mejnik« (Ig na Dol, notr.); v 18. st. *toterman* »Rohrbrunn« (Gutsmann). Pleteršnik navaja po Valjavcu še *trátrman* »atrmán«.

Prevzeto iz bav. avstr. *Tattermann* »končni del cevi pri vodnjaku (z okraskom v obliki (tatarske) glave«), dial. (zlasti tirol.) tudi »močerad«, štaj. n. *Tattermann*, *Tartermann* »hišni duh, strašilo na polju«, kor. n. v Dravski dolini *tátrman* tudi »parkelj, strašilo« < srvn. *tater-man* »škrat, figura v lutkovni igri« < »Tatar« (Striedter-Temps, DLS, 236; Grimm, Wb. XI/1, 159). Ime *Tatár*, n. *Tatаре* je prek r. *tatárin*, str. pl. *tatary* iz tatar., stturš. *tatar* »prebivalec dežele severno od Kitajske« (Vasmer III, 81). Iz n. je tudi č. *tatrmán* »pajac, lutka, možic, burkež«. Schmeller, BWb. I, 631; Janko, ČMF XV, 203, in po njem Machek², 637, n. besedo dvomljivo povezujejo z n. *tattern* »tresti se, čakati«, kar je po Grimmu, l. c., le paretimološka naslonitev. M. S.

távati, -*am* (v. impf.) »bloditi, negotovo hoditi, ne se celiti (o rani)«, *tavljáti* »plašno tavati, obirati se«, *otáv-ljati se*, *obotávljati se* »kasniti, odlašati, obirati se; morari, cunctari«, *obotavljávec*, -*vca*, *obotavljávec*, -*vca*, f. *obotavljávka* »kdor se rad obotavlja«, *obotávek*, -*vka*, *obotáva*, *obotávlanje* »Säumnis, Zögern«, *obotávica* »vnetje na rani« in »omama (od vina)«, adj. *obotáven*, *obotávľjav*, *obotavľjiv*, v 18. st. *távam* (in *tápam*) »in tennebris palpitare«, *obotavlam se* »claudicare, remorari«, *obotavlavz* »cunctator« (Pohlin), *obotaulam se* »wanke, zaudere« (Gutsmann), v 19. st. pri Čigaletu *obotavljati se*, *opotavljati se* »zaudern«, *obotavljati se* »zögern«.

Brez slov. paralel. Psl. *taváti (prez. *tovq (?)), *(*ob-*)*to-távľ'ati* je sorodno z lit. *taujóti* »potepati se«, lot. *taūjāt* »neodločen, negotov biti«, *taunia* »počasen, len človek« (prim. hrv. kajk. *stúnja* »psovka lenemu človeku«), *tumelėtiés* »neroden, okoren biti pri delu«, *tùls* »budalast, počasen pri delu«, *tuľ'át* »obotavljati se«. Dalje je sorodno stnord. *paul-sætinn* »obotavljajoč se«, norv. *tula*, *ryla* »mirovati, oklevati« (Čop, SR XIII, 197 s.). Glej tudi *zastónj*, *stúnja*, *taves*, *těvsati*, *turati*. M. S.

táverh (m.), g. -a »dnina«, k temu *táverhar*, -*ja* »dninar« (Murko I, 661), rož. kor. *távarχ* »dnina«, *távarχar* »dninar« (Šašel, RNB, 128), z interkaliranim *r* gor. *tá:RberXaR*, -*ja* »isto« (Kropa; Skofic, Diss., 368). V 18. st. *tavarh* »Tagwerk« (Gutsmann).

Pred 13. st. prevzeto iz srvn. bav. *tagwërch »dnina«, *tagwërcher* »dninar«, srvn. *tage-wërc* »dnina«, *tagwërker* »dninar«, kar je zloženo iz *tage* »dan« in *wërc* »delo« (Striedter-Temps, DLS, 237). Mlažše, po 13. st. izposojeno je v 18. st. pri Pohlinu izpričano *tabèrh* »Tagwerk, opus diurnum«, tudi sln. dial. *taberh* »isto«, obir. kor. *tá:bərx* (Karničar, Obir, 247), po premetu *tarbəh* (Rute; Košir, Rutarška špraha, 64). M. F.

tavèrna (f.) »gostilna«, tudi *tabèrna* »isto«, v 16. st. *taverna* (Trubar), *toberna*, *v'Tovernah* (Dalmatin), v 18. st. *toverna* »ofhtaria kir fe vinu tozhi, educillum; kurbina hišha, ganea« (Kastelec-Vorenc), *tóvirna* »Schenke, taberna« (Pohlin), *taberna* »Schenke, Wirthshaus« (Gutsmann); denom. *tabernáti*, -*ám*, *tobernáti*, -*ám* »krčmariti«, v 18. st. *tovernati* »vinu vun na fertile tozhi-ti, predajati; educilare« (Kastelec-Vorenc), pf. v 17. st. pri Janezu Svetokriškem: *veliku vina stovernam*.

Kakor hrv. *tóvijerna* (Dubrovnik), *tóvirna* (Brač, Hvar, Vis), *tòverna* (Šibenik), *tuvèrna* (Božava), *tovèrna* (Vrgada) večkrat prevzeto iz (ben.) it. *taverna* »(manjša) gostilna, točilnica vina« < lat. *taberna* »koča, trgovina, stojnica, gostilna«, kar je po disim. iz *traberna (tvorba tipa *caverna*) iz *trabs* »hlod, bruno«, prim. osk. *tríibúm* »hiša, zgradba« (Walde-Hofmann, 639). Skok III, 486, domneva, da je beseda v hrv. prevzeta iz dalm. rom. Refleksi lat. *taberna* so potrjeni še v frc. *taverne* in provan. *taverna*, ter od tod v katal., špan., port. *taberna* (Meyer-Lübke, 851). Iz it. je še n. dial. *Tafarn*, ngr. *ταβέρνα* (Miklošič, 360), ir. *taibern*, brit. *tajarn* (Battisti-Alessio, 639). Iz srlat. *tabernaculum* (< lat. dem. *tabernāculum* »koča, šotor«) je prek srvn. *tabernakel* prevzeto sln. *tabernákelj*, -*klja*, v 16. st. *tabernakel* (Trubar), *tabernakul* (Krelj), v 18. st. *tabernakel* (Gutsmann); brez n. posredovanja je hrv. *tabernākul*, na Rabu *tabernākul*. M. S.

taves (m.), g. -a »vampir« (bkr.). Nejasno, brez znanih paralel. Morda iz iste osnove kot v. *távati* »bloditi«, vendar nomina agentis na -*es* sicer niso znana. Vpliv bkr. kompoz. *krvosès* »vampir« ni izključen. M. S.

tavnik (m.), g. -a »koš, v katerem se hranijo ujete ribe« (dol.).

Prim. sbh. dial. *távnik* »iz protja ali rogoza narejen koš za ribe« (Kupinovo v Sremu; ARj XVIII, 134), širše sb. »košara za orehe«, »temen prostor, kjer zimujejo čebele« in »podzemni rov, predor«. Nastalo po diferenciaciji -*mn-* > -*vn-* (prim. sln. *gúmno* > *gúvno*, *spómniti* > *spóvnti*, na Ravnah na Kor. *tóvno* < *távno*; o tem Ramovš, Hgr. II, 94 s.) iz *тъмникъ k *тъмнѣ, *тъмнѣ, *тъмнѣ. Črnogor. *távnik* je izpričano v pomenih

»temno mesto v vodi, velika globina«. Dol. korenski *a*, če je Pleteršnikov zapis *tavník* točen, je razločljiv z vplivom novoakutiranih adj. oblik, prim. sln. tudi *tamen* »temen«. Dalje glej *temà* I. M. S.

tāvžentrōža (f.) »Centaurium erythraea«, v 18. st. *tavshëntrofhe* »Tausendguldenkraut, gentiana, centaurium« (Pohlin).

Kakor hrv. *tavžentroža* izposojeno iz bav. avstr. *Tausendrose* (izpričano npr. v sor. n. *tāuž(e)nrōže* (navaja Kranzmayer-Lessiak, Wb., 158)) za knjiž. n. *Tausendguldenkraut*, kar je kalk po lat. *centaurēum*, ki ga je omogočila ljudskoetimološka naslonitev lat. fitonima na lat. *centum* »sto« in *aurum* »zlat«, *aureus* »zlat«. Lat. *centaurēum* je sicer prevzeto iz gr. κενταύρο(ε)ιον »zel kentavrov«. Ta ljudskoetimološka naslonitev je omogočila še it. dial. *cento fiori* (Rim) in kalke sln. *tisočnik*, hrv. *tisočica*, slš. *natisic* (Káhal, Sl., 369), p. *tysiáčnik*, r. *zlototyjsjačnik* »tavžentroža« (Simonović, BR, 108; Machek, JR, 182; Marzell, Wb. Pfln. II, 322; Striedter-Temps, DLS, 237; Vasmer I, 460; Pellegrini-Zamboni, FPF II, 401 ss.). Sin.: *svēdrc*, *cintara*, *čantara*, *gorčica*, *kítica*, *gržavec*, *glístnik*. M. S.

tāžiti, -im (v. impf.) »toložiti«, pf. *po-*, *u-t*; *tāže*, -ta, *tāžej*, -a, *tāžnik* »toložnik«, *tāžnica* »toložnica«, *potāžba* »toložba«; v 17. st. *tashenje* »trofht«, je on *potashen* (ali *potroftan*) (Evangelia inu listuvi; Rigler, Začetki, 214), v 18. st. *vtashen* »placatus, vtolašen« (Kastelec-Vorenc), *tashem*, *tasheti* »pacare, solari«, *tashnik* »paccator, confolator« (Pohlin), *tashim* »besānfrige, trōste, stille« (Gutsmann).

Prim. hrv. *tāžiti*, -im, čak. *tāžit*, -in »miriti, blažiti, tolažiti«. Slov. **tāžiti* je denom. iz nepotrjenega **tāgō*, ki se kaže tudi v sln. v 18. st. *tagati se* »imeti upanje, sich vertrōsten«, *tagati se na koga* »zanašati se na koga, sich auf einen verlassen« (Gutsmann), in ki ustreza star. lit. *togus* »dober, prijazen, prijeten«, danes *patōgus*, *patogius* »udoben, ustrezen, všečen, blagohoten«, lot. *patāgs* »udoben«, prim. tudi lit. *tōgtis* »biti prijeten« (Snoj, Etimologija 2004, v tisku) iz ide. **tāg-* »postaviti na pravo mesto«, prim. gr. τάσσω, at. τάρτω »urejati, postavljati, uvrščati«, τάρως »poveljnik«, toh. A *tāšši* »vodja«, stir. *toig* »prijeten«, stvn. *dechisto* »ljubši« < **pakistōn* (o tem Trautmann, BSW, 313; Fraenkel, 551; Pokorny, 1055, brez slov.). Manj verjetna je domneva o izposoji iz nepreglašene variante štaj. n. *dasig* ob širše bav. n. *dāsīg* »plašen, krotek, potrpežljiv« (Pleteršnik II, 657). To bi bilo možno le iz prenarredbe bav. n. *zveze dāsi' machā* »krotiti«, ki jo navaja Schmeller, BWb. I, 545. Še manj verjetno je, da bi **tāžiti* nastalo po kontaminaciji iz **blažiti* in **tolžiti* (tako Skok III, 448), saj proti temu govori akcent. Glej tudi *toložiti*. M. S.

tēbih (m.), g. -a »živinska nadušljivost« v rož. kor. *tē-bax*, g. -*bxa*, *tēbašan qōn* »nadušljiv konj« (Šašel, RNB, 129), obir. kor. *tē:pšan* (adj.), f. -šna »astmatičen, ki težko diha (o konju)« (Karničar, Obir, 248).

Verjetno izposojeno iz bav. n. *tōbig*, srvn. *tōbic* »jetičen« poleg »divji, besneč« (Ramovš pri Šašel, 117). M. F.

tečati, -ām (v. impf.) »sekljati (o mesu ali slanini)«, *tacálo* »deska za sekljanje« (Volčec; Erjavec, LMS 1882-1883, 256), primor. *'tecat* »sekljati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 130), toda v Koštaboni še nereducirano *t'ca* »darva« »sekatl drva (o drvarju)« (Kukanja, SDLA - KP/1).

Izhodno sln. *tacáti* »sekatl« je tako kot hrv. *tacāti*, *tacān* (v. impf.) »na drobno sekljati« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 199) izposojeno iz rom. v. **tatiāre* »na drobno rezati« v trž. it. *tazār* »na drobno sekljati«, furl. *tazzā* »isto«, tudi *taciā* (Pinguentini, 235; Pirona, VF, 1178, 1164), ki je verjetno fonetično razvit iz srlat. denom. v. **tactiāre* iz ptc. *tactus* k *tangere* »dotikati; okušati; biti, tepsti« (Skok III, 429; Doria, 726). Fonetično ni verjetno Erjavčevo izvajanje *tečati* (Volčec) iz sln. iter. *tólcati* »tolčiči«, hrv. *tūcati* »isto«, csl. *tlčcati* »pulsare« k psl. **tłččšb* »pulsare«. Glej tudi *táca* III. M. F.

teča (f.) »posoda, kozica« v istrskem *teča* (Tomšič, Olive in sol, 378), bovško *tē:ča* »ponev z dolgim ročajem« (Ivančić, DSBG, 61), rez. *teča* »ponev« (Skubic, Rom, 156).

Tako kot hrv. čak. *tēča* »ponev« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 383), *tēča* »plitev lonec« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1235) izposojeno iz ben. it. *techia* »plitka glinena posoda z visokim robom za kuhanje hrane« (Boerio, DV, 739), trž. it. *tecia* »isto«, furl. *tēcie* (Pirona, VF, 1179) < ben. it. (Meyer-Lübke, 8613), krško dalm. *takla*, kar je iz sinkopiranega rom. **tēcūla* s sekundarnim nezvenečim velarom – morda po asimilaciji po zvenu *t – g > t – k* – ki ga potrjuje tudi hrv. *tíkula* »opeka« (I. 1437 v Zadru), *tíkula* »isto« (Rab, Šibenik; Skok III, 467). Izhodišče leksemov je lat. *tēgula* »ponev« poleg »opeka; streha« s sekundarno dolžino pod vplivom gr. τήγανον (n.) »ponev« iz prvotnega **tēgula* (f.), *tēgulum* (n.) »pokrov, streha« k *tegō*, -ere »kriti, pokriti« (Battisti-Alessio, 3739). Lat. *tēgula*, ki se v sinkopirani varianti fonetično regularno razvita ohranja v it. *tégliā* »kozica«, *tégghia* »isto«, se kot dalmatorom. leksikalni ostanek ohranja v hrv. *tīgla* »opeka« (Skok, I. c.) < **tīgsla* < rom. **tegūla*, alb. *tjégulla*, prek srlat. **tegula* s primarno kvantiteto korenskega vokala pa je leksem prešel tudi v stvn. *tegel* »posoda«, srvn. *tēgel* »isto«, *tigel*, nvn. *Tiegel*. Glej tudi *tegel*. M. F.

tečaj (m.), g. -a »cardo«. V 18. st. *tezhai* »cardo, fhtekel per vratih« (Kastelec-Vorenc), *tezhāja* »cardo«, *tizhāja* (Pohlin), *tezhaja* »Türangel«, *vratni tezhai* »Thürangel, durni zhegel« (Gutsmann).

Pomensko enako je hrv. kajk. *tēčaj* »stežaj« (Žumberak; Skok JA XXXIII, 371), *tečaj vratni* »isto« (Belostenec), tudi *tēčajl*, g. -člja »tečaj« (ARj XVIII, 148). Miklošič, 347, in Skok III, 450, sta **tēčajb* izvajala iz v. **tek-tī* »ire, currere«, kar implicira, da je beseda prvotno pomenila »tek«, nato pa del vrat, kjer se ta premikajo, prim. v 19. st. pri Gutsmannu izpričan nomen actionis *tezhai* »Lauf«. Toda sln. sin. tipa *stežaj*, *stožer*, *peta* bi bolj kot za izvajanje iz **tek-tī* »ire, currere« kazali na tvorbo iz pomenske stopnje »peti, vezati ipd.« tega glagola, prim. hrv., sb. *zateći se* »obvezati se« (Stulli, Vuk; ARj XXII, 479). Besedotvorno je **tēčajb* lahko nomen agentis na **-ěj* (Ślawski, SP I, 86) s prvotnim pomenom »klin, ki vrata veže, pritrudi na steno ipd.«. Sln. sintagma *vrata sneti s tečajev* »razsadiati jih« taki etimološki interpretaciji ne nasprotuje. Potrjuje pa jo tudi tolm. *tečaj* »sklep (pri kosteh)« (Temljine; Kenda, rkp., 156) < **vez*«. M. F.

tečati, -im (v. impf.) »fixum esse« (vzh. štaj), k temu knjiž. *tičati*, -im »isto«, npr. *klin trdo tiči v steni; doma tiči*; v *dolgovih tiči*, ki kaže, da je sln. dial. oblika reducirana iz prvotne sln. *tičati*; pf. *obtičati*, -im »obstati«,

pretičati »prebiti, preživeti«. V 18. st. *tezhati* »figere, potakniti, ftaviti, perbiti, šaboiti, šapizhiti«, *en zehar, kateri vŕšekuši v'oŕhtarŷ tezhy* »popino« (Kastelec-Vorenc), *tezhati, tezhim* »stecken wo« (Gutsmann).

Prim. stp. *tczeć* »tičati«, stč. *tčieti* »isto«, gl. *tčec, tču, tčiš* »tičati, biti, nahajati se«. Psl. **tččāti* < **tčkēri* je intranz. k tranz. **tčkāti* s pf. **tčkŋōti* »figere« (Schuster-Sewc, HEWb, 1501, brez sln. gradiva), oba pa lahko denom. v. iz subst. **tčkz* (m.) »kol, klin« < ide. **tuk-ó-s* »potolčen, odlomljen«, z akc. umikom substantivizirano v gr. *τύκος* (m.) »kladivo, bojna sekira« < »(odlomljeni) kol, palica ipd.«. Dalje glej *takniti*. M. F.

tččen (adj.), f. *-čna* »siten, jezljiv«, subst. *tečnoba* (f.) »sitnost; sitnež«, *tččnež* (m.), g. *-a* »sitnež«, denom. v. *tečnāriti, -ārim* (impf.) »siten biti«; tudi *netččen*, f. *-čna* »isto« (dol., gor.) in po redukciji *natččen*, f. *-čna* (gor., lg); k temu *netččnik* (m.) »sitnež, vsiljivec«, *natččnik* »isto« (gor.) in *natčeka* (f.) »nadloga«, tudi psovka človeku, npr. *ti nateka ti!* (gor., lg), *natěk* (m.), g. *nateka* »sitnež«, tudi psovka človeku, npr. *ta natek* (jvzh. ŕtaj), pri Jarniku, Versuch, 112: *natek* »der Böŕe«. Sem cgn. *Natek*.

Zaradi sln. sin. *siten* (adj.), f. *-tna* in hrv. kajk. *sitan*, f. *-tna* k psl. **sŷřz* (adj.) = sln. *sit*, f. *sita* »satur« je sln. adj. *tččen* po aferezi nastal iz **ne-tččbnz* »takšen, ki ne gre v slast«, tj. »neprijeten ipd.« k **tčkz* (m.) »apetit, slast«, sln. *těk* »isto« (Bezljaj, ESSJ II, 221). Sln. *natěk*, g. *nateka* z *é* kaže, da so se oblike deloma naslonile na besedno družino iz *tčči*, *-čem* »currere«. Glej tudi *Netek* in dalje *těk* I. M. F.

tčči, *tččem* (v. impf.) »currere, fluere« poleg »ire«, pf. *do-, iz-, na-, opo-, po-, pre-, pri-, raz-, s-, u-, vz-tčči, -tččem*; iter. *tčkati, tčkam, -čem* = rez. *tikat* (Steenwijk, SDR, 319), dem. *tčkcati, tekljāti* »z majhnimi koraki te-kati«, subst. *těk* (m.), g. *-a* »cursus«, *tekJāj* (m.), g. *-a* »isto«, *tečāj* tudi »stadium«, *tekJāč* (m.) »cursor«, *tekJār*, g. *-ja* »isto«, *tčkavac* (m.), g. *-vca*; adj. *tekJōč*, f. *-a* »currents« (od tod izvedeno *tekočina* »liquor«) < ptc. prez. akt. **te-kqt-, tčkoven*, f. *-vna* »isto«. V 16. st. *tezhi* »fluere, currere«, *tek* »cursus«, *okuli tekat* »cursitare« (Megiser), v 18. st. *tezhi* »fluere, currere«, *těk* »fluxio, fuga« (Kastelec-Vorenc), *tčzhem* »currere, fluere«, *tčkam* »currere«, *tčk, -ú* »cursus« (Pohlin), *tezhi, tezhem, tiekati* (Gutsmann).

Prim. stsl. *teŕti, tčkti* »currere, fluere«, *tčkati, -ajq* »currere«, *teks* »cursus«, hrv., sb. *tčči, tččem* »fluere, durare«, hrv. čak. in kajk. tudi »currere«, *ŕjek*, mak. *teče* tudi »spuščati«, »minevati«, blg. *teka, r. tččb, teku, teččšb, tekJāt*, tudi *tjajnutb* »zbežati« (Dal', Slovar³ IV, 905), ukr. *tektŷ, tečŷ, tikaty* »bežati«, p. *ciec, cieknāč*, gl. *čec, čeku* »teči«, *čekač* »bežati«, dl. *šac, šeku, šaku*, plb. *tičč* »puščati«. Psl. **tečŕi, *teččšb* »ire, currere, fluere« in k temu iter. **tčkāti*; sorodno je lit. *tekėti, tekū, tekJėjau* »currere, fluere, stillare, emergere«, *tėkinas* »tekoč« (= psl. **teččbnz* »isto« v blg. *tččen*, r. *tččnyj*; Trautmann, BSW, 316), *tekŷus* »isto«, *tekJumas* »cursus, fluctus«, lot. *tečēt, teku, tečēju* »fluere; stopicajoče teči; počen biti«, *tekJāt, tekJāju* »tekati, drobencljati« poleg *tčkJāt, -āju* »tekati« = psl. iter. **tčkāti* (Osten-Sacken pri Trautmannu, l. c.), toh. B *cake* »reka; tok«, sti. *tākti* »hiteti, drveti«, *tāku-* »hiter, deroč«, *takvā-* »isto«, av. *tačāti* »teči, hiteti«, stir. *techid* »leteti«, alb. *nājek* »slediti« < **en-tek-e*-, got. *pius* »sluga« < **teklvā* (= sti. *takvā*; Pokorny, 1059), het. *ua-tku-* »skakati« (Miklošič, 347; Trautmann, l. c.; Vasmer III, 89; Fraenkel, 1074; Mayrhofer I, 466). Pri Pokornem, l. c., in v LIV, 563, je ta besedna družina

združena pod korenem **tek-* »currere, fluere«, vendar rekonstrukciji z labiovelarom nasprotuje toh. gradivo, saj bi pri izhodišču z labiovelarom namesto toh. B *cake* pričakovali refleks **cakwe* (van Windekens, Le tokh. I, 249). Ide. koren **tek-* »currere ipd.« je bil že ide. dial. podaljšan s prez. suf. **-u-*, prim. psl. **pel-ti*, prez. **pel-věšb* »pleti«, **žŕti*, prez. **živěšb* »vivere«. Glej tudi *točti II, tčči se, stčkel, stčk, tčk I-II*. M. F.

tčči se, -em se (v. impf.) »goniti se« (Bovec); tudi *tčkati se* »isto (o kravah)«, subst. *tčkec* (m.), *-kca* »kozel ali oven«, *tčkavka* (f.) »krava, ki se pogosto poja« (kranj), *tčkavnik* (m.) »neka rastlina, od katere se krave pojajo«.

Prim. csl. *tečljavz* »meretricus«, hrv., sb. *tčči se* »goniti se (o kozi)«, črnogor. *tčči se, tččem se* »isto« (Vujičić, Rječnik, 119), r. *tečka* »parjenje živine«, sem verjetno tudi *tek* »Capra sibirica« (Dal', Slovar³ IV, 739), ukr. *tičŷry, tičŷ* »biti v obdobju parjenja«, *tička* »čas, ko se psi, volkovi pariyo«, p. *ciekač się* »pojati se«, *toki* »ljubezenska igra; parjenje«, stč. *tčči sč* »pariti se« (Šimek, Sl, 185), slš. *tok* »čas parjenja (za perutnino)«. Vse pomenski odtenek k psl. **tek-tŷ, *teččšb* »currere«, iter. **tčkāti*. Lit. *tekėtis, tekJjuos* »pojati se (o ovcah in kozah)«, *tėkis* »oven, kozel«, *tekyš* »isto«, lot. *tečētiš* »pariti se«, *tekJātiš* »isto«, *tekJis* »oven«, *tekJulis* »oven, merjasec« (Fraenkel, 1076; Mühlenbach-Endzelin IV, 153, 158 s.) lahko kažejo, da je pomenski razvoj že baltoslovanski. Dalje glej *tčči*. M. F.

tččmek (m.), g. *-a* »točaj na svatbi« (Valjavec). Drugi *e* Pleteršnik navaja kot polglasnik *a*. Beseda kasneje ni več potrjena, niti ni znano, iz katerega dial. jo je Valjavec evidentiral.

Nejasno, morda po disimilaciji iz **kečmek*, to pa po prehodu *ř > a* tipa *drččela > deččela* (o tem Ramovš, Hgr. II, 81 s.) iz **krččmek* h *krččma*. V Borovnici je izpričano *kaččmār < krččmār* (navaja Ramovš, l. c.). M. S.

tedāj (adv.) »tunc, tum« in konj. »igitur, itaque«; pou-darjeno *tedājci, tedājle*; adj. *tedājni, tedājšnji* »damalig«, subst. *tedājec, -njca* »der Damalige«; tudi *tāda, tadā-nji, tadājšnji* (Pleteršnik po Miklošiču, Cigaletu, Škrabcu in Cafu); rez. *tadij* »tedaj« (Steenwijk, SDR, 318), *tadēj, jradēj* (Dapit, ACR II, 169 ss.), kor. obir. *tāda* (Karničar, Obir, 66), črnovr. *tādaj* (Tominec, 218); vzhštaj. in pkm. *teda, tč, prleš. tč* (Greenberg, SJ/SLS II, 166) »tedaj«; v Celovškem rokopisu *od tody* »odtlej« (Mikhailov, FS, 118), v 16. st. *tadaici* (Krelj, Postila; Rigler, Začetki, 120), *tedai* »tum, tunc«, *thai* »tunc« (Megiser), v 17. st. *tedaj* (Evangelia inu listovi; Rigler, o. c., 230), *tedai* »allhora« (Alasia), *tedai, tedaj* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tadai* »tum, tunc, igitur, itaque« (Kastelec-Vorenc), *tedej* »ergo, tunc« (Pohlin), *tedai, tedei* »damals, demnach« (Gutsmann).

Prim. stsl. *teg(č)da*, csl. tudi *tečda* »tum«, sbh. *tādā, tādā, tād*, star. *tagda, tčda, tčdi, tčde*, mak. *togaš*, dial. *toga, togaj*, blg. *togāva*, star. *tegš, teģa*, dial. *teģaj, teģa-zi, teģeva*, r. *tođā*, ukr. *tođi*, br. *tady*, p. *teđy* (dial. *teđā* »tukaj«), stč. *tehdā*, č. *tehdy, tehdā, teđy, teđa*, dial. *tehdā, tehdāž*, slš. *teđa* »skratka, torej, tedaj«, dial. *tođ, teđ'*, *tohdā, tehdā, vtedy* (Kálal, Sl, 717), *tohdā*, dl. *teđdy*, dial. *teđdy*. Psl. **teđā*, prvotneje **tođā* »tedaj«, vsebuje ide. pron. osnovo **te/o-* »tisti« in partikulo **dā*, prim. podobno tvorjeno lit. *tadā, tād*, dial. *tadū*, lot. *tad* »tedaj« < balt. **tadān* s prilagoditvijo partikule lok. končnici, in sti. *tadā*, mlav. *tačda* »isto« < **te/o + *dā* (o tem Fraen-

kel, 1049; Mayrhofer, EWA I, 618, ki dvomi v sorodstvo med balt. in indoiran. tvorbami). Varianta *tēdā je nastala analogno po *sdā < **k'i-dā* (glej *zdāj*) in *kādā, kar je iz **k'o-dā* (prim. sti. *kādā* »kdaj«, lit. *kadā* »isto«) pod vplivom adv. *kādē < **k'u-dhe* (sti. *kūha* »kje«). Varianti *togda, *togda (redki stsl. zapisi *togda* (Sin., Ostr.) so zgolj grafične posebnosti brez opore v dejanski izgovorjavi) je nastala po kontaminaciji *todā oz. *tsdā z g. sg. *togō, ker so se pomensko pokrile prep. zveze z g. sg. demonstr. pron. in adv. *ots tēdā in *ots togō ter *do tēdā in *do togō. K tej rabi prim. sln. v 16. st. *po-temtoga* (Trubar) »hernach«, danes pkm. *pōntoga* »zatem, nato« (Ramovš, ČJKZ II, 275 s. = Zbrano delo II, 331 s.). Druge domneve o izvoru slov. variant so manj verjetne, glej Kopečný, ESS II, 671, saj rekonstrukciji **to-gō-dal'ě/y* nasprotuje ukr. vokalizem. Dalje glej *tā I*, *tōdi*. M. S.

tēden (m.), g. *-dna* »hebdomas«, tudi *tēden* (SSKJ V, 40), *tjēden*, dol. *tjēden* (Pleteršnik II, 671; Škrabec, Cv. VII, 3 = JD I, 304; DiS IV, 80), dial. rez. *tēdan* (Steenwijk, SDR, 319), kor. obir. *tē:dan* (Karničar, Obir, 257), v Tuhinju *te:īdan* (Logar, DJR, 45), v Ribnici na Pohorju *kje:dn*, v Vitanju *ki:dn* (o. c., 69), pkm. *tjēden* (Novak, Slovar², 158), *kēden*, *tkēden*, dol. *kēīdan* (Ramovš, Hgr. II, 225), bkr. *te:īdan* (Logar, o. c., 82), kostelsko *te:dēn* (Gregorič, Gradivo), prelš. *tjādān* (Greenberg, SJ/SLS II, 167); izv. gor. *tēdnar*, *-ja* »Wöchner, za en teden najet delavec«, dol. *tēdnik*, vzh. štaj. *tednjāk*, *-a* »isto«, *tednina* »tedensko plačilo«, adj. *tēdenski*, *tēdenski*; v 16. st. *teiden*, lok. *teidni*, *vtiedni* poleg g. pl. *kednou*, *kedmou* (Trubar); Rigler, Začetki, 77; Ramovš, Hgr. II, 86, 225), *tjeden* (Dalmatin), *tjēdan* »septimana« (Megiser), v 17. st. *teiden* »settimana« (Alasia), *teden* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tēden* »hebdomas, hebdomada, septimana« (Kastelec-Vorenc), *tēdn* »hebdomas« (Pohlin), *teden*, *kedn*, *tieden* »Woche« (Gutsmann).

Prim. hrv. *tjēdan* (ARJ XVIII, 9, navaja tudi *tajedan*, XVII, 914, *taedan*) na Žumberku *čēdan*, v Vodica *čēdan*. Izhodno sln.-kajk. *tjēdan. Ramovš, ČJKZ III, 55 ss. (= Zbrano delo II, 172 ss.) in v popravku v ČJKZ III, 153 (= Zbrano delo II, 174), rekonstruira **tōd'e-dnōb* k stsl. *tszde* »isti«, hrv. čak. *taje*, lok. *tomje*, štok. *tade* »isti« (o pron. **to-d'e* Meillet, MSL XX, 108 s.) in *dnōb* »dan«, pri čemer se je refleks *ē* namesto pričakovanega *e* vzpostavil pod vplivom oblik *tēga, *tēmu < *tojega, *tojemu (po vplivu *mojega > *mēga) in instr. **tēm̃*. Iz sintaktičnih razlogov, pa tudi zaradi hrv. *tajedan*, se ne zdi upravičeno v prvem delu sklopa videti psl. akz. pl. *toje pron. *to (tako Skok I, 380). Pri severnoslov. kristjanjih se je ohranilo *tējb-dnōb, g. *togo-dnne (s po izglasju *-ōjb-* > *-y-*) v p. *tydzien*, g. *tygodnia*, v 16. st. še *tegodnia*, č. *tyden* (dial. *tejden*), *-dne*, star. *tēhodne*, slš. *tyžden*, *-dña*, gl. *tyžēn*, *-nja*, dl. *tyžēn*, *-nja* (Miklošič, 367; Brückner, 588; Machek², 663; Schuster-Sewc, HEWb, 1567). Dalje glej *tā I*, *dān*. M. S.

tēg I (m.), g. *-a* in *tegā* »poteg, poteza, črta; Zug, Strich« (pkm.), »dnina« (Janežič, Caf), »pšenica«, *tēga* »Gewicht, teža«, denom. pkm. *tegovāti*, *-ūjem* »delati črte, podčrtovati«, *tēza* »Folter, Folterbank«, *težālnica*, *natežālnica* »Folterbank«; pogosto v kompoz., npr. *potēg*, *-ēga* »einmalige Ziehen, Zug, Schriftzug«, *potēgljaj* »isto«, *natēg*, *-ēga* »Spannung«, *potēga* »Zug, Einziehung, Anziehung«, *potēz*, *-ēza* »Zug, Strich«, *potēza* »poteg, črta« in »potepuhinja«, *vino* je na *potēzi* »der Wein ist

zāhe« (Krško), *potezāj* »črta«, *natēga* »Anstrengung, Saugheber«, *pretēga* »napor« in »količina na tehtnici, ki prevaga«, od tod po zgledu n. *überwiegend* sln. *pretēžen* idr.; subst. *teginja* »težava, omotica, omedlevica«, *tegota* »težava, nadloga, neprijetnost, vrtoglavica« in »togota, jeza, žalost, bolečina«, kor. obir. *tahō:ta*, adj. *tegoten*, *-tna* »težaven, jezen«, kor. obir. *tahō:tan* »jähzornig« (Karničar, Obir, 248), *tegotljiv*, *-iva* »hitre jeze«, *tegotnica* »vrsta stiskalnice za grozdje«, *tegotnik* »prepirilivec, togotnik«, v. *tegotiti*, *-im* (impf.) »oteževati, siliti, pritiskati, hiteti«, *t. se* »tožiti, tarnati«; *tegota* »težava, nadloga«, adj. *tegoten*, *-bna* »beschwerlich«; subst. *težāk*, *-a* »dninar« (v 18. st. *tešhāk* »kmet, kmētizh, déloviz, ofšobénik, orážh; colonus, ruricula« (Kastelec-Vorenc), prim. zgoraj *tēg* »dnina« in csl. *težākz* »agricola«, sbh. *tēžāk*, g. *težāka* »poljedelec«, hrv. »dninar«); v 18. st. *potēfa* »amul-fis«, *potēfaj* »linea, coma, Strich« (Pohlin), *tegota* »Schwarze Gall, Zornmuth« (Gutsmann).

Prim. csl. *tēgō* »labor«, stsl. *tegota*, *tegotōb* »onus«, *tegotōbnō* »gravis«, sbh. *tēg* »težko delo, rabota, delo na polju ali v vinogradu, pridelek na polju ali v vinogradu, vlačenje, sila, poteza«, črnogor. »povesmo«, *ūtēg* »utež«, *tegota*, *tegotā* »teža, težko delo, težava«, *tēgoban*, *tēgotan* »težek, težaški«, mak. *teg* »utež«, *tejav* »žilav (o mesu)«, *tegota* »težava«, blg. *tēgav* »počasen, neokreten, žilav (o mesu)«, *tegota* »rabota, težko delo, tlaka«, *tegotā* »težava, sopara«, r. *tjāga* »vlečenje«, *potjāg* »jermen«, *tjāgotōb* »težava, breme, nadlega«, ukr. *tjāg*, *-u* »vlečenje, prepih«, *tjāgu dāty* »uiti, zbežati«, *tjāgā* »breme«, *tjāgotā* »težava, breme, nosečnost«, br. *cjāg*, *-u* »beg«, *cjāg*, *-a* »jermen za vleko«, *cjāga* »vlačenje«, p. *ciag* »tek, tok, poteg, vlek, vprega, vrsta, sprevod, krdelo«, č. *tah* »poteg, vlek, črta, žrebanje, poteza, ukrep, požirek«, *tīha*, star. tudi *tēha* »teža, breme, skrb«, *tēhotnā* »noseča«, slš. *t'ah*, *-u* »poteza, žrebanje, vprega, prepih, dušek, selitev«, *tehotnā* »noseča«, gl. *čah* »vlak, vprega«, dl. *sēg* »isto«. Psl. *tēgō (m.) in *tēgā »vleka, vlečenje (k tlom)« sta verjetno postverbalna iz *tētī »vleči (k tlom)« oz. iter. *tēgātī > *tēzātī. Tvorbe na **-ostb*, **-oba*, **-ota* in **-yn'i* kažejo na adj. **tēgō(kō)* »težek«, ki se ohranja v star. hrv. *tehak* »težek« (ARJ XVIII, 170), posredno še v sln. *tehkōta* »tehtnost, pomembnost«, adj. *tehkōten*, *-tna* »tehten, težek, težnosten«, stsl. *otegōčiti* »otežiti«, in ki ima paraleli v lit. *tingūs* »len, počasen« in stnord. *þungr* »težek, trd, težaven, mučen, sovražen« < **thnghu-* (Miklošič, 350 s.; Fraenkel, 1098; Pokorny, 1067). Glej tudi *teg II*, *tegiča*, *tēgla*, *tēžek*, *tēhtati*, *tōg*, *tōga* in dalje *tēgniti*. M. S.

teg II (m.), g. *-a* »žito« (bkr.: Šašelj, Bisernice I, 310), znano tudi na Kostelskem: *te:k*, g. *tega* »isto« (Gregorič, Gradivo). Cigale, Wb., 634, navaja obliko *tek* za spodnjo Kranjsko.

Prim. hrv. čak. *tjēg* »žito« (Poljanci na Hrvaškem Gradišanskem; Hraste-Simunović, Čak. Lex. III, 550), v Ozlju *tēg* »živež, žito« (Težak, HDZb V, 1981, 408), v Dugi Resi in Karlovcu *tēg* »žitarice« (Perušič, Čak. rič II, 1986, 65). Zabeleženo že pri Hablediču: *tēg* »frumentum«, Belostencu: *tēg*, Jambrešiču: *tek* »frumentum«, Jslov. dial. *tēgō (m.) v pomenu »žito«, deloma v hrv. tudi še »pridelek na polju in vinogradu« (ARJ XVIII, 159), je pomenski razvoj iz rezultativnega pomena nomena actionis *tēgō »delo« (sln. *tēg* »dnina«, hrv. *tēg* »težko delo«, csl. *tēgō* »labor«) k psl. dial. *tētī »laborare« (korenska povezava Miklošič, 350). Žito je v tem primeru le konkretna vrsta pridelka. Podoben pomenski

razvoj je izpričan pri sln. *pridēlek* ← *pridēlati*. Glej tudi *tēg I*, *težák* in dalje *tēgniti*. M. F.

tega (f.) »gorska kočica«, tudi *teha* »isto« (oboje Pohorje; Novice 6. april 1859, str. 108; Bezljaj, Eseji, 99).

Brez ustreznice v drugih slov. jezikih. Ker bi se izposojenka iz vulg. lat. *attega* »koča«, prim. it. zastar. *tēgia* »zatočišče za ovce in jagnjeta«, *tēza* »lopa; nadstrešek pri seniku«, ben. it. *teza* »isto«, furl. *tiēze* »uta, kmečka, tudi zidana zgradba za spravljane sena, orodij ipd.«, *tiēsa* »isto«, trž. it. *teza*, *teša* (Battisti-Alessio, 3783; Boerio, DV, 747; Pirona, VF, 1188; Doria, 733), glasila **teža* oz. **teza*, Bezljaj, l. c.; isti, ZJS, 389, preklicuje svoja starejša izvajanja iz rom. predloge (sprejema V. Novak, *Linguistica XV*, 1975, 111) in domneva neposredno izposojeno iz kelt. neromanizirane predloge **tega-*, ki se ohranja v ir. *tech*, g. *taige* »hiša«, srir. *teach* »isto« in je sorodna z gr. *téyos* (n.) »strela, strop; soba, hram«, nvn. *Dach* »strela«, srvn. *dach* »isto«, stvn. *dah*, stnord. *þak* < germ. **þaka-* < ide. **togo-* k ide. **teg-* »pokrivati« (Kluge²², 125). Čeprav je Bezljajev dvom v izposojeno iz rom. predloge upravičen, je domneva o neposredni kelt. izposoji težko dokazljiva tudi zato, ker je vulg. lat. *attega*, srlat. *tegia* (l. 869) zaradi bask. *t(h)egi* »lopa; prostor za shranjevanje« verjetno substratnega, mediteranskega izvora (Battisti-Alessio, l. c.), tako da je rom. **attega* lahko samo besedotvorna varianta k **attega*, kar bi dalo sln. **tega*. Iz rom. predloge je tirol. n. *tàje*, *toja* »alpska kočica« in k temu več imen v zgornjem porečju Ina, npr. *Die lángez-tei*, *Die küe-tei* (Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 323; Schöpf, TI, 735).

Sem tudi mtpn. *Tēža* pri Skednju in Mačkovljah, dial. *Tježa* (Tržaško ozemlje, 37; KLSI I, 153, 276). Glej tudi *tēza*. M. F.

tegel (m.) »lonec«, tudi *tegeljc* (m.), g. -a »lonec (navadno za rože)«. V 18. st. *tegel* »Tiegel, nogat lonc, trinogatnik« (Gutsmann). Toda pkm. *téiglin* »cvetlični lonček« (Novak, *Slovar*², 156).

Izhodno sln. **tegelj* je tako kot slš. dial. *tégl* »cvetlični lonec« (Káral, Sl., 710) izposojeno iz bav. avstr. *Tegel* »posoda«, srvn. *tégl*, s prehodom *ē > i* *tigel* »posoda, taliilna posoda« (> nvn. *Tiegel*) (Striedter-Temps, DLS, 237), stvn. *tegel* »posoda«, kar je bilo po delovanju stvn. konzonantnega premika izposojeno iz srlat. **tégula* »ponev; opeka, strešnik« z ohranjenim prvotnim kratkim korenskim vokalom poleg lat. *tégula* »isto« pod vplivom gr. *τήγανον* (n.) »ponev« (Kluge²², 729). Starejša stvn. izposojenka iz slednje lat. predloge z dolgim korenskim vokalom je stvn. *ziegala* (f.), tudi *ziagal* »opeka«, od koder je izposojeno sln. *cégl* (m.), g. *cégla* »opeka« < **cégls*. Hrv., sb. *tégla* »lončena posoda, ki meri dva do tri litre in se uporablja za shranjevanje sladkega in kislega mleka« (Gradište v Slavoniji), »vrsta posode« (Varoš pri Slovanskem Brodu; Slavonija, Srem; ARJ XVIII, 160), stč. *tehla* »opeka« in slš. *tehla* »isto« je lahko tako kot madž. *tégla* »opeka, strešnik« (EWU, 1494) neposredno izposojeno iz rom. sinkopirane predloge **teglā*, prim. rum. *téglā*. Glej tudi *cégl* in *teča*. M. F.

tegiča (f.) »*Lagenaria vulgaris*«, tj. »*Cucurbita lagenaria* L.« (vipav., kraš.), *tegičica* »neka hruška« (Kanal), *tegička* »isto« (Skrilje pod Čavnom).

Verjetno tvorjeno iz *téga* »teža« v sicer nepotrjenem pomenu »utež (pri stenski uri)«, kar bi kazalo na po-

imenovanje po obliki ploda, prim. podobno n. dial. *Schlängelkurbiß*, *Keulenkürbiß* »*Cucurbita lagenaria* L.« (Marzell, Wb. Pfln. II, 1152) iz *Schlängel* »tolkač« oz. *Keule* »kij«. Tvorbeno je primerljivo v zah. dial. *griča*, *jeriča* »(kostanjeva) ježica«. Dalje glej *tégniti*, *tég I*, *težiti*. M. S.

tégla (f.) »leseno gladilo za perilo, Bügelholz« (štaj).

Pleteršnik II, 658, domneva izposojeno iz madž., vendar v tem jeziku *teglā* (< lat. *tegula*) pomeni le »opeka«. ARJ XVIII, 160 s., navaja *tégla* »(zelezen) likalnik« (v istem geselskem članku kot izposojenko iz lat. *tegula* »opeka«). Upošteva dejstvo, da je sln. *tégla* potrjeno le v štaj, kjer lahko iz **tégla*, je mogoče rekonstruirati **tég(š)lā*, nomen instrumenti (tipa *teslá* ali **metšlá*) iz **tē-i*, **tēgnōti* »vleči, raztegovati, pritiskati k tlom«. Domnevno drugače, vsaj delno iz ptc. tega glagola je tvorjeno sbh. *tégliti* »vleči, tehtati, veljati«, *teglīc* »železna priprava, s katero opankarji raztegujejo usnje«, *téglīc* »težka kovinska plošča, s katero strojijo kože«, csl. *tégliti* »trahere, tendere«, mak. *teglō* »muka«, *tegli* »vleči, trgati«, blg. *tegl* »šiv«, *teglō* »teža«, *téglja* »vleči, zatezati, tehtati«, r. *tjagló* »tlaka, vprežna živina«, ukr. *tjagló* »oprtnica za vlačenje, delovna živina«, p. *ciagly* »neprekinjen, trajen«, *ciagló* »vlečna priprava, potezalos«, č. *táhly* »raztegnjen, dolg, razvlečen, zategel«, *táhlo*, stč. *tiehlo* »vzvod, gred, ojnica«. Dalje glej *tégniti*, *tég I*, *težiti*, *téžek*, *téhtati*. M. S.

tégniti, -nem (v. impf.) »dajati, dobavljati«, pogosteje v pf. kompoz. *do-t.* »nadomestiti«, *iz-t.* »extendere«, *na-t.* »anziehen, spannen«, *od-t.* »wegziehen, entziehen«, *po-t.* »trahere«, *pre-t.* »hindurchziehen, ausstrecken«, *pri-t.* »dazuziehen, sich zugesellen«, *raz-t.* »distendere, dilatere«, *s-t.* (< *iz-*, *raz-t.*), *u-t.* »imeti možnost, čas«, *za-t.* »constringere« (adj. *zatégl*, -*gla* »žilav, ilovnat, prijemljiv«, *zategljiv*, -*iva* »žilast, židek, viskozen«), impf. *-tegovati*, -*ijem* in *-tézati*, -*am* (simpleks *tézati*, -*am* in *-žem* »vleči, puliti, mučiti na natezalnici«, v 18. st. *tefati*, *tefhém* »velicare crines« (Pohlin)), *-tégati*, -*am*, *-tegovati*, -*am*; v 16. st. *fuie roke ne iftegne*; *Adam ie ... reftegnil inu refglafsil* (Trubar), *stegniti* »intendo«, *iztegniti* »spargo« (Megiser), v 17. st. *vše kar je hudiga, inu shkodliviga more prozh potegniti; sa fabo u'pakele potegne; moje befsedo ne bom nesaj potegniti; peruta restegniti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *potegniti* »trahere, deducere«, *vun potegniti* »educere«, *lubje doli potegniti* »glubare«, *zhrevle gori potegniti* »inducere calceum«, *k'enimu drugimu potegniti* »transfugere«, *daile potegniti* »praetergredi«, *restegniti* »diducere, dilatere, diloricare, distendere, oppandere« (Kastelec-Vorenc), *stegam* »extendere, pandere«, *stegam* »isto«, *stégniti se*, *stégnem se* »isto« in »animam agere«, *potégniti*, *potégnem* »ducere, trahere, ziehen« (Pohlin), *tegnem* »dehne, ziehe« (Gutsmann).

Prim. csl. *tégnōti* »trahere, tendere«, stcsl. *vsstégnōti* »retinere«, *protégnōti* »extendere«, *svstégnōti* »tendere, contrahere, stringere, comprimere«, *utégnōti* »posse, otium habere«, *tézati*, -*žeši* »obtrectare, exigere«, impf. od v. kompoz. *-tézati*, -*aješi*, csl. tudi *-tégati*, -*aješi*, sbh. *potégniti*, *pótégnem* (aor. *potégoch*, *potéže*), impf. *potéznati*, *pótéžem* »vleči«, hrv. čak. *potegnūt*, *potégnem*; mak. *tegne* (impf.) »raztezati, vleči, biti težek, iti v določeni smeri«, blg. *tégna* (impf.) »tehtati, imeti težo, utrujati se«, r. *tjanūt* (impf.) »vleči, raztegovati«, ukr. *tjagiti*, *tjágneš*, br. *cjagnúć*, *cjágneš* (impf.) »isto«, p. *ciagnać* »povleči, potegniti«, č. *táhnouti* »vleči, vlačiti, privlačiti, garati, žre-

bati«, gl. *čahnyč* »potegniti, povleči«, dl. *šėgnus* »isto«. Impf. aspekt v j- in vzhsl. izvira iz dekompozicije. Psl. **tęř'i* (→ *tęgnęiti), *tęgnešb je inkohativni nazalni prez. k neizpričanemu tematskemu *tęgę (poleg stsl. inf. *rastešiti*, sb. csl. *rastešiti* »tendere« je izpričan le ptc. pret. pas. *rasteženš*), in aor. *tęžē (sbh. *potēže*) iz ide. korena **thengh-* »vleči, vleči navzdol, biti težek«, prim. atematski prez. v toh. B *ceňkem* »ustavijo, ovirajo«, sigmatski aor. v toh. A *caňkār* »ustavili so, zavrli so«, sigmatski prez. v toh. B *taňksām*, A *tāňkāsťār*, pf. v toh. B opt. *taňci*, iter. v mlav. -*9aňjaiieiti* »vleče, napenja (lok)«. Lit. *tingęti*, *tingiu* »biti len« in stsl. *pritežati*, -*tęžę* »pripobiti, doseči«, ki ju LIV, 598, navaja kot esiva, sta verjetneje denom. iz lit. *tingūs* »len, počasen« oz. stsl. *tęgę* »delo«. Nominalne tvorbe iz tega korena so arm. *t'anjr* »gost, debel«, lat. *tēmō* »oje« < **thenghsmō(n)* »vlečni drog« poleg *thenghslā > germ. *benxslō > stvn. *dihhsala*, nvn. *Deichsel*, ags. *þixl*, stnord. *þisl* »oje«, csl. *tęgo*, g. *tęžese* »lorum« (Miklošič, 350 s.; Trautmann, BSW, 318; Vasmer III, 166; Pokorny, 1067; Fraenkel, 1097). Glej tudi *utęgniti*, *tęg I*, *tęhtati*, *težiti*, *tęg*, *tęga*. M. S.

tego'line (f. pl.) »ozki stročji fižol za solato« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 130).

Izposojeno iz trž. it. *tegolina* »dolga in ozek stročji fižol«, furl. *tegolina* »isto«, kar je tvorjenka iz dem. *thęcūla k trž. it. *tega* »strok«, miljsko *tiega* »isto«, furl. *tęghe*, lat. *thęca* »tok; pokrov« < gr. θήκη »shramba, skrinja, posoda« (Doria, 728, 727, brez sln. gradiva; Battisti-Alessio, 3740; Pellegrini, Studi, 51). M. F.

tęhant (m.), g. -a »dekan«, *tehantija* »dekanija«, v 18. st. *tehant* »decanus« (Kastelec-Vorenc), *tehant* »Dechant« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *tęchant*, bav. avstr. *techant* < stvn. *tęchan*, kar je pred vn. konzonantnim premikom izposojeno iz lat. *decānus*, prvotno »predstojnik desetih (vojakov, menihov)« iz *decem* »deset«, tvorjeno analogno po *prīmānus* »pripadajoč prvi legiji« iz *prīmus* »prvi« (Striedter-Temps, DLS, 237; Walde-Hofmann I, 329). Direktno iz cerkveno lat., srlat. *decanus* je knjiž. *dekān*, -*āna*. M. S.

tęhtati, -am (v. impf.) »wāgen, wiegen«, pf. *od-*, *do-*, *po-*, *pre-*, *raz-*, *s-*, *u-t-*, subst. *tęhta* »teža«, adj. *tęhten*, -*tna*, *tehtovīt*, -a »težek, pomemben; gewichtig, wichtig«, *tęhtnica* »vaga«, *tęhtnost*, -i »pomebnost, veljava«, *tehtovītost*, -i »isto«, v 18. st. *potęhtati* »explorare« (Kastelec-Vorenc), *tęhtam* »librare, importune petere« (Pohlin), *tehtam* »trotze um etwas, wage« (Gutsmann).

Brez znanih paralel. Tvorba kaže na intenz. *tęgęstati (s suf. kot v *ihťati* »jokati« < *ikęstati k *lkati* »isto«, *tühťati* »gasiti« < *tuchęstati k *tušiti) iz **tęř'i*, *tęgnęiti »vleči, raztegovati, pritisskati k tlom« ali *tęžiti »imeti težo, biti težek« (Miklošič, 350, ki izhaja iz subst. *tęgęta). Problematičen je le akcent, ki kakor v tvorbi z drugim suf. v sbh. *tęgliiti*, -im »vleči« in »tehtati, biti težek« kaže na stari akut. Dalje glej *tęgniti*, *tęg I*, *tęg II*, *težiti*, *tęžek*, *tęgla*. M. S.

tęk I (m.), g. -a »apetit«, npr. *dober tek*, k temu v. *tękniti*, *tęknem* (pf./impf.) »v slast iti« poleg *tęči* (impf.) »isto«, npr. *jed mi teče* (Caf), adj. *tęčen*, f. -*čna* »slasten«, pkm. *tęk* »okus, slast«, *tęčen*, f. -*čna* »slasten«, *tękniti*, -*ne* »tekniti« (Novak, Slovar², 156); *netęčen*, f. -*čna* »ki je brez teka« (Lašče, Pohorje), *netek* »neješčnost; neješči človek«, tudi »nenasitnež« (Celje).

Prim. hrv., sb. *tek* »apetit«, *tęčan* »slasten«, *netęčan* »ki je brez teka«, *netek* »brezvoljnost do hrane«, *netęčnost* »isto«, hrv. čak. *dęber tęk* »dober tek« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 376), toda *tęk* v Dugi Resi in Karlovcu »posameznikov obrok hrane« (Perušić, Čak. rič II, 1986, 65), mak. *mu davaat od se što k'e mu tekne za jadenje* »dati mu vse, kar si želi jesti«. Iz slov. jezikov je rum. *a tihni, a ticni, a tigni* »prijati, dobro deti (o jedi, spanju ipd.)« (Tiktin, Wb., 1589) z enakim substitucijskim vokalom za slov. refleks *ę kot v *trįšte, strįšte* »sreča, usoda« (← psl. **sęřęř'a*), zaradi česar ne prepričuje Skok, III, 453, ki sklepa, da to rum. gradivo kaže na slov. prevojno stopnjo **tęk-*. S prav tako širšim pomenskim poljem je iz slov. izposojeno alb. geg. *tęketę* »mikati, všeč biti« (G. Meyer, 427). Jsl. **tękę* »slast«, v. **tęknęti* je Miklošič, 348, primerjal z ukr. *tjanknuty* »koristiti«, kar je gotovo sorodno, a v pomenu bolj ustreza sln. *tek* »korist«, prim. sln. *užitęk* »slast« : p. dial. *uzytek* »korist« (Karlłowicz, SGP VI, 59). Slov. oblikam je pomensko najbližje lit. *tękti, tinkų, tikaū* »prijati«, npr. *tinka širdžiai valgis* »jed prija« (Kurschat, 2498), kar Jęgers pri Fraenklu, 1092, 1077, povezuje z lit. *tękti, tenkų, tekaū* »zadoščati, kot delež pripasti« in stisl. *hęęgr* »prijete, ugoden«. Slednje Pokorny, 1057 s., izvaja iz ide. korena **tek-* »dosegati, segati« (LIV, 562). Glej tudi *tęčen*, *tači* in dalje *tęk II*. M. F.

tęk II (m.), g. -a in *tekū* »korist, uspeh; izdatnost (o hrani)«, npr. *s tekom in pridom delati; jed ima tek; nima teka* »nič ne koristi«, k temu adj. *tęčen*, f. -*čna* »uspešen (pri delu); izdaten (o hrani)«, *tekęten*, f. -*tna* »izdaten« (Lašče), *tekovīt* »isto« (Lašče, Ribnica), v. *tękniti*, -em (pf.) »koristiti, dobro deti«, *tękniti* »isto«. V 18. st. *tęk*, -*ū* »Ausgiebigkeit«, *tękn* »ergiebig«, *mi teži* »gedeihen«, *utęk*, -a »Gedeihung« (Pohlin), toda pri Gutschmannu *tek* »Ergiebigkeit, Nutzen«, *vtęk* »Nutzen, Gedeihen«, *meni h'teku gre* »es nutzt mir«, *mi tazhi, teži* »isto«.

Sln. gradivu pomensko najbolje ustreza ukr. *tjanknuty* »koristiti« (Miklošič, 348). Sorodno je lit. *tękti, tenkų, tekaū* »zadoščati, kot delež pripasti«, z redukcijsko prevojno stopnjo *tękti, tinkų, tikaū* »prijati, prilegati, ustrezati, zadoščati ipd.« (Jęgers pri Fraenklu, 1092; Miklošič, I. c.), kar Fraenkel, 1077, primerja z got. *ga-þeihan* »uspevati, poganjati, brsteti«, stvn. (*gi*)*dihhan* »isto« ← pragerm. *tęnkō (Kluge¹⁷, 238). Pokorny, 1068, gradivo (razen lit. oblike) združuje pod ide. **tęnk-* »skupaj vleči, sesiriti; čvrst, gost«, kar naj bi bilo motivirano iz ide. **tęn-* »raztegniti«. Toda lit. oblike kažejo, da je osnova nazalno infigurana in da bi jo bilo potrebno izvajati iz ide. **tek-* »segati, dosegati«, pf. »dobjiti« → »imeti, zadoščati, koristiti ipd.« (Pokorny, 1057 s.; LIV, 562). Pozno izpričani sln. *pretęk* (m.) »izobilje«, npr. *na pretek* »v izobilju«, je verjetno mlada izposojenka iz hrv., sb. *prętek* »abundantia«, hrv. čak. *priteč*, *pritečen* »isto«. Slednje Skok III, 450, povezuje s psl. *tek-ti »ire, currere«. K pomenskemu razvoju prim. n. *Überfließ k fließen* »teči«. Toda lit. *pęrtęklis* »prebitek, izobilje«, *per-tekūs* »wohlabend« poleg *pęrtękti, -tenkų, -tekaū* »čez mero imeti, raztezati se čez kaj, v izobilju biti, živeti« (Kurschat, 1871) k *tękti, tenkų, tekaū* kaže, da bi bilo mogoče izhajati iz psl. v. *tek-ti »dobjiti, imeti, zadoščati ipd.« in subst. *tękę »dobjitek, korist ipd.«. Glej tudi *tęk I* in *tači*. M. F.

tęka (f.) »zvezek«.

Kakor hrv. *tęka* »beležnica«, p. *teka* »mapa za spise, listnica«, star. č. *tęka, thęka, theka* »zvezek« in »omarica,

škaticla«, star. slš. *téka* »zvezek, blok« prevzeto prek star. avstr. n. *Thecke* »zvezek, beležnica« (sodobni n. slovarji, vključno z Grimmovim, navajajo besedo le v pomenu »točilna miza, prodajalni pull«) iz gr. θήκη »shramba, skrinja, omara, posoda, škaticla, tok, grob«, prim. sti. *dháká-* »posoda« iz ide. baze **dheH-* »položiti«, gr. τίθημι »položiti, postaviti« (Skok III, 454). Srlat. *theca* je izpričano le v pomenu »škaticla za relikvije«. M. S.

tekmà (adv.) »ravno prav, bot«, npr. *tekma sva si* »bot sva si«, *tekma menjati* »menjati tako, da se ravno izide«, *to dvoje gre tekma* »eins hebt das andere auf«, adj. *tekmāv-, -áva* »wetteifernd«, v. *tekmāti se* »aequiparere, kosati se« (Murko in Janežič navajata v tem pomenu nerefleksivno *tekmāti* »wetteifernd«) in »ustrezati, prilagati se (o obleki)« (Caf), Cigale, Term., 167, navaja tudi *tekmīti se* »rivalisieren«; subst. *tekmā* (danes *tékma* po naslonitvi na *ték* »cursus«) »kosanje, Wetteifern, Wettkampf« (denom. *tekmovāti* »kämpfen, wetteifern« in od tod *tekmovālec* »Wettkämpfer«, f. *tekmovālka* »Wettkämpferin«), *tekmēc-, mecā* (danes *tékmeč-, -a*) »rival«, *tekmāvec-, -vca, tekmenič-, -iča, tekmenik-, -a* »isto«, f. *tekmīca* (danes *tékmičica*) »rivalka«, v 18. st. *tekmam* »eifern, æmulari«, *tekmenik* »Eiferer, æmulator«, *tekmenlivost* »Eifersucht, æmulatio« (Pohlin), *tekmam* »eifre«, *tekmenik* »Eifrer« (Gutsmann).

Prim. stcs. *těkma, těkmo* »solum«, csl. adj. *těkoms, těkomsnъ* »aequalis«, denom. *těkmiti* »aequiparere«, *istěkměti, istěkměti* »comparare«, *utěkmiti* »constituere«, *u-t. se* »placere«, *těkmežb* »pactum«, sbh. denom. *tākmiti (se), -im (se)* »kosati se, tekmovati«, *tākmen* »enak, primerljiv«, *tākmičica, ūtākmičica* »tekma, kosanje, konkurenca«, *tākmac, g. takmāca* »tekmeč«, star. hrv. *takmo, takmu* »samo, le, razen«, *takma, kajk. tekma* »tekma, kosanje«, mak. *tokmu-tokmo* »ravno, prav, natanko, isto«, denom. *tokmi* »pripravljati, urejati, primerjati«, blg. *těkmo* »ravno, ravno prav, točno«, denom. *těkmjā* »pripravljati, nameravati, urejati«, r. dial. *tokmā, tókmo* »samo«, ukr. *tokmā* »odločitev, sklep«, *tókma* »še raje, že«, denom. *tokmýty, -ýš* »poizvedovati po ceni, najemati; razvrščati«. Psl. *těkmō ali *těkmō (v izogib težki vzglasni konzonantni skupini bi se v j- in vzhsl. jezikih ž ohranil tudi v šibki poziciji, prim. refleksa *stěklō) je adv. tvorba tipa **mīmo, *tāmo* iz v. *těknōti (**tě'í*), *těknešb »dotakniti se«, tvorjen verjetno prek subst. *těks »dotik« > »primerjava«, ki se ohranja v csl. *těks* »comparatio«, npr. *radostb bezb tka*, lok. v blg. *tokū* »ravno, samo«. Pomen »ravno prav, enako, točno« < *»primerljivo« < *»v dotiku« je razumljiv kakor v r. *tōčnyj*, stcs. *těčbnъ* »similis, aequalis« k *těknōti, prim. podobno n. *pūnkilich* »točen« iz *Punkt* < lat. *punctum* »vbod, pika« (Vasmer III, 114; Kopečný, ESS II, 714), frc. *auprès* »blizu«, *près* »pri, blizu« < vlat. *presso* »stisnje-no« k *premere* »tlačiti, stiskati«. Manj verjetno je izvajanje iz pron. *tě s part. *ks + adv. suf. **-mo* (omenja Kopečný, l.c.) ali primerjava z lit. *tikti* »biti primeren, ustrezen, prilagati se« (Miklošič, 368), saj slov. gradivo nedvomno izkazuje -š- v prvem zlogu. Koštiál, JF II, 308, domneva varianto *těkoma (iz *těks »primerjava« < *»dotik«), iz katere naj bi bilo sln. *kōmaj*, sbh. *kōmāj, kōmā* »komaj, skoraj«, mak. *komaj* »skoraj«, blg. *komāj* »skoraj, gotovo«. Za ta adv. je možna alternativna razlaga iz v., ki se ohranja v sbh. *kōmati (se)* »porivati z roko«, prim. dalje lit. *kamuoti* »mučiti«, lot. *kamuot* »priganjati, siliti, mučiti« iz ide. **kem-* »stiskati, ovirati« (o

tem Snoj, SES, 250). Glej tudi *tōčka, tōčen* in dalje *takniti, tekniti*. M. S.

teknīti, tāknem (v. pf.) »tangere« (goriš., Kras, notr.), tudi *tāknniti, tāknnem* »isto«, impf. *tīkati se, tīkam se, tīčem se*, npr. *dežela se dežele tika, to se te ne tiče*; k temu *tīk* (m.), g. -a »Berührung« poleg »tip«, *stīk* »isto«, *stičišče* (n.), *dotik* etc. V 16. st. *se dotaknniti, se doteknniti* »tangere« (Megiser), l. 1607 *tecnit* »toccare«, *ticat* »palpare« (Alasia), v 18. st. *taknniti, taknem* »tangere«, *tīkam* »isto« (Pohlin), *doteknniti je, perteknniti je* »berühren, tīkam »beruhre, betalte« (Gutsmann).

Prim. csl. *tykati, tyčq, -eši* »tangere«, hrv., sb. *tāci, tāknniti, tāknnēm* »tangere«, *tīknūti, -nēm* »isto«, tudi *tīcaci, tīčem* »dotikati, segati« in na Vrgadi *tīkāti, tīčeš* (Juršič, Rječnik II, 216), blg. *tīkam* »vtikati, saditi«, r. *dotknūtъsja, dotykātъsja* »dotakniti se«, *tykatъ, tykaju*, ukr. *tknuty* »isto«, *dotknuty, dotykaty, dotyk* »otipavanje« (Grinčenko, Sl. I, 433), br. *dotknucъ, dotykacъca* »dotikati se« (Nosovič, 144), p. *tknāč, tykač*, č. *tknout se, tykat se*, slš. *tykat' sa*, gl. *dōtkac so* »dotakniti se«, *dōtk, -a* »dotikanje«, *tykač* »prožiti«, npr. *ruce naprečo tykač* (Jakubaš, Hornjoserb. sl., 385), dl. *dotkaš* tudi »doseči«, *tykaš* »s prsti se dotikati«. Psl. izhodiščno verjetno **tě'í*, *těčēšb; sekundarno *těkāti z iter. *tykāti, pf. *těknōti »tangere« poleg *těknōti* »isto« v ukr. *tjāknnuty* »dotaknniti« (Grinčenko, Sl. IV, 302), zaradi česar je osnova v **tě'í* = hrv., sb. *tāci* verjetno reducirana iz ide. koren **tek-* »segati, dosehati«, pf. »imeti« → »zadoščati, koristiti ipd.« (LIV, 562) in ne iz ide. **teuk-* »udarjati, tolči«, kot je menil Trautmann, BSW, 331, ki te osnove tako kot Vasmer III, 109, 160; Machek², 663 ss.; Brückner, 571; Skok III, 429 s., še ni ločil od *těkāti »figere«. K pomenskem razvoju prim. psl. *seg-tī »tendere« in k temu r. *osjazábъ* »tipati«, r. csl. *do-sjaščī, do-sjačī* »dotaknniti«. Glej tudi *-tekniti se, taknniti, tekmā, tīk*. M. F.

-teknīti se, -tāknnem se (v. pf.), izpričano le v izv. *vzteknniti se, vzštāknnem se* »vzpeti se (npr. na drevo)« (Spodnja Idrija), impf. *vztīkati se, vztīčem se* »isto«.

Temu pomensko najbolje ustreza br. adv. *tyčkōm* »pokonci« (Nosovič, 646), č. dial. *tyčī' (se)* »dvigati (se), vzpenjati (se)«, npr. *hora se tyčī h nebi, vztyk* »premik navzgor«, slš. *tyčī' sa* »navzgor se premikati«. Machek², 663, je č. oblike primerjal z lit. *stūgti* »strleti (kot zajčji uhli)«, kar glasoslovno ni sprejemljivo (Fraenkel, 928). Ta slov. **těkati, *těknōti* (→ *tykati → *tykz → *tyčīti) je verjetno redukcijska stopnja k psl. **tok(a)ti, *točīti* »tendere« poleg »vezati, šivati, presti«. Za prvi pomen prim. sln. *zatočīti ped* »stegniti prste, da je ped dovolj dolga« (dol.), hrv., sb. *potōčīti, pōtočīm* »isto«, npr. *I žaba nogu potoči*, blg. *iztoča se* »rasti (o človeku)«, br. *točīcb* »stegniti«, npr. *kudy ty točīšb svoju ruku* (Nosovič, 638), za drug pomen glej pod *-tok*. M. F.

tekūt (m.), g. -a »droben zajedalec, ki živi na prtičih in sesalcih, Mallophaga« (SSKJ², 1384); bkr. *tékut* »kokošja uš« (Suhor; Štrekelj, LMS 1894, 47), f. *tekúta* »isto« (jvzh. štaj.), bkr. *tékota* »kurja uš« (Šašelj, Bisernice I, 310), kostelsko *tekōt* »isto« (Gregorič, Gradivo). V 18. st. *tékūt* »pediculus altilium« (Pohlin), *tekut* »Federlaus« (Gutsmann), v 19. st. pri Jarniku, Versuch, III: *tekūt* »isto«.

Prim. hrv. kajk. *tékut* »Hühnerlaus« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 371), čak. *těkut* in *tīkūt*, navadno v pl. »kokošje gnide« (Vrgada), *těkud* »isto« (Cres), *těkuti* (Čepić;

Filipi, I.L.A. 573) in iz istrskih govorov istr.-rum. *'teku* (Filipi, I. c.). Nejasno; Štrekelj, LMS 1894, 47, je izhajal iz **teŕi*, **tečēšb* »currere«, kar pomensko ne prepričuje. Izhajati bi bilo mogoče iz substantiviziranega ptc. prez. akt. **teŕqts* (tipa **vŕqts*, **zŕjqtš*, **mogqts*) psl. glagola **teŕ'i*, **tečēšb* »gristi, razjedati«, katerega kavz. se ohranja v črnogor. *tōčiti*, *tōčtm* »razjedati, gristi«, npr. v klevtvi *Kaka si, crvi te točiti!* (Vujičić, Rječnik, 120), ukr. *točýty* »gristi (o miših)« (Grinčenko, Sl. IV, 277). Morda bi lahko k zgornjim izrazom pritegnili tudi gl. *tka* »bolha« poleg *tcha* »isto« (Jakubaš, Hornjoserb. sl., 372), kar je verjetno naslonjeno na *pcha* »isto«, in pom. *tāka* »ovčja uš, klop« (Lorentz, Wb. II, 545) < **tška*. M. F.

telab (m.), g. -a »hrbna stran noža«. Pleteršnik, ki citira le Gutsmanna, navaja *telāb*, vendar Gutsmann nima označenega akcenta: *telab*, *telabez* »noshni herbet, Messerrücke«; tudi *tāleb*, g. *talēba* »isto«, pri Gutsmanu *taleb*, pri Murku *tāleb* »Messerrücken«.

Varianti sta nastali po paradigmatiskih izravnava **telēb* > **telab*, g. **telēbā*/**telēba* > **talēba*/**talēba* s predtoničnim akanjem, prim. kor. *tāle*, -*ēta* < **telē*, -*te*. Izvorno **telebs* z domnevnim pomenom **»udarec«* ali **»tolkač«*. Dalje glej *telēbiti*. M. S.

tēle (n.), g. *telēta* »vitulus« in »psovka nerodnemu človeku«. Cigale, Wb., 847, navaja po Vodniku še pomen »nezgodno jedra, Kerngehäuse«, Caf pri Pleteršniku pa »stržen drevesa«. Dem. *tēlce*, -*ta*, *tēlče*, -*ta*, *tēlček*, -*čka*, *tēlček*, -*čkā*, *tēlčič*, -*lča*, *tēlec*, -*lca*, *tēlēc*, -*tca*, *tēlček*, f. *telica* »vitula«, dem. *teličica*, *telička*, kol. *teljād*, adj. *telēčji*, *telētji*, *teličji* »vitulinus«, *teličji* »Kälber-«, *telētast* »kälberhaft«, *tēlen*, -*lna* »gravidus (o kravi)«, *stēlen*, -*lna* »isto«; izv. subst. *telēina* »caro vitulina«, *teličnik* »kravja maternica«, *telečjāk*, *telečnjāk* »torba iz telečjega usnja«, v. *teliti*, -*im* (impf.) »kalben«, pf. *o-t. se*; *teličiti*, -*čim* (impf.) »govoriti neumne šale«, dial. kor. obir. *tēle*, *talēta* (Karničar, Obir, 248), črnovr. *tēle*, *teličta* (Tominec, 218), pkm. *tēle*, *telēta*, pl. *tēuci* (Novak, Slovar², 156); v 15. st. *iedno telletto*; *od choga teleta* (Cernjejski rokopi; Mikhailov, FS, 271), v 16. st. *telle* »vitulus« (Megiser), v 18. st. *telle* »buculus«, *tellezhji* »vitulinus«, *telleitina* »caro vitulina« (Kastelec-Vorenc), *tēle*, *telēta* »vitulus«, *tēliza* »vitula«, *telezhje* »vitulinus« (Pohlin), *tele* »Kalb«, *teletiti*, *tele vrezhi* »kalben« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *telьcb* »vitulus«, *telica* »vitula«, csl. tudi *telē*, -*te* »vitulus«, hrv. kajk. *tālā*, g. *telāto*, pl. *tālīči* (Bednja; Jedvaj HDZb I, 298), čak. *tēle*, -*ta*, pl. *telēta* (Vrgada), *telē*, -*ta* (Novi), *tel'č* (Brač), sbh. štok. *tēle*, -*ta*, mak. *tele*, pl. *telinja*, *telci*, blg. *telé* (Mladenov, 631), navaja tudi *tēle*, prim. dial. *tēle* (Sofija), trak. *t'ēle* (navaja Dybo, SA, 143)), pl. *telēta*, r. *telēnok*, -*nka*, pl. *teljāta*; *telēc*, -*lbcā*, ukr. *teljā*, -*ty*, pl. -*ta*, br. *cjaljā*, -*ci*, pl. -*ty*, p. *cielē*, -*cia*, pl. -*ta*, č. *tele*, -*te*, slš. *tel'a*, -*ta*, pl. *tel'ce*, *tel'atā*, gl. *čelo*, -*eča*, dl. *šele*, -*ša*, pl. -*ta*. Psl. **telē*, -*te* poleg **tel'č*, **tel'čb*, f. **tel'čb*, f. **tel'čb* lahko kažejo na korenski subst. **tēl*, g. **tēl'ós* (ali od tod tematizirano deblo **tēlō*), iz česar je še lot. dem. *tēlēs*, dial. *tēlēs*, *tēlēnc* »teliček« (Ruže-Draviča, Dim., 223) in balt. **tēljo* - v lit. dial. *tēlias*, *tēlis*, g. -*io*, pl. *tēliai*, lot. *teļš* »tele«. Korenski substantiv spada h glagolu, ki je izpričan v lot. *iz-tilt* »donositi« in torej prvotno pomeni **»kar je donošeno, donošeno plod«*; prim. dalje got. *pulan* »prenašati, trpeti«, arm. *t'olum* »dopustiti, trpeti, prenašati«, gr. *ταλάσσαι*, *τληναι* »isto« iz ide. baze **telH-* »dvigniti, nositi, prenašati« (Trautmann, BSW, 317; Vasmer III, 90; Pokorny,

1061) in morda lat. *vitulus* »tele«, če iz prefigurane tvorbe **ui-telHo-*. M. S.

telebän (m.), g. -*ána* »neroden človek«, notr. »velik kos«, adj. *telebänast*, -*a* »neroden«, *telebänski* »neotesan«, *telēbec*, -*bca* »neroden človek«; z rimeznom bkr. *telembän*, adj. *telēmbast* »telebast«; v 18. st. *telasast* »plump«, *telasavez* »plump zur Arbeit« (Gutsmann). Iz te osnove je verjetno cgn. *Telban*, prim. hrv. cgn. *Telban*, *Teleban*, *Telebak*, poleg sln., hrv. *Telebar*, hrv. *Telebec*, *Telebuh*.

Primerjava z r. *telepenb* »debeluh, krogla, bedak, neroden otrok«, *tiljāpenb* »neroden človek«, *tel(ь)penb* »debel otrok« (Vasmer III, 90 s.), *telepenb* »kembelj« kaže na nazalno osnovo **telep/bs/ę*, -*ene* z refleksi kakor v **pŕsty/ę* > sln. *pŕstan*, r. *pŕstēns*. Verjetno denom. tvorba iz **telep/bs* »udarec, tolkač«. Ta beseda je utegnila sodelovati pri nastanku sln. suf. -*an*, ki tvori prvotno ekspr., pejor. poimenovanja oseb po lastnostih, prim. *bikān* iz subst. in *velikān*, *pesjān* iz adj. Dalje glej *telēbiti*. M. S.

telēbiti, -*ēbim* (v. pf.) »nerodno pasti; povzročiti, da pade, udariti«, *telēbniti*, -*ēbnem* (pf.) »nerodno pasti«, impf. *telēbati*, -*am* »padati, udarjati«, pf. *zatelebāti se* »zagledati se, zaljubiti se« (v 18. st. *fatelebam se* »oculis capī« (Pohlin)), *zatelebīti*, -*ēbim* »zatreščiti, zaloputniti«; v 18. st. *telebīti* »labare, te ſpotakniti« (Kastelec-Vorenc); na pomen »(topo, nerodno) udariti« kažejo v 18. st. pri Pohlinu *telebem*, -*lebiti* »schlagen, percutere«, pri Gutsmanu *telebim* »schlage« in izv. kranj. *telēba* »velik kos (npr. kruha)«, adj. *telēbast* »neroden«, *telēben*, -*bnā*, *telebāvast*, -*a* »isto«, pkm. *telēbaš* »teleben« (Novak, Slovar², 156).

Prim. hrv. dial. *telēbati* »udarjati, loputati«, *rastelēbati* »razglasiti« (Ozalj; Težak, HDZb V, 409), *telebīti*, *telebīd(n)em* »propasti« (Foča; ARJ XVIII, 184), r. *telepātšja* »bingljati, viseti«, *telēpa* »zadnji voznik, iz katerega se norčujejo«, *telēpa* »sani z dvema sanicama in prečno desko« (gradivo navaja Vasmer III, 90 s., ki domneva onomat. izvor), ukr. *telepnuty* »udariti, izpiti, pocukati«, *telēpaty* »vleči se, počasi hoditi, hitro jesti, natepavati«. Psl. baza **tel-eb-*, **tel-ep-* »tolči, udarjati« ima ekspr. suf. kakor sln. *trlēp* »neroden človek«, ukr. *golēpa* »podex nudus« (iz **golē*), br. *zjalēpucha* »nezrel, zelen plod« (o suf. Čop, Prispevek, 70 ss.). Baza **telep-* je znana tudi v balt., prim. star. lit. *telēpyti* »govoriti« (< **»tolči«*) poleg **tel-ež-* v lit. *telēžyti* »močno tolči«, *tēžti* »tepsti«, lot. *talzīt* »pretepsti«, dalje sti. *trnēdhi*, pf. *tatarha* »razbiti, zmleti« (o tem Fraenkel, 1077 ss.; Pokorny, 1062). Besedna družina kaže na koren **tel-* »tolči«, ki je z determinativom **k-* znan v psl. **tel'i*, **tēčēšb* »tolči«. Glej tudi *telebän*, *telab*. M. S.

telēga (f.) »notranji, daljši klin pri volovskem jarmu« (Caf, Valjavec, dol.), pl. *telēge* »volovski jarem z vodoravno nameščeno letvijo pod vratom« (polj, štaj.), *telēnge* »isto« (Dol. Toplice); dem. *telēžica* »notranji, daljši klin pri volovskem jarmu« (vzh. štaj.); *telēžnjak*, *telēžnik* »pri telegah klin, s katerim se vola vklene« in »psovka nerodnemu človeku« (polj, sav., štaj.); tudi *tolīga*, *talīga* »samokolnica« (štaj.), pkm. *talige*, *telige* (f. pl.) »isto« (Novak, Slovar², 155 s.); v 16. st. *telege* »jarem« (Dalmatin), v 18. st. *taliga* »Wagen m. 2 Rädern, mit 2 Pferden; cifiium, biga« (Pohlin), *taliga* »Wagen mit 2 Rädern« (Gutsmann).

Prim. csl. *telęga* »currus«, sbh. *täljige* (f. pl.) »voz za enega konja«, star. hrv. tudi *taliga* »voz za dva konja«, *teljige* (f. pl.) »ciza, voz na dveh kolesih«, mak. *taliga* »kočija«, blg. *taliga* »voz, lojtrnik«, r. *telęga*, ukr. *telęga* »isto« in »lesen trikotnik pod plugom«. P. *telega, talaga, telega, teliga* je prevzeto iz r. (Brückner, 568), enako knjiž. sln. *telęga* »ruski kmečki voz na štirih kolesih« (SSKJ V, 50) in lit. *telegà* »isto«. Č. mor. in slš. *taliga* »ciza« je kakor sln. in hrv. primeri z vokalizmom *a* – *i* verjetno prevzeto iz madž. *taliga* »ciza, samokolnica«, kar je domnevno iz ukr. ali r. Beseda je znana tudi v rum. *telegă* »ciza«, ngr. *τάλιγα* in osm. turšč. *talika* »isto«. Dalje nejasno. Miklošič, 348, domneva izvor v turšč. Kraeplitz, SBWA CLXVI/4. 53, meni, da je turšč. beseda iz slov., vendar je domnevanje slov. izvora (Iljinskij, Slavia V, 656, IORJa XXIV/1, 117 ss., navezuje na ide. *stel- »postaviti; steber, deblo«) dvomljivo, ker sufiks *-ęga sicer ni evidentiran. Menges, OE, 50 ss., vidi izhodišče v alt. televtsko *täyäräk* »krog, obroč«, lebedsko *tägäläk*, tatar. kazan. *tägärämäk* »kotaliti«, krim. *täkär* »kolo pri vozu« (navaja Vasmer III, 89 s.). Izvor v alt. domnevajo tudi Skok III, 438 s.; Machek², 635, in Mladenov, 628. M. S.

telô (n.), g. *telęsa* »corpus (humanum vivum)«, pkm. *tėjto, -a* (Novak, Slovar, 113); dem. *telęsce*, adj. *telęsen, -sna* »corporeus«, *telęsnat, -a* »corpulentus«, subst. *telęsnost, -i* »Körperlichkeit«, *telęsničnik* »mašniška obleka, das Korporale« (Caf), *telęsnica* »driska« (Bovec), iz nesigmatske osnove je *tęlnat, -a* »isto«, *tęlov, -a* »Leibes-« v *tęlovo* »praznik sv. rešnjega telesa, Frohnleichnam«, *telôven, -vna* »corporeus«, od tod *telôvnik, -a* »Weste«, *telôvnost, -i* »Körperlichkeit«; v kompoz. jukstapoz. *telovädaba* »Turnen, Gymnastik« (kakor n. *Leibesübung*, č. *tělovčik*); v Briž. spom. *nifstna teleze inoki* (g. sg.) »habent nec corpus lacrimans« (II, 5–6), *Tebe ... porufo ... moie telo* (akz. sg.) »Tibi ... commendo ... corpus meum« (III, 61–65), *ifegeft bali teleznassih* (g. pl.) »est medicus corporum nostrum« (II, 90), v 16. st. *tellu* »corpus« (Megiser), v 17. st. *njeh telu je sdrau; sa sdrauje svojga telefsa; sa drugo telefno potrebo* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tellu* »corpus«, *tellefsen* »corporeus, corporalis« (Kastelec-Vorenc), *tėlu, telęsa* »corpus, Leichnam«, *telęsn* »corporeus« (Pohlin), *telu* »Körper, Leib, Leichnam«, *telefen* »körperlich, leiblich«, *teloven* »leibig« (Gutsmann).

Prim. stcls. *tėlo, -a*, redkeje *-ese*, pl. *tėlesa* »imago, simulacrum, idolum, corpus humanum«, adj. *tėlesno* »corporalis«, sbh. *tįjėlo, -a*, pl. v Dubrovniku *tėlesa*, v Posavini *telesā*; adj. *tįjėlesan, -sna*, hrv. čak. *telesō* (Vis), *tįlo, -a*, na Rabu pl. *telesā*, v Novem *telesā*, avgm. *tįlesi-na* »veliko telo« (Brač), adj. *tįlesan* (Vrgada), mak. *telo*, adj. *telesen*, blg. *tjáló*, adj. *telėsen*, srblg. g. sg. *tėlesě*, dat. sg. *tėlesi*, r. *tėlo, -a*, adj. *telėsnij*, str. *tėlo*, g. sg. *-a* in *telesě*, nom., akz. pl. *telesā* (Ušakov, 366), ukr. *tįlo, -a*, adj. *tįlėsnij*, br. *cėla, -a*, adj. *cjalesny*, p. *ciato, -a*, adj. *cielesny*, č. *tėlo* (neologizem *tėleso* »fizikalno telo«), adj. *tėlesny*, slš. *tėlo* (neologizem *teleso*), adj. *telesny*, gl. *cėto* (neologizem *cėleso*), dl. *sėto*. Psl. *tėlo je sodeč po nihanju med tematsko in sigmatsko fleksijo v stcls. (ki ga v starih osnovah na *-es-*, npr. *nebo, čudo*, ni zaslediti) sekundarno, morda analogo po *učo, prešlo med osnove na *-es-*. Ker je korenski *č* cirkumflektiran, ne more izvirati iz *č, temveč le iz diftonga, iz česar sledi, da je *-*lo-* sufiks (Meillet, Ét., 359). Primerjava z lot. *tęls* »po-

doba, figura, kip« (Trautmann, BSW, 317; Zubatý, BB, XVII, 326) zato ni verjetna; lot. beseda je verjetneje prevzeta iz slov. (Mühlenbach-Endzelin IV, 171). Iz istega, pa tudi semantičnih razlogov, ni verjetna povezava s psl. **stėn'ę* »stenj« (Miklošič, 356) ali z gr. *tėloç, -ouç* »konec, cilj, namen, izpolnitev, uspeh, vrhunec« (Machek², 524; z rezervo soglašja Schuster-Šewc, HEWB, 136). Morda prvotno **tįloj-lo-* »pokončen, priostren predmet«, kar se ohranja v av. *taera-* »(gorski) vrh«, z *s-* mobile še *staera-* »isto«, v n. st. lat. *stilus* »priostren kol, pisalo«, z drugimi suf. *stimulus* »želo, bodica«, *stiva* »ročica pri plugu«, sti. *tįvrá-* »močen, oster«. K semantičnemu razvoju prim. ved. sti. *varšmán-* »vrh, konica« > klas. sti. tudi »telo, podoba, oblika« (Snoj, Razpr. SAZU XV, 297). M. S.

tēm (adv.), ki krepi pomen komp., tudi *tēm* »isto«, npr. *tem bolje* »um so besser«, conj. *čim ... tēm/tēm* »je ... um so« (SSKJ V, 55); v 16. st. *On pag teim bule uezh upye* (Trubar), v 18. st. *tem bulie* »eo melius«, *tem lagle, tem lašhei* »facilius«, *tem vezh obilnu* »abundarius« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcls. *tėmь* »zaradi tega, zato; ideo«, r. *tem* krepi pomen komp. npr. *tem bólee* »tem več«, *čem ... tem* »čim ... tem«, stp. *ciem* »zato«, kašub. *čim ... tım* »čim ... tem«, č. *tım* »zato«, *čim ... tım* »čim ... tem«, po mehki deklinaciji (pod vplivom *čimь) gl. *čim* krepi pomen komp., npr. *čim lępje* »tem boljše«, *čim ... čim* »čim ... tem«, dl. *šim* krepi pomen komp., *cym ... šim* »čim ... tem«. Psl. *tėmš je izvorno instr. sg. m. in n. demonstrativnega pron. *tš »ta« (Bajec, SR V–VII, 201; Kopečný, ESS II, 655 s.) < *tįo-ji-mi, pri čemer Arumaa, Ursl. Gramm. III, 175, razlaga diftong po pl. *tįo > *ti, prim. podobno v stnord. dat. sg. *heim*: got. *þamma*, vendar tudi sti. *tena*. Lit. *tuomi* (*tuomi* ... *juomi* ob komp. »čim ... tem«) je iz stlit. instr. *tuomi* »s tem« < ide. instr. *tōH (= današnje lit. *tuō, túo*) + končnica *-mi* po *-i-*jevskih in *-u-*jevskih osnovah. Glej tudi *tēmveč* in dalje *tā* I. M. S.

temā I (f.) »caligo, tenebrae«, redko *tmā* »isto«, dem. *tmāca* > pkm. *kmāca* »isto«, adj. *temēn, -mnā* > *tėmen, -mna*, tudi *temān, -mnā* in *tamen, -mna* »obscurus«, *temnūt, -a, temāv, -āva* »isto«, *temāva* »temno mesto«, *temnica* »tema, temen prostor«, žer v 10. st. »ječa«, prim. v Briž. spom. *u timnizah i u zelezneh vvosih* »in carceribus et in catenis ferreis« (II, 52–53), po disim. pkm. *temlīca* »ječa«; abstr. *temōta, temnōča, temnōba, temnōst, temlīna, tmīna, temāča* »tema«, adj. *temāčen, -čna* »poltemen«, v. *temnėti, -im* (impf.) »postajati temen«, *temāčiti se* »isto«, *temnīti, -im* (impf.) »delati temno«, pf. *o-, po-, za-t.*, sekundarni impf. *temnjevāti, -ijem*; v 16. st. *tema* »caligo«, *temman* »obfcurus«, *timnu* »illunis«, *tamnizza* »carcer« (Megiser), v 17. st. *tamma* »tenebrae«, *temman* »fcuro«, *temno* »ofcuro«, *tamnizza* »obfcuritas, prigione«, *temnūt* »ofcurare« (Alasia), *poftavili veno globoko temno jezho; refvetli nafho temno pamet; temnu* »obscure«, *v'temnizah se fo nashli* (Janez Svetokriški), v 18. st. *temma* »megla, mrāk; caligo«, *v'temmi* »in obscuro«, *temān, temmān* »perobscurus, subobscurus«, *temniza* »carcer, limbus«, *temnenie* »caligatio« (Kastelec-Vorenc), *tėmmā* »tenebrae«, *temnu fėlen* »subviridis«, *temniza* »carcer, puerorum limbus«, *tamnny se* »obfcuratus« (Pohlin); orn. *Temni vrh*, hdrn. *Temni žleb*, tpn. *Temnica, Temnik* (l. 1404 in *Tremnik*, 1443 *die Tem*), *Temnšek* (l. 1426 *Michel in Temnikh*); v sln. nepotrjeni apelativni

pomen **temnik* je domnevno »temno mesto«, prim. sbh. *tāmnik* »tolmun, rov, predor«, večkrat tpn. *Tamnīk*.

Prim. stosl. *tāma* »tenebrae«, *tāmnēs* »tenebrarum, obscurus«, sbh. *tāma*, *tāma*, adj. *tāman*, *tāman*, hrv. čak. *tmīna*, adj. *tāman*, *tāmnā*, *tāmnno*, d. obl. *tāmnī* (Vr-gada), mak. *temnica* »tema«, adj. *temen*, blg. *tāmá*, adj. *tāmen*, r. *tāmá*, adj. *tēmnij*, ukr. *tāmá*, adj. *tēmnij*, br. *čmá*, adj. *čjāmnij*, p. *čma*, adj. *ciemny*, č. *tma*, adj. *temny*, slš. *tma*, adj. *temny*, gl. *čma*, dl. *šma*. Psl. **tāmá* (akz. **tāmō*), adj. **tāmōnēs* (o akcentu Dybo, SA, 87) je kakor lot. *tima* »tema« postverbal iz osnove z ničtostenjskim vokalizmom (Meillet, Ét., 251), ki se ohranja v lot. *timt*, *timst*, pret. *tima* »stemniti se«, prim. postverbal lit. *temā* »tema« iz lit. *tēmti*, *tēmta* »stemniti se« iz ide. baze **temH-* »(biti) temen«, prim. sti. *tāmas-*, av. *tāmāh-* »tema, mrak«, sti. *tāmasā-*, *tāmsra-* »temen«, *tāmīsrāh* (pl.) = lat. *tenebrae* »tema«, *temerē* »(na) slepo« < lok. **tem-Hes(e)j* »v temi«, srir. *teim*, *temen* »temen, siv«, stír. *temel* »tema«, stvn. *demar* »svitanje, mrak«, stsaš. *thimn* »temen« < **pimzā-*, stvn. *dinstar* »temen«. Sledi abstr. na *-es-* se ohranjajo še v lit. *tamsā* »tema«, *tamsūs* »temen«, *tīmšras* »temno rdeč«, lot. *timsa*, *tumsa* »tema« (Miklošič, 349; Vasmer III, 162; Pokorny, 1063 s.). Glej tudi *temā II*, *tēnja*, *tavnīk*. M. S.

temā II (f.) »veliko število«, npr. *tema ljudi*, vzh. štaj. *téma*.

Prim. stosl. *tāma* »numerus infinitus, multi, myrias«, sbh. *tušta i tama* »zelo veliko«, r. *tāmá* »veliko število, 10.000«, ukr. *tāmá*, br. *čmá* »isto«, p. *čma* »izredna množina«, stp. *čma* »10.000«, č. *tma* »isto«. Meillet, MSL XVII, 292 ss., XXIII/2, 114, izvaja iz ide. baze **teuH-* »oteči, narasti, močan biti« in primerja lit. *tūmtas* »kup, gruča, velika količina«, *tumēti* »zgoditi se«, lat. *tumēre* »otekati, nabrekati«, prim. tudi toh. B *tumane*, *tmāne*, A *tmām* »10.000« (Sadnik-Aitzetmüller, Hwb., 1017), kar je iz fonetičnih razlogov sporno, saj br. in p. kažeta na korenski *-b-*. Tudi domneva o izposoji iz turkotatar. *tuman-*, 292 ss., XXIII/2, 114, izvaja iz ide. baze **teuH-* iz istih fonetičnih razlogov ni verjetna. Hujer, LF LII, 310, in po njem Vasmer III, 162, mislita na kalk po tej turkotatar. besedi. Tudi Fraenkel, KZ LIV, 293, meni, da gre izvorno za isto besedo kot v *temā I*. K pomenskemu razvoju prim. sln. vse črno jih je »zelo veliko jih je«, bav. n. *alls schwarz kemā s' daher* »prišlo jih je vse črno, mnogo« (navaja Schmeller, BwB II, 649). Dalje glej *temā I*. M. S.

tēme (n.), g. *-na* »vertex capitis« in »vrhna površina kmečke peči«, danes večinoma s sekundarnim akcentom *tēme*, g. *temēna*; dem. *tēmence*, izv. *tēmenice* (f. pl.) »kraste, luske na glavi, zlasti pri novorojenčkih« (= ukr. *tīmenicja*), *tēmenči* (m. pl.) »prhljaj« (Fram), adj. *tēmen-ski*, subst. *tēmenik*, *-a* »najvišja točka« (Cigale), *temeniš-če* »teme« in po č. vzoru neuspelo uvedeno »zenit«; pkm. *tēme*, *-na* (Novak, Slovar², 156), kor. obir. *tē:me*, g. *tēmē:na* (Karničar, Obir, 248); v 16. st. *teme* »vertex« (Megiser), g. *temena* (Dalmatin), v 18. st. *teime* »vertex capitis, sinciput« (Kastelec-Vorenc), *tēmē*, *-na* »bafis, pinnaculum, vertex« (Pohlin), *teme* »Scheitel« (Gutsmann).

Prim. csl. *tēmę*, *-ne* »calvaria, frons«, sbh. *tjēme*, *-na*, hrv. čak. *tīme*, *-na*, mak. *teme*, blg. *tēme*, r. *tēnja*, *-meni*, ukr. *tīm'ja*, g. *tīm'ja*, br. *cēmja*, g. *cēmja* in *-meni*, p. *ciemię*, *-mienia*, č. *temeno*, star. *tēmē*, *-mena*, slš. *temeno*, star. *temā*, *-mena*, gl. I, 1688 *tymjo*, dl. *tymje*, *-mjenja* in *šemje* »teme«. Psl. **tēmę*, *-ne*. Dalje nejasno. Navadno

povezujejo s psł. **tēti*, **tēnēs* »sekati«, lit. *tinti*, *tina* »klepati« in pomensko primerjajo n. *Scheitel* »teme«, prvotno **mesto na glavi, kjer se lasje delijo*«, kar je sorodno s *scheiden* »deliti, ločevati« (Schrader, RL², 639; Vasmer III, 92; Pokorny, 1063). Vendar semantična primerjava ni zadostna, saj **tēmę* pomeni le »vrh glave« in ne **preča, vrtinec* kot n. *Scheitel*, poleg tega je **tēti* pomenilo »sekati s sekiro« in ne **ločevati*« (Snoj, Linguistica XXXIII, 239). Drugače Peterson, JA XXXVI, 135 ss., ki primerja av. *stažra-*, *tažra-* »gorski vrh«. Vendar je to verjetneje sorodno s psł. **tēlo* »corpus«. Schuster-Sewc, HEWb., 1569 ss., rekonstruira psł. dubleti **tēmę* in **tymę* ter domneva prvotni pomen **trden, nepremičen, konsistenten (del glave)*«. Besedo enači s psł. **tymę* > gl. *tymjo*, *-mjenja*, gl. *tymje*, *-mjenja* »močvirje«, p. dial. *tymiano* »isto«, č. *temenec* »močvirnato mesto«, *temenec* »izvir«, str. csl. *timěno* »blato, močvirje«. Varianto z *ě* primerja s sti. *tāmyati* »onemoci, biti omamljen«, *tāmati* »zadušiti se, postati nepremičen, trd«, arm. *t'm(b)rim* »biti omamljen«, lat. *tēmētum* »opojna pi-jača«, *tēmulentus* »opit«, srir. *tām* »bolezni, onemoglost, smrt«, csl. *tomiti* »mučiti, stiskati, utrujati« iz korena **tem-* »omamljen, trd« (o. c., 1569) oz. z bazo **(st)ēm-* (poleg **(st)ēm-* in **(st)īm-* »zgoditi se, ustaviti se«, prim. lit. *tumėti* »zgoditi se«, sti. *stimita-*, *timita-* »nepremičen«, *stīyā* »stoječa voda« (o. c., 1570). Rekonstrukcija **tymę* ni zanesljiva, saj ima dl. *tymje* lahko po **tīylo* »tilnik« analogen korenski vokalizem. Glej tudi *Tēmenica*. M. S.

tēmelj (m.), g. *-a*, pri Pleteršniku g. *temēlja* »fundamentum«, adj. *tēmeljen*, *temēljen*, *-ljna* »osnoven, fundamentalen«, *temeljūt*, *-a* »gründlich«, subst. *tēmeljnik* »temeljni kamen«, v. *temeljiti*, *-im* (impf.) »gründens«, *utemeljiti*, *-im* (pf.) »begründen«, subst. *utemeljitelj*, *-a* »Begründer«; v 18. st. *temēlje* »fundamen, fundamentum« (Kastelec-Vorenc; kasnejši pripisi), Pohlin navaja pri *tēmē*, *-na* poleg pomena »vertex« tudi »Grund, bafis, pinnaculum«.

Prevzeto iz sbh. *tēmelj*, kar je kakor csl. *temelb* »fundamentum«, blg. *teměl*, alb. *themël* in rum. *temei* iz gr., srgr. θεμέλιον > ngr. θεμέλιο »isto«. (Pohlin, Glossarium, 101; Miklošič, 349; Skok III, 456). Gr. θεμέλιον je substantivizirano θεμέλιος »temeljen« (tudi substantivizirano »temeljni kamen«) in je kakor z drugim suf. tvorjeno θεμέλια (n. pl.) »temelj, podlaga, osnova« izpeljano iz neke nominalne osnove z *m-*jevskim sufiksom iz ničte stopnje ide. baze **dheH-* »postaviti«, prim. gr. θεμέ »položaj, vložek, lega, stavek, kar je postavljeno« (iz česar je lat. *thema* in od tod n. *Thema*, sln. *tēma*), θεμός »kar je postavljeno, postava, zakon, pravo« (Frisk I, 660). M. S.

Tēmenica (f.) (hdrn. in tpn. na Dol.), hdnr. I. 1250 *Temenicz*, 1338 *Themenitz*, pribl. 1400 *Temonicz*.

Dial. vzhodol. *Tēmpca* kaže na **tēmenica* z regularno vzhodol. monoftongizacijo iz *ě* nastalega diftonga (V. Smole, ustno), prim. č. *temeniti* »izvirati«, *temenec* »izvir«, p. dial. *ciemienica*, ukr. dial. *tīmenycja* »isto« (navaja Bezljaj, SVI II, 255, po Rozwadowskem), verjetno vse izpeljano iz psł. **tēmę* »teme, vrh, najvišji del«. Ker vzhodol. široki *ě* ni mogel nastati iz *i/y* ali *e*, ni potrebno domnevati iregularnih reflektov (tako Bezljaj, l. c.) ali izvora v **ti/yměbnica* k csl. *timěno* »blato, močvirje«, dl. *tymje* »močvirje«, p. *tymiano* »isto« (tako Miklošič, ONPN., 246; Ramovš, Hgr. II, 94). Dalje glej *tēme*. M. S.

temenuha (f.) »Convallaria maialis, šmarnica« (Haloz, Caf).

Verjetno motivirano po vonju, in sicer iz haloške besede, ki ustreza pkm. *temén* »kadilo« < madž. *tömjén* »isto«, prim. tudi sln. *lepodúha* »Convallaria maialis« (Tušek). Iz sbh. *tánjan* »kadilo« je tvorjeno *tamjànika*, *tamjànika* »vrsta grozdja muškat«, *támjanka* »vrsta jabolka« (navaja ARJ XVIII, 57). Dalje glej *temjan*. M. S.

temfati, -am (v. impf.) »dušiti, v pokriti posodi z malo vode in maščobe kuhati«, subst. *temfanje* (n.) »dušenje«; primor. *tjenfat* »počasi (se) kuhati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 132).

Tako kot hrv. *ténfati* »dünsten« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371), *ténfanje* »Dünsten, Dämpfen« (Žumberak; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550) izposojeno iz bav. avstr. *tempfn* »dušiti«, sor. n. *temppfn* »isto« (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 51), nvn. *dämpfen* »dušiti« (Skok III, 458), kar je denom. od *Dampf* »para«. Glej tudi sin. *ténstati*. M. F.

temjan (m.), g. -a »kadilo« (Miklošič, 370), v 18. st. *temian* »Weihrauch« (Gutsmann); Pleteršnik navaja po Valjavcu le *tamján* kot kajk.

Prim. stosl. *témijan* »suffitus«, sbh. *támjan*, *támljan*, hrv. čak. *tamján*, -ána (Vrgada), mak. *temjan*, blg. *tamján*, *temján*, r. *temjân*, str. *temjân*, slš. *temian*. Izohodišče je gr. θύμιον »kadilo« (Miklošič, l. c.; Skok III, 441; Vasmer III, 92) k θυμιών »kadim, zažigam«, kar je tvorba tipa kovíon iz θυμός v pomenu *»dim«, v gr. znano le v sekundarnem pomenu »pogum« (Frisk II, 693; o razvoju pomena »pogum« glej Roider, KZ VC, 99 ss.). Pkm. *temén* »kadilo« je prevzeto prek madž. *tömjén* »isto« (Novak, Slovar², 156), kar je iz sbh. ali blg. (EWU, 1541). Glej tudi *tímijan*, *temenuha*. M. S.

témpelj (m.), g. -plja »svetišče, templum«, adj. *témpeljski*, subst. *témpeljar* »Templer, Tempelherr«, adj. *témpeljski*; v 16. st. *Tempel*, lok. *vtim Templi* (Trubar), *tempel* »templum, zerkou« (Megiser), v 17. st. *Tempel* (Janez Svetokriški), v 18. st. *malikovski tempil*, *ali en réfan pild* »delubrum«, *Tempel* »Cerkou, templum« (Kastelec-Vorenc), *tempel* »Tempel; zirkou, boshja vешa« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *tempel* < stvn. *tempal*, kar je prek stfr. *temple* iz lat. *templum* »posvečen prostor za opazovanje ptičjega leta« (Kluge²³, 820), nejasnega izvora, morda prvotno »zaobsežen prostor« k *tempus* »čas, časovni izsek« iz ide. korena *ten- »vleči, raztegovati« (Walde-Hofmann 659). M. S.

templjati, -âm (v. impf.) »obnavljati sprednji, širši del podplata«, navadno pf. *po-t*. (SSKJ V, 59, III, 901), gor. *potômplat*, *potâmplät*, kor. *tâmplat* »tolči, zabijati«, pf. *putâmplat* (Karničar, Obir, 216), pkm. *potômplati* »potempljati« (Novak, Slovar², 106); v 18. st. *zhreule tumplati*, *popraviti* »Shuhe doppeln«.

Prevzeto iz bav. refleksa za n. *doppeln* »podvojiti« in »prišiti ali nabiti podplat na čevlje, podplatiti, podšiti«, *Shuhe doppeln* »isto«. K interkaliranemu *m* pred *p* prim. pkm. *pampêr* < *papêr* < n. *Papier*, v Žabčah *krepel'a* poleg *krepelo* (Ramovš, Hgr. II, 103; Striedter-Temps, DLS, 238). Prim. tudi hrv. dial. *tümpälj* »podplat«, *tümpäljati* »vstavljati podplat« (Ozalj; Težak, HDZb V, 412). Dalje glej *tópelt*. M. S.

témveč (conj.) »vielmehr, sondern«, tudi *temvêč*, star. le *temuč* (Pleteršnik naglasi *temüč*, Murko *temôzh*, te-

müzh), v Kranjskem rokopisu (15.–16. st.) *temetfch*, v 16. st. ty *Neuerni Aydie inu Iudi fo ... nekar le famuzh to shiuino*, *temuzh tudi shiue ludi inu suie laftne otroke offrouali; mi nemamo pag se fa uolo tih nashih nadlug*, *temuizh fa vse nadluge te Ceraue, javfeh Vernih, moliti* (Trubar), *temuzh »es sey dann«* (Dalmatin, Register), *tamazh »autem, aber«, tamuzh »fed, aber«* (Megiser, Bohorič), *tâmuzh* (Krelj; â je zapis polglasnika), v 17. st. *Nikar prevezh nesaupajte, temuzh v'strahu Boshijm shivite* (Janez Svetokriški), v 18. st. *nei lushtrik šeliszhe, temuzh enu divje is gur šeliszhe, kateru v'Ligurÿ dešhelii rafte* (Kastelec-Vorenc), *temuzh »sondern, sed«* (Pohlinj), *temuzh »aber, sondern«* (Gutsmann). Izvorno **tém̃* *vêt'e* (z zgodnjim odpadom izglasnega -e > *témvêč > *témvêč po premiku tipa *zvêzdâ > *zvêzda) vsebuje adv. **tém̃*, ki krepi pomen komp., in komp. **vêt'e*. K tvorbi prim. n. *vielmehr* »temveč« < *viel* »mного« + *mehr* »več«. Današnja pisava *temveč* je etimološka. Trubarjevo *temvizh* kaže na refleks skrajsanega ê v drugem zlogu in s tem na akcent na prvem zlogu, kar je po vokalni redukciji lahko dalo *temuč*. Enak razvoj je v *samüč*, *semüč* »temveč« < **sém̃* *vêt'e*, morda križano s *samôč* »samo«. V Kranjskem rokopisu *temetfch* je izkazana absorbcija -mv- > m v času e-jevskega refleksa kratkega ê. Dalje glej *tém*, *vêčji*. M. S.

tênda (f.) »dolga letev (v ograji), ranta« (bkr.).

Prim. hrv. dial. *tênda* »prečka (v ograji)« (Ozalj; Težak, HDZb V, 409), širše hrv. okrog Karlovca »ograja, Geländer«, na Žumberku *tênta* »isto«. Če ta pomen izvira iz »prostor pred hišo, atrij«, ki se ohranja v rum. *tin-dă* »predprostor, veža«, alb. *tëndë* »streha iz dračja, šotor«, je beseda prevzeta iz srgr. *tévta* »zaščitna ponjava, šotor« (izpričano od 7. st.), kar je iz lat. *tenta* (*tēla*, *pellis*) »napeta (tkanina, koža)« > »šotor« (> stfr., fr. *tente* »šotor« > agl. *tent* »isto«), pas. ptc. pf. f. od v. *tendere* »napeti«, prim. lat. *tentorium* »šotor«. Tudi it. *tenda* »zavesa, zastor, šotor«, sic. *tenna* »prodajalna, stojnica« in špan. *tienda* »isto« je domnevno iz srgr., kjer se je izvršila lenizacija -nt- > -nd- (Battisti-Alessio, 3748; Alessio, LE, 409). Iz lat. ali prek srgr. pred lenizacijo je prevzeto tudi csl. *tensta*, *tensta*, *tenta* »tentorium«, star. hrv. *tjen-ta* »šotor«. Manj verjetno je fr. *tente* iz *tendita, rom. besede z leniranim *d* pa iz poznolat. *tenda* (Glosse, Pappia), postverbala od *tendere* »napeti« (Meyer-Lübke, 8639; Cioranescu, DER, 840). Iz navedenega it. vira je mlado sln. *tênda* »platnena streha pred hišo«, rez. *ténde* (f. pl.) »zavese«, primor. *tenda* »zavesa na vratih in oknih« (Jakomin, NS, 130), hrv. čak. *tênda* »isto« (Rab). Mažuranič, Prinosi II, 1446, in Skok III, 458, za vse tu navedene sln. in hrv. besede domnevata izvor v it. *tenda*. M. S.

tenëk (adj.), f. -nkâ »tenuis, subtilis, attritus«, tudi *ten-nâk*, f. -nkâ in *tênka*, n. *tenkô*, po d. obl. *tânki* (Ramovš, Zbrano delo II, 470), *tânki* (Pleteršnik po Škrabcu) tudi ned. obl. *tânek*, -nka; mlajše tudi *tënek*, -nka in *tének*, -nka; rez. *ténak* (Steenwijk, SDR, 319), *tínki* (Ramovš, o. c. II, 481), kraš. *tâjk* (Sv. Križ pri Trstu; Logar, DJR, 261), bkr. *tanak* (Dragatuš; o. c., 283), kor. *tinag* (Kneža pri Djekšah; o. c., 120), obir. *tâjeq*, -jqa (Karničar, Obir, 248) < **tân'âk* < **tân'âk* < *tânâk po f. **tân'kâ* s palatalnim *n'* po poziciji pred *k*, kjer sekundarno iz *ŋ*, prim. polj. *tëjnâk* < **tân'âk* (o tem Ramovš, o. c. I, 74), črnovr. *tëjnîk* (Tominec, 218); pkm. *tênki* (Novak, Slovar², 157); izv. *tënehen*, -hna »tenek in nežen«, subst. *tenkôst*, *tenkô-*

ča, *tenkóta* »tenuitas«, *tenkovina* »tenka stvar«, *tenčica*, *tančica* »tanko platno, pajčolan; plitva zemlja, lakotnica, epidermis«, *tenčina* »finost (blaga), plitva zemlja, lakotnica«, v 18. st. *tinzhiza*, *tinzhina* »feine Leinwand«; iz prep. zveze na *tânko* > adv. *natânko* »genau« je adj. *natânčen*, *-čna* »genau, pünktlich, gründlich«; številna kompoz., npr. *tenkolās*, *-āsa* »dünnhaarig«, *tenkoūh*, *-ūha* »feinohrig«; v. *tenēti*, *-im* (impf.) »hujšati tanjšati se«, iz kompar. *tânjši* je v. *tânjšati*, *-am* (impf.), pf. *iz*, *s-t*. »tenuare«, iz kompar. **tanji* (= sbh. *tânjī* < **tân'bjj* < **-jo(s)* + **-jo-*) je v 18. st. *taniti* »tanzhiti, tenuare, tanku delati« (Kastelec-Vorenc), *potaniti* (Miklošič, Lex. pal., 1023, navaja po Lex.), prim. sbh. *tânjiti*, *tânjīm* »tanjšati«, csl. *istъniti* »extenuare«; v 16. st. *Ona sta imeila* ... *Vufesha tenke* (Trubar), *tanak* »gracilis« (Megiser), v 17. st. *tencu*, *tnac* (namesto **tanc* (?)) »fottile« (Alasia), *s'to slato tenko vago*; *platnu* ... *tanku inu belu rata* (Janez Svetokriški), *tenāk* »tenuis, acutulus, argutus, gracilis, subtenuis«, *ena tanka fapstopnost vijfokih rizhy* »anagoga« (Kastelec-Vorenc), *tank* »tener, subtilis« (Pohlin), *tinek* »dünn, fein« (Gutsmann). Sln. *potânkost* »detajl« je iz sbh., kjer iz prep. zveze, prim. csl. *po tьnьku povēdati*.

Prim. stcsl. *tъnъkъ* »tenuis«, kompar. *tъnѣi*, sbh. *tānak*, *-nka*, d. obl. *tānki*, kompar. *tānji*; tudi *tānahan*, *-hna* > *tānan*, *-a*; čak. *tānak*, *tānkā*, *tānko*, d. obl. *tānki*, kompar. *tāni* (Vrgada), *tānak*, *tānkā*, *tānka*, d. obl. *tānki* (Brač), mak. *tenok*, *tanok*, dial. *tonok*, blg. *tъnъk*, *-nka*, r. *tōnkij*, ned. obl. *tōnok*, *tonkā*, *tōnko*, str. *tъnъkъ*, ukr. *tōnkij*, br. *tōnki* (vzh. slov. in delno mak. *tъnъkъ* po asim. iz **tъnъkъ*; Sobolevskij, Lekcii, 90), p. *ciénki*, č. *tenký*, slš. *tenký*, gl. *ceňki*, dl. *šānki*. Psl. **tъnъkъ* (po polarizaciji iz **tъnъkъ*), f. **tъnъkā*, n. **tъnъko* < **tъnъko* kaže na u-jevsko oksitono deblo **tъnъž* na ničto stopnjo v korenskem vokalizmu. Na enako prevojno stopnjo kaže še st. *tan(a)e*, korn. *tanow*, bret. *taoao*, *tano* »tenek« < kelt. **tanayo-*, gr. prvi del kompozit τανυ- »dolgo-«, npr. τανυόριξ »dolgotlak«, τανυ(φ)ός »zleknjen, iztegnjen, dolg, vitek«, pa tudi germ. **punnu-* > stnord. *punnur*, šved. *tunn*, stvn. *dunni* > n. *dünn*, stsaš. *thunni*, niz. *dun*, agl. *thin* »tenek« (-nn- razlagajo po asimilaciji iz *-ny-*; Kluge²³, 200). Sti. *tanú-* »tenek, nežen, šibek«, f. *tanví* in lat. *tenuis* »tenek« sta lahko iz ničte ali polne stopnje. Na polno stopnjo z gotovostjo kaže lit. *tévas* »suh, vitek, mršav, tenek, visok« in lot. *tiévs* »tenek« < **tenuó-*, kar je tematizirana tvorba, v kateri je e-jevski vokalizem lahko po krepkih sklonih, akcent pa po šibkih; razlogi za dolžino niso jasni, prim. tudi lit. *tinti*, *tī-stu* »nabrekniti, oteči«, lot. *tīt*, *tīnu* »plesti«, kjer je morda po nadomestni podaljšavi iz **tū-n^o* > **tinn^o* > **tīn^o*. Zato se zdi najverjetneje rekonstruirati ide. **tēn-u-s*, g. **tēn-ū-és*, f. **tēn-ū-iH^d* »tenek« in domnevati posplošitev šibkosklonskega vokalizma v slov., germ., gr., kelt. (in sti. ter lat.). Alternativni rekonstrukt **tēn-nú-* bi imel suf. z nazalom po prez., prim. sti. *tanóti* »raztegniti, razširiti« < **tēn-ū-ē-ti* (Sommer, IF XXXVI, 175). Ide. koren je **ten-* »napenjati se, raztegniti se, razvleči se«, torej je prvotni pomen adj. »napet, raztegnjen, razvlečen«. Intransitivni pomen korena rekonstruira LIV, 569 s., zaradi ved. pf. *taṭāna* »je razširjen, razteza se, razprostira se«; tranz. pomen »napenjati, vleči«, kot se navadno rekonstruira, pripiše vplivu tranz. nazalnega prez. Ker je pri korenu **ten-* le izjemoma, morda le navidezno zaslediti oblike, ki bi kazale na težko bazo (Mayrhofer, EWA I, 619), se rekonstrukcija **tēnHú-* ne zdi verjetna

(tako Mayrhofer, o. c. I, 621, po Beekesu, MSS XXXIV, 11 s., KZ XCVI, 206, XCVIII, 47 s.). Osnovna povezava: Miklošič, 350; Trautmann, BSW, 319; Vasmer III, 119; Pokorny, 1069; Fraenkel, 1086. Glej tudi *tenēt*, *teṭiva*, *tenica*. M. S.

tenēt (m.), g. *-a* »mreža za divjad, lovnica«, po Pleteršniku »Spiegelnetz« (Ljubljana), bkr. *tenēṭva* (f.) »isto«, obsoško *tenēṭvo* (n.) »zadnji del potezne ribiške mreže, kjer so velike zanke« (Žaga pri Bovcu). Bkr. primer je prvotno verjetno feminizirani n. pl., na katerega so vplivala nomina instrumenti tipa *brīṭva*, primer z Žage je besedotvorno manj jasen; semkaj 2 × tpn. *Tenetišē* (f. pl.), pri Golniku I. 1322 *Tenetsach*, 1345 *dacz Tenetischczs*, 1374 *Nider Tenetischcz*, *Ober Tenetischcz* < etn. pl. **Tenetist'ane* k **tenetist'e* »kraj, kjer se nastavlja mreže« (Pintar, Lj. zvon 1910, 349; Badjura, KG, 246; Bezljaj, Eseji, 127).

Prim. csl. *teneto*, *tenoto*, *tonoto*, *tonotъ* »rete, decipula«, hrv. *tōnota* »mreža za divjad ali večje ribe« (srednja Dalmacija, star. pisci), *tonot* (Mikalja, Stulli, Zore), *teneto* »zanka« (Baraković), *tonoto* »vrsta mreže« (Parčić), r. *tenēto* »mreža za ptiče ali za divjad«, navadno pl. *tenēta*, dial. *tenetō* »isto«, ukr. *tenēto*, navadno pl. *tenēta* »isto«, br. *čjanēty* (m. pl.) »isto«, č. *teneto*, pl. *tenata*, slš. *tenetce* »isto«. Alternacije v vokalizmu so sodeč po č. *teneto*: pl. *tenata* posledica vokalne harmonije **tenetō* > **tenotō* > **tonotō*. Akcent na penultimi je vpliv pl. **tenēta*. Tvorbeno je primerljivo **rešetō* < **reks-ētō-* »kar je spleteno« po metatezi iz baze **rezg-* »plesti«, torej je **tenetō* »kar je napeto (med dve drevesi)« iz korena **ten-* »napenjati se, raztegniti se, razvleči se«. Prim. z istim suf. še lit. *lenkētas* »kljuka, motovilo« iz *lenkti* »kriviti«. Z drugimi suf. je iz tega ide. korena še lit. *tiūklas*, lot. *tikls* »mreža«, *tina*, *tinekliš* »kar je spleteno, mreža«, strus. *sasintinklo* »zanka za lov na zajce«, lat. *tenus* »zanka za lov na ptiče« (Miklošič, 350; Vasmer III, 93; Skok III, 481; Fraenkel, 1098 s.; Pokorny, 1066). Glej tudi *tenēk*, *teṭiva*. M. S.

tenica (f.) »Cuscuta, Flachsseide« (Miklošič, Caf).

Verjetno tvorjeno iz *tenēti*, *-im* »hujšati tanjšati se« < **tēnēti* k **tēnē(kō)*, ker je tenica plevel, ki tanjša, slabi kulturne rastline, prim. podobno motivirano slš. *škrtec* »Cuscuta« iz *škrtit* »daviti, dušiti, pestiti, mučiti, ovirati« (o tem Machek, JR, 186). K besedotvorju prim. *susi-ca* »bolezen, ki izsuši«, *klīca* »rastlina, ki kljuje«. It. dial. *tigna* »Cuscuta« (Piemont, Ligurija), širše »lišaj, kraste«, frc. dial. *tégna*, špan. *tiñuela* »Cuscuta« (Battisti-Alessio, 3789) < lat. *tinea* »molj, gosonica« je le slučajno podobno, prim. tako motivirano p. *parch* »srab, garje« in »Cuscuta«, sln. *grinta* v obeh pomenih in n. *Grind* »krasta«, dial. »Cuscuta« (o tem Marzell, Wb. Pfln. I, 1274). M. S.

ténja (f.) »senca (človeka, živali ali kakega predmeta)« (vzh.), pkm. *ténja* (Novak, Slovar², 157), v. *oténjati* (pf.) »osenčiti« (Cigale).

Prim. csl. *ténja* »umbra«, star. hrv. *vse kot tinja iskrnuje* (Miklošič, 323), r. *tēns*, *-i* (f.) »senca«, ukr. *tīns*, *-i* (f.), br. *céns*, *-nju*, lok. *-i* in *cení* (m.), p. *cién* (f.), č. dial. *tín* (m.), *tiň* (f.), slš. dial. *tieň* (f.), dl. *šēň*, *-nja* (m.) »isto«, gl., dl. *woceň*, *-nja* »isto« in po disimilaciji morda hrv. *tjēna*, *čēna* »tenek sloj pare na steklu, tenka kožica, opna na jajcu ali mleku« (drugače o tem Skok III, 476). Sln. *odtēnek*, *-nka* »niansa« je prevzeto iz r. *ottēnok* »isto«, kar je iz *ottenitъ* »zasenčiti, niansirati« iz *ot* in *de-*

nom. od *těnb* »senca«. Psl. *těnb. Miklošič, l. c., povezuje s *stěnb in *sěnb »senca«, kar je fonetično težavno, kvečjemu posledica tabuja (Havers, Tabu, 124). Rozwadowski, Festschrift Jagić, 307, po njem Vasmer III, 93; Schuster-Šewc, HEWb., 1492, 1637, z rezervo tudi Pokorny, 1064 rekonstruirajo **temH-ni-* (**tēm-ni-*) iz baze **temH-* »(biti) temen«, prim. k tvorbi sti. *ghfni-* »vročina«, got. *siuns* »obraz«, stnord. *bón* »prošnja« = arm. *ban* »beseda« < **bhaH-ni-* (f.), k m. spolu prim. ide. *ōg-ni-s, g. *ēg-ni-s »ogenj«. O tem ide. korenu glej dalje *temä* I. M. S.

tēnstati, -am (v. impf.) »dušiti (navadno za krompir)«, gor. *tēnstat*, -am »dušiti«, ptc. *tēnstan*, f. -a »dušen na maščobi« (Kropa; Škofic, Diss., 369), polj. *tějnstat* »pražiti; pražiti se na vročini« (Škrlep, 62).

Nejasno. Vsiljuje se povezava s pomensko in formalno podobnim n. *dünsten* »dušiti (meso ipd.)«, kar je denominativ od *Dunst* »para«, prim. slš. gemer. *dünstovat* »dušiti, npr. meso ipd.« (Orlovský, Gemer, 60). Vzglasni sln. *t-* in medglasna konzonantna skupina *-st-* bi lahko kazala na izposojajo iz bav. avstr. fonetične predloge *tünsten [*tinsten*], za kar bi v sln. pričakovali refleksi *tinstati in ne *tēnstati*. Morda je na vokalizem v *tēnstati* vplival sin. *temfati*. Domneva, da bi bil ta glagol domač z interkaliranim nazalom iz denom. *tēstāti, *tēstā-ješb > *tēstāšb »testo delati, mehčati ipd.« k *tēsto (n.) »testo«, ob razpoložljivem gradivu ni preverljiva. Glej sin. *temfati*. M. F.

tentāti, -ām (v. impf.) »izkušati« (pkm., bkr.), SSKJ V, 61: »pregovarjati, pridobivati, goljufati«. Novak, Slovar², 157, navaja *téntati* »skušati«, *tentácija* »skušnjava«; tudi *tantāti*, -ām »ustvarjati napačen vtis, navajati napačna dejstva; vorskriegeln« (Cigale), *pretentāti*, *pretantāti*, -ām (pf.) »prevarati, ukaniti; herumkriegen, über-tölpeln« (gor.), *pretēntan* »presnet«, *otāntati*, -am (pf.) »prelisičiti« (gor.), *potantāti*, -ām (pf.) »potlačiti, zatreti, pogasiti«, *zātantāti*, -ām (pf.) »isto«, *zātentāti se* »zamotiti se, zamuditi se« (Sromlje; A. D., ČZN XI, 169).

Kakor sbh. *tēntati*, -ām »skušati, izkušati, zavajati, zapeljevati, navajati na greh, vznemirjati, nagovarjati« in »pohajkovati brez dela in cilja«, *tāntati*, -am, -cem »izkušati, navajati v zlo«, *natēntati* »nagovoriti, pretentati«, čak. *tentāt*, -āš »izkušati, zapeljevati, navajati na zlo« (Vrgada), prevzeto iz it. *tentare* »tipati, otipavati, skušati, izkušati, vabiti« < lat. *temptāre* »potipati, poskušati, izkušati, nagovarjati, zapeljevati v skušnjavo, vznemirjati« (Miklošič, Frw., 60; Mende, RLS, 117; ARj XVIII, 202, 103; Battisti-Alessio, 3752). Skok III, 458, domneva, da so italianizmi le primeri z *-en-*, medtem ko naj bi bili primeri z *-an-* dalmat. rom. ostanek, prim. tudi istr. *tan-tār* in širše it. dial. *atantār* (Milano), *tantare* (Kalabrija), kar razlagajo kot kontaminacijo s *tastare* »tipati« (Battisti-Alessio, l. c.). Sln. primeri z *-an-* lahko odsevajo dial. *-an-*, kar je lahko tudi iz predtonične skupine *-en-*. Sln. pomen »potlačiti, zatreti, pogasiti« verjetno izvira neposredno iz it. »potipati«. Drugačna domneva za sln. *pretentāti* je navedena pri *onegaviti*. Glej tudi *tantāti*, *štēntati*. M. S.

tēp (m.), g. *tēpa* »neumen človek«, f. *tēpa* »ničvredna, potepuška ženska« (štaj), *tepicā* »potepuhinja« in »neumna ženska«, *tēpih*, -a »tep« (Fram), vzh. štaj. dem. *tēpce*, -ta, tudi širše *tēpec*, -pca, f. *tēpka* »isto«, adj. *tēpast* »neumen, omejen«; z interkaliranim nazalom *tēm-*

pelj, -plja, -peljna »tepec«, *tempē*, -éta »isto«, adj. *tēmpast*, -a »tepast«, semkaj *tēpnja*, *tēpnja* »blebetav človek«; v 18. st. *en tempe nemaren*, *trempast* »murcidus«, *en teshák zhlovik*, *en tempil* »plumbeus homo« poleg *tepiz* »truncus« (Kastelec-Vorenc), *tēpz* »Ungeschickter, Limel; truncus, homo ineptus«, *tepzhaft* »ungeschickt; rudis, unconditus« (Pohlin), *tepez* poleg *terban*, *trepan* »Tölpel« (Gutsmann).

Prim. sbh. *tēpati* »jecljati«, *tēpav* »jecljav«, mak. *tepka*, *teptavi* »jecljati«, r. *tēpa* »umazanec, packon«, p. *cep* »tepec«. Psl. *tepē je prvotno nomen actionis (> acti) k *teptī. Možnih neposrednih motivacij za razvoj pomena »tepec« iz »tepsti«, ki ga izkazuje tudi sln. *būtec* (če iz *būtati*) in ptc. *trčen*, *mahnjen*, je več. Udarec v glavo (ali od strele) lahko povzroči duševno motnjo, tudi jecljanje (Snoj, SES, 662). Možno je tudi izvajanje prek vmesnega pomena »potepanje, potepuh« (sln. *tēp* tudi »potep, klatenje«), ali celo prek nomena instrumenti, prim. sln. *tēpec* »tolkač«. Napačno Štrekelj, LMS 1896, 165, ki domneva izposojajo iz avstr. n. *Tepp* »tepec«, kar je verjetno iz sln. ali sorodno z dunajsko *Tapp* »isto« k bav. n. *tappen* »tavati, neumno se obnašati«. Dalje glej *tēpsti*. M. S.

tēpelj (m.), g. -plja »krclj, štor« (Krn; Erjavec, LMS 1880, 195), bovško *tēpelj*, g. -plja »štor« (Ivančič, DSBG, 62), jnotr. *tēpal* »parobek« (Hrušica, Sabonje) in z interkaliranim nazalom *tēmpal* »isto« (Zavrhek; vse Rigger, Jnotr. gov., 161) = **tē(m)pelj*; metaforično preneseno na človeka *tempelj* (m.) »težak človek, štor«, kar je v 18. st. izpričano pri Kastelec-Vorencu: *top*, *neoster*, *nebašt tempel* »hebes«, *en tempil* »plumbeus homo; en teshák zhlovik«.

Izhajati je potrebno iz rezultativnega nomena actionis **tēpl'b* (m.), g. **tepl'á* glagola *tep-tī, *tepešb, ki je poleg »tolči, tretji moral pomeniti tudi »sekati«. Enako je tvorjeno sln. *rōbelj* (m.), g. -blja »parobek« < **rōpl'b*, g. **rōpl'á* ← *rōbīti, *rōbišb »sekati«. Dalje glej *tēpsti* I. M. F.

*tēpigov (adj.), f. -a, samo v 16. st. *Ampag ty neuerni Iudi is nyda, ufameio kfebi ene hude tepigoue moshie* »... Männer aus dem Pöbel« (Trubar).

Ramovš, ČZN X, 150, izvaja iz bav. n. *täppig* »omotičen, nor«, *antäppig* »vsiljiv, nadležen« k *tappen* »tipati, tavati, neumno se vesti«, *täppisch* »neokreten, okoren, štorast«, kar je vprašljivo. O možnosti domače tvorbe glej *potēpati se*. M. S.

tēpih I (m.), g. -a »preproga« (nižje pog.; SSKJ V, 63), pkm. *tēpih* »isto« (Novak, Slovar², 157).

Tako kot hrv. *tēpih* »preproga«, gradišč. hrv. *tēpih* »isto« (Törnów, BD, 343), čak. *tēpij* (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 65), mak. *tepih*, č. zastar. *tepitch*, slš. dial. *tepich* (Kálal, Sl., 712) izposojeno iz nvn. *Teppich* »preproga«, srvn. *tepih* »tapes, tapetum«, *tepitch* poleg *tepech*, *tepech*, *tepch*, *tebich* in *tepit*, *teppit*, *teppet*, *tept* (Lexer, Mhd. Wb. II, 1426, 1412; Gluhak, 622; Rejzek, ČES, 656), bav. stvn. *tepih*, *teppih* poleg *tepid*, *teppid*. To je bilo izposojeno iz vulgarno lat. **tap(p)edum* oz. lat. *tap(p)etum* »stensko segrinjalo, zavesa« (Pfeifer, EWD², 1425), kar je akz. sg. lat. *tapēs* (m.), *-ētis* »preproga, segrinjalo« in iz gr. τάπις (f.), g. τάπιτος »preproga, ogrinjalo, odeja«, τάπις, -ιδος »isto«, orientalske izposojenke nejasnega, morda iranskega izvora (Frisk II, 854).

V starejših sln. slovarjih je izpričano le *tebih*, deloma *tebuh*, prim. v 16. st. *tebih* »Teppich, tapes« (Megiser), v 18. st. *tebih* »auleaum, conopaeum, tapes«, *turški tebih* poleg *tebuh* »belluata tapetia«, *Turshki tebuhi, tebuhe tkati* (Kastelec-Vorenc), *tebih* »Teppich, popetna, nager-nilu« (Gutsmann). To je bilo tako kot č. *těbih* »preproga« izposojeno iz srvn. predloge *tebich* (Lexer, l. c.). N. alternacija v izglasju *-ich* : *-it/d* je nastala v bav., ko je bilo izposojeno izglasje *-it/d* zamenjano z n. *-ich* (Pfeifer, l. c.). Pomenska variantnost »pregrinjalo (za tla ali steno)« je pri nas izpričana le pri varianti *tebih*. Izhodišče v omenjeni gr. predlogi imajo tudi sln. *tapēta* »papirnata prevleka za stene« (iz n. *Tapete* »isto« in zastar. »(pisana) prevleka za mize, postelje, stene, tla« ← lat. *tap(p)ētum*), *tapiserija* in *tapisōn*, *tapisōm*. M. F.

těpĭh II (m.), g. *-a* »trikotni del strehe ob koncu slemen« v rož. kor. *těpax*, g. *-a*, npr. *strěxa na t.* (roč. kor.; Šašelj, RNB, 129). Metaforični razvoj iz *těpĭh* »preproga« ni verjeten, ker je slednje v sln. mlada izposojenka, tak pomenski razvoj n. *Teppich* pa ni evidentiran. Zaradi sln. sin. *zatrěp* (m.), g. *zatrěpa* ← iter. *za-trěpāti »potolči«, *zabōj*, g. *zabōja* ← *za-byjěšb »zabiti« bi bilo možno izhajati iz deverbativa *trěpychō simpleksa *trěpāti z izpadom r kot v sln. *čěvelj* ← *črěvelj*, *čěšnja* ← *črěšnja*, *tantāti* »prazno govoriti« ← *trantāti* »isto«. Dalje glej *trěpāti* I. M. F.

tepišiti (se), *-im* (se) (v. impf.) »pohajkovati«. Samo v 18. st. *tepišhem se* »umfchweifen, vagari« (Pohlin), *tepišiti* »umfchweifen, vinkuvati, ovinkuvati«, *tepišhen* »umfchweifend«, *tepišhim se* »fchweife um« (Gutsmann).

Besedotvorno osamljeno. Glagol je gotovo denominativen iz deverbativa *tepychō »potepanje« k *tep-ych-ati se iz *tep-ti se »potepati se«. H glagolskemu besedotvorju prim. *sop-ych-ati ← *sop-tĭ, *dōm-ycha-ti ← *dōmq, *dōti (Sławski, SP I, 51). Iz pf. *sō-tep-ti je bil tvoren ekspresivni v. *sō-tep-ych-ati, ki je bil verjetno podlaga za nastanek sln. *štempihar* »potepuh«, »zelo močan, debel človek«, cgn. *Štempihar*, *Stempihar*, *Štepihar*, hrv. cgn. *Štepihar*, *Štempihar*. Glej tudi *štempihar* in dalje *těpsti se*. M. F.

těpka (f.) »hruška moštarica (drevo in sadež)«, tudi *otěpka* »isto«; sem *těpkovec* (m.), g. *-vca* »mošt iz takih hrušk« in »kraj, kjer rastejo hruške moštarice«, tudi *těpkovnica* (f.) »mošt iz hrušk moštaric«. Morda spada zraven tudi *těpka* »vrsta vinske trte«, *tepenka* »isto« (oboje bkr.; Erjavec, LMS 1882-1883, 313). V 18. st. *těpka* »Moftbirne, pyrum fucculentum« (Pohlin), *těpka* »Moftbirn; korofhiza« (Gutsmann).

Prim. hrv. *těpka* »hruška moštarica« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 372), v Liki »divja ali katere druge vrste hruška, ki se je ne more jesti, dokler se ne zmecha«, v enakem pomenu tudi *gnjilica*, *mekuša* in *ognjilača* (Iveković-Broz II, 564), *těpka* »vrsta hruške« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 409). Izhodno *těpska oz. zaradi sln. cirkumfleksa verjetno *těpskā < *těpska. Povezava s tranzitivnim pomenom v. *tep-tĭ, *tepešb »tolči« (Jarnik, Versuch, 105; Skok III, 460; Gluhak, HER, 623) in razlaga o substantiviziranem izglagolskem adj. tipa *tegekkō »goreč« ← v. *teg-tĭ, *težěšb »goreti« v sln. *žehak*, *-hka* »oster, pokvarjen« implicira pomensko podstavo »potolčen«, kar je bilo verjetno motivirano z dejstvom, da je jslv. *těpskā označevalo hru-

ške, ki se jih ni pobralo z drevesa, ampak s tal in so bile zato obtolčene. V prid taki pomenski motivaciji kaže tudi *těpka* v pomenu »omejena, neumna ženska«, torej *»udarjena, trčena«. Dalje glej *těpsti*. M. F.

***teplĭc** (m.) »toplica«, samo v 16. st. *tepliz* »von Natur warme Bäder« (Staběj, Megiser, 199, 201).

Zaradi m. spola gotovo prevzeto iz nepotrjene bav. n. predloge *Töplütz (Schmeller, BWb. in WBO ne navajata), kar je stara izposojenka iz sln. *toplica*, prim. s preglasom še tpn. *Töplütz* (navaja Kranzmayer, ONBK II, 224), brez njega v avstr. štaj. tpn. *Toplützsee*, l. 1480 *Toplütz*, *Tauplütz*, 1321 *Tauplicz* (navaja Mader, AS 101, 98). Dalje glej *toplica*. M. S.

tepsija (f.) »plitev pekač« (pkm.), v Beltincih *těpsija* »plitva pekača, pladenj« (Novak, Slovar², 157).

Prevzeto prek star. madž. *tepszia*, *tepesia*, danes dial. *těpsia* (knjiž. *tepsi*) ali neposredno iz sbh. *těpsija*, tudi *těvsija* < turšč. *tepsi* »isto« (prim. od tod še mak. *tepsija*, blg. *tepsija*, rum. *tipsie*, *tepsie*, alb. *tepsi*, ngr. *ταψί*, *τεψί*), kar je iz nperz. *tabšī* »kovinski (zlat, srebrn ali bakren) pladenj z dvignjenim robom« (Skok III, 459; EWU, 1505). M. S.

těpsti, *těpem* (v. impf.) »ferire«, *t. se* »rixari«; pf. *iz-na-*, *o-*, *pre-*, *raz-*, *s-*, *v-*, *za-t-*, *utěpsti* »zamazati z blatom«, sekundarni impf. *-těpati*, *-těpam* in *-těpljem*, dem. *tepljāti*, *-ām*, *těpkati*, *-am* »rahlo tolči«; subst. *tepāca* »sekira«, *tepišče* »Prügelstätte«, *tepin*, *-a*, *tepin*, *-a*, *tepežnik*, *-a*, *tepāvs*, *-a* »pretepač«, f. *tepāvsija*; *těpež*, *-a*, tudi *tepež*, *-ěza* »verberatio«, dial. *tepenica*, z lat. suf. bkr. *tepeñcija* »isto«, *tepeška* »spletana šiba, povesmo prediva«, *tepežiti se*, *-ěžim se* »tepti se«, adj. *tepežen*, *-žna* »Prügel-«, najpogosteje v *tepežni dan* »dan nedolžnih otročičev, 28. XII.«, *tepežnica* »isto« in »bič«, *tepežka* »28. XII.« in »šiba, s katero otroci na tepežnico bijejo starejše« (bkr.) ter »gomazenje po telesu, ki se dobi od moke, pomešane z rženimi rožički«, v. *tepežkati*, *-am* »tepti (zlasti starejše na tepežnico)«, *tepežkar*, *-ja* »otrok, ki hodi tepežkat«, f. *tepežkarica*; številne pref. tvorbe, npr. *pretep*, *-ěpa* »Prügelei, Schlägerei«, *otěp*, *-ěpa* »snop slame« idr.; v Briž. spom. *preise nassi zesztoco stradacho*, *nebo ie tepechu metlami* »maiores nostri graviter passi sunt: quos enim virgis verberabant« (II 97–98), v 16. st. *tepejnie* »plaga« (Megiser), v 17. st. *yh saznye neufmilenu tepti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tepti* »adverberare, circumpavire, converberare, depunire, flagellare, percutere, verberare, tundere« (Kastelec-Vorenc), *těpem*, *těpsiti* »concutere«, *tepešham* »virgam offere in fefto Innocentium« (Pohlin), *tepsiti*, *tepem* »schlagen« (Gutsmann).

Prim. stosl. *teti*, *tepo* »ferire, flagellare«, sbh. *těpsti*, *těpem* »mesti maslo, blebetati«, mak. *tepa* »tolči«, blg. *těpam*, star. r. *teptĭ*, *tepešb* »tepti, tolči«, dial. »s težavo, počasi vleči«, dial. *uteptĭ* »ubiti«, star. ukr. *tepy*, *tepty*, *tepeš* »tolči, tepti«, č. *tepati*, slšč. *tepat*, gl. *čepac*, *čepić*, dl. *šepas* »isto«. Psl. *teplĭtĭ, prez. *tepešb, iter. *tepatĭ, prim. dalje lit. *těpti* »mazati, packati, tolči«, lot. *těpti* »mazati«, *tapāt* »cepiti (drevo)«. LIV, 573, iz navedenega gradiva rekonstruirala ide. koren **tep-* »mazati, morda »prijeti se, prilepiti se«, če spada sem tudi lit. *tāpti*, *tampū* »postati« (Stang, VGr, 347). K semantiki prim. n. *Streich* »udarec« k *streichen* »mazati«, sln. *primázati* »udariti«, č. *mazati* »mazati, tepti«. Pomen navedenega gradiva deloma dopušča domnevo, da je ta ide. koren

identičen s **tep-* »topel biti«, prim. k semantiki p. *grzac* »greti« in »tolči«, sln. *užgati* »udariti«, Pomen »mazati« bi bil v tem primeru sekundaren iz »topel biti« po tem, ker se tople maščobe lažje mažejo. Manj verjetno je izvajanje iz onomatopeje pri udarcu **tep-* (Machek², 640; Schuster-Sewc, HEWb., 134), ki ima paralele zunaj ide. jezikov npr. v mordv. *tapa-* »tolči«, fin. *tappa*, madž. *tapos* »mendirati, teptati«, *tapini* »otipati« (Vasmer III, 95). Glej tudi *potépati se*, *těp*, *těpka*, *těpelj*, *-těpsti I–II*, *těpsti se*, *topöt*, *tápati*, *tápa I*, *tepišiti (se)*. M. S.

-těpsti I, -těpem »mazati«, izpričano le v izv. *otěpsti se* (v. pf.) »med hojo zmočiti, umazati si obleko« (jvzh. štaj), impf. *otěpati se* »isto«; *utěpsti, -em* »umazati«, adj. f. *utepena* »umazana« (Temljine; Kenda, rkp., 168); *natěpsti se* »s smetmi se umazati«, *stěpati se* »po rosi in prahu hodeč hlače umazati«; adj. *neftěpeni* »neomadeževan, brezmadežen« (pkm.; Novak, Slovar², 84). V 18. st. *utěpem, -tepti* »mit Koth belchmutzē« (Pohlin).

Razvoj pomena »mazati« ← »tolči« glagola *tep-tí, *tepeš je že baltoslovanski, prim. hrv. kajk. *nevtepena* »virgo immaculata«, lit. *tėpti, tępū* »mazati«, *ne pateptas* »virgo immaculata«, lot. *tept, tepju, tepu* »mazati« (Jagić, JA II, 1877, 398; Fraenkel, 1081). Dalje glej *těpsti*. M. F.

-těpsti II, -těpem (v. impf.) »jesti« le v izv. *natěpsti se* (pf.) »najesti se«, npr. *natepsti se dobrih rib in drugih jedi* (Krelj), *otěpati, otěpam, otěpljem* »hlastno jesti« (dol.), adj. *stěpčen, f. -čna* »požrešen«.

Prim. sb. *nat'pkam se* »najem se« (Mitrović, Rečnik, 202), dl. *pošepas* »s kljunom segati proti hrani (o ptičih)« (Muka, Sl. II, 709). Pomensko enako je lit. *tepti, -ėjū, -ėjau* »jesti, žreti, srkati«, lot. *teptē, -ėjū* »veliko jesti«. To Fraenkel, 1081, izvaja iz pomena »mazati« ← »tolči«. Toh. A, B *tāp-* »jesti«, ki je lahko iz ide. **tōp-*, dopušča domnevo, da je pomen »jesti, žreti« korena **tep-* »tolči« že praide. starosti. Drugače o toh. Fraenkel, IF IL, 1932, 7 (sprejema van Windekens, Le tokh. I, 497), ki ga povezuje z gr. *δοπάγιω* »(s)troški, izdatki«, *δοπάτω* »(raz)trgati, mrcvariti, použiti«, lat. *daps* »žrtvena gostinja, jed, hrana« < **dap-* (Frisk I, 348; Walde-Hofmann I, 324) < **dH₂p-*. Dalje glej *těpsti*. M. F.

těpsti se, těpem se (v. impf.) »potepati se, tavati« (Slovenske gorice), pkm. *těpsti se, -pén se* »potepati se« (Novak, Slovar², 157), pf. *potěpsti se, prítěpsti se, zatěpsti se*; k temu sekundarni impf. *-těpati se, -těpam se/-těpljem se*, pkm. *po-, s-těpati se, -ěiplen se* (Novak, Slovar², 106). Sem številna nomina agentis v pomenu »vagabund«, npr. *tépec* (m.), g. *-pca* (pri Krelju), prim. hrv. čak. *těpac* »ničvrednež« (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 65), in k temu po feminativnem vzorcu *porsьcbь → **porsica tepica, tépeš* (m.), g. *-ěša* (k temu *tepešiti se, -ěšim se* »potepati se«), pkm. *těpeš* (Novak, Slovar², 157), *tepešnik* »vagabund«, *tepež* (m.), g. *-a* »isto« (k temu *tepežiti se, -ěžim se* »potepati se«), *tepežnik* »vagabund«; *potěp* (m.), g. *-těpa* »potepuh« (in »potepanje«), *potěpáč, potěpůh, potěpě*, g. *-ěta, potěpej, potěpín, potěpúlja; prítěpůh; stepůh, stepě*, g. *-ěta*; adj. *potěpljív, f. -íva* »ki se rad potepa«. Cgn. *Tepěj, Tepeš, Tepež, Tepina, Tepuš, Tepoš*. V 16. st. *se okuli tepsti* »vagari« (Megiser), v 18. st. *okuli tepenie* »vagatio«, *potěpati* »vagari«, *potěpůh* »vagator, circulator, lurco« (Kastelec-Vorenc), *potěpám se* »vagari«, *potěpín* »vagabundus«, *potepinz, potěpůh* »idem« (Pohlin), *okul tepfti*

se »Schweifen; okrog se motati«, *tepm se* »Schwärme, Ichlenkle«, *potepuh, potepin* (Gutsmann).

Prim. hrv. kajk. *tepsti se* »vagari« (Habdelić, Vitezović, Stulli), *těpati se, těpam se*, pf. *potěpsti se* (Volltigg) in k temu impf. *potěpati se* (Belostenec, Jambrešić), v Ozlju *potěpati se* (Težak, HDZb V, 1981, 409), *stepsti se* »oditi«, *stěpati se* »brezdelno okoli tavati« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 370), subst. *těpac*, g. *-pca* »vagabund« in k temu f. *tepiča* »potepuhinja«, *tepež* »Lumpengesindel« (Šulek), *potěpěnka* »isto« (slednja primera sta znana tudi iz Ozlja; Težak, l. c.), *potepuh* »vagabundus« (Belostenec, Jambrešić, Volltigg, Stulli) in »ničvrednež« (Jambrešić), v Ozlju *potěpalo* »vagabund« (Težak, l. c.), *dotepuh* »prišlek«, gradišč. hrv. *potěps se, -těpem se* »potěpsti se«, *potěpůh* »vagabund«, *potěpěni* »isto« (Tornow, BD, 268), r. dial. *tepstí, tepeš* »počasi, težko iti, vleči se«, *tepstísb* »počasi hoditi, vleči se« (Dal', Slovar² IV, 400). Slov. dial. **tep-tí, *tepeš* »ire« in z refleksivom *se* »vagari« je le eden od pomenskih razvojev iz prvotnega psl. *tep-tí »ferire«. Na pomensko specializacijo v glagol premikanja kaže tudi sorodno **tōpotōr/-tōpotōr* in drugi osamljeni slova. primeri kot npr. slš. gerner. *t'apkat* »učiti se hoditi«, *t'apko* »dete, ki se uči hoditi« (Orlovský, Gemer., 347), kar je tako kot r. *tjápab* »sekati, udarjati« iz nazalizirane variante *tepati. Glej tudi *potěpati se, tepišiti (se), štempihar* in dalje *těpsti*. M. F.

teptáti, -ám (v. impf.) »pedibus pulsare, calcare«, pf. *iz-, po-, pre-, raz-, s-, u-, v-, za-t.*, impf. *-teptávati, -am*; tudi *tepetáti, -ám, -ěčem* »teptati« (Krelj, Caf) in v star. jeziku *taptáti* »isto«; v 16. st. *teptaio jnogami* (Trubar), *taptati* »calco« (Megiser), v 17. st. *tepat* »calcare«, *potepat* »calpefrare« (Alasia), *shival jeh potepiá* (Janez Svetokriški), v 18. st. *potěptati* »conculcare, deculcare; s'nogami stréti, pomandrati«, *potaptati* »pefsundere«, *potěptám* »conculcare« (Pohlin).

Prim. csl. *tepstati, -šitq* »calcare«, star. hrv. *taptati* (ARJ XVIII, 106), blg. *těpča, r. toptáts, tōpčesb*, ukr. *toptáty, tōpčes* (vpliv *topotō), br. *taptáčb, tōpčaš*, po vplivu č. *dupati* »cepitati, mendrati, teptati« in sorodnega še p. *deptač*, č. *deptati*, slš. *deptať*, gl. *deptač*, brez navedenega vpliva gl. *teptač, -am, -pcu*, dl. *teptaš, -pcu, -am*. Psl. **tepstáti, *těpst'ěsb* (sekundarno *tepstáješb) je denom. iz *tepstě, prim. csl. *tepstě* »strepitus«. To je tvorba iz *teptáti, kar se ohranje v csl. *teptati* »palpitate«, star. p. *tepač*, dl. *tepaš* »tolči«, verjetno iz ide. baze *(s)tey-p- »udarjati, tolči«, prim. sti. *tōpati, tūpáti, tūmpati, tūmpáti* »tolči«, gr. *τύπω* »isto«, *τύπος* »udarec, odtis, obris, zgled«, *στύπος* »palica, držaj«, lot. *staipe* »sled konjskega kopita«, *stupe, stups* »držaj za metlo« (Vasmer III, 122; Pokorny, 1034, brez slov. gradiva). Alternativna možnost je domneva, da je *tepstě reducirano *topotě, prim. tako razmerje med psl. *ropotě in csl. *tepstě* »murmur«. V slov. se v podobnih pomenih pojavljajo še baze **tep-* (*těpsti*), **top-* (*topöt*), **tap-* (*tápati*), **típ-* (*típati*), **dup-* (*dúpati*) in **tup-* (sbh. *tūpati*) »negotovo hoditi, oklevati«, mak. *tupot* »topot«, *tupoti* »topotati«, blg. *túpam* »udarjati, tolči«, *tuptjá* »trkati, tolči«, *túp-kam* »krcati, trkati«, kar vzbuja vtis, da gre za prvotno onomatopeje (Machek², 115; Schuster-Sewc, HEWb., 1505). M. S.

ter I (konj.) »in; pa«. Konjunkcija je danes živa le v knjiž. jeziku, njena raba pa je v historičnem gradivu potrjena že od Brižinskih spomenikov dalje, prim. *tere*

ne priiazna uz nenuvi deffe II,32–34, *tere im grechi vuafa poste te* II,110–112. V 16. st. *fem tir tia tezhi* in *vfe jimejnie tar blagu* (Megiser), v 18. st. *fem ter tam tekati* (Kastelec-Vorenc), *tër* »und, et, que, ac« (Pohlin) [tër], *ter* »und, alsdann, zwar«, *tar* »und« (Gutsmann), Murko I, 665: *tër* »und, wie auch, auch«, Janežič¹ II, 438: *ter* »und, wie auch«.

Prim. hrv. *tër* »in«, *tër* »isto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 410) poleg *tere* (Mikalja); varianti *ter* in *tere* tudi v relativni funkciji, npr. *Fala ti, da si nam dao ovaku pastiricu, ter nas pazi i od neprijatelja brani, ovaku misecnicu, ter nas prosvitljuje, ovaku majku, ter nas doji s mlikom svoga milosrdja* (ARJ XVIII, 219), *Ko je ono, moj mili devere, tere s Đurom ide u poredu?* (ARJ XVIII, 225), čak. *tër* »in, tudi« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1238), v Orlecu na Cresu *tër* »ja, doch«, npr. *tër sen jā povēdela* (Houtzagers, ČD, 377) »saj sem ji povedala«, gradišč. hrv. *ter* »in; ker« (Tornow, BD, 343), blg. *tere* »in«, stp. *teže* »tudi, prav tako«, np. *tež* »isto«, kašub. *tež* »prav tako, tudi«, npr. *Xceš tež jic ze mno?*, tudi »(za)toorej, potemtakem«, npr. *Mało jēs, to tež jes stabi*. (Sychta, SGK V, 348), stč. *tež*, *tēže* »tudi, prav tako«, nč. *tež* »isto«, slš. *tiež*, gl., dl. *tež* »tudi«. Iz sb. je rum. *tir*, prim. *tir mī-e unul*, *tir mī-e altul* »tako eden kot drugi« (Tiktin, Wb., 1603) < *»in eden in drugi«. Za slovenščino (in tudi hrv., sb.) bi bilo zaradi kratkega vokala potrebno izhajati iz *te-že (Ramovš, Hgr. II, 295; Kopečný, ESS II, 648) »in, tudi« ob variantnem *to-že »isto« v sln. dial. *tōreitōre*, knjiž. *tōrej*, r. *tōže* »tudi«, č. dial. *tože* »isto«. Iz istega izhodišča izvaja Schuster-Šewc, HEWb., 1506, gl., dl. *tež* »tudi«, medtem ko je č. *tež* in slš. *tiež* potrebno izvajati iz *toje-že (Kopečný, o. c., 672). Izhodno *te-že (ob **to(-je)-že*) je s partikulo **-že* (= gr. ἔ-γώ-γῆ) ojačana konj. *te »in«, ki se ohranja v konj. *te* v Briž. spom. *te v ueki gemu be siti* II,2 »in bi na veke živel« in tudi v pkm. konsektivni konj. *tē* »tedaj«, npr. *tē je prišeu k nam* »tedaj je prišel k nam«, *či si nedūžen, t. ti nikaj nemrejo* »če si nedolžen, tedaj ti nič ne morejo« (Novak, Slovar², 156), csl. *te* »in«, hrv., sb. *tē* »in, pa« (ARJ XVIII, 138 s.). Psl. konj. *to »in, nato, torej« (= het. *ta* (konj.) »in, nato«) in *te »isto« sta apofonični varianti ide. demonstr. pron. **to-*, ki ju Dunkel, KZ 96/2, 1982/83, 183 s. (brez obravnavanega slov. gradiva), tako kot ide. konj. *kʰo »in, tudi« ob *kʰe »isto« (prim. lat. *quo(-que)* »tudi« ob sti. *-ca*, gr. *-τε*) izvaja iz prvotne akcentuirane konj. *tó in enklitične **-te*, npr. v sti. *u-tá* »in, tudi«, gr. *αὐ-τε* »ponovno, spet«. Glej tudi *tōrej*. M. F.

tër II (m.), g. *-a* »zvonik« (primor.; SSKJ V, 64), goriš. *tër* »Thurm« (Štrekelj, Görz., 391), *tēr* »zvonik« (Solkan; SLA); sem *teri* (m. pl.) »kor v cerkvi« (Caf). Izpričano že l. 1607 *ter* »campanile« (Alasia). Sem verjetno homofoni orn. *Ter* pri Vrabčah v Vipavskih brdih, *Ter* pri Devinu in verjetno tudi tpn. (it. *Pradielis*, l. 1256 *Pradelis*) in hdrn. *Ter* (furl. *la Tôr*, it. *il Torre*) = *Tēr*, g. *Tëra/Tërà* v Terski dolini, l. 1275 *juxta Turrin*, 1278 *in Roya Turris*, 1296 *Roya que de aqua Turris* (Bezljaj, SVI II, 257; Merkū, TT, 200), čeprav Bezljaj, l. c., za oronima dopušča, da se v njuju ohranja pogostna predromanska toponimična baza *turra »Erdhaufen, Hügel« (glej Meyer-Lübke, 8881, 9007), ki bi se pri nas verjetno reflektirala kot *a*-jevska osnova. Čeprav se v apelativih nedvomno ohranja lat. *tūrris* (f.) »stolp, visoka zgradba«, natančna pot izposoje ni jasna. Oblik namreč ni mogo-

če izvesti niti iz starejšega substituta, ki bi se, če upošte vamo najstarejšo substitucijsko fonetiko, glasil **tər̥* ← lat. akz. *turrem* oz. niti iz mlajšega, ki bi se glasil **tor̥* ← rom. **tor(r)em* (akz.), prim. it. *torre* (f.), furl. *tôr* (m.) »zvonik, stolp« (Pirona, VF, 1199). Ker ima goriš. *tër* enak vokal kot mlade rom. in n. izposojenke tipa *blék* »Fleck«, *drék* »Dreck«, *šék* »scheckiger Hund«, *šénj* »Zeichen« in tudi kot avtohtono npr. *sér* (m.) »sir« < **sēr̥* z g. *siéra* in ker je znano tudi osamljeno, podobnopomensko *tir* (m.), g. *tira* »prostor v zvoniku, kjer visijo zvonovi« (Ribnica; navaja Miklošič, SEW, 357; po njem Pleteršnik II, 669), bi bilo mogoče domnevati substitucijo **t̥r̥* in predpostaviti analoški vnos vokalizma iz nom. in akz. oblike v celotno paradigmo. Ker pa substitucije *ȳC za rom. **-óCem* niso znane, je verjetno, da so slovenski apelativi iz rom. predloge prevzeti prek neznanega/neevidentiranega jezikovnega posrednika. Glej tudi *tir III* in *tūren*. M. F.

tër III (m.), g. *-a* »katran« (SSKJ V, 64).

Kakor sbh. *tër* mlada izposojenka iz nvn. *Teer* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 237), kar je prevzeto iz srspn. *ter(e)*, prim. srniz. *terre*, *tar*, ags. *teoru*, agl. *tar*, stnord. *tjara* iz pgerm. **terwja-*, *terwjon »smola« k pgerm. **trewa-* »les, drevo« (Kluge²³, 819; Pfeifer, EWD², 1421). M. S.

tër IV (m.), g. *-a* »teža« (pkm.; Novak, Slovar², 157).

Prevzeto iz star. madž. *terhi*, *tërhe*, *tèrè* »breme«, iz česar je po metatezi današnje standardno *teher* »isto«. Dalje glej *třh*. M. S.

teráč (m.), g. *-a* »blato s cest in iz luž; z blatom pomešano plevje, ki ostaja po povodnji in ga vozijo na njeve« (goriš.).

Prevzeto iz furl. *teràz* »zemlja, blato, ki ga naberejo pri čiščenju jarkov in ribnikov« (Štrekelj, LMS 1896, 165), kar ustreza it. *terràzzo* »zemeljska terasa« in »zaradi erozije nastala stopnica na zidu«, dial. siciljansko *tirrazzu* »izkopanina, ruševina«. To je sorodno z ben. it. *terazo*, knjiž. it. *terrazzo* »(večbarvni) tlak«, od koder je sln. *teráco*, v 18. st. *taraz*, *potaraz* »kamenfki poklad, Pflaster auf der Erde« (Gutsmann). Sln. *terása* je prek n. *Terasse* iz frc. *terrasse*, to pa iz stprovan. *terassa*, kar je kakor it. *terazza* »terasa« iz srlat. *terraccia*, vse tvorjeno iz *terra* »zemlja« (Battisti-Alessio, 3765). Glej tudi *terân*, *tarác*, *trnác*. M. S.

terân (m.), g. *-a* »vrsta rdečega vina (danes iz refoškovega grozdja)« (kraš.).

Kakor hrv. *terân* (Istra), v Hrv. primorju in Dalmaciji tudi *taran*, *tarin* »isto«, prevzeto iz trž. it., furl. *terân* »vrsta rdečega vina«, kar je nedvomno tvorjeno iz *terra* »zemlja«. Romansko je na Krku izpričano veljotsko *terân* »vrsta vinske trte«, v Rovinju *tarân* »vrsta vina«. Vino s tem imenom se v Istri omenja že leta 1335, v Furlaniji leta 1411. Semantična motivacija in tvorba nista popolnoma jasni, morda *terrānus »ozemeljski, terenski, domač; vino, ki ga pridelujejo na določenem ozemlju« (Doria, 730) ali po rdeči barvi, ki naj bi spominjala na kraško rdečo prst. Štrekelj, JA XII, 471, domneva, da je vino poimenovano po značilnem »zemeljskem« okusu. Ker adj. *terrānus ni potrjen, Skok III, 461, domneva disimilacijo iz prav tako nepotrjenega *terrārius. Bolje je misliti na adj. *terrāneus > star. it. *terragno* »plazec se«, *mulino terragno* »nadliven mlin«, piemontsko *taraña* »dolg špalir vinske trte« in »škrjanec, Alauda arborea«

(Meyer-Lübke, 8671), kar je v klas. lat. znano le v kompoz. *subterrāneus* »podzemski«, *exterrāneus* »inozemski«, srlat. *Mediterrāneus* »sredozemski«. K disimilaciji in depalatalizaciji prim. *tercijāl*. Prek sln. ali iz it. dial. je prevzeto tudi star. avstr. bav. *Terrānt* »teran« (WBÖ IV, 1764). Glej tudi *teráč*, *trnác*. M. S.

terati, -am (v. impf.) »mučiti«, *terati se* »pariti se (o ovcah)«, tudi *tirati* »gnati, poditi«, *tirati se* »goniti se (o ovcah)«, pkm. *tirāti* »poditi« (Novak, Slovar, 113); *zatrati*, *zatrěti* (impf.) »unterdrücken« k pf. *zatrěti* »delere, opprimere«; v 16. st. *ie nee tiral (podil)* (Dalmatin), v 18. st. *tiram* »wüste: treibe fort«, *firati*, *potiruvati* »wüsten« (Gutsmann); semkaj po zgledu sbh. *tjěralica* tudi sln. *tirālica*, pri Pleteršniku *tirālica* »Steckbrief«.

Prim. csl. *tirati* »fricare«, *zatrati* »destruere«, *zatrějati* »perdere«, sbh. *tjěrati*, *čěrati* »gnati«, *tirati se* »goniti se«, mak. *tera* »gnati, siliti«, *tera se* »pariti se«, str. *terjati* »rušiti, uničevati«, r. *terjáb* »izgubljeni«, *zairáb* »stiskati, mečkati«, ukr. *zatrěty*, *zatrěty* »stiskati«, *terjaty* »izgubljeni«, p. *tyrač*, dial. *teráč* »garati«, č. *tyrati* »mučiti«, gl. *čerič*, dl. *šerjš* »gnati«. Iz slov. jezikov je rum. *tiri* »zatreti«. Psl. **těrati*, **tírati* sta iter. od **těri*, **těrěš*. K semantiki prim. iz ide. **ter(H)-* »treti, drgniti, mučiti« še gr. *τεῖρον* »treti, zatreti«, iz ide. **g^hhen(H)-* »tolči« psl. **gōnati*, **goniti se* in sln. *mlínčiti*, star. lit. *mulvyti* »mučiti«, gr. *ἀμαλδώνω* »slabiti« k lot. *milit* »tolči«, psl. **měti*, **měl'ěš* »mleti«. Dalje glej *trěti*, *tír I*, *tórati*, *tárati*. M. S.

terc (m.), g. -a »oven, kozel; koštrun« v primor. *'terc* (Pomjan; Cossutta, PV, 234, 235, 238) = *'tarc* »oven« (Pomjan; Kukanja, SDLA - KP/1), *sə tarcəjo* »trkati se (o ovcah in kozah)« (Padna; Kukanja, o. c.), *se 'tarcəjo* »isto« (Šmarje pri Kopru; Kukanja, o. c.) poleg *se 'tarcəjo* (Krkavče; Kukanja, o. c.).

Deverbativni nomen agentis **těrěš* iz v. **těrati se* »pariti se« v sln. *terati se* »pariti se (o ovcah)« (Caf), *tirati se* »goniti se (o ovcah)« (bkr.), hrv. *tjěrati se* »pariti se«, pri Belostejcu *tirati se* »isto«, mak. *tera se* »pariti se«. Izhodno **těrati se* je iter. k psl. **těrti se* »pariti se« = sln. *trěti se* »goniti se (o kravi)« (notr., dol.), č. *tříti se* »drstiti se«, kar se je pomensko specializiralo iz prvotnega »treti se, drgniti se«. Glej tudi *terati* in dalje *trěti*. M. F.

tercijāl (m.), g. -a »pobožnjakar«, tudi *tercijālec*, -lca »isto«, f. *tercijāлка* »pobožnjakarica«, adj. *tercijālski* »pobožnjakarski«, abstr. *tercijālstvo*; tudi *tercijān*, -a »pobožnjakar« in »brat tretjega frančišćanskega reda«, *tercijānka* »pobožnjakarica« in »sestra tretjega frančišćanskega reda«, *tercijānstvo* »pobožnjakarstvo«.

Prevzeto in disimilirano iz ben. it. *terziario* »pobožnjakar, kdor nosi duhovno obleko namesto posvetne« (Boerio, DV, 745) < srlat. *tertiarius* »menih, brat tretjega reda« iz *tertius* »tretji«. Glej tudi *térec*. M. S.

térec (m.), g. -rca »mlad vol« (vzh. štaj.), »novec, neumnež, tepec« (štaj, kor.), v 18. st. *terz* »Narr« (Gutsmann).

Prevzeto iz avstr. bav. n. *Těrz* »pri treh letih skopljen vol«, metaforično tudi »majhen človek« in »neumnež, tepec«, dem. *Těrzel* »mlad vol«, kar je iz lat. *tertius* »tretji« (Pleteršnik II, 664; WBÖ IV, 1776 s.). V sln. se je izglasni -c občutil kot suf. (zato pisava z -ec namesto s -c; prim. podobno *márec* iz n. *März*, lat. *mensis Martius*), kar je omogočilo občutek, da je korenski morfem samo

ter-; iz tega je tvorjen adj. *těrjav* »neumen, tepast« (Sloven. gorice), subst. *těre*, g. *terěta* »tepec« (Caf), *terūs*, -a »neumnež, tepec«, *těrnja* »neumna ženska« (Murko, Caf), *těrnjati* »govoriti ali delati neumnosti«, adj. *těrnjav* »neumen, tepast« (k tvorbi prim. *godrnjāti*) in kor. obir. *těrban*, g. *terbá:na* »isto« (navaja Karničar, Obir., 249), pri čemer je -ban abstrahirano iz *telebán*. Glej tudi *tercijāl*. M. S.

terentāti, -ām (v. impf.) »trapasto govoriti ali delati« (Caf).

Prim. sbh. dial. *terěntati*, -ām »napadati«, č. *teremiti*, *teremetiti* »kleti, psovati, zmerjati, čvekati, nepretrgoma govoriti«, slš. *teremetovat'* »kleti, preklinjati«. Tvorjeno iz kletvice madž. *teremette* (danes prenařeno v *teringette*) »saprabort«, kar je iz sintagme *ördög teremette* »od hudica ustvarjen« k *teremtet* »kar je ustvarjeno, stvar«, *teremt* »ustvariti« (o tem EWU, 1508). M. S.

tericati, -am (v. impf.) »stresati posodo ali vrečo, da odpade prah« (Caf).

Dem. iz *trěti*, *tárem*, vzh. *térem*, pkm. *trěiti*, *těren*, tvorjen morda analogno po razmerju *stópati* : *stopícati*, kar je sicer denom. iz *stópica* ← *stópa* »korak, stopinja«. K semantiki prim. *otrěti*, impf. *oiřrati* »brisati«. Dalje glej *trěti*. M. S.

terína I (f.) »skleda« (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239), »večja skleda za solato« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 131), *tarina* »kozica« (Korte nad Izolo; Morato, 162), rez. *terina* »skleda« (Skubic, Rom., 156), knjiz. *terina* »večja lončena posoda za serviranje hrane« (SSKJ V, 67).

Izposojeno iz it. *terrina* »lončena posoda« oz. trž. it. *terina* »jušnik, skleda«, kar je kot furl. *terine* »jušnik, skleda«, ben. it. *tarina* »jušnik«, bolonjsko *tarreina* »isto« izposojeno iz frc. *terrine* »jušnik« poleg »nizka posoda« (Battisti-Alessio, 3766 s.; Doria, 730; Skok III, 461). Leksem je substantivizirani stfrc. adj. f. *terrín* »prstén, iz zemlje«, prim. tudi stfrc. *terrín* »lonec«, kar se je osamosvojilo po elipsi besednih zvez kot npr. *pot terrín*; galorom. adj. **terrínus* je iz prvotnega lat. *těrrēnus* »prstén« k *terra* (f.) »zemlja« nastal pod vplivom suf. -inus za tvorbo adjektivov pripadnosti (Gamillscheg, EWFS, 840). M. F.

terína II (f.) »divjad«. Izpričano le v 18. st. *terina* »Gewild, diujazhina, sverjazhina, sverinstvu, diujazha«, *terinfku louftvu* »Wildbahn, vifhi lou, okrai vifhiloune pravize« (Gutsmann)

Osamljeno. Morda korensko povezano s sln. *tirati* »gnati, poditi« in enako motivirano kot sln. *lovína* »lovne živali« k *löv* (m.) »venatio«. Ker so tvorbe na -ina izimenske, bi taka razlaga kazala na obstoj sln. deverbativa **ter* »lov«, kar je z razširjenim *i* pred *r* lahko nastalo iz **tirz* »isto«, deverbativa k iter. **tirāti* k **těrti*, **těrěš*. Dalje glej *terati*. M. F.

terjāk (m.), g. -a »theriaca«, *terjākovec*, -vca »terjakov duh«, *terjāčnica* »terjakova voda«; v 16. st. *repu Seime inu Turyak prodaje* (Trubar; Rigler, Začetki, II), v 17. st. *tryak* (Janez Svetokriški), v 18. st. *triák*, *tyrjak* »arznia is kazhyga meffá, theriaca« (Kastelec-Vorenc), *terjāk* »Theriac, theriaca« (Pohlín), *teriak*, *terjak* »Teriack« (Gutsmann).

Prevzeto prek lat. *theriaca* iz gr. *θηριακός* (ἀντίδοτος) »(protisredstvo) proti strupenim živalim« k *θηρια-*

kóç »ki je v zvezi s strupenimi živalmi« iz θηρίων, θρίπ »zver, divja žival«. Prvotno je bil terjak iz mesa strupene kače narejen protistrup proti kačjemu pikju, kasneje in danes uporabljajo predvsem rastlinske sestavine in med (Walde-Hofmann II, 679; Grimm, Wb. XII, 1373). Beseda je v sln. prevzeta verjetno prek n., saj izkazuje podobne ljudskoetimološko pogojene spremembe, prim. n. *Dreiacker*, srvn. *driakel* z naslonitvijo na *dri* > n. *drei* »tri«; tirol. n. *trujak* (Grimm, Wb. XI, 367). M. S.

têrjati, -am (v. impf.) »zahtevati«, tudi *tîrjati* »isto«, k temu *têrjalec*, -lca »upnik«, pf. *iz-*, *po-*, *za-t.*, sekundarni impf. *-terjavati*, *-ûjem*, subst. *izterjevalec*, -lca »Einreiber«; v 16. st. *terjatj* »fordern, exigere, postulare« (Megiser), v 17. st. *terjat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *terjati* »apposcere, exigere« (Kastelec-Vorenc), *tîrjati*, *terjati* »fordern« (Gutsmann).

Prim. csl. *têrjati* »sectari«. Slov. **têr'ati* je verjetno iter. k slabo ohranjenemu v dicendi **têr'i*, **têr(')q*, ki se ohranja v sln. *tretî* »zganjati hrup, lärm« (glagol navaja Miklošič, 352), kar je sorodno z lit. *tîrti*, *tîriü* »izkusiti, raziskovati, preiskovati«, *taîrti*, *tariü*, iter. *taryiti* »govoriti«, lot. *tarêt* »blebetati«, *tîrât* »hrupno govoriti«, *tîrdît* »spraševati, zaslîševati«, *têrtelêt* »hitro govoriti«, stprus. *târin* »glas«, gr. *topéō* »jasno govoriti«, *topós* »jasen« (dvomi Frisk II, 914), het. *taranzi* »govorijo«, sti. *târâ* »prodoren, glasen«, arm. *ent'êrnum* »berem, spoznam«, srir. *tairm* »hrup« k ide. **ter-* »jasno govoriti« (Benveniste, Hitt., 119 ss., brez obravnavanih slov. paralel). Drugače Miklošič, 356, ki **têr'ati* veže s **tîrati*, **têrati* in dalje **têrti* »treti«, s čimer tudi Fraenkel, 1102, povezuje lit. *tîrti* »izkusiti, raziskovati, preiskovati«. Glej tudi *trtrâti*, *târnatî*, *trabljâti*, *tarêkati*. M. S.

termati, -am (v. impf.) »narediti osnovo za tkanje«, pf. *potermati*, *stermati*; v 18. st. *termam*, *stermam* »wirke, webe« (Gutsmann), k temu *termanje* »tkanina« (Jarnik). Samo sln.; morda je mogoče primerjati r. *termalamâ*, *tarmalamâ* »svileno ali polsvileno blago«, po Vasmerju III, 79, 98, brez etimologije, kar se zdi tuje. Bezlaj, KKD I, 73, domneva za sln. osnovo **(s)ter-* kakor v *razprostrêti*, *próstor*.

terpentîn (m.), g. -a »terebinthus«, *trpentînka*, *terpentînovec* »Pistacia terebinthus«; v 18. st. *terpentinovu drivû*, *s'kateriga se tajsta fmola zidy* »terebinthus« (Kastelec-Vorenc), *tarpentin*, *trapetin* (poleg *preshei*) »Terpentin« (Gutsmann) z redukcijo *er* > *r* in vokalizacijo *ar* ter disimilacijo nazalov kakor v notr. *trêpêtîn* (Borovnica; Ramovš, Hgr. II, 98).

Prevzeto iz n. *Terpentin* < srlat. *terebintina resina* »terpentinovecova smola« < gr. *τερεβίνθινος* »terpentinovec«, adj. iz *τερεβίνθος* »terpentinovec, Pistacia terebinthus«. To je po naslonitvi na gr. *ἐπέβινθος* »čičierka« prenareseno *τέμπινθος* »terpentinovec«, kar je predgr. izvora (Frisk II, 881; Chantraine, 1107). M. S.

tesák (m.), g. -a »vrsta meča« (pkm.); Cigale navaja po Vodniku *tesak* »Dusack«, v 18. st. *tesak* »Duseck« (Hiplolit).

Prim. csl. *tesakъ* »semispathium«, sbh. *têsāk*, g. *tesāka* »bajonet«, blg. *tesák* »zakrivljen meč«, r. *tesák* »kratká sablja, tesarska sekira«, br. *čjasák* »meč«, č. *tesák* »lovski nož«, star. »sekira, kratek (in zakrivljen) meč, nož, sablja«, gl. *česak* »tesla«. Psl. **tesakъ* je nomen instrumenti iz **tesāti*. K besedotvorju prim. sln. *bodák* »ost, kopje« iz *bósti*. Iz slov. je prevzeto bav. n. *Disack*, *Disecken*,

Dusek, *Duseke*, *Dussak*, *Tissek* »kratek meč, rapir, lesen meč za poulične igre« (Schmeller, BWb. I, 549; Grimm, Wb. II, 1189). Dalje glej *tesāti*. M. S.

tesāti, *têšem* (v. impf.) »dolare, resecare, exasciare«, pf. *iz-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pre-*, *pre-*, *pri-*, *za-t.*, sekundarni impf. *-tesávati*, -am in *-tesovâti*, -ûjem; subst. *tesálo*, *tesalíca* »široka tesarska sekira«, *tesárnica* »isto« in »tesarska delavnica«, *tesár*, -ja »faber tignarius« in »Lamia aedilis« (denom. *tesáriti*, -árim (impf.)), *tesác*, -a »tesar«, *tesílnik*, -a »krclj, na katerem se trske sečejo«, adj. *tesárski*, *tesáski*, štaj. *teskác* »detel«; dial. kor. obir. *tésat*, *têššem* »tesati« in »meketati, nergati« (Karničar, Obir, 249), pkm. *tesâti*, *têšen* (Novak, Slovar², 156), črnovr. *têsgat*, *tîššëm* (Tominec, 218); v 18. st. *obteffati* »dedolare« (Kastelec-Vorenc), *têsâm* »behauen, refecare« (Pohlin); v star. jeziku se pogosteje uporablja n. izposojenka *čîmprati* »tesati« (< srvn. *zimbern*), *čimerman* »tesar«, prim. v 16. st. *zimprati* »aedificio, fabricor«, *zimper* »aedificium, fabrica«, *zimerman* »lignarius faber« (Megiser), cgn. *Cimerman*, *Cimperman*.

Prim. stcsl. *tesati*, *tesô*, sbh. *têsati*, *têšëm*, r. *tesátb*, *têšëšb*, ukr. *tesáty*, *têšëš*, br. dial. *čjasác*, p. *ciosác*, -am, č. *tesati*, -šu, slš. *tesat'*, *teše*, gl. *česác*, -a. Psl. **tesāti*, **tês'ëšb* je intenz. (k suf. prim. **têžëšb* = sti. *re-rih-yá*; o tem Klingenschmitt, In honorem H. Pedersen, 250) iz **tek'* »izdelati, graditi«, ki je znana še v lot. *test*, *têšu*, *tešu* (= psl. **tes'ô*) »obtesovati, tolči«, lit. iter. *tašyti*, *tašai*, *tâšo* »tesati, obtesovati, gladiti«, atematskem prez. sti. *tâšti* »tesati, ustvarjati, izdelovati«, av. *tâšt* »graditi« in v starem nomeni agentis **têk'ôn* > sti. *tákšan-* »tesar«, av. *tašan-* »ustvarjalec«, gr. *τέκτων* »tesar, graditelj« (LIV, 580). Starejši avtorji pritegnejo tudi het. *takkezi*, *takkišzi*, *taggašši*, *takkizzi* »sklopiti, združiti, graditi«, lat. *texere* »tkati, plesti, izdelovati, graditi« in domnevajo koren **tek'p-* »plesti, s šibami plesti konstrukcijo hiše« > »graditi, tesati« (Trautmann, BSW, 320; Vasmer III, 99; Pokorny, 1058; Fraenkel, 1065), kar LIV, l. c., za vrača iz fonetičnih razlogov. Glej tudi *têsla*, *tesák*. M. S.

tésen (adj.), f. -sna »angustus, artus«, tudi *têsën*, -snâ in *tesân*, f. -snâ »isto«, adv. *têsno*, *tesnô*, na *têsno*, subst. *têšen* (sekundarno *tésen*) (f.), g. -sni »ozka rečna dolina, soteska« (SSKJ V, 73) (= stč. *tiesn*, č. *tiseň* »tesnoba«), *tesníca* »tesna pot med ograjama«, *têsneč*, -a »isto« in »ozka struga«, *tesnôba*, *tesnôta*, *tesnôča*, *tesnína* »angor«, denom. v. *tesníti*, -ím (impf.) »postajati, biti tesen« in »delati tesno«, pf. *s-*, *u-*, *za-t.*, sekundarni impf. *-tesnjevâti*, -ûjem; kor. obir. *têsân* (adv.) (Karničar, Obir, 30, 39), pkm. *têsën*, -sna (Novak, Slovar², 156), črnovr. *têšëg*, -ng (Tominec, 218); v 17. st. *teffën* »fretto« (Alasia), v 18. st. *teffân* »angustus«, *tefnû* »arctê« (Kastelec-Vorenc), *têsñ* »anguftus« (Pohlin), *tefen* »eng« (Gutsmann). O e-jevskem refleksu stalno nenaglašega **ê* prim. Ramovš, JA XXXVII, 150 = Zbrano delo I, 73. Semkaj tpn. *Tesën*, *Tesna*, *Tesne*, *Tesno*, hdrn. *Tesnica* (Bezlaj, SVI II, 258).

Prim. stcsl. *têsñë*, *têsñë* »angustus«, sbh. *tîjšësan*, -sna, d. obl. *tîjšësnî*, hrv. čak. *tîšân*, f. *tîšnâ*, d. obl. *tîšni*, mak. *tesen*, blg. *têsën*, f. *tjásna*, n. *tjásno*, r. *têsnyj*, d. obl. *têsën*, *tesnâ*, *têsno*, pl. *tesny*, *tesnyj*, ukr. *tîšnyj*, adv. *tîšno*, br. *česny*, p. *ciasny*, č. *têsnyj*, slš. *tesnyj*, gl. *česny*, dl. *šesny*. Psl. **têsñë*, f. **têsñâ*, n. **têsno* < **têsñë* je verjetno adj. (tipa psl. **prostôrno*, sti. *šmašrunâ* »bradat« < *šmâšru-* »brada«) iz **têsčk* »stiskač, kar stiska« (prim. csl. *têsčk* < **kêsčk* (?), *têsčkëñ* »angustus«, *têsčk* »torcular«, sbh. *tjësčkôba*, črnogor. *tjësčkôta* »tesnoba«,

hrv. *tijesak*, -ska, sln. *těsk*, -a »preša«, stč. *těskny*), kar je tvorba tipa πορός iz besedotvornega predhodnika glagola *tiskati (Miklošič, 357; Vasmer III, 101). Dalje glej *tiskati*, *tiščati*, *těsk*, *sotěska*. M. S.

těsk (m.), g. -a »tisk, preša«, *těščiti*, -im »prešati«, *teščilnica* »stiskalnica za grozdje« (Levstik), *tešč(n)jak* »gneča«; semkaj morda *stěska* »jez nad mlinom, zbiralnica vode pri mlinu, raka« (štaj.), v 18. st. *stejska* »Vindis aqueductus ad molendinum: Carniolis rāke« (Pohlin, Glossarium).

Prim. csl. *těska* »torcular«, *těštiti* »fundere, spumare, conculcare«, hrv. *tijesak*, -ska »preša (za olive, grozdje), otok od oliv«, v Boki *tijest*, -a »preša«, pri Stulliju *tjės(k)* »isto«, *tijěštiti*, *tijěštīm* »stiskati, prešati (grozdje, olive)«. Od tod je prevzeto rum. *teasc* »preša«. Izvorno *těskъ besedotvorno ni dokončno pojasnjeno. Če je izhodiščni pomen *»stiskač, kar stiska«, gre lahko za tvorbo tipa πορός iz besedotvornega predhodnika glagola *tiskati. Druga možnost je domneva, da je *těskъ substantivizirani adj., ki se pojavlja v csl. *těskъ* »angustus«. Manj verjetno je besedotvorno izhodišče *těščiti »stiskati« (*těskъ pa postverbal), kar Skok III, 473 s., pojmuje kot iter. od *tiskati, saj bi v tem primeru pričakovali akutirano intonacijo tudi v derivatu. A. p. b v prez. *těščišb govori za nekdanjo a. p. b v psl. *těskъ, kar je (kakor adj. **těs(k)nъ* < **těs(k)ně*) zaradi prvotne dolžine korenskega vokala prešlo v premični akcentski tip. Dalje glej *těsen*, *tiskati*, *sotěska*. M. S.

teskáč (m.), g. -a »detel« (jvzh. štaj).

Verjetno iz *těskati, dem. od *tesati*, kakor je nar. hrv. *kováč* »detel« od *kovati* in psl. *dětblě »detel« od **del(b)ŕi* »dolbsti«. M. S.

těsla (f.) »široka tesarska sekira, s katero se obtesava jo hlodi; orodje za dolbenje, Hohlbeil«, *těslo* »isto« in »štor, trnalo« ter od tod »neroden človek«, adj. *těslast*, -a »neroden«, dem. *těslica* »Kreuzhacke«, denom. *teslāti*, -ām »obdelovati s teslo«; kor. obir. *těs:swa*, -le »Dechsel, Hohlbeil« in »nergač« (Karničar, Obir, 249) < *těsla, k akcentu prim. sbh. in r.; črnovr. *těstā* (Tominec, 218), v 18. st. *tefla* »sekera, ascia; dlétu, cestrum, scalper« (Kastelec-Vorenc), *těsla* »Zimmeraxt, afcia, securis«, *těslu* »Hackstock, truncus, incus« (Pohlin), *tefla* »Zimmeraxt«, *teflu* »Hackstock« (Gutsmann).

Prim. csl. *tesla* »securis«, sbh. *těsla* »orodje za tesanje, tesla«, mak. *tesla*, blg. *teslá*, r. *teslá*, *tesló*, pl. *těsla*, ukr. *tesló*, *teslícja*, br. *čjaslá*, p. *ciosta*, č. *tesla* »isto«, slš. *teslir* »tesati«, *tešel*, -šla »tesla« (Kálal, Sl., 713). Psl. *teslā < ide. **tek'pslā* formalno ustreza lat. *tēla* »tkanina«, kar pa je verjetno iz drugega ide. korena. Lot. *teslis* »tesla« (in »neroden človek«) je verjetno iz **tek'p-lijo*-. Iz ide. **tek'psolā* je stvn. *dehsala* »(dvorezna) sekira«, stnord. *þexla* »dvorezna sekira«, iz **tōk'p'slo*- je stir. *tāl* »sekira«, iz **tek'peliā* je lot. *těsele* »isto« (Trautmann, BSW, 320; Vasmer III, 100; Pokorny, 1058). K besedotvorju prim. *oslā (Slawski, SP I, 104). V slov. *teslā fungira kot nomen instrumenti od *tesati, zato se je sufiks delno približal refleksom sufiksa *dlo. Br. *čěslja* »tesar«, ukr. *těslja* in gl. *čěsla* »isto« temelji na psl. *teslŕi, g. *těs-lbje, tvorbi (tipa sti. *rathŕi* »voznik« ← *rātha* »voz«, psl. *sqđŕi »sodnik«) iz *teslā. Dalje glej *tesati*. M. S.

testaměnt (m.), g. -ěnta »oporoka«, pkm. *teštaměnt* (Novak, Slovar², 157), primor. *teštaměnt* »isto« (Jakomin, NS, 131); v 16. st. *testament* »teftamentum, legatum;

*shafft, ein Testament oder erbgemecht« (Megiser), v 18. st. teftament »testamentum; f'hafft, šafhaffanie. porozhenie« (Kastelec-Vorenc), teftament »(l)iedna vola, oporoka«; v 16. in 17. st. v zvezah *stari testament* »stara zaveza«, *novi testament* »nova zaveza«, npr. *tv ie vse svetv pŕimv, Stariga inu Noviga Testamenta (Dalmatin), v 17. st. taku v'novim, kakor v'starim Testamentu (Janez Svetokriški), v 18. st. ima Gutsmann za n. das alte, neue Testament sln. ustreznici stara, nova savesa.**

Kakor sbh. *testaměnt* »oporoka«, hrv. na Žumberku *taštaměnt*, čak. *teštaměnat, taštaměnat*, mak. *testaměnt*, ukr. *testaměnt*, p., č., slš., gl. *testament*, lit. *testamėntas*, stprus. *testaments* »isto« prevzeto iz srlat. *testamentum* < klas. lat. *těstaměntum* »oporoka« (cerkveno lat. *těstaměntum vetus, novum* »stara, nova zaveza«) < »pričevanje« iz *těstāŕi* »pričati« k *těstis* »priča« (Skok III, 463; Kluge²³, 822) iz abstrakta *tri-stĕi- »stanje tretjega« poleg *tri-stĕo- »kdor (kot) tretji (zraven) stoji« > umbr. *trstus* »priče« iz ide. **tri-* (k *trėjes »trije«) in **stāH-* »stati« (Walde-Hofmann II, 676). Pkm. varianta s -š- je pod vplivom madž. *testamentum*, primor. pa kakor hrv. pod vplivom ben. it. M. S.

testeničar (m.), g. -ja »izdelovalec pašet« je neposredno tvorjeno iz *testenica* »pašeta«, dem. *testenička* (oboje SSKJ V, 75). V 18. st. *teftenizhar*, -ja »Pfalttenbeck, cruftarius« (Pohlin), *mefoftenizna* »Paltete; golfopfhki krepeuz, polhteta«, *mefoftenizhen* »polhteten, krepeuzhen«, *mefoftenizhar* »Paltetenbecker; polhtetar, polhtetni pezhenik« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *tistenica* »pasticcio, Pastete« (Vollgigi) v obeh jezikih neuspeli kalk za splošno uveljavljeno izposojenko *paštěta* »testena jed z mesnim nadevom« iz n. *Pastete*, to pa iz it. dial. *paštěta* »isto« (s sin. *pasticcio*), kar je dem. k *pasta* »testenine«. Prvotno je bilo sln. *testenica* sinonimno *testenina* »jed iz testa«. Dalje glej *testō* in sin. *paštěta*. M. F.

testenina (f.), navadno le pl. *testenine* »izdelki iz testa kot makaroni, špageti ipd.« V 18. st. *teftenina* »Teigwerk, farinacea« (Pohlin), *teftenina* »Teigwerk; teftouje« (Gutsmann).

Prim. hrv. *tjestenina* »jed iz testa = Mehlspeise« (ARJ XVI, 383 s.). Oboje substantivizirano iz adj. *testěn*, f. -a k *testō* »Teig« (Ramovš, Letopis SAZU I, 1943, 357, brez hrv. primera). Glej tudi *testeničar* in dalje *testō*. M. F.

testō (n.), g. -ā »massa farinacea, Teig«, adj. *testěn*, -a in od tod *testenina* »Teigwerk«, *testovina* »isto«, *testenica* »jed iz testa«, adj. tudi *testnāt*, -āta, *testovit*, *testěnasŕ*; pkm. *tistōu*, -ā (Novak, Slovar², 158), rož. *tōstū* (Ramovš, Zbrano delo I, 73), gor. *tastō*, po maskulinizaciji prim. *tōst*, -a (Poljane), kor. obir. *těst* (Karničar, Obir, 30); v 16. st. *teftu* (Trubar; prim. dol. na Raščici *těstū*), *teftu* »malfa« (Megiser), v 17. st. *tefto* »palta« (Alasia), v 18. st. *teftū* »Teig, maza«, *teftenina* »Teigwerk, farinacea« (Pohlin).

Prim. csl. *těsto* »massa«, sbh. *tĕjesto*, hrv. čak. *tĕsto*, mak. *teso*, blg. *těsto* (star. tudi *těstō*), r. *těsto*, ukr. *tĕsto*, br. *čěsta*, p. *ciasto*, č. *těsto*, slš. *cesto*, gl. *čěsto*, dl. *šěsto*. Iz slov. jezikov je madž. *těszta* »testo«. Psl. *těsto < *tāHisto-, prim. dalje stir. *táis*, kimr. *toes*, bret. *tōaz* »testo« < *tajtso-, prim. nadaljnjo tvorbo še v stvn. *theismo, deismo*, ags. *ðǣsma* »kislo testo« in prenařeno gr. σταιός, g. σταιτός »testo iz pšenične moke«. Navedene besede so lahko tvorjene iz ide. korena **taH-* »topiti

(se), utekočiniti (se), razpustiti (se)«, od koder je še psl. *tískati, *těsně, *tájati (Vasmer III, 100; Pokorny, 1054). Drugače Rasmussen, APILKU VI, 145 ss., CWPL I, 131, ki rekonstruira superl. **tájH3isto-* iz baze *(s)tajH3- »strditi se« (prim. sti. *stýajate* »strditi se, otrditi«) in domneva prvotni pomen *»kar je najtrdnješe«. Dvomlji-vo Miklošič, 356, ki primerja lit. *tešlā* »testo«, kar je tvorba iz *těšti*, *tešiu* »nabrekniti« (tako Fraenkel, 1084). Glej tudi *testemina*. M. S.

tešč (adj.), f. *teščā* »prazen«, npr. *teščā ajda je tista, ki nima polnega zrna* (Plužna), navadno pomensko specializirano »ieunus«, na *teščē* »ieiuine«, tudi *teščēn*, -ščnā »tešč, na tešče uživan«, abstr. *teščēnōst* »Nüchternheit«; semkaj *teščina* »lakotnica, Weiche«, v. pkm. *těščiti*, -in »postiti se« (Novak, Slovar², 157), *odteščiti se*, -im se (pf.) »na tešče nekaj pojesti« (Caf, Pajek), danes splošno *odteščiti se*, -ām se (pf.) »isto«; v zah. in južnih dial. pogosto *tāšč*, -a »prazen«, dial. *tašč'* (Ošnje), *tešč* (Podlešče na Banjšicah; Logar, DJR, 256, 308), jnotr. *tāšč*, *na tāščē*, *na tōščē*, *na tōšče* (Rigler, Jnotr. gov., 91, 145), koselsko *na tašče* (Gregorič, Gradivo); semkaj *tāška* »prazno zrno, prazna lupina grozdne jagode«; v 16. st. *Viutro natefzhe pye* (Trubar), *Tafzhz* (Bohorič), *tafzhz* »Dalmatin«, v 18. st. *na tešče* »jejuine«, *těsh*, *na teshé* »jejunus« (Pohlin), *tefh* »nücht, der nicht gegessen hat«, *natefhe* »auf die Nüchte«, *tefhnost*, *tefhnoba* »Nüchte vom Essen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *těštъ* »vacuus, vanus«, sbh. *tāšt*, -a, -o »ničev, nečimrn«, hrv. čak. *tāšč*, *taščā*, *tāščo* »prazen«, *nā-tašče* »na tešče« (Vrgada), *tāšt*, -a, -o (Susak, Istra), r. *tōščij* »suh, prazen«, ned. obl. *tōšč*, *toščā*, *tōšče*, ukr. *tōščyj* »prazen«, br. *nāšča* »na tešče« < *nā tōšče, p. *czczy* »prazen, tešč, ničev, puhel«, stp. *tszczy*, *czczy*, stč. *išti* »prazen«, gl. *nač* (*nač*) *witrobu* »na tešče« (Schuster-Sewc, HEWb., 979). Psl. *tōščē »prazen« < ide. **tus-sk'-jō-*, prim. lit. *tūščias*, f. *tuščia*, pl. *tušči*, *tuščiai* »prazen, ničeven, pust«, lot. *tukšs* »prazen, reven, neuporaben«, sti. *tuchyd-* »prazen, pust, ničev«, iran. **tučja-*, jzahiran. **tušiya-ka-* > srperz. *tuhig*, nperz. *tuhī* »prazen«, hotan. *tušāa-*, part. *twsyk*, pašto *taš* »prazen«. Ide. **tus-sk'-jō-* je tvorjeno iz **tus-sk'o-* (> sti. *tuchā-*) »prazen, majhen, ničev«, verjetno prvotno »zapuščen«, k prez. **tus-sk'é-* > mlav. *tusān* »izgubijo okove«, baluči *tusag* »postati zapuščen« iz baze **teus-* »biti prazen, pust«, ki se ohranja še v kavz. **toys-ėje-* > mlav. *taošaiēiti* »on izpusti« (Mayrhofer, EWA I, 652; LIV, 584, ki domneva, da (če iz *»miren biti (o krajih)«) utegne biti ta baza identična z bazo **teus-* »zadovoljen biti, miren biti«), prim. nominalni tvorbi lat. *tesqua* (pl. n.) »pustinja, samotni kraji«, ags. *dost*, stvn. *dost* »gnoj«, če < *»izpraznitev« (Miklošič, 369; Trautmann, BSW, 333; Vasmer III, 130; Fraenkel, 1045; Pokorny, 1085). Glej tudi *šētovati*, *ščētūti*, *ščētūti se*, *pāščiti se*, *tišina*. M. S.

těšiti, *těšim* (v. impf.) »tišati, miriti, tolažiti«, danes *tešiti*, -im; pf. *po-*, *u-*, subst. *tešilo*, *utešilo* »blažilo, tolažba«, *tešitelj*, *utešitelj*, -lja »tolažnik«, f. *tešteljica* »tolažnica«, po drugih slov. jezikih *utěha* »tolažba«, vendar domače (iz **utěchyn'i* (?)) je dol. *utehnutí*, *utěhnutí*, -lnem (pf.) »nehati (o dežju, vetru, viharju)«, v Briž. spom. *i u ime bosie te utessahu* »et eos in nomine Dei consolabantur« (II, 56), v 16. st. *Kadar ie Pilatuf vshe ôtel Gmaino vtěshū* (Krelj).

Prim. stcsl. *těšiti* »consolari, hortari, adulari«, sbh. *tjěšiti*, -im »miriti, tolažiti«, mak. *teši*, blg. *tešā*, r. *těšiti*

»zabavati, razveseljovati«, ukr. *těšyty* »zadovoljevati, razveseljovati«, br. *čěšycb* »isto, tolažiti«, p. *čieszyć* »veseliti, razveseljovati, tolažiti«, č. *těšiti* »tolažiti, veseliti, prijati«, slš. *tešit'*, gl. *čěšic* »dojiti, miriti«, dl. *šěšys* »isto«. Psl. *těšiti »miriti, tišati« je v prevojnem razmerju s *těchb (Miklošič, 356). Navadno primerjajo dalje lit. *taišyti* »pripravljati, popravljati, urejati, uglaševati«, lot. *taišit*, *taišit* »delati, izdelovati«, kar je iter. od lit. *teišti*, *tiēsti* »iztegovati, graditi, ravnati, voditi«, k *teišūs* »pravi, pravilen, resničen« (Vasmer III, 102; Machek², 642; Schuster-Sewc, HEWb., 138 s.; Fraenkel, 1074), vendar to akcentsko in semantično ne ustreza. Tvorba in pomen kažeta na kavz. iz neke primarneje glagolske osnove balto-slov. **těš-*, ki je morda iz krepkih oblik ide. aor. **tějg^h-s-* baze *(s)tějg^h- »vzdržati, mirno se zadrževati na določenem mestu«, iz katere je psl. *těchb. Dalje glej *tih*. M. S.

těta (f.) »matertera, amita«, tudi »vsaka nesorodna poročena ženska, zlasti če nima otrok« in »ženska, ki na občeti poskrbi za nevesto in za poročno posteljo«, *kačja teta* »Scolopendra sp.«, *teta kača* »Scutigera coleoptera- rum«, dem. *tětica*, *tětka* »Tante«, pkm. *teitica* »teta«; druge izv. *tētec*, -ica »tetin mož« (bkr.), *tětček* »bratranec« (vzh. štaj.), *tětčična* »tetčeva hči«, *tětčič*, -a »tetin ali tetčev sin«, *tětčična* »tetina hči«, *tětčičnik* »bratov ali sestrin otrok«; adj. *tětina*, -a, *tětčev*, -a; rez. *tatě*, -ě (Steenwijk, SDR, 318); v 16. st. *tetta* »matertera, amita«, *tettizh*, *tettizha* »matruelis« (Megiser), v 17. st. *teta* »zia« (Alasia), *teta* (Janez Svetokriški), v 18. st. *teta* »amita, matertera« (Kastelec-Vorenc), *těta* »amita, architriclina« (Pohlin), *teta* »Muhme, Brautjungfer«.

Prim. stcsl. *tětska*, csl. *teta* »amita«, sbh. *tětka*, hipokor. *těta* »očetova ali materina sestra«, *tětak*, -tka »tetin mož«, hrv. čak. *teŕā* »teta«, *teŕāc*, g. *těcā* »tetin mož« (Vrgada), mak. *teta*, *teŕka* »teta«, *teŕin* »tetin mož«, blg. *tětka*, *těta* »mamina sestra«, r. *tětja*, *tětka*, ukr. *tětka*, *tětja*, *těta*, br. *čětka*, p. *ciotka*, *ciotuchna*, *ciotunia*, č. *teta*, *teŕka*, slš. *teŕka*, *toŕka*, *teta*, gl. *četa*, *četka*, dl. *soŕka*. Iz vzh. slov. je stlit. *teŕka* »teta«. Psl. *teŕā, dem. *těŕska, prim. dalje lit. *teŕā* »teta«, *teŕėnas* »teteč, stric«, *teŕėlėnas* »tetin sin«. Prvotno otroška reduplikacija, prim. gr. *tētta* »oče«, z dolgim vokalom lit. *tėtis* »očka«, stprus. *the-tis* »stari oče«, z -i-jem je šved. *titta* »teta, starejša in neporočena ženska«, gr. *tētη* »dojka, dojilja«, vlat. *tiitta > it. *tetta* »dojka«, frc. *tette* »seseč«, n. *Zütze*, agl. *teat* »isto«. Brez reduplikacije je lit. *tėvas*, lot. *tēvs* »oče« (Miklošič, 355; Trautmann, BSW, 320; Vasmer III, 102; Trubačev, Term. rodstva, 86 s.; Pokorny, 1056; Fraenkel, 1085). O primerih z a-jem glej *tāta* I. M. S.

těti, *tnēm* (v. impf.) »sekati«, pf. *utěti* »posekati«, *zateŕti* »zasekati« (Ribnica) in »zagrabiti, zajeti, dobiti, zalotiti«; impf. *zatiŕati*, -am »zasekati«. V Briž. spom. *i met-si tnachu* II,101 (3. pl. impf.) »sekati«, v 19. st. *sateti*, *satnem* »einbeißen« (Jarnik, Versuch, 20).

Prim. csl. *těti*, *tnōq*, *tněši* »scindere«, sb. *zātnut*, -em »začepiti« (Kosovo; Skok III, 478) < *»udariti, suniti«, r. *tjāb*, *tnū* »sekati«, str. *pojŕatb* »pobiti«, ukr. *tjāty*, *tnū* »rezati, sekati, tolči, gristi«, br. *čjācb*, *tnū* »isto«, p. *ciāq*, *tnę* »rezati, sekati; tolči, švrkati; zbadati«, č. *tít*, *tnu* »s sekuro udariti, zadeti«, slš. *t'at'*, *tnem* »sekati, tolči«, dial. *tniūt'* »tolči, tepsti« (Orlovský, Gerner., 348), gl. *čēc* »sekati, rezati«, dl. *šěš*, *šěs*, *sinaš* »sekati, tolči«. Psl. *těti, *tněšb »rezati, sekati, tolči, zbadati, gristi«; zaradi nomenov actionis > nomenov loci *drzvo-tonz in *na-tōnz

ter adj. *tōns »grizoč«, ki se lahko ohranja v sln. dial. *tōnčič* (m.) »črv v jabolkih ali hruškah« (Staro Sedlo), je potrebno rekonstruirati tudi psl. sinonimni prez. *te-něšb; oba sta nazalno sufigirana prez. **r'm-né-* = gr. τέμνω »rezati, sekati, klati« in **tém-ne-* = gr. τέμνω »isto« baze **tem(H)*- »rezati, sekati«, ki se ohranja v gr. epskem τέμω »rezati, sekati, klati«, aor. ἔτεμον, adj. τητός »razrezan«, τομός »kdor reže« (Miklošič, 350; Pokorny, 1062; LIV, 567) in v lit. *tinti, tinū* »klepati (koso)«, kjer je inf. iz prvotnega *tinti preoblikovan pod vplivom *tinū* (Trautmann, BSW, 324; Vasmer² IV, 66; Machek², 644). Glej tudi *drivotōn, náton, tōnčič, tnālo, téme* in *tomljāti*. M. F.

tāti (pron. demonstr.) »ta, hic«, f. *tāta*, v Zadrecški dolini *'tai'* (*tatē*), *'tata*, *'tata* (Weiss, Mag., 109). Pron. je znan še v Dravski dolini, po Zgornji in srednji Savinjski dolini, ob Paki, po severnih področjih Pohorja in na Kozjaku.

Reduplicirana tvorba *tətətjē (Logar, DJR, 327), prim. reduplikacija (vendar z ned. obl. pron.) še v r. *tót* »ta« (m.), str., csl. *tətē, tətā, tətō*, slš. dial. *tot*, stč. *tet* (o tem Vasmer III, 128, Kopečný, ESS II, 708). Vzh. podjun. *'šati* »ta« je domnevno po disimilaciji nastal iz *štāti, to pa po štekanju (glej *štd*) iz *'tati* (Logar, l. c.). Dalje glej *tā I*. M. S.

teřiva (f.) »nervus arcus, amentum, chorda«; Janežič in Miklošič za Ribnico navajata tudi *teřiv* (f.) »isto«; adj. *teřiven*, -*vna* »Sehnen-«; v 16. st. *teřiva* »chorda, ftruna, ein saiten« (Megiser), v 18. st. *teřiva* »amentum, chorda« (Kastelec-Vorenc), *teřiv* »nervus arcus«, *teřiva, teřivka* »amentum« (Pohlin), *teřiu, teřiva* »Senne am Bogen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *teřiva* »veřpov, chorda«, sbh. *teřiva* »teřiva na loku, struna iz kite ali žile«, *těřivo* »isto«, mak. *teřiva* »teřiva na loku, kita«, blg. *těřivā*, r. *teřivā, tјativā*, -*ū*, ukr. *tјatyvā*, br. *ceřivā*, p. *cięciwa*, č. *těřiva*, slš. *teřiva* »isto«. Iz slov. je stlit. *teřyva*, litovizirano *temptyva* »teřiva pri loku« (Meillet, Ét., 371; Fraenkel, 1085, 1080). Psl. *teřivā, -*ŏ* < *temptiŭā »kar je napeto« je tvorba iz baze **temp-* »napenjati, raztegovati«, prim. lit. *tem̃pti, temp̃iū* »napenjati«, toh. B *campām*, A *cāmpāš* »on zmore«, lit. *tūmpa* »kita, teřiva«, stnord. *þomb* »nabrekel vamp, teřiva pri loku«, lat. *tempus, -oris* »sencē« < *napetost (kože na lobanji)« (Vasmer III, 101; Pokorny, 1065; LIV, 569). K tvorbi prim. *staHtiŭā > *statiŭā > p. *staciwa*, sbh. *stā-tive* (pl.) »statve« in akcentsko enako sbh. *jestiva* (n. pl.) »hrana« (Miklošič, 352). Zaradi pas. pomena vseh treh primerov se zdi verjetno, da je konglomerat **-tiŭo/-ā* nastal iz ptc. pas. pf., prim. tako lat. *dativus* prek *datus* iz *dare*. M. S.

tetrēv (m.), g. -*a* »fazan«. Neuspešno uvedel Erjavec, *Pririodopis živalstva*³, 97, po drugih slov. jeziki, prim. csl. *tetrēvb* »phasianus«, sbh. *tětrijeb* »divja kura«, r. *tě-terev* »ruševec«, p. *cietrzew* »isto«, č. *teřev* »divji petelin« < psl. **tětervb/6*, prim. dalje lit. *tetervā* »divja kura, Tatrao tetrix«, star. tudi m. *tetervās*, lot. *teteris*, strpus. *tatarvis* »divja kura«, stnord. *þidurr* »divji petelin«, nperz. *tađarv* »fazan« (od tod prevzeto gr. τέταρος, *tě-tarōs* »isto«, gr. τετραύω »divja kura«, kar kaže na ide. **teteru-*: **tetru-* iz redupliciranega onomat. korena **ter-*, prim. gr. τετραύω »kokodakati, kokati«, lat. *tetrin-ntre* »gagati«, sti. *tittirā-, titirī-* »jerebica« (Miklošič, 356, ki meni, da beseda izvira iz Azije; Machek², 642;

Vasmer III, 100 s.; Pokorny, 1079; Fraenkel, 1084 s.; Skok III, 464). M. S.

tevljāti, -*ām* (v. impf.) »blebetati, čvekati«, npr. *stare ženice rade tevljajo* (gor.), pf. *otevljāti*; k temu *tēvlja* (f.) »blebetava oseba«.

Samo sln. Prvotno verjetno **tevbāl'āti* in k temu subst. **tevbāl'a* je z ekspresivnim suf. izvedeno iz neizpričane verbalne osnove *tevběšb »govoriti« → »čvekati« za prvotno fonetično pričakovano *tověšb. Ista osnova se verjetno ohranja v lit. *tevérna* »mirno govorjenje; govorica, zabava«, *tevérnoti, ištevérnoti* »s počasnim govorjenjem povedati«, kar Fraenkel, 1086, pušča brez izvenlit. gradiva, Machek², 642, pa povezuje s stč. *teverný* »galanten, uglajen«, kar glasoslovno kot tudi pomensko ni enako lit. oblikam. S tem je morda sorodno besedotvorno variantno ukr. *těvkary, -kaju* »nemarno, kot svinja jesti« (Grinčenko, Sl. IV, 252) < *tevbāka-ti. Glej tudi *těvsati*. M. F.

těvsati, -*am* (v. impf.) »krevsati«, npr. *zdaj bom moral tako dalje sam t.* (Jurčič).

Osamljeno. Besedotvorno enako je sln. dial. *těvsati, -am* »bevskati, lajati«, *krevsāti, -ām* »počasi, drsaje z nogami iti«. To so poznoslov. intenziva na -*ssa-* (SP I, 51), zaradi česar bi bilo mogoče rekonstruirati sln. *tevbāti < iter. *těvbāti, kar je morda prevojnja varianta k prav tako osamljenemu sln. *tāvati, -am* »brez cilja hoditi, bloditi« < iter. *tāvati. Glej tudi *tújati, turati* in *tāvati*. M. F.

těza (f.) »Vogelherd, gumno«, k temu *težno* »gozdlič, ki v njem nastavljajo mreže za ptiče«; tpn. *Težno*, n. *Tes-sen*, l. 1265 *Dechsen, Toyssen, 1473 Thessen*, dalje mtpn. *Hmeljniške tezne* (Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 327), verjetno tudi 1291 in 1318 omenjeni *Tezzen*. Izposojeno iz furl. *tese, tieze* »gumno, skedenj« poleg »kraj, kjer se razpenjajo pticam mreže«, it. *těsa* »isto« iz lat. ptc. *tensus* (Šturm, ČJKZ VI, 71; Mende, RLS, I17).

težáčiti, težáčim (v. impf.) »sitnariti, biti nadležen« (žargonsko; SSKJ V, 78).

Sln. neologizem, substantiviziran iz adj. m. *težák* v pomenu »nadležen ipd.« < *těžāks, prim. črnovr. *těžāk člōyk* »dolgočasen človek« (Tominec, 219). V 16. st. *te-shak* »beľchwärlich, moleŭst, faľtidiōfo, diľpiacevole, difficile, duro« (Megiser), l. 1607 *tezac* »faľtidiōfo« (Alasia). Akcent inf. v SSKJ je bil normiran po homofonih tipa *junáčiti, junáčim* ← *junák* in historično ni ustrezen. Pričakovali bi ahistorični inf. *težáčiti ali historično ustreznega iz *těžāks, tj. *težāčiti > sln. *težčiti > *teščiti. Sln. sinonimno žargonsko je *težiti, -im* (SSKJ V, 82). Dalje glej *těžek*. M. F.

težák (m.), g. -*a* »dninar«, f. *težákinja* »dninarica«, *težákinja* »isto« (jvzh. štaj.), denom v. *težakovāti, -újem* (impf.) »dnino opravljati« in *težáčiti, -áčim* »biti za težaka; opravljati težka dela« (SSKJ V, 78); pkm. *težák* »težak, poljski delavec« (Novak, Slovar², 157), na Kostelskem *'težak*, g. *težāka* »priložnostni delavec za težka, nekvificirana opravila« (Gregorič, Gradivo). V 18. st. *tešhák* »colonus, kmet, kmětizh, déloviz, offobenik; rucula, na puli déloviz, orážh, kmetizh« (Kastelec-Vorenc). Sem morda cgn. *Težak*.

Prim. csl. *težaks* »agricola«, hrv. *těžāk*, g. *težāka* »obdelovalec zemlje« in »dninar«, v Vodicach *težák*, g. -*a* »isto« (Ribarič, SDZb. IX, 1940, 199), čak. *težák*, g. -*akā* »dninar«, *težákinji* (f. pl.) »dninarice« (Orlec na Cresu;

Houtzagers, ČD, 379), gradišč. hrv. *težák*, g. -áka »sezonski delavec«, f. *težakinja* (Tornow, BD, 344); hrv. beseda je izpričana že v 16. st. pri Megiserju: *teshak*; slš. dial. *težak* »kmet, poljedelec« (Káral, Sl., 713) < hrv. Slov. dial. **težák*s, g. *aká »kdor opravlja delo, dnino ipd.« je izpeljanka na *-*ak*s tipa *seljak* ← *selo* iz slov. dial. **těg*s »delo, dnina«, rezultativno »(poljski) pridelek, žito« (korenska povezava Skok III, 452). Glej tudi *teg II* in dalje *těg I*. M. F.

tézek (adj.), f. -žka, m. tudi *težák* »gravis, difficilis«, komp. *těžji*; izv. subst. *težkôst*, *težkôta* »Schwere«, *težkôča* »isto« in »Schwierigkeit«, *težkôba* »Bedrängnis«, v. *těžkati*, -am (impf.) »z roko ocenjevati težo, tehtati«, pf. *po-t*, *težčati se*, navadno 3. sg. -á se mi (impf.) »ne ljubi se mi« (dol.). Danes adj. *tézek* pomeni tudi »nadležen, siten«, v. *težiti*, -im pa »biti nadležen, sitnariti« (SSKJ V, 82) < »biti težek«. Iz adj. je tvoren subst. *težák*, -a »nadležnež, Nervensäge« (k besedorvorju prim. subst. *čudák* iz adj. *čúden*), od koder je denom. *težáčiti*, -áčim »biti nadležen, sitnariti« (k akcentu prim. *beráčiti*, -áčim iz *berác*). V 16. st. *vnuižhni dolgi teshki bolešni* (Trubar), *teshak* (Bohorič), *tefhak* »molestus, pertaefus«, *tefhku* »difficulter«, *tefhkozha* »molestia«, *tefhkuft* »difficultas, molestia«, *tefhkuta* »gravitas, pondus« (Megiser) kaže na *težkôta*, v 17. st. *tezac* »faltidiofo«, *tefco* »grau«, *tefco* »difficile«, *tefca* »grauida« (Alasia), *ta teshak krish je uleki*, superl. *ner teshishi* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tešhák* »gravis, gravidus« (Kastelec-Vorenc), *těshk* »gravis, difficilis« (Pohlin), *teshek*, *tefhkoten*, *teshliu* »schwer«, *tefhkuft* »Schwere« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *těžbks* »gravis«, sbh. *těžak*, -ška, d. obl. *těškī*, *těškī*, kompar. *těžī*, mak. *težok*, -žka, blg. *těžok* »težek«, r. *tjážkij*, ned. obl. *tjážek*, *tjážka*, *tjážko*, ukr. *tjážkýj*, br. *cjážki*, p. *cięzki* »težek«, č. *těžký*, slš. *t'ážky* »težek«, gl. *čezki*, komp. *češi* »težek«, dl. *šezki*. Psl. *těžbks je izpodrinilo star. **těgsk*s, kar se neposredno ohranja v star. hrv. *tehak* »težek«, posredno še v sln. *tehkôta* »tehtnost, pomembnost« in stcsl. *otežčiti* »otežiti«. Sprejemljivih razlogov za zamenjavo ni mogoče ugotoviti, morda vpliv denom. *těžiti, vendar se ustrezno razmerje neokrnjeno ohranja v paru *měčak : *měčiti. Psl. **těgsk*s je iz starega *u*-debla, ki se ohranja v lit. *tingūs* »len, počasen« in stnord. *þungr* »težek, trd, težaven, mučen, sovražen« < *thghu- »takšen, ki ga vleče navzdol« iz baze *thengh- »vleči, vleči navzdol, biti težek« (Miklošič, 350 s.; Fraenkel, 1098; Pokorny, 1067). Dalje glej *těgniti*, *těg I*, *těžiti*. M. S.

težiti, -ím (v. impf.) »težko pritiskati, premere; beschweren, schwer drücken, schwer lasten« in »tehtati, wiegen«, pf. *o-*, *ob-*, *raz-*, *s-*, *za-t*., sekundarni impf. *-težvati*, -ijem; *těžati*, -am »težko bremeniti«, pf. *o-*, *po-t*.; subst. *těža* »gravitas, pondus«, *těže* (n.) »isto, balast«, *težina* »gravitas«, *težalo* »s čimer se kaj obteži, utež«, *težava* »Schwierigkeit«, *težilo* »Beschwerung«, *utěž* (m.) »Gewicht zum Wagen«, adj. *těžen*, -žna »Gewichts-« (*těžnost* »gravitatio«, pkm. »težava«), *težljiv*, -iva »beschwerlich«; v 16. st. *ena beseda teshi inu vlezhe en zent*; *Aku ga Grěh tlazhi, inu mu teshi* (Krelj), *Kuliku teshi?* vel, je *teshak* (Bohorič), *tefha* »pondus« (Megiser), v 18. st. *kar en lot vaga ali teshy* »semuncialis« (Kastelec-Vorenc), *tefhāti*, *těfhim* »aggravare«, *tefha* »gravitas, pondus«, *těfhava* »difficultas« (Pohlin), *teshiti*, *poteshiti* »schweren«, *tesha*, *teshina* »Schwere« (Gutsmann).

Prim. csl. *těžiti* »trahere, molestum esse«, sbh. *těžiti*, -im »stremeti, hrepeneti«, hrv. v Dubrovniku »tehtati, wiegen«, mak. *teži* »tehtati, imeti težo, biti težek«, blg. *težá* »biti težek«, r. *tjážělyj*, ned. obl. -žěl, -želá, -želó »težek«, ukr. *tjážýty*, -ýš »obremenjevati«, p. *ciažyc* »težiti, obremenjevati, tiščati«, č. *těžiti* »stiskati, tlačiti, mučiti«, *těža* »teža, brema«, slš. *t'ážiti* »stiskati, tlačiti, mučiti«, gl. *čezic* »nalagati, nakladati«, dl. *šezá* »teža«. Psl. *těžiti, -išb »biti težek, imeti težo« je denom. od *těgsk »težek« (→ **těgsk*s > star. hrv. *tehak* »težek«, prim. tudi sln. *tehkôta* »tehtnost, pomembnost« in stcsl. *otežčiti* »otežiti«, glej *těg I*), kar ima paraleli v lit. *tingūs* »len, počasen« in stnord. *þungr* »težek, trd, težaven, mučen, sovražen« < ide. *thghu-. Psl. *těžá je postverbal. Dalje glej *těgniti*, *těg I*, *teg II*, *těhuati*, *tězek*. M. S.

tī (pron.), g. *tébe*, dial. *tebē*, enkl. *te* »tu«, dat. *těbi*, dial. *tebi*, enkl. *ti*, akz. *tébe*, dial. *tebē*, enkl. *te*, lok. *těbi*, instr. *s tebj*, *s táb*, dial. *s tēbo* (prim. z -e- č., slš. *tebou* proti *toboj v ostalih jezikih). Sln. *s táb* je analogno po z *máno* < *sě mənnoj. V Briž. spom. *ty*, dat. *tebe*, v 16. st. in nadalje *ti*, redkeje se zapisuje zgolj grafična varianta *ty*.

Prim. stcsl. *ty*, g. *tebe*, sbh. *tī*, *tébe*, mak., blg. *ti*, r., ukr., br., p., č., slš., gl., dl. *ty*. Psl. *tī je kakor av. *tū*, lat. *tū*, alb. *ti*, kimr. *ti*, gr. hom. *tóvñ*, got. *þū*, stnord. *þú* in stprus. *tou* nastalo iz dolgovokalne variante ide. *tī. V ostalih jezikih je zaslediti varianta *tu, npr. sti. *tuvám*, het. *tu-k(ka)*, gr. dor. *tú*, atiš., jon. *σύ*, lot. *lit*, lit. žem. *tō*, ali pa je kvantiteta dvoznačna, npr. lit. *tū*, stir. *tú*. Psl. gen. *tebē je nastalo iz ide. *teuē (kimr. *teu*, gr. *τεός*, sti. *tava*, lit. *tavės*) z -b- zaradi vpliva dat. *tebē < ide. *tebhōj, prim. stprus. *tebbe*, lat. *tībī* »tebi«. K enkl. akz. (> g.) *tē prim. stprus. *tien* < ide. *tēm (Brugmann, Grdr.² II/2, 410 ss.; Thurneysen, Gramm. Olf., 281; Leumann, Lat. Gramm., 195; Szemerényi, Einf., 199 ss.; Pokorny, 1097; Stang, VGr. 247; Arumaa, Urs. Gramm. III, 162 ss.). Psl. cirkumflektirana intonacija se je v nom. sg. kakor v primeru *krj (g. *krvē) vzpostavila zaradi premičnosti v cas. obl. (Snoj, SR XLII, 492). Vokalna kvantiteta variira tudi pri ide. pron. za 2. osebo du. *uē. Ugi banja o vzrokih navajata Jacobsohn, KZ XLIX, 169, in Specht, KZ LIX, 287. Ide. debla *te- ima zanesljivo sorodstvo v ural. *ti- »ti«, prim. fin. *si*, madž. *te* (Collinder, IU Sprachgut, 54 s.; Čop, Linguistica XIII, 138 s.). M. S.

tīblati, -am (v. impf.) »likati, gladiti, mongati«, *tībla* »(krojaški) likalnik«, *tīblo* »isto« (vzh. štaj).

Disimilirano iz *trīblati*. Substantiva sta tvorbeno približana nomenom instrumenti na sln. -la (*mělla*, *těgla*) oz. -lo < *-dlo. K disimilaciji dveh različnih likvid prim. polj. *ozlōčt* < *rozlōčiti*, *ozlōžen* < *rozlōžen* : *orsūt* < *razsūt* (o tem Ramovš, Hgr. II, 81). Dalje glej *trībljati*. M. S.

tibo (interj.) konju, naj zavije desno, pkm. *tibou* (Novak, Slovar², 157), kor. obir. *ti:bo* »isto« (Karničar, Obir, 113), rož. *tjibot*, *jibot* (Šašel, RNB, 130).

Prevzeto iz bav. n. *tibo*, *tiwo*, *tiwá*, tudi *tib*, *tib hott* in samo *ti* »isto«, kar WBÖ V, 26 s., 112, pojmuje kot imitativne besede, podobno kot bav. n. interj. *tacho*, ki se uporablja kot velelnica konju, naj zavije levo. Schmelzer, BWb. I, 574, izvaja *ti* po skrajšavi iz *hotti* »isto«. Interj. *tiwo* bi bila torej lahko iz okrnjene reduplikacije (*hotiti ho(tt)*). Tudi širše n. *hott* je velelnica vlečni živali,

naj gre (hitreje) naprej ali desno. Kluge²³, navaja kot nejasno. Dvomljiva je domneva, po kateri naj bi bilo n. *tiwo* (prek alpsko slov.) iz got. *taihswa* »desni« (po Zillerju, Ein Salzburger Mundart-Wörterbuch navaja WBÖ V, 112), M. S.

tîč (f.), g. *tičī* »kol, količ« (Ig na Dol.), v kompoz. m. spola *natič*, *-iča* »prekla ali veja za oporo fižolu ali grahu«, notr. tudi *natič*, g. *natiča*, kol. *natičje*; *obtič*, *-iča* »veja, ki se poleg graha v zemljo vtakne« (goriš.), *poič*, *-iča* »potaknjena trtna mladika« (poleg *poič*, *-ika* »isto«, *poička* (f.) »nekaj, kar se vtakne v zemljo, kol«), *zatič*, *-iča* »kol, oporni drog za hmelj, zapah, zamašek«, *zatič* »zamašek, pritlikavec«, mlado *vrič*, *-iča* »Stecker«. Na **týka* verjetno kaže sln. avgm. *tikáca* »drog, prekla«.

Prim. csl. pomensko nejasni hapaks *natyčs* v *strělja-jušče vs nasě jako vs natyčs*, sbh. dial. *tîč* (f.) »natič, fižolova prekla« (Slavonija), r. *tyčina* »kol, drog«, *tyčok* »štrlina, sunek«, ukr. *tyka* »količ«, *tyčyna*, *tyčka* »veja za oporo rastlinam«, br. *tyčyna* »prekla, dolga palica«, *tyčka* »obcestni količek, mejnik«, p. *tyka* »drog, kol, prekla«, *tyčka* »količ, drog, prekla, natič«, č. *tyč*, *-e* (f.) »(oporna) palica, lata, kol, drog, letev«, slš. *tyč*, *-e* (f.) »prekla, žrd«, *tyka* »isto«, gl. *tyč*, *-e* (f.) »(fižolova, hmeljeva) prekla«, dl. *tyca* »prekla za oporo hmelju«. Psl. **týka* je postverbal iz iter. **týkati* »zatikati, vtikati, bosti« < »dotikati se«. Domnevno star. varianta **týčb* (f.) je izvorno verjetno nomen agentis iz istega glagola, prim. k besedotvorju sti. *kršī-* »poljedelstvo« iz *karšati* »orati, vleči brazde«. Osnovna povezava: Vasmer III, 162; Schuster-Šewc, HEWb., 1566. Dalje glej *takniti*, *tekniti*, *tičati I*, *tíkva*. M. S.

tičati I, *-im* (v. impf.) »fixum esse, haerere«, pf. *ob-t*. »stecken bleiben«, *po-t*, *pre-t*. »eine bestimmte Zeit hindurch stecken bleiben«; v 16. st. *greh vmei kupzom inu predauzom tizhy* (Dalmatin), *noter tizhati* »infero; einsetzen, einstossen«, *obtizhati*, *tizhati* »figo; heften, stecken« (Megiser), v 17. st. *tizhij*, *obtizhati*, *obtizhel* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tezhati* »figere«, *kateri v dolgeh tezhij* »obaerarium«, *eden kateri vje škuši per sklédah, inu per ognišzhi tazhy* »patinarius«, *obtizhati*, *obtezhati* »haerere, inhaerere« (Kastelec-Vorenc), *obtizhâti*, *obtizhim* »hangen bleiben, haerere« (Pohlin), *tezhati*, *tezhim* »stecken, halten« (Gutsmann). Tranzitivnost pri Kastelec-Vorencu je verjetno zaradi vpliva n. *stecken*, ki je tranz. in intranz.

Prim. star. sbh. *tičati*, *-im* »skrivati se, čepeti, prebiti, strmeti (v koga)«. Slov. **tyčâti*, *-išb* »biti zataknen, vtaknjen« je esiv iz **týkati* »dotikati se, bosti«, kar je iter. od **tsknŕti* »dotakniti se, zbosti«. Glagol je morda večje starosti, saj se tranz. par **tyčiti* »povzročati, da je vtaknjen, zataknen« ohranja v č. *tyčiti*, *vztyčiti*, *vtyčiti* »dvigniti, postaviti«, *tyčiti se*, *tyčiti se* »dvigati se, bočiti se«, slš. *tyčít'* »dvigati«, *tyčít' sa* »dvigati se, bočiti se«, ukr. *tyčýry* »vtikati oporne kole, prekle v zemljo«, br. *tyčycca* »tikati se, zadevati«, p. *tyczyc się* »isto«. K besedotvorju in semantiki prim. *pičati*. Glej tudi *tičn*, *takniti*, *tekniti*, *tîč*. M. S.

tičati II, *-âm* (v. impf.) »drva kuriti« v rez. *tičēt*, *tičân*, pf. *zatičēt* »na ogenj veliko drv vreči« (Bila; Steenwijk, SDR, 319).

Gotovo pomenski razvoj iz **tyčâti*, **tyčîšb* »fixum esse« = sln. *tičati*, *tičim* »isto«, ki se je na ta intranz. v. verjetno prenesel iz rabe tranz. v. **(po-)tykâti ogn' b* o-

genj delati«, prim. nadiško *potikât*, *potaknît* »alimentare il fuoco« (Rigoni-Salvino, VIN, 73). K pomenskemu razvoju prim. hrv. *ložiti* (*vatru/oganj*) »kuriti« (Skok II, 282). Rez. v. ima prez. osnovo analogno po inf. Dalje glej *tičati I*. M. F.

tičn (m.), g. *-a* »kdor se pri delu obotavlja« (Poljanska dol.). Iz sln. predloge je furl. *tichign*, *tichigne* »počasna oseba, ki je pri delu pretirano natančna« (Pirona, VF, 1188). Zaradi pomenskega razmerja med sln. *obotavljati se* »oklevati« k *távati* »postopati, bloditi« bi lahko izhajali iz **tyčînš* k **tyk-ati se*, **rskati se* »potepati se«, prim. r. *potykâtsja* »počasi hoditi in prav tako delati« (Dal', Slovar²³ III, 941), č. *tkat se* »vagari« poleg *točit se jako holub na báni* »biti v zadregi«. Ta slov. osnova **rsk-* predstavlja reducirano stopnjo k **tek-ti*, **tečēšb* »ire« poleg *currere*. Sln. tvorba *tičn* je gotovo izpeljana iz nepotrjenega subst. **tykš* s pomenom »obotavljanje«. K besedotvorju prim. **vojš* (m.) »boj« → **vojins* (m.) »vojak«. Glej tudi *opotēti se*. M. F.

tiger (m.), g. *-gra* »Felis tigris«, na Tolm. tudi goveje ime, f. *tigrice*, *tigrovka*, *tigra*, slednje na Tolm. in Notr. tudi goveje ime, prim. jnotr. *týgra* »kravje ime« (Rigler, Jnotr. gov., 170), adj. *tigrov*, *tigrski* »Tiger-«, *tigrast* »tigerartig, tigerfarbig«; v 18. st. *tekir*, *-ja* »Tigerthier, tigris« (Pohlin), *tekir*, *tigar* »Tieger, Tiger« (Gutsmann), delno naslonjeno na *têk* »cursus«.

Prevzeto prek n. *Tiger*, star. *tigertier* < srvn. *tigertier* < stvn. *tigirtior* iz lat. *tigris* < gr. *τύπις*, kar je domnevno iz iran., prim. stperz. *tigra-* »oster« (av. *tiyrai-* »puščica«) < ide. **tig-ro-* iz baze **(s)teig-* »bosti, koničast« (Walde-Hofmann II, 681; Frisk II, 896; Kluge²³, 825; Pokorny, 1016). Glej tudi *Tývra*. M. S.

tigor (m.), g. *-ja* »večja ali manjša hiša kmetov paolanov, ki so jo postavili ob svojih njivah izven mesta, kažeta« (primor.), tudi mtpn. *Tigor* v Grozjanu, Kaštelu in Lovrečici (Titl, GII, 68).

Izposojeno iz trž. it. apelativa *tigòr* »manjša kmečka hiša«, ki je pogost v toponimih, npr. ulično ime *Via Tigòr* (Pinguentini, 237; Doria, 734). To je tako kot istr. rom. *tegurio* »majhna kmetija« (Motovun), *ta'gur* »kmečka hiša« (Rovinj; Doria, I. c.; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 206), ben. it. *tugurio* »revna kmečka hiša« (Boerio, DV, 771), furl. *tugùri* »zapuščena hiša« poleg *tibùrio* »isto« (Pirona, VF, 1223, 1187) iz lat. *tugurium* »s slamo ali trstjem krita kočja, bajta«, *tegurium* »isto«, *tigurium*, morda identično z gr. *τῆγυρα*, vse pa verjetno substratnega izvora (Battisti-Alessio, 3927). Povezava z lat. *tegere* »kriti« je samo ljudskoetimološka (Battisti-Alessio, I. c.). O lat. *tugurium* v novejšem času Baldi, HS 110/2, 1997, 241 s. M. F.

tîh (adj.), f. *tîha* »tacitus, taciturnus, silens, tranquillus, quietus«, adv. *tîho*, *tîhoma*, *natiho*, *natihoma*, *potîho*, *potîhoma* »tacite, tranquile«, subst. *tîhec*, *-hca* »otročka bolezen zlobnjak, die Fraisen«, abstr. *tîš* (f.), g. *tîš*, *tîšina*, *tîhóta*, *tîhòst*, *tîhóca* »silentium«, adj. *tîhóten*, *-tna* »tîh«, v. *tîšati*, *tîšam* (impf.) »molčati« (Bovec, Drežnica, Podkrnci), danes standardno »povzročati, da je tîho«, pf. *po-*, *pri-*, *s-*, *u-*, *za-t*, sekundarni impf. *-tiševâti*, *-ûjem* in *-tišavâti*, *-am*; *po-*, *u-tišiti*, *-išim* »stilen«, intranz. *po-tîhniti*, *u-tîhniti*, *-tîhnem* »postati tîh, poleči se (o vetru)«, dial. pkm. *tîhji*, *tîhoča*, *tîhota* (Novak, Slovar, 113); v 16. st. *tîh* »taciturnus, tranquillus« (Megiser), v 17. st. *tico* »pian piano«, *ticoft* »filentio«

(Alasia), *tih, tiha*, adv. *tihu, na tihem, na tihim, na tihim, na tihom, na tihoma* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tih* »placidus, requietus, tranquillus«, *tihost* »placiditas, quies, sedatio, silentium, taciturnitas«, *tihota* »tranquillitas« (Kastelec-Vorenc), *tih* »taciturnus«, *tihota* »malacia« (Pohlin), *tih* »still, ruhig«, *tihust* »Stille«, *tihtram* »vertusche, stille«, *vtihnuti* »still werden«, *vtihtati* »verhehlen« (Gutsmann). Sln. cirkumfleks *tih* namesto pričakovane *tih* (ki ga potrjujejo pkm. abstr. in denom.) je abstrahiran iz d. obl. *ta-tih* ← *tih* < *tichs», kakor v primeru *pōln, dōtg, ta-slāb* (Ramovš, Zbrano delo II, 505 s.).

Prim. stsl. *tichs* »lenis, tranquillus, serenus«, sbh. *tih, -a stih*», mak. *tivok*, poetično tudi *tich*, blg. *tich, -a, r. tichy*, ned. obl. *tich, tichā, ticho*, ukr. *týchij, br. čichi, p. cichy*, č. slš. *tichý, gl. čichi*, dl. *šichy*. Psl. *tichs. Dalje nejasno. Navadno povezujejo z lit. *teisūs* »pravilen, resničen«, *tiesūs* »raven, pravilen«, *tiēsti* »iztegovati, graditi, ravnati, voditi«, stpr. *teisi* »časť, teisingsi »časten, vreden, zaslužen« (Brandt, RFV XXV, 28; Pedersen, IF V, 41; Vasmer III, 109; Fraenkel, 1037), kar bi sicer omogočala semantična paralela it. *piano* »tih« (kot adv. »potihoma« in »počasi«) poleg »raven« < lat. *pānus*, vendar primerjava akcentsko ne ustreza. Machek², 643, domneva sorodstvo z lit. *tylūs* »tih, molčečen«, *tylėti, tyliū* »molčati« < **tH-Hjē-*, *tilti, tilū* »utihnuti« iz ide. baze **telH-* »utihnuti«, kar ne more pojasniti nastanka psl. *-ch-* na mestu ide. korenškega *-l-*. Možno bi bilo izhajati iz **tēj-g^h-so-* »mirujoč«, kar bi bila tvorba s suf. *-so-* (psl. **glūchs, *pōlchs*) iz baze **(stejg^h-)* »vzdržati, mirno se zadrževati na določenem mestu«, ki je potrjena v sti. *títik^{sate}* »vzdržati, trpeti«, *títik^{sā}* »potrpežljivost, potrpljenje, vzdržljivost«, got. *stiwiti* »potrpljenje« in morda v lit. *stigti, stingū* »umiriti se, biti nepremičen« (Pokorny, 1018, brez slov. gradiva; Snoj, SES, 666 s.). Razlogi za podaljšanje korenškega vokalizma niso jasni, morda po signatskem aor. Glej tudi *tēšiti*. M. S.

tik (adv.) »iuxta«, npr. *tik pod nogami*, tudi prep. z g. »knapp an«, npr. *tik mene je šel*; tudi *tíkoma* »tesno«, *stíkoma* »isto«, *prítíkoma*, bkr. *tíkec* (Sašelj, Bisernice I, 311). V 18. st. *tik lehati* »adjacere, raven lehati« (Kastelec-Vorenc), *stíkama* »stirpitus, æquilibrare« (Pohlin).

Prim. hr., sb. *tik* »ganz«, npr. *moja kuća je tik do njegove*, r. dial. *sú-točb, sú-tyčb* »knapp an«, npr. *kladi dosku sútyčb, ležaty v sutyčb* (Dal', Slovar¹³ III, 649). Izhodno *týk (poleg *tyčb in *tsčb) je adverbializirani deverbativni nomen actionis »dotikanje« (prim. sln. *tík* (m.) »Berührung«) iter. *tykāti »tangere« (← *tskāti), prim. sln. *tíkati* se »dotikati se« (korenska povezava Miklošič, 368). Glej tudi sin. *tekmā* in dalje *tekniti*. M. F.

tíkva (f.) »buča, Cucurbita«, tudi »posoda za tekočino, lagev« in »glava«, prim. enako polisemijo pri *búča*; tudi *tíkev, -kve* (f.) »isto«, dem. *tíkva* »majhna buča«, *tíkevca* »Bryonia alba«; izv. *tikvinje* »bučno zelenje«, *tikváča* »lobanja«, *tíkvyus* »neumnež, debeloglavec« (prim. sbh. *tikvān*, sln. *būčman* »isto«, *tikvenjāča* »kolač iz tikve«, *tikveniča* »neka hruška«, *tíkvešnica* »neko jabolko«, *tikvīnec* »Momordica balsamina«; v 16. st. *tikva* »cucurbita« (Megiser), v 17. st. *tiqva* »fialco« (Alasia), v 18. st. *tiqva* »cucurbita« (Pohlin), *tikva, títkva* »Kürbis« (Gutsmann).

Prim. csl. *tyky, tykovb* »cucurbita«, sbh. *tíkva*, mak. *tíkva*, blg. *tíkva*, r., ukr. *tykva*, p. *tykwa*, č. *tykev*, slš. *tekvica*. Iz slov. je madž. *tök*, rum. *tiqvā* »buča«. Psl.

*týky, *-*tye* imajo navadno za izposojenko iz nekega (pred)ide. jezika, iz katerega je tudi gr. σικύα, pri Hesycho. σικούα »buča, Lagenaria«, σίκος (f.) »kumara« (morda po disim. iz *σικος; Specht, KZ LXI, 277 ss.), lat. *cucumis* »kumara«, hebr. *qiššu'ā* »isto« (Specht, l. c.; Miklošič, 369; Frisk II, 704). Po drugem poskusu razlage je beseda prevzeta iz (pelazgijske) predloge, ki naj bi bila sorodna z ono, iz katere je prevzeto gr. σίκov, tükov »figa«, lat. *ficus*, arm. *t'uz* »isto« (Gindin, Etim. issl. II, 88 ss.). Meyer-Lübke, 9021, navaja prov. *tüko* »buča, glava« in iz tega domneva gal. *tükkos, kar naj bi bilo pratorodno s psl. *týky. To naj bi bila prvotno oznaka neke druge rastline, saj v ide. pradomovini domnevno buče niso uspevale. Skok, ZRPh LIV, 479, pritegne tudi it. *zucca* »buča« in vse to po metafori izvaja iz gr. túkos »kladivo, bojna sekira«. Možno je tudi, da je beseda domača. Brugmann, IF XXXIX, 141 ss.; Sobolevskij, RFV XIII, 144; Loewenthal, WuS X, 142 s., izvajajo iz ide. baze **teuH-* »oteči, narasti, močan biti« in pri tem navajajo z guturalnim determinativom lit. *tūkti, tunkū* »zrediti se«, r. *tūk* »maščoba« (glej *tūca*). Illič-Svityč, Etim. issl. I, 21, povezuje s psl. *týka »oporna palica« (glej *tīč*). Nekatere buče namreč rastejo ob opori. Nekdaj so jih sejali ob plotovih, na kar kaže sln. *plotníca* »buča«, v 16. st. *plotníza* »cucurbita« (Megiser). Besedotvorno bi k tej razlagi ustrezalo sbh. *plōdva* »placenta« iz *plōdā. M. S.

til I (m), g. *-a* »nucha, cervix« in »hrbna stran sekire, nožev hrbet«, tudi *tílek, -lka, tílec, -lca*, navadno *tílnik* »nucha, cervix« iz adj. *tílen, -lna* »Nacken-«; *zatlílek, -lka, zatlílec, -lca, zatlílnik, zatlílnjak, potílnik* »occipitium«, *zatlíka* »jamica v zatilniku«; dial. pkm. *zátantik* (Novak, Slovar², 176), kor. obir. *zá:tuŋc, rož. zátowŋc*, v Selah *zá:tuwŋ* (Karničar, Obir, 259, 15), črnovr. *tíjŋk* (Tominec, 219); v 16. st. *fatílnik* »Nack, cervix« (Megiser), v 18. st. *fatílnik, fatílnik* »cervix, occiput«, *týlu* »acies cultri« (Kastelec-Vorenc), *fatívnek* »cervix, Genücke«, *fatívje* »aftus, fallacia, Hinterlist« (Pohlin), *satoviz* »Genicke« (Gutsmann).

Prim. csl. *tyls* »cervix«, adj. *tylnb* »occipitis«, sbh. *zátíljak, zátílak, potíljak, potílak* »zatlíje«, črnogor. *tíliut* »hrbna stran noža ali sablje«, mak. *til* »zatlíje« in »topa stran sekire, zaledje«, *tílnici* »kite las«, blg. *tíl* »zatlíje«, *tílnik* »hrbna stran noža«, r. *týl, -a* »hrbna stran, zaledje«, *zatylok* »tilnik«, *tylč* »topa stran sablje«, ukr. *týl* »hrbna stran, zaledje«, *potýljycja* »tilnik«, br. *týl, -u* »hrbna stran, zaledje«, p. *týl, -u* »zadnja stran, hrbet, zadek«, č. *týl* »tilnik, zatlíje, hrbna stran (sekire), ozadje, zaledje«, slš. *tylo*, gl. *týl, -a, tylo* »tilnik, hrbna stran noža«, dl. *týl, -a, tylo* »isto«. Psl. *týls, *týlo »debelejša stran (vratu)« sta v m. oz. n. substantivizirani obliki adj. ki se ohranja v lit. *tūlas* »marsikdo, eden od mnogih, različen« (*tūlis* »množica«), stprus. adv. *tūlan* (*toulan*) »mnogo« < ide. **tuH-lo-* iz baze **teuH-* »oteči, narasti, močan biti«. Od tod je gotovo še gr. túλn, túλoc »okrogla napeta stvar, žulj« in morda sti. *tūla*- (n.) »latje, šop«. Tirol. n. *doll* »debel«, bav. n. *Dollfuß* »otekla noga«, nvn. *Dolle* »klin, priostren količ«, srspn. *dolle*, ags. *þoll*, šved. *tull* »isto« kaže na sekundarno sufiksacijo z *-*nó-*, prim. iz osnove na *-i* lit. *tūlis, -iēs* »zatič v osi, da kolo ne odpade; deska na čolnu, ki drži veslo«, lot. *tūlis, tuŋa* »ročaj, držaj«. Iz polne prevojnje stopnje je alb. *tul* »meso brez kosti, stegno«. Glagolska osnova se ohranja v r. csl. *tyti* »rediti se« (Zubatý, JA XVI, 417; Trautmann, BSW,

331; G. Meyer, 451; Vasmer III, 160; Pokorny, 1081; Fraenkel, 1136 s.; Frisk II, 942; Kluge²³, 188). Glej tudi *zátanc*, *zátovec*, *tisoč*, *túča*, *tólpa*, *tólst*, *tvôr*. M. S.

til II (m.), g. -a »neka tanka tkanina, Tüll«, bkr. *tülj* »isto«.

Kakor hrv. dial. *tül* »tenka prozorna tkanina, s katero pokrivajo spodnji del krste« (Senj; ARJ XVIII, 898), čak. *tül*, g. *tüllä* »Tüll« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1264) prevzeto iz nvn. *Tüll*, kar je iz frc. *tulle* »isto«. Blago je poimenovano po mestu *Tulle* v departmaju Corrèze, kjer so ga prvotno izdelovali (Striedter-Temps, DLS, 237; Kluge²³, 840). M. S.

tilčati, -am (v. impf.) »trkati s pirhom ob pirh za igro«, pf. *pritiščati* »s tilčanjem pridobiti«, *zatiščati* »s tilčanjem izgubiti« (vse polj.).

Izvajanje iz bav. n. *dilläzeln* »igračkati se« se ne zdi verjetno. Verjetneje iter. iz **tilčiti*, kar se ohranja v sbh. dial. *tilčiti* »gladiti podplat opanka (o čevljarju)« (Slavonija), to pa je lahko iter. iz **tel'č*, **tylčšb* »tolči, udarjati«. Možno se zdi, da se je iz iter. osnove **tilč*-sekundarno osamosvojil koren **til-*, iz katerega je z ekspr. suf. lahko tvorjeno r. *tilipátb* »hitro jesti« (k semantiki prim. sln. *natepávati* tudi »hitro jesti«), *tilískatb* »puliti, vlačiti sem ter tja, krasti« in z reduplikacijo *tililískatb* »tolči«. M. S.

tilj (m.), g. -a »Anethum graveolens« (gor.), tudi *dilj*, *dil* (Petauer, LRB, 42).

Prevzeto iz nvn. *Dill*, bav. tudi *till* »isto« < srvn. *tille*, stvn. *tilli*, *tilla*, prim. ssaš. *dilli*, ags. *dile*, šved. *dill* < **delja*- k stvn. *tola* »kobil« (Schmeller, BWb. I, 499; Marzell, Wb. Pfln. I, 305 s.; Kluge²³, 181). M. S.

tiloš (m.), g. -a »mlad gozd« (pkm.; Novak, Slovar², 157), tudi ime gozda *Tiloš* pri Borejcih.

Prevzeto iz madž. *tilos* »ograda, ograjeno mesto, zarezji določen kraj« < »prepovedan« iz *tilt* »prepovedati«; torej »gozd, v katerem je prepovedano loviti in sekati« (EWÜ, 1518); prim. tudi madž. tpn. *Órtilos*, l. 1808 *Örvel Eör* aliter *Tilos* (Kiss, FNSz II, 301). Z enako semantično motivacijo je *ban II* < n. *Bann(forst)* k srvn. *bannen* »pod grožnjo kazni zapovedati ali prepovedati, pregnati, izobčiti«. Glej tudi *tolovāj*. M. S.

timijan (m.), g. -a »materina dušica, Thymus« (SSKJ V, 89); Pleteršnik ima v tem pomenu po Cafu *timos*, po Freyerju *timus*; v 18. st. *times* »lashka materna dufhiza, dobra per kaštrunovi prati, fhetraika; thymum vel thymus« (Kastelec-Vorenc), *timash*, *timian* »Thymian« (Gutsmann).

Varianta na -ijan je prevzeta iz n. *Thymian* »isto«, srvn. *thimiân* »kadilo« (in »timijan« (?), prim. od tod srvn. *deiment* »timijan«, *timeam* »kadilo«, kar je prek lat. *thymiama* iz gr. *θύμιαμα* »kadilo« (Kluge²³, 824). Verjetno so na nastanek n. besede na -ian vplivala poimenovanja zdravilnih rastlin, kot sta n. *Baldrian*, *Enzian*. V drugih jezikih tega suf. ni, prim. lat. *thymus* (od tod sln. variante *timos*, *timus*, *timas*, *times*), *thymum* < gr. *θύμων*, *θύμος* »šatraj« (timijana antični Grki niso poznali (Chantraine, 445)), kar je tvorjeno iz *θύω* »kaditi, darovati (žgalno daritev)«, verjetno zato, ker so to rastlino uporabljali pri žgalnih daritvah (Kluge, l. c.) ali zgolj zaradi vonja (Frisk I, 693; Chantraine, l. c.). Glej tudi *temjan*. M. S.

timon (m.) »veslo« (Trubar).

Prim. sbh. *timün* »krmilo« poleg *tumun*, *timul*, hrv. pri Maruliću *tamun*, kar je po Skoku III, 470, dalm. rom. leksikalni ostanek, medtem ko je *timün* iz it. *timóne* »krmilo«. Sbh. dubleta *dumen* »krma« je kakor blg. *djumen* in alb. *dyumën* iz turš. *dümën*. Tudi ngr. *τιμόνι*. Zadnje izhodišče je nejasno (Miklošič, 356; G. Meyer, 78; Battisti-Alessio, 3752).

[Jakomin, NS, 131, navaja *tim'uen* »oje« (Sv. Anton pri Koprju). – M. S.]

tin (m.), g. *tína* »pregradna stena«, tudi *tinj*, g. *tínja* »ograja iz desk, planke«, kol. *tinjevje*; k temu *pretin*, -a »vmesna stena«; v. *zatiniti*, *pretiniti*, -inem (pf.) »pregraditi«; tpn. *Tinje*, *Tinsko*.

Prim. csl. *tynъ* »zid, stena«, sbh. *tin*, dial. *tinj* »stena, pregraja«, *tiníti*, *tinim*, *pretin*, r. *tyn* »plot«, ukr. *tyn*, br. *tynb*, *zatyńcb*, p. *tyn* »plot, zid«, č. *tyn* »obzidje, grad«. Iz slov. jezikov je madž. *tiny*, *tény*, *tyin* »ograja iz kolov« (Knieszsa, 523), lit. *tuinas* »kol«. Od Miklošiča, Lex. pal., 1020, SEW, 370, izvajajo starejši avtorji večinoma iz stnord. *tún* »dvorišče, vrt«, stvn. *zún*, n. *Zaun* »plot« (csl. *synъ* »stolp« je protoblj. **syn* »nagrobnik« (Uhlenbeck, JA XV, 492; Schwarz, JA XLII, 275; Kiparsky, Lw., 189; Vasmer III, 161)). Drugače Bezljaj, SR VIII, priloga Linguistica, 56, ki zaradi č. *oteň* »plot« (Jungmann) < **o-těнь* misli, da je kelt. **dunom* »utrdba, mesto«, pgerm. **tūna-* in psl. **tynъ* paleoevropski substrat. Machek², 422, izvaja *oteň* < *optoeh*. Vendar tudi Baudot, Atti e mem. sez. onom. del VII congresso (1962), 181, zagovarja substratno poreklo.

tinjati, -am (v. impf.) »tleti« (vzh. štaj).

Prim. sbh. *tinjati*, -am »tleti« (hrv. čak. na Vrgadi *tin'ati*, *tin'ati*), pf. *stinjati se* »do konca stleti, ugasniti« (ARJ XVIII, 335, XVI, 567). Nejasno. Miklošič, 323, samo sbh. *stinjati se* »verglimmen« postavlja v isto besedno družino kot **stén'b*, kar se ne zdi verjetno. Skok III, 472, domneva iter. **tilati* iz **tylčiti* »tleti« (k besedotvorju prim. **birati* iz **bvrāti*) in razlaga *l* → *n'* po disimilaciji kot v hrv. *u tili čas* > *u tinji čas*. Upoštevatni je treba tudi možnost, da je sbh. *stinjati se* »do konca stleti, ugasniti« prevzeto iz nekega refleksa za lat. *extinguere* > it. *estinguere* »ugasiti«, *estinguersi* »ugasniti« in da je simpleks **tin'āti* »tleti« tvorjen po zgledu razmerja star. hrv. *zgorjeti* »pogoreti, ugasniti« : *gorjeti* »goreti«. K substitutu *n'* za tuje *ng* prim. sln. *drénjati se* < n. *sich drängen*. Kurkina, DS, 153, primerja po Zaprudskem še br. dial. *tyněcb* »gniti, trohneti« in domneva zvezo s **ta-jiti*, prim. k semantiki r. dial. *zatiávab* »prižigati (svečo)«. Povezava ravno zaradi br. gradiva, ki kaže na **ty-něti*, ni mogoča. Še najbolj verjetno se zdi rekonstruirati psl. esiv **tyněti* poleg **tyn'āti* »biti tih, miren« in domnevati denom. iz adj. ki se ohranja v strpus. *tusnan* »tih«, sti. *tušnim* »tiho, molče« < **tuHs-n-* iz baze **teuHs-* »biti miren, molčati«, prim. het. *tuḥššijezzi* »mirno opazuje«. O tem glej dalje *túšiti*. Glej tudi *tinjec*. M. S.

tinjec (m.), g. -njca »sljuda«.

Slovarsko prvič pri Cigaletu, Term., 168, ki je izraz prevzel iz hrv. *tinjac* »sljuda«. Koštiál, JA XXXVII, 401 s., ugotavlja, da je hrv. beseda umetni kalk po n. *Glimmer* »sljuda«, ki ga je nekdo skoval iz hrv. *tinjati* »tleti«, misleč da je n. *Glimmer* iz *glimmen* v pomenu »tleti«. V resnici je n. *Glimmer* tvorjeno iz *glimmen* v starejšem

pomenu »svetlikati se, lesketati se«. Ustreznejši izraz *blestnik* »sljuda« uporabi že Erjavec v Mineralogiji iz leta 1883. Dalje glej *tinjati*. M. S.

tinta (f.) »črnilo, atramentum«, adj. *tintast*-, *-a*, *tinten*-, *-tna*, od tod *tintnica*, *tintnik* »Tintenflasche, Tintenfaß«, *tintnica*, *tintarica* »Coprinus comatus«; v 16. st. *tinta* »a-tramentum scriptorium«, v 17. st. *tinta* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tinta* »zhernilu, atramentum« (Kastelec-Vorenc), *tinta* »atramentum« (Pohlin), *tinta* »zhernilu, Dinte« (Gutsmann).

Kakor sbh. *tinta*, č. *tinta*, *tynta* prevzeto iz nvn. *Tinte* < srvn. *tin(che)* < stvn. *tincta*, *tinte*, *timp̄te*, kar je iz srlat. (*aqua*) *tincta* »obarvana (voda)«, prim. it. *tinta* »barva«. To je iz v f. substantiviziranega lat. ptc. pf. *tinctus* »obarvan, pobarvan« k *tingere* »omočiti, premazati, pobarvati« (Kluge²³, 825). Pkm. *ténta* »tinta« je prevzeto prek madž. *ténta*, *tinta* iz iste n. predloge (Novak, Slovar², 157). Iz lat. abstrakta *tinctūra* »barvanje, pomakanje« je prek srlat. *tinctura* in n. *Tinktur* prevzeto sln. *tinktúra* »alkoholna raztopina, rastlinski izvleček«. M. S.

tinterka (f.) »igrača«, samo v 18. st. *tintërka* »ein Spielzeug, crepundia« (Pohlin).

Tvorjeno iz nepotrjenega **tinterija* »otročarija, igračkanje«, na kar kaže ekspr. spremenjeno v 18. st. *zhinzharie* »crepundia, fléherne otrozhke ygrazhe« (Kastelec-Vorenc). To je prevzeto iz srvn. *tenterie* »norčija, otročarija«, kar je s suf. *-erie* tvorjeno iz izposojenke iz stfrc. *tinter* »žvenkljati, cingljati« < lat. *tintinnāre*. Iz iste n. predloge je prevzeto in tvorjeno č. *tintěra*, dem. *tintěrka* »igrača, lutka, možic, punčka«, tudi *titěra*, dem. *titěrka* »igrača« (Jungmann, Sl. IV, 593), nč. *titeřný* »droben, majhen« (pri Jungmannu »otročji« in »čudovit«), *tintidlo*, *tintitko* »smešno drobna oseba ali stvar« (o tem Rejzek, ČES, 662), gl. *čincěra* »otročarija, drobnarija, neumnost« (Machek², 644). Glej tudi *tintina*. M. S.

tintína (f.) »dromlja«, v. *tintínati* (impf.) »igrati na dromljo« (rez.).

Prevzeto iz furl. *tintine* »dromlja« k *tintinā* »igrati na dromljo« in »zvončkljati« (Štrekelj, LMS 1896, 166) < lat. *tintinnāre* »zvončkljati« (Meyer-Lübke, 8752). Glej tudi *tinterka*. M. S.

típati, *típam* in *típljem* (v. impf.) »contrectare, tangere, palpate«, pf. *do-*, *iz-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *u-*, *za-*, sekundarni impf. *-tipávati*-, *-am*-, *-tipováti*-, *-újem*-, pf. *típniti*-, *típnem* »nalahno se dotakniti«, dem. *típkati*-, *-am* (impf.) »tasten«, pf. *po-t* »leicht betasten, betupfen«, *potípljati*-, *-ám* »isto«; subst. *típ*-, *-a* »tactus, oíþ, -ípa, danes *oíþ* »isto« in »Beführung«, *tipálo*, *tipálnica*, *tipálka* »corniculum«, *típka* »pinna, lingua; Taste«; v 16. st. *kar vidi típa inu fastopi; kar fo te nashe roke típale* (Trubar), *potipati* »comprehendo, fapopasti, begreifen« (Megiser), v 18. st. *tipati* »palpare«, *na laškim tipati* »demulcere«, *otipati*-, *potipati*-, *restipati* »expalpare, atrectare« (Kastelec-Vorenc), *típam*-, *típlem* »tangere« (Pohlin), *tipam* »greife, taste, berühre« (Gutsmann).

Prim. star. hrv. *tipati*-, *-am* »dotikati se« (Vitezović, Stullj), pf. *tipnuti* (Sulek), r. dial. *típaty*-, pf. *típnut̄y* »lahno tolči, prijemati, gristi, ščipati«. Subst. **típat̄e* je posredno potrjen v ukr. denom. *typtysja*-, *-pčesjsja* »tresiti se (na vozu)«. Miklošič, 357, ki navaja samo sln. besedo, pušča nerazloženo, Vasmer III, 106, ki pozna samo r., izhaja iz onomatopeje. Res se v slov. jeziki v pome-

nu »dotikati se, tolči« uporabljajo še koreni **tep-*, **top-*, **t̄ep-*, **tup-*, **tap-*, kar vzbujajo sum na onomat. izvor, vendar je vse navedene variante mogoče povezati z gradivom iz drugih ide. jezikov oziroma jih razložiti s prevojem. Možno bi bilo domnevati denom. **típati* »dotikati se, pikati, suvati, dregati« iz nepotrjenega **típt̄e* »palica, drog«, kar bi korensko ustrezalo lat. *stipes*-, *-itis* »kol, drog, poleno«, *stipula* »bilka, slamica« in iz tematskega subst. tvorjenemu denom. *stípare* »strniti, napolniti, zgotiti, obkoliti« iz ide. baze **steip-* »narediti togo, otrditi«, prim. lit. *stiepti*-, *stiepiù* »raztegniti, razpeti, dvigniti«, *stipti*-, *stimpù* »otrdeti, poginiti« < **stegniti se* (o bazi brez slov. gradiva Pokorny, 1015 s.; LIV, 540). K pomenskemu razvoju prim. sln. *strčáti* »strleti« < **trditi*« poleg *strčiti* »zbosti, pičiti«. M. S.

tír I (m.), g. *-a* in *tírú* »sled, gaz v snegu, tlak iz skrilavca«, nknjž. »Gleis«, tudi *tír* (f.), g. *tírí* »gaz v snegu; tírnicā« »Gleis«, v. *tírítí*-, *-im* (impf.) »delati gaz«, pf. *pre-tírítí* »narediti gaz«, *iztírítí* »entgleisen«.

Verjetno postv. iz iter. *tírati* **skubsti*, drgniti > »gnati«, prvotno torej **izkrčena*, utrta pot« ali **gaz*, ki se naredi, ko se žene živino«, prim. bolj razširjeno **tor̄e* v sbh. *tór* »ograda za živino« = lot. *nou-tars* »trata« in v ničti stopnji sln. *nárv* »pot«, sbh. *střv* »sled« (Jokl, IF XLIX, 279). Dalje glej *toríšče*, *tréti*, *terati*. M. S.

tír II (m.), g. *-a* »prepir«, *tírati se* »prepirati se« (gor.).

Pleteršnik izvaja iz it. *tira*, vendar to v ben. it. pomeni le »globok vdih in zadrževanje sape (pri otroku, ki se duši od joka)«, v frazi *far la tira pa* »biti v zasedi« (navaja Boerio, DV, 749). Bližje je it. *tiro* »poteg, udarec«, iz česar je sbh. *tír* »udarec, zamah«. Vendar se zdi najbolj verjetno domnevati tvorbo iz *tréti se* v sicer nepotrjenem pomenu »prepirati se«. Pri tem refleksivu so pri Pleteršniku izpričani pomeni »biti v velikem številu, gnesti se«, »mučiti se«, »skrbeti« in »goniti se (o krah)«. Da je tak pomenski razvoj možen, dokazuje sbh. *tírí*, kar je potrjeno tudi v pomenu »préklati se, dajati se, živeti v svaji« (ARj XVIII, 775). K besedotvorju prim. sln. *dír* iz **dbráti*-, **dérti*-, sln. *prepír* iz iter. **per-pírati* od **per-pertí*-, **-přěšb*. Dalje glej *tréti*, *terati*. M. S.

tír III (m.), g. *tíra* »prostor v zvoniku, kjer visijo zvonovi« (Ribnica; Miklošič, SEW, 357); po njem navaja in normira Pleteršnik II, 669, ki iz nar. pesmi omenja *drobna ptica v tír zleti*. Brez paralel. Vsiljuje se povezava s sln. *těr* (m.) »zvonik«. Dalje glej pod *těr II*. M. F.

tírman (m.), g. *-a* »mejnik« (notr.), kraš. *tírmen* »isto«. Miklošič, 357, navaja tudi za sln. *tírmen* pomen »meja«.

Prevzeto iz it. *termine* »meja, mejnik« in »rok« < lat. *termin*-, iz česar je tudi csl. *termins* »terminus«, hrv. *těrmen*-, *těrmen*-, *tírmen*-, *trmen*-, *trmin* »mejnik, meja, mejaš, rok«, črnogor. *těrmen* »rok, običajen čas (za spanje, hrano)« (Miklošič, l. c.; ARj XVIII, 231, 696). Skok III, 461, z rezervo domneva, da so variante z *ir* prevzete iz dalm. rom. Za sln. to ni nujno, saj je v kraš. in sev. notr. refleks *er* > *ěr* sovpadel z refleksom za *ir*, prim. kraš. *peštēr*-, notr. *přerx*-, *přrx* (o tem Ramovš, Hgr. VII, 65 s., 69; Rigler, Jnotr. gov., 62 s.). M. S.

tírnik (m.), g. *-a* »kruh iz mešanega žita« (Skrilje pod Čavnom), *tírňjak*-, *-a* »kruh iz pirjevce«, tudi *těrňjak* »isto« (Gorjansko na Krasu).

Štrekelj, JA XXVII, 68, domneva prvotni pomen *»kruh z mekinami« in izvaja iz *tira (iz iter. osnove *tirati k *terti »tretji«), iz česar je tvorjeno tudi tirine (f. pl.) »senen drobir« k tirje »isto« (Janežič) poleg »ostanki osnove, na katere tkalec druge niti priveže« (Temljine) in »veržičast zaključek tkanine« (Plužna), potirki (m. pl.) »zadnje, najslabše predivo« (Ponikve na Štaj.), terki (m. pl.) »pleve, mekine«. Za kruh iz pirjevice ali ovsu so namreč značilne slabo zmlete mekine. Besedotvorno se zdi najverjetneje izhajati prek adj. *tirьnъ, prim. ajdnik »ajdov kruh«, pšeničnik »pšenični kruh«. Varianta tēr-njak ni nujno iz *tēra, ker v kraš. tr preide v ȳer (o tem Ramovš, Hgr. VII, 65). Manj verjetno je po Štreklju, i. c., izvajanje iz furl. intir »celoten, celovit, neokrnjen« < lat. integer. Dalje glej tréti. M. S.

tisa (f.) »Taxus (baccata)«, tudi tis, -a »isto«, izv. tisi-na »Eibenholz«, kol. tise, adj. tisov, -a, od tod tisovina »Eibenholz«, tisovec »Eibenbaum«; v 18. st. tiffa, tiffovina, tiffou leis »taxus arbor« (Kastelec-Vorenc), tis »taxus«, tisav, tisov »taxinus« (Pohlin), tifs »Eibenbaum«, adj. tifou (Gutsmann); dial. obir. ti:sje (n.) »Eibe«, ti:suc (< *-ovьco) »Eibenholz« (Karničar, Obir, 249), črnovr. tísq; tpn. Tise v Savinjski dolini, l. 1426 Tyssowecz, večkrat orn. (in tpn.) Tisovec, Kisovec, Čisovec (Čop, Radovlj. zb. 134; Bezlaj, SVI, 261 s.), Potiskávec iz pod Tisovcem (Pintar, Lj. zvon XXXIV (1914), 566).

Prim. stosl. tisa »pinus«, csl. »terebinthus«, tise »taxus«, sbh. tis »tisa« (dial. tudi »macesen«), tisa, mak. tisa, blg. tis, r. tis, ukr. tyś, p. cis, č. tis, slš. tis, dial. tisa, gl. cis, dl. sis. Iz slov. jezikov je alb. tis, dial. tisë, rum. tisă, madž. tiszafa, tiszta. Psl. ali slov. *tisa, *tise spominja na lat. taxus »tisa«. Morda je slov. beseda izposojena prek neznanega posrednika, prim. za lat. a > slov. i sbh. tim »pločevina« < lat. lam(in)a (o tem Skok III, 473). Machek², 643, JR, 35, za oboje in za n. dial. Tax, Taxe, Taxen (kar pa je gotovo iz lat.) domneva paleoevropski izvor. Trautmann, BSW, 325, rekonstruira balto-slov. *tisa- < *tik'so-, vzporeja lat. taxus in izhaja iz baze z dolgim diftongom, kar je zaradi lat. kratkega a malo verjetno. Lat. taxus je verjetno sorodno z nperz. taxš »samostrel, lok«, iz česar je prevzeto gr. τόξον »lok«. Tisov les je namreč primeren za izdelovanje lokov (Pokorny, 1059; Schrader, RI² II, 166; Frisk II, 910). Morda je primerljivo tudi sti. takšaka- »neko drevo« (Walde-Hofmann II, 653), če to ni metonimično iz takšaka- »tesar«. M. S.

tiskati, -am (v. impf.) »premere, imprimere, angustiare«, iz-, na-, o-, od-, po-, pri-, pre-, s-, v-, za-t. (impf.), pf. -tísniiti, -tísnem; iter. -tiskováti, -tiskávati; postv. tisk, -a, iztisk, iztís, natisk, natís, odtisk, odtís, oitisk, otisk, potisk, potisk, prítisk, stísk, vtísk, vtís; tiskár, -ja »Buchdrucker«, stíska »gneča, nadloga, preša, zasilna konjska staja«, stiskáč, -a, stískavti, -a, stísnjenec, -nca »skopuh«, stískúlja »skopulja«, stíslja »preša«, stísnja »Klemme«, adj. stísljiv, -iva, stísnjen, -a (ptc.) »skop«; dial. kor. obir. partí:sqat, -am, stásqant, stí:sqnem (Karničar, Obir, 221, 238), pkm. prítiskati, prítisnoti, zatisnoti, stiskávati (Novak, Slovar², 119, 176, 141), rez. tiskat, tíščen (Steenwijk, SDR, 320); v 16. st. stiskati, stisniti (Trubar), v 18. st. pertiskati, pertifniti, fískati »deprimere«, fískati, fífniti »astringere, comprimere, restringere« (Kastelec-Vorenc), stikam, stisnem »drucken, premere«, stiska »torcular, prælum«, stiskavz »typographus« (Pohlin).

Prim. stosl. stiskati, -ajq, stisnqti, -nq »comprimere«, sbh. tiskati, -am, tísnuti, -nēm, aor. tísnuh, tískoh, 3. pl. tísnu, tíšte, mak. tiska, stisne, blg. stiskam, stisna, r. tiskaty »pritisniti, stiskati, tlačiti«, tísnutb, ukr. týskaty, týsnuty »stiskati, tlačiti«, týsnuty, br. ciskac »potiskati, stiskati«, císnučb (impf.), p. ciskac »metati«, císnač »vreči« in »tlačiti, stiskati«, č. tiskati, tisknouti, slš. stískat', tísnuť, gl. ciskac »metati«, císnyč »vreči, zalučati«, dl. sískas »premikati, suvati, stiskati, ožemati«, pf. sísnus »vreči, suniti, pritisniti«. Psl. *tiskati, *tisk(n)qti < *tēHisk(-) je dalje sorodno z lit. tikšti, tykštū »brizgati na vse strani (o gosti tekočini)«, tikšēti »kapljati«, kavz. tēkšti, teškiū »vrteti ali metati kašasto snov, da brizga, brizgati, kapati, metati«, tekšēti »trapljati, frfotati, pljusniti«, teškēti, teškiū »padati v debelih kapljah, tako da se razletijo«, tiskēti »brizgati, metati«. Baza *tēHisk(-) je bila kavzativna: »povzročati, da se utekočini, cediti«. K podaljšani st. prim. psl. *tiskq. Iz ptc. *tiH-tó- baze *taHi- je stnord. piór »otajan, raztopljen«. Z drugim sufixom je arm. t'rdem »zmočiti«, lit. týras »kaša«, týrai, lot. trelis »močvirje«. E-jevski vokalizem v balto-slov. je lahko po Eichnerjevemu pravilu, saj se drugje izkazuje baza *taH₂(-i-), prim. oset. thayun »tajati, taliti«, psl. *tájati, arm. t'anam »zmočiti«, z determinativi še kimr. tawdd »utekočinjenje«, bret. tuezl »topiti«, gr. tήκο »isto«, lat. tábēs »gniloba, trohno, zamazana tekočina«, tábēre »topiti se, gniti«, gr. τήφος (n.) »močvirnato mesto«, csl. timeno »močvirje«. Osnovna literatura: Vasmer III, 100, 108; Fraenkel, 1076; Pokorny, 1053 s. Glej tudi tēsk, tēsen, testō. M. S.

tisoč (num. card., navadno indecl.) »mille«. Pleteršnikove akcentuacije tísōč v dial. ni zaslediti. Očitno gre za historično neupravičeno akcentuacijo po umetni tvorbi tísōča, ki jo navaja Pleteršnik in ki je neuspešno uvedena po hrv. vzoru. (Ljudske izposojenke so tāvžent (gor., dol., kor.), jēzero (pkm.) in mljar (Istra).) Višje tisočice navadno dvā tisoč, trī tisoč, redko trije tisoči (m.), g. trēh tisočev, ord. tisoči, f. -ča, star. (po csl.) tisočni, f. -na; tisočēr »tausenderlei«, tisočēren, tisočērnat, f. -a »tausendfach«, izv. subst. tisočica, tisočka »številno tisoč«, tisoč(n)ina, tisočinka »1/1000«, tisočak, -a »bankovec za 1000 enot«, kompoz. tisočlētje »Jahrtausend«; v 16. st. tífuzh, tífjozh, tífjezh (Trubar), v 18. st. ord. tísūzhe »millenus« (Pohlin); v star. jeziku sicer navadno tāvžent < n. Tausend, npr. taushent (Janez Svetokriški), tavfhent (Pohlin), tavshent (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. tysesiti, tysesiti (f.), hrv. tisuća, r. tysjača (f.), g. -i, ukr. tysjača (f.), star. tudi tysjač (m.), br. tysjača, p. tysiac, č. tisíc, stč. tis'uc (kompromisna tvorba iz *tys'et'b in *tysq't'b), slš. tistic (< č.), star. tysac, gl., dl. tysec, tysac. Psl. *tyses't'i, g. *-t'et'e je identično s stpr. tūsimtons (akz. pl.), če stoji -t- za *-tj-, in germ. *pūs(k)-pundi > *pūsundi (got. pūsundi (f.), pl. -jos, stvn. dūsunt, thūsunt, s po *xunda- analognim -x- (Lex Salica) thūschunde, stnord. pūs(h)und), psl. *tyses't'i, g. -t'et'e pa z lit. tūkstantis, poleg tūkstantis, g. -čio (m.), star. -ties (f.), lot. tūkstuoits (z interkaliranim -k-, prim. fin. izposojenko tuhant- »tisoč« (Comrie, IE Numerals, 792)) < ide. *tēuHs-k'pomi-tH (< *tēuHs-dk'om-tiH), g. *ruHs-(d)k'nt-iaH-s (tip devj; o ide. tavtosilabičnem TK/KT (razen v poziciji pred zlogotvornimi nazali) > Kp glej Schindler, Sprache XXIII, 25 ss., ki obravnavana nega primera sicer ne omenja) → *tūHs-(d)k'om-tiH, g. *tūHs-(d)k'nt-iaH-s, kar je kompoz. iz *tēuHoles-

»moč« (prim. sti. *tavás-* »močan«, *tavīšá-* »isto« < **te-
uás-á-* »opremljen z močjo«) in *(*d*)*k'omt-* »deset«, prim.
gr. τριάκοντα, sti. *trīmśát*, bret. *tre-gont* »trideset«. Pr-
votni pomen je torej *»močna desetica«. K funkcionalno
sicer nejasni tvorbi kompozita v števniku prim. lat. *mīl-
le* < **smi-g'hslīH* »ena tisočica« (Walde-Hofmann II,
88); k bazi **teuH-* še toh. B *tumane*, *tmāne* »deset tisoč«
(in dalje r. csl. *tyti* »rediti se«, sbh. *tiiti* »isto«, lat. *rovēre
v *tōtus* »cel«; Pokorny, 1080 ss.). Sln. *tīsoč*, zahslov. in
star. ukr. paralele izvirajo iz psl. g. pl. **tysjē/ot'*, kar se
je posplošilo iz števnikov od »pet tisoč« dalje. K sln. no-
vemu cirkumfleksu prim. g. pl. *māter* = čak. *māter*,
štok. *māter-ā* < *māterōs, sln. *čūdes* < *čūdēsō, sln. *jāg-
njet* < *jāgnjēs. Nejasna ostaja sprememba lit. *-mt-* v
-nt-. Comrie, l. c., jo pripiše vplivu ptc. prez. (tako raz-
laga tudi nihanje med *-ē* in *-q* v slov.) in z rezervo celo
domneva, da je obravnavana balto-slov.-germ. tvorba
prvotni ptc., česar podrobneje ne utemeljuje in kar je
očitno pretirano. Starejša literatura z v načelu tako eti-
mološko razlago: Brugmann, Grdr.² II/2, 48, IF XXI, 12;
Meillet, MSL XIV, 372; Trautmann, BSW, 332; Feist,
Wb., 505; Fraenkel, Balticoslavica II, 60, ZSIPh XX, 280
s., LEW, 1135 s.; Pokorny, 1083 s. Drugače Lühr, Lin-
guistica XXXIII, 117 ss., ki domneva prvotno f. obliko
na *iH ptc. prez. **tuHs'ont-*, *-nt-* »nabrekel« (iz baze
**tuH-s-*, znane v stnord. *pústr* »sovražnost, jeza«, sev-
vordzhfriz. *dūst* »cofek«, norv. *tīst* »snop, čop«, isl. *pústa*
»kup, velika količina«, sti. *tavišt* »moč, sila«, av. *təuuīšt*
»isto«) in odstopanja razlaga z vplivi posameznojezičnih
refleksov ide. *(*d*)*k'mtóm* »sto«, pri čemer vidi v slov.
**tyseŕ'i* sicer nepotrjeni, a pričakovani refleksi *seto, v
balt. pa prvotnost *-š-* < *-s-* za *-ū-* domneva na osnovi
fin. izposojenke *tuhat* »tisoč«. Sorodne besede: *stō*, *de-
šet*, *tīl I*, *tūča*. M. S.

tīsti (pron. demonstr.) »ille«, f. *tīsta*, n. *tīsto*, poudar-
jeno *tīstīle*; semkaj *tīsták* (adj.) »od tega« (jvzh. štaj), *tī-
stáko* (adv.) »tako (kot praviš)« (bkr.), *od tīstec* (adv.)
»od tam«, *tīstod* »tam skozi, tam okoli«. V star. jeziku
je pron. še jukstapozitiv s popolno fleksijo obeh čle-
nov: *ta(* *īfīti*, *tega(* *īfītega*, pri Trubarju lok. pl. u *tih if-
tīh*, pri Dalmatinu *v'teifiti strani*, pri Megiserju *taifiti* »i-
dem«, v 17. st. *taifte* »quefto«, *taifta* »quefta« in *že tifta*
»quella«, *tīfto* »quello« (Alasia), *v'tiifti okulizi* (Evangelia
inu listovi; Rigler, Začetki, 214), *taisti*, instr. sg. m. *s'ta-
istim*, lok. sg. f. *v'taisti*, dat. pl. *taistim*, in nom. sg. m. *tī-
sti*, f. *tīsta*, g. sg. m. *tīstiga*, nom. du. m. *tīsta*, akz. pl. *tī-
ste*, instr. pl. *s'taistimi* (Janez Svetokriški), v 18. st. *taifti*,
taifti, g. *tegaiftiga*, *taiftiga*, *taiftiga* (Kastelec-Vorenc),
taifte »idem, ilte, ipse« (Pohlin), *taifti* »eben dieser, sel-
ber« (Gutsmann). Nastalo iz *ta īsti*, kar je zapolnilo vr-
zel, ki je nastala, ko je *ta* »ta« < *te »tisti« stopilo na
mesto *sb »ta« (Ramovš, Morfologija, 99; Logar, JDR,
324). Paralelna jukstapozitiv se najdejo tudi drugje,
prim. č. dial. slš. *toho istého roku*, v *tej isteji chvíli*, hrv.
taj isti (Kopečný, ESS II, 322 s.). Dalje glej *tā I*, *tīsti*,
prīsten I. M. S.

tiščāti, *-im* (v. impf.) »premere, atterere«, pf. *iz-*, *o-*,
ob-, *pre-*, *za-*; subst. *tīšč*, *-a* »pritsk«, *tīščāvka* »konjska
bolezen, pri kateri konj z glavo tišči v jasli ali steno«,
tīščin, *-a*, *tīščāvec*, *-vca* »nadležnež«, adj. *tīščāv*, *-āva*
»nadležen«, *otiščānec* »Druckstelle«; kor. podjun. *tīšet*
(Zdovc, Mundart, 147), pkm. *tīščati*, *tīščin* (Novak, Slo-
var², 158), črnovr. *tīšet*, *tešim* (Tominec, 219); v 16. st. *tī-
fhati* »premere« (Megiser), v 18. st. *tīščhati* »perprimere,

premere« (Kastelec-Vorenc), *tīshāti*, *tēšim* »premere«
(Pohlin), *tīfhati* »drucken« (Gutsmann).

Prim. csl. *tīštati*, *-štq* »contendere, premere«, sbh. *tīš-
tati*, *-im* »tiščati, žuliti«, mak. *tīšti*, gl. *čiščec* »potiskati,
tiskati«, dl. *siščās*, *sišču* in *siščim*, *-iš* »isto«. Psl. *tīščāti,
-išb je durativ, izpeljan iz istega besedotvornega pred-
hodnika kot psl. *tīškati. Dalje glej *tīskati*. M. S.

tišina (f.) »lakotnica«, izpričano le pri Murku I, 671:
tīfhina »Weiche«, toda dol. *teščina* »isto«, zaradi česar je
potrebno izhajati iz *teščinā (Bezljaj, ESSJ II, 122), prim.
hrv. *taščina* »rebra, kjer so lakotnice« (Žumberak; Skok
III, 446). Izhodno *teščinā je substantivizirano iz adj.
*teščb, f. *teščā »prazen, lačen«, sln. *tēšč*, f. *teščā* »praz-
nega želodca, lačen«, dial. »prazen (o zrnju)«. Iz istega
balto-slov. adjektiva je tvorjeno lit. *tuštīmāi* (pl.) »lakot-
nice« in lot. *tukšumi* (pl.) »isto« (Bezljaj, ZJS, 298, 721,
811). Enako pomensko motivirano je sln. *lakotnica* prek
adj. *olkotnōs iz *olkotb (f.) »lakota« in *požrišne* »lakot-
nice« (Vuzenica; SLA) k *požrēšen*, f. *-šna*, hrv. *prazni-
nē* (f. pl.) »lakotnice« (Vrbanja na Hvaru). Sem tudi hrv.
štambōčina (f.) »lakotnice« (Vodice) z interkaliranim *m*
pred *b* in sklopljeno iz *teščā bōčina »prazni boki«,
prim. *tāšta bōčina* »isto« (Baderna; Skok, l. c.; Ribarić,
SDZb. IX, 1940, 197). Dalje glej *tēšč* in sin. *lakotnica*,
slapina. M. F.

tīšlar (m.), g. *-ja* »mizar«, f. *tīšlarka* »mizarjeva že-
na«, adj. *tīšlarski* »mizarški«; dial. kor. obir. *tīšlar*
(Karničar, Obir, 112); v 16. st. *tīfhler* »fcriniarius, kist-
ler« (Megiser), v 17. st. *tīšler* »falegname, marangone«
(Alasia), v 18. st. *tīšler* »faber lignarius, zimperman«,
tīshlerski lim »fabrileglutinum«, *v'lošenu tīshlersku*
dellu »cerostrotum« (Kastelec-Vorenc), *tīfhlar* »mizar,
fkrinjar; Tischler« (Gutsmann); semkaj cgn. *Tīšlar*, *Tīš-
ler*.

Kakor star. hrv. *tīšlar*, sbh. *tīšler* prevzeto iz pozno
srvn. *tischler* (srvn. *tischer*) nvn. *Tischler* »mizar«
(Striedter-Temps, DLS, 237), kar je nomen agentis iter.
tischeln »izdelovati mize« (ki spada k *tischen* »isto«;
Grimm, Wb. XI/1,1, 512 s.), to pa je denom. iz srvn.
tisch »miza« < stvn. *tisc* »miza, posoda«. Iz n. dial. *Ti-
scher* »mizar« je prevzeto gl. *tyšer*, dl. *tyšar* »isto«. Stvn.
tisc je kakor ags. *disc* »posoda«, stnord. *diskr* »krožnik,
servirna posoda« prek lat. *discus* »posoda« in »metalni
disk« prevzeto iz gr. δίσκος »metalni disk, okrogla ali
ovalna plošča iz lesa, železa ali kamna« h gr. δίσκον
»metati«. Semantični prehod »lesena plošča« > »posoda«,
»miza« temelji na antičnem in srednjeveškem načinu
serviranja jedi na deskah (Kluge²², 730). Sln. *mizár* je
kalk po n. *Tischler*. Glej tudi *tīstoh, *déska*. M. S.

***tīstoh** (m.), g. *-a* »namizni prt«, samo v 16. st. *tīfh-
toh* »mappa« (Megiser).

Kakor hrv. dial. *tīstuh* »isto« prevzeto iz srvn. *tisch-
tuoch* > nvn. *Tischtuch*, bav. n. *tischtoch*, kar je kom-
poz. iz srvn. *tisch* »miza« in *tuoch* »tkanina« (Striedter-
Temps, DLS, 237). Glej tudi *tīšlar*. M. S.

titole (f. pl.) »pirhi« (Kolonkovec v Italiji; SLA).

Gotovo izposojeno iz trž. it. *titola* »velikonočni kruh
v obliki kite, v katero je vpleten rdeč pirh«, tudi *titula*
»isto« (Doria, 738), *titola* »velikonočna slaščica v obliki
kite, v katero je vpleteno pobarvano jajce, in je včasih
okrašena s perjem«, kar je drugod v Italiji poimenovano
s *colombina*. Doria, l. c., zavrača staro povezavo z lat. *tu-
tulus* (m.) »vrsta pričeske z majhno spleteno kito na čelu

ali na glavi kot znak plemenitosti«, poznolat. *titulus* »isto« oz. z lat. *titus* »globo« in opozarja, da je tvorba lahko po asimilaciji $p - t > t - t$ nastala iz rom. dem. *pictulus k *pictus* »pisan«, ptc. k *pingō, -ere* »slikati, risati«. Slednja razlaga o prvotnem poimenovanju za pirh tipa sln. *pisanica* k *pisati* se zdi verjetna, saj prvotni pomen »pirh« potrjuje sln. izposojenka. Na it. strani se je pomen nadalje razvil po principu pars pro toto. Poimenovanja domačega izvora so *pirih*, po redukciji *pirh, písanica, remenica, remenka*. M. F.

Tivra (f.) »ime nekega ženskega straha, s katerim plašijo otroke, da jih pobere, ako ne bodo pridni« (Avber na Krasu; Erjavc, LMS 1882–83, 257, s pripombo: tema, a jedva slovanska beseda).

Morda istega izvora kot star. hrv. istr. *tifra* »tiger« (Glavinic, Cvit svetih (Benetke, 1628); citirano po ARJ XVIII, 287), kar je prek rom. iz lat. *tigris*. Razvoj $g > u$ je domnevno rom., prim. lat. *fragrare* > sic. *çaurari*, kalabr. *haurare*, lat. *tegmen* > prov. *teume*, ben. *tieme*. Dalje o tem glej *tiger*. M. S.

tjā (adv.) »illuc«, tudi *tjē* »isto«, poudarjeno *tjāka, tjākaj, tjēkaj, tjā-le*; dial. jgor. *kē*, sev. gor. *čē*, v Ravnah pri Bohinjski Bistrici *t'ē*, kraš. *čičē* (Ramovš, Hgr. II, 226), črnovr. *kiā* (Tominec, 219), tolm., cerklj. *čē* (Logar, DJR 411 s.), jnotr. (primeri iz različnih govorov) *t'ā, cā, t'ā, cā, t'ē, cē, čičē, čē, k'ijē* (Rigler, Jnotr. gov., 76), *proti tja* > gor., ljublj. *prkē*, sev. gor. *prčē* (Ramovš, Zbrano delo I, 123), vzhštaj., pkm. *tja, tjam, tjan* »tja« (Pleteršnik), dial. pkm. *tijan* »tja daleč, tam daleč« (Novak, Slovar², 157); v 16. st. *khe, ke, kiakai, tiakai* (Trubar), *tjakaj* (Dalmatin), *tie* (Krelj; Ramovš, Hgr. II, 226; Rigler, Začetki, 65, 111, 92), *tia* »illuc, iftuc«, *tjakai, tiakai* »illuc« (Megiser), v 17. st. *pui thia, thiagai* »vā via« (Alasia), *kjekaj, kjakaj, tjakaj* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tiā, letia, tiakai* »illac«, *Jem ter ke* (Kastelec-Vorenc), *kjē, kjekjē* »illuc, illac« (Pohlin), *kekai* »dorthin« (Gutsmann).

Prim. hrv. *tija, tjā* »tja«, *cū* »tja, proč«, čak. *cū* »proč«. Psl. *tjā je Sievers-Lindemanova varianta k *tja > lit. *čiā, cē* »tukaj, semkaj«, *čion* »tukaj, tam, semkaj«, kar je oboje iz ide. lativa *(i)jāH pron. baze **tje/o-*, znane še v sti. *tyā* »stisti, ta (pri meni)«, alb. *asāj* (dat., abl.) »oni, od njes, pranord. *þū*, stsaš. *thū* »tja«, medtem ko je stperz. rel. pron. *tya*-drugega izvora, iz **te/o-* + **je/o-* = sti. *tā yā* (Wackernagel-Debrunner, Ai. Gramm. III, 550; Fraenkel 1064; Pokorny, 1087, brez slov. gradiva; Snoj. Škrabčeva misel II, 191, SES, 669; o paralelah zunaj sti. dvomi Mayrhofer, EWA I, 673). Manj verjetno je izvorno *tija iz part. *ti in *a* (tako Kopečný, ESS I, 330, II 657 s.; Ramovš, Hgr. II, 226). Dalje glej *tā I, tā II, tām*. M. S.

tjulenj (m.), g. *-lnja* »Phoca vitulina«; Pleteršnik II, 671, akcentuira *tjulēnj, -enja*, Škrabec, Cv. III/7 (= JD I, 126 s.) pa *tjulēnj, -enja*; pri Erjavcu tudi *tulenj*; adj. *tjulēnji*, pri Škrabcu *tjulēnjski*, danes *tjulnji, tjulnjev* (SSKJ V, 101).

Kakor sbh. *tulanj, -lnja*, č., slš. *tuleñ* prevzeto iz r. *tjulēns, -nja*, kar je najverjetneje iz vzh. laponsko *tul'l'a*, prim. norv. laponsko *dullja* »vrsta tjulnja« (Mikkola, RFV XLVIII, 279, FUF Anz. V, 45; Kalima, FUF Anz. XXIII, 252; Vasmer III, 163). Morebitna zveza med laponsko in ags. *seolh* »tjulenj« (> agl. *seal*), friz. *selich*, stvn. *selah*, stnord. *selr* »isto« < germ. *seljaz ni jasna.

Manj verjetno je domnevanje tvorbe z metatezo in aferzo iz osnove, znane v r. *útelbga* »tjulinjeva samica«, domnevno k r. *telēnok* »tele«, prim. tako motivirano p. *ciele* (morskie) »tjulenj«, frc. *veau marin*, n. *Meerkalb*, taksonomsko lat. *Phoca vitulina* (Grot pri Iljinskem, RFV LXVI, 277). Domneva o izposoji iz lat. *vitulina* (Škrabec, l. c.) je slabo utemeljena, ker je taksonomsko lat. ime mlado. M. S.

tkánica (f.) »mavrica« (pkm.).

Z izpadlim vzglasnim *t-* kot pri hrv. *kāti, kaješ* »texere« (Vrgada) < *tkāti je pomensko enako hrv. čak. *kànica* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 534), kar je prešlo v istr.-rum. *kànica* (Filipi, ILA, 78). Zaradi pogoste pomenske motivacije »trak, pas« → »mavrica«, prim. sln. *božji pas* (bkr.), *Marije divice podjas/pas* (Koštiál, ŽIS XXIV, 1938, 123), gradišč. hrv. *Marijin pas*, hrv. dial. *Marie trachicz* (Linde V, 660), je potrebno izhajati iz *tkánica »pas« (Furlan, Filologija 40, 2003, 37), substitiviziranega ptc. pret. pas. *tkāns »textum« k *tkāti »texere«, prim. sln. *tkánica* »navadno rdeč ali pisan ženski pas« (bkr.), hrv., sb. *tkànica* »cingulum textum«, hrv. čak. *kànica* »pas« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 85), *kanica* »isto« (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 37), toda č. *tkanice* »trak« in dial. »čipka« (Bartoš, Dialektologie II, 402). Dalje glej *tkāti*. M. F.

tkāti, tkēm (v. impf.) »texere«, na vzhodu prez. *tkām; tākām* (Lašče), *tčēm* (Plužna), *tčēm* (pkm.), *tčēm* (gor.), po disimilaciji po zapornosti *χkāt, χkēm* (črnovr.; Tominec, 219), *χkāt, χkēm* (Postojna; Ramovš, Hgr. II, 218); pf. *do-, iz-, na-, ob-, o-, po-, pre-, pri-, s-, v-, za-*tkāti; subst. *tkālec* (m.), g. *-lca* »textor«, po izpadu vzglasnega konzonanta *kālec*, g. *-lca* »isto« (Prekmurje), od tod cgn. *Tkalec, Tkavc, Tkavc, Tkalčič, Hkavc, Kalc, Kalčič, Kavčič, Kaučič*, tudi *Tekauc, Tekavec, Tekavc, Tekavčič; tkāč* (m.), g. *tkāča* »textor«, po izpadu vzglasnega konzonanta *kāč, ki se ohraja v cgn. *Kač*, dem. *Kačič; tkālja* (f.) »textrix«, *tkālka* »isto«, *tkālo* (n.) »statve«, *tkánica* »navadno rdeč ali pisan ženski pas« (bkr.), *tkanina* »textura«, adj. *tkālčji*, f. *-a*, npr. *tkālčje vratilo* »der Weberbaum« (izpričano že v 16. st. pri Dalmatinu). V 16. st. *tkāti* »texere«, *tkalz* »textor«, *tkalža hisha* »textrina« (Megiser), l. 1607 *tcat* »tefere« (Alasia), v 18. st. *tkāti* »texere, plesti, naplesti«, *tkē* (Kastelec-Vorenc), *hkāti, hkēm* »texere«, *hkavz* »textor« (Pohlin), *tekam* »webe, wirke«, *tekavz* »Weber«, *kavez* »isto«, *tekazh, kauzhnu delu* »Weberarbeit« (Gutsmann).

Prim. stesl. *tkāti, tskq* »texere«, hrv., sb. *tkāti, tčēm* »isto« (Vuk), danes *tkām*, tudi *tkēm* (Sarajevo), hrv. kajk. *kāti, kēm* (Žumberak), čak. *kāti, kaješ* (Vrgada), *hkāti, hkēm* (Reka), mak. *tkae*, blg. *tkā, tčēš*, r. *tkāt, tkū, tčēš*, tudi *tokāt* (Dal', Slovar³ IV, 772), ukr. *tkáty, tčū, tčēš*, br. *tkac, tkú, tčēš*, p. *tkač, tkam, tkę, tczesz*, č. *tkát, tkám*, stč. *tkú, tčēš*, slš. *tkat', tkám*, gl. *tkač, tkaje*, dl. *tkaš, tkaju, tkajem*, plb. *takat*. Psl. **tkāti, *tkāješ* poleg *tčēš »texere«. Trautmann, BSW, 331, je sklepal, da se je ta splošnoslov. tkalski termin razvil iz *tkōnqti »figere« (sprejemajo Vasmer III, 109; Brückner, 571; Trubačev, Rem. term., 117 s.; Machek², 644; Pokorny, 1032; LIV, 582). Zaradi sln. dial. *stekniti* (pf.) »sešiti«, dl. *tkaš, tkaju* »vesti, vezem« kot tudi zaradi slov. gradiva, ki kaže na o-jevsko prevojno stopnjo s pomenom »šivati« (glej *-tok*), bi se specializirani pomen »texere« v redukcijski stopnji lahko razvil tudi iz pomena »vezati, šivati«. Štarjeje Hübschmannovo povezovanje psl. *tkāti »texere« z

arm. *t'ek'em* »plesti« poleg »vrteti, obračati« < ide. **tē-ke-mi*, oset. *taxun* »tkati«, stvn. *tāht* »stenj, motvoz«, stisl. *patr* »vozel na vrvi« (Hübschmann pri Solta, Stellung, 378; sprejemajo Skok III, 477; Kluge¹⁷, 136; Pokorny, 1058; slednji brez slov. gradiva) in dalje z lat. *texō*, *-ere* »tkati, plesti« se zato zdi verjetno. V psl. v. **tākāti* je lahko sovpadlo več podedovanih redukcijskih osnov, in sicer **tāk-* ← ide. **teuk-* »tolči« (sln. *taknūti*, *tāknem* »figere«), **tāk-* ← ide. **tek(-u)-* »iti; teči« (sln. *tičīn* »kdor se pri delu obotavlja«, **tāk-* ← **tek-* »segati, dosegati« (sln. *teknūti*, *tāknem* »tangere«) in **tāk-* ← ide. **tek-* »texere« (sln. *tkāti*, *tkēm* »texere«). Dvom v sorodstvo med psl. **tākāti* »texere« in **tākāti* »figere« zasledimo že pri Miklošiču, 368. Glasoslovno nesprejemljiva je primerjava z gr. *τύπτω* »udarjati« (Mladenov, 634 s.) < **τυπ-ιω* (Frisk III, 945 s.). Glej tudi *tkānica*, *vōtek/ōtek* s. v. *ōtek*, *taknūti*, *-teknūti* se. M. F.

tlā (n. pl.), g. *tāl* »pavimentum«, gor. *tlā:l'a*, g. *tā:l* »isto« (Škofic, Diss., 370), po dial. prehodu *tl > kl klā* »isto«, npr. pkm. *nākla* »na tla« (prim. enako hrv. *nākla* »dol« (Ozalj), csl. *stojati na tyla* z lok. sg. na **-a*; Furlan, FOC 7, 1998, 98), *nākli* »na tleh« (< **na tōlēchā*), toda oblika *tēu*, npr. v *do tēu se je prignu, od tēu je zdignu* (Novak, Slovar², 157), je iz g. pl. **tālē* = knjiž. *tāl*. Pri Skalarju izpričano *od tla* »od tal« je tako kot dial. *ostlā* »isto« < *od tlā* (Poljane; Ramovš, Hgr. II, 58) morda pod vplivom g. pl. tipa *vodā* zamenjano za starejše *od tāl* (Ramovš, l. c.) < **ods tōlē*, možno pa je tudi, da se v *od tla* ohranja g. sg. **tālā* k prvotnemu **tōlō* »pavimentum«. Raba je tudi v dialektih večinoma pluralna, prim. črnovr. *tlā, at tāu* »od tal«, *nē tlā* »na tla«, *nā tlāx* (Tominec, 219), kor. na *tlē:χ* (Karničar, Obir, 49), *ne tlēiχ* (Ilirska Bistrica, Kutežovo, Javorje) in *sās tlēiχ* »s tal« (Zarečje; oboje Rigler, Jnotr. gov., 167), za kar bi pričakovali refleks g. pl. V terskem dialektu je raba še singularna, prim. lok. sg. *tō na tlū* < **tōlu* (Ramovš, Hgr. VII, 57). Pri Gutschmannu, Jarniku, Murku in Janežiču¹ II, 442, tudi *tle* (f. pl.), kar lahko posredno kaže na obstoj sln. **tljā* (f.) < **tljā*. Sem adj. *tālen*, f. *-lna* »ki se nanaša na tla«, *podtālen*, f. *-lna* »subterreneus« in iz tega nknjiž. (*pod-tālānica* »talna voda« < **tōlēnā*, tudi *prilēšen* (adj.), f. *-šna* »ki je pri tleh, nizek; nizkoten« (prim. hrv. čak. *potlēšnica* »majhna in nizka kmečka kočā», hiperkorigirano nknjiž. *prilēšen*, f. *-hna* »isto« (SSKJ IV, 205), oboje adjektivizirano iz prep. zveze *prilēh*; nknjiž. kompoz. *tlōrīs*, *tlōrīs* »risanje tal«. V 16. st. *tla* »pavimentum« (Megiser), l. 1607 *codit na tle* »caminar per terra« (Alasia), v 18. st. *tlā* »solum, dnū, pod«, *v'tla gledati* »oculos in terram defigere«, *na tla vrezhi* »effligere« (Kastelec-Vorenc), *tla*, *tlēh* »area, humus« (Pohlin), *tla*, *tla* »Boden, Fletz« (Gutschmann).

Prim. csl. *tōlo* »pavimentum« in *tlja* »isto«, hrv. *tlō*, g. *tlā*, g. pl. *tālā*, na Žumberku na *kli* »na tleh« (kje), *nā klā* »isto« (kam; Skok III, 477), v Orlecu na Cresu tudi *tlōh*, g. *tlōhā* (Houtzagers, ČD, 380), v Brusju na Hvaru *tlēh*, g. *tlēhā* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1244), r. dial. *tlō* »temelj, dno«, *do tla* »to tal«, str. *tōlo* (n.) »zemlja, tla, pod« poleg *tlja* (f.) »isto«, *tōlēnyi* »zemeljski«, ukr. *tlo* »temelj«, br. dial. *datlā* (adv.) »vse, popolnoma, temeljito«, p. *tlo* »dno, temelj, osnova«, č. dial. *tlo* »strop« poleg knjiž. *tla* (f. sg.) »isto«, toda *shořet do tla* »popolnoma pogoreti« s pomenom »tla«, slš. dial. *tlo*, npr. *zhor- (i)er' do tla* »do tal zgorjeti«, gl., dl. *tlo* »tla«. Psl. **tōlō* (n.) in **tōl'ā* (f.); slednja oblika je identična lit. *tūlē* (f.)

»deščica za pokrivanje mokrega dna v čolnu; poleno, kalanica«, pl. *tīlēs* »deske v dnu čolna« (prim. psl. **zem'ā*: lit. *žēmē*), razen v korenskem vokalu tudi germ. **pelja-* (f.) v stvn. *dilla* (f.) »močna deska, opaž«, srvn. *dille* »deska«, nvn. *Diele* »isto«, stisl. *pilja* (f.) »deske v dnu čolna«, *pel* (n.) »temelj, tla« in gr. *τηλία* »(igralna) miza, deska«, kar so v odnosu do sorodnih lit. *pātalas* »postelja«, stprus. *talus* »tla v sobi«, sti. *tala-* (n.) »ravnina, tla«, stvn. *dil* (m.) »deska«, *dilo* (m.) »isto«, stisl. *pil* (n.) »opaž«, *pili* (n.) »isto«, *pel* (n.) »temelj, tla«, stiv. *talām* »ploskev« (Trautmann, BSW, 321; Vasmer III, 111; Fraenkel, 1093, 549; Walde-Hofmann II, 655; Frisk II, 892; Mayrhofer, EWA I, 637; Pokorny, 1061) verjetno stare derivacije tipa *devī* izhodiščnega praide. korenkega subst. **tel-/tōl-* (n.) »ploskev; deska« (Kluge²³, 179); nom.-akz. sg. **tōl*, g. sg. **tēl-s* → **t'ēl-ēs*. Psl. **tōlō* (n.) »deska« > »tla« je lahko tematizirano iz stranskosklonske osnove amfikinetične akc. p. Korenska dolžina v gr. je lahko posledica enakega vrddhranja kot v lit. *vilkē* »volčica«. V odnosu do set baze **(s)telH-* »razprostrti, razširiti ipd.« (v psl. **stlāti*, **stēl'ēs*) je ide. **tel-* »ploskev, deska« lahko v enakem denominativnem razmerju, kot je **demH₂-* »za dom primerno delati, krotiti« do **dem-* »hiša, dom«. Povezava psl. **tōlō* s psl. **tōlēti* (Machek, Recherches, 34 s.) zaradi številnega sorodnega izvenslov. gradiva ni prepričljiva. Glej tudi *prilika* in *stlāti*. M. F.

tlāk (m.), g. *tlāka* »utrjena, steptana tla«, danes *tlāk* »isto« (nknjiž. v pomenu »Druck« iz č.), v. *tlākati*, *tlākam* (impf.) in *tlakovāti*, *-ūjem* (impf.) »pflastern«, *tlāčiti*, *tlāčim* (impf.) »drücken, hineindrücken, stopfen, treten, keltern«, pkm. *klāčiti*, *-āčīn*; v kompoz. *na-*, *za-*, *pre-*, *pri-*, *do-*, *po-*, *s-*, *u-*, *v-*, *raz-*, *iz-t.* (pf.); številne izv., npr. *tlāč*, *-a* »Druck« (pkm.), *tlāčár*, *-ja* »Treter« (notr.), *tlāček*, *-čka* »zvrklja« (goriš.); v 16. st. *tlazhiti* »premere, obturare« (Megiser), v 18. st. *tlāk*, *-ū* »Estrich, rudus«, *tlāzhiti* »premere« (Pohlin), *tlak* »Etrich«, *tlazhim* »drucke, tretex« (Gutschmann).

Prim. csl. *tlāčiti* »contundere«, sbh. *tlāk* »otrobi, neka zimska krma za pse in prašiče«, hrv. pri Belostencu »s plevami pomešana prst za ometavanje lesenih hiš«, *tlāčiti*, *tlāčim* »teptati«, blg. dial. *tlakanā* »senik«, r. *tōlok* »tolkač, stopa«, *toločūtē*, *toločītē* »teptati«, ukr. *tōlok* »tolkač«, *toločýty*, *toločýtý* »teptati«, br. *talačýčb* »isto«, p. *tlak* »gneča«, dial. »prelog, praha«, *tlaczyć* »stiskati, prešati«, č. *tlak* »pritisk, steptano zemljišče, praha«, slš. *tlak* »pritisk«, *tlāčiti'* »stiskati, stiskati, prešati«, gl. *tlak* »gramozna tla«, *tlāčic* »tlačiti, stiskati«. Psl. **tōlkē* je nomen actionis iz **telk-tī*, **tōlēčšb* »tolči«; psl. **tōlčiti* je ali iter. ali denom. V teh tvorbah je pomen ide. baze **telek-* »teptati, stiskati« še jasno ohranjen (Trautmann, BSW, 321 s.; Vasmer II, 116; Vaillant, Gr. comp. III, 412; Čop, Linguistica XIII, 143). Dalje glej *tōlči*, *tlāka*, **tlakno*. M. S.

tlāka (f.) »rabota, služnostno delo, skupno delo brez plačila«, tudi *tlāčnja*; iz tega *tlāčān*, *tlāčānka*, *tlāčāniti*, *-ānim* (impf.), adj. *tlāčānski*, *tlāčski*; *tlāščina* »odkup od tlake«. Prvič izpričano l. 1439 *czins*, *tlak und ander dinst* (Kelemina, GMS XIV, 87, SR IX, 181). Verjetno spadajo sem tudi tpn. in mtpn. *Tlake*, *Tlaka* (M. Kos, Žgodovina Slovencev, 74, meni da so to ostanki tlakovanih rimskih cest), prim. mtpn. *Toloka* v Karpatih (Petrov, Mež. nazv., 137).

Prim. hrv. *tláka*, kajk. tudi *klaka* (Skok, Rad CCLXXII, 24), blg. *tlaká*, r. *tolóka*, dial. *toloká* »skupno delo; pašnik, ki je skupna last«, ukr. *toloká* »praha«, br. *talaká*, p. *tlaka* »nedeljska zabava, veselica, gneča«, stp. *tlaka* »zabava, popoldanska malica«. Iz slov. jezikov je rum. *cláca* »skupno delo« (Stocki, JA XXXV, 354), madž. *kaláka* »auxilium spontaneum« (Knieszsa, 846); stara izposojenka je fin. *talkoo* »sosedska pomoč pri delu z gostijo«. Psl. **tolka* je sorodno z lit. *talkà* »skupno delo z gostijo«, lot. *tálka* »večerja za najete delavce«, *talks* »delovna skupina« poleg lit. *telkti*, *telkiu*, *telkiaù* »sklicati delovno skupino« (Trautmann, BSW, 322; Endzelin, SIBEt., 198; Meillet, Ét. 250), ide. **tel(e)k-* »tolči«. Dalje glej *tólči*.

*tlakno (n.) »neka močnata jed«, izpričano le posredno kot izposojenka pred metatezo likvid v bav. n. *Talken*, kor., štaj., tirol. in dunaj. n. *Tälgg'n* »ovseni zdrob« (Steinhauser, Slaw. im Wiener., 81) in verjetno v srvn. *talke(n)* »klebrige Masse«, tirol. n. *Tälgen*, kor. n. *Talk*, *Talge* »eine klebrige unausgebackene Masse«, *Talgggen* »jed iz prekuhanih, posušenih in nato zmletih (ovsenih) zrn« (podrobneje o jedi glej Pohl, KS, 15 ss., SKK, 32 ss.). Iz n. je kljub Steinhauserju, l. c., sprejeto č. (v) *dolek* »vrsta krofa« (Machek², 680). Psl. **tolkanò*, prim. r. *toloknò* »s tolčenjem pridobljena ovsena moka ali kaša«, p. *tlakno* »jed iz ovsene moke, vode in mleka«. Iz vzh. slov. je izposojeno fin. *talkkuna* »ovsena kaša« (Mikkola, WuS III, 86 ss.). To je poleg stvn. *Walduco* < **voldýka* edini zanesljivi primer izposoje neke slov. besede v stvn. pred metatezo likvid (Mikkola, JA XLI, 160; Ramovš, Zbrano delo II, 439). Vasmer III, 116, primerja tudi kimr. *talch* »granum contritum«. Oba. Steinhauser in Vasmer zavračata domnevo o izposoji te psl. besede iz vzh. jezikov, prim. mong. *taljan* »ajdova moka« (tako Mikkola, WuS III, 86 ss. idr.) in potrjujeta Miklošičevo (SEW, 349) izvajanje iz psl. **tel't'i* »tolči«, **tolčiti* »stiskati, tlačiti«, prim. sbh. *tlāk* »otrobi, neka zimska krma« < **tōlkō*. Dalje glej *tolta*, *tlāk*, *tólči*. M. S.

tlápiti, *-im* (v. impf.) »blebetati, fantazirati« (Miklošič).

Prevzeto iz sbh. *tlápiti*, *-im* »blebetati, fantazirati, blesti« (Pleteršnik II, 672), prim. *tlápnja* »blodnja, privid, sanje, blebetanje«, *tlápa* > hrv. *klápa* »ničevost, videz« (Istra), v nar. pesmi tudi *sklapa* »isto«. Skok III, 477, domneva **tolpiti*, kar povezuje s **tljati* > star. hrv. *kljāti*, *kljām* »kinkati, hoteti zaspati«, v Dalmaciji *knjāti*, *knjām* »dremati (o bolniku)«, pri Vuku *zātjati*, *-ām* »na pol zaspati«, na Kosovu *tlajēt*, *tlajīm* »tiho govoriti, tleti«, kar je gotovo iz **tlēti*, prim. na **-ati* gl. *tlac*, *-aju*, dl. *tlās*, *-ajom* »trohneti«. M. S.

tlěsk (m.), g. *tlěska* »Schnalzlaut, Klatsch; krc, krc-ljaj«, v. impf. *tlěskati*, *tlěskati*, *tlěskam* »schnalzen, klatschen«, pf. *zatlěskati*, *-am*, *tlěskniti*, *tlěskniti*, *tlěsknem*, *tlěsniti*, *tlěsniti*, *tlěsnem*, subst. *tlěskōt*, *-ōta* »tleskanje«.

Prim. č. *tleskati* »ploskati«, mor. *tleskat* »blebetati, čvekati«, slš. *tleskat'* »ploskati«, *tlesk*, *tleskot* »ploskanje«, kar lahko kaže na **t(ɔ)lěsk-* oz. **t(ɔ)lěsk-* in, če je to prvotneje, na **telk-skati*, kar utegne biti intenz. z dem. konotacijo iz psl. **tel't'i*, **tělčěšb* »tolči«. Iz prez. osnove je z istim suf. izvedljivo **tōlk-skati* > gl. *tluskač* »stiskati, mlinčiti, prešati, tretji (orehe)«, dl. *tluskaš* »udarjati, tolči, šibati, stiskati, prešati«. Drugega izvora je sbh. *tūc-kati* »lahno tolči«, kar je dem. od *tūcati* = csl. *tlěscati* <

iter. **tōlkati*. Osnova **tlěskati* se je (zaradi rimajočih se besed **plěskati*, **klěskati*) reonomatopeizirala, kar je omogočilo nihanje v vokalizmu, prim. č. *tlaskati*, mor. *tlaskať*, slš. *tloskar'* »cmokati, mlaskati«. V sln. je zaradi *tl* > *kl*, prim. *kláčiti* < *tláčiti*, pkm. *kūčiti* »tolči« (o tem Ramovš, Hgr. II, 207 s.) ta besedna družina delno sovpadla s *klěsniti* »ploskniti, tleskniti«, kar je sodeč po r. *klěskats*, *klěskátb* »ploskati« in p. *kleskač*, *klaskač* »isto« iz **kleskati*, **klěskati*, o čemer glej *klěsniti*. M. S.

tlěti, *tlīm* (v. impf.) »počasi in brez plamena goreti«, pf. *zatlěti*, *zatlīm* »začeti pritajeno goreti«, *potlěti* »nehati goreti«; črnovr. s prehodom *tl* > *kl klī* (3. os. sg. prez.; Tominec, 219), toda obir. kor. *tlē*: »tli« (3. os. sg. prez.; Karničar, Obir, 49) s tematsko sprego *tlějem*. V 18. st. *tlēiti* »carbunculare, vušghan biti«, »fumificare« (Kastelec-Vorenc), *tlēti*, *tlēm*, *tlēm*, *tlēu* »glimme, glofe« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *tlěti*, *tlějō* »corrupti« poleg *tlěti*, *tljō* »corruptere«, csl. *tlěbně* »corruptibilis«, hrv. *tljēti*, *tlīm* »razpadati, kvariti se, gniti«, štok. *zatljati* »tleti«, hrv. čak. *tlēt*, *tlējēn* »isto« (Cres; Tentor, JA XXX, 202), Orlec na Cresu *tlēt*, *tlējēn* (Houtzaggers, ČD, 380), mak. *tlēe* »tleti, pojenjavati«, blg. *tlēja* »tleti, gniti«, r. *tlěty*, *tlěju* »gniti, trohneti, minevati«, str. *tlěti*, *tlěju* »gniti, kvariti se; propadati; mučiti se«, *tlěti*, *tljū* »kvariti«, *tlěbny* »trhel«, ukr. *tlity*, *tljū*, br. *tlīcy* »spreminjati v prah« *tlō* (n.) »trohnoba, prah, pepel« (Nosović, 634), p. *tlēc*, *tlējē* »tleti«, tudi *tlīc* »isto«, č. *tlit*, *tlīm* »tleti, trohneti«, slš. *tlīer'* »isto«, gl. *tlac* in dl. *tlās*, *tlajom* s sekundarnim prehodom v verbalni razred na **-ati* (Schuster-Sewc, HEWb., 1509). Psl. **tlěti* s prez. **tlějěšb*/**tlěšb* (intrans.) in **tlěti*, **tlěšb* (trans.). Ker br. *tlō* in csl. ter str. adj. narekujejo rekonstrukcijo psl. subst. **tlō* (n.), sta oba slov. glagola lahko denominativna, izhodno **tlō* (n.) pa more biti nomen actionis tipa **Hijug-ō-* (n.) »vez; jarem« ← **Hijug-* »vezati« ide. atematskega prez. **tél(H)-ti*: **tél(H)-ēnti* »mirovati, tiho biti«, katerega kavz. je znan v psl. **toliti*, **tōlišb* »miriti, umirjati, tlažiti«, formalno enakem stir. *-tuili* »spati« (Trautmann, BSW, 321; Pokorny, 1062; LIV, 564). Izhodno **tlō* je prvotno pomenilo »mirovanje« in se je kasneje pomensko specializiralo na »mirovanje ognja, tj. tlenje«, kar je dalo rezultativni pomen »trohnoba ipd.«. S tem sorodno lit. *tylėti*, *tyliū*, *tyliū* »tiho biti« ima tako kot psl. kavz. še starejši pomen te ide. besedne družine, not. *tilt*, *tilstu*, *tilu* »mehek postati, prepereti, razpasti (o lanu)« (Mühlenbach-Endzelin VI, 189; Vasmer III, 110; Machek², 465) pa že mlajšega. Primerjava z gr. *τέλμα* »močvirje, mlakuža«, arm. *teim*, *tilm* »blato« (Persson, BB XIX, 263; Mugge, KZ XXXII, 67 s.) pomensko, z lit. *dūlti*, *dulėti* »preperel postati« (Machek, l. c.) pa formalno ne prepičuje. Glej tudi *toliti*. M. F.

tnalo (n.) »hlod ali deblo, na katerem drva cepijo in sekajo« in »prostor za cepljenje in sekanje drv«, dial. tudi »neograjen prostor pred hišo« (Kal; Erjavec, LMS 1875, 228), po dial. prehodu *tl* > *kl* črnovr. *knāt* »prostor pred hišo« (Tominec, 219), prim. jnotr. *knātu* »tnalo« (Rigler, Jnotr. gov., 168), po premetu *n* – *l* > *l* – *n* črnovr. *tlān* »prostor, kjer se teše« (Tominec, 218), s prehodom *tl* > *-kl-* notr. *klāno* (Pleteršnik I, 401). Z enakim premetom je tudi bkr. *tlan* (m.) »zglavnik ali klada, na kateri se sekajo drva«, *tlānišče* »isto« (bkr.; Šašelj, Biserne I, 311), prim. mak. *tlanik* »v kmečki hiši prostor pri ognjišču«.

Prim. hrv. *tnälo* (n.) »odprt prostor, ki pripada hiši« (Rukavac; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 199), »dvoriščni prostor« (Kastav nad Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550). Ker slov. nomina instrumenti na *-*dlo* lahko postanejo tudi nomina loci, prim. *žbr-dlō, *žer-dlō »s čimer se požira; kraj, kjer se požira«, je mogoče izhajati iz *tnädälo (n.), kar je tako kot hrv. *drvālo* »kraj, kjer so drva« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 361) < **dr̥vādlo* lahko nomen instrumenti > nomen loci iz rezultativnega deverbativa *tnō (n.) »kar je sesekano, cepljeno, drva« (tipa *jbğō < *jugō-m ← *jeug-ti »veza-ti«) glagola *tēti, *tnēšb (← ide. **r̥m-né-*) »sekati, cepiti«, prim. sln. *tēti*, *tnēm* (v. impf.) »sekati«, v Briž. spom. (*i metsi*) *tnachu* (3. pl. impf.) »isto«, csl. *tēti*, *tnq* »cepiti, sekati« itd. (Jarnik, Versuch, 20; Miklošič, 349; Skok III, 478, vsi brez besedotvorne analize). Denominativno tvorbo je pri *tnädälo (n.) tako kot pri **dr̥vādlo* potrebno predpostaviti, ker *-*ā-* v okviru nazalnega prez. *tnēšb »sekati« ne more biti izglagolski, kot je v tipu *godālo*, *bodālo* itd. Sllov. *tnädälo je torej prvotno označevalo kraj, kjer so (shranjena) drva. Dalje glej *tēti* in tudi *dr̥vōdñ*, *nāton*. M. F.

tnige (f. pl.) »železne pasti za lisice« (štaj).

Izhajati bi bilo možno iz deverbativnega nomena actionis > nomen instrumenti *tnýga k *tēti, *tnēšb »sekati, rezati«, prim. sln. *tēti*, *tnēm* (v. impf.) »sekati«, v Briž. spom. (*i metsi*) *tnachu* (3. pl. impf.) »isto«, csl. *tēti*, *tnq* »cepiti, sekati«, tipa *ver-ýga k *ver-ti, *vbrq »nizati, spenjati« (SP I, 68). Tnige so bile torej prvotno naprava, ki je lisico usekala, zarezala. K pomenskemu razvoju slovnicihnega pomena nomen actionis > nomen instrumenti prim. psl. *rokā »grabljenje, prijemanje« > »roka«. M. F.

tobák (m.), g. -a »Tabak«, tudi *tobák*, *tabák*; semkaj *tobáčnica*, *tobakéra*, *tobakíra* (< it. *tabacchiera*), adj. *tobáčen*, *tobáčji* idr.; v 17. st. *rajshi bi kroh*, *kakor tabak puftil* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tobak*, *kihavez*, *duhan* »Tabak« (Gutsmann). Slednje je prek sbh. in turš. izposojeno iz arab. *duḥān* »dim, tobak«.

Kakor hrv. dial. *tábāk*, *túbak* izposojeno iz star. nvn. *Tabak*, danes *Tabak* (Striedter-Temps, DLS, 237), kar je v 16. st. prek frc. *tabac* in špan. *tabaco* izposojeno iz indijanskih jezikov, taino *tabaco*, tupi *taboca* s prvotnim pomenom »iz koruznega ličja zvita in s posušenimi zelnimi napolnjena cigara« (Sehwers, KZ LIV, 48).

Besedna zveza *piti tobak* »kaditi« (prim. sln. *pívka* »Tabakspfeife«) je kalkirana s severa, prim. star. in dial. n. *Tabak trinken*, star. agl. *drink tobacco*, dan. *drikke tobak* lit. *gėrti tabako*, lot. *tabaku dzert*, in je znana tudi po vsem Balkanu, prim. sb. dial. *pijem tutun* (Leskovac), alb. *pi duhan*, rum. *a bea tutun*, turš. *tütün içmek* in še dlje na vzhodu, npr. arab. *šaraba tutun* ali *duḥān*, kit. *šik-yin* (Jensen, KZ LII, 302; Sehwers, l. c.); drugi avtorji v KZ LIV, 158 ss.; Gold, Leuvenese bijdragen LXIX, II ss.). Gre za kalk po medicinskem terminu lat. *hauriatur*, *bibitur*, gr. *καταμίεται* »inhalirati dim pri zdravljenju«. V 17. st. se v n. namesto *Tabak trinken* pojavi *rauchen*, frc. *fumer* (prvotno intranz.), od koder so kalki sln. *kaditi*, sbh. *pūšiti*, r. *kurítb*. Širjenje novega izraza na račun starega je omogočilo razvoj n. dial. *arje-rooft* (= *angeraucht*) »pijan« (Richter, KZ LV, 138–149), sln. *okajèn*, *pod gasom* ipd. »isto«. M. S.

tobolec (m.), g. -lca »oselnik, vodir« (bkr.; Koštiál, Lj. zvon L (1930), 180) in »telečjak, mošnja« (Pleteršnik II, 673).

Prim. csl. *tobolъcъ* »saccus«, sbh. *tòbolac* »mošnja za denar«, čak. *tobòlac*, -*òlca* »oselnik, vodir« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1244), r. *tobólec*, -*lъca* »žep, mošnja, vreča«, ukr. *tobivka* »telečjak«, p. *toból*, -*olu* »sveženj, cula, bisaga«, č. *tobola* »torba, malha«, *tobolec* »mošnja, mešiček (za tobak)«, *tobolka* »denarnica«, slš. *tobolka* »denarnica, mošnja«, gl. *toboła* »telečjak, malha, mošnja, vreča, zabo, skrinja«, dl. *toboła* »pastirska malha«. Beseda verjetno ni psl. starosti, kot domnevata Mladenov, 630, in Brückner, 572, saj v drugih ide. jezikih ni najti sorodstva. Morda je izposojena iz turš. jezikov, prim. tatar. *tobol*, *tubal* »torbica iz lubja« (Vasmer III, 112; Schuster-Šewc, HEWb., 1511). Sorodstvo z lit. *tóbelis* »pušica (v cerkvi)«, star. tudi *tapelis*, je malo verjetno, saj je to domnevno retrogradna tvorba iz *patóbelis* »mežnar«, kar je prevzeto iz vzhprus. *potabel* (Fraenkel, 1104, 551). Glej tudi *tobolica*. M. S.

tobolica (f.) »vodna muha«, samo v 18. st. *toboliza* »eine Seefliege; perla, libella« (Pohlin), *tabolica*, *tobolica* »Seefliege« (Gutsmann). Pomen je tu ugotovljen na osnovi Pohlinovega prevoda *perla*, ki je iz nlat. *Perla maxima* »vodna muha«. N. *Seefliege* v dostopnih slovarjih ni zaslediti kot poimenovanje vrste.

Prim. dl. *tobolica* »muha enodnevnic«, star. *toboliza* »vrsta dolge, modre muhe«. Nejasno. Schuster-Šewc, HEWb., 1511, izvaja iz *tobola* »telečjak, malha, mošnja«, o čemer glej *tobolec*, vendar razlogi za tako motivacijo niso znani. M. S.

tóča (f.) »mlad pes« (Solkan; Erjavec, LMS 1882-1883, 257).

Erjavec, l. c., izvaja iz it. adj. *tozzo* »debel in kratek, majhen (za stvari in osebe)« (Battisti-Alessio, 3844). M. F.

tóča (f.) »grando«, dem. *tóčica*, adj. *tóčen*, -*čna*, *tóčnat*, -a; subst. *točina* »od toče poškodovano žito«, *točevina* »vino iz grozdja, ki ga je poškodovala toča«, pri Čigaletu *tóčnik* »isto«, *tóčar*, -ja »tisti, komur je toča pobila«, dol. *tóčnik* »isto«, *tóčarica* »čarovnica, ki dela točo«, v 16. st. *tozha bye*, *tozha gre* »grandinat, es hagelt« (Megiser), v 17. st. *tochia* »gragnuola« (Alasia), *ena Kamenita tozha fe bo s'Nebefs refsula* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tozha* »grando«, *s'tozho pobiti* »degrandinare«, *Po tozhi fgony* (Kastelec-Vorenc), *tózha* »grando« (Pohlin), *tozha* »Hagel«, *tozha pade*, *tozha gre* »es hagelt«, *sazhne tozha jiti* »es fängt an zu hageln«, *tozhnu nevrje*, *tozhnu vreme* »Hagelwetter« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *tóča* »pluvia, nives«, hrv. *tüča* »grando«, r. *túča* »temen nevihtni oblak«, str. »oblak, huda ura, dež, velika količina«, ukr. *túča* »huda ura«, p. *tečza* »mavrica«, kašub. *tąča* »isto« in »ploha, deževni oblak«, slovin. *tāčā* »nevihtni oblak«, gl. *tučel* »mavrica«, star. *tuča* »deževni, nevihtni oblak«, dl. *ryca* »mavrica«. Psl. *tóča »(nevihtni) oblak« < balto-slov. **támk(i)jā* »zgoščenost« je abstraktum od adj., ki se ohranja v lit. *tánkus* »gost, pogost«. Ide. koren je **temk-* »strditi se, zgostiti se«, prim. **tṃ-n(é)-k-* v het. *tamenk-*, prez. *tamekzi* »pripeti, pritisniti«, sti. *ā-tanakti* »zgostiti«, stir. *co-téici* »strditi se, zgostiti se«, *techt* »strjen, zgoščen«, stnord. *þétrr* »gost«, got. *þeihan* »uspevati, napredovati«, stvn. *gidihan*, n. *gedeihen* »uspevati« (Lidén, Stud., 39; Trautmann, BSW, 313 s.; Vasmer III, 158 s.; Pokorný, 1068; LIV, 568). M. S.

točati, -am (v. impf.) »namakati kruh v olje ali omako«, potrjeno v goriš. 'to:čat, -am, pf. po-t. (N. Venier, ustno), v Svetem Antonu pri Kopru 'točot, semkaj subst. toč »omaka ali omaki podobna snov za namakanje kruha« (Jakomin, NS, 132).

Kakor hrv. čak. točât »pustiti, da se (kruh) prepoji z omako« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1244) prevzeto iz trž. it. *tocio*, ben. *tòchio* »omaka, maščoba, v katero namakajo kruh«, kar je postv. iz trž. *tociar*, ben. *tochiâr* »pomakati, potopiti«, nejasnega izvora (Battisti-Alessio, 3808). M. S.

tôčen (adj.), f. -čna »pünktlich, genau«, *tôčnost* »Pünktlichkeit«, slovarsko izpričano od Janežiča¹ (1851) dalje, pri Cigaletu, Wb., 1206, iz opombo, da je beseda iz r.

Kakor hrv. *tôčan* prevzeto iz r. *tôčnyj* »točen« < *tš-čnš, prim. stsl. *tščnš* »similis, aequalis«, sb. *tâčan* »točen«, kar je adj. iz *tščb »dotik, vbod« > *točka (prim. r. *točb* v *tôčb* »popolnoma točno«), česar dem. je *tščbka »pika, točka« > r. *tôčka*, prevzeto v sln. *tôčka*. Slov. *tščb »dotik, vbod« je tvorba iz v. *tšknôti (**tš'f*), *tšknô »dotakniti se«. K semantični motivaciji prim. tudi sln. *pičen* »točen« iz *pika*, *pičiti*. Dalje glej *tôčka*, *takniti*, *tekniti*, *tekmâ*. M. S.

točiti I, *tôčim* (v. impf.) »valiti, vrteti«, tudi »sukati«, npr. *nit*, *predivo točiti*, kar kaže, da je osnova delno specializirana na tkalsko terminologijo. K temu prim. še č. *potáč* »vreteno s prejo; bat na vretenu« (navaja Machek², 474); pf. *potočiti*, -ôčin »zakotaliti« (pkm.; Novak, Slovar, 78), *stôčiti* »zaokrožiti« (Ribnica), tolm. *utôčiti*, -im »okroglo narediti« (Temljine; Kenda, rkp., 168), *zatôčiti* »zavaliti; okroglo narediti«, obir. kor. *zatô:čt* »zavaliti« (Karničar, Obir, 250); k temu iter. *zatâkati se*, npr. *zelje se ne zatače* »ne dela glav« (jvzh. štaj.); subst. *otôk* (m.), g. *otôka* »krog«, npr. *zid na otok* (Kobarid), tudi »ples«, npr. *ženske gredo rade na otok* (prim. č. dial. *točít* »plesati«); *toka* (f.) »zvitak las« (Pleteršnik II, 674, po Jarniku); adj. *tôčen*, f. -čna »okrogel«, *potôčen*, *opotôčen* »isto«, *otôčen* »vbočen, vrhat« (Temljine). V 18. st. *tozhiti* »circunvolvere, okuli valati, pervaliti« (Kastelec-Vorenc), *tozhim* »wâlze« (Gutsmann), v 19. st. *tozhiti* »isto« (Jarnik, Vesuch, 112).

Prim. hrv. kajk. *takâti* »valiti« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371), ukr. *točýty* »valiti« (Grinčenko, Sl. IV, 277), p. *toczyć* »valiti, kotaliti, obračati«, *taczać* »valiti«, *toczny* »vrtljiv«, č. *točit* »vrteti; delati okroglo«, *táčt* »obračati, valiti« (Jungmann, Sl. IV, 535), *točený* »polžast, vijugast, zavit«, gl. *točíc so* »vrteti se«, dl. *to-cyś*, -ym »vrteti, valiti«. Psl. *točiti, *tôčišb »volvere, vertere« navadno razlagajo kot internoslov. pomenski odtekn psl. *točiti »agere«, kavz. k *tek-tí »ire, currere« (Trautmann, BSW, 316; Vasmer III, 129; Skok III 449 s.). Vendar sln. dial. *tečâji* (m. pl.) »krivine pri zibki« (Rigler, Jnotr. gov., 105) ← *tščajb (m.) kaže, da je pomen lahko starejši. Primerjava z arm. *t'ek'em* »vrteti, obračati, plesti« (Scheftelowitz pri Vasmerju, l. c.) je zato vredna vse pozornosti. Slednji glagol je Hübschmann pri Solta, Stellung, 378, povezal z oset. *taxun* »tkati«, stvn. *tâht* »stenj, motvoz«, stisl. *patr* »vozel na vrvi« kot tudi s psl. *tškâti »texere«. Glej tudi *točiti II*, -tok, *tâčka* in *tkâti*. M. F.

točiti II, *tôčim* (v. impf.) »fundere« poleg »puščati«, npr. *solze, vino t., lonec toči*; rez. *tučât, tôčin* »fundere«

(Steenwijk, SDR, 321); k temu iter. *tâkati*, -kam/-čem (impf.) »prelivati«, subst. *točaj* (m.), g. -a »versator«, *točâr*, -ja »isto«, *natakâč* (m.), g. -kâča, knjiž. *natâkar*. V 16. st. *natozhiti* »infundere« (Megiser), l. 1607 *tochit* »cauare i. haurio« (Alasia), v 18. st. *tozhiti, tozhem* »fundere«, *natakam* »infundere« (Pohlin), *tozhim, tozhem* »gieße, fchenke an«, *natakam* »fchenke ein« (Gutsmann).

Prim. stsl. *točiti, točq* »fundere, stillare«, hrv., sb. *tô-čiti, tôčim* »fundere«, mak. *toči* »isto«, blg. *tôča*, r. *točítb, tâkatsb*, ukr. *točýty*, br. *tačíc*, p. *toczyć*, č. *točit* »nalivati«, gl. *točíc* »isto«, dl. *tociś*, plb. *tüčč* »liti, odtekati, točiti«. Iz slov. jezikov je alb. *totšit* »točiti« (G. Meyer, 433). Psl. *točiti, *tôčišb (k temu iter. *tâkati) »fundere« poleg »agere« (prim. stsl. *točiti* »agere«, ukr. *točýty vînú* »vojskovati se« (Grinčenko, Sl. IV, 277), č. *točit válku* »isto« (Jungmann, Sl. IV, 605), stč. *točiti* »riniti«, k slednjemu prim. sln. *tôč* (m.), g. *tôča* »sunek«, hrv., sb. *pôôč* (f.) »pregon« je kavz. k *tek-tí, *tečšb »ire, currere; fluere« (Miklošič, 347 s.; Vasmer III, 129). Glej tudi *téči, točiti I*. M. F.

točji (adj.), f. -a »pisan«. Izpričano le v zvezi *točja gos* »liška, fulica« v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *tozhjagus* »fulica, liška«.

Pomensko blizu je hrv., sb. fit. *tôkavica* »pisanica; Typhoides«, blg. *tokâčka* »ptica s sivim perjem, ki je prekrita z belimi pikami; Numida meleagris«. Sln. adjektiv in drugo omenjeno gradivo lahko kaže na obstoj *točb »pika, lisa ipd.«, kar je morda v prevojnem razmerju s *tščb »vbod, pika«, *tščnš »punctualis«, r. *tôčnyj* »isto« k *tškâti »figere«. Dalje glej *takniti*. M. F.

tôčka (f.) »punctum«, prvič izpričano v 18. st. v Vodnikovem rkp. slovarju. Verjetno prek hrv. *tôčka* »punctum« izposojeno iz r. *tôčka* »točka, pika«, č. *tečka* »isto«, sb. *tâčka* < *tščbka, kar je tako kot r. *tôčnyj* »punctualis« izpeljano iz *tščb »sunek, vbod ipd.« k *tškâti »figere«. K pomenskemu razvoju prim. lat. *pungō* : *punctum* : *punctualis*. Glej tudi *tôčen* in dalje *takniti*. M. F.

tôčkar (adv.) »pravkar, malo prej« (pkm.; Novak, Slovar, 114). Sem *tôčkaj* (adv.) »poprej, nedavno« (Pleteršnik II, 673, po Cafu), bkr. *otoč* (adv.) »nedavno, ravno kar« (Šašelj, Bisernice I, 283).

Prim. hrv. *tôčka* (adv.) »zjutraj, dopoldne«, *tôč* »malo prej« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 410). To je mogoče primerjati z r. dial. *točb* v *točb* »pravočasno« iz *točb ali *tščb. Sln. in hrv. adverbii so lahko sklopi iz *točbka-želj s subst. *točb »sunek, mah« → »trenutek«, ki je ali v prevojnem razmerju s *tščb »sunek, vbod« v *tščbka »punctum« = r. *tôčka* »točka, pika« in *tščnš »punctualis« = r. *tôčnyj* ter sln. *pri tej priči* »takoj« ← *pri-tôča iz *tškâti »figere« ali pa je ta *točb identičen s sln. *tôč* (m.), g. *tôča* »sunek« in deverbativ k psl. kavz. *točiti »agere« k *tek-tí, *tečšb »ire«, prim. stsl. *točiti* »agere«, ukr. *točýty vînú* »vojskovati se«, č. *točit válku* »isto« (Jungmann, Sl. IV, 605), stč. *točiti* »riniti«. Drugače o sln. *tôčkar* Miklošič pri Pleteršniku II, 673, ki ga je izvajal iz *to či kar*, kar sprejema Kopečnyj, ESS II, 665, ki sklepa o temporalni funkciji sln. *kar* in opozarja na č. dial. *to'*, *to'ka*, *to'ki* »pred kratkim«. Glej tudi *takniti* oz. *točiti II*, *točji* in *toška*. M. F.

tôd (adv.) »hac (via)«, tudi *tôdaj, tôdi, tôdik, tôdkaj* »isto«, *odtôd, odtôdaj* »hinc, abhinc«, *do' (tôd)* »bis hieher«, adj. *tôdešnji* »hierortig«, štaj. *tôdram* »tu sem, sem-

kaj» (kakor n. *hierhin* »isto«); v 14. st. *od today* (Celovski rkp.), v 16. st. *od tod on pride* (Trubar), *tod* »hinc«, *od tod* »von hinnen« (Megiser), v 17. st. *od tod* »quindi« (Alasia), *od tod, od tor* (Janez Svetokriški), v 18. st. *od tód, leiód, od today* »abhinc, dehinc, inde« (Kastelec-Vorenc), *tód* »hiedurch, hac«, *odtód* »von dannen, abhinc« (Pohlin), *tod* »hiedurch, dorther« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *tqđě, orž tqđě* »illac«, *tqdu* »illac, inde«, csł. *tqda* »illac«, *tqđěže* »eadem via«, sbh. *tūd* »tu, tod, po tej poti«, *tūdā* (v Slavoniji *tūda*) »isto«, *tudje, tudije, tūdi*, črnogor. *tude* »tu« (ARj XVIII, 870), *otud, otūd, otūda, otūdā*, hrv. čak. *tūda, otūda, otūdoja* »tja«, *tūje* »tja naprej« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1261 s., 763), *tūd, tūdār(ka)* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 221), mak. *otade* »od tod, od tam«, dial. *otaden* »isto«, blg. *todja* »tu«, *todjāva* »tu nekje«, r. *tudā* »tja«, dial. *tudāka, tudý*, ukr. *tudý*, br. *tudy*, p. *tedy* »tu, tule, po tej poti«, č. *tudy* »tod«, redko gl. *tudy* »po tej poti, sem«, dl. *tud(y), tuder* »isto« (pomešano s homon. gl., dl. *tudy* »tu« < *tu-dy). Psl. *tqđě, *tqda, *tqdy, *tqdu* (Vasmer III, 148; Kopečny, ESS II, 694) je prilagojeno po živih lok. in direktivnih končnicah iz nepotrjenega **tqde* < *tā-ndhe ali *tō-ndhe, kar je tvorjeno iz adv. *tā < *taH (> psł. *tā »semkaj«, verjetno tudi stvn. *thuo, duo, stsaš. thō* »tukaj«) ali *tō (> gr. hom. *tō* »zato, potem, v tem slučaju« (mlajše *tō* je remotivirano kot dat.), lit. *tuō* »s tem, takoj« (Pokorny, 1087)) iz pron. osnove **relo-* »ta« z adv. suf. **-ndhe*. Za dolžino korenskega vokala govori poleg intonacije v hrv. *tūda* še enako tvorjeno **s'qda* > r. *sjudā* »semkaj«, *otsjūda* in varianta brez nazala *tade > slš. *tade* »tod, po tej poti«, *tady > č. *tady* »tukaj, tod«, ukr. *tady* »tja«. S suf. **-ndhe* je poleg psł. **s'qđě, *kqđě* še gr. *ἐνθῆν* »od tukaj, od tod, od sedaj, nato«, *ἐνθῆνδε* »od tukaj, od sedaj«, *ἐνθα* »tam, tu, sem, tja; takrat, tedaj, nato«, *ἐνθαίδε* »tjakaj, semkaj, sedaj« iz pron. **e-* »ta, on«, k tvorbi brez nazala prim. sti. *ihā* »semkaj«, gr. *ἰθαγενής* »tukaj rojen«, psł. *kādě, sti. *kūha* »kje« (Čop, Dekl., 66, z ugrofin. paralelami). Dalje glej *tā I, tā II*. M. S.

todā (konj.) »sed, autem; indessen, jedoch, allein, aber«, danes *tōda* »isto« (SSKJ V, 110). Izpričano šele v 19. st. V primeru iz Briž. spom. *atobac mui ninge nafu prau dnu vuerun* »nos autem nunc nostram rectem fidam« (II, 103–105) adverzativnosti namreč ne izraža *to*, temveč *bac*, tj. *pak*.

Prim. str. *ašče li i ne sice, to da izdenutъ mja* »...vendar me izženejo«. Kopečny, ESS II, 666, misli na juktapozicijo part. *to in *da, vendar razvoj adverzativne funkcije, ki se pojavlja tudi v gl., dl. *tola* »vendar«, ni jasen, če *to izvajamo iz ide. nom.-akz. n. *tod. Mor-da je ta *to prvotno abl. m./n. *to-d, prim. lat. *sēd* (adv.) »brez«, *sēd* (konj.) »toda«, stcsł. *svě-n'ě* »brez« < **s(y)ēd* »za sebe, od sebe, brez« (o tem Walde-Hofmann II, 507). Kratki vokalizem v abl. sg. izpričujejo pers. pron., prim. sti. *mād, tvād, asmād, yušmād* < **-ed*. Iz semantičnih razlogov ni mogoče domnevati zveze med sln. *todā* in lit. *tadā, tād*, lot. *tađ* »tedaj« < *tadan ali z domnevno mlado indoiran. tvorbo sti. *tadā, mlav. tađa* »isto« < **relo-* + **-dā* (o tem glej Fraenkel, 1049; Mayrhofer, EWA I, 618). Dalje glej *tā I*. M. S.

tōdi (adv.) »pravkar, ravnokar« (dol.), v 17. st. *todi* »poco fā« (Alasia); tudi *otōdi* (dol.), *tatōdi* (gor.), *torūdi* (notr.), *tūdi* (Caf, Ribnica, Miklošič) »isto«, adj. *tōdinji*,

otōdinji, otōdešnji, otōdišnji »pravkaršnji, pravkar narejen ali prinesen«.

Notr. in dol. *u-*jevski vokalizem kaže na podaljšani *ō* in izključuje možnost izvajanja iz nazala. Gor. *tatōdi* je izvedljivo po prednaglasnem akanju iz *totōdi*, prim. po ukanju polj. *tūtūd* (Pintar, LMS 1895, 46), to pa je verjetno ojačeno iz *otōdi*, iz česar je po aferezi izvedljiva varianta *tōdi* (> *tūdi*). Izvorno domnevno **ōr-todě/y* »prav tedaj« je primerljivo z ukr. *ottodi* »prav tedaj« < *ottodě, pri čemer je *ot-* ojačevalna partikula, znana še npr. v ukr. *ottām* »prav tam«, *ottepér* »prav zdaj«. Proti rekonstrukciji **togdē/y* (Kopečny, ESS II, 668) govori vokalizem v ukr. *todi* »tedaj«. Dalje glej *tedāj, tōčkar*. M. S.

tōf I (m.), g. *tōfa* »vrsta mlinskega kamna za fino mletje« (Litija), z rinezmom *tōmf*, g. *tōmfa* »vrsta mlinskega kamna« (kraš. goriš.); na *tonf mleto da slabšo moko kakor na pajkelj* (= na vrečo) (Štrekelj, LMS 1896, 166).

Prevzeto iz furl. *tōff* »vrsta konglomeratnega kamna, tuf«, a *toffo* »na fino (zmlata moka)« < lat. *tōfus* »leh-njak, tuf« (Štrekelj, l. c.), kar je verjetno osk. ali umbr. izvora (Walde-Hofmann II, 687). Mlajša izposojenka prek n. *Tuff* in it. *tufo* je sln. *tūf* »kamnina, ki jo sestavljajo vulkanski pepel, drobci kristalov in magmat-skih kamnin«, v 18. st. *tuftizh* »Tuffstein, Toffstein« (Gutsmann). M. S.

tof II (m.) »vrtavka«, samo v 16. st. pri Megiserju *toff* »trochus, ein Topf«.

Prevzeto iz srvn. *Topf(e)* »vrtavka« < stfrc. *topet* »isto« (frc. *toupie* »isto«), kar je iz germ., prim. ags., agl. *top* »vrtavka« < »vrh, konica«, srniz. *top* »vrh, zgornji del«, stvn. *zopf* »konec, rogelj, spletena kita« (Grimm, Wb. XI/1, 836 s.; Kluge²⁵, 914; Gamillscheg, EWFS, 852). M. S.

tōfiti, tōfim (v. pf.) »čofniti, udariti« (gor.), *tōfniti* (pf.), impf. *tōfati*; kostelsko *to: fēnt, -nen* »suniti, udariti, ustreliti«, *tō: fat, -an* »tolči, tepsti« (Gregorič, Gradivo).

Prim. hrv. dial. *tōhati* »udarjati, tolči«, pf. *tōhnati* (Ozalj; Težak, HDZb V, 410), čak. *tōfnuti* »udariti z glasnim pokom« (ARj XVIII, 427), kar je iz onomatopeje *tof*, izpričane v hrv. pri Vitezoviću s pomenom »ta, tax«, v črnogor. *tōf* kot interj. »pok«, ki posnema pok puške. M. S.

tōg (adj.), f. *tōga* »trd, negibek, okorel, neokreten«, tu-di »trden«, npr. *tog človek* »človek trdnega telesa«, *togo zvezati* »fest zusammenbinden«, v. *stōžiti se* »povzpeti se na zadnje noge (o konju)« < *vz-t. (Caf, Miklošič), abstr. *togōst, -i* »Steifheit, Starrheit«, *togōta* »isto« > »močna jeza«, »božjast« ter »neka bolezen drobnice, božjasti podobna«, *»žalost« → rez. *togotāti se, -ām se* »žalostiti se, žalovati«, adj. *togōten, -tna* »jezen, besen, silovit«, *togotljīv, -iva* »nagnjen k jezi, jeznorit«, subst. *togōtnik, togōtnež*, f. *togōtnica* »der, die Zornmütige«, abstr. *togōtnost, -i* »bes«, v. *togotīti, -īm* (impf.) »jeziti«, *t. se* »jeziti se, besneti«, pf. *raz-t-*; v 16. st. *Tiga Togotliuga Hlapzhizha* (Trubar), v 17. st. *tagota ga prime; superno se resjejim, tagotim, kolnem preklinam* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tagota* »epilepsia, furor, phrensis, santicus morbus«, *tagoten, tagotin* »furens, šlobán, norraglou« (Kastelec-Vorenc), *togōta* »iracundia«, *togotn* »iracundus«, *togotim* »irafci« (Pohlin), *tog* »starr, steif«, *tog gra-*

tati »erstarren«, *togoviten* »stützig«, *toguft*, *otoguvanje* »Starrung« (Gutsmann).

Prim. csl. *togǫ* »fortis«, *togost* »angor«, r. *tugój*, ned. obl. *túg*, *tugá*, *túgo* »trden, močen, trd, težek«, ukr. *tugyj*, br. *tugj* »močno napet«, p. *tégi* »trd, tog, napet, čvrst, močan, vrl«, č. *tuhý* »trd, tog, žilav, trdoživ«, slš. *tuhý* »trd, močen, neizpros, vztrajen, trden«, gl. *tuhi* »trden, žilav, tog«. Psl. **tǫgъ* »trd, trden, čvrst« < **napet* < ide. **thongh-* je adj. iz baze **thengh-* »vleči, vleči navzdol, biti težek«. Osnovna literatura: Miklošič, 350; Vasmer III, 147; Pokorny, 167. Glej tudi *tégniti*, *tég*, *tóga*, *tožiti*, *togovina*. M. S.

tóga (f.) »žalost, otožnost, gorje, potrlost; tristitia, maeror« (rez., Dalmatin), »težavnost« in »lenoba« (Miklošič), dial. rez. *tóga*, akz. *tógo*, adj. *tóžan*, *-žna* »žalosten« (Steenwijk, SDR, 320), pri Pleteršniku *tóžen*, *-žna*, *togovít*, *-a* »isto«, subst. *tóžnost*, *-i* »žalost, melanholija«, v. *togováti*, *-újem* (impf.) »žalostiti se«, *toži se mi* »taedet me« in »močno pogrešati, hrepeneti«, pf. *stoži se mi* »ne ljubi se mi, postanem zaspan« in »es tut mir leid, ich werde überdrüssig«, adj. *tožljív*, *-íva* »len, nepripravljen kaj storiti, zaspan«, v 16. st. *toga* »tristitia, maeror« (Dalmatin, Register), v 17. st. *h'slushbi tuojga Boga Je tebi stoshi cillu v'S. Prasník v'cerku pojti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *meni fe toshi* »taedet me« (Kastelec-Vorenc), *tofhliv* »acediosus« (Pohlin), *toshi fe mi po perjatei* »ich trauere nach dem Freunde«, *meni fe toshi po rainem ozhi* »mir ist lang nach dem verstorbenen Vater« (Gutsmann). Pod hrv. vplivom nknjiž. tudi *túga* »žalost«, adj. *túžen*, *-žna* »žalosten« in v. *tugováti*, *-újem* (impf.) »žalostiti se«.

Prim. stcsl. *tóga* »affictio, anxietas, angor«, csl. *toglivъ* »angore plenus«, *togovati* »anxium esse«, sbh. *túga* »žalost, tesnoba«, *tugováti*, *túgujem* »tožiti, tarnati«, hrv. čak. *tügä*, *-ž* »žalost« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1263), mak. *taga* »žalost«, *taguva* »tarnati, žalostiti se, žalovati«, blg. *tgá* »žalost«, *tgúvam* »žalostiti se, žalovati«, r. *tugá*, dial. zah- in jr. *túga* »žalost«, ukr. *túga* »žalost, skrb« (sprememba a. p. zaradi izogiba homonimiji s *tugá* »mavrica«), br. *tugá* »žalost, hrepenenje«, p. *téga* »bojazen, tesnoba, poželjivost«, č. *touha* »želja, poželjenje«, slš. *túha* »hrepenenje, kopnenje«, gl. *tuha* »soparnost, vročina, tesnoba, bojazen«, dl. *tuža* »isto« in »žalost«, *tužny* »žalosten, otožen«. Psl. **tǫgá*, akz. **ǫ* »duševna teža: žalost, strah, poželjenje« < ide. **thonghā* »teža, vlečenje navzdol« je nomen actionis iz baze **thengh-* »vleči, vleči navzdol, biti težek«. K besedotvorju prim. psl. **mǫkǫ* < **monHkǫ* »tlačenje, tolčenje« iz baze **menHk-* »tlačiti, stiskati, gnesti, tolči«, gr. τμήν »izrezovanje, žaganje, rez, urez, udarec, rana; obsekana plošča, štor, konec bruna« iz baze **temH-* »rezati«. Pomen »len« se je znotraj te ide. baze razvil iz »težek« tudi v lit. *tūgūs*. Osnovna literatura: Miklošič, 350; Vasmer III, 147; Pokorny, 167; LIV, 598. Dalje glej *tožiti*, *tóg*, *tégniti*, *téžek*, *tég*, *téhtati*. M. S.

togovina (f.) »prva moka, Kraftmehl« (štaj.), v 18. st. pri Gutsmanu *togovina*, *togna moka* »Stärke, Kraftmehl zur Wäsche«, *togati* »Wäsche stärken«.

Izpeljano iz *tóg* »trd, nepregiben, čvrst«, ker so tako moko uporabljali za škrobljenje perila, po katerem tkanina postane toga. Dalje glej *tóg*. M. S.

tóje (adv.) »toliko«, npr. *letina je za (en) toje kakor lani* (Ildrija). Adverb je znan tudi v gorenjščini (Pleterš-

nik II, 674) in rož. kor. *túje* (adv.) »ravno toliko«, npr. *on še za túje qni q pa njahów brátr*; *za túje q tá bā jēs túdā bíva* (Šašel, RNB, 133, 118). Zaradi ustaljene rabe s prep. za sklopljeno *zatóje* (adv.) »zelo«, npr. *z. učén* »zelo učen« (gor.), »tolik, enak«, npr. *fantič*, *z. kot ta-le* (polj.), *dober gospod je bil*, *z. ne dobimo ga več* (polj.), *to je z.* (polj.) »to je enako« in k temu adj. *zatójen*, f. *-jna* »sposoben«, npr. *matere zatojne svoje dete dojiti* (Vodnik; citirano po Pleteršniku II, 887).

Prim. stcsl. *tožde-* v kompoz. *toždelěť* (adj.) »unius anni«, *tožde-imenъnъ* (adj.) »cognominis«, sb. *tođ* »tolikšno, enako, tudi«, *toder* »isto«, *todere*, sem sb. atpn. *To-debratъ* (ARj XVIII, 427) in k temu verjetno kot hipokoristik hrv. dial. cgn. *Toič*, čak. *toje* »studi, enako, prav tako«, *tojer* (ARj I. c.), str. *tožde* »tudi«, *toždije* »istovetnost«, *toždstvo* »isto«, npr. *tož(đ)estvó*. Izhajati je potrebno iz psl. adverbja pronom. izvora **to-d'e* (Ramovš pri Šašel, 118; Vasmer² IV, 69; Kopečný, ESS II, 667) »prav tako/toliko« = »enako« z ojačevalno partikulo **-d'e* nejasnega izvora (o razlagah Kopečný, ESS I, 309), ki se v Briž. spom. deloma še ohranja v deklinaciji demonstr. pron. **tǫ-d'e*, **ta-d'e*, **to-d'e* »talis«, prim. dat. sg. m. *tomuge* II, 60, akz. sg. n. *toie* II, 106, instr. pl. m. *ti-ge* II, 41, akz. pl. n. *tage* III, 42 (Kopečný, o. c.). Z drugačno ojačevalno partikulo je tvorjen slov. sinonimni adv. **to-li/*to-lъ* (→ adj. **to-li-kъ*, **to-lъ-kъ*), prim. sln. *tôli* »toliko« in k temu *tôlik* (pron.) »tolikšen« (SSKJ), pri Pleteršniku še *tôlik* »toliko«, in **to-že(-jъ)* v sln. *tôrej* »igitur, ergo« ob *tôrej* »enako«. Glej tudi *tôlik*, *tôrej* in dalje *tâ* I. M. F.

tök I (m.), g. *tóka* »cursus, fluctus, flumen«, knjiž. *tôk* (m.), g. *-a* »isto«, k temu *tokáva* (f.) »struga«, *otok*, g. *otóka* »insula« (SSKJ III, 478), tudi *otók*, g. *otóka* »isto« (Pleteršnik II, 871), *pótok*, g. *potóka* »rivus«, redkeje *pot-ók*, g. *potóka* »isto« (tudi pogosto ime manjših vodnih tokov; o tem Bezljaj SVI I, 114, z literaturo), *potókar*, *-ja* »kdor živi ob potoku«, *potóčnik* »isto«, k temu cgn. *Potokar*, *Potočnik*, vendar drugačne pomenske motivacije ni mogoče izključiti, prim. hrv., sb. *potočnik* »incursor« poleg »adiutor in venatione« itd. V 16. st. *potok* »rivus«, *otok* »insula« (Megiser), v 18. st. *otok* »insula«, *ottozhéze* (f.) »isto« (Pohlin).

Prim. stcsl. *tokъ* »fluxus«, *potokъ* »torrens«, *otokъ* »isto«, hrv., sb. *tók*, *-a* »cursus«, mak. *potok* »torrens, cursus«, blg. *tók(ist)*, *potók* »rivus«, r. *tók*, *-a*, *potók*, *-a*, ukr. *tík*, g. *tóku*, *potik*, g. *potóku*, br. *tók*, *-u* poleg *tók*, g. *taká* (Illič-Svityč, IABS, 122), p. *tok* »tek, potek, smer«, *potok* »rivus«, č., slš. *tok*, *-u* »cursus«. Psl. **tǫkъ* (m.), g. **tǫka* »cursus« < ide. **tokǫ-s* (Illič-Svityč, I. c., z rekonstrukcijo labiovelara); enako je lit. *tākas*, pl. *takāi* »steza, pot«, lot. *taks* »isto«, vse k ide. **tek-* »ire, currere« (Trautmann, BSW, 316; Fraenkel, 1051; Vasmer III, 134; Pokorny, 1059). Dalje glej *téči*. M. F.

tök II (m.), g. *-a* »oteklina«. Izpričano le 18. st. pri Pohlinu: *tók*, *-a* »tumor«. Bolj pogosto je *otók*, g. *otóka* »tumor«, tudi *otók* »isto« (jvzh. štaj.), pkm. *otóuk*, g. *-a* (Novak, Slovar², 92), v. *obtéči*, *-čem* (pf.) »tumescere«, *otéči*, *-čem* »isto«, iter. *otékati*, *-tékam*; *otěk* (m.), g. *otéka* »tumor«, *oteklína* »isto«; enak pomen se tvori tudi s pref. *za-*, npr. *zatéči*, *-čem* »otéči« (pf.), *zatékati*, *-tékam* (impf.) »isto«, *zatók* (m.), g. *-a* »oteklina«, *zateklína* »isto«, in *s-* < **vəz-*, npr. *stéči*, *-čem* (pf.) »otéči«, *stékati*, *-am* (impf.) »isto«. V 18. st. *otezhi* »tumescere«, *otekel* »tumidus«, *oteklust* »tumor«, *ottokh* »tumor« (Megiser), I.

1607 *otech* »enfiaie, fgonfiare«, *oteko* »gonfio« (Alasia), v 18. st. *otezhi* »tumere«, *otekel* »tumidus, šabuhliu«, *otuk* »tumor« (= *otōk), *oteklūft* »tumor«, *šatekla šhyla*, *kakòr ena klobaffa na šivotu* »varix« (Kastelec-Vorenc), *otok* »Gefchwult, tumor«, *ottekam* »aufschwellen, tumescere« (Pohlin), *otok*, *otuk* »Gefchwult«, *perfni otok* »Bruftegefchwär, perlni tvur«, *otok kaker en shelod* »Finne«, *otoken* »finnig«, *otezhem*, *otekeu* »schwelle auf«, *otiekati* »verfchwellen«, *satezhi* »verfchwellen, sabuhniti« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *otèci* »tumescere«, *natèci* »isto«, *òtok*, g. *òtoka* »oteklina« (Vuk), v Slavoniji *òtok*, g. -a »isto«, f. *òtoka*, adj. *otokao* »otekel« (ARJ IX, 406 s.), mak. *oteče* »tumescere«, *otečen* »tumidus«, *otok* »oteklina«, r. *otèčb*, *zatèčb*, ukr. *otík*, g. *otòka* »gnoj« (Grinčenko, Sl. III, 75), *zatekti*, *zaticáty* (isti, o. c. II, 107), p. dial. *ociec* »otèci« (Karłowicz, SGP III, 384), č. *otéci* »isto«, gl. *zaceka* (3. os. sg. prez.) ← *za-tèkati, dl. *sacane* »otekanje« (Muka, Sl. II, 700). Izhodno **o(b)-/za-tok* je nomen actionis iz slov. **o(b)-/za-ter'í*, *tečèšb (pf.) »tumescere«, kar predstavlja pomenski odtенок k psl. **ter'í*, *tečèšb »ire, curere«.

Sln. hapaks legomenon *tòk* je nastal ali po aferezi ali redukciji iz nomena actionis **o(b)-tòk* ← **o(b)-tečèšb*. Dalje glej *tèci*. M. F.

tòk III (m.), g. *tòka* »tulec«, tudi »žep« (bkr.), f. *tòka* »tulec, pisemska kuverta« (vzh. štaj). V 18. st. *tok* »corytus, tul fa ftréle« (Kastelec-Vorenc), *tòk* »bifacium« (Pohlin), *tok* »Futtermal« (Gutsmann).

Prim. csl. *tokъ* »θήκη« (Miklošič, 358), hrv. kajk. *tok* »isto« (Belostenec), *tòčtr*, -*ira* »oselnik« (Kukujević, Mitrovica, Šid; Skok III, 478), slš. *tok* »etui« (Kálal, Sl., 717). Matzenauer, CS, 348, je *tokъ izvajal iz madž. *tok* »tulec«, kar Knieszsa II, 963, izvaja iz slov. jezikov. Po EWU, 1525, izvor madž. *tok* ni jasen. Tudi rum. *toc* »tulec« Tiktin, Wb., 1615, izvaja iz slov. jezikov. Leksem *tokъ je morda domač, opozarja Mažuranić, Prinosi II, 1455, in sklepa o o-jevski prevojni stopnji k *tekāti »figere«. Sem spada verjetno tudi ukr. *točók*, g. *točká* »oselnik« (Grinčenko, Sl. IV, 278) in sln. *točálnik* »na pluznem drevesu luknja, v katero se postavi klin«, hrv. kajk. *prétočnica* »isto« (Pleteršnik II, 283). Dalje glej *takniti*. M. F.

tok IV (m.), g. -a »neka morska riba«, izpričano v 18. st. *tòk* »ein Meerfisch, antacæus« (Pohlin), v 19. st. *tok* »Dickfisch« (Cigale, Wb., 336).

Prim. hrv. *tòk* »Huso« (Habelić), *tòk* poleg *tùk* (dalm.) »sturio major, Antaceus« (oboje Belostenec), *točkov* »neka riba« (ARJ XVIII, 423), *tik* »neka riba s kljunom, vrsta jesetra, Accipenser stellatus« (Vukovar; ARJ XVIII, 322), slš. *tok* »jeseter«. Nejasno. Matzenauer, CS, 348, in Machek², 531, sta slš. obliko izvajala iz madž. *tok* »Accipenser sturio«. To se v EWU, 1252, prek *toqí oz. *tuqu izvaja iz turkmen. *doqí* »viza«, *toboltat*. *tuqu* »Accipenser sturio«. K temu bi lahko pritegnili tudi burjatskomong. *tukiččo* »amurski jeseter«, *tukič* »isto« (Lindberg-Gerd, SNPR, 64). Morda paleoevropskega izvora. Glej tudi sin. *kečiga* in *jeseter*. M. F.

-**tok** (m.) »šiv«, izpričano le v izv. *obtok* »šiv«, v 18. st. *obtòk*, -a »Untergebräm, fimbriæ« (Pohlin), *obtoka* »isto« (Kastelec-Vorenc).

Pomensko najbližje je hrv. kajk. *obtačem*, *obtočil* *fzem fzu knu* »subfuio infitiam« (Belostenec), r. *obtočitiš*,

obtačivatiš »prešivatiš«, *tačatiš* »na obe strani delati šiv«, *táčka* »šiv« (Dal', Slovar³ IV, 732), ukr. *prytòka* »zveza« (Grinčenko, Sl. III, 446), br. *pritočácš*, *pritočícš* »prišivatiš« (Nosovič, 513), p. *toczyć* »presti« (Karłowicz, SGP V, 407), stč. *točený* »spleten«. Redukcijska stopnja k slov. **tok-* »vezati, šivati« se ohranja v sln. *stekniti*, *stáknem* »na hitro kaj sešiti« (Senožec), dl. *tkaš*, *tkaju* »vesti, vezem«, prim. tudi *tykany rubnik* »vezen oltarski prt«, in verjetno tudi v psl. *tekāti »texere«. Dalje glej *tkāti*. M. F.

toka (f.) »povesmo«, v 18. st. *toka*, *totika* »Wickel, Reistenbüschel« (Gutsmann); Cigale, Wb., 1888, navaja *Reistenbüschchen*, nach *Gutsm.* *tota*, *totika*, od koder ima Pleteršnik II, 679, *tòta* »povesmo« s sklicevanjem tudi na Gutsmanna, ki te variante vsaj v slovarju ne navaja. Caf pri Pleteršniku navaja kor. dem. *tòka* »povesmo«, ki lahko predstavlja izgovor *tohka, v katerem bi bil -*hk-* < -*kk-* lahko tudi iz -*tk-*; od tod hiperkorektni zapis *totika* in retrogradno, pri Cigaletu navedeno *to-ta*. Danes je izpričan kor. obir. dem. *tò:qca* (standardizirano *tòkica) »na konceh povezano povese lanu« (Karničar, Obir, 250). Pleteršnik II, 674, sklicujoč se na Jarnika, navaja še *tòka* »Haarwickel«, tj. »navijalka za lase, papilot«, česar pri Jarniku, Versuch, ni najti.

Prevzeto iz srvn. *tocke* »šop« (navaja Lexer, Mhd. Wb. II, 1455), bav. n. *Dockelein* »majhno, kiti podobno povese lanu« (navaja Schmeller Bwb. I, 488), »snop« in splošneje »klada, slamnato strašilo na polju, slamnata lutka, punčka« (WBÖ V, 119 ss.), kar ustreza širše n. *Docke* »punčka, lutka, kladica« < stvn. *tocka*, stšaš. *dokka*, ags. *finger-docce* »prstna mišica«, stnord. *doikka* »punčka« < pperm. *dukkōn, nepojasnjenega izvora (Kluge²³, 187). M. S.

tokāj (m.), g. -a »trta z grozdi s srednje velikimi zlato rumenimi jagodami, ki se goji v Vipavski dolini« in »vino iz grozdja te trte«.

Izposojeno iz furl. *tocài* »vrsta grozdja«, katere trta je bila v 13. st. za časa patriarha Bertolda iz Andehsa v Furlaniji prenesena na Madžarsko (Pirona, VF, 1239) in od tod verjetno madž. tpn. *Tokai*. Drugače o madž. tpn. Kiss, 649 s., ki ga izvaja iz turške predloge. M. F.

tòkar (m.), g. -ja »neumnež« v rož. kor. *tòqar*, -ja. Šašel, RNB, 130, navaja n. *Tocker*, kar v n. slovarjih ni evidentirano. Ker pomenski razvoj »strugar« > »neumnež, bedak« ni znan, zveza s slov. nomenom agentis **tòkar'b* (m.) »strugar« = r. *tòkarb* »isto«, ukr. *tòkar*, p. *tòkarz*, slš. *tokár* ni verjetna. Zaradi bovškega *tò:ukar*, -je »tepec, butelj, bedak« (Ivančić, DSBG, 63), črnovr. *tòtk* »tepec« (Tominec, 219), kar je identično slš. gemer. *tlk*, ki služi kot psovka (Orlovský, Gemer., 352), tudi *tléo* »bedak« (Kálal, Sl., 716), hrv. *tuk* (cgn; Varaždin; ARJ XVIII, 892), *tùka* »bedak«, bi bilo mogoče izhajati iz **tolkar'b* oz. *tolks k v. *telk-tí, *tolčèšb »tolči« s prvotnim pomenom »tolkač« in pogostim metaforičnim razvojem v »bedak«, prim. sln. *tépec* »tolkač« in »bedak«, čeprav bi pri regularnem fonetičnem razvoju za to predlogo pričakovali rož. kor. refleks *tòqar, prim. rož. kor. *pòvχan* »polhen, poln« < *pslns. Sem tudi sln. dial. *tòyka* »potepenka« (Vuzenica; SLA). Dalje glej *tòlči*. M. F.

tòkrat (adv.) »v tem času, ob tej priložnosti, v tem trenutku; diesmal«, adj. *tòkraten*, -*tna* »diesmalig«.

Pred refleksu *kortš ali *orzš »krat« v multiplikativnih num. in adv. se navadno uporablja oblika m. spola,

prim. sln. *takrät*, r. (na) *ëtot raz* »tokrat«, č. *tentokrät*, slš. *tenoraz* »isto«, stp. *ten raz* > p. *teraz* »zdaj«. Uporabo n. oblike izkazuje še stcsl. *to kratъ* in sb. csl. *se kratъ* »nunc« (navaja Miklošič, Lex. pal., 310). Raba nevtralne oblike je morda analogna po primerih z adverbialnim prvim členom zveze, npr. sln. *pôlnokrat*, *mnôgokrat*, stcsl. *mënogo kratъ* poleg *mënogs kratъ*. Dalje glej *tä 1*, *krät*, *takrät*, *toonôj*. M. S.

tola (f.) »kavka, Corvus monedula«, izpričano v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *tola* »graculus, gracus, ena kavka«, in Gutschmannu: *tola* »Dohle, kavka«, toda pri Murku II, 236, *dôla* (f.) »isto«.

Izposojeno iz srvn. *tôle* »Corvus monedula« poleg *täle* »isto« oz. iz nvn. *Dohle*, kar je tvorjeno iz srvn. *tähe* »kavka«, stvn. *täha* »isto« neznanega izvora (Kluge²², 149). Glej tudi sin. *kävka*. M. F.

tôlar (m.), g. -ja »srebrnik, ki so ga v Avstriji in Nemčiji kovali od 16. do 19. st.«, od l. 1991 »denarna enota v Sloveniji«, dem. *tôlarček*, -čka, adj. *tôlarski*; v 16. st. *en firtel Tolerja* (Dalmatin), v 17. st. *toller* »ducato« (Alasia), *toller* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shularski tollerji* »ferula« (Kastelec-Vorenc), *tolar* »Thaler«, *nemshokralestni tolar* »Reichsthaler« (Gutschmann), v 19. st. pri Cigaletu tudi *tolarnik*, *tolarski list* »Thallerschein«.

Prevzeto iz nvn. *Thaler* (glede na vtisnjeno podobo in s tem vrednost tudi *Kreuzthaler*, *Kronthaler*), kar je skrajšano iz *Joachimsthaler* (*Gulden*, *Groschen*, *Münze*) po dolini *Sankt Joachimsthal* v Rudogorju na Češkem, dobesedno »Dolina svetega Joahima«, danes č. *Jáchymov*, stč. *Jochm(i)täl*. Mišljen je srebrnik, skovan iz srebra, izkopanega v rudnikih te doline. Iz istega n. vira je tudi hrv. *tolar*, sbh. *tälir*, g. *talira*, *tälirer*, g. *talijera* »vrsta srebrnika«, č. *tolar*, slš. *tôliar*, p. *toleř* »isto«. Prek spn. *daler* (kar je prilagojeno spn. *dal* »dolina«), je agl. *dollar* (Grimm, Wb. XI/1, 301; Kluge²³, 813). Sln. cgn. *Tolar* je iz n. *Thaler* z apelativnim pomenom »dolar«, kar je iz n. *Thal*, po današnjem pravopisu *Tal* »dolina«. M. S.

tolážiiti, -ážim (v. impf.) »placare, pacare, sedare«, pf. *po-*, *s-*, *u-t-*; subst. *tolážba*, *toláž*, *tolážljaj*, *tolážilo* »Trost«, *tolážek*, -žka »Trostgrund«, *tolážnik*, -a, *tolážitelj* »Tröster«, *tolážnica*, *tolážiteljica* »Trösterin«, adj. *tolážen*, -žna, *tolážen*, -lna, *utolážljiv*, -iva »tröstlich« idr.; v 16. st. *tolashiti*, *tolashim* (Bohorič), kranj. *tolashiti* poleg slovenfki oli Besjzhki *stegnoi*, *vtifshiti* (Dalmatin, Register), v 17. st. *potolashit*, *vtolashit* (Janez Svetokriški), *tolashiti* »sedare, temperare, cohibere«, *potolashiti*, *vtolashiti* »placare, pacificare, sopire«, *stolashiti* »comitigare« (Kastelec-Vorenc), *toláfhem*, -shiti »pacare«, (Pohlin), *tolashim* »besänftige«, *potolashiti* poleg sin. *vkrotiti*, *odjesiti*, *pomizhiti*, *pomirnat* »besänftigen« (Gutschmann).

Izvorno *tolážiiti brez znanih paralel. Miklošič, 348, izhaja iz *tolíti* in domneva vpliv sin. *tážiiti*, s čimer soglaš. Koštiál, rkp. Skok III, 448, ki omenja tudi to možnost, na drugem mestu dopušča metatezo iz *talôžiti (sbh. *táložiti* »miriti, pomirjati« poleg »usedati se (o usedlini)«, mak. *utaloži* »potolážiiti, pomiriti, utišati«, blg. *utaložvam se*, prim. tudi ukr. *utalášyrysja* »pomiriti se«, kar je denom. iz *talôžs »usedlina«. Najbolj verjetno je sln. *tolážiiti vsota obojega: na vokalizem prvega zloga prvotnega *talôžiti je vplival *tolíti, na vokalizem drugega pa *tážiiti. Zgolj metateza bi namreč rezultirala

tolážiiti s prez. ***-ážim*. Zgolj domnevanje vpliva *tážiiti na *tolíti bi bilo iz tipoloških razlogov malo verjetno, čeprav ne nemogoče, prim. *moledováiti* iz *molíti* pod vplivom *koledováiti* (Snoj, Etimologija 2004, v tisku). Dalje glej *tolíti*, *tážiiti*, *tálog*, *talôžiti*. M. S.

tólči, *tólčem* (v. impf.) »pulsare, ferire, tundere; verberare«, *tólči se* »tepsti se«; tudi *tléči*, *tólčem* (Miklošič), *tleči*, *tlečem* (Jarnik), gor. *stlěč* (pod Šmarno goro), *kólči*, *kólčem* (Sln. gorice), pkm. *kücti*, *kučëjo* (Ramovš, Hgr. II, 207, o dial. oblikah še JA XXXVII, 125, 160, 166 ss., 170), v kompoz. *do-*, *iz-*, *na-*, *za-*, *o-*, *ob-*, *raz-*, *po-*, *pri-*, *pre-*, *s-*, *v-*; v otroškem govoru *tólkat*, *tólkat* in onomatopeizirano *tókati* (impf.) »schlagen«, slednje tudi »igrati se neko igro z lesniki«, iter. *tolcati*, -am, dem. *tolcljati*, -ám, *tolkljati*, -ám, *tólčkati*, -am (impf.) »nalahno tolči« > *túčkati* »mlinčiti, drozgati«; izv. *tólč*, *tolčák*, *tolčák* (m.), *tolkáča*, *tólča* (f.), *tolkáló* (n.) »različna orodja za tolčenje«, *tolcîn*, *tólkec*, *tólkovec* (m.), *tólčeni-ca*, *tólklja* (f.) »mošt iz stolčenega sadja«, *tólčeneč*, *tólčič* (m.) »vol ali kaka druga skopljena domača žival«; *tólca* (f.) »paglavac, Kaulquappe«, *tólklja* »babnica«, adj. *tólkast* »tölpelhaft«; *tólk* (m.) »udarec«, *tolkôr*, -óra »udarjanje« (v. *tolketáti*, -ám in -éčem (impf.)) »stošen, klopfen, pochen«, vzh. štaj. *natolščák* »natonščica«, na Vrsnem *zatólček*, -cka »gnojno ulje na nogi«; v 16. st. *tolzhi* »trudere, tundere« (Megiser), *tlezhi* (Trubar), v 18. st. *tozhi*, *tozhem* »tundere, quater« (Pohlin), *tozhi*, *tozhem* in *tlezhi*, *tlezhem* »stošen« (Gutschmann).

Prim. stcsl. *tlěšti*, *tlěšk* »pulsare«, iter. *tlěcati*, sbh. *túci*, *túčem*, *túcati*, hrv. čak. na Vrgadi *túc*, *túčëš*, na Susku *tlúci*, *talčën* (Jurišić, Rječnik, 221), mak. *tolče*, blg. dial. *telčá*, *telká*, r. *tolóčb*, *tolkú*, *tolčëšb*, ukr. *tolokty*, *tovtky*, -včú, *tavčý*, -čú, br. *taučý*, *taükú*, p. *tluc*, *tlukę*, č. *tlouci*, *tlucu*, *tluku*, slš. *tlct*, *tlčëm*, gl. *tolc*, *totku*, dl. *tluc*, *tluku*. Psl. **tel'tí*, *tolčëšb < ide. **tlk(e)l-* »tolči«, ki je znana še v kimr. *talch* »odkrhnen kos, zmleto zrnje«, stcorn. *talch* »furfures«, verjetno še v lit. *telkti* »zbirati prostovoljne delavce« in lit. *tilkü*, *tilkstü*, *tilkü* »utihniti, pomiriti se« (slednje je ali prvotno **postati skopljen, stolčen*« ali, po Fraenklu, 1093 s., derivirano iz lit. *tiliti* »utihniti«). Ide. **telek-* je determinirano **tel-* (prim. z drugim determinativom ide. **teleg'h-* v stl. *tlęndhi* »zmleti«, lit. *tálžyti* »tolči, tepsti«, lot. *talžit*, *talstít* »isto«), kar je dalje sorodno s fin. *tallata* »pedibus calco«, est. *talla* »teptati« (Vasmer, III, 116; Pokorny, 1062; Čop, Linguistica XIII, 143). Glej tudi *tlāk*, *tlakno, *tláka*, *túkec*. M. S.

tolih (m.), g. -a »bodalo, pugio«, v 16. st. *tollih* in *tolh* »pugio, ein Tolch« (Megiser), v 18. st. *tollih* »enu kratku špizhaftu orošhye ša prebofti, pugio, sica«, *tolifhizh* »pugiunculus« (Kastelec-Vorenc), *tolh* »pugio, Dolch« (Pohlin). Gutschmann pri geslu *Dolch* navaja le sln. »bodanze, kratek mezh, mezhizh«, enako kasnejši avtorji; Murko II, 235, ima poleg tega še sin. *hanshar*.

Prevzeto iz pozno srvn. *tollich*, *dollich* »bodalo« > n. *Dolch* (Miklošič, Frw., 60; Striedter-Temps, DLS, 238). Beseda je izpričana od 15. st. in ni pojasnjena. Morda je v osnovi neka germ. beseda, na katero je vplivalo lat. *dolō* »bodalo« (Kluge²², 149; Drosdowski, HW, 132). M. S.

tólik (adj.), f. -a »tantus, so groß«, d. obl. *tólíki*; *tólikšen*, -šna, d. obl. *tólikšni* »isto«, dem. *tólíček*, -čka, *tólíčen*, -čna, *tólícken*, -kna »so klein«, adv. *tólíko*, *tólíko*

»tantum, tantopere, tot«, *tôlikaj, tōlikanj*, dol. *tūjk* (Borovnica), *tūjk* (Raščica) (Ramovš, Zbrano delo II, 564), gor. *tôk, tōkle* < *tōliko(le)*, v Zadrebki dolini 'o:k, 'o:kā, 'o:kle »toliko« (Weiss, Mag., 138), adv. *tolikájše* »tudi« (pkm.); v 16. st. *tulikain* (Trubar), *tuliko, tulikai* (Krelj), *tulikui* »tantundem«, *tuliku* »tot« (Megiser), v 17. st. *tolikai* »tanto« (Alasia), *tolikain preuseten* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tulik* poleg *takú velik* »tantus«, *toliku* »tot, totidem«, *tolikain* »intantum, tantopere, tantundem« (Kastelec-Vorenc), *tolku, tolkajn* »tot, tantum« (Pohlin), *tolkai, tolku* »soviet« (Gutsmann). Adv. *tōli* »toliko«, ki ga Pleteršnik II, 675, opredeljuje kot nkniž., v dial. in star. jeziku ni zaslediti.

Prim. stcsl. *tolb* »tam, tantum«, *tolbma, tolbmi* »isto«, *tolí* »tum«, *tolě* »tantopere«, *tolikz* »tantus«, *toliko* »tantopere«, sbh. *tolikt*, adv. *tolikō, tōliko, tōli* »kaj šele«, hrv. čak. *tol'ik, otol'ik, tōki* »tolik« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 761, 1245), mak. *tolkāv* »tolik«, adv. *tolku*, blg. *tólkav, tólčav*, adv. *tólkova, tólkozi, tólkoz, tólko*, r. *tólb* »toliko«, *tólbko* »samo«, str. *toliko* »toliko, samo«, ukr. *tílbky, tílbko* »samo«, br. *tólbki*, dial. *tólbka*, p. dial. *tolí* »glej, tako je, samo, saj, vendar«, *tolko, telko, talko* »toliko« (Karlłowicz, SGP V, 409, 382), č. *tolik* »toliko«, *toliko* »samo«, slš. *tol'ký*, dial. *toliký* »tolik«, adv. *tol'ko*. Psl. **tolí, *tolb* »toliko« (→ adj. **tōlikz, *tōlbkz*) segmentirajo v demonstr. pron. **to* in part. **li*. Enako je tvorjeno psl. **ko-li* → **kō-li-kz, *je-li* → **je-li-kz, *včhčz* → **včho-li-kz*. Psl. **toli* (razen v korenskem vokalizmu) ustreza lit. *tōl, tōlei* »do tedaj«, lot. *tāleit* »dokler, do tedaj«, lat. *tālis* »tak«, gr. τηλικός »toliko star« (Trautmann, BSW, 312; Vasmer III, 117; Kopečný, ESS II, 673 ss.). Izglasni vokalizem je bil sodeč po **tōlikz* > **tōlikz* cirkumfleksiran, kar potrjuje tudi lit. *tōlei*. Vaillant, Gr. comp. I, 53, 118, domneva prvotno **to-lei* in **k'o-lei*, lok. k psl. **tolb* oz. **kolb*. To se z e-jevskim vokalizmom ohranja v lit. *kelī* »koliko«. Korenski vokalizem je prvotno kratek kot v ide. **to-ti* > sti. *tāti*, lat. *tot* »toliko«. Lit. dolgi vokalizem je razložljiv z vplivom lit. *kōks* »kakšen«, *tōks* »takšen«. Lat. in gr. vokalizem je po Vaillant, I, c. c., iz **k'a* oz. **ta*, oblike instr. f. Drugače Szemerényi, SM III, 1160 ss., ki domneva prvotno **tā-li* < **to-ali* in **k'a-li* < **k'o-ali* (v čemer naj bi bil drugi člen iz ide. **al-* »rasti«), s čimer soglaša balt., lat. in gr. gradivo. Psl. **tolb, *toli, *kolb, *koli* naj bi se iz tega razvilo pod vplivom adj. **tolikz, *kolikz*, v čemer vidi tvorbo tipa germ. **hwa-lika* »kakšen« > stvn. *hwelich*, germ. **swa-lika* »takšen« > got. *swaleiks*, v katerih je prvi člen pron. osnova, drugi pa germ. **lika-* »telo, oblika«. M. S.

tolíti, tōlim (v. impf.) »tolažiti, miriti«, npr. *toliti otroka*, pkm. *toliti, -ōlin* »utišati, umirjati«, pf. *vtoliti, vtōlin* »umiriti, utišati otroka« (Novak, Slovar², 158), pf. *utōliti* (Tolmin), *potōliti, patalít* »umiriti otroka« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 194), bovško *zētulit-ē* »potolažiti (otroka)« (Ivančič, DSBG, 71) < sln. **za-toliti*; k temu nomen agentis *tolívec* (m.), g. -vca »tolažitelj, miritelj«.

Prim. csl. *toliti, toljō* »placare«, *utoliti* »orcere« in *utaljati* »sedare«, hrv., sb. *tōliti, tōlim* »tolažiti, miriti, blažiti« (Vuk), *utōliti* »potolažiti, utišati«, hrv. čak. *potōlica* »potuha« (Vrgada), v Orlecu na Cresu *davāt po tōlice* »razvajati otroka« (Houtzagers, ČD. 380), gradišč. hrv. *utoliti, utōlim* »potolažiti« (Tornow, BD. 361), r. *tolitb, tolju* »potešiti, umiriti«, ukr. *utoljytysja* »zadovoljiti se«, stp. *tolic* »utišati«. Iz slov. jezikov je rum. *a să potoli* »nach-

lasse, stiller, sanfter werden« (Tiktin, Wb., 1225). Psl. **tolíti, *tōlišb* »miriti, tolažiti ipd.« je tako kot stir. *-tulli* »spati« in het. *tallija-* »ponižno prositi« (Eichner pri Oettingerju, Stammbildung, 346, izvaja iz **t(H)-jé-*) kavz. **tol(H)éje-* ide. baze **(stel(H)-* »tih, miren biti« (LIV, 564, brez het. gradiva in brez rekonstrukcije *s-mobile*), ki jo je Trautmann, BSW, prepoznal tudi v psl. **tōlěti* »mirovati (o ognju)« (sprejema Pokorny, 1062; LIV, I. c.) in lit. *tīlti, tylū* »molčec postati«, kar Mühlenbach-Endzelin IV, 127, primerja z lot. *tīlnāt* »otroka raznežiti« (Trautmann, I. c.; Fraenkel, 1095; Miklošič, 480). Rekonstrukcijo baze z *s-mobile* opravičuje zah. germ. adj. **stellja-* »tih, miren« v stvn. *stilli* »isto«, srvn. *stille*, nvn. *still* (Kluge²³, 796). Semantično manj prepričljiva je primerjava z arm. *ʿoʿlum* »pustiti, trpeti«, lat. *tolō, -ere* »vzdigniti, oddaljiti« (Pedersen, KZ XXXIX, 371). Glej tudi *tolāžiti, talōžiti* in *tlēti*. M. F.

tolmāc (m.), g. -a »prevajalec, razlagalec«, *tolmāčiti, -āčim* (impf.), star. *tolmačevāti, -ūjem* (impf.); v 16. st. *tolmazh* »Dolmetsch, interpres«, *tolmazhiti* »interpretirati« (Megiser), *tolmazhevati* (Trubar, Dalmatin), v 18. st. *tolmazhnik, tolmažhar* »Dolmetscher«, *tolmazhiti, tolmažhuvati* »dolmetschen« (Gutsmann).

Prim. sbh. *tūmāč, tumāčiti*, sb. csl. *tšmačb*, mak. *tolmač*, blg. *tšmač*, r. *tolmāc, tolmačits*, p. *tumacz, tłumaczyć*, star. č. *tlumač*, danes *tlumočnik, tlumočiti*, star. slš. *tlmač*, danes *tlmočnik, tlmočit'*, gl. *tolmač, tolmačić*. Psl. **tšmačb*. Iz madž. *tolmács* ali iz slov. jezikov je srvn. *tolmetsche*, nvn. *Dolmetsch(er)*. Sprejeto iz turkotatarskih jezikov, prim. kuman. *tylmač*, kirg. *tilmāš*, osman. turš. *dilmač, tūmač*, ujur. *tūlmāgi* (Miklošič, TEL. II, 177, SEW, 369; Lokotsch, 162). Že 1500 let pred našim štetjem je huritsko *talami* »tolmač« (Kluge¹⁷, 137); opozarjajo tudi na asir. *turgumannu, targumannu* »tolmač« (Jyrkänkallio, Studia Orient. XVII, 1). Pomenko enako je tudi slov. **tšlkar'b, *tšlkovnikz*, prim. mak. *tolkuva* »razlagati«, *tolkuvač* »tolmač«, ukr. po besednem križanju tudi *tolkmāčyty* (glej Vasmer III, 115; Machek², 645). Sln. *tolkovāti* »interpretirati« je iz r. Omeniti je treba tudi sln. *tolnāc* »svet, zbor«, pkm. *tanāc* (m.) »isto«, hrv. kajk. *tanāc*, pri Belostencu *tolnāch* »confilium«, madž. *tanács* »svet«, verjetno iz panonsko slov. dublete **tšlmačb* (Skok III, 521). Obširno Manzelli, AUSB XII (1981), III s., ki za vse izraze domneva ide. poreklo.

Tolmin (m.), g. -a (tpn.), dial. *Tm̄in*, furl. *Tulmin*, I. 1063–1068 in *Tulmine*, 1247 *Tulmeir*; k temu še tpn. *Temljine*, I. 1367 *Telmine* (o tem Kelemina, SR IV, 180) in hdrn. *Tolminka*, I. 1257 *Tulmina*. Najbolj verjetno izhodno **Tšlsmynz* (kakor *Kolpa* < **Kšlspa*, ant. *Kolapis*) iz predrom. (kelt.) **talamon*, v alpski toponimiji furl. *Talm*, ligur. *Talamone*, it. *Talamon, Talamone*, frc. *Talamons, Talamont*. To izvaja Hubschmidt, Praerom., 88, iz kelt. **talu-* »tla«, razširjeno s predrom. sufiksi. Jud, Rom. XLVII, 88, in Bertoldi, ZRPh LVII, 185, domnevata predide. poreklo. O sln. imenu Bezlaj, SVI II, 263; drugače Ramovš, ČJKZ VI, 25, Kr. zg., 26, kjer domneva kelt. **tilmon*; Kelemina, SR IV, 180, pa povezuje *Tolmin* in *tolmūn*.

tolmūn (m.), g. -a »locus fluminis profundior« (dol.), tudi *tomūn, komūn, cemūn* poleg *tolmīna, tomīna* »vodno brezno«. Zgodnja rom. izposojenka iz lat. *turbini(nem)* »zračni vrtinec« (o tem Meyer-Lübke, 8995). Gla-

sovno najbliže je furl. *tulmignôn, tulignôn* »zračni vrtinec« (frc. *tourbillon*), pomensko pa rum. dial. *tulbină* »vodni vrtinec«. Izhajati je treba iz prvotnega *tulmũn z zgodnjim prehodom *tl-* > *kl-* in po notr. sekundarni palatalizaciji *cemũn*; prim. bruhalnik *Cemun* pri Cerknškem jezeru (Bezljaj, SR V–VII, 131, Eseji, 91).

tolovāj (m.), g. -a »razbojnik, ropar«, f. *tolovājka*, adj. *tolovājski*, abstr. *tolovājstvo*; tudi *tolvaj* (že v Martjanski pesmarici), pkm. *touvaj* »tat«, *tolvajija* »tatvina« (Novak, Slovar,² 158), v 18. st. *tolovaj* »Räuber, prædo« (Pohlin), *tolovai* »Räuber« (Gutsmann), v 19. st. *tolovāj, -āja* »Räuber« (Murko I, 673); cgn., tpn. *Tolvaj*.

Interkalirani o pri neprekemskih avtorjih ni pojasnjen, prim. tako tudi pri *korobáč*, star. *korbáč* < sbh. *korbáč* < turš. *kurbaç* in že v madž. pri *palacinka* < madž. *palacsinta* < rum. *plăcintă*. Kakor hrv. kajk. *tolvāj*, pri protestantskih piscih izpričano od 16. st. dalje (Francev, JA XXXIII, 33), prevzeto iz madž. *tolvaj* »tat, lopov«, iz česar je tudi turš. *tulvaj* (Miklošič, 358), medtem ko je rum. *tîlhar* »ropar, tat«, kar Tiktin, Wb., 1590, in Skok III, 480, izvajata iz te madž. predloge, verjetneje prek *tihlar tvorjeno iz *tihăraie* »hosta, goščava« (Cioaranescu, DER, 836). Madž. *tolvaj* povezujejo z madž. *tîlt* »prepovedati« k *talajdon* »lastni« (EWU, 1527). Glej tudi *tîlos*. M. S.

tólpa (f.) »množica, drhal, krdelo (razbojnikov)«, izpričano od 19. st. dalje, pri Cigaletu, Wb. II, 1338, s. v. *Schar* še s pripombo, da je beseda r.

Prevzeto iz r. *tolpá* »truma, množica ljudi«, prim. stesl. *tlępa* »turba, chorus«, mak. *tolpa* »neorganizirana skupina ljudi, kup«, blg. *tolpá* »truma, gruča, drhal, gneča«, kašub. *tolpa* »počasen človek, obotavljivec«, *tolpa* »debelo in leno dekle«, č. *tlupa* »tolpa, množica, jata, krdelo«. Psl. *tolpā < ide. *tul-pā »kroglasta gmota«. Tvorba je potrjena tudi v lot. denom. *tulpitiēs* »kopičiti se«. Iz variante *tul-upā je po disimilaciji *u – u > o – u* še gr. *τοῦπιη* »klobčič volne, pripravljen za prejo, klobčič spredenega sukanca«, po prehodu v *i*-jevsko deklinacijo tudi luvij. *taluppi* »gruda testa«. Tvorbi *tul-pā in *tul-upā sta izpeljani iz **tulo-* > gr. *τῦλοσ* »okrogla, napeta stvar, grba, žmula, žulj« (Čop, Prispevek, 89 ss.). Lot. *tulpitiēs* izkazuje težko bazo, zato je treba zgornje rekonstrukcije verjetno popraviti v **tulHpā, *tulH-upā* oz. **tulHo-*, kar je lahko po metatezi iz pričakovanega **tulH-lo-* iz baze **teuH-* »oteči, narasti, močan biti«. K pomenski dvojnosti prim. lat. *globus* »krogla, gomila, kup« in »drhal«, *caterva* »kup, grmada« in »truma, krdelo«. Starejša razlaga, po kateri naj bi bilo psl. *tolpā sorodno z lit. *tîlpti* »imeti prostor«, *tîlpinti* »narediti prostor« (tako Vasmer III, 117, ki navaja star. literaturo), pomensko ne ustreza. Glej tudi *tîl* I. M. S.

tôlst (adj.), f. *tôlsta* »pinguis, opimus«, npr. *tolsta jed* »mastna j«, *tolsta zemlja* »mastna z., *tolsto rasti* »bohotno rasti«, *tolst človek* »debel č.«; subst. *tôlst*, g. *tolstī* »maščoba« (Janežič, Trubar), danes *tôlšča* »isto« (adj. *tôlščēn, -čna* »Fett-«, *tôlščēn, -a* »debel«), redkeje *tolstina, tolščina, tolščoba* (adj. *tolščōben, -bna*), *tolščāva* »isto«, abstr. *tolstjst, -i* »debelost«, izv. subst. *tolstāk, -a* »debeluh«, *tolstika* »Crassula« (kakor n. *Dickblatt*), *tolščica* »debelost, adipositas«, *tolstnica* »podkožna maščoba«, neuspela neologizma *tolščāk* in *tôlstnica* »pingvin« (sledč domnevno napačnemu mnenju, da je n. *Pinguin* < agl. *penguin* iz lat. *pinguis* »debel, tolst«, prim. tudi č.

tučňák »pingvin« iz *tučný* »debel«; agl. *penguin* je bolj verjetno iz kimr. *pen gwyn* »bela glava« (Pfeifer, EWD², 1011), *tolst(e)tna* »Fettware«, v. denom. *tolstīti, -im* (impf.) »rediti«, *tolstēti, -im* (impf.) »postajati debel«; v 16. st. *tolft* »pinguis« (Megiser), v 17. st. *toft* »graffo« (Alasia), v 18. st. *tolft* »pingvis, obesus, opimus« (Kastelec-Vorenc), *tolftina, tolszhava* »adeps, adipale, pingvitud«, *tolfte* »pinguis«, *tolstina, tolstina* »pinguedo« (Pohlin), *toust* »dick, feist, leibig, speckig«, *toustina* »Schmeer« (Gutsmann); v orn. *Tôsc* (< *Tôlstьcъ), *Tôšč* (< *Tolstič), *Tôško čelo*, l. 1376 *Vaystemek*, 1414 *Vais-tenekk*, 1453 *Faisten Hirn* (< *tolst-sko), večkrat *Tôlsti vrh*, od tod cgn. *Tulščak, Tovšak*, okrog l. 1500 *Tol-schackh* (Šivic-Dular, SR XXXII, 290); prim. tudi na hrv. ozemlju tpn. in orn. *Tusti Vrh, Tusto Brdo, Tusto čelo* (ARj XVIII, 960). Sln. indikacije na premično akcentno paradigmo so lahko sekundarne po d. obl. *tôlsti* < *tôlstēj.

Prim. csl. *tlęstę* »pinguis«, sbh. *túst*, hrv. v Dubrovniku *túst*, čak. *túst, tūstā, tūsto*, blg. *tlęst, -a*, r. *tôlstj*, dial. tudi *tolstoj*, ned. obl. *tôlst, tolstá, tolstj*, ukr. *tovstj, br. tóusty*, p. *tlusty, č. tlusty, slš. tlstj, gl. tolsty, dl. tlusty*. Psl. *tôlstę ali *tôlstę je verjetno pas. ptc. v slov. nepotrjenega glagola, ki se ohranja v lit. *tułsti, tułstiū* »postati mehke, voden, zmečati se, nabrekniti«, *patul-žęs* »zabuhel, otekel«, lot. *tūlt, -stu* »nabrekniti, oteči« (Machek², 646). Balt. glagol je lahko denom. (tipa lit. *smulkti, smulktū* iz *smulkūs* »droben-«) iz determinirane osnove **tul(H)-g(h)-* k **tul(H)o-* > gr. *τῦλοσ* »krogla, napeta stvar, grba, žmula, žulj« (Pokorny, 1081, ki za slov. domneva posnemanje izglasja po primeru *gōstę). Razlaga ima dve težavi. Balt. glagol izkazuje lahko bazo, s čimer delno soglašava slov. gradivo. Sbh. *túst* in *tūstā* (= sln. *tôlšča*, r. *tôlšča*, ukr. *tóvščā*) morda kaže na prvotno *tôlstę. Poleg tega lit. *tułsti* »postajati voden, prepojen z vodo«, lot. *tūlt* »veliko jesti in piti« in lit. *telžti, telžiū* »scati, pomočiti se, močno deževati«, lot. *tēlst* »naukrat veliko in hlastno pojesti ali popiti«, *telzt* »isto« in »tolči, blebetati« kaže na bazo **tel-g'h-* »tolči«, ki jo rekonstruirajo še iz sti. pf. *tatarha* »razbil sem, zmlinčil sem«, *trdhá-* »razbit, zmlinčen«, prim. z drugim determinativom **telk-* v psl. **tel't* »tolči« (Fortunatov, Lekcii, 160; Trautmann, BSW, 332; Vasmer 117; Fraenkel, 1078, 1095, 1138 s.). Na težko bazo bi tu lahko kazalo lit. *tēlžti, -žiū* »vreči, tolči«. Ni izključeno, da je balt. **tēlž-* tvorjeno po prevojnem iztirjenju iz **tulž-* analogno po primerih z dvojnimi refleksom tipa *dūrti : dīrti*, kar je dalje privedlo do nastanka baze **telž-* in mešanje z refleksom iz ide. **tel-g'h-* »tolči«. Glej tudi *tušjak*. M. S.

tolta (f.) »ovsen zdrob«, izpričano le v 18. st. *tolta* »Habergrütze, avenaceum« (Pohlin). Malo jasno; morda iz *tolka, kar bi bilo verjetno izposojeno iz n. *Talken, Dalken* »neka močnata jed«. To je pred metatezo likvid izposojeno iz slov. **tolk(ę)no*, r. *tolokno* »ovsen zdrob«, p. *tlakno* »jed iz ovsene moke, vode in mleka« (č. *vđolek, dolek* < n.). O tem Koštiál, Svoboda 1951, 188; Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 324. Manj verjetna se zdi domača tvorba **tolk-*, če izhajamo iz *tólci*. Nekateri avtorji mislijo, da je r. *tolokno* izposojeno iz mong. *taljan* »ajdova moka«. Glej tudi *tlakno.

tomâž (m.), g. -a »podpora pod klopjo, ki je okoli peči« (dol.). Razlogi za izvajanje iz atpn. *Tomâž* < gr. *Θωμάς* < aram. *Toma* niso znani. Morda samo ljudskoeti-mološko naslonjeno na ime, sicer iz srvn. *tam* »jez, na-

sip«, prim. podobno metonimijo v nvn. *Damm*, ki po Grimmu, Wb. II, 707, poleg »jez, nasip« pomeni tudi »les pri orglah, na katerem leži klada, v katero so vtaknjene piščali«, M. S.

tomâžek (m.), g. -žka »rjava drevesna ali travniška žaba, Rana temporaria« (jvzh. štaj.). Možna zveza z atpn. *Tomâž* < gr. Θωμάς < aram. *Toma* ni jasna. Tudi v drugih jezikih so iz tega atpn. izpeljani apel. različnih pomenov, npr. ben. it. *tomaio* »zadnjica« (Boerio, DV, 794), kašub. *tomk* »divjak, odljudnež«, r., br. *fômka* »vitrih«. V 18. st. omenja Gutschmann *tomash* »Thomas: ungestaltete Rübe«, M. S.

tômbak (m.), g. -a »rdeča med«.

Prevzeto iz sosednjih jezikov, verjetno iz n. *Tombak* ali it. *tombacco* »isto«, prim. dalje sbh. *tômbak*, *tûmbak*, frc. *tombac*, ngr. τριβόκιον. V evr. jezike je beseda prek turš. *tombak* in perz. *tombâk* »isto« prišla iz malajske *tambâga*, indonez. *tembaga* »baker« (Battisti-Alessio, 3814; Grimm, Wb. XI/1, 678; Skok III, 522). M. S.

tómbas (m.), g. -a »dolga savska ladja«, izpričano večkrat v lokalnih n. listinah, npr. l. 1801 *auf Kreinerischen Dombasfen*. Prim. sbh. *tûmbâs* »ponton, savski čoln«, rum. *dombáz*, *tumbáz* »ponton, vrsta ladje«, madž. *tombác* »ponton, čoln, na katerem je plavajoči mlin«. Izposojeno iz turš. *tombáz* < perz. *dum* »krma, rep« + *bâz* »kdor se igra« (Škaljić, Turcizmi, 623). Miklošič, TEL. II, 178, je prišteval zraven tudi r. *dubás* »enodebelni čoln«, p. *dubas* »vrsta tovrnega čolna na vesla in jadra«, rum. *dubás* »ponton, vrsta čolna«. Temu nasprotuje Vasmer I, 377, ki to izvaja iz *dqbs »hrast« (Bezlaj, JIS V, 192).

tomljáti, -âm (v. impf.) »poditi, naokoli gnati« (Pleteršnik II, 676, po Megiserju).

Prim. csl. *tomiti*, *tomljo* »circumagere, vexare«, *tomitelb* »tyrannus«, *tomlienije* »poena«, *томънѣ* »fatigatus«, hrv., sb. *tômiti*, *tômitim* »pritisirati«, r. *tomítb*, *tomljú* »mučiti, utrujati«, str. *tomlb* »muka, trpljenje«, ukr. *tomýry*, *tomljú* »mučiti, utrujati«, br. *tomíc*, *tómiš* »izčrpavati«. Psl. *tomíti, *tómišb je tako kot sti. *tamayati* »zadušiti (koga)« kavz. ide. baze **tem(H)*- »pritisirati, tlačiti, zatirati«, ki je – ker se pomen »rezati« razvije iz »pritisirati, tolči« – lahko sorodna z ide. **tem(H)*- »rezati« v psl. *tęti, *tněšb ← *tm-né-H- (LIV, 567), prim. sti. *tamyati* »utruditi, izčrpavati«, lat. *tēmulentus* »omamljen, napit«, *abstēmius* »trezen, preudaren«, srir. *tām* »bolezen, nemoč, smrt« < **tōmu-*, nvn. *damisch* »neumen, trapast« in tudi het. *damaš-* »pritisirati, tlačiti, mučiti«, *damme-šha-* (c.) »poškodba, nasilje; kazenski ukrep« < **tomé-sH₂o-* (Trautmann, BSW, 313; Vasmer III, 118; Pokorny, 1063; Čop, IM 70 s.). Miklošič, 358, in Zubatý, Stud. 1/2, 169, sta slov. *tomíti povezovala tudi z lit. *staminti* »zadušiti«, a v zvezo dvomi Fraenkel, 895.

Sln. *temljati*, -am (impf.) »klatiti« (navaja le Miklošič, l. c.) je bolj verjetno poknjženo iz *tmljāti in identično Miklošičevim *tomljāti*, kot pa osnovna prevojnja stopnja. Ta se ohranja v č. denominativnem glagolu *temovat* »zagatati, zamašiti«, *utemovat* »steptati, potlačiti« ← psl. subst. *temš. Zadnje Machek², 639, pušča brez razlage.

Ker je sln. *tomljāti* med slov. gradivom formalno osamljeno, je glagol lahko iter. prvotnega sln. kavz. *tomíti, *tómim, ne da pa se izključiti možnosti, da zaradi sln. podobnopomenskega *támati*, -am »kot pijan okoli okoli tavati« glagola *tomljāti* in *temljāti* nista le neustre-

zni poknjžbi za dial. *tmljāti, kar je po redukciji lahko nastalo iz sln. deverbativa *tmljāti k *támati*, -am, od koder sta tudi deverbativa *tamúzati*, -am »lahko tolči« in *tamáriti*, *tamârim* »tlačiti, pritiskati«. Glej tudi *tamúzati* in dalje *tėti*. M. F.

***tomóšk** (m.), g. -a »tkanina damast«, samo v 18. st. *is tamošhka gvant* »vestis damascena« (Kastelec-Vorenc), *tomofhk* »Damast« (Gutschmann), v 19. st. *tomofhk* poleg *kamúka*, *kámuka* »Damast«, *tomofhkaft*, *kamúkaft* »damasten« (Murko II, 212).

Prevzeto iz kor. n. *Tamaschk*, *Tamascht*, bav. n. *Damask*, knjiž. *Damast* (od tod mlado izposojeno sln. *damást*) < pozno srvn. *damasch*, *damast* < it. *damasco*, *damasto* »isto«, kar je poimenovano po sirschem mestu *Damask*, lat. *Damascus*, od koder so v srednjem veku uvažali to tkanino (Striedter-Temps, DLS, 238; Kluge²², 126; Drosowski, HW, 114). Glej tudi *čěšplja*. M. S.

tompf (m.) »nasip«, samo v 18. st. *tompf* »agger« poleg sin. *shutina*, *faffip*, *fhuta*, *řagreb*, *naffip*, *grubla*, *kúp jemlě* (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz srvn. *tam* ali zgodnje nvn. *Tam(m)* »nasip«, kar je potrjeno do začetka 18. st., ko prevlada spn. varianta *Damm* »isto«. O n. besedi glej Pfeifer, EWD², 200 s., ki izhaja iz ide. **dhanno-* k bazi **dheH-* »postaviti« in primerja gr. θεμέλια »temelj, podlaga, osnova«. Pristop izglasnega konzonanta ni jasen, morda pod vplivom *tōnf* »tolmun«. M. S.

tōn (m.), g. -a »zvok določene višine«, pri Pleteršniku še *tōn* »Ton«, *dati don* »intonieren«; v 18. st. le *glas*, *shitima peújá* »tonus« (Kastelec-Vorenc), *glas*, *glafin*, *brekn*, *višha* »Ton« (Gutschmann).

Prevzeto iz n. *Ton* < srvn. *dōn*, *ton* < stvn. *tonus* < lat. *tonus* »glas, ton strune, napetost strune« < gr. τόνοσ »glas, zvok, ton, glas strune« < »kar je napeto, konopec, struna« < »napejanje«, kar je nomen actionis od τεῖνω »napeti, napejati« < **ten-je/o-* (Kluge²³, 828, Frisk II, 863; LIV, 569). M. S.

-**ton**, samo v kompoz. *drvoitōn*, -*tōna* (m.) »kraj, kjer se sekajo drva«, tudi *drvōton* in *drvōtan* (pkm.); izv. *drvoitōnščak* »tnalo« (vzh. štaj.). Prim. dl. *toń* »poseka«, č. *náton*, *nátoń* »tnalo«, p. *natoń* »kraj, kjer se sekajo drva«. Prevoj k *teńi, *tnq, sln. *tėti*, *tnēm* »sekati« (Trautmann, BSW, 324; Vasmer III, 11; Machek², 644). Dalje glej *tėti*, *otínek*.

tōna (f.) »1000 kg« (SSKJ V, 119), pri Pleteršniku *tōna* »utež (navadno 20 centov)«, slovarsko prvič pri Cigaretu, Wb., 1630 kot rusizem v pomenu »sod«: *tona** poleg *sod* »ein großes Faß«, Term., 120: *Tonne*: *bečva*, russ. *tōna*.

Kakor sbh. *tōna*, mak. *ton*, blg. *tón*, r., ukr. *tónna*, star. r. tudi *tón*, br. *tōna*, p. *tona*, č. *tuna*, slš. *tona* »isto«, star. gl. *tuna*, *tona*, *tončka* »sod«, dl. *tuna*, *tunka*, dial. *tunwej* »isto« prevzeto prek n. *Tonne* »1000 kg« < »sod«, zlasti »sodček za mast, meso, med ipd.« < srvn. *tunna*, *tonna* »kad, čeber, sod« iz frc. *tonne* »1000 kg« < »velik sod« < srlat. *tunna* »sod«. Beseda je kelt. izvora, prim. srir. *tond*, *tonn* »koža, površina«. Pomen »sod« se je razvil iz »koža« prek »meh (za hrambo tekočin)«. Današnji pomen »1000 kg« (= pribl. 20 centov, tj. 2000 funtov po 454 g) temelji na enoti ladijske prostornine (zadostni za en sod), ki je znašala 42 kubičnih cevjev (= 1,3272 m³). Današnja registrska tona je enaka 100 angleških kubič-

nih čevljev, tj. 2,8316 m³ (Vasmer III, 119; Gamillscheg, EWFS, 848; Grimm, Wb. XI/I,1, 791). Iz stfrc. kol. *tonnelle* »bok pri sodu« je prek agl. *tunnel* in n. *Tunnel* v 20. st. prevzeto sln. *tunel* »predor« (Kluge²³, 841). Glej tudi *túnja*. M. S.

tonček (m.), g. -čka »Globularia« (Petauer, LRB, 233).

Verjetno prek **tondec*, -dca izpeljano iz izposojenke iz it. *tondo*, furl. *tònt* »okrogel, obel« (od tod primor. *tond* »krožnik« (Gradnik, De profundis)), prim. tako semantično motivacijo zaradi kroglastega socvetja v nlat. *Globularia* iz *globulus* »kroglica«, n. *Kugelblume*, *Kugelkraut*, slš. *gulička* (*gul'a* »krogla«), r. *šarovka* (*šár* »krogla«) (Marzell, Wb. Pfln. II, 715). M. S.

tončič (m.), g. -a »črv v jabolkih ali hruškah« (Staro Sedlo; Erjavec; LMS 1880, 196). Osamljeno.

Izhajati bi bilo mogoče iz dem. **tònbčit'b* nomena agentis **tònbčb* »kdor grize, gloda«, ki je mogel biti tvorjen iz aktivnega deverbativnega adj. **tònb* tipa φ-ρ-ός glagola **teněšb* »rezati, sekati« < **tém-nelo-* »isto«, prim. gr. τέμνω »rezati, sekati, klati«. Posredno potrjuje obstoj psl. adj. **tònb* psl. dial. **tonb* (f.) »poseka«, ki se ohranja v dl. *ton'*, -nje »poseka v gozdu« (Schuster-Šewc, HEWb., 1514) in je nastal po vzorcu **teplb* (f.) ← ptc. **teplb*. O pomenskemu razvoju »rezati, sekati« > »gristi« v okviru psl. **tēti*, **tēnēšb* priča pri Jarniku, Versuch, 20, zabeleženo *sateti*, *satnem* »einbeissen«; enak pomen izpričuje tudi ukr. *tjátý*, *tnú*; k možnosti takega pomenskega razvoja prim. psl. **rōbīti*, **rōbīšb* »sekati, cepiti« : **rēbati* »glodati« → nomen agentis **rēbar'b* v sln. dial. *rēvar* »bramor« (glej *rēvar II*). Erjavčevu povezovanje tega osamljenega leksema z besedno družino *toniti*, *tōnem* (v. impf.) »pod vodno gladino izginjati«, *otōn* (m.) »vodna globina, tolmun« (l.c.) semantično ne ustreza, njegovo kasnejše izvajanje iz it. *tonchio* »žitni brošč, rilčkar« (LMS 1882-1883, 344) se zaradi možnega domačega izvora zdi manj verjetno. Dalje glej *tēti*. M. F.

tōnf (m.), g. *tónfa* »tolmun«, tudi *tōnf*, -a »isto« (SSKJ V, 119), brez asimilacije *m > n* pred labiodentalnim *f* (Ramovš, Hgr. II, 103) gor. *tomf*, g. *tó:mfa* »isto« (Kropa; Škofic, Diss., 370), kor. zilj. *tōmf*, g. *tūmfa* (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 373). V 16. st. *tumpff* »Würbel, Zwirbel« (Megiser). Kot onomastična baza je apelativ pogost v imenih tolmunov, npr. *Boltetov tonf* »tolmun v Bolski«, *Soldaški tonf* v okolici Celja, *Tumf* pri Slovenski Bistrici, *Pri tumfi* »tolmun pri Bovcu« (o tem Bezlaj, SVI II, 264, 279).

Izposojeno iz kor. n. *tumpff* »globina v tekoči vodi«, srvn. *tumpff* »luža, mlaka«, dem. *tūmpfel* »globina v tekoči vodi, vrtinec« (Striedter-Temps, DLS, 238), stvn. dem. *tumpfilo* »vrtinec«; izhodno germ. **dumpa-* »globina« je sorodno z germ. adj. **dewpa-* »globok«, stvn. *tiof* »isto«, nvn. *tief* (Kluge²², 744). V 18. st. pri Kastelec-Vorencu zabeleženo *tompff* »agger«, kaže na nadaljnji pomenski razvoj, ki so ga morda sprožile gradnje zaščit, npr. nasipov na takih nevarnih mestih rečnih tokov (drugačno razlago slednjega glej s. v. *tompff*). Glej tudi sin. *tolmún*, *tōnja II*. M. F.

toniti I, *tōnem* (v. impf.) »izginjati pod vodno gladino«, pf. *po-*, *u-*, *za-tonúti*, -*tōnem*, slednji v. tudi v pomenu »dol iti, zaiti (o soncu)«; sem deverbativni *otōn* (m.), g. *otóna* »globina v vodi, tolmun« (Kobarid; Erjavec, LMS 1880, 165), *zatōn* (m.), g. *zatóna* »sončni zahod«, tudi »globina v vodi« (okolica Ljubljane), *záton* (m.) »za-

liv, rečni rokav« (pkm.; Novak, Slovar², 176), *zatóna* (f.) »sončni zahod«, V 18. st. *saton* »Untergang der Sonne; sahod, sahanje lonza« (Gutsmann).

Prim. csl. *tonqti*, *toneši* »immergi«, hrv., sb. *tōnuti*, *tōnēm* »isto« (Vuk), *záton* (m.) »zaliv«, hrv. čak. *tonūt*, *tōnen* »izginjati pod vodno gladino; zahajati; izginjati«, mak. *tone* »izginjati pod vodno gladino«, r. *tonúti*, *tonú*, *tōnešb* »isto«, ukr. *tonúty*, *tonú*, *tōneš* tudi »daviti se«, br. *tanúšb*, p. *tonqč* tudi »pogrezati se«, č. *tonout* »potapljati se«, slš. *tonút'*, -*niem*. Psl. **tonqti*, **tōnešb* (impf.; intranz.) »navzdol se premikati« je tako kot blg. *tēna* »pogrezati se« nazalni inkoh. **top-nq-ti*, **tōp-ne-šb* oz. reducirano **tēp-nq-ti*, **tēp-ne-šb* (Miklošič, 358) glagola **top-ti*, **topēšb* »navzdol premikati, toniti, pogrezati«, čigar obstoj poleg deverbativa **topíti*, **toplšb* »isto«, npr. v sln. *topíti*, *topím* (v. impf.) »pod vodno gladino izginjati«, potrjuje tudi ptc. pret. akt. **toplš* »pogreznjen, globok«, ki se substantiviziran po vzorcu **súchš* (adj.) → **suš'f* (f.) → **súša* ohranja v kašub. *topla* (f.), -a »rečna globina« (Sychta, SGK VI, 370), slš. dial. *topl'a* »globoko rečno korito, kjer voda počasi teče« (Káral, Sl., 468) < **tōpl'a* ← **tōplí*. S tem sorodno je slš. dial. *tenút'*, -*niem* »toniti, potapljati« poleg »plavati; teči, pretakati se« (Káral, o. c., 712; Machek², 647) in slš. dial. *teply* »strm«, npr. *teply vrch* »strmi vrh« (Káral, l. c.), kar je izvorni ptc. pret. akt. **tēplš* »pogreznjen« > »strm« neevidentiranega v. **tēp-ti*, **tēpēšb* »navzdol se premikati, pogrezati, toniti«. K pomenskemu razvoju prim. psl. kavz. **ronúti*, **rōnīšb* »navzdol premikati«, hrv. čak. *roniti*, *rōnin* »v vodi navzdol se premikati, potapljati se«, gl. *ronič* »spuščati« poleg »izgubljati, solze pretakati«, in s tem sorodno sln. *obrōnek*, -*nka* »viseč svet ob vodi« (Spodnja Idrija), tudi »strmina«, hrv. *ōbronak* (m.), g. *ōbrōnka* »strma stran« (Vuk, Lika). Dalje glej *topíti II*. M. F.

toniti II, -*im* (v. impf.) »propadati (o žitu)« le v zvezi žito *toni* »ž. propada« (Cigale, Wb., 1085; Pleteršnik II, 676). K temu *tōnjati* »slabo spati, tako da se človek nič ne odpočije« v zvezi *bolnik ne spi, le tonja* (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 311), verjetno s pomensko motivacijo »propadati, slabeti«.

Formalno enako je dl. *toniš*, -*im* »toniti, pogrezati se«, tudi *tōnič* »zahajati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1516, brez formalne razlage in sln. gradiva), posredno pa o v. **toníti*, **tonišb* poleg v 18. st. pri Gutsmannu izpričanega *tonim* »fenke, tauche« z oznako »alt«, *vtōnim* »verfenke, vtopim«, *potōnim* »verfenke« pričajo tvorbe, kot sta gl. *tonídto* »močvirje«, dl. dial. *tonídto* »isto« < **tonídto*. Izhodni v. **toníti* je verjetno denom. substantiva **tōnb* (f.), ki se ohranja v p. *toní* (f.), g. -*ni* »vodna globina; brezno v vodi«, dl. *toní* (f.), g. -*ni* »brezno v vodi; močvirje, mlaka«, kašub. *toní* (f.), g. -*ni* »globina«. Besedotvorno razmerje med psl. **tōnb* (f.) »padanje, spuščanje ipd.« < **top-ni-* in hapaksom legomenon v hrv., sb. *tōn* (m.) »pogrezanje, tonjenje« (ARj XVIII, 460) < **tōp-no-* je razločljivo s predpostavko o verbalnem adj. **top-no-* »ki se spušča, pada, tone« baze **top-* »spuščati, padati, toniti« v psl. nazalnem prez. **top-nq-ti*, **tōp-ne-šb* »submergere«, pri čemer sta psl. **tōnb* (f.) in hrv., sb. *tōn* (m.) po vzorcu **teplš* »topel« (ptc.) → **teplb* (f.) »toplota« oz. po vzorcu **vōrnš* (adj.) »ožgan, črn« → **vōrnš* (m.) »vran« substantivizirana iz istega verbalnega adj. **tōp-no-*.

Pomen »propadati« v sln. zvezi žito *toni* se je razvil v okviru psl. denom. v. **toníti*, **tonišb*, ki je primarno pomenil »spuščati, padati, pogrezati«. K pomenskemu

razvoju prim. psl. kavz. *roniti, *ronišb »povzročati, da gre nekaj navzdol, da se spušča« in k temu mak. roni »propadati, hirati«, ukr. ronyty, ronyš »izgubljeni (drevo listje, klas zrnje ipd.)«, dl. žyto se roni »izgublja zrnje«. Bkr. tónjati je iter. *ton'ái, *ton'áješb > *tón'ášb denom. v. *toníti. K besedotvorju prim. psl. denom. v. *pědliti, *pědlišb »napenjati« (← *pědlo »priprava, s katero se pne«) in k temu iter. *pědl'ái in hrv. pěljati »motati, štrene mešati«. Dalje glej toníti I. M. F.

tónj (adj.), f. tónja »cenen, poceni«, npr. tonja hrana »poceni kupljena hrana« (pkm.), dial. touně »zastonj«.

Ramovš, ČMF VIII, 2 s. = Zbrano delo II, 226 s., primerja csl. tunje »gratis«, adj. tunb »qui gratis datur« in sorodno ter domneva že psl. nazalizacijo un > qn. Morda se je tako nastalo *tqn'b denaliziralo v *ton'b, kar se ohranja v kašub. tóni »cenen, poceni«, to pa bi lahko analogno po kompar. s podaljšanim korenskim vokalizmom *tan'bsi > kašub. taníši dalo p. tani »cenen, poceni«. Dalje glej zastónj. M. S.

tónja I (f.) »vrsta žitne rje« (bkr.), adj. tónjav, f. -a »droben in kakor požgan (o žitu)« (bkr.), tudi »prazen, slab«, tonjast, f. -a »isto« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 311).

Prim. hrv. tónja »megla, ki uničuje žito« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 372), črnogor. tónja »smrad«, tónjati, tónjām (v. impf.) »smrdeti«, tónj (m.) »smrad« (Grabalj; Vuk). Izhajati je mogoče iz psl. abstr. *toní (f.) akz. *tónbje »ožganost; smrad«, sekundarno tako kot *sušā (f.) ← *sušī (f.) *ton'ā (f.). To je verjetno substantivizirano iz verbalnega adj. *top-no- »ožgan« glagola *top- »žgati, peči, kuriti«, ki ga posredno potrjujejo sln. dial. topoleti, -im »plamteti«, psl. dial. deverbativ *topíti, *topíšb iz psl. v. *top-ti, *topěšb, jslov. ptc. pret. akt. *tōplē »segret, topel« in balt. *tapla- v sprus. tpn. Taplawken »toplo polje«. Dalje glej topíti I in tōpel ter sin. snēt, rjā, rija. M. F.

tónja II (f.) »globina v vodi«, tudi »mlaka; luža, močvirje«, tónjka (f.) »mlaka« (jvzh. štaj.), adj. tónjav, f. -a »poln mlak«.

Prim. ukr. tónja »nevarna globina v vodi«, br. tónja »isto«, p. ton', -ni »vodna globina, brezno v vodi«, dial. tudi tonia »isto« (Karłowicz, SGP V, 410), kašub. ton' (f.), g. -ni »globina«, č. tūně »globel«, tudi tūňka »isto«, slš. dial. ton'a, tōn'a »globlji del toka, kjer voda počasneje teče« (Kálal, Sl, 717), dl. ton', -ni »brezno v vodi; mlaka, močvirje«. Izhajati je potrebno iz psl. *tōnb (f.) in *toní (f.) (→ *tōn'ā), kar je po substantivizaciji tipa *topb (f.) »toplota« ← ptc. *toplē oz. tipa *sušī (f.) »suša« (→ *sūšā) ← adj. *sūchē »suh« nastalo iz verbalnega adj. *tōnē < *top-no- »dol spuščen, globok« psl. glagola *top-ti, *topěšb »navzdol premikati, toniti, pogrezati, namakati, močiti«, ki se ohranja v r. tōplyj »moker« < ptc. pret. akt. *tōplē »namočen«, nazalnem inkoh. *top-nōti, *tōp-nešb »spuščati se, toniti« (Miklošič, 358; Vasmer² IV, 77; Machek², 661) in tudi v ptc. pret. akt. *tōplē »pogreznjen, globok«, ki se substantiviziran ohranja v kašub. topła (f.), -a »rečna globina« (Sychta, SGK VI, 370) < *tōpl'a ← psl. *topl'ī (f.) »globina«. Slov. *tōnb in *tōn'a »globina; mlaka, močvirje« sta homonimna s *tōnb in *tōn'a »vrvi; mreža; kraj, kjer se z mrežo lovi« ← *tē-ti, *tēnešb »tendere«, prim. r. tónja »kraj, kjer se meče mrežo«, ukr. tónja »kraj, kjer se lovi«, br. tónja, tanjá »kraj, kjer se meče mrežo; met ribiške mreže«, p. tonia »količina enkrat ujetih rib«, dl. ton' (f.), -ni »ribolov«

(Zubatý, JA XVI, 1894, 415; Merkulova, Etimologija 1975, 1977, 52 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1514). Dalje glej toníti I in tōnōvščica. M. F.

Tonova (f.) »Donava«, izpričano v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: tonova velika tekozha voda per Dunaji. To staro ime za Donavo je bilo izposojeno iz stvn. tuonuowa »Donava« (poleg tuonaha »isto«), kar je po stvn. soglasniškem premiku nastalo iz zah. germ. hđrn. *dōnōijō »Donava« (> slov. hđrn. *Dúnajb) iz antičnega latiniziranega imena Dānuvius, tudi Dānubius. Dalje glej Dúnaj in tudi Videnj. M. F.

tonōvščica (f.) »rečni galeb, Larus ridibundus« (SSKJ V, 120; Pleteršnik II, 676), tudi tōnovščina »isto«, kar je kot tōnovšhiza »Larus; Möve« izpričano l. 1842 pri Freyerju, Fauna, 35 s.

Prim. gl. tonuška »galeb; čigra«, kar tako kot sln. gradivo kaže na slov. u-jevski substantiv *tonš (m.), g. *tonu, iz katerega je bil na eni strani tvorjen adj. tipa *synovš (← *sýns (m.), g. *u), *volōvš (← *vōls (m.), g. *u) *tonōvš, na drugi strani pa substantiv *tonu-čš/*tonušb, prim. sln. ramúh »trušč«, ramúš »isto« in k temu gl. ramuška »plašica, Parus pendulinus«, ker je za to ptico značilen trušč, ščebetanje. Rečni galeb ob gnezdenju išče predvsem jezera, peščene otoke rečnih rokavov, mlake ipd., zato je mogoče, da je bil ta u-jevski substantiv soroden s psl. *toní v sln. tónja (f.) »globoko mesto v vodi; mlaka; močvirje«, ki je bil substantiviziran iz verbalnega adj. *top-no- »ki se spušča, pada, tone« baze *top- »navzdol premikati, spuščati se« v psl. nazalnem prez. *top-nō-ti, *tōp-nešb »navzdol premikati, padati, propadati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1516, brez sln. gradiva, brez morfološke razlage, le z opozorilom, da so substantivi na -uška v luž. redki). Sln. tonōvščica < *tonōvšš'ica ← *tonōvškaja pštica je torej ptica vodnih globeli, mlak oz. močvirij. Dalje glej tónja II. M. F.

tont (m.), g. -a »kročnik« (nadiško; Rigoni-Salvino, VIN, 120; Skubic, Rom., 155), tōnt »isto« (Brdice pri Kožbani; SLA), z akanjem pod kratkim naglasom tolm. tánt »isto« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197).

Izposojeno iz furl. tōnt (m.) »kročnik« (Skubic, l. c.), tōnd »isto«, dem. tōndin, tōndel (Pirona, VF, 1193), ben. it. tondo »isto« (Boerio, 755). V it. je subst. prvič zabeležen l. 1585 in znan tudi v drugih dialektih (Battisti-Alessio, 3818). Po aferezi nastalo iz rom. refleksa lat. rotundus »okrogel«. Torej enako pomensko motivirano kot naše krōžnik. Glej tudi tonček. M. F.

tontonēti, -im (v. impf.) »grmeti, doneti«.

Zaradi mak. tatoní »grmeti« ima sln. glagol verjetno sekundarno vrinjeni nazal, izhodni v. *totonēti < *totonēti (sln., mak.) pa je denominativen iz subst. z intenzivno reduplikacijo *totonš tipa *gōlgōts »verbum«, prim. sti. gargara- »glasbeni instrument«. To je tvorba ide. baze *(s)ten(H₂)- »grmeti, doneti; stokati«, prim. sti. tamstaníhi (Narten, SAV, 275), stánati, stániti, stanáyati »doneti, grmeti, besneti«, stanayitnú- »grom« poleg tán-yati »doneti, grmeti«, abhi-štaná- »hrušč, ropot, topot«, lat. tonō, -āre »grmeti, doneti«, stvn. donar »grom«, ags. þorr »isto«, het. tetħale- »grmeti, doneti« ← het. *tetħale- < *te-tħH₂- (Pokorny, 1021, brez sln. in het. gradiva). Glej tudi tutnēti, tontráti in stenjati, stánja, stōkati. M. F.

tontráti, *-ám* (v. impf.) »šumeti, doneti«. Sem po metafori leksikalizirano *tuntráti*, *-ám* »čebljati« z *u* kot reducirano stopnjo ojevskega vokala.

Verjetno s sekundarnim nazalom iz denom. v. **tqtra-ti* »šumeti, doneti« k neizpričanemu subst. **tq-trē* ali **tq-tra* »šum, ropot ipd.«, kar je lahko besedotvorna variantna k psl. sin. **tq-trē* (m.) »isto« in **tq-tb*. K tvorbi prim. psl. **dqbē* »quercus« poleg **dqbē* »isto«. Formalno nablizje je lat. *tonitrus* (m.), *-ūs* »grom, grmenje«, kar je lahko kontaminacija med **tonH₂-tu-* in **tonH₂-tro-* (Brugmann, Grdr. II²/1, 385) oz. **tonH₂-tu-* in **tenH₂-ru-* (Klingenschmitt, LUI, 119³²) iz ide. baze **(s)ten(H₂)-doneti, grmeti; stokati* (Pokorny, 1021). Glej tudi *tutnéti, tontonéti* in *stenjáti, stōkati*. M. F.

toonój (adv.) »ondan, pred kratkim« (Fram), tudi *tonój* »isto« (Pohorje), *townó* (vzh. štaj.), *tonōka* (Zilja).

Element *to* je kakor v *tōkrat* iz demonstr. pron., samo *onój* »pred kratkim« je izpričano v štaj. To vsebuje ojačevalno part. *-j* (zilj. *-ka*) in iz psl. **onē* »ille« (> sln. *ōn* »isto«) tvorjeni temporalni adv., ki je še v psl. **onogōda* »tedaj« (Bajec, SR V–VII, 201; Kopečný, ESS II, 683). Dalje glej *tā I, tōkrat*. M. S.

tōp I (adj.), f. *tōpatopā* »neoster; neumen, omejen« za izhodno sln. **tōp*, **tōpa*, n. *tōpō* (o tem Ramovš, Kr. zg., 183). Slednja oblika je še živa v stilistični knjiž. rabi (SSKJ V, 121). Sem kompoz. *topoglāv* (adj.), f. *-āva* »zabit, omejen«, denom. v. *o-tōpiti*, *-im* (pf.) »delati topo«, *za-tōpiti* »isto«, z reflektivom *otōpiti* se »top postati«, *otōpēti*, *-im* »postati manj oster« in preneseno na duhovno sfero »postati manj občutljiv, postati otopenl«; sem ničto substantivizirano *tōpa* (f.) »neumna deklina« (štaj.). Obir. kor. *tōā:p*, f. *tōā:pa* (Karničar, Obir, 190), pkm. *tōupi* »neoster, otopenl«, *zatopiti*, *-in* »otopiti« (Novak, Slovar², 158). Sem rez. orn. *Tūpē bārdō* (Dapit, ACR I, 47) verjetno v pomenu »zaobljen, zaokrožen«, prim. pomen v gl. (Furlan, Traditiones 26, 1997, 425). V 16. st. *tup* »stumpff, obtusus, hebes« (Megiser), v 18. st. *top* »hebes, hebetatus, obtusus«, *topaſt* »hebes«, *tupaſt* »rudis« (Kastelec-Vorenc), *tup* »stumpff, hebes« (Pohlin), *top* »ftumpf«, *topoglau* »unfähig, neprimliu, nepopadljiv«, *topoglavofit* »Unfähigkeit, neprimlivolt«, *otopiti je* »ftumpf werden«, *top gratati* »isto«, *satopen* »ftumpf« (Gutsmann).

Prim. csl. *topē* »obtusus, crasus«, *tōpo* (adv.) »obtuse«, *topostb* »hebetudo«, *tōponosb* »nasum obtusum habens«, hrv. *tūp*, *tūpa*, *tūpo*, d. obl. *tūpi* »neoster; omejen, neobčutljiv«, *tūpiti*, *tūptm* »hebetare«, čak. *tūp*, f. *-a*, d. obl. *tūpi* »neoster; omejen« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1265), *tūp*, f. *tūpā*, *tūpo*, d. obl. *tūpi* »neoster; omejen«, *tūpē* (citirano po Mladenovu, 646), r. *tupōj*, ned. obl. *tūp*, *tupā*, *tūpo*, *tupitb*, *tūpišb* »topo delati«, ukr. *tupýj*, v Polesju *tūpo* (adv.) »počasi, polagoma« (Klimčuk, Leksika Poles'ja, 72), br. *tupí* »top«, p. *tēpy* »isto«, č. *tupý*, slš. gemer. *tupí* (Orlovský, Gemer, 360), gl. *tupy* »neoster; omejen«, tudi »neoster, zaobljen« (Trofimovič, 332), dl. *tupy* »neoster; omejen«. Iz slov. jezikov je madž. *tompa* »zamolkel (o glasu); neumen, omejen; neoster; brez konice; neoster (o bolečini)« (EWU, 1528), rum. *tūmp* »neoster«, *tūmpí* »topo delati« (Tiktin, Wb., 1591). Psl. **tōpē* (adj.), f. **tōpā*, n. **tōpo* in k temu faktitiv **tōpiti*, **tōpišb*. Izhajati je mogoče rezultativne-

ga deverbativnega adj. **tōmp-ō-s* (tip psl. **ščērbē*, lit. *strūgas*) ali **tōmp-ō-s*, kar je v odnosu do stvn., srvn., nvn. sinonima *stumpf* »neoster, brez konice« in lit. ničto substantiviziranega *stūmbas* »štor, štrcelj« < **stūmb-ō-s* ← ide. **stemb-* »tolči, teptati ipd.«, prim. stvn. *stampfōn* »isto«, nvn. *stampfen* »isto«, korensko sorodno in tako kot het. *dampu-* (adj.) »top« < **tōmp-ū-*, ki kot antonim k *alpu-* »oster, špičast« služi kot epitetom za polno luno oz. mlaj (Tischler, HEG, 86), izvedeno iz variantne baze **(s)tem-p-* »tolči, lomiti, rezati; teptati ipd.«, ki se z *s-*mobile morda ohranja tudi v slov. **stopāti*, **stopīti* (Schuster-Šewc, HEWb., 1560, brez het. primera). V ide. sinonimnih bazah **stem-b-* in **(s)tem-p-* bi lahko identificirali koren **(s)tem-* »rezati«, ki se z laringalnim determinativom izpeljan ohranja v **tem-H-* »isto«, prim. psl. **tēti*, **tēnēšb* »rezati, sekati« < **temH-*, **tēm-ne-* = gr. *τόμνω* »rezati«, fut. *τεπέω*, *τομός* »oster« (Vasmer² IV, 122; LIV, 567; brez predstavljene korenske povezave). Podobno korensko povezavo je domneval že Mladenov, 646, ki ni upošteval sinonimije in delne homonimije s stvn. *stumpf* in je zato psl. **tōpē* izvajal iz **tom-po-*, kar se tudi zaradi het. ujevskega adjektiva ne zdi verjetno. Popko je slov. **tōpē* in het. *dampu-* (povezavo sprejema Puhvel, IPC, 185) povezoval s pomensko bolj oddaljenim lit. *tampyti* »napeti«, stnord. *bamb* »debel, nabrekel« (Popko pri Tischler, o. c., 87). Glej tudi *tūmp*. M. F.

tōp II (m.), g. *tōpa* »kanon«, dem. *topič*, *-iča*, subst. *topník*, *-a* »artiljerist«, *topničár*, *topničár*, *-ja*, danes *tōpničár* »isto«, *topništvo*, *topničárstvo* »artiljerija«, kol. *topōvje* »topovi«, *topōvščina* »Kanonengut; topnjáca» »ladja s topovi«, adj. *topniški*, *topničárski* »artiljerijski«, *topōvski*, *topōven*, *-vna* »Kanonen-«; v 18. st. *tōp*, *-ú* »Stück, Kanone« (Pohlin), *top* »Kanon« (Gutsmann).

Prevzeto prek sbh. *tōp* »kanon« in »bala, zvitek blaga« iz turš. *top* »isto«, od koder je še mak. *top* »kanon« in »bala blaga, ris papirja«, *topka* »žoga«, blg. *tóp* »kanon« in »bala, ris papirja«, *tópka* »žoga«, rum. *top* »zvitek, kos, bala blaga«, star. tudi »kanon«, alb. *top* »kanon, krogla, žoga, kepa, ris papirja« in ngr. *τόπι* »žoga, sveženj, bala blaga, top, krogla« (Skok III, 481; Škaljić, Turcizmi, 619; Cioranescu, DER, 851; Mladenov, 636). M. S.

tópel (adj.), f. *-pla*, n. *-plo* »calidus« (= jnotr. *tūāptu*; Rigler, Jnotr. gov., 38). Oblika *tópel* (že pri Pohlinu) ima analoški vokalizem po f. *tōpla*, n. *tōplo*. Manj verjetno je, da bi bila oblika v knjiž. jezik vzeta iz dial. območja z nepodaljšanim novim akutom v sekundarni sln. dvo-zložnici. Historično upravičena je *tópel* < **tōptē* s podaljšanim novim akutom tipa *dōber* < **dōbrē*, *pēkel* < **pēklē*, *rēkel* < **rēklē*, *tēkel* < **tēklē* itd. Znana je tudi akc. sintagma *topāl*, f. *tōpla*, n. *toplō*, prim. v knjiž. predikativni rabi *toplō biti* ..., črnovr. *tāpāy (dān)*, f. *tōptā* (Tominec, 220), posredno na isto akc. mesto kaže obir. na *tō:pu djet* »na toplo dati« < **nā toplo* < **nā tōplo*, f. *tō:pwa* (Karničar, Obir, 138, 201). Sem denom. v. *toplīti*, *-im* (impf.) »greti«, sem *toplōta* (f.) »calor«, črnovr. *tāptōtā* »isto« (Tominec, l. c.), tudi *toplōta* »isto«, kar dobro izpričujejo historični slovarji, *toplīna* (f.) »calor«. Adj. se ohranja v hdrn. *Topla* »levi pritok pod Pecok«, od tod tpn. *Topel*, l. 1507 *Topel*, tudi mtpn. *Topli Vrh*, *Topla Reber*, *Topla Jama*, kjer adj. lahko označuje zavetno in prisojno lego (Pintar, Lj. zvon, 1913, 545; Bez-laj, SVI II, 266), torej prijetno lego, prim. sln. *toplō mi je pri srcu* »prijetno mi je«, čeprav ni mogoče izključiti

obstoja sln. adj. *topel* »strm«, prim. slš. dial. *teplý* »strm« in k temu *teplý vrch* »strmi vrh« (Kálal, Sl., 712). V 16. st. *topel* »calidus«, *toplu byti* »calere« (= *toplô biti), *topluta* »calor« (Megiser) = sln. *toplôta, l. 1607 *toplo* »caldo«, *topluta* »calore« (Alasia), v 18. st. *topál* »calens« (= sln. *topâl < *tôplê), *toplu byti* »calere«, *topluta* »calor« (Kastelec-Vorenc), *tópl* »calidus«, *toplúta* »calor, æltas«, *toplina* »conflata« (Pohlin), *topel*, -*pla* »warm«, *topluta* »Wärme« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *toplê* »calidus«, *toplê* »calor«, *toplota* »isto«, hrv., sb. *tôpal*, f. *tôpla* »calidus« (Vuk), *tôpao*, f. -*pla*, d. obl. *tôplî* »isto«, *toplôta* »tepor«, *toplina* »isto«, tudi *tôpal*, *tôpla*, *tôplo*, d. obl. *tôplî* (Dubrovnik), gradišč. hrv. *tôpal*, f. -*pla*, d. obl. *tôplî* »topel, soparen« (Tornow, BD, 346), mak. *topol*, f. -*pla* »topel«, *toplota*, *toplina*, blg. *tôpêl*, f. -*pla*, n. -*plo*, *toplôtá*, *toplíná*. Z e-jevskim vokalom stcsl. *teplostъ* »θερμότης« (← *teplê = stlat. *tepusus*), hrv. čak. *têpal*, *têplá*, *têplo*, d. obl. *têpli* »topel«, r. *têpl*, *teplá*, *tepló*, d. obl. *têpljy* »isto«, *teplotá* »toplota«, ukr. *têpljy*, *teplotá*, br. *čèpljy* (Nosović, 687), p. *cieply* »topel, gorak«, *cieplota* »toplota, temperatura«, č., slš. *teplý* »topel«, *teplota* »toplota« gl. *čóplý* »isto«, dl. *šóplý*, *šóplota*, plb. *teplá*, adv. *teplû*. Psl. *têplê, f. *teplá, n. *teplô »calidus« je ptc. pret. akt. v slov. sicer neizpričanega v. *tep-ti, *tepešb »greti, goreti« ← ide. *tépe-si, ki je bil identičen sti. *tápati* »greti, goreti« in podlaga za nastanek lat. *tepeō*, -*ere* »mlačen, topel, gorak biti« in sigmatskega nomena actionis **tép-es-* (n.) »toplota, vročina« v sti. *tápas-* (n.) »vročina, žar«, lat. *tepor* (n.), g. -*ōris* »toplota, prijeten hlad, medlost« in het. *tapašša-* (c.) »vročina«, kar je zaradi -*p-* gotovo arijska izposojenka (Tischler, HEG III, 121; Pokorny, 1069 s.). Iz tega ptc. je denom. v. *tepliti, *teplišb, prim. hrv. čak. *teplîti*, *têplîš* »greti«, r. *têplîtšja* »brleti, tleti« itd. Ker je sln. dialektično izpričan v. *topoleti*, -*im* »plamteti« (Liković, 155), ki posredno tako kot **ton'á* (f.), akz. **tôn'q* »ožganost« < *top-nî (f.) ← **top-no-* »ožgan« in psl. dial. *topiti, *topišb »segrevati« priča o psl. oz. ide. glagolu *topêšb »greti, goreti« ← ide. *tópe-si, je možno, da jslov. gradivo z o-jevskim vokalizmom **tôplê/tôplê*, f. *toplá, n. **toplô/tôplo*, abstr. *toplôtá*, akz. *tôplotq (→ sln. *toplôta*) < *tôp-lo-tá, *toplíná < *toplej-ná ← abstr. *top-lî (f.) »toplota« iz ptc. **top-lo-* »topel« nima korenskega vokala po kavz. *topiti, *topišb »segrevati, kuriti« (Meillet, Ét., 413; sprejemata Trautmann, BSW, 319; Vasmer² IV, 44), ampak po ptc. iz v. *top-ti, *topêšb. Psl. ptc. *tôplê, sekundarno *tôplê je vsaj balto-slov. starosti, kar potrjuje tudi sprus. tpn. *Taplawken* »toplo polje« (Trautmann, l. c.). Glej tudi *topoleti*, *topiti I*, *toplica*, *tóplak*, *tônja* I. M. F.

tópel (adj. indekl.) »dvojen«, tudi *dópel* »isto« (gor.), semkaj *tóplar*, *dóplar* »dvojni, vezani kozolec« (SSKJ V, 122, I, 468), črnopr. *túaplšak*, -*a* in *túaplž* (indekl.) »dvojen«, *túaplčer*, -*je* »plug za oranje v obe smeri«, *túaplēr*, -*je* »dvoilitrska steklenica« (Tominec, 220), v 16. st. *topelt* (Dalmatin), v 17. st. *topelt* (Janez Svetokriški), v 18. st. *topelt* »duplex, duplus« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz jbav. *topplt*, *topplix* »dvojen«, kar je oboje iz star. n. *doppel* »isto«. Jbav. *topplt*, kar ustreza knjiž. n. *doppelt*, ima -*t* analogno po ptc. *gedoppelt*, kar je pas. ptc. iz denom. *doppeln* »podvojiti«, jbav. *topplix* pa ima sekundarni sufiks po zgledu adj. na -*lich*, npr. *sicherlich*. Star. n. *doppel* »dvojni« (ta oblika se ohranja v kompoz., prim. tudi navedene sln. tvorbe) je prevzeto iz

stfc. *double* (frc. *double*) < lat. *duplus* »dvojen« (Kranz-mayer-Lessiak, Wb., 53; Kluge²², 151). Lat. *duplus* > it. *doppio* je prevzeto v primor. *dopjo* »dva litra (vina)« (Jakomin, NS, 30). Glej tudi *templjati*. M. S.

topir (m.), g. -*ja* »Vespertillo«, tudi *topírka* (f.) »isto« in dem. *topirček*, g. -*čka*. V 18. st. *topir*, -*ja* »Fledermaus, vespertillo« (Pohlin), *topir*, -*ja* »Fledermaus« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *topir* »vrsta netopirja« (ARJ XVIII, 466), toda ukr. *topir* »netopir«, kar navaja Bezljav v ESSJ II, 221, a v dostopni literaturi ni bilo mogoče preveriti in je morda le napačno pripisano ukr. Verjetno z aferezo nastalo iz **netopyr'b* »vesperrillo«. Dalje glej *netopir*. M. F.

topiti I, -*im* (v. impf.) »taliti« in »mehčati«, dial. »greti«, pf. *iztopiti* »rudo staliti«, *natopiti* »staliti, zmečati«, *otopiti se* »začeti se topiti«, *pretopiti* »pregreti (mleko); ponovno staliti«, *raztopiti* »tako segreti, da postane mehko, tekoče (npr. mast, vosek, svinec)«, *stopiti* »isto«, iz pf. so impf. *raz-tâpljati*, -*am*, *s-tâpljati*, -*am*. Sem *tópek* (adj.), f. -*pka* »ki se topi«, *topílo* (n.) »sredstvo, ki topi«. V 18. st. *reftopiti* »raztajati« (Kastelec-Vorenc), *topim* »schmelzen, liquefcere«, *reftopniza* »Schmelztiegel, vas fulforium« (Pohlin), *topiti* »schmelzen«, *ftopiti* »isto«, *restopniza* »Schmelztiegel« (Gutsmann).

Prim. csl. *topiti*, -*piši* »calefacere«, stcsl. *rastopiti* »liquefacere«, hrv., sb. *tôpiti*, *tôpim* »s segrevanjem mehčati, taliti«, mak. *topi* »taliti«, blg. *topja*, *topiš* »isto«, r. *topits*, *topljú*, *tôpišb* »segrevati; taliti«, ukr. *topýty*, -*pljú*, *tôpyš* »segrevati, raztapljati«, br. *tapicb*, *tapljú*, *tôpiš* »taliti, raztapljati«, p. *topic* »taliti, raztapljati«, dial. »kuriti (v peči)«, č. *topit* »segrevati, kuriti«, dial. »topiti, taliti (sneg, maslo)«, *zátop* »kurjava«, slš. *topit'* »taliti, raztapljati«, gl. *tepic* »segrevati, kuriti«, dl. *topis* »segrevati; peči«, plb. *túpat* »taliti« < *topati (Polański, SEDP, 861). Psl. *topiti, *tôpišb »greti, kuriti« je kavz. k psl. *tep-ti, *tepešb »greti, goreti«, ki ga potrjuje ptc. pret. akt. *têplê* »topel«, formalno enako je sti. *tápátyati* »greti, segrevati« = av. *tapayaiti* »segrevati« ob sti. *tápati* »greti, goreti« (Pokorny, 1069; Trautmann, BSW, 319; Vasmer² IV, 78; Schuster-Šewc, HEWb., 1504). Glagoli, ki kažejo na psl. dial. *topiti, *topišb, so tako kot plb. *túpat* »taliti« < *topati (Polański, l. c.) lahko deverbativi iz psl. *top-ti, *topêšb »greti, goreti«, od koder je jslov. ptc. pret. akt. *tôplê »segret«. K besedotvorju prim. sln. *bósti*, *bódem* in od tod *bôdati* oz. psl. dial. *sop-ti, *sopêšb »teško dihati« in od tod *sopiti*, *sopim* »isto«. Ker se pomen »taliti« lahko razvije iz »tekoče delati«, kot ponazarja sln. *rudo plaviti* »rudo topiti«, r. *plavítb*, -*lju* »topiti, tekoče delati«, č. *plavit* »topiti (o sveči)« < psl. kavz. *pláviti »delati tekoče, topiti« k *plúti, *plovêšb »premikati se« (glej *plaviti*), je bil vir za pomen »taliti, mehčati« ob »greti; kuriti« slov. kavz. *topiti, *tôpišb lahko tudi psl. v. *tep-ti, *tepešb »premikati, teči« in ne *tep-ti, *tepešb »vroč biti« = sti. *tápati* »vroč biti« (drugače Schuster-Šewc, l. c.). Dalje glej *tópel* in *topiti II*. M. F.

topiti II, -*im* (v. impf.) »pod vodno gladino spravljati«, npr. *mlade mačke topiti* »mlade mačke utapljati«, pf. *potopiti*, *utopiti*, *zatopiti* in k temu impf. *potâpljati* (se), *utâpljati*, *zatâpljati*. V 16. st. *potopyti* »sencken« (Megiser), l. 1607 *topit* »affondare«, *topitje* »affogarfi, foffogarfi; vdauitfe« (Alasia), v 18. st. *je topiti* »mergi; ša-grēsniti«, *potopiti* »mergere« (Kastelec-Vorenc), *topim*

»immergere«, *potopim* »mergere« (Pohlin), *vtopim* »verfenke«, *potopiti* »ertränken«, *vtaplam* »tauche ein, erfaule« (Gutsmann).

Prim. csl. *topiti*, -*pljǫ*, -*piši* »immergere«, hrv., sb. *potopiti*, *potopim* »potopiti«, gradišč. hrv. *potopiti se*, *potopim se* »utoniti« (Tornow, BD, 269), r. *topítb*, -*pljǫ*, *tópišb* »potapljati«, ukr. *topýty*, -*pljǫ*, *tópyšb* »isto«, br. *topićca*, -*pljúsja*, *tópišsja* »pogrezati se«, p. *topić* »potapljati«, č. *topit* »isto«, slš. *topit'*, gl. *tepič*, -*pju* »potopiti«, dl. *topiš*, -*im*. Psl. **topíti*, **tòpišb* »pod vodno gladino spravljati« > »močiti, namakati«, prim. hrv. čak. *zatopit*, *zatoðpin* »z vodo napojiti, namočiti (o sodih)« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1378), mak. *topi* »v vodi namakati (npr. lan)«, *utopi* (pf.) »namoči«, *utop* »stanje mokrega«, je kavz. glagola **tep-ti*, **tepešb* »navzdol se premikati, toniti, pogrezati«, ki ga je mogoče rekonstruirati tudi na podlagi slš. dial. *teplý* »strm«, npr. *teplý vrch* »strmi vrh« in *tenút'*, -*niem* »toniti, potapljati« (oboje Káral, Sl., 712) < **tep-nǫti*, **tep-ně-šb*. Ker slš. knjiž. *tenút'*, -*niem* pomeni »plavati; teči, pretakati«, se je pomen »navzdol se premikati, toniti, pogrezati« psl. glagola **tep-ti*, **tepešb* verjetno specializiral iz »premikati, iti, teči«. Iz take pomenske stopnje je iz prefigiranega **po-tep-ti*, **po-tepešb* »premikati, iti, teči« deverbativ tipa gr. φορός ← φέρω **po-tòpš* (m.) v sln. *potòp* (m.), -*òpa* »poplava, povodenj«, pkm. *potop*, g. *potòpa* »isto« (Novak, Slovar², 106), črnovr. *potòp*, g. *potùpa* (Tominec, 174), v 16. st. *greshni potop* »Sündfluß, diluvium« (Megerer), v 18. st. *potop*, *potob* »diluvium« (Kastelec-Vorenc), *potop* »Ueberfchwemmung, Wallerflut« (Pohlin), *potup*, *potop* »Uiberfchwemmung, povoden« (Gutsmann), prim. stsl. *potopš* »diluvium«, hrv., sb. *potop* »inundatio; diluvium«, *potop*, g. *potòpa* »močan dež, naliv« (Kosovo), hrv. čak. *potòp* »potop, poplava«, mak. *potop* »isto«, blg. *potòp*, r. *potòp*, -*a*, p. *potop*, č. *potop*. K pomenskemu razvoju prim. p. *potok* (*stów*) »povodenj (besedi)« < **po-tòkš* ← **po-tek-ti*, **po-tečšb*. Iz iste pomenske stopnje psl. **tep-ti*, **tepešb* je tudi kavz. **topíti*, *tòpišb* v sb. *tòpi se* »vzklik, da naj kdo odide« (Kosovo; Skok III, 482). Ker se pomen »taliti« lahko razvije iz stopnje »tekoče delati«, prim. sln. *ruđo plaviti* »rudo topiti«, r. *plavítb*, -*lju* »topiti, tekoče delati«, č. *plavít* »topiti (o sveči)«, toda p. *plawíc* »močiti, potapljati« < psl. kavz. **pláviti* »delati tekoče, topiti« k **plúti*, **plo-věšb* »premikati se« (glej *plavíti*), je vir za pomen »taliti, mehčati« ob »greti; kuriti« kavz. **topíti*, **tòpišb* lahko tudi psl. v. **tep-ti*, **tepešb* »premikati, teči« in ne **tepi-ti*, **tepešb* »vroč biti« = sti. *tápati* »vroč biti« (drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1504 s.). S psl. kavz. **topíti*, **tòpišb* »pod vodno gladino spravljati« se navadno primerja arm. *t'at'avem* »v tekočino spravljati, namakati« (Pokorny, 1056; Vasmer² IV, 78; Machek², 647) < **ta-tap-e*, kar je zaradi slov. gradiva z osnovnim vokalom **e* fonetično problematično. Glej tudi *toniti I*, *toniti II*, *tònja II*, *tonòvščica*, *topiti I*. M. F.

tóplak (m.), g. -*a* »južni veter« (Ščavnica na Štaj; SLA).

Pomensko enako je hrv. *tòplik*, g. *toplíka* »južni topel veter« (Skok III, 481), enako tvorjeno pa tudi hrv. čak. *toplík* »Frühbeet« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550), mak. dial. *toplík* »prisojno mesto«, blg. *toplík* »toplina« poleg »kraj v reki, kjer voda ne zamrzne« in »topel izvir«, č. *teplík* »toplota«. Če bi bila sln. oblika v akc. oziru enaka hrv. in č., bi se glasila **toplík*, g. **toplíka* <

*toplíkš, g. **-iká*, le na omejenem sln. arealu (Javorje pri Škofji Loki; Vavpča vas, Metlika, Podzemelj, Grm pri Podzemlju, Adlešiči, Preloka, Vinica, Spodnja Bilpa, Delač, Banjaloka, Osilnica, Babno Polje; Pivola na Pohorju) pa bi se **toplík* po poznem akc. umiku realiziralo v **tòplík*. Ker tak sln. akc. umik na območju, od koder je izpričano *tóplak*, ni znan, je ta leksem ali iz prvotnega sln. **toplík* nastal po naslonitvni na dial. refleks adj. *tópel* ali pa je sln. *tóplak* iz akc. dublete **toplíkš* > **toplíkš* > sln. **tòplík* > *tóplak*. V obeh primerih se je akc. stanje v nom. preneslo v ostale sklone po vzorcu sln. *závoda*, g. *závoda* < **zavòdš*, g. **zavòda*. Akcentsko razmerje med **toplíkš* in **toplíkš* bi lahko odražalo različna besedotvorna vzorca iz abstr. **toplš* (f.) »toplota« < **toplš* (ptc.) »segret, topel«, in sicer **top-lej-kó-*: **top-lěj-ko*, prim. **solnina*: **solníná* < **sal-něj-nā*: **sol-nej-nā*. O besedotvorju v slov. **toplíkš* oz. **teplíkš* drugače SP I, 90, ki ga izvaja neposredno iz **teplš* oz. **toplš*.

Sem sln. cgn. *Toplikar*, ki kaže na možnost izpeljave sicer neevidentiranega sln. tpn. **Toplik*. Dalje glej *tópel*. M. F.

toplíca (f.) »topli izvir«, navadno f. pl. *toplíce* »thermae«, adj. *toplíški*, f. -*a*, *toplíčar* (m.), g. -*ja* »gost v termah«, toda cgn. *Topličar* je tako kot *Toplič*, *Topličanec*, *Topliček* s pomensko podstavo »prebivalec Toplic(e)«. V 19. st. izpričano *toplíca* (f.) »topla greda« je izposojeno in fonetično reinterpretirano iz r. *teplíca* »topla greda« ali č. *teplíce* v istem pomenu < r. Substantiv *toplíca* je pogosta onomastična baza, ki je primarno vezana na hdrn., sekundarno tudi na tpn. in je označevala enega ali več toplih izvirov oz. tokov, ki so bili v primerjavi z drugimi bolj topli oz. pozimi niso zamrznil, prim. *Toplica* »vrelec in potok pri Dobrni«, l. 1428 *die Toplitz*, pribl. 1500 *Toplitz*, »pritok Dravinje pri Dobrovi«, l. 1470 *der Toplicz pach* (Bezljaj, SVI II, 266 s.). L. 1607 *toplifa* »bagnó« (Alasia), v 18. st. *topliza* »balineum, balneum; kopel«, f. pl. *toplize* »thermae« (Kastelec-Vorenc), *toplize* »thermae« (Pohlin), *topliza* »Warmbad aus der Quelle« (Gutsmann).

Prim. csl. *toplica* »thermae«, hrv. *tòplica* »isto«, hdrn., tpn. *Tòplica*, *toplina* »teporš, hrv. *toplíce* (f. pl.) »Bad« (Zumberak; Skok JA XXXIII, 1912, 372), čak. *teplíca* »toplota, vročina«, mak. *toplica* »topla mineralna voda, izvir take vode«, r. *teplíca* »topla greda«, ukr. hucul. *teplyc'i* »vrelec, ki pozimi ne zamrzne« (Hrabec, Hucul., 50), p. *cieplíce* (f. pl.) »topel vrelec«, č., slš. *teplíce* »terme«, tpn. *Teplíce*. Psl. **toplíca* (f.) »kar je toplo« in **teplíca* »isto« < **top-líH-ká/tep-líH-ká* je prek f. **to/eplí* »topla« substantivizirani ptc. pret. akt. **toplš* oz. **teplš* »segret; topel«. Glej tudi *teplíc* in dalje *tópel*. M. F.

tópol (m.), g. *topóla* »Populus alba«, tudi *tópol* (f.), g. *topóli* (dol.) in *topóla* (poh.), *topólka* (Caf), *topólovka* (Caf) »isto«, kol. *topólje*, *topólovje*, *topólinje* tudi »topolov gozd«, *topólovec*, -*vca*, *topóljak*, bkr. *topólik* »topolov gozd«, *topólova zemlja* (Caf), *topolicea* (Haloze, Caf), *topólòvščica* (Caf) »puhlica, rahla, puhla prst«, *topólovina* »topolov les«, *topolovina* (Štaj), *topólina* (Sln. gorice) »vrsta trte«, po Vrtovcu »weißer Mehlweiß« (po svetli barvi, ki spominja na barvo topolovega lesa), *topólínka* »neka goba«, *topólovka* »vrsta gobe, ki rada raste po topolovih gozdovih«, *topólščica* »Rosspilzling, trepetlikov turek, Leccinum aurantiacum«, adj. *topólast* »pappelartig«, *topólov* »Pappel-«, v 16. st. *Topolou* (g. pl.) (Dalmatin), v 18. st. *topol ali jagned* »populus«, kir *topolovina*,

jagnedi, ali topolke rafteo »populetum« (Kastelec-Vorenc), *topol, topólka* »populus«, *topolje* »populetum«, *topolovina* »populae virgae« (Pohlin), *topol* »Pappelbaum« (Gutsmann); pogosto v imenih, npr. tpn. *Topol*, za *T.* pri Cerknici l. 1260 *Topol*, 1261 *Toppol*, 1262 *Thopolac*, 1438 *Toppell*; tpn. *Topovlje* (f. pl.), l. 1353 *Toplach*, 1358 *Tuep-laech*, 1402 *Topolach* < etn. pl. **Topòl'ane*; cgn. *Topolak, Topolavec, Topolavšek, Topolčnik, Topole, Topolnik, Topolovec, Topolšek* idr.

Prim. csl. *topolb* (f.), *topolja, topola* (f.) »Populus alba«, sbh. *topòla*, hrv. tudi *topol* (m.), ARJ XVIII, 473, navaja po Nemaniču *topól*, g. -*olà*; mak. *topola*, blg. *topòla, topólka*, r. *tópols* (m.), ukr. *topólja*, br. *tapólja*, p. *topola*, č. *topol*, slš. *topol'*, gl., dl. *topol'*, -a. Gradivo kaže na izhodišča *tòpolb, *topolě, **topòl'a* in *topòla. Miklošič, Frw., 60, domneva izposojo iz lat. *pópulus* »topol«, pri čemer razlaga vzglasni slov. *t-* po disimilaciji, prim. tako tudi furl. *talpon* »črni topol«, star. ben. it. *topon*, frc. dial. *tible*, z drugimi disimilacijskimi produkti v Pisi *chioppo* »topol«, v Bologni *fyopa* »isto«, špan. *chopo* »jelša«, port. *choupo* (Meyer-Lübke, 498). Slov. zahteva izhodišče s kratkim prvim vokalom, tako tudi stvn. *papilbaum, popilbaum*, nvn. *Pappel* »topol«, kar izvajajo iz srlat. *papulus* (Du Cange nima; navajata Marzell, Wb. Pfln. III, 968; Kluge²³, 610). Druga težava pri domnevanju izposoje je, da slov. zahteva v drugem zlogu *o* ali *a*, nikakor ne u. Lit. *tápalas* »topol« je zelo verjetno iz slov. (enako madž. *topolya* »topol« in morda alb. dial. *tuplin, duplin* »vrsta platane« (Miklošič, Lex. pal., 997)), medtem ko vzhlit. *túopa* »topol« kaže na *tòpā, to pa je verjetno sorodno z lat. *pópulus* (Fraenkel, 572, 1141, ki domneva razvoj vzglasnega *t-* iz *p-* pod vplivom slov. izposojenke). Walde-Hofmann II, 340, po Stolz, navaja mnenje o sorodstvu z gr. πτελέα »brest« in za lat. rekonstruira **ptoptol-*. To zaradi možnosti sekundarnega gr. πτ- < τ-, prim. gr. ἄπελλον »črni topol« (Hesych.), epid. πελέα »brest«, ni zanesljivo. Machek², 647, z rezervno domneva ide. izhodišče **papp-ol-* (> **pap-ol-* → lat. *pópulus*), primerja lat. *pappus* »osatova glavica«, gr. πάππος »puh pri semenih nekaterih rastlin«, kar se tudi zaradi psl. *āgnēdb > sln. *jāgned* iz *āgnē »jagnje« zdi možno. Če je domneva pravilna, je treba izhajati iz ide. otroške besede **pap-*, ki je potrjena predvsem v pomnih »oče« in »hrana, papica«, slov. variante *tòpolb (< **ol-*), kol. *topòla (< *olā) in od tod sekundarno *topolě ter po *i-*jevski osnovi **topòl'a* pa bolj verjetno pojmovati kot avtohtone in ne kot prevzete. Manj verjetno Schuster-Šewc, HEWb., 1518, ki povezuje s *teptī in domneva semantični razvoj »teptati, teptati« > »biti trd« > »štrleti, stati pokonci«. M. S.

topoleti, -im (v. impf.) »plamteti« (Likovič, 155, brez akc. in drugih slovnčnih oznak).

Povezovanje s sln. *polēti*, -im (v. impf.) »žgati« in izvajanje iz disimilirane oblike *po-polēti ni verjetno zaradi impf. pomena »plamteti«, čeprav je disim. *p - p > t - p* znana, npr. *popáva* (f.) »Carlina acaulis« (vzh. štaj.) in k temu *tmpáva* »isto« (Češnica na Gorenjskem; Ramovš, Hgr. II, 109). Izhajati bi bilo mogoče iz *top-ol-ē-ti, kar je ali deverb. sicer neizpričanega slov. v. *top-ti, *topěšb »z ognjem greti, kuriti« ali pa denom. v. iz *topolb s pomenom »plamen« < *goreč, ki je lahko deverb. ali denom. Sorodstvo z jslov. ptc. pret. act. *toplě, ki se navadno razlaga z analoškim *o-*jevskim vokalom na podlagi kavz. *topīti*, *tōpišb »segrevati (→ meh-

čati, taliti); kuriti« iz *teplb, je nedvomno. Glej tudi *tr-polēti* in dalje *tópel*. M. F.

tópor (m.), g. -*óra* »sekira« (Murko, Miklošič) poleg širše izpričanega pomena »držalo sekire«, *toporišče* »isto«, *toporiščar, topôrnik* »Stielmacher«; Miklošič in Cigale ter po njiju Pleteršnik II, 159, navaja tudi *porišče* »toporišče«, prim. k temu slš. *porisko* »isto«; v 18. st. *toporische* »Hackenstiel, stelæum« (Pohlin).

Prim. csl. *toporъ* »ascia«, *toporište* »manubrium«, hrv. čak. *toporišće, tuporišće*, sbh. *toporište* »držalo za sekoro«, blg., r. *topór, -orá*, ukr. *topír, -orá*, br. *tapór, -ará*, p. *topór, -ora*, č., slš. *topor* »(tesarska) sekira, toporišče«, gl. *toporo* »toporišče«, dl. *toporiščo* »isto«. Psl. *toporě je tvorba tipa psl. **kosorъ, *stoborъ* iz *tep-ti »tolči«. Ista tvorba se najde v iran. **tapara-* »sekira« > srperz. *tab-rak*, kurd. *tefer*, baluči *tapar* (> arm. *tapar*) »isto« (Mladenov, RES IV, 194, Slavia X, 248, BEPR, 636; Vasmer III, 121). Starejši avtorji domnevajo izposojo iz perz. prek turš. *tábār* (Miklošič, TEI. I, 239, SEW, 356), kar fonetično ne ustreza. Iz slov. je izposojeno alb. *topër*, madž., rum. *topor*, fin. *tappara*, stnord. *tapar-ox* in od tod ags. *tæperæx* »(bojna) sekira« (G. Meyer, 432; Benkő III, 942). Dalje glej *tépstí*. M. S.

topòt (m.), g. -*óta* »pedum strepitus, calpestio; Gestampfe, Getrampel«, tudi *tópot, g. topóta, v. topotáti, -ám, -ôčem* (impf.) »stampfen, trampeln«, ustrezno pomensko modificirano *iz-, od-, pri-, za-t-*; pf. *topótiti, -ôtnem*; tudi *tobotáti, -ám, -ôčem* »topotati« (Caf, Slomšek).

Prim. csl. *topotъ* »strepitus«, sbh. *tòpot, v. topòtati, tòpocēm*, mak. *topot, v. topoti, r. tópot* »topot, peket«, ukr. *tópít, -otu* »topot, dir, drnec«. Psl. *topotě (taka accentuacija je kljub sbh. in r. zaradi prez. **topòt'ěšb* verjetnejša od *tòpotě) je s suf. *-*otb*, pri katerem se vokalna barva prilagaja korenskem vokalu, izvedeno iz iter. *topítí ali *topátí »tolči, udarjati« k *teptí, ki se zaradi homonimije s *topítí »taliti, tajati« in »potapljati« ni obdržal. K besedotvorju prim. *ropotě k sln. *ropati* »ropotati«, psl. *klopotě iz *klopítí. Dalje glej *tépstí, teptáti*. M. S.

tör (m.), g. *tóra* »trenje« (Cigale, Term., 168); zanesljivo ljudsko le v kompoz. *otör, -óra* »žlebič; zarez pri dogah, v katere se spravlja dno soda«, gor. *voitör*, danes knjiž. *utör* »isto« in »tisti del keblovega sodovega oboda, ki štrli nad dnom« (kraš. *utör*, v Biljah *vitör* je iz *q-torъ k *v6-terti, prim. sbh. *ütör*, blg. *vétör*, p. *wátor* »utor« (Erjavec, LMS 1879, 199), madž. *ont(ora)* »utor«; dol. *utör*, bkr. *utóra*, pkm. *vitör* (kakor *vilica* < *álica) morda kaže na *u-torъ, iz tega *utörnik* »dleta za delanje utorov«, v. *utörüti* (pf.) »narediti utor, čebru ali sodu vstaviti dno«, *zautörüti* (pf.) »isto«, *zatör, -óra* »škodovanje, kvar« (bkr.), *zatörnik* »škodljivec, zatiralec« (bkr., pkm.); orn. Čez *Utor* pri Bavšici morda semkaj mtpn. *Na tötörjo* (Vače).

Prim. csl. *istorъ* »dammum, sumtus«, *protorъ* »sumtus«, sbh. *tör, g. tóra* »staja, ograda za drobnico ali živino«, hrv. čak. *tör, g. tóra* (Novi), *tör* (Brač), *tör, g. torä* (Vrgada) »isto, hlev«, blg. *tör* »gnoj, gnojilo«, r. *tör, -a* »utrjena pot, mesto, kjer je veliko ljudi«, br. *tör, -a* »cesta, kolesnica«, ukr. *tör, -u* »kolovoz, kolesnica«, p. *tor, -u* »tir, pot, progaa, č. *tor* (m.), *tora* (f.) »gladki, uhojeni del ceste«. Psl. *törъ »utiranje« < **törHo-* je nomen actionis iz baze **terH-* »treti, drgniti, vrtati«, iz česar je izved-

ljivo tudi gr. τόπος »dletu, sveder«, lot. *nuotars* »z grmovjem porasel pašnik« (Trautmann, BSW, 123; Mühlbach-Endzelin II, 872; Vasmer III, 122 s.; Skok III, 512; Pokorny, 1072). Glej tudi *toršče*, *otòr*, *tóriti I* in dalje *tréti*. M. S.

tóratí, *-am* (v. impf.) »težko nositi, vleči« in »bolehati«.

Nejasno, morda denom. iz *torš k *térti, *trěšb, ali tvorjeno iz iter. *torítí k *térti, prim. ekspr. r. *tarabítb* »vleči«, *tarabánítb* »težko vleči, vlačiti«, br. *tarabánicca*, p. *tarabanić się* »s težavo se česa lotevati, vleči se«, č. dial. *tarabiti* »težko nositi«, lit. *taráčkinti* »isto, vleči se«, *tarabinti* »nerodno prenašati, ropotati, razbijati, treskati«, *tirvinti* »težko nositi, vlačiti«, kar je po Vasmerju III, 76, in Fraenklu, 1058, 1102, neznanega ali onomat. izvora. Semantično izhodišče navedenim besedam je ali *tréti, tolčí« ali *mučiti se, zatirati se«, prim. iz ide. **ter(H)-* »tréti« v to pomensko smer razvito gr. τείρω »tréti, mučiti«, sril. *trěith* »slaboten« (Pokorny, 1071), pa tudi č. *trítí* »trpeti (revščino, mraz)« ni iz *terpti (tako Machek², 659), temveč iz *térti, prim. k pomenu sln. *tolčí* (revščino) »trpeti (revščino)« in frazo *revščina me tare*. Glej tudi *tòr*, *tárati*, *trba*, *třh*, *torílo*, *toršče*, *tréti*. M. S.

tòrba (f.) »pera, mantica«, dem. *tòrbica*, v Halozah tudi *tòrbič* »mantica«, semkaj *tòrbičar*, *-ja* »velika rakovica, Taschenkrebs«; *tòrbar*, *-ja* »berač, potepuh«, *torbár*, *-ja* »izdelovalec torb« (SSKJ V, 126); cgn. *Torbar*, prim. hrv. cgn. *Torbarina*; v 16. st. *torbiza* »mantica, pera« (Megiser), v 18. st. *torba* »mantica, bilfaga«, *torbiza* »mantica, bulga; tashka« (Kastelec-Vorenc), *torba* »Hippopera« (Pohlin), *torba* »Tasche zum Sattel« (Gutsmann).

Prevzeto prek drugih slov. jezikov, prim. sbh. *tórba*, *tòrba*, *tòrba* »torba, malha, telečnjak«, mak. *torba*, blg. *torbá*, iz turšč. *torba*, *tohra* »usnjen žakelj, malha, torba«. Sln. pkm. *túrba* »torba« (Novak, Slovar², 161) je prevzeto prek madž. *torba*. Iz turšč. jezikov je delno z med slovansko izposojajo še r. *tórba* »torba, vreča«, ukr. *tórba* »malha, torba«, br. *tórba* »vreča, malha«, p. *torba* »torba, vreča«, č. *torba* »torba, mošnja, vreča, bisaga«, slš. *torba* »vreča, malha, nahrbtnik«, lit. *tarbà* »vreča, pastirska vreča«, lot. *tařba* »telečnjak, lovska torba, torba za brašno«, rum. *torbă*, *tohbă* »vreča, lovska torba, tulec za puščice« (Miklošič, 359; TEL II, 178; Lokotsch, 2091; Vasmer III, 123; EWU, 1562). M. S.

torča (f.) »lanterna«. Izpričano v 18. *torzha* »Windlicht, bakla, barkla« (Gutsmann).

Izposojeno iz it. *tòrcia a vento* »lanterna« (17. st.), *tòrcia* »bakla«, frc. *torche* »isto«, kar je deverbativ od *tòrcere* »zavijati, ovijati«, klas. lat. *torquere* »viti, sukati« (Battisti-Alessio, 3826). Prvotno je bila to svetilka za uporabo na prostem, ki je bila pred vetrom zaščiten z ovojom ipd. Iz it. je ngr. τóρτα »lanterna«. M. F.

-torčati *-am* (v.) v kompoz. *uťòrčati se* »nacediti se, nakapati se«, k temu *potòrčina* »prvi mošt« (oboje Branik; Erjavec, LMS, 1880, 200, 176).

Erjavec, l. c., izvaja iz *uťòr* in tipološko primerja *podčěpina* »vino, ki pri čepu kaplja iz soda«. Vendar ta domneva ne pojasni glasu -č- in je tudi semantično dvomljiva. Bolje Štrekelj, JA XII, 471, ki pokaže na izposojajo iz ben. it. *torchiàr*, trž. it. *torciar* »stiskati, prešati«, denom.

iz ben. it. *torchio*, trž. it. *torcio* »stiskalnica, preša« < lat. *torculum* »isto«. Glej tudi *tòrklja*. M. S.

torec (m.), g. *-rca* »žitni molj« in adj. *toren* »moljav« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 311).

Prim. hrv. čak. *tèrec* (m.) »molj« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 377), *tarč'ic* »žitni molj«, *tàrac* »molj« (Brgud; Filipi, ILA, 398, 404), *utàrc* (m.), pl. *utàrci* »molj« (Susak; Hamm-Hraste-Guberina, HDZb I, 1956, 181), na Vrgadi *tarčica* (Jurišić, Rječnik II, 213). Sln. adjektiv kaže na izpeljavo iz subst. *tor (m.), ki je tako kot *torec* moral pomeniti »žitni molj«. Besedotvorno razmerje med enakopomenskima *tor in *torec* je enako kot med psl. *pòrsš (m.) »prašič« (= lit. *pařšas* »skopljen prašič«) in *porsšcb »prašič«, na podlagi česar je mogoče izhajati iz prvotnega *tòrš (m.) *tisti, ki tre, drobi, predira ipd.«. To pa je tako kot podobno tvorjeno gr. τόπος (m.) »sveder« nomen agentis iz adj. *torHj-ó-s »predirajoč« = gr. τóπος (adj.) »isto« k verbalni bazi **terHj-elo-* »tréti, drobiti, vrtati, predirati ipd.«, prim. lat. *terō*, *-ere* »tréti, drgniti«, stcsl. *trěti*, *trq* »tréti«, hrv. čak. *těrt* »razjedati (o moljih)« (Orlec na Cresu; Houtzagers, o. c., 378), gr. τείρω »přitiskati, mučiti« < **tér(Hj)-jelo-*; iz iste verbalne baze je drugače tvorjeno lat. *tarmus* »lesni črv« < **t'r(H)-mo-s*, gr. τερηδών (f.), -όνοσ »isto« ob τέτρον (n.) »sveder«, pa tudi formalno bolj oddaljeno lit. *trandis*, *-iēs* »lesni črv; lubadar« in csl. *trqđs* »vrsta lesne gobe« (Walde-Hofmann II, 649; Pokorny, 1072; Fraenkel, 1111). Glej tudi *torica* in dalje *tréti*. M. F.

torěd (adv.) »kratkrat« (Slovenske gorice), tudi *tovrěd* »isto« (vzh. štaj.) in *tovrěda*.

To je sklop iz demonstr. pron. *tš, *ta, *to »hic« in subst. *rěd* »(pravi) čas« oz. *vrěd* »isto«. Slednji subst. je v 18. st. izpričan pri Gutsmannu: *vried* (m.) »Zeit« in *kiro vried?* »zu was Zeit?«, kar tako kot Gutsmannovo *kiro bart* »manchmal« ob *kiro dobo* »um was Zeit« kaže na težnjo po posplošitvi pronom. oblike za f. Subst. z *-ie-* kaže na refleks iz sln. dolgega ejevkega vokala iz *eš, prim. pri Gutsmannu *shieft* »šest«, *rieka* »rěka«, *riedek* »rědek«, *riekam* »rěkam«, *riezh* »rěč«. Izhajati je možno iz slov. *rěds (m.) »čas; krat« (→ *vš rěds > sln. *vrěd*) in primerjati z r. dial. *redš* »krat« (Dal', Slovar³ III, 1670), br. *rědzš* (f.) »isto« (Nosovič, 570), poleg *rěds (m.) »čas, krat«. K rabi pronom. oblike za n. prim. stcsl. *to kratš* »nunc«, sln. *tòkrat* »isto«. Glej tudi *red III* in dalje *vried*. M. F.

tòrej (adv., konj.) »igitur, ergo«, tudi *tóre* (adv.) »isto« (Pleteršnik II, 678, po Miklošiču), *zatòrej*, *obtòrej*, *obtóre*, *obtò*; sem z drugačno semantiko *tórej* (adv.) »enako« (dol., gor.), npr. *to vino ni torej kakor ono*, tudi *torěj* »isto«, *zatòrej*, npr. *tukaj ni zatorej hrasta* (Levstik) »tukaj ni enako velikega hrasta«, tudi *otòrej* (adv.) »enako«, *otorej* »isto«, npr. *naša pšenica ni otorej ko vaša*. V 16. st. *obtu* »darumb, derhalben, derowegen«, *obtoraj* »darumb, derhalben, derowegen« (Megiser), v 18. st. *šatorai* »ergo, tadai«, »ideo, ob tú, ša tega volo«, »igitur, šatú, tadai« (Kastelec-Vorenc), *torej* »derowegen, ideo«, *šatoraj* »fategavolo, derohalben, quamobrem, ideo« (Pohlin), *šatorai* »alsdann, tai, potem, potler«, »dannenerher«, »derohalben, satu, sategadelu, sategavolo« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *tože* »tudi, prav tako; torej«, r. *tóže* »tudi«, ukr. *tož* »tudi«, p. *tož* »isto; saj«, č. *tož* »namreč, torej« ob *tožny* »istoveten«, slš. *tož* »namreč, torej« (Kálal, Sl, 718). Izhodno **to-žel(-jš)* »prav to« (čas/trenutek) je tako kot

*te-že v sln. konj. *tēr* »in«, hrv., sb. *tēr* »isto«, toda gradišč. hrv. *ter* »in; ker« (Tornow, BD, 343) itd. z ojačevalno partikulo **ž*e, identično z gr. (ἐγώ-)γε »prav (jaz)«, ojačana konj. pronom. izvora *to »in, nato« (Kopečný, ESS II, 693; Schuster-Šewc, HEWb., 1506) = het. *ta* »in, nato«, ki je s *te v podedovanem apofoničnem razmerju kot ide. konj. *kʰó »in, tudi« ob *kʰe »isto« (o slednjem Dunkel, KZ 96/2, 1982/83, 183 s.). Vzročno-pojasnjevalna na eni strani (sln., stsl., p., č., slš.) in istovetnostna funkcija na drugi (sln., p., č.) je tako kot pri sinonimnem **to-d'e* = sln. *tôje* »toliko« izvedljiva iz pomena »tudi« < *»prav to«. Sln. sinonimne oblike s prep. → pref. za in ob so arhaizmi, ki ilustrirajo nastanek konj. iz demonstr. pron. Glej tudi *ter*, *tôje*, *zati* in sin. *tāj* I. M. F.

tórek (m.), g. -*rka* »dies Martis«, dial. kor. obir. *tó:rq* (Karničar, Obir, 419), rez. *tarǎk*, g. -*óka* (Steenwijk, SDR, 318), pkm. *tòrk* (Novak, Slovar², 158), porab. *tórek* (Logar, DJR, 239), srštaj. *tòrek*, *tórek*, *tuórek* (o. c., 397), moravsko *t'wa:rk* (o. c., 110), v Avčah *'tark* (o. c., 61), gor. *tó:rk*, -*a*, črnovr. *tôrk* (Tominec, 220); v 16. st. *torik* »dies Martis, feria tertia; Dienstag, Zinftag, Erchtag« (Megiser), v 17. st. *torec* »martedi« (Alasia), *Torek*, *torek* (Janez Svetokriški), v 18. st. *torek* »dies martis« (Kastelec-Vorenc), *tórk* »Dies Martis« (Pohlin), *torek* »Dienstag«. V 18. st. slovarsko izpričano *tórk* »Mars« (Pohlin), *tork* »Kriegsgott« (Gutsmann) je gotovo potrjeno po lat. *dies Martis* iz *Mars* »bog vojne«, pri čemer se potvorba naslanja tudi na *Tôrka*, *Tôrklja* »bajeslovno žensko bitje, ki hodi ponoči prest, če motvoz ni snet s kolovrata«.

Prim. stsl. *vštorǎnikъ* »dies Martis«, sbh. *útorak*, g. *útorka*, hrv. čak. *útorak*, g. *utórka* (Vrgada), *tôrij* (Brač; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1247), mak. *vtornik*, blg. *vtórník*, r. *vtórník*, dial. tver. *ovtórnik*, ukr. *vivtórok*, br. *aitórok*, -*rka* < *vš *vštorǎskъ*, p. *wtorek*, č. *úterý*, slš. *utorok*, gl. *wutora*, star. dl. *wojterk* (hapaks) »isto«. Na rekonstrukcijo *vštorǎskъ kaže sbh. in vzhsl. v. na *vštorǎskъ sln. in p. Izpeljano iz *vštorǎ oz. *vštorǎ »drugi« (za Slovane je bil torej prvi dan v tednu ponedeljek in ne nedelja, kot je to v gr., prim. gr. τρίτη »torek«), kar se ohranja v sln. dial. *vtore jutro* »drugo jutro« (Krn; Erjavec, LMS 1882–83, 264), stsl. *vštorj* »secundus«, mak. *vtori*, blg. *vtóri*, r. *vtorój*, p. *wtóry* »isto«. Prvotnost prve akcentske variante bi potrjeval blg. num. in tvorba *vštorǎnikъ > r. *vtórník*. Č. *úterý* < *qterǎjъ, slš. *utorok* < *qtorǎskъ, č. dial. *voterek*, slš. dial. *vochterek*, *vofterek*, *volterek* < *vš *všterǎskъ*; gl. *wutora* je iz *qtoraja ali *vštoraja (prim. gl. *wudowa* < *všdovā). Star. dl. hapaks *wojterk* lahko kaže na *vš *všterǎskъ* (kakor dl. *wojca* < *ovšcā; Schuster-Šewc, HEWb., 1713) ali izkazuje disimilacijo iz *vš *všterǎskъ* (prim. zgoraj č. in slš. dial.) v – v > v – j. Psl. **qto/erǎ* je zaradi za dva zloga oddaljenega iktusa ošibelo v **všto/erǎ*, prim. podobno **kšto/erǎ* poleg **koto/erǎ* < *kʰoterǎ = sti. *katará*. Do ošibitve je prišlo v oksitoni akcentski varianti **všto/erǎ*, ki je verjetno analogna po **ko/sto/erǎ*. Paralele v drugih ide. jezikih izkazujejo baritonezo, prim. sti. *ántara* »oddaljen, drugačen, drugi«, av. *antara* »drugi«, hotan. *handara*-, oset. digor. *ændær* »drugi«, got. *anþar*, stnord. *annarr*, ags. *þær*, stvn. *andar*, lit. *añtras*, lot. *úotrs*, stprus. *antars*, *antars* »drugi« < *Hán-tero-, iz česar bi v slov. pričakovali **qte/orǎ*, **qte/orǎjъ*, po analogni ošibitvi **všte/orǎ*. Ide. *Hán-tero- je kompar. tvorba iz baze *Han-, ki se ohranja še v sti. *anyá*- »drugi, raz-

ličen, tuj«, *anyátra* »drugi«, *anyáthā* »drugace«, av. *añia*-, stperz. *aniya*-, hotan. *aña*- »drugi«, het. *hanti* »ločeno, posebej, narazen, drugi«, alb. *gjetiu*, *gjetkë*, dial. *ngjeti*, *njeti* »drugi«. Paralelizem med sti. *anyá*- in sorodnim ter lat. *alius*, gr. ἄλλος, arm. *ail*, gal. *alios*, got. *aljis* »drugi« dopušča domnevo o prvotnem *Hal-jo- in *Hal-tero-, kar bi fonetično dalo *Han-tero- (prim. gr. dial. φίπτοτος < φίλοτοτος). Indo-iran. *an-ja- bi bilo v tem primeru izravnano po *an-tara-. Za izvorno enakost indo-iran. *an-ja- in gr. ἄλλος ter sorodnega govori še gr. ἄλλοτριος »tuj«, kar je lahko tvorjeno iz adv., ki se ohranja v sti. *anyátra* s prep. »drugi«. Če gre pri primerih, ki kažejo na korenskoizglasni -n- in -l-, za isto ide. bazo, je vsekakor bolj utemeljeno iskanje izhodišča v *Hal- kot v *Han-, saj je prva znana v mnogih pomensko ustreznih tvorbah, npr. stlat. *ollus* < *Hol-no- »oni«, lat. *uls* »onstran, prek«, *olle*, *ollī* »tedaj«, *ōlim* »nekoč«, *ultrā* »z one strani, prek«, *ultimus* »poslednji«, gal. *allos* »drugi«, got. *alls* »ves«, psl. *olnī »lani« (Mayrhofer, EWA I, 80 z literaturo), medtem ko bi bilo domnevno *Han- možno videti le v gr. ἄν »morda, nekako, v drugačnem primeru«, lat. *an* »da, pač, vendar, ali«, got. *an* »tedaj, zdaj«, lit. *angu* »ali« (tako Pokorny, 37). Osnovna literatura: Miklošič, 223 s., ki izhaja iz *eno-, *ono- »tisti, on«; Meillet, RS III, 167; Trautmann, BSW, 10 s.; Machek², 671 s.; Vasmer I, 237; Schuster-Šewc, HEWb., l. c. Ker je razmerje med **qte/orǎ* in **všte/orǎ* razločljivo internosl., se ne zdi potrebno samo **všte/orǎ* izvajati iz **všte/orǎ* (prim. stsl. *všdova* poleg *všdova*), na kar bi kazal le omenjeni star. dl. hapaks, in to povezovati s sti. *vitara*- »dalje vodeč«, *vitaram* »dalje« iz vi- »narazen« (tako Pokorny, 1176). Glej tudi *Tôrka*. M. S.

tórežen (m.), g. -*žna* »naprava za mešanje mleka« = *tórežň* (Rateče; SLA).

Osamljeno; izhajati bi bilo mogoče iz deverbativnega nomena instrumenti **tvorežb'n'ъ* tipa **bredb'n'ъ* »ribiška mreža, s katero se lovi tako, da se brede po vodi« k v. *bred-ti, *bredq »bresti« (Ślawski, SP I, 138) iz denominativnega v. *tvorežiti »skuto delati, siriti« k substantivu *tvorežb »skuta«. To pa bi bilo mogoče povezati z r. *tvórog* »skuta«, *tvoróg* »isto«, k temu denom. *tvorožit'sja* »siriti se«, *tvorožnik* »sirov zavitek« in br. *tvórog* »skuta«, kar je tako kot *tvorežb »skuta« izpeljano iz v. *tvoriti, *tvōrišb »delati, oblikovati, sir izdelovati«, prim. gl. *twōrić* »sir delati« poleg »oblikovati« (Vasmer² IV, 31; Schuster-Šewc, HEWb., 1563). Enako motivirano je slov. *ivar-ogъ »skuta« in vulg. lat. *formāticus* iz *forma* »oblika« npr. v it. *formaggio* »sir«, frc. *fromage* »isto«. Glej tudi sin. *torilo*, *trnáč* in dalje izposojenko *tvoriti*. M. F.

torica (f.) »Galium aparine« (Goričko; Erjavec, LMS 1879, 128), rez. *tōrica* »isto« (Steenwijk, SDR, 320), tudi »Galium sylvestre = pumilum« (Ponikve na Šentviški gori; Erjavec, l. c.), obir. kor. *turi:ca* »klebriges Labkraut« (Karničar, Obir, 250), pri Murku I, 675: *toríza* »Klette, Klettengewächs, Lappa«. V 18. st. *toriza* »Klettentrakt, kleine Klette« (Gutsmann). V Podkrcnih je *torica* »Lappa maior« (Erjavec, 1882–1883, 306) = »Arctium lappa«. Pleteršnik II, 690, navaja po Miklošiču in Cigaletu tudi obliko *tríca* »Klette«, ki je sicer lahko nastala po moderni vokalni redukciji iz *torica*, a je pri Cigaletu ni bilo mogoče najti, Miklošičevo gradivo za Pleteršnikov slovar pa je bilo uničeno. Sem tudi *toríka* (f.) »Klette«.

Prim. hrv. *torica* »Lappa« (Habdelić), »Aparine« (Belostenec), »trava, lappola, erba« (Stulli), Erjavec, o. c., 305, navaja za Lošinj *torica* »Tribulus terrestris, Bürzeldorn«, tudi *turica* »Agrimonia; Lappa personata« (Stulli; Iveković-Broz II, 605 s.), gradišč. hrv. *turica* »Klettfrucht, Klette« (Tornow, BD, 350), blg. dial. *tòrica* »Galium aparine« (citirano po Machku, JR, 220), č. *turica* »Galium«, slš. *torica rol'ná* »Torilis arvensis« (Káal, Sl., 718), r. *torica* »Spergula, voški, razmetki« (Dal', Slovar² IV, 419). Ker so za vsa ta fitonima značilni oprijemajoči se plodovi s kljukastimi ščetinami in ker je bil r. sinonim *voški* tvorjen iz r. *vošb* (f.), g. *vštlvoši* »uš« (Dal', Slovar² I, 254), je možno, da je slov. fitonim **torica* podobno pomensko motiviran kot r. *voški* in da se v njem ohranja feminativ k zoonimu **torěcb* (m.) = sln. *torec* »žitni molj«. K tvorbi feminativa prim. psl. **porsica* (f.) ← **porsěcb* (m.). Sln. pozno izpričano *torika* je lahko s fitonimičnim suf. **-lka* tvorjeno iz prvotnega **tōrē* (m.) »žitni molj«.

Jarnik, Versuch, 190, neprepričljivo povezuje sln. *torica* s slov. besedno družino k **tvoriti* »oblikovati, delati«, Machek, l. c., izvaja č. *turica* iz hrv. predloge in so mu ta fitonima nejasna. Dalje glej *torec*. M. F.

torflo (n.) »posoda z luknjastim dnom za odcejanje kislega sira« = *torij* (Velika Planina; Cevc, Velika planina, 82), pri Pletersniku II, 679: *torilo* »Käseform« (Štrekelj), pri Cigaletu, Wb., 837: *ivorilo za sir* »isto«. Kot sirarski termin izpričano v 18. st. *enu torilu ša fyr* »scutella casearia« (Kastelec-Vorenc), toda *torilu* »Reine, Gefchirr, latviza, vatliža« (Gutsmann).

Prim. hrv. *tvòrilo* »leseni kolut ali obroč (navadno iz lipovega ali jesenovega lubja), v katerega se daje sir, da dobi okroglo obliko« (Habdelić, Vitezović, Della Bella, Belostenec, Sulek; ARJ XIX, 33) poleg »kalup, model«, p. dial. *tworzytko* »širok lesen sodček za maslo s pokrovom« (Karłowicz, SGP V, 445), stč. *tvoridlo* »posoda za oblikovanje sira, kalup«, gl. *tworidlo* »posoda za skuto« (citirano po Schuster-Sewcu, HEWb., 1565). Izhodno **ivoridlo* (n.) »posoda za oblikovanje sira« je tako kot sln. *torilo* (n.) »lesena, polkrožna skleda, navadno za oblikovanje testa, model za peko«, tudi »skleda«, dem. *torilce* (c.) »skledica, skodelica«, *torilnica* »tehtnica«, v 18. st. *torilze, ali sklédiza* »catillus« (Kastelec-Vorenc), r. dial. *tvorilo* »posoda, v kateri se kaj meša«, *torilka* »nečke« (Dal', Slovar² IV, 395) prvotni nomen instrumenti glagola **tvoriti* »delati, oblikovati«, ki se ohranja v sln. *storiti*, -im (pf.) »narediti« < **sō-tvoriti*. Glej tudi sin. *tórežen, trnác, žlájkar, pínja* in dalje *tvoriti, storiti*. M. F.

torišče (n.), g. -a »prostor, mesto dogajanja, področje«, v okolici Celja tudi »struga«, pri Cafu in Zalokarju tudi »gradbišče«, *terišče* »utrjeno zemljišče, brlog, gumno«, paretimološko naslonjeno na *tvoriti* tudi *tvorišče* »torišče«.

Prim. hrv. čak. *torišće*, sbh. *tōrište* poleg *tōr*, g. *tōra* »tamar«, r. *tōr* »utrjena pot, prostor z živahnim dogajanjem«, *toritš*, -išb »utirati pot«, ukr. *torjty* »isto«, p. *tor* »utrta pot«, č. *tor* »cesta«. Psl. **torē* »kar je utrto, utrjeno zemljišče« je nomen actionis > loci od **ferti*, **tbrēšb*, prim. sln. *utrěti pot, utrta pot, č. utrěná cesta*, sbh. *ūtrina*, mak. *trlo* »tamar«, dl. tpn. *Tory* in dalje lot. *nuotars* »trata, z grmovjem porasel pašnik« (Miklošič, 352 s.; Mühlenbach-Endzelin II, 872; Vasmer III, 122 s.; Machek², 648). Iz slov. jezikov je arum. *turāšte, turūšte,*

rum. *turište*, alb. dial. *turisht* »tamar«, ngr. dial. *tópoç, vtópoç, táupoç* »sled, pot«, arum. *tor* »sled« (Skok III, 512). Dalje glej *trěti, tōrati, tīr* I. M. S.

tōriti I, -im (v. impf.) »stresati, raztrošati« (vzh. štaj.), kompoz. *raz-, po-, za-t.* (pf.) tudi »potrošiti (denar)«, adj. *zatōren, -rna* »zapravljiv«, subst. *zatōrnež, zatōrnik, -a, f. zatōrnica* »zapravljiv človek«.

Prim. csl. *istorē* »dammum, sumtus«, *protoriti* »impendere, sumere«, *protorē* »sumtus« in iz slov. prevzeto rum. *turište* »odpadki koruznih stebel, slame ali sena, ki jih živina pusti v jaslih« (navaja Tiktin, Wb. 1665). Slov. **toriti, *tōrišb* je verjetno iter. od **terti* »treti«. Manj verjetno je sorodno sbh. *tōriti* »cacare«, kar izgleda denom. iz **torē* > blg. *tōr* »gnoj« (tako Leskien, JA XXIV, 135). To ne sodi k lat. *stercus*, temveč je verjetne pomensko specializirano iz »ograda, staja«, o čemer glej *tōr, torišče*. Dalje glej *trěti*, pa tudi *trāta* I. M. S.

toriti II, -im (v. impf.) »pivo izdelovati«, pri Jarniku, Versuch, 190, izpričano v zvezi *ol toriti* »pivo izdelovati«, *torenje* »izdelovanje piva«.

Brez pomenske ustreznice v drugih slov. jezikih, a gotovo pomenski odtенок v. **tvoriti* »izdelovati, oblikovati« (Jarnik, l. c.). Dalje glej *storiti*, pa tudi *tvoriti*. M. F.

Tōrka (f.) »ženski demon, ki hodi ponoči prest, če motvoz ni snet s kolovrata«, tudi *Tōrklja*, pri Miklošiču še *Tvōrka* »isto« (za dial. *uō < ō*); prvi omenja Vodnik, Mythen zu Ribniza (NUK, Ms. 540, Razno, št. 12).

Miklošič, 223, izvaja iz **vstorēks* > sln. *tōrēk*, ker naj bi Torka predla predvsem ob (kvatrnih) torkih in ker naj bi škodovala ženam, ki so na ta dan pekle ali perilo kuhale. Etimologija imena se eksplicitno tako razlaga v bajki, ki jo navaja Kelemina, BPSL, 269. Soglašja Kuret, PLS II, 459. Tork(lj)a lahko škoduje predicam tudi na kvatrni četrtak. Nepredvidne žene obere do kosti. Otrokom prinaša stalne zobe. Kadar jim izpade kak mlečni, ga dajo v mišjo luknjico in pri tem kriče: *Torklja, jaz ti dam koščen zob, daj mi zanj železnega* (Kelemina, o. c., 266). Drugače Bezljaj, Sln. etnograf III–IV, 351, ki z rezervo domneva, da bi ime utegnilo biti prevzeto z vzhoda, pri čemer naj bi bilo izhodišče v sti. *tarku- »kolovrat«*. Gotovo drugega izvora je tpn. *Torka* pri Sorici na Gor., l. 1500 *Thorekh*, od koder cgn. *Torkar*. Tudi grad *Torek* pri Plešivcu na Dobrovi pri Senovem, ki se omenja l. 1268 *Tuarok*, 1300 *Twarg*, 1309 *Twaroch*, 1322 *Twarog*, 1448 *am Twarogen*, ne spada sem, temveč je kakor č. tpn. *Tvarožná* verjetneje iz **tvarogē* »mohant, sirček«. O tem glej *trnč*. M. S.

torkanj (m.) »pehtran, Artemisia dracunculus« (Willfort, Zdravilne rastline, 225; Simonović, BR, 747).

Prim. hrv. kajk. *tarkun pitomi* »Pyrethrum«, *tarkun divlji* »Pyrethrum fylveltre« (Belostenec) poleg *tarog* »piretro« (Mikalja; ARJ XVIII, 110), slš. *tarkan* »Anthemis pyrethrum« (Matzenauer, CS, 344), rum. *tárcon* »Artemisia dracunculus« poleg *tarkón, tarahón* »isto« (Tiktin, Wb., 1563). Vir izposoje oblik s -k- je verjetno madž. *tárkony* »Estragon« (Matzenauer, l. c.; Tiktin, l. c.), kar je bilo izposojeno iz srlat. *tarchōn* »Artemisia dracunculus« (> it. *tarchūn*), to pa prek gr. bizant. *ταρχών* »isto« iz arab. *tarhūn* (EWU, 1485; Battisti-Alessio, 3719). Izhodišče je gr. *ταρχών* (m.), kar se je že zgodaj ljudskoetimološko preoblikovalo po *δράκων* »zmaj« in prek romanskih oblik, kot so it. *targone, dragone, dragoncello* (> sln. *dragoncelj*; Štrekelj, Lwk., 16), frc. *tar-*

gon ob *estragon*, prov. *estragon*, prešlo tudi v druge evropske jezike, prim. n. *Dragun, Dragon, Estragon* (> sln. *estragon*), č. *dragón, estragon*, r. *dragun, estragon*, agl. *dragoon* itd. (Lokotsch, 2034; Meyer-Lübke, 8581; Marzell, Wb. Pfln. I, 428). Sln. sinonima so *péhtran, pehtram, bertram, dragoncelj, koslač, lilica, liličnjak* (Willfort, l. c.). Glej tudi *péhtran*. M. F.

tôrklja (f.) »preša za stiskanje olja iz oliv; prostor s tako prešo« (SSKJ², 1410; Titl, Problemi, 91), *'tuerkla* »oljarna« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 134) in *tôrkula* »preša za stiskanje olja iz oliv«.

Tako kot hrv. *tôrkul* (m.) »preša za stiskanje grozdja in oliv«, *torkula* (f.) »isto« (Divković), čak. *tôrkul* (m.) »preša za stiskanje (oljčnega) olja« (Brusje na Hvaru; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1247), *tôrkū*, g. *tôrkula* »isto« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 217) izposojeno iz ben. it. *torcolo* »preša«, it. *torcolo* »isto«, lat. *torculum* (n.) »stiskalnica«, kar je nomen instrumenti iz v. *torquere* »sukati, vrtneti« (Miklošič, Frw., 60; Skok III, 484; Mende, RLS, 118; Battisti-Alessio, 3827). V sln. knjiž. obliki je u reduciran, lj pa ahistoričen. Glej tudi *-torčati*. M. F.

torníster (m.), g. *-tra* »telečnjak«, tudi *tornístra* »isto« (SSKJ V, 127), pri Pletersniku *torníster*.

Mlada izposojenka iz n. *Tornister* »nahrtna ali čezramna vojaška torba«, kar je po hiperkorektni vzpostavitvi or za a (prim. vzh. n. *Hanisse* < *Hornisse*) iz č. dial., slš. ali p. dial. *tanistra*, slš. dial. tudi *kanistra*, od koder izvajajo tudi star. madž. *tanyztra*, danes po metatezi *tarisznya* »popotna torba«. Beseda je bila tudi sln., saj v 16. st. Megiser kot kranj. omenja *tanifter* »mantica; torbiza, ein Weidsack«, Miklošič, 347, izvaja iz it. *canestra* »košara, koš«, kar je iz pl. od lat. *canistrum* »(iz trstja) spletena košara za kruh ali sadje« (od tod je prek n. *Kanister* mlado sln. *kaníster* »kanta«) < gr. *kánastron* »iz trstja spletena košara« iz *kánna* »trst«. Vzglasni t- je morda po asimilaciji, morda pod vplivom delnega sin. *tôrba* ali besedi, ki ustrezajo ukr. dial. *tájstra*, p. dial. *tájstra* (tudi *kajstra*) »torba« < srgr. *тáγιστρον* »vreča za oves, ki jo konju nataknejo prek glave«. Machek², 635, domneva za izhodišče vsem slov. besedam navedeno srgr. predlogo, kar pa ne razloži nazala v *tanister*. Kluge²³, 829, ki prav tako izhaja iz srgr. *тáγιστρον*, zato domneva vpliv gr. *kávιστρον* »torba za kruh, brašno« < iz lat. *canistrum*, vendar ni jasno, ali naj bi se vpliv izvršil v gr. ali slov. Vsekakor dvomljivo, saj gr. **ταvιστρον* ali podobno ni potrjeno, v slov. pa oblike na k- (slš. dial.) govorijo bolj za izposojeno iz rom. kot iz gr. M. S.

tôrta (f.) »Torte«, dem. *tôrtica*, izv. *tôrtar* »Tortenbäcker«; v 19. st. pri Pletersniku *tôrta, tórtar*; v 17. st. *kulikajn shup, kulikajn prat, kulikajn tort, inu falathozheo na mifo dat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *dnu, ali pod ene torte* »tracta«, *ponva ša pošhtete, ali torte* »testus« (Kastelec-Vorenc), *tôrta* »torta panis« (Pohlin), *torta* poleg *gospofhka potiza* »Torte« (Gutsmann).

Kakor sbh. *tôrta*, r. *tórt*, č. *dort* prevzeto prek n. *Torte* iz it. *torta* < srlat. *torta* »kolač, pšenični kruh«. Najstarejši zapisi so iz Vulgate (pribl. 420), kjer je *torta panis* prevod gr. *ἄρτος ἐγκριθίας*, kar je v antiki »pod pepelom pečena štruca«, v srednjeveških virih pa se razlaga kot »ab Atticis appellatum esse panem ex pinguibus palmulis, farina et aqua confectum« (Du Cange, VIII, 133), tj. »iz palmovega olja, moke in vode narejen kruh«. Rom. primerjalno gradivo, rum. *turtă* »torta, kolač«, ve-

ljotsko *turta* »štirje kosi kruha drug na drugem«, furl. *torte, tuárte* »torta«, frc. *tourte* »z mesom napolnjen kolač« (po kontaminaciji z besedo, sorodno z it. *tartara* »mandljeva torta«, je frc. *tarte* »kolač, torta«), prov. *torta*, katal. *tortia*, špan., port. *torta* »torta«, kaže na izvorno vlat. **tôrta* ali **túrta*, zato Meyer-Lübke, 8802, zavrača možnost izvajanja iz f. od lat. *tortus* »zavit, zasukan, obrnjen«, kar je ptc. pf. pas. od *torquere* »viti, sukati, obračati«. Gamillscheg, EWFS, 854, domneva, da je *tôrta* nastalo po kontaminaciji med *torta* in neko besedo, morda *tôrrêre* »peči, pražiti« ali **tôrnâre* »vrtneti«. Glede rum. *u* se Cioranescu, DER, 868, nagiba k mnenju, da gre za normalni dial. refleks. Zaradi vokalne kvantitete tudi Walde-Hofmann II, 694, dvomi v zvezo s ptc. *tortus*. Cortelazzo-Zolli, 1352, sicer dopušča tako zvezo, vendar ne pojasni razlik v kvantiteti. Dvomljivo Battisti-Alessio, 3836, ki domneva izposojeno iz arab. *ṭurda* »na koščke nalomljen kruh, namočen v meso omako«. Glej tudi *tríta* I. M. S.

toržêvka (f.) »neka češnja« (Gradišče pri Vipavi; Erjavec, LMS 1882–83, 315; akcent po Pletersniku).

Verjetno **toržêlka*, tvorjeno iz it. dem. *torsello* k *torso* »peščiče, ogrizek, kocen, stržen«. K semantični motivaciji prim. ob Vipavi *kostenica* »neka breskev, pri kateri se meso drži kosti«. Glej tudi *stôrž*. M. S.

tosman (m.), g. *-a* »velik tesarski oblič za dva moža, rogljač«, samo v 18. st. *tôsman* »großer Zimmermanshobel, dolabra maxima« (Pohlin), *tosman* »großer Zimmerhobel« (Gutsmann), v 19. st. *tofman* »ein sehr großer Hobel, Zimmermannshobel« (Murko I, 675).

Nejasno, brez znanih paralel v sosednjih in sorodnih jezikih. Verjetno prevzeto. Izvajanje iz neke nepotrjene predloge, sorodne z n. *Dachsbeil* »tesarska sekira«, *Dechsel* »isto« < srvn. *dehsel* < svtn. *dehsa(la)* < pgerm. **pehsalôn*, ima malo možnosti, ker Pohlinov *ô* kaže na ozki *o*, ki ne more biti iz bav. *o* < *a*, poleg tega je n. *Dachsbeil* tudi filološko vprašljivo. M. S.

toška (adv.) »pravkar« (Drežnica; Pletersnik II, 679), Erjavec, LMS 1875, 228, za isti kraj navaja *tuška* »isto«, po Kendi, rkp., 160, *tôška* = *tuška* »malo prej« (Drežnica; SLA), bovško *túoška* »prejle« (Ivančič, DSBG, 64).

Izhodno sln. **tôška* je verjetno sklop **tô-že-ka* (Erjavec, l. c.; Ramovš, Hgr. VII, 76) »prav to« in od sln. *tôrej* (adv.) »ta čas«, tudi *otorê* »to uro« dalje le za ojačevalno partikulo **-ka*, prim. **dônb-sb-ka* »prav ta dan« = č. *dnéska*, **tu-ka-jb* »prav tu«. Časovna funkcija »ta trenutek/čas ipd.« **to-že*, kar je identično **to-že(-jb)* v sln. *tôrej* »igitur, ergo«, stcls. *tôže* »tudi, prav tako; torej«, r. *tôže* »tudi«, ukr. *tož* »tudi«, č. *tož* »namreč, torej«, slš. *tož* »namreč, torej« (Kálal, Sl., 718), se je razvila iz pomenske podstave »prav to«. Pletersnikove razlage, da naj bi *tôška* po vzorcu *peškä* iz *pečkä* nastalo iz **točka* (Pletersnik II, 703) in bilo sorodno s pkm. *tôčkar* »pravkar, malo prej«, zaradi nezadostnega dial. gradiva ni mogoče preveriti. Dalje glej *tôrej*, pa tudi *tôčkar*. M. F.

tošta (f.) »Origanum vulgare« (Simonović, BR, 329, po Medvedovem rkp.).

Tako kot gl. *tosta* »Origanum vulgare«, dl. *tosta* »modri encijan« (Schuster-Šewc, HEWb., 1521) izposojeno iz srvn. *toste* »Origanum vulgare«, *doste* »isto«, nvn. *Dost* (> niz., dan. *dost*, dan. tudi *tost*, šved. *dost(a)*, *toste*), *Dostenkraut*, svtn. *dost(o)*; ker srvn. *doste* pomeni tudi »grm«, enako bav. n. *Dosten* poleg švab. n. *Dost(e)*

»šopek rož«, se poimenovanje za »Origanum vulgare« verjetno nanaša na grmičasto rastje tega fitonima (Strekelj, JA XIV, 1892, 549; Marzell, Wb. Pfln. III, 449; Grimm, DTV 2, 1311). Izvor germ. leksema ni jasen (Kluge²², 152). Sin. so *dobra misel, bôlmet* (Luče na Štajerskem; Erjavec, LMS 1879, 119) < n. dial. *Wohlmüt, čober, gocman, korina, sušica, zavria, zabrta, ksaberta*. M. F.

totah (m.), g. -a »katapult«, samo v 18. st. *totah* »Schnellbock, catapult« (Pohlin), *totah* in *odberknilu* »Schnellbock« (Gutsmann).

Verjetno prevzeto iz č. *totach* »katapult«, prim. dalje slš. *totyž* »isto« (Kálal, Sl., 719, po Bernoláku), kar je po Machku², 648, neznanega, domnevno tujega izvora. M. S.

tôti (pron. demonstr.) »hic«, f. *tôta* (štaj. prleš.), pkm. *tôti* »da« in »sicer« (Novak, Slovar², 158), kor. zilj. *tô:tâ*; na zahodnem robu srednještaj dial. je v *tô:tle*, f. *tô:tale* uvedena partikula *le*, prevzeta prek sav. iz gor. (Logar, JDR, 327). Prvotno **tô-tê-jb* vsebuje ojačevalno partikulo **to* (< nom.-akz. n. pron.) in d. obl. demonstr. pron. **rê*, uvedeno po d. obl. adj. Iz prvotnega **to-tê* je tudi ukr. *tôt, totá, toté, totó*, star. *totoj, totaja, totoje*, p. dial., slš. dial. *toten* (Kopečný, ESS II, 709). Zilj. *tô:tâ* se je v rateškem govoru, ki je v osnovi kor., križalo z gor. *tâle* (z ojačevalno partikulo *le*), prim. tam *tô:tle* (Ramovš, Morfologija, 99; Logar, o. c., 326 s.). Dalje glej *tâ* I. M. S.

tóto (m.), g. -a »pes«, znano v goriš. otroškem govoru (Erjavec, LMS 1882-1883, 257).

Izposojeno iz furl. *totò* »pes« v otroškem govoru (Pirona, VF, 1203), kar je zaradi ben. it. interj. *toto* za vabljenje psov (Boerio, DV, 760) verjetno reduplicirana interj. imperativnega izvora, prim. trž. it. *to* »ná, primi, vzemi« iz imper. *tor* »primi, vzemi« (Doria, 730). M. F.

tovar (m.) »osel« (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239).

Prim. hrv. *tòvar* »isto«, čak. *tovôr*, g. *tovâra* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1248), na Vrgadi *továr*, g. *tovâra* (Jurišić, Rječnik II, 217), *tovarica* »oslica« (Dubrovnik, Mljet, Korčula, splošno po Dalmaciji), tudi *tovér* (Lumbarda) in *tovôr*, g. *tovara* (Buzet, Sovinjsko polje). Skok III, 487, sprejema Miklošičevo povezavo s **tovârê* (m.) »onus« (Miklošič, 357) in meni, da naj bi leksem kot kalk nastal v Dubrovniku, kjer naj bi se gr. *ôvoç* »osel« ljudskoetimološko povezovalo z lat. *onus*, *-eris* »tovor«, nato pa naj bi se poimenovanje razširilo po vsej Dalmaciji in nadalje tudi v Istro. Poimenovanja za »osla« so v ide. jezikih pretežno tujega izvora. Frisk II, 397 s., zavrača povezovanje med gr. in lat. leksemom in meni, da je gr. *ôvoç* »osel« neznanega tujega izvora. Zaradi csl. *tovarinъ* »osel« in ukr. *továr*, g. -u »živina (zlasti rogata)«, singularativ *tovarýna* »ena rogata žival« in *tovarjá* (n.), -ty »tele« (Grinčenko, Sl. IV, 268 s.) se zdi verjetna stara Miklošičeva razlaga, po kateri naj bi slov. dial. **tovârê* »živina; osel« brez gr. vpliva nastalo po pricipu pars pro toto iz **tovârê* »onus« in je prvotno označevalo tovorno živino nasploh. Dalje glej *tóvor*, *tarna* in *tovâriš*. M. F.

tovâriš (m.), g. -a »collega, socius, consors«, tudi *to-vârih* »isto« in *tovâruš*; *tovârišica* (f.) »nevestina spremljevalka« (goriš., bkr.) in »družica, sopotnica«; denom. v. *tovârišiti se*, -ârišim se (impf.) »družiti se«, abstr. *tovâ-*

rištvo (n.) »družba«, npr. *vzel nas bo k sebi v nebesko tovarištvo* (Trubar), adv. *vtovâriš* »skupno«. V 20. st. je bil pod vplivom SSSR s *tovâriš* edini politično dovoljeni način naslavljanja, npr. *t. direktor, t. profesor, t. učitelj*, kar je v šolskem žargonu povzročilo eliptično rabo *tovâriš* »učitelj«, *tovârišica* »učiteljica«. Taka raba je po I. 1991 v izumiranju. V 16. st. *tovarish* »sodalis, socius«, *to-varush na pot* »comes«, *tovarishtvu, tovarushtvo* »consortium, societas« (Megiser), v 18. st. *tovarišh* »apostolus, joger, en fel, en pot«, »collega«, »compar«, *ena v'pytjú tovarfhiza* »compotrix, pyanka«, *neveifte tovarfhiza* »pronuba«, *tovarišhiza, tovarfhiza* »socia, družes«, *tovarush* (Kastelec-Vorenc), I. 1607 *touaris* »compagno«, *to-uariftuo* »côpagnia, drusba« (Alasia), *tovarsh* »socius, collega«, *tovarshtvu* »societas« (Pohlin), *tovarh, tovarfh* »Gefell, drushnik« (Gutsmann).

Prim. csl. *tovarištъ* »socius«, hrv. *tovariš* »collega« (I. 1608), f. *tovarišica*, kajk. *tovaruš* »isto« (Habeldlić, Belostenec, Vitezović), r. *tovârišê* »collega, kamerad, socius«, str. *tovârišêb* »isto«, ukr. *tovâryš* »kolega, pomočnik«, br. *tovâristvo* »družba; skupina ljudi iste obrti« (Nosović, 635), p. *towarzysz* »kolega«, kašub. *tovârêš* »isto«, č. *to-varyš* »rokodelski pomočnik«, stč. *tovaryš, tovariš*, pri Husu *vytovaryšen* »izključen iz skupnosti« (z disimilacijo *ř - š > r - s*; Machek², 648), slš. *tovariš* »kolega«, gl. *tovârêš* »isto«, dl. *tovâriš*. Iz slov. jezиков je gotovo rum. *tovârêš* »collega, kamerad, družabnik«, *tovâroș* (Tiktin, Wb., 1629) in lit. *tavarcius* »kolega«, *tavôrcius* »isto«, *tavôrščius, stavôrščius* (Kurschat, 2478, 2256) ter zaradi zgodnje izpričanosti manj verjetno madž. *társ* »kolega« (I. 1138) poleg *tóáros* »isto«, *tóarus, továros* »tovariš« (EWU, 1486). Slov. **tovârišê* (m.) »kolega« in **tovârit'ê* »isto«. Beseda je bila kot označevalka starega družbenega razmerja v slov. in madž. verjetno izposojena iz iste, najbolj verjetno altajske jezikovne skupine kot psl. **to-vârêš* »onus«, tako da se v njej lahko ohranja beseda za »tovor«, prim. džagat. *tovar* »imetje, živina, blago«, in *eš, iš* »sodrug« (Korš, JA IX, 674), ali pa *êuv. tavra* »v krogu« in *iš* »sodrug« (Räsänen, ZSIPH XX, 466). Drugače Oštr, Vogelnamen, 95, ki je mislil na predide. izvor in rekonstruiral pref. **ta-* + **wâr'êš's* »ognjišče«, prim. etr. *arse verse* »ognjišče«, predbalto-slov. **to-waris(t)-j* »družabnik ob ognjišču«. Glej tudi *tóvor, tarna* in *tovar*. M. F.

tovârna (f.) »fabrica, officina« (SSKJ V, 130), pri Pletišniku *tovârna*; adj. *tovârniški, tovârenski*, subst. *tovârnar, tovârnik* »fabrikant«; pri Cigaletu, Wb., 478, s. v. *Fabrik* samo *fabrika*, v Term., 37, *fâbrica, tvôrnicna* (kroat.), schlecht *tovarna*.

Prevzeto iz č. *tovârna* »tovarna« (adj. *tovârenský* »tovarniški«, *tovârnik* »tovarnar«), star. tudi »skladišče« (Jungmann, Sl. IV, 612), kar je izpeljano iz *tovar* »blago, izdelek« (Machek², 648). Dalje glej *tóvor, tovar, tovâriš*. M. S.

tóvati (v. impf.) »slabeti, sušiti se«, izpričano samo v 18. st. pri Gutsmannu: *tovati* poleg *fe vufshati, medleti, fêhuvati* in *vfehuvati* »schwinden«, *tovavez* poleg *med-luh, nedefhnik* »ein Schwindsüchtiger«, *tovanje* poleg *vadnenje, fufhenje, fêhenje, fufha* »Schwinds«.

Strekelj, Lwk., 67, domneva izposojajo iz srvn. *touwen, tôuwen* »umirati, ginevati«, bav. n. *Töbe* »pljučna bolezen«, *tobeln, töbeln* »smrdeti po zatohlem, vlažnem« (soglaša Striedter-Temps, DLS, 238). N. besedna družina je verjetno prevzeta iz lat., prim. *tâbēs* »gniloba, troh-

noba, jetika, sušica, kuga, ginevanje« (Schmeller, BWB. I, 581). M. S.

tóvor (m.), g. *tovóra* »onus«, danes g. tudi *tovóra*, pri Cafu *tovar*, -a »isto«; adj. *tovóren*, *tovóvski* »carcinarius«, v. *tovóriti*, -*órim* in *tovóriti*, -*im* (impf.) »prevažati na hrbtnih tovarne živine«, pf. *iz-, na-, o-, ob-, pre-, pri-, raz-, s-t.*; subst. *tovóvnik* »kdor tovari trgovsko blago« in »krošnja«, f. *tovóvница*; *tovorívec*, -*vca*, f. *tovorívka* »tovorna žival«; v 16. st. *tovor* »fascis, moles«, *tovornik* »agaso, mulio« (Megiser), g. pl. *toúr* (< *tovor) (Trubar), v 18. st. *tovor* »onus, sarcina«, *šivina katera tovari*, *ali na harbiti noffi* »jumentum clitallarium«, *restovoriti* »desternere, exonerare« (Kastelec-Vorenc), *tovor* »onus, clitellæ«, *tovornek* »oenopola«, *tovorneske kojn* »clitellarius« (Pohlin), *tovor* »Saum«, *tovoriti* »saumen«, *tovornik* »Saumer, Lastbeförderer« (Gutsmann); semkaj cgm. *Tovornik*. Sln. -*or-* je iz -*ar-* po vokalni harmoniji v cas. obl. *tovarā > *tovorā (Ramovš, JF II, 230 = Zbrano delo II, 448), enako tudi hrv. dial.

Prim. csl. *tovarě* »onus, merx, facultates«, sbh. *tòvar* »breve, tovor« in »osel«, hrv. dial. *tòvor*, v Istri *tovor* »isto«, mak. *tovar*, blg. *továr* »tovor, prtljaga, breve«, r. *továr*, -*a* »tovor, trgovsko blago«, ukr. *továr*, -*u* »(rogata) žival«, br. *tavár* »trgovsko blago, rogata žival«, p. *towar* »blago, izdelek«, č., slš. *tovar*, dl. *tovara* »isto« (f. analogno po sin. *wora* < n. *Ware*). Iz slov. jezikov je lit. *ta-vóras* »blago, stojnica, prodajalna« in rum. *tarniță* »leveno sedlo« < *tovarnica. Slov. *továrě je prevzeto iz neke turš. predloge, prim. ujur. *tavar* »imetje, blago, živina«, osman. džagat. *tavar* »blago, roba, živina«, mongol. *tawar* »isto« (Miklošič, 359 s.; Vasmer III, 112; Machek², 648; Schuster-Šewc, HEWb., 1522). Glej tudi *tovar*, *to-várna*, *továrš*. M. S.

tozdäka (adv.) »ravnokar«, tudi *tozdäcka* »isto« (vzh. štaj).

Brez znanih paralel, verjetno *to-sb-dä-ka iz adv. *to, *sb-dä (> *sdä > *zdäj*) in ojačevalne partikule -*ka*, prim. z drugim adv. *ve-sb-dä > pkm. *vězda* »zdaj«. Da lje glej *tā I*, *zdāj*, -*ka*. M. S.

tožiti, *tóžim* (v. impf.) »queri, lamentari, accusare, concriminari«, pf. *ob-t.* »anklagen«, *po-t.* »klagen vorbringen«, *pri-t.* »Klage erheben«, *po-t. se* »sich beklagen, sich beschweren«, *za-t.* »verklagen«, iter. in sekundarni impf. (-) *tožévati*, -*újem*; subst. *tóžba* »accusatio«, *tóžec*, -*žca*, *tožnik*, -*a*, *tóžbenik*, -*a*, *toživec*, -*vca*, *tožitelj*, -*a* »accusator«, f. *tožnica*, *toživka*, *tožiteljica* »accusatrix«, *tožúh*, -*a*, *tožún*, -*a* »kdor rad toži«, iz pas. ptc. *tóžen*, -*a* »angeklagt« je *tóženec*, -*nca* »der Angeklagte«, f. *tóženka* »die Angeklagte«; *tožljivec*, -*vca* »zvolovljenež« in »lenuh«, f. *tožljívka* »zvolovljnica« in »lena ženska«, adj. *tóžen*, -*žna* »Klage-«, *otóžen*, -*žna* »tristis« (= sbh. *ótužan* »otožen, razžaluščujoč«), *tožljív*, -*íva* »ki rad toži, obtožuje«, *tožílen*, -*ína* »Klage-, klagbar«; subst. *tožílnik* »akuzativ« je kalk po lat. *cāsus accūsātīvus* (to pa po gr. πτώσις αἰτιατικῆν po napačnem razumevanju, saj v gramatičnem terminu ni mišljeno raz. αἰτιος »krivec, obtoženi«, temveč τὸ αἴτιον »vzrok«), ekspr. v. *tožáriti*, -*árim* »veliko tožiti«; v 16. st. *tofchiti*, *je pertofhiti* »queror«, *tofhba* »accusatio«, *tofhnik* »accufator« (Megiser), v 17. st. *tozit* »accufare, querelare«, *tozit se* »lamentariti« (Alasia), v 18. st. *tošhiti* »concriminari, conqueri«, *tošhiti se* »causari, expostulare«, *je pertošhiti* »conqueri, lamentari, queri«, *tošhnyk* »accusator«, *tošhba* »accusatio«

(Kastelec-Vorenc), *t(h)óšhem*, *tofhújem* »accufare« (Pohlin), *tošhiti* »klagen, verklagen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *tóžiti*, -*íši* »urgere, anguste moveri, moerere, anxium esse, anxiari«, sbh. *túžiti*, *túžim* »accusare«, *t. se* »pritoževati se, tarnati«, blg. *tožá*, -*íš* »žalostiti se, žalovati«, r. *tužít*, *túšišb* »žalovati«, ukr. *tužýty*, *túžýš* »jokati in tarnati«, br. *tužýcb*, *túžýš* »žalostiti se, žalovati«, p. dial. *tažýc* »zeleti si (o živalih)« (Karłowicz, SGP V, 392), č. *tožiti* »hrepeneti, koprnjeti«, slš. *túžit* »isto«, gl. *tužíc* »žalostiti«, dl. *tužýš* »žalostiti se, žalovati«. Psl. *tóžiti, *tóžišb »imeti, izražati duševno težo, težko biti pri srcu, žalostiti se« je denom. iz *togá, akz. *ž »duševna teža: žalost, strah, poželenje«. Dalje glej *tóga*. M. S.

trāb (m.), g. *trāba* »ein Arm des Wagenwiesels, der Wagenschere«, pl. *trābi* »Wagenschere; del voza, ki je vtaknjen med podvozje in oplen«, *trāb(l)je*, *trābjē*, -*sa* (n.) (notr., Loški Potok), na Vrhniki *trōbje* (n.), v Laščah *trābelj*, -*blja*, v Krnu *trēblji* (m. pl.); *trēbjē* (n.), *otrēbje* (Ildrija), pkm. *trebí* (f. pl.) (Novak, Slovar², 159); tudi *trāp*, -*a* (m.) (Caf) in *trāp*, g. *trapí* (f.) (goriš.), *trāp* (f.), g. *trapí* (gor., Haloze); izv. *trāpnik*, *trapni klin* »zagozda pri trābu«.

Prim. sb. dial. *trāp* (m.) »del voza, na katerem leži pod« (Kosovo), stsb. »konjska oprava, homot« (Skok III, 491), hrv. čak. *trāblje* »Hintergestell des Wagens« (Vodice; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550). Nejasno, brez znanih paralel v drugih slov. jezikih. Možno je domnevati zgodnjo izposojlo iz nekega rom. jezika, prim. lat. *trab(ē)s*, it. *trave*, furl. *trāf* »hlod, bruno, tram«, prim. tudi gr. τράφης, τράπηξ »bruno, tram, prečnik, pekova miza« (Bezljaj, Radovi, 38), eventualno praserodstvo s tem in s psl. *terms, sln. *trēm* (Bezljaj, I. c.; Iljinski, IORJ XXIII, 142). Problematična je povezava s č. mor. *tradi-na* »pločevina nad osjo pri vozu« (tako Bezljaj, Eseji, 38) in dalje z lit. *tarp* »vmes«. Glej tudi *trēm*, *trāba*, *trāp*.

[Ni izključeno sorodstvo z r. dial. *tarabárka* »prečna deska na steni voza, iz treh palic narejen podstavek za kotel«, kar je po Vasmerju III, 76, nejasno. Prim. tudi dl. *tarp* »mala vaga pri vozu; Ortschaft«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1506, povezuje s *trpēkē. Sln. *trāb* in sorodno primerja z lat. *trab(ē)s* »hlod, bruno, streha«, lit. *trabā* »hiša« tudi Kurkina, DS, 63 s. – M. S.]

trabljáti, -*ám* (v. impf.) »gobezdati, blebetati, čvekati«, *trabúzati* (Caf, Zalokar), *trabúzgati* (Podmilščak), *trabuzljáti* (Ig, gor.) »isto«, *trabúza* (f.) »klepetulja«, v 18. st. *trabusa* »Plapperer« (Gutsmann).

Prim. sbh. *trabúniti*, *trābūnim* in *trabūnjati*, -*ām* »govoriti v snu ali nezavesti«, r. *tarabár* »čvekač«, *tarabáritb* »čvekati«, br. *tarabáricb* »klepetati, čvekati«. Slov. **torb(ē)l'ati*, *torbuniti, *torbariti so intenz. iz nepotrjenege *torbiti, kar je domnevno iter. iz baze **ter-b(h)-k* ide. **ter-* »govoriti«, prim. z intenz. redulpikacija r. *torótóritb* »govoriti neumnosti«, br. *taratórycb*, č. *tratóřiti*, slš. *trátorit* »mnogo govoriti«, prez. v het. *taranzi* »govorijo«, iter. v lit. *tarýiti*, *taríu* »govoriti«. Dalje glej *tritráti*, *tērjati*, *tarēkati*, *trabosáti*. M. S.

trabosáti, -*ám* (v. impf.) »čvekati« v črnovr. *trābāsq̄t*, *trābāsq̄ā* in k temu *trābāsq̄āč* (m.) »kdor nepremišljeno in nespametno govori«, pri čemer je Tominec, 220 in 221, prvo poknjžil v *trabosati, drugo pa v *trabosáč.

Zaradi črnovr. posttoničnega *a* iz prvotnega sln. *olu* (npr. črnovr. *lq̄pāq̄* »lopata«, *lq̄šinq̄* »luščina«, *lq̄rān* »luteran«) sta obe rekonstrukciji možni, vendar govori v

prid sln. **trabosāti* in **trabosáč* sln. sinonim *trabuzati*, *-am* (v. impf.) »čvekati« in *trabuza* (m.) »čvekač«, ki je izpričan le v 18. st. *trabusati* »plappern«, *trabusa* »čvekač« (Gutsmann), pa tudi cgn. *Trabos* (poleg *Trbos*). S tem sorodno je tudi črnovr. *trābūšiti* »nepremišljeno in hitro kaj blekniti« (Tominec, 221) < sln. **trabusniti*. Brez paralel v drugih slov. jezikih, a gotovo v besedotvornem razmerju s sln. *trabljāti*, *-ām* (v. impf.) »čvekati, blebetati«, kar kljub Pleteršniku II, 680, zaradi podobnopomenskega hrv., sb. *trābūn* (f.) »fantaziranje«, *trābūniti*, *trābūniti* »čvekati, blebetati«, *trābūnjati*, *trābūnjām* »isto« ne more biti sorodno s sln. *trobīti*, *trobim* »igrati na trobilo; kričati« < **trōbīti*, **trōbīšb*. Ker Skok III, 487, opozarja, da hrv., sb. *trābūn* zaradi areala ne more biti romanska izposojenka iz **iūr̥bāre*, kot je menil Štrekelj, JA XXVIII, 533, bi bilo mogoče izhajati iz prvotnega jslav. **trabīti* »čvekati«, kar je zaradi r. *tarabār* »blebetač«, *tarabāry* (pl.) »prazne besede«, *tarabāritb* »blebetati«, *tarabārščina* »latovščina« (Vasmer² IV, 20, brez drugega slov. gradiva) in lot. *tarbātīes* »prepirati se; čvekati« ter *terbi*, *-bju*, *-bu* »do naveličanosti (za druge) govoriti, trdovratno prepričevati«, *teḫbis* »šušmar« (Mühlentbach-Endzelin IV, 132, 165), verjetno po metatezi nastalo iz psl. nepotrjenega v. **torbīti* »čvekati«. Osnova **ter-b(h)-* je motivirana iz ide. **ter-* »reči, govoriti«, prim. lit. *taryiti*, *taṛiti* »reči, izgovoriti«, het. *taranzi* (3. os. pl. prez.) »govorijo« (LIV, 573). Glej tudi *trabljāti*. M. F.

trāca (f.) »glinena ponev« (Haloze). Osamljeno. Ker so bile glinene posode za kuho navadno vezane, je leksem morda soroden s sln. *trāk* (m.), g. *trakū* »vez, trak« < psl. **tōrkz*, g. **-a*. Izhajati bi bilo mogoče iz dem. **torčica* »majhna posoda z vezmi, vezana posoda« > sln. *tračica*, po redukciji **tračca*, po asimilaciji **iṛšs* > *iṛst* in poenostavitvi v **iṛs trāca* (tipa sln. *nocój* < **not'bcōj*, sln. žilj. *roc* (m.), g. *roca* »ročaj« < **rōčsčb*, *rōcelj* < **rōčsčb'lb* (k fonetiki Furlan, SR XLI, 1993, 220 s.)). Ker bi se dem. k cirkumflekiranemu psl. **tōrkz* (m.) v sln. realiziral v **tračica* in pogoji za redukcijo ne bi bili izpolnjeni, je potrebno predpostaviti analogni akcent po *trāk*, tj. **tračica*. Gre torej verjetno za majhno glineno vezano posodo. Drugače Štrekelj, JA XXVIII, 533, ki je v osamljenem *trāca* videl rom. izposojenko z izhodiščem v lat. **terraceus* »pripadajoč zemlji, glinen« (sprejema Skok III, 443). Dalje glej *trāk* in *trācelj*. M. F.

trācati, *-am* (v. impf.) »vneto, nadležno prositi«, pf. *za-t*; semkaj *zatrācati* »zabičati«, impf. *zatrācevatī*; semkaj *trūcati* (impf.) »pozivati«, *zatrūcati* »vneto, živo naprositi, zaprositi«, v 17. st. *truzat* »dražiti, jeziti« (Janez Svetokriški).

Prevzeto iz kor. n. *tratzen*, bav. *trätzen* »dražiti, jeziti« poleg *trutzen* »nagajati, kljubovati« < srvn. *tratzen*, *tretzen*, *trutzen* »kljubovati« in »dražiti, jeziti« k srvn. *tratz*, *trutz*, *trozt* > nvn. *trozt* »kljub«. Prim. tudi istr. čak. *trūc* »trmoglavost«, č. *trucovati* »kljubovati« (Štrekelj, Lwk., 67). M. S.

trācelj (m.), g. *-clja* »pramen, trak«, tudi »jeziček (kot podaljšek mehkega neba) pri svinjah« (vzh. štaj), sem pkm. *trāclin* »trak pri vrsti prta, travnjačič« (Novak, Slovar², 158) z naplaščenim tujim (nemškim) izglasjem za prvotno domačo tvorbo **trāceu*, g. *-cla*, prim. pkm. *so-kéu*, g. *-klá* »grča v lesu« < **sōkčl'lb*.

Zaradi enakopomenskega *trāk* (m.) »trak« in »jeziček (kot podaljšek mehkega neba) pri svinjah« (Caf) ter *trā-*

kelj (m.), g. *-klja* »jeziček (kot podaljšek mehkega neba) pri svinjah, ovcah, kozah« < **torkčl'lb* bi bilo potrebno izhajati iz **trāčcelj* »kar je podobno majhnemu traku« < **tōrčsčb'lb* z asimiliranim *-c-* iz *-čc-* kot sln. *nocój* (adv.) »to noč, ta večer«, *roc* (m.), g. *-a* »ročaj«, *rōcelj* (m.), g. *-clja* »isto« < **rōčsčb'lb* ← **rōká*, *kūcelj* (m.), g. *-clja* »majhen hrib« < **kučsčb'lb* (o asimilaciji Furlan, SR XLI, 1993, 220 s.). Podlaga za tvorbo je dem. *trāčec*. Morda spada sem tudi v Slovenskih goricah zabeleženo *t'ra:clāk* »petelinji podbradek« (Hrašenski vrh; BADŽ I, 56). Dalje glej *trāk*. M. F.

trackāti, *-ām* (v. impf.) »trošiti, zapravljati« (polj, Zalokar), pf. *za-t*.

V polj. ni predtoničnega akanja (Ramovš, Hgr. VII, 96), zato zveza s *trošiti* ali *trōha* ni verjetna. Bolje je izhajati iz dem. k intenz. **trāt-za-ti* ← *trātiti*. Akcent je v dem. lahko sekundarno na suf. *-ka-*, kar utegne biti pod vplivom denom. iz dem., prim. *repkāti* »mahati z rep(k)om« ← *repčk*, ali pod vplivom sin. *fračkāti*, *frč-kāti* »zapravljati«. Dalje glej *trāta* I. M. S.

trāč (m.), g. *-a* »čnenčanje, čenče«, v. *trāčlati* »čnenčati, prazno govoriti« (pkm.; Novak, Slovar², 158), štaj. *tračkatī* »isto« (Preloge pri Slovenskih Konjicah; Stabej pri Megiserju, 202).

Prim. sbh. *trāčati*, *-ām* in *trāčiti*, *trāčtm* »opravljati, klevetati« (ARj XVIII, 507). Prevzeto iz bav. n. *tratsch'n*, *tratsch'ln* »čnenčati, blebetati, klepetati, opravljati«, subst. *Geratsch* »čnenčanje, klepetanje« (Schmeller, BWb. I, 681), kar je verjetno onomat. izvora, prim. n. tudi *ratschen* »ragljati, regljati, klepetati« (Kluge²³, 833). M. S.

trāča (f.) »brisača« (Murko I, 677; črnovr., gor.), s sekundarnim nazalom *trānča* »isto« (Murko I, 677).

Pleteršnik II, 680, po Miklošiču, 352, opozarja na sorodstvo s sln. dial. sinonimoma *terāca* in *otirāč*, tudi *otirāca*, *oterāca*, *oterāč* in *tirāca*. Oblike z *i* pred *r* so nomina instrumenti na *-čb* oz. *-ča* tipa **bi-čb* k **bī-ti* »tolči« iz v. *otīrati*, *-am* »obrisati«, kar je impf. k sln. *otrēm̄lotārem* »isto« < **q-tērti*, **q-trešb*, prim. r. dial. *utirka* »brisača«, hrv. dial. *trāti* »brisati«, npr. *tari brže to dijete* (Lika; ARj XVIII, 541), čak. *otirāca* »brisača« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 576). Nasprotno pa so *terāca*, *oterāca* in *oterāč* tako kot hrv. čak. *terāca* »brisača« (Brusje na Hvaru; Dulčić, o. c., 691) enake tvorbe iz iter. **q-tēra-ti* k **q-tērti*, prez. **q-tere-šb* »treti, tare«. Sln. *trāča* (f.) »brisača« je torej lahko nastalo iz prvotnega sln. *tirāca* < **tirāca* oz. *terāca* < **tē-rāca* po moderni vokalni redukciji. Dalje glej *trēti*, *trēm*. M. F.

trāčje (n. kol.) »bobova ali fižolova oluščena slama« (Plužna pri Bovcu; Erjavec LMS 1882-1883, 257) = *trāčje* (n.), g. *-a* »fižolovo steblo ali listje (za krmiljenje živali)« (Ivančič, DSBG, 63), sem s sekundarno nazalizacijo tolm. *trānčevje* (n.), g. *-a* »steblo pri raklovcu, ki se ovija okoli rakle«, npr. *fižol gre v trānčevje* (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 158). Pleteršnik II, 680, za Goriška brda navaja tudi pomen »drobne bekove šibice«.

Pomensko najbližje je črnogor. *trākatica* »otročka igrača iz koruznega ličkanja«, kar Skok III, 489, povezuje z interj. *trāk* (Črna gora) »vzklik za ponazarjanje puškinega poka«, mak. *trak* (interj.) »isto«, *traka* »skrtati (z zobmi); udarjati«. S tem sorodno je verjetno č. dial. *trak* »nesreča« (Bartoš, Dialektologie II, 402), če se je prek pomenske stopnje »kar je ničvredno« razvilo iz »(oluš-

čeni) drobir ipd.«. Manj verjetno Miklošič, 360 (sprejema Erjavc, l.c.), ki misli na izposojjo iz it. *straccio* »strganina, cunj«, tudi *carta straccia* »makulatura«, a kljub temu opozarja na možno zvezo z osnovo *ter- »treti«. Nadalje je s to jsl. osnovo lahko korensko sorodno p. dial. *trač* »lan tretji« (Karłowicz, SGP V, 415), pa tudi lit. *patrakas* »odpadki, ničvredne stvari; drobovje vseh živali«, *trāknas* »zdrobljen, obrabljen«, *trāknys* (pl.) »zvita slama«, kar je nadalje sorodno z lit. *trēktiū*, *trekiū*, *trēkiaū* »uničevati, poškodovati, skaziti« (Bezljaj, ZJS, 333; Fraenkel, 1116). Glej tudi *trackāti*. M. F.

trag (m.), g. -a »sled«, v. *tražiti* »slediti«; navaja samo Miklošič, 360, kot dol.; verjetno sled uskokov. Prim. sbh. *trāg* »sled«, *trāžiti* »slediti, iskati, zahtevati«, medtem ko na zahodu *trāg*, *trāga* pomeni »rasa, pasma« poleg csl. *trage* »potomstvo«, mak. *traga* »sled«, *traži* »slediti«, blg. *traža* »slediti«, *trag* »sled« (Mladenov, 437). Sbh. tudi adv. *nātrāg* »nazaj«, *natrāškē*, *ōstrāg* »isto«, *strāžnīj* »zadnji«. Pri sev. Slovanih samo kašub. *tragi*, *tregi* »nazaj«. Sorodno je stir. *traig* »noga«, srir. *trog* »rod, potomstvo«, *trogan* »svet« iz ide. *trāgh-, *trōgh-, *trēgh- (Pokorny, 1089; Štrekelj, JA XXVIII, 504; Fraenkel, KZ LXI, 238).

trāgati se (v. impf.), samo impersonalno *traga se mi* »ne ljubi se mi«, dial. npr. cerklj. *se j je t'ra:yalu 'di:lat* (Kenda-Jež, Gradivo); tudi *utrāgati (se)*, impersonalno *utrāga me* (jvzh. štaj.), *utrāga se mi* (sav., notr., rovt.), npr. črnovr. *se mu utrāya* (Tominec, 227); subst. *utrāga* v zvezi *utrāga me je* »ne ljubi se mi« (pkm.), adj. *utrāgljiv*, -iva »len, lenoben« (pkm., vzh. štaj.), abstr. *utrāgljivost* »lenoba« (vzh. štaj., pkm.); v 16. st. *vtragliv* »piger, negligens, ignavus«, *vtraglivost* »pigritia, ignavia« (Megiser), *vtraglivi* »leni« (Dalmatin; Rigler, Začetki, 214), v 17. st. *ludje so taku fanikerni, traglivi, inu leni* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vtragati, tragliv biti* »taedere«, *tragliu* »discinctus, taediosus, torpidus«, *je vtragati* »se navelizhati, se vtoshiti, taedio affici«, *vtragliu* »ignavus, negligens, piger« (Kastelec-Vorenc), *tragliv* »toflhiv; trag, verdüßlich; acediosus«, *utrāgliv* »trāg, faul; acediosus, piger« (Pohlin), *tragliu, vragofsten* »trāg« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *tragen* »biti len, poleniti se«, impersonalno z dat. »ne ljubi se (mi), ne diši (mi), upira se (mi)«, npr. *dem biderben wirt nimmer trāgen*. Sln. pref. *u-* je substitut za srvn. *be-* v srvn. *betrāgen* (impersonalno) »ne imeti veselja, biti ravnodušen, len«, npr. *mih betrāget* »ne ljubi se mi, nimam veselja« (Miklošič, 360; Striedter-Temps, DLS, 239). Srvn. *v* je denom. iz adj. *trāc*, *trāge*, *trāge* »len, počasen« < stvn. *trāgi* »isto«, kar ustreza niz. *traag*, ssaš. *trag* »isto«, ags. *trāg* »slab« < pperm. *trēg-. To vsebuje podaljšano stopnjo k *treg- v got. *trigo* »žalost«, stnord. *trege* »skrb, ovira«, *tregr* »nejevoljen, nenaklonjen«, ags. *treza* »žalost, trpljenje«, ssaš. *trego* »bolečina«, vse iz ide. korena *dreg'h- »nejevoljen, nerazpoložen«, prim. lit. *drižiti* »postati matast, zaspan« (Persson, Beitr., 46 s.; Feist, Wb., 480; Pokorny, 227; Kluge²³, 830). M. S.

trāge (f. pl.) »nosila«, npr. *mrtvaške trage*; pejor. tudi »dolge noge« (Trstenjak), *tragljāc* »psovka dolgonogemu človeku« (ob Muri in Ščavnici), črnovr. *trāpę* »nosila« (Tominec, 220); tudi *trāžnica* »nosila (za gnoj)« (notr., gor.); v 16. st. *traga* »capulus, feretrum; Todtenbar, Todtenbaum« (Megiser), v 18. st. *trage sa gnui* »feretrum stercorarium«, *pare, ali trage sa mertvize noffiti* »pheretrum, vel feretrum« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz srvn. *trage* »nosila, nosilnica« k *tragen* »nositi«. Iz štaj. n. nomena instrumenti *Tragel* »nosilnica s štirimi ročaji in mrežasto vrečo« je sln. *traglje* »nosila«, dol. *tralje* (Miklošič, 360), pkm. *trāgle* »isto«, od tod *traglāc* »vrsta samokolnice« (Štrekelj, JA XXVIII, 534; Striedter-Temps, DLS, 238), hrv. *trālje* (f. pl.) »krošnja, koš, nosila«, v Oslju *trālje* »nosila«, adj. *trāljav* »neroden« (Težak, HDZb V, 410), čak. *trāje* (Hraste-Šimunovič, Čak. Lex. I, 1249), črnogor. *trānja* »nosila za material« (Miklošič, 360; Skok III, 490). Glej tudi *trōskati*. M. S.

trāhtar (m.), g. -ja »lij«, pkm. *trāhtar*, *trājtār* »lijak« (Novak, Slovar², 158), gor. *trāhtar*, -ja, črnovr. *trāxtar*, -rę (Tominec, 220), jnotr. *trāxtar* (Rigler, Jnotr. gov., 162); v 16. st. *trahtar* »infundibulum« (Megiser), v 18. st. *trahatar* »infundibulum« (Kastelec-Vorenc).

Kakor hrv. kajk. *trahter* prevzeto iz srvn. *trahter* < stvn. *trahūari*, prim. današnje bav. avstr. *Trachter* (Štrekelj, LMS 1894, 48; Striedter-Temps, DLS, 239) < vlat. *trāctōrium* < klas. *trajectōrium* »isto«, kar je tvorba iz *trā-icere* »vreči čez, prepeljati, prenesti, prebosti«. Standardno nvn. *Trichter* kaže na spbav. (nürnbergski) razvoj iz srvn. *trahter* (Kluge²³, 836). Direktno iz (dalm. (?) rom. je hrv. *traktūr* (Zumberak), čak. *tratūr*, alb. dial. *traftare* »isto« (Skok III, 489). M. S.

trahitati, -am (v. impf.) »misliti, nameravati« (Štrekelj, Görz., 117), črnovr. *trāxtat* »nameravati« (Tominec, 220), sodeč po kor. *qòj na ti:ste trā:xta* (Karničar, Obir, 182) je vsaj kor. prez. *trāhtam*; v 16. st. *trahitati* »studere, cogitare, misliti« (Dalmatin, Register), v 17. st. *ta Kateri trahta faratat, je fam faratan* (Janez Svetokriški), v 18. st. *trahitati* »misliti, spumniti, cogitare« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz srvn. *trachten* »misliti na, premišljavati o« (Striedter-Temps, DLS, 239) < stvn. *trahōn*, kar je iz lat. *tractāre* »razpravljati, razlagati, obravnavati« < »vlačiti«, intenz. od *trahere* »vleči« (Kluge²³, 830). M. S.

trājati, -am in -jem (v. impf.) »durare«, pf. *do-*, *po-*, *pre-*, *vz-t-*, adj. *trājen*, -jna »firmus, solidus«, *vztrājen*, -jna »patiens, pertinax, permanens«; Cigale, Wb., 63, navaja *trajati* »anhalten, lange dauern« kot dol. V star. jeziku v tem pomenu navadno le *držāti*, *trpēti*.

Prim. csl. *trajati*, *traješi* »durare«, sbh. *trājati*, *trājem*, mak. *trae* »trajati, trpeti, molčati«, blg. *trāja* »čakati, trpeti, prenašati, molčati, živeti«, stč. *trāti »trajati«, izpričano je 3. sg. *trā*, *traji*, impf. *trāše*, ptc. f. *trāla*, gl. *trāc*, *traju*, dl. *trās*, *trajom* »isto«. Pomen »živeti« izraža še rum. izposojenka *a trāi* »živeti«, *trai* »življenje« in jsl. atpn. *Trajko, Trajan*, ki tvorbeno in semantično ustreza atpn. *Živko, Živan* (Skok III, 489). Psl. *trājati, -ješ (ali *trāti in po pret. sekundarno *trājati (Trautmann, BSW, 326)) formalno lahko ustreza sti. *trāyāte* »varovati« (Vaillant, Gr. comp. III, 265) < *rešiti« < *prepeljati« in lat. *in-trāre*, -ās »vstopiti«. Lat. glagola se zaradi navedenih paralel ne zdi nujno izvajati iz ničtostopenjskega *trH₂-je- (tako LIV, 577). Slov., sti. in lat. gradivo dopušča rekonstrukcijo prez. *traH₂-je- z drugo polno stopnjo iz ide. baze *terH₂- »priti skozi, prečkati«. Stir. *trāth* »čas, ura« lahko kaže na isto prevojno stopnjo ali na *trH₂ō-, prim. sti. *tūrtā* (Pedersen, Kelt. Gramm. I, 52). Enaki možnosti veljata tudi pri rekonstrukciji prevojne stopnje v gr. τρᾶνής »prodoren, jasen, natančen«. Iz atem. prez. *terH₂-u-, *trH₂-u- je het. *taruži* »prema-

gati, zmoči, tematizirano sti. *tŭrvati* »isto« in psl. **trvati* > č. *trvati*, slš. *trvat'*, p. *trwac'*, z iter. podaljšavo ukr. *tryvaty* »trajati«. Osnovna literatura: Miklošič, 360; Pokorny, 1074 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1523. Drugače Nilsson, HS CXII (1999), 143 ss., ki za jslav., stč. in luž. izhaja iz **trvati*, sekundarno po prez. **trvati*, medtem ko za č. in p. domneva **trvati* (izpričane oblike po metatezi tipa p. *drzwi* < **dwrzi*), kar ustreza lit. dial. *tviróti* »trajati« < **tvŭH-* k *tvėrti* »zgrabiti«, *tvėrti* »držati, imeti« iz ide. baze **tuerH-* »prijeti, zgrabiti«. O tej osnovi glej dalje *tvoriti*. M. S.

trāk (m.), g. *trākū* in *trāka* »ligamen«, tudi »cepič« (gor.), »jeziček (kot podaljšek mehkega neba) pri svinjah«, »žarek«; v zvezi *živi trak* »trakulja«; rez. *trāk*, -a »trak« (Steenwijk, SDR, 320), bkr. *trak*, -a »stenj« (Šašel, Bisernice I, 311); dem. *trācec* (m.), g. -čca, tudi *trākec*, g. -kca in *trāčič*, kol. *trāče* (n.) »trakovi«, tudi *trākōvje* (n.) »isto« in »rese« ter »Lycopodium sp.« (pod Pohorjem; Erjavec, LMS 1879, 128); sem *trākēlj* (m.), g. -klja »čop«, »vez pri palici« (vzh. štaj.), »jeziček (kot podaljšek mehkega neba) pri svinjah, ovcah, kozah«, »tram, ki štrli iz zgradbe«, *trākār* (m.), g. -ja »izdelovalec trakov«, »neki ponočni metulj«. V 18. st. *trāk* »fascia«, *traki per hlazak* »genualia«, »lovke« v zvezi *ena morška fipa, beila, inu s'trakmy* (prim. sb. *trākatnica* »hobotnica« (Vojvodina), hrv. *trakača* »isto« (Lika, Hrvaško primorje), čak. *trōk* »lovka pri mehkužcih« (Vis), *trākek* »fascicola« (Kastelec-Vorenc), *trak*, -ú »Band, ligamen« (Pohlin), *trak* »Strahl, Band« (Gutsmann).

Prim. csl. *trāk* »fascia«, hrv., sb. *trāk* »isto« (Vuk), hrv. čak. *trōk* »vrvice« (Brač), »lovka pri mehkužcih« (Vis), v Bosni *trāka* »fascia«, mak. *traka* »isto«, blg. arh. *trak* »jermen pri sedlu«, r. *tōrok*, navadno pl. *torokā* »jermeni pri zadnjem delu sedla«, ukr. *tōrok* »rob; kos platna z resicami«, pl. *torokŷ* »resice«, br. *tarōki* (pl.) »jermena«, p. *trōk* »jermen«, č. dial. *trak* »oprtnica, naravnica«, stč. *trācec* »veriga, verižica; pas«, slš. *traky* (m. pl.), g. -ov »naravnice«, dial. *trak* »vez, vrv«, »majhen in ozek del travnika« (Orlovský, Gerner., 354), gl. *trōk* »vrv«, dl. *trōk*, pl. *trōki* »štiri pletene vlečne vrvi na robovih velike ponjave, ki se jo uporablja za nošnje trave«. Psl. **tōrk* (m.) je tako kot toh. A *tark* »jermen (pri ušesu), uhan« (van Windekens, Le tokh. I, 88, brez slov. gradiva; k razvoju toh. pomena prim. frc. *pendant* »jermen« : *pendant d'oreilles* »uhan«) izvorno nomen actionis »vrtenje, sukanje« → rezultat »zвите niti, pramaena ipd.« → »vrv, trak, jermen ipd.« → metaforično »žarek«, »lovka« tematskega glagola **tērke/o-* »vrteti«, prim. lat. *torqueō*, -ere »viti, sukati, vrteti« < **torku-* je/o-, atematsko het. *tarku-* »sukati se, plesati« < **tērku-*, ničstopenjsko toh. B *tārk-* »vrteti«, sem še drugače tvorjene nominalne tvorbe stprus. *tarkne* (f.) »jermen za vezanje konjske vprege«, lot. *tērka* »vrv za privezovanje boje k ribiški mreži«, sti. *tarku-* (m.) »vreteno«, gr. ἄτρακτος (m.) »isto« (Miklošič, 359; Trautmann, BSW, 314; Vasmer² IV, 85; Pokorny, 1077; LIV, 577). Glej tudi *trāca*, *trākāča*, *trācelj*, *Trākana*, *trākēlj*. M. F.

trākāča (f.) »mavrica«; izpričano v 16. st. v Dalmatino-vremenu Registru v koloni Slovenfki oli Besjzhki *poga*, *Trākāzha*, *donā* od kranj. *Maura*, *piāuka*; Pleteršnik navaja besedo le še iz Cafovega gradiva, ki citira Kastelca.

Tvorbe na -āča so lahko avgmentativi, prim. *globāča*, *deklāča*, *glavāča*, substantivi s pomenom »imajoč to, kar

izraža podstava«, prim. *krastāča*, deadjektivni in denu-meralni substantivi, prim. *leskovāča* »leskova šiba«, *petāča* »kovanec za pet kron«, ali nomina instrumenti, npr. *grebāča*, *igrāča*, *brisāča*, z nadaljnjim semantičnim razvojem v *jedāča*, *pijāča*, *lovāča*. V primeru *trākāča* se zdi najverjetneje izhajati iz avgmentativa z izvornim pomenom »velik trak«. Star. in dial. hrv. *trākāča* »zvezda repatica« je torej le paralelna tvorba, razločljiva kot »imajoča žarek« iz *trāk* v pomenu »žarek«, potrjenim v sln. in hrv. Dalje glej *trāk*. M. S.

Trākana (f.) »kozje ime« (Krn, Bača; Erjavec, LMS 1875, 224).

Tvorjeno iz *trāk*, prim. hrv. *Trakava* »kravje ime« iz *trakav* »trakast«, v Gornji Krajinii *Trakoša* »kozje ime« (navaja ARJ XVIII, 526 s.) in k besedotvorju sln. *Čadana* »ime kozji zagorele dlake« iz *čād* »dim«, *Rūsana* »kravje ime« iz *rūs* »rdeč«, poleg *Čāda* »ime črni kravi«, *Rūsā* »ime rdečkasti kravi« (Erjavec, o. c., 223, 225). Dalje glej *trāk*. M. S.

trākēlj (m.), g. -klja »ok. 1–2 m dolg hlod« v rož. kor. *trāqel*, -na, tudi *trq̄l*, -qlā »isto« (Šašel, RNB, 131); sem črnovr. *trākļ*, g. -lŋa, pl. *trākļļj* »v ostrem se kotu stikajoči se deli prednje in zadnje preme voza« (Tominec, 220), torej »(stikajoči se) hlod«, in *trākēlj* (m.), g. -klja »tram, ki štrli iz zgradbe« (izpričano pri Japlju).

Pomensko najbližje je ukr. *tōrok* (m.) »manjši splav iz treh do štirih hlodov«, br. dial. *tarōk* (m.) »iz hlodov narejen most čez potok«, kar kaže, da bi bilo za sln. potrebno izhajati iz tvorjenke **tōrkēl's* (m.) »(hlod, ki služi za) vezanje« iz **tōrk* (m.) »isto«, kar se je iz **tōrk* (m.) »vrv, trak« verjetno razvilo zaradi tega, ker so bili s **tōrk* poimenovani tudi hloidi, ki so se uporabljali v iste namene kot trakovi, jermena, torej za vezanje, povezovanje. Prek enake pomenske motivacije je povezljivo tudi *strēm* (m.), g. -a »nadstrešek« in »žarek« (Gutsmann) in *strēme* (n.), g. *stremēna* »trak od razporku na spodnjem robu do kolen segajočih hlač«, »pramen, vlakno«. Drugače o tem Snoj, ESSJ III, 327. Dalje glej *trāk*. M. F.

trām (m.), g. -a »trabs, tignum«, pkm. tudi *trāme*, g. *tramēna*; dem. *tramič*, -iča »pomožni tram«, v. *trāmīti*, -im »trame postavljati«, *trāmnik* »podklada za tram«; v 16. st. *tram* »trabs« (Megiser), v 17. st. *tram* »trauo« (Alasia), *fō en velik tram postavili* (Janez Svetokriški), v 18. st. *en trām*, *enu brunu v'zimpri*, *ali ša zimper*, *greda* »trabs«, *tā šgurni práh*, *tram*, *ali kamen*, *nad vratmi*, *šhurz* »superliminare« (Kastelec-Vorenc), *tram*, -ú »Bal-ken, tignum« (Pohlin), *tram* »Balken, Tragbaum« (Gutsmann).

Kakor hrv. *trām*, p. *tram*, č., slš. *trām*, gl. *trama*, dl. *trām* »nosilno bruno, tram« prevzeto iz srvn. *trām*, *drām* »bruno, zapah«, danes še bav. n. *Trām*, *Trāum* »bruno« (Miklošič, 360, Frw., 61; Striedter-Temps, DLS, 239), prvotno verjetno »prečno bruno« < **traH-mo-* iz baze **terH-* »pritti skozi, prečkati« (Pokorny, 1075). M. S.

trampuš (m.), g. -a »Bellis perennis« (Simonović, BR, 67; Bezlaj, ZJS, 669; Willfort, Zdravilne rastline, 190). Nejasno. M. F.

trāmpuž (m.), g. -a »neokreten, debel človek« (goriš.; Štrekelj, Görz., 403), sem cgn. *Trampuž*, *Trampuš*, *Trampoš*, *Tramposch*, tudi hrv. cgn. *Trampuž*, *Trampuš*.

Verjetno ekspresivno nazalzirano iz sln. nomena agentis *trāpež* (m.) »neumnež, tepec« iz v. *trapāti*, -ām

»neumno se obnašati; potikati se, pohajkovati« kot hrv. *natràmpati*, *-ãm* »bloditi« (Korenica). Dalje glej *trãp*. M. F.

tramtáti, *-ãm* (v. impf.) »fantazirati« (gor.). Sem verjetno cgn. *Tramte*.

Verjetno le hiperkorektni zapis za ljudsko **trantáti*, kar je ekspresivizirano iz prvotnega sln. **tratáti* »čvekatati, blebetati«, prim. sln. *trantáti*, *-ãm* (v. impf.) »mešati, meštrati«, tudi »čvekatati, blebetati«, tolm. *trantát* »govoriti v spanju« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), v 18. st. *trantati* »schwätzen, shlabrati, pladrati, zheblati, faitati, nepokoinu marnuvati, banzati« in *trantanje* »thörichte Rede« (Gutsmann). Dalje glej *tránta*. M. F.

trança I (f.) »brisača«, izpričano le pri Murku I, 677: *tránzha* »Handtuch« poleg *trázha* »isto«.

Prva oblika je iz druge ekspresivno nazalizirana. Dalje glej *tráča*. M. F.

trança II (f.) »butasta ženska«. Zabeleženo le v 18. st. pri Gutsmannu: *tranzha* »tölplich Weib, trantara«. Tudi v. *tranchati*, *-am* (v. impf.) »fantazirati, blesti, bloditi« (notr.), *tranchanje*, *trancharija* »fantazija, blodnja« (Cigale, Wb., 486). Sem verjetno cgn. *Trančar*, *Trančkar*.

Gotovo sorodno s sln. sinonimnim *tramtáti*, *-ãm* (v. impf.) »fantazirati« (gor.), kar je verjetno le hiperkorektni zapis za širše izpričano ljudsko *tramtáti*, *-ãm* (v. impf.) »mešati, meštrati«, tudi »čvekatati, blebetati«, tolm. *trantát* »govoriti v spanju« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), v 18. st. *trantati* »schwätzen, shlabrati, pladrati, zheblati, faitati, nepokoinu marnuvati, banzati« in *trantanje* »thörichte Rede« (Gutsmann), ob katerem je znan subst. *tránta* (f.) »vzdevek omejeni, leni ženski«, izpričan tudi v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *tranta* »vagabunda foemina, ena shleht shena«. Izhodno sln. **trátáti* je gotovo sorodno s slš. dial. *tratiit'* »čnenčati, začeti blazneti« (Káral, Sl., 720). Formalno razmerje med sln. sin. *trança* in *tranta* oz. nenalizirano **trača* in **trata* lahko odraža različna deverbativa tipa **chod'a*: **chodš* ← **chodíti*, tudi zaradi slš. dial. *tratiit'* pa bi bilo možno predpostaviti obstoj psl. adj. **torš* »glasove izdajajoč; govoreč, zgovoren« < ide. ptc. **tor-to-* »govoreč, zgovoren« k **ter-* »govoriti«, iz katerega je **tórta* > sln. **tráta* > *tránta* lahko nastalo po vzorcu **lúda* (f.) = č. *louda* (m.) »obotavljalca, mečkalo, klatež« = hrv. *lúda* »novec, norica« k adj. **lúde*, f. **ludã* »nor«, sln. *trança* iz **trača* < **tört'a* pa po vzorcu **súša* (f.) »siccitas« < **saššijah* ← adj. **súchš*, f. **suchã*. Prvotno je psl. **tört'a* torej verjetno označevalo »(prazno) govorjenje«, sekundarno pa tudi človeka, ki prazno govori. K pomenskemu razvoju prim. sln. *súša* »siccitas« in »psovka suhemu človeku«, tudi cgn. *Suša*. Slovaški in slovenski glagoli so verjetno tvorjeni še iz pomenske stopnje »prazno govorjenje«. Zaradi možnosti povezave sln. *trança* s slov. gradivom je avstr. n. *Trantsch* (m., f.) »psovka za neumno, nešolano žensko«, švab. n. *trantsche* »oznaka za nebogljeno žensko« (Grimm, DTV 21, 1249) verjetno slov. izvora. Dalje glej *tránta*. M. F.

tránča III (f.) »ječa«, v 18. st. *tranzha* »custodia publica« (Pohlin), *tranzha* »öffentliche Keiche, Arrest« (Gutsmann).

Nejasno, morda z rinezmom iz **trát'a*, kar bi bila tvorba tipa *jéča* ≤ **jeti* iz **tráti* »treti, zatirati, brisati«, prim. sbh. *trãti* »treti, brisati«, sln. *tráča* »brisača«. Sekundarna inf. osnova **trãti* je po prez. **trãq*, prim. ta-

ko **dbrãti* po **dbrq* k **derti*. Tvorba **trát'a* je morda izpričano v csl. *trãsta* »χάροξ, vallum«, če ni to napaka namesto *prašta* »turris«. K rinezmu prim. *štênge*, pred -č- v goriš. *venčérnice* »večernice«, kor. *venčãn* < **vêčbnš* (o tem Ramovš, Hgr. II, 102). Bolj težavno je povezovanje s stsl. *trqts* »straža« (Pleteršnik II, 681), saj domnevna tvorba **trq't'a* v nobenem sln. dial. ne bi reflektirala z a-jevskim vokalizmom. Glej *trëti*, *trínog*. M. S.

tranchirati, *-am* (v. impf./pf.) »rezati, sekati« (nižje pog.; SSKJ V, 138), kostelsko *trancher:at* »rezati« (Gregorič, Gradivo). V 18. st. *tranzhirati* »trenchieren, zerlchneiden, resesati« (Gutsmann).

Tako kot hrv. kajk. *tranchirati* »sekati« (Vitezović), *tranchirati* »isto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 410), *trãnča* »slamoreznica« (Ližnjani; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 359), mak. pog. *otranči* (pf.) »sesekati, ubiti« prek n. *tranchieren* »tranchirati« (Kluge²², 736) izposojeno iz frc. *trancher* »odrezati, razstaviti«, kar tako kot provan. *trencar* »isto« in it. *trinciare* »na koščke rezati« (Skok III, 503; Battisti-Alessio, 3901) odraža vulgarno lat. denominativ **trincãre* »na tri dele deliti« iz lat. *trint* »po tri« (Pfeifer, EWD², 1447). Drugače o rom. izhodišču Kluge, l. c., ki sklepa o fonetičnem razvoju iz lat. *truncãre* »odrezati, odsekati«, it. *troncare*. M. F.

tranja (f.) »siten človek« (kor.), Pintar, LMS 1998, 179, navaja, da se sitnemu človeku reče *molci*, *tranja tranjasta*; v. *trajnati* »neumno govoriti«.

Pintar, l. c., izvaja iz kor. n. *Trangge* »neumen človek«, *tranggin* »neumno se vesti« (Lexer, KWb, 67) s substitutom -n' (> -jn-) za n. -ng- kot v *jênjati*, *uđinjati*; prim. v Kitzbühlu *Tranggin* »nesramna ženska«, kar Schmelzer, BWb. I, 667, izvaja iz *Drang* »pritisk, naval, sila«, M. S.

tránta (f.) »vzdevek omejeni, leni ženski«, npr. *tránta Marjana*, tudi *trantára* (f.) »butasta oseba« (Pleteršnik II, 681, po Murku), rož. kor. *trántara* »vzdevek omejeni, leni ženski« (Šašel, RNB, 131), prim. v 18. st. *trantara* »tölplich Weib, tranzha«, *trantaria* »Tölpel, trepanof, terbania, trepouje« (Gutsmann), *tranta* »vagabunda foemina, ena shleht shena« (Kastelec-Vorenc). S tem gotovo soroden je denom. v. *tramtáti*, *-ãm* (v. impf.) »mešati, meštrati«, tudi »čvekatati, blebetati«, prim. v 18. st. *trantati* »schwätzen, shlabrati, pladrati, zheblati, faitati, nepokoinu marnuvati, faitati, banzati« in *trantanje* »thörichte Rede« (Gutsmann) in subst. *trantav* (m.) »čvekač, bebec«, izpričan tudi le v 18. st. pri Gutsmannu: *trantou* »Schwätzer, shlabrauz, zheblauz, banzou, lapeus; Tölpel, tarotel, bebez«. Sem cgn. *Trantar*, *Trantura* in *Trante*.

Edino paralelo je mogoče najti v dl. *trantawa* »klepetava, lena ženska« poleg »lužiška piščal; iz ljubja spirala-sto zvita piščal; otroška troblja iz vrbovega ljubja«, kar je tako kot sln. dial. *rokava* »rokav« = *rocaua* (Alasia) ob splošnoslov. **rõkãvs* »isto« k **rõkã* f. k sln. m. *trantav* »čvekač, bebec«. Izhodišče tej ekspresivni slov. besedni družini, v kateri se gotovo ohranja ide. koren **ter-* »govoriti«, prim. het. *tar-* »govoriti«, lit. *tariù*, *tarýti* »reči, izgovoriti«, slov. reduplicirani v. **tor-torit* »čvekatati, blebetati«, npr. slš. *trátorit'*, r. *torotórit'*, *taratóra* »čvekač« itd. (Schuster-Sewc, HEWb., 1524, brez sln. gradiva), je verjetno psl. subst. **tórta*, ki je po vzorcu **lúda* (f.) k adj. **lúde*, f. **ludã*, **súcha* (f.) k adj. **súchš*, f. **suchã* (o vzorcu Furlan, SSJLK XXXIII, 1997, 300 s.; ista, SR LI/Posebna številka, 2003, 13 s.) lahko nastal iz adj.

*tort < ide. ptc. **tor-to-* »govoreč, zgovoren« k **ter-* »govoriti«, od koder je tudi pal. *tarta-* »zakletev« (Tischler, HEG III, 141; Oettinger, IHW, 1986, 23; oba brez slov. *tort). K prevoju prim. psl. substantivizirano *pot (m.) »znoj« < ide. **pok^h-to-* »vroč« ← **pek^h-* »zoreti; kuhati, peči«. Drugi posredni znak za obstoj psl. adj. *tort »glasove izdajajoč; govoreč, zgovoren« je lahko v slš. dial. *tratiť* »čencati, začeti blazneti« (Kálal, Sl., 720) in ukr. *torototyty*, *-točú*, *-češ*, tudi *tarototyty* »enakomerno po čem tolči in na ta način zvok povzročati« (Grinčenko, Sl. IV, 247), ki je denominativen iz **tor-* *-otá* (f.) = ukr. *torototá. Ta subst. je po vzorcu *dobr (adj.) → *dobr-ota (f.) lahko tvorjen prav iz adj. *tort »glasove izdajajoč; govoreč, zgovoren«. Sln. in luž. oblike so sekundarno, ekspresivno nazalizirane. Schuster-Šewc, l. c., opozarja pri dl. *trantawa* na č. *trandat* »čvekati, blebetati«, r. dial. *tarandátb* »ropotati, zveneti«, sem tudi hrv. dial. *trandarikatí* »vreščeče peti« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 410), kar zaradi zvenečega drugega dentala ni mogoče enačiti z zgornjo besedno družino, ampak je formalno bližje lit. *tárdyti*, *tárdau* »s spraševanjem raziskovati«, kar je kavz. k lit. *tarýti*, *tařti* »reči, izgovoriti« (Fraenkel, 1059).

Pri č. *tramtárie*, *trántarie* »šaljiva oznaka za zakoten, izgubljen in oddaljen kraj« in slš. *Tramtária*, *Tramtária* »šaljiva oznaka za izmišljeno, neznano, oddaljeno, zakotno deželo«, ki se navadno izvaja iz imena Tatarov (Machek², 649), bi bilo tako kot pri sln. *trantáraltrántara* (f.) »butasta oseba« in *trantarija* (f.) »bedarija« možno izhajati iz denominativne tvorbe k prvotnemu *tórta (f.) »čveka, blebetalo ipd.«. Glej tudi *tantáti*, *trámtati*, *tranča II* in *trantapeca*. M. F.

trantapeca (f.) »kvantaška pesem«, v 18. st. izpričano v zvezi *gerda trantapeza* »Schandlied, nepofhtna pešem, saframna pešem, pizapeza, falerka« (Gutsmann).

Zaradi sin. *picapeca*, ki dopušča postavitev morfemske meje *tranta=peca*, se v prvem delu kompoz. gotovo ohranja sln. dial. *tránta* (f.) »zvedek omejeni, leni ženski«, npr. *tránta Marjana* (roč. kor.; Šašel, RNB, 131), v 18. st. *tranta* »vagabunda foemina, ena šhleht šena« (Kastelec-Vorenc), v *picapeca* pa verjetno *píca* (f.) »vulva«, kar se ohranja tudi v splošnošln. *píčka* »isto«. Drugi del kompoz. je težje dokazljiv. Če sta tako *trantapeca* kot tudi *picapeca* kalka po n. *Schandlied*, bi bilo v drugem delu kompoz. mogoče prepoznati subst. *pějica oz. *pějica »pesem« k *pěti »cantare«, čeprav ju v drugem slov. gradivu ni bilo moč evidentirati. Dalje glej *tránta*, *pěti I* in *píčka*. M. F.

tráp (m.), g. *-ápa* »neumnež, tepec«, *trape loviti* »dumme Wege wandeln«, f. *trápa* »neumna ženska, tepka« in »neumnost«; tudi *trápež*, *-a*, *trápec*, *-pca* »trap«, f. *trapíca* »trapa«, adj. *trápast*, *-a*, *trápkast*, *-a*, *trápálast*, *-a* »tölpisch, albern, dumm«, abstr. *trápóta*, *trápóst*, *-i* »neumnost«, v. *trápáti*, *-ám* (impf.) »neumno, neprištevno se obnašati, biti čez les« in »potikati se okoli, pohajkovati« ter tranz. »imeti za norca, izvajati potegavščino«, pf. *o-t*. »postati trapast«, *za-t*. se »zaljubiti se«; *trápiti*, *trápim* (impf.) »imeti za norca, trapast biti«, pf. *otrápiti*, *-ápm* »narediti, da je trapast«; *trápížití*, *-im* (impf.) »noretí, norčav biti«, *trápáriti*, *-árim* (impf.) »čencati, govoriti trapaste stvari« in »pohajkovati brez cilja«, subst. *traparíja* »neumnost«; s prehodom *ra > re* (prim. *prasě > presě > prése*) je štaj. *trěp* (m.), g. *trépa*, *trépelj* (m.), g. *-plja* »trap«, *trépa* »trapa«, *trépast* »tra-

past«, kor. obir. *trép*, g. *tré:pa* »Tocker, Trottel«, *trépat*, *-ám* »pflanzen, zum Narren halten« (Karničar, Obir, 251). V 18. st. *trápa* »ein Trapp, Einfalt; aluco, simplex«, *trapast* »einfältig, dumm; simplex, rudis« (Pohlin), *trép* »Narr«, *trepan*, *terban* »Tölpel« (Gutsmann).

Prim. csl. *utrapiti* »torpere facere«, *utrapě* »ecstasis«, sbh. *trápiti*, *-am* »bloditi, tavati, potikati se«, *trápav* »neroden, nespreten, okoren, ki težko hodi«, sb. dial. *sütrapa* »nerodna ženska«, r. *torópa* »nespreten, okoren človek, neroda«, ukr. *torópat* »životariti« in »blebetati«, *torópa* »nespreten, okoren človek, neroda«, br. *utarópic* »zazreti se«. Psl. *tórpa »otrdelost, otrplost« (> *trd, otrpel, okoren človek«, sln. m. *tráp* je sekundaren po f.) je nomen actionis iz *torpiti »delati trdo, otrplo« (Skok III, 491; Vasmer III, 126; Pokorny, 1024). Dvomljivo Štrekelj, Lj. zvon 1889, 294, ki za sln. *tráp* domneva izposojeno iz bav. n. *Trapp*, *Trappe* »trap; neroden, okoren človek«, čeprav vpliva te besede, ki se uporablja tudi kot psovka, na sln. ni mogoče izključiti. Domneva o izposoji je pogojno upravičena v dial. *tròp* (m.), g. *trópa* »trap« (Sln. gorice), saj je v tem dial. *a > e*, medtem ko se *ā* ohranja (o dial. razvoju Ramovš, Hgr. VII, 175). Vendar tudi tu ni mogoče izključiti izvajanja iz *tráp* in domnevati *o*-jevski refleks zaradi sledečega labiala in morda pod vplivom v. *tropáti* »tolči«. O akcentstkih razmerah glej *túta*. Dalje glej *trápiti*, *trpěti*, *trámpuž*. M. S.

trápa (f.) »žganje« v primor. *'trapa* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 133).

Izposojeno iz it. knjiž. *trappa* »žganje« oz. trž. it. *trapa* »tropine« in »žganje«, furl. *trápe* »tropine« (Pirona, VF, 1209). Dalje nejasno. Beseda naj bi pod vplivom it. *grappa* »žganje« nastala iz prvotnega *treba »tropine« = trž. it. *treba* »isto«, izposojenke iz n. *Treber* »tropine« (Battisti-Alessio, 3864; Doria, 752). M. F.

trápiti, *trápim* (v. impf.) »mučiti«, npr. *zob me je trapil vso noč* (Kras), *trapljen od nečistih duhov* (Trubar), *svetci so svoje telo trapili* (Caf); pkm. *trápiti se* »mučiti se, mrtvčiti se« (Novak, Slovar², 159), kaže na izvorno sln. *trápiti, *trápim.

Prim. hrv. *trápiti*, *trápim* »mučiti«, r. *toropítb* »priganjati«, *t-sja* »hiteti«, *toropěty* »biti v strahu, osupels«, ukr. *toropýtysja* »bati se«, star. p. *tropíc*, danes *trápíc* »trápiti, mučiti, nadlegovati« (danes p. *tropíc* »slediti, zasledovati«, pričakovani refleksi se ohranja tudi v *utropiony* »opit« in »nadležen, siten«, prim. v tem pomenu p. *utrapiony*), č. *trápiti*, slš. *trápít'* »mučiti«, gl. *trápíc* »mučiti«, star. dl. *ie trepíl* »je grdo ravnal, mučil«. Psl. *torpiti, *tórpišb »mučiti« < *povzročati, da je trd, nepremičen« je kavz. iz ide. baze **terp-* »otrdeti« (Miklošič, 255; Trautmann, BSW, 325; LIV, 578). Za to možnost govori drugače tvorjeni kavz. lot. *nùotařpinát* »pustiti v negotovosti, potegniti«, *těřpinát* »mučiti« (Mühlenbach-Endzelin IV, 174). P. *trápíc* ima kakor *władač*, *wracač* sekundarni *a* (Brückner, 575) (tudi luž. (?)), zato ima izvajanje iz psl. *trápiti k sln. *tropáti* »tolči« (Skok, JA XXX, 306) ali z lit. *strópti* »otrdeti, posušiti se« (Machek², 391; Schuster-Šewc, HEWb., 1525) manj možnosti. Dalje glej *trpěti*. M. S.

tráplja (f.) »Otis tarda«, tudi *trapa*, *drop* »Otis tetrax« (Freyer, Fauna, 27 s., obakrat s pripisom »windisch«).

Prevzeto iz n. *Trappe* »Otis« (*Großtrappe* »Otis tarda«, *Zwergrappe* »Otis tetrax«) < srvn. *trappe*, kar je

prevzeto iz zahslov., prim. č. *drop*, p. *drop*, *dropia* (Machek, Slavia XXI, 261 ss.; Kluge²³, 833). Sufiks *-lja* v sln. ne more biti pod vplivom sin. *drôplja*, saj je to kasnejša knjiž. izposojenka iz hrv., temveč je uveden pod vplivom *čâplja*, *šîrklja*. Dalje glej *drôplja*. M. S.

trapôr (m.), g. *-ja* »neke vrste svedra« v črnovr. *trq-pûar* (Tominec, 220).

Nejasno; morda progresivno asimilirano iz **trapan* »sveder« < it. *trapano* »isto«, prim. hrv. *trâpan* (Skok III, 491). M. F.

traskati, *-am* (v. impf.) »blebetati, kvasiti«, samo v 16. st. *traskati* »nugor, berbati, schwetzen, klappern« (Megiser).

Prim. sbh. *trâskati*, *trâskâm* »blebetati, žlobudrati«, mak. *traska* »isto«, kar Skok III, 492, izvaja iz onomatopeje *trâs*, ki posnema pri padcu na plosko nastale zvoke. Bolj verjetno gre za intenz. **tor-skâ-ti* iz osnove, ki se reduplicirana ohranja v r. *torotôrîts* in sorodnem, ali **tar-šâskâ-ti* iz **tarâti* > č. mor., slš. *târat* »čenčati, blebetati«; prim. podobno tvorjeno lit. *tarškëti*, *tařkšti* »klepetati, čvekati, žlobudrati«, lot. *tařškët*, *tařkš(k)ët* »isto« k lit. *tařti*, *taryti* »govoriti«. Napačno Stabej pri Megiserju², 202, ki misli, da je to ista beseda kot štaj. *tračkati* »blebetati, čenčati« (o tem glej *trâč*). Glej tudi *trabljati*, *trrâti*. M. S.

trâta I (f.) »profusio«, v. *trâtiti*, *-im* (impf.) »verschwenden«, kompoz. *po-*, *s-*, *u-*, *za-* (pf.), ekspr. *potrantâti* (pf.); subst. *potrâta*, *srâta*, *zatrâta*, *potrâtina*, pkm. *pôfrata* (Novak, Slovar, 73) »profusio«, *potrâtinik*, *potrâtinež*, *-a* »razsipnež«, f. *potrâtinica* »razsipnica«, adj. *potratljiv*, *-iva*, *potrâten*, *-ina* »razsipen«, v 16. st. *potrata* (Trubar), v 18. st. *potrâta* »perditio«, *potratem*, *-trâtiti* »perdere, pessum dare« (Pohlin), *potratiti* »verschwenden«, *potrata* »Verschwendung« (Gutsmann).

Prim. csl. *trâtiti* »absumere«, *trakenie*, *tracenie* »impensae«, sbh. *trâta*, *trâtiti*, *-im*, dial. *trâčiti*, *-im*, hrv. čak. *trâtit*, *-in*, mak. *trati* »ob tla vreči, zapustiti«, r. *trâta* »poraba, izdatek«, *trâtîts*, *-ču*, ukr. *trâta*, *trâtyty*, *trâčâty*, br. *trâta*, *trâcîcs*, p. *strata* »izguba«, *tracić*, *tracę* »izgubljeni, trošiti«, kašub. *tracęc* »isto«, č. *útrata* »izdatki, stroški«, *trâtiti* »trošiti«, slš. *útrata*, *utrâtiti* »potrošiti«, *trâtiti* »izgubljeni«, gl. *tracić*, *stracić*. Psl. **trâta* »poraba, potrošnja«, **trâtiti* »porabljeni, trošiti« je dalje sorodno z lit. žem. *trûotas*, lot. *truôts* »brus«, lit. *trôtinti* »dražiti, nagajati«, got. *broþjan* »vaditi«, v ē-jevski stopnji stvn. *drâen* »vrteti, stružiti«, ags. *ðrâwan* »isto«, vse iz ide. baze **terH-* k **terH-* »treti, drgniti« (Miklošič, 360; Trautmann, BSW, 326; Feist, Wb., 381; Vasmer III, 133; Būga, RR II, 631; Fraenkel, 1029, 1032; Pokorny, 1032). V ničti stopnji prim. gr. *ἀταρτῶται* »škoduje« (Bechtel, KZ XLVI, 161). Iz slov. jezikov je lit. *trôtyti* »trâtiti« (Brückner, Slaw. Frw., 147). K pomenskemu razvoju prim. gr. *τρίψω* »treti« poleg *διατρίβω* »trâtiti čas, odlašati«. Glej tudi *tôriti I* in dalje *trëti*. M. S.

trâta II (f.) »pratium, caespes«, dem. *trâtica*, adj. *trâtnat*, *trâtinat*, izv. *trâtarica* »koza, ki se poleti pase okoli hiše in ne gre v planino« (Gorenja Soška dolina), fit. *trâtinščica* »Bellis perennis«, *trâtinica* »isto«, Poa pratensis«, *trâtinik*, *trâtnjak* »Dianthus caesius«; v 16. st. *trata* »cepes« (Megiser), v 18. st. *trata* »Wiese, Trate« (Gutsmann); pogosto v tpn., npr. *Trata* (pri Škofji Loki) I. 1291 *Tratarn*, 1318 *Trata*; *Tratice* (kor.), mtpn. *Tratinik*,

Na tratah, *Tratnig* (Miklošič, ONPN, 330), hdrn. *Tratna*, cgn. *Tratar*, *Tratinik*.

Prim. hrv. *trâtina* »z nizko travo porasla ledina v bližini vasi«, redko *trata* (Mažuranić, Prinosi, 1460), č. *trat'*, star. *trata*, slš. *trat'* »proga, tir, cesta«, madž. *tarâta* »zapuščena zemlja«. Prevzeto iz srvn. *trat* (f.) »pašnik«, bav. n. *Trat* »praha« (Miklošič, Frw., 61, SEW, 360; Skok III, 493; Striedter-Temps, DLS, 239; Machek², 649), stvn. *trata* »stopinja, sled, pot« (od tod je verjetno stcsl. *tratai* »zasledovati«) = ags. *trod* (n.), *trudu* (f.) »sled, pot«, vse iz ide. korena **drey-* »teči, dreti, stopati«, prim. z determinativom **-t-* še got. *trudan*, stvn. *trottôn*, n. *treten* »stopiti« (Pokorny, 205). Glej tudi *truta II*. M. S.

trâtor (m.) »Amaranthus« (Zalokar, Tušek, Medved).

Prevzeto iz sbh. *trâtor* poleg *strâtor* »isto«, prim. dalje mak. *strator* »isto«, blg. *tratur*, *strâtor*, *stâtur*, *zlâtar* »Amaranthus paniculatus« (Davidov, BBR, 98). Bernard, RES XXII, 162 s., izvaja iz ngr. *στατόυρι*, *σταθόρι* »Bletum cercoforum«, kar razlaga kot imp. kompoz. iz *στά-θω* »stoj (pokonci)« in *ούρα* »rep« (Skok III, 493 s.). Domača beseda za to cvetico je *ščîr*. M. S.

trâva (f.) »gramen, herba«, *slabe trave človek* »človek slabega zdravja« (Podkrnci), prim. **sêdôrvs* »zdrav« < **s* »iz dobrega lesa«; pogosto v zvezah, npr. *kačja trava* »Geranium Robertianum«, *pasja trava* »Dactylis glomerata«; izv. dem. *trâvica*, *trâvička*, avgm. *travâca* »slaba trava«, *travina* »travnik, visoka in gosta trava«, kol. *trâvje* »Gräser, Gras«, *travûlja* »slaba trava«, *trâvnik*, redko *travišče*, »pratium«, *travnjâca* »plahta za nošenje trave«, *trâvar* »zeliščar«, f. *trâvarica* »zeliščarka«, adj. *trâven*, *-vna* »Gras-, grasig«, *trâvnat* »grasreich, grasig«, *trâvnast* »grasicht«; v imenih mesecev *mâli trâven* »april«, *vêliki trâven* »maj«, pkm. *mâli*, *vêliki trâven* (Novak, Slovar², 159), po Cafu tudi *mali*, *veliki trâvnik* »isto«; v 16. st. *trava* »gramen«, *traunik* »pratium«, *mali traven* »aprilis«, *veliki traven* »majus«, v 17. st. *traua* »herba«, *traunic* »prato« (Alasia), v 18. st. *trava ali šelišzhe* »gramen, herba«, *mali traven* »aprilis«, *travnik* »foenile, pratium«, *veliki travn méffiz* »majus« (Kastelec-Vorenc), *trâva* »gramen«, *travnek* »pratium«, *travn velike* »majus« (Pohlin), *trava* »Gras«, *traunik* »Wiese«, *traunik veliki* »Maymond« (Gutsmann); tpn. *Trava*, I. 1498 am *Gras*, tpn., cgn. *Travnik*, cgn. *Travar*, orn. *Travna gora*, *Travni vrh*.

Prim. stcsl. *trava*, *trëva* »gramen, herba«, sbh. *trâva*, akz. *-u*, hrv. čak. *trâvâ* (Vrgada), *trôvâ* (Hvar), mak. *treva*, dial. *trava*, blg. *trevâ*, *travâ*, r. *travâ*, akz. *-ú*, str. *trava* »trava, seno«, ukr., br. *travâ*, p. *trawa*, č., slš. *trâva*, gl. *trawa*, dl. *tšawa*. Psl. **travâ* (akz. **-ô*) in **trëvâ* navadno izvajajo iz **traviti* > stcsl. *traviti* »uživati, hraniti se«, kar je iter. od **trûti*, **trôvëšb* > stcsl. *natruiti*, *natrovq* »nakrmiti«, sln. v Briž. spom. 3. pl. impf. *oni bo lasna natrovuecchu* »oni so lačnega nahranili« (II, 45). K besedotvorju prim. psll. **slâva* ← **slâviti* iz **slûti*, **slovëšb*. Podobni pomeni so se razvili tudi iz kompoz., npr. č. *potrava* »hrana, živež«, p. *potrawa*, *strawa* »isto« (Miklošič, 364; Meillet, MSL IX, 144; Trautmann, BSW, 327; Vasmer III, 130; Pokorny, 1073). Dalje o tej osnovi glej *trôvâti*. Vzhodnojužnoslov. varianta **trëvâ*, ki je posredno potrjena tudi v star. gl., dl. *potrjenica* »gozdna jagoda« < **podtrëwnica* (Schuster-Šewc, HEWb., 1526, 1530), če to ni sekundarno kot morda dl. *škrjeny*, dial. *škrjena* »zgornja čeljust« (glej *škrënja*), je morda tvorba

tipa psl. *lēga, stvn. *lāga* »ležanje, zaseda« iz korena **legh-* »ležati, uleči se«. Možnost, da bi *trěvā razložili kot prvotni sg. tipa *rěH2po-m: kol. *rāH2pā »repa« (o tem Rasmussen, CWPL I, 94) iz akcentoloških razlogov ni verjetna. Kljub temu ni popolnoma izključena možnost, da *travā in *trěvā vsebuje prevojni varianti suf. *-*ava*/*-*ēva*, korenski morfem pa je v tem primeru identičen s korenem v sti. *třna-* »trava, travna bilka« iz ide. *(*ster-*). O tem glej *tr'n*. Glej tudi *tromár*. M. S.

trba (f.) »tepec«, tudi *trbáč*, *trbávs*, *trbân*, *-ána* »isto«, slednje tudi »malo obtesano deblo«, *trbast* »gomoljast, kepast, neumen, neroden«, *trbati* »klamati, dumm einhergehen«, *trbosáti* »pljuscati, loputati, stresati«, pf. *trbosniti*, *trbõsnem* »pljusniti, udariti«; tudi *tárba* »preprosta ženska«, *tarbân* »butec«, *tarbáti*, *-ám* (impf.) »počasi in nerodno kaj delati« (gor.), kor. obir. *térban*, g. *terbá:na* »Tölpel« (Karničar, Obir, 249); v 18. st. *tarbina* »Streiferey, graffatio«, *tarbishëm se* »herumstreifen, graffari, excurrere« (Pohlin), *tarban* »Lümmel, Tölpel«, *tarbishim se* »streife herum« (Gutsmann); semkaj verjetno *trbáven*, f. *-vna* »nesočen (o sadju), pust (o mesu)«.

Nejasno, morda je sorodno r. *tarabánitš* »težko vleči«, *tárabitš* »vleči«, č. *tarabit* »težko nesti«, slš. *teperit'* »težko vleči«, *ceperit' sa* »težko hoditi« in dalje lit. *tarabinti* »nerodno prenašati, ropotati, razbijati, treskati«. R. *tórbatš* »zganjati ribe s palico« izvaja Vasmer III, 123, iz karel. *tarbo-* »plašiti ribe«. Gr. στρόβινός »trpek, kisel, neprijazen« < **strūbhno-* bi ustrezalo le domnevno sekundarnemu pomenu adj. *trbáven* »nesočen«, ki se je prek abstr. *(*a*)r(*a*)báva »nesočnost, pustost, trpkost« lahko razvil iz *»tolčenje« ali *»vlečenje skupaj«. Glej tudi *tóratí*. M. S.

***trbíže** »koren rastline *Operculina turpethum* (star. *Ipomoea turpethum*)«, samo v 18. st. *terbifhje* »Weißturbit, Alypon« (Pohlin), *terbifhje* »Weißturbit« (Gutsmann), *fladki kazhji mleizhik, šelišzhe, kateriga korèn se turbith imenuje* »tripolium« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto prek n. *Turbith* (h) iz srlat. *turpethum* < arab. *turbād* < sti. *tr(i)vr̥tā* »Operculina turpethum«, kar je f. od *trivrt-* »tridelen, trikraten«. Rastlina, katere korenine so uporabljali kot purgativ, izvira iz Indije (Lokotsch, 2110; Grimm, Wb. XI/1/2, 1846). M. S.

trbõs (m.), g. *-ósa* »medica« (kor.; SSKJ V, 148), npr. rož. kor. *trbõs, -qsā* »opojna pijača iz medicine pomešane z žganjem«, na *trbõs jētā* »na popivanje trbosa iti« (Šašel, RNB, 131); v 18. st. *terbafs* »Gemilch vom Biere und Methe« (Gutsmann).

Izhajati je mogoče iz prvotnega pomena *»mešanica« in primerjati s slš. gerner. *trbūlec'* »mešati« (Orlovský, Gerner., 355), dial. tudi *trbū'at'* »različne stvari skupaj zmešati, packati, različno hrano skupaj zmešati« (Kálal, Sl., 721) ter dalje tudi lit. *teřblinti*, *-inu* »mešati« poleg »nekulturno jesti, srkati« (Kurschat, 2487). Sln. *trbõs* (m.) more biti deverbativ iz *trbosáti/*trbosúti »mešati«, ki tako kot slš. dial. glagola kaže na slov. v. *trbati »mešati«. K besedotvorju slov. intenzivov prim. psl. *berbati »momljati« → *berbositi »isto« (Sławski, SP I, 52; Trubačev, EŠ 3, 122 s.).

S *trbati je gotovo sorodno rez. *trabalēt* »mešati, tresiti« (Steenwijk, SDR, 320) in č. mor. ekspresivno nazalzirano *trembati*, *-ám* »piti, sesati« (Jungmann, Sl. IV, 627). M. F.

trčáti, *-ím* (v. impf.) »ne napredovati v rasti (o drevesu)« (Fram), »tičati (v blatu)« (Haloze), *trčček*, *-čka* »štor«, *patřč*, *-řča* »krepelo«, *patřček* tudi »pritlikavec«, cgn. *Trček*, *Potrč*.

Prim. hrv. kajk. *trččak* »drevesno deblo« (Francev, JA XXIX, 389; Kurkina, DS, 130 s.), r. *torčátš*, *-išb* »štrleti«, br. *tarčáčš*, p. dial. *terczec'* »isto«, č. *trčeti* »tičati, štrleti, moleti«, slš. *trčat'* »isto«; ukr. *tórc'*, *-i* »ograja iz v zemljo zapiceni hrastovih palic«, fit. *torčók*, *-čká* »Halvella esculenta«, kašub. inkoh. *utarknac* »obličati«. Psl. *trččáti, *-išb* je varianta brez vzglasnega s- k *stōrcčáti in je do psl. *trčrkati »tolči« v enakem razmerju kot psl. *piččáti (sln. *piččáti* »tičati, štrleti, brizgati«) do *pičkati. Dalje glej *strčáti*, *strčúti*, *trčkati I*, *-trčkniti*. M. S.

trďd (adj.), f. *trďda* »durus, solidus, rigidus«, tudi *tvřďd*, *tvřďda* (Janežič, Krelj), komp. *trďši*, *trďjši*, *trďji*, v predikativni rabi *trďda mi prede* »sem v stiski, nevarnosti«; abstr. *trďína*, *trďóta*, *trďōst*, *trďōča*, v. denom. *trďiti*, *-im* »firmare, härten, behaupten« (SSKJ V, 151, razlikuje *trďiti*, *trďim* »behaupten«: *trďiti*, *-im* »härten«), pf. *o-*, *po-*, *pri-*, *s-*, *u-*, *za-*, sekundarni impf. *-trjěvĭm*, *-trjĭm*, redkeje *-trjati*, *-am*, intranz. *trďěti*, *-im* (impf.) »postajati trď«, inkoh. *o-*, *s-*, *u-trďniti*, *-trďnem* »postati trď«; številne nominalne tvorbe, npr. adj. *trďen* »firmus, stabilis«, abstr. *trďnōst*, *trďnóta*, *trďnóba*; semkaj *trďnjáva* »Festung«, denom. *trďniti*, *-im* (impf.) »befestigen«; iz pref. v. je npr. *otrďdek* »Verhärtung«, *utrďba* »Befestigung«, bkr. *zátřdek*, *-dka* »zamašek« idr.; v kompoz. *trďoglav*, *-áva* »hartköpfig«, *trďovřat*, *-áta* in *trďovřaten* »hartnäckig« (vse že v 16. st.: *terdoglavu* »indocilis«, *terdovraten* »obstinatus« (Megiser), *terdovrat* (Dalmatin)); dial. pkm. *trďi* (Novak, Slovar², 159), prleš. *trďi* (Greenberg, SJ/SLS II, 168), kor. *tār:d*, f. *tār:da* (Karničar, Obir, 250); v 16. st. *terd* »durus, alper«, *terden* »rigidus«, *terdna femla* »continens« (prim. v 19. st. *trďnina* »celina« in enako motivirano n. *Festland* »isto, kopno«, *terđiti* »terdu fturiti, munire« (Megiser), *tvard*, *Nebefke tvardofiti alli mozhi* (Krelj; Rigler, Začetki, 140), v 17. st. *terd* »duro«, *terden* »ftabile« (Alasia), je *terd*, *oster*, *inu neufmilen*; *postela se vam bo terda*, *kakor kamen sdela* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tard*, *terd* »durus, rigidus, mozhnu, inu terdnu fturiti« »solidare«, *terđina* »munimen, munimentum, munitio« (Kastelec-Vorenc), *terđ*, *terdn* »firmus, tenax«, *terđina* »harte Dinge«, *terdem*, *terđiti* »indurare, afferere«, *poterđem* »beträftigen, confirmare« (Pohlin), *terđ* »hart, fest, karg«, *terđim* »härte, bekräftige« (Gutsmann); pogosto v atpn., npr. *Trđogoj*, l. 927 *Turđagouo*, pribl. 1030 *Dridogoi* (F. Kos, Gradivo II, 282, III, 15), *Trđislav*, l. 1187 *Trđizlav* (= stsb. *Trvřdislav*, r. *Tverdislav*), *Trđoslav*, l. 1150 *Trđozlau* (F. Kos, Gradivo IV, 153, 372), cgn. *Trđin*, *Trđina*, *Terđina*.

Prim. stesl. *tvřďds* »firmus, fortis«, sbh. *tvřďd*, *tvřďda*, *tvřďo*, d. obl. *tvřďi*, komp. *tvřďti*, čak. *tvřďd*, *tvřďōd*, *tvřďōdo*, *tvřďōdi* (Hvar), *tvřď*, *tvřďd*, *tvřďo* (Vrgada), mak. *tvřď*, blg. *tvřďd*, *-a*, r. *tvřďdyj*, ned. obl. *tvřďd*, *tvřďdā*, *tvřďdo*, komp. *tvřďže*, ukr. *tverđyj*, br. *cvěřdy*, p. *twardy*, č. slš. *tvřďy*, gl. *twjerydy*, dl. *twřdy*. Psl. *tvřďds (na star. *tvřďřđ, *-ā*, *-ō* kaže sln. *trđim* in sbh. *tvřďim*, pogojno r. *tvřďdyj* in sbh. *tvřďd*, čak. *tvřďd*, *tvřďd*) je verjetno pod vplivom adj. s suf. *-*do-* (*chűds, *răds, *sěds) iz ide. pas. ptc. **tr̥gH-tó-* »zgrabljen, povezan«, ki se ohranja v lit. *tvirtas* »trden, trd, obstojen«, lot. *tvirtis* »trden, strjen, napet«. Osnovna povezava: Miklošič, 366; Trautmann, BSW, 334; Vasmer III, 85. Ker ta ptc. nikdar ni bil ate-

matski, ni upravičena domneva, po kateri naj bi *-t-* prešel v *-d-* pred končnicami na *-m-* kot je to morda v primeru *svoboda (tako Meillet, Ét., 174, 319, 321; soglašaja Pokorny, 1101). Glej tudi *tráiti*, *zatrčiti* in dalje *tvoriti*. M. S.

trditi, *trdim* (impf.) »dicere, affirmare, behaupten«, ustrezno pomensko modificirano pf. *po-*, *pri-*, *za-t-*, sekundarni impf. *-trjevati*, *-ujem*; subst. *trditev*, *-tve*, *trdnja* »affirmatio, opinio«; v 16. st. *poterditi* »bestendig sagen, für gewiß etwas sagen, bestättigen, confirmo« (Megiser), v 17. st. *S. Duh letu poterdi, rekozh* (Janez Svetokriški), v 18. st. *poterditi, potarditi* »affirmare, affervere, confirmare«, *perterditi* »affirmare, annuo; pervoliti«, *terdim* »behaupete« (Gutsmann). Sodeč po star. zapisih se je prehod med verba dicendi najprej zgodil v pf. *potrditi* »narediti trdno« > »bestätigen, bejahen«.

Prim. sbh. *tvrditi*, *tvrdim*, mak. *tvrdi*, blg. *tvrdja*, *-iš* »isto«, r. *tvrditi*, *-išb* »ponavljati, govoriti eno in isto«, p. *tvierdzic* »trditi, zatrjevati«, č. *tvrditi*, *-im*, sls. *tvrditi*, *-i*, gl. *twjerdzic*. Enak pomenski razvoj izpričuje tudi lit. *tvirtinti* »utrjevati« in »trditi, zatrjevati; versichern, behaupten«. Skok III, 531, meni, da gre za kalk po lat. *affirmare* »zagotoviti, zatrditi, potrditi, podkrepiti« < »narediti trdneje« iz *ad* in *firmare* »narediti trdno« in »potrditi, uveriti, dokazati« k *firmus* »trden«. Domneva ni obvezujoča, saj se je pomen »izražati, da je kaj resnično« lahko razvil tudi samostojno, morda tudi prek »braniti« < »utrjevati«, ki je v sln. znan v 16. st. pri Dalmatinu, prim. *Savel je Abnerjevo hišo trdil*. Tak pomenski razvoj izkazuje n. *behaupten* »trditi, zagotavljati« < »brantiti«. Dalje glej *trd*. M. S.

trdolës (m.), g. *-lës* »Ligustrum vulgare«, tudi *trdolësec* (vzh. štaj), *trdolëskovec* (Sln. gorice) »isto«, semkaj *trdolëska* »Euonymus europaeus« (Tušek) poleg goriš. »trdo in dolgo ležeče jabolko« (Erjavec).

Posesivni kompoz. iz *trd* in *lës* tipa *gologläv*. Oba grma, trdoles in trdoleska imata trd les, ki se uporablja v strugarstvu in rezbarstvu, veje pa vpletarstvu in za špile. Enako ali primerljivo semantično motivacijo zasledimo še v sln. *trdika*, *kostenika*, n. dial. *Härtern*, *Eisenbeerholz*, *Beinholz*, *Beinhölzlin* »Ligustrum vulgare« in v n. dial. *Hu(a)rtholz* (Transilvanija), frc. *bois cornu*, dial. *bois de fer* »Euonymus europaeus« (n. in frc. fit. navaja Marzell, Wb. Pfln. II 1279 s., 347). M. S.

trdorög (m.), g. *-óga* »želva« (Istra).

Prevzeto iz (ben.) it. *tartaruga* »isto« in ljudskoetimološko naslonjeno na adj. *trdorög* »ki ima trd rog« (Pleteršnik II, 684; Mende, RLS, 118). Iz iste it. predloge je dimilirano primor. *tantarúga* »želva« (Jakomin, NS, 129). It. *tartaruga* ≤ pozno lat. *tartarucus* »hudobni demon« h gr. *τάρταρος* »grško podzemlje, kraj umrlih« (Battisti-Alessio, 3725). M. S.

trëba I (adv.) v predikativni rabi, npr. *trëba je* »opus est, necesse est«, tudi *trëbë* »isto« (pkm., dol., tolm.; Trubar, Dalmatin) > *trbë* (Novak, Slovar², 159, navaja za Beltince *trëi*), v 17. st. *terbej*, *terbei* (Janez Svetokriški), dol. *trbëj*, *trbëj*; *trëbi* (sav.; Krelj, Dalmatin), rez. *trëbe* (Steenwijk, SDR, 321); v 16. st. *trebi*, redkeje *trebe* (Ène duhovne pesni); v vzh. štaj. *trëbati*, *-am* (impf.) »eggere, indigere, opus esse«, pkm. *trëbëti*, *-ëjem* (impf.) »isto«; subst. *potrëba* »necessitas, egestas«, *potrëba je* »oportet, opus est«, dem. *potrëbica*, adj. *potrëben*, *-bna* »necessarius, indiguus«, *potrëbinja* (Kot pri Kobaridu), *potrëb-*

ča (pkm.) »potreba«, *potrëbščina* »Bedarf«, v. *potrebovati*, *-ujem* (impf.) »eggere, indigere, opus esse«; v Briž. spom. *Ti edin bofe vuez cačo mi iega potre/iba vüelica* »tibi soli, Deus, notum est, quantopere mihi hoc necessarium sit«, v 16. st. *potreba* »necessitas«, *potreba frati* »cacaturio«, *potreiben* »necessarius«, *potreben* »indignus«, *potrebovati* »indigeo« (Megiser), v 17. st. *potrebat* »bifognare«, *potrebauat* »hauer bifogno«, *potreben* »necessario, bifognofo«, *potrebnost* »necessità« (Alasia), *potreba*, *potrebin* (Janez Svetokriški), v 18. st. *je treba* »opus est«, *potrëba* »necessitas, egestas«, *je potrëba* »oportet«, *ena kahla, ali druga posfoda ša potrëbo teh bolnikou* »lasanum«, *potrëbovati* »egere, indigere, opus habere« (Kastelec-Vorenc), *trëba je* »necessitate«, *potrëba* »necessitas«, *potrëbnost*, *potrëbshëna* »egestas«, *potrëbujem* »eggere« (Pohlin), *trebu*, *treba* »vonnöthen«, *potreben* »bedürftig, nöthig« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *trëba* (f.) »negotium«, *trëbs* (adj.) »necessarius«, *trëbë* (adv.) »opus«, *trëbovati* »opus habere«, *potrëba*, *trëba*, *trëba* »usus, negotium, necessitas«, *potrëba jest* »opus est«, sbh. *trijëba* (adv.) »treba«, v. *trëbati* »potrebovati, biti treba«, *potrëba* »treba, potreba«, čak. *trëbi* »treba« (Novi), mak. *treba* »biti treba, potrebovati, utegniti«, blg. *trjábva* (impersonalno) »treba«, *trjábvam* »biti potreben, koristen«, *potrëba* »potreba, nuja« (iz csl je r. *trëbovat* »zahtevati«, *potrëba* »potreba«, ukr. *trebuvaty*, *tribuvaty* »skušati, potrebovati«, *trëba*, *trëbno* »treba«), p. *trzeba* »treba (je)«, *potrzeba* »isto« in (f.) »necessitas«, dial. in star. tudi *trza* »treba (je)« (k skrajšavi prim. r. *nádo* »treba je« < str. *nadó* »isto«), č. *trëba*, dial. *trã*; *potrëba* »potreba« in »treba«, v slednjem pomenu tudi *potrëbi*, sls. *treba*, dial. *tra* »treba«, *potreba* »potreba«, *trëby* »čvrst, sposoben, uporaben« (Káral, Sl., 721), gl. *trjeba*, *trëba*, dl. *trjeba* »isto«. Psl. **trëbã*, dat. **trëbë* (čak. (Novi) *trëbi*, sln. *trëbë*, lok. **trëbë* > hrv. *trëbë* (Žumberak), sav. idr. *trëbi*); **pô trëbë* → **pôterba*. Možna pomenska rekonstrukcija je »delo, opravilo« (znano v stcsl.), prim. lat. *opus est* »treba je« z *opus* »delo«. Razlaga ima to dobro stran, ker se iz pomena »opravilo« lahko izpelje »obred, daritev bogovom«, glej *treba II* (Miklošič, 354, Lex. pal., 1010). Meringer, IF XVIII, 215, povezuje s **trëbëti*, **trëbëšb*. Pomen »opravilo« naj bi se torej posplošil iz »trebljenje, krčenje, čiščenje«. Soglašajo Vasmer III, 134 (z rezervo); Skok, 501 s.; Polański, SEDP V, 854 idr. Pomena »čiščenje« in »potreba« se stikata v »potreba po iztrebljanju, cacaturire«. Vendar razlaga ni gotova. Akcentske razmere ne govorijo v prid izpeljavi **trëbëti* (a. p. b) iz **trëbã* (a. p. c). Prepričljiveje Miklošič, 354; Brückner, 579; Mladenov, 641; Schuster-Sewc, HEWb., 1528, ki domnevajo tvorbo iz ide. baze **trëb-* poleg **terp-* »nasititi se« v got. *þarbs* »potreben, nujen«, *þaurfts* »potreba«, *þarba* »pomanjkljivost, potreba«, *þaurban*, *þarf* »potrebovati«, stnord. *þurfa*, *þarf* »isto«, *þorf* »potrebsčina, uporaba«, stvn. *durfan*, *darf*, *durfum* »potrebovati«, *durft* »potreba«, *darba* »pomanjkljivost«, lit. *tarpã* »uspeh, rast«, *tařpti* »rasti, uspevati«, stprus. *enterpo* »rabi«, *enterpon* »uporaben«, sti. *třmpãti*, *třpyãti* »nasititi se, zadovoljiti se«, aor. *ãtřpãm*, gr. *τέπειτα* »nasititi« (o tem Pokorny, 1077 s.; LIV, 578, brez slov. gradiva). V tem primeru je pomena »potreba« in »obred« treba izvesti iz **zadovoljitev* (po hrani). Glej tudi *treba II*, *trëpati*. M. S.

treba II (f.) »pogansko žrtvovanje«, samo v Briž. spom. *Ejtrebu tuorim* »ut idololatriam comitemus« (II, 20).

Prim. stcsl. *trěba* »sacrificium« (od tod izposojeno r. *trěba* »obred«, *potrěba* »žrtvena daritev«, br. *trěba* »isto«), *trěbište* »altare, delubrum«, str. tudi *terebea* »žrtvovanje« (navaja Vasmer III, 133), na p. ozemlju l. 785 *idolothita quod trebo dicitur* (Brückner, 580), plb. *vã trebẽ*, zapisano kot *wa trewe* (akz. pl. f.) »o božiču«, *tribnẽ mond* »december« in morda tpn. hrv. *Trebišće* v Istri pod goro *Perun* (Skok III, 501 s.; Katičić, FOC VI, 130), mak. *Trebište*, č. *Trěbiště* (Profous-Svoboda, MJČ IV, 359 s.). Psl. **terba* »daritev bogovom, verski obred«. Besede ne razlagajo enotno. Miklošič, 354, jo povezuje s **terbã* »necessitas«, podobno za njim Šuman, JA XXX, 307, ki »daritev bogovom« pojmuje kot »uničenje« ter skupaj s **terbũchũ* »trebuh« izvaja iz korena **ter-* »treti«; Vasmer III, 133; Skok III, 501 s., ki pomen »verski obred, žrtvovanje« izvajajo iz **potrebno*, nujno dejanje«, glej *trěba I*. Če je psl. **terbã* »necessitas« iz **zadostitev* (potrebi)«, je iz tega pomena izpeljal tudi pomen »obred«. Kiparsky, 55, Sadnik-Aitzetmüller, HWb., 320, dopuščajo možnost izvajanja iz **terbũti* »čistiti, krčiti« (glej *trěbiti*); v tem primeru bi bilo žrtvovanje možno razumeti kot **očiščevalno* dejanje« (Wachtłówna, Sl. occ. XII, 299 s.; Polański, SEDP V, 854). Dilema glede semantične motivacije ostaja tudi pri etimološkem povezovanju **terbã* in **terbũti* (Skok, l. c.; Polański, l. c.). Glej tudi *trěbnik*, *trěba I*, *trěbiti*. M. S.

trebijan (m.), g. -a »neka vinska trta«, tudi *trěbijan* (vipav., kraš.; Erjavec, LMS 1882–83, 313).

Prevzeto iz it. *trebbiano* »vrsta trte in vina«, furl. *trivian* »isto«, l. 1326 *turbianum* v Furlaniji, v 14. st. *tribiano* v Ogleju. Zaradi srlat. zapisa *tribulanum* verjetno iz lat. (*vĩnum*) *Trebulanum* iz tpn. *Trebula* > it. *Treglia* v Kampanji (Battisti-Alessio, 3878). M. S.

trěbiti, -im (v. impf.) »purgare« in »krčiti gozd, roden«, dial. *trbit* (Ravne pri Bohinjski Bistrici; Ramovš, Zbrano delo I, 93) kaže na inf. **trěbiti*; pf. *iz-t.* »očistiti, izkrčiti«, *iz-t. se* »cacare« in »iztisniti placento, sich der Nachgeburten entledigen«, *na-t.* »in Menge reinigen, putzen«, *o-t.* »očistiti (nepotrebne)«, *o-t. se* »iztrebiti se«, *po-t.* »počistiti«, sekundarni impf. *-trěbljati*, -am in *-trěbljevãti*, -ũjem, subst. *trěba* »čiščenje nepotrebnega«, *trěbež*, -a »isto« in »krčenje (gozda), rovt, krčevina, odpadlo sadje, otrbek, placenta; delavec, ki trebi trpajo«, *trěbõvje* »krčevina«, *trěbišće* »isto«, *trěbežina* »das Weggeklaubte«, *trěbežnica* (tolm.), *trěbežnica* (jvzh. štaj.) »rovnic«, *trěbilo* »orodje za trebljenje«, *trěbek*, -bka »majhno trebilo«, *trěbilnik*, -a »isto« in »Falzeisen (der Gerber)«, *trěbir*, -ja »kar se iztrebi«, *trěbič*, -iča »kdor trebi«, *trěbec*, -bca, *trěbãc*, -a »isto«, *trěbnik* »isto« in »krčevina«, *iztrěb*, -ěba (m.), *iztrěba* (f.) »Ausputzen, Nachgeburten«, *iztrěbek*, -bka »feces, excrementum«, *iztrěbi* (f. pl.) »placenta, Nachgeburten«, *iztrěbine* (f. pl.) »isto«, *otrěba* »Befreiung von Unbrauchbaren, placenta«, *otrěbek* »odpadek pri trebljenju (solate, zelja ipd.); iztrebek, placenta«, *otrěbež*, -a »das Klauberig«, *otrěbina* »otrebek«, *otrěba* (f.), *otrěbi* (f. pl.) »placenta«, v kompoz. *zotrěbec*, -bca, *zotrěbica* »Zahnstoher«; v 16. st. *shzhim se fobi trebijo* »denticulipium«, *istrebiti* »excido« (Megiser), *iftrebũti*, *iftreblenu* (Trubar), *trebiti* (Dal-matin), v 18. st. *shpiza fa jobè trebiti* »denticulipium«, *iftrebũti* »succidere«, *otrěbiti*, *otrěbiti* »ablaquare, computare, emuscare arbores, excolere, frondare, sublocare«, *potrebũti* »erudare«, *ftrebũti* »expurgare, excindere, extirpare, exofsare« (Kastelec-Vorenc), *trebiti*,

trěbem »purgare«, *trěbim* »putze, raume aus, weg« (Gutsmann); v imenih je težko razlikovati med to osnovo in tvorbami iz atpn. *Trěbegõb*, ki je v Čedajskem evangeliju zapisan kot *Trebege* (Bezljaj, SVI II, 269). Tpn. *Trebež* pri Gornjem Gradu, l. 1353 *ze Trebs*, 1360 *ze Trebs*, 1424 *w Trebuschcz* je verjetno iz apel. *trěbež* »krčevina« (prim. sbh. *trěbež*, *trěbež*, p. *trzebierz* »isto«), čeprav je tudi hipokor. **Trebeš*, zapisan kot *Trebes* (F. Kos, Gradivo II, 615, 499; Stanislav, LS I, 133); tpn. *Trebnje* na Dol., dial. *Trěbi*, g. *Trěbiga*, adj. *trbãnski*, etn. *Trbãnci* (F. Novak, ustno), l. 1163 *Treuen*, 1243 *Treuen*, 1228 *Treuen*, 1389 *Trefen*, kaže na **Trěbũnẽ*, adj. **trěbũnskõj* (dvomljivo povezuje Čremošnik, SR X, 235 s., s *trěba II*); *Trebinja* pri Beljaku, n. *Treffen*. Tpn. *Trebelno*, -ega v Tuhinjski dolini, l. 1291 *Trobol*, in pri Mokronogu, l. 1367 *Trobel*, verjetno ni niti iz apel. (iz **trěbiti* »krčiti») niti iz hipokor. (Piuk, WSIJb. I, 125), temveč iz fit. *trobeljẽ*, *trebeljẽ* »Senecio paludosus, Sumpfkreuzkraut« (Pintar, Lj. zvon XXXIV (1914), 463).

Prim. stcsl. *istrěbiti*, -iši, *istrěbljati* »purgare«, *istrěbiti se* »corrigi«, cs. tudi *trěbiti* »isto«, *trěbs* »purgamentum«, sbh. *trijebiti*, *trjebĩš* »čistiti«, *trěbežina* »krčevina«, čak. *trěbiti*, *trěbiš* »lupiti (krompir), čistiti (gnile dele s sadežev)« (Vrgada), mak. *trebi* »trebiti«, blg. *trěbja*, r. *terebĩt*, -ĩš »krčiti, trebiti, puliti, trgati«, *téreb* »krčevina, rovt«, pl. *terebã* »travniki, polja«, ukr. *terebĩty*, -yš »čistiti, luščiti«, br. *cerabĩc*, *cjarěbiš* »čistiti gozd, krčiti, trebiti (perje, o pticah), trgati, ruvati«, p. *trzebĩc* »krčiti (gozd), ruvati, čistiti, iztrebljati, skopiti«, č. *trěbiti* »plemeniti, čistiti, trebiti«, gl. *trjebĩc* »čistiti, krčiti (gozd), skopiti (perutnino)«, dl. *trjebĩš* »krčiti (gozd), skopiti (živino)«. Luž. v. sta uvedena po drugih slov. jeziki, vendar prim. tpn. gl. *Trjebjeńca*, dl. *Trjebjeńce*, n. *Treben-dorf* (Schuster-Šewc, HEWb., 1528). Psl. **trěbiti*, **trěbiš* »trebiti, čistiti, krčiti gozd« je denom. od **terbš*, **terbã* »čiščenje, trebljenje« (> sln. *trěba* »čiščenje«), kar izvajajo iz ide. **terH-bó/-bã*, tvorbe iz baze **terH-* »treti, drgniti, vrtati«, ki je primerljiva z gr. *τρίβω* (m., f.) »steza, cesta«, *τρίβη* »trenje, drgnjenje«, lat. *tribulum* »cepec, orodje za mlačev« iz baze **trěH-*. S sufiksom z -b- je morda še stir. *trebaid* »orati, naseljevati«, vendar to verjetneje spada k srir. *treb* »hiša« iz ide. **treb-*, **trb-* »zgradba« (Meillet, MSL XIV, 379; Persson, Beitr., 776; Vasmer III, 95 s.; Pokorny, 1071). Glej tudi *trěba I*, *trěti*. M. S.

trěbnik (m.), g. -a »obrednik, cerkvena knjiga z molitvami«, v 18. st. *trěbnik* »Ceremonienbuch, agenda« (Pohlin), *trebnik* »Zeremonienbuch« (Gutsmann).

Prevzeto iz sb. *trěbnik* »obredna knjiga« ali cs. *trěbnik*, prim. prav tako prevzeto mak. *trebnik*, r. *trěbnik*, ukr. *trěbnyk*, br. *trěbnik*, slš. *trěbnik* »isto«, kar je tvorjeno iz **terba* > stcsl. *trěba* »žrtvovanje, darovanje, obred«. Za cs. *trěbnik* Miklošič, Lex. pal., 1011, navaja samo pomena »svetišče, oltar, žrtvenik«, Vasmer III, 133, dodaja tudi »euchologium«. Dalje glej *trěba II*. M. S.

trěbuh (m.), g. *trěbũha* »abdomen, venter«, dem. *trěbũsec*, -šca, *trěbũšek*, -ška, *trěbũšček*, -ščka, *trěbũšič*, -a adj. *trěbũšen*, -šna »Bauch-, bäuchig«, *trěbũšast*, -a »bäuchig, bauchartig«, *trěbũšãt*, *trěbũhãt*, -ãta, *trěbũš-nat*, -a »großbäuchig«, *potrebũšen* »ki je na trebuhu«, adv. *trěbũški* »leže na trebuhu« (Goriš. brda), subst. *trěbũšina*, *potrebũšnica* »trebušni del kože«, *trěbũšnik*, -a, *trěbũšnež*, -a, *trěbũšõn*, -a, *trěbũhãc*, -a, *trěbũhar*, -ja, *trěbũhãcar*, -ja »človek z velikim trebuhom, Groß-

bauch«, v. *trebúšiti* (se), *-úšim* (se) (impf.) »napenjati trebuh«, pf. *iz-t. se* »sich entleeren« (SSKJ II, 175), *iz-t.* »iz-trebiti«; dol. *trěbuh*, g. *trěbúha* (Raščica), po vokalni redukciji bkr. *tərbuh* (Vinica; Ramovš, Zbrano delo I, 72, 59), kor. obir. *trí:px*, -a (Karničar, Obir, 250), črnovr. *tríabax*, g. *trěbúxa* (Tominec, 221), jnotr. *trěbax* (Rigler, Jnotr. gov., 32), rez. *tribu*, g. *tribúha*, lok. *tribúšg* (Steenwijk, SDR, 320); v 16. st. *trebuh*, *treibuh*, g. *trebuha* (Trubar, Krelj; Rigler, Začetki, 51, 129), *trebuh* »venter« (Megiser), v 17. st. *trebuc* »panza, uentre« (Alasia), *trebuh*, -a (Janez Svetokriški), v 18. st. *trěbuh* »venter« (Kas-telec-Vorenc), *trebuh*, -a »venter«, *trebushnĕk* »Groß Schmeerbauch, abdomen« (Pohlin), *trebuh* »Bauch«, *trebuhnik* »einer mit grossem Bauche« (Gutsmann).

Prim. csl. *trěbuch* »intestina«, r. csl. *tribuchĕ* »stomachus«, sbh. *trěbuh*, -a »venter, alvus« (v kompoz. *trěbolja* »bolečina v trebuhu«), čak. *trěbuh*, -a, mak. *trěbuh*, blg. *tərbuch* (Mladenov), danes *tərbuch* »trebuh, vamp«, r. *trebuch* »drobovina, vamp«, *trěbuch* »požrešen človek«, ukr. *trybúch*, -a »drobovina«, *trybuchátjy*, *trembuchátjy* »trebušast, z velikim trebuhom«, br. *trybúch*, -uchá »želodec, trebuh«, *trjabúch* »goveji vamp«, p. dial. *trybuch*, *terbuch*, *telbuch* »trebuh, vamp«, č. *terboch* »vamp«, stč. *teřbuch*, *teřich*, slš. dial. *terbuch*, *trebuch* »podbradek, velik trebuh« (Kálal, Sl., 712, 721), dl. *tarbuch* »trebuh, vamp«. Sln. gradivo kaže na **trěbúchĕ*, kar lahko ustreza r. *trěbúch*, vendar je to lahko tudi iz **trěbúchĕ*, iz česar je csl. in verjetno sbh., mak. ter blg. Ukr., br. in r. csl. gradivo kaže na **tribuchĕ* (p. *trybuch* iz vzh. slov.?). P., č. in slš. *terb-* je verjetno po metatezi iz **treb-* (< **trěb-*), kar se delno ohranja v slš. Dl. kaže na **terb-*. Miklošič, 364, pušča nepojasnjeno. Torbiörnsson, LM II, 84, domneva **terb-* in primerja ukr. *těreb* »trebuh«, *terěbuch* »jedec«, vendar Grinčenko, Sl. teh besed ne navaja, ima pa *terebij*, -ijá »jedec, požrešnež« in *terěbka* »vreča, v katero konju nasujejo oves«, kar bi lahko kazalo na isti koren kot v **terbá* z domnevni prvotnim pomenom »szadovoljitev (po hrani)«. Vasmer III, 134, domneva kompoz. s **trěb-* »tri-« in **búchnuti*. Skok III, 495, prav tako domneva kompoz. in v prvem členu vidi isto osnovo kot v v. **těrti* »treti«, drugega pa povezuje s psl. **br'ucho* »trebuh«. Grošelj, SR V–VII, 122, domneva sorodstvo z lat. *strebula*, *stribula* »meso na kolku žrtvene živali«. Schuster-Šewc, HEWb., 1499, ima **-uchĕ* za sufiks, korenski del povezuje s **terbĕti* »trebiti, čistiti«. Odstopanja v korenskem vokalizmu razlaga z ekspresivnostjo. Če je ta domneva pravilna je **terbúchĕ* (sln.), **tərbúchĕ* (dl.) ob s tem prevojno neskladnim **trěbuchá* ipd. prvotno **drobovje* zaklane živali, ki ga je treba očistiti, otrebiti«. Nesprejemljivo Brückner, 567, ki povezuje s *torba* (kar je izposojenka iz turšč.), in Matzenauer, CS, 352, ki domneva izposojeno iz neke osnove, sorodne z etimološko nepojasnjeno it. *trippa* »vampi, vamp, trebuh«. Malo verjetno tudi Machek², ki misli na zvezo z lat. *uterus* »maternica«. M. S.

trebúhovka (f.) »Solidago virgaurea« (Sln. gorice, Caf).

Verjetno poimenovana po trebušastem cvetu, prim. ukr. dial. *žovtóbrych* »Solidago virgaurea« (Makowiecki, SBLM, 353) poleg »vrsta kače« in »strnad« (Grinčenko, Sl. I, 489) k ukr. *žovtyj* »rumen«, *brúcho*, r. *brjúcho* »trebuh«. K besedotvorju prim. sln. *látovka* »Poa, trava z ovalnimi klaski v latih« k *lát* »zgornji del rastline, ki

vsebuje zrna, klas«. V ljudski medicini se trebuhovka uporablja tudi kot antidiaroiik (prim. n. dial. *Stopparsch* »Solidago virgaurea« (Marzell, Wb. Pfln. IV, 391)), zato bi bil fit. lahko motiviran tudi kot **rastlina*, ki pomaga pri trebušnih težavah«. Dalje glej *trěbuh*. M. S.

trěčakovica (f.) »svinja za pleme« (Tolmin). Nejasno, morda iz **trětjak-* (Pleteršnik II, 686), vendar je r. csl. *trizb*, *triza* »triletna žival« < psl. **trigz*. Misliti je mogoče tudi na **trak-*, **trek-* poleg **trāgh-* (glej *trag*), prim. sbh. *trakánac* »sled«.

[Erjavc, LMS 1880, 196, ki navaja dial. *trěčakovica* za Ponikve, izhaja iz **trětjyak-* in domneva izvorni pomen **svinja treh let*«. – M. S.]

trěčof (m.), g. -a »vrsta posode pri vinski trgatvi«, izpričano v 18. st. *trězhof* »Bodung, cadus vindemialis« (Pohlin).

Izposojeno iz bav. avstr. refleksa nvn. *Tretschaff* (n.) »lesena kad za stiskanje grozdja« (Grimm, DTV 22, 241), kar je kompoz. iz *treten* »stopiti, stopati« in *Schaff* »škaf, vedro«, torej »kad, v kateri se z nogami tepta, tlači grozdje«. Iz nvn. predloge je izposojeno č. dial. *trěčaf* »kad za parjenje, praženje rezanice« (Machek², 650, brez sln. gradiva). Dalje glej *škáf* I. M. F.

trěm (m.), g. -a »podaljšek pri strehi, da je več prostora pod njo« (bkr.), *trěmič*, -a »mostovž«, tudi *strěm*, -a »pristrešek, lopa«. Mtpn. *Tremišče* (Ljutomer) verjetno kaže na pomen »stolp«, saj je tam nekoč stal grad (Bez-laj, JiS I, 171).

Prim. csl. *trěmĕ* »turris«, hrv. *trějem*, g. *trijěma*, v Istri *šrem* »mostovž, veranda«, mak. *trem* »prostor pred hišo«, r., ukr. *těrem* »dvorec«, stp. *trzem* »dvorana, veža«. Iz slov. jezikov je madž. *terem* »dvorana« in alb. *trem* »atrij«. Psl. **těrmĕ* nejasnega izvora. Miklošič, 345; Pedersen, KZ XXXVIII, 353; Vasmer III, 97; Pokorny, 1090, idr. domnevajo zgodnjo izposojeno iz gr. *τέρεμνα*, *τέρεμνα* »hiša, soba«. Vendar ni izključeno, da je beseda domača. Kretschmer, Glotta XXIV, 9 ss.; Hofmann, 359; Fick, BB I, 171; Iljinskij, IORJ XXIII/1, 141 ss., izvaja jo iz **ter(H)bmo-* ob **terHbna* v gr. *τέρεμνα*, prim. dalje lat. *trab(ē)s* »tram, bruno«, osk. *trībūm* »hiša, zgradba«, stkimr. *treb* »bivališče«, stvn. *dorf* »vas«, lit. *trōbā* »hiša« (dvomi Fraenkel, 1027). Iljinskij, l. c., pritegne še sln. *trāb*, g. *trāba* »del podvozja«. Morda je sorodno še sb. dial. *strem* »voz z vprego« (Leskovac), mak. *strem* »isto«, kar je po Skoku III, 320, in Mladenovu, 605, zaradi blg. *srem* »kočija« prek turšč. iz horonima hrv. *Srějem*, sb. *Srēm*, lat. *Sirmium*. K pomenu prim. vž. Turšč. *tarım* »kupola« verjetno ni izposojeno iz gr., temveč sorodno s kuman. *tärmä* »ženska sobana«, mong. *terme* »stena«, na kar opozarja Vasmer, l. c. Glej tudi *strěm*, *trāb*, *zatrěp*. M. S.

trěma (f.) »velika neprijetna živčna napetost, vzne-mirjenje zlasti pred javnim nastopom« (SSKJ V, 155), izpričano šele v 20. st.

Kakor sbh. *trěma*, p. *trema*, č. *tréma* »isto« prevzeto iz n. *Trema*, kar naj bi bil prvotno dunajsko n. izraz (Machek², 650), ki ga pa dostopni slovarji ne navajajo. Nvn. *Trema* danes v psihiatriji označuje depresivno, nemirno in strahov polno stanje pred izbruhom akutne shizofrenije, izjemoma se pog. uporablja tudi v pomenu »trema«, tj. »Lampenfieber«. Izhodišče je verjetno bav. n. *Tremá* »tresenje, strah« (navaja Schmeller, BWb. I, 663), kar je tvorjeno iz izposojenke iz it. *tremare* »tresti se« < lat.

tremāre »isto«. Manj verjetno Machek, l. c., ki meni, da je beseda v gledališkem slengu skrajšana iz it. *tremolo*. M. S.

treníti, trēnem (v. pf.) »nictare, palpitare oculis«, polj. in pri Jurčiču še »udariti«; s. *trēn*, g. *trēna* »punctum temporis, momentum«, *trēnek*, -nka, *trenljāj*, -a, *trenōtek*, -tka, *trenūtek*, -tka, *trenōtje*, *trenūtje* »isto« < »ictus oculi«, adj. *trenūten*, *trenōten*, -tna, prim. tako semantično motivacijo tudi v n. *Augenblick* in r. *mgnovénie*. Po Ramovšu, Kr. zg., 180, je *trenūtek* iz sbh., varianta *trenōtek* pa umetno slovenizirana. V 16. st. *Hudizh pela nega na eno uiffoko goro, inu uenim ozhima trenenu pokashe nemu ufa kraleuufsta* (Trubar), *ozhima trenil »momentum«* (Megiser), v 17. st. *isgineio, kakor de bi s'ozhmy trenil* (Janez Svetokriški), v 18. st. *kakòr de bi s'okam trenil* »in ictu oculi«, *ternutje oká* »ictus oculi« (Kastelec-Vorenc), *tréniti, trēnem* »nictare«, *trenūtje ozhēs* »ictus oculi« (Pohlin), *trenem, ternem* »blicke mit Augen«, *trenik* »Augenblick« (Gutsmann).

Prim. sbh. *trēnūti, trēpnūti* »treniti«, *trēn, trenūtak* »trenutek«, mak. *trepne* »treniti«, blg. *trēpna* »zdrzniti se, prestrašiti se«, p. *trzepnać* »udariti, zatresti«, č. *trēpnouti* »udariti, potrepljati, krcniti«, slš. *trēpnūt'*. Slov. **tre(p)nōti, *trē(p)nešb* »narahlo udariti« je pf. k **trēpāti* (Miklošič, 361). Dalje glej *trēpati II, trēpāti I, trnūti I, strnūti*. M. S.

trēnta (f.) »ena od žemelj, ki jih spečejo tako, da se držijo skupaj; Reihensemml, Schichtsemml« (Vodnik pri Cigaletu), »hlebec kruha, ki se daje pogrebcom« (Valjavec; Škofja Loka, Štrekelj, Lj. zvon 1889, 294), danes kor. *trentice* »Fleckerl« (Pohl, KS, 26, SKK, 43, po Angerer, Hausmannskost aus Südkärnten), v 17. st. *vjak dan je fvojmu Gospudu vjel eno trento Kruha* (Janez Svetokriški).

Kakor star. hrv. *trenta* »cribana« (Belostenec), kasneje še v Bakru *trentica* »vrsta kruha določene oblike« (ARJ XVIII, 597), prevzeto iz bav. n. *Trente* »vrsta žemlje«, l. 1670 v Gradcu *Trente*, kor. n. *Trenten* »vrsta omelete«, bav. n. *Brod-Friendl* »mehek mlečni kruh« (Štrekelj, l. c., JA XIV, 549 s.; Striedter-Temps, DLS, 239). M. S.

-**trentati** -am (v.) »mendrati, mečkati, družgati«, samo v kompoz. v 18. st. *restrentati, strentati* »zerquetschen« (Gutsmann).

Verjetno prevzeto iz n. *zertreten* »poteptati, pomenirati« z rinezmom pred *t* (prim. *fhāntlaha, fhāntloha* (Hipolit) : *fhatloka* »ascia; sekera, tefla« (Kastelec-Vorenc)), pri čemer je n. pref. *zer-* preveden s sln. *raz-* > s-. M. S.

trēpāti I, -ām (v. impf.) »tolči, udarjati« in *trēpāti, trēpljem* »isto« = črnovr. *trēpat, trēpljem* (Tominec, 221) poleg *trēpāti, trēpam* (v. impf.), npr. *perilo, jajca trēpāti*; pf. *iz-, o-, po-, pre-, raz-, s-* (< *jъz-), *u-, za-trēpāti*; dem. *trēpkati, -am* (v. impf.) »iztresati (perilo)«, *trēpljāti, -ām* (impf.) »narahlo in hitro udarjati z roko«, *potrepljāti* (pf.), npr. *p. koga po rami; pf. trēpnūti, trēpnem* »udariti«, po asimilaciji *pn* > *n* *trēniti, trēnem* »isto«; k temu *trēpka* (f.) »perilnik«, *trēpāča* »isto«, *trēpālnik*; *trēp*, g. *trēpa* »udarec z veke«, nknjiž. *trēpālnica* »palpebra« = črnovr. *trēpāncq* (Tominec, 221), po Pleteršniku II, 686, prvič izpričano v drugi polovici 19. st. pri Erjavcu, kar naj bi izpodrinilo starejše *trēpavica* (Gutsmann), vendar obir. kor. *trēpā.wānca* »palpebra«

ob *trēpū:la* »isto« (Karničar, Obir, 251) Pleteršnikovemu sklepu nasprotuje. V 18. st. *trēpām* »gebleichtes ausschlagen«, *trēpāvnek* »ein Schlägel« (Pohlin), *trēpam* »schlage Wafche aus«, *trēpka* »Wafchbloi«, *trēpaunik* »isto«, *trēpavize* »Augenlieder« (Gutsmann).

Prim. csl. *trēpati, trēpāj* »palpare«, hrv., sb. *trēpati, -pljem/-pam* »močno in glasno tolči, udarjati«, *trēpača* »naprava za trenje konoplje«, *trēpavica* »palpebra«, hrv. čak. *trēpot, -pjen* »z nogami topotati«, *trēpavica* »palpebra« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1253), mak. *trēpka* »palpebra«, blg. *trēpja* »močno udarjati, ubijati«, str. *trēpati, trēplju* »udarjati«, r. *trēpāb, -plju* »tolči«, ukr. *trēpāty, -pājul/-plju* »iti« poleg »slastno jesti« (Grinčenko, Sl. IV, 281), br. *trēpācb* »udarjati«, p. *trēpac* »isto«, č. *trēpat, slš. trēpat'*, gl. *trēpac*, dl. dial. *tšepāš*. Iz slov. jezikov je rum. *otreapā* poleg *otrep* »krpa za umivanje« (Tiktin, Wb., 1100; Miklošič, 351). Psl. **trēpāti, *trēpāješb* (> **trēpāšb* > **trēpāšb*), pf. **trēpnōti, *trēpnešb* in od tod substantivizirani ptc. prez. akt. **trēpnōts(kš)* v hrv., sb. *trenūtak* »moment« < **udarec*; slov. splošnemu pomenu »tolči, udarjati«, ki je le deloma specializiran na udarjanje z nogami, tj. stopanje, bolj pa na udarjanje z veke, tj. mežikanje, je pomensko najbližje lit. *trēpti, trēpstu, trēpiau* »z nogami brskati, teptati, tolči, cepetati, ropotati« (Kurschat, 2519 s.) ob *trēpsēti* »z nogami teptati«, stprus. *er-treppa* »prestopiti«, lat. *trepidus* »vznemirjen, nemiren«, *trēpidō, -āre* »cepetai, vznemirjen biti, begati, hiteti«, v ojevski prevojni stopnji stprus. *trapt* »stopiti«, morda tudi got. *þrabōn* »dirjati« in srvn. *draben* »isto«, če sta to denom. v. iz ide. subst. **trópāH*, v ničti stopnji sri. *trpra-* »nagel, nestanoviten«, *trpāla* »isto« in gr. *τροπέω* »grodzje teptati, stiskati«, kar je tako kot alb. *sh-tyt* »pohoditi, zdobiti« iz **trpeie-* (Miklošič, l. c.; Trautmann, BSW, 329; Frisk II, 918; Pokorny, 1094; LIV, 1094). Nesprejemljivo Machek², 539, ki to psl. osnovo **trēp-* povezuje s **tep-tí, *tepěšb* »tolči« in misli na sekundarni -r-. Glej tudi *trēpati II, trēplja, trōpāti, stropōt, treníti, trēpēt* in *tēpīh II*. M. F.

trēpati II, trēpam in *trēpljem* (v. impf.) »mežikati« in »trēsti«, od tod *trēpālnica* »veka« in »dlaka na vekci«, *trēpavica* »veka«; v 16. st. *moj supērnik s'ozhmy trēpje na me* (Dalmatin), v 17. st. *trēpat* »tremare« (Alasia), *trēpeozh* »stupens«, *trēpeozhni* »tremulus, treffeozhi« (Kastelec-Vorenc), *trēplēm* »nictitare« (Pohlin), *trēpavize* »Augenlieder«, *trēpaviza* »Augendeckel« (Gutsmann).

Sekundarni impf. k *trēnūti, trēnem*, nastal po pomenski specializaciji »udariti« > »mežikniti« z akcentuacijo po prez. *trēnem*, s čimer se je glagol uvrstil v nepremično paradigmo tipa *cēpati, cēpam* < **cēpati*. Podobno v hrv. *trēpati, trēpām* »mežikati«, *trēpavica* »veka, trepalnica«. Dalje glej *trēnūti, trēpāti I*. M. S.

trēpēt (m.), g. -ēta »drget«, v. *trēpētāti, -ām, -ēčem* (impf.) »drgetati«, *trēpētāč* (m.), g. -a »kdor drgečes«, *trēpētāvec* (m.), g. -vca »isto«, *trēpētālnica* (f.) »veka« (ob *trēpālnica* »isto« in *trēpāvnica*), *trēpētec* (m.), g. -tca »drget, trema«, adj. *trēpēten*, f. -tna »tresoč, boječ«, *trēpētāv*, f. -áva »tresoč«, *trēpētāvast*, f. -a »isto«. V 16. st. *trēpētati* »tremere«, *trēpētajnje* »tremor«, *trēpētīv* »tremebundus« (Megiser), l. 1607 *trēpat* »tremare« (Alasia), v 18. st. *vše okuli trēpētati* »circuntremere«, *od s'raha trēpētati* »cohorrere, se perštrafhiti« (Kastelec-Vorenc), *trēpēt* »tremor« (Pohlin), *trēpētati, trēpēzhem* in *trēpētām* »zittern« (Gutsmann).

Prim. csl. *trepětz* »τρέμος«, *trepětati* »τρέμειν«, hrv., sb. *trěpět* »trepidatio«, *trepětati*, *trěpěcem* »trepidare«, hrv. čak. *trepětat* (gradišć. hrv.; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550), mak. *trepēt*, *trepēti*, blg. *trěpet*, r. *trépet*, *trepětát*, str. *trepětati* »drgetati (od strahu)«, ukr. *trepēt*, *trepětáty*, *trepotáty*, br. *trepětacьca*, p. *trzēpot*, *trzēpotac*, č. *trěpet*, *trěpětati*, slš. *trepotati*. Slov. **trěpětz* (m.) »drget«, **trěpětz* »isto« in **trěpětz* so deverbativa ekspresivnega v. **trěp-ětá-ti* oz. **trěp-otá-ti* k **trěpāti* »tresti«, ki je npr. v slovenščini l. 1067 potrjen v *trepāt* »tremare« (Alasia), v hrv. *trěpāti*, *trěpām* »drgetati«, mak. dem. *trepka* »isto«, ukr. *trepătysja*, *-pájusjal-pljúsja* »tresti se, drgetati«, p. dial. *trzēpac* »tresti« (Karłowicz, SGP V, 432), č. *trepāt se* »tresti se, trepetati« in predstavlja pomenski odtenek k **trěpāti* »tolči«. Pomensko blizu je lat. *trepidus* »vznemirjen, nemiren«, *trepídō*, *-āre* »cepitati, vznemirjen biti, begati, hiteti« (Trautmann, BSW, 329), Vasmer² IV, 99, pa sem pritegne tudi lit. *trepūmas* »urnost, naglica«. Nesprejemljivo Machek², 657, ki misli, da ta slov. **trěp-* izvira iz **trēm-* »tresti«, gr. τρέμω »tresti se, drhieti«. Dalje glej *trěpāti II* in *trepeljika*. M. F.

trepeljika (f.) »Populus tremula« (Murko I, 678) in sem knjiž. *trepělka* »isto« (SSKJ², 1420), kar je bilo ničto standardizirano iz dialektov z **l' > l*, prim. podjun. kor. *trepělka* (Zdovc, Mundart, 100), črnovr. *trepělka* (Tominec, 221); tudi *trepětika* v rez. *tarpiška* (Steenwijk, SDR, 318) poleg osamljenega *trepōla* (Poljanska dol.), kar je ali prenařeno na podlagi sin. *topōla* ali pa celo napačno pokinjženo za dial. reducirano **tarpōla* s sekundarno interkalacijo r (tipa *faržōl < *fāžōl < *fīžōl*) kot v črnovr. *tarpōlq* »topol« (Tominec, 220); k temu adj. *trepeljikov*, f. *-a* »Zitterpappel-«, *trepeljīčje* (n.) »trepeljikov gozd«, *trepeljīkovina* (f.) »trepeljikov les«. V 18. st. *trepětika* »Alfchbaum, oder Indilcher Pappelbaum, jesika« (Gutsmann).

Prim. csl. *trepětica* »Populus tremula«, hrv. *trepětlika* »isto« (Boka), sb. *trepělka* (Kosovo), mak. *trepětlika*, blg. *trepětlika*, ukr. *trepětlika*, *trepěta*, dem. *trepětka*, *trepětyna*, *trepětlika*, *trepěta*. Vse izvedeno iz **trěpětz* (m.) »drget« k **trěpětāti* »tresti« ← **trěpāti* »tresti«. K pomenu prim. sln. sin. *mīgljāc* k v. *mīgljāti*. Enako motivirano je tudi lit. *drebulė* »Zitterpappel« k *drebėti* »tresti«, n. *Zitterpappel* k *zittern* »tresti«. Sln. sin. so še *jesika*, *tópol*, *topōla*, *jagned*. Dalje glej *trepět* in sin. *tópol*. M. F.

trěplja (f.) »polenta« (zilj. kor.; Pleteršnik II, 687, po Jarnikovem rkp. gradivu), bovško *trěplja* »zelo mehka polenta ali gost močnik« (Ivančič, DSBG, 63); sem verjetno tudi kor. *trīpa* »močnik«, »polenta« in »žganci«, v nar. pesmi *rodo tripo jesti* (Janežič II, 447; Pleteršnik II, 691).

Pomensko najbližje je č. dial. *trpalky* »krompirjevi žganci«, *trěpác* »vrsta peciva«, *trěpák* »krompirjev mlinec« (Bezljaj, Koroški kulturni dnevi I, 1973, 77 s. = ZJS, 499), slš. *trepětul'a* »jajce praženo na maslu« (Kálal, Sl, 722), gemer. *trēpance* »hrana podobna haluškam, tj. jedi iz krompirjevega nastrganega testa«, *trēpanina* »gosta jed iz krompirja in meleto koruze«, tudi »otrobi (kot krma)« (Orlovský, Gemer., 355) in kašub. *trěpota* »juha iz posušenih sadežev in krompirja; netrdo maslo«, *trěpotka* »od razkuhanega krompirja gosta juha« (Sychta, SGK V, 406). Verjetno so vsi ti kulinarčni termini korensko povezani s slov. **trěpāti* »tolči« in torej kažejo na po-

dobno pomensko motiviranost kot psl. **tolkōnō* ← **tolčiti*, **tōlčīšb* »tlačiti«, ki prav tako označuje močnate jedi. Glej tudi **tlakno* in dalje *trepāti I*. M. F.

trēsēt (m.), g. *-ěta* »šota«, *trēsětka* »močvirna lilija Tofieldia«, *trēsětina* »močvirje«, potrjeno v 18. st. *ena velika tyza v'trēsětinah s'eno glafno fhtimo* »butio« (Kastelec-Vorenc), *trēsěčina* »tresočna se (šotasta, močvirnata) tla« (Vodnik); tudi *trēs* »isto« (Vodnik) in morda *trěsa* »vzvišen svet okoli dreves« (kraš.; Erjavec, LMS 1879, 196), »ruša« (notr.).

Prim. sbh. *trēsēt* »šota, močvirnata tla, ki se tresejo, ko človek hodi po njih, vrsta mahu«, *trēsčavica* »močvirnata tla, ki se tresejo«, sb. led. ime *Tres*, mak. *trēsēt* »šota«, r. *trjasína* »močvirnata, netrdna tla«, ukr. *trjasávina*, *trjasoviná* »isto«, p. *trzēsawisko* »močvirnat svet«, č. *trāsovisko*, *trāsoviště*, *trāsaviště* »isto«. Izpeljanke iz **trēsēt*, prim. z enako semantično motivacijo kor. *zībī* (m. pl.) »močvirnat svet« (Pleteršnik po Jarniku), *zibe*, lok. *na zibah*, str. *zybь* »tresočne se, močvirnato mesto« (Badjura, Ljud. geogr., 258, 61, 78), tpn. *Zibika* pri Šmarju in apel. *zībika* »čez gorsko stran viseči travnat svet, ki se ziblje, guga«. Dalje glej *trēsētī*. M. S.

trēska I (f.) »Holzspann«, tudi *trēska* in po moderni vokalni redukciji *trskā > trška*; dem. *trēsčica > trščica* → *trščica*, kol. *trēsčjě*, *trēsčičje* (n.), avgm. *trēsčina*, *trēsčanja*, *trēsčénica* »trska, kvačka«, adj. *trškast*; v 16. st. *trēska* »assula« (Megiser), v 18. st. *trēska* »Spänchen, ramentum« (Pohlin), *triefka* »Span vom Holze« (Gutsmann).

Prim. r. csl. *trēska* »samentum«, sbh. *trijēska*, hrv. čak. *trīskā*, mak. *trēska*, blg. *trēska*, r. *trēska*, ukr. *trīska*, br. *trēska*, p. *drzazga*, *trzaska* »trska, iver«, č. *trīska*, *dřízga*, slš. *trīska*, gl. *trēska*, dl. *trēska*. Psl. **trēska* je izvedeno iz **trēsks* »pok, udarec«, **trēskatī*, **trēsčiti* »močno udarjati« (Miklošič, 361; Būga, RR I, 488; Vasmer III, 137). Oksitona a. p. kaže na **trēsč'ā*, kar je lahko kol. postverbala **trēsč'o-*. Dalje glej *trēska-ti*, *trēska I*, *trōha*. M. S.

trēska II (f.) »Gadus morrhua«.

Kakor sbh. *trēska* »isto« v 19. st. izposojeno iz r. *trēska* »trska«. Vendar ni jasno razmerje med slov. besedo in fin. *turska*, laponsko *torske*, stnord. *þorskr*, šved. *torsk*, norv. *to(r)sk*, n. *Dorsch* »isto« (Petrič-Holmquist, JiS VII, 145). Po Falk-Torpu¹, 1275, sodi germ. beseda, ki naj bi pomensko vplivala na slov., k ide. korenu **ters-* »sušiti«. Sin. sln. *polėnovka* »posušena treska« je kalk po n. *Stockfisch* > sln. v 16. st. *shtokfish* »asselus« (Megiser), v 18. st. *shtoksh* »salpa, afinus pifcis« (Pohlin), *shtokna riba*, *shtokfish* »Stockfisch« (Gutsmann). M. S.

trēsčati, *trēsčam* (v. impf.) »prasketati, hruščati, loputati, udarjati (zlasti o streli)«, v kompoz. *iz-*, *na-*, *pri-*, *raz-*, *za-t*. (pf.); *trēsčiti*, *trēsčim* (pf.) »udariti, lopniti, počiti, pasti«, *raz-t*. »razbiti, razdrobiti«, *trēsčniti*, *trēsčnem* (pf.) > *trēsčniti*, *trēsčnem* (pf.) »isto« in po kontaminaciji s *trēsčiti* gor. *trēsčniti*, *trēsčnem* »isto« (< **trēsčniti*), semkaj še *trēsčati*, *-im* (impf.) »pokati«, subst. *trēsč*, pri Jurčiču in Cafu tudi hiperkorektno *trēsč*, *-ska* »pok, udar strele«, tudi kot kletvica, npr. *de bi te tresk vbilj; stu treskou edn timu drugimu voshita* (Janez Svetokriški); interj. *trēsč* »krach«; denom. *trēsčovati*, *-ūjem* (impf.) »preklinjati z besedo tresk«, adj. *trēsčāv*, *-áva* »(ein)schlagend«, subst. *trēsčavica* »neurje s treskanjem«;

v 16. st. *tresk* »fulmen«, *grum treska* »fulminat«, *trēf(n)yti* »sternere« (Megiser), v 17. st. *bo garmelu, bliskalu, treskalu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *trēskati* »fulminare«, *trēšk* »fulgur«, *firēla od treiška* »broncia«, *trēšk* »fulmen«, *trēskam, trēshēm* »percutare« (Pohlin), *trēfkam* »patsche, klatsche«, *trēfhim, trēfnim* »schlage gäh ein« (Gutsmann).

Prim. csl. *trēsĕz* »fragor, fulmen«, *trēsĕkati* »streptum edere«, *trēsnoŭti* »percutere«, *trēsŭiti* »isto«, sbh. *trījesak, -ska* »grom, udar strele«, tudi *trījes, -a* »isto« (< *trēsĕkĕ), *trījesĕkati, trījesĕkām* »grmeti, treskati«, hrv. čak. *trīškār, trīškon* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1257), star. hrv. *triještiti, triještīm* (impf.) »isto«, mak. *tresok* »pok, udar strele«, *treska* »grmeti, pokati, treskati«, pf. *tresne*, blg. *trjāsĕk* »pok, udar strele«, *trjāsĕkam* »grmeti, pokati, treskati«, pf. *trjāsna, r. tresk* »tresk, prasket, šuštenje«, *trēskatŕsja* »pokati«, pf. *trēsnuŭt* »počiti, lopniti, močno udariti«, ukr. *trīskaty, pf. trīsnyty* »isto«, br. *trēsĕk* »pok, tresk«, *trēsĕkca* »pokati, dobiti razpoko«, *trēsnuĕb* »počiti, treščiti, močno udariti«, p. *trzask* »tresk«, *trzasĕkac, trzeszĕczĕc* »pokljati, prasketati, hreščati, šumeti«, č. *trēsĕk* »tresk, pok, žvenket, ropot«, *trēsĕkati, trāsĕkati*, pf. *trēsĕknouti, trāsĕknouti* »treskati, pokati, rožljati, žvenketati«, slš. *trēsĕk* »tresk, pok«, *trēsĕkat', pf. trēsĕknūt'* »treskati, pokati, udarjati«, gl. *trēsĕkac* »bji zelo mraz (tako da (drevje) poka)«. Psl. *trēsĕkati, *trēsĕčiti »močno udarjati, pokati« kaže na podaljšano stopnjo *trēsĕk'-, ki je potrjena še v lit. *trēsĕti, trēsĕkiu* »tlačiti, mlinčiti, stiskati (tako da brizga, poka)«. To verjetno kaže na akrostatični prez., prim. iz šibkih oblik got. *briscan* »mlatiti«, stnord. *briskja*, ags. *ðerscan*, stvn. *drescan* »isto«, lit. *trēsĕšiti, -kšiti* »škrpati, škrpati, prasketati, pokljati, cepetati, tepati«, *trēsĕšiti, -škū* »prasketati, nerazločno govoriti« (Miklošič, 361; Trautmann, BSW, 329; Vasmer III, 136 s.). Pokorny, 1072, izhaja iz determiniranega korena *ter(H)- »treti«; Endzelin, ZSIPh XVI, 107 s., in Fraenkel, ZSIPh XX, 282, domnevata prez. s suf. *sk'e/o-. LIV, 592, iz balt. in germ. glagola rekonstruira ide. bazo *trēsĕk'- »mečkati, stiskati, mlatiti«. Glej tudi *nētresk, trēsĕka I, triščati, trēsĕka I, trōha*. M. S.

tresorēpka (f.) »Motacilla alba« (Murko, Cigale, Janežič).

Tvorjeno iz poses. kompoz. *tresorēp* »mit dem Schweife zitternd«, ker ta ptica nenehno miga in tolče z repom, prim. tako semantično motivacijo še v star. hrv. *trēfzorepka* poleg *pafzŕirichicza* »motacilla« (Belosteneč), po Hirtzu tudi *tresarka, tresĕkavica* »isto«, r. *trjasogŭzka, trjasochvōstka*, č. *trāsorītka*, imp. kompoz. v ukr. *trjasydupa*, hrv. dial. *tŭčirepa* (Medulin; Filipi, IO, II6) »isto«; enako tudi v lat. *cauda tremula* »isto« in rom., prim. ben. it. > hrv. dial. *batikōda* iz ben. it. *bater* »tolčič« in *coda* »rep« ter *skasakōda, škasakōda* iz ben. it. *squassar* »tresti« (Vasmer III, 146; Ranke, PBB LXII, 313; Filipi, I. c.). Dalje glej *trēsiti, rēp*. M. S.

trēsiti, trēsēm (v. impf.) »quaterē, vibrare«, *trēsiti se* »tremere«, pomensko modificirani pf. *iz-t.* »abschütteln, ausschütteln«, *na-t.* »anstreuen«, *o-t.* »abschütteln, abbeuteln«, *po-t.* »ein wenig schütteln, rütteln«, *pre-t.* »durchschütteln, erschüttern, erörtern«, *pri-t.* »hinzustreuen, schüttelnd, unsanft tragend etwas bringen, zitternd herankommen«, *raz-t.* »zerstreuen«, *s-t.* »schütteln, herabschütteln«, *za-t.* »verstreuen, zu schütteln anfangen«, redko tudi pf. *-trēsŭiti, -trēsŭnem*, sekundarni impf. *-trēsati, -am* in *-tresovāti, -ŭjem*, številne nominalne

tvorbe, npr. *trēsĭjka, trēsĭjka* »mrzlica«, pkm. *trēsĭjka* (Novak, Slovar², 159), *potrēs, -ēsa* »terrae motus«, *strēs, g. strēsa* »Erschütterung«, tolm. »nemarno oblečen človek«, *raztrēsēn, -a* »razmišljen, zerstreut«, v 16. st. *trēsiti* »quaterē, vibrare«, *trēsĭhka* »febris« (Megiser), v 17. st. *kolena so mu se bila sazhēla trēsiti; od straha se trēsēm; semla se trēsē, inu odpre* (Janez Svetokriški), v 18. st. *trēsiti* »quaterē«, *restrēsiti* »dissipare«, *stēsiti, potrēsiti* »comovere«, *tres, potres* »terrae motus«, *restressen* »diffusus, dispersus, dissipatus, palatus« (Kastelec-Vorenc), *trēsēm* »quaterē«, *trēsiti se* »tremere« (Pohlin), *trēsēm* »schütteln«, *trēsēm se* »zitteren« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *trēsiti, trēsēsi* »movere«, *t. se* »tremere«, sbh. *trēsiti, trēsēm*, hrv. čak. *trēsiti, trēsēš* (Vrgada), *trēsŭt, trēsēn* (Hvar), v Posavju *trēsŭt, trēsēm, trēsēmō, trēsŭ* (Juršič, Rječnik, 219), mak. *trēse, blg. trēsā, r. trjāsŭt, trjāsēšĕb*, ukr. *trjāsŭt, trjāsēš*, br. *trēsĕci, trāsēš*, p. *trzāsĕc, trzēsĕ, č. trāsŭt, trēsŭ*, slš. *triasŭt' sa, triasem sa* »tresti se, bati se«, gl. *trāsĕc, trāsŭ* »tresti«, dl. *tšēsŭ, tšēsŭ* in *tšēsŭsom*. Psl. *trēsŭti, *trēsēšĕb < ide. *trēsŭe/o- je tematizirani prez., nastal iz ničte st. nazalnega *tr-nē-s- : *tr-n-s- iz baze *tres- »tresti se (od strahu)«, iz katere je lit. *trēsŭti, trēsŭti* »razpršiti se, postati nemiren«, *pa-trēsŭti* »znoreti«, *at-trēsŭti* »priteči«, prim. prez. ide. *trēsŭe/o- > sti. *trāsŭti* »tresti se, drgetati, bati se«, gr. τρεῖν »bati se, zbežati«, ide. *trēsŭsk'e/o- > av. *trāsŭiti*, stperz. *trāsŭiti* »bati se« (LIV, 591). Po starejši razlagi je psl. *trēsŭ-ti nastalo po kontaminaciji ide. baz *tres- in *trem- »tresti, trepetati« > gr. τρεῖν, lat. *tremere* »tresti se«, alb. *tremb* »ustrašiti, preplašiti«, lit. *trēsŭti, trēsŭti* »stresti se, pomiriti se (o bolečini)«, star. *susitrimti* »splašiti«, *trēsŭti, trēsŭti* »treščiti ob tla, udariti, uničiti, pregnati, preplašiti«, lot. *tremt* »spoditi«, toh. A *trām* »razjeziti se«. Iz kontaminirane baze *trēsŭ- izvajajo tudi got. *bramstei* »kobilica, locusta« (Trautmann, BSW, 329 s.; Vasmer III, 146; Pokorny, 1092; Schuster-Šewc, HEWb., 1542). Obe bazi, *tres- in *trem- sta (kakor tudi *trēsŭ- »trepetati«, glej *trēsŭt*) determinirani iz korena *ter- »cepitati, tresti se«, prim. sti. *taralā* »tresoč, nemiren, nestalen«, alb. *tarallīs* »zvijati se, premetavati se« (Pokorny, 1070). Glej tudi *tresorēpka, trēsēt, trošiti*. M. S.

trēsiti, trēsēm in *tārem, tērem* (v. impf.) »terere«, *lan t.* »Flachs brechen«, *tere ga* »ima epilepsijo«, *t. se* »pojati se (o kravi)«, v kompoz. *na-, za-, o-, po-, s-, u-, v-t.* (pf.), sekundarni impf. *-trēsiti, (-)terati*; izv. *terilo, terītev, terīva, terīŭba* »trtje lanu«, *terīšĕe* »mesto za trtje; bojišĕe, mesto, kjer je zemlja shojena, steptana«, *trīšĕe* »mesto za tretje (lanu), sejmišĕe na prostem«, *terīca, trīca, terīlja, trīlja*, pkm. *trīlja* »Flachsbrecherin«, *tērŭnica* »kot za pleve na gumnu«, *tār* (m.) »pojanje (kobile)«, *trīja, trjē* »pezdir«, *tūrje, tūrīna* »senen drobir«, *tūrje* (Temljine), v Plužni *trjji*, v Goriš. brdih *trjji* (m. pl.) »ostanki osnove, na katere tkalec druge niti privezuje«, *terīŭba, terīŭva, terītev, -tve* (f.) »Flachsbrechen«, *otāra* »trtje lanu«, *otārŭnica* »obed ob koncu trtja lanu«, *trjĭjē* »das Reiben«, *terīna* »od goreče trske odpadla iver«, *potīrki* (m. pl.) »zadnje, najslabše predivo«, *trjāĕe* »isto, hodnik«, adj. *otrēv* »iz najslabšega prediva narejen«, *nātrv, -a* »gorska steza«, *ūter, -tra* »pohojena in urta tla« (Podkrnci; prim. *utrēti pot* »durch Fahren und Gehen fest machen, festtreten«), *tūrīna* »senen drobir« (jvzh. štaj.), iz *otrēti, otīrati* »brīsati« je *otīrāĕ, otīrāĕa* (dol.), *oterāĕ* (jvzh. štaj.), *trāĕa* »brisaĕa«, *tārec, -rca* »Quetscher«, *tārŭnica* »kraj, kjer tarje predivo«, iz *zatrēti, zatīrati* je *zatōr* »poguba, zati-

ranje«, bkr. *zatiŕnik* > *zatiŕnik* »uničevalec, zatiralec«, *zatenik* »isto« (Krelj), *zatrénje* »uničenje, zatiranje«, Morda semkaj še *tére*, g. *teréta* (m.) »bedak«, *térec*, -*ra* »isto«. V 16. st. *fatreti*, *satreti* »delere«, *fatrejti* »finire, perdere«, *fireti* »frangere« (Megiser), v 18. st. *tréti*, *tèrem* »conterere« (Pohlin), *satreti*, *satrem*, *saterem*, *satirati*, *satiram* »verwüsten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *trěti*, *trьq* »terere«, sbh. *třti*, *târēm* (*trēm*, *terem*) poleg *trĕjeti*, mak. *trie*, blg. *trija* (prim. csl. *tryti*), r. *terěb*, *trěš*, dial. *terěbsja* »pojeti se«, ukr. *těty*, *trěš*, br. *cěrci*, *trěš*, p. *trzeć*, *trę*, č. *třiti*, *tru*, *třu* »treti, drgniti, meti«, *třiti se* »drstiti se«, slš. *triet'*, *triem*, gl. *trěć*, *tru*, dl. *trěš*, *tru*. Iz slov. jezikov je rum. *turiște* »odpadki«. Psl. **těrti*, **těrěš* in **těrěš* iz ide. **terH-tej*, **třHelo-*, prim. gr. *τεῖρε* »treti, zatirati«, lat. *terere* »isto« (Miklošič, 352 s.), alb. *tjerr* »presti, vleči«, stvn. *drāen* »vrleti, strugati«, z nazalnim sufiksom še lit. *trinti*, *trinū*, lot. *trīt*, *trinu* »treti« (prim. gr. *τετραίνω* »prevrtati, preluknjati«), vse iz ide. korena **terH-* »drgniti, treti« (Trautmann, BSW, 325; Vasmer III, 97; Fraenkel, 1102; Pokorny, 1072). Glej tudi *tōriti* I, *tōrati*, *třliti*, *trĕp*, *torišče*, *tř I-II*, *terati*, *tĕrjeti*, *tericati*, *trtrāti*, *trĕnog*, *trĕbiti*, *třnik*, *třr*, *tārŕja*, *torec*, *trt*. M. S.

trĕzen (adj.), f. -*zna* »sobrius«, abstr. *trĕznost*, -i »sobrietas«, v. *trĕzniti*, -im »sobrium facere«, pf. *iz-t. se* > *s-t. se* »sobrium fieri«, tudi *strĕzen* (s *s-* po v. pf.), kor. obir. *strĕzān* (Karničar, Obir, 247), *trĕzek*, -zka, *trĕzljiv*, -a, *trĕzev*, -zva, *strĕzev*, -zva, *trĕzvek*, abstr. *trĕzvōst*, v. *trĕzvati*, -am »trezniti«, pf. *iz-t. (se)* > *s-t. (se)*; v 16. st. *trĕfiu*, *trĕsliu* (Trubar), *trĕsov* (Krelj), *trĕšiv* »iejunus, sobrius« (Megiser), v 17. st. *Christus sapovei de imamo strĕsti biti*; *trĕsnost* (Janez Svetokriški), v 18. st. *trĕšni*, *trĕšvi* (m. pl.) »sobrý«, adv. *trĕšlivo*, *trĕšnu* »sobriē«, abstr. *trĕšnost*, *trĕšvojt*, *strĕšlivojt* »sobrietas« (Kastelec-Vorenc), *trĕfl*, *trĕfn*, *trĕfliv* »sobrius«, *trĕfn* »sincerus« (Pohlin), *trĕsen*, *trĕsen*, *trĕsliu*, *trĕseck* »nüchtern« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *trĕzvō* »sobrius«, csl. tudi *trĕzvōnō* »isto«, *istrĕzviti se* »sobrium fieri«, sbh. *trĕjĕzan*, -zna, *trĕzven*, -a, star. hrv. tudi *trĕjzam*, -zma, hrv. čak. *trĕžan*, *trĕžnā*, *trĕžno*, d. obl. *trĕžni* (Vrgada, Brač), mak. *trezven*, -a, *trezen*, -zna, blg. *trĕzven*, r. *terĕzvyj*, *tverĕzyj*, ukr. *tverĕzyj*, dial. *terĕzvyj*, br. *cvjarōzy*, p. *trĕzwy*, č. *střizvyj*, *střizlivyj*, stč. *střĕzvyj*, mor. *střĕzbyj*, *třĕzbyj*, *třĕzvyj*, *třĕzbyj*, slš. *trĕzvyj* (< č.), gl. *strōzby*. Adj. **terzvĕ* (vzh. slov. akcentuacija je iz novoakutirane d. obl., kar do neke mere dokazuje glasovno sicer problematično gl. *strōzby*), ki je deriviral **terzvōnĕ* (in **tĕrvōnĕ*), je morda tematiziran iz *u*-jevskega **terzō*, na katerega lahko kaže sln. *trĕzek*. Morfološke variante verjetno kažejo na ide. **tĕrs-u-s*, g. **trĕs-u-és*, pri čemer se je v slov. posplošila polna stopnja korenskega vokalizma po krepkih oblikah in akcentsko mesto po šibkih. Ide. -*s-* je po Zupitzovem pravilu (Zupitza, KZ XXXVIII, 396 ss.), po katerem ide. *s* neposredno pred nazalom ali likvido ali neposredno za *r* preide v psl. *z*, če najbližji levi vokal ni stalno naglašen (Snoj, Diss., 54). Na rekonstruirani ide. adj. sklepamo še iz sti. *trĕšū* »koprneč, hlepeč«, av. *taršū* »suh«, tj. »ne tekoč«, stlat. *torrus* »suh, izsušen«, pgerm. **burzū* > stvn. *duri*, *thurri*, sniz. *dorre*, ags. *þyrre*, stnord. *þurr* »isto«, medtem ko got. *þaur̥sus* »isto« lahko kaže na krepkoslonsko akcentuacijo ali na vpliv v. *gaþairsan* »sušiti«, *þairsjan* »žejati«. Manj verjetno je imeti samo slov. **terzvĕ* za tematski tip **žĭvĕ* < **g^hiH-uó-*. K semantiki

prim. lot. *sāuss* »suh« in »trezen« in agl. *dry* v obeh pomenih. Iz ide. baze **ters-* »sušiti« je še sti. *trĕyati* »žejati, hlepeti«, *tarša-*, *třšna-* »žeja«, av. *tarša-* »isto«, arm. *t'arānim*, *t'aršānim* »veneti«, gr. *τέρσομαι* »sušiti se«, *τρασιά*, *ταρσιά*, *ταρσός*, *ταρρός* »sušilnik«, alb. *ter* »sušiti«, lat. *torrĕre* »sušiti, peči, pražiti«, *terra* »(suh) zemlja«, got. *gaþairsan*, stvn. *derren*, stnord. *þerra* »sušiti«, *þyrstr* »žejen«, šved. *tarre* »ogrodje za sušenje«, stvn. *darra* > n. *Darre* »sušilnik« (osnovna povezava Potebnja, K istorii zvukov russkago jazyka III, II, kar povzema Gorjaev, 375; gradivo iz baze **ters-* navaja Pokorny, 1078 s.). Manj verjetno Petersson. Vgl. sl. Wstud., 51, ki primerja gr. *ταρχύω* »pokopati«, Iljinskij, IORJ XXIII, 136, ki primerja r. *sterĕč* »varovati«, Mladenov, 638, ki izvaja iz sicer neznanne ide. baze **ter-g'-*, Schuster-Sewc, HEWb., 1366, ki rekonstruira **(s)terg'uo-* iz korena **(s)ter-* »trden, tog biti«, Petleva, Etimologija 1976, 48 ss., ki domneva deverbálni adj. (tipa **rĕzvō*) in izhaja iz v. **terzati*, ki se ohranja v stcsl. *trĕzati* »lacerare«, str. *terezatišja* »trpeti, mučiti se«. Semantično razlaga Petleva »trezen« iz **krepek, zdrav*, to pa iz **takšen, ki trga*. Kot paralelo k temu razvoju navaja psl. **čĕrstvō*, kar izvaja iz **čĕrsti*, **čĕrtq* »sekati, rezati«. Ta domneva je dvomljiva tudi iz akcentoloških razlogov, saj so tovrstni deverbálni adj. na *-uo-* sicer izvorno baritoni (**rĕzvō* < **urĕg'uo-*, **krĭvō* < **krĕj'uo-*), medtem ko je **terzvĕ* po izravnavi oksitonon. M. S.

třg (m.), g. -*a* »emporium, mercatus, forum, platia; municipium, oppidum«, dem. *třzec*, -*žca* in *tržič*, -*lca*, v. denom. *třžiti*, -im (impf.) (postv. *třža* »trg«), *trgovāti*, -*ūjem* »mercaturam facere, emere et vendere«, subst. *trgōvec*, -*vca*, *trgovālec*, -*lca*, *tržĭnar*, *třžnik*, *tržár*, -*ja* »mercator« (semkaj morda *tržárka* »neka vinska trta« (Biljana v Goriš. brdih; navaja Erjavec, LMS 1882–83, 313), pkm. *třzec* »mercator«, f. *trgōvka*, *trgōvčĭnja* »mercatrix«, semkaj *trgovina* »commercium«, *tržišče* »forum, emporium«, *třžnica* »porticus, ubi merces venales proponuntur«, *třšivo*, *třžba* »trgovina, trgovsko blago«, *tržān*, -*āna* »oppidanus«, f. *tržānka*, adj. *trgōvski* »mercatorius«, *třžen*, -*žna* »nundinarius, mercatorius«, *třški* »Marktflecken-«, v 16. st. *terg* »emporium, forum, mercatus« (Megiser), v 17. st. *venem tergi je bil en velik ogin vun pershil* (Janez Svetokriški), v 18. st. *terg* »forum«, en kraj kir je ena hifha ša drugo, *flĕhernu mĕftu ali terg, katero ima fvoito laftno rihto, inu postavo* »municipium, oppidum«, *teršhizh* »oppidulum«, *teršhān* »oppidanus« (Kastelec-Vorenc), *tĕrg* »forum, oppidum«, *terfhizh* »neoforum«, *terfhishe* »forum« (Pohlin), *terg* »Markt, Marktflecken«, *tershizh* »Marktflecken«, *tergūjem*, *tershim* »märkte, handle« (Gutsmann); pogosto v tpn., npr. *Stari trg* pri Višnji Gori, l. 1461 *auf den Altenmarkt*; *Tržič* na Gorenjskem, l. 1337 in *Mercato nuouo*, 1341 *in foro sub Alpibus*, pribl. 1400 *Newmarkt*; *Trgovišče*, l. 1320 in *Altmarkt*, 1360 *hinder Alten Margt*, pribl. 1430 *datz dem Altenmarckte*; cgn. *Tržan*.

Prim. stcsl. *trōgĕ* »forum«, csl. *trōžiti* »mercaturam facere«, *trōgovati* »mercari«, *trōgovōbь* »mercator«, sbh. *třg*, -*a* »trgovsko blago, trgovanje, prostor za trgovanje«, po Aniču hrv. *třg*, -*a*, mak. *trguva* »trgovati«, *trgovec* »trgovec«, blg. *třrg*, d. obl. *třrgĕt* »dražba«, r. *třrg*, -*a*, lok. *na torgū* »trgovina, trgovanje, prostor za trgovanje, tržišče«, pl. *targi* »dražba«, ukr. *třrg*, -*u*, pl. *torgý*, br. *třrg*, -*u*, pl. *targi* »isto«, p. *targ*, -*u* »trg, tržišče, sejem

č., slš. *trh* »isto«, gl. *torhoščo* »prostor za trgovanje, javen odprt prostor«, star. dl. *terg* »prostor za trgovanje«. Psl. *tǣrgǣ, -u. Akcentske razmere niso enoznačne. Večina gradiva kaže na *tǣrgǣ. V sln. bi le denom. *tržiti* narekival *tǣrgǣ. Hrv. *třg*, -a je bolj verjetno prenarajeno iz *třg*, g. *třga* < *tǣrgǣ kot refleks domnevnega *tǣrgǣ. V vzh. slov. bi na *tǣrgǣ kazalo str. *do torgú*, *po torgú*, *torgá* (Stang, Acc., 81). Lit. *tuřgas* »trg, sejem, tržna vrednost« in lot. *tuřgas* → *tirgus* »isto« (analogno po -*uv/bi*- > -*iv/bi*-, prim. lot. *k'imüss* ← *kumuoss*, *siruobs* ← *suruobs (Mühlenbach-Endzelin III, 848; Endzelin, Lett. Gramm., 34)) je prevzeto iz slov. (Büga, ZSIPh I, 29; Fraenkel, 1143), manj verjetno so balt. besede pratorodne s slov. (Vasmer III, 123). Iz vzh. slov. je gotovo stnord. *torg* »trg«, šved. *torg*, dan. *torv*, fin. *turku*, *tori* in rum. *třg* »isto«. Slov. *tǣrgǣ je v neki nezadovoljivo pojasnjeni zvezi z alb. *treg* »trg, tržnica, trgovina«, ilir. (latinizirano) *tergitiu* »trgovec«, in venet. (manj verjetno izvorno ilir.) tpn. *Tergeste* > it. *Trieste* ter *Opitergium* > it. *Oderzo* (Meyer, IF I, 323 ss.; Kretschmer, Glotta XXII, 102; XXX, 140 ss.). Ribezzo, AGI XXXV, 51, domneva, da gre za mediteransko besedo, povezano z akad. *tamgaru* »kupec«. Skok III, 499, vidi edino možnost za prevzem mediteranske besede v psl. v 5. st. na donavskem limesu. Izposoja se sicer zdi verjetna, saj v tej besedi nobena znana teorija ne razloži nastanek psl. *ǣr < *tř. Vendar tudi navedene ilir. in venet. besede ne morejo biti blizu izhodišču ali predlogi za prevzem, saj bi iz -*erg*- pričakovali nespremenjen slov. substitut ali kvečjemu **-ǣrg*-. Glej tudi *Trst*. M. S.

trgati, *třgam* (v. impf) »(zer)reißen; pflücken«, pkm. *trgati*, *třgan* »isto«, s se »potegovati se (za kaj)« (Novak, Slovar², 159), črnovr. *třřat*, *třřam* »trgati« (Tominec, 221), obir. kor. *tăr:hat*, *tăr:ham* (Karničar, Obir, 251); pf. *do-*, *iz-*, *na-*, *ob-*, *o-*, *od-*, *o-*, *po-*, *pre-* (tudi »iiti«, npr. *pretrgati iz ječe*, in »vdreti«, npr. *voda je pretrgala v hlev*), *pri-*, *raz-*, *s-* < **sǣ-ljǣz-*, *u-*, *za-trgati*, tudi *třgniti*, *třgnem* »povleči«, toda *na-*, *pre-*, *raz-trgati*, *-třgnem*; *trgovati*, *-ám*, *-óčem* »zupfend rütteln«; subst. *trgáč* (m.), g. -a »kdor trga; obiralec grozdja« = pkm. *trgáč* »kdor pobira koruzo, sadje« (Novak, l. c.), *trgálnik* (m.) »obiralec sadja« (Slovenske gorice), *trgávec* (m.), g. -*vca* »obiralec grozdja«, *trgávka* (f.) »isto«, *trgátev* (f.), g. -*tve* »obiranje grozdja«, tudi *trgátva* »isto«, jnotr. *třřáčka* »priprava za obiranje jabolk« (Rigler, Jnotr. gov., 169); *třřež* (m.) »pretěp«, *trgávs* (m.) »isto«. Sem adv. *pretrřgoma* »v intervalih«, *nepretrřgoma* »neprenehoma, stalno«. V 16. st. *tergati* »frangere«, npr. *zvetie tergati* (Megiser), v 18. st. *tá kateri terga* »carptor«, *mladize doli targati* »depalmare«, *olike targati ali brati* »olivare«, *grošdje tergati*, *ali brati* »vindemiare«, *narpoprei targan* »praeliganeus«, *tergázh* »vindemiator« (Kastelec-Vorenc), *tergam* »reiffen, weinlefen«, *terganje* »Weinlefe, Gliederreiffen« (Pohlin), *tergam* »reife, brocke ab«, *tergam fe* »erbreche vom Magen«, *grošdja tergazh* »Traubenlefer«, *grošdja tergatva* »Weinlefe, vina branje, vinfka bratva, vinfka beritva, bendiva«, *tergnik* »Rif« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *istrǣgnŕti* »rapere, eripere, extrahere« (Supr.), csl. *trǣgati* »vellere« poleg *trǣzati* »isto«, *trǣgnŕti* »vellere, prehendere, trahere«, hrv., sb. *třgati*, -am, pf. *třgnuti*, -ém, hrv. čak. *třřot*, -on »trgati, brati, žeti«, *trgáč*, g. *trgáčü* »kdor pobira grozdje ob trgatvi«, mak. *trga* »odhajati, iti; vleči«, blg. *třřgam*, *třřgna* (citirano po Mladenovu, 640), r. *torgátb*, *vostórg* »navdušenje«, ukr.

tórgaty, *tórgnuty*, -něš, br. *tórgac̄*, p. *targač*, *targnac̄*, č. *trhat*, *trhnouti*, slš. *trhat'*, gl. *torhač*, -am, dl. *tergas̄*.

Psl. *tǣrgati »premikati« (intrans.), »vleči, lomiti, parati ipd.« (trans.) s pf. *tǣrgnŕti je gotovo sorodno z lat. *tergō*, -ere »obrisati, pobrisati« iz ide. lahke baze **terg-* »vleči« (trans.) in iz tega »drsat, brisati« (lat.) poleg »trgati«, toda intrans. »premikati se, iti« (Pokorny, 1073; Schuster-Šewc, HEWb., 1519). Akut v *tǣrgati zato lahko tako kot npr. v psl. *mǣlz-ti »mulgere« (= hrv., sb. *mǣsti*) = lit. *mǣžti*, prim. sti. *mǣřšti*, posredno kaže na obstoj ide. akrostatičnega prez. *tǣřg-ti, pl. *tǣřg-ŕti. Fonetično nesprejemljivo je neposredno povezovanje psl. *tǣrgati ← **třřg-* z lit. *trūkti* »trgati« (tako Skok III, 499) ali z gr. τρῶγω »glodati, razjedati« (tako Schuster-Šewc, l. c.), s čimer je psl. glagol povedljiv le v skupnem korenu **ter-*. Glej tudi *třřati*. M. F.

třřh (m.), g. -a »breme« (pkm.), prleš. *tǣřh* »teža« (Greenberg, SJ/SLS II, 168); pkm. *trřiti* (impf.) »bremeniti«, *obtrřiti* (pf.), *obtrřevati* (impf.) »obremenjevati«, v 16. st. *terh* »Last, onus« (Megiser). Mikošič, 354, navaja po Habeliču še *otrřen* »oneratus«.

Prim. hrv. kajk. *trh* »breme«, v 18. st. *těrch* »onus«, *obtrřfen* »oneratus« (Belosteneč), ukr. *těrch* »tovor«, *terchaty*. Verjetno izposojeno iz star. madž. *těřhe*, *terhet* »breme, tovor«, kar je po metatezi dalo današnje *teher* (Miklošič, l. c.). To je izposojeno iz srvn. *trehte* > bav. avstr. *trächt* »breme, nošnja, nosečnost« (Benkó III, 875; EWU, 1495). Iz madž. je gotovo pkm. *těř* »teža«, sbh. *těret* »breme«, slš. *t'archa*, dial. *tercha* »teža, breme« (Novák, ČMF XX, 244), č. *těřcha*, *terš* (Machek², 641), karp. ukr. *tjachar*, *tyřch* »isto«. Po Skoku III, 500, je *trh* domača beseda, rum. *tărhat*, *tărhat* »pastirska oprema, ki jo nosijo osli« pa naj bi bila iz dako-slov. **tr̄chat̄* (Tiktin, Wb., 1563). Iz tega je po Skoku tudi madž. *terhet*. V tem primeru je sln., kajk. in ukr. iz psl. **tr̄ch̄*, kar je lahko tvorba, sorodna s sln. *třřati* »težko nositi«. Glej tudi *těř* IV. M. S.

třřhel (adj.), f. -*hla* »putridus«, tudi *trřěl*, -*hlä*, denom. *trřlěti*, *trřlěn*, *trřlěn*, -*ěna* »trhel, gnil, len«, denom. *trřleněti*; izv. *trřlǣv*, -*iva* »trhela, trřlina, trřlja, trřljäd(ina), kol. trřšje (n.) »trhlo štorovje« (Ig), v 18. st. *terhlena* »lignum emortuum« (Pohlin), cgn. *Trhlen*, *Trhljen*.

Prim. mak. *trlav* »gnil, trhel«. Psl. **tr̄ch̄l̄* je dalje enako z lot. *trusls* »gnil, trhel«, kar je prav tako iz ničte stopnje poleg polne v **tr̄ch̄l̄*. Csl., str. *tr̄ch̄l̄* »majhen kovanec, nežica« vsebuje red. st. od *trocha (Vasmer III, 142). Domneva, po kateri bi sln. *trhel* nastalo iz psl. **tr̄ch̄l̄* po moderni vokalni redukciji, iz akcentoloških razlogov, pa tudi zaradi mak. paralele ni verjetna. Dalje glej *trřhel*, *trřha*, *třřeti*. M. S.

triba (f.) »vezani kozolec« (Ig, dol.), tudi *kozolec* na *tribo*. Osamljena beseda brez znanega slov. sorodstva. Morda substrat; pomensko najbliže je rom. dial. *torba*, *turba* »kašča« (Tossino), kar je iz red. st. **tr̄bā* iz ide. korena **tr̄b-*, **tr̄b-*, **tr̄b-* (o tem Krahe, BzN VI, 10, op. 240), prim. lit. *tr̄bā* »hiša, poslopje«, lot. *tr̄ba* »hiša, kajža, iz vej spletena uta«, stnord. *tr̄eb* »petro, galerija«, stvn. *dorf* »vas«, lat. *tr̄ab(ē)s* »streha, bruno, tram«, stkimr. *tr̄eb* »hiša«, osk. *tr̄ībūm* »hiša« (o tem Pokorny, 1090; Fraenkel, 1127). Obliki **tr̄eb-*, **tr̄ib-* se pojavljata tudi v ilir. tpn. (Krahe, Illyr. ON); toda sln. tpn. *Tr̄ebelno* (3×) spominjajo na lit. dem. *tr̄obelē* »kajžica«, *tr̄obelninkas* »kajžar«. Glej tudi *tr̄em*, *tr̄ab*.

tribati, -am (v. impf.) »uganjati, početi, počenjati (kaj slabega)«, v 16. st. *sna lotrio tribati; lakomndŕft tribajo* (Dalmatin), v 17. st. *hudŕzh vam sapovej nezhistost tribat; ti sdaj ohernio tribash, inu golufash* (Janez Svetokriški).

Prevzeto iz srvn. *triben* »gnati, goniti, uganjati, početi« < stvn. *triban*, prim. niz. *drijven*, agl. *drive* »gnati, voziti«, stnord. *drifa* »snežni metež«, got. *dreiban* »gnati« < pgerm. **dreiba-*, kar povezujejo z lit. *drĩbti* »padati v debelih, mokrih kosmih (o snegu)« in navezujejo na ide. bazo **dher-* »biti brozgast, gošča« (Feist, Wb., 124; Kluge²³, 834). M. S.

tribljati, -am (v. impf.) »valjati, mongati; z valjarjem gladiti, likati perilo«, *tribelj*, -blja »valjar (za perilo in za testo)« (Kranj. Gora), *tribljavec* »valjar za testo« (Caf), v 18. st. *triblovez* »Nudelwalger« (Gutsmann).

Prevzeto iz kor. n. *tribl* »lesen valjar za gladenje perila ali valjanje testa«, bav. n. *tribeln*, *triebeln* »valjati; stiskati, da postane ploščato«, *Tribler* »valjar za testo« (Strekelj, JA XIV, 550; Striedter-Temps, DLS, 239), kar je verjetno iz nekega rom. refleksa za lat. *tribuläre* »stiskati, mlatiti«, *tribulum* »deska za mlatenje žita«. Glej tudi *ĩblati*. M. S.

triga (f.) »neka igra, ki se drugače imenuje župana« (Erjavec, LMS 1882-1883, 257). To je sinonim k sln. *špána* »položaj treh kamenčkov ali fižolov istega igralca v eni vrsti na igralni deski z mrežastimi liki; igra, pri kateri se kamenčke ali fižole sestavlja v tak položaj«, v. *špánati*, -am (impf.) »igrati špano« (SSKJ IV, 1097), *mlin* (SSKJ II, 806) in *trilja* (Erjavec, l. c.).

Erjavec, l. c., je *triga* povezoval s sinonimom *trilja*, *trija*, verjetno le na arealni podlagi, ker je vse tri lekseme evidencial na območju Krasa, Istre in Vipavske doline. Ker fonetičnega razmerja -g- : -lj-, -j- ni mogoče povezati niti v skupnem slovenskem in tudi ne romanskem izhodišču, je *triga* nabolje primerjati s hrv. *trika* »igra, pri kateri igralec postavlja svoja tri zrna v vrsto; vrsta treh zrn«, *trikati se*, *trikām se* »špano se igrati« (Iveković-Broz II, 590). Zaradi fonetičnega razmerja -g- (sln.) : -k- (hrv.) bi bilo mogoče sklepati o nesočasni sponoji iz neke rom. predloge (z in brez lenizacije), vendar pozno lat. *triga* »trovprega«, kar se navadno razlaga kot analogno tvorbo po vzorcu *bīga* »dvovprega« < lat. *biuga* »isto«, ne pride v poštev. Nejasno. Glej tudi sin. *špána*, *župána*, *trilja* II. M. F.

trigelj (m.), g. -a »svederc«. Izpričano v 18. st. *trigelz* »terebellum, fveiderz« (Kastelec-Vorenc).

Zaradi enakopomenskega sln. *dürgelj* (m.), -gljal-na »svederc«, kar je izposojeno iz nepreglašene srvn. oblike *durchel* poleg *dürchel*, *dürkel* (adj.) »prevrtan, preluknjan«, *dürkeln* »prevrtati, preluknjati« (Bezlaj, ESSJ I, 122; Striedter-Temps, DLS, 122), bi bili mogoče izhajati iz prvotnega sln. *tirgelj (m.), kar je bilo lahko izposojeno iz srednjobavarske preglašene oblike *türchel (o srednjobavarskem t- < srvn. d- Striedter-Temps, DLS, 38). Premet *tirgelj > *trigelj*(c) in strukturalna podaljšava s *-cb sta slovenski. Glej tudi *dürgelj*. M. F.

Triglav (m.), g. -a (orn. na Gor. 2863 m), dial. *Targwõu*, lok. na *Trgwãle* (D. Čop, Diss., 41); l. 1612 *Terglau*, 1664 *Terglou*, *Terglau*, 1778–89 *Terglou*, *Terklou* (Rus, Geografski vestnik II, 82–96). Linhart, Versuch, 256 s., navaja tudi za Slovence ime poganskega boga *Triglav*, to poveže z orn. in ime prvi zapiše na zemljevid. Vendar

teonim, ki naj bi bil v zvezi s pom. *Trigelawus* (literatura o tem pri Lurker, LGD, 411), pri nas sicer ni potrjen. Tudi Pohlino *Triglav* »Diana« je zgolj prevod lat. *Diana triceps*.

Miklošič, ONappell., 249, domneva *Triglav* »(mons) triceps«, izhodiščno *tri-gõlvz (eventualno *trb-gõlvz kakor v *trpótec*), kar lahko razumemo dobesedno, saj gora iz doline Vrat izgleda, kot da bi imela tri vrhove. Lahko pa števnik tu pomeni »več, mnogo«, pri čemer bi orn. prvotno označeval celotno triglavsko pogorje. Nedokazljiva je zveza z antičnim orn. *Tur calvis* (K. Oštir usno Bezlaju). Prim. še orn. in ime gozda pri Braniku *Triglavce*, ime senožeti pri Tomaju *Triglavice*, ime jame pri Trstu *Triglavka*, h. i. *Pri Triglavjih* (Dobravljje), cgn. *Triglav*, *Trglav*, *Trglaučnik*, *Triglavčanin*, hrv. orn. pri Makarski *Troglav* ter sb. ime studenta pri Beogradu *Troglav*. Glej tudi *gláva* I. M. S.

trijánčiti, -ánčim (v. impf.) »potrkvati na zvonove« (štaj., kor.).

Nejasno, brez znanih paralel. Verjetno denom., vendar ustreznega nomena ni mogoče z gotovostjo identificirati. Možno je izvajati iz *trjáki* »binkošti« in domnevati rinezem kot v primeru *štēnga*, goriš. *venčérnice*. Tvorbe na -ánčiti so sicer denom. iz s., tvorjenih iz pas. ptc., npr. *pijánčiti* ← *pijánec* ← *piján* ← *píti* ali *grbánčiti* ← *grbánec* ← *grban ← *grbati*. V poštev bi morda prišlo *tryti > csl. *tryti*, -jŕ »terere«, kar pa v sln. ni potrjeno in kar tudi semantično ne prepričuje. Ni izključena niti onomat. izvor, prim. gl. *tridlowac*, *triholič* »gostoleti«, it. *trillare* »žvrgoleti, zvenketati«. M. S.

trijē (num. card.), g. *trēh* »tres«, danes knjiž. *trije*, f., n. *trí*; v frazah *govoriti v tri dni*, *govoriti v tri krasne* »blebetati« (prim. p. *bajač trzy po trzy* »isto«), v kompoz. *trideset*, kor. *triredi* »30«, *trínajst* »13« (< *tri na *desete*), *triglāv* »triceps«; ord. *tréjji* »tertius«, subst. *tréjtina* »1/3«, *tréjtiniti*, -*inim* »pasti tretjino krav, biti pomagač pri čredniku«, *tréjták* »triletna žival«, *tréjtákovi-ca* »seno tretje košnje«, *tréjtáková* »svinja, ki se je tretjikrat oprasila«, *tréjtáča* »tretja košnja, otavič«, *tréjtjič*, -a »tretji roj«, adv. *tréjtjič*, v *tréjtje* (csl. *trétije*); *tróje* (num. card. za živa bitja in za neživa pluralia tantum); kol. *tróje*, -a, *trójen*, -jna, *trójnat* »tripplus«, izv. *trójka*, *trójklja* »številká 3«, *trójica*, *trójica* »tri osebe«, *trójček* »Drillinge«, *trójáki* (m. pl.) »nedelja sv. Trojice, binkošti« (glej *trjáki*), v. *trójtiti*, -im (impf.) »triplicare«, *trójtiti*, -ičim (impf.) »deliti na tri dele«; v kompoz. *tronitnik* »Drillich«; iz sbh. *tròbõjnica* je sln. *tròbõjnica* »tribarvna zastava«; semkaj cgn. *Trojak*, tpn. *Tremerje*, dial. *Trémarje* (< *trojēms *irsje*; Bezlaj, OJ VI, 62) idr. V 16. st. *try* »tres«, *trynajst* »tredecim«, *trideffeti* »trigint«, *trétj* »tertius«, *trinoga* »tripes« (Megiser), v 18. st. *triji*, *tri*, *try* »tres, tria«; *tréte* »tertius«, *trétēzh* »tertio«; *troj*, *trojne* »trinus«, *trojiftvu*, *trojiza* »trinitas«, *trojzhèk* »trina proles« (Pohlin).

Prim. stcsl. *trije*, dat. *trьmъ*, lok. *trьchъ*, *trèchъ*, f., n. *tri*, ord. *trétii*, kol. *troi*, v kompoz. *tri-*, *tro-*; sbh. *trí*, g. *triju*, *tríju*, ord. *trèci*, kol. *tròje*, mak. *tri*, *trèti*, dial. *trèk(i)*, *tròi*, blg. *trí(ite)*, *trèti*, *tróen*, r. *trí* (str. m. *trije*, f., n. *tri*), *trétij*, *tróje*, ukr. *trý*, *trétij*, *tróè*, br. *trý*, *trèci*, *tróje*, p. *trzej* (f. *trzy*), *trzeci*, *troje*, č. *tři* (g. *tři*), *třítí*, *troje*, slš. *traja* (dial. *tria*), *tri*, *trèti*, *troje*, gl. *tfo*, *tři*, *třèci*, *troje*, dl. *tso*, *tši*, *tšèši*, *tsoji*. Psl. *trěje < ide. *tréjes (k fonetiki prim. **l'udbe* < **l'édthejes*), prim. sti. *trayah*, av. *Srayō*, arm. *erek*, gr. *τρεις*, dial. *τρεις*, *τρης*, alb. *tre*, lat.

trēs, osk. *trīs*, kimr. *tri*, stvn. *dri*, got. *þreis* (pgerm. **þrej(ez)*); psl. *trī je prvotno n., prim. sti. *trī*, av. *θri*, lat. *tria* (*trī-* je ohranjeno v *trī-ginta* »30«), alb. f. *tri*, lit. *trylika* »13«; k šibkosklonski osnovi, psl. lok. *trьchъ < ide. *trisu, prim. lit. *trijuosė*, f. *trijosė*, lot. *trīs* (poleg m. *trijos*, f. *trijās*), kar je posplošeno v balt. *trijēs > lit. *trỹs*, lot. *trīs* »trije, tri«. Ide. f. **t(r)isres* (sti. *tisrāh*, bret. *teir*) v slov. ni ohranjen, ker ga je nadomestil stari n. s končnico, ki je v slov. sovpadla s končnico za nom. pl. nominalnih *-i*-jevskih osnov. Ord. *trētējs < **trētijō-* verjetno vsebuje osnovo, vzeto iz *tréjēs. Primerljivo je lit. *trėčias*, lot. *trešāis* < **trējo-*. Kol. *trojs (ki ima vokalno kvaliteto po * *dvojs*) je primerljiv s sti. *trayá-*, lit. *treji*, lot. *treji*. Ide. števnik etimološko ni pojasnjen (Brugmann, Grdr.² II/2, 12, 77; Szemerényi, Studies, 85; Arumaa, Ursl. Gramm. III, 282, 190, 200; Trautmann, 327; Fraenkel, 1116, 1125; Pokorny, 1090 ss.; Comrie, IE Numerals, 737 ss.). Glej tudi *Triglav*, *trpótec*, *trika*, *triki*, *trečakovica*. M. S.

trika (f.) »praha«, v. *trikati*, *-am* (impf.) »praho orati«. Verjetno staro; Brandenstein, ZONF IV, 164, navaja mtpn. in *der Trigen* (Visoke Ture). Vendar nejasno, morda izvedeno iz *tri*. Včasih so pustili njive dve leti počivati. Enako je tvorjeno str. *trizъ*, novejšje *trizb* »trileten«, lit. *treigys* (m.), *treigė* »triletna žival« (o tem Trautmann, BSW, 328; Vasmer III, 139).

triki (m. pl.) »trovprega« (dol.), v drugih dial. v tem pomenu *trojād*, *trojčka*, *trojina*, *trójka*.

Prim. sbh. *trika* »vrsta treh zrn pri igri mlin«. K tvorbi iz num. card. prim. sln. *énka*, *pětka*, hrv. dial. *dvica* »dvojka«. Dalje glej *trijē*. M. S.

trilja I (f.) »Mullus barbatus« (Erjavec).

Kakor hrv. *trilja*, čak. *trija*, *třja* prevzeto iz ben. it. *trigla* »isto« < vulg. lat. *triglē, kar je prevzeto iz gr. τριγλή »isto« (Vinja, JF I, 274; Battisti-Alessio, 3897). M. S.

trilja II (f.) »neka igra v dvoje, pri kateri se podobno kot pri sodobnem trisu kamenčke oz. fiziččke postavljajo po tri v vrsto«, tudi *trija* »isto« in *triga* (Kras, slovenska Istra, Vipavska dolina; Erjavec, LMS 1882-1883, 257), denom. v. *triljati*, *-am* (impf.) »triljo igrati« (Cigale, Wb., 1048).

Prim. hrv. *trilja* »vrsta igre« (hrv. Primorje), sin. *kozaljka*, *mlin*, *lekovi*, *mice* (ARJ XVIII, 664), čak. *trija* »trilja; Mühlspiel« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1256). Izhodno sln. in hrv. **tril'a* (f.). Erjavec, l.c., je razlagal kot rom. izposojenko, prim. furl. *trie* »filetto, gioco che si fa in due, con dodici pedine ciascuno, sopra una figura di tre quadrati concentrici, divisi dalle due diagonali e da una croce mediana« (Pirona, VF, 1216), trž. it. *tria* »isto« (Doria, 756), ben. it. *tria* (Boerio, 767), kar je prepričljivo, če se za izhodišče rom. oblik za razliko od razlage iz lat. *tria* (n. pl.) »tri stvari« (Battisti-Alessio, 3889) predpostavi rom. izhodišče *trilea > it. *triglia, dial. *tria. Etimološka zveza s števnikom »tri« bi bila smiselna, vendar je predpostavljeno rom. *trilea v odnosu do lat. *tres* »3« tvorbo nejasno. Glej tudi sin. *špána* in *triga*. M. F.

trímati, *-mljem* (v. impf.) »ropotati« (Krn; Erjavec, LMS 1882-83, 258), *utrimati*, *-mljem* (impf.) »trdo stopati, zlasti po podu« (Temljine; Kenda, rkp.).

Erjavec, l.c., izvaja iz bav. n. *tremeln* »delati s silo, porivati, potiskati, tolči« (iz *Tremel* »drog, vzvod, krep-

lo, močan človek, silak«), kar je zaradi sln. vokalizma in inf. na *-ati* namesto pričakovanega *-ljati* dvomljivo. Domnevanje izposoje iz furl. *trimā* poleg *tremā* »tresti« ali sorodstva s p. *trzymać* »držati« je iz semantičnih razlogov malo verjetno. M. S.

trínek (m.), g. *-nka* »vozel pri pletenju«. Nejasno, morda je mogoče primerjati str. *utrēns* »platnen« poleg *utrins* »isto«. To izvaja Vasmer III, 194, iz ide. **au-*, **aye-* »tkati, plesti« kakor r. dial. *uslō* »načeti kos tkani- ne«, po Miklošiču, 272, iz *ud-slo, lit. *áusti* »tkati«.

tringet (m.), g. *-a* »napitnina« (pkm.; Novak, Slovar², 159); širše je v pogovorni sln. znano, a ne zabeleženo *tringelt* »isto«.

Z enakim izpadom *l* pred *t* kot pkm. oblika je hrv. *tringet* »žepnina« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 411), toda č. dial. *tranět* »napitnina« (Kellner, Východoláská II, 309), slš. gemer. *tringelt* »napitnina« (Orlovský, Gemer., 357). Vse mlado izposojeno iz n. kompoz. *Trinkgeld* »napitnina«, torej denar, ki se lahko porabi za pijačo, prim. sin. *Biergeld* »isto« (Grimm, DTV 22, 600). Neuveljavljena sln. sinonima so *zapitek*, *pivalo*, *pitni denar* (Gutsmann), *pivščina*, *napivek* (Vodnik; citirano po Cigaletu, Wb., 1644). M. F.

trínog (m.), g. *-a* »mučitelj, birič, rabelj, tiran«, danes *trinôg* »tiran«; v 16. st. *trinog* »carnifex«, v 17. st. *ti prekleti Trinoh* (Janez Svetokriški), v 18. st. *trinog* »rablin, kateri peiša, inu martra«, *trinoh* »tortor« (Kastelec-Vorenc); nknjiž. tudi *trinoginja* »tiranka«, *trinoštvo* »tiranstvo«.

Samo sln.; prvotno verjetno *trī-nogъ »tisti, ki tare noge« (Caf pri Pleteršniku II, 691; podobno Levstik, LMS 1883, 301), imp. kompoz. iz *trěti* »terere, cruciare« in *noga*. K besedotvorju prim. star. hrv. pri Habdeliću *potrihiš*, *zatrihiš* »požrešnež«, č. *lomihlav* »attribut močni pijači« (o tem Miklošič, VGr. II, 366 ss.; Bajec, Besedorvorje III, 98). Dalje glej *trěti*, *nôga*. M. S.

trípa (f.) »trebuh, vamp« (Jakomin, NS, 133), *trípe* (f. pl.) »vampi« (primor., kraš., notr.).

Kakor hrv. čak. *trípa* »velik trebuh«, *trípe*, *trípice* »vampi (kot jed)« prevzeto iz it. *trippa* »vampi, vamp, trebuh«, pl. *trippe* »vampi«, trž. it. *tripa*, pl. *tripe*, furl. *tripe*, pl. *tripsis* < srlat. *trepes* (prim. tudi frc. *tripe*), kar etimološko ni jasno (Šturm, ČJKZ VII, 39). Battisti-Alessio, 3904, izvaja iz arab. *ṭarb* »pečica, prepona« < perz. *čārb* »debel«; Cortelazzo-Zolli, 1376, navaja še naslednje možnosti: deverb. iz lat. *extirpare* »izkoreniniti, iztrebiti«, domnevo o ekspresivni besedi, in izposojeno iz gr. τρύπη »odprtina, luknja«. M. S.

trípati, *trípam* (v. impf.) »mežikati, migljati (o zvezdah), delati sunkovite kratke gibe, drgetati, tresti se, biti, utripati«, pogosteje v kompoz. *o-t*, *u-t*. »tremere, pulsare«, *po-t*. »pomežikniti, zadrgetati«, *pre-t*. »zmajati (z glavom)«, subst. *tríp* »mežik, trenutek; pulsus«, *utrip*, *-ípa* »pulsus«, denom. *trípiti*, *trípem* »narediti utrip«.

Prim. star. hrv. *tripati*, *-am*, *-pljem* »drhleti, trepetati« (Miklošič, 361; ARJ XVIII, 669). Slov. *tripati »udarjati« v vokalizmu ustreza lit. *trỹpti*, *trypiù* »teptati«, *strỹpti* »cepetati«, intenz. *trypsėti* »copotati, topotati«, kar je prav tako iz podaljšane sekundarne ničte stopnje **tr'p-* v *trep-ti, **tr'p-nō* ide. korena **trep-* »stopicati, stopati« (Kurkina, DS, 110, ki z rezervo pritegne tudi r. dial. *tripělyj* »mlad«). Napačno Skok III, 505, ki izhaja iz *třiti* »treti«. Glej tudi *treniti*, *trniti I*, *srniti*. M. S.

tripel (m.), g. -a »Silex tripolitanus« (Cigale, Wb., 1644; isti, Term., 121). V 18. st. *tripel* »Trippel, sholta« (Gutsmann).

Izposojeno iz n. *Trippel* »vrsta rahle zemlje, ki vsebuje kremen in se uporablja za glajenje kovin, zrcal ipd.«, *Tripel* »isto«, *Tripel*, *Trypel*, kar je bilo izposojeno iz frc. *tripoli* (m.) »tripel« (Grimm, DTV 22, 635), v 16. st. še *tripolis*, it. *tripoli*, tudi *gesso di Tripoli*, slat. *laborare vitrum ... ad colore tripuli* (l. 1284), špan. *trípol*. Snov je bila poimenovana po kraju Tripolis v severni Afriki, kjer se je od tam razširila v Evropo (Gamillscheg, EWFS, 867; Battisti-Alessio, 3904). Glej tudi sin. *žolta*. M. F.

triplat (m.), g. -a »Trigonella foenum graecum« (Petauer, LRB, 587), tudi cgn. *Triplat*, v Jožefinskem katastru led. i. v *Tripatenzah* (Dovje), led. i. u *trpétax* (Rateče).

Prevzeto iz srvn. *dríblat*, bav. *triblat* > nvn. *Dreiblatt* »detelja«, kar je kompoz. iz srvn. *dri* »trije« in *blat* »list«, kakor je lat. *trifolium* kompoz. iz lat. *tri-* »tri-« in *folium* »list« (Čop, Jeklo in Ijudje, 65). M. S.

tristovec (m.), g. -vca »Polygonum amphibium« (Erjavec; Sempeter pri Gorici).

Verjetno prek **trjestovac*, na kar lahko kaže zapis *triskavec* »Polygonum aviculare« (navaja Petauer, LRB 457), iz **drjestovac* po nekontaktni asimilaciji, ki so jo utegnili pospešiti fit. *truskotec*, *truškotec*, glej *truskovec*. Domnevno **drjestovac* < **nerstovъcъ* k **nerstí* = lit. *neřšti* »drstiti se«. Dalje glej *dręsen*, *dręst*, *merjasec*. M. S.

triščati, -im (v. impf.) »v kako drobno stvar gledati, bolščati« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 197), kostelsko *t'riščat* »močno svetiti (o soncu)« (Gregorič, Gradivo).

Prim. star. hrv. *triščiti*, *triščati* »sijati, fulgere« (ARJ XXVIII, 659, po Vitezoviću), pri Jambrešiču *treščim* »svetimitze, ližikamfze, leščimfze, fulgeo«. Izvorno **tręščati* »svetiti se«, prvotno le o streli (v sln. s predtoničnim *ě* > *i*), je esiv iz psl. **tręskati*, **tręščiti* »močno udarjati, pokati«. K sln. pomenskemu razvoju prim. *bolščati* poleg csl. *blęštati* »svetiti se«, stč. *blęščeti se* »isto«. Dalje glej *tręskati*. M. S.

trizna (f.) »boj na čast mrtvemu človeku«, prvič v Jurčičevem Tugomerju l. 1876.

Prevzeto iz stcsl. *trizna* »certamen, praemium« poleg csl. *trizma*, *triznъ*, *tryznъ* »certamen«, *trizno* »lucta«, adj. *trizdnъ* »certaminis«, prim. r. *trizna* »spominska svečanost za umrlim«, str. *trizna* »isto« in »boj, tekmovanje, nagrada, hapaks *tryzna*. Verjetno tvorjeno iz **trizъ* »trileten« (> r. csl. *trizъ*, f. *trizá*), ker so pri slovesnostih domnevno žrtvovali triletne živali, prim. dalje lit. *treigys* »trileten« (Trubačev, Vopr. SlJaz. IV, 130 ss., SR XI, 219 ss.). Manj verjetna je primerjava s stvn. *strítan* »boriti se«, *strít* »boj, spor«, stnord. *stríó* »boj, vojna« (Persson, Beitr., 442; Fortunatov, BB III, 61; Meillet, Ét., 448, ki pritegne tudi spn. izposojenko v lot. *stríde* »boj«). Dvomljivo je tudi enačenje z zah. slov. **tryznъ* > č. *trýzeň* »trpinčenje, muka, trpljenje«, *trýzniti* »mučiti«, stč. *trýzniti* »zasledovati (s psi)«, slš. *trýzeň* »bolečina, trpljenje«, *trýznit'* »mučiti«, p. dial. *trzyznic* »zatirati, mučiti«, poleg mor. č. *trýznit* »tratiti, zapravljati čas, razsipati«, p. *tryznic* »isto« (Miklošič, 362; Brückner, 579; Vasmer III, 138), kar je tvorba tipa r. *žiznъ* iz **tryti* > csl. *tryti*, *tryjq* »terere«. M. S.

trjáki (m. pl.), g. -ov »binkošti«, kranj. *trjáki*, lok. o *trjácih* »čas sejma, ki je v Ljubljani v začetku maja«, preš. *trjáki*, *trjôki* »binkošti« (Greenberg, SJ/SLS II, 168); drugi avtorji navajajo *trojaki* »binkošti, teden med binkoštni in nedeljo sv. Trojice, nedelja sv. Trojice«, Caf in Cigale tudi *trijaki*, adj. *trijáški*; v 16. st. v Dalmatinovem Registru v koloni Sloven'ki oli Besjazhki *Trejázi* ob kranj. *Vinfkufhti*, v 18. st. *trjôzi* »Dominica Trinitatis« (Pohlin).

Prim. star. hrv. kajk. *Terjaki* »Fešta Pentecostes« (Habelič), *trojaki*, *trojachki dën* poleg *duhovo* »Pentecofte« (Belostenec), *Trojaki* »Pentecostë« (Jambrešič), danes *trojaki* (Krašič), *trojaki* (Žumberak). Iz fonetičnih in morfoloških razlogov je najverjetneje izhodišče **trojaci*, pl. od **trojakš*, v sln. delno pod vplivom num. card. *tri(i)jě*, prim. iz prvega sln. *trojica* »trinitas«. O binkošnih se namreč prvič prikaže sv. Duh in šele s tem dejanjem se izpopolni sv. Trojica. Izvajanje iz *tûr* »Bos primigenius«, kar naj bi kazalo na neki poganski kult, je vsaj zaradi po hrv. bolj razširjenih variant, ki kažejo na **troj-*, manj verjetno. Iz te osnove je slš. *Turíce*, dial. *Turice* (f. pl.) »binkošti« in star. hrv. *turica* »isto«, izpričano l. 1412 v Dubrovniku (tako Miklošič, 365; Skok III, 524). Glej tudi *trijánčiti* in dalje *trijě*. M. S.

trjúsiti, -úsim (v. pf.) »telebniti«, tudi *trjúsiniti*, -ús-nem (Pleteršnik po Cigaletu, Wb., 1178, ki navaja *terjusiti* »plumpen« poleg sin. *plunkniti*, *šterbunkniti*, *plusniti* in *telebiti*).

Brez znanih paralel. Sln. *trjúsiniti* je lahko nastalo po kontaminaciji sin. *tręščiti*, *tręskati* in *pljúsiniti*; varianta *trjúsiti* pa iz *trjúsiniti* analogno po razmerju *telebíti* : *telebñiti*. Prim. tudi hrv. dial. *trljôskati* »pokati, tolči« (Ozalj; navaja Težak, HDZb V, 411). M. S.

trkati I, *trkam* (v. impf.) »(lahno) tolči, bosti z rogov«, pf. *trčiti*, *třčim* in *trkniti*, *třknem* »udariti, zadeti (ob kaj)«, izv. *trketáti*, *trkljáti*, *třčkati*, *trčljáti*, *třcati*, *trcljáti* (impf.) »isto«; pf. *strkati* »herabklopfen, durch Klopfen aufwecken« (< **vęz-t-*), *potřkati* (pf.) »anklopfen«, sekundarni impf. *-trkávati*, -am; subst. *třk*, *trčljáj*, -a »udarec«, *trkáto*, *trcálo* (n.), *trkáč*, -a, *třkec*, -kca, *třkelj*, -klja »priprava za trkanje«, zlasti »Türklopfen«, *třk-ly* (f. pl.) »pentek, cimbale«, *třčko* (m.) »dečko, ki se uči hoditi«, *trčák*, -a »božjast«, *potřkva* »vrsta slabe hruške«, adj. < ptc. *třčen*, -a »usekan, mahnjén; bekloppt«, *natřkan*, *natřklján* »pijan«, adv. *třkoma* »knapp aneinander«, interj. *třk*; v 18. st. *terkam* »pulfare«, *terklam* »pulfitare«, *těrzhem*, *terzheti* »attingere« (Pohlin), *terkati* »klopfen«, *terk*, *poterk* »Klopfen« (Gutsmann); semkaj verjetno cgn. *Trček*, *Trčak*, *Trčič*, *Trčko*, *Trčun*, *Trčun*.

Prim. hrv. kajk. *trkati* »trkati« (Skok III, 504), blg. *těrkam* »drgniti, drobiti«, r. *tórkabъ* »trkati«, ukr. *torkáty* »dregati, tolči«, br. *tarkácъ* »tičati, tolči«, č. *trkati* »bosti, suvati«, z s-mobile še p. dial. *stark* »iz zemlje štrleča palica, star štor«, č. *strkati* »suvati, porivati«, slš. *strkat'*, gl. *storkáč*, dl. *storkáš* »tolči« (Miklošič, 322, 354). Psl. **(s)těrkati*, -ajq je sorodno z lit. *türkterėti* »trkati« (Būga, RR I, 460) < ide. **(s)třH-k-* iz baze **(s)terH-k-* »otr-deti« (Schuster-Šewc, HEWb., 1361). K pomenom prim. csl. *těpati* »palpitare«, gr. *τύπτω* »tolči« k lat. *stuppe* »trd biti«, stnord. *stúpa* »štrleti« < **(s)teu-p/b-* »tolči« poleg **steuH-* (?) »otr-deti, krepiti se« in primere pri *strčiti*, *strčáti*, *štrkati*, *trčáti*, -*trkniti*. M. S.

trkati II, *trkam* (v. impf.) »gruliti«, *trcati*, *trcam* (impf.) »oglašati se kot jerebica ali prepelica«, izv. *trčka*, *trčka* »perdix, coturnix«, *trčavka* »Crex crex, Perdix perdix«, *trca* »sturnus«, *trčalica* »sturnus, perdix«.

Najbliže je p. *tarkač* »govoriti, govorčiti,lušljati«, dalje lit. *tuŕkti* »kvakati, gagati, krakati, kokodakati« in lot. *turkšēt, turkšāt* »šumeti, veliko govoriti, čvekati«. Prim. tudi p. *terkot* »šum, ropot«, *turkot* »hrup«, *turkač, turkotač* »ropotati«. Osnova je onomatopejska in jo je treba ločiti od sln. *trkati* »lahno tolči« in sorodnega (povezuje Fraenkel, 1144). M. S.

trkljati, *-ām* (v. impf.) »kotaliti«, *trklōliti*, *-ōlim* (impf.) »isto«, *trketāti*, *-ām* in *-ēcem* (impf.) »topotati«, *trktāti* »žvrkljati«, *trktālo* »žvrklja«, *trkljāč* »neumnež, tepec«, adj. *trkljāv* »štorast«.

Prim. csl. *trčkaljati* »volvere«, sbh. *trkljati*, *-ām* »kotaliti«, *trkoliti* »teči«, mak. *trkala* »kotaliti«, *trkalo* »kolo«, blg. *trčkaljam, trčkolja* »kotaliti«, *trčkalo* »kolo« (od tod izposojeno rum. *tirkol* »krog, runda«). Miklošič, 354, primerja sln. *trčati* »teči« (izpričano samo pri Miklošiču), sbh. *trčati*, *-Im, trkati, trčēm*, blg. *trčā, -lš* »isto«. Prim. tudi br. interj. *tork*, ki se uporablja ob nenadnem vpadu ali srečanju (SBG V, 108). Psl. **trčāti, -lš* poleg **trčkāti, trččišb* »teči«, **trčks* »tek«. Dalje manj jasno, morda gre za izpeljavo iz niče stopnje ide. **ter-k-*, kar je znano še v srir. *tricc* »hiter« (z ekspr. geminatom) poleg **trāgh-*, **trēgh-* v got. *pragjan* »teči«, gr. *τρέχω* »isto«, gal. *ver-tragus* »hitronogi pes« (Feist, Wb., 500; Pokorny, 1089, 1092; Skok III, 495). Že iz akcentnih razlogov ni sprejemljivo enačenje s psl. **trčkati* »tolči« (tako npr. Vasmer III, 124). M. S.

-trkniti, *-trknem* (v.), samo v kompoz. *otrkniti* (pf.) »otrdeti«, *strkniti se* (pf.) »otrdeti, koagulirati«, izv. *strklina* »das Erhärtete, Geronnene«.

Nejasno, lahko gre za pomenski arhaizem faktitiva **trknōti* »otrdeti« iz ide. baze **(s)ter(H)-k-* »isto«, kar je v slov. sicer dalo aspektni par **trčkati, *trknōti* »tolči, bosti« < »obdelovati z ostrim orodjem«, čeprav ni mogoče izključiti možnosti, da gre za mlajši razvoj iz semantema »tolči« prek »skupaj tolči, zbiti«, prim. k pomenu sln. ptc. *stōlčen, zbit* »trd (kot posledica tolčenja)«. Dalje glej *trkati I, strčati, trčati, strčiti*. M. S.

trlëp (m.), g. *-épa* »neroda« (dol.; SSKJ², 1428), sem cgn. *trlep, Terlep*, adj. *trlëpen*, f. *-pna* »omejen, neotesan« (Lašče) poleg *netrlëp* »neokretnež«, adj. *netrlëpen*, f. *-pna* »omejen, neotesan« (Lašče), verjetno z reduciranim pref. *na-* »nekoliko«, prim. sln. *náčrn* »malo črn, črnkast«.

Osamljeno. Tako kot ukr. *golepa* »podex nudus« h **golō* »nudus« s suf. **-epō* substantivizirano iz ptc. pret. akt. *trl* k *trëti* »reiben« (Bajec, Besedotvorje I, 77; Čop, Prispevek, 233). Dalje glej *trëti*. M. F.

trliti, *-im* (v. impf.) »treti lan«, *trlica* »priprava za trenje lanu, maleus stuparius« (metaforično tudi »suh človek«) in »klada za uklenitev rok in vratu k prangerju«, *trlec*, *-a* »maleus stuparius« (bkr.), »ropotulja« (goriš.), *trlek*, *-a* »jezik pri trlici, ki sega v laloke«, *trličnjak*, *-a* »isto«, *trličnik*, *-a* »zatika v mlinu«, v 18. st. *terliza* »cippus«, *tarliza ša lan trëti* »maleus stuparius«, *terliza ša predivo, ša trenie* »stuparius malleus« (Kastelec-Vorenc), *terlëza* »frangibulum, fidicula« (Pohlin).

Prim. sbh. *trliti*, *-Im* »treti lan«, *trlica* »priprava za trenje lanu« in »pranger, klada«, denom. *trličati*, *-ām*

»treti lan«, p. *cierlica, tarlica* »trlica«, stp. *tarlka* »posoda za trenje, terilnik, možnar« > p. *tarka* »isto« in »ribežen, strgalnik«, č. *trdlo* »priprava za trenje, tolkač, nerodnež«, *trdliti* »treti lan ali konopljo«, *trdlíce* »trlica«, stč. *trlicē*, slš. *trlica* »isto«, gl. *čerlica, čedlica* »trlica, suha ženska«, dl. *šerliš, tarliš* »treti lan«, *šerlica, tarlica* »trlica«. Zaradi slovnicega spola **trrlica* je treba domnevati psl. **trrla*, kar je verjetno nomen instrumenti (tipa **teslā, *oslā*) iz **tërti, *trëšb* poleg **trëšb* »treti«. Iz tega je z drugim suf. č. *trdlo*, kar je vplivalo na nastanek *trdlíce*. Sln. in sbh. **trrliti* je denom. iz **trrla*. Sln. *trlja* (pkm. *trlja*) »terilja« je sicer lahko s hipokorističnim sufiksom *-lja* tvorjeno direktno iz *trëti, trëm*, vendar ni izključeno, da to temelji na **trrlti*, tvorbi tipa psl. **sōdī* »sodnik« > sln. *sōdja, *teslī* > br. *česlja* »tesar«, ukr. *teslja*, gl. *česla* »isto«, sti. *rathī* »voznik«. Dalje glej *trëti*. M. S.

trm (adj), f. *trma* »starrsinnig, eigensinnig«, tudi *trmen, trmast*, kompoz. *trmoglav*, *-áva*, v. *trmëti, -im* (impf.) »strmo, srepo gledati, kujati se«, *trmoglaviti, -ávim* (impf.) »za vsako ceno uveljavljati svojo voljo«, subst. *trma* (sc. glava), *trmōst* (f.), *trmoglavje* (n.), *trmāvost* (f.) »Starrsinn, Eigensinn«, *trmëž, -a, trma* (Murko), *trmoglavec, -vca, trmoglavka* »trmast človek«; v 18. st. *terma* »durum caput« (Pohlin), *terma* »harter Kopf, Schedel« (Gutsmann).

Izvorno verjetno adj. **trmōs*, ki se drugod pojavlja le v derivatih, prim. č. *trmëti, trmëti* »dvigati se, lebdeti, štrletiti, iter. *trmëti* »(trdno) držati«, slš. *trmëti*, p. *trzymac*, ukr. *trymaty* »držati, vsebovati« (Bezljaj, Eseji, 150), dial. *trëmety* (bojk.), br. *trymacca* »držati se«, dial. *trmáčb* »vzrejati«, kašub. *trëmëc, trmëm* »držati«. V p. st. je mogoče semkaj prštetiti sbh. *trōm* »počasen, len, težak«, mak. *trom(av)* in blg. *tróm(av)* »isto, neumen, nespreten« (drugače o tem Skok III, 505 s.). Psl. **trmōs, *trmōs* »trd«, **trmëti* »postajati trd« so tako variante brez *s-*mobile k **strmōs* »trden, čvrst, strm«, **stromōs* »isto«, **strmëti* »postajati trd« (podobno Iljinskij, IORJ XXIII/1, 140). Zgoreno izvaja Štrekelj, JA XII, 471, samo sln. besede iz srvn. *türmel* »omotica«. Dalje glej *strm, Stroma, strmëti*. M. S.

trn (m.), g. *-a* »spina, dumus, vepres«, redkeje »aculeus« (Murko, Caf) in »hamus« (Gutsmann), dol. tudi *trn*, *-a*; pogosto v zvezah, npr. *črni trn* »Prunus spinosa«, *mišji trn* »Ruscus aculeatus«, *božji trn* »akacija«, kol. *trnje* (dem. *trnjiče*), *trnovje, trnūnje, trnišče* »vepres, dumus«; druge izv. *trnika, trnina* »Prunus spinosa«, *trnōlja, trnōljica, trnūlja, trninovec, -vca* »plod črnega trna«, *trnūljec, -ljca, trnūljevec, -vca, trnōljsko vino* »vino iz trnūlj«, *trnovec, -vca, trnjevec, -vca* »trnov grm ali drvevo«, *trnovka* »trnova šiba; neka hrushka, katere drevo je trnovo« in »čižek, Fringilla spinus«, *trnjevka* »trnova šiba, čižek«, *trnarica* »neko jabolko«, *trnōga* »trnova šiba« (kol. *trnōžje* »trnovo grmovje«), *trnovāča* »trnova palica«, *trnjica* »mali srakoper, ki gnezdi v trnju« (n. *Dorndreil*), *trnjās* »Stelio«, *trnjāča* »Raja torpedo«, adj. *trnov, -a, trnav, -a, trnast, -a, trnat, -a, trnaten, -tna, trnën, -a, trnovit, -a, trnjev, -a, trnjav, -a, trnjast, -a* »spinusus«, dem. *trnek, -nka* navadno v specializiranem pomenu »hamus«, tudi »še nerazvito pero« (Vipava), »vreteno pri kolovratu«, »petelin pri puški«, »nosni obroč za svinjo«, dem. *trněk, -čka*; adj. *trnkast* »angelförmig«, v. *trnčiti, trnkati* »svinjam vstavljati obroče v nos«; v 16. st. *tern* »spina, vepres«, *ternek* »hamus« (Meger), v 17. st. *tern* »spina«, *ternou* »spinofo« (Alasia),

tern, tērn, na terniku (Janez Svetokriški), v 18. st. *tern* »spina, dumus«, *mifhji tern* »acaron, ruscus«, *tā belli tern, ali glog, tarnie* »vrepres«, *ternek, ternik, ali vodiza* »piscarius hamus«, (Kastelec-Vorenc), *tērn* »spina«, *ternje* »spinetum«, *ternèk* »hamus, spinula«, *ternüle* »Die Schlehen, Acatia« (Pohlin), *tern, ternje* »Dorn«, *ternoliza, ternula, ternounica* »Schlehe«, *ternulz, ternolfsku vinu* »Schlehenwein« (Gutsmann); pogosto v tpn. *Trnóvo*, prim. za *T.* pri Ilirski Bistrici, l. 1288 *de Dorneçasio*, 1316 *de Dornech*, 1323 *de Dornich*; *Trnovec*, za *T.* pri Mozirju, l. 1241 *Traanez*, 1350 *Traynas*; *Trnovska vas*, l. 1429–41 *ze Ternäcz*, 1432 *ze Dornatz*; *Trnik* < *Trnbnik«, *Zatrnik, Trnič, Trniče*, iz etn. je l. 1239 in *Tirnovlach* »Cerklje na Gor.«; hđrn. *Trnava* (Bezljaj, SVI II, 274), z vplivom n. *Dorn* verjetno tudi *Dornava*, 1178 *Turnowa*, 1199 *Turnowa*, 1315 *Dornaw*.

Prim. stesl. *trnēs* »spina, morus, offendiculum«, sbh. *třn*, -a, hrv. kajk. *těrn*, g. *ternā* (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 297), čak. *třn*, g. *trnā, třnī*, g. *trñā, tōrnō, -ā*, mak. *trn*, blg. *trén*, d. obl. *trēnst*, kol. *trōne*, r. *těrn, -a*, dial. *téren, -rna* »črni trn«, str. kol. *těrnje* (Ušakov, 356), ukr. *těren, -rnu* in *ternū* »trn, trnov grm«, br. *čěrn, -u* »črni trn«, p. *cierni* »trn«, č. *trn*, slš. *třn*, gl. *čěrn*, dl. *šěrn* z -n' po kol. kot v čak. Psl. *trnē (kol. *trnēje > *třnēje) < *třno- (n.), prim. sti. *třna*- »trava, bilka«, got. *þairnus* < *třnu, poleg stnord., ags. *þorn*, stvn. *dorn* »trn«, kjer ni sledi o u-jevski osnovi (Miklošič, 355; Trautmann, BSW, 324; Vasmer III, 98; o izvoru v ide. baritonem tematskem nevtru Illič-Svityč, IABS, 125); v polni stopnji je gr. τέρνακκα »kaktusovo ali artičokino steblo« (Hesyeh.). Osnovo *(s)ter-n- povezujejo z ide. korenem *ster- »biti trd« (Pokorny, 1031; Mayrhofer EWA I, 664). Glej tudi *trnōselj, trnōcelj, třn, tráva*. M. S.

trnác (m.), g. -a »preddverje, hodnik pred vežo«, »sadorovjak« (pkm.), po Novaku, Slovar², 160 »prostor pod napuščem, podstenje«.

Kakor hrv. dial. *trnác* »sadorovjak, trem«, slš. *trnác* »gank, mostovž, veranda«, rum. dial. *třnát* »pokrit predprostor, terasa, veranda« prevzeto iz madž. *tornác* »preddverje, hodnik pred vežo, gank, mostovž« (Miklošič, 359), z drugače adaptiranim sufiksom črnogor. *třnica* »pastirska kočja z enokapno streho«. Izhodišče je verjetno isto kot za it. *terazzo* »terasa«, srlat. *terazum* iz *terra* »zemlja«, z disim. -rr- > -rn- kakor v lat. *saburra* »pesek kot balast na ladji« > ben. it. *saórna, sagorna* (Tiktin, Wb., 1608; Skok III, 505; EWU, 1532). Glej tudi *teráč, terán, taráč*. M. S.

trnác (m.), g. -a »bet v pinji, kjer se maslo dela« (Krn; Erjavec, LMS 1879, 197), »priprava za mešanje usirjenega mleka« (SSKJ V, 181), »orodje pri sirjenju« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 197), rez. *tarněc* »kolot z luknjami, ki je na koncu bata; del naprave za mešanje sira« (Steenwijk, SDR, 318), po podatkih gradiva za SLA je areal tega sirarskega termina širši, prim. *tarněc* »naprava za mešanje mleka« (Njiva), *tárnác* »naprava za sir« (Rodbišče), *tárnác* »priprava za mešanje mleka in za kuhanje polente« (Trenta), *tárnác* »naprava za mešanje« (Livek), *tárnác* »priprava za drobljenje zasirjenega mleka« (Drežnica), *tárnác* »naprava za sir« (Zatolmin), *tárnác* »priprava za mešanje mleka« (Srednja vas Bohinj).

Zaradi furl. *tornasòn* »bat pri pinji, s katerim se pri pridelovanju masla meša mleko« (Pirona, VF, 1200) in lad. *turnatshun* (m.) »posoda za maslo; posoda za stepa-

nje« (Pizzinini, PL, 192), ki sta avgmentativa na -òn oz. -un tipa tosk. *bon-acci-one* »dobričina«, kalabrijsko *cor-azz-uni* »dobrosrčnej« iz rom. predloge *torn-aceus, se zdi verjetno, da je izhodno sln. *tornác izposojeno iz ustrezne sicer neevidentirane sfurl. fonetične predloge (Hubschmid pri Cevc, Velika planina¹, 70, op. 16); izhodno *torn-aceus je avgmentativ (Hubschmid, l. c.) iz rom. *törnus »vrteča plošča v obvaldskem turn« »vrtljiva naprava pri sirnem kotlu«, engad. *panal'a storna* »Drehbutterfaß« s sekundarnim s- (Meyer-Lübke, REW, 8796), toda it. *torno* »stružnica«, furl. *tórno* »isto« in prov. *torn* »kolovrat«. Rom. *törnus je tako kot lat. *tornus* »strugalo, dleto« deverbativni nomen actionis iz lat. *tornō, -āre* »strugati, zaokrožiti«, lad. *tornè* »vrteti, sukati; stružiti«, *turnè* »isto« in k temu *turn(edüra* »Butterwecken, -knollen« (Pazzinini, PL, 192). Samo korensko povezano sln. *trnác* z it. *tornare* najdemo že pri Erjavcu, l. c. Iz izhodnega sln. *tornác oblike *trněc*, g. -íča »posušen, v hruško oblikovan sir, v katerega so z lesenim modelom vtisnjeni razni liki« (SSKJ V, 182), *trnác* »posušen in okrašen kisel sir, ljubzensko darilo« (Cevc, o. c., 82), *třnič* (m.) »prekuhan, stisnjen in posušen sir« (Kamnik; Pleteršnik II, 693) predvsem zaradi izglasnega zloga fonetično ni mogoče izvesti. Glej tudi *trnič* in sin. *tórežen, tortlo, žlájkar, pinja*. M. F.

trnič (m.), g. -íča »prekuhan, ročno stisnjen in posušen sir z okraski« (Velika planina, Kamnik). Ta sir navadno izdelujejo v parih, po dva enaka, po izročilu zato, ker imajo tudi ženske prsi v par. Oblika trniča namreč spominja na ženske prsi. Nekdaj so jih fantje, ko so jeni prišli s planine, darovali dekletom v znak ljubezni, zvestobe in kot objubo zakona (Cevc, Velika planina,¹ 44 s.).

Izhajati je treba iz gor. *trnič* < *tvorn(')*ič* < *tvorn(')*it*'b (prim. gor. *strit* < *stvoriti), kar je tvorba iz *tvōrēs »oblika, forma«, *tvoriti »delati, oblikovati«. Iz sirarske terminologije prim. iz te osnove sln. *tvorilo, torílo*, v 16. st. *tuorilu* »coagulum, käflüpp« (Megiser), sbh. *tvōrilo* »model za sir«, star. gl. *tworim sjer* »delam sir«, *tworim* »Milch gerinnen lassen« (navaja Schuster-Sewc, HEWb., 1565), s podaljšano stopnjo r. *tvaróg*, p. *tvaróg*, č. *tvaroh* idr. »mohant, skuta, ožemček, sirček« (glej tudi *třrka*), semantično enako motivirano vlat. *formaticum* > frc. *fromage* »sir« od lat. *forma* »oblika«, provan. *fuormo* »model za sir«. Če je izvorno *tvorn'it'b, gre za tvorbo iz subst. *tvorn'b (besedotvorni tip *sežbn'b) z gor. n' > n, če je izvorno *tvorn'it'b, kar se zdi bolj verjetno, pa za tvorbo tipa *mladič* ← *mlād* iz adj. **tvorn*ēs (Snoj, SR I, 28 s.). Starejši poskusi se zdijo manj verjetni. Novak, VuH, 579, misli na dem. od *türen* »turris«, ker ima trnič na vrhu izrastek, ki naj bi spominjal na turen. J. Hubschmid v pismu A. Cevcu, objavljenem v Cevc, l. c., 70, skuša *trnič* povezati z zahodnosln. *trnác* »bet v pinji, kjer se maslo dela, Käserührer«, kar pa stvarno ne ustreza. Cevc, Velika planina,³ 82, z rezervno misli na zvezo z gr. τρός »sir«. Podobno je tudi madž. *túró* »skuta« (> gradišč. hrv. *turov*), za kar EWU, 1563, domneva zgodnjo izposojeno iz turš., prim. čagatsko *toraq* »sir«. Dalje glej *tvoriti*. M. S.

trniti I, trnem (v. pf.) »pršeti, iskriti se«, npr. *iskre trnejo*; »poškropiti«, »pristati« in »treniti z očmi«, v kompoz. *o-t, od-t, u-t*. »očistiti, otrebiti svečo«, *u-t se* »pasti (o solzi, utrinku, misli)«, *o-t* tudi »udariti s šibo ali palico«, *za-t*. »s pršečimi iskrami zanetiti požar«, iter.

-trinjati, subst. trînek, -nka »trenutek«, otrînek, -nka, utrînek, -nka, utînek »Licht-, Sternschnuppe«, v 18. st. tîrném, terniti »adnavigare«, otrînk »brennender Lichtdacht« (Pohlin), oternik »Lichtputze« (Gutsmann).

Prim. sbh. tînuti, -nēm »gasiti«, pf. útrnuti. Slov. *trep-tí, *trǫpnǫ »udariti, postaviti ob« > »pristati« (pomen »ugasniti« je izvedljiv iz *»postaviti stran, odstraniti (stenj, odvečni vosek)«) je inkoh. iz ide. korena *trep- »stopicati, stopati« s sekundarno ničto stopnjo, prim. s posplošeno polno stopnjo v psl. *trepnǫ > sln. treniti, trĕnem (Kurkina, OLA, Materialy 1976 (1978), 282 ss., DS, 132). Dalje glej treniti, strniti, tripati. M. S.

trniti II, -nem (v. pf.) »otrđeti«, navadno v kompoz. otrpniti (pf.) »postati trđ, erstarren«, strpniti (se) (pf.), strniti se (pf.) »isto«, utrpniti (pf.) »isto« in »prenehati (o bolečini)«, unrtiti (pf.) »otrđeti, odreveneti, zaspati«; tudi otrpnĕti, -ím (pf.) »otrpniti«, iter. utripati, -pljem in -trĭpam »otrđevati«; adj. otrpel, -pla poleg otrpen, -pna, otrpnĕl, -ĕla »odrevenel, erstarret«; v 16. st. oterpniti »vor Kelte, Forcht oder andern Zufall erstarren und erstarren« (Megiser), v 18. st. obterpniti »callescere«, obterpneiti »torpere«, se prestrahiti, de eden oterpne »stupefacere«, otrplen od straha »stupefactus«, oterpnĕn »attonitus«, od mraša vterpniti »obrigere« (Kastelec-Vorenc), tĕrpnĕm, tĕrpniti »erstarren, rigere«, otterpnem, -niti »erstarren, stupere, algere« (Pohlin), tĕrpnem, tĕrpnim »erstarre« (Gutsmann).

Prim. stsl. utrĕnĕti »torpescere«, csl. tudi otrĕnĕti »obtorpere«, sbh. trĭnuti, trĭnĕm »dreveneti, torpere«, utrĭnuti, utrĭnĕm »obtorpescere«, pretĭnuti, pretĭnĕm »extorpescere«, mak. trpne »občutiti jezo, ježiti se«, otrpne »otrpniti«, blg. trĕpna »drhteti, ježiti se«, r. tĕrpnub, -neš »otekati, dreveneti, zaspati (o udih)«, za-t. »oteči«, ukr. tĕrpnub, -neš »dreveneti«, p. ciĕrpnac »dreveneti, otrpniti«, č. trnouiti »dreveneti, trepetati, bati se«, otrnouiti »otrpniti, prenehati boleti«, slš. trnút', -nie »bati se, dreveneti«, trĕpnut', -ne »dreveneti«, gl. scĕrpnyc »odreveneti«, dl. scĕrpnus »isto«. Psl. *tr(p)nĕti, *tr(p)neš »postati trđ, odreveneti« je intranz. inkoh. iz ide. baze *terp- »otrđeti«, prim. s funkcionalno enakim sufiksom *stelo- lit. tĭrpti, tĭrpti, lot. tĭrpti, tĭrptu »otrpniti, otrđeti, odreveneti« (Miklošič, 355; Trautmann, BSW, 325; Schuster-Šewc, HEWb., 135) K imperfektivizaciji prim. sln. drĕgniti, gásniti, rĭniti, kjer so pf. funkcijo prav tako prevzele komponirane tvorbe. Dalje glej trpĕti, trpek, trpĕti, strniti se. M. S.

trnócelj (m.), g. -clja »čišljak, Stachys« (Medved). Gotovo iz trĭn, ker ima rastlina značilno nepravo klasje. Besedotvorno manj jasno, morda iz *trnovčĕ + *-b'ĕ s hiperkorektnim zapisom o za dial. -ou-. M. S.

trnóselj (m.), g. -slja in -na »Prunus insititia«, tudi trnóslivka, trnóslavka »isto«, pkm. trnóuslin »vrsta slive« (Novak, Slovar, 115), gor., jvzh. štaj. drnóselj, -slja in -na »neka rjavomodra sladka sliva«.

Prim. hrv. dial. trnoslek, trnoslika, trnosljevka »majhna okrogla sliva« (Varaždin), knjiž. trnósljiva »Prunus insititia«, blg. trnoslívka, r. ternósliva, terno-slív, ukr. ternoslív(a), br. cernoslíva, č. trnoslívka, trnoslívka, trnoslava, slš. trnoslívka »isto«. Machek, JR, 111, domneva kompoz. *trno-sliva in po napačni morfološki segmentaciji tvorbe na *-ava, *-ika ipd. Vendar ni mogoče izključiti, da gre za prvotno *trno-sĕlĕ »trnovo drevo, trnov les« z drugim členom psl. *sĕlĕ (= gr. ζύ-

λοῦ »drevo, les, palica«, lit. šūlas »doga, palica«; glej rāš-lja, rašeljíka) in nadaljnje tvorbe s sufiksom *-ĭb, *-ava, *-inĕ, *-ika, *-iva, s katerim je bil izpolnjen pogoj za domnevno ljudskoetimološko naslonitav na *slíva. Glej tudi štrbóncelj. M. S.

tróba (f.) »glasbilo z lijakasto razširjeno cevjo, trobenta, (lijakasta) cev, rílec (pri kangli), bala platna ali drugega blaga«, pkm. tróuba »bala platna«, trobĕla »isto«, adj. tróbast »schnauzicht«, v. trobiti, tróbim (impf.) »igrati na rog ali trobento« in »kruliti (po trebuhu), kričati (o oslu, merjascu)«, pf. na-, od-, po-, pri-, raz-, za-t., subst. trób, g. tróba »zvok trobente, kričanje osla, zavijanje volkov« (pkm.), tróbec, -bca »trobentač, gobec, cev (pri kangli), rílec, ustnica«, tróbĕcar, -ja »žival z rílecem«, tróbĕž, trobník »kdor trobi na lovski rog«, trobilo »vrsta glasbila; lijak za ojačenje glasu; gobezdač«, trobĕlec, -lca, f. trobĭlka »kdor trobi«, tróbovnik »Trompetenblume, Bigonia catalpa«, tróbĭlja »trobenta, cev«, dem. tróbĭljica, adj. trobljāv, -áva »gostobeseden«, tróbo, g. trobĕsa v istr. pregovoru oslovska trobesa ne gredo v nebesa »des Esels Stimme reicht nicht in den Himmel«; osnova trobuz- je v trobuzljáti, trobezljáti, trebezljáti, -ám (impf.) »čvekati, govoriti neumnosti« (če ni to iz trabuzljáti, glej trabljáti) in gor. trobūznik »slinček, Barttuchlein der Kinder«; v 16. st. trobiti (Dalmatin), v 17. st. v'rosizh je trobil (Janez Svetokriški), trobiti »rudere«, v'ušheffa trobiti »infulcire« (Kastelec-Vorenc), trobiti, tróbem »inflare tubas«, trobilu »stentereophonica, importanus narrator«, tróbz »tubicen« (Pohlin), trobim »blase Trompete«, trobilu »Sprachrohr, sättiger Redner« (Gutsmann); cgn. Trobec, Trobas, Trobaj, Trobej, Trobina.

Prim. stsl. trōba »tuba, fistula«, trōbiti »tuba canere«, sbh. trúba »tuba, buccina« in »bala platna«, trúbĭlja »tuba, buccina« v. trúbĭti, -im, mak. traba »bala platna« (truba »trobenta«, v. trubi < sbh.), blg. trĕbá »trobenta«, r. trubá, akz. -ú »cev, dimnik, trobenta«, v. trubítb, -ísb, str. trubá, akz. -ú (Ušakov, 363), ukr., br. trubá »cev, dimnik, trobenta«, p. trāba »trobenta, tromba, rílec, trobec«, č. trouba »trobenta, cev, pečica pri šteditniku«, slš. trúba »isto«, gl. truba »bala platna, pečica, trobenta, pozavna«, dl. tšuba »cev, rog«. Iz slov. je rum. trimbă »tkanina, platno, trak« (Tiktin, Wb., 1649). Slov. *trōbā, akz. -ĕ navadno izvajajo iz germ., prim. stvn. trumba »trobenta«, stnord. trumba »trobenta, cev za vodo«, norv. trumba »boben« (Miklošič, 362; Kiparsky, Lw., 267; Brückner, 575; Vasmer III, 142; Machek², 653, ki dopušča, da so sev. slov. besede iz germ., jslov. pa prek rom.). Iz stvn. je gotovo it. tromba »tromba, trobenta« (Battisti-Alessio, 3913), iz stfrank. *trumpa (prim. vzh. friz. trumpe »cevast kos lesa, v katerem se vrtil os«) je stfrc., frc. trompe »lovski rog, troblja, rílec« (Gamillscheg, EWFS, 869). Iz rom. je srlat. trumba, tromba »tuba, buccina«, trompa »tuba, cornu, buccina«. Dalje nejasno. Germ. beseda je označevala tudi druga glasna glasbila, prim. srvn. trum(b)el > nvn. Trommel »boben«, niz. trom, trommel, sragl. drom > agl. drum »isto« (Kluge²³, 837). Verjetno onomat. izvora. Domnevanje prasorodnosti med germ. in slov. (Matzenauer, CS, 85; Mladenov, 642) ni verjetno, saj Matzenauerjeva primerjava z lot. strumpe »cev, brizga, trobenta, pastirska piščal« ne vzdrži, ker je to verjetneje izposojeno iz srspn. trumpe (Mühlenbach-Endzelin III, 1094). Glej tudi trōmba, tróbel, trobeljāk, trobĕnta, tromirati, drōmlja. M. S.

tróbel (f.), g. *tróbēli* »cvetna čašica« (Lašče), *tróbēla* »slamica, cevka«, *tróbēlka* »cev (pri pipi)«, adj. *tróbēlast* »cevast«, semkaj *tróbēlika*, pri Valjavcu *tróbēlika* »Cicutā« (Miklošič, 362), *mala t.* »Aethusa cynapiūm«, *tróbēlškovec*, -vca, *tróbēlškovina* »sok iz trobelike«, adj. *tróbēličēn*, -čna »Schierlings-«, v 18. st. *tróbēlika* »cicutā« (Kastelec-Vorenc), *tróbēlška* »Geißblatt, aegina« (Pohlin; akcentska oznaka ustreza Valjavčevu); in verjetno fit. *trébēlje* »Chaerophyllum« (SSKJ V, 154), *trébēljē* »Senecio paludosus« (Cerknica) < *tróbēljē; 3 × tpn. *Trebelno*, prim. za *Trebelno* v Tuhinjski dolini, l. 1291 *Trobol*, za *Trebelno* pri Mokronogu l. 1367 *Trobel* (Pintar, Lj. zvon XXXIV (1914), 463).

Prim. hr. dial. *trubel* »tul, trdi del peresa« (Božjakovina; ARJ XVIII, 779), *trubēljika* »Cicutā virosa«, č. *troubel* (f.) »cevka, dimnik«, slš. *trúbēl'a* »cevka«, gl. *trubjel*, -e »pečica, ror, pozavna, votlo steblo«, *trubjela* »pečica, ror«, dl. *tšubjela* »cevka«, *tšubal*, -e »trobenta, pozavna«. Gradivo kaže na *trqbēl, *trqbēla, *trqbēl'a »cevka«, kar so verjetno prvotni dem. od *trqbā, prim. k tvorbi lot. *sunelis* »psiček«, *virelis* »možiček«, *džirkstele* »iskra«, *krevele* »krasta« (o tem Endzelin, Lett. Gramm., 252 s.). Za tvorbo nomena instrumenti je ta suf. znan tudi v psl. *pīščēl's poleg *pīščēl's < *ēl's, kar ustreza lit. -ēlis. Schuster-Sewc, HEWb., 1535, izvaja iz nomena instrumenti na *ēl's k v. *trqbīti, kar se zdi zaradi jsl. v. paralel manj verjetno. Dalje glej *tróba*. M. S.

tróbēlják (m.), g. -a »norec, badak« (Pleteršnik po Slovenskem narodu), pri Župančiču *trébēlják* »neroda« (SSKJ V, 154).

Prim. hr. čak. *trube*, -ta »slaboumen človek«, *trúbast* »neumen, imbecilen« (ARJ XVIII, 779), č. *trouba* »bedak«, slš. *trúbēl'a* »isto«. Hipokor. tvorbe iz *trqbā »trobenta, glasn instrument«, ker neumni ljudje veliko govorijo, prim. domnevno iz te osnove sln. verba dicendi *trobuzljāti*, *trobēzljāti*, *trebēzljāti* »čvekatī in it. *tromba*, frc. *trompette* »trobenta« in metaforično »klepetulja«. Dalje glej *tróba*. M. S.

tróbēnta (f.) »Trompete, Posaune« in »neka hruška, Trompetenbirne«, dem. *tróbēntica* tudi »Primula officinalis«, v. *tróbēntati*, -am »igrati na trobento«, *tróbēntáč*, -a, *tróbēntar*, -ja »Trompeter«; v 16. st. *tróbēnta* »buccina, posaun, trommeten«, *trobente glafs* »Trommetenschall«, *trobantati* »clango, trommeten«, *trumeta* »buccina«, *trumetati* »canere tuba« (Megiser) v 17. st. *pishale*, inu *trobente*; *dua paklenska trobentarja ... jazhnetā trobentat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *trobentati* »buccinare, canere tuba«, *trobentar* »buccinator, tibicen, aenator« (Kastelec-Vorenc), *trobēntar* »Trompeter, tubicen« (Pohlin), *trobēnta* »Posaune, Bosaune, Trompete«, *trobentati* »posaunen, trompeten«, *trobentar* »Trompeter« (Gutsmann).

Prim. hr. kajk. *trubēnta*. Prevzeto iz it. *trombetta* in v korenskem morfemu prilagojeno glagolu sln. *trobīti*, sbh. *trúbīti*, pri čemer se je nazal iz neaccentuiranega prestavil v accentuirani zlog (Skok III, 513). Brez meta-teze je hr. čak. *trumbēnta* »trobenta« (Vrgada; Jurišič, Rječnik, 220), star. kajk. *trumbeta* (Habdelić, Belostenec, Jambrešić), pri Vuku *trumbeta*, alb. *trumbetē*, rum. *trímbița*, madž. *trombita* »trobenta«. It. *trombetta* je dem. od *tromba* »tromba, trobenta«. Nvn. *Trompete* < srvn. *trumpet*, *trumet* (od koder je sln. pkm. *trompōta* (Novak, Slovar², 160), č. *trumpeta*) je iz stfrc. *trompette*, frc. *trompette*, kar je prav tako dem. od *trompe* »lovski

rog, troblja« < stfrank. *trumpa (Gamillscheg, EWFS, 869). Dalje glej *tróba*, *trómba*. M. S.

trôd I (m.), g. -a »kolika, bolečina v črevih, zdrk maternice«, tudi *trôt*, *trút* »zdrk maternice«, pkm. *tróut* (Novak, Slovar², 160), adj. *trôden*, *trôdljiv*, *trodovitēn*, fit. *trodovník* »Sempervivum tectorium«, *trôtovka* »Primula auricula«.

Prim. stcs. *trôdē* »neka bolezen, dysenteria«, *vodny trôdē* »vodenica«, sbh. *trúd* »poimenovanja raznih bolezni«, na Hvaru »hemoroidi« (prim. rum. *trínji* »isto«), č. *trud* »mozolj, ogrc«, dl. *tšudny* »mozoljast, krstav«. Iz slov. jezikov je madž. *torony* »tvor« (Kniezsa, 530), rum. *trînd* »duritia, callus« (Miklošič, 362; Vasmer III, 144; Skok III, 514). Psl. *trôdē »udarec, rana, bolezen« je sorodno s psl. *trôttī »tolči« in dalje z lit. *trandē*, *trandīs* »molj, kuček, črv na prstu« iz ide. *tr-on-d- k *ter(H)- »treti« (Ramovš, JA XXXVI, 459), prim. tudi st. *trnātti*, pf. *tatarāda* »razcepiti, predreti, odpreti« (Mayrhofer, EWA I, 633). Glej tudi *trôd II* in dalje *trēti*. M. S.

trôd II (m.), g. -a »Fomes fomentarius«, tudi *trôt* »isto«.

Prim. csl. *trôdē* »kresilna goba«, sbh. *trúd*, -a, mak. *trad*, blg. *trót*, str. *truds* »drevesna goba«, r. *trút*, ukr. *trútnik* »isto«, p. *trąd* »gobavost«, č. *troud*, slš. *trúd* »drevesna goba«. Psl. *trôdē »kresilna goba«, prvotno *uda-rec« je sorodno s *trôttī »tolči« (Ramovš, JA XXXVI, 459). Dalje glej *trôd I*. M. S.

tróha (f.) »assula, mica; paulum«, dem. *tróhica*, *tróšica*, *tróška*, v. *trohnjāti*, -ām (impf.) »drobiti, tratiti«; denom. *tróšiti*, -im, danes *tróšiti* (impf.) »verausgeben, aufwenden« (prim. csl. *tróšiti* »impendere, consumere«, sbh. *tróšiti* »isto«, blg. *tróša* »drobiti«, r. *tróšib* »uporabljati, tróšiti«), subst. *tróšek*, *potróšek*, *stróšek*, *utróšek*, -ška »izdatek«; v 16. st. *troha* »drobec« (Dalmatin, Krelj), v 18. st. *tróha* »Bagatelie, minutæ« (Pohlin), *troha* »Splitter, Stäubchen, Bagatel« (Gutsmann), cgn. *Troha*.

Prim. csl. *trocha* »mica«, sbh. *tróha* »isto«, *tróšan* »trhel«, mak. *trova*, dem. *tróška*, blg. *trochá* »drobtina, drobec«, adv. r. *trócha*, *tróchi*, *tróški* »malo«, ukr. *trócha*, *tróchy*, br. *tróchi*, *tróchu*, p. *trochę* »isto«, *trocha* »malenkost, troha«, č., slš., gl. *trocha*, dl. *tšocha*. Psl. *tróchā »drobec« je nomen actionis (> acti) k psl. *tréchāti, prim. *trechnqti, *treknqti > sln. *trehnjāti* (gor.), *treknjāti* (Vodnik), *tresnjāti* (dol., jvzh. štaj) »auf Kleinigkeiten vertun«, v 18. st. *potréknām* »potratim, perde-re, pelfumdare« (Pohlin), *potreknati* »verschwenden« (Gutsmann), dalje lot. *treknēt* »zapravlja čas«, lit. *trekšęti* »prasketati, teptati« poleg *treškęti* »isto«, psl. *trěškati, *troška*. K besedotvorju in *-sk- : psl. *-ch- prim. psl. *plochá : *pleskāti, *plechāti. Psl. *trechāti poleg *trěškati sta kakor got. *priskan*, stnord. *priskja*, ags. *ðerscan*, stvn. *drescan* »mlatiti« intenziva iz ide. baze *ter(H)- »drgniti, ribati, tretī, meti« (Miklošič, 362; Fraenkel, 1116, 1120; Pokorny, 1071, zadržano Vasmer III, 142). K pomenu prim. kimr. *braen* »gnil« k ide. *mer(H)-k- »treti«. Fonetično nesprejemljiva je primerjava lit. *trėšti*, *trėštū* »zgniti« < *trėk'-, lit. *traša* »gniloba« < *trók'-ā s psl. *tróchā (tako Jagić, JA II, 398; Ślawski, Sl. occ. XVIII, 285). Glej tudi *trohnęti*, *tróška I*, *trěškati*, *tręti*. M. S.

trohnęti, -im (v. impf.) »gniti«, tudi *tróhniiti*, *tróhnmēn* (impf.) »isto«, pf. iz-, s-, na-, po-, pre-t., sekundarni

impf. *-trohněvati*, adj. *tróhek*, *-hka*, *tróhel*, *-hla*, *stroh-ljív*, *-íva*, *trohlěň*, *-a*, subst. *trohljád*, *-i*, *trohljáva*, *trohlóta*, *trohnóba* (f.) »gniloba«, *strohól*, *-óla* »drevesno duplo, prazen prostor«, denom. *trohlěti* »trhleti«. V sln. delno pomešano s *tróha* »assula, mica«.

Prim. ukr. *truchnuty* »trohneti, gniti«, č. *trouchnivý* »trhel«, *trouchnivěti* »trohneti, prhneti«, slš. *trúchnatiet'*, *trúchniviet'* »isto« < psl. **trŏch(ě)něti* poleg **trŏch(ě)nŏti* v r. *trúchnutě*, ukr. *trúchnuty* »trohneti, gniti«, kar vsebuje sekundarno nazalizirano **trŏch-* poleg **truch-*, s čimer se je ta osnova pomešala v tistih slov. jeziki, v katerih sovpadeta **u* in **q*. K pomenskemu razvoju prim. pri *tróha* navedeni primer. Dalje glej *trúhel*, *tróhel*. M. S.

troj (m.), g. *-a* »steza, potka« v rez. *trój*, lok. sg. *trujú* (Bila; Steenwijk, SDR, 321) z *u* < **o* kot npr. v bilskem *klubúk* < **klobiúk*.

Izposojeno iz furl. *tròi* (m.) »steza, potka« (Pirona, VF, 1219), kar je tako kot ben. it. *trozo* (m.) »steza; steza, ki vodi med posestvi« (Boerio, DV, 770), engad. *truel'* »steza, potka«, it. *tròzzo* »isto« (17. st.) bolj verjetno predromanskega izvora (Meyer-Lübke, 8934) kot pa izposojeno iz gr. τριόδιον (n.) »stičišče treh poti« (Battisti-Alessio, 3919) z enakim pomenskimi razvojem »stičišče x poti« > »pot, steza« kot v it. *carrobbio* »stičišče štirih poti«, toda genovsko *carogiu* »steza«. Glej tudi *troza*. M. F.

Trojáne (pl. f.), g. *Trojan* »tpn. ob prevalu Učak«, adj. *trojánski*, f. *-a*, etn. *Trojánci* in *Trojánčani* (KLS II, 107), l. 1229 in *latere ville Troye*, ok. 1400 *mawt der strassen uber den Troyn, am Troyn, neben dem Troyn*, l. 1446 *maut vber den Troyan* (M. Kos, Gradivo HTS II, 648), v antičnih virih *Adrante* (Tabula Peutingeriana), *Adrante mansio* (Itinerarium Antonini), *mansio Had-rante* (Itinerarium Burdigalense), *ab Atrante ad flumen Savum milia passus* (CIL III 3705; Arheološka najdišča Slovenije, 90).

Sporočene oblike z variantnostjo *dr* : *tr* odražajo vulg. lat. izreko in hkrati kažejo, da je toponim izvorno stanovniško ime na **-jane*, tj. **Trođ-jane* »prebivalci kraja **Trođe*«. Izhodni tpn. **Trođe* je bil v drugi polovici 6. st. prevzet iz lok. sg. **(ā)trantě* v lokalni romanski izreki, ki ni poznala vulg. lat. *dr* < *tr*, vzglasni *ā-* pa je bil razumljen kot prepozicija *ad* »k« (Ramovš, Zbrano delo II, 78; isti, Kr. zg., 27). Alp.-slov. **Trođe* v primerjavi s sporočenimi antičnimi zapisi kaže, da je bila substratna lokalna predloga izgovorjena s sekvenco *nd* in ne *nt*. Ker vulg. lat. prehoda *nt* > *nd* ne pozna, Ramovš, l. c., sklepa na ilirsko izreko. Etimologija nejasna. Pintarjevo (Lj. zvon, 1909, 40 ss.) izvajanje iz slov. **tvrdě* je iz fonetičnih in zgodovinskih razlogov zavrnil že Ramovš, l. c. M. F.

tróla (f.) »neumna ženska« (Pleteršnik II, 696), *trôla* »isto« (SSKJ V, 187).

Pleteršnik, l. c., in Striedter-Temps, DLS, 240, izvajata iz bav. avstr. *Dralle*, kor. *trälle*, tirol. *trole*, dunajsko n. *Drälla* »neumna ženska«, kar ne ustreza v celoti, saj bi iz bav. *ā* pričakovali sln. široki *o*. Izhajati je treba iz n. *Drolle*, *Trolle*, *Bauerntrolle* »neumna, surova ženska, donda, kmetavzarica, nerodna kmečka ženska«, poleg *Trull*, *Trulle* »isto«, iz česar je gl. *tróla* »starejše dekle« (Schuster-Sewc, HEWb., 1533). To je f. k star. n. *Troll* »debel, neroden in neumen moški, kmetavz« < srvn.

troll(le) »norec, bedak«, kar ustreza stnord. *troll*, *tröll* »sovražen gozdni demon, velikan« (Kluge²³, 837) ali je tvorjeno iz n. *trollen* »storkljati, nerodno hoditi« < srvn. *trollen* »hoditi s kratkimi koraki« poleg *trüllen* »isto«, *betrüllen* »ogoljufati« (Kluge²³, 839), n. *drollen*, *drullen*, *trolen* »valiti« (Grimm, Wb. II, 1427 s.). M. S.

trom (adj.), f. *-a* »len, mrtev« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 312), tudi »len« (Janežič¹ II, 448), *tromonóg* (m.) »lena žival«, *tromost* (f.), g. *-i* »lenoba« (vse Janežič, l. c.).

Prim. hrv., sb. *tròm* (adj.), f. *tròma* »počasen, len«, hrv. čak. *tròm*, f. *tròmaltromä*, n. *tròmo* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1259), mak. *trom*, *tromav*, blg. *trom*, *tròmav*, oboje tudi »nevešč, neumen«. Izhajati bi bilo mogoče iz jslv. **tròm̥s* »ki je utrujen, izmučen«, kar je lahko ptc. prez. pas. glagola **térti se*, **trěš se* »pritiskati se, truditi se, mučiti se« (Štrekelj, JA 27, 69; sprejema Skok III, 506), prim. sln. *trěti se* »truditi se, mučiti se«. K pomenskemu razvoju prim. sorodno het. *tariija-* »truditi, mučiti« in k temu ptc. *tariijant-* s pasivnim pomenom »utrujen, izmučen«. Zupitovo pove-zovanje jslv. leksema s stir. *tromm* »težek« (Zupitza, KZ 36, 243) < ide. **trudsmo-* (Pokorny, 1095) fonetično ni ustrezno. G. Meyer, 438, sklepa, da je alb. *trumák* »majhen, debel človek« slov. izposojenka, sorodna z jslv. **tròm̥s*, vendar jslv. subst. **trómák̥s* ni bil evidentiran. Dalje glej *trěti* pa tudi *trt*. M. F.

tromár (m.), g. *-ja* »nagelj, Dianthus« (Šempeter pri Gorici), *tremúr* »isto« (Bate; Erjavec, LMS 1879, 128).

Nejasno, morda iz **travnŏr* < **travnŏr̥s* iz adj. **trávns̥* k **trávā*, prim. k semantični motivaciji sin. *trátnik*, *trátnjak* »nagelj« prek adj. **tráten* iz *tráta*, k tvorbi *su-hŏr* »suh človek« iz *süh*. Dolgi *ō* pred *r* je dal v kraš. *ūo*, kar verjetno odraža zapis iz Bat. Zapis iz Šempetra ima lahko disimilatorično akanje, ki pa pod akcentom ni možno, zato je morda akcentsko hiperkorekten (o pojavih Ramovš, Hgr. VII, 65). Predtonični ali nekdanj pred-tonični vokal se je reducirjal in se obarval *e*-jevsko, pred *m* pa *o*-jevsko. Najšibkejša točka te razlage je domnevna asimilacija *-vn-* > *-m-*, ki v kraš. in tudi sicer ni potrjena kot regularni pojav; pričakovali bi ohranitev konzonantne skupine ali asimilacijo *-vn-* > *-mn-* kot v rez. *romŏnŏ* poleg *rawŏnŏ* (Dapit, ACR II, 155), v 18. st. *ramnu* »eben, recht« (Gutsmann). Znana je v primeru *kĭmati*, ki je verjetno sekundarno tvorjen po pf. **kŷvŏti*. Asimilacijski produkt *m* < *nm* < *nv* je znan v pl. *žřmi* < *žřvŏi* in ni izključeno, da je neposredna pred-stopnja za **tramŏr* po metatezi nastalo **tranvŏr*. Dalje glej *tráva*. M. S.

trŏmba (f.) »troba, trobenta« in »cev za vodo, črpalka pri šterni, lesen možnar«, *vodna tromba* »lijakast vihar-ni vrtinec nad morjem«, v. *trŏmbati*, *-am* (impf.) »črpati«, rez. *trúmba* »lijak«, *trŏmba* »šterna« (Steenwijk, SJ/SLS III, 128), notr. *trŏmpa* »črpalka pri šterni«; v 18. st. *trŏmba* »piřtillum, Brunstange« (Pohlin), *tromba* »Brunnstange« (Gutsmann).

Kakor hrv. *trŏmba* »troba, cev, dimnik« (ARJ XVIII, 815) prevzeto iz it. *tromba* »troba, trobenta, črpalka«, *tromba marina* »vodna tromba« < stvn. *trumba* »trobenta« (Pleteršnik II, 669). V notr. *trŏmpa* je *p* zaradi kri-žanja z izposojenka *pŭmpa*. Iz it. je tudi alb. *trumbë* »črpalka pri vodnjaku«. Dalje glej *trŏba*, *troběnta*. M. S.

tromirati, *-am* (v. impf.) »hrumeti, ropotati«, *tromír*, *-ja* »hrup, ropot« (Caf).

Prevzeto iz srvn. *trumbieren* »bobnati (?)«, *trumbiere*, *trumiere* v primeru *pouken und drumieren sluoc man* (navaja Lexer, Mhd. Wb. III, 1545), kar je tvorjeno iz srvn. *trumbe*, *trumbe*, *trumme* »troba, pozavna, boben«. Dalje glej *trôba*. M. S.

trôp (m.), g. -a »enkratno polnjenje vinske preše« (Pleteršnik), »trdi deli grozdnih jagod v drozgi« (SSKJ V, 188), pkm. *trôp*, -a »tropine« (Novak, Slovar, 115), izv. *tropina* »Trebteilchen«, pl. *tropine* »Treber«, adj. *tropinast*, *tropinski* »Treber-, Trester-«, *tropinovec*, -vca »Zganje iz vinskih tropin«, *tropinščnica* »isto« in »vino iz tropin«, *trôpovica* »vino iz tropin«; v 16. st. *tropijnie* »Trester, vinacea« (Megiser), v 18. st. *tropine od grošdja* »vinacea« (Kastelec-Vorenc), *tropina* »vinaceum, faex liquaminis« (Pohlin), *tropina*, *terpina* »Satz, Trestich vom Butter zerlassen, u. d.« (Gutsmann).

Prim. sbh. *trôp*, g. *trôpa* »tropine, usedlina, gošča«, *trôpina* »enkratno polnjenje vinske preše« (Boka). Sbh. in pkm. kaže na izhodiščno *tropš, ostalo sln. gradivo na *trôps. Prvo je verjetno postverbal od *tropâti »stiskati, tlačiti«, drugo pa nomen actionis istega ide. korena **trep-* »stopati, teptati«, prim. iz redukcijske stopnje gr. τροπέω »mečkati, stiskati grozdje« (osnovna povezava Kurkina, DS, 185). Sbh. tudi *drôp*, *drôpina* »tropine«, kar ustreza sln. *dropa* »isto« (Cigale), je posledica mešanja s sin., ki se ohranja v r. *drobina* »sladne tropine«, dial. *drobiny*, *drobá* »isto«. Manj verjetna je domneva, po kateri naj bi *tropš nastalo iz *drobs pod vplivom sin. *troška, *troška (tako Skok III, 506), saj bi v tem primeru pričakovali najprej *trobs, kar bi lahko po prekzložni asimilaciji dalo *trops, pri tem pa bi varianta *dropa ostala nepojasnjena. Sin. *drobs je iz ide. **dhrabh-*, prim. iz tega še srir. *drab* »tropine, droži«, stnord. *draff*, agl. *draff* »gošča, usedlina«, stvn. pl. *trebir* > n. *Treber* »droži, tropine«, vse iz korena **dherH-* »motna usedlina«, prim. z drugimi determinativi psl. **drôzd'i*, *drôzga, lat. *fracēs* »oljne tropine«, stnord. *dregg* »droži« (Miklošič, 51; Skok, I. c.). Berneker I, 224 s., meni, da je sln. *dropa* prevzeto iz srvn. *trab (k pl. *treber*), kar se ne zdi nujno. Dvomljivo tudi ES V, 117 s., 125, ki zavrača povežavo s kelt. in germ. ter domneva izpeljavo iz *drobîti »drobiti, krušiti«. Glej tudi *tropâti*, *drôpa*, *drožl*, *trôška* I. M. S.

trôpa (f.) »krdelo, čreda«, tudi *trôp* (m.), g. *trôpa* »skupina, krdelo«, dem. *tropič*, -iča; izv. *tropár*, -rja »lastnik ovčjega tropa«, adv. *trôpoma* »scharenweise«, kor. obir. *trôpa* (Karničar, Obir, 252); v 17. st. *ena velika tropa hudizhou* (Janez Svetokriški), v 18. st. *ena maihina compania*, ali *tropa voizshakou* »legiuncula« (Kastelec-Vorenc), *trôpa* »agmen, cohors« (Pohlin).

Verjetno kakor star. hrv. *tropa* »turba« (Vitezović), *bi-jemfze z-tropum na tropu*, *serogom na fereg* »dimico« (Belosteneč) prevzeto iz star. it. *tropo »čreda«, prim. srlat. *gres* (= *grex*) sive *tropus* (14. st. v Pulji), *tropo ovuium* »čreda ovac« (16. st. v Umagu), danes furl. *trôp* »čreda«, it. dial. piemontsko *trup* »krdelo«, knjiž. adverbializirano *tropo* »preveč« kakor frc. *troupe* »isto« poleg *troupe* »četa, tolpa« (> it. *truppa* »krdelo, množica, vojska«, n. *Truppe* > sln. *trúpa* »vojaška enota«, v 18. st. *trupa*, *mnoshiza* »Schaar«, *trup*, *trupa* »Schaar, Schwarm« (Gutsmann)). To je retrogradno iz *troupeau* »čreda«, kar je tvorjeno iz galorom. *troppus* »čreda, krdelo« < sfrank. *prop »zbiranje, kopičenje«, prim. ags. *prop*, *þorp* »vas, okraj, shod«, sfriz. *thorp*, *therp*, stvn.

dorf, *thorf* »vas«, stnord. *þorp* »vas, vrt«, got. *þaurp* »obdelana zemlja, polje« (Battisti-Alessio, 3916; Gamillscheg, EWFS, 869). Manj verjetno, čeprav ne nemogoče, je domnevati domač izvor in primerjati lot. *trapa* »količina, kup, vrsta«, kar Mühlenbach-Endzelin IV, 222, primerja z r. *tropá* »pot, sled«. To je nedvomno iz ide. nomena actionis *tropā iz korena **trep-* »stopati, teptati«, o katerem glej dalje *tropâti*, *trôp*, *trepâti* I. M. S.

tropâti, -âm (v. impf.) »tolči, loputati, treskati« (Caf, Zalokar), *tropotâti*, -âm, -ôčem »copotati, topotati« (bkr.); z ekspr. š- (kakor v *škropiti*, *štropotâti* »ropotati«) tudi *štropôt*, -ôta »ropot, topot«; z ekspr. f (kakor v *škrofiti*) semkaj še *štrofâti* »brizgati«, *štrofotâti*, -âm, -ôčem »packati (po blatu, pri jedi)«.

Prim. star. hrv. *tropam*, *stropozhem* poleg *jako ropozhem*, *prafzkechem*, *ropam*, *skrobam* »perltrepo« (Belosteneč), pri Kavanjinu 3. sg. *troplje* (ARj XVIII, 743), sbh. *trôpôt*, *štropôt* »ropot, topot«, mak. *tropa* »tolči, razbijati«, *tropot* »ropot, topot«, blg. *trôpam* »tolči, ropotati, poskakovati, teči v lahnm diru«, r. *tropâb*, -âju »teptati, copotati, topotati, tolči«, *trôpnub* »lahno udariti«, *tropá* »pot, sled«, ukr. *tropâty*, -âju »cepetati, potrkavati z nogami pri plesu«, *tropá* »stopinja, sled«, *trîp*, br. *trôp*, p. *trop* »isto«. Psl. *tropâti »stiskati, tlačiti«, prim. dalje stprus. *er-treppa* »oni prestopijo«, *trapt* »stopati«, lit. *trapiñėti* »brcati«, *trapišyti* »pohoditi«, ags. *ðrafian* »stiskati, priganjati, grajati«, agl. dial. *thraive*, *threave* »čreda, pašnik«, stsaš. *thrabon* »teči v drncu«, srvn. *draben* »isto«, gr. pri Hesych. τροπέωντο ἐπάτου (tj. »korakali so«), alb. *trap* »potka, nasip«, vse iz o-jevske stopnje (lahko različnih provenienc) ide. korena **trep-* »stopati, teptati«, prim. iz redukcijske stopnje gr. τροπέω »mečkati, stiskati grozdje«, alb. *shtyp*, *shtip* »stiskati, stiskati grozdje« (< *shtrip) in iz polne polne sln. *trepâti*, *trepêt* (Trautmann, BSW, 329; Vasmer III, 140; Fraenkel, 1111; Pokorny, 1094). Glej tudi *trôp*. M. S.

tror (m.), g. -a »Flor«. Izpričano v 18. st. *trôr* »Flor, anthracinum« (Pohlin), *flor* »Flor« (Gutsmann), tudi Murko I, 681: *trôr* »Flor«.

Nejasno. Morda izposojeno iz nvn. *Flor* »cvet, razcvet, uspeh«, kar je izposojeno iz lat. *flōs* (m.), -ōris »cvet« (Kluge²², 222), pri čemer je zaporedje *r - r < l - r* lahko nastalo po sln. disimilaciji (prim. sln. dial. *brozor ob blagor*; Ramovš, Hgr. II, 78), toda nastanek vzglasnega *t-* namesto *f-* ni jasen. M. F.

trorati, -am (v. impf.) »žalovati«, pri Murku I, 681, *trôrati*, -am »trauern«, v 16. st. *trovati* »trawren, moerere« poleg *trorik* »moestus, trawrig« (Megiser), v 17. st. adj. *trorarski* »žalen«, npr. *trorarski gvant* (Janez Svetokriški), v 18. st. *trorati* »šhaloften biti, šhalovati, klagovati, le šhaliti, le kumrati; lugere, moerere, vel mereri«, *trorarski gvant* »vestis pulla, lugubris« (Kastelec-Vorenc), *troram* »trauern, lugere mortuum« (Pohlin), *troram* »traure«, *tror* »Flor« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *trûrên* »žalovati« v času, ko se je začela srvn. diftongizacija *û > ou*, tj. okrog l. 1200. K substitutu *o* prim. tudi *krôža* »kozarec« poleg mlajše izposojenke *krâvža* »isto« iz srvn. *krûse*. Pred diftongizacijo je prevzeto *trurati, kar je potrjeno le v *trûranie* »žalovanje« v 18. st. v Hipolitovem slovarju (Ramovš, Hgr. II, 81; Striedter-Temps, DLS, 240). Verjetno je bilo iz srvn. *trûre* »žalost, žalovanje« pred diftongizacijo prevzeto tudi sln. **trur(a)*, iz česar je prek abstr. **truro-*

ba po disimilaciji nastalo *turóba* »žalost«, *turóben* »žalosten, otožen«, znano tudi v sbh. *türövan, türöban* (Skok III, 527). K disimilaciji prim. sln. *trovale* (navaja Ramovš, l. c.) M. S.

trositi, *trósim* (v. impf.) »spargere«, vzh. štaj. in pkm. tudi »quatere, vibrare«, *t. se* »tremere«, pkm. *tróusiti* »tresti, raztresati« (Novak, Slovar, 115), ustrežno pomen-sko modificirani pf. *na-, po-, raz-, s-, za-t.*, sekundarni impf. *-tróšati*; številne nominalne tvorbe, npr. *trós, -a* »tresenje« in »spora«, *trósek, -ska* »spora«, *potrós, -ósa* »potres, terrae motus«, *tróška* »krma, ki jo potresejo kokašim«, semkaj morda *tróšák, -a* »jata«, npr. *t. rac*; v 16. st. *tróstiti* »fpargere, außspreyten« (Megiser), v 17. st. *pepelom potroffiti*; *Angel ogen doti restrofsi* (Janez Svetokriški), v 18. st. *troffiti, potroffiti* »spargere« (Kastelec-Vorenc), *trósem* »spargere, streuen« (Pohlin), *trofim* »streue« (Gutsmann).

Prim. csl. *tróstiti, -šó, -siši* »quatere«, stcs. *trós* »terrae motus«, sbh. *trústiti, trústim* »stresati, otesati«, hrv. čak. *trús* »potres«, blg. *trósvam, tróсна* »stresati, dregati, loputati«, *trós, zemetrés* »potres«, r. *trúsiť, trúsišb* »stresati, trositi«, *trús* »potres« in »bojazljivec, zajec«, ukr. *trusýty, trusýš* »tresti, otesati«, br. *trúsićb* »tresti se, bati se«, č. *tróusiti* »trositi, razsipavati«, slš. *trúsiť, -i* »isto«, gl. *trusýc, -šu* »sipati, potresati«, dl. *tšusýš, -ym* »tresti, majati, gugati«, Psl. **tróšiti, *trósišb* »stresati« je iter. od **tréšiti, *tréšéšb* »quatere«. Ker je to verjetno iz sekundarne tematiziranega nazalnega prez. **trús-elo-*, je **tróšiti* tvorjeno analogno po razmerju **voziti, *vózišb* ob **vesti*. Nomen actionis **tróš* »tresenje« je iz **tréšiti* tvorjen analogno po razmerju **vóžb : *vesti*. Osno-vna literatura: Miklošič, 360; Trautmann, BSW, 329 s.; Vasmer III, 144; Schuster-Šewc, HEWb., 1539. Glej tudi *tróskati* in dalje *tréšiti*. M. S.

tróška I (f.) »gošča, droži, tropine, žlindra«, tudi *tró-skev, tróškva, tróčka, trúška* »okujki, žlindra«, *tróščina* »košček troske«, kol. *tróščinje* »tropine«, adj. *tróškast* »žlindrav«; v 18. st. *trofka, trofkje* »Hefe, Satz« (Gutsmann).

Prim. sbh. *trúška* »žlindra«, br. *trúščinka* »tropine«, č. *truska, struska, trusek* »razbitine, žlindra«, gl. *truska* »opilek, kos žlindre«, *trusk* »drobec, prašek«. Psl. **tró-ska*. Nenazalzirana varianta je znana v csl. *troška* »fulmen«, sbh. *tróška* »žlindra«, str. *troška* »kol«, r. *tró-skot* »hrup«, stp. *troski* »opilki«, č. *troška* »razvalina«, slš. *troška* »ruševine, okujki«, kar je verjetno nomen actionis od **treskati* poleg **tréskati* (k besedotvorju prim. **trocha* k **trechati*; **plocha* k **plechati*), variante k **trechati* (podobno Miklošič, 362; Machek², 652). Druga možnost je domneva o asimilaciji iz **droska* (tako Berneker I, 228; Pokorny, 251; Sławski, SP IV, 260), točneje bi bilo treba domnevati **dróška* poleg **drós(b)ka* in sorodstvo z lit. *društas* »usedlina«, *društi* »kaliti«, *društiús* »kalen«, brez nazala še galorom. **drasica* »posušen slad« > stfr. *drasche* > fr. *drèche, drague* »posušen slad«, prim. z asimilacijo sln. *dróžga* »zmečkano, zmlato sadje, zlasti grozdje«. Ni mogoče zanikati interakcij med obema ekspr. besednima družinama. Glej tudi *tréskati, tréška I, tróha; droži, tróp*. M. S.

tróška II (f.) »Fragaria collina, elatior, Vesca hortensis«, tudi *tróšk, tróškva, tróškev, tróškatica* poleg *trúšk, trúška, trúškatica*; k temu tudi *tróškovec* »Polygonum aviculare«, tudi *truskovec, truskotec, truškotec, tristovec*

(**trústovec* (?)). V pomenu »Fragaria« prim. stč. *truskavicé, č. truskavec, slš. truskavec, družgavica, družgavec, p. truskawka* in v pomenu »Polygonum« sbh. *troskot, troskotac, truskotac, mak. troska, blg. troskot, troska trava, č. truskavec, slš. dial. družgavec, p. truskawka*. Najbolj verjetno spada vse k *trúskati* »s šumom, pokom se lomiti« (Brückner, KZ XLIII, 308; Būga, RR II, 320). Machek, JR, 87, 105, pa misli, da je to **trusk-* nastalo po metatezi iz **hrust-*, prim. *hrústati*. Sin. sbh. *pucalica* »Fragaria«, blg. *praskavica* ali lit. *brašké* »vrtna jagoda« k *braškéti* »pokati«, n. *Knackbeere* govorijo za prvo mnenje.

[Prim. tudi lit. *tréšké* »vrtna jagoda« iz *tréškéti* »prasketati, pokljati« (Fraenkel, 1120, KZ LXXI, 33). – M. S.]

tróskati, *-am* (v. impf.) »nositi«, pf. *pritróskati* »prinesiti« (SSKJ V, 189, IV, 208).

Ker je besedna družina izpričana šele v 20. st., lahko o njenem izvoru le ugibamo. Morda dem. od *tróstiti*. K tvorbi prim. dem. *próskati* od *prošiti* (Snoj, SES², 787), k pomenu sln. *pritréšiti* tudi »tresoč, nepazljivo prinesiti«. Dem. je v drugih slov. jezikih razvil drugačne pomene, npr. sbh. *trúskati se, trúckati se* »tresti se na vozu«, gl. *truskac* »stlati, trositi«. Dalje o tem glej *tróstiti*. Manj verjetno tvorjeno iz dial. *trógati* »nositi« (< n. *tragen*) po razmerju tipa *brkati* : *brskati* (Snoj, SES, 687). Glej tudi *tráge*. M. S.

tróšt (m.), g. *-a* »tolažba, uteha«, *tróštati, -am* (impf.) »tolažiti«, pf. *po-t.; t. se* »upati«, subst. *tróštar, -ja* »tolažnik«; kor. obir. *tróššt* (Karničar, Obir, 251), gor. *tróšt, tróštati*, črnovr. *trúššt, trúššt* (Tominec, 221 s.), pkm. *tróuššt, tróušštati* (Novak, Slovar², 160); v 16. st. *trofht* »confolatio«, *trofhtati* »confolari«, *trofhtar* »confolator« (Megiser), v 17. st. *troft* »animos«, *troftan* »animos«, *troftat* »fperare, confolare« (Alasia), *troshst; fe troshstam prauo vudobiti* (Janez Svetokriški), *trofht* »consolatio«, *trofhtati, potrofhtati* »confortare, consolari«, *trofhtar* »consolator«, *nepotroshthliu* »inconsolabilis« (Kastelec-Vorenc), *troshst* »solatium«, *trofhtar* »consolator« (Pohlin), *trofht* »Trost«, *trofhtati, potrofhtati* »trósten« (Gutsmann).

Prevzeto iz stvn., srvn. *tróšt* »tolažba, uteha, zaupanje«, stvn. *tróšten* »tolažiti«, *tróštári* »tolažnik« ali bav. srvn. nepreglašenih variant k srvn. *trášten* »tolažiti«, *tráštære* »tolažnik« (Striedter-Temps, DLS, 240). V. in nomen agentis sta lahko tvorjena tudi v sln. Stvn. *tróšt* < germ. **trausta-* »uteha, zaupanje, trdno upanje« (prim. stnord. *traust* »pomoč, zaupanje«, *traustr* »zanesljiv, trden«, sragl. *trust(e)*, agl. *trust* »zaupanje«, got. *trausti* »pogodba, zaveza«) je tvorjeno iz istega korena kot stvn. (gi-) *trú(w)ên*, srvn. *trúwen*, nv. *trauen* »upati«, *vertrauen* »zaupati«, got. *trawan* »zaupati, verjeti«, stnord. *trú* »vera«, ags. *treow* »vera, zaupanje, resnica«, agl. *true* »pravi, resničen«, stvn. *triuwa* »zvestoba«, n. *True* »isto« (Kluge²³, 838; Onions, 946). M. S.

Trošt (m.), g. *-a* (cgn., tpn.), cgn. tudi *Trost*.

Prevzeto iz n. cgn. *Trost*, kar verjetno ni v nobeni zvezi z apel. *Trost* »tolažba«, saj to, razen v primerih, kot je hrv. tpn. *Marija Trošt* v Gorskem Kotarju s cerk-vijo Marije pomočnice, ni onomastična baza. Tudi slov. atpn. *Técha* domnevno nima s **tréšiti* kljub Miklošiču, ONPN, 107, nič skupnega. N. cgn. *Trost* je verjetneje prevzet iz spn. cgn. *Drost(e)*, apel. *Drost* »višji uradnik, deželni glavar« (Pintar, Lj. zvon 1910, 345) < *droséte* (>

srlat. *drossatus* »praefectus provinciae«, kar ustreza nvn. *Truchseß* < srvn. *truh(t)lsæze* »dvorni uradnik, ki skrbi za mizo«, dobesedno »kdor sedi skupaj s spremstvom« (o tem Kluge²² 156, 743). Glej tudi *trūšec*. M. S.

trôt I (m.), g. -a »čebelji samec«, črnovr. *trôt*, g. -g »isto« (Tominec, 222); dem. *trôtec* (m.), g. -tca, *trôtovka* (f.) »matica, ki leže trote«, adj. *trôten*, f. -tna, *trôtov*, f. -a; tudi *trôd* (m.). V 18. st. *trôt* »Brutbiene, progenies apum«, *trotarza* »unfruchtbarer Weifer, sterilis rex apum« (Pohlin), *trot* »Brutbiene«, *trotouje* »die Brut davon« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *trût* »trot«, hrv. čak. *trût* »isto« poleg »lenoba«, *truînac*, g. -nca »trot« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1262), mak. *trut* tudi »lenoba«, blg. *trut*, *tër-tei*, r. *trútenb*, g. -tnja tudi »lenuh, parazit«, ukr. *trút* (citirano po Vasmerju² IV, 111) in *trútenb*, g. -tnja (Grinčenko, Sl. IV, 290), br. *trúcnb*, g. -tnja tudi »lenoba« (Nosović, 642), stp. *trqđ*, np. *truteni*, g. -tnia, pom. *trqđ* (Lorentz, Wb. III, 606), stč. *trút*, č. dial. *trout*, slš. gener. *trúd* (Orlovský, Gemer., 359), gl. *truta*, dl. *tšut*, tudi *tšuta*. Iz slov. jezikov je rum. *trintor* »trot« (Miklošič, 362; Tiktin, Wb., 1651), kar Skok IV, 516, izvaja iz slov. **trq-tyňb* z disimilacijo *n - n > n - r*. Psl. **trq̄t̄s* »fucus« (→ **trq̄tyňb*) in k temu sekundarno disimilativno ozvočeni dental kot v psl. **tud'b*, **tvьrdъ*, **gospodъ* **trq̄dъ* (sln., p., pom., slš.). Poleg tega je iz p., pa tudi blg. in mak. gradiva mogoče sklepati na dubleto **truts* (Schuster-Šewc, HEWb., 1541). Izhodno **trq̄ts* je sorodno z lit. *trānas* »trot«, metaf. »izkoriščevalec« in lot. *trans* »trot«, *trans* »isto« (Miklošič, l. c.; Vasmer², l. c.; Fraenkel, 1110), vse pa tvorjeno iz neke baze **tren-*, le v vzglasju različne od **dhren-*, na katero kažejo srvn. *tren* »trot«, stvn. *tren* »isto«, *treno*, ags. *drān*, *drān*, gr. lak. θρῶναξ in τενθρηνη »osa«, ἀνθρηνη »divja čebela, osa« (Kluge²³, 195). To Kluge, l. c., na podlagi ags. *dora* »čmrlijs segmentira v onomatopejsko bazo **dher-* »zveneti, bučati, brenčati«. Čeprav bi bilo razmerje med psl. **trq̄t̄s* »fucus« in balt. **trānas* možno razložiti z ide. besedotvorjem, tj. izglagolski nomen actionis proti substantivu tipa **pot̄s* < **pok#-to-*, bi navedeno širše gradivo prej kazalo na paralelni onomatopejski izvor, čeprav predide. izvora ni mogoče izključiti. M. F.

trôt II (m.), g. -a »plačnik zapitka«. V 18. st. *trôt* »Zechzahler, largitor«.

Verjetno prek »parazit, lenoba« (prim. sln. *trôt*, g. -a »lenoba, parazit«, *trôtar*, g. -ja »isto«) metaforično razvito iz sln. *trôt* »čebelji samec« < **trq̄t̄s* »isto«. Podobni metaforični razvoji v »lenuh, parazit« so pri refleksih **trq̄t̄s* »fucus« in **trq̄tyňb* »isto« znani tudi v hrv., mak., r. in br., pa tudi v lit. *trānas* »trot« poleg »izkoriščevalec«. Dalje glej *trôt I*. M. F.

trot III (m.) »vzvod, s katerim se vrtil prešo«. Izpričano le v 18. st. pri Gutsmannu: *trot* »Kelterbaum, pfeifhnu flemes« in k temu denom. v. *trotuvati* »keltern, pfeifhati«. Toda Pletersnik II, 697, poleg Gutsmannove glose navaja po Cařu tudi *trôt* (m.), g. -a »preša«, kar je izpričano že v 16. st.: *trot* »ein tritt, ein keltern« (Megiser) z oznako kranjsko.

Prvi pomen je potrebno izvajati iz krna n. predloge *Trottbaum* »močan vzvod, s katerim se prešo obrača«, srvn. *trotboum* »isto«, *troteboum* (Grimm, DTV 22, 1074; Lexer, Mhd. Wb. II, 1530), kar je zloženo iz srvn. *trote*, *trotte* »preša« in *boum* »vzvod, vijak ipd.«, drugega pa iz

srvn. bav. apokopiranega simpleksa *trot* »preša«, nvn. *Trotte* »isto«, srvn. *trote*, *trotte*, stvn. *trota*, *trotta* (Striedter-Temps, DLS, 240), ags. *trodu* »vinska preša«, kar je izglagolsko tvorjeno k stvn. *trotôn* »stiskati (grozdje)« poleg »stopicati« in oboje kalkirano po lat. *calcātūra* oz. *calcāre* »(po peti) stopati« (Kluge²², 742). Sln. izposojenka kaže, da je bilo to n. poimenovanje za prešo očitno tudi bavarsko avstrijsko (Striedter-Temps, l. c.). Glej tudi *trôtelj*. M. F.

trôtamóra (f.) »narisano, vrezano znamenje, ki naj odganja moro« (etnografski termin; SSKJ V, 190), rož. kor. *tróta-morà*, tudi *trúta-morà* »pravljica pošast, ki sesa otroke v spanju, se uleže tudi odraslim na prsi in jih tlači« (Šašel, RNB, 132), obir. kor. *tró:ta mór:ra* »mora, nočno strašilo, zli duh ženskega spola«, tudi »vrezana peterokraka zvezda, večšin križ, ki se je vrisal na nožnem delu zibelke kot urok proti zlim duhovom« (Karničar, Obir, 251). V 18. st. *trota mora* »Unholde, zoperniza, zoprarza, veifha, vilniza« (Gutsmann).

Gre za pleonastični sklop sln. sinonimnih substantivov **trôtal/*trúta* in *móra*, ki kaže, da se je na pododovano *móra* < psl. **morā* naplastil sln. dialektizem **trôtal/*trúta* »mora«, kar je tako kot sln. *truda* »isto« (samo v 18. st. pri Gutsmannu) mlado izposojeno iz nemških predlog. Dalje glej *móra*, *truda* in *truta I*. M. F.

trôtati, -am (v. impf.) »oznaka za dejanje v otroški igri, pri kateri otroci dečka proti njegovi volji primejo za noge in roke, ga zagugajo in spustijo, da daleč pade v vodo, na slamo ali na tla«. Znaño samo v rož. kor. *tróta-ta*, -am, pf. *vtřótata*, *putřótata* (Šašel, RNB, 132).

Verjetno gre za izposojenko iz tirol. n. *trotten* »otroka na kolenih gugati« (Schöpf, TI, 759), tako da je sln. dial. glagol pravzaprav prvotno pomenil »gugati«. Tirol. n. pomen je verjetno razvit iz sorodnega nvn. *trotten* »počasi in nerodno hoditi, stopicljati, majavo hoditi« > »gugati«. Glej tudi *trôtelj*. M. F.

trôtelj (m.), g. -na in -lja »omejen, neumen človek« (nižje pog.; SSKJ V, 191), rož. kor. *trôtal*, -na »isto« (Šašel, RNB, 139), pkm. *trôtlin* »tepec« (Novak, Slovar², 160). Sem verjetno cgn. *Trontelj*, po dial. prehodu *tl > kl* v stranskoskloških oblikah *Tronkelj*, oboje s sekundarno, ekspresivno interkalacijo nazala.

Tako kot madž. *trotli* »trotelj«, hrv., sb. *trotl* »isto« in č. *trotl* (citirano po EWU, 1556) izposojeno iz avstr. n. *Trottel* »bedak, tepec; omejen, preprost človek; človek šibke volje«, štaj. n. *trottel* »slaboumnež«, švic. n. *drotli* »počasen človek«, ker se je beseda, ki je prvotno vzh. bav. avstr., sprva uporabljala za označevanje kretena, se zdi verjetno, da ga je označevala po njegovi značilni neokretni hoji in da je torej sorodna z n. *trotten* »počasi in nerodno hoditi« (k temu iter. *trotteln* »isto«), srvn. *trotten*, *trotten* »s kratkimi koraki teči«, stvn. *trotôn* »stopicati« poleg »stiskati (grozdje)«, kar je intenz. k *treten* »stopiti«, srvn. *tretten*, *tretten* »isto«, stvn. *tretan* (Kluge²², 742; Küpper, Umgsp., 851; Jazbec, JZ 7/1–2, 2001, 247). Glej tudi *tarotel*. M. F.

trovāti, *trújem* (v. impf.) »zastrupljati« (Gaziče na Krki, bkr.), pf. *otrovāti* »zastrupiti« (bkr.), notr. v Vre-mah »okužiti z nalezljivo boleznijo«, gor. *zatrovāti* »delovati kot protistrup«, npr. *mleko zatruje strup*; subst. *tröv*, g. *tróva* in *ótrov*, g. *otróva* »strup«, *otróva* »isto« in »čarovniški pripomoček« (denom. *otroviti* »zastrupiti«), *trovítlo*, *otrovítlo* »strup«, *otróvnik*, f. *otróvnica* »kdor iz-

deluje strup«; Miklošič, Lex. pal., 998, navaja tudi sln. *traviti* »intoxicare«, po Habeliču tudi *travilo* »toxicum«; v 18. st. *otrova* »Gift«, *otrovati* »vergiften« (Gutsmann). Glagol *natrovati* »nahrniti« je izpričan v Briž. spom. 3. pl. impf. *oni bo lasna natrovuecchu* »oni so lačnega nahranili« (II, 45). V podaljšani stopnji je tudi *otrava* »strup« (Levstik), sodeč po primeru *nemoč otravna* »morbus contagiosus«, ki ga kot sln. navaja Miklošič, o. c., 528, adj. *otraven* pomeni »nalezljiv«. Osnovni v. se v sln. ohranja le v kompoz. *zatrúti*, *-újem* (pf.) v zvezi *gozd zatrúti* »izkrciti, iztrebiti gozd« (Miren pri Gorici).

Prim. csl. *truti*, *trovq* »absumere«, *otruti* »veneno interficere«, *otrova*, *otrava* »strup«, sbh. *tròvati*, *trùjem*, dial. *trovem* »zastrupljati«, mak. *true*, blg. *tróvja*, r. *travítb*, *trávišb* »zastrupljati, goniti, preganjati, uničevati« in »krmiti živino«, *otravítb* »zastrupiti«, *otráva* »strup«, ukr. *travítý*, *trávýš* »prebavljati, tratiti«, br. *travíc*, *tráviš* »zastrupljati, prebavljati, jedkati«, p. *truć*, *truje* »zastrupljati, mučiti«, *travíc* »prebavljati, razjedati, tratiti«, č. *tráviti*, *-ím* »prebavljati, preživljati (čas), zastrupljati«, mor. *truit*, *truju* »prebaviti«, slš. *tráviť* »prebavljati, preživljati (čas), zastrupljati«, *trova* »izdatek, strošek«, denom. *trovit* »prebavljati, porabljati«. Psl. **trúiti*, **tròvešb* »porabljati, trošiti« (**na-t.* »hraniti, krmiti«, **o-t.* »zastrupiti«; o semantiki Vaillant, RÉS XXII, 39) < ide. **treuH-e-* iz baze **treuH-* »drgniti, trošiti, porabljati«, prim. iz **truH-jé-* csl. *tryti*, *tryjǫ* »terere«, gr. τρῶν »zmeti, zatreti, izmučiti, zdelati« in iz nazalnega prez. lit. *trunėti*, *truniù* »gniti, trohneti«. Akcentuacija prez. **tròvešb* je rekonstruirana iz iter. **travítiti*, *trávišb*, ki ima pričakovano podaljšani korenski vokalizem, ker je tvorjen iz prez. z *o*-jevskim, prim. tako **sláviti* iz **slòvèšb* < **k'léue-* (LIV, 593, z rezervo in po nepotrebnem domneva analogno dolžino po sorodnih tvorbah s predkonzonantnim laringalom). Ide. baza **treuH-*, iz katere je še kimr. *toraw* »tolči«, ags. *ðrōwigean* »trpeti«, *ðrōa* »trpljenje«, stnord. *þrá* »hrepenje« in morda toh. *A tsru-* »malo«, je domnevno determinirana iz **terH-* »treti, vrtati« (Miklošič, 364; Vasmer III, 131; Machek², 650; Pokorny, 1071 s.). Glej tudi *tráva*. M. S.

troza (f.) »poljska pot, steza« (slovenska Istra; Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239), *trōzo* »steza, ki povezuje posamezne njive« (Trebeše; Cossutta, PV, 101).

Izposojeno iz ben. it. *trozo* (m.) »steza; steza, ki vodi med posestvi« (Boerio, DV, 770), furl. *trōi* »steza, potka« (Pirona, VF, 1219), srlat. *trōsium* »isto« (l. 1295), *trozium* (l. 1274), iter seu *troium* (l. 1450), kar Battisti-Alessio, 3919, z rezervo razlaga kot izposojenko **trojo-* iz gr. τριόδιον (n.) »stičišče treh poti« z enakim pomenskim razvojem »stičišče x poti« > »pot, steza« kot v it. *carrobbio* »stičišče štirih poti«, toda genovsko *carogiu* »steza«. Meyer-Lübke, 8934, pa meni, da je ta specifično retoromanska beseda (!?) predromanskega izvora. Nejasno. Glej tudi *troj*. M. F.

*trp (adj.), f. **trpa* »top« v kompoz. *trpoglāv* (adj.), f. *-áva* »topoglav«.

Ni znakov, ki bi dovoljevali fonetično izvajanje iz sln. adj. *topoglāv* < **tqpo-gōlvb*, ker je sln. *o* iz **q* (razen v sosesčini *r*) za redukcijo manj dovožen od *o* < **o*, prim. dial. *tqrpōtq* (f.) »topol« (Tominec, 220) < sln. *topóla*. Pomensko najbližje je p. dial. *tarpaty* »hrapav, raskav« (Karłowicz, SGP V, 389), zaradi česar bi bilo mogoče izhajati iz psl. adj. **trpšb*, ki je bil tako kot lit. *trupis* »redek, rahel, krhek, lomljiv« izpeljan iz ide. atem. v.

*tréup-ti, pl. **trup-énti* baze **treup-* »tolči, lomiti, trgati, drobiti ...« in je prvotno pomenil »nalomljen, neraven, hrapav, neodrezen, neoster«. Iz adj. **trupó-s* je bil po vzorcu gr. ἄκρος (adj.) »oster« → ἄκρως (f.) »gorski vrh« tvorjen subst. **trupis* »kar je nalomljeno« > stprus. *trupis* »štor«, kar kaže, da je lit. *u*-jevska osnova sekundarna iz lit. **trūpas*. K pomenskemu razvoju prim. pomensko polje psl. adj. **trpšb* »neoster; topoumen«. Dalje glej *trūpiti*. M. F.

trpāti, *-am* (v. impf.) »tlačiti«, pf. *na-*, *s-trpāti*.

V 19. st. izposojeno iz hrv., sb. *trpati*, *-ām* »tlačiti, skupaj spravljati, natovarjati«, črnogor. *třpati*, *-ām* »nalagati, tovoriti«, npr. *mi danas trpamo veliko sijeno* (Vujčić, Rječnik, 121), kar je zaradi blg. *trpam* »tlačiti, skupaj spravljati, koncentrirati« in njegovega sorodstva s **trupāti*, **trupaješb* »tolči, po/razbijati, drobiti ...« najbolj verjetno iz psl. **trpāti*, **-aješb* (Skok III, 508) in v prevojni stopnji enako lit. *trūpti*, *trumpū*, *trupaū* »drobiti, razpadati«, z osnovo **trpā-* pa identično lit. pret. osn. *trupaū*. Prvotna psl. sintagma **trpāti*, **trūpēšb* tipa **psāti*, **pišešb*, **səkāti*, **sūčešb* ... je bila leksikalizirana v **trpāti*, **trpaješb* in **trupāti*, **trūpēšb*. Prvotni pomen baze **treup-* »tolči« ohranjata obe slov. dial. sintagmi, pri čemer je pomen »tlačiti« iz »tolči« nastal na podlagi iter. funkcije. Iz psl. **trpāti* je mogoče izvajati tudi p. dial. *tarpac* »na koščke trgati, suvati, vleči«, adj. *tarpaty* »hrapav, raskav« (Karłowicz, SGP V, 389) in stč. deverb. *trpočiti* »siliti, vleči, trgati« (Belič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 519). Glej tudi **trp* in dalje *trūpiti*. M. F.

trpek, *-pka* »grenko-kisel, bridek«, *trpkav*, *trpkast* »herbisch«, abstr. *trpkōst*, *trpkōca*, *trpkōta* »grenak okus, grenkoba«, v 18. st. *terpkōst* »acredo« (Kastelec-Vorenc), *terpke* »acerbus, amarus«, *terpkust* »acerbitas« (Pohlin), *terpki* »bitter«, *terpkust* »Bitterkeit« (Gutsmann).

Prim. csl. *trpěkbz* »acerbus«, sbh. *třpak*, *-pka* »trpek«, blg. *trpěkvav*, *trpěčiv*, r. *těrkij*, ukr. *terpkij* »isto«, br. *čerpki* »kisel, trpek«, p. *čerpki* »trpek, žaltav, zoprni«, č., slš. *trpký* »trpek, grenak, bridek«. Psl. **trpěkbz* »takšne okusa, da usta otrpnejo« je izpeljano iz **trpēti* »biti otrpel«, **trpñiti* »otrpniti« (Miklošič, 355; Trautmann, BSW, 325; Vasmer III, 99; Machek², 653). K pomenskemu razvoju prim. tudi nperz. *туруš* »kisel« (če iz **turf-ša*) in stnord. *þiarfr* »medel, slab«, ags. *ðeorf*, stvn. *derbi* »nekvašen«, nvn. *derb* »robot, surov«, bav. tudi »suh, pust« (Pokorny, 1024 s.). Dalje glej *trñiti II*, *trpēti*. M. S.

trpēti, *-ím* (v. impf.) »pati«, tudi »tolerare, durare«, pf. *do-*, *iz-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *s-*, *u-*, *vz-*, *za-t-*, ptc. akt. prez. *trpēč*, *-ēča* »patiens, durans«, pri Cafu tudi *trpōč*, *-ōča* »dauerhaft«, subst. *trpēnje*, *trpljenje*, *třpež*, *-a* »patientia« in »trajanje« (adj. *trpežljiv*, *-iva* »geduldig, dauerhaft«, *potrpežljiv*, *-iva* »geduldig«, *trpēžen*, *-žna* »dauerhaft«, denom. *trpežiti*, *-ím* (impf.) »mučiti«, *trpljenik*, *-a*, *třpec*, *-pca*, *trpě-ěta* (m.), *trpín*, *-a*, *trpínec*, *-nca*, f. *trpinka* »kdor trpi«, denom. *trpínčiti*, *-ičím* (impf.) »mučiti«, adj. *trpljiv*, *-iva* »geduldig, dauerhaft«, *trpen*, *-pna* »leidend« in po zgledu lat. *passivus* od *pati* tudi kot slovnični termin »pasiven« (*trpnik* »genus passivum«), *strpen*, *-pna* »erträglich« in »tolerantem«, v 16. st. *terpeti* »tolerare, pati, durare«, *terpešh*, *terpezhliv* »mifer«, *poterpešhiv* »durabilis« (Megiser), v 17. st. *terpet* »tolerare«, *terpit* »patire, durare«, *terplenie* »patient-

za, pocora«, *terpen* »penofo« (Alasia), *terpeti*, v 18. st. *tarpéti* »pati, durare«, *poterpeshliu* »aequanimis«, *tarpeshliu* »patibilis, diutinus« (Kastelec-Vorenc), *terpim*, *terpeti* »pati«, *terpishem*, -*fheti* »continuo laborepremi« (Pohlin), *terpeti* »leiden, dauern« (Gutsmann).

Prim. stsl. *trpěti*, -*iši* »ferre, perferre, perservare, expectare, patientem esse«, *trpěnie* »patientia«, *trpělivě* »patiens«, sbh. *trpjeti*, *trpiti*, -*im* »prenašati, postajati trd, trpeti«, mak. *trpi*, blg. *trpja* »prenašati, trpeti«, r. *terpěb*, -*išb*, ukr. *terpity*, -*yš*, br. *čjarpěb*, -*iš*, p. *čierpiec*, -*pieč*, č. *trpěti*, slš. *trpiet'*, gl. *čerpjeć*, dl. *šerpješ*. Psl. **trpěti*, -*išb* »biti trd, otrpel« > »nepremično prenašati (tegobe, bolečino), trpeti« je esiv iz ide. baze **terp-* »otrdeti«, prim. inkohativ v psl. **tr(p)nōti* »otrpniti, otrdeti, odreveneti«, lit. *tīrpti*, *tīrpstū* »isto« (sekundarno iz tega *tīrpēti*, *tīrpu* »tresti se, drgetati«), lot. *tīrpti*, *tīrpsu* in *tīrpiu* »otrpniti« in esiv v lat. *torpēre* »postajati ali biti otrpel, trd, hrom« (Trautmann, BSW, 325; Vasmer III, 98; Fraenkel, 1100 s.; Schuster-Sewc, HEWb., 135; LIV, 578 s.). Z *s*-mobile je iz te baze še lat. *stirps* »deblo«, lit. *stařpti* »prihajati k moči, uspevati«, *stīřpti* »rasti, razvijati se«. Iz **(s)terp-* ali **(s)terbh-* je stnord. *piarfr*, agv. *đeorf*, stvn. *derbi* »nekvašen«, nvn. *derb* »robat, surov«, bav. tudi »suh, pust«, stnord. *stjarfi* »delo, muka«, stvn. *sterban* »umreti«, ags. *steorfan*, agl. *starve* »stradati«, tirol. nvn. *storfn* »stor, parobek«. Ta ide. baza je determinirana iz **(s)ter-* »biti trd« (Pokorny, 1024 s.). Glej še *trniti II*, *trpek*, *trāpiti*, pa tudi *stārati se*, *strādati*, *strāst*. M. S.

trpiž (m.), g. -a »stojalo na ognjišču« (tolm.; Dolini Tolminke in Zadlašce, 198).

Pred redukcijo *e* za *r* kot **trepiž* izposojeno iz furl. *trepis* »trinožno železno stojalo pri ognjišču« (Pirona, VF, 1214), kar je sorodno z ben. it. *trepiē* »isto« (Boerio, DV, 766), ki je bilo pred redukcijo izposojeno v sln. primor. *tar'pje* »železni trinog na ognjišču« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 131), v Koštobani *tar'lje* »isto« (Kukanja, SDLA - KP1), hr. čak. *trepije* »trinožnik« (Komiža na Visu; Božanić, Čak. rič XII/1–2, 1984, 212), *trēpije* »isto« (Šibenik; Skok II, 630). Ben. it. oblika je tako kot it. knjiž. *treppiēde* »trinožno stojalo«, frc. *trēpiēd* »isto« fonetično razvita iz rom. zveze *tres pedes* »tri noge«, toda furl. oblika *s-s* kaže na vpliv kompoz. **tripēdium*, ki ga potrjuje hrv. *třpež* (m.), g. -a »trinožnik pri ognjišču« (Ribarić, SDZb. IX, 1940, 200; Skok, I. c.) < **trōpežb* < **trōpežb* < rom. **tripēdium* in gotovo tudi sln., le v 16. st. izpričano *tripesh* »tripes, Dreifuß« (Megiser), kjer je -*i* iz prvotnega sln. **trīpež* < **trōpežb* gotovo sekundarno vnesen po sln. num. card. *trī* »3« na podlagi sln. kal. *trinoga* »tripes«, ki je že v 16. st. zabeležen pri Megiserju. Z enako retrakcijo medzložnega cirkumfleksa je tudi jsl. izposojenka **čbter'n'a* »štirna« < **čbter'n'a* < rom. **cūterna* (Furlan, SSJLK XXXIII, 1997, 298). Izhodišče rom. oblik je lat. bahuvrihi kompoz. *tripēs* (m.), g. -*pedis* »trinožnik« oz. **tri-pedium* »isto«, kar je tako kot gr. τριπους, -ποδος (adj.) »trinožen«, sti. *tripād-* »isto« (Battisti-Alessio, 3885) zloženo iz ide. **tri-* »tri« in **ped-* (m.) »noga«. M. F.

trpoléti, -*im* (v. impf.) »brleti, migljati«, pf. *potrpoléti* »zamlgljati, vzplameneti«, *strpoléti* »nehati brleti, migljati«.

Izhajati bi bilo mogoče iz reducirane oblike z interkaliranim *r* tipa *faržol* ← *fažol* < *fižol* (Ramovš, Hgr. II, 83) sln. glagola *topoleti* »plamtetiti« (Likovič, 155) <

*top-ol-ēti, sorodnega s ptc. pret. akt. **tōplē* »calidus«. Vendar izhodišča **trōpoléti* tudi ni mogoče izključiti. V tem primeru bi bilo glagol mogoče povezati s sln. *trniti*, -*nem* »z očmi treniti, migniti« poleg »švigati (o iskrah)«, pf. *otrñiti svečo* »pogasiti jo«, kar je tako kot sln. *strñiti*, *strñem* (pf.) »stisniti, v celoto združiti, skleniti« iz pf. **trōp-nō-ti*, **trōp-ne-šb* »z enim sunkom kaj narediti«, prim. tudi hrv., sb. *trñuti*, -*nēm* »ugasniti svečo«; to je nazalni prez. psl. glagola **trēpāti* »migljati«, prim. tudi polnostopenjski nazalni prez. v sln. *treniti*, *trēnem* (pf.) »migniti« < **trēp-nōti*, **trēp-ne-šb* (Kurkina, DS, 109 s.), ki se ohranja v nomeni actionis **trēpētē*. Čeprav sln. *trīpati*, *trīpam/trīpljem* (v. impf.) »mežikati; s sunki vleči (o ribah); trepetati; udarjati« in hrv. star. *trīpati*, -*am*, -*pljem* »drhteti, trepetati« kažejo na iter. **trīpati* in posredno na bazo **trōpāti* »migljati ipd.«, iz katere bi bilo sln. *trpoléti* lahko tvorjeno deverbativno (o tipu SP I, 54), je zaradi sti. adj. *třpāla-* »hiter, nemiren« možno, da je sln. *trpoléti* denominativ iz **trōpōs* < ide. **trp-o-lo-* ob **trp-é-lo-* v sti. K besedotvorju prim. stvn. *ežzal* »požrešen« < **Hjed-o-lo-* k **Hjed-* »jesti«. Glej *tooleti*, pa tudi *trēpāti I*, *trīpati* in *strñiti*. M. F.

trpōtec (m.), g. -*tca* »Plantago«, tudi *trpōt*, -*ōta*, *trpōtec*, -*tca*, *trpuc*, -*a*, *trpunic*, -*njca*, *škripōtec*, -*tca*. Zapisano je tudi *tropotec* in *tripotec*; rez. *tarpōt*, -*a* (Steenwijk, SDR, 318). V 18. st. *šhiroki terpotiz* »armoracea, armoglosum«, *tropotiz* »plantago« (Kastelec-Vorenc), *terputez* »Schafzunge, Kraut«, *terpotez*, *terpotik*, *terbutez* »Wegrath« (Gutsmann).

Prim. hrv. kajk. *trpūiāc*, -*ūca*, pri Šulku *troputac*, knjiž. hrv. *třput*, *třputac*, v Dubrovniku *trīputac*, ukr. *tryputnik* »Plantago«. Sln. in del hrv. gradiva kaže na **trō-pōtē*, **trō-pōtēb* »rastlina, ki raste ob razpotjih«, kar je kompoz. iz red. st. ide. **tri-* »tri« (prim. stsl. *trigubē*, lit. *trigubas* »trojen«, lat. *tripēs*, gr. τριπους »trinog« idr.) in psl. **pōtē* »iter«. Prim. sin. s podobno semantično motivacijo sln. *prpōt*, *pr(i)pōtec*, *pr(i)pōtek*, *pōtnjak*, sbh. *priputac*, r. *poputnik*, *podorožnik*, n. *Wegerich* (Skok III, 500; Simonović, BR, 361; Makowiecki, SBLM, 279). Sln. *škrepotec*, *škripotec* »Plantago« je verjetno kontaminacija zgornjih fit. in slabo raziskane osnove, ki jo najdemo še v blg. *skōrbuc-skōrbuc-platēnce*, *stōrguk* »Plantago major« (navaja Davidov, BBR, 241). Dalje glej *trijē*, *pōt II*. M. S.

třs (m.), g. -*a* »posamezna rastlina vinske trte«, tudi »kocen pri zelju« (Hrušica, Goriš. brda) in »oružen koruzni storž« (Kras), dem. *třsek*, -*ska*, kol. *třsje*, *tršjē*, *tršōvje* (n.), *trsovina* »les ali lubje vinske trte«, *třsnica*, *tršōvnica* »prostor, kjer se gojijo trsne sadike«, adj. *třsast* »rebenartig«, *třsnat*, -*a*, *trsovīt*, -*a* »rebenreich«, *třsen*, -*sna*, *třsov*, -*a* »Reben-«, *tršāt*, -*āta* »tršat«; semkaj *trš-čāk* »trtjon, trtovinec; Rhynchites betuleti« (Štrekelj); v 18. st. en *mozhan ters*, ali *kozin od šelišzha* »scapus«, *terfje*, ali *vinske terte obrēsati* »putare vites« (Kastelec-Vorenc), *terfatn* »tapfer, muthig, generofus« (Pohlin), *terfs* »Weinstock«, *terfat* »stark, angesetzt, tapfer« (Gutsmann).

Prim. csl. *trēsē* »vitis«, *trēsije* »vinea«, sbh. *třs*, *třs* »steblo vinske trte, kocen«, kol. *třsje* »vinograd«, adj. *třsat* »močan, robusten«, č. *trš* »rastlinsko steblo s koreninami, vinski trš, šop, grmiček«, slš. *trš* »šop (trave)«, Miklošič, 364, pušča brez razlage. Charpentier, KZ XL, 475, domneva sorodstvo s kretsko gr. θριψία »vinska trta« (Hesych.) in alb. *trishē* »poganjek, mladika«, kar je

dvomljivo, saj bi v tem primeru pričakovali psl. **tr̥sh̥s* in po tretji palatalizaciji č. **trš̥*. Štrekelj, JA XII, 471, XXVIII, 535 s., ima slov. besedo za izposojenko iz vlat., rom. *tursus* (klas. lat. *thyrsus*) »steblo, trs« > it. *torso* »trup, kocen«, kar je iz gr. ῥῶσος »steblo, trs, Bakhova palica«. Machek², 654, precizira to mnenje tako, da domneva izposojajo prek srlat. *tirsus, trisus, tressus* »palica, kocen« (Du Cange ne navaja). Glej tudi *stōrž, tršnat*. M. S.

tršiti se, *-im se* (v. impf.) »truditi se«, *tršen, -sna* »pust in trd (o mesu), žilav, kitast«.

Prim. sbh. *tršiti se* »truditi se«, *tršiti* »narediti, 364, vključiti«, *otršiti, otaršiti* »odpraviti«. Miklošič, 364, primerja lit. *trūsti, triūsti, trusūoti, triūsūoti* »biti zelo zaposlen« in izvaja iz **tr̥sd-s-*, šibke stopnje k **trud̥s* »labor«. Soglašajo Skok III, 509, Fraenkel, II26, in Kurkina, DS, 87. Drugače Bezljaj, Linguistica VIII, 73 s., ki primerja lit. *tušti* »upirati se, postavljati se po robu«, *tursōti* »čepeti ali hoditi s pridvignjenim zadkom«. Dalje glej *trūd*. M. S.

trst (m.), g. *-a* in *trstū* »Phragmites australis«, tudi *trst*, g. *trstī* (pkm.), *trstika, trstikovec, -vca, trstina, trstovina, trstikovina, trs, -a, trsina, trščica* »isto«, kol. *trstje, trstjē, trstjē, trstičje* (n.), *tršča* (f.), slednje tudi »stranski žep za jedilni pribor pri usnjenih hlačah«, *trstovec, -vca, trstikovica* »trstena palica«, *trščel, -i* »cevka«, *trščela* »cevka za črpanje tekočine iz soda, peresna cevka, piščalka«, iz **trst̥k-ov-* je *trskōvec, -vca, trskōvka* »trstika za palice, spanisches Rohr«, adj. *trstēn* »aus Rohr«, *trstēn, -tna, trstikov, -a* »Rohr-«, *trstast, -a, trstīnast, -a, trstīkast, -a* »trstu podoben«, *trstovīt, -a* »bogat s trstom«, *trstnat, -a* »porasel s trstom«, *trstenina* »izdelek iz trstja«, *trstnica* »Sylvia arundinacea«, *trstičnik* »Donacia«, *trstenika* »Arundo donax«, *trstenica* »trstena piščal«, *trstovinke* »panove piščali«, v. *trstīti, -im* (impf.) »s trstom oblagati strop«; v 16. st. *tarst* »arundo« (Megiser), *tērst* »arundo, Rohr« (Bohorič), v 17. st. *fo vŕeli en terst, inu So njega glavo is terniam Kronano, butali, inu tepli* (Janez Svetokriški), v 18. st. *terst* »arundo«, *terfje, terfje* »cannetum«, *terfovina* »thypha aquatica« (Kastelec-Vorenc), *terft* »arundo«, *terfje* »arundinetum«, *terftovina* »arundinum falcis« (Pohlin), *terft* »Mooßrohr« (Gutsmann); večkrat tpn. *Trstenk*, prim. v Slovenskih goricah I. 1452 *an der Strestenizen*, 1488 *an der Terstenitzen*, na *Trestenitze* (Blaznik, HTSS II, 440), cgn. *Trstenjak*.

Prim. stesl. *trōstb* »arundo«, dem. *trōstbca* »calamus«, sbh. *trst, -i, trska, trstika*, v Dubrovniku *trš* »trst«, *trst, -a* »šiba, prot, trs«, *trščak* »trstna goščava«, mak. *trska, trstika* »trst«, blg. *trstika*, star. *trōstb* »trst«, r. *trōstb* (f.), dial. *trēstb*, ukr. *trōstb*, p. *trēšč*, trzcina, č. *trēst, tršina*, slš. *trst, gl. scina* »isto« < **tr̥stina*, gl. *troška* »cevka« < **trōstka*. Psl. **tr̥stb* < **(s)tr̥stī-*, prim. lit. *strūstē, strustis, srustis, -iēs* (f.) »slamica v situ, trstena trska v tkalskem grebenu«, brez sufiksa *-ti-* je lit. *trūšis, -io* (m.) »trst«, *trūšis, -iēs* (f.), *triušas* »isto«, lot. *trusis* »ločje, bičje«. Dalje manj jasno. Možna je primerjava z gr. ῥῶσος »ločje, sitje« (Sommer, Gr. Lautstud., 60 s.; z rezervo sprejemata Pokorny, 1097, in Frisk, I, 688). Fraenkel, II33, primerja lit. *trūšis* »Equisetum palustre« in postavlja k *trāušti* »razbiti«. Če ta primerjava drži, besedna družina lahko kaže na nekdanjo paradigmo **tr̥ys-i-s*, g. **trus-ī-ēs*, beseda pa je pomenila neko močvirsko rastlino. M. S.

Trst (m.), g. *Trsta* (tpn. v Italiji), adj. *tržáški*, etn. *Tržáčan*, f. *-ka*; it. *Trieste*, furl. *Triést*, n. *Triest*; antično pri Artemidoru iz Efeza (I. st. pr. n. št.) Τέγεςτρα, οὐδέτερος πόλις Ἰλλυρίας πρὸς τὴν Ἀκυληϊά (zapis ni ohranjen v originalu, temveč v prepisu pri Stefanu Bizantinskem (pribl. 520)), pri Strabonu Τεργέστε, v lat. prvič pri Pomponiju *usque Tergestum, a Tergeste* (besedila s temi in kasnejšimi antičnimi zapisi objavlja Scrinari, Tergeste, 135 ss.), I. 568 in *Tergestina civitate*, pribl. 670 *Tregeste*, 804 *Trieste*, 847 *Tergeste*, 933 *de Tergeste*, 1282 *de Tregestum*, 1389 *Trist, ze Triest*, sln. v 16. st. adj. *Ter-shazhki* (Trubar, Krelj).

Rom. *Tergeste* je dalo po drugi palatalizaciji (prim. *Zilja*) slov. **T̥r̥z̥st̥ē, -stā* > sln. **Tržst̥, *Trzstā* ≥ *Trst, -a* (današnja a. p. je kakor v *prst*, g. *prsta* < **prst̥ē*). Adj. *tržáški* je po prekložni asimilaciji iz **tržáški* < **tr̥z̥st̥ēst̥sk̥j̥b* (Ramovš, Kr. zg., 26). Etn. *Tržáčan* je tvorjen analogno po razmerjih *bloški* : *Bločan* in *Ljubljanski* : *Ljubljāčan* (Valjavec, Lj. zvon 1892, 756 s.; Ramovš, Hgr. II, 302), pričakovana tvorba iz **T̥r̥z̥st̥ēst̥-c̥b* + *-an* ali adj. **tr̥z̥st̥ēst̥sk̥j̥b* + *-an* se ohranja v Ribnici kot *Tržáščan* (Škrabec, JD II, 88 s.). Starejša domneva, po kateri bi bilo treba izhajati iz slov. **T̥r̥z̥st̥ē, -stā* > sln. *Tržst̥, Trzstā* in po asimilaciji ter akcentskem umiku *Trst, -a* (Škrabec, I. c.; Ramovš, Hgr. II, 302; Šturm, ČJKZ VI, 69 s.) je dvomljiva, saj bi se -žst̥ asimiliralo v -št̥-, prim. *mōstvo* < **mōžst̥ivo*. Antični tpn. je tvorjen s suf. kot v liburnijskem imenu otoka Λάδεσστα, Λάδεστων, venet. tpn. *Aeste* > ben. it. *Este*; korenski del je enak kot v tpn. *Opitergium* > ben. it. *Oderzo* (z ide. pref. **epi-*, **opi* »pri, na«; Pokorny, 323 s.), *Tergolape* (prvi člen je dem., drugi iz ide. **Hap-* »voda«) in *Tergilam*. Tpn. je verjetneje venet. izvora (Pellegri-Prodocimi, 601; Doria, Alla ricerca, 17 ss.) kakor ilir. (Meyer, IF I, 323; Gendre, Linguistica XXXII/2, 138). Na antičnem napisu iz Scarbantije (zgornja Panonija, danes Sopron na Madžarskem) se ilir. (?) *tergitio* prevaja z lat. *negotiator*, zato domnevajo, da je korenski del teh tpn. pomenil »trg, trgovanje«, prim. alb. *treg* »trg, tržnica, trgovina« (Meyer, I. c.; Ribezzo AGI XXXV, 51; Skok III, 499; Frau, DT, II8; Dizionario dei nomi geografici italiani, 431). Glej tudi *trg*. M. S.

trš (m.), g. *trša* »panj, štor« (gor., dol.), »drevesno deblo« (gor.), »bukev, kateri so veje obsekane« (Idrija), »v rasti zaostalo, grmičasto drevo«, »grm« (ben.), »Rebenkopf« (mariborska okolica), »človeški trup brez okončin« (Murko, Vodnik), »bukev« (Črni Vrh, dial. *t̥r̥š*), na Temljinah »dvojni plug« (Kenda), tudi metaforično »neroden človek«, *tršelj, -šljā* »skrivneno, v rasti zaostalo drevo, v rasti zaostala žival«, *tršljika* »kalina, Viburnum opulus«, *tršec, -šca* »trmast, svojeglav človek«, adj. *tršast, -a* »postaven, košat« in »struppig (o živini, kadar ji dlaka po koncu stoji)«, *tršav, -a* »zaostal v rasti, prtljak (o drevju, živini)«, »košat (o trsu, če mladike niso lepo otrebljene)«, »načeperjen«, npr. *kokoš se od mraza tršavo drži*; *tršāt, -āta* »čokat, srednje velik in krepko razvit, bujen, zarobljen, neotesan, robat, neroden«, abstr. *tršātost* »Unterseztheit«, hiperkorektno samo pri Janežiču *trščāt*; tudi *tršāt, -āta* »tršat« (Jarnik, Murko, Caf); semkaj *tršāti, -im* (impf.) v zvezi z *očmi* v *koga tršati* »zreti, strmo gledati; jemanen bestieren« (Cigale, Wb., 237, navaja *teršati*) < **tr̥st̥m̥ēti* »biti pokonci postavljen« iz **str̥m̥ē*; v 18. st. *terfatn* »tapfer, muthig; genero-

fus« (Pohlin), *terfat* »stark, angesetzt, tapfer« (Gutsmann).

Prim. sbh. *tršlja* »goščava, grmičevje, nizek gozd« (Visoko), *trša* »ovca z ostro dlako«, 2 × tpn. *Tršić* (Srbija, Bosna), rum. *tîrș* »grmičasto drevo« (Miklošič, 355). Dalje nejasno. Skok III, 510, domneva izposojajo rum. iz slov. in izvaja iz *trs*. Cioranescu, 846, domneva izposojajo iz slov. in paradigmatsko izravnavo sg. **tîrs* → *tîrș* po pl. *tîrși*. Tiktin, Wb., 1609, primerja z rum. besedo samo sln. *třš* in dvomi v zvezo s *třs*. Rum. vokalizem ne nasprotuje povezavi s sln., sbh. in č. *trs* < **třrs* < rom. *tursus*, prim. slov. **třrg* > rum. *tîrg*. Vendar se zdi bolj verjetno domnevanje domačega izvora. Možno je rekonstruirati psl. **tršš* in primerjati lit. *trūšis*, *-io* (m.) »trst« < **trūs-jo-* poleg **trus-ti-* > psl. **tršstb* (Kurkina, DS, 83 s.). Dalje glej *trst*. M. S.

trt (adj.), f. -a »željan«. Zabeleženo v 18. st. *tert* »begierig, shelen, poshelen«, *tert na flavo* »ruhmfuchtig«, *vefs tert na jigro* »spielfüchtig«, *tertnoft* »Begierlichkeit, poshelenje, shelnoft« (Gutsmann) in v 19. st. pri Murku II, 153, z oznako, da je beseda koroška: *tert* »begierlich, bārik, bārek«.

Sem knjiž. adj. *zatřt*, f. -a »brez želja« s pref. *za-* v abesivni funkciji »ne, brez; slabo napačno«, pa tudi v. *trěti se* (v. impf.) »truditi se, mučiti se« poleg *trěti se* »pojati se (o kravah)« (notr., dol.). Gotovo pomensko specializirano na duhovno sfero in verjetno prek pomena »iskati«, ki se ohranja v sorodnem lit. *tirti*, *tiriū*, *týriau* »raziskovati, spraševati«, razvito iz psl. **těrti*, **třrěšb* »drgniti, tretji«, pas. ptc. **třrtb* < **třH-tó-s*. Podoben pomenski razvoj je izpričan tudi v korensko sorodnem het. *tarija-* »truditi se, mučiti se« (s ptc. *tarijant-* »utrujen, izmučen«) < **tř(H)je/o-*. K pomenskemu razvoju prim. sln. *grěbsti* »kopati, brskati« in s tem sorodno *grěbsti* v zvezi *to me grebe* »to me muči«, mak. *greb* »skrb«, r. *grebtá* »isto«, *grebtovátb* »skrbeti, hrepeneti«. Dalje glej *trěti*. M. F.

trta I (f.) »vitis« in »vimen«, npr. obir. kor. *tár:ta* »vinska trta; šiba za pletenje« (Karničar, Obir, 252), črnopr. *tārta* »vrbova trta, vinska trta« (Tominec, 222), toda npr. *tārta* »šibe za pletenje naramnic na košu (iz ive, drena, mladih bukev, gabrov, leske)« (Rut v Baški Grapi; SLA), *tārta* »zvita šiba, ki se rabi za vezanje butar« (Drežnica; SLA); vendar tudi »venec«, npr. *trta smokev*; iz pomena »vitis« je nadalje tvorjen adj. *trten*, f. -na »Reben«, npr. *trtno perje* »trtno listje«, substantivizirano v *trtnik* (m.) »nož za obrezovanje vinske trte«, *trtar* (m.), g. -ja »kdor trte vije«, »trtni zavijač«, *trtina* »Rebensaft«, *trtínščina* »isto«, kol. *trtjě* (n.) »vinograd« (bkr.). Iz pomena »vimen« je tvorjen adj. *trtiast*, f. -a »upogljiv«, kol. *trtjě* (n.) »šibje«. V 16. st. *vinska terta* »Rebe/rebftock, vitis«, *tertín list*, *vinske tertě lyfta* »Rebblatt, pampinus« (Megiser), l. 1607 *terta* »uite«, *glaua od tertě* »pampano« (Alasia), v 18. st. *terto obrěšati* »desecare vitem«, *mladža na vinski tertí* »palmes«, *vinska tertiza* »viticula« poleg *terta brěšova*, *lěškova*, *hraftova*, *v'kup s'pletena* »funetum« (Kastelec-Vorenc), *terta* »Rebe« poleg »Weide« (Pohlin), *vinska terta* »Rebe; terfš«, »Weinrebe«, »Weinstock« poleg *terta* »Wiede, zum binden; bekovina, lizhje«, *terte*, *tertovina* »Wiedenruthen«, v reku *Dokler je terta vije* »so lang wer jung ift« (Gutsmann).

Prim. hrv. kajk. *trta* »vinska trta« (Žumberak, Vukova Gorica pri Zagrebu), »vimen« (Habdelić), čak. *trta*

»najbolj debela veja vinske trte« (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 65), *těrtá* »kos tkanine ali železne žice, s katero se kaj pritrdi, npr. vrata na tečaj« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 378), *těrtě* »spone na jarmu« (Brgud, Čepić; Filipi, ILA, 420, 421) in od tod istr.-rum. *těrtě* »isto« (Filipi, l. c.). Jsllov. **těrta* (f.) »vimen« je sočasno z **v-ěrtě* (m.) »hortus« kot (panonski?) latinizem izposojeno iz substantiviziranega lat. ptc. pret. pas. f. *torta* »zvita, upognjena« > »viticula; šiba« k *torqueō*, *-ēre* »viti, sukati, obračati; mučiti« (Skok III, 511), ki se kot romanizem **těrta* ohranja tudi v hrv. *torta* »vez pri jarmu« (Pulj, Šišanj; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 334). O mlajši izposoji jsllov. **těrta* je sklepal Štrekelj, LMS 1894, 50. Č. *trtina* »trs, trstika«, stč. *trtinný* »trsov, trstov«, kol. *trttí* (n.) »trse, trstičje«, kar Machek², 659, povezuje s stč. *trst* (f.), g. *trstí* »trs, trstika« < **trštstb* (f.) in izpada *s* v zaporedju *t – s – t* ne razlaga, bi bilo mogoče povezati z jsllov. **těrta* »vimen« in zaradi *ř* predpostaviti vpliv psl. dial. sin. **trštstb* poleg **trštstb*. Sln. sin. za vinsko trto so *brājda* (prim. hrv. *brājda* »vinska trta« (Ližnjan na jugu Istre; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 411)), *třs*, *trseje*, *třš*, *trst*, *trst*, *lěs*, *grōzdje*, *vinika* (SLA). Glej tudi *trta II* in *trtica*. M. F.

trta II (f.) »usnjena priprava, ki spaja jarem z ojesom« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 134), v pomenu »spone pri jarmu« širše znano v istrskih govorih (Cossutta, PV, 85).

Prim. hrv. čak. *trti* (f. pl.) »določen del jarma« (Žminj v Istri; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550), *trte* »vezi pri jarmu« (Svetvinčenat, Cabruniči v Istri; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 334), toda kajk. *trta* »iz belega gabra spleteni obroč, ki s klinom pričvrščen veže jarem z ojesom« (Žumberak; Skok III, 511), kar kaže, da se v vozarskem terminu ohranja sln. *trta* (f.) »upogljiva, gibka šiba« oz. hrv. *trta* (f.) »isto« (Istra). Sem tudi v 18. st. pri Kastelec-Vorencu izpričano *terta brěšova*, *lěškova*, *hraftova*, *v'kup s'pletena* »funetum«, *jarmiza terta* »subjugum; jarma jermenje«. Zaradi areala ni verjetno, da bi bilo sln. istrsko *trta* »vez, spona pri jarmu« izposojeno iz istr. it. *tórta* »spona, vez pri jarmu«, kot domneva Cossutta, o. c., 294, s starejšo literaturo. Dalje glej *trta I*. M. F.

trtast (adj.), f. -a »grčast, žilast«, npr. *imel je zdelane, trtaste roke* (starinsko; SSKJ V, 195), toda v 18. st. *tertaft* »zach, zah; dershezhen, dershliu, zah, vlezliu, potegliu« (Gutsmann).

Ta denominativni adj. je bil tvorjen iz **těrta* (f.) »upogljiva, gibka šiba«, pri čemer se je pomen »grčast, žilast« razvil iz prvotnega »upognjen, neraven«. Dalje glej *trta I*. M. F.

trtica (f.) »Steissbein, os coccydis«. Pri Cigaletu, Wb., 1548, je *tertica* navedeno kot srbska beseda za zadek pri perutnini, tj. škofijo, kasneje pa se v Erjavčevi Somatologiji iz l. 1881 pojavi kot domača beseda za označevanje kosti na zadnjem koncu človeške hrbtenice, ki je sestavljena iz zraslih vretenc. Kot somatološki termin se ta prvotno le zoološki termin pri nas uveljavi kot knjiž. beseda.

Prim. hrv., sb. *trtica* »zadnji del telesa pri živalih in pticah« (Vuk), »Steißbein« (Šulek; Popović), »Schweifstück vom gebratenen Geflügel« (Iveković-Broz), tudi *trtnica* »zadek pri živalih« (Varoš pri Slavonskem Brodu; ARJ XVIII; 776), tudi *trtna kōst* »isto« in *trtenjak*. S tem je mogoče primerjati črnogor. *trtica* »tisti del pri

živalih, kjer se konča hrbet in začne rep«, *tirtičko* »človek, ki ima veliko rit« (Vujičić, Rječnik, 121), č. *trtol* »škofija«, dem. *trtolik*, slš. *trtáč* »zadnjih 3 oz. 5 vretenc v hrbtenici«. Iz slov. jezikov je rum. *tirtitã* »trtica« (Tik-tin, Wb., 1609). Skok III, 511, pozna le hrv., sb. gradivo in rum. izposojenko ter gradivo, ki označujejo os coccydis, povezuje s hrv. *třta* »vinska trta; upogljiva šiba«, češ da naj bi bilo tako za trtico kot za trto značilno, da je ukrivljena, v obeh leksemih pa naj bi se ohranjal (panonski?) latinizem *třta iz lat. ptc. pret. pas. f. *torta* »zvita, upognjena« k *torquere* »viti, sukati, obračati«. Sln. sin. za trtica je *sědnica*. Dalje glej *třta* I. M. F.

trtjón (m.), g. -a »trtni zavijač« (SSKJ V, 195), *trtjón* (m.) »Rhynchites betuleti, Rebenstecher« (Goriška brda; Erjavac, LMS 1879, 133), tudi *trtjún* (Štrekelj, Görz., 400) in *trtjn* »isto«.

Izposojeno iz trž. it. *tortion* »trtni zavijač« (Doria, 747) oz. furl. *torteon* »trtni zavijač«, tudi »mlad list, ki ga je prizadel trtni zavijač« (Pirona, VF, 1201), kar je tako kot it. knjiž. *tortiglione* nomen agentis na -one tipa trž. it. *magnón* »ki veliko je«, it. knjiž. *mangione* »isto« ← v. *mangiare* »jesti« iz nepotrjenega lat. *tortiliāre »zavijati« (Štrekelj, JA XII, 472 s.; Mende, RLS, 118; Doria, l. c.) iz adj. *tortilis* »zavit, zakrivljen, ukrivljen«. Trtni zavijač je torej s tem imenom tako kot v sln. sintagmi *trtni zavijač* poimenovan po svoji značilnosti, da ta hrošček grize in zavija mlade liste (navadno vinske trte), da bi v njih pustil ličinke. Sln. sinonima so *ščipavnica*, *ujědež*, *vjedež* (Cigale, Wb., 1240; Pleteršnik II, 716) in *trtovinec*. M. F.

trtovinec (m.), g. -nca »trtni zavijač, trtjón« (goriška okolica; Pleteršnik II, 699, po Erjavcu, LMS 1882-1883, 287).

V nasprotju s sin. *trtjón* je to poimenovanje za hrošča zajedalca domače, in sicer tvorjeno iz subst. *trtovina (f.) »liste vinske trte«, pod vplivom *třta* izpričano samo *trtovina* »isto«. Sufiks *-bcv ima funkcijo »biti v zvezi s tistim, kar osnova izraža«, npr. sln. *lípec* (m.), g. -pca »lipi podobno drevo« ← *lípa* (f.) »Tilia«. Trtovinec je torej poimenovan kot »žival, ki je v zvezi s trtnimi listi«, saj mlado trtno listje grize in nato zavije, da vanj položi svoje ličinke. Glej tudi sin. *trtjón* in dalje *třta* I. M. F.

trtráti, -ám (v. impf.) »ropotati, momljati«, v 16. st. *tertranie* »tumultus«, *tertranje* »Rumor, tumultus« (Megiser), v 18. st. *tertrati* »tumultuare, tumultuari; rumplati, hrupěti« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. *trětorě* »sonus«, sbh. *třtoriti* »čvekatiti«, *třtositi* »nerazumljivo, hitro govoriti«, *třt-mřt* »čvekanje«, hrv. čak. *tartajāt* »jecljati«, mak. *trtori*, r. *torotóritě*, *taratóritě*, br. *taratórycě*, č. dial. *trátořiti*, slš. dial. *trátořiti* »mного govoriti« (č. in slš. gradivo navaja Vasmer III, 126). Iz slov. ni ugotovljivo, ali so glagoli denom. iz *tor-torě, *třtorě »hrup, čvekanje« ali je v osnovi ide. reduplicirani intenz. iz baze **ter-* »govoriti«, prim. lit. *tarýti*, *tariti* »govoriti«, lot. *terēt* »čvekatiti«, stprus. *tarin* »glas«, het. *taranzi* »govorijo« (Vasmer, l. c.; Fraenkel, 1059; Schuster-Šewc, HEWb., 1498; LIV, 573). Glej tudi *těřjati*, *trabljāti*, *tarėkati*. M. S.

trūd (m.), g. -a »fatigatio«, dem. *trūdec*, adj. *trūden* »müde, mühsam«, *trudljiv*, *utrudljiv*, -iva, *trudovit*, -ita »ermüdend, mühevoll, mühsam«, abstr. *trūdba*, *trūdnost*, *trudota*, *trūja* »Plage«, *trūjáva* »Mühseligkeit«, v. *trūditi* (se), *trūdim* (se), danes *trūditi se*, *trūdim se* (impf.)

»(sich) abmüden«, v kompoz. *po-*, *u-*, *pre-u-t.* (pf.), sekundarni impf. *-trūjati*, -am; v 16. st. *truden* »lassus, fessus«, *truditi* »defatigare« (Megiser), v 17. st. *truden* »ftanco« (Alasia), v 18. st. *trūd* »lassitudo«, *truditi*, -ēm »lassare« (Pohlin), *truden* »matt« (Gutsmann); semkaj morda cgn. *Truden*.

Prim. stcsl. *trudě* »labor, certamen, stadium«, sbh. *trūd*, g. *trūda* »delo«, mak. *trud*, blg. *trūd*, d. obl. *trudět*, r. *trūd*, g. *trudá*, ukr. *trūd*, g. *trudá*, p., č., slš. *trud* »trud, napor, delo, skrb, žalost«; adj. csl. *truděný* »lassus«, sbh. *trūdan*, r. *trūdnyj*, br. *trūdny*, č. *trudný* »naporen, žalosten, mučen«. Iz slov. jezikov je rum. a *trud* »mučiti« (Skok III, 514). Psl. *trudě »napor, mučenje, težko delo«. Sln. (nezanesljivo), č. in slš. kažejo na *trūdě; *truditi, *-údišb »utrujati«. Najbliže je srkimr. *gor-thruō* »zatiranje«, *cythruō* »mučiti«, ags. *ōrēat* »moč, pritisk«, srvn. *drōz* »težava, brema«, stnord. *þraut* »nuja, preizkušnja«, stvn. *driozan*, got. *þriutan* »nadlegovati«, alb. *treth* »skopiti«, lat. *trūdere* »pritiscati, priganjati«, lot. *traūds* »krhek« iz ide. **tr(H)-eu-d-* »tlačiti, stiskati«, kar je determinirano **ter(H)-* »tretji, zatirati« (Miklošič, 362; G. Meyer, 435; Trautmann, BSW, 326; Vasmer III, 143; Slawski, Sl. occ. XVIII, 286; Walde-Hofmann II, 710; Pokorny, 1095 s.). Glej tudi *trōd I-II* in *trīsiti* se. M. S.

truda (f.) »mora«. Izpričano le v 18. st. pri Gutsmanu: *truda* »Trude, mora«.

To je mlada izposojenka iz n., prim. tirol. n. *trūd* (f.) »nočna mora« (Schöpf, TI, 760), tudi *Trude* »nočna pošast, mora; corpnica« (Grimm, DTV 22, 1233) in *Drude* »isto« nejasne etimologije (Kluge²², 157). Iz n. *Trud* je tudi slš. *trud* »nočna mora« (Káral, Sl., 727). Dalje glej *truta*. M. F.

trúga (f.) »rakev, krsta« in »rudniški voziček«, *trúgla* »krsta, skrinja«, dem. *trúžica* »skrinjica«, *trúžela* »tesarjeva skrinja« (Fram), *trúžnica* »skrinja s pretini, prt za pare, vrsta deske«, v 16. st. *truga* (Dalmatin), v 17. st. *truga* »cataletto« (Alasia), *na trugi je stala* (Janez Svetokriški), *en grob, ali truga* »bustum«, *smertna truga* »tumba« (Kastelec-Vorenc), *merlizhna trugla* »Totdentruhe«, pl. *truje* »Ladtruge, Wagen« (Gutsmann).

Kakor star. hrv. *truga* »rakev, krsta« (Belostenec), gl. dial. *truha* »lesen kovček, skrinja« prevzeto iz srvn. *truhe* < stvn. *truha* »zaboj, krsta« (Miklošič, 363; Strieder-Temps, DLS, 240; Schuster-Šewc, HEWb., 1356), kar domnevno ni v zvezi z n. *tragen* »nositi«, temveč sorodno z ags. *þrüh* »cev, zaboj, rakev«, stnord. *þró* »žleb, rakev« (Kluge²³, 839). Sln. *trúgla* je kakor p. *truhla*, *trugla* »skrinja, krsta«, č. *truhla*, slš. *truhla* »isto«, gl. *truhla* »skrinja« iz stvn. *trugula > bav. n. *Truhel*; p. *truna*, *trunna* je iz tvorbe, ki se ohrana v bav. n. *Truhen* »zaboj, krsta«. Glej tudi *šájtrga*. M. S.

trúhel (adj.), f. -hla »putridus« (bkr.).

Prim. sbh. *trühao*, *trüo*, star. blg. *trúchsl* (Mladenov, 640), r. *trúchlyj* »gnil, len«, p. *truchto* »trhlna, trohno-ba«. Psl. *trúchls »gnil« je identično z lot. *trausls* »gnil, trhel, krhek« in sorodno z lit. *traušti* »razbiti, razdrobiti«, star. *traušus* »krhek« (Mühlenbach-Endzelin IV, 226 s.; Vasmer III, 145; Skok III, 515; Fraenkel, 1114). Psl. *-ch- se je pred *-l- ohranil, ker je bil ta adj. hkrati ptc. pret. akt. glagola *trúchti, *trúchnoti, prim. sbh. *trūnuti* »trohneti, gniti«, r. *trúchnut*, ukr. *trúchnuty*. Iz nazalnega prez. je tudi akutirana intonacija. Dalje je sorodno

sln. *trušen* »miren, krotek, ponižen« (Vrsno), r. *truchnúť* »ustrašiti se«, č. *truchlý, truchlivý* »žalosten«, p. *truchliwy*, gl. *truchlý* »boječ, prestrašen«, dl. *tšuchly* »boječ«, csl. *truchviti se* »bati se«, lot. *traušatiēs* »bati se« (Miklošič, 363; Mühlenbach-Endzelin IV, 227; po Vasmerju III, 145, je r. glagol novotvorba k r. *trús* »strahopetec«, slednje pa v prevojnem razmerju z r. *trjasti* »tresti«). Balto-slov. **trausa-* »nekaj gnilega« verjetno temelji na ide. **trouso-*, kar je tvorba iz baze **t(e)rey-* korena **ter(H)-* »treti, drgniti, meti«. K pomenskimi razvojem prim. *tróha*. Glej tudi *třhel, trůšje, trohneti, třetí*. M. S.

trúma (f.) »krdelo«, dem. *trúmica*, adv. *trúmoma* »v trumah, množično«, kor. obir. *trú:ma* (Karničar, Obir, 252), v 18. st. *trúma* »caterva, grex« (Pohlin), *truma* »trup, trupa, Schaar, Schwarm« (Gutsmann).

Po metatezi iz **turma*, prim. sbh. *túrma* »trgovska karavana, četa, krdelo«, stsb. *turьma* »trgovska karavana«, mak. *turma* »množica, skupina«, alb. *turmë* »množica«, madž. *turma* »čreda ovc«. Balk. beseda je prevzeta iz rum. *turmă* »čreda« < lat. *turma* »konjeniški oddelek, četa, krdelo«. V sln. verjetno prek hrv. (Skok III, 527), čeprav ni izključena izposoja iz it. *torma* »četa, krdelo vojakov« (Miklošič, 363). Enaka metateza kot v sln. je potrjena še v Logudoru na Sardiniji *truma* »čreda«, in v alb. geg. *trumë* »skupina, krdelo«. M. S.

trúp (m.), g. -a »telo brez okončin«, pkm. »telo«, zlasti »mrtvo telo, truplo«, tudi »panj«, »skalna gmota«; obir. kor. *trú:p* (m.), g. -a »trup« (Karničar, Obir, 252). V 19. st. pri Jarniku, Versuch, 193: *trup* »telo, truplo«. Sem *trúpič* (m.) »pokveka, kripel« < **trúpit'č*, izpričano v 18. st. *trupič* »Krüppel, krulovec, amoshen« (Gutsmann), prim. hrv. *trúpi-lúpi* (indekl.) »ničvrednež« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 411).

Prim. stcsl. *trupъ* »membrum, corpus« (Supr.), hrv., sb. *trúp* »truncus« (Vuk), hrv. *trúp, -a* »štor; tepec«, adj. *trúpast* »neumen« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 200), čak. *trúp* »štor, panj«, *trúpac*, g. *trúpca* »isto«, *trúpa* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1261), gradišč. hrv. *trúpa* »štor«, *trúpac, -pca* »deblo« (Tornow, BD, 349), v Hercegovini *trúpa* (f.) »štor, na katerem se reže meso« (Mostar; ARj XVIII, 824), mak. *trup* »telo brez okončin; neumnež; truplo«, dial. *trupav* (adj.) »neumen«, blg. *trup* »truplo, trup; štor«, r. *trúp, -a* »truplo, mrlič«, ukr., br. *trúp* »drevesno deblo; truplo; bojišče, poboj«, p. *trup* »truplo, mrlič«, č. *trup* »trup, truplo«, *troup* »tepec, bedak, trot«, stč. *trúp* »panj, štor; bedak«, *trupec, -pcě* »isto« (Bělič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 519), slš. *trup* »trup, truplo; bedak« (Kálal, Sl., 728), gemer. *trup* »bedak«, *trúp* »isto« (Orlovský, Gemer., 357). Psl. *trúpъ* in **trúpъ*; zaradi lahke baze **treyp-* »lomiti, drobiti«, ki se z s-mobile ohranja v psl. dial. adj. **strěpъ*, lot. *strups* »kratek, kratko odrezan« in lit. *strūpas* »umrli človek« s premikom akcenta pri substantivizaciji (glej *štrfíč I*), in enake fonemske variantnosti v **trúplō/*trúplo* »cada-ver« bi bilo potrebno izhajati iz nomena actionis > nomena acti **trúpo-s* (m.) in **trúpo-s*, ki sta bila po tipu *φóρος* ← *φέρεω* tvorjena iz akrostatičnega prez. **trěyp-ti*, pl. **trěyp-nti* baze **treyp-* »lomiti, trgati, razbijati, pobijati, rezati, drobiti, uničevati« in sta prvotno pomenila »lomljenje, trganje, razbijanje ...«, konkretizirano »del« > »trup«, »kar je odrezano« > »štor, panj« > metaf. »bedak«, »kar je pobito« > »truplo«. Iz osnovnostopenj-

ske osnove **trěyp-* je tudi lit. adj. *traupūs* »redok, rahel, krhek, lomljiv«. Dalje glej *trúptiti*, pa tudi *trúplo, trúpina* in *štrfíč I*. M. F.

trúpina (f.) »bedak« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 312).

Prim. hrv. *trupina* »vzdevek človeku, ki je grob, neotesan, težko hodi« (Della Bella) in k temu cgn. *Trupina* v Bosni (ARj XVIII, 827). Gotovo avgmentativ iz psl. dial. **trúps* »štor, panj«, prim. hrv. *trúp, -a* »štor; tepec«, adj. *trúpast* »neumen« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 200), stč. *trúp* »panj, štor« in »bedak« (Bělič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 519). Pomenski razvoji »panj, štor« > »bedak« so pogosti. Dalje glej *trúp*. M. F.

trúptiti, -im (v. impf.) »razbijati, drobiti, tolči«, pf. *iz-trúptiti* »razbiti; obrabiti (npr. čevlje)« (Krn; Erjavec, LMS 1879, 139), pf. *strúptiti* »razbiti«; prim. rož. kor. *trú-pətə, -əm* »razbijati«, *pu dúrax t., strúpətə* »razbiti«, *pu-trúpətə* »isto« (Šašel, RNB, 133), *natrúptiti* »nalomiti«, *po-trúptiti* »razbiti«, *raztrúptiti* »isto«; impf. tudi *trúptati, -am, -pljem* »razbijati; tolči«, pkm. *trúptati, -an, -plen* »trkati« (Novak, Slovar², 161), in k temu pf. *potrúptati, -am, -pljem* »razbiti, uničiti«, npr. *toča je vse potrúpala* (bkr.), tudi »jesti«, *raztrúptati* »potolči, razbiti«, npr. *r. kaj kakor lončeno posodo* (Dalmatin), z interkaliranim nazalom *trúmpati, -am* »mendirati« (Kranjska Gora) < *z nogami tolči« in *raztrumpati* »razbiti, raztrgati«, ki je izpričano le v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *refstrumpati*; pf. tudi *ustrúptati* »skrhati (o rezilu)« in »obrabiti, uničiti«, npr. *tudi človek se ustrupa* »tudi človek se unese, umiri« (Kenda, rkp., 167). Sem rez. ptc. *štrupijél* in *štrupijén* »uničiti« (Steenwijk, SDR, 317).

Prim. hrv. *trúptiti* »tolči« (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550), *rastrupati, -am* »razbiti na koščke« (Skok III, 516), gradišč. hrv. *trupāti, trúpljem* »trkati« (Tornow, BD, 349), mak. *trupa* »tolči, udarjati«, blg. *trú-pam* »tlačiti, skupaj dajati, koncentrirati«, r. *trúpti, -išb* »drobiti«, pog. »dobrodušno se iz koga norčevati«, č. *trú-pit* »drobiti«, stč. *zrupati* »razbiti, razlomiti«, s š »razdrobiti se«, slš. dial. *trúpač, -em* »lomiti, trgati« (Orlovský, Gemer., 359). Slov. **trupiti, *trupišb* (r., č.) kaže na denom. iz nomena actionis **trúps* (m.), toda **trúptiti, *trúpišb* (sln., hrv.) na denom. iz nomena actionis **trúps* (m.), v obeh primerih delno še pred pomensko specializacijo v nomen acti; toda **trupāti* s prez. **trupāješb* (→ **trúpāšb*) in **trúp'ešb* je tako kot **pisāti, *pis'ešb* »barvati; pisati« ← psl. **pšāti, *pš'ešb* sekundarno vzpostavljeno iz prvotnega deverb. **trěpāti* (→ sln. *tré-pati, -am* »tlačiti«, **trúp'ešb* ide. baze **treyp-* »tolči, drobiti (> jesti), razbijati ...«; sorodno je lit. *traupūs* »redok, rahel, krhek, lomljiv«, lot. *trupēt, -ul-ēju* »trohneti, razpadati; lenariti, spatī, stprus. *trupis* »štor, panj«, gr. denom. *τροπέω* »vrtati«, *τροπή* (f.) »luknja« (Miklošič, 362; Skok III, 516 s.; Vasmer² IV, 109; Fraenkel, 1132 s.; LIV, 593). Pri ide. bazi **treyp-* »tolči ...« bi bilo zaradi balto-slov. adjektivna **strúpās* »polomljen, odrezan ipd.«, ki se ohranja v *štrpíč* < **strúp'č*, lot. *strups* »kratek, kratko odrezan« in v lit. z akc. umikom substantiviziranim *strūpas* »umrli človek«, potrebno predpostaviti s-mobile. Baza **(s)treyp-* je nadalje sorodna s **treys-* »isto« (→ sln. *třhel, -hla* »pobit« > »uničen, razpadajoč, ničvreden«, *třš* (m.), g. *třša* »štor ...«) in se nepodaljšana kot **treyp-* »tolči, uničevati ...« ohr-

nja v sln. *zatrúti*, -jem (v. pf.) »izsekati, uničiti« (Miren pri Gorici). Glej tudi *trúp*, *trúplo*, *trúpati*, *trp, *štrf*ž I–II. M. F.

trúplo (n.), g. -a »cadaver«, dial. in star. tudi »telo«, prim. črnovr. *trúpľ*, -*ľa* »telo« (Tominec, 222), obir. *trúpu*, g. -*pwa* »Leichnam, Rumpf« (Karničar, Obir, 252), v pomenu »trup« v tolm. refleksu z akanjem *trúpla* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 185). V 16. st. *truplu* »Todter, mortuus« (Megiser), l. 1607 *truplo* »cadauero, mertou« (Alasia), v 18. st. *truplu* »cadaver, defunctus«, *pres trupla* »incorporalis« (Kastelec-Vorenc), *truplu* »todter Körper, cadaver« (Pohlin), *truplu* »todter Leib; Rumpf, telefni penj« (Gutsmann).

Prim. hrv. *trúplo* (n.) »telo, cadaver« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 200), gradišč. hrv. *trúplo* »mrhovina, truplo« (Tornow, BD, 349) < *trúplo. Izhodno **trúp-* *loltrúplo* (n.) je nomen actionis > nomen acti tipa *dě-lo (n.) »opravilo« ← *dě-ti* »opravljati, postavljati«, *načělo (n.) »začetek, izvor« ← *na-čě-ti »začeti« akrostatičnega v. *trěup-ti, pl. *trěup-ti baze **trěup-* »lomiti, trgati, razbijati ipd.«. Truplo je torej tisto, kar je masakrirano, pobito. Enaka pomenska motivacija se kaže tudi v sorodnem lit. *strūpas* »umrlí človek« ob lot. *strups* »kratek, kratko odrezan«. Izhodno **trě/ěup-lo-m* je bilo tako kot ide. **k^aaHs-lo-* (→ alb. *kollë* »kašelj«) v **k^aaHs-ljo-* (→ psl. **kás-l'b* (m.) »isto«) preoblikovano v **trěup-ljo-*, kar se ohranja v stč. *trupel* (m.), g. -*ple* »kup, gmota, del«. Izmenski stesl. adj. *trupľ* »votel« < *trupľ kaže na enak pomenski razvoj kot psl. adj. *qtbls »razbit, pobit« → »prazen, votel; šibek«. Dalje glej *trúpti*. M. F.

trúskati, -am (v. impf.) »ropotati, pokati, treskati, cmokaje jesti, s hrupom vreči ali razbiti«, pf. *trúsnuti*, *trúsnem* »hrupno udariti«, subst. *trúšč* (> *trúš*), -a »tresk, ropot, hrup«, denom. *trúščiti*, -im »hrupeti, bučati, hrumeti, ropotati«, bkr. *trúščiti* »hrustati«, *trúščati*, -am »hrupeti, bučati, hrumeti, ropotati«, *trúšati* »trkati z rogoví (o ovnih, kozah)«, *trúšec*, -a »izklepovalnik, kotlarski bet«, semkaj *trúskavec*, -vca »razgrajáč«.

Prim. sbh. *trus* »udar, udarec«, *trúsnuti*, -nem »udariti«, mak. *traska* »treskati, pokati, loputati«, bgl. *trěsvam*, *trěskam* »treskati, loputati, metati«, r. *trúsk* »treskanje, dračje«, str. *truské* »treskanje«, slš. *truska'*, *trus'ta'*, *trus'tit'* »sa« »pokati, dleskati«. Sln. gradivo enoznačno kaže na psl. **truska-*, kar se ne sklada z mak. in bgl., ki zahtevata (sekundarno nazalizirano (?)) **trqška-*. Ker gre za reimitativne besede, izhodišča ni mogoče ugotoviti z zadostno mero verjetnosti. Možno je domnevati *tru-ská-ti, kar je lahko intenz. iz ide. baze **tr-ey-* »tolči«, prim. kimr. *taraw* »tolči« (Snoj, SES, 689), lit. *truš-kėti* »pokljati, prasketati« (Fraenkel, 1133), ki domnevno spada h korenu **ter-* »treti« (o kimr. in lit. tako Pokorny, 1072). Drugače Vasmer III, 144, I, 374, ki domneva nezveneco varianto k r. *drúžg* »dračje«, *družgá* »odpadlo listje«, stp. *družgáč* »mrvti, drobiti«, lit. *družgėti* »isto«, *druská* »sol«, lot. *druska* »troha, drobtina«. O taki asimilaciji glej *trqška* I. M. S.

trúskavec (m.), g. -vca »Polygonum aviculare« (Cigale), tudi *trieskavec*, *tristovec*, *troskovec*, *truskotec* (Petauer, LRB, 457); v 18. st. *truskavěz* »polygonum« (Pohlin).

Prim. sbh. *tröskōi*, pri Belostencu *truskotac* »Polygonum aviculare«, mak. *troška* »isto«, *traskot* »Andropogon ischaemum«, bgl. *truskot*, *troška treva* »Polygonum

aviculare«, p. *truskawiec*, *truskawica*, č. *truskavec* »Polygonum«, stč. *chrustavec*, slš. *truskavec* »Hippuris vulgaris« (staro ime »Polygonum femina«), dial. *družgavec* »Polygonum« (Káral, Sl., 118). Iz slov. je rum. *troscoteľ* »Polygonum aviculare«. Verjetno izpeljano iz slov. osnove **trusk-* (**trošk-*, **trqšk-*), ker ima truskavec togo steblo, ki se lomi s pokom (Machek, JR, 87). Glej tudi *trqška* II in dalje *trúskati*. M. S.

trúsnat (adj.), f. -a »debel, korpulenten« (Cigale, Janežič).

Bezljaj, *Linguistica* VIII, 73, povezuje s *tršāt* »čokot, srednje velik in krepko razvit« poleg »bujen, zarobljen, neotesan, robat, neroden«, kar je nedvomno iz *trš* »panj, štor«. Soglaša Kurkina, DS, 83 ss., ki v sln. *trúsnat* domneva polno prevojno stopnjo k **tršs'b* > sln. *trš*, kar ustreza lit. *trušis*, *trūšis* »trst«. Enako razmerje v vokalizmu je v csl. *trása* »trda dlaka, ščetina«, sbh. *trša* »trdodlaka ovca« proti sln. *strūsast* »dolgodlak, z dolgimi ščetinami«. Domnevanje prevoja se v obeh primerih ne zdi nujno, saj je sln. -*ru-* lahko tudi (pod doslej še nepojasnjenimi pogoji) iz -*r-*, prim. *strumena*. Če upoštevamo to možnost, lahko izhajamo iz *trsnat, kar bi bilo prek adj. *tršsen* tvorjeno iz *tršs* (besedotvorni tip *čėvnat*); k s. mantiki prim. sln. *tršāt* »tršat«, sbh. *tršat* »močan, robusten«. Povezava s *trš* se kljub adj. *tršāt* zdi manj verjetna, ker bi v tem primeru ostal -*s-* nepojasnjen. Dalje glej *trš*. M. S.

trúšec (m.), g. -šca »strežnik pri mizi« (Štrekelj, JA XXVIII, 536), od tod retrogradno *trúšati*, -am »hraniti, pitati (bolnika, otroka)«, *trúšar*, -ja »stolnik, uslužbenec na dvoru, ki skrbi za prehrano in postrežbo, strežnik«, vzh. štaj. »človek, ki pri gostiji jedi na mizo nosi«, tudi *trúšč* < *trušič in z rinezmom *trúnšar*, -ja »stolnik« (Janežič); v 16. st. *trushar* »Truckses, dapifer« (Megiser), v 18. st. *trufhar* »dapifer, pocillator« (Kastelec-Vorenc), *trufhar* »Truchseß«, *trufham* »ätze, nähre« (Gutsmann).

Sln. *trúšec* je prevzeto iz srvn. *truh(t)sæze*, pri čemer je srvn. izglasje substituirano s sln. suf. za tvorbo nomenov agentis (Striedter-Temps, DLS, 240 s.) < stvn. *truh(t)sâz(3)lo*, kar je kompoz. iz germ. **druhti-* > stvn. *truht* »(plemičevo) spremstvo« in -*sæz3e* k *sitzen*; torej **»kdor sedi skupaj s plemičevim spremstvom«, morda že prvotno *»predstojnik plemičevega spremstva« (Kluge²³, 839). Glej tudi *Trošt*. M. S.*

trúšje (n.) »senen drobir« in »suho dračje«. Kol. iz psl. *truchš »nekaj krhkega, trhlega«, prim. drugače tvorjeni kol. *truchš > r., ukr. *truchá* »senen drobir« in dalje gl. *trušenki* »senen drobir, prah« (Erjavec, LMS 1882–83; Vasmer III, 145). Dalje glej *trúhel*. M. S.

truta I (f.) »mora«. Navaja Pleteršnik II, 700, iz Kresa, npr. *na duri kravjega hleva se mora trutinó zname nje narediti, da truta ne pride krav sesat*. Ista beseda se pojavlja tudi v prvem delu rož. kor. sklopa *trúta-morá* »pravljčna pošast, ki sesa otroke v spanju, se uleže tudi odraslim na prsi in jih tlači« (Šašel, RNB, 132). S prvotnim vokalom *ó* je verjetno *trota* »mora« pri Pleteršniku II, 697, ki se pojavlja tudi v prvem delu rož. kor. sklopa *tróta-morá* »pravljčna pošast, ki sesa otroke v spanju, se uleže tudi odraslim na prsi in jih tlači« (Šašel, RNB, 132), obir. kor. *tró:ta mó:ra* »mora, nočno strašilo, zli duh ženskega spola«, tudi »vrezana peterokraka zvezda, večšin križ, ki se je vrisal na nožnem delu zibelke kot urok proti zlim duhovom« (Karničar, Obir, 251).

Iz sln. dial. *trōta* = rož. kor. *trōta(-morā)* = obir. kor. *trō:ta* je morda tvorjen rož. kor. adj. v *práviŕjā da utrō-tan utrōq nča rástā vēč* (Šašel, l. c.) v pomenu »uročen«. Oblike z vokalom *u* so izposojene iz bav. avstr. *Trute* »nočna pošast, coprnica«, kor. n. *trute* »nočna pošast, mora« (Striedter-Temps, DLS, 241; Grimm, DTV 22, 1431), sor. n. *trut(e)* »mora« (Kranzmayer-Lessiak, Wb. 162), srvn. *trute* »pošast, coprnica, mora«, tudi *trut* (f.) »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1551), stvn. *truta* »scitropodes; mara« (9. st.; Grimm, DTV 22, 1236), oblike z vokalom *ó* pa tako kot lad. *trōta* »mora«, npr. *tshafè na trōta* »moro si priklicati« (Pizzinini, PL, 187) iz enakopomenskega n. *Troute* (Grimm, DTV 22, 1076), brez arealne opredelitve. Variantni vokalizem nemških predlog je verjetno paradigmatško pogojen, npr. stvn. nom. **trōta*, g. **trōtūn* > **trōtōn* (Kranzmayer-Lessiak, l. c.). Dalje nejasno. Kluge²², 157, sklepa o sorodstvu z nvn. *treten*.

Pomen »pentagram« se na nemški strani pojavlja le v kompoz. *Drudenfuß, Trudenfuß*, tudi *trutenfusz, trottenfusz* (Grimm, DTV 22, 1240), tirol. n. *trūdnfuess* »Figur mit zwei in einander verschränkten Dreiecken, an Bettstätten u. dgl. häufig angebracht, um die trüden und hexen zu verschuechen« (Schöpf, TI, 760), ki je bil kot krn tipa *avto* ← *avtomobil* v sln. prevzet prek tega kompoz. Glej tudi *trōtamōra* in *trūda*. M. F.

truta II (f.) »Chrysanthemum leucanthemum« (vzh. štaj.), tudi *trūtika* »isto«; k temu *trūtica* »Bellis perennis« (Ščavnica), *trūtatica* »isto« (Mursko polje), tudi »mali zvonček, Schneeglöckchen«.

Ker se pomen »Bellis perennis« pojavlja tudi pri sln. fit. *tránica* (vzh. štaj.) in *trátinščica* (Tušek), ki v osnovi ohranjata sln. *tráta* (f.) iz srvn. *trat* »pašnik«, je sln. fit. *truta* kot krn tipa *avto* ← *avtomobil* izposojen iz bavarske predloge z enakim vokalizmom kot koč. n. *Truuten-reashle* oz. *trūatnreažle* »Bellis perennis« h koč. n. *Trute* oz. *truət* »pašnik z nizko travo«; koč. n. *Truuten-* oz. *Trute* sta namreč fonetična refleksa srvn. *trat* (Marzell, Wb. Pfln. I, 559) in fit. *Truutenreashle* oz. *trūatnreažle* ter bav. avstr. *Tratenrōslein* sta le različna fonetična refleksa istega bavarskega fitonima (Marzell, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 241; Miklošič, Frw., 61). Dalje glej *tráta II*. M. F.

tržati, tržam (v. impf.) »trgati«, bkr. »pasti se«, danes knjiž. »sunkovito se premikati, sunkovito na kratko potegovati«, dol. imp. *tržaj* je vabni klic svinjam na paši, pf. *tržniti, tržnem* »sunkovito premakniti, sunkovito na kratko potegniti«; subst. *trž, tržáj* »sunkovit premik, sunkovit kratek poteg«; semkaj adj. *tržek, -zka* »skop« (štaj.) < *»ki trga, odteguje«, tudi *tržúkast, -a* in *tržúkav, -a* »isto«, subst. *tržúk* »skopuh«.

Prim. stosl. *tržzati* »vellere, atterere«, sbh. *tržzati, -ām, -žem* »trgati, sunkovito premikati«, blg. *tržzam* (navaja Vasmer III, 97), r. *terzátb, -áju* »trgati, puliti«, ukr. *terzátý* (navaja Vasmer, l. c.). Stosl. *tržzati, -žēši* »lacerare« nakazuje možnost rekonstrukcije **tržzati*, prez. **tržžēš* < **tržg-je-*, kar je najverjetneje impf. k **tržgnōti*, to pa nazalni prez. k aor. **tržže* (stosl. *istržže*). K besedotvorju in pomenu prim. sln. *držzati, džzam, -žem* »praskati, mikati, pasti se«, kar je impf. k *držgniti, držnem* < **držgnōti*, sbh. *držnuti* »odtrgati«, r. *držnutb* »trzniti, pocukati« (Miklošič, 354; Vasmer, l. c.; LIV, 574). Iz slov. gradiva ni obvezujoče domnevati izhodišča z ide. palatalnim **-g/(h)-* (tako Pokorny, 1073), ker je *-z-* v iter.

verjetneje po tretji palatalizaciji. Glej tudi *trznina* in dalje *trgati*. M. S.

tržjāk (m.), *-a* »pozno skoteno jagnje« (slovenska Istra; Pleteršnik II, 700, po Cafu).

Prim. enako tvorjeno hrv. čak. *tržjāk* »prenošeno, prepozno skoteno jagnje moškega spola«, *tržjāka* (f.) »prenošeno, prepozno skoteno jagnje ženskega spola« (Vodice v Istri; Hraste-Simunović, Čak. Lex. III, 550), *tržjak* »zadnjerojeni otrok v družini« (Ližnjan na jugu Istre; Filipi-Bursić Giudici, I.L.A., 198), toda v Liki *trže* (n.), g. *tržeta* »jagnje ovce, ki se je pozno, na začetku julija ojnigila«, tudi *trže*, g. *tržeta* »isto«, *trže*, g. *tržeta* (ARJ XVIII, 834), *tržilo* (n.) »ime ovnu« (Lika), *tržin* »isto« (Lika), sb. *tržle*, g. *-eta* »jagnje, ki se je pozno ojnigilo«, *tržak* »oven, ki se je pozno ojnigil« (Poljica v Dalmaciji; ARJ XVIII, 832). Izhodišče besedne družine je adj. **tržž* »pozen«, ki je bil izposojen od srednjeveških Vlahov, prim. rum. *tărziū* »pozen; počasen«, it. *tardivo* »pozen, kasen«, frc. *tardif* »isto«, lat. *tardivus* »pozen« k *tardus* »isto« (Ribarić, SDZb. IX, 1940, 200; Skok III, 517). Ribarić, o. c., navaja, istr.-rum. *tržije* »jagnje, ki je bilo pozno ojnigjeno« (Žejane).

Ker je beseda *tržjāk* evidentirana le iz Cafovega gradiva in natančna lokacija v Istri ni sporočena, ni jasno, ali je beseda sploh slovenska. M. F.

trznina (f.) »praha«; k temu adj. *tržen, -zna* »ležeč v prahi«, *trznica* »njiva v prahi«, *trznja* »travna ruša«; tpn. *Trzin*, l. 1301 *Trezein*, 1329 *Terzzein* poleg *Trzen* in številna mtpn. *Tržēn, Trznik, Trznica, Trzenci*. Sbh. *trzan* (m.), *trzna* (f.) »ledina, neobdelan svet okoli vasi« (Bosna), tpn. *Trzin* (Teslić). Skok III, 516, navaja tudi hrv. *trzma* (Istra), *tržna* (Šibenik), *trza* (Sinj), *trznō* (Mošćenice) »golo zemljišče« itd. Stanislav, SJS II, 538, prištevava zraven madž. hdrn. *Torzom*. Izvedeno verjetno iz *trzati* »trgati« (Bezljaj, SR VIII, 12, JF XXIII, 92). Tako že Ramovš pri Ilesiču, Geografski vestnik IX, 86, z dvomljivo možnostjo od predsl. **tergena*. Problematična je povezava sbh. besed s *tržna* (Budimir, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu II (1952), 261). Sin. *trika, prélog, práha I*.

tržāj (m.), g. *-a* »Polytrichum commune« (Cigale).

Nejasno, morda iz *trgati, tržati* (prim. k besedotvorju *sežāj* »seženj« iz *ségati, sézati*), ker ta mah spominja na kosme las, napuljeno volno, runo, prim. tako semantično motivacijo v ukr. dial. *runjanka* »Polytrichum commune« (navaja Makowiecki, SBLM, 288), n. dial. *Fitz, Fitzhäupt* »isto« iz *fützen* »raztrgati« (navaja Marzell, Wb. Pfln. III, 967). Iz tega mahu so nekdanje izdelovali krtače; v ljudskem zdravilstvu je bil uporaben kot vulnerarik, stiptik, emenagog in pri pljučnih boleznih (Petzauer, LRB, 459), pa tudi kot sredstvo proti urokom (Marzell, o. c., 965). M. S.

tū (lok. adv.) »hier, hic«, z ojačevalnim členkom *le* < **le tūle* »tu, prav tu«, tudi *tuľē* »isto« (prim. enako gl. *tuľē* ob dial. *tulej* v istem pomenu), reducirano pog. *tľē* = rož. kor. *tľē* poleg *talē* (Šašel, RNB, 127), po dial. prehodu *tl* > *kl klē*; z istim členkom v predponirani stavi *le tū* »samo tu«, sklopljeno v jnotr. *lĕtū* »isto« (Jelšane), *liĕti* (Zajelše), *liĕt* (Lokve; Rigler, Jnotr. gov., 78, 81), primor. *lete* »tukaj« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 65). K sintaksi prim. sln. adv. *le-sem* »hierher« : *sēm-le* »isto«; *le-tukaj* »hic« (Megiser), *le-tukei* »hiedurch« (Pohlin), *le-*

-*tukai* »hac« (Kastelec-Vorenc) : knjiž. *tukajle* »isto«. Sem podjun. kor. *štū* »tukaj« (Zdovc, Mundart, 32), kar je po štekanju ojačanje iz *tū* (Ramovš, Kr. zg., 123), in rez. *jtū* »tukaj«, prim. *so délati jtō delu jtū* »so delali to delo tukaj, prav to delo« (Steenwijk, SDR, 265) < sln. *i-*tū*. Pkm. *tū* »tu, tukaj« (Novak, Slovar², 161), primor. *te* »isto« in od tod *te* (interj.) »vabilo psu, naj se približa« (Sv. Anton; Jakomin, o. c., 130), goriš. *tỳ* (Štrekelj, Görz., 465), črnovr. *tō* (Tominec, 222). V 16. st. *tū* »hie; hic« (Megiser), l. 1607 *tū* »quiui; letucaui«, *do tu* »fin qui«, *od tu* »di qui« (Alasia), v 18. st. *tū* »adsum« (Kastelec-Vorenc), *tu, to* »hier, tukai«, *to pried* »hievor, tukai priedi« (Gutsmann).

Prim. stesl. *tu* »tam, tu«, hrv., sb. *tū* »tu, tam«, mak. *tu* (konj.) »zdaj«, str. *tu* »tam«, p. *tu* »tu«, kašub. *tu* »isto«, stč. *tu* »tam; tu, tukaj; tedaj« (Belič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 521), nč. *tu* »tu; zdaj; takrat«, slš. *tu* »tu, tukaj«, gl., dl. *tu* »tu, tukaj«. Psl. adv. *tū ima lokativno funkcijo kje? in lativno kam?; temporalna je sekundarna in s pomenom »zdaj« poleg »takrat« potrjuje razvoj iz obeh prvotnih funkcij po vzoru »tu« > »zdaj« in »tam« > »takrat«. Tako kot pri gr. *tou v kret. *tou-tā* »tukaj«, dor. *toutē* »isto« je mogoče izhajati iz ide. *toy (s psl. akutiranim monoftongom kot v psl. *jesī = hrv., sb. *jesi* = lit. *esi* < ide. **H₁es-*ej** v. **H₁es-* »biti«), kar je z lokativnim ide. *u tvorjen adverb iz demonstr. pron. **to-* »hic« (Miklošič, 367; Machek², 659; Kopečný, ESS II, 701, brez razlage *u*-jevskega znaka) in je prvotno pomenilo »hic«. Enako je tvorjeno gr. *ou* (adv.) »kjer« < *so-u, psl. *ju v *jū-žel* *jū-že* »sedaj, takoj, že«, lit. *jaū* »že, pravkar«, lot. *jàu* »že« < *jo-u. Lokativni *-u* je isti kot v ide. dial. pluralnem lokativnem sklonilu **-s-u* (: **-s-i*), prim. sti. *pitj-s-u* (: gr. *πατράσι*).

Vlogo ojačevalne partikule tega prvotno lokalnega adverbja izkazuje v 18. st. pri Gutsmannu zabeleženo *tortu* »da, tuki, temkai« < *to-že-tu. Schuster-Šewc, HEWB, 1553, označuje ta psl. *tu kot deiktično partikulo. Glej *tūkaj*, *tudi II*, *tūdi I*, *štū I–II*. M. F.

tube (n.), g. *-ta* »mlada goska«. Izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *tube*, pl. *-eti* »Gänslein«, *tube*, *-eta* »junges Gänslein«, in kasneje pri Murku I, 682: *tube* (n.), g. *-ta* »goska«, in Janežiču II, 449: *tube* (n.) »Gänschen«.

Osmaljeno. Morda je izhodiščno *tubę (n.), g. **-ęta* tvorjenka iz sicer v sln. neizpričanega substantiva *tuba (f.) »golob« (prim. slš. dial. *tubu* »golob« (v otroški govoric; Orlovský, Gemer., 360)), ki je bil izposojen iz srvn. *tūbe* »isto«. Pomenski prehod »golob« > »goska« je morda metaforičen zaradi značilne bele barve obeh živali. M. F.

túca (f.) »mačka«, k temu dem. *túčice* (f. pl.) »mucke« (oboje rez.; Steenwijk, SDR, 321).

Ker je v bližnjih dialektih znano *tūj(i)ca* (f.) »mačka«, kar je feminativ k *tūj* (m.) »maček« iz furl. *tūi* »isto«, je rez. *túca* lahko fonetično razvito prav iz omenjene sln. predloge. Po redukciji *tūjica > *tūjca se je konzonantna skupina *-jc-* asimilirala v *-c-*. Rez. sin. *toča* z dem. *tōčica*, ki ju Pletersnik II, 673, navaja po Cafu, sta verjetno neustrezno normirani iz rez. *túca*, dem. *túčica*. Dalje glej *tūjec*. M. F.

túcat (m.), g. *-a* »dvanajsterica, Dutzend«, pkm. *túcat* (Novak, Slovar², 161), v 18. st. *túzat* »Duzend, duodena« (Pohlin), *tucát* »Dutzend« (Gutsmann), od 19. st. dalje tudi *dúcat* »isto«, črnovr. *dúčqt* (Tominec, 222).

Kakor hrv. *túcet* (m.), sbh. *túce*, *-ta* (n.), č. *tucet*, slš. *tucet* in madž. *tucát* prevzeto iz star. nvn. *dutzet* (16., 17. st.), *tutzt*, danes knjiž. *Dutzend* (Striedter-Temps, DLS, 241) < pozno srvn. *totzen* (*-t* je torej parazitski kot v *Axt*), kar je iz stfrc. *dozeine* »dvanajstica« (Kluge²³, 202), prim. frc. *douzaine*, prov. *dozena*, it. *dozzina*, špan. *docena*, srlat. *dozina*, *dozena*, tvorjeno iz lat. *duodecim* »dvanajst«. M. S.

túča (f.) »mast« (vzh. štaj.), pkm. *tučava* »mast, maščoba«, adj. *túčen*, *-čna* »masten«, *tučna nedelja* »pustna nedelja«, *túčen svet* »mastna, prenojena zemlja«, dial. pkm. *túčen*, *-čna* »debel, rejen, tolst«; od tod *túčnost* »mastnost zemlje«, v. *túčiti*, *-im* »narediti mastno«, *tučiti trebuh* »hraniti trebuh«; pkm. *potúčiti*, *-účim* »zrediti«, *po-t. se* »zrediti se, postati tolst«; v 16. st. *tuzhia* »pinguedo; mašča, salo, debelost« (Megiser), v 19. st. *túzha* »die Dicke, die Fette« (Murko).

Prim. stesl. *tukč* »adepts«, *tučьнѣ* »pinguis«, hrv. čak. *túk*, *-a* »prečiščena ovčja mast« (Tentor, JA XXX, 202; Houtzagers, ČD, 383), *túk* »debelost, mast« (Trautmann, BSW, 314; Skok III, 475), mak. *tuk* »stopljena mast«, star. blg. *túk*, r. *túk*, *-a* »mast, salo«, *túčnyj*, ned. obl. *túčen*, *tučná*, *túčno* »tolst, rejen«, ukr. *túk*, *-a* »mast, salo«, adj. *túčnyj*, br. *túk*, *-u* »raztopljena mast«, star. p. *tuk* »mast«, *tuczny* »rejen, tolst«, danes *tucz* »krma, piča, žir«, č. *tuk* »maščoba, toľšča, zabela«, *tučny* »debel«, slš. *tuk* »toľšča, maščoba, mast«, gl. *tuk*, *-a* »mast, mozeg«, dl. *tuk*, *-a* »mast, salo, slanina«. Sln., r. in delno čak. kaže na psl. *túčk, delno čak. in č. pa na *túčk, prim. dalje lit. *táukas* (3. a. p.) »košček masti, maternica«, navadno pl. *taukai* »mast, mozeg«, lot. *tàusk*, pl. *tàuki* »mast«, *tàuks* »masten, tolst«, stprus. *taukis* »mast«. Izhodišče je ide. **toyH-kó-*; na **téyH-ko-* kaže stvn. *dioh*, ags. *ðeoh* »bedro«, stnord. *þjó* »zgornji del bedra, ritnica«, iz ničte stopnje je lat. *tuccētum*, *tūcētum* »vrsta klobase«, stír. *tón*, kimr. *tin* »rit«, lit. *túkti*, *tunkù*, lot. *túkt* »zrediti se«, *túks* »oteklina«, psl. *týti »rediti se«, *týlč »debel«. Ide. baza je **teyH-* »oteči, narasti, močan biti« (Trautmann, BSW, 314; Skok III, 475; Machek², 660; Vasmer III, 149; Mühlenbach-Endzelin IV, 136; Fraenkel, 1066; Pokorny, 1081; LIV, 581). Glej tudi *tisoč*, *túr*, *tíkva*, *tíl I*, *tólpa*. M. S.

túčati, *-am* (v. impf.) »gruliti« (Caf), tudi *túckati*, *-am* (impf.).

Verjetno iz onomat. **tu(k)*, prim. sbh. *tūka* »pura«, *túkac* »puran«, drugje z drugačnim pomenom, npr. r. *túkats* »tolči«, ukr. *túkaty* »isto«, č. *t'ukatí*, slš. *t'ukat'* »trkati, nalahko udarjati«. O podobni madž. onomat. glej *turbékati*. M. S.

tūdi I (adv.) »etiam«, s konj. *če* »si« tvori sklop *četūdi* (konj.) »čeprav«, zastar. *akotūdi* »isto« s konj. *ako* »si«; sem *tūdika* »tudi« (Slovenske gorice) z ojačevalnim členkom *-ka* kot v *dólíka* »doli«, *górika* »gori«, *láníka* »lani«; pkm. *tūdi* »etiam« (Novak, Slovar², 161), jnotr. *týdi* »isto«, *týd*, s skrajšanim vokalizmom *tēdi* (Erjavce, Lokev), *tēdĭ* (Čelje), *tāt* (Prelože; vse Rigler. Jnotr. gov., 81, 61); črnovr. *tūd'* (Tominec, 222). V 16. st. *tudi* »auch, etiam« (Megiser), l. 1607 *tudi* »ancora, fe« (Alasia), v 18. st. *tudi* »atque« (Kastelec-Vorenc) v funkciji kopulativne konj., *tudi* »auch, etiam« (Pohlin), *tudi* »auch, ja, fhe« (Gutsmann).

Pomensko enako je p. dial. *tudyž* »tudi, prav tako« poleg »na tem mestu, blizu; takoj« (Karłowicz, SGP V,

439), *tudziez* »takoj na tem mestu, nemudoma«, knjiž. »prav tako, tudi«, Psl. dial. *tú-dy in *tú-dě (→ *tu-dě-že > p. *tudziez*) je s psl. ojačevalno členico *dy oz. *dě okrepljeni psl. lok. adv. *tú »hic« < ide. *to-u v temporalni funkciji »nunc«, prim. mak. *tu* (konj.) »zdaj«, č. *tu* »isto« poleg »tu; takrat«; drugače okrepljeno je **tú-ka-jb/že* z ohranjenim lok. pomenom »hic«. Pomen »tudi« se je razvil iz temporalnega pomena »sedaj«, ki je pri tej tvorbi poleg v p. ohranjen tudi v sln. ribniškem adv. *túdi* »pravkar, pred kratkim« (Kopečný, ESS II, 703), goriš. *túdi* »isto« (Štrekelj, Görz., 465). K pomenskemu razvoju »sedaj« > »tudi, še, in« prim. n. *noch* »še, tudi«, stvn. *noh*, got. *naúh* < **nu-k^he* »in sedaj, het. *nu* »in« < »sedaj«, gr. *vú* (adv.) »sedaj, ravnokar«, vŭv »isto«, sti. *nú* »sedaj«. Dalje glej *tú*. M. F.

tudi II (temp. adv.) »davno« (rez.; Steenwijk, SDR, 321), toda isti, SJ/SLS 4, 2004, 45, navaja pomen »pred kratkim« in adv. povezuje s sln. pomensko oddaljenim *túdi* »auch«. V temporalnem pomenu v sln. osamljeno.

Zaradi izglasne dolžine kot v rez. *laní* (adv.) »prejšnjega leta« < *olnī-jb bi bilo potrebno izhajati iz *tu-dý-jb oz. *tu-dě-jb, kar je z ojačevalnima členkoma *dý/*dě in **-jb* tvorjeno iz adv. *tú v temp. pomenu »takrat«, prim. č. *tu* »takrat« poleg »zdaj; tu«. Tak temp. pomen se je razvil iz lativnega »tam«, ki je pri tem psl. adv. *tú izpričan v stsl., hr., sb., str. in č. Pomensko razmerje med rez. *tudi* »davno« in ribniškim *túdi* »pravkar pred kratkim« temelji na dveh temporalnih pomenih adv. *tú, tj. »takrat« in »zdaj«, ki sta se razvila iz dveh lokalnih pomenov adv. *tú, tj. lativnega »tam« in lokativnega »tu«. Rez. refleks ne dopušča enega fonetičnega izhodišča. Adverb je besedotvorno lahko blizu ukr. dial. *tudyjka* »tam« (Grinčenko, Sl. IV, 292) < *tu-dý-jb-ka, če pa je iz *tu-dě-jb, je morfološko bliže adv. *tu-dě-že v hr. *túdjier* »tukaj«, p. dial. *tudziez* »takoj, nemudoma; na tem mestu«, knjiž. »prav tako, tudi«, stč. *tudiez* (adv.) »tukaj; sedaj«, č. *tudíž* »torej«, dl. *tuder* »tukaj« oz. ukr. *tudíka* »tam« (Grinčenko, l. c.) < *tu-dě-ka. Dalje glej *túdi I* in *tú*. M. F.

túh I (m.), g. -a »smrad, zadah«, adj. *túhek*, -hka (Halozé), *túšen*, -šna (Caf), *zatišel* (bkr.), tudi *zadúhel*, *zadehël*, *zdúhel*, -hla (glej *dúhati*, *dehniti*) »zatohel, dum-pf, verdupf«, *zatiša* »pokvarjena mast«, v. *túhnutí*, *zatiúhnutí*, -úhnem (pf.) in *tóhnutí*, *zatióhnutí*, -óhnem (pf.), *tuhnéti*, -im (impf.) in *tohnéti*, -im (impf.) »dobi-(va)ti zadah, slab, pokvarjen vonj, gniti«, *utúhnutí*, -úh-nem (pf.) »strhnéti« (Caf), *otóhnutí se*, -óh-nem se (pf.) »izpriditi se« (Miklošič), *tehnéti*, -im (impf.) »trohneti, propadati, odmirati, izginjati«, *utúšiti se*, -im se (pf.) »strhnéti« (Caf); adj. *tóhel*, *zatióhel*, -hla »nach Feuchtigkeit riechend, muffig, verdorben«, *otóhel*, -hla »soparen« (Soška dolina); semkaj še *tohnéti*, *tuhnéti* »tleti, slabo goréti« (prim. v 18. st. pri Gutschmannu *tufha* »Tacht«), *tehní-tí*, -inem (impf.) »izginjati«, npr. *grozdje tehíne* »zmeraj manj ga je« (dol.), *t. se* »potuhniti se« (kraš.), *potéhí-níti*, *potúhnutí* (pf.) »pomiriti se, potuhniti se«, *podínek* »počitek« (Vrsno) < *podě-techíněkē (vendar glej tudi *téšiti*).

Prim. csl. *potóchnŋti* »pogasiti«, *potuchnŋti* »potoláži-ti«, sbh. *túšiti* »dušiti, daviti, uničevati«, *tuhljiv* »humidus«, *túhnuti* »usmradi se«, mak. *tuš* »píhati«, blg. *potuša* »pogasiti, zadušiti«, r. *túchnut* »usmradi se, ugašati«, *túchlyj* »gnil, pokvarjen«, *tóchnut* »usmradi se (o ribah)«, *tóchlyj* »postan«, br. *túchnuc*, *tchlic* »gniti«,

p. *tečnác* »tohneti, kvariti se, dobivati pokvarjen vonj« (Brückner, 570), č. *tuchnouti* »usmradi se«, *stuchlý*, *zatiuchlý* »zatohel«, dial. *zatičnót* »zadušiti se«, *duchnut* »tohneti«, slš. *tuch* »zadah«, *tuchnut* »plesneti«, gl. *tuch* »zadah, vonj po gnilobi«, *tuchnyč* »usmradi se«, dl. *stuchly* »zatohel« (Miklošič, 358). Psl. *tečnŋti »ugasniti« > *»dobi slab vonj«, s sekundarno nazaliziranim korenskim vokalom *tóchnŋti »isto«; s polno stopnjo po kavz. *tušiti je *tuchnŋti, od tod postverbal *tuchš. Če je domnevani pomenski razvoj *»ugasniti« > *»dobi slab vonj« pravilen, je besedno družino treba povezati s *tušiti. Manj verjetno je treba primerjati lot. *tusēt*, *tus-nēt*, *tust* »težko dihati, kašljati, stokati«, lit. *tvinti* »narasti (o vodi)« (Bezljaj, Radovi XXXV, 87), prim. o balt. Mühlenbach-Endzelin IV, 247, ki povezuje s sbh. *čuv* »dah«, p. *cuch* »zadah«, dalje Būga, RR II, 361; Slawski, Sl. occ. XVIII, 87. Glej tudi *potúha*, *túšiti*, *túhuti I–II*. M. S.

tuh II (adj.), f. -a »krhek, drobljiv« in *túhljak* (m.), g. -a »drobljiv, mehke kamen« (oboje bkr.; Šašel, Bisernice I, 313), ki kaže na izpeljavo iz sln. adj. *túhel, f. **-hla* »droben, mehke«.

Rezultativni pomen je izpričan v hr. čak. *túhan*, f. -hna »zelo droben« (Brusje na Hvaru) poleg *túšan*, f. -šna »isto« (Dračevica na Braču; oboje Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1263, 1264), v Ozlju *zatiúšan* (adj.) »bedast« < *»droben, majhen«, *zatiúšanec* »bedak« (Težak, HDZb V, 1981, 417), v Liki *pátúšan* »majhen, droben« (ARj IX, 707), črnogor. *túšica* »majhen, neugleden, nepomemben človek« (Vujičić, Rječnik, 122). Sem tudi slš. dial. *tuchlüt* »pokati, razbijati, tolči s pestmi« (Káhal, Sl., 729) in z osnovno prevojno stopnjo hr. *čúšati*, -am »po licu udarjati, zausnice dajati«, *čúšiti*, -im »isto« (ARj II, 157), č. *cuchat* »motati, trgati, mršiti«, *cuchanka* »zdrobljena slama«, mor. *cuhát* »suвати, pehati« (Citirano po Machku², 90). Ker se pomen »smrad, zadah; smrdeti, zaudarjati« razvije iz pomena »udarec, sunek; udariti«, kot ponazarja sln. *udáriti* »smrdeti, imeti vonj po čem«: *udáriti* »potolči«, bi bilo mogoče pritegniti tudi slov. *túchš »smrad, zadah«: *túchš »isto«, prim. npr. sln. *túh* (m.) in p. *cuch*. Psl. *tuchš in *tuch-š bi bilo korensko mogoče povezati s slov. glagolom *tukati »tolči« v r. *túkaty* »tolči«, *túkaty* »isto«, ukr. *túkaty* »isto«, č. *túkat* »trkati, tikati«, slš. *túkat* »trkati« in s psl. *ték-nŋti »udariti, dotakniti«, kar je sorodno z gr. *túkoç* (m.) »kladivo« in nadalje z lit. *tukšėti* »tolči, biti«, lot. *tukštēt* »trkati, klepati« (Vasmer² IV, 116; Fraenkel, 1135; LIV, 582). Vendar bi bilo psl. *tuchš oz. *tuch-š zaradi hr. *túšan*, verjetno podedovane nazalizirane variante *túšš (nš), kljub balt. gradivu z osnovo **tuks-* (: slov. **tuch-*) bolje izvajati iz ide. besedotvorne variante *tey-s »tolči« k **tey-k-* »isto« (LIV, l. c.). Ide. baza **tey-s-* se lahko ohranja v ide. **tus-sk'-jó-* »droben, prazen, slab ipd.« v psl. adj. *těščь »prazen, brez vsebine«, lit. *túščias* »prazen, slab«, sti. *tucchya-* »prazen, pust« (drugače o tem Mayrhofer, EWA I, 652; LIV, 584). K pomenskemu razvoju »tolči, udarjati ipd.« → »droben, prazen, brez vsebine ipd.« prim. csl. *trupls* (adj.) »votel« ← *trúpljo (n.) »kar je potolčeno, pobito, kadaver ipd.«; psl. adj. *(š)čúrš »prazen, slab ipd.« < ide. **skēyr-ó-* »odrezan« = lit. *kiáuras*, -à »preluknjan, razdeljen, prazen, brez vsebine«, lot. *caürs* »preluknjan, razcefran, prazen, brez vsebine«, stšved. *skörr* »lomljiv«. Glej tudi *paruš*, *túšek*, *těšč*, *túh I*, *tuškati se*. M. F.

túhna (f.) »velika pernica«.

Kakor hrv. *tühica* »isto« izposojeno iz kor. n. *Tüchnt*, avstr. n. *Tuchent*, *Tuchet*, dunajsko n. *Duchchäd* »isto«, kar je izposojeno iz č. *duchenka*, dem. k. *duchna* »isto« in adaptirano po n. tvorbah na *-ent*. Prim. tudi slš. *duchna* »prešita odeja«, p. *duchna* »čopasta čepica«, sbh. *dühnja*, *dünja* »odeja«, izposojeno tudi v madž. *dunya* »isto«. Prvotno **duch-na* poleg **duch-n'a* »napihnjena, nabuhla« je tvorjeno iz psl. **duchs* (Berneker I, 235; Brückner, 101 s.; Steinhäuser, Slaw. im Wiener., 97 s.), eventualno **duchati* (Machek², 133 s.). K semantični motivaciji prim. ukr. *podúška* »blazina« in psl. **bolzina*, str. *batsinis*, av. *barəziš-* »blazina« iz baze **bhelg'h-* »oteči, nabrekli; meh«. Dvomljivo Miklošič, 52, ki samo sbh. *dunja* in madž. *dunya* izvaja iz n. *Dune*, *Dau-ne* »puh«, kar je prek spn. *düne* izposojeno iz nord., prim. stnord. *dúnn* »isto« (o tem Kluge²², 129). M. S.

túhtati I, *-am* (v. impf.) »gasiti, dušiti, tešiti, skrivati, tajiti«, *t. se* »brzdati se, nazaj se držati«, *túhtavec* »potuhnjeneč, túšiti, -im»gasiti, ohranjati skrivnost zase«, pf. *po-t*.

Izhajati je treba iz intenz. **tuchətati*, prim. csl. *tušiti* »extinguere«, sbh. *túšnuti* »naskrivaj vreči kaj pod posteljo«, *túšiti (se)* »pooblačiti se«. Dalje glej *túh I*, *túhtati II*, *potúha*. Pog. sln. *zatušati* »prikriti« (in verjetno sbh. *zatuškati* »skriti«) je prevzeto iz n. *vertuschen* »isto« (kar je le ljudskoetimološko naslonjeno na n. *Tusche* »tuš, črnilo«) < srvn. *ver-tuschen*, -*zzen*, -*dussen* »pokvariti, stiskati, pritiskati« (Lexer, Mhd. Wb. III, 279), danes n. *tuscheln* »zaupno, šepetaje govoriti«, dial. *tuschen* »utišati« < srvn. *tuschen* »biti tiho, skrivati se«, kar Kluge²², 763 s., izvaja iz onomatopeje. Možnost, da bi bila n. beseda iz slov., se ne zdi velika. M. S.

túhtati II, *-am* (v. impf.) »premišljevat«, pf. *po-, pre-, iz-t-*; subst. *túhtavec*, *-vca* »Grübler«.

Verjetno intenz. od *túšiti* »gasiti, držati skrivnost zase« z izhodiščnim pomenom **mirno premišljevat*. Drugače Štrekelj, Lwk., 68, ki domneva izposojo iz n. pret. *duhte* od *dunken*, *dünken* »zderi se«. Dalje glej *túhtati I*, *potúha*. M. S.

túj (adj.), f. *túja* »nedomač, zunanji«, subst. *tújec* (m.), g. *-jca* »peregriinus«, *tújka* (f.) »peregriina«, *tújina* (f.) »terrae externae«, *tújinec* (m.), g. *-nca* »peregriinus«, pkm. *túhinec*, *-nca* »isto« in *túhinec*, *-nca* (Novak, Slovar², 161, 157), adj. *túh* »tuj« (citirano po Pleteršniku II, 701) z analognim *h* po oblikah, kjer *h* zapolnjuje zev (npr. **túinec* ← **tújimcě*) po izpadu *j* (Ramovš, Hgr. II, 164); denom. v. *tújiti*, *-ím* (impf.) »delati tuje, jemati, oddaljevati se od domačega«. Oblika *ptúj* »tuj« je prvič zapisana v 16. st. pri Trubarju (*ptuy*) in se do polovice 19. st. pojavlja pri piscih, ki so pisali pod vplivom njegovega knjiž. jezika: *ptuj* »peregriinus« (Megiser), v 18. st. en *ptuj* »advena, en perhodni, en neñani« (Kastelec-Vorenc), *ptuj* »alienus, peregrinus« (Pohlin), *ptui* »fremd« (Gutsmann), v 19. st. *ptuje* (Vodnik), toda v 15. st. *ktebe vpyeme tuge Jabne otrocy te ewe* (Stiški rkp.), v 16. st. *túj* (Krelj), l. 1607 *tuinic* »foraftiero« (Alasia). Ker oblike *ptúj* dialekti ne potrjujejo, jo je Trubar verjetno zaradi dial. homonimije *tuj* »tvoj« : *tuj* »peregriinus« umetno naredil na podlagi dvojnic tipa *ptič* : *tič* (Ramovš, Hgr. II, 180).

Prim. stesl. *tuždb*, hrv. *túđ*, f. *túđa*, dol. obl. *túđt*, čak. *túj*, f. *tújã*, *túje*, d. obl. *túji*, *tújín* (m.), g. *tújina* »tujec«,

tujinã »terrae externae«, *tújica* »dninarka« (Kastav nad Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550), mak. *tugi*. Psl. dial. **túđ'b* je po disimilaciji po palatalnosti nastalo iz psl. **t'úd'b*, prim. stesl. *štuždb*, blg. *čužd*, r. *čužój*, str. *čužb*, ukr. *čužij*, br. *čužý*, č. *cizí*, stč. *cuží*, slš. *cudzi*, p. *cudzy*, gl., dl. *cuzy*, plb. *cauzě* (Ramovš, Hgr. II, 178; Nahtigal, SJ, 35; Vasmer² IV, 379). Izhodiščni psl. adj. **t'úd'b* je tako kot psl. **gōspondь* (m.) ← ide. **ghost-pot-*, adj. **tvōrds* ← ide. **tuyH-to-s* = lit. *tvirtas* s sekundarnim disimilativno ozvočenim drugim dentalom (Trautmann, Apr. Sprd. 446) iz ide. adj. **tēyt-jo-* »pripadajoč ljudstvu«, ki je bil tvorjen iz atem. substantiva **tey-t-/*tou-t-* »narod« (tipa **nek^h-t-/*nok^h-t-* »noč«) s kol. **te/outā* v stvn. *diot* »ljudstvo«, got. *þiuda* »isto« (sem germ. adj. **þewd-iska-* »pripadajoč ljudstvu«, stvn. *diutisc*, srvn. *tuitsch*, nvn. *deutsch*), stlit. *tautā* »ljudstvo«, stir. *túath* »isto«, osk. *touto* (Trautmann, BSW, 315; Meillet, Ét., 175; Machek², 88). K pomenskemu razvoju »tuj« < »ljudski« prim. slov. adj. **ludbskəjb* »pripadajoč ljudstvu« in k temu sln. *ljúdski* »isto« poleg »tují«. Ker psl. **t'úd'b* ni osamljen primer ozvočenega ide. **t*, adjektiva ni potrebno razlagati z izposojo iz got. *þiuda* (tako Miklošič, 357), na nastanek zvenečega konzonanta namesto nezvonečega pa zato verjetno tudi ni vplival psl. sin. **ludš* »človek«, kot meni Machek, l. c. Pogosto navajano sorodstvo s het. *tuzzi-* (c.) »vojska«, ki naj bila stara **-jo*-osnova iz **teyt-jo-* (Hofmann, KZ LXXXII, 1968, 215) in tako identična ide. predlogi psl. adj., je sporno, ker je het. substantiv prvotno *i*-deblo in zato bolj verjetno iz **dhH₁-uti-* »kar je položeno (da brani)« k ide. **dheH₁-* »položiti« (Carruba, StBoT 2, 23; Neu, IF LXXVI, 1970, 66; Melchert, SHHP, 166). M. F.

tújati, *-am* (v. impf.) »otroka zibati, uspavati«, sem interj. za uspavanje *haj tuja haj!* in *tújika* (f.) »zibelka«.

Slednji substantiv je v enakem besedotvornem razmerju do glagola kot sln. *zíbika* »zibelka« do *zíbati* »majati«. Sorodno je gl. *tujec*, *-am* »zibati«, tudi *tujkač* »isto« in subst. *tujawka* »zibelka« ter interj. *tuj tuj* za uspavanje otrok v zibelki (Schuster-Šewc, HEWb., 1556). Prim. še *w zelenej tujawcy wotujana* »v zeleni zibelki zibana« (Schuster-Šewc, l. c.). Zaradi pomenskega razmerja sln. *májati* : *máhati* : *omahováti* se vsiljuje povezava s sln. *távati*, *obotávlati*, kar je sorodno z lit. *taujóti* »tavati, potepati se« = lot. *taujāt* »obotavljati, v dvomih biti, cincati« (Čop, SR XIII, 1961/62, 198) in formalno enako sln. *tújati* »zibati«. Medtem ko je sln. *távati* verjetno dolgovokalni kavz. sicer nepotrjenega psl. v. **tu-ti*, **tověšb* (k besedotvorju prim. psl. **plāvati* »natara« ← **plū-ti*, **plověšb*), je balto-slov. v. **taujā-* »sem in tja se premikati (fizično in duhovno)« lahko denominativnega izvora iz ide. nominalne tvorbe **teyH-jo-* oz. **teyH-ia*, ki je bila v besedotvornem razmerju z ide. **tuH-lo-* v lot. *tūls* »počasen pri delu«, denom. v. *tūlāt* »počasi delati« (Čop, l. c.; Pokorny, 1098).

Ker je v. *tújati* v sln. osamljen, je glagolska osnova prevzela funkcijo interj. v nizu *haj tuja haj!*. S tem sorodna je sln. interj. *tuta* v nizu *aja tuta, nana nina* in v kostelskem pripevu v otroški uspavanki *tutaj – ninaj* (Gregorič, Gradivo). Zgolj onomatopejski izvor sln. *tújati* oz. gl. *tujec* (tako Schuster-Šewc, l. c.) zaradi prikazane sorodstva ni verjeten. Z omenjenim sln. in gl. gogolom je morda sorodno hrv. čak. *tújāt*, *tújon* »valiti«, *tújāt se* »valiti se, kotaliti se (npr. o otrocih po travi)«, *tújāk*

»mlinski kamen pri torkli« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1263). Glej tudi *távati*, *těvsati* in *turati*. M. F.

tújec (m.), g. *-jca* »maček«, tudi *tújica* (f.) »mačka« in k temu *tuj*, *tuj!* »klic mačku oz. mački« (vse goriš.; Erjavec, LMS 1879, 133), klic je znan tudi v tolm. *túj!* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 198), vendar *túj* (m.) »maček« (Solkan; SLA); znano tudi širše, npr. *tújca* »mačka« (Deskle; SLA), *tújčá* »mačka« (Drežnica; SLA), tolm. *tújce* (f. pl.) »mačke«, *tújčĕk* (m.) »maček« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 198).

Prim. furl. *túi* »mačka«, *tutúi* »isto« poleg *mùì* (vse v otroškem govoru; Pirona, VF, 1223, 1225, 626), kar kaže, da je izhodišče sln. besedne družine substantiv *túj* (m.) »maček«, ki je bil izposojen iz furlanščine. Furl. *túi* »maček« in *mùì* »isto« je verjetno onomatopejskega izvora. Glej tudi *múca* in *túca*. M. F.

túkaj (lok. adv.) »hier, hic«; s postponiranim ojačevalnim členkom *le* kot v *sémle*, *prějle*, *zdājle* sklopljeno *túkajle*, obir. kor. *tè:qile* (Karničar, Obir, 67), s predponiranim istim členkom *le* *túkaj* »prav tukaj, samo tukaj«, čigar sklop *letukaj* je znan od 16. st. dalje: *letukaj* »da, hic« (Megiser), l. 1607 *letucaí* »quiqui; tũ« (Alasia), *letukai* »hic« (Kastelec-Vorenc), *letukej* »hiedurch, hic« (Pohlin); adj. *túkajšnji*, f. *-a* »ki je tukaj«. Črnovr. *túkej*, *túki* (Tominec, 222), jnotr. *túkaj*, *týkaj*, *túkej*, *týkej*, tudi *týkejle* (Rigler, Jnotr. gov., 130 s.). V 18. st. ga nei *tukai* »abest« (Kastelec-Vorenc), *tukaj*, *tukey* »hier; hic, præsto« (Pohlin), *tukai*, *tukei* »hier; tu« (Gutsmann).

Enako je p. dial. *tukaj* »tukaj« (Karlóvicz, SGP V, 439), hrv. dial. *tukāj* »isto« (Brusje; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 700), č. dial. *tukey* (Kellner, Východolášká II, 311), slš. dial. *tukoj* (Kálal, Sl., 720). Izhodno **tũ-ka-jb* (sln.): **tu-ká-jb* (hrv.) z besedotvorno dubletno **tu-ko-jb* v slš. s *-ko-*, ki je identičen sln. *ko* npr. v *ko pridi* »le pridi«, *od jutra do večera ko na posvetne reči misliš* »od jutra do večera le na posvetne reči misliš«. Tako kot **tũ-ka-že* > sln. pkm. *túkar* »tukaj« (Novak, Slovar², 161) z ojačevalnim členkom **-jb* oz. **-že* tvorjeno iz adv. **tũ-ka* »tukaj« = hrv. *tũka* »tu« (Žminj v Istri; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 550), mak. *tuka* »tu; zdaj«, blg. *tuka* »tu«. Psl. dial. **tũ-ka* (adv.) je z istim ojačevalnim členkom **-ka* kot v sln. dial. adv. *góríka* »gor«, *dólíka* »dol«, *láníka* »lani« tvorjeno iz ps. adv. **tũ* »hic«. Psl. dial. **tũ-ka* »tukaj« je bilo sinonimno s **tũ-dy*, prim. p. dial. *tudy* »tukaj« (Karlóvicz, SGP V, 348), č. dial. *tudyk* »isto« (Kellner, Východolášká II, 311), gl. *tudy* »tukaj«, dl. *tudy* »isto«. Dalje glej *tũ* in *-ka*. M. F.

túkati se, *-am se* (v. impf.) »huliti se, potuhovati se«, *potúkniiti*, *-úknem* (pf.) »potopiti«, *p. se* »potopiti se, prihuliti se, povesiti se«, *túka* v *zvezi túko pasti* »kisati se, mrdati se, kisló se držati«, adj. *túkast*, *-a* »turoben, kisel (o obrazu, vremenu)«, *túkec*, *-kca* »čemernež, potuhnjenec, prihuljenec, poniglavec«, *túkica*, *potukávka* »vinska rozga, katere vrh zapičijo v zemljo«, v 17. st. *roko potukne v' studenz* (Janez Svetokriški), 18. st. *potukniiti* »mersare« (Kastelec-Vorenc), v 19. st. *potúkniiti se*, *potukováti se* »ducken, sich bücken« (Murko).

Prevzeto iz srvn. *tucken*, *túcken* »hitro se nagniti, pripogniti«, bav. n. *ducken*, *tucken* »nagniti, pripogniti, potopiti« in intranz. »nagniti se, prihuliti se, potuhniti se, biti neodkritosrčen« (Striedter-Temps, DLS, 241), kar je intenz. k n. *tauchen* »potopiti« < srvn. *túchen*, stvn. *intúhhan* »isto« (Kluge²², 158). M. S.

túkec (m.), g. *-kca* »vonj po sodu«, *túkniiti*, *túknem* (impf.) »imeti vonj po sodu (o vinu)« (bkr.).

Nejasno, morda iz **tũkũcũ* k **telt'ĩ* → **tũlt'ĩ* > *tólci*, prim. k pomenu sln. *udáriti* tudi »dobiti vonj«, npr. *vino je udarilo po sodu* »vino je dobilo vonj po sodu«. Bkr. refleks zlogotvornega **b/ɔl* je namreč dosledno *u*. Dalje glej *tólci*. M. S.

túl (m.), g. *-a* »pharetra, tubus, caulis pennae«, tudi »uho pri sekiri in podobnem orodju, cevast del svečnika, v katerega je vstavljena sveča«, dem. *túlec*, *-lca* »tul«, *túlčĕk*, *-čĕka*, *túlek*, *-lka* »cevast del ključa, nekaj zvitega; ona cev pri preši, po kateri odteka mošt«, pkm. *túlek* (Novak, Slovar², 161); *túlíca* (f.) »pharetra« in »soteska« (vzh. štaj.), *túlíka* (f.) »tuljava pri kolovratu«, tudi n. *túlo* (n.) »cevast del ključa« (sav.); semkaj *tuljáva* (f.) »kratka cev, cev pri lijaku, cevast del svečnika, peresni tulec, okrogla odprtina, uho pri sekiri«, dem. *tuljávka*, pkm. *túilafka* »tuljava, cev« (Novak, l. c.); *túlava*, *túlóva* (f.) »tuljava pri kolovratu, izbočen del klobuka«, *túlóvka*, *túlavka* »cev, tuljava pri kolovratu, izbočen del klobuka«, *túlčar*, *-ja* »Vermetus lumbricalis« (Erjavec), *túlínica* »Inclusa« (Erjavec), adj. *túlást*, *-a* »cevast«, vzh. štaj. »zgrbančen (o prezrelem sadju)« (vzh. štaj. *tulatina* »zgrbančeno sadje« kaže na adj. **tulāt*), adj. *túláv*, *-a* »votel«, notr. »ki ima v sredi pokvarjen les (o deblu)«, *teláv*, *-áva* »razpokan, ne cel«, npr. *telava smreka*, *telava deska* (notr.), v. *túlhati*, *-am* (impf.) »cevasto dolbsti«, pf. *za-t*. »zamašiti cev«; v 16. st. *strelni tulz* »pharetra« (Megiser), v 18. st. *tul*, *tuliz* »tók ša streile, pharetra« (Kastelec-Vorenc), *tol*, *tul* »Köcher, pharetra« (Pohlin), *strelni tulz* »Köcher«, *tul*, *tulz* »isto« (Gutsmann).

Prim. stsl. *tulũ* »pharetra«, csl. *tulovíšte* »truncus corporis«, sbh. *túl*, g. *túla* »tulec, cev«, *túlac*, *-lca*, *túljac*, *-ljca*, *túlíca* »isto«, *túljava* »izbočen del klobuka« (Orhoviča, Krašič), v hrv. Zagorju v tem pomenu tudi *túlac*, sbh. *tulina*, *tulo* »(živalski) trup« in »(zaradi vetra ali dežja) prazen klas ali koruzno steblo, oluščten koruzni storž«, v tem pomenu tudi *túluska*, *tuluz*, *tuluzina* »koruzna slama«, hrv. čak. *tul'ina* »sipina ali lignjevna vrečica« (Vrgada), mak. *tul* »usnjen tok za puščice«, blg. *tulóvište* »trup«, star. *tulejka* »uho pri sekiri«, r. *túl*, *túlo* »pharetra« (navaja Vasmer III, 150), *tuljáb* »izbočen del klobuka«, ukr. *tul'ja* »cevast del lopate ali drugega orodja, tulec za puščice«, p. *tuleja* »tul, tulec, lijakasta cev, stročnica«, stč. *túl*, č. *toul*, *toulec* »tulec, tok«, slš. *tulec* »isto, oselnik«, gl. *tulawa* »vrbova žveglá«, dl. *tulta* »dulec, cevast del svečnika«. Psl. **tulč* (na tako a. p. kaže poleg sbh. in č. tudi denom. **túlišb* > sln. *tuliti*, *túlim*) < **tũaH-ul-ó-* je tematizirano iz ide. **tũáH-ul-*, g. **tũH-úĕn-s*, prim. po kontaminaciji krepko- in šibkosklonske osnove še sti. *tũna-* (m.) »tul, tok za puščice« < **tũH-ul-no-*, *tũnĩ* »isto« < **niH*, *tũnava-* (m.) »piščal«, gr. *σολήν* »cev, rov« < **tũoH-ul-ĕn*, **σαῦρος* (σ σαυρωτήρ »okovan cevast del sulice«) < **tũáH-ur-o-*, *σαυρίων* »sulica« < **tũaH-un-iHo-* (Meillet, Ét., 420; Vasmer III, 150; Pokorny, 1102; ide. paradigma in eksaktne rekonstrukci- je navaja Rasmussen, SM, 74). Verjetno samo slučajno podobno je etimološko nejasno nvn. *Tülle* »dulec, iztočna cev na posodi«, stvn. *tulli* »cevka na konici puščice«, spn. *dölle* »cev« (Kluge²³, 840), *dola* »cev, kanal, roja«, z dolgim *ō* stnord. *døla* »vrsta ladijske črpalke« (o. c., 188), kar brez dodatnih pojasnil z rezervo primerja Vasmer, l. c.; Machek², 648, domneva izposojajo iz slov. Schuster-Šewc, HEWb., 1557, pa ne izključuje možnosti, da so

obravnavane slov. besede prevzete iz te predloge. Glej tudi *tuliti II*, *tulje*, *tuljanka*. M. S.

tulac (m.), g. **/l(a)ca* »tilnik« (Bela (rez.); Steenwijk, SDR, 321), toda v istem kraju tudi *tôlac* »isto« = *tôlac* in *tûlec* (SLA), *tûlec* (Solbica; SLA), *tûlac* (Osrojane; SLA), *tûlac* (Njiva; SLA).

Izhodno sln. **tôlec*, g. **tôlca* »tilnik« je po internosl. fonetičnem razvoju nastalo iz **tûlac*, g. **tûlca* »isto«, kar je mogoče primerjati s hrv. *zâtuljak* »tilnik« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 205), blg. *tulejka* »topi del sekire« (Mladenov, 642), r. *sutulyj* »grbast« (Vasmer² III, 811), br. *tul* »zadnja, hrbtna stran«, *tûlom* »zadensko, sklonjene glave« (Nosovič, 643), *zatûlok*, g. *-lka* »osamljeno mesto, zatišje; kjer sonce redkeje posije« (Nosovič, 189), *zatûlak* »zakrito, zatišno, od vetra zaščiteno območje« (Jaškin, Belarus., 77). Izhodno psl. **tûls* (m.) je polnostopenjska varianta k sin. anatomskemu terminu **rýls* (m.) »zgornji odebeljeni zadnji del telesa, tilnik, bet« (Mladenov, l. c.; Vasmer, l. c.; o sln. gradivu iz psl. **tûls* Furlan, JZ 11/1, 2005, v tisku) = sln. *tîl* (m.) »tilnik« poleg »hrbna stran sekire«. Glej tudi *zátovec*, *zátanc* in dalje *tîl I*. M. F.

tûlec (m.), g. *-lca* »neumnež, bedak, norec« (Temljine, cerklj., goriš.).

Štrekelj, LMS 1892, 43, izvaja iz kor. n. *tulle* »neumnež, preprost človek«, kar je tvorjeno iz srvn. *tul* »neotesan, neumen« (sprejme Striedter-Temps, DLS, 241). M. S.

tûliti I, *-im* (v. impf.) »vpiti, vreščati, trobiti v rog«, pf. *za-*, *pre-*, *pri-t-*; v 18. st. *tuliti* »heulen, brüllen« (Gutsmann).

Prim. hrv. kajk., čak. *tûliti*, *-im* »isto«. Brez drugega zanesljivega sorodstva. Miklošič, 365, pušča brez razlage. Verjetno onomatopeja z iregularnim začetnim *t-*, prim. sbh. *tomûra*, *tmôra* »deževno vreme«, *tmûran* »temačen, mračen, slabe volje« (Skok III, 439, veže dvomljivo s **tûma*). Pomensko blizu je br. *hul(av)acъ*, *guljavacъ*, č. *hulákati*, isl. *gaula* »vpiti, vreščati« ipd. Skok III, 521, opozarja na ir. (*tial*-*chaochan*) »sova« iz onomatopeje **al-*.

tûliti II, *tûlim* (v. impf.) »krčiti, pripogibati, pritegniti, navezati nase«, *tuliti se za kom* »oprezati, zasledovati« (pkm.); *prîtuliti*, *-ûlim* (pf.) »skriviti, upogniti« (Podkrnci), *stûliti* »isto« (Temljine), *stûljenik* »skrivenčen človek« (notr.), *stûlki* (m. pl.) »zmečkane, zvite stvari«, tudi »kodri« (rez.), *zatûliti* »zamašiti, zviti«, npr. *kača je zatuljena* »s topim, otopelim repom« (notr.); k temu cgn. *Tul*, *Tulek*, *Tulko*, *Tuljak*, *Stular*, *Štulc*.

Splošnoslov., prim. csl. *prîtuliti* »prilagoditi«, *zatuliti* »skriti«, sbh. *tûliti*, *tûlim* »gasiti«, mak. *tuli*, blg. *tûlja*, *zatûlja* »zakriti«, r. *tulitъ*, *vtulitъ*, *prîtulitъ* »stakniti, pritisniti«, ukr. *tûlyty*, *vtûlyty*, br. *tulicъ* »rešiti«, p. *tulic* »objemati«, *zatulic* »pokriti«, č. *tuliti* »pritisniti, stiskati«, *tuliti se* »nežno se pritisniti«, slš. *tûliti' sa* »isto«, gl. *tulic*, dl. *tulis*. Iz slov. jezikov je lit. *tûlôti*, lot. *tûluôt* »objeti«. Dalje nejasno. Miklošič, 365, primerja lit. *patulkûs* »potrpežljiv, ponižen«, kar spada verjetno kot ime božanstva *Patulas* k osnovi *tlôd*, stprus. *talus* »podlaga«, lat. *tellus* »zemlja« (o tem Fraenkel, 552) in navaja z rezervno csl. *tulъ* »tulec«, kakor misli večina avtorjev (Brückner, 584; Mladenov, 642; Vaillant, RÉS XXII, 28). Meillet, Ét, 420, primerja arm. *t'oyl* »dovoljenje«, Mühlenbach-Endzelin IV, 138, pa lot. *taûnat* »zvijati, motati«. Vas-

mer III, 150, se ne zavzema za nobeno od teh rešitev; Machek², 660, opozarja na *huliti*, *kuliti*.

[Semkaj rez. *tulîn* »vodni vrtinec«, *tulîniti se*, *-înem se* »vrtinčiti se (o vodi)«, tvorjeno iz rez. *tuliti se*, *tûlim se* »vrtinčiti se (o vodi)«, kakor *vrtîn(ec)* iz *vrtěti se*, *vrtîm se*. – M. S.]

tuljanka (f.) »neka hruška« (mariborska okolica; Erjavec, LMS 1882–83, 323). Verjetno tvorjeno iz **tulja* »izbočeni del klobuka«, prim. r. *tulbjá* »isto«, sln. *tûlava*, *tûlova*, sbh. *tûljava* »isto«. K semantični motivaciji prim. vipav. *klobučânka* »neka hruška«. Dalje glej *tûl*. M. S.

tûlje (n.) »najkrajše, najslabše predivo«. Verjetno morfološko prilagojeno kol. na *-je* iz dial. bolje potrjenih *tûle* (f. pl.) »grobo predivo, pri grebenanju odpadli lan, najslabše predivo« (gor., notr.), cerklj. *tûlje* (f. pl.) »isto« (Štrekelj), *tûlji* (m. pl.) »najslabše predivo, ki se vendar še da presti (iz takega platna ima pastir ruho, včasih tudi srajco)« (Ponikve na Šentviški gori), adj. *tûlova*, *-a* »iz grobega prediva«, cerklj., kor. *tûljev*, *-a* »isto«, subst. *tûlova* »odpadki pri trenju lanu«; v 18. st. *tulova* »Ruffen, grobe Gespinnst«, *tulevost* »Unartigkeit« (Gutsmann).

Gotovo iz *tûl* »pharetra, tubus«, najverjetneje iz že sekundarnega pomena »caulis pennae«, ker so posamezna vlakna tulja trda in kratka kot peresni tulci. Dalje glej *tûl*. M. S.

tum (m.), g. *-a* »stolnica«, samo v 18. st. *tum* »Dom« poleg *tumifhtvu*, *tumifhe* »isto«, *tumfka zirkou* »Domkirche«, *tumfki gofpud* »kanonik, Domherr« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *tuom*, star. nvn. *Thum*, bav. avstr. *Tum* »stolnica« (Striedter-Temps, DLS, 241) < frc. *dôme* < srlat. *domus (dei episcopalis)* »(škofovska božja) hiša« iz lat. *domus* »hiša« (Kluge²³, 288). O slov. sorodstvu glej *dôm*. M. S.

tumbana (f.) »vrsta pokrivala«, samo v 18. st. *neikadai shene*, *inu moshê fo v'Egypti noffili tumbane kate-re fo latinski imenovali mitra* (Kastelec-Vorenc), *tumbàna* »Weibermitze, börttschê, mitra« (Pohlin).

Nejasno, morda prevzeto iz neke it. predloge, sorodne s star. it. *tulombante* (zapis iz l. 1474 navaja Battisti-Allessio, 3930), danes *turbante* »turban«, srlat. *tulipa*, *tulipantus* »isto« (navaja Du Cange VIII, 205). Dalje glej *tûrban*. M. S.

tûmp (m.), g. *tûmpa* »štula, okrhek; Stumpf«, *tûmpa* »top konec nečesa, škrbina na rezilu« in »neumna ženska«, *tûmpec*, *-pca* »neumen človek«, adj. *tûmpast*, *-a* »top, štulast, neumen«, v. *tûmpati*, *-am* (impf.) »delati topo«; dial. črnovr. *tûmpc* »tumpec«, *tûmpast* »top, neumen«, v 18. st. *tumpast* poleg *top*, *topafi*, *shtumfast*, *neoster* »hebes, obtusus«, *tumpoft* »heberudo«, tudi *en tempe nemaren* »murcidus«, *tremfast* »kalfân, nebaft, murcidus« (Kastelec-Vorenc), *tumpz* »Tölpel«, *tumpa* »stipes femina«, *tumpast* »hebes, agreftis« (Pohlin).

Izvorno **tôpъ* je substantivizirani adj. **tôpъ* »neoster, neumen«, prim. brez rinezma *tôpa* »neumna deklina«. K akcentu prim. *trâp*, *vôlhva*. Ni izključeno, da je rinezem vzdrževan pod vplivom srvn. *tumb* »neumen« (> it. *tûmbano* »isto«) > nvn. *dumm* in izposojenke *štumfast*, v 18. st. *shtumfast* »hebes« (Kastelec-Vorenc) iz n. *stumpf*. Glej tudi *tûmpelj* in dalje *tôp I*. M. S.

túmpelj (m.), g. -*plja*, »moznič, top žebelj« in »neumen človek«, kor. obir. *túmpalne* »mozničke, žebelje« (akz. pl.) (Karničar, Obir, 297), tudi *tómpelj* »moznič, top žebelj« (vzh. štaj.), v. *tompljati* (impf.) »s tomplji zabijati«.

Striedter-Temps, DLS, 241, po Kranzmayerju, ZMdaf. XIV, 87, izvaja besedo v prvem pomenu iz bav. stvn. *tupili, stvn. (*gītubili* > srvn. *tübel*, nvn. *Dübel* (iz tega je dial. sln. *típelj*, -*na* »moznič«), poleg *Döbel*, kar se zdi dvomljivo; verjetneje izpeljano iz *tümp* »štula, okreh«, *túmpast* »top« z izglasjem kot v *žrebělj* > *žebělj*. Dalje glej *tümp*. M. S.

túna (f.) »Thynnus vulgaris«, tudi *tún* in star. *tü nec* »isto«, verjetno po zgledu r. *tunéc*; v 18. st. *tunina* »tolfta morska riba, thunnus; morska riba, pelamis« (Kastelec-Vorenc), *tuna* »thynnus«, *tunina* »melandrya, thynni partes collectæ« (Pohlin).

Prevzeto verjetno prek hrv. *tüna* poleg *tún*, *túnj* iz rom., morda dalm. rom., prim. istr. rom. *tuno* (Skok, III, 523), it. *tonno*, furl. *tòn* < lat. *tunnus* poleg *thynnus*, kar je iz gr. *θυννός* »isto« (Walde-Hofmann, 680). Beseda je domnevno feničanskega izvora, prim. hebr. *tannin* »velika vodna žival, morski pes«, arab. *tinnin* »velika riba« (Kluge²², 729; Frisk I, 694). Tvorbo *tunina*, hrv. *tünina* ima Vinja, JF I, 296, za domačo, prim. *govédina*, *zverína*, ker se tuna navadno prodaja po kosih, vendar prim. tudi it. *tonnina*, špan. *tuñina* »nasoljena tunina«, katal. *tunyina* »tuna« (Meyer-Lübke, 652). Razlogi za spremembo slovničnega spola niso jasni, morda je *tuna* prvotno kol. k *tun*. Večina poimenovanj rib v hrv. in sln. je f. Iz hrv. utegne biti tudi amer. agl. *tuna* »tuna«, kar Lyman pri Vinji, o. c., 299, upošteva je zgodovinske podatke, po katerih naj pred letom 1880 na amer. pacifiški obali ne bi bilo zadostno število hrv. ribičev, izvaja iz ligursko it. *tonna*, poimenovanja za v Kaliforniji sicer neznano vrsto »Euthinnus alletteratus«. M. S.

túnja (f.) »kad, čeber, deža (za mast); pinja za pripravo masla«, dem. *túnjica* »škatica« in »majhna pinja za pripravo masla«, *túnjka* »čebrič (za mast in vloženo meso)«, izv. *túnjek*, -*njka* »metič za pripravo masla« (vse štaj.). Pleteršnik navaja po Freyerju tudi *túna* »Tonne«. Ne spada pa sem tpn. *Túnjice* (f. pl.) pri Kamniku, o čemer glej *zastónj*.

Kakor hrv. dial. *tunja* »sod, mera za tekočine« (Fancev, JA XXXIII, 33, navaja *tun* in *tuni*) prevzeto iz srvn. *tunna* »kad, čeber, sod« < stvn. *tunna*, kar je iz srlat. *tunna* »sod«. Dalje glej *tóna*. M. S.

tunôj (adv.) v *letunôj* »pred kratkim« s predponiranim ojačevalnim členkom *le* kot *letúkaj* : *túkaj*. Pleteršnik II, 676, navaja tudi *tonôj* (adv.) »pred kratkim« (Pohorje) in *tonôka* »isto« (zilj.), kjer je ojevski vokal lahko reduciran iz *u*, varianta *tonôka* pa je iz *tunôj lahko nastala z zamenjavo ojačevalne členice -*j* < *-*jb* s -*ka* < *ka. Zaradi pomenskega razmerja med sln. dial. *túdi* (adv.) »pravkar, pred kratkim« (Ribnica) in psl. dial. *túdy »tukaj« = p. dial. *tudy* »isto« (Karlóicz, SGP V, 348), gl., dl. *tudy* kot tudi č. *tu* »zdaj«, mak. *tu* (konj.) »zdaj« in psl. *tú »tu« je sln. adv. *tunôj < *tu-nô-jb mogoče povezati s tvorbo podobnim stesl. *tunš* »tukaj«, hrv. dial. *túna* »isto«, *túne*, sb. *tünä*, *tunäk*, *tún* (vse Kosovo), str. *tuno* »prav tukaj«, slš. *tuná* »tukajle« < *-*á-ja*, dial. *tun* »isto«, *tunok* (Káfal, Sl., 730), *tunaj*, *tunak* (Orlovský, Gerner., 360). Izhodno psl. dial. *tú-nš : *tu-ná :

*tu-no (→ *tu-no-jb/*tu-no-kš) je tako kot psl. dial. *tú-ka »tukaj« : *tu-ko »isto« (→ *tu-ko-jb) izvedeno iz adv. *tú »tukaj«, temporalno »sedaj« (Miklošič, Lex. pal., 1015; Kopečný, ESS II, 698). Ojačevalni členki *-*nš*, *-*no* *-*na*, prim. hrv. *gdje-nol-na*, *kad-nol-na*, so sklonse oblike pron. *nš. Dalje glej *tú*, pa tudi *toonôj*. M. F.

tunšt (m.) »porodne bolečine«. Izpričano v 18. st. pri Gutschmannu: *tunfht* »Geburtschmerzen«, *tunfhtiti* »Geburtschmerzen leiden«, in v 19. st. pri Murku II, 682: *tunfht* »Geburtswehen, Geburtsschmerzen«.

Izposojeno iz srvn. bav. *tunšt* »stiska, bolečina«, srvn. *tunst*, *dunst* »isto«, kar se je metaforično razvilo iz srvn. homonima *dunst*, *tunst* »para, sopara« (Striedter-Temps, DLS, 241; Lexer, Mhd. Wb. I, 477), nvn. *Dunst* »isto«, *dünsten* »dušiti (o hrani)« (> sln. pog. *dinstati* »isto«, slš. gemer. *dinstovat* (Orlovský, Gerner., 60)). Glej tudi *tén-stati*. M. F.

tupaž (m.), g. -*a* »golobnjak«. Izpričano v 18. st. pri Gutschmannu: *tupash* »Taubenkobel, golobnjak, tumpifh; Kobel«, in v 19. st. pri Janežiču¹ II, 450: *tupež*, *tupaž* »Taubenhaus«, tudi *tapuž* »isto« in *tumpež* (o. c., 436, 449).

Izhodišče oblik je izposojenka *tuphuž »golobnjak« iz bav. srvn. *túp-hús*, prim. srvn. *tüb-hús* »golobnjak«, nvn. *Taubhaus* »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1555), tudi *Taubenhaus*, kar je kompoz. iz srvn. *tübe* »golob« + *hús* »hiša«. Izpad postkonzonantnega *h* je v sln. pogosta, prim. sln. *řetovž* iz bav. avstr. refleksa za srvn. *rät-hús* »svetna hiša«. Variantnost vokalizma drugega zloga izposojenke je posledica redukcije prvotnega nenaglašenege *u*. Oblika *tumpež* je sekundarno nazalizirana, kar je pri izposojenkah pogost pojav, prim. sln. *šténge* poleg *štége*. M. F.

túr (m.), g. -*a* »urus, Bos primigenius«, f. *turica*, adj. *túrji*. Žival je pri nas davno izumrla in beseda je v 19. st. ponovno uvedena po drugih slov. jezikih. V 18. st. je samo pri Gutschmannu *turin* poleg *bivol*, *divji vol* »Auer-ochs«. Pristno sln. le v tpn., npr. *Turják* na Dol., dial. *Trják*, n. *Auersberg* (iz *Auer(ochs)* »tur«), I. 1162 *Vrsberch*, 1177 *Ursberg*, 1220 *Owersberch*, 1241 *Awersperch* (od tod plemiška družina *Auerspergi*, poslovenjeno *Turjadčani*), v 18. st. *Terják* »Markt Auersberg, oppidum Aurupium« (Pohlin); *Turjanci*, *Turje* na Štaj., orn. *Turja glava* pri Slovenj Gradcu, I. 1480 *Wisenhawbt* (Miklošič, ONPN, 332). Semkaj verjetno tudi atpn. *Tur*, ki je v 9. st. zapisan kot *Turo*, I. 1111 kot *Taur* (Kronsteiner, Alpen-slaw. PN, 77), iz česar je lahko sln. cgn. *Turíč*, *Turin*, prim. tudi p. cgn. *Tur*. Domnevno drugega izvora je tpn. v Furlaniji sln. *Turják*, it. *Turriaco*, furl. *Turià*, kar izvaja iz lat. atpn. *Turrius* (Frau, DT, 118).

Prim. stesl. *turš* »taurus«, *turica* »urus femina«, hrv. le v tpn. *Turopolje*, *Turovo polje*, I. 1334 *de Campo Turovo*, 1368 *de Turieva pola* (Skok III, 524), *Turjake*, sb. *Turnja* (Miklošič, l. c.); blg. *turmák*, *turmé* »majhen bivol« (Mladenov, 643) je verjetneje iz *turma* »čreda« (glej *trúma*); r. *túr*, -*a* »Bos primigenius, Capra caucasica; hrošč« (k zadnjemu pomenu prim. sln. *božji volek* »vrsta hrošča« in spodaj lot.), v tpn. *Tursk*, *Turovo*, ukr. *túr*, -*a*, tpn. *Tury*, *Turje*, *Turjansko*, *Turovka*, br. *túr*, -*a*, tpn. *Túrov*, p. *tur*, tpn. *Tury*, *Turzec*, *Turzyn*, *Turowo*, cgn. *Tur*, č. *tur*, tpn. *Tuř*, *Tuřice*, slš. *tur*, tpn. *Turá Lúka*, gl. *tur* (po drugih slov. jezikih), tpn. *Turjo*, n. *Tauer*, dl. *tur*, tpn. *Turjej*. Psl. *túrš, prim. dalje lit. *taúras* »tur«, tpn.

Tauragē, lot. dem. *tauriņš*, *tauriņš*, *tauriņš*, *tauriņš* »metulj«, stprus. *tauris* »bizon«, tpn. *Tauro*, *Taure*, gr. ταῦρος »bik, vol, junec«, alb. *tarōç* »bik«, lat. *taurus* »bik, skarabej, štor«, *taura* »jalova krava«, umbr. *turuf*, *toru* »taurōs«, gal. teonim *Tarvos*, tpn. *Tarvessedo(n)*, tpn. latinizirano *Tarvisium* > it. *Treviso* (Kretschmer, Glotta XXII, 162), stir. *tarb*, kimr. *tarw* »bik« (kelt. *-ry- < *-ur- domnevno po *yeruā > srir. *ferb* »krava«). Navedeno gradivo je izvedljivo iz **tāuro-*, kar je lahko po metatezi iz ničte stopnje *(*st*)*uHro-* k *(*st*)*(e)uHro-* > got. *stiur*, stvn. *stior*, stnord. *stjōrr*, *þjōrr*, ags. *stēor* »junec, bik«, av. *staora-* »veliko govedo«. Etimologija ni gotova. Možna je navezava na ide. bazo. **teyH-* »oteči, narasti, močan biti«, prim. od tod s pričakovano vokalizacijo av. *tuirī-* »sesirjeno mleko«, gr. τῦρός »sir«, lat. *obiūrāre* »zamašiti«, gr. atpn. Τῦρό, ilir. atpn. *Turo*, *Turus*, tpn. latinizirano *Turicum* > n. *Zürich* (Pokorny, 1083, ki ločuje besede z in brez s-mobile). Vprašanje o tem, ali je semit. *tāuru »bik« (aram. *tōra*, hebr. *šōr*, asir. *šūru*) prevzeto iz ide. (Brugmann, IF VI, 98; Walde-Hofmann II, 651) ali je ide. beseda prevzeta iz semit. in delno prilagojena dvema ide. besednima družinama, **teyH-* »oteči, narasti, močan biti« in **staH-u-*, adj. **stuH-ro-* > sti. *stūrā-* »velik, močen, silen«, stšved., srspn. *stūr* »isto« (podobno Kluge²³, 796), ni pojasnjeno. Kljub drugačnim razlagam (ki povezujejo s sti. *vjśán-* »moški«) ni izključeno, da se je germ. beseda »tur«, ki je že pri Ciceronu izposojena v lat. *ūrus* »tur« (Walde-Hofmann II, 843), prim. stvn. *ūro*, *ūrohso*, nvn. *Auer*, *Auerochse* »tur«, ags. *ūr* »divji petelin«, stnord. *ūrr* »isto«, razvilo po tabuističnem odpadu **t-* iz pričakovano vokalizirane **tuHro-*. Glej tudi *trjāki*. M. S.

turati, -am (v. impf.) »voditi, pritiskati« in k temu pf. *tūrnti*, *tūrnem* »udariti« (bkr.). V 18. st. *tūram* »führen, ducere« (Pohlin) in v 19. st. pri Cigalitu, Wb., 347, *pri-turati* v kot »in einen Winkel drängen«.

Prim. hrva., sb. *tūrati*, *tūram* »metati, porivati, pritiskati«, pf. *tūrnuti*, *tūrnēm* »potisniti, udariti«, hrva. *tūrati* »težko nositi; siliti« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 412), čak. *tūrāt*, *tūron* »siliti, gnati«, mak. *turne* »poriniti, porušiti« poleg *turi* »točiti (za vodo, vino)«, »dati nekam«, s se »bogato roditi« (dial.), »vzpeti se«, r. *turítb*, -*rjú*, -*ríšb* »poditi, odganjati«, pf. *turnútb*, -*něšb*, ukr. *túryty*, -*ryš* »gnati«, *turnúty*, *turněš* »pahnti, suniti, poriniti« (Grinčenko, Sl. IV, 297), br. *turícь*, *turiš* »gnati, vzpodbujati k naglici« (Nosovič, 644), p. dial. *turač się* »iti, premikati se; klatiti se« (Karłowicz, SGP V, 441, 443), pom. *tu-řac* »iti, planiti« (Lorentz, Wb. III, 627, 628), kašub. *tu-řec* »divjati na konju« (Syhta, SGK V, 411), slš. dial. *túrit'* »slediti, vohljati za kom« (Kálal, Sl., 731). Slov. v. *turūti, *turīšb z iter. **tur' jāti* (tip *podūti : **pod'āti*) in *turāti (podobno Borys, GSJ V, 1991, 80 s.) sta gotovo denom. iz *turō (m.) »sunek ipd.«, ki se ohranja v ukr. zvezi *túra dāty* »o splavu, ki sunkoma udari ob breg«, adv. *turóm* »silno goneč« (Grinčenko, o. c., 295, 297), br. *túrom* (adv.) »isto«, *túrju*, *túrma* (Nosovič, l. c.) in verjetno tudi v kašub. *turòn* »močan človek« (Syhta, l. c.). Dalje manj jasno. Izhodno *turō (m.) »sunek« je lahko substantivizirano iz adj. **toy(H)-ro-* tipa **dob-ro-* glagola premikanja **tey(H)-/*toy(H)-*, ki se ohranja v sln. *távati* »brez cilja se premikati«, v denom. v. *tujati »zibati« (sln., gl.) = lit. *taujóti* »tavati, potepati se«, lot. *tāujāt* »obotavljati, v dvomih biti, cincati« in sln. *těvsati* »krevsati«. Psl. *turō podobna nominalna tvorba se podobno

motivirana kot psl. *sūdlica ← *sū-nq-ti »potisniti, poriniti« lahko ohranja v het. ^{GIS/URUDU}*tūri-* (n./c.) »sulica, kopje« in klinopisnoluvij. *tūri-* »palica«, kar Neumann, IF LXXI, 1976, 310, povezuje z ide. bazo *(*s*)*tey-* »tolči«, ki je z omenjeno **tey(H)-* lahko sorodna, ker se glagoli premikanja pogosto razvijejo iz glagolov, ki označujejo udarjanje ipd., prim. pomensko polje psl. *tep-ti, *tepešb. Formalno razmerje med psl. *turō in anatolskim **tūri-* lahko odraža različni substantivizaciji iz prvotnega adj. na **ro-*. Zveza s *tōrkāti in lit. *türk-terėti* »trkati« (tako Būga pri Vasmer² IV, 123) je tudi zaradi možnega ide. izhodišča **tṛk-ā-* neprepričljiva. Sorodstvo z lit. *paturoti* »očitati, oštevati« (Miklošič, SEW, 365) je zaradi razhajanja v pomenu enako malo verjetno kot povezovanje z lit. *turėti*, *turiū* »imeti« (Mladenov, 643) ← ide. **tṛer(H)-* »zgrabiti; imeti« (LIV, 596). Glej tudi *tūrjati se*, *tūrkatī* in *těvsati*, *tūjati*, *távati*. M. F.

tūrbān (m.), g. -a »muslimansko pokrivalo iz dolgega platnena traku, ki se ovije okoli glave«, v 18. st. *turbān* poleg *turšhki klabūk*, *kapa*, *inu teh Perſianerjou* »cidaris« (Kastelec-Vorenc), *turban* poleg *povoinik* »Turbant« (Gutsmann).

Prevzeto prek n. *Turban*, it. *turbante* in sgrg. (prim. ngr. τουρμπάνι) iz turš. *tūlben* < perz. *dulband* »isto«, kar je kompoz. iz perz. *dil* »srce« in *bānd*, prez. od *bās-tān* »vezati«. Iz istega turš. vira je brez vulg. gr. prehoda *l* > *r* tudi star. it. *tulombante*, *tolpano*, *dolopano*, *dolipano*, *tulopante*, niz. *tulband* in nlat. *tulipa*, *tulipantus* »turban«, po čemer je zaradi podobnosti s pestiči (bolj kot z venčnimi listi) poimenovana cvetica *tūlipan*, v 18. st. *tulipan* »tulipa« (Kastelec-Vorenc), it. *tulipano*, taksonomsko lat. *Tulipa*, n. *Tulpe* (Lokotsch, 544; Battisti-Alessio, 3930; Kluge²², 744 s.). Glej tudi *tumbana*. M. S.

turbékati, -am (v. impf.) »gruliti« (pkm.).

Prevzeto iz madž. *turbékol* »gruliti«, star. tudi *turbol* »isto«, kar je domnevno iz onomat., morda izpeljano z imitativnim pristopom *r* iz *tuba* »golob«, kar je iz vabnega klica *tub* (EWU, 1562, 1557) ali prevzeto iz srvn. *tube* »golob«. Glej tudi *túcati*. M. S.

tūrčati, -am (v. impf.) »v igri s pirhom ob pirh trkati«, tudi *trčljāti*, *trcljāti* »isto«.

Pleteršnik II, 703, domneva izposojo iz kor. n. *tur-tschen* »isto«, kar je možno, vendar se ne zdi nujno, saj je beseda lahko praserodna s p. *szturchac*, dial. *sturkač* »razrivati, narazen pehati«, *szturgac* »udarjati, tolči« in v nekem, sicer težko pojasnljivem razmerju do *(*s*)*tōrkati* »tolči, zadevati ob kaj«. Dalje glej *trkati* I. M. S.

túren (m.), g. -rna »turris«, dem. *tūrnič*, *tūrniček*, adj. *tūrnski*; pkm. *tōren* »stolp, zvonik« (Novak, Slovar², 158); v 16. st. *turn* »turris«, v 17. st. *turn* »stolp« (Janez Svetokriški), 18. st. *turen*, *turn*, *turnin* »campanile, šgonyk; specula, turris«, *turnizh* »turricula« (Kastelec-Vorenc): pogosto v orn. *Tūrn*, *Tūrni*, *Turniše*, *Tūrenc*, *Tūrnc*, *Tūrni-ca* označuje gorski lik v obliki šilastega ali kupastega kamnitega roglja, tpn. *Šinkov Tūrn*, l. 1337 *bei dem Turen*, 1353 *pei dem Šchenken turen*; *Tūrjanci*, l. 1389 *dorf dacz dem Turm*; *Tūrnišče* pri Lendavi, l. 1322 *Thoron-hel*, 1381 *Tornissa*, na Gor. *Tūrniše* (f. pl.); tpn. *Podturn* pri Zgornji Kostrivnici, l. 1402 *Vnder dem Thurn*; cgn. *Turenšek*, *Turnšek*.

Kakor hrva. kajk., čak. *tūranj*, štok. *tōran*, sb. *tóranj* prevzeto iz srvn. *turn* »stolp« (> nvn. *Turm*, iz česar je

gl. *tórm*, dl. *torm* »stolp«, kar je izposojeno iz stfrc. *torz*, pri čemer se je srvn. *-n-* vzpostavil pod vplivom stfrc. dem. *tournelle*. Stfrc. *torz* < lat. *turris* »trdnjava, grad, stolp« je prevzeto iz gr. *τύρσις*, *-τος* (f.) »stolp, utrjeno mesto, z zidom ograjena hiša«, to pa domnevno iz nekega sredozemskega jezika (Kluge²², 745; Walde-Hofmann II, 719 s.; Frisk II, 948). M. S.

túrjati se, *-am se* (v. impf.) »goniti se (o zajcih, mačkah, kozlih)« (Cigale, Wb., 1225).

V 18. st. izpričana homonimija *turjati koga* »einen tummeln«, *turja* »Tummel«, *turjanje* »isto« poleg *turjati se* »brunften«, *turjanje* »Brunft« (Gutsmann) kaže na enak pomenski razvoj iz glagola premikanja v glagol parjenja kot pri sln. *góniti se*, *pójati se*. Tudi v 19. st. *turjati se* »brunften« (Jarnik, Versuch, 107), *túrjati se* »rammeln, goniti se, pójati se« (Murko II, 549). Prim. r. *turjáb* »poditi, gnati« (Dal', Slovar² IV, 443), p. dial. *turzac sie* »rvati se s kom, meriti se s kom« (Karłowicz, SGP V, 443). Izhodno **tur'áti*, **tur'áješb* (> **tur'ášb* > **túr'ášb*) je tako kot **turáti*, **turáješb* (> **turášb* > **túrašb* = sln. **túrati*, **túram* = *túram* »führe, ducere« (Pohlin)) iterativ k denom. v. **turíti* »poditi, gnati«. Dalje glej *turati*. M. F.

túrkati, *-am* (v. impf.) »tiščati, pritiskati« (dol.).

Prim. hrv., sb. *túrkati*, *-ám* »porivati« (Vuk), mak. *túrka* »potiskati, pritiskati« poleg »rušiti (predmetno in pojmovno)«, »gnati«, ukr. *turkotáty*, *-čú*, *-češ* »trkljati«, *túrkít*, *-kotu* (m.) »ropot, hrum« (Grinčenko, Sl. IV, 296), p. dial. *turknáč* (pf.) »udariti s čim v kaj« (Karłowicz, SGP V, 442). Izhodno **tur-čkati* je dem. deverbativ iz **turáti* (v. impf.) »gnati, pritiskati ipd.« (Skok III, 525). K besedotvorju prim. sln. *bôžkati* k *bôžati*. Dalje glej *turati*. M. F.

túrlej (m.), g. *-a* »molj«, adj. *túrlast* »črviv«, v. *turláti* (impf.) »durcbohren, durchbeißen«, npr. *molj turla in vrta* (rez.), adj. *túrlasti* »črviv« (Caf).

Prevzeto iz it. *tarlo* »lesni črv« (Štrekelj, LMS 1896, 166), kar je verjetno prek **tarmulus* tvorjeno iz *tarmus*, *tarmes* »kukec«, it. *tarma*, furl. *tárme* »molj«. Sln. korenški vokalizem ni jasen, morda ekspr. Glej tudi *tárma*. M. S.

túrman (m.), g. *-a* »hren« (Pleteršnik po Valjavcu), verjetno kajk.

Kakor star. hrv. *turma*, *torma* (Mikalja), *torman* (Belosteneč), danes v Virovitici *tórmán*, g. *tormána* »hren«, prevzeto iz madž. *torma* »isto« (Štrekelj, Lw., 67), prvič l. 1252 v tpn. *Tormas*, kar je pred prihodom v Panonsko nižino izposojeno iz nekega turš. jezika, prim. srturš., osman. turš. *turma* »repa«, tatar. *torma* »redkev«, pa tudi nperz. *turub*, *turf* »isto« (ARJ XVIII, 488, 946; Skok III, 485; EWU, 1532). M. S.

turóben (adj.), *-bna* »otožen, žalosten« (pkm., štaj.), k temu *turóbnež*, *turóbnost*; tudi hrv. *túroban*, *túrovan* »isto«. Nastalo verjetno iz **tmuroba* k sbh. *tmúran*, *námuriti se*, *úrim se* »namrgoditi se«, kar je že Miklošič, 311, vezal z r., p., ukr., č. *chmura* »temen oblak, žalost, skrb« poleg *chmára*, *chmár* »megla, oblak«, vse s številnimi ekspr. variantami, npr. r. *smúryj* »temen«, *našmurítb*, č. dial. *smúra*, *šmouřiti se*, *čmouřiti se* »pooblačiti se, stemniti se«. Sln. tudi *podmurljív*, *nasamúriti se*, *nasamáriti se* (Berneker I, 391; Vasmer II, 677, III, 251; Machek², 158). Psl. verjetno adj. **murč*, kar primerjajo z

gr. *ἀμυρόπος* »temen, oblačen«, stnord. *meyrr* »otožen, rahel« (Zupitza, BB XXV, 101; Boisag, 51).

[O drugi možnosti glej *trorati*. – M. S.]

túrščica (f.) »Zea mays, koruza«, vipav. *turščák* »isto«, trkin, *turška pšenica* (Petauer, LRB, 671), adj. *túrščičen*, *-čna*, *túrškov*, *-a* »koruzen«, subst. *túrščina*, *túrščičevina*, *túrškovina* »koruzna slama«, *túrščiče* »koruzno polje po žetvi«; v 18. st. *turzhiza*, *turfhiza*, *turška psheniza* »türkischer Weizen« poleg sin. *korusa* (Gutsmann).

Prim. star. hrv. *turkinja* »koruza« (Votiggi, Šulek), *trekinja*, *trakinja* (Šulek), sbh. *túrica* »koruzni storž«, č. *turkyně*, *turecká pšenice* »koruza«, slš. *turkyňa*, *túrtyňa*, gl. *turkowska pšenica*, dl. *turkojska pšenica* »isto«. Tudi star. in dial. n. *türkischer Weizen* »koruza«, koč. n. *türkisch Boiz(e)*, tirol., kor. n. *Türken*, it. *grano turco*, agl. *turkey corn*, dan. *tyrkisk korn*. Koruzo so leta 1520 iz Amerike prinesli v Španijo in od tod v Francijo ter zahodni del Nemčije; v vzhodne dežele in na Balkan pa se je v 18. st. razširila prek Turkov (Machek², 661, JR, 295 s.; Marzell, Wb. Pfln. IV, 1239 ss.). Po Turkih so poime novane tudi nekatere druge rastline, za katere so menili, da izvirajo iz turških krajev, npr. sln. *turkinja* »podlogovata, zdolaj bela smokva, od katere se je samo gornja polovica« (Bilje na Vipavi) = hrv. dial. *turkinja* »vrsta smokve« (ARJ XVIII, 943), sln. *túrščák* »zimski lan«, *túrek*, *-rka* »isto«. Goba »Leccinum aurantiacum« je imenovana *túrek* verjetno po barvi. Manj jasno in brez znanih paralel je *túrek* »Carduus acanthoides«, *túrka* »krompir« in »Erythronium dens canis«, tolm. *turkinja* »krompir«, *turščák* »tagetec« (Sln. gorice), v Framu *túrčič* »isto«. M. S.

túš I (m.), g. *-a* »vrsta črnila, Tusche«, *túšati*, *tuševáti*, danes *tuširati* »risati s tušem«, vse nknjiž. v 19. st.

Kakor sbh. *túš* prevzeto iz dunaj. n. *tusch*, knjiž. n. *Tusche* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 241), kar je postverbal iz *tuschen* »nanašati tuš, slikati z vodno barvo« (ali skrajšano iz kompoz. *Tuschfarbe* (začetek 18. st.)) < frc. *toucher* »nanašati (tiskarsko) barvo« < »dotikati se« < vlat. *tóccare* »tolči, zadeti«, prim. it. *toccare* »dotikati se« (Kluge²², 746; Pfeifer, EWD², 1477). M. S.

túš II (m.), g. *-a* »prha«, semkaj *tuširati* (impf.), *tuširati* (pf.) »duschen« (SSKJ V, 211, IV, 996).

Prevzeto iz bav. n. *Tusch* »prha«, kar ustreza nvn. *Dusche* (Striedter-Temps, DLS, 242). To je izposojeno iz frc. *douche* »prha« poleg »raka, napeljava vode (na mlin)« < it. *doccia* »isto« poleg *doccione* »vodna napeljava« < lat. *ductiō* »napeljava«, kar je nomen actionis od *dúcere* »peljati, voditi« (Kluge²², 162). M. S.

túšek (m.), g. *-ška* »slabo, prazno pšenično zrno« (vzh. štaj.), *tuški* »odpadki pri pšenici; das Hintergetreide« (mariborska okolica).

Nejasno, brez znanih paralel, morda **tuščěkbč* < **toys-sk'-(i)jo* + **-ko-*, kar bi bila tvorba s polno stopnjo k psl. **tščč* »prazen« < **tus-sk'ijo-*, lit. *tuščias*. Prim. sln. *tešča ajda*, *tešča pšenica* »ki nima polnega zrna«. Dalje glej *těšč*. M. S.

túšiti, *-im* (v. impf.) »dušiti, gasiti«, npr. *ogenj tušiti*, in »držati zase«, npr. *besedo*, *skrivnost tušiti* (Fram), pf. *potúšiti* »pogasiti« poleg *potúhniiti*, *-úhнем* »isto« (Caf), danes *po-t. se* »sich ducken, sich verstecken, sich verleugnen«.

Prim. csl. *tušiti* »extinguere«, sbh. *túšiti, túšim* »dušiti, daviti, uničevati«, mak. *tuši* »pihati«, *tuši se* »dajati si duška s kazanjem jeze«, blg. *tušá* »gasiti, tolažiti«, *raz-tucha* »uteha«, r. *tušítb, túšišb*, ukr. *tušýty, túšýš*, br. *tušýčb, túšýš* »isto«, p. *tušyc* (*sobie*) »upati, nadejati se«, č. *tušiti* »slutiti, domnevati«, *odtušiti* »odleči«, slš. *tušit'*, *-i* »slutiti«. Psl. **tušiti, *túšišb* »gasiti, dušiti, miriti« je identično z lit. *tausýtis, taūsos* »poleči se (o vetru)«, prim. dalje sti. *tošáyati* »pomiriti, prisiliti k molku«, kar so kavz. iz baze **teus-* »biti zadovoljen, miren«, prim. prez. **tus-sk'e-* > het. *tuškezzi* »veseli se«, **tus-éje-* > sti. *tušáyati* v ptc. prez. akt. f. *tušáyanti-* »pomirjujoča, zadovoljna«, **tus-eH-* > stprus. *tusst-se* »naj molči« (LIV, 583 s.). Ta baza izgleda podobna bazi **teuHs-* »biti miren, molčati«, prim. prez. **tuHs-íe-* v het. *tušúšš-íezzi* »mirno gleda«, (lujij. >) *tašúšš-á-* »čakati, mirno gledati, dopustiti«, adv. sti. *túšním* »mirno«, stprus. *tusnan* »isto« (Vasmer III, 158; Fraenkel, 1068; Pokorny, 1056, LIV, 582). Čop, IM, 43 ss., prepričljivo združuje navedeno gradivo pod rekonstruirano bazo **taHus-*, pri het. in sti. prez. *túšyati* izhaja iz **táHus-je-* (v sti. z analognim *t-* po kavz.), pri kavz. pa iz **taHus-éje-*. Glej tudi *túh I*, *potúha, túhuati I–II, tínjati*. M. S.

tušjak (m.), g. -a »portulak«. V 18. st. *tufhjak* »Portulack; trava sa merslizo« (Gutsmann).

Enako je hrv. *tušjak* trava, pri Belostencu: *tufchjak* trava »Portulaca« poleg *tufztochel* »Andrachne, Portulaca; trava Izvinlžka«. Izhajati je potrebno iz **relšćákš*, kar je substantivizirano iz adj. **relstš* »debel, tolst«, npr. sln. *tólst*, f. *tólsta* »isto«, hrv. *túst, túst*, prim. sln. *tolščák* »portulak« (Pleteršnik II, 676, po Miklošičevem rkp. gradivu), *tuščak* »isto«, *tušek* (Šulek, Im. bilja, 423, po Medvedovem rkp. gradivu). Portulak je tu poimenovan po značilnih mastnih listih, prim. iz istega adj. motivirano hrv. *tust, tušt, tušac* (Šulek, I. c.), n. *Fette Henne, Vethstür* < *fett* »masten« + *Stürr* »Amaranthus«, frc. *arbe grasse*, it. *erba grassa*, furl. *grässule* (Marzell, Wb. Pfln. III, 998, 990 s.). Glej tudi sin. *ščêr* in dalje *tólst*. M. F.

tuškati se, -am se (v. impf.) »trkati se z glavami (o živalih)« (kostelsko; Gregorič, Gradivo).

Osamljeno. Možno bi bilo izhajati iz **tušćákš*, eks-presivnega deverbativa tipa **běžćakati* ← **bėgati* iz **tuchāti*, sorodnega s č. dial. *cuhāt'* »suvati, pehati« (citirano po Machku², 90) < **t'u-cha-ti*. Obe tvorbi sta lahko iterativa in posredno kažeta na obstoj psl. v. **tus-tš*, **tušešb* »tolči« in k temu ptc. pret. akt. **tuch-lš*, posredno potrjenem v sln. bkr. *túhjak* (m.) »drobljiv, mehek kamen« (Šašelj, Bisernice I, 313) in slš. dial. *tuchlir'* »pokati, razbijati, tolči s pestmi« (Kálal, Sl., 729). Manj verjetna se zdi Machkova razlaga č. *cuhāt'*, ki brez eksterne evidence in brez gradiva s prevojno varianto **tuch-glagol* povezuje s č. *čidit*. Dalje glej *tuh II*. M. F.

túta (f.) »kdor se kuja, čemernež, čemernica« (Cigale), gor. »malobeseden človek«, dol. »neumnež, bedak«, *túta* »tih, bojazljiv človek« (polj.), *tútec, -ica* »potuhnjenec, čemernež«, adj. *tútašt* »kujav, čemeran, vase zaprt, plašen, nezgovoren, žalosten, neumen«, v. *tútati, -am* (impf.) »kujati se, biti čemeran«, z rinezmom cerklj. *tuntala* »vase zaprt, sramežljiv, tudi zabiti otrok« (Kenda-Jež, Gradivo); v 18. st. *tuta takú de nei fam per febi* »nebiz, glumbiz, stupor«, *tutaft* »norški, glumpaft, nebaft, tupoglavaf, matorogaf, stolidus« (Kastelec-Vo-

renc), *tuta* »Niedergeschlagen, melancholica«, *tutaft* »traurig, melancholicus« (Pohlin), *tutast* »traurig, melancholisch« (Gutsmann).

Prim. sbh. *tútljav* »topoglav, počasen«, *túrkati, túro-l(j)iti* »na skrivaj, kradoma dajati ali kaj delati«, pf. *tútnuti*, hrv. kajk. *tútlek* »bedak«, sb. dial. *túta* »zmeden, preplašen človek« (Kosovo), *tuta-muta* »neroden, nespreten človek« (A. Loma, ustno), mak. *tutulav* »topoglav, počasen, okoren«, *tutkun* »nespameten človek«, *tutule* »omejen človek«, *tutka* »skrivaj dajati, ščuvati, vsiljevati se«, pf. *tutne*, blg. *tútkav* »pocasen, zamudjen«, r. *túta* »žalost, apatija, dolgočasje« (Kaluga), č. *t'ú'a*, mor. *t'ú'a* »plah človek, prismoda«, *tutlati* »tajiti, prikrivati, mohljati«, slš. *tutlar'* »prikrivati, zadrževati v sebi«, *t'ú'uo*, *t'ú'mák* »neroden, počasen človek«, gl. *tutolíc* »čofotati, kapljati (iz stare posode)«, star. »biti počasen, kramariti s staro šaro«, *tutolak* »godrnjav, otročji človek«, dl. *tutoliš se* »obotavlja se približevati, počasi, brez navdušenja pristopati k delu«. Iz slov. je madž. *tutyimutyi, teryemurya, tityi-mutyi, tyutyu-muryu* »nebogljen, neroden« (drugače o izvoru EWU, 1565). Psl. **túta* »žalosten, melanholičen in torej nespreten, počasen človek« je verjetno sorodno z lit. *tautà* »hrepenenje, domotožje«, *taūsti, taučiū* »žalovati, koprneti, hrepeneti« (Būga, IORJa XVII/1, 46; Fraenkel, 1070, Slavia XIII, 19; Vasmer III, 157). K vrddhiju prim. psl. **tórpa* > sln. *trápa*, r. *torópa* k **torpiti*. Schuster-Šewc, HEWb., 1562, domneva, da je osnova onomatopejskega izvora, kar se zdi sprejemljivo. Manj verjetno Kurkina. Etimologija 1971, 77, ki primerja blg. *tútulja*, sbh. *tutulja* »gošča« in dalje **týiti* »rediti se«, **táviti* »otekati«; Machek², 662, ki č. besede brez primerjalnega slov. in balt. gradiva izvaja iz **tuch-tlari* k sln. *túhtati*; Mladenov, 643, samo blg. besedo izvaja iz turš. *turtak* »držati« (imp. *tut*), prim. iz turš. *tutkal* »lepilo«, sbh. *tútkal*, blg. *tutkál* »isto«, in Štrekelj, Lw., 68, ki samo sln. in kajk. gradivo izvaja iz bav. n. *Totel* »abotnež«, *tot-telt* »aboten, neumen«, tirol. *totil, dotl* »neumnež, nerodnež«. M. S.

tútati, -am (impf.) »trobiti na rog, gruliti (o grlici)«, *túljati, -ám* »piskati«; semkaj pkm. *túta* »čenča, spletká«, *tútati* »spletkariti, čenče prenašati« (navaja Novak, Slovar.² 161).

Prim. č. *tutati* »tuliti, trobiti, piti«, slš. *tutúkar'*, *t'ut'úkar'* »isto«, p. dial. *tutkač, tutač* »pupati, piti (v otroškem govoru, pri odraslih le alkohol)«, gl. *tutač, tutkač*, dl. *tutaš, tutkaš* »isto«. Psl. ali slov. **tútati* je tvorjeno iz onomat. **tu-t(u)*, prim. paralelno lit. *tútuoti* »trobiti, pihati«, *tutėiti* »kričati«, lot. *tútēt* »trobiti«, n. *tuten, dúten*, srspn. *tuten* »isto« (Schuster-Šewc, HEWb., 1561). Nazalizirana osnova se morda pojavlja v subst. **tútynš* > stsl. *tútynš* »sonitus, strepitus«, sbh. *tútanj, -tnja* »bobnenje, topot«, r. *túten, tútenš* »isto«, p. *tėten, -tna* »topot, peket«. To imajo navadno za onomat. (Sadnik-Aitzetmüller, Hwb., 320) ali izvajajo iz korena **(s)tenH-* »grmeti«, prim. sti. *tanyati, standayati*, lat. *tinare* »grmeti« (Mladenov, 646, ki domneva reduplikacijo kot v **bčbšnš*; Vasmer III, 157; Skok III, 529; rekonstrukcija ide. korena **(s)tenH-* po LIV, 543). Glej tudi *tútek*. M. S.

tútek (m.), g. -tka »lijak« (vzh. štaj.), v Halozah »pokrov pinje«. Možno je sicer izvajanje iz bav. n. *Dutten*, n. *Dutte* »škrnicelj« in »prsna bradavica« (kar je po Grimmu, Wb. II, 1768, iz prvotnega pomena »cev«), iz česar je gotovo p. *tutka* »papirnata vrečka, škrnicelj, tu-

lec«, vendar se zaradi m. spola zdi verjetnejša izpeljava iz *tútati* »trobiti«. Prim. tudi blg. *tútulja* »cevka« (navaja Skok III, 529), alb. *tytë* »cev, dulec« in morda sbh. *tütlíc* »jajčasta buča«. M. S.

tútka (f.) »kovanec majhne vrednosti, Dütchen«, polj. »igralni žeton, ki predstavlja denar«, bkr. »stara desetica«, pri Cigaletu *tutika, dutika* »Dütchen«, v 18. st. *tutëka* »Tantesmünz, abaculus« (Pohlin).

Prevzeto iz n. *Dütchen* »majhen srebrn kovanec«, kar je dem. od *Deut* »majhen kovanec« (Grimm, Wb. II, 1767) < srnz. *duit* k stnord. *þveiti* »neka merska enota, majhen kovanec« (Kluge²³, 174). N. dem. suf. *-chen* se je v sln. nadomestil z *-(i)ka*. M. S.

tutnëti, *-ím* (v. impf.) »votlo doneti« (bkr.), tudi *tutnjáti*, *-ám* »bučati« (dol.), *tutnjáva* (f.) »bobnenje« (bkr.).

Prim. stcsl. *тутнëти* »bombum edere« poleg *тутнë* »sonitus, strepitus«, hrv., sb. *tútanj*, *-tnja* »fremitus, sonitus«, hrv. *tutnja* (f.) »isto« (Stulli), *tútnjiti*, *-i* »grmeti«, *tutnët*, *-në* »isto«, čak. *tutnjiti*, *-i* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 221), sb. *tutnjët*, *-njët* (Kosovo), mak. *tatni*, *tatnež*, blg. *tšten*, *tštenëž*, *tštena*, r. star. *túten*, tudi *tútenb* (m.) »šum, ropot, topot«, *tútnatb*, *tútnutb* (Dal', Slovar²³ IV, 876), p. *tëten*, *-tna*, *tëtno*, *tëtnic*, *tëtnac*. Slov. **tutnë* (m.), **tutnëb* (m.) in denom. v. **tutnë'* /*titi*. Slawski, Sl. occ. XXVIII, 1947, 255 s., je sklepal, da psl. subst. **tutnë* ohranja reduplicirano osnovo ide. **(s)ten(H2)-* »grmeti, doneti ipd.« in da je subst. lahko deverbativ k denom. **tutnati* (isti, SP I, 135). Podobno Vasmer III, 157, ki govori o onomatopejski reduplicaciji in opozarja na lat. *tininnō*, *-äre* »žvenkljati, cingljati«. Vendar je **tutnë* lahko tvorjeno iz psl. **tutë* (m.) »grom, šum ipd.«. K besedotvorju prim. psl. **ostb* → **ostnë* : **ostnëb*, tudi **bobë/bnë* »boben«, kar je zaradi stisl. *bumba*, sti. *bhambhā* »velik boben« (Slawski, l. c.) gotovo iz primarnega **bobë*. Zaradi v. **tutë/bnqti* (r., p.) je **tutë* lahko deverbativ sicer nepotrjenega v. **tut(ā)ti*, ki je lahko denom. izvora tipa **plek'-te-* (prim. gr. πλεκτός »pleten, zvit, sukan«) ob **plek'-* »viti, plesti«. K sln. *-u* iz **-q-* Ramovš, Hgr. VII, 137. Dalje glej *tontráti* in *tonnëti*. M. F.

tvâr (f.), g. *tvarî* »materija, material, snov« (Janežič, Cigare, Caf), *tvarina* »isto« in »vsebinsa, predmet obravnav«, adj. *tvâren*, *-rna*, *tvarînski* »materialen«.

Prevzeto iz sbh. *tvâr* »snov, stvar, izdelek«, prim. dalje stcsl. *tvarb* »opus, creatio«, mak. *tvar* (m.) »snov, materija«, blg. *tvár*, d. obl. *tvará* »živo bitje, žival«, r. *tvárb*, *-i* (f.) »isto«, str. *tvárb*, lok. *-i* (Ušakov, 354; Zaliznjak, 132) »izdelek, stvar, zgradba, stvarstvo«, ukr. *tvárb*, *-i* (f.) »žival«, br. *tvár*, *-u* (m.) »obraz«, p. *twarz*, *-y* (f.) »obraz, obličje«, č. *tvář*, *-e* (f.) »isto«, poleg *tvar*, *-u* (m.) »oblika«, slš. *tvár*, *-i/e* (f.) »obraz«, *tvar*, *-u* (m.) »oblika«, gl. *tvar*, *-je* (f.) »satje«, *tvar*, *-a* (m.) »oblika, zgradba«, dl. *tvarî*, *-i* (f.) »les za gradnjo, zgradba«. Psl. **tvarb* je postverbal glagola **tvar'āti*, kar je iter. od **tvoriti* (Miklošič, 366; Vasmer III, 85; Schuster-Sewc, HEWb., 1562 s.). Ugotavljanje psl. akcentske paradigme je težavno. Vzh. slov. gradivo bi lahko kazalo na nepremično **tvâr*, kar pa nima opore v glagolski akcentuaciji. Več možnosti ima rekonstrukcija **tvár*, na katero kažeta tudi č. in slš. V zah. slov. bi bilo to lahko po prez. **tvar'āješb* > **tvár'ašb* (> sln. *tvârjati*, *-am*), v vzh. slov., kjer ni bilo kontrakcije, bi se paradigma lahko izravnala po nom. in akz. **tvarš* > **tvâr*, saj je bil v tej deklinaciji edini

primer a. p. b (**pqtš*) m. spola. V jslv. se je **tvâr* priključilo prevladujočemu premičnemu vzorcu. Dalje glej *tvoriti*, *storiti*, *svâr*, *trnič*. M. S.

tvégati se, *-am se* (v. impf.) »riskirati, wagen«, danes nerefleksivno *tvégati*, *-am* (impf., pf.) »isto«, pf. *utvégati se* »odpovedati se«, v 18. st. *tvégati se* »Verzicht thun« (Gutsmann), prim. pomen »odpovedati se, entsagen«, ki ga tudi v štaj. simpleksu *tvégati se* evidentira Pleteršnik.

Brez znanih paralel. Nastalo iz **ot-végāti* »prenehati majati, prenehati omahovati« (po napačni morfološki delitvi **o-tvégāti* in deprefiksaciji ali po aferzi) iz **végāti* > sln. *végati*, *-am* »majati, omahovati« (Snoj, SES, 693). To je denom. iz psl. **vëgë* > sln. *vëg*, *vëga* »neraven, kriv, z neravno spodnjo ploskvijo in zato nestabilen, majav; različen, nič podoben«, prim. hrv. dial. v Ozlju *vëgav* »kriv« (Težak, HDZb V, 413), blg. dial. *vëgaf*, *vjãgaf* »poševen, postrani« (Kurkina, Etimologija 1979, 25). K odpadu *o-* prim. *tvësti*. Ker je psl. **vëgë* < **voigô-* iz diftongialne baze, s tem ni sorodna, temveč le semantično primerljivo r. *otvãga*, p. *odwaga*, č. *odvaha* »drznost, pogum, neustrašnost« < **odločnost*. To je postverbal iz **ot-važiti* »prenehati tehtati, odločiti se«, kar je iz **ot-* in denom. iz *vaga* < stvn. *wãga* (Machek², 674; Vasmer II, 289). Manj verjetno Miklošič, ki sln. *tvégati se* (navaja pomena »sich entschlagen, entbehren«, tj. »odpovedati se, znebiti se«) pojmuje kot izposojenko iz n. *entwegen* »odpraviti, odstraniti« < srvn. *entwegen* »ločiti« iz *ent-* »raz-, od-« + germ. **wega-* »premikati«, saj bi bil to edini primer, v katerem bi se n. *ent-* substituiral s sln. *t-*, prim. sicer mlado izposojeno kor. obir. *entfirati* »entführen«, *entšuldati se* »opravičiti se« iz *entführen* oz. *entschulden* (navaja Karničar, Obir, 195, 289). Dalje glej *vëgast*. M. S.

tvëriti, *-im* (v. impf.) »bolehati«, tudi *tvërhati*, *-am* > *kvërhati*, *-am* »isto«, adj. *tvërhast*, *tvërhav* »bolehen« (štaj.).

Nejasno, brez znanih paralel. Možno je rekonstruirati sln. **dheriti*, kar je lahko ekspr. tvorba iz **dëchāti* (blg. *dëcham* »dihati«, r. *dôchatb* »močno kašljati«, *dochnūtë* »dihnuti, izdihnuti, umreti«) tipa sln. *žmëriti* < **mžëriti* iz **mžāti*. K fonetičnemu razvoju **dëch-* > **tv-* prim. bkr. *tvôr* »dihur« (tudi sbh. *tvôr*, *tvôr*, p. dial. *twórz*, dl. *twór'*) < **dëchorb* »isto«. Dalje glej *dehniti*. M. S.

tvësti, *tvëzem* (v. impf.) »vezati, ligare« in »blebetati, govoriti veliko neresničnega« (gor., kor.), v slednjem pomenu tudi hiperkorektno *tvëziti* (Pleteršnik II, 704), kot da bi v dial. *tvëst* odpadel *-i-* po vokalni redukciji; kvaliteta *-ë-* se tu ravna po subst. *tvëza* »blebetanje, neresnična pripoved« (in »trak, vez«), pl. *tvëze* »čipke«, *tvëž* (f.), g. *tvezî* »trak, pas«, *tvëstje* (n.) »okrasna obroba« (Dalmatin); pf. *natvësti* »navézati, naprtiti« in »povedati kaj neresničnega«, v slednjem pomenu kor. rož. *natvësta*, *natvëžam* (Šašel, RNB, 134) < **-vëžem*; v kompoz. *otvëstti* »privezati, oviti«, *pretvësti* »prevezati, prepreči« in »hliniti« (Caf), *pretvëza* »Vorwand, Ausflucht«, *prtvësti* »privezati«, *zativësti* »tako pripeti, da se ne da odpeti«, *odtvësti* »odvezati«, impf. *tvëzati*, *-am* »obešati«, v kompoz. *tvëzati*, *tvëžam* in *tvëzovati*, *-ijem*, *tvezëti*, *-im* »viseti, biti privezan«; v 18. st. *tvesati* »hangen« (Gutsmann).

Prim. hrv. *tvesti*, *tvezem* »vesti, vezati« (Vitezović, Trebarjevo; ARJ XIX, 21), v Ozlju *tvëz* »vstavek iz čipk« (Težak, HDZb V, 412). Nastalo po dekompoziciji iz

*o-tvęstī, to pa po napačni morfemski delitvi iz *ot-vęstī (Štrekelj, JA XXVII, 70; Ramovš, Hgr. II, 223); glej o tem še *tvęgati* in *čutiti*, kar je vsaj delno iz **ot'utiti* (**ot-* + *jutiti), prim. stcsl. *oštutiti* »začutiti«, str. *očutiti* »opaziti«; pa tudi sln. *bimčkati* »objemati«, sbh. *biskati* »iskati uši«, č. *bahniti*, kar navaja Štrekelj, l. c. K pomenskemu prehodu »vezati« > »blebetati, govoriti veliko neresničnega«, prim. r. dial. *verziti*, *věrziti* »klatiti neumnosti, lagati« k psl. *verziti »vezati«, mak. *veze* »hitro in lepo, tekoče govoriti«, sln. *otrobe vezati* »govoriti neumnosti«, č. *vázat písek* »isto« in morda sln. *plęsti, naplętati* »tvesti«. Dalje glej *vęsti II*. M. S.

tvój (pron. pos.), g. *tvójega*, f. *tvója*, -e »tuus«, gor. *tóji*, dol. *túji* z asimilatoričnim izpadom v zaradi sledečega o oz. u. delno je morda izpad pogojen z vplivom refleksov *mój* (Ramovš, Hgr. II, 144), pkm. *tvój*, -a, -e; subst. *tvójec*, -jca »eden iz tvoje družine«; v Briž. spom. nom. sg. f. *tua milozt* »misericordia tua« (I, 26), akz. sg. f. *tuo milozt* (I, 32), obkrat s kontrakcijo, *tuouiu milozt* (III, 51), instr. du. n. *pred tu(o)ima osima* »ante oculos tuos« (III, 55), instr. pl. n. *tvouim vzti* »tuo ore« (I, 33), v 15. st. *pridi khnam twoye Bogaftwo* (Starogorski rokopis), v 16. st. *tvoj* »tuus« (Megiser), v 18. st. *tvoi* »tuus« (Kastelec-Vorenc), *tvoj* »tuus« (Pohlin), *tvoi* »dein« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *tvójь* »tuus«, sbh. *tvój* (g. *tvójeg(a)*, *tvóg(a)*), *tvója*, *tvóje*, hrv. čak. *tvój* (g. *tvóga*), *tvójä*, *tvójě*, mak. *tvoj*, *tvoja*, *tvoe*, blg. *tvój*, *tvója*, *tvóje*, r. *tvój* (g. *tvojgój*), *tvójä*, *tvójě*, ukr. *tvój*, *tvója*, *tvojé*, br. *tvój* (g. *tvajgój*), *tvajä*, *tvajě*, p. *tvój*, *tvoja* (*zwa*), *tvoje* (*twe*), č. *tvúj*, *tvá* (*tvoje*), *tvé* (*tvoje*), slš. *tvoj* (g. *tvojho*), *tvoja*, *tvoje*, gl. *tvój*, *tvoja*, *tvoje*, dl. *tvoj*, *tvoja*, *tvojo*. Psl. *tvojě, *tvojä, *tvojě < **tvo-jo-* je tvorjeno iz neflektivne, funkcionalno genitivne oblike *tvo pron. *tu »ti«, prim. sekundarno flektivno sti. *tváh*, av. *θwa-*, gr. *σός* »tvoj«; iz **toyo-kó-* je sti. *tavaká-*, iz **tuyo-* je av. *tauaa*, lit. *tāvas*, f. *tavā*, lot. *tavs*, f. *tava*, gr. *τεός*, lat. *tuus*, iz g. *teyé (≥ psl. *tebē) je kelt. *toye > stir. *toí*, predtonično *toy > stir. *do*, kimr. *dy*, korn. *the*, bret. *da*, iz *te je het. enklitično -*ti-š*. Osnovna literatura: Brugmann, Grundriß II/1, 164, II/2, 404, 407; Trautmann, BSW, 333; Vasmer III, 86; Pokorny, 1097 s.; Mayrhofer, EWA I, 682. Enako je tvorjeno psl. *svojě, *majě. Dalje glej *tí*. M. S.

tvōr (m.), g. -a »furunkel, ulcus«, v 16. st. *Turr*, *tvur*, pl. *toruui*, g. *torou* (Trubar), *poln tvorou* (Hren), v 17. st. *poshle bule*, *inu toroue* (Janez Svetokriški), v 18. st. *tur* »ulcus«, *is turami*, *inu raname* (Pohlin), *polhin tvorou*, *inu mihurjou* »ulcerosus«, *tvorizh* »en mošuliz, ulcusculum« (Kastelec-Vorenc), *tvur*, *tur* »Geschwür, Beule« (Gutsmann). Dem. *tvōrec*, -*rca*, *tvōrček*, -*čka*, adj. *tvōrast*, -a, *tvōrav*, -a. Izvorno sln. *tvōr, g. *tvorā > dol. *tvūr > *tūr*, g. *tvorā*, iz česar je (po analogiji z dol. *būg*, g. *bogā*) novi g. *torā*, pl. *torōvi*, tj. pri Trubarju *toruui*. Varianta *tvur*, zapisana že v Trubarjevi Postili, dalje pri Megiserju kot *tvur* »apoftema, abceffus, ulcus« in ki je kasneje pogosta, je posledica križanja med Trubarjevimi nom. sg. *tūr* in *tvōr* zapisovalcev, ki niso bili Dolenci. Beseda je po 16. st. pridobila kolumnalni akcent in poplošila nominativno vokalizacijo: *tūr*, g. -a (kakor dol. *kūs*, -a), od tod je restavrirano današnje *tvōr*, -a (Ramovš, JA XXXVI, 447 s. = Zbrano delo I, 32 s., Kr. zg.,

198). V gor. je *tūr*, -a verjetno po asimilaciji *uō* > *ū* kot v primeru *ūn* < *uōn* < *on*; rez. *toūr*, g. pl. *toūrjou*, akz. pl. *toūrje* je po enaki asimilaciji iz oblike z anaptiktičnim vokalom *tovrōr (Ramovš, Hgr. II, 140).

Prim. stcsl. *tvorě* »neka bolezen« (Euchologium Sinaiticum), hrv. *tvōr*, g. *tvōra* »obliz iz beljaka, ki ga dajo na rano« (Vuk), dial. *tūr* »čir na živali«, k *uo* > *u* v Vodicah prim. *sūra* < *savora. Ramovš, JA XXXVI, 447 s. = Zbrano delo I, 32 s., samo sln. *tvōr* povezuje z ide. baza **tey-* »otekati, velik biti«, kar pa ne ustreza, saj se ta ide. baza praviloma izkazuje kot težka **teyH-*, prim. psl. *týti »rediti se«, *týlě »debel«, sti. *ū taviti* »je močen«, gr. *σωρός* »kup, kopica« (LIV, 581). Zato se zdi pomen »ulcus« verjetneje izvesti iz *kar se je naredilo« in besedo enačiti s stcsl. *tvorě* »habitus corporis, adoptio, simulatio, forma, qualitas«, ukr. *tvir*, g. *tvōru* »stvarjenje, delo«, p. *twōr*, g. *tworu* »stvor, tvorba, stvaritev, živo bitje«, č., slš. *tvor* »živo bitje«, gl. *twor* »stvarjenje«. K pomenu prim. sln. *čir*, csl. *čirs*, sbh. *čir* < psl. *čirs < **kʰej-ru-* k bazi **kʰej-* »nizati, postavljati v vrsto, zbirati, postavljati eno na drugo, graditi« (o tem Snoj, SR XXXVII, 156). Bolj kot na nomen actionis je tu treba misliti na postverbal iz *tvoriti. Glej tudi *trnič*, in dalje *tvoriti*, *storiti*. M. S.

tvoriti, -*im* (impf.) »delati, ustvarjati« (Pleteršnik), danes *tvōriti*, -*im* (SSKJ V, 213), pf. *po-t*. »falsificirati« in »obrekovati, zasmehovati«, *pre-t*. »prenarediti, transformirati«, *u-t*. »gestalten«; sekundarni impf. *tvārjati*, -*am*. Uvedeno po stcsl. *tvoriti* »facere«, *potvoriti* »mutare, calumniari« (današnji pomen »falsificirati« se je razvil pod vplivom n. *nachmachen*), *prętvoriti* »mutare«. Pristno sln. iz te osnove je *stvoriti* (štaj, pkm.; glej *storiti*), iter. *tvārjati* »delovati« (dol.), *prętvārjati se*, -*am se* »hliniti« (Podkrnci), »spakovati se« (Temljine, Goriš. brda), *prętvāra* »hlimba, grimasa, karikatura« (Caf); po drugih slov. jezikih ali iz izposojenih glagolov so nominalne tvorbe *tvorina* »Gebilde, Erzeugnis«, *tvorivo* »material«, *tvōrba* »Bildung«, *tvōren*, -*rna* »delujoč, aktiven« in od tod star. *tvōrnica* »tovarna«. O pristno sln. nominalnih tvorbah glej *tvōr*, *torilo*, *trnič*, *stvár*.

Prim. stcsl. *tvoriti* »facere«, *tvārjati* »formare«, sbh. *tvōriti*, -*im* »delati, ustvarjati, izdelovati«, sekundarni impf. *stvárati*, *stvārām*, mak. *tvori*, blg. *tvorjá*, r. *tvorítě*, -*íš*, ukr. *tvorýty*, *tvóryš*, br. *tvarýč*, *tvóryš*, p. *tworíc*, *wytwarzac*, č. *tvōřiti*, *utvářet*, slš. *tvorit'*, -*i*, *utvárat'*, gl. *tworíc*, -*ju* »izdelovati, oblikovati«, star. tudi »izdelovati sir«, *tvorís*, -*im*. Psl. *tvoriti, -*íš* »ustvarjati« < *grabiti« je iter. iz ide. baze **tuerH-* »zgrabiti«, iz katere je prez. na -*je-* v lit. *tvėrti*, *tveriu* »zgrabiti, zagraditi, oskubsti, povezati«, *sutvėrti* »ustvariti« (prim. psl. *st-tvoriti), lot. *tveřt*, *tveřu*, *tvėru* »grabiti, držati, loviti, zadoščati«, esiv **tueřH-Hjě-* > lit. *turėti*, *turiu* »držati, imeti«, lot. *turēt* »držati, gojiti, posedovati«; nominalne tvorbe so lit. *aptvaras* »ograda«, *aptvarā* »isto« in »vrv pri ribiški mreži«, stprus. *coaris* »banse« (Elb. voc.), tj. »prostor pri gumnu«, lit. *tvorā*, akz. *tvōrą*, lot. *tvare* »ograj«, lit. *tvėrė* »vrv«, gr. *σειρά*, *σειρή* »vrv, vez«, *σopός* »žara« (Miklošič, 366; Trautmann, BSW, 333 s.; Vasmer III, 86; Pokorny, 1101; Fraenkel, 1152, 1142 s.; LIV, 596 s.). Glej tudi *storiti*, *tvār*, *stvár*, *trnič*, *třd*, *trájati*. M. S.

u- (pref.) »roč, stran«, npr. *uiti* »aufugere«, *umrěti* »moriri«, *ukrásti* »clepere«, *umiti* »lavare, abluere«; »dol«, npr. *usěsti se* »sidere«; po zgledu aspektnih parov *krásti* – *ukrásti* tudi kot zgolj perfektizirajoči pref., npr. *zrěti* – *uzrěti*; redko kot nominalni pref., prim. *ubōg* < *ū-bog »pauper«; v Briž. spom. *ne mosem nikimse liza ni ucriti nicacosē ubegati* »ante eius faciem a nemine abscondi nequaquam fugere possumus« (II, 68–70), v 16. st. *v'yti* »effugere«, *v'mreti* »moriri« (Megiser), *vkral*, *vkraděl* (Krelj); ker je psl. **u-* pred konzonanti in *v- s šibkim *z* v osrednjih in zah. dial. dalo *u-*, *u-*, *w-* (prim. gor. *ukrāst* kakor *udēt*), v vzh. pa v *v-*, *f-* (prim. preš. *vmīti* kakor *vložiti*), se je razlikovanje med pref. **u-* in *v- odpravilo in v knjiž. jeziku umetno vzpostavilo po csl. zgledu (Ramovš, Hgr. II, 134); glej o tem tudi v.

Prim. stosl. *u* (prep. z g.) »ad, apud«, in »ab«, npr. *vzēti u kogo*, kot pref. npr. *ukrastī*, sbh. *u* (prep. z g.) »pri« (homon. *u*, ki se veže z akz. in lok. je iz psl. *v), kot pref. npr. *ūkrastī*, hrv. kajk. *vujti*, mak. *u* »pri«, *ukrade*, blg. *u* »pri«, *umrā*, r. *u* (prep. z g.) »pri«, *ukrāstb*, ukr. *v*, *u* (prep. z g.) »pri«, *ukrāsty*, br. *u* (prep. z g.) »pri«, *ukrāsci*, p. *u* (prep. z g.) »pri«, *ukrašč*, č. *u* (prep. z g.) »pri«, *ukrādati*, slš. *u* (prep. z g.) »pri«, *ukradnūt'*, gl. dial. *wu nas* »pri nas«, tudi knjiž. *wumrěč*, dl. *hu*, *u* (prep. z g.) »pri«, *humys* »umiti, izmiti«. Psl. *u < ide. **ay-* »gor, proč, stran od«, prim. balt. pref. *au-*, npr. lit. *aūmonēmis* »brez zavesti«, lot. *aumanis* »nespameten, besen«, strpus. *aulāut* »umreti«, gr. *αυ* »spet, ponovno, nasprotno«, kot pref. v *αὐχάττειν ἀναχόμειν, ἀναχάττειν* (Hesych.), lat. *au-* v *auferrō* »odnesem«, het. *u-* »sem«, gal. *au-tagis* »diračič«, stír. *ó, úa* (prep. z dat.) »od, z, po«; iz *ayē je sti. *áva* »gor, stran, od«, kot pref. *ava-* »obrtnjen nazvgor«, mlajše *va-* »dol«, superl. *avamā-* »spodnji, najbližji, zadnji«, av. *auuā* »k«, stperz. *ava-* »dol, stran, proč«; iz **uē-* je lat. **vē-* v *vēscor* »hraniti se, živeti od, jesti«, *vēcors* »nesmiseln, blazen«, *vēgrandis* »ne velik, majhen«, prim. k tej funkciji tudi csl. *uzelenē* »subviridis«: *zelenē* »viridis« (Miklošič, 370 s.; Brugmann, Grdr.² II/2, 809; Vasmer III, 168; Frisk I, 183; Kopečný, ESS I, 257 s.; Pokorny, 72). Glej tudi *um* II. M. S.

úbac (m.), g. *-a* »oven« (Njiva v Reziji; B. de Courtenay, rkp; Matičetov, Jazyki, 61 s.), *wýbac* »isto« (Njiva (SLA); Bila (Steenwijk, SDR, 332)), tudi *uibce* (verjetno nom. pl. f.) »ovce« (Ruštis; Dobrovský, Slavin 1834, 121).

Izhajati je potrebno iz izhodnega sln. *ovēc (m.), g. *ovcā »oven«, ki se ohranja tudi v 18. st. izpričanem *ovez* »Schöps« (Gutsmann). K pomenskem razvoju »oven« → »koštrun« prim. sln. knjiž. in delno dial. *óven* »aries« poleg »koštrun« (Koprivna; SLA) < psl. *ovъnъ (m.) »aries«. Rez. substantiv moškega spola je nastal po večkratni znotrajparadigmatski analogiji: *(*u*)*ou̯āc*, g. *(*u*)*ou̯cā* delno s protetičnim *u-* in nadomestno podaljšavo po izpadu *ō* → *(*u*)*ou̯āc*, g. *(*u*)*ou̯pca* umik akcenta v g. na dolgi *ō* in interkalacija *-p-* → *(*u*)*ou̯bāc*, g. *(*u*)*ou̯pca* analoški vnos interkaliranega *-p-* po rez. vzorcu paradigem *chlēbac, g. *chlīpca < *chlēbъcb, g. *chlēbъca → *(*u*)*ubāc*, g. *(*u*)*ou̯pca* → prehod neakcentuiranega *ou̯* > *u* kot v g. pl. f. *uwci* < **uou̯c-i* → *(*u*)*ubāc*, g. *(*u*)*ou̯pca* poenostavitev geminate *ou̯* > *u* in posplošitev nominativne osnove, pri čemer je pri *uúbac* potrebno

predpostaviti tudi vnos zasoplosti iz stranskega sklona v nominativno osnovo. Prim. r. arhan. *ovēc*, g. *ovcā* »oven/ovca (splošno)« (SRNG XXII, 295), gl. *uou̯c* »oven« (SS II, 76, 78), pom. *uou̯c*, *-a* »isto« (Lorentz, Wb. III, 747). Psl. *ovъcb (m.), g. *ovcā »ovca/oven; oven« je s suf. **-ko-* (enako *ęzykъ ← ide. dial. **ing'hū*, *sbŕdъce ← ide. dial. **k'rdi-*, prim. lit. *širdis*, het. *kardi-* v g. *kardijaš* < **k'rdi-os* ...) prestrukturirano ide. arhaično deklinirano **H₂éui-* (m., f.) »ovca/oven«, prim. sti. *ávi-* (m., f.) »isto«, gr. *οἶς* (m., f.), g. *οἶός*; psl. *ovъcā (f.) »ovis« = sti. *avikā-* (f.) »isto« je tako kot psl. *snuchā (f.) »nurus« = sti. *snušā-* »isto« ← ide. **snusó-* (f.) = gr. *voós* (f.) prestrukturirano iz omenjene tematske predloge (o tem Furlan, SR XLVII, 1999, 457 s.). Glej tudi *ovca*. M. F.

ubādati se, *-am se* (v. impf.) »z naporom kaj opravljati; ukvarjati se«, *ubādanje* (n.) »ukvarjanje« (oboje SSKJ V, 214).

Prim. hrv., sb. *bādati*, *bādām* »počasi iti« (Vuk), hrv. čak. *ubadāt* z nikalnico *ne* »ne ukvarjati se«, tudi *obadāt* »isto« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 205), blg. dial. *bādka* »truditi se reči, povedati, kar koli narediti«, *badāka* »počasno delati, štorati«, r. dial. *badārsja* »kolovratiti, pohajkovati«, str. *badati* »razmišljati, raziskovati«, ukr. *bādatsja* »raziskovati«, tudi »truditi se«, br. *badžácъca* »klatiti se, potikati se«, p. *badac* »preiskovati, raziskovati, poizvedovati«, tudi *badac się* »isto«, č. *bādāt* »raziskovati, preiskovati, razmišljati«, slš. *badat'* »opazovati, slutiti, spoznavati«, dl. *badas* »raziskovati, poizvedovati«. Iter. *badati (*se*) »mučiti (se)«, od tod »poizvedovati, raziskovati« poleg »s trudom kaj (neuspešno) delati« je verjetno pomensko specializirano iz »bosti (se)«, o čemer priča tudi sln. pogovorna fraza *bosti se* »mučiti se, s čim se ukvarjati« poleg knjiž. »zbadati se«. Izhodišče besedne družine je psl. *bod-tī, *boděšb »pungere« (Schuster-Sewc, HEWb., 11). Podoben pomenski razvoj je izpričan tudi v stlot. *badekle* »poizkušanje« (Jegers pri Fraenklu, 41) oz. lat. *pungō*, *-ere* »zbsti« poleg »mučiti«. Razlago, da je slov. *badati po napačni dekompoziciji nastalo iz prvotnega *ob-adati, prim. stč. *jadati* »poizvedovati«, lit. *úosti*, *úodžiu* »vohati« (tako Brückner, 10; Stawski, SEP I, 25; Machek², 41), zavračata že Schuster-Sewc, l. c., in ES I, 122.

Sln. imperfektivno pozno izpričano *ubādati* je neustrezno poknjiženo za *vbadati in kaže, da je to iter. k **v̄b-bod-tī*, **v̄b-boděšb*. M. F.

ubert (m.), g. *-a* »ribnik«, v 18. st. *ubért* »Teich, píčina« (Pohlin), *ubert* »Teich« (Gutsmann), v 19. st. *ubert*, *ubirt* (Jarnik); prej v Dalmatinovem Registru kor. *biert* za kranj. *ribnik*, pri Megiserju *vjert* »Weiher, piscina«, pri Gutsmannu *viert* »Teich, Weiher«.

Ramovš, ČJKZ III, 59 = Zbrano delo II, 412, domneva izposojjo iz n. dial. *wiert z enakim pristopom *-t* kot v n. *Obst*, *Axt*, dial. *indrt* < *inder*, *taixt* za *Teich*, sln. *jest* ob standardnem nvn. *Weiher* < srvn. *wí(w)ære*, kar je iz lat. *vivarium* »bajer«. Zveza sln. *ubert* s srvn. *ouver*, n. *Ufer* »breg, obala«, kar je izvorno spn. beseda, ni verjetna. Glej tudi *birt*. M. S.

ubōg (adj.), f. *ubōga* »pauper, inox, miser« (Pleteršnik), po Valjavcu *ubōg*, *-ōga*, danes *ubōg*, *-a*; *ubōžen*,

-žna »isto« in »Armen-«, npr. *ubožni zavod*, *ubožno izpričevalo* »Armut-«, z drugim pref. pkm. *zbôžen*, -žna »ubog«; subst. *ubôžec*, -žca, dem. *ubôšček*, -ščka, f. *ubôžica* »homo pauper, miser«, abstr. *ubôštvo*, *ubôžnost* »revščina«, *ubôščina* »isto« in »miloščina«, *ubôžnica* »Armenhaus«, v. *ubôžati*, *oubôžati*, *obubôžati* (pf.) »ad inopiam redigi«, z zgodnjim odpadom *u/u* pred *b* je *bôg*, *bôžen*, -žna »ubog«, *bôžec*, *bôže*, -ta »ubožec«, *obôžati* (se) »obubožati« (Ramovš, Zbrano delo I, 36), z rotacizmom adj. *ubôren*, *bôren*, -rna »pauper, miser«, adv. in adj. indekl. *ubôre*, *bôre* »isto«; v 16. st. *bog*, *bosih*, *bushtuu* poleg *vboshuu*, *vbushuu* (Trubar), *Vboshci*, *Vbushci* (Dalmatin), *vbog* »egens, pauper«, *vbushuu* »pauperies«, *vbushcz* »mencicus« (Megiser), v 17. st. *vboštuo* »pouertá« (Alasia), *vbushiz*, *bushiz*, *vbushuu*, *bushtuu*, *obushat* (Janez Svetokriški) < *o-ubožati, v 18. st. *vbôg* »indignus, inops, miser, pauper«, *vbushiz* »mencicus, pauperculus«, *vbushuu* »egestas, indigentia, inopia, mendicitas, pauperies« (Kastelec-Vorenc), *vbog*, *vboshen* »arm«, *vboshuu*, *obushuu* »Armuth« (Gutsmann). Zapisi v 16. st. z *u* kažejo na cirkumflektrani, z *o* pa na novo- ali mladoakutirani *o*. Iz dvojnosti sledi, da je treba izhajati iz ned. obl. *ubogē → d. obl. *ubogējъ > ubôgi, kar se je razširilo tudi na ned. obl. (Ramovš, SJ III, 50 = Zbrano delo II, 507).

Prim. stcsl. *ubogъ* »pauper, inops«, sbh. *ubog*, d. obl. *ubogi*, čak. *ubog*, *ubogi*, r. *ubogij*, abstr. *ubogostъ*, ukr. *ubogyj*, br. *ubôgi*, p. *ubogi*, č. *ubohý*, slš. *úbohý*, gl. *bohi*, dl. *bogi*, star. *wbogi*. Psl. *ubogē je kompoz. iz *u- »roč, dol« in *bôgъ »delež« (< *bhága- iz *bhag- »podeliti, razdeljevati«), prim. sin. sln. *nebôg* »ubog«, stcsl. *nebogъ* »miser, infelix«, gl. *njebohi* »rajni« (Miklošič, 16; Schulze, KZ XLV, 190; Vasmer III, 169; Schuster-Šewc, HEWb., 48). Glej tudi *bog III*, *bôre*, *nebôrec*, *bogát*. M. S.

ubrečkán (adj.), f. -a »zamazan po obrazu« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1882–83, 259), *brěškast*, -a »isto« (Vrsno; Erjavec, o. c., 198; akcent po Pleteršniku); *brěčkast*, -a »isto« (Temljine; Kenda, rkp.) semkaj verjetno v. *ubrěčkati se*, -am se (pf.) »opiti se, upijaniti se« (Sv. Lucija; Kenda, rkp.) in ovčji imeni *Brěšek* (črna ovca z belo liso; Kanin), *Brěška* (črna ovca, na čelu in okoli gobca bela; Krn).

Nedvomno iz iste osnove kot gor. *brăčka* »kos oglja«. Korenski *e* namesto *a* je pogost tako za *r*, prim. *prěšič*, kakor v rom. izposojenkah, prim. *brěk* »lovski pes« < it. *bracco*, *čenčati* < it. *cianciare*. Sln. *brăčka* je tvorjeno s slov. sufiksom iz izposojenke iz rom., prim. it. *brace*, *brascia* »žerjavica« (Mende, RLS, 49), retorom. *braska* »pepel« (Graubünden), pozno lat. *brasas* »carbones«, kar je iz germ., prim. šved. *brasa* »ogelj, grmada« (Meyer-Lübke, 1276; Battisti-Alessio, 582). M. S.

učiti, -im (v. impf.) »docere«, u. se »discere«, pf. *iz-, na-, od-, pod-, po-, pri-u-*, sekundarni impf. *-učeváti*, -újem; iz ptc. *učěn*, -éna je subst. *učéneec*, -nca »discipulus«, f. *učénka* »discipula«, *učénik*, -a »magister, paedagogus«, f. *učénica* »magistra«, pkm. in bkr. »učenec« oz. »učenka«, *učénják*, -a »der Gelehrte«, f. *učénjákinja* »die Gelehrte«, abstr. *učénôst* »Gelehrtheit«; nomen instrumenti *učílo* (n.) »Lehrmittel«, adj. *učílen* »lehrend, Lehr-«, nomen loci *učílna*, *učílnica* »Lehrzimmer«; nomen agentis *učítelj*, -lja (in -na) »magister, paedagogus«, f. *učíteljica*, redkeje -ljka, -ljkinja »magistra«, adj. *učíteljski* »Lehrer-, Lehrants-«, subst. *učítev*, -tve (f.), *učínja*

»učenje, das Lehren«, adj. *učljív*, -íva »docibilis«; pkm. *načítiti*, -in »naučiti«, *vúčeni* »učen«, *vúčénik* »učenec«, *vúčíteu*, -ela »učitelj« (Novak, Slovar², 83, 171), prleš. *vučiti*, ptc. *vuč'io* (Središče; Greenberg, SJ/SLS II, 172); v 16. st. *vuzhiti* »docere«, *se vuzhiti* »discere«, *vuzhen* »doctor«, v 17. st. *vuchien* »dotto« (Alasia), *vuzhiti*, *pervuzhiti* »docere«, *se vuzhiti* »discere, ediscere« (Kastelec-Vorenc), *uzhim* »docere«, *uzhiti se* »discere«, *uzhenúst* »doctrina« (Pohlin), *uzhiti*, *navuzhiti* »lehren«, *podvuzhiti* »unterrichten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *učiti*, -iši »docere«, u. se »discere«, sbh. *učiti*, -im, hrv. čak. *učiti*, -in (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1271), mak. *učí* »učiti, učiti se, navajati se«, blg. *učá*, r. *učítb*, *učítšb*, str. *učítí*, -íši (Ušakov, 380), ukr. *učýty*, *učýš*, br. *vučýsъ*, *vúčýš*, p. *uczycy*, *uczę*, č. *učítí*, -ím, slš. *učít'*, -ím, gl. *wučýc*, -u, dl. *wucýs*, -ym. Psl. *učítí, -íšb (sln., sbh., str., č., slš.), *učítšb (blg., vzh. slov. razen str.) je kavz. iz ide. korena *Heúk- »navaditi se«, ki je znan tudi v hotanskem *ny-ūj*- »učiti« < *Heúk-éje-, prim. prez. *Huk-jé- v sti. *ucyasi* »ti si navajen«, *Hu-né-k- v lit. *jūnkti*, *jūnktu* »navaditi se«, arm. *owsanim* »učim se«, stir. *to-ucci* »razume«, aor. *Heúk- : *Huk- v arm. *owsaw* in pf. *He-Hóyk- v sti. *uvóca* »navajen sem« (Trautmann, BSW, 335; Pokorny, 347; Klingenschmitt, AAV, 186, 270; LIV, 217 s.). Z nazalnim suf. za tvorbo kavz. je iz iste ide. kavz. osnove *Houk-éje- prenaparejeno lit. *jaukinti* »udomačevati, krotiti, navajati«, str. *jaukint* »vaditi«. Glej tudi *úk I*, -vkniti se. M. S.

úd (m.), g. -a »membrum, artus«, dem. *údec*, -dca, *údček*, -dčka »Gliedchen«, adv. *údoma* »po členih«, adj. *udát*, -áta »z močnimi udi«, *údast*, -a »tak kot ud«, *úden*, -dna »Glieder-«, od tod *údnat* »z velikimi udi«, *údna bolžzen*, *údnica* »putika«, *udnina* »članarina« (nknjž., danes zastarelo), *údnik* »Polygonatum multiflorum«, v kompoz. *udoból*, -óla »bolečina v udih«, *udolóm* »Atropa belladonna«, *udolómén*, -mna »ohromljen v udih, putikast«, *udolómnica* »putika«, v. *razúdíti*, -im »raztelesiti, secirati«; v 16. st. *vud* »artus, membrum« (Megiser), v 17. st. *nej glida*, *inu uda sdraviga na njemu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *ud* »artus«, *udn* »articulatus« (Pohlin), *vud* »Glied«, *resvuditi*, *resvudeniti* »zergliedern« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *udъ* »membrum«, sbh. *úd*, -a »isto«, *údo* tudi »kos mesa«, hrv. čak. *údo* »ud«, star. blg. *úds* (Mladenov, 649), str. *úds*, pl. *údi*, akz. *údy* (Ušakov, 370), r. dial. *úds* »orodje, telesni del: noga, roka, prst«, *úditb*, *údjatb* »rediti se« (Dal', Slovar² IV, 475), br. *vúda* »stegno, bedro«, pl. *vúdy* »noge«, p. *udo* »bedro, stegno, krak«, č., slš. *úd*, -u »okončina, član, ud«, Psl. *udō, pl. > kol. *úda, maskulin(izirano) *udš je najverjetneje kompoz. *au-dhHó- (n.) »kar je položeno proč (od telesa)« iz *au »roč« in korena *dheH- »položiti« (Holub-Kopečny, 400; sprejmejo Vasmer III, 173, Trubačev, Rem. term., 236; Skok III, 535; ESBM II, 209). K besedotvorju prim. *sôd I*, *prîd*. Druge domneve so manj verjetne: Machek², 666, primerja gr. ἄρθρον »sklep«, pri čemer domneva disimilatorični izpad prvega *r* in nato (brez razloga) še drugega; Mladenov, 649, izhaja iz istega korena *au-, ki ga domneva tudi v psl. *uzdā in *(ob)úti; Mikkola, IF XXIII, 126, primerja stnord. *vôðvi* »meča, mišica«, stvn. *wado* »meča« < pgerm. *wapwōn; Pogodin, RFV XXXII, 270, pa lit. *uodegā* »rep«, kar je morda tvorjeno iz *úodas* »komar« (o tem Vaillant, RĚS XXI, 166). Dalje *glj u-*, *zadėti*. M. S.

udariti, *udârim* (v. pf.) »ferire, percutere, icere, pelle-re«, impf. *udârjati*, -am, v kompoz. *na-u* »aufdrücken, anheften«, *po-u* »betonen«, *pre-u* »premisлити, überlegen; obiti, beschlagen«, po sbh. tudi *za-u* »smrdeti«, samo impf. *prîudârjati*, -am »spremljati (na glasbilu ali pri potrkavanju na zvonu)«; dial. pkm. *vdâriti*, *vdârin* (Novak, Slovar,² 164), črnovr. *udârî*, *udârš* (Tominec, 223); ptc. *udârjen*, *naudârjen*, -a »prismojen«, subst. *udâr*, -a, *udârec*, -rca, *udârek*, -rka »ictus, pulsus«, adj. *udâren*, -rna »Schlag-, Stoß-«; v 16. st. *te kir je boshy shlag udarel* (Trubar; Rigler, Začetki, 42), *vdariti* »verberare«, *vkup vdariti* »collidere« (Megiser), v 17. st. *vdarit* »percutere« (Alasia), v glavo *udarit*, *shivot ranit* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vdariti* »ferire, impingere, irrumpere, percutere, referire, repullulare«, *prevdariti* »pensare«, *pervdariti* »accedere; perftopiti« (Kastelec-Vorenc), *udareti*, *udârem* »concutere« (Pohlin), *vdariti*, *vdarjati* »schlagen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *udariti* »ferire«, *udarъ* »ictus«, *udarъ* »impetus«, sbh. *ûdariti*, -im, impf. *ûdarati*, -am, subst. *ûdâr* »udarec«, mak. *udar* »udar, udarec«, blg. *udârja* »udariti«, impf. *udârvam*, r. *udârîtъ* »udariti«, *udâr* »udarec«, ukr. *udârtyty* »udariti«, *udâr* »udarec«, br. *udâricъ* »udariti«, *udâr* »udarec«, p. *udar* »kap, udar«. Psl. v. *udârîiti, subst. *udârъ navezujejo na ide. bazo **derH-* »trgati, dreti«, prim. psl. *derîf, *dêrîti *dêrô poleg *dê-râti, *dêrô, lit. *dîrîti*, *dîrîti*, *derû* »dreti, odirati«, sti. aor. *adar*, intenz. *dârdaršî*, *dardarîti* »raztrgati«, *dârâryati* »razbiti« (Meillet, MSL XIV, 378; Persson, Beitr., 672). Berneker, SEW I, 180; Vasmer III, 174, in Pokorny, 208, primerjajo dolgi vokal z gr. δῆρις »boj«. Machek², 666, domneva, da je *udârîiti denom. iz *udârъ, kakor naj bi bil *udêrîiti denom. iz *udêrъ. Vaillant, Gr. comp. IV, 178, ima *u-dârîiti za dolgovokalni iter. iz *derîf, *dêrîti tipa *grâbiti ← *grebitî, kar se zdi verjetneje, ker je pref. **u-* < **ay-* skoraj vedno verbalen. Najverjetnejša pomenska rekonstrukcija psl. *u-dârîiti je *odtrgati. K pomenskemu razvoju prim. hrv. *ûdrijeti*, *ûdrêm* »udariti« in dalje *ûdrîiti*, *drêti* I. M. S.

udāv (m.), g. -áva »Boa constrictor«. Uvedel F. Erjavac po hrv. *ûdāv* in r. *udāv* »udav« iz *udavîtъ* »zadaviti«, sln. *udāviti* »isto«, kar je kalk po nlat. *constrictor* iz *constringere* »zadrgniti, zavezati«. Dalje glej *dāviti*. M. S.

udelēžiti, -ēžim (v. pf.) »omogočiti, da je udeležen, prisoten«, danes *udeležiti se*, -im se in -ēžim se »biti prisoten«, impf. *udeleževâti se*, -ûjem se, star. tudi *delēžiti se*; subst. *udelēžba*, *udelēžstvo*, *udelēžje* »Teilnahme«, *udelēženec*, *udeleženec*, -nca, *udeležitelj*, -a, *udelēžnik*, -a, *delēžnik*, -a »Teilnehmer«, f. *udelēženka*, *udeleženka*, *udeležiteljica*, *udelēžnica*, *delēžnica* »Teilnehmerin«. Po Pletersniku II, 708, prvič pri Burgerju v prvi polovici 19. st. *te daritve je tudi svoje aposteljne udeležil*.

Sem »del, delež« je tu pod vplivom n. *teilnehmen* »udeležiti se« < stvn. *teil neman* »vzeti del(ež)«, kar je kalk po lat. *participare* »deležnega storiti, imeti delež, udeležiti se« (kompoz. iz *pars* »del, delež« in tvorbe iz *capere* »zgrabit, vzeti«) > frc. *participere*, it. *participare* »udeležiti se«, poleg *prender parte* »isto«, kalkirano tudi v alb. *marr pjesë* »isto«. Sln. *delēžnik* »particip«, v 19. st. tudi *delēžje* »isto«, je kalk po lat. *participium*.

Sln. *dēlež*, -a, g. tudi *delēža*, »pars, portio« < *dēlēžъ, prim. mak. *delež* »delitev, delež«, blg. *delēž* »delež«, r. *delēž* »isto«, je nomen actionis > nomen rei acti od **dē-*

lîti, *dēlišъ > r. *delîty*, *dēlišъ*, sbh. *dijēlîti*, *dijēlîtm*, sln. *delîti*, s sekundarnim akcentom v prez. *delîm* »dividere«. To je denom. iz *dēlîš (> stcsl. *dēlš*, sln. *děl*, -a, sbh. *d'ijel*, *d'io*, g. *dijēla*, hr. čak. *dîl*, g. *dîlâ*, č. *díl* »pars«) < ide. **daHi-lo-*, prim. got. *dails*, stvn. *teil* »del«, kar je tvorjeno iz baze **daHi-* »deliti«, v kateri je -i- verjetno po napačni morfemski analizi iz prez. **dH-jé-* > sti. *ava-dyâti* »odrezati, razdeliti«, **dH-éje-* > sti. *dâyate* »razdeliti«, gr. δαίωμαι »isto«, alb. *për-dah* »deliti«, brez suf. *-jelo- prim. sti. *dâti* »razdeliti, razdvojiti«, ved. aor. *ava adât* »ločil je«. Iz tega korena je enako kot slov.-germ. **daH-i-lo-* tvorjeno **daH-lo-* > stir. *dâl*, srkimr. *dawl* »del« (ES V, 9 s.; Pokorny, 173 ss., 195; LIV, 87). M. S.

udînjati, -am (v. impf.) »najeti, udînjati se «dati se najeti (kot hlapec ali dekla) za določen čas«, subst. *udînj* »pogodba, dogovor«, v 16. st. *vdinâti* »conduco, na puf-sode vfteti, dingen, bestellen, mietten«, *vdînjati* »verdingen, locare« (Megiser), v 18. st. *vdyn* »pogodba, naredba, glihinga«, *vdîniati*, *vdînovati* »conducere, najeti, najemati, perpelati; convenire, v'kup priti, le šglihati; locare, na zhinšh dati«, *vdîniati* »v'zhinšh dati« (Kastelec-Vorenc), *udin* »merces, conductio; Lohn«, *udinam* »conducere, in Dienst nehmen« (Pohlin), *vdînjati* »dingen« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *dingen* »dogovarjati se, pogajati se, sklepati dogovor, pogodbo«, *zuo einem dingen* »udinjati se pri kom«, *gedinge* »pogoj, določilo«, *verdingen* »zavezati, določiti s pogodbo«, *verdinge* »pogodba«, stvn. *gedinga* »pogoj«, pl. »pogodba«, *githingōn*, *gidingōn* »določiti, pogojevati« (Pletersnik II, 709, ki izvaja iz n. *dingen*), kar je denom. iz stvn. *thing*, *think*, *ding* »sodba, sodna obravnava, (sporna, sodna) zadeva« > »stvar« (Kluge²², 67, 144). Od tod je tudi p. dial. *dyngowac* »koledovati in škropiti z vodo na velikonočni ponedeljek«, *dyngus* »velikonočni ponedeljek, škropljenje z vodo na velikonočni ponedeljek« (Brückner, 106), č. *dynovati*, *binovat* »koledovati (z okrašenim korobačem) na velikonočni ponedeljek« (Machek², 137), star. č. *kdyně* »pogodbeno delo« (Jungmann, Sl. II, 49), Sln. pref. *u-* je verjetno etimološki v- in je prevod n. *zu-* v kompoz. *zudingen* »udinjati, najeti«. K substituciji n. -ng- > sln. -nj- prim. sln. *drēnjati se* poleg *drēngati se* iz n. *sich drängen*. Manj verjetno je treba izhajati iz sekundarnega impf. k *u-dbniti se (tako s.v. *dnina*), saj bi v tem primeru pričakovali akcentuacijo tipa *ukrîvljati*, -am. M. S.

udôben (adj.), f. -bna »commodus«, *udôbnost* (f.), *udôbje* (n.) »commoditas«. Adj. se pojavi šele pri avtorjih druge polovice 19. st., abstr. pa šele v 20. st. V star. jeziku se za »commodus, bequem« uporablja *priložen, naročen, prikladen, priročen, zložen, primeren*, pri Alasii je *nachin* »commodità«, danes dial. večinoma izposojenka gor. *komôd*, *kumôd* (indekl.) »udoben«, črnovr. *kamûat* (indekl.), pkm. *komout* (indekl.) in *komôuden*, -dna »isto« < avstr. n. *kommod* < frc. *commode* < lat. *commodus* »primeren, prikladen, udoben«.

Kakor sbh. *udoban* prevzeto iz r. *udôbnyj* »ustrezen, udoben« ali stcsl. *udobъnъ* »facilis, conveniens«, prvotneje *udobъ* »facilis«, adv. *udobb*, *udobo* »facile«. Ni jasno, ali je tvorba deverbativna iz denom. *udobîti »narediti ustrezno, primerno« ali gre prvotno za nominalni kompoz. (tipa *ûbogъ ali iz prep. zveze *û doby ipd.) iz subst. *dobâ, *dôbo, *dôbъ »primerna oblika« in »pravi čas, primeren čas« > »doba«. Podoben pomenski razvoj

zasledimo v sln. *spodóben* »conveniensi«. O delnih pomenskih vzporednicah iz korena **god-* Šivic-Dular, BD, 79. Dalje glej *u-*, *dóba I–II*. M. S.

udrgóriti se, *-órim se* (v. pf.) »ujeziti se, šobo napeti« (Krnj; Pleteršnik po Erjavcu, LMS 1879, 198).

Nejasna ekspr. tvorba. Erjavec, l. c., z rezervo misli na prvotno **udr(e)holiti se*, kar primerja s csl. *dręchlę*, *dręchlę* »morosus, tristis«, česar relikte vidi tudi v sln. *otręsen*, *-a* (Erjavec), *-sna* (Pleteršnik) »čemerem, redko-beseden«, *zadręsljiv*, *zadręsljiv* »zlovoljen, verdriefflich«, gor. *zadręsan*, f. *-a* »isto«; glej *dresęl*. M. S.

udrřtanica (f.) »neka hruřka« (tolm.; Erjavec, LMS 1882–83, 323).

Verjetno zaradi barve iz v. *udrřtati se* »mazati se z drisko«, izpričanega v rez., prim. k besedotvorju in semantiki *umázanka* »neko jabolko« (Skrilje pod Čavnom; Erjavec, o. c., 320). Dalje glej *drřska*. M. S.

udrřiti, *-im* (v. pf.) »udariti« (Hruřica v Istri; Erjavec, LMS 1882–83, 259), v Sv. Antonu pri Kopru »*uedrřt* »tepsti« (Jakomin, NS, 136), pkm. imp. *udri ga* »udari ga« (Novak, Slovar,² 162), subst. *udēr* (m.) »udar, udarec« (pkm.), *udrec*, *-drca* »udarec« (Caf), *udrica* »bič«; intenz. *udrřhati*, *-am* (impf.) »močno tolči, tepsti«, pf. *udrřhniti*, *-ihnem* (k besedotvorju prim. *vřhati* ← *viti*); v 18. st. *udrřiti*, *na tlá vręzhi* »percellere« (Kastelec-Vorenc), *udrřham* »vapulare«, *udrřza* »flagrum« (Pohlin), *udrřham* »schlage sehr«, *udrřza* »Geisel« (Gutsmann).

Prim. sbh. *udrřiti*, *-im* »udariti« poleg hrv. *udrřjeti*, *udrřem*, čak. *udrřiti*, *udrřę* »isto«, mak. *udri* »udariti«, blg. *udrřjam* »tolči, udarjati«, r. *udrřiti* »udariti« in »zbežati«, p. *uderzyc* »udariti«, slovin. *vũ-dřę*, č. *udeřiti*, dial. *udřet*, *udřit*, slš. *udriet*, *uderit*, gl. *dyric*, dl. *deris* »isto«. Psl. *u-derti, *u-dęr(¹)*q* »udariti« (iter. *u-dřřiti, *u-dy-r(¹)*ati*) primerjajo z lit. *dũrti*, *duriũ* »bosti, tolči«, lot. *duřt*, *duřu* »isto«, lit. *diřti*, *derũ*, *diriũ* »trgati, tepsti, dreti« (Vasmer III, 175; Fraenkel, 113, 96; Pokorny, 208) iz ide. baze **derH-* »trgati, dreti«. Tvorba *u-derti, ki bi bila lahko denom. iz *uderę, ni gotova, saj zahsl. gradivo lahko izvira tudi iz iter. *u-dyriti (Berneker, SEW I, 180). Tudi domnevanje, da je *u-dęřiti denom. iz post-verbala *u-dęřę (Machek², 666), ni gotovo, ker je ta glagol lahko prenaščen po pogosto uporabljenem imp. *u-dęři k *u-dęř(¹)*q*. Sln. akcent *udrřiti* je po imp. *udęři > sln. *udrři > *udri* in po prez. *udrřę*, ki kaže na a. p. b: *udęřišę < *udęřišę. Glej tudi *udrřiti*. M. S.

udũžiti, *-im* (v. pf.) »okrepiti, zrediti« (pkm.).

Pleteršnik II, 711, ki navaja besedo po Cafu, primerja csl. *dqžb*, r. csl. *dužb* »robustus« (glej *nedóžen*), kar ni možno, saj v pkm. psl. *q* > o (> *ou*), izjeme tipa *tũga* pa so iz hrv., kjer ustrezne predloge ni zaslediti. Primerjati je treba r. dial. *djužiti* »biti stanovit, prenašati, obvladovati, moči, trpeti«, č. *dužiti* »krepiti«, *dužiti se* »rediti se«, kar je denom. iz psl. *dũžbę »krepak, močan« > r. dial. *dužij*, *dužy*, *djužij*, ukr. *dužyj* »krepak, močan, zdrav«, br. *duža* »zelo«, p. *dužy* »velik, močan«, *dužo* »mnogo, zelo«, č. *duži*, slš. *duži* »krepak, močan«. To je adj. iz psl. *duęę > str. *duęę* »sila, moč«, č. *duh* »življenjska sila«. Č. *jiiti k duhu* »iti v prid, biti uspešen« kaže, da je treba izhajati iz psl. *duęę »prid, korist, množina« < ide. **dhũęęho-*, kar se ohranja v adv. lit. *daũę*, lot. *daũdz* »mnogo«. To je nomen actionis iz baze *dheũęę »biti koristen, delati koristno«, prim. prez. v sti. *dógdhi*

»molsti«, gr. *τεũęę* »izdelovati, pripravljati«, got. *daug* »je uporaben, koristen, služi«, stnord. *duga*, stvn. *tugan*, nvn. *taugen* »biti dober, primeren, koristen« (ES V, 167, 150; Vasmer I, 379; Fraenkel, 84; Pokorny, 271; LIV, 129, vsi brez sln. gradiva). M. S.

ugániti, *-nem* (v. pf.) »rešiti uganko, erraten«, tudi »določiti, festsetzen«, impf. *ugánjati*, *-am*, *uganjevati*, *-ijem*, *uganovati*, *-ijem* »isto«, subst. *ugánka*, *uganálica*, *zagánka* »aenigma, Rätsel«; dial. pkm. *vgániti*, *vgánin*, impf. *vgánjivati*, subst. *vgánka* (Novak, Slovar², 165); v. *gánati*, *-am* (impf.) »uganjevati, vedeževati« (Caf), pf. *zaganati*, *-ám* »zastaviti uganko« (Temljine), *ugániti*, *-ám* »uganiti« (Idrija), subst. *ugánálnica* »uganka« (goriš., Idrija), *ganálnica* (Volče, Cerčno), *ganálnica* (Temljine) »isto«; Pleteršnik II, 711, navaja tudi *ugeniti*, *-gánem* »erraten«, kjer je inf. osnova zaradi enakega prez. sovpadla z ono v **u-gę(b)ńęti*, **u-gę(b)ńęę* »odmakniti, upogniti«; analogno po aspektnem paru *ugáneę* (< **gę(b)ńęęę*) : *ugębaę* (< *gybajeęę) »upogibati« se je tudi ob *ugáneę* (< **ga(d)ńęęę*) vzpostavil impf. *ugębati*, *-am* »raten«; od tod subst. *ugęb*, *-lba* »rešitev uganke«, *ugębalica* »uganka«; podobno tudi v 18. st. *uginjati* »ugibati« (Gutsmann), prim. sbh. *naginjati*, p. *naginac* »nagibati« (Berneker I, 288; Šivic-Dular, BD, 167); v 16. st. *vganene*, *vganitov*, *vganka* »aenigma« (Megiser), v 18. st. *vganiti* »praesagire, praedivinare«, *vganka* »aenigma« (Kastelec-Vorenc), *vganiti*, *vganovati* »predvariti, se dosděvati, domiř hluvati, vřezhi, metati, luzhati«, *ugániovati*, *vganiti* »weissagen, prerokovati; praeflagire, divinare«, *eno vgánko resvesati*, *vganiti* »aenigma aperire«, *ugánem*, *-niti* »errathen; divinare, folvere«, *ugánka* »aenigma« (Pohlin), *vganiti*, *vganem* »errathen«, *vganka* »Rätsel« (Gutsmann).

Prim. stcs. *ganati* »proponere«, *gananie* »propositio, aenigma«, csl. *zaganęti* »coniectura assequi«, star. hrv. *ganati* »proponere, postavljati uganko«, *ganka* »uganka«, čak. *gánati* »reševati uganko«, *gánka* »uganka« (Vodice), *ganāt* »pripovedovati« (Opatija, Cres, Krk), *gõńčica*, *gõńčica* »pripovedka« (Hvar), star. kajk. *zganiti*, *-im* (Belostenec), *zganjati* »prerokovati« (Vitezović, Belostenec), *uganjati* »isto« (Belostenec), blg. dial. *ganęka* »uganka«, str. *zaganuti* »postaviti uganko«, *gananie* »uganka«, r. *doganũti*, *uganũti* »uganiti, dognati«, *zaganũti* »zastaviti uganko«, dial. *ganãti* »domnevati, ugibati, vedeževati«, ukr. dial. *ganũty*, *-nú* »doumevati, razumevati«, *naganũty*, *-něę* »spomniti se, opomniti«, *uganuty* »vprašati«, *zaganka* »uganka«, br. dial. *gánũci* »ugibati«, *zaganũci* »ukazati«, *adganũci* »rešiti uganko«, p. *odgadnęc*, *zgdanęc* »uganiti«, *zaganęc* »vprašati«, star. č. *uhádnouti* »sporazumeti se«, slš. *odhadnũti*, *-ne* »presoditi, oceniti«, *uhádnut*, *-ne* »uganiti«, dl. *hugadnuę* »uganiti«. Pozno psl. *gadnęti, *gádneęę »ugibati« je sekundarni inkoh. k psl. *gadãti, prim. r. *gadãti* »vedeževati, ugibati«, *ugadãti* »uganiti«, č. *hádati* »ugibati, prerokovati« (Šivic-Dular, BD, 167–188 z literaturo), česar star. pomen je bil verjetno v krogu *»spomniti se, na misel prititi«, prim. dalje lot. *gũodãt* »imeti v čislih«, lit. *guodũti* »častiti« < balt. **gõdã-*, žem. *godũti* »častiti, upoštevati, premišljevati, sočustvovati«, lot. *gãdãt* »častiti, skrbeti za«, *atgãdãties* »spominjati se« < balt. **gãdã-*, germ. **gõdã-* »ustrezen, dober« > stvn. *gout*, ags. *gõd*, stnord. *gõdr*, got. *gõps* »dober« (Šivic-Dular, o. c., 125 ss., zlasti 152 s.). Glej tudi *ugóniti* in dalje *gãdati*, *gõd*. M. S.

ugóniti, *-im* (v. pf.) »uganiti« (Murko, Caf, Miklošič, polj.), »prerokovati, vedeževati« (Miklošič), »določiti« (Slomšek); prez. *gónim* je domnevno sekundaren namesto *gónem, kar se še ohranja v *odgoniti*, *odgonem* »rešiti uganko« (Caf) in posredno morda v subst. *gonôtkâ* »uganka« (Miklošič, Valjavec, Habelič), če iz *gonôtkâ (kakor *trenôtkâ) in ne iz *gonotati; prim. iz osnove **gon-* še pkm. subst. *zgônka* »uganka« (Caf); iz poltematske osnove so tvorjeni impf. *ugónjati*, *-am* »uganjevati« (Caf, Štrekelj), *ugonjávati*, *-am* (Murko, Caf, Štrekelj) »isto« in subst. *ugonítva* »rešitev uganke« (Murko), *ugonítba* (Danjko), *ugonítka* (pkm.) »isto«; iz osnove **gona-* je v. *ugónati*, *-am* »reševati uganko« (Volčec), subst. *ugónalica* »uganka« (polj.), *zagónati*, *-am* »zastaviti uganko« (Volčec) subst. *zagónka* »uganka«; iz sbh. je prevzet v. *gonétati*, *-am* (impf.) »uganjevati«, subst. *zagonétka* »uganka«, adj. *zagonéten*, *-tna* »enigmatičen«, *odgonétka*, *odgonetljáj* »rešitev uganke«; v 16. st. *gunitva*, *on je ta razl vgunou* (Megiser), v 18. st. *gunitvu* »Rätsel« (Apostel).

Prim. csl. *zagonôti*, *-neši* »coniectura assequi«, *ugoniti* »feliciter successe uti, conicere«, star. hrv. kajk. *pogoniti* »uganiti« (Belostenec), *zagoniti* »prerokovati« (Vitezović, Belostenec), impf. *zaganjati*, kar kakor sln. izkazuje anomalijo, ki ima za posledico prehod iz nazalne vrste med poltematske glagole in sovpad z iter. *goníti, **-gan'ati*; širše sbh. *gonétati*, *góněčem* »reševati uganko«, pf. *za-g.* »postavljati uganko«, *od-*, *u-g.* »rešiti uganko«, samo pri Belostencu in Stulliju *gonotati* »ugibati«, blg. dial. *gonétkâ* »pravljica«, str. *ugonuti* »uganiti«, r. *otgonúť*, *ugonúť*, *-góněšb* »uganiti«, *zagonúť*, *-góněšb* »zastaviti uganko«, dial. *gonátb*, *gonanie* »uganka«, kašub. *zagodnôc* »zastaviti uganko«, *ugodnôc*, slovin. *vag^oodnôc* »rešiti uganko«, stč. *hodnúti* »povedati, priznati«, č. *dohodnouti* (*se*) »dogovoriti se«, slš. dial. *dohodnúť sa*, *uhodnúť sa* »dogovoriti se, sporazumeti se«. Psl. *godnôti (sln. kaže na prez. *godněšb z zgodnjim prehodom v poltematsko vrsto, na kar bi lahko vplival iter. *goníti, *gónišb (k psl. *gónáti), prim. k pomenu r. *gonjáb* »napeto razmišljati«, ukr. *gonytyjsja* z *rozumom* »razmišljati«, prim. sln. *dognáti* »ugotoviti«) je pozno psl. inkoh. od *godíti »sklepiti, združevati, skladati se, pogajati se, dogovarjati se«, *pogodíti »zadeti, uganiti«. Refleksi, ki kažejo na *gonati, so nastali na področju z *-dn-* > *-n-* in so sekundarni iter. tipa *chodati (podrobno Šivic-Dular, BD, 167–188 z literaturo, ki zavrača svoje starejše mnenje o etimološki sorodnosti z iter. *goníti). Psl. *godíti, *-išb* in lot. *gadít*, *gadu* »zadeti, pridobiti si, najti, naleteti« je iter. ali denom. iz baze **ghedh-* »zadeti, združiti«. Denom. je germ. **gadō-* v stfriz. *gadia* »združiti«, srspn. *gaden* »ustrezati, prijati, pariti se«, stvn. *pegatôn* »zadeti«. Ide. baza **ghedh-* se morda pojavlja še v sti. *gadh-* »zgrabiti, zapleniti«, *gádhya* »plen« (Šivic-Dular, o. c., 29 ss., 77 ss.; LIV, 174; Mayrhofer, EWA I, 461). Glej tudi *ugániti*, dalje *gádati*, *gôd*. M. S.

ugorek (m.), g. *-rka* »kumara«, tudi *ugorka* »isto« (pkm. po Cafu), beltinsko *úgurka* (Novak, Slovar², 162); z drugačnim vzglasjem *ogúrek*, g. *-rka* (izpričano v 18. st. *ogurki* »cucumber, vel cucumis« (Kastelec-Vorenc), *ogórka* (f.) »kumara« (pkm.).

Ker se refleksi slov. naglašenege *q v pkm. ne razvijajo v *u*-jevski vokal, so pkm. variante z *u*- tako kot npr. pkm. *utroba*, *kuča*, *tuga* (Ramovš, Hgr. VII, 185) izposojene iz hrv., prim. kajk. *úgorak*, g. *-rka* »kumara«

(Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 372; isti, ERHSJ III, 537 s.), *vúgorak*, g. *-rka* »isto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 416) iz slov. *qgorakъ, prim. še slš. *uhorka* »kumara« poleg *ugorka* »isto« (Kálal, Sl., 738, 737).

Oblike *ugrki* (pl.) »kumare«, ki je v ESSJ II, 244, citirana po Miklošiču in spoznana za slovensko, je pri tem avtorju navedena kot hrvaška (Miklošič, 371). Dalje glej *ogórka* in *za'njurla*. M. F.

üh (interj.) za izražanje čustvene prizadetosti, zaskrbljenosti, zoprnosti, gnusa, trpljenja, nejevolje in podkrepitve trditve (SSKJ V, 240), semkaj *üf* (interj.) za izražanje olajšanja, trpljenja, zoprnosti, mraza, nejevolje, podkrepitve trditve in *ü* (interj.) za izražanje začudenja, presenečenja ali podkrepitve trditve.

Prim. csl. *uchъ*, *uchъ m(ě)ně* za izražanje žalosti »joj, jojmene«, sbh. *üh* za izražanje bolečine ali žalosti, mak. *uf* za izražanje nezadovoljstva, preplašenosti, muke, žalosti, *ucha* za potrditev trditve, blg. *uch* za izražanje nezadovoljstva, r. *úch* za izražanje žalosti, ukr. *úch* za izražanje neugodja, mraza, br. *úch* za izražanje začudenja, p. *uf* za izražanje vročine, utrujenosti, olajšanja, č. *uch* za izražanje neprijetnega počutja, redkeje posmeha, *uf*, *uff* za izražanje olajšanja, slš. *uch* za izražanje bolečine, neprijetnega počutja, redkeje veselja. V podobnih pomenih se v slov. in nekaterih drugih jezikih najdejo interj. z drugimi vokali, pri čemer *ah* najpogosteje izraža začudenje in zmerno čustveno prizadetost, *eh* posmehe in nejevero, *ih* zavrnitev in nejevoljo, *oh* pa se pomensko približuje *uh*. Intenzivnost izražanja predvsem neprijetnih čustev je večja pri interj. z višjimi vokali. Mnogi jeziki imajo podobne interj., ki se končujejo na *-j*, npr. sln. *áj*, *ěj*, *ój*, *új*, n. *ui*, *ei*, in so prav tako imitativnega nastanka. Izjema je verjetno *ój* za izražanje čustvene prizadetosti in zaskrbljenosti, ki zaradi *ójme*, *ójmene*, *jójmene*, *jómene*, v 16. st. *jomene*, *prejomene* »ah, heu, auue« (Megiser) ipd. kakor n. *ojemine*, *jemine*, *oje*, avstr. *ui je*, it. *ohimè*, ngr. *óimé*, *óiméva* domnevno izvirajo iz srlat. vok. *o Jesu Dolmine* »o gospod Jezus« (Kluge²², 340). Podobno razlagajo tudi lit. interj. *ui* za izražanje obžalovanja in začudenja < *u Jesu* (Kurschat, 2551). M. S.

uhân (m.), g. *-ána* »inauris«, dem. *uhânc*, *uhâncék*. Izpričano šele v 19. st. v dial. je v tem pomenu v rabi predvsem n. izposojenka *oringelj*, *-na*, gor. *uringal*, *-na*; dem. *oringelj*; npr. v Zadrebki dolini *uringalc* (Weiss, Mag., 150) < srvn. *óringel*, bav. n. *Ohringel*; star. *ufshelna rinka*, *en fshapel* »inauris« (Kastelec-Vorenc). Vodnik in po njem Cigale ter Pleteršnik navajajo še *naušěšnik*, Škrinjnar in po njem Pleteršnik tudi *naušnica* »uhan« (prim. hrv. *naušnica*, č. *naušnice*, slš. *naušnica*).

Mlada, morda celo umetna tvorba iz *uhô* po besedotvornem zgledu *prstan*: *prst*, *prst*. Cigale in Janežič ter po njiju Pleteršnik navajajo *uhân* tudi v pomenu »kdo ima dolge uhlje« (f. *uhána*), prim. tudi cgn. *Uhan* (kakor *Petan* (?)), kar ustreza hrv. dial. *úhan*, *-a* »zajec«, ukr. *vuchánb*, *-njá* »človek z velikimi uhliji«, slš. *uchán* »človek ali žival z velikimi uhliji«. Dalje glej *uhô*. M. S.

úhelj (m.), g. *-hlja* »auricula«, metaforično »ušesniki (pri kapi, čepici)«, »jabolčni krhelj«, »ročaj pri škaflu«, tudi »svinja z velikimi uhliji«; *úhlja* (f.) »uhelj« in »ročaj (pri loncu)«; sem fit. *uheljnik* (m.) »*Sempervivum tectorum*« (Goričko; Erjavec, LMS 1879, 128), kar je tako kot sin. *uhovnik* (Šempas), *ušěšnik* (Rodik; Erjavec, l. c.)

pomensko motivirano *ušesna trava oz. ušesni lek ipd., ker se rastlina že dolgo (dokumentirano že v 9. st.) uporablja za zdravljenje ušesnih vnetij, prim. n. *Ohrwurz*, *Ohrpeinkraut*, srlat. *herba auricularis* (Marzell, Wb. Pfln. IV, 251). Sem cgn. *Uhelj*, *Uhl*.

Brez znane besedotvorne ustreznice v drugih slov. jezikih. Zaradi cirkumfleksa v sln. *úhlja* bi bilo mogoče izhajati iz subst. **úchəl'* (m.) »pripadajoč ušesu«, **úchəl'a* (f.) »isto« iz *úcholúcho (n.), g. *úšese »auris« s suf. pripadnosti, ki je pri nas bolj pogost pri imenskih tipih *Ljubelj*, *Radelj* in soroden z lit. *-ulis* (Bezljaj, Eseji, 160). Akutirano *úcho se potrjuje v hrv. *úho* in je lahko znak za podaljšavo v nom.-akz. sg. n. praide. sigmatskega subst. *H₂éyusos tipa hieroglifnoluvij. *tipas* ← *nē-bhos, klinopisnoluvij. *pihaš ← *bhēH₂os, le da se je slov. korenski vokalizem že prajezično uravnal po nom.-akz. sg. n. *úcho < *H₂áyusos.

Sem br. adj. *vuchlásty* »takšen z dolgimi ušesi«, *vuchlásty* »isto«. Dalje glej *uhô* in *uhule*. M. F.

uhô (n.), g. *ušesa* »auris«, tudi »odprtina za držaj, toporišče (pri orodju), držaj z odprtino (pri skafu), odprtina za nit (pri šivanki)«, kor. obir. *wáx*, g. *ušé:ta* (Karničar, Obir, 253), v Kanalski dolini *ú:šat* (Logar, DJR, 130), rez. *wúwu*, -a (Steenwijk, SDR, 332), pkm. *vúho*, -a, pl. *vúja* (Novak, Slovar,² 171), prleš. pri Ozvaldu *vúho*, -a (Greenberg, SJ-SLS II, 172), črnovr. *wáxju*, g. *uššasq* (Tominec, 224), jnotr. *uššesu*, *oššesu*, pl. *oššesa* (Rigler, Jnotr. gov., 103 s.), *uššesu*, g. -a in *úxo*, -a (Košana), primor. *uxuô*, g. *ušesa*, pl. *úxa* (Kobarid; Ramovš, Zbrano delo II, 319); v 16. st. *vhu* (Trubar), pl. *úšhefa* (Krelj), *vhu*, pl. *vufhefha* »auris« (Megiser), v 17. st. *vca* »orecchio« (Alasia), v 18. st. *uhú*, pl. *všhefa*, g. *ufhēs* »auris« (Kastelec-Vorenc), *uhú* »auris« (Pohlin), *vuhu*, g. *vufheta* »Ohr« (Gutsmann). Izv. dem. *ušesce*, *ušce*, kol. *uhínje* (n.) »ušesa« (Danjko), *úhvíca*, *uššsníca* »ušesna mečica«, *uhuljē*, -éta (če ni to hiperkorektni zapis za *uhljē iz *úhelfj*), *uháč*, -a »kdor ima velika ušesa«, *uháca* »isto« in »veliko uho (na držaju)«, *úšsníca* »uhelj«, *uššsník*, *uššsnjak* »sveder, s katerim vrtajo ušesa leseni posodi«, *úšje* (n.) »odprtina za toporišče pri sekiri«, *úharíca*, *uhúlja* »Strix bubo« (kakor n. *Ohreule* »isto«, sbh. *sôva úšara*), *úhovník* poleg *úhič*, *úhelník*, *uhelnják* »natresk, Sempervivum tectorium« (ker je njegov sok zdravilen pri ušesnih boleznih), *ušák*, -a »lonec z držaji«, adj. *uhát*, -áta, *úhast*, -a, *uššsast*, -a »ohrförmig, großohrig«, *uššsen*, -sna »auricularius«, v. *uháti*, -ám (impf) »vleči za ušesa«, *úhnniti*, *úhnem* (pf.) »prisoliti zaušnico«, *zaušsníca* »klofuta«, kompoz. *uholáz*, -áza »strigalica, Forficula auricularia«.

Prim. stcsl. *ucho*, g. *ušese* in *ucha*, du. f. *uší* »auris« (g., lok. *ušíju*, dat., instr. *ušíma*), pl. *ušesa*, sbh. *úho*, -a (sb. *úvo*), pl. *úši* (z analogno kračino po *ôko* ali nekdanjih trizložnih oblikah), dial. hrv. *úvo* (Posavina), čak. poleg *úho* tudi *úho*, *ná úho* (Novi) (Belčić, IORJa XIV/2, 211), mak. *uvo*, pl. *uší*, blg. *uchó*, pl. *uší*, r. *úcho*, -a, pl. *úši*, str. *ucho*, g. *ušese*, adj. *ušesnē*, ukr. *vúcho*, -a, pl. *úši*, g. *ušěj* in *vúcha*, g. *vúch*, br. *vúcha*, pl. *vúšy*, p. *ucho*, pl. *uszy*, č., slš. *ucho*, -a, pl. *uší*, gl. *wucho*, -a, du., pl. *wuší*, dl. *wucho*, -a, pl. *wušy*. Psl. *úcho, g. *úšese (o akcentu Snoj, Razpr. SAZU, XV, 298) < ide. **H₂/3áyus-os*, g. **H₂/3áyus-es-e/os*; du. *úši je po akcentski izravnavi in odpravi prevoja korenskega vokalizma iz ide. du. **H₂/3us-s-íH₁*, prim. av. *uší* »obe ušesi, razum« (Schindler, Flexion und Wortbildung, 264; Rasmussen, Stud., 73). Sigmatsko osnovo izkazuje še stir. *áu*, *ó*, g. *aue*, dat.

áu, i-jevka je znana v lat. *auris* (f.), medtem ko lit. *ausis* (f., star. m.) z gen. pl. *ausių* kaže na prvotno konzonantno fleksijo, morda abstrahirano iz du. oblike; prim. tudi lot. *áuss*, stprus. akz. pl. *áusins*. Gr. οὖς (n.), g. οὐτός < *Hausptos, stvn. *óra* (n.), g. *óren*, got. *ausō* in arm. *unkn* lahko kaže na prvotno heteroklizo. Alb. *vesh* je verjetno iz *(H)aus- (o *ay* > *ve* glej Huld, BAE, 153). Osnovna literatura: Trautmann, BSW, 18 ss.; Vasmer III, 197; Pokorny, 785. Glej tudi *úhelfj*, *uhân*. M. S.

uhule (m.), g. -eta »pedant«, izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *uhulé*, g. -ta »Pedant, vanus ostentator«, in Gutsmannu: *uhule* »Pedant«. Z redukcijo nenaglašenega drugega -u- pri Kastelec-Vorencu *uhule* »fastosus« poleg *uhelnafst* »prevšeten, ohol, fastosus«. Sem cgn. *Uhle* (Kamnik), z dial. izpadom predkonzonantnega h morda tudi *Ule*, prim. hrv. *Uhle*, *Ule* (Nosić, HOB, 194, 195).

Izhodno **uchul'ě*, g. **uchul'ete* = sln. *uhuljē* (m.), g. -éta »dolgoušec« iz **uchul'b* (m.) »uhelj«, kar je besedotvorna varianta k **úchəl'b* (m.) »isto«. Pedantnež je v tem primeru pomensko motiviran kot človek z (dolgimi) uhlji, torej *ki poslušá«. Dalje glej *úhelfj* in *uhô*. M. F.

újkati, -am (v. impf.) »otroka v naročju gugati«, tudi *účkati*, -am »isto« in *úckati*; iz slednjega *uckálnica* »koza za žaganje s protiutežjo za žago«, npr. *žaga na u*.

Pomensko najbližje je lit. *aukas* »guganje, zibanje; negovanje otroka« (Kurschat, 245), *aukúoti*, -uoju »otroka v naročju zibati; otroka vzgajati« poleg »premikati (o valovih)«, tudi *auklē* »negovalka otrok, dojilja«, lot. *auklē* »isto«, *aukla*, *auklēt* »otroka negovati, v naročju ga zibati«, ničtostenjsko lit. *ūkáuoti* »v naročju nositi«, lot. *ukāt* »otroka na rokah ali nogah umirjati«, *ucāt*, -āju »isto«, *ucāt*, *ucúot* (Mühlenbach-Endzelin IV, 296, 293; Fraenkel, 24 s., 1160, brez sln. gradiva). To kaže, da so samo sln. glagoli ekspresivizirane tvorbe (npr. -j-, -c-) iz prvotnega dem. v. *učkati (tip *běžkati k *běžati; SP I, 49) k izhodnemu psl. *ukāti, *ukájěš > *ukáš > *úkáš (v sln. je akcent analogen po prez.) »otroka v naročju zibati« = lit. *aukúoti* »isto«. Izhodišče balto-slov. besedne družine more biti subst. *ájukas »guganje« in k temu denom. v. *aykō- »zibati«. To je mogoče primerjati z got. *auhuma* »višji« (Feist, Wb., 66). Izhodišče besedne družine je ide. **ey-k-*, **oy-k-* »dvigati« poleg **ey-p-*, **oy-p-* »isto«, prim. het. *up-zi* »gor iti«, pa tudi psl. *v-ysdōk < **úp-so-ko-*. Pleteršnikova domneva, da je sln. *újkati* izposojeno iz n. *hutschen* »gugati«, je manj verjetna. M. F.

újec (m.), g. -jca »materin brat«, obir. kor. *wù:jc*, g. -a »stric« (Karničar, Obir, 253), notr. *újc* »materin brat« (Sabonje, Dolnje Vreme), *újč* »isto« (Ilirska Bistrica; Rigler, Jnotr. gov., 134), primor. *uejc* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 136), pkm. *vújec*, -jca (Novak, Slovar, 171); toda rez. *újč* »isto« (Steenwijk, SDR, 332), dem. *újčej* »striček« = obir. kor. *hù:jči* »stric« (Karničar, l. c.), *újčič* »ujčev sin«, *ujčica* »teta«, *ujčična* »ujčeva hči«, *újčinja* »teta«; feminativ *úja* »materina sestra« (bkr.), *újna* »isto« in »ujčeva žena« (Slovenske gorice, bkr.), primor. *uejna* »teta« (Sv. Anton; Jakomin, l. c.), pkm. *vújna* »ujna, ujčeva žena« (Novak, l. c.), notr. *újina* (Jasen; Rigler, Jnotr. gov., 134); *ujnična* (f.) »ujnina hči«. V 16. st. *vúiez* »avunculus« (Megiser), v 18. *vújiz* »avunculus, materin brat«, *vúina*, *voina* »avunculi« (Kastelec-Vorenc), *ujz* »Mutterbruder, avunculus« (Pohlin), *vúiz* »Mutterbruder; Vatersbruder«, *vúizinja* »Mutterchwelster«, *vizhiza* »Mutterchwelster«,

vuizhej »Oheim, Mutterbruder« (Gutsmann). Sem cgn. *Ujc*, z nemško grafijo *Uitz*; *Ujič*, *Ujčič*, *Vujec*, *Vüjec*, *Vujčič*, *Vujevič*, *Vujovič*.

Prim. csl. *ui* »avunculus«, *uika* »amita«, hrv., sb. *ujāk* »materin brat« poleg *ujac*, g. *ujca* »isto« in *ujna* »ujčeva žena«, kajk. *vüjec*, čak. *ujac*, g. *ujca*, adj. *ujčev*, f. -a, *ujna* »ujčeva žena« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 223 s.), *ujac* (Brgud; Filipi, ILA, 257), hipokor. *ujja*, mak. *vujko*, blg. *ujko*, *vujko*, *vujčo*, r. *uj*, -a, tudi *vuj*, -a, ukr. *vuj*, g. -a, *vujko*, *vujna*, br. arh. *vuj*, p. *wuj*, *wujaczek* tudi »striček«, dial. *wuja*, kašub. *uj*, *uja*, č. arh. *ujec*, dial. tudi »starejši človek«, slš. *ujec* »starejši človek«, dl. *huj*, *hujko* »stric, starejši moški«, gl. *wuj*, *wujk*, plb. *vauja*.

Psl. **ujь* (in **ujьcb*) »materin brat, stric« in k temu feminativ **ujьna*, prim. **strjьb* (m.) → **strjьb-na*. Izhodno **ujь* (m.) je tako kot sprus. *awis* »materin brat, stric« in stir. *haue* (m.) »nečak« ter morda tudi lat. *auia* »babica (po materini strani)« substantivizirano iz ide. adj. **H₂euH₂-(i)jo-s* »pripadajoč dedu«, tvorjenega iz **H₂euH₂-o-* »ded« v lat. *avus* »ded« (po materini in očetovi strani), arm. *hav*, g. *havu* »ded« (Klingenschmitt, LUI, 131; brez natančne morfološke analize o sorodstvu že Miklošič, 371; Trautmann, BSW, 21; Machek², 667 s.; Trubačev, Term. rodstva, 81 s.; Pokorny, 89). S tem sorodno lit. *avynas* »materin brat, stric« je prav tako lahko substantivizirano iz besedotvorne variante **H₂euH₂-(H₂-no-* »pripadajoč babici po materini strani« iz feminativa **H₂euH₂-(H₂-*, got. *awo* »babica« je tako kot got. *qino* sekundarna nazalna osnova **awon-* iz prvotnega feminativa **H₂euH₂-eH₂-*, ki ga ob gl. *wowa* »babica«, tudi *wowka* »isto« (Schuster-Šewc, ZSI VI, 1961, 574; isti, HEWb., 1682 s.) potrjuje tudi lit. *avā*, g. -ōs »materina sestra = stričeva žena«, možno pa je predpostaviti, da ga odraža tudi anatolsko gradivo, npr. het. *huhha-* (c.) »ded«, lik. *xuga-* »isto« in -*xuxa-* (Furlan, Acts, v tisku). Izhodno ide. **H₂euH₂-o-* verjetno ni označevalo le deda po materini, ampak tudi po očetovi strani (Benveniste, Inst. I, 223 s.). Oblika **uja* (m.) v plb., kašub. in p. je tako kot **stryja* v plb. *strjā* nastala pod vplivom slov. sorodstvene oznake **tata* (Polański, SEDP II, 919). Glej tudi sin. *stric I* in *vic II*. M. F.

ujem (m.), g. -*jma* »merica« (Pleteršnik II, 716; Likovič, 155), tudi *ujēm* (m.), g. *ujēma* »isto«.

Prim. hrv. *ujam* (m.), g. -*jma* »količina žita kot plačilo za mlinarjevo storitev«, čak. *ujōm*, g. *ujmā* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1279), p. dial. *ujma* »zbože odjemne« (Karlłowicz, SGP VI, 18). Izhodno **u-jьmъ* (m.) je deverbativ pf. prez. **u-jьmešь* (pf.) »proč vzeti« k **jēti*, **jьmešь* »vzeti«, ki je prvotno označeval »odvzem«, nato pa se je pomensko specializiral na označevanje količine žita, ki jo je mlinar določil/odvzel kot plačilo za svojo uslugo. Dalje glej *jēti*, *jāmem*, pa tudi *ujma*. M. F.

ujma (f.) »vremenska nepravilna, nesreča«. Pri Pleteršniku II, 715, zabeleženo tudi kot *uīma* »isto« in k temu adj. *uīmast*, f. -a »poln nesreč«, npr. *uīmasto leto*.

Prim. r. *ujma* »velikanska količina«, br. *uīma* »odvzem (npr. zdravja)« poleg »ustavitev (npr. krvi)« in »zmanjšanje«, p. *ujma* »škoda, kvar, izguba«, dial. »nesreča«, č. *ujma* »škoda, kvar, izguba«, pl. »jetika«, dial. *ujma* »zlo« (Kellner, Východolášká II, 313). Izhodno **u-jьma* »odvzem« (f.) je deverbativ prez. **u-jьmešь*, tudi **ujьmešь* (pf.) »odvzeti« psl. simpleksa **jēti*, **jьmešь* »vzeti« (Vasmer² IV, 155; Machek², 231; Bezljaj,

ESSJ I, 230). K novemu akutu v prefigiranem prez. prim. hrv., sb. *sāti*, *sēm* »sesati« in k pf. *pòsati*, *pòsēm* < **po-sēsāti*, **pò-sēsēm*. Posamezni pomeni tega nomina actionis so se razvili iz prvotnega »odvzem«. Dalje glej *jēti*, *jāmem*. M. F.

ūk I (m.), g. -a »studium, institutio, disciplina«; s pref. *náuk*, -a in -*úka* »doctrina; Lehre, Belehrung«, *po-úk*, -a »Anleitung, Unterricht« (prvič pri Cigaleru), *predúk* »Vorlehre«, *podúk* »Belehrung, Information«, *nedoúk* »Halbgelehrte«; po sbh. zgledu adj. *neúk*, f. -*úka* »neizkušen, neveden«; v kompoz. *veronáuk*, *veroúk*, -*úka* »verski nauk, pouk iz religije«, *samoúk*, -*úka* »avtodidakt«, tudi adj. *samoúk*, f. -*úka* »ki se sam nauči«, *pismoúk*, -*úka* in *pismoúk* »pismen človek, Schriftgelehrte«, adj. *pismoúk*, -*úka* »pismen, schriftgelehrt«, adj. *malouúk*, -*úka* »wenig gebildet«; abstrahirano iz adj. kompoz. se tudi *úk* kaže kot adj., zlasti v predikativni funkciji, prim. *tega ni uk* »tega ne zna«; v 16. st. *vuk* »artificium, doctrina«, *navuk* »doctrina, exemplum, modestia« (Megiser), v 17. st. *nauuc* »infruttione« (Alasia), *vuk*; *ta lepi navuk*; po *vuku teh Philofophu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vík* »dogma, peritia, praeceptio, professio, navuk« »doctrina, exemplum« (Kastelec-Vorenc), *uk*, *navuk* »Lehre, doctrina« (Pohlin), *vuk* »Lehre« (adj. *vuken*), *navuk*, *podvuk* »Lehre« (Gutsmann).

Prim. csl. *ukъ* »doctrina«, *neukъ* »imperitus«, sb. *uk* »vešč«, sbh. *náuk* (m.), *náuka* (f.), hrv. čak. *naúk* (m.) »učenje, nauk, poduk, znanost«, *pōuka* »nauk, poduk«, mak. *uka* »nauk, poduk, nasvet, navada, znanost«, *nauka* »znanost, nauk, poduk, navada«, adj. *neuk* »neizobražen«, neznanikano le v komp. *pouk* »bolj učen«, blg. *úka*, *poúka* »nauk, poduk«, *naúka* »znanost«, adj. *neúk* »neizobražen«, r. *naúka* »znanost, nauk«, *neúk* »neizobražen človek, vožnje nenavajen konj«, *neúč* »neizobražen človek«, str. *neukъ* »nevešč, neizobražen«, ukr. *naúka* »znanost, nauk«, *neúk* »neizobražen človek, vožnje nenavajen konj«, br. *navúka* »znanost, nauk«, p. *nauka* »uk, pouk, znanost, nauk«, *nieuk* »nevednež, neizobražen človek«, č. *nauka* »znanost, veda«, *nedouk* »polizobraženec, šušmar«, slš. *uka* »učenje«, *naúka* »znanost, nauk«. Psl. **úkъ*, **na-úkъ* (akc. tip **na-sādъ*), **na-úka* so deverbarna nomina actionis iz kavz. **učiti* »učiti, navajati«. Dalje glej *učiti*. M. S.

úk II (m.), g. *úka* in *ukâ* »radost, veselje« (Murko I, 684). V 18. st. *vukati* »acclamare, krizhati, vpiti, s'enim drugim se resveffeliti«, *vukanie* »evax, en vefel glaš« (Kastelec-Vorenc), *ukam* »jubilare«, *ukavz* »jubikator« (Pohlin), *ukati*, *ukam* »frohlocke, jauchze«, *ukanje* »Frohlockung« (Gutsmann) kaže na pomensko kontaminacijo s sln. *úkati* »javkati, vriskati«.

Pomen sln. substantiva je gotovo star, podedovan, o čemer pričča morfološko drugačno, a sorodno hrv. čak. *víknut se* »všeč biti, rad imeti«, npr. *Kakō van se víkne šr Jüre u nōs*, tudi *obiknuti se komu* »všeč biti (le o dekletih)« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 136) in *úknūt* »simpatizirati« (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 551), blg. *obikna* »rad imeti«, *običam* »isto«, *obič* »ljubezen«, str. *obyčnyj* »bližnji, prijateljski«, toda gl. *wyskač* »radovati«, *wysk* »veselje«, npr. *wysk a stysk* »radost in zlo« (Trofimovič, 413), dl. *vyskaš* »radovati, veseliti« poleg *juskaš* »isto« (Muka, St. II, 992, I, 559).

Psl. **úkъ* (m.) »radost« ob v. *úknqti* in **v-jknqti* je mogoče primerjati s sti. *ókas-* (n.) »ugodje, veselje, zado-

voljstvo«, ptc. pf. akt. *okivāms-* »prijeten«, v. *úcyati* »uga-jati, všeč biti«, kar kaže na ide. osnovo **H₂ey-k-* »rad imeti, radovati«, ki je bila izpeljana iz ide. **H₂ey-* »isto«, prim. sti. *ávati* »radovati se«, *avas-* (n.) »pomoč, prijaznost«, arm. *aviwn* »zadovoljstvo, ugodje«, lat. *aveō*, *-ēre* »poželeli, hrepeneti« (Pokorny, 77; Mayrhofer I, 131; LIV, 244). Psl. v. *v-yskati (gl., dl.) lahko odseva ide. iter. na **sk'e/o-* **H₂u-sk'é-ti* osnove **H₂ey-* »rad imeti, radovati«, ki ima kot psl. *iskati, *iščešb »suchen« podaljšan vokalizem po akrostatičnem prez. Sem verjetno tudi pomen »veder, jasen, vesel« lot. *jaūks*, ki ga Mühlenbach-Endzelin II, 98, upošteva joč le pomen »krotek«, znan tudi v lit. *jaukūs*, povezuje z ide. besedno družino v psl. *uks, *učiti. Podobno tudi Mayrhofer, EWA I, 276, sti. *okas-* povezuje s sti. *oc-* »navajen biti«, M. F.

úkati, -am (v. impf.) »vriskati«, pf. *zaukati*, *zajúkati*, subst. *úk*, -a »ukanje«, *úkavec*, -vca, *ukáč*, -a, *ukálo* »kdor vriska«, s protezo *húkati*, -am »izdihavati toplo sapo v roke«, rez. »kričati«, pkm. *júfkati* »vriskati« (Novak, Slovar², 57); dem. *úckati*, -am, s protezo *júckati*, -am, *vúckati*, -am »vriskati« (k besedotvorju prim. *lúckati* »po malem piti« iz *lúkati* »piti«); v 16. st. *vkajti* »jubilar, vachtzen« (Megiser), v 18. st. *vukati* »acclamare, ovare, vociferari« (Kastelec-Vorenc), *juzkati* »jauchzen« (Gutsmann).

Prim. sbh. *úkati*, *účēm* »ukati, hukati toplo sapo«, *húkati*, *húčēm* »isto«, *úk*, -a, *húk*, -a, *úka*, *húka* »kričanje, hrup«, mak. *uka* »hukati toplo sapo« in »ukati (o sovi)«, blg. *júkam* »poditi z glasom ju« (Mladenov, 700), r. *úkatb* »glasno vpiti«, č. *vyjukat* »prestrašiti«, slš. *ujúkat'* »oglašati se z uju v znak veselja ali žalosti, bučati, vršeti«. Tvorjeno iz interj. *u, prim. k besedotvorju sln. *jáv-kati*, sbh. *jáukati* »starnati, jadikovati«, r. *áukab* »vpiti, kričati« iz interj. sln. *jav*, sbh. *jāo*; *mukati iz onomatopeje *mu*, *gukati (sln. *gúkati*, sbh. *gúkati*, r. *gúkatb*, slš. *húkat'*, *hučat'* »bučati, vršeti, doneti«) iz interj. *gu. Interjekcije, onomatopeje in otroške besede pogosto ne podlegajo fonetičnim spremembam, zato ni ugotovljivo, ali je treba izhajati iz *au kot v got. *auhjōn* »hrumeti, ropotati«, lit. *aūka* »vihar«, ali iz *ū kot v stir. *uch* »joj«, lit. *úkioti* »javkati«, *úkauti* »kričati«, lot. *úksēt* »klicati, kričati, vriskati« (Miklošič, 371; Skok III, 540; Vasmer III, 179; Pokorny, 1103). Iz podobnih interj. srvn. *jū oz. juch* je tvorjeno srvn. *jūwen*, *jūwezen* in *jūchezen* > nvn. *jauchzen* »vriskati« s suf. *-ezen* kakor v *mucksen* < stvn. (*ir*)*muckezen* iz *muck* (o tem Kluge²³, 409). Glej tudi *úliiti*, *úk II*. M. S.

ukvárjati se, -am se (v. impf.) »occupari, tractare, agere«, gor. *ukvárjat se*, črnopr. *ukvárjet se* (Tominec, 224), pri Prešernu *slap je, kdor se s petjem ukvarja*.

Nedvomno iter. od *ukváríti se* »utruditi se« (Janežič) < »izmučiti se, postati neuporaben« < *vč-kvaríti se (Snoj, SES, 697), prim. sbh. *ukváríti se*, *úkvárím se* »pokvariti se«. Dalje glej *kváríti*. M. S.

úlar (m.), g. -a »uzda« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 314).

Prim. hrv., sb. *úlār*, g. -ára »povodec« (Vuk), na Kosovu *ulār* »isto«, tudi *julār*, kar je tako kot blg. *julār* in alb. *jullar* iz turš. *yular* »povodec«, to pa verjetno iz gr. εὐληρα (n. pl.) »vajeti« (Mladenov, 700; Skok III, 541; Škaljič, Turcizmi⁶, 374), kar je sorodno z lat. *lōrum* »jermen, uzda« in arm. *lar* »vrv, vez« (Frisk I, 588). Bkr. beseda je v sln. prišla prek sosednjih hrv. govorov, od

koder so jo zabeležili Della Bella, Belostenec, Jambrešić in Stulli (ARJ XIX, 489). M. F.

ulfra (f.) »tok, pharetra«, samo v 18. st. *vlftra* »corytus, ša ftrele, sveder« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz srvn. *hulfter* »tok«, bav. n. *Holfter*, *Hulfter* »isto«, kar je kakor srvn. *hulte* »isto« in »pregrinjalo« > sln. *ulfta* »pregrinjalo pod sedlom«, samo v 16. st. *vlftra* »Saateldeck, stratum« (Megiser), in srvn. *hulst* »ogrinjalo, odeja«, got. *hulistr* »isto« nomen instrumenti iz stvn. *hullan*, *hullen* »zagrniti, pregrniti, prekriti«, got. *huljan* »isto« iz ide. baze **k'el-* »skriti« (o germ. Kluge²³, 530; Feist, Wb., 274; LIV, 286). M. S.

ulica (f.) »via«, pkm. *vilica* »isto« (Novak, Slovar, 126); pl. *ulice* »ozke poti, ki so ograjene s sečjo, plotom ali kamenjem in po njih gonijo živino na vodo ali pašo« (dol., notr., Savinjska dol.), dem. *uličica*, adj. *uličen*, f. -čna. V 16. st. *vliza* »platea« (Megiser), v 18. st. *ena uliza* »platea, en plaz, ena gaffa«, *ulizhiza* »viculus, gaffiza, vašza« (Kastelec-Vorenc), *ulēze* »Gaffe, platea, aditiculus« (Pohlin), *uliza*, *vuliza*, *veliza* »Gaffe« (Gutsmann). Sem tpn. *Ulčice* pri Podsredi, mtpn. *Ulica*, *Huda ulica*, *Ulice*, *Ulčice*, *Vulčice*, tudi *Gulce*, hdrn. *Ulčnik* (Bezljaj, SVI II, 285) in cgn. *Ulčar*, *Ulčar* in *Ulčnik* z verjetno pomensko podstavo »potepuh«, prim. hrv. *uličār* »potepuh« (Stulli), mak. *uličar* »kdor je neprestano na ulici« oz. mak. *uličnik* »isto«.

Prim. stesl. *ulica* »platea«, hrv., sb. *ulica* »prostor ali prehod med dvema vrstama hiš na vasi ali mestu, pot, steza; dvorišče«, tudi »vas« in »špalir« (ARJ XIX, 501 s.), hrv. čak. *ulica* »vaška pot« (Povlja na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1283), mtpn. *Ūlica* (Vrgada; Rječnik, 224), mak. *ulica* »pot med hišami v naselju«, blg. *ulica* »isto«, r. *ulica*, str. *ulica* »trg, ulica, prehod med dvema vrstama hiš; prehod; vrsta; vrata«, ukr. *vilicja* »ulica; prostor, kjer se mladina zbira za petje, ples ipd.«, br. *vulka*, dem. *vuločka*, p. *ulica*, č. *ulice*, slš. *ulica*, gl. *wulica* < slov. jezikov (Schuster-Šewc, HEWb., 1704). Iz slov. jezikov je lit. *ūlyčia* »pot, cesta«, lot. *uolica* »pot med plotoma« (Fraenkel, 1162), *ulica* (Mühlenbach-Endzelin IV, 297), madž. *utca* »ulica« z ljudskoetimološko naslonitvijo na madž. *út* »cesta, pot«, tudi *úcza* »isto«, *ulcza*, l. 1577 *úcza* (EWU, 1582), rum. *ulică* »isto« (Titin, Wb., 1162).

Psl. *ulica (f.) in k temu *ulška (f.) v str. *ulška*, *ulka* »majhna ulica« ter r. *zaułok* »stranska pot« (Miklošič, 372; Trautmann, BSW, 18; Vasmer III, 182). Psl. *ulica se navadno primerja s pomensko podobnim arm. *ul*, *ulí* »pot« (Pedersen, KZ XXXIX, 1906, 459; Solta, Die Stellung, 202; Vasmer² IV, 159; Machek², 668; Skok III, 542), kar je iz **ulijo-* ali **ulijo-* in zaradi razhajanja v vokalizmu lahko le korensko sorodno. Zaradi možnega sorodstva z ide. **aułō-* »podolgovata vdolbina, luknja« v psl. *ulš = hrv. *ul*, g. -a »panj« in **ul'č* »isto« ter lit. *āulas* (m.) »golenica (kot del škornja)«, gr. αὐλός (m.) »cev, tul, žleb« in s premetom lat. *alvus* »ulj, panj« ob »trebušna votlina« (Trautmann, BSW, 159; Vasmer², l. c.; Skok III, 542) je psl. *ulica lahko iz vrddhiranega adjektiva **aułō-* »takšen, ki ima **aułō-*, tj. podolgovato vdolbino, ki je bil kot *āuliH₂ (f.) prestrukturiran v psl. *ulica. Oblika *āuliH₂ se lahko ohranja v het. *auli-* (c.) »cevast organ na sprednjem delu vratu; goltanec«, vrddhi predloga pa nedvomno tudi v lot. *aūlis* »iz jelkinega lubja ali iz preperelih hlodov narejen panj«. Dru-

gače o rekonstrukciji het. leksema Kimball, Sprache 36/1, 1994, 13 s. Sorodstvo psl. *ulica z gr. αὐλή (f.) »ograjeno dvorišče, ograja; dvor, hiša« kljub Rozwadowskemu, Eos XIX, 96 (sprejema Machek², 668), ni verjetno, ker je to tvorba iz gr. ἰ-αὐω »počivati, prenočevati« (Frisk I, 186). Vaillant, Zb. Ivšić, 390 s., zaradi akuta v *ulica zavrača sorodstvo z **ul'* oz. *ulb in domneva izhodno *ūla, kar naj bi bilo izposojeno iz lat. *aula* »dvor(išče)«. Glej tudi *ūlj*. M. F.

uliti, -im (v. impf.) »tuliti, zavijati (o vetru)«, *uli mi po glavi* »ich habe Ohrensausen«. Pleteršnik navaja kot sav. in po Cafu; potrjeno tudi v prejš. *vūliti* »tuliti« (Greenberg, SJ/SLS II, 172).

Ker je beseda potrjena v dial., v katerem se evidentno ohranja *h-*, je treba izhajati iz *uliti iz onomat. *u*, prim. k tvorbi *tūliti* iz onomat. *tu* in *krūliti* iz *kru*, prim. podobno tvorjeno lat. *ululāre* »tuliti«, lit. *ulūoti* »isto«. Glej tudi *ūkati*. Iz podobnih onomat. *hu* in *fu* je tvorjeno sln. *hūliti*, *fūliti* »pihati«, glej *hūliti II*. M. S.

ūlj (m.), g. -a »votlo drevo; čebelji panj«, *uljen* (m.) »isto« (rez.), tudi *uljnik*, s protezo polj. *volnik* (Pintar, LMS 1895, 49), *uljnják* »panj«, primor. *ulanc* »isto« (Potok; Jakomin, NS, 138), *uljanec* poleg *uljant* (Tomšič, Olive in sol, 379); adj. *ūljev*, f. -a. V 18. st. *volnák* »apiarium« (Pohlín).

Prim. stsl. *ulii* »alveus«, hrv. *ūl* (m.), g. -a »panj« (Cres; Tentor, JA XXX, 1909, 202), v Houtzagers, ČD, 385, zabeleženo tudi s protetičnim *g-* in izpričano že pri Vitezoviću in Popoviću (ARJ XIX, 484), *ūlište* »isto«, tudi *ulj* (m.), g. -a »isto«, *uljānik*, g. *uljanika* »čebelnjak«; Skok III, 543, navaja akc. varianto *ūl* (m.), g. *ulā* »panj« za Punat, a vira zanjo ne navaja in je zato ni bilo mogoče preveriti, mak. *ulenik* »čebelji panj«, *ulīšte* »isto«, blg. *ūlej*, *ūlište*, r. *ūlej*, g. *ūlej*, *ūlej*, ukr. *vūlij*, -a, br. *vūlej*, -a, p. ul, g. -a, pog. tudi »luknja«, č. *ūl*, stč. *ūl*, slš. *ūl*, gl. *hul*, dl. *wul*, -a »izdolbeno drevo, koder se nastanijo čebele«, dem. *hulik*, plb. *vauł*. Iz slov. jezikov je rum. *uleiū* »izdolbeni del drevesa, ki služi za bivališče« (Tiktin, Wb., 1674).

Psl. **ul's* (m.) poleg **ul'b* (m.) in **ul'b* (m.), vse verjetno s primarnim pomenom »(podolgovata) votlina, luknja (v drevesu)« → »panj«. Prva oblika je formalno enaka lit. *āulas* (m.) »golenica (kot del škornja)« in gr. αὐλός (m.) »cev, tul, žleb« in s premetom lat. *alvus* »ulj, panj« ob »trebušna votlina« (k premetu prim. lat. *taurus* »bik«, gr. ταῦρος »isto« ob srir. *tarb*, kimr. *tarw*), drugi dve pa bliže lit. *aulys*, g. *aulio* »panj« in lot. *aulis* »iz jelkinega lubja ali iz preperelih hlodov narejen panj«, stprus. *aulis* »golen« ob *aulinis* »golenica (kot del škornja)«, kar dopušča, da se za izhodišče izrazov rekonstruira ide. subst. **aulo-* »podolgovata vdolbina, luknja« (Miklošič, 372; Trautmann, BSW, 18; Vasmer II, 181; Fraenkel, 25; Frisk I, 186; Pokorny, 88) in k temu subst. *aul-iH₂ ter vrddhiran adj. **aulo-*, ki se substantiviziran ohranja v lot. *aulis* in psl. *ulica. S tem je korensko povezano het. *auli-* (c.) »cevast organ na sprednjem delu vratu; goltanec«, kar je po Kimball, Sprache 36/1, 1994, 13 s., z ide. kratkim diftongom *au, možno pa bi bilo izhajati tudi iz *āuliH₂.

Sem verjetno tudi sln. *ulijānka* »parus« (Sv. Duh pri Krškem) zaradi pogostega gnezdenja v votlih štorih (Erjavac, LMS 1882-1883, 287). Sln. varianta s protezo *vu-ljānka »parus« se je tako kot pkm. *vilica* »ulica« (navaja

Ramovš, Hgr. VII, 186) < psl. *ulica prek disimilacije **vū-* > *vi-* (o tem Ramovš, l. c.) razvila *vilānka* »parus« (Pleteršnik II, 769, po Miklošiču in Cafu). Glej tudi *vinjāk* in *ulica*, *uljē*. M. F.

ulja (f.) »gos« (rez. po Cafu), kasneje nepotrjeno, v Osojanih danes *óčq* »isto« (Steenwijk, SJ/SLS III, 130) < furl. *ócie*.

Verjetno prevzeto iz furl. *vólie, *vúlie < *ocula, kar je dem. od furl. *oca* < *auca* »gos«. K furl. fonetičnemu razvoju prim. furl. *vóli*, v Guminu *vūli* (navaja Pirona, VF,² 1290, 1673) < lat. *oculus*. Ni ugotovljivo, ali je rez. *ulj* substitut furl. *ó*, ki se je priključil domačemu razvoju, prim. *wjś* »voz«, *wūl* »ol«, ali izvira že iz furl. dial., kot dopušča navedeno guminsko *vūli*. M. S.

uljē (n.), g. -sa »tvor, absces«, v pl. *uljesa* »Ranunculus acer« (Rodik na Krasu); v Ribnici na Dol. *olē*, -sa »gnojen absces«, v Borovnici *vajjē* (Ramovš, Zbrano delo I, 61); po Murku in Miklošiču tudi *ul*, -i (f.), po Murku tudi *ula* (f.) »isto«, v 16 st. *vule* »Schlier, bubones« (Meigiser).

Štrekelj, Lwk., 68, primerja stp. *ul* »tvor, absces«, v 16. st. *noga ulów pētna* (Brückner, 593), in domneva izposojeno iz srvn. *ulmic* »nagnit«, spn. *Ulm*, *Olm* »gnil les, gniloba, gnila korenina«. Odpad izglasnega -*m* pojasnjuje s pretežno rabo enozložne oblike nom. in akz. *ulm > *ul*. Prvotni dem. *uljē* naj bi se sekundarno priključil sigmatski deklinaciji. Izvajanje iz n. ima več pomanjkljivosti: n. beseda ni potrjena v vn., temveč le na Šaškem in severneje; pri izposoji v sln. ne bi pričakovali neproduktivne *i*-jevske deklinacije; malo verjetno je, da bi se tako v sln. kot v p. sekundarno razvil isti pomen, ki ga v n. ni zaslediti. Še manj verjetno je domnevanje izposoje iz gr. αὐλή »ograj, dvorišče, veža, hiša« > ngr. »brazgotina« (Matzenauer, CS, 359), saj besede v drugih balk. jezikih ni, neposredne izposoje iz gr. pa v sln. ni mogoče domnevati. Tudi Matzenauerjeva semantična primerjava s csl. *jazva* »jama, rana« ne ustreza popolnoma. Zato se zdi verjetnejše domače poreklo. Možno je rekonstruirati psl. *ulb »votel panj« < ide. *(*H*)*au-li-*, kar se po prehodu v tematsko deklinacijo (prim. sbh. *mīš*, *pūt*) ohranja še v hrv. čak. *ūl*, -a »panj« (Cres; navajata ARJ XIX, 484, in Houtzagers, ČD, 385). V sln. je *ulb prešlo v žensko *i*-jevsko deklinacijo, terciarno v *a*-jevsko in analogno po poimenovanjih nekaterih telesnih delov (*okō*, *uhō*, *telō*, dial. tudi *bédro*) v sigmatsko. Semantično je treba pomen »tvor, absces« izvesti iz »cev, cevasta izdolbina«, od koder je tudi že psl. pomen »panj«, prim. tako lat. *fistula* »cev, piščal« in »tvor, čir«. Drugače Bezlej, Eseji, 136, ki primerja sln. *voleki* »ledvice«, sbh. *vōlja* (Skok), *vōlja*, *vōlja* (Rečnik SANU II, 779), č. *vole*, p. *wol* »golša pri ptičih«, s čimer soglašata Kurkina, DS, 70 s., ki pritegne še več gradiva in dopušča možnost primerjave z lit. *vėlti* »valiti, kotaliti, tolči, mikati (prejo), zaplesti«, manj verjetno z ide. *(*s*)*uel-* »nabrekniti«. Slaba stran te primerjave je dejstvo, da je sln. stanje izvedljivo le iz oblike z vzglasnim etimološkim *u-* in ne *o-*. Dalje glej *ūlj*. M. S.

ulōgi (m. pl.) »protin, podagra«, tudi *ulogi* (m. pl.) »isto«. Pleteršnik navaja po Cafu, Valjavcu in Miklošiču ter iz kajk.; beseda je torej iz vzh. dial., morda samo kajk.

Prim. star. hrv. *ulog*, pl. *ulozi*, kajk. *vulog*, *vlog*, star. sb. *uloga* »bolezen, pri katerih bolijo kosti ali sklepi«, mak. *ulogav* »hrom«, *ulog*, *uloga*, *ulogavec*, *ulogar*

»hromec, pohabljenec«, star. r. *ulógij* »pokvečen, hrom«, npr. *onъ ulogъ nogami* (Dal', Slovar² IV, 489), p. *uloga* »hromost«. Iz slov. jezikov je alb. *ulók* »hrom«, rum. *olog* »isto«. Izhajati je treba iz *ulogъ, *ulôga »ležanje«, kar sta nomena actionis od **u-le'í se* »uleči se«, oz. *u-logъ »ležeč«, kar je nomen agentis istega glagola (Miklošič, 162; Skok 283; Brückner, 594), glej *u-*, *ležáti*, *polôg*. M. S.

úm I (m.), g. -a »intellectus, mens«, dial. tudi »pomen, načrt, spomin«; tudi *úm*, g. *úma*, adj. *úmen*, -*mna* »pamet, razumen«, *úmstven*, *úmski*, *umêlen*, -*lna*, v. *uméti*, -*êjem*, -*êm* (impf.) »razumeti, znati«, tranz. *úmiti*, -*im* »spametovati«; v 16. st. *úm*, 3. sg. *vmei*, 2. pl. *vmešta* (Krelj), od *vuma ýti* »toben, furo, diviati«, *vmeti* »tenere« (Megiser), v 18. st. *um* »intellectus«, *umn* »rationalis«, *umliv* »attentus« (Pohlin), *um*, *umnoft* »Verstand, Gemúth« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *umъ* »mens«, *uméti*, -*êjq* »intellegere«, sbh. *úm*, g. *úma*, mak. *um* »pamet, misel, nasvet«, blg. *úm*, d. obl. *umét*, r., ukr. *úm*, g. *umá*, p. dial., č., slš., gl., dl. *um*, g. -u. Iz slov. jezikov je lit. *úmas* »misel, pomen« in lot. *uôma* »razum«. Psl. *úmъ, g. *umá < ide. *(H)au-mó- (besedotvorno podobno je **dhuH-mó-* ≥ psł. *dýmъ) iz korena *(H)au- »čutno dojemati«, prim. het. *uħhi* »vidim«, *autti* »vidiš«, *uua-* »pojavit se«, sti. *pra-*, *ud-avati* »opaziti, dojeti«. Nazalna osnova je znana v lit. *aumuô* »razum« (Miklošič, 372; Vasmer III, 183; Pokorny, 78; Mayrhofer I, 57; Fraenkel, 26). Glej tudi *jáviti*, *razúm*, *súm*, *dvôm*, *umêten*. M. S.

um II (m.) »jeza, ihta, žolč«, *na umu biti* »jeziti se« (rez.). Že Megiser v 16. st. navaja zveze *od vuma ýti* »unsinnig sein, toben«, *od vuma poiti* »unsinnig oder taub sein, unsinnig werden, den Verstand verlieren«, ki bi jih bilo mogoče uvrstiti k *úm I*. Vendar rez. pomen-ski razvoj ni razumljiv. Sklepiti smemo, da je eksistiralo *umъ »jeza«, kar ustreza lit. *aūmonis* (adj.) »nesmiseln, besen«, lot. *aumanis*, lit. *aūmenimis*, *aumeniomis* »bolan, slab«, *aumeniuoti* »biti otožen«, stprus. *auninius* »otožen«, kar razlaga Fraenkel, 26, iz pref. **au-* »roč« in **men-* »misliti«.

umāk (m.), g. -a, npr. *skuhati jajce na umak* »v mehko«. Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 324, povezuje s sln. *omāka* »tunke« in izvaja oboje iz štaj. n. *Unmage* »pšenični odpadki, politi s kropom«, kar se pomensko ne ujema. V 18. st. navaja Gutsmann *namak* poleg *smok* »tunke«, kar je kakor sln. *omāka*, č. *omāčka* gotovo iz *omākati*, *omōčiti* k *mōker*.

umber (m.), g. -bra »grča v lesu«, *umbrast* »grčav« (gor.). Nejasno, komaj prevzeto in skrajšano iz furl. *umbrizzòn* »popék« < *umbilicōnem k lat. *umbilicus* »popék«. M. S.

umêkniti, *umêknem* (v. pf.) »postati mehke«, tudi *umêhniti*, *umêhnem* »isto«.

Prim. stcsl. *umêknŭti* »mollescere«, hrv., sb. *mêknuti*, *mêknem* »postajati mehke«, blg. *mêkna* »isto«, r. *mjáknutъ*, ukr. *mjáknuty*, br. *mjáknucъ*, p. *miêknáč*, č. *mêknout*, slš. *máknút'*, gl. *mjáknýc'*, dl. *mêknus'* (impf.) »postajati mehke«. Psl. *mêknŭti (Trautmann, BSW, 184; Vasmer II, 187) je nazalni inkohativ (Schuster-Šewc, HEWb., 914) neohranjenega slov. v. *mêk-ti, *mêčešъ »mehčati«, ki je bil podlaga za ptc. pret. akt. *mêkŭ (prim. r. *mjáklj* »omehčan, razmehčan«) in psł. dever-

bativni adj. *mêkŭkŭ »mehke« tipa *žegŭkŭ, *tepŭkŭ. Dalje glej *mêhek*. M. F.

umêten (adj.), f. -*tna* »diligens, artificiosus«, semkaj *umêtnik* »artifex«, f. *umêtnica*, abstr. *umêtnost* »ars«, v 18. st. *umêtn* »artificiosus« (Pohlin); z drugim sufiksom *umêtel*, -*i* (f.) »veščina, umetnost«, adj. *umêtalen*, -*lna* »geschickt, erfahren, kunstfertig, künstlich« poleg *umêtalen*, *umetálen*, -*lna* »isto«, abstr. *umêtelnost*, *umetálnost*, -*i* (f.), v 16. st. *vmeital* »veščina« (Trubar), *vmetaln* »artificiosus«, *vmetalnost* »dexteritas«, *vmetelnu* »künstlich«, *vmetelnost* »artificium« (Megiser), v 17. st. *vmetelnost* »veščina, spretnost« (Janez Svetokriški), v 18. st. *umetálz* »artifex«, *umetalnoft* »ars, muľa« (Pohlin), *vmetelnost* »Kunst«, *vmetelnik* »Künstler« (Gutsmann).

Prim. csl. *umêtelъ* »peritus«, *umêtelъnъ* »intelligens«, sbh. *umjetan*, -*tna* »diligens, artificiosus«, star. hrv. *umjetelj*, *umjetelac* »vešč človek, strokovnjak, mojster« (ARJ XIX, 592 s.), mak. *umetnost* »ars«, p. dial. *umiejetnik* »umetnik« (Karłowicz, SGP VI, 27). Izhajati je treba iz več sorodnih tvorb. Sln. *umêten*, sbh. *umjetan* je iz *umêtъnъ, kar je iz ptc. pret. pas. od *umêti »intelligere«. P. dial. *umiejetnik* je iz osnove ptc. prez. akt. Iz jslov. nomena agentis *umêtelъ (m.) je tvorjeno sln. *umêtalen*. Za variantno *umêtalen* domneva Ramovš, JA XXXVII, 173, Hgr. II, 47, da je nastala iz *umêtalen* po redukciji posttoničnega -ê-, vendar je med -t- in -l- etimološki -e-, zato se ta razlaga ne zdi verjetna. Ker regularnih možnosti za nastanek -a- iz -e- ni in ker morebitnega tertium comparationis ni najti, se zdi bolj verjetno izhajati iz paralelne tvorbe *umêtalъ »veščina«, izpeljane iz ptc. pret. pas. s sufiksom kot v *strmál* »strmina«. Dalje glej *úm I*. M. S.

unáviti, -*im* (v. pf.) »utruditi« (Fram; Pleteršnik II, 725, po Cafu).

Pomensko enako je č. *unavit* »utruditi«, stč. *naviti* (sě) »mučiti (se)«, slš. dial. *navit' sa* »utruditi (se)«, (Káral, Sl., 371), knjž. *unavit' sa* (pf.) »utruditi (se)«, r. dial. *onávitъsja* »utruditi se«, *onáva* »slabost, utrujenost«. Izhodno *náviti je kavz. k psł. *núiti (s prez. *nověšъ), ki se lahko ohranja v slš. iter. *unúvat'* »dolgočasiti, nadlegovati, sitnariti« in je tako kot psł. kavz. *báviti* z *býiti, *sláviti s *slýiti, *pláviti s *plyiti v besedotvornem razmerju s psł. *nýiti, *nýješъ (< ide. **neuH-/*nuH-*), prim. csl. *unýiti* »slab biti«, *unývati* »malodušen biti, obupavati«, str. *nyti*, *nyju* »žalosten biti«, nr. *nýtъ*, *nóju* »boleti, tarnati, tožiti«, ukr. *nýtъ* »isto«, br. *nýčъ* »boleti, topo boleti; moledovati«, stč. *nýiti*, *nyju* »mučiti, utruditi«, nč. *nýiti* »kopnerti po čem«, slš. *nyt'*, *nyje* »žalovati; ganjen postati«, p. dial. *nýc*, *nyje* »zaradi žalosti slabeti, mučiti se«, gl. *nýc* »mučiti se«, ter *navъ (m.) »mortuus« v sln. kol. *návje* »duše nekrščenih otrok« < *smrtveci« (Bezljaj, ESSJ II, 216; Machek², 392; ES 24, 11; 26, 66 ss.; 24, 49 ss.). S to besedno družino povezuje fit. *za-la-novetъ »Cytisus« (v sln. *zánovet* »idem«) Varbot, Etimologija 1973, 1975, 30 s. Dalje glej *návje*, pa tudi *núja*. M. F.

unča (f.) »utežna mera, približno 35 g«, v 18. st. *dvá lota*, ali *ena vnzha* »uncia« (Kastelec-Vorenc), *unzha* »uncia« (Pohlin), *unzia*, *unzha* »Unzen« (Gutsmann).

Kakor hrv. *únča* prevzeto iz it. (učeno) *uncia*, ljudsko *òncia* < lat. *uncia* »dvanajstina celote«, kar je prevzeto tudi v gr. *òγκία*, *òγγκία*, *òγγγία* »isto«, got. *unkja*, ags. *ynce* »cola«. Lat. *uncia* < *oncia < *òncia < *oincia < *oinicia s prvotnim pomenom »enota« je tvorjeno iz

stlat. *oinos* > klas. lat. *ūnus* »en« (Walde-Hofmann II, 815 s.). Iz istega lat. vira je prek n. *Unze* prevzeto sln. *ūnca* »unča« (Janežič), star. hrv. *unca*, č. *unce*, prek r. *ūncija* ali direktno iz lat. je sln. *ūncija* (Cigale), star. hrv. *uncija*, p. *uncja*, č. *uncia*, *uncie* »isto«. M. S.

unkač (m.), g. -a »pila sellae«; v 18. st. *unkazh* »pomum ephippii« (Pohlin), *unkazh* »Sattelknopf« (Gutsmann). Prim. sbh. *ūnkaš* »isto«. Izposojeno iz turšč. *önkaş*, komponirano iz *ön-* »sprednji« in *kaş* »sprednji ali zadnji dvignjeni del sedla« < stturšč. *koş* »sprednja stran« (Matzenauer, CS, 359; Škaljič, Turcizmi, 632). Kasneje se za ta pojem uporablja *budlo* in *bedro* (Cigale).

ūntig (adv.) »veliko, več kot dovolj« (pkm.; Novak, Slovar², 162).

Prevzeto iz madž. *untig* »do sita, do vrha« (Novak, l.c., kjer se pomotoma namesto madž. navaja n.) k madž. *un* »biti sit, naveličan« (EWU, 1577). M. S.

ūpati, -am (v. impf.) »sperare«, tudi »dovoliti si, drzniti si«, npr. *on (si) ni upal besede spregovoriti*, tudi *upati komu kaj* »zaupati komu kaj«, pf. *zūpati se* »k srcu si vzeti«, *vzūpati se* »isto«; iter. *upāvati*, -am (v. impf.) »na počak puščati«; *ūp* (m.), g. -a »spes, fides«, adj. *ūpen*, f. -*pna*, *upnik* (m.) »creditor«, *upnica* (f.) »credetrix«, nomen actionis *ūpanje* (n.) »spes«; pf. *zūpati*, -am »fidere«, *obūpati*, -am »desperare«, od tod *obūp* (m.) »desperatio« in k temu adj. *obūpen*, f. -*pna* »brez upa, slab, nemogoč«. Obir. kor. *če se ti: na hū:paš* »če se ti ne upaš« (Karničar, Obir, 200), pkm. *vūpati*, -an »upati, drzniti se«, s *se* »upati«, *vūpanje* »upanje« (Novak, Slovar², 171), notr. *ūpat* (Rigler, Jnotr. gov., 134), gor. *ū:pat*, -am (Kropa; Škofic, Diss., 373). V 16. st. *vupati* »sperare«, *vupanje* »spes« poleg *vfanje* *sgubiti* »desperare« in *fe favupati*, *je savupati* »confidere« (Megiser), l. 1607 *vpat* »fperare, trofstat«, *vpagnie* »fperanza« (Alasia), v 18. st. *vupati* »sperare«, *je vupam de fe bo fgodilu* »confore« (Kastelec-Vorenc), *vupam*, *upam* »sperare« (Pohlin), *vupam* »hoffe, vertraue« (Gutsmann).

Prim. csl. *upsvati*, *upsvajq* »sperare«, *upšva* »spes«, *pšvati* »confidere«, *všpšvati* »isto«, hrv. *ūfati (se)*, -am (se) (Vuk), v Vodicah *ūfati*, -an, *ūfanje* in *ūp*, g. -a »up« (Ribarić, SDZb. IX, 1940, 201), v Brusju na Hvaru *ufāt se*, *ufōn se* (pf.) »upati se« in *ūfot se*, -on se »zaupati, verovati« (Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 704), blg. *ufam se* (Vinga) poleg *upovāvam se*, r. *upovātš*, *upovāju* »zaupati v kaj, zanašati se«, ukr. *upovāty* »isto«, p. *ufac* »nadejati se«, *zaufac*, stp. *pwati*, *pwa*, č. *doufat* »upati«, *zoufat* »obupati«, slšč. *ūfat (sa)* »upati«, pom. *dūfac* (Lorentz, Wb. I, 165).

Psl. **u-pšvāti*, **u-pšvāješb* (> **ūpšvāšb*) »naprej misliti« je kompoz. iz **u-* < ide. **au-* »proč, naprej« in **pu-uaH₂-je/o-* → psl. **pšvāti*, **pšvāješb*; k temu adj. **pšvānš* v ukr. *pevnyj* »zvest, zanesljiv«, p. *pewny* »gotov« (> lit. *pevnas*, *piūnas* »gewiss, zuverlässig«; Fraenkel, 583), č., slšč. *pevny* »trden, krepak«, ki kaže na psl. subst. **pšvō* (m.) »zvestoba, zanesljivost ipd.« < **puo-* < **pūo-* < praide. **puH₁/₃-ō-*, iz katerega je denom. v. **pšvāti*. Sorodno je het. *ka-ppuūai-* »štetiti, pregledovati, meniti« iz **ko-* ali **kṃ-* in **puuaH₂-je/o-* (Cöp, Linguistica VII, 104; Machek², 123 s.) oz. zaradi **u-* > het. *-um(m)-* bolje **puH₁/₃-je/o-*. Oba glagola ohranjata ide. koren **peu-* »misliti, pregledovati, razumen biti« (Pokorny, 827), ki se motiviran kot **peu-t-* »isto« ohranja v **pštāti*, prim. hrv., sb. *nāptati* »izslediti«, č. *ptāt*

se, in v iter. **pýtati*, lat. *putō*, -āre »meniti, soditi«, *com-putō*, -āre »zračunati, sešteti«. Dvomljivo Rozwadowski, RS II, 103, ki primerja s pomensko oddaljenim sti. *pāvate* »čistiti«, *punāti* »isto«, in Zubaty, JA XVI, 408, ki dopušča možnost sorodstva z lit. *pūti*, *pivū*, *puvai* »gniti, trohneti«. Glej tudi *pūti*. M. F.

upiker (adj.), f. -kra »piker«, sav. »občutljiv (o želodcu)«, tam tudi z anticipiranim r in disimilacijo r - r > r - l *uprikel*, -kla »isto«. Varianta z u- nima znanih paralel, glej *piker*. M. S.

ūpkač (m.), g. -a »ptič« (Novak, Slovar², 162). Pletersnik I, 288, navaja vzhštaj. *hupáč*, *hupkáč* »smrdokavra, Upupa epops«, v. *hūpati*, -am (impf.) »oglašati se z glasom hup«.

Prim. hrv. dial. *futac*, *fūtavac*, *vutáč*, sb. dial. *vutkalica*, *vutkuš* »smrdokavra«, p. *hupek*, gl. *hupak*, *wupak*, dl. *hupac* »isto«, gl. *hupáč* »vpiti kot smrdokavra«. Semkaj morda str. *chupsti sja* »bahati se«. Psl. **ūpati* (tudi **chūpati* (?)) »vpiti (kot smrdokavra)« je imitativna beseda. Drugi ide. jeziki imajo tu reduplicirane tvorbe z o-jevskim ali u-jevskim vokalizmom, prim. arm. *popop*, nperz. *pūpū*, gr. *ἔποψ*, lat. *upupa*, spn. *Hupphupp*, stvn. *wituhopf* > nvn. *Wiedehopf*, lot. *puppukis* »smrdokavra« (Skok I, 539; Schuster-Sewc, HEWb., 362; Pokorny, 325). Glej tudi *hūpati*. M. S.

ūra (f.) »hora, horologium«, pomen »vreme« je znan v zvezah *huda ura* »nevihta« (→ *hudoūrnik* »potok, ki teče ob hudi uri« in »ptice Cypselidae«), *lepa ura*, *vlačna ura*; dem. *ūrica*, adj. *ūrin*, -a, *ūren*, -rna »Uhr(en)«, od tod *ūrnik* »Stundenplan«; izv. *urár* (m.), g. -ja, pri Gutschmannu *vurnik* »Uhrmacher«; dial. kor. zilj. *hū:ra* s pričakovano h-jevsko protezo pred u- (zilj. oblika je vplivala na obir. *hū:ra*, kjer je sicer običajnejša w-jevsko proteza (Karničar, Obir, 44)), pkm. *vōra* (Novak, Slovar², 168), črnovr. *ūra* (Tominec, 225), jnotr. *ūra* (Rigler, Jnotr. gov., 63); v 16. st. *vura* »hora«, *ura* »horologium« (Megiser), v 18. st. *ura* »hora, horologium«, *huda ura* »tempestat mala, hudu vremē« (Kastelec-Vorenc), *ura* »hora« (Pohlin), *ura*, *vura* »Stunde, Uhr«, *urje*, *vure* (pl.) »Uhrwerk« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *ūre*, *ūr* »ura« (manj verjetno iz nvn. *Uhr* (tako Striedter-Temps, DLS, 242)), kar je prek srspn. *ūr(e)* prevzeto iz stfrc. (*h)ore* (direktno od tod je srvn. *hōr(e)* »ura«) < lat. *hōra* »ura, letni čas, čas v dnevu« < gr. *ῥῶρα* »letni čas, klima, ura, pravi čas«. Pomen »horologium« se je razvil v zaherm. jezikih po abstrakciji iz kompoz. tipa *orglucke* »zvonjenje ob (določeni) uri« > »urni zvon«. Prek n. je izposojeno tudi hrv. kajk. *vūra*, na Žumberku *ūra* »ura«, gradišč. hrv. *ūra* »hora«, pl. *ūre* »horologium«, medtem ko je sln. rez. *wōra* »hora« (Steenwijk, SDR, 328) in alb. *orë* »ura« iz it. *ora*, furl. *ōre*, rez. *worlōj* »horologium« (Steenwijk, l.c.) pa iz furl. *orloi* »isto«. Iz it. *ora* je verjetno tudi sbh. *ōra* »pravi čas« (→ *ūoriti* »narediti kaj ob pravem času«). Hrv. (predvsem čak.) *ūra* »ura« je ali iz rom. **(h)ōra* (Skok II, 563) ali kot kajk. izposojeno prek n. Glej tudi *neūrje*, *osorēj*, *ūriti*, *ūren* I. M. S.

urād (m.), g. -āda »pisarna«, *urāden* (adj.), f. -dna »ki je v zvezi z uradom«, »brezoseben, birokratski«, *urādnik* (m.) »birokrat«, f. *urādnica*. V 18. st. *urad* »Amt, flushilu, flushba«, *uraden* »was vom Amte kömmt, flushilen«, *uradna*, *flushilna* *hifha* »Amthaus«, *uradnik* »Beamter,

Amtsverwalter, flushilnik, fkerbnik« (Gutsmann). Kasneje tudi pri Murku II, 41, *urad* z oznako, da je beseda znana na Koroškem.

Izposojeno iz č. *úřad* »urad, služba« in k temu *úřadnik* »uradnik«, stč. *úřad* »naloga, dolžnost, poslanica; urad« (Pleteršnik II, 729), kar je tako kot hrv., sb. *ured* »urad« deverbativ **vš-rěds* »razporeditev, namestitev« pf. v. **vš-rěđiti* »v red/vrsto spraviti« k **rěds* »ordo« (Machek², 529) in verjetno kalkirano po lat. *ordinātiō* (f.), g. *-ōnis* »ureditev, red« k denom. v. *ordināre* »uvrstiti, razvrstiti, namestiti« iz *ordō* (m.), g. *-inis* »red«, od koder sta kulturni besedi *ordinirati* (< n.) in *ordinacija*. Dalje glej *rěd* I. M. F.

urbānšec (m.), g. *-šca* »vinska trta« (Miklošič). Po svetniškemu imenu *Urbān, Vrbān*, papežu *Urbanu I.* (222–230), lat. *Urbānus*, ki goduje 25. maja, ko cveti vinska trta, prim. tudi n. *Urbanstraube, Urbantraube, Urbaner, Urban* »vinska trta«. Sv. Urban je eden svetnikov zavetnikov vinske trte, vina in vinogradnikov, od tod n. *sankt Urbans Plage* »maček zaradi nezmernega pitja« in dalje »protin, podagra« (Schmeller, BWb. I, 138; Grimm, Wb. XI/3, 2374), od koder morda sln. *vrbanec* »šen«, v 18. st. *urbaniz* »erispila« (Kastelec-Vorenc), vendar glej *jarbolec, vrbānec*. M. S.

urbār (m.), g. *-ja* »knjiga s seznamom dohodkov zemljiškega gospoda od podložnikov« (SSKJ V, 296), pri Pleteršniku *urbārij* po srlat. *urbarium* »praedium« (navaja Du Cange VIII, 382).

Kakor sbh. *urbār* in č. *urbār* knjižna izposojenka iz nvn. *Urbar* »urbar« < srvn. *urbar, urbor* »davku zavezano zemljišče, davek na zemljišče, iznos«, v kompoz. *urborbuoch* »urbar«, prim. bav. n. *urbar, urbor* »davku zavezan«, spn. *orbar* »obdelan (o polju)«, kar je stara nominalna tvorba k srvn. *er-běrn* »prinesti na svetlo, razkriti, roditi« iz *er-*, v nominalnih tvorbah *ur-* < **uz-*, in srvn. *běrn* < stvn. *beran* »nesti« (Kluge²³, 850; Lexer, Mhd. Wb. II, 2001). M. S.

úrbas (m.), g. *-a* »sprednji del zgornjega dela obuvala, prednjak« (SSKJ V, 296), »Oberleder« (Pleteršnik II, 730), goriš. *würbas* (Ramovš, Zbrano delo II, 161), v 18. st. *urbàs* »Ueberzugleder, obfragulum« (Pohlin), *verbafs, urbafs* »Uiberzugleder« (Gutsmann); tpn. *Urbas, Urbus*.

Prevzeto iz neke n. predloge, prim. n. *Fürfuß* »obujek, spodnji del nogavice do gležnja«, štaj. n. »urbas«, šlez. n. *Fürfuß* »prednji del čevlja«, na Sedmograškem *vörbes, wörbes* »spodnji del škornja«, *wérbes* »punčoh«, srvn. *vürvuoz* »obujek«, kar je kompoz. iz *für* »pred« in *vuoz* »stopalo« (Grimm, Wb. IV/1, 728 s.). Izvorno sln. verjetno **burbos* (ali **burbus*), po disimilaciji **vurbos* in po akanju (ali asimilaciji v oblikah z *a*-jevsko končnico) (*vurbas* (Štrekelj, JA XXVIII, 536; Grafenauer, Razpr. ZDhV I, 378; Striedter-Temps, DLS, 242). H cgn. *Urbas, Verbas* prim. tirol. n. cgn. *Fürbass*, kar Finsterwalder, TF, 786, izvaja iz *vorwärts* »naprejš«, vendar se ne zdi izključeno, da so ta cgn. prek nekega geografskega termina izpeljana iz čevlarskega, prim. podobno sln. cgn. *Narat, Nartnik* iz *nárt* »Fußrücken, Oberleder«. M. S.

úrbatī, *-am* (v. impf.) »s kovanjem ploščiti, tepsti, tolčič« (Vodnik pri Cigaletu), v 18. st. *urbam* »concutere« (Pohlin), *urbati* »schlagen« (Gutsmann).

Štrekelj, LMS 1894, 51, navaja *úrbatī* »mučiti, peiniti« iz Tržiča (s primeroma *to babo da mesec noč in*

dan urba in tebe da mora urba) ter pristavi, da je ta temna beseda najbrž iz n. Tudi Pleteršnik II, 730, domneva izposojeno iz n., vendar v. *urwellen* »s kovanjem ploščiti«, naveden le kot pomenski ekvivalent, fonetično ne ustreza. Možno bi bilo misliti na denom. iz n. *Wurf* »met, zamah«, čeprav ni izključeno, da gre za imitativno besedo. Primerjava z lit. *úrbuloti* »bezati, drezati« ← *úrfti* »vrtati« iz ide. baze **uer-b-* »vrteti, viti« ni verjetna. M. S.

úren I (adj.), f. *-rna* »hiter«, črnopr. *úręn* »isto« (Tominec, 225), jnotr. *úręn* »iznajdljiv« (Vareje; Rigler, Jnotr. gov., 63, op. 7), zanikano *neúren*, f. *-rna* »počasen, nespreten«, *urnokríl* (adj.), f. *-kríla* »hitro leteč«, npr. *urnokrila lastovica* (← **kridló* (n.) »perut«). V 18. st. *uren* »habilis, pripraven«, *urnu sturiti* »vegetare, oshiviti, rešifhati, šdravu, mozhu sturiti«, *urin* »vegetus, šdrou, mozhán, frifhin« (Kastelec-Vorenc), *urn* »hurtig, gefchickt, agilis, alacer«, *urnoft* »Hurtigkeit« (Pohlin).

Prim. osamljeno č. *urný* »krepek, močan«, *urno* »silno, močno, naglo«, pri katerem Machek², 670, dopušča možnost izposoje iz sln., ter slš. *urný* »ognjevit, vnet; nagel, hiter«, za kar Kálal, 748, domneva izposojeno iz č. Ob hrv. čak. *urnút, úrnen* »pohiteti, zdrveti« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1293) je mogoče primerjati še r. *júrkyj* »hiter; iznajdljiv, spreten«, dial. »razposajen, živahen, spreten«, ukr. *jurlývyj* »živahen, spreten«, p. *jurny* »pohoten, perverzen« (Bezljaj, ZJS, 346; Kurkina, Etimologija 1971, 1973, 72 s.; ista, DS, 160, op. 13) in psl. v. **júrítī*, **júrīšb* »hitro gibati, hiteti; goniti, poditi« (ES 8, 198; Toporov, PJ, 1980, 96), npr. v hrv. čak. *járít, júrín* »hite-ti, goniti, hitro se naprej premikati; poditi«. Vzglasna variantnost **jur-* : **ur-* je lahko rezultat podedovanega ide. razmerja **eu-* : **ou-* ide. baze **euHr-*, tudi **uer-* »teči, hiteti« (Pokorný, 80 s.; Čop, SR V–VII, 1954, 230 ss.), pri čemer je zaradi razmerja **útro* : **jútro* možno, da ima slov. **júrítī* ponekod tudi protetični **j-* tipa *j-útro* (Bezljaj, l. c.). Adj. **urbns* je izpeljan iz subst. **úra* »čas«; identičen balt. substantiv je bil podlaga za lot. denom. v. *aurēt* »goniti (za jago in parjenje)« iz *aura* »čas parjenja« poleg *aūris* »močan in suh veter«, kar je mogoče primerjati z gr. αὔρι (adv.) »hitro« z ekspresivnim ajevskim vokalom namesto ejevskega (Čop, l. c.), tudi v kompoz. αὔρι-βιά-τάς »hitro korakajoč«, kar Frisk I, 189, pušča brez razlage. Iz istega psl. **úra* so sln. denom. v. *pourítī, -úrīm* (v. pf.) »pohiteti, pospešiti«, *pre-úrítī* »hitro, ročno narediti«, adj. *preúrjen*, f. *-a* »uglajen« < **spreten, hiter*«. V sln. se je psl. **úra* »čas« moralo prekriti z izposojenko *úra* »horologium« = gor. *ú:Ra* (Kropa; Škofic, Diss., 373) iz nvn. *Uhr* »horologium« (Striedter-Temps, DLS, 242; Bezljaj, ZJS, 265) in *úra* »časovna enota« = gor. *ú:Ra* »isto« (Škofic, l. c.), kar je Bezljaj, l. c., kljub Striedter-Tempsovi, l. c., izvajal iz rom. predloge. Sln. *úra* »časovna enota« je bilo najverjetneje izposojeno sočasno s sln. *skúta* < jslav. **skúta*.

Ker se pomen »usposabljanje, vaditi« lahko razvije iz »(hitro) premikati, gibati«, kot ponazarja lat. *ex-erceō, -ire* »gibati, preganjati« in »vaditi, vežbati«, je sln. *úrítī, úrim* (v. impf.) »usposabljanje za kaj, vaditi«, pf. *izúrítī* »usposobiti za kaj« = črnopr. *zúrt'* »isto« (Tominec, 106), od tod adj. *izúrjen*, f. *-a* »usposobljen, izvežban« = črnopr. *zúrjen* »isto« (Tominec, l. c.), *pourítī se* »malo povaditi«, v 18. st. *nafs vuri v' poterpefhlivostī* »es ubet uns in der Geduld« (Gutsmann), denominativ iz istega psl. subst. **úra* »čas« → **úrítī, *úrīšb* »hitro premikanje po-

vzročati, goniti, poditi«, prim. še sln. *poúríti, poúrím* (v. pf.) »pohiteti, pospešiti«. Obravnavano slov. gradivo je prevojnem razmerju s psl. denom. v. *v-yrėti »privajati se« v r. tver. *vyrétb* »navajati se«, *navýretb* »navaditi se k delu, pridobivati spretnost«, *navýrlivij* »naučljiv« (Kurkina, Etimologija 1971, 1973, 73).

Isti psl. subst. *úra »čas« = lot. *aura* »čas parjenja« je bil lahko vir za denom. **úríti, úrišb* »(jajce) delati godno (za izvalitev)« v sln. *úríti, úrim* (v. impf.) »valiti« (kraš.), primor. *urət* »valiti, sedeti na (kokošnjih) jajcih« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 140), jnotr. (*kúřka*) *úri* »koklja vali« (Sabonje; Rigler, Jnotr. gov., 63, op. 63). V to pomensko sfero spadajo tudi sln. adj. *úren, f. -rna* »goden«, npr. *uren ptič* »goden ptič« (rez., Kras), primor. *vúrna* »godna (o dekletu)« (Koštial, LŠ, 70), *úrenčič* (m.) »isto« (rez.), zanikano *neúren, f. -rna* »nesrečen« < *neugoden, *neúrnicna* (f.) »nesrečnica«, tudi »slab« v *neurno vreme* »slabo vreme«, v 18. st. *neurnost* »ineptia, nevrédnoft« (Kastelec-Vorenc). Intransitiv istega denom. glagola se ohranja v *úríti se, úrim se* (v. impf.) »prijati, ugodno biti, goditi se«, prim. *žitu* (*travi, sadju*) *se uri* »vreme je ugodno, da more žito (trava, sadje) lepo rasti in se razvijati« (Temljine; Kenda, rkp.), *dobro se mu uri* »dobro se mu godi«. K pomenskemu razvoju prim. sln. *godíti, godím*, ki poleg »prijati, ugodno biti, ustrezati« pomeni tudi »zoriti«, s *se* pa »postajati goden, zoreti, odraščati«, n. *Zeit* : *zeitig* »goden« : *zeitigen* »zoreti«, gr. ὥρα (f.) »doba, letni čas, čas, pravi čas«, ὥριος (adj.) »zrel, dorastel«. Domnevo o psl. *úra »čas« = lot. *aura* »čas parjenja«, ki je bil vir za nastanek homonimije v sln. *úren* in *úríti*, je ob izposojenki *úra* »horologium« in *úra* »hora« možno podkrepiti tudi s tipološko ugotovitvijo, da izposojenke praviloma nimajo širokega pomenskega polja, zato se ne zdi verjetna Skokova razlaga, da naj bi bila homonimija sln. *úren* in *úríti* posledica denominacije iz romanske izposojenke *úra »čas« (Skok II, 562). Sln. *úren* v pomenu »zrel, goden« in »lep, prijeten« je Bezlaj, ZJS, 345 s., izvajal iz *vorъnъ in sklepal o sorodstvu z r. dial. *vorovój*. Glej tudi *úren II* in *úríti*. M. F.

úren II (adj.), f. *-rna* »mehek, prhek; upogljiv«, npr. *urno usnje* »mehko usnje« (Caf; jvzh. štaj.), *urna zemlja* »prhka, slaba z., urna šiba» upogljiva š.« (oboje Caf).

Gotovo sorodno z adj. *úren, f. -rna* »hiter«. K pomenskemu razvoju prim. sln. adj. *šibek, f. -bka* »upogljiv; slab« in sorodno r. *šibkij* »hiter«, kar je izglagolsko tvorjeno iz *šibati »hiteti, metati«. Bezlajeva razlaga v Eseji, 35, ki adj. *úren* v pomenu »hiter« in »mehek, prhek; upogljiv« povezuje s sln. *užtkati* »omehčati« Kurkina, DS, 160, op. 13, ne sprejema. Še manj verjetno je Pleteršnikovo povezovanje s subst. *úra* »ora« (Pleteršnik II, 730). Dalje glej *úren I* in *žikati*. M. F.

úren III (m.), g. *-rna* »neka priprava, na katero obesažo veliki kotel, da ga z nje zlahka devajo na ogenj ali od ognja«. Pleteršnik navaja za Temljine po Štreklju, LMS 1892, 44, ki dodaja, da je to temna beseda. Štrekelj je besedo povzel po zbirki Jožefa Kende, ta pa se je kasneje v rkp., s. v. *úren*, popravil: »Ta beseda naj se popravi v slovarju, ker me je pri nji prevaril spomin (gl. Letop. 1892, str. 44.). Pri nas pravijo *úr*, kar pa ni drugega, kakor *vôr* (prim. Pl. *vôr* 2). *Vor „úr“* je navpičen močan drog, ki je tako pritrjen k steni, da se lahko vrtil; v ta drog je vtaknjena vodoravno ročica, na katero obe-

šajo kotel, da ga zlahka zavrtje k ognju ali od ognja. Vor rabijo zlasti v mleknaricah, ker so kotli z mlekom težki.“ O *vôr* »veriga« glej *-vrėti, vorítí*. M. S.

úren IV (adj.), f. *-rna* »nanašajoč se na uro«, npr. *urni mehanizem* (SSKJ IV, 271). Tvorjeno iz *úra* »horologium«, kar je bilo izposojeno iz nvn. *Uhr* »isto« (Bezlaj, ZJS, 265). Glej tudi *úra* in *úren I*. M. F.

úrĥ (m.), g. *-a* »Bombinator igneus« (gor.), pri Pleteršniku *úrĥ, -rĥa*, semkaj nelocirano *vorih* »užitna zelena žaba« (Caf).

Prevzeto iz star. in dial. n. *Lurch, Lorche* »krastača«, potrjeno od 17. st., danes knjiž. *Lurch* »dvoživka«, prim. dalje niz. *Lork* »krastača«, kar etimološko ni jasno. Sln. razvoj je potekal *úrĥ > *wúrĥ* > *úrĥ* (Štrekelj, Lwk., 69; Striedter-Temps, DLS, 242; Pfeifer², 818; Kluge²³, 528). M. S.

úrĥovica (f.) »Teucrium chamaedrys« (Medved), tudi *urĥovka, urĥovci, urĥca, roža sv. Urĥa* (Petauer, LRB, 576).

Verjetno samo ljudskoetimološko naslonjeno na atpn. *Urh* < *Uwrih (prim. pkm. *Voyrih*) < n. *Ulrich*, od koder je pivap. *úrĥovka* »breskev, ki zori o sv. Urhu«, sicer pa kakor *úrĥ, vírĥ* »Asarum« prevzeto in adaptirano iz neke tvorbe z n. *Weihrauch* < srvn. *wihrouch* »kadilo«, Marzell, Wb. Pfln. IV, 667, navaja *Erd-Weyrauch, Erd-weichrauch* kot poimenovanji za »Teucrium chamaedrys«, preneseni z »Ajuga chamaepitys«, sln. *rumeni skrečnik*, katerega duh spominja na rožmarin ali konopljo (Marzell, Wb. Pfln. I, 164). Glej tudi *vérĥ*. M. S.

úrĥ (m.), g. *-a* »črna snov, ki se nabere na kosi, zlasti če se kosi v vročini« v jnotr. *úrĥ* (Gornji Zemon), tudi *úrĥ* »isto« (Jasen, Naklo, Goriče; oboje Rigler, Jnotr. gov., 81 z op. 8, 134), toda črnovr. *úrĥ* »tenka plast prsti, ki se naredi na kosi pri košnji« (Tominec, 225) kot tudi bkr. *vorih* »blato, ki se prijema kose« z ojevskim refleksom iz dolgega sln. *u* pred *r*; dol. *uðrĥ* »umazanija, ki se nabere na peti kose« (Bloke), *uðrĥ* »isto« (Dolnje Jezero pri Cerknici; V. Smole, ustno).

Brez ustreznice v drugih slov. jeziki. Izhajati je mogoče iz *úrĥs, tvorbe tipa *pýrĥs k *pýrĥ (m.) »ogenj«. Izhodno *úrĥ* (m.) »umazanija, blato ipd.« je razen v vzglasnem *j*-enako lit. *jáuras*, navadno pl. *jáuros* »močvirje, blatno območje« (Fraenkel, 198). K pomenu prim. pomensko polje psl. *bolto (n.) »močvirje« in »umazanija ipd.«. O jnotr. obliki drugače Rigler, Jnotr. gov., 134, ki jo izvaja iz izhodnega sln. ojevskega vokala. M. F.

úríti, úrim (v. impf.) »exercere« in »pospeševati« (Cigale, Miklošič), »rojvati« (Caf), »valiti jajca (o pticah)« (Cigale), *u. se* »exerceri« in »goditi (poljščini, zlasti o vremenu)«, npr. *polju se dež uri, letos se nam je za mrvo dobro urilo, žitu se uri* »ima dovolj sonca in mokrote« (Kenda, rkp.), »goditi se«, npr. *dobro se mu uri* »dobro se mu godi«; pf. *izúríti* (sekundarni impf. *izúrjati*) »exercere«, *poúríti* »pospešiti«, *preúríti* »isto« in »pomagati (komu z denarjem)«, *preúrjen, -a* »prebrisan, prekanjen«; semkaj adj. *úren, -rna* »hiter, gibčen, pripraven, spreten; goden (o pticu), mehek (o usnju), prhek (o prsti)«, abstr. *úrnost* »spretnost, hitrost, gibčnost«; v 18. st. *uren* »habilis«, *urin* »vegetus; šdrou, mozhán, frifhin«, *urn* »agilis, alacer« (Pohlin).

Denom. od *úra* (Miklošič, 225) v pomenu »(ugoden, pravi) čas«. Pomen »exercere« je razložljiv prek faktitiva »delati godno, povzročati rast, napredek, zorenje, pospeševati«. K pomenskim razvojem prim. delno n. *zeitigen* »zoreti, rojevati« in »povzročati zorenje« od n. *Zeit* »čas« in ngr. *ὄριμος* »zrel, dorasel, razumen«, *ὄριμος* »zoreti«, gr. *ὄριμος* »zrel« od *ὄρα* »ura, letni čas, pravi čas«. Drugače Bezljaj, *Linguistica VIII/1*, 79 = *ZJS*, 346, ki povezuje z *juriti (sbh. *járiti* »poditi«, r. *jurítb* »hiteti«), o čemer glej dalje *úren I*. Ta domneva se zdi iz akcentoloških razlogov manj verjetna, saj sln. *úríti* kaže na refleks, ki je enak refleksu etimološkega staroakutiranega *ú-*, to pa ustreza denom. akcentu tipa sln. *čímžiti*, *čímžim* (impf.) »beizen« iz *čimža* »Beize«. Dalje glej *úra*. M. S.

úrkelj (m.), g. -na »razsodba«, na Ravnah *úrklj*, polj. *úrknj*, -*na* (Ramovš, Hgr. II, 208, 83), v 18. st. *urkel*, gen. pl. *urkelnou* (Pohlin; citirano po Ramovšu, o. c., 208), z ohranjinim -t- v črnovr. *úrťl* »pismena rozsodba« (Tominec, 225).

Prevzeto iz n. *Urteil* < srvn. *urteil(e)* < stvn. *urteil* »sodba, rozsodba«, kar je stara nominalna tvorba iz stvn. *irteilen* > n. *erteilen* »podeliti, dodeliti«, stvn. tudi »dodeliti rozsodbo«. K sln. -tl- > -kl- prim. *kikla* < srvn. *kittel*, gor. *klē* < *tu-lē*. Deklinacija z interkaliranim -n- je analogna po izposojenkah iz srvn. dem. na -lín tipa *kráncelj*, -na < srvn. *kranzlín*. M. S.

urmenica (f.) »škrofuloza, otekle bezgavke« (Podkrnci). Verjetno domače *urménica, prim. str. *vermije* »kobilice, črvi«, ukr. *vermjányj* »rdeč« iz *urmjo-s, dublete h **kirmi-* (glej *čfm*, *čfv*). Iz iste osnove je lit. *vařmas* »golazen, črv«, strpus. *wormyan*, *warmun*, *urminan* »rdeč«, stvn. *wurm* »črv«, got. *waürms*, lat. *vermis* »črv«, gr. *ρόμος* »lesni črv« (o tem Bezljaj, Radovi, 98; Meillet, Et., 426; Zubaty, IF VI, 156; Trautmann, BSW, 342; Vasmer I, 189). Zaradi sln. sufiksa je težko izhajati iz it. *vermine* »črv«, kot sta mislila Erjavec, LMS 1882–1883, 260, in Pleteršnik II, 731.

úrna (f.) »žara«. Nknjiž. izposojenka prek n. *Urne* iz lat. *urna* »vrč, žara« (prim. umbr. *urnariis* in falisk. <u>*rnel*<a> »urnula (?)«) < *urc-nā k *urceus* »vrč«, od koder je jslv. *vřčrb > sln. *vřč* (Kluge²³, 851; Walde-Hofmann II, 838 s.). M. S.

urök I (m.), g. *urōka* »fascinati«, dem. *urōčki* (m. pl.) »uroki«, adj. *urōčen*, f. -čna »prizadet od uroka« in aktivno »ki je sposoben prizadejati urok«, npr. *bati se uročne ženske*, *uročnica* (f.) »neka trava za uroke« (Caf), *uročnik* »kdor ima sposobnost prizadejati urok« in »Anthyllis vulnearia«; denom. v. *uročiti*, -im »z urokom začarati«, *urōčiti*, *urōčim* »isto« (dol.), u. s. *pogledom* (Solkan; Erjavec, LMS 1882–1883, 340), *urōkav* (adj.), f. -a »prizadet od uroka«; toda reducirano pkm. *vörki* (m. pl.), g. -ov, *vörkova voda* »voda za odpravo urokov« (Novak, Slovar², 168), morda bkr. *vúroki* (m. pl.), *vuröčen* (Barlé, LMS 1893, 40), gotovo pa rož. kor. *vúraq*, g. -a, *vúračən*, f. -čna (Šašel, RNB, 146), obir. kor. *wúraq*, *wúračən*, f. -čna (Karničar, Obir, 254) kažejo na sln. varianto *urök*, ki je lahko identična sb. *urök* (glej spodaj); črnovr. *urūijk'* (pl.), *urūičn*, *urūičt'* (Tominec, 225), primor. *uruečat* »uročiti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 140). V 18. st. *urōki*, g. -ov »Befchreyung, falcinum«, *urozhűft* »falcinatio«, *urozhn* »befchrien« (Pohlin), *vurak*, *urak*, *urok* »Verfchreyung« (Gutsmann).

Prim. csl. *urokš* »sententia, supplicatio etc.«, *uročēns* »definitus«, hrv., sb. *urōk*, pl. *urōci*, g. *urōkā* »isto«, sb. *urōk*, g. -a in *urōka*, tudi *uruk*, *uročiš/urōčiš* »s pogledom ali z besedo nekemu prizadejati zlo, da zboli« (Kosovo; Elezović II, 394), hrv. čak. *urōk*, g. -a »zla usoda« (Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 707), mak. *urok*, navadno pl. *uroci*, *uroči* »začarati«, s. se »zboleti od uroka«, blg. *urōk*, pl. *urōci*, r. *urōk*, g. -a »lekcija«, »svarilo« in »čaranje«, *urōčitb* »začarati, določiti«, *surōčitb* »osvoboditi zakletve, uroka«, »zdraviti z zagovorom«, str. *urokš* »dogovor, določitev, pravilo, določena količina, plačilo, dajatev, kaznen, določen čas«, ukr. *urōky* (pl.), g. -kiv »urok«, br. *vrok* »začaranje z besedo ali zlim pogledom«, pl. *vrōki* »bolezen ali okvara« (Nosovič, 71), p. *urok* »zakletev«, »bolezen, ki je posledica zakletve, uroka« poleg »čar, mik, milina« in iz slednjega pomena *urocy* »očarljiv, lep«, *uroczo* (adv.) »očarljivo, lep«, iz prvega pa denom. v. *urozić* »s pogledom uročiti«, pl. *uroki* »obresti« (Karłowicz, SGP VI, 39), č. *urōky* »obresti«, *urōčit* »obrestovati«, *urōcky* »uroki«, zastar. še *urōk* »fascinatio, fascinus« (Jungmann, Sl. I, 45), slš. *urōky* »obresti«, dial. *urōk* »začaranje, urok« in »najem« (Káral, Sl., 748), pom. *urōk* »začaranje (z zlim pogledom)«, *uročac* »začarati (z zlim pogledom)« (Lorentz, Wb. III, 774, 773), kašub. *urok* »pogubna magična sila« in »praha, ledina« (Sychta, SGK VI, 27 s.), k slednjemu pomenu prim. slš. gemer. *urēk* »kmetija« (Orlovský, Gemer., 366). Psl. *urōks, dial. **urēt'ī*, *urēčšb, prvotno »z besedo, govorom komu zlo prizadejati«, kasneje tudi s pogledom, drugim dejanjem, stvarjo, prim. sln. *živina se urēče*, ako npr. *hvali nje lepoto ali velikost, ne omenivši Boga* (tolm.; Erjavec, I. c.), toda hrv. čak. *urēč*, -čēn »zlo usodo (s pogledom, stvarjo, dejanjem) povzročiti komu« (Dulčić, I. c.), p. *urzeč*, *urzečac* »zagovoriti koga, začarati koga« poleg »očarati koga« (Miklošič, 274; Vasmer² IV, 168; Machek², 670; Skok III, 121). Glej tudi *urōk II*, *rōk* in dalje *rēci* ter *rokavec*, *rokovnjāc*. M. F.

urök II (m.), g. *urōka* »dediščina«, *uročina* »isto«, *urōčen* (adj.), f. -čna »dedujoč«, npr. *uročni sin*, *uročnik* (m.) »dedič«, feminativ *uročnica*, denom. v. *urokovāti*, -*ujem* »dedovati«, *urokovānje* (n.) »dedovanje« (vse pkm.).

Pomensko enako je hrv., sb. nelocirano *uric* »dediščina«, *uricar* »dedič«, kar Skok III, 121, povezuje z besedo družino **ret'ī*, *rečšb »dicere«, izhaja iz podaljšane reducirane stopnje **-ricati* in ugotavlja, da glagolski pomen »dedovati« pri tej osnovi ni potrjen, prim. hrv. *uricati*, *uricēm*, *uricām* »urēkati, zaklinjati« (Lika). Tako kot sln. *urōk* »fascinatio« je to lahko deverbativ psl. v. **urēt'ī*, *urēčšb, le da je tu potrebno izhajati iz prvotnega pomena »dogovor« (prim. str. *urokš* »dogovor, določitev, pravilo, določena količina, plačilo, dajatev, kaznen, določen čas«) oz. »dogovoriti, določiti«, prim. sln. *urēči*, *urēcēm* »določiti«, hrv. *urēci*, *urēcēm* »dogovoriti se o čem«. Prek pomena »dediščina« kot »tisto, kar je predmet dogovora« iz »dogovor« se je lahko razvil pomen »kmetija« v slš. gemer. *urēk* »kmetija« (Orlovský, Gemer., 366) < *urēks »dediščina, dogovor« < *u-rēkāti »dogovoriti se«. Domneva, da naj bi bilo pkm. *urok* »dediščina« izposojeno iz istopomenskega madž. *örök* (Novak, MP, 394), se ne zdi verjetna, ampak je bil madž. subst. v tem pomenu verjetno izposojen iz slov. predloge, tako kot je bilo iz jslv. deverbativa *uricš izposoje-

no rum. *uríc* »dediščina«. Slednje je po Tiktinu, Wb., 1692, in EWU, 1086, v rum. madžarska izposojenka. Glej tudi *urök I* in dalje *reči* ter *orokováti*. M. F.

uržah (m.), g. -a »vzrok, causa«, tudi *uržoh*, *vuržah*, dial. goriš. *würžoh* (Štrekelj, Görz., 27), kor. obir. *würžax* (m.) »vzrok« in (adj. indekl.) »kriv« (Karničar, Obir, 254), črnopr. *uržgh* »isto« (Tominec, 225); v 16. st. *vrfhah* »caufa« (Megiser), v 17. st. *urshoh* (Janez Svetokriški), v 18. st. *urshoh* »causa, pravda, fléherna reizh, katera pred pravdo pride; culpa, pregreha, dolg, dolžehnie, kriviza«, *vrshohar* »author, en fhifter, lazhetnik, gruntnik« (Kastelec-Vorenc), *urfhoh* »caufa« (Pohlin), *urshah* »Ursache; razhun, prezhetik, arezh, srok« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *ursache* »vzrok« (Strieder-Temps, DLS, 242), prvotno »začetek pravnega spora«, kar je kompoz. iz *ur-* »pra-« in *sache* < stvn. *sahha* »pravna zadeva, pravni spor, pravda« (Kluge²², 753). M. S.

ús (interj.), s katero podijo svinje ali hujskajo pse, navadno reduplicirano *us us*; vzklik svinjam je tudi *újs* (oboje Caf), v. *úskati*, -am (impf.) »hujskati«.

Varianta brez *h-* k *hús*, bkr. *húš*, kar sta vzklika svinjam, naj se premaknejo, ki je znana tudi v star. hrv. *usati* »ščuvati psa« poleg *úskati* »isto«. Štrekelj, JA XIV, 525 s., ki po Matzenauerju, CS, 178, navaja tudi madž. *huszt* »incitare«, izhaja iz bav. n. interj. *huss*, ki se uporabljata predvsem za ščuvanje psa, pa tudi kadar hoče kdo koga ali kaj brez pasje ali podobne pomoči pregnati, npr. *Huss Donau*, iz česar je tvorjeno n. *hussen* »ščuvati« (Schmeller, BWb. I, 1183). To mnenje se tudi zaradi dublete brez *h-* zdi verjetno. Glas *i* v variantah *újs*, *hújskati* je prehoden, prim. *gójzd*, *ójster* (o tem Ramovš, Hgr. II, 170 ss.). K tvorbi glagola iz interj. in onomat. prim. *hójkati*, *míkati*. Enako je tvorjeno tudi slš. *huckat'* »hujskati, ščuvati«. O drugih mnenjih glej *hújskati*. M. S.

usáčnica (f.) »Mercurialis annua« (Zalokar), tudi *usáčna zel* »isto« (Caf). Šulek, Im. bilja, 426, navaja *usáčnu zele* »Mercurialis annua« po Freyerju, ki ima besedo po Brekerfeldu.

Rastlino so v ljudski medicini uporabljali kot purgativ in diuretik (Petauer, LRB, 368), zato je treba izhajati iz adj. **usáčnъ* »diuretičen« iz **usáčiti* (*se*) »mingere«. Enaka semantična motivacija je v star. hrv. *prosac*, -sca »Mercurialis annua« iz **pro-sáčiti* »začeti urinirati«, od koder je po paretimološki analizi, da je -ac sufiks, tvorjeno *prosinac* in *prosunac* »isto« (Snoj, SR LI, 29). Drugače Bezlaj, Linguistica VIII/1, 71 = ZJS, 339, ki primerja sbh. *dsjeka* »oseka« (Vuk), hrv. *sika* »plitvina« (Rab) in dalje sln. *sáčiti* »gosto vino precejati skozi vrečo, v kateri ostanejo drožje« (vip., kraš.), kar pa je nedvomno denom. iz *sák* < rom. < lat. *saccus* »vreča«. Dalje glej *scáti*. M. S.

uskök (m.), g. -óka »priebežnik, begunec iz turške Bosne«, v 16. st. pri Krelju »odpadnik, prebežnik«; Pleteršnik navaja še pomene, po Cafu »skok nazaj«, po Cigaletu »sprememba mnenja« in »zamečkana guba na blagu«, ter po Janežiču »beg«; v 18. st. *vuškoki ali Tartarji* »Getae« (Kastelec-Vorenc); semkaj cgn. *Skok*, tpn. *Skoke* (f. pl.) < **Uskoke*. V Skoke so se namreč sredi 16. stol. naselile tri srbske družine, Aleksić, Dojčin in Vukmir, skupaj pribl. 40 ljudi (Dolar, ČZN XXIII, 272; KLS IV,

247). Prim. z aferezo tudi *gli Scocchi* »Uskoki« v it. v. rih (navaja Skok III, 263).

Prim. sbh. *úskok* »uskok, prebežnik, odpadnik«, cgn. *Uskok*, *Skok*, tpn. hrv. *Uskoke* (f. pl.), črnogor. *Uskoci* (m. pl.). Slov. **uskök* je postv. od **uskočiti* »zbežati« > sln. *uskočiti* »zbežati, ubežati«, csl. *uskočiti* »aufugere«, sbh. *uskočiti* »isto« (Miklošič, Lex. pal., 1065). Dalje glej *uskočiti*. M. S.

úsnje (n.) »corium, Leder«, tudi *úsenje* »isto« (in »Rhinanthus«), goriš. *úsnja*, gor. *úсно*; adj. *usnjén*, *úsnjev*, *usnjät*, -áta »corio factus«, *úsnjast*, -a »lederartig«, *usnjica* »Lederhaut«, *usnjina*, *usnjenina*, *usnjevína* »izdelek iz usnja«, *usnjár*, -ja »coriarius, alutarius«, f. *usnjáríca*, v. *usnjáríti*, -árim »Lederhandel treiben«, adj. *usnjárski* »Lederer-«, *usnjáča* »usnjen kovček, usnjena torba« in »Sphargis coriacea«, *usnják* »Carabus coriaceus«; v 16. st. *vusine* (Trubar), *vfinje* »corium, Leder« (Megiser), v 17. st. *vfinje*, *vfinie* (Janez Svetokriški), v 18. st. *uffinje* »corium«, *uffinje* »tergus«, kar je *s'vuffinia sturjenu* »follis« (Kastelec-Vorenc), *uséne* »corium, Leder«, *usenat* »coriaceus«, *usenar* »coriarius« (Pohlin), *vufinje* »Leder«, *vufinjen*, *vufinjast* »ledern«, *vufinjar* »Lederer« (Gutsmann). K vokalizaciji **usnjě* > **usnje* > *usnje* prim. pri Trubarju *vogete* »oglj« < **ogbl'e* (Ramovš, Kr. zg., 164).

Prim. csl. *usnije*, *usmije*, *usma* »corium«, *usmъ* »indumentum, corium«, hrv. čak. *úsanje* (Vodice), star. kajk. *vusenje* (Belostenec) »usnje«, sbh. v Banatu *úsmína* »tok, nožnica«, blg. *usmá* »usnje« (Mladenov, 655), r. dial. *usmá*, str. *usnije*, č. *useň*, stč *usně*, slš. *useň* »isto«. Psl. **usmá* je s po *a-*jevski deklinaciji analognim tonemom (prim. enako pri **vodá*) iz ide. nom. histerokinetične paradigme **(H)ous-mō* < **-mōn*, psl. **usmjě* je kol. iz šibke osnove **(H)ous-mn-* z *-m-* namesto *-m-*. K suf. prim. sti. *cárman-* »koža«, gr. *πέλμα* »podplat, pecelj«. Korenski morfem izvajajo iz ide. **(H)eus-* »žgati«, prim. sti. *ógati* »zažgati«, gr. *έβω* »osmoditi, ožgati«, lat. *urere*, pf. *ussi* »žgati, sežgati«, alb. *éthe* »vročina, mrzlica«, stnord. *usli* »žerjavica«, *ysja* »ogenj«, lit. *usnis* »osat« (Brandt, RFV XXV, 36; Vasmer III, 191; Machek², 670 s.). Sodeč po r. dial. *usmá* »vročina, mrzlica« (Arhangelsk) je **(H)ous-mō* prvotno nomen actionis s pomenom **žganje*, smojenje«, kar se verjetneje kot dobesedno nanaša na obdelavo z jedkimi strojarskimi tekočinami (Gluhak, HER, 656; Snoj, SES, 700). Starejše razlage so manj verjetne. Miklošič, 372, povezuje s psl. **ob-úti*, Gorjaev, 388 s., z gr. *έvvūmi* »oblečem«, in Mikkola, IF XXIII, 127, s psl. **udž*. M. S.

ústa (n. pl.), g. *úst* »os« (SSKJ V, 315), pkm. *vúista* »isto« (Novak, Slovar², 171), notr. *vústa*, *ústa*, *úđsta* (Rigler, Jnotr. gov., 134), črnopr. *ústq* (Tominec, 226), gor. *ústa* (Kropa; Škofic, Diss., 374), toda obir. kor. *hú:ste* (f. pl.; Karničar, Obir, 132); k temu *ústek*, -tka »grizljaj«, npr. *ustka kruha mi ni dal* (Branik); *ústje* (n.) »ostium«, adj. *ústen*, f. -na, od tod *ústna* (f.) »labrum«, *ústnica* »isto« (prim. hrv. čak. dem. *úsnica*, *júsnica*, Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1296, 387), *ústno* (n.), npr. *svoja ustna odpreti* (izpričano že pri Dalmatinu), *ústnik*; v. *ústiti*, -im (impf.) »govoriti« (Fram) poleg »ščuvati« in z refl. *se* »veliko govoriti, bahati se«. V Briž. spom. *vzti* (instr. pl.) v *iese vzovues Tvoimi vzti* I,33, *vzacomu zuoimi vzti* II,77. V 16. st. *ufsta*, *vfta* »os«, *vftna* »labrum« (Megiser), l. 1607 *nebu od vfta* »palato della bocca« (Alasia), v 18.

st. *uſta ſamaſhiti* »os obturare« (Kastelec-Vorenc), *uſta*, v. *uſtem*, *uſtiti ſe* »appetitum habere; minari« (Pohlin), *uſte*, *vuſte*, *vuſta* »Mund, Maul«, *vuſtje* »Mündung«, *vuſtniza* »Lefze, Lippe« (Gutsmann).

Prim. stsl. *uſta* »os«, hrv., sb. *uſta* »isto«, hrv. čak. *uſta*, *jūſta* (n. pl.), g. *jūſt* (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 387), *uſtā*, g. *uſt* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 226), mak. *uſta* tudi »ustnica« in »ustje«, blg. *uſtā*, r. *uſtā*, ukr. arh. (v) *uſtā*, br. *vuſtā*, *vuſny*, p. *uſta*, č., slš. *uſta*, dl. *wuſta*, plb. *vauſtā*, *vajſtā*.

Psl. n. pl. **uſtā* (sekundarno **uſta* kot še **vortā* »vrata« in sekundarno **vōrta*) je lahko tako kot sprus. *auſto* »usta« (Trautmann, BSW, 19) kol. nepotrjenega psl. substantiva **uſtō* < balto-slov. **āuſta-s*, identičnega s sti. *ōſtha-* (m.) »(z)gornja ustnica«, av. *aoſta-* »isto« (Trautmann, BSW, 19 s.; Vasmer² IV, 172; Skok III, 549). Psl. sinonim **uſtāje* (n.) v hrv., sb. *uſće*, hrv. čak. *uſće*, mak. *uſtije*, blg. *uſtije*, r. *uſtbye*, ukr. *uſtja*, br. *vuſce*, p. *uſtje*, č. *uſtí*, slš. *uſtie* je enak lat. *austium*, *ōstium* (n.) »vrata, vhod, ustje« (Trautmann, l.c.) < **H₍₃₎ouſ-t(H₂)lijo-* (n.). Izhodišče tvorbe je sigmatski subst. **H₃ēH₁-us-* (n.) »odprtina, usta« (tako za sti. Rieken, StBoI 44, 229), ki je bil do sinonima **H₃ēH₁-es-* (n.) v het. *aiš*, g. *iššaš* »usta«, sti. *ās-* (n.) »isto«, av. *āh-*, lat. *ōs*, g. *ōris*, stnord. *ōss* (m.) »ustje reke« < germ. **ōsaz* (podrobno o tem sigmatskem substantivu Zinko, AUI, 414 s.) v enakem besedotvornem razmerju, kot je **uēt-us-* (n.) »leto« (adjektivizirano **uēt-us-o-* »leten« = psl. **vē-tachō* = lit. *vētūšas*) do **uēt-es-* v gr. *έτος* (n.), g. -ους »leto«. Lit. *uoſtā* »ustje reke; pristanišče«, tudi *uoſtas* »isto« in lot. *uōſta* »ustje reke«, *uōſta* »isto« ob *uōſts* »isto«, *uōſta* »pristanišče« kažejo na enako dentalno izpejavo iz izhodnega sigmatskega subst. **H₃ēH₁-es-* »odprtina, usta« kot psl., iiran. in lat. **H₃ēuſ-t-* iz **H₃ēH₁-us-* »isto«. Slednji substantiv je bil podlaga za nastanek **uzdā* < **H₍₃₎ouſ-dhH₁-āH₍₂₎*, lahko pa tudi **ūcho* (n.) »auris« < **odprtina*. Glej tudi *ūzda* in *uhō*. M. F.

uſtāva (f.) »constitutio, Verfassung«, adj. *uſtāven*, -vna.

Prezeto iz č. *uſtava* »ustava«, p. *uſtawa* »postava, zakon, odredba, pravilnik, statut«, kar je postv. iz č. *uſtaviti* »ustanoviti« oz. p. *uſtawić* »postaviti«, prim. tudi stsl. *uſtaviti* »sistere, praescribere, definire, decernere« < **u-stāviti* »dol postaviti«. Postv. **uſtāvō* je znan v stsl. *uſtavō* »terminus, regula, definitio, decretum«, sbh. *uſtāv* »ustava«, blg. *uſtav* »statut, dekret«, r. *uſtāv* »statut«, č. *uſtav* »zavod, ustanova«. Od tod je prevzeto sln. v 19. st. *uſtāv*, -áva »zavod« in »statut«, kar pa se ni uveljavilo. K semantični motivaciji prim. sln. *poſtāva* »zakon« iz *poſtāviti*. Pristo sln. *uſtāv* »zadržek«, *uſtāva* »prenehanje, ovira, pravilnost« sledi pomenom sln. *uſtāviti* »remorari, retardare, retinere, sistere«. Dalje glej *u-stāviti*. M. F.

ūš (f.), g. *uſī* »pediculus«, nom. tudi *ūš*; dem. *ūšca*, *ūška*, *uſīca*, *uſīček*, -čka, *uſānec*, -nca »gnida«, *ūšec*, -šca »večja gnida«, pl. *ūšci* »vrsta izpuščajev na glavi pri majhnih otrocih«, *uſēnek*, -nka »večja gnida«, *uſēnki* »mlade, drobne uši« (Caf) (prim. hrv. čak. *švenāk*, -nkā »uš« (Vrgada) < **vōšenskō* in dl. *wēnēc* »mlada uš« < **vōšēnēcb*), *uſjāk* »Aconitum lycoctonum«, *ūšnik* »pedicularis«; adj. *uſīv*, -īva »pediculosus«, subst. *uſīvec* »ušiv možki, Lauskerl« in »Pedicularis, Colchicum autumnale, Bidens tripartita«, f. *uſīvka* »ušiva ženska« in »Pedicula-

ris, Colchicum autumnale«, abstr. *uſīvoſt* »phthiriasis«, v. *uſevāti*, -ūjem (impf.) »uši iskati« in »biti brez dela, pohajkovati, lenuhariti«; dial. črnovr. *ūš*, g. *wāſi* (Tominec, 226) < **wāſi* < *uſī*, obir. *wū:š* »uš«, *wſē:jq* »odrasla gnida« < *vſēnek* (Karničar, Obir, 255), pkm. *vūiſi*, adj. *vūiſivi* (Novak, Slovar², 171), v bizeljsko-obsotelskem dial. *vſē*, *vſēš*, g. *viſī* (Bojsno) ali *vuſī* (Sedlarjevo), *uōš* (Sv. Lenart; Ramovš, Hgr. VII, 151); v 16. st. *vufh* »pediculus«, *vufhiv* »pedicofus«, *vufhivoft* »pedicularis morbus« (Megiser), v 17. st. *vs* »pidocchio«, *vffiu* »pidocchiofo« (Alasia), v 18. st. *vūsh* »pediculus« (Kastelec-Vorenc), *uſh* »pediculus« (Pohlin), *vufh*, *uſh* »Laus« (Gutsmann). Sln. nom. *ūš* in *ūš* (namesto pričakovane **vāš* < **vōšb*) je analogen po stranskih sklonih, prim. g. sg. **vōſi* > sln. *uſī*, kar je v absolutnem vzglasju ali za konzonantom dalo *uſī* (Ramovš, Kr. zg., 161).

Prim. csl. *vōšb* »pediculus«, hrv. *ūš*, -i, sb. *vāš*, g. *vāſi*, dem. *vāška*, mak. *voška*, blg. *vōška*, r. *vōšb*, -i, *vōška*, ukr. *vōša*, *vōška*, br. *vōš*, -y, p. *wesz*, g. *wszy*, č. *veš*, g. *vši*, slš. *voš*, g. *vši*, gl. *woš*, g. *wſē*, dl. *weš*, g. *wſy*. Psl. **vōšb* kaže na **ūs* (g. **uſós*, akz. **uſm*), kar je domnevno iz tabuističnih vzrokov prenarejeno **lēus* → **lūs* (g. **luſós*) > pgerm. **lūs* > stvn. *lūs*, nvn. *Laus*, ags. *lūs*, stnord. *lūs* »uš« in morda toh. B *luwa*, pl. *lwāsa* »žival« (prim. dan. *olvr* »žival« in »uš«). Polna prevojnja stopnja je znana v reduplicirani tvorbi lit. *vievesā*, *vievėsa* »uš na govedu ali na gose« < **uei-ues-ā* < **uēs-ues-ā* (kol. (?)). Podobna reduplicirana tvorba z ohranjenim vzglasnim **l-* in brez **-s-* je tudi lit. *liūlė* »uš«. Ide. kol. **luuā* > **louā* je znan v kimr. *llau* (pl. *lleuen*), korn. *low*, bret. *laou* »uš«. Tabuistično prenarejeno vzglasje imajo še tvorbe z različnimi suf., prim. sti. *yūkā*, pali *ūkā* »uš«, lit. *utė*, lot. *uts*, *ute* »isto« (Miklošič, 396; Trautmann, BSW, 336; Pokorny, 692; Vasmer I 233; Fraenkel, 1247, 379, 1173). M. S.

uſābati, -am (v. pf.) »najti« v tolm. *uſābat* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 186).

Primerjati je mogoče hrv. čak. *našābot* »tipaje kaj najti«, *šābot* »tipaje kaj iskati« (Brusje na Hvaru; Dučić, HDZb VII/2, 1985, 549, 674), *šābot*, *šābon* »v temi tipaje kaj iskati« (Vis; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. II, 1175), r. dial. *šābratō* »brskati, v temi iskati«, kar Vasmer² IV, 392, pušča osamljeno. Sln. pomen »najti« je leksikaliziran iz pf. pomena »iskati«, to pa je verjetno pomenski razvoj iz »majati, nihati, tavati« slov. iter. **šābāti*, sorodnega z lot. *škuobīt* »nagniti« poleg *šuoobitiēs* »majati se, nečvrsto stati«, »nagniti« (Mühlenbach-Endzelin IV, 112, 57). Enak pomenski razvoj izkazuje slov. **šetāti*, prim. sln. dial. *šetati* »okoli vohljati, iskati, brskati« : jsl. »sprehajati (se)« : r. *šatāt* »majati«, *šatātšja* »opotekati se, pohajkovati«, str. *šatatisja* »bloditi«, ukr. *šatātšysja* »sem in tja tekati, potikati se«, č. *šatat* »majati, opotekati«. Glej tudi *šābēdra* in dalje *habina*. M. F.

uſebniti, *uſābnem* (v. pf.) »ukriviti« (Janežič), v 16. st. *u. se* »ukriviti se, kloniti«, prim. *pod obenim butorom inu tefhkoſtio*, *kakōr kuli veliko*, *ne vſhabne*, *tāmuzh povsdiſguie proti vpre inu ſtavi* (Krelj).

Brez znanih paralel. Gradivo kaže na **u-šbnōti* z ničto stopnjo k *uſibiti* »ukriviti«, *šibiti* »kriviti«, pri čemer je *b* pred *n* ohranjen pod vplivom besedne družine, prim. pripadajoči terciarno tvorjeni impf. *uſībati* »kriviti« in sekundarni nazalni prez. z osnovno prevojnjo stopnjo *uſībniti* »ukriviti« poleg *uſīniti* (pf.) »isto«, v 18.

st. *vfhiniti* »odtopiti, zhešdati; cedere« (Kastelec-Vorenc), prim. mor. č. *ušinút sa* »umakniti se« in nadaljnjo tvorbo v slš. *prešínat'* »prepegibati« (navaja Machek², 608), k semantiki pri Kastelec-Vorencu *fe vganiti* »cedere«. Ker je sln. *šibiti* po vsej verjetnosti denom., je uvedba ničte stopnje v razmerju *šibiti : *šbnōiti lahko samo analogna po razmerju *sušiti : *sčhnōiti; polna stopnja v *ušibati* pa je v isti prevojni vrsti kot iter. *sy-chati. Dalje glej *šibiti*. M. S.

ušépati se, -im se (v. pf.) »dogoditi se« (Bovec).

S tem sorodno je verjetno *všépniti se*, -nem se (pf.) »prikupiti se« (Slovenska Benečija; Erjavec, LMS 1882-1883, 264). Ker se tako prvi kot drugi pomen lahko razvijeta iz pomena »cadere«, prim. it. *accadere* »dogoditi« h *cadere* »pasti«, n. *gefallen* »všeč biti, dopasti«, sln. *dopasti* : *pasti*, je to lahko pomenski razvoj v okviru slov. besedne družine *svep-ti : *svepāti*, *svepāješb »premikati se, majati se« (→ slov. dial. *šépāšb in analogno inf. *šépati = sln. *šépati* »neravno, majavo hoditi«), kar je sorodno s psl. *svopq → iter. *sypati »metati; polniti«, lit. *šūpti*, *supū*, *supāū* »zibati, gugati«, lat. *supō*, -āre »vreči«. Glej tudi *šépati* in *svépati (se)*. M. F.

ušti (f. pl.) »njiva, ki meji z njivami druge vasi«. Navaja Pleteršnik po Erjavcu, LMS 1879, 198, vendar iz Erjavčeve razlage *Na uštih se* veli nekej njivi, ki mejo deli z njivami druge vasi (Dolenje Retje pri Laščah) ni upravičeno sklepati o apelativu, temveč o ledinskem imenu.

Erjavec, l. c., opozarja, da Freyer, Verzeichniß, 132, vas *Ustje* pri Šmartnu pri Litiji zapiše kot *Ufhiti*; na Jožefinskem vojaškem zemljevidu se vas omenja kot *Uščtje*, danes lokalno *Uštje*, na *Uštih*. Erjavec domneva izvor v *ústje* »Mündung«, kar pa je fonetično in morfološko težavno, pa tudi terenske razmere ne pogojujejo take motivacije. Morda je treba primerjati hrv. tpn. *Uštica* in izhajati iz (v sln. pl. od) **vččbtb/č* »kar spada zraven, kar je pripisano (skupnosti)« k stcsl. *vččisti*, -čbtq »všteti, prišteti, vstaviti, pripisati«, v pas. »spadati zraven«. Dalje glej *čitati*, *štjeti*. M. S.

uštkniti, *uštknem* (v. pf.) »ob tla potolči škopnik (tj. snop urejene slame za pokrivanje streh), da se mu zrna čelo« (tolm.).

Verjetno tvorjeno iz izposojenke iz n. *sticken* v pomenu »pripraviti, narediti, pripeti, pritrčiti, vtakniti« < srvn. *sticken* »isto«, kar je intenz. od *stechen* »bosti« (o tem Kluge²³, 795). Dalje glej *štikati*, *štih*. M. S.

úta (f.) »mapale, umbraculum, tabernaculum«, dem. *útica*; črnovr. *pāsi úta* »pašja uta«, v 16. st. *vta* »Hütten, gezelt« (Megiser), v 18. st. *vta*, *utta* »aeraria, umbraculum, tugurium, tabernaculum«, *utte* »mapalia« (Kastelec-Vorenc), *utta* »Hütte, Tabernakel; tabernaculum« (Pohlin); tudi *húta*, npr. obir. *húta* »koča, bajta« (Karničar, Obir, 306), pkm. *húta* »uta, šupa, lopa« (Novak, Slovar², 53), v 18. st. *huta* »Hütte, kozha, hifhiza« (Gutsmann), v 19. st. *huta* »Hütte; bájta, lópa, kózha« (Murko).

Kakor hrv. kajk. *huta* »koliba«, č. *hut'* »plavž« in p. *huta* »plavž, topilnica« prevzeto iz stvn. *hutt(e)a* ali nepreglašene variante od srvn. *hütte* »koča, šotor, stojnica, talilnica rude« (Štrekelj, JA XI, 467; Striedter-Temps, DLS, 138; Skok I, 694). M. S.

utavec (m.), g. -vca »birič«. Hapaks legomenon, izpričan v 18. st. pri Gutsmannu: *utavez*, g. -auza »Scherg,

berizh, berzh, musel, feitel, pot, popadiga«. Pri Murku II, 582, v istem pomenu le *birizh*, *lòvzh*, *músel*, *popadiga*. Nejasno. M. F.

utégniti, -nem (v. pf.) »imeti čas, biti sposoben, moči; otium habere, posse«, npr. *zdaj ne utegnem priti*; *ne utegnem plačati dolga*, tudi modalno »dürfen, können«, npr. *drevi utegne deževati*; črnovr. *utágnít*, *utágnem* (Tominec, 227), pkm. *ftégnoti* (Novak, Slovar², 42), v 16. st. *kar sanafhanjem samudi, to stim vekfhi strafingno vtegne* (Krelj), *néfo vtegnili pozhakati* (Dalmatin), v 17. st. *bi utegnili mene v' leta ogin funit* (Janez Svetokriški), v 18. st. *utegnem*, -gniti »vacare, otium habere, posse« (Pohlin), *vtegnem*, *vtegnim* »Zeit habe, kann« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *utegnōti* »posse, otium habere, praestare, differe« (Miklošič, Lex. pal., 1079) < *»móči dati« < »potegniti proč«, kar se ohranja v sln. *utégniti* »odtegniti, odvzeti«, sbh. *utégnuti* »močno potegniti, zaslužiti, dobiti, prikrajšati«, r. *utjanút* »odtrgati od cene«, č. *utáhnouti* »denarno obremeniti« idr. Nniž. sln. *neutégoma* »takojs, pkm. »brez predhodne priprave«, npr. *neutégoma govoriti*, in kajk. *neutéga* »pomanjkanje (prostega) časa«, delno kalkirano po n. *unverzüglich*, kaže na postv. *utega) »otium« (Snj, SES², 802). Drugače Bez-laj, Eseji, 151, ki sln. *utégniti* primerja le s slš. *utiahnuť sa* »umakniti se«, stč. *netahl on toho dořeci* »ni utegnil do konca povedati«, č. dial. *utínit se*, *otěhnit se*, *utěnúť se* »skriti se, umakniti se« in z rezervo navezuje na besedno družino *tajiti. Dalje glej *u-*, *tégniti*. M. S.

úvèt (m.), g. -éta »pogoj«, adj. *uvéten*, -tna »pogojen«, slovarsko prvič pri Cigaletu, Wb. I, 188, s pripombo, da je beseda sb., v Term., 11, s pripombo, da je iz hrv.

Prevzeto iz hrv. *úvjet*, sb. *úvet* »pogoj« < »pogodba, dogovor«, prim. csl. *uvěto* »consolatio, verbum« < **u-vě(-)t* »kar je izgovorjeno, dogovorjeno« k csl. 3. sg. aor. *ot-vě* »odgovoril je«, *věto* »pactum«, slš. *vetit'* »govoriti«, stč. aor. *věč* »rekel je«. Prim. s tem pref. in tako semantično motivacijo še hrv. *úgovor* »pogodba, dogovor«, sb. *úslav* »pogoj« iz *úslaviti* »pogoditi se« k csl. *sloviti* »govoriti«. O slov. **vě(t)* »govoriti« glej še *odvětnik*, *obětati*, *svět II*. M. S.

úzda (f.) »frenum, habena; Zaum, Halfter«, dem. *úzdica*, subst. *úzdar* »izdelovalec uzd«, adj. *úzdast* »v obliki uzde«, v. impf. *uzdāti*, -ām »frenare«, pf. *na-*, *ob-u*. »isto«, *razuzdāti* »sneti uzdo«, ptc. *razuzdán*, -a »zügellos, ausgelassen«, subst. *razuzdánec*, f. -nka »razuzdan človek«; dial. jnotr. *úzda*, *ūžzda*, *ūjzda* (Rigler, Jnotr. gov., 134), dol. *újzda* (Borovnica), gor. *yújzda* (Tacen; Ramovš, Hgr. II, 172); v 16. st. *vufda* »fraenum, habena; ein Zaum oder daß gebiß am Zaum« (Megiser), *vusdati*, *vufdati* (Trubar; Rigler, Začetki, 216), *vŕda* »briglia« (Alasia), *greshniki ... kakor kojnij resufdani* (Janez Svetokriški), *vúšda* »fraenum«, *ušda* »povodiz, capistrum, ena alftra«, *rešvojšdán*, *rešvúšdán* »defraenatus, difsolutus« (Kastelec-Vorenc), *vojfdo* (akz.), *rešvojšdánem* (dat. pl.), *rešvojšdána* (Rogerij; Ramovš, Zbrano delo I, 80, Hgr. II, 172), *ujfda* »verforia, frænum« (Pohlin), *vusda* »Zaum«, *navusdati* »naglaviti konja, halftern ein Pferd« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *uzda* »habena«, csl. *uzdati* »frenare«, sbh. *úzda*, -u, hrv. čak. *ūzdā* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1305), črnogor. *hūzda* (nar. pes.), mak. *uzda*, blg. *juzdá*, r. *uzdá*, -ú, ukr. *uzdá*, -ú, br. *vuzdá*, p. *uzda*, č. *uzda*, slš.

uzda, gl. *wuzda*, dl. *wuzda*, *huzda*, plb. *vauzdā*, *vaizdā*. Psl. *uzdā, akz. **-ū* < ide. kompoz. *(H)oHus(t)-dhH-ā »kar je v usta položeno« s prvim členom *(H)oH-us-to-/ā »usta« in drugim iz **dheH-* »položiti« kakor v *qđā (sln. *ōdica*, *odica*, *vodica*) »kar je noter položeno« > »trnek« (Meillet, Ét., 321; Vasmer III, 177). Element »usta« vsebuje še lot. *ap-aūši* (pl.) »uzda brez žvale«, sg. *ap-aūsis* »zgornji del uzde« (Pokorny, 785). Manj verjetno je domnevanje *aud-slā k r. *uslō* »tkanina«, lit. *āusti* »tkati«, lot. *auclis* »vez, trak«, stprus. *auclō* »uzda« k ide. **au-* (**H₂au-*) »plesti, tkati« (z rezervo Pokorny, 75). Druga, fonetično nevzdržna mnenja (povezava z **-ūti* »obuti« < *(H)auH-; *vōz-dēti ali *vōzāti) navajajo Vasmer, I. c.; Skok III, 554 in Schuster-Šewc, HEWb., 1715. Dalje glej *ūsta*, *zadēti*. M. S.

užanca (f.) »običaj, šega, navada«, notr. *užānca*, v 16. st. *po ushanci* (Rigler, Začetki, 119), *v fhanza* »confluetudo, navada, fhega« (Megiser), v 18. st. *ušanza* »consuetudo« (Kastelec-Vorenc), *ushanza* poleg *fhega*, *navada* »Brauch« (Gutsmann); Murko II, 201, navaja *ushanza* »Brauch« kot kor., prim. terminološko rabljeno *vushanze* (f. pl.) že pri Jarniku I. 1809.

Kakor hrv. dial. *užānca* (Istra), *užānca* (Dubrovnik), na Vrgadi *užānca* »običaj, šega, navada« prevzeto iz ben. it. *usanza* ali furl. *usānze* »šega, navada« (Šturm,

ČJKZ VI, 61) < srlat. *usantia*, izv. iz lat. *ūsus* »raba, poraba, izkušnja, praksa, korist, potreba«, *ūsāre*, it. *usare*, furl. *usā* »rabiti, uporabljati«, kar je iter. od lat. *ūtī* »isto« (Skok III, 554 s.; Battisti-Alessio, 3962). Iz istega rom. izhodišča je prek frc. *usance* »plačilni rok za menico, navada« in n. *Usance* »poslovna navada« prevzeta tujka *užānca* »isto«. Glej tudi *užikati*, *ožūra*. M. S.

užikati, -am (v. pf.) »omehčati (usnje)« (Vodnik), *užikano platno* »obrabljeno, ponošeno«, *užikan človek* »oslabele« (Zalokar); v 18. st. *všhikati* »imbuere habitum, dicitur in ordine ad labores, qualificare ad laborem«, *všhikan* »alsuetus, exercitatus, navajen, imburus, podvuzhen, namozhen, qualificatus« (Kastelec-Vorenc).

Glagoli na -*ikati* so navadno denom., prim. *dobrikati*, ali dem., prim. *brlikati*, zato je verjetna izpeljava iz izposojenke iz it. *uso* »raba, navada«, prim. iz it. *usare* rez. *uzāt* »biti uporabljen« (Steenwijk, SDR, 323) in hrv. čak. *užāti* »imeti navado«. Dovršnost je v sln. lahko posledica ljudskoetimološkega pojmovanja, da je *u-* prefiks. Manj verjetno je *užikati* deverbativ od *užiti* v pomenu »uporabiti pri delu«, ki ga za Sv. Lucijo navaja Kenda, rkp. Zaradi pri Kastelec-Vorencu izpričanih pomenov tudi ni mogoče sklepati o izpeljavi iz sln. *žikati* »švrkati«, kar je tvorba iz interj. *žik* »švrk«, ki je imitativnega nastanka. Dalje glej *užanca*. M. S.

V

v (prep. z akz. (na vprašanje »kam?«) in lok. (na vprašanje »kje?«)) »in«, kot prep. *v-*, kar razen pred pron. fonetično sovpadе s pref. *u-*. Razlikovanje med *v-* in *u-* je v knjižnem jeziku uvedeno po drugih slov. jezikih (glej *u-*), pri čemer z določenimi izjemami velja tudi sinhrono semantično pravilo, da se z *v-* pišejo kompoz., v katerih je običuten lokativni pomen »notri« ali »lativni« »noter«. Predvokalna varianta **vōn-* > *vn-* je redka, prim. kot verbalni pref. *vnēti* »entzünden«, *vniti* »hineingehen«, v prep. zvezah *vōn qtrb > adv. *nōter*, s pron. *vōn jb (prim. stcsl. *vōn'ь*) > *vānj* »in ihn« (kakor *zānj*, *pōnj*, *prēdenj*) in verjetno s po navedenih oblikah analogno vokalizacijo in akcentom v današnjih dvozložnih zvezah *vānjo*, *vāme*, *vāte*, *vāse*. Vokalizacija *ō* v krepki poziciji zunaj teh oblik je redka, prim. v 17. st. *is tvojga vijokiga stola fi bil pahnen ua dnu tiga pakla* (Janez Svetokriški). V Briž. spom. iz *uueka* v *uuek* »a saeculo in saeculum« (I, 35), *u circuvah* »in ecclesiis« (II, 35), *dosda ni tamoge vzedli* »donec nos illuc deducat« (II, 62), v 16. st. *v'hifhi* »im Haus«, *vozheh* »im Aug«, *vkup* »com«, *vneti* »incendo« (Megiser), v 17. st. *je v' druge deshele bejshala; v' flovenskim jesiku*, redkeje brez apostrofa, npr. v *Paradishi; grefte v Cerku* (Janez Svetokriški), *v' in*« (Pohlin), *v', vu in*« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *vō* (prep. z akz. in lok.) »in«, pref. *vō-*, pred vokali *vōn-*, sbh. *u(-)*, hrv. kajk. *va, vu, v-, f-*, mak. *vo*, dial. *u*, prep. *v-*, blg. *v(-)* (pred *v-* ali *f-* naslednje besede reduplicirano *vōv*), r. *v(-)*, *vo(-)* (posplošeno iz primerov tipa *vo sne* < *vō sōnē), vn-, ukr. *v(-)*, *u(-)*, br. *u(-)*, *va(-)*, p. *w(-)*, *we(-)*, č. *v(-)*, *ve(-)*, stč. pred labiali *u*, slš. *v(-)*, *vo(-)*, dial. *ve(-)*, star. tudi *u-*, gl., dl. *w(-)*, *we(-)*, redko *wo(-)*. Psl. **vōn(-)* (obrušeno **vō(-)*) je rezultat na-

pačne morfemske delitve, o čemer glej z *I*) zahteva rekonstrukcijo z redukcijsko stopnjo *ōn ob polni, ki se ohranja v nominalnem pref. *on-V, *q-C, prim. psl. **on-ūt'a* »onuča«, *q-dols, *q-dolb »dolina«, ki je v prvotnem razmerju z ide. *en »v« > arm. *i, y, n-* »v«, gr. *év*, dial. *iv*, lat. *in*, stlat. *en*, osk. *en*, umbr. *en-*, stir. *in*, got., stvn. *in*, stnord. *i* (< *eni z lok. partikulo, prim. gr. *évī* »v, na«, sti. *ánika-* »obličje« < **eni-Hk^o*), stprus. *en*, lit. *ie-*, v redukcijski ali ničti stopnji lit. *ī* »v«, vzhlit. *ing* »do«, v ničti st. sti. *ni-*, av. *ni-* »noter, v« (Brugmann, Grdr. II/2, 827; Trautmann, BSW, 69; Vasmer I, 161; Pokorny, 311 s.; Fraenkel, 181). Prevojno stopnjo *on izkazuje le slov. Drugače Machek², 673, ki domneva razvoj *(*v*)*on* > *vō v postpoziciji (*domoi von > *domé vō), kar je dvomljivo, ker *vōn v postpoziciji ni znano. Sklicevanje na psl. **kō(n)*, kar primerjajo tudi s sti. postpozicijo *kam* »k«, verjetno ni upravičeno, saj je **kō(n)* razločljivo tudi iz ide. **k^o* »kje«, kar je dalo sogd. *kw* »k«. Drugače tudi Kopečný, ESS I, 275, ki domneva analogno vzpostavitev *vōn iz *na po razmerju *vōz : *za. Domneva je dvomljiva, ker pomensko razmerje med *vōn in *na ne ustreza pomenskemu razmerju med *vōz »gor« : *za. Poleg tega ta razlaga ne upošteva evidentno sorodnega nominalnega pref. *on-V/*q-C. Glej tudi *onúča*, *nōter*, *otrōba* in druga ustrezná kompoz. M. S.

vabiti I, *vābim* (v. impf.) »invitare, allicere, vocare«, pf. *iz-, po-, pri-, za-, z-v.*, sekundarni impf. *-vābljati*, pkm. tudi simpleks *vābljati*, -am »vabiti«, notr. tudi iter. *vabévati* »večkrat vabiti«; *vabikati*, -am, -čem in *vāblj-kati*, -am, -čem »nadležno, vsiljivo vabiti« (Caf), subst. *vāb*, *vāba*, *vāba* »Lockung, Lockspeise«, *vābilo* »vaba«

in »invitatio«, nomina agentis *vābec*, *-bca*, *vābnik*, *vābič*, *-a*, *vābīvec*, *-vca*, f. *vābica*, *vābka*, *vābnica* »kdor vabi« in specializirano »Lockvogel, avis alleatrix«, *vabovčín* »kdor vabi na svatbo« (mariborska okolica; k tvorbi prim. *pozavčín*); adj. *vāben*, *-bna* »Lock-, Einlade-; verlockend, reizend«, *vabljiv*, *-iva* »anlockend, einladend«, semkaj verjetno *vābljenica* »žleb preko ceste (v klancu), po katerem odteka voda in ki je obenem tudi za počivališče vprežni živali« (Skrilje pod Čavnom); v 16. st. *vabiti* »arcello, voco« (Megiser), v 17. st. *vābit* »inuitare« (Alasia), *Bug jo vabi s'gsonam v'Cerku; en dan je bil povabil Rimsko Gospodo v'gostje* (Janez Svetokriški), v 18. st. *povabiti* »invitare«, *vzhaffi vabiti, ali povabiti* »subinvitare«, *pervabiti* »allectere«, *fvabiti* »conciere, congregare, convocare« (Kastelec-Vorenc), *vābēm*, *vāben*, *vābiti* »allicere, invitare«, *vāblénka* »avis alleatrix« (Pohlin), *vābim* »locke, lade ein, werbe« (Gutsmann).

Prim. csl. *vābiti* »allicere, stimulare«, sbh. *vābiti*, *vābim* »vabiti (živali)«, mak. *vābi*, blg. *vābja*, r. *vābitь*, *-blju* »vabiti (ptice pri lovu)«, *vābilo* »vaba za ptice«, ukr. *vābyty*, *-blju* »vabiti, mamiti«, br. *vābica*, *-blju*, p. *wābič* »privabljati, vabiti«, č. *vābiti*, slš. *vābit'*, gl. *wābič*, *-bju*, dl. *wābiš*, *-im* »isto«. Psl. **vābiti*, **vābiš*, prim. dalje got. *wōpjan* »vzklikati, klicati«, *at-wōpjan* »vabiti; klicati, naj pride«, stnord. *ōpa* »klicati, vpiti«, stvn. *wuoffen* »tarnati, javkati«, ags. *wēpan* »jokati« (Trautmann, BSW, 336 ss.; Vasmer I, 161; Feist, Wb., 572). Lit. *vōbyti* in lot. *vābit* »vabiti« je iz slov. jezikov (Fraenkel, 1270). Vendar ni izključeno, da je lot. *vābit* »poditi živino iz hiše« pristno balt. (Mühlenbach-Endzelin IV, 490). Ide. baza **uaH-* je verjetno determinirana iz onomatopejskega korena **uaH-* »vpiti«, prim. z determinativom **-gh-* šeg. *ἠχῆ*, dor. *ἠχῆ* »zvok, šum«, *ἠχῶ* »zvok, glas, odmev«, lat. *vāgīre* »cviliti, dreti se« (Peterson pri Feistu, l. c.). Drugače Persson, Beitr., 494 s., in po njem Pokorny, 1109, 1112 s., ki onomatopejski koren **uāb-* povezuje s korenem **uāp-*, **ūp-* »vpiti«, stcsl. *vāpiti*. M. S.

vābiti II, *-im* (v. impf.) »tekočine kuhati«, zlasti »mleko zavreti«, npr. *mleko v.* (Temljine; Kenda, rkp., 169), pf. *zavābiti*, *-im* »mleko skuhati«, *zawābit* »kuhati (mleko, vodo, vino)« (Otalč; Štrekelj, LMS 1892, 46).

Štrekelj, l. c., je domneval izhodiščni pomen »mleko kuhati« in izhodno sln. **labiti* izvajal iz kor. n. *labe* »siri, siriščnik« (Lexer, KWb., 171), možna pa je tudi nvn. verbalna predloga *laben* »mleko s siriškom oz. siriščnikom siriti = coagulare«, preglášeno *lāben* »isto«, *leben* (Grimm, DTV 12, 5, 423). M. F.

vāda (f.) »ribiška mreža« (Kostanjevica), l. 1548 *mit der wadten...* Izposojeno iz it. *guada*, *gua*, furl. *uate* (Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 322) < long. *wate* »vrsta ribiške mreže« (Meyer-Lübke, 1515).

[Glej tudi Pintar, LMS 1898, 181. Prim. n. *Wate* »ribiška mreža na poteg« < stvn. *wata*, kar je sorodno z lit. *vādas* »ribiška mreža«, stcsl. *nevode* »vlečna ribiška mreža«, domnevno iz baze **uedh-* »vezati« (Kluge²², 778; Fraenkel, 1177; Sadnik-Aitzetmüller, Hwb., 574). – M. S.]

vāditi I, *vādim* (v. impf.) »exercere«, pf. *iz-*, *na-*, *od-*, *pri-*, *raz-vāditi*, k temu impf. (-) *vājati*, *-am*; subst. *vāda* (f.) »exercitio«, *navāda* »consuetudo mala« in k temu adj. *navāden*, f. *-dna* »splošen, preprost« = pkm. *nāvaden*, f. *-dna* »isto« (Novak, Slovar², 82), *vādba* »exercitio«, *vāja* »isto«; adj. *vāden*, f. *-dna* »navajen« (Lašče), tudi »splo-

šen« (Kropa), knjiž. *vājen*, f. *-a* »gewohnt«, *privāden*, f. *-dna* »ukročen«, *privāden*, f. *-dna* »isto« (Savinjska dol.). V 16. st. *fe vaditi* »exercere«, *pervāditi* »domare«, *vada* »exercitium«, *pervajen* »cicur« (Megiser), v 18. st. *vada* »exercitatio, navada, opravilo«, *vadenie* »exercitatio«, *dobru vājen* »disciplinatus, dobru švuzhen«, *vājen* »expertus, iskufhen« (Kastelec-Vorenc), *vādēm*, *vādēti* »auffüercere« (Pohlin), *vādim*, *vājam* »gewöhne, übe« (Gutsmann) z oznako, da je beseda stara.

Prim. hrv. *vāditi*, *vādim* »učiti se« in adj. *vājen*, *vādan* »navajen« (Zumberak), *privagjen* »priviknjen«, *odvājen* »defvetus« (Belostenec), r. *vāditi* (*sja*) »krotiti«, *vāda* »navada«, *povāditi* »navaditi se«, *povādka* »navada«, ukr. *dovādty* »navaditi«, *povādka* »navada«.

Psl. dial. **vāditi*, **vādiš* »exercere« in **vāda* »exercitio« je verjetno pomensko razvito iz dolgovokalnega kavz. k v. **vesti*, **veděš* »ducere« (Varbot, Etimologija 1963, 213 s., po Jacobssonu, Word VII/2, 190) in posplošeno iz živinske ruralne terminologije, kar pri besedni družini iz v. **vesti*, **veděš* »ducere« potrjujejo številne tvorbe za vajeti, v okviru slov. ajevskega vokalizma pa sln. *vāje* (f. pl.) »vajeti« (celjska okolica, Bovec) ← **vad'a* in zveze tipa *konja vajati* (vzh. štaj.) »konja voditi«, hrv., sb. *provāditi konja* »isto«, črnogor. *vādati*, *vādām* »voditi (o konju po skopljenju)« (Vujičić, Rječnik, 25). Drugačen pomenski odtonek istega kavz. je izpričan v jslv. **vāditi* »vleči, ven dajati«, prim. hrv., sb. *vāditi*, *-im* »extrahere«. K pomenskemu razvoju prim. lat. *ex-erco*, *-ire* »gibati, preganjati« in »vaditi, vežbati«. Drugače o **vāditi* »exercere« Vasmer² I, 266, ki sklepa, da je pomen »exercere« razvit iz »vabiti«. Povezovanje tega slov. glagola z gr. ἔθοσ (n.) »navada, običaj, šega« ← **suedhes-*, sti. *svadhā* »posebnost, nagnjenost, navajenost« < **suedhā*, kar je sorodno z lat. *sodālis* »tovariški« < **suedhāli-* poleg *suere*, *suēscō* »navaditi se« < **suedh-sk'elo-* (Walde-Hofmann II, 625, 552) in verjetno tudi z got. *sidus* »šega, navada, običaj«, stvn. *situ*, stnord. *siðr* < germ. **seðu-* < ide. **sédhu-* (Gorjaev, 38; drugače o tem gradivu Mayrhofer III, 559; Frisk I, 499; Kluge¹⁷, 711), zaradi odsotnosti vzglasnega **s-*, ki ni s-mobile, ni verjetno. Glej tudi *voditi*, *vājka*, *vēsti I* in *vāditi II*. M. F.

vāditi II, *vādim* (v. impf.) »vabiti« in »nastavljati vabo«; k temu *vāda* (f.) »vaba« (gor.), *vāda* »isto« (dol.), črnovr. *wādq* »v skopec nastavljena vaba« (Tominec, 227) in *vadnica* »ptica vabnica«, kar je izpričano že v 16. st. pri Dalmatinu (Pleteršnik II, 745).

Prim. r. *uvada* »vaba«, *vāditi*, *uvāditi* »vabiti, nastavljati vabo« (Novgorod; Bezljaj, ZJS, 678), br. *vādzicь* »vabiti« (Nosovič, 42). Slov. **vāditi*, **vādiš* »vabiti« poleg **voditi*, **vōdiš* »isto«, prim. sln. *vōdkati*, *-am* »vabiti ptiča« (štaj.), hrv. čak. interjekcija *vōdiš* za vabljenje ovac (Vrgada), r. dial. *vodevō* »na!« (SRNG IV, 335) je pomensko najbližje lot. *vedināt* »vabiti«, kar Mühlenbach-Endzelin IV, 521, povezuje z *vedināt* »voditi« iz ide. baze **uedh-* »vesti«. Vendar bi se pomen »vabiti« lahko razvil tudi iz »govoriti«, zato zveze z ide. **H₂ued-* »govoriti«, prim. sti. *vādati* »isto«, ni mogoče izključiti. Glej tudi *vāda*, *vāditi I*, pa tudi sin. *vābiti*. M. F.

vāditi III, *-im* (v. impf.) »pražiti« v rož. kor. *vādēt*, *-im* »na suho brez masti pražiti«, npr. *puvāditi mōgo za žhānce, žūt za gofē* (Šašel, RNB, 139). Sem tudi idrijsko *je začētu sōnce udlavat* »je začelo sonce pripekati« (Kleindienst, Bam knapa, 213) < sln. **vadlāvati*. V 18.

st. vaditi, vadim moko »linte Mehl«, vadenje »Schwinde, ginjenje, fuf'ha« (Gutsmann), v 19. st. vadenje »Sterzlinden« (Jarnik, Versuch, 40), vaditi »linden Sterz« (Janežič¹ II, 458).

Prim. br. vad »močna pripeka«, vādnyj »vroč, soparen« (Nosovič, 42). Dalje manj jasno. Martinaū, ESBM II, 15, brez sln. gradiva, skupaj z br. vādli »pripeka« povezuje z br. abad »obad« < *ob-ādē (prim. lit. uodas »komar«, lot. uōds »isto«), kar pomensko ne ustreza. Primerjati bi bilo mogoče csl. ašte zqbš svodets »če zob smrdi« (13. st.; Brückner, JA XXIX, 111 s.) in dalje lit. atsi-vadēti »hlapeti, pariti, postajati slab«, išsi-vadēti »hlapeti, kaditi« (Kurschat, 2616, 906), lot. vadātiēš, vadētiēš »slabeti, na moči izgubljati« (Mühlenbach-Endzelin IV, 429). Gradivo je lahko korensko sorodno s psl. *vėdnōti »veneti«, ptc. *vėdls »uvel«, kavz. *vėditi, *vėdišb (v sln. pkm. vōditi, -in »prekajevati«, pf. povōditi, adj. povōjeni »prekajen (za meso)« (Novak, Slovar, 79), izpričano že v 18. st. povoditi, povojati »ausräuchern« (Gutsmann)), in nakazuje, da je baza *(s)uendh- »pripekati, žareti, hlapeti, veneti, izginjati ipd.«, prim. stvn. swintan »izginjati, slabeti, hirati« (Pokorny, 1047), nazalno infigirana iz *(s)uendh- »isto«. Morda je bil iz nepotrjenega psl. v. *ves-ri, *vedēšb »žgati« tvorjen nomen actionis *vodā »žganje« (tip φορᾶ ← φέρω) v p. dial. voda »žganje« poleg wōdka »isto« (Karłowicz, SGP II, 143 s.), r. vōdka, č. vodka, vodička, melisová vodička = medunkový duch »Melisengeist« (Jungmann, Sl. V, 147), kar navadno razlagajo kot evfemizem k *vodā »aqua«. Dalje glej vēniti, vēder in vōnj. M. F.

vāditi IV, vādīm (v. impf.) »naznanjati, oglašati«, npr. cerkva vadi, pf. ovāditi »naznaniti«, navāditi »ovāditi« (rez.), pkm. ovāditi, ovādin »priznati« (Novak, Slovar², 92), ovādba (f.) »denuntiatio«, ovādūh (m.), g. -a »delator«.

Prim. csl. vaditi, važdq »accusare«, vada »calumnia«, vadba »isto«, hrv., sb. svaditi, ōsvaditi, -im »obreči, krivično obdolžiti, naznaniti«, blg. obādja, obādjam »naznanjati«, vādja »klevetati«, r. vādīt »obrekovati; veliko govoriti« (Dal', Slovar³ I, 392), str. vaditi, važu »accusare, impellere« (Sreznjevskij, Mat. I, 223), p. dial. zwadzić »klevetati« (Karłowicz, SGP II, 418), kašub. važec sq »pred rojenjem spuščati glasove (za matico)« poleg »zmerjati« (Sychta, SGK VI, 46). Iz slov. jezikov je rum. vādi »anklagen, verleumden«, vādnic »Angeber, Denunziant« (Tiktin, Wb., 1706), madž. vād »obtožba«, vādol »obtožiti« (EWU, 1594 s.; Kniezsa II, 544 s.).

Ps. verbum dicendi *vāditi, *vādišb more biti dolgovokalni iter. psl. nepotrjenega v. *vestī, *vedēšb »govoriti, oznanjevati ipd.«, identičnega s sti. vāditi »govoriti, imenovati, oznanjevati« in dalje sorodnega z lit. vadinti »imenovati, klicati« poleg »vabiti« in gr. αὐδῆ »(človeški) glas, govor«, denom. αὐδάω »govoriti« iz ide. baze *H₂yud-, *H₂yed- »govoriti« (Miklošič, 373; Pokorny, 76 s.). Fraenkel, 1177 s., dopušča možnost, da je lit. glagol predstavniki ide. korena *uedh- »vesti«, Mayrhofer EWA II, 496, pa slov. gradiva ne omenja. Sorodstvo zgornjega verbuma dicendi s het. uttar (n.) »beseda, govor, stvar« in klinopisnoluvij. utar (n.) »isto« iz *H₂éutṛ/*H₂utn- ni verjetno (LIV, 255). O-jevsko prevojna stopnja te baze se morda ohranja v sln. zavōditi »anstimmen, intonieren«, npr. zavodi! (bkr.). Glej tudi svāda in vēslo II. M. F.

vādla (f.) »omelo, metla pri krušni peči« (Tolminsko) = vādla »krpa na palici za ometanje peči« (Dolini Tol-

minke in Zadlašce, 198) = vādla »krpa na palici za čiščenje notranjosti krušne peči«, tudi wādla »isto« (bovško; Ivančič, DSBG, 68); vādlo (n.) »metlast znak poljskega čuvaja« (štaj.). V 16. st. vādla »muscarium« (Megiser). Po metaforičnem razvoju sem verjetno vādla (f.) »slaba ženska« (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 169), »slaba ženska, slaba obleka« (Dolini Tolminke in Zadlašce, l. c.).

Izposojeno iz srvn. wadel poleg wedel »nekaj čopastega; čopič; priprava za kropljenje; pahljača; šop perja (kot okras)« (Erjavec, LMS 1880, 200; Miklošič, 374; Striedter-Temps, DLS, 242), stvn. wadal »pahljača«, wedil »isto«, nvn. Wedel »šop, čop«, kor. n. wād'l »sredstvo za vejanje, kropljenje«, kar je tako kot stfriz. wedel, widel »priprava za kropljenje«, stnord. vēli (n.) »ptičji rep« iz germ. *wab(i)la- (Kluge²³, 878), verjetno nomena instrumenti iz ide. *H₂yeHl- »veti, pihati« (Pfeifer, EWD², 1543). M. F.

vādla (f.) »stava«, npr. na vadljo piti (Savinjska dol.) in »žreb« (SSKJ V, 352), v. vadljāti, -ām (impf.) »staviti, žrebati«, vādļjati, -am »isto«, pkm. vādlati se, -an se »staviti« (Novak, Slovar, 118), v Istri vādļjati »pogajati se« (Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 239) z lj > j, na Tolminskem vadljāti, -ām (Temljine; Kenda, rkp., 169, z opombo, da se danes za isti pomen češče rabi glagol vleči (klinčke iz roke, karte narobe obrnjene) ali puliti), pf. zavādļjati »na stavi zgubiti«, izvādļjāti, -ām »na stavi dobiti«, vadļjāc (m.), g. -a »kdor stavi«, vādļjavec (m.), g. -vca »isto«, sem verjetno cgn. Zavādlat, Zavādlatv (Merkū, SPZM, 68) in Zavādlat. V 16. st. se vadlati »certare cum aliquo« (Megiser), v 18. st. vādla »spongio«, vadlam »spondere, certare«, vadlav »Wettender, sponfor, certans« (Pohlin), vadla »Wette«, fe vadļjati, vadlati »wettern«, vadlavez »Wetter«, vadlau »isto« (Gutsmann).

Prim. hrv. vādla »stava«, vādļjati se, -ām se »staviti«, v Ozlju vādļja, vadļjati se (Težak, HDZb V, 1981, 413), gradišč. hrv. vadļjati se, -ām se in s prehodom dl > r vadļjati se, -ām se (Tornow, BD, 364), v Dugi Resi in Karlovcu vādļjat se (Perušič, Čak. rič II, 1986, 66). Jagić, JA XXVII, 1905, 583; Osten-Sacken, IF XXXIII, 1913/14, 266, in Miklošič, Frw., 62, so sklepali o germ. izposojenki. Podobno Skok, JA XXVIII, 1906, 468; isti, ERHSJ III, 558, ki je ugibal med germ. in rom. izhodiščem, tj. med got. ga-wadjon »z jamstvom zaobljubiti se« in srat. vadium »zastavilo«, lat. vas (m.), g. vadis »porok«. Ker je že Miklošič v SEW, 374, ugotavljal, da bi sln. vadlja težko izvedli iz omenjenih tujejezičnih predlog, in ker se v 19. st. pri Gutsmannu ob vadlupati se »ringen«, vadla »Ringen«, vādnik »Ringer« pojavlja sinonim vaditi se »ringen«, je jslov. *vād-ēl'a »vleka, žreb« deverbativ tipa *grābsl'a iz v. *grābiti iz jslov. *vāditi »vleči« = hrv., sb. vāditi, -im »vleči, črpati«, mak. vadi »isto«, dolgovokalnega kavz. k *vestī, *vedēšb »trahere«. S tem korenko sorodno je stč. zavāditi »obvezati se«, zāvada »dolg«, nč. vyvadit »rešiti se dolgov«, kar Machek², 711, povezuje s p. zāvod »tekma«, zāvodit »tekmovati, kosati se, dirkati«, p. zawód »tekma« (Linde VI, 948). Zaradi sorodnega got. denominativa ga-wadjon »z jamstvom zaobljubiti« k wadi (n.) »jamstvo« iz germ. *wadja- (n.) »jamstvo, vložek« = stvn. wetti, lat. vas (m.), g. vadis »porok« z ajevskim vokalom po Schrijverjevem pravilu, lit. vādas »jamstvo, vložek«, vādūoti »zastaviti«, lot. vadūot »isto«, ki dopuščajo izvajanje iz ide. korena *uedh- »vesti«, je možno sklepati, da je bil psl. v. *vestī, *vedēšb »trahere« uporabljan v tudi slovanski pravni terminologiji. Glej tudi vāditi I. M. F.

vädlje (adv.) »vštric«, npr. *vadlje greva* (Caf), za ojačanje prep. *do*, npr. *vadlje do Ljubljane* »bis nach Ljubljana« (Ribnica), »takoј« (kraš., istr.), Pleteršnik navaja po Miklošiču še *vädler* »takoј« in *vädle* »vadlje«, *vëljek* »takoј«, istr., kraš. *väljce*, bkr. *välje*, *vëlje* in po Cafu *vëljen* »isto«, Miklošič, SEW, 55, še *vale* »takoј« < »zraven, vštric«.

Prim. star. hrv. *vadlje*, *valje* »takoј« (poleg *üdlj*, *udiljce* »takoј«, prim. sln. *vdilj* »vzdolž, nenehno, ves čas«, glej *-dlj*), po Miklošiču, l. c., tudi *vadljen*, *valjek*, *veljek* »isto«, sb. *välje*, *välje* »takoј« (Rečnik, SANU II, 379), r. dial. *völdi*, ukr. dial. *vedljá*, *vidlja*, star. *vedlja*, *vedlě*; tudi *vegljá* »v skladu z, ustrezno« (Grinčenko, Sl. I, 130), br. *vödle* »v skladu z«, *vedle* »zraven«, star. *vedle*, *vedlja*, *vedlja* »ustrezno«, p. *wedle* »poleg, ob, pri, po«, č. *vedle* »zraven, poleg, blizu, razen«, stč. *vedlé* (s podaljšavo zaradi izpadlega levo stoječega *b* tipa *sříbro* < *sřrebrō), slš. *vedl'a* »isto«, dl. (*wedli*) »vzdolž«. Psl. *vš *dl'ni* »v dolžini, vzdolž« > »vštric« in »pri, poleg« > »takoј« in »v skladu z« je prvotna prep. zveza iz *vš »in« in lok. od psl. **dbl'a* > stč. *dle* »dolžina«, star. slš. *dl'a* poleg **dbl'()* »dolžina, daljava« > hrv. *dálj* »longinuitas«, stč. č. *děl*. Primeri, ki kažejo na izglasni **-ě* in **-a* so pod vplivom adv. s takim izglasjem, npr. *kromě, **děl'a*. Iz prep. zveze z *všz je r. csl. *všzě* »iungenda pone«, r. *vözle* »pri, poleg«, dial. *zlja*, *zli*, *vözli*, ukr. dial. *vizlja*, *vizli* »poleg, pri«, s *po je č. *podle* »poleg, zraven, vštric«, gl. *pola*, dl. *pola*, dial. *pla* »pri« (Miklošič, Lex. pal., 91; Vasmer I, 215; ESBM II, 293 s.; ES V, 210). K semantiki prim. p. *według* »v smislu, v skladu z« < *vš *dölge* in sln. *vzdólž* »längs, entlang« < *vš *dblžb* (Kopečný, ESS I, 72 s.). Psl. **dbl'b* »dolžina, daljava« (denom. *dbliti v stsl. *proděliti* »podaljšati, nadaljevati«, r. *dlit'sja* »vleči se, trajati«) je iz korenskega subst. iz baze **delH-* »vleči, dolg«, iz katere je tvorjena baza **delHgh-* »isto« (Pokorny, 196). M. S.

vadlováti, *-üjem* (v. impf.) »priznavati, izpovedovati (grehe)« (pkm.), v Beltincih *vadlíváti* »priznati, izpovedati« (Novak, Slovar², 163).

Prim. hrv. kajk. *valovati*, *valuвати*, v Medžimurju *vadlovati* »priznavati, izjavljati, potrjevati« (ARJ XX, 531, 499). Prevzeto iz madž. *vállal* »prevzeti, nase vzeti, izjaviti«. Štrekelj, Lwk., 70, domneva, da je *-d-* nastopil pod vplivom v. (*olváditi*). Verjetneje gre za razvoj *-ll-* > *-dl-*, prim. *-ld-* < rom. *-ll-* v medžimurskem *špioda* < it. *spilla* (Skok III, 562). Madž. *vállal* s prvotnim pomenom »vzeti na svoje rame« je tvorjeno iz madž. *váll* »rama« (EWU, 1601). M. S.

vadvačka (f.) »vreča«. Izpričano le v 16. st. *vadvazhga* »Watsack, bulga« (Megiser).

Izposojeno iz štaj. n. *Weidwatschker* »pastirska torba«, kompoz. iz srvn. *weide* »Futter, Weide, Jagd« in n. *Watschger* »potovalna torba«, srvn. *wetsker* »isto« (Štrekelj, JA XXXVIII, 1906, 536; Striedter-Temps, DLS, 243). M. F.

vága (f.) »tehtnica« in »tehtana količina«, *váglica* »negotovost« < »skleda pri vagi«, v. *vágati*, *-am* (impf.) »tehtati« (verjetneje denom. iz *vága* kakor izposojenka iz n. *wägen* »tehtati«), tudi *vagováti*, *-üjem* (impf.) »isto«, pf. *navágati*, *prevágati*, *zvágati*; *váziti se*, *vázim se* (impf.) »bahati se, postavljati se«, *vázíč*, *-a* »bahač«, adj. *vážen*, *-zna* »Waage« in »pomemben, bahaški« (prim. sbh. *vážan*, č. *vážny* »važen, tehten«); semkaj verjetno in-

tenz. *vagútati*, *-am* »majati se, nihati«; v 16. st. *vaga* »fatera«, *vagova skleda* »lanx«, *vagati* »pendo, wägen« in »tento, versuchen« (Megiser), v 17. st. *vagat* »pefare« (Alasia), v 18. st. *vaga* »libra, statera«, *vagiza* »pondusculum«, *vagati* »librare« in »tentare fortunam; frèzho šku-fhati« (Kastelec-Vorenc), *vaga* »libra«, *vafhn* »wichtig, momentofus« (Pohlin).

Kakor sbh. *vága*, r. *vága*, č. *váha* »teža, brema, utež, tehtnica« prevzeto iz stvn. *wága*, srvn. *wäge* > nvn. *Waage* »tehtnica« (Miklošič, 374; Striedter-Temps, DLS, 243), prim. dalje stnord. *vág*, ags. *væg(e)* < *wægō, kar je abstr. iz pperm. glagola *wegan »premikati, nihati, zibati« (Kluge²², 771). Glej tudi *vágati*. M. S.

vagän (m.), g. *-ána* »mernik«, tudi *vágan* »isto« (štaj.), *vaganíca* »merica za pol mernika« (jvzh. štaj.), »mernik« (bkr.). Prim. hrv., črnogor. dial. *vagän* »isto«, mak. *vagan* tudi »krožnik«, *vaganka* »možnar«, blg. *vagán* »mernik«, r. *vagán* »kad, korito«, dial. *vagánki*, ukr. *vagán*, pl. *vaganý*, č. dial. *váhan*, *vahánek* »nečke« in »skledica pri vagi« (navaja Machek², 674), slš. *vahan* »leseno korito za zrnje, nečke«, dl. *wagan* »zajemalni čeber«. Iz slov. jezikov je lit. *vagõnas* »pinja«, lot. *vānaks* »skleda«, stprus. *wagonis* »vrsta posode«, est. *vaaen* »skleda«. Dalje nejasno; Štrekelj, Lwk., 69, izvaja iz furl. *vagán*, *bagán* »čeber«, kar je iz gr. *γαβάνος* »skleda« > lat. *gabai(h)a*, stvn. *gebiza* »krožnik«, turš. *kuvata*, domnevno semitskega izvora (Walde-Hofmann I, 572; Frisk I, 280; Hubschmid, RÖnom. IV, 19). Vasmer I, 162, z literaturo dvomi v ugrofinsko, a tudi gr. izhodišče.

vágati, *-am* (v. impf.) »tvegati«, npr. *kdor ne vaga, je brez blaga* »wer nicht wagt, gewinnt nicht«, *vagano je* »es ist eine gewagte Sache«, v 16. st. *vagati* »tento, versuchen« (Megiser), v 17. st. *jeft hozhem moj leben vagat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vagati* »tentare fortunam; frèzho šku-fhati« poleg »librare« (Kastelec-Vorenc), *vagati na kai* »daranwagen« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *wägen* »tehtati, postaviti na tehtnico, tvegati«, nvn. *wagen* »tvegati, upati si«, kar je denom. od srvn. *wäge* > nvn. *Waage* »tehtnica« (Pfeifer, EWD², 1530). Iz istega n. izhodišča je tudi č. *váhati* »kolebati, obotavljati se, biti omahljiv« (Machek², 674). Dalje glej *vága* in k semantičnemu razvoju *tvegati*. M. S.

Vagnar (cgn.), tudi *Vagner*, *Bognar* in *Bobnar*, *Bobner*. Vse gotovo s pomensko podstavo »kolar« onimizirano iz izposojenk, z izhodiščem v n. *Wagner* »kolar«, prim. gor. *bó:gnaR* (m.), g. *-ja* »vozar, kolar« (Kropa; Škofic, Diss., 276), jnotr. *buŕgnar* »isto« (Dolenje), po asimilaciji *b - g > b - b* *buŕbnar* (Studena Gora, Hrušica; vse Rigler, Jnotr. gov., 47, 171), zgornjesav. *'buo:bnar*, g. *-erja*, tudi »sodar« (Weiss, SGZD, 97), prim. enako asimilirano istr.-rum. *bóbnar* »kolar« (Kovačec, IHR, 39). To je bilo kot *bogner'b po 13. st. izposojeno iz srvn. bav. *wogner »kolar«, srvn. *wagener* »isto«, stvn. *waganári* < germ. *wagn-ari, kar je nomen agentis iz **wagna-* (m.) »voz« (Kluge²², 772) < ide. **ueg'h-no-* »isto« k **ueg'heti* »naprej premikati, voziti«, od koder je tudi psl. nomen actionis *vözč »voznja« > »voz«.

Sem tudi sln. štaj. *po:gnar* »kolar« (mariborščina; Zorko, Narečna podoba, 351). M. F.

vagôn (m.), g. *-a* »železniški voz«. Slovasko izpričano šele pri Janežič³ II, 753, pri Pleteršniku kot *vagôn*; Cigale pozna v pomenu »Waggon« le *železnocestni voz*.

Prevzeto iz nvn. *Waggon* < agl. *waggon*, kar je iz niz. *wagen* »voz, kočija«. Sln. akcent je povzet po n., ki je pod vplivom agl. izposojenke v frc. *vagon* (Kluge²², 772). Germ. *uagna- »voz« (prim. stvn. *wagan*, agl. *vain*, van, ags. *vægn*, got. *waghen*, stnord. *vagn*) < ide. **uog'hno-*, prim. iz **ueg'hno-* stir. *fén*, kimr. *gwain* »vrsta voza« iz korena **ueg'h-* »vesti, peljati, premikati« (Pokorny, 1118), ki se v slov. ohranja npr. v *vôz I*, *voziti*. Glej tudi *Vagnar*. M. S.

vahljati, -*âm* (v. impf.) »plapolati, pihljati«, v 19. st. izpričano pri Cigaletu, Janežiču, Miklošiču in Slomšku, v 18. st. *vahlâm* »loh auflodern, fammfocere« (Pohlin), *vahlam* »flodere auf, wacke« (Gutsmann).

Prevzeto iz kor. n. *wach'ln*, *wacht'ln*, štaj. n. *wacheln*, bav. avstr. *wächeln*, *wacheln* »pihljati, prhutati, pahljati, mahati« (Pleteršnik II, 745; Striedter-Temps, DLS, 243) in akcentsko prilagojeno dem. na -*ljáti*, npr. *pihljáti*. Avstr. n. *wächeln*, *wacheln* izgleda križano med *wehen* »pihati« in *fächeln* »pihljati, pahljati«, kar je dem. od *fachen* »zanetiti, podpihovati ogenj«. M. S.

vâhta (f.) »straža, custodia«, v. *vâhtati*, -*am* (impf.) »stražiti«, v 16. st. *vahta* »custodia, vigilia«, *vahtar* »custos, vigil«, *vahtati* »vigilo« (Megiser), v 18. st. *vahta* »custodia, vigilia; ftrasha, varovanje«, *vahtati* »advigilare, custodire, excubare«, *wachtmaster* »telfserarius« (Kastellec-Vorenc), *vahta* »Wache, ftrasha, varftvu« (Gutsmann); tpn., orn. *Vahta* (4 ×), tpn. *Vahtenberk*, cgn. *Vah-tar*, *Vahter*.

Kakor p. *wachta* »ladijska straža«, r. *vâchta* »isto«, lit. *vaktâ* »straža« prevzeto iz srvn. *wahte*, *waht* »straža«, *wahtære* »stražar« (prim. tudi kompoz. *wachtmeister* »stražmojster«) < stvn. *wahta*, *wahtâri*, kar je nomen actionis od stvn. *wachên*, srvn., nvn. *wachen* »bedeti, paziti na«. Zah. germ. **wak-æ-* < **uakê-* je durativ k **wak-na-* »prebuditi« > ags. *wæcnan, prim. dalje lat. *vegere* »bedeti, biti živahen«, *vigil* »čuječ, buden« in »straža, stražar«, sti. *vâja-* »moč, sila« iz ide. korena **ueg'*- »čil, buden, močan« (Kluge²², 771; Pokorny, 1117). M. S.

vâhti (m. pl.) »vsi sveti« (polj., rovt., notr.), *vâhte* (f. pl.) »isto« (kraš., goriš.); semkaj *vâhtič*, -*a* »prešca«, *vâhtnica* »neka hruška, ki je zrela o vseh svetih« in »kri-zantema«; črnovr. *wâxt'* (f. pl.), *q wâxtiž* »o vseh svetih«, *wâxč* »prešca«, *wâxhca* »cvetice, ki cveto o vseh svetih« (Tominec, 228).

Štrekelj, Lj. zvon 1889, 231, domneva izposojo n. *Weih-tag* v sln. *vâhtah, pri čemer se je izglasni -*g* > -*χ* v sln. substituiral s -*h* (prim. podobno v *špêh*), medglasni -*h* pa se v jn. izgovarja kot *ch*. Sln. *vâhtah se je občutilo kot lok. pl., zato se je k temu tvoril novi nom. pl. f. *vâhte*, terciarno tudi pl. m. *vâhti*. N. *Weih-tag* (kompoz. iz *weihen* »posvetiti« in *Tag* »dan«) je izpričano le v pomenu »praznik«, zlasti v kompoz., prim. bav. *Ebenweih-tag* »praznik obrezovanja«, zato je vprašanje, ali je predloga nastala po elipsi n. **Allerheiligen Weih-tag*, kar bi pomensko ustrežalo n. *Allerheiligen Tag* »vsi sveti«, ali pa je *weih-* zamenjava za splošnejše n. *heilig*. M. S.

vajäl (m.), g. -*âla* »polž brez hiše« (Medana v Goriških brdih).

Erjavec, LMS 1882–83, 260, domneva tvorbo iz it. *vaio* »črnolisast« < lat. *varius* (prim. it. *vaio* »koze, osepnice« ≤ lat. *variola*), ker so polži brez hiše navadno

črni, lahko tudi progasti, redkeje črnoerdečkasti. Ustrezne tvorbe **vaial(l)(o)* v dostopnih it. in furl. slovarjih ni najti. Običajen it. izraz za to žival je *lumacone*, furl. *lacài*, *lec*, *lecòn*. M. S.

vâjda (m.), g. -*a* »vodja«, pkm. *vâjda* »poglavar tolpe« (Novak, Slovar², 163), semkaj *vajdâti*, -*âm* v kor. obir. *wâ:jdat*, *wâjda:m* »potepati se«, *vajdâl*, -*âla* v kor. obir. *wâ:jdu*, g. *wajdâ:wa* »potepuh« (Karničar, Obir, 255); cgn. *Vajda*, *Vajd*, *Vajdič*.

Kakor ukr. dial. *vâjda* »vodja kolednikov«, č. mor., slš. *vajda* »ciganski vodja, oficir« prevzeto iz madž. *vajda* »vojvoda, poveljnik, ciganski vodja«, kar je prevzeto iz slov. *vojevoda in skrajšano po haplogiji, ki je znana tudi v star. bosenskih listinah kot *vajda* »vojvoda« (Štrekelj, Lwk., 72; Skok III, 613), manj verjetno po izgubi vokalov v odprtih zlogih (EWU, 1597). Dalje glej *vôjvoda*. M. S.

vâjek (m.), g. -*jka* »Pyrrhocorax alpinus« (Pleteršnik II, 746), toda leta 1842 pri Freyerju, Fauna, 13, je *vajk* ob kranjskem *krämperza* in *planinški fhkorz* označeno kot ilirska, tj. hrvaška beseda. Kot *vajk* »Schneedohle« I. 1851 predstavljeno tudi pri Janežiču¹ II, 459. Dostopni hrvaški slovarji te besede nimajo. Nejasno. M. F.

vâjet (m.), g. -*a* »habena«, navadno pl. *vâjeti*, tudi *vâ-jet* (f.), -*i* »isto« (vzh. štaj.), obir. kor. *wâ:jet* (f. pl.; Karničar, Obir, 255), gor. *uâ:jeta* (n. pl.; Škofic, Diss., 374), *vâjat* (f.), g. -*i*, pkm. *vâjat/vajät* (f.), g. *vajâti* (Novak, Slovar², 163); adj. *vâjeten*, f. -*tna*, npr. *vajetni konj* »konj, ki ima nadete vajeti«, *vajetna stran* »leva stran vprege«, z asimilacijo -*tn-* > -*dn-* horjulsko *ta vâjedn kônj* (Ramovš, Hgr. II, 224). V 18. st. *vâjêt*, -*a* »verforia« (Pohlin), *vajet*, *vajat* (f.) »Leitfeil, Leitband« (Gutsmann), v 19. st. *vajet*, *vojet* »Leitfeil« (Jarnik, Versuch, 40, s korensko povezavo s sln. *vêsti*, *vêdem* »ducere«). Iz sln. je soriš. n. *uâjät* (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 173).

Štrekelj, ČZN VI, 1909, 56, je izvajal iz kor. n. *woiet* (n./m.) »Leitseil«, štaj. kor. *waiet*, *waietstrick*, kar je stara oznaka za konopec, vrvi, ki naj bi bila prek cig. *voida*, *vaida* »Lenkseil, Halfter, Riemen« poleg *vôdja* »Zügel, Lenkseil« izposojena iz slov. **vod'a* (sprejema Ramovš, l. c.), prim. npr. sln. *vôja* (f.) »vajet«, hrv., sb. *vodice* (f. pl.) »isto« (ARJ XXI, 250), hrv. *vôjke* (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 373), *vôda* (Stulli; ARJ XXI, 249), p. *wodza*. Drugače o obeh n. dial. oblikah Grimm, DTV 27, 1043, ki ju ima za izposojenki iz sln. *vâjet*, podobnopomensko bav. n. *wailer* (m.) »vajet«, *wâler*, *wâjer*, *wouer*, *wâier* »isto«, v 15. st. izpričano kot *weier*, pa je, kot je nakazal že Miklošič, Frw., 62, in sprejel Erjavec, LMS 1882–1883, 260 s., lahko substitut za sln. *vâje* (f. pl.), g. *vâj* »vajeti«, ki je znano iz celjske okolice (Pleteršnik II, 746), v bovškem govoru (Erjavec, l. c.) pa kot *wâ:* je zabeleženo še v tem stoletju (Ivančič, DSBG, 68) in je gotovo domača deverbativna tvorba **vad'a* iz iter. *vad'âti* h kavz. *vâdi-ti, *vâdišb »voditi«, prim. sln. *vâjati*, -*am* »ducere«, npr. *konja vajati* (vzh. štaj.), hrv., sb. *provâdati konja* »voditi konja«. Sln. *vâjet* (m.) je zato lahko sekundarno singularizirano iz plurala prvotne nazalne tvorjenke **vad'ê* (n./m.), g. **vad'êta*, pl. n./m. **vad'êtal*/**vad'êti* »vajeti« k **vad'a* (f.) »vajet«, kot je nakazal že Miklošič, l. c. Deloma ženski spol sln. *vâjet*, ki je bil sprejet tudi v standardno slovenščino, je verjetno posledica napačne interpretacije spola v pl. **vad'êti*. Glej tudi sin. *povôdec*, *vôjka* in dalje *vêsti* I. M. F.

vajine (f. pl.) »stročji fižol« v briškem *vajine* (M. Reja-T. Sirk, Briška kuhinja, Ljubljana 1997, 163), nadiško *uaina*, pl. *uaine* »stročji fižol« (Rigoni-Salvino, VIN, 65), tolm. *uine u padiel* »dušen stročji fižol« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 198).

Izposojeno iz furl. *uaine* »strok stročnic nasploh«, tudi »zelen, nezrel, a užiten strok fižola«, npr. *uainis in sate/in padele* (Pirona, VF, 1228), tudi *vuaine* »isto« (Pirona, o. c., 1296), kar je sorodno z it. knjiž. *guaina* »nožnica; ovojnica«, frc. *g(u)aine* »isto«, prov. *g(u)aina* iz lat. *vagina* »nožnica, tok; strok«; oblike z vzglasnim g-namesto v- so posledica bilabialne izreke vzglasnega konzonanta, regularni fonetični razvoj iz lat. *vagina* kažejo sard. *batna*, ben. it. *vazina* (Battisti-Alessio, 1881; Pellegrini, Studi, 50). Drugod na Primorskem sta v rabi sin. *fažolėti in tegoline*. Glej tudi *vantlija*. M. F.

vajkar (m.), g. -a »nit, sukanec« (Beltinci; Novak, Slovar², 163).

Prim. sb. dial. *vajkār, -ára* »obarvana bombažna nit« (Vranje, Srpske novine; navaja Rečnik SANU II, 360). Nejasno, morda iz *vajkar k *vajjati, valiti*. M. S.

vakance (f. pl.) »počitnice«, notr. *uokāncə*, gor. *vė-kance*; v 18. st. *vakanze* »Vakanz« (Gutsmann).

Prevzeto iz it. *vacanze* »počitnice«, delno prek n. *Vakanz*. Rom. *vacantia* je prek akt. ptc. prez. tvorjeno iz lat. *vacāre* »biti prazen, biti prost«, prim. semantično enako motivirano *prāznik* od *prāzen*. Izposoja iz frc. *vacances* »počitnice« v času Ilirskih provinc (tako Šturm, ČJKZ VII, 39) ni verjetna, ker je beseda izpričana že v 18. st., čeprav kasnejšega vpliva ni mogoče izključiti, prim. iz frc. *l'examen* notr., dol. *l'aksāman* (Šturm, l. c.). Iz iste it. (ali sorodne frc. predloge) je hrv. čak. *vagōnci* (m. pl.), r. *vakāncija* »počitnice«, direktno iz lat. *vacatō* je r., ukr. *vakāncija*, p. *wakacje*, č. dial. *vagace* »isto« (Machek², 675), star. hrv. *vakacije* »isto« (ARJ XX, 514). Izglasje sln. besede *vakānce* je v hiperkorektni obliki (kot da bi šlo za razvoj po moderni vokalni redukciji iz *vakānice) vplivalo na neologizem *počitnice* iz *počiti*. M. S.

vakati, -am (v. impf.) »gagati« (Vodnik, Cigale), rez. »bruhati«, dial. *wakat*, pf. *zwakat* »izbruhati« (Steenwijk, SDR, 325).

Izpeljano iz onomatopeje **va(k)* ki posnema gaganje in bruhanje. K slednjemu pomenu prim. sln. *gāgati* tudi »ne priti do sape« > »težko živeti« in *rigati* »bruhati, spahovati se« poleg sekundarno »oglašati se (o oslu)«. Onomat. je sodeč po r. dial. *vakūša* »žaba« (Arhangelsk), kar ni nujno iz *kvākuša* (tako Zelenin, Tabu II, 52; Vasmer I, 165), n. dial. *wacken* »vpiti, dreti se (kot otrok, ptič)« (Grimm, Wb. XIII, 215), lat. *vāgīre* »cviliti, dreti se«, gr. ἰχθύς, dor. ἰχθαί »zvok, šum«, ἰχθυό »odmev«, lit. *svagēti* »zveneti«, lot. *svadzēt* »žvenketati«, got. *gaswōgan* »vzdihniti« iz baze *(s)uāgh- »vpiti« lahko stara. M. S.

vāl (m.), g. -a in *valū* »unda, fluctus«, tudi »valjenje, valj«, dem. *vālec, -lca* »majhen val, majhen valj«, *vālček, -čka* »isto« in »svitek (volne)«, »pritlikavec«, *valič, -iča* »majhen valj«, *valiček, -čka* »isto«; vzh. štaj. pkm. *valék, -a* »valj, valjar«, pkm. adj. *valéčen, -čna* »cilindričen«, kol. *valóvje* (n.) »Wogen, Fluten«, adj. *valovít* »wellig«, *valovát* »isto, wellenformig«, *valóven, -vna* »Wellen, Wogen-«, v. *valovátí, -újem* (impf.) »valovito se gibati«, *valovítí, -ím* »wogen«, pf. *pri-, raz-, vz-,*; v 16. st. *val, pl.*

valuvi »fluctus, unda« (Megiser), v 17. st. *en valvu perleti; ty valuvi vse fkufi je fo k'njemu preblishovali* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vodeni val, flap na vodi* »unda«, *morski valuvi* »fluctus maris« (Kastelec-Vorenc), *val, valóva* »fluctus« (Pohlin), *val, pl. valoví* »Welle« (Gutsmann).

Prim. csl. *valš* »unda«, sbh. *vāl, -a*, blg. dial. *val* »valj, cilindrična posoda, valjar, brana«, r., ukr., br. *vāl* »val«, p. *wał* »isto«, č. *vál* »kuhinska deska, valjalnik«, slš. *val* »tok, sunek (vetra), naval«, gl. *wał* »velik otep slame, butara dračja«, *walc* »okrogel, debel človek«, dl. *wał* »val«. Psl. *vāls, prim. dalje lot. *vāls* »plast sena«, *vāls* »zgrabek sena«. Tvorba je torej starejša in zato verjetno ni postverbal od psl. *valiti (tako Schuster-Sewc, HEWb., 1577). Lit. *volė* »lesen tolkač, okno v ledu, veha« in lot. *vāle* »kij, bat« (Mühlenbach-Endzelin, IV, 496 s.; Fraenkel, 1273) kaže, da je balto-slov. **vāla-* nastalo po sekundarni podaljšavi iz neke tvorbe s kratkim balto-slov. a-jevskim vokalom. Možnosti za razlago dolžine je več. Lahko gre za prvotni korenski subst. ide. *uolH-s > balto-slov. *vāl-s, ki je po tematizaciji prevzel vokalizem sklonov s končnico z začetnim konzonantom. Druga možnost je domneva, po kateri naj bi bil dolgi vokal sekundaren po sin. **u̯lH-nā* > r. *volná*, stcsl. *všna*, lot. *vīlna*, lit. *vilnis* »val«, prim. z drugim sufiksom **u̯lH-mi-* > sti. *ūrmi-*, av. *varami-* »val«. Paralela domnevni tvorbi *uolH-s ali **uolHo-* je alb. *valë* »val«, ki zaradi palatalnega -l- in zaradi -al ne more kazati na tvorbo **u̯lHnā* (tako Huld, BAE, 123). Dolgi vokalizem ima tudi ags. *wāl* (m., n.) »vrtinec, mlaka« (Pokorny, 1142). Dalej glej *valiti I, vājati*. M. S.

vāla (f.) »dolina« v primor. *'vala*, tudi *valē'zuen* »ravna, dolga njiva« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 141), kar je sklop iz mlajše izposojenke *vale + zuen* »zunaj« < *jbz-vzno; *vāla* »zaledinjena njiva v dolini« (Padna; Cossutta, PV, 112 z op. 1), jnotr. *vālca* »plitva dolinica« (Rigler, Jnotr. gov., 164) < *vālica. Apelativ se v pomenu »dolina« na Primorskem pogosto pojavlja v drugem delu hor. *Sočerska vala, Petrinjska vala* itd. Rez. *vāle* (f.) »dolina« (< it. *valle*) poleg *valāda* »isto« (oboje Steenwijk, SDR, 323).

Prim. hr. čak. *vāla* »dolina«, dem. *vālica* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 288), *vāla* »isto«, *vālica* (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 388), avgmentativ *valōda* je znan iz Dračevice na Braču, kjer *vāla* pomeni tudi »zaliv« (Hrast-Šimunović, Čak. Lex. I, 1311). V Vodicah *vālica* »njava« (Ribarić, SDZb. IX, 1940, 202). Jsl. dial. *vāla »dolina« je bilo izposojeno iz rom. *vallē in po spolu uravnano po sin. *dōrga »draga«, prim. it. *valle* (f.) »dolina (med gorama, po kateri navadno teče potok)«, ben. it. *vale* »(neporasla) dolina«, furl. *val* »dolina«, vse iz lat. *vallis* (f.) »dolina, vdolbina«, *vallēs* »isto« (Skok III, 561, brez sln. gradiva). Kasneje izposojen je rom. avgmentativ *vallata → *vallada*, prim. it. knjiž. *vallata*. Sem sln. tpn. *Barkovlje* »predmestje Trsta«, it. *Barkola*, s historičnim zapisom *Valcula* (citirano po Skoku, l. c.) iz lat. dem. *vallícula* z disimilacijo *l - l* → *r - l* (Skok, l. c.). Rom. *vallē se ohranja tudi v sln. imenu planine *Bala* med Laško steno in Bovškim Grintavcem v Julijskih Alpah (glej s. v. *Bala V*). K substituciji *b* za rom. v prim. sln. *Benetke, bandima* itd. M. F.

vālcer (m.), g. -ja »valček« (zastar.; SSKJ IV, 355), pkm. *vālcer* »isto« (Novak, Slovar², 163), tolm. *vālcer* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 198).

Tako kot hrv. čak. *válcer* »valček« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1311), č. dial. *valcer* »isto« (Kellner, Východo-lášká II, 315) in slš. gemer. *valcier* (Orlovský, Gemer., 370) izposojeno iz n. *Walzer* »valček« (l. 1781), v. *walzen* »valček plesati«, toda pred 18. st. le »vrteti se, krožno se premikati«; valček je bil za razliko od drugih plesov, za katere je bilo značilno poskakovanje ali topotajoči koraki, poimenovan po značilnem krožnem gibanju nog (Pfeifer, EWD², 1536). Glej sin. *válček*. M. F.

válček (m.), g. -čka »ples v tričetrtinskem taktu«, sem zveza *dunajski v.*, *angleški v.* (SSKJ IV, 355).

Tako kot č., slš. *valčék* »valček« z zamenjavo tujega suf. z domačim prenařeno iz izposojenke iz n. *Walzer* »valček« (Machek², 697, brez sln. gradiva). Drugače, z izpustom tujega suf. je prenařeno p. *walc*, pri Jungmannu, Sl. V, 14, tudi *walec*, g. -lce. Dalje glej starejši sin. *válcer*. M. F.

vález (m.), g. -a »neko kupilno platno, nekako valovito tkano, katero rabi Belim Kranjcam za spodnji del krila in za rokave« (Pleteršnik II, 746).

Prevzeto iz nekega sosednjega jezika, prim. it. *valessio* »gladko bombažno platno«, ben. *valessio*, *velesio* »lahko platno iz bombaža in konoplje za podlogo«, n. *Wallis*, *Wallis* »fino volneno blago« in »bombažno blago z navkriž (kakor pri kepru) vtkanimi progami«, madž. *velesz* »groba bombažna tkanina«, srlat. *valesius*, *valixius*, *valisius*, *gullisius* »vrsta bombažne tkanine«. Izhodišče ni jasno (Battisti-Alessio, 3980), morda ime agl. grofije *Wales* (EWU, 1617). M. S.

válha (f.) »priprava za valjanje sukna, Walke«, v. *válhati* (impf.) »valjati sukno«, *válhar*, -ja »valjavec« (štaj), »hrošč *Byctiscus betulae*« (Caf); tudi *vavka* »Walke« (Murko I, 692), v 18. st. *vauka* »Walke«, *vaukati* »walken«, *vaukanifhe*, *vauftubta* poleg *valauiza* »Walke« (Gutsmann).

Prevzeto iz bav. n. *Walche* »stroj za valjanje sukna«, *walchen* »valjati« oz. n. *Walke*, *walken* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 243; Schmeller, BWb. II, 906) < stvn. *walchan* »valjati«, prim. stnord. *valka* »vlačiti sem in tja«, ags. *wealcan* »valiti«, *wealcian* »valiti se, kotaliti se«, agl. *walk* »hoditi« iz ide. baze **ualg-* »vrteti, viti, valjati« (Kluge¹⁷, 836). M. S.

valíti I, -ím (v. impf.) »volvere, volutare«, pf. *na-*, *od-*, *pod-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *raz-*, *za-*, *z-v.*, sekundarni impf. -*valjeváti*, -*újem*, dem. *zvaličkati se*, -*am se* (pf.) »hinrollen, hinwálzen«; številne nominalne tvorbe, npr. *vališ*, -*lša* »grušec, kršje«, tj. »kamenje, ki se vali«, bkr. »bolj okroglast, lepo rejen prašiček« (dem. *vališek*), vzh. štaj. »žepni nož«, v 18. st. pri Gutschmannu *valizh*, *valei*, *valish* »Walze«; *valíž* »stvar, ki se valja, debel človek«, iz ptc. pas. je *valjéneć* »pločevina« (Ribnica), adj. *zavaljén*, -*éna* »debel«, subst. *zavaljéneć*, -*nca* »debel človek«, *zavaljéh*, -*a* »isto« in »lenuh«; s pref. *navál*, -*ála* »Andrang«, *prevál*, -*ála* »kraj, kjer se svet preváli, lagodnejši gorski prehod, slap, brzice na reki, kjer se voda preváli« in »vodni nanos, naplavina, hudournik«, večkrat tpn. *Prévalje*, *Prévale* (Badjura, Ljud. geogr., 100 s.), *povál*, -*ála* »met na tla« in »tla, pohodno podstrešje, oder«, *razvalína* »ruševina, ruina«, v 16. st. *vkup valíti* »conglobo«, *s'valíti* »evolvo« (Megiser), v 17. st. *kamen mu s'rame pade inu v'dolino fe vali* (Janez Svetokriški), v 18. st. *navalíti*, *pervalíti* »advolvere«, *podvalíti* »subruere, sub-

volvere«, *prevalíti* »pervolvere, revolvere«, *pervalíti* »advolvere«, *rešvalíti* »demoliri, destruere«, *doli valíti* »potozhiti, devolvere« (Kastelec-Vorenc), *valim* »volvere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *valiti*, -*ljq* »volvere, caedere«, sbh. -*váliti*, -*váltm*, samo v kompoz., npr. *razválíti*, *rázváltm* »porušiti, opustošiti, na široko odpreti usta«, mak. dial. *vali* »kuriti«, *razvali* »povzročiti, da močno zagori«, blg. *vali* »pada (sneg, dež)«, *valéž* »padavina«, *valjá* »valiti na kup, nalagati na ogenj, kuriti, skrbeti, hiteti, gnati živoino«, r. *valítb*, *válítb* »podirati, pospravljati, zlagati brez reda, valiti (odgovornost na drugega)«, *valítb(sja)*, 3. sg. -*ít(sja)* »valiti se v veliki količini«, ukr. *valýty*, *valýš* »podirati, premikati se v veliki količini«, br. *valítb*, *válítš* »podirati, prekladati v velikih količinah, valiti delo ali odgovornost na drugega, padati v velikih količinah (o snegu), valiti se (o dimu)«, p. *walic* »podirati, razbijati, tepsti, sipati (krogle s topovi), valiti se (o dimu, množici)«, č. *valiti* »kotaliti, valjati, trkljati«, *valíti se* »hiteti, naglo padati, gnati se«, slš. *valít'* »kotaliti, valjati«, gl. *walić*, -*u* »prevaliti, prekotaliti«, dl. *wališ (se)*, -*im (se)* »isto«. Psl. *valíti, *-*íšb* je iter. iz ide. baze **uelH-* »valiti, valjati, kotaliti«, prim. korenski prez. **uelH-*, **uĥH-* v got. *wulan* »vreti, kipeti«, lit. *vėlti*, *veliu*, *vėliau* »valiti, kotaliti, tolči, mikati (prejo), zaplesti«, lot. *vėlt*, *vėlu*, *vėļu* »valjati, tolči«, tematski v sti. *vátati* »vrteti se« (kavz. *vālayati*), *(*ue*)-*uolH-* v stvn. *wallan* »kipeti, valovati« (sekundarno po pret. < pf., ki se ohranja v stnord. *vall*), *wellan* »valiti, valjati«, stnord. *vella* »kipeti, vreti«. Psl. izvorno dolgi vokalizem (prim. z izvorno kratkim lit. *valýti*, -*laū* »žeti, spravljati na kup«, *valstyti* »valjati») je lahko povzet po (sekundarnem) iter. **val'áti*, da bi se glagol izognil homonimiji z *volíti »ljubiti« (Vaillant, Gr. comp. III, 429). Druga, verjetnejša razlaga je domneva, da je dolgi vokalizem po v slov. nepotrjenem korenskem prez. *uelH-ti > *uėlti, prim. inf. lit. *vėlti*, lot. *vėlt* < *uelH-tej (kot alternativno možnost omenja LIV, 618). Dolgi korenski vokal izkazuje tudi ags. *wəlan* »valiti, valjati« in stvn. *wuolen* »riti« < **uōlija-* in morda arm. *glem* »valiti« < **gule-* < **uole-* (Rasmussen, SM, 147). Manj verjetno je *valíti denom. od *válē. Iz korena **uel-* »vrteti, valiti« je v e-jevski stopnji lat. *volvere* »isto«, arm. *gelowm* »vrteti«, gr. εἰλέω »isto«, got. *walwjan* »valjati«, stir. *fillid* »upogibati«. Osnovna literatura: Miklošič, 378; Trautmann, BSW, 349; Pokorny, 1140 s.; Fraenkel, 1221; Vasmer I, 165. Glej tudi *valíti II*, *valjati*, *vál*, *óbel*. M. S.

valíti II, -ím (v. impf.) »incubare (ova), brüten«, pf. *iz-v.*; *po-v. se* »skotiti se«, subst. *valítev* »Bruten«, *vališče* »Brutplatz«, *valilnica* »Brutkasten«, *valjúh* »nek manjši črn ptič, ki vali na tleh«, v 17. st. *dokler jeiza snefseio: inu pisheta svalè* (Janez Svetokriški), v 18. st. *valim* »brute«, *valítje* »Brut« (Gutsmann).

Prim. star. hrv. kajk. *piščencze valim* »pullo«, *gnyie-zdo kokošje*, v *kojem piščencze vali* »palea« (Belostonec), širše sbh. *izváliti se*, *izváltim se* »izleči se«, pejor. tudi »roditi se« (ARj IV, 315). Trans. *valiti* »incubare« je tvorjen sekundarno ob *izváliti se* (kakor v primeru *skotíti se*: *kotíti* po zgledu (*po*)*rodíti se*: *rodíti*) < *jbzvalíti se »izsuti se, valeč se priti ven«, prim. sln. *izváliti se* tudi »valeč se priti ven«, npr. *čreva so se mu izválila* »die Gedärme drangen ihm hervor«, sbh. *izváliti s* splošneje znanim pomenom »prevrniti, izruvat, zrušiti, spodviti, pomoliti, izbuljiti, blekniti, zvaliti«, r. dial. *izva-*

lítb »izdreti«, str. *izvaliti* »vzeti ven črevesje«, stcsl. *izvaliti* »effundere« (ES IV, 88). Prim. iz te baze tudi lit. *nuovalai* »posteljica (pri kravi)« (Fraenkel, 1187). Dalje glej *valiti* I. M. S.

valž (m.), g. -a »usnjena torba, telečnjak« (Murko, Janežič), tudi *vališ* »isto« (Valjavec); v 18. st. *punkelze v'kúp s'pravlati*, *vališhe v'kúp šnajhati* »consarcinare«, *kofmata šhkriniza*, ali *valešh* »riscus« (Kastelec-Vorenc).

Kakor star. hrv. kajk. *vališ*, čak. *valiž*, danes dial. v Dalmaciji *valžža*, *valžža* »kovček« prevzeto iz ben. it. *valise*, *valisa* »torba, malha« in »kovček«, furl. *valfs* »isto«, kar ustreza toskansko *valigia* »isto« in iz česar je prevzeto še frc. *valise*, špan. *balija*, ngr. βαλίτσα »isto«, srvn. *velisten*, *felliß* > nvn. *Felleisen* »usnjena potovalna torba«. Izhodišče je srlat. *valixia*, *valisia* »sedelna torba« (13. st.), kar ni dokončno pojasnjeno, morda iz *vidulitia k lat. *vidulus* »spletana torba« (Kluge²³, 258). Drugače Battisti-Alessio, 3981, ki domneva tvorbo s pomenom »narejen iz grobega platna« iz lat. *biltx* »dvoniten«. Gamillscheg, EWFS, 878, domneva izvor v neki tvorbi iz gal. korena **val-* »obdajati«, ki ga rekonstruirala zaradi škot. *fail* »obroč«. Dvomljivo je tudi izvajanje iz arab. *walṭha* »vreča za pšenico« (Devoto, AEL, 450; Gamillscheg, l. c.) ali lat. *bāiulus* »nosač, težak« (domnevo navaja Cortelazzo-Zolli, 1410, po Pisaniju). M. S.

váljati, -am (v. impf.) »valiti (sem in tja)« in »oblikovati z valjem«, pf. *iz-*, *na-*, *po-*, *pre-*, *raz-*, *u-*, *za-v-*, dem. *valjúcati*, *valjúckati*, subst. *válj*, -a »cilinder, valjar, vreteno«, dem. *váljec*, -lĵca, *váljič*, -a, kor. *váljej*, -a; adj. *váljast*, -a »cilindričen«; druge izv. *váljica* »frnikola« (Renče; Erjavec, LMS 1875, 228), *váljar*, -ja »Walze, fullo« (od tod je trž. it. *vaglier*, *valer*, *vaialo* »kuhinjski valjar« (Doria, 772)), dem. *váljarček*, -čka; *válják*, -a »monga; valj, s katerim likajo platno«, *váljáč*, -a, *váljâvec*, -vca »Wälzer« (tudi cgn. *Valjavec*), f. *váljâvka* »Wälzerin« in »valjarna, valj«, *váljalnica* »priprava za valjanje sukna, valha, monga«, *váljârna*, *váljârница* »Walzwerk«, *váljuh*, -a »težak in neroden predmet, ki se lahko premakne le z valjanjem«, kor. obir. *wâlĵ*, g. *wá:lĵa* »debeluh« (Karničar, Obir, 255), adj. *váljuhast* »trebušat, z debelim telesom«, *váljâvica* »ciklama« (zaradi korenike v obliki kolata; prim. tako motivirano tudi n. *Erdscheibe* in gr. κυκλάμινος »ciklama« h gr. κύκλος »kolo, krog«); iz v. *sváljati > *zváljati* je subst. *sváljek*, -lĵka, redkeje *zváljek*, -lĵka »kar se med prsti ali z rokami zvalja (navadno jed ali vlakna)«; v 16. st. *vailati*, *vajlati* »volutare« (Megiser), v 17. st. *po tleh se valati*; *v'blati se vala* (Janez Svetokriški), v 18. st. *valati* »volvare, revolvere«, *okuli se valati* »circunvolutari«, *valer* »cylinder, volvulus« (Kastelec-Vorenc), *vâlar*, *valer* »cylindrus ligneus, lapideus«, *valavnêza* »Walke, fullonia«, *svalk* »contortum« (Pohlin), *valati*, *povalati* poleg *tozhiti*, *rolati* »wälzen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *valjati se* »volutari, verti«, csl. *valjati*, *valjajesi* »volvare«, sbh. *váljati*, *váljam*, hrv. čak. *v'al'ati*, *v'al'aš* »valjati« (Vrgada), sbh. *váljak*, -lĵka »valj«, hrv. *válj* »valjar«, mak. *vala* »valjati, kotalikati«, r. *valjâb*, -âešb »valiti, valjati, kotaliti«, ukr. *valjaty*, -âeš »valiti, preobračati, valjati«, br. *váljâb*, -âeš »obračati, zvrčati, prekučevati«, *váljâcca* »ležati v neredu, valjati se, lenariti«, p. *walac* »mazati, packati«, *walac się* »valjati se (v blatu)«, sekundarni impf. *-walac* k *-walic*, č. *vâleti* »valjati, kotaliti, trkljati«, slš. *vâl'ar' (sa)* »valjati (se), prevra-

čati (se)«, gl. *walec*, star. 1. sg. *waliam* »valiti, kotaliti«, dl. *walaš (se)* »valiti (se)«. Psl. **val'ati*, *-âješb, prim. dalje lit. *voliôti*, -ôju, lot. *vâlâr*, *vâlûôt* »valjati«. Balto-slov. **vâlĵâ-* je iter. k **vâlĵ-* > psl. *vâlĵiti (Trautmann, BSW, 349; Fraenkel, 1273). Ker je že *vâlĵiti iter. (ali vsaj impf.) tvorba, se je **vâlĵâ-* prvotno vzpostavilo kot sekundarni impf. k prefigiranim pf. tvorbam, npr. psl. *orz-valĵiti : **orz-val'ati*. V luž. se je izvršil obraten proces in se je refleks psl. *vâlĵiti perfektiviziral. Dalje glej *valiti* I. M. S.

valôvar (m.), g. -ja »Melopsittacus; rumeno-zelena avstralska papiga« (Erjavec). Verjetno umetna tvorba iz *vâl* po zgledu n. *Wellensittich* »valovar«, kompoz. iz n. *Welle* »val« in »koder« in *Sittich* »papiga«. Valovar ima namreč spredaj značilen temen koder. Dalje glej *vâl*. M. S.

***valoven** (adj.) »veljaven, primeren« v pkm. *valoun*.

Prevzeto iz madž. *való* »res, resničen« (Novak, Slovar², 163). M. S.

vâlpet (m.), g. -a »najvišji graščinski hlapec, graščinski nadzornik tlačanov«, v 16. st. *valpot* (Dalmatin), *valpetu* (Trubar), *valpot* »lictor, birizh, Stattknecht, Scherg, Gerichtsdienner« (Megiser), v 18. st. *vavpit* »oconomus«, *valput* »višji flušhabnik, preškarbnik, hišnik, procurator« (Kastelec-Vorenc), *vavpêt* »Ammann, accerfitor, operum præfectus« (Pohlin), *vapot* »Stadtknecht« (Gutsmann); cgn. *Valpet*, *Valpot*, *Vavpotič*, *Vapotič*, tpn. *Vavpča vas* (2 ×), orn. *Vavpški hrib* (Pintar, Lj. zvon XXXIII (1913), 475). Sln. *ĵ* > *ȷ* se je pred labialom delno absorbiral kot v primeru *šômašter*.

Prevzeto iz stvn. *walboto* »vladarjev poslanec, grof v Frankovski državi«, kompoz. iz *waltan* »vladati« in *boto* »odposlanec, sel« (Miklošič, 374; Ramovš, Hgr. II, 54; Striedter-Temps, DLS, 243). Od tod je tudi hrv. cgn. *Volpot*, l. 1278 *Wolpot* v Zagrebu (ARJ XXI, 291). Glej tudi *pôt III*. M. S.

valtara (f.) »dvižni most«. Izpričano le v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *valtara* »pons versatilis; poušdiganski must«. Sem *vâltora* »pogrezna vrata« (bkr., jvzh. štaj), kar je zabeležil Pleteršnik II, 747, in predstavil tako, kot da bi ista beseda pomenila tudi »Hosenlatz = kos blaga pri kratkih moških hlačah, ki se spredaj odpenja«, tudi *vâltura* v obeh pomenih (Pleteršnik, l. c.). Sem jnotr. *vâltora* »vrata, kjer spravljajo seno na skedenj« (Vrbovo), *vâltara* »isto« (Dolnja Košana; oboje Rigler, Jnotr. gov., 56). Verjetno po disimilaciji *ȷ* : *ȷ* → *ø* : *ȷ* sem črnovr. *âŷtgrę* (f. pl.) »loputa, ki pokrije svinjsko korito«, tudi *âŷtrę* »dvižni pokrov pri svinjskem koritu« in *ĵlâčę na âŷtgrę* (Tominec, 228, 70). Z vzglasnim *b-* *bâvtara* »manjša, preprosta loputna vrata« in »kos blaga pri kratkih moških hlačah, ki se spredaj odpenja«, dem. *bâvtarica* (SSKJ I, 108), pri Pleteršniku I, II, *bâltora* v obeh pomenih, le da je pri pomenu »samopadna vrata« opozorjeno na pl. rabo *baltore*, *baltre*.

Prim. hrv. *vâltora* (f.) »vrata, ki se odpirajo navzgor, podstrešna vrata« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 413), *vâltor* »Falltür = samopadna vrata« (Žumberak; Skok JA XXXIII, 372); po principu *pars pro toto* sem tudi *vâltar* »vrt«, dem. *vâltrič* »majhen ograjen vrt« ali »ograjen prostor za kozo ali svinjo« (Susak; Hamm-Hraste-Guberina, HDZb I, 1956, 181). Besede z vglasnim *v-* so bile po izgubi zvena n. *v-* okoli l. 1200 (Striedter-Temps, DLS, 33) izposojene iz srvn. *valtor* »samopadna vrata«, *valter*

»isto«, *valletor* (Lexer, Mhd. Wb. III, 12; Striedter-Temps, DLS, 87; Bezlaj, ESSJ I, 10), kompoz. iz *vallen* »pasti« in *tor* »vrata«, stagl. *door* »isto«, agl. *door*, got. *daūr* < germ. **dura-* (Pfeifer, EWD², 1438). Ker bav. avstr. fonetična ustreznica *Falltor*, *Fallter* »samopadna vrata pri ogradi« kot simpleks *Fallter* in v kompoz. *Hosenfalter* po metaforičnem prenosu pomeni »Hosenlatz bei der Lederhose«, Striedter-Temps, l. c., zavrača Peruškovo domnevo, po kateri je beseda v pomenu »Hosenlatz« izposojena iz it. predloge (Perušek, JA XXXIV, 20 s.). Sln. besede na vzglasni *b-* kažejo na izposojeno z zvnečim vzglasnim n. v-. Glej tudi *báltora*. M. F.

váma (f.) »carina« (pkm.). Prim. star. hrv. *vam* »isto« (Mikalja), ukr. *vama*. Izposojeno iz madž. *vám* »carina«. Tudi rum. *vámă* »carina« poleg *vameș* »carinik« (< madž. *vámos*). Kakor turš. *avam* in ngr. βάρμα je tudi madž. *vám* iz perz. *vám* »carina« (Miklošič, 375; Skok III, 564; Benkó III, 1084).

vämp (m.), g. *vámpa* »živalski trebuh, velik človeški trebuh«, pl. *vámpi* »Kaldauen, Kuttelflecke«, vzh. štaj. po disimilaciji labialov *lämp*, g. *lámpa* »vamp« (Ramovš, Hgr. II, 151), po velarizaciji tolm. *gämp* (Štrekelj, LMS 1892, 12), prim. *gôž* < *vôž (Ramovš, o. c., 159 s.); dem. *vámpec*, -*pca*, druge izv. *vámpež*, -*a* »Großbauch«, *vám-pác*, -*a*, f. *vám-páča* »isto«, adj. *vám-past*, -*a* »wanstig«, v. *vám-páti*, -*ám* (impf.) »hoditi z velikim trebuhom«; v 16. st. kranj. *vamp* poleg sln. ali bezjaško *trebuh* (Dalmatin, Register), v 17. st. *vampa* »trippa« (Alasia), v 18. st. *vamp* »venter; trebuh, šhelodez«, *vampafi* »obesus; toltf, pítan, rataft, debel, inu okrogil; ventriosus, trébhnaft« (Kastelec-Vorenc), *vamp* »Schmeerbauch, Kudelfleck; abdomen, trippae«, *vampésh* »Großbauch« (Pohlin), *vamp* »Schmeerbauch, Kuttelfleck« (Gutsmann).

Kakor hrv. *vämp* »vamp«, na Žumberku tudi *fämp* in p. dial. *wap* »trebuh« prevzeto iz bav. srvn. *wamp* poleg srvn. *wambe*, *wampe*, *wamme* »trebuh« > nvn. *Wamme* »ožrelje, podvratnik«, dial. »trebuh«, tudi *Wampe* »velik človeški trebuh«, bav. n. *Wampen* »vamp«. K pomenu sln. *vámpi* »Kaldauen, Kuttelflecke« prim. bav. n. *Gwamp* (*Gewämp*) »vsebina trebuha zaklane živali, neplemenita drobovina«, *Kudlwampen* »ves goveji vamp« (Miklošič, Frw., 62; Brückner, 604; Skok III, 564; Striedter-Temps, DLS, 161). Stvn. *wamba* < germ. *wambō »trebuh«, prim. got. *wamba*, stnord. *vomb*, ags. *wamb*, stfrank. *wamme*, *womme* »isto«, brez nadaljnjih povezav (Kluge²³, 874). Glej tudi *lämp*, *žulivamp. M. S.

vampič (m.), g. -*a* »brst, popek (na drevesu)« v primor. *vampič* (Padna), *vámpič* (Trebeše), *vampiče* (pl. m.; Koštabona) in po velarizaciji vzglasja *gŷ* > *g-* kot npr. v sln. *gôž* < *v-ôž (o tem Ramovš, Hgr. II, 159 s.) *vampič* poleg *vampič* v Krkavčah (gradivo po Cossutta, PV, 160); širše potrjen je pomen »oko pri trti« (Padna, Krkavče, Gažon, Šmarje ...; Cossutta, o. c. 170).

Gotovo je sln. *vámpič dem. k *vämp* »trebuh«, črnovr. *γwämp* (Tominec, 228) in tolm. *gämp* (Štrekelj, LMS 1892, 12). Prvotno je dem. označeval človeški popek < trebušček, nato pa se je zaradi pomenskega polja sln. *pôpek* prenesel na označevanje brstov. Dalje glej *vämp*. M. F.

vampīr (m.), g. -*ja* »vrsta netopirja Phyllostoma spectrum« (Erjavec). Ta pomen je povzet po star. n. *Vampyr*, danes *Vampīr* »Vespertilio spectrum« in »Phyllostoma«

ter »Pteropus«. Tudi danes prevladujoči pomen »mrtvec, ki po prazni veri vstaja ponoči iz groba in sesa ljudem kri« (k temu adj. *vampīrski*, v. *povampīriti se* (pf.)) je mlad, saj se v sln. ljudskem izročilu tak mrtvec imenuje *védomec* ali *volkodlak* (Kelemina, BPSL, 146; Wiesthaller, Lj. zvon III (1883), 665). Najstarejši zapis besede v sln. je v 18. st. *vampīr* poleg sin. *piaviza*, *metul* »Egel« (Gutsmann). Tega pomena v sosednjih jezikih ni zaslediti.

Prevzeto iz sbh. *vämpīr*, g. *vampīra* »mrtvec, ki ponoči vstaja iz groba in sesa ljudem kri«, od koder je l. 1725 z opisom nekega dogodka z vampirji v Srbiji beseda prek Dunaja in Leipziga prešla v n., kjer se je začela uporabljati tudi kot poimenovanje živalskih krvosesov in metaforično za žive človeške izkoriščevalce. Iz n. se je razširila tudi v agl. in frc. *vampire* (Kluge²³, 852; Machek², 669). Sbh. *vämpīr* je sodeč po slovarskih zapisih (Vuk) prvotno sb. beseda, dial. potrjena v okolici Leskovca (Zb. NŽOJS V, 297), prim. danes sb. dial. *vämpīrōvič* »sin žive žene in vampirja« (Mitrović, Rečnik, 40). V star. hrv. je izpričano *upirina* »prikazen, mora, volkodlak« (Stulli, Palmotić). Prim. dalje mak. *vampīr* »vampir, volkodlak«, dial. *vepīr*, blg. *vampīr*, dial. *vapīr*, *vapīr*, *ljapīr*, r. *upyr̂b*, -*yrjā*, dial. *upyr̂b* »mrtvečarovnik ali čarovnica, ki ponoči v podobi volka ali sove mori ljudi in živali« (str. atpn. *Upir̂b*), ukr. *upyr̂b*, -*rja*, f. *upyr̂ca* »isto«, br. *upyr̂*, *vúpar*, p. *upiór*, -*ora* »pošast, prikazen, duh, vampir, volkodlak«, dial. *lupiór*, *wypiór*, *upierzycza*, stp. *upierz*, č. *upir̂*, slš. *upir̂* »isto«. Iz jsllov. jezikov je ngr. βάμπιρος »vampir, volkodlak, netopir«, alb. *dhampīr*, rum. *vampīr*. Domneva o izposoji iz tatar. *ubyr* »čarovnica« (tako Radloff, Wb. I, 1782 ss.; Mladenov, 57) je napačna (Vasmer III, 186). Rekonstrukcija je težavna, ker so izpričane besede tabuistično prenašene. Navadno domnevajo **qpyr̂b*. Brückner, 594, Slavija XIII, 279, Iljinskij, RFV LXV, 226, domnaveta kompoz. s prv. členom *q-* »ne-« in drugim kot v **netopyr̂š* k stsl. *pr̂eti*, *pariti* »leteti«. Podobno Sobolevskij, RFV LXV, 409 ss., ki pa predvsem zaradi str. atpn. rekonstruira **qpir̂b*. Drugače Vaillant, Slavija X, 673 ss., ki rekonstruira **upir̂b*, domneva deverbarno tvorbo iz glagola, ki ustreza csl. *upr̂eti* »refutare«, in postavi prvotni pomen *kdor uhaja proč (iz groba in se vanj vrača). Zah. slov. gradivo kaže na trdo *o-*jevsko deblo. Machek², 669, rekonstruira **vš-pēr̂s*, kar ima za postverbalno od **vš-pēr̂iti se*, to pa za premetano iz **vš-r̂epiti se* »prilepiti se«. Če rekonstrukcija **qpyr̂b* odraža dejansko stanje (jsllov. primeri z -*am-* so ali tabuistični ali ponovno prevzeti iz gr.), je beseda lahko kompoz. iz **q-* »ne-« in *pyr̂s* »ogenj« in torej prvotno označuje nezažganega mrtveca (Lukinova, Etimologija 1984, 123, IX Mižnarodnyj z'ezd slavistiv (Slov'jans'ke movoznavstvo, 1983), 95–103; Gluhak, HER, 663). M. S.

vân I (m.), g. -*a* in (f.), g. -*i*, samo v zvezah *na van* »na slepo srečo«, v *van*, v / *na božji van* (jvzh. štaj.), *na dober van* »če bo sreča mila«, tj. »če bo Bog hotel«, *na moj van* »na mojo odgovornost«, *tja v eno van* »tja v en dan«, *na mojo van* »na moj račun« (Lašče), *nič se ne zgodi po kaki vani* »po naključju, po sreči, kar tako«, semkaj v. *vánati*, -*am* (impf.) »varati, slepiti, imeti za najboljše« (dol., bkr.), pf. *zavánati* »prevarati«, v 18. st. *ena šmota, ena gmain vån od nyh dofti gori všeta* »secta«, *zhlověški vån* »imaginatio hominis«, *vån* »došdevanje, šdeinje, fumnja; opinio« (Kastelec-Vorenc).

Kakor hrv. kajk. *vân* v zvezi na *vân bóži* »na slepo srečo, z zaupanjem v Boga« prevzeto iz srvn. *wân* »negotovo, neizdelano, neutemeljeno mnenje, domneva, vera, pričakovanje, upanje«, pogosto v zvezah, kot npr. *nâch wâne* »na slepo srečo«, *ûf den wân* »v upanju, z namenom«, bav. n. *in guetem wân* »in guter Meinung«, nvn. *Wahn* »utvara, zmotno prepričanje« (Miklošič, Frw., 62; Skok III, 564; Striedter-Temps, DLS, 244). Stvn. *wân* »upanje, pričakovanje«, ags. *wēn*, stnord. *vân*, *vôn* in got. *wens* »upanje« kaže na germ. *wēnō poleg **wēni-* < *uēnā, **uēni-*, kar sta vrddhirani tvorbi iz ide. baze **uēn-* »želeli, hoteti«, prim. sti. *vanōti*, *vanāti* »želeli«, lat. *venus* »ljubezen, poželenje«, stir. *fine* »sorodstvo« (Kluge²³, 871). M. S.

vân II; Pletersnik navaja po Miklošiču na *van* »ne do vrha poln« in ima *vân* za s., Miklošič, Lw., 62, navaja *navan* kot adj. in besedotvorno primerja *nagluh* »naglušen«.

Prevzeto kot adj. iz srvn. *wan* »ne poln, prazen« > nvn. *wahn* »prazen, nespameten, pomanjkljiv« (Miklošič, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 244), prim. iz germ. **wana-* »prazen« še got. *wans*, stnord. *wanr*, ags. *wan* »pomanjkljiv, prazen« < ide. **uēno-*. S pričakovano vokalizacijo **uHno-* je sti. *ūnā-* »pomanjkljiv, nepopoln, nezadosten«, av. *ūna-* »pomanjkljiv, pičel, boren«, iz polne stopnje **uāHno-* je lat. *vānus* »prazen, ničev, jalov«, adj. iz baze **ueH-* »izginiti« (Mayrhofer, EWA I, 241; Kluge²³, 871; LIV, 604). Glej tudi *navân*. M. S.

vāncati, -am (v. impf.) »pretehtavati, tehtati, preiskovati, iskati, studence iskati«, tj. po Pletersniku »abwägen, sondieren« (vzh. štaj).

Zaradi pomena ni jasna morebitna zveza s kor. *vāncat* »prihraniti, dobiček imeti«, notr. na Ubeljskem *vāncati* »pridobiti si«, *vāncēt* (Godini, Ce fastu, LVII, 104), v Rakitovcu pri Sežani *vāncat* »prihraniti«, kar je kakor hrv. čak. *vāncāti* »dobiti udarce, ostati, preostati« iz rom., prim. furl. *vanzā* »preostajati«, ben. it. *vanzar* »prihraniti, preostajati«, it. *avanzare* »iti naprej, napredovati, prekositi«, tudi »biti dolžan, prihraniti, biti v izobilju« < *abantiare »naprej postaviti, naprej priti« iz vlat. *abante* »pred, naprej« > it. *avanti*, frc. *avant* (Meyer-Lübke, 5, 4). M. S.

vāncati, -am (v. impf.) »paziti«, *povāncati* (pf.) »opaziti; biti, postati pazljiv, pozoren«, adj. *vāncļjiv*, -īva »pazljiv« in verjetno *vāncēn* »mil, ljubljn« (ob Muri; Dragan, Novice 1857, 7), npr. *sveti*, *sveti vāncēno solnce*; v 18. st. *obvanzhati*, *povanzhati*, *svanzhati* »bemerken«, *gorvanzhati*, *gorpovanzhati* »aufmerken« (Gutsmann); tudi *vāncati*, prim. v 18. st. *vanzam* »obfervare, attendere«, *vajnzam* »obfervare, æmulari, pæderaft. exercere« (Pohlin).

Verjetno denom. iz *vānc, -nca »kdor se pazi, se čuva«, kar je nomen agentis od *vānati se* »paziti se, varovati se« < »odrekat se, odpovedati se«. K besedotvorju prim. *končāti* ← *kōnec*. Dalje glej *ānati se*. M. S.

vāndrati, -am (v. impf.) »popotovati« (nižje pog.; SSKJ V, 360), črnopr. *wāndrat*, -am »potovati«, *wāndruc* »popotnik« (Tominec, 228), goriš. *vāndrowc* (Štrekelj, Görz., 403). V 16. st. *vandrati* »raisen«, *vandranje* »Raif« (Megiser), v 18. st. *vandrati* »iter facere, itinerari, migrare«, *vandrar* »peregrinator, proficiscens«, *vandraviz* »proficiscens«, *vandranie* »migratio, peregrinatio, pe-

regrinitas« (Kastelec-Vorenc), *vandram* »wandern« (Pohlin).

Toda z vzglasnim *b-* rož. kor. *bāndrata*, -am »seliti se«, *bāndrowc*, g. -a »popotnik«, *bāndra* »selitev«, *bāndrinje* »potovanje« (Šašel, RNB, 3), kar je v 16. st. izpričano v Dalmatinovem Registru: *bandrati*, in v 18. st. pri Gutschmannu: *bandrati* »wandern«, *bandrar* »Wanderer«, *bandravez* »isto«, *bandrarza* »Wanderin«. Besedje z vzglasnim *v-* je tako kot npr. hrv. *vandrati*, -am »potovati« (Belostenec, Voltiggi; ARJ XX, 547), č. *vandr* »potovanje; beračenje«, *vandrovat* »klatiti se, potepati se; potovati«, slš. *vandrovat'* »kot rokodelski pomočnik potovati« mlada izposojenka iz n. *wandern* »potovati, rotati«, *Wanderer* »popotnik«, srvn. *wandern* »premikati se, iti, potovati«, stsaš. *wandrian* (> agl. *to wander*), kar je iter. na -r- k stvn. *wantōn* »obračati, spremeniti se«, srvn. *wanten* »vrteti« (Kluge²³, 874). Prej, vendar po 13. st., ko se n. *u* razvije v bilabialni spirant, so izposojene sln. oblike z vzglasnim *b-* (Ramovš, Hgr. II, 190; Striedter-Temps, DLS, 244; 72). K tej plasti srvn. izposojenk v sln. prim. še npr. *bāna*, *bīrmatī*, *bīrt*, *banger*, *bīnkošti*. M. F.

vānek (adj.), f. -nka »ohlapien, nicht angespannt« (Janežič³, II, 754).

Prevzeto iz srvn. *wanc* poleg *wankel* »majav, omahljiv, nestanovitn«, kar je tvorjeno iz *wanken* »omahovati, nihati« (Štrekelj, Lwk., 71; Striedter-Temps, DLS, 244). Glej tudi *vānjek*. M. S.

vānger (m.), g. -ja »kamniti podboj pri vratih« (Cigale, Wb., 1622, po Vodnikovem rkp. slovarju), Miklošič, SEW, 394, omenja, da je leksem znan na Vipavskem in tam pomeni »kamniti vratni okvir«. Tudi *bāngar*, -ja »podboj pri vratih« (Pletersnik I, 11), *bānger*, -ja »podboj pri glavnih vratih« (Kolenča vas), »podboj pri vežnih vratih« (Sv. Gregor; oboje SLA), obir. kor. *bā: jhær*, -ja »kamniti vratni okvir v hlevu« (Karničar, Obir, 121) < *banjar. V 18. st. *wanger* »Thürpfoften, poftis latera« (Pohlin) in sem gotovo pri Gutschmannu izpričano *barger* »Thürpfofte, podboi teh dur« z asimilacijo *n - r > r - r*, ki je tipološko enaka *l - r > r - r* v *brozar* < *blagar* (Ramovš, Hgr. II, 313).

Tako kot hrv. dial. *bānjger* »podstavek za sod, gantar« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 340), *bānjgeri* (pl.), tudi *bāngeri* »vratni podboji, vratni okvirji« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 359) in p. dial. *wegar* »vratni podboj« po 13. st. z vzglasnim *b-* kot **ban'ger*'b, pred tem pa z vzglasnim *v-* kot *vēgar'b izposojeno iz n. *Wanger, ki je bilo tako kot preglašeno n. dial. *Wānger* »Beischlag«, sikambrijsko *wengher* »prag« (Grimm, DTV 27, 1786) z nvn. suf. -er < stvn. -āri tvorjeno iz n. *Wange* »lice (kot sprednja stran oboka); stranica, stranska stena«, štaj. n. *Wangen* (pl.) »navpična stranica vratnega okvirja«, bav. n. *Gewänge* »kamnoseški izdelki pri vratih ipd.« (Matzenauer, CS, 86; Štrekelj, JA XI, 467; Striedter-Temps, DLS, 245). M. F.

vanilija (f.) »Vanilla (planifolia)«, tudi *vanilja*, adj. *vanil(i)jev*, *vanil(i)jin*; v 18. st. *vanilia* »Vanille« (Gutschmann).

Prevzeto iz it. *vaniglia*, kar je iz špan. *vanilla* (od tod tudi frc. *vanille* in n. *Vanille*), star. *vainilla* »vanilja«. To je dem. od špan. *vaina* »strok« < lat. *vāgna* »strok« poleg »nožnica, tok za sabljo« in »cevasti del ženskega spolovila« (Kluge²², 755, Cortelazzo-Zolli, 1412), kar je

tvorba iz ide. baze **uaHg'*- »pokriti, povezniti« (Pokorny, 1110; LIV, 605). Po sekundarnem pomenu lat. *vāgīna* »cevasti del ženskega spolovila« je v 17. st. kalkirano n. *Scheide*, kar je v star. jeziku znano le v pomenu »tok za nož ali sabljo« (Kluge, o. c., 627), in sln. *nōžnica*, *nōžnica*, kar je od 16. st. dalje izpričano v pomenu »tok za nož ali sabljo«, šele v 20. st. pa tudi v kalkiranem anatomskem pomenu »cevasti del ženskega spolovila« (Snoj, SES, 389). Glej tudi *vajine* in o tej ide. bazi dalje *věžniti*. M. S.

vānjek (m.), g. *-njka* »ovinek, obvoz« (štaj, pkm.), v Beltincih *vājnk*, *-a* (Novak, Slovar², 163).

Prevzeto iz srvn. *wanc* »pomik naprej, nazaj ali v stran, odklon od glavne poti, stranska pot, ponovna vožnja po že narejeni poti, pot nazaj« (Matzenauer, CS, 362; Štrekelj, Lwk, 71; Strieder-Temps, DLS, 244, Grimm, Wb. XIII, 1789 s.) < stvn. *wanc* »krivina«, kar je abstr. od srvn. *wanken* »omahovati, nihati«. Povezava s sln. *ovinek* in misel na domači izvor (tako Pleteršnik II, 747) je zelo malo verjetna, saj je možna le, če domnevamo, da se je (*o*)*vinek* križalo z *zānj(e)k* »obvoz« (navaja Miklošič, 389), kar je v vzh. dial. nastalo iz *zavinek* (Štrekelj, l. c.). Glej tudi *vane*. M. S.

vānkuš (m.), g. *-a* »blazina« (vzh. štaj), tudi *vānjkuš* »isto«, *vānjkušnica* »prevleka za blazino«; v 16. st. *vankush* »cervical«, *vajkushna*, *vejkušna* »Kūß, Polster« (Megiser), v 18. st. *vajkshēnza* »cuflinus, cervical«, *vajkshenishe* »ein Kanappe, anaclinterium« (Pohlin), *vai-kufhnja*, *vai-kshenja* »Polster«, *vai-kshenifhe* »Kanape« (Gutsmann). Najbolj verjetno sprejeto preko madž. *vānkos* »blazina« (od 14. st.) kakor slš. *vankuš* »blazina«, Miklošič, 375, izvaja naravnost iz stvn. *vancussi*, *wangeschusse*, *wanchussi*, srvn. *wangeküsse(n)*, *wanküssen*, *wanküssin*, *wangküss* »blazina«, enako Strieder-Temps, DLS, 244. Tvorba je komponirana iz n. *Wange* »lice« in zgodnjih oblik za nvn. *Kissen* »blazina«, srvn. *küssen*, *küssin* < stfrc. *coissin* (glej *kušīn*); podrobno tudi Skok II, 150, in Benkó III, 1087.

vāp (m.), g. *-a* »barva«, samo v 19. st. pri Janežiču in Cafu.

Neuspela izposojenka iz r. csl. *vap̃* »color«, prim. r. *vap̃*, *vāpa* »barvilo, barva, rdeč svinčnik« (Vasmer I, 168). Iz tega je verjetno tvorjeno psl. **vāp̃no* »barvilo« > »apno«. Prim. dalje lot. *vāpe* »glazura« in stprus. *woapis* »barva«, kar, če ni prevzeto iz slov., kaže na koren **vāp-*, ki je verjetno identičen s korenem v psl. **vāpa* »mlaka« (Brückner, 601). Če sta balt. besedi izposojeni iz slov., je zaradi sln. *āpno*, *jāpno*, hrv. *jāpno* možno rekonstruirati psl. **āp̃no*, kar bi kazalo na ide. **Hap-* »vodovje« (sti. pl. *āpāh*), **Hap-* »voda« (domnevo dopušča ES I, 72). Vendar je navedeno jsl. gradivo možno razložiti tudi po disimilaciji *v - p > jļ - p* (Snoj, SES, 14). Domneva, da je korenski morfem **vāp-* nastal po kontaminaciji **ap-* in **up-*, prim. lit. *ūpē* »reka« (Karulis, LEV II, 484), je manj verjetna, saj je nekdanji obstoj **up-* v slov. vprašljiv. Dalje glej *vāpa*, *āpno*. M. S.

vāpa (f.) »mlaka, luža«. Beseda je izpričana le pri Miklošiču, 374, in po njem pri Pleteršniku. V onomastičnem gradivu te osnove ni zaslediti.

Prim. csl. *vapa* »stagnum, lacus«, sbh. *vāpa* »para, vlaga, vonj«, črnogor. *āpa* »zadah«, sb. hdnr. *Vāpa*, r. csl. *vapa* »jezero, mlaka«, p. *wapowiec* »prepadna steza v

gorah«. Iz slov. je star. in dial. madž. *vāpa* »kotanja, jama, mlaka«, danes »žlebiček«. Psl. **vāpa* že Miklošič, Lex. pal., 56, primerja s sti. *vāpi-*, *vāpi-*, *vāpikā* »(podolgovat) ribnik«. Sti. besede, ki v Vedah niso izpričane, so lahko iz **uaHpī(H)-*, slov. **vāpa* pa iz **uāHpā*. Zveza z ide. **Hap-* »voda« (sti. *āp-* (f.), av. *ap-* (f.)) »voda«, het. *hapā*, *happa* »k reki«, v ničti stopnji sti. *anūpā-* »v vodo položen«, *praiṭpā-* »usmerjen proti toku«, *dvīpā-* »otok, sipina v reki«) ni jasna. Vzglasni *u* (ki pa je lahko iz sekundarne ničte stopnje **(H)ṛpīH-* (Stang, VGr, 35)) izkazujejo tudi lit. *ūpē*, žem. *upis*, g. *ūpies* »reka, tok«, lot. *upe* »reka, potok«, stprus. *wupyan* »oblak«, trak. hdnr. *Υπιος, Υπιωνις*, venet. ali ilir. > tirol. n. hdnr. *Upia*, kelt. hdnr. *Uxantia* (< **upsantia*), danes frc. *Ousance* pri Orléansu, ligur. tpn. *Vappincum*. Pokorny, 1149, iz tega rekonstruira ide. **uep-*, **uōp-*, **up-* »voda« (podobno Meillet, Ét., 258; Trautmann, BSW, 342; Vasmer I, 168). Če sta bazi **Hap-* in **uāHp-* sorodni, so besede, ki kažejo na vzglasni kratki *u-*, lahko le iz premetane variante **Hup-*. Glej tudi *vāp*. M. S.

vapāca (f.) »Britsche« (Murko II, 543), tj. »deska za tolčenje, šeška, prička«, po Murku I, 691, naglašeno *vāpača*; v 18. st. *vapazha* »Pritsche«.

Filološko nejasna beseda. Če je gor. ali kor., je lahko iz **lopāca*, kar bi bil nomen instrumenti (tipa *brisāca*, *kopāca*, *igrāca*) iz *lōpati* »tolči s ploskim predmetom«. Tvorbe na *-aca* so v sln. lahko deverbarna nomina instrumenti ali avgmentativi, prim. tako *kozāca*, *krampāca*. Glej tudi *lōpati*. M. S.

vāratī I, *vāram* (v. impf.) »fraudare, decipere, fallere«, adj. *vārav*, *varljiv*, *-iva* »trügerisch«, subst. *vāravec*, *-vca*, *varūn*, *-a* »goljuf«; pf. *prevāratī*, *-vāram* in *prevāritī*, *-vārim* »hintergehen, betrügen«, sekundarni impf. *prevārjati*, *-am*, subst. *prevāra*, *prevārstvo*, *prevārščina* »Betrug«; pri Jurčiču tudi pf. *ovāratī* »ogoljufati«. Besedna družina je v sln. izpričana šele v 19. st.; v star. jeziku se za pojem »(pre)varati« najpogosteje uporablja (*o*)*goljufati*, redkeje *premotīti*, *prevēcati*.

Prim. csl. *prēvariti* »fallere«, *prēvara* »fraus«, sbh. *vāratī* »goljufati, slepariti«, pf. *prēvariti*, star. mak. *prevāri* »prevarati«, blg. *varam* »varati« (Miklošič, 375). Pomen »ogoljufati« se je razvil v pref. v. **prē-variti* (Skok III, 566) s prvotnim pomenom **povzročiti*, da nekdo nekaj spregleda, prezre, narobe vidi«. Gre torej za tvorbo iz glagola, ki se ohranja v sln. *vāratī* »opažati, dojemati«. K pomenskemu razvoju in uporabi pref. prim. še sln. *preglédati se*, *prevideti se* »narobe videti, zmotiti se« (tudi n. *sich versehen* »isto«), *prežrēti* »übersehen, spregledati« (osnovna povezava že pri Miklošiču, l. c.). Poltematski *-variti* je iz **vāriti* »paziti, čuvati«, kar se ohranja v hrv. *vāriti* »čuvati, paziti, varovati«. Semantično in akcentsko manj verjetno je izvajanje iz psl. **variti* > stcsl. *variti* »antevertere«, *predšvariti* »prehiteti«, mak. *prevāri* »prehiteti«, blg. *prevārja* »prehiteti, priti prvi«, r. (*pred*)*varīt*, *-išb* »prehiteti, prestreči«, č. *vari* »izgini, poberi se«, dial. *varīti* »ogniti se«, *odvarīt* »odgnati« k lit. *varjiti* »gnati«, lot. *vert* »teči« iz ide. baze **uer-* »teči«. Dalje glej *vāratī II*, *vārovati*. M. S.

vāratī II, *vāram* (v. impf.) »opažati, dojemati« (Sln. gorice, pkm.), Novak, Slovar², 164, navaja za Beltince *vāratī*, *-an* »zagledati, opaziti«; pf. *zavāratī* »zapaziti« (Caf).

Prim. sbh. *vāratī*, *vāriti* »čuvati, paziti, varovati«, pf. *obaratī* (15. stol.), mak. *varaj*, *vare* (impf.) »čuj, poslušaj«.

blg. *várjaj* »pazi«, *zavárja* »najti, zasačiti, dobiti«, p. *wara* »stoj, ne dotikaj se, ne smeš«. Slov. *várati, *váriti sta denom. iz psl. *vára (ali *várs) »pazljivost, pozornost, skrb, nega«, kar navadno razlagajo kot izposojenko iz germ. *warō (f.) »pozornost, skrbnost«, stvn. *wara nemen* »opazovati, dojemati, biti pozoren«, *giwar*, *giwaro* »pozoren, skrben«, *biwarōn* »varovati, ščititi«, prim. tudi got. *warei* »premetenost, zvitost« < *»pazljivost« iz adj. *wars (pl. *warai*) »pazljiv«. Substantiv se ohranja v hrv. *vár* »pazljivost, čuječnost, skrb« (Miklošič, 375) in posredno v sln. *vardejati*. Adj. *váren*, -*rna* »tutus, cautus« (od tod *várnost*, -*i* »securitas«, *várnik* »čuvaj, varuh«, *várnica* »varnostni ventil«,) v 18. st. *varin* »cavtus« (Kastelec-Vorenc), *neváren*, -*rna* »periculosus«, hrv. *varan* »oprezen, pazljiv« (Vitezović) je lahko iz subst. *várs, *vára ali v. *váriti, enako sln. *varljív*, -*íva* »pazljiv, varčen«; subst. *várьcb, iz katerega je sln. *várčén*, -*čna* »sparsam«, v. *várčevati*, -*ujem* »sparen«, kaže na deverbalni nomen agentis, prim. *kósec* iz *kosúti*, *písec* iz *pisáti*. Glej tudi *várati I* in dalje *vároovati*, *vardejati*. M. S.

vardejati, -*dějem*, -*děm* in -*děnem* (v. impf.) »negovati, vzdrževati, oskrbovati«, npr. *vardej svojega očeta*, *ne vardejan otrok*; inf. tudi *vrdejati*, *varděti*; Pleteršnik navaja po Jarniku prez. *varděm* in pkm. *varděnem* (pf.) v pomenu »poskusiti, preizkusiti«; pf. *varděnití*, -*nem* (pf.) »oskrbeti«, iter. *varděvati*, *vrđevati*, -*am* (impf.) »negovati, skrbeti za, oskrbovati, paziti, varovati«, pkm. *vrđěivati* (Ramovš, Zbrano delo II, 205), *varděivati*, -*vlen* »otipavati, preizkušati« (Novak, Slovar, 118), zlasti blago ob nakupu, tudi s pref. *povarděvati* (impf.), *povarděti* (pf.) »isto«; subst. *varděva*, *vrđeva*, *varděvščina* »oskrba«, *varděvek*, -*vka* »preizkus, poskus (blaga ob nakupu)« (pkm.), *varděvavec*, -*vka* »gojitelj, rejec« (Caf); v 16. st. *verdei* (3. sg. ind., 2. sg. imp.; Trubar; Rigler, Začetki, 71), *vardeli* (ptc. pl. m.; Krelj; Rigler, o. c., 123), *vardevati*, imp. *vardevaj*, *vardeva* (Dalmatin; Ramovš, Zbrano delo I, 122; Znojilšek; Rigler, o. c., 205), v 18. st. *varděti* »obraniti, pogledati; tueri«, *varděvan* »hranien; fotos«, *vardevati* »curam habere, custodire, strašiti, vahtati, deservire pohlevnu flušiti« (Kastelec-Vorenc), *verđevam*, *verđim* »pflegen; curare, administrare« (Pohlin), *vardievati* »pflegen, gewohnt sein, probieren«, *vardjati* »versuchen«, *vardiem* »probiere, versuche, pflege, bin gewohnt« (Gutsmann).

Sklop iz **var(s/q) děti*, **var(s/q) dějati* »dajati pozornost«, prim. hrv. *vár* »pazljivost, skrb«, navadno v (na) *var imati* »biti pazljiv, pozoren, opazovati«. O psl. *vára (ali *várs) »pazljivost, pozornost, skrb, nega« glej dalje *vároovati*. Manj verjetna je povezava z dl. *wardo-was* »prežati, negovati, skrbeti za« (kar je iz srspn. *warden*) in sbh. *várdati* »paziti, čuvati, prežati«, blg. *várdja* »čuvati, paziti«, kar je iz rom. (tako Miklošič, Lex. pal., 56, Frw., 63, SEW, 375), saj prvotno baritono **várdati ne bi prevzelo besedotvornih možnosti prez. glagola *děti*. K besedotvorju prim. *verjěti* < *verq jěti. Dalje glej *várati I–II*, *vároovati*, *vardjân*. M. S.

vardjân (m.), g. -*a* »čuvaj, stražar«, z zamenjavo suf. (po *pastir*) tudi *vardír*, -*ja* »isto« (oboje Caf); v 16. st. *vardiane* (akz. pl.; Krelj; Rigler, Začetki, 119).

Prevzeto iz ben. it. *guardian*, *vardian* < srlat. *guardianus*, *wardianus* »čuvaj, stražar, poljski čuvaj; predstojnik samostana« k *guardare* »stražiti, čuvati«, kar je prevzeto iz germ. *wardōn »opazovati, stražiti«, prim.

stvn. *wartēn*, sfrank. *wardia*, od koder je tudi frc. *garder* »čuvati, stražiti«, *regarder* »gledati« (Mende, RLS, 119; Cortelazzo-Zolli, 527 s.). Sln. tpn., orn. *Varda* je kakor hrv. tpn. *Varda* in blg. *várda* »straža« iz ben. it. *varda* »isto« (Bezljaj, SVI II, 289; Skok I, 642), prim. tudi sbh. *várdati* »paziti, čuvati, prežati«, mak. *vardi* »paziti, opazovati«, blg. *várdja* »čuvati, paziti«, imp. *várda* »pazi«. Sln. *gvardijân* »predstojnik frančiškanskega samostana«, v 17. st. *P(ater) Guardian* (Janez Svetokriški), je prevzeto direktno iz srlat. Dalje glej *várati I–II*, *vardejati*, *vároovati*. M. S.

variti, -*ím* (v. impf.) »vreti, kuhati; elixare«, npr. *kaš-nate klobase varijo* »nekoliko kuhajo« (vzh. štaj.), danes standardno *želézo variti* »conferruminare, schweißen«, po č. zgledu tudi *pívo variti* »brauen« (prim. *pívovár*, *pívovárna* prevzeto iz č. *pívovar* »pivovar« in »pívovarna«); v kompoz. *na-*, *pre-*, *pri-*, *u-*, *za-*, *z-v.* (pf.), sekundarni impf. -*várjati*, -*am*; *ob-variti* > *obariti*, *obáriti*, -*im* »pokuhati, povreti« (gor., štaj.), *mleko se obari*, kadar se sladko mleko toliko skisa, da se iz njega naredi skuta (Štrekelj, LMS 1892, 22), po napačni dekompoziciji pkm. *bariti*, -*íjn* »prekuhavati (slanino)« (Novak, Slovar, 220), subst. *vár* »spajanje, zvarjen kovinski spoj, spajkalo« in »droben pesek, ki ga kovač uporablja pri varjenju« (Caf, notr.), »pene od vretja« (dol.), *varěž*, -*ěža* »droben pesek, ki ga kovač uporablja pri varjenju« (Vodnik pri Cigaletu, Lašče), adj. *varežen*, -*žna* »peščen« (notr.); *varilo* »varež« (bkr.) in »kuhalnik«, *varník*, -*a* »varež« (Vrtovec), *varnják*, -*a* »lonc za kuho« (Caf), *varilník* »isto« (Zalokar), *varič*, -*íca* »Sieder«, *varilec*, -*íca* »isto« in »Schweißer«, *varjenica* »das Eingesottene« (Caf), *varníca* »mesto, kjer kaj varijo, Siederei« in »strojarska jama«, adj. *várek*, -*rka* »schweißbar«, *varílen*, -*ílna* »zum Schweißen gehörig«; iz prefigiranih glagolov je *obára* »Abkochung, Eingemachte«, *obárica* »Abbrühen« (Caf), *obárnice* (f. pl.) »kar iz razkuhanih, preveč obarjenih klobas izteče« (Goriška brda), *zvára* »mleko, prekuhano mleko, kisló mleko, zmleziva, ostanki po kisló skutí«, *zvárnica* »skuta«, *zvárek*, -*rka* »jeklena žindra«; v 18. st. *variti* »spariti, kuhati, pariti, opariti, lixare«, *pervariti* »accudere; perkovati« (Kastelec-Vorenc), *varim* »lôte, schmelze, siede«, *obarim*, *obvarim* »brühe, siede ab« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *variti*, -*íši* »coquere«, *vareň* »coccus«, *varš* »aestus«, csl. tudi »calx«, sbh. *váriti*, *várim* »kuhati«, *vár* »vročina, žar, zvarek, apno, okujine«, čak. *várítí*, *váríř* »kuhati« (Vrgada), mak. *vari* »kuhati, vreti«, *var* »apno«, blg. *várja* »kuhati«, *vár* »apno«, r. *varítb*, *várířb* »kuhati, prebavljati«, *vár* »krop, (čevljarska) smola, vročina«, ukr. *varýty*, *várýš* »kuhati«, *vár* »krop, jed iz kislega zelja, vročina, soparno vreme«, br. *varýcb*, *várýš* »kuhati, variti železo«, *vár* »krop, vročina, prevreta smola«, p. *warzyc*, -*rze* »kuhati, variti pivo, pridobivati z izparevanjem«, *warzyc stę* »sesiriti se (o mleku, smetani)«, *war* »krop, žar, vročina«, č. *varítí*, -*ím* »kuhati, variti pivo«, *varítí se* »vreti«, *var* »vrenje«, pl. *vary* »toplice«, slš. *varít*, -*ím* »kuhati«, *var* »vrenje«, gl. *varíc*, -*ju* »kuhati, vreti«, *war* »vrenje«, dl. *wariš*, -*ím* »kuhati, prebavljati«, *war* »krop«. Psl. *varítí, *várířb (sln. *obárití*, sbh., blg., vzh. slov.), manj verjetno *varítí, -*ířb* (sln., č., slš.) je kavz. ali iter., tvorjen iz glagolske osnove **uer-*, ki se ohranja v star. lot. *izvërt* (*ísswährt*) »pokuhati, povreti« (17. st.). Dolžina korenskega vokala, ki se odraža tudi v lit. *virtí*, *vërdu* »kuhati, vreti«, je zaradi star. lot. prime-

ra, ki ne izkazuje prez. s sufiksom *-d-*, komaj analogna po redupliciranem **dōd- < *doH-dH-* (tako Bammesberger, MSS LIII, 7–13). Bolj verjetno je posplošena iz oblik s predkonzonantno lego laringala, prim. tako v lit. *virinti* »kuhati«, ali iz nepotrjenega sigmatskega aor. Lot. *vārīt* »kuhati« je verjetneje kot izposojeno iz r. *varīt* (tako Mühlenbach-Endzelinn IV, 505) iter. k *-vērt* (Karulis, LEV II, 489). K prevojnemu razmerju balto-slov. **uer-* : kavz./iter. **uar-ī-* prim. **sed-* : **sādī-*. Drugače Vaillant, Gr. comp. III, 423, ki domneva, da je **vbrēti* pod vplivom razmerja **gorēti* : kavz. **garīti* deriviralno kavz. **varīti*. Iz ide. baze **uerH-* »vroč biti« je poleg psl. **vbrēti* »vreti« še het. *urāni* (< **urāri*) »gori«, *uarant-* »goreč«, kavz. *uarnuzi* »požge«, germ. **uarma-* > stnord. *varmr*, stsaš., stvn. *warm* »topel« in morda alb. *vorbē* »lonec«. Psl. **vārē* je domnevno postverbal (Miklošič, 381; Trautmann, BSW, 361; Pokorny, 1166; Schuster-Sewc, HEWb., 1581; o ide. bazi brez psl. **variti* LIV, 630). Glej tudi *vřēti I*, *vřān I–II*. M. S.

vároš (m.), g. *-a* »urbs, mesto«, tudi *váraš*, *-a* »isto« (vzh. štaj., prleš., pkm.), prleš. v Središču *vřāš* (Greenberg, SJ/SLS II, 169), pkm. v Beltincih *váraš* »mesto«, *varašānec*, *-nca* »meščan«, *varašānka* »branjevka, prekupčevalka s semenjem«; semkaj verjetno tudi tpn. *Vároš*, dial. *Várož*, *Várška vás* pri Majšperku, ki v srednjem veku ni zapisan. V 16. st. navaja Megiser *varofh* »urbs« kot hrv. besedo.

Kakor sbh. *vároš* »mesto«, hrv. čak. *vōrōš* »naselje zunaj utrjenega mesta« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1334), rum. *oraș* »isto« in alb. *varosh* »predmestje« prevzeto iz madž. *város*, star. tudi *váras* »mesto«, kar je tvorjeno iz madž. *vár* »utrdba, trdnjava, grad«. To je izposojeno iz iran., prim. av. *vāra-* »obrambni nasip«, srperz. *war* »trdnjava, utrdba«, afgan. *bāra* »utrdba, nasip« (Skok III, 566 s.; EWU, 1606, 1609). Iz madž. lok. **várasdon* k dem. *városd* »mestece« je hrv. tpn. *Váraždin*, dial. *Varaždin*, *Vároždin* (Zumberak), *Vorěžtin* (Bednja), sln. v Sv. Juriju ob Ščavnici tudi *Varožl*, *-na* (Ilešič, CZN XXIII, 270; Skok, l. c.). M. S.

várovatī, *-ujem* (v. impf.) »tueri, custodire, protegere«, pf. *po-*, *pre-*, *pri-*, *za-v.*, *obvárovati* > *obárovatī*, *ovárovatī*, *-ujem*, po moderni vokalni redukciji je na osnovi imp. *obvári* < *-uj* (v 16. st. *vary*, *obari*, *varite* : *uarui*, *uaruite* (Ramovš, Zbrano delo I, 130), v 17. st. *ovarj*, *obari* (Janez Svetokriški)) tvorjeno *obváriti* > *obáriti*, *-im* (pf.) »obvarovati«; subst. *váruh*, star. pisano tudi *várih* > *várh*, f. *váruhinja*, redkeje *várha* »custos, tutor«, *varovník*, f. *várovinja* »isto«, *váruška*, *varúčka* »pestrna, Kindswärterin«, *várovič* »zaščitnik«, *varovčín* »čuvaj, kravji pastir, ki pase za vaško skupnost«, abstr. *várstvo* »Schutz, Obhut«, adj. **varski* → subst. *várščina* »securitas« in »kavcija«; iz pret. pas. ptc. *várovan* je *várovanec*, f. *-nka* »Schützling, Mündel«; v 16. st. *obarouat*, *varouat* (Trubar; Ramovš, Zbrano delo I, 88), *oboroval* »obvaroval« (Trubar; Rigler, Začetki, 94), *varovati* »Sorg haben«, *varuvati* »bewahren, behüten, behalten«, *obaruvati*, *obarouati* »bewahren« (Megiser), v 17. st. *varvat*, *varvam* (Janez Svetokriški), v 18. st. *varovati*, *obarovati* »custodire, servare, sospitare«, *je varovati* »cavere« (Kastelec-Vorenc), *varijem*, *varuvati* »custodire, cavere« (Pohlin), *varuvati*, *variti*, *varjem* »hüte, bewahre«, *obvariti* »bewahren«, *varih* »Hüter« (Gutsmann).

Prim. csl. *varovati se* »cavere«, sbh. *várovatī*, *-ujem* »varovati, čuvati«, str. *varovati*, ukr. *varuváty* »varovati,

hraniti«, br. *varavácь* »svariti«, p. *warowac* »utrjevati, jamčiti«, č. *varovati* »svariti, odsvetovati, varovati, čuvati«, slš. *varovat'* »isto«. Slov. **várovati* pojmujejo kot izposojenko iz stvn. (*bi*)*warōn* »varovati« > srvn. *warn*, nvn. *wahren* »hraniti, varovati« (Miklošič, 375; Vasmer I, 171; ĚSBM II, 56). Vendar razlaga ne ustreza v celoti, saj slov. tvorba (kakor v primeru **váratī*, **váriti*, adj. **vá-rъnъ*, **vá-rъskъ*, subst. **vá-rъcъ*) kaže na denom., poleg tega bi iz stvn. korenskega a pričakovali slov. *o*. Zato je treba domnevati slov. ali psl. subst. **vára* (ali **vārā*) »pazljivost, pozornost, skrb, nega«, kar je lahko izposojeno iz predstopnje stvn. *giwāra* (> n. *Gewähr*) »varnost« ali *wāra* »zaščita« < germ. **wērō* (**wēron-*) < ide. **wērā* = psl. **věra* h korenu **uer-* »opazovati, dojemati«. Ni izključeno, da gre za domačo tvorbo. Machek,² 678, domneva, da je **várovati* denom. iz **vára*, kar naj bi se ohranjalo v p. *wara* »stoj, ne dotikaj se, ne smeš« < ide. **wōrā*, iz česar je gr. *ὄρα* »skrb, pazljivost« (z ide. rekonstrukcijo soglašja Frisk, 1151, ki pa ne navaja slov. gradiva) h korenu **uer-* »opazovati, dojemati«. Vendar p. *wara* ni nedvoumno, saj je to lahko imp. od denom. **váratī* > sln. *várati* »gledati, opaziti«, Hrv. *vár* »pazljivost, skrb« lahko ustreza le, če je cirkumfleks sekundaren. Glej tudi *várati I–II*, *vardejáti*. M. S.

vás (f.), g. *vasi* »vicus, pagus«, *iti* v *vas* »obiskati« in »fensterln gehen«; dem. *vasica* (za star. in v onomastiki potrjeno *vasca*, *vāscā*), adj. *váški* »paganus, rusticus« (od tod *vaščān*, f. *-ānka* »habitor vici«), star. *vasen*, *-sna*, v 18. st. *vafni* »paganicus« (Kastelec-Vorenc), od tod *vasnica* »vaška skupnost«, pkm. *vesnica* »vas« (prim. č. *vesnice* »isto«), izv. *vesničar*, *-ja* »vaščan«; v. *vasovati*, *-ujem* (impf.) »obiskovati« in »bei der Nacht im Dorfe herum-schwärmen«, nomen agentis *vasoválec*, f. *-lka*; Janežič navaja v tem pomenu tudi *vasník*; dial. kor., štaj. in pkm. z *e*-jevsko vokalizacijo, npr. kor. obir. *wē:s* (Karničar, Obir, 256), pkm. *vēs*, *-i* (Beltinci; Novak, Slovar², 165); rez. *vás*, g. *vasé* (Steenwijk, SDR, 325); v 16. st. *vaš* »pagus« (Megiser), v 17. st. *Shlahtnikom je dal te grady: Purgarjom te mešta: Kmetom vaffy* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vaš* »vicus«, *vašza* »viculus« (Kastelec-Vorenc), *vas* »vicus, pagus; visitatio«, *vafujem* »buhlen, lieben; amafiam frequentare« (Pohlin). Pogosto v sestavljenih tpn., v katerih je prvi člen adj. poses. iz atpn., npr. *Bojānja vás*, l. 1490 *Woyanstorf*, redkeje iz apel., npr. *Vávpča vás* < **Valp(o)t'a* vas in *Vávta vás*, l. 1436 *Wal-pottendorff*, 1449 *Waltendorff*, 1465 *Waltensdorf*, oboje k *válpet*; v jukstapozitu *Bilčôvs* ≤ **Bylč(ov)a* vьsъ (Pintar, Lj. zvon 1911, 251; 1913, 312, 316), prim. č. tpn. *Butóves*, *Činěves*; dem. v tpn. *Vesca*, 1436 in *dem Dorfflein*, *Vásca*, 1435 *zum Dorffleyn*, 1444 *Wenigendorf* (Pintar, Lj. zvon 1913, 152 s.). O terminih *vás* in *sélo* v sln. onomastiki podrobneje Bezljaj, JiS V, 204 ss. K frazi *priti v vas* »priti na obisk« prim. švic. n. *Dorf* »obisk«.

Prim. stešl. *въсь* »praedium, vicus«, hrv. kajk. *vies*, *-i* (Bednja; Jedvaj HDZb I, 303), sčak. *vás*, *-i*, v Buzetu *vôs*, g. *vasě*, pogosto v tpn., predvsem na zahodu, npr. *Nova Ves*; za nekdanji širši areal govori na Šolti etn. f. *Sridōvaška* (m. *Sřidnjak*) k tpn. *Sřidnje selō*, kar kaže na star. tpn. **Sřidnja vas* (splošno sbh. sicer *sélo* »vas«); star. r. *věsb*, *-i* »vas« (sicer *derěvnja*), br. *věska*, dial. *vesb* (sicer *sjalō*), p. *wies*, g. *wsi*, č. *ves*, g. *vsi* »vas«, *vesnice* »isto«, dem. *víska*, slš. le v tpn., npr. *Spišská Nová Ves* in večkrat *Vieska* (sicer *dedina* »vas«), gl. *wjes*, g. *wsy*, dl. *wjas*, g. (w)sy. Psl. **všsъ*, g. **-i* < ide. **uik'*- »hiša, nasel-

bina«, prim. sti. *viš-* »prebivališče, hiša, skupina hiš (enega plemena, ene velike družine), človeštvo, ljudstvo«, av. *vīš-* »hiša, vas, pleme«, stperz. *viš-* »dvor, kraljeva palača, hiša«, srperz. *wīš* »vas«. To je korenski substantiv iz baze **uejk-* »vstopiti, naseliti se«, prim. sti. *višati* »vstopiti, naseliti se«, av. *vīsaite* »isto«, kavz. sti. *vešáyati* »pustiti vstopiti« (Mayrhofer, EWA II, 561, 584; LIV, 611). Možna je domneva, da se o-jevška prevojnja stopnja korenskega substantiva **uójk'-s*, g. **uejk'-s* ohranja kot prvi člen kompozit v lit. *višpat(īs)* »gospod«, strpus. *waispattin* (akz.) »gospa, hišna gospodarica« in gr. οἰκο-δε »proti domu«, kar je možno izvesti iz akz. **uójk'-m* (Schindler, BSL LXVII/1, 32); iz tematskega **uójk'-o* je sti. *véša-* »hiša«, gr. (F)οἰκος »isto«, lat. *vīcus* »vas«, alb. *vis* »dežela, kraj« (Pokorny, 1131), iz **uejk'-os* je got. *weihis*, g. *weihis* »trg« (Feist, Wb., 558). Osnovna povezava: Miklošič, 399; Trautmann, BSW, 363; Vasmer I, 193; Machek², 684. M. S.

váš (pron. poses.), f. *váša* »vester«, pkm. *váš*, -a (Novak, Slovar², 164), v Briž. spom. *grechi vuafa* »peccata vestra« (II, III), *grechov uuafih* »peccatis vestris« (II, III), v 16. st. *vafh* »vester« (Megiser), v 17. st. *vafh shlushabnik*; *vafha dusha* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vašh* »vester« (Kastelec-Vorenc), *vash* »vester« (Pohlin). Pleteršnik navaja po Cafu izv. *vašinec* »eden od vaših (ljudi)«.

Prim. stcsl. *vašb*, -a, sbh. *váš*, -a, mak. *vaš*, -a, blg., r., ukr., br. *váš*, -a, p. *wasz*, -a, č. *váš*, f. *vaše*, slš. *váš*, f. *vaša*, gl., dl. *waš*. Psl. **vás'b* je tvorjeno s sufiksom **-jō-* iz enklit. oblike pron. pers. za 2. pl. ide. *uōs > psl. **vás-*, kakor je iz *nōs tvorjeno psl. **nás'b*, iz **iuo-**vvojš, iz *suō *svojš in iz *me pod vplivom pron. za 2. osebo psl. *mojš. Iz osnove **vá-*, ki je edina osnova v pers. pron. du., je pron. poses. *vájin*, -a. Dalje glej *ví*. M. S.

váška (f.) v primor. 'vaška »zidan in z zemljo pokrit zbiralnik za vodo, v katerega so vodile stopnice« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 142), *váška* »kvadratni vodnjak« (Komen; OLA).

Prim. hrv. čak. *váška* »umetno napajališče« (Brgud; Filipi, ILA, 472) in od tod verjetno istr.-rum. *váška* »isto« (Filipi, l. c.). Izposojeno iz rom., prim. ben. it. *vasca* »zidan rezervoar, v katerega se zbira voda« (Boerio, DV, 780), it. knjiž. *vasca* »zidan vodni rezervoar v vrtu; posoda, v katero teče voda pri vodnjaku; posoda«, sodobno v zvezi v. *da bagno* »kopalna kad«, furl. *vásche*, *vás'cie* »zidan vodni rezervoar« (Pirona, VF, 1259), kar se izvaja iz lat. tvorjenke *vascūlum* »posodica, sodček« k *vās* (n.), -is »posoda« (Battisti-Alessio, 3993). Glej tudi *váza* in *vršelo*. M. F.

váta (f.) »rahel skupek bombažnih vlaken«, adj. *vátast*, *vátén*, -tna, *vatên*, -a, v. *vaíratí*, -am (impf., pf.) »podložiti z vato«; slovarsko prvič pri Cigaletu, Wb., 1857. V pomenu »(iz bombažnih vlaken narejena) debela podloga pri obleki« se je po Ravnikarju v Ribnici uporabljalo *podmêtek*, -tka, kar je kakor pkm. *pódmēt* »podloga pri obleki« in širše *podmêt* »podšiv« iz *podmêsti* »darunter werfen, kehren«.

Prevzeto iz nvn. *Watte*, star. *Watten*, avstr. n. *Watta* »vata«, star. tudi »kosmi svile«, kar je iz niz. *watten* »vata«. Izvor te kulturne besede, ki je prvič zapisana l. 1380 v srlat. *wadda* »bombažno polnilo« (od tod frc. *ouate* > it. *ovatta* »vata, vateno polnilo«), ni jasen. Na-

vadno domnevajo izposoja iz arab. *biṭāna*, *baṭāna* »podloga, podložena obleka« (Kluge²³, 877). Du Change VIII, 399, opozarja na agl. *wad* »čep, zamašek, mašilo«, dial. »snop sena«, star. tudi »tesno zvezan zvitek, sveženj«, kar Onions, 987, postavlja v nejasano povezavo z navedeno srlat. besedo. Drugače Baist, ZRPh XXXII, 47, in po njem Gamillscheg, EWFS, 656, ki domneva, da beseda izvira iz egip. arab., kjer naj bi predloga (ki je ne navaja) pomenila »Apocynum syriacum«, rastlino, iz katere prav tako pridobivajo vlakna. Drugače tudi Nigra, ZRPh XXVIII, 645 s. M. S.

vâtel (m.), g. -ila »stara dolžinska mera za tkanine, približno 77 cm«, tudi *vâtal*, -a »isto«, že v 16. st. *s'vatalom* (Dalmatin), v 17. st. *vatal*, du. *vatala* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vatal* »klaftra, lokát, ulna« (Kastelec-Vorenc), *vatl* »Elle, cubitus« (Pohlin).

Prevzeto iz štaj. n. *Wabelle* »dolžinska mera laket za merjenje platna«, kar je kompoz. iz *Wat* »blago, tkanina« < stvn. *wât* »obleka« in *Elle* »laket« (Kelemina, ČZN XXIII, 145). S sln. *vâtel* povezuje Skok JA XXXIII, 372, ERHSJ III, 560, hrv. dial. *vakâl*, -klâ »vrsta pri košnji, Schwade« (Žumberak). Napačno Levstik, Novice XXVI, 126, ki misli na izposoja iz n. *Waldelle* »mera za merjenje gozda, petnajstina *rute*«, in Štrekelj, JA XII, 473, ki domneva izposoja iz furl. *vuadül* »palica«. M. S.

vâtlica (f.) »okrogla posoda za žgance« (Janežič), rož. *vatlca* »latvica, glinena (črna) skleda« (Šašel, RNB, 140).

Štrekelj, JA XII, 473, izvaja iz bav. avstr. *Weitling*, *Weiting* »manjša posoda, ki je zgoraj precej širša kot spodaj«, prim. kor. n. *Weidling* »lavor za umivanje«, štaj. n. *Weitling* »velik okrogel pekač, model« (k n. *weit* »širok«). Vendar se zdi verjetnejša disimilacija iz *vâtlica*, kar je po švapanju nastalo iz *lâtlica*, prim. tako gor. *gvála* (rož. *hváva*, g. *hvále*) iz *gláva*. Podobno Pintar, Lj. zvon XXXV (1915), ki domneva metatezo *lâtlica* → *vâtlica* z eventualnim vplivom n. *Weitling*. Dalje glej *lâtlica*. M. S.

vâza (f.) »posoda za rezano cvetje ali za okras«, dem. *vázica*, adj. *vâzen*, f. -zna (SSKJ V, 370).

Tako kot č. *váza*, slš. *váza*, p. *waza*, r. *waza* mlada izposojenka iz nvn. *Vase* (f.) »posoda za rože«, kar je bilo v 18. st. izposojeno iz frc. *vase* (m.) »isto« (Machek², 679; Kluge²², 756) k lat. *vāsa* »posoda« (n. pl.) iz *vās*, -is (n.) »posoda« nejasnega izvora (Battisti-Alessio, 3994; Walde-Hofmann II, 736).

Toda rez. *váš*, g. *váza* »vaza« (Steenwijk, SDR, 323) je iz furl. *vās* »posoda« (Pirona, VF, 1258), kar je tako kot ben. it. *vaso* »isto« (Boerio, DV, 780), it. knjiž. *vaso* fonetično razvito iz lat. *vāsium* »posoda«. Glej tudi *váška* in *vršelo*. M. F.

vazál (m.), g. -a »kdor ima fevd v užitku in je podložen svojemu fevdnemu gospodu«, adj. *vazálen*, abstr. *vazálstvo*; v 18. st. *vasal* »Vasall«, *vasalnost*, *vasalftvu* »Vasallschaft« (Gutsmann).

Prevzeto iz n. *Vasall* < srvn. *vassal*, to pa je prek stfrc. *vassal* in stprovan. *vasal* iz srlat. *vasallus* »oborožen mož, podložen višjemu oblastniku«, izpeljanke iz pozno lat. *vassus* »služabnik, vazal«, kar je iz kelt., prim. srir. *foss* »služabnik«, kimr. *gwās*, korn. *guas* »mladenič, hlapec«, bret. *gwaz* »mož«. Srlat. *vassallus* morda temelji že na neki kelt. nadaljnji tvorbi, sorodni s

kimr. *gwasawl* »služeč« (Kluge²², 756, Pfeifer, EWD², 1495 s.). M. S.

važa (f.) »ruša«, s pristopom *j* v akcentuiranem zlogu *vajža* »isto« (Murko I, 690), pkm. *vājža*, adj. *vajžovati* »ruševnat, obrasel« (oboje Novak, Slovar, 118). V 16. st. *vasha* »cespes« (Megiser), v 18. st. *vašha* »cespes, trata, šelena gruda« (Kastelec-Vorenc), *vafha* »Wasen« (Pohlin), *vasha* (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. *wase* »grasbewachsene Erdfläche, Rasen«, stvn. *waso* »isto« (Miklošič, Frw., 63; Lexer, Mhd. Wb. III, 702; Striedter-Temps, DLS, 245), kar je sorodno z lot. *vasa* »vlaga« (Kluge¹⁷, 842; Mühlenbach-Endzelin IV, 484). Glej tudi sin. *dřn*, *šóta*, *rúša*, *ropa*. M. F.

vbâdar (m.), g. -*ja* »vrsta hroščev, katerih ličinke živijo pod lubjem, Rhynchites bacchus, cupreus« (Pleteršnik kot vir navaja le Novice).

Zapis predstavlja gor. ali kor. *ubâdar* < *lubâdar* po švapanju. To je kakor hrv. *lubâdar* izpeljano iz kol. *lûbadb > sln. *lubâd* »lubje«. Dalje glej *lûb*. M. S.

vbôgajme (adv.) »zastonj«, npr. v *jesti vbogajme, dati komu kaj vbogajme*, toda v zvezi *prošiti vbogajme* v pomenu »miloščina«, črnopr. *bûŕeĭmîa prôšt' dâit* (Tominec, 228) z izpadom vzglasnega *v-* kot npr. l. 1607 *bugaime* »elemofina« (Alasia).

Sklopljeno iz zveze **vê boga jbmê (dad'âti)* »dajati v imenu boga, tj. namesto njega« (Ramovš, Hgr. II, 132), prim. rož. kor. v *bûha jmê dajâta* (Šasel, RNB, 9) in obratno stavljeno pkm. *vûjme bože* »v božjem imenu« (Novak, Slovar², 171). Dalje glej *bôg*. M. F.

včeraĭ (adv.) »heri«, dial. *včëra*, *včërah*, adj. *včëraĭšnji*, dial. *včërašnji*; v kompoz. *predvčëraĭ*, *predvčëra*, *predvčëranĭm*, knjiž. *predvčëraĭšnjim* (adv.) »nudiustertius«, adj. *predvčëranĭ*; pkm. *fčëra*, *fčërašnji* (Novak, Slovar², 40), kor. podjun. *učjára* (Zdovc, Mundart, 71), obir. *wčë:ra* (Karničar, Obir, 66), rož. *včarâ* (Šasel, RNB, 140) kaže na (*včëra* <) *včëra, jnotr. *čëra*, *učëra*, *učërej* (Rigler, Jnotr. gov., 163, 131), gor. *učërej* in knjiž. *včëraĭ* pa na *včëraĭ; v 16. st. *v'zherai* »heri, Gestern« (Megiser), v 17. st. *vcherai* »hieri« (Alasia), v 18. st. *v'zherafhnû* »hesternus, pridianus«, *pred vzheranĭm* »nudiustertius« (Kastelec-Vorenc), *vzhera* »gestern«, *vzherafhen* »gestrig« (Gutsmann).

Prim. stesl. *včëra* »heri«, *včërašbñ* »hesternus«, hrv. kajk. *včëra*, v Bednji *včëre* (Jedvaj, HDZb I, 319), na Žumberku *čëra*, čak. *čëra* (Novi), *fčëra*, *fčëra* (Susak); štok. *jüčër* (> *jüčë*) in čak. *jučër*, *učër*, *učëra* (Vrgada) izkazuje razvoj vzglasnega **vč-* kakor štok. *ünuk* < *vč-nuk; mak. *včëra*, blg. *včëra*, r. *včërá*, ukr. *učóra*, *včóra*, dial. *učorá*, br. *učóra*, dial. *učëra*, p. *wczoraj*, star. *wczora*, č. *včëra*, dial. *včëra*, *včëra*, *odevčëra*, slš. *včëra*, gl. *wčëra*, *wčëra*, dial. *čëra*, dl. *cora*. Psl. *včëra. Zaradi *včëraĭ (*-*j* je verjetno iz ide. relativnega pron. **jō-*, prim. lit. *jis* »on«) in *včërašbñ, kar je povzročilo nastanek sekundarno akcentuirane variante *včëra, lahko sklepamo o psl. *včërá, kar je (po redukciji tipa *stremëné > *strymëné, *reci > *rci) nastalo iz *včërá < *mek(⁴)*erôd*, to pa po akcentskem premiku zaradi adverbialne rabe iz *včëra < *mek(⁴)*erôd*. Če je rekonstrukcija s cirkumflektiranim izglasnim vokalom točna, je to prvotni abl. > g. v temporalni rabi od psl. *včëřs < *mek(⁴)*ero-* (Zubatyĭ, JA XIV, 151, Stud. I/2, 422). Dru-

gače Vasmer, IF XLII, 179 s., ki zaradi končniškega akcenta misli na izhodišče v prvotnem instr. na ide. **-ō* (**-oH*) = lit. *ū*. Funkcionalno bi instr. sicer ustrezal, prim. r. *včërom* »zvečer«. Vendar kljub akutirani končnici zaradi trizložnosti ne bi pričakovali prezložnega akcentskega pomika, prim. lit. instr. sg. *vâkaru*. Zato in zaradi retrakcije v *včëraĭ (r. dial. *včëras* ima kakor *segódnja* sekundarno ohranjen iktus) se zdi verjetnejše izhajanje iz g. sg. K pomenskemu razvoju prim. lit. *vâkar* »včëraj« poleg *vâkaras* »večer«. Dalje glej *večër*. M. S.

vdôva (f.) »vidua«, dem. *vdovica*, m. *vdovec*, -*vca* »viduus«, adj. *vdov* »ovdovel« (štaj), *vdôvski*, *vdôvji* »pripadajoč vdovi ali vdovcu«, abstr. *vdôvstvo*, *vdôvščina* »viduitas«, v. impf. *vdovovati*, -*ûjem*, *vdovstvovati*, -*ûjem* »živeti kot vdova ali vdovec«, *vdovčevati*, -*ûjem* »živeti kot vdovec«, pf. *ovdovëti*, -*ím* »postati vdova ali vdovec«, pkm. *o(v)dovičati*, -*am* »postati vdova«; dial. pkm. *dovica*, *dovec* (Novak, Slovar², 35), kor. obir. *udô:wa* (Karničar, Obir, 155), črnopr. *udôva*, *udôuc* (Tominec, 228), rez. *wodovâc*, -*wcë* (Steenwijk, SDR, 328); v 16. st. *v'doua*, *vdova* »vidua« (Megiser), v 17. st. *vdouez* »uedouo« (Alasia), v 18. st. *uduva* »vidua«, *udoviz*, *udoviza* »viduus«, *udovftvu*, *udovištvu* »viduitas« (Kastelec-Vorenc), *udova* »vidua«, *udovz* »viduus« (Pohlin), *udova*, *udova* »Wittwe«, *udovez*, *vudouz* »Wittwer« (Gutsmann); semkaj cgn. *Udovič*, *Udovic*, *Udovč*, *Uduč*, *Vdovč*, *Vdovič* in morda *Dovič*, *Dovč*, če to ni iz *Vidovič* k atpn. *Vid*. Zveza *slámnata vdôva* »žena, katere mož je dalj časa odsoten« ali sekundarno »žena, ki ob živem možu živi kakor vdova« je kakor č. *slaměná vdova* prevedena iz n. *Strohwitwe* »isto«, prim. n. tudi *Grasswitwe* »dekle, ki je izgubilo nedolžnost«, *Strohbraut* »nenedolžna nevesta«. Podobno tudi v drugih germ. jezikih. Prvi člen kompoz. kaže na mesto, kjer je bila žena ali dekle zapuščena kot 'vdova' (Grimm, Wb. X/3, 1683).

Prim. stesl. *vdôva*, *vsdova* »vidua«, sbh. *udôva*, *ûdova* (Imok), navadno *udôvica*, m. *udôvac*, hrv. čak. *udovica*, kajk. *devico* (Bednja), mak. *vdovica*, *vdovec*, blg. *vdovica*, *vdovec*, r. *vdová*, akz. -*ú*, star. v 18. st. tudi *vdôva*, akz. -*ú*, str. *vdová*, akz. -*û* (Kolesov, 61), ukr. *udová*, *udovycja*, m. *udovëc*, g. *udivcja*, br. *udavá*, *udavica*, m. *udavëc*, g. *udaicá*, p. *wdowa*, *wdôwka*, m. *wdowiec*, č. *vdova*, *vdovec*, slš. *vdova*, *vdovica*, m. *vdovec*, gl. *wudowa*, *wudowc*, dl. *wudowa*, *wudojc*. Psl. *vdôvâ, akz. *vdôvq (ta akcent je posplošen v sln. *vdôva* in sbh. *ûdova*) < ide. *Huidhéuâ, prim. iz istega izhodišča še stprus. *widdewü*, sti. *vidhávâ*, av. *vidavâ*, lat. *vidua*, alb. toskovsko *ve*, geg. *vej(ë)*; iz ide. *Huidhuâ je stir. *fedb*, korn. *guedeu*, iz **Huidhu(H)on* je got. *widuwō*, ags. *widuwe*, *wuduwe*, stvn. *wituwa* > nvn. *Witwe*. K adj. psl. *vdovos »ovdovel« (sln. *vdov*, sbh. *ûdov*, r. *vdôvyj*) prim. lat. *viduus* »ovdovel, samski, neporočen, samotnen, prazen«, gr. ἰδίθεος »samec, neporočen mlad možki« (z metrično podaljšavo proteze), ἰδίθεος »isto«, redko »dekle« < **Huidhey-* + *-*o-s* »neporočen«. Navadno domnevajo, da je »vdova« nastalo po substantivizaciji iz atematskega adj. protero- ali histerokinetične paradigme, saj ide. jeziki izpričujejo paradigmatski prevoj v sufiksu **-ey-* : -*u-* (Beekes, HS CV, 171 ss.). Ta adj. starejši avtorji izvajajo iz ide. **ui-dhH-* »ločevati«, prim. lat. *dividere* < **dis-(H)uidh-* »ločiti, razdeliti«, sti. *vidhánt-* »razdeljujoč, dodeljujoč«, toh. AB *wâtk-* »odločiti se, ločiti se« < **ui-* »narazen« + **dheH-* »postaviti« (Trautmann, BSW, 357;

Vasmer I, 175; Pokorny, 1128; Schuster-Šewc, HEWb, 1698). Drugi domnevajo, da je f. oblika prvotna, adj. in m. pa naj bi nastala sekundarno (Frisk I, 625 s.; Mayrhofer III, 211). Ker gr. protezo razlagajo iz vzglasnega laringala, se zdi najbolj verjetno izhajati iz korena *H₂ujēdh- »(smrtno) zadeti, raniti«, prim. aor. *H₂ujēdh-/ *H₂uidh- v sti. *mā āti vyāstis* »ne streljaj predaleč«, *avyātsur* »so ustrelili«, prez. *H₂uidh-jē- v sti. *vidhyati*, impf. *āvidhyat* »raniti, zadeti, ustreliti«, ptc. pf. *nivividhvāms*. Sti. adj. hapaks *vidhū-* domnevno pomeni »smrtno zadet«. Pripadnostni subst. iz tega je *H₂uidhēyo- »pripadnik družine smrtno zadetega«, zlasti »brat smrtno zadetega« (> gr. ἡθροός), česar kol. → f. je ide. *H₂uidhēyā »družina → žena smrtno zadetega« (Tichy, HS CVI, 15 s.; za njo LIV, 262). Kljub temu ni mogoče dokončno zavreči izvajanja iz *ui-dhH- »ločevati«, saj gr. proteza ni nujno pogojena z laringalom (Čop, KZ LXXIV, 228), prim. tako ἐρυστός, ἀνεπιός (o tem Rix, HGG, 58). Navedena literatura se ne ukvarja z zelo verjetno sorodno, vendar drugače tvorjeno besedo het. ^{SAL}*udati* »vdova« (Friedrich, HW, 237; možnost sorodstva omenja tudi Trubačev, Term. rodstva, 112). M. S.

vē I (adv.) »tukaj, zdaj«, npr. *do ve* »do tukaj«, *baš ve* »prav zdaj« (Miklošič), tudi part., npr. *tam ve* »tamle«, *tu ve* »tule« (Caf).

Iz sln. ni mogoče odločiti med možnima rekonstrukcijama z *-ē in *-ĕ. Bajec, SR V–VII, 225, domneva tvorbo, pri kateri naj bi se korenski del pron. vzpostavil iz *ovs »tisti, ta« analogno po razmerju *e-sb : lativ *e-sē > pkm. *ēsi* »semkaj«, *etś(jb) > pkm. *ēti* : lativ *ta, analogno *tē > štaj. *tē* »tedaj«. Prim. z analognim -e tudi sbh. *ēvē* »evo, glej« in *ētē* poleg *ēto* »isto«. Drugače Jahn pri Kopečnem, ESS II, 718, ki primerja sti. -va v *iva* »tako«, lat. *ve* »ali, če«, *sive* »ali, če«, kar je prav tako iz ide. pron. debila *(a)uo- »tisti« (o tem Pokorny, 75). Glej tudi *vězda* I. M. S.

vē II (adv.) »saj, vendar« (vzh. štaj., pkm.), v Belincih *vēi*, npr. *vēi pa nei trbēlo*, *vēi pa idi* (Novak, Slovar², 164), *vē je prišel* »er ist ja gekommen« (Miklošič, VGr. IV, 80).

Prim. stcsl. *vědě* »πέντωος«, str. *vědě*, r. *vědb* »vendar, pač, saj«, br. dial. *avidzъ* »vendar«, stč. *vědě*, slš. *ved'*, *ved'že* »saj, seveda, kajpada« < psl. *vědě »vem« (Miklošič, I. c.; Vasmer I, 177). Sln. *vē* je hiperkorektno standardizirano *vej*, kar ni neposredno izvedljivo iz *vědě, temveč iz **věd'e*, **věd'ē*, **věd'b* ali **věd'i*, to pa morda iz prvotnega imp. *vědī (tako Maretić, Rad JAZU XCIII, 67), prim. sln. imp. *pověj*, če iz *vědī, in *glěj* < *glědi. Vendar se zdi tudi mogoče, da je bilo **věd'ē* občuteno kot tvorba z adv. -ē (stcsl. *gorě*, *juřě*, *lszě*) in zamenjano z adv. -e, ki je večinoma iz komp., npr. **perd'e* > sln. *prěj* »antea«, *dalče > sln. *dáleč*. Manj verjetna je domneva o obrusitvi iz *věms (prim. od tod morda sln. *věn* »doch, ja« in gotovo stp. *wiem* »kajti«, *ciem* »isto« < *ci wiew*, *awiew* »mar, li«, p. *bowiem* »kajti, zakaj«) v *vē* (tako Kopečný, ESS II, 724). Dalje glej *vědeti*. M. S.

věča (f.) »davek, najemnina« (kor.), *denarska věča* »globa«, *večeváti*, -*ūjem* (v. impf.) »kaznovati, plačevati davek«.

Zdi se, da te besede ne moremo ločiti od *veče* (f. pl.) »pravda, sodni spor«, *večūvat* »tožariti se« (Rezija). Meigiser (1744) navaja *vezha* »tributum«, *vezhovat* »censum agere«, vendar v frazi *postavi te den h vezhi* »določi

dan za zbor«; Apostel (1760) ima *vezhujem* »stibram«, pri Pohlínu je *vezha* »fundatio«. V starejših urbarskih tekstih srečujemo v pomenu »Taiding, Banntaiding«: I. 1461 (1501) *wetscha*, *wetsch*, 1524 *wetschen*, *wetschengelt*, 1558–9 *wetschää*, *wetscha*, *wetschenschilling*, 1576 *wetschen*, *wötschen*, 1614 *wötschen*, 1685 *wetschen-pfen(nig)*; v lat. tekstih odgovarja temu termin »placitum«. V tpn. *Večna ves*, *Večje*, *Večince*, morda tudi mtpn. *Večni dol*, *Večna pot*, kar bi govorilo za najstarejši pomen »zbor«, prim. *svět*, *posvět*, tako csl. *věšte* »senatus, consilium«, str. *věče*, r. dial. *věče* (Novgorod), stč. *vieca* »sinodus«, stp. *wieca* »placitum generale, colloquia generalia«, stsb. *věča* (I. 1247), *věče* (1258), *více* (1332), danes *vijecé* (n.) »consilium, senatus«, *vijeca* »deliberatio«. Psl. **věr'e*, plural ja-debla ali sg. n. *jo*-debla (Ramoš, Hgr. II, 250 s.). Pomensko najbližje je stprus. *wayte* »dogovor, zbor« in av. *važšā* »sodna odločba«. Podrobno Matičetov, Ce fastu LIV, 1978, 162 ss. Zmotno Matzenauer, CS, 365, ki za pomen »davek« izhaja iz madž. *becs* »vrednost, cena«, in Štrekelj, JA XVI, 551, ki supponira n. *Wette* »stava«, stvn. *wetti* »pignus, arrha, vadium«. Enako za njim Kranzmayer, DLS, II, in Striedter-Temps, DLS, 245. Dalje glej *obětati* in *svět II*.

-**večati**, -*am* (v.), samo v kompoz. *prevěčati* (pf.) »zapeljati, premotiti, prevarati«, v 16. st. *aku bi ga mogli prevezhati*, *inu ga premozhi* (Dalmatin; Merše, VVG, 302), *prevezhái* »verbis decipere, fallere« (Dalmatin; Stabej, Biblia 1584 II, 161), *prevezhani* (Trubar; Rigler, Začetki, 45), v 18. st. *prevezhati* »ivariti, ožhitati, fhttraffati, dolfhitati, ogolufati, obnorriti, norriti, premotiti, prenorriti; arguere, decipere, iniquè agere cum aliquo« (Kastelec-Vorenc); impf. *prevečavati* (Krelj). Pleteršnikova akcentuacija *prevěčati* je zaradi Dalmatinovega akcentuiranega zapisa napačna. Z drugim pref. je *zavěčati se* »zaobljubiti se« (Caf), v 16. st. pri Dalmatinu *savezhanje* »obljuba«.

Za sln. *prevečati* je treba izhajati iz **per-vět'āti* »pregovoriti, drugače svetovati«, prim. csl. *prěvēštati* »suadere«, *věštati* »loqui, consilium dare«, hrv. *vijěčati* »svetovati« (Miklošič, 388, ki s tem popravi svoje fnetično neutemeljeno mnenje iz Lex. pal., 123, kjer izvaja iz *věštъ* < **věs't'ъ* »peritus«). Dalje glej *odvētnik*, *věča*, *svět II*, *zavět II*. M. S.

večēr (m.), g. -*a* »vesper«, v Bovcu *večēr*, -*i* (f.) (Erjavec, LMS 1882–83, 262), znano tudi iz rkp. iz 15. st.: *Bog vam daj dobro večer* (Pleteršnik II, 752); *světi večēr* »Christabend«; dial. kor. obir. *wěčar*, -*i:ra* (Karničar, Obir, 256), pkm. *večēr* (m.), *prouti večari*, *na večar* (Novak, Slovar², 164) = *na večer*, v 18. st. *navězher* »veper« (Pohlín); adv. *zvečēr* (< akz. *sě-večērō z analognim akcentom, prim. sbh. *večēras* < *večērōsb), *zvečēra* (k tvorbi prim. *zjūtraj*) »vesperi«, v 18. st. v' *vězher* (Kastelec-Vorenc), pkm. *vzvečērek*, -*rka* »popoldne«, adj. *večēren*, -*rna* »vesperinus« in »zahodni«, *večēranji*, *večēršnji*, pkm. *večērāšnji* »vesperinus«; subst. *večērja* »coena« (denom. *večērjati* (impf.), pf. *po-v*), *večērka* (f.) »popoldne, od 3. ure do večera«, adj. *večērkašnji* »popoldanski« (vzh. štaj.), adv. *večērkah* »zvečer« (Pohorje), *večērnje* (n.) »čas od kopščaka (tj. pribl. od 4. ure) do noči« (Podkrnci), *večērница* »večerna pesem, večerna molitev; Hesperus«, pl. *večērnice* »popoldanska pobožnost v cerkvi ob nedeljah«, *večērntk*, -*a* »zahodni veter; Abendsalter«, *predvečēr*, -*a*, *predvečērek*, -*rka*, *predvečērčič*, -*a*

»Vorabend«; v. večeriti se, -i se (impf.) »vesperascere«; v Briž. spom. *zueta vucera* »vigilia sancta« (I, 18), v 16. st. *vezher* »vešper«, *vezheria* »Abendmal, cœna« (Megiser), v 17. st. *uechiernifa* »uefpro« (Alasia), v 18. st. *vezhër* »vešper«, *vezhern* »vešpertinus«, *vezhirja* »cœna«, *vezhèrnèza* »Hesperus«, *vezhèrnèze* »die Vesper, vešperæ« (Pohlin), *vezher* »Abend« (Gutsmann).

Prim. stsl. večerz »vesper«, sbh. večer, -žri (f.), večč, -era (n.), mak. večer (f.), blg. večer (f.), r. večer (m.), ukr. večir, -ora (m.), br. večar (m.), p. wieczór, -ora/lu (m.), č., slš. večer (m.), gl. wjačor (m.), dl. wjacor (m.). Tudi *večer'a < *-iā je splošnoslov., prim. stsl. večerja »coena«, sbh. večera, hrv. čak. večera, mak. večera, blg. večerja, r., ukr. večerja, br. vjačera, p. wieczerza, č. večere, slš. večera, gl. wječer, -rje, dl. wjacerja. Psl. *večerz (jslov. indikacije na *večerb (f.) so verjetno sekundarne, morda pod vplivom *nōt'eb) je identično z lit. vākaras »večer«, lot. vakars »isto« < *uek⁽⁴⁾jero- : *uešpero- v gr. ἔσπερος »večer«, lat. vesper, -is in -i (Miklošič, 376; Trautmann, 348; Vasmer I, 169; Pokorny, 1173 s.). Izhodiščno *uek⁽⁴⁾jero- in *uešpero- je verjetno disimilirano iz ide. *uek⁽⁴⁾spero-, kompoz. iz ide. *ue- »gor, proti« in *k⁽⁴⁾sep- »noč«, prim. sti. ksáp- (f.) »noč«, av. xšap-, xšapan-, xšafn-, xšafar(a)-, sogd. 'xšp, nperz. šab, het. išpant- »isto« (Schindler, Sprache XV, 166 s.), lat. creper, crepusculum »mrak, tema«, gr. κνέφας »mrak, somrak«, ψέφος »tema« (Mayrhofer, EWA I, 424). Glej tudi več-raj. M. S.

věčji (adj. komp.), f. -a »maior«, na zahodu z rinezmom, prim. goriš., ben. vènci v rez. vènci (Steenwijk, SDR, 25), vinci (Ramovš, Kr. zg., 125), vā:nč (Šmartno v Brdih; Logar, DJR, 268), vā:nč (Podlešče na Banjšicah; Logar, o. c., 307), kraš. věčci (Ramovš, Hgr. II, 296), kor. wā:č (Kneža; Logar, o. c., 117), gor. věč(i); v Briž. spom. i vuenfih i minfih »et maioribus et minoribus« (I, 23; o problematiki Ramovš, Zbrano delo II, 76), v 18. st. vezhi (Basar), vezhi »größer« (Gutsmann); semkaj adv. věč »plus« (in conj. »temveč«), superl. nájveč, nárveč, rez. wā:č, věč, ter. věč, věč, vīč (Ramovš, Zbrano delo II, 524, Hgr. II, 296), pkm. věč (Novak, Slovar, 164); Pleteršnik navaja tudi věče »več« (pkm., goriš.), »že« (goriš.); v 16. st. adv. vezh, narvezh (Trubar, Krelj idr.), v 17. st. adv. vezh, narvezh (Janez Svetokriški), v 18. st. vezh »plus, magis, demagis, amplius« (Kastelec-Vorenc). Semkaj tpn. Večeslavci, l. 1365 *Wenchezlaufolua*, 1499 *Wecheslawcz*, atpn. l. 827 v Puchenuu *Uento*, pri Kremsmünstru l. 993 *Wenco* k *Vet'eslavz (Kronsteiner, Alpenlaw. PN, 81), prim. r. Vjačesláv, č. Václav, latinizirano (iz stč.) *Venceslaus* (Vasmer I, 247). Sln. adj. věčji je iz *vēt'bj-*jb*, adv. věč iz *vēt'e (Ramovš, Hgr. II, 251). Adj. věci je vsaj delno (rez. vènci, vinci s trdim č) nastal tudi po asimilaciji iz *vēt'bsi (p. większy, stp. więtszy, č. větší, slš. vāčši, gl. wjetši, dl. wētšy), kar je sicer po disimilaciji dalo v star. jeziku prevladujoče věkši (o. c., 296).

Prim. stsl. věštii »maior«, adv. věšte, sbh. věčī, adv. věč, věče, hrv. čak. věci, mak. vek'e, blg. věče (Mladenov, 64), str. vjače »več« (današnje r. vjāščij »večji« in vjāšče je prevzeto iz csl.), p. więcej »več, bolj«, więc »torej, zatorejs«, č. více »več, še«, slš. viac, viacej, gl. wjac(e), dl. wəcəj. Psl. *vēt'bj-*jb*, g. *vēt'bs'a, f. *vēt'bsi (posplošeno v zah. slov. adj., sln. věkši in delno v věč(ji)), n., adv. *vēt'e < *uēnt-*ios* primerjajo s hdrn. lit. Ventà, lot. Veñta (Būga, RFV LXXV, 152, RS VI, 27; Mühlenbach-Endzelein IV, 537; Vasmer I, 247; Schuster-Šewc, HEWb., 1619

s.). Dalje nejasno. Ni izključeno, da gre za isto ide. bazo *uēnt- kot v het. 3. sg. prez. uēnti, pret. uēnter »spolno občevati«, prim. iz (sorodne (?)) baze *uēntH- »vzljubiti« csl. unii »boljši«. Glej tudi věkši. M. S.

vēder (adj.), f. vědra/vědra, n. vědro/vědrō »jasen, ne-dezeven, brezoblačen, sončen« in metaforično »pozitivno razpoložen« (SSKJ V, 383), npr. pod vědrim nebom »unter freiem Himmel«, črnovr. věđar ję »vedro, jasno je« (Tominec, 229), rez. vědru (n.) »jasno (o nebu)« (Steenwijk, SDR, 324), substantivizirano v solnce na věđrem vzhaja (Pleteršnik II, 753, po Pajkovič Črticah iz duševnega žitka štajerskih Slovencev iz l. 1884), vědrōta (f.) »nedeževno vreme«, vědrōst (f.), g. -i »jasnost (o vremenu)«, vědrina »jasnost«, npr. solnce na vědrini vzhaja (vzh. štaj.) = pkm. vědrina »isto« (Novak, Slovar², 164), denom. v. vědrēti, -im (impf.) »jasniti se (o vremenu)«, vědrīti (se), -im (se) (impf.) »jasniti (se)« = pkm. vědrīti, -in »isto« (Novak, l. c.), vědrīlo (n.) »sredstvo, s čimer se kaj vedri, jasni«, pkm. vědrnik (m.), g. -a »zahodni veter« (Novak, l. c.). V 16. st. vedro je pri Megiserju ob zhiŕto navedeno kot hrvaški samostalniški ekvivalent pomena »coelum serenum«, čemur v slovarju ustreza sln. lipu vreme, l. 1607 vedro »fereno, iaľno« (Alasia), v 18. st. lipú, vedrú vreme »caelum serenum«, vedrīti je »clarere«, tudi vedrú (n.) »sudum« (Kastelec-Vorenc), vedrúje »heiter feyn, serenat«, vedry se »idem« (Pohlin), veder »heiter, jafen«, vedreti se, -driem »heitem, resjaf-niti«, vedruŕti »Heiterkeit«, vědrina »isto« (Gutsmann).

Prim. csl. vědrz »serenus«, vedro »serenitas«, vědrōnē »serenus«, vědrina »coelum serenum«, hrv., sb. vědar, f. vědra »brezoblačen, jasen«, vědrōst »jasnost«, vědrina »isto«, hrv. čak. vědrinā, na Vrgadi vědar, vědrā/vědra, vědro (Jurišič, Rječnik, 229), mak. vedar, f. -dra »jasen; vesel, zadovoljen, spokojen«, adv. vedro »jasno«, blg. vēđr »jasen, brezoblačen«, dial. »hiter, zvit«, r. vědro (n.) »jasno vreme«, ukr. vědro (n.) »isto«, str. vedryi »svetel, jasen«, vedro »serenitas, aestus, sudum«, p. wiodro »(lepo) vreme«, č. vedro »vročina, pripeka«, slš. dial. vedor-ný »svetel, jasen« (Káľal, Sl., 763), vedrný »isto« (citirano po Machku², 681), gemer. vedrič sã »jasniti se« (Orlovský, Gemer., 373), gl. wjedro »vreme«, dl. wjedro »lepo vreme«.

Psl. *vědrz (adj.), *vedrā, n. *vědro je gotovo sorodno z germ. subst. *wedra- (n.) »vreme« (= psl. *vědro (n.) »(lepo) vreme«) v stvn. wetar »vreme«, srvn. wet(ter) »isto«, nvn. Wetter, stnord. veđr (n.) »veter, zrak, vreme« (tako deloma že Miklošič, 377; sprejema Vasmer² I, 284, z navedbo starejše literature), kar se navadno izvaja iz skupnega izhodišča *uedhro- in zaradi germ. pomenov »veter, zrak« segmentira v *ue-dhro- ter razlaga kot tvorbo iz ide. *H2ueH1- »veti, pihati« (Pokorny, 82; Skok III, 572; Schuster-Šewc, HEWb., 1610; Kluge²³, 887). Omenjena korenska struktura bi ničtostenjsko nastopala kot *H2uH1-dhro-, polnostostenjsko pa *H2ueH1-dhro-, zato se zdi verjetna Machkova morfološka in korenska razlaga *uedh-ro- in povezava s slov. *vednqti, ptc. *vedlč, kavz. *vqđiti (Machek², 681; zavrača Schuster-Šewc, l. c.), kar tako kot sln. vaditi »pražiti«, br. vād »močna pripeka« nakazuje, da je baza *(s)uedh- »pripekati, žareti, hlapeti, veneti ipd.«, prim. stvn. swintan »izginjati, slabeti, hirati« (Pokorny, 1047), nazalno infigirana iz *(s)uedh- »isto«. Izhodni adj. *uedh-ro- je torej prvotno označeval vroče, pripekajoče vreme, kot še ponazarjajo posamezni semi leksemov te slov. besedne

družine. K ejevski prevojni stopnji adjektivov na *-ro-prim. got. *skeirs* »jasen« ← *sk'eī- »jasen biti, lesketati ipd.«. Glej tudi *vedriti*, *vēdrna* in dalje *vadiiti III*, *vēniti*. M. F.

védeti, *vēm* (v. impf.) »scire«, s. *vēd*, -a (m.) in *vēd* g. *vedī* (f.), *vēdez*, -a »vedenje«, *vēdež*, -a »isto« in »Vielwischer«, f. *vedežica*, *vēdežka*, *vēdežinja* (denom. *vedeževati*), v slednjem pomenu tudi *vēdec*, -dca in *vedovīn*, -a (dol.), tudi »čarovnik« (prim. še *vedovīna* »vedež« in »prikazen, pošast« ter »znanje«); po zgledu č. *vēda* in p. *wiedza* tudi sln. *vēda* »scientia«; adj. *vēden*, -dna, *vedīv*, -īva »kundig, erfahren«, ptc. *vedēč*, -ēča in *vēdoč*, *vedēč*, -ēča »bekannt«, adv. *vedē* »selbstverständlich«, *vēdoma* »wissentlich«, adj. *vēdečen*, -čna, *vedlīv*, -īva, *zvedāv*, -āva »željan znanja, radoveden«; v kompoz. *do-*, *iz-* (> *z-*), *o-*, *po-iz-*, *pre-se*, *iz-pre-se*, *raz-v-se* (pf.), impf. *vēdati*, -am; tudi pf. *povēdati*, -vēm »narrare« (*od-*, *do-*, *pre-*, *za-po-v-*), po razmerju *cvētati*, *cvētēti*: *cvēsti* tudi analogno (*o*)*vēsti se* (*ovēm se*) »zu sich kommen«, subst. *zavēd*, -ēda, *zavēd*, -i (f.) in *zavēda* »zavest«, *povēd*, -i »Aussage, Angabe, Erzählung«, z dodatnimi pref. *odpōved*, -i »Absage«, *zapōved*, -i »Befehl, povelje, ukaz«, adj. *izvēden* »erfahren«, *izvēdenec* »Sachkundige« itd.; v Briž. spom. *Ti edin bose vuez* »Tibi soli, Deus, notum est« (I, 20), *Efe iezem uuede ztuoril ili neuuede* »quaecumque sciens feci aut nesciens« (III, 30–31), v 16. st. *veiditi*, *vediti*, 1. sg. *veim*, 3. sg. *vei*, 2. pl. *veifse* (Trubar; Rigler, Začetki, 13, 14, 58, 65), *veideri*, *vediti* »callere, icire«, kor. *povejiti* »reden, sprechen, sagen« (Megiser), v 17. st. *vedit*, *vem* (Janez Svetokriški), v 18. st. *veiditi* »snati, vmeiti; scire«, *išveiditi* »expiscari, explorare«, *veidēzh* »gnarus, notorius« (Kastelec-Vorenc), *vem*, *vēdel*, *vēdeti* (Pohlin), *svedeti*, *viem* »wissen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *védēti*, prez. *vēdē* in *vēm̃*, *vēsī*, *vēsre* in *vē* »scire, intelligere«, subst. *vēd̃* »scientia«, hrv. kajk. *vedeti*, *viem*, *viēš*, *viē*, pl. *viēmā*, *viētā* in *viētā*, *vedū* »znati, biti sposoben« (Jedvaj, HDZb I, 310), širše sbh. le (*pō*)*vjediti*, -im »povedati«, r. *védatb*, -aju »vedeti, znati« (atem. v *Bog vestb* »Bog ve«), ukr. *vídary*, -aju in *vim*, *visī*, *vístb*, br. *védacb*, -aju »isto«, p. *wiedziēc*, *wiem*, *wiesz*, *wie*, *wiedza* »vedeti«, č. *védēti*, *vim*, 3. pl. *vědí*, slš. *vediet'*, 3. sg. *vie*, 3. pl. *vedia*, gl. *wędzēc*, *vēm*, dl. *wēzēs*, *wēm*. Psl. *vēdē < ide. *uōjđ-Haj je med. oblika neredupliciranega pf. *uōjđ-Ha iz baze **uejđ-* »zagledati«, prim. sti. *vēda* »vem«, av. *vaēda*, arm. *gitem*, gr. oīdō, stír. *rōfetar*, got. *wait*, stvn. *weiz* »isto«, strpus. *waisei* »veš«, *waidimāi* »vemo«. Ostale slov. prez. oblike in mlajša 1. sg. **vēm̃* so prilagojene atematski prez. konjugaciji (prim. tako tudi sti. *vēdmī*), inf. *vēdēti in *vēdati (na osnovi katerih je rekonstruiran akcent) pa stativom s suf. -ē- oz. -a- (Miklošič, 390 s.; Osten-Sacken, IF XXXIII, 231 ss.; Trautmann, BSW, 338; Vasmer I, 176; Pokorny, 1125 ss.; LIV, 606 ss.). Glej tudi *vēst*, *vēdomec*, *vē II*, *vendār*, *vēšča*, *videti*, *svedōk*. M. S.

védno (adv.) »stalno«, pkm. *vēdno* »isto«, npr. v. *jouče*, v. *mero* »venomer, stalno« (Novak, Slovar², 164), adj. *vēden*, f. -dna »staleno«, prvič zabeležen pri Murku II, 700: *vēden*. Z asimilacijo -dn- v -n- *vēno* (adv.) »vedno«, npr. *veno in veno popija* »stalno pije« (Pleteršnik II, 760); z elativnim *pre-* *prevēdno* »in einem fort« (pkm.) in *pre-vēno* »isto«. Variantno *vēden* (adv.) »stalno« in k temu z elativnim *pre-* *pre-veden, kar je dalo adj. *prevēn* »un-

aufhörlich« (Murko II, l. c.). V 16. st. *veden* »assidue« (Megiser), v 18. st. *vedan*, npr. *tú ter tam poffeidati, vedan, inu vješkuši jedēti*, in *veden*, npr. *vješkuši pred ozhmy biti, eno reizh veden mišliti* (Kastelec-Vorenc), *vēdnu*, *v'ēdnu* »unaufhörlich« (Pohlin), *vednu*, *veden* »unaufhörlich« (Gutsmann).

Izhodni sln. adv. *vēdan »stalno«, sekundarno *vedno* »isto« namesto pričakovanega *vēdno, kar se lahko še ohranja v pkm. *vēdno*, je sklop **vš-edñs* iz elipse besedne zveze **vš edñs mēr̃s* »v eno smer« (korenska povezava Miklošič, 102 in Bezlaj, ESSJ II, 178; Snoj, SJ/SLs 4, 2003, 28 s., z domnevo o obstoju subst. **šmē-r̃s* ob **mēr̃s*), čeprav bi na podlagi č. ljudske zveze v *jednom kuse* »neprenehoma«, tj. »v enem kosu« (citirano po Kopečnem, ESS II, 719), lahko domnevali tudi pomen »mera«, ki je bil evidentiran v *mēra in tudi v **mēr̃s*. Pomen »skupaj« v mak. *vedno*, toda *naedno* poleg »skupaj« tudi »istočasno«, blg. *vednō* »skupaj«, adj. *veden*, *vedna*, *vedno* »skupen, splošen«, stblg. *vš edno* »skupaj«, slš. gemer. *vedno* »skupaj« (Orlovský, Gemer., 373) je sklop iz *vš edno (Kopečný, l. c.; Georgiev, BER I, 127) in more biti tako kot sln. *vēdan eliptičnega nastanka. Pomena »skupaj« in »neprestano« sta združljiva s semom »hkrati«, iz katerega se lahko razvije »neprestano, stalno«, kot priča sln. razmerje med dial. *spōloma* »zaporedoma«, tudi *spōlo* v *spuvu* »vedno« (Gutsmann) ob *spolom* »sploh, skupaj«, slš. *dovedna* »skupaj, v enem kosu, stalno«, č. v *jednem* »vedno, stalno«, zato je strogo ločevanje mak., blg. adverb od sln., kakršno zagovarja Snoj, l. c., odveč. Sln. sekundarni adj. *véden* ← adv. *vēdān z novim akutom, iz česar je knjiž. *vēdno*, ima paralelno tvorbo v blg. adj. *véden*. Glej tudi *vēnomer*, *zmēraj*, *vmēr* in dalje *eden*. M. F.

védomec (m.), g. -mca »izkušen, moder človek; vedeževalec, vremenski prerok, čarovnik« in »neko bajeslovno bitje, ki se v razne živali zna izpreminjati« (Ribnica), »bajeslovno bitje, ki hodi ljudi tlačiti« (Erjavec, LMS 1883, 335), »volkodlak, vampir«; rez. *vēdamac*, pl. *vēdamci*, *vēdawci* »skrat, hudi duh« (Steenwijk, SDR, 323). Na Tolminskem so verjeli, da so *vēdomci* »vsi tisti možki, ki nimajo nič brade in ki sploh nikjer na životu niso kosmati, in da se hodijo ponoči z drugimi vedomci trkat po križpotjih kakor kostruni« (Rutar, Lj. zvon III (1883), 773). Vedomci se znajo tudi spreminjati v živali. Ponoči tekajo okoli in se pretepajo. Jeseni se v Poljanah na Gorenjskem kažejo tudi kot lučke po travnikih (Wiesthaler, Lj. zvon III (1883), 561 s.). Ponoči se (tudi skozi najmanjšo luknjico) prikradejo v hišo in spečega človeka *mastijo*, da ga zjutraj bolijo členi na rokah in nogah ali da ponoči težko diha. Majhne otroke lahko tudi umorijo (Obalovič Lj. zvon IV (1884), 97 ss.); po metatezi *mēdovec*, -vca »vedomec« (Senožeč; Erjavec, LMS 1880, 201); tudi *vēdovec*, *vēdavec* »isto«, v 18. st. *veidoviz* »faticinus, fatidicus; vgainaviz« (Kastelec-Vorenc), *vedūnec* (Poljane; Wiesthaler, l. c.), *vēdenec* »Irrlicht« (Vodnik, Caf), »mora« (Caf); f. *vēdomica*, *vēdomka* »vešča, čaravnica« in »ženska, ki mnogo ve«, *vēdenica* »rojenica« (Naklo na Gor.); v 18. st. *vēdōmz* poleg *vēdēsh* »Wisser, Wissling; sciolus« (Pohlin).

Izpeljano iz pas. ptc. prez. **vēdom̃s* v akt. pomenu »vedoč, ki veliko ve« (stcsl. *vēdom̃s* »notus«, r. *vedomyj* »znan«), prim. iz tega še adv. *vēdoma* »wissentlich« in adj. *vēdomen*, -mna »erfahren, gescheit«, *vēdomašnji* »wissentlich«. Prim. tudi sbh. *vjedōgonja*, *vedōgonja*

»človek, katerega duh ob neurju zapusti telo in se z drugimi takimi bitji bojuje za svoj kraj ali dela zlo drugim ljudem in ki se po smrti povampirira« (Rečnik SANU II, 450). Glej tudi *věšča* in dalje *vědeti*. M. S.

vedran (m.) »starejši neporočen moški«, tudi *vedrana* (f.) »starejša neporočena ženska« (nadiško; Rigoni-Salvino, VIN, 42, 107).

Izposojeno iz furl. *vedràn* »moški, ki je že prešel leta, v katerih se navadno poroča«, tudi *vedràne* »ženska, ki je že prešla leta, v katerih se navadno poroča« (Pirona, VF, 1261), kar je substantivizirano iz adj., ki se ohranja v it. tosk. *vetrano* »star«, rum. *bătrân* »isto«, poznolat. *vetrānus*, kar je sinkopirano iz *veterānus* k *vetus*, *vetēris* »prileten, ostare, star« (Battisti-Alessio, 4041). M. F.

vedriti, *-im* (v. impf.) »čakati v zavetju, da preneha deževati«, pkm. *vedriti*, *-in* »umakniti se pred dežjem« (Novak, Slovar², 164), *vedri me* »mudim se, ko čakam, da bi nehal dež« (Miklošič pri Pletersniku II, 754), obir. kor. *sma pa ... u mlī:n vedri:wa* (Karničar, Obir, 306) »sma pa ... v mlinu čakali«, *vedrilšče* (n.) »mesto, kjer kdo vedri« (Fram).

Ker so denom. v. na **-iti*, *-išb* praviloma tranzitiva, je intranz. pomen gotovo sekundarno, z zamenjavo subjekta in morda z elipso iz skladijskih zvez kot *čakam, da vedri* »čakam, da naredi lepo vreme« reinterpretiran iz tranz. denom. **vedriti*, **vedrišb* (impf.) »delati lepo vreme, jasnit« (metaf. preneseno tudi na pozitivno stanje človekovega počutja, prim. sln. *razvedriti*, *-im* (v. impf.) »povzročiti pri drugem dobro razpoloženje«, k temu *razvedrilo* (n.) »kar nekoga dela dobrega razpoloženja, dobre volje«) iz subst. **vėdro* (n.) »lepo vreme«, prim. r. dial. *vėdro* (n.) »lepo vreme«, ukr. *vėdro* »isto«, stp. *wiodro* tudi »vročina«, č. *vedro* »vročina, pripeka«, gl. *wjedro* »vreme«, dl. *wjedro* »lepo vreme«. K tranz. pomenu tega v. prim. hrv. *Vidi onaj, koji vedri i oblaci, Ja vedrim i oblaci na volju s nebesa* (ARJ XX, 679). K pomenskemu razvoju »čas, vreme« > »boljše delati« prim. sln. *vremeni se* »lepo vreme je«, hrv. *vrimeniti se* »boljšati se«, tudi sln. pog. *pocajtati se* »poboljšati se, postati zdrav« k *cajt* (m.) »čas« < n. *Zeit* »isto«. Dalje glej *veder*. M. F.

vėdrna (f.) »mavrica«, tudi *vėdrnica* »isto« (oboje goriš., vipav.; Erjavec, LMS 1880, 201).

To je substantivizirani adj. **vedrñā* substantiva **vėdro* (n.) »lepo vreme«, ker je mavrica znanilka lepega vremena (Erjavec, l.c.). K besedotvorju prim. *sėstrna* (f.) »sestrična« k *sėstra* »soror«. Dalje glej *veder*. M. F.

vėdro (n.), g. *-a* »situlus« (SSKJ², 1497), črnopr. *wėdar*, *-drā* »isto« (Tominec, 229), toda pri Pletersniku II, 754: *vėdro*, *-a* »isto« in pkm. *vėdro*, *-a* (Novak, Slovar², 164); tudi tudi *vėdra* (f.), *vedrica*, dem. *vėdrce*; *vėdrnica* (f.) »vedro«, *vėdrnik* (m.), g. *-a* »prostor ali klop v kuhinji, kjer so vodni kebli« (Tolmin, Lašče, bkr.), tudi *vėdrnjak* »isto«; adj. *vėdrn*, f. *-a*, npr. *vedrn sodček*. V 16. st. *vedru* »vrna« (Megiser), v 18. st. *vedru ša šterno*, *vėderze* (Kastelec-Vorenc), *vėdr* »urna, fitula«, *vedriza* »amphora, hydria« (Pohlin), *viedra* »Wafferchaff« poleg *vedru*, *veder*, *-dra* »Eimer«, *vedriza* »Kübel, Lägel« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *vėdro* »σάτυμος«, hrv. *vijėdro* »isto«, dial. *vīdra* (ARJ XX, 839) poleg n. *vidro* (Vodice; SDZb. IX, 1940, 203), *vidro* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 231), *vėdro*

(Brugd; Filipi, ILA, 549), čak. dem. *vidrica* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1322), črnogor. *vijėdro* (Jurišić, l.c.), mak. *vedro*, blg. *vedrò*, r. *vedrò*, ukr. *vidrò*, br. *vjadro*, p. *wiadro*, č. *vėdro*, slš. *vedro*. Iz slov. jezikov je rum. *vădră* »vedro«, madž. *vődör* »isto«, *veder*, alb. *vedrë*, *vedër*, ngr. dial. βέδρῶν, turš. dial. *vėdré*, lit. *vėdras* (Miklošič, 388).

Psl. **vėdrò* (n.), sekundarno **vėdro*, oboje »posoda z/za vodo« je v srednjem spolu substantivizirani ide. vrddhirani adj. **uėdr-ó-* »takšen, ki je v zvezi z vodo/ki ima vodo« iz ide. heteroklitičnega subst. **uódŕ* (nom.-akz. sg.), g. **uėd-ŕ-s* »voda«, prim. enako motivirano gr. ὕδρῖα »vedro« k ὕδωρ (n.), g. -ατος »voda« in mik. *u-do-ro* »vrsta posode« (Miklošič, l.c.; Meillet, MSL XIV, 432; Machek², 681; Skok III, 590; Frisk II, 937; Darms, Vrddhi, 13 s.). Variantno slov. **vėdrica* je bilo substantivizirano iz adj. **uėdríH₂* ← adj. **uėdró-* (Furlan, Filologija 40, 2003, 35, op. 11). Psl. **vėdrò* z vrddhiranim korenskim delom heteroklitičnega subst. posledno potrjuje njegovo prvotno akrostatično akc. paradigmo, z *-r-* iz krepkih sklonov namesto pričakovanega stranskosklonskega *-n-* pa tako kot npr. psl. **v-šdra* »lutra« ob stvn. *ottar* »isto«, gr. ὕδρα, sti. *udrá-*, av. *udra-* lahko kaže na zgodnje, še prajezično izrinjanje heteroklizije. Zastarelo o **vėdrò* Zubatý, JA XVI, 418, ki povezuje z lit. *vėdaras* »želodec«, lot. *vėdars*, *vėders* »trebuh, izboklina«, sti. *udára-* (n.) »trebuh«. Sln. kračina v *vėdro* je verjetno posledica krajšanja zloga pred *dr*. Dalje glej *voda* in *vidra* I. M. F.

vėga (f.) »Hyla viridis«, tudi *vėgavica* »isto« (štaj.); k temu *vėgati*, *-am* (v. impf.) »regljati, kvakati«.

Nejasno; morda onomatopeja kakor sin. *rėga*, *regāci-ca*, *rėgica*, *rėgati*, *regljāti*. Podobnost z lot. *viegla* »neka letéča čarovnica« (o tem Mühlenbach-Endzelin IV, 653) ali ags. *wicca* (m.) »čarovnik«, *wicce* »čarovnica«, agl. *witch*, srvn. *wicken* »čarati« poleg ags. *wigol* »spadajoč k prorokovanju« (o tem Pokorny, 1128) iz ide. **uejk-*, **ueig-* »odločati« ni popolnoma nesprejemljiva.

vėgast (adj.), f. *-a* »neraven, skrivljen«, tudi *vėg*, f. *vėga* »neskladen«, npr. *kako sta si vėga* »Gornja Savinjska dol.», *vėgav*, *vėgljast*, *vėglāt*, *vėgljav*, *vėgrast* »isto«; k temu subst. *vėga*, *vėganje*, *vėgalica*, *vėgavost*, *vėgljina* »neravnost, neskladnost«, v. *vėgati*, *-am* »majati«, dem. *vėgljāti se*, *-ām se* »isto«, pf. *vėgniti se*, *vėgnem se*; tudi *vėžen* »vegast«.

Pomensko najbližje je lot. *viēgls* »nekoliko majav«, *vi-ga* »globel med peščinami«, agl. *vīk* »zaliv«, stnord. *vīk* »krivina«, sti. *vega* »tresenje, majavost« (Pettersson, Het., 242; Mühlenbach-Endzelin IV, 654, 582), vse iz ide. **ueig-* poleg **uejk-* »kriviti« (Walde-Pokorny I, 233). Glej tudi *tvėgati*, *vėgrati* in *zvėzniti*.

[Prim. še hrv. *vėgav* »kriv, upognjen« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 413) in blg. dial. *vėgav* »kriv«, *vjāgaf* »isto« (Bezljaj, ZJS, 305, 525, 659; Kurkina, Etimologija 1979, 1981, 25; ista, DS, 64). — M. F.]

vėgrati, *-am* (v. impf.) »odpravljati, dati iz uporabe (denar, praznik)«, v. *denar* »obtočli kovanec in mu zmanjšati vrednost« (zah. štaj.). Jvzh. štaj. *vėgrast* »vegast« govori v prid domnevi, da je *vėgrati* ekspr. tvorba s sufiksom *-ra-* iz *vėgati* »nestabilno stati, kriviti se« ← *vėg* »neraven, kriv, z neravno spodnjo ploskvijo in zato nestabilen, majav«, prim. k besedotvorju *cufrāti* > *cefrāti* iz *cufati* (< n. *zupfen*), iz domače osnove *česrāti*

»mikati, grebenati, česati« iz *česáti* (o tvorbi Zorman, Mag., 48 ss.). Domnevanje izposoje iz stvn. *weigerón* »upirati se, zavračati« > nvn. *weigern* »ne hoteti, braniti se, zavračati« je iz semantičnih razlogov malo verjetno. Dalje glej *végast*, *zvězniti*, *tvégati*. M. S.

véha I (f.) »čep, zamašek, pilika«, dem. *véhica*, *vešica* tudi »raka z zapornico«; v 16. st. *vejshniza* »Spunt an eim faß, operculum« (Megiser), 18. st. *veha*, *veishniza* »Spundkeule« (Gutsmann).

Pomensko blizu je lit. *vāgis* »čep pri sodu; zagozda«, lot. *vadzis* »zagozda«, stprus. *wagnis* »črtalo pri plugu«, stvn. *weggi*, *wekki* »kij, bat«, stnord. *wangsne* »lemež«, lat. *vōmis*, *vōmer* »lemež«, gr. ὀρνίς »lemež«, vse iz ide. **uegʰh-*. Brez sln. paralele Trautmann, BSW, 337; Fraenkel, 1179; Meringer, JF XVII, 132; Walde-Pokorny I, 315.

[Ker se je za zamaške lahko uporabljal kar kosem prediva, se zdi verjetno, da je beseda identična z *věcha »šop slame«, *věchstb »isto« (Vasmer² I, 308; Polański, SEDP II, 967). – M. F.]

véha II (f.) »zeljnata glava z razprtimi listi; mahedrav klobuk; polsten filter; gostilniški izvesek«, tudi *vehūlja*, *vehūra*, *vehūta*, *věhovje*, adj. *věhast*, *věhav* »rahel, prazen, našopirjen«.

Prim. r. *vechá* »kol s šopom slame«, ukr. *vichá*, p. *wiecha*, č. *vich* (m.), stč. *viech*, slš. *viecha*, gl. *wěcha*, dl. *wěcha* »Strowisch als Zeichen des Verbotes, Hegewisch; Wipfel, Maidenstange«. Sorodno je stvn. *wisc*, nvn. *Wisch* »omelo«, šved. *vese* »šop«, norv. *veis* »kocen«, stnord. *visk* »šop«, lat. *virga* »šiba«, sti. *veská-* »zanka za obešanje«, vse iz ide. **uejšo-s-*, *uojšo-s (Trautmann, BSW, 347; Vasmer I, 187). Dalje glej *věja*.

véha III (f.) »nočni metulj, večša« v obir. kor. *wé:χα* (Karničar, Obir, 256) in rož. kor. *věχα* (Šašel, RNB, 141).

Sem v 18. st. izpričano *viha* »Schmetterling, vefha, metil« (Gutsmann) z *i*, ki je lahko refleks dolgega sln. *e* < *ě kot npr. v *kripek* »krepek« < *krěpěkb, *lifthpam* »mache fauber, nett« ← *lěpěšām k adj. *lěpě. Toda prim. tudi č. *vicha* »cethosia, pokolený hmyzú z řádu šupinokřídlych, motýlowitých« (Jungmann, Sl. V, 99). Verjetno tako kot sln. *véha* (f.) »človek brez čvrstega karakterja«, tudi »človek brez čvrstega zdravja« deverbativni nomen agentis od v. *vě-cha-ti, *vě-čaje-šb »majati, sem in tja premikati«. Podobno motivirano je tudi psl. **metyl'ь* (tudi **motyl'ь*) ← *mesīť, *metěšb »sem in tja premikati, metati«, č., slš. *motovídló* »metulj« : sln. *motovílo* (n.) »neokretnež, nepripravna oseba«.

Pomen »nočni metulj« se pri slov. *věšča (f.), prim. sln. *věšča* (f.) »nočni metulj« poleg »čarovnica, vedeževalka« in »blodna luč«, hrv. *vjěšta* »vedeževalka« poleg »nočni metulj, ki se mu pravi tudi mrtaška glava« (ARJ XXI, 118), tudi *vjěštica* »vedeževalka; nočni metulj«, *vjěška* »čarovnica; nočni metulj« (ARJ XXI, 114), sicer navadno razlaga kot sekundarnega iz pomena »vedeževalka« na podlagi ljudske vere, da metljavost povzročajo v metulje spremenjene čarovnice (Bezlaj, ESSJ II, 181). Ker *véha* pomeni le »nočni metulj«, jslov. *věšča »isto« pa je lahko deverbativ tipa sln. pkm. *s'ti:ška* »stiska, beda« < *sz-tišča ← *sz-tiškatī (Furlan, Obdobja 17, 259) intenz. *vě-ska-ti, *vě-skajěšb »majati, sem in tja premikati«, je to ljudsko vero lahko sprožila prav homonimija med *věšča (f.) »ki ima znanje« ← ide. **uojd-ti-* (f.) »znanje« in *věšča (f.) »ki se sem in tja premika, (nočni)

metulj«. K soobstoju intenz. na **-cha-* in **-ska-* prim. psl. *pol-cha-ti : *pol-ska-ti ← *pol-ti, **pol'q* »pljuscati, vejati, plati«. Dalje glej *věhati I, II* pa tudi *věšča*. M. F.

věhati I, -am (v. impf.) »rahlo pihati (o vetru)«. V 16. st. *veter vaha* (Trubar pri Pleteršniku II, 754). Sem deverbativ *vehljáti*, -ám »isto«. Izhodno *vě-cha-ti, *vě-čaje-šb je intenz. tipa *ma-cha-ti (ob *ma-ja-ti) k psl. *věti, *vějěšb »rahlo pihati (o vetru)«. Glej tudi *věhati II*, *věšiti* se in dalje *věti I*. Delno M. F.

věhati II, -am (v. impf.) »majati«, npr. *pijan je bil, da je kar vehal* (dol.), sem deverbativ *věha* (f.) »človek brez čvrstega karakterja, slabič« (gor.), kor. »telesno šibka oseba« (Karničar, Obir, 256), avgmentativ *vehūlja* (f.) »nestanovitna ženska«; adj. *věhav*, f. -a »omahljiv, slaboten«, substantivizirano *věhavec* (m.) »omahljivec, nestanovitnež« (od tod cgn. *Vehavc*, *Vehovec* in *Vehovar*, *Vehover*, *Vehver*); dem. v. *vehljáti*, -am »(zaradi slabosti) majati«, adj. *věhljav*, f. -a »zibajoč; slaboten, šibek; prazen«, substantivizirano *věhljavec* (m.), g. -vca »slaboten človek«, adj. *věhljast*, f. -a »zibajoč; slaboten, šibek«. V 18. st. *vehlau*, *vehlaft* »schwach, schwankend«, *fhe vfelei v'zirkou perveihla* »So schwach, als er iſt, kömmt dich in die Kirche.« (Gutsmann) z *ei* za dolgi sln. *e* iz *ě v slovarju, npr. *deid*, *deidizh*, *deidifhna*, *leitafs*, *leitu* poleg *lietafs*.

Prim. slš. dial. *viechat' sa* »obotavljati se« (Kálal, Sl., 769). Izhodno *vě-cha-ti, *vě-čaje-šb »sem in tja premikati, majati, slabeti« (k temu pf. *věch-nōti tipa *polch-nōti = sln. *plahniti* ← *polchati) je tako kot homonim v pomenu »rahlo pihati (o vetru)« slov. intenz. na **-cha-* glagola **vě(j)ati*, ki je v intranz. rabi poleg »rahlo pihati (o vetru)« pomenil tudi »sem in tja se premikati, majati se«, prim. sln. kor. obir. *wět jō* »kolovratiti« (Karničar, Obir, 257), mak. *vee se* »isto«, ukr. *vi-jaty*, *viju* »motoviliti, ne iti naravnost« (Grinčenko, Sl. I, 244). Glej tudi *věhati I*, *věhniti*, *věhtiti* in dalje *věti I*. Delno M. F.

věhet (m.), g. -hta »šop sena, slame«, tudi *věhtelj* (m.) »isto«.

Prim. r. *věchotb* »šop slame«, ukr. *vichotb*, str. *ve-čotb*, p. *wiecheč*, č. *věchet*, slš. *vechet'*, gl. *wěchč*, dl. *wjěks* »isto«. Stara izvedenka iz *věcha »šop slame« (Trautmann, BSW, 437; Vasmer I, 195; Machek², 689).

věhniti, *věhnem* (v. impf.) »sušiti, veneti« (bkr.), pkm. *věinoti*, -nen (Novak, Slovar², 164). V 18. st. *vehneti*, *věhnēm* »welken« (Pohlin).

Prim. hrv. *věhnuti*, *věhnēm* »sušiti, veneti« (Stulli, nar. pesem), blg. *věchna* »isto«, r. *vjáčhibb* »počasnež, neroda« in morda tudi mak. *věnda* »pohajkovati v času dela«. Miklošič, 380, izhaja iz **uend-s-*, torej *s*-intenzivum k **uend-* »veneti«. Podobno Skok III, 576, ki tudi rum. *ofili* »uvel« izvaja iz **u-ve(h)ls*. Glej tudi s. v. *věhati II*.

věhter (m.), g. -tra »priprava, na kateri suše sir« poleg *věhtra* (f.) »rogoznica, štorja«. V 18. st. *vehtra* »Schilfflechte, Wanne« (Pohlin).

Primerjati je mogoče r. *vjachirb*, *vjachilb* »mreža za seno« in morda lot. *vanga* »ročaj pri sodu, locenj, pletena mreža«. To kaže na **ueng(h)-*. Etimološko nepojasnjeno. Gorjaev, 62, pritegne tudi r. *vjacha* »veja«, z rezervo Vasmer I, 247; Mühlentach-Endzelin IV, 470, domneva sorodstvo z lit. *vangūs* »len, tečen«, *vėngti* »nerad delati«,

vingis »krivina«, ako ni izposojeno iz est. *vañg* »ročaj, krivina«.

vēhtiti, *-im* (v. impf.) »mahati, plapolati« = primor. *vjehtat v so vjehtele s fečuele* »so mahali z robcem« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 144). V 18. st. *vehiti* »librare, vagati, luzhiti« (Kastelec-Vorenc).

Gotovo denom. v. od subst. **vēchōtō*, kar more biti deverbativni nomen actionis ekspr. glagola na **-sta-** **vē-ch-ōta-ti* od **vē-cha-ti* »mahati, sem in tja premikati«. K besedotvorju prim. sln. *rāhtati*, *-am* »glasno kokodakati«, č. *rachtat* »kvakati, hreščati« ob *rachat* »kvakati, hreščati«; č. *rochtati* »kruliti (o svinji)« in *rochati* »isto«, p. dial. *rochac* »isto«, r. *ročats*. Dalje glej *vēhati* II. M. F.

vēja I (f.) »ramus«, tudi »stranski del, panoga«, npr. žilna *veja*, *specializirana veja medicine*, »generacija«, npr. *avstrijska veja habsburške dinastije*, toda ob spodnji Dravi »list« (Pleteršnik II, 755); črnopr. *vėje* (f.) »ramus« ob dem. *vějčā*, *vějnat* (Tominec, 229), rez. *vēja* »ramus« ob dem. *vějica* (Steenwijk, SDR, 324); kol. *vėje* (n.), g. *-a* »Gezweige« = pkm. *vėje*, g. *-a* »isto« (Novak, Slovar², 164), toda formalno enako rez. *vije*, g. *-a* v pomenu »(majhen) list« (Steenwijk, SDR, 324) in ob spodnji Dravi »listje« (Pleteršnik II, 756), kol. *vejčvje* (n.), g. *-a* »Gezweige«; dem. *vějica* »ramulus« (k temu pkm. kol. *vėjčē*, g. *-a*; Novak, l. c.), nknjiž. »vrste ločila«, kar je kalk po poznolat. *virgula*; pkm. *vějka* pri Pleteršniku II, 756, »ramulus«, toda sodobno pkm. *vějka* v Beltincih »ramus« (Novak, l. c.), rez. dem. *vijacē* (Steenwijk, l. c.); adj. *vējast*, f. *-a* »ramosus«, *vejāt*, f. *-āta* »idem«, *vějnat*, f. *-a*; *vějnik* (m.), g. *-a* »na koncu zaobljen nož za rezanje vejevja« (dol., Pohorje), tudi »sveženj vej s še zelenim perjem, katero je posušeno ovcam in kozam v pičo pozimi« (Murko) = obir. kor. *vē:janq* »jesenovo grmičje (kot krma ovcam)« (Karničar, Obir, 256) = polj. *vějnk* »svitek zelenega vejevja za zimsko pokladanje živini« (Škrlep, 66) in »snop iz šibja in zelenja za cvetno nedeljo, Plambusch« (Črni Vrh). V 16. st. *veja* »Aft, Sproß, ramus, germen« (Megiser), l. 1607 *veia* »foglia« (Alasia), v 18. st. *veya* »ramus, odrafilik«, *šelenē veye* »frondes«, *ena veyza* »ramulus«, *s'šeleniga veyā* »viridis umbra, lenza s'šelenia«, *veyavi* »rameus, od ene veye«, *veyat dreu* »frondifera arbor«, *veynat* »ramosus, s'dofti veyami« (Kastelec-Vorenc), *veja* »Aft, ramus« (Pohlin), *veja* »Aft«, *roshna veja* »Blumenstraus«, *zvetna vejiza* »Palmzweig, zvietnik, palmova mladiza, palmovu zvietje«, *veje* »Wald«, *vejajt* »aftig« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *vēja* »ramus, propago, virgulta, ramus tener«, *vějje* »palmites, rami«, hrv. kajk. *veja* »ramus« (Belostenec), čak. *vėje* »(posušen) list« (Kastav nad Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 552), na Cresu *vėje* (n.) »tanke posušene veje z listjem« (Tentor, JA XXX, 203), toda v Orlecu na Cresu *vėje*, g. *-a* »zelenje« (Houtzagers, ČD, 389), v Vrbniku na Krku *viji su kitice od jesena ze zelenun šumun* (ARj XX, 847), na Kosovu *vēja*, g. *vėje* »suha veja, slamica, biljka«, dem. *vějka*, prim. *slāb*, kaj v. se *učinijo* (Elezović I, 75), mak. *vejka* »veja, trska«, blg. *vějka* »vejica« in *vej* »uta, pokrita z vejami«, *vějnik* »isto«, str. *vēja* »ramus«, č. dial. *vějice* »prot ali žitni klas, ki premazan z lepljivo snovjo služi za lovljenje ptičev«, dem. *vėjčēka* (citirano po Machku², 681).

Psl. **vějъ* (m.), **vēja* (f.), kol. **vějъje* (n.) je prvotno verjetno označevalo list(je) na veji in se kasneje deloma

pomensko zožalo na »list«, deloma pa na »veja«. K taki rekonstrukciji pomenov ob gradivu v posameznih slov. jezikih navaja tudi sorodno sti. *vayā-* (f.) »veja, rodovna veja, potomstvo«, ir. *fē* »palica« < **uejā* (Vasmer² I, 310) in nvn. *Geweiht* »rogovje divjadi«, pozno srvn. *ge-wige* (to je krn iz starejšega srvn. *hirz-gewige*), kar je kol. neevidentiranega stvn. subst. **wī(a)* »veja« (Mayrhofer EWA II, 509; Pfeifer, EWD², 445). Izhodišče **uejō-* (germ. (?)?) oz. **uejēH₂-* (sti., kelt., germ. (?)?) nakazuje, da je slov. **ē* lahko posledica vrddhiranja iz podstavne- ga subst. **uejō-* »veja« → adj. **uejō-* »pripadajoč veji, tj. list na veji«. Psl. **vějъ* (m.) in **vēja* (f.) sta torej lahko v različnem spolu substantivizirana adjektivna. Drugače o kvantitativnem razmerju Machek², l. c., ki domneva, da je **ē* v psl. **vēja* nastal pod vplivom sinonima (?) **vėry* »veja« (npr. č. *větev*), Vasmer², l. c., pa **vēja* korensko povezuje z **vėry* »veja« in **vīti* »torquere, curvare«, kar implicira, da naj bi bil jat v **vēja* monoftongičnega izvora, tj. iz **uoi-jeH₂*, čeprav je že Pokorny, II20, II21, nakazal, da sta korenka vokala v sti. *vayā-* in psl. **vēja* posledica kvantitativnega prevoja. Enako o izvoru *ē* Skok III, 572, ki — deloma sledeč Brücknerju, 614 — psl. **vēja* korensko povezuje z **vėchā*, prim. sln. *vėha* »strleč zeljni list« (SSKJ IV, 388), čeprav delna sinonimija med **vēja* in **vėchā* lahko tudi kaže, da je **vėchā* derivat **uoi-sėH₂* »ki je v zvezi z vejo, list na veji ipd.« iz **uejō-* »veja«. Smoczyński, Slavia LXIII, 1994, 506, op. 7, le ugotavlja, da je psl. **vēja* tvorba tipa sti. *chāyā-* »senca«. Glej tudi *vejnik I* in dalje *vīti I*. M. F.

vēja II (f.) »veka«, v 16. st. tudi »trepalnica«, prim. *Nega ozhes veye te zhloueske otroke probirao* (Trubar); dem. *vějica*, adj. *vėjčast* »wimperartig«, semkaj morda rez. *vije* (n.) »listič« (navaja Steenwijk, SDR, 324), če ni to iz furl. *fuet* »list«.

Prim. csl. *vežda* »palpebra«, hrv. čak. *vija*, *vēja* »veka«, črnogor. *vjeđa* »obr, trepalnica«, sb. dial. *vėda* »obr« (Kosovo), mak. *veg'a* »obr, skrajni del velike ribiše mreže«, blg. *vėžda* »obr«, str. *veža* »veka«, medtem ko je r. *vėžd'a* »isto« iz csl. Psl. **vėd'a* Miklošič, 391, povezuje z **vīdēti*, kar narekuje izvajanje iz **uoid'(i)jā* (z analognim dolgim vokalom po prez. ali po Winterjevem pravilu). To mnenje brez večjih pomislekov podajata Vasmer I, 178, in Skok III, 602. Drugače Murko, Tragom srpsko-hrvatske narodne epike I, 413 s., ki povezuje z **vėko*. Ker je to iz ide. **ueHko-m*, kar je zelo verjetno sorodno s korenomo **ueHg-* v lit. *vōžti* »pokriti, povezniti«, psl. **vėznqti* > sln. *vėzniti*, je treba iz tega rekonstruirati koren **ueH-*. Tvorba **ueH-jo-* se morda ohranja v ukr. *Vij*, *-a* »bajeslovno bitje z vekami do tal« (kar pa primerjajo tudi s teonimi sti. *Vayū-* »bog vetra«, oset. *Wəjjug*, *Wəjyug* »neki gigant«, stpr. *Wejopatis* (glej literaturo pri Cvetko Orešnik, MPBJO, 79)), *vija* »trepalnica«, star. č. *vėjčēka* »veka« (hapaks iz l. 1544, naveden v dodatkih Čelakovskega k Jungmannu), stč. *pověje* (navaja Machek², 681, ki primerja alb. *vetull* »obr«). Psl. **vėd'a* (če tako) je torej lahko nominalna tvorba s sufiksom **(i)jā* iz drugače determinirane baze. Druga besedotvorna možnost je domneva o kompoz. s prvim členom iz omenjenega **ueH-* »pokriti, pokrov« in z drugim iz **-dhH(i)jā* ali **-dhiH* h korenu **dheH-* »postaviti«, prim. s takim drugim členom lit. *nuodžiā* »greh, krivda«, *pradžiā* »začetek«, sti. *annādī* »jedoča hrana« < *anna-* »hrana« + *ad-*. Dalje o tem glej *vėka*, *vėzniti*. M. S.

vejník I (m.), g. -a »Hyla arborea« (Pleteršnik II, 756, po Freyer, Fauna, 43) in »Rana viridis«, za kar je v istem delu naveden sln. ekvivalent *listna šhába* (Freyer, o. c., 44).

Zaradi n. ustreznikov *Laubfrosch* oz. *Laubkleber* je sln. *vejník* lahko enako pomensko motivirano kot sln. zveza *listna žaba* »Rana viridis« in zato tvorjeno iz sln. *vėja* (f.) oz. *vėje* (n.) v pomenu »list« in ne »ramus«. V obeh primerih pričakujemo sln. baritoniran subst. *vějnik in ne *vejník*, kakor je sporočeno. Sln. sin. za Hyla arborea so *rega*, *vega*, *vegavica*, *zelena žaba*, *božja žaba* (Cigale, Wb., 936). Dalje glej *vėja I*. M. F.

vějnik II (m.), g. -a »velnica« (dol.), črnopr. *vějnik* »stroj za vejanje žita« (Tominec, 229), tudi *vějnica* (f.) »velnica« (dol.).

Prim. br. *věika* »velnica« (Polesje), ukr. *věika* »isto«, č. *vějka*, gl. *vějna lopata*. Vse substantivizirano iz adj. *vějno, ki kaže na izpeljavo iz subst. *vějъ (m.) »vejanje žita«. Sorodno in enako tvorjeno je č. dial. *věj* »snežni metež«, in lit. *vėjas* (m.) »veter«, lot. *vėjš* »isto«, le da je psl. *vějъ (m.) vzporedno ob razvoju pomenskega polja v. *věiti, *vějěšъ »rahlo pihati (o vetru)« pridobival tudi nove pomene. Dalje glej *věiti II*. M. F.

věk I (m.), g. -a »življenjska doba, stoletje«, k temu *věčen*, f. -čna »aeternus«, *věčnost* (f.) »aeternitas«; adj. *vekovit*, f. -a »večen«, denom. v. *vekovititi*, -itím »delati, da traja dalj časa, večno«, adv. *věkomaj* »in aeternum« = pkm. *vekomaj* »isto« (Novak, Slovar², 164). Sem fraza *na veke vekov* »večno«, tudi *na vek veka* (Caf), v Briž. spom. iz *uueka* v *uuek* I,35, kar je kalk po lat. *in saeculum saeculorum* in podstava za adj. *vekověčen*, f. -čna »ewig«, v. *ovekověčiti*, -věčim (pf.) »narediti nekaj znano, splošno znano; narediti, da traja dalj časa, večno«. V Briž. spom. *uuek* I,35 »saeculum«, v 16. st. le *vezhnuff*, *veizhnost* »aeternitas«, *veizhen* »aeternus«, *vekomaj* »ewig« (Megiser), l. 1607 izpričano kot *veclí* »feco- lo« poleg *vechn* »eterno«, *vichne* »perpetuo« (Alasia), v 18. st. *věk* »seculum, ftú let«, *vekomaj* »perpetuo«, *vevėžni* »perennis«, *vėžhnu* »isto«, *vėžhnost*, *vėžhnúst* »aeternitas« (Kastelec-Vorenc), *vežhn* »ewig«, *vežhnost* »Ewigkeit« (Pohlin), *vežhnost* »Ewigkeit«, *vezen* »ewig«, *vekomaj*, *vekomai* (adv.) »ewig«, *vekomati* »verewigen« (Gutsmann).

Prim. stcs. *věks* »о́вън«, hrv. *vijek* »isto«, sb. *věk*, hrv. pri Vrančiču *vik*, mak. *vek* tudi »življenje«, »svet«, blg. *vek*, dial. tudi »življenje, obdobje«, r. *vék*, ukr. *vik*, br. *vék*, p. *wiek*, č. *věk*, slš. *vek*. Iz slov. jezikov je rum. *veac* »življenjska moč, ognjevitost, večnost, stoletje, vreme«, vac »isto«, *vecie* (f.) »aeternitas« (Tiktin, Wb., 1721).

Psl. *věks s prvotnim pomenom »življenjska aktivnost, energija, moč«, kasneje specializirano na obdobje življenjske moči, tj. »življenje« → »življenjsko obdobje« → »daljše obdobje« → »večnost«/»stoletje«; to je tako kot lit. *viėkas* »(življenjska) moč, življenjsko obdobje, življenje« nomen actionis *uójiko-s ide. glagola **uėjike/o-* »močan biti, delati« ide. baze **uejk-* »isto«, tranz. »premagati ipd.«. Prvotni pomen tvorbe se še ohranja v sln., medtem ko se je pri ostalih Slovanih pomen »življenjska aktivnost, energija, moč« specializiral na označevanje časovnosti (Bezljaj, Eseji, 116; isti, ZJS, 643). S tem sorodno je še lit. deverbativni adj. *vėikus* »živahen, delaven, hiter«, *veikti*, -kiu »delati; delaven biti, veljati; moči, sposoben biti«, lot. *věikt* »delati, opravljati«, stir. *fichid* »boje-

vati se«, stnord. *veig* »moč, sila«, got. *weihan* »bojevati se«, stvn. *wīgan*, gr. hom. οὐκ ἐπι-(F)εικτον »nepremagljiv«, lat. *vincō*, -ere »zmagati«, *vīct* (Miklošič, 388; Skok III, 591; Vasmer I, 179; Trautmann, BSW, 399; Fraenkel, 1213, 1239; Frisk I, 536; Pokorny, 1128; LIV, 611 s.). Glej tudi *vekevčina*, *vekli* in *věk II*. M. F.

věk II (m.), g. -a »moč, krepost«, npr. *ta človek nima nič vėká* »ta človek nima nič moči« (Suhor; Štrekelj, LMS 1894, 52); adj. *věčen*, f. -čna »krepak«, v. *oběkniti*, -ěknem (pf.) »oslabiti« poleg *obvėkniti* »isto« in *odvėkniti* (pf.) »okrepčati«; v 16. st. *vek* »vis, robur, virtus« (Trubar, Dalmatin), *kveku perpraviti* »recreate« (Dalmatin, Megiser), *vezhna jed* (Trubar), v 18. st. *věk* »vigor, k ráft, premoshenie, kripúft, múzh« (Kastelec-Vorenc); dial. *nevečen*, *malovečen*, *slabovečen* »šibak«; k temu cgn. *Vek*, *Vekič*, *Vekovič*.

Ta starinski pomen subst. *věks je izpričan v csl. *věks* »moč«, *ověčьnsъ* »bolan, nezdrav«, str. *bezъ věksъ* »brez moči«, *uvěčьje*, *bezъvečьje* »pohabljenost« (Vostokov, Slovar¹, 78), danes r. dial. *obezvėknutъ* »oslabiti« (Arhangelsk), *uvěčitsъ*, *izvėčitsъ* »pohabiti«, ukr. *obezvečyty*, br. *bezvećicъ* »pohabiti«, p. *chorowiek* »bolehen«, č. samo cgn. *Nevečný*, *Vek*. Pomensko enako je stnord. *veig* »moč, sila«, got. *weihan* »bojevati se«, lat. *vincere* »zmagati«; blizu je tudi lit. *viėkas* »življenjska sila« poleg *veikti* »udejstvovati se, početi«, *vikrius* »buden, miren«; toda lit. *vaikas* »otrok, fant, mladič«, *vaikinti* »otročje se obnašati« presenetljivo ustreza sln. dial. *beķinīti se*, *beķinim se* (impf.) »igrati se (o otrocih)«, zapisano v Podkrncih, kjer je *b- < v-* (Bezljaj, JIS XXIX, 118; Miklošič, 388; Vasmer I, 159; Trautmann, BSW, 399; Fraenkel, 1180). Dalje glej *věk I*.

vėka (f.) »palpebra« (Miklošič) in »pokrov, zaklop pri peči« (Murko, Janežič, Caf), »pogrezna vrata, žleprga, loputa« (Janežič, Miklošič), »doga na dnu soda« (Caf, jvzh. štaj.), »ovratnik pri plašču« (Caf), prleš. »pokrov, ki se tesno prijema« (Magdič, Lj. zvon 1892, 634), *vėko* »pokrov pri preši« (Caf), po stcs. zgledu tudi »palpebra« (Caf, Lj. zvon); pkm. *vėka* »loputa« (Novak, Slovar², 164); *věčiti*, -im »namestiti pokrov« (Caf), »vstaviti nepredušno dno« (jvzh. štaj.), *povečiti* »prevrniti« (Miklošič, 388), *zavěčiti* »pokriti« (Magdič, I. c.).

Prim. stcs. *vėko* »palpebra«, r. *vėko* »veka«, dial. »pokrov pri cajni«, ukr. *viko* »veka«, br. *vėka* »isto«, p. *wieko* »pokrov«, *powieka* »veka«, č. *viko* »pokrov«, *oční vičko* »veka«, slš. *veko* »pokrov«, gl. *wėko* »pokrovka«, dl. *wėko* »pokrovka, pod pri vozu«. Psl. *věko, pl. (kol.) *věka verjetno temelji na ide. sg. *uėjHko-m, medtem ko lit. *vėkas* »pokrov« (in *vokà* »isto«, star. *akies vokos* »veke«, lot. *vāks* »pokrov« (*acu vāki* »veke«) izvira iz ide. kol. *uėjHkā (*uėjHkaH₂) (Rasmussen, CWPL I, 93). Sorodno je morda še alb. *vetull* »obrvc«, če iz *uėjklā (Trautmann, BSW, 347; Vasmer I, 179). Iz iste ide. baze je še lit. *vėkti*, -kiu »čistiti, zbirati, pospravljati (pridelke)«, lot. *vākt*, -cu in -k'u »žeti, spravljati pridelke pod streho« (Fraenkel, 1272), kar je lahko denom. Baza **uėjHk-* je dalje verjetno sorodna z **uėjHg-* »pokrov; pokriti, povezniti«, ki je znana v lit. *vėžti* »pokriti, povezniti«, lot. *vāzt* »pokriti, povezniti, zapreti«. Glej tudi *vėzniti*, *vėja II*. M. S.

vėkati, -am, -čem (v. impf.) »jokati«, adj. *veķāv*, f. -áva »jokav«, k temu nomina agentis *veķác* (m.), g. -a, *veķavec* (m.), g. -vca, *veķavt* (m.), *veķāj* (m.) »otrok, ki vedno kriči«, v 18. st. *veķam* »clamare« (Pohlin).

Onomatopeja kakor *veketáti*, *-tám*, *vekečém* poleg *be-ke-táti*, *-tám*, *bekečém* (Glej *békati*). Hrv. *vèknuti* ustreza sln. *bekniti*. Toda r. *vjákaty* »jokati« kaže na **vèk-*, kar primerjajo s srperz. *vāng*, nperz. *bāng* »vpijte, hrup, glas« (Vasmer I, 245). Machek², 682, navaja tudi č. dial. *vèkat* »lajati« poleg madž. *vakkant* »isto«.

[Iz sln. je furl. *uicà* »škrípiti (o verigah, kolesih); kruliti (o svinji); cviliti (o psih)« (Štrekelj, JA XII, 486), prim. sln. *večna ura* »škrtanje, ki ga povzroča lesni črv« (Tolminsko; Dolenc, Pregljev zbornik, 69). – M. F.]

vekli »stoletje«. Ta hapaks legomenon je izpričan le l. 1607 pri Alasiju: *vecli* »fecolo« ob *vechn* »eterno«. Bezljaj, ZJS, 644, je sklepal, da je to istrskoromanska oblika, zapisana v Čičariji, vendar ni izključeno, da to ni le pisna pomota, nastala pod vplivom it. pl. *secoli*. Dalje glej *vèk* I. M. F.

vèkši (adj. komp.), f. *-a* »večji«, pkm. *vèkši* »isto« (Novak, Slovar², 164), tudi prešl. in kozjansko-bizeljsko; sem denom. v. *vèkšati*, *-am* (impf.) »večje delati«, *vèkšina* (f.) »večina«. V 16. st. en *vekfhi inu obilnifhi Tabernakul, tu ie ta pèrva, inu nai vekfhi sapoved* (Krelj, Otročja biblija), v 18. st. *vekfhi kuhar, moifster* (Kastelec-Vorenc). Po prehodu *-kš-* > *-hš-* *vèhši* »večji«, v 16. st. *vehshe, ner-vehshi, vehshiga*, v 18. st. pri Rogeriju *vehshi* (Ramovš, Hgr. II, 230), toda v 16. st. je *povehshovati* »mehren« (Megiser) označeno kot hrv. beseda.

Z enako fonetično realizacijo je hrv. kajk. *veksi*, p. *większy*, kašub. *vèksi*, v'akši, slš. dial. *veksi* (Buffa, Ngr., 229), gl., dl. *wèkšy* poleg gl. *vjetsi*, *-a*, *-e*, dl. *wèšy*, *-a*, *-e*, stp. *więtszy* in č. *vètsi*. Refleksi psl. komp. **vèť'bs'-bŷb* (m.) ob f. **vèť'bs'-i* (k **vel'iks*) z nesistemskim fonetičnim razvojem v *k* oz. *t* za psl. **t'* namesto pričakovane afrikatnega č (v sln., hrv. kajk.) oz. *c* (v p., kašub., č., slš., gl., dl.) so nastali zaradi zavrtega fonetičnega razvoja, ker je soglasnik *š* spirantični element nastajajoče afrikate takoj absorbiral. Medtem ko so oblike tipa č. *vètsi* lahko nastale iz fonetično regularno razvitih predlog, v katerih je spirantični del depalatalizirane afrikate absorbiral sledeči š: **vèť'bsi* : **vèť'bs'-bŷb* > **vèť'bsi* : **vèť'bs'-bŷb* > depalatalizacija **vèť'si* : **vèť'bsi* > **vèť'si* : **vèť'si* (Schuster-Šewc: 1620), so oblike tipa sln. *vèkši* nastale iz nedepalatalizirane fonetične stopnje šele posameznojezikovno po izpadu slov. polglasnikov v šibki poziciji, ko se je palatalni dental depalataliziral v *k*, palatalizirani dental pa v *t* (tip p., slš. *kostka* < *kostbka): **vèť'bsi* : **vèť'bs'-bŷb* > **vèť'bsi* : **vèť'bs'-i* > **vèť'si* : **vèť's-i* (Ramovš, Hgr. II, 296; Furlan, Obdobja 17, 268 s.). Dalje glej *vèčji* in *vèlik*. M. F.

vekvečina (f.) »lastnina«, izpričano le v tretjem stolpcu Registra Dalmatinove Biblije z oznako slovenski ali bežjaški: *vekvečina* »laftina«.

Prim. hrv. kajk. *vekovečina* »hæreditas, odvetčina, dedinfztvo« (Belosteneč), že l. 1583 v Zagrebu: *posvedici na licu zemlje u svoje prave slobode ali vekovečine svoje žene* (knez Juraj Turjak; Francev, JA XXXIII, 1912, 45; ARJ XXI, 62), tudi *vekvečina* »isto« (Pergošić, l. 1574), adj. *vjekovečan*, f. *-čna* »aeternus«, prim. *prodah moje prave vekovečne zemlje jednu dobru ral ... na veku*. Izhajati je potrebno iz subst. *vèkovèčina (f.) »trajna lastnina«, kar je substantivizirano iz adj. *vèkovèčnъ »aeternus«, verjetno na podlagi besednih zvez kot hrv. *vekovečne zemlje* »zemlje, ki je v trajni lasti« (o tem Škrubej, Mag., 122). Čeprav je slov. *vèkz (m.) (vsaj) bi-

semantičen, tj. »daljše življenjsko obdobje« in »moč«, in tipologija pomenskih razvojev kaže, da bi se pomen »lastnina« lahko razvil iz »moč«, je za dvandva-kompoz. *vèkovèkz (m.) dokazljiv le pomen »daljše življenjsko obdobje«. Oblike brez medglasnega *-o-* so sinkopirane kot npr. v sln. dial. *mâdlet* »pomlad« (Nevlje; Ramovš, Hgr. II, 80), hrv. *mlâdlèto* »isto« (Istra; Skok II, 439) < *moldo lèto »mlado poletje«. Dalje glej *vèk* I. M. F.

vèl (m.), g. *-a* »tančica, pajčolan« (SSKJ V, 390), pri Pleteršniku *vèl* »Schleier«.

Kakor hrv. *vèo*, g. *vèla* »isto«, dem. *vèlak*, *-lka*, hrv. čak. *vèlò* (Vrgada) prevzeto iz furl. *vèl*, ben. it. *velo* »isto« < lat. *vèlum* »jadro, pokrivalo, zastor, platno« (Mende, RLS, 119). Glej tudi *belò*, *lilahren*. M. S.

velakîn (m.), g. *-a* »pelikan« (Freyer, Fauna, 37, po Zoisu; akcent po Pleteršniku).

Nejasno, morda po ljudskoetimološki naslonitvi na *vèlik* prenarejeno iz *pelikan*, v 18. st. *pelikân* »pelicanus« (Kastelec-Vorenc), kar je prek it. *pellicano* ali n. *Pelican* in srlat. *pelicānus* iz gr. πελεκών »pelikan« k πελεκος »sekira z rezilom na obeh koncih železnega dela«. Pelikan včasih prileti na Cerknisko jezero, sicer v Sloveniji ni domač. Freyer, l. c., navaja po Zoisu tudi *nesit* »pelikan« (akcent po Pleteršniku), kar je domnevno iz drugih slov. jezikov, star. č. *nenasyt, nedosyt, nejesyit* (Jungmann, Sl. II, 701), star. hrv. *nenāsit, nesit* (ARJ VII, 923, VIII, 64), r. *nejasytŷb*, stsl. *nejesytyŷb* »pelikan« < »ki ni nikdar sit«. O *ne-jè-*, znano tudi v *nejevèren*, glej *je-*. M. S.

vèlb (m.), g. *vèlba* »obok, arcus«, gor. *vèlf, vèlba* »isto«, goriš. *vuòl'p, -l'ba* (Štrekelj, Görz., 15); SSKJ navaja *vèlb*, g. *vèlba* »obok«, star. *guelb*; v. *velbati, gvelbati* »delati obok«, v 16. st. *guelb* »ein schwibogen oder Gewälb«, *guelb* »crypta« (Megiser), *gvelban gank* (Postila), v 18. st. *guelb* »lok, arcus, fornix«, *gvelbati, gvelb delati* »camerare« poleg v'krog *velbante* »convexitas, velbati »concamerare« (Kastelec-Vorenc), *belb* »Gewölb« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *gewelbe* »obok« > nvn. *Gewölbe* (Ramovš, Hgr. II, 248; Striedter-Temps, DLS, 133), kar je tvorjeno iz srvn. *welben*, nvn. *wölben* »bočiti se«, prim. dalje stnord. *hvelfa* »bočiti«, *holfinn* »obokan«, ags. *hwealf* »obok«, stnord. *hvalf* »isto«, kar izvajajo iz ide. **kʰelp-* »bočiti se« in primerjajo z gr. κόλπος »nedrje, krilo, prsi, zaliv, morsko dno« < *kʰóλpos (Pfeifer², 1578; Frisk I, 904 s.). K redukciji vzglasne okluzive prim. *šaft* I, *špân, škôf*, pa tudi tpn. *Vojnik*, čr. iz *chvojnîkz k *chvojà (tako Pintar, Lj. zvon 1912, 49). M. S.

velblòd (m.), g. *-òda* »kamela«, danes *velblòd, -a* (SSKJ V, 390), f. *velblòdica*, adj. *velblòdji, velblòdov*, izv. subst. *velblòdar* »kdor vodi velbloda«. Izpričano šele v 19. st., najprej pri Ravnikarju, slovarsko prvič pri Murku II, 438, kot *belbljòd, velbljòd* »Kameel«. V star. jeziku in splošno tudi danes se za to žival uporablja le *kamèla*.

Prevzeto iz drugih slov. jezikov, csl. *velblòdъ*, stsl. *velsbòdъ*, star. hrv. *velbljud* (Stulli), blg. *velblòd*, r. *verbljud*, str. *velsbloods*, ukr. *verbljud, velbljud*, br. *vjarbljud*, p. *wielbtąd*, č. *velbloud*, slš. *vel'blúd*, gl. *wjelblud*, star. dl. *welblòd, welbloud*. Iz p. je prevzeto strpus. *welblundis* »mula«. Slov. *velsbòdъ je prevzeto iz got. *ul-*

bandus (f.) »kamela«, prim. dalje stnord. *ulfalde*, ags. *olfend*, stvn. *olbanta*, *olbenta*, srvn. *olbende*, *olbent* »kamela«. Iz te germ. predloge bi pričakovali slov. *vəl-bōdō. Spremembo vzglasja v *vel-* razlagajo z ljudskoetimološko naslonitvijo na *velš »velik« (Vasmer I, 184). Nepričakovani *-l-* za *-b-*, ki se pojavi v 13. st., je posledica ljudskoetimološke naslonitve na *blōditi* »bloditi, potepati se« (Miklošič, 380; Mladenov, 61). Germ. beseda je prevzeta iz lat. *elephantus* »slon« poleg *elephas*, to pa iz gr. ἑλέφας, -αντος »slon«. K spremembi v pomenu pri poimenovanjih tujih živali prim. zgoraj stprus. *welobundis* »mula«, pa tudi slov. *slonž, kar je iz neke predloge, sorodne s turšč. *arслан*, kurd. *aslan* »lev« (Stender-Petersen, Lwk., 359; Feist, Wb., 515). M. S.

velšsa (f.) »*Dryas octopetala*« (Caf, Medved).

Nejasno, brez znanih paralel. Ni izključeno, da gre za feminizirano pl. obliko sicer nepotrjene sigmatske osnove psl. *vēlo, *-ese* = lat. *vellus*, g. *velleris* »volna« (s sekundarnim *-ll-* po *vellere* »puliti, skubsti«) iz ide. baze **HuelH-* »volna«. Velesini plodovi imajo namreč dolge rese, ki spominjajo na lase, prim. sin. *Marijini taski*, furl. *chiavei dal Signôr*, kor. n. *Frauenhaar*. M. S.

velestika (f.) »*luštrek*, *Levisticum officinale*« (Pleteršnik po Erjavcu navaja pod star. taksonomskim imenom »*Ligusticum* (*levisticum*)«).

Kakor hrv. *velestika* »*Ligusticum levisticum*« (Belostenec) nastalo po metatezi iz izposojenke iz it. *levistico* < lat. *levisticum* (Skok III, 573). To je domnevno prenašeno iz *ligusticum* »*luštrek*« k adj. *Ligusticus*, *Ligustis* »*ligurski*« (Freund-Lewis, A Latin Dictionary, 1065). Ker je lat. *levisticum* izpričano kasneje kot *ligusticum*, se zdi iskanje izhodišča za lat. *levisticum* v lat. *libysticum* h gr. Λιβυστίς »*Libija*« manj verjetno (tako Skok, I. c.). Glej tudi *luštek*. M. S.

velēti, *-im* (v. impf.) »ukazovati«, dial. »govoriti« (bkr., jvzh. štaj.) in k temu *velī* (adv.) »pravijo« (vzh. štaj.) < *velīb (3. os. sg. prez.), pkm. *velēti*, *-in* »ukazati, reči« (Novak, Slovar., 164); iter. *velēvati*, *-am* »ukazovati; imenovati, velēvek (m.) g. *-vka* »ukaz«, pkm. *velēinje* (n.) »ukaz« (Novak, I. c.), *povelēti* (pf.) »ukazati«, *povelēnje* (n.) »ukaz«. V 16. st. *veleiti* »jubere« (Megiser), v 18. st. *veleiti* »jubere, savkašati, rezhi, vkašovati«, *pres veleimā* »spontē, fam rad, s'odrobo volo« (Kastelec-Vorenc), *velim* »nennen, heißen«, *velēvam* »heißen, befehlen«, *po-vēle* »Geboth, Geheiß« (Pohlin), *velīti*, *velim* »nennen, heißen« (Gutsmann).

Prim. csl. *velēti*, *velīši* βουλεύομαι, hrv., sb. le prez. *vēlim/velīm* »reči« poleg tematskega *vēlju* »isto«, mak. *veli*, z refl. *se* »imenovati se«, blg. *vēljam* »rečem«, *velam* »isto«, r. *velēts* »ukazati«, ukr. *velīty* »isto«, č. *velet* »poveljevati«, stč. *veleti* »hoteti, ukazati, svetovati«, slš. *velit'* »ukazovati, poveljevati«. Iz str. je lit. *vēlyti* »želeiti« (Fraenkel, 1219). Psl. *velēti s prez. *velībš je verjetno prenašeno iz prvotne optativne osnove **uelH₁-iH₁-*, ki se ohranja v lat. konj. *uelim* (LIV, 619, op. 7) in je bila tvorjena iz osnovnostopenjske prez. osnove (prim. lat. *volō*, *-ere* »hoteti, želeiti, zahtevati«) ide. akrostatičnega prez. *uelH₁-mi : *uelH₁-nti, ki se v podaljšani stopnji lahko ohranja v lit. *vēlti*, *vēlmi* »želeiti, hoteti; dovoliti«, *pa-vēlti* in tudi v lot. *vēlēt* »isto«; sorodno je tudi got. *wiljan*, stvn. *wellan* in sti. *vŕnāti*, av. *vərəntē*, vse k ide. aoristni bazi **uelH₁-* »izbrati, za nekaj se odločiti« → »hoteti, želeiti« (Miklošič, 377; Skok III, 573; Vasmer I,

180; Machek², 682; Fraenkel, 1219; Pokorny, 1137; Kummel, HS III/2, 1998, 198). S tem sorodno je psl. *volāti v ukr. *volāty* »kričati«, br. *volāčb* »isto«, p., gl. *wolāč*, dl. *wōlāš*, č. *volat*, stč. *razvolavati* »razglaševati«, slš. *volat'* »klicati« (Schuster-Sewc, HEWb., 1648), kar je iter. tipa *chodāti k psl. *volīti, *vōlībš »izbirati, hoteti«. Pomenski razvoj iz »izbirati« v glagol rekanja lahko kaže na rabo v slovanski pravni terminologiji. Drugače o *volāti Machek², 696, ki primerja z lit. *valiōti* »peti«, *valuoda* »govor, beseda«, Miklošič, 393, pa pušča osamljeno. Poleg predpostavljene ide. akrostatičnega in nazalno infigiranega prez. (LIV, I. c.), germ. (in hrv., sb. *vēlju*) kaže na obstoj tudi ide. dial. prez. **uelH₁-je/o-*. Glej tudi *volīti*, *veljāti* in *švėlāti*. M. F.

veli (adj.) »velik« v pokr. i. *Velo polje*, I. i. u. *vēlmo lē-so* »v velikem gozdu« med Staro Fužino in Studorjem v Bohinju (Čop, JIS XXXI, 234 s.), tpn. *Velesovo*, I. 1147–54 *Michelsteten*, 1689 pri Valvasorju *Velejalo* < **Vel'eje selo* (Levstik, Lj. zvon 1882, 480 ss.; Pintar, ČZN IX, 118 s.; Ramovš, Slavia II, 118 = Zbrano delo II, 590, SR IV, 7 = Zbrano delo II, 728, Hgr. II, 6, 164; Bez-laj, JIS V, 205, Eseji, 108); v Briž. spom. *I da bim uzlišal na zōdni den Tuo milozt vueliu* »et utinam novissima die magnam tuam misericordiam exaudiam cum illis« (I, 31 s.); semkaj *veljān* »velik človek« (Caf).

Prim. stcsl. *velii* »magnus«, akz. sg. f. *veljō*, hrv. *vēljī* »velik«, adv. *vēle* »mnogo« (Iveković-Broz, Čak. *vēli*, *-o*, *-o*, m. tudi *vēlin* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1316 s.), mak. *veli*, *-lja* »velik« (v rabi samo pri oznakah dnevov velikega tedna, npr. *veli petok* »veliki petek«), blg. *vēli*, *vēlja*, *vēle*, *vēlse* »velik«, r. cerkveno *vēlij*, ukr. *vėlyj* »velik«, p. *wiele* (za m. osebe), *wielu* »veliko, mnogo« (< lok. (?), prim. p. *wielce* »zelo, silno«, star. dl. *wjeli* »velik« (Schuster-Sewc, HEWb., 1612). Psl. *vēljbš je d. obl. adj. *velš, ki se ohranja v adv. (< instr. pl., du.) stcsl. *velmī*, *velma*, sbh. *věoma*, *věoma*, ukr. *vělmy*, br. *vělsma*, *vělsmi*, č. *velmi* »zelo, močno, silno«. Dalje manj jasno. Navadno primerjajo gr. ἄλις »strumoma, mnogo, dovolj«, pri Hesych. γάλι' ἰκονόν »dovolj« (Solmsen, Beiträge 155 ss., 167; Fraenkel, IF L, 11) iz baze **uel-* »stiskati« (Vasmer I, 181; Pokorny, 1138), vendar se zdi boljše izhajati iz ide. **uelH₁-i-*, adj. iz baze **uelH-* »biti močan, imeti oblast, vladati«, prim. nazalni prez. **uelH₁-* > stir. *follnadar* »on vlada«, pf. **ue-uelH₁-uelH₁-* > stnord. *olla* »vladal je«, esiv **uelH₁-H₁jé-* > lat. *valēre* »biti močan«, ptc. prez. **uelH₁-o)nt-* > toh. A *walo*, B *wāl* »kralj« (Miklošič, 378; Mladenov, 61; Petr, BB XXV, 147; interpretacija ide. gradiva brez slov. adj. po LIV, 617). Prim. tudi abstr. *uelHos, g. **uelH(els-es)* > psl. *Velesz, str. teonim *Velesz*, mak. tpn. *Veles* (literatura o povezavi z *velš Vasmer I, 180) in morda *Velsz > str. teonim *Volosz*. Glej tudi *vėlik*, *vėlmōž*, *veljāk*, *vładati*. M. S.

veličastvo (n.), g. *-a* »gospokost, slava, majesteta«, tudi *veličāstje* (n.), *veličāst* (f.) »isto«, adj. *veličāsten*, *-tna*, *veličāstven*, *-a*; tudi *veličānstvo*, adj. *veličānstven*, *-a*; v 16. st. *velizhaftvo* (Krelj), *Velizhaftvu* »*Majestet*« (Megiser), *velizhaftvu* »*majestas, magnificentia*« (Kastelec-Vorenc), *velizhaftvu* »*Majestas*« (Pohlin), *velizhaftvu* »*Majestät, Herrlichkeit*« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *veličbstvo* »magnitudo, maiestas«, *veličbstvie* »magnitudo«, sbh. *veličānstvo*, *veličāstvo*, mak. *veličestvo*, blg. *veličestvo*, r. *veličestvo*, č. *veličestvo*. Slov. *veličbstvo je tvorjeno iz adj. *velīkš. K tvorbi prim.

*bogátstvo. Sbh. (in posredno sln.) akcentska varianta izvira iz *veličstvò, kar je izravnano po *rodstvò > *rójstvo*. Vokalizacija v slov. jeziki je analogna po adj. *veličstvъnъ* in *veličьnstvo, kar je tvorjeno iz adj. *veličьnъ > sln. *veličen*, -čna »čudovit, sijajen« (Krelj), ukr. *veličnyj* »spoštovan, češčen«. Sln. cirkumfleks namesto pričakovane refleksa novega akuta (*veličstvъnъ) je sicer lahko analogen po *bogátstvo*, vendar se zdi možen tudi vpliv slov. *čьstь > sln. *částčest*. Dalje glej *velik*. M. S.

veličiti, -lčim (v. impf.) »povečevati, slaviti«, v. se »bahati se«, pf. *po-v.*; tudi *veličati* »povečevati, slaviti, spoštovati, v. se »bahati se«, v. koga »obremenjavati koga z delom«; pogosto v kompoz. *na-v. se* (pf.), *pre-na-v. se* (pf.) »überdrüssig werden«, *iz-v.*, *z-v.* (pf.) »salvare, beatum reddere, seligmachen« (po csl. zgledu tudi *vz-v. isto*), *po-v.* (pf.) »groß machen, verherlichen, preisen«, *pre-v.* (pf.) »pretirati«, sekundarni impf. *-veličevati*, -ijem; subst. *zveličar*, *izveličar*, pkm. *zveličitelj*, -a »salvator mundi«, adj. *zveličaven*, -vna »beseligen, heilbringend«, *veličav* »prevzeten«; v 16. st. *Svelizher* »zveličar« (Trubar; Rigler, Začetki, 116), *Isuelyzani* (Trubar; tiskarska pomota namesto *Isuelyzhani; Ramovš, Zbrano delo I, 152), *isvelizhanje* (Dalmatin), *isvelizhati* »fortunare«, *ifvelizhan* »beatu« (Megiser), v 17. st. *isvelizhat*, *isvelizhejne*, *Isvelizher*, g. *Isvelizharja*; *navelizhala* (Janez Svetokriški), v 18. st. *velizhati* »vifloku hvaliti, zhaftiti, magnificare«, *švelizhan* »perbeatu«, *švelizhanie* »foelicitas«, *isvelizhati* »beatificare«, *isvelizhan* »salvus; šdrav, ohranien« (Kastelec-Vorenc), *švelizham* »salvare, beatificare«, *švelizhar* »salvator« (Pohlin), *isvelizham* »mache selig«, *navelizham fe* »werde satt, überdrüssig« (Gutsmann).

Prim. stcs. *veličiti*, *veličati* »extollere, magnificare«, *vz-v. isto*«, sbh. *veličiti*, -im, *veličati*, -am »povečevati, hvaliti, slaviti«, *izveličati* »zveličati«, mak. *veliča* »hvaliti, slaviti«, blg. *veliča se* »bahati se«, r. *veličatъ* »povečevati, slaviti, imenovati z visokim naslovom«, ukr. *veličaty* »isto«, v. -sja »bahati se, šopiriti se«, č. *veličiti* »povečevati, pretiravati«, pf. *zveličiti*, slš. *zveličit'* »isto«, dl. *wjelicaś* »povečevati, hvaliti, slaviti«. Psl. *veličiti, iter. *veličati (na tak akcent kaže sln.), je denom. iz *velič (dl. je iz *velicati po 3. palatalizaciji) (van Wijk, Slavia XIV, 513; Vasmer I, 181; Skok III, 573; Mladenov, 62). Po tem zgledu je iz *māli* tvorjeno sln. *maličiti* »drobiti« > »kviriti« (Snoj, SES², 375 s.). Dalje glej *velik*. M. S.

velička (f.) »pomlad, velika noč« (Luče, okolica Maribora), tudi *vlička* »isto« (Luče) in *valička* (Slomšek).

V slov. jeziki je samo br. dial. *vjalička* »velika noč« poleg *vjalikdzemъ* »isto«. Tvorba je stara, prešla je tudi v lit. *velyka*, *velykos* »velika noč« (Brückner, Slav. Fw., 152; Būga, IORJ XVII, 1, 11; Fraenkel, 1219). Verjetno je prvotno naziv predkrščanskega praznika, prim. sln. *letnice* »velika noč« : stč. *letnicē* »pentecoste«. Zanimivo je sln. *valička*, kar je po sln. dial. nerazločljivo. Morda sled dokaj kasne migracije s severa (9. st. ?), ko sta v nekem psl. dialektu že sovpadla -e- in -ę- v relaciji *veljъb : **ve-ř'b*?

[K arealu prim. še *vlička* »pomlad« (Radlje ob Dravi, Vuzenica, Lobjnica, Zgornja Kapla; SLA). Zaradi neupoštevanja drugega sln. gradiva manj verjetno o slednjem leksemu Erjavc, LMS 1882-1883, 263, ki ga je korensko povezoval z *vz-lětъje = *velětje* »pomlad« (Murko II,

346). Povezavo z adj. *velikъ Bezljaj, ZJS, 540, pomensko utemeljuje z »velika (polna) luna«. O tem leksemu tudi Šivic-Dular, SSJLK XXXVI, 2000, 79. – M. F.]

velik (adj.), f. *velika* »magnus«, d. obl. *vĕliki*, pkm. *velki* »velik«, d. obl. *velki* »veliki«, adv. *nāvelci* »na veliko, bahato« (Novak, Slovar², 165, 83), kor. obir. *wēleq*, -lqa, f. obl. *wēleq*, -lqa (Karničar, Obir, 257), črnovr. *wĕlk*, f. *wĕlika*, n. *wĕliku*, d. obl. *tq wĕalk* (Tominec, 229), rez. *valĭki*, -ā, -ę (Dapit, ACR II, 43, 52, 36), *vĭlki*, f. -a (Steenwijk, SDR, 25); Pleteršnik navaja za tolm. in rez. *velik*, d. obl. *veliki*; adv. *veliko* »multum«, redkeje *vĕliko* »isto«, *vĕlikoma* »večinoma, pogosto«, *velikokrat*, *velikrat* (z redukcijo -o- > -u- > -ø-) »multotiens«; *velikoven*, -vna »velik«, *velikovšen*, -šna »isto«, *veličen*, -čna, *velikovit* »čudovit, sijajen«; *velikšen*, -šna, *velikast*, *velikljat* »precej velik«, abstr. *velikōst*, -i, *velikōta*, *velikōča*, *veličina*, *veličāva* »magnitudo«, *veličnost*, -i »majesteta, veličastvo«, *veličje* »isto«; semkaj *velikān* »Riese«, f. *velikāna* in -ānka, adj. *velikānski*; v Briž. spom. *caco mi ie potreba vuelica* »quantopere mihi hoc necessarium est« (I, 20 s.), *ese oni to vuelico strastiu suorise* »quod illi hac magna passione fecerunt« (II, 107 s.), v 16. st. *velik* »magnus«, *veliku* »multum« (Megiser), v 17. st. *velic* »grande« in »molto, dofti«, *velico* »grandemente«, *velicoft* »grandezza« (Alasia), v 18. st. *velik* »grandis«, *veliku* »multus« (Kastelec-Vorenc), *velik* »magnus« (Pohlin), *velik*, *velikoun* »groß« (Gutsmann). Pogosto v tpn., orn. in hdrn., npr. *Velika vas*, *Velika Gorica*, *Veliki potok*.

Prim. stcs. *velikъ* »magnus«, sbh. *velik*, -a, -o, d. obl. -ī, hrv. čak. *velik*, *velikā*, -ō, d. obl. *vĕliki* (Vrgada), *velik*, -a, -o, d. obl. -i (Susak), *vĕlik*, -a, d. obl. *vĕliki* (Hvar), mak. knjiž. *velik* (pogosteje *golem*), blg. *velik*, r. *velikij*, ned. obl. *velik*, f. *velikā*, n. *veliko*, str. *velikъ*, -a, -o, ukr. *velykyj* »velik«, adv. *velyko* »zelo, mnogo«, br. *vjaliki*, p. *wĕlky*, č. *veliký*, *velký*, gl. *wulki*, dl. *wjeliki*. Psl. *velič (sln., delno čak., str.; preična paradigma v r. je kakor v primeru r. *jazyk*, -ykā < *językъ sekundarna, morda pod vplivom *vysokъ; sln. d. obl. (ta-)vĕliki je nastala analogno po tipu (ta-)slādki, kar je omogočila akcentska izravnava ned. obl. *velik* (< *velikъ) s *slādek* ≤ *sōl-dakъ (Ramovš, Zbrano delo II, 506 s.); sbh. *velik* je morda pod akentskim vplivom *vĕli* (< *vĕljъbъ) je tvorjeno iz *velb »velik(o)«, prim. k besedotvorju *vъchākъ, *tākъ, *jedinakъ, *kākъ, *sicъ, *sikъ, vsakič z dolgim vokalom pred sufiksom *-kъ. Glej tudi *veličastvo*, *velička*, *veličiti* in dalje *veli*. M. S.

***velika** »ladja«, izpričano l. 1607 pri Alasiju v gestu *naue velica, barca*.

V istem slovarju pomenu »barca« ustreza sln. *ladia* in *barca*. Ker v razpoložljivem slov. in rom. gradivu ni najti predloge, s katero bi se lahko povezal leksem *velica* [velika], je sln. ekvivalent za it. »barca« verjetno zapisan z odvečno vejico in bi ga bilo zato potrebno razumeti kot *naue velica barca*. M. F.

-**veliti**, -vĕlim (v. impf.) »sekati«, samo v izv. *ovĕliti*, -vĕlim (pf.) »posekati (drevo)« (Ig), toda v Cigaletovem slovarju iz l. 1860 je isti glagol predstavljen s pomenom »welk werden«, sporoča Pleteršnik I, 875.

Tega Cigaletovega glagola ni bilo mogoče najti niti pod *welk* niti pod *werden*, pomen »sekati« pa najbolje ustreza ukr. *vjalýty*, *vjaljú* »razbijati, uničevati« poleg »veneti« (Grinčenko, Sl. I, 261), zaradi česar bi bilo mogoče sklepati na star krčevinski termin s prvotnim po-

menom »sušiti«, ki se je s spremembo tehnike razvil v »sekati«. Izhajati bi bilo mogoče iz denom. v. *vēdlīti, *vēdlīš k ptc. pret. akt. **vēdl̥s* k *vēdnōti »veneti«. Dalje glej *vēniti* in *velna*. M. F.

veljāk (m.), g. -a »vir magna auctoritate, vir potens«, adj. *veljāški*, v 16. st. *velak* (Trubar), *k'rim Veliakom* (Krelj), v 19. st. *veljāk* »ansehnlicher Mann« (Murko), »Magnat, pervak« (Cigale).

Prim. star. hrv. *veljak* »velikaš« (ARj XX, 728). Slov. *veljāks je izpeljano iz **vēl̥b̥s* »velik«, prim. k besedotvorju *divjāks, k pomenu hrv. *velikāš*, srlat. *magnas*. Dalje glej *velik*, *vēlmōž*. M. S.

veljāti, -ām (v. impf.) »imeti določeno vrednost«, k temu *veljāva* (f.) »vrednost«, adj. *veljāven*, f. -vna »vreden«, denom. v. *veljāviti se*, -im se (impf.) »vrednost dobiti«, danes živo le še v komp. *veljāviti* (pf.) »narediti, da ima kaj svojo vrednost, da se kaj upošteva«, s se »pripobiti veljavo, ugled«, *razveljāviti* »preklicati dogovorjeno«. Znano v dialektih, npr. notr. *velat* »imeti določeno vrednost«, goriš. *vēlat* (Štrekelj, Görz., 486), *vēlat* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 142), črnovr. *wēlet*, *wēlām* (Tominec, 229) poleg rož. kor. *volāta*, -ām »veljati« in k temu *volāva* »veljava«, *volāvān*, f. -vna »veljaven« (Šašel, RNB, 143) in pkm. *valjāti*, -ām »veljati« (Pleteršnik II, 747) = *valāti*, -ān »isto«, *valāni* (adj.) »veljaven« (Novak, Slovar, 163), toda rez. *valā* (3. os. sg. prez.) »veljati« (Steenwijk, SDR, 323), kar je lahko iz sln. *veljā*. V 16. st. *vajlām* »valeo« (Bohorič), *veila* »idem«, *velā* (Dalmatin), *valia* (Krelj), v Megiserjevem slovarju poleg *vezh velati* »praestare« tudi *vajlati*, *vojlati* »valere«, l. 1607 *vagliat* »ualere« (Alasia), v 18. st. *nizh velati* »nihil valere«, *lyh tolikain velam* »aequipolloe« (Kastelec-Vorenc), *velām* »gelten« (Pohlin), *velati* »gelten, kofen im Preife«, »taugen, perkladen biti, dober biti za« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *vāljati*, -ām »veljati« (Vuk), toda v Klini in na Kosovu *veljāt*, -ām »isto«, enako na Žumberku *veljāti*, *veljā* (Skok III, 563), v Vodica *veljāti* (Ribarič, SDZb. IX, 1940, 203) poleg *voljāt*, -ām (Klina, Belo Polje; Skok, l. c.). Skok III, 563, se ne strinja z Miklošičem, 374, da naj bi bile oblike s korenskim -a- izposojene iz it. *vaglia* »vrednost« (Boccaccio) k lat. *valere* »veljati« in sklepa, da sta obliki korensko sorodni s psl. *velēti »reči, govoriti« (sprejema Furlan, JiS XXIX, 1983/84, 120). Jslv. **vel'āti* in **val'āti* (verjetno tudi **vol'āti*) so lahko iter. na **'a-* glagolov rekanja *velišb (→ *velēti), *vališb in *vōlišb (→ *volīti, *vōlišb). Pomen »veljati« se je verjetno prek »dogovarjati« razvil iz »govoriti«, ta pa iz izhodiščnega »izbirati«. Omenjeni Miklošičevi razlagi je sledil Šturm, ČJKZ. VI, 1927, 76, ki je sklepal, da je jslv. **vel'āti* fonetično razvito iz **val'āti*, to pa naj bi bilo izposojeno iz rom. prez. *valeō in naslonjeno na domače glagole na -l'āti. Vendar vzrokov za fonetični nastanek ejevskega vokalizma v prvem zlogu ni. Dalje glej *velēti*, *volīti*. M. F.

vēlmōž (m.), g. -a »veljak, vpliven človek«, izpričano že v 19. st.

Prevzeto iz drugih slov. jezikov, kar dokazuje še izgovor predkonzonantnega l (Ramovš, Zbrano delo I, 189, II, 279). Predlogi sta dve: stsl. *velsmōža* »optimum unus, dynasta«, hrv. *vēlsmōža*, *velmōž*, mak. *velmōža*, blg. *velmōža*, r., ukr. *velsmōža*, br. *vjalbmōža*, p. *wielmōža*, *wielmōžny*, č. *velmōž*, *velmōžny*, sls. *vel'mož* < *velsmōža, kar je kompoz. iz *vels »velik« in *mōža iz

prez. *mōžesb k *moīf »moči« (Miklošič, 199; Vasmer I, 181), in stsl. *velsmōžb* »insignis, optimum unus«, stsb. *velsmužb*, kar ima v drugem členu *mōžb »mož« (Snoj, SES, 710). Glej tudi *veljāk* in dalje *velik*, *mōči* oz. *mož*. M. S.

velna (f.) »na novo izkrčen gozd« (Pohorje), npr. *sejati na velno* »prvič sejati na krčevini«; k temu *velnar* (m.), g. -a »kdor pripravlja velno«, tudi cgn. *Velnar*, *Velenar*; izv. *velenje* »vrsta pašnika«, *velenjāk* (m.) »isto« (Trstenjak, Novice, 1870, 79), »za Duhovo prihranjena paša« (Ščavnica); orn. *Velenik*; verjetno spadajo zraven tpn. *Wölbling*, l. 1090 *Welmnich* (Avstrija). Morda iz **vēdl̥b̥na*, **vēdl̥bn̥ks* k *vēniti*, -em »sušiti se«. Mtpn. *Andretre akhre na velenkim* v pleterskem urbarju iz let 1693–1700 kaže na **vēdl̥bn̥ks*. Manj jasno je tpn. *Velenje*, pribl. l. 1250 *Weln*, 1270 *Welan*, 1296 *Belan*, kar je mogoče rekonstruirati tudi **vēdl̥bn̥je*, morda pa je iz atpn. *Velen*. Drugače, dvomljivo Bezljaj, SR VIII, 7, ki suponira neko osnovo **vel-* »žgati«. Toda nepojasnjeno ostaja štaj. *volnik* »niederer Grenzwald«.

vēlnica (f.) »ventilabrum; lopar za vejanje žita«, kor. obir. *wē:wānca* »Wurfschaufel, Mehlschaufel, Rüttelschuh« (Karničar, Obir, 257), v 16. st. *velnica* (Trubar), *s'velnizo* (Dalmatin), *veuniza* »vannus, ventilabrum« (Megiser), v 18. st. *vēvnēza* »Wurfschaufel, ventilabrum« (Pohlin), *veuniza*, *vieuniza* »Wurfschaufel« (Gutsmann); semkaj *vēlnik* »priprava za čiščenje žita« (goriš., kranj., štaj).

Prim. p. *wialnia* »velnica, velnik, vejalnik«. Tvorjeno iz adj. **vēl̥bn̥s* k nomeni instrumenti *vēla »vejalo« (tip *reslā), manj verjetno iz ptc. **vēl̥s*, k v. *vēti »vejati«. K besedotvorju prim. nomen loci sln. *prāl̥nica*, p. *pralnica*. Dalje glej *vējnik*, *vēti* II. M. S.

velōver (m.), g. -vra »neka vinska trta« (Branik; Erjavc, LMS 1882–83, 313). Tvorba na -er kaže na (n.) izpeljavo iz nekega tpn.; morda prevzeto iz n. *Welauer*, kar je etnikon iz bav. tpn. *Welau* pri Königsbergu, vendar zgodovinsko ozadje ni jasno. M. S.

vēn (adv.) »foras«, črnovr. *wān* »isto« (Tominec, 229), obir. kor. *wān* »heraus« (Karničar, Obir, 257, 67), dial. tudi *vūn* »isto« v jnotr. *vōn* ob *wān* (Rigler, Jnotr. gov., 95) in rez. *wūn*, *ta-wūn* »ven, proti vrhu, na sever« (Steenwijk, SDR, 332) ← *ta-vēns z analognim u-jevskim vokalom za polglasnik po *vēnē > sln. *unē > *unē > *u-unē > sln. dial. po terciarnem umiku *vōni* »zunaj« (Ramovš, Rad JAZU 243, 1 ss.; Rigler, o. c., 95, 85; fonetično razlaga Škrabec, Cvetje X/7), rez. *wnē*, *ta-wnē* »zunaj, na vrhu, na severu« (Steenwijk, o. c., 327), obir. kor. *wāni* »draußen«; *vun in vun* »fort und fort«; knjiž. *vēnkaj* (adv.) »ven«, dial. *vēnka* v obir. kor. *wānqa* »heraus« (Karničar, Obir, 67), tudi *vūnka* in *vūnkaj* s postponirano ojačevalno partikulo -ka in -kaj tako kot *tu* → *tuka* → *tukaj*, *sem* → *semka* → *semkaj*, vendar predponirano v črnovr. *kāwqan* »venkaj« (Tominec, 229), *kewān* »ven« (Goče). Obir. kor. *wānsa* »wānqa, heraus«, *uāsa* »ven« (Straže) ima postponirano ojačevalno partikulo -sa < *sē, prim. še obir. kor. *hōr-sa* »herauf«, *dō:w-sa*, in -ta, prim. *wānta* »hinaus«, *vūnta* »ven« (Lobnica), *ūnta* (Pivola). S predponirano ojačevalno členico ta in sa kor. *tōn* »tja ven« (Podravlje, Kostanje), *tōun* »isto« (Breznica), *toūn* (Sveče) ← *ta-vēns, tudi *sōn* »sem ven« (Brdo, Blače), *soūn* (Sveče) ← *sē-vēns. Sem

sklop *navzvèn* (adv.) »nach drausen« < *na-vžz-vžnš; knjiž. *izven* (prep. z g.) »zunaj« [*izvèn*] je verjetno prena-rejeno po hrv. *izvan*, domače je *izvèn* (prep. z g.) »isto«, reducirano *zvùn* (prep. z g.) »auser«, npr. *žeriva z. čaka-nja dobra* (pkm.) »žetev je proti pričakovanju oz. zunaj pričakovanja dobra«, jnotr. *zvèn* »zunaj« (Kilovče) < *jžz-vžnš. Od tod sklopljeno *odzvèn* (adv.) »zunaj« (Čepno), *ozvèn »isto« (Hrušica) < *od-jžz-vžnš*. Pkm. *vò*- »ven« (SLA; Novak, Slovar², 167) je posplošeno iz kompoz. z *vžz/s-* < **vžnš-jžz-*, npr. *vžzbráti* < *vžnš-jžz-bvřáti (Ramovš, Zbrano delo II, 189). V 16. st. *vun* »ex, de«, *vunkaj* »hinaus« (Megiser), l. 1607 *vun*, tudi s sandhi varianta *vum* »fuora«, npr. *it vun* »ufcire« (Ala-sia), v 18. st. *vun*, *vunkai* (Kastelec-Vorenc), *von* »aus, hi-naus; ex, extra, foras«, *voninvon* »durch und durch; semper, per omnia«, *vonkej* »aus, hinaus; ex, extra, foras« in z enakim pomenom tudi *voni* (Pohlin), *vun*, *vunkai*, *vuntai*, *to vun*, vse »hinaus« poleg *vunkai*, *vunjem*, *vun*, *vunfe* »heraus« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *věns* »žžo, foras«, hrv., sb. *vàn* »ven, zu-naj«, gradišč. hrv. *vàn* »aus, heraus, hinaus, draußen« (Tornow, BD, 365), mak. dial. *von* »ven«, *vonka* »isto«, big. *vøn*, r. *vón* »ven, proč«, br. *vón* »isto« p. *wen*, č. *ven*, slš. *won* »ven«, *vonka* »zunaj, ven«, *vonku* »isto«, adj. *vonkajši* »zunanji«, gerner. tudi *vom* »ven« (Orlovský, Gerner, 390), gl. *won* »ven, navzven«, *vonka* »zunaj«, dl. *wen* »ven«, *wenka* »isto«, plb. *vån* »proč« (Polański, SEDP II, 937).

Psl. *vžnš (adv.) je akz. smeri tematskega oksitonira-nega subst. *vžnš (m.), iz katerega sta tudi adverbializi-rana lok. sg. *vžnš in delno prep. *(*jžz*) *vžnš* (plb. *vånau* »navzven, proč«, *vånaj* »isto«, csl. *izъ vžnu*, hrv. z *vanu*). Sem tudi r. vost. *svónu* »od zunaj« (Vasmer² I, 348), kar je zaradi *-o-* verjetno prena-rejeno iz prvotne prep. akz. zveze *jžz vžnš.

Izhodno psl. *vžns (m.) je mogoče izvajati iz ide. adj. *ud-nó »zunanji« (substantivizirano »zunanjust«), ki je bil tvorjen iz adv. *ud »navzgor, navzven«, prim. sti. *úd* »isto« poleg got. adv. *ūt* »ven«, stvn. *ūz* »isto«, nvn. *aus* z dolgim vzglasnim *ūd (Meillet, MSL VIII, 236; XIV, 363; isti, Ét., 154). K besedotvorju prim. adj. *děksi-no »desen« (> sti. *dákšina*- »desen, južen«, lit. *dėšinas* »de-sen«) poleg *děks-no »isto« (> psl. *děšns = stcsl. *des-nš*, hrv., sb. *děsnī*) iz lok. sg. *děks-i poleg *děks (Ben-veniste, Origines, 98). Povezovanje psl. *vžnš s sti. *vána* (n.) »drevo, les, gozd« (Zubaty, Festschrift Jagić, 397) ne prepričuje, ker je sti. substantiv srednjega spola in bi enakega spola ostal tudi, če bi se posplošil iz osnove **uno-* sekundarne proterokinetične deklinacije koren-skega *žen = sti. *van-* »drevo, les« (Mayrhofer II, EWA, 500), prim. psl. *děvo (n.) ← ide. *dóru (nom.-akz. sg. n.), g. *dér-u-s poleg *dr-éu-s. Zaradi r. gradiva, ki na-rekuje rekonstrukcijo substantiva s prvim jorom in ne jerom *vžnš (m.), povezava s stprus. *wins* »zrak«, *winna* »zunaj« (Trautmann, BSW, 360) ne pride v poštev. Glej tudi *vně*, *zúnaj* in *vnānji*. M. F.

věnahiti (f. pl.) »božič« (rez.).

Prim. č. *vánoce* »božič«, slš. *vianoce* »isto«. Izposojeno iz stvn. *winahten* < *wihennahten*, izvedeno iz stvn. *wich* »sveti« + *nahrt* »noč« (sln. *sveti večer*, *sveta noč*), kar je dalo sln. *vęnohti, č. *vęnoce (Miklošič, Chr. Term., 23; Mareš, Slavia XXVIII, 516). Glej tudi *pěrnahti*.

venálnica (f.). »Planinsko gospodarstvo na Bólskem svétu osnovano je na mezdí, ki ima 80 liber mleka; čim

več liber mleka ima kdo v mezdi, tem več sira in skute mu pride v del. Tisti, ki ima največ mleka v mezdi, imenuje se mezdár, a drugi menj imoviti pridenejo mu svoje mleko, da je mezdá polna; kar je čez 80 liber, gré v venálnico» (Erjavec, LMS 1883, 213). »Denimo, da so trije gospodarji: prvi ima 40, drugi 30, a tretji 20 liber mleka. Ti trije so v mezdi, a tretji je samó z 10 librami, kajti 40 + 30 + 10 = 80 = mezdá; a z ostalimi 10 librami je v venálnici. Kolikor liber mleka ima kdo v mezdi, toliko dnij mu je kozáriti (pasti). A ón, ki je v venálnici, treba da za libre, kar jih je čez mezdó, nekoliko plati, ker zá-nje nij kozaril» (Erjavec, LMS 1883, 262).

Tvorjeno iz adj. *venalen, ki je iz it. *venale* »prodajen, kupen; naprodaj« (Erjavec, l. c.) < lat. *venālis* »prodajen, kupen« k *venus* »prodaja«, *venum* »naprodaj« (Cortelazzo-Zolli, 1421). M. S.

vendār (konj, adv.) »tamen«, tudi *vendēr*, pri Murku *vōnder*, gor., goriš. *vāñr*, *vāñar*, črnovr. *vāñ(d)ar*; v 16. st. *vinir*, *vinēr* (Dalmatin), *viner*, *vinī* (Trubar), prim. dol. pri Levstiku *vīn* (npr. *to pa vin ne bo res*), pri Pleteršniku tudi *vēn* »doch, ja«, v 16. st. dalje *īnar* (Krelj), *vundār* (Znojilšek), v 17. st. *vanner* poleg *vander* (Skalar), *vuner* (Schönleben), *vendar* (Janez Svetokriški), v 18. st. *viner*, *vonder* »doch, attamen« (Pohlin).

Izhodiščno *vāñt < *vinir* < *viny-že iz *viny, prim. csl. *viny* »seveda, vsekakor« ob stcsl. *vina* »vzrok, prilika« (Oblak, LMS 1890, 230; Ramovš, Slavia II, 117, Hgr. II, 221). Manj verjetno je izhodiščno **věmb-da(-že)*, kar je znano v štaj. *věnda* »seveda, menda« in hrv. kajk. *vīmda(r)*, *vīnda* »vendar«, pri Belostencu *vendar* »ta-men«, saj je *-d-* v sln. *vendār* glede na stare zapise sekundaren, poleg tega pa *-ž-* za konzonantom ne podlega rotacizmu, kot domneva Škrabec, Zbr. sp. I, 115 s., ki postavi *věmdaže > *věmdže > *věmže > *věñt. M. S.

vendāmnica (f.) »mali šmaren, 8. september«, dial. *vendāmpca* (Temljine; Kenda, rkp.).

Tvorjeno iz adj. *vendimen »septembrski«, ki je tvorjen iz izposojenke iz furl. *vendemis* »september« k *vendēme*, it. *vendémia* »trgatev« < lat. *vīndemia* < *vīno-demia, kompoz. iz *vīnum* »vino« in *dēmere* »odvzeti, odstraniti« (o it. in lat. besedi Cortelazzo-Zolli, 1421; Walde-Hofmann II, 792). Prim. z *v-* še rez. *vandēma* »žetev«, *vandamēt*, *vīndomēt* »žeti« (navaja Steenwijk, SDR, 322). Glej tudi *benđima*. M. S.

vendrica (f.) »Ruta graveolens«, tudi *مندrica* in *vendrut*, *vendrit* (pkm.).

Sln. so *verand* in *verenta* poleg *rūta*. Pleteršnik II, 760, izvaja iz n. *Weinraute* poleg dial. oblik *Wynrudo*, *Wynrut*, *Weinderz*, *Wenertz*, dan. *vinrude*, ki jih navaja Marzell, Wb. Pfln. III, 1552.

vēnec (m.), g. *-nca* »corona«, pri Pleteršniku II, 759, *vēnec*, *-nca* »isto«, sem stalna zveza *rožni* v. danes »rosarium«, toda v 18. st. »cvetlični šopek« (Gutsmann), pkm. *vēnec*, g. *-nca* (Novak, Slovar², 164); dem. *vēncék*, g. *-čka* in *vēncék*, g. *-čka*, *vēncič*, g. *-a*; denom. v. *vēncati*, *-am* (impf.) »krasiti; kronati«, knjiž. tudi *vēncati*, pf. *ovēncatilovēncati*, tudi *vēnciti* »isto«. V 16. st. *vienaz* »corona« (Megiser), kar je zaradi *ie* verjetno izposojeno iz hrv. *vijenac* (Lägroid, Megiser (1967), 151), v 18. st. le *vēñeza* »Blumenkranz« (< sln. *vēnica), *venzuvān* »be-krānzet; laureatus« (Pohlin), *venaz*, *vienez*, tudi *veneza* »Kranz« (< sln. *vēnica), *venfhizhek* »Sträuchen, pu-

fhelz, veneza« (Gutsmann) < *venšiček, kar je po disimilaciji po zapornosti nastalo iz *venčiček, dem. k venčičč.

Prim. stcsl. věньць »στέφανος«, věньčati »στέφανοῦν«, hrv. vijénac, g. vijénca, vijénak, g. vijénka, vjenčati (se), -ām (se) »poročiti (se)«, čak. věnac, g. věnca (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1317), mak. venec tudi »poroka«, venok »nevestin naglavni venec«, venča (se) »poročiti (se)«, blg. venec, venok, r. venec, -ncá, venok, g. -nká, ukr. viněć, g. -cjá tudi »poroka«, vinok, g. -nká, br. venec, p. wieniec, wianek, č. věnec, věnek, slš. veniec, gl. věnc, dl. věnk, wēnk, p. wienec.

Psl. *věněć, g. *-něćá »corona« (poleg *věněćk, g. *-ěćá »isto«) z denom. v. *věněćati je enako lit. vainikas »corona«, denom. v. vainikuoti »venčati« in se po Trautmannu, BSW, 347, navadno razlaga kot dem. ali kar na splošno tvorjenko k psl. *věně (= lit. *vainas) oz. balto-slov. *uaina-, ki ga potrjuje r. dial. ven »venec«, p. wian »isto« (Vasmer² IV, 291; Machek², 683; Skok III, 591; Schuster-Šewc, HEWb., 1589; Fraenkel, 1182). Izhodno balto-slov. *uaina- je namreč lahko substantivizirani verbalni adj. *uoiH-nó- glagola *uěiHe- »viti, ovijati« v psl. *vęjěšb (inf. viti) = sln. viti, vjém, lit. vyti, vejū »zavijati, ovijati«, sti. váyati »tkati«. K besedotvorju psl. *věněćk in balto-slov. *uainikā-s »venec« drugače Smoczyński, Slavia LXIII, 1994, 503 s., ki tudi na podlagi sti. veni- (f.) »lasna kita« za besedotvornega predhodnika balto-slov. *uainikā-s predpostavlja balto-slov. nomen actionis *uaini- = sti. veni-.

Sln. ljudska sinonima so krāncelj, krēncelj, krānc, krenc, krōna, šapelj, girlanda, palma, štefānja (< trž. it. stefania »vrsta venca, pri katerem je sveže cvetje povezano z železno nitjo«), kita. Dalje glej viti I. M. F.

vēnge (f. pl.) »veriga, na kateri visi kotel nad ognjiščem« (gorišč.) in »neka železna vez, jeziku podobna, služeča v zapor na vnanji strani vrat pri kakem poslopju; Türnarbe, Türklammer« (dol.).

Vsaj za gor. besedo je treba domnevati, da je postv. izposojenke iz neke rom. različice glagola, sorodnega z oglejskim vingá »zibati se (o tankih in dolgih predmetih)«, kar je denom. od *vincus »upogljiv« (navaja Meyer-Lübke, 9342). Iz sorodne predloge je gorišč. vengolati »zibati se, gugati se«, kar sicer Štrekelj, Lwk., 22, izvaja iz ben. it. sguindolar »isto« z vplivom vagati »wägen«. Drugače Erjavec, LMS 1880, 201 s., ki pritegne tudi līnga »Türnarbe«, v čemer domneva gor. l kakor v gor. būkle < būkwe. Vendar je nastanek gor. l v takih primerih razločljiv s pričakovano analogijo po gor. skāwa : skalē (o tem Ramovš, Hgr. II, 152), kateri primer līnga ne zadošča. Sln. līnga je lahko iz sev. it. liga, knjiž. lega »zveza, vez«, z rinezmom, ki lahko izvira iz kontaminacije z lingua »jezik, jeziček«. Tako Skok II, 294, ki prav tako povezuje līnga in vēnge ter za slednje domneva najprej odpad vzglasnega l-, občutenega kot rom. člen, in nato protezo. Vendar Skokov primer vzporednega razvoja in homonimu hrv. věnga »morska trava« in »vrsta vrbe« (II, 288) ne ustreza, saj to ni sorodno z it. lecca, hrv. v Dubrovniku lenga »glen, mulj«, temveč s furl. venc »vrba«. Tudi Erjavčeva pritegnitev sb. vīgovi »zanke za lov na ptiče« (Vojvodina), kar povzema Miklošič, 390, in kar Iljinski, Učenje zapisky II, 3 ss., povezuje s sln. vēgati »postrani stati, nagibati se«, ne ustreza. Pritegnitev lot. vanga »držaj, ročaj posode, vedra, zanka za lov na ptiče« je problematična, ker je to verjetno prevzeto iz

est. wāng »ročaj, krivina« (Mühlenbach-Endzelin IV, 470). Glej tudi līnga. M. S.

vēniti, -em (v. impf.) »welken, trocknen«; z neasimilirano konzontančno skupino -dn- vēdniti, vēdnem »isto« (Podkrnci) = rož. kor. vēdnata, -ām (Šašel, RNB, 140), kar je zabeleženo tudi v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 41: vēdniti, vednem »welken«; sekundarno, ahistorično veněti, -im; pf. o-, po-, pre-, u-, z-vēdniti, zvēdnem poleg uvēniti, uvēnem, zvēniti, zvēnem; impf. povēdati, -am »abwelken«; iz ptc. pret. akt. *vędlě je denom. v. ovęliti, ovęlim (pf.) »oveniti«, tudi vedlěti, -im »veneti«; adj. vēdel, f. -dla »welk« (Podkrnci), vēdel, f. -dla »isto« (ben.), tudi »träge, faul« (kor.) = rož. kor. vēdov, f. vēdva, npr. vēdle rōže, vēdva līstje, bovniq je še vās vedu (Šašel, l. c.), k temu vedljiv, f. -iva »welk«; z asimilirano konzontančno skupino -dl- vēl, f. vēla »isto« poleg »šibek, len«, knjiž. uvěl, f. uvęla; subst. vēdliina »kar je uvelo«, kol. vedljād (f.) »isto«. V 16. st. veniti »languescere«, venil »marcidus« (Megiser), v 18. st. uveniti »arere, arescere, fuhú biti, pofahniti«, v'veniti »elangvere, bolán inu flab biti«, uvěl »deflaccatus, flaccidus, flaccus«, v'viel »langvidus«, na pul uviel, ali uvienēn »semiritrus, na pul šmanzán, ali štolzhen, polovizo odpušzhen« (Kastelec-Vorenc), vęnem, veniti »welken«, vēnim »duften« (Pohlin), venem, veniti, vedniti, vedliti »welken«, venjen, vednjen, vedel, vedliu »welk« (Gutsmann).

Prim. stcsl. uvędati, uvędajq, redkeje uvęždq »marcescere«, pf. uvędnqti, hrv., sb. vēnuti, vēnēm »isto«, hrv. čak. vēnut, vēnen, ptc. vēla (f. sg.) »uvel« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1318), kajk. vēl »uvel« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 413), mak. vene »sušiti, hirati«, blg. vēna »isto« poleg vēchna, kar naj bi po Georgievu I, 139, iz blg. vēna nastalo pod vplivom blg. sin. sęchna, vendar je areal slov. *vęchnqti širši (glej vēhñiti), r. vjānutb »veniti«, uvjādāt »isto«, vjālyj »(na zraku) posušen«, vjālib »(na zraku) sušiti«, ukr. vjānuty, dial. vjādnuty, vjālyj »uvel«, vjālyty »veniti«, br. vjānucb, vjālicb, p. wędnqć, śwędnqć, č. vadnout, slš. vādnút', gl. wjadnyć, dl. dial. wędnuć (Muka, St. II, 849).

Psl. *vędnqti, *vędnešb, iter. *vędāti, ptc. pret. akt. *vędlě (→ denom. v. *vędliti) poleg kavz. *vęditi, *vędišb v sln. pkm. vōditi, -in »prekajevati«, pf. povōditi, adj. povōjeni »prekajen (za meso)« (Novak, Slovar, 79), izpričano že v 18. st. povoditi, povojati »ausräuchern« (Gutsmann), z deloma slov. sekundarnim izpadom *v- *qditi, *qdišb v sln. oditi, -im »meso sušiti« (Štaj.), csl. qditi »prekajevati«, hrv., sb. udjeno meso »prekajeno«, ukr. (v)ūdyty »prekajevati« (Grinčenko, Sl. IV, 319), br. vūdzicb »smraditi«, p. wędzić »prekajevati«, stč. obuditi »črno delati«, č. udit' »prekajevati«, slš. ūdit' »isto«. Psl. *vędnqti se razlaga kot nazalno sufigirani prez. k aoristu, npr. stcsl. pri-svęde »posušiti, oveneti«, iz prvotne aoristne baze *(s)uendh- »sušiti, veneti, izginjati« (LIV, 554), vendar slov. gradivo v sln. vaditi »pražiti«, br. vad »pripeka« ob lit. atsi-vadēti »hlapeti, pariti, postajati slab«, išsi-vadēti »hlapeti, kaditi« (Kurschat, 2616, 906) in lot. vadātišs, vadētišs »slabeti, na moči izgubljeni« (Mühlenbach-Endzelin IV, 429) kaže, da je baza *(s)uendh- nazalno infigirana iz *(s)uendh- »pripekati, žareti, hlapeti, veneti, izginjati ipd.« in da je bil prav iz nje tvorjen adj. *uēdh-ro- »vroč, pripekajoč« v psl. *vęd-rē in pgerm. *wedra- »(vroče) vreme«, kot je nakazal že Machek², 681. Kavzativu *vęditi ob *svęditi (> *smęditi = sln. smoditi) formalno ustreza stvn. swenten »uničeva-

ti«, v ejevski prevojni stopnji pa stvn. *swintan* »izginjati«, srvn. *swinden* »isto«, nvn. *schwinden* (Vasmer² I, 374; Machek², 674; Pokorny, 1047; LIV, I. c.). S tem korenensko soroden je het. denominativ *uantāi-* »vroč biti; žareti«.

Sln. bovško *ucmiēntę* »oveneti«, *ucmiēnjen* »ovenel« (Ivančič, DSBG, 65) s *-cm-* je tako kot kavz. **smōditi* iz osnove z *s-mobile*. K *c* za prvotno *s*, prim. sln. knjiž. *svēder* in dial. *cvēder*. Glej tudi *zacvēniti se*, *velna*, *oditi*, *vōnj*, *vaditi III*, *vēdro*. M. F.

vēnomer (adv.) »neprenehoma«, tudi *vēnomer* »isto« (SSKJ V, 402) in pri Pletersniku II, 760, *venomēr*, kar potrjuje tudi črnovr. *vanqmīar* (Tominec, 229), od tod adj. *venomēren*, f. *-rna* »stalen«.

Sklopljeno iz **vš ednō mērš* »v eno/isto smer« s števnikom *ēden* »unus« < **ednēs* in *mēr* (f.), g. *meri* »smer« < **mērš* (Miklošič, 102; Pletersnik I, 571; Kopečny, ESS II, 720), npr. v *katero mer je tekel?* (Lašče), pri čemer je na pomen »vedno, neprenehoma« verjetno vplival adv. *vēdno* »stalno«, *vēno* »isto«, torej prvotno »v eno in isto smer« → »vedno v isto smer«. Variantnost v akc. mestu adverbja je posledica sklapljanja, pri katerem je rezultat ne glede na besedno zvezo vedno enonaglasen, prim. sln. *mordālmōrda*, hrv. *mōždālmōrda* ← **mōžetā dā*. Dalje glej *vēdno*, *vmēr* in *mēr*. M. F.

venovrej (adv.) »vedno, stalno« (Suha krajina; Ramovš, Hgr. II, 145), toda Pletersnik II, 795, navaja za Suho krajino v *en vrej* »vedno«. V 16. st. *uenu urei* »venomer« (Trubar), *venu vrei* »skupaj« (Dalmatin; Rigler, Začetki, 66, 74).

Izhajati je mogoče iz sklopa **vš-ednō-vš-rēdš* ali **vš-ednō-vš-rēdš* (Miklošič, 276; Ramovš, I. c.) »v enem/tem času, istočasno, skupaj, vedno« z izglasnim *-j* za *-d*, ki je bil posplošen iz predkonzontančnih sintaktičnih zvez, prim. sln. *Bled* → *blejski* < sln. **bled-ski*, *grad* → *grajski* < sln. **grad-ski*. K adverbialnim sklopom iz formalnega akz. n. + akz. m. prim. sln. *to(v)rēd* (adv.) »takrat«, r. *odnorjād*. Za znake o **vš-rēdš* (pravi) čas »poleg **vš-rēdš* v slovenščini glej pod *vried*. Iz razpoložljivega sln. gradiva namreč ene od predpostavljanih iztočnic ni mogoče argumentirano ovreči. Drugače o tem Ramovš, I. c., ki meni, da sln. izglasnega *-j* iz izhodnega sln. *-d* ni mogoče razložiti, zato izhaja iz **vš-ednō-užē*, kar bi se realiziralo v sln. **vednor*. Glej tudi *vēdno*, *vēnomer*, *vried* in *rēd III*. M. F.

vēntati I, *-am* (v. pf.) »ubraniti, odpomoči«, impf. *ventovāti*, *-ūjem*, v 15. st. *Jenu Volan witi Tīga gmein Nutza pomagati potrachtathj*, *Jenu schkhodo Ventati* (II. Kranjski rokopis; Mikhailov, FS, 183), 18. st. *vēntam* »gesund machen, sanare« (Pohlin), *ventati* »abhelfen, vermitteln«, *koiniski ventavez* »Roßarzt« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *wenden*, bav. srvn. *wenten* »vrniti v prvotno stanje, odvrniti, ubraniti, preprečiti, spremeniti« (Matzenauer, CS, 366; Štrekelj, Lwk., 71; Striedter-Temps, DLS, 245). Iz postv. je sbh. *venta radi* »z izgovorom«, rum. *vintă* »pribežališče« (Skok III, 576). Stvn. *wenten* je kakor got. *wandjan*, stnord. *wenda* »obračati« iz germ. **wand-eja-*, kavz. od **wend-a-* > stvn. *wintan* »viti, ovijati« (Kluge²², 787, 793) iz ide. baze **uendh-* »viti, ovijati«, prim. še toh. B *wāntrā* »zagrne se, zastre se«, sti. *vandhura-* »sedež na vozu« < **spleten koš na vozu*, arm. *gind* »obroč«, gr. ἄστρος »voz« (Rodos), pri Hesych. κάυυ-ἀστρον »voz s košem«, umbr. *pre-uendu* »advertio«,

aha-uendu »advertio« (Pokorny, 1148; LIV, 623). Glej tudi *vīnta*, *ventiti*. M. S.

vēntati II, *-am* (v. pf.) »uničiti, pokvariti, ubiti« (gor.), tudi *fēntati* »isto«, kor. »rubiti«; v 17. st. *kateri jam febe fenta* (Janez Svetokriški), *fentam*, *fēntujem* »verheeren, depopulari«, *fēntane* »verdorben, perditus«, *fēnt* »Verheerung, depopulatio« (Pohlin), *fentati* »pfänden, verheeren«, *fent* »Pfändung, Verheerung« (Gutsmann).

Prevzeto iz bav. srvn. *pfenten*, srvn. *pfenden* »rubiti, vzeti (zastavljeno) premoženje«. Nadaljnji pomenski razvoj »odvzeti za življenje pomembne stvari« > »uničiti« je potekal v sln. (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 379; Ludvik SR VIII, 67; Striedter-Temps, DLS, 116 s.). Srvn. *pfenden* je denom. od *pfant* »zastavek, kavcija« < stvn. *pfant*, prvotno **ravnovesje, protiutež* < lat. *pondus* »utež« (Kluge²², 539). Iz tega subst. je izposojeno in tvorjeno vzh. sln. *fāntiti se* (impf.) »maščevati se«, hrv. kajk. *fānta* »maščevanje«, *nafantiti se* »vzeti jamstvo za neplačan dolg« (Skok I, 505, to izvaja iz dial. madž. *fānt* »povračilo, maščevanje«, kar je gotovo iz n.). Notr. *fēndāti* »uničiti«, kar navedeni avtorji prav tako izvajajo iz n., je verjetneje iz **fundāti*, to pa iz it. *affondāre* »potopiti«, saj iz bav. n. ne bi pričakovali *-nd-*. O tem glej dalje *fūdati*. M. S.

ventīti, *-im* (v. impf.) »nasprotovati, postavljati se po robu«, npr. *hudo ventiti proti komu* »jemandem stark entgegentreten« (Ribnica na Dol).

Morda pred letom 750 prevzeto iz stvn. **wentjan* > *wenten* »obrniti, obračati« = got. *wandjan* »isto«. Po letu 750 je namreč zgodnje stvn. *-jan* prešlo v *-en* (o tem Striedter-Temps, DLS, 247, s. v. *vōšciti*). Domnevanje tako zgodnje izposoje je problematično, ker bi v tem času za stvn. predkonzontančni *-en-* v sln. pričakovali substitut *-ē-*. Isti glagol je kasneje izposojen v sln. *vēntati I*. M. S.

vēper (m.), g. *-pra* »Sus aper, divji prašič«, danes *vēper* (SSKJ V, 403), adj. *vēprov*.

Prevzeto iz drugih slov. jezikov, stcls. *veprš* »aper«, r. csl. instr. *divyim veprymъ*, sbh. *vēpar*, *-pra*, mak. *vepar*, blg. *vēpar*, r. *vēprš*, *-rja*, ukr., br. *vēper*, *-pra*, p. *wieprz*, č. *vepř* »veper«, dl. *wjapš*, *japš* »mlad veper«. Psl. **vēprš*, prim. dalje lot. *vepris* »skopljen prašič«, tpn. lit. *Vēpiriai*, stprus. *Weppren*. Že Miklošič, 381, primerja stvn. *ebur*, nvn. *Eber*, ags. *eofor* »veper«, stnord. *jöfurr* »knez« < pgerm. **ebura-* in lat. *aper* »merjasec« z *a-* po *caper* (Walde-Hofmann I, 56). Morda je sorodno tudi trak. ἔβρος »kozel« (Blumenthal, IF IL, 174). Slov. **v-* razlagajo s protezo (Pedersen, KZ XXXVIII, 311; Meillet, Et., 410), ki pa v balto-slov. ni regularna, posebno pred **e-*. Balto-slov. **uēpri-* izkazuje *i-*jevsko osnovo (zaradi r. csl. instr. pl. *veprymъ* je manj verjetno balto-slov. **uēpirja-* (tako Trautmann, BSW, 351), saj bi to moralo dati **uēpirja-*), ki je lahko podedovana ali nastala iz ide. konzontančne. Germ. **ebura-* sicer kakor lat. kaže na tematsko fleksijo, vendar je germ. *-ur-* < **-r-* najlažje razložljivo z domnevo o nekdanji atematski, v kateri se je *r* v nekaterih oblikah nahajal pred *i* ali pred začetnim konzontanom končnice. Miklošič, Lex. pal., 61, navezuje balto-slov. besedo na ide. koren **uēp-* »metati, sipati«, prim. sti. *vāpati* »metati, trositi (semena)«, s čimer soglašajo Berneker, IF VIII, 283 s.; Mühlentbach-Endzelin IV, 539; Vasmer I, 183; Pokorny, 1149, ki pomen balto-slov. precizira kot »osemenjevalec«.

Trautmann, I. c., dostavlja, da sta stvn. *ebur* in lat. *aper* le rimajoči se besedi. Machek², 684, domneva, da so razlike (v vzglasju) med balto-slov. na eni in lat. ter germ. (idr.) besedo na drugi strani posledica tabuja. Če je ide. izhodišče **uepri-* (tvorba tipa sti. *ānghri-* (f.) »stopalo« (?)), je vzglasni **u-* v germ. in lat. lahko odpadel po disimilaciji. Glej tudi *leprin*. M. S.

věra I (f.) »fides, religio«, tudi »kredit«, npr. *na vero dati*; »Treue« v *pri moji veri* »bei meiner Treu«, »dana beseda«, npr. *na veri živeti* »na koruzi, v konkubinatu«; adj. *věren, -rna* »gläubig, treu«, tudi »pogumen« (Polica; Štrekelj, LMS 1894, 52), semkaj *věrník, f. -ica* »der, die Glaubige«, abstr. *věrnost* (f.); adj. *verljív, -íva* »leichtgläubig«, *věrski* »Glaubens-«, subst. *věrstvo* »religija«, v. *verovati, -újem* (impf.) »credere« > dial. *věrvati, věrjem* (adj. *věroven, -vna* »ki mu gre verjeti, verjeten«, *věrovnik* »verník«, *věriti se, -im se* (impf.) »priduševati se, zaklinjati se«, *pre-věriti, -věrim* (pf.) »prepričati, pripraviti k drugi veri«, danes »überprüfen« (*prevěra* »prazna vera, supersticio, Aberglaube«, *preverljív, -íva* »prepričljiv«, u-v. (pf.) »prepričati«, *za-v.* »zagotoviti«, *za-v. se* »priseči, zarotiti se, zatopiti se z mislimi« (v 18. st. pri Pohlínu *favira* »superfinitio«), *iz-v. se* »seinem Glauben untreu werden«, z dodatno nikalnico *iz-ne-v. se* »isto«; *po-v.* »potrditi« (zanikano *ponevěriti* »ponarediti«), po hrv. zgledu »anvertrauen«, o-v. »potrditi«, sekundarni impf. *-věrjati, -am*; v kompoz. *veronáuk, veroúk, -úka* »verski nauk«; kalk po n. je *verodostójen* (tudi *věre dostójen*) »gläubwürdig«, po r. zgledu je tvorjeno *verolómén, -mna* »treubrúchig« itd.; v Briž. spom. *I mo vueru* »et fidem meam« (I, 31), *nafu prau( )dnu vuerun* (instr.) »et recta confessione« (II, 105), *I vueruiu* »et credo« (I, 8), *tofe uueruiu* »itaque credo« (III, 4–5); v 16. st. *vera* »fides«, *vern* »fidelis«, *veriti, verovati* »credere« (Megiser), *vera* (Trubar), v 17. st. *vera* »fede«, *veren* »fedele«, *verníc* »fedele« (Alasia), *verovati, verouati* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vera* »fides, religio«, *verovati* »credere« (Kastelec-Vorenc), *vira* »fides«, *virn* »fidelis« (Pohlín), *vira* »Glaube«, *virn* »gläubig«, *verjem, verujem* »glaube« (Gutsmann). Atpn. *Věra* je povzet po drugih slov. jezikih, prim. r. *Věra*, č. *Věřislav* (navaja Miklošič, PN, 46), prim. tudi gr. πίστις »vera« in lat. *fides* »isto«, oboje tudi atpn. osnova

Prim. stcsl. *věra* »fides, supersticio«, *věrbnъ* »fidelis«, *věriti, věrovati* »credere«, sbh. *vjěra, vjěriti, vjěrovati*, mak. *vera*, blg. *vjára*, r. *věra*, ukr. *vira*, br. *věra*, p. *wiara*, č. *vira*, slš. *viera*, gl., dl. *wěra*. Psl. *věra (adj. *věrbnъ, denom. *věriti in *věrovati) < ide. *uěra, prim. iz tega še pgerm. *uěro > stvn. *wāra* »zaščita, milost«, srvn. *wāre* »pogodba, mir«, ags. *wær* (f.) »pogodba, zvestoba, zaščita«, stnord. *Vār* »boginja prisege o zvestobi«, pl. *vārar* »zaobljube zvestobi«. To je tvorjeno iz korenskega subst. **uēr-* »zaupanje, zvestoba, soglasje«, ki se ohranja v gr. (F)ήρα »usluga, všečnost«, pri Homerju ήρα φέρεiv »narediti uslugo«, in v adj. **uěro-* »katerega značilnost je zaupanje« > »zanesljiv« > »pravi« v lat. *vērus* »resničen, pravi«, stír. *fír*, stvn. *wār*, nvn. *wahr* »isto«, v kompoz. gr. έπίηρος »ljub, drag«, έπίηρος (pl.) »zaupniki«, έπίηρος »prijeten, všečen«, kimr. *cywir* »pravi, resničen, zvest, zanesljiv« < **k'om-uěro-* (zaradi kratkega e v prvem zlogu manj verjetno tudi v lat. *sevērus* »resen, strog«, če < **sed-uěro-* »brez prijaznosti«), stnord. *qll-værr* »prijazen, gostoljuben«, stvn. *alauuari*, srvn. *alwære* »preprost«, nvn. *albern* »aboten, bedast« iz baze

**uer(H)-*, ki jo Pokorny, 1165, pomensko rekonstruira »(izkazovati) prijaznost«, Seebold, IF LXXVIII, 146 ss., pa enači z **uer(H)-* »paziti, biti pozoren, opazovati« v toh. A *wrās*, B *warššām* »dišati«, lat. *verēri* »spoštovati, bati se«, lot. *vērtiēs* »gledati«, pgerm. **uara-*, *uarō »pozornost« (denom. stvn. *biwarōn*, nvn. (be)wahren »(o)hraniti«, kompoz. nvn. *wahrnehmen* »opaziti«). Star. poveza z iran. korenem *var-*, ki označuje svobodno izbiro vere, prim. av. *varāna-* »prepričanje, vera, verozgovod« (tako Miklošič, 389, z rezervo Meillet, RÉS VI, 170 s., Études, 169; Vasmer I, 184) ni zanesljiva (Cvetko Orešnik, MPBIO, 31), ker je to lahko iz **uel(H)-* »želeti, hoteti«. Glej tudi *verjěti*. M. S.

věra II (f.) »vojna« v rez. *wěra* (Steenwijk, SDR, 326; B. de Courtenay, Mat. I, 18).

Izposojeno iz furl. *uère* »vojna«, it. *guerra* »isto« (Mende, RLS, 119), frc. *guerre* (> prov., katal., špan., port. *guerra*), srlat. *guerra*, kar je v rom. jezike prišlo prek stfrank. *werra, prim. stvn. *wěrra* »prepir, boj« (Battisti-Alessio, 1890). M. F.

verderame (m.) »modra galica« v primor. *verd'rame* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 143). Beseda je širše znana v slovenski Istri, npr. *vard'rame* (Malija, Padna, Gažon itd.; Cossutta, PV, 177). V Marezigah se poleg *vard'ra-* me uporablja starejše *vad'jol* (Cossutta, I. c.).

Izposojeno iz it. *verderàme* »modra galica, tj. bakrov sulfat s kristalno vodo za škropljenje trt«, furl. *verderàm* »isto«, *verderamà* »škropiti trto z raztopino modre galice« (Pirona, VF, 1266), ben. it. *verderàme* »bakrov sulfat; modrikasto zelena snov v prahu, ki se uporablja v medicini, slikarstvu« (Boerio, DV, 787). Beseda je sklop iz adj. *verde* »zelen« in *rame* »baker«. Modra galica je tu poimenovana po značilni zeleni barvi. Knjižna sin. sta *modra galica, vitriòl*, dial. *vidrijol*. Glej tudi *vidrijol* in *vitriòl*. M. F.

verěja (f.) »steber, kol, na katerega je pritrjena lesa; v plotu kol z odprtini, v katere se vtaknejo late; zatič pri dvojnem jarmu«, po Miklošiču, 382, tudi »ograja« in »kol za vzvod«; pri Janežiču *verfja* »kol, na katerega je pritrjena lesa«. Pleteršnik navaja po Valjavcu tudi *jeve-řėja* »kol v plotu, Zaunpfahl«.

Prim. stcsl. *verěja* »vectis«, r. *verejá*, akz. -ú »kol, na katerega je pritrjena lesa, podboj« (prevzeto v hrv. pri Stulliju *vereja* »stipite, postis«), ukr. *verěja* »tečaj pri vratih; steber, na katerega je pritrjena lesa«, br. *verajá* »steber, na katerega je pritrjena lesa«, p. *wierzeja, wierzaja* »isto«, pl. *wierzeje* »lesa«, č. *veřeje, veřej* (analogno po *stěžej*) »steber, na katerega je pritrjena lesa«, slš. *veraj* »isto«. Psl. **verějá, *verějáj* je tvorjeno iz *ver-tī »zatikati, vtikati«, prim. stcsl. *věvrěti* »vtakniti«, *pro-vrěti* »prebosti«, lit. *vėrti* »vdeti«, lot. *vėrt* »vdeti, nizati, vesti« iz ide. **Hyer-* »vtakniti, zatakniti« (Miklošič, 382; Trautmann, BSW, 352; Vasmer I, 188; Pokorny, 1160, ki rekonstruira bazo **uer-* »zapreti, pokriti«; LIV, 203, brez slov. nominalnega gradiva). Psl. *verějáj je torej kol, na katerem je natakljena lesa. K besedotvorju prim. r. *kolejáj*, ukr. *kólja* »kolesnica« < *kolějáj, prvotno »sled, ki jo pustijo kola«. Dalje glej -vrěti, vrnilo, *verěnka, veriga, veríle*. M. S.

verěnka (f.) »vrata v plotu« (jvzh. štaj.). Tvorjeno iz pas. ptc. *vereně (prim. *pletěnka* ≤ *pleteně) z domnevnim pomenom »zataknen, nasajen« glagola *verít »za-

tikati, vtikati» poleg »zapirati«, prim. iter. v r. *veráť* »vtikati« in enako tvorbo iz ptc. z drugačnim pomen-
skim razvojem v ukr. *verénka* »vrsta« in podobno r. *ve-
renica* »isto«. Dalje glej *-vréti*, *veríga*, *veréja*. M. S.

verěsovati, *-ujem* (v. impf.) »po fantovsko ponoči kri-
čati in ukati« (jvzh. štaj). Nejasno, morda prevzeto iz
madž. *virraszt* »bedeti«, prim. od tod pkm. *verostováti*,
virostováti, v Beltincih *verostúvati* »bedeti« (Novak, Slo-
var, 119). M. S.

veríga (f.) »catena« (kraš., dol.), »člen verige« (dol.),
»obroč v vratih, v katerega se vtakne viseča ključavnica,
linga« (Murko, Caf), »zapah« (Caf), »klada pri vinski
preši, ki pritisca na tropine« (vzh. štaj.), dem. *verížica*,
adj. *verížen*, *-žna* »Ketten-«, v. *verížiti*, *-ížim* (impf.) »delati
verigo, zvijati se kot veriga, nastaviti klado pri pre-
ši«, pf. *zverížiti*; subst. *verigáč* »zapah« (pkm.), *verížnik*,
verížnjak »Türklammerkolben, Narbeneisen« (Caf), *ve-
rižar* »kovač, ki izdeluje verige«; v 16. st. *se fueshe
sfaueima uerigama* (Trubar); z drugim suf. je *verúga*
»catena«, pl. v jnotr. *verúgye* (Rigler, Jnotr. gov., 169) in
kostelsko *verú:ge* (Gregorič, Gradivo) (prim. kajk. *veruga*
»člen verige«, pri Habeliču »zapah«), v. *zverúžiti*,
-úžim »zveržiti« (Caf), v 16. st. *veruga* »catena« (Megi-
ser), 18. st. *verúga* »catena, vinculum« (Pohlin), *veruga*
»Kette« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *veriga* »catena«, csl. tudi *veruga* »isto«,
sbh. *veríga*, *verúga*, tudi pl. tantum *veríge*, *verúge* »isto«,
čak. *veríga*, *verúge*, mak. *veríga*, blg. *veríga*, *verúga*, r.
veríga »isto«. Iz slov. jezikov je rum. *verigă*, alb. *verigë*
»veriga«. Psl. **veríga*, **verúga* je tvorjeno iz **veríť*, **vė-
rŕq* »zapirati, zatikati, natikati, vtikati« (Miklošič, 381 s.;
Trautmann, BSW, 351 s.; Skok III, 578; Vasmer I, 189). K
tvorbi z redkim suf. *-iga* prim. **čepíga*, **čapíga* »držalo,
ročica« ob **čepíti* »zgrabiti, natakiniti«; pogostejši suf.
-uga je znan še npr. v **bělúga* »nekaj belega; bela zem-
lja, bela riba«, **kalúga* »kaluža« (Sławski, SP I, 66, 68, ki
domneva, da je **veríga* iz **verýga*). Glej tudi *verénka*,
veréja, *-vréti*, *vřv*. M. S.

veríle (f. pl.) »hlodi, v katerih se žagi pri žaganju ja-
rem gori in doli premika«, tudi *virje* (f. pl.) »isto« (poh.).
Štrekelj, Lwk., 6, povezuje z **verějā*, pri čemer po-
menska in formalna stran nista pojasnjeni. Ker je naj-
verjetnejša pomenska rekonstrukcija psl. glagola **veríť*
»zatikati, vtikati« poleg »zapirati«, so *veríle* lahko
»hlodi, ki zatikajo, ovirajo žago pri žaganju«. Če vari-
anta, ki je pri Pletersniku zapisana kot *virje*, temelji na
dial. **vejre*, to kaže na izvorno **vėr'ę*. V poh. sta namreč
akcentuirani *i* in dolgi *ě* sovpadla v *ěi* (o tem Ramovš,
Hgr. VII, 165 s.). Poh. *veríle* bi bilo torej iz podalj-
šane stopnje pl. k **vėridlo*. K feminizaciji nevtv. v poh.
prim. *drevěša*, *uěkna* (o tem Ramovš, o. c., 167). Dalje
glej *-vréti*, *verénka*. M. S.

verjěti, *-jámem* (v. impf.) »credere«, adj. *verjěten*, *-tna*
»credibilis«, *verjětek*, *-tka* »vera«; v 16. st. *veryet*, *verya-
mem* (Trubar; Ramovš, Zbrano delo I, 88, II, 473), v 17.
st. *verjeti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *verjeti* »credere«
(Kastelec-Vorenc), *virijěti*, *virijámem* »glauben«, *virijětn*,
virjětn »credibilis« (Pohlin), *verjamem* »glaube« (Gutsmann).

Prim. stcsl., str. *věrq jěti* »credere«, r. *verojátnyj* »ver-
jeten« (prevzeto v sbh. *vjěrojátan* »isto«; vendar dial. tu-
di »lahkoveren, naiven«, kar utegne biti domače (ARJ

XXI, 97)). Sklop iz zveze **vėrq jěti* »vzeti vero, zaupa-
nje« s sinkopo medglasnega *-o-* (Miklošič, Lex. pal., 122).
R. *-o-* razlagajo z naslonitvijo na kompoz. z veznim *-o-*
(Fraenkel, JA XXXIX, 74 ss.; Vasmer I, 189). Če je psl.
*vėra iz korenskega subst. **uēr(H)-* k **uēr(H)-* »paziti,
biti pozoren, opazovati«, je zveza lahko ožje sorodna z
nvn. *wahrnehmen* »zaznati, zagledati, začutiti« k stvn.
wara < pgerm. **warō* »pozornost«. Dalje glej *vėra I*, *jěti*.
M. S.

vėrclin (m.), g. *-a* »lajna«, *vėrklati*, *-an* (impf.) »lajna-
ti, veliko govoriti« (pkm.; Novak, Slovar², 165).

Kakor madž. *verkli* prevzeto iz n. *Werklein* > avstr. n.
Werkel »lajna«, kar je dem. od *Werk* »delo, izdelek«
(Grimm, Wb. XIV/1,2, 352; EWU, 1623; Novak, I. c.).
M. S.

vėrt (m.), g. *-a* »gospodar, vinogradnik«, f. *vertinja*
»gospodinja«, v. *vėrtivati* »gospodariti« (vse pkm.; No-
vak, Slovar², 165); v zahodnejših dial. *birt* »gostilničar,
krčmar«, f. *birtinja* »krčmarica«, *birtija* »krčma« (SSKJ
I, 136), kostelsko *'bė:rt*, *'birtaš* »krčmar«, *'bė:rtěn'a*
»krčmarica«, *'bė:rtěja* »krčma« (Gregorič, Gradivo),
cerklj. *'biert*, *'bi:rt*, *'bi:art* »krčmar« (Kenda-Jež, Gradi-
vo), sav. *birt* »gospodar« (Weiss, Mag., 36); v 17. st. *Arza-
tom*, inu *Bertu plazhal* (Janez Svetokriški).

Kakor hrv. *birt*, *běrt* »krčmar«, na Zumberku tudi
birtāš, *bertāš* »isto«, f. *birtāšica*, *bertāšica*, *běrtinja*
»krčmarica«, širše štok. *birtija* »krčma«, na Zumberku
bertija »isto« prevzeto iz n. *Wirt* »gostitelj, gospodar, go-
stilničar« (Skok I, 155 s.; Striedter-Temps, DLS, 92) <
pgerm. **uērdū*- »hišni gospodar«, prim. got. *wairdus*
in dalje stir. *ferthigis* »hišni oskrbnik, ki je odgovoren za
goste« < **wertikassu-* (Kluge²², 795). F. sln. *birtinja*,
hrv. *běrtinja* je tvorjeno kakor *gospodinja* (v pkm. celo
z analognim akcentom) in je domnevno samo slučajno
podobno z n. f. *Wirtin*. Subst. *birtija* ima sufiks po *ošta-
rija*. M. S.

vėruh (m.), g. *-a* »kadilo«, tudi »Asarum europaeum«;
v 16. st. *veruh* »kadilo« (Trubar, Dalmatin), dial. *viruh*,
virh, *vireh* »Asarum«, l. 1607 *veric* »incenfo« (Alasia),
v 18. st. *verih* »thus, kadilu«, *verihafst* »thureus« (Kastelec-
Vorenc), *virh* »Thus, infensum, Afarum« (Pohlin), *vie-
rih*, *virh* »Weihrauch« (Gutsmann). Medved navaja tudi
üreh »Asarum«.

Izposojeno iz srvn. *weyrochwurz* »Asarum europae-
um«, *wihrouch*, *wirouch*, *wiröch* »kadilo« (Grafenauer,
Razpr. I, 366; Marzell, Wb. Pfln. I, 460; Striedter-Temps,
DLS, 245). Glej tudi *ürhovica*.

[Iz srvn. predloge pred diftongizacijo *i > ei* je bilo
tako kot sln. dial. *viruh* izposojeno gl., dl. *woruch* »kadi-
lo« z internoluž. labializacijo *vy- > wo-* (Schuster-Sewc,
HEWb., 1662). – M. F.]

vėrz (m.), g. *-a* »stih«, adj. *vėrzen*, *-zna*, v 16. st. *Potte
en Pfalm*, en *Cor Latinski en Vers ... se poye* (Trubar).

Prevzeto prek n. *Vers* iz lat. *versus*, *-ūs* (m.) »verz« <
»vrstica, vrsta« < »obrat, obračanje«, kar je tvorjeno iz
vertere »vrteti, sukati, obračati«. Pomenski prehod »ob-
rat, obračanje« > »vrstica, vrsta« se je lahko izvršil prek
vmesnega **o* »obračanje konja na koncu njive« (Kretsch-
mer, Glotta IX, 225) ali »obračanje zemlje s plugom in s
tem nastala brazda, vrsta« (Walde-Hofmann, 763). Iz
lat. adj. *versālis* »verzen, vrstičen« je prek n. *Versal* pre-
vzeto sln. *verzálka* »velika črka«, tj. »črka, uporabljena

na za četku verza ali vrstice« (Kluge,²² 762, Pfeifer, EWD², 1508). Sin. *stih* je v 19. st. prevzet iz r. *stich*, kar je iz gr. στῆχος »verz, vrstica, vrsta«, prvotno »bojna vrsta« (Miklošič, 323; Vasmer IV, 15) k στειχῶ »stopati, korakati, hoditi« (Frisk II, 783). M. S.

vēs (pron.), f. *vsā*, n. *vsē*, pl. m. *vsi*, f. *vsē*, n. *vsā* »omnis, totus«, dial. pkm. *vēs*, *fsā*, *fsē* (Novak, Slovar², 165), kor. obir. *wās* (Karničar, Obir, 35), gor. *vās*, *usā*, *usē*; ben. 'vas (Špeter Slovenov; Logar, DJR, 315), tersko f. *sōusa*, n. *sōuse*, pl. m. *sōusjī*, *sūsī* < *vs + *vsb (Ramoš, Hgr. VII, 54), adv. *povsēm*, star. *po vsēm* »popolnoma, čisto; ganz«, v sklopih z vprašalnici *vsekām*, *vsekāmor* »kamor koli; überallhin«, *vsekdē*, *vsekdēr*, *vsīkde*, *vsīkod* »povsod, überall« (= sbh. *svāgde* < *vščs-g-de; brez partikule -g(ε) še stcsl. *vsbde* »ubique«, r. *vezdē* »povsod«), *vsekōd* »überall herum«, *vsēkda*, *vsēkdar*, pkm. *vsīkdar* »vedno, immer«, *vsekāko*, *vsekākor* »jedenfalls«, *vsekōzi* »vedno, immer« (pkm.), v 17. st. *vjeskufi*, *vjeskufi*, *vje skufi* (Janez Svetokriški), tudi »povsem, vsekar, durchaus« (Cigale), *vsevdilj* »kar naprej, fortwährend«, *vsemogōč*, -ōča »omnipotens«, *vsemogōčen*, -čna »isto«, *vsegamogōč*, -ōča (avtorji 16. in 17. stol. pišejo tudi *vjeга mozoh*), *vsegamogōčen* »isto«, *vseveden*, *vsegaveden*, -dna »allwissend«, *vseveden*, *vsegaveden* »allsehend«; v Briž. spom. akz. sg. m. *vuez*, *vuiz*, g. *uzego*, *uzega*, lok. *uzem*, g. pl. m. *uzch*, *usch*, *uzeh*, dat. *uuzem*, *uzem*, vzem, akz. *uze*, akz. pl. m. *uza*, v 16. st. *vvas*, *vfa* (Megiser), *vufs*, g. *vfiga*, *ufiga*, g. pl. *vfeih*, *vfeh* (Trubar; Rigler, Začetki, 52 s.), v 17. st. *vus*, g. *vfiga*, f. *vfa*, pl. *vfi*, f. *vfe* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vus* »totus«, g. *vfiga*, f. *vfa* (Kastelec-Vorenc), *vefs*, *vfa*, *vfe* (Gutsmann).

Prim. stcsl. *vsb*, f. *vsā*, *vsja*, n. *vsē*, sbh. *sāv*, *svā*, *svē*, hrv. čak. *vēs*, *svā*, *svē* poleg *vās*, in *svās*, *svā*, *svē* (Vrgada), kajk. *vēs* (f. *sāgo*), *sā*, *sō*, mak. *se* »vse« (in »vedno«, »povsod«), *sīot*, *seta*, *seto* »ves«, arh. pl. tudi *si* »vsi«; *sa* »ves« (pred časovnimi oznakami, npr. *sa leto* »vse poletje«, *sa zima* »vso zimo«), blg. *vsīčko* »vse«, *vsīčki* »vsi«, *vsīčkijat*, -kata, -koto »ves«, r. *vešb*, *vsjā*, *vsē* (str. brez palatalizacije v Novgorodskem Sinodiku akz. f. *vchu* in analogno *vche* ter v listini iz l. 1192: *vchu tu že zemlju chutinskujū*), ukr. *uvēs*, *usjā*, *usē*, tudi *vvēs* in *vešb*, br. *uvēs*, *usjā*, *usē*, p. sg. g. *wszego*, f. *wszej*, d. *wszemu*, f. *wszej*, pl. g. *wszech*, d. *wszem*, akz. *wsze*, polna paradigma *wszystek*, -tka, -tko, stč. in star. č. *veš*, *vsē*, *vše*, č. *všechen*, -chna, *všecek*, -cka, slš. *všetok*, -tka, -tko, gl. *wšón*, *wša*, *wšo*, dl. *wšen*, *wša*, *wšo*. Psl. *vščē, *vščā, *vščō, prim. dalje lit. *visas*, *visā* »ves, vsa«, *vis* »vse«, lot. *viss* »ves«, stprus. *wissa* »vse« < ide. *ui-sō (Kopečný, ESS II, 739 s.) poleg **ui-k'uo* > sti. *višva* »vsak, ves«, av. *vispa*-, stperz. *vispa* »isto«, kar je tvorjeno iz ide. *ui- »narazen« (Fraenkel, 1264; Pokorny, 1176, ki pritegne tudi gr. ἴσος, ἴσος »enak«) in je torej prvotno pomenilo »razširjen, splošen«. Enako kot **ui-k'uo* je tvorjeno **se-k'uo* »nahajajoč se pri sebi, oddeljen« > lat. *secus* »poleg, zadaj, drugače«, stir. *sech* »proti, prek, namesto, drugačen kot, brez«, srkimr. *heb* »proti, brez«, korn. *heb*, srbrret. *heb* »brez« (Klingenschmitt, Lautg. und Etymologie, 208 ss.). Vsaj zaradi balt. gradiva rekonstrukcija **ui-sk'*- (tako Schuster-Šewc, HEWb., 1694) ne ustreza. Fonetično nemogoče tudi Machek, ZSIPH XXII, 224, Machek², 685 s., ki ima balt. besede za izposojenke iz slov. in izhajajo iz **uik'*- »vas«. Glej tudi *vsāk*, *vesōljni*, *vsedānji*, *vsemirje*, *svinsveti*, *sāj*, *povsōd*, *vsēlj*, *vēzda II*, *vserōd*, *vselik*, *vsōta*. M. S.

vēsa (f.) »tehtnica« (Vrtovec, Levstik).

Prevzeto iz csl. *věsa* »tehtnica« (Pleteršnik II, 762), kar je verjetno kol. od *věš* »isto« < »utež«, prim. r. *vēs* »teža«, *vēsib* »tehtati«. K semantični motivaciji prim. lat. *pondus*, -eris »utež, teža« k *pendere* »obesiti« (Miklošič, Lex. pal., 122; Vasmer I, 191). Dalje glej *vēsiti*. M. S.

vesěl (adj.), f. -a »laetus, hilarus, alacer«, abstr. *veseljje* (n.) »gaudium, laetitia, hilaritas«, dem. *veseljce* (n.), redkeje *vesēlost*, -i (f.), *veselōst*, -i (f.) »isto«, *veseljāk*, -a »ein lustiger Geselle, Lebemann« (denom. *veseljāciti*, -ācim (impf.) »lütig leben«), *veselica* »zabava« in »narodna erotična pesem« (gor.) v. *veseliti*, -im (impf.) »hilarare, exhilarare, delectare«, pf. *ob-*, *o-*, *po-*, *raz-*, *vz-*, *z-*; dol. in vipav. tudi *veselēti*, -im »veseliti«, *veselovati se*, -ūjem se (impf.) »zabavati se, sich unterhalten«, adj. *veseljiv*, -iva »delectans«, iz adj. *vesēlen*, -lna »vesel« (= csl. *veselnōs* »hilarus, iucundus«), izpričanega pri Gutsmannu in Murku, je tvorjeno *veselnik*, -a »Erfreuer, Tröster« (Caf), *vesēlnost*, -i (f.) »veselje« (Gutsmann, Murko, pkm.); semkaj kravje ime *Vesēlka*, cgn. *Vesel*, *Veselko*, atpn. *Veselko*, *Veselka* (po lat. *Hilarius* < gr. Ἠλῆριος); v Briž. spom. *primete vuecsne vuezēlie* »accipite gaudium aeternum« (I, 34), v 16. st. *vefel* »alacer, laetus«, *vefeliti* »consolari, solari«, *je vefeliti* »gaudere« (Megiser), v 17. st. *veffeu* »allegro«, *veffelle* »allegrezza« (Alasia), *potroshtan inu vefsel*: *ferze refveffseliti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *veffēl* »alacer, festivus, hilaris, perlaetus«, *veffelle* »delicium, exultatio«, *veffeliti*, *obveffeliti*, *rešveffeliti* »exhilarare, pergaudere, recreare« (Kastelec-Vorenc), *vesel* »laetus, hilaris«, *vesēle* »gaudium«, *vesēlim* »gaudere, laetari« (Pohlin), *vefel* »freudig, froh«, *vefelen* »freudig, erfreulich, fröhlich, lustbar«, *vefete* »Freude, Lust«, *vefeliti se* »sich freuen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *veselō* »hilarus, graciosus«, *veselije* »laetitia«, sbh. *věseo*, -la, *veseljje*, hrv. čak. *vēsē*, *veselā*, *vēsēljje* (Vrgada), v Posavini *vesēljje* in *vesēljje* (Jurišič, Rječnik, 230), mak. *vesel* »vesel«, *veselko*, *veselnik* »veseljāk«, blg. *vešel*, *vesēlie*, r. *vešeljy*, ned. obl. *vešel*, *veselā*, *veselo*; *vesēlbe*, ukr. *veseljy*, br. *vjasēly*, pr. *wesoty*, ned. obl. *wesōt* »vesel«, *wesele* »svatba«, stp. *wiesioty* »vesel«, č. *veselý* »vesel«, *veseli* »veselje, veselica«, slš. *veselý*, gl. *wjesoty*, dl. *wjasoty*. Večina gradiva (vključno z denom. *veseliti, -išb in abstr. *veselbje) kaže na psl. *vesels, *veselā*, *vēselo. Na *veselē kaže *veselbje (r., blg., čak.) in d. obl. *veselējy > r. *veseljy*, hrv. dial. *vešeli* (Dubrovnik). Prim. dalje lot. *vesēls* »zdrav, nepoškodovan« < *ues-elo : *Ues-eljā > ilir. atpn. *Veselia* »Felicitas«, ki je izpričan na Braču (Krahe, IF LVII, 113), *Vesclevisis*, ki ustreza sti. *vasuśravas-* »ki je slaven po bogastvu«. K besedotvorju prim. psl. *debelē < *dheb-elo- iz korena **dheb-* »močan, trden«. V drugih ide. jeziki je izpričano u-jevsko deblo, prim. sti. *vasu-* »dober«, av. *vahhu-*, *vohu-* »isto« < **uesu-* (prim. *ues-u-ā) > stir. *feb »odličnost«, izpričano le dat. sg. *feib*) : **uosu-* > stir. *fō* »isto«, luvij. *wašu-* »dober« : **uesu-* > stir. *fīu* »castivreden«, kimr. *gwiw* »isto«, bret. *gwiou* »vesel«; z metatezo **ues-* v got. kornpar. *iuisza* »boljši«, stcsl. *umjyb* »isto«. Adj. **uesu-* »dober« Pokorny, 1171, 1174 s., navezuje na koren **ues-* »jesti, biti dobre volje« v het. *ueši-* »paša«, *uešija-* »pasti, voditi«, sti. *ānu vāvase* »je pojedel«, av. *vastra-* »gobec«, srir. *fess* »jed«, kimr. *gwest* »trden«, ags. *wesan* »jesti«, stvn. *firwesan* »porabiti«, stnord., stvn. *wist* »jed«. Osnovna literatura: Miklošič, 386 (ki napačno povezuje sti. *vāsti* »zeleti, hoteti« in psl. *vesnā), Vasmer I,

191; Schuster-Šewc, HEWb., 1618 s.; Mayrhofer, EWA II, 533 s. Glej tudi *obesélje*. M. S.

véšiti, *věsim* (v. impf.) »suspendere«, pf. *iz-*, *na-*, *o-*, *ob-* (> *oběsiti*), *po-* (analogno po *oběsiti* tudi *poběsiti* »povesiti«), *pre-*, *pri-*, *raz-*, *za-v-*, sekundarni impf. *-věšati*, *-am*, iter. *-věševáti*, *-ůjem*; pkm. *věšiti*, *věšin* »obešati«, *věsnotti*, *-en* »miniti« (Novak, Slovar², 165), k slednjemu pomenu prim. *jěnjati* »nehati« < bav. n. *hengen* »obesiti« in »nehati«; subst. *věš* (f.), *věša* »viseči položaj, Streckhang«, v. *věškati* »hangeln«; *věšiče*, *věša* »prostor za obešanje«, *věšalo* »svak kuhinjski pripomoček, ki se obesi na steno«, pl. *věšála* »vislice« je v 19. st. povzet po sbh., *věšenka*, *oběšanka* »viseča ključavnica«, *obesilnica* »isto«, adj. *věšen*. *-sna* »Hang-«, semkaj verjetno *věš*, *-a* »ostrešje, Dachgerüst« (Miklošič, Caf, štaj) < *»nagnjenost, nagib«; številne prefigurirane nominalne tvorbe, npr. pl. *obesilnice* »vislice«, *oběšenec*, *-nca* »suspensus«, *obesilnják* »isto« in »malovreden človek«, *oběšek* »das Angehängte«, *obesálo* »vislice« in »obešalnik za obleko«, *izvěšek*, *-ska*, *izvěška* »Aushängeschild«, *zavěša* »Vorhang«, *privěšek*, *-ska* »Anhängsel«; v Briž. spom. *i po lezv vuesachu* »et arboribus suspendebant« (II, 102), v 16. st. *brumne vesi* (Krelj), *obesiti*, *obeshen* (Trubar), *gori obefiti* »suspendere«, *obefhaine* »fufpendium« (Megiser), v 17. st. *obefet* »appicare«, *obeffit* »impicare« (Alasia), *obefit* (Janez Svetokriški), v 18. st. *obeifiti* »suspendere, suffigere, appendere, affigere«, *gori obeifhenie* »suspensio«, *Te male taty na galge obejshajo, te velike ja mijo pošajajo* (Kastelec-Vorenc), *obesem* »hangen, fufpendere« (Pohlin).

Prim. stsl. *věsiti*, stsl. *vězvěsiti*, *oběsiti* »suspendere«, sbh. *objesiti* (po napačni dekompoziciji sb. *běsiti*), *izvjestiti*, *vješati*, mak. *vesi*, *obesi*, impf. *obesuva*, blg. *věšja*, *věšam* »isto«, r. *věšiti* »tehtati«, dial. tudi »obešati«; *pověsiti* »povesiti«, ukr. *povisyty* »isto«, *višaty* »obešati«, br. dial. *věšicb*, standardno *věšacb* »isto« (ĚSBM II, 91), stp. *wiesic*, p. *wieszac*, č. *věšiti*, *věšeti*, slš. dial. *ves(i)et' sa* »lebdeti, viseti v zraku (o ptiču)« (Kálal, Sl., 766; prim. sln. *orel se vesi nad svojimi mladimi*), gl. *powěsyc*, *woběsyc*, *wěšec*, *-am*, dl. *wěšys*, *-u* »vesiti, obešati«. Psl. *věsiti, *ob-věsiti (iter. **(-)věš'ati*) je kavz. k stativu *věšeti (Miklošič, 392; Vasmer I, 192; Schuster-Šewc, HEWb., 1593). Glej tudi *pověsimo*, *věša* in dalje *visěti*. M. S.

věslo I (n.) »remus«, dial. tudi *věsla* (f.) »veslo, lopar, velika žlica«, dem. *věselce*, denom. *vesláti*, *-ám* (impf.) »remigare«, v kompoz. *pri-*, *od-*, *pre-*, *za-v-*, subst. *vesláč*, *veslár* »remex«, denom. *vesláriti*; *věslica*, *věslica*, *věsličnik* »razna loparjem podobna orodja«, *vesláj*, *-a* »Ruderschlag«, adj. *věslast*, *veslát*, *-áta*, *veslárski*; v 16. st. *veflu* »remus«, *veflati* »remigare«, *vesliza* »batillum«, *veflar* »remex« (Megiser), v 17. st. *veslo* »remo« (Alasia), v 18. st. *věslu* »remus«, *věslěza* »ventilabrum«, *věslám* »remos adigere« (Pohlin), *veflu* »Ruder«, *veflati* »rudern« (Gutsmann).

Prim. stsl. *veslo* »remus«, sbh. *věslo*, hrv. čak. *veslō*, mak. *veslo*, blg. *veslō*, r., ukr. *veslō*, br. *vjaslō*, p. *wioslō*, č., slš. *veslo*, gl. *wjestō*, dl. *wěstō*, *wjestō*. Iz slov. jezikov je rum. *vîsla*, star. *vînsla*, *vînslō* »veslo«. Psl. *veslō je nomen instrumenti od *vesti, *vezěšb »vesti, voziti, peljati« (podobno Jarnik, Versuch, 42; Vasmer I, 182; Machek², 685; Skok III, 579). Rekonstruirati je treba **ueg'h-tlō* (Miklošič, 367; Jagić, JA XXXI, 230; Brückner, KZ XLVI, 193), manj verjetno **ueg'h-slo-* (tako Pe-

dersen, IF V, 68; Vondrák, VGr.² I, 568; Vasmer, l. c.; Pokorny, 1120). Dalje glej *-věstí*, *voziti*, *vōz I*, *veslo III*. M. S.

věslo II (n.) »eine grobe, verleumderische Zunge«, v. *vesláti* (impf.) »grobe Reden führen«. Izpričano samo pri Murku in po njem pri Pleteršniku.

Nejasno, komaj verjetno metafora k *veslo* »remus«. Morda je to nomen instrumenti k neizpričanemu *vesti, *vedq »zmerjati« (= sti. *vádati* »govoriti«), k čemur je tvorjen psl. iter. *váditi v r. *váditi*, sln. *váditi se* »prepirati se«. Dalje glej *váditi IV*. M. S.

veslo III (n.), g. *-a* »račja ali gosja noga« (bkr.: Šašelj, Bisernice I, 315); sem terminološki neologizem *veslonōžec* (m.), g. *-žca* »Pelecaniformes« (SSKJ V, 415).

Navaja tudi Pleteršnik II, 763, po Cigaletu, Term., 99: *veslonožci* (pl.), in Erjavčevem Prirodopisu živalstva, kar je tako kot hrv. kajk. *vefzlo nofni*, *plavonog*, *kay nogami kot z vefzli palva* »remipes«, *racce vefzlo nofne*, *tak gufzke* »remipedes anates« (Belosteneč) kalk po n. *Rudersfüßer* »veslonožci« oz. lat. *rēmipēs* »veslonožen«. Morda je bkr. metaforično ljudsko poimenovanje nastalo neodvisno od kulturnega, enako motiviranega termina. Dalje glej *veslo I*. M. F.

věšna (f.) »neko bajeslovno žensko gozdno bitje; vešča, vila« (Krn; Erjavec, LMS 1992–83, 334 s.), pl. kraš. *věšnē* (Sovodnje; R. Dapit, ustno); semkaj štaj. *vesnik* »o Jurjevem zeleno opleten mladenci« (Pajek, Črtice, 64 s. (Pleteršnik zapiše *věšnik*); Kelemina, BPSL, 10, 51; Kuret, PLS I, 254) in morda *Vesina*, Kresnikova nevesta po bajki iz Vurberga (Pajek, l. c., 78). Sodobni pomen *věšna* »pomlad« je prevzet iz drugih slov. jezikov. Mladi atpn. *Věšna* je znan tudi v sbh. Za sln. *věšna* je treba verjetno izhajati iz substantiviziranega adj. *věšnāna (z akcentom po *věšnānē); *věšnik* je zelo verjetno iz *věšnānikō, saj so sicer redke denom. tvorbe na *-ik* iz neakutiranih osnov akcentuirane na sufiks.

Prim. stsl. *vesna* »ver«, adj. *vesnānō* »veris« (sbh. *věšna* »pomlad« je iz r., kot pripominja Stulli), r. *vesná*, akz. *-ú* »pomlad«, ukr. *vesná*, akz. *-ú* in *věsnu*, br. *vjasná*, *-ú*, p. *wiosna*, č. vzhmor. *vesna*, laš. *vesno* (n. po *lěto*), slš. *vesna* »isto«. Psl. *vesnā, akz. verjetno *věšnō je tvorjeno iz ide. heteroklitičnega debla *uōs-r ali *věšnā-r (v nobenem jeziku ni zanesljivih indikacij o *o*-jevski ali *e*-jevski stopnji), g. *uēs-ŋ-s (n.). Psl. *uēsā je verjetno (po zgledu *jāra, *zimā) femininizirani kol. iz šibkosklonskega debla **uēs-n-*. Krepkosklonski sufiks se sploši v gr. ἔαρ, -οσ, po kontrakciji ἦρ, -οσ (n.), pri Hesyeh. tudi ἔαρ »pomlad« < *Fέσσαρ, lit. *vāsara* (l. a. p.), dial. tudi *vasarā* (3. a. p.) »poletje, letos«, lot. *vasara* »poletje« (sufiksov vokal je bil sodeč po varianti *vāsera* »poletje«, *vasēris* »januar, februar«, adj. *pavāseris* poleg *pavāsaris* »pomladni«, prvotno *e* (Stang, VGr, 33); k balt. korenskem vokalizmu prim. tudi lit. *vākara*, lot. *vakars* < *uek(^h)(*sp*)ero-), av. lok. *vapri* »spomladi«, arm. *garun*, g. *garnan* »pomlad«, stir. *errach* »isto«, šibkosklonski še v sti. *vasantā*- »pomlad« (prim. *hemantā*- »zima«), gal. *uisonna* »pomlad« (navaja Billy, TLG, 160), stkimr. *guannuin* »spomladi«, srkimr. *gwaeanhwyn*, kimr. *gwanwyn* »isto«, stkon. *guaintoin* »pomlad« O ide. heteroklitični deklinaciji Specht, Dekl., 14, 171; Fraenkel, IF LIX, 59, 162, ZSIPH XXVI, 344; o akcentsko-prevojnih paradigmah brez obravnavanega primera Schindler, BSL LXX, 1–10, In honorem H. Pedersen, 397–400. Za

**uēr(o)-* v lat. *vēr*, *-is* (n.) in stnord. *vár* (n.) domneva vpliv ide. *(H)jeH₁ »leto, poletje« (Porzig, Gliederung, 110 s.; Pokorny, 1174). Navezava na ide. koren *H₂yes- »svetiti se« (Pokorny, l. c.), ki izkazuje vzglasni laringal v tvorbi *H₂áys-ós > gr. αἰώς »zarja«, je možna le, če domnevamo izpad vzglasnega laringala v gr. έαρ zaradi -r (Peters, Unders., 61). Prim. tvorbo iz krepkosklonskega debela z drugačnim pomenskim razvojem v sti. *vāsará-* »svetleč se (o zori)«, pali *vāsara-* »dan« (Mayrhofer III, 172 s., EWA II, 532 s.). M. S.

vesôljni (adj.), f. *-a* »universus«, abstr. *vesôljnost*, *-i* (f.), neolog. *vesôlje* (n.) »universum« (tvorjeno v 20. st. po zgledu *vsemírje*, *vesôljec*, *-ljca* »astronavt«, adj. *vesôljski*; v 16. st. pri Trubarju *vufšulna Gmaina* (navaja Rigler, Začetki, 25), pri Krelju nom. *vás ūlni*, g. *vfiga olniga*, *figa ūlniga*, akz. *vfe ulnu*, lok. *po vřim ulnim*, pri Dalmatinu in Znojilsku *vus ulni*; v 17. st. *Vas vogliě zuet bi conez vzau* (Alasia), *vus'volni fvejt* (Janez Svetokriški).

Zaradi teh oblik domneva Ramovš, Hgr. II, 141 (podobno pred njim Pleteršnik II, 763) izvorno **všsb-vol'bnšb* »allgemein, Welt-« < *»od vse (božje) volje«. Domneva je možna, vendar ne obvezujoča, saj so navedeni zapisi lahko posledica ljudskoetimološke naslonitve na takšno sintagmo. Beseda utegne biti v zvezi s stcsl. *všsel'énaja* »terra habitata« (> r. *všelénaja* »vesolje«), kar je substantivizirani ptc. od v. *všseliti* »incolere, habitare«, pomensko specializiran kot kalk po gr. οἰκοῦμένη (ἡ) »naseljena (zemlja)« od οἰκέω »naseliti«. To je znano tudi v sbh., prim. *vasionā*, *vasiljenā*, *vasionī svijet* »orbis terrarum«, v nar. pesmi *vasiljenskt patriar*, kjer je prvotni ptc. ljudskoetimološko pojmovan kot *všsb-silb-nšb »ves silni« (Skok III, 568; Breljaj, Eseji, 122). Za sln. je možno domnevati izhodiščno **všsb-všsel'énšb* > po haplogogiji in sinkopi **všs-el'ni* in po ljudskoetimološki naslonitvi na ves (prim. ves *čiherni* »vesoljni«) in *vôlja* v 16. st. potrjeno ves(*v*)oljni. Dalje glej *séto*. M. S.

věst (f.), g. *vesti* »védenje« in »conscientia« (v pomenu »novica, Nachricht« izposojeno iz drugih slov. jezikov, od tod denom. *obvestiti*, *-im* (pf.), *obvěščati*, *-am* (impf.) »benachrichtigen«), adj. *věsten*, *-tna* »gewissenhaft«, pri Krelju tudi »znan« (prim. r. *izvěstnyj* »znan«); v 16. st. *veist* (Trubar; Rigler, Začetki, 15, passim), *veist* »conscientia« (Megiser), v 17. st. *věst* »conscientia« (Kastelec-Vorenc), *veft* »conscientia« (Pohlin), *viest* »Gewissen« (Gutsmann); pogosto s pref., pomensko usklajeno s pripadajočimi v., prim. *izpověst* »izpoved, izjava, priznanje«, *pověst* »pripoved, fabula, narratio«, *pripověst* »isto«, v 18. st. *pripuvift* »sententia, proverbium« (Kastelec-Vorenc), z dodanim nominalnim prefiksom *prapověst* »predzgodovina« (umetno in neuspešno uvedel Cigale), *prepověst* »prepoved, zapor, arest«, *zapověst* »zapoved, povelje«, *svěst*, *zavěst* »Bewußtsein«, zanikano *nesvěst*, *nezavěst* »Bewußtlosigkeit«; *zvěst* »Gewissen, Bewußtsein«, v sklopih *navzvěst* (adv.), *vzvěst* (adv.) v *n./v. dati* poleg na *zvěst dati* »razglasiti« (pkm.), v kompoz. *blagověst* »evangelij« (< csl.), *očivěst* »očiteno« (tudi kajk.), *samosvěst*, *samozavěst* »Selbstbewußtsein«, *veroizpověst* »veroizpoved, religija«.

Prim. stcsl. *věstb* »nuntius, rumor, fama«, *nevěstb* »inscitia«, *svěstb* »conscientia«, *pověstb* »narratio, historia«, *izvěstb* »certitudo« (in adj. indekl. »certus« poleg *izvěstb* »isto«), sbh. *vřjest* »novica, fama«, *pövijest* »zgod-

ba, zgodovina«, mak. *vest* »novica«, blg. *vést* »novica«, *póvest* »povest«, r. *věstb* »novica«, *póvestb* »povest«, ukr. *vístb*, *vístka* »novica«, *póvístb* »povest«, br. *věscb*, *věstka* »novica«, p. *wieśc* »novica«, *powieśc* »povest«, č. *věst*, *zvěst* »novica«, *pověst* »povest, pripovedka, govornica«, slš. *vest'*, *zvest'* »novica«, *povest'* »povest«, gl., dl. *powěśc* »poročilo, novica«. Psl. *věstb »kar je znano« (*pövěstb »kar je povedano«) je abstr. iz ptc. *věstb »znan« (prim. csl. *věstb* »notus«, *izvěstb* »firmus, notus«, sln. *zvěst* »fidelis«) < **uojd-to-*, kar je po analogni vzpostavitvi polnega vokalizma po pf. iz ide. **uid-tó-*, prim. sti. *vitta-* »znan, poznan«, abstr. *vitti-* »znanje«, av. *vista-* »znan«, gr. ἕϊστος »negotov«, stvn. *giwís*, nvn. *gewiß* »gotov«, got. *unwiss* »negotov« (Trautmann, BSW, 338; Vasmer I, 192, 338; Pokorny, 1126; Schuster-Šewc, HEWb., 1143). Glej tudi *svěst*, *zvěst* in dalje *vědeti*. M. S.

věsti I, vědem (v. impf.) »ducere«, tudi »uspevati«, npr. *vede me* »es gelingt mir«; »biti uporaben, pomagati«, npr. *nič ti ne vede moje govorjenje*; »iti v promet«, npr. *blago dobro vede* »die Ware findet Abnahme«; *věsti se* »obnašati se, sich benehmen«, tudi »goditi se«, npr. *kako se ti vede* »wie geht es dir«, v kompoz. (pogosto kalki po n. *-führen*) *do-*, *iz-*, *na-*, *od-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *pri-*, *u-*, *z-*, *za-*v. (pf.), sekundarni impf. *-vájati*, *-am* je iz iter. *voditi*; subst. *privědaba* »Vorführung«, *zavědaba* »Verführung«, adj. *privědljiv*, *-iva* »vorführbar«, *zavědljiv*, *-iva* »verführerisch«; v Briž. spom. *stranna bod crovvi zuoge uvedchu* »hospitem sub tecta sua invitabant« (II, 50–52), v 18. st. *šveřti* »odvréžhi, oderbati, odlozhiti, řavréžhi, abdicare«; *šveřti ali predajati* »divendere« (Kastelec-Vorenc), *vědem*, *věřti* »durchbringen« (Pohlin).

Prim. stcsl. *vesti*, *vedq*, aor. *věstb* »ducere«, sbh. *dověsti*, *dovědem*, mak. *vede* »valiti (jajca)«, v. se »množiti se«, *zavede* »zavesti«, blg. *zavedá*, impf. *zavěđdam* »odpeljati, pokreniti, voditi«, r. *vesti*, *veděšb*, ukr. *vesty*, *veděš*, br. *věsci* (vjasci), *vjadzěš*, p. *wieśc*, *wiodę*, č. *věsti*, *vedu*, slš. *viest'*, *vediem*, gl. *wjesc*, *wjedu*, dl. *wjasc*, *-wjedu*, *wježom*. Psl. *vesti, prez. *veděšb je identično z lit. *věsti*, *vedū*, *vėda* »vesti, odvesti (nevesto), odpeljati, poročiti« in »povreči mladiče« (prim. zgoraj mak. *vede*), *užvēsti*, *užveda*, lot. *vest*, *vėdu*, *vedu* »peljati«, strpus. *west* »peljati«, stir. *fedid* »peljati, nesti, prinesiti« < ide. prez. **uēdhe/o-*. Psl. aor. *věstb je kakor stir. konj. iz ide. aor. osnove **uēdh-s-*. Ide. bazo navadno rekonstruirajo **uēdh-* »vesti, voditi, peljati« (Miklošič, 377; Trautmann, BSW, 344; Vasmer I, 177; Fraenkel, 1231 s.; Pokorny, 1115). Za tako rekonstrukcijo govori tudi het. *uida-* »prinesiti, pripeljati«. Melchert pri LIV, 600, primerja še het. *huēt(i)ia-* »vleči« (kar izključuje povezavo z *uida-*) in domneva ide. bazo **H₂uēdhH₂-*. LIV, 600, pritegne tudi got. *ga-widan* »zvezati«, stvn. *wetan* »zvezati, vpreči« (< *»privesti skupaj«) in stir. *fedan* »vprega«, kar Pokorny, l. c., združuje pod korenem **uēdh-* »vezati«, prim. iz tega še sti. *vi-vadhá-* »lesen nahrbtnik«, gr. ἔθμοί »vezi, spone« (Hesych.). Glej tudi *voditi*, *vđj II*, *vđjka*, *vđd*, *zavod*, *nevěsta*. M. S.

věsti II, vězem (v. impf.) »sticken«, tudi *věsti*, *vězem* (SSKJ V, 417), *vezenná* »Stickware«, *vezřlja* »Stickerin«. Prevzeto iz sbh. *věsti*, *vězem* (Pleteršnik II, 765), prim. dalje stcsl. *u-věsti*, *u-vezq* »ovenčati, okronati, zaplesti se«, mak. *veze* »vesti«, blg. *věza* »isto«, stč. *viezři*, *vazu* »plesti«. Psl. *věřti, *vezěšb je verjetno po zgledu

razmerja *vestí, *veděšb : *vodíti sekundarno tvorjeni prez. ob iter. *(v)qzítí > csl. qziti »arctare, copulare« iz ide. *Hamg'héje/o- k prez. *Hámg'helo- v gr. ἄρχω »(za)daviti«, lat. *angere* »ožati, stiskati, zadrgniti«, av. *qzanhē* »zadrgniti« (brez preciziranja besedotvorne možnosti Miklošič, 56 s.; Skok III, 583 s.; Pokorny, 42). Druga besedotvorna možnost je izvajanje iz niče st. ide. prez. *Hémg'h-/*Hmg'h- in domneva, da je vzglasni v-povzet po iter. *(v)qzítí in sorodnih tvorbah (LIV, 236). Glej tudi *vezáti*, *vôz II*, *vôza*, *súženj*, *tvěsti*, *vôzel*, *ôža*. M. S.

-vésti, -vézem (v.) »peljati«, samo v kompoz. *prevěsti*, -zem (pf.) »prepeljati« (Janežič, Miklošič), po zgledu drugih slov. jezikov še *odvésti*, -zem (pf.) »odpeljati«, *privěsti*, -zem (pf.) »pripeljati«. V sln. je ta osnova zaradi sin. *vésti*, -dem in *peljáti* skoraj izumrla.

Prim. stsl. *vesti*, *vezz* (tranz.) »vehere«, sbh. *odvésti*, *odvězēm*, hrv. čak. *odvēst*, *odvěžen*, mak. *odveze*, blg. *vezá*, r. *vezítí*, *vezěšb*, ukr. *vezty*, *vezěš*, br. *vjēzci*, *vjazěš*, p. *wieżć*, *wiozē*, č. *vézti*, *vezu*, slš. *viezt*, *veziem*, gl. *wjēzć*, *wjēzu*, dl. *wjasć*, *wjēzu*. Psl. *vestí, *vezěšb »peljati« je identično z lit. *vėžti*, *vėžū* »peljati, voziti«, sti. *váhati* »voziti, privesti«, av. *vazaiti* »voditi«, gr. *ἔφετο* »naj prinese«, alb. *vjedh* »krasti«, lat. *vehere*, *vehō* »voziti« (pf. *vēxī* = csl. aor. *věšb*, sti. *ávākšat*), got. *gawigan* »premikati, tresti« < ide. **ueg'helo-*, kar je tematski prez. iz **ueg'h-* »vesti, peljati, premikati« (Miklošič, 387; Brugmann, Grdr.² I, 129; Pokorny, 1118 ss.). Ide. **ueg'h-* je kavzativna baza ob korenu **ueH-*, ki se pojavlja v het. *ueh-* »vrteti se, spremeniti se, premikati se«. To fonetično ustreza ural. **wīye-* »nesti, nositi, voziti« (Čop, SC III, 6, 191). Glej tudi *voziti*, *vôz I*, *věslo I*, *věža*. M. S.

věšč (adj.), f. *věšča* »peritus, sciens«, s. *věščina* »ars, usus«, *věščák*, -a »peritus, gnarus«, f. *věščákinja*, v kompoz. *zlověšč*, -a »unheilverkündend, unheilschwanger, unheildrohend«. Izpričano šele v 19. st.

Prevezto iz drugih slov. jezikov, csl. *věštb* »peritus«, sbh. *vjěšt* »vešč, umen, izveden, ročen, sposoben«, mak. *vešt*, blg. *vešt* »isto«, r. *věščij* »preroški, moder«, ukr. *viščyj*, br. *věščy*, star. č. *věští* »izkušen, vešč, moder«. Psl. **věst'b* (< **uojd-tjo-*) je adj. tvorba iz *vědě »vem«, prim. sln. *jěšč*, -a k **jě(d)mě* (Miklošič, 390; Skok III, 603; Vasmer I, 196). Domneva, po kateri naj bi bilo psl. **věst'b* tvorjeno iz subst. *věštb, iz akcentskih razlogov ne vzdrži. Z *e*-jevskim vokalizmom je iz ide. **uejd-tjo-* morda stvn. *wisi* > nvn. *weise* »pameten, moder«, vendar je to razložljivo tudi iz **uejd-s-o-* ali **uejd-to-* (Kluge²², 785; Pfeifer, EWD², 1551). Glej tudi *věšča*, *věžba* in dalje *vědeti*. M. S.

věšča (f.) »modra ženska, čarovnica«, tudi »Irrlicht; slepi ogenj, ki ponoči zavaja popotnika« in »(nočni) metulj«, v mnogih dial. *věša*; m. *věšćec*, -č(ə)ca »modrec, čarovnik«, f. *věščica* »jasnovidka, čarovnica«, *věščka* »čarovnica« (pkm.), »ženska, ki bi bila rada čarovnica, pa ne more biti« (kajk.), »nočni metulj« (Caf), *věščník* »legatova ličinka«; v. *věščiti*, -im (impf.) »dolgo bedeti in kuriti luč« (Lašče); v 16. st. *vejfhzha* »strix« (Bohorič), *vefzhza* »laga, ein Häx« poleg *veifhza* »strix, ein scheutzlicher Nachtvogel, nachtwiglen, hewle« (Megiser), *veiszha*, *věszha* »šhkratel: ene divje lépe šhenize, ludy morè, mora, saga, zuperniza« (Kastelec-Vorenc), *věsha* »strix, venefica; ignis fatuus«, *veshujem* »hexen, incantare« (Pohlin), *vefha* »Schmetterling, Hexe« (Gutsmann).

Prim. csl. *věštica* »maga«, star. hrv. *vešča*, kajk. *vešča* »čarovnica«, na Reki *vješta* »vrsta metulja s podobo mrtaške glave na krilih«, širše štok. *vjěštica* »čarovnica«, čak. *viščica* »čarovnica, mora, metulj«, mak. *veštica* »čarovnica«, blg. *věštica* »isto«, r. dial. *veščica*, br. dial. *veščyca*, p. *wieszcz* »preroški pesnik«, f. *wieszcza*, dial. *wiescyca*, *wieszczyca* »jasnovidka«, č. *věštice* »čarovnica«, slš. *veštica* »jasnovidec, jasnovidka«, star. gl. *věšča* (m.) »modrec, prerok, jasnovidec«. Psl. **věst'a* je lahko preprosta substantivizacija f. oblike adj. **věst'b* »vešč, moder, izkušen« (Miklošič, 390; Vasmer I, 196; Machek², 686; Šchuster-Šewc, HEWb., 1592). Ni pa izključeno, da je **věst'a* mlajše abstrahirano iz tistih oblik tvorbe (tipa sti. *devt*) **věst'i*, g. **věst'e* → **věst'e*, ki so sovpadle z oblikami mehke *a*-jevske deklinacije. Za to razlago govori tvorba **věst'ica*, ki je lahko (kakor *věščica, *māti-ca) tvorjena iz nominativne oblike. Z drugim suf. je iz adj. tvorjeno r. *veščūn*, ukr. *viščūn* »jasnovidec, prerok« (f. *viščúcha*), hrv. čak. *viščūn*, -ūnā »čarovnik, jasnovidec« (navaja Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1327), iz ptc. pret. pas. **věst'enš* pa dl. dial. *wěščennik* »jasnovidec, prerok«. K semantičnemu razvoju »čarovnica« > »nočni metulj«, ki temelji na predstavi, da čarovnice ponoči letajo v obliki metuljev, prim. n. *Hexe* »čarovnica«, dial. tudi »kozodoj, caprimulgus«, v dolini reke Inn »nočni metulj« (navaja Grimm, Wb. IV/2, 1299). Dalje glej *věšč*, *vědeti*. M. S.

věšek (m.), g. -ška »dvolomec, calcit; Kalkspat«, tudi *věžek*, -žka »isto« (Vodnik pri Cigaletu, Wb. I, 892, akcent po Pleteršniku).

Nejasno, verjetno tvorjeno iz izposojenke iz srvn. *wehse* (m.) »kamen«, prim. nvn. *Wehse* (m.) »opal, mlečnomoder kamen, v katerem so vidne vse barve«, kar je substantivizirano iz srvn. *was*, *waht*, f. *wasse*, *wesse*, *wehse* »oster« (n. gradivo navajata Lexer, Mhd. Wb. III, 700; Grimm, Wb. XIV/1, 311). M. S.

vešiti se, -im se (v. impf.) »kvariti se (o vinu, če hlapi, ker ni začepljeno in izgublja cvet)« (Štrekelj in Vrtovec pri Pleteršniku II, 763), pf. *izvěšiti se* »pokvariti se (o vinu, če dolgo stoji v odprti posodi ter izgubi moč in okus)«, *izvěšeno vino* »pokvarjeno v.« (Vipavska dolina; Erjavec, LMS 1875, 139), tudi »izgubiti na kislosti (o zellju)«, *izvěšeti*, -im »pokvariti se (o vinu)« (Bovec). Znano tudi v Sv. Antonu: »*vešat*, *zvešet* »izhlapeti (o vinu, žganju, kisu)« (Jakomin, NS, 143).

Zaradi sln. sin. kot *vinu je svetrelu* »der Wein iſt ver-raucht« (Gutsmann) ← *izvětetí*, -i »izpuhteti, izhlapeti«, hrv. čak. *vītrit*, -in »hlapeti (o vinu)« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1328), p. *wietrzeć* »izgubljeni duh, razdišati se (o parfumu), slabeti« < denom. v. *jbz-větrēti, *išb od *větrš (m.) »ventus«, tudi *izvětrněti*, -im (v. pf.) »izkadi se, izgubiti moč (o vinu, žganju)« (Soška dolina; Erjavec, LMS 1882-1883, 205), rož. kor. *zvatrněta*, -im »v suhem stanju izhlapeti«, npr. *qáfra zvatrní* (Šašel, RNB, 150) »kafra izhlapi«, < denom. v. *jbz-větrněti, -nīšb ← adj. *větrn*, f. -a »ki je y zvezi z vetrom« je mogoče izhajati iz intranz. v. *věšati, *věšišb »zaradi pretoka zraka/vetra hlapi« oz. *věšiti se, *išb se »isto« iz subst. *věchš (m.) »veter, pih«, deverbativa od intenz. *vě-cha-ti »rašlo pihati« k *věti »věti«. K besedotvorju prim. sln. denom. v. *směšiti*, -im ← *směchš ← *smě-cha-ti. Manj verjetno izhaja Erjavec, l.c., iz denominativa od *věha* (f.) »čep«. Dalje glej *věhati I*. M. F.

veštajn (m.), g. -a »vinski kamen« (A. D., ČZN XI, 168, navaja za Sromlje; naglašeni vokal je glede na način zapisa lahko tudi etimološki $\acute{e}$).

Prevzeto iz nvn. *Weinstein* »isto« iz *Wein* »vino« in *Stein* »kamen« (Striedter-Temps, DLS, 245). M. S.

větek (adj.), f. -*tka* »star« (Pohorje), tudi »(zaradi starosti) šibek (o živalih in človeku)« (Fram), »obrabljen (o oblačilu)« (Fram); k temu *větčina* (f.) »stare stvari«.

Prim. blg. dial. *větək* »star, obrabljen« (citirano po Georgievu I, 139), p. *wiotki* »upogljiv, lahek«, *wiotek* »upadajoča luna«, toda stp. *wiotchy* »star, obrabljen«, *wiotech* »upadajoča luna«, č. dial. *vetký*, abstr. *vetkost*, sem zveza na *vetku*, ki kot desno določilo označuje upadanje lune, knjiž. *vetchý* »star«, abstr. *vetchost*, slš. dial. *votký* »star«, *votchý* »isto« (Kálal, Sl., 778), gl. *wjetki* »obrabljen, tanek«, tudi *wjetchi* »obrabljen«, dl. *wjatki* »obrabljen, tanek«, tudi *wjatly* »isto«. Na širši areal psl. **vetěks* kaže r. *vetčina* »starost«, str. *vetčiny* (citirano po Vasmerju² I, 307). Drugod je ob dl. *wjatly*, kar je mogoče enaka tvorba kot lat. *vetulus* »star«, če je slednje iz **uet-u-lo-*, znana še varianta **vētēchē* »star«, prim. stcsl. *vetěchē* »παλαιός«, hrv., sb. *větah*, f. *větha* »star« in iz tega *vět*, f. *věta*, d. obl. *věti*, f. -*ā* (ARj XX, 782), mak. *vetov* »star, obrabljen« in iz tega dial. *vet* »isto«, blg. *věcht*, *větch*, *větav* »star, obrabljen« (citirano po Georgievu, l. c.), r. *vetchij* »star«, *větoch* »zadnja četrtnina lunine mene«, ukr. *věchij* »star«.

Psl. adj. **vētēks* »star«, **vētēls* »isto« in **vētēchē*; slednje je enako lit. *vėtušas*, f. *vėtušā* »star, prileten« (Miklošič, 387; Trautmann, BSW, 356), sogd. *wtšnyy* »star« < **wat(u)ša-na-* (Szemerényi, SM II, 730; IV, 1820 s.) < **uet-uso-* in alb. *viç* »tele« < praalb. **vetuša* (Orel, AED, 506). Sem tudi zem. *věčas* »star«, kar je tako kot lot. *vęcs* »isto« sinkopirano iz **vetušas* (lit.) oz. **vetusas* (lot.; Fraenkel, 1210) < **uet-uso-*. Besedotvorna varianost adjektivov na **-so-*, **-ko-* in **-lo-* lahko ob korenem subst. **uet-* »leto« (v het. *uitt-* »isto«, mik. *we-to* (akz.), *we-te-i* (dat.), alb. *vit*) in sigmatskem **uēt-es-* »leto« (v gr. $\epsilon\tau\omicron\varsigma$ (n.), g. - $\omicron\upsilon\varsigma$ »isto«, posredno v lat. *vetus-tu-s* »prileten«, het. *šāūitišt-* »sesajoč« < **istoleten* < **spi-uetes-t-*, z ničstopenskim suf. ob tematizaciji sti. *tri-vats-á-* »trileten«) kaže na adjektivizacijo s tematizacijo **-us-o-* (tudi **-uko-*, **-ulo-* itd.) iz variantnega sigmatskega subst. **uet-us-* »leto« (Brugmann, Grdr. II/1, 544; Persson, IF XXVI, 63; sprejema Vasmer² I, 307), prim. sti. *tápas-* (n.) »vročina« ob *tápuš-* (n.) »žar«. Variantnost *-uso-*, *-uko-* in *-ulo-* lahko delno izvira iz nepotrjenega adj. **uet-u-* »leten« k **uet-(es-)* »leto«. K besedotvorju prim. sti. *urú-* (adj.) »širok« in k temu *váras-* »širina«. Glej tudi *věšati se*. M. F.

věter (m.), g. -*tra* »ventus«, na Krasu specializirano »jug«, sem zveza *okno na dva vetra* »okno z dvema krilima«; dem. *větrič* »ventulus«, *větrc* »isto«, adj. *větrast*, f. -*a* »ki je kot veter, nestanovit, omahljiv«, *vetróven*, f. -*vna*, npr. *vetrovno vreme* »windig«, *větrn*, f. -*a* »isto« poleg »nestanovitenski«; denom. v. *větriti*, -*im* (impf.) »zračiti«, *prevětriti* (pf.) »prezračiti«; rez. *vítar*, pl. *větravi* »veter«, dem. *vitrác*, g. *vitríca* (Steenwijk, SDR, 324), gor. *uě.taR*, g. -*tRa* (Kropa; Škofic, Diss., 376), toda akutirano kot v rez. pl. tudi v rož. kor. *větr*, pl. *větrə*, g. -*óv* (Šašel, RNB, 141). V 16. st. *vějter* »ventus« (Megiser), v 18. st. *pulnozihni věter* »aquilo«, *dulaní věter* »auster«, *věterz* »aura« (Kastelec-Vorenc), *větr* »Wind«, *veter*, dem. *veterz*, *vetrei*, *veterzh* (Gutsmann).

Evfemistična raba *vetróvi*, tudi *větri* (m. pl.) v pomenu »zrak, plini v črevesju« je izpričana že pri Pohlunu: *vetróvi*, g. -*vov* »Bauchwinde, flatus«. Ta kalk po n. *Bauchwind* je bil verjetno podlaga za nastanek pomena »zapiranje vode, težko mokrenje«, prim. *šzania*, ali *zurania* *vetri* »stranguria«, tudi *větruvi* »isto« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *větrě* »ventus«, hrv. *vjětar*, g. -*tra* »isto«, hrv. čak. *vítar*, g. -*tra*, sb. *větar*, mak. *vetar*, blg. *vjátər*, r. *véter*, g. -*tra*, ukr. *vítar*, -*tra*, br. *věcer*, g. -*tru*, p. *wiatr*, č. *vítar*, slš. *viator*, gl. *větr* »veter, zračni tok, zrak«, dl. *wěš*.

Psl. **vētrē* (m.) »ventus« in slov. dial. tudi **vētrē* (sln.) z novim cirkumfleksom zaradi samoglasniške skupine *dental + r* kot v sln. *vítar*, č. dial. *vítar* < **vítar*, sln. *vítar*, č. *vidra* < **vídra* (Furlan, SSJLK XXXIII, 1997, 299 s.). Tako kot lit. *vėtra* »nevihta, slabo vreme«, lot. *vētra* »nevihta, muhasto vreme«, stprus. *vetro* »veter« je praide. **H₂uēH₁-tro-s* > poznoide. **uētrō-s* (> slov.) oz. **H₂uēH₁tre-H₂* > poznoide. **uētrā* (> balt.) tematizirani nomen agentis **H₂uēH₁-ter-* »ki piha, veje« glagola **H₂uēH₁-* »pihati, veti«, prim. psl. **vēti*, **vēješ* »veti«, got. *waijan* »isto«, gr. $\acute{\alpha}\nu\sigma\iota$, sti. *vāiti*, mlav. *vāiti* (Meillet, Et., 407; Trautmann, BSW, 345). Ide. **H₂uēH₁-ter-* »ki piha, veje« → **H₂uēH₁-tro-* »isto« je bil sinonimen z ide. substantiviziranim vrddhijem **H₃uēH₁entō-* (m.) »veter« (= sti. *vāita-* (m.) »veter« : lat. *ventus* »isto«, got. *winds*) iz ptc. **H₂uēH₁-nt-* iste glagolske osnove (LIV, 256). K besedotvorju balto-slov. leksema prim. gr. $\iota\alpha\tau\rho\varsigma$ (m.) »zdravnik« in tematizirano $\iota\alpha\tau\rho\varsigma$ (m.) »isto« (Vasmer² I, 306), psl. **brātrē* »brat« (m.) ← ide. **bhrēH₂ter* »isto« = sti. *bhrātā*, gr. $\phi\rho\acute{\alpha}\tau\eta\rho$. Dalje glej *věti* I. M. F.

věti I, *vějem* (v. impf.) »rahlo pihati (o vetru)«, obir. kor. *wět*, *wějem* »isto« (Karničar, Obir, 257), rož. kor. *věta*, ptc. pret. akt. *věv* (Šašel, RNB, 257) < **vēts*; pf. *prevěti*, -*vějem* »prepihati«, sem pas. ptc. *prevet* (gozd) »redék gozd« (notr.) < **prepihan* (gozd), *zavěti*, -*vějem* »začeti rahlo pihati«; tudi *vějati* *vějám* (impf.) »isto«, rož. kor. *vějato*, -*am*, ptc. pret. akt. *vějov* (Šašel, l. c.) < **vėjatē*; slednji glagol je z nomenom actionis *vějanie* (n.) »pihljanje« izpričan že v 16. st. pri Trubarju: *veje ino pihana na vseh straneh*, Dalmatinu: *pridi jug in večaj skozi moj vrt!* (Pleteršnik II, 756), *po tim veynu tiga veitra* (Trubar; Rigler, Začetki, 76); pf. *prevějati*, -*am* »prepihati«, *zavějati* »zapihati« s prez. *zavějám* in *zavějém*, od tod deverbativni nomen actionis *zavěj* (m.), g. -*ėja* »suneček vetra«.

Prim. stcsl. *vějati* »spirare« (Supr.), hrv., sb. *vjjeti*, *vjjem* »isto«, hrv. čak. *vjjet*, *vjjen*, mak. *vee*, pf. *vejne*, blg. *věe*, r. *vějato*, *věju*, ukr. *vjaty*, *viju*, p. *wiac*, *wieję*, č. *vát*, *věji*, slš. *viat*, *vejem*, gl. *wěc*, *wěju*, dl. *wjas*, *wěju*, *wjejom*.

Psl. **vēti*, *vějēš* (impf.) »rahlo pihati (o vetru)« je tako kot germ. **waja-* »isto« v got. *waijan*, stvn. *wāen* (→ nvn. *wehen*) iz ide. prez. osnove **H₂uēH₁-je/o-*, ki je bila tematizirana iz praide. **H₂uēH₁-ti* »pihati (o vetru)«, prim. sti. *vāiti* »isto«, mlav. *vāiti*, gr. $\acute{\alpha}\nu\sigma\iota$. Slednja glagolska osnova je bila predloga za tvorbo ide. dial. nomena agentis **H₂uēH₁-ter-* »kdor piha > veter«, tematizirano v psl. **vētrē* »veter«, in gr. $\acute{\alpha}\nu\eta\tau\eta$ (f.) »pihanje, veter«, medtem ko sta lit. *vėjas* »veter« in lot. *vējš* »isto« lahko deverbativa iz tematizirane glagolske predloge (Trautmann, BSW, 345; Vasmer² I, 310; LIV, 256). Glej tudi *věhati* I, *věhñiti*, *věter*, *zavet* I, *vějnik* II in *vetni*. M. F.

věti II, vějem (v. impf.) »odstranjovati pleve ali druge primese od žita«, pf. *navěti, navějem* »veliko pšenice očistiti plev in drugih primese«, *prevěti, prevějem* »odstraniti pleve ali druge primese od pšenice«; iter. *vějati, -am* (prim. pkm. *vějati, -an* »vetriti žito« (Novak, Slovar², 164), črnovr. *wějjet* (Tominec, 229), primor. *vejat* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 142)) in *-vėvati*; kompoz. *do-, iz-, na-, od-, o-, po-, pre-, raz-vějati, -vėjam* in *-vėjem*; sem pkm. *zvėjani* (adj.), f. *-a* »prevejan, premeten« (Novak, Slovar², 181) < ptc. pf. pas. *jbz-vėjanš, tudi *prevėjan* »premeten«. Subst. *vėlnica* (f.) »lesena, lopati podobna priprava za vejanje«, črnovr. *wėzancę* (Tominec, 229), kor. obir. *wė:wanca* »isto« poleg »žlica za zajemanje moke (v mlinu)« (Karničar, Obir, 257), rož. kor. *vėvanca* »lopatica za moko« (Šašel, RNB, 143), tudi *vėlnik* (m.) »stroj za vejanje žita« (goriš.); po impf. *vějati (← *věti) izvorno *vėlnica aktualizirano v *vėjalnica, prim. *vėjalnica* »velnica« (notr.), z *vėjanc'o* »vejalnico« (Erjavče), *vėjanca* < *vėjalnica (jnotr.; Rigler, Jnotr. gov., 112, 128). Sem tudi nomen agentis *vėvec*, g. *-vca* in sekundarno nomen instrumenti »stroj za vejanje žita« ← iter. *vėvati. V 16. st. *veuniza* »wannus, ventilabrum« (Megiser), l. 1607 *vejuniņa* »uaglio« (Alasia), v 18. st. *šhitu vejati, plati, fnašiti* »evallere frumentum«, *veyanie, preveyanie* »ventilatio« (Kastelec-Vorenc), *vejam* »Getreid überwerfen, ventilare«, *vėvnėza* »Wurfschaufel, ventila-lošič« (Pohlin), *veti, vejem, vejati* »Getreid winden, vetreti«, *veu* (< ptc. pret. akt. *vė-tš), *veuniza, vieuniza* »Auswindfchaukel« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *vijati, vjēm* »vejati žito«, hrv. čak. *vijor, vijen* »worfeln (Getreide, Hülsenfrüchte), reinigen«, *vijatica* »naprava za vejanje žita« (Lika), gradišč. hrv. *vijati, -jem* »isto« (Tornow, BD, 371), mak. *vee, vealka* »naprava za vejanje žita«, blg. *veja, vejalka, r. vėjatš, vėju* »žito vejati«, *vėjalka* »naprava za vejanje žita«, ukr. *vijalna lopata* »lopata za vejanje žita«, *vijalnycja* »isto«, *vijačka* (Grinčenko, Sl. I, 248 s.), br. *vėjacš* »žito vejati«, *vėjalka* »lopatica za vejanje žita«, *vėjanka* »stroj za vejanje žita«, p. *wiac, wieję* »isto«, *wiaczka* »lopatica, ki se uporablja pri vejanju žita« (Karłowicz, SGP VI, 98) < **vėjačka, wiejalka* »isto« (Karłowicz, o. c., 109), *wiatnia* »velnica, velnik« gl. *wėč, wėju* »žito vejati«, dl. *wjaš, wėju, wėjom* »isto«.

Psl. **věti, věješš* »žito vejati« se je iz homonima **věti, věješš* »rahlo pihati (o vetru)« pomensko specializiralo v ruralni termin iz skladijskih zvez s tranzitivno rabo glagola (Machek², 678) z objektom »žito«. Enak pomenski razvoj izkazuje tudi lat. *ventilāre, ventilo* »mahati, pihljati« poleg »žito vejati«, stvn. *wintōn* »pihati« poleg »žito vejati« (Trautmann, BSW, 345). Glej tudi *vėjnik II* in dalje *věti I. M. F.*

vetni (adj.), f. *-a* »vetrni« v rož. kor. zvezi *vatnā mlīn* »vetrni mlin« (Šašel, RNB, 140, 141) z *a* iz neakcentuiranega kratkega kor. *e* < **ě, *e, *ę*, prim. *pracē* »precej« < **perds se, včarē* »včeraj« < **včērā-jš, svatnīq* < *svėtėnikš. V 18. st. se pri Gutsmannu za isti pomen najde zveza *veuni mlin, veunik* »Windmühle, veterni mlin, mlin na veter« < *vėlnšjš mglīns.

Zaradi sin. adj. *vėtrėnšjš ← *vėtrš (m.) se v izhodnem adj. *vėtrėnšjš lahko ohranja substantiv *vėtrš (m.) »veter«, ki je bil podlaga za nastanek sklopa *zavėtrš (m.) »za vetrom« > »kraj, ki je zaščiten pred vetrom, zatočišče«. Psl. *vėtrš (m.) »veter« je substantivizirani ptc. prez. pas. glagola *vėješš »rahlo pihati« in besedotvorno

enak gr. adj. ἄητος »viharen, silen, besen«, ki se substantiviziran v obliki za f. ohranja v ἄητης (f.) »pihanje, piš, veter«, maskulinizirano ἄητης »isto«. Iz iste adj. predloge je lahko substantivizirano gl. *wjetnik* »mlin na veter«, kar navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1593, in izvaja iz *vėtrėnikš. Glej tudi *zavet I* in dalje *věti I. M. F.*

vėtšati se, -am se (v. impf.) »starati se« (Caf).

Prim. stosl. *vėtšati* »antiquari«, sbh. *vėtšati, -ām*, star. p. *wiėtšec*, danes pisano hiperkorektno *wiėtrzeć* »zaradi starosti izgubljeni vonj, svežino ipd.« (Brückner, 623), č. *vetšeti* »starati se (o stvarih)«, na v. *vėtšāti kaže tudi r. *vėtšānyj* »star (zlasti o obleki)«. Psl. **vėtšāti, -ājq* je intranz. par k *vėtšāti > stosl. *vėtšāti* »antiquare«, kar je denom. iz **vėtrėchš, f. *vėtrėchā* »star (o stvarih)« = lit. *vėtušas, f. vetušā*. V sln. *vėtek* »slaboten, zdelan, ostarel« in nekaterih drugih slov. jezikih se je sicer neproduktiven in redek suf. **-chš* substituiral s podobnim, produktivnim in pogostim **-kš*, prim. podobno sln. *siromāk* poleg ohranjenega *-ch-* v csl. *siromachš* in palataliziranega v sln. *siromāšen*. Na to, da se je psl. *vėtrėchš uporabljalo za stvari, *stārš pa za živa bitja, v sln. kaže abstr. *vėtkōst, -i* »oguljenost, obrabljenost (obleke)« (Fram). Dalje glej *vėtek*. M. Š.

vėverica (f.) »sciurus«, tudi *vėverka* (Janežič), dem. *vėveričica*, m. *vėveriček, -čka*, adj. *vėveričji*; *pes vėveričnjāk* »Eichhornfänger«; po disimilaciji *lėverica* (Miklošič, Cigale, Janežič, dol.); dial. kor. obir. *wė:rca* (Karničar, Obir, 312), gor. *vėvərca*, v Moravčah po haplogiji *vė:rca* (Logar, DJR, 113), v Tacnu *ivėrca* (z ljudskoetimološko naslonitvijo na *ivér* (Ramovš, Hgr. II, 151)), poh. *bė:barca* (Logar, o. c., 69), pkm. *vėverca* (Novak, Slovar², 165), črnovr. *wėwercę* (Tominec, 230), rez. *vėvarica* (Steenwijk, SDR, 324); v 16. st. *veveriza* »sciurus, Eychhorn« (Megiser), v 18. st. *veiverza sciurus* (Kastelec-Vorenc), *vevėrca* »scyurus« (Pohlin), *bebariza* »Eichhorn« (Gutsmann).

Prim. csl. *vėverica* »sciurus«, sbh. *vjėverica*, redko *vjėvėrka*, mak. *ververica, veverica*, blg. *vėverica, vėverica* »isto«, star. r. *vėverica* »veverica, hermelin«, ukr. *vi-vėrycja, vyvirka* »veverica«, br. *vavėrka, p. wiewiorka, č. veverice, veverka*, slš. *veverica*, gl. *wjėwjerca, wjėwjerč-ka, dl. njėwjeric(ka)*. Psl. *vėverica (*vėvėrca je domnevno sekundarno) je tvorjeno iz *vėveri, prim. *vblčica iz *vblči = sti. *vřkři*. Psl. *vėveri ima akcent po krepkih sklonih tipa *devi*, lit. *vėveris, voveris, voverė* »veverica«, *vaiveris* »veveriček« pa po šibkih. Lot. *vāvere* »isto« kakor slov. kaže na akcent na prvem zlogu, medtem ko iz strpus. *weware* »isto« (Elb. vok.) akcent ni razviden. Balto-slov. **uėuėri-*, **uėuėri-* in **uėuėri-* je po disimilaciji nastalo iz reduplicirane intenz. tvorbe ide. **uė/or-uėri-* (varianta brez disimilacije se morda ohranja v mak. in blg., če tu ni prvi *r* anticipiran), kar je f. k **uė/or-uėri-* v nperz. *varvarah* »veverica«. Balt. *ā* pove, da sta disimilacija in hkratna nadomestna podaljšava izvršeni po sovpadu ide. *o* in *a* v balto-slov. a. Pgerm. *aikurna (> ags. *āc-weorna*, stšved. *ėkorne*, stvn. *eihurn(o)*, nvn. *Eichhorn* »veverica«) kaže na *(*u*)*ojuŋ-n^o* z enakim disimilacijskim produktom kot v lit. *vaiveris*. Vzglasni *u*-manjka tudi v ir. *iora* »veverica« (Kluge²³, 207). Druga-če disimilirani reduplicacijski zlog je v lat. *vėverra* < *uė-uėri-sā »podlasica«, kimr. *gwiwer*, bret. *gwiber* »veverica«. Ide. koren domnevajo **uėri-* »viti, vrteti, upogibati, zavijati«. Osnovna literatura: Miklošič, 389; Wal-

de-Hofmann II, 808; Endzelin, Don. Schrijnen, 402; Trautmann, BSW, 356; Vasmer I, 176; Fraenkel, 1233; Schuster-Šewc, HEWb., 1620. Glej tudi *vígorica* in o intenz. glagolski tvorbi iz tega korena *vrvéti*. M. S.

věz (m.), g. -a »*Ulmus campestris*« (Pomurje), tudi *věztič* »isto« in *vězovina* »vezov les«.

Prim. hrv., sb. *věz* »*Ulmus campestris*«, mak. *vaza* »*Ulmus montana*«, blg. *vjaz*, *vez* »*Ulmus effusa*«, r., ukr. *vjaz* »*Ulmus campestris*«, p. *wiaz*, č. *vaz*, slš. *váz*, gl. *wjaz*, dl. *wěz*. S tem primerjajo lit. *virksna*, lot. *viksna* »*ulmus*« (Pedersen, KZ XXXVI, 445; Trautmann, BSW, 360), alb. *vilh*, *vilhe* »isto« (Pedersen, l. c.; G. Meyer, 472), stagl. *wice*, niz. *wicke* (Fraenkel, 1257). Zaradi sln. *vezēla* »*Clematis vitalba*«, *veztka* »*Salix viminalis*« je psl. *vězš mogoče vsaj vplivano od *vezati zaradi vej, primernih za pletenje (Miklošič, 56; Jokl, WuS XXII, 74; Vasmer I, 244).

vezāti, *věžem* (v. impf.) »*ligare, vincire, connectere*«, iter. *vezévati*, -am, pf. *na-*, *ob-*, *od-*, *pod-*, *po-*, *pre-*, *pre-t-* (< **pre-ot-*), *pri-*, *raz-*, *u-*, *za-*, *z-v-*, sekundarni impf. -*vezováti*, -*ujem*, semkaj *věžniti*, *věžnem* (pf.) »obtičati«, *vezēti*, -im (impf.) »tičati (npr. v močvirju)« (Miklošič, Lex. pal., 124), prim. stsl. *uvěžniti* »obtičati, zaplesti se«, p. *wieznac* »udirati se, pogrezati se, nasesti, obtičati v blatu«, č. *váznoti* »zastajati, zatikati se«, star. gl. *wiasnu* »potopim se«; subst. *věz*, g. *vezī* »*ligamen, vinculum*«, *vēja* (f.), *věz*, -a (dem. *věztič*, *vezica*), *vezálo*, *vezilo* »*ligamen, vinculum*«, *vezáva*, *vezátva*, *vezátev*, *vězba*, *veztba*, *vezítev*, -*rve* »*das Binden*«, *věžnja* (pomensko modificirano tudi s pref.), *vezivo* »*Bindgewebe, Stickgarn, Stickwerk*«, *vezáča* »vez iz trte«, *vezáč*, -a, *věžec*, -zca, *vezávec*, -vca, f. *vezáčica*, *vezáčka*, *vezávka*, *vezávkinja* »*kdor veže*«, *vezálje* (n.) »vezi, okovi«, pkm. »obutev«, *vezálnik* »vezni tram«, *věžanka* »mestve, punčoh; Bundshuh«, *věželj*, -žlja »iz pramen spleten trak«, *vezálnica* »*motvoš*«, *věžavica* »*protin, putika, podagra*«, *vezēla* »*Clematis vitalba*«, *vezēlje* (n.) »vezi, ličje za vezi, *Clematis vitalba*«, *vezēljevica* »*Clematis vitalba*«, *veztka* »*Salix viminalis*«, s pref. npr. *zvěžek*, -zka »*Bündel, Strauß, Band*«, *svěženj*, -žnja »*Bündel*«, *zvěženj*, -žnja »isto«; adj. *věžen*, -zna »*Binde-, Bündig*«, *vezílen*, -lna »*Bind-, Stick-*«, v 16. st. *vesati* »*ligare, vincire, connectere*« (Megiser), v 18. st. *vezāti* »isto« (Kastelec-Vorenc), *vesāti*, *veshem* »*ligare*« (Pohlin), *vesati*, *veshem* »*binden*« (Gutsmann). V o-jevski stopnji je polj. *závoza* »*obveza, Überband*«.

Prim. stsl. *vezati*, *věžq* »*ligare*«, sbh. *vezati*, *věžem*, hrv. čak. *vezāti*, *věžen*, blg. *vēja*, *věžvam*, r. *vjazátb*, *vjazú*, *vjážešb*, ukr. *vjazáty*, *vjazú*, *vjážeš*, br. *vjazác*, *vjášeš*, p. *wjazac*, *wjáże*, č. *vázati*, -žu, slš. *viazat'*, gl. *vjazac*, -am, star. *wježu*, dl. *wžas*, -žu in -žom. Psl. *vězāti, **věz'esh* je ali denom. iz *vězš »*ligamen*«, tvorbe ob *vestí »*vezati*«, ali frekventativ/imperfektiv od *vestí (Machek², 679; LIV, 236). Alternativna besedotvorna možnost je domnevanje ničte prevojne stopnje iz baze **Hamg'h-* »*zavezati, zadrgniti*«, ki je znana v av. *nii-āzata* »*priveže (se)*«, prim. prez. v gr. *ἀγχο* »(za)dvigati«, lat. *angere* »*ožati, stiskati, zadrgniti*«, het. *hamanki* »*priveže*«, pri čemer je psl. **v-* možno razložiti z vplivom sorodnih tvorb, predvsem iter. *(*v*)*qziti*, in eventualno nesorodnega v. *viti (Miklošič, 56 s.; Meillet, MSL VIII, 236, XIV, 369, Études, 215; Vaillant, Gr. comp. I, 185; Vasmer I, 244; Pokorny, 42, LIV, 236). Glej tudi *vésti II*, *vezováti*, *veznēti*, *věz*, *vózel*, *ózek*, *óža*, *vóza*, *vóz II*. M. S.

vězda I (adv.) »*zdaj*«, tudi *věždaj*, *věždar* »isto«, adj. *věždanji*, *věždašnji* »*sedanji*« (vse pkm.).

Prim. star. hrv. kajk. *vezda* »*zdaj*« (Habdelić, Belostonec). Prvotno *ve-sb-dá iz adv. *ve »*zdaj*, *tukaj*« in *sb ter *da v vlogi ojačevalnih partikul, podobno kot v štaj. *tozdäka*, *tozdäčka* »*ravnokar*« < *to-sb-dä-ka. Delno drugače Kopečny, ESS II, 720, ki domneva sklop dveh sin. adv. *ve »*zdaj*« in *sb-dä »isto«. Dvomljivo Skok I, 370, ki enači sln. in kajk. *vězda* s štok. *vězda* »*vedno, venomer*«, o čemer glej *vězda II*. Dalje glej *vě I*. M. S.

vězda II (adv.) »*vedno*« (pkm.).

Prim. sbh. *vězda* »*vedno, venomer*«, pri Belostencu kot dalm. *vazda* »*semper*«. Prvotno *vychs-da iz temporalnega akz. od *vychs »*ves*« in ojačevalne partikule *da*, prim. iz temporalnega g. **vychog(o)-da* stsl. *všseg-da* »*semper*«, r. *vsegdá* »isto«, iz temporalnega akz. z drugo partikulo še stsl. *všsde* »*ubique*«, sbh. *sväge*, r. *vezdē*, plb. *visdē* »*povsod*« in iz akz. n. + part. *lē sln. *vsělej* »*vedno, semper*«. Fonetično težavno Kopečny, ESS II, 720, ki tudi za sln. rekonstruira *vychsgōda, semantično dvomljivo Skok I, 370, ki izhaja iz *vs *sgda*. Dalje glej *věš*. M. S.

věžem (m.), g. -zma »*velika noč*« (bkr.), jnotr. *věžam*, ob *věžmi* (Rigler, Jnotr. gov., 95), tudi *vážem*, -zma (Brkini, Istra; Erjavec, LMS 1880, 200; bkr.), adj. *vážamen*, -mna, *vážamen*, -mna (Dutovlje) »*velikonočen*«, *vážamnica* »*neka hruška (ki drži do velike noči)*« (Brkini); *vozem* »*velika noč*« (Cigale), *vážem*, -zma »isto« (Murko, Miklošič, bkr., vzh. štaj.), adj. *vuzmēn* (pkm.), *vuzámski*, *vážemski* (semkaj *vážemnica* »*velikonočna pesem*« (Murko) in »*velikonočni ogenj*« (vzh. štaj.)); pkm. *vžžen*, -zma »*velika noč*«, adj. *vžženski* (Novak, Slovar², 171), *územ*, -zma »isto« (Pivka; Erjavec, l. c.).

Prim. hrv. *vážam*, -zma »*velika noč*«, čak. v Vodich *vážam*, g. *vážma* »isto«, na Vrgadi *Vážmenica* »*velikonočna nedelja*« (Jurišić, Rječnik, 229), na Susku *Vážan*, -zmā »isto« (Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 182), v Ozlju *Vážam*, adj. *vuzmēni* (Težak, HDZb V, 417). Ta termin je v pomenu »*velika noč*« znan le na ozemlju oglejske partiarhije in splitske škofije. Slov. *vžžmēš je postv. glagola *vžžēti, *vžžmēš > sln. *vžžēti*. Semantična rekonstrukcija je težavnejša. Po Miklošiču, Lex. pal., 95, gre za okrnjeno zvezo *měso vžžmēš »(ponovno) uživanje, zetje mesa«. Za takšen način poimenovanja govori sln. *púst* ← *mesopúst* in morda madž. *húsvét* »*velika noč*« iz madž. *hús* »*meso*« in *vét* »*zagrešiti, storiti*« (EWU, 591). Druga semantična možnost je izhajanje iz pomena **dviganje, vstajenje*«, o katerem lahko sklepamo iz stsl. *vžžēti* »*dvigniti, vzeti*«. Če je pravilna ta možnost, je beseda prevod lat. *pascha resurrectionis*, gr. *πάσχα ἀναστάσιμων* (Skok III, 569 s.). Dalje glej *vžžēti*. M. S.

věžih (m.), g. -a. Dvomljiva beseda. Pleteršnik II, 765, jo navaja v pomenu »*Docht*«, tj. »*stenj*«, in citira Cigaleta ter Janežiča. Vendar v teh dveh navedenih slovarjih na pričakovanih mestih (*Docht*, *Lampendocht*) kakor tudi pri drugih star. in mlajših avtorjih te besede ni zaslediti. M. S.

vezir (m.), g. -ja »*visok turški uradnik, sultanov pokrajinski namestnik*«, v 17. st. *Visir klizhe na pomozh S. Anno, kar prezej vejter neha* (Janez Svetokriški).

Prevzeto prek n. *Wesir* ali prek sbh. *vészir* iz turšč. *vezir* »*ministrski predsednik, regent*«, kar je iz arab. *wa-*

zír »isto«, verjetno k *wazara* »nositi«, ker vezir nosi breme vladanja, ki pravzaprav pripada vladarju (Lokotsch, 2160). Od tod je verjetno tudi pahl. *v(i)čir* »sodnik«, perz. *vazir* »svetovalec« (Cortelazzo-Zolli, 2443). Zapis Janeza Svetokriškega je pod vplivom it. *visir*. Pkm. *vezér* »vojvoda, vojskovodja, vodja« je prek madž. *vezér* prevzeto iz turš. *vezir* (Strekelj, Lwk., 71). M. S.

vezneti, *-í* (v. impf.) »greneti, na grenko vleči; ins Herbe ziehen« (Pleteršnik po Cigaletu, Wb. II, 1939, ki poleg *vezni* navaja še sin. *greni* in *srovi*, tj. **si/urovi*).

Tvorjeno iz adj. *vézen*, *-zna* v sicer nepotrjenem pomenu *»trpek« < »takšen, ki veže, skupaj vleče« k *vezáti*. M. S.

vézniti (v. pf.), *-nem* »postaviti z odprto stranjo navzdol, prevrniti (posodo)«, *vézel*, *-zla* »umgestürzt« (Ribnica; Miklošič), navadno *povézniti*, *-nem* (SSKJ: *-véznem*) (pf.) »isto, pokriti«, *p. se* »pogrézniti se«, *poveznjena trta* »pogrobana t.«, *prevézniti* »povezniti, prevrniti«, *odvézniti* »prevrnjeno prav obrniti, odkriti, odstraniti pokrov«, *navézniti* »nagniti, poveznjeno postaviti, prazen panj postaviti na polnega«, *podvézniti* »položiti kaj pod poveznjeno posodo«, *zavézniti* »pokriti s poveznjeno posodo ali pokrovom«, impf. *zavezováti*; v 16. st. *povejsnil* (Dalmatin; navaja Rigler, Začetki, 185), v 18. st. *povefnem*, *-véfniti* »umstürzen, invertiere ollam« (Pohlin), *posvesniti* »umstürzen« (Gutsmann).

Brez znanega sorodstva v drugih slov. jezikih. Miklošič, 389, pušča brez razlage. Kurkina, Etimologija 1979, 25, DS, 64 s., opozarja na lit. *vóžti*, *-žiu* »povezniti, pokriti, hitro hoditi«, *apvóžti* »prevrniti, pokriti, pospraviti«, lot. *vázti*, *-žu*, *-zu* »pokriti s pokrovom ali pokrovko, povezniti, zapreti«, vendar njena navezava na psl. *vesti »voziti« ne prepričuje. Prevojnno razmerje med psl. *véžnoti (rekonstrukcija z *ž narekuje Dalmatino *povejsnil*) in balt. **vāž-* je enako kot med psl. *věko in balt. **vāka-*. Iz ide. baze **uaHg-* »pokrov; pokriti, povezniti« izvajajo tudi lat. *vāgna* »nožnica (prvotno samo za meč)« (Fraenkel, 1275; Pokorny, 1110, brez slov. gradiva). Glej tudi *věka*, *věja* II. M. S.

vezováti, *-újem* (v. impf.) »praznovati god«, *vezoválec*, *-lca* »kdor koga vezuje«, *vezílo* »darilo godovniku«, *vezílka* »potica ali fin kruh v dar godovniku«.

Prim. č. dial. *vazane*, *vazné*, stč. *navazadlo* »darilo za god«. Kalk po n. *Angebinde* »darilo za god ali rojstni dan«, tvorjeno iz *anbinden* »vezati, privezati«. Nekdaj je bilo v navadi darilo godovniku privezati na roko ali za vrat (Machek², 679; Kluge²², 29). Dalje glej *vezáti*, *vésti* II. M. S.

věza (f.) »Hausflur, Vorhaus«, kol. *věžje* (n.) »isto«, *predvěžje* (n.) »Vorhalle«, dem. *věžica*, bkr. tudi »lopa pred cerkvijo«, knjiž. *mrliška věžica* »Totenkapelle«, gor. *věžica* »kašča« (Stranje pri Kamniku; T. Cevc, ustno), izv. *věžnik*, *-a* »koridor«, adj. *věžen*, *-žna* (= dl. *wjažny*), *věžén*, *-a*. Dial. oblike *viěža* (Vreme), *viěža* (Stražišče), *vijžā*, *vejžā* (Rož), *věžje* (Črni Vrh), *viěža* (Vavta vas) lahko kažejo na mladoakutirani *e* tipa *želja* s posebnostmi pred *ž* (drugače Ramovš, Kr. zg., 191, Hgr. II, 173, in Rigler, Jnotr. gov., 86, ki izhajata iz *ě). V 16. st. beseda pomeni tudi »hiša, prebivališče, tempelj: *vesha boshya*, *vesha Salomonova* (Trubar), *vesha*, akz. *veshó* »hiša, soba« (Dalmatin), v 18. st. *ueshé ali ganki prez strehe*, *uesha* »atrium, Saal, aula, Fürstenhof«, *ta uesha*

ali mušhouš (Kastelec, Hipolit), *věsha* »atrium« (Pohlin), *vesha* »Laube, Vorhaus« (Gutsmann). Orn. *Veža*, *Vežica*, tpn. *Veža*, *Podveža* (vnter der lauben; Glauert, Südostforsch. 1952, 50) kljub sev. slov. pomenom še ni mogoče zadovoljivo razložiti.

Prim. csl. *věza* »cella penaria« (13. st.), »coquina« (16. st.), ker so kuhali v predprostoru, hrv. *veža* »(pokrito) preddverje, veža, kuhinja, hiša«, na Žumberku *věža* »prostor pred kuhinjo«, v Mahovličih »kuhinja«, orn. *Vežica* (Skok III, 584; ARJ XX, 804; Rečnik SANU II, 455), blg. tpn. *Vežen*, r. *věža*, str. *veža* »šotor, pokrit voz za prebivanje, koliba, uta, nadstrešek, stolp, meja«, ukr. *věžá* »stolp, ječa, voz, kočica«, *věza* »stolp«, br. *věža* »stolp, kupola«, p. *wieža* »stolp, ječa, trdnjava«, tpn. *Białowieža*, kašub. *věžá* »isto, nevihtni oblak«, č. *věž*, *věže*, dial. *veža*, *veže* »stolp, zvonik«, tpn. *Věžná*, stč. *věžě* »stolp, ječa«, slš. *veža* »stolp«, gl. *wěža* »isto«, dl. *wjaža*, *wěža*, *wěža* »hiša, veža« (Miklošič, 389), plb. *wisa* »hiša« (Jugler). Iz slov. jezikov je lit. *viěžė*, *viěžia* »(stražni) stolp« in sev. n. *Feise* »čakalnica v mlinu« (Vasmer, ZSIPh XVIII, 251; Kluge¹⁷, 190). Psl. **vez'ā* (akz. **věz'q* (?)) izvajajo iz *vest-ī, *vezěšb »vesti, peljati« (Brückner, KZ, XLV, 54). Rekonstrukcija z *ě* pri ostalih avtorjih je vsaj zaradi ukr. in plb. gradiva manj verjetna, vendar ostaja č. primer nepojasnen. *Veža* je prvotno označevala premičen tip bivališča (Potebnja, RFV III, 177; Meringer, IF XIX, 427 ss.; Vasmer I, 178; Vaillant, Gr. comp. IV, 522; Mathiasen, Studien, 182, 198). Pomen se je po naselitvi na severu razširil na druge stalne objekte kot na jugu. Zanimivo je ujemanje med sln. in dl. pomenom. Fonetično nesprejemljivo je izvajanje iz *věs-ja »bivališče« (tako ESUM I, 344) ali primerjava s stvn. *sweige*, nvn. *Schweige*, *Schwaige* »pristava« (tako Machek², 688). Dalje glej *věsti*, *věsto* I, *vóziti*, *vóz* I. M. S.

věžba (f.) »vaja, urjenje«, v. *věžbati*, *-am* (impf.) »vaditi se, uriti se«, pf. *iz-*, *u-v-*, subst. *věžbovník* »pravilnik o vežbi«, nomen loci *věžbališče* »Übungsplatz, Exerzierplatz«.

Prevzeto iz sbh. *vjěžba* < **věšt'ba*, kar je abstr. iz **věšt'b* »izkušen, vešč«, sbh. *vjěšt*, stcsl. *věště* »peritus« (Skok III, 603). Dalje glej *věšč*, *vědeti*. M. S.

veželjati se, *-am se* (v. impf.) »spopadati se, boriti se« (notr.), *veželják* »borilec« (Janežič).

Nejasno, brez znanih paralel. Prvotno morda *vrželjati (prim. redukcijo *r* v takem okolju v sln. *dežela* < *držela*), kar je lahko ekspr. tvorba iz *vrěči*, *vřžem* »iace-re«. K semantični motivaciji prim. *metáti se* »spopadati se, boriti se«, k besedotvorju *meteljati se* »motoviliti se, vrteti se«, *vrteljati se* »isto«. Dalje glej *vrěči*. Semantično manj prepričljivo je domnevanje ekspr. tvorbe iz *věžiti se* »kriviti se (zlasti o lesu)«. M. S.

vī (pron.), f. *vě*; g., akz., lok. *vās*, dat. *vām*, instr. *vāmi* »vos«, du. *vidva*, f. *vědve*, *vidve*; g. *vāju dvěh*, dat. *vāma dvěma*, akz. *vāju dvā*, instr. *vāma dvěma*, lok. *vāju dvěh*; pkm. *vūva*, g. *vāj*, lok., instr. *vāma* (Novak, Slovar², 171); v Briž. spom. *Esev iezt ugotoulieno* »quae vobis parata sunt« (I, 34–35), v 15. st. *proffo vas yzpouednika* »prosim vas izpovednika« (Stiški rokopis; Mikhailov, FS, 141), v 16. st. *vi*, g. *vafs*, dat. *vam*, pri Trubarju navadno *vom*, v 17. st. vy, g., akz. *vafs*, dat. *vam*, instr. *s'vamij* (Janez Svetokriški), v 18. st. vy »vos«, *katerikuli is vaju ali s'mei vaju* »utercunque, uterlibet« (Kastelec-Vorenc), *vi* »ihr« (Gutsmann); v. *vikati*, *-am* (impf.) »uporabljati v

govoru s kom obliko druge osebe množine moškega spola», 18. st. *vikati* »ihrzen« (Gutsmann), tvorjeno kakor *tikati* iz *tí* in *onikati* iz *óni* < *oní*.

Prim. stcsl. *vy*, g. *vasě*, dat. *vamě*, akz. *vy*, *vasě*, instr. *vami*, du. nom., akz. *va* (*vy*), g., lok. *vaju*, dat., instr. *vama* (*va*), sbh. *ví*, g., akz. *vás*, dat., lok., instr. *vāma*, hrv. čak. *ví*, g. *vōs*, instr. *s vāmi* (Brač; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1321), *vī*, g., akz. *vās*, dat., lok., instr. *vāmīn* (Vrgada; Jurišić, Rječnik I, 84 s.), *vī*, g., akz. *vās*, dat. *vān*, instr. *vāni* (Novi), kajk. *vēi*, g., akz. lok. *vōs*, instr. *vūmi* (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 306), g., akz. *vās*, lok. *vās* (Prigorje; Rožić, Rad CXVI, 130), mak. *vie*, enkl. dat. *vi*, blg. *vie*, enkl. dat., akz. *vi*, r. *vy*, g., akz., lok. *vas*, dat. *vam*, instr. *vāmi*, ukr. *vy*, g., akz. *vas*, instr. *vamy*, br. *vy*, g., akz. *vas*, p. *wy*, g., akz., lok. *was*, dat. *wam*, instr. *wami*, č. *vy*, g., akz., lok. *vās*, dat. *vām*, instr. *vāmi*, slš. *vy*, g., akz., lok. *vās*, dat. *vām*, instr. *vami*, gl. *wy*, g., akz., lok. *was*, dat. *wam*, instr. *wami*, du. *wój*, g., akz. *waju*, dat., lok., instr. *wamaj*, dl. *wy*, g., akz., lok. *was*, instr. *wami*. Psl. nom., akz. **vŷj*, g. verjetno **vāsš* (vendar prim. čak. *vōs*, kar kaže na **vāsš*), lok. **vāsš* (kajk. Prigorje), instr. **vāmi* (Stang, Acc., 106; Dybo, SA, 244, ki zapiše g. **vāsš*). Oblika **vŷj* je razložljiva na več načinov, lahko je iz ide. **juHs* (> lit. *jūs* »vi«) z analognim **v-* po stranskih sklonih, lahko je sekundarni akz. **uoms* (> stprus. akz. *wans*) ali iz stare enklit. oblike akz. **uōs*, ki je verjetno dala lat. nom., akz. *vōs* »vi, vas« in av. akz. *vā* (Meillet, SC², 455; Arumaa, Ursl. Gramm. III, 168). G. **vāsš* (**vāsš*) < **uōs-om* je gotovo iz te enklit. oblike z dodano g. končnico. S kratkim vokalizmom je sti. g., akz., dat. (< g.) *vas* (Mayrhofer, EWA II, 532) poleg *yušmākam*. Psl. osnova v lok. **vā-sš*, dat. **vā-mě* in instr. **vā-mi* je brez korenskega *-s-*, kar izkazuje tudi balt., prim. lit. lok. *jumysē*, dat. *jūms*, instr. *jūms* proti g. *jūsy* in akz. *jūs*. V balt. ni mogoče izključiti disimilatoričnega izpada prvega *-s-*. Osnovo **uō-*, iz katere je psl. **vā-*, domnevajo tudi v lat. *vōbis* (Walde-Hofmann II, 836 s.). Ker je slednje lahko tudi iz **uōs-bhīs* (Sommer, Hb., 244), je izhodišče za psl. **vā-* lahko na osnovi enklit. oblike tvorjeni sekundarni lok. **uōs-su*, kar je po slov. morfemski delitvi **vā-sš* lahko generiralo **vā-mě* in **vā-mi* (in ustrezne du. oblike). Ide. fleksija je bila domnevno nom. **jūHs* (lit. *jūs*, got. *jūs*, av. *yūš*), g. **us-mé-om* (gr. hom. ὀμέων, at. ὀμῶν), dat. **us-mé-i* (sti. *y-ušmé*), akz. **us-mé* (gr. dor. ὀμέ, lezb. ὀμε) (Rix, HGG, 178 s.). Domneva o prvotnem pronominalnem korenu **ju-*, v katerem bi se združili obe osnovi navedene ide. paradigme, je predstavljena v Pedersen, Hitt., 75. Erhartovo domnevo o deblih **ju-ya*, **ju-sa*, **ya-sa* povzema Kopečný, ESS II, 731. Stcsl. nom.-akz. du. *va* utegne imeti po nominalnih osnovah analogno končnico. Stcsl. variantni *vy* in sln. *vidva* lahko kaže na psl. **vŷj* ≤ ide. **ju-H-*, prim. lit. *jūdu* »vidva«, sti. *yuvām*, ags. *jit* (Decaux, RÉS XXX, 95 ss.). Glej tudi *vās*. M. S.

vi- (pref.) »iz-« (kor. zilj, rez., nadiško, sev. primor.), npr. zilj. *bəlęngua* < **vylęgla*, *bīuāž* »pomlad« < **vylazē* (Ramovš, Hgr. VII, 9), rez. *vilēst*, *vihnāt* (Ramovš, o. c., 40), nadiško *vi-* (Logar, DJR, 219), sev. primor. *bedr'ēt* (Borjana) < **vydrēti*, *bedū:bemo* < **vydjbemo* (Borjana), *vinēsu* < **vynestē*, *viyā:nāt* < **vygan'ati* (Robidišče) (Logar, o. c., 139 s.), v Posočju *blāzema* »spomladi« < **vylazē* + *-ma* (glej *vilaž*); sodeč po širšem arealu besede *vigred* je bil pref. nekđaj znan vsaj po celotnem kor. ozemlju, prim. tudi v Briž. spom. *uvignan Odfzlauuibō-*

figē »depulsus est a Dei gloria« (II, 9–10). Tudi pkm. *vigurek* »ogorek« (Novak, Slovar², 166) je tvorjeno iz **vigorēti* »dogoreti, izgoreti«, prim. še pkm. *vōvrēti* »ven vreči«, *vōviditi* »izgledati«, če to ni iz *vān*, pkm. *vōni* »zunaj«. Na Kočevskem je dvakrat tpn. *Vimolj*, prim. za V. pri Predgradu I. 1576 *Vūmall* ← **vy-mōlēti* »štrleti«.

Prim. stcsl. *vy-* (v. pref.) »iz-«, npr. *vynesti* »prinesti ven«, star. hrv. kajk. *vi-*, npr. *virīšiti* »razrešiti«, *vignati* »izgnati«, danes v Bednji *vigled* »ogledalo« (Skok III, 585), čak. *vibrati* (Istra; navaja Kopečný, ESS I, 268), r. *vy-* (*vŷbratŷ* »izbrati«), ukr., br. *vy-*, p. *wy-*, č., slš. *vy-*, gl. dl. *wu-* »isto«. Psl. v. pref. **vy-* < ide. adv. **ūd* »gor, iz«, prim. got., stnord. adv. *ūt* »ven«, ags., stsaš. adv., prep. *ūt*, stvn. adv., prep. *ūz* > nvn. *aus* »iz«. S kratkim vokalom je sti. pref., prep. *ūd* »gor, stran, proč, iz«, komp. *ūtara-* »višji, kasnejši«, gr. ὕ- v ὕβρις »ponos, oholost«, ὕσπληγ »štartna vrstica« (Kopečný, ESS I, 267 ss.; Feist, Wb., 537; Pokorny, II03 s.; Mayrhofer, EWA I, 214 s.). Pri reševanju problema vokalne kvantitete **ūd* : **ud* Peters, Unters., 71, domneva ide. **Hud* > **ud* in z metatezo **uHd-* > **ūd*. Glej tudi *vz-*, *vigred*, *vilaž*, *vilākan*, *vidra* II. M. S.

vība (f.) »spirala« (Kranjsko, Valjavec), adj. *vībast* »spiralast« (SSKJ V, 426).

Nomen actionis k *vīti*, vendar tvorbeno manj jasno, saj bi v sln. refleksu tvorbe **vījba* (tako rekonstruirava Kurkina, DS, 113) po vsej verjetnosti pričakovali novi cirkumfleks. Dalje glej *vīti* I. M. S.

vibrinja (f.) »guba« (Valjavec). Zaradi sin. *brānja*, *nabōr*, *nabīrek* je treba domnevati tvorbo tipa *črepinja*, *stopinja* iz **-bērē* ali **-birē* (manj verjetno **-borē*) k **bērāti*, **bērō* »nabirati, zbirati« in odpad korenskega vokala *i* (< *ē*) po moderni vokalni redukciji. Prefiks je manj jasen. Psl. **vy-* »iz«, ki se ohranja v sln. zah. dial., pomensko ne ustreza; morda je zapis z vzglasnim vihiperkorekten za govornjeni **v-/u-* < **vē-/u-*. Dalje glej *brāti*. M. S.

vīc I (m.), g. *-a* »šala«.

Kakor hrv. *vič*, g. *vica* »šala, duhovita domislja« prevzeto iz n. *Witz* »šala«, v tem pomenu od 18. st. V 17. st. n. beseda pomeni »duhovita formulacija, duhovitost« < srvn. *wiž* »védenje, bistroumnost« k *wižzen* »vedeti« (Kluge²³, 895). Ljudsko *vīcmōhar* »šaljivec« je iz n. *Witzmacher*, v čemer je drugi člen nomen agentis od *machen* »delati«. Glej tudi *fīrbec*. M. S.

vič II (m.), g. *-a* »ujec, materin brat«, *vičica* »ujna, materina sestra«; samo v 18. st. pri Gutsmannu *vīz* poleg *vuiz* »Mutterbruders«, *vīzhiza*, *uīzhinja*, *vuīzinja* »Base, Mutterschwester«.

Po sporadični metatezi vokalne funkcije nastalo iz (*vūjic*). Verjetno je treba domnevati sekundarno akcentuirano **(v)ūjic*, g. **vūjicā*, kar bi po vokalni redukciji regularno dalo **vicā* > **vica*; od tod se je lahko kopenslošila osnova *vic-*. Ker gre za kor. besede, kjer *u* ne preide v *ū*, ni mogoče domnevati razvoja *u(j)-* > *vū(j)-* > *vī(j)-* kot v dol. *nevīmen* < *neūmen* ali pkm. *vīlica* < *ūlica* (o tem pojavu Ramovš, Kr. zg., 220; Rigler, ZS I, 178). Dalje glej *ūjic*. M. S.

vīce (f. pl.) »purgatorium, Fegefeuer«, v. *vīcati*, *-am* (impf.) »mučiti« in »igrati se neko otroško igro« (sin. *ne-bēškati*), *vīcar*, *-ja* »mučitelj«, f. *vīcarica*, gor. v pl. *vīca-*

rice tudi »bolhe«; tudi *ice* »vice« (Murko), kor. *hice* »isto«, dial. kor. obir. *wi:ce*, *hi:ce* (Karničar, Obir, 257), črnopr. *wiče* »vice«, *wičat se* »mučiti se« (Tominec, 230); v 16. st. *nishter od vyz ne pravi; is Vyz pomagati* (Trubar), v 17. st. pri Janezu Svetokriškem *vice* (f. pl.) in *vica* (n. pl.), npr. *Danas bom N. N. iskafal, de se viza naj-deio*; v 18. st. *vyze, kir je te du/hize zhištio* »purgatorium« (Kastelec-Vorenc), *vize* »Fegfeuer, purgatorium« (Pohlin), *hize* »Fegfeuer« (Gutsmann).

Kakor hrv. dial. *vice* »vice«, *vicati* »mučiti«, npr. *vica-ju me, kot da bi bila na vicah* (okolica Karlovca; Mažuranič, Prinosi, 1569; ARJ XX, 805), prevzeto iz stvn., srvn. *wīzi* (f.) »kazen; vice, pekel« (srvn. v. *wīzegen* »kaznovati«, subst. tudi *wīzen, wīzene* »kazen« in od tod *wīzenen* »kaznovati«) > bav. n. *Weiz, Weize* »vice, kazen za grehe v onostranstvu« (Miklošič, 390; Striedter-Temps, DLS, 245), prim. dalje stnord. *wīti* (n.), ags. *wīte* »kazen«, *wītan* »karati, oponašati«, got. *fraweitan* »maščevati«, stvn. *firwīzzan* »karajoče oponesti« < *weid-e, kar je verjetno iz ide. korena **weid-* »zagledati« prek kavz. pomena »pokazati« (Pokorny, 1126; LIV, 607). K semantični motivaciji prim. psl. *kázny poleg *kazāti. Druga možnost je rekonstrukcija iz **weidH-de-* in navezava na koren **weidH-* »nameriti se, prizadevati si«, iz česar je ags. *ge-wītan* »oditi«. V tem primeru je pomen »kaznovati, maščevati« izvedljiv iz **weidH-* (Seebold, VW, 549). M. S.

*vičja (f.) »steklenica«, samo v 18. st. *vizhja* »Flasche; ampulla, lagena« (Pohlin); Gutsmann ne povzema te besede.

Prevzeto iz hrv. *vičja* »glinen vrč za olje, žganje ali vino«, »veliki skladi podobna glinena posoda za hranjenje olja« in »lesen sod za vino« (Lika), pri Vrančiču I. 1595 *vichya* »ampulla, ampolla, Krug«, prim. dalje brez palatalizacije blg. dial. *vikija*, mak. *vikija* »kozarec (za žganje)«, csl. *vikija* »vas vinarum«, kar je iz ngr. βικί(ov) »vrček«, dem. od βίκος, star. βύκος »vrč« (Miklošič, 391; Skok III, 585; BER I, 147). Hrv. in sln. primer izkazuje palatalizacijo, ki morda ni slov., temveč zaradi prevzema prek turš. *fıçı* »sodček« (Rečnik SANU II, 677). M. S.

vida (f.) »vijak« (primor.), npr. v Sv. Antonu pri Kopr. *vida* (Jakomin, NS, 143).

Kakor hrv. čak. *vida* »vijak« prevzeto iz ben. it. *vida, vide* »isto«, kar ustreza it. *vite* »isto«, v tem pomenu izpričano od 15. st. (Leonardo da Vinci) dalje. Enakega izvora kot it. *vite* < lat. *vītis* »trta«, verjetno prek pomena »vitica«, ker so vitice večkrat spiralasto zavite (Battisti-Alessio, 4071). M. S.

Vida (f.) »goveje ime« (tolm.; Erjavec, LMS 1875, 225), Valjavec in po njem Pletersnik navajata tudi *Vida* »ime kobili« (kajk.), kar potrjuje zapis Kurelca, povzet v ARJ XX, 809. Ime je verjetno samo homonimno z atpn. *Vida*, sbh. *Vida*, kar je f. k. *Vid* < rom. *Vido* < lat. *Vitus*, o čemer glej *vidovica*.

Nejasno, morda k hrv. dial. *vidat* »molziti« (Lumbarda na Korčuli), kar Skok III, 585 s., povezuje s širše sbh. *vi-dati* »zdraviti«, tudi »gasiti (žejo)« in »pripravljati (hrano)« (ARJ XX, 811) ter dalje z *videti*, Miklošič pa (ki po zna samo pomen »zdraviti«) z rum. *vindeca* »zdraviti« < lat. *vindicare* »osvoboditi, rešiti, oteži, ščititi«. M. S.

vidalice (f. pl.) »prečna piščal« (kranj.), »dvojna piščal« (istr., kranj.), v 18. st. *vidaliza* »Zwergpfeife, tibia« (Pohlin), *vidaliza* »Zwerchpfeife« (Gutsmann).

Tvorjeno kakor *šumēlice* (f. pl.) »harmonika«, *šumēle* (f. pl.) »isto« (vzh. štaj.), *brkalice* (f. pl.) »volku podobna igrača, ki daje brneč glas od sebe« (Krn). Dalje nejasno. Pletersnik II, 767, domneva izposojo iz srlat. *vidula, vitula, fidula*, kar kakor klas. lat. *fidicula* »plunka«, *fid-es* »isto« in od tod prevzeto n. *Fiedel* »gosli«, stvn. *fidula, fidala* »isto« pomeni le strunska glasbila. S frc. odpadom medvokalnega *-t-* je od tod domnevno frc. *vi-ole* > it. *viola*, od koder je sln. *viola*. M. S.

videm (m.), g. *-dma* »cerkveno posestvo« (SSKJ V, 427); k temu vsi tpn. *Videm*, g. *-dma* (najprej izpričano I. 1355 *ze dem Wydem* za Videm sredi Dobropolja; M. Kos, Gradivo HTS II, 703) razen *Videm*, g. *Vidma* na zahodu (it. *Udine*) iz *v-ýdōns < rom. *Ūtinum* (Ramovš, Kr. zg., 34 s.); sem. cgn. *Vidmar, Vidmer, Widmar, Widmer, Wiedmer* poleg *Vidmajer, Vidmayer, Vidmeier, Widmajer, Widmayer, Widmeier*.

Prim. hrv. tpn. *Vidam sv. Petra* v glagolskem tekstu iz I. 1275 v Istri in cgn. *Vidmar* v okolici Delnic, Slavonske Požege, Nove Gradiške, v Mali Rudinki in Zagrebu (Šimunović, Prezimana, 232). Izhodno sln. in hrv. *vī-dam »cerkvena posest, ki je bila pridobljena z darovanjem, volilom ipd.« in *vidmar (m.) »lastnik oz. upravitelj vidma« je izposojeno iz srvn. *widem, wideme, widen* »z darovanjem, volilom ipd. dobljena cerkvena posest« poleg »dota«, *widemer* »lastnik oz. oskrbnik takega cerkvenega posestva«, nvn. *widem* »cerkvena posest« poleg »dota«, tudi *Wittum* »isto«, *widemann* »upravitelj cerkvenega posestva« (od tod sln. cgn. *Vidman* in hrv. cgn. *Vidman*), *widmeier* »isto« (Grimm, DTV 30, 830 ss.), stvn. *widamo* »cerkvena posest; dota« < zah. germ. *wetmōn (n.) »dota«, prim. stagl. *weotuma* »isto«, kar je sorodno z gr. ἔδωv (n.) »dota« in morda s psl. *věno (n.) »isto« = str. *věno*, ukr. *vino*, č. *věno*, p. *wiano* (Kluge²², 796). Iz zah. germ. substantiva je stvn. v. *widamen* »doto dati«, srvn. *widemen* »doto dati, podariti«, nvn. *widmen* »nameniti, posvetiti«. M. F.

Videm (m.), g. *-dma* »toponim v Furlaniji« (Cigale, Wb., 2010), v 18. st. *Vidm* »Weiden, Utinum« (Pohlin), toda ben. sln. *Viden*, g. *Vidna* (Ramovš, Kr. zg., 34 s.), rez. *Vidan*, lok. sg. *Vidnig* (Steenwijk, SDR, 324); it. *Udine*, furl. *Udin, Uden, Udon*, etn. *Udinās* (Pirona, VF, 1233).

Izhodno *V-ýdōns je prevzeto iz stfurl. *Udino < rom. *Ūtinum*, I. 983 *quinqw castella ... Bugia, Fagagna, Groang, Udene, Bratta* neznanega izvora (Ramovš, Slavica I, 1922–23, 27 ss.; Skok III, 586; Frau, DT, 119). Sln. knjiž. obliko z izglasnim *-m* za *-n* je Ramovš, I. c., razlagal kot knjiž. hiperkorekcijo, ki naj bi temeljila na dejstvu, da se v skrajnih zahodnih dialektih izglasni *-n* razvije iz *-m*, dodatno pa naj bi jo ljudskoetimološko spodbudila številna sln. tpn. *Videm* < srvn. *widem* »z darovanjem, volilom ipd. dobljena cerkvena posest«. Drugače Furlan, JZ 1991, 29, op. 8, ki meni, da poknjiženje *Videm* odraža dial. sandhi obliko toponima, ker se v beneških dialektih izglasni *-n* pred labialno vzglasno besedo asimilira v *-m*, prim. nadiško *Škrátec am máslar* »škratec in maslar«, *ám potadá* »in potem« (Spinozzi Monai, Mat., 66, 90), I. 1607 *adam* »eden«, *vum* »ven«, *dam* »dan«, *fim* »sin« (Alasia). M. F.

Videnj (hdrn.) »Donava«, samo pri Cigaletu, Wb., 2011: *Videnj* »Fluß« brez slovničnih oznak pod geslom *Wien*, sln. *Dunaj*.

Če bi bilo to ime za Donavo staro, bi se v sln. glasilu s prvim *e* < *e, tj. **Veden(j)*. Č. *Videň* (f.) »Dunaj«, stč. *Wiedeň*, slš. *Viedeň* (f.), -*dne* »isto« in p. *Wiedeň*, stp. *Więdeń*, ki nikoli niso hidronima, namreč kažejo na izhodni slov. tpn. *Vedъnъ (f.). V imenu se ohranja germ. *Winduni (Wiesinger pri Holzer, WSJ 42, 1996, 103), ime dela Dunaja (pa tudi ime potoka) *Wieden* < ant. kelt. *Vindobona*, ki se je kasneje kot *Wien* preneslo na celotno mesto Dunaj (Skok I, 129 s.) in se prek latinizirane oblike *Wienna* razširilo tudi po zahodni Evropi, prim. it. *Wienna*, frc. *Wienne*. Hapaks legomenon *Videnj* »Donava« je zato knjiž. izposojenka iz č. *Videň* »Dunaj« in prek vzorca sln. *Dúnaj* (tpn.): č. *Dunaj* (hdrn.) uporabljen za ime reke Donave. Glej tudi *Dúnaj* in *Tonova*. M. F.

videti, *vidim* (v. impf.) »videre«, v. se »kazati se«, in-terj. *viš* (SSKJ V, 448) < 2. sg. *vidiš*; subst. *vid*, -*a* »visus«, *videz*, star. tudi *vides* »Sicht, Schein«, *videž*, -*a* »oko; mesto, na katerem se kaj lahko ali lepo vidi; videz«, *videlo* »oko, obraz, dnevna svetloba«, *vidik* »conceptus« (po sbh.), adj. *viden*, -*dna*, *vidljiv*, -*iva*, *viditen*, -*ina* »sichtbar«, *videzen*, *navidezen*, -*zna* »scheinbar«, adv. *vidoma* »zusehends« ← ptc. prez. pas. *vidom*, prim. *meni se vidom*, *da* »vidim, da« (Danjko), v kompoz. *izprevideti*, *sprevideti* »einsehen«, *izvideti* »in Augenschein nehmen«, *izvid*, -*ida* »Augenschein, Befund« (po hrv. zgledu), *nanavideti*, *zavideti* »invidere«, *nezavideti* »sovražiti, ne moči gledati«, *obnevideti* »oslepiti«, *ovideti* »oskrbeti, besorgen« (Goriš. brda), *povideti se* »všeč biti«, *povid*, -*ida* »všečnost« (pkm.), *vznevideti se* »ne biti všeč, mißfallen« (vzh. štaj.), *prevideti* »spoznati« in »pre-skrbeti, versehen«, p. se »zmotiti se, sich versehen«, *previd*, -*ida* »Einsicht, Vorsehung«, *previden*, -*dna* »vorsichtig«, *razvideti* »versehen«, *razvidi se* »zdani se«, *razvid*, -*ida* »Durchblick«, *razviden*, -*dna* »ersichtlich, evident«, *uvideti* »einsehen«, *zanevideti* »teško gledati, ne marati (koga), scheel ansehen«, *znevrediti se* »narobe videti (iz optičnih razlogov)« in »zagnusiti se, upreti se«, *zvideti se* »zdeti se«, sekundarni impf. -*vidati*, -*am* in (-)*vidéva-ti*, -*am*; v Briž. spom. *uvideti Izami razumeti* »videre et ipsi intellegere«, v 16. st. *videti* »videre« (Megiser), v 18. st. *viditi* »videre«, *previditi* »premißliti, prevdariti, prou rešledati; prospicere in posterum, dispicere«, *faviditi* »nevoszhiti; aemulari, aifrati« (Kastelec-Vorenc), *videti*, *videm* »videre«, *vidés* »apparentia«, *savidam* »beneiden, invidere« (Pohlin), *viditi* »sehen«, *videnje* »Sehen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *viděti*, *vižďo*, *vidiši* »videre, spectare«, *vidě* »visus«, csl. *vidati*, -*ajō* »speculari«, sbh. *vidjeti*, -*im*, *vid*, -*a* »visus«, mak. *vidi*, *vid*, blg. *vidja*, *vid*, r. *viděť*, *vižu*, *vidišb*, *vidáť*, -*áju*, *vid* (v *vide* in v *vidú*, na *vidú*), ukr. *výdity*, *výdyš*, običajneje *vydáty*, -*áju*, *vyd* »obraz, gledanje«, br. *widzyc* »videti je; možno videti, razumeti«, *wid*, p. *widzięc*, -*dżę* »videti«, *widac* »videti je«, *wid*, č. *viděti*, -*im*, *vidati*, *vid*, slš. *vidiet'*, -*im*, *vid*, gl. *widzjeć*, -*u*, dl. *wiżesz*, -*im*. Psl. *viděti, -*išb* (*vidāti, subst. *vidě) je kakor lot. *vidēt* »videti« durativ iz akrostatičnega korenskega prez., ki je v poltematsko vrsto lahko prešel prek 3. pl. balto-slov. *uējīd-inti in posplošil krepkostonpenjski vokalizem po sg. *uējīd-mi. Na atem. konjugacijo kaže prez. ptc. akt. p. *widomy*, č. *vidomý* »videč« in imp. stcsl. *vižďb*, blg. *viž* »glej« ter dalje lit. *veizdėti*, *veizdžiu*, 3. sg. *veizdi* »videti« (Smoczyński, Stud. Rasmussen, 529, ss.; lit. glagol izvaja Jasanoff, SMIE, 108;

LIV, 607 s., iz ide. imp. *uējīd-dhi). Ker iz ide. korena *uējīd- »zagledati« v balto-slov. ni nobene oblike s kratkim vokalizmom, Rasmussen, CWPL II, 74, domneva stativno tvorbo **uīdeH-*, ki se ohranja v lat. *vidēre* »videti«, got. *witan* »paziti, čuvati«, in podaljšavo -*i*- > -*i*-po Winterjevem pravilu. Prim. iz tega korena dalje aor. sti. *avidat*, av. *vidat*, arm. *egit* »našel je«, gr. εἶδov, lat. *vidi* »zagledal sem«, prez. sti. *vindātī*, deziderativ lat. *vi-sere* »opazovati, gledati«. K pomenu »zavidati« prim. lit. *pa-vydėti*, -*výdžiu* (in -*vidžiu*), lat. *invidēre* »isto« (Miklošič, 390 s.; Vasmer I, 198). O pf. glej *vědeti*. Glej tudi *zavist*, *nenavist*, *vėja II*. M. S.

videž (m.), g. -*a* »mesto, na katerem se kaj lepo in lahko vidi« (Soška dolina, Senožec; Erjavec, LMS 1879, 202). K temu orn. *Videž* pri Kozini in od tod *Videž* »ime cestninske postaje pri Kozini«. Sem tpn. *Videž* pri Cigonci v območju Slovenske Bistrice, l. 1165 *Wides* (Blaznik, HTSS II, 461); mtpn. *Videž* (na *Videžu*) na vzpetini v Slatini v območju Ponikve pri Šmarju, l. 1286 in *den paiden dorferndev man nennet Weides*, ok. 1480 *Nider Weides ... Hinderm Weides* (Blaznik, l. c.), mtpn. *Videž* (v *Videžu*) v Vrbnem, mtpn. *Videže* (v *Videžah*) v Hrastju pri Kozjem, l. 1404 *fumf hu^eben zu Widens-torff* (Blaznik, l. c.).

Formalno enako je hrv. *videž* »vid«, pomensko pa gotovo bliže apelativni predlogi v mtpn. *Videž* (Foča v Bosni; ARJ XX, 812). Izhodno *viděžb (m.) je nomen actionis glagola *viděti »videre«, ki kot toponimična baza označuje kraje z jasnim, tj. lepim razgledom. Gre torej za isto pomensko motivacijo kot v sodobnih internacionalnih imenih tipa *Bellevue* *»lep razgled«. Dalje glej *videti*. M. F.

vidovica (f.) »bolezen svetega Vida« (Pleteršnik, Janežič), »svetega Vida ples«, tj. »živčna bolezen z nehotenimi sunkovitimi gibi, podobnimi gibom pri plesu« (SSKJ V, 431, 427), n. *Veistanz*, lat. *chorea sancti Viti*. Sv. Vid naj bi po legendi ozdravil od hudiča obsedenega Dioklecijanovega sina, zato ga imajo za zaščitnika pred več živčnimi boleznimi, zlasti pred vidovico in pred božjastjo (Leto svetnikov II, 601), katerih vzroke so pripisovali hudičevemu delu (Grimm, Wb. XII/1, 46). Manj verjetna se zdi razlaga, po kateri naj bi bila bolezen poimenovana po sv. Vidu zato, ker so na Vidov dan (15. junij) nek-daj z divjimi plesi praznovali poletni sončni obrat (Bilfinger pri Klugeju²³, 854). Med Slovani je bilo čaščenje sv. Vida zelo zgodaj priljubljeno (prim. pri nas tpn. *Šentvid*, *Šembije*, hrv. na Kvarnerskih otokih *Svevidi*, *Vidovice*), ker je njegovo ime, zlasti v sintagmi *Svętežb Vidě spominjalo na ime poganskega boga *Svętovitě (Nahtigal, SR IX, 1 ss.). Glej tudi *vidovke*. M. S.

vidovke (f. pl.) »Aruncus silvester Kost. = Spiraea aruncus L.« (Medved).

Poimenovano po času cvetenja v juniju, okrog sv. Vida (15. junija), prim. podobno kor. n. *Moie*, *Moile* (k n. *Mai* »maj«), sln. *kresnica*, saš. n. *Johanniswedel* (po kresu oz. sv. Janezu, 24. junija), niz. *Sint-Pieters-pluim* »isto« (po sv. Petru, 29. junija) (Marzell, Wb. Pfln. I, 454 ss.). Glej tudi *vidovica*. M. S.

vidra I (f.) »*Lutra vulgaris*«, dem. *vidrica*; *vidrar* (m.), g. -*ja* »vrsta psa« in »lovec na vidre«, v sodobni slovenščini je živ adj. *vidrin*, f. -*a* »Fischerotter-«, starejši je *vidrov*, f. -*a* »isto« in od tod *vidrovina* (f.) »vidrino

meso/krzno«, *vidrovka* »pokrivalo iz vidrovine«. Sem hdn. *Vidrnica*, *Videršek*, tpn. *Vidrnik* (Bezljaj, SVI II, 296). V 16. st. *vidra* »lutra« (Megiser), v 18. st. *vidra* »lutra« (Kastelec-Vorenc), *vidra* »Fifchotter« (Pohlin), *vider* (m.) poleg *vidra* (f.) »Fifchotter« (Gutsmann).

Prim. csl. *vydra* »Lutra vulgaris«, hrv., sb. *vidra* »isto«, mak. *vidra*, blg. *vidra*, r., br., ukr. *výdra*, p. *wydra*, č., slš. *vydra*, gl. *wudra*, dl. *hudra*. Iz slov. jezikov je rum. *vidră* »lutra«, arum. *vidra* »isto«, madž. *vidra*, alb. *vidër* (Skok III, 587).

Psl. *výdra (f.) »lutra« z refleksom novega cirkumfleksa zaradi samoglasniške skupine *dental + r* v sln. in č. (Furlan, SSSJKL XXXIII, 1997, 299 s.). Formalno enako je lit. *ūdra* »Lutra« ob *ūdras* »isto« (prim. enako sln. *vider* (Gutsmann)) in verjetno tudi stprus. *udro*, lot. tudi formalno oddaljeno *ūdr(i)s*. Balto-slov. *ūdrā »Lutra« je lahko tako kot *ūdras »isto« substantivizirano iz vrhdhiranega balto-slov. adj. *ūdras »ki je v zvezi z vodo« iz ide. oksitoniranega adj. *udr-ó-s »voden« k *uódri/*uédri- (n.) »voda« po vzorcu sti. *usrá-* »jutranji, rdečkast« k *ušar-* (f.) »jutranja zora«, zato so sorodni leksemi kot nvn. *otter* »vidra«, stvn. *ottar* < germ. **utra-*, gr. ὕδρος (m.), ὕδρα (f.), sti. *udrā-*, av. *udra-* in lat. *utra, pod vplivom *lutum* prenareseno v *lutra* (Pokorny, 79; Walde-Hofmann I, 840) ničto ali pa z akc. umikom (gr.) substantivizirani iz adj. *udr-ó-s (o tem Furlan, l. c.; ista, SR LI/Posebna številka, 2003, 18 s.). Balto-slov. vzglasno dolžino proti kračini drugod je razložljiva tudi z delovanjem Winterjevega zakona (Winter, Recent Developments, 441; Matasović, Suvremena lingvistika 20/38, 1994, 15; drugače Rasmussen, SP, 537). Vidra je torej v večini ide. jezikov poimenovana kot »vodna žival«.

Ne zdi se verjetno, da bi se *vidra* »Lutra« ohranjalo v sln. frazi *bruhati kot vidra* »močno bruhati«, obir. kor. *tāk séa:re q pa wi:dra* »serje kot vidra« (Karničar, Obir, 257). Tu je možna zveza z blg. *vidra* »majhen bistri izvir«, hdn. *Vidra* »ime jezera«, adj. *vidër* »bister, jasen«, kar Georgiev I, 144, neprepričljivo povezuje s psl. adj. *vědrě. Dalje glej *vóda*, pa tudi *vidra II*. M. F.

vidra II (f.) »v obliki črke L izdolben rob prečnega hrastovega tramu v blazini, kamor se polagajo in tudi pribijajo podnice« (Mirnska dolina), kar Smole, JZ II, 1995, 230 z op. 8, 17, povezuje s sln. *vitra* »protje za pletenje košar, rešet ipd.«, tudi »žila v lesu/skali«. Ker lenizacija *-tr- > -dr-* v sln. ni izpričana, se zdi bolj verjetno izhajati iz *vý-dra »izdolbina, luknja« k v. *vy-der-ti, **vy-dbrěšb/-derěšb* »trgati, ruvati ipd.«, prim. tolm. *vid-réti*, *vidérem* »izdreti (o kolu iz plota, o zobu)« (Kenda, rkp., 193). Iz iste glagolske predloge je gl. *wudrěnica* »luknja« ob *wudrěc* »izpuliti«, npr. *wudrěc džeru* »luknjo izkopati« (Trofimovič, 388) k *drěc* »dreti« in br. *výdra* »krčevina« (Mtpn. Belarus., 48), *výdranka* »jasa sredi gozda«, »ledina« < *vý-dbraněka (ESBM 2, 254). Sln. leksem lahko dopolnjuje areal sln. pref. *vi-* < **vy-*, ki ga je že zgodaj začel izpodrinjati *jbz-*.

Iz slov. homonimnega v. *vy-der-ti, **vy-dbrěšb/-de-rěšb* »teči, hiteti ipd.« je verjetno sln. *vidra* »kozje ime« (Erjavec, LMS 1875, 224) < *begavka«, stč. *vydra* »vlačuga« (Bélič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 585) < *vy-dra, br. *výdra* »hiter človek« (ESBM II, 254, brez č. gradiva) in sln. *vidra* v frazi *bruhati kot vidra* »močno bruhati«, obir. kor. *tāk séa:re q pa wi:dra* »serje kot vidra« (Karničar, Obir, 257), blg. *vidra* »majhen bistri izvir«, hdn.

Vidra »ime jezera«, adj. *vidër* »bister, jasen«. Slednje Georgiev I, 144, brez slov. podobnopomenskega gradiva, neprepričljivo povezuje s psl. adj. *vědrě. Dalje glej *drěti I-II* in *vi-*. M. F.

vidrijol (m.), g. *-a* »raztopina modre galice« v primor. *vadër jol* (Marezige; Cossutta, PV, 177).

Z enakim konzonantizmom hrv. čak. *vidrijula* »modra galica« (Komiza; Božanić, Čak. rič XII/1–2, 1984, 213), *vidrijol* »isto«, *vidrijola* (Dračevica na Braču; Hraske-Simunović, Čak. Lex. I, 1322), *vedrijola* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 229). Tudi istr.-rum. *vidriol* »raztopina modre galice« (Filipi, ILA, 517), verjetno iz hrv. Sln. in hrv. oblike so bile izposojene iz rom. lenirane predloge, ki jo danes potrjuje le še furl. *vidriül* v zvezah *spirit di vidriül* »žveplena kislina«, *vidriül turchin* »bakrov sulfat« (Pirona, VF, 1273), sicer v rom. svetu prevladuje nelenirana varianta, prim. it. *vetriolo* »sulfat«, npr. v. *az-zurro* »bakrov sulfat«, v. *verde* »železov sulfat«, v. *fumante* »žveplena kislina«, zastar. *vetriuolo* »sulfat kovan«, frc. *vitriol*. Izhodišče rom. besed je poznolat. *vitriolum*, kar je zaradi steklenega videza kovinskih sulfatov substantivizirano iz adj. *vitreolus* »steklen« k lat. *vitrum* »oblastj; steklo« (Battisti-Alessio, 4041 s.). Knjižna oblika *vitriol* je znana tudi v dialektih, prim. goriš. *vatrjüol*, *vetrjüol* »Vitriol« (Štrekelj, Görz., 411). Glej tudi sin. *verderame*, *vitriol*. M. F.

vigenj (m.), g. *-gnja* »kovaško ognjišče, kovačnica, kovaško kladivo«, tudi *vignjec* (m.), g. *-a* »kovačnica, žebljarna« (Kropa) in *vignjica* (f.).

Prim. hrv., sb. *viganj* (m.) »kovačnica, nakovalo«, mtpn. *Zaviganj*, *Vigenica*, mak. *vigna* (f.), č. *výheň* (f.), slš. *vyhňa*, toda gl. *wuheň*, *-nja* »kovaško ognjišče, dimnik«, dl. *wugeň*, *-gnja* »isto«, dial. *hugenj*. Iz slov. jezikov je madž. *vinnye*, *vihnje* »kovačnica«, verjetno cig. *vigna* »ognjišče«, *vignja* »kovačnica« in alb. *vigan* »velikan, orjak«. Miklošič, 391, je zaradi dl. *hogenj*, *-gña*, tudi *wogenj*, *-gña* »ogjenj« suponiral sorodstvo z **ògn'b* (m.); glej tudi Denkschriften WAW XXI, 238; XXII, 79; XXVII, 94; najbližje je lit. *ugnis* »ogjenj«, lot. *uguns*, *guns* »isto« (Vondrák, BB XXIX, 212; Meillet, SC², 85); o glasoslovnih poizkusih uskladiti razlike začetnega vokala Walde-Pokorny I, 323; Pokorny, 293. Le enkrat izpričano lit. *ungnis* se dozdeva pisarska pomota (Trautmann, BSW, 334; Fraenkel, 1158). Malo verjetno Loewenthal, WuS XI, 54, in še manj Oštir, AAS IV, 42; Etnolog II, 61, ki primerja kelt. *gobann »kovač«; glej Bezljaj, JIS XXVI/2, 51 ss.

[Rasmussen, SP, 531, razlaga psl. **v-ýgn'b* kot pozni, baltoslovanski vrddhi k balto-slov. **ugni-* »ogjenj« = lit. *ùgnis* »isto«. – M. F.]

vigorica (f.) »veverica«, v 18. st. izpričano pri Gutsmannu: *vigoriza* »Eichkatze, Eichhorn; bebariza«, v 19. st. pri Cigaletu, Wb., 381; Freyerju, Fauna, 4; Murku I, 707; Janežiču II, 469, in po podatkih za SLA znano tudi v nekaterih kor. govorih, prim. *uíharca* (Djekše), *víharca* (Škocjan v Podjuni), toda v Kneži *wizárcá* kaže na *víhorica.

Fonetično težko razvito iz *věverica. Morda sta sln. *vigorica* in *víhorica* ljudskoetimološki tvorbi iz prvotnega sln. *véverica*. Glej *véverica*. M. F.

vigred (f.), g. *-i* »pomlad« (kor.), prvič izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *vigréd* »Lenz; ver«, in Gutsmannu: *vig-*

red »Lenz, Frühling«; v Podjuni *vigrat* »advent« (Libeliče), v Rožu *vahréd* »spomlad«, z *vihrēda*, na *vihrad* (Šašel, RNB, 119).

Iz *vy-grědъ k *grěsti, *grědъ »iti«, prim. sln. *grém*, *grědem*. Kalk po bav. n. *Auswart* »pomlad« in furl. *ežude* < *ex-juta (Kranzmayer, ONBK II, 245). Glej tudi sin. *vilaž*.

[Šivic-Dular, SSJLK XXXVI, 2000, 78, za sln. sin. *ví-gred* in *vilaž* rekonstruirala enako glagolsko pomensko podstavo *»ven iti«. – M. F.]

vihati I, -am in -šem (v. impf.) »flectere, biegen«, redkeje »vihteti, tolči, vibrare«, npr. *mlatiči vihajo cepce na kvišku*, in »stürmen«, npr. *burja viha*, pf. *na-, od-, po-, pre-, pri-, u-, za-v.*, sekundarni impf. *-vihováti, -újem*, inkoh. *-vihniti, -vihnem*; ptc. pas. *navíhan* »durchtrieben«, subst. *navíhanec, -nca*, f. *-nka* »navihan človek«; dem. *vihljáti* »pihljati, plapolati«, subst. *vihál* (m.) »zavihek na obleki«, *vihale* (f. pl.) »škornji z lijakstim zavihkom« = *vihálasti škôrnji*; v 18. st. *gori šavihan, krumpast nuš* »silus« (Kastelec-Vorenc), *viham* »umwickeln, schürzen; convolvere, fuccingere« (Pohlin).

Prim. hrv. dial. *vihati* »vejati«, *vihati se* »poditi se« (Rečnik SANU II, 677, navaja *vihati* z domnevno rekonstruiranim akcentom), blg. *vicham* »jahati« (navajata Mladenov, 68; BER I, 155), r. *vichátъ* »premikati«, *vichnutъ* »premakniti«, *vívichnutъ* »izpahniti«, *vichljátъ* »racati, nerodno hoditi«, ukr. *vycháty, -ájú* »mahati, kriliti, ritati«, br. *vichácca, vichljácca* »zibati se pri hoji, krivo, ne naravnost hoditi«, p. dial. *wichlac se, wichlic se* »sukati se, vrteti se«, *wichlac* »motati, vrteti«, *wicholic* »mečkati, meti, valjati« (Karłowicz, SGP VI, 102), č. dial. *vichtat* »spletkariti«. Psl. **vicháti, *víšeš* (sekundarno *vicháješ) je intenziv od *víti (Vasmer I, 207). K besedotvorju prim. *macháti iz *máti (= lit. *móti*) poleg *majáti, kar tvorbeno ustreza hrv. *víjati, víjám* »premikati, vihteti«. Napačno Būga, RFV LXXV, 153, ki primerja lit. *viskėti* »tresti se, premikati se«. Glej tudi *vihtėti* in dalje *viti I*. M. S.

vihati II, -am (v. impf.) »umakniti se, odstopiti« (kor.), pf. *uvíhniti, -vihnem* »zbežati« (Caf), sav. »odstopiti od dane besede«, dial. kor. obir. *vi:žat, -am* »weichen, zurücktreten« (Karničar, Obir, 257), v 16. st. *vihati* »recedo, abweichen, zurück weichen« (Megiser kot kor.), v 18. st. *viham* »weiche aus«, *vihnim* »verschwinde« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *wichen* »usmeriti se, izogniti se, umakniti se, napraviti prostor« (> nvn. *weichen*) < stvn. *wihhan* »isto«, kar ustreza srnz. *wiken*, niz. *wijken*, ags. *wīcan*, stnord. *víkja, víkva, ýkva* »umakniti se, obrniti, preokreniti, premakniti, iti« iz ide. baze *uejg »vrteti, upogibati« (o germ. Pfeifer, EWD², 1547 s.). M. S.

víher (m.), g. *-hra* »neurje« (jvzh. štaj.) in *vihér, -a* »isto« (pkm.; Novak, Slovar, 120), širše je *vihár, -ja*, knjiž. *vihār, g. -ja*; tudi *vihra* (f.) »neurje« (dol.), »nagli-ca, spor; vihrav človek«, v. *vihráti, -ám* (impf.) »divjati, besneti; hiteti«, adj. *vihrāv, f. -áva* »buren, nagel«; sem cgn. *Víher, Vihar, Vihernik, Viharnik, Vihornik*. V 16. st. *vihar* »procella, turbo, vertex« (Megiser), v 18. st. *v'enim vihri* »in turbine«, *vihranie* »flatus turbinis«, *viharnu vremè* »nimbus tempus« (Kastelec-Vorenc), *vihár, -ja* »Sturmwind« (Pohlin), *víher* »Platzregen, Sturmwind«, *vihar* »Sturmwind«, *vihraftu vreme* »Sturmwetter«, *vih-*

rati »ftürmen« (Gutsmann). Iz sln. je kor. n. *Wicher* »oster veter« (Neweklowy, Cel. zvon III/8, 1985, 23).

Prim. stcsl. *vichrъ* »turbo«, hrv., sb. *vihār* »isto«, s prehodom *h > j* *vījār, g. vījāra*, hrv. kajk. *víher* »turbo« (Belostenec), čak. *víher, g. vihra* »zračni vrtinec« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 393), *vihōr* »zračni vrtinec« (Svetvinčenat, Čabruniči (oboje Istra); Filipi-Bursić Giudici, ILA, 35), mak. *vior*, blg. *vichrъ* »močan veter«, r. *vichorъ, -chrja* »vihar«, str. *vichrъrъ* »turbo«, ukr. *výchor, -chru*, br. *vichór, víchar, -u, p. wicher, -chru*, dial. tudi *wichur* (Karłowicz, SGP VI, 102), č. *vichr, -a*, slš. *vichor, vichr, gl. wichor, -a, dl. wichař, g. -rja wichoř, plb. vaj-žár*. Iz slov. jezikov je madž. *vihar* »vihar« (Benkő III, 1143), rum. *vihor* »isto«, mold. *vivor* (Tiktin, Wb., 1738), istr.-rum. *vihor* »vihar« (Jesenovik; Filipi, ILA, 79).

Psl. *vichrъrъ »tempesta« (poleg mlajših tvorb **vich-orъ, *vich-or'ъ, *vicha-rъ, *vicha-r'ъ* iz psl. *ví-chāti »viti, divjati, besneti«) je korensko sorodno z lit. *viesulas* »vihar, nevihta«, *viesula* »isto«, lot. *višuls, višulis*, tudi *veisuōls* (Miklošič, 391; Trautmann, BSW, 345; Vasmer II, 207; Fraenkel, 1243), a formalno bližje substantivu, ki se ohranja v het. denom. *uišurija-, uešurija-* »přitiskati, tlačiti« ← **uejH-su-ro-* (Eichner, MSS XXXI, 1972, 77, brez nastavitve laringala; Pokorny, 1133; drugače o het. glagolu Carruba, StBöt 2, 63). Izhodišče tvorba sta lahko ide. heteroklitična subst. *uejs-ur (het., slov.) in *uejs-ur baze **uejs-* »viti«, ki se ohranja v sti. *veštati*, deloma tudi v slov. *vichāti (Kimball, Sprache 36/1, 1994, 26) in klinopisnolovij. *uiši-lušai-* »přitiskati« (Melchert, AHP, 241). Variantno, ničstopenjsko izhodišče *uis-ur za het. *uišurija-* (Rieken, StBöt 44, 355) zaradi -š- ni verjetno. Machek², 689, meni, da bi bilo potrebno izhajati iz deverbativa *vichrъ k *vi-chrati in sklepa o ekspresivni vrednosti *-ch-. Dalje glej *vihati I*. M. F.

vihtėti, -im (v. impf.) »vibrare, iactare; schwingen«, tudi *vihtiti, -im* »isto«, pf. *za-v.*; v 18. st. *vihteiti* »vibrare«, *šaveheti* »šafukniti, luzhiti; evibrare«, *šavihuten* »vibratus« (Kastelec-Vorenc), *vihtim* »schwingen, vibrare« (Pohlin), *vihtim* »schwinge« (Gutsmann). Izvorno **vich-tėti, *vichstėti* sta intenz. iz *vichāti, prim. k besedotvorju *ihtėti* iz *ikati*. Tvorba utegne biti stara, prim. br. dial. *vichtový* »hiter, energičen«, *vichtá* »žrd z dvigalom pri vodnjaku« (ĚSBM II, 168). Sln. *vihata* in *nevihta* »tempesta« kaže na *víchsta, kar zaradi akcenta ne more biti besedotvorno izhodišče, temveč je samostojna, sorodna nominalna tvorba. Dalje glej *vihati I, víher, viti I, nevihta*. M. S.

-vihtiti, -im, samo v 18. st. v kompoz. *previhtiti; tudi po šhnori šglihati, ali rovnati* »perlibrare, prevagati« (Kastelec-Vorenc). Denom. iz sln. *viht »teža, utež«, kar je ali iz n. *Wicht* ali iz splošnejše oblike *Gewicht* »isto«, iz česar je širše sln. *kvíht* »utež«. K odpadku *k-* < *ge-* prim. *vělb* »obok«, *šaft* »oporoka«. M. S.

vijáč (m.), g. *-a* »jama, kjer se voda steka, posebno v vinogradih«, *vijáčnica* »voda, ki se steka po jamah v vinogradu« (dol.).

Nejasno, tvorbe na -áč so navadno deverbalna nominalna agentis, prim. *zvijáč* »kdor izkrivlja, goljuf, zvijač-než« iz *zvítii*; *zijáč* »kdor zija« iz *zijáti*. Vendar v *víti* v kakem ustreznem pomenu ni izpričan. Še najbližje je *víti* se v pomenu »teči v vijugah«, npr. *potok se víje po dolini*. Redkeje so tvorbe na -áč denominalne, prim. *ko-*

lác < *koláčb »pecivo v obliki kolesa« iz *kǫlo. Zato ni izključeno rekonstruirati *vyjáčb, kar bi bila tvorba iz etimološko nejasnega subst. psl. *vyja > r. *vyja* »vrat«, plb. *váijo* »isto«, stcsl. *vyja* »vrat, tilnik«, M. S.

vijer (m.) »ribnik«, v 18. st. *vijer* »Teich, Weiher« (Gutsmann).

Prevzeto pred diftongizacijo (tj. pred 13. st.) iz srvn. *wier, wære, wíher, wíwer* < *wiwære* »ribnik, bajer« < lat. *vīvārium* »isto« poleg »zverinjak, obora«. Varianta *vejer*, v 16. st. *Ty Vejerji inu Mlake* (Dalmatin), *vejer* »Weiher« (Megiser), v 18. st. *en ribnik, ali veyer* »ichtyotrophium« (Kastelec-Vorenc), *vejar* »Teich« (Gutsmann) je ponovno prevzeto v času prve faze srvn. diftongizacije. Iz bav. n. refleksa *Weiher* »ribnik« je prevzeto *vájer, bájar, bájer* »isto«. Z n. pristopnim -t (kakor v *Obs-t*) je v 16. st. *Biert, oli Ribnek* (Dalmatin, Register), *vjert* »Weiher« (Megiser), l. 1787 *Bajerjam ali virtam* (Večerna pratika, 45). Dalje o tem glej *bájer*. V 16. st. pri Trubarju *per enimu vieriu, z iĝ > iĝ > i uiri, venim globokim Vyriu oli Ribniku*, razlaga Ramovš, ČJKZ III, 58 s. = Zbrano delo II, 411, ki besedo bere *vjêri(j), víri(j)*, kot refleks sln. **vjêri(j)*, kar je izposojenka iz stvn. preglašene oblike *wi(w)æri*. Gotovo drugega izvora je *verij, vrĭj, vrĭĝ* »tolmun« (semkaj verjetno tudi *vêri, -jê* < *verĭj »večji studenec« (Spodnja Idrija), kar Ramovš, l. c., enači s Trubarjevo besedo) in *otr. ir* »isto«, o čemer glej *ir*. M. S.

vijōla (f.) »Viola odorata«, navadno *vijōlica* »isto«, od tod adj. *vijōličast, -a, vijōličén, -čna* »violaceus«, subst. *vijōličar* »Veilchenapfel«, v 17. st. *lepu dishij, Kokar violiza* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vert ša viole, kir violize rafste* »violarium«, *plave violize, ali fiolize* »vacinium«, *violine farbe* »violaceus«, *fiolafte farbe* »hyacinthimus« (Kastelec-Vorenc), *fiōla* »Veigel, viola«, *fiolēza* »Veigelchen«, *fiolnat, fiolnaft* »violaceus«, *fiolzhènè* »violæ« (Pohlin), *fiola, fiolza* »Veil, Veilche«, *fiolnat, fiolnaft, fiolzhen* »veilblau« (Gutsmann).

Oblike s *f*- so prevzete prek srvn. *viole*, oblike z *v*- pa verjetno prek it. *viola* iz lat. *viola* »vijolica«. Dem. oblike so pri tej majhni cvetici pogoste, prim. n. *Veilchen* k star. *Veil*, zgodnje nvn. *feil* < srvn. *vĭel*, frc. *violette*. Lat. *viola* »vijolica« imajo za izposojenko iz nekega predantičnega sredozemskega jezika (Walde-Hofmann II, 795), verjetno je to dem. iste predloge, iz katere je prevzeto tudi gr. *Fiá (pri Hesych. *ῥία*: ἄνθῆ) > *ia*, kar je tudi pl. od *iov* »vijolica« (Frisk, 729; Kluge²³, 853 s.). M. S.

vikár (m.), g. -*ja* »namestnik kakega cerkvenega predstojnika«, izv. *vikárstvo, vikarijât*; v 16. st. *on ne potrebuje obeniga Vicaria* (Dalmatin).

Prevzeto iz n. *Vikar* < srvn. *vicâr(i)*, kar je kakor it. *vicario* (od tod hrv. *vikâr* »škofov namestnik«), č. *vikâr*, madž. *vikarius* idr. prevzeto iz cerkveno lat. *vicarius* »isto« (od tod mlajše sln. *vikárij* »vikar«) < klas. lat. *vicarius* »namestnik«, kar je substantivizirani adj. *vicarius* »namesten, nadomesten«, tvorjen iz *vicis* »menjava, zamenjava, sprememba, usoda, naloga, nadomestitev, službeno mesto« (Kluge²³, 864). Iz lat. adv. *vice* »na mestu, za«, kar je prvotni abl., je (prek n. *Vize-*) prevzeto sln. *vice-*, kar izraža namestništvo in za eno stopnjo nižji položaj na hierarhični lestvici, v 17. st. *leta toshba je bila pred Vcekraja preshla* (Janez Svetokriški), danes npr. *vícekŕnzul* »namestnik konzula«, M. S.

vikati, -*am* in -*čem* (v. impf.) »vpiti«, pf. *vikniti, viknem, zavikati, zavikniti*; subst. *vik, -a* (m.) in *vika* (f.) »vpitje«, *vikica* »Fringilla montifringilla«.

Prim. sb. csl. *vykanije, vikanije* »clamor« (oboje šele iz 16. st.), sbh. *vikati, víčëm* »vpiti, kričati«, hr. čak. *vikâti, víčes*, pf. *viknûti, víknes* (Vrgada), mak. *vika*, blg. *vikam* »isto«. Navadno rekonstruirajo *vykâti in domnevajo sorodstvo z *víti II*, za kar govori tudi č. *výskati* »vriskati, ukati«, slš. *výskat'*, p. *wyskać*, gl. *wyskaś*, dl. *wyskaś* »isto« in dalje lot. *ūkšūôt* »isto« iz onomatopeje *ū, v polni stopnji *ōū v sln. *úkati* »jauchzen«, sbh. *úkati* »vpiti«, lot. *aūka* »nevihtni veter«, stprus. *aukis* »krilati lev«, lit. *apūokas* »sova«, got. *auhjon* »rogoviliti, ropotati, hrumeiti, kričati« (Miklošič, 397; Skok III, 592, 540; Pokorny, 1103). Ker sb. csl. *vykanije* ne more zanesljivo kazati na y, ni izključeno, da *vikati* vsaj delno izhaja iz *vikâti, kar se ohranja v r. dial. *vikatb* »javkati, vekati, jokati se« (Vasmer I, 199). To kaže na tvorbo iz onomatopeje *vi, prim. sln. *vĕkati*, r. *vĵákati* iz *vĕ, ukr. *vájkaty* »tarnati, žalostno kričati« iz *vaj*, sln. *jókati*, hr. *jókati* iz *jo*, *jāvkat*, hr. *jāukati* iz *jau*. Glej tudi *zviščati*. M. S.

-vikniti, viknem (v.), izpričano le v izv. *obĭkniti, obĭknem* (pf.) »prenehati«, npr. *bolečina obĭkne* »bolečina preneha«. Sem tudi pkm. *odbĭknoti, -nen* »prenehati sedeti (o koklji)« (Novak, Slovar, 64) z dodatno prefiksacijo abesivnega **od-*.

Pomensko najbližje je mak. *vikne* »začeti«, npr. *vikna Janinka da plače*. Dalje nejasno. M. F.

-vikniti se, -viknem se (v.), samo v kompoz. *navĭkniti se, navĭknem se* »navaditi se« (vzh. štaj.), *navĭka* »navada« (bkr.), *privĭkniti se* (pf.) »privaditi se«, *svĭkniti se* »isto« (dol., Caf), *obvĭkniti* »postati običajno, üblich werden«, *ob-v. se* »navaditi se« (Caf); subst. *običâj* »Brauch, Sitte« (štaj., Cigale, Janežič), »obred« (Caf), adj. *običén, -čna* »navaden, pogost« (Erjavec), danes *običâjen, -jna* »isto«, zanikano *neobičén, -čna, neobičâjen, -jna* »ungewöhnlich«, verjetno semkaj *neobič* (f.) »neka psovka« (Levstik); kor. *zvĭk* »šega, navada«; v 16. st. *obizhaj* »mos« (Megiser), v 18. st. *obizhai* »ritus; usvisha, navada, ali thega duhovna« (Kastelec-Vorenc), *fvik* »Gebrauch, ufus« (Pohlin).

Prim. stcsl. *vyknŕti, -nŕ* »discere«, csl. tudi *vycati, -cajo* in -*čq* »isto«, stcsl. *obyčâj* »consuetudo, mos«, sbh. *nâvĭti, nâvĭknuti, -nĕm* »navaditi«, *privĭti se, privĭknuti se* »privaditi se«, impf. *navĭkávati, obĭcati se*, subst. *običâj*, lok. *običâju* »običaj, šega, navada«, mak. *navikne*, impf. *naviknuva* »navaditi«, *navik, navika* »navada«, *običâj* »običaj, šega«, blg. *navĭkna*, impf. *navĭkvam* »navaditi se«, *nâvik* »navada«, *običâj* »šega, navada«, r. *navĭknutb, -nešb*, impf. *navĭkâtĭ, -âešb* »navaditi se«, *nâvyk* »navada«, *obyčâj*, str. *obyčâjb* »šega, navada«, ukr. *navĭknuty*, impf. *navĭkátĭ* »navaditi se«, *nâvyk* »navada«, *obyčâj* »šega, običâj«, br. *navĭknucb, navĭkâtĭ* »navaditi se«, *nâvyk* »navada«, *abyčâj*, zvycâj »običaj, šega«, p. *nawyknâć*, impf. *nawykać* »navaditi se«, *nawyk* »navada«, *obyčaj* »šega, običâj«, č. *navĭknouti*, impf. *navĭykati* »navaditi«, *nâvyk* »navada«, *obyčej* »običaj«, slš. *navĭknŭt'*, impf. *navĭkat'* »navaditi«, *nâvyk* »navada«, *obyčâj* »običaj«, gl. *wuknŭć, -nu* »učiti se«, dl. *wuknŭś* »isto«. Psl. *vyŕi, *vyknŕti, -*nešb* »navajati se, učiti se« (*obyčâj < **ob-vyk-'ajb*, prim. sln. *golčâj* »požirek« < **gŕlt-'ajb*) je verjetno sekundarno tvorjeni nazalni prez. k intranz. **vyč-* > r. csl. *vyč* »disco«. Za to govori dejs-

tvo, da je *výknq impf., prim. podobno *plýnq > p. *plýnqč* »plavati, pluti, teči« (Vaillant, Gr. comp. III, 244, 233; Tedesco, Language XXIV, 379 s.; LIV, 217 s.) in sekundarni pf. *rýgnqti k iter. *rýgati. Psl. **vyče-* je lahko iter. s podaljšano stopnjo k ide. prez. **Huk-jé-* > sti. *úcyati* »navaditi se«. Nazalni prez. **Hu-ne-k-* se morda ohranja v lit. *jūnti*, *jūnkstu* »navaditi se, postati zaupljiv, krotek«, lot. *jūkt*, *jūkstu*, *jūku* (z *j-* po pref. tvorbah s **prej-* ali analogno po polnostopenjskih ide. **Heuk-* > balt. **jauk-*, lit. *jaukius* »krotek«, *jaukinti* »udomačevati, krotiti, navajati«, stir. *to-ucci* »razume«, arm. *owsanim* »učim se«. Druga besedotvorna možnost je domneva, da je psl. **výče-* nazalno infigirani prez., ki bi ustrezal balt. *(*jūnke-*. K fonetičnemu razvoju tavtosilabične sekvence *un >* y prim. psl. *lýko = lit. *lūnkas* (Snoj, Mag., 16, 20). Got. *bi-ūchts* »navajen«, če iz **Hunk-to-*, izkazuje regularni razvoj germ. *unx > *ūx* (Feist, Wb., 97). Korenska povezava: Miklošič, 397; Trautmann, BSW, 335; Vasmer I, 240; Pokorny, 347; Schuster-Šewc, HEWb., 1703. Dalje glej *ūk I*, *učiti*, *običáj*, *zavičáj*. M. S.

vila I (f.) »lepi mladi ženski podobno bajeslovno bitje, ki živi v vodi ali gozdu, nimfa«, npr. *gorska vila*, *vodna vila*, *dobra vila*, obir. kor. *vile* (f. pl.; Karničar, Obir, 33); tudi *vilec* (m.), g. *-lca* »čarovnik« (Caf) in bkr. *vilenjak* (m.) »divji mož« in »človek s posebnimi lastnostmi, katere so mu podarile, kakor misli narod, vile, npr. da zna ozdravljati različne bolezni, tj. čarovnik« (Šašel, Bisernice I, 316), adj. *vilski*, f. *-a* »ki je v zvezi z vilami«, *vilinski*, f. *-a* »isto«, *vilinji*, *-a*. Sem hdnr. *Vilenski potok* pri Senožecah in prav tam mtpn. *Vilenica*, tudi ime podzemeljske jame pri Tomaju, tpn. *Vilišče* (Bezlaj, SVI II, 297). V 18. st. *vila* »Nümphe, nimfa, vodna boginja, shalikhshena«, *vilniza* »Unholde, zoperniza, zoprarza, veifha, trota mora« (Gutsmann).

Prim. csl. *vila* »nympha«, hry., sb. *vila* »isto«, hrv. čak. *vilā*, *-ē* »Fee, Elfe« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1324), *vilā*, g. *-ē*, pl. *vile* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 231), v Orlecu na Cresu *vila* »vrsta čarovnice; visoka in lepa ženska s konjskimi kopiti«, zveza *onā je kākō vila* se uporablja za oznako visoke in lepe ženske (Houtzagers, ČD, 393), v Vodicah *vilič*, g. *-a* »izvir, ki pripada vilam« (Ribarić, SDZb. IX, 1940, 203), črnogor. *vila* »nadnaravno žensko bitje izrednih sposobnosti, ki lahko tudi leti« (Vujičić, Rječnik, 26), mak. *vila* »bajeslovno žensko bitje, ki živi v gozdovih in planinah«, *samovila* »isto« poleg »vrsta metulja«, blg. *vila* »nimfa« poleg »vihar«, str. *vila* »vúμρη«, nč. *vila* »hudobno pravljico bitje« < jsl. (Machek², 690), gl. *wila* »Fee« < č. (Schuster-Šewc, HEWb., 1599). Iz hrv. govorov je istr.-rum. 'bura' *vila* »dobra vila« (Filipi, ILA, 104), iz enega od jsl. jezikov tudi it. *vila* (Battisti-Alessio, 4053).

Jsl. *vilā* (f.) »pravljico žensko bitje z nadnaravno močjo«, deloma tudi *vīla »isto«, zaradi česar je možno, da sta obliki ničto in po tipu *pravā ← adj. *prāvs (o tem Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 17) substantivizirani iz adj. *vīlē, f. *vīla »silen, divji, besen, nespameten ipd.«. Ta se ohranja v stč. *vilý* »nespameten« ob *vila* (m.) »nespametnik, norec« (= stp. *wila* »saljivec, slepar«), *vilný* »pohoten, razuzdan; hudoben«, *vilstvo* »nečistovanje, prešuštvo«, *viliti* »nečistovati«, *vilniti* »isto«, nč. *vilný* »pohoten«, *vilnice* (f.) »pohotnica«, *vilník* (m.) »pohotnez«, *vilniti* »pohotno živeti« (Machek², l. c.). Podobno pomensko polje izhodnega adj. se ohranja v

jslov. sekundarnih derivatih, prim. hrv., sb. *vileni* »ki ima takšno moč kot vila, besen, divji, hud«, v Dubrovniku *kriviti se ū sve vilenē glāse* »kričati na vso moč« (Bojanić-Trivunac, RDG, 64), mak. *vilen*, f. *-lna* »silen, besen«, blg. *vilen* »neukrotljiv«. Izhodno *vīlē, f. *vīla »močan, silen → divji → besen → nespameten ipd.« se nadalje ohranja v prefigiranem slov. **ob/jbz-vīlē* »silen, močan«, prim. hrv., sb. *obil* »bogat, številen« in more biti ptc. pret. akt. psl. glagola *vīti, *vbjēšb »na sledi biti, močan biti ipd.« (intrans.), »poditi, gnati ipd.« (trans.), sorodnega z lit. *vyti*, *vejū* »gnati, slediti, loviti«, sti. *vēti* »obrniti se k čemu, prizadevati se, slediti«, ki ga poleg deverbativa *vōjb »vojak; vojska; boj« (Vasmer² I, 314; III, 100; Fraenkel, 1267; Skok III, 593) posredno potrjuje tudi slov. iter. *vī-cha-ti »divjati, besneti«, od koder je slov. *vichar'b »vihar« poleg starejšega *vīchǝrǝ »isto«. Sorodstvo jsl. **vīla/vilā* z r. *viljáb* »motoviliti se, neravno hoditi«, ukr. *vyljaty* »isto«, br. *viljác* »mahati, neravno hoditi«, p. *vilac* »mahati« je ob segmentaciji **vī-l'á-ti* k *vīti, *vbjēšb možno in izključuje sorodstvo z lit. *vīlius* »prevara, pretveza«, *viliti*, *viliū* »varati, goljufati«, intenz. *vilióti* »poizkušati prevarati«, lot. *vilt*, *vilu* »varati, mamiti« iz ide. baze **uel-* »zeleti, hoteti« (Fraenkel, 1254; Georgiev I, 147).

Brückner, 622, je z jsl. **vīla/vilā* in zah. slov. *vila »norec, nespametnik ipd.« povezoval tudi nedvomno sorodno p. dial. *wit* »v drevesu živeči demon«, *witopach* »vetrtnjak, lahkomiselnik« (Karlłowicz, SGP VI, 127).

Sln. sinonima so *věšča*, *čarovnica*, *divja žena*, *rojénica* (Cigale), *žalik žena*, *trota mora* (Gutsmann). Glej tudi *vilovina*, *věj I*, *obil* in gotovo daljno sorodno *viti I*. M. F.

vila II (f.) »selski dvorec, razkošna hiša«, izpričano šele v 19. st.

Kakor sbh. *vila*, r. *villa*, č. *vila*, madž. *villa* idr. v največjem času prevzeto delno prek n. *Villa* iz it. *villa* »isto« < lat. *villa* »pristava, hiša na deželi, selski dvorec, posestvo« (> frc. *ville* »mesto«, ben. it. *vila*, furl. *vile* »vas«) < ide. **yojk'-s-lā* k lat. *vīcus* »naselje, vas« = gr. oikoç »hiša«. K sigmatskemu deblu **yojk'-es-* prim. got. *weihš*, g. *-is* »vas« (Walde-Hofmann II, 790; Pokorny, 1131). O ide. korenu glej dalje *vās*. M. S.

vilákan (adj.), f. *-a* »zelo lačen« (rez.; Steenwijk, SDR, 324), k temu substantivizirano *vilákanek* (m.) »lakomnik« (Solbica; OLA) < **-ikǝ*.

S sinonimnim pref. *izlakan* (adj.), f. *-a* »sestradan«, v. *izlákati se*, *izlákam se* (pf.) »sestradati« (Savinjska dolina), bovško *zlá:knjen* »sestradan, podhranjen« (Ivančič, DSBG, 71). Rez. oblika ohranja danes arhaični pref. *vi-iz* < **vy-*, ki je bil razen v redkih primerih v severozahodnem pasu (Koroška-Rezija-Primorska) zamenjan s sinonimnim centralnim *iz-* < **jbz-*. Izhodno *(*vy-/jbz-*)*ólkans* je ptc. pret. pas. slovanskega iter. *ólkati »stradati; zeleti« = sln. *lákati*, *-am* »lačen biti, stradati« (Savinjska dolina), pkm. »zeleti, hrepeneti«, r. *vylakaty* »polokati, požlempati« psl. v. *ólk-ti, identičnega z lit. *álkti*, *álkstu* »lačen biti«, lot. *álkt*, *álkuálkstu* »isto«. Standardni in dial. sinonimni adj. *láčen*, f. *-čna*, npr. obir. kor. *wá:čan*, f. *-čna* (Karničar, Obir, 147), je tvoren iz subst. *olčb »lakota« = r.-csl. *atečb* »isto«. Dalje glej *lákati I*. M. F.

vilánka (f.) »sinica, parus« (Miklošič, Caf). Verjetno fonetično razvito iz *ulijánka* »sinica«, o čemer glej *úl*

(M. Furlan, ustno). Manj verjetno je treba primerjati br. dial. *vilinók* »neka ptica v velikosti škrjanca«, kar ESBM II, 137, z rezervo povezuje z lit. *žvilūoti* »zibati se«. To je verjetneje sorodno z r. *viljāt*, ukr. *vyljaty* »motoviliti se, ne iti naravnost« ali z gl. *widlować* »čivkati, cvrčati (o lastovki)« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1569). Malo verjetno je tudi, da bi bilo *vilánka* f. k *vilan, kar bi bilo kakor sbh. *vilān* »kmet« prevzeto iz it. *villano*, ben. *vilān* »isto«, o čemer glej dalje *vila* II. M. S.

vilaž (m.), g. -a »pomlad« (kor.), v Zilji *bivaž*, adv. *zbivaž* »spomladi«, tudi *vilēžaj* (m.), *viležej* »pomlad, velika noč, sončni ali lunin vzhod« (rez.), *blāžji* (m.), g. *blāžja* »pomlad« (Bovec).

Primarno *vy-laž k *vilēsti*, *vilēzem* »izlesti«, impf. *vilāžati* (Zilja); prim. *sonce vilaža* »s. vzhaja«. Kakor *vigred* kalk po bav. n. *Auswart* »pomlad« ali furl. *ežude* < *exjuta (Kranzmayer, ONBK II, 245). Glej tudi sin. *vigred*.

[Rezijansko tudi *vilažej* »pomlad« (Steenwijk, SDR, 325). Šivic-Dular, SSSLK XXXVI, 2000, 78, za sln. sin. *vilaž* in *vigred* rekonstruira enako glagolsko pomensko podstavo *»ven iti«, – M. F.]

vile (f. pl.), g. *vil* »furca, mergae, fuscina, tridens«, dem. *vilice* (f. pl.) »furcilla« in *viličice* (f. pl.) v prvih dveh pomenih; semkaj *vilar*, -ja »izdelovalec vil«, *viličar*, -ja »izdelovalec vilic«, *viláš*, -a »vol z vilastimi rogovi« (bkr.), *vilež*, -a »rog (v uganki)« (goriš.), *vilíšče* »ročaj pri vilah«, *vilnik* »veja, ki služi za senene vile, ročaj pri gnojnih vilah«, *vilčnik*, -a, *vilčnják*, -a »prostor za shranjevanje vilic«, adj. *vilast*, *vilčast*, v. *viliti se*, *vilim se* (impf.) »cepiti se, vejiti se«, *viličiti se* (impf.) »isto«; dial. kor. zilj. *bidle* (Logar, DJR, 405), *vidle*, *vidlce* (Ramovš, Hgr. II, 196), v 16. st. *ville* »furca, ein Gabel« (Megiser), v 17. st. *villa* »forca di ferro« (Alasia), *s'gozhezmy vilamy v'roki* (Janez Svetokriški), *vile* »furca«, *vile s'trémi rogly* »fuscina«, *kuharske vilize* »furcula, vel furcilla, furculae plagariae« (Kastelec-Vorenc), *vile* »furca«, *vileze* »fufcinula« (Pohlin), *vile*, *vilize* »Gabel« (Gutsmann).

Prim. csl. *vilice* »fuscina«, sbh. *vile* »vile«, *viljuške* »vilice«, sev. hrv. tudi *vilice* »isto«, mak. *vila* »vile«, blg. *vila* »vile«, *vilica* »vilice«, r. *vily*, star. *vila* »vile«, *vilka* »vilice«, ukr. *vyla* (n. pl.) »vile«, *vylka*, -*lok* (n. pl.) »burkle«, *vylky*, -*lók* (f. pl.) »vilice«, br. *vily* »vile«, *vilki* »burkle«, p. *widty* »vile«, *widetki* »vilice« in »motovilo pri kolovratu«, mlajše *widelec* »vilice«, č. *vidle* (mor. in stč. *vidly*) »vile«, *vidlice* »vilice, burkle«, *vidlička* »vilice«, slš. *vidly* »vile«, *vidlica*, *vidlička* »vilice«, gl. *widty* »vile«, *widlica* »burkle«, *widlička* »vilice«, dl. *widty* »vile«, *widlicki* »vilice«. Iz slov. jezikov je madž. *villa* »vile, vilice«, eston. *vilg* »vile«. Psl. *vídla je verjetno kol. (n. pl. se ohranja v ukr.) od *vídlo, kar je nomen instrumenti od *vítii (Brückner, 613). Kol. se je vzpostavil zato, ker imajo vile več rogljev. Iz enakega razloga je v večini slov. jezikov poimenovanje te priprave plurala tantum, ki izvira iz femininiziranega kol. Po Machuk², 688 s., je *vídlo prvotno »priprava za vitje, navijanje; motovilo«. Pomen se je zaradi skupne vilčaste oblike iz »motovilo« razvil v »vile«, pri čemer se je za prvotni pomen tvoril novi kompoz. *moto-vídlo »motovilo« z *motz »preja, štrana«, ki je označeval le »pripravo za navijanje«. Ta domneva se zdi verjetnejša kot izhajanje iz v slov. nepotrjenega *vítii »gnati«, prim. lit. *vítii* »gnati, zasledova-

ti«, stcsl. *povinqti* »podvreči, podrediti si«. Manj verjetno je tudi mnenje, da je psl. *vídla nomen instrumenti tipa *osblā ali *teslā iz determinirane baze **uejd-* »viti, upogibati«, iz katere izvajajo sti. *vedā-* »šop močne trave, povezan v metlo«, gr. hom. ἰδύομαι »upogibati se, kroviti se«, lat. *vidulus* »spletena torba«, lot. *vidināt* »plesti« (tako Petersson, JA XXXVI, 152 ss.; Schuster-Šewc, HEWb., 1595 s.). Dalje glej *viti* I. M. S.

vilica (f. pl.) »trtna vitica, Rebenranke«, iti v *vilice* »Ranken treiben«, na Krasu tudi »Geranium columbinum«.

Prim. r. *vilica*, *poovitka* »bršljan«. Izvorno *vilica »ovijalka, del rastline, ki se ovija« je izpeljano iz *vīlš k *vīti (Vasmer I, 200). Tvorba izkazuje akut (torej ni enaka s ptc. *vīlš ≥ r. *vilój* »zavit«) in je morda z dodatnim sufiksom opremljeno *vīli < *uējH-liH, g. *uējH-ljāH-s, prim. lit. *vylē* »maroga, žulj«, *vylēs* (pl.) »črte na dlani«, lot. *vile* »šiv; praska, zarez, brazgotina«. Glej tudi *vilovina*, *viti* I. M. S.

vīlnica (f.) »enoletna ovca«. Pleteršnik II, 769, navaja za Temljine na Tolminskem. Kenda, rkp., zapis pojmuje kot hiperkorekten za *bīnica*, kar je f. iz *bīnec* »odraslo dvoletno jagnje«. Dalje glej *bīnec*. M. S.

vilovina (f.) »zavozlani in od nesnage sprijeti lasje (ali brada), pod katerimi se rad naredi ekcem ali srab; Weichselzopf, Wichtelzopf, plica polonica«. Pleteršnik povzema po Cigaletu, Wb. II, 1869, ki ima besedo iz Jambrešiča, 730. Akcentuacija je Pleteršnikova, usklajena z večino tvorb z akcentom na sufiksu -*ina*.

Prim. gl. *vil* »vilovina«. Verjetno izpeljano iz *vilš »nekaj zvitega, zavitega« k *vīti, od koder je r. *vilók* »zeljnata glava« (Schuster-Šewc, HEWb., 1598). Vendar ni izključeno, da je vsaj hrv. in od tod sln. beseda izpeljana iz *vila*, sbh. *vila* zaradi verovanja, da to bolezen povzročijo bajeslovna bitja, prim. tako star. p. *wieszcyce* »vilovina« (iz česar je n. *Weichselzopf*), kar je pl. od star. in dial. p. *wieszcyca* »vešča, čarovnica, jasnovidka, vampir, prikazen«, in n. dial. *Hexenzopf* »vilovina« k *Hexe* »čarovnica« (o tem Kluge²³, 880). R. *koltún* »vilovina« primerja Vasmer I, 604, z r. *koltúška* »obesek« in s p. *kieltač się* »bingljati«, vendar se zdi tudi mogoče, da je to evfemistično prenarajeno r. *koldún* »čarovnik«. Dalje glej *viti* I, *vila* I. M. S.

vime (n.), g. -na »uber«, črnovr. *wimę*, g. -*ng* »isto« (Tominec, 230), rez. *vimę*, lok. sg. *vįmanu* (Steenwijk, SDR, 325), pkm. *vūime*, -na »vime« (Novak, Slovar², 171); po redukciji medglasnega -e- v g. je po disimilaciji -*mn*- > -*ml*- nastalo gor. *vīmla* (Tacen; Ramovš, Hgr. II, 96), s posplošitvijo stranskosklonske osnove **výmen-* pa pkm. *vūimen* (isti, o. c., 99); dem. *vimence*, *vimič* (m.), *vimček* (m.), g. -čka (dol.) = obir. kor. *wi:mčę* »vime« (Karničar, Obir, 257); *vimenci* (m. pl.) »velike ženske prsi«; v. *vimenjāti*, -ām (impf.) »polna vimena dobiti« in po redukciji -e- disimilirano *vimljāti*, -ām »isto«. V 16. st. *vime* »vbera« (Megiser), v 18. st. *vime* »mamilla, ruma, uber« (Kastelec-Vorenc), *vime* »Küheuter« (Pohlin), *vime* »Küheuter, Auter«, *vimzhek* »idem«, *krauji vimen* »Küheuter«, *krava vimla* »die Kuh bekömmmt großes Euter«, *vimlezha krava* »eine tragende Kuh« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *vime*, -na »uber«, mak. *vime* »isto«, blg. *vime*, pl. *vimeta* (po analogiji s *telē* : *teleta*, *prašē* : *prašeta*; Georgiev I, 148) in pričakovano *vimenā*, r. *výmja*,

dial. *výme*, str. *vymja*, ukr. *výmja*, br. *výme*, p. *wymię*, č. *vemeno*, dial. *vymeno*, zastar. *výmě*, slš. *vymä*, *vemä*, gl. *wumjo*, g. *-mjenja*, dl. *wumje*, *-nja*, plb. *vojma*.

Psl. *výmę (n.), g. *výmene »kravje vime« je ide. rezultativni nomen actionis **ūd̥h-men-* (n.) »otekanje« (→ »kar je oteklo, nabreklo, tj. vime«) verbalne baze *(*H*)*ēuHdh-* »rasti, nabrekati, polniti ipd.«, posredno ohranjajoče se v r. *ūdēt̥b*, *ūdīt̥b* »zoreti (o zrnju), nabrekati«, *ūdnoje zernō* »zrelo zrnje«, in je koreneno soroden s heteroklitičnim subst. *(*H*)*ōuHdh-r*, g. *(*H*)*ēuHdh-ŋ-s* → *(*H*)*uHdh-n-ēs* »vime«, ki ga potrjujejo gr. οὐραρ, g. -ατος »isto«, stnod. *júgr*, sti. *ūdhar-*, *ūdhan-* (poleg sigmatskega subst. *ūdhas-*), lat. *über*, *-eris* »vime, prsi«, stvn. *ūtrin* (dat.), srvn. *üter*, nvn. *Euter* (Miklošič, 397; Machek², 704; Pokorny, 347; Schindler, BSL LXX/1, 1975, 7 s.; Hamp, Etimologija 1970, 1972, 263; Schuster-Šewc, HEWb., 1706; Mayrhofer, EWA I, 240 s.) in tudi lit. *pa-ūdrė* »trebuh, prepona pri svinjah«, *pa-udrōti* »vedno večje vime dobivati« poleg *ūdrōti* »postajati debel (o svinjah), brej biti« (Fraenkel, 1158, 553). K pomenskemu razvoju prim. lit. *tešmuō* »vime« k *tėšti* »polniti se« (Machek², l. c.; Hamp, o. c., 265). Prestrukturiranje praide. heteroklitičnega *r/n*-debla v psl. **-men-* se je verjetno izvršilo prek heteroklizije **-mer-/i*-men-* (domneva pri Machek², l. c.; podrobneje Hamp, l. c.). Manj verjetno Vasmer² I, 369, ki *výmę identificira v lat. *sūmen* »svinjsko vime« < **sū-ūd̥h-men-* (?), kar je bolj verjetno iz **stig-men-* (Walde-Hofmann³ II, 629). M. F.

vinar (m.), g. *-ja* »stoti del avstrijske krone«, črnovr. *wīnqr*, *-ję* (Tominec, 230). L. 1607 *viner* »bezzo« (Alasia), v 18. st. *vinar* »numus, danár« (Kastelec-Vorenc), *vinar*, *-ja* »Pfennig, nummus, obulus« (Pohlin), *vienar* »Pfenig, belizh, denarez«.

Prevzeto iz bav. avstr. *Wiener(-pfennig, -geld)* (Miklošič, Frw., 392; Bunc, SJ III, 1940, 60; Striedter-Temps, DLS, 246). Poimenovanje se je uporabljalo v 14. in 15. st. (Schmeller, BWb. II², 932). M. F.

vinčar (m.), g. *-ja* »najemnik vinograda, vinogradnik; Winzer«, f. *vinčarica*, adj. *vinčarski*; SSKJ V, 438, navaja *vinčar*.

Prevzeto iz srvn. *wīnzer*, n. *Winzer* »vinogradnik, viničar« (Striedter-Temps, DLS, 246) < stvn. *wīnzuril* < lat. *vinitor* »vinogradnik« k lat. *vinum* »vino« (Kluge²², 794). Iz diftongirane n. variante *Weinzer*, ki je pod vplivom n. *Wein* »vino«, je pkm. *vāncar* »viničar« (navaja Novak, Slovar², 163). Glej tudi *viničar*, *bāncerle*. M. S.

vīnec (m.), g. *-nca* »oktober«. Pleteršnik II, 770, citira po Cigaletu, Wb., 1118, ki omenja tudi zastareli sin. *vinodaj*.

Izhodno *vīnъcb »ki je v zvezi z vinom« je tako kot gl. *winowc* »oktober« < *vīnov »mesec/mesec vina« ← adj. *vīnovъ »vineus« izvedeno iz *vīnō (n.) »vinum«. Funkcija suf. **-cb* je tu enaka kot npr. v *lipъcb »med« < *ki je v zvezi z lipo« ← *lipa »Tilia« (SP I, 100). Podobno pomensko motivirano je sln. *moštnik* »oktober« (Potokar pri Cigaletu, l. c.). Dalje glej *vīno*. M. F.

Vinica (f.) »tpn. v Beli krajini«, l. 1279 *ecclesia sancte Crucis in Weinz*, l. 1354 in *Vinnicha* (M. Kos, Gradivo HTS II, 705), *Spodnja/Zgornja Vinica* pri Kostivnici; pluralno *Vinice* pri Sodražici, l. 1220 *Stoidrasicz villam que iacet in Weinicz*, l. 1340 *Weinz*, l. 1436 *Weynicz* (Kos, l. c.), južno tudi ime zaselka *Male Vinice*.

Onimizirano iz sln. apelativa *vīnica »vinoroden kraj« (Ramovš, Hgr. II, 94), tj. »vinska gorica, vinograd«, ki se pri nas ohranja le v nomeni agentis *viničar* (m.), g. *-ja* »kdor za stanovanje v hiši pri vinogradu in za plačilo v pridelku, denarju obdeluje tuj vinograd«, zastar. »vinogradnik« (SSKJ V, 438), kar nadomešča n. izposojenko *vinčar* (m.), g. *-ja* »isto« < srvn. *Winzer* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 246). Pomensko najbližje je hrv. *vinica* »vinograd« (Vitezović), tudi tpn. *Vinica* (Skok III, 595), p. *winnica* »vinograd, vinska gorica«, č. *vinice* »vinograd«, slš. *vinica* »isto«, gl., dl. *winica* »vinska gorica«, kar je tako kot hrv. *vinica* »vinska klet«, slovin. *vīnnica* »vinska trta«, r. dial. *vīnnica* »vinska klet«, ukr. *vīnnica* »vinarna«, br. dial. *vīnnica* »pridelava vina«, plb. *vajnačč* »vinska trta« iz *vīnīni-ca in substantivizirano iz adj. *vīnъnъ »vinovod vina« ← *vīnō (n.) »vinum« (Polaški, SEDP II, 907). Besedotvorno enako, a drugače leksikalizirano je sln. *vinica* (f.) »vinska klet« (Caf pri Pleteršniku, l. c.), *vinica* »vrsta hruške, moštarica«, v 18. st. *viniza* »Weinbirn« (Gutsmann), v 19. *viniza* »isto« (Jarnik, Versuch, 36).

Slov. adj. *vīnъnъ, f. *vīnīnā, n. *vīnīno*, ki se predikatno rabi še v hrvaškem Brusju na Hvaru: *vīn*, f. *-o*, n. *-o* (Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 717), se substantiviziran ohranja npr. v sln. tpn. *Vino* (n.), g. *-a* jugozahodno od Grosupljega, l. 1372 *Weingarten in der pharr ze Harlant* (Kos, o. c., 706) < *vīnīno, tpn. *Vīne* (Strmec pri Vojniku), kar je pl. od *vīnъnā (f.) »vinograd«, itd. Dalje glej *vīno*. M. F.

vīničar (m.), g. *-ja* »najemnik vinograda, vinogradnik; Winzer«, adj. *vīničarski*; SSKJ V, 438, navaja *vīničar*, *vīničarski*. Beseda je knjiž. nadomestilo za dial. *vinčar*, tvorjena iz *vinica*, izpričano v pomenu »vinska klet« (Pleteršnik II, 770, navaja domnevno hiperkorektno *vinica*), prim. csl. *vīnnica* »conditorium, cellarium«, hrv. čak. *vīnica* »vinograd«, *vīničar* »vinogradnik« (Juršič, Rječnik, 231), p. *winnica* »vinograd«, č. *vinice*, slš. *vinica*, gl., dl. *winica* »isto« < *vīnъnica iz adj. *vīnъnъ, stcsl. *vīnъnъ*. Dalje glej *vīno*, *Vinica*, *vinčar*. M. S.

vinika (f.) »vinska trta« in »poganjek vinske trte« (goriš., pkm.), tudi »divja vinska trta, Vitis labrusca«, sem kol. *viničje* (n.) »divja vinska trta« in »poganjki vinske trte, ki se jih obreže« (pkm.), denom. v. *viničiti se*, *ičim se* (impf.) »izjaloviti se (o vinski trti, da postane divja)«, v pomenu »vinska trta« znano predvsem na zahodu, prim. rez. *vinjka* (Bila; Steenwijk, SDR, 324), *vanjka* (Solbica; SLA), *vanjka* (Osojane; SLA), *benjka* (Breginj; SLA), *venjka* (Viskorša; SLA), *viñjka* (Gornji Marsin; SLA), *benjka* »trta« (bovško; Ivančić, DSBG, 15), *bnikà* (Drežnica; SLA). V 18. st. *vinika* »labrusca; kifilul, ali divje grošdizhe« poleg »vinago; ena fufebna forta divjiga grošdja« (Kastelec-Vorenc), *vinika* »wilde Rebe, labrufca« (Pohlin), *vinika* »wilde Rebe« (Gutsmann).

Prim. hrv. *vinika* »divja vinska trta« (Habdelić, Vitezović, Belostenec), *vinikast* »poln divje vinske trte« (Belostenec). Izhajati je potrebno iz *vīnīka »(divja) vinska trta«, kar je s fit. suf. **-īka* tvorjeno iz *vīnō (n.) »vinum« (Skok III, 595).

Toda sln. dial. *vinjka* (f.) »(vinska) trta« v gor. *wenjka* »Bandruthe« (Štrekelj, Görz., 438), *viñjka* »vinska trta« (Gornji Marsin; SLA), *benjka* »isto« (Livek; SLA) je z istim fit. suf. **-īka* verjetno tvorjeno iz adj. **vīnīn-* *jb*

»vinski«, prim. hrv. *vinji* »vinski«, v sln. ohranjeno samo v tpn. *Vinji Vrh*. Dalje glej *vino* in sin. *vinjaga*. M. F.

viniti, *vīnem* (v. pf.) »luxare«, navadno s pref. *iz-*, *na-*, *pod-*, *pre-*, *raz-*, *za-*v-, pkm. *zvinoti*, prez. *zvinén* »izviniti« (Novak, Slovar² 181); subst. *vīnek*, *-nka* »Bug, Krümmung, Umweg, Umschweif«, *izvīn* »luxatio« (in »Daphne mezerum, Lysimachia sp., Mentha silvestris«), *izvīnek* »luxatio« in »izgovor«, *ovīnek*, *zavīnek*, *-nka* »flexus (via)«, v. *ovīnkati* »kurven«, *ovīnkāriti* »herumreden«, *zavīna* »Windung, Krümmung, Wendung in der Rede«; v 18. st. *šviniti*, *glid premakniti* »luxare«, *švyn* »luxatio«, *švinién* »eluxatus«, *ovinki* »anfractus, favitje pota« (Kastelec-Vorenc), *ovink*, *šavink* »Umschweif, ambages« (Pohlin), *vinik* »Umweg, Umkreis«, *ovink* »Umschweif« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *inobiti se* »se subducere, reformidare«, csl. *izvinŕiti* »inoxium declarare«, *izvinŕiti se* »exui«, sbh. *izvinuti*, *izvinēm* »izviniti, nasršiti, zavihati«, *navīnuti*, *nāvīnēm* »zviti, izviti«, ukr. *navynuty*, *-neš* »naviti«, *zvyynuty* »zviti«, br. *vīnucb*, *privīnucb*, (*-vīneš*) »priviti, prižeti, objeti, privezati«, p. *nawinac* »naviti«, č. *vinouti* »viti, ovijati, zavijati, objemati«, slš. *vinūt* »objemati, ovijati«, gl. *winyć*, *-nu* »hitro obrniti, zviti, stegniti«, *zwinyc* »obrniti, zviti«, dl. *winus (se)*, *-nu (se)* in *-njom (se)* »obrniti se«. Psl. **vinŕiti* je inkohativni pf. k **vīti* (Schuster-Šewc, HEWb., 1601 s.; ĚSBM II, 151), prim. tudi lot. dial. nazalni prez. *vinu* poleg standardnega *viju* k *vīt* (Mühlenbach-Endzelin IV, 645). Osrednjiesln. refleks akutiranega korenskega vokala je verjetno analogen po osnovnem glagolu. Dalje glej *vīti* I. M. S.

vinitka (f.) »vinska trta« v rez. *vinŕtka* (Bila; SLA, Steenwijk, SDR, 324), *vinŕtka* »isto« (Njiva; SLA).

Izhajati je mogoče iz **vinitka*, kar je izposojeno iz rom. **vinŕtica (terra)* »zemljišče, zasajeno s trto«, prim. srlat. *vineaŕica (terra)* »isto« (Du Change, VIII, 341). Lat. adj. *vinŕaticus* »ki ima trte«, ki se ohranja v zastar. it. adj. *vinetico* »ki ima barvo vina«, je tvoren iz lat. *vīnea* »trta« poleg »vinograd« (> it. *vigna* »vinograd; vinska trta«, frc. *vigne* »vinska trta«). V rez. se je beseda ljudskotimološko naslonila na *vinŕtka* »trta« (Bila; Steenwijk, SDR, 324) in po njej pridobila pomen »trta«.

Toda l. 1607 izpričano *benetca* »uinegia« (Alasia) je le dial. refleks z izglasnim *-a* < *-e sln. tpn. *Benŕtke*, rez. *Banŕtke/Banŕke* (Bila; Steenwijk, o. c., 239) < **Bbnetske*. Alasijeva razlaga *uinegia* za sln. gloslo *benetca* je namreč stara varianta *Vinegia* za *Venezia* (Dizionario enciclopedico italiano VI (Roma 1961), 785). Zapisovanje lastnega imena brez velike začetnice je v Alasijevem slovarju tudi izpričano, npr. it. *roma* = sln. *rima*, toda it. *Duino* = sln. *Duin*. Glej tudi *vinika*. M. F.

vinja (f.) »vinograd« (slovenska Istra; Tomšič, Olive in sol, 379; Jakomin, NS, 144).

Izposojeno iz it. *vigna* »nasad vinske trte« oz. trž. it. *vigna* »trta; nasad vinske trte«, ben. it. *vigna* »isto«, furl. *vigne* »nasad vinske trte«, lat. *vīnea* »vinograd« poleg »trta«, kar je substantivizirani adj. f. k *vīneus* »vinski« iz *vinum* (m.) »vino« (Battisti-Alessio, 4051; Doria, 784; Boerio, DV, 793; Pirona, VF, 1275). Glej tudi *vinŕtka*. M. F.

vinjaga (f.) »divja vinska trta«; v 16. st. *vinjaga* »labrusca« (Megiser; navaja Miklošič, 392), v 19. st. *vinjaga* »der wilde Rebenstock« (Murko I, 707), *vinjaga* »wilder Weinstock« (Miklošič, l. c.).

Prim. csl. *vinjaga* »uva«, sbh. *vinjaga* »divja vinska trta«. Miklošič, l. c. (za njim Trautmann, 202), domneva kompoz. iz **vinŕo* in **jāga* »jagoda«, česar nadaljnja tvorba brez suf. **-oda* je znana še v sln. *jāgla* »proseno zrno«. Vendar bi v tem primeru pričakovali **vinŕojāga*, iz česar bi izpričbe lahko nastale le po sinkopi. Možna je tudi domneva, da je prvi člen **vīnŕ* abstrahiran iz adj. **vīnŕskŕ*, **vīnŕnŕ* ali **vīnŕjŕ* ali da je to njihov besedotvorni predhodnik. Direktna povezava z lit. *vīnuogė* »vinski grozd« (Skok III, 595) ni možna, saj **vinŕo* ni balto-slov., temveč mlajša izposojenka, poleg tega lit. beseda, komponirana po produktivnem vzorcu iz *vīnas* »vino« in *uoga* »jagoda«, nima elementa *j*, ki je v slov. protičen. Manj verjetno Brückner, KZ XLV, 307, ki domneva, da je **-aga* sufiks. Ta suf. je produktiven v ekspr. tvorbah le v r., ukr. in blg. (Sławski, SP I, 65). Dalje glej *jāgoda*, *vino*. M. S.

vinjak (m.), g. *-a* »uljnjak, čebelnjak« (pkm.; Novak, Slovar², 166).

Fonetično razvito iz sln. *uljnjak* (m.) »čebelnjak«. Izhajati je potrebno iz protične variante **vuljnjak*, ki se je po prehodu sln. *-l-* > **-l-* > pkm. *-u-* razvila v **vuujnjak* in po asimilaciji **vunjak*. Kratka sekvenca *vu-* se je tako kot v pkm. *vīlica* »ulica« (navaja Ramovš, Hgr. VII, 186) < psl. **ūlica* vprek **vū-* disimilirala v *vi-* (o slednjem Ramovš, l. c.). Dalje glej *ilj*. M. F.

vinjeta (f.) »preprosta risba na začetku ali na koncu besedila, Vignette« (SSKJ V, 439), pri Pleteršniku *vinjeta*; adj. *vinjēten*.

Prevzeto prek n. *Vignette* iz frc. *vignette* »vinjeta« < »okrasek v obliki prekrizanih listov vinske trte« (13.–14. st.), kar je dem. od frc. *vigne* »vinska trta« < lat. *vīnea* »isto« k *vinum* »vino« (Kluge²², 766, Gamillscheg, EWFS, 890). Dalje glej *vino*. M. S.

vino (n.) »vinum«, dem. *vince*, *vinčece*, *vinček*, adj. *vinski*, *vinov*; subst. *vinār*, *-ja*, *vinščak*, *-a* »Weinbauer«, *vinārstvo*, *vinstvo*, kompoz. *vinorēja* »Weinbau«, *vinica* »vinska klet« (Pleteršnik navaja z domnevno hiperkorektnim akcentom *vinica*, prim. tpn. *Vinica* v Beli Krajini, l. 1279 in *Weinz*, 1354 in *Vinnicha*, 1424 *Weinicz*; *Vinice* pri Sodražici l. 1220 in *Weinicz*, 1340 *Weinz*, 1436 *Weynicz*), *vīnek*, *-nka* »vinograd«, *vinovka* »divja trta«, *vinovčina* »isto«, kol. *vinovina* »trtna veja«, semkaj verjetno *vinjenec*, *-nca* »Lamium maculatum« (Kobarid), *vinovlje* »isto« (Vrsno); *vinščica* »neko jabolko«, *vinjak* »kriv nož za obrezovanje trte, krivač«, dem. *vinjaček*, v. *ovīniti* (pf.) »opiti, berauschen«, *ovīnjen*, *vinjen* »pijan«; kompoz. *vinotŕok*, *-ŕoka* »oktober«, *vinec*, *-nca* »isto«, *vinŕaz*, *nŕraz* »Rebenmesser«; v 16. st. *vinu* »vinum« (Megiser), v 17. st. *vinu* »uino« (Alasia), v 18. st. *vinu* »vinum«, *vinske* »vinosus« (Pohlin), *vinu* »Wein«, *vinze* »Weinlein«, *vinika* »wilde Rebex« (Gutsmann); tpn. *Vinji Vrh*, *Vinji Vrh*, *Vinjvršč* vsebujejo adj. **vīnŕjŕ*, ki je zamenjal iz drugih slov. jezikov znanega **vīnŕnŕ*. Sln. *vino* je v pomenu »vinograd« potrjeno le v tpn. *Vino* pri Grosupljem, l. 1372 *Weingarten*, prim. tudi tpn. *Podvin*, l. 1402 *Vnder dem Weinberg*; *Podvinje*; *Podvine*, l. 1427 *Vnder Podbyn*, 1434 *Vnder dem Padwin*, 1454 *Undern Weingarten*; *Podvinci*, l. 1286 *Weingartenbichl*.

Prim. stcsl. *vinŕo* »vinum« in »vīnea« (prim. zgoraj navedene sln. tpn. *Vino*, *Podvin*, *Podvinci*), sbh. *vīno*, hrv. čak. *vīnŕo*, pl. *vīnŕa* (Vrgada), mak. *vino*, blg. *vino*, r. *vīnŕo*, ukr. *vynŕo*, br. *vinŕo*, p. *wino*, č., slš. *vīno*, gl., dl. *wino*. Iz

slov. jezikov je lit. *vynas* in morda lot. *vīns*. Psl. *vinō je verjetno prevzeto iz lat. *vīnum* »vino«, iz česar je tudi stir. *fīn*, kimr. *gwin*, got. *wein*, ags., stvn. *wīn*, stnord. *wīn*. Eventualnega germ. posredovanja ni mogoče dokazati. Lat. *vīnum* < **uejno-* je sorodno z **uojno-* v gr. οἶνος, eol. Φοῖνος, alb. *verë*, geg. *venë*, arm. *gini* in **uejono-* v het. *uījana-* »vino«. Beseda je morda tvorjena iz ide. korena **uej-* »viti« in je prvotno označevala ovijajočo se trto (Schrader, RL² II, 642 s.). Ker se pojavlja tudi v neide. jezikih, prim. etiopsko arab. *wainun*, hebr. *jān*, sthebr. *jajin*, asir. *tnu*, gruzinsko *γvino* (kar pa je lahko iz arm. *gini*; Frisk II, 365), medtem ko je v ind. in iran. jezikih ni, menijo tudi, da je beseda neindoevropskega, morda egejskega, maloazijskega ali kavkaškega izvora (Feist, Wb., 558; Gluhak, HES, 671). Glej tudi *viničar*, *vinograd*, *vinjaga*, *vinika*, *vinja*, *vinjeta*, *vinec*, *Vinica*, *vinščak*. M. S.

vinograd (m.), g. -a »vinea«, z aferezo *nograd* »isto«, izv. *vinogradnik*, *vinogradnik*, *vinogradar* »vinitor«, f. *vinogradnica*, *vinogradnica* »vinitrix«, adj. *vinograden*, -dna, *vonogradski*, *vinogradarski*; v 16. st. *vinograd* »vinea« (Megiser), v 17. st. *vinograd*, s' *venograda* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vinograd* »vinea« (Kastelec-Vorenc), *vinograd*, *nograd* »vinea«, *nogradar* »vinitor« (Pohlin), *vinograd*, *nograd* »Weingarten« (Gutsmann), tpn. *Vinograd* (pri Stični), l. 1136 *Wingarten*, 1215 *Wimberg*; *Vinograd*, dial. *Nograd*, n. *Weinberg* na avstr. Koroškem, cgn. *Nograšek*, led. im. *Mograd* nad Selom pri Žirovnici (Čop, Jeklo in Ljudje, 63).

Prim. stsl. *vinogradъ* »vinea, vitis«, sbh. *vinogrād* »vinograd«, čak. *vinograd*, blg. *vinogrād* »vinograd« (Mladenov, 66). Iz csl. je izposojeno r. *vinogrād* »vinska trta, grozdje«, *vinogradnik* »vinograd«, ukr. *vynograd* »vinska trta, grozdje«, *vynogradnyk* »vinograd«, br. *vinagrād* »vinska trta«, *vinagrādnik* »vinograd«, p. *winograd* »vinska trta, jagoda, vino«, stp. »vinograd« in morda č., slš. *vinohrad* »vinograd«, izjemoma tudi »vinska trta«. Slov. *vinogordъ pojmujejo kot kompoz. iz *vinō »vino« in *gordūti »ograjevati« ali *gordъ »ograda« (Skok III, 595). K akcentu, ki domnevno odseva oksitonezo prvega člena, prim. črnogor. *šišobrĕk* »kdor striže brke« (Bulachovskij V, 380), sln. *vinōraz*, *nōraz* »Rebenmesser«. Takšna akcentološka rešitev je možna le, če je kompozitum mlajši od umika cirkumfleksa za en zlog v levo. Zato se zdi verjetnejše izhajati iz *vinogōrds, posesivnega kompoz. *ki ogradi vino« in akcentski umik po Stangovem zakonu v potrjeno *vinogōrds. Vzh. slov. akcent zaradi izposoje iz csl. ni relevanten. Iz akcentskih razlogov je stara razlaga, po kateri naj bi bila slov. beseda prevzeta iz germ., prim. got. *weinagards* »vinograd«, krim. got. *wingart* »trta«, stnord. *vingardr* »vinograd«, ags. *wīnzearð*, agl. *vineyard*, stvn. *wīngart(o)* »isto«, n. *Wingert* (Uhlenbeck, JA XV, 492; Brückner, JA XLII, 141; Feist, Wb., 559 idr.), manj verjetna, saj je bila germ. beseda naglašena na prvem zlogu, iz česar bi zaradi njegovega dolgega vokala pričakovali slov. a. p. a. Dalje glej *vino*, *graditi*, *grād* I. M. S.

vinščak (m.), g. -a »oktober«. To je bilo prek pomenske motivacije »vino v mesec/mesec vina« s substantivizacijo tipa *pomorščak* ← adj. *pomorski* tvorjeno iz adj. *vinōskъ, f. *vinōskā, n. *vinōsko od *vinō (n.) »vinum«, prim. dl. *viniski* »oktober«. Iz iste adj. predloge je enako, vendar prek pomenske motivacije *viniski svet« lahko

tvorjeno ime zaselka *Vinščak* v Slovenskih goricah, če seveda to ni onimizirano sln. *vinščak* »viničar«. Glej tudi sin. *vinec* in dalje *vino*. M. F.

vīnta (f.) »vitel« in »(dvigovalna) ročica, vrtalo«, *vīntati*, -am (impf.) »dvigovati z vitlom«, »dvigovati z ročico« (SSKJ V, 441), *zavīntati* (pf.) »priviti«, *vvīntati* (pf.) »priviti, einschrauben«, v 18. st. *ena vinta per prefhī* »ergata«, *vinta, kollū, ali kolluvrat* »machina tractoria«, *ena vinta na vuoš* »succula« (Kastelec-Vorenc), *vinta* »Winde, trochlea«, *vintam* »aufwinden, trochleam agere« (Pohlin), *vinta* »Winde«, *vintam* »winde auf« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *winde*, bav. *winte* »vitel, naprava za navijanje, dvigovanje«, srvn. *winden*, bav. *winten* »vrteti, navijati« (Striedter-Temps, DLS, 246) < stvn. *wintan* < pgerm. **wenda-*, prim. umbr. *aha-vendu* »on naj se zavrne, odstrani«, toh. AB *wānt-* »ogrniti, oviti«, gr. κάυαθρον »spletena košara na vozu« (Kluge²², 793 s.). Glej tudi *vēntati* I. M. S.

vīntgar (m.), g. -ja »zelo ozka (rečna) dolina z brzicami in strmimi pobočji, tesen; Klamme« (SSKJ V, 441), tpn. (*Blejski*) *Vintgar*. *Iški Vintgar*.

Apelativni pomen je sekundaren in temelji na konfiguraciji tal obeh vintgarjev. *Iški Vintgar* je poimenovan po Blejskem, ta pa po zaselku *Vintgar* na njegovem začetku. To je izvorno isto kot avstr. n. cgn. *Windegger*, tvorba iz *Windegg* »vetru izpostavljeno mesto« iz n. *Wind* < srvn. *wint* »veter« in n. *Ecke* < srvn. *ecke, egge* »ostrina, rob, vogal« (Snoj, SR LI, 29; avstr. n. imena in etimologijo cgn. navaja Finsterwalder, TF, 532). Manj verjetno Bezljaj, SVI II, 298, ki z rezervo samo sln. apelativ izvaja iz kompoz. iz n. *Wind* »veter« in *Gare, Gäre* »vretje«. M. S.

vīntla (f.) »velike nečke« (goriš.), tudi *vīndla*, tolm. *vīnkla, bīnkla*, ben. *vīntula*.

Prevzeto iz furl. *vintule* »nečke« (Štrekelj, LMS 1982, 44; Mende, RLS, 119) in »pahljača« < *ventula*, prim. star. it. *ventola* »sito«, danes »pahljača«, dial. »velnica« k lat. *ventilāre* »vejati« (Meyer-Lübke, 9207). M. S.

violīna (f.) »gosli«, adj. *violīnski*, v 18. st. *fiolin* »Violin, gofle« (Gutsmann).

Prevzeto delno prek n. *Violine*, v 18. st. tudi *Violin* (f.) in (n.), iz it. *violino* »violina«, kar je dem. od *viola* »viola«. To je prevzeto iz prov. *viola* »isto«, *violar* »igrati na violo«, kar je domnevno tvorjeno iz onomat. *vio*, prim. k tvorbi prov. *miular* »mijavkati«, *piular* »jokati, kričati« (Wartburg, FEW XIV, 369 ss.; Cortelazzo-Zolli, 1440). Starejše izvajanje prov. besede iz lat. *vīvula* »živahna« je dvomljivo. Ker je izvor v prov. in ne v stfrc. *vielle*, je fonetično težavno izvajanje iz srlat. *vidula, vitula* »gosli« k lat. *vītulāri* »peti hvalnico, veseliti se«, iz česar je n. *Fiedel*, stvn. *fidula* »gosli« (Kluge²², 213) ali iz lat. *fidicula* »plunka, strunsko glasbilo«, *fides* »isto« (Battisti-Alessio, 4060). M. S.

vīpera (f.) »gad« v rez. *vīpera* (Steenwijk, SDR, 325). V istem pomenu *vīpera* (Brdice pri Kožbani, Kanal, Deskle, Solkan, Medana, Oslavlje), *vīpara* (Šempeter), *vīpara* (Kozana v Brdih), *vīpera* (Gornji Senik), beltinsko *vīpera* (Novak, Slovar², 166), *līpera* tudi vsaka strupena kača (Viskorša), *lī:pera* »gad« (Marsin), *līpera* (Jeronišče), nadiško *līperōn* »kača« (Rigoni-Salvino, VIN, 152), z dial. *bi-* < *vi-* *bīpera* (Čepovan), tudi »modras«, *fīpār*

(Podravlje), *vipera* (Podlešče, Solkan, Kojsko), *vipera* (Gomilice; vse SLA). V 18. st. *vipra* »Viper, modrof« (Gutsmann).

Besedje je bilo v sln. prevzeto iz različnih virov. Zahodne oblike z vzglasnim *l-* in *v-* so bile kot take izposojene iz furl. *lipare* »kača, gad«, avgmentativ *liparòne* poleg *vipare* »isto« (Pirona, VF, 526), it. *vipera*, v 14. *vipra* (Battisti-Alessio, 4064). Toda koroško *fiþar* (Podravlje) in prekmurske oblike so verjetno iz n. *Viper* (f.) »gad, kača« oz. srvn. *viper*, *vipere*, *vipper* »isto«, kar je bilo izposojeno iz lat. *vipera* »kača, gad« (Pfeifer, EWD², 1517; Kluge²³, 865). To je po haplologiji nastalo iz **vī-vi-pera*, **vīvo-pera* »ki zleže žive mladiče« iz *vīvus* »živ« in *pariō* »roditi« na podlagi praznoverja, da gad ne leže jajc (Walde-Hofmann II³, 796; Kluge²³, 865). M. F.

vīr I (m.), g. -a »studenec, izvir; vrtinec«, dem. *vīrek*, *vīrček* »studenček«, kol. *vīrje* »mesto z več izviri«, adj. *vīrnat*, *vīrovīt* »quellenreich«, vzh. štaj. *vīrščina* »studenčnica«, rez. *vīr*, g. *vērg* »z jamo napolnjena kotanja (blizu izvira), tolmun« (Dapit, ACR I, 202); s pref., *izvīr* »fons, origo«, dem. *izvīrek*, *izvīrček* »studenček«, ben. *izvīrāto*, pkm. *izvīranjek* »izvir«, sav. *zvē:r*, *zvē:rk* (Weiss, Mag., 44, 148); v 16. st. *ifvir* »ein Brunnell, brunader; origo, ortus, fcaebra, scaturigo« (Megiser), v 17. st. *fuir* »fortiua« (Alasia), v 18. st. *išvirik*, *švirik* »scatebra, scaturigo« (Kastelec-Vorenc), *fvirk* »fons, origo« (Pohlhin), *sviralifhe*, *sviranjek* »Quelle« (Gutsmann); pogosto v imenih, večkrat tpn. *Vir*, za V. pri Domžalah l. 1297 *ze Wage* (srvn. *wac* »tekoča voda, tok, reka, močvirje, voda«), *Virje*, *Zvirče* (f. pl.), l. 1498 *Swutschach*, *Swurtschach*, po asimilaciji *Zvirče* (f. pl.), l. 1303 *Zwers*, 1327 *Swirz* iz stanovniškega imena **JbZvirčāne*. O mešanju z osnovo **vyrjejs*, **irbjs* glej *ir*.

Prim. csl. *vir* »vortex, piscina«, sbh. *vīr*, g. *vīra* »tolmun, vrtinec, izvir«, mak. *vir* »močvirje, luža, ograjeno mesto, kjer se zbira voda«, blg. *vir* »vir, studenec, tolmun, vrtinec«, r. *vir* »vrtinec, tolmun, močvirje«, ukr. *vīr*, -u »vrtinec, tolmun«, br. *vīr*, -u »vrtinec«, p. *vīr*, -u, č., slš. *vīr*, -u »isto«. Psl. **vīrē* (sbh., č., slš.), **vīrē* (sln., vzh. slov.) »mesto, kjer je voda nemirna, kjer vre: vrtinec, izvir, tolmun«, prim. s podaljšanim reduciranim vokalizmom še lit. *vīrius* »vrtinec«, *atvyras*, *atvyrs* »nasprotni tok ob rečnem bregu«, s kratkim vokalizmom psl. **vīrēti*, lit. *vīrti*, *vėrdu* »vreti, kipeti«, *vīrūlys* »vrtinec«, v ničti stopnji *urūlys* »potok, hudournik, vrtinec« (Trautmann, BSW, 361; Vasmer III, 203; Fraenkel, 1263, 1171). V o-jevski stopnji je lot. *atvars* »vrtinec« (Fraenkel, ZSIPh XXI, 149). Manj verjetna je morfemska delitev **vi-rē* in domneva o izpeljavi iz **vīti* »vrteti« (Machek², 690). Dalje glej *vřēti I*, *varīti*, pa tudi *virēti*. M. S.

vīr II (m.), g. -a »Strix bubo«.

Gotovo spada zraven tudi v. *virēti* in *virīti* »buliti, strmeti z izbuljenimi očmi«, prim. č. *vyr* »Strix bubo« poleg *vyrīt* »buliti«, slš. *vyr* »Strix bubo«. Morda spada zraven tudi csl. *uvirīti oči* »izbuliti oči« poleg hrv. *virīti* »buliti«. Miklošič, 397, sponira **vyr-*; dvomljiva je Machkova primerjava s p. *wyk* »Strix« in r. *vypelica* »isto« poleg germ. **ūf*, lot. *ūpis* paleoevropskega izvora (Machek², 705).

vīrant (m.), g. -a »Asplenium ruta muraria« (Zalokar), *viranta* »Fumaria officinalis« (Josch).

Štrekelj, Lwk., 72, domneva izposojo iz srvn. *wīnrūte* »vinska rutica, Ruta graveolens« z metatezo nazala **vīnruta* > **vīrunta*, po moderni vokalni redukciji **vī-rant*, kar je lahko zapisano kot *vīrant*. Glej tudi *vendrī-ca*, *ruda II* in dalje *rūta II*. M. S.

virēti, -im (v. impf.) »štrleti« in »gledati z vprtimi očmi, strmeti« (Caf), tudi *virīti*, -im (impf.) »strmeti« (Caf, Janežič).

Prim. sbh. *virīti*, -im »kukati, opazovati, štrleti«, hrv. *virīti*, -im »rasti, uspevati« (Hercegovina, Dubrovnik), mak. *viri* »dvigati se«, *viri se* »visoko se nositi, biti važen«, pf. *virne*; *viree* »uspevati, rasti (o rastlinah)«, blg. *virja*, *virvam*, pf. *virna* »dvigati se, delati se važnega«, *virēja* »rasti, uspevati«, r. dial. *virīt* »kukati«. Slov. **virēti* in **virīti* »dvigati se«. K pomenu »gledati, kukati« prim. lit. *regēti*, lot. *redzēt* »gledati« < **stati* pokonci, štrleti« k lit. *rogšōti*, *rogšōti* »štrleti«. Glagol je po vsej verjetnosti denom., saj pri iter. poltematske konjugacije ne bi pričakovali podaljšanega šibkostopenjskega vokalizma. Če je **virēti* prvotno **prihajati*, kazati se na površino«, gre lahko za denom. od **virē* »izvir, studenec«. Vendar domneva ni obvezujoča. Ni izključeno, da je akcentuacija hrv. *virīti*, -im »rasti, uspevati«, ki kaže na **virīti*, prvotna, v tem primeru je varianta **virīti* pod vplivom **virēti*. Če je hrv. akcent star, gre lahko za denom. iz nepotrjenega **vīrs* = lit. *vyras*, lot. *vīrs* »mož« < ide. **uīH-ro-* »mož« < »močni«, prim. iz **uīH-rō-* sti. *vīrā-*, av. *uīra-* »mož, junak«, lat. *vir* »mož«, stir. *fer*, got. *wair*, stvn. *wer* »isto«, prvotni pomen pa morda **postajati močan*. Nadaljnja možnost je izvajanje iz tvorbe z r-jevskim sufiksom iz ide. baze **uejH-* »usmeriti pozornost, stremeti«, znane npr. v sti. *vēti* »obrniti se, stremeti«, lat. *vīs* »hočeš«, lit. *vyti*, *vejū* »zasledovati«, gr. (F)ῥεμαι »stremeti«, prim. denom. iz indo-iran. **uaīna-* (> sti. *venā-* »oprezovalc«, av. *vaēnā-* »nos«) v sti. *venāti*, av. *vaēnāiti* »zasledovati, oprezati« (o tem LIV, 609 s.). Sbh. variante *gvirīti* »gledati, strmeti« (Mikalja, Vuk), *dzvirēt* »kukati« (Kosovo), *hviriti*, *firiti*, *gnjiriti* »isto«, ki jih Skok III, 642, primerja z *virīti*, imajo domnevno zaradi ekspresivnosti spremenjeno vzglasje, zato primerjava z lit. *žvairēti* »škiliti«, *žvaīras* »škilast« (tako Šachmatov, IORJ XVII/1, 288) nima veliko možnosti. Navedene domneve ustrezajo le, če je č. *vyrīti*, dial. *vej-řit* »buljiti« res denom. od *vyr* »velika uharica« (tako Machek², 705), o čemer glej *vir II*. M. S.

virja (f.) »železo pri vozu, ki sklepa soro in zadnjo trap« in »železen obroček na koncu lesenega držala pri nožu, šilu, kosi ipd.« (Dutovlje), tudi *birja* »isto« (notr., Šempeter pri Gorici), tolm. *virje* (n.) »isto« (Erjavec, LMS 1879, 133, 1880, 202). Besede so izpričane le v zah. dial., kjer ne poznajo tonemskih opozicij. Naglasna znamenja, tu povzeta po Pletersniku, torej niso relevantna.

Kakor hrv. čak. *věra* »prstan brez kamna« (Sinj, Mljet), *birica* »železen obroček« (Istra) prevzeto iz rom. **viria*, prim. furl. *viērie*, *vēre*, *viera* »prstan, kovinski obroček«, trž. it. *vera* »prstan brez kamna«, v Rovinju *vira*, kar je kakor toskansko *ghiera* »kovinski obroč, okov« < lat. *viriae* »kovinski obroč na roki kot okras« (Štrekelj, Lwk., 6; Skok III, 576 s.). To je domnevno prevzeto iz kelt., prim. kimr. *gwyr* »zaviti, poševen«, bret. *goar*, *gwar* »ovinec«, stir. *fiar* »poševen« < ide. **uejH-ro-* k bazi **uejH-* »oviti« (Walde-Hofmann 799 s.; Pokorny, 1122). Glej tudi *birja*. M. S.

virostovátí, -újem (v. impf.) »čuvati, stražiti«, povzema Pleteršnik po Miklošiču, 394, ki navaja tudi hrv. kajk. *virost* brez oznake pomena.

Jambrešič in Belostenec poznata hrv. kajk. *virostovati* »stražiti«, Mažuranić, Prinosi, 1577, ima geslo *virostov* (m.) »stražnik«. Izhodišče je madž. *virrasztani* »čuvaj«. Ker se na sln. severovzhodu pojavljajo cgn. *Verat, Veras*, ki ustrezajo madž. cgn. iz osnove *virrad* »čuvati, bdeti« (o tem Benkó III, 1154), se Miklošičev podatek morda nanaša tudi na sln.

[Sln. glagol je bil kot *verostùvati* »bedeti, čuti«, *verostùvanje* »bedenje, čuvanje mrliča« zabeležen v Beltincih (Novak, Slovar², 165). — M. F.]

viséti, -im (v. impf.) »pendere, haerere«, dol., štaj, tudi *viseti* (> *visiti*), *visim*, tako tudi kor., prim. 3. sg. *vi:s* (Karničar, Obir, passim); pkm. *visiti, visin* (Novak, Slovar², 166); pf. *iz-, ob-, od-, pre-, za-v-*; subst. *visle, -sel* (f. pl.) »svisli« (štaj), *vislice, -lic* (f. pl.) »Galgan« < *všēlice (prim. csl. *visēlice* »furca«, r. *viselica* »vislice«), pri Prešernu *visēlnice* (f. pl.) »isto«, *visec, -sca*, po Cigaletu *viselšče* (n.) »mesto za obešanje«; *viselj, -slja* »kar visi, želod (v uganki)«, *prevís, -a* »del stene, ki je nagnjen več kot 90°«; adj. *odvisen, -sna* »abhangig« je kalk po n., to pa po lat. *dependēre* »odvisen biti«; v 16. st. *visiti* »pendere« (Megiser), v 17. st. *viffet* »pendere« (Alasia), *na gauhah visfitti; je obejffen visfil; je bil oviffil na graf-tur; je na krishu visfelu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *viffeti, obviffēti* »haerere«, *viffiti* »dependere« (Kastelec-Vorenc), *visēti, visem* »pendere« (Pohlin), *visiti, vim* »hangen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *visēti, višq, visiši* »pendere«, sbh. *visjeti, visiti, -im*, mak. *visi*, blg. *visja*, r. *visēts, -išb*, ukr. *vysity, -yš* in *vysity, -yš*, br. *visēcb, -iš*, p. *wisiec, č. viseti, stč. visēti*, slš. *visiet'* »viseti«, gl. *wisac, -am*, star. in dial. *-ym* »viseti, obešati«, dl. *wisaš, -ym, -am* »isto«. Psl. **všēti, -išb* (a. p. c v r., br. in delno v sln. in ukr. je verjetno sekundarna; a. p. a izpričuje tudi kavz. *všēti) je esiv, tvorjen iz ide. deziderativne osnove **ueip-s-* iz ide. baze **ueip/b-* »tresti se, nihati«, prim. s p-jevskim determinativom sti. *vēpate* »tresti se, razdražiti se«, av. *-vaēpanti* »vržejo (proč)«, lit. *viēpti, viepiū* »kremžiti se, pačiti se«, lot. *viept* »isto«, kavz. v sti. *vepāyati* »tresti«, stnord. *veifa* »vreči«, lit. *vaipyti* »zijati, zevati«, intenz. *vypšoti* »zijala prodajati, postopati, lenuhariti«, lot. *vīpsnāt* »posmehovati se«, dalje še stprus. *wipis* »veja«, got. *biwaibjan* »oviti, obleči«, ags. *wāfan* »obleči«. Intenz., znan v germ. **uipp-ō/ija* -> spn., niz. *wippen* »guncati, ujkati«, stvn. *wipphōn* »potepati se«, srvn. *wipfen* »skakati«, je morda vplival na got. *weipan* »ovenčati, okronati«, *faúrwaipjan* »vezati« (o germ. Lühr, Expressivität, 361), kar Pokorny, 1132 in drugi starejši avtorji izvajajo iz ide. variante z b-jevskim determinativom, prim. lit. *vūburti* »mahljati«, lot. *viebt* »vrteti se«, lat. *vibrāre* »tresti«. Prvotni pomen psl. esiva iz deziderativa *všēti si lahko predstavljamo kot »biti v stanju hoteti nihati«. Dolgi akutirani vokalizem je problematičen, morda nastal v sekundarnem prevaju. Prvotno prevojno razmerje v deziderativu **ueip-s-* : **uip-s-* se je lahko poenostavilo v **uip-s-* (: **uip-s-*), prim. tako *četvře ≤ **k^huetuōres*. V tem primeru je kavz. *všēti še iz časov, ko je bila p. st. v deziderativu **ueips-*, dolžina v **uōips-* pa usklajena s tonemom v kasnejšem esivu **uīpsē-*. Druga možnost za nastanek akutirane intonacije je sodelovanje krepkih oblik aor. **ueip-s-*. Osnovna literatura: Iljinskij, IORJa XXIII/1,

125; Vasmer I, 204; Fraenkel, 1243. Drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1602, ki domneva tvorbo iz sicer nikjer potrjene determinirane baze **uejk'*. Napačno Mikkola, Ursl. Gramm. III, 72, in po njem Machek², 691, ki primerjata n. *wiegen* »tehtati«. To se je namreč posplošilo iz star. paradigme 2. sg. *du wiegst* k 1. sg. *ich wäge* k n. *wāgen* »tehtati«, *bewegen*, stvn. *wegan* »premikati« in gre torej na monoftongialno bazo **ueg'h-* »voziti« (Klu-ge²³, 870, 889). Glej tudi *všēti, svisti*. M. S.

visök (adj.), f. *-ōka* »altus«, dial. d. obl. *ta-ūsök* (Ramo-š, Zbrano delo II, 506); komp. *višji*, redkeje *višešnji, visōčji, visokējši*, gor. tudi *vikši, vīχši* (pod vplivom *vēk-ši, vēχkši* »večji«; Ramovš, Hgr. II, 249), adv. *više* (*povīše* »preveč«), superl. *najvišji*, elativ *višnji*; subst. *visočīna, visočāva, visokōst* (f.), *visokōta, visokōta* »altitudo«, brez adj. sufiksa *visōst, visōta, viš, višāva, višanjek, višīna* »isto«, *viša* »vzpetina, reber, vrh«, v. *visiti, -im* (impf.) »dvigovati« (Caf), po komp. *višati, -am* (impf.) »isto«, pf. *po-, z-v-*; pkm. *visiki* (po *vēl(i)ki*), subst. *visočīna* (Novak, Slovar², 166), *visina* »višina«, *višanjek, -njka* »isto, vrh«, kor. obir. *wsōq, f. wsō:qa*, komp. *wi:ši* (Karničar, Obir, 258), *usāk, usāk* (Horjul; Logar, DJR, 165), gor. *usōk, g. usō:žga* (Srednja vas v Bohinju; Logar, o. c., 271), rez. *visōk, f. visokē, akz. visōko*, adv. *visakō* (Steenwijk, SDR, 324); v 16. st. *visōk* »altus, cel-fus«, komp. *visfi* »supremus«, subst. *viffokufst* »excellen-tia« (Megiser), v 17. st. *viffoco* »alto«, *viffocufst* »altezza« (Alasia), *visok, vifokufst* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vis-sok* »altus, excelsus, fublimis«, komp. *visfi*, adv. *vishe; pokoršzhina pruti Bogū, svoim starifhim, visfifhim* »pietas« (Kastelec-Vorenc), *visok* »altus« (Pohlin), *visōk* »hoch«, *visfi* »höher«, *visfa, vifokufst, vishina* »Höhe« (Gutsmann); pogosto v tpn. *Visoko, -ega*, za V. pri Šempasu: l. 1200 *Wizoch*, pribl. 1370 *Wyzsach* (Ramo-š, Sla-via I, 32 = Zbrano delo II, 286, LZ 1919, 179 = Zbrano delo II, 358 s.), morda ime planine *Višēvnik* (Tuma, IJA, 49). Problematičen je tpn. *Višnja Gōra*, l. 1152 *Wisilperc*, 1154 *Wichselberch*, 1498 *Visggnagora*, kjer je mogoče iz-vajanje iz *višnji* (stari grad stoji na gori, ki je višja od tiste, na kateri je mesto), zaradi srednjeveških zapisov pa tudi iz **višbn'i* »višnja«. Več tpn. in orn. le v orto-grafiji zaradi napačne standardizacije izgleda sorodno z *visōk*, npr. orn. *Višārje* (f. pl.), gor. *Ušārje*, zilj. *Wašārje*, pri Prešernu še *Lušārje* < star. furl. *Lussarie* < srlat. *(Maria) Luciarja* (Ramo-š, Hgr. II, 6; Kranzmayer, ONBK II, 147; Čop, JIS XXI, 230), tpn. *Viševēk*, l. 1269 *Olsuych, Olsnich* < *Olšēvōkš k *olšā »jelša« (Ra-movš, Zbrano delo II, 737), pravilno standardizirano v tpn. *Olševēk* pri Cerkljah na Gor.

Prim. stcsl. *vysokō* »altus«, komp. *vyšii*, elat. *vyšēny* »altissimus«, v. *visiti* »elevare«, sbh. *visok*, f. *visōka*, d. obl. *visokī*, komp. *višī*, adv. *više*, elat. *višnji*, hrv. čak. *visōk, -okā, -ō*, d. obl. *visōkī*, komp. *višī* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 231), mak. *visok*, elat. *višen*, komp. *viš*, blg. *vi-sōk*, r. *vysōkij*, ned. obl. *vysōk, -okā, -ō*, adv. komp. *vyše*, subst. *vyšb* »višina«, ukr. *vysōkyj*, elat. *vyšnyj*, br. *vysōki*, p. *wysoki*, komp. *wyższy*, č. *vysoký*, komp. *vyšší*, adv. *vyše*, slš. *vysoký*, komp. *vyšší*, adv. *vyše*, gl. *wysoki*, komp. *wyši*, adv. *wyše*, dl. *wusoki*, komp. *wuŝy*. Psl. *vy-sokš je (kakor **glōbokš, šīrokš*) tvorjeno iz *vyšb < **uipsō-*, kar se posredno ohranja v komp. *vyšb^h*, adv. **vyš'e*, v r. abstr. *vyšb*, sln. *visōst, visōta* idr. Izhodišče **uipsō-* primerjajo z gr. ὑψί »visoko« (ὕψιστος »velik«, ὑψηλός »največji«, ὑψηλός »visok«), stir. *ōs, ūas* »zgo-

raj, čez, »úasal »visok«, kimr. *uchel*, korn. *huhel*, bret. *uc'hel* »isto« < **eup-s-* (ali **oup-s-*). K formantu **-s(u/i)* prim. ide. **mok'-(s/u)* »kmalu« (> sti. *makšī*, lat. *max*; o tem Čop, *Linguistica* XI, 40 ss.), k slov. dolgemu vokalu, ki je verjetno kakor v primeru *četyre nadomestek za p. st. (-*eu-* : -*u-* → *ū* : *u*), prim. še stvn. *úf* »na« < *úpo poleg *úpo v stnord. *of* »čez, na«, sti. *úpa* »sem, sem gor, na« (adj. *úpāka-* »ozko povezan, sosednji«, *úpara-* »spodnji, bližnji, kasnejši«, v RV tudi »močnejši, boljši, superioren«, superl. *upamá-* »zgornji, najvišji«), av. *upā* »sem, k, na, v« (adj. *upara-* »gornji, višji«, *upāma-*, *upama-* »zgornji, najvišji«), stperz. *upā* »pri«, gr. *ὑπό* »dol, spodaj« in *upó v stvn. *oba* »čez«, gr. *ὑπό* »dol, spodaj«, got. *uf* »isto« (*ub-uh-wopida*); prim. tudi **s-up-* v lat. *sub* »pod«, *super* »gor, navzgor, nad«, *suprā* »zgoraj«. Dolgi vokal je tudi v podobni tvorbi psl. **vyl(-)* < ide. *ūd »gor, iz«. P. st. **eup-* se poleg v kelt. najde še v got. *iup* »gor«. Ide. **up-s(u/i)* je formalno lahko lok. pl. korenškega substantiva iz baze *eup »dvigovati se, pomikati se od spodaj navzgor«, ki je potrjen v het. *up-zi* »vzhaja (o soncu)«, ali tvorba iz subst. *(*eup-es-*) > got. *ubizwa* »veža, preddverje«, stnord. *ups*, *upsi* »preddverje cerkve«, ags. *efes*, *yfes* »kap na strehi«, stvn. *obosa*, *obasa*, *obisa* »preddverje« in morda sti. *upās-* »naročje«. Osnovna literatura: Trautmann, BSW, 334; Vasmer I, 242; Walde-Hofmann II, 616; Feist, Wb., 298, 509; Pokorny, I106 s.; Mayrhofer, EWA I, 218 ss.; Schuster-Šewc, HEWb, 1177. Glej tudi *višek*, *sôkva*, *vizbec*. M. S.

viš (m.), g. -*a* »Carex«, tudi *viš* (f.), g. *viš* »isto«.

Poleg sln. izpričano samo p. *wisz* »Carex« in str. *višb* »Sumpfgras«. Trautmann, BSW, 393, pritegne zraven tudi r. dial. *viša* (f.) »Spongia fluviatilis«, kar se zdi Vasmerju I, 218, sporno. Slov. *višb < **uejšjo-* je praserodno lit. *vikšvā* »Carex«, tudi *vikšvā* in *vikšvis* poleg *vizgā* »vrsta trave«, stprus. *wissena* »Sedum palustre«, *weysigis* »trata«. Iz iste osnove **uej-*, **ui-* je nvn. *Wiese*, stvn. *wisa*, stagl. *wase* »barje«, stnord. *weisa* »močvirje«. O tem Buga, RR II, 326, 659; Trautmann, BSW, 363; Fraenkel, 1249; Petersson, JA XXXVI, 191.

višča I (f.) »šiba, palčka« v rez. *wišča* (Steenwijk, SDR, 327), sem primor. *wiščade* »limanice« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 144). L. 1607 *bifk* »uifchio« (Alasia) [*bisk*], tj. »limanica = palčica, prevlečena z lepljivo snovjo za lovljenje ptičev«.

Izposojeno iz furl. *vis'ciade* »limanica« (Pirona, VF, 1283), *uis'cie* »tanka, upogljiva palčka« (Pirona, o. c., 1243) oz. iz ben. it. *vischia* »palčka«, *vischiada* »limanice« (Boerio, DV, 796), kar je tako kot it. *vischia* »palčka«, *vischio* »limanica; bela omela = *Viscum album*«, *vesco* »isto«, *viscata* »limanica« iz lat. *viscum* (*album*) (n.) »bela omela; limanica«, *viscus* (m.) »isto«, *viscātus* (adj.) »s ptičjim lepom pomazan« v zvezi z *viscāta virga* »s ptičjim lepom namazana palčka« (Battisti-Alessio, 4066, 4036); izhodno lat. *viscum* (n.) »bela omela; limanica« se prek premeta -*cs-* > -*sc-* kot v *vespa* (f.) »osa« : psl. *osā (f.) »isto« = lit. *vapsā* povezuje z gr. *ἰχός* (m.) »bela omela; limanica« in stvn. *wichsila* »višnja«, srvn. *wihsel* »isto«, nvn. *Weichsel* ter psl. **višbn'i* (f.) »višnja«, ker so češnjevo oz. višnjevo smolo tako kot smolo bele omele uporabljali za izdelovanje limancev (Pokorny, 1134; Vasmer² I, 325). O drugačnem možnem izvoru lat. *viscum* glej s. v. *višča* II.

Alasijeva glosa *bifk* [*bisk*] je tako kot kraš. *besek* (m.), g. *beska* »limanica« < *běsk < *bisk (Miklošič, II;

Pleteršnik I, 22) in hrv. *bisk* »limanica« (Vinja, JE, 56) z asimilacijo po zvonečnosti *b - sk* > *b - zg* ali romansko lenizacijo *sk* > *zg* kot v *mbskz (m.) »equus hinnus« → *mьzgb »isto« < **musco-* (tudi *bizg* (m.) »limanica«) izposojeno iz rom. refleksa z labialnim **y-*, ki je tako kot pri sln. dial. *bendima*, *Benetke* substituiran z **b-*. Glej tudi *višča* II. M. F.

višča II (f.) »repno listje« (Cerovo v Goriških brdih; Erjavec, LMS 1880, 205), tudi »drobna repa z listjem vred« (Vipavska dolina, Banjščice, Bodrež; Erjavec, I. c.), »koruzni močnik in repno listje skupaj kuhano« (goriška okolica; Erjavec, I. c.), »okrogla repa« (Solkan; Erjavec, I. c.), tudi *višče* (n.) »drobna repa z listjem« (Banjščice; Erjavec, I. c.); z dial. *b-* < *v-* *bišče* (n.) »jed iz repnega listja, ki je zmečkano s krompirjem« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 179).

Izposojeno iz furl. *vis'cie* »repno listje, ki se kuhane-ga je v mineštri iz koruzne moke«, »mineštra iz repnega listja in koruzne moke«, tudi *uis'cie* »isto« (Pirona, VF, 1283), kar se navadno izvaja iz galorum. *visca* »šiba« (Bezljaj, ESSJ I, 23; Šturm, ČJKZ VI, 1927, 53; Meyer-Lübke, 9425), prim. stit. *flesc* »šiba, prot«. Vendar sln. s suf. *-*ьсь* motivirano *bizgec* (m.), g. -*aca* »mešanica kislega zelja in kisle repe« (goriška okolica; Erjavec, LMS 1879, 134), z izpadom medkonzonantnega -*g-* *bizec* (m.), g. -*zca* »repno listje« (Gorjansko na Krasu; Erjavec, I. c.), po zvenu asimilirano *bisc* »zrezana kislja repa« (Deskle; SLA) lahko kaže na starejšo rom. izposojenko *bizg s sln. substitucijo *b-* za rom. labialni **y-* in -*zg-* namesto romanskega neleniranega (?) *-*sc-* ter tako na rom. iztočnico *uiscum »list, tanka upogljiva palica« → kol. *uisca »listje, tanka upogljiva palica«, kar je lahko identično lat. *viscum* (m.) »bela omela; limanice«, ker so za fit. *Viscum alba* poleg plodu z belim, žilavim mesom, ki je zunaj sluzavo in lepljivo, značilni tudi v šope razraščeni zimzeleni usnjasti parni listi, prim. ukr. *vi-cha* »*Viscum album*« (Makowieczi, SBLM, 402) : sln. *věha* (f.) »zeljnata glava z razprtimi listi«. V tem primeru je lat. *viscum* »bela omela; limanica« sorodno s stvn. *wisc* (m.) »metla«, srvn. *wisc* »isto«, stnord. (f.) *wisk*, zah. germ. **wiska-* (m.) in lat. *virga* (f.) »veja« < **uizga-* = lit. *vizgā* »trava« (Specht, Dekl., 206). Iz omenjenega rom. kol. *uisca je bilo izposojeno tolm. *viška* »repno listje« (Erjavec, I. c.). Glej tudi *višča* I in *bizec*. M. F.

višek (m.), g. -*ška* »vrhunec, najvišja stopnja česa«, »presežek, ostanek« in zastar. »vrh«, npr. *ustavili so se na višku klanca*, in »višina«, npr. z *viška pasti* (SSKJ), iz prep. *zvez k višku* »proti višini« je sklopljen adv. *kvišku* »navzgor«, v istem pomenu zastar. prep. *raba na višek*, npr. *maček drži rep na višek*, brez prepozicije je *viški* (adv.) »navzgor« < **vjš'ška-jb* k **vjš'š'ek*; pri Murku II, 102, 54, še *viškej* »isto« poleg *višh* in *naviškkej* in *višha*, *navišha* »Anhöhe, goriza, gorazhina«; zastar. je prepozicijska raba *višek* »nad«, npr. *Zdaj se zvezda stavi, višek mesta Betlehem* (Danjko; citirano po Pleteršniku II, 772). Iz pomenske podstave »višina« je dial. denom. v. *viškati*, -*am* (impf.) »pestujoč dvigovati« (SSKJ V, 449). V 16. st. na *višku gledati* »fufpcio«, *viški* »furfum« (Megiser), l. 1607 *viški* »in sù, gore« (Alasia), v istem stoletju *koker ta ogen spet na uishek silli od koder pride* (Skalar), kar je Oblak, LMS 1890, 234, napak prebral z medglasnim -*ž-*, v 18. st. *k'višku gledati* »oculos attollere« (Kastelec-Vorenc), *vishik* »Grad, grad«, *vi-*

*f*hki »über fih, zhes fe« poleg *vi*fha »Anhöhe, Höhe« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *višak* »presežek«, hrv. tudi »višina«, v Istri *višak* »kar je preveč«, in od tod istr.-rum. *'višak* »isto«, *višek* (Filipi, ILA, 507), gradišč. hrv. *višak*, g. *-ška* »višina«, npr. *u višku letu* »kvišku letijo« (Tornow, BD, 372), mak. *višok* »presežek«, r. *vyška* »podstrešna soba«, ukr. *na vyškah* »na stebrih« (Grinčenko, Sl. I, 200), br. *vyški* (pl.) »prostor pod stropom v izbi, ki se uporablja za sušenje« (Nosovič, 103), p. dial. *wyszka* »zgradba pod stropom podstrešja za shranjevanje boljnih stvari« (Karłowicz, SGP VI, 236), č. *vyška* »višina«, *vyš* (f.) »isto« poleg »dovršenost«, *vyše* (f.) »višina«, slš. *vyška* »isto«, dial. *vyška* »kašča (nad izbo)« (Káral, Sl., 810). Izhodno **vyš'-žks/-ška* (m./f.) »kar se nahaja višje« poleg **vyš'b/*vyš's'a* (f.) »isto« je substantivizirano iz slov. komp. osnove **vys'-* v **vys'b(jb)*, f. **vys'bši*, n. **vys'e(je)* »superior« k **vys-žks* »altus«. Izhodišče tovrstnih substantivizacij more biti elipsa besednih zvez komp. in subst. tipa **vyš'bjb prostorč*, **vyš'eje mesto* ipd., ki je verjetno tudi sprožila, da so komp. osnove pri tvorbi denom. glagolov deloma začele izpodrinjati osnovniške. O takih slov. denominativih Šivic-Dular, SR XXXIV, 1986, 135 s. Glej tudi *višiloven* in dalje glej *višok*. M. F.

višiloven (adj.), f. *-vna* v zvezi *višilovna pravica* »pravica do visokega/velikega lova«, ki je izpričana le v 18. st. *okrai višhiloune pravize* »Wildbahn, višhi lou, terinfku louftvu« (Gutsmann). Pri Cigaletu, Wb., 1895, *visoki lov* »Wildbann«. Sem tudi sodobno *veliki/visoki lov* »lov na veliko ali zaradi načina lova pomembno divjad« in k temu antonimična zveza *mali/nizki lov* (SSKJ II, 644), ki ob Gutsmannovi zvezi *višhi lou* »Wildbahn« kaže na obstoj sln. adj. **višjeloven*, f. **-vna* »ki je v zvezi z visokim/višjim lovom«. Glej tudi *višek* in dalje glej *višok*, *löv*. M. F.

višnja (f.) »Prunus cerasus«, adj. *višnje*, *višnjév*, *-a*, *višnjav*, *-a*, *višnjél*, *-a*, *višnjast*, *-a*, *višnjat*, *-a* »Weichsel-, weichselfärbig«, subst. *višnjeve* »višnjeve gozdc, *višnjevec*, *-vca* »višnjevo žganje«, v Zemonu »Melampyrum nemorosum«; *višnječina* »višnjeve les«, *višnječina* »višnjeva voda«; v 16. st. *višnove farbe* »puniceus, Braunroth, Kestenbraun«, *višnova* »fulcus« (Megiser), v 17. st. *višgne* »ciregia« (Alasia), v 18. st. *višnia* »cerasus«, *višničova farba* »cerasimus« (Kastelec-Vorenc), *višna* »duracinum«, *višnat* »subruber, rufus«, *višnov* »sublividus« (Pohlin), *višna* »Weichsel«, *višnat* »blauröth« (Gutsmann); semkaj hdrn., tpn. *Višnjica*, tpn. *Višnja vas*, l. 1376 *Veyxeldorf*, 1403–4 *Weixildorf*, *Višnja Gora*, l. 1152 *Wisilperc*, 1154 *Wichselberch*, 1498 *Visggnagora*, kjer pa kljub srednjeveškim zapisom ni mogoče izključiti možnosti izpeljave iz *višnji* »višji«.

Prim. csl. *višnjavč* »colorem cerasi aproniani habens«, sbh. *višnja* »višnja«, mak. *višna*, blg. *višna*, *višnja*, r. *višnja*, ukr. *vyšnja*, br. *višnja*, p. *višnia*, č. *višně*, slš. *viš-ňa*, gl. *višeni* (f.), dl. *višnja*. Iz slov. jezikov je lit. *višnia* »češnja«, dial. *vyšnia*, *vyšně*, *vižně*, lot. *višna* »isto«, strpus. *wisnaytos* »češnje«. Psl. **višn'i* < **višks-iniH-* je (prek adj. **višks-ino-*) tvorjeno iz ide. **višksā*, prim. z drugim sufiksom germ. **višks-elō* > svtn. *višsila* »divja češnja«, od 13. st. »višnja«, n. *Weichsel* »višnja« (od koder je it. *visciola*, furl. *vissule* »višnja«). Iz izcedka drevesa divje češnje so nekdanje izdelovali lepilo za ptičji lov, zato je verjetno, da je besedotvorno izhodišče slov.-germ. be-

sede vrddhirana tvorba iz **viško-* »lim, lepilo« > gr. *līzōc*, lat. *viscum* »omela, ptičji lep«, prim. tudi toh. A *wiskānc* »blato, mulj (?)« (Vasmer I, 208; Pokorny, 1134; Frisk I, 728; Pfeifer, EWD², 1548). M. S.

Višnjak (m.), g. *-a* (ime razvaline gradu na Kor.), v 18. st. *višnjak* »Weißeneck, Weiseneck alter Thurm« (Gutsmann), n. *Weißeneck*, l. 1243 *Wizenekhe*; semkaj tpn. *Višnjaška Góra*, n. *Weißenecker Berg*.

Prevzeto iz srvn. imena gradu, ki je kompoz. iz srvn. *wiž* »bel« in *egge* »konica, rob, vogal, kot«, kar v tpn. pogosto pove, da na tem mestu stoji grad, prim. tako *Rožek*, n. *Rosegg*, sln. *Balčenek*, n. *Welzenegg*. Ime je v sln. morda ljudskoetimološko naslonjeno na *višnja* (Kranzmayer, ONBK I, 147, II, 240), saj bi iz srvn. *ž* v sln. pričakovali substitut *s* (Striedter-Temps, DLS, 43), kot še potrjuje Gutsmannov zapis. M. S.

vít (f.) »vijak, vijak pri vinski preši, navoj« (jvzh. štaj).

Prim. csl. *vitb* »res torta in modum funis«, sbh. dial. *vít* (m.) »drevo, ki je rastle zavito, tako da ga je težko sekati in cepiti« (Vinkovci; ARJ XXI, 27), r. *vitb* (f.) »pletena stvar«, slovin. *vjič* »vrbova šiba za utrjevanje slamnate strehe«, p. *wič* »vrbova šiba«, gl. *wič* (f.) »vitel, kita«, dl. *wiš* »močvirska trava«. Psl. **vitb* (f.), prim. lit. *vytis* »šiba«, lot. *vite* »poganjek, vitica«, av. *vaēiti-* »vrba, vrbova šiba«, lat. *vitis* »trta« < **viH-ti-* poleg stir. *féiH* »vlakno« < **ueiH-ti-*, kar kaže na ide. nomen actionis **ueiH-ti-s*, g. **viH-téi-s* »ovijanje, kar se ovija« iz baze **ueiH-* »viti, ovijati«; prim. iz **ueiH-ti-nā* še kimr. *gwden* »zvita šiba, uporabljena za vez«. O sorodnem glagolskem abstraktu **ueiH-tu-* glej *vítva*. Dalje glej *vitica*, *viti* I. M. S.

vítek (adj.), f. *-ka* »upogljiv« (Cigale, Janežič, Miklošič), po sbh. zgledu tudi »suh (v pasu), ne debel, schlank«, v tem pomenu prvič izpričano pri Cigaletu, Wb., 1377, kot serb. *vitak*.

Prim. sbh. *vitak* »upogljiv (o rastlinskih delih)« in »tenek in čvrst, lepo raščen (o delih človeškega telesa, o stasu)«, tudi *vít*, *-a* »isto«, mak. *vit* »tenek in čvrst, viték«, blg. *vít* »malo zavito, tenek in čvrst, viték«, r. *vičyj* »zavito« poleg danes običajnega *vitój* »isto«, ukr. *vytkyj* »ovijajoč se«. Izpeljano iz **viti* »viti, ovijati« (Vasmer I, 206), vendar zaradi akcenta vsaj sln. in sbh. gradivo ne more biti direktno iz pas. ptc. **vítz* < **viH-tó-*. Tudi domnevanje adj. s sufiksom **-tu-* (prim. **kortč*, **körtč-kč*) ni zelo verjetno; morda gre za tvorbo s sufiksom **-u-ko-* tipa **gládžkč*, **gíbžkč* iz intenziva **vitiiti*, ki se ohranja v hrv. *vitiiti se* »upogibati se« (navaja ARJ XXI, 43). Dalje glej *viti* I. M. S.

vítel (m.), g. *-tla* »tuljava za navijanje vrvi, vreteno, motovilo«, tudi *vitâl*, *-a* »vreteno z vrvjo za dvigovanje« (Janežič, Novice), *vitlen*, *-a* »isto«, *vitlo* (n.) »isto« in »vreteno pri zvonu«, tudi kot psovka (prim. *motovilo*, kar je tudi psovka), dem. *vitlič* »ročna vinta«, izv. *vitlar*, *-ja* »izdelovalec vitlov« pkm. *viteu*, *-tla* »vitel«, v. *vitlāti*, *-án* »spenjati, skupaj stiskati« (Novak, Slovar², 166) < **svezati*, navijati vrv«, prim. sbh. *vitlāti*, *-ám* »navijati, mahati, poditi«, *vitlāti se* »hoditi okoli, sukati se«, mak. *vitli* »vezati snope«.

Prim. csl. *vitč* »machina, cochlea«, sbh. *vitao*, *-tla* »motovilo, vitel, mlinsko kolo, kup snopov, vrtinec«, mak. *vitel* »vrtinec, vitel, naprava za vezanje snopov,

naprava za čiščenje bombaža», blg. *vitló* »vijak«, Mladenov, 68, navaja tudi *vitel* in *vitelo*. Psl. **vítelē* je nomen instrumenti k **vítī* (k besedorvorju prim. psl. **metelā*, **teslā*, **sedelō*), identičen z vzhlit. *vytulas* »snop, sveženj«, dalje *vytulas* »vrv, povraz iz spletenih šib, skupaj zvezano povese lanu, v spiralo spletena vrv«, *vytulēlis* »motovilo«, *vytuolys* »klobčič«, *vytūvai* »motovilo«, lot. *vitūōls*, *vitūōlis*, *vituls* »vrba« (Trautmann, BSW, 347; Fraenkel, 1268; Skok, III, 599) Dalje glej *vítī* I. M. S.

vítez (m.), g. -a »eques, Ritter«, tudi »vojščak, junak«, pkm. tudi *vitéž* (Pleteršnik), vendar v Beltincih *vitez* (Novak, Slovar², 166); f. *vitezinja*, adj. *viteški* »Ritter, ritterlich, tapfer«, subst. *viteštvo* »Ritterschaft, Heldenmut«, v. *vitezovati se*, *-ujem se* (impf.) »biti vitez, bojevati se«, *vitěževati*, *-ujem* (impf.) »bojevati se«, *poviteziti*, *-vitezim* (pf.) »povišati v viteza«; v 16. st. *tei nashi vfi voiski*, *Vitefom inu Sholneriem* (Trubar), v 18. st. *en vites*, *junak*, *kateri je vezh kakor en drugi zhlovik* »heros«, *viteshki* »heroicus« (Kastelec-Vorenc), *vitesh*, *vites*, *shlatni jesdjak* »Ritter« (Gustsmann); cgn., tpn. *Vitez*, verjetno cgn. *Viteznik*, *Biteznik*.

Prim. csl. *vítěz* »heros«, sbh. *vítěz* »vitez, junak«, cgn., orn., tpn. *Vitez*, mak. *vitez* »vitez, junak«, blg. *víteg*, *vítek*, *vítec* »junak, heroj«, r. *vítjazь*, ukr. *výtjazь*, br. *vičjazь* »isto«, p. *zwiciężycь* »premagati«, č. *vítěz* »zmagovalec, junak«, slš. *vit'az* »isto«, gl. *wicaz* »svoboden kmet, najemnik, posestnik«, od II. st. pogosto v glosah kot *Witese* ipd. »rustici«, s čimer so mišljeni kmetje slov. rodu, ki so za nemške fevdalce opravljali razna dela in imeli zato v najemu posest (Schuster-Šewc, HEWb., 1594). Iz slov. jezikov je rum. *viteaz* »junak«, madž. *vitez* »vitez, junak« in verjetno stprus. *viting* poleg *waiting*, *weiting* »dedni pruski plemič, ki je tudi po prevzemu krščanstva še užival nekatere ugodnosti«, kar iz besedotvornih razlogov ni lahko izvesti iz stprus. *waitiāt* »govoriti«, prim. *waitiniks* »govornik«. Slov. **vitédzь* je verjetno disimilirano iz **vicedzь*, po drugi in tretji palatalizaciji iz **vikiŋga* (k drugi palatalizaciji prim. **čěrky*, izostanek tretje v r. *varjág* ipd. je pogojen naglasno, vendar prim. brez te palatalizacije blg. *víteg*), kar je prevzeto iz neke germ. predloge, sorodne s stnord. *vikingr* »morski ropar, viking«, ags. *viking* (8. st.), stfriz. *wising* »isto«. To je tvorjeno iz germ. **wik-* > stsaš. *wik*, stvn. *wih* »domovanje« (Uhlenbeck, JA XV, 492; Schwartz, ZSIPh II, 105; Stender-Petersen, ZSIPh IV, 44; Knutsson, Palat., 66; Vasmer I, 206). Čas izposoje je vprašljiv. Če velja zgornja razlaga glasu -t-, je beseda v slov. izposojena po prenehanju delovanja prve palatalizacije, torej v popsl. obdobju, vendar pred prihodom Madžarov, tako da se je razširila tudi na jug. Drugače Ramovš, Razpr. ZDHV II, 313 = Zbrano delo II, 423, ki domneva, da je beseda izposojena zgodaj, pred drugo palatalizacijo, ko psl. še ni imela glasu *c* in je zato germ. *k* pred *i* substituirala s *t*, prim. tako še v **stylęzь* > str. *styljazь* < germ. **skilling-*, got. *skilliggs*. Germ. izvor domneva že Miklošič, 393, ki pa misli na plemensko ime *Vithungi*. Iz besedotvornih razlogov je malo verjetno domnevanje domačega izvora, izpeljava iz psl. **vitsь* »plen«, prim. stcsl. *vz-vitь* »dobiček« (tako Brückner, JA XLII, 139, ZSIPh VI, 64, SEP, 658 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1595), saj se suf. **-ędzь*, **-ęzь* pojavlja le pri germ. izposojenkah, prim. **kěnzьdzь*, **pěnzьdzь*, **kosędzь* (o tem Ramovš, Kr. zg., 82, Razpr. ZDHV II, 303 ss. = Zbrano delo II, 413 ss.), r.

varjág »Varjag, pripadnik zveze v severni Rusiji«. Pristno slov. je le suf. **-ęga*. M. S.

vítī I, *vítjem* (v. impf.) »torquere, glomerare, curvare; winden«, ustrezno pomensko modificirano v pf. *iz-*, *na-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *raz-*, *za-*, *z-v-*; dial. prez. tudi *vítjem*, prim. kor. obir. *zawēt*, *zawi:jem* (Karničar, Obir, 265), sekundarni impf. *-vítjati*, *-am*, vzh. štaj. tudi simpleks *vítjati* »viti« (redkeje *vívati*, npr. *na-v-*; semkaj tolm. *víva* »trta ali gož, ki veže gredelj in kolca«, pri Zalokarju *vívek*, *-vka* »Garnwindhölzchen«, dol. *vívček*, *-čka* »isto«); subst. *vítje* »navijanje, das Winden«, *vitúha* »nekaj zavitega, navitega«, *viják*, *-a* »Schraube«, *vijáča* »vega, ukrivljeno mesto na deski« in »kos lesa, s pomočjo katerega navijajo prejo« (sav.), v slednjem pomenu tudi *vijálnik* (Caf); *vijálo* »šipno vratilo, Garnbaum«, *vijátina* »iz šibja spleten izdelek«, *vítek*, *-tka* »vijak« in »kos lesa, s pomočjo katerega navijajo prejo; motek za sukanec«; adj. *vijáčast* »vegast«, *vijúgast* »schlängelnd«; številne izv. iz pref. glagolov, npr. *zavítek*, *-tka* »kar je zavito: mdr. paket, štrudelj«, *ovítek*, *-tka* »s čimer se ovije, ovojnica«, ptc. *-vít* tudi v sekundarnih pomenih, npr. *po vít* poleg »eingewickelt« tudi »schlau«, v slednjem pomenu tudi kompoz. *zvitorep*, *-épa* (*zvítec*, *-tca*, *zvitorepec*, *-pca* »zvit človek«, *zvístost* »Listigkeit«), *zvíjáča* »List, Schikane«, *zavítiki*, *navítiki* (m. pl.) »Schraubengewinde«; v 16. st. *vítī* »winden, thrimen, umbdreen, torquere«, *po víti* »involvere«, *navítī* »glomerare« (Megiser), v 17. st. *zavít*, *obít* »inuiluppare«, *po víti* »falciare« (Alasia), v 18. st. *vítī* »agglomerare, conglomerare, torquere«, *po víti* »fasciare, obvēšati«, *favítī* »circunretire, implicare, involvere, obducere, obnubere, obvolvere, obtorquere, pelliculare, torquere« (Kastelec-Vorenc), *po vítam* »involvere«, *po vítém*, *-vyl*, *-vyati* »idem, parere« (Pohlín).

Prim. stcsl. *vítī*, *vítj* »circumvolvere«, *po víti* »involvere«, impf. *po vívati*, csl. tudi *po víjati*, sbh. *vítī*, *vítjem*, *závítī*, *zavítjati*, *zavítjem*, hrv. čak. *zavítī*, *zavítjen*, *zavítjati*, *zavítjen*, mak. *vie*, *zavie*, *zaviva*, blg. *víja*, *zavíja*, *zavívam*, r. *vítb*, *věšb*, *zavítb*, *-věšb*, *zavíváb*, *-áješb*, ukr. *výtj*, *v'jěš*, *po víty*, *-v'jěš*, *po vívátj*, *-áješ*, br. *vícь*, *uěš*, *pavícь*, *paúěš*, *pavívácь*, *-áeš*, p. *wiś*, *wiję*, *powiś*, *owiac*, č. *vítī*, *vítj*, *po víti*, *-vítj*, *po víjeti*, *-vítj*, slš. *vit'*, *vi-je*, *po víti*, *po víjat'*, *-am*, gl. *wiś*, *-ju*, *powiś*, *powiwaś*, dl. *wiś*, *-ju* in *-jom*, *powiś*, *powijaś*. Psl. **vítī*, prez. **vbjěšь* < ide. **uiH-těj*, prez. **uějH-elo-*, prim. lit. *vítī*, *vėjū*, *vėja* (*ápveja*) »viti«. Iz aor. osnove je sti. *ávvyat* »ogrnil je, ovil je«, stav. *viūam* »naj bo ogrnjen«, iz nazalnega prez. **uiH-t(e)H-* je stit. *im-fen* »on ogradi«, iz prez. **uiH-éje-* je sti. *vyátyati* »oviti, ogrniti« in lat. *viēre*, *viēō* »vezati, plesti«, prim. še sti. pf. *vivyē* »ogrnil se je«. Ide. bazo rekonstruirajo **uejH-* »zaviti, oviti, ogrniti« (LIV, 610). Psl. **vítb*, f. **vítā* < **uiHtō-* (prim. lit. *výtas*, f. *vytā* »zvit«, lot. *vits*, sti. *vítā* »oviti«) izkazuje sln. *zavít*, *po víti* ipd., izv. *po vítica* (> *potica*), sbh. *sāvít*, r. *vítój* »zvit, spiralen«, č. *vít* (tako rekonstruirala tudi Dybo, SA, 213; o r. *vítj* »zavit«, sbh. *vít* »tanek in čvrst«; glej *vítek*). Glej tudi *víniti*, *potica*, *víttra*, *vítvra*, *vénec*, *vítek*, *vijác*, *vėja* I, *vújati*. M. S.

vítī II, *vítjem* (v. impf.) »tuliti, ululare«, npr. *veter vi-je*, *volcje vijo*; *vijanje* »Heulen«, pf. *zavítī* »zatuliti«, iter. *zavítjati*, *-am*, znano že v 16. st. pri Krelju; v 18. st. *šavíati kakor volk* »ululare, tuliti, arjuti« (Kastelec-Vorenc); iter. tudi *zavívati*, *-am* »isto«.

Prim. csl. *vyti*, *vyjč* »sonare, ululare«, star. hrv. *viti*, *vijem* »tuliti« (Vitezović, Stulli), prefigurano črnogor. *zâ-viti*, *zâvijem* »zatuliti«, sbh. *vijati*, *vijem* »tuliti«, pf. *zâvijati*, *-em*, v sb. ljudskih pesmih *previjati*, *previjam* »spreminjati glas, modulariti« (iz česar je Maretič umetno tvoril gramatični termin *prijévoj* »Ablaut« (ARJ XI, 940, 793), prevzeto v sln. *prevôj*, *-ôja* »isto«), mak. *vie* »tuliti, objokovati, narekovati (mrtvega)«, pf. *zavie*, impf. *zaviva*, blg. *vija* »tuliti« (mak., blg. *voj* »zavijanje, tuljenje« je verjetno po prevojnem iztirjenju), r. *výtš*, *vó-ju* »tuliti«, ukr. *výty*, *vyju* »isto«, br. *výčš*, *výeš*, p. *wyc*, *wyjč* »zavijati, tuliti«, č. *vyti*, *vyji*, slš. *vyt'*, *vyjem*, gl. *wuc*, *wuju*, dl. *wuš*, *wujom* »isto«. Psl. *výti, *vyjěšb »tuliti« < *ũ-těj, **ũ-jě/ô-* je tvorjeno iz onomatopeje *ũ poleg *u, ki posnema kričanje, tuljenje, oglašanje sove, prim. ps. *vy-ká-ti, *vy-ská-ti »vpiti«, pgerm. *uwwōn > švic. n. *huw(e)*, *hule* »sova«, dem. *uwwilōn > stvn. *ûwila*, nvn. *Eule* »isto«, sti. *úluka*, lat. *ulucus*, *ulula* »čuk«, *ululäre* »tuliti«, lit. *ululoti*, *uloti* »vpiti«, z determinativom -*p*- ps. *všpūti »vpiti«, csl. *vypš* »galeb«, lot. *ūpis* »sova«, lit. *ūpas* »odmev«, z determinativom (ali sufiksom) -*k*- got. *auhjōn* »hrumeti«, lot. *aūka* »nevihtni veter«, lit. *apūokas* »sova«, lot. *ūksuot* »ukati«, ps. *ukāti (Miklošič, 397; Vasmer I, 242; Pokorny, 1103). Glej tudi *vikati*. M. S.

vitica (f.) »tenka vejica, Ranke, Rebenezweig« (Janežič, Caf, Tušek) in »prstan« (Miklošič) ter »voščena, Wachsstock« (vzh. štaj.); *vitovje* »obrezane trtne veje« (Sv. Peter pri Mariboru), *viticar* »Ringelraupenmotte«, adj. *viticast* »rankenförmig«.

Prim. star. hrv. *vitica*, *vitinica*, *vitlica* »Astranke« (Šulek, Term., 52, 1275), čak. *vitica* »trtna, fiziološka vitica« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1327), v ARJ XXI, 42, izpričano le *vitica* »koder, kita, prstan«. Če je sln. akcent na korenu drugoten, pod vplivom sln. *vita* »vitra, Flechtreis« (< *vitā), kar je lahko identično s stp. *vita* »vrsta vrbe«, star. gl. *vita* »šiba za pletenje« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1603), ali če je po inf. *viti* < *vīti, je prvotno *vitica tvorjeno iz ps. pas. ptc. *vītš »zvit, navit, ovit«. Če je akcent *vitica sekundaren in je prvotno *vitica, gre za izpeljanko iz adj. *vītš, ki se ohranja v sbh. *vīt* »tanek in čvrst, primeren za pletenje«, sln. *vitak* »upogljiv«. Jurišič, Rječnik, 232, navaja poleg *vitica* »kolut, za katerega privezujejo ladje« (Vrgada), *vitica* (Istra) tudi *vitica* in *vitica* (Lika). Dalje glej *viti* I, *potica*, *vitva*. M. S.

vitra (f.) »protje za pletenje košar, rešet ipd.«, pkm. *vitra* »isto« poleg »žila v skali« (Novak, Slovar, 120), obir. kor. *wi:tra* »protje za pletenje košar« (Karničar, Obir, 258). V 18. st. *vitre* »vimen, fhibize« (Kastelec-Vorenc), *vytra* »Schwankenkreifer, vimen« (Pohlin).

Prim. hrv. dial. *vitrice* (f. pl.) »olupljene leskove šibe za pletenje košar« (Žumberak; Skok III, 600), č. dial. *vitra* »protje za pletenje košev«. Psl. *vitra (f.) je deloma v sln. in v č. izpričano z refleksom novega cirkumfleksa zaradi samoglasniške skupine *dental* + *r* kot v sln. *vě-ter*, č. *vitř*, sln. *vidra*, č. *vidra* (Furlan, SSJLK XXXIII, 1997, 299 s.). Enako je lot. *vitra* »ovijalka« (Mühlenbach-Endzelin IV, 648; Trubačev, VJa 1967, 4, 41; Bezlaj, Eseji, 124; Machek², 692; Kurkina, DS, 173). Na ps. *vī-trš (m.) kaže r. dial. *viter* »rybnaja lovuška iz nitok bez gorla vnutri« (Kurkina, Etimologija 1970, 102). Slovnično razmerje *vītrš (m.) : *vitra (f.) je mogoče primerjati s ps. *vētrš (m.) »ventus« : lit. *vētra* »nevihta, slabo vre-

me«. Ker so ide. nomina instrumenti na *-tro- v balto-slov. prestrukturirana v nomina instrumenti na *-dlo (slov.) oz. *-tlas, prim. ps. *ōrdlo : lit. *ārklas* : gr. ἄροτρον, se zdi bolj verjetno, da se v *vitra in *vītrš tako kot v *vētrš »ventus« ohranja tematizirani nomen agentis **uējH-ter-* »ovijalka« verbalne baze **uējH-* »torque-re, curvare« v ps. *vīti, *vbjěšb »isto«. O prestrukturiranju starih tvorbo na *-ter- glej pod *vēter*. Dalje glej *viti* I. M. F.

vitrih (m.), g. -a »ključ, ki odpira vse navadne ključavnice«, tudi *vētrih* »isto« (SSKJ V, 419, 452). V dialektih: črnovr. *wiātrχ* »ključec« (Tominec, 230), obir. kor. *wē:trχ* (Karničar, Obir, 257), notr. *viētrix* (Gornji Zemon; Rigler, Jnotr. gov., 81), gor. *vē:trχ* (Logar, Sln. narečja, 92). V 18. st. *vitřeh* »Dietrich, clavis adulterina« (Pohlin), *vietrih* »Diebsschlüssel, tatinfki kluzh«, »Hauptchlüssel, glaviten kluzh«, *vitřeh* »Dietrich«, *diētrih* »Dietrich« (Gutsmann).

Prim. p. *wytrych* »vitrih« (navaja Štrekelj, JA XXVIII, 1906, 536), slš. gemer. *vitrih*, *vintrich* »ponarejen ključ, vitrih« (Orlovský, Gemer., 385), toda č. *dětrych* »isto« (navaja Štrekelj, l. c.). Z vzglasjem *v-* je tudi lit. *vitrakas* (Kurschat, 2708), *vitrikas* (Štrekelj, l. c.), kar ima Fraenkel, 97, za izposojeno iz p., lit. *diirikis* pa iz n. *Dietrich* »vitrih«, od koder sta tudi sln. in č. oblika z vzglasnim *d-* (Striedter-Temps, DLS, 245). V n. je *Dietrich* »vitrih« (15. st.) metonimično poimenovanje iz atpn. *Dietrich* (Kluge²³, 180). Slov. variante z vzglasnim *v-* so bile izposojene iz n. sicer nepotrjene predloge *Wietrich, ki je tako kot štaj. n. *Jetrich* rezultat nemškega dialektičnega razvoja (Štrekelj, o. c., 537). Posamezna orodja ali naprave so pogosto metonimično poimenovana po osebah, prim. še n. *Peterchen* »vitrih«, *Klaus* »isto« (Kluge, l. c.), agl. *Jemmy* »lomilka«, n. *grünne Minna* »transportni vlak za zapornike« (Pfeifer, EWD², 226), sln. *francōz* »priprava za od-/za-vijanje«. M. F.

vitrijoł (m.), g. -a »galica«, tj. »sulfat divalentne kovine s kristalno vodo«, danes »žveplova kislina« (SSKJ V, 452), adj. *vitrijołast*, *vitrijołen*, *-ina*, *vitrijołnast*; v 18. st. *fhufhtarsku zhernilu: vitriōł jelen* »chalcantum«, *tá ardezhi vitriōł* »chalcitis« (Kastelec-Vorenc), *fūriōł* »Vitriol« (Gutsmann).

Kakor sbh. *vitriōł* »žveplova kislina, bakrov sulfat« delno prek n. *Vitriol* »(bakrov) sulfat, galica« prevzeto iz star. it. *vitri(u)ōlo*, danes *vetriolo*, pozno lat. *vitriolum*, kar je substantivizirani adj. klas. lat. *vitreolus* »steklen, steklu podoben« k *vitrum* »steklo«. Kristali galice so namreč podobni steklu (Battisti-Alessio, 4043). Sulfati se po barvi ločijo tudi v it. *vetriolo azzuro* »modra galica, bakrov sulfat«, v. *bianco* »cinkov s.«, v. *verde* »zelena galica, železov sulfat«; pog. it. je *vetriolo* tudi »žveplova kislina«. Glej tudi *vidrijoł*. M. S.

vitva (f.) »vitra« (Šempas), tudi *vitev*, *-tve* (f.) »šiba« (Goriš. brda), semkaj *vřba vitvarica* »vrba, od katere se režejo vitve« (Šempas). Sln. novi cirkumfleks ne kaže nujno na *-trv-. Beseda je sicer znana le v dial., ki ne pozna tonemskih opozicij, vendar je Pleteršnikova rekonstrukcija tonema verjetno upravičena. Cirkumfleks je lahko kakor v primeru *brřva* analogen po tipu *břkva*, prim. analogni cirkumfleks tudi v *lřkva* in pred drugimi konzonantnimi skupinami, npr. v *vitra*.

Prim. r. *vitvina* »veja, šiba«, ukr. dial. *vyřva*, *vutřa*, *vetřa*, *vetřina* »*Salix viminalis*« (Makowiecki, SBLM, 326),

stp. *wita* »vrsta vrbe«, p. *witwa*, *witwina* »Salix viminalis«, gl. *witwa* »isto«. Tudi sbh. *vītka*, *vītka* »šiba za pletenje košare; palica, s katere odvijajo vrvc«, sb. *vītina* »Clematis« (Ristić-Kangrga, Rečnik II, 67) je morda po zamenjavi "sufiksov" iz te osnove; tako morda tudi p. *witka*, gl. dl. *witka* »šiba za pletenje, vrbova šiba« (če to ni iz *i*-jevske osnove *vīt, glej *vīt*), star. gl. tudi *wita* »vrbova šiba« = stp. *wita* »vrsta vrbe«. Psl. *vīt (Schuster-Šewc, HEWb., 1605) ali *vītva, prim. stprus. *witwan* »vrba«, *apewitwo* »grmičasta vrba«, gr. ἵτεα, pri Hesyh. ἵτεα = *Fītēa* »vrba« (Frisk I, 743) < *uiH-tēuā, stvn. *wīda* »vrba« (Vasmer I, 225) < **uiþja-*, stnord. *wīðir* (m.), ags. *wīþig* (m.) »isto«, morda iz **uiþ-ū-* (Kluge²², 782), poleg *o*-jevske stopnje v gr. οἰσῶα »vrba«, norv. dial. *veid* »isto« in psl. *vēt »veja«, kar verjetno kaže na ide. atematsko paradigmo verbalnega abstrakta s sufiksom **-tu-/*-tēu-* iz korena **uejH-* »viti, ovijati«, ki se ohranja v gr. ἴτωϛ, eol. *Fītōϛ*, -βοϛ »kolesni obod, platišče; rob, obroč ščita« < *u »kar je ovito, zavito«. Glej tudi *vīt*, *vītica*, *vēja* I, dalje *viti* I. M. S.

vīvek (m.), g. -*vka* »Vanellus cristatus, priba«.

Prim. hrv., sb. *vīvak* (m.), g. -*vka* »Vanellus«. Onomatopėja po ptičjem klicu, hrv., sb. *vivi* (Hirtz, Aves, 540). Enako je n. dial. *Fifütz*, v 15. st. *vifütz* poleg *Kibütz*, *Gifütz*, *Piewitz* in podobno, r. *čibiz*, *čibez* (Suolahti, VN, 264).

vivodnica (f.) »neko rdeče jabolko« (Valjavec), *vivodinja* »isto« (Konjice), *vivōda* »neko jabolko« (Caf), semkaj *vivola* »neko jabolko« (Caf), *vivolica* »isto« (mariborska okolica; Erjavec, LMS 1882–83, 320), *vivanica* »neko jabolko« (mariborska okolica; Erjavec, l. c.), tudi *vivanka* »isto«, *vīnica* »neko jabolko« (Erjavec, l. c.) in »hruška moštarica« (Jarnik, gor.), če ni to iz *vīn »hruška moštarica«, subst. *vīnō, prim. n. tudi *Weinbirne* »hruška moštarica«; tudi *vidanica* »neko jabolko«, *vidanka* »neko rdeče, debelo jabolko« (Caf); pri Freyerju *videnza* »vrsta hruške«; Šulek, Im. bilja, 431, navaja po Valjavcu tudi *vidrica* »vrsta zelenega jabolka«.

Nejasno, Rečnik SANU II, 580, navaja po Šulku (ki ima od Valjavca) in Borjanoviču *vivodnica* »vrsta jabolka«. Morda poimenovano po kraju (od koder izvira (?)). V poštev pride hrv. tpn. *Vivodina* med Žumberkom in Jastrebarskim, vendar domneve ni mogoče dokazati. K besedotvorju prim. tolm. in v Goriš. brdih *dúnajica* »vrsta jabolka (ki je k nam prišla od reke Dunaj, tj. Donave)« (o *dúnajica* in sorodnem Erjavec, LMS 1882–83, 317). Variante na *vid-* so nastale po haplogiji iz onih na *vivid-*, zato primerjava s sb. *vidovača* »sadje (jabolke, hruške), ki dozori o sv. Vidu« (navajata Vuk, ARJ XX, 837; Rečnik SANU II, 594), *vidovnjača*, *vidovka* »isto« (Vuk), kar je nedvomno tvorjeno iz svetniškega imena *Vid* < lat. *Vitus*, ne ustreza. Poleg tega jabolka in hruške pri nas ne morejo dozoreti že na Vidov dan (15. junija), medtem ko je v Srbiji, kjer ta svetnik goduje po julijanskem koledarju 13 dni kasneje, to možno. V hrv. (gregorijanski koledar) je *vidovka* le »češnja, ki zori o sv. Vidu« (Iveković). Proti izpeljavi iz *Vid* govori tudi tvorba, saj bi v sln. pričakovali druge suf., prim. *antōnovka*, *jakobček* »vrsti jabolka«, *šmohórka* »vrsta hrušk in jabolka, zrelih okoli sv. Mohorja« (Temljine, Sv. Lucija). M. S.

vīza (f.) »Accipenser huso«, v 18. st. *wifena* »Haufen, hufo« (Pohlin), *visa*, *visavina* »Haufen Filch« (Gutsmann); kasneje *bisen*, *bisina* (Vodnik), *visa*, *visavina* »Haufen« (Jarnik, Versuch, 44).

Tudi hrv. kajk. *vīza* (Jambrešić), sev. slov. je r. *vya*, ukr. *vyz*, *vyzyna*, p. *wyz*, *wyż*, č. *vyz(a)*, gl. *wyz*. Iz slov. jezikov je madž. *vīza* in rum. *vīza*, tudi turš. *vīza*, ngr. βίτσα »Accipiter globa«. Sorodno je stvn. *hūso*, nvn. *Husen* (Miklošič, 398), vendar ni mogoče z gotovostjo dokazati, da je slov. **vyz(a)* prek **yz(a)* izposojeno iz stvn. *hūso* (Kiparsky, Lw., 229). Po Machku², 705, je oboje paleoevropski relik.

vīzbec (m.), g. -*a* »Emberiza cia, skalni strnad«, samo pri Freyerju, Fauna, 19: *visbez* poleg *broliža* »Emberiza cia, Zippammer, mali šternad«; Cigale, Wb., 904, navaja *vīzbec* in *broljica* »Kripper, Emberiza cia« z vprašajem.

Brez znanih paralel. Poimenovanja strnadov so pogosto onomatopejskega izvora, npr. hrv. (*strnadica*) *cikavica*, furl. *cip*, *ciu*, trž. it. *zip*, sln. dial. *čip*, veljotsko *zezi* (Filipi, IO, 76 ss.), vendar ustreznega glagola v slov. in sosednjih jezikih ni zaslediti. Poleg tega glasovna struktura *vīzb* težko ustreza strnadovemu oglašanju. Ker skalni strnad naseljuje tudi Julijske Alpe in Karavanke (Geister, OAS, 278), ni izključeno, da gre za tvorbo iz *vīzba < *visva < *vysy, -*ve* »višina, višava«; torej nekako »višavec«, prjm. k tvorbi in betacizmu sln. *jāzbec*, sbh. *jāzavac* < *ēzv < *ēzva »jama, podzemni blog«. Dalje o tem glej *visōk*, *sōkva*. M. S.

vīzita (f.) »obisk«, adj. *vīziten*, -*tna*, subst. *vīzītica* »Visitkarte«, v. *vīzītirati* (impf., pf.) »(uradno) pregledovati, inšpicirati, preiskovati (bolnika)«, črnovr. *węstiarat*, -*gam* »preiskovati«, *węstiarany* »vojaški nabor« (Tominec, 231), cerklj. *węzēti:rat* (Kenda-Jež, Gradivo), primor. *vīzita* »zdravniški pregled« (Jakomin, NS, 144); v 18. st. *fisitirati* »visitieren« (Gutsmann).

Glagol je mlada izposojenka iz knjiž. n. *visitieren*. Subst. *vīzita* je učena izposojenka prek n. *visite* »zdravniški pregled«, star. tudi »obisk«, iz frc. *visite*. Oblika z -*ž-* in akcentom na prvem zlogu je kakor hrv. čak. *vīzita* »zdravniški pregled« (Vrgada), »zdravniški pregled pri naboru« (Dugi otok) in »obisk« (Rab) iz ben. it. *visita* »obisk, zdravniški pregled, inšpekcija«, kar je post-verbal od *visitare* < lat. iter. *visitare* »večkrat obiskati«, poznolat. tudi »zdravniško obravnavati« k *videre* »gledati« (Walde-Hofmann II, 784). M. S.

vīzmut (m.), g. -*a* »vrsta kovine, Wismut«, tudi *bīsmut*, *bīzmut* »isto«, adj. *vīzmutov*, *bīzmutov*, *bīsmutov*.

Prevzeto iz nvn. *Wismut*, prvič izpričano okrog l. 1390 kot *wesemut*. Izvor ni pojasnjen. Domnevajo, da je izhodišče arab. *itmīd* »antimon«, v alkimističnem žargonu prenarejeno *ibšimūt*, po metatezi srlat. *bisemutum*, iz česar je lahko izpričana srvn. oblika. Poimenovanje za bismut in atimon sta se lahko pomešala, ker so obe kovini uporabljali kot sredstvo za povečanje leska v slikarstvu in livarstvu (Pfeifer, EWD², 1574). Sln. variante na *b-* so iz nlat. M. S.

vīža (f.) »način« in »melodija, napev«, v 16. st. *vtej vishi* »ad hunc modum, dergleichen«, *vīsha* »melodia, lubefniva peifim« in »modus, mera, ein Maß, Weis«, *mnoge vīshe* »multiplex« (Megiser), *vīsha* (Krelj), v 17. st. *v'taki vishi* »na ta način« (Janez Svetokriški), v 18. st. *v'letō vīsho* »ad hunc modum«, *ene pējmi, ali peitjā vīsha* »modulatio«, *vīsha tega peitjā* »tonus«, *vīshan* »compositus«, *vīsha* »ena šydarska, ali zimpermanska mēra, šhnora, Winkelmoš« (Kastelec-Vorenc), *vīsha* »modus, aria, modulatio«, *vīsha* »Weise, Art, Ton« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *vīse* »način, melodija, pesem« (Miklošič, Frw., 64, SEW, 393; Striedter-Temps, DLS, 246) < stvn. *vīsa* < pgerm. *weis-ōn (f.) »izgled« (poleg *weisa > stvn., srvn. *wīs*, ags. *wīs*, stnord. *wīss*) < ide. **uejǵ-s-*, kar lahko izvira iz šibkosklonske osnove akrostatične paradigme *uejǵ-os, g. **uejǵ-s-(e)s* iz baze **uejǵ-* »zagledati, videti«, prim. sti. *vēdas-* »znanje, preudarnost, sveto besedilo veda«, gr. εἶδος »izgled, oblika, podoba, zunanost, stanje«, lit. *vėidas* »obličje, obraz«, stir. *fiad* »v obraz, vpričo« (Kluge²², 785; Pokorny, 1127). K pomenskemu razvoju »način« > »napev« prim. lat. *modus* »način« in »takt, ritem, napev«, *modulātio* »petje v ritmu, melodično igranje« (Drosdowski, HW, 806). Mlajša izposojenka iz že diftongirane pozno srvn. predloge je v 16. st. *veishe oli glaffa, vesho* (Trubar; Rigler, Začetki, 64). Glej tudi *vīžati*. M. S.

vīzale (f. pl.) »hodulje, bergle« (kranj.), v 18. st. *vīshali* »grallae, krulke ali krule ša te hrome« (Kastelec-Vorenc).

Nejasno, morda iz *vīžati* »voditi, ravnati«, prim. k besedotvorju sln. *vihale* »škornji na zavih« iz *vīhati*, k pomenu v 18. st. *podvīshati* »podpréti, podftaviti, pomožhi, adminiculari« (Kastelec-Vorenc). M. S.

vīžati, -am (v. impf.) »ravnati, voditi«, kor. rož. *vīžata*, *vīžvata* »za vajeti voditi konja« (Šašel, RNB, 143), pri Pletteršniku *prevīžati* »prepričati«, v 16. st. *Vy krali, puštyte se vīshati, inu Rihtary na Semli puštyte se vūzhiti* (Trubar), *prevīshati* »convincere«, *fvīshati* »demonstrare« (Megiser), v 18. st. *vīshati* »ravnati, porovnat, voditi, dirigere«, *vīshar* »mojster v'zimpraniu, inu v'fydanu, architecton, architectus; oblaftnyk zhes druge, ladaviz, gubernator; vladar, vojarin«, *podvīshati* »podpréti, podftaviti, pomožhi, adminiculari«, *prevīshati* »f'hratfati, na tihim polvariti; coarguere f'motiti, confutare, convincere«, *švīshati* »s'urshoham škasati, isgovarjati fe, tošhiti fe, causari«, *isvīshan* »iskašan, demonstratus«, *nešvīshan* »improbabilis« (Kastelec-Vorenc), *vīsham* »dirigere, gubernare«, *vīshar* »director«, *vīshenga* »norma«, *podvīsham* »unterweisen, inftruere« (Pohlin), *vīsham* »leite, weise, regere«, *podvīshati* »podvuzhiti, unterweisen« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *wīsen* »kazati, usmerjati, voditi« (> nvn. *weisen*) < stvn. *wīsen* (Miklošič, Frw., 64; Striedter-Temps, DLS, 246), prim. stsaš. *wīsan*, niz. *wijzen*, šved. *vīsa* < pgerm. **wīs-ija-*, kar je malo jasna tvorba iz ide. **uejǵ-* »zagledati, videti« (Kluge²², 785) ali denom. iz stvn. *wīs(i)*, nvn. *weise* »pameten, moder« (Drosdowski, HW, 806) < **uejǵ-tjo-* poleg **uojǵ-tjo-* > psl. **věst'ь*, csł. *věšt'ь* »izkušén, vešč, moder«, hrv. *vjěšt*. Glej tudi *vīža*, *vīžale*, *vīžel*. M. S.

vīžel (m.), g. -žla »sledni pes, canis sagax«, dem. *vīžle*, -ta (n.); v 16. st. *vīshil*, *vīshla*, *vīshil* »canis sagax« (Megiser), v 18. st. *vīshil* »canis sagax, f'lednyk«, *vīshil ali hert* »venaticus canis, pes ša lou« (Kastelec-Vorenc).

Prim. sbh. *vīžao*, -žla, f. *vīžlica* »pes prepeličar«, r. *výžlec*, *výžlik*, *výžlok*, f. *výžlica*, *výžlovka* »lovski pes«, ukr. *výžlec*, f. *výžlica*, br. *výžal*, -žla »pes gonič«, p. *wyżel*, -žla »ptičar, prepeličar, sledni pes«, č. *vyžle*, dial. *vejžle*, stč. *vyžle*, *vyžlec*, -lč »vrsta manjšega lovskega psa«, slš. *vyžla* »isto«. Nejasno. Če je beseda prevzeta iz madž. *vizsla* »sledni pes« (in adj. »buden, uren, bister«), prim. madž. *vizsgál* »preiskovati, pregledovati, vohati« in dalje mordvin. *vezems* »prostiti, zahtevati, iskati« (Melich, Festschr. Miletić, 148 ss.; Machek², 705), je problematič-

no sev. slov. vzglasje vy- mogoče razložiti z naslonitvijo na pref. *vy-. Iljinski, IORJa XXIII/1, 130, ima madž. besedo za slov. izposojenko. To možnost dopušča tudi EWU, 1650. Dalje ni izključena izposoja iz srvn. *wīsel* v domnevem pomenu *»vodilni pes, pes vodnik«. Srvn. *wīsel* je izpričano v pomenu »vodnik« in »čebelja matica«, prim. stvn. *wisó* »vodnik, vodja«, nvn. *Weisel* »čebelja matica« (Vasmer I, 239) k n. *weisen* »kazati, voditi« (Kluge²², 784), o čemer glej *vīžati*. Izključen ni niti domači izvor, tvorba (tipa *orólš) iz *vyga > p. *vyga* »pretkanec, pesjan, zvit človek« (Skok III, 602). M. S.

vlačiti, *vlačim* (v. impf.) »trahere, occare«, kot sekundarni impf. k prefigurirani pf. glagola -*vléči*, iter. -*vlačévati*, -*újem*, npr. *zavlačévati* (impf.) »verzőgern, hinausziehen«; subst. *vláka* »vleka, različne vlečne priprave« in »kolikor se naenkrat navleče«, pogosto s prefiksi, npr. *návlaka*, *navláka* »ropotija, poimenovanja različnih priprav«, *razvláka*, *razláka*, *zláka* »nadloga, stiska, sitnost, neprijetnost«, *vlačič*, -*íca* »kdor hlode vlačí«, *vlača* (f.), notr. *vláče* (f. pl.), dem. *vlačica* »majhne (tovorne) sani«, *vlačice* (f. pl.) »prednja vozna prema, na kateri se les s hribov vlačí«, *vlačúlja* »sani za seno« (gor.), *vlačúge* (f. pl.) »majhne vlečne sani za steljo ali seno«, *vlačček*, -*čká* »ročni voziček« (notr.), *vlačáj*, -a »manjši tovor za prevoz«, *vlačénica* »grebenica«, kompoz. *branovlák* »prečna greda pri vozu, na katero se pritrdi vlečna vrvc«, v 16. st. *sbrano vlahziti* »occare« (Megiser), v 17. st. *hudizhi po paklu ga vulazhio* (Janez Svetokriški), v 18. st. *s'brano vlahziti* »occare« (Kastelec-Vorenc), *ulázhem*, -*zhiti* »trahere, occare« (Pohlin).

Prim. stcsł. *vlačiti*, *vlačq* »trahere«, sbh. *vlačiti*, *vlačím* »occare, carminare«, mak. *vlačí*, blg. *vlača*, r. *voločít'ь*, -*óčíš'ь*, ukr. *voločýty*, -*ócyš'*, br. *vlačáycь*, -*ócyš'*, p. *włóczyć* »vlačiti«, č. *vlačiti*, slš. *vlačír'*, gl. *włócić*, dl. *włócysz*. Psl. *voločiti, **vólčiš'ь* je iter. k *vylk-tí, **velčěš'ь* (Pokorny, 1145; Vasmer I, 223; LIV, 620). Glej tudi *vlačúga* in dalje *vleči*, *vlák*. M. S.

vlačúga (f.) »potepuhinja« in »cipa, lajdra; scortum«, tudi *vlačúgarica*, *vlačúha*, m. *vlačúgar*, *vlačúg*, -a »Herumstreicher, Buhler«, *vlačúžnik*, -a, *vlačúh*, -a »isto«, adj. *vlačúgarski*, denom. *vlačúgati se*, -am se (impf.), *vlačúgáriti se*, -árim se (impf.) »herumstreichen, vagabundieren, einen unmoralischen Umgang pflegen«; v 18. st. *ulazhúga*, *ulazhugárza* »ambubaja«, *ulazhugar* »vagabundus« (Pohlin).

Izhodiščno *voločúga »vlačenje« je s suf. *-uga izvedeno iz *vólčiti se > sln. *vlačiti se*, prim. v 16. st. *ulazhiti se* (Krelj), v 18. st. *je vlahziti* »vagari« (Kastelec-Vorenc), hrv. čak. *vúć se* »vlačiti se«, r. *voločít'sja* »vleči se«, p. *włóczyć się* »vleči se, plaziti se, potepati se«, od koder je s podobnim suf. tvorjeno p. *włóczyga* »klatenje, potepanje, klatež, potepuh«. K besedotvorju prim. *vijúga* iz *víti*. Prvotni pomen »vlačenje« je v sln. izkazano v gor. *vlačúge* (f. pl.) »kratke sani za spravlanje lesa ali sena v dolino; veje, na katerih vlečejo seno« (glej *vlák*). Ni jasno, ali spadata sem sln. in hrv. cgn. *Slak*, *Oblak*. Pomenski razvoj »potepati se« < »vleči se« je v tej besedni družini znan še v lit. *válkata* »potepuh«, *válkoti(s)* »potepati se« in lot. *válkatiēs* »isto«, kar ni izposojeno iz slov. jezikov (Fraenkel, 1191). Dalje glej *vlačiti*, *vleči*, *vlák*, *oblák*. M. S.

vládati, -am (v. impf.) »regere«, tudi »razpolagati, posedovati«, npr. *s svojim blagom vladati*; *vládati s kom*

»shajati«, npr. *ne morem z njim vladati* »ich kann mit ihm nicht auskommen«; v. *se* »ravnati se«; tudi *lādati* »vladati, obvladovati, imeti v lasti«, pkm. *lādati* »imeti v posesti, obvladati, shajati« (Novak, Slovar², 69); pf. *nad-*, *ob-* > *o-*, *pre-*, *za-(v)l-*, sekundarni impf. *-vladovāti*, *-ūjem*; subst. *vlāda*, *vlādba*, *vlādstvo* »Regierung«, *vlādār*, *-ja*, f. *vladarica* »regens«, redkeje *vlādātelj*, *-a*, *vlādāvec*, *-vca*, f. *vlādāvka*, *vlādec*, *-dca*, *vlādnik*, *-a*, f. *vlādnica* »isto«, *vladavina* »način vladanja, območje vladanja«, *vlādanec*, *-nka* »podložnik«, *nadvlāda*, *prevlāda* »Oberherrschaft, Sieg«, adj. *vlāden*, *-dna* »Regierungs-«, *vlādārski* »Herrscher-«, *obvlādājiv*, *-īva* »kontrollierbar«; v 16. st. *ladanie* »regimen«, *oblādanie* »victoria« (Megiser), v 18. st. *ladati* poleg *višhati*, *kraivolovati*, *regirati* »regere«, *oblādati* »vincere«, *vlādanie* »regimen, rectio, imperium«, *vladar* »rector«, *vladarza* »rectrix« (Kastelec-Vorenc), *lādām* »regere«, *oblādām* »vincere, fubjugere, debellare«, *oblāda* »victoria«, *uladiza* »princeps, moderator« (Pohlín), *ladati*, *laduvati* »regieren«, *oblāda* »Sieg« (Gutsmann). Semkaj atpn. *Vladimir*, *Vladislav*, hipokor. *Vlado*, *Lado*, l. 864 *Wolato* (F. Kos, Gradivo II, 148), v 12. st. *Woldei*, *Ladochus* (Kronsteiner, Alpenslaw. PN, 84), cgn. *Ladič*.

Prim. csl. *vladati*, *-ajō* in *vladēti*, *-ējō* »imperare, dominari«, sbh. *vlādati*, *vlādām*, črnogor. *lādati*, mak. *vlada* (navadno *vladee*), blg. dial. *vlādām* (standardno *vladēja*), r. dial. *volodētš*, *-ēješb*, ukr. *volodaty*, *-aju*, *volodity*, *-iju*, br. *valōdacb*, *valadācb*, p. *władać*, stp. *włodać* (danes še *włodarz* »upravnik, valpet«), č. *vlādati*, slš. *vlādar*. Psl. **voldāiti*, *-āješb* (> **voldāšb* > **voldāšb*) in **voldēti*, *-ēješb* sta durativa iz **volstī*, **voldēšb* > stcsl. *vlasti*, *vladō* »imperare, dominari« (z instr., npr. *vladeši drbžavoju morbškoju*), stč. *vlasti*, *vladu* »vladati«, prim. z e-jevskim vokalizmom lit. *veldēti*, *vēldu* »posedovati, vladati« (iter. *valdyti*, *valdaū*, lot. *vāldīt*), iz nazalnega prez. stir. *follnadar* »vladati« in iz esiva **uļH-Hijé*-lat. *valere* »biti močan, biti zdrav, veljati, posedovati« (LIV, 617). K besedotvorju prim. psl. **jbedēšb*. Akcentska rekonstrukcija inf. **volstī* je osnovana na razliki do primera **pāsti*, **padēšb*, ki je deriviral durativ **pādāti*. Domneva o izposoji slov. besed iz germ. (Vaillant, Gr. comp. III, 154) je zaradi balt. gradiva malo verjetna. Iz ide. korena **uelH-* je še toh. B *walo*, A *wāl*, oblique *lānt(e)* »kralj«, stir. *flaith* »gospostvo«, kimr. *gwlad*, srbret. *gloat* »dežela«, kimr. *gwaladr* »vladar«, *gwledig*, gal. *Vlatos* »isto«, lat. atpn. *Valerius*. Osnovna literatura: Miklošič, 378; Trautmann, BSW, 340 s.; Vasmer I, 219; Pokorny, III s. Glej tudi *lādanje*, *lāst I*, *lāšē*, *oblāst*, *zlāsti*, *vladika*, *vlastelīn*. M. S.

vladika (m.), g. *-e* in *-a* »škof«, *vladikovina* »škofija«, *vladištvo* »škofovska služba«, v. *vladikovāti*, *-ūjem* (impf.) »biti škof«; vse izpričano šele v 19. st.

Prevzeto iz stcsl. *vladyka* »dominus, dux«, csl. tudi »archiepiscopus, pater familias«, sbh. *vlādika* »pravoslavni škof« in »plemenita gospa v patricijskem Dubrovniku«, mak. *vlādika* »pravoslavni škof«, blg. *vlādika* »isto«, r. *vladyka* »isto« < csl., stp. *włodyka* »kdor je z vodilnega položaja nizko padel«, č. *vladyka* »cerkveni vladar, starešina«, stč. *vladyka* »nižji plemič, poveljnik utrdbe«, gl. *włodyka* »vladar«. Iz slov. jezikov je pred

metatezo prevzeto stvn. *Wallucus*, v Fredegarjevi kroniki *Walduco* »dux Winedorum« (Mikkola, JA XLI, 160), stprus. *waldwico* »vitez, posestnik«. Psl. **voldyka* je tvorba iz neke sicer pozabljene nominativne tvorbe **voldy*. V poštev pride nazalno deblo **uoldōn* (Lohman, KZ LX, 287; Vasmer I, 209), ptc. prez. glagola **volstī*, ki se ohranja v stcsl. ptc. prez. akt. *vlady*, str. *volody* »imperans«, ali iz neke osnove na **-uH-* kot sti. konglutinat *-ūka-* (Machek², 693; Recueil I, 101). K izpeljavi iz nom. prim. psl. **mātica*. Dalje glej *vlādati*. M. S.

vlāga (f.) »humiditas, humor«, pri Cafu in Cigaletu tudi »topel dež«, samo v 18. st. pri Gutsmannu tudi »juha«, *vlāzica* »mehka, vlažna ilovnata ruda«, adj. *vlāžen*, *-žna* »humidus«, tudi »mil (o vremenu)« in »mehak, voljan (o kruhu)«, *vlāžnat*, *-a* »feuchtlich«, abstr. *vlāžnost*, *-i* »vlaga«, v. *vlāžiti*, *vlāžim* (impf.) »befeuchten«, pf. *o-*, *na-v-*, tudi iz adj. je denom. *vlāžniti*, *-īm* »isto«; dial. kor. obir. *wá:ha*, adj. *wāžən* (Karničar, Obir, 258), pkm. *vlāga* (Novak, Slovar², 166), črnovr. *ulāya* (Tominec, 231); v 18. st. *ulāga* »humor, humiditas«, *ulafšn* »humidus« (Pohlín), *vlāga* »Brühe, Suppe, Feuchte«, *vlāgiza* »shupiza, Sūpplein« (Gutsmann). V star. jeziku (in nekaterih dial.) se namesto *vlāga* in *vlāžen* uporablja izposojenka iz bav. n. *feucht*, prim. v 16. st. *feihnuft* »humor« (Megiser), v 17. st. *faitnost* »humiditā«, *fatno* »humido« (Alasia), gor. *fājhten*, *-tna* »vlažen« in »rahlo pijan«, abstr. *fājhtnost*, *-i* (f.) »vlaga«.

Prim. stcsl. *vlāga* »humor, humiditas«, sbh. *vlāga*, mak. *vlaga*, blg. *vlāga*, r. dial. *volōga* »vlaga, mokrota, tekoča maščoba kot priloga, jed« (knjiž. *vlāga* »vlaga« je iz csl.), ukr. *volōga* »(mastna) vlaga«, br. *volōga* »mlečna omaka ali omaka iz konopljnega semena; maslo, redka maščoba«, č. *vlāha*, slš. *vlahā*, gl. *włoha*, dial. *włōha* (po adj. *włōžny*), dl. *włoga*, dial. *loga*. Psl. **vōlga* »vlaga« je tvorba iz baze **uelg-* »vlažen, moker«, prim. v o-jevski stopnji z izvorno dolgim vokalizmom še lot. *valgs* »vlažen«, *valgums*, *valgums* »vlaga«, *valgt*, *valgstu* »navlažiti se, zmočiti se«, lit. *valgis* »jed«, *valgā* »isto«, *valgyti*, *-au* »jesti«; iz e-jevske stopnje je stvn. *welc* »vlažen, mil, uvel«, o tvorbah iz ničte stopnje prim. *vólhek II* in morda stvn. *wolcha* »oblak«, če iz **uļgā*, in *wolcan* »isto«, če iz < **uļg-no-*. Z drugim determinativom je **uelk-* »biti vlažen« v stir. kavz. *folcaid* »prati, kopati se« (LIV, 621), *folc* »povodenj«, stvn. *welth* »vlažen, mil, uvel«, ags. *wealg* »brezokusen, zoprni«, isl. *walgr* »mlačen«, lot. *valks* »vlažen«. Balto-slov. dolžina je razločljiva na dva načina. Psl. **vōlga* je lahko postverbal od **vōlžiti* = lit. *vālyti*, to pa je ali dolgovokalni kavzativ iz omenjene baze ali faktitiv k denom., ki je potrjen v lot. *valgt*. Akut se je v tem primeru prenesel tudi na ničtostenjske tvorbe. Možnosti za aplikacijo Winterjevega pravila so manjše, saj naj bi to delovalo le neposredno pred akcentom (o tem Rasmussen, CWPL II, 70), iz česar bi sledilo, da je akcent v **vōlga* umaknjen po spornem Hirtovem zakonu. Tvorbeno bi izvorno **uolgā* ustrezalo germ. **salbō*, stvn. *salba* »mazilo, žavba« < **solpā*. Tej interpretaciji ustreza lot. *valgs* < **uōlgō-*. Vendar se zdi prva razlaga verjetnejša, saj je kavz. že balto-slov. starosti, medtem ko psl. **vōlga* in lit. *valgā* zaradi akcentskega neskladja ne kaže na starost tvorbe, ampak na paralelizem. Osnovna literatura: Miklošič, 378 s.; Trautmann, BSW, 358; Mühlēbach-Endzelin IV, 454 s.; Brückner, KZ XLV, 104; Pokorny, II, 145; Vasmer I, 219; Schuster-Šewc, HEWb., 1621. Glej tudi *vólhek II*. M. S.

Prevzeto iz sbh. *vlastēlin* »veleposestnik« (Zagorje), širše »patricij, plemič«, kol. *vlastēla, vlastele*, prim. dalje csl. *vlastelīn* »princeps, dominus«, *vlastelb* »princeps, dux«, mak. *vlastelin* »plemič, zemljiški gospod«, blg. *vlastelin* »vladar«, r. csl. *volostels*. Slov. *volstelīn je z individualizirajočim sufiksom *-in- tvorjeno iz nomena agentis *volstelb < *vold-telb k tematskemu *volstī, *voldēšb > stcsl. *vlasti, vladq* »imperare, dominari«. K besedotvorju prim. r. *žitelb*, csl. *žitelīn* »prebivalec« iz *žiti »živeti, prebivati« (Skok III, 605 s.). Dalje glej *vladati, vladāka*. M. S.

vlažen (adj.), f. -žna »počasen«. Glej pod *vólhek I*. M. F.

vleči, *vlečem* (v. impf.) »trahere, ducere«, v. se »težko hoditi«, v. s kom »držati s kom«, veter *vleče* »piha«, na zeleno *vleče* »ins Grüne spielt«, za lase *pri-v.* »izmisliti si«, v kompoz. *oblēči* »vestire«, *slēči* »devestire«, bkr. *svlēči* »exuere« (prim. *svlāk*, -a »kačji olevak« = sbh. *svlāk* »isto«), *navlēči se* »pretegniti se, nakopati si kaj neprijetnega, neprimerno se obleči«, *od-, pre-, pri-, po-, z-, za-v.*, iter., sekundarni impf. -*vlēkati*, -am; subst. *vlēk* »tractus«, *vlēka, navlēka* »Spicke« (*navlēčenka* »vrsta klobase«), *zavlēka* »Verzögerung«, *vlēčka* »Schleppe«, kompoz. *branovlēk* »prečna greda pri vozu, na katero se pritrudi vlečna vrva«, adj. *vlēčen*, -čna, *vlečān*, -čnā, *vlēčasti*, -a, *vlečlīv*, -īva; v 16. st. *vlejzhi* »raptare, trahere«, (Megiser), v 18. st. *vleizhi* »trahere« (Kastelec-Vorenc), *ulezhi* »trahere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *vlēšti, vlēkq* »trahere«, *oblēšti* »vestire«, *svvlēšti* »exuere«, sbh. dial. *vleci*, knjiž. *vúci*, -ēm »trahere«, *obúci* »vestire«, hrv. čak. *vūc*, *vūčēn*, *obūc*, mak. *vleče, obleče*, blg. *vleká, obleká*, r. *volóčb, volokú, voločēšb* »vleči«, *obolóčka* »ovoj«, ukr. *voloktý, volokú, voločēš*, br. *valačý, valačēš*, p. *wlec, wloke, wleke* »vleči«, *oblec, oblekac* »obleči, oblačiti«, č. *vlēci, oblēci*, slš. *vliect', vlečiem, obliect'*, gl. *wlec*, dl. (w)lac. Psl. *vylk-tī (eventualno tudi *velk-tī), *velčēšb »vleči«; dalje je identično lit. *vilkti, velkū, vėlka*, lot. *vilkt, vėlku* »vleči«, lit. *apvilkti* »obleči«, av. *fra-varčati* »odvleči«, *aipivarčainti* »obleči«, kar je tematizirano iz ide. atematskega prez. *uylk-mi, *uylk-énti, ohranjenega v av. 3. pl. injunktiva *fraoracīnta* »odvlekli so proč« (Trautmann, BSW, 349 s.; Vasmer I, 220, 223; Fraenkel, 1253, LIV, 620). V o-jevski stopnji še gr. *ὄλιξ*, akz. *ὄλκα* »brazda«, v n. st. lakon. *εὐλάκα* »plug« (< *ε-Flk-ā). Gr. *ὄλιξ* »brazda« je lahko iz korenskega substantiva pragr. *áulok-s, kar bi kazalo, da je ide. baza **H₂ulck-* (Schindler pri Rasmussen, SM, 202). Z vzglastnim **s-* namesto **u-* je homon. baza **selk-* v gr. *ἑλκω* »vleči«, *ὄλκῆ* »vlek«, alb. *heq*, dial. *helq* »vleči«, toh. B *sālk-* »izvleči«, arm. *hetg* »počasen, len«, lat. *sulcus*, ags. *sulh* »brazda« (Specht, KZ LXVI, 25; Frisk I, 77; Pokorny, 901, 1145). Pomen »vestire« je kakor v n. *sich anziehen* »obleči se« poleg *ziehen* »vleči«. Glej tudi *vlačiti, vlāk, vlačūga, oblēči, oblāk, podlēček* in *pódlaka*. M. S.

vljuden (adj.), f. -dna »(per)humanus, festivus, urbanus«, abstr. *vljudnost, -i* (f.) »venustas, elegantia morum«, zanikano *nevljuden, -dna, nevljudnost, -i*; v 18. st. *vluden* »artig, lautselig« (Gutsmann), domnevno po afezezi tudi *ljúden, -dna* »vljuden«, zanikano *neljuden, -dna* »nevljuden«, v 18. st. *neluden* »inhumanus, morosus, tetricus« (Kastelec-Vorenc); z drugimi pref. < prep. *priljuden, -dna* »lautselig, menschenfreundlich«, v 18. st.

perluden »humanus, perhumanus«, *perludin* »perurbanus, urbanus« (Kastelec-Vorenc), *perluden* »artig, freundlich« (Gutsmann), zanikano *nēpriljuden* »nevljuden, boječ se ljudi«, v 18. st. *nepperluden* »grob, spröd an Sitten, unhöflich, unleutselig« (Gutsmann); *odljúden, -dna* »isto« v 18. st. *odluden* »inhumanus« (Kastelec-Vorenc), *odluden* »leutscheu« (Gutsmann).

Prim. sbh. *ūljudan* »vljuden«, č. *vlūdny*, slš. *vl'údny* »isto«, *odl'ud* »neprijljudnež«, *odl'udny* »neprijljuden«. Izhodišče je **vž-l'údnyž*, kar je iz prepozicionalne zveze **vž l'udichž* »pri ljudeh«. K semantični motivaciji prim. lat. *humānus* »človeški, vljuden«, *perhumānus* »prijazen, vljuden«. Za navedeno gradivo ni mogoče domnevati glagolskih besedotvornih predhodnikov, tako kot v r. *neljudim* »odljuden človek«. Prvotni pas. ptc. glagola *obljuditi* je *obljuden, -a* »naseljen, bevölkert«, iz glagola *poljuditi* »popularizirati«, tvorjenega po n. oz. lat. zgledu, je tvorjeno *poljuden, -dna* »popularen«. Dalje glej *ljūd*. M. S.

vmēr (adv.) »vedno, semper« (Miklošič po Volkmerju).

Izvorna sintagma *vž edbnq mērb »v eno (in isto) smer, v eno naravnost«, ki se je univerbizirala v *venomēr* »semper« (Miklošič, 102), je po elipsi atributa dala *vmēr*. K razvoju temporalne funkcije iz lokative prim. *kar naprej* »vedno« < »dalje«, n. *fort* »nepretgoma, dalje« (temp. in lok.) < »stran«, *in einem fort* »neprestano«, kar je tudi prvi člen kompoz. *fortsetzen* »nadaljevati« < »dalje postaviti«, *fortgesetzt* »nenehen, stalen, trajen«, in *fortwähren* »trajati« < »dalje trajati«, *fortwährend* »nenehen, stalen, trajen«. Z drugo prep. je **vžž (edbnq) mērb*, kar se ohranja v *zmēraj* »vedno« (Cigale, Janežič; če ni to po redukciji iz *zmēraj*, prim. *včēraj* > dial. *včēri* > *včēr*) in hrv. kajk. *vúzmer* »isto« (navaja Pleteršnik po Miklošiču iz Valjavečevih Narodnih pripovedk iz Varaždina in okolice). Sln. par *zmēraj* in *zmērom* »semper« s paralelo v hrv. čak. *smēron*, kajk. *zmirom*, kaže na izvor v prep. zvezi z g. oz. instr. tematskega substantiva. Enako tudi *namiru* »tako, vedno« (jvzh. štaj.) in *namiro* »vedno« (Caf). Tako stanje je razložljivo z izvajanjem iz paralelnih postverbalov *mērb in *mērb »smer« (za tematski postverbal prim. *pri-mērb) glagola *mēriti »meriti, nameravati«, prvotno domnevno strelskega termina, kar je denom. iz *mēra*. Iz sintagme **vž edbnž (sž)mērb* je skrajšan tudi adv. *vedēn*, prim. v 16. st. *ta Hudizh veden inu poufod okuli suiemi fobmi grije* (Trubar), ki je analogno po razmerju adv. *suhō* : n. *súho* deriviral adj. *vedēn, -dna* »immerwährend, beständig, ununterbrochen«, česar adv. je današnje *vedno* »semper« (Snoj, SJ/SLS IV, 27 ss.). Glej tudi *vēnomer, zmēraj, vēdno* in dalje *mēr*. M. S.

vmēs (adv.) »inter, dazwischen«, adj. *vmēsen, -sna* »dazwischen befindlich«, adv. *vmēsoma* »vmes«, subst. *vmēsница* »intermezzo«, danes tudi *vmēsnik* »vmesna naprava, pretvornik«, dial. kor. rož. *vmīs, vmīsama* (Šašel, RNB, 143), obir. *umē:s* (Karničar, Obir, 312), cerklj. *u'mi:s* (Kenda-Jež, Gradivo); v 16. st. *vmeis* (Trubar), *vmēf, vmeif, v'meif, meys* (Krelj), *vmeis, vmejs, v'mejs* (Dalmatin) (Rigler, Začetki, 74, 129, 162), *v'meß* (Bohorčič), v 18. st. *v'meis* »inter-« (Kastelec-Vorenc), *tovmiefs* poleg *tonafried* »dazwischen« (Gutsmann).

Prvotno prep. zveza **vž mēss/b* (Ramovš, Hgr. II, 157) vsebuje postv. od *mestii* < *mēsiti, prim. z drugo

prep. vzh. štaj *zmēs*, pkm. *zmēs* »vmes« (navaja Novak, Slovar², 179) < *sš (ali *všz) *mēsš/b*. K besedotvorju prim. adv. *skūp*, *vkūp*. Dalje glej *mēsiti*. M. S.

vnānji (adj.), f. -a »zunanji«, *vnānjost* (f.) »zunanjost«; cerklj. *ū'na:jn* »vnanji« (Carmen Kenda-Jež, ustno), črnovr. *wnānji* »isto«, npr. w. *člđuk* »tujec« (Tominec, 234). Adjektiv se pojavlja tudi v toponomastiki, prim. tpn. *Vnanje Gorice* pri Ljubljani in orn. *Vnanji vrh* pri Zgoniku v Italiji. Tpn. *Vnajnarje* pri Ljubljani, ki je za beležen tudi v Freyerju, Verzeichniss, 138, *Vnājnarij*, n. *Unainarje*, je pl. m. substantiva *vnānjar »ki je od zunaj, prišlek, tujec« iz adj. *vnānji* »zunanji«. V 18. st. *unanie* (ali *ptuje vinu*) »(vinum) externum« (Kastelec-Vorenc).

Tako kot adj. *vnēnji*, f. -a »zunanji« < **všnē-n'bjb* s suf. *-n'bj(jb) adjektivizirano iz adv. *všnā »zunaj« > sln. *unā* > *unā > *unā > *unā* v *vū'na* (Zgornja Kungota; SLA), *vū'na* (Velka; SLA). Enako kot adv. *všnē (glej *vnē*) je tudi sln. *vūna* (adv.) »zunaj« ojačan s partikulo *chš v *vūnah* (Spodnja Vohičina; SLA), *vūnah* (Črešnjec; SLA), z **-jb* v *unāj* »zunaj« (Lipsenj; SLA) *unāj* »isto« (Vrhniko pri Ložu; SLA), *unāj* (Ribnica, Dolenja vas; SLA). S predponiranim *ta* je *tōnā* »zunaj« (Kostanje; SLA) < *ta-všnā. Bolj pogost je sklop *jbz všnā »zunaj« > *izvūna* (Caf), *zvūna v *zgūna* (Rinkole; SLA), *ta zūna* (Osojane; SLA), rez. *zūna*, *ta-zūna* »zunaj« (Steenwijk, SDR, 335), obir. kor. *zū'na* »draußen« (Karničar, Obir, 67), *zūnah* (Viskorša; SLA) < *jbz-všna-chš itd., ki ga reflektira sln. knjž. *zūnaj* (adv., prep. z g.) »extra« < *jbz-všna-jb. V 16. st. *svuna* (*sakona rojen*) »illegitimate natus«, *svunaj* »draußen« (Megiser), v 18. st. *fvunaj*, *s'vunaj* »afforis«, *s'vnai* (adv.) »altrincus«, *šunaj* (prep.) (Kastelec-Vorenc), *fvunej* »auffen, außerhalb« (Pohlin), *svuna* »außerlich; außer«; od *svuna*, na *svuna*, na *svunanem* »auswärts«, *svuna* »außerlich«, adj. *svunan* (Gutsmann).

Izhodno sln. *vnā < *všnā »zunaj« je v izglasju enako hrv. *zvana* »foris«, od *zvana* »à foris«, od *zvana zapreti vrata* »od zunaj zapreti vrata« (Belosteneo), *izvāna* »od zunaj«, *izvāna* »isto«, č. *zevna* (adv.) »zunaj« (Miklošič, 396; Jungmann, Sl. V, 657) < *jbz-všnā, kar je sin. knjž. *zevnē*, č. dial. tudi *venaj* »zunaj« (Schuster-Šewc, HEWb., 1652) < *všna-jb (glej zgoraj tvorbo enake sln. primere). Ker so adv. *všnē, *všnū in *všnā sinonimni in kažejo na enako vezljivost, prim. *jbz-všnē : *jbz-všnū : *jbz-všnā, je *všnā lahko psl. lok. sg. substantiva *všnš (m.) »zunanjost« in tako kot psl. adv. *dōma s kontrahiranim izglasjem *všnā* < ide. **ud'nō* < **ud'nō-elo* (Furlan, FOC 7, 1998, 98). Dalje glej *vēn*, *vnē*, *zūnaj*. M. F.

vnē (adv.) »zunaj«, tudi prep. z g., npr. *vne hiše* »zunaj hiše« (Miklošič pri Pleteršnjaku II, 778), od tod adj. *vnēnji*, f. -a »zunanji« < **všnē-n'bjb*, substantivizirano *vnēnjec* (m.), g. -*njca* »ki je od zunaj«; sem fonetična varianta *vnē* (adv.; prep. z g.) »zunaj« s protetičnim v- iz prvotnega sln. *unē < *unē < *všnē, kar se je preneslo tudi na refleksi psl. *všnš v slovensčini, prim. sln. dial. *vūn* za fonetično regularno *vēn* (Ramovš, Rad JAZU 234, 1 ss.; Rigler, Jnotr. gov., 95, 85).

S postponirano ojačevalno členico pkm. *vūnej* »zunaj« (Novak, Slovar², 171) < *vunē-jb s podaljšanim prvotno akutiranim jatom pred *j*, toda *unēj* (Stari trg pri Ložu) še akutirano; sem z isto partikulo goriš. *unēj* »zunaj« (Šempeter), ki se je na obliko pritaknila po akc.

umiku *vunē > *vūne*; na zahodu je pogosta oblika *vūnih* ← *všnē-chš, npr. *ūdnih* »zunaj« (Stanjel, Kopriva, Komen, Opatje selo, Doberdob, Dutovlje, Sežana, Prosek, Opčine, Dekani, Osp, Škofije, Plavje pri Koprju, Lopar, Prešnica, Delač; SLA).

S predponirano ojačevalno členico *ta* kor. *tonē* »zunaj« (Slovenji Plajberk; SLA), *tōunē* »zunaj« (Ziljska Bistrica; SLA), *tonē* (Hodiše; SLA) < *ta-všnē, s *sa* kor. *sounē* (Sveče), *sōunē* (Ziljska Bistrica; SLA). Toda *zōune* »zunaj« (Vitanje; SLA), *zōune* »isto« (Zafošt; SLA) je iz *za-všnē. V 16. st. *vuni* »draußen«, npr. *vuni ofstati* »aufbleiben« (Megiser) < *vūnej ← *všnē-jb, prim. *sludi*, *fludi* (Megiser) < sln. *zlōdej*. Izhodno sln. *vnē/vūne/všnel/všni* je sinonimno s sln. *zūna* < *zūnā ← *jbz všnā.

Prim. stesl. *všnē* »foris«, hrv. *vani*, *vane* »isto«, r. *vnē* »navzven, izven, zunaj«, *izvnē* »od zunaj«, č. *vnē* »zunaj«, adj. *vnējši* »zunanji«, tudi *zevnē* »zunaj« < *jbz všnē, plb. *vāna* »navzven, proč«, Psl. *všnē je adverbializirani lok. sg. oksitoniranega subst. *všnš (Meillet, SC², 467 s.; Machek², 683; Polariški, SEDP II, 939). Dalje glej *vēn*, pa tudi *vnānji*. M. F.

vnēti, *vnāmem* (v. pf.) »accendere«, impf. *vnēmati*; pogosteje *vnēti se*, *vnēmati se* »uri, incendi, inflammare«, tudi v pomenih »sich entzünden (o rani)« in »navdušiti se«; v kompoz. *razvnēti* (se) (pf.), *razvnēmati* (se) (impf.) z intenziviranim pomenom, ben., rez. *zanēti*, *zanāmem* (pf.) »zanesiti« < *za-všn-ēti; subst. *vnētje* (n.), *vnētek*, -*tka* (m.), *vnētica* (f.) »Entzündung«, *vnēma*, *vnēlost* (f.), redkeje *vnēmek*, -*mka* (m.) »navdušenje; Begeisterung, Eifer, studium«, adj. *vnēten*, -*tna*, *vnētljiv*, -*iva* »entzündlich, entzündbar«, *vnēmljiv*, -*iva* »aneifernd, begeisternd, entzündbar«, *vnēmālen*, -*lna* »begeisternd«, *vnēmāv*, -*āva*, *vnēmāven*, -*vna* »aneifernd, interessant«, *vnēmālo* (n.), *vnēmālice* (n.), *vnēmālica* (f.) »netilo«, *vnētina* »vžgalna snov«; rez. *ūmnit*, *mnit* (< *ūbneiti < *ūneiti*; Ramovš, Hgr. II, 187), impf. *vnāmjat* »vnemati, prižgati« (Steenwijk, SDR, 327); v 16. st. *vnēti* »accendere, incendere« (Megiser), v 17. st. *gnesdu fe vūname*; v' *našhem ferzi uname* (Janez Svetokriški), v 18. st. *unāmem*, *unēti se* »entflammen, succedere«, *unāmliiv* »brennbar, inflammabilis«, *unētje* »Entzündung, inflammatio« (Pohlin), *vnēti se*, *vnēmem*, *vnēmati se* »entzünden« (Gutsmann).

Prim. stesl. *všnēti*, *všnēmq* »capere, accipere«, v. *sē* »uri«, impf. *všnēmati*, *všnēmajq* »attendere«, star. sbh. impf. *unimati* »sprejemati, jemati, (pazljivo) poslušati«, mak. *vnimava* »paziti«, blg. *vnimāvam* »isto«, star. pf. *vnēma* (Mladenov, 73), r. *vnjāt*, ptc. *vnjāl*, *vnjālā*, *vnjālo*, impf. *vnimāt*, -*āju* »poslušati, uslišati«, ukr. *unjāty*, *ujmēs*, impf. *unymāty* »jenjati, utihniti, prenehati; razumeti, preudariti«, br. *unjācb*, *ujmēs* »utišati, potolažiti«, č. *vnimati*, -*ām* »razumeti, sprejemati«, star. v. *se* »upirati se« (Jungmann, Sl. V, 142). Psl. *všn-ēti, *všn-šmēsš je kompoz. iz **všn-* »v, noter« in *(*j*)*ēti* »vzeti« (Vasmer I, 211; Sadnik-Aitzetmüller, Hwb., 233). Sln. in stesl. pomen »vžgati se« je domnevno iz *s »sprejeti ogenj, vročino«. Dalje glej *jēti*, v. *zanimati*. M. S.

vnič (adv.) »nazaj, za hrbet, z narobe obrnjeno stranjo navzgor; tako, da je dlan zgoraj« (dol., notr., kraš.), tudi *vznīc* (Janežič), *znīc* »isto« (Cigale, Janežič, Miklošič), dial. dol. *uznāc* (Ramovš, Zbrano delo I, 57).

Prim. stesl. *ničš* »pronus«, sbh. *ničš*, *ničšice*, *ničškē* »z obrazom navzdol, dol, na tla«, mak. *ničkum*, dial. *ničko*,

ničkom »isto«, blg. *ničkom* »isto«, r. *níc, ničóm* »z obrazom na tla«, *vzníč, návzníč* »z obrazom navzgor«, ukr. *nyčb, nýčbma* »isto«, *nýškom* »potihoma, skrivoma«, br. *níc* »z obrazom navzdol«, stč. *níc* »isto«, adj. *nící, nící* »z navzdol obrnjenim obrazom«. Psl. **nicb* »z zadnjo (ali spodnjo) stranjo obrnjen navzgor« (adv. **nicb* z analogno delujočo 3. palatalizacijo po adj.) < ide. **ni-Hk^o-** »z navzdol obrnjenimi očmi« je kompoz. iz ide. adv. **ni* »dol, navzdol« (sti. *ní* »dol«) in ničte stopnje od **Hok^o-* »oko«, prim. od tod še sti. *nyāñc- < nīyañc-* »navzdol obrnjen, hodeč nazaj«, av. *niāñc-* »nazaj hodeč, nazaj obrnjen«, sti. *nīcā* »dol« (prvotni instr. sg.), lot. *nīca* »kraj ob reki navzdol«, adv. *nīcām* »po reki navzdol« (Miklošič, 215; Trautmann, BSW, 198 s.; Pokorny, 312 s.; Fraenkel, 503; Mayrhofer, EWA II, 60). K besedotvorju prim. *vznāk, pā*. Pritegnitev gr. vīkñ »zмага« (Brugmann in Osthoff pri Frisku II, 321) je možna, če domnevamo, da je to postverbal s prvotnim pomenom »uboj, pobjo« iz v. vīkáo »ubiti«, to pa denom. iz **vīkoç* »z navzdol obrnjenimi očmi« (Frisk II, 321). Glej tudi *níc, níkniti I, poníglov, nízek, níž*. M. S.

vnožati se, *-am se* (v. impf.) »ne imeti veselja do česa, ne ljubiti se« (vzh. štaj.), adj. *vnóžljiv*, f. *-a* »odpor vzbujajoč; nejevoljen, len«, *vnóžljivost* (f.) »nepripravljenost, nejevoljnost, lenoba«, pkm. *vnóžati se, -a se* »ne zljubiti se, ne dati se« (Novak, Slovar², 166) in prešl. *vnóža sã mi* (3. os. sg. prez. impf.) »ich spüre keine Lust, zu ...« (Greenberg, SJ/SLS 2, 1999, 170).

Izhajati je potrebno iz intranz. v. **množáti, *množáješb > *množášb > *množášb* »preveč biti« od adj. **množge* »številen« z dial. prehodom vztglasnega sln. *mn- > vn-*, ki se v 18. st. potrjuje pri Gutschmannu: *unshen* »reichlich, obun, bogatftven« < **množbns*. To je verjetno kalk po srvn. *bevīln* »poveličevati«, denom. od *vīl* (adj.) »mnogo«, ki je v brezosebni rabi pomenil »preveč biti, vznejevoljiti«, prim. zastar. n. *bevielen* »mrzeti, nadležno biti« (Štrekelj, LMS 1894, 15; Ramovš, Hgr. II, 95; Grimm, DTV I, 1755). Dalje glej *mnóg*. M. F.

vnúk (m.), g. *vnúka* »nepos« in »roj iz panja, ki je istega leta nastal iz roja«, tudi *vnúk, -a*, dem. *vnúče, -ta, vnúček, -čka, vnúčič, -a* »nepotulus«, f. *vnúka* »neptis« in »trava tretje košnje, tretje generacije, Nachgrummet« (polj. *núka* (Pintar, LMS 1895, 25)), gor. *onúka; vnúkinja* »neptis«, dem. *vnúčica* »nepticula«, kol. *vnúčad, -i* »vnuki in vnukinje, potomstvo«, adj. *vnúkov, vnúkinjin*, v. *vnúčiti, -im* »vnuka dati«, tj. »ponovno rojiti, abermals schwärmen«, v 16. st. *Vnuzheta* (Trubar), *Vnuki, vnukou* (Dalmatin), v 17. st. *vnuc* »nepote«, *vnuca* »nezza« (Alasia), v 18. st. *vnúk* »nepos«, *vnuka* »neptis« (Kastelec-Vorenc), *nuk, unúk* »nepos«, *nukèna* »neptis« (Pohlin), *vnuk, vnuzhek, vnuzhat* »Enkel«, *vnuk, vnuzhat od brata* »Bruderssohn«, *vnuka* »Kindstochter, Sohnstochter«, *vnukinja od brata* »Bruderstochter« (pomenska dvojnost pod vplivom ali kakor v lat. *nepos* »vnuk« in »nečak«) (Gutschmann); kompoz. *právnúk, zavnúk* »pronepos«, *právnúka, právnúkinja* »proneptis«, star. in dial. *prevnúk, prevnúka*, v 16. st. *prevnuk* »pronepos«, *prevnúka* »proneptis« (Megiser), v 18. st. *prevnuk* »abnepos, pronepos«, *prevnuka* »abneptis, proneptis« (Kastelec-Vorenc). Pref. *pra-* in *pre-* »pred« v teh tvorbah nista smiselna, temveč uvedena pod vplivom *práded, préded*. Smiselno je pri Cafu *povnúk* »pravnuk«, *povnúkinja* »pravnukinja« in pri Cafu ter Zalokarju *zavnúk* »pravnuk«.

Prim. csl. *vnúks, vnúč* »nepos«, *vnúka* »neptis«, sbh. *ùnuk*, f. *ùnuka, unučica*, hrv. v Istri *núk, f. núka, nūčica*, mak. *vnuk, f. vnuka*, blg. *vnúk, f. vnúka*, dial. *mnúk, unúk* f. *vnúčka, vnúka*, dial. *mnúka, unukinja*, r. *vnúk, -a*, f. *vnúčka*, ukr. *onúk, -a*, f. *onúka*, br. *unúk, -a* (iz vzh. br. *anúk* je lit. *anúkas* »vnuk« (Būga, RFV LXV, 327 s.)), *unúčka*, p. *wnuk, f. wnučka*, stp. tudi s sekundarno nazalizacijo *wnek, č. vnuk*, dial. tudi *vňuk, mňuk*, f. *vnúčka*, slš. *vnuk, f. vnúčka*, gl. *wnuk, f. wnučka*, dial. *nučka*, dl. *wnuk*, dial. *nuk*. Psl. **vnúks* navadno pojmujejo kot dem. neke otroške besede, sorodne z arm. *han* »stara mati«, gr. *ávviç* »isto« (Hesyeh.), lat. *anna* »dojilja, pestrna«, *anus* »stara ženska«, het. *anna* »mati«, *hanna* »stara mati«, lik. *χάνα* »isto«, stprus. *ane* »stara mati«, lit. *anyta* »tašča«, stvn. *ano* »ded«, nvn. *Ahn* (Miklošič, 396; Vasmer I, 211; Trubačev, Term. rodstva, 73 ss.; Pokorny, 36 s., brez slov. gradiva). Podrobnosti so manj jasne. Če izhajamo iz u-jevskega debla, ki ga potrjuje lat. *anus, -ūs* »stara mati«, lahko domnevamo izhodiščno amfikinetično paradigmo **Hánōy*. g. **Hnyés > *anōy*, g. **unyéç*, kar je po posplošitvi šibkosklonskega korenskega vokalizma tudi na nom. dalo **unōy*, iz tega pa je z dem. sufiksom tvorjeno **unōy-ko* > psl. **vnúks*. Arhaizem brez posplošitve šibkosklonskega vokalizma je lahko **onúks*, kar se ohranja v ukr. in br. dial. Tipološki primerjavi k tvorbi s sekundarnim sufiksom iz nominativne oblike sta psl. **voldýka* in **mática*. Drugače Machek², 696, ki domneva dem. sufiks **-ukš* (produktiven v ukr.), razvoj pričakovanega *(v)onuks > *vnúks* pa razlaga po asimilaciji. Ne glede na podrobnosti je **vnúks* prvotno »mali ded«. Tako semantično motivacijo izkazuje tudi sln. *dědič* »haeres«, č. *dědic* < **dēdič* »isto«, stvn. *eninklín, enichlín*, srvn. *eninkel, eninklín* > nvn. *Enkel* »vnuk«, kar je dem. od stvn. *ano* »ded«, dalje drugače tvorjeni dem. v bav. n. *enl, änl* < (majhen) ded« in »vnuk«, pa tudi ir. *ave* »vnuk« < **Haujo-* in stfr. *avelet* »vnuk«, dem. od *ave* »ded«. Možnih razlag za poimenovanje vnuka kot »mali ded« je več. Pri Praslovanih je bil ded poglavar velike družine, kar je lingvistično razvidno iz slš. *dedina* »vas« < **velika družina* in morda iz tpn. sln. *Děčina*, I. 1576 *Detschn*, sb. *Děčani*. Po dedovi smrti je to mesto prevzel njegov potomec, morda vnuk, ki je bil za ostale družinske člane »mali ded«. Machek, l. c., domneva, da so Praslovani verjeli v reinkarnacijo dedove duše v vnuku (podobno Benveniste, Inst. I, 234 s.). Kluge²², trdi, da zamenjava poimenovanj temelji v nazivanju, ko nazvani nazivajočega ogovori z istim poimenovanjem: če torej vnuk dedu ljubkovalno reče »dedek«, tj. »mali ded«, potem tudi ded ogovori vnuka z istim nazivom. M. S.

vôčar (m.), g. *-ja* »sadjar« (Caf), pri Erjavcu tudi »Rhynchites bacchus« po n. *Obststichler*.

Neuspela izposojenka iz sbh. *vôčar* »sadjar«, kar je tvorjeno iz *vôče* »sadj« < **vôč'e* : **dvôč'e* v stcsl. *ovošte* »sadj«, iz česar je v 19. st. prav tako neuspelo izposojeno sln. *ovôčje* »sadj«, *ovočár, -ja* »sadjar«, adj. *ovôčen, -čna* »sadni«. Ni jasno, ali je iz sbh. izposojeno tudi samo v 18. st. pri Gutschmannu potrjeno *vozhe* poleg *kapara* »Kapperfrucht«, tj. »kapra«. Iz csl. je prevzeto še r. *ovošč* »zelenjava«, medtem ko je s pristnim razvojem še npr. blg. *ovôšte*, ukr. *ovoč*, p. *ovoc*, č. *ovocie*, slš. *ovocie* »sadj«. Slov. beseda zaradi arealnih razlogov verjetno ni prevzeta iz stvn. *obaz* »sadj« (> nvn. *Obst*). Poleg tega za stvn. *-b-* v slov. ne bi pričakovali substituta *-v-*. Soro-

dne germ. predloge, prim. srspn. *ôvet*, *âvet*, niz. *oof*, ags. *ofet(t)* in njihovo izhodišče **uba-ēta*z (iz germ. **ub-na*, k in tvorbe k **-et-* < ide. **Hed-* »jesti«, torej »pri-jed, prigrizek« (Kluge²², 512)) pa fonetično ustrezajo še manj (iz germ. izvajajo Miklošič, 228; Uhlenbeck, JA XV, 489; Skok III, 610 s.) Psl. **vð'e* je verjetneje avtohtono iz ide. **Huóksti-* k bazi **Hueks-* »rasti« (prim. got. *wahsjan*, stvn. *wahsan*, stnord. *vaxa*, *vexa*, gr. *αὔξομαι*, *αἰέσομαι* »rasti«), pri čemer je treba izhajati iz substantiviziranega adj. n. (Matzenauer, LF XII, 115; Mikkola, UrsI. Gramm. III, 40; Vasmer II.; Machek², 424; Gluhak, HER, 676). K tematizaciji prim. **mðr'e*, **pðl'e*, k prefiksi **o-* prim. psl. **orēchъ* : lit. *riēšas* »oreh«, psl. **obry*, gr. *ὄβρυς* ; psl. **brŷ*, g. **bršvë* »obrd«. M. S.

vôd (m.), g. *-a* »Hebelstange, Hebel; (drog za) vzvod« (got., dol.); Valjavec navaja *vôd*, g. *vôda* »Führung«, danes »napeljava« (kompoz. *vodovôd*, *-ôda* je kalk po lat. *aquaeductus*); s pref. *dovôd*, *-ôda* »Zuleitung« (k *dovësti* »leiten«); *izvôd*, *-ôda* »Ableitung« (k *izvësti* »ableiten, ausführen«, dial. le »anbringen, absetzen, gelingen«), pomen »Exemplar« je verjetno prek »kratek del besedila« kalk po n. *Ausführung*; *navôd* in *nâvod*, *-ôda* »šuntanje, nagovarjanje« in »komisija, ki pregleduje sporno mejo«, »poduk«, *nâvodnik*, *-a* »član komisije, komisar«, v. *navoditi*, *-vôdim* »veranlassen, anstiften«; *obvôd* > *obôd*, danes *obôd*, *-ôda* »runde Einfassung, Ring, Zarge; Zierkelbogen«; *podvôd*, *-ôda* »prevara« (*podvësti* »prevarati«); *povôd*, *-ôda* »versorius, lorum« (glej *povôdec*), v pomenu »Veranlassung« prevzeto iz r. *pôvod* »vzrok, razlog« ali č. *pîvod* »izvor, začetek, nagib, povod«; *prevôd*, *-ôda* »spremstvo, procesija« (*prevësti* je v dial. znano v pomenu »prodati, razpečati«; pomena »übersetzen« in »hinüberführen« sta povzeta po drugih slov. jezikih), *izprôvod*, *-ôda*; *izprëvod*, *-ôda*, *sprëvod*, *-ôda* »Begleitung« in »procesija«, bkr. tudi »pogreb«, v tem pomenu bkr. tudi *izprëvoj* (iz *izprevoditi* »Geleite geben«, prim. tudi *prevôj*, *-ôja* »Geleit, Vorspann« iz *prevoditi* »geleiten«); *privôd*, *-ôda* »Vorführung« (k *privësti* »pripeljati«); *proizvôd*, *-ôda* »produkt« (k *proizvësti* »izdelati«; iz sbh., kar je kalk po lat. *producere*); *provôd*, *-ôda* »spremstvo, sprevod« (po sbh.); *razvôd*, *-ôda* »komisija, navod«; *svôd*, *svôda* »Gewölbe«; *uvôd*, *-ôda*, star. *vvôd*, *-ôda* »Einleitung, Einführung« (k *uvësti*, *vvësti* »vpeljati«); *vzvôd* »Hebel«, vzh. štaj. *zvôd*, v Ribnici *zôd* »v zemljo zabit kol v hlevu med dvema živinčetoma«, pri Levstiku *zodica* »vzvod«; *zâvod*, *-ôda* »mlad gozd, lovski revir, vodno zajetje pri mlinu« in po č. zgledu »ustanova, institucija« (*zavësti* »osnovati, začeti«); *zvôd*, *-ôda* »prodaja, prevara« (*zvēsti* »prodati«, *zvoditi* »prevarati, zapeljati; verführen«, *zvodnik* »Verführer«); Cigale I, 721, navaja tudi *vôdka* »Hebel« (akcent je Pleteršnikov).

Prim. csl. *obodъ* »prstan«, *povodъ* »habena«, *izvodъ* »origo«; negotovo je stsl. *nevodъ* »vlečna mreža, sagena« (prim. dl. *nawod* »isto«, lot. *vad(u)s* »mreža«; Sadnik-Aitzetmüller, Hwb., 274), sbh. *vôd* »vodenje, napeljava, manjša vojska enota, desetnija«, pri Voltiggiju *vod* tudi »vodja«, *nâvod* »citat«, *prijëvod*, *zâvod*, *sprôvod* »pogreb«, *ôbôd* »obod, rob, periferija«, mak. *vod* »desetnija, napeljava«, blg. *pôvod* »povodec« in (po r.) »povod, razlog, pobuda«, r. *pôvod* »vajet, povodec; priložnost, vzrok, razlog«, *zavôd*, *-a* »tovarna, podjetje, navijanje, navada, zaloga«, *ôbôd* »obroček, obod«, ukr. *pôvid*, g. *pôvoda* »vajet, povodec«, br. *pôvad*, *-a* »vajet, povodec«, *zavôd*,

-u »tovarna, navitje; pleme, pasma, razmnoževanje«, p. *obvôd*, *-odu* »obod, periferija, rob, okraj, obseg«, *powôd*, *-odu* »vzrok, povod«, *zavôd*, *-odu* »poklic, stroka; razočaranje«, pl. *zawody* »tekma«, č. *obvod* »obseg, obod, okolica, okrožje«, *zâvod* »podjetje, zavod, tekma«, *pîvod* »izvor, začetek, vzrok, povod«, slš. *obvod* »obseg, obod, rob, okrožje«, *zâvod* »obrat, del tovarne; tekma«, gl. *powod* »vod, napeljava«, *zawod* »uvod, tovarna«, *nawod* »vodstvo«, dl. *nawod* »vlečna mreža«, Psl. **vððš* »vodenje« je iz nomena actionis **uðdho-*, čemur v lit. ustreza jo prefigurane tvorbe *pâvadas* »vodja, vodstvo«, *îvadas* »uvod, vodna napeljava«, *apivadas*, *âpvada(s)* (3. a. p.) »obod, oboj«. Nomen agentis **uðdhô-* je znan v lit. *vâdas* (4. a. p.) »vodja«, lot. *vads* »isto«. Tvorjeno k prez. **uðdhe/o-* > psl. **vesti*, **vedëšb* »vesti, voditi«, lit. *vësti*, *vedû*, *vëda* »vesti, odvesti (nevosto), odpeljati«. Prefigurane tvorbe v slov. kažejo delno premično akcentuacijo, npr. **ôbvodъ*, **pôvodъ* (prek **pôvodъ* (č.) iz **povôdъ*), delno tip **zavôdъ*, kar je morda razločljivo z vplivom iter. **vôdišb* (prim. domnevno tako **po-nôšb*, **per-vôžb*). Osnovna literatura: Miklošič, 376 s.; Trautmann, BSW, 344; Fraenkel, 1177. Dalje glej *vësti* I, *voditi*, *povôdec*, *zavod*. M. S.

vôda (f.) »aqua«, črnopr. *wôdâ*, *nâ ûdâ* (Tominec, 231) = *na vôdo* < **nâ vodq*; tudi »urin« in »tok«, prim. rez. *wôda* »voda, tok« (Steenwijk, SDR, 329); sem zveza smrdljiva *voda* »petrolej« (Savinjska dol.), fraza *splavati po vodi* »izgubiti, ne imeti«; kol. *vodôvje*; dem. *vodica*, *vôdica* = rez. *vôdica* (Steenwijk, l. c.), *vôdka*; adj. *vôden*, f. *-dna* »Wasser-« in od tod *vodnica* (f.) »cisterna«, *vodnják* (m.), g. *-a*; adj. *vodën*, f. *-a* »wässrig«, npr. v. *juha* »slaba juha«, denom. v. *vodenëti*, *-im* (impf.) »postajati voda/kot voda« in *vodenëti*, *-im* (impf.) »delati vodeno«, npr. *vina jaz ne vodenim*, *vodenica* »vrsta bolezni« (od tod adj. *vodenëčen*, f. *-čna* »ki ima vodenico«), v Vremski dolini »Tropidonotus tessellatus« (Erjavec, LMS 1882-1883, 287), *vodenik* »Wassermann«, *vodënka* »vrsta hruške«, *vodenika* »Cirsium erisithales« (Slovenske gorice); pogosto prvi člen kompoz., npr. *vodonôš* (m.), g. *-ôša* »posoda za nošnjo vode«, *vodopivec*, g. *-vca* »pivec vode«, evfemistično rabljeno v cgn. *Vodopivec*, *Vodopivc*, *Vodopiuc* iz vzdevkov pijančkom, *vodopija* (m.) »pivec vode« in k temu cgn. evfemističnega izvora *Vodopija*; *vodotôk*, g. *-ôka* »vodni kanal; rečno korito; akvadukt«, *vodovôd*, g. *-ôda* »akvadukt«; *sovôden* (f.), g. *-dni* »sotočje« < **sq-vodbn'b*, pl. *sovôdnje* in k temu tpn. *Sovodnje* pri Gorici, l. 1471 *Saboden*, *Sabadan*, mtpn. *Sovodenj* pri Škofji Loki, tudi hdn. *Sovodnjica* »pritok Poljanske Sore« (Bezljaj, SVI II, 212 s.); *povôden* (f.), g. *-dni* »poplava«, knjiž. *povôdenj*, g. *-dnji* »isto« < **po-vodbn'b* ← adj. **povodbnъ*. Apelativ je pogosta hidronimična baza, npr. *Težka voda* »pritok Krke pri Kandiji«, l. 1393 *czu dem obern Swern wazzer*, l. 1439 *Swernwasser*, *Bela voda* »pritok Frajbaha na Koroškem«, *Črna voda* »isto«, *Sladka voda* »studenc na Krasu«, sem tpn. *Vode*, *Vodice*, npr. *Vodice* na Gorenjskem, l. 1262 *de Wodiz*, *Vodnice* pri Kostanjevici, l. 1252 *Wodniz* itd. (več v Bezljaj, SVI II, 304 s.), rez. tpn. *ta Vlika wôda* (Steenwijk, l. c.).

V 16. st. *voda* »aqua«, *vodeniza* »hydrops«, *vodenizhen* »hydropicus«, *vodonofna krugla* »hydria«, *povojdnja* »di-luvium« (Megiser), l. 1607 *voda* »acqua« (Alasia), v 18. st. *voda* »aqua«, *vodeni rori* »aquae ductus«, *vodeni malin* »hydromyza«, *vodna kazha* »anguis«, *vodna tiza* »ardea, en raigar«, *vodna bergla* »motacilla, pastarizhiza, ena ti-

za«, *vodopyviz* »abstemius, kateri vina ne pye«, *povodnia* »alluvies, vel alluvio, obilnost kolne vodè«, *povudnia* »cataclysmus, potop, naliv« (Kastelec-Vorenc), *voda* »Waffer«, *voden* »wäfferichtig«, *vodéniza* »Wafferfucht«, *vodenizhn* »wafferfuchtig«, *vodiza* »Wäfferchen«, *vodopyvyz* »abstemius«, *povodn, -e* »Wafferfluth« (Pohlin), *voda* »Wasser«, *vode* »Gewäffer«, *vodouje* »idem«, *voden* (adj.), *vodni potok* »Wafferbach«, *vodiza* »Wäfferlein«, *vodonofez* »Wafferträger«, *vodopiuz* »Waffertrinker«, *vodopija* »idem«, *povoden* »Überfchwemmung« (Gutsmann).

Prim. stesl. *voda* »aqua«, hrv., sb. *vòda*, akz. *vòdu*, hrv. čak. *vodà*, akz. *vòdu* tudi »vodnjak« in »znoj« v zvezi *bù u vodì* »potiti se« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1330), mak. *voda*, blg. *vodà*, r., ukr. *vodá*, akz. *vòdu*, br. *vadá*, akz. *vòdu*, p. *woda*, č., slš. *voda*, gl., dl. *woda*, plb. *vàdà*.

Psl. *vodā (f.), akz. *vodō »aqua« je leksikaliziran ide. nom.-akz. pl. n. = kol. *uodōr »vodovje« (Furlan, SSJLK XXXII, 1996, 19) heteroklitičnega subst. *uodŕ, g. *uéd-ŕ-s, sekundarno *ud-én-s »aqua«, prim. het. *uatar, uitenas* »isto«, sti. *udán(i)* (lok. sg.) »v vodi/vodo«, ki je iz prvotnega kol. *uédōr (Schindler, BSL LXX/1, 1975, 4) še prajezično nastal po akc. pomiku *uédōr (= het. nom.-akz. pl. n. *uīdār*), kar je deloma povzročilo prehod nenaglašene *e* > *o* in nastanek *uodōr, deloma pa pod vplivom stranskoslonskih oblik sekundarne proterokinetične paradigme ničtostenjsko obliko *uodōr = gr. ὕδωρ (n.), g. -ατος »voda«, umbr. *utur* »isto« (z abl. *une* < *ud-n-i); iz iste kol. predloge kot psl. *vodā je lahko lit. *vanduō* z g. *vandēns* »voda« (ob žem. *unduō*) s sekundarnim nazalom kot v lat. *unda* »voda, val«, stprus. *unds* »voda« pod vplivom prajezičnega nazalnega prez. *u-né-d-mi : *u-n-d-énti = sti. *unādmi, undánti* »izvirati, močiti« (Pokorny, 79, s starejšo literaturo) in got. *watō* »voda«, le da sta balt. in got. obliki pod vplivom stranskih sklonov prešli med debela na *-en-: *uodōr → *uodōn; izhodno *uodŕ (n.), g. *uéd-ŕ-s je heteroklitični deverbativ ide. glagolskega korena **ued-* »izvirati, močiti«, ki se ničtostenjsko ohranja v omenjenem sti. nazalnem prez. (LIV, 599), pri katerem se je heteroklizija, ki jo ob hetitsčini izkazuje le še grščina, že prajezično začela izgubljeti, kot je mogoče sklepati iz psl. pododvanega vrddhija *védŕō (n.) »situlus« in *v-ŷdra »lutra« kot tudi iz posplošitev krepkosklonske osnove na *-r-, npr. v stvn. *waŷzar* »voda«, nvn. *Wasser* »isto«, ags. *watar*, agl. *water*, ali stranskoslonske na *-n-, npr. v got. *watō*, stnord. *vatn*, sti. *udán-, udaká-* (n.) »voda« < *ud-ŕ-ko (Miklošič, 393; Trautmann, BSW, 337; Vasmer² I, 330; Machek², 692; Pokorny, 78 s.). Drugačno besedotvorje iz ide. **ued-* »izvirati, močiti« kaže mlav. *vaidi-* (f.) »vodni tok« (Mayrhofer, EWA I, 215) < **ued-i-* in stír. *uisce* »voda« < **udes-kjo-*, sti. *útsa-* »izvir, studenec« in gr. ὕδωρ (dat. sg. n.) »voda« iz prvotnega sigmatskega subst. (Pokorny, 79; Mayrhofer, l. c.). Glej tudi *védro, vodēr* in *vídra*. M. F.

vodēb (m.), g. -ēba »Upupa«, dial. tudi *udēb, vdēb, vdēb, vdōb, odap, odep, udap, odap*, vzh. štaj. *dāb, dāp*, gor. *būd, g. būda, butej*; cgn. *Vodeb, Odeb*. V 16. st. pisano *vudeb* (Megiser), v 18. st. *dap* (Hipolit), *uudep* (Megiser, 1744), *odap* (Pohlin), *odeb, udeb, odap* in celo *adofs* »Widhopf« (Gutsmann). Zadnje verjetno *odoθ.

Onomatopeja po ptičjem glasu. Zgrešeno izhaja Ramovš, Hgr. II, 132, po Iljinskem, KZ XLIII, 181, iz **vz-*

dodž, *vzdžbz. Hrv. kajk. paralele *vđab, dab* so izvedene iz *fuh, vut, pup, hup* (Skok I, 692), mak. *pupunec* »Upupa epops«, dem. *pupunče*, blg. *pūpavec* kakor lit. *pupūtis* (poleg *dudūkas, dudutis*), lot. *pupukis*, lat. *upupa*, gr. ἔπιου. Blize sln. je r. *udód*, ukr. *údid*, p. *dudek*, č. *dud*, slš. *dudek*, toda gl. *hupak*, dl. *wupac* (Miklošič, 306; Vasmer III, 174; Fraenkel, 671). O nvn. *Wiedehopf*, stvn. *wituhoffa* in dial. oblikah tipa *Wuddwudd*, štaj. n. *Wudhupf*, kor. n. *Wudi* glej Suolahti, VN, 13.

vodér (m.), g. -ja »oselnik« (vzh. štaj.), tudi *vodŕ, -ja* (štaj.), pkm. *vodér* (Novak, Slovar², 167).

Prim. sbh. *vōdŕ, -ira, vōdijēr, -ijéra*, dial. kajk. *vydŕ* (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 285), štok. *vōdēr* (Spodnja Podravina; Skok III, 611), *vōndŕ* (Srem, Mačva, Banat; Rečnik SANU II, 782). Iz jslov. je prevzeto madž. *vodēr* »oselnik«. Navedeno gradivo dopušča rekonstrukcijo *vodŕb, manj verjetno *vodērb. Domnevno tvorjeno iz *vodā »voda«, ker je v vodirju voda (Koštiál, Lj. zvon L (1930), 180), prim. sbh. sin. *vōdēnjāk, vōdnik* »oselnik«. Tvorbeno je primeljivo psl. *kosŕb. Če izhajamo iz *vodŕb, je to lahko iz ide. *uodō + -s > *vody z -r- po stranskih sklonih, npr. akz. *uodōr-m, kar bi bila tvorba iz ide. *uodŕ-g, g. *uédŕs »voda« (o ide. paradigmi besede »voda« glej Schindler, BSL LXX, 1 ss., in honorum H. Pedersen, 397). Manj verjetna je domneva, da gre za izposojenko iz rom. *cotārium k lat. *cos*, g. *cois* »brus«, pri čemer naj bi se zamenjava vzglasnega *k-z* v izvršila zaradi naslonitve na *vodā (tako Skok III, 611 s.), saj bi iz lat. -ārium pričakovali jslov. *-ār^b. Dalje glej *vōda, vídra I, védro*. M. S.

voditi, vōdim (v. impf.) »ducere«, pf. *na-, od-, po-, pod-, pre-, pri-, raz-, za-, z-v.*, iter. *vojévati, -am*, subst. *vodilo* »Leitmittel«, *vodič, -iča, voditelj, -a, vodnik, -a, vódec, -dca* (pkm., Trubar; prim. csl. *voděcs*), *vojáč, -a, vojník, vojáren, -rna* »dux«, f. *voditeljica, vodnica, vodilja* »Führerin«, *vojačica* (kranj.), *vojarínka* (bkr.), *vojárna* (Laško) »nevestina družica«, *vojčín* »Brautführer«, *vodáča, vodilnica* »Kinderlaufzaum«; iz pref. v. *izprevoditi* »Geleite geben« je bkr. *izprevōj, sprevdōj* »spredov, pogreb«, iz *prevoditi* »geleiten« je *prevōj, -ōja* »Geleit, Vorspann« (prim. k besedotvorju sln. *pogōj* iz *pogoditi*); po sbh. *vōda* tudi sln. *vōdja*; tudi s pref., npr. *zvodnik* »Verführer«, adj. *vodljiv, -iva* »führig, lenksam«, *vóden, -dna* »isto« in »leitend«, v 16. st. *voditi* »peilati, duco, führen« (Megiser), v 18. st. *voditi* »führen« (Gutsmann).

Prim. stesl. *voditi, vōdŕq, vodiši* »ducere«, sbh. *vōditi, vōdim*, mak. *vodi*, blg. *vódja*, r. *vodítb, vodišb*, ukr. *vodŕty, vōdyš*, br. *vadzicb, vōdziš*, p. *wodzić, -dže*, č. *voditi*, slš. *vodit'*, gl. *wodzić, -u, dl. woziš, -u, -im*. Psl. **vodŕiti, *vōdišb* je iter. od **vesti, *vedēšb* »voditi, peljati«, prim. lit. dial. *vadyti* (standardno *vadžióti*), lot. *vadŕt*, av. *vādaieiti* »voditi« < ide. *uodhējeti (Miklošič, 377; Trautmann, BSW, 344; Vasmer I, 212; Fraenkel, 1231 s.; Pokorny, III5; LIV, 600). Akcentuacija iter. kakor v primerih **nōsišb, *vōzišb* ob osnovnem glagolu premične akcentske paradigme ni jasna. Dalje glej *vēsti I, vōd, vōj II, vōdka*. M. S.

vōdka (f.) »jermen, s katerim pri lovu na ptice privežejo tistega ptiča, ki je za vabo« (Cigale II, 1477 po Vodniku navaja *vudka* in sin. *komat*), pri Cigaletu, l. c., *navudkati*, sin. *pripeti, okomatati* »den Vogel ansillen«.

Ni znano, iz katerega dial. je Vodnik vzel ti dve besedi. Če iz dol. ali notr. (kjer *ō > ō > ō*), je *vōdka* lahko

postverbal v. *vôdkati* »vabiti (ptiče)« (štaj), ki je verjetno dem. od *vodíti*. Ker psl. *q* v dol. da *o*-jevske glasove, je povezovanje z (*v*)*ôdica* »trnek« kljub delni pomenski skladnosti s Pohlino *vodiza* »funiculus pifcatorum« manj verjetno. Razvoj psl. *q* > *u* je v sln. le v Beli krajini in na Krasu. M. S.

vodolist (m.), g. *-a* »Paliurus aculeatus«. Verjetno kompoz. iz *ôda »trnek« in *lístř. Vodolist je namreč trnat grm, prim. sin. *derák*, *bôdčec*, n. *Stechdorn* (Pintar, Lj. zvon XXXIII (1913), 367). Sbh. *vodolist* »Ilex aquifolium« (ARj XXI, 244, po Popoviću) ni sorodno, saj je to kalk po lat. *aquifolium*. Dalje glej *ôdica*, *líst*. M. S.

vodómeč (m.), g. *-mca* »Alcedo atthis«. V star. jeziku le *povodni kús* »alcedo« (Kastelec-Vorenc), v 19. st. *udómz* »Alcedo ispida, Eisvogel« (Freyer, Fauna, 24). Sin.: *pjombin* (Šmarje) < it. < lat. *plumbio* »potapljač« k *plumbum* »svinec«, prim. podobno motivirano sln. dial. *železnik* »vodomeč« (Dekani) (Filipi, IO, 27 s.), *ribič*, *višnjevi kos*, pri Freyerju, l. c., *višhnéli kof*, *povodni kof*, *ribizh* »isto«.

Prim. sbh. *vôdomār* (ARj XXI, 244, po Hirtzu), dial. istr. v Premanturi *vôdomar* (Filipi, l. c.) poleg *vodoban* (ARj XXI, 242, po Kolombatoviću). Verjetno nastalo po hapologiji iz *vododomьcъ (**vododomar'ь*), kar je lahko kompoz. iz *vodā in *dōmьcъ. Vodomci namreč gnezdiijo le v erodiranih obrežnih stenah, v katere si izkopljejo pribl. meter dolg poševen rov. Drugače Bezljaj, OJ VI, 59, ki domneva, da je beseda po naslonitvi na *vôda* nastala iz *vêdomec* »čarovnik«. M. S.

vofotāti, *-ām* in *-ôčem* (v. impf.) »prhutati s krili (o velikih pticah)« (Miklošič).

Disimilirano iz *fofotāti*, *-ām*, *-ôčem* (impf.) »isto« in »brbotati (o kropu)«, kar je dem. od *fofōt* »udarec s krili« iz onomat. *fof*. Prim. iz onomat. *fēf, ki posnema nerazumljivo govorjenje, csl. *fēfati* »blaesum esse, nejasno govoriti«, sln. *fajljāti*. Glej tudi *fajljāti*, *fufnjāti*. M. S.

vogríca (f.) »Vimba vimba«, pri Freyerju, Fauna, 48: krajn. *vogríca* »Cypripus abramis vimba«; sin. *kočelj*, pri Freyerju *kozél*.

Erjavec, LMS 1882–83, 282, navaja tudi *ogríca* »Abramis vimba« (Ljubljanska okolica) in na str. 287 primerja hrv. *ugarak* »vrsta morskega polža« (ter dalje sb. *ogārina* »pogorišče«, *ôgariti* »umazati z ogljem«). Hrv. poimenovanja morskega polža »Trochocochelea« so še *ogrc*, *ogrc*, *ugrc*, *ugarc*, *ugárk*, *uvrčíc*, *grc*, *grč* (Vinja, JF II, 141). Skok II, 548, jih kakor jit. *grío* »trd (o čičeriki, ki se noče skuhati)« izvaja iz gr. *ἀγρικός* »divji«, isti III, 538, pa primerja r. *úgor* »ogrc«, sln. *ôgrc*. Vinja, l. c., ima besedo za temno. Ni jasno, v kakšni zvezi bi bila lahko poimenovanja za tega malega morskega polža in podusti podobno sladkovodno ribo, ki ima v času drstenja temnejši gobček in oranžne plavuti. Nejasno, brez znanih paralel. Tvorbe na *-ica* so najpogostejše dem., lahko so deadjektivni s., npr. *belica* »belkasta žival«, tudi »Leucaspius delineatus«, movirane tvorbe, npr. *volčica*, *kraljica*, ali besede, ki pomenijo nekaj podobnega kot osnovna, npr. *vedrica*, *borovica* »brin«. Nobena od slov. osnov **qg(ǵ)r̥* »ogrc, ličinka«, **qgor'ь* »jegulja« in **Q-g̃r̥* »Oger« semantično ne ustreza. Morda prvotno *modrica s tabuističnim *m-* → *v-* (občutenim kot prote-

za, zato delno *θ-*) in s prehodom *-dr-* > *-gr-* kakor v *ogrc* »jedrce«. K semantični motivaciji prim. n. *Blau-nase*, niz. *blauwneus* »Vimba vimba«. M. S.

vôhati, *-am* (v. impf.) »odorari, olfacere, praesagire«, v kompoz. *po-*, *za-*, *iz-*, *pre-v.* (pf.), *vohljāti*, *-ām*, *vohnéti*, *-im*, *vohnjāti*, *-ām* (impf.) »schnüffeln«; subst. *vôh*, *-a* »sensus odoris«, *voháč*, *vôhavec*, *vohávs*, *vohôn*, *vohún* »kdor vohlja, špijon«, denom. *vohúniti*, *-únim*, *vohunáriti*, *-árim* (impf.) »špijonirati«, *vôhlja* »človek, ki vsepovsod svoj nos vtakne«; v 18. st. *vohati* »odorare« (Kastelec-Vorenc), *voham* »rieche«, *vohon* »Spurhund« (Gutsmann).

Prim. csl. *qchati*, *-ajq* »odorari«, *qchnovati* »isto«, *qchanije* »olfactus«, hrv. kajk. *vôhati*, str. *uchati*, p. *wačac* »vohati«, plb. *vôsat* »vohati, oddajati vonj« z nejasnim *š* (Miklošič, 222; Polarski, SEDP VI, 1043 s.). Psl. *ôchati je s sufiksom **-cha-* (prim. *jachati, *machati) tvorjeno iz ide. **anH-* »dihati«, kar je znano v sti. *ániti* »dihati«, gr. *ἀνεμος* »sapa«, lat. *animus* »duh, duša«, *anima* »sapa, duša«, *hālāre* »dihati« < **anHs-lā-*, stir. *anál*, kimr. *anadl* »sapa«, got. *uz-anan* »izdihnniti«, arm. *holm* »veter« (Vaillant, Gr. comp. I, 185). Manj verjetno je *-ch-*jevski element posledica mešanja s psl. *duchati, *dychati (Skok III, 615; Pokorny, 38). Glej tudi *vônj*. M. S.

vôhrn (adj.), f. *-a* »skop«, s. *vôhrnik* (m.) »skupuh«, notr. tudi »steklenica za slatino« (zaradi ozkega vratu), *vohrnija* »skopušvo«, tudi *ohrnija* »isto« (SSKJ III, 350), kor. obir. *wô:χarən* (Karničar, Obir, 258), gor. *vôharən* »skop«, *vohrnija* »skopušvo«, črnovr. *ūāχarŋ* »skop«, v 16. st. *vuhēr* »foenus, ufura«, *uuhrrar* »foenerator«, *buhernik* »foenerator«, *vuhvati* »aerulcare« (Megiser), v 17. st. *ohernjo triba*, *boge sijrote golufa*; *ohernik*, *Hoherniki* (Janez Svetokriški), v 18. st. *uhernik*, *Buhernik* »kateri na uher polojuje, foenerator«, *uherni danár* »pecunia usuraria«, *uhernia* »foeneralia, dobizhik, interusurium«, *uherski* »usurarius« (Kastelec-Vorenc), *voher* »Wucher; orbielt«, *vohern*, *voherski* »wucherlich«, *vohernik*, *vohrar*, *vuhravez* »Wucherer; kamatnik, oshurnik« (Gutsmann).

Tvorjeno iz *voher*, *vuhēr* »obresti, oderuški dobiček« (prim. zgoraj zapise iz 16. in 18. st.), kar je prevzeto iz srvn. *wuočer* »dobiček, (pretirane) obresti, oderušvo« (Pleteršnik II, 782; Striedter-Temps, DLS, 246). Iz tega je tudi hrv. *ūhār*, *ūvār* »korist, dobiček«, star. »obresti«, *uharan* »koristen«, kar Daničić, Osnove, 54, po njem ARj XIX, 362, in Skok I, 655, napačno povezuje s *hār* »milost, darilo, naklonjenost, skrb« < srgr. *χαρίς* »naklonjenost, milost, zahvala«. M. S.

vôj I (m.), g. *vôja* »boj« (pkm.), po č. zgledu tudi »armada«, v. *vojevāti* (*se*), *-ūjem* (*se*) »bellare« (Caf, vzh. avtorji), *vôjstvo* »armada«, *predvôj*, *-ôja* »prednja straža, prednja četa« (Janežič), adj. *vôjen*, *-jna* »Kriegs-« (notr.), *vôjniski* (Levstik), *vojevūt*, *-a* »kriegerisch«; semkaj morda tpn. *Vôjnik*, l. 1165 *de Hoheneke*, 1173 *Hohnec*, pribl. 1175 *Hoheneke* (Skok, JA XXXVII, 86; Bezljaj, SVI II, 308; drugače, iz *Chvojsnik izvaja Pintar, Lj. zvon 1912, 49).

Prim. csl. *voj* »bellator, miles« in »exercitus«, *vojnъ* »miles«, sbh. *vojevāti*, *vôjujem* »bellare«, *vôjntk*, g. *vojnika* »miles«, mak. *vojuva* »bellare«, *vojnik* »miles«, blg. *vojuvam* »bellare«, *vojnîk* »miles«, r. *voin* »miles«, *voevâtъ* »bellare«, str. *vojinъ* »vojak«, pl. *woj*, ukr. *vój*, *-u* »bellum; vojna, bitka«, *voin* »miles«, br. *voin* »miles«, va-

javácъ, vajúješ, p. woj, wój »bojovník, vojščak« (Brückner, 629), *wojować* »bellare«, č. *voj* »vojaški oddelek«, *vojín* »vojak, prostak«, slš. *voj* »vojaški oddelek«. Psl. *vōjъ »boj« > »vojak« > »vojaški oddelek« (sln. akcent je sekundaren, prim. *bōj* = sbh. *bōj*, g. *bōja* < *bōjъ; a. p. c. potrjuje adj. *vōjъskō) je nomen agentis < nomen actionis (ki se še ohranja v sln. in ukr.) < ide. **uōiHo-* »iskanje, zasledovanje«, prim. lit. *vūti, veju* »gnati, zasledovati«, iter. *vajōti*, lot. *vajāt* »zasledovati, stiskati, nadlegovati«, sti. *vēti* »obrniti se k, prizadevati si, stremeti, zasledovati«, av. *vaēiti* »zasledovati«, lat. *vīs* »hočeš«, *via*, osk. *viū* »pot« < *ueiHā, gr. (F)ίεμαι »stremeti«, srkimr. *gwyn* »ropati, pleniti«, stnord. *veipr* »lov« iz ide. baze **ueiH-* »strmeti, stremeti, zasledovati« (Miklošič, 393; Trautmann, BSW, 345 s.; Vasmer I, 215; Fraenkel, 1267, 1185; LIV, 609). Možnost, da psl. nomen agentis izvira iz **uōiHō-*, nomen actionis pa iz **uōiHo-*, ni dostopna kontrola. Glej tudi *vōjvoda, vōjska, vōjāk, vōjārin, vōjna*. M. S.

vōj II (m.), g. *vōja* »vodja« (pkm.), nekdanj širše, prim. v 16. st. *is tebe mi pride Voj kateri bo moiga Folka Israela Gospud* (Krelj); tudi »ženinov spremljevalec« (notr.).

Prim. stsl. *voždъ* »dux«, sbh. *vōdъ*, -a, blg. *vōzdъ* (из) (iz csl.), str. *vožъ* (r. *vōždъ* je iz csl.), p. *wōdz, g. wodza* »vodja, poveljnik«. Psl. *vodъ je nomen agentis k *vesti, *vēdo »voditi«, ki pa verjetno ne kaže na *-ju-deblo (tako Meillet, MSL XX, 99), temveč na tematizirano *uodhōjō, kar je nastalo po paradigmatični izravnavi iz amfikinetičnega i-jevskega nom. sg. *uōdhōj, g. *udhijēs. Vprašanje, ali je amfikinetična paradigma tu prvotna, ni rešeno, saj na prvotno proterokinetično fleksijo kaže gr. *τρόςις, -εως* »sel, tekač« (k *τρέχω* »teči«) < **dhrōghi-s, -ei(ō)s*. Možno je tudi, da je psl. *vodъ že nomen actionis od *voditi, prim. tako domnevno jslav. *žulъ iz *žullti. Dalje glej *vēsti I, voditi*. M. S.

-**vōj** (m.), g. -*vōja*, samo v kompoz. (ki so pomensko skladni s kompoz. v. -*viti*) *navōj* »Weberbaum, Winde«, *obvōj, ovōj* »obveza, ovit trak, embalaža«, *povōj, povōj* »obveza, ovit trak (tudi kot plenice)«, *prevōj* »Strähnenband« (drugo je *prevōj* »Ablaut«, kar je iz hrv. *prijēvoj* »prevoj«, umetne tvorbe T. Maretića iz v. *prēviti* »menjati glas, zavijati z glasom«, glej *viti II*), *razvōj* »Entwicklung«, *vzvōj* »vijačni navoj«, *zavōj* »zvitek, pajčolan, krovina, ovinek, navoj, porajkelj«, dem. *zavōjec, -jca, zavōjek, -jka, zavōjček, -čka, povōjek, -jka, povōjec, -jca, povōjček, -čka, povōjčić, -a*, adj. *zavōjen, -jna*, iz tega *povōjnica* »Faserhaut, fascia« in »darilo ob rojstvu, povitju«, *ovōjnica* »Hülle, Umschlag«; v 18. st. *ena pas ali povai* »cestus«, *pas, povai, podproh* »cinctus«, *povai* »fascia, strophium«, *povaiž* poleg *podvesiza* »fasciola« (Kastelec-Vorenc), *povoj* »Fätsche, falcia«, *povojnēk* »Turbant, cidaris« (Pohlin), *povoi* »Windel, Fatsche«, *povoinik* »Turbant«.

Prim. csl. *zavojъ* »gyrus«, *povojъ* »fascia, lentiamentum«, sbh. *vōj*, g. *vōja* »vrsta pri spletenem plotu, Schicht, stratura«, *zāvōj, -oja* »obveza, povoj, zavoj«, *pōvōj, -oja* »dolg trak, v katerega povijajo dojenčka«, čak. *pōvōj, -ōja*, mak. *povoj*, blg. *povōj* »isto«, r. *navōj, -a* »navoj pri statvah«, *povōj, -a* »pletanina, vrhnja onuča, žensko pokrivalo v obliki zavitega kosa tkanine, slak«, ukr. *povij, -ōju* »Lycium barbarum, Polygonum dumetorum«, br. *pavōj, -u* »neka rastlina«, p. *powōj, -ouj*

»slak«, dial. »klin, ki povezuje jarem s soho« (Karlłowicz, SGP IV, 313), č., slš. *závoj, -u* »pajčolan, koprena, tančica«. Psl. *vōjъ (*pōvojs in *povōjъ, sln. kaže na g. *povojā) < **uōiHo-* je nomen actionis (> acti) v. *vējēšъ < **ueiHe/o-* (Trautmann, BSW, 346; Vasmer II, 381; Machek², 692). Glej tudi *sovōj* in dalje *viti I. M. S.*

vōjāk (m.), g. -a »soldat, miles«, pejor. *vōjākar, -ja, f. vōjākinja* »vojakova žena«, adj. *vōjāški* »militaris«, abstr. *vōjāštvo* »Militärwesen, Militärstand, Militär«, *vōjāšnica*, star. *vōjāšcnica* »kasarna«, dial. kor. obir. *wujāq* (Karničar, Obir, 235).

Prim. hrv. *vōjāk, -āka* (< vojvod. slš. (?)), r. *vōjāka* (m.), ukr. *vōjāka*, br. *vajāka*, p. *vōjak, č. vōjāk, slš. vōjak, gl., dl. vōjak*. Psl. *vōjakъ je tvorjeno iz *vōjъ »vojak« > »vojaški oddelek« (Machek², 696; Schuster-Sewc, HEWb., 1641). K besedotvorju prim. *svōjakъ > sln. *svāk, čudāk* ipd. Dalje glej *vōj I. M. S.*

vōjārin (m.), g. -a »vodja, vojskovodja«, v 16. st. *vōjārin* »dux militum, voivoda, ein hauptman, oberster« (Megiser), tudi *vōjāren, -rna*, v 18. st. *vōjāren* »dux, ducator, viuda, capitān« (Kastelec-Vorenc), v 18. st. *vōjār* »Herrscher, rector«, *vōjārn* »herrschend, regens«, *vōjārēm, vōjāriti* »herrschen, regere, dirigere« (Pohlin), *vōjār* »Herrscher«, *vōjārim* »herrsche« (Gutsmann).

Prim. gl. *wojerski*, star. *woiarski* »vojaški«, dl. *wojār* »vojščak«, *wojarski* »vojaški« (Schuster-Sewc, HEWb., 1641). Izpeljano iz psl. *vōjъ »vojak« > »vojaški oddelek« s sufiksom *-arъ, ki tvori poimenovanja poklicev (prim. *rjybarъ) in individualizirajočim *-inъ, ki v sln. zaradi moderne vokalne redukcije sovпада z *-ynъ. Ta beseda verjetno ni v nobeni zvezi z r. *bojārin* »visok plemič« (str., stsl. *boljarinъ* je naslonjeno na *boljъ*), kar je verjetno izposojeno iz neke turš. predloge (o tem Vasmer I, 114 s.). Dalje glej *vōj I. M. S.*

vōjd (m.), g. *vōjda* »starešina, namestnik, varuh, oskrbnik, (pravni) zagovornik« (Potočnik pri Cigaletu, Janežič), *vōjdāc, -a* »napeljevalec, Rädelsführer« in »vodilna žival v tropu« (Vodnik pri Cigaletu), semkaj verjetno *vōjda* »velika deklica (Železniki) (drugače, iz *vo-jēda izvaja Bezlaj, Eseji, 143), cgn. *Vogt, Vojdič*; varianata z a-jevskim vokalizmom, *vājd, -a* »vojd« (Miklošič, Murko, Janežič), adj. *vājdski* »Vogt-«, abstr. *vājdštvo* »varstvo, branilstvo«; v 18. st. *vajd, vajda* »Pfleger, prætor« (Pohlin), *vaid, vaida* »Pfleger, Vogt« (Gutsmann) je verjetno posledica križanja z *vājda* (Štrekelj, Lwk., 72).

Kakor star. č. *fojt* »sodnik, starešina«, val. »premožen svobodnjak« in slš. *fojt* »župan, sodnik« (Machek², 145), p. *vōjt* »občinski starešina, upravnik«, dial. *fōjt*, prevzeto iz srvn. *voit* poleg *voget, vogt, vout* »zagovornik, zaščitnik; gospod, kralj, knez, knezov namestnik, prefekt, pomemben uradnik« > nvn. *Vogt*, srn. tudi *faid* »vojd« (Štrekelj, l. c.). Izvajanje direktno iz n. *Vogt* (Miklošič, 393) fonetično ni upravičeno. Domneva o izvoru te besede v *vōjevoda (tako Pleteršnik II, 782) zaradi kratkega o-jevskega vokalizma ni vzdržna. Slednje je dalo v sln. po kontrakciji *vevōda, viuda*. Srvn. *voget* < stvn. *fo-gat* je prevzeto iz srat. *vocatius* < klas. lat. *advocatus* »pravni svetovalec, pravnik, pravni zastopnik, odvetnik«, kar je pas. ptc. pf. glagola *advocare* »poklicati zraven« (Kluge²², 767). M. S.

vōjka (f.) »vajet« (Murko, Caf, Miklošič, bkr., pkm.), vzhštaj, tudi »krajša vrv«, *vōjica* »vajet« (Caf), *vōja* »vodenje« in »vajet« (Caf), gor. tudi *vōj, g. vōja* »vajet«.

Prim. sbh. *vòdìce* »vajeti«, dial. *vojke* (Žumberak), *vočke* »isto« (vse f. pl.), r. *vožžá, vozžá*, pl. *vòžži*, ukr. *vížka*, pl. *vižký, -žók*, br. *vòžka*, pl. *vòžki*, p. *wodza* (f. pl.) »jermen, ki gre od uzde do vratu, vajat«, slš. *vodzka, vòdzka* »vajat, uzda« (Káral, Sl., 776). Izhajati je treba iz variant **vòd'ьka, *vòd'ьca* in (za r. *vožžá* ter morda sln. *vója*) iz **vod'ьjá*, akz. **vòd'ьjǫ* k **vesti'*, iter. *voditi* (Miklošič, 376 s.; Vasmer I, 213 s., ki rekonstruirala **vod-ja*). Prehod med *deb*la na *-jā* je razviden v sorodnem lit. *vādžios* (f. pl.) »vajeti« (lot. *važa* »veriga, trak«, pl. *važi, važas* »vajat, povodec«, kjer pa ni izključeno, da gre za postverbal iz iter. *vadžióti* »voditi«. Tvorbe z različnimi sekundarnimi suf. verjetno kažejo na mlado tematizacijo iz osnove, ki je sodila v neko izginulo paradigmo, verjetno v tipa *devi'*. To lahko rekonstruiramo kot psl. **vod'f'*, g. **vod'f'e* »vodenje« > »jermen za vodenje konja« = »vajat« in besedotvorno primerjamo abstrakta sti. *śácī* »moč«, gr. *φύζα* »beg«, lat. *aciēs* »ostrina«. Dalje glej *věsti I, voditi, vój II*. M. S.

vójna (f.) »bellum«, izpričano od 19. st. dalje.

Prevzeto iz drugih slov. jezikov, csl. *vojna*, slov. *vójna*, mak. *vojna*, blg. *vojná*, r. *vojná*, akz. *-ú*, ukr. *vojná, vijná*, br. *vajná*, p. *vojna*, č. *vojna* »isto« < **vojnā*, kar je v f. substantivizirani adj. **vòjъnъ* k **vòjъ* »vojak« > »vojaški oddelek« (Vasmer I, 216; Machek², 696). Dalje glej *vój I, vójška*. M. S.

vójška (f.) »exercitus, bellum«, *vòjškar, -ja, vòjščák, -a*, pkm. *vòjščān, -āna* »miles«, adj. *vòjščōven, -vna, vòjšken, -kna* »militaris, bellus«, pkm. *vòjščānski* »militaris«, v. *vòjškovāti (se), -ūjem (se)* (impf.) »bellare«, kompoz. *vòjškovòd, -òda* »Heerführer, Feldherr«, *vòjškovòdja* (m.) »Feldherr«, *vòjškovòdstvo* »Heerführerschaft«, dial. u. *vòjška* (Bled; Ramovš, Zbrano delo I, 81), kor. obir. *wó:jsqa* (Karničar, Obir, 258), goriš. *wi:ška* (Šmartno v Brdih; Logar, DJR, 265; k vokalizmu prim. tam *wi:star* < *òjster*); v 16. st. *vòjškouati* (Trubar; Rigler, Začetki, 28), *vojska* »bellum«, *vojskovati* »bellum gerere«, *vòjshak* »bellicofus«, *vòjshak* »miles« (Megiser), v 17. st. *vòjſca* »guerra«, *vòjſcōat* »guerreggiare« (Alasia), *vòjška, vòjškovati* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vòjška* »exercitus, bellum«, *vòjshák* »Kriegsheld, athleta« (Pohlin), *vòjška* »Kriegsheer, Krieg«, *vòjshak* »Kriegsherr, Feldfürst« (Gutsmann); tpn. *Vòjško* (pri Vodica) z akcentom po prep. zvezi na *Vòjškem; Vojskō, na Vojskēm* (pri Šmarju pri Jelšah), l. 1499 *Woyska*.

Prim. stcs. *vòjška* »exercitus«, csl. tudi *vòjško* »isto«, adj. *vòjškō* »bellicus«, sbh. *vòjška*, akz. *vòjšku* »exercitus« in »ljudje«, mak. *vojska* »exercitus, bellum«, blg. *vòjšká* »exercitus«, r. *vòjško* »isto«, ukr. *vòjško* »isto«, p. *vòjško*, stp. tudi *vòjška*, akz. *-e* »exercitus« (Brückner, 629), č., slš. *vòjško* »isto«, stč. *vòjška* »sila, moč«. Psl. **vòjškā* je v kolektivni, **vòjško* pa v n. substantivizirani adj. **vòjškō* »vojaški«, ki je tvorjen iz **vòjъ* »vojak« > »vojaški oddelek«. Iz tvorbe z individualizirajočim suf. **vòjine* je enako tvorjeno gl. *vòjško* »armada«. K besedotvorju in akcentu prim. psl. **mòžьskō* iz **mòžь*, k substantivizaciji kolektivne oblike prim. *gospòska* < **gospòbskā* (Miklošič, 393; Vasmer I, 216; Machek², 696; Schuster-Sewc, HEWb., 1642). Dalje glej *vój I. M. S.*

vòjvoda (m.), g. *-e* »dux«, gor. *vivòda* »isto«; k temu f. *vòjvodinja, vòjvodina* »ducatus«, adj. *vòjvodski*, f. *-a, vòjvodstvo* (n.) »imperium«. Pri Pleteršniku II, 783, je to gradivo predstavljeno z vzglasjem *vój-*, ki je historično

upravičeno le, če izvira iz slov. sinkopirane oblike **vojvòds* < **vojevòds*. Sem cgn. *Vivoda, Vevoda, Vojvoda*, tpn. *Vivod, Vivoda, Vivodina*. V 16. st. *viuda* »princeps« poleg *vajvoda* »Hauptmann, dux militum« (Megiser, 1592) in v 17. st. *voivoda* »dux militum« (isti, 1603), pri Hipolitu 1 × *vájvoda*, sicer *vívuda* (kar je lahko kontrahirano iz **vojevoda* in ne **vojevòda*, kot je menil Ramovš, Hgr. II, 140, ki je imel to Hipolitovo obliko za napako), v 18. st. *viuda, vivodstvu* poleg *vaivoda, vaivodstvu* (Kastelec-Vorenc), *vajvod, vajvoda* »Heerführer, Fürst« (Pohlin), *vaivoda* »Herzog« (Gutsmann), v 19. st. v Vodnikovem rkp. slovarju prevladuje oblika *vajvod* poleg 2 × izpričane *vajvoda*.

Prim. stsb. *vojevoda* (Daničič), blg. *voevòda*, r. zastar. *voevòda*, ukr. zastar. *voevòda*, p. *wojewoda*, kašub. *wojewoda* poleg hrv. cgn. *Vivoda* (Istra, 16. st), tpn. *Vivodina* »kraj v Jastrebarskem kotarju«, č. *vévoda*, plb. *vávàda* < **vovoda* < **vojevoda* (Polański, SEDP II, 955 s.) in hrv. *vòjvoda* »dux« (Belostenec, Vrančić, Mikalja, Habelić, Vitezović, Della Bella), pri čemer je najstarejša za beležba take oblike izpričana že v 13. st. (ARJ XXI, 277), stsb. *voivoda* (Daničič), mak. *vojvoda*, blg. *voivòda*, br. *vajvòda*, slš. *vòjvoda*, gl., dl. *vòjvoda*. Iz slov. je izposojeno lit. *vaivada, vaivoda*, tudi lot. *vaivads* (Fraenkel, 1185).

Psl. **vojevòds* (m.) »dux« < **v* »kdor vede/vodi vojake« (→ f. **vojevòdini* v sln. *vòjvodinja*) in k temu kol. **vojevòda* je deverbativni kompoz. tipa **vodo-nòds* »kdor nese vodo« iz subst. **vòjъ* (m.) »vojska« in v. **vesti'*, **veděšъ* »ducere«. Ob kontrahiranih oblikah v sln. (gor. *vi-vòda, viuda* (Megiser), hrv., č. in plb. so oblike z izhodiščem **vòjvoda* lahko nastale po sinkopi sredinskega **e* v zaporedju treh odprtih zlogov (o tem Furlan, Škrabčeva misel II, 177). Škrabec, JA XIV, 1891, 329, je sln. oblike tipa *vájvoda* razlagal z ljudskoetimološko naslonitvijo na iter. *vájati* k *vòditi*, vendar so lahko tudi dial. refleksi z *a* za **e* < **òje*. Dalje glej *vój I* in *věsti I*, pa tudi *vájda, vòvodnica*. M. F.

vòl (m.), g. *vòla* in *volù* »skopljen bik, Ochs« in »numen, nedomiseln človek«, g. du., pl. tudi *volí*; dem. *volič, -iča, voliček, -čka, voličič, -a, vóle, -ta, vólej, -a, vòlek, -a* in *-lka; bòžji vòlek* »pikapolonica, Coccinella septempunctata« in »hrošč zlatokrilec, muren, rogin« (o tem Šivic-Dular, Traditiones XXVI, 63 ss.), prim. gl. *pòlski vol* »rogač«, adj. *vòlov, -a, volòvji, volòvski*, iz te osnove subst. *volòvina* »volovo meso, volova koža« in »neka trta« (po volovskih očeh) (dol., bkr., Brkini), »Urbanitraube« (Miklošič), *volòvčan, -a* »Centaurea pratensis«, *volòvnjak, -a* »volovski iztrebek« in »trta blaues Ochsenauge; Anthemis tinctoria«, *volòvnik, -a* »hlev za vole, neka vinska trta«, *volòvnjak, -a* »isto«, *volòvščina* »neka vinska trta«, *volòvščák, -a* »Ochsenweide«, *volòvščica* »jalova telica«, *volár, -ja* »volovski pastir; kmet, ki le z voli kmetuje, trgovec z voli«, dem. *volárče, -ta* (n.), f. *volarica*, semkaj tpn. *Volarje*, l. 1377 *villa de Vallarsa, villa de Volaria*, cgn. *Volarič* (Bezljaj, SVI II, 309), *volarija* »pašnik, kjer se pasejo voli« (notr.), v. *volárii, -árim* (impf.) »biti volovski pastir, trgovati z voli«; dial. kor. obir. *wòw*, pl. *wól* (Karničar, Obir, 30, 60, 113), gor. *vòu, g. vòla*, črnovr. *wòu, g. wòlq* (Tominec, 231), jnotr. *vòu, pl. vòli*, instr. z *úlj* (< **vòly* z akcentom po lok. **vòlě-čō*; Rigler, Jnotr. gov., 36, 38, 126), rez. *wól, g. wolé, du. wolé, pl. volòwji, g. wulíw* (Steenwijk, SDR, 330); v 16. st. *vol* »bos, ochs« (Megiser), g. *vollu* (Trubar), v 17. st.

vou »boue« (Alasia), *vol* (Janez Svetokriški), v 18. st. *voll* »bison, bos« (Kastelec-Vorenc), *vól* »Ochs, bos«, *volár* »Ochsenhändler, boarius, bubulcus« (Pohlin), *vol*, *vou* »Ochs«, *volar* »Ochsenknecht« (Gutsmann).

Prim. stesl. *volš*, g. *volu*, du. *voly* »bos«, adj. *voluj* »bovis«, sbh. *vó*, *vól*, g. *vòla*, adj. *vòlujt*, hrv. čak. *võ*, g. *volã* (Vrgada), nom. pl. *vòli*, instr. *vol'i* (Susak), nom. pl. *vol'i*, g. pl. *vòlih* in *volón* (Hvar), adj. *volüji*, *vol'iji*, mak. *vol* »Bos taurus«, blg. *vól*, pl. *volóve*, *vóla*, r. *vól*, g. *volá*, ukr. *víl*, g. *volá*, br. *vól*, g. *valá*, p. *wól*, g. *wołu*, č. *vůl*, g. *vola*, stč. *vól*, slš. *vól*, g. *vola*, gl. *woł*, -a, dl. *woł*, -a in -u. Psl. **vòls*, g. **volú*. Meillet, Ét., 242, povezuje s psl. **velš* »velik« in domneva prvotno »velika žival« v nasprotju z gr. μῆλον »drobnica« k psl. **māts*, stvn. *smal*. Meillet, l. c. v oklepaju povezuje še z lat. *valēre* »biti močan«, k pomenu prim. sti. *mahisá-* »velik, močan, mogočen« in substantivizirano »bivol«. Mladenov, 75, misli na sorodstvo s p. *volac* »klicati« in semantično primerja **bykš* ob **bučāti*, **bykati* »rjuti«. Oštir, Beitr., 79, Etnolog IV, 16, primerja gr. (< trač.) βόλινοσ; βόνασσοσ, Machek², 703 s., LF LV, 151, domneva sorodstvo s sbh. *vólja* (Skok), *vólja*, *vólja* (Rečnik SANU II, 779), č. *vole* »golša pri ptičih« < **vol'ā* in dalje z n. *schwollen* »oteči« (glej *vôleki*). Tudi primerjava z oset. *gal* »bik, vol« ne ustreza, saj je to prek kavk. jezikov iz perz. *kal* »bik«, kar povezujejo s sti. *gavala-* »bivol« (Abae I, 506). Grubor, JF VIII, 13 s., poudarja, da **volš* pomeni samo »skopljeno moško govedo«, da so biki nekaj skopljali s podvezovanjem ali s stiskanjem semenovodov z razcepljenim kosom lesa. Zato besedo izvaja iz ide korena **uel-* »stiskati«, prim. gr. εἰλω »stiskati, pritiskati«. Prvotni pomen naj bi bil torej »stisnjeneč, kastriranec; compressis testiculis«. Soglašja Trubačev, Nazv. život., 44, ki pritegne še r. *valjáb* »kastriřati«, dial. *vál* »kastriřan bik«, *valušók* »isto«, *váluch* »koštrun«. Težava pri tej razlagi je dejstvo, da imajo substantivna deverbalna u-jevka debela praviloma aktivni pomen, npr. sti. *mandú-* »vesel« poleg *mand-* »veseliti se«. Zato se zdi verjetno, da je **volš* sprva adj. s pomenom »skopljen, stisnjen«, ki je do v. **vol'iti* (→ **val'āti* »kastriřati») v enakem razmerju, kot je **kortš* »kratek« (→ **kórtškš*) do **(s)kert-* »rezati«, psl. **kortiti* »krajšati«. Glej tudi *volúhar*, *volóvčan*. M. S.

volčaj (m.), g. -a »gnojni stržen, Eiterstock« (Jarnik), v 18. st. *vovzhaj* »Eysterstock, glandula« (Pohlin), *vouzhai* »Eiterstock« (Gutsmann), semkaj *volčajec*, v 18. st. *volzhaiži ali bišgavke na fvináh* »glandium« (Kastelec-Vorenc) in *volčič*, -iča »vnetje na živalski koži, parkljih ali v grlu, prisad«, kor. obir. *wó:wčáč*, -i:ča »katar prebavnih organov, šuštavec, Rauschbrandt« (Karničar, Obir, 259), adj. *volčičav* »obolel za prisadom (o živalih)«, dial. notr. *vólščev*.

Dem. iz *vólk* (prim. *otročāj* iz *otrōk*), kar tvorbeno sovpadе s poimenovanji bolezní, ki so prvotno deverbalna nomina actionis, npr. *prhljāj*, *priščāj*, *izpuščāj*. K tvorbi in pomenu prim. še *metljāj* < **metel'ajš* poleg **met'j'š* in **metú'š*; iz »volk« še n. *Wolf*, kar ne pomeni samo »intertrigo, attritus« (kakor lat. *lupus*, glej *vólk II*), temveč tudi druge, težko opredeljive kožne bolezni. V n. virih 16.–18. st. se *Wolf* omenja skupaj s *Fistel*, *Herpen*, *Krebs* (Grimm, Wb. XIV/2, 1250). Ime bolezni je mogoče razumeti kot metaforo »kar grize«, podobno kot morda tudi *rāk*, lat. *cancer*, gr. καρκίνωμα »bolezen rak« ob καρκίνοσ »žival rak« in »rakasta oteklina«. Dalej glej *vólk I–II*. M. S.

volčica (f.) »lupa«, v 16. st. *vulzhiza* »lupa« (Megiser), v 18. st. *vouzhiza ali volzhiza* »lupa« (Kastelec-Vorenc), *vouzhiza* (poleg *voukinja*) »Wölfin« (Gutsmann).

Prim. sbh. *vučica*, mak. *volčica*, blg. *vslčica*, r. *volčica*, ukr. *vovčicja*, br. *vaučica*, p. *wilczyca*, č. *vličice*, slš. *vličica*, gl. *wjelčica*, dl. *wjelcyca*. Psl. **vslčica* < **vľk^hiH-kā* je z dem. sufiksom tvorjeno iz ide. **vľk^hiH-*, g. **iH-es* (kar je f. k **vľk^ho-* »volk«), prim. sti. *vřkřš*, g. *vřkřyah* > *vřkyáh* »volčica« (Lohmann, GuS, 21, 33, 67), stnord. *ylgr* »volčica« < **vľk^hiH-s* z g < k po izgubi labialnega elementa v konzontantri skupini -*lk^hi-* > -*lk^hi-* v stranskosklonskih oblikah, npr. g. stnord. *ylgiar* < **vľk^hi-š*, prenařenih po tipu *devř* (Klingenschmitt, LUI, 133). Lit. *vilškė* »volčica« < balt. **vľlkiš* je lahko produkt križanja med **vľlkā* (tip balt. **vľárnā* > lit. *várna*) in **vľlki-ā*, prim. tudi lit. *álnė* »košuta« (= psl. **ólni*), kjer a-jevski refleks dokazuje vrddhi po prehodu ide. o > balt. a. Druga možnost za *vilškė* in *álnė* je izpeljava iz ženskega oblik adj. **vľlka-* »pripadajoč volku«, **álna-* »pripadajoč jelenu«, pri katerih je dolgi vokal nastal v balto-slov. zaradi vrddhija. F. k temu se je pregibal po tipu *devř*. Paradigma tipa *vřkř* je v lit. *vilškė* in *álnė* lahko uvedena analogno po drugih poimenovanjih samíc. Dalej glej *vólk I*. M. S.

volčín (m.), g. -a »Daphne« (Cigale, Janežič, Miklošič, Tušek), tudi *volčínik* »Daphne mezereum« (Rodik; Erjavc, LMS 1875, 222), *volčjak* »isto« (Petauer, LRB, 173).

Prim. r. *volčínik* »Daphne mezereum«, ukr. *vovčynec* »Daphne mezereum« in »Euphorbia«, *vóvčnyk* »Daphne mezereum«, br. *vaučýnec* »isto«. Prvotno **vslčíns* < **vľk^h-ejno-* (br. *vaučýn* »volčiji«), prim. k tvorbi *česmín*, *bogatín*, *kosmatín*, k semantični motivaciji še n. *Wolfsbast*, dobesečno »volčje ličje«, kar je kalkirano v sln. *ovčje ličje* (navaja Petauer, l. c.), sbh. *vučja lika*, *vučje liko*, r. *volčbje lyko*, č. *vľčý lyko*, prim. dalje blg. *vslča jagoda*, *vslča žila*, r. *volkobaj* »isto«. Strupene rastline so pogosto poimenovane po volku, prim. sln. *volčja češnja*, n. *Wolfsbeere* »Atropa belladonna« (Marzell, Wb. Pfln. II, 39), sln. *volkóvka* »Aristolochia clematitís«, *volčnica* »isto« (in »slez, Malva«, ki pa ni strupen). Sln. *bohkov les*, *božji lesek*, *božje drevce*, *jezuovo drevo* ipd. »Daphne mezereum« je kakor n. *Christi Leiden* »isto« motivirano po cvetenju v velikem tednu; od tod vera, da so pred Kristusa ob prihodu v Jeruzalem na cvetno nedeljo metali poleg palmovih vej tudi volčín (Marzell, l. c.). Dalej glej *vólk I*. M. S.

vôleki (m. pl.) »ledvice« (mariborska okolica). Pleteršnik II, 784, navaja ta pomen s. v. *vólek* »Öchslein« in torej domneva metaforično poimenovanje. Drugače Bezlaj, Eseji, 136, ki kakor pri *vôleji* »šipek, Rosa canina« izhaja iz slov. **vol-* »nekaj nabreklega«, prim. sbh. *vólja* (Skok), *vólja*, *vólja* (Rečnik SANU II, 779) »golša pri ptičih« in sorodno, iz česar izvaja tudi sln. *uljč*, dial. *olč* »tvor, absces«. Vsaj slednje je treba gotovo razložiti drugače, saj sln. interna rekonstrukcija in primerjava s stp. *ul* »tvor, absces« zahteva izhodišče z vzglasnim **u-*. Primerjavo sln. *vôleki* s sbh. *vólja* »golša pri ptičih« sprejme Kurkina, DS, 67, 70, ki navaja še več primerjalnega gradiva, o glej *zavólk*. M. S.

volga (f.) »Oriolus galbula«, tudi *vónga* »isto« (Vipava); k temu *vólgec* (m.) »Picus viridis« in cgn. *Vuga*.

Prim. csl. *vlęga* »Oriolus«, hrv., sb. *vüga*, tudi *füga*, *huga*, *luga*, *voga*, r. *ivolga*, ukr. *ivolga*, *volga*, p. *wilga*, *wywilga*, č. *vlha*. Že Miklošič, 379, je primerjal lit. *volungė* »Oriolus«, kasneje so pritegnili lot. *vāluodze* (Mühlentbach-Endzelin IV, 489), srvn. *witewal* »Oriolus« (o tem Suolahti, VN, 167). Morda spada zraven tudi av. *vāra(n)gan* »ime nekega ptiča« (citirano po Fraenklu, 1273). Etimološko nejasno; verjetna je razlaga, da gre za paleoevropski relikv (Machek, ZSlPh XX, 48; soglaša Skok III, 635). Iz sb. je alb. *fugë* »samica Oriolus«. Komaj omembe vredne so drugi poskusi razlage, tako da je *-i-* v r. *vlęga* prefiks (Pettersson, BSL, 56) ali da je psl. **vęlgā* iz iste osnove kakor *vlāga*, *vęlgęk* (Brückner, KZ XIV, 190).

vólhek I (adj.), f. *-hka* »počasen«, subst. *volhkōst* (f.) »počasnost«, *volhkōta* »isto« (vse pkm.).

Izhajati je mogoče iz **vę-lęgękę* »počasen« k adj. **lę-gękę* »isto« poleg **lęgę* »počasnost«, **lęgo* »počasi«. K pomenskemu razvoju iz prvotnega »levis, facilis« prim. hrv. *poláko* (adv.) »počasi«, *pólako* »isto«. Sem tudi adj. *vlážen*, f. *-žna* »počasen«, npr. *vlážno govori* »počasi in premišljeno govori« (Podkrnci, Tolminci; Erjavec, LMS 1882-1883, 268), kar je adjektivizirano iz prep. zvez tipa (*pojdi*) v *lag* »pojdi počasi« (Vrsno; Erjavec, LMS 1879, 143) < sln. **v lág* < **vę lęgę* ali že iz adv. *vlág* »počasi«, tudi *vlágoma* »isto«. Izhodišče *vólhek* je psl. adj. **lęgękę* »levis, facilis«, toda v sln. adj. *vlážen* »počasen« se ohranja še psl. ujevski adj. **lęgę* pred psl. prestrukturiranjem v **lęgękę*. Glej tudi *polágoma* in dalje *láhęk*. M. F.

vólhek II (adj.), f. *-hka* »vlažen« (Kras, Goriška, Bela krajina), npr. *pšenica je na volhkem* (jvzh. štaj.), tudi *vólgek*, f. *-hka* »vlažen«, subst. *volhkōst* (f.) »vlažnost«, *volhkōba* »isto«, *vólgniti*, *-nem* (v. pf.) »vlažen postati«, *odvólgniti*, *-nem* »isto« (notr., dol., štaj.), npr. *seno na travniku po noči od rose odvolgne, ovólgniti*, *-nem* »vlažen postati« (vzh. štaj., Bovec), *uvólgniti*, *-nem* »zaradi vlage pokvariti se«, npr. *moka uvolgne* (Caf).

Prim. hrv. *vüfak* »vlažen« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 416), *vügnuti*, *-em* »vlažen postati«, r. *vólgyj* »isto«, tudi *vólgyj*, *vólgnutъ* »vlažen postati«, r.-csl. *vęlgękę* »vlažen«, ukr. *vógyj* »isto«, p. *wilgi*, v 16. in 15. st. tudi *wilki* (Brückner, 621), *wilgnęc* »vlažen postati«, *wilgoęc* »vlažnost«, č. *vlhký*, *vlhnout*, slš. *vlhký*, *vlhnut*, gerner. *vlhnut*, *-e* (Orlovský, Gerner., 388).

Izhodno **vęlgękę* more biti mlad deverbativni adj. tipa **tęrpękę*, **žęgękę*, **tępękę* ... glagola **vólgnęti* (pf.) oz. njegovega impf. predhodnika **vęlg-ti*, **vęlęžęš*, identičnega lit. *vilgti*, *vilgstu* »vlažen, moker postati«, lot. *vilgt*, *vilgu/vilgstu* »vlažen postati« (podobno o nastanku adj. že Machek², 694; povezava Vasmer² I, 337; Fraenkel, 1251; Skok III, 606). Akutirana intonacija ničtostenjskih osnov, ki jo izkazuje tudi lit. *vilgyti* »vlažno delati, močiti« s paralelo v sln. *vólžiti se* (impf.) »zaradi vlage se kvariti (o hrani)«, pf. *vzvólžiti se* (pf.) »pokvariti se (o hrani, pijači)« (oboje Caf), je lahko analoška po psl. **vólga* »vlaga« ← balto-slov. vrddhirani adj. **uólgās* = lot. *valgs* »vlažen« ob lit. *valgā* »vlaga« (o možnem viru slednjih dolžin Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 13 s., o konkretnem primeru 21, op. 21, 22). Ničtostenjska balto-slov. prez. osnova je verjetno posplošena iz prvotne atematske sprege **uęlg-ti* : **uęlg-ęnti* »vlažen biti«. Dalje glej *vlāga*. M. F.

vólhva (f.) »čarovnica« (Caf), *vólhvec*, *-a* »vedeževalec, čarovnik«, *vólhvica* »vedeževalka«, v. *volhvovati*,

-ümet »čarati«, *volhvičevati* »vedeževati, čarati«. Besedna družina je bila sodeč po Pleteršniku v 19. st. omejena na vzh. dial.; nekdanj je bila širša, prim. v 16. st. *volhvec* »vates, magus« (Stabej, Wörterverzeichnis, 128).

Prim. stcsl. *vlęchva* »vates, maga«, *vlęchvę* »vates, magus, incantator«, star. hrv. kajk. *vuhvica*, *vujvica* »pythonissa« (Habdelić), širše hrv. *vuhao*, *-hla* »lažen, hlijen, prevarantski«, *vühven*, *-a*, *vühven* »lokav, hinavski« (Dubrovnik), mak. *volšeben* »čaroben«, blg. *vlęchva*, *vlęchv* »razbojnik, tat, vedeževalec, čarovnik«, r. *vólchv*, str. *vólchvę* »isto«, Miklošič, 380, navaja tudi br. *volchvicъ* »čarati«. Iz jslov. je rum. *válhovníc* »čarovnik«, iz str. je fin. *velho* »čarovnik«, est. *võlu* »čarovnica«, Miklošič, l. c., in po njem Brückner, KZ XLIII, 194; Vasmer II, 223, primerjajo csl. *vlęsnęti* »balbutire«, prim. k semantiki psl. **bali* »zdravitelj« k **bájati* in psl. **vęračę* k **vęrāti* »svečano govoriti«. Podrobnosti so manj jasne. G. Klingenschmitt, ustno, rekonstruirala **vólchva* in domneva podaljšavo pri tvorbi abstrakta (→ konkretum) iz nekega adj., sorodnega s sti. *várças-* »sij, izgled«, in primerja k tvorbi lit. *kváula* »neumnež, neumnica, trapa« iz *kváilas* »neumen«. Furlan, SR LI/Posebna številka, 13, ugotavlja, da je deadjektivna tvorba v obravnavanem primeru težko preverljiva. M. S.

voliši (adj. comp.) »raje, ljubše«, npr. *voliši ja oditi* »raje odidem« (Miklošič, VGr. II, 323; IV, 3).

Podobno je tvorjeno br. *vjalej*, *volej* »raje« in p. *wolej*, rabljeno samo pri beloruskih avtorjih (Brückner, 630) in lit. *vėly*, *vėlyk*, *vėlygi* »raje«, komp. *veliauc* in iz br. izposojenega dial. *valey* »raje« (Fraenkel, 1219 s.). Dalje glej *voliti*, *vólja*.

voliti, *vólím* (v. impf.) »izbirati«, v tem pomenu knjiž. tudi pf.; tudi »želeti«, npr. *smrt komu v.* »v oporoki zapustiti« (impf., pf.), npr. *voliti komu hišo* »v oporoki komu hišo zapustiti«, pkm. »raje imeti«, npr. *volim umreti nego grešiti*; pf. *izvoliti*, *izvólím* »izbrati«, kot interj. služi za izražanje vljudnosti pri nagovoru, npr. *izvolite sestit!*, kar je knjiž. kalk po r.; *dovoliti*, *dovóliti* »dati pristanek na kaj«, s *si* »upati si, drzniti si«, *povoliti se*, *povólím se* »(z delom) se zadovoljiti«, *privóliti* »dopustiti«; subst. *volítev* (f.), *-tve* »izbiranje«, pkm. *zadnja volítev* »oporoka«, nomen loci *volíšće* (n.) »kjer se voli«, nomen agentis *volítelj* (m.), g. *-a* »elector«, knjiž. *volívec* (m.), g. *-vca* »idem«, f. *volívka*, kar je normirano za prvotni substantivizirani ptc. pret. akt. **volílec* ← ptc. **volíle* (Bezljaj, ZJS, 782, z neustrezno slovnično oznako ptc.), *volilo* (n.) »kar je v oporoki zapuščeno osebam, ki niso pravni dediči«. V dialektih je glagol slabo evidentiran, npr. obir. kor. *wó:l* »voliti« (3. os. sg.; Karničar, Obir, 60), črnovr. *žępān wól't* »župana voliti«, *úal* (Tominec, 231) < sln. **vóliti*. V Briž. spom. (*Pridete, Otza mega*) *izvuolieni* 1,33 »electus«, v 16. st. *ifvolyti* »eligere«, *pęrvóliti* »willfahren« (Megiser), l. 1607 *ifuoliti* »eleggere, isbrati« (Alasia), v 18. st. *isvoliti* »deligere, isbrati, odlozhiti«, »destinare, naméniti, odlozhiti«, »diligere, fa lubu iméti« (Kastelec-Vorenc), *vólem* »einwilligen, confentire«, *volim*, *voliti* »erwählen, eligere« (Pohlin), *voliti*, *pervoliti*, *dovoliti* »willigen«, *volim* »wähle« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *voliti*, *volję* »βούλεσθαι«, hrv. *vóljeti*, *vólím* »ljubiti«, hrv. čak. *vol'it*, *vólin* »rad imeti, želeti, ljubiti« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1333), v Vodicah *vol'iti*, s prez. *vólin* in *volin* »raje imeti; izbirati« (Ribarić, SDZb. IX, 1940, 204), mak. dial. *volesa* »biti sposoben«,

blg. dial. *vólja* »rad imeti«, r. *vólits* »želeti«, ukr. *vóltyry*, br. arh. *vólicb* »überreden, zeugen« (Kopečný, Slovní zásoba, 407), p. *wolic* »raje imeti«, č. *volit* »želeti, izbirati«, slš. *volit'* »izbirati«, gl. *wolic* »isto«, dl. *woliś*. Psl. *volíti, *vólisb »izbirati, raje imeti, želeti« (in k temu sekundarni iter. **vol'áti*) je tako kot got. *waljan* »izbirati«, stisl. *velia* »isto«, stvn. *wellen*, nvn. *wählen* refleks ide. iter. **uolH₁-éjelo-* k ide. prez. *uélH₁-nti : *uélH₁-nti »izbirati, želeti«, ki se posredno ohranja v psl. *veléti, *velisb (Miklošič, 377; Vasmer² I, 338; Pokorny, 1137; Kümmel, HS III/2, 1998, 198; LIV, 619). Nesprejemljivo Schuster-Šewc, HEWb., 1650, ki sklepa, da je ta psl. glagol demon. k slov. **vól'a*. Glej tudi *veléti*, *veljáti*, *vólja*, *nadovléti* in *dovólj*. M. F.

volíti se, *vólím se* (v. impf.) »pariti se (o kravi)« (Šenčur). Osamljeno. Morda pomenski odtenek od kavz. *volíti, *vólisb »izbirati, raje imeti, želeti«, vendar zaradi sin. *goníti*, *gónisb ← ide. **g^hhen-* »tolči, gnati ipd.« lahko tudi kavz. ide. korena **H₂uelH₂-* »tolči«, prim. het. *uallh-* »tolči«, *hulla/e-* »boriti«, ki se v slov. leksiki ohranja le še v psl. **vól'na* »volna«. Glej *volíti* in tudi *vól'na*. M. F.

vólja (f.) »voluntas«, pkm. *vòla*, g. *volé*, lok. *prì vóuli*, instr. z *volóuf* »isto« (Novak, Slovar², 167), črnovr. *üälę* (Tominec, 231), obir. kor. *wó:la* (Karničar, Obir, 259), rož. kor. *vóla* (Šašel, RNB, 144), rez. *wóje* (Steenwijk, SDR, 329), gor. *uó:la* (Škofic, Diss., 377).

Nikalno *nejevólja* »Unwille, Widerwille, Missmuth«, adj. *nejevóljen*, f. -na »brezvoljen«; v Cirknem s prehodom nenaglašnega *e > a* *najwólan* (Ramovš, Zbrano delo I, 118) kot v gor. *najavól'n* (isti, Zbrano delo II, 408), *nejevóljnost* (f.) »brezvoljnost«; v 18. st. pri Pohlinu: *najovóla* »Unwillen«, pri Gutschmannu: *nejovólja* »Widerwille, nejevólen« »widerwillig« (o sln. *neje-* > *nejo-* Ramovš, l.c.) ima dvojno nikalnico **ne-ję-* (Bezljaj, ZJS, 716, 610 s.); tudi *nevólja* »Unwille, Missmuth; Elend, Unglück«, pkm. *nevòla* »zlo, hudo, nesreča, težava«, *nevólen*, f. -ina »bolan, slab, boren« in k temu *nevóláš* (m.) »revež, slabič« (Novak, Slovar², 84), rož. kor. *navól'an*, f. -ina »ki je slabe volje« (Šašel, RNB, 144) ← **ně-vól'b-ně*, kar je nesklopljeno še v Briž. spom. (glej spodaj), kot sklop pa zabeleženo od 16. st. dalje, npr. *nevólja* »Bekümmernuß, Onfal« (Megiser), v 18. st. *nevola* »impatientia; injuria«, *s'nevolo* »ingratis« (Kastelec-Vorenc), *navóla* »Unwillen« (Pohlin), *nevola* »Unmuth, Unwill« (Gutschmann).

V zvezah *biti dobre/slabe vólje* »biti dobro/slabo razpoložen« pomeni »razpoloženje«, tudi za *božjo voljo* »um Gottes Willen«, ki kot interj. služi za izražanje vzhičenosti, neodobravanja. Sem *dovólj* (adv.) »v zadostni meri« z redukcijo v izglasju kot v gor. *do'uel* (Škofic, l.c., 287), brez nje še v pkm. *dovolé* »isto« (Novak, Slovar², 35) < **do vól'ę*, prim. hrv. *dòvolje* »dovolj«, čak. *dovolj* »isto« (ARJ II, 725, 724) in prek adj. *dòvóljan*, f. -ljna »sufficiens« tvorjeni adv. *dòvóljno* »satis« (ARJ II, 725). Zastarelo *zavólj* (prep.) »zaradi«, *zavóljo* »isto« (SSKJ V, 816), rož. kor. *zavólə*, *zavól* (Šašel, RNB, 148), obir. kor. *zawol hré:šanqu* (Karničar, Obir, 356), pkm. *zavòlo* (Novak, l.c., 176), rez. za *wójo* (Steenwijk, SDR, 168), črnovr. *zgwól* (Tominec, 244) je tako kot hrv. *zavólju* (prep.) »zaradi«, kajk., čak. *zavólj* »isto«, npr. na Žumberku *zavólj sèbe*, na Cresu *zavólj* (ARJ XXII, 594), sklopljeno iz **za vol'q*.

Adj. *vóljen/vóljân*, f. -ljna/vóljnâ »ki ima voljo, pripravljen; svoboden«, metaforično preneseno na materialno stvarnost »gibek, prožen, mehok; prijeten«, rož. kor. *volən*, f. *volnâ*, n. *volnú*, npr. *volnú qěj storitə* »rade volje storiti« (Šašel, o.c., 144), črnovr. *wólân*, f. *wól'na*, n. *wól'nu*, npr. *wól'nu úsne* (Tominec, 231).

V Briž. spom. (i mo) *vuolio* I,30 »voluntas«, (ili) *vuolo* (ili ne) *vuolo* I,14 »idem«, v 16. st. *vóljia* »voluntas; electio, optio, isvolejnje«, *dobra vojla* »arbitrium« *svója vojla* »piacere«, *da na isvojiljo* »wahlgeben, dare optionem«, *sa voljljo* »propter«, *satiga voljlo* »quare, ideo, quapropter«, *fazhes volio?* »warumb, quare«, *snevóljo* »unwillig, invitatus, nerad«, *voljan* »willig, volens, lubens« (Megiser), I. 1607 *voglia* »defiderio, uolontà, zelia«, *voglian* »pronto, kiter« (Alasia), v 18. st. *vola* »voluntas, povela«, *svója voladobra vola* »arbitrium, obláft«, *biti dobre vole* »bono animo«, *s'dobro volo* »libens, rad«, *volnu* »aequanimiter, poterpehlivu, s'krotkim ferzom«, *kateri rad, inu volú kai ftury* »libens, rad«, *volnoft* »obsequela, pokornost«, *volnúft* »promptitudo, perpravnoft«, *ša vola* »ob«, *ša tega volo* »propterea«, *satega volo* »quamobrem, šakai« (Kastelec-Vorenc), *vóla* »Willen, voluntas; Stimme, suffragium«, *volne* »willig, voluntarius, lubens«, *favol, favle* »wegen, ob, propter«, *fazhésvolio?* »warum?, quare, qua de caufa?«, *dóvël* »uiberviel, genug, sat, fuperque« (Pohlin), *vola* »Wille, radoft«, *fliedna vola* »Teltament, oporoka«, *po fliednei voli* »teltamentlich, po teltamenti«, *sa boshjo volo* »um Gottes Willen«, *ni na mojei voli* »es fteht nicht bey mir«, *volen* »willig, rad, barik, vuren, nareden, pervolen«, *volnoft* »Willigkeit«, *sa volo zhasti* »ehrenhalben, sa zhafti delu«, *savolo* »um, wegen«, *dovel* »zum Genügen«, *dovol* »genug, dofti, sadofti; sattfam«, *dovolen, sadovolen* »genüglieh«, *sadovoljati* »genughun, sadofti fforiti«, *dovolnoft, sadovolnoft* »Genüge« (Gutschmann).

Prim. stcsl. *volja* »voluntas«, *vol'nb* »spontaneus, voluntarius«, hrv., sb. *vólja* »voluntas«, *něvóljan, dōvóljan, pōvóljan*, hrv. čak. *vōja*, v Brusju na Hvaru *vōjan*, f. *vōjno*, predikativno *vōjna*, n. *vōjno* »ki ima voljo« (Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 719), mak. *volja*, blg. *vólja*, r., ukr., br. *vólja*, p. *wola*, stp. *wólá*, č. *vůle*, stč. *vóle*, slš. *vól'a*, gl. *wola*, dl. *wóla*, plb. *willja*.

Psl. prvotno **vol'ā* (f.), akz. **vól'q*, sekundarno skoraj povsod posplošena stranskosklonska osnova **vól'a*, akz. **vól'q*, toda na prvotno **vol'ā*, kar se je vključilo v akc. p. c tipa *vodā, *vōdq, lahko še kaže sln. pkm. *vòla*, g. *volé*, sln. dial. adj. *voljân* in hrv. adj. tipa *něvóljan* ← **vól'b-ně* ter npr. žumberško *zavólj* ← **zā vol'q*. Psl. **vol'ā* je formalno enako lit. *valiā* »volja, svoboda« ob lot. *vala* »moč, svoboda«, vse pa v balto-slov. ajevsko deklinacijo *uálijā, akz. *uálijām prestrukturiran substantivizirani adj. f. *uolH₁-iH₂ k m. **uolH₁ó-*, ki se ohranja v sln. zastarelem komp. *voliši* »raje imeti«, z akc. umikom substantiviziran pa v sti. *vára-* »želja«, adv. *váram* »po želji«, stvn. *wala* (f.) »izbira«, stnord. *val* »isto«. Izhodno **uolH₁ó-* »izbirajoč, želeč, hrepeneč« je izglagolski adj. tipa φορός ide. osnovnostopenjske osnove akrostatičnega glagola *uélH₁-ti : *uélH₁-nti »izbirati, želeti« (Miklošič, 377; Vasmer² I, 347; Skok III, 614; Pokorny, 1137 s.). Glej tudi *voliši*, *dovólj*, *zavóljo* in dalje *veléti*. M. F.

vólk I (m.), g. -a in *volká* »lupus«, pl. *volkōvi* in *volc-ję*, v 16. st. pri Trubarju *volcie* (s -c- po pl. *volci = stcsl. *vólci*, blg. *vělcí*); poimenovanja raznih naprav, npr. »past

za zveri ali vidre« (prim. podobno *lisice*), »nerodoviten poganjek, ki raste iz korenine, Wasserast« (prim. ukr. *vovčok* »stranski poganjek iz korenine«, č. *vlk*, *vlček* »isto«), tudi »pokvarjen ali ne zadostno strt lan; slaba zemlja, ki se ne da gnojiti, smolnata cunj, s katero čevljar dreto gladi, lesna gniloba, vrsta gosenice, zidna plesen«, »grča« (prim. p. dial. *wilk* »grča« (Karlłowicz, SGP VI, 126)); pomeni »lesen klin, vrtavka« (tudi č. *vlk*, *vlček*, lit. *vilkiūis*), »kolo na statvah, ki suče navlak in nanj navija natkano platno« (prim. tudi lit. *vilkas* »del statev«), »raztaljeno železo v plavžu, kepa železa, pridobljena s taljenjem, vrsta (roparskih) žuželk« so znani tudi v n. *Wolf* (navaja Grimm, Wb. XIV/2, 1242 ss.); *zeleni volk* »Grünspan«; dem. *vōlčec*, *-čca*, *vōlkec*, *-kca*, *vōlček*, *-čka*, *vōlče*, *-ta*, *vōlčej*, *-a* »lupellus«, *vōlčič*, *-a* in *vōlčič*, *-iča* »isto« in »vnetje na živalski koži, parkljih ali v grlu, prisad« (*vōlčičav* »obolel za prisadom« – glej *vōlčáj*), tudi »grča, dleto«, *vōlkáč* »volk (zaničljivo)«, f. *vōlčica*, *vōlkūlja*, *vōlkinja*; adj. *vōlčji* »lupinus«, *vōlčina* »volčja koža, volče meso, volčji brlog«, *vōlčnica* »volčji brlog« in »Malva, Aristolochia clematis«, *vōlčjak* »volčji iztrebek, volčja češnja«, *vōlčjak* »Wolfshund, nemški ovčar«, adv. *vōlkōma* »tako kot volk« (iz instr. *vōlkōmь; prim. k akcentu adv. *strahōma*), kalk po n. je *vōlčkati*, *vōlčkovati se* (impf.) »wölfeln«, tj. »igrati se z vrtavko«; dial. kor. *wō:q* (Kneža; Logar, DJR, 118), obir. *wō:wq*, g. *wō:wqa* (Karničar, Obir, 259), gor. *wō:k* (Srednja vas v Bohinju; Logar, o. c., 272), pkm. *vūk*, g. *vuká* (Novak, Slovar², 171), jnotr. *ūk*, *vōyk* (Rigler, Jnotr. gov., 51 s.), rez. *wūk*, *-a* (Steenwijk, SDR, 331); v 16. st. *vulk* »lupus«, *vulzhiza* »lupa« (Megiser), *vouk* (Krelj), v 17. st. *vouc* »lupo« (Alasia), *vōk*, *vōuk* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vōk* »lupus«, pl. *vōzē* (Kastelec-Vorenc), *vōk* »lupus«, *vōvzhēzh* »Meisel, cœftrum« (Pohlin), *vōuk* »Wolf«, *vōvzhizh* »Wölflein«, *vōvzhēzh* »Meisel« (Gutsmann). Pogosto v onomastiki, npr. cgn. *Volk*, *Vovk*, *Volčič*, tpn. *Volčje*, *Volčja Draga*, *Volčja Jama*, rez. *Učjā* < *Vōlčja (Dapit, ACR II, 181), hdrn. *Volčji potok*, iz atpn. tvorjeni tpn. *Buččōvci* < *Volčičevci, l. 1265–67 in *villa Wulschinsdorf*, *Wltschndorf*, tpn. *Okōslavci* 1443 *Warkuslec*, 1445 *Wusskostawecz*, pribl. 1500 *Wolcoflautzn* iz atpn. *Vōl-koslavē = sb. *Vukos(l)av*, tpn. *Lukánja*, l. 1193 *Wolffkersdorf*, pribl. 1500 *Wulkensdorf* (Štrekelj, ČZN III, 47; Klemina, ČZN XXI, 61).

Prim. stcsl. *vōkō* »lupus«, sbh. *vūk*, *-a*, mak. *vōk*, blg. *vōlk*, r. *vōlk*, *-a*, ukr. *vōvk*, g. *vovká*, br. *vōūk*, *-a*, p. *wilk*, č. slš. *vlk*, gl., dl. *wjelk*. Psl. *vōlkō < ide. **uŕkʰo-*, prim. lit. *vilkas*, lot. *vilks*, stprus. *wilkis*, sti. *vřka-*, av. *vahrka-*, got. *wulfs*, stnord. *ulfr*, ags. *wulf*, stvn. *wolf* (v germ. z asimilacijo *u – kʰ > u > p*, prim. *p – kʰ > p – p* v got. *fimf* »pet« < *pēnkʰe), z drugačno vokalizacijo alb. *ujk* < *uʔk (prim. črnogor. tpn. *Ulcinj* < ilir. *Ulcinium*), ligur. atpn. *Ulkos*, ilir. atpn. *Ulcudius*, panon. tpn. *Ulcisia castra*, stbrit. atpn. *Ulcagnus*, prair. (ogam) *Ulccagni* (g. sg.) = stir. *Olcán* (alb., ilir. in kelt. lahko kaže na ide. *uŕkʰo, alb. in ilir. tudi na kasnejši razvoj *uŕkʰo > *uŕkʰo (Szemerényi, KZ LXXI, 199 ss.; Huld, BAE, 121 s.); v tem primeru so kelt. imena prevzeta iz ilir. (Pokorny, 1178), z metatezo gr. λυκος in (sabin. >) lat. *lupus* »volk«, vendar v atpn. še *Ulpus* poleg *Lupio* (Mikolčić, 380; Trautmann, BSW, 359; Vasmer I, 218; Pokorny, l. c.). Domneva, da je »volk« nomen agentis iz korena, iz katerega je tudi psl. *vōlčř, lit. *vilkiū* »vleči, trgati«, ne ustreza, ker tu gr. lakon. εὐλάκῃ »plug« kaže na

koren **uelk-* Avtorji, ki domnevajo povezavo, rekonstruirajo **uŕkʰo-* z velarom (Zupitza, GG 16 s.; Specht, KZ LXVI, 26 ss.), proti čemur govori ital. in germ. gradivo. Glej tudi *vōlk II–III*, *vōlčica*, *vōlčín*, *vōlkodlāk*. M. S.

vōlk II (m.), *-a* »vnetje kože zaradi drgnjenja in znojenja, sedno«, npr. *volka dobiti*, obir. kor. *wō:wq* »isto« (Karničar, Obir, 259), pkm. *vūk*, *-á* »razjeda«, *vuká dobiti* »pri jahanju raniti zadnjico« (Novak, Slovar², 171), črnovr. *wōyuk* »vnetje kože od hoje« (Tominec, 231), tudi *vōlčič* (m.) »vnetje na živalskih delih telesa«, npr. v. *na vimenu*, sem *rumeni* v. »vnetje vranice«, črni v. »črni prisad«, znano v obir. kor. *wō:wčáč*, *-iča* »katar v prebavnih organih« (Karničar, l. c.), od tod adj. *vōlčičav*, f. *-a* »bolan od volčiča«, črnovr. *wōučiču* »isto« (Tominec, 231), po redukciji iz predloge z analognim akcentom po *vōlk* *vōlččav in disimilaciji *-čč-* > *-šč-* adj. *vōlščev*, f. *-a* »isto« (Fram; Štrekelj, Lj. zvon IX, 1889). V 18. st. *tá volk* »exedens herpes, en okuli objedajozhi tur«, *volk na riti*, *kir se eden s'isdarenjem obriba*, *ali volka šahene*, *napraškana košha* »intertrigo« (Kastelec-Vorenc), toda l. 1851 pri Janežiču je *volk* »Tripper«.

Prim. hrv. *vūcac*, *-čca* »gangraena« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 204), širše hrv. *vūcac*, g. *-čca* »isto«, znano tudi v Bosni (ARj XXI, 590), r. *vōlčánka* »kožna tuberkuloza, lupus«, p. *wilk* »isto«, č. *vlk* »sedno«, stč. *vlk* »tur; kožni rak«. Prim. podobno motivirano n. *Wolf* »intertrigo, attritus«, ki lokalno označuje tudi nekatere bolezni živine in rastlin (Grimm, DTV 30, 1250), tirol. n. *wolf* »vnetje kožnih gub na zadnjici zaradi daljše hoje ali jahanja« (Schöpf, TI, 820). Enako kot pri *rāk*, lat. *cancer* metaforično preneseno iz zoonima *vōlkō, ker ta zver grize/žre meso (Machek², 695). Dalje glej *vōlk I* in *vōlčáj* in sin. *sádno*. M. F.

vōlk III (m.), g. *-a* »vrsta plevla v detelji«, verjetno »Kleeseide, Cuscuta epithimum/trifolii« (dol.), »Orobanche galii« (Josch).

Prim. sbh. *vūčica* »Orobanche«, r. *vōlčōk* mdr. tudi »Orobanche«, ukr. *vovčok* »Calandra granaria, Orobanche ramosa«, dl. *wjelk* »Merulius lacrymans«. Gotovo metafora iz pomena »lupus«, ki je v poimenovanjih zajedalskih rastlin znana tudi v drugih jezikih, npr. n. *Wolf* »*Nardus stricta*, *Pedicularis palustris*, *Cuscuta*, *Euphrasia*«, *Kleewolf* »Orobanche minor«, cimbr. n. *Bolf* verjetno »Orobanche«, furl. *lūpas* »Orobanche«, it. *erba lupa*, frc. *herbe de loup* »isto«, rum. *lupoie* »Orobanche ramosa« (Marzell, Wb. Pfln. III, 470). Tudi nekatere roparske žuželke so *vōlk*, sln. npr. »*Acherontia atropos*«, *čebelni volk* »vrsta ose«, prim. n. *Wolf* tudi žuželke »*Attelabus apiarius*, *Phalanea granella*, *phalanea melonella*, *Pyralis fasciana* idr.« (Grimm, Wb. XIV/2, 1250). Dalje glej *vōlk I*. M. S.

volkodlāk (m.), g. *-áka* »Werwolf« in »pes, ki mu je volčica mati« (Erjavec), dial. tudi *kodlāk*; v 16. st. *vulcodlac* »Fraß, lurco, pofhrelhin« (Megiser). Etnološko o volkodlaku prim. Levec-Rutar, Lj. zvon III (1883), 771 ss., Wiethaler, Lj. zvon III (1883), 422, 497, 561, 663, 697, 761.

Prim. csl. *vōskodlakō* »vulcolaca«, sbh. *vukōdlak*, hrv. čak. *vukozlāk*, *kozlāk* (prim. čak. *zdlāka*, *zlāka* »dlika« (Jurišić, Rječnik, 242)), blg. *vōlkolāk*, *vōrkolāk*, r. *vōlko-lāk*, *vōlkodlāk*, dial. *vurdolāk*, ukr. *vovkulak*, br. *vāūk-lāk*, p. *wilkoŕak*, č. dial. *vyl'kodlak* (knjiž. *vlkodlak* je prevzeto iz drugih slov. jezikov), slš. *vlkolak*, *vlkodlak*.

Iz slov. jezikov je cerkveno rum. *vərkolaci* »lunae defectio«, ker volkodlaki po ljudskem verovanju povzročajo lunin in sončni mrk, pa tudi mlaj (Moszyński, KLS II/1, 544), ngr. βουκόλακα, βουκόλακας »vampir«, alb. *vurvollák*, lit. *vilkālakis* (Miklošič, 300; Berneker I, 208; Vasmer I, 218). Psl. **vylko-lākz* »ki ima volčjo obleko« je kompoz. iz **vylkz* »volk« in **lakz* »obleka« < ide. **-lōko-s*, kar je nastalo po adjektivizaciji v posesivnem kompoz. iz **lōkos-* (n.) »koža«, prim. **lōks-o-* v p. *tach* »ponožena obleka, (stare cape), cunj«, v 18. st. še v nepejorativni rabi, kašub. *taxə*, r., ukr. dial. *tachi* »obleka«, br. *tachi* pod *pachi* »oditi na svoje« (< »cunje pod pazduho«), č. dial. *tach* »malopridnež, lenu« (Kellner, Východoláská II, 213), gr. λακίς »isto«, lat. *lacina* »krpa«, alb. *lëkurë* »koža, usnje«, lit. *lākatas* »cunja, krpa«, lot. *lakats* »sukno«, vse iz ide. korena **leHk*, **lək-* »raztrgati« (Snoj, JIS XXIX, 123). O slov. **lachy* in sorodnem glej Stawski, SEJP IV, 403 s.; Pokorny, 647; v zvezo z gr. dvomi Frisk II, 75. *Volkodlak* je namreč človek, ki se ponoči lahko preobleče v volka. Primitivna ljudstva verujejo, da se človek lahko spremeni v žival, če si nadene njeno kožo. Podobno semantično motivacijo zasledimo v stnord. *berserkr* »neko zelo močno mitološko bitje«, dobesedno »ki ima medvedovo srajco«, in stnord. *ulfhednar*, dobesedno »ki ima volčjo kožo« (De Vries, AEW, 471; Torp, NEO, 22; Simek, LGM, 45 s., 421). Manj verjetno, čeprav možno, je slov. besedo treba rekonstruirati kot **vylko-dlākz* (**-dōlkz*) »ki ima volčjo dlako« in drugi člen primerjati s psl. **dlāka*, sln. *dlāka*, kot domnevajo Berneker I, 208, Vasmer, I. c., idr., saj bi v tem primeru pričakovali j- in vzhsl. *-dl-* > *-l-* (seveda bi se *-dl-* lahko restavriralo zaradi občutene zveze z refleksi *dlāka*), v p. pa dosledno ohranitev skupine *-dl-*. Glej tudi *vōlk* I. M. S.

vōlna (f.) »lana«, pkm. *vūna* »isto« (Novak, Slovar, 126), rez. *wūlna* (Steenwijk, SDR, 331), črnovr. *wōynq* (Tominec, 231), z disimilacijo *u : y > ø* : *y* rož. kor. *ōyna* (Ramovš, Hgr. II, 138); k temu adj. *volnēn*, f. *-a* »ki je iz volne« (= črnovr. *unān*, -g; Tominec, I. c.), *vōlnast* »isto«, *vōlnast*, pkm. *vūnaten*, f. *-tna* (Novak, I. c.), nomen agentis *volnār* (m.), g. *-ja* in iz njega denom. v. *volnārīti*, *-ārim* »trgovati z volno«, *volnārstvo* (n.) »trgovanje z volno«, kot prvi člen kompoz. *volnoprēdec* (m.), g. *-dca* »predec volne«, f. *volnoprēdica*, tudi *volnoprējka* »isto«, *volnostrīžec* (m.), g. *-žca* »kdor striže volno«, *volnotēpec* (m.), g. *-pca* »kdor mika volneno predivo«. V 16. st. *volna* »lana«, npr. *volna zhefati* »carminare« (Megiser), I. 1607 *vouna* »lana« (Alasia), v 18. st. *volna* »lana«, *en volnar* »lanarius, volnotepiz, volne stepnyk«, *volnotepiz* »carminarius«, *volnomikazh* »carminarius«, *volnoprodez* »lanificius«, *volnat* »lanosus, kateri dofi volne noffi«, *volnafi* »laneus, od volne« (Kastelec-Vorenc), *vovna* »Wolle, lana«, *vovnār*, *-ja* »Wollkrämmer, lanarius«, *vovnat* »von der Wolle, laneus« (Pohlin), *vouna*, *ouna* »Wolle«, *vounafi*, *vounen* »wollen«, *gorfhzhētiti* ... *vouno* »aufbürften die ... Wolle«, *vouno kofmati*, *pipati* »Wolle zupfen« (Gutsmann).

Prim. csl. *vlna* »lana«, *vlněns* »lanae«, hrv., sb. *vūna* »isto«, mak. *volna*, bg. *vōlna*, r. *vōlna*, ukr. *vōvna*, br. *vōvna*, p. *welna*, č., slš. *vlna*, gl. *wołna*, dl. *wałna*, dial. še *walna*, zastar. *welna* (Schuster-Sewc, HEWb, 1648), plb. *vāuno*. Psl. **vōlna* (f.) »lana« tako kot lit. *vīlna* »idem«, lot. *vīlna*, sti. *īrñz-*, av. *varanā-*, gr. λήνος (n.), dor. λᾶνος (s sekundarnim prehodom v n. pod vplivom

sin. πέκος, εἶρος), lat. *lāna*, got. *wulla*, stvn. *wolla*, nvn. *Wolle*, het. *hulana-* (c.) poleg *hulija-* reflektira ide. subst. **H₂u[H₂]neH₂-* »volna« (Miklošič, 380; Vasmer I, 218; Fraenkel, 1253; Mayrhofer I, 116; Frisk II, 117 s.; Pokorny, 1139, 1144; vsi brez laringalne rekonstrukcije), ki je bil z akc. umikom tipa λευκός (adj.) → λεῦκος (m.) »vrsta ciplja« substantiviziran iz verbalnega adj. **H₂u[H₂]nó-* »tepeno, potolčeno (o vlaknu)«, ta je bil verjetno tvoren iz atem. glagola **H₂uélH₂-ti* : **H₂u[H₂]énti* »tolči« v het. *uālh-* »isto« (z zgodnjo disimilacijo *h : h > ø : h*), ki je soroden z lat. *vellō*, *-ere* »puliti, skubsti« (korenska povezava Pokorny, 1139).

Ta star ruralni termin torej lahko kaže, da so Indoevropejci volno poimenovali po stopnji v postopku njene pridobivanja, ko se je z udarjanjem in vlečenjem volneno predivo mikalo = uravnavalo. Na podobno pomensko motivacijo pri mikanju volne kaže zgoraj omenjeno sln. *volnotēpec* (m.), g. *-pca* »kdor mika volneno predivo« pa tudi nvn. dial. *schlagen* »volno česati«.

Z enakim ide. izhodiščem je tudi kimr. *gwan* »volna« z vokalizacijo **-lən-* (Pedersen, Kelt. Gramm. I, 178 s.; Pokorny, I. c.), ki jo verjetno odraža tudi het. *hulana-* [*hūlana-*] (Oettinger, Stammbildung, 264; Kimball, HHP, 420). Rekonstrukcijo z medglasnim **H₂* narekuje gr. gradivo (Oettinger, I. c.), zato so rekonstrukcije z medglasnim **H₁* (tako Mayrhofer, EWA I, 243), ki zavračajo povezavo s het. *uālh-* in sorodnim (Mayrhofer, I. c.), odveč. Samo korensko sorodno je lat. *vellus* (n.) »volna« < **uel-no-s* in arm. *getmn* »isto« < **uél-mñ* (Frisk, I. c.). Glej tudi *voltiti se*. M. F.

volōvčan (m.), g. *-a* »Centaurea jacea«. Pleteršnik po Cafu navaja pomen »Centaurea pratensis«, kar je domnevno »jacea«, prim. n. *Wiesen-Flockenblume* »Centaurea jacea«.

Izpeljano iz *vōl*, prim. n. dial. *Ochsenmaul* in *Pferdsblume* »Centaurea jacea«, kar je pomenovao po volu oz. konju zaradi trdih stebel, ki jih lahko poje samo vol oz. konj (Marzell, Wb. PfIn. I, 883), prim. tudi pri Šulku hrv. *konjska zob* »isto«. K sln. *volōvjak* »Anthemis tinctoria« prim. n. *Ochsenauge* »Anthemis tinctoria«, k sln. *volōvnik* »podleskov cvet« (Caf) pa n. dial. *Rinderbluem*, *Rinderschisse(n)*, *Kuhmarder* »podlesek, Colchicum autumnale«. Dalje glej *vōl*. M. S.

volta (f.) »obok«, *voltati* (impf.) »obokavati« (vse bkr., navaja Šašel, Bisernice I, 316).

Kakor hrv. dial., črnogor. *vōlat* »obok«, hrv. čak. na Cresu tudi *vōlta* »obokan vhod v klet«, kajk. *bōlta* prevzeto iz it. *volta* »obok«. To je kakor špan. *boveda* < vlat. **volvita* »obok« in »obrat«, kar je postverbal intenz. **volvitāre* »obrniti« iz *volvere* »valiti«. Iz pomena »obrat« je it. *volta* »krat« (Meyer-Lübke, 9445; Battisti-Alessio, 4086), iz česar je bkr. *volta* »krat« (Šašel, I. c.), hrv. dial. *vōlat* »isto«. K bkr. *voltati* »zvoniti z vsemi zvonovi« (Šašel, I. c.) prim. hrv. v Ozlju *vōlta* »zvonjenje za mrtvim«. Za to *volta* je treba domnevati »enkratno zvonjenje«, prim. v Ozlju *Dīci zvonē dvī vōlte*, a *vēlikim trī* (navaja Težak, HDZb V, 414). Glej tudi *vōltati*. M. S.

vōltati, *-am* (v. pf.) »uspeti, posrečiti se« (Caf, Japelj). Nejasno, brez znanih paralel; ker se po Pleteršniku izgovarja z dentalnim *l*, je beseda lahko ali prevzeta ali pa je med *l* in *t* odpadel *i* (< *i*, *ē*). Furl. *voltā* in it. *voltare* »obrniti, zaviti« (< *volvitāre*), od koder je hrv. čak. *voltāt* »isto«, bi ustrezalo le, če domnevamo elipso iz **na*

dobro voltati »obrniti (se) na dobro«. Sravn. *waltan*, nvn. *walten* »vladati, gospodovati, ščititi, opravljati (delo)« pomensko še manj ustreza. M. S.

volúhar (m.), g. -ja »Feldmaus, Schermaus, Hypudaeus terrestris« in »zmerljivka ničvrednemu, zahrbtnemu človeku«, *volúharica* »samica voluharja« in »Hypudaeus arvalis«; v 19. st. *volúhar*, *volúharza* (Freyer, Fauna, 5).

Prim. sbh. *voluharica* »glodalci *Microtus*, *Arvicolinae*« (Turic, Divac; navaja Rečnik SANU II, 776), kar ni izposojeno iz sln. (tako Breznik, ČJKZ VIII, 54). Verjetno izpeljano iz **vól̥s*, prim. od tod tudi poimenovanja drugih živali, npr. *bóžji vólek* »pikapolonica, muren, rogač«, hrv. kajk. *bóži vol'ek* »pikapolonica«, gl. *pólski wol* »rogač«. K tvorbi prim. sicer deadj. *debelúhar*, *črnúhar* (Snoj, SES, 726). Dalje glej *vól̥*. M. S.

vönj (m.), g. *vönja* »malus odor« (Pleteršnik II, 786), knjiž. *vönj*, -a »isto« (SSKJ², 1532); f. *vönja* »vonj« (notr.), v. *vonjati*, -ám »dišati, duh imeti«, v Ročinjju *vonjati* »isto« (Erjavac, LMS 1875, 228), tudi »njuhati« (Goriška brda) in »smrdeti« (štaj., pkm.), v Beltincih *vonjati*, *vönjan* »isto« (Novak, Slovar², 167), knjiž. *vönjati*, -am (SSKJ), adj. *vönjast*, f. -a »dišeč« (pkm.), *vonjiv*, f. -iva »imajoč vonj«, *vonjava* (f.) »neprijeten duh, smrad«, *vönjba* »smrad« (pkm.), *vonjúha* »isto« in *vonjúga* (Novak, l. c.). V slovarjih med 16. in 18. st. besedna družina ni bila evidentirana. Prvič zabeleženo l. 1833 pri Murku II, 562: *vonjati* »unangenehm riechen, flinken; fmerditi«, kasneje l. 1851 pri Janežiču, 478: *vonj* »Geruch, Duft«, *vonjati* »riechen, duften«.

Prim. stesl. *vonja* »odor, aroma«, *vonjati*, *vonjajo* »ole- re«, hrv., sb. *vönj* (m.), g. *vönja*, ista oblika je deloma tudi f. (ARj XXI, 315), f. *vönja*, *vönjati*, -ám »dišati, vohati«, hrv. čak. *vönj*, g. *vönja*, *vönjon*, blg. *vonjá*, *vonjá* »smraditi«, r. *vónb* (f.) »smrad«, *vonjátb* »smrdeti«, ukr. *vonjátý* »prijetno dišati«, *vónb* »*Lepidium rudevole*«, *vónja* »isto«, br. *vonjuška* »*Adonis vernalis*«, p. *von* (f.), g. *wont*, *woniec*, stč. *vóně*, nč. *vónět*, slš. *vón'a*, *vóne*, gl. *wóni* (f.), g. *wónje*, *wonjec*, dl. *wóni*, -ni, *wonjaš*, plb. *viñä*, *viñojë*. Iz slov. jezikov je alb. *vonja të mira* »wohlgerüch« (Skok III, 615).

Slov. **vón'b* (m.) »odor«, f. **vón'a/von'ã* »isto« (→ denom. v. **von'ati*, **von'ajesb* → **vón'ašb*) se, sledeč Miklošiču, 222, povezuje s psl. *v-č-cha-ti (= sln. *vôhati*) iz ide. baze **HzenH-* »pihati, dihati«, prim. sti. *áni* »dihati«, gr. *ἀνεμος* »veter, vihar«, osk. *anams* »duh, duša«, lat. *anima* »isto« (Vasmer I, 225; Skok, l. c.; Pokorny, 39). Ker je protetični **v-* pred psl. **o-* fakultativen, prim. posameznoslovanske reflekske psl. *ôstrb, *ôgnb, je psl. izhodiščno *voní (f.), **vóns-* (tip **sús'ã* ← *súchz) bolj izvajati iz substantiviziranega ptc. f. *yod-niH₂, m. **yod-no-* (tip **vörn̥s* »črn« ← *ožgan) glagola ide. baze **(sh)edh-* »pripekati, žareti, veneti, izginjati ipd.«, ki se ohranja v csl. *ašte zqbz svodets* »če zob smrdi« (13. st.; Brückner, JA XXIX, 1907, III; XXXIX, 1925, 3, op. 1), v psl. adj. **vědr̥s*, sln. *vaditi* »pražiti« in br. *vad* »močna pripeka«. Zveza z lat. *odor* »vonj«, *olere* »dišati, smrdeti« in sorodnim (Machek², 704; Georgiev I, 176) prav zaradi stalnega vzglasnega **v-* ni prepričljiva. Dalje glej *vaditi* III, *véder*, *véniti*, pa tudi *vôhati*. M. F.

Vopolje (f. pl.) »toponim pri Komendi«. Prvič izpričano v 13. st. *Wo^opulach*, *Woppolach* (M. Kos, STL); k temu v 15. st. na Štajerskem *Opuel* (Zahn, ONB, 364; Pirchegger, ON Mürz, 60).

Prvotno *opolje, *opoljane, pri južnih Slovanih samo tpn.; mak. *Opol'e* pri Prizrenu (ARj IX, 81), staro *Opolije*, u *veliku rěku opol'sku* (Glasnik XLIX, 365). Prim. p. *opole* »soseska, srenja, ki skupno uporabljajo polje«, č. *opole* »soseska«, *opolí* »okraj, ravan«; slovansko plemo *Opolini* (Bach, DNK I/1, 204), n. *Oppeln*; p. *Opol* (m.), *Opole*, ukr. *Opol'e*, *Opol'sko*. Sestavljeno iz **o(b̥s)* + **pol'e* (Miklošič, ONappel, 397; Brückner, 429). Glej tudi B. de Courtenay, Slovar', 29; Pogodin, Peredv., 149.

voptica (f.) »potica« (Pregarje; SLA), po akanju *vaptica* »isto« (Barka, Prešnica; SLA), brez protetičnega *v-* *optica* (Hrpelje, Hrušica, Sabonje; SLA, za Hrušico že Erjavac, LMS, 1882-1883, 120, in za Brkine nasploh Rigger, Jnotr. gov., 134, op. 8); sem še brez asimilacije po zvonečnosti *b - t > p - t* tudi *obetica* »potica« (Podgrad; SLA) in *obatica* »isto« (Sabonje; SLA).

Izhajati je potrebno iz *ob-viitca, kar je v odnosu do arealno širših refleksov sinonima *po-viitca > sln. *potica* tako kot hrv. dial. *obiitca* »potica« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 172) tvorjeno z drugačnim, a sinonimnim pref. **ob-*. Tako kot sln. *potica* < *povitca < *po-viitca je tudi dial. *voptica* nastalo po vokalnii redukciji nenaglasenega *-i-*. Glej tudi sin. *potica* in dalje *viiti* I »torquere, curvare«. M. F.

vör (m.), g. *vóra* »splav iz debel« (Jarnik, Murko), po Cafu tudi »čoln«, v 18. st. *vor* »Flob, rates« (Pohlin), *vor* »Flob« (Gutsmann).

Prim. č. *vor* »splav«. Machek², 697, domneva, da se je ta pomen v splavarskem žargonu razvil iz »ograda« in primerja r. *vör*, -a »ograda«, *vörök* »hlev«, ukr. *vorýna* »žrd v ogradi«, br. *vör*, *vorýk* »hlev, ograda za živino«, csl. *vora* »ograda, sepimentum« in dalje lit. *api-varas* »ograda za živino«, *vãras* (4. a. p.) »kol v ogradi, žrd« in »vez za povezovanje plota«. Na nekdanji pomen »plot, ograda« v sln. kaže še sln. *vorénka* »vrata v plankah« (jvzh. štaj.). Akcentske razmere v sln. kažejo na nomen agentis **Hvoró-*, v r. in v lit. pa na nomen actionis **Hvoro-* iz ide. korena **Hver-* »zatikati« > »zapreti, pokriti«. Dalje glej *-vréti*, *voríiti*, pa tudi *obôra*, *sôra*. M. S.

vóraden (adj.), -dna »redek«, npr. *obloda za prasce je voradna* (Vrsno; Erjavac, LMS 1882-1883, 263).

Izhajati bi bilo potrebno iz tvorjenke z abesivno prep. **o(b)-* in adj. **rědbn̥s* »redek«, prim. r. *obrédn* »redko« (Dal', Slovar³ II, 1592), ukr. *obridnyj* »bolj tanek« (Miklošič, 277), p. *obzredni* »redek, razredčen« (Karłowicz, SGP III, 371). Isto prepozicijo ima sln. pkm. *ouritki* »redk (za posevke)«, npr. *pšenica je o.* (Novak, Slovar², 92) k *rědbks. Erjavčevo izvajanje iz it. adj. *rado* »redk« (Erjavac, l. c.) ne sprejema Bezljaj, Eseji, 143, ki popravlja Miklošičevo izvajanje s prep. **q-* (Miklošič, 222). Dalje glej *rědek*. M. F.

vorcan (m.), g. -a »z vrvice, pomočeno v barvo, narejena črta na tesarskem lesu, vžgano znamenje« (pkm.), »znamenje, brazgotina na telesu« (Caf).

Prevzeto iz n. *Wahrzeichen* »znamenje (po katerem se neka stvar loči od istovrstnih)«, dial. kor. *Wärzachn* »pleskarsko, usnjarsko znamenje«, sravn. *warzeichen* »razpoznavno znamenje« (Štrekelj, Lwk., 72 s.; Strieder-Temps, DL.S, 247). Izvajanje iz n. *Vorzeichen* (Pleteršnik II, 786) fonetično ne ustreza, saj bi to dalo sln. **forcan ali, če bi bila izposoja starejša, **borcan. Sravn. *warzeichen* ustreza srspn. *wär̥tēken*. Drugi člen kompoz.

je gotovo srvn. *zeichen*, srspn. *tēken* »znak, znamenje«, prvi izgleda srvn. *wār* »resničen, pravi, pristen«. Ker se v stvn. v tem pomenu najde le *wortzeihhan* in v stsaš. *wordtēkan*, pri čemer *wort*, *word* verjetno kaže na runsko črko (verjetno *m* kot krajšavo za *man* »človek«), je možno, da je srspn. *wārtēken* in srvn. *warzeichen* le sekundarno prilagojeno adj. *wār* (Kluge²³, 872). M. S.

vōrdati, *-am* (v. impf.) »brskati, prevračati«, npr. *obleko po skrinji vordati* (bkr.), v. se »igrati se (o mladih živalih, otrocih)« (zah. štaj.) in »mučiti se, delati« (Janežič).

Nejasno, primerjati je mogoče sbh. *vārdati* »delati hrup, ropotati«, črnogor. *vōrdati* »isto«, v Liki *izvōrdati* »okregati« in morda *vřdati* »premikati se sem in tja, umikati se čemu, motoviliti se, blebetati« (Skok III, 622, pušča brez razlage), kar utegne biti ekspr. varianta od *mřdati* »migati, premikati«. M. S.

vorih I (m.), g. *-a* »blato, ki se oprime kose« (bkr.) < *v-ūrih. Dalje glej *ūrih*. M. F.

vorih II (adj. indekl., adv.) »anständig; pošten, spodoben, močen, dober« (kor.), npr. obir. *nē:mam hanha worix duká:za*, *s ha worix napá:ral* (Karničar, Obir, 335, 315), po kor. (in gor.) palatalizaciji tudi *vōriž*, npr. *mē ja pa Jū:hu dó:χtar pō:li wó:riž ubé:zu* (o. c., 304); črnovr. *ūorŋχ* »neporečen; dobro, prav«, gor. *ōrānk*, *wōrānk*, *poł* (*w*)*ōrānk* »isto«.

Izvorno *(*v*/*po*) *ord(n)ungi* je lok. od *ord(n)unga* »red, pravilo, zakon« < n. *Ordnung*, *Ordnung* < srvn. *ordenunge* »pravilo, red, uredba, predpis, rang, stan«, iz česar je sln. *ordnunga* (Trubar), kor. *wó:riha*, črnovr. *ūorŋya*, gor. *wōrŋga* »red«. Dalje glej *ordninga*. M. S.

voriti, *-im* (v. impf.) »zavirati z verigo« (Idrija), *vorjēnje* »das Sperren mit der Kette« (pri Štreklju *vorjenje* bi kazalo na prez. *vōrim), *vornica* »Schranke; zapornica, pregrada« (Zalokar), *vornik*, *-a* »obcestni kamen, Prallstein« (tolm., Branik); Pletersnik navaja po Cafu tudi *vōr*, g. *vōra* »veriga«, kar je sodeč po akcentu domnevno postverbal, prim. razmerje med *moriti* in *mōr*.

Psl. *voriti, *vōrišb je iter. od *veriti, *vērēšb »zapirati, zatikati« (LIV, 203). Kompoz. iz tega iter. v sln. niso izpričani, saj je nkniž. *otvoriti* »odpreti« prevzeto iz sbh., pri *zavōriti*, *zavōrim* »zavirati« pa je akcentsko dokazljiva denominacija od *zavōra* »Sperrkette«. V drugih slov. jezikih so znana le kompoz., npr. csl. *zavoriti* »claudere«, stcsl. *otvoriti* »aperire«, sbh. *otvōriti*, *ōtvōrim* »odpreti«, mak. *otvori*, blg. *otvōrja*, r. *otvoritb*, *ōrišb*, ukr. *otvorjty*, p. *otworzić*, slš. *otvorit*, gl. *wotworis* »isto«. Dalje glej *zatōrnica*, *-vrēti*. M. S.

vorljāga (f.) »mlaka« (gor.; Pletersnik II, 786).

Na Gorenjskem nelocirano. Zaradi črnogor. *brljaga* »močvirje« (Vuk) verjetno arhaični ostanek kor. spirantizacije *b* > *v* kot npr. kor. *vōmar* »bramor«. Arealno omejeni jsl. leksem **b̥rljāga* je po besedotvornem vzorcu hr. *prtljati* »nositi« → *prtljāga* »impedimenta« izveden iz v. **b̥rl'āti* = hr., sb. *brljati*, *brljām* »mešati, packati« in soroden s p. dial. *bardlić* »mazati, packati«, če je p. *-dl-* sekundarnega nastanka (Schuster-Šewc, HEWb, 56). Izhodni v. **b̥rl'iti* je zaradi lit. *buřlas* »govno« ob *buřlyti* »packati, po umazaniji bresti« (Vasmer² I, 158; Bezlaž, ESSJ I, 46) gotovo denom. nepotrjene nega psl. **b̥rl'te* (m.) »blato, nesnaga« = lit. *buřlas*. Glej tudi *brljūzgatī*. M. F.

vorljāk (m.), g. *-a* »orodje, s katerim lubje z debela strgajo« in »konjedec« (sav.).

Nejasno, besede danes na terenu ni mogoče več potrditi (P. Weiss, ustno). Besedotvorno nomen instrumenti in agentis na *-jāk* tipa *lijāk*, *meljāk*. Koren *vorl-* verjetno ni slov. V poštev utegne priti bav. avstr. n. *wurlen* »mrgoleti« in »marljivo delati«, kar je intenz. od *wurren* »šumeti, premikati sem ter tja«. M. S.

vormóhar (m.) »urar« (kraš.), črnovr. *ūarmōχgr*, g. *-jē* »isto« (Tominec, 225).

Pred sln. protezo *v-* in pred dial. prehodom *u* v *o* pred *r* izposojeno iz bav. avstr. refleksa nvn. *Uhrmacher* »urar« (Pinguentini, Neolatino, 58). Sem redek cgn. *Urmohar*. Domač cgn. je *Vurnik*, prim. v 18. st. pri Gutschmannu izpričan apelativ *vurnik* »Uhrmacher, vurni delauc« ← *ūra* (f.) »horologium«. Iz iste nvn. predloge je hr. *urmōr* »urar« < *urmohor (Skok, HDZb I, 1956, 222). Dalje glej *ūra*. M. F.

vōs (m.), g. *-a* »brk«, navadno pl. *vosi* (m.) in *vose* (f.) ali *usi* (m.) poleg *ruse* (f.), sg. *rusa* »resasta pšenica« (vzh. štaj.) in *barūse* »brada«; v 18. st. *vofe* »Schnautzbart«, *vofovez* »der einen Schnautzbart trägt« (Gutschmann).

Prim. csl. *qs̥* »barba«, blg. *vās* (sln. *osāt* »nasršen«, *osato gledati* = blg. *navs̥en* »resnogled«), r. *us*, pl. *usi*, ukr., br. *vus*, p. *wąs*, č. *vous*, dial. *fous*, slš. *fúz*. S psl. *(*v*)*qs̥* < *uondhso-s je sorodno strpus. *wanso* »prva brada«, lit. dial. *uostai*, *oustai* »brki«, stir. *fēs* »brada«, gr. ἰωνθος »prva brada«, stvn. *wintbrāwa* »Wimper«. Iz slov. jezikov je izposojeno lit. *usas*, *usai* »brki« in lot. *ūsas* (proti Miklošiču, 223, glej Fraenkel, 1167). Druga literatura Lidén, IF XIX, 946; Fraenkel, ZSIPH VII, 422, LP II, 106; Trautmann, BSW, 341. Iz iste osnove iz nekega neizpričanega adj. **uondhs-en-* je tudi sln. *vōsenca*, hr. dial. *ūsenica*. Glej *gošnica*.

vōsek (m.), g. *-ska* »cera«, tudi *vōsk* »isto«, prim. pkm. *vōusk*, *-a* (Novak, Slovar, 122); k temu denom. *vōskati*, *-am* (impf.) »z voskom namazati«, *vōščiti*, *-im* »isto«, od tod *vōščina* »vosek« in »satovje«, adj. *vōščēn*, f. *-a* »iz voska«, *vōščēnka* »vrsta jabolka« (dol., štaj.), sodobno »vrsta barvic«. V 16. st. *vusk* »cera«, *voshzēna fvezha*, *voishzēna fvezha* »candela«, *voishzhlyti* »incerare« (Megiser), v 18. st. *uffik* »caera«, *s'vuskom mafati* »cerare«, *ardezhi vusk* »miniatura caera«, *voshzhēn* »cereus«, *voshzēna fvezha* »candela febaca« (Kastelec-Vorenc), *vōsk* »cera«, *voshēn* »cereus« (Pohlin), *vufek*, *vofek*, *-fka* »Wachs«, *vufkam* »wichle«, *vofhim* »ftreiche den Bogen«, *vufkou*, *vufkast*, *vufken*, *vofken*, *vofzhen*, *vufzhen* »wächfern« (Gutschmann).

Prim. stcsl. *vosk̥* »cera«, hr., sb. *vōsak*, *-ska* »isto«, hr. tudi *vōsak*, g. *vōska* (Stulli), *vōsk* (Jambrešič, Stulli), mak. *vosok*, blg. *vōs̥k(ēt)*, r. *vōsk*, *-a*, ukr. *vīsk*, g. *vōska*, br. *vosk*, *-u*, p. *wosk*, *-u*, č. slš. *vosk*, *-u*, gl., dl. *wósk*, *-a*, pl. *vāsk*, *-a*. Iz slov. jezikov je madž. *viaszk*, *viasz* »vosek« (Miklošič, 395; Benkó III, 1137), rum. *voștină*, *boștină* »Wachsträber« (Tiktin, Wb., 739), alb. *voshinë* »satovje«. Psl. **vōsk̥* (m.) »cera« je sorodno z lit. *vāškas*, pl. *vāšakai* »vosek«, lot. *vask*, *vaska* »isto« in gotovo tudi z germ. **wāhsa-* (n.) v stvn., srvn., stsaš. *wahs*, stnord. *vax*, ags. *weax* (Miklošič, l. c.; Trautmann, BSW, 343; Vasmer I, 231; Fraenkel, 1207; Kluge¹⁷, 830; Pokorny, 1180). Konzonantno razmerje med psl. **-sk-* : lit. *-šk-* : lot. *-sk-* : germ. **-hs-* < ide. **-ks-* je Endzelin, SIBEt, 57;

isti, ZSI XVI, 1939, 11, razlagal iz ide. *-ks- > balto-slov. *-ks- > *-sk-, kar sprejema večina avtorjev. Drugače Möller, KZ XXIV, 500, ki izhaja iz ide. *uok'sko-s (sprejema Illič-Svityč, IABS, 128, ki zaradi germ. in balto-slov. akcentuacijskega razmerja sklepa o prvotnem nevtralnem substantivu in povezuje s sti. *vasā-* »maslo« poleg *vasā-* »isto« (dvomi Mayrhofer III, 168)). Scheftelovitz, KZ LVI, 189, rekonstruira *uog'-sko-s. Machek², 697, zaradi konzonantne skupine misli na paleoevropski izvor. Izposoja iz germ. predloge (Torp, 381; Preobraženskij, 99) ni dokazljiva (Vasmer, l. c.). M. F.

vōšč (m.), g. *vōšča* »Equisetum«, tudi *vōščec*, g. -a »isto«. Z onemitivno vzglasnega *h-* fonetično razvito iz *hvōšč* »Equisetum« kot npr. sln. dial. *rāpav* iz *hrāpav*. Dalje glej *hvōšč*. M. F.

voščiti, *voščim* (v. impf. in pf.) »gratulari, bene (male) precari«, v kompoz. *pri-v.* (pf., impf.) »gönnen«, *pri-voščljiv*, -iva »hämisch, schadenfroh«, p. *si* »sich gönnen« in »potegniti koga za nos«, *navoščiti* »zlagati se« (Ribnica na Pohorju), adj. *nevōščen* (pkm.), *nevoščljiv*, -iva »invidus«, *nevoščljivec*, f. *nevoščljivka* »homo invidus«, v 16. st. *vofzhiti*, *voshzhyti* »concedere, facere copiam«, *dobru voshziti* »favere«, *ker ne vofzhiti* »invidus« (Megiser), v 17. st. *sama febi smert fi ie voshila* (Janez Svetokriški), v 18. st. *pervōshem* »favere«, *vōshem*, *voshiti* »optare, gratulari« (Pohlin), *vofhim* »wünsche«, *dobrovofhiti* »gönnen« (Gutsmann). Iz sln. je hrv. *voščiti*, *vōštiti* (Žumberak), čak. *vōštiti* (Vodice v Istri; Skok III, 551).

Kakor hrv. kajk. *vuščiti*, štok. *uštiti*, *priuštiti* »privoščiti« pred l. 750 izposojeno iz stvn. *wunskjan (> slov. *voščiti) > *wunscen* »železi«, kar je denom. od stvn. *wunsc* »želja«. Kasneje, vendar pred letom 1200, je iz srvn. *wunscen* izposojeno kor. *vūnšati*, pri Gutsmannu *vunshati*, rož. *umšatē* = *vōščatē* (Šašel, RNB, 136). Po l. 1280 je iz preglashene oblike *wūnschen* izposojeno kor. *bīnčati* »wünschen«, pa tudi p. *winszować*, star. č. *zavīnšovati* »voščiti« (Miklošič, Frw., 64; Ramovš, ČJKZ VII, 161, Kr. zg., 29; Kelemina, ČZN XXI, 145; Striedter-Temps, DLS, 247, 91; Kranzmayer, DLS, 9). Glej tudi *vščē*. M. S.

vošlják (m.), g. -a »Onopordon acanthium« (notr.), *ošlják* »isto« (dol.), tudi podobni rastlini »Cirsium lanceolatum« in »Cirsium palustre« (kor., Josch), v 18. st. *ofhlak* »Wegdistel, Eberwurz, Oberwurz« (Gutsmann).

Prvotno **osyl'akč* je prek adj. **osyl'b* (> sbh. *ošljī*, hrv. čak. *ošji*) tvorjeno iz *osylč »asinus« – torej *»oslova trava, oslov trn«, prim. star. hrv. *ošlji badel*, *ošljebad*, čak. *ošlebad* (Vrgada), *ošjobod*, *ošlobod* »Carduus« (Hvar), širše sbh. *magareči trn*, blg. *magareški trn* »Onopordon acanthium«. Tvorbeno enako kot sln. je verjetno sbh. *ošlják* »vrsta ječmena« in večkratni tpn. *Ošlják*, ime otoka pri Korčuli *Ošl'ak* (Vrgada). Ni jasno, koliko so ti jslv. fit. glede semantične motivacije pod vplivom gr. ὄσλορδων »ošlják«, kar je kompoz. iz gr. ὄσος »osel« in πορδῶν »prdec«, prim. kalkirano od tod n. *Esselfurz*, č. *osloprd* »ošlják«. Če osli jedo to rastlino, jih menda mučijo vetrovi (Marzell, Wb. Pfln. III, 406; Machek, JR, 258). Dalje glej *ošel*. M. S.

vōtek (m.), g. -tka »subtegmen«, po Miklošiču tudi *ōtek*, -tka »isto«, v. *vōčiti*, *vōčim* (impf.) in *vōtkati*, -am (impf.) »eintragen (beim Weben)«, pf. *u-*, *za-v.*, pkm.

vōutek, -tka (Novak, Slovar², 167), v 18. st. *votik per tkaniu* »subtegmen, trama« (Kastelec-Vorenc), *otka* »subtegmen«, *vōtk* »stamen« (Pohlin).

Prim. csl. *qtakč* »subtegmen«, sbh. *ūtak*, -tka »isto« (poleg *pōtka* »isto«), črnogor. *ūtak*, -tka »kratka volna za nogavice«, mak. *jatok*, star. blg. *vōtək*, r. *utók*, -tká, br. *vutók*, *utók*, -tkú, p. *wątek*, -tku, č. *útek*, -tku, slš. *útok*, -tku, gl., dl. *wutk*, -a, plb. *vōtək*, *wūntak* »isto«. K pomenu sln. štaj. *pečni vōtek* »vrsta peciva« prim. p. *wątek* in gl. *wutk* tudi »vsebina, jedro«. Psl. *qtakč je stara nominalna tvorba iz *vč-tskāti »vtkati« (Miklošič, 367; Brückner, 605; Vasmer III, 194). Dalje glej *tkāti*, *ōtek*. M. S.

vōtel (adj.), f. -tla »cavus«, s. *vōtlost*, -i »Hohlheit«, *vōtla* »specus, cavitas« (pkm., Caf), *vōtljáva*, širše *vōtlina* »isto«, *vōtlák* »votel panj s čebelami« (Caf), danes »votel zidak«, *vōtlīč*, -iča »plovec, pumex«, v. *vōtlīti*, -im »cavare« (impf.), *iz-*, *pre-v.* (pf.); Pleteršnik I, 869, navaja tudi *ōtel* »votel«, v 16. st. *votal* »cavus« (Megiser), v 18. st. *vōtil* »cavus, cavatus«, *vōtlu pezhovjē* »caverna«, *vōtlina* »cavamen specus« (Kastelec-Vorenc), *vōtl* »cavus«, *vōtlīti*, *vōtlēm* »cavare«, *vōtlina* »cavitas« (Pohlin), *vōtl*, *vōtliu* »hohl«, *vōtluft*, *svotenje* »Hohlung«, *vōtlovina*, *vōtlōvishe* »Höhle«, *vōrvīce* »Nasenlöcher« (Gutsmann).

Prim. csl. *qtč* »perforatus, ineptus, futilis (de idolis), laceratus«, star. hrv. *ūtal*, -tla »votel«, dial. *vūrāl*, f. *vūta* (Žumberak), v Ozlju *vūtal* »votel« (Težak, HDZb V, 416) »isto«, r. *ūtlyj* »slaboten, preluknján, poškodovan (o čolnu)«, str. *utbls* »preluknján«, ukr. *vūtlyj* »slaboten«, br. *vūty* »isto«, p. *wąty* »isto«, č. *úty* »krihek, nežen, slok, mlad«, slš. *úty* »nežen, fin, mehek, droben, šibek«, gl. *wuty* »votel, tešč, slaboten«. Psl. *qtč, f. *qtčlá imajo navadno za kompoz. iz **q-* »ne-« in *tblō »tla«, prim. s to nikalnico še stsl. *qrodč* »neumen, nespameten«, r. *uród* »spaček, izrodek« : sln. *nerōda*, stsl. *nerōdno* »brezbrižno, neskrbno« z nikalnico *ne-* (Meillet, Ét., 232; Vaillant, RES XI, 203 ss.). Vendar psl. nikalnica **q-* ne ustreza osk., umbr. *an-* (< **n-*), kot domneva Meillet, l. c. Zaradi zahslov. pomenov »krihek, droben, šibek«, ki jih je težko izvesti iz *»brez dna«, se zdi navedena rešitev dvomljiva. Vsi slov. pomeni lahko izvirajo iz prvotnega »razbit, prebit«. Adj. je lahko tvorjen s suf. *-*bls* (prim. *mēdyls »medel«) iz psl. korena **qt-* < ide. **Hant-*, znanega v gr. ἄντρον »jama, votlina« (iz adj. **Hant-ro-*), ἀντροίς »okno« (Suid) (s tem primerja psl. adj. že Bezenberger, BB XXVII, 147), arm. *vandem* »pokončati, uničiti, razbiti«, lot. *uōts* »žleb, odtok«. Ni izključeno, da je **Hant-* iz nazalnega prez. iz korena **Hat-* »sekati, bosti, tolči«, prim. het. *hattā-* »bosti, tolči, rezati, dolbsti«, *hattēššar-* »luknja, jama, votlina«, av. *āghaiti* »pokvariti«, stvn. *ātar* »oster, hiter«, stir. *āith* »bodeč« (Čop, Zbornik FF III, 14–22; o het. *hatta-* in *hatrai-* »pisati« glej Čop, SR XI, pril. Linguistica, 52 ss., Linguistica V, 30 s., VI, 53 ss.). Grošelj, SR V–VII, 124, povezuje psl. *qtč s het. *hattēššar-* »luknja, jama, votlina«, vendar je tu zapis z -*n-* lahko sekundaren namesto *hattēššar-* »isto« (o tem Friedrich, HE, 34, HW, 53). O drugih domnevah glej *ōtel*. M. S.

vōtka (f.) »ozek žep v hlačah za nož« (gor.).

Brez znanih paralel. Tvorjeno iz *vč-tsknōti, **vč-tst'i* »vtakniti«, manj verjetno iz iter. *vč-tjkatī »vtikati«. Iz danega zapisa ni mogoče odločiti med rekonstrukcijo *qtška in *qtyka, vendar se zdi prva možnost zaradi

akcenta in besedotvorne paralele *ōt-rška > sln. *ōtka*, sbh. *ōtka* »ročica pri plugu« verjetnejša. Pri tvorbi iz iter. bi namreč pričakovali akcent tipa *natēga* iz *natēgati* k *nategniti*. Iz semantičnih razlogov ni verjetno enačenje s star. hrv. *utka* »votek«, star. č. *ūtka* »isto« < *q-tška, kar je varianta k *qtskš »votek« k *tškāti »tkati«. Dalje glej *takniti*, *tekniti*, *ōtka*. M. S.

vōz I (m.), g. *vozā* »vehiculum, currus; Fuder«, notr. *ūs*, g. *uzā*, črnopr. *ūas*, g. *wāza*, pkm. v Beltincih *vōuz*, g. *vozā* (Novak, Slovar², 167); *Vēliki vōz* (v Postojni *Koroški v.*, goriš. *Martinov v.*) »ursa maior«, *Māli vōz* »ursa minor« (prim. imena teh ozvezdij še star. hrv. kajk. *vozczev zvēzda*, ili *kola* »arctophylax« (Belosteneč), csl. *vožz*, p. dial. *wōz* (*niebieski*), it. *carro di Davide*, gr. hom. ἄμαξα in sumer. MUL.MAR.GĪD.DA v akad. tekstih; Scherer, Gestirnamen, 139 s.); dem. *vōzec*, -zca, *vōzek*, -zka, *vožič*, -iča, *vožiček*, -čka, *vožūček*, -čka; v kompoz. npr. *podvōz*, -a (m.) in -i (f.) »oplen, prema« (pri Gutschmannu *podvos*, *podvus* »Wagenachs«, *podvōzje* »Fahrwerk«; semkaj *vožica* »Schiebkarren« (rez.), adj. *vōzen*, -zna »Wagen-«; v 16. st. *vus* »vehes, currus« (Megiser), v 18. st. *vos*, -fā »currus« (Pohlin), *vos*, *vus* »Wagen« (Gutschmann).

Prim. stcsl. *vožz* »currus, plastrum«, sbh. *vōz*, g. *vōza*, mak. *voz*, blg. *vōz*, r. *vōz*, -a, ukr. *vīz*, g. *vōza*, br. *vōz*, -a, p. *wōz*, g. *wozu*, star. -a, č. *vūz*, g. *vozu*, slš. *voz*, gl. *wōz*, g. *woza*, dl. *wōz*, -a. Psl. *vōžz < ide. **uog'ho-* je nomen actionis (> rei acti) iz korena **ueg'h-* »vesti, peljati, premikati«, izvorno identičen z gr. *Fóχος*, ὄχος »voz«. Drugačne tvorbe iz istega korena so sti. *vāhas*-(n.) »voz«, stir. *fēn*, stvn. *wagan* »voz«. Iz ide. nomena agentis **uog'hō-* »ki premika, pelje« je sti. *vāhā-* »vprežna žival« (Miklošič, 387; Trautmann, BSW, 357; van Wijk, IF XL, 22; Feist, Wb., 541; Vasmer I, 214; Pokorny, II20; Frisk I, 455, 357 s.). Dalje glej -*vēsti*, *vožiti*, *vēslo I*. M. S.

vōz II (f.), g. *vozi* »vez« (Miklošič).

Prim. csl. *vožz* »vinculum«, star. sbh. *uz* (m.) »vez, vrv, spona«, ukr. *gūz*, -a »vozel«. V sln. je *i-*jevsko deblo verjetno analogno po *vēz* < *vēzb. Psl. *vožz »vez« sicer formalno ustreza stnord. *angr* (m.) »neprijetnost, škoda, žalost« < **Hamg'ho-* »oženje, vezanje«, vendar je slov. beseda lahko interno nastali nomen actionis > acti od *vēziti*. Dalje glej *vēsti II*, *vōza*, *vōže*. M. S.

vōza (f.) »trak, vez, vrv«, star. po metafori tudi »ječa« (kakor lat. *vinculum* »vez« : pl. *vincula* »spone, ječa«), pkm. *vōuza* »ječa, zapor« (Novak, Slovar², 167); semkaj *vōznik* »jetnik«, *vōznica* »jetnica«, v. *vozovāti*, -*ūjem* (impf.) »imeti koga v ječi«; v 16. st. *voja* »carcer« (Megiser), v 18. st. *voša* »keiha, temniza, jezha; carcer« (Kastelec-Vorenc), *vosa* »Verhaft« (Gutschmann). Varianto *ōza* navaja Kaf v pomenu »vrv, trak, vez«, Janežič v pomenu »ječa«, Erjavec pa v pomenu »ozek svet okoli njive« (Krn).

Prim. stcsl. *qza* »vinculum«, *vōza* »ligamen, vinculum, vincula«, *qzilište* »ječa«, sbh. *ūza* »vez, vrv« in »ječa«, v zadnjem pomenu navadno v pl. *ūze*, dem. *ūzica* »vrvica«, hrv. čak. *ūzā* »vrvica« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 227), *ūza* »vrva« (Vis; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1304), kajk. *vūza*, *vōza* »ječa«, blg. *vōzā* »vez na torbi«, r. *ūza* »spona, veriga«, *ūznik* »jetnik«, *uzā* »čebelja zadelačina«, br. *ūza* »satje«, p. dial. *wēza* »isto« in »osnova, na kateri čebele delajo satje« (Karlłowicz, SGP VI, 97). Pkm.

vōuza kaže na *vqzā, kar ustreza čak. *ūzā*, blg. *vōzā* in r. *uzā*. To je izvorno lahko kol. od *vōžz »vez« ali postverbal od iter. *(*v*)*qziti*, prim. sbh. *ūziti* »zoževati, zategovati«, csl. *qziti*, r. *ūziti* »isto«. Akcent v sbh. *ūza* in r. *ūza*, br. *vūza* ni jasen, morda pod vplivom refleksov adj. *ōžzks > sbh. *ūzak*, r. *ūzkij*. Osnovna literatura: Vasmer III, 176. Dalje glej *vōz II*, *vōzel*, *ōzek*, *vēsti II*, *vōže*, *gōž I*, *sūženj*. M. S.

vōzel (m.), g. -*zla* »nodus«, tudi *vožâl*, -a »isto«, *ōzel*, -*zla* »isto« in »grča v lesu« (Kanal), dem. *vozlīč*, -iča, nomen loci *vozlīšče* »Knotenpunkt«, adj. *vōzlast*, *vožâl-last*, *vozlār*, -āta »nodosus«, v. *vozlāti*, -ām (impf.), pf. *za-v* »nodum facere«, *vōzlīčiti* (impf.) »knōteln«; dial. pkm. *vožēu* (Beltinci, Novak, Slovar², 167), primor. *vōzā-y* (Šmartno v Brdih), *wōzu* (Sv. Križ; Logar, DJR, 267, 260), kor. *wōzu* (Kneža pri Djekšah; Logar, o. c., 123); v 16. st. *vosle vefati* »knüpfen, nectere«, *vjal* »nodus« (Megiser), v 17. st. *vezau* »laccio«, *vezou* »nodo, groppo« (Alasia), v 18. st. *vōšâl* »knoff, garzha; nodus« (Kastelec-Vorenc), *vōjl* »Knopf, nodus«, *vōflam* »knüpfen, ligare, innodare« (Pohlin), *vosel* »Knopf« (Gutschmann).

Prim. csl. *vōžz* »ligamen«, sbh. *ūzao*, -*zla*, v Posavini *ūzō*, -*zla* in *ūzōl*, -*zla*, hrv. čak. *ūzâl*, -*zla* (Vrgada), *vūzalj* (Novi; Jurišić, Rječnik, 227), mak. *jazol*, blg. *vōzel* »vozel«, r. *ūzel*, g. *uzlā*, ukr. *vūzol*, g. *vūzla*, p. *wēzel*, -*zla*, č. *uzel*, -*zlu*, slš. *uzol*, -*zla* »vozel«, gl. *wuzot* »zavezan sveženj, cula«. Psl. *(*v*)*qzlič* < **Hamg'h-lō-* je tvorba iz ide. korena **Hamg'h-* »zavezati, zadrgniti«, prim. brez sufiksa -*lo-* še sln. *vōz* (f.), g. *vozi* »trak, vez« (Miklošič, 56 s.; Vasmer III, 178; Pokorny, 42). Glej tudi *ōzek*, *vēsti II*, *vezāti*, *ōza*, *vōza*, *vōz II*, *vōže*. M. S.

vōžger (m.), g. -*gra* »smrkelj« (štaj., pkm.), vzh. štaj. tudi »viseči izrastek pod kljunom pri nekaterih petelinih« in »kobulj«, pl. *vōžgri* »bučno meso«, adj. *vožgrīv*, -īva »smrkav«, subst. *vožgrīvec*, -vca »smrkavec«, *vožgrīvka* »smrklja«, dial. pkm. *vōžger* »smrkelj«, *vožgrīvi* »smrkav«, *vožgrīvec* »smrkavec« (Novak, Slovar², 167); *ōžger* pri Cigaletu (akcent je Pleteršnikov) je domnevno hiperkorektno.

Prim. csl. *vožgrja* »mucus«, r. *vožgrjā*, pl. *vōžgri* »smrkelj«, str. *vožgri*, br. *vazgrjy*, p. *vožgrza*, star. tudi *vožgra*, č. *vožher*, -*hru*, jč. *vožer*, *voždr*, stč. *vosker*, slš. *ozger*, -*gra*, *vožger*, gl. *wōžhr*, -a, *wōžhor*, dl. *wōžger*, -*rja*, *wochol* »isto«. Psl. *vožgrō in *vožgrā primerjajo s sti. *vijjala-* »sluzast«, vazirsko *wūžgyē* »slina« (Petersson, Ar. Stud., 214; Vasmer I, 214; Machek², 697; ESBM II, 24), kar narekuje projekcijo **uəzg(ə)ró-*. Drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1685, ki izhaja iz **uag'-g/k-*, vendar navezava na ide. bazo **ueg'h-* »vlažen, moker«, prim. iz **uog'h-lo-* stir. *fūal* »urin«, iz **uog'h-el/on-* stnord. *vōk* (f.) »odprtina v ledu«, *vōkr* »vlažen«, fonetično ne ustreza. Kurkina, DS, 164, domneva tvorbo z *r-*ovskim sufiksom iz osnove, ki se ohranja v r. dial. *vožgat* »jesti, tolči, vlačiti s seboj«. Psl. *vožgrō je bolj verjetno treba navezati na ide. koren **ues-* »moker« (Pokorny, 1171), prim. gr. ἐαρόν λουτήρα, ἢ προχοῦν, stvn. *wasal* »dež«, *waso* »trata, gruda, jama«, stsaš., srspn. *waso* »vlažna zemlja, sluz«, ags. *wōs* (n.) »vlaga«, agl. *ooze* »vlaga, sluz«, star. dan., norv. *ōs* »rastlinski sok«, av. *vanhu-tat-* »kri«, sti. *vāsā*, *vasā* »maščoba«. Tvorba je manj jasna. Iz adj. **uos-rō-* bi pričakovali psl. *voždrō (prim. *memsrā (lat. *membrā-na*) > *mēzdrā), kar bi se sicer lahko ohranjalo

v jč. *vozdr*, vendar je to zaradi dobro ohranjene skupine -zg- v drugih slov. jezikih verjetneje sekundarno iz *voz(e)r* < *vozgrē. Ni izključeno, da gre za kompoz. z drugim členom iz **ger-* »zbrati, zbirati« (»zbrana vlag-a«) ali **g^hher-* »topel« (*»topla vlaga«). M. S.

voziti, *vōzim* (v. impf.) »vehere«, v kompoz. *do-*, *iz-*, *na-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *raz-*, *u-*, *za-*, *z-v.* (pf.), iter., sekundarni impf. -*vāzati*, -*am*, deverb. -*vōz*, -*vōza*, npr. *prevōz*, *navōz*, *uvōz* (lahko tudi od -*vēsti*); dem. *vozikati*, v otroškem govoru *vōzkati*; adj. *vōzen*, -*zna* »fahrbar«, *vōznja* »vectio«, *voznik* (= csl. *voznikъ*, ukr. *viznik*), *vo-zár*, *vozáč*, *vozatáj* »auriga«, *vōzec*, -*zca*, *vozáca* »vprež-na žival«, iz pas. ptc. je *vōzenc*, -*ncá* »potnik«; zanimi-vo je pri Cafu *vzvōž* (f.), g. *vzvōžī* »pot navkreber, Auf-fahrt«, *zvōž* (f.), g. *zvōžī* »kolovoz«; v 16. st. *vořiti* »remi-gare, navigare, aurigare« (Megiser), v 18. st. *vořiti*, *vōřem* »vehere«, *vořnik* »auriga«, *vořnja*, *vořništvo* »jus auri-gandi«, *vōřhna* »aurigatio« (Pohlin), *vositi* »führen«, *vo-siti se* »fahren« (Gutsmann).

Prim. stsl. *vořiti*, *vořq* »vehere«, sbh. *vōřiti*, *vōřim*, hrv. čak. *vořit*, *vōřin*, blg. *vōřja*, r. *vořib*, *vōřišb*, ukr. *vořýty*, *vōřyš*, br. *vazícib*, *vōřiš*, p. *woříc*, -*žę*, č. *vořiti*, -*ím*, slš. *vořit'*, -*ím*, gl. *wořyc*, -*žu*, dl. *wōřys*, -*ym*. Psl. *vořiti, *vōřišb je iter. k psl. *vestī, *vezēšb, kí temelji na ide. **uog'héje/o-* v gr. *ὄξειω* »nositi, voditi«, prim. še kavz. sti. *vāháyati*, got. *wagjan*, stvn. *weggen* »premi-kati« (Miklošič, 387; Brugmann, Grdr.² II/3, 249; Traut-mann, BSW, 357; Vasmer I, 214; Pokorny, 1120; Frisk I, 455, 357 s.). O tvorbi balto-slov. iter. in kavz. glej Klin-genschmitt, KZ XCII, 4 s. Dalje glej -*vēsti*, *vōz I*, *vēsto I*. M. S.

vōže (n.), g. -*a* »vrv«, tudi *vōž* (f.), g. *vožī* »isto«, *vōža* »usnjen obroček, ki ročnik s cepcem veže« (dol.), z dru-go protezo *gōža*, *gōž* (f.), g. *gožī* »isto«; semkaj *vožár* »vrvar«, f. *vožarica*; *vožárnica* »vrvarna«, adj. *vožárski* »Seiler-«, *vožárstvo* »izdelovanje vrvi«, pkm. *vožáš* »vr-vohodec«; dial. pkm. *vōže* »vrv« (Novak, Slovar², 167).

Prim. stsl. *ože* »funiculus, funis, laqueus«, sbh. *úže*, g. -*ta*, redkeje *úža* »(spletena) vrv«, hrv. kajk. *vuže*, blg. *všžé*, pl. -*ta*, r. *úže* »vrv«, plb. *vōžé* »isto«. Psl. **vōž'ē* < **Hamg'h-jo-* »vezanje« je abstraktum (tipa sti. *vídya-m* »najdenje«, *vāčya-m* »beseda, govor«, gr. σφάγιον »žr-tev«, got. *hawi*, g. *haujis*, stvn. *hewi* »seno, trava«) iz ba-ze **Hamg'h-* »ozek, ožiti, zavezovati«. Osnovna literatu-ra: Vasmer III, 176. Dalje glej *vōz II*, *vōza*, *gōž I*, *oževí-na*, *vēsti II*, *vezáti*, *vōzel*, *ōžek*. M. S.

vpēsiti, -*im* (v. pf.) »vložit (meso), nasoliti« (bkr., Ribnica na Dol.).

Denom. iz *pēsa »kvaša« < stvn. *beīza* »lug, luženje, paca, stroj«, prim. mlajšo izposojenko v bkr. *pájsati* »dolgo kuhati, da postane jed neokusna« (Suhor; navaja Štrekelj, LMS 1894, 30). Sodeč po substitutu *e* za *ei*, je beseda izposojena iz stvn. Za visoko starost govori tudi denom. na -*iti*. Striedter-Temps, DLS, 43, navaja poleg *pájsati* tudi *pēsati*, vendar ob tem ne navaja niti pome-na niti vira, tako da je to verjetno napačno prebrano *pēzati* »lužiti, strojiti, pácati«, kar navaja v 18. st. Gutsmann kot *pesati* »beizen«, *pesa* »Beize«, v 19. st. pred pravopisno reformo Murko kot *pesa* »Beize«. Stvn. *beīza* »lug, luženje, paca, stroj« < *»grizoča« je sorodno s stvn. *bīz(z)an*, nvn. *beīßen* »gristi« (o tem Kluge²³, 95). Na-pačno o *vpēsiti* pri *pēsa* (III, 28). Dalje glej *pácati I*. M. S.

vpikováti se, -*ijem se* (v. impf.) »truditi se, naprezati se«, kor. obir. *wpi:qwat se* »nadlegovati koga, vmešavati se v zadeve drugega« (Karničar, Obir, 259), morda sem-kaj *upínki* (m. pl.) »napor«.

Primerjati je mogoče le č. *vpichovati se* »bosti, vdeva-ti, uperiti (pogled)«, *vpíchnouti* »zabosti, zapíčiti, vđeti«. Nazal v sln. *upínki* je (če ne gre za izpeljavo iz nekega *pinkati k *péti*, *pnēm*) sekundaren in ima lahko ekspr. funkcijo. Izpeljano iz *pikati* »bosti«, prim. k pomenu sln. *ubádati se* »truditi se, naprezati« k *bósti* »pikati«. Drugačen pomenski otenek zasledimo v gl. (*wu*)*pikác so* »líčiti se, lepótičiti se« (drugače o tem Schuster-Sewc, HEWb, 1063, ki domneva vpliv n. *pieckfein machen*). Dalje glej *píkati*. M. S.

vpíti, *vpíjem* (v. impf.) »kričati«, npr. obir. kor. *wpi:je q* (Karničar, Obir, 266) »kriči kot«, rez. *wpät* »kričati«, z refleksivom *se* »oklicati se v cerkvi« (Steenwijk, SDR, 330); pf. *prevpíti* »prekričati«, *privpíti* »priklicati«, *raz-vpíti* »razkričati, nekaj škodoželjno med ljudmi poveda-ti« (k temu *razvpít*, f. -*a* »splošno znan«) in k temu iter. -*pívati* oz. -*píjati*; deverbativ *vpíj* (m.), g. -*a* »klic« (iz-pričano že pri Trubarju), *vpíjät* (m.), g. -*áta* »kričač«, nomen actionis *vpítje*. *vpítje* »kričanje«, tudi *vpíjenje* »isto« (pri Trubarju in Dalmatinu), adj. *vpíjast*, f. -*a* »kričeč (o barvah)«. V 16. st. *vpyiti* »clamare« (Megiser), v 18. st. *vpiti* »acclamare, krizhati, vukati, s'enim dru-gim se resveffeliti« (Kastelec-Vorenc), *upyti*, *upvem* »schreyen, clamare«, *upytye* »Geschrey, clamor« (Pohlin), *vpiti*, *vpíjem* »plerren, dreti se, milu jokati«, »schreyen«, *vpítje*, *vpíjenje* »Geschrey, krizh«, *vpivez*, *vpíjauz*, *vpíu-nik* »Schreyer« (Gutsmann).

Prim. csl. *všpiti*, *všpíjč* »clamare«, hrv., sb. *vápiti*, *vápí-jem* »kričati, klicati«, novejše *vápiti*, *vápim* »isto« poleg *úpiti*, *úpíjem* »isto«, *vápaj* »klic, prošnja«, hrv. čak. *vapít*, *vapín* »glasno prositi, moledovati«, *vápoj* »prošnja« (Hra-ste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1312), r. *vopítb*, *vopljú* »kriča-ti, tarnati«, stč. *úpěti*, *úpi* poleg *vep* »krik«, č. *úpět*, *úpěju* »kričati«, slš. *upet'* »isto«.

Psl. **v-špí/ěti*. Nejasno. Večina avtorjev meni, da je glagol tvorjen iz samostojne slov. onomatopejske tvorbe *všpi, *všpš (Stang, Verbum, 51; podobno Vaillant, Gr. comp. II, 277; Iljinskij, KZ XLIII, 77). Podobna onoma-topejska tvorba je tudi lot. *úpět*, *úpěju* »kričati (o sovi, golobu)« (Mühlenbach-Endzelin IV, 409), lit. *ūpas* »jek« (Fraenkel, 1197), tudi het. *uappija-* »lajati« iz onomatope-je *uap* (Benveniste, Hitt., 126). Drugače Būga, RR II, 322, ki pri povezovanju psl. *všpíti z r. *vyp*, *vypš* »Ar-dea stellaris«, str. *vypš* »isto«, csl. *vypš* ne sledi Vasmer-ju I, 226, 240, in primerja z lot. *aupētiēs* »truditi se«. M. F.

vplīv (m.), g. -*a* »Einfluß«, pri Pletersniku še *vplīv*, -*iva*; adj. *vplīven*, -*vna* »einflußreich«, abstr. *vplīvnost*, -*i*, v. *vplīvati*, -*am* »beeinflußen«. L. 1860 je pri Cigaletu, Wb. I, 391, s. v. *Einfluß* beseda zapisana samo citatno kot p. *wptyw* poleg r. *dějstvie* in sln. *moč*.

Prevzeto iz p. *wptyw* »vpliv«, *wptywac* »vplivati« < »izlivati se, stekati se, dotekati« k *plywac* »plavati, plu-ti«. Pomen »vpliv« je v p. kalk po n. *Einfluß* »vpliv« k *einfließen* »teči noter, vtekati«, to pa po frc. *influence* »vpliv« k frc. *influer* »vplivati« < lat. *influere* »teči no-ter, vtekati« iz in »v« in *fluere* »teči«. Kalk z drugim korenem je r. *vlijánie* »vpliv« k *vlijátb* »vplivati«, *vlítb* »vliti« in č. *vliv* »vpliv« (od tod je prevzeto gl., dl. *wliw* »vpliv«) k *vlíti* »vlíti«. Glej tudi *plín*, *plibati*, *pláti*. M. S.

vrabec (m.), g. *-bca* »passer«, tudi *vrábelj*, *-blja* (kor., štaj; pkm. *vrábęq*), *vrábíč*, *-a* (dol.), dem. *vrábček*, *-čka*, *vrábče*, *-ta*; f. *vrábka*, *vrábčevka*, *vrábica*, *vrábúlja*, *vrábčęla*; adj. *vrábčji*, *vrábłji*, *vrábłjnji* »Sperlings-«; semkaj *vrábłjinec*, *-nca*, *vrábłjnják* »skobec, kragulj« (kakor n. *Sperber* »isto« < stvn. *sparwári* iz germ. **sparwa* »vrabec« in *aro* »orel«, ker skobci lovijo manjše ptiče); v 16. st. *Vrabaz* (Krelj), *vraběz*, *vrabizh* »paffer« (Megiser), v 18. st. *vrabiz*, *vrabizh* »pafser« (Kastelec-Vorenc), *vrabel*, *vrabez* »Spatz«, *vrabelzh* »Sperling« (Gutsmann); tudi cgn. *Vrabec*, *Vrabel(j)*, *Vrabič*; dial. tudi *grábec*, *-bca* »vrabec«, prim. kraš. *vrábec*, v Borovnici *grápce*, v Horjulju *vrápce* (Logar, DJR, 166), semkaj morda cgn. *Grabec*, v 16. st. *grabez* (Trubar), *grabez* »paffer« (Megiser), v 17. st. *grabez* »paffera« (Alasia), v 18. st. *grabz* »paffer« (Pohlin), *grabez* »Spatz« (Gutsmann), po Ramovšu, Hgr. II, 152, ljudskoetimološko prenarjeno po *grábti*, vendar to zaradi hrv. dial. *grabac* (Gerovo) in ukr. *gvorobéc* ni verjetno; Dial. *bráuc* (Vinice pri Sodražici) je iz **bravec*, to pa po metatezi iz *vrabec* (Ramovš, o. c., 155), ki je znana tudi v hrv. dial. *bravac* (Dubrovnik; navaja Skok III, 616). Evfemistično se *vrabec* zaradi podobnosti z *vrág* uporablja tudi v pomenu »hudič«, predvsem kot interj., enako v hrv. kajk.

Prim. stosl. *vrábii* »passer«, sbh. *vrábac*, hrv. dial. ob Jadranu tudi *rebac* (cgn. *Rebac* ustreza sln. *Rebec*), mak. *vrabec*, blg. *vrabéc*, *vrabčé*, r. *voroběj*, *-bǎjá*, ukr. *vorobéc*, *-bcjá*, *voroběny*, *-bnjá*, *gorobéc*, *-bcjá*, *gvorobéc*, *-bcjá*, br. *verabéj*, dial. *vjarabják*, *švorob*, *švoroběj*, p. *wróbel*, *-bla*, č. *vrabec*, slš. *vrabec*, dial. *vrah*, *vrahel'*, gl. *wrobl*, dial. *róbl*, dl. *wrobel*, *robel*, plb. *vorblěk*. Iz slov. jezikov je madž. *veréb* »vrabec« (EWU, 1622). Psl. **vorbéc*, **vorbel'* (sln., p., slš., luž.), **vorbjě* (stosl., r. in od tod fin. *varpu* »vrabec«), **verbjě* (br.) so dem. (in hipokoristične) tvorbe iz **vorbéc* »vrabec«, kar se ohranja v slš. in z imitirajočim š- v br. dial. Dalje nejasno. Navadno primerjajo lit. *žvirblis* in lot. *zvirbulis* »vrabec« (Trautmann, BSW, 342), kar pa ne ustreza zaradi intonacije in vzglasnega *ž-. Mühlenbach-Endzelin IV, 777, 603, domneva, da je lit.-lot. beseda nastala po kontaminaciji balt. ustreznice od slov. **vorb-* (prim. lot. *virblis* »orel«) in neke onomatopeje, sorodne z lot. *zvīgurs*, *žīgurs*, *zvipuris* »vrabec«. Dalje primerjajo tudi gr. *ρόβιλ-λος*; *βασιλίσκος* *ὄρνις* (Hesych.; Specht, Dekl., 146; Vasmer 228). Schuster-Sewc, HEWb., 1690, domneva izvor v ide. korenu **(s)uer-* »brenčati, govoriti«, Žuravlev, Etimologija 1978, 52 ss., pa izhodišče enači z r. *vórob* »motovilo«, kar gre na bazo **uerb(h)-* »vrteti, upogibati«. Šachmatov, IORJa XVII/1, 288, domneva že za psl. vzglasno *γv-. Vendar je menjava *v- z *g- znana tudi pri drugih besedah z etimološkim ali protetičnim v-, prim. sln. *gžę I* (: *vžę*), *gosęnica* : *vosęnica*. Machek², 697, poleg balt. gradiva primerja tudi got. *sparwa*, ags. *spearwa*, stvn. *sparo* »vrabec« (nvn. dem. *Sperling*) < **sparwan-* in domneva prvotno **sparwo-* : **barwo-*, iz česar bi bilo lahko po metatezi **arbo-* > psl. **vorbéc*. Iz ide. **(s)parwo-* je poleg germ. besed še gr. *σπαράσιον* *ὄρνειον* *ἐμπερῆς* *σθρουθῆ* (Hesych.), korn. *frau* »vrana«, toh. *A sparāñ* »neki ptič«, iz variant s korenomo na -g je gr. atpn. *Σποργίλος*, stvn. *sperk*, *sperch*, *spirch* »vrabec«, stprus. *spergla-wanag(is)* »kragulj«, *spurglis* »vrabec«, lot. *spurdzklis* »isto« (o tem Pokorný, 991). M. S.

vrác (m.), g. *-a* »medicus«, *vráčiti*, *-im* (impf.), *vráče-váti*, *-újem* (impf.) »zdraviti«, *vráčník*, *vráčitelj*, *-a*

»zdravnik«, f. *vráčníca*, *vráçarica*, *vráčlja* »zdravnica«, peyor. *vráčuh* »šarlatanski zdravnik, mazač«, f. *vráčuhinja*; *vráčilo*, *vráčstvo*, *vráček*, *-čka* »zdravilo« (bkr.), adj. *vráčen*, *-čna* »zdravilen«; dial. pkm. *vráč* »padar, ljudski zdravnik, zeliščar«, *vráčiti* »zdraviti«, *vráčstvo* »zdravilo«, *vráčiteu*, *-ela* »vrač, zdravnik«, f. *vráčelja* (Novak, Slovar², 170); v 16. st. *vrazh* »medicus« (Megiser).

Prim. stosl. *vráč* »medicus«, sbh. *vráč*, g. *vráča* »ljudski zdravnik, vedeževalec, čarovnik«, *vráčati* »vedeževati«, *vráčār* »vrač«, f. *vráčārka*, mak. *vrač* »vrač«, f. *vračka*, blg. *vráč*, *vráčār*, f. *vráčka*, *vráčārka*, r. *vráč*, g. *vráča* »zdravnik«. Psl. **vráčě* »kdor z uroki zagovarja (bolezen), zdravnik« je nomen agentis od **vráčiti* »svečano govoriti, zagovarjati z uroki« > r. *vráč* »lagati«. Iz ide. korena **uerH-* »svečano govoriti« je še av. *urváta-* (n.) »določilo, ukaz, zapoved«, gr. *εἶπω* »reči«, *ρήτωρ* »govornik«, pal. *uert* »reče«, het. *uerija-* »klicati, imenovati« (Miklošič, 395; Vasmer I, 234 s.; Skok III, 616; Pokorný, 1162 (z napačno rekonstrukcijo **uorkjo-*)). K semantični motivaciji prim. psl. **bali* »zdravnik« (> stosl. *bali(i)*) »incantator, medicus«, sln. v Briž. spom. *ise gest bali telez nassih* »qui est medicus corporum nostrorum« (II, 90)) k **bá(j)ati* (Miklošič, l. c.). Glej tudi *róta*, *vréti II*, *vráčati*. M. S.

vráčati, *-am* in *vráčam* (v. impf.) »reddere, abvertere«, v. se »regredi, redire, reverti«, v kompoz. *na-*, *od-*, *po-*, *pre-*, *spo-*, *spod-*, *spre-*, *vz-*, *za-*, *z-v.*, *spre-* < *iz-pre-v.* (impf.), **ob-vračati* > *obráčati*, *pre-ob-*, *spre-ob-*, *za-ob-* (impf.); redkeje *vráčevati*, *-újem* (impf.) »vráčati«, subst. *vráčilo*, *povračilo* (n.) »redditio, compensatio« (adj. *vráčilen*, *povračilen*, *-ina*), *vráčeválec*, f. *-vka* »Vergelter(in)«, (*palica*) *vráčávka* »palica, s katero pastir vrača ovce«, *vráčka* »proga med njivama, na kateri vračajo orjočo živino« (Pohorje); pkm. *vráčati*, *-áčan* »zvráčati živino« (Novak, Slovar², 170), črnovr. *vráčęt*, *-ęm* (Tominec, 232). Postv. *vráč* »kos zemlje na koncu njive, ozara« (tolm., bkr.) in *obráč* (adj. *obráčen*, *-ina*) sta iz kavz. **vortíti* oz. **ob(v)ortíti*. V 16. st. *obrazhati* »contorquere, regere« (Megiser), v 17 st. *obrazhat* »obračati«, *sđaj tudi Bug taku tebi powrazha* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vrazhati* »poverniti, našai dati, reddere«, *vrazhovati* »poverniti, nadomešiti, compensare« (Kastelec-Vorenc), *urážham* »repellere«, *obrázham* »vertere« (Pohlin), *vrazham* »weise zurück, stelle zurück« (Gutsmann).

Prim. csl. *vrašati*, *-aję* »convertere«, stosl. *obrašati*, *-aję* »vertere«, sbh. *vráčati*, *-ám*, mak. *vrač'a*, star. blg. *vraštam*, r. *voráčaty* »obračati« (*vraščát* »vrteti« < csl.), ukr. *voráčaty*, *-ájju* »vráčati, vráčati se«, br. *varáčac*, p. *wracac* »vráčati«, č. *vracet*, slš. *vracar'* »isto«, dl. *wracas*, *wrasas*. Psl. **vórt'ati* je impf. od **vortíti* »vrtniti, obrniti« (stosl. *vrattiti sę*) = lit. *vartýti* »obračati«, lot. *vārtīt* »valjati«, prim. stprus. *wartint* »obračati«, sti. *var-táyati* »pognati v krožno gibanje«, got. *fra-wardjan* »pokvariti« < **obrniti* na slabo«, kar so kavz. iz baze **uer-t-* »vrteti« (Miklošič, 385; Trautmann, BSW, 354; Feist, Wb., 166; Vasmer I, 230; Fraenkel, Wb., 1204 s.). P. in dl. refleks je verjetno analogen po razmerju **goniti* > p. *gonić* : **gán'ati* > p. *uganiac*. Glej tudi *vráčič*, *vráčilo*, *vrtniti*, *vráč I-II* in dalje *vréti*. M. S.

vrág (m.), g. *-a*, pkm. g. *vragá* »diabolus«, f. *vragúlja*, *vráginja*, dem. *vráčič* (m.), g. *-iča*, *vrágec* (m.), g. *-gca*, adj. *vráčji* »diabolicus« (tabuirano pkm. *vráđeni*), izv. *vráčjak* (m.), g. *-a* »Teufelskerl«, *vráčjica* »ein weiblicher

Kobold«, adj. kompoz. *vragométen*, f. *-tna* »obseden, demonski«; star. pomen se ohranja v izv. dial. adj. *vrázen*, f. *-žna* »sovražen, inimicus«, *vráznik* »sovražnik, inimicus« poleg »diabolus«, abstr. *vrážda* »odium, homicidium«, *vraženík* »homicida« in v. *vražítí, -im* (impf.) »odisse«, *vraštvó* »sovraštvó« (Caf); pkm. *vragáriti* »preklinjati«; v 16. st. *vrag* »böß Feind, Teuffel, diabolus« (Megiser), v 17. st. *vrag* poleg *čudich, sludi* »diauolo« (Alasia), v 18. st. *vrag, hudyzh, fludi* »diabolus«, *vrashji, hudizheu* »diabolicus« (Kastelec-Vorenc), *urág* »böser Geist; cacodæmon« (Pohlin), *vrag* »böser Geist, Teufel« (Gutsmann); tpn. *Vražji dol, Vražji kamen, Vražja luknja* ipd. Nknjiž. *vragolija* »pobalinstvo, razposajenost« je izposojeno iz sbh. *vragòlje* (f. pl.) »isto«, kar je tvorjeno kot *čaròlje*. V kletvicah se *vrag* pogosto tabuistično zamenja z *vrân*, prim. tudi adj. *vrânovski* »hudičev«, *vrânovski* »hudičevski«, pa tudi z *vrábec*.

Prim. stcsl. *vragŝ* »inimicus, hostis«, *vražbda* »inimicitia«, sbh. *vrag* »vrag«, mak. *vrag* »vrag, sovražnik«, blg. *vrag*, d. obl. *vragét* »sovražnik, nasprotnik«, r., ukr. *vórog* »sovražnik, vrag«, br. *vórag* »sovražnik, nasprotnik«, p. *wróg*, g. *-oga* »sovražnik«, č., slš. *vrah* »morilec, sovražnik«. Psl. **vôrgŝ* »sovražnik, morilec« je sorodno s stpr. *wargŝ* »hud(oben)«, *wargē mien* »hudo mi je«, *wargan* »zlo, trpljenje, nevarnost«, *pauargan* »kes, obžalovanje« in dalje z lit. *vařgas* »revščina, beda, nuja, pomanjkanje«, *vařgti, vargstū* »mučiti se, živeti v revščini«, lot. *vārgŝ* »bolehen, reven, beden« in »beda, revščina«. Prvotni pomen je tako najverjetneje »mučitelj«, balt. tudi »mučenje«. Iz pomena »mučiti se« je izvedljivo lit. *paivirgti* »služiti, hlapčevati« in *vėrgas*, lot. *vėřŝ* »suženj«. Dalje manj jasno. Če je psl. **vôrgŝ* identično s stnord. *vargr* »volk, izobčen zločinec«, ags. *wearg*, stsaš., stvn. *war(a)lg* »ropar, zločinec« in sorodno z ags. *wiergan* »prekleti« (kar sicer izvajajo iz ide. **uer-g'h-*, glej Pokorny, 1154), je star. pomen ide. **uôrg(')ho-* »prekletstvo«. Vendar balto-slov. **vārga-* lahko vsebuje tudi prvo p. st. baze **ureg-* »stiskati, gnati, sovražno zasledovati«, znane npr. iz lat. *urgeo* »stiskam«, got. *wrikan* »zasledovati«, stnord. *reka* »gnati«, stfriz. *wreka* »gnati, maščevati se«, ags. *wracu* »maščevanje, kazen, beda«, *wrac* »pregnanstvo, beda«, *wrecca* »izobčenec, revež, tujec«, stvn. *rāhha* »maščevanje«, stnord. *rác* »zasledovanje« ipd. (Miklošič, 395; Vasmer I, 228; Fraenkel, 1198 s., 558; Pokorny, 1181, 1154). Malo verjetno se zdi domnevanje izposoje psl. **vôrgŝ* iz germ. (tako Machek², 698). Glej tudi *sovrag*. M. S.

vrân I (adj.), f. *vrána* »črn«, *vrânc*, *-nca* »črn konj«, *vrânek, -nka* »vrsta črnega grozdja«, abstr. *vrânôst, -i* »črnina«, *vrânîlo* »črn pigment v očesu«, *vrânka* »kozje ime, neka hruška«. Iz atpn. **Vranŝ*, ki je lahko iz tega adj. ali iz ornitonima, obravnavanega v *vrân II* (> sln. cgn. *Vran, Uran*), je tpn. *Vransko*, l. 1123–46 *Vrensk*, 1302 *Wrayncke*, 1339 *Vrensch*, 1341 *Vraensch*, 1351 *Vrântze* (Blaznik, HTSS II, 487), prim. č. tpn. *Vransko*, in verjetno orn., tpn. *Rasiča* pri Ljubljani, l. 1260 *Wrenschütz*, pri Trebeljevem l. 1496 *Vransitz* (Kos HTS II, 507), prim. sbh. hdrn. *Vranjak, Vraničina*, sb. tpn. *Vranje*, slš. hdrn. *Vrania*, p. *Wrona* idr. (Bezljaj, SVI II, 314).

Prim. csl. *vranŝ* »niger«, sbh. *vrân*, f. *vrána*, d. obl. *vrânit*, mak. *vran*, blg. *vrân, -a*, r. *voronj*, ukr. *voronyj*, br. *varanyj*, p. *wrony*, č. *vraný*, slš. *vraný*, gl. *wróny*. Psl. **vôrnŝ* »črn, ožgan«. Nekdanji balt. adj. je razviden v substantivizaciji lit. *vařnas* »vran«, star. tudi »vranec,

črn konj« (Szyrvid). Ide. **uôrno-* »ožgan« je tvorjeno iz korena **uerH-* »vroč biti«, prim. arm. *vařem* »prižgati«, germ. **warma-* v stnord. *varmr*, stvn. *warm* »topel«, got. *warmjan* »greti«, het. *uar-* »goreti«, 3. sg. *uarāni, urāni; uarnu-* »prižgati«, psl. **variti* »kuhati, obdelovati s toploto«, lot. *vārit* »kuhati« in morda alb. *vorbë* »lonec« (Miklošič, 395; Trautmann, BSW, 343; Vasmer I, 228; Fraenkel, 1201; Pokorny, 1166). Glej tudi *vrân II, vrána, vrânicca, vrânč, variti*. M. S.

vrân II (m.), g. *-a* »corvus« in »hudič, vrag«, dem. *vrânic*, *-a, vrânč*, g. *-iča*, adj. *vrânji, vrânski* »Raben-«, *vrânov, vrânovski* »hudičev«; v 16. st. *vran* »corvus« (Megiser), v 17. st. *vran* »coruo« (Alasia), v 18. st. *vrân* »corvus, corax« (Kastelec-Vorenc), *urân* »corvus« (Pohlin); tpn. *Vrajnica, n. Rabenberg, Vranjica, n. Remmertal, Vranje Peči, n. Rabensteingreuth* (Bezljaj, SVI II, 314). Iz sekundarnega pomena »hudič« je verjetno fit. *vrânjica* »Aconitum«, prim. n. dial. *Teufelswurz* »isto« (Marzell, Wb. Pfln. I, 106), saj gre za zelo strupeno rastlino.

Prim. stcsl. *vranŝ* »corvus«, sbh. *vrân, -a*, mak. *vran*, blg. *vrân*, d. obl. *vranét*, r. *vóron*, ukr. *vóron*, p. *wron*, č. *vran*, dl. *wron, ron*. Psl. **vôrnŝ* »vran« je identično z lit. *vařnas*, prim. tudi stpr. *varnis* »vran«. Balto-slov. **uārna-* »vran« je substantivizirani adj. **uārna-* »črn, ožgan« (Miklošič, 395; Trautmann, BSW, 343; Vasmer I, 228; Fraenkel, 1201; Pokorny, 1166). Glej tudi *vrân I, vrána, gāvran, vrânjica*. M. S.

vrána (f.) »cornix«, dem. *vrânicca*, v 16. st. *vrana* »cornix« (Megiser), v 18. st. *vrana* »cornix« (Kastelec-Vorenc), *urana* »cornix« (Pohlin).

Prim. csl. *vrana* »cornix«, sbh. *vrâna*, mak. *vrana*, blg. *vrána*, r. *voróna*, ukr. *voróna*, br. *varóna*, p. *wrona*, č. *vrána*, slš. *vrana*, gl. *wróna*. Psl. **vôrna* je dalje identično z lit. *vārna*, lot. *vārna*, prim. tudi stpr. *varne* »vrana«. Balto-slov. **uārnā* s prvotnim pomenom »tista, ki pripada vranu« je vrddhirana tvorba k **uārna-* »vran« (Trautmann, BSW, 343; Vasmer I, 228; Fraenkel, 1201; Pokorny, 1166). Dalje glej *vrân I–II*. M. S.

vrânč (m.), g. *-a* »hudič« (evfemistično) in k temu dem. *vrânček*, g. *-čka* (SSKJ V, 510), primor. *vrânic* »vrag«, *gospodinja ued vranča* »ničvredna gospodinja« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 145); po Pletersniku II, 792, tudi *vran* »hudič« pogosto v kletvicah namesto *vrág, vrânov* (adj.), f. *-a* »hudičev«, *vrânovski* »isto«, npr. *vrânovsko delo!* (Fram). Morda sem cgn. *Uranič, Uranč*.

Prim. hr. *vrân* »vrag, hudič, vrânic«, v Senju in v hrvaškem Primorju *vrânic* (ARJ XXI, 366), čak. *vrân* »vrag«, *vrânc* »isto«, *vrânc* (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 396), r. dial. *vóron* »pohlepen, hudoben človek« (SRNG V, 111) poleg *voróna* »neokreten, obnemogel človek, neroda, počasne, zijalo«, dial. »zanikrna ženska z razkuštranimi lasmi« (SRNG, l. c.).

S slov. **vôrnŝ* (m.) »slab človek, hudič« in **vôrna* (f.) »slaba oseba« je mogoče primerjati lot. *vārnŝ* »vārgŝ« z nejasno leksikografsko predstavitevjo glede besedne vrste, in *vārna* »stara ženska« (zaničljivo; Mühlentzsch-Endzelin IV, 506). Ker se pomen »hudič«, tj. po vrednostni lestvici slabo/níčvredno bitje, lahko razvije iz pomenske podstave »črn«, kot ponazarja sln. dial. *črnjāk* »hudič« in *ta čar:an* »hudič« (obir. kor.), metaforični prenos iz psl. **vôrnŝ* »corvus« oz. **vôrna* »cornix« ni verjeten, ampak so to leksikalizacije iz pomenske podstave »črn;

črnost« balto-slov. adj. *vārnas »črn« → abstraktum *vārnā »črnost« (Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 20 s.). K besedotvorju prim. č. *lud* (m.) »norec« in *louda* (m.) »mečkač, motovilo, počasne« = hrv., sb. *lūda* (m., f.) »stupidus, stupida« k psl. *lūds (adj.) »stupidus«, f. *ludā. Sln. *vranč* z vokalno redukcijo je iz *vōrnūt'b (proti *chudūt'b k *chūdē) in tako kot lot. sin. *vārnas* lahko kaže vmesni besedotvorni člen med balto-slov. adj. *vārnas → abstraktum *vārnā, tj. balto-slov. adj. *vōrnas »črnkast«. Dalje glej *vran* I. M. F.

vranica (f.) »lien«, črnovr. *urāncā* »isto« (Tominec, 232), obir. kor. *wrā:na* in *wrā:nawa prā:ta* (Karničar, Obir, 259), tudi *vranec* »isto« in *vranca* (dol.; Hipolit). V 16. st. *vrana* »miltz, lien« (Megiser), v 18. st. *vraniza* »flišena« (Kastelec-Vorenc), *uranēza* »splen« (Pohlin), *vranēza* »Milz« (Gutsmann).

S podobnim pomenom je le še p. dial. *wrona* »del mesene prepone v predelu ledvic« (Karłowicz, SGP VI, 164). Miklošič, 395, brez p. gradiva, je izhajal iz adj. *vōrnā, f. *vornā, prim. sln. *vran*, f. *vranā* »črn«, hrv., sb. *vran*, f. *vranā* »isto«, hrv. čak. *vrōn*, f. *vrōnā*, n. *vrōno*, d. obl. *vrōni* itd., ker naj bi bila vranica poimenovana po značilni temni barvi. Sln. redukcija v drugem zlogu prvotne trizložnice kaže na izhodni obliki *vōrna in *vōrnica, ki sta po substantivizaciji nastali iz balto-slov. vrddhiranega adj. *uārna-s »čnikast« k *uārna-s »črn« (Furlan, SR LI/Posebna številka, 2003, 17, 18 s.). Po podobnem besedotvornem vzorcu sta nastali sln. *šūjica* in r. hdrn. *Šūja* ← **s'ūj*b »levi«. Dalje glej *vran* I in sin. *slezēna*, *čmār*. M. F.

vranj (m.), g. -a »zamašek, čep« (bkr.), tudi *vranjek* »isto«; k temu *vranjāk* »zavijač za zamaške«.

Prim. hrv., sb. *vranj* »zamašek«, mak. *vrana* »zareza na lubenici«, blg. *vrāna* »zamašek«, r. *voronā*, *vorōnka* »lijak, Gobius barbatus«, ukr. *vorōnka*, p. *wrona* »luknja«, č. *vrana* »isto«, slš. *vrana*. Sorodno je verjetno lot. *vārna* »čok z zarezi za nategovanje vrvi« (Mühlenbach-Endzelin IV, 506). S psl. *vorn'b iz osnove *uor-zapreti« (Miklošič, 382; Vasmer I, 220) kakor sti. *vranā-rana*«, alb. *varē* »isto« (Persson, Beitr., 278). Iz slov. jezikov je rum. *vranā* »luknja za čep«.

vranjica (f.) »zlatica, Ranunculus sp.« (mariborska okolica), *vranca* »Ranunculus acris« (Sln. gorice), *vranščica* »Ranunculus« (Caf).

Izpeljano iz adj. *vranji* oz. *vranški* k *vran* »corvus«, prim. k semantični motivaciji n. dial. *Krāhenfuß*, l. 1479 *Creanfueß* »Ranunculus acris« iz *Krāhe* »vrana«, standarno n. *Hahnenfuß* (iz *Hahn* »petelin« + *Fuß* »noga«). Oblika zlatičinih listov namreč spominja na ptičjo nogo. Cigale, Janežič, in Vrtovec navajajo *vranjica* v pomenu »Aconitum, preobjeda«. Tu je treba verjetneje izhajati iz metaforičnega pomena *vran* »vrag«, prim. n. dial. *Teufelswurz* »Aconitum napellus, vulparia« (navaja Marzell, Wb. Pfln. I, 106, 110), p. *piekielne ziele* »Aconitum napellus«. Po vranu je tudi ukr. dial. *voron'e oko* »Aconitum anthora« (Makowiecki, SBLM, 5). Dalje glej *vran* II. M. S.

vrapa (f.) »guba na koži«; k temu *navrāp* (m.) »guba«, *vrapiti se*, *vrapim se* (v. impf.) »grbančiti se«, starejše *vrapati*, -am »gubati« (Trubar), adj. *vrapast*, f. -a, *vrapav*, *rāpav* »naguban, puhel, hrapav«; cgn. *Rap*, *Rape*, *Rapac*, *Rapatec*, *Rapnik*, *Rapaša*, *Rapuš(a)*. V 16. st. *vrapa* »ruga« (Megiser).

Prim. č. *vrap* »guba«, starejše *vrapa*, gl. (*w*)ropa, dl. *ropa* »guba (na obleki, obrazu)«. Psl. *vorpa rekonstruirana Machek², 698, iz *vorpiti, fiktitiva k *uerp-. Izhajati je treba iz *uer-, podaljšano z determinativom *-p-, prim. av. *fraorapa*- »gorski greben«, lit. *veřpti* »presti« (Miklošič, 383). Glej tudi *vraska*.

vraska (f.) »guba«; k temu adj. *vraskav*, f. -a; tudi *vraska* »guba«. V 16. st. *vraske* (Trubar), *vrafka* »ruga« (Dalmatin, Megiser).

Prim. csl. *vraska*, *vraskavъ*, hrv. dial. *vraska*, *fraska* (Stulli, Mikalja), č., slš. *vraska*, Miklošič, 192, je izhajal iz *morska k *mrščiti*, enako Machek, KZ LXIV, 264, toda Machek², 692, poveže z *vrapati*, intenz. **vor(p)skati*. Verbum je izpričan v stč. *vraskati se*, č. *vraštiti*, slš. *vraštiti* »mrščiti se«. Drugi avtorji primerjajo s psl. *vorska, sti. *vřchāti* »cepiti« (Zubatý, Stud. II, 365). Povezave z gr. *βράχος*, ki pomeni »guba«, in toh. A *vraske* »bolezen« iz ide. *uresk- so dvomljive (Frisk II, 641).

vrāt I (m.), g. -a in *vrātū* »collum« in »grlo (pri steklenici)«, »del gosli in drugih godal in nekaterih brenkal, nad katerim so napete strune«, dem. *vraťič*, -iča, *vrātec*, -ica, *vrātek*, -ika, izv. *vratina* »Halsstück«, adj. *vraťen*, -tna »Hals-«, *ovraťen*, -tna »den Hals umgehend«, *vrātnik*, *ovraťnik* »Halskragen«, *ovraťnica* »collare«, *navrāt*, *navrātnik* »nakit okrog vratu«, *zavrāten*, -tna »ovraten«, *zavrātnik* »ovratna ruta«, *zavrātnica* »kravata«; semkaj *zavrāten*, *navrāten* »zahrbtnec«; kompoz. *trdovrāt*, -āta, danes navadno *trdovraťen*, -tna »hartnäckig, starrsinnig«, *vrātōm*, -ōma »Halsbruch«, adj. *vrātōmen*, -mna »halsbrecherisch«; dial. kor. obir. *vrāt*, -a »Hals, Kragen, Genick« (Karničar, Obir, 259), črnovr. *urāt*, g. *urātu* (Tominec, 232); v 16. st. *vrat* »ceruix« (Megiser), v 17. st. *vrat* »collo« (Alasia), v 18. st. *vrat* »cervix, collum«, *terdovratin*, *terdovraten* »cervicosus, contumax« (Kastelec-Vorenc), *urāt*, -ū »collum« (Pohlin), *vrat* »Hals, Kragen« (Gutsmann).

Prim. csl. *vrāts* »collum«, sbh. *vrāt*, -a, mak. *vrat*, blg. *vrāt*, d. obl. *vrāťēt*, str. *vorot* »isto«, r. *vōrot* »ovratnik« in »vitel«, ukr. *vōrot* »vrat«, br. *vōrat* »odprtina v mehu, ovratnik«. Psl. *vōrts < ide. *uōrto- »obračanje« je nomen actionis iz baze *uer-t- »vrteti, obračati«, prim. semantično enako motivirano stlat. *collus*, lat. *collum* »vrat«, got., stnord., stsaš. *hals* »isto«, ags. *heals* »isto« < **k#ólso*- iz korena **k#el*- »vrteti, obračati« (Miklošič, 384 s.; Trautmann, BSW, 354; Vasmer I, 229). Glej tudi *vrāt* II, *vrācati* in dalje *vriťeti*. M. S.

vrāt II (m.), g. -a »kos zemlje na koncu njive, kjer se orač s plugom obrača nazaj, ozara«, tolm., bkr., tudi pl. *vratī* »isto« (Caf, Cigale), bkr. *vurati* (m. pl.), kol. *vraťje* (n.) (Caf), *ovrāt*, -āta »obrat« in »ozara«, *óvrati* (f. pl.) »pot med njivami« (vzh. štaj.), *zvrāt*, g. *zvrāti* (f.) »ozara, poševna brazda na koncu njive« (dol., vzh. štaj.), *vzvrāti* (f. pl.) »isto« (Lašče), *zvrātnik* »isto« (dol., bkr.), kar Levstik etimološko upravičeno zapiše kot *vzvrātnik*; *zavrāti* (f. pl.) »ozara«, *zavrātec*, -ica (Cigale), *zavrātnice* (f. pl.) »isto«, gor. *zrāt*, g. *zrāta*, črnovr. *zrāt'* (f. pl.) »svet na koncu njive, kjer se plug z vprego obrača« (Tominec, 250); semkaj *vratinā* »trava, rastoča po ozarah«.

Prim. sb. dial. *üzvrāt* »ozara« (ARJ XX, 455), ukr. *zvorōta* »meja med dvema njivama, ki služi za prehod«, star. p. *wrot* »obrat«, p. dial. *uwrot* »obračanje pluga pri oranju«, *uwrocie* »ozara« (Karłowicz, SGP VI, 55), č. *vrat* »obrat, preobrat, obračanje«, *souvrāt'*, -tě »ozara«,

slš. *úvrat'*, *-te* »ozara«, gl. *wuwrot* »obrat pri oranju«, pl. *wuwroca*, dial. *uórot*, star. *wowrot*, *wywrot ton* »poševna brazda na koncu njive«. Psl. *ob-vortě, *věz-vortě, *u-vortě, *vy-vortě in **vort'ь* »obrat, obračanje« > »ozara« so nomina actionis iz prefigiranih v. *vortiti (Miklošič, 385; Kurkina, Etimologija 1968, 101; Schuster-Šewc, HEWb., 1714 s.). Glej tudi *ovrât*, *vrât I*, *vzvrâten*, *vrâta*, *vrâcati*, *kolôvrat*, *solnovrât* in dalje *vrêtî*. M. S.

vrâta (n. pl.), g. *vrât* »porta, ianua« in »kanal v oglarski kopi« (Mune v Čičih), »Zettelrahmen, rema, rene« (Vodnik); dem. *vrâtca* (n. pl.), adj. *vrâten*, *-tna* »Tor-, Tür-«, *vrâtnica* »vratno krilo«, *vrâtnik* »podboj«, *vrâtnjâk* »prag«, *vrâtár*, *-ja* »ianitor«, f. *vrâtáríca* »ianitrix«; pkm. *vrâta* (Novak, Slovar², 170), gor. *vrâta*, *urâta*, črnovr. *vrâtq* (Tominec, 232), jnotr. *vrâta* (Rigler, Jnotr. gov., 49); v 16. st. *vrata* »ianua, porta«, *vratar* »accensus, oltiarius, ianitor« (Megiser), *vratni kegle* »cardo«, v 17. st. *vrata* »porta«, *vratar* »portinaio« (Alasia), v 18. st. *vrata* »ianua, porta«, *vratiža*, *vrateža* »portula«, *vratar* »janitor, admifionalis, kateri ludy notar ali vunkai skusi vrata fpuszha« (Kastelec-Vorenc), *urata* »porta«, *uratar* »portenarius«, *urâtâriti* »aperitare portam« (Pohlin), *vrate* »große Tür, Tor« (Gutsmann). V tñ. *vrâta*, *vrâtca* pomeni »skrbini podoben gorski prehod« in »tesen« (Badjura, Ljud. geogr., 94 s.), prim. ime doline *Vrâta* pod Triglavom, imena gorskih prehodov *Mála vrâta*, *Jermanova vrâta*, tñ. *Vrâta* pri Dravogradu, *Vrâtno* pri Šentjerneju, l. 1330 *dacz dem Toer*, 1381 *Törlein*, 1391 *Torlein*, 1447 *Törl*.

Prim. stcsl. *vrata* »porta, ostium«, sbh. *vrâta*, čak. *vrâta*, g. *vrât* (Vrgada), *vrôta*, g. *vrôt* (Brač), mak. *vra-ta*, blg. *vratá*, r. *vorôta*, dial. *vorotá*, ukr. *vorôta*, br. *varôty*, p. *wrota*, č. *vrata*, slš. *vrâta*, gl., dl. *wrota*. Psl. *vortâ (čak. vzhlov. in slš. indikacije na *vôrta kažejo na analogijo po tipu pl. *ôkšna), prim. dalje sprus. *warto* (n. pl.) »hišna vrata«, s prehodom v *i*-debla akz. *wartin*, s prehodom v *m*. je lit. *vařtai* (m. pl.), star. tudi *vařtas* (m.) »vrata«, lot. *vârți* (m. pl.) »isto«, alb. *vathë* »ograda, staja, ograjeno dvorišče okrog hiše«. Izvorno *Huortâ je kol., ki kaže na dvodelna vrata, iz ide. glagolskega abstrakta **Huorto-* »zapiranje« (tip gr. *κοῖτος* »spanje, ležišče«), tvorjenega iz *Huēr-(*je*)/o- > lit. *užvërti*, *užveriu* »zapreti«, *atvërti*, *atveriu* »odpreti«, lat. *operire*, *operiô* »skriti, zakriti, pokriti« (< *opi-(*H*)*uerjô*), *aperire*, *aperiô* »odpreti« < *apo-(*H*)*uerjô*, psl. *verti, *vrěšb »zati-kati, zapirati«, nazalni prez. v sti. *api-vřnôti* »zapreti, pokriti«, *apa-vřnôti* »odpreti«, prim. iz iste baze *Huēr-zatakñiti, vdeti« > »zapreti, pokriti« drugačno tvorbo **Huëro-* v osk. *veru* (akz.) »vrata«, umbr. *verof-e* »v vratih« (Miklošič, 382; Trautmann, BSW, 353; Štrekelj, Lwk., 7; Vasmer I, 229 s.; Pokorny, 1160 s.; Fraenkel, 1204; Schuster-Šewc, HEWb., 1691 s.). Iz **Huër-to-* oz. **Huër-ti-* je ags. *word* (m.) »dvor, dvorišče, gospodarstvo«, srsaš. *wurth* (f.) »mesto s steptano zemljo, tlakovano mesto«, srspn. *wurt*, *wort*, *wurde*, *worde* »dvorišče, vrt«, stnord. *urð* »kup kamnitih blokov«, toh. A *wärt*, B *wartto* »gozd« < *»ograjen gaj« (van Windekens, Le tokh., 562). Dalje glej *vrêtî*. M. S.

vratati, *-am* (v. impf.) »slabo delati«, *vratanje* (n.) »slabo delo«, k temu *zvratati*, *-am* »škoditi, kvariti, suštrati«. Besedna družina je izpričana le v 18. st. pri Gutsmannu: *vratati* »fällchen, kriviti, fkriviti, sgalufati«, »pfulchen, kasiti, svratuvati, fretati«, *vratanje* »Fäl-

schung, fkruienje«, *svratati*, *svratievati* »stümpeln, se-vretati, fkasievati«, *svrataria*, *svratuvanje* »Stümpeley«, *svratauz*, *svratievar* »Stümpler, famovuk, kasiuz«, *be-fedni svratauz* »Wortferderber«, *deshelni svratauz* »Landverderber«, *svratan* »schadhaft, ofhkoden, ofhkodliu; verdorben, fkasien«, *svratliu*, *svratajochen* »verderblich, fkasiten, pogubezhen, fpažhliu, pohudliu«.

Pri istem avtorju z drugačnim vokalizmom tudi istopomensko *sevretati* [zavretati] in *vretagh* »Pfulcher«. To je bilo po vzorcu *pometác* ← *pometati*, *garác* ← *garâti* tvorjeno iz sln. glagola *vetati »sušmariti«, ki je bil sinonimen z *vratati. Ker se pomen »slabo delati, kvariti ipd.« lahko razvije iz pf. pomena »vrteti, obračati«, kot priča got. kavz. *fra-wardjan* »pokvariti« k *fra-wairþan* »kvariti« (intrans.), lat. *per-vertô* »prevrniti, popačiti, uničiti«, gl. *wrôtny* »obrñjen, nor, bedast«, je sln. dial. *vratati* »slabo delati, kvariti ipd.« lahko iter. tipa *chodati ← kavz. *choditi, *chôdišb psl. kavz. *vortiti, *vôr-tišb »obračati« (= stcsl. *vrâtiti se*, hrv. *vrâtiti se*, *vrâtiti se*), sorodnega z lit. *vartýti* »obračati«, lot. *vârît* »valjati«, prim. sti. *vartáyati* »pognati v krožno gibanje«, got. *fra-wardjan* »pokvariti«.

Formalno drugačni v. *vetati je lahko iter. tipa *të-kati ← *tek-ti, *tečešb in posredno kaže na psl. tematski v. *verstí, *vertěšb »vrteti« ob sti. *vartâti* »vrteti«, lat. *vertere* »obrñiti, zavrteti«, got. *wairþan* »postati«, stvn. *werdan* »isto« (Pokorny, 1156 s., LIV, 632; oba brez posrednega znaka o psl. tematski spregi).

Ta domača besedna družina se je v sln. formalno približala in delno vplivala na pomen n. izposojenke *frâtati*, *-am* »ponesrečiti se, spodleteti« (nižje pog.), npr. *včasih mu rata*, *včasih pa frata* (SSKJ I, 652), črnovr. *frâtqt* »prevariti«, *mę je frâtqt* »me je prevarilo« (Tominec, 90), zabeležene že l. 1607 pri Alasiju *fratat* »tradire, fdat«, *fratar* »traditore«, iz srvn. *ver-râten* »s slabim nasvetom zavesti, izdati«, nvn. *verraten*. Pomensko podobno sln. dial. *frétati* »sušmariti«, prim. obir. kor. *frétat*, *frétam* »površno in malo delati« (Karničar, Obir, 145), rož. kor. *frétata*, *-am* »abotno in nerazumno kaj delati«, pf. *sfrétata*, npr. *vse je sfrétu, časâ se je loti*, nomina agentis *frétar* (m.), g. *-ja*, *frétovc* (Šašel, RNB, 31), v 16. st. *frettar* »Lecker, nebulo« (Megiser), v 18. st. *fretar* »nebulo, lotar, slozheštnik«, *fretarsku stur-jenu* »infabre factum« (Kastelec-Vorenc), *frétar*, *-ja* »halbkundig, imperfecte doctus«, *frétarem* »stümpeln, confarcinare«, *frétarskê* »stümpleričh, luridus« (Pohlin), *fretati* »pfulchen«, *fretar*, *fretavez* »Pfulcher« (Gutsmann), je izposojeno iz avstr. n. *fretten sich* »pri delu počasi napredovati«, kor. n. *si' frôt'n* »truditi se, mučiti se«, srvn. *vreten*, *vetten* »kolovratiti, truditi se, mučiti se« poleg »vneti (o rani zaradi drgnjenja)«, *fraten* »isto«, stvn. *fraton* (Striedter-Temps, DLS, 124; Lexer, Mhd. Wb. III, 502 s.).

Iz sln. *fretâti, *fretâm je tako kot rož. kor. *frétata*, *-am* »abotno in nerazumno kaj delati« fonetično izvedljivo tudi rož. kor. *fratâta*, *-âm* »abotno in neumno kaj delati« in nomina agentis *fratâc* (Šašel, l. c.) z *e* > *a* v nenaglašeni poziciji. Glej tudi *vrâcati* in *vrêtî*. M. F.

vratič (m.), g. *-iča* »Tanacetum (Chrysanthemum) vulgare«, tudi *vrâtič*, *vratika*, *povrâtîč*, *vrateč*, *uratič*, *vrâtec* »isto«, v 18. st. *uratižh* »Reinfahrenkraut, tanacetum« (Pohlin), *vratižh* »Reinfahrenkraut« (Gutsmann).

Prim. sbh. *vratič*, *vratic*, *vratiželja*, *obratîč*, *povrâtîč* (Vuk), blg. *vratika*, *vratiga*, *vartika*, *vërtika*, *vlatlika*, r.

vrotič, ukr. *vrotyč*, *navrotyč*, *vorotyč*, *navorotok*, p. *wrotycz*, stč. *vrátyč*, č. *vratič*, dial. *vrátyč*, *vratrč*, *vrátka*, *vratička*, *vrat' se zase*, slš. *vratič*, dial. *vráteč*, *vratečka*. Izpeljano iz **vortíti se* »regredi, redire«. Po ljudskem verovanju ima vratič čudežno moč, ki popotniku omogoči vrnitev, zato so ga vedno utrgali pred začetkom poti (Machek, JR, 247). Drugače Rostafiriški, Symb., 197, ki sodi, da je semantična motovacija enaka kot v p. *przywrotnik* »*Alchemilla vulgaris*«. To rastlino so namreč uporabljali za pripravo kopeli, ki naj bi dekletom povrnila nedolžnost. Vendar za *vratič* takšna raba ni evidentirana, niti si rastlini nista podobni, pač pa se obe uporabljata v ljudski ginekologiji. O mešanju njunih poimevanj je mogoče sklepati zaradi sln. *plenice* »*Tanacetum v.*«, *plenice device Marije* »*Alchemilla v.*« (kakor n. *Frauenmantel*, frc. *manteau de Notre-Dame*). Sin. *ebračica* »*Alchemilla v.*«, *abrača* »*Tanacetum v.*« je prevzet iz lat. fit. (*Artemisia*) *abratenum*, ker ima ta rastlina podobne učinke. Sin. za *Tanacetum* so še *glisnica*, *črvinjak*, *črvinjek* (prim. r. *glisnik*, ukr. *glystnyk*, n. *Wurmgras*), ker preganja črevesne zajedalce; *mišji rep* (prim. č. *myši ocúsek*, *myši chvostek*, slš. *myši chvostík* »*Achillea millefolium*«) zaradi oblike listov, *golček* iz *gól* »*nudus*« (Havlová, Slavia LI, 189 s.). Sin. še *grliček*, *lopatka*, *konopljika*, *sementnica*, *dušica verna*, *trava materna*, *vsevetka*. Dalje glej *vrátati*. M. S.

vrátilo (n.), g. -a »navijalni valj na ročnih statvah« in »kljuka ob ognjišču, na kateri visi kotel«, *vrátilce* »navijalna deščica pri kolovratu« (jvzh. štaj.), tudi *vratovilo* »*vrátilo*«; v 16. st. *Tkalzhje vratilu*; *kakör eniga Tkalza vratilu* (Dalmatin); v 18. st. *tkalzhje vratilu* »*alabrum licium*, vel liciatorium« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. *vrátilo* »*liciatorium, pertica*«, sbh. *vrátilo* »eden od beh valjev pri statvah, zadnji, na katerega se navija platno, ali prvi, na katerem je navita preja; valj, debela deska«, mak. *vrátilo* »navijalni valj pri statvah«, blg. *vrátilo*, r. *vrátilo* (< csl.) »isto«, dial. *vorotilo* »vzvod, dvigača; vzvod, s katerim obračajo mlin proti vetru« (Dal', Slovar² I, 246), ukr. *vorotylo* »isto« in »dolgga os, ki vrti mlin, del stružnice«, br. *vracila* »navijalni valj pri statvah, navoj«, č. *vrátilo*, slš. *vrátilo* »isto«. Psl. **vortídlo* je nomen instrumenti od **vortíti* »vrniti, obrniti«. Dalje glej *vrátati*, *vratič*, *vrát I–II*, *vrétiti*. M. S.

vráziti, -im (v. impf.) »škripati« (notr., poh.), »jokati se, tuliti (o otroku)« (poh.), pf. *za-v*. »zaškripati«.

Brez znanih paralel, verjetno iter. **vorzítiti* k **vbrzati* (prez. **verzešb* (?)) v č. *vrzati* »škripati« in inkoh. **vbrznoiti* v č. *vrznouti*, slš. *vrznút'* »zaškripati«. Intenz. je potrjen v slš. *vrzúkat'* »škripati«. Z drugimi determinativi ali suf. je lit. *veřkti*, *verkiù* »jokati«, psl. **verske*, **verščáiti* »vreščati«, z asimiliranim *v- -sk- > v- -zg-* je slš. *vrzgat'* »škripati«, r. *verezgá* »kričač, cmera«, *verezžábt* »jokati se, cmeriti se«, o čemer glej *vrěščati*. Glej tudi *vrzati*. M. S.

vráza (f.) »superstitio«, tudi *vráz* (f.), g. *vražl* »isto, črna magija; vražár (m.), g. -rja »vedeževalec«, f. *vražarica*; adj. *vražast*, f. -a, kompoz. *vraževéren*, f. -rna »superstitiosus«, v. *vražiti*, -im (impf.) »ukvarjati se z vedeževalstvom«, kor. s slekanjem *vraziti* »vedeževati«, *vrazej* »pikapolonica« (Šivic-Dular, Traditiones XXVI, 63 ss.); v 18. st. *uráfha* »Schwarzkunst, ars magica« (Pohlin), *vrasha* »Schwarzkunft«, *vrafhtvu* »Widerpakt, Widergift«, *vrasim* »schade, verletze« (Gutsmann).

Prim. csl. *vraza* »divinatio, incantatio«, *vražiti*, -žq »*magicas artes exercere*«, sbh. dial. *vrázati*, -ám »vedeževati, čarati«, mak. *vraza* »isto« poleg »kobacati se, gomazeti«, blg. dial. *vražá* »čarati«, r. *vorozítb*, -išb »vedeževati, prerokovati«, ukr. *voroz*, *vorozítb* »vedeževalec, čarovnik«, *vorozýtty*, -óžyš »vedeževati, čarati«, br. *varazýcb*, -óžyš, p. *wróžyc* »isto«, stp. *wróza* »usoda«, stč. *vražē* »isto«, slš. *vražba* »čaranje«, dial. *vrážut'* »vedeževati« (navaja Machek², 699). Ker je v p. v 17. st. izpričano tudi *wróg* »usoda«, se zdi najverjetneje rekonstruirati psl. **vóržb*, **vórža*, **vorgē* »met, žreb« > »usoda (kot se prikaže pri vedeževanju s tehniko metanja zrn ali česa podobnega)« z denom. **voržiti*, **vóršišb*, impf. **voržáti* ali **vóržati* in izvajati iz **vérg-ti* »vreči, metati« (Brückner, 632). Semantično manj verjetna je povezava s psl. **vörgē* »sovražnik« (tako med drugim Vasmer I, 228, dvomi že Miklošič, 395). Zaradi p. *wróg* je fonetično problematična povezava z av. *varazyeiti*, got. *waúrkeiþ* »delati«, gr. *ópyia* »obred« (tako Janko pri Skou III, 616), besedotvorno težavna pa povezava s psl. **vbráčb* »vrač, čarovnik«, kar je nomen agentis v. dicendi **vbráti* > r. *vrátb* »lagati«. Dalje glej *vréči*. M. S.

vřb (m.), g. -a »vol vrbove barve« (Caf), *vřbče*, -ta (m.) »isto« (Caf), notr. *vřba* »črno-sivkasta krava, tj. take barve, kot je vrba« (Zemon pri Ilirski Bistrici; Erjavec, LMS 1882–83, 263), »neka riba« (Ilirska Bistrica).

Prim. hrv. dial. *Vrb* »ime volu« (Istra), *Vřban* »isto« (Istra), »ime ovnu« (Lika), *Vřba* »ime kravi« (Istra), »ime ovci s črnim obrazom in belimi pegami« (Kotar), *Vřbeša* »ime kozi« (Lika), *vřbast* »temen in z belimi pegami po obrazu (o ovci)« (l. 1594 v Vrbniku; ARJ XXI, 426 ss.), na Braču *vřba* »konj, mula ali osel črno-rdeče barve« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1337). Poimenovano po barvi, ki spominja na lisasto vrbovo lubje. K tipologiji prim. sln. *Bręza* »ime belo-progaste krave ali kože«, *bręzast* »progast (o govedu, kozah)«. Dalje glej *vřba*. M. S.

vřba (f.) »*salix*«, dem. *vřbica*; izv. *vřbež*, -a »tepec«, *vřbina* »velika vrba, vrbov gozd«, kol. *vřbje* (> *birbje* (Sušje pri Ribnici; Ramovš, Hgr. II, 153)), *vřbinje* »vrbov gozd«, *vřbíčevje* »vrbova goščava«, nomen loci *vřbíščē* »vrbov gozd«, *vřbovec*, -vca »vrbov gozd, koš iz vrbovih šib, epilobium«, *vřbovica* »vrbova šiba«, *vřbovina* »vrbov les«, *vřbnica* »*Lythrum salicaria*«, adj. *vřbov*, -a »Weiden-«, *vřbast* »nebistroumen«; v 16. st. *verba* »*falix*«, *verbifhe* »*falicetum, falix*«, *verbovie* »*falicetum*«, v 17. st. *verba* »*falce*« (Alasia), v 18. st. *verba* »*salix*«, *verbovje* »*salicetum*« (Kastelec-Vorenc), *vërba* »*salix*« (Pohlin), *verba* »Weide, Felberbaum« (Gutsmann); pogosto v tpn. *Vřba*, prim. za V. na Gorenjskem l. 1247 *apud Velewen*, 1353 *Felben*, 1358 *Velben*, za V. na Koroškem, n. *Velden*, l. 1297 *Velwen* (k srvn. *vělwe* »vrba«); *Vřbíčje*, l. 1451 *Werbicz*, 1496 *Vřbitschach*; *Vřbno*, l. 1403 *ze Werben* (prim. hrv. tpn. *Vrbno*, danes *Vrbnik*, č. *Vrbno*, gl. *Wjerbno*), *Vřbje*, *Vřbina*, *Vřbica*.

Prim. stcsl. *vřba* »*salix*«, sbh. *vřba*, akz. *vřbu*, *vřbu*, hrv. čak. *vřbà* (Vrgada), *yarbà* (Susak), *vorbà* (Hvar), sb. dial. tudi *fřba* (Kosovo), mak. *vrba*, blg. *vərbá*, tpn. *Vřrba*, *Vřrbovo*, r. *vërba*, ukr. *verbá*, akz. -ú, br. *vjarbá*, akz. -ú, p. *wierzba*, č. *vrba*, slš. *vřba*, gl., dl. *wjerba*. Psl. **vřrba* (sln., sb. dial., blg. tpn., r., slš.) ima kol. accentuacijo tipa **čēta*, **sēla*, varianta **vřrbá* (sbh., blg., ukr., br.) pa tipa **nogá*. Kol. je tvorjen iz ide. **vřbó-*, kar se ohranja v lit. *vřbas* (4. a. p.) »šiba«, lot. *vřbš* »tanka pa-

lica«, prim. dalje gr. ῥάβδος »šiba, palica«, ῥάμνος »kozja češnja, Rhamnus« < **ur̥b-no-*, v polni stopnji **uerbes-* > lat. *verber* (n.) »šiba, bič«, *uerbes-nā > lat. *verbena* »mlado vejevje lovorja, oljke, mirte ipd., rabljeno v verske namene«. Izvajanje iz baze **uer-b-* »viti, upogibati« se zdi zaradi gr. ῥάβδος verjetnejše od izvajanje iz baze **uer-bh-*, ki se z nazalnim infiksom ohranja npr. v gr. τὸ ῥάμνος »kriv prtiči kljun« (Trautmann, BSW, 360; Vasmer I, 184; Fraenkel, 1259; Pokorny, 1153). Pri-tegnitev het. *hurpasta(n)-* »list, lubje« (Neumann, KZ LXXVII, 89; Puhvel, HED III, 406) je problematična, saj gr. ne izkazuje vzglasnega laringala. Glej tudi *vr̥b*, *vr̥bika*. M. S.

vr̥bānec (m.), g. -*nca* »erysipelas, šen«, tudi *urbānec* (m.), g. -*nca* »isto«.

Prim. hrv. *vrbanac* (Dubrovnik), hrv. kajk. *verbanec* (Habdelić, Belostenec), blg. *urbalec*, *urbulec*, *urbanec*, *urbalka*, *urbalek*, madž. *orbánc*, *orbacz*, *orbálczsr* tudi »elephantiasis, scabiei leprave species, herpes«, rum. *orbânt*, *orbált* »erysipelas«. Oblike z -*l-* spominjajo na sln. dial. *jarbolec* »erysipelas« (bkr.), zato je vprašanje, če je res mogoče izhajati iz *morbus sancti Urbani*, kakor madž. *Szent Antal-tüze*, n. *Sant Anthoni Plag* po mnenju vseh dosedanjih raziskovalcev (Štrekelj, LMS 1894, 4; JA XXIX, 289; Kniezsa I, 363; Benkó II, 1097; Skok III, 620). Madž. oblike izvajajo iz sln., rum. iz madž., blg. pa iz rum. Vendar sln. *jarbolec* ne more biti samo slučajno paralela. Treba je sponirati poleg gr. učenega ἑρυσιτελας pri Hipokratu še neizpričane ljudske oblike. Glasovno zaporedje *-r-b-l(n)-* proti gr. *-p(σ)-π-λ(λ?)-* podpira domnevo, da je neka vulgarna gr. oblika Hipokratovega apelativa z različnim, tudi germ. posredovanjem, dala današnje oblike.

vr̥bānščak (m.), g. -*a* »vrsta trte, die blaue Urbani-traube« (vzh. štaj).

Prim. hrv. čak. *vrbanščak*, *-ōnca* »vrsta trte« (Brač). Tvorjeno iz hagonima *Vrban* < lat. *Urbānus*, prim. iz tega tvorjeno tudi n. *Urbanstraube*, *Urbanitraube*, *Urbaner*, *Urban* »vinska trta«. Okrog sv. Urbana (25. maj) namreč trta cveti, zato je Urban poleg Medarda, Miklavža, Barnabe in Janeza zaščitnik vinarjev (Grimm, Wb. XI/3, 2373 s.). Glej tudi *vr̥bānec*. M. S.

vr̥bika (f.) »neka trta« (Slovenske Konjice), *vr̥bovec*, -*vca* »isto« (Caf, Celje), *vr̥bovščak*, -*a* »isto« (mariborska okolica); semkaj sav. *vr̥bič* »neko jabolko« (Sv. Jakob pri Sentjurju).

Prim. hrv. *vr̥bič* »neko belo grozdje« (Krk, Dalmacija), *vr̥bika* »vrsta jabolk« (Varaždin), »vrsta grozdja« (Rečnik SANU III, 25). Izpeljano iz *vr̥ba*, vendar razlogi niso jasni. Pleteršnik pri *vr̥bika* navaja tudi n. *Weidenrebe* = *grüner Kanigel*, česar v nemških slovarjih ni najti. M. S.

vr̥č (m.), g. *vr̥ča* »urceus«, dem. *vr̥ček*, -*čka*, *vr̥čič* in *vr̥čič*, -*iča*, adj. *vr̥čast*, -*a* »krugförmig«; kor. obir. *wärč*, pl. *wärč* < *i (Karničar, Obir, 31, 60), pkm. *vr̥č*, *vr̥ček* (Novak, Slovar², 170); v 16. st. *verzh* »urceus« (Megiser), v 17. st. *verch* »boccal da oglio« (Alasia), v 18. st. *verzh* »antharus, amphora, urceus, ena perfena ša vodó polfoda« (Kastelec-Vorenc), *verzh* »Krug, amphora, hydria« (Pohlin).

Prim. csl. *vr̥čb* »urceus«, *vr̥čbva* »dolum«, hrv. *vr̥č*, g. *vr̥ča*, čak. *vr̥č*, *vārč*, -*a*, dem. *vr̥čič*, *vārčič* »glinen

vrč«, sb. dial. *vr̥čva* »velik glinen vrč z dvema ročaje-ma«, mak. *vr̥čva*, *vr̥čka* »vrč«, blg. *vr̥čva*, *vr̥čka* »isto«. Jslov. **vr̥čb* je verjetno prevzeto iz lat. *urceus* »vrč«. Od tod ali iz lat. *orca* je izposojeno tudi got. *aúrkeis »vrč« (izpričan je g. pl. *aúrkje*), ags., stsaš. *orc* »vrč«, iz dem. *orcula* je nvn. dial. dem. *Órclin* »vrček« (Alzacija). Stvn. *urceol* »vrč« je iz lat. dem. *urceolus*. Jslov. **vr̥čbva* verjetno temelji na lat. *orca* »kad, sod«, pri čemer je izglasje pod vplivom jslov. **b̥čč*, g. **b̥ččv̥č* < vlat. *buttia (Miklošič, 383; Šturm, ČJKZ VI, 64; Feist, Wb., 68; Skok III, 620). Akcentske razmere govorijo proti izvajanju jslov. **vr̥čb* iz **ur̥k-jo-* (k bazi **uer-k-* »viti, vezati«) in domnevi o prasorodnosti lat. in jslov. izraza (tako Králik, Slavica Slovaca XXIX, 107 ss.). Glej tudi *ūrna*. M. S.

vr̥čati, *vr̥čím* (v. impf.) »renčati, brenčati; dreti se, kregati se na koga«, pf. *zavr̥čati*, *zavr̥čím* »zarencati (o psu, medvedu)«, knjiž. *vr̥čáti*, *vr̥čím* »renčati« (SSKJ V, 516); k temu *vr̥čún* (m.) »zadiruh« in verjetno cgn. *Vrčón*, *Verčón*, *Brčón*, *Berčón*, *Brčún* < **vr̥čón*, prim. č. *vr̥čoň* »godrnjač«. Sem polnostopenjsko sinonimno *vr̥čáti*, -*ím* »kričati, dreti se (o detetu)« (Vreme; Erjavec, LMS 1882-1883, 263), pri Pleteršniku II, 794, neustrezno normirano *vr̥čáti*, -*ím*, kar je po ekspresivni nazalizaciji dalo širše sln. *renčáti*, -*ím*.

Prim. csl. *vr̥čáti*, *vr̥čō* »sonum edere, murmurare«, hrv., sb. *vr̥čáti*, -*ím* »murmurare« (Vuk), r. *vorčáť*, *vorčú*, *vorčísť* »renčati, godrnjati«, br. *vorčác*, p. *warzceć*, č. *vr̥čēt* »renčati, godrnjati«, slš. *vr̥čat'*, gl. *wórceć* poleg *bórceć*, dl. *warcaś* poleg *barcaś*.

Psl. **vr̥čáti*, **vr̥čísť*; sorodno je lit. *ur̥kti*, -*iū*, -*iaū* »cmeriti se«, *ur̥kioti*, -*ioju*, -*iojau* »godrnjavo mrmrati«, lat. *urcō*, -*āre* »oglašanje risa« in v osnovni prevojni stopnji lit. *veřkti*, -*iū*, -*iaū* »jokati« (Miklošič, 384; Vasmer I, 231; Skok III, 621; Walde-Hofmann II, 839; Schuster-Sewc, HEWb., 1659, 54 s.). Fonetično razmerje osnov lahko odraža podedovano prevojno alterniranje izohdiščnega atem. glagola **ur̥k-ti* : **ur̥k-enti*. Machek², 699, je psl. vzglasni **v-* imel za protetični vokal in osnovo **vr̥čā-* enačil z lit. preteritalno *ur̥kiaū* k *ur̥kti*, -*iū* »cmeriti se«, proti čemur lahko govori polnostopenjsko sln. *vr̥čáti* < **vr̥čáti* < **verk̥ti*. Ide. baza **uer-k-* je motivirana iz ide. **uer-* »govoriti«, kamor spada tudi sln. dial. *vr̥eti* (*nad kom*) »kričati, godrnjati« (Savinjska dol.). Glej tudi *vr̥čati*, *vr̥kati*, *vr̥ččati*, *renčáti* in *vr̥eti* II. M. F.

vr̥dača (f.) »zelena sliva« (citirano po Miklošiču, 383). Miklošič, l. c., je izvajal iz it. *verdōcchia* »vrsta sliv ali hrušk«, kar je tvorjenka iz adj. *verde* »zelen« (Battisti-Alessio, 4017).

vr̥č (adj.), f. -*a* »vroč« v bovškem *ur̥č*: *jč*, f. -*a* (Ivančič, DSBG, 67).

Adjektiv je z besedno družino zabeležen le še v 18. st. pri Gutschmannu: *vr̥zh* »heiß; hitzig, gorenzen, snoin; warm, topel, gork; siedheiß, kipezh«, *prevr̥zh* »siedheiß«, *vr̥zhina* »Hitze«, *vr̥zhust* »Hitze«, *vr̥zhiti* »hitzen, pregrejati, sgrejati«, in v 19. st. pri Janežiču¹ II, 482: *vr̥č* »vroč; heiß, brennend«. Kot adverb znan v obir. kor. *wr̥eāč* (Karničar, Obir, 270, 13) z akutom, ki ob formalno enakem obir. kor. *žēč* »žgoč«, f. *žēčā*, n. *žēāč* k *žhāt*, *žjē* »žgati, žge« (Karničar, o. c., 270) kaže na reducirano nevtralnno obliko **vr̥čē*. Ob splošnosln. adj. *vr̥čōč*, f. *vr̥čāča*, prvotnem ptc. prez. akt. glagola *vr̥šē* < **vr̥šēš* ob inf. *vr̥tēti* < **vr̥tēti*, predstavlja kor. **vr̥č*, f. **vr̥čā* variantni ptc. prez. akt. **vr̥r̥jēt'*, ki je priča-

van pri glagolskem tipu *rděti* → *rděč*, *trpěti* → *trpěč*. Ptc. lahko tudi ni analogen po omenjenem tipu, ampak posredno kaže na tvorbo iz variantnega prez. *vvrějšeb, ki ga potrjuje npr. r. dial. *vrěb*, *vrěju* »močno se potiti«. Enako je tvorjeno blg. dial. *vrěšt* (Georgiev I, 186), č. *vřící* »kipeč«, slš. *vriaci* »isto«, dl. *wrjacy*. Glej tudi *zvrěčiti se* in dalje *vrěč*. M. F.

vrěča (f.) »saccus« in *vrěče* (n.), -a »isto« = pkm. *vrěče* (n.), pl. *vrěča* (Novak, Slovar², 170) = rez. *wrěćg*, pl. *wrěcie* (Steenwijk, SDR, 331); po Cafu tudi »modnik, mošnja« = *vrěče* »podolgovata vreča za žito« (Caf), »vreča, v kateri se masti oljke, kadar se dela olje« (Mavhinje; Erjavec, LMS 1882-1883, 262); dem. *vrěčica*, *vrěčar* (m.), g. -ja, adj. *vrěčast*, f. -a. V 16. st. *vrězhe* (Megiser), v 18. st. *vrězher* »cilicium, šhimnata fraiza, pás, šhakil« (Kastelec-Vorenc), *urejza* »ein langer Sack; saccus« (Pohlin), *vrezha*, *vrezhje*, *vreiza* »Sack«, *vrezhiza*, *vrezhek* »Beytafche«, *koshna vrezhiza* »Ranze«, *vrezhar* »Säckler, shaklovez, mofhnar« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *vrěštie* »cilicium«, csl. *vrěšta* »saccus«, hrv. *vrěča* »idem«, čak. *vriča* (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1338), sb. *vrěča*, mak. *vrěča*, blg. *vrěšta*, *vrěšt*, *vrěštie*, r. *veretá*, ukr. *vereta*, č. *vrěcko* »žep«, stč. *vrěce*, slš. *vrěce*, *vrěcko* »žep«. Prvotno verjetno **vert'e* (n.); sorodno je lit. *virtinē* »sveženj, trop, vrsta«, lot. *virtene* »vrsta«. Iz iste osnove je sln. *verēja*, *verīga*, *zavrěti* (Miklošič, 385; Trautmann, BSW, 351; Vasmer I, 187).

[Psl. **věri'a* (f.) in *věrtal/*vertá sta tako kot gr. ničtopenjsko ἀορτή (f.) »vojaška malha«, sekundarno »cev, žilna cev = aorta« < *H₂ur-téH₂ nomena actionis na *-to- iz baze **H₂ur-* »viseti; obešati, nizati, vezati«, prim. alb. korensko tematsko *vjer* »obešati«, gr. ἀείρω, kontrahirano αἶρω »dvigati, nizati«, lit. *verti*, *veriti* »vdeavati«, lot. *věrt*, *věrvulveru* »nizati, vdeavati, šivati« (Trautmann, BSW, 351 s.; Vasmer² I, 297; Skok III, 622). Slovansko polnostopenjsko akutirano gradivo je bilo iz prvotnega **H₂ur-tó-* »obešen → viseč«, po substantivizaciji in konkretizaciji »viseč (predmet)« aktualizirano na podlagi akrostatičnega balto-slov. prez. **uēr(e)-*, prim. lot. *věru*. Le v sln. izpričan n. je lahko arhaični ostanek preglašenega sln. dial. *vrěče za izhodno sln. *vrěča*. Oblika *vrěca* (Pohlin, Gutsmann) je po redukciji iz dem. ustreznice nastala po vzorcu sln. *srájca*, *pějca*. – M. F.]

vrěčati, -am (v. impf.) »kričati, dreti se, vřeščati« (Vreme; Erjavec, LMS 1882–83, 263).

Ker se konzonantna skupina -šč- v jnotr. praviloma ohranja, vsekakor pa ne poenostavlja v -č- (glej Rigler, Jnotr. gov., 175), izvajanje iz *vrěčati* ni možno. Navedeni tonem ni zanesljiv, ker je beseda znana le v notr. Gradivo dopušča rekonstrukcijo *verčati, -išb, kar bi bilo lahko s k-jevskim sufiksom (ali determinativom) tvorjeno iz ide. korena **uerH-* »govoriti«, prim. tako še lit. *verkti*, *verkiu* »jokati«, *verkouti* »neutolažljivo jokati«. Možno, čeprav negotovo je pritegniti sbh. *vrěčati*, -im »meketati« in mak. *vrěka* »meketati, vřeščati«, kjer ni mogoče dokazati prvotnega č. Glej tudi *vřčati*, *vřkati*, *vrěčati*, *vrískati* in o korenu dalje *rěči*. M. S.

vrěči, *vřzem* (v. pf.) »conicere, iacere«, tudi »skotiti« (kakor n. *werfen* v obeh pomenih), »dati dobiček, korist«, npr. *kmetija mu dobro vrže; vrěči se po kom* »pognati koga, biti podoben komu«; impf. *vrěčati* (goriš.), v standardnem jeziku supletivno *metáti*; ustrezno po-

mensko spremenjeni pref. v. iz-, na-, od-, o-, opo-, pod-, po-, pre-, pri-, raz-, spo-, spre-, za-, z-v., impf. redko -*vrgováti*, -*ūjem*; subst. *povřg*, -*vřga* »skotitev«, *izvřglaj*, *izvřg*, *izvřzek* »Auswurf«, *izvřga* »Verwerfung« (*izvřag* »izmet, izbruh« je prevzeto iz stcsl.), *ovřg*, -*vřga*, *ovřga*, *ovřžba* »zavrnitev, ugotovitev o neutemeljenosti«; v 16. st. *vrězhi* »werffen, hinwegwerffen, injicio, profertere«, *doli vrězhi* »herabwerffen, umbwerffen, iaccio« (Megiser), v 17. st. *vrrech* »buttare« (Alasia), *vrězhi*, *vrěshem* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vrězhi*, *vrězhi* »dejacere, effligere«, *se po šhlahiti ne vrězhi* »degenerare«, *doli fe vrězhi* »deruere«, *podvrězhi* »subdere, submittere«, *fa-vrězhi* »abdicare, abycere« (Kastelec-Vorenc), *vrězhi*, *vrěshem* »werfen«, *krava je povergla* »die Kuh hat geworfen« (Gutsmann). Sln. *privřzen*, -a »anhänglich«, *privřženec*, -nca »Anhänger« je prevzeto iz r. *privřžennyj*, *privřženec*, iz česar je tudi č. *priverženec*. V star. jeziku je *pervřfen* »adauctus, adiectus, diligens, exaptus, habilis« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *vrěšti*, *vrěgō* »iacere«, hrv. kajk. *vrěci*, širše sbh. *vřci*, *vřgnēm*, hrv. dial. *vřžēm*, npr. na Vrgadi *vřci*, *vřžēš*, blg. *vřrga*, *vřrgam*, r. samo v kompoz. *ot-věrgnutb*, -*nešb* »zavrnuti«, *izvěrgáť* »izvreči«, ukr. *verěčy*, *verěžēš* »vreči«, stč. *vrci*, *vrhu*, č. *vrhnouti* »vreči«, impf. *vřhati* »metati«, slš. *vrhnút*, impf. *vřhat*, gl. *wjer(h)nyč*, impf. *wjerhač*, dl. *wjergnuš*, impf. *wjergas* »isto«. Psl. **věrt'i*, *věrgnq *věrgō navadno izvajajo iz ide. baze **uer-g-* »vrteti«, prim. sti. *vřnákti*, *vřjati* »obračati, vrteti«, lat. *vergere* »nagniti se«, niz. *werken* »kriviti se (o lesu)«, šved. *wurken* »ukrivljen zaradi vlage«, lot. *savergt* »posušiti, skrčiti, zgrbančiti«, refl. *savergtiēs* »zgubati se, zgrbančiti se (zaradi vročine)« (Vasmer I, 185; Pokorny, 1154). Pomensko bolj ustreza got. *wairpan*, stvn. *werfan* > n. *werfen*, stnord. *verpa* »vreči« < ide. **uérq^h-e-* (z asimil. tipa ide. **uřk^h-o-* > pgerm. **uulx^h-a-* > **uulfa-* »volk«), na kar opozarjajo Vasmer, I. c., Machek², 700; Kluge²³, 886; LIV, 630 idr. Psl. prez. je sodeč po n. stopnji korenskega vokalizma tvorjen po aor., ki se ohranja v stcsl. *otvřbgž*. Dolgi vokalizem lahko izvira iz težke baze, ki pa iz germ. ne more biti razvidna. Primer sicer ustreza Rasmussenovi reinterpretaciji Winterjevega pravila (Rasmussen, CWPL II, 63 ss., 75). M. S.

vrěd I (m.), g. *vrěda* »poškodba«, zlasti »neka bolezen, katero človek zaradi velikega truda ali sedenja dobi čez pas« (goriš., dol.), »otrđitev vranice ali jeter« (Caf), »gnojna bula, podkožni tur«, v. *vrěditi*, -im »poškodovati, zgrabiti ali udariti že ranjeno mesto«, *uvřěditi*, -im (pf.) »notranje poškodovati (zaradi prevelikega napora)«, rez. *wřidit se* »pretegniti si hrbet« (Steenwijk, SDR, 331), po Pleteršniku *uvřejen* »pretegnjen, prevzdignjen (o telesu)«, *prevřěditi se*, *prevrediti se*, -im se > *prevorditi se* (pf.) »s težkim delom, zlasti prevzdignjenjem težkih bremen bolečine dobiti čez pas, prevzdigniti se«; adj. *vřěden*, -*dna*, *vřědân* > *vřdân*, -*dnâ*, *vřědast*, -*dna*, *vřědōven*, -*vna* »poškodovan«, zlasti »pretegnjen (od težkega dela)«, v 18. st. *vřeiditi* »laedere, oblaedere«, *fe ureiditi* »vires deperdere, mūzh šgubiti« (Kastelec-Vorenc), *ure-dim se* »unterwachsen, ulcefcere« (Pohlin), *vřiditi se* »unterwachsen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *vřědz* »lepra, damnum, iactura, affectus, laesio, vulnus«, *vřědnōz* »corruptus, mancus«, hrv. *vřijed* »čir, poškodba, gnoj na rani, strup, škoda«, čak. *vřid* »gnoj na rani« (Vrgada), »mozolj, gnoj« (Benkovic, Lumbarda), širše sbh. *povřijěditi*, *povřijědm* »raniti,

prekršiti«, mak. *vred* »prehlad«, *povredi* »raniti, prekršiti«, blg. *vredjá, -iš* »škodovati«, r. *véred* »tvor, bula«, str. *veredē* »rana«, ukr. *véred* (pl. *véredy* »kaprice, muhe«), br. *vérad* »pretegnitev uda«, p. *wrzdōd, g. wrzodu* »tvor, ulje, gnojna rana, čir«, č. *vřed, slš. vřed, gl. brjód, star. wrjód, -oda, dl. wrjod* »isto«. Iz slov. je morda madž. *méreg* »strup, gnev«. Psl. **vérdz* »tvor, ulje, gnojna rana« (> »rana, poškodba«) < ide. **uérdo-* »izrastek na koži« poleg **uordā* v stnord. *varta*, ags. *wearte*, stvn. *warza* »bradavica«, nperz. *balū* < iran. **yard-* »isto«, prim. prek nekega glagola tudi lot. *apviŕde* »tvor, bula«, je tvorjeno iz ide. baze **uer-d-* iz korena **uer-* »vzdignjeno mesto (na zemeljski površini ali na koži)«, prim. iz **uer-s-* lat. *verruca* »bradavica«, ags. *wearr* »žulj, bradavica«, stvn. *werra* »krčna žila«, nvn. *Werre* »ječmen v očesu«, tj. »gnojno vnetje lojnic v vekli« (Machek², 702; Pokorny, 1151). Ni izključeno, da sta v psl. **vérdz* sovpadla dva ide. homonima. Drugi je lahko iz ide. **uérdo-* iz korena **uer-* »praskati«, prim. z determinativom *-d-* mdr. ags. *wrotan* »riti, kopati«, lat. *rödere* »glodati« in z nazalnim suf. sti. *vranā-*, alb. *varrë*, psl. **rāna* (Pokorny, 1163). Star. avtorji primerjajo tudi sti. *várdhate* »rasti«, *várdhati* »jačiti«, av. kavz. *varāđaiete* »isto« (Vasmer I, 186), kjer pa je možno izhajati iz baze **Hūldh-*, kar bi lahko prek ničte stopnje **Hludh-* < **Hūldh-* dalo novo p. st. **Hleudh-* »rasti« v sti. *ródhati* »rasti«, got. *liudan* »isto« (LIV, 627, 221). Glej tudi *vrednik*. M. S.

vréd II (adv.) »istočasno, takoj, skupaj z«, adj. *vréden, -dna* »zgoden«, npr. *vrédni krompír* (dol.); v 18. st. *s'mano vred* »sammit mir« (Gutsmann).

Prim. hrv. *vréd, vréde, vréda, úréd, uredu* »hitro, takoj, čim prej«, z drugim pref. tudi *nared* »takoj« (= sln. *náred* »pripravljen«), mak. *vred* v zvezi *sie vred* »vsi skupaj«, blg. *vréd* »povsod«, r. *vrjád (čémú)* »ravno prav, kakor nalašč, primerno, pisano na kožo, ob pravem času«, *vrjád li* »najbrž ne«. Psl. **vž rēdz* k **rēdz* »vrsta, čas«. Sln. *vžréd* »takoj« (Caf), *zréd* »skupaj«, *zred* (prep. z instr.) »skupaj z«, npr. *zred teboj* »skupaj s tabo, s tabo vred«, kaže na **vžz rēdz*. Glej tudi *rudi, vried* in dalje *rēd I, rēd III*. M. S.

vrédén (adj.), f. *-dna* »dignus, carus, praestans, benemeritus«, tolm. tudi »sposoben, zmožen«, abstr. *vrédnost* (sekundarno tudi *vrédnost*) »pretium, dignitas«, *vrédnota* »virtus, honos«, *vrédnotnica* »Wertzeichen«, adj. *vrédnosten, -tna* »Wert-«, v. *vrédnotiti, -ótim* (impf.) »werten«, pf. *o-, raz-v-*; iz zvez *málo vrédén* in *hvále vrédén* je *malovrédén, -dna* »nichtswürdig«, *hvalevrédén, -dna* »löblich«; v 16. st. *vreden* »dignus«, *veliku vrejden* »pretiofus«, *zhafti vreidn* »venerabilis«, *ne je vrednu derfhati* »dedignor«, *malu vreidan* »simplex«, *vrednoft* »dignitas, autoritas« (Megiser), v 17. st. *vreden* »degno«, *vrednoft* »dignità« (Alasia), *vreden, ureden, vureden* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vrédén* »dignus«, *malu vrédén* »frivolus«, *hvále vrédín* »probabilis«, *vrédnoft* »dignitas« (Kastelec-Vorenc), *urédn* »dignus«, *urédnoft* »dignitas« (Pohlin), *vrieden* »würdig, werth«, *vriednost* »Preis, Werth, Würde« (Gutsmann).

Prim. csl. *vrédьnъ* »dignus«, sbh. *vrijédan* »dragocen, priden, marljiv, dostojen«, *vrijéditi, -im* »veljati, biti koristen«, hrv. čak. *vrídán, vrídánā, vrídno* »dragocen, priden, marljiv«, v. *vríditi, vrídi* »veljati, biti dober, uporabn« (Vrgada), mak. *vreden* »priden, marljiv, sposoben«,

vredi »veljati«, blg. *vrédén* »sposoben, iznajdljiv«. Jslv. adj. **vérdьnъs*, f. **vérdьnā* »vreden, dragocen, veljaven« in v. **verditi, *vérditi* »veljati, imeti cenó« sta tvorbi iz **verdē* »vrednost«, kar se ohranja v kor. sln. *vréd* v frazi *za vred imeti* »imeti za vredno, spoštovati«, v 18. st. *svried imeti* »würdig achten« (Gutsmann) in csl. *ne vrédu sstvoriti* »ne odobravati, ἀποδοκιμάζειν, καταβαρβείειν«. To je pred metatezo likvid, tj. najkasneje okrog l. 800 prevzeto iz stvn. *wérd* »cena, vrednost« (Miklošič, 383; Kiparsky, Lw., 163; Striedter-Temps, DLS, 247, ki domneva prevzem iz stvn. adj.), kar je substantivizirano iz adj. *wérd* »vreden«, prim. dalje got. *wairþs*, stnord. *verðr*, ags. *weorþ*, agl. *worth* »vreden, veljaven« < **uérto-* k bazi **uert-* »vrteti, obračati«, prim. od tod še kimr. *gwerthu* »prodajati«, av. *auuvarātā* »vrednost, premoženje« (Kluge²², 788). Domneva o pristno slov. tvorbi iz vzporedne baze **uerdh-* (Mladenov, 79; Skok III, 625) je malo verjetna. Iz n. je prevzeto tudi lit. *vertas*, lot. *vērts*, stprus. *werts* »vreden« (Fraenkel, 1229). M. S.

vredník (m.), g. *-a* »Teucrium chamaedris« in »Veronica chamaedris, Cynanchum vincetoxicum«, *vrednják* »Glechoma hederacea«, *vrednica* »Veronica filiformis«; v 18. st. *vredník* »come; ena fimška falata, félišzhe, korén je fladák« (Kastelec-Vorenc), *urédník* »tormentilla« (Pohlin), *vredník* »Ruhrwurz« (Gutsmann).

Pleteršnik II, 795, navaja po Erjavcu, da so to rastline, ki celijo vred. Gre za medsebojno podobne rastline, ki so jih mešali tudi starejši botaniki, prim. p. *ožanka* »Veronica ch., Teucrium ch., Glechoma h.« (navaja Machek, JR, 193). Sln. *mžličnik, mrzlični koren* »Teucrium chamaedris« kakor sbh. *trava od groznice* in frc. *herbe des fièvres* kaže na uporabo proti vročini. Sln. tudi *krčnica, želodčnik* (rastlino so uporabljali proti želodčnim krčem), *urhovka, rastlina svetega Urha* (ker začne cveteti v začetku poletja, ko goduje Urh). Sln. *žúljevka* je verjetno izpeljan iz *žúlj* (ker se uporablja tudi pri zdravljenju žuljev), vendar je sln. *žúlj* tudi »Ononis spinosa«, bodikava rastlina, ki se kakor »Teucrium chamaedris« uporablja proti želodčnim težavam (Havlová, Slavia LI, 190). Dalje glej *vréd I*. M. S.

vrej, izpričano le v zvezah tipa *v eno vrej* »istočasno, skupaj«. Glej *venovrej*. M. F.

vréme (n.), g. *vreména* »serenitas, tempestas, Wetter«, star. in dial. tudi »tempus, čas«; Caf in Miklošič navajata tudi pomen »vzrok«, npr. *vreme ti je jokati*; jvzh. štaj. *vréme, -na*, vzh. štaj. pkm. *vrémen* (Piterešnik), v Beltincih *vréme, -na* »vreme, čas« (Novak, Slovar,² 170), kor. obir. *wréme, g. wrēmē:na* (n., m.) (Karničar, Obir, 260), črnovr. *urēmę, g. urēmianę* (Tominec, 232); dem. *vreménce*, adj. *vreménski* »Wetter-«, pkm. *vremenit, -a, vremeniten, -tna* »časen, sedanji, tuzemski«, v. *vremeniti, -im* (impf.) »wittern«, v. *se, bkr. vremeniti se* »biti lepo vreme«; v 16. st. *lipu vreme* »serenitas«, *hudu vreme* »tempeltas« (Megiser), v 17. st. *vreme* »tempo« (Alasia), v 18. st. *hudu vremē* »aeris inclementia, tempestas mala«, *s'méphanu vremē* »aprilis tempus« (Kastelec-Vorenc), *uréme, -na* »Wetter, Zeit, Tempeltas« (Pohlin), *vreme* »Wetter, Zeit«, *vremenik* »Wetterglas, Barometer« (Gutsmann); star. tudi *nevréme, -éna* »nevihta«, prim. v 18. st. *veliku nevréme biti, šlafti na murju, valuve gnati* »exaestuaré« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *vrémę, -ene* »tempus«, sbh. *vrijéme, g. vrémēna* »čas, vreme«, *něvrijéme* »slabo vreme, nepri-

meren čas«, hrv. čak. *vřime*, g. *vřimena*, pl. *vřimenã* (Vrgada), *vřimenã* (Brač), mak. *vreme* »čas, yreme«, blg. *vřime*, pl. *vřimenã* »isto«, srb. *vřemě, vřemę*, str. *veremja* (r. *vřemja* je iz csl.), ukr. dial. *vřem'ja, vřemnja*, star. br. dial. *vřame, vřeme* (Nosovič) »čas«, Psl. *vřmę, g. *vřmene < ide. *vřert-mę, g. *vřert-men-es »obračanje, vrtenje, kroženje« (z analogno e-jevsko vokalizacijo sufiksa in končnice), prim. sti. *vřrtman-* (n.) »kolesnica, kolovoz, cesta« iz baze **vřert-* »vřrteti«. K semantiki prim. sti. *pari-varta-* »tek, obtok«, lat. *annus vřrtens*. »Čas« je bil po psl. predstavah *»vrtenje, obračanje, vračanje dneva in noči, letnih časov ipd.« (Miklošič, 384; Vasmer I, 235; Pokorny, 1157; Mayrhofer, EWA II, 520; o akcentu Snój, *Linguistica XXXIII*, 229 s.). Dalje glej *vřtęti, vřtęno*. M. S.

Vreme (tpn.), g. *Vřem*, l. 1449 *Ure*, kasneje latinizirano *Auremum*, 1498 *Remer supp. Rem*: k temu *Vřemšćica*, l. 1460 *an der Remschütz*, l. 1498 *auf der Remschutsch in Vřemski Britof*.

Verjetno je iz iste osnove tudi *Remšenik*, l. 1193 *Remsnik* s pogostim izpadom vzglasnega v- pred -r-. Prim. sb. tpn. *Vřemci, Uřemovič*, hrv. kajk. *Remšnik* in ukr. *Veremje, Veremjev, Veremievka, Veremoviči*. Izhajati je treba iz psl. *vřmę < ide. **vřers-men-* »vzpetina, gora«, izpričanim v gr. ἔρμα (n.) »grič«, sti. *vřsmán-* »vrh« (Pokorny, 1151). Glej tudi *Retje* poleg *vřh* in *vřd I*.

vřestlįj (m.), g. -a »Erica carnea« (goriška okolica; Erjavac, LMS 1875, 222).

Tako kot na sln. zahodu še *redlįj, krzłįj, repłįj* s suf. *-yl'b (Stawski, SP I, 112) tvorjeno iz *vřstę, prim. ukr. *verest* »Calluna vulgaris«, p. *wrzost* »Erica vulgaris« (Karlłowicz, SGP VI, 169), kar je tako kot *vřskę v r. dial. *vřesek* »Calluna vulgaris«, ukr. *veresk* »isto«, p. dial. *wrzosc* »Erica vulgaris«, č. dial. *vřesk, břesk* »Calluna vulgaris« besedotvorna varianta k *vřskę > sln. *vřęs* »Erica«, tudi *ręsa* »isto«. Dalje glej *ręsa I*. M. F.

vřęšćati, -im (v. impf.) »kričati, cvřčati«, pf. *za-v-*, subst. *vřęsk*, g. *vřęska* »kričanje, vřęšćanje, jok«, *vřęšć* »vřiti, šunder«, *vřęšćák, vřęšćálo, vřęšćálec, -lca* »kričáč«, *vřęšćávín* »čvekač«, *vřęšćek, -ćka* »stržek«, adj. *vřęšćęv, -áva* »kričav«; akcentska varianta *vřęšćati* je po prehodu neakcentuiranega *ę* > *i* dala *vřišćati, -im* »isto«, odtod *vřišć* »vřęšćanje«, v 18. st. *vřišćhati* »vřęškuši križhati, clamitare« (Kastelec-Vorenc), *vřiefham* »schreye wie ein Kind« (Gutsmann), *urishim, urishati* »vagire, schreyen wie ein Haas oder kleines Kind« (Pohlin).

Prim. csl. *vřęstati* »clamare«, *vřęskanie* »jok, jadikovanje, fletus«, sbh. *vřęstati, -im* »jokati, meketati«, mak. *vřęska* »meketati, vřęšćati«, blg. *vřęštįj, vřįskam* »vřęšćati, meketati«, r. *vřęšćátb, -išb* »kričati«, *vřęsk* »krik, vřišć«, ukr. *vřęšćátb, -jš* »kričati, vřęšćati«, *vřęsk* »krik, vřišć«, br. *vřęšćáčb, -jš* »kričati, vřęšćati«, *vřęrask* »krik«, p. *wrzeszczęc* »kričati, vřęšćati«, *wrzask* »krik, vřišć«, č. *vřęšćęti, vřįskati*, dial. *břįskati, břęšćęt*, stč. *vřęšćęti* »kričati, vřęšćati«, *vřęsk* »vřisk, vřęšćanje«, slš. *vřęšćat', vřęskat'* »kričati, vřęšćati«, gl. *vřęšćęc* »kričati, vřęšćati, jokati«, dl. *vrjašćas* »isto«. Vzh. slov. kaže na psl. *vřęšćati < **vřęr-skę-*, p. in luž. na *vřęšćati (jslov., č. in slš. dopuščajo obe rekonstrukciji), kar je očitno sekundarno, saj bi iz **vřę-* pričakovali psl. **vřę-*. Tudi eksterna rekonstrukcija narekuje **vřęr-sk(')*, prim. lot. *verksēt, verkstēt* »tího jokati«, lit. *verkšlęnti* »z jokajočim glasom izražati slabo voljo« in pri *vřęšćati* nave-

dene paralele, zato ima rekonstrukcija *vřęšćati več možnosti (Trautmann, BSW, 353; Vasmer I, 187). Koren je domnevno isti ide. **vřerH-* »govoriti« kot v lit. *rękti*, lot. *rękt* »vřiti«, psl. **vřet'i* »reči«, manj verjetno onomatopejski (tako Schuster-Sewc, HEWb., 1689). Glej tudi *vřęšćati, vřįskati*. M. S.

vřetęno (n.) »fusus; Spindel, Welle«, dem. *vřetęnce* tudi »spondylus, vertebra«, adj. *vřetęncast* »quirlförmig«, semkaj *vřetęncar, -ja* »Wirbeltier, vertebratus«, *vřetęnica* »tuljava, vijak« in »skuša, Scomber« (po vřeteno podobni obliki), *vřetęnka* »vřtelo v mlinu«, *vřetęnár, -ja* »izdelovalec ali prodajalec vřeten, kdor vřrti vřeteno pri vřinski preši« in »Spindelschnecke«, adj. *vřetęnast, -a* »spindelförmig«, v. *vřetęnti, -im* (impf.) »vřrteti vřeteno pri vřinski preši«, v. *se* »delati klasje (o žitu)« (prim. *vřetęno* tudi »cvetni listi, razvrščeni na cvetni osi v isti višini« (SSKJ V, 522)); dial. kor. obir. *vřetę:n* (m.) »Spindel, Welle, Wellbaum« (Karničar, Obir, 260), jnotr. *vřetęnu, vřetęnu* (Rigler, Jnotr. gov., 85), črnovr. *vřęřęn*, dem. *vřęřęnce* (Tominec, 232); v 16. st. *vřetęnu* »fusus, spindel« (Megiser), v 18. st. *vřetęnu* »fusus, spondylus, verticillum« (Kastelec-Vorenc), *vřetęnu* »Spinwirbel, verticillum« (Pohlin), *vřetęnu, vřetęniza* »Spinnwirbel, Wirtel in der Mühle« (Gutsmann).

Prim. csl. *vřetęno* »ἄτροκτος«, sbh. *vřetęno*, mak. *vřetęno*, blg. *vřetęno*, r. *veretęno*, ukr. *veretęno*, br. *veracjanó*, p. *wrzecziono*, č. *vřetęno*, slš. *vřetęno*, gl. *vrjęčęno*, dl. *vrjęšęno*. Psl. *vřetęno < ide. **vřert-ęno-*, prim. sti. *vřrtana-* (n.) »vrtenje« (izpričano v klas. besedilih, v katerih akcent ni več prost in zato ni označen), anatol. sti. > het. *aika-ęartana-* »en krog (konja okrog stadiona)« iz ide. baze **vřer-t-* »vřrteti«, sti. *vřrtati* »vřrteti«, lat. *vertere*, lit. *vřęsti, vřęčiu*, lot. *verst, vřęšu* »obrniti«. Podobna subst. tvorba je gr. ῥατάνη »kuhalnica«, βρατάνην-τορύνην Ἡλεῖοι (Hesych.) (Miklošič, 384 s.; Trautmann, BSW, 354; Vasmer I, 187; Pokorny, 1156 s.; Mayrhofer, EWA II, 518). Sti. tvorbe na -ana- so nomina agentis in so lahko oksitone, prim. *šramaná-* »menih prosjak«, *karaná-* »umetelen«, prim. tudi gr. ἔδωνός »užitjen«, ali baritone, prim. *jánana-* »zaploditelj« (Wackernagel-Debrunner, Ai. Gramm. II/2, 180 ss.). Glej tudi *vřtęti, vřrtati, vřsta*. M. S.

vřęti I, vřęm (v. impf.) »fervere, bullire, aestuare, fermentari, manare«, ptc. pret. pas. -*vřęt*, akt. *vřęl*, f. *vřęla* »vroč« (→ *vřęlen* v obir. *vřę:wán, -wna* »vřel«), v kompoz. *navřęti* (pf.) »skupaj priti (o množici ljudi)«, *povřęti* (pf.) »abgären, einsieden«, *privřęti* (pf.) »hervorstören, herbeiströmen«, *zavřęti* (pf.) »aufsieden (machen)«, *zevřęti* (< **vřę-*) (pf.) »aufsiedens«, sekundarni impf. *izvřęti, -am* in *izvřęvati, -am* »hervorsprudeln, quellen«, *privřęti, -am* in *privřęvati, -am* »zuströmen«, *zavřęti, -am* »anfangen zu siedens«, subst. *vřęl, -a* (m.) »fons« (pkm. »vnema«), *vřęlec, -lca* (m.) »fons«, *vřętęje* (n.), *vřęnje* »Sieden, Gären«, *izvřę-, -a* »fons«; pkm. *zavřęti, -én* »zavřeti, prevřeti«, *vřętina* »izvir« (Novak, Slovar², 171, 177), črnovr. *vřęt', vřę*, ptc. *vřęđy, f. vřętęq* (Tominec, 232); v 16. st. *vřęti* »bullire, elixare«, v 18. st. *vřęti* »aestuare, confervescere, ebullire, fervefacere«, *išvęrati, išvęrati* »scatere, scaturire«, *išvřęk* »scatebra«, *švęrati* »manare« (Kastelec-Vorenc), *vřęti, uręm* »bullire« (Pohlin).

Prim. stcsl. *v(š)řęti, v(š)řęq, vřiši* »fervere, bullire, scatere«, sbh. *vřęti, vřęm*, mak. *vřę*, blg. *vřęj* »vřeti«, r. dial. *vřętę, vřęju* »močno se potiti«, p. *wrzęc, vřę*, *wrzesz*

»vreti«, č. *vřítí*, 3. sg. *vře*, 3. pl. *vrou*, *vrou*, slš. *vriet'*, *vrie*, gl. *zewrěc so* »sesiriti se«, star. prez. *wrju* »ferveo«, star. dl. *zewrěs se* »povreti«. Psl. *vřěti, prez. *vřěš in *vřěš je tvorjeno iz ide. baze **uerH-* »vroč biti«, prim. dalje lit. *virti*, *vėrdu* »vreti, kipeti«, lot. *vīrt*, *vėřdu*, *virstu* »vreti, kipeti, izvirati«, stprus. *auwerus* »žlindra«, arm. *vařem* »prižgati«, alb. *vorbë* »lonec«, got. *warmjan* »greti«, stnord. *warmr*, stvn. *warm* »topel«, het. *uarāni* (3. sg. med.) »goreti«, *uarant-* »goreč«, kavz. *uarnuzzi* »prižgati« (Trautmann, 361; Vasmer I, 228 s.; Pokorny, 1166; Fraenkel, 1263; Schuster-Šewc, HEWb., 1687; LIV, 630). Glej tudi *vrvřati*, *vrđč*, *vrđtek*, *vřr I*, *vartiti*, *vřl*, *vřān I-II*, *vřvřeti*. M. S.

vrěti II, *vrēm* (v. impf.) »kričati, godrnjati« (Savinjska dol.).

Pomensko blizu je p. dial. *wręc na kogo* »zmerjati, lajati na koga, sovražiti« (Karłowicz, SGP VI, 169). Nevtalen pomen te verbalne osnove se ohranja v sln. *opo-vrěti*, *-vrēm* »oporeči«, kar kot sln. dial. *vrniti* »ogovoriti« v *vrniti vedomca* »gredočega vedomca ogovoriti in ga ob tem zdramiti« (okolica Trsta) Bezljaj, SSJLK VII, 1971, 9, izvaja iz ide. korena **uer-* »govoriti«, prim. pal. *uert* (3. os. sg. prez.) »klicati«, **uer(H)-je/o-* v gr. εἶπω »govoriti«, het. *uerija-* »klicati, imenovati« (Pokorny, 1162). Glej tudi *vráč*, *vřčati*. M. F.

-*vrěti*, *-vrēm* (v.), pas. ptc. *-vřt*, *-a*, akt. ptc. *-vřl*; samo v kompoz. *na-v*. (pf.) »napeti, naviti, napeljati (pogovor na kaj)«, *od-v*. (pf.) »prenehati zavirati, deblokirati kolo«, *opo-v*. (pf.) »zadržati, ovirati; odvrniti«, *o-v*. (pf.) »zadržati«, *pod-v*. (pf.) »spodaj zadržati«, *izpod-v*. (pf.) »preprečiti«, *pre-v*. (pf.) »drugače zavreti, zadržati (voz)«, *pri-v*. (pf.) »malo zavreti, zadržati«, *raz-v*. (pf.) »razmetati, razprostrati, razposaditi, razširiti, prenehati zavirati«, *razvřt* »razposajen« (Senožeče), *za-v*. (pf.) »ustaviti, zadržati, zabremzati«, *z-v*. (pf.) »obrniti, prevrniti, ukriviti«, *s-v se* (pf.) »skupaj se potegniti, ukriviti se (od starosti)« (= hrv. *sāvrijeti se* »zviti se, skrčiti se, sključiti se, skriti se«), impf. *-virati*, *-am*, redkeje *-vėrati*, *-am*, subst. *navđr*, *-óra* »Hebel, Hebestange«, *podvđra* »zavora pri plugu« (kraš., goriš.), *podđra* »isto« (dol.), *prevđr*, *-óra* »velik zaph na vratih«, *prevđrnica* »prečni tram«, *razvđr*, *-óra* »Kammbaum« in »sora«, *razvđra* »sora«, *razvđrnik*, *-a* »sornik«, *svđra*, *šđra* »drog, ki povezuje sprednji in zadnji del voza«, *závora*, g. *zavđra* »zaviranje, ustavljanje, oviranje; Bremse«, *zavđra* »Bremse, Schlagbaum, Sperrkette; zavora, ovira; pri planinskem stanu luknja v zidu, skozi katero se ovce poganjajo na molžo«, adj. *zavđren*, *-rna*; *zavorščák* »cokla za zaviranje«, denom. *zavđriti* »sperreri«, *zavđra* »prepreka, ovira«, *zavđra*, *zavđrnica* »zapiralna veriga«, *zavđrnica*, *zavđrnica* »zaviralna veriga«, v 18. st. *šavrěti* »sufflaminare; kulla šapreti, ali podlošiti, de ne tekó« (Kastelec-Vorenc), *favđra*, *favorněza* »Sperrkette, retinaculum currus« (Pohlin), *savrem*, *saviram* »sperre das Rad«, *savretje* »Sperrung«, *savara*, *savernizza*, *savera*, *savernka* »Sperrkette«, *savar* »Sperrriegel« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *zavrěti*, *-vřq*, *zavirati* »claudere«, *zavora* »vectis«, sbh. *vrijěti se* »skrivati se«, navadno v kompoz., npr. *zavrijěti*, *zāvřem*, impf. *zavirati* »skriti, skrivati, zavleči, zakriti, zakrivati«, hrv. »zavreti, zavirati (voz, kolo)«, *závora* »pessulus, vectis, repagulum«, *đtvor*, *-a* »odprtina, odpiranje«, mak. *zavre* »skriti«, blg. *zavrá*, *zaviram* »vtikati«, r. dial. *verětb*, *zaverětb*, *zavřú* »zapreti,

zakrpati, zašiti«, *závora*, *-a* »plot, meja«, *zavóra* »isto«, *vór*, *-a* »plot«, ukr. *otvyráty* »odpirati«, *đtvir*, *-oru* »odprtina«, br. dial. *zavěrič* »kos lesa, ki blokira vrtenje valja pri statvah«, p. *zawręc*, *-wrę*, *zawierac* »ohranjati, vsebovati, skleniti«, *zawora* »prečni zaph, zatvornica«, č. *otevřiti*, *-vru*, *-vřu*, *otevřati* »odpreti, odpirati«, *zavřiti*, *-vru*, *-vřu*, *zavřati* »zapreti, zapirati«, *závora* »zavora«, slš. *zavriet'*, *-ie* »zapreti«, *závora* »zavora«, gl. *zawrěc*, *-ěju* »zapreti«, dl. *zawrěs*, *-wru*, *-wřějom* »isto«. Psl. *ver-ti, *vřěš in *vřěš; prim. lit. *vėrti*, *vertiu* »vdeti, vtakniti« in »odpreti«, *užvėrti* »zapreti«, *atvėrti* »odpreti«, lot. *vėrt*, *vėru*, *vėru* »nizati, vdeti, šivati, vesti, odpreti«, lat. *operire*, *-iō* »pokriti, zapreti« (< **opi-(H)uer-je/o-*), *aperire* »odpreti« (< **apo-(H)uerje/o-*), z istima preverboma sti. *api-vřnōti* »zapreti, pokriti, zavirati, preprečevati«, *apa-vō* »odpreti«; nomina actionis tipa *na-vōrē ustrezajo lit. *vāras* »kol v plotu« (in »moč, sila«), *āpvaras* »vrvice za nizanje«, *peřvaras*, *pařvaras* »sora«, *pāvaras* »palica za priganjanje živine«, *apivaras* »staja«, nomina agentis tipa *zavóra pa lit. *pavarā* »vlečna vrv«, *pėvara*, *peřvara* »isto« in »prehod za živino, stegne«, lot. *savara* »prečna žrd pri brani«. Psl. iter. *voriti, *vōriš ustreza lit. *varyti* »gnati«, sti. kavz. *vārđyati* »povzročiti, da obdaja, brani«, got. *warjan* »briniti«, stnord. *werja*, stvn. *weren* »isto«. Prim. iz ide. korena **uer-* »zapreti, pokriti, obvarovati«, kot ga rekonstruira Pokorny, 1160, še sti. *vřti*- »ograditev«, *varman-*, *vātrā-* »obrambni nasip«, alb. *varr* »grob«, *vathë* »ograda, staja«, stir. *ferenn* »pas«, *fertae* »gomila«, **epi-uerion-* »otok« > kimr. *Iwerđdon*, stir. *Ēriu*, g. *Ērenn* »Irska« (Miklošič, 381 s.; Vasmer I, 184; Pokorny, 1160 ss.; Fraenkel, 1229, 555, 1200; Schuster-Šewc, HEWb., 1687). Zaradi ved. sti. aor. *āpa āvar* »je odprl«, ptc. *āpivřta-* »odprt« rekonstruira LIV, 203, koren kot **Huer-* »vtakniti«. Pri razlagi balt. akuta daje prednost domnevi o akrostatičnem prez. pred domnevo o metatezi laringala **Huer-* → **uerH-*. Glede pomena dodaja, da je rekonstrukcija zaradi pretežno prefigiranih glagolov težavna. Za prvotni pomen *vtakniti, *nizati*« govori neprefigirane nominalne tvorbe (Trautmann, BSW, 352). Glej tudi *zavřl*, *šđra*, *vrnilo*, *vřata*, *verđja*, *verěnka*, *verđga*, *vřčca*, *vđr*, *voriti*, *ūren III*, *vřv*, *povřrka*, *zatđrnica*, *žvėřca II*. M. S.

vřčica (f.) »*Mustela putorius furo*« (SSKJ V, 523).

Izposojeno iz nvn. *Frett*, *Frettchen* »isto«, zgnvn. *frette*, *frett*, kar je tako kot it. *furetto* »udomačeni dihur«, frc. *furet* »bela podlasica«, agl. *ferret* »beli dihur« prevzeto iz srlat. *furetus* »podlasica«, tvorjenke iz lat. *fūr*, *-is* »tat« (Kluge²³, 232, Kluge¹⁷, 218; Battisti-Alessio, 1737). Udomačenega dihurja, največkrat albina, so pretežno uporabljali za lov na zajce in je v Evropo prek Španije prišel iz Afrike. M. F.

vřetje (n.), g. *-a* »izvir« (Likovič, 155). Glej *rętje*. M. F.

vřgānj (m.), g. *-a* »jurček, *Boletus edulis*« (bkr.), tudi *gārvan* (bkr.), *gribānj* (Caf), *gribānja* (Sln. gorice, Pohorje) »isto«.

Prim. hrv. kajk. *vřgānj*, na Žumberku *frgānj* »*Boletus edulis*«, v Sremu *vārgānj*. Bezljaj, JiS VI, 105, Eseji, 79, misli na razvoj *gribānj* > *grbānj > *grvānj, kar je po bkr. *ř* > *ar* lahko dalo *garvān(j)* in po metatezi *vřgānj*. O tej slov. osnovi glej dalje *grīb*. Varianta *gobānj* je tvorjena iz *gōba, varianti *globānj*, *globānja* (Caf) sta morda nastali po križanju z *glīva. Drugače Skok III, 624, 566, ki domneva, da je beseda prevzeta iz madž.

vargánya »jurček«. Vendar je ta madž. beseda gotovo prevzeta iz slov. (EWU, 1608). Verjetno se zdi, da je izhodišče sln. in hrv. *vrgánj* prevzeto iz madž. kompoz. *úrgomba* »jurček« (iz *úr* »gospod« in *gomba* »goba« < slov. *gōba, prim. n. *Herrenpilz* »jurček«) in prilagojeno poimenovanjem gob na -*án(ja)* (EWU, l. c.). M. S.

vrgoni (m. pl.) »limanice« poleg *brgoni* »isto« (goriš.; Štrekelj, LMS 1892, 7).

Izposojeno iz furl. *vergōn* »limanica« (Pirona, VF, 1267) oz. it. *vergōne* »isto« (Štrekelj, l. c.), kar je avgm. k *verga* »šiba, palica, veja«, lat. *virga* »šiba, prot, zelena veja«. Sln. oblika z vzglasnim *b-* spada v plast izposojenk iz rom. refleksa z labialnim *u, npr. *bendima* »trgatev«, tpn. *Benetke*, *bisk* »limanica«. Glej tudi sin. *brméni* in *bisk* (Alasia) pod *višča I. M. F.*

vřh I (m.), g. -*a* in *vřhâ* »apex, vertex, cacumen, summus, pars superior«, dial. tudi »vinska gorica, vinograd« (Sln. gorice) in »preval, gorski prehod« (Badjura, Ljud. geogr., 101), kol. *vřhōvjje*, *vřhovjě*, pkm. *vřhovjě* (n.), dem. *vřšek*, *vřšič*, *vřšiček*, *vřhek*, kol. *vřšičje* »Baumgipfel, Zweigspitzen«, *vřhūnec*, -*nca* »vrh, najvišja točka«, *vřhác*, -*a* »vrh drevesa, zgornji del podboja«, *vřhácce*, *vřhovnjácce* (f. pl.) »zgornji del lanu, tulje, otre« (adj. *vřhácen*, -*čna* »narejen iz grobega lanu, hodničen«), *vřhōvec*, -*vca* »gornik«, tj. »od graščine izvoljen zaupni mož, ki je nadzoroval v svojem kraju vinograde, trgatev, pobiranje desetine ipd.«, in »goričar, vinogradnik«, sav. »deblo pri vrhu«, goriš. »zgornji prag pri vratih«, *vřhōvčan*, -*a* »gornik«, *vřhōvščak*, -*a* »gornik, gorjanec«, *vřhovljānec*, -*nca* »gorjanec«, *vřhōvnik*, -*a* »prebivalec na vrhu«, tudi »ploščat kamen, kakršne na zidovih delajo po vrhu« (Mavhinje), »hudourenik« (Cigale), »neki hrast z drobnim želodom in trdim lesom, rastoč po vrhovih« (Caf), *vřhovina* »zgornji del«, npr. »kisla repa pri vrhu« (notr.), »les z vrha drevesa, vejevje«, *vřhič*, -*a* »vrsta čmrlja, ki ima gnezdo vrh zemlje v mahu«, *vřšina* »gorski vrh, les z vrha drevesa«, *vřšnik* »vrhunec«, *vřšnjak* »zgornji mlinski kamen, gornji, počezni kamen pri vratih« (Skričlje pod Čavnom), adj. *vřhāt*, -*āta* »gipfelig, gehäuft«, *vřhovāt*, -*āta* »gipfelreich«, *vřhovāten*, -*tna* »vřhat«, *vřhovnāt*, -*āta* »isto«, *vřhōven*, -*vna* »übergeordnet«, *vřhūncast*, -*a* »gipfelig, spitzig«, *vřhūnski* »Spitzen«, *vřhōvski* »nahajajoč se na vrhu, na (vinski) gorici«, *vřhnji* »zgornji«, od tod *vřhnjāk*, -*a* »zgornji mlinski kamen, pokrov žganjarskega kotla«, pkm. *vřhnjak* »zgornja letev pri oknu«, adv. *povřh* »obenhin, daz«, subst. *povřšina* »Oberfläche«, adv. *zvřhoma* »gehäuft«, v. *vřhovātii*, -*ātim* (impf.) »delati kup, kopičiti«, *vřhovātii*, -*ūjem* (impf.), *vřhūniti se*, -*ūnim se* (impf.) »kulminirati«, *vřšenūti*, -*im* (impf.) »dvigati«, *zvřhati*, *zvřham* (pf.) »nasuti s kupom, s kopico, z vrhom«; pkm. *vřij*, -*a* »vrh«; pogosto v tpn. *Vřh*, *Vřhovlje* < **Vřrchovl'ane* (Bezlaj, JiS VI, 191), *Vřhovci*, cgn. *Vřhar*, *Vřhovec*, *Vřhovec*, *Vřhovnik*, *Vřhovšek*, *Vřhušek*, *Vřhunc*; iz tpn. *Veliki Vřh* je cgn. *Velkavřh*, iz tpn. *Pusti Vřh* je cgn. *Pustovřh* ipd.; v 16. st. *vřh* »collis, verruca, vertex« (Megiser), v 18. st. *verh* »apex, culmen, vertex« (Kastelec-Vorenc), *věrh* »cacumen« (Pohlin), *verh* »Gipfel, Zinne« (Gutsmann).

Prim. stsl. *vřchъ* »cacumen, vertex«, sbh. *vřh*, *vřh*, g. *vřha*, pl. *vřhovi*, *vřši*, hr. čak. *vřh*, g. *vřhâ* (Vrgada), mak. *vřv* »vrh, konica«, blg. *vřch*, d. obl. *vřchēt* »isto«, r. *věrch*, -*a* in -*u*, lok. *verchū*, ukr. *verch*, -*u* »vrh, streha«, br. *věrch*, -*u*, p. *wierzch*, -*u*, star. *wirzch*, dial. tudi *wirch*,

č. *vřch*, -*u* »vrh, manjša gora, grič, vzpetina, pobočje«, slš. *vřch*, -*u* »vrh, visoka gora«, gl., dl. *wjerch*, -*a* »vrh«. Akcentuacija *vřrchs, na katero kaže večina slov. jezikov in ki naj bi ustrezala lit. *viršūs*, g. *viršāūs* (4. a. p.), je verjetno sekundarna. Zaradi sbh. gradiva, ki kaže na oksitonezo in zaradi str. *sverchū*, *kverchū*, *do verchū* domneva Stang, Acc., 81, prvotno oksitonezo, ki naj bi po Illič-Svityču, IABS, 62, ustrezala 2. a. p. v lit. dial. g. *viršaus*. Prim. iz balt. jezikov še lot. *virsus* »vrh« in strpus. tpn. *Wirsiſthen*, atpn. *Wirsiſune*, *Wirsiſutte*, *Wirsiſemund*. Odstopanja v akcentuaciji izvirajo iz ide. mobilne, verjetno proterokinetične a. p. *uērs-u-s, g. *uřs-ēu-s ≥ balto-slov. *uīřšus, *uīřšāūs, ki se je kasneje v nekaterih idiomih izravnala po nekdanjih krepkih, v drugih po nekdanjih šibkih sklonih. Na izpeljavo iz *u-*jevskega debila kaže tudi lat. *verrūca* »bradavica« in ags. *wearr* »žulj, bradavica« < **uorsū-*; iz ide. **uērs-men-* je sti. *vāršman-* (n.), *vāršmān-* (m.) »vrh, konica« in gr. ἔμμα, -τος »opora, podpora, steber, pečina, kleč«; iz **uērsō-* »zgornji« je stir. *ferr* »boljši«, vse iz ide. baze **uērs-s-* h korenu **uērs-* »vzdignjeno mesto (na zemeljski površini ali na koži)« (Miklošič, 384; Trautmann, BSW, 362; Vasmer I, 190; Fraenkel, 1261; Skok III, 624; Pokorny, 1151 s.). Glej tudi *vřh II*, *vřhu*, *vřhnje*, *ōbrh I*, *vřhōl*, *vřhnje*, *vřšiti*, *vřholika*. M. S.

vřh II (adj.), f. *vřha* »obnošen« (Caf), *vřhek*, -*hka* »isto« (mariborska okolica, Murko, Caf), Pleteršnik navaja po Cafu še variante *vřhel*, -*hla*, *vřhast*, *vřhlast*, *vřhlast* »isto«; v 18. st. *verhek* »schleifig, abgenützt«, *verhki pert* »schleibige Leinwand« (Gutsmann).

Brez znanih paralel. Izhodišče je morda adj. *vřhek* s prvotnim pomenom *»vrhnji«. Vřhnja oblačila so namreč bolj obnošena od spodnjih. Adj. *vřh* je lahko tvorjen retrogradno po zgledu razmerja *držek* : *dřz* ali pa gre za direktno adjektivizacijo kot v primeru sln. *mřk*, sbh. *mřk* »temen« : subst. sln. *mřk*, č. *mřk* »mežik, tren« iz **mřrk-(n)hi*. Manj verjetno je izhajanje iz *vřrkčks »osmukan« k sbh. *vřkati* »smukati« (in »ščuvati, smrčati«). Dalje glej *vřh I. M. S.*

vřhati, *vřham* (v. impf.) »vejati žito« (kraš.), *vřšiti*, -*im* (impf.) »ločevati zrna od latov ali klasov tako, da živina tepta snope« (notr., dol., vzjh. štaj.), pf. *ovřšiti*, subst. *vřšitev*, -*ive* (f.) »teptanje snopov žita«, *vřšāj*, -*a* »za teptanje z živino ali mlačeč nastlano žito«, kostelsko *vřšaj*, g. *vřša*:*ja* »zgrabek sena« (Gregorič, Gradivo), v 18. st. *vershaj* »nasad, eine Lage zum Dreschen« (Pohlin); od tod *vřš*, g. *vřši* »žito« (Miklošič), *vřšenj*, -*šnja* »avgust« (Caf), *vřšnik*, -*a* »dajatev v žitu« (štaj.); jnotr. *vřšitu* »po 4–5 snopov, ki jih sušijo na njivi« (Rigler, Jnotr. gov., 164); v 16. st. *Ti nēmafš Vollu, kir vēřfhy, gobza savesati* (Dalmatin; Merše, VVG, 117).

Prim. r. csl. *vřšiti*, *vřchq* »triturare«, *vřšb* »frumentum«, sbh. *vřijěči*, *vřci*, *vřšem* »terere frumentum«, impf. < aor. *vřše*, subst. *vřšāj* »vřšaj«, mak. *vřši* »terere frumentum«, *vřšilo* »vřšitev«, *vřšina* »pleva«, blg. *vřchā*, *vřšā*, *vřšēja* »terere frumentum«, *vřšilo* »gumno«. Psl. prez. *vřšššb (inf. *verchti (?)) »čistiti žito«, tj. »čistiti ga plev ali odstranjevati zrna s klasov« (sln. glagola sta novotvorbi iz inf. oz. prez. osnove) je izvorno enak stlat. *vorrō* > klas. *verrō*, sup. *versum*, inf. *verere* »vlačiti, pometati, čistiti« in temelji na ide. tematskem prez. **uřs-ē-* iz korena **uērs-* »brisati, trebiti, čistiti«. Iz pf. **(uē-uōrs-* izvajajo het. *uārsū(ja)-* »brisati, trebiti, nabi-

rati, žeti« in svtn., s. saš. pret. *war(r)* »zapletel je, zameš-tral je«, ki spada k novemu inf. *werran* »zapelesti, zameš-trati«. Nomen actionis **uorso-* > psl. *vorchъ je znan v csl. *vrachъ* »tritratio, acervus«, blg. *vrách* »gumno, za mlačev pripravljeno žito«, r. *vóroch*, pl. *vorochá* »kopa žita ali sena« in ukr. *vóroch* »kup« ter v nadaljnji tvorbi lot. *vársms*, *vársms* »vrsta za mlačev pripravljenih snopov na gumnu, kup zvejanega zrnja, velika količina, po-teza« (Miklošič, 383; Walde-Hofmann II, 761 s.; Mühlen-bach-Endzelin IV, 509; Vasmer III, 191, 230; Pokorny, 1169 s.; LIV, 631). M. S.

vrhnje (n.), g. -a »smetana« (kor., štaj.), v 18. st. *vrhnje* »Ram, Milchram« (Gutsmann), bkr. *vřhnja* (f.) »isto«.

Prim. hrv. *vřhnje*, kajk. *vrhnja*, na Žumberku *vřhnja*. V n. oz. f. substantivizirani adj. sln. *vřhnji*, hrv. *vřhnji*. Domneva o kalku po jn. *Obers* »smetana«, v n. substantiviziranem adj. *ober* »zgornji« (Skok III, 624), kar je potrjeno šele v 19. st., se ne zdi verjetna, saj je abstr. iz tega adj. znan tudi v ukr. *verchnyna* »smetana« (navaja Grinčenko, Sl. I, 140) in lot. *virsnieks* »isto«, v mak. *vrv* »smetana na prevretem mleku« pa je izpričana neposredna metonimija iz pomena »vrh«. Dalje glej *vřh* I. M. S.

vrhól (m.), g. -a »vrh« (Cigale, Janežič), *vrholjān*, -āna »prebivalec hriba, hribar«; (Semkaj tpn. *Vrhole* pri Sln. Bistrici, l. 1263 *Bucholach*, 1369 *Verholah*, 1440 *Werchoulach* (diftongizacija *ō* < iz *o* ali *ō*), pribl. 1500 *Naworcholin*, in morda *Vrholje* pri Krškem, l. 1414 *Borchabel*. Večkratni tpn. *Zrhovlje* je iz etnika *Vrchov-lane k *vorchъ, prim. za Vrhovlje pri Lukovici l. 1353 *Werchowlach*, *Ferchaulach*).

Prim. hrv. dial. *vřholjak* »vrh, manjši vrh, vrh čira« (Dalmacija; Rečnik SANU II, 100), p. *wierzchotek* »vrh, slene, vršič«, č. *vrchol* »višek, vrh, vrhunec«, slš. *vrchol* »isto«, gl. *wjrcholic* »doseči višek, kulminirati«, star. dl. *wircholk* »cacumen« (Megiser). Slov. *vřchols (če je sln. akcent zanesljiv) je tvorjeno iz *vorchъ. Tvorbe na *-*olъ* so lahko iz tematskih osnov, prim. sln. *kozól* »majhna posoda iz lubja«, tpn. *Srmol*, *Pustol*, č. *hrbol* »sključeno-st«, pa tudi u-jevskih, prim. blg. *berzól* »gorski potok«. Sufiks *-*olъ* ima tu morda kakor v lit. *draūgalas* dem. funkcijo (Sławski, SP I, 109). Dalje glej *vřh* I. M. S.

vrholika (f.) »*Holosteum umbellatum*« (Cigale, Medved), tudi *vrholica* »isto« (Medved), *vrholično zelišče* »isto« (Cigale).

Izpeljano iz *vrhól* »vrh«, prim. č., slš. *vrcholik* »kobul, češulja«, zlasti »socvetje, pri katerem bočne osi prerastejo glavno, vrhnjo os«, č. *vrcholičnatý* »kobuljast«. Vrholika ima namreč v pakobul razporejene cvetove. Iz sln. gradiva ni jasno, ali gre za tvorbo iz č. besede, ki je dem. od *vrchol* »vrh«, ali za domač derivat s sufiksom -*ika*, pogostim v fit. Dalje glej *vrhól*. M. S.

Vrhóvo (n.), g. -ega 5 × tpn. na Dol., adj. *vrhóvski*, etn. *Vrhóvec*, -vka. V dveh primerih (za V. pri Mirni Peči in za V. pri Radečah) je potrjeno dial. *Brhóv(o)*, -uga, kar ustreza cgn. *Brhovc* in kar skupaj s historičnimi zapisi, za V. pri Radečah, l. 1323 *Freychow*, pribl. 1400 *Freychaw*, za V. pri Šentjerneju, l. 1389 *Freichaw*, za V. pri Šentlovcu, l. 1145 *Frogia*, pred 1250 *Fritschkobr*, *Frizkowr*, 1361 *Freykhau*, *Freyhou*, 1400 *Freychaw*, *Freychoff*, za V. pri Žužemberku, l. 1286 *Vreychaw*, 1423 *Freychaw* in za V. pri Mirni Peči, l. 1382 *Freychaw*, 1444 *Ober Freichaw*, *Nider Freichaw* (Kos, Gra-

divo HTS II, 734 s.) govori za izvorno sln. *Brihovō. To je kakor hrv. kajk. tpn. *Brihovo* po elipsi iz **Brychovō selō/pōl'e* k atpn. *Brychъ, prim. iz *Bryšъ p. tpn. *Bryszów*, *Bryszewo* in morda sln. *Bríše*, za B. pri Kamniku pribl. l. 1400 *Brysch*, *Brisch* (o tpn. *Bríše* iz atpn. Bezljaj, SVI I, 88 s.). Starejša izvajanja se zdijo manj verjetna. Miklošič, ONPN, 340, ki ne pozna historičnih zapisov, in po njem Bezljaj, SVI II, 318, Trautmann, Elb-ON II, 7, izvajajo *Vrhóvo* iz *vorchъ ter primerjajo sln. tpn. *Vrhovci*, hrv. tpn. *Vrhovec*, *Vrhova Gorica*, n. tpn. ob Seavernem morju *Farchau* (l. 1174 *Verchowe*), *Varchow*. Č. tpn. *Vrchová*, ki ga v tej zvezi omenja Trautmann, l. c., pri Profousu ni zaslediti. Pintar, Lj. zvon XXXV (1915), 322, izvaja iz *Orehovo, kar ne ustreza iz akcentskih razlogov, saj vsi sln. tpn. iz te osnove (*Oréhovo*, *Oréhova vas*, *Oréhovica*, *Orěšje* idr.) ohranjajo refleks psl. akuta iz apelativa *orěchъ. Tudi izvajanje Kelemine, GMDS XIV, 58, iz srvn. *Vřihof* »svobodno posestvo« ne ustreza, saj je to verjetno le pozna srvn. paretimološka naslo-nitev. M. S.

vřhu (adv.) »na vrh, na vrhu; supra, insuper« (dol.), npr. *Děrna věřhu poloshiti* (Dalmatin), tudi prep. z g. »supra«, npr. *hodeiozh uerhu moria* (Trubar), *věřhu Morja* (Dalmatin), po zamenjavi lok. končnice tudi *vřhi* (prep. z g., adv.), npr. *verhi njegove glave; inu she verhi njemu oblubi tu Nebesku Krajlestvu* (Janez Svetokriški), *vřh* (prep. z g.), v 15. st. *verchi jenoga bena verchoga plachia* »poleg ene kmetije, poleg tega plača« (Černejski rkp.; Mikhailov, FS, 310 s.), v 18. st. *verhu* »insuper, de-super«, *verh pifhati* »superscribere«, *do verh glavě* »ad verticem« (Kastelec-Vorenc), *verhu tega* »über das« (Gutsmann). Tudi *vřhka* (adv., prep. z g.) »obenau, oberhalb«, *zvěřh* (prep. z g.) »na, vrh«, *povřh*, *zvěřhka*, *zvěřhku* (adv., prep. z g.) »vrhu«. Tpn. *Vřhnika* < *vorchъ nika k *nikъ »izvir« iz *nřknqti (Grad, JIS XXIX, 127 ss.; Snój, Zbornik VIII. jug. onom. konf., 71) ali po disimilaciji iz *vorchъ nyrъka k *nyrъkъ »izvir« (Ramovš, Zbrano delo II, 739 s.), z restavrirano nom. obliko tpn. *Vřhpolje* ← apel. *vřhpolje* »kraj, kjer je polje najvišje, kjer se začne breg, zgornji, pribrežni del polja« in »vzvišen kraj sredi polja« (Badjura, Ljud. geogr., 35, KG, 272) ← *vrh polja* (od tod vipav. *vřhpóljec*, -ljca »neka trta«), *Vřzdenec*, -nca ≤ *vorchъ stědenъca. K tipologiji prim. tpn. v Bosni *Vřhbosna*, č. *Vřchlabí*.

Prim. stsl. *vrъchu* (adv. in prep. z g. in akz.) »supra«, *stъ vrъchu* »z vrha«, *do vrъchu* »do vrha, do konca«, csl. tudi *vrъchъ* (prep. z g.) »supra«, sbh. *vřh*, *vrhu* (prep. z g.) »nad«, hrv. čak. *vřhu* (prep. z g.) »vrh« (Vrgada), mak. *na vrv* (prep.) »na vrhu, na koncu«, blg. *vřchú*, dial. *vrъch* (prep.) »na«, r. *verchú*, *vverchú* (adv.) »zgoraj«, stč. *vrch* (prep. z g.) »na«, npr. *vrch koně* »na konju« (Maček², 700), *navrch* »gor, zgoraj«, *navrchu* »zgoraj«. Izvorno lok. *vorchú oz. akz. *vorchъ, prim. adverbializirano tudi lok. *dolě »doli«, akz. *dolъ »dol« k *dōlъ »jama, dolina«. R. *verchom*, ukr. *verchom*, *verchóm*, br. *vřchóm*, slš. *vrchom* »zgoraj« je iz instr. sg., ukr. *verchy*, *verchamy* »isto« iz instr. pl. Iz lok. je tudi lot. *viršū* »zgoraj« (Mühlenbach-Endzelin IV, 615), iz instr. je lit. *viršūn* »zgoraj, na«, iz okrnjenega lok. pa prep. lot. *virš*, lit. *virš* »na« (na vprašanje »kje«) (Fraenkel, 262). Dalje glej *vřh* I, *óbrh* I. M. S.

vried (m.) »čas«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu, tudi v zvezi *kiro vried?* »zu was Zeit?«, kar zaradi *kiro* ni nujno substantiv f., prim. podobno rabo v stsl. *to*

kratъ kot tudi hrv. adv. *ovô doba = ovô vrêt* (Cres; Tentor JA XXX, 1909, 203).

Substantiv bi bilo mogoče tako kot slov. **vš-rědъ* »pravi čas« ← **vš + *rědъ* (akz. sg. m.), prim. hrv. *ovô vrêt* (Cres), r. *vrjád* »ob pravem času, čas«, izvesti iz sklopa **vš-rědъ* »čas«. Substantiv se ohranja v r. dial. *redъ* (m.) »krat« v *vdругoredъ, pervôredъ* (Dal', Slovar³ III, 1670), br. *redъ* (f.) »krat« (Nosovič, 570). K pomenskemu razvoju »čas« → »krat« prim. sln. dial. *čas* »krat« poleg splošnoslov. **časъ* »tempus«, agl. *three times* »3×« k *time* »čas«. Sln. kor. *kovrěd* »ob katerem času, kdaj«, v 18. st. *kovried?* »zu was Zeit?« (Gutsmann), in *sovrěd* »ob tem času«, oboje v 19. st. izpričano pri Jarniku. Versuch, 93: *kovred, kovreda* »um welche Stunde«, *sovrred, sovrreda* »um diefe Stunde«, bi bilo mogoče izvajati iz sklopov **ko-vš-rědъ* oz. **se-vš-rědъ* z nevtralnima demonstr. pron. **ko* in **se*. Izglasni -a se je na adverbe lahko naplabil sekundarno, ko je bil občutek o akuzativni obliki **vš-rědъ* še živ, a se je prvotno *i*-jevski substantiv že sklanjal po vzorcu moških *o*-jevskih substantivov, prim. rož. kor. *sortida* (adv.) »ob tej uri« v zvezi *antqaj q pa včarъ sortida* »kolikor včeraj ob tej uri« (Šašel, RNB, 55), pa tudi hrv. *vrjěda* »malo prej« (Nerezine; Ribarič, SDZb. IX, 1940, 204). Drugače o teh adverbih Ramovš, Hgr. II, 145, ki tako kot Miklošič, 276, ni poznal slov. subst. **rědъ* »čas; krat« in je zaradi vokalizma zavrnil Miklošičevo izvajanje iz **rědъ* ter izhajal iz sklopa **o(b)-kaji-urě* oz. **o(b)-seji-urě* k *ura* »hora« < lat. *ōra*, na katerega naj bi se sekundarno pritaknil suf. **-dъ* oz. **-da*, prim. **za-dъ* : **za-da*. Bezljaj, ESSJ II, 258, sprejema Ramovševo razlago iz *ura* »hora« in meni, da je na to tvorbe vplival **rědъ*.

H Gutsmannovim zapisom *ie* iz sln. dolgega ejevskega vokala iz **elē* prim. *shieft* »šest«, *vrieden* »vrěden«, *rieka* »rěka«, *riedek* »rědek«, *riekam* »rěkam«, *riezъ* »rěč«, *obiefim* »oběsim«, *nietim* »nětīm«, *mieh* »mēh«, *mienim* »mēnim«, *mierim* »mėrim«, *lietafs* »lėtōs«, *lieu* »lěv«, *diel, dieu* »děl«. Glej tudi *red III, osorej in torěd*. M. F.

vrisk (m.), g. -a »nekaj zelo kislega«, npr. *kisel kot vrisk*; v 18. st. *urisk* »Effig«, *urishězhn* »Effigfauer« (Pohlin).

Domnevati je mogoče, da je *vrisk* podaljšana redukcijska stopnja **vřskъ*, izpričane v sln. *obrězgniti, obrězgnem* »skisati« < **ob-verzg-*. Machek², 72, navaja tudi č. dial. *kyselý jak vřesk* in opušča svojo prejšnjo razlago v Recherches, 80, in JR, 166, vendar govori sln. gradivo za prvo rešitev, ki jo sprejema tudi Fraenkel, 1260, preje pa v IF LIV, 282, in ZSIPh XXIII, 345.

vriskati, -am in *vríščem* (v. impf.) »jauchzen«, pf. *za-v-, vrískniti, vrísknem* > *vrískniti, vrísknem*, subst. *vrísk, vríska, vrískět, -ěta* »visok křik« (denom. *vrísketáti, -ám, -ěčem*), *vrískáč* »jauchzer«; v 16. st. *vrifkaiozh* (Krelj), v 17. st. *po gaffah, inu potah uriskat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *se vefšelti, inu od vefšělja peiti, vukati, vriskati, inu škakati* »ovare«, *vríšsk* »glafnu vpitje, krizh, clamor« (Kastelec-Vorenc), *uriskam* »adrumare, aus der Kehle schreyen« (Pohlin).

Prim. sbh. *vrískati, vrískām, vrískati, -ām*, hrv. čak. *vrískot* »křičati, vřeščati«, sbh. *vríštaiti, vríštiim* »vřeščati«, mak. *vríska* »meketati, vřeščati«. Skok III, 628, domneva imitativen razvoj *-i-* iz *-ě-*, eventualno pod vplivom glogola *vikati*. K vzpostavitvi gotovo sekundarnega *-i-* je

utegnilo pripomoči analogno razmerje, vpostavljeno po primerih tipa *blískati : blěščati*, kjer je regularno. Dalje glej *vřeščati*. M. S.

vrítanjak (m.), g. -a »brca«, jnotr. *vrítanjok* »isto« (Harje; Rigler, Jnotr. gov., 138), *vrítanek* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 145), sem denom. v. *vrítanjáčiti, -áčim* (pf.) »v rit suniti«; tudi *vrítanik* »brca v zadnjico« (Krn; Erjavec, LMS 1880, 209), L. 1607 *vrítaniti* »calcio« (Alasia).

Prim. hrv. *vrítanjak* »brca« (Zumberak; Skok JA XXXIII, 1912, 373; Filipi, ILA, 640), znano tudi iz Vitezovića, Voltiggija in v Vrbniku na Krku (ARJ XXI, 518), izposojeno v istr.-rum. *vrítanjac* (Kovačec, IHR, 133). Sem tudi blg. *ritnik* »udarec z nogo«. Izhajati je potrebno iz **vš-rítъn'akъ*, kar je substantivizirano iz adj. **vš-rítъnъ*, nastalega iz prepoz. zveze **vš rítъ*, prim. hrv. *přiš me vrít* (Zumberak; Skok III, 533). Sem tudi hrv. *obrťica* »udarec s peto« (Nemanić; ARJ VIII, 472), kar je prešlo v istr.-rum. *obárťiŕę* (f.) »udarec z nogo v rit« (Kovačec, l. c.) in temelji na zvezi **obъ rítъ* oz. pleonastično **obъ vš-rítъ*. Dalje glej *rit*. M. F.

vřkati, -am (v. impf.) »regljati, gruliti«.

Prim. csl. *vřskati, -kaję* »sonum edere«, hrv., sb. *vřkati, -ám* »irritare«, ukr. *vřkaty* »gruliti«, č. *vrkat* »isto«, slš. gemer. *vřkač, -ám* »křičati, ropotati« (Orlovský, Gemer., 392). Psl. **vřkátii, *vřkájěšъ* je v besedotvornem razmerju s psl. **vřčáti* in formalno enak lat. *urcō, -āre* »oglašanje risa« < **urkeH₂-je/o-* > psl. **vřkaje/o-* (Walde-Hofmann II, 839). Psl. vzglasni **v-* ni protetičen, kot je sklepal Machek², 699. Osnova **vřrk-(a-ti)* se ohranja v slov. ekspresivnem v. **vřrk-otá-ti*, prim. csl. *vřrkotati, -koštę* »sonum edere«, r. *vřkotátъ*, ukr. *vřkotáty*, br. *vřkotacъ*, p. *warkotac*, č. *vřkotat* (Miklošič, 384). Glej tudi *vřčati, vřnčati, rencáti, vřěti II*. M. F.

vřkla (f.) »otka, Pflugreute«, dem. *vřklica*, izv. *vřkelnica* »sredpostna sreda«, ker na ta dan vřklo vpikavajo v zemljo (Pleteršnik II, 798).

Nejasno. Ker je goriš. *vřklīn* »pletena vrša v ribjo lov« kakor tudi goriš. *břrkla* »isto« treba izvesti iz rom. derivatov iz lat. *furca* »vile«, je mogoče tudi za *vřkla* domnevati izposojeno iz it. *forcola* »burkla«, prim. od tod štaj. n. *Furkel* (f.) »trikotna brana«, tirol. n. *furggl* (f.) »vsako viličasto orodje«. Ni jasno, kje je prišlo do pomenske specializacije. Dostopni rom. in germ. slovarji je ne navajajo. Vendar glej tudi *ótka*. M. S.

vřli (adj.), f. *vřla* »dober, priden, prizadeven«, dial. tudi »lep« (zah. štaj.), *vřel* (pk.); k temu *vřlina* »dobra lastnost«, *vřlōst, vřlōča*; tudi *hřlěti* »štrletati«, sem cgn. *Hrle*, in *fřlěti, fřliiti*. V 18. st. *verlu* »sehr« (Pohlin).

Prim. csl. *vřlě, chřlě* »silen«, hrv. *vřli* »dober, silen, zdrav«, *vřlo* »zelo« poleg *hřli* »isto«, *hřliiti* »hiteti«, mak. *vřl* »slab, hudoben; strm«, *vřlina* »zloba; strmina«, *vřlež* »strmina«, *vřlovit* »strm«, blg. *vřrl* »preudaren, strog«, č. *nevřlý* »godrnjav«, slš. *vřlý*. Miklošič, 381, in Skok III, 623, izvajata iz redukcijske stopnje k **uer-* »vřeti«; toda pomensko blizu je stir. *ferr* »boljši«, kimr. *gwell* »isto« (< **uer-lo-* (Thurneysen, Gr., 236), torej **ur-lo-s* iz homonimne osnove **uer-*, kot jo poznamo v sln. *vřh* in *vřed*. Trubačev, ES VIII, 135, loči dve različni osnovi **chvřrl-* in **vřrl-*, k prvi spada sln. *fřliiti, fřlěti* in *hřlěti* »štrletati«, hrv. *hřlo* »hitro«, blg. *hvřrla, hvřrljam* »metati«, mak. *fřli* »isto«, stč. *hřleti*, č. *fřlet* poleg *hřliiti*, slš. *chřliť*, kar zaradi semantične enakosti ni nujno.

vrlec (m.), g. -a »bramor« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 317), štaj. *várlec* »isto« (Pišce; SLA).

Prim. hrv. kajk. *vérlez* »koi fito, povertelye podjeda, silpha« (Belostenec), *vřlac* »bramor« (okolica Karlovca). S suf. *-bcь prestrukturirana izposojenka iz nvn. predloge *Wer(łe)* »bramor«, *Werrle* »isto«, kar je verjetno sorodno z *Werre* »isto« (Grimm, DTV 29, 427, 442) poleg »ječmenček na očesu«. Slednji leksem Kluge¹⁷, 841, povezuje z nvn. *Warze* »bradavica«. Iz nemške predloge je tudi dl. *wjerla* »bramor«, gl. *warla* »isto«, *werla* (Schuster-Šewc, HEWb, 1582), M. F.

vrńčati, -ím (v. impf.) »godrnjati«, po prehodu sln. *vr- > hr-* kot pri *hrństelj* »Erica vulgaris« poleg *vřestlj* »Erica carnea« < **verstyl'b* spada sem *hrńčati* »renčati« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 258).

Primerjati je mogoče hrv., sb. *vrńčati* s prez. *vrńčām* »jezno govoriti«, kar je po Skoku III, 621, z vrinjenjem nazala nastalo iz osnove v hrv., sb. *vřčati*, -ím »murmurare« < *vřčāti < *vřčkē-ti. Enako se o nazalu v slš. *vrńčat'* »brenčati« odloča Machek², 699. Iz polnostopenjskega slov. *verčāti je po ekspresivni nazalizaciji nastalo sln. *renčāti* < sln. *vrčāti ← sln. *vřčāti*, -ím »kričati, dreti se (o detetu)« (Vreme; Erjavec, LMS 1882-1883, 263). Glej tudi *renčāti*, *vřčati*, *vřkati*. M. F.

vrnilo (n.) »vratca ali lesa, ki se sama odpira in zapira« (notr.), *vrńlta* (f.) »lesa, ki zapira vrzel« (dol.), *vrńtle* (f. pl.) »isto« (polj., dol.), tudi *vřlina* »vrzel, večja odprtina v ograji ali steni« (bkr., dol.), »lesa« (Miklošič).

Prim. sbh. *vřlina* »drog, palica«, blg. *vřlína* »drog, palica«, č. mor. *vřlina*, slš. dial. *vřlina* »palica, lata« in »utež pri vodnjaku« (Kálal, Sl., 784), z drugimi sufiksi sbh. *vřljika* »drog, deska v plotu«, *vřljica*, *vřljja* »drog«, Miklošič, 386, povezuje sln. *vřlina* z *vřžl*, vendar pri tem ne pojasni podrobnosti. Koštiál, rkp., izhaja iz *vřlina, tvorbe iz pret. akt. ptc. *vřrls glagola *vřrti, *vřřř »zapirati, zatikati«, in domneva, da so tvorbe z *n-l* nastale po metatezi. Precizneje Boryš, Czak, stud., 126, ki izhaja iz nomena instrumenti s sufiksom *-lb (tip *soplb »piščal«), ohranjenim v hrv. čak. *vřli* (f. pl.) »vodoravne palice v košu na vozu«. Varianta *vrńtlo* je torej nastala po naslonitvi na nomina instrumenti na -i-lo < psl. *-i-dlo in na glagol *vrńtiti* se. Dalje glej -vřti. M. S.

vrńiti, *vrńem* (v. pf.) »reddere, abvertere«, v. se »regredi, redire, reverti«, v kompoz. *na-*, *od-*, *pod-*, *po-*, *pre-*, *spre-*, *vz-*, *za-*, *z-v-*, *ob-vrńiti > *obrniti*, *pre-ob-*, *spre-ob-*, *za-ob-*, sekundarni impf. so tvorjeni iz *vřčati*; subst. *vrńitev*, -tve »reditus«, ustrezno pomensko spreminjeno tudi z drugimi pref., npr. *zavrńitev* »Ablehnung, Zurückweisung«, *spreobrnitev* »Bekehrung, Konversion«; semkaj verjetno *vrńica* »prvo seno po travnikih« (Cerkno), »neka vrste trave« (Vodnik, Rigler, Jnotr. gov., 164), prim. obir. *warnú:χ* »trda trava, ki se težko kosi« (Karničar, Obir, 260); dial. pkm. *povrnńuti se*, *obrnńuti*, -nen (Novak, Slovar², 108, 87), črnovr. *wřřńit'*, *wřřńem* (Tominec, 233), v 16. st. *poverniti* »restituere, retribuere«, *oberniti* »contorquere, pervertere, umkehren« (Megiser), imp. *nevřřni* »ne vrńi« (Dalmatin), v 17. st. *poverniti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *verniti*, *poverniti* »našai dati, vrazhati, reddere«, *je verniti* »regredi, reverti«, *obarniti* »circunvertere, okuli vřzhi, invertere, obvertere«, *řverniti*, *oberniti* »convertere«, *odverniti* »abducere, avertere, obcludere, revocare« (Kastelec-Vorenc), *verniti*, *věrněm* »reverti, reddere« (Pohlin), *vernem se* »kehre zurück, um« (Gutsmann).

Prim. csl. *obřnřti se* »converti«, sbh. *vřnřti*, *vřńěm* »vrńiti«, čak. *vrńiti se*, *vřńěš se* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 235), mak. *vrne* »padati (o dežju, snegu)«, dial. *vrne se* »vrńiti se«, blg. *věrna* »vrńiti«, *oběrna* »obrniti«, r. *vernńtь*, -ěš, ukr. *vernńty*, *věrneš*, br. *vřarnńcь*, *věrneš* »vrńiti«, p. dial. *obertnřć se* »obrniti se«, č. *vřtnout* »pikniti, kljuniti«, v. se »zavřteti se, zasukati se, obrńiti se«, gl. -*wjertnyć*, dl. *wjertnuš* »zavřteti«. Psl. **vřř(t)ńńiti*, prez. **vřř(t)ńěš* je inkoh. od *vřřřtěti in *vřřřtiti (Miklošič, 384 s.; Mladenov, 91; Skok III, 631 s.). Dalje glej *vřčati*, *vřřti*, *vřřtati*. M. S.

vrńjeka (f.) »prepir« (vzh. štaj., pkm.), adj. *vrńjėkav*, -a »prepirljiv«, v. *vrńjėkati*, -am (impf.) »prepirati se«, pkm. v Beltincih *vrńjėčiti se* »isto« (Novak, Slovar², 171), po Pleteršniku še pf. *vřvrńjėčiti se* »zaplesti se v prepir«.

Tvorjeno kakor pkm. *hvalėka* »hvalnica«, *hvalėkati* »peti hvalnico«. Osnova **vřrn(ł)ěti* se ohranja v slš. *vřnřt'*, *vřřat'*, -ni »renčati, godrnjati; presti (o mački)«. Nazalni suf. ima tudi lot. *urināt* »vpjijoč gnati svinje s paše domov«. Koren je domnevno onomatopejski **ur-*, ki je brez konzonantnih suf. znan v lit. *ūrėti*, -riū »hrumeti nad kom, oštevatı« in »neorganizirano in hitro se premikati«, *ūrėti* »oštevatı«, z dodatnimi suf. prim. še *urřti* »brenčati (o kolovratu), godrnjati«, lot. *uržāt* »dražiti«, *urza* »prepir« (o balt. Fraenkel, 1170 s.). Glej tudi *vřčati*, *vřčati*, *vřkati*, *renčāti*. M. S.

vřřč (adj.), f. *vřřča* »calidus, fervens«, abstr. *vřřčina* »aestus, calor, febris«, kor. *vřřčina*, dial. *vřřčina* »isto« (Karničar, Obir, 260), *vřřčřst* »aestus, calor«, *vřřčřnjava* »isto« (*vřřčica* »febris« je po sbh.); z kompoz., npr. *vřřčėkřven*, -vna »heißblütig«; v 16. st. *vřřzh* »fervidus«, *vřřzhuft* »aestus, ardor, calor, fervor« (Megiser), v 18. st. *vřřzh* »aestuusus, fervens«, *ena huda vřřzhina* ali *vřřzha merřliza* »causon«, *vřřzhina* »calor« (Kastelec-Vorenc), *urřzh* »calidus«, *urozhina* »calor, aestus« (Pohlin).

Prim. stesl. *vřřčřb*, sbh. *vřřč*, -a »vřřč«, č. *vřřčřci*, slš. *vřřci*. Psl. *vřřř, g. **vřřřt'a*, f. **vřřřt'i* je ptc. prez. akt. glagola *vřřřti, *vřřřšb »vřřti« (Miklošič, 381; Skok III, 622). Akcentske razmere so problematične, saj bi od prez. *vřřřšb pričakovali *vřřř, g. **vřřřt'a*. Kračina v sln. *vřřč* se je vzpostavila analogno po razmerju *trpěči* : *trpěč* – ali, ker je bila v sln. ptc. prez. akt. prvotna ne določna fleksija, po adj. tipa *stāri* : *stār* (o tem Ramovš, Morfologija, 146). Dalje glej *vřřti* I, *vřřč*. M. S.

vřřtek (m.), g. -tka »fons«, tudi *vřřčėk v hdn. *Vřřčak* in *zřřčėk v hdn. *Zřřčėk*. V 16. st. *vřřřak* (Jurišić), v 18. st. *urřřk* »Quelle; scaturigo, fons« (Pohlin).

Star substantivizirani ptc. prez. akt. *vřřřčėk poleg mlajšega *řbz-vřřřčėk. Verjetno je iz te osnove tirol. hdn. *Frutschenthal*. Prim. hrv. *vřřřak*, *vřřřčak* »fons«, mak. hdn. *Vřřřřak*, r. *vřřřč*, str. *vřřřřč*, v 10. st. *βe-pouřřč* (Porfirogenet), p. hdn. *Wřřřčca*, slš. hdn. *Vřřřčky*. Sorodno je lit. *Virintā* (< *vřřřřtā), nvn. hdn. *Wřřřřnńz* (< *vřřřřřń) (Miklošič, ONappel, 745; Vasmer I, 235; Bezlaž, SVI II, 319; Skok III, 622). Dalje glej *vřřti*.

[Iz istrskih govorov je istr.-rum. *vřřřřčak* »izvir« in *vřřřřčak* »isto« (Filipi, ILA, 82). – M. F.]

vřřřta (f.) »classis, species, series, ordo, linea, versus« in »starost, generacija, aetas, Lebensalter«, od tod *vřřřřnik* »Altersgenosse«, f. *vřřřřńica*; dem. *vřřřřřica*, adj. *vřřřřřten*, -tma, v. denom. *vřřřřřtiti*, -ím (impf.) »reihen, klassifizieren, der Reihe nach reichen«, v. se »in orbem ire«, redkeje

vrstati se, -âm se »isto«; pf. *raz-, z-, pre-, u-vrstiti*, sekundarni impf. *-vrščati, -am* in *-vrščevati, -ujem*; subst. *vřst* (f.), g. *vrstí* »vrsta« (v vseh pomenih), adv. *zapovrstjó* »ordine«; v 18. st. je v rabi tudi *ena verst* »simplex«, *tri verstí* »triplex« (Kastelec-Vorenc), kar kaže na pomen »obrat«, prim. sti. *tri-vřt-* »triplex«; *zvřst* »Gattung«, *zvřsta* »Abart«; v 16. st. *verfta* »linea, verfús« (Megiser), v 17. st. *verfta* »linea« (Alasia), v 18. st. *verfta* »clafsis, linea, versus, vices«, *po verfti* »ordine«, *verftiza* »versiculus«, *verftnyk* »coaevus« (Kastelec-Vorenc), *věřfta* »ordo, series«, *verftnik* »coætaneus«, *verftniza* »coætanea«, *verftim fe* »umwechselln, alternare« (Pohlin), *verfta* »Reihe, Ordnung, Meile« (Gutsmann).

Prim. stcl. *vrřsta* »aetas«, mlajše tudi »milliarium, millium, stadium«, r. csl. *svěřstb* »aetas«, sbh. *vřsta*, akz. *-u* »vrsta«, *vřšnjāk, -āka* »vrstnik«, hrv. čak. *vrstā* in *vřst, -i* (Novi), *vōrst, -i* (Hvar) »vrsta«, *vřš'āk, -ākā* »vrstnik«, mak. *vrst* (f.) »aetas«, *vrřstnik*, blg. *vrřstb* »aetas«, *vrřstnik*, r. *verstā*, akz. *-ú* »dolžinska mera 1066 m«, *svěřstnik*, str. *svěřstnyk* »vrstnik«, adj. *svěřstny*, ukr. *verstvā*, akz. *-ú* »dolžinska mera 1066 m, vrsta, razred«, br. *verstā* »mera za drva, skladovnica drv po celi dolžini in višini hleva; kopa sena«, p. *warstwa* »plast, sklad, sloj«, č. *vrřstva*, slš. *vrřstva* »isto«, gl. *worřta* »prostor na skednju, kjer se razprostrejo snopi«, dl. *warsta, warstwa* »isto«. Psl. **vřstā, -ō, *vřstb* in **vřstvā* »obrat« se je pomensko razvilo v »obrat z ralom na koncu njive«, to pa dalje v »vrsta, brazda in ogon« > »species, series, ordo«. Iz poljedelskega pomena »vrsta« se je prek »vrsta nečesa naloženega (npr. drv)« razvil pomen »plast, sloj«. Pomen »starost, generacija, aetas« lahko temelji na »obrat generacij« ali na »plast« (pomen »plast« je arealno bolj omejen kot »aetas«), pomen »dolžinska mera« pa ali neposredno na »obrat« ali na »krog pri stadionu« (prim. podobno *stādij* < gr. *στάδιον* »tekmovalna steza, dirkališče, tekma, dolžinska mera pribl. 192,5 m«). Gre za glagolska abstr. iz ide. baze **uřt-* »vrzeti« ide. **uřt-tā* (f.) poleg ptc. **uřt-tō-* (sti. *vřttā-* »zavrt, zavrt, okrogel«, lat. *versus* »proti«, lit. *viřstas*, pas. ptc. pret. glagola *viřsti*), abstr. **uřt-ti-s*, g. **uřt-ēj-s* (sti. *vřtī-* (f.) »postopek, način, sredstva za preživljanje«, stvn. *wurt* »usoda«, lit. *viřsti* »prevrniti se, pasti, priti, napočiti (o času), uspeti«, *virtinē* »vrsta, četa, oddelek, sveženj«, lot. *viřst* »postati, množiti se, pasti«, *viřtene* »vrsta«) in **uřt-tūā* (tip **brītva*), prim. iz **u(e)řt-tu-* lat. *versus, -ūs* (m.) »vrsta, vrstica, brazda, verz«, *vorsūra* »obrat, brazda, vrsta, posojilo«, osk., umbr. *vorsura* »neka površinska mera«, stir. *forrhach* »isto«, lit. *vařstas* (2. a. p.) »obrat s plugom, dolžinska mera« in »delo, zaposlitev, delovni čas« (Miklošič, 384; Trautmann, BSW, 355; Vasmer I, 189, III, 590; Pokorny, 1156 s.; Fraenkel, 1261 ss.; Walde-Hofmann II, 763 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1622). Drugače Machek², 701, ki od tega neprepričljivo loči **vřstb*, kar primerja s sti. *vřdhi-* »okrepčilo, rast, naraščanje«. Dalje glej *vřtēti*. M. S.

vřš (f.), g. *vřši* »žito«, npr. *nasad vřši* »appositio frumenti« (Miklošič, VGr. II, 56).

Prim. str. *vřřšb, vřřšbš* »žito«, r. *véřš* »isto« poleg »vřšaj«. Izhodno **vřřšb* (f.) je deverbativni nomen actionis psl. **verchtī, *vřřšēšb* »čistiti žito«, prim. stcl. *vřřšti, vřřchq* »triturare« (Vasmer² I, 302, brez sln. primera), črnogor. *vřsti, vřšem* »ločevati žito od slame« (Vujičić, Rječnik, 28), mak. *vřši* »mlatiti žito«. Beseda je prvotno označevala le očiščeno žito. Dalje glej *vřhati*. M. F.

vřša (f.) »pleten koš za lovljenje rib, nassa, Fischreuse«, pkm. v Beltincih *vřša* »vrsta ribiške mreže« (Novak, Slovar, 125), tudi *věřša* »pleten koš za lovljenje rib« (tržaška okolica), *vřš, -a* (istr.) »isto«; v 16. st. *Moreřfli Mrěšo napolniti šnjegovo kosho, inu věřšo šnjegovo glavo* (Dalmatin), v 17. st. *verfa* »naffa« (Alasia), v 18. st. *en ravřhel, ali verřha ša ribe hraniti* »gurgustium piscium«, *varřha* »naffa, ravřhel«, *ena verřha, ena zainiza s'bizhovja* »scirpiculum« (Kastelec-Vorenc), *věřsha* »Fischergarn, nassa« (Pohlin), *verřha* »Reuse der Fischer« (Gutsmann).

Prim. sbh. *vřša, vřša*, hrv. čak. *věřša*, dem. *věřšica* (Cres), *vōřša* (Vis), v srednji in južni Dalmaciji tudi *vřš-va* (Pelješac) »vřša«, blg. dial. *věřša*, r. *véřša*, ukr. *véřša*, br. *véřša*, p. *wiersza*, č. *vřš, vřše*, slš. *vrřša, vřřka*, gl. *wjersha, dl. wjersha*. Hrv. *vřřva* je lahko prestopilo v deklinacijo na *-va* ≤ **-y/-əve*, ker je nom. sg. te deklinacije sovpadel z nom. sg. deklinacije na *-i*, prim. tako *oldi* ≥ hrv. čak. *lādva* (Novi). Za psl. je torej treba rekonstruirati **vřs(ʹ)i*, g. **vřs'ē* s prvotno fleksijo tipa sti. *devī-*, saj sicer ne bi pričakovali jotacije. Akcent je problematičen; sln. pkm. *vřša*, sev. čak. in štok. *vřša* kaže na g. **vřs'ē*, jčak. in štok. *vřša* pa na g. **vřs'ē*. Ostalo gradivo dopušča obe možnosti. Dolgi akutirani vokalizem izkazuje tudi lit. *vārza* (1. a. p.) »vřša«, lot. *vařza* »zmešnjava, prepletene niti, spletena« zapornica za ribe, iz vrvi spletena košara za nošnje. Besedi povezujejo z ide. lahko bazo **uerg'h-* »vezati«, zato je dolžina, ki jo, če je pravilna prva akcentska rekonstrukcija, izkazuje tudi slov., lahko le sekundarna, nastala v vrddhiju tvorbe tipa *devī-* kakor v psl. **mōrvi* »mravlja«, lit. *vilškē* »volkulja« ali sti. *nāřt-*, av. *nāřt-* »žena«. Slov. nezveneči *ř* je sicer lahko iz nepotrjene tvorbe s sigmatskim sufiksom (Torp, RS II, 257; Trautmann, BSW, 355; Pokorny, 1155, ki rekonstruirajo psl. **vřša* in mislijo na ide. sufiks **sřā*), vendar se zaradi enakega razmerja med nezvenečim in zvenečim zadnjim korenskim konzonantom v besedi za »resa, vres, Erica«, ki je poimenovana po uporabnosti za pletenje, psl. **véřs*: lit. *viržēs, viržys*, zdi možno domnevati tvorbi iz različno determiniranih baz. Obstoj baze s **k(ʹ)-* poleg slov. dokazuje gr. *ἐρείκη* »resa, vres«, stir. *froech*, kimr. *grug* »isto«. Psl. **vřs(ʹ)i* je torej lahko iz balto-slov. **uřři* »iz vresja spletena«, kakor je lit. *vārza* < **uāřza* z enakim prvotnim pomenom iz balt. **virži-* »resa« (Snj, SES², 836). Manj verjetna je domneva, da je psl. beseda »vřša« zaradi konične oblike priprave tvorjena iz psl. **vřřchs* (Zubatý, Sb. fil. IV, 457, Stud. I, 233; Brückner, 617; Vasmer I, 191; Schuster-Šewc, HEWb., 1617). Glej tudi *řesa I, povřz, povřslo, vřtēti*. M. S.

vřšelo (n.), g. *-a* »bojna ladja« in »košara na jambo ru«.

S tako kvaliteto *e-*jevskega vokala je leksem predstavljen v 18. st. pri Pohlinu: *verřhēlu* (n.) »Kriegsſchiff; Mařtkorb; navis bellica, cacumen mali«, prim. tudi *verřshelu* »Mařtbaumkorb« (Gutsmann). Toda Pleteršnik II, 799, ob *vřšelo* (n.) »Mastbaumkorb« navaja tudi *vřřēl* (m.) »barka« (gor.) in opozarja na it. *vascello* »bojna ladja na jadra s tremi jambori in tremi vrstami kanonov«. Leksem je bil z obema pomenoma v sln. kot **vařšelo* izposojen iz rom., prim. ben. it. *vasselo* »bojna ladja, ki je večja od fregate; trgovska ladja« (Boerio, DV, 780), furl. *vasciēl* »vrsta ladje« (Pirona, VF, 1259), srednjeveško lat. *vascellum* »ladja«; pomen »(bojna) ladja« se je iz lat. *vas-*

cellum »majhna posoda«, denominativa k *vās* (n.), *-is* »posoda«, razvil na galorom. območju, medtem ko je drugod poleg »majhna posoda« (sicil. *vaxellu* »isto«) pomenil tudi »panj« (kalabrijsko *vasciaddu* »isto«, srednjeveško lat. *vaxellum*; Battisti-Alessio, 3993; Skok III, 568; Mende, RLS, 120). Iz te pomenske stopnje se je verjetno razvil pomen »košara na jamboru«, prim. trž. it. dem. tvorbo *vasolin* »opazovalnica na ladji« k lat. *vās* (n.), *-is* »posoda« (Pinguentini, 248). Sln. oblike imajo r sekundaren in so iz prvotnega sln. *vašelo nastale po redukciji *vašelo kot *fržina* ← *fužina*, *fržol* ← *fižöl/fažöl* (o tem Ramovš, Hgr. II, 83). Glej tudi *váška* in *váza*. M. F.

vršiti, *-ím* (v. impf.) »delati, izdelovati«, s *se* »potekati, dogajati se«, npr. bkr. *zdaj se maša vrši*, pf. *dovršiti* »dokončati neko delo, opravilo«, *izvršiti* »narediti«, *navršiti* »izpolniti, zaključiti«, *ovršiti* »izpolniti«, *završiti* »zaključiti«, k tem impf. *-vrševati*, *-vršujem*, deloma tudi *-vršavati*, *-vršavam*, npr. bkr. *ovršavati pustno slavnost*; nomen agentis *vršitelj* (m.), *-a*, *vršilec*, g. *-lca*, f. *vršilka*, nomen actionis *vršitev* (f.), *-tve*; adj. *dovršen*, f. *-šna* (← *do vrha) je v rabi le v lingvistični terminologiji v pomenu »perfektiven« in k temu *dovršnik* »verbum perfectivum«, *nedovršnik* »verbum imperfectivum«; tudi *izvršen*, f. *-šna* »opravljen« in »s pravico odločanja in realizacijo zakonov in predpisov«, zastar. *završen*, f. *-šna* »zaključen, končen«, npr. *završni govor*. V 16. st. se pri Krelju pojavlja *dovršiti* in *završiti*, pri Megiserju pa *izvršiti* (Pleteršnik I, 165, 351), v 18. st. *doveršiti* »exaedificare, dozimprati, došydati, dodelati«, *šverfhen* »perfectus, popolnoma dodélan, ceil« (Kastelec-Vorenc), toda pri Gutschmannu ob *šverfhuvati* tudi *doverhuvati* »verfertigen, sdelati, dokonžhati«, *doverhen* »völlig, ziel, poun« (Gutschmann), v 19. st. pri Murku II, 760: *doveršiti* »vollenden, dokonžhati, dognati«.

Prim. stcs. *sšvršiti* »perficere, absolvere«, hrv., sb. *vršiti*, *vršim* »delati, izpolnjevati«, s *se* »dogajati se, goditi se«, hrv. čak. *voršit*, *voršin* »izpolnjevati, delati« (Hrašte-Šimunović, Čak. Lex. I, 1335), *izvoršit se* »izpolniti se, udejaniti se« (Komiža; Božanić, Čak. rič XII/1–2, 1984, 209), mak. *vrši* »opravljači, izpolnjevati«, blg. *vrša* »delati«, *vršen* »do vrha poln«, r. *veršiti*, *veršati* »dovrševati, dokončevati«, poleš. *zavvršity* »delo končati«, karp. *zaveršiti* »isto« (Tolstoj, Leksika Poles'ja, 15), č. *vršit se* »dogajati se«.

Slov. v. *vršiti, *vršišb »delati«, **do/za-vršiti* »dokončati delati« je denom. ps. *vrchb (m.), g. *vrchu »cacumen« (Skok III, 624; Georgiev I, 214), kjer se je pomen »delati«, pf. »končati, narediti« iz »delati/narediti vrh« zožal iz ruralne terminologije, kjer je prvotno pomenil »dokončevati kopico sena ipd.«, tj. delati njen vrh. Ta starejši glagolov pomen je izpričan v sln. *vršiti*, *vršim* »kopico delati, kopičiti«, npr. *stog vršiti* »stogu stožčasto obliko delati«, *krompir v.* »krompir okopavati tako, da se obda s kupom zemlje«, *navršiti* »z vrhom naložiti ali nameriti«, *navršen mernik* »mernik, ki je dobro napolnjen«, *zvršiti* »kup narediti«, poleš. *zavvršity* »narediti vrh na stogu, domači strehi«, karp. *zaveršiti* »narediti vrh na stogu, domači strehi ipd.« (Tolstoj, l. c.). Podoben pomenski razvoj iz prvotne ruralne terminologije je npr. znan v sln. *izpolniti* »narediti« ← adj. *póln*. Dalje glej *vřh* I. M. F.

vřt (m.), g. *vřta* »hortus«, polj. tudi »ograjena košenica«, mlajše *vřt*, g. *vřta* (SSKJ V, 536), dem. *vřtec*, *-tca*

(pomen »Kindergarten« je po zgledu n. *Kindergarten* in it. *giardinetto*), *vřtek*, *-tka* in *vřtěk*, *-tkä*, *vřtčė*, *-iča*, *vřtčėk*, *-čka*, *vřtár* »Gärtner«, f. *vřtarica* »Gärtnerin«, adj. *vřten*, *-tna* »hortensis«, iz tega *vřtnár*, *-ja* in *vřtník*, *-a* »Gärtner«, f. *vřtnarica*, *vřtnica* »Gärtnerin«, *vřtnica* »Gartenrose«, adj. *povřten*, *-tna* »po vrtovih rastoč«, *vřtnina*, *vřtovina*, *povřtnina* »Gartenfrucht«; dial. jnotr. *vřrt*, lok. *ne vřrti*, l. i. *Vřrtišće* (Rigler, Jnotr. gov., 69, 145), črnovr. *vřrt* (Tominec, 233), cerklj. *vřrt*. Besedo poznajo zah. dial. V 16. st. *vřt* »hortus, ein Garten«, *vřtár* »olitor, Gärtner« (Megiser), v 17. st. *vřt* »horto« (Alasia), *vřrt Gethsemani* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vřt* »hortus«, *en luřtni vřt* »paradisus«, *rořnivřt* »rosarium«, *vřtnar* »olitor, hortulanus, topiarius«, *vřtez ali vřzhizh* »hortulus« (Kastelec-Vorenc), *vřrt* »hortus« (Pohlin), v tpn. *Jesenov Vřt*, *Vřtec*, *Vřtčė*, *Vřtčėke*, *Vřtine*, *Vřtník*. Semkaj še tpn. *Vřtovin*, l. 1001 *Ortaona*, pribl. 1120 *Ortovin*, 1180 *Wartwin*, sprejeto iz rom. *ortleco, ko se je rom. *ō* že diftongiral. K dvozožnemu refleksu v sln. prim. cgn. *Čehovin* < *cecōne*, hrv. tpn. *Rotovun* < *montōne* (Kelemina, SR IV, 183; Bezlaj, SVI II, 323).

Prim. stcs. *vřets* »hortus«, *vřtogradb* »isto« (Murko II, 353, in po njem Pleteršnik navajata tudi za sln. *vřtograd* »ograjena vřt«), sbh. *vřt*, *-a*, star. blg. *vřets* »isto« (navaja Mladenov, 80). R. *vřtograd* »vřt« je izposojeno iz stcs. Miklošič, Frw., 65, domneva izposojajo iz got. *aurts »zeliščė«, kompoz. *aurti-gards* »vřt« (prim. še *aurtja* »viničar, kmet«), iz česar naj bi bilo stcs. *vřtogradb*. Soglaša Stender-Petersen, Lwk., 370 ss. Vendar got. osnovo navadno izvajajo iz rom. *orto* < vlat. *(*hor*)*tus* < lat. *hortus* »vřt« (Feist, Wb., 68). Štrekelj, Lwk., 73, tudi za *vřts domneva neposredno izposojajo iz rom. Za to govori hrv. *vřtal*, *-tla*, *vřtao*, *-tla* »vřt« iz dem. *hortulus* (Skok III, 631). Zaradi akutirane intonacije slov. *vřts ni mogoče domnevati, da bi bila beseda domačega izvora, iz *vřti, *vřq »zapreti«, ide. **uer-* »zapreti, pokriti« (tako Mladenov, l. c.; Kiparsky, Lw., 57, ki domnevo o izposoji zavrača z napačno podmeno, da bi se tuje *orC* moralo v slov. ohraniti in podleči metatezi likvid; prim. za *orC* > slov. *orC* v tpn. l. 610 *Cormones* > sln. *Krmin* (Ramovš, Kr. zg., 25)), prim. ta argument tudi v primeru *vřč* < lat. *urceus*. Glej tudi *vřtača*. M. S.

vřtača (f.) »udrt svet na krasu, na okroglo zasukana vřtina, globel, Karstrichter« (Badjura, Ljud. geogr., 180; SSKJ V, 536), adj. *vřtačast*; v 16. st. *po Vertazhah* (Trubar; Rigler, Začetki, 11), v 18. st. *vertazha* »vorago, jama, ali karniza fylnu globoka« (Kastelec-Vorenc), pogosto v orn., tpn. *Vřtača* (pri Semiču), l. 1468 *Frätsch*, 1490 *weingarten zu Vřtatz*; *Vřtače*, *Vřtačnik*, cgn. *Vřtačnik*.

Prim. sbh. *vřtača*, na vzhodu pretežno le v tpn. *Vřtača*, mak. *vřtača* »vřtača«. Slov. *vřtāča imajo navadno za izposojenko iz rom., prim. istr. rom. *vřtāčo* »zapusčen vřt«, kar je s pejor. sufiksom iz lat. *-aceus* izpeljano iz istr. rom. *vřto* < lat. *hortus* »vřt« (Štrekelj, Lwk., 73; Skok III, 631). V prid rom. izvoru govori sln. dial. *vřtāla* »manjša vřtača« (navaja Badjura, Ljud. geogr., 180, za Žalno), mtpn. *Vřtelj*, *Vřtalj*, kar domnevno vsebuje rom. dem. sufiks. Manj verjetno je *vřtača* slov. derivat iz *vřt*, prim. *jedāča*, *globāča*, saj so desubstantivne tvorbe na *-āča* praviloma avgmentativi, to pa izpričuje samo hrv. dial. *vřtāča*, *vřtājača* »velik vřt«. Tudi izvajanje iz *vřtati*, *vřtēti* (Miklošič, 385; Mažuranić, Prinosi, 1612; Badjura, l. c.) ne prepričuje v celoti. Dever-

balne tvorbe na *-áča* so navadno nomina instrumenti, prim. sln. *brisáča, kopáča*, čeprav se najdejo tudi nomina agentis, prim. iz **vrtěti* sln. *vrtáča* »vodni vrtinec«, ki ima paralelo v sbh. dial. *vrtáča* »isto« (Srem). Vendar vsaj mešanja s slov. osnovo **vrt-* »vrteti« v primeru *vrtáča* »Karsttrichter« ne moremo izključiti, prim. od tod sbh. *vrtánja* (Homolje, Podrinje) »vrtáča«, sln. *vrtěp, -ěpa* »kraška jama«, stosl. *vrtěpъ* »hortus, spelunca«, sb. dial. *vrtotina, vrtotnik* »vrtáča«, č. *závrt* »isto« (Skok, l. c.; Bezljaj, SVI II, 321; Čop, Prispevek, 95; Schütz, Geogr. Term., 43). Dalje glej *vrt, vrtěti*. M. S.

vrtálja (f.) »vrsta omlete iz jajc, gnjati in zelenjave« (goriš.), tudi *frtálja* »isto« (Erjavec, LMS 1882–83, 264). Prevzeto iz star. furl. **fretal'e*, star. trž. it. **fritalia*, kar je dalo današnje furl. *fertàe, fretàe, fretàje, fortàje, fratae, fritàe*, trž. it. *fritaia* »isto« < **fritālia*. To je tvorjeno iz pas. ptic. lat. *frictus* > furl. *frit*, it. *fritto* »ocvrt, pražen« glagola lat. *frigere* > furl. *frizi*, it. *frigere*, od koder je sln. *frigati* »pražiti, cvreti«. Šturm, ČJKZ VI, 76, domneva, da je furl. in trž. it. *j* sekundaren, nastal šele po zapolnitvi hiata po odpadku *-d- < -t-*, da torej današnja furl. in trž. it. beseda ne izvira iz tvorbe s suf. z **-l-*, temveč iz **frictata* > it. *frittata* »omleta«. M. S.

vrtanica (f.) »regrat, Taraxacum officinale« (Caf). Nejasno, morda k pkm. *vrtanik* »okrogel pšeničen kruh, spleten iz treh kit testa z luknjo v sredi« (navaja Novak, Slovar², 171), pri Pletersniku *vrtánjek* »v krog zasukan kruh z lepoticjem na sredi«, *vrtánjki* »zavitek, štrudelj« (kar je iz ptic. pas. od *vrtati* »vrteti«), prim. k semantični motivaciji po obliki sbh. *popina pogačica* »regrat« (po Popoviću navaja Simonović, BR, 462). Dalje glej *vrtěti, vrtati*. M. S.

vrtati, vrtam (v. impf.) »forare, terebrare« in »grübeln«, pf. *do-, izpod-, iz-, z-, na-, po-, pre-, pri-, raz-, u-, za-v-*, sekundarni impf. *-vrtovāti, -ujem* in *-vrtávati, -am*; dial. kor. obir. 3. sg. *wā:ta* (Karničar, Obir, 27); subst. *vrti*, g. *vrtá* »sveder, (izvrtana) luknja«, *prevrt, -a* »Bohrung«, *vrtalo, vrtálo* (n.), *vrtalnik, -a* »Bohrwerkzeug«, *vrtáč, -a* »človek, ki vrtá; semkaj vrtánj, -a»zavoj, vijuga« in »velik ženitovanjski kolač, ki navadno visi nad nevesto«, *vrtánja* »vrsta kolača«, *vrtánjek, -njka* »v krog zasukan kruh z lepoticjem v sredi«, pl. *vrtánjki* »zavitek, štrudelj« (pkm.); v 17. st. *vrtat* »pertufare« (Alasia), v 18. st. *vertati* »forare«, *šavertati* »inforare, luknjo fturiti« (Kastelec-Vorenc), *vertam* »forare, terebrare« (Pohlín), *vertati* »bohren« (Gutsmann).

Prim. sbh. *vrtati, -čem* »vračati« in »treti orehe z obračanjem noža«, čak. *vrtati, -āš* (Vrgada), *věrtat* (Cres) »vrtati«, mak. dial. *vrk'a* »vračati«, č. *vrtati, -ām* »vrtati«, slš. *vrtat, -am*, p. *wiertac* »isto«, prim. tudi mak. *vrti* »vrteti, sukati« in »vrtati (o črvu v les)«, p. *wiercić* »vrtati«, *wiertto* »sveder«, *wiertacz* »vrtalec«, gl. *wiertak* »sveder«. Psl. ali slov. **vrtati, -aješb* (in **vrt'ěšb*) je intenz. ob **vrtěti* (Miklošič, 384), ki pa se akcentsko razlikuje od tipa **légāti*, prez. **légaješb* in **lěžešb* (na tak akcent kaže le slš.). K akcentu prim. **glědati, -ajq* poleg **glěđeti* in lot. *glenst, nuogleñst* in lit. *vértėti* »prevračati se, obračati se, vrteti se«. Napačno Machek², 701, ki domneva prvotno **vrb-ta-*, intenziv od glagola, ki se ohranja v lit. *urbtī, urbiū* »vrtati«, saj p. in gl. kažeta na **br* in ne **zr*. Dalje glej *vrtěti, vrtanica*. M. S.

*vrtělka (f.) »lijak, skozi katerega mečejo igralne kocke, fritillus«, samo v 18. st. *ena vertelka, en trahtra, škušī kateri se burfli v'ygri mēzhejo* »fritillus« (Kastelec-Vorenc).

Verjetno **skjer* se vrtijo kocke« k *vrtěti*, prim. iz igralniške terminologije tudi m. *vrtělec, -lca* »vrtavka«. Lat. *fritillus* v romanskih jezikih ni več znano, zato se zdi izposoja iz nekega rom. refleksa **frítel^o* manj verjetna. M. S.

vrtěp (m.), g. *-ěpa* »jama, votlina« (Pohorje).

Prim. csl. *vrtěpъ* »hortus, spelunca«, *vrtěpъ, vrtěpъ, vrtěpъ* »κῆπος«, *vrtěpogradъ* »hortus«, hrv., sb. *věrtep* »božične jasli« (Vuk) < r. (Skok III, 578), tudi *vrtěp, -a* »spelunca«, *vrtpa* »isto«, *vrtop* »majhna vdolbina na krasu« (Schütz, Geogr. Term., 43), blg. *vertěp* < r. (Georgiev I, 136), *věrtōp* »votlina«, dial. *věrtōpel* »isto«, r. *vertěp* »votlina, božične jasli«, ukr. *vertěp, vertěpa* »votlina, brezno, žrelo«, *vertěpyty* »vrteti se« (Miklošič, 385). Iz slov. jezikov je rum. *vırtoapă, hırtoapă* »jama, votlina«, *hırtopos* »neraven, jamast« (Tiktin, Wb., 733). Čop, Prispevek, 72, rekonstruira **vrtěpъ, f. *vrtěpa* z variantama **vrtopъ* in **vrtěpъ* iz ide. **uert-* »vrteti«, pripona **-up-* pa naj bi bila ide. in ne predide. izvora, kot misli Hubschmid, Thes. Praerom., 55. Na tvorbo naj bi pomensko vplival slov. **věrts* »hortus«. Drugače Georgiev, Blg. ez. XI, 302, ki v varianti z **-opъ* vidi kompoz. iz **uert-* »vrteti« in **upo-s* »voda«. Na zvenečo varianto ide. suf. kaže str. *vertebъ, r. dial. vertebište* (Vasmer I, 190) in p. *verteb, werteba* »soteska, prepad« (17. st.; Brückner, 607). Sufiks **-ep-* je verjetno ničto-stopenska varianta k **-up-* (v psl. **gor(')upъ* »amarus«, sln. *gorjūp, gorūp* »isto«), zaradi česar je **vrt-ěpъ* verjetno tvorba iz neevidentiranega slov. subst. **věrts* v pomenu »od vode izdolbena, izvrtana votlina« < ide. **urt-ó-* ← **uert-* »vrtati, dolbsti; vrteti«. Dalje glej *vrtěti*, k besedotvorju pa *trěp*. M. F.

vrtěti, -ím (v. impf.) »rotare«, pf. *od-, po-, pre-, vz-, za-, z-v-*, tudi *vrtěti, -ím* (impf.) »vrteti«, subst. *vrtěž, -ěža* in *vrtěž, -a* »vrtenje, vijak«, *vrtělo* »vijak, vreteno v mlinu, nemiren otrok«, *vrtělo* »Drehwerk; vratilo, vijak, sveder, kolec, ob katerega se vrata veže, tečaj, valj«, *vrtělj, -a* »prednji oplen« in »priprava pri odprtini v plotu, ki živini onemogoča vstop, Drehkreuz«, *vrtělja* »Drehkreuz«, *vrtěljáj, -a* »Umdrehung«, *vrtěnica* »neka trta« (Vipava), *vrtělják, -a* »Ringelspiel«, *vrtěc, -tca, vrtělj, -a, vrtělec, -lca, vrtánja, vrtěnc, -nca, vrtěncina, vrtělja, vrtěljec, -ljca, vrtěljek, -ljka, vrtěljka, vrtějn, -a* »vortex«, denom. v. *vrtěnciti se, -inčim se* (impf.) »rotari«, *vrtěljati se, -ám se* (impf.) »vrteti se«, *vrtěljiti, -úljim* (impf.) »vrteti«; adj. *vrtěv, -áva* »ki se rad vrti« (subst. *vrtěvka* »Kreisel« in »neka igrača, kol v zemljo zabit, na katerem se vrti les«, »obroč«, *vrtěvek, -vka* »vrtav, nemiren otrok«, *vrtěvica* »Drehkrankheit der Schafe«, *vrtěvčen, -čna* »živahen«; kompoz. *vrtěgláv, -áva* »schwindelig, drehkrank, schwindelerregend, verrückt«, *vrtěgláven, -vna* »isto«, *vrtěp, -ěpa* »priliznjen«, *vrtěpēc, -pca* »priliznjenec«; v 16. st. *vertoglaviza, vertoglavia* »vertigo, omotiza«, v 18. st. *vertěti* »detornare«, *okuli vertěti kula* »rotare«, *vertim* »rotare, torneare«, *vertělu* »vertebra«, *vertoglavz* »vertiginofus« (Pohlín), *vertim* »drehe«, *vertělu* »Schraube« (Gutsmann).

Prim. stosl. *vrtěti, -iši* »circumagere«, sbh. *vrtěti, -tm*, mak. *vrti*, blg. *vrtějáj, r. vrtěť, -išb*, ukr. *vertity*,

-yš, br. *vjarcěcъ*, -cýš, p. *wierciec*, -cę, č. *vrěti*, -ím, slš. *vrítet'*, -ím, gl. *wjerćec*, -u, dl. *wjerses*, -u. Psl. *vřtěti, -išb je sodeč po tvorbi prvotni (intrans.) iter. K tranz. pomenu glagolov na *-ěti prim. *viděti, *glěděti poleg *glědati iz *glěsti. Tematska fleksija se ohranja v lit. *viřsti*, -stū »pasti, zvrniti se, spremeniti se«, lot. *virst*, -stu »postati, postajati, množiti se«, *viřst*, -stu »pasti«, stprus. *wīrst* »postane«, lit. *veřsti*, *verčūū* »obrniti (navpično navzdol), spremeniti, obrniti, zavrteti, zasukati«, lot. *vērst*, *vēršu* »obrniti, zavrteti«, lit. *vertėti* »padati«, sti. *vártati* »vrteti«, lat. *vertere* »obrniti, zavrteti«, got. *wairpan*, stvn. *werdan* »postati« (< *obrniti se«) iz ide. baze **uer-t-* »vrteti, obračati, spreminjati« (Miklošič, 384 s.; Trautmann, BSW, 354; Vasmer I, 190; Fraenkel, 1228, 1261 s.; Pokorny, 1156 s.; Schuster-Sewc, HEWb., 1614 s.). Glej tudi *vrātati*, *vrātati*, *vrtāca*, *vrtēp*, *vretēno*, *vrtēlka, *vrniti*, *vrācati*, *obrēt*, *vrēme*, *vrātīč*, *vrāt I–II*, *vrāta*. M. S.

Vruja (f.) »pritok Dragonje«. Izvorno **vvrūl'a* je deverbativ iz prez. *vvrēšb »erumpere« z inf. *vvrēti »izvirati«, prim. hrv. *vrūlja* »izvir« (Vodice), *Vrūlja* »potok v hercegovskem Primorju«, čak. *vrūja* »izvir v morju« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1342; Skok III, 623), mak. *vrula* »izvir v jezeru ali morju« (Vidoeski, GTDMJ, 38). Iz hrv. je istr.-rum. *vrul'ε* »izvir«, *vrul'a* »isto« (Filipi, ILA, 82). Dalje glej *vrēti* I. M. F.

vřv (f.), g. *vrvi* »restis, funis, rudens«, dem. *vřvca*, pri Škrabcu *vrvcā*, po disim. *vřpca* (Ramovš, Hgr. II, 153), rez. *warca* (Steenwijk, SDR, 326), goriš. *wica*, zilj. *rōuca* (Ramovš, Hgr. II, 138, 133), tudi *vrvica* (bkr.), *vřvica* (SSKJ V, 543) »tanka vrv«, dem. druge stopnje *vřvčica* »Schnürleins«, kol. *vrvjē*; druge izv. *vřvár* »restarius«, *vřvčar* »Schnurmacher«, adj. *vřvčast*, *vřvčast*, *vřvčien*, -čna »Schnurförmig«; v 16. st. *veru*, *vervu* »funis, laqueus, rudens«, *vervar* »restarius« (Megiser), v 18. st. *vervy* »funes« (Kastelec-Vorenc), *veruv* »Schiffseil, rudens« (Pohlín), *verv* »Seil« (Gutsmann).

Prim. stosl. *vršv*, dem. *vršvca*, csl. tudi *vršvica* »funiculus«, sbh. dem. *vřpca*, *vřpca* »vrvica, dreta, trak«, dial. tudi *vřv*, *vřvica* (Rečnik SANU, 28 s.), mak. *vrv* (f.), dem. *vrvca*, *vrška*, blg. *vršv*, dem. *vršvka*, *vršvica*, *vršvica* »tanjša vrv«, r. *vršv*, navadno dem. *veršvka* »vrv«, ukr. *viršóvka* (< r.), br. *vérvy* (f. pl.) »vrv, na kateri visi koš za dojenčka«, *vjaróvka* »vrv«, stp. dem. *wierzba*, stč. *vrv*, star. č. *obrev*, *obrv*, g. -i »vrvica; vrv, s katero vlečejo ali napenjajo lovne mreže« (Jungmann, Sl. II, 796), prim. k pref. tvorbi sbh. *ōbrvka* »dvojna vrvica, v katero se pri tkanju vtika nit; vrvica, s katero so povezani tkalski grebeni«. Iz psl. *vřvř, g. *vřvřbę, kar ustreza lit. *virvė*, akz. *viřvę*, pri Daukši tudi nom. *viřvė*, lot. *virve*, stprus. *wirbe* »vrv«, je s strukturalnim suf. tvorjeno *vřvřica in *vřvřca, *vřvřvka, kar je bilo občuteno kot dem. in je zato analogno po razmerju *pěř-čca : *pěřč omogočilo izločitev psl. *vřvř. Izhodišče za balto-slov. *uirvř je tvorba (tipa sti. *vřkř-*) ide. *Hřř-uirvř, ki je iz deverbalegla subst. *Hřř-uirvř »zatikanje, vtikanje, zavezovanje, zapiranje«, ki se ohranja v sti. *ūrvā* »zapor, zaprt prostor« (o sti. besedi Wackernagel-Debrunner, Ai. Gramm. II/2, 867; Mayrhofer, EWA I, 245) iz korena **Hřřer-* »vdeti, vtakniti« (> »povezati, nanizati« (Pokorny, 1150), »zapreti«). Manj verjetna je domneva o reduplikaciji (tako Otrębski, LP IX, 23), saj slov. reduplicirane tvorbe sicer niso v ničti stopnji. Os-

novna povezava: Miklošič, 382; Meillet, Ét., 265; Trautmann, BSW, 362; Vasmer I, 185 s.; Fraenkel, 1263. Glej tudi *-vrēti*, *veriga*, *sōra*, *vrnilo*, *vrāta*, *verēja*, *verēnka*, *vrēca*, *vōr*, *vorūt*, *povōrka*. M. S.

vřvėti, -ím (v. impf.) »wimmeln«, s. *vřvėž*, -a, *vřvėnja*, *vřvėnje* »mrgolenje, prerivanje, gneča«, intenz., frekventativ *vřvetāti*, -ám (impf.) »hitro se premikati sem in tja (npr. o snežinki v burji)«, v 18. st. *vřvřeti* »wimmlen«, *vřvřetje* »das Wimmeln« (Gutsmann).

Prim. sbh. *vřvjeti*, *vřviti* »vrteti, gomazeti, gnesti se, teči (o solzah), biti v izobilju, iti, hoditi«, *vřv*, -a, *vřva*, *vřvėž*, -a, *vřvė*, -i »vřvėž«, mak. *vrvi* »iti, hoditi, potekati, odhajati, voditi (o poti), biti v obtoku (o denarju)«, blg. *vrvjā* »hoditi, iti, delovati, voditi (o poti)«, *vřvėž* »hod, hoja«. Sbh. *vřvėva* »hrup, kričanje, direndaj, govorica, vrenje, nemir, množica« (prevzeto v sln. *vřvėva* »kričanje, direndaj«) ustreza mak. *vřeva* »hrup, kričanje, govor«, blg. *vrjāva* »hrup, kričanje, direndaj« < *vřvėva, p. *wřzawa* »vrišč, hrup, vřvėž, direndaj«, č. *vřvava* »kričanje, glasno govorjenje«, slš. *vřvava* »isto, govor« < **vřv'ava*; dl. *wawřis*, *bawřis* »blebetati«, č. *vřvavorati*, *brāborati* »opotekati se, kolovratiti«, *bramborati se* »teči (o reki)« < *vřvavorāti (po Machku², 693, nejasno). Iz slov. jezikov je alb. *vřvėlė* »hrup, zmešnjava, direndaj«, rum. *vřvėvā* »kričanje«, a *vřvovi* »govoriti«. Miklošič, 386, 396, pušča nepojasnjeno. Skok III, 633, povezuje z *vřvėti, Machek², 702, z n. *wirren* »zmesti, zmešati«. Jslov. *vřvėti »gibati se, vrteti« ustreza lit. *virbėti*, *virbu* »potegniti, premikati se, vrteti, gomazeti«, intenz. *virbsėti* »isto«, *virbinti* »pognati v gibanje, zalučati«, *virbintas*, *virvintas* »prača«, lot. *virbēt* »migljati, brleti« < *uirvė, tvorbe z intenz. reduplikacijo iz korena **uer-* »viti, vrteti, upogibati«, iz katerega je še psl. *vřvėrica, *vřvřba idr. Prim. tudi alb. *vřvřit* »vřvėti, zagnati«, got. *wairpan*, stvn. *werfan* »vřvėti«. Ni izključeno, da so se nekateri pomeni razvili pod vplivom ide. homonimnih baz. Pomen »govorica« lahko temelji na bazi **uerH-* »govoriti« (lat. *verbum*, psl. *vřvřti), lot. pomen »brleti« pa na ide. **uerH-* »vroč biti«, psl. *vřvřti. Drugače Strekelj, JA XXXVIII, 506 s., ki domneva reduplicirano tvorbo *vřvřvřti iz *vřvřti (k pomenu prim. *ljudje skupaj vřvje* »se množično zbirajo«) in disimilatorični izpad v *vřvřti, subst. *vřvřva pa izvaja prek iter. *vřvřvati (tip *grėvati) iz *vřvřti. Glej tudi *vřvėrica*, *vřvřba*, *vřvřati*. M. S.

vřvřati, -ám (v. impf.) »vřvřti, brbotati, kipeti, izvirati«, pf. *za-v*.

Brez znanih paralel. Izhajati je treba iz *vřvřvřati z intenzivno reduplikacijo iz *vřvřti. Kurkina, DŠ, 85, primerja slš. dial. *vřvřat* »mrmrati, kruliti« (Kálal, Sl, 785), dl. *wawřis* »čenčati, otrobe vezati« poleg subst. č. *vřvavor* »omotica«, slš. *vřvavor* »šum« (< *vřvavor, tvorba tipa *golgote), kar pa je treba iz semantičnih razlogov pojmovati kot tvorbe z intenzivno reduplikacijo iz psl. *vřvřati »(svečano) govoriti« iz ide. korena **uerH-* »govoriti«. Sorodstvo sln. *vřvřati* je navedeno pri *vřvřti* I, o drugem slov. gradivu glej dalje *vřvřč* in možne kontaminirane besede pri *vřvřti*. M. S.

vřzati, -am (v. impf.) »škripati, hreščati«.

Prim. č. *vřzat* »škripati, hreščati, drdrati«, pri katerem Machek², 701 (brez sln. gradiva), navaja istopomensko slš. *vřzgat* »škripati« in izhaja iz primarnega *brzgat, s čimer primerja lit. *birgti*, *birgĩa* (?) »brenčati, šumeti (o mrčesu)«. Polnostopenjsko pomensko enako

ukr. dial. *verezáty*, *-žu* »škrupati« (Grinčenko, Sl. I, 134) lahko kaže, da so ti slov. ekspresivni glagoli tako kot ukr. *verzty*, *verzú*, *-zěš* »neumnosti govoriti, blebetati« (Grinčenko, l. c., 136) osamosvojeni iz prvotne zveze tipa **pśsáti*, **pśs'ěšb*. Izhodno **vrzúti*, **vérz'ěšb* ob **vbrzěšb*; gotovo korensko sorodno s sln. *vřčati*, *vřčáti*, *vřkati* ter *vřěti*, *vřěm* »kričati, godrnjati« in dalje z ide. glagolom rekanka **uer-* »govoriti«, ki se kot set baza **uerH-* potrjuje v gr. *ἔπειο* »rekel bom« ob *εἶπεο* »reči« = het. *uerija-* »imenovati, klicati«, r. *vrát'*, *vru* »lagati« (LIV, 630, brez širšega slov. gradiva). Glej tudi ojevsko polnostopenjsko *vrzúti* in dalje *vřěti II*, *vřáč*, *vřčati*, *vřkati*. M. F.

vrzěti, *-ím* (v. impf.) »biti odprt (zlasti o vratih v plotu)« (Caf), tranz. pf. *vřzniti*, *vřzmem* »odpreti« (Metelko, Miklošič, Murko, Cigale), *odvřzniti* »odpreti« (Cigale), *otvřzniti* »na pol odpreti, odškrniti« (Miklošič), *otřzniti* »malo odpreti, odškrniti (vrata, okna, zaveso)« (Caf, Svetec), pkm. *otřznoti*, *-nen* »isto« (Novak, Slovar², 92), po aferezi *tvřzati*, *tvřzati*, *-am*, vzh. štaj. *trzárúti*, *-árim* (impf.) »vrata (škrípaje) odpirati in zapirati«, frekv. *tvřzúkati* (Sln. gorice) »isto«, *zavřzniti* »zapreti vrata« (Caf), *zatrřzniti* »isto« (Caf, Zalokar), *razvřzniti* »odpreti (plot)«, frekv. *vrzúkati* (impf.) »vrata kar naprej odpirati in zapirati« (dol.) (prim. č. dial. *vrzat se* »hoditi noter in ven ter odpirati in zapirati vrata«, p. *wyrz(uk)áč* »neprestano odpirati in zapirati vrata«); semkaj *vrzěl* (f.), g. *-i* »luknja v zidu ali v plotu, prelaz, prehod med dvema plotoma, luknja, odprtina na srajci na prsih«, tolm. tudi »živa meja« (Kenda, rkp., navaja *vřzel*, g. *vrzěli* »ograja, bodisi narejena iz trnja in drugih vej, ali zasajena«), *vrzěla* »luknja v plotu« (Kras, Miklošič, Caf), v Goriš. brdih »živa meja, plot«, štaj. *vřzěla* »luknja v plotu«, dem. *vrzělca*, adj. *vřzel*, *-zla* »luknjast (o plotu)« (Vodnik, Miklošič, Ribnica na Dol.), *vřzilce* (n.) »zaponka«; kor. rož. *vřzala* »lesa« (Šašel, RNB, 145), obir. *wár:zila* »isto« (Karničar, Obir, 179); v 16. st. *versil*, pl. *verseli* (Dalmatin; Ramovš, Hgr. II, 48; Rigler, Začetki, 184), v 18. st. *versil* »sepis perfractio« (Kastelec-Vorenc), *verseu* »Zaunöffnung« (Gutsmann).

Prim. stsl. *ot(ě)vřěsti*, *ot(ě)vřězō*, *ot(ě)vřězati* »aperire«, *otvřestije*, *otvřezenije* »apertio«, sbh. *otvřsti se*, *otvřzēm se* »razvezati se, osvoboditi se«, *vřsti se* »obtičati«, hrv. kajk. *vrzel* »prehod skozi plot« (Prigorje), blg. *vřzvam*, *vřzža* »vezati«, r. *otvřzátb* »odpirati«, *otvřstie* »odprtina«, dial. *verztí*, *věrzíšb* »vezati« > »klatiti neumnosti, lagati«, ukr. *otvřzty*, *otvřzáty* »odpreti, odpirati«. Psl. **vřztí*, **vřzěšb* »vezati«, **ot(ě)vřzti* »odvezati (vrata), odpreti«, **povřzti* »povezati, zvezati«, prim. dalje lit. *vėžti*, *veržiū* »vezati, zvezati, povezati«, lot. *vėrzt*, *-žu*, *-zu* »obračati«, stnord. *virgill* »vrvc«, stsaš. *wurgil* »isto«, stvn. *wurgen* »daviti« in morda alb. *zvjerdh* »odstaviti (otroka), odvrniti, odtujiti« < **eg'hs-uergh-*, vse iz ide. baze **uergh-* »vezati« (LIV, 629), kar je morda determinirano iz korena **uer-* »vrteti« (Miklošič, 386; Trautmann, BSW, 355; Vasmer I, 188; Pokorny, 1154 s.). Glej tudi *povřěslo*, *vřša*. M. S.

vrzōta (f.) »ohrovt« (goriš.; Štrekelj, Görz., 437), *vřzūōta* »isto« (Komen; OLA), *vřzūeta* »sladko zelje« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 143), *brzōta* »zelje« (Deskle; SLA); tudi *brsota* »Brassica oleracea« (Tušek pri Šulek, Im. bilja, 503).

Prim. hrv. čak. *verzota* »Brassica oleracea bullata« (Cres; Šulek, o. c., 430), *verzōta* »vrsta zelja« (Orlec na

Cresu; Houtzagers, ČD, 391), v Istri *verzōta* »zelje« (Ližnjan; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 570). Verjetno izposojeno iz furl. *verzōt* »ohrovt = Brassica oleracea« (Šturm, ČJKZ VI, 64; Skok III, 633; Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 125; Pirona, VF, 1269), kar je dem. k. *věrze* »Brassica oleracea« (Skok III, 633). S tem sorodno je ben. it. *verza* »ohrovt« poleg *cavolo verzotto* »isto« (Boerio, DV, 790), trž. it. *verzota*, *verza* (Doria, 782). Izhodišče rom. besedne družine je substantivizirano lat. *viridia* (nom.-akz. pl. n.) k adj. *viridis* »zelen«, po sinkopi rom. **viridia* > it. *věrza* »ohrovt«, furl. *věrze*, špan. *berza*, rum. *varză* itd. (Battisti-Alessio, 4035; Meyer-Lübke, 715). M. F.

vřzěla (f.) »železni vzvod«, tudi *vřzěl* (f.), g. *-i* »isto« (gor.; Pleteršnik II, 802 s.), toda v Kropi *ua:Ržě:la* »železni drog za delo v plavžu« (Škofic, Diss., 375). Z izpadom vzglasnega *v-* *ržěla* »železni drog, ki se uporablja pri lomljenju kamna« (kranj; Pleteršnik II, 447).

Kot strokovni termin izposojeno iz it. dial. *vergella* »železna palica, kol« poleg »veja«, kar je iz dem. k. lat. *virgula* »vejica; šibica« iz *virga* »šiba; palica« (Pleteršnik II, 803; Battisti-Alessio, 4035, 4021). Glej tudi *ržěla*. M. F.

vsāj (adv.) »saltem«, star. tudi »tamen«, v 16. st. *ufai*, *vfai* »tamen, jedoch, nichts destominder« (Megiser), v 17. st. v pomenih »vsaj«, npr. *vfai njega je bodo shonali*, in »saj«, npr. *vfaj fnash brat, dokler fi Dohtar* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vfai* »k' man' himu, attamen, etenim, fakai, takú, porrō«, v slednjem pomenu tudi *fai* (Kastelec-Vorenc). Varianta z ohranjenim vzglasnim *v-* iz **vśsāj*. K redukciji prim. **vřz-* > sln. *vz-* poleg *z-*, npr. *vřnāk* poleg *znāk*, *vřtēkel* poleg *stēkel* (o tem Ramovš, Hgr. II, 133). Dalje glej *sāj*. M. S.

vsāk (pron.), f. *-a* »quivis, omnis; jeder«, *vsāki* »isto«, poudarjeno *vsākši* (pkm. *sākši*), *vsākdo* »jederman« (< *vsak kdo*), *vsakatěri* »jeder einzeln« (< *vsak kateri*), *vsakatěrní*, *vsaktěri*, pri Bohoriču in Dalmatinu tudi *vsakotěri* »isto«, *vsakojāk*, *-a* »vsakovrsten, varius« (< **vśchako-jakō*), vzh. štaj. pkm. *vsakojáčki* »isto«, dial. *sakojáčki*; *vsakōv*, *-a*, *vsākšēn*, *-šna*, *vsākřšēn*, *-šna* »isto«, v kompoz. *vsakdānji*, *vsakdānski*, *vsakdanšnji*, *vsakdānšnji* »alltäglich, täglich«, adv. *vsākđaj* »vsak čas, vedno«, *vsākikrat* »vedno«, *vsākkrat*, *vsākbart*, *vsākpot* »isto«, *vsākōč* »vedno«, v vsakem primeru«, *vsākōdob* »kadarkoli, vedno«, *vsakovřěd* »ob vsakem času«, *vsākōd* »vsepopvod naokoli«, *vsaksěbi* »narazen« < *vsak k sebi*; v Čedajskem rokopisu *fsacho*, *facho*, *ufaco* (akz. sg. f.; Mikhailov, FS, 359 s.), v 16. st. *vfak zhas* (Trubar), *vfaki* »quivis«, *vfakdan* »semper« (Megiser), v 17. st. *vřřac* »tutto«, *vřřaki*, *faketeri* »ogniuno« (Alasia), *vfak*, *vfakateri* (Janez Svetokriški), v 18. st. *vfaki*, *vfak* »fledni, quaevis, quivis, quodvis«, *vfakateri* »fleherni, unusquisque«, *vfakerfnu* »omnis generis« (Kastelec-Vorenc), *usāk* »quilibet, quivis; jedermann« (Pohlin), *vfaki*, *vfakēhen* »jeder«, *vfakitiri*, *vfaketeri* »jedermann« (Gutsmann).

Prim. stsl. *vsaksē*, *vsěksē* »omnis«, *vsakaj* »omnis generis«, csl. *vsakojakō* »varius«, sbh. *svāk*, *svākī*, *-ā*, *-ō*, hrv. čak. *svāk*, *svākī*, *-ā*, *-ō* (Vrgada), *svāk*, *svāka*, *-o* in *svākī*, *svakō*, *svakō* (Brač), črnogor. *svākōjī*, mak. *sekoj*, *-oja*, *-oe*, blg. *vsěki*, *vsjāka*, *vsjāko*, r. *vsjākij*, ukr. *vsjākij*, *usjākij*, br. *usjāk*, *usjāki*, stp. *wszaki*, star. č. *vsākij*, star. slš. *vsākij*, dial. dl. *wśaki*, *śaki*. Psl. **vśchākē*, **vśchākēj* je identično z lit. *visōks* »vsakovrsten«, kar

kaže na balto-slov. **uisā-ka-* (Trautmann, BSW, 362 s.; Vasmer I, 237; Kopečný, ESS II, 735 s.), tvorbo z adj. sufiksom iz osnove k **uisā-* »ves«, prim. k dolgemu vokalu lat. *quā-li-s*, lit. *kō-k-s* in psl. *kā-kz iz interogativa **k'o-*. O besedotvorno problematiki glej še *tāk I*. Dalje glej *vēs*. M. S.

vsedánji (adj.) »vsakdanji, quotidianus«, po Cafu *vsedenji* s štaj. panon. in kor. vokalizacijo *ā > e*; v 14. st. *Kruch nafs wfedanny day* (Celovski rkp.), v 15. st. *Day nam donefs ta vffedanny khruh* (Starogorski rkp.; Grafenauer, ČJKZ VIII, 85; Mikhailov, FS, 95, 206), kar se že pri Trubarju zamenja s *vsagdani*.

Izhajati je treba iz **v̥se-dēn'n'b̥j* »tak kot v vseh dnevih« iz **v̥sch̥* »ves« in adj. **dēn'n̥z* »dneven« (k **dēn̥* »dan«), ki je izpričan v csl. *děньn̥z* »diei«. Današnje *vsakdánji*, prleš. *vsakdēji* (Greenberg, SJ/SLS II, 171) je kakor sbh. *svāgdanji* adj. iz zveze **v̥sakz dēn̥* > sln. *vsāk dān*. K tvorbi prim. sln. *brezdánji* ≤ **bez-dēn'n̥'b̥j* k *dēnō »dno«. Drugače je zah. sln. *vsédnji* »vsakdanji« tvorjeno iz **v̥sē-dēn'b̥j* < **v̥chō-dēn'b̥j*, iz česar je tudi p. *wszedni*, č. *všední*, slš. *všedny* »isto«. Glej tudi *vsédan' dēn*, *vēs*, *dān*. M. S.

vsédan' dēn »delavnik« (roč. kor.; Šašel, RNB, 145).

Prim. č. *všedny den* »delavnik«, dial. *všideň*, *všidenek*, *šejdenek* < **v̥s/š̥dēn'b̥-jb̥*, sestavljeno iz **v̥sē* + **dēn̥* (Ramovš, Hgr. II, 144; Machek², 685). Glej tudi *vsedánji*.

vsedóbro (n.) »Astrantia Carniolica«.

Tako kot č. *všedobr* »Imperatoria«, *všedobře* kalk po nvn. fit. *Vieltug* »Peucedanum oreoselinum«, s katerim je rastlina poimenovana po svoji zdravilni moči (Marzell, Wb. Pfln. III, 642; Machek, JR, 164). Marzell, o. c. I, 508, opozarja, da se poimenovanja za Peucedanum zaradi sorodnosti in podobnosti v listih pogosto prenašajo na Astrantia. M. F.

vsělej (adv.) »semper«, pkm. *sěli* (Novak, Slovar² 131), črnovr. *usěli* (Tominec, 233), v 16. st. *vfelej* »semper« (Megiser), v 17. st. *vffelei* »semper« (Alasia), *vfelej*, *vfelei* (Janez Svetokriški), *vfelei*, *vfelei*, *vfeleški* »semper« (Kastelec-Vorenc), *uselej*, *usel* »allzeit, semper« (Pohlin), *vfelei* poleg *vfaki zhafs* »jederzeit« (Gutsmann); tudi *vselē* (Murko I, 727: *vfelej* in *vfele*), *vsěle*, *vsěler* »isto«, adj. *vsělešnji*, *vsělénji* »jedesmalig«.

Izvorno **v̥cho-lē* je tvorjeno z ojačevalno partikulo *lē, znano v temporalnih adv. (prim. *po-tē-lē > *pótle(j)*), iz **v̥chō* »ves«. Nepreglašena varianta je znana v kor. obir. *wsól* »vselej« (Karničar, Obir, 39, 66) < *vso-li < *lē (prim. obir. nom. pl. *snóp* < *snopi). Dalje glej *vēs* in o tvorbi *pótle*. M. S.

vselik (adj.), f. -a »vsakovrsten, vsakršen, marsikateri« (Caf), *vseličkern*, *vsličkern* »isto« (Miklošič).

Prim. csl. *v̥seličb̥* (adj. indekl.) »varius«, *v̥seličb̥skz* »isto«, stcsl. adv. *v̥seličb̥sky* »omni modo«, stp. *wszeliki*, *wszelki*, *wszelkny* »različen, vsakršen, vsakovrsten«, p. *wszelki* »vsak«, stč., star. č. *vseliký* »vsakršen, različen«, stč. adv. *vselik* »vsekakor, seveda«, gl. *wselki*, *wselkizny*, *wselčizny* »vsakršen, različen«. Psl. adj. **v̥cho-li-kz* je tvorjen iz adv. **v̥cho-li*, prim. sklop z relativnim pron. **v̥cho-lb̥-jakz* v ukr. *usiljáknyj*, *usetjáknyj*, br. *usjaljáci*, p. *wszelaki* »vsakršen, različen«, č. *vselijáký* (in **v̥cho-lb̥-kakz* > *vselikaký*), gl. *wselaki*, dl. *šelaki* »vsakršen, vsak«. Občutek, da gre za kompoz. z drugim členom

*likz »podoba«, je torej le ljudskoetimološki (Kopečný, ESS II, 736). K besedotvorju prim. *to-li-kz, *ko-li-kz. Dalje glej *vēs* in k besedotvorju *tólik*. M. S.

vsemírje (n.), g. -a »vesolje«, adj. *vsemíren* »vesoljen«; prvič pri Cigaletu, Term., 139: *vsemirje*, *vsemirno prostranstvo* »Weltraum«.

Prevzeto iz stcsl. *v̥s̥b̥ mírz* »mundus«, csl. *v̥semi-r̥n̥z* »communis omnibus hominibus« (Pleteršnik II, 804), prim. še r. *vēs̥b̥ mír* »ves svet«, *vsemírnyj* »svetoven«, iz stcsl. *v̥s̥b̥* »ves« in *mírz* »svet, mundus« < »soglasje, družba«, iz česar je tudi pommen »mir, pax« (ES XIX, 56). Tvorjeno kakor nomina loci < kol. tipa *bárje*, *jávorje*, *smrčje*, prim. kasneje tudi *vesôlje* (Snoj, SES, 732, 713). V 19. st. v Zvonu izpričano *vsemir* je po zgledu sbh. *svēmír* in č. *vesmír* »vesolje«, kar je zaradi -s- prav tako izposojenka iz csl. ali r. (Rejzek, ČES, 707). Dalje glej *vēs*, *mír*. M. S.

vserôd (adv.) »povsod«, tudi *po vserôd* »isto« (Soška dol., Cerkljansko, Idrijsko), sklopljeno *povsierod* (ben.) in *od vserod* »z vseh strani« (Idrija).

Podobno tvorjeno kot sln. sin. *povsôd*, dial. *vsôd*. Izhodiščno **v̥se-že-ôdē* z ahistoričnim -s- je od sin. *povsôd* različno le zaradi ojačevalne partikule *-že-, kar na eni strani kaže, da se je ta adv. uporabljal poudarjalno, na drugi pa, da bi bilo pri *povsôd*, *vsôd* potrebno izhajati iz **v̥se-ôdē*, prim. pkm. *sěpovsědi* »povsod« (Novak, Slovar², 132). Dalje glej *povsôd* in *vēs*. M. F.

vsóta (f.) »summa«. Nknjiž. izposojeno in adaptirano iz sbh. *svôta* (zastarelo sln. tudi brez adaptacije neuspelo *svóta*) »isto«, kar je abstr. adj. **v̥chō*, sbh. *sāv*, f. *svā*, n. *svē*, sln. *vēs*, f. *všā*, n. *všē*. M. S.

vsafati, -am (v. pf.) »dobiti«, izpričano v 17. st. *brutke rane fo vshafali* (Janez Svetokriški), danes istr. *šafat* »dobiti« (Sv. Anton pri Koprju; Jakomin, NS, 118) z redukcijo začetnega v-.

Prevzeto iz n. *anschaffen* »priskrbeti si, pridobiti si« k *schaffen* »ustvarjati, delati«, pri čemer je n. pref. *an-* preveden s sln. v-. Pomensko drugače se je razvil v 18. st. *vshafinga* »visha, forta, inu šhtalt ene rizhy, qualitas« (Kastelec-Vorenc), prim. srvn. *geschaft* tudi »lastnost, kakovost«, *beschaffen* (ptc.) »ustvarjen, z usodo določen«, nvn. *Beschaffenheit* »kakovost«. Dalje glej *šafati*, *šaft I–II*, *šafar*, *šafti*. M. S.

všēč (adv.) »iucunde, grate«, tudi *všēč*, *všēč*, dial. *všējč* (Praprotnica pri Mirni), *ušēč* (Črni Vrh), *ušēč* (Tacen); *po všēči* »nach Wunsch«, tudi adj., npr. *meni všēča bo* (Strekelj, SNP II, 59), *všēčen* »gratus, nevšēčen« »ingratus«, abstr. *všēčnost*, -i »Erwünschtheit«, *nevšēčnost*, -i »neprijetnost«; v 16. st. *vshēzh* »schön, formosus« (Megiser), v 18. st. *vfhēzh* »pulchrē«, *vfhēzh* »gratus«, *vfiēzh* »acceptus«, *vfhēzh* »pergratus« (Kastelec-Vorenc), *ushēzh*, -a »gratus, acceptus« (Pohlin), *vshēuzhen* »ange-nehm« (Gutsmann), v 19. st. *vfhēzh* poleg *vfhēzh* »angenehm, gefällig« (Kopitar, Gramm., 371).

Nejasno Miklošič, 394, in za njim Ramovš, Hgr. II, 279, domnevata, da je to prvotno ptc. prez. akt. glagola *voščiti*. V tem primeru je težko razložiti izpad korenskega vokala. Bezlaj, JiŠ XVII, 42, domneva prvotno akz. **v̥ščēt'q* k csl. *čěsta* »zaradi«, npr. *segocěsta* »zavoljo njega«, hrv. *čijec(a)* (Dubrovnik), *cíca*, *síce* (Senj), *si-ču* (Lika) »zavoljo, zaradi« (navaja Skok I, 262), str. *čěšča* »zaradi«, kar bi se prek *vsceč in *všeč* lahko asimiliralo

v *všĉĉ*. Psl. **čĉt'a* »volja« je morda sorodno s strpus. *quāits* »volja«, lit. *kviēsti* »naročiti, zahtevati« (Berneker I, 128; o ide. besedni družini Pokorny, 632), vendar je prav tako možna zveza s psl. *čĉstā »platea«, kakor je n. *wegen* »zaradi« od *Weg* »pot«, na kar opozarja Miklošič, 29. M. S.

všegarica (f.) »babica«, sem *šegarstvo* (n.) »babištvo = porodničarstvo« (Cigale, Wb., 425). V 17. st. *pshegarza* (Hipolit; citirano po Striedter-Temps, DLS, 241), v 18. st. *ushegārem*, -*riti* »zur Geburt helfen«, *ushegarza* »Geburtshelferin« (Pohlin) s *š*, toda *všegarim* »helfe zur Geburt« (Gutsmann) = *vžegarim*, l. 1782 *Prashanja inu odgovori zhes vhegarstvu* A. Makoviza.

Izhodišče izposoje je pozno srvn. bav. avstr. reflexi [*pašeyarin] avstr. n. *Beseherin* »ženska, ki bdi nad oz. čuva porodnico« (Ramovš, Hgr. II, 182), kjer se je n. feminativni -in substituiral z domačim -ica, vzlasje **pš-* pa prek **uš-* deloma poenostavilo v *š-*, prim. sln. *pšeni-ca* → dial. *všeni-ca* → dial. *šeni-ca*. Manj verjetno Striedter-Temps, l. c., ki za izhodišče sln. besedne družine predpostavlja srvn. v. *besēhen* »gledati, čuvati, skrbeti«, pri čemer naj bi se substitut *pžegati prek *pšegati realiziral v *všegati. Čeprav se osnova z -ž- kot pričakovanim substitutom za srvn. -s- **pžegar-* posredno potrjuje v Gutschmannovem zapisu *vžegarim*, je zaradi pričakovane sln. regresivne asimilacije po zvenu, ki bi dala sln. **bžegar-*, bolj verjetna dvojna izposoja tipa *peteršilj* : *peteržilj* (Striedter-Tempsova, o. c., 45). K sln. substitutu *g* za poznosrvn. bav. avstr. spirantični -γ- prim. še sln. *trūga* (: srvn. *truhe*), *šājirga* (: bav. avstr. *Scheibtruhe*), *žmāgati* (: srvn. *smāhen*) itd. Nvn. dial. *Beseherin* je nomen agentis k srvn. *besēhen* »gledati, čuvati, skrbeti«. M. F.

vštríc (adv.) »drug ob drugem, vzporedno, paralelno, v isti črti«, prep. z *g*. *vštríc* »poleg, ob«, adv. *vštrícema* »vštríc«, adj. *vštrícĉen*, -*ĉna* »paralelen«, izv. *vštrícĉnik*, -*a* »Nebenmann, Nebenwohner«, *vštrícĉnica* »vzporednica«, *vštrícĉnost* »vzporednost«, v. *vštrícati se*, -*am se* (impf.) »hoditi v korak« (gor.); pri Murku in Cigaletu tudi *štríc* (adv. in prep.); v. *štrícati se*, -*am se* (impf.) »hoditi v korak, drug ob drugem« (Vodnik) in »tekmovati, kosati se« (gor.); adv. *vštrít*, prep. *vštrít* »vštríc«, obir. *vštri:t* (navaja Karničar, Obir, 301), rož. *vštrít* (Šašel, RNB, 145), adj. *vštrítĉen*, -*tna* »paralelen«, jvzh. štaj. adv. *štrít* »vštríc«, adj. *štrítĉen*, -*tna*; v 18. st. *shriz*, *všhtriz* »neben, miteinander; pone, una« (Pohlin).

Štrekelj, Lwk., 63, domneva izposojajo iz srvn. *in stríte* »v boju, v tekmovanju«, pri čemer naj bi bila srvn. prep. *in* delno prevedena s sln. v, izglasni -c pa naj bi nastal po srvn. adverbialno rabljenem *g*. *strítĉes* »bojujoč se« (sprejme Koštiál, rkp., omenja Striedter-Temps, DLS, 232). To je gotovo izhodišče za gor. *štrícati se* v pomenu »tekmovati, kosati se«. Za sln. *vštrít* »paralelno, v korak« se zdi zaradi pomena bolj izhajati iz n. *in Schritt* »v korak«. Varianta *vštríc* je lahko nastala iz izhodiščne *vštrítac po moderni vokalni redukciji (Snoj, SES, 733). Pri tej povezavi je problematičen splošen pristop glasu -t- v skupino *šr-*, ki se pri mlajših izposojenkah sicer ohranja, prim. *šrāvŷ*. M. Furlan, ustno, opozarja na hr. dial. *štríc* »vzporedno, drug ob drugem« (Ozalj; HDZb V, 1981, 203), 406), *štríc* »isto« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 371) in domneva, da bi bilo mogoče izhajati iz prep. zveze *vž štrítĉ »tesno, tik« oz. *vž štrítĉb

»isto« substantivov *štrítĉ in *štrítĉb iz adj. ki se ohranja v hr. čak. *štrít* »tesen, ozek« (navaja Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1217). Sln.-hrv. adj. *štrítĉ je izposojenka iz rom. adj. *strítus < lat. *strictus* »napet, ozek, tesen«, kar je ptc. glagola *stringere* »napeti, stisniti; lahko se dotakniti«, prim. it. *strétto* »ozek, tesen; natančen, strog«. Napačno Miklošič, 278, ki (zaradi č. *vštríc* »nasproti« < stč. v *stríec(u)* »v srečanju«) tudi sln. besedo izvaja iz iste osnove kot sln. *srĉĉati*. M. S.

vúdac (m.), g. -*a* v rez. *wúdac*, -*a* »Troglodytes troglodytes« (Bila; Steenwijk, SDR, 332).

Pleteršnik I, 286, po Cafovem gradivu navaja tudi rez. *húdec* »isto«, kar je isto, prim. rez. *wúdi* »slab, zli« < *chudĉjĉ. Ker gre za majhna ptiča, je *chudĉbĉ (m.) iz adj. *chúďĉ substantivizirano iz pomena »majhen«, ki v sln. sicer neposredno ni ohranjen, prim. csl. *chudĉ* »majhen, slab«. Dalje glej *húd*. M. F.

vújati, -*am*, -*em* (v. impf.) »motati prejo s predena na klobko« (pkm.; Novak, Slovar², 171). Pleteršnik navaja po Valjavcu pkm. *vujati* »viti« z zglodom *mačka z repom vuje* in domneva razvoj iz *uvijati*. V pkm. se *i* za in redkeje pred labiali labializira, prim. *püü* < *píte, *vümen* < *výmę (o tem Ramovš, Hgr. VII, 187). Pkm. *uvijati je torej dalo *uvüjati, kar je po disimilaciji *üj > uj* (prim. pkm. *vüjme* »v ime«, *vüjti* »pobegniti«) ali po vokalni harmoniji in po redukciji vzglasnega *u-* dalo izpričano obliko. Dalje glej *viti* I. M. S.

vulkân (m.), g. -*a* »ognjenik«, adj. *vulkânski*, slovarsko prvič pri Cigaletu, Wb. II, 1835; pri Murku II, 770, še *ogenj-bljuvna gora*.

Prevzeto prek n. *Vulkan* iz it. *vulcano, volcano* »isto«, kar je v pomenu »ognjenik« izpričano od 16. st. dalje. Po zapisku G. Bottarija iz l. 1733 naj bi besedo uvedli port. ali špan. pomorščaki (port. *volcáo*), ki so južnomorske ognjenike poimenovali z lat. imenom boga ognja *Vulcanus* (Battisti-Alessio, 4093). M. S.

vz- (v. pref.) »od spodaj navzgor«, npr. *vzdigniti* »emporheben«, *vzhájati* »emporgehen, aufgehen, gähren«; iz v. impf. tvori pf. inkohative, npr. *vstĉĉi > stĉĉi* »začeti teči«, *vzljúbiti* »začeti ljubiti«, *vzbáti se > zbáti se*. Zlasti v tej funkciji večkrat obrušeno v z-/s- in tako delno sovpadlo s **š-*, **js-* in **orz-*, prim. tudi pkm. *vöz-* »vz-, iz-«, npr. *vözĉti*, *vözĉmen* »vzeti«, *vözĉbráti* »izbrati« (Novak, Slovar, 123). Kot nekdanja prep. z akz. se ohranja v adv. *navzgôr* »šursum« (prim. č. *vzhûru*), *navzlĉic* »v obraz, proti« idr. Šašel, Bisernice I, 318, navaja za bkr. še kot prep., npr. *vz vodo* »ob vodi«, *vz slogo* »zaradi sloge«, *vz tebe* »zaradi tebe«. V Briž. spom. *ili v uz-mazi* »sive blasphemia« (I, 15), *Uuzmaztue luuzemlichodiani* »stupro omnibusque intempertivis facinoribus« (III, 36 s.), *tere ne priúznina uz nenauvi deffe* »eosque opera diaboli odisse«, *uztati nazodni den* »(mihi ...) in novissima die resurgendum esse« (I, 9), v 16. st. *vftati*, *uftati* »refurgere«, *vjeti* »accipere«, *v'fdihati*, *fdihovati* »fulpirare« (Megiser) itd.

Prim. stesl. *vžz* (prep. z akz.), npr. *vžz kqjĉ* »zaradi katere«, *vžz krajĉ* »blizu, pri«, *vžz Dunai* »vzdolž Donave«, pogosteje pref. *vžz-*, npr. *vžznakĉ* »vznak, nazaj«, *vžstati* »vstati«, sbh. *uz(a)* »pri, poleg, ob, proti, navzgor«, kot pref. npr. *üzĉti*, mak. pref. *voz-*, npr. *voznikne* »vznikniti«, dial. prep. *voz*, npr. *voz dzid* »ob zidu«, *voz reka* »ob reki«, blg. prep. *vžz* »čez«, pref. *vžz-*, r. *voz-*,

vz-, vzo-, str. tudi prep. v̄z »za«, ukr. uz »vzdolž«, pref. voz-, z-; viddāti < *v̄z-d-, prim. r. vozdatb, br. prep. voz, uz, paūz, pref. uz-, us-, p. wz-, wze-, z-, č. vz-, z-, slš. vz-, -z-, gl., dl. wz-. Psl. *v̄z(̄s)(-) (podrobneje o funkcijah in pomenih Kopečný, ESS I, 276), prim. lit. prep. z g. in akz. už »za, zadaj, namesto, v zameno« (pomen po ažū), vzhlit. tudi »od spodaj navzgor, na«, užu(-), verbalni pref. už- »na-, vz-«, nominalni pref. užūo-, užū-, lot. prep. z g. in akz. uz »na, po, k, pri«, pref. uz-, stprus. unsei »na«. Izglasni -s je verjetno kakor vzhlit. -u (ki pa je lahko po ažūo, ažū iz ide. *g'hoH > psl. *za) sekundaren (Meillet, MSL XX, 111). Balto-slov. *už (rekonstrukcija *uz ne more biti fonološka) navadno izvajajo iz ide. *ud-s »gor, ven«, pri čemer je izglasje razločljivo z vplivom *iž »iz« < ide. *g'hs. Iz *ud-s je še av. uz-, us-, npr. uz-daraza- »prinos«, uz-ūiūiūi »varovati«, mlav. us »ven«, hotan. uys- »ven, gor«, z zvenečim izglasjem (posplošenim iz pozicij pred zvenečimi okluzivami) še got. us(-) »od, iz«, stnord. ór, ór-, or-, ør-, ags. or-, stvn. ur-, ar-, ir- »isto«, iz *ud je sti. ud »gor, stran, ven«, prim. *ud(s)k̄e v lat. usque »neprestano, od – do«, sti. uccā »od zgoraj«, av. usca »gor« (Feist, Wb., 536; Vasmer I, 214; Machek², 705 s.; Fraenkel, 1173 s.; Pokorny, 1104; Mayrhofer, EWA I, 214). Zaradi balt. gradiva izvajanje iz psl. *v̄z in domnevanje tvorbe tipa psl. *nižs : sti. ni ni verjetno (Miklošič, 396). Glej tudi vi-. M. S.

vzajēmen (adj.), f. -mna »mutuus; wechselseitig, gegenseitig«, abstr. vzajēmnost, -i (f.) »Wechselseitigkeit, Gegenseitigkeit«, vzajēmstvo (n.) »Wechselverhältnis«, danes vzajēmen, vzajēmnost (SSKJ V, 566); slovarsko prvič pri Cigaletu, Wb. II, 592, 1859, s pripisom, da je to po č., p. in r.

Kakor slš. vzājomnyj prevzeto prek č. vzājennyj iz p. wzajemny »vzajemen«. V star. č. je le adv. vzajem »vzajemno«, prim. tudi star. p. wzajem »vzajemno, drug drugega, drug drugemu«, star. hrv. uzajem, vzajem, kajk. vzajem »v zameno, za povračilo, vzajemno«. Izhajati je treba iz prep. zveze *v̄z(z) zaj̄m̄n̄s »v zameno, na posodo, za povračilo«. Iz pl. *v̄z(z) zaj̄m̄ny je r. vzajmy »na posodo«. Adj. *v̄z(z)-zaj̄m̄n̄s je znan še v r. vzaimnyj (od koder je prevzeto blg. vzaimen) in sbh. ūzajaman, ūzajaman, -mna »vzajemen« (Machek², 706; Mažuranič, Prinosi, 1523). Dalje glej zajem. M. S.

vzājiti, -dem (v. pf.) »oriri« (Janežič), širše vzīti, -dem »isto«; impf. supletiven vzhājati (glej hod) od vzhoditi (ohranjeno le v pomenih »začeti hoditi (o otroku), vstati (po boleznih), skolehati«), iz česar je postv. vzhōd, -ōda »oriens«, adj. vzhōden, -dna »orientalis«.

Prim. stcsl. v̄zīiti, -idq »ascendere«, sbh. uzīci, uzīti, ūzīdem, ūzīdem, blg. v̄zīdam, r. v̄zōjiti, v̄zōjděšb, ukr. zīj-tij, zījdeš, br. uzysci, uzidzeš, p. wzejšc, wzejdzie, č. vzejiti, vzjiti, vzejdu, slš. v̄zōjst', v̄zōjde. Psl. *v̄z(̄s)-jīit', *v̄z(̄s)-j̄bdešb iz *v̄z(̄s) »gor« in *(j)it', *j̄bdešb; sln. vzājiti ima po prez. posplošeno vokalizacijo kot sev. slov., sln. vzīti pa po inf. kot jslv. Regularna vokalizacija ptc. n. *v̄z(̄s)-š̄bdlō se ohranja v 16. st. ufeshlu, vflashlu (Trubar). Dalje glej vz-, itī. M. S.

vzāre (f. pl.) »svet na koncu njive, kjer se pri oranju obrača plug, Ackerwende« (gor.), z izraženim gor. prehodom vC- > oC- pisano tudi ozāra (f.), ozāre (f. pl.), z odpadom v- je jvzh. štaj. zāra (f.), zāre (f. pl.), v Framu zaāre (f. pl.), pri Cigaletu zār (m.) »isto«. Caf navaja tudi zāra »ozara«, Pleteršnik pa sav. zarahi; v 18. st. sare

»Endefurchen« (Gutsmann). Gor. o- je iz v-, prim. gor. orōče »vroče«, osē »vse« (Ramovš, Hgr. II, 146 s.).

Izvorno *v̄z-āra je postverbal iterativa *v̄z-ārati k *v̄z-orāti z domnevnim pomenom *»obrniti plug pri oranju«, prim. z drugačnim pomenskim razvojem sbh. uzōrati »poorati, preorati«, k besedotvorju sln. preāra »praha« iz preārati »poorati, preorati« (dol.). Iz osnovnega v. (v)zōrāti je tvorjeno sln. zoral »prečna brazda na koncu njive« (navaja Čigale, Wb., 40). Iz *za-orāti je tvorjeno dl. zavora, zavor »ozara«. Dalje glej orāti, razāra. M. S.

vzdōlž (adv., prep. z g.) »längs, entlang«, SSKJ V, 571 navaja tudi adj. vzdōlžen, -žna »vzporeden z daljšo stranjo predmeta«, II, 1025 še navzdōlž »vzdolž, po dolgem«, adj. navzdōlžen, -žna »vzdolžen«. Izpričano šele v 19. st.

Prim. sbh. ūzdūž »po dolgem, vzdolž«, ukr. zdōvž, vzdōvž, br. uzdōūž, p. wzdluž, slš. pozdlž »isto«. Slov. *v̄z d̄blžb »po dolžini« iz prep. *v̄z »pri, ob, od spodaj navzgor« in *d̄blžb (v akz. smeri), kar je abstraktum adj. *d̄blḡs < ide. *d̄lHgho- »dolg« (Kopečný, ESS I, 73). Prim. z drugo prep. sln. adv. podōlž »po dolžini«, po Miklošiču, Lex. pal., 163, poduž (Ribnica). Glej tudi vād-lje, polēg, dōlg »longus«. M. S.

vzdūh (m.), g. -a »zrak«, kol. vzdūšje »atmosfera«, adj. vzdūšen, -šna »zračni«, od tod vzdūšnica »atmosfera« in »zračnica (pri žuželkah)«, vzdūšnine (f. pl.) »atmosferilije«, vzdūšnik, -a »prezračevalna cev«.

Besedna družina je izpričana šele v 19. st. in je gotovo prevzeta iz stcsl. v̄zduch̄s »aer, aether«, prim. hrv. ūzdūh, sb. vādūh »zrak«, blg. v̄zduch. Iz stcsl. je prevzeto tudi r. vōzduch »zrak« in od tod br. vōzduch, č., slš. v̄zduch »isto«. Sodeč po fonetiki je tudi sln. samo v 18. st. pri Pohlinu izpričano vōfdūh »Luft; aer, respiratio« prevzeto iz r. Slov. *v̄zduch̄s je postverbal od *v̄zduchnōti »vdihiniti«, *v̄zduchati »vdihovati«, prim. csl. duchnōti (poleg d̄schnōti), duchati »respirare« (Miklošič, 54; Vasmer I, 214; Machek², 706). Iz akcentoloških razlogov ni upravičeno domnevati tvorbe s suf. *-ch̄s iz *dūti »pihati«, prim. *usp̄ch̄s iz *usp̄ti. Postverbal f. je znan v sln. dūha »vonj«, izdūha > zdūha »vonj, slab vonj« > pkm. zdūja »slab zrak«. Dalje glej dūhati. M. S.

vzdumiti, -im (v. pf.) »trdno spečega človeka zbuditi in storiti, da vstane« in »spraviti k zavesti«, zdumiti »predramiti« (oboje Lašče na Dol.), tudi z drugimi pref.: predumiti »isto« (Lašče), odumiti »osvestiti, razsvetliti« (pkm.), o-d. se »oglasiti se (na klic), odgovoriti« (dol.), impf. odūmljati, odūmljāvati »osveščati, opozarjati, učiti«, semkaj odumēti (se) (pf.) »odmevati, odgovoriti na klic« (vzh. štaj, rez.), odumēvati (impf.) »odmevati« in »vračati se k zavesti iz spanja ali omedlevice«, odum »odmev, odgovor«; izdumiti »izumiti«; v 16. st. fe je is luknastih Gor Malik odumeval; iz fe je Semla odumēvala; vfa hifha fe je odomevala (Dalmatin), v 18. st. odumēti, odumēvati »[humēti, buzhati, glas dajati, resonare« (Kastelec-Vorenc).

Za sln. simpleks *dumiti lahko domnevamo pomen *»povzročati, da misli, da je pri zavesti, da govori«, za intranz. par *dumēti je na osnovi o(d)dumēti ugotovljivi prvotni pomen *»govoriti«. To *dumēti je do *dūmati »misliti, govoriti« (razen akcenta) v enakem razmerju kot *vīdēti do *vīdāti. Prim. sln. rez. dumati »misliti« (rez.), »dozdevati se« (Miklošič), sb. dial. dūmati »govoriti«, mak. dial. duma, blg. dūmam »isto«, r. dūmatb »mis-

ipd. Iz prep. zveze *na lice je s sekundarno apliciranim adv. suf. *-*ь* tvorjeno sln. *nalíč* »navkljub, nalašč«, v 18. st. *nalížh* »klubu, nalašh; studio, industré«, *en lušten, šelen bórsht, šlafti kadar je nalížh k luštu šrejen* »nemus« (Kastelec-Vorenc). K semantiki prim. star. hrv. *uz kosu, uz nos* »navkljub« (navaja ARj XX, 225 s.). Dalje glej *vz-, lice*. M. S.

vzmêt I (f.), g. *vzmetí* »Springfeder« (notr., dol.), tudi *zmêt* (f.), g. *zmetí* »isto« (gor., dol.), polj. *ura na zmedí* »Spiralfederuhr«.

Postverbal od *vzmetísti, *-*metěšb* »vreči kvišku«, kar se ohranja v r. *vzmetísti*, *-*metěšb* »dvigniti se hitro kvišku«, g. polj. obliki z -*d*- prim. gor. *městi, mēdem*. Dalje glej *mesti I–II*. M. S.

vzmêt II (f.), g. *vzmetí* »ulje s črnim vršičem« (Zemon na Notranjskem).

Tako normira Pleteršnik II, 811, po Erjavcu, LMS 1882-1883, 265, ki opozarja, da se ta notranjska beseda izgovarja brez vzglasnega *v-*. Pomensko najbližje je hrv. *zmet* (m.) »prišč, čir« (Vrbnik na Krku; ARj XXIII, 18) in č. *výmět'* »velika gnojna bula na človeškem telesu« (Jungmann, Sl. V, 291), zaradi česar bi bilo možno izhajati iz deverbativa **vz-/jvz-/vy-měťb* glagola **vz-/jvz-/vy-měťati*, sln. *izmětati, izmětam/izmětčem* »izvreči«, prim. *tvor se izmeče* »bildet sich« (Zalokar) in pkm. *vözmetáti se, -ěčen se* »isto« (Novak, Slovar², 170) < *-*metáti*. Dalje glej *mesti I*. M. F.

vznâk (adv.) »s hrbtom proti tlem, supine«, v 16. st. *versíje dolí vsnak; vsnak padeio* (Krelj), v 18. st. *vsnâk* »retorsum, supinus« (Kastelec-Vorenc); tudi *znâk*, pri Murku in Janežiču *znâčki* »isto«, v 18. st. *fnag, fnak* »supine« (Pohlin).

Prim. stcsl. *vzznakъ* »supinus«, *na vzznakъ* »supine«, adv. *vzznaký, vzznakъ* »isto«, *vzznakо* »retro«, sbh. *uznak, nâuznak*, mak. dial. *voznak*, blg. *věznak*, ukr. *vznaký, uznaký, nâvznak*, p. *nâvznak*, stp. *wznak*, č. *naznak*, stč. *vznak*, slš. (*na*) *lznak*, gl., dl. *znak*. Psl. *vzznakъ »obrnjen s hrbtom navzdol in iz očmi navzgor« je kompoz. s psl. *vzъ »od spodaj navzgor« in *nâkъ < ide. **nō-Hkō-* »z navzgor obrnjenimi očmi« iz ide. *nō »gor, kvišku, na« (> psl. *na) in ničte stopnje od **Hok-* »oko«. K tvorbi prim. **ôpake, *nicъ* (Snoj, SES, 734). Dalje glej *na I, okô*. M. S.

vzôči (adv.) »pred oči, pred očmi, nasproti, prisotno«, adj. *vzôčen* »nasproti ležeč«; tudi *zôči* »v obličje, v brk, nasproti«, prep. z g. »v prisotnosti« (vse pkm., vzh. štaj.); dial. pkm. *zôučí, vzôučí*, star. (prva polovica 19. stol.) *zoucsi, nazocsi*, vzh. štaj. *nazôučí* (Ramovš, Hgr. II, 134).

Prim. star. hrv. kajk. *vzoči* »v brk, v obraz«, čak. *uzočice* »v navzočnosti, nasproti« (ARj XX, 388). Slov. *vžez oči z *vžez »nasproti« < »ob, pri« (prim. v tem pomenu tudi sln. *navzlič* »v brk, kljub«) in akz. pl. *ôči k *ôko. Glej tudi *navzoči* in dalje *vz-, okô*. M. S.

vzôr (m.), g. *vzôra* »exemplum, specimen«, *vzôrec*, -*ca* »exemplum«, *vzôrek, -rka* »isto«, adj. *vzôren, -rna* »ideal, musterhaft«, *vzôrit, -a* »isto«, abstr. *vzôrnost, -i* »summa morum probitas«, *vzôrstvo* (n.) »idealizem«, *vzôrnik, -a, f. vzôrnica* »idol«; slovarsko prvič pri Cigaletu, Wb. II, 1054, ki vzor in *vzorek* navaja kot ustreznici iz nekaterih drugih slov. jezikov, pomensko ustrezajoči Gutschmannovima *predklad* »Muster, Vorbild« in *pofnetik* »Muster«.

Prevzeto iz stcsl. *vzôrъ* »visus«, csl. tudi »contemplatio, idea, exemplum«, sbh. *úzor* »vzor«, -*a, r. vzôr, -a* »pogled«, *uzôr, -a* »vzorec, risba«, p. *wzôr, g. wzoru* »vzor«, od koder je č., slš. *vzor*. Psl. *vžez-zôrъ je nomen actionis glagola *vžez-zbrěti »gledati gor, gledati na« (stcsl. *vžrěti* »intueri«), prim. iz sin. *vžez-glědati (csl. *vžezglědati* »intueri«) č. *vzhled* »videz«, r. *vzgljad* »pogled, mnenje«, p. *wzglad* »ozir, pogled, vidik«, od koder je verjetno prevzeto šele v 19. st. izpričano sln. *vzglěd, zglěd* »exemplum«. Glej tudi *pozôr* in dalje *zôr, zrěti I*. M. S.

vzporěd (adv.) »vštric, paralelno« (Caf), knknjž. adj. *vzporěden, -dna* »paralelen«, subst. *vzporěd, -ěda* »spored, program«, v. *vzporěditi, -im* (pf.) »postaviti paralelno, primerjati«; tudi *sporěd* (adv.) »nasproti« in (prep. z g.) »poleg, zraven«, subst. *sporěd, -ěda* »razvrstitev, program«, adv. *sporědaj, sporědoma* »zapovrstjo«, v 17. st. *trij S. Mafhe sporedaj shlishi* (Janez Svetokriški), v 18. st. *sporeden* »ordinarius« (Kastelec-Vorenc), *sporedama* »nacheinander, per ordinem« (Pohlin), *sporedama* »nacheinander« (Gutschmann), dial. pkm. *sporěd* »zaporedoma, po vrsti« (Novak, Slovar², 138).

Prim. sbh. *šporěd* »eden ob drugem, vzporedno, vštric«, *spôrěd* »poleg, vštric, skupaj z«, mak. *spored* »skladno z, v primerjavi z«, *raspored* »razpored«, blg. *spôred* »skladno z« (*spôred méne* »po mojem mnenju«). Zdi se, da je treba izhajati iz dveh izhodišč z dvema pref. ali prep. **vžez-porěd°* in **šez-porěd°*, ki sta v sln. delno sovpadli. Variante z *vz-* so lahko hiperkorektne, uvedene po hrv. zgledu. Besedotvorno gre verjetno za interakcijo dveh prvotno različnih postopkov, prek prep. zveze *po rědě »po vrsti«, iz česar je sbh. *pôrěd* »poleg«, č. *pořad* »spored, zaporedje, vrsta« in »stalno, vedno, nenehno«; drugi možni besedotvorni vir je denom. *po-rěditi > sbh. *porěditi* »spraviti v vrsto, razvrstiti«. Dodatna pref. sta precizirala pomena, ki ju ni mogoče več z gotovostjo izluščiti, morda je **vžez-p-* označevalo stanje drugega ob drugem, vzporedno, **šez-p-* pa drugega za drugim, zapovrstjo, prim. z drugimi pref. še sln. *zapôred* »zapovrstjo«, tudi *zaporědom, zaporědoma, zaporědič, zarědoma* »isto«, subst. *zapôred, -i* »zaporedje«, adj. *zaporěden, -dna* »aufeinanderfolgend, ununterbrochen«, abstr. *zaporědnost*, v 18. st. *šapored* »ordinate«, *šaporedn* »ordinatus« (Pohlin), hrv. *zapored* »nacheinander, successivamente«, subst. *zapored* (m.) »Aufeinanderfolge, consecuzione« (Šulek); sbh. *râspored* »razvrstitev«, *špored* »v isti smeri, istočasno«. K pomenu »v vrsto, z vrsto« > »vštric« prim. r. *rjadom* »vštric, blizu, tik poleg« iz instr. od *rjad* »vrsta«. Glej tudi *porěden, vrěd II* in dalje *rěd I*. M. S.

vzrôk (m.), g. -*ôka* »causa«, pkm. *zrôk* (Novak, Slovar², 181), adj. *vzrôčen, -čna* »causalis«, v. *vzrôčiti, -im*, pf. *po-v.* »causam movere«; v 16. st. *frok* »causa« (Megiser), v 18. st. *srok* »Ursache«, *vsrozhití* »verursachen« (Gutschmann).

Prim. csl. *vzrôkъ* »causa«, hrv. kajk. *zrôk*, sbh. *úzrok*. Slov. *vžezrôkъ je nomen actionis glagola **vžezret'í* > star. hrv. *uzreči* »izkazati, pokazati, obtožiti«. Dalje glej *rěči, rök, prěrok, otrok*. M. S.

vzvraten (adj.), f. -*tna* »obraten, nasproten«, adv. *vzvrătno* »obrnjeno, nazaj«.

S tem sorodno je sinonimno sln. *obrătén* (adj.), -*tna* »obrnjen, nasproten«, adv. *obrătno* »obrnjeno, nasprotno«.

< *ob-vortъnъ, f. *-tъna, n. *-tъno. To je v 19. st. uvedena besedna družina po drugih slov. jezikih. Prim. csl. vьzvratъnъ »revertens«, vьzvratъ »reditus«, stcsl. vьzvratiti »reddere, avertere«, hrv. uzvratan, f. -tina »ki deluje v nasprotni smeri, nazaj«, uzvratno, uzvratice »nazaj« (Šulek; ARj XX, 455), č. zvratný »prevračljiv, povraten«, zvrat »prevrat, obrat«. Izhodišče besedne družine je

*vžz-vortъ (m.) »obrat v nasprotno smer« k psl. *vōrtъ (m.) »obrat« in iz tega anatomski pomen »vrat«. Ista beseda se kot ruralni termin ohranja v sln. črnovr. zřat' (m. pl.) »svet na koncu njive, kjer se plug z vprego obrača« (Tominec, 250), sb. üzvrät, g. -a »kraj, kjer se plug obrne na nasprotno stran« (ARj, l. c.). Glej tudi razvrät, vrät I–II. M. F.

Z

z I (prep. z instr.) »cum«, npr. z vōlkom »cum lupō«, pred nezvenečimi konzonanti s, npr. s tābo »tecum«; pred s, z, š in ž se je še v začetku 20. st. pisalo se, npr. se škōrnji »cum caligis« (dial. š(š)kōrnji), pred nj pa ž, npr. ž njim »cum eo«; redko se ohranja varianta s polglasnikom v krepki poziciji, npr. ze vsem; tudi v prep. z-, npr. zbrātī »colligere«, z alomorfi pred nezvenečimi konzonanti s-, npr. skleniti »coniungere«, pred s, z, š in ž se uporablja se-, npr. sestāviti »componere«, sežgati »comburare, cremare« (< *sž-žbgāti), v star. kompoz. z glagoli na vokal se ohranja sn- < *sšn-, npr. snīti se »convenire«, snēsti »comedere«, enako v zvezah s pers. pron. za 3. osebo, npr. z njim, kar je po napačni morfemski delitvi iz *sšn jimb; v nedeberbalnih nominalnih kompoz. je iz prep. zvez, npr. stēlna krava »krava s teletom« (prim. r. stēlnaja korōva, č. stelná »breja« (o kravi)); v Briž. spom. z temi iese v̄zovues »cum illis, quos vocabis«, v 16. st. fduhom, sblagum, fteim (Trubar), s' befedo, sflifjom, fnogami (Megiser), v 17. st. s'befsedami, s bōdezhem terniom (Janez Svetokriški), v 18. st. s'mano, s'fjlo, s'nym (Kastelec-Vorenc), is »cum« (Pohlin), prim. danes gor. iz nēm »z njim« (enako v čak. in ukr., glej niže); s'miram, se ferzam (Gutsmann).

Prim. stcsl. sь »cum«, sbh. s, sa, hrv. čak. is, npr. is māteron »z materjo« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 301), kajk. pred palatali ž, npr. ž njim, mak. so, s, blg. s, r. s, so, ukr. z, iz, zi, izi, br. z, sa, p. z, ze, stp. s, se, č. s, se, dial. z, ze, slš. s, so, gl. dl. z, ze, dial. zo. Variante z vokaliziranim ō se v sodobnih jezikih uporabljajo pred (določenimi) konzonantnimi skupinami, kar izvira iz primerov z odpadlim šibkim polglasnikom, npr. *sš mšnoj > r. so mnaj, gl. ze mnu; v nekaterih jezikih tudi pred sibilanti, kjer je vokalizacija verjetno sekundarna, da se prep. fonetično ne zlije s vzglasjem naslednje besede. Psl. *sšn (nedvomno potrjeno v v. tipa *sšn-iti) se je (kakor *všn → vš) obrusilo v *sš. Izhodišče obrusitvi je lahko napačna morfemska delitev v pron. *sšn jimb, *všn jb → *sš n'imb, *vš n'b, kjer se je fonem n(') paretimološko identificiral z onim v supletivnem nom. *onš. Drugače Zubaty pri Kopečnem, ESS I, 254, ki domneva, da se je *sš iz *sšn razvilo v postpoziciji. Sprememba vzglasnega s- → z- v sln., kajk. in delno zah. slov. je pozna, izvršena v historični dobi in nedvomno izvira iz lege pred zvenečimi okluzivami. Sln. dial. iz, hrv. čak. is, ukr. iz je sicer lahko posledica mešanja z *jъz (Kopečný, ESS I, 245), vendar se zdi možno tudi, da je tu pred *sšn conj. i »in«, prim. enako poudarjeno lit. iř sū »z« (Hermann, KZ L, 136 s.; Fraenkel, 936). Psl. *sšn je v prevojnem razmerju z nominalnim pref. *sš-, ki je enak z lit. s̄-, sam-, san-, lot. suo-

stpus. san, sti. sām, av. han-, ham, hən-, hām-, stperz. ha^a-, ham- »z« < ide. *som »skupaj, z«, kar je verjetno brezkončniški lok. od *sem- »eden«. K redukcijski stopnji prim. *všn. Gr. σὺν »z« ustreza le navidezno, saj stat. in hom. ζῦν ter mik. ku-su »z« (Frisk II, 339) kažejo na izvorno *ksum. Lit. sū (ne pa tudi vzh. lot. su) »z« (in pref.) ni izvedljivo iz *sun, temveč iz suo (ohranjeno v kompoz., npr. aukšt. suokalbis »dogovor«) < *sō, kar vsebuje podaljšano stopnjo k *so > star. in dial. lit. sa »z« (Endzelin, IF XXXIII, 122; Fraenkel, 935). Kot drugo možnost Fraenkel, l. c., domneva nastanek *suo pod vplivom nuo, kot tretjo pa domnevanje ide. dial. su, kar bi bilo z nižjo prevojno stopnjo k *soy > stcsl. su-gubъ »duplex«. V prid tej možnosti govori tudi vzh. lot. su »z« (Meillet, Ét., 161). Osnovna literatura: Brugmann, Grundriß II/2, 896 ss.; Trautmann, BSW, 249 s.; Vasmer II, 564; Schuster-Sewc, HEWb., 1719 s. Glej tudi sez-, so-, z II. M. S.

z II (prep. z g.) »od (zgoraj navzdol)«, v lokativni funkciji točneje: stoji pred jedrom prep. zveze, ki je odgovor na vprašanje »od kod«, če se to jedro v odgovoru na vprašanje »kam« veže s prep. na, npr. z gore »berg-ab« (: na goro »bergauf«), tempor. z mladega »von Jugend an«, kavz. s tega »daher«, modalno z večine »größtenteils«, skratka »kurzum«; tudi pref., npr. slēči »ausziehen« < *sš-velt'i, sestopiti »stopiti dol, spustiti se«, zmāgati »siegen idr.«, v starih primerih pred vokalom sn-, npr. snēti »vzeti dol« < *sšn-eti. O pozicijskih variantah s-, se-, ž glej z I. Zaradi pomenske bližine in enake rekcije ter sln. moderne vokalne redukcije sovpa da z iz < *jъz (Miklošič, VGr. IV, 529, 570) in raz < *orz(š), zaradi odpada vzglasnega v- pred z, zlasti v vzh. dial., tudi z vz-. Rekcija z akz. je redka. Pleteršnik II, 447, omenja s konec mesteca »na koncu mesteca« (prim. star. hrv. s ovu stranu rijeke, star. ukr. s onu storonu, star. p. z tē strone). O ostankih funkcije izražanja približnosti in podobnosti glej strēm in Snoj, SR XXXVII, 151 ss.

Ta prep. in pref. je v drugih slov. jezikih (razen v mak. in blg., kjer prep. nadomešča od oz. ot) formalno enaka kot tista, obravnavana pri z I, le v č. je kot pref. vedno z- (pref., ki sodi k psl. *sšn z instr. rekcijo je v č. vedno s-, npr. smēsti »pomesti«) in v slš. je prep. z, zo (z instr. je s, so). Psl. *sšn (prep. z g.) »od, dol«, (z akz.) »pri, na« (o nastanku *sš glej z I) je verjetno drugega izvora kot homonim *sšn »skupaj z«, pri katerem balt. in indo-iran. ustreznice nedvomno kažejo na vzglasni ide. *s-. Psl. *sšn z g. in akz. rekcijo, ki v balt. nima ustreznice, verjetno izvira iz ide. *k'om, prim. iz *k'ŋ-ta gr.

κατά, postpozicijsko κάτω (z g. = abl.) »od, dol«, z akz. »navzdol, doli, skozi, čez, prek, blizu, na, proti« in het. postpozicijo katta (z abl.) »od, iz, sem dol«. Iz ide. *k'om, kar pomensko rekonstruirajo »zraven, tik, ob, skupaj z«, je še lat. prep. z abl. = instr. *cum* »skupaj z, pri« (kot pref. *com-*, pred v in vokali *co-*), osk. prep. z abl. = instr. *com*, *con*, pref. *kúm-* »skupaj z«, umbr. prep. z abl. = instr. *com* »skupaj z«, pref. *kum-*, *com-*, pred v *co-*, stir. prep. z dat. = instr. *co* »skupaj z« in germ. pref. *ga-*, npr. got. *ga-juka* »conjunctus«, *ga-mains* »communis« z g- < *χ- v neakcentuirani legi in z izgubo nazala prvotno v funkciji v. pref. (Meillet, BSL VIII, 110, MSL IX, 49; Machek², 534; z rezervo tudi Vasmer II, 564). Rekonstrukcija *kom, ki jo Pokorny, 612, uvede zaradi alb. *kë-*, verjetno ni upravičena, saj je alb. pref. lahko prevzet iz lat., prim. tako gotovo v *këshill* »svet, nasvet« < lat. *consilium*. Manj verjetno je združevanje izvorov obeh psl. *vsn, kar nepreprečljivo zastopa Fraenkel, JA XXXIX, 89, in k čemur se nagiba Kopečný, ESS I, 255. Glej tudi z I. M. S.

za (prep. z akz. (lokativno idr.), instr. (lokativno, temporalno) in g. (temporalno)) »post, pone, pro, per, ob, causa«, npr. *za mesto* »hinter die Stadt«, *za mestom* »hinter der Stadt«, *za svobodo* »für die Freiheit«, *za dne* »diu«; pred pron. pers. v akz. pisano skupaj, npr. *zâme* »pro me«; pref. *za-* ima prav tako zelo razvejan pomen, npr. *zaíti* »untergehen«, *zadržâti* »zurückhalten«, *zачѣти* »anfängen«, *zadâviti* »erwürgen«; od prep. pomenov odstopa *za-* predvsem v primerih, v katerih modificira glagolski pomen v smeri izgube, zapravljanja, npr. *zagrâti* »verspielen«, *zapíti* »durch Trinken vertun«; pogosto v sklopih, npr. *zarâdi* »causa«, *zadôsti* »satis«, *zakáj* »cur, nam« (o nastanku dol. in notr. *ze* < *za* glej Rigler, SR XII 230 ss. = ZS I, 139 ss.); v Briž. spom. *za vuiz narod* »pro toto genere humano« (I, 27), v 16. st. *fa se polofhiti* »verbergen«, *fa volio* »propter« (Megiser), v 18. st. *sa* »pro, ab, ad, per, loco« (Pohlin), *sa* »für, anstatt, hinter, nach, um, von« (Gutsmann); pogosto v tpn. iz prep. zvez, npr. *Zakot*, I. 1383 *in dem Winchel*, *Záblate*, n. *Littermoos*.

Drugi slov. jeziki poznajo prep. *za* (z akz., instr. in temporalno z g.) v navedenih in še nekaterih drugih pomenih, npr. stcsl. *běžati za more*, *za gradom*, *za života jeho*, sbh. *za more*, *za grad*, *za gradom*, *za života*, mak. *go vodi za raka*, *dojde za Veligden*, blg. *govorja za nego* »o njem«, *ptšuvam za Sofija*, r. *za gorod*, *za gorodom*, *za tebjá*, ukr. *za nym*, *záčhav za Dunaj*, *za rik* »čez eno leto«, br. *za stol*, *za dzedam*, p. *dien za dniem*, *za moich czasów*, *za rok*, č. *seděti za stolem*, *sednouti za stůl*, *za onoha času*, slš. *za hory*, *za stolom*, *za noci*, gl. *za město*, *za horami*, *za měsac* »v roku enega meseca«, dl. *za morjo*, *za moj cas* »v mojih časih«, *za gorami* (podrobneje o funkcijah Kopečný, ESS I, 283 ss.). Psl. *za je primerljivo z vzh. lit. *ažū* »za, onstran« (tudi *ažuo-* v *ažuomarša* »pozabljenje«, *ažūot* »namesto«), lot. *az* (*azuots* »prsi« = vzh. lit. *ažuūtis*) < balt. *a-žō, pod vplivom v vzh. lit. ohranjenega *už* »od spodaj navzgor, na« standardno lit. *už* »za, zadaj, namesto, v zameno«, in dalje z arm. *z-* (*zart'now-* »zbuditi«) < ide. *g'hoH (Meillet, MSL IX, 54, BSL VIII, 113; Pokorny, 451 s.; Klingenschmitt, AAV, 250), kar Pokorny, l.c. pojmuje kot instr. neke pron. osnove *g'he/o-, sorodne s part. *ghe, *g'hi. Drugače Specht, KZ LXI, 49, ki vidi enako razmerje med *na in *vsn na eni in *za iz *vz na

drugi strani. O manj verjetni možnosti, povezavi z ide. korenem *g'hed- »cacare«, glej *zād* in ustrežna kompozita. M. S.

zabáva (f.) »nadlega, nezgoda, sitnost, neprijetnost, ovira«, dol. tudi »prepir«, danes knjiž. po drugih slov. jezikih povzeto »razvedrilo; Unterhaltung, Kurzweile«; v. *zabáviti*, *-ávim* (pf.) »zadržati (časovno)«, *otroka z.* »ujčkati«, z. *se* »muditi se, baviti se«, impf. *zabávljati* »zadrževati, nadlegovati, dajati neprimerne pripombe, šikanirati, dvoriti ženski«, adj. *zabávljiv*, *-íva* »nadležen, zbadljiv«, *zabáven*, *-vna* »nadležen, dolgotrajen, zamuden (o delu)«, nknjiž. tudi »kurzweilig«, subst. *zabávljica* »zbadljiva beseda, satira«; nknjiž. *zabávati* (impf.) »unterhalten«. V 18. st. *šabava* »fastidium, impedimentum, impeditio, molestia, tricae«, *šabavin* »molestus«, *šabavlati* »impedire, inferre molestiam, infestare«, *šabavlou* »in portunus«, *šabavliu* »molestus, nadlešhin« (Kastelec-Vorenc), *šabavlam* »Händel anzetteln, altercari, conflare«, *šabavlivost* »Zänksüchtigkeit, altercabilitas« (Pohlin), *šabaulati* »Händel anzetteln« (Gutsmann). V tpn. *Zabava* pri Izlakah, I. 1319 *Sagaw*, 1332 *un dem dorffe Zapaw*, 1496 *Sabaw*, *Zabavnik* pri Kamniku, *Zabavlje* pri Marezigah.

Prim. csl. *zabava* »difficultas«, v. *zabavati* »incantare«, *zabavljati* »vexare«, z. *se* »impedire«, sbh. *zábava* »delo, posel, dolžnost, prijetno delo, prijetno preživljanje časa, razvedrilo, radost, veselje, šala« in »prepreka, neugodnost, neprijetnost, pomanjkljivost«, sb. hdnr. *Zabava* (pritok Kolubare), v. *zábaviti*, *-ím* »zaposiliti, preprečiti, zadržati, zaustaviti, oporeči, razveseliti, škoditi«, z. *se* »ukvarjati se«, impf. *zábavljati*, *-ám* tudi »povzročati neprijetnosti, zadrževati«, mak. *zabava* »zabava«, v. *zabavi* »upočasniti, zadržati«, blg. *zabáva* »zabava, prireditelj«, v. *zabávja*, impf. *zabávjam* »zadržati, zavleči, ovirati«, r. *zabáva* »kratkočasje, zabava, igra«, v. *zabavljáti* »kratkočasiti, zabavati«, ukr. *zabáva* »kratkočasje, zabava«, v. *zabávty*, impf. *zabavljáty* »zabavati, kratkočasiti« in »zadržati, zadrževati, odlašati«, br. *zabáva* »zabava, igra«, v. *zabávics*, impf. *zabavljács* »zabavati«, z. *ca* »zadržati se«, p. *zabawa* »zabava, kratkočasje, igra«, v. *zabawic*, impf. *zabawiac* »zabavati, kratkočasiti, zadrževati se, posedati, muditi se«, č. *zábava* »zabava, veselica«, dial. mor. »ovira, prepreka«, v. *zabaviti* »zamotiti, razvedriti, zaposiliti«, slš. *zábava* »zabava, veselica«, v. *zabavit'* »zabavati« in »zadržati«, gl. *zabawa* »zabava, veselica«, v. *zabawic* »zabavati, kratkočasiti« (< č.). Psl. *zabáva »ovira, zadrževanje, preživljanje časa« (in morda *pozaba) > »kratkočasje« je deverbalna tvorba iz *zabáviti »zadržati, ovirati« < *povzročiti, da je zadaj. Sodeč po pomenih je to kompoz. z *za in *báviti »povzročati, da obstaja«, kar je kavz. od *býti (pres. *bōvq = sti. *bhávati*; kasneje *bōdq), delno pa je verjetno še kavz. od *za-býti »biti zadaj, biti daleč«, kar se je pomensko specializiralo v »pozabiti«. Osnovna literatura: Miklošič, 26; Machek², 48; Schuster-Šewc, HEWb., 1722.

Sln. *báviti se* »ukvarjati se« in »muditi se« se pojavlja še v kompoz. *prebáviti* »izdržati, prenesti (nadloge)« in »verduen«, *izbáviti* »odpraviti, opraviti«, *pribáviti* »beischaffen, verschaffen, erwerben«, *pobáviti* (*koga*) »zadržati (koga) nekaj časa«, *odbáviti* »abtun«. Kompoz. *nabáviti* »herbeischaffen, beistellen« in *dobáviti* »liefern« sta prevzeta iz sbh. Dalje glej *pozabíti*, *biti*. M. S.

zabęła (f.) »vroča maščoba kot dodatek jedem pred serviranjem« (SSKJ V, 607), tudi »maščoba (kot sestavi-

na pri pripravljanju jedi», črnopr. *zabiatq* »isto« (Tominec, 235), dol. *zabēlja* (Raščica; Ramovš, Zbrano delo I, 135); pkm. *zabeo* (m.), *-ila* »zaseka« (Novak, Slovar, 127), obir. kor. *zabē:w* (m.) »zabela« (Karničar, Obir, 261), rož. kor. *zabiv*, *-a* (Šašel, RNB, 147), *zābel* (f.), *-i* »isto« (gor.); v. *zabēliti*, *-im* (pf.) »jedi dodati maščobo«, tudi »komu povedati kaj ostrega, neprijetnega«, rož. kor. *zabīlata*, *-am* (Šašel, l. c.), obir. kor. *zabē:lt* (Karničar, l. c.), pkm. *zabēliti*, *-in* (Novak, Slovar², 172). V 18. st. *fabela*, *fa-węła* »Einbrühe, condimentum«, *fa-węlem* »einbräunen, cuire dapes« (Pohlin), *sabiel*, *sabeu* »Verweißung für Speifen«, *sabielti*, *obielti* »verweißen die Speife, pozinkati, sazinkati; schmalzen« (Gutsmann). Tudi *obēla* (f.) »zabela«, primor. *uhjala* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 134), *obēl* (f.), *-i* »isto« (oboje Soška dol.; Erjavec; LMS 1880, 157), pri čemer Kenda, rkp., 71, opozarja, da besede *obēl* na tem območju ni slišal; *obēliti*, *-im* (v. pf.) »zabeliti« (Goriška brda), *razbēliti* (pf.) »močno segreti, da žari« (od tod ptc. *razbēljen*, f. *-a* »močno segret; jezen«, prim. rez. z refleksom novega cirkumfleksa *zbižen*, f. *zbižana* »goreče rdeč« (Steenwijk, SDR, 241) ← *vz-*bēl'enē*); simpleks *bēliti*, *-im* »vroče delati«, npr. *peč b.* »p. segrevati« (polj.; jvzh. štaj.).

Prim. hrv. *bil'iti* »mast topiti«, *razbil'it* »segreti, zmečhati mast, železo« (oboje Zumberak), *ōbila* »zabela«, *ōbliti* »zabeliti«, *zabīliti* »isto« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 172), *obel* (f.), *-i* »dodatek hrani« (Istra), kar Skok I, 154, tako kot Bezljaj, ESSJ I, 16, slovensko gradivo povezujeta z adj. *bēls »albus, candidus, pallidus«. Pri Gutsmannu navajane n. glagola *verweißen* »zabeliti, obeliti« (← *weiß* »bel«), ki bi lahko kazal na kalk. Grimmov slovar ne potrjuje.

Izhodno verjetno psl. abstr. *bēlb (f.) »belost« iz adj. *bēls, f. *bēlā »albus, candidus« s konkretiziranim pomenom »(svinjska staljena) bela mast«, prim. r. dial. *bēlb* »saló«, ukr. dial. *bīlb* »isto« (Grinčenko, Sl. I, 67), stp. *biel*, *bil* »nesoljena maščoba, saló«, stč. *bēl* (f.) »tolšča, mast«, č. dial. *běl* (f.) »staljena svinjska maščoba«, slš. *bel'* (f.) »saló«, gl. *běl* (f.) »tolšča v salu«, iz katerega je bil tvoren denom. v. *bēliti, **-išb* »delati *bēlb, tj. živalsko saló segrevati, segrevati«, ki je bil formalno blizu denom. *bēliti, *bēlišb ← adj. *bēls »albus, candidus, pallidus«. Sln. *zabēla* in *obēla* sta deverbativa iz kompoz. **o-*, **orz-*, *za-bēliti tipa *nagrāda*, *posōda*, *naslāda*. Glej tudi sin. *zasēka* II. M. F.

zābiti, *-im* (v. pf.) »oblivisci, pozabiti« je danes zastar. oblika za knjiž. *pozābiti*, *-im*, a še znana v obrobnih dialektih, prim. primor. *zabat* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 146), kraš. *zābit* (Strekelj, Görz., 482), nadiško pogosteje *zabit*, a tudi *pozabit* (Rigoni-Salvino, VIN, 58), rez. *zābit*, *zābin*, ptc. *zābil*, f. *-a* (Steenwijk, SDR, 333), bovško *zēbi:tē* (Ivančič, DSBG, 69), rož. kor. *zābata*, *-am* »pozabiti« (Šašel, RNB, 147), bkr. *zābiti* (Šašel, Bisernice II, 164), jnotr. *zābēm* (Prelože; Rigler, Jnotr. gov., 158). V 16. st. *jaz tvoje postave ne pozabim* (Dalmatin; citirano po Pletersniku II, 817), *Inu de bi ga ona lih Sabila, taku jefti vřaj tebe nezehem posabiti* (Dalmatin, 1584, II,20a; citirano po Merše, VVG, 216). Cigaretovega podatka, da je pri Dalmatinu izpričana arhaična oblika *zabodem* (Cigale, Wb., 1751), popolni izpis Dalmatinove Biblije ne potrjuje (J. Narat, ustno), pač pa se tako sln. oblika posredno potrjuje v bkr. *zabundati* »pozabiti« (Šašel, Bisernice I, 318) z *u*-jevskim refleksom nosnika *q* (o tem Ramovš, Hgr. VII, 137) in s sekundarno interkaliranim

nazalom. V 18. st. *fabēm* »vergeffen« (Pohlin) z oznako, da je to ob *posfabem*, *-fabiti* starinska beseda, *sabiti*, *sabim* »vergeffen« in *posabiti*, *osabiti* »isto«, *sablenje*, *posablenoft*, *posablenje*, *osablenoft* »Vergeffenheit«, *sabliu*, *osabliu*, *posabliu* »vergeßlich« (Gutsmann).

Prim. stcs. *zabyti*, *zabōdq*, *-bōdeši* »oblivisci«, *zabytš* »oblivio«, *zabytije* »idem«, hrv. *zābiti*, *zābudēm* »pozabiti« (Boka Kotorska), *ne zabudemo se napiti* (Vrbnik), *zābiti*, *zābim* (Zumberak), *zābiti* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 417), impf. *zōbit*, *zōbin* »pozabiti« in pf. *zōbit se*, *-jen se* »spozabiti se; onesvestiti se« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 738), gradišč. hrv. *zābiti*, *zā-bim/zābem* »pozabiti« (Tornow, BD, 378), r. *zabytš*, *-būdu*, *-būdešb*, br. *zabyčb*, ukr. *zabūty*, *zabūdu*, *-dešb* (s sekundarnim *-u* po prez.), p. *zabyč*, č. *zabyt*, slš. *zabyt'*, gl. *zabyč*, *zabudu*, dl. *zabyš*, *zabydnu*, plb. *zōbāl-sā* < *zabytš se.

Psl. izvorno pf. *za-bŷiti s prez. *zabōdešb (Miklošič, 26; Vasmer² II, 71; ESBM, III, 279) in analoškim *za-bŷ-ješb (pf.) > *zabŷšb > *zābŷšb (prim. isto rezo osnovo **bhuH₂-je/o-* v gr. φούμα »rasti, biti« (LIV, 83 s., brez slov. primera)) je iz *bŷiti, *bōdešb »obstajati, biti« prefigirano z *za-* »ne, brez, slabo ipd.« (npr. sln. *zātālati* »karte slabo razdeliti« k *tālati* »deliti«), iz česar se je prek motivacije »ne biti, slabo biti ipd.« razvilo »vergesen«, prim. hrv., sb. *zabōraviti* »pozabiti« ← *bōraviti* »bivati«. Sln. centralno in standardno *pozābiti*, *-im*, kar ustreza hrv. *pozābiti*, ima sekundarno dodani sinonimni pref. *po-* »nekoliko, malo ipd.«, npr. sln. *poigrati se* »malo igrati se«. Dalje glej *pozabiti*, *biti/sēm*, *za-* in *po-* II. M. F.

zabōga (interj.) »vruga, hudimana«, v nikalnih stavkih tudi adv. v pomenu »nikakor, nikar«, npr. *njega zaboga ne boš pregovoril*, *zaboga jih ne prestraši*.

To je sklop prep. zveze *zā boga s prep. *za* v pomenu »pri/k«, npr. *gremo za Savo* »gremo k Savi«, *smo za Savo* »smo pri Savi«, ki se nesklapljena ohranja v hrv., sb. kletivci *zā Boga* »vruga, hudimana«, tudi *pō Boga* »isto« in *pō Bogu*. Sem še interj. v p. *przebōg* »zaboga, za božjo voljo« in č. *probūh* »zaboga, za božjo voljo«, tudi *proboha* »isto«. M. F.

zabōj (m.), g. *zabōja* »cista«, dem. *zabōjček*, g. *-čka* in *zabōjček*, g. *-čka*; zastarel dem. je *zabōjec*, g. *-jca*; sem adj. *zabōjast*, f. *-a*. Neologizem *zabōjnik* (m.) »velik zaboj za shranjevanje in prevažanje blaga« je bil tvoren, da zamenja izposojenko *kontejner* (m.), g. *-ja*, dobesedno »vsebovalnik«. V pomenu »cista« najprej izpričano v 19. st. pri Janežiču¹ II, 490: *zabōj* »Kifte, Verschlag«, in nato pri Cigaretu, Wb., s. v. *Kifte* s sln. sin. *skrinja*, *truga* in *kišta*. V pomenu »pregrada, predelna stena«, ki je bil evidentiran za Ljubljano z okolico, izpričano že v 18. st. pri Kastelec-Vorencu s. v. *diaphragma: en jaboi na frēdi ene hifhe de dvei kamri dela*.

Pomensko najbližje sln. starejšemu pomenu je hrv. *zaboj* »čvrsto utrjen nasip« (in k temu mtpn. *Zabaja* »ime nasipa« (ARJ XI, 707)) in r. *zabōjka* »pregrada v reki za ribolov«. S tem sorodno je hrv. *zaboj* »udarec« (Jambrešič), *zāboj* »prostor v vinogradu, kjer se končuje trta in začenja krčevina« (Brač; vse ARJ XI, 707), *zōbōj*, g. *zōbōja* »globoka brazda med obdelanim in neobdelanim predelom njive« (Dračevica na Braču; Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1394), blg. *zabōj* »jašek v rudniku«, r. *zabōj* »zakol«, »zabitje« in »rov v rudniku«, br. *zabōj*

»preprosto leseno orodje ali preša za pridobivanje kopoljnega olja« in »ubojo« ter »razbojnik« (Nosovič, 160), ukr. *zabij*, g. *zabóju* »ubojo«, p. dial. *zaboj* »lesen klin pri ralu« (Karłowicz, SGP VI, 261), knjiž. *zabój* v zvezi na *zabój* »neznansko, zelo«, *kočać się na zabój* »na smrt biti zaljubljen«, *zabójca* »morilec«, č. *záboj* »stiskalnica za olje«, slš. *zabój* »isto« poleg »oljna tropina«, gl. *zaboj* »spor« (Jakubaš, Hornjoserb. sl., 481).

Psl. *za-bójb, g. *za-bojā je deverbativ polisemantema *za-bíti, *za-bějšb k *bíti, *bějšb »tolči«. Pomen »cista«, tj. iz desk narejena posoda, se je verjetno po metafori razvil iz »pregrada«. Prvotnejši pomen deverbativa se ohranja v sln. izpeljankah *zabojník* (m.), g. -*a* »velik železen žebelj« (notr.), prim. p. dial. *zaboj* »lesen klin pri ralu«, in *zabójnica* (f.) »obroba spodnjega mlianskega kamna« (notr.). Singonimna slov. deverbativa sta *zasěkb in *zasěka iz *za-sěk-ti »zarežati, zasekati«, pri katerem se pomen »predal/predel« pojavlja v p. *zasiek* »predal v kašči«. Dalje glej *bíti/bijem*, pa tudi *zasěka I–II*. M. F.

zabręga (f.) »zadrega, težava« (Levstik, Jurčič), po tretji palatalizaciji *zabręza* »vzrok prepira« (Recelj).

Verjetno postverbal iz *zaobregniti se > sln. *zaobregniti se* poleg *obregniti se* »nejevoljno, zadirčno odgovoriti, grobo se vtakniti«, iter. *obržati se*. K redukciji o pred *b* prim. *zabstónj* < *zaobstónj*. Sln. *obregniti se* je fonetično težko enačiti s sbh. *bréknuiti* »hrumeti, ropotati«, r. *brjáknuť* »zažvenketati, treščiti« (glej *obregniti se*). Bolje je izhajati iz *ob-řegniti k *řegniti »odpreti se, zazijati«, prim. sln. *zarežati* »zarenčati«, sbh. *zarěgnuti*, *zarěžati* »isto« (Snoj, SES, 396). Dalje glej *řegati I*. M. S.

zábrniki (m. pl.) »kos, ki ostane tkalcu, kadar ne more dotkati, Leinwandenden« (vzh. štaj.), tudi *zábrnki* (m. pl.) in *zábrnjak*, *zabřnjak*, -*a* »isto«; v Beltincih *zábrnčiki* »nedotkani konec; preja, ki jo odrežejo od platna« (Novak, Slovar², 172); SSKJ V, 613, navaja *zábrník* »resa, franža«; tudi *zábrniki* (m. pl.) »konci, na katere se prisuče preja, ki se bo tkala« (Sv. Duh pri Krškem), *zavrnjáci* (Caf), *zábrnki*, *zavřnki* (vzh. štaj.) »isto«.

Prim. hrv. čak. *zabrnici* »kar ostane pri tkanju ali kar se pri tkanju pokvari« (Krk; ARJ XXI, 724). Korektna standardizacija bi bila za sln. najbolj verjetno *zábrnjek, -*njka*. Take tvorbe so navadno deverbalne, prim. *zalôžek* »zalogaj«, redkeje iz prep. zvez, prim. *zakôtek* »manjši, težje opazen prostor ob kotu, skrivališče«. *Zábrnjek je možno izvesti iz *za brnjo »za cunjo«, tj. »odpadni material, primeren le za cunjo« k sln. dial. *brnja* »cunja, capa« (Sln. gorice), bkr. *prnja* »isto«, hrv. *prnja* »cunja«, kar Skok III, 47, prepričljivo izvaja iz *prnja k *prh*, *prhñiti*. Redukcija *h* v tej poziciji je v sln. vzh. dial. in v hrv. pričakovana, prim. pkm. *prñeti* »trohneti, prhneti« (navaja Novak, Slovar², 119). Drugače Kurkina, DS, 189, ki domneva deverbalno tvorbo iz *za(o)brñiti* »obrñiti«. Glej tudi *brnja (I)* oz. *vrñiti*. M. S.

zabúniti, -*im* (v. pf.) »pokvariti, skaziti, spakedrati; verhunzen« (vzh. štaj.).

Medtem ko sta glagola *pobúniti* (pf.) »nahujskati«, ki ga Pleteršnik II, 71, navaja tudi kot dol., in *vzbúniti* (pf.) »razburiti« prevzeta iz hrv. *pobúniti* oz. *uzbúniti* v prav takih pomenih, pa hrv. *zabúniti*, *zábuntm* »vznemiriti, zmesti« pomensko ne ustreza, zato je vzh. štaj. *zabúniti* gotovo domače. Iz te osnove je domače še kor. rož. *búna* »brazgotina, oteklina« (Šašel, RNB, 102), kar ustreza č.

dial. *buňa* »rana« (navaja ES III, 95). V drugih slov. jezikih zasledimo drugačne pomenske razvoje, prim. sbh. *búna* »vstaja, upor, nemir«, *búniti* »ščuvati, vznemirjati«, mak. *buna* »vstaja, upor«, blg. *búna* »isto«, r. dial. *búna*, *búnja* »ošaben človek«, poleg *búnja* »(stara, ponošena) obleka«, p. dial. *bunia* »trebušasta glinena posoda s tankim vratom«, kar ustreza sln. *búnja* »debeli kepa iz mehke snovi« poleg »debelolična ženska«, *búnjast* »debeloličen«, prim. pomensko še drugače č. *buňe* »kletka, celica«. Zdi se verjetno, da je od tod tudi sln. *búnka* »udarec, oteklina, buška, grča, vrsta hruške«, zilj. pl. *búnke* »godalo bas«, v. *búnkati* »tepsti, tolči«, *búnkati se* »postajati trebušast«. prim. sbh. dial. *búnka* »pozimi cvetoča roža, vrsta hruške«, blg. *búnka* »gruda zemlje«, r. dial. *búnka* »brenčeca žuželka«, ukr. dial. *búnka* »glinena posoda s tankim vratom«, p. dial. *buňka* »trebušasta glinena posoda s tankim vratom«, č. *buňka* »celica v satju, kaplja, drobtina«, slš. *bunka* »kletka, celica v satju«, ES III, 95 s., vse izvaja iz onomat. glagola *búniti, ki je po Mladenovu, 49, tvorjen z drugim suf. iz istega korena kot *buríti. Vendar se zdi verjetneje izhajati iz subst. *bunā »udarjanje, udarec« (in *búniti imeti za denom.), kar je tvorba (tipa *cěná < **k^oojná* iz korena **k^oej-* »paziti«) iz korena **bhaq-* »tolči, tepsti«, prim. stnord. *bauta*, ags. *bēatan*, stvn. *boz(z)an* »tolči«, alb. *mbyt* »ubiti«, lat. *fūstis* »gorjača« (Pokorny, 112, brez slov. gradiva). Glej tudi *búniti se*. M. S.

zabušavati, -*am* (v. impf.) »izmikati se delu, lenariti« (SSKJ V, 615), *zabušant* »kdor zabušava« s suf. -*ant* < lat. akt. ptc. -*ans*, g. -*antis*, ki v jslov. tvori poimenovanja moralno oporečnih oseb, prim. *prevarānt*, *buzarānt*, *arestānt*.

Mlada izposojenka iz sbh. *zabušavati* »izogibati se delu in obveznostim«, *zabušant* »zabušant«, kar je iter. od *zabušiti*, *zabušiti* »z izgovorom se izogniti obveznosti« < »zamašiti, zariti« (Skok I, 46). O slov. sorodstvu glej *buhati*, *buhniti*. M. S.

zacúkniti, -*cúknem* (v. pf.) »oveneti«, tudi *z. se* »isto« (Caf) in »zaostati v rasti«, npr. polj. *od same repe se bodo prasički zacuknili*.

Pleteršnik II, 820, opozarja po Levstiku, rkp., na n. dial. *verzuckt* »zakrnel, shiran«, česar dostopni slovarji nimajo. Grimm, Wb. XII/1, 2659 s., navaja n. *verzucken* mdr. v pomenih »ugasniti, umreti, prenehati«, kar se zdi dovolj blizu. Prevladujoči pomeni n. *verzucken* so sicer »odvzeti, izmakniti, premakniti, izpahniti, zamakniti, navdušiti«. Kalk po n. *verzuckt*, danes knjiž. *verzückt*, je sln. *zamáknen*. K prevodu n. *ver-* s sln. *za-* prim. *zarúkan* »zabit, neumen« iz bav. n. *verruckt* (knjiž. *verrück*) »nor, neumen, trčen, duševno zaostal«. Dalje glej *cukati I*. M. S.

zacvéniti se, -*nem se* (v. pf.) »oveneti« (Caf), *zacvėnjen les* »žilav les« (Halozce).

Brez znanih paralel. Dial. *zacvėjena bába* »uvela b.« (Leskovec v Halozah) tako kot sin. *zavėjena b.* kaže na etimološki *ę* (G. H. Lundberg, ustno), zato je treba izhajati iz **za-ot(ɔ)-sɛ-vėdnŋti* poleg *za-vėdnŋti, ohranjeno še v star. hrv. *zavenuti* »oveneti« (Stulli). Dalje glej *veni-ti*. M. S.

záč (conj.) »zakaj, denn« (Caf, istr.).

Prim. csl. glagolsko *za čb* »za kaj« (Miklošič, Lex. pal., 1129), star. hrv. *záč* »zato, ker« (ARJ XXI, 734),

čak. *zāč* »za kaj, dobro« (Vrgada), na Žumberku *zāš* (Skok II, III), p. *zac* »za kaj, danes navadno v zvezah tipa *co zasc* »kaj neki (je)«, č. *zac* »čemu, zakaj, za koliko«, slš. *zac* »za kaj«, star. dl. *zac* »za kaj, za kar, zaradi česar« (Schuster-Šewc, HEWb, 1725). Psl. *za čb »za kaj« vsebuje ps. prep. *za in pron. *čb »kaj«, ki se samostojno ohranja v hrv. čak. *čā* »kaj«, str. *čb* (in eventualno slš. *čo*, gl. *čo*) »isto« < ide. *kʷi-d »kaj«, prim. sti. *cid*, av. *cī*, gr. *tī*, lat. *quid*, osk. *pīd*, stīr. *cid*, kar je n. od *kʷi-s »kdo« (Pokorny, 646 s.). Z drugimi prep. je ps. *čb znano še npr. v csl. *na čb*, č. *nač* »čemu, zakaj«, hrv. čak. *pōč* »po koliko« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 825), č. *proč* »zakaj, čemu«, zanikano v sln. *nīč* »nihil«, v Briž. spom. *nizce* < *nī-čb-že (Ramovš, Hgr. II, 296), hrv. čak. *nīšce*, ukr. dial. *nyč*, gl. *ničo* »isto« (Kopečny, ESS I, 130; ES IV, 177). Glej tudi *za*, *zakāj*. M. S.

začēti, *-čnēm* (v. pf.) »incipere, inchoare«, iter., sekundarni impf. *začēnjati*, *-am*, dial. tudi *začīnjati*, *-am*, izv. *začētek* »initium, origo«, adj. *začēten*, *-tna* »initialis«, od tod *začētnik* »Anfänger, Urheber«, v 16. st. *fazheti* »incipere«, *fazhetek*, *sazhetik* »exordium, principium, origo« (Megiser), v 18. st. *fazheti*, *fazhnēm*, *fazhejnam* »incipere«, *fazhetik* »initium« (Pohlin), *sazheti*, *sazhnem* »anfängen« (Gutsmann). Pri nekaterih starejših avtorjih *začēti* pomeni tudi »počēti«, npr. *nej vŕhe vejdi! Kaj bi shinimy imel sazheti* (Janez Svetokriški).

Prim. stcs. *začēti*, *-čbnq* »incipere«, sbh. *zāčēti*, *zāčnēm* »začēti, spočēti«, mak. *začne* »spočēti«, blg. *zapōčna* »začēti«, r. *začár*, *-čnēšb* »začēti, spočēti«, ukr. *začáty*, *-čnēš*, br. *začácb*, *-čnēš* »isto«, p. *zaczac*, *-czne*, č. *začítí*, *-čnu*, slš. *začar*, *-čnem*, gl. *započec*, *-pōčnu*, dl. *zapōces*, *-pocnu*. Psl. *za-čēti, *za-čbnēšb je delno razvilo enako pomene kot *po-čēti. Dalje glej *počēti*. M. S.

začīmen (adj.), f. *-mna* »premožen, bogat« (Cigale, Janežič, Miklošič), tudi »sposoben« (Ravnikar).

Nedvomno iz prep. *zveze* (*imeti*) *za čim* (*plačati*) »(imeti) s čim (plačati)«, ki jo Pleteršnik navaja po Schönlebnu in Janežiču ter po Čafu z rezervo razlaga iz *zā čīm* < *sš čīm, instr. od *čbto »kaj«. Izvajanje *za* < ps. *sš je fonetično težavno in se ne zdi nujno, saj je instr. rekcija pri ps. prep. *za v lok. in temporalnih pomenih domnevno analogna po *perde, *nads, *podš ipd. (Kopečny, ESS I, 283), iz česar bi lahko sklepali, da je v zvezi *za čim plačati* analogna po *s čim plačati*, pomen pa je v obravnavani sln. zvezi povzet po rabi v zvezah tipa *kupiti za tri goldinarje*. M. S.

začīniti, *-nim* (v. pf.) »condire, würlen«, dial. tudi »zabeliti« (jvzh. štaj., kostelsko), npr. kostelsko *začint*, *začī:nēn* (Gregorič, Gradivo), tudi *začīniti*, pkm. *začīnōuti*, *-nēn* (Novak, Slovar², 172); impf. *začīnjati*, *začīnjavati*; subst. *začīn*, *začīna*, *začīnek*, *-nka*, *začīmba* (jvzh. štaj., pkm. *zāčīmba*) »Gewürz«, slednje tudi »zabela«, *začīnar*, *začīmbar* »trgovec z začimbami«; v 16. st. *Kadar pag ta ful ſgubi nee shmah, ſzhim je bode ona fazhinata* (Trubar), v 18. st. *fazhiniti* »condire«, *fazhinenie* »conditura«, *fazhimba* »Todenbalsam, Amomia«, *sazhimba* »Gewürz, Balsam«, *sazhimbar* »Würzhändler, Würzkrämmer«, *sazhinjati* »abwürzen«, *sazhinftvu* »Eingemachtes« (Gutsmann).

Prim. csl. *začina* »condimentum«, sbh. *začīniti*, *zāčīnīm* »dodajati jedi nekaj za izboljšanje okusa: začimbo, sladkor, maščobo«, hrv. čak. *začīniti*, *-in* »umešati (jedi), začīniti«, npr. *začīn dvō pomidōra i dvō kukūmara na*

salōtu (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1350). Gotovo iz *čīniti »delati«, kar je denom. iz *čīnēs »delo, dejanje«, čeprav neposredna semantična motivacija ni popolnoma jasna. Možno je izhajati iz pomena *»narediti za«, tj. *»dokončno izdelati jed«, tako je npr. *začīniti ričet* treba razumeti kot »jed narediti za ričet« (Snoj, SES², 842). V prid tej domnevi bi govorilo sln. *zaprāviti*, *-āvim* »zabeliti« (Čaf) s postv. *zāprava* »začīmba« (štaj.), če *»napraviti (jed) za«. Druga možnost je izhajanje iz pomena »umešati«, ki ga potrjujeja p. *zacznīc* »vmesiti, zamesiti s kvasom« in č. *začīniti* »vložit, vdlati«. Dvomljivo Pleteršnik II, 821, ki opozarja na n. *vermachen* kot na možno predlogo domnevne kalku, saj Grimm, Wb. XII/1, 831, ta glagol navaja samo v neustreznih pomenih »pazljivo delati, urejati, popraviti, prenarediti, izdelati, zapustiti v oporoki«, ki so večinoma že srvn. Pomensko sicer ustreza n. *anmachen* »umešati, zamešati, narediti (jed)«, vendar se n. pref. *an-* v sln. praviloma kalkira z *na-*, zato obravnavani jslv. glagol gotovo ni tvorjen po tem n. zgledu. Dalje glej *čīn*. M. S.

zād (adv.) »pone, post tergum«, redkeje »retrorsum« tudi *zādi*, *zādika* »pone«, *zādaj* »pone, a tergo« < *sš zada + *-j*; subst. *zādek*, *-dka* »pars posterior (corporis)«, *zādje*, *zādki* »Getreidehintericht«, *zādovina* »Hintergetreide«, tj. »(v mlinu pobrano) zadnje zrnje«, *od zādja* »od zādaj, vzvratno«, adj. *zādñji* »ultimus, postremus, posticus«, iz tega *zādñjica* »podex« in »zadnje žito«, *zādñjak* »mož pri zadnjem veslu na splavu, zadnja stran«, *zādñjevina* »zadnja moka, odpadki pri mletju«, adv. *zādñjič* »postremo«, *zādōma* »zahrbtno«; v 16. st. *fadi poiti*, *fadaj ŷti*; *fadni* »ultimus«, *fadniza* »anus, podex, culus« (Megiser), v 17. st. *sadni* »zadnji«, *k'sadnimu* »nazadnje« (Janez Svetokriški), 18. st. *šad*, *odšad*, *šadai*, *odšadaj* »ponē«, *šadni* »extremus, posticus«, *fadniza* »anus, culum, podex« (Kastelec-Vorenc), *fad*, *fadaj* »retro, retrorŕum«, *fadn* »ultimus«, *fadnēza* »podex, anus«, *fadnezh* »poftremo« (Pohlin), *sadi* »hinten«, *od sadi*, *od sadja* »von hinten«, *sadni* »letzte« (Gutsmann); semkaj *nažāj* »retrorsum, repetite«, v 16. st. *nafaj pelati* »widerumb führen«, v 17. st. *nasaj* (Janez Svetokriški), v 18. st. *befšēdo našai všēti* »retrectare verbum« (Kastelec-Vorenc), *naŷaj* »retro« (Pohlin), *našai* »zurück« (Gutsmann); v Istri *nažād* »nazaj«, vzh. štaj. *nažad* »istos, nknjiž. *nažadovāti*, *-ūjem* »regredi«; *vzād* »nazaj, vzvratno«, *vzādi* »zādaj, od zādaj«; v tpn. *Zadlog*, *Zadlaz* (od tod hdrn. *Zadlašćica*) se izkazuje prep. raba (Bezljaj, SVI II, 326), prim. *Zalog*, *Zalaz*, kot v mak. in blg.; iz adj. so tpn. *Zadnja vas*, *Zadñjica*, *Zadnje*, l. 1429–41 *Zadna* ipd. ter cgn. *Zadnik*, *Zadnikar*.

Prim. stcs. *zadi*, *sš zadi* »retro, a tergo«, csl. *zadš* »dorsum, agmen extremum«, *sš zada* »retro, a tergo«, *na zadš*, *na zadē*, *na zadb*, *na zadi* »zādaj«, sbh. *zād*, *zādak*, *zādak* »zadnji del, zadek«, *zāda*, čak. *z'āda* (Vrgada, Susak) »od zādaj«, *zad* (prep. z g.), *zādi* (prep. z akz.) »izza«, *zādñji* »zadnji«, adv. *nāžād* »nazaj«, mak. *zād* (prep.) »izza, za«, *zaden* »zadnji«, adv. *nažad* »nazaj«, blg. *zad* »izza, za«, *zāden* »zadnji«, *nažād* »nazaj«, r. *zād*, *-a*, *zādók* »zadnja stran, zadek, hrbet«, *zādñij* »zadnji«, *zādñica* »zadñjica«, *sžādi* »od zādaj«, *nažād* »nazaj«, ukr. *zād*, *-u* »zadnja stran, zadek, hrbet«, *zādni* »zadnji«, *zādñij* »zadnji«, *nažād* »nazaj«, *nažādi* »od zādaj«, br. *zād*, *-a* »zadnja stran, zadek, hrbet«, *zādni* »zadnji«, *zžādu* »zādaj, od zādaj«, *nažād* »nazaj«, p. *zad* »zadek«, z. *zadu* »od zādaj«, *zadni* »zadnji«, *nažad* »na-

zaj», stp. *zadek* »zadnjica«, č. *zád'*, *zadek* »zadnji del, zadek«, *záda* (n. pl.) »hrbet, hrbtna stran«, *zadni* »zadnji«, *nazad* »nazaj, zadaj«, slš. *zadok* »zadnji del, hrbet, zadnjica«, *zadny* »zadnji«, *dozadu, vzadu* »nazaj«, gl. *zad* »zadnja stran«, *zadk* »zadek, zadnjica«, *zady* »zadaj«, *zadni, zadny* »zadnji«. Gradivo kaže na psl. *zādē (→ *zādēkē) in *zadb »zadnja stran«, iz česar je mogoče izvesti prvotne prep. zveze *sē zādalu (g.), *sē zadi (g.) in *na zadb (akz.), *na zadi (lok.), od tod v sandhiju sln. **nazad'* > *nazāj*. Besedotvorno je vsaj *zādē izpeljano iz prep. *za, kakor je *na-dē iz *na, *po-dē iz *po in *per-dē iz *per-, *poz-dē iz *pos (Miklošič, 399; Machek², 708; Kopečný, ESS I, 294). Te tvorbe so mogoče stari adj. na **-du*- (Stang, Scando-Slavica III, 236 ss.), za kar bi govorila nadaljnja sufiksacija z **-kē*; manj verjetno gre izvorno za adv. tipa gr. -ῶα, -ῶεν (Meillet, RÉS IX, 127). Zaradi dublet na *-o/-u-* in *-i-* (tematizirano v csl. *zadžb* »pars postica«, prim. sln. *od zaja* »od zadaj«) ni izključeno, da gre za tvorbe z drugim členom iz korenskega substantiva iz **dheH-* »postaviti«; *zādē < **g'hō-dhH-o-* bi bilo v tem primeru *»kar je zadaj postavljeno« (o tej tvorbi glej *sōd I, priđ*). Manj verjetna je domneva o sorodstvu z av. *zādah-* »ritnica«, v du. »podex«, sti. *hadati* »cicare«, gr. ἡέζω »isto«, ἡόδαος »podex«, alb. *dhjes* »cicare«, stnord. *gat* »odprtina«, ags. *geat* »odprtina, vrata«, stsaš. *gat* »luknja«, srspn. *gat* tudi »anus«, arm. *jet* »rep« (Brugmann, Grdr.² II/2, 733; Hirt, BB XXIV, 244, 255; Vasmer I, 438) iz ide. korena **g'hed-* »cicare« (LIV, 152, slov. gradiva ne omenja). Slov. *zādē, *zadb bi bilo v tem primeru izvedljivo iz **g'hodólú-*, **g'hod(t)-* (prim. gr. ἡόδαος) po Winterjevem pravilu (o tem pravilu glej Rasmussen, CWPL II, 63 ss.). Glej tudi *za, záje, zájec II. M. S.*

zadēti, -dēnem (v. pf.) »icere, contingere, imponere«, star. tudi »prizadeti, antun« in »zapraviti«, ptc. pas. *zadēt, -a* »getroffen«, subst. *zadētek* »Treffer«; z. *si* »naložiti si«; *zadējāti, -dēnem* (pf.) »zadelati (razpoko), zapeti (suknjo), založiti (med staro šaro), zapraviti«, impf. *zadēvati*, od tod *zadēv* (f.), *zadēvek, zadēva* »ovira, zapreka«, danes slednje »res, causa«, adj. *zadēven, -vna* »težaven za obdelovanje (o zemlji)« (Temljine, Cerkno), danes »bezüglich«, *zadēvnik* »der Mitbeteiligte«, *zadēvavec, zadēvavec, -vca* »zapravljevec«, f. -vka, z dodatnim pref. *prizadēti* (pf.) »antun, verursachen, dazusetzen«; v Briž. spom. *ti mi zadenef* »tu mihi impones« (I, 26), v 16. st. *sadeti, sadēla, sadēlu, sadeili, sadēli* (Dalmatin), *fa-deuash* (Trubar), *fadiati* »abligurio, confumo, ligurio, prodigo« (Megiser), v 17. st. *sadejti*, prez. *današ ena kugla ga sadene, jutre nebo vezh se vojskoval* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fadēti* »icere, folicitare«, *tebe šadene* »tua interest« (Kastelec-Vorenc), *fadēti, fa-dēnem* »contingere«, *fadijati, fadēnem* »tollere, imponere, peflundare«, *fadētk, fadētje* »affricatus, conatus« (Pohlin), *sadeniti* »anfahren an ein Ort, betreffen, belangen, zufügen«, *sadenem* »gehe an, treffen« (Gutsmann).

Prim. stsl. *zadēti, -dēždq* in *-dējq* »imponere, iniicere, angariare, onerare«, csl. *zadējati* »imponere, angariare«, *zadēva* »impedimentum«, sbh. *zādjeti, zādjenem, zādjedem* »obesiti na klin, zatakiniti, prišiti, začeti (boj, pogovor), dotakniti se, prizadeti«, impf. *zadijēvati, zadijēvām*, mak. *zadene* »zatakiniti«, impf. *zadeva* »zbadatai, nagajati«, blg. *zadijana*, impf. *zadijavam* »zadeti (bre-me) čez ramo, zbadatai, nagajati«, r. *zadēts, -dēnu*, impf.

zadevāt »trčiti, dotakniti se, dregati«, ukr. *zadity, -dīnu*, impf. *zadivaty* »skriti, spraviti na varno«, br. *zadzěcb, -dzěnu* »isto«, p. dial. *zadzic się* »izginiti, nekam se dati« (Karłowicz, SGP VI, 275), gl. *zadzěwac* »ovirati, preprečevati, braniti«, dl. *zajžowaš* »isto«. Psl. **zadēti, -dēnq, -dēd'q* (impf. *zadēvāti) je kompoz. iz *za in *dēti »delati, postavljati«.

Sln. tudi simpleks *dēti, dēnem* (pf.) »postaviti, položiti, narediti«, prez. tudi *dēm, dēš* »postaviti, položiti, reči, narediti« < **dējēs, dējāti, dējām* (impf.) »delati« in »govoriti, postavljati, polagati«; *dēvati, -am, dēvljem* (impf.) »postavljati, polagati« in ustrezno pomensko prenařeno *do-, na-, o-, pre-, pri-, raz-, raz-o-, v-, vz-* s številnimi nominalnimi tvorbami, npr. *nadēv, -ēva* »Füllsel, Fülle«, *vzdēvek* »agnomen, cognomen«, *pridēvek, -vka* »isto« in »adiuncio«; v 16. st. 1. sg. *deim*, 3. sg. *dei, perdei, resdei* (Trubar), 1. sg. *dem*, 3. sg. *dei* (Krelj), *resodeti* (Dalmatin), v 17. st. *try zęgle pod glavō mu de-neio* (Janez Svetokriški), v 18. st. *dēm* »negotium facere«, *dijati, dēnem* »collocare, plectere« (Pohlin). Prim. stsl. *dēti, dēždq, dēždeši* in *dējq* »ponere, auferre«, sbh. *djēti, djēsti, djēnuti, djēnēm, djēdēm* »postaviti, položiti, zatakiniti, naplastiti«, mak. *dene* »vdevati, nizati, zatikati, skrivati«, r. *děts, dēnu* »postaviti«, ukr. *ditysja, dīnusia* »izginiti, skriti se«, br. *dzěcb, dzěnu* »založiti, skriti«, p. *dzic, dzieje* »tkati«, *dzic się* »dogajati se«, č. *díti, dím* »reči«, slš. *diat' sa, deje* se »dogajati se«, gl. *džec* »govoriti, delovati, plesti«, dl. *zaš, žezu, žejom* »isto«. K psl. *dēti sodi nazalni prez. *dēnq (pf.) < **dhēH-ne/o-*, ki je tvoren analogno po razmerju *stāti : *stānq (arm. *dnem* »postaviti, položiti« < **dhēH-ne/o-*, kar Pokorny, 236, neposredno primerja s psl. *dēnq, razlagajo kot novo tvorbo po aor. (Klingenschmitt, AAV, 163)). Psl. prez. *dējq (impf.), po katerem je tvoren novi inf. *dējāti, je (kot spodaj lot. *dēju*) prav tako nova tvorba, nastala analogno po razmerju *stāti : *stājq, lit. *stōju*, lat. *stō* < **stāH-je/o-*. Podedovan iz ide. je le reduplicirani prez. stsl. *dēždq* < psl. **ded'q* < **dhe-dH-je-*, kar je s suf. **je-* tvorjeno iz šibke osnove ide. prez. **dhē-doH-*, **dhe-dH-*, ohranjenega v sti. 3. sg. *dādhati*, 3. pl. *dādhati* »postaviti, narediti«, gr. τίθημι, 1. pl. τίθημεν »postaviti, položiti«, het. *tēhhi*, 3. sg. *dāi* »isto«, lat. *reddere* »vrniti«, stvn. pret. *teta, tātun* (< ide. impf.) k inf. stvn. *tuon* »delati, postavljati«, lit. *dēti, dedū*, atematsko še v stlit. *demi*, 3. sg. *dest* »posaditi, postaviti, dati noter, posejati«. Lot. *dēt, dēju* »leči jajca«, *dēt, dēju* »namesiti kos železa, privariti«, *dēties* »skriti se, zgoditi se, priti« je (kakor psl. *dējq) analogno po prez. *stāju k stāt* »postaviti«. Osnovna literatura: Miklošič, 43 s.; Trautmann, BSW, 47; Vasmer I, 347; SP III, 163 ss.; Pokorny, 235 ss.; LIV, 117 ss. Glej tudi *odēja, zdēti se. M. S.*

zadōr (m.), g. -ōra »greben, Riff« (Zalokar, Caf).

Verjetno prevzeto iz hrv. *zador* »podmorski greben«, pri Della Belli *podmorski zadori* »secche, luogi del mare per isarserza d'acque pericolosi« (Arj XXI, 792), kar je tvoren iz *zadržeti, zadržem* »dotakniti se, poškodovati, razdreti, uničiti« po vzorcu parov *predōr* iz *predrēti*, sbh. *prijedor* iz *predrijeti*. Tvorbeno ustreza csl. *zadorō* »dražilo, irritamentum«, r. *zadōr* »vnema, ihta, izzivalno vedenje, prepir«, prim. tudi sbh. *zadorica* »prepír, razdor«, pomensko pa bolj nadaljnja tvorba r. *zadōrina* »hrpav predel na gladki površini«. Dalje glej *drēti I, Dōr. M. S.*

zadręga (f.) »difficultas, angustiae; Verlegenheit, Klemme«, izpričano šele pri Cigaleru, Wb., 864: v *stiski, zadregi, nadlogi biti* »in der Klemme sein«.

Postverbal glagola *zadręgnęti, ki se ohranja v hrv. *zadręgnęti, zadręgnęm* »zadręgnęti, zavezati, zategnęti« (po Dončeviću navaja Rečnik SANU V, 699) poleg *zdręgnęti, -nęm* »isto«, *razdręgnęti, razdręgnęm* »razvezati, odvezati« (Vinkovci; ARj XXII, 708, XIII, 515), črnogor. *zdrenuti* »zavezati, zadręgnęti«; za Slavonijo navaja Rečnik SANU VI, 750 *zdręgnęti, zdręgnęm* »zadręgnęti«, r. *razdręjanęti* »razmetati, razmotati« (Dal', Slovar² IV, 28); neprefigirano je sln. *dręgnęti, dręgnęm* (pf.) »suniti (z dolgim predmetom)«, impf. *dręgati, dręgam*, hrv. v Slavoniji *dręglja* »vrsta ročnega dela«, *dręgljav* »zavit, zamotan (o črevu)«, r. *drjagati, drjagati* »drhteti, drgetati, tresti, blebetati«, *drjagati* »krč«. Psl. *dręgnęti (del hrv. in r. gradiva kaže na *dręgnęti, vendar navedeni hrv. akcent filološko ni zanesljiv) izkazuje pomena »suniti, narediti hiter gib, stresti se« in »zavezati«. Tega ni mogoče ločiti od psl. v. *dęrgati > sln. *dęgati, dęgam* »daviti«, r. *dęrgati* »vleči, puliti«, dl. *žergati* »smukati lan, zankati, preklinjati«, p. *dziergati, dziergati* »isto«, kar kakor lit. *diręinti* »premakniti, potresti, spodbosti, sprožiti, napeti« navezujejo na ide. determinirano bazo *derHgh- k *derH- »trgati, odstranjevati kožo z živali« (ES V, 112). Psl. *dręgati, *dręgnęti lahko temelji na nazalno infigiranim prez. (Berneker I, 254; Vasmer I, 341; Pokorny, 210) *dr-ęn-Hgh-ti : *dr-ęn-Hgh-ęnti, iz česar je tudi lit. *dręnti* »obrabiti, ponositi (obleko)« (Fraenkel, 103 s.), medtem ko se je lit. *diręinti* zaradi kavz. pomena prestrukturiralo v nazalno sufignirano tvorbo. Pomen »zavezati, zadręgnęti« se je domnevno razvil prek »povleči, napeti« iz »narediti hiter gib, cukniti«. Manj verjetno se zdi sodelovanje podobno glaseče se ide. baze *dergh- »zgrabiti, prijeti«, prim. gr. ὄρᾶσσομαι »prijeti, zgrabiti«. K pomenu sln. *zadręga* »Verlegenheit« < »zanka, petlja, zadręgnjena vrv« prim. tudi *zadręgnęti*. Glej tudi *dręgati*. M. S.

zadręgnęti, zadręgnęm (v. pf.) »tesno zavezati, zavozlati, stisniti, zategnęti«, impf. *zadręgati, -am* »vezati«, iter. *zadręgavati, -am* »zavezovati, daviti«, pkm. z. *se* »zgražati se, vznemirjati se, obotavljati se, biti v dvomih, v škripcih, v zadregi«, subst. *zadręg, -dręga* »zavozljaj«, *zadręga* »zavozljaj, zanka, zadrega« (danes standardno »Reißverschluß«), *zadręgálja, zadręgáljka* »zadręg«, *zadręgáč, -a* »trak, s katerim se zavežejo spodnje hlače«, *zadręgúlja* »trak za vezanje, zanka«, *zadręgúza* »isto«, denom. *zadręgúnęti, -únęm* (pf.) »zadręgnęti«, v 18. st. *šadergnęti* »distringere, favošlati, illaqueare, enu malu raniti, strangulare, všadergo vjeti, šadaviti«, *kerzhu podveršen, komur fo te shyle šadergneine* »spalticus«, *šaderga* »decipula«, *šaderge ali lovški šhtriki* (Kastelec-Vorenc), *šadęrga* »pedica, eine Masche«, *sadergnęm* »pedicam contrahere« (Pohlin), z drugim pref. *zdręgnęti* (pf.) »zavezati, stisniti, zategnęti« in »zusammenschaben, zusammenwuchern«, od tod *zdręgnęn, -a* »skop«; neprefigirano *dręgnęti, dręgnęm* (impf.) »reiben, wetzen, kratzen«; prim. iz tega pomena *odręgnęti* »abwetzen, abreiben«, *vdřęgnęti* »einreiben«; neprefigirano tudi *dręgati, dręgam* (impf.) »daviti«, po 3. palatalizaciji *dręzati, dręzam* »praskati, mikati, muliti, pasti se«, v 18. st. *dersati* »hecheln« (Gutsmann); *zadręznęti* »zavezati«, v 18. st. *sadersnęti, perdersnęti* »zuschnüren« (Gutsmann).

Prim. csl. *sędręgnęti* »retinere, includere, conturbare, consterni, sibi temperare«, blg. *dręzam* »meti, tretti (lan)« (Gerov), str. *dręgati, dręgati* »puliti, vleči, cukati«, r. *dęrgati* »isto, delati hitre gibe«, ukr. *dęrgaty* »puliti, vleči, česati vlakna«, br. *dęrgać* »prevleči, zastreti«, p. *zadziergnęć* »tesno zvezati, zadręgnęti, zavozlati«, *dziergati, dziergati* »zankati, drzati, smukati lan«, *dziergati* »zavozljaj«, č. *zadrhnouti* »stisniti, zadręgnęti, zatakniti, onemogočiti«, *zadrh, zadrhlna* »vozel«, *nazadrhmo* »zamotano, zapleteno, zavozlano«, *drhnouti* »dręgnęti, ribati, meti, tretti«, *odrhnouti* »odręgnęti, poribati«, slš. *zadrhnút* »zadušiti, zadaviti«, *drhnút* »tretti, dręgnęti, utirati« in »dušiti, daviti«, dl. *žergati, žergnati* »(o)smukati lan, (za)zankati, preklinjati, preleteti«, *hob-ž.* »oviti, očistiti, omikati (lan)«, *pše-ž.* »prevleči, prečrtati, presekatiti«, *pši-ž.* »privezati konja, vpreči«, *za-ž.* »zavezati, zadręgnęti«. Psl. *dęrgati »delati (hitre) gibe z roko, vleči«, od tod »zankati, ujeti v zanko« in »zapletati, zavezati, zadręgnęti«, pf. *dęrgnęti (sekundarno ob pomensko specializiranih pref. glagolih je simpleks lahko postal impf.), prim. dalje lit. *diręinti* »premakniti, potresti, spodbosti, sprožiti, napeti«, *diręyti* »napeti lok«, *diręti* »oslabeti«, kar navezujejo na ide. *derHgh- k *derH- »trgati, odstranjevati kožo z živali«, prim. s tem determinativom še ags. *tięgan* »dražiti«, srspn. *teręn, taręn* »vleči, dražiti, jeziti«, nvn. *zergen* »isto« (Trautmann, BSW, 56; Vasmer I, 341; Fraenkel, 96; ES V, 221). Povezovanje s sti. *dhřajati* »gladiti«, *dhřajati* »poteg, poteza«, *dhřajati* »potezna moč«, stnord. *drák* »proga«, lit. *dręžęti* iz baze *dhřęg'h- »gladiti, vleči z roko« je zaradi balto-slov. akuta manj verjetno. Kentumski refleks je pri tej bazi znan v lot. *dragāt* »vleči«. Glej tudi *zadręga*. M. S.

zadręga (f.) »Genossenschaft«, semkaj *zadręgar, -ja, zadręgnęnik, -a* »član zadrege«, adj. *zadręgnęn, -ęna*, abstr. *zadręgnęnstvo, zadręgnęništvo*.

Kakor č. *zadręha* (Machek², 708) v 19. st. prevzeto iz sbh. *zadręga, zadręga* »velika družina«, tj. navadno »skupnost več družin (katerih očetje so praviloma bratje) s skupnim imetjem in skupnim gospodinjstvom« (Mažuranić, Prinosi, 1632; Rečnik SANU V, 706), sb. dial. na Kosovu tudi *zadręž* (navaja Elezović I, 189), kar sta postverbalna od *za-družęti v domnevnom pomenu *narediti za skupno«, prim. sb. dial. *zadręžęti* »pripojiti« (navaja Rečnik SANU V, 708). Dalje glej *dręg I-II*. M. S.

zadręd (adj.), f. *zadręda* »nezrel (o smokvi)« (Štrekelj), po Erjavcu, LMS 1880, 210, *zadręd, -ęla* »trpek (o nezreli smokvi)« (vipav., goriš.).

Prim. star. hrv. *smękva zadręda* »fico immaturo« (Stulli), dial. *nema ni zadręde (smękve)* (Ston v Dalmaciji; ARj XXI, 830), *zadrędalac* »nezrela smokva« (Parčić), *zadrędulec* (Vrbnik), *zadrędulica, zadrędulica* (Korčula) »isto«. Skok III, 640, pušča brez razlage. Nedvomno iz ptc. *za-dřęti »nabrekel, napet, debel« (s sln. kraš. regularnim razvojem *q > u*) glagola *za-dřęti sę »napihniti se, nabrekniti« > sbh. *zadręduti se, zadrędmę se* »isto«. Nezrele smokve so namreč nabrekle in napete, ko dozoriijo so nagrbancene in izgledajo uvele. Dalje glej -doti. M. S.

zadręčiti, -ęčim (v. pf.) »s silo zalučati« (polj.).

Denom. iz polj. *fřitęća* »fřača« < *vřitęća (s ekspr. v- > f kot v gor. *fřitęvka* < *vřitęvka*; prim. ekspr. f- tudi v *fřača* iz *pręća* < *pęřtęća), kar je nomen instrumenti (tipa *brisęća, dvigęća, grebęća*) iz *vřęti*. K pomenskemu

prehodu »vrteti« → »metati, vreči« prim. poleg *vrēči* še n. *werfen* »vreči« < stvn. *werfan* »vrteti«, kar temelji na dejstvu, da je treba pri metu s pračo kamen pred izstrelitvijo najprej vrteti. Dalje glej *vrtēti*. M. S.

zagāman (adj.), f. -a »malo neumen, top, trdovraten, težaven« (gor., kor.), tudi *zagāmast*, -a »isto«.

Verjetno prenařeno iz *zagāten*, -tna »schwül, wügend, geil, unerträglich« s konglomeratom -man, ki je kakor v *preklēman*, -a »presnet, preklet« (Snoj, SES, 737) vzet iz *frdāman* »preklet«, ptc. pas. od *frdāmati* »prekleti, pogubiti«, prim. v 16. st. *ferdaman* »damnatus«, *ferdamati* »damno« (Megiser), v 17. st. *fardaman*, *ferdaman* »pogubljen«, *Boga reshalit, inu dusho fardamat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *ferdaman* »damnatus«, *ferdamati* »condemnare« (Kastelec-Vorenc), *ferdamati* »verdammen« (Gutsmann) < srvn. *verdamnen* iz *ver-* + lat. *damnāre* »obsoditi«. Drugače Bezljaj, JIS XIX, 124, ki primerja mak. *gavest* »zateleban«, *gava* »varati« in domneva asimilacijo -v- > -m-. Dalje glej *gāt* I. M. S.

zagomēc (adv.) »dorasel, kos«, npr. *zagomec komu biti* »biti komu kos«. Verjetno iz *za-golmē-cb, prim. str. *golomja* »zelo, veliko«, r. dial. *ogolōmja* »nezavest«. Berneker, 322, povezuje r. besede z lit. *galēti* »moči«, *gōlē*, *galia* »pomoč« s suponiranim izhodnim pomenom »biti komu kos, komu nekaj moči« (Hermann, Lit. St., 70; Fraenkel, 144).

zagōsti, -gōdem (v. pf.) »zaigrati (na glasbilo)« in »povzročiti neprijetnosti, antun«. Slednji pomen je najverjetneje kalk po star. n. *verspielen*, danes *mitspielen* »isto« (Snoj, SES², 843), kar je delni kalk po lat. *dēlūdere* »delati se norca, prevarati, ukaniti« k *lūdere* »igrati se«; prim. tudi pog. sln. *zašpilati*, *našpilati* »povzročiti neprijetnosti« in star. hrv. *zagusti* »pridobiti s prevaro, prigljufati« (Stulli).

Simpleks *gōsti*, *gōdem* (pf.) »igrati na glasbilo, zlasti goslik in »brundati«, izv., npr. *gōdec*, -dca, *gōdež*, -a »fidicen, citharaedus«, cgn. *Godec*; *gōdba* »muzika« (umetno prenařeno po č. *hudba* »isto«), *godljāti* »godrnjati, brbotati, kruliti (po trebuhu)«, *godrnjāti* »murmurare«; v 16. st. *dobru gōdi na tvoji Arfi* (Dalmatin), v 17. st. *fō snali gofiti, žurat, piskat*, hiperkorektno *sturj godit, inu trobrat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *goditi* »fidibus ludere«, *godez, godiz* »fidicen, citharaedus« (Kastelec-Vorenc), *gōdz* »fidicen« (Pohlin), *goditi, sagoditi* »geigen«, *godim, godem* »geige« (Gutsmann).

Prim. stesl. *gōsti, gōdō* »cithara canere«, sbh. *gūsti, gūsti, gūdēm*, danes navadno *gūdjeti*, -im »gosti«, mak. *gudi* (< sbh.), blg. *gōdūlka* »goslim podobno glasbilo«, *gōdulār* »goslač«, *gōdūvam* »gosti«, r. *gudīb, gužū* »igrati na gosli, šumeti«, *gudēb* »hrumeti, doneti, brenčati, šumeti« in »jokati, tarnati«, dial. *gustī, gudū* »igrati na gosli«, ukr. *gustīy, gudēš* »hrumeti, doneti, brenčati«, dial. »igrati«, br. *guscī, gudzēs* »jokati, tarnati, oddajati zamolke glasove«, stp. *gōšč, gēde*, č. *housti, hudu*, slš. *hūst, hudie*, gl. *hudžic* »gosti, muzicirati«. Psl. *gōstī, *gōdēšb je (kakor *grēdēšb) s nazalnim infiksom tvorjeno iz ide. baze **gey(H)*- »klicati«. Slov. gradivo izkazuje lahko bazo in o-jevski vokalizem, tako kot lit. *gaūsti, gaudžiū* »zamolklo doneti, brenčati, brundati, šumeti, zveneti«, lot. *gāust* »tarnati«, stvn. *gikewen* »klicati, imenovati« (**gouH2-* bi dalo germ. ***kaww-*), medtem ko sti. intenz. *joguve* »glasno izgovarjati« in tematski prez. *gavate* »zveneti« glede laringala ni indikativno.

Težka baza je razvidna iz gr. γοάω »javkati, jokati, žalovati«, stvn. *kūma* »jadikovanje, tožba« in iz akcentske dublete lot. *gāust* »tarnati« ter lit. *gūdūs* »tožeč, žalosten«. Osnovna literatura: Miklošič, 72; Berneker I, 340 ss.; Vasmer I, 318; ES VII, 85; Pokorny, 403; LIV, 168. Glej tudi *gosli* I, *godrnjāti*, *gostolēti*, *govorīti*. M. S.

zahāliti, -im (v. pf.) »zagrntiti, zastreti« (Cigale, Zora, Besednik, Lj. zvon).

Pleteršnik II, 834, domneva, da je to ista beseda kot *zagāliti* »zagrntiti, zastreti«, kar je možno, če zapis *zahāliti* predstavlja dial. obliko z g- > γ-, ali če gre za naslonitev na *hālja*. Dalje glej *gāiti*. M. S.

zählūpniti, -hlūpnem (v. pf.) »zadušiti se (od sopare)« (Cigale, Wb., 466 po Vodniku, Janežič), tudi *zählūpniti*, -hlūpnem, *zählūpti*, -im, štaj. *zählēpniti*, -hlēpnem »zadušiti«, *zahlapūti*, -im *zählkniti*, -hlīknem »zadušiti se«; Cigale, l. c., navaja še sin. *zalopniti*, Pleteršnik še *zadehniti* in *zadīhniti* »zadušiti se, utopiti se«.

Prim. z istim pref. še hrv. *zählūpti*, *zahlepjeti* (Primorje), *zählknuti se* »zajokati«, v Karlovcu »zadušiti se«. Kot simpleks sln. *hlupēti* »sopihati«, *hlūp* »sopara, sapa« (Haloze), hrv. čak. *ylūpat, xlyūpat* »hlipati, krčevito ihteti« (Susak; Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 159), r. dial. *chlyūpatb* »začudeno gledati«, slovin. *xlupac* »srebati, piti, brizgati«, slš. dial. *chlupat'* »srebati, piti« (ES VIII, 39), vse iz onomatopeje *chlyup, ki posnema težko dihanje in pitje. O onomatopejah *chlyap, *chlyep, *chlyip in *chlyop glej *hlyapēti*, *hlyepēti*, *hlyipati*, *hlyopati*. M. S.

zahťevati, -am (v. pf./impf.) »terjati«, *zahťev* (m.), -ěva »terjatev«, *zahťeva* (f.) »isto«, *zahťevēk*, g. -vka, adj. *zahťevēn*, f. -vna »ki veliko terja«.

Tako kot istopomensko hrv. *zahťijevati*, *zahťijevām*, tudi *zahťjev* (m.) iz iter. *za-*chťě*-vā-ti, *za-*chťěvā*ješb > *za-*chťěvāšb* > *za-*chťěvāšb* k pf. glagolu *za-*chťěti* »zahoteti, zaželeti«, prim. sln. pkm. *zashťeti se, -ě se* »zahoteti se« (Novak, Slovar², 176), č. *zachtiti se* »isto«. Simpleks *chťěti je reduciran iz *chotěti. Dalje glej *hoťeti*. M. F.

zāje (f. pl.) »trate za stanovanjskim poslopjem«, tudi mtpn. *Zaje*, dem. *zajke* (f. pl.) »njive za vasjo«, *zāji* (m. pl.) »zadnji del hiše, hleva«.

Temu pomensko ustreza csl. *zadžb* »pars postica«, hrv. kajk. *zāja* »a post, a tergo« (Belostenec), str. *zadžb* (f.) »zadnji del«, sr. *zaža* »od zadaj«. Vse substantivizirano iz slov. adj. **zad'b* (m.), f. **zad'a* »kar pripada zadnji strani, zadnjemu delu« k subst. **zadē(-kō)* (m.) »isto« (Miklošič, 399; Vasmer² II, 74, brez sln. in hrv. gradiva). V drugo pomensko skupino spada enako tvorjeno sln. *zāje* (f. pl.) »zadnje žito«, *zāji* (m. pl.) »isto« (vzh. štaj.) poleg »najslabše žito, mešano s semenjem trav« (pkm.), br. *pozadže* »isto«. Taka pomenska specializacija se je lahko izvršila že pred adjektivizacijo s suf. pripadnosti *-jb- < *-jo-, prim. sln. *zādek* (m.), g. -dka »pars posterior«, csl. *zadē* »dorsum«, č. *zād'* »zadnji del, zadek« poleg sln. *zādki* »Getreidehinterriecht« (Fram), v 19. st. kol. *sādje* »isto« (Jarnik, Versuch, 116). Dalje glej *zād*. M. F.

zājec I (m.), g. -jca »lepus, cuniculus«, metaforično »priprava za sezuvanje škornjev«, »neka goba« in »plašen človek«, štaj. pkm. tudi *zāvec*, -vca »lepus, cuniculus« (kakor star. gl., dl. *zawēc* z zapolnitvijo hiata z -v-), po kontrakciji *zēc*, -a (rez., delno gor., rož.); dem. *zājček*, *zāvček*, -ěka tudi »Cyclamen europaeum«, *zěčič* (rez.),

zājče, -*ta* »mlad zajec«, hipokor. *zājko*, f. *zājka* »Häsin« poleg »kozje ime« (Krn) in »Campanula rapunculus, Phyteuma pauciflorum«, *zājklja* »Häsin«, *zajčica*, *zājčica*, v Rogatcu *zāja* »isto«, pkm. *zavica* (Novak, Slovar², 176); semkaj *zājčar*, -*ja* »Jagdhund«, *zājčina*, *zājčevina*, *zajčetina* »zajče meso«, *zājčjak* »klobuk iz zajče volne« (sav.) in »zajčji iztrebek«, adj. *zājčji*, štaj. *zavečji* »Häsen«, *zājčnik*, -*a* »Hasenschrot«, danes »zajčji hlevček«; v 16. st. *faiz* »lepus« (Megiser), v 17. st. *fajz*, pl. *sajzi* (Janez Svetokriški), v 18. st. *šajz* »lepus« (Kastelec-Vorenc), *fajz* »lepus« (Pohlin), *šajz*, *sez* »Hase«, *sezhič*, *sezhei* »Häselein« (Gutsmann). Semkaj cgn. *Zajc*, *Zajec*, prim. l. 1499 *Simon Sayecz* (Kos, Prim. urb. II, 261), 1576 *Järne Saiez* (Kos, ÜBKŽ I, 290), *Zajko*, *Zec*; v prva dva je lahko sovpadel n. cgn. *Seitz* < *Sitz*, kar je hipokoristik od stvn. atpn. *Sigizo* (o tem Brechenmacher, EWDF, 599).

Prim. stsl. *zajecb* »lepus«, sbh. *zéc*, -*a*, dial. *zäjec*, *zäjac*, -*jca*, mak. *zajak*, blg. *zäek*, pl. *zäjci*, r. *zäjac*, -*jca*, str. *zajacb*, -*ca*, ukr. *zajacb*, -*jcja*, *zäecb*, *zäjuk*, br. *zäjac*, -*jca*, *zājka*, -*i*, p. *zajac*, č. *zajíc*, slš. *zäjac*, gl. *zajac*, -*a*, dl. *zajec*, -*a*, star. gl., dl. *zawęc*. Psl. *zäjeks, po tretji palatalizaciji *zäjecb je dem. iz nazalne osnove tipa psl. *měšecb. Del slov. gradiva dopušča tudi rekonstrukcijo *zäjьcb, *zäjьko, ki pa ni obvezujoča; če je upravičena, je tvorjena iz nenazalne osnove. Lit. *zūkis* »zajec« (zaradi z- prvotno kursko) < *zuojekas (Fraenkel, 1281) kaže na korenski **-ō-*, kar omogoča izvajanje iz korenkega substantiva ide. **g'hōj-s* (m.) »kdor se hitro, živahno giblje, skakač« iz korena **g'hej-* »gnati, živahno (se) gibati« (tip korenkega substantiva m. spola s pomemnom nomen agentis kakor ide. *pōd-s »noga, stopalo« iz **ped-* »stopiti, pasti«), prim. lit. *žaišti*, *žaidžu* »igrati, zabavati se«, sti. *hinōti* »priganjati, vreči«, *jihite* »skočiti«. K nazalnemu suf. v poimenovanih živali prim. psl. *žlę, akz. *elēns > sln. *jelen*, gr. ἔλαφος < **Hel-n-bho-*, ἔλλος »mlad jelen« < *Hel-n-o-s. Iz istega korena je drugače tvorjeno sti. *hāya* »konj«, arm. *ji*, g. *jiyo* »isto« (Zupitza, GG, 200 s., ki dvomljivo pritegne še lat. *haedus* »kozlič«, got. *gaitin*, stvn. *geizzin* »mlada koza«; Vasmer I, 446; Sadnik-Aitzetmüller, Hwb., 336). Druge domneve se zdijo manj verjetne. Primerjava s stprus. *sasnis* »zajec« (navaja Skok III, 647) k sti. *šasá-* (< **šasá-*), stvn. *haso*, ags. *hara* »zajec«, f. **k'asniH* + *-ach* > kimr. *ceinach* »zajka« iz korena **k'as-* »siv« fonetično ne ustreza. Tudi izvajanje iz *zvjāti, ker zajec spi z odprtimi očmi (Košťál, JF III, 71 s.) ali ker ima zajec zevajočo zgornjo ustnico (Machek, Slavia XVI, 188, ESJČ, 709), besedotvorno ni možno. M. S.

zājec II (m.), g. -*jca* »kos mesa v hrbtu (predvsem za svinino)«, npr. *Dal mi je mesa v zajcu* (Idrija, Lašče), *zajic* »sinjek, ribica« (Zalokar pri Cigaletu).

Tako kot p. dial. *zadzec* »posladek mišja« (Karłowicz, SGP II, 274) iz **zad'ьcb* (m.), kar je bilo substantivizirano iz adj. **zad'ь* »kar pripada zadnji strani, kar je zadaj, hrbet ipd.« k *zadě (m.) »zadnja stran«, prim. csl. *zadě* »dorsum«, hrv. *zad* (m., f.) »zadnja stran, ozadje« (Della Bella), *zāđak* »zadek«, r. *zad*, *zadь* (f.) »zadnja stran, del; tilnik, gnjat, hrbet«, ukr. *zad*, -*u* »zadnja stran, zadnjica«, br. *zadók* »gnjat«, gl. *zadk* »rit« (Miklošič, 399; Brückner, 643). Verjetno je iz iste predloge izvedeno tudi črnovr. *zājč* »mesni kos pod rebri« (Tominec, 237), tudi »slanina, zvita v govejem črevu« (Brje na Vipavskem), le da se je tu semantična motivacija že izgubila. Glej tudi *zaje* in dalje *zād*. M. F.

zājem (m.), g. -*jma* »mutuum, posojilo« (štaj), *na zajem dati* »posoditi«, *na zajem vzeti* »vzeti na posodo«, adj. *zajēmen*, -*mna* »posojilen, na posodo vzet«, *zajemna čreda* »čreda v planini«, *zajēmnica* »žival iz zajemne črede« (Vodnik), *zajēmnik* »kdor vzame na posodo«.

Prim. stsl. *zaimъ*, *zajemъ* »mutuum«, sbh. *zājam*, -*jma*, mak. *zaem*, blg. *zäem*, r. *zäem*, g. *zājma* »isto«, č. *zajem* »korist, prid; zanimanje«, slš. z dodatnim pref. *zājajem* »isto«. Psl. *zajьmъ, g. -*a* > *zājьma je postv. od *za-jěti, -*jьmešь* (stsl. *zajěti*, *zaimъ* »prehendere«) k simpleksu *jěti (ali *jeťi, prim. sbh. *jěti* in *jěti*), *jьmešь »vzeti« (Vasmer I, 438). K tvorbi prim. *najьmъ (sbh. *nājam*, -*jma*) iz *najěti, *snьmъ (sln. *seměnj*, -*mnja*, *sějem*, -*jma*) iz *sněti. Sodeč po teh dveh primerih je akcent *zajьmъ lahko posplošen iz nom. in akz. Dalje glej *zajěti*, *jěti*, *vzajēmen*, *zanimati*. M. S.

zajěti, -*jāmem*, *zajmēm* in *zājmem* (v. pf.) »haurire, capere«, tudi »spoditi si denar na obresti«, impf. *zajēmati*, -*am* in -*mjem* tudi »zanimati, interessieren«, adj. *zajemljiv* »zanimiv« (Sentlovrenc na Dol: Šašelj, ČJKZ VII, 173), adj. *zajēten*, -*tna* »debel, močan«, subst. *zajemálo* (n.), *zajemálka* (f.), *zajēmnica* (f.), *zajēmnik* (m.) »Schöpfzeug, Schöpfgefäß«; v 16. st. *fajeti* »haurio« (Megiser), v 18. st. *šajeti*, *šajemati* »haurire« (Kastelec-Vorenc), *fajemam* »haurire« (Pohlin), *sajeti*, *sajemati* »schöpfen« (Gutsmann).

Prim. csl. *zajěti*, *zajьmъ* »prehendere, suscipere, agere«, impf. stsl. *zaimati*, -*aješi* »mutuari«, sbh. *zājmiti*, *zājmtm*, impf. *zājmati*, -*ām* »spoditi si, posoditi«, semkaj *zanimati*, *zānimām* »zanimati, zaposlovati, dajati delo« (od tod je v 19. st. prevzeto sln. *zanimati* »interessieren«), čak. *zajāti*, *zājmeš* »posoditi«, impf. *zājmati* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 237), mak. *zajmi*, impf. *zaema*, *zajmuva* »posojati«, blg. *zäema*, impf., *zäemam* »isto«, r. *zanjábь*, *zajměšь*, impf. *zanimábь*, -*āju* »spoditi si« in »zavzeti, zavzemati, obsegati, zaposliti«, *zanjábьsja* »ukvarjati se«, ukr. *zajnájaty*, *zājmeš*, impf. *zajmáty*, -*deš* »zavzeti, zavzemati, obsegati, zaposliti«, *zajmátyjsja* »ukvarjati se«, br. *zanjácь*, *zójmeš*, impf. *zajmácь* »zavzeti, zavzemati, obsegati, zaposliti«, *zajmácca* tudi »opravlja delo, ukvarjati se«, p. *zajqč*, impf. *zajmowac* »zavzeti, zaposliti, vzbuditi radovednost«, č. *zajmouti* »zajeti, polastiti se, zavzeti«, impf. *zajimati* »zanimati«, *zajimavý* »zanimiv«, *zājem* »zanimanje, zavzetost, korist«, slš. *zajat'*, *zajme* »zajeti«, impf. *zajimat'* »zajemati, pobirati zaslužek«, *zaujimat'* »zanimati«, gl. *zajec*, *zajmu* »zgrabiti, prijeti, vzeti, zavzeti«, impf. *zajmac* »zanimati«, dl. *zajes*, *zajmu*, *zajmjoš* in *zajmes*, impf. *zajmas* »zajeti, zavzeti«. Psl. *zajěti, *zajьmešь > *zājьmešь »zajeti, zavzeti« (impf. *zajimāti, v sln. po inf. *zajemati) je kompoz. iz **za-* in *jěti. Sbh. in r. parazit-ski -*n-* v impf. je analogen po impf. *snimāty > sbh. *snimati*, r. *snimábь*. Dalje glej *za*, *jěti*, *zājem*, *zanimati*. M. S.

zājtra (adv.) »zjutraj«, npr. *gnjēs zājtra* »danes zjutraj«, adj. *zajtrášnji*, f. -*a* »jutranji« poleg *zājtro* (n.), g. -*a* »jutro« (pkm.; Novak, Slovar², 173), prim. dl. *zajšo* (n.) »jutro, prihajajoče jutro; vzhod«; znano tudi v bkr. (Pleteršnik II, 838), jnotr. *zějtra* »jutri zjutraj« (Sabonje), *zějtra* »isto« (Hrušica) < *zājtra (Rigler, Jnotr. gov., 29, 56), rož. kor. *zājtra* (Šašel, RNB, 147). V 18. st. *sajtru* »morgens früh« (Pohlin), *šajtra* »morgen früh, jutre sjutra« (Gutsmann). Izhodno sln. *ūturo »jutro« ob dial. oblikah *zutraj* »zjutraj« (npr. gor. *zú:trej* (Lom pod Storžičem;

Škofic, JZ 6, 2000, 153) < *jz-útra-jb) kaže tudi *zâutra* (adv.) »zgodaj zjutraj« (Caf).

Prim. stcsl. *zautra* »zgodaj, zarana« (Supr.), hrv. *zâutra* »jutri«, npr. *zautra rano* »domani per tempo« (Della Bella), adj. *zautranji* »jutrišnji«, *zautrašnji* »isto«, r. *zâutra* »jutri«, *poslezâutra* »pojutrišnjim«, *zâutrašnij* »jutrišnji«, dial. *zâvtro* »jutri«, str. *zautra* »isto«, *zautro*, ukr. *zâvtra*, br. *zâútra*, stp. *za jutra* »zgodaj«, kašub. *zav'itra* »zjutraj«, č. *zútra* »jutri«, zastar. *zejtra* »isto«, dial. *zajtra*, slš. *zajtra* »jutri«, npr. *zajtra ráno* »jutri zjutraj«, *zajtra večer* »jutri zvečer«, adj. *zajtrajši* »jutrišnji«, *zajtrajšok* (m.), g. *-ška* »jutrišnji dan«, gl. *nazajtra* (adv.) »zgodaj naslednji dan, zjutraj«, dl. *zajjša* (adv.) »(zgodaj) zjutraj« (Schuster-Šewc, HEWb, 1730), plb. *zojajtra*, *zojajtra* »zgodaj«, vâ *zajajtra* »zgodaj zjutraj« (Polański, SEDP II, 1078).

Izhodno *zâ-(j)utro »v času jutra« (sln., r.) in *zâ-(j)utra »isto« sta sklopa, pri čemer je *(j)útra, prim. hrv. *jútra* »zjutraj« (Istra), lahko temporalni lokativ na *-a tipa *dôma (o slednjem Furlan, FOC 7, 1998, 89) in ne genitiv, kot sklepa van Wijk pri Vasmer² II, 73. Dalje glej *jútro* in *zâjtrk*. M. F.

zâjtrk (m.), g. -a »iencaculum«, pkm. *zâjtrk*, g. -a »idem« (Novak, Slovar², 174), denom. v. *zajtrkovâti*, -ijem »ientare«, pf. na-, po-*zajtrkovati*, zastar. impf. *zâjtrovati*, -ujem »ientare« (notr.); nomen agentis *zajtrkovâlec* (m.), g. -lca, nomen loci *zajtrkovâlnica*; zastar. *zâjutrek*, g. -trka »iencaculum«, *zajterkva* »idem« (Cigale, Wb., 557), tudi *jútrka*. V 18. st. *fajtrêka* »Frühmal, iencaculum«, *fajtrêkujem*, *fajtreqvam* »frühftücken, ientare« (Pohlin), v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 157: *sajtreka*, *sajterkovati*, -ujem, pri Murku I, 598: *sâjterk*, *sâjterkati*, -am, *sajterkvâti*, -âm, *sajterkovâti*, -kujem, pri Janežiču¹ II, 497: *zajterk*, *zajterkati*, *zajterkovati*.

Prim. hrv. *zajutrak* »zajtrk = jutranji obrok hrane« (Šulek, Rakovac; ARJ XXI, 950), normirano *zâjutrak*, *zâjutarka*, *zâjutarkovati* (Jurančič), toda Skok I, 788, navaja *zâjutrak*, dalje r. *zâvtrak*, g. -a »zajtrk«, *zâvtrakatb* »zajtrkovati«, str. *zautrokb*, *zautrokb*, v 16. st. pogosto *zavtrok*, *zavtrokats*, toda v pomenu »naslednji dan« iz deloma drugačne predloge č. *zítrek*, g. -řka, zastar. *zejřek*, slš. *zajřek*, *zajřok*.

Izhodno *zâ-(j)utrokb (Vasmer² I, 73), deloma tudi *zâ-(j)utrats, na kar poleg r. kažejo še sln. historični zapisi z -re- za reducirano -ra- in zaradi česar bi bilo mogoče sklepati, da so to substantivizacije s -kbz iz enonaglasnega sklopa *zâ-(j)utra »v času jutra« = »jutro« z *(j)útro (n.) »tempus matutinus« (Miklošič, 373; Bezlaj, ESSJ I, 234; Skok, l. c.). V slovarjih pred 18. st. se za pomen »iencaculum« navaja n. izposojenka iz *Frühstück* ali domače *kosilo*, v 16. st. *frushtuk*, *kofilo* »Frühstück« (Megiser), l. 1607 *frustic* »collatione« (Alasia), deloma tudi še v 18. st., npr. *frustik* *sjutra* »acratimus«, *frushtuk* »iencaculum« (Kastelec-Vorenc), *kofiuza*, *kofilu* »Frühstück« (Gutsmann), zato je sln. *zâjtrk* tako kot verjetno tudi hrv. *zâjutrak* umetno uvedeno po r. predlogah (Skok, l. c.).

Enako pomensko motivirano je sln. *zâjtrnica* »zajtrk« in *zâjtrnja* »isto« (notr.), v 18. st. *fajtreniza* »Morgenbrod, acratifma«, *fajtrén* »früzeitig, antelucanus« (Pohlin), *saiternica* »Morgenbrod, juterni kruh, kofiuza, perva, mala vushina« (Gutsmann) < *za-jutrenica < adj. *za-jutren'bjb < adv. *zâ-jutř »morgen« = po redukciji sln. *zâjtre* »zgodaj zjutraj«. Dalje glej *zâjtra* in *jútro*. M. F.

zakāj (adv.) »cur, warum« in (conj.) »enim, quia, denn«, danes *zakāj*; v 16. st. adv. *Sakai fi ti letu fturila?*, conj. *Sakai ta nafcha Vera ie od Buga is nebes* (Trubar), *sakaj* »cur, quare« (Bohorič), v 17. st. adv. *Ali sakaj jest govornim od Angelou, inu od Svejsd?*, conj. *Nema savupat v'obeno stuar, sakaj vje kar je fivarjeniga bo njemu super fe postvilu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fakai* »cur, enim, etenim, nam, namque, quia, quippè, utquid« (Kastelec-Vorenc), v 18. st. *fakaj* »warum, denn; quare, nam« (Pohlin), *sakai* »warum, denn« (Gutsmann); tudi *pokāj* (dol.), *pókaj* (jvzh. štaj.) »zakaj«, v 16. st. *pokaj*, *sakaj nikar* »quid ni« (Bohorič), v 17. st. *Pokaj grefte v' Zerku?* (Janez Svetokriški), v 18. st. *pokaj* »warum, cur, eccur« (Pohlin).

Sklop iz prep. za oz. po in interogativnega pron. *kāj* »quid«, prim. k tvorbi sln. dial. *zác* »quia, denn«, sbh. *zašto*, č. *proč* »zakaj«, it. *perché* »isto«, prim. tudi lat. *quārē* »zakaj, čemu« iz *quā* »kje, kjer, kod, koder, kako, kakor« + abl. od *rēs* »stvar«. Sln. in hrv. kajk. *kaj* »quid« je prvotneje *kā*, kar potrjuje pkm. in zah. sln. *kā* »kaj«, zanikano pkm. *nika* »nihil«. Kratki vokalizem se ohranja še v zah. sln. *kěj* < *kāj* (drugod je večinoma iz psihoških razlogov v vprašalnici podaljšan, prim. tako tudi v sln. *kām*: sbh. *kāmo*), v relativu *kār*, v adv. *kāj* in v pron. indef. *někaj*. Vprašalnica *kā »quid« se je razvila iz absolutnega relativa, prim. sln. dial. *to, ka sem slišal; prišle so babe, ka hruške predavajo; dobra je ka med*, hrv. kajk. *to je najlepši i jedini dar, kaj znam i morem dati*, ta pa iz psl. *kā »kam«, kar se ohranja v blg. dial. *kaj* »kje, kod« (*kaj si šetala*), »ko« (*ka ja vidja junak, učudjasja*), »kakor« (*ka si solil, taka šte jedeš*), p. dial. *ka, kaj* »kje, kam« (*kaš ty byla*), »kjer« (*kaj je pszenica, tam i kqkol*), »ko« (*ka won wostał, tako won rzek*), č. dial. *ka* »kam« (*kaj ižeš*) (primere navaja Kopečný, ESS II, 325 ss.). K razvoju »kam« v absolutni relativu prim. n. *wo* »kje«, kar je dial. in pog. tudi absolutni relativ (*das Geld, wo auf der Bank liegt*) in lit. *kur* »kje, kam«, dial. tudi pron. relat. indekl., iz česar je z ide. relativom **jo-* > lit. *jis* današnje *kuris > kuřs* »kateri«, *kurī* »katera« (-j v slov. refleksih torej ni nujno prehoden glas ali deiktična part., ampak je lahko prav tako iz sklopa z relativnim pron. *jō) ni nujno prehodni glas ali deiktična partikula, temveč je lahko prav tako iz relativa *jō). Psl. *kā »kam« (iz česar je z adv. sufiksom širše potrjeno *kāmo »kam«) je primerljivo z lat. *quā* »kje, kjer, kod, koder, kako, kakor« in izvedljivo iz ide. *kʷaH, kar je latin interogativnega pron. **kʷe/o-* (Snoj, Škrabčeva misel II, 187 ss.). V spodbujevalni part. sln. *kār*, npr. *kar pridi* »komm doch«, zanikano *nikār*, *nikār*, ki krepki prepoved ali željo, da se kaj ne zgodi, npr. *nikar ne hodi* »gehe ja nicht« < *nikamor ne hodi«, je delno še zaslediti latinu pomen. Druge domneve se zdijo manj verjetne. Škrabec, Cv. VII, 8 ss. (= JD I, 322–336), JA XIV 321 ss. izvaja sln. *ka* prek po progresivni asimilaciji nastalega *čka < *čga < *čbga, kar ima za varianto od g. *čego poleg *česo k psl. *čb »kaj«, ki se ohranja v č., p. *co* < *čbso, r. dial. *čovó* »kaj« < *čego, prim. tudi sln. *kogá* »kajs«. Temu nasprotuje Oblak, JA XIV, 347 ss., ki opozarja, da je progresivna asimilacija v sln. izredno redka in da bi iz *čk-* pričakovali *šk-*, ne pa redukcije. Berneker I, 673, izhaja iz oblike n. pl. ide. *kʷa, kar sprejme Ramovš, Morfologija, 89. Drugače tudi Štrekelj, Lj. zvon 1911, 420, ki domneva skrajšavo iz *kako*, prim. sln. *odkar* = sbh. *odkako*, kajk. *došlo ih je kaj* = sln. *kakor listja in trave*. M. S.

zakiljati, *-am* (v. impf.) »klati« (Vrsno; Erjavec, LMS 1882–83, 268).

Iter. od *zakláti*, *-kóljem*, tvorjen analogno po razmerju *postláti* (*-stéljem*): iter. *postíljati*. Tako prevojno iztirjenje je znano tudi v hrv. dial. *iskíljàt*, *iskíljam* »seki-rati« (Žumberak; navaja Skok II, 92). Iter. **(-)kyl'ati* bi pričakovali od glagola *káliti »kliti«, ki pa je kljub sorodstvu pomensko preveč oddaljen, da bi prišel v poštev v navedenih sln. in hrv. primerih. Historično upravičeni iter. je obravnavan pri *kálati II*. M. S.

Zákl (m.), g. *-a* »tpn. v dolini Rogatnice severno od Ptuja«, adj. *záklenski* [*-lan-*]; pred 2. svetovno vojno se je uradna oblika glasila *Zákely* (KLS IV, 429), ki je ustrezala načelu etimološkega poknjiževanja; v 15. st. zabeleženo kot *Sekel*, *Zekel*, *Sakel* (Blaznik, HTSS II, 527), kjer prva zapisa kažeta na izposojeno iz preglašene oblike; *Zákl* »vas v bližini Braslovč pri Gomilskem«, l. 1383 *Czokel*, 1419 *Sakel* (Blaznik, l. c.), *Zákely* »zaselek v Podpeči pri Planini«, ok. l. 1480 *Sockl*, *Sakel*, *Sakell*, 1500 *Sackell* (Blaznik, l. c.). Sem tudi drugi tpn. tipa *Zakl*, *Zakel*, *Zakelj* v Sloveniji, če ležijo na ravnici med dvema vzpetinama.

Imena izhajajo iz neevidentiranega dial. apelativa *zákely (m.), g. *záklja, ki je po dial. prehodu *tl > kl* kot v sln. *párkelj* za kor. n. *Partl* nastal iz *zátelj < **zát'lj*, izposojenke (po 13. st.) iz n. *Sattel*, dial. *Sattl*, ki poleg »sedlo« pomeni tudi »ravna globel med dvema vzpetinama« (Grimm, DTV 14, 1823). Mlajše iz bav. avstr. refleksa za n. *Sattel* je izposojeno sln. štaj. *zə:tʃ* »sedlo« (mariborščina; Zorko, Narečna podoba, 350). Glej tudi *zótlar*. M. F.

zaklád (m.), g. *-áda* »thesaurus« in »denarni sklad, fond«; v 18. st. *saklad* »Pfand; saftava, salog, sadau, ara« (Gutsmann); tudi *zakláda* (f.) »zastava, zastavek, zaloga«, v 16. st. *faklada*, *saklada* »Pfand, Unterpfund, pignus« (Megiser), *Vepeljé inu lubesnivosti bodo kakòr Saklada na njemu sbirala* (Evangelija inu listuvi), v 17. st. *šò odpèrli fvoje Saklade, inu šò njemu darovali Statu, kadillu, inu Myrro* (Janez Svetokriški), v 18. st. *saklada* »pignus, saftava« (Kastelec-Vorenc), *fakláda* »provi'io, fundamentum; Verlag, Grundlage« (Pohlin); izv. subst. *zakladina* »thesaurus« (vzh. štaj.), kol. *zakládje* (n.), adj. *zakláden*, *-dna* »Grund-, Fonds-« in od tod *zakládnica* »Schatzkammer«, *zakládníčar* »Schatzmeister«; od tod morda orn. *Zakladnik*.

Prim. csl. *zakladě* »pignus«, sbh. *základ* »dragocenosti, nakit, okrasje; zastavek (v igri)«, črnogor. *zákлада* »dragocenosti«, r. *zaklád*, *-a* »zalog, zastava, jamščina, stava«, ukr. *zaklád*, *-u*, star. tudi *základ* »stava; zavod, ustanova, ustanovitev«, br. *zaklád*, *-u* »jamščina, zalog, zastava, zastavek, stava«, p. *zakład* »ustanova, zavod, podjetje, stava, zastava, zalog«, č. *základ* »osnova, temelj«, star. »jamstvo, poroštvo«, slš. *základ* »isto«, gl. *zaklád* »zastava, zastavek, osnova, temelj«, dl. *zakład(k)* »isto«. Psl. *zakládě »(v jamstvo) založena, položena stvar« je postverbal od *zaklásti, *zakláděš »založiti, položiti za (nekaj)«, prim. csl. *zaklasti*, *-kladq* »obturare«, iter. v sln. *zakládati* »skrbeti za zalogo, dobavljati, kriti stroške, postavljati na stran«, r. *zakládyvat* »zalagati, zastavljati, polagati, mašiti«, č. *zakládati se* »prise-gati, jamčiti«. Iz simpleksa *klásti je r. *klád* »zaklad«, star. p. *klad* »zaklad, zaloga«, denom. sbh. *klástiti se* »staviti«. K semantični motivaciji prim. gr. ὑποθήκη

»zastavek« iz ὑποτίθημι »zastaviti, dati v zastavo« iz ὑπο »pod, spodaj« in τίθημι »postaviti, položiti«. Dalje glej *klásti*. M. S.

zaklotje (n.) »mrčes«, tudi *slutje* »isto«, samo v 18. st. pri Gutschmannu *saklotje*, *slutje* »Ungeziefer« in po njem pri Cigaletu, Wb., 1703; semkaj *nesklút* »gnusoba, mrčes, nesnaga« (Fram), kar nakazuje možnost izvajanja iz *skútiti se* poleg *sklútiti se* »gnusiti se« z ekspr. *-l-*, *skút* »gnus«. Dalje glej *skútiti*. M. S.

zákon I (m.), g. *-a* »matrimonium«, *zakônc* (m.), g. *-nca* »sodrug v zakonu (žena ali mož)«, pl. *zakônci* »poročeni ljudje«, du. *zakônca* »zakonski par«, zastar. *zakô-nik* (m.) »mož«, *zakonica* (f.) »žena«; adj. *zakônski*, f. *-a* »matrimonialis«, npr. z. *otrok* »otrok, ki je rojen v zakonu«; živo v dialektih, npr. rož. kor. *záqon* »Ehe« (Šašel, RNB, 147), obir. kor. *zá:qun* »isto« in »poročni prstan« (Karničar, Obir, 263), pkm. *zákon* »isto« (Novak, Slovar², 174), črnovr. *zákqn*, g. *zákúanaq*, *zákúajnsk* »zakonski« (Tominec, 238), jnotr. *zákon* (Rigler, Jnotr. gov., 49). V 16. st. *sakon* »Ehe«, v *fakoni rojen* »ehelich geboren«, *vsakon stopiti* »ducere uxorem, nubere; fe osheniti ali omoshiti«, *fakon lozhiti* »Ehefchaiden«, *sakonska shena*, *fakoniza* »Ehefrau«, *fakonik* »Ehegemahl« (Megiser), l. 1607 *zacon* »matrimonio; zenitua«, *zaconaz* »legitimo« (Alasia), v 18. st. *šakon* »coniugium, matrimonium; fe nitva«, na *fakon stopiti* »connubere; fe osheniti«, *fakonski mósh*, ali *fhena* »compar« (Kastelec-Vorenc), *fakon* »Eheftand, matrimonium«, *fakonske* »verheirathet« (Pohlin), *sakon* »Ehe«, *sakonfka savesa* »Eheband«, *sakonfka gospa* »Ehefrau« (Gutsmann).

Prim. hrv. čak. *zákôn* »poroka« (Dračevica na Braču), *zákôn* »isto« (Žminj v Istri; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 553), *zakôn* (Ližnjan v Istri), *zakôniti se* »poročiti se; oženiti se« (Svetvinčenat, Žbunići v Istri; oboje Filipi-Bursić Giudici, ILA, 170), mak. *zakonici* (m. pl.) »krstni boter, prvi svat in tisti, ki nevesto preda ženinu (skupno)« (arh. dial.), r. dial. *zakôn* »Ehe«, *žit' zakônóm* »z ženo živeti« (Dal', Slovar² I, 588), ukr. v *zakôn uvestý* »poročiti« poleg »krstiti«, u *zakôn ustupyty* »poročiti« (Grinčenko, Sl. II, 51 s.).

Slov. dial. *zakôně »matrimonium« se je prek besednih zvez tipa r. dial. *žit' zakônóm* »z ženo živeti«, tj. »živeti po običaju, navadi, postavi« razvilo iz slov. *zakôně »navada, običaj; postava, zakon«; k pomenskemu razvoju prim. nvn. *Ehe* »matrimonium«, toda srvn. *ēwe* »isto« poleg »zakon, pravilo, postava, navada, običaj« (Miklošič, 115). Dalje glej *zákon II*. M. F.

zákon II (m.), *-a* »lex«, adj. *zakônít*, f. *-a* »legitimus«, *zakonodája* (f.) »izdajanje zakonov«, *zakonodájalec* (m.), g. *-lca* »kdor izdaja zakone«; v dialektih slabo izpričano, prim. pkm. *zákon* »Gesetz« poleg »Ehe« (Novak, Slovar², 174), tudi »običaj, navada«, npr. z. *imeti* »navado imeti«, obir. kor. *zá:qun* redko »Gesetz«, pogosteje »Ehe« poleg »Ehering« (Karničar, Obir, 263). Prvici izpričano v 16. st. pri Krelju: *deželske postave, zakoni* (citirano po Peteršniku II, 842), l. 1607 *zacon* »legge, poftaua« (Alasia).

Prim. csl. *zakoně* »lex«, *zakonьně* »legis«, *zakonьno* »legitime«, *zakonьnikъ* »iuris consultus«, hrv., sb. *zákon* »lex« poleg »način; običaj«, »vera; testament« in »obhajilo« (ARj XXII, 22), mak. *zakon* »lex« in arh. »religio«, blg. *zakôn* »postava, pravilo, zakon, božji zakon, religija«, r. *zakôn* »lex«, br. *zakôn* »isto«, ukr. *zákín*, g. *-onu*

»obhajilo« (Grinčenko, Sl. II, 48), *zákon* »zarodek, zame-tek; zakon, pravilo; veroizpoved, obred, običaj, predpisana pravila« (Grinčenko, o. c., 51 s.), p. *zakon* »lex«, č. *zákon* »lex«, stč. tudi »red; samostan; vera« (Bélič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 629), slš. *zákon* »lex«, gl. *zakon*, g. *nja* »lex«, tudi *Novy/Stary zakon* »Novi/Stari testament« s sekundarnim prehodom v -*jo*- (Schuster-Šewc, HEWb, 1732), toda dl. *zakon* »videz«. Iz slov. jezikov je alb. *zakón* »običaj, navada«, ngr. *ζακωνί* (n.) »isto«, lit. *zokānas* »zakon; deset božjih zapovedi; meniški red«, *zōkonas* »red, pravilo«.

Psl. *zakōns je rezultativni nomen actionis glagola *za-čę-ti »začeti«, ki je sprva pomenil »kar je (od začetka) določeno« in dalje »navada, običaj, pravilo, postava«, tudi »zametek, zarodek« (prim. ukr. pomen); s tem sorodno je iz simpleksa *čę-ti enako tvorjeno npr. stsl. *konь* »začetek«, toda *konьсь* »konec« (Miklošič, 115; Vasmer² II, 75). Prvotni pomen se še ohranja v sln. *zakōniti*, *zakōnim* (v. pf.) »določiti« (pkm.), ki kaže na kavz. *koniti, *kōnišь k *čęti, *čьnešь. Manj verjetna se zdi Skokova razlaga, po kateri naj bi *zakōns nastalo iz besedne zveze *za kona »od začetka« (Skok I, 316). Glej tudi *zákon I*, *zakonik I*, *zakonik II* in dalje *počęti*. M. F.

zakona (f.) »gospodinja, žena«; samo v 16. st. *fakona* »Hausfrau, uxor; gošpodina, shena« (Megiser).

Besedotvorno osamljeno; verjetno substantivizirano iz adj. f. *zakōnya k *zakōnъ »matrimonialis« k *zakōns »matrimonium«, od koder je drugače substantivizirano *zakōnynikъ (m.) > sln. *zakonik* »zakonski mož« in k temu feminativ *zakōnynica > sln. *zakonica*. Manj verjetno se zdi, da bi bilo sln. *zakona* kalk po lat. *matrimonia* »zakonske žene«. Dalje glej *zákon I*. M. F.

zakonik I (m.) »knjiga zakonov; pravila, zakoni«, npr. *obči državljanski zakonik*, *jezikovni zakonik* (SSKJ V, 672). Prvič izpričano l. 1851 v Janežičevem slovensko-nemškem slovarju: *zakonik* »Gesetzbuch, Gesetzblatt« (Janežič¹, 498) in kasneje l. 1860 pri Cigaletu: *zakonik* »Gesetzbuch, postavne bukve«, *občni državljanski zakonik* »das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch«, *državni zakonik* »Reichsgesetzblatt, oglasnik državnih postav« (Cigale, Wb., 628, 1255). Pred tem je npr. pri Murku II, 374, za pomen »Gesetzbuch« izpričana besedna zveza *sakōnfka kniga*, pa tudi *sakōni* in *postavne bukve*.

Prim. hrv. *zákonik* »knjiga zakonov« (Šulek, Popović; ARJ XXII, 30), stsb. *zakōnynikъ* »liber leges continens« (Daničić), mak. *zakonik* »kodeks«, č. *zákonik* »knjiga zakonov; pravila, zakoni«, slš. *zákonnik* »knjiga zakonov«. Po besedotvornem vzorcu tipa *rěčь »beseda« → adj. *rěčьnъ → *rěčьnikъ »zbirka besed, slovar« narejeno iz *zakōns (m.) »postava, pravilo« → adj. *zakōnъnъ »nanašajoč se na zakon« → *zakōnynikъ »zbirka zakonov, zakonik«. Čeprav je sln. *zakonik* izpričano pozno, je zaradi živega besedotvornega vzorca in v sln. potrjenega *zákon* »postava« lahko domača paralelna tvorjenka kot hrv., stsb. in mak. sinonim. Dalje glej *zákon II*. M. F.

zakonik II (m.), g. -a »svečenik, sacerdos«, izpričano le v Briž. spom. *Iuseh b zakonnic* III,17–18 »in vseh božjih zakonikov«.

Pomen »svečenik«, tj. »poznavalec/izvajalec božjih zakonov« je bil v BS – ZKI, 151, rekonstruiran iz besedne zveze z adj. *božji*, zato bi se bolj ustrežna rekon-

strukcija pomena glasila »poznavalec/izvajalec zakonov« oz. »Gesetzmann« oz. »Ehegenōß« (Ramovš, Hgr. II, 94). Prim. stsl. *zakōnynikъ* »воинокъ« poleg »sacerdos«, hrv., sb. *zákonik* »poznavalec/tvorec zakonov« (ARJ XXII, 30), mak. *zakonik* »poznavalec božjih zakonov« (narodna pesem), r. *zákonnik* »poznavalec zakonov«, č. *zákon(n)ik* »razlagalec Mojzesovih zakonov«, »poznavalec zakonov«, »redovnik, menih«, stč. *zákonnik* »redovnik, menih« (Bélič-Kamiš-Kučera, Stč. sl., 629), slš. *zákonnik* »razlagalec Mojzesovih zakonov«. Izhodni nomen agentis *zakōnynikъ je bil prek adj. tvorjen iz *zakōns v prvotnem pomenu »postava, pravilo«, pa tudi sekundarnega na religiozno sfero specializiranega »božja postava, božji red ipd.«. Dalje glej *zákon II*. M. F.

zakraměnt (m.), g. -ěnta »sacramentum«, črnopr. *zgakraměnt* »isto« (Tominec, 238), toda pkm. *sakraměnt* (Novak, Slovar², 130). Beseda je bila z zvenečim vzglasjem večkrat zabeležena v protestantskih tiskih 16. st., enako v 18. st. pri Pohlinu: *fakrament* »Sakrament, sacramentum«, toda z nezvnečim vzglasjem pri Kastelec-Vorencu: *sacrament* »sacramentum, skrivnoft, perlega, šavěša«, in Gutschmannu: *fakrament* »Sakrament, fkrionoft«, *fakramenfki*, *fakramentalfski* »Sakramentališč, fkrionoften«, *fakramenfka pukfhiza*, *framba sv. fakramenta* »Sakramentbüchle, fkrionoftna poloda«.

VARIANTNO vzglasje *s-* : *z-* kaže, da je bil religiozni termin z vzglasjem *s-* neposredno izposojen iz cerkvenolat. *sacrāmentum* »zakrament, božja daritev, božji dar«, predkrščansko »prisega (zvestobe), službena prisega, misterij, skrivnost«, tisti z *z-* pa je v sln. prišel iz nvn. *Sakrament* »zakrament«, to pa prav tako iz cerkvenolat. *sacrāmentum*, kar je deverbativ od v. *sacrāre* »posvetiti, sveto narediti, za sveto imeti« iz adj. *sacer*, f. *sacra* »sveti« (Kluge²², 614). Interakcija med sinonimoma različnega izvora je povzročila, da se je evfemistični pomen izposojenke iz nvn. *Sacrament* »šment, hudir« prenesel na izposojenko iz cerkvene lat. Zato sln. *zakraměnt* »sacramentum« poleg »šment, hudir«, toda *zakraměnt* le »sacramentum«. Glej tudi *sakraměnt* in *šment*. M. F.

zakristija (f.) »žagrad, sacrarium«, *zakristān*, -a »cerkovnik, mežnar«; v 18. st. *šacrifitia* »enu meiftu, kir le kai fvetiga, ali šhegnaniga hrani, sacrarium«, *facristan* »aeditumus, vel adituus« (Kastelec-Vorenc).

Prevzeto iz srlat. *sacristia*, pri čemer je sravn. *sakristiē* > n. *Sakristei* vplivalo na nastanek vzglasnega *z-*. To je tvorjeno iz srlat. *sacrista* »mežnar« (od koder je izposojeno tudi it. *sacrista* »mežnar«), sekundarno *sacristanus* »isto« (prevzeto v sravn. *sacristan* > n. *Sakristan*), kar je tvorjeno iz lat. *sacer* »svet, posvečen«. Iz tega lat. adj. je tvorjeno tudi lat. *sacrāmentum* »prisega, misterij, skrivnost«, kar je prek srlat. *sacramentum* prevzeto v sln. *sakrament*, v 16. st. pri Krelju *fvetešakraměte*, v 17. st. *fvete sacramente* (Janez Svetokriški), danes po n. zgledu *zakraměnt*. Glej tudi *sakraměnt*. M. S.

zakūsek (m.), g. -ska »prigrizek« (bkr.). Tvorjeno iz *zakūsiti* »prigrizniti, malo pojesti«, kar Pleteršnik navaja le kot izposojenko iz hrv. *zakūsiti* »isto«. Podobno je iz r. *zakusitъ* »prigrizniti« tvorjeno r. *zakūska* »prigrizek«, iz česar je izposojeno nknjiž. sln. *zakūska* »isto«. Dalje glej *kūsati*. M. S.

zāl (adj.), f. *zála* »postaven, lep, priden«, dial. tudi »grozen« (Besnica). V 16. in 17. st. »hud, zloben«, npr. *zá-*

li hudič (Trubar); adv. *zalo* »nimis« (notr.: Kras), komp. *záljši*, v 16. st. *zališi* (Trubar) < *zalejši; k temu izvedenke *záljšati*, -am (v. impf.) »krasiti«, *záljšanje* (n.) »krašenje« (Ramovš, Slavia II, 216; Letopis SAZU I, 358).

To je stara d. obl. *zèlejš k adj. *zēls > sln. *zěl*, *zlā*, g. *zálega*: *zlēga*, po diferenciaciji pomena nova ned. obl. *záli* in k *zěl* novo *zlī*. Stari pomen v tpn. *Zali Log* in hdnr. *Zala*, prvič v 13. st. *Zalipotok* (Bezljaj, SVI II, 329). K pomenu prim. br. *bláhij* »slab, lep« (Zelenin, Tabu II, 155; Havers, Tabu, 133). Dalje glej *zěl II*, *zlō*.

zalar (m.), g. -ja »vrvar«. Izpričano le v 18. st. *falar*, -ja »Seiler, funarius, reftio« (Pohlin). Sem cgn. *Zalar*, *Zaler*.

V primerjavi s sin. *žalar*, ki je izpričan v 18. st. pri Gutsmanu: *shalar* »Seiler, konoplar, vesilar, vezilopletez, prevusar, vervar«, in je bil okoli l. 1300 prevzet iz južnokoroškega refleksa *žala* za nvn. *Seiler* »vrvar«, srvn. *seiler* (Striedter-Temps, DLS, 248, 21 s.), je oblika z vzglasnim *z-* izposojena kasneje, ko je po 13. st. srvn. bav. *ž* že izgubil šumevnost (Striedter-Temps, o. c., 46). Dalje glej *žalar*. M. F.

záliv (m.), g. -a »sinus (maris)«, slovarsko prvič pri Cigaletu, Wb., 1007, s. v. *Meerbusen*, s pripisom, da je beseda izposojena iz r. *záliv*, kar je iz *zálitb*, impf. *záliváb* »preplaviti, poplaviti«, prim. tudi sbh. *záliv* in iz *záljevati* tvorjeno hrv. *záljev* »záliv«. Enako pomensko motivacijo »poplavljenno področje« zasledimo v domačih tvorbah, sln. *zátōn*, -óna »záliv«, hrv. *zátōn* »isto« poleg *zátōnj* »plitvina« (> madž. *zátōny* »plitvina, brod«) iz *za-top-nōti in sln. *zátōk*, -óka »záliv, pristanišče«, v 18. st. *satok* »Verfliebung«, morfki *satok* »Meerbusen«, star. hrv. *zátok* (Belostenec), p. *zátoka*, č. *zátoka* »záliv« iz *za-tek-ti, prim. sln. v 18. st. *satezhi* poleg *sazuriti* »verfließen« (Gutsmann). Dalje glej *lítii*. M. S.

zálizci (m. pl.), g. -cev »Backenbart«, redko sg. *zálizec*, -zca in *zálizek*, -zka (SSKJ V, 688).

V star. jeziku neznan, zato gre najverjetneje za izposojenko iz hrv. *zálisci* (m. pl.), g. *zálizākā*, tudi sb. dial. *zálisci* (Vuk, Rj., 189, navaja za Zemun). Ob tem se pojavlja glagol *zálizati* (*se*), *zálizēm* (*se*) »gladko se počesati«. V sb. dial. se poleg *zálizak* najde tudi *zálisak* (Rečnik SANU VI, 73), iz česar smemo sklepati, da je varianta *zálizak* lahko nastala tudi pod vplivom navedenega glagola. Etimološke povezave med sbh. *zálizati* in *zálisci* zaradi različne kvantitete korenskega -i- ni mogoče domnevati. Upošteva je r. dial. *zális* (m.), g. -a »pričeska z nazaj počesanimi lasmi«, *zálisítb* »počesati se nazaj« (SRNG X, 226) je treba izhajati iz *za-líšb-kō poleg *za-líšb-ci k *líša »pleša«, *líšb »plešast«. Sbh. dial. *zálizak* ima lahko kakor r. dial. *zálizok* (SRNG, l. c.) sekundarni -z-, ki ga je omogočila nevtralizacija -s/z/c+K- > -sK-. Prvotni pomen »čez plešo počesani lasje« ustreza r. gradivu. Pomen »Backenbart« je morda razločljiv s sicer nepotrebno remotivacijo *zalic-ci > sbh. *zalicci, g. *zalicākā k *licē < *likō »lice«. Dalje glej *lísa*; k besedotvorju *podlāsci*. M. S.

zálkniti, -nem (v. pf.) »zadušiti se (od vročine)« (Ribnica), dial. *zálkniti(i)* (Ramovš, Zbrano delo II, 215), pri Pletersniku zapisano tudi kot *zálēkniti*; tudi *zálkniti se* »isto« (Podkrnci; Erjavec, LMS 1880, 211, ki skuša dial. *zálkniti se* standardizirati kot *zálēkniti*, to pa povzame Pletersnik kot *zálēkniti se*).

Prim. p. *zálkac* »zahlipati, zajokati«, *vytknac* »pogoltniti«, *tkac* »ihteti, hlipati«, č. *zálknouti se* »zadušiti se«, *lkāti* »ječati, stokati, ihteti«, star. »zaradi žeje odpirati usta« (Machek², 337), *polknouti* »požreti, pogoltniti«, slš. *zálknūt' sa* »zadušiti se«, *lkāt'* »ihteti, hlipati«. Pomen »zadušiti se« je treba izvesti iz »zahlipati«, prim. sln. *zálhlpniti* »zadušiti«. Psl. *lškati, *lšknōti, iter. *lykati »ihteti, hlipati« primerja Berneker I, 749, z gr. λύγξ, -γγος »kolcanje«, λύζω »kolcati, stokati«, stir. *slucim* »pogoltniti«, srspn. *slūken*, srvn. *slūchen* »pogoltniti«, lit. *palaūkis* »goveja podgrlina« in rekonstruira ide. *(s)leuk- (kelt., balto-slov.) poleg *(s)leug- »goltati«, s čimer soglašajo Machek², 337; Pokorny, 964; LIV, 516 idr. Drugače Bezljaj, ZJS, 296, 308, 659, 813, ki za sln. navaja sicer nepotrebni pomen »usmraditi se (o mesu)«, primerja č. *zálknouti*, *leknouti* v pomenu »usmraditi se (o ribah)« (slovarji navajajo za č. *zálknouti* le pomen »zadušiti«, za *leknouti* pa poleg »prestrašiti« le »poginiti (o ribi na suhem)«) in fonetično težavno rekonstruira *jbz-bšknōti k r. *ēlkij* »žarek, žaltav, grenek«. Glej tudi *líkati*. M. S.

zálóg (m.), g. *zálōga* »pignus, hypotheca«, pkm. tudi »ara, depozit«, gor. »živa meja« (Cigale), po CaFu še »copia, Vorrat«, tudi *zálōga* »pignus, hypotheca, copia, Vorrat«, poleg tega še »opornik pri lončeni peči« (Fram), »kazalo v knjigi« (Murko), »nasip, jez (pri mlinu)« in »dračje na plotu« (Cigale), *zálōgāj*, -a »bucccea«, *zálōžāj*, -a, *zálōžek*, -žka, *zálōžljaj*, -a, *zálōžje* (n.), v Haložah *zálōž*, -a »isto«, *zálōžba* (f.) »sustentatio, victus«, danes »Verlag«, *zálōžitelj*, -a »Pfandgeber«, *zálōžišče* (n.) »zakladnica, skladišče«, *zálōžilo* »depozit, zaklad, fond«, *zálōžnik*, -a »Verleger«, *zálōžnica* »Verlegerin«, *zálōžnica* »shramba, skladišče, hipotekarna banka«, adj. *zálōžen*, -žna »nanašajoč se na zalog ali na zalogo«, *zálōžlen*, -lna »depoziten«, v 16. st. *salufhei* »bolus« (Megiser) kaže na *zálōžaj*, enako v 18. st. *salufhai* »bolus«, *šalufhei* »offula« poleg *falofhei* »bucccea« (Kastelec-Vorenc), *falōga* »thefaurus« (Pohlin), *salog* »Pfand, Verlag«, *saloga* »Schatz, Vorrath«, *saloshba* »Verlag« (Gutsmann). Večkratni tpn. *Zalog* ne sodi sem, temveč je iz prep. zveze *za lōgō, prim. hrv. tpn. *Zalug*, o čemer glej *lōg*.

Prim. stsl. *zalogō*, csl. tudi *zalogā* »pignus«, *zalogai* »bolus«, sbh. *zalog* »zastavek, hipoteka«, *zalogāj* »zalogaj«, mak. *zalog* »zastavek, moralno poroštvo«, blg. *zalog* »zastavek, ara, poroštvo«, r. *zalog* »jamščina, varščina, poroštvo, kavcija«, ukr. *zalg*, -ōgu »prepreka, ovira«, br. *zalog*, -u »zastavek, poroštvo«, p. *zatoga* »posadka«, č. *zálōha* »ara, predujem, zaloga, rezerva, skrivališče«, slš. *zálōh* »zastavek«, *zálōha* »isto« in »zaloga, rezerva«. Iz slov. jezikov je madž. *zalog* »zastavek«. Postverbal od *za-lōžiti, -lšb »postaviti za« > sln. *založiti*, -im položiti, zastaviti, deponirati, zabarikadirati, zapolniti prostor, prigrizniti, preskrbeti (s potrebščinami, denarjem), dotirati, pokriti stroške, postaviti na nepravo mesto, naročiti, ukazati, stsl. *založiti* »adicere, iniicere«, sbh. *zaldžiti*, *zaldžim* »zastaviti, prigrizniti, dati moško besedo«, z. se »zavzeti se«, r. *založiti*, -ožišb »položiti, ustanoviti, zastaviti«, č. *založiti* »založiti, zapreti (pot), ustanoviti«. V več slov. jezikih je *zalogō delni sin. *zákładō, kar je postverbal od *za-klāsti h *klāsti, *kladēšb »polagati«, prim. tudi aspektne pare impf. r. *zakladyvatb*, p. *zakladac* : pf. r. *založítb*, p. *zatožyc*. Dalje glej *lōžiti*. M. S.

zálūdo (adv.) »incassum, umsonst, vergebens«, v 18. st. *saludu* »šavmán, šabftoin incassum; kar je šabftoin, nevnuznu, irritus« (Kastelec-Vorenc).

Prim. star. hrv. *zalúdo*, *zalúdu*, *zaludi* »gratis, inanter, frustra, incassum«, širše sbh. *zálud*, *uzálud*, *üzálud*, mak. *zaludo*, blg. *záludo* »isto«. Tvorjeno iz *zaluditi »premamiti« (Miklošič, Lex. pal., 344; Skok II, 325) > sln. *záluditi*, -im »premamiti, zapeljati« (Caf), *záluditi se* »predolgo ostati (v krčmi)« (Fram), sbh. *záluditi* »premamiti, obnoriti«, mak. *zaludi* »obnoriti«, č. *zalouditi* »zvabiti, zapeljati, premamiti«, kar je denom. od psl. *lúds »stultus«. Tvorbeno manj jasno. Možno bi bilo izhajati iz adv. k adj. *zaludš, ki se ohranja le v rum. *zálud* »nor, neumen«, če domnevamo izvorni pomen *»tak, ki se pusti premamiti, zapeljati«. Postverbal v ustreznim pomenom je izpričan v č. *zálud* »zvijača, zahrbtnost«. K adjektivizaciji postverbalnega subst. prim. sln. idr. *mřk* »stemnitev, zatemnitev«, adj. »nerazpoložen, temen«. K semantični motivaciji prim. *zamän*. Dalje glej *lúd*. M. S.

zálust (f.), g. *zálusti* »nazaj obrnjen zobec pri trnku, žlebič pri ribiški mreži ali vrši«. Navaja Erjavec, LMS 1882–83, 269, za Srpenico na Goriš., in dodaja, da je beseda etimološko temna, da na Gor. v Kranju rečejo temu *zazōbek*. Danes knjiž. *zálust*, -i »nazaj obrnjen zobec na kakem orodju, orožju, ki preprečuje, ovira izdrtje« (SSKJ V, 491).

Gotovo iz *záluščiti se* »zadreti se, zapičiti se (o trski)« (Bovec). Izglasje -st namesto pričakovanega -šč je morda treba razložiti po besedotvornih dubletah tipa *nápust*: *napúšē* iz *napustiti*: *napúšćati*. Dalje glej *lúška*. M. S.

zálva (f.) »moževa sestra = svakinja«, z asimilacijo tipa *sólnce* > *sōnce* semkaj *zálva* »isto« (Kras, bkr.), dem. *zálvica*; pod tvorjov feminativov tipa *sestrična*, *kraljična* iz dem. tvorjeno *zavíčna* (Kras); tudi *zélva* [zélva] »moževa sestra = svakinja«, *zēva* (bkr.), dem. *zēlvica* in od tod *zvíčna* (ben.); semkaj dial. nelocirano *zólva*, *zólva* in *zálva*, kar onemogoča presojo, ali oblike izvirajo iz dial. območja z razvojem dolgega naglašenege *ā* v *ō* in nadalje v *ū* ali pa beseda kaže na razvoj iz psl. dial. *zólva.

Prim. csl. *zélva* »γάλας«, hrv., sb. *zāova* »idem«, *zāva* (Vuk; Vojvodina), na Kosovu *zāva*, g. *zāvē*, hrv. z metatezo *zāvla* (Zumberak), pri Krašiču *zēlva* (citirano po Skoku III, 643), v Ozlju *zálva* (Težak, HDZb V, 1981, 419), *zálvā* (Novi), *žalvā* (Susak); oboje Jurišič, Rječnik, 241), mak. *zólva*, *zólvetica*, *zólvička*, blg. *zēlva*, *zēlva*, *zólva*, *zēva*, r. knjiž. *zólóvka* (prim. br. *zalóvka*, oboje morda po analogiji s *svěkróvka*) ob dial. *zólva*, *zólvetica*, ukr. *zovýcja*, dem. *zovýčka*, tudi *zovúchna*, br. *zálvica*, dial. *zavíca* (citirano po ESBM III, 292), p. *zēlva*, *zēlvica*, *zótva*, *zótvetica*, stč. *zēlva* tudi »snaha«, *zēlvicē* »svakinja«, vzh. mor. *želvice* < p. dial. *žetwica* (Machek², 714), slš. arh. *zolvica*.

Slovensko razmerje *zálva/zálvica*: *zēlva/zēlvica* je potrebno izvajati iz *zēlva > sln. *zálva* in *zēlvā > sln. *zēlvā > *zēlva*, prim. zgoraj navedene hrv. dial. oksitonirane oblike. Leksema *zēlvā in *zēlvā sta osamosvojena iz paradigme *zēlvā, akz. *zēlvōq (tip **vol'ā*, akz. **vōl'q*, **sus'ā*, akz. **sús'q*), kar lahko kaže na izglasne sekvence *-*Vlúūā*, *-*Vlúūām* in na paradigmo *zēlvī, akz. *zēlvōv »glos«, ki je verjetno sekundarna, nastala pod vplivom *svěkrŷ, *svěkrōve, akz. *svěkrōv (Vasmer² II, 103). Psl. izhodiščno je verjetno *zēly (f.), ki tako kot gr. γάλας (f.) »moževa sestra«, lat. *glōs*, g. *glōris* »moževa sestra, bratova žena« in arm. *tal* »moževa sestra« s t pod vplivom *taygr* »dever« za *cal (Meillet, Es-

quisse², 199) reflektira ide. **g'ǵH₂-ō-s* (povezava že pri Miklošiču, 400). To je po monoftongizaciji lahko nastalo iz **g'ǵH₂-ōy-s*, substantiviziranega posesivnega adjektiva tipa gr. πάτερως »očetov brat« < *»očetov«, μήτρως »stric po materini strani« < *»materin« (Kretschmer, KZ XXXI, 453; Frisk I, 287). Sorodno sti. *giri-* (f.) »svakinja« < **gǵH₂-i-* (Mayrhofer, EWA I, 487) = gr. γάλις »bratova žena« (Hesych.) in gr. γαλαός »isto« je zato verjetno substantivizirano iz adj. **g'ǵH₂-ō* »možev« (→ **g'ǵH₂-i-* v sti., gr.) oz. **g'ǵH₂-ō-* »možev« (→ **g'ǵH₂-ō-* v gr.), vse pa lahko izvedeno iz praide. sorodstvene oznake **g'elH₂-/*g'ǵH₂-* »mož«. Drugače razlaga gr. γάλας »moževa sestra« Eichner-Kuhn, MSS XXXIV, 21 ss., ki meni, da je to fonetično razvito iz gr. γαλαός »isto«.

Velarni refleks namesto pričakovanega palatalnega v sti. *giri-*, frig. γέλαρος »bratova žena« in sporadično tudi v slov., prim. p. *želw*, g. -i, *želwa*, *želwica*, *žotwica*, hrv. dial. *žalvā*, bi bilo možno razložiti kot staro pozicijsko varianto v soseščini likvide (prim. Bezenberger pri Machek, Slavia XVI, 1938/39, 186) kot npr. pri psl. *zōlto: *zēlto.

Zaradi vzglasnega p. ž-, hrv. dial. ž- je jor v prvem zlogu slov. *zēlvā sekundaren, morda ljudskoetimološkega nastanka pod vplivom *zōly »zloba« (prim. Georgiev I, 666) iz prvotnega *zēly.

Fin. *källy* »moževa sestra« je ali s to ide. sorodstveno oznako korensko sorodno (Toivonen-Itkonen-Joki, SKES II, 259) ali pa izposojeno iz zgodnjearijske akuzativne oblike *gǵH₂im (Katz pri Mayrhofer, o. c., 488). Glej tudi *zdevičina*. M. F.

zamálka (f.) »otekla vratna bezgavka« (Mavhinje, v-pav.; Erjavec, LMS 1882–83, 269), tudi *māvek*, -vka »vi-seča oteklina, otekla bezgavka« (Goriš. brda).

Izhajati je treba iz *odimálka* »otekla vratna bezgavka« (Dornberk), kar je verjetno iz *odimati, v sln. znano le z drugim pref., prim. *nadimati se*, -imam se, -imljam se »otekati«, stcsl. *nadymati se* »inflari, tumere«. Prvotno *odimálka* > dial. *odmáuka* je zbuvalo vtis prefigirane tvorbe z *od-*, kar je omogočilo evfemistično tvorbo *zamálka*, občuteno kot tvorbo z drugim pref. (Erjavec, o. c., 218, 269), in simpleks *māvek*. Iz te osnove je tudi psl. *dŷmja, *dŷmē »dimlje«. Psl v. *-*dymati* je iter. od *dŷti, *dŷmēš »pihati«, o čemer glej dalje -*doti*. Drugače Bezljaj, Linguistica VIII/1, 67 = ZJS, 335, Radovi ANU BiH XII, 94 s. = ZJS, 380 s., JiS XXII, 43 = ZJS, 570, Baltistica II, 19 = ZJS, 587, ki primerja sln. *malí se mi pred očmi* »es wird mir dunkel vor den Augen«, lit. *smélkti* »boleti, zbadati«, kar Fraenkel, 843, navezuje na ide. bazo **smel-* »tleti«. M. S.

zamän (adv.) »frustra, incassum« (pkm., bkr., knjiž.), v 16. st. *oni faman meni shlushio* (Trubar); tudi *zavmän* »isto«, v 16. st. *sauman* (Dalmatin), *fauman* »incassum, fruftra« (Megiser), v 18. st. *šavmán* »incassum, frustrā, irritum«, *kateri je ša umán veliku ufti, ali hvali* »traso« (Kastelec-Vorenc) in po disimilaciji *um-* > **fm-* > *hm-* (tipa kostelsko *x'mi:vāt* (Gregorič, Gradivo) < *umivati*) *zähmän* »zaman«, v 18. st. pri Pohlínu *umän* »fruftra, incassum« poleg *fa hmän* (Ramovš, Hgr. II, 152). Pleteršnik navaja po Zalokarju ter Cafu tudi *vmän* »isto«.

Prim. jslov. csl. *zamanō*, *zamani* »frustra«, sb. csl. *zamanicom* »gratuito«, sbh. *zāman*, sb. *zāmanice*, star. hrv. *zähman* (Stulli), *mani*, *zamani*, kajk. *hman* (Skok

III, 641), čak. *zamân* (Cres), *zam^oân* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 238), *žaman* (Hvar; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1305) »isto«. Sorodstvo z **maniti* »mamiti«, csl. *maniti* »decipere«, p. *manić* »varati«, r. *manitb* »mamiti, vabiti« (Miklošič, Lex. pal., 362; Berneker II, 17) je nedvomno; besedotvorno je prvotno **zamāns* in **vsmāns* verjetneje razumeti kot adverbializirana akz. postverbalna iz kompoz. **zamaniti* oz. **vsmāniti* »premamiti« kot izvajati iz ustreznih prep. zvez. Prvotni pomen je najverjetneje nekako »zaradi premame, v premami; zaradi zmote kot posledice premame, zavajanja«. Iz postverbala **vsmāns* »premama, zvižča« ali že iz adv. je tvorjen adj. **vsmān'* »bn'b« »zvižčen, mamljiv« > »len« in »hudoben« > sln. *vmānj* »len«, vzh. štaj. *vmanjāk* »lenuh«, po absorpciji *ym-* > *m-* tudi *mānj* »len«, pkm. *manjāk* »lenuh«, *manjāca*, *manjga* »lenuhinja« (Novak, Slovar², 73) in po disimilaciji vzh. štaj. *hmānj* »len«, *hmanjāk* »lenuh«, *hmān* »hudoben«. K besedotvorju prim. **družb' b* oz. **dъnъs'bn'b*. Iz lok. simpleksa je č. *maně*, *maní*, *manim* »slučajno, nezavedno, brez razmisleka«. K semantični motivaciji prim. sbh. *zalūdu*, mlajše *ūzalūd* »zaman«, sln. v 18. st. *šaludu* »irritus, incasum« (Kastelec-Vorenc), kar je tvorjeno iz postverbala glagola, ki se ohranja v sln., sbh. *zalūditi* »premamiti, zapeljati« (Skok III, 325). Dalje glej *mānj I*, *māmiti*. M. S.

zamárati, *-am* (v. pf.) »umazati, omadeževati« (Zalokar, Caf).

Nejasno, morda po rotacizmu iz **zamažati*, kar bi bil iregularno tvorjeni iter. od *zamázati*, *-māžem*. Glej tudi *zamasikanec* in dalje *mázati*. M. S.

zamasikanec (m.), g. *-nca* »zamazanec«, f. *zamasikanka* »zamazanka« (Valjavec). To kaže na v. **zamasikati*, *-ikam* »zamazati«, ki je morda nastal po zamenjavi suf. iz dem. **zamāzkati* (= č. dial. *zamaskat*) od *zamázati*. Glej tudi *zamárati* in dalje *mázati*. M. S.

zaméríti, *-mērim* (v. pf.) »accipere in malem partem, offensam incurrere, vitio vertere, vitio dare«, z. *se* »in Ungnade fallen, verdrießen«, impf. *zamérjati*, *-am*, *zamerjávati*, *-am*, subst. *zaméra* »offensa«, pkm. *zámera* (Novak, Slovar², 174), *zamēr*, *-méra*, vzh. štaj. *zamērek*, *-rka* »isto«, adj. *zamerljiv*, *-iva*, *zamērļjiv*, *-a* »gerne verübelnd«, *zamérčen*, *-čna* »isto« in »zlovoljen«, pkm. *zamēren*, *-rna* »graje vreden, žaljiv«; v 17. st. *samerit*, *samerit* (Janez Svetokriški), v 18. st. *šaméríti* »vitio vertere, vitio dare«, *še šamyriti* »offensam incurrere«, *šamyra* »rešalenje, offensa« (Kastelec-Vorenc), *famireti*, *famirem* »offensam incurrere«, *famira* »disgratia« (Pohlin), *samera*, *samira* »Ungnade« (Gutsmann).

Prim. sbh. *zāmjeriti*, *-im* »zameriti«, mak. *zameri* »isto«. Izhajati je treba iz pomena »zagledati, opaziti«, potrjenega v sbh. *zāmjeriti* (Skok II, 436; Snoj, SES, 739 s.), kar je izvorno strelski termin »pomeriti«, tj. »začeti meriti z namenom zadeti, ustreliti«, znanim v blg. *zamérja* »zadeti (s kamnom, snežno kepo)«, č. *zamírítí* »pomeriti, usmeriti«. K semantični motivaciji prim. sln. *vzeti na muho* »auf den Korn nehmen«, stsl. *obiděti* »iniuria afficere«, r. *obidety* »razžaliti«, o. *-sja* »zameriti« < *ob-vīděti* (o tem Vasmer II, 239). Dalje glej *méra*. M. S.

zamētek (m.), g. *-tka* »odpadek, iztrebek, izmeček«, kranj. »vsebina tvora«, danes prevladujoče »nastavek za sad, embrio, zasnova«; v 16. st. *nee imam fa smety inu fa jamekte* (Trubar).

Izpeljano iz iter. *zamētati*, *-ētam*, *-ēčem* »metati stran, zavračati«, z. *se* »samo od sebe nastajati«, npr. *tvori se zamečejo* »Blutschwäre bilden sich«, *sadje se zameče* »die Fruchtknospen bilden sich«, prim. tudi sbh. *zāmetak* »embrio« iz *zāmetati* »začenjati«, z. *se* »začeti nastajati (o plodu)«. K semantični motivaciji prim. poleg sln. *zavrgljāj* »zametek za sad, poganjek« (Caf) iz *zavrēci se*, *zavrēci se* »samo od sebe nastati« k *vřēci* (Erjavec, LMS 1880, 213) tudi n. *entwerfen* »narediti osnutek«, *Entwurf* »osnutek, zametek« iz *werfen* »vreči, metati«. Dalje glej *mēsti I–II*. M. S.

zamija (f.) »rdeča kreda«; izpričano le v 18. st. pri Gutsmannu: *samija* »Röthel, erdezza krida«.

Pri istem avtorju tudi *samija* »isto«: *famija* »Röthel, rothe Kreide«, kar je v 18. st. potrjeno tudi pri Pohlinu: *samija* »Röthel; creta rubea«, ki navaja tudi obliko *saminja* »gelbe Erde, terra famia«. Sem morda mtpn. *Samija* pri Smrečju (Atlas Slovenije), toda v KLS I, 452, *Semija*. Morda se ista beseda ohranja tudi v *samija* (f.) »pusto, samotno območje« (polj.; Pleteršnik II 452), kar se je morda le ljudskoetimološko naslonilo na *sām* (adj.) »solus«. Gutsmannov hapaks legomenon z vzglasnim *z-* je verjetno napačni zapis za izhodno *samija*. To je bilo izposojeno iz rom. območja, prim. srlat. *samia terra* »a Samo dicta, glutinosa et candida, medicamentis et vasculis necessaria« (Du Change VI–VII, 296). Dalje nejasno. M. F.

zamök (m.), g. *-ōka* »razmočenost, močvirnato mesto, lisa v zidu od vlage«, *zamōka* »razmočenost, močvirnato mesto«, *zamōkva* »močvirje«, adj. *zamokljiv*, *-iva* »higroskopičen«; tudi *namōk*, *-ōka* »vlažna tla«, *zamōka* »namakanje«, *pomōk*, *-ōka* »potopitev, vlaga«, *zmōka* »vlaga«, *zmōkve* (f. pl.) »mokra mesta«, simpleks *mōk*, g. *mōka* »vlaga, kar je namočeno«.

Postverbali iz v. pf. *zamočiti*, *namočiti*, *pomočiti*, *zmōčiti* oz. simpleksa *močiti*, *mōčim* »madefacere« < impf. fakt. psl. **močiti*, **mōčiš* »madefacere, irrigare«, prim. stsl. *močiti*, *-iši*, sbh. *mōčiti*, *mōčim*, r. *močiti*, *mōčiš*, ukr. *močyty*, *mōčyš*, br. *mačycь*, *mōčyš*, p. *močycь*, č. *močit*, slš. *močit'*, gl. *močić*, dl. *mōcys* (ES XIX, 81 s.) poleg intranz. pf. psl. **mōknūti* (**mōk-ti*), **mōkneš* »zmōčiti se« > sln. *mōknūti*, *mōknem* (pf.) »potegniti vlago nase, navlažiti se«, *zamōknūti*, *-mōknem* (pf.) »pokvariti se zaradi vlage«, adj. *zamōkel*, *-ōkla* »razmočen, močviren, vlažen«, csl. *mōknōti* »madefieri«, star. hrv. *mōknuti* »isto« (Belosteneč), r. *mōknutb* »postajati moker, močiti se«, ukr. *mōknouty*, br. *mōknucь*, p. *mōknŭc*, stč. *mōknūti*, č. *mōknouti*, slš. *mōknūt'*, gl. *mōknŭc*, dl. *mōknus* »isto« (ES XIX, 130). Podaljšana prevojna stopnja je poleg v iter. **makāti*, **-āješb* (ki kaže na nepotrjeni tematski prez. **močēšb*) > sbh. *mākati*, *māčēm*, *mākām*, r. *mākātā*, *-āju*, sln. *namākati*, *zamākati* idr., simpleks z analogno palatalizacijo *mācati*, *-am* »močiti«, še v postverbalihih sln. *māk*, g. *māka* v zvezah *jajce v mak* »mehko kuhano jajce«, *biti v mak* »biti pijan«, hrv. *māk* v zvezi *u mak kuhano jaje*, sln. *omāka* »salsa, tinctura«, hrv. *ōmaka* »salsa«, č. *omāčka* »isto«. Dalje glej *močiti*, *mōker*, *umāk*. M. S.

zamož (adv.) v zvezi z. *iti* »omožiti se« (vzh. štaj.), z. *dati* »za ženo dati, omožiti«, tudi v z. *dati* »isto«, adj. *zamožen*, f. *-žna*, npr. *zamožna deklica* »dekle, ki je godna za možitev« (Fram), v. *zamožiti*, *-im* (pf.) »doto možu prinešti« (Slovenske gorice; pkm.).

To je tako kot hrv. *biti zãmũž* »poročena biti«, kajk. *iti zãmũš* »poročati se«, *prěti zãmũš* »poročiti se« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 380), r. *výjiti zãmũž* »omoziti se« in ukr. *yty zãmizh* »isto« sklop iz starega (pred nastankom kategorije živosti) prep. akz. smeri **zã mqžb ití* »k možu iti« s prep. **za* v pomenu »k/pri« kot v sln. tipu *grem za Savo* »grem k Savi«; še nesklopljeno je p. *pójsč za maž* »omoziti se«, č. *za muž jít* »isto« poleg mlajšega *za muže jít* (Nahtigal, SJ, 198; Bjeletić, ERSJ OS, 37 s.). Dalje glej *móž*, M. F.

zamrládnjak (m.), g. -a »nemaren človek, lenuh«. Besedo navaja Pleteršnik po Miklošiču, ta pa po Danjku, iz česar je treba sklepati, da je bila najverjetneje znana v vzh. dial.

Tvorjeno prek **zamrladen* iz *mrlád*, -i »mrhovina« (pkm.), *mrládnica* »isto« (Miklošič, Zalokar), kar je kolektivni subst. tipa *gnilád* »kar je gnilo« iz pret. ptc. akt. od *mrěti*. M. S.

zamũšnica (f.) »v planinskih kolibah skozi steno vsekana luknja namesto okna« (gor.). Verjetno univerbizarano iz *zamušna* (*luknja*) »luknja za muhe« po besedotvornem postopku tipa *zadũšnica* iz »zadušna (maša)«, tj. »maša za dušo«. Dalje glej *mũha*. M. S.

zandër (m.), g. -éra »poželenje, skomine«, v. *zandërati se* (impf.) »streči poželenju«, *zanderěti se*, -í se (impf.) »mikati«, *zanderěč*, -ěča »pohlepen, poželjiv, pohoten« (pkm.).

Nejasno, morda z rinezmom iz **zaděř* > p. dial. *zadzier* »trska«, č. *záděr*, slš. *záder* »isto«, sln. *zaderika* »odtrgan drobec«, *zaděrka* »razpoka, udarec, nalet«, kar je iz iter. sln. *zaděřati* poleg *zadřati* »einstoßen, hineinfahrend reißen«, slš. *zadierat'* »suvati, zbadati, drezati«, z. (*sa*) »zanohtati se, prijemati se, lotevati se« (Kálal, SJ, 822). K semantični motivaciji prim. *želěti* < psl. **želěti* iz ide. baze **g^helH-* »bosti, zbadati«. Dalje glej *drěti* I. M. S.

zandřati, -am (v. impf.) »potapljati se« (Miklošič).

Iterativ v sln. neizpričanega **zandrěti*, -drēm, ki ustreza star. hrv. čak. *zandriiti* »potopiti« (Vitezović; ARJ XXII, 192, navaja *zandrijeti*) < **za-nerti*, prim. z interkaliranim -d-, upravičenim v osnovnem glagolu, tudi iter. sln. *pondřati* »potapljati se«, hrv. dial. *põndřati* poleg regularnega refleksa v hrv. *põnřati* < **po-nřati*. Dalje glej *põnřek*, *nora*. M. S.

zanikrn, f. -rna (adj.) »neskrben, malomaren; zemarjen; ničvreden«, dial. »slabo razvit«, npr. z. *otrok* (SSKJ V, 712), pri Pleteršniku II, 857, še brez redukcije -ar- > -ar- *zanikaren*, f. -rna »ničvreden« in »slab«, npr. z. *jed* »slaba jed«, *zanikarnik* (m.) »kdor je zanikrn«, *zanikarnjak* »isto«, *zanikarnež*, *zanikarnost* (f.) »nemarnost«; črnovr. *zanikarn*, -na (Tominec, 239). V 16. st. *sanikerna* (Krelj, Otročja biblija), v 17. st. *koko je sanikerno* (Skalar), v 18. st. *sanikern* »incuriosus, nemaren«, »inutilis, nepriden, knizhemer, nenuzhin« (Kastelec-Vorenc), *sanikern* »nachlässig; negligens, acordius«, *sanikernek* »fahrlässiger Mensch« (Pohlin), *sanikarn* »ausgelassen, ispuhlen, präheren; bärnhäuterisch, potepuhen; hundflütlich, kuslarfki, peloviten; lüderlich, nachlässig; nichtswerth, nizhvrieden«, *sanikarnik* »Bärnhäuter, potepuh; Hundfutt, loter, pesji tat, pešja luknja; Lump, Lumpenhund, fherz, potepuh; Spitzbube, galuf, malopridnik; Tagdieb, potepuh, prepeluh; Taugenichts, ne-

zhemur, maluvriednik, nepridnik, prepeluh; Unsal, potepuh« (Gutsmann).

Izhodni sln. adj. **zanikaren*, f. -rna je kot pri Gutsmannu izpričan sinonim *zanikajen*, f. -jna »nemaren« v *sanikain* »unnützlich, nepriden, malupriden, knizhemern«, *sanikainoft* »Unnützlichkeit, nepridnoft, malupridnoft, knizhemernoft« tvorjen iz pron. sklopov **zanikar* »zanič« (Škrabec, JD 4, 259, op. I; 496) in **zanikaj* »isto«, pri čemer slednji že živi v pkm. *zanikoj* »zanič«, npr. *tou je z.* »to je zanič«, *zanikoj valoun* »ničvreden« (Novak, Slovar², 175). Sklopa **zanikar* »zanič« in **zanikaj* »isto« sta iz prep. *zvez *za nikar/*za nikaj* »za nič« < **za ní-ka-žel/*za ní-ka-jb*, prim. rez. *nikár* (pron.) »nič« (Steenwijk, SDR, 287), pkm. *nikaj* »isto« (Novak, Slovar², 841). Ta sta tako kot sln. *zanič* < **za-ní-čb* : **zá-čb* (= sln. dial. *zãč* »zakaj«) : **čč* »quid« = hrv. čak. *čã* »idem« vsebovala zanikani pron. inter. **kã-žel/jb* »quid«. K temu prim. brez nikalnice sklopljeno sln. *zakáj*, pkm. *zãkaj*. Glej tudi *káj*, *zakãj* in *zãč*. M. F.

zanĩmati, -am (v. impf.) »interessieren«, *zanĩma me* »mea interest«, *zanĩmati se* »sich interessieren«, adj. *zanĩmĩv*, -ĩva, *zanĩmljĩv*, -ĩva »interessanten«, subst. *zanĩmĩvost*, *zanĩmljĩvost* (f.) »Interessantheit«, *zanĩmljaj*, -a »interes«. Besedna družina se pojavi pri avtorjih 19. st. V star. jeziku se za »mea interest« uporablja *meni je mari*, *mene zadeva*, *mene an gre*.

Prevzeto iz sbh. *zanĩmati*, *zãnimãm* »zanimati« (v tem pomenu živo v Liki) in »ukvarjati se«, star. »zavzemati (prostor), zasedati«, prim. dalje r. *zanĩmãtũ* »zavzemati, obsegati«, *zanĩmãtũsja* »ukvarjati se, pečati se, študirati«. To je iz impf. od **za-jěti*, **za-jěmešb* »zgrabiti, zavzeti, zajeti«, stsl. *zajěti* »præhendere«. Parazit-ski -n- je analogen po kompoz. **vẽn-ěti*, impf. **vẽn-ĩmati*, star. sbh. *unĩmati* »sprejemati, jemati, (pazljivo) poslušati«, r. *vniãmãtũ*, -ãju »poslušati«. Pristno sln. navaja Pleteršnik po Škrabcu *zajěmati* tudi v pomenu »zanimati«, prim. tudi *zajemljĩv* »zanimiv« (Šentlovcen na Dol; Šašelj, ČJKZ VII, 173), in po Janežiču *zavněmati* »zanimati«. Dalje glej *jěti*, *zajěti*, *zãjem*, *vneĩti*. M. S.

zanjurla (f.) »lubenica« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 147), *zãnjurlã* »isto« (Marezige; Cossutta, PV, 149). V Istri tudi *langura* »lubenica« in *angurja* »isto« (A. Pucer, Istrska kuhinja, Ljubljana 2000, 208, 207), prim. npr. *lanjura* (Koštabona), po asimilaciji *l - n → n - n nanjura* (Boršt; oboje Cossutta, l. c.), s čimer je varianta z nejasnim vzglasnim z- gotovo sorodna.

Fonetično najbližje je miljsko *angurla* »lubenica« ob *anguria* »isto« in ben. it. *langũria* (citirano po Doria, 29) ob *angũria*, kar je bilo tako kot srperz. *angũr* »gozdna jagoda« in egipč.-arab. *ag'gũr* »kumara« prevzeto iz pozno gr. *ἀγγούριον* (n.) »kumara«, ngr. *ἀγγούρι* »isto« in se povezuje z gr. *ἀγγούρα* (f.) »grozd«, kar naj bi sicer z nejasnim sekundarnim nazalom in velarom nastalo iz *ἄ-ωρος* »nezrel, zelen, surov«, ngr. *ἄωρος*, *ἄγωρος* »isto« (Battisti-Alessio, 206; Frisk I, 8), ker se kumare jedo surove (EWU, 1572). Iz grške predloge je bilo prevzeto tudi slov. **ogũ/urũ/*ogũ/urũ* »kumara«, ki se ohranja v sln. *ogũrek* (m.), g. -rka »isto«, *ogũrka*, r. *ogũrec*, p. *ogũrek* (> n. *Gurke*; Kluge²³, 343). Glej tudi *ogũrek* in *ogũrek*. M. F.

zãnka (f.) »petlja«, metaf. tudi »past«, denom. v. *zãnkati*, -am (impf.) »zanke delati«, z neasimiliranim *m* > *ŋ* pred *k* (o tem Ramovš, Hgr. II, 88) *zãmka* »zanka«

(Slovenske gorice), denom. v. *zámkati*, -am »zanke delati« (Fram). V 18. st. *šanka* »tendicula, šhtrik ša tyzhji lou« poleg *šauanke rešpeti ali reškleniti* »refibulare« (Kastelec-Vorenc), *fanka* »Maſche, pedica, ligatura« (Pohlin). Iz sln. je furl. *zânche* »lesena ali železna ojačitev vogala« (Štrekelj, JA XII, 486).

Prim. hrv., sb. *zámka* »zanka za lovljenje ptic, divjadi; petlja«, dial. tudi *zânka* »isto« poleg »rogovila«, hrv. čak. *zârjka* »zanka kot past za živali« (Kastav za Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 553), slš. *zámka* »ključavnica« in dial. »sponka« (Kálal, Sl., 835). To je rezultativni nomen actionis *zâ-mška (f.) (Ramovš, l. c.) glagola *zâ-mšk-nq-ti »pomakniti, stisniti, zategniti, zapreti, zavezati ipd.«, prim. stcsl. *zamšknŕti* »zapreti«, hrv. *zamaknuti* »zapeti, zavezati«, p. *zamknâc* »zapreti«, č. *zamknout* »zakleniti, zapreti«, slš. *zamknút* »isto« (Miklošič, 206; Skok II, 347). Iz iste glagolske predloge je *zâ-mšk (m.) v r. *zámok* »ključavnica« in *zámok* »grad«, p. *zámek* »ključavnica, zapirac; grad«, č. *zámek* »ključavnica, grad«, slš. *zámok*, g. -*mku* »ključavnica na vratih; grad«, gl. *zamk* »ključavnica«, pog. *zank* »isto«, dl. *zámk* »isto«. Pomen »grad« je pri tej slov. tvorbi kalkiran po n. *Schloß* »grad« k *schließen* »zapreti« (Skok, l. c.; Schuster-Šewc, HEWb., 1733).

Sln. zapis *zârjka* (Miklošič, l. c.) odraža enak fonetični razvoj *n* v palatalni *ñ* pred velarom kot hrv. čak. *zârjka*, štûmak z g. *štûrjka* »želodec« (glej *štómít*). Dalje glej *mákniti*. M. F.

zánovet (m.), g. -a »Cytisus« (Zalokar, Levstik). Pleteršnik II, 858, pripominja, da je prevzeto iz sbh. *zânovjet*, kar je po Skoku II, 642, ljudskoetimološko naslonjeno na *zanovijetati* »z govorjenjem zadrževati«, sicer pa prevzeto, domnevno iz nekega rom. refleksa iz lat. *genesta*, *genista*, *genistra »košeničica« > istr. rom. *ženestra*, *žanestra*. Soglaša EWU, 1659. Domneva o izposoji iz tega vira je dvomljiva, prim. blg. *zanovec*, *zanovit* »Cytisus« (navaja Davidov, BBR, 150), ukr. *zánovaty*, *zanovyty*, *zínovaty* »Cytisus biflorius« (navajata Makowiecki, SBLM, 124; Grinčenko, Sl. II, 153), p. *zanowiec*, *zanowid*, star. *ynobyty*, *stanowieš* »Cytisus«, *zanowiec* »Genista« (Brückner, 645), slš. *zanovit* »medena detelja« in iz slov. madž. *zanót* »Cytisus«. Nejasno. M. S.

zanôžje (n.), g. -a »zaliv« (Cigale po Vodniku, Janežič), avgm. *zanožina* »globoko med kopno segajoč zaliv, fjord« (Janežič, Cigale, Jesenko), *zanožnina* »isto« (Škriňjar).

Prevzeto iz csl. *zanožije* »sinus« (Pleteršnik II, 852), kar je tvorjeno iz prep. zveze *zâ nogô, v kateri je treba *nogá razumeti v geografskem pomenu *»polotok« < »gorska končina«, prim. mak. *noga* tudi »gorski greben« (navaja Vidoeski, GTDMJ, 99), ljudsko sln. *nôga* »gorska končina«, učeno *pánoga* tudi »Gebirgszug, dolg niz skupaj zraslih vrhov od najvišjega vrha do doline« (Badjura, Ljud. geogr., 71 s.). Tvorba *zanožje* je pristno sln. samo v l. i., mtpn. *Zanožje* (Bela krajina, Horjul, Kamnik), prim. za Ž. pri Horjulu l. 1498 *Sanosye*, *Samusche*, *Sanusch*. Prim. tudi sln. mtpn. *Zanoga* v Vnanjih Goricah, sbh. tpn. *Zanožje* pri Višegradu v Bosni, blg. tpn. *Zanoga* in dalje apelativ hrv. *zânoga*, *zânoga* »ozek pas travnika, njive ali vinograda med gorami« (Arj XXII, 203), hucul. *zanóha* »zakoten kraj med gorami« (Bezlaj, SVI II, 329; Hrabec, Hucul., 52). O imenskem tipu *Zanoga* podrobneje Karaš, Nazwy, passim. Dalje glej *nôga*, *râznoga*. M. S.

zapäd (m.), g. -áda »zahod«, adj. *zapáden*, -dna »zahoden«, subst. *zapádnik*, -a, *zapádnjak*, -a »zahodni veter«, slednje tudi »kdor ima zahodnoevropske nazore«; v 18. st. *sunčni sapad* »Sonnenniedergang« (Gutsmann).

Prevzeto iz drugih slov. jezikov, prim. stcsl. *zapadъ* »occidens«, sbh. *zâpad*, r. *západ*, č. *západ* »isto«, kar je postverbal od *za-pásti, **-paděšb*. Sln. *zapásti* »propasti, izteči se« in star. *zapäd*, -áda »zapadlost«, v 18. st. *šapadězh* »confiscatus« (Kastelec-Vorenc) je kalk po n. *verfallen* oz. *Verfall*. Po tem n. glagolu v star. pomenih je še star. sln. *zapásti* »zagrešiti kaznivo dejanje, zapraviti«, npr. *šapastii* »delinquere«, *šivot šapasti* »vitam perdere« (Kastelec-Vorenc) in »zaslužiti si (kazen)«, npr. *zapasti peklenski ogenj* (Krelj), v 18. st. *šapadiz* »šhtraf-finga; mulcta, mulctatio, multa«. Domače tvorbe iz *zapásti* »pasti za, vpasti, zrušiti se, pasti (o snegu)«, v so *zapädni sněg* »sneg, ki obleži« (kranj.), *zapádnik* »isto« poleg »večji kamen, ki leži na gorski poti« (dol.), v 18. st. *šapád* »relapfus« (Pohlin). Dalje glej *pásti* II. M. S.

zapäh -áha (m.) »repagulum, Riegel«, tudi *zapěh* (Caf), *zapáha* (Miklošič), gor. *zapehálnik* »isto«. Ista beseda je verjetno tudi pri Gutsmannu *sapuh*, navedena kot sin. k *sapor*, *sapir* »Sperrriegel«, če je tu polglasnik napačno poknjizen z *u* pod vplivom *zasun »zapač« (glej o tem *zâsam*).

Tvorjeno iz *zapehniti*, -páhnem »zustožen, zuriegeln, verstopfen«, *zapháti*, -ám, -pšëm »einstampfen, zustopfen, vermachen, verriegeln« z impf. *zapehováti*, -újem oz. *zaphávati*, -am, v 18. st. *šapahniti*, *rigel podpahniti* »repagulum pracludere« (Kastelec-Vorenc), *sapehniza* »Spängelnadel« (Gutsmann). Nazalno sufignirani glagol ima paralelo v hrv. dial. *zapaniti*, -im (Slavonija), kar Arj XXII, 244, standardizira kot *zapáhnuti*, *zâpahnëm* »zabití, poriniti, zatrpáti, zamašiti«, slš. *zapchnút* »nabosti«. Dalje glej *pháti*, *peháti*. M. S.

zapášen (adj.), f. -a »s prepolnim želodcem (za živino)« v obir. kor. *zapâ:šen* (Karničar, Obir, 263).

To je ptc. pret. pas. glagola *za-pasiti (se) »najesti se«, pf. k iter. *pasiti se iz *pasti, *pasěšb v pomenu »jesti«, prim. hrv. čak. *pâst*, *pôsën* »travo jesti (o živini)« poleg »pascere« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 782), mak. *pase* »travo jesti«, ukr. dial. *pásty*, *pasú* »jesti«, pa tudi sln. cerklj. *zapásti se*, *zapásem se* »želodec si s slabo hrano pokvariti« (Temljine; Kenda, rkp., 179) s pref. *za-* »slabo«, torej »slabo najesti se«. Dalje glej *pásti* I. M. F.

zapeč (f.), g. -i »kot pri peči« (polj.); tudi *zapěček* (m.), g. -čka »prostor med steno in pečjo, kjer je navadno klop«, tudi *zapeček*, g. -čka »isto« (dol.; pkm. (Novak, Slovar, 175)), *zapeček*, g. -čkâ (gor.), pri Murku I, 606: *sápezhik*, *sapězhik*, g. -zhka »Nische an der Seite des Ofens, Ofenwinkel«; tudi *zapěčje* (n.) »zapeček«, *zapěčka* (vzh. štaj.); sem *zapěčkar* (m.), g. -ja »ki venomer za pečjo sedi; nedejaven, doma se držeč človek«, *zapečnik* »isto«, črnovr. *zâpěčňik* (Tominec, 240), in *zapečnják*, tudi »zapeček«. V 18. st. *sapezhjak* »Stubenfitzer« (Gutsmann).

Prim. enako tvorjeno hrv. *zâpečak* »kot pri peči« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 373), ukr. *zâpíčok*, g. -čka »prostor na peči (kjer se spi)« (Grinčenko, Sl. II, 80), č. *zápeček* (m.) »zapeček«, slš. *zápecok*, g. -cku »isto« oz. č. *zapeč* (f.) »zapeček« in *zápečti* (n.) < **za-pet' bje*, slš. *zápecok*, g. -cku. Pri **zâ-pet' b* (f.) je potrebno iz-

hajati iz sklopa akuzativne zveze *zá per' b »pri/ob peči« k *për' b (f.) »fornax«, sekundarno podaljšane v *zá-per' bka. Kol. *zaper' bje (n.) je po funkciji enak toponimičnemu tipu *Zasavje* »območje ob reki Savi«. Dalje glej *pěč* in sin. *zdíč, zděvec, pič*. M. F.

zapěka (f.) »alvus dura«, tudi *zapěkanje, zapečenje, zapečenost, -i* »isto«.

Tvorjeno iz impf. *zapěkati* oz. pf. *zapěči* v medicinskem pomenu »verstopfen«, npr. *zapekajo nekatere jedi život; ta jed me vselej zapeče*, kar je kompoz. iz *pěči* »torrere, assare«. To ima paralele v sb. dial. *zapek* »zapeka« (Levač, Temnić), črnogor. *zapeći se* »dobiti zapeko« (navaja ARJ XXII, 255), mak. *zapek* »zapeka«, *zapeče se* »dobiti zapeko«, blg. *zapek* »zapeka«. Dalje glej *pěči*. M. S.

zapěriti, -im »zabičati, vcepiti« (pkm.).

Nedvomno iz pomenske predstopnje »vstaviti nekaj ostrega, vdeti, vcepiti«, ki se ohranja v star. hrv. *zaperiti* »zabosti (z orožjem)« (ARJ XXII, 256), prim. k semantični motivaciji sin. *vbiti, včepiti, vtěpsiti v glávo, zabiti, zatrditi*. Jslov. v. *periti, *pěrišb, navadno pomensko prilagojeni pf. s pref. *na-, *vš-, *za-, primerjajo z gr. πείρω »predreti, prebosti« iz ide. baze *per(H)- »prepeljati, prevesti, predreti« (tako s. v. *pěriti*). Primerjava je problematična, ker je gr. glagol tvorjen s suf. *-jelo-, to pa ne ustreza slov. poltematski fleksiji (LIV, 435). E-jev-ska prevojná stopnja v slov. izključuje kavz. in iter., torej je *periti lahko le denom. Semantično in fonetično (vključno z akcentom) popolnoma ustreza izvajanju iz psl. *perō (prim. stcs. *vsperiti* »alis instruere« poleg »excitare«), pri čemer je treba *perō razumeti tudi v metaforičnem pomenu »nekaj koničastega, špica«. Skok II, 642, navaja za prvotno rabo primer *periti lješnike na jabuku* »nabdati lešnike na jabolko (za okras ali dar)«. V sln. je *napěriti* »vstaviti nekaj koničastega, vdeti«, npr. *n. kolo, grablje, dreto, iglo* »usmeriti orožje proti komu«, *napěriti se* pa »našopiriti se, die Federn aufsträuben«. Pomenska enakost med csl. *naperiti* in gr. πείρω tudi ni taka, kot se navaja v slovarjih, kjer se v n. oboje prevaja z »durchbohren«, tj. »predreti, prevrtati«. Medtem ko je to dejanski pomen gr. besede, pa je iz csl. primerov *na strěmině napereně ostrá želěza* in *kolo nožmi napereno* razviden le pomen »vstaviti nekaj koničastega, vdeti«, v refleksivu, npr. *naperi se tělo ego* (primere navaja Miklošič, Lex. pal., 408) pa je treba izhajati iz pomenske predstopnje »našopiriti se, razdražiti se«, ki je tipološko primerljiva z gr. ἀναπτερόω tudi »razdražiti«, kar je denom. πτερόω »pero«. Dalje glej *pěř*. M. S.

zapěriti se, -in se (v. pf.) »zarediti se, namnožiti se, razmnožiti se (o golazni)« (pkm.; Novak, Slovar², 175).

To je gotovo denominativ tipa pkm. *rōb* : *zarōbiti* iz sln. subst. *pěr < slov. *pěrs, kar je identično lit. *pėras* »ličinka insektov«, pl. *perai* »zarod«, v. *perėti, periti* »valiti« (Fraenkel, 573, brez sln. gradiva) in lat. nomenu agentis *pera v *vipera*, kar je po haplogogiji nastalo iz kompoz. *vivi-pera, *vivo-pera »ki zleže žive mladiče« (Walde-Hofmann II³, 796; Kluge²³, 865, brez sln. gradiva). Ide. glagolski koren *per- »roditi« se ohranja v slov. *za-pěrtěks s pref. *za- »slab« in *pěrtěks »zarod ipd.«, kar je identično sti. *prthuka-* (m.) »govedo, tele, živalski mladič ob arm. orf »mladič goveda ali jelena« < *pr-tH2u- (Pokorny, 818). Glej tudi *zapřtek* in *păriti se*. M. F.

zapřk interj. za pridobitev azila v otroški igri, tudi subst. *zapřk, -ika* »azil v otroški igri«, v. *zapřkovati* »zatekati se«, *zapřček* »zatočišče«, *zapřkati, zapekati* v *zapřkan moj cilj*, kot govori pri igri tisti, ki se oddalji kam od svojega mesta, pa se s tem zavaruje, da to zanj nima nobenih posledic (Ljubljana). Glej *přk I*. M. S.

zapřčnik (m.), g. -a »zajedavec, nepovabljen gost na ohceti«, *zapřčnica* (f.) »isto« (Pleteršnik II, 864), *zapřčevati, -ujem* »nepovabljen na ohceti biti«, *zapřčevati, -ujem* (SSKJ IV, 730). V 18. st. *sapřčhnik* »Schmarotzer«, *sapřčhuvati* »schmarotzen« (Gutsmann), v 19. st. *sapřčhnik* »Bedienender« (Jarnik, Versuch, 174), *sapřčhnik* »Schmarotzer, Tellerlecker«, *sapřčhovati, -zhujem* »schmarotzen« (Murko I, 607), *zapřčevati* »schmarotzen« (Janežič¹ II, 505).

Leksikalizirano iz besedne zveze za *plečem* »za rameni« k sln. *plěče* (n.) (Jarnik, l. c.); torej prvotno tisti, ki stoji za pleči gostov in čaka, da bo dobil kaj jesti. Druga sln. sin. so *šěškati II, přěža* (glagolsko *prežati*), *šķōrtati*. M. F.

zapřjvati se, -úvam se (v. pf.) »zarediti se (o insektih)«, tudi *zapřjevati se* »isto« poleg *zapřjiniti se* »mit Insektenbrut versetzen«, npr. *muha meso zapřjune*; k temu *zapřjuvek*, g. -vka »zarod mrčesa«, *zapřjunek* »isto«, *zapřjivek, zapřlivek*. Evidentirano na Bovškem kot *zřpūoljka* »muhino jajčece na mesu« (Ivančič, DSBG, 70). V 18. st. *fapřivk* »Made; acarus, tineas« (Pohlin), *sapřliuk* »Made, mol« (Gutsmann).

Pomensko enako je hrv. *upřjivati, ūpřjivām* »injicio fetum«, *ūpřjivak* »muscarum fetus«, hrv. *ūpřjevек* »isto« (Iveković-Broz II, 652), gradišč. hrv. *zapřlúca* »Made« (Bencsics, Wb. I, 331), č. *zapřliti* »beschiessen (von Fliegen)« (Jungmann, Sl. V, 524), slš. *pl'ušiti' sa* »mlade imeti, množiti se« (Kálal, Sl., 474) poleg *opl'ušiti' sa* in *zapřl'ušiti' sa* »skotiti se, ojaniti se« (isti, 427), ukr. *zapřl'uvaty sja* »zaploditi se (o kokoši, jajcu)«, *zapřl'unuty sja* »isto« (Miklošič, 251). Miklošič, l. c., navaja le ukr. obliki in dvomi v zvezo s *pl'uvāti, *pl'uvoti, *pl'uvati »sputare«. Toda hrv. *ūpřjevak* < *pl'ěvōks ← *přjē- tako zvezo lahko potrjuje, čeprav semantična motivacija med »pljvati« in »oploditi« ni jasna. M. F.

zapřn (m.), g. -óna »fibula; Haftel, Schnalle«, tudi *zapřna, zapřnica, zápona, zapřnka, záponka, zapřnec, -nca, zapřnek, -nka* poleg *zapřnka, zapřnja, zapřnec, -nca, zapřnáča, zapřnálnica, zapřnca* »isto«, *zapřník* »gumb na srajci, gumbnica«, *zapřnjáča* »Klammer« in »veriga za zaviranje«, *zapřnjanič* »klin za blokiranje kolesa pri vozu«, *zapřnjálo* »zavora, železo za zaviranje«, *zapřnar, -ja, zapřnčar, -ja* »izdelovalec zaponk«, *zapřnčar, -čna* »Haftel-, Schnallen-«, v. *zapřnčati, zapřnčkati, -am* (pf.) »zapeti z zaponko«; kontaminirano s *pěntlja, pětlja* je *zapěntlja, zapěnklja* »zaponka«, *zapětljaj, -a* »gumb pri obleki«, *zapěntljar, zapěnkljaj, -ja* »izdelovalec zaponk«; v 16. st. *sapojniza* (Dalmatin), v 18. st. *tá kateri děla rinzhize, inu sapoinize* »fibularius« (Kastelec-Vorenc), *fapřn, fapejnálu, fapejnek* poleg *fapōnki* »anfæ« (Pohlin), *sapeniza* »Schnalle«, *sapōnki* »Schuhschnallen« (Gutsmann).

Prim. csl. *zapona* »zastor«, *zaponě* »διαπλοκή«, star. in dial. hrv. *zapon* »oholost« poleg »ovira, preprika«, *zapřna* »zastor« in »fibula (?)«, *zaponka, záponac* »fibula«, r. *zapřn* »odeja, predpasnik«, *záponka* »fibula«, ukr. *zapřna* »posteljna zavesa, zaponka«, br. *zapřna* »odeja

za noge v kočiji», stp. *zapona* »fibula, ogrlica«, p. dial. *zapona* »dimlje pri prašiču« (Karlłowicz, SGP VI, 310), č. *zápona* »fibula, zavesa«, *záponka* »fibula«, slš. *zápona*, *zápon* »fibula« in »predpasnik«, gl. *zapona*, *zapon*, *zaponc* »fibula«. Prvotna nomina actionis od *za-pěti, -*pněš* (Miklošič, 238; Vasmer I, 442; Schuster-Šewc, HEWb., 1735) > sln. *zapěti*, -*pněm*, iter. *zapěnjati*, *zapěnat*, *zapěnjati*, -*am*, delno pomešani z denom. *zapentljati*, *zapentljati*, -*ám* »zuhefteln, zuknöpfen, zuhäkeln« iz *pěnlja*. Dalje glej *pěti*. M. S.

zápor (m.), g. -a »krop za zaparjevanje sodov«; v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 55: *sapor* »das Südwaffer zum Einbrennen der Fäffer«.

Prim. r. dial. *zápor* »vrsta bolezni, kjer so roke in noge ožgane« (Novgorod; SRNG X, 344), p. dial. *opór* »zagnida, zanohtnica« (Karlłowicz, SGP I, 458), prim. gl. *mi je para za nočće zalěža* »zahohtnico dobiti/imeti« (Jakubaš, Hornjoserb. sl., 221). To so deverbativi tem. glagola *-*perěš* »žgati ipd.«. S tem soroden je deverbativni nomen actionis *pāra (f.) »vapor« iz iter. *pārati. Sln. *zapār* »krop za sode«, *zapārka* »neka bolezen na parkljih pri goveji živini« (notr.), adj. *zapārčen*, f. -*čna* »bolan za zaparico«, *zapārčav*, f. -a »isto«, č. *opar* »vnetje kože«, slš. *opar* »vročina, pripeka«, ukr. *spar* »znoj, žar, sedno« so deverbativi iz ustreznih pf. k *pārati »žgati ipd.«. Dalje glej *pāra* I. M. F.

zaprtek (m.), g. -*tka* »neizvaljeno, pokvarjeno jajce«, tudi *zaprtěk* in *zapřtek* (Pleteršnik), toda ekspresivno spremenjeno vzh. štaj. *žlápřtek* kaže na stari akut; dalje *žlápřtek*, *žlapřtek* in adj. *žlápřten*, f. -*tna*.

Prim. csl. *zaprětsk* »pokvarjeno jajce« in *isprětsk* »infans exectus«, r. csl. *zaprětsk*, *zaporotok* in v 15. st. tudi *isporotk* (Miklošič, Lex. pal., 267), hrv., sb. *zaprtek*, blg. *zaprětsk*, r. *zaporotok*, *zaporotok* »pokvarjeno jajce« poleg *vyporotok* »predčasni porod«, ukr. *zaporotok*, *vyporotok*, p. *zapatark*, *wyporek*, *wyprótek*, č. *zaprtek* poleg *spratek*, *zpratek*, dial. *vyporek* »nedonošeno tele«, gl. *zaporok* »pokvarjeno, gnilo jajce«, dl. *zapa(r)tk* »isto«. Psl. *za-(vy-, jbz-) *perětsk* in *-*portk*. Miklošič, 248, in Matzenauer, LF XIV, 167, povezujeta z r. *pórtiti* »kaziti«, vendar pomensko popolnoma odgovarja lit. *paiperas*, *perėti* »izvaliti se iz jajca«, *pėras* »buba, zapredek, ikra«, lot. *perēt* »valiti« iz **per-* »roditi, znesti« kakor sti. *přthuka-* »mladič, tele«, gr. *πότις* »tele«, kimr. *erthyl* »embrio«, lat. *parens* »oče«, srvn. *verse*, nvn. *Förse* »tele« (Trautmann, BSW, 215; Vasmer I, 442; Pokorny, 818). Glej tudi *zapėriti se* in *žlápřtek*.

zárja (f.) »aurora, rubor caeli«, adj. *zárjast*, semkaj *zárjenica* »zvezda jutranjica«, *zárnica* »jutranja maša« (Caf, Miklošič), kor. *zarnice igrajo* »v daljavi se bliska, es wetterleuchtet«; v 16. st. *faria* »aurora« (Megiser), v 17. st. *danafs se je perkafala ta lepa saria tuga vezhniga sonza* (Janez Svetokriški), v 18. st. *farja* »aurora« (Kastelec-Vorenc), *faria* »aurora« (Pohlin), *sarja* »Morgenröthe« (Gutsmann).

Prim. stsl. *zarja* »splendor, radius, aurora«, star. sbh. *zara* (ARJ XXII, 337), blg. *zarjá* »zarja«, r. *zarjá*, akz. -*ú*, star. *zárju*, stp. *zarza*, č. *zárě* »sij, žar, blesk, zarja«. Psl. **zar'á* (akcentska rekonstrukcija akz. ni zanesljiva, r., č. in manj obvezujoče sln. gradivo kaže na **zar'q*, star. r. pa na **zâr'q*) vsebuje podaljšani vokal, ki verjetno izvira iz dolgovokalnega kavz. **zar'iti*, -*is* > stsl. *ozariti* »illucescere, illustrare«, č. *ozářiti* »obsijati, obža-

riti«, sln. *ozáriti* »razjasniti, razvedriti« iz ide. baze **g'her-* »sijati, gledati« (Miklošič, 401; Vasmer I, 443 s.; Pokorny, 441). Dalje glej *zóra*, *zř*, *zřěti* I. M. S.

zarôkvica (f.) »zapestnica« (Janežič), *zarôki* (m. pl.) »manšeta«, z drugim pref. *nárok*, -a »manšeta« (bkr.), *nároka*, *nárokvica*, *nárokvica* »zapestnica«.

Prim. csl. *narôkvica* »chirothecae sacerdotalis genus«, star. hrv. *zaručnica*, pri Belostencu, Jambrešiču in Stulliju *narukva*, standardno *nârukvica* »zapestnica«, mak. *narakvica* »rokavica«, blg. *narôkvica* »isto«. V star. hrv. je izpričan tudi simpleks *rukvice* (f. pl.) »okovi, lisice« (ARJ XXII, 300). Gre za besedotvorni tip sbh. *plôdva* »placenta« < **»pripadajoča plodu«*. Pref. *za-* oz. *na-* natančneje določata, kateremu delu roke pripada nakit. Besedotvorno verjetno ni neposredno primerljivo ukr. *podustov*, stpolj. *podustwa*, č. *podoustev*, *podustva* in slš. *podustva* »podust«, saj gre tu domnevno za vpliv psl. **psstr'ý*, *psstrzvé »postrv« (o tem Snoj, SR XLII, 515). Dalje glej *rôka*. M. S.

zarúčen (adj.), f. -a »skodran«, *zarúčeni lasjě* »gekraustes Haar« (polj. Idrija). Pas. ptc. v cerklj. potrjenega glagola *zarúčiti* »nakodratiti«, kar verjetno spada k *rúčiti* »suniti, udariti«, pf. *rúkati* »suvati«, prim. sin. *zaffknjen* »skodran« k *frkati* poleg »navijati, kodrati« tudi »rahlo suvati«. Dalje glej *rúkati se*. M. S.

zarúkan (adj.), f. -a »zabit, neumen«, tudi *zarúkanec*, g. -*nc* »isto«, *zarúkanost* (f.) »zabitost, neumnost« (vse nižje pog.; SSKJ V, 754), primor. *zarúken* »zabit, trde glave« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 147), jnotr. *zgrýkqn* (Rigler, Jnotr. gov., 34), obir. kor. *zarú:qan* (Karničar, Obir, 261).

Zaradi nvn. ptc. *verrückt* »nor«, tudi nepreglašeno *verruckt* »isto« k *ver-rücken* »premakniti, prestaviti« (Grimm, DTV 25, 1024), srvn. *ver-rücken*, -*rucken* »isto« je verjetno, da je to delni kalk iz n. omenjenega nepreglašene ptc., ki ga je lahko vzpodbudila domača besedna družina v. *rukāti »potiskati, suvati; goniti se«. Dalje glej *rúkati se*. M. F.

zasědobe (adv.) »tedaj, takrat«, pisano tudi *za se dobe* »isto«, semkaj *zásihdob* »zdaj« in z drugo temporalno oznako *zásihkrat* »isto« (Caf).

Jukstapozicija iz prep. zveze *za se dobe, v pl. *za sichs dobs iz *za* v temporalni funkciji in g. f. od *sb »ta« ter g. od *dobā »čas«. Z drugo prep. je sln. *dosedobě* »doslej, bisher«, *dosehdob*, *dosihdób* »isto« (poleg *dosihmâl*, *dosehmâl*, *dosehkrát*), v 18. st. *dofehdob*, *dotehdob*, *dofehmau* »bisher« (Gutsmann), znano tudi v star. hrv. čak. *do se dobe*, *do sih dob* »doslej« (navaja ARJ II, 489), prim. podobno zvezo v hrv. dial. *va su doba* (Krk; navaja Miklošič, Lex. pal., 969). Dalje glej *sa I, *dóba II*. M. S.

zasěka I (f.) »vrsta posekanih dreves, ograda«, tudi »meja v gozdu« (Ig), sem zveza *lovska zaseka* »na meji narejena lovska pot«, tudi »zarez« in od tod knjiž. »utrtjen, v skalo, hrib zasekan prostor«, »ozka in globoka, klinasto oblikovana vdolbina v strmi vzpetini« (SSKJ V, 758), pkm. *zāsika* »vrsta posekanih dreves, ograda« (Novak, Slovar², 176). Tudi *zasěk* (m.), g. -*sěka* »gib pri sekanju«, »zarez« in »ograda«. V 16. st. *fafeka* »Schränk, septum« (Megiser), v 18. st. *šafěka* »septum, fhranga, šagraja, šajšenie« (Kastelec-Vorenc), *šafek*, *šafiek* »Verhau« (Gutsmann).

Prim. csl. *zasěk* »horreum«, hrv. *zasjek* »zasekan, skrčen prostor« in »ograjn prostor«, tpn. *Zasjek*, *zāsje-ka* »vrsta obrambnega nasipa, utrjenega s posekanimi gredami«, »ograda«, tpn. *Zasjeka*, *Zasjeka* (ARj XXII, 385), hrv. čak. *zōsīk*, g. *-sika* »brazda na njivi« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1398), mak. *zasek* »zarez« poleg »vrsta (kozje, konjske idr.) boleznī«, *zaseka* »izsekan prostor v gozdu«, r. *zaseka* »isto« poleg »pregrada«, ukr. *zāsik* (m.) in *zāsika* (f.) »kašča« (Grinčenko, Sl. II, 95), br. *zasek* »isto«, *zaseka* »pregrada«, p. *zasiak* »predal v kašči« poleg »(navadno cestna) pregrada iz podrtega drevja«, č. *zasek* »zarez«, pl. »barikada«, *zaseka* »isto«, slš. *zasek* »ograda«.

Nomina actionis **zasěk* in **zasěka* sta deverbativa iz pf. glagola **za-sěk-ti* »zarezati, zasekati«. Podoben pomenski razvoj kaže sinonimni deverbativ **zabōj* iz **za-bōjěšb* »udariti, usekati ipd.«. Glej tudi *zasěka II*, sin. *zabōj* in dalje *sěči II*. M. F.

zaseka II (f.) »sesekljana slanina«, črnopr. *zāsīkq*, g. *zāsīkq* »isto« (Tominec, 241), obir. kor. *zā:seqa* tudi »nadležna oseba« (Karničar, Obir, 264), rož. kor. *zasaqa* »svinjska mast z ocvirki« (Šašel, RNB, 148), pkm. *zāsika* »zabela« (Novak, Slovar², 176), po redukciji gor., br. *zāska* »zaseka«. Tudi *zasěk* (m.), g. *-sěka* »zaseka«. V 18. st. *fāsēka* »gehacktes Fett, adeps concifa« (Pohlin), *safe-ka* »gehackte Fette, Speck« (Gutsmann).

Brez pomenskih ustreznikov v drugih slov. jezikih. Nomina actionis **za-sěka* in **za-sěk* glagola **za-sěk-ti* »zarezati, zasekati« s kulinaričnim pomenom »sesekljana slanina« kažeta na rezultativni pomen izhodiščnega deverbativa. Glej tudi *zasěka I*, *sěči II* in sin. *zaběla*. M. F.

zāsem (m.), g. *zāsma* »lesen zapah na vratih« v rož. kor. *zāsam*, g. *zāsma* (Šašel, RNB, 148), obir. kor. *zā:sam*, *-sma* »vratni zapah« (Karničar, Obir, 226), kar Karničar, o. c., 418, izvaja iz prvotnega sln. **zasun* »vratni zapah«, prim. pkm. *zāsīn*, g. *-a* »zasunek, zapah« (Novak, Slovar², 176) z *-i* < *-u* v neakcentuirani poziciji (Ramovš, Hgr. VII, 186). V 18. st. *safunka* »Riegel, Thorriegel«, *vrate safuniti* »den Thorriegel vorfchieben, vrate sakvakati« (Gutsmann).

Prim. hrv. *zāsun* »vratni zapah«, *zāsunka* »isto« (Skok III, 362). Izhodno **zāsūn* je deverbativni nomen actionis > nomen instrumenti od v. **za-sū-nqti* »poriniti«, simpleks **sū-nqti*, **sū-nešb*, kar je pf. od psl. **so-věšb* »porivati, suvati«, inf. **sū-va-ti*. Izglasni *-m* v sln. kor. *zāsam* je verjetno posplošen in sandhi variante pred labialno vzglasnimi besedami, kot npr. *trī m pa tri* »tri in pa tri«, *wōm pa wōna* »on in ona« (kranj.), *dēm pēs* »en pes« (Ramovš, Hgr. II, 85), l. 1607 pri Alasiju *adam* »eden«, *wum* »zunaj«, *dam* »dan«, *fim* »sin« itd. (Furlan, JZ 1991, 26). Glej tudi sorodni sin. *zāsova* in dalje *suniti*. M. F.

zāsep (m.), g. *-spa* »nasip, okop«, tudi *zasap*, v 16. st. *faffap* »agger; fhuta, fagreb«, *fafhap* »vallum« (Megiser) in *zasip*, *-ipa* »isto«, v 18. st. *faffip* »agger«, *šaffip* »delati« »jacerē aggerem«, *faspip*, *-a* »Bollwerk, agger« (Pohlin), *safip* »Schanze, Vollwerck« (Gutsmann); semkaj tpn. *Zasap*, dial. *Zāsop* pri Cerkljah ob Krki. Iz simpleksa *sip*, g. *sīpa* »Schutt« v specialnem pomenu »zgornji del melišča, kjer je drobneše kamenje« (prim. sbh. *sīp* »prod, grušč«, tpn. *Sip*) je tvorjen tpn. *Zāsip* pri Bledu, dial. *za Sipi*, l. 1075–90 *Zazib* (Šumi, Lj. zvon VII (1887), 636; Badjura, Ljud. geogr., 154 s.).

Prim. star. hrv. *zasap*, *-spa* »nasip« poleg sbh. *zasip*, *-a* »isto«, ukr. *zāsyp*, *-u* »nasip ob hiši« (poleg *prýspa*, *prýzba* »isto«), p. dial. *zasep* »od viharja zbit trd sneg v gorah« (Karłowicz, SGP VI, 317), star. č. *zāsep*, *-spu* (m.) in *-spi* (f.) »preddverje«, dial. »zamet« poleg *zāsyp* »posip, zasip«. Psl. **zāsęp* je postverbal od **za-sępěšb*, inf. **za-sūti*, domnevno mlajša varianta **zasīp* pa od iter. **za-sýpati*. Dalje glej *Osp*, *sūti I*, *sipati I*, *sęp*. M. S.

zasipiti, *-im* (v. pf.) »zaspati«, izpričano le v 16. st. pri Megiserju: *saffipiti* »sopire«.

Miklošič, 334, je zaradi verbalnih variant tipa *phati*: *pihati*: *puhati* in v sln. neizpričanega subst. **sip* glagol imel za iregularno tvorbo. S podaljšanim vokalizmom je tudi r. *usypitb* (*kogo*) »uspavati (koga)«, kar Vaillant, Gr. comp. II, 404, razlaga kot hiperkorekcijo iz r. *usyp-ljātb*. Iter. **sypāti* k **sępāti* potrjuje csl. *usypati*, *usypaję* »abdormiscere« poleg *usypljati*, *usypljaję* »sopire«, ukr. *usypaty*, *usypaju* »spati« poleg *prosyp* (m.) »sornus«, str. *usypaju* »umirati«, p. *sypac* »uspavati«, stč. *usypati* »dremati«.

Sln. glagol more biti denominativ nepotrjenega subst. **zasypp* »spanec ipd.« iz iter. **za-sypāti*. Dalje glej *spāti*. M. F.

zāsova (f.) »notranji leseni zapah pri vratih« (Krn; Erjavac, LMS 1880, 212; Kenda, rkp., 180), tudi *zāsov* (m.), g. *-sōva* »zapah«.

Prim. r. *zāsōv*, g. *-a* »zapah«, hrv., sb. *zāsōvnica* »notranji leseni zapah pri vratih« (Vuk), *zāsōvnica* »isto« (Kosovo). Izhodno **zāsōv* (m.) in **zāsōva* sta deverbativna nomina actionis > nomina instrumenti iz v. **za-sōvēšb* »poriniti, zatisniti«, kar v simpleksu ustreza lot. prez. *šāvu* poleg prez. *šāuju*, *šāuti* »suvati, stiskati«, lit. *šāuti*, *šāuju* »streljati, porivati«, ki v **-je/o-* prez. ustreza splošnošlov. **sujěšb*, prim. sln. *sūvati*, *sūvam*, toda tudi *sūjem* »porivati«, *sovāti*, *sūjem* »isto«, r. *sovāt*, *sujěšb* »vtikati, porivati« (Erjavac, l. c.; Skok III, 362). Na prvotni prez. **sověšb* »suvati, naprej porivati, stiskati ipd.« kaže tudi hrv. deverbativ *ššov* »snežni plaz«. Glej tudi sorodni sin. *zāsem* in dalje *sūvati*. M. F.

zaspānec (m.), g. *-nca* »Lycopodium clavatum«, tudi *zaspānček*, *drēmavec*.

Annenkov, Bot. slov., 201, navaja, da so to rastlino ponekod uporabljali proti nespečnosti (Vologod). Sln. *liščjak*, *liščji rep*, (vranji) *pārkeljci* so približni kalki lat. *Lycopodium* (prvič izpričano pri Tabernaemontanusu l. 1591 kot prevod v latinizirano gr. iz lat. *pes lupi*), nvn. *Bārlapp*, *Krāhenfuß*, *Fuchsschwanz*. Sln. sin. še *ometalo*, *omelšje*, ker so zaspānec uporabljali tudi za pometanje krušnih peči, prim. tirol. n. *Bākebesen* »Lycopodium«. Da so ga ženske tudi pri nas uporabljale za prevezovanje pasu pri močnih menstruacijah, kot je potrjeno za Ukrajino, kažejo sin. *trakōvje*, *povōjčki*, *pojoji device Marije*, dial. hrv. *vilin vinac*, ukr. (o) *pojasyuk*, nvn. *Gürtelkraut*, *Hexengürtel* (Havlová, Slavia LI, 189). M. S.

zaspivāti, *-am* (v. impf.) »večkrat zaspati« (ben.; Miklošič, VGr. IV, 319). To je iter. na **-va-* iz pf. **za-sępīšb* ob **sępīšb* (impf.). Dalje glej *spāti*. M. F.

zastanoviti, *-im* (v. pf.) »ustaviti«, npr. *kri saftanoviti* »kri ustaviti« (Murko I, 612–3), vendar pri Murku, l. c., tudi *zastanoviti* »ustaviti«, kar je izpričano tudi v 18. st.

pri Gutsmanu: *saftonovim kri* »stille das Blut«, *saftonovitje* »Stillung« poleg *vftanovim* »stille, mache Einhalt«. Razmerje *zastanoviti* : *zastonoviti* (tudi pri Kastelec-Vorencu *vftonoviti* »vftaviti, poftaviti« : *vftanoviti* »firmare«) je mogoče internosl. razložiti z različnim akc., in sicer *zastanoviti : *zastánoviti, prim. hrv. *ustánoviti* : *ústanoviti* (zastar.; ARJ XIX, 958), pri čemer morajo sln. oblike tipa *zastonoviti* izvirati iz kor. dialektov, kjer se je izvorni *a* v dolgih zlogih labiovelariziral v širok *o* (prim. Ramovš, Hgr. VII, 23). Glagol *ustanoviti* »zaustaviti« je izpričan že v 16. st., npr. *ustanoviti voz* »voz ustaviti« (Trubar, Dalmatin; citirano po Pleteršniku, II, 735).

Pomensko enako je hrv. *ustanoviti* »zaustaviti« (ARJ XIX, 960). Glagola **za-/u-stanoviti* sta pf. para k *stánoviti/*stanoviti »ustaviti« < *delati, da je kaj v stoječem, nepremičnem stanju«, prim. p. dial. *stanović sie* »ustaviti se (o krvi)« (Karlłowicz, SGP V, 223), to pa je denominativ psl. *u-jevskega* subst. *stánz/*stánz (m.) iz ide. nomena actionis **staH-nu-* »stanje, obstojanje v nepremičnem stanju« korena **steH₂-* »stati«. Dalje glej *stán*. M. F.

zastáva (f.) »vexillum; pignus, hypothaecca«, manj splošno tudi »oblačna kapa gorskega vrha« (notr., jvzh. štaj.), »nastavek, Ansatz, Anlage« (Janežič, Levstik), »konstitucija« (Caf), »zapora pred mlinsko rako« (Sln. gorice), »zajeza« (Janežič), »zaseda, Hinterhalt« (Trubar), dem. *zastávica* »Fähnlein«, v Solkanu »uganka«; *zastávek*, -*vka* »jez, vodna zapornica; nastavek; naloga, problem«, adj. *zastáven*, -*vna* »Fahnen-, Pfand-« poleg »postaven, močne postave, dobre konstitucije; obetajoč da bo zajeten, če doraste; umirjen, resen«, *zastávnica* »vodna zapornica« poleg »zastavljalnica, Pfandhaus, hipotekarna banka«; v 16. st. *fastava* »vexillum«, *fastavo dati* »oppignero« (Megiser), »zaseda«, prim. *kadar ie pag Pauloufe seftre Syn, leto hudo fastavo fastlishal; od souwrashnih fastau tih ludou* (Trubar), v 17. st. *fa fastavo boté vashiga isvelizhajna imeli* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fastava* »hypotheca, pignorer pignus« (Kastelec-Vorenc), *fastáva* »vexillum hymeneum, pignus« (Pohlin), *saftava* »Geisel, Haftgeld, Pfand, Versatz, Versetzung« (Gutsmann). Semkaj bkr. tpn. *Zástava*, I. 1342 *dacz der Saczung*, verjetno iz pomena »pignus«, hdnr. *Zastava*, morda iz pomena »prostor med dvema poljema«, ki ga navaja zbirka Matice slovenske (Bezljaj, SVI II, 330).

Prim. csl. *zastava* »vexillum, cohors, insidiae«, sbh. *zástava* »vexillum« in »zaseda«, mak., blg. *zastáva* »straža, stražarsko mesto«, r. *zastáva* »pregrada, mestna vrata, straža«, ukr. *zastáva* »pignus« poleg »obmejna straža«, *zástava* »past za gozdne živali«, br. *zastáva* »mestna vrata, straža, jez«, p. *zastawa* »namizno posodje, servis«, dial. tudi »zapora, jez«, č. *zástava* »pregrada, ustavljanje« (pomen »vexillum« je iz sbh. (Rejzek, ČES, 734)), star. slš. *zástava* »pignus«, danes po č. in sbh. »vexillum«, gl. *zastawa* »zapornica pri jezu«, dl. *zastawo* »sprednja ali zadnja deska na vozu za seno, prepreka, ovira«. Iz jslv. jezikov je madž. *zászló* »vexillum«. Psl. *zastáva (sbh. in delno ukr. kažeta na možnost *zástava) je postverbal od *zastáviti »postaviti« > sln. *zastáviti*, -*ávim* »postaviti nekaj tako, da je objekt zadaj, obdati« poleg »verpfänden, versetzen, verwetten, ansetzen, aufwerfen, aufgeben«, csl. *zastáviti* »ponere, praeficere«, sbh. *zastáviti* »postaviti, ustanoviti, zgraditi, ustaviti«,

blg. *zastávja* »prisiliti«, r. *zastávits* »zastaviti, zadelati, zgraditi, prisiliti«, ukr. *zastávtyvsja* »zakriti se, staviti, wetten«, br. *zastávics* »prenatrpati, zakriti«, p. *zastawic* »pripraviti mizo, prenatrpati, zgraditi, dati v zastavo«, č. *zastáviti* »ustaviti, zadržati, dati v zastavo«, gl. *zastájic* »zgraditi«, dl. *zastawis* »zasesti, zgraditi«. Pomen »vexillum« se je kakor csl. *stěgъ*, hrv. *stijěg* »isto« prek »v zemljo zapičen, postavljen drog« razvil iz prvotnega **kar je postavljeno*« (Machek², 575; Skok III, 330; Gluhak, HER, 693). Dalje glej *stáviti*. M. S.

zastónj (adv.) »gratis, frustra«, tudi *zaobstónj*, *zaostónj*, *zapstónj*, *zobstónj*, *obstónj*; pkm. *zòupstón* »isto«; adj. *zastónjski* »vergeblich«, subst. *zastónjik*, -*a*, *zastónjkar*, -*ja* »kdor zastónj kaj dobiva«; v 16. st. *obstojn* »frustra«, *saobstojn*, *faftoin* »vergebens, umbsonst«, *veliku befedji saobstojn* »Umschwaiff, ambages« (Megiser), *saobstojn* (Krelj), *fabstojn* (Trubar), *fabstojn* (Tulščak), v 17. st. *zaftogn* »indarno«, *za ftogn* »gratis«, *zaftoin* »uano« (Alasia), v 18. st. *fabstojn* »frustra, gratis« (Pohlin), *sabftoin*, *saftoin* »umsonst, vergeblich« (Gutsmann), pkm. *zobftzom* (Küzmič), kar Ramovš, Hgr. II, 183 s., bere kot *zòupstom*. Semkaj verjetno tpn. *Túnjice*, I. 1306 *bey der Tevnicz*, 1312 *in der Tevnicz*, 1352 *in der Tövnitz*, prvotno »darovano zemljišče« (Ramovš pri Ilesiču, Geografski vestnik IX, 81); prim. I. 1244 v Bosni potrjeno *Commetanea terra Tolys cum fratribus et cognatis generationis Borych bani Tunnicha vocata* (ARJ XVIII, 914).

Izhajati je treba iz **za (ob) sč tqn'e*, pri čemer je **tqn'e* < **tun'e* verjetno že psl. dial. (Ramovš, ČMF VIII, 2 s. = Zbrano delo II, 226 s.). Prim. sln. pkm. *tòunje* »zastónj« (Ramovš, o. c., 227), stsl. *tunje* »gratis«, *tunb* »qui gratis datur«, dial. hrv. *za stúnj* »zaman« (Prigorje, Žumberak), *tunje* »isto« (Dalmacija), blg. *túna beda* »nesreča, pri kateri ni prizadeti nič kriv«, r. *túne* »zastónj«, ukr. *túnnyj*, br. *túnny*, p. dial. *túni* »poceni« (Šlezija), širše p. *tani* »cenen, poceni« (glej *tónj*), slš. dial. *tuñi*, gl., dl. *tuni* »isto«. Iz hrv. je madž. *tunya* »len, neumen«. Psl. **tun'e* je adv. iz adj. **tun'b* »cenen, poceni, zastónjski«. Sorodno deblo na *-*a* je z *s*-mobile izpričano v *stúnja* »spovka lenemu človeku«, brez njega v lot. *taúna* »lenuh«, *taúñát* »biti počasen pri delu«. Adj. osnova *toy-njo je izpeljana iz iste baze kot lit. *taujóti* »potepati se« in sorodno sln. *távati* (Čop, SR XIII, 199 s.). Manj verjetno Schuster-Šewc, HEWb., 1558, ki primerja str. *tónzko* »tenek« in domneva pomenski razvoj *tenek, dolg, raztegnjen, razvlečen > **imajoč majhno vrednost, poceni*. Zgrešeno Mladenov, 642, ki misli na **toy-*, **tu-* kakor v *ržščb, in Machek¹, 542, ki primerja lit. *táupti* »skrčiti«, *taupūs* »varčen«. Dalje glej *tónj*, *távati*, *stúnja*. M. S.

zastópiti, *zastòpim* (v. pf.) »razumeti«, pkm. *zastòupiti se*, -*in se* »razumeti se« (Novak, Slovar, 130); *zastòp* (m.), g. -*òpa* »razum«, adj. *zastòpen*, -*pna* »razumen«. V 16. st. *fastopity* (Načrt za pridigo; Mikhailov, JP, 203), *fastopiti* »intelligere«, *fastop* »intellectus«, *fastopen*, *saftopen* »prudens, sapiens« (Megiser), v 18. st. *fastopiti* »comprehendere, popafiti, fapopafiti, vloviti, s'gruntati, fnati« (Kastelec-Vorenc), *saftòpem*, *saftopiti* »verftehen«, *saftopnost* »intelligentia«, *saftopnu* »intelligibiliter« (Pohlin), *saftopiti* »verftehen«, *saftopen* »verständlich« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *zastùpiti* »razumeti« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 373), *stupiti se* (v. impf.) »isto« (Ozajl)

kalk po nvn. *vertreten* »razumeti« iz *treten* »stopiti«, prim. tudi *verstehen* »razumeti« poleg *stehen* »stati«. Pomen »razumeti« se je tu razvil iz *»stopiti/stati pred (čim), tako da je očitno in je moč razumeti« (Kluge²², 763). Dalje glej *stópiti*. M. F.

zašijinka (f.) »meso z vratu (zlasti svinjsko)« (Caf).

Verjetno feminizirano po ljudskem sin. *vratina* (sodobno knjiž. *vratovina*) iz prvotnega sln. dial. *za-šij-njak poleg sin. *šijnjak v *šijnjek* (m.), g. -*jka* »sveža ali prekajena svinjska vratovina«, vendar tudi »vrat« (pkm.; BADŽ I, 28) k sln. *šija* »vrat« < **s'ija* »tilnik, vrat«. Zaradi sln. besedotvorne variante *šijnik = štaj. *ši:nik* »vrat« (Zorko, Narečna podoba, 351) ni mogoče izključiti, da bi bilo *zašijinka* feminizirano iz variantnega sln. dial. *za-šijnik. Toda črnopr. *zašijunk* »zašijinka« (Tominec, 242), tudi *šijnik* (Skomar; SLA), *šijnik* (Vitanje; SLA) more biti iz drugačne predloge, in sicer iz slov. dial. **s'iva* »tilnik, vrat«, iz česar je verjetno tudi hrv., sb. *šivač* »na dolge in ozke trakove izrezana konjska koža z vrata, s katerimi se šivajo opanke« (Srem, Slavonija; ARJ XVII, 643). K temu prim. paralelni pomenski razvoj v sln. bkr. *šija* »debeli in trda koža na volovskem zatilju« (Pleteršnik II, 627, po Miklošičevem gradivu). Sinonimija med psl. **s'ija* »tilnik, vrat« in ožje znanim sin. **s'iva* lahko potrjuje Brücknerjevo in Vasmerjevo izvajanje iz psl. **s'iti* »suere«, ki jo implicira tudi č. *vaz* »tilnik« k *vázat* »vezati« (Brückner, 562; Vasmer² IV, 434). Tako kot je **s'ija* lahko deverbativ k **s'iješb*, je **s'iva* lahko deverbativ k **s'ivati*, oba pa sta prvotno pomenila »vez«, nato pa nomen loci »vez med trupom in glavo«.

Sln. črnopr. *zašijunk* »zašijinka« je mogoče izvajati iz sln. *za-šijnjak, torej besedotvorno paralelne tvorbe kot je *šijnjek*, le da se v prvi zvezi tudi formalno ohranja sem »pri« prep. *za* v podstavni sintagmi *meso za šivo »meso pri vratu«. K pomenu prep. prim. *Sem za Savo* »Sem pri Savi«. Glej tudi *šijnjek*, *šija I* in dalje *šiti*. M. F.

zatalati se, -*am se* (v. pf.) »karte napačno razdeliti« s pref. *za-* »ne, brez; slabo, napačno« tvorjeno iz sln. pog. in dial. *tálati*, -*am* (v. impf.) »deliti« < **tál'ati*, kar je tako kot *tál* (m.) »del« < **tál'b* izposojeno iz bav. avstr. *tál* »del«, *tál'n* »deliti«, nvn. *Teil, teilen*. Dalje glej *tálj*. M. F.

zátanc (m.), g. -*a* »tilnik, zatilnik«; v 18. st. *satanz* »Nacke, savratnik; des Hauptes Hintertheil« (Gutsmann), pri Murku I, 615: *sátanz* »das Hinterhaupt«. Sem tudi rož. kor. *zátovnc* »zatilnik« (Pleteršnik II, 886, in po njem Ramovš, Hgr. II, 40).

Izhajati je možno iz *za-tyľnyčb (Pleteršnik, I. c., in po njem Ramovš, I. c.), besedotvorne variante k *za-tyľnyčb = sln. knjiž. *zatilnik*, obir. kor. *zá:tuŋc*, g. -*a* (Karničar, Obir, 259), v 16. st. *satilnik* »Nack, vrat« (Megiser), v 18. st. *fatilnek*, *fativnek* »Genücker« (Pohlin), *satiunik* »Genicke, satoviz« (Gutsmann). Fonetični razvoj *zátinlac > *zátinčc > *zátinčc > *zátinčc > *zátinčc > *zátanc* je mogoče zasledovati tudi pri besedotvorni varianti **zat'ylbnik* > *zátinčc > *zátinčc > *zátinčc > *zátinčc = *satonek* »zatilnik« (Slomšek, Blaže; Ramovš, I. c.) > *zátinčc v pkm. *zátinčc* »tilnik, zatilnik« (Novak, Slovar², 176). Zaradi sln. rez. *tólec (m.), g. *tólca »tilnik« pa je tudi možno, da so omenjene sln. dial. oblike fonetično razvite iz sln. *zá-tolnic oz. *zá-tolnec (o tem Furlan, JZ 11/1, 2005, v tisku). Glej tudi *zátovnc* in dalje *túlac* ter *tíl I*. M. F.

zatóf (adv.) »deshalb, darum«, tudi *zátó* »isto« (pkm.; Novak, Slovar, 131), notr. z redukcijo prvega zloga *zetú* (Dolnji Zemon; Rigler, Jnotr. gov., 69) in še nadalje reducirano bovsko *stú:*, tudi *stú:k* »zato ker« (Ivančič, DSBG, 57). V 16. st. *fatu* »deshalb, darum« (Megiser), I. 1607 *za to* »perche così« (Alasia), v 18. st. *fatú* »idcirco, igitur, itaque« (Kastelec-Vorenc), *satú* »darum« (Gutsmann).

V vzročni funkciji je adverb oz. še prepozicionalno zvezo najti v hrv., sb. *zátó* »ideo«, hrv. čak. *z'átó* »idem« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 241), mak. *zatoa* »zato«, p. dial. *za to* »isto« (Karłowicz, SGP II, 328), č. *zato*, slš. *zato*, npr. *Pana notárka len zato prišla, aby videla rozkošné pastierča*, pom. *za to*, npr. *Uon moel kradtē a za to uon bēl dēgradēranī* (Lorentz, Wb. III, 1012), plb. *zaför* < *za-to + spn. *för* (Polański, SEDP I, 1067). Dalje glej *za in tō*. M. F.

zatórnica (f.) »zapornica za vodo«, *zatórnik* »priprava, ki uravnava količino vode v mlinskem žlebu, Wehrbaum« (Cigale), dial. cerklj. *zatu:rnica* »zapornica« (Kenda-Jež, Gradivo), polj. *zaturnica* (Škrlep, 68); danes korigirano v *zavórnica*, pri Pleteršniku tudi *zavórnik*.

Pristno sln. razvoj iz *zavórnica, kar kaže na *zavórn »zapora, zaprtje« iz v. **za-(o)ts-voriti*, -*vórišb* Nknjiž. *zavóriti*, -*im* »zapreti« je kakor *otvóriti* »odpreti« iz sbh. *zavóriti* oz. *otvóriti*. Skok III, 530, meni, da je prvotno *ots-voriti v sbh. po napačni dekompoziciji razumljeno kot *o-tvóriti*, kar naj bi omogočilo *za-tvóriti* in tako kontaminacijo z refleksom psl. *tvoriti »facere«. V prid tej razlagi govori akcentuacija sln. *zatórnica* in sbh. prez. *otvórim*, *zátvórim*, ki kakor r. *otvorím*, -*vórišb* kaže na **(-)vórišb* in ne na *tvoríti, -*išb* »facere«. Možnost, da bi bil sbh. par *zavóriti*, *otvóriti* iz *tvoríti* »facere«, kakor je n. par *zumachen* »zapreti« in *aufmachen* »odpreti«, je tako izključena. Dalje glej -*vréti*, *vortiti*. M. S.

zátovec (m.), g. -*vca* »tilnik« = obir. kor. *zá:tuvc* »isto« (Karničar, Obir, 15) = rož. kor. *zátovc* (m.), g. -*a* »tilnik« (Šašel, RNB, 148). V 18. st. *satoviz*, *satovez* »Genicke, satiunik, savratnik« (Gutsmann), pri Murku I, 617: *sátoviz*, g. -*vza* »Hinterhaupt, Genick«.

Izhajati je potrebno iz *za-tyľnyčb »tilnik«, prim. sln. *túlec* (m.), g. -*lca* »tilnik, zatilnik« (Krn; Erjavec, LMS 1882-1883, 256); gor. tudi »topa stran rezila«. Iz izhodnega *za-tyľnyčb je po redukciji -*i* v *zátinčc nastalo *zátinčc in po asimilaciji **ay-* > *oy-* *zátinčc* (tako Ramovš, Hgr. II, 40). Zaradi sln. rez. *tólec, g. *tólca »tilnik« pa je tudi možno, da so omenjene sln. dial. oblike fonetično razvite iz sln. *zátollec (o tem Furlan, JZ 11/1, 2005, v tisku). Glej tudi *zátanc* in dalje *túlac* in *tíl I*. M. F.

zatrčiti, -*třčim* (v. pf.) »zamašiti z zamaškom«, *zatrč*, -*a* »zamašek«, *zatrčnjak* »Stöpselzieher« (vse jvzh. štaj.).

Kakor *zatrkniti* »zamašiti z zamaškom« (Caf) denom. iz *zatrdek*, -*dka* »zamašek« (bkr.), kar je tvorjeno iz *zatrđiti* »zamašiti z zamaškom« (Cigale), kompoz. s *trđiti* »čvrstiti«, kar je denom. od *třd*. Iz neevidentiranega iter. *zatrjati »zamaševati« (SSKJ navaja *zatrjati* le v pomenu »zatrjevati, behaupten«) je *zatrjato* in *zatrjalek*, -*lka* »zamašek« (Murko). Iz *zatekniti* »zamašiti« oz. iter. *zatekati* k *tekniti*, *tikati* »figere« je jvzh. štaj. *zatek* »zamašek«, *zatič*, *zatič*, *zatič*, *zatič* »isto«. O knjiž. *zamášek* (notr., kraš. tudi *zamäh*) glej *mašiti*. Dalje glej *třd*. M. S.

zatrenčati, -*ám* (v. pf.) »zaplesti, zmeštrati, zavozlati«, npr. *štreno z*. (polj.) in »zvezati« (Caf). Nejasno. M. S.

zatrëp (m.), g. -épa »Dachgiebel, Dachwalm«, tudi *zatrëb*, g. *zatrëba* »isto« (vzh. štaj.); drug pomen je »Erdwinkel«.

Nejasno; morda bi bilo mogoče primerjati lit. *tařp*, *teřp* »vmes«, *tãrpas* »presledek, luknja, jama«, lot. *stãrps*, *sterpis* »presledek«. S tem je že Schmidt, Voc. II, 139, 331, primerjal csl. *trapъ* »jama«, hrv., sb. *trap* »jama za spravljanje repe, vrt za buče, na novo obdelan vinograd« in pogosten mtpn. *Tarp*, kar z rezervo sprejema Fraenkel, 1061. To je najbolj verjetno iz ide. **ter-* »preko-račiti«, prim. lat. *terminus*, *termō*, *termen* »mejniki, meja, konec, cilj« (Specht, KZ LXVIII, 125; Fraenkel, l. c.). Dalje nejasno; zaradi obilice homonimnih osnov **ter-* je mogoče domnevati tudi mešanje različnih osnov (Bezljaj, Eseji, 83).

zátres (m.) »zaklad« (arhaično primor.; Jakomin, NS, 148).

Osamljeno. Pomensko najbližje je p. *zatrzesenie* »ogromna količina«, npr. z. *ludzi* »ogromno ljudi«. Za sln. bi bilo potrebno izhajati iz (rezultativnega) nomena actionis *za-trēs »stresanje« (= č. *zátřes* »stresanje; potres«) in rezultatивно »ogromna količina (natreslega)« > »zaklad« pf. glagola *za-trēs-ti »zatresti« = sln. *zatrěsti*, *zatrěsem* »začeti stresati«. Dalje glej *trěsti*, *trěsem*. M. F.

zatrít (adj.), f. -a »brez želja«. Glej pod *trt*. M. F.

zavāditi, *zavādin* (v. pf.) »zadeti« (pkm.; Novak, Slovar², 176), npr. *zavāditi jabolko s prvim lučem, strela ga je zavādila* (pkm.), tudi »zajeti, zagrabit« (pkm.); iz prvega pomena je verjetno *zavādka* (f.) »uganka« (pkm.).

Pomensko najbližje je č. *zavāditi o něco* »zadeti«, npr. *kámen zavādil o mne* »kamen me je zadel«, slš. *zavāditi* »po naključju se nečesa/nekoga dotakniti, v nekoga/nekaj suniti, zabiti«, gl. *zavādžić* »zadeti, dotakniti, oplaziti«. Psl. *za-vaditi je pf. k psl. *vāditi »tolči«, kar je lahko tako kot gr. ὀρέω »suvati, tolči« dolgovokalni iter. **uōdheje-* korena **uedh-* »suvati, tolči«, prim. sti. *vādhati* »tolči, udarjati, uničevati«, *vādhrī-* »skopljen«, gr. ἔθ-ρῖς-τομῖας, κρῖος (Hesych.), stir. *air-com-fed-* »poškodovati« (Machek², 674; Pokorny, 1115 s.; Mayrhofer III, 135; Frisk II, 1144; vsi brez sln. primera). Nazalizirana osnova **ue-n-dh-* se lahko ohranja v r. *vudnúti* »zbadati« (SRNG V, 238) in slš. *vāditi* »moriti« (Kálal, Sl., 756). Glej tudi *svāda*. M. F.

zava'jon (m.), g. -a »jajčna pena s sladkorjem« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 148).

Prim. hrv. *zavājun*, g. -ūna »vrsta slaščice iz jajc in keksov« (Dubrovnik; Bojanić-Trivunac, RDG, 113). Izposojeno iz trž. it. *zavaion* »vrsta napitka iz rumenjakov, sladkorja in vina, premešanih na ognju, šoto«, tudi *zabaion* »isto« (Pinguentini, 256, 254), ben. it. *zabagion* »isto« (Boerio, DV, 804), kar je prešlo v knjiž. it. *zabaióne* (15. st.), tudi *zambaglione* in *ciambaglione* in dalje v frc. *sabayon* in špan. *saballon* (Battisti-Alessio, 4103). Besedo se povezuje z lat. *sabaja* »pijača iz ječmena pri Ilirih, pivo«, tudi *sabaium* »isto« ilirskega izvora iz ide. **sab-* »sok«, kar se ohranja v stvn. *saf*, g. *saffes*, srvn. *saf*, nvn. s pristopom -i kot v *Obst Saft* in morda tudi v sti. imenu krave molznice *sabardhūk* (Walde-Hofmann II³, 456; Pfeifer, EWD², 1156). M. F.

zävber (adj. indekl.) »čeden, zal, lep« (kor.), tudi *žävber* »isto« in adaptirano *zävbrn*, -a, *žävbrn*, -a »isto«. Va-

rianta *žävber* je po diftongizaciji *ü* > *ou* (12. st.) > *au* (po l. 1250) prevzeta iz bav. srvn. *žauber*, vendar pred 16. st., ko je terminus ante quem bav. srvn. ž skoraj povsod preide v z. Varianta *zävber* je prevzeta iz nvn. *sauber* v 16. st. ali kasneje (Striedter-Temps, DLS, 250). Srvn. *süber* »čist«, sekundarno tudi »čeden, lep« < stvn. *sübar* je prevzeto iz lat. *sōbrius* »trezen« (Kluge²², 619; Pfeifer, EWD², 1169). Glej tudi *žävbrn*. M. S.

zavdāti, -ám (v. pf.) »zastrupiti, uročiti«, npr. *ciganske matere so mu bile zavdale; njena lepota je mladeniču zavdala*, in »povzročiti, prizadeti«, npr. *zavdati komu dosta (dela); to mu je zavdalo smrt* (bkr.), impf. *zavdājati*, subst. *zavdāja*, *zavdānje* »Vergiftung«, *zavdājalec*, -lca »Vergifter«, *zavdājálka* »Vergiffterin«, *zavdājávstvo* »Giftmischerei«, pri Jarniku in Gutschmannu tudi *zadāti* pomeni »zastrupiti«, drugje »povzročiti, dati (kaj slabega)«, npr. *zadati smrtno rano*, poleg »dati, oddati«, z. se »nameniti se«; v 16. st. *saudati*, *saudajati* (Trubar), v Registru kranjsko *saudati* za hrv. *otrovati*, v 17. st. *Krajlu fo hoteli saudati* (Janez Svetokriški), v 18. st. *šavdati* »veneno necare, oftrupiti«, *šavdajaviz* »veneficio, zupernk, s'strupom«, *šavdajauka* »venefica, zuper-niza«, *mu je šavdanu* »intoxicatus, oftruplen« (Kastelec-Vorenc), *šaudám* »venena praèber« (Pohlin), *sadati*, *savdati* »mit Gift vergeben« (Gutschmann).

Prim. stesl. *vđdati* »dati, dati naprej, predati«, csl. *zadati* »dati naprej, podidóvati«, star. hrv. *zaudati*, *zauđavati* »afficere«, npr. *Zavdajem ti fsměrtnu rānu* »afficio te lethali vulnere« (Belostenec), sbh. *zādati*, -ām »zadati (rano, skrb), dati«, mak. *zadade* »dati, naročiti (nalogo), zadati, povzročiti (rano, skrb)«, z. se »pojavi se«, blg. *zadám* »začeti dajati, postaviti, povzročiti«, z. se »pojavi se«, r. *zadátb* »dati, zadati, zastaviti (nalogo, vprašanje)«, ukr. *zavdáty* »dati, zadati (nalogo), poslati, narediti komu kaj hudega, prizadejati«, br. *zadác* »zadati, zastaviti (nalogo, vprašanje), ukazati, postaviti«, p. dial. *zawdač* »dati, podati«, č. *zavdāti* »dati, povzročiti, ponuditi pijačo«, z. *si* »napiti se«, gl. *zawdač* »dati, podati, predati« in »zastrupiti«, dl. *zawdaš* »dati, voščiti«, *někomu (z gadom) zawdaš* »zastrupiti«. Psl. **za-(vš-)dāti* »dati naprej, podati« > »povzročiti (nekaj slabega)«. Pomen »zastrupiti« se je v sln. in luž. lahko razvil pod vplivom srvn. *vergeben* »dati, darovati«, ki z dat. pomeni tudi »zastrupiti«. K pomenskemu prehodu »dati« (»dati nekaj slabega«) »zastrupiti« prim. tudi stvn., srvn. *gift* »darilo« > nvn. *Gift* »strup«. Dalje glej *dāti*. M. S.

zavet I (m.), g. -a »zavetje«, izpričano v 18. st. *savet* ob *savetje* »windstillor Ort« (Gutschmann) = *zavětje*, kar je knjiž. in širše izpričano, npr. črnovr. *zavětje* (Tominec, 243), pkm. *zavítje* (Novak, Slovar², 176). Sem denom. v. *zavetiti*, *zavetim* »ščititi«, izpričan le v 18. st. pri Pohlinu: *favétim* »schützen, annehmen«, in Gutschmannu: *savetim* »schütze, nehme an«; adj. *zavěten*, f. -tna »brezvetrn« poleg »v zaščito vzet, zaščiten«, od tod nomen loci *zavětšče* (n.) »zatočišče« in nomen agentis *zavetnik* (m.) »zaščitnik«, prim. v 18. st. *favětnu deíte* »od riharja, ali eniga Gospuda v'brambo vsět, cliens«, *favětnik* »contutor, patronus ...« (Kastelec-Vorenc), *favětnu deíte* »adoptivus« (Pohlin), *savetni otrok* »Schutzkind« (Gutschmann).

Prim. csl. *zavětije* »locus tectus, tranquillus«, hrv. kajk. *zavít* »zavetišče« (Vitezović), *zavjetje* »isto« (Belostenec, Jambrešić), *zavjetnik* »zaščitnik« (Vitezović, Jambrešić), mak. *zavet* »zaščita pred vetrom«, adj. *zave-*

ten, f. -tna »brezvetrn«, č. *závěť* »kraj, kjer veter ne pihaj; zavetje, zatočišče«, *závěti* »zatočišče« (Jungmann, Sl. V, 591). Izhodno *zavěť (m.) »brez vetra« (→ nomen loci (← kol.) *zavěťje (n.)) ima pref. **za-* »ne, brez ipd.« in subst. *věť (m.) v pomenu »veter«, ki se adjektiviziran ohranja v sln. dial. adj. *vetni* »vetrni« (korenska povezava Jarnik, Versuch, 7). Dalje glej *vetni*. M. F.

zavět II (m.), g. -*věta* »zagovor, zaščitni govor«, tudi »zaobljuba« (Caf) in po sbh. vzoru star. »zaveza (kot del Svetega pisma)«, denom. *zavetováti*, -*ijem* (impf.) »biti komu zagovornik, braniti (pred sodiščem)« (Caf, Vodnik, Cigale, Janežič), *zavětčič* »klient«. V sln. *zavětník* »Verteidiger, Vormund, Beschützer«, v 18. st. *šavětník* »patronus«, *šavětník* »tutor«, sta verjetno sovpadli prvotno dve nesorodni tvorbi, prva iz *zavěten* »zavarovan pred vetrom«, prim. *zavětje* »zaščita, varstvo« < »pred vetrom zavarovano mesto« (glej *zavet I*), druga iz *zavěten*, v 18. st. *šavětnu deite* »cliens, od rihtarja, ali eniga Gofpuda v'brambo všēt« (tako Miklošič, Lex. pal., 207) iz *zavětiti, česar iter. je stcs. *zavěštati* »pacisci«, sln. v Briž. spom. *od gego zavuekati* »illi renuntiandum esset« (II, 95–96) in česar postverbal je *zavět*.

Prim. stcs. *zavěť* »testamentum, pactum, decretum«, sbh. *závet* »zaobljuba, oporoka, zaveza (kot del Sv. pisma), dogovor«, *zavjetovati* »svečano obljubiti«, mak. *zavet* »zaobljuba, zaveza«, *zavešta* »zapustiti v oporoki«, blg. *zavět* »oporoka, testament, zaveza (kot del Sv. pisma)«, *zaveštaja* »zapustiti v oporoki«, r. *zavět* »zapuščina, volilo, oporoka, zaveza (kot del Sv. pisma)«, ukr. *zavít*, -*a*, br. *zavět*, -*u* »isto«, p. dial. *zawiat* »mejnik« (Karłowicz, SGP VI, 333), č. *závěť* »oporoka«, slš. *závet* »isto«. Postverbal od *zavětiti »govoriti za koga, govoriti komu v prid«, O nadaljnem sorodstvu psl. *větiti »govoriti«, *otě-větiti > r. *otvētiti* »odgovoriti« glej *svět II*. Tam navedeno primerjalno gradivo, stprus. *vaitiāt* »govoriti«, lit. dial. *vaitėnti*, *vaitėniū* »soditi, določati, urejati«, av. *vaē9-* »sodno določiti«, ne potrjuje dolgega korenskega vokalizma, ki se zunaj slov. pojavlja le še v lot. *vaicāt* »vprašati« (če semkaj, tako Blesse, KZ LXXV, 115 s.; Mühlenbach-Endzelin IV, 434, to z rezervo izvaja iz vprašalne partikule *vai* »li«). Semantično manj, akcentološko pa bolj pripriljivo Vaillant, RES XXIII, 154, ki domneva nepotrjeno psl. *věto »velnica« iz *věti »pihati, vejati« (k besedotvorju prim. *síto), denom. *větiti »vejati« > »diskutirati«, prim. k pomenu lat. *ventilāre* »mahati, vihteti« > »obravnavati, diskutirati, razlagati«. P., gl. *witać* »pozdravljati«, dl. *witaś* »isto«, kar z *větati povezuje Maretić, JA X, 134 s., ne spada sem, ker je to izvorno enako s csl. *vitati* »stanovati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1603). Dalje glej *odvētnik*, *věča*, *svět II*, -*večati*. M. S.

zavičāj (m.), g. -*a* »domovina« (Cigale, Zora).

Prevzeto iz hrv. *zavičāj* »rojstni kraj, dom, domovina« poleg »navada, običaj« (ARj XXII, 552 s.), kar je tvorjeno iz *zaviknuti se* »navaditi se« < *za-výk-nōti. Pomen »rojstni kraj« je najlažje razložiti prek *»kraj, na katerega je nekdo navajen«. V star. hrv. je tudi *običāj* izpričano v pomenu »rojstni kraj«, prim. *ostani mi s Bogom, malo Brihē građu, stari običaju* (ARj VIII, 334). K tvorbi prim. *običāj*. Dalje glej -*víknti se*. M. S.

zavíst (f.), g. -*i* »invidia«, adj. *zavisten*, -*tna*, *zavistljív*, -*íva* »nevoščljiv«, subst. *zavístnik*, f. *zavístnica* »nevoščljiv človek«, abstr. *zavístnost*; v Briž. spom. *ili u lsi, ili itabe ili zauiziti* »sive mendacio, sive furto sive invi-

dia« (I, 15); v. *zavíděti*, -*im* (pf.) »invidere« in »zameriti« (impf.) »sovražiti«, *zavíděti*, -*am* (impf.) »invidere« in »zlo hoteti, sovražiti«, adj. *zavídljív*, -*íva* in *zavíden*, -*dna* »invidiosus«, subst. *zavíd*, -*ída* »invidia«, bkr. *závid* »zlohotočnost«, v 16. st. *favíditi* »invidere«, *šavidliv* »zelotypus« (Megiser), v 18. st. *šaviditi* »aemulari«, *šaviditi* »zelare«, *šavidliu* »invidiosus« (Kastelec-Vorenc), *šavidam* »invidere«, *šavid* »invidia« (Pohlin), *šavidam* »beneide«, *šavidliu* »neidig«, *šavid* »Neid« (Gutsmann).

Prim. stcs. *zavíst* »invidia, aemulatio«, *zavíděti* »invidere«, *zavída* »invidia«, sbh. *závist*, -*i* »invidia«, *závidjeti* »invidere«, mak. *zavíst*, *zavídí*, blg. *zavíst*, *zavídja*, srblg. *jako závisti radí* (Hock, FME II, 197), r. *závist*, *zavídovat*, str. *zavíst*, *zavísti radí* (Ušakov, 123), ukr. *závyst*, *zavídúvaty*, br. *zavídavac*, p. *zawisć*, *zawidzieć*, č. *závist*, *záviděti*, slš. *závist*, *závidiet*, gl. *zawisć*, *zawidzjeć*, dl. *zawisć*, *zawizęś*. Psl. *zavíst je nomen actionis od *zavíděti »zavíděti« z *za-* v pomenu »napačno, nepravo, krivo« kot v *zapráviti*, *zavozítiti* in *viděti »videre«, prim. k pomenu lit. *pavíděti* »zavíděti«, lat. *invidere* »isto«, pa tudi it. *vedere di mal' occhio* »nenaklonjeno gledati«, av. *nipašnaka-* »zavisten« k *(s)pek- »gledati« (Miklošič, 390; Vasmer I, 437; Walde-Hofmann I, 713; Fraenkel, 557; Pokorny, 1125 s.). R. *zavíděti* in ukr. *zavíděti* »zagledati« izkazuje drug pomen pref. *za-*, prim. sln. *zavglédati*, r. *zavgljádúvat*. Dalje glej *viděti*, *nenavíst*. M. S.

zavítar (m.), g. -*ja* »jezuit« (roč. kor.; Šašel, RNB, 148), tudi goriš. *zavítar* »isto« ob *jezvitár* (Štrekelj, Görz., 414).

Obliki sta gotovo nastali iz *jezuitár* »jezuit«, verjetno prek redukcije *jevítar in ljudskoetimološke naslonitve vzglasnega dela na pref. *za-*. Izhodno *jezuitár* »član reda Jezusova družba, ki jo je l. 1534 ustanovil sv. Ignacij Loyola« je domaća tvorjenka iz *jezuit* »isto«. Slednje je izposojeno iz n. *Jesuit*, to pa iz poznolat. *jesuita* »jezuit«, kar je s suf. -*ita* < gr. -*ιτης* tvorjeno iz *Jesu*, prim. it. *gesuita* : *Gesù*. M. F.

zavod (m.), g. -*a* »za krčenje ograjen kos gozda, kjer se drevje olupi ali uniči s požarom in se nato nekaj let uporablja za setev in pašo«, pogosto v urbarjih 15.–18. st. pisano *sauadt*, *sauoth*, *Sauod*, *Sauoden*, *Sauodi*, *Souot* (Bezljaj, SR VIII, 13, IX, 180; SVI II, 332), n. *Einfang*, danes le še dial. *zāvodi* (m. pl.) »novine« (Vitanj). Pletersnik pozna *zavod* »gozdna parcela, mlad nasad, lovski revir«. Izpričano tudi v tpn. *Zāvodna*, prvič v 15. st. *Zawoden*, *Zāvodno*, *Zavoda*, *Zavoje* (< *zavodjane) in mtpn. *Zavod*, *Zavodi*.

Prim. stsb. *zavod* »ograja, meja« (11. st. v Dalmaciji in Istri; M. Kos, Rad CCXL, 123; Mažuranić, Prinosi, 1672), pomen se po smislu tekstov ne razlikuje bistveno od sln. Sestavljeno iz *za* + *vodě k *vesti, *vedq; napak razlaga imena Miklošič, ONappel., 115 (< *voda). Prim. sln. *navod* »komisija«, stsb. *razvod* »isto«, r. *návod* »davek«. Izpričano je tudi r. csl. *zavodě* »cursus« > lit. *zavadas* (Miklošič, Lex. pal., 206). Toda knjiž. sln. *závod* »ustanova, inštitut« je izposojeno iz č.

zavōlek (m.), g. -*lka* »vozel« in »vsaka zamotana stvar, npr. tožba«, z možno standardizacijo *zavōlek* za dial. *zauilek*, -*lka* (Podkrnci; Erjavec, LMS 1882–1883, 270, ki dodaja: »nejasna beseda«).

Tvorba izgleda deverbalna kot sin. *zadržček*, -*čka* »vozel« (Fram) iz *zadržiti* »zadržniti zanko, narediti vozec,

vendar ustreznega glagola v sln. in drugih slov. jezikih ni zaslediti. Ukr. *zavolikáty, -áju* »zategniti« je namreč po vsej verjetnosti sekundarno iz *zavolokty* »isto«. Druga besedotvorna možnost je izvajanje iz prep. zveze *za (v)ol-. Kurkina, DS, 69 s., pritegne sln. *bóvec* »guba« v Bezlajevi interpretaciji kot *ob-vol-ъcb (glej *bóvec*), štaj. *vôleki* »ledvice« (mariborska okolica), sbh. *vólja* (Skok), *vólja, vólja* (Rečnik SANU II, 779) »golša pri ptičih«, r. dial. *valšē*, ukr. *vólo*, br. *vólja, vólse, vóle, vólo*, p. *wole, wól*, star. *wul, wola*, č. *vole* »isto«, r. dial. *valók* »izrastek na drevesu« in dalje sln. *óbel*, sbh. *óba*, r. dial. *óblyj*, č. *oblý* »obel« < *ób(v)ěls ter lit. *apvalius* »obel, okrogel«, *vālas* »obroba pri tkanini«, *valinỹs* »isto, okrog čepice našit trak«, *vėlti* »valiti, kotaliti, tolči, mikati (prejo), zaplesti« iz ide. korena *uelH- »valiti, valjati, kotaliti«. Glej tudi *vôleki*. M. S.

zavóljo (praep. z gen.) »zaradi, wegen«, navadno proklitično *zavóljo* in reducirano *zavólj*, dial. *zavól*, poudarjeno *zavól* kakor v *dovólj, dovólj* < *do volje, bálj* < *bolje, ták* < *toliko, dól* < *dalje* (Ramovš, Zbrano delo I, 123, Slavia IV, 148 = Zbrano delo II, 348, ZSIPh II, 313 = Zbrano delo II, 628), pkm. *zavóló* »zavoljo, zaradi« (Novak, Slovar², 176); v 16. st. *fa volo Juiga Synu; fa vola Iefufa* (Trubar), *fa volio* »wegen« (Megiser), v 17. st. *zhudna je bila mana sa vola nje flakusti* (Janez Svetokriški), *ša volo* »ob«, *ša tega volo* »propterea« (Kastelec-Vorenc), *favol, favle* »ob, propter« (Pohlin), *savolo* »wegen« (Gutsmann), *sa volo pokoja* »um des Friedens willen«.

Kakor star. hrv. *zavólj, zavólju* (prep. z g.) »zavóljo« (ARJ XXII, 594), dial. *zāvólj, zāvólj* (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 373) kalk po n. um (*jemandes/einer Sache*) *willen* (Miklošič, VGr. IV, 253), kar vsebuje otrdeli akz. od *Wille* »volja« < srvn. *wille* < stvn. *willio* < germ. *weljan-, prim. tudi s tmezo sln. za *božjo voljo* »um Gottes willen«. Dalje glej *vólja*. M. S.

zavornek (m.) »Delphinium«; navaja za Benečijo Pellegrini, FPF, 388, poleg sin. *škrjanček, ostročnik, ptičice, motikica, ajdovsko zelje, Elijev voz*.

Najbolj verjetno ustreza to hrv. *žavoranak*, g. -nka, r. *žavoronkina nožka* »Delphinium«, kar je prevod za staro lat. *pes alauda*, n. *Lerchenklau(w)e*. Torej je r., br., ukr. *žavoronok* »Alauda«, plb. *zevornák* pustilo svoje sledove tudi na jugu. Etimološko nejasno: po mnenju nekaterih avtorjev prevoj h *gávran* (Vasmer I, 408). Tudi za r. sin. *skovoronok* »Alauda« najdemo sb. *skovranac, skovranjac* »Sturnus vulgaris«. Glej tudi *škrjánec* in *sraconóga*.

zavrělec (m.), g. -lca »Achillea millefolium« (štaj).

Cvetoča zel se v ljudskem zdravilstvu mdr. uporablja kot vulnerarik in hemostatik (Petauer, LRB, 15), zato je treba kot pri *zavfl* »Lysimachia nummularia« izhajati iz *zavrěti* »ustaviti, zadržati«, vendar z analognim vokalizmom po prez. in inf. K semantični motivaciji prim. *skorčcelj*. Dalje glej *zavfl, -vrěti*. M. S.

zavfl (m.), g. -a »Lysimachia nummularia« (štaj; Erjavec, LMS 1879, 129).

Verjetno substantivizirani pret. ptc. od *zavrěti* »ustaviti, zadržati«, ker so zel te rastline v ljudskem zdravilstvu med drugim uporabljali kot vulnerarik, antidiarolik, antidizenterik in proti premočni menstruaciji (uporaba navaja Petauer, LRB, 348). K semantični motivaciji

prim. star. hrv. *ustav-krve* »Lysimachia«, kar navaja Šulek, Im. bilja, 426, po rokopisnih beležkah iz 18. st. iz izvoda knjige Herbario nuovo di Castore Durante (Benetke 1717), ki ga hrani frančiškanski samostan v Visovcu pri Skradinu, in n. dial. *Kreisend Wundkraut* »Lysimachia nummularia« (navaja Marzell, Wb. Pfln. II, 1507). Dalje glej *-vrěti*. M. S.

zavrta (f.) »Origanum vulgare« (Šulek, Im. bilja, 454, po Freyerju), tudi *zabrta* »isto« (Šulek, o. c., 452, Freyer po Brekerfeldu) in *ksaberta* (Šulek, o. c., 180, Freyer po Brekerfeldu).

Zaradi alternacije -v- : -b- in variante *ksaberta* verjetno izposojeno iz nepotrjene nemške predloge, morda iz *gesauberte »očiščena, čista«. Glej sin. *tošta, bôlmet* in dalje *žávbrn*. M. F.

***zažiglati**, -am (v. impf.) »zapečatiti«, samo v 16. st. *fahlglati* »versigeln, besiglen, verpitschiren, figillo« s pripombo, da je beseda kor. (Megiser).

Prevzeto in v pref. prevedeno iz srvn. *versigeln* > n. *versiegeln* »zapečatiti« k *sigel* »pečat«, kar je iz lat. *sigillum* »isto« in »kipec, podobica«, dem. od *signum* »znak« (o tem Kluge²², 671 s.). Domnevanje domače tvorbe iz žig (tako M. Furlan, ustno) je iz besedotvornih razlogov malo verjetno. Glej tudi *žégen*. M. S.

zažlófiti, -ófim (v. pf.), samo v zvezi *zažlófiti usta* »zapreti usta« (Krelj).

Ekspr. iz *zalópitii* »zapreti, zaloputniti« k *lópiti* »ploskniti, udariti«. K ekspr. fonetiki, pristopu ž- in -p- > -f-, glej primere pri *žlófati*. M. S.

zbandižanje (n.) »pregnanstvo«, v 17. st. izpričano pri Skalarju: *o dusha leto toie sbandižane ni blo bres urfaha* (Oblak, LMS 1890, 234); brez redukcije v vzglasju *izbandižati*, -am (v. impf.) »pregnati, izgnati«, npr. *i. greh iz srca* (Japelj; citirano po Pleteršniku I, 300) poleg *izbandičati*, -am »isto« (Hipolit; Pleteršnik, l. c.) L. 1607 pri Alasiju *bandizet* »bandire« [*bandižat*] in v 18. st. *bandižhanie* »relegatio, prózh pol'lanie« poleg »contumacia, nepokornoft, terdovratnoft«, *bandižhán* »bannum, bandyt« (Kastelec-Vorenc).

Prim. hrv. *bandižati*, -ám »pregnati« (Marulić, *bàndiža* »vagatio« (Lika, Gospić z okolico) poleg *bantižati*, -am »isto« (Belostenec, Jambrešić, Stulli), v Ozlju *zbandižāt* »izgubiti (o žogi)« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 417), oboje s t namesto pričakovanega d, morda pod vplivom hrv. *bánta* »neprijetnost, nadloga; globa« < madž. (Skok I, 106, 108). Sln. in hrv. *bandižati* je bilo izposojeno iz ben. it. *bandizar* »pregnati, poslati v izgnanstvo«, it. v 14. st. prvič zabeleženo *bandeggiare* »isto« (Skok I, 106), kar je denom. od *bando* »pregnanstvo, azil«, srlat. *bandum* »isto« (l. 796), izposojenke iz got. *bandwa* »znak« (Battisti-Alessio, 424, 425). Drugačen denom. je it. *bandire* »pregnati, poslati v pregnanstvo« in od tod substantiviziran it. ptc. *bandito* *»pregnan« > »kdor je poslan v izgnanstvo« → »morilec, kriminallec«. To je verjetno prek n. prešlo v sln. *bandit* »razbojnik«, toda v 18. st. izpričano *bandyt* (Kastelec-Vorenc) je zaradi pomena »pregnan« gotovo izposojeno iz it. Glej tudi *bánda*. M. F.

zbedren (adj.), f. -a »šepast«. V 18. st. kot *fbèdren* »claudus« izpričano pri Kastelec-Vorencu, toda pri Pohlinu: *fbèdran* »krumfüßig«, *fbèdrim se* »krumfüßig werden«, in Gutsmannu: *šbedrim se* »werde krummfüß-

fig«. Sem simpleks *bedřiti se, -im se* (impf.) »šepati«, *bedřati, -ām* »isto«.

Prim. hrv. *běđriti se, bēđřim se* »šepati« (Mikalja, Della Bella, Belosteneć; ARJ I, 223). Izhodna tranz. denom. v. *bēđřiti/*bēđřati k psl. *bedřo (n.) »femur« s pomenom »šepati« sta bila prvotno verjetno uporabljana za označevanje šepavosti živine, kjer je ta najbolj vidna po neenakomernem premikanju beder/stegen. Sln. *zbedren* je iz ptc. pret. pas. *jbz-bedřens ← v. *jbz-bedřiti »bedro/stegno navzven premakniti«. Dalje glej *bēđro*. M. F.

zbiľja (adv.) »dejansko, resnično« (Miklošić, Janežić), »a propos« (Janežić, bkr.).

Prim. hrv. *zbiľja, zbiľja* poleg *zbiľj, zbiľje* in *nāzbřlj*, star. *nazbiľja* ter *nazbiľje*, čak. *zbiľjā* (Vrgada) »isto«, tudi subst. *zbiľja* (ARJ), *zbiľja* (Anić) »stvarnost, resnica, resnoba«. Rešetar, JA XXXVI, 548, izhaja iz sintagme **sъ byl'ę* k sbh. *bil* »resnica, stvarnost« < *bylb, kar je abstr. od ptc. *bylb k *bylti »esse«, s čimer večinoma soglaša Skok I, 160, prim. *ako si se ti šale* (= *s šale*) *ženio, ja sam se zbiľje* (= *s biľje*) *udavala*. Sln. adj. *ozbiľljen, -ljna* »resen, resnoba« je prevzet iz hrv. *ožbiľjan* »isto«, kar Skok, I. c., izvaja iz sintagme *od zbiľje*. Dalje glej *biti* »esse«. M. S.

zbōg (prep. z g.) »ob, quam ob rem, propter, causā; zaradi« (pkm., dol.), tudi *zbōga* »isto« (pkm., dol., istr.) in samo pri Navratilu *zbōk*.

Prim. sbh. *zbōg*, dial. tudi *zbōg, zboga* (ARJ XII, 664), hrv. čak. *zbōg* (Brać; Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1385), *zbōgu* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 242). Izhajati je treba iz prep. zveze *sъ boga, v kateri je prep. *sъ (z g.) v kavzalni funkciji (< »od zgoraj navzdol«) kakor v sbh. *stōga* »zaradi tega«, subst. *bōgs pa verjetno še v pomenu »delež, stvar«, tako kot v lat. *causā* »zaradi« (z g.), kar je iz abl. od *causa* »vzrok« > »zadeva, stvar« (Gluhak, HER, 693 s.). Iz *bogъ v pomenu »delež, usoda, sreča« izhajata že Berneker I, 167, in Bezljaj, JiS XVI, 265 = ZJS, 684, ki domneva akz. cilja *sъbogъ »po svojem deležu, po svoji usodi, na svojo srečo«, vendar *sъ neprečljivo povezuje s sti. *su-* »dober« in psl. **sъ-* v *sъmьrtь, *sъdorvь. Manj verjetno Skok I, 180 s., ki izhaja že iz pomena »deus« in primerja it. *per l'amor di Dio* »za božjo voljo«, saj to pomensko ne ustreza. Odpad izglasnega -a razlaga Skok, I. c., z vplivom odpada -a v g. sg. d. obl. adj. in s kakofonijo, ki bi nastala v *zboga toga. Ker bi oba argumenta zadoščala le v sbh., ni izključeno, da je -a odpadel po analogiji z dubletami tipa sbh. *uz* : *uzā* < **vz(š)* (ta argument ne zadošča za pkm. in kajk.) in ker je večina prep. monosilabičnih. Akcentuacija ni relevantna, ker je prep. praviloma proklitična. Iz *bogъ (v nedefiniranem pomenu) izhaja že Miklošić, 16, ki prep. z rezervo poveže s sln. *zbogati se* »pokvariti se, izpriditi se« < *jbz-bog-ati, to pa kaže na *bōgs »delež, stvar«, prim. podobno motivirano *izpriditi* (Bezljaj, I. c.). Napačno Kopečny, ESS I, 296, ki te sln. in sbh. prep. sicer kot nepregledne izvaja iz *bōkъ »latus«. Dalje glej z *II, bōg I–II*. M. S.

zbōr (m.), g. *zbōra* »collegium, conventus, concilium, chorus«, dem. *zbōrec, -rca*, danes *zbōrček*, denom. *zborovati, -ijem* »consilium habere«, adj. *zbōren, zbōren, -rna* »Versammlungs-, Kollegial-, Chor-«, od tod *zbōrnica* »conventiculum, camera«, *zbōrnik* »član zborā« in »collectanea«, današnje *zbōren, -rna* »nanašajoč se na

najvišjo zvrst knjižnega jezika« (SSKJ V, 840) je iz *izbōren*, prim. že v 18. st. pri Kastelec-Vorencu *šborn* »selectus, isbrān« iz *šbor* »electio, selectio« poleg *šbrati, išbrati* »seligere«. V 16. st. *s'boriřzhe* »mesto zborovanja« (Bohorić), v 18. st. *šbōr* »concilium«, *šbornik* »elector« (Pohlin), *šbor* »Versammlung« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъborъ* »conventus, concilium, chorus«, sbh. *zbōr*, g. *zbōra* (poleg *sābor* po inf. *sābrati* < *sъbьrāti), mak. *zbor* »isto« (pogosteje z drugim pomenskim razvojem »beseda«, znanim tudi v sbh.), blg. *sъbōr*, r. *sbōr, -a* »zbiranje (pridelkov, prispevkov, davkov)« (poleg *sobōr* »sinoda, katedrala« < csl.), ukr. *zbir*, g. *zboru*, br. *zbōr, -u*, p. *zbōr*, g. *zboru* »cerkveni zbor, protestantska cekvena občina«, č. *šbor, -u* »zbor, shod, skupina«, slš. *zbor, -u* »zbor, vojaška skupina«. Psl. *sъbōrъ »zbiranje« je nomen actionis (> nomen acti) od *sъbьrāti, *sъbьrěšь »zbrati« iz **sъ-* »skupaj« in *bьrāti »nabirati, zbirati«. Simpleks *bōrъ < ide. nomen actionis **bhōro-* »nošnja« se pomensko različno specializiran ohranja v sbh. *bōr*, g. *bōra* »guba« (pogosteje *bōra*, kar tvorbeno ustreza gr. φορᾶ »nošnja«), blg. dial. *bōr* »zbor«, str. *borъ* »vrsta davka«, r. dial. *bor* »lov, zbiranje, trgovanje«, ukr. *bir, -u* in *ōru* »davek«, stč. *bor* »krdelo, truma, shod«. To ustreza gr. φόρος »prinašanje, prinos, davek«, sti. *bhāra-* »pridobitev, dobiček, plen, breme«, alb. *bar* »trava, zelišče«, lit. *bāras* (4. a. p.) »red pokošene trave ali žita, parcela«, lot. *bars* »red pokošene trave ali žita, množica, čreda, peščena sipina v rečnem ustju«. Ide. prez. *bhēreti (sti. *bhāriti*, gr. φέρω, lat. *fero*, idr.) iz korena **bher-* »nesti« se je v psl. *bьrāti, *bьręq prek »prinašati« pomensko specializiral v »zbirati (pridelke, dobrine)« in od tod v sln. pod vplivom n. *lesen* in lat. *legere* v »čitati«. Osnovna literatura: Miklošić, 9 s.; Berneker I, 75 s.; Trautmann, BSW, 31; Vasmer II, 585, 685; Fraenkel, 34 s.; Pokorny, 128 ss.; ES II, 218. Glej tudi *rāzbor I, sōbra* in dalje *brāti, brēme, brēja*. M. S.

zbōžen (adj.), f. -žna »ubožen« (pkm.).

Zaradi sin. *ū-bogъ v sln. *ubōg* (→ *u-božьnъ) in *ně-bogъ v sln. *nebōg*, oboje s pref. v funkciji nikalnic, je treba izhajati iz *jbz-bogъ »brez deleža« (→ *jbz-božьnъ) s pref. **jbz-* v pomenu »brez« in *bōgs »delež«. K pomenu »delež« prim. sti. *su-bhāga-* »z dobrim deležem«, kar ustreza psl. *sъbogъ v kol. *sъbožьje = č. *zboží* »bogastvo«, stč. *sbožie* »isto«, *sbožnyj* »bogati« itd. (Machek², 712; Mayrhofer, EWA II, 239 s.). Dalje glej *ubōg* in *bōg I*. M. F.

zbrīnc (m.), g. -a »vrsta švicarskega sira« (Srećko Šabec, Osnove sirarske tehnologije, 1964, 10). Izposojeno iz it. *sbrinze, sbrinzo* »vrsta švicarskega sira«, dial. *formāi de sbrinz* »isto«, *sbrinz* (Milan). Izhodišče poimenovanja je švic. tpn. *Brienz* v bernskem kantonu (Battisti-Alessio, 3358). M. F.

*zbroja (f.) »bojna oprava, orožje«, samo v 18. st. *šbrōja* »armatura« (Pohlin), *šbroja* »Rüstung« (Gutsmann).

Ker besede ni zaslediti niti v star. niti v mlajših sln. besedilih in tudi ne v drugih jslv. jezikih, je najverjetneje Pohlinova izposojenka iz č. *zbroj, -e* (f.) »oklep, vojaška oprava, orožje«. Iz č. je tudi slš. *zbroj, -e* (f.) »bojna oprava, viteška oprema« in p. *zbroja* »isto«. To je postv. od č. *zbrojiti* »oborožiti, opremiti« k *brojiti* »ugovarjati, upirati se, besneti, hujskati«, prim. gl. *brojic* »zapravljati«, dl. *brojs* »isto«, stp. *broic* »jeziti se, besne-

ti«, r. dial. *bróitb* »premikati«, ukr. *bróity* »uganjati norčije, norce briti«, kar imajo za denom. od *brojbs, nomena actionis od *bríti »rezati« (Schuster-Šewc, HEWb., 69; Rejzek, ČES, 91 s.). Druga besedotvorna možnost je domnevanje iter. *brojiti neposredno iz *bríti, *brjěšb < **bhrějHe/o-*. Fonetično in tipološko manj verjetno Machek², 68, ki domneva izhodišče v l. sg. *brojō, kar naj bi nastalo po metatezi iz *borjō k *boríti. Dalje glej *brojiti*. M. S.

zdāj (adv.) »nunc, repente«, *zdājci* »repente, statim«, *zdāka*, *zdākar*, *zdājčki* »recenter« (Caf), *zdājka*, *zdājkar* »isto« (Podkrnci), *zdāc*, *zdāci*, *zdāčka*, *zdāčkar* »isto« in »davi«, adj. *zdānji* »praesens«, *zdāšnji* (Krelj), danes *zdājšnji* »isto«, pri Cafu *zdāčišnji*, *zdākašnji* »rerens«, abstr. *zdānjost* »praesentia«, dial. gor. *zděj*, *děj*, bkr. *zdāj*, obsoško *zdā*: (Logar, DJR, 140), pkm. *zdāj* (Novak, Slovar², 177), štaj. *zāj*, v 16. st. *fdai* (Trubar), *sdaj* »nun, modo, jam«, *sdaizi*, *fdajzi* »statim, quamprimum« (Megiser), v 17. st. *sdaj* (Janez Svetokriški), v 18. st. *sdai* »nunc«, *fdajzi* »desubito, illico, mox« (Kastelec-Vorenc), *fdājé*, *fdajzi* »alsbald, illico«, *sdai* »jetzt«, *sdain* »jetzig« (Gutsmann); z ohranjenim polglasnikom, kar je tendenca v prvem zlogu dvoizločnic s kratkonaglašeno ultimo (Greenberg, HPSL 99 = ZGSJ, 111), tudi *sedāj*, *sada*, ben. *sāda* »nunc«, adj. *sedānji*, *sedāšnji* »praesens«; kor. *sāda* (Sele), cerklj. *sōda* (Ramovš, Zbrano delo II, 200), v 16. st. *sada*, *sada* »nunc« (Megiser), adj. *per tih starih inu fadanih prauih kerszhenikih* (Trubar), lok. sg. m. *vfadanimj* (Krelj), v 17. st. *fadai* »adeflo« (Alasia), *fedaj*, *sadai* (Janez Svetokriški), v 18. st. od *fadai* »adhinc« (Kastelec-Vorenc), *feda*, *fedai* »jetzt«, *fedain* (Gutsmann).

Prim. sbh. *sāda*, *sād*, hrv. čak. *sadā*, v Posavini *sāda*, *sāda*, star. hrv. tudi *zda* (ARJ XXII, 685), stsb. *sdā* »nunc« (poleg *sbde*, *sbdi* »isto«), *sdanb*, *sbdašb* »qui nunc est« (Daničić, Rj. III, 232 s.), star. blg. v 17. st. *sōda* (Vondrák, VGr.² II, 335 s.). Izhajati je treba iz *sb-dā, kar vsebuje demonstr. pron. osnovo *sb »ta« < ide. **k'i-* in part. *-da* < ide. *-dā* (Ramovš, Zbrano delo II, 331), v sln. delno z dodatnimi part. *-j*, *-ka*, *-ci*. Sodeč po lit. *šedā* »tedaj« < **k'e-dā* je psl. *sdā nastalo iz nepotrjenega *sedā pod vplivom vokalizma adv. *sbga »zdaj«, *sbdē »tukaj«, prim. podobno *tsdā iz *todā in *ksdā iz *kodā. Manj verjetno Kopečny, ESS II, 623 ss., ki rekonstruira **sog(s)da*, saj taki rekonstrukciji nasprotuje paralelna tvorba *todā, analogno *tsdā > sln. *tedāj*, v čemer zaradi ukr. *todī* ni mogoče izhajati iz **togsd-*. R. csl. *segda* »mogoče, možno« < *zdaj« vsebuje *-g-* po adv. csl. *sbga »zdaj«, mak. *sega*, star. blg. *sōga* »isto«. Dalje glej *s I, *zdē* in o tvorbi *tedāj*. M. S.

zdē (adv.) »tu« (rez.), Pleteršnik navaja po Cafu tudi z ojačevalno partikulo *zdēkaj* »tukaj« in adj. *zdēšnji* »tukajšnji«.

Prim. stcsl. *sbde*, *s'de* »hic«, csl. tudi *sbdē*, *zdē*, *ždē* »isto«, str. *zde*, č. *zde*, star. slš. *zde* »isto«. Psl. *sbdē »tu« je s sufiksom za tvorbo lok. adv. < ide. *(*n*)*dhe* tvorjeno iz demonstr. pron. osnove **k'i-* > psl. *sb »ta«, prim. enako tvorbo iz interogativnega pron. *ksdē »kje« < **k'u-dhe-*, sti. *kūha*, av. *kudā*, lik. *cudī*, lid. *kud*, kimr. *cwt*, osk. *puf*, umbr. *pufe* »kje«. Sln. *zdikaj*, samo v 16. st. *eniga fdkai*, *eniga tamkai* (Trubar), kaže ali na *sb-di-ka-jb, v čemer bi bil *-i-* pod vplivom lok. *i-*jevskih osnov, prim. csl. *sbdi* »zdaj«, *ksdi* »kdaj«, ali na *sbdē-ka, kar bi kakor csl. *sbdē*, *zdē* kazalo na po lok. temat-

skih nominalnih osnov analogni *-ē-*, prim. tako sbh. *gdjē*. Enako sln. dial. *ozdi* »tu« (Jagić, JA I, 432), kjer je *o-* deiktična partikula, primerljiva z ukr. *os'de*, *o'zde*, *ozdeka* »tu«. Z deiktično partikulo *se je tvorjeno str. *sbde*, r. *zdsb*, stč. *zde* »tu« (Miklošič, 205; Vasmer I, 450; Kopečny, ESS II, 624). Glej tudi *s I, *zdāj*. M. S.

zdēla (f.) »skleda« (vzh. štaj.), tudi bkr. (Šašelj, Biser-nice I, 321).

Prim. hrv. *zdjēla* »isto« (Vuk), čak. *zdīla*, dem. *zdīlica* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1386), tudi *zdēlo* (Bednja). Izhodno *sksdēla (po premetu *sksdēda > sln. *sklēda*) je bilo izposojeno iz lenirane rom. oblike *scudella, prim. it. star. *scudella* poleg knjiž. *scodella* (> sln. *skodēla*), iz lat. dem. *scuella* »skodelica« k *scutra* »ploščata skleda, skodela« (Skok III, 645 s.; Battisti-Alessio, 3406). Glej tudi *skodēla*, *sklēda* in *škūndra*. M. F.

zdēlo (n.) »nekaj začaranega, uročenega« (Janežič, Miklošič, Caf), npr. *zdēlo sem prešel* »ich bin an miras Verhextem vorübergegangen« (Zalokar), »es ist etwas angehext worden« (Metelko), *pot so vam zacoprali in zdēlo napravili* (Jurčič), tudi *vzdēlo* »Beschreibung, Verhexung« (Caf).

Brez znanih paralel. Verjetno retrogradna tvorba iz *vbz-dēlati »narediti proti«, prim. sb. dial. *uzdjelovati* »narediti kaj proti komu« (v tem pomenu navaja ARJ XX, 299, po Popovičevem slovarju, kjer pa je sb. beseda prevedena z »rückwirken«; prim. drugačen pomenski razvoj v csl. *vzždělovati* »operari«). Domnevanje post-verbala iz *jbz-dēlati > sln. *izdēlati*, *zdēlati* »utruditi, narediti komu kaj hudega« je možno domnevati le ob nedokazljivi predpostavki, da je Cafov zapis *vzdēlo* hiperkorekten. K retrogradni tvorbi prim. r. *sdēlo* »konec, uspeh« (navaja Dal', Slovar² IV, 168) iz *sdēlatb* »narediti, storiti«.

Sln. *dēlati*, *dēlam* »facere, agere, operari« je denom. od *dēlo* »labor, opus, operatio, actus«, prim. stcsl. *dēlo* »opus, operatio«, sbh. *djēlo* »opus«, mak. *delo*, blg. *dēlo* »opus, operatio«, r. *dēlo*, ukr. *dilo*, p. *dzielo* »opus, operatio«, *dziato* »top, kanon«, č. *dilo* »opus, operatio«, *dēlo* »top, kanon«, slš. *dielo* »opus, operatio«, gl. *džēlo*, dl. *žēlo* »isto«. Psl. *dēlo < **dhēH-lo-* je nomen actionis iz baze **dheH-* »položiti, postaviti« poleg »izdelovati, delati«, prim. toh. A *tālune* »postavljanje« (Čop, Razpr. SAZU VIII, 100). Pomen »delati« pri tem korenu izkazuje še stvn. *tuon*, ags. *dōn*, lat. *facere*, pf. *fēcī* »delati« in stlit. *demi* »postavim, delam« (SP III, 139 ss.; ES V, 7 s.; Pokorny, 235 ss.; LIV, 117 s.) in potrjuje ural. sorodstvo, fin. *teke-*, *tee-*, laponsko *dākkā*, *dāyā* (Čop, Razpr. SAZU VII, 10, po Collinderju). Glej tudi *-delj* in dalje *zadēti*. M. S.

zdēnec (m.), g. *-nca* »fons«. Znano le v dial., prim. *zdēnc* »studenec« (Ročinj; SLA), *zdēnc* (Brdice pri Kožbani, Železniki, Velika Dolina, Metlika, Adlešiči, Preloka, Miklavž pri Ormožu; SLA), tudi »vodnjak« (Gibina; SLA), in prvič zabeleženo v 18. st. pri Gutsmannu: *sdenz* »Brunn, frudenz«.

Vse substantivizirano iz ptc. pret. pas. *stzdēns »hladen, mrzel«, prim. hrv. *zđen* »isto« (ARJ XXII, 688) in *zdānēc* »vodnjak« (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 1956, 298). Dalje glej pod *studēnec*. M. F.

zđēti se, *zđim se* (v. impf.) »videri, praevidere, opinari; scheinen, vorkommen, dünken« s subj. v dat., npr. *ti*

se meni boljši zdiš »potior es mihi«, *meni se zdi* »mihi videtur«, v podobnem pomenu *dozdévati se*, -am se (impf.); pf. *zazděti se*, impf. *zazděvati se*, subst. *zdětev*, -tve »mnenje«, *zděnje*, *zděnje*, *zdějte* »Dünnel, Dafürhalten, Schein«; s progresivno asimilacijo v rož. *stí se ma* (Ramovš, Hgr. II, 223); v 16. st. *se sđeiti* (Trubar), *sđeiti* »bedüncken, putare« (Megiser), v 17. st. *se meni sđij* (Janez Svetokriški), v 18. st. *sđeiti* »putare«, *se enimu sđeiti* »opinari«, *mi se je sđeitu* »praevidi« (Kastelec-Vorenc), *sđy se mēni* »adopinar, videtur mihi«, *sđeim se* »stolz thun, effერი« (Pohlin), *sđi se meni* »es dünkt mich«, *sđim se* »bin stolz« (Gutsmann).

Prim. p. *zdać się* »zdeti se«, stč. *sdiēti sě*, *diēti sě*, č. *zdati se* »isto«. Izhajati je treba iz psl. *sđēti, -*děješb*, kar je v pomenu »operari, conficere« potrjeno v csl. *sđēti*, -*děješi*. V sln. so na prez. utegnili vplivati glagoli na -*ěti*, -*im* (Ramovš, l. c.). Pomenski razvoj »delati se« > »zdeti se« ima tipološko paralelo v slš. *čini sa mi* in sbh. *čini se mi* »zdi se mi« (Machek², 118), vendar je treba v obravnavanem primeru zaradi stare nominalne tvorbe *sđdē < *som-dhH-ó- »sodba, mnenje« < **kar je skupaj postavljeno* »zelo verjetno izhajati iz star. pomena »sestavljati, postavljati skupaj«, ki je dal podoben rezultat tudi v sti. *saṃdhā-* (*manas*) »urediti, zbrati (misli)«. Dalje glej *sōd II*, *zadēti*, *dejāti*. M. S.

zděvec (m.), g. -vca »sedež pri peči« (dol.), dem. *zděvček*, g. -čka (oboje dol.).

Mlada deverbativna tvorba iz sln. v. *zděvati* (impf.) »dodati« < *všz-dě-va-ti k pf. *zđēti*, *zđēnem* »dodati« < *všz-dēti, *všz-dēnešb, ker je bil sedež pri peči (enako kot knjiž. *vzděvek* »prišvarek, Spitzname«) označen kot dodatek. Glej tudi *zděvšek* in sinonimno *zdič*, *pič*, *zápeč*. M. F.

zdevičina (f.) »svakinja« (Branik; Erjavec, LMS 1880, 213).

Na Prutskem polju *zdelvica* »isto« (Pleteršnik II, 906, po Cafu), ki lahko kaže, da se je sekundarni vnos -*d-* kot v sln. *zđēhati* ← *zēhati*, *zdenice* »trepalnice« ← *o-zēnica »neprava zenica« izvršil že v sln. dial. *zālvi-ca, pri Pleteršniku II, 913, *zālvi-ca* »svakinja« ob *zālva* »isto« (bkr.), po asimilaciji tipa *sōlnce* > *sōnce* semkaj *zāva* »svakinja« (Dutovlje; SLA). Erjavec, l. c., je braniško obliko po vsej verjetnosti poknjižil neustrezno, enako tudi ben. *zvičina* »svakinja« (isti, l. c., 214). Derivacija z -*ina* namreč pri sorodstvenih oznakah ni v rabi, zato sta bili sln. obliki *zālvi-ca (za ben.) oz. *zđalvi-ca (za braniško) verjetno pod vplivom feminativov na -*čna*, npr. *sestrična*, *kraljična*, preoblikovani v ben. *zvična oz. braniško *zđavična in nadalje samo slovarsko hiperkorigirani. Dalje glej *zālva*. M. F.

zděvšek (m.), g. -ška »novec (kot odpustek)« (Zalokar), »svetinja ali križec na molku« (polj.). Oboje citirano po Pleteršniku II, 907, ki izvaja iz *zděvščak. Toda v 18. st. *sđevzhěk* [zdeuščak], *sđenshěk* [zdenšhak] in *devzhěk* »Ablaßpfenig, numifma« (Pohlin), *sđenshěk*, *sđeuzhěk*, *deuzhík* »Ablaßpfennig« (Gutsmann). Sem polj. *zđevšk* (m.) »svetinjica, ki jo na trakovih navezane nosijo okoli vratu obešene«, tudi »svetinjica pri molku« (Pintar, LMS 1895, 50).

Osamljeno in pomenskomotivacijsko manj jasno, čeprav se zdi verjetno, da so besede tvorjene iz sln. *zděvati* (impf.) »dodati« < *všz-dě-va-ti oz. *zđēti*, *zđēnem* (pf.) »dodati« < *všz-dēti, *všz-dēnešb, od koder je tudi

sln. *vzděvek* »prišvarek, Spitzname« < *»dodatek«, v Logatcu *vzděv* (m.), g. -*ěva* »isto«. M. F.

zdič (m.), g. -a »privzdignjen sedež pri peči« (cerklj., Temljine), tudi *zdič*, g. -a »klop okoli peči, kjer navadno posedajo starejši ljudje« (tolm.; Erjavec, LMS 1880, 215), na Tolminskem še danes znano kot *zdič* »sedež ob kmečki peči« in *zdič* »stolček na klopi ob krušni peči« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 198, 186).

Vzglasni *zd-* je gotovo prvoten, zato je kljub Erjavcu, l. c., ki je povezoval s sln. *zđēti*, *zđim* »mirno sedeti«, to tako kot hrv. čak. *zdič* (Houtzagars, ČD, 401) dem. na **it'b* z reduciranim prvim vokalom -*i-* iz *zids (m.), g. *-*a* »peč, ognjišče« (Pintar, LMS 1895, 51), prim. obir. kor. *zi:d*, g. -*a* »odkrito ognjišče v starejših kmečkih hišah« poleg »*zid*« (Karničar, Obir, 266, 33), *zūt* »ognjišče« (Črna na Koroškem; SLA), rez. *zid* »ognjišče« (Caf pri Pleteršniku II, 920), v 18. st. *sid* »Heerd« (Gutsmann). Manj verjetno je izvajanje iz ničtostopenjskega *zbdē (m.), kjer pomen »peč« ni izpričan.

Vzglasni *zd-* je ali nastal po ljudskoetimološki naslonitvi na *zđēti*, *zđim* »mirno sedeti« ali pa po regresivni asimilaciji po šumevnosti tipa *sūša* > *šūša*. Funkcionalno enaka tvorjenka iz *zids »peč« je sln. *zidek* (m.), g. -*dka* »privzdignjem sedež na peči« (Ig), ki ustreza besedotvornemu razmerju med sln. *pěč* (m.) »fornax« : *pěček* (m.), g. -*čka* »kot pri peči« (dol.), prim. č. dial. *piček* »prostor med steno in kamnom«, Sln. *pič* (m.), g. -*a* »kotič pri peči« (Kobariški Kot, ben.; Erjavec, LMS 1882-1883, 222) izgleda osamosvojeno iz paradigme *pěčac, g. *pěcca < **pe'bcь*, *-*ьca* (drugačno razlago glej pod *pič*). Glej tudi *pōzad* in dalje *zid*, *zidati*. M. F.

zdólaj (adv.) »spodaj, na spodnji strani«, črnovr. *zđólaj* (Tominec, 245), jnotr. *zđuólaj*, tudi *vazđuólaj* (Rigler, Jnotr. gov., 38, 131), z ojačevalno partikulo **-chs* *zđólaj* »isto« in *dolah* (Caf pri Pleteršniku I, 151). Toda adj. *zđólajni*, f. -*a* »spodnji« poleg *dólajni*, f. -*a* »isto«, črnovr. *dūólaj* (adj), f. -*a*, npr. *d. wiatar* (Tominec, 84, 230), je tvorjeno iz adv. brez ojačevalne partikule *-*jb* in ima analoški akcent po *zđól*, *zđólnji*. Brez partikule *-*jb* jnotr. *zđuólta* (Rigler, Jnotr. gov., 38). V 16. st. *sdolaj* »infra« (Megiser, l. 1607 od *sdolai* »di fotto« (Alasia), v 18. st. *sdolai* »infra, fpodai«, *šdulani*, *dulani* (Kastelec-Vorenc), *fdolej* in *fdol*, *šdul* »infra« (Pohlin), *sdolei* »unten« (Gutsmann).

Prim. hrv. dial. *zdóla* (adv.) »od zdolaj, zdolaj«, *zđól* »isto«, *ozdól* »od zdolaj«, *odozdól* »isto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 351), knjiž. *ōzdóla* »od zdolaj«, čak. *ozdóla* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 766), mak. *zdola* »doli, spodaj«. Izhajati je potrebno iz sklopov prep. zvez *sš dōls : *sš dolā (prim. *sš gōrs (= sln. *zgōr* poleg *zgōr*) in *sš gorā (= sln. *zgōra*). Z enako lokalno rekcijo *sš pri« je tudi *sš dolē v sln. rez. *zđolē* »zdolaj«, *ta-zđolē* »isto«, adj. *zđulínje* »spodnji« (Steenwijk, SDR, 334) < **sšdolēn'jb*. Brezpredložni lok. *dolā subst. *dōls (m.) »kar je nižje od subjekta: dolina, votlina, jama« se potrjuje v hrv. adj. *dólajni* (Zumberak; Skok, JA XXXII, 365) < **dolā-n'jb*. M. F.

zdráš (m.), g. -a »nahrtni koš za prenašanje gnoja« (Caf), rez. *zdráš* »isto« (Steenwijk, SDR, 334).

Nejasno, če je beseda nomen agentis tipa *igráš* »igralac«, *požiráš* »požeruh«, *rováš* »Kerbolz«, jo je mogoče izvesti iz *sš-dbrāti »odreti kožo, razpraskati«, prim. csl.

szdrati, *-dero* »excoriare, rumpere, confringere«, sbh. *zdrāti*, *zđerēm* »odstraniti kožo ali lubje, raniti« (navaja Rečnik SANU VI, 735 s.); torej *(koš.) ki razpraska kožo (na hrbtu).« Dalje o tem glej *drėti I*. Drugače Bezljaj, nedokončani osnutek geselskega članka, ki semantično bolj, fonetično pa manj verjetno primerja r. *dórob* »škatala, rešeto«, br. *dórab* »torba, škatala«, r. csl. *udorobъ* »slab lonec«, kar Miklošič, 49, in Vasmer I, 363, dalje primerjata z lit. *darbas* »listje«, sti. *darbhā-* »šop trave«. M. S.

zdrāv (adj.), f. *zdráva* »sanus, salus, saluber«, v pozdravu *zdravo* »lebet(t) wohl« (vzh. štaj, pkm.), kar ustreza sbh. *zdrāvo* (od tod je prevzeto današnje sln. *zdrāvo*), r. *zdorōvo* »isto«, abstr. *zdrāvje* »sanitas«, pogosto v fit., npr. *jelensko z.* »Peucedanum«, *vsega sveta z.* »Agriomonia eupatoria«, *kurje z.* »Draba verna«, dem. *zdrāvjiče*, abstr. *zdrāvstvo* »Gesundheitswesen«, *zdrāvec*, -vca »zdrav človek« in »Sanicula«, *zdrāvika* »Geum rivale«, *zdravník* »medicus«, f. *zdravníca*, adj. *zdravníški*, abstr. *zdravníštvo* »medicina«, *zdrāvica* »sermo potorius, carmen potorium«, dem. *zdrāvička*, v. *zdrāviti*, *zdrāvim* (impf.) »sanare, curare«, pf. *o-*, *po-*, *za-*, intranz. *ozdrāviti* »convalescere« (na akcent *ozdrāviti* kaže pri Janezu Svetokriškem *ta bolni shéli ozdravit* in kasneje pogosto *ozdrāviti* »ozdraviti« z refleksom kratkega *ě* > *i*, prim. tudi ptc. *ozdrāvel* > *ozdrāvil*); semkaj *pozdrāviti* »salutare, begrüßen«, *odzdrāviti* »salutem reddere«, *nazdrāviti* »zuprosten«, subst. *pozdrāv*, -áva »salutio«; nomen instrumenti *zdrāvilo* »medicamentum«, adj. *zdrāvilen*, -lna »saluber«, subst. *zdrāvilar*, -ja »farmaceutv«, *zdrāvitelj*, -a, *zdrāvilec*, -lca »Heilpraktiker«, f. *zdrāvilka*, adj. *zdrāvilski* »medicinski«, abstr. *zdrāvilstvo* »Heilkunst, Heilkunde«; v 16. st. *fdrau* »fanus«, *fdrauíe* »sanitas« (Megiser), v 17. st. *fdrau* »fano«, *fdrauglie* »fanità«, *fdrauit* »fanare« (Alasia), *sdrau*, *sdrauje* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fdrou* »incolumis, salubris, valens, vegetus« (Kastelec-Vorenc), *fdrāv* »sanus«, *fdravje* »sanitas« (Pohlin), *sdrau* »gesund«, *sdrauje* »Gesundheit« (Gutsmann). Semkaj atpn. *Zdravko* < sb. *Zdravko* kakor lat. *Valentīnus* iz *valens*. Ne spada pa sem tpn. *Zdrāvščina* v Furlaniji, furl. *Sdrāussine*, kar je zaradi zapisov l. 1398 *Dramslach*, 1523 *Drāmschina* bolj verjetno treba primerjati s štaj. tpn. *Drāmle*, kar je morda iz atpn. *Drams, *Drama ali *Dramel b.

Prim. stcs. *szdravō* »sanus«, sbh. *zdrāv*, hrv. čak. *zdrāv*, f. *zdráva* in sekundarno *zdrāvā* (Vrgada), mak. *zdrav*, blg. *zdrāv*, -a, r. *zdorōvyj*, ned. obl. *zdorōv*, -a, ukr. *zdorōvyj*, br. *zdarōvy*, p. *zdrowy*, č. *zdravý*, ned. obl. *zdrāv*, -a, slš. *zdravý*, star. dl. *sdrowi* (Megiser). Iz slov. jezikov je rum. *zdravān* »zdrav, močan«. Miklošič, 49, in po njem Meillet, Et., 364, izvajata iz ide. *(H)su- »dober« in korena **dher-* »držati«, kar ne zadošča. Psl. *szdōrvē kaže na kompoz. **Hsu-dōrvē-o-*, česar prvotni pomen je bolje razumeti *»iz dobrega lesa«. To je kompoz. iz ide. **Hsu-* »dober« in tematske tvorbe s podaljšano prevojno stopnjo k **dōru-* »les«. Prim. v ničti stopnji atematski adj. v lit. *sūdrus* »močan, trden, lep, bujen, ploden« in subst. v sti. *sudrūh* »dober les«. Enak pomen kot v slov. se je iz sorodnega izhodišča razvil v av. *dr(u)vō* in sperz. *duruva* »zdrav« ter v nadaljnjih tvorbah ags. *trum* »močan, zdrav« < **dru-mo-*, arm. *tram* »nperz. *durust* »zdrav, cel«, *durušt* »trd, močan«. K semantiki prim. tudi nesorodno lat. *rōbustus* »močan, čvrst« < »hrastov« iz *rōbur* »čvrst les, hrast« (Osthoff, Parerga I, 98, 117 ss., 138; de Courtenay, Stud. stpol. 221

s.; Berneker I, 214; Vasmer I, 450; Pokorny, 214, 216). Slov. dolgi korenski vokalizem, ki ga v akrostatični paradigmi osnovne besede ide. *dōru (sti. *dāru*, gr. *dōru*), g. *dēru-s (tematizirano v ps. *dēru > sln. *drevō*, r. *dērevo*) ni, je verjetno vrddhi, ki tu izraža snov, iz kate-re je to, kar je pomen tvorbe (o funkcijah Darms, Vrd-dhi, 1). O-jevska stopnja namesto pričakovane e-jevske ima lahko izvor v tipu adj. gr. *εὐπάτωρ*, akz. -opa. Vrd-dhi iz ide. **dōru-* je morda še v lot. *dūore* »duplo, jama, lesena posoda« < *, pripadajoča drevesu«, če iz *dōruīā (Schindler, KZ LXXXIX, 65), kar pa ni zanesljivo, saj bi v večini lot. dial. iz tega pričakovali **dūorve (Darms, o. c., 361 s.). Glej tudi *strāv. M. S.

zdrāvec (m.), g. -vca »konj, ki ima eno jajce v trebu-hu, polskopljen konj« (notr.), tudi *drāvec*, -vca (Cigale, dol.), s pref. *ma-* »nepravi« (kakor v *maklĕn* in *macĕsen*) tudi *madrāvec*, -vca (Caf, Zalokar, Zora) in iz tega z redukcijo neakcentuiranega -a- ter rinezmom *men-drāvec*, -vca (notr., Vodnik).

Izhajati je treba iz *dbřāvъcsъ, tvorbe iz adj. *dbřāvъ > slovin. *dravī* »hiter«, č. *dravý* »grabljiv, roparski, napadalen, nasilen«, dial. »hudoben«, slš. *dravý* »roparski, nasilen«, z drugačnim pomenskim razvojem r. dial. *drāvvyj* »luknjast« (navaja ES V, 219), v. *dbřāti »dreti, trgati, tolči, hiteti«. Vzglasni z- je verjetno iz zveze *sz dbřāvъcsъ »nekaj dravcu podobnega«, o čemer glej pri *strēm*. Dalje glej *drėti I*. M. S.

zdržniti se, *zdržnem se* (v. pf.) »erschauern, erbe-ben«, iter. *zdržati se* in *zdržati se*, -am se (impf.), izv. *zdrž* (m.), g. -iza »Gallerte«.

O eni možnosti razlage glej *stršniti*. Drugače Miklošič, Lex. pal., 177, ki domneva sorodstvo z *drĕgati »dr-getati, tresti se«. To je možno, če domnevamo izvorno iter. *drĕdzati z analogno palatalizacijo in od tod in-koh. *drĕznŕti. M. S.

zĕba (f.) »Fringilla coelebs«, dem. *zĕbica*.

Prim. sbh. *zĕba* »ščinkavec«, r. *zjāblyk*, ukr. *zjāblyk*, p. *zĕba*, gl. *zyba*, dl. *zĕba*, *zĕbka*, dial. *zyba* »isto«. Psl. *zĕba je morda izpeljano iz *zĕbtī, ker se samci ščin-kavca ne selijo, samice pa se odselijo šele na začetku zime in se vrnejo, takoj ko skopni sneg, prim. hrv. dial. *snigarica*, *snježarka* »ščinkavec« in lat. *fringuilla frige-re cantat* (Miklošič, 401; Brückner, 653; Skok III, 647). Vendar primerja Būga, RR I, 493, ps. *zĕba z lit. *žibė*, *žibĕlė* »Fringilla canabina«, kar je domnevno tvorjeno iz *žibėti* »svetiti se«, *žibėti* »zanetiti« (Fraenkel, 1303). M. S.

zĕbice (f. pl.) »zanoihtnice« (pkm.; Novak, Slovar², 178).

Ker so zanoihtnice skeleče bolečine za nohti, v prstih, kjer koža zaradi mraza razpoka, je to verjetno po afere-zi nastalo iz sln. *ozĕbica* »ozeblina«, npr. *ozebico imeti na nogi* (gor.), črnovr. *qzĕpĕk* »isto«. (Tominec, 156). To je dem. k deverbativu *ozĕba* »pozeba, zmrzal« iz *ozĕbsti*, *ozĕbem* (v. pf.) »mraz utrpeti«. Rezultativni pomen »razpoka od mraza« je izpričan v 18. st. pri Gutsmannu: *oseba* »Schrunde von der Kälte, ruiba« (Gutsmann). Glej tudi *ozĕbnik* in dalje *zĕbsti*. M. F.

zĕbkast (adj.), f. -a »razpadajoč (za les, ki se cepi, ka-dar se suši)« (jvzh. štaj).

Izhodni adj. *zĕbĕ-kĕ je deverbativen tipa *zĕgĕkĕ, *tepĕkĕ, *gibĕkĕ ps. glagola *zĕb-ti, *zĕbĕš, ko se

prvotni pomen »trgati, gristi, ločevati ipd.« še ni specializiral na »algere«. Dalje glej *zēbsti*. M. F.

zebnik (m.), g. -a »Bilsenkraut, Hyoscyamus«, v 18. st. izpričano pri Gutschmannu: *sebnik* »Billfenkraut, Binfenkraut, S. Apolonije trava«, in kasneje še l. 1833 pri Murku II, 189: *sēbnik* »Billfenkraut, trāva Iv. Apolónije, volzhja jágoda«, ter l. 1851 pri Janežiču II, 520: *zebnik*. Tudi *zobnik* in *zobnjak*, v 18. st. *Sobnik* »Hioscyamus niger« in *šobnik* »Hyoscyamus, zhervivez, fviński bob« (Kastelec-Vorenc). *Jobnik, jobnjak* »Billfenkraut, Hyoficyamus« (Pohlin), *sobnik, sobnjak* »Billfenkraut« (Gutschmann).

Prim. hrv. *zubnjak* »Hyoscyamus niger« (ARj XXIII, 140), *zubnjača, zubna/zubnja trava* (Sulek, Im. bilja, 468), blg. *zōbova bilka* »isto« (Davidov, BBR, 183), r. *zubnik*, ukr. *zub'atnyk, zubivnyk, zubnyk* (Makowiecki, SBLM, 185). Vse izvedeno iz *zōbъ »dens«, ker se je seme rastline uporabljalo proti zobobolu (ARj XXIII, l. c.; Sulek, o. c., 467). Glosa *zebnik* je morda fonetično razvita iz sln. fit. *zōbnik* > *zōbnik > *zēbnik ali pa se v fit. morda ohranja psl. *zēbъ »dens«. Sln. sin. je *trava sv. Antonije*. Dalje glej *zōb*. M. F.

zēbra (f.) »zob pri kolesih in strojih« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 46).

Zapis kaže na *zēbrā, kar ustreza r. *zēbry* »škrge, čeljust«, *zēbrik* »trnek« in dalje av. *zafar-*, *zafan-* »usta, žrelo« (kar sicer kaže na -p-), stnord. *keptr, kjopt* »čeljust«. Nazalizirana varianta *zēbra se pojavlja v sbh. dial. *zēbra* »oteklina na čeljusti pri konju« in »Sedum acre, rupestre« ter v r. *žābry* »škrge«, dial. *zjābry* »isto«. Sooč po av. je treba izhajati iz heteroklitične osnove *g'ēbh-r/n-, iz korena *g'ēbh- »jesti, žvečiti« ki je v slov. delno nazalizirana kot v sin. korenu *g'ēmbh- > *zēb-tī »zebsti« < *gristi« (o slov. gradivu Vasmer I, 451; Černych I, 289; o ide. Pokorny, 382, 369). Glej tudi *zēbrat, zēbrna, zōbrne, zobāti, zōb, zēbsti*. M. S.

zēbrat (m.), g. -a »Galeopsis tetrahit«, tudi *zēbrot, zēber-, -bra, zēbrat* »isto«

Prim. r. *zjabréj, zjabrik*, poleg *zubrej*, slš. *zābor, zābor* »isto« (Štrekelj, LMS 1892, 46; Machek, JR, 196; Bez-laj, Vopr. jaz. IV, 54 = ZJS, 816). Sln. sin. *mrtva, smrdljiva kopriva, konopljenka, konopljevka, ranjenica, vodeničnica*. Slov. *zēbrъ je izvedeno iz *zēb-tī »gristi, trgati«. Iz iste osnove je sln. *zēbrna* (n. pl.), *zēbrne, zēbrni* (f. pl.), goriš. *zābrne* »dlesni«. K pomenu fit. prim. n. *Kleiner Hohlzahn* »Galeopsis tetrahit«. Glej tudi *ozēbnik, zēbsti, zōb, zēbra, zōbrne, zēt II*. M. S.

zēbrna (n. pl.) »dlesni« (Vipavska dolina), tudi *zēbrne* (f. pl.) »isto« (Kras).

Tako kot sln. sin. *zōbrne* (f. pl.) s posesivnim suf. po vzorcu *ujь → *ujьna, *stryjь* → *stryjьna tvorjeno iz subst. *zēbrъ »zob«, ki se ohranja v sln. fit. *zēbrat* »Galeopsis tetrahit«. Dalje glej *zēbrat* in *zēbsti*. M. F.

zēbsti, 3. sg. *zēbe* (v. impf.) »algere«, v kompoz. *o-, po-, pre-, za-s*, iter., sekundarni impf. -zēbati-, -am, -zēbāvati-, -āvam, -zēbovāti-, -ūjem, dem. *zēbkati-, -a*; izv. subst. *ozēbek, ozēbica, ozēblina* »Frostbeule«, *ozēba, pozēba* »Frost«; v 18. st. *sēbe me* »algeo, frigeo« (Pohlin), *sebfti, sebem* »frieren« (Gutschmann).

Prim. csl. *zēbsti, zēbq* »dilaterare, fringere, congelari, occidere«, *zēbnōti* »germinare«, sbh. *zēpstī, zēbem* »prezēbati«, mak. *dzemne* (< *zēb-nerō), blg. *zēbna, r. zjāb-*

nutь, dial. zjābtī, ukr. zjābnuty, br. zjāpcī, zjābnucь, p. zjēbnāc-, -nē, č. zābst, zēbe me, dial. zībst, slš. zīabst', zīabnut', gl. wozybač, dl. wozebaš »zebsti«. Psl. *zēbtī, *-ērō »zebsti« < »gristi« iz ide. *g'ēmbhe/o- je dalje enako s sti. *jāmbhate* »hlasniti«, alb. *dhemb* »boleti«, lit. *zēmbti, -iū* »razrezati«, vse iz ide. baze *g'ēmbh- »gristi« (Miklošič, 401; Vasmer I, 466; Pokorny, 369; Fraenkel II, 1288; LIV, 143), ki je morda sorodna z bazo *g'ēbh- »jesti, žvečiti«, o kateri glej *zobāti, zēbra*. Dalje glej *zōb, zēbrat, zēba, zēbkast*. M. S.

zēhati, -am (v. impf.) »odpirati usta (zaradi zaspanosti)«, rož. kor. *zīyatō* »isto« (Šašel, RNB, 149), s pkm. prehodom *h > j* *zējati, -an* »zehati, zevati« (Novak, Slovar², 178), pf. *zazēhati, -am* in *zēhniti, zēhnem* = pkm. *zējnoti, -nen* (Novak, l. c.); k temu *zēh* (m.) »odpiranje ust zaradi zaspanosti« (Kras, rez.) = rez. *zīh, g. zīja* (Steenwijk, SDR, 334) = rož. kor. *zēχ* (Šašel, l. c.), toda z akutom obir. kor. *zē:χ* (Karničar, Obir, 234), *zēhavec* (m.), -vca »kdor zeha« (bkr., vzh. štaj). V 16. st. *fejhati* »oscitare« (Megiser), l. 1607 *zeicat* »sbadigliare« (Alasia), v 18. st. *šeihati, ali od spania, ali od truda* »oscitare«, *šeihantie* »expiratio«, »singultus« (Kastelec-Vorenc), *siehati* »gähnen«, *sehajožhen* »obeninnig« (Gutschmann).

Prim. hrv. *zījehati, zījehām* »usta odpirati«, *zījeh* »zeh«, kajk. *zīhati, zīšēš* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 418), čak. *zīhāt, zīhon* »zehati« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1391), v Orlecu na Cresu *zjehāt, zjēšen* (Houtzgers, CD, 401), r. dial. *zehātē*.

Psl. *zēchātī, *zēchāješb > *zēchāšb je iter. na *-chasonove *zē- v *zēješb »imeti odprta usta« < ide. *g'heH-je/o- »odprt biti, zevati«. Enako je tvorjeno *smē-chātī ob *smēješb.

Samo sln. *zēhāti, -am* »zehati«, rož. kor. *zīyatō* (Šašel, l. c.), tudi *zēh* »zeh«, v 18. st. *fēha se meni* »hiare, ofcitare«, *fēhāvz* »ofcedo« (Pohlin), ima sekundarno terkaliran dental kot npr. še sln. *zdenice* »trepalnice« < *o-zēnica »neprava zenica«, *zdevičina* »zalva«, *zdelvica* »isto« < *zēlvica. Dalje glej *zījāti*. M. F.

zēl I (f.), g. *zēlī* »rastlina, ki ne oleseni, tudi »plevel«, »zeleni del rastlin (npr. pri krompirju, repi)«, prim. obir. kor. *zē:w* (f.) »zelnati del krompirjeve rastline« (Karničar, Obir, 225), pogosto v fit., npr. *navadna krčna zel* »Hypericum perforatum«, *kosmata z.* »Verbascum«, *kravja z.* »Camelina« itd., avgmentativ *zēlina* »rastlina, sadika«, kol. *zēlīnje* (n.) »rastlinje, sadike«, *zēlišče* (n.) »rastlina«, npr. z. *brati* »nabirati rastline«, navadno v zvezi *zdravilno zēlišče* »Heilkraut«. V 18. st. *feel* »herba«, *sheliszhe* »herba«, npr. *grenku seliszhe* »absinthium«, dem. *šelišzhize* (Kastelec-Vorenc), *fēl* »Kraut, herba«, *fēlshe* »isto«, *fēlshinovz* »Kräuterwein, anthofmias« (Pohlin), *sel* »Kraut«, *selishe* »isto« (Gutschmann).

Prim. r. dial. *zēlb* (f.) »mlado jesensko ali spomladansko žito do klasenja« (tver.; Dal', Slovar² I, 676), slš. *zel'* (f.) »rastlina« (Kálal, Sl, 862).

Psl. *zēlb (f.) je besedotvorno enako sti. *hāri-* (adj.) »svetel, rumen, zlatorumen«, av. *zari-* »rumen«, kar bi kazalo na ide. adj. prvotne akrostatične akc. paradigme *g'hēl(H)-i-/*g'hol(H)-i- »svetel, rumen, zelen« baze *g'hēl(H)- »svetiti, sijati«, ki se je v slov. substantiviziran posplošil iz osnovne prevojne stopnje, v balt. pa iz *o-*jev-ske in tematiziral v lit. *žālias* »zelen, surov, nekuhan« in lot. *zaļš* »zelen, svež, negotov, nezrel, surov«, s tem sorodno je lit. *žēlti, žēliū* »zeleneti; rasti«, lot. *zēlt, zēlu, ze-*

lu »zeleneti, rasti, uspevati«, lat. *helus, holus, -eris* (n.) »zelenjava«, *helvus* »rumen«, gr. *χλωρός* »zelenkastorumen«, gr. *χόλος* (m.) »žolč«, *χολή* (f.) »isto« (Miklošič, 400; Trautmann, BSW, 364 s.; Vasmer² II, 92 s.). Glej tudi *zélje*, *zelèn I*, *zélja*, *zelica*, *zlatô*, *zлак*. M. F.

zèl II (adj.), f. *zlà*, n. *zlô* »hudoben; malitiosus, malus«, d. obl. *zlî*, g. *zléga*, f. *zlâ*, n. -ô je prirejeno po ned. f. *zslâ, n. *zslô, medtem ko je historično upravičena d. obl. *zâlî* < *zslêjъ, ki je v star. jeziku še izpričana v pomenu »hudoben«, npr. *zali hudič* (Trubar), *imel je zaléga jetnika* (Schönleben), prim. tudi hdnr. *Zala* in tpn. *Zali Log*, dala današnje *zâlî*, po vokalni redukciji *zâl*, -a »lep, postaven«, dial. tudi »priden«, komp. *zâljsi* < *zâlîsi* < *zâlêjsi* (Ramovš, Letopis AZU I, 358 = Zbrano delo II, 662), z analogno vokalizacijo semkaj adv. *zâlo* »zelo« (vipav., kraš.), v 17. st. pri Janezu Svetokriškem *salu*, *salu* »zelo«, v 18. st. pri Hipolitu *šalu* »nimis«, pri Kastelec-Vorencu *šalu* »perquam« (Ramovš, Slavia II, 216 = Zbrano delo II, 469), k semantični motivaciji prim. podobno *hudô*, kar se tudi rabi v pomenu »zelo«, npr. *hudo lep* »zelo lep«; adv. *zlô*, pkm. *zlê* »slabo, hudo«, substantivizirani adj. *zlô*, -â, danes *zlô*, -â »malum«, *iti po zlû*, *požlu* »propasti«, v 18. st. *pošlu poiti* »pessum ire« (Kastelec-Vorenc), iz g. *zléga* je subst. *zlég*, -a »malum« (Trubar, Krelj), v 18. st. *flegu*, -a (n.) »Uebel, malum« (Pohlin), od tod verjetno tudi pkm. *zléd* (m.) »zlo«; abstr. *zlôta*, *zlôča*, *zlôst*, -i, *zlôba*, *zlôbost*, *zlôbôta* »malitia«, adj. *zlôten* »slab«, *zlôsten*, *zlôben*, *zlôban*, -bnâ »malitiosus« (retrogradno pri Trubarju *zlob*, -a »isto«), *zlôbôten*, -tna »isto«, *zlôbiv*, -íva »srdit, strašen«, subst. *zlôbec*, -bca »zloben človek, hudič«, tudi cgn. *Zlobec*; *zlôbnež*, -a, f. -ica »zloben človek«, *zlôb*, g. *zlôba*, *zlôbnjâk* »otročka bolezen die Fraisen«, v. *zlôbiti*, -ím (impf.) »böse machen«, z. *se* »jeziti se, groziti, pretiti, bahaško obljubljeti«, *zazlôbiti*, -ím (pf.) »zameriti«, pkm. *nazlob* »mržnja, jeza, zamera«, *nazlôba*, *nâzloba* »isto«, štaj. »grožnja«; v Briž. spom. *libo bodi dobro libo li zi zlo* »sive bonum sive malum fecit« (II, 82), *uchrani me ot uzega zla* »custodi me ab omni malo« (III, 73), v 14. st. *naif refñi ob odflega* (Celovski rkp.; Mikhailov, FS, 95), v 16. st. *saili*, g. *faliga* (Krelj), *floban* »crudelis«, *je flobiti* »saevio«, *naflôb* »invidia« (Megiser), v 17. st. *sloglas* »inguria« (Alasia), *od vsiga hudiga, inu slega yh bosh reshil*; v' *fvoi slobnosti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fala bolezhina* »dolor«, *šlû* »malê«, *enimu šlû nagoditi* »inferre malum alicui«, *flû fhelêti* »affectare«, *šlôba* »perversitas« (Kastelec-Vorenc), *flo* »male«, *fa flo goriusfeti* »durius interpretari«, *flôba* »furor, nequitia«, *flobim* »furere, ætuare«, *flobn* »furiosus« (Pohlin), *sloba* »Wuth«, *slobiti* »wüthen«, *sleg*, *sleg* »das Übel«, *slob* »Überdruß« (Gutsmann). Nknjiž. sln. *zlíkovec* »Halunke« in kompoz. *zločin* »kriminal« je prevzeto iz sbh.

Prim. stosl. *zslês* »malus, crudelis, insidiosus«, sbh. *zâo*, *zlâ*, *zlô*, d. obl. *zlî*, čak. tudi *zali* »slab, hudoben«, prim. tpn. *Zaladraga*, mak. *zol*, f. *zla*, blg. *zsl*, f. *zlâ*, r. *zlôj*, f. *zlâja*, n. *zlôe*, ned. obl. *zól*, *zlâ*, *zlô*, ukr. *zlyj*, *zlâja*, *zlôe*, br. *zly*, *zlâja*, *zlôe*, p. *zly*, č., slš. *zly*, gl., dl. *zly*. Psl. *zslê (d. obl. *zslêjъ > *zslêjъ) < ide. **g'hulo-* je blizu lit. *atžilas*, *atžilus* »grob, drzen, nesramen, neusmiljen«, *ižulus* »predrzen, vsiljiv«, *ižūlnūs* »poševen, diagonalen«, *nuožūlnūs*, *nuožvilnūs* »strm, prepaden«, *pražūlnas*, *pražūlnūs*, akz. -ūlnū »poševen« iz ide. baze **g'huel-* »krivo hoditi, kriviti se«, prim. lit. *pažvilti* »nagniti se«, lot. *zvēlt*, *zvēl'u*, *zvēlu* »valiti, premikati naprej,

prevrniti«, *zvēlties* »s težavo se premikati naprej«, *zvēlt*, *zvilu*, *zvilstu* »(počasi) se nagniti naprej«. Sorodno je verjetno tudi oset. *zūl*, *zol*, *zylun*, *zolun* »kriv, napačen« (Rozwadowski, RO I, 104; Cvetko, Linguistica XXIII, 192). Starejši avtorji (Trautmann, BSW, 372 s.; Mühlendach-Endzelin IV, 770; Vasmer I, 457; Machek², 716; Fraenkel, 23 s.; Pokorny, 489) pritegnejo tudi sti. *hvarate* »hoditi krivo, po krivih potih«, *hvatati* »spotakniti se«, av. *zbaramna-* »krivo hodeč« (kar Schindler, BSL LXVII, 37, z rezervo LIV, 161, zaradi ide. **g'huer-* »zver« in het. *kurur-* »sovražen, sovražnik« izvajajo iz **g'huer-* »hoditi ukrivljeno, krivo«; Mayrhofer, EWA II, 825, ugotavlja le, da je indo-iran. gradivo mogoče izvesti tako iz baze z -l- kakor z -r-) in lat. *fallere* »varati, goljufati«, kar danes izvajajo iz baze *(sg⁴)*Hel-* »narobe stopiti« (LIV, 492) in kar je morda sorodno z gr. *φηλόσις* »varljiv, goljufiv«, denom. *φηλόω* »varati, goljufati« (Walde-Hofmann, 447 s.; Frisk, 1008). Glej tudi *zâl*, *zlôdej*, *zlômek*, *zlôcest*, *zlôten*. M. S.

zèlar (m.), g. -a »zelena« (pkm.; Novak, Slovar², 178), toda v 18. st. *felar* »Seller, Sellerie; epih« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *zeler* »zelena«, *zeljer* »isto« (ARJ XXII, 752, 758), slš. *zeler* oz. p. *seler* »isto« izposojeno iz nvn. *Seller* »*Apium graveolens*«, kar je okrajšano iz *Sellerie* »isto«, to pa je bilo v 17. st. prevzeto iz severnoit. *seleri* (pl.), ki je prešlo tudi v frc. *célerie* (Kluge²², 666; Meyer-Lübke, 586). It. dial. *seler* (piem., lomb.) je fonetično razvito iz lat. *sēlinum (izpričano le *selinon*) iz gr. *σέλινον* (n.) »*Apium graveolens*«, verjetno predgrškega izvora (Skok III, 218; Battisti-Alessio, 3438). Iz vzh. nvn. fonetične variante *Zeller* oz. *Zellerie* je izposojeno hrv. *čèler* (zah.; Skok III, 218) in č. *celer* (Machek, JR, 156). Različna substituta z - : s- za nvn. vzglasni s- kažeta na izposojeno iz nvn. predloge z zvencico izgovorjavo s- oz. bav. avstr. predloge z nezvencico izgovorjavo s- (Strieder-Temps, DLS, 46). Glej tudi sin. *zèlena*, *epih*, *opih* in *šèlin*. M. F.

zelèn I (adj.), f. -éna »viridis«, tudi »nezrel«, npr. z. *sadje* »nezrelo«, metaf. »mlad, neizkušen«, npr. *zelen študent*; tudi »bled«, npr. *zelen v obraz*; toda v zvezi *zelen konj* »konj svetle, belkaste barve« se ohranja pomen-ski odtenek, ki se v okviru ide. besedne družine iz ide. **g'hel(H)-* »svetiti, sijati« ohranja v psl. *zólto (m.) »aurum« < **g'hol-to-m* »rumeno«, prim. sti. *hâri-* »svetel, rumen, zlatorumen«. Podrobno o semantičnem problemu slov. **zelenê kon'ô* Račeva, Etimologija 2000–2002, 80 s. K temu številne substantivizirane oblike, npr. *zeléneč* (m.), g. -nca »lacerta viridis; *Linaria vulgaris*«, *zelenica* »površina, ki je porasla z zelenjem«, *zelenina* »zelenjava«, *zelenjâk* »picus viridis« itd. Denom. v. *zelenêti*, -ím (impf.) »postajati zelen (o rastlinju)«, *zeleniti* (se), -ím (se) »delati (se) zeleno«, npr. *drevje se zeleni*. V 16. st. *selenu* »Grien« (Megiser), l. 1607 *zelen* »uerde«, *zelenit* »uerdeggiare«, *zelegne* »uerdura« (Alasia), v 18. st. *šelen* »viridis«, *šeleniti* »regerminare«, *fe šeleniti* »congerminare, frondescere«, *šelenozhi* »viridans« (Kastelec-Vorenc), *fèlen* »grün«, *fèlen klobûk* »Wolfswurz, aconitum«, *fèlénina* »grün Gewächs, æftiva« (Pohlin), *selen*, -ena, -enu »grün«, *seleniti se* »grünen«, *selenoft* »Grüne«, *selenina* »isto« in »Wafen, dorn, vasha, rufhina« (Gutsmann). Adjektiv *zelenê je tudi v sln. pogosta hidronimična baza, npr. *Zelena* »pritok Drave pod Ormožem«, *Mali zelenec* in *Veliki Zelenec* sta potoka pri Idri-

ji, *Zelenica* (orn.), *Zeleni Breg* (tpn.) itd. (Bezljaj, SVI II, 335).

Prim. stcsl. *zelenъ* »viridis, pallidus«, csl. *zelenъ* »uva immatura«, hrv., sb. *zelen*, f. *zelena* »viridis«, »bled«, hrv. »svež, surov; mlad, nezrel«, *zelen* (f.) »verdura«, čak. *zelen*, *zelenà*, *zeleno* in *zelen*, *zelenà*, *zelenò* »zelen; nezrel, neizkušeni«, mak. *zelen* »zelen, bled, nezrel«, blg. *zelen* »zelen«, r. *zelenyj* »zelen, nezrel«, br. *zjaleny* »zelen«, ukr. *zelenyj* »zelen, nezrel«, p. *zielony* »zelen« č., slš. *zeleny* »isto«, gl., dl. *zeleny*.

Psl. *zelenъ, f. *zelenā, n. *zelenò je ptc. pf. pas. tematske osnove **g'hél(H)-elo-* »zeleniti«, ki se ohranja v lot. *zél*, *zél* »zeleneti, uspevati«, prez. tudi *zél*, ki ustreza lit. *želiū* < **g'hel(H)-je/o-*, inf. *žélti* »zeleneti, rasti«. K besedotvorju prim. sln. *pečén*, *éna*, ki je s podstavnim v. *péči*, *péčem* še v medparadigmatskem besedotvornem razmerju. Dalje glej *zél* I. M. F.

zelen II (m.), g. -a »vrsta vinske trte na Goriškem« (Branik; Erjavec, LMS 1882-1883, 313), tudi *zelen* »isto«. V 19. st. *selén* »bela bolj zlahтна trta s posebno zlahtnim vonjem, ki ima okrogle in jajčaste jagode« (Vrtovec, Vinoreja, 1844, 25, 24).

Verjetno z adj. *zelen* »viridis« kalkirano po furl. *verdàs*, *verdáz* »vrsta vinske trte na Goriškem« (Pirona, VF, 1266) k adj. *verdàs*, *verdáz* »zelenkast«. M. F.

zelena (f.) »Apium graveolens«, tudi *zél* »isto« (SSKJ V, 861). Pletersnik II, 911, omenja, da je beseda znana na Gorenjskem in Tolminskem, vendar natančnih virov ne navaja. V 18. st. *féléna* »Sellerie, Apium felinum« (Pohlín), znano tudi iz Brekerfeldovega gradiva (Šulek, Im. bilja, 456).

Tako kot pri sln. dial. sin. *šélin* < furl. *selino* »Apium graveolens« in *selar/zélar* < nvn. *Seller* »Apium graveolens« poleg *Sellerie* < it. *selleri* (pl.) je tudi pri *zelenalzelena* potrebno izvajati iz izhodišnega lat. *selinum (izpričano le *selinon*) iz gr. σελίνον (n.) »Apium graveolens«, verjetno predgrškega izvora (Skok III, 218; Battisti-Alessio, 3438). Ker vzglasni z- ne more biti substitut za nobeno rom. oz. lat. predlogo vzglasnega s-, je leksem verjetno ljudskoetimološko preoblikovan na podlagi adj. *zelen*, f. *éna* »viridis« iz starejše rom. izposojenke *selin poleg mlajše *šélin* < furl. Sln. sinonima so *šélin*, *epih*, *opih*, *selar*, *zélar*. Glej tudi *šélin*, *zélar* in *petersilj*. M. F.

zelenják (m.), g. -a »spomladanska ploha« (jvzh. štaj). Sem tudi *zeljára* »dež, ki primoči zelju, kadar se presadijo sadike« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 321).

Prim. sb. *zelenica* »mračno in mrzlo vreme« (timoški govor; Dinić, SDZb. XXXIV, 1988, 97), ki kaže, da je sln. bkr. primer rezultat ljudskoetimološke naslonitve na *zélje* »Brassica«. Nejasno; zveza z adj. *zelenъ »viridis« je možna, vendar pomenskomotivacijsko nejasna. M. F.

zelenjáva (f.) »holus«, adj. *zelenjâven*, f. -vna. Prvič izpričano v 19. st. pri Murku I, 627: *selenjáva* poleg *selenjád* in *zelenje* »Grünkraut, Grünzeug, Gemüŕe«, kasneje pri Janežiču¹ II, 520.

Po vzorcu *debél* – *debéljáva* »kar ima lastnosti debelega«, *gníl* – *gníljáva* tvorjeno iz adj. *zelen*, f. *éna* »viridis«. Z enakim suf. je iz drugačne predloge tvorjeno slš. *zéliňava* »zelenjava, sočivje; sadovnjak« (Kálal, Sl., 863). Besedotvorno enako je ukr. *zelenjava* »zeleno bljuvanje« (Grinčenko, Sl. II, 149). Dalje glej *zelen* I. M. F.

zefica (f.) »rdeča mravlja« (Pišce; SLA), tudi *zilica* »isto« (Artiče; SLA).

Slednja oblika ima dial. *i* < *e* v neakcentuirani poziciji. Gre za substantivizacijo tipa *zelenica* (f.) k *zelen* (adj.) »viridis« iz adj. *zels »rdeč«. Formalno je takšen adj. le v pomenu »zelen« potrjen posredno v sln. substantivu *zélja* (f.) »pik (pri kartah)« < *»zelenost« in črnogor. *zélja* »zelenooka ženska« (Vujičić, Rječnik, 47), ki sta tvorbi tipa **sús'a* »súša« ← adj. *súchъ »suh«. Sln. *zélja* »rdeča mravlja« ← *zels (adj.) »rdeč« je glede pomenske nianse »rdeč« osamljeno samo v slov. svetu, tak pomen v okviru besedne družine iz **g'hel(H)-* je namreč izpričan še v lit. *žélas* »rdeč (o govedu)«, lot. *zals* »rjav, svetlordeč (o govedu)« in v kimr., bret. *gell* »rjav, rdečkastorjav« (Fraenkel, 1286; Persson, Beitr. II, 792²; oba brez sln. gradiva), ki enako kot psl. *zels »zelen; rdeč« reflektira ide. **g'hel(H)-o-*. Enako pomensko motivirano je sln. nadiško *rúsca* »rdeča mravlja« (Rigoni-Salvino, VIN, 70), rez. *rýsica* »mravlja« (Steenwijk, SDR, 306) k sln. *rús* »rdečkast« < *rusъ »rdečkast, rumenkast«. Dalje glej *zél* I. M. F.

zélič (m.), g. -a »mozolj na obrazu« (Spodnja Idrija; Erjavec, LMS 1882-1883, 271). Glej *zélič*. M. F.

zélja (f.) »pik (pri kartah)« v obir. kor. *zélja*, tudi *zélja* »isto« (Karničar, Obir, 32, op. 3). V 19. st. *selja* »Grün in der Karte« (Jarnik, Versuch, 116), *zélja* »isto« (Janežič¹ II, 520).

Tako kot pri pomensko enakem gradišč. hrv. *zeljovi* (adj.) »pikov (o kartah)« (Tornow, BD, 391), slš. *zeleny* »piki (pri kartah)« (Kálal, Sl., 862) oz. lit. *žalià* »zelena barva oz. pik (pri kartah)« (Kurschat, 2728), kar je substantivizirano iz adj. *žálias* »zelen« poleg »surov, nekuhan«, bi bilo potrebno izhajati iz pomena »zelena barva«, kar dopušča razlago z vzorcem tipa **sús'ā* (f.) ← adj. *súchъ »siccus«. Slov. **zél'a* (f.) za prvotno **zél'ā*, akz. **zél'q* < **-ijaHm* torej lahko kaže na obstoj psl. adj. *zels »zelen« < ide. **ghél(H)-o-*. Formalno enako je črnogor. *zélja* »zelenooka ženska« (Vujičić, Rječnik, 47). Glej tudi *zél* I. M. F.

zélje (n.), g. -a »Brassica«, sem *kislo zelje*, *presno zelje*; adj. *zéljnat*, f. -a, npr. *zelnata glava*, *zelnica* (f.) »voda, ki ostane po kisanju zelja« = obir. *zél:wncá* »zelnica« (Karničar, Obir, 266) < **zél'bnica*, *zelnik* (m.) »zemljišče, kjer se goji zelje«, tudi »zemljišče, kjer se goji povrtina«. V dialektih in historičnih zapisih se pojavlja tudi pomen »ohrovt«, ki je omejen na zahodni sln. del, prim. primor. *zélje* »ohrovt« (Korte nad Izolo; Morato, 163), tolm. *zélje* »isto« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 186); jnotr. *zélje* (Rigler, Jnotr. gov., 142), pkm. *zélje*, adj. *zéljeni* »zelnat« (Novak, Slovar², 178). V 17. st. *felje* »cappis« (Megiser), l. 1607 *zéglie* »verze«, »cauolo« (Alasia), v 18. st. *kifelu sele* »Sauerkraut«, *zvietnu sele* »Kaulfiori, kalfiori« (Gutsmann).

Prim. hrv. *zélje* »kupus« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 418), *zélje*, *zélje* »zelnata glava« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 373), v Istri *zélje* »zelje« (Valtura), toda *zélje* »ohrovt« (Čabruniči; oboje Filipi-Bursić Giudici, ILA, 570), mak. *zelka* »zelje«, »zelnata glava«, metaf. »glava«, blg. *zèle* »Brassica capitata«, *kiselo z.* »kislo zelje«, *zélka* »zelnata glava«, p. dial. *ziele* »zelje« (Karłowicz, SGP VI, 380), č. *zéli* »isto«, slš. dial. *zélé* (Kálal, Sl., 862).

Slov. dial. pomen »zelje, ohrovt« je samo ena od pomenskih specializacij kol. *zēlbe (n.) k *zēlō (n.) »zelena rastlina, zel« v ukr. *zelō* »zel«, br. *zjalō* »pleva med pšenico«, p. *zioto* »zelišče, trava«; iz akc. razlogov je manj verjetno, da bi bilo *zēlbe kol. *i*-jevskega subst., ki se ohranja v sln. *zēl* (f.), *zēl* »Kraut« → *zēlbe > sln. *zēlje (drugače Machek², 714).

K drugim pomenom kol. *zēlbe prim. v sln. pogosto v fit., npr. *srčno zelje* »Melissa officinalis«, *krčno z.* »Hypericum perforatum«, stcsl. *zēlje* »olera«, hrv. čak. *zēje* »zelenjava, zel«, *zēlje* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1387 s.), *zēje* »povrtina« (Brusje; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 735), črnogor. *zēlje* »kopriva« (Vujičić, Rječnik, 47), mak. *zēlje* »Spinatia oleracea«, »listje mlade čebule«, r. *zēlje* »zdravilna ali strupena zel«, br. *zēlle* »isto«, ukr. *zēlla*, p. *zēle*, gl. *zelo* »zel, plevel«, dl. *zēle* »isto«, plb. *zēlē* »trava; paša«.

V sln. sintagmah *hoditi komu v zelje* »vtikati se v tuje zadeve« in *hoditi komu v zelnik* »isto« je *zēlje* in *zēlnik* potrebno razumeti še v nespecializiranem pomenu, prim. sln. *zēlnik* »zelnjišče, kjer se goji povrtina«. Dalje glej *zēl I* in *zēlěn I*. M. F.

zēlō (adv.) »valde, summe, maxime«, tudi *prezlo* in *zāto* »isto«; v 16. st. *flu* »malum« (Megiser), v 17. st. *salo* (Dict.), v 18. st. *slu* »sehr«, *prestu* »gar sehr« (Gutsmann).

Prim. csl. (*d*)zēlo, (*d*)zēlu, *zalo* »valde«, *zēts* »vehemens«, *zēlost* »vehementia«. Nahtigal, Stud., 53, pritegne tudi csl. *dzēluto*, *zēluto* »valde«. Danes živo še v br. *do zela* »sehr«, vendar izpričano tudi r. dial. *zēlbnj* »obilan« poleg *zēlsto* »lakomno«. V stsb. spomenikih *zēlno*, *zēlbn* in stč. *zēlo*, str. *zēlo* »valde«, *zēlyi* »močan«. Sorodno je lit. *gailus* »klavrn«, *gailas* »pogosten«, lot. *gails* »osladen, nečist«, dalje got. *gailan* »razveseljati«, stvn. *geil* »razposajen« iz ide. *ghojlo-s (Trautmann, BSW, 72; Zubaty, JA XII, 425 (= Studie I/2, 129); Fraenkel, LP III, 118; isti, LEW, 128; Vasmer I, 452).

[Sem tudi sb. arh. *zēlo* (adv.) »valde« (Rečnik SANU VII, 49). – M. F.]

zēmlja (f.) »terra, tellus, humus, territorium«, dem. *zēmljica*, izv. *zēmljāk*, -a »poljedelec, zemljan«, *zēmljān*, -āna, *zēmljānec*, -nca »terrae incolae« (prim. lat. *homō* »človek« ob *humus* »prst«), *zēmljišče*, *ozēmlje* »territorium«, *podzēmlje*, *podzēmlje* »Unterwelt«, *prizēmlje*, *prizēmlje* »prilijče«, *prizēmljika* »spodnji del drevesa«, *pozēmica*, *podzēmljica* »krompir«, adj. *zēmeljski*, *zēmeljski* »terrestris«, po drugih slov. jezikih tudi *zēmski* »isto«; *podzēmeljski*, *podzēmeljski*, *podzēmen*, -mna, *podzēmeljn*, -a »subterraneus«, *pozēmeljski*, *pozēmen*, -mna, *pozēmeljn* »auf der Erde vorkommend«; nknjž. kompoz., npr. *zēmljepis*, -isa danes -pis »geografija«, *zēmljevid*, -ida danes -vid »Landkarte«; v Briž. spom. *ife zuori* nebo *Izemlo* »qui creavit caelum et terram« (III, 10–11), v 16. st. *semļa* »terra, regio«, *semļak* »conterraneus« (Megiser), v 17. st. *zemglia* »terra« (Alasia), v 18. st. *semļa* »terra, fundus«, *semļske* »terreus, terrestris«, *podsemļske* »subterraneus« (Pohlin), *semļa* »Erde, Grund«, *semļak* »Landsmann«, *semļšhtvu* »Landgut«, *podsemļski* »unterirdisch« (Gutsmann); cgn. *Zemļjak*, *Zemļjan*, *Zemļjanīč*, *Zemļjarič*.

Prim. stcsl. *zēmlja*, sbh. *zēmlja*, akz. *zēmlju*, mak. *zēmlja*, blg. *zēmlja*, d. obl. -ta, r., ukr. *zēmlja*, akz. *zēmlju*, br. *zjamljā*, akz. *zēmlju*, p. *ziemia*, č. *země*, slš. *zem*, -e, gl., dl. *zemja*. Psl. *zēml'ā, akz. *zēml'q je identično z lit. *zēmē*, lot. *zeme*, stprus. *same*, akz. *semmin*, *semman*, dat.

semmey, *semmiy* iz balto-slov. *zēmiā, kar je tvorba iz ide. lok. *dhgh'ēmi »na zemlji«, znanega v sti. *kšāmi*. Ide. paradigma je bila holokinetična: nom. *dhēg'h-ōm (het. *tekān*, luvij. *tiyamiš*), g. *dhg'h-m-ēs (het. *tagnaš*). V ide. jezikih so se tako v osnovni besedi kakor v sorodnih tvorbah posplošile različne stopnje korenskega vokala, pri čemer je v šibki st. prvi konzontan odpadel ali skupaj z *g'h dal *ōg'h-, prim. sti. *kšāh*, akz. *kšām*, g. *jm-āh*, av. *zā*, akz. *zqm*, g. *zēmō*, gr. *χθόv*, *χθovός*, alb. *dhe*, toh. A *tkam*, B *kem*, lat. *humus*, stir. *dū*, g. *don* »mesto, kraj« »zemlja«. Besedotvorno primerljivo je ide. *g'hēj-ōm »zima« (Schindler, Sprache XIII, 191 ss., Pokorny, 414). Glej tudi *Zemōno*, *zmīnec*, *zmenē*, *zmāj*, *zmlje*. M. S.

Zemōno (n.), g. -a (tpn. na Vipavskem), lok. na *Zemōnu*, etn. *Zemōnci* (pl.), adj. *zemōnški*; l. 1320 in *villa Zemil*, 1499 *Semelnu*; semkaj tpn. *Zemōn* pri Ilirski Bistrici, l. 1351 *Nidersenell*, *Obersemel*, tpn. *Zēmelj*, *Podzēmelj* pri Metliki, l. 1309 *bei dem Zemel*; mtpn. *Zemljnik* pri Solkanu.

Izhodiščno *zēml'ōn (zēml'ō) je označevalo zemeljsko utrdbo, prim. sb. tpn. *Zēmūn* pri Beogradu, l. 1285 *Semelnik*, 1289 *Semenicus*, n. *Semlin*; hrv. tpn. *Zemūnik* pri Zadru (Skok, Radovi Instituta JAZU u Zadru I, 58), blg. tpn. *Zemen*, ngr. tpn. *Ζεμινάρι* (Vasmer, Sl. in Griechl., 105), č. *Zemín*, slš. *Zemlín*, madž. *Zemplény*, l. 1563 r. *Ivaško Zemlins*, ukr. *Zemno*. Dalje glej *zēmlja*. M. S.

zenica (f.) »pupilla«, redkeje »veka, trepalnica«. Izpričano šele v 19. st. Cigale, Term., 92, s. v. *Pupille* navaja, da je *zenica* csl. beseda, kar bi lahko pojasnilo danes prevladujoči pog. akcent *zēnica*, vendar je gotovo domače vsaj *zdenice* »trepalnice« (Caf), prim. k parazitskemu -d- sln. *zdehati* < *zēhati*.

Prim. stcsl. *zēnica* »pupilla«, sbh. *zjēnica*, *zjēnica*, hrv. čak. *zēnica*, *zēnica* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1392, 1389), mak. *zenica*, blg. *zenica*, r. *zenica*, ukr. *zinyčja*, br. *zjanica*, medtem ko je č. *zenice* prevzeto iz sbh. (Machek², 714). Sln. *zrenica* »zenica« (Janežič, Zora), ukr. *zdrinka*, p. *zrenica*, slš. *zrenica* »isto« je pod vplivom refleksov v. *zbrēti, manj verjetno paralelna izpeljanka iz te osnove. Psl. *zēnica poleg *zēnica* (sbh.) je najbolj verjetno dem. od *zēnā oz. *zēna, iz česar je drugače tvorjeno r. dial. *zēnko* (n.), *zēnok* (m.) »zenica«, pog. m. pl. *zēnyki* »oči« (Dal', Slovar² I, 680), ukr. *zinyky* »oči«, br. *zēnka* »zenica«, pl. *zēnki* »oči« in sln. *ozēnci* (m. pl.) »trepalnice«, z aferezo *zēnci* < *o(b)-zēncy poleg *ozēnice*, *ozimice*, pkm. *ōzmicē* (f. pl.) (Novak, Slovar², 92), *zīmice* »isto« (mariborska okolica, Sln. gorice) < *o(b)-zēnicē, pri čemer ostaja -m- nejasen, morda iz oblik z -nc-, kjer bi prišlo do fonetičnega sovpadu z -mc-; manj verjetno je treba izhajati iz paralelne tvorbe, sorodne z gr. *χίμη* »zijanje«. Psl. *zēnā/*zēna je tvorba (tipa *cēnā, lit. *kāina*, dial. *kainā*, gr. *ποινί*) iz osnove *zē-, ki se je iz ide. baze *g'heHj- »zehati, zevati, biti na široko odprt« v slov. osamosvojila po napačni morfemski analizi prez. *zē-jq < *g'heHj-e-, iz katere je v ustreznem pomenu r. *pozēts*, -ēju »pogledati« (navajata Miklošič, 402; Vasmer II, 388), intenz. *pozētit* »isto« (navaja Dal', Slovar² III, 231), prim. k pomenu sorodno sln. *zījāti* tudi »nepremično gledati«. Osnovna literatura: Miklošič, 402 s.; Meillet, Ét., 349; Vasmer I, 453; Kopečný, Slavia XXIX, 187 s.; Machek², 714. Dalje glej *zēvati*, *zījāti*, pa tudi *ozēmec*. M. S.

zer (m.) »Gypaetus barbatus« (Janežič¹ II, 521) poleg *brkati zer* »isto« (Freyer, Fauna, 2).

Prim. hrv. *žēr, žēr* »Gypaetus barbatus«, tudi *zir* »isto« (Hirtz, Rj. II, 57) in *brkati zer* (Šulek I, 545). Sem tudi p. *bialozor* »beli sokol« (> ukr. *bilozór* »sokol«), č. *bělozor* »beli sokol«, slš. *belozor* »isto«, gl. *bětozor* »Falco gyrfalco«, hrv. *bělozor* »isto« (Šulek I, 546), kar je ljudskoetimološko naslonjeno na *zorǫ k *zǫrěti. Drugače o zadnjih oblikah Ślawski, SP I, 237; Trubačev, ES 2, 76; ĚSUM I, 197, ki brez sln. in hrv. gradiva z e-jevskim vokalizmom sklepajo na izhodišče *bělozorǫ »ki je beloga, jasnega pogleda, izgleda«.

Verjetno je psl. *zerǫ iz ide. **g'hero-s* prasorodno s prvimi delom germ. kompoz. *ger-falkō »Falco gyrfalco«, ki zaradi številnih variant kot nvn. *Gerfalke* (o tej obliki Kluge¹⁷, 249, 248), *Gehrfalke*, *Gierfalke* (Kluge, l. c.), *Geierfalke*, srvn. *gěrfalke*, *girvalke*, *gěrfalke*, *gervalke*, *giervalke*, stnord. *geirfalki* dopušča domnevo, da se je prvi del kompoz. zgodaj začel ljudskoetimološko naslanjati na različne germ. besedne družine. Drugače o germ. oblikah Kluge¹⁷, l. c.; Lexer, Mhd. Wb. I, 1022; Falk-Torp I, 306; de Vries, 207; Suolahti, VN, 329. K tvorbi t. i. pleonastičnih kompoz. prim. p. *orlosęp* »Gypaetus barbatus«, č., slš. *orlosup* »isto«, nvn. *Geieradler*, *Geierfalke* »Falco gyrfalco«. Dvomljivo Matzenauer, CS, 375, ki sln. zer izvaja iz n. dial. *ger*, srvn., stvn. *gēr*, niz. *gier* »vultur«.

Pri Erjavcu, Domače in tuje živali v podobah, 1871, 203, izpričana oblika *sér* »Gypaetus barbatus« in kasneje *brkati sér* »isto« je verjetno iz nejasnih razlogov nastalo po naslonitvi na adj. *sěřǫ »siv« iz etimološko upravičenega *zer* (Furlan, SR XXXIV, 159 ss.). M. F.

zerman (m.) »bratranec«, f. *zermana* »sestrična« (Abitanti; M. Ravnik, ustno), *zěrman* »drugi bratranec; star družinski prijatelj« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 150).

Prim. hrv. čak. *zermôn* »sorodnik«, *zermôna* »sorodnica«, hipokor. *zěrmo* (m.), -*ta* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1389), tudi *zěrme*, g. -*ta* »bratranec; kolega, prijatelj« (Smokvica na Korčuli) in *zěrme* (m.) »isto« (Dubavnica), po redukciji nenaglašnega vokala *zrmán* »bratranec«, *zrmàna* »sestrična« (Nemanič), od tod *zormàn* (Baška, Punat). Izposojeno iz ben. it. *zermàn* »bratranec; dicesi di coloro che sono generati da due fratelli o da due sorelle o da un fratello e da una sorella; questi si chiamano cugini fratelli o cugini germani«, furl. *zermàn* »bratranec«, navadno v zvezi *cusin zermàn, cusine zermane*, tosk. *germano* (adj.) »ki je rojen od istih staršev; pristen, pravi«, kar je tako kot frc. *cousin germain* »striček ali tetin otrok«, *frère/soeur germain(e)* »rojen od istih staršev«, že v stfrc. substantivizirano *germain* »brat; brat ali sestra«, špan. *hermano* »pobraten, podoben; brat«, *hermana* »sestra« iz lat. adj. *germānus* »roden, pravi«, substantivizirano »brat/sestra istih staršev« h *germen*, -*inis* (n.) »klica, mladika; rod, plem« (Boerio, DV, 735; Pirona, VF, 1307; Štrekelj, JA XIV, 553; Skok III, 651; Battisti-Alessio, 1791; Wartburg IV, 120; Walde-Hofmann I, 594).

Skok, l. c., izvaja iz tega apelativa sln. cgn. *Zorman*, tudi hrv. cgn. *Zorman* (kar zaradi areala ne prepričuje, toda hrv. cgn. *Jěrmàn* (14. st.), tudi *Ďerman*, sln. cgn. *Jerman*, *Jermančič*, *Jermončič* je prek **d'ęrymanǫ* lahko tako kot sln. *Jurij*, hrv. *Ďurađ*, čak. *Juraj* < **d'urdǫ* < lat. *Georgius* (Ramovš, Kr. zg., 26, 51) sprejeto iz lat. predloge *germānus*. Skok, l. c., opozarja, da se

Germanus kot osebno ime pojavlja tudi v srednjeveški Dalmaciji (Kotor, Dubrovnik, Split, Zadar). M. F.

zēt I (m.), g. *zēta* »gener« in »krščenc, birmanec (za botra)«, *zētec*, -*tca*, *zētek*, -*tka* »krščenc, birmanec (za botra)«, dem. *zētīč*; f. *zētinja* »snaha«, *zētica* »krščenica ali birmanka (za botro)«, adj. *zētovski*; v 16. st. *fēt* »gener« (Megiser), *Setze* (akz. pl.) »krščenc«, *Ozheti juh Setceu* (Trubar; Ramovš, ČZN X, 151), v 18. st. *fēt*, g. *seta* »Tochtermann, gener« (Pohlin), *set* »Tochtermann« (Gutsmann); semkaj cgn. *Zetovič*.

Prim. stcsl. *zētǫ* »sponsor, gener«, sbh. *zēt* »zet, svak«, mak. *zet*, blg. *zēt*, r. *zjātǫ*, g. *zjātja*, pl. *zjatyjá*, ukr. *zjātǫ*, g. *zjātja*, pl. *zjati*, br. *zjácǫ*, g. *zjácja*, pl. *zjaci*, p. *zięć*, g. *zięcia*, č. *zeť*, g. *zētě*, slš. *zať*, -*a*. Psl. *zētǫ je sorodno z lit. *zēntas* »zet« in »svak«, lot. *znuōts* »zet, svak«, gr. *γνωτός* »sorodnik, brat«, alb. *dhëndër* »ženin, zet«. Miklošič, 401, poveže s psl. *znāti iz baze **g'enHǫ*- »znati, poznati«, kar sprejmeta Vasmer I, 466, in Machek², 714 s. To se zdi zaradi mordv. *sodamo* »zet« k *sodams* »vedeti, znati« sicer možno (Kiparsky, Neuph. Mitteil. XLIII, 113, LX, 227), vendar je bolj izhajati iz ide. **g'enHǫ-ti*, tvorbe iz baze **g'enHǫ-* »zaploditi«, prim. iz ptc. pf. pas. **g'nHtǫ-* gr. *κασι-γνητος* »rodni brat, bližnji sorodnik«. Gr. *γνωτός* »sorodnik, brat«, lot. *znuōts* »zet, svak« in sti. *jñāti-* »sorodnik« v tem primeru vsebujejo o-jevsko prevojno stopnjo (Trautmann, BSW, 370; Schrader, IF XVII, 18 s.; Trubačev, Term. rodstva, 128 ss.; Pokorny, 374, in Fraenkel II, 1301). Psl. *zētǫ je prvotno morda nomen agentis *skdor zaplodi«. Glej tudi *zēt II*. M. F.

zēt II (m.), g. *zēta* »Gasterosteus aculeatus«.

Bezljaj, Baltistica X, 26, primerja sbh. *zēt* »isto« in izvaja iz *zēb-tǫ k *zēb-ti, *zēbǫ, ker se tudi v drugih jezikih ta riba imenuje po bodičastih izrastkih, prim. sbh. *zubaljč*, n. *Stichling*, *Dreistacheliger*, r. *belaja kóljuška*, *iglyarba*, frc. *épinoche*, furl. *spinarił*. Vendar ostajajo akcentske razmere nepojasnjene, zato ni izključeno, da gre za metaforo iz *zēt I*. Samci zeti namreč gradijo gnezda iz vodnih rastlin, v katerih varujejo ikre in mladiče. Ta riba v nasprotju z drugimi izkazuje razvit starševski čut, zato utegne biti poimenovana po sorodstveni oznaki. M. S.

zeuc (m.) »južni veter«. Tako zabeleženo le v 18. st. pri Gutsmannu: *seuz* »Südwind, jug«, toda s. v. *Mittagswind*: *seuz* poleg *juh*, *juhovez*, *obpoudni veter*. Pri Murku II, 498, samo *sevz* [seųc] (z oznako *selten*) poleg *jüg*, *júshni véter*.

Na alternacijo vzglasja s- : z- pri Gutsmannu opozarja Cigale, Wb., 1593, toda Pleteršnik II, 473, po Gutsmannu standardizira le *sěvec* »jug, Mittagswind«. Nejasno. Nobena od variant ne nudi prepričljive korenske etimologije. Ker gre za topli veter, bi bilo možno izhajati iz *zǫlǫcǫ (m.), g. *zǫlǫcǫ »dobri, ugoden veter«, substantiviziranega psl. adj. *zǫlǫ, ko je ta že pridobil antonimični pomen iz »malus«. Dalje glej *zāl* in *zěl II*, pa tudi sin. *jüg*. M. F.

zévati, -*am* (v. impf.) »odpirati usta (od žeje, vročine, radovednosti), režati«, tudi »hrepeneti po čem« (pkm.), »kričati« (polj., Idrija, Ig), v Beltincih pkm. *zévati*, -*vlen* »zjati, ustiti se« (Novak, Slovar², 178), pf. *zazévati*, -*am* in *zěvniti*, *zěvnm* = pkm. *zěvnoti*, -*nen* »ziniti« (Novak, l. c.); v Prlekiji *zěvle* (3. sg.) »kokodakati« (Hajdoše;

BADŽ I, 34) < sln. *zevljati; k temu zèv (m.), g. zèva »žrelo«, knjiž. »hiat«, tudi zèv (f.), g. zèvi »isto«. V 18. st. ševati »expirare, vmrèti«, ševati »oscitare«, šemla ševa »hiscit terra, je refpokana« (Kastelec-Vorenc), ševam »hiare« (Pohlin), sevajozh »obenhinnig« (Gutsmann).

Prim. csl. zèvnqti »oscitare«, prozèvanije, hrv. zijèvati, žijèvam »isto«, žijev, živati (Zumberak), mak. dial. zeva, blg. zèvam, zjàvam, r. zèváb, zèvájú »odpirati usta, glasno kričati, jokati«, ukr. zíváty, zívájú »zevati«, br. zjavác »isto«, p. ziewac, kašub. zevac, č. zivat, stč. zievati, slš. zivnuť, gl. zywać, dl. zewas, plb. zevà »zevati«.

Psl. *zèvátí, *zèvájèšb > *zèvāšb je iter. na -va- glagolske osnove *zè- v *zèjèšb »zijati« (Miklošič, 403; Vaillant, Gr. comp. II, 488). Dalje glej zijáti. M. F.

zevelj (m.), g. -na »idiot« v obir. kor. psovki zèwal, -na (Karničar, Obir, 266). Sem cgn. Zevelj, Zewell (ZSSP).

IZPOSJOENO iz nvn. Säuel (Grimm, DTV 14, 1860), kar je tako Säulein dem. k Sau »svinja«. Glej tudi žávka I. M. F.

zèza (f.) »Motacilla alba«, tudi zèzavka »isto« (oboje Pletersnik II, 915, po Cafu).

Prim. hrv. zèza »Motacilla, pafztrichicza, treforepka« (Belostenec), sb. zezalica »isto«, zezaljka (oboje Matevac pri Nišu; ARj XXII, 792), v Rečniku SANU VI, 766: zèza, zèzavica, zèzalica. Freyer, Fauna, 17, navaja hrv. sešávka. Gotovo enako pomensko motivirano kot sln. sin. tresorèpka, vertorepka (Freyer, o. c., 16), it. baticoda in izvedeno iz sln. zèzati, -am (v. impf.) »migati, sem in tja se premikati«, pf. zèzniti, zèzènem, hrv. zèzati, zèzám »premikati, trestí«, sb. v Matevcu pri Nišu zezati repom »z repom migati« (ARj, l. c.). V Istri se je hrv. zezalica, verjetno pod vplivom tujega sin. zinzola (Oprtalj), v Izoli sinsicódola iz ben. it. zinzolare »opotekati se, migati« (Filipi, IO, 116) preoblikovalo v zèznulica (Štrped; podobno Filipi, l. c.). Dalje glej zèzati in tudi sin. tresorèpka, plškvavica. M. F.

zèzati, -am (v. impf.) »migati«, pf. zèzniti, zèzènem »eine hinkende Bewegung machen«, v nar. pesmi »brcniti, suniti« v zvezi Ali je ta mačka vaša, ki mi je zeznola v rit (Štaj; iz gradiva za SSKJ); sem zèza (f.) »zadek pri perutnini«, prim. hrv. zèz »trtica« (ARj XXII, 792; Rečnik SANU VI, 766) in k pomenu sln. mřda »zadek pri perutnini« k v. mřdati »sem in tja se premikati« poleg »z usti ali z zadnjico migati«; zèzanje (n.) »slabo, obotavljajoče delo«, zèzavec (m.), g. -vca »slaba oseba«, zèza-mož (m.) »isto«, zezej »neodločnež, pokveka« (L. Kuhar, Samorastniki, 1940, 203; iz gradiva za SSKJ). Z ekspresiviziranim konzonantizmom čècati, -am »med hojo se zaradi starosti ali bremena gor in dol premikati«, »obotavljati«, pf. čècniti, čècènem »dol se premakniti, počeniti«.

Prim. hrv. zèzati, -am »premikati, trestí«, zèzati »futuere« (Brač), sb. zezati repom »z repom migati« (Matevac pri Nišu; vse ARj XXII, 792 s.), »trestí, poskakovati« (Rečnik SANU, l. c.), hrv. čak. zèzot, -on »s telesom trzati«, zèzalo »vrsta morskega raka« in »sitnež« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 736), zèzot, -on »trestí, majati, zibati (o maščobi, prsih ipd.)« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1390). Sem tudi hrv. pog. zèzati (se), zèzám (se) »zafrkavati (se), šaliti (se)«, pf. zèznuti (se), zèzènem (se) »prevarati (se)« (Anić), zèzalo »zafrkljivec, šaljivec« (Jurancić), kar je bilo izposojeno v sln. pog. zèzati se, -am se. Ker se glagoli pre-

mikanja prek negativno konotirane pomenske nianse »tavati« specializirajo v glagole negativno konotiranega rekanja, kot ponazarja razmerje med r. brédítb »prazno govoriti« in psl. *brestí, *bredèšb = r. brestí, bredú »počasí hoditi, vleči se, tavati«, je k temu možno pritegniti p. dial. zazelić »zmerjati koga, biti neprijazen« (Sychta, SGP VI, 342) < *zèzeliti, kar dopušča izhajati iz v. *zèzati. Ta je lahko iter. tipa *sezati (: *segati ← psl. *sèr'ý, *sèžèšb »iurare; manum tendere«) iz psl. v. premikanja *zèr'ý, *zèžèšb, ki tako kot lit. žèngti s prez. žengiu »korakati«, lot. ziegtiés »pregrešiti se« (prim. n. sich vergehen), got. gaggan »iti«, stvn. gangan »isto« lahko reflektira ide. *g'hengh- »korakati, iti«, prim. še sti. jánghā- (f.) »bedro«, av. zaŋga- (m.) »gleženj« (Pokorny, 438; LIV, 155 s., oba brez slov. gradiva). Obojesmerni razvoji »korakati, iti« : »tolči« so pogosti, prim. ide. *trep- »stopati; tolči« : *tep- »tolči; hoditi«. Glej tudi zèza, zezljati in zòkniti. M. F.

zezljati, -ám (v. impf.) »z jezikom tleskati«. V 18. st. seslati »anftoffen mit der Zunge, s'jesikam spotukuvati, fislati, fuflati«, seslauz »Stammler« (Gutsmann), v 19. st. sesljati, -ám »mit der Zunge im Reden anftoffen«, sesljav »mit der Zunge anftoffend« (Murko I, 628), zezljati »beim Reden mit der Zunge anftoben«, zezljavec, -vca, zezljavka (Janežič¹ I, 521). Sem pomensko podobno cezljati, -ám (v. impf.) »jecljati« z ekspresiviziranim konzonantizmom.

Ker so glagoli, ki označujejo artikulacijske napake, pogosto specializirani iz negativno konotiranega pomena »počasí kaj delati«, kot ponazarja sln. žužnjáti »žuboreti; nerazločno govoriti; počasí kaj delati«, je zezljati lahko ekspresivizirano iz sln. zèzati, kjer o taki glagolovi pomenski niansi pričajo predvsem deverbativne tvorbe kot nomen actionis zèzanje (n.) »slabo, obotavljajoče delo«, zèzavec (m.), g. -vca »slaba oseba«, zèza-mož (m.) »isto«, zezej »neodločnež, pokveka« (L. Kuhar, Samorastniki, 1940, 203; iz gradiva za SSKJ). Dalje glej zèzati. M. F.

zgāga (f.) »ardor stomachi«, zastar. izgāga »isto«, npr. izgaga me dere »ich habe das Sodbrennen«; obe varianti tudi v metaforičnem pomenu »nadloga«, npr. izgago delati komu »jemandem Verdruss machen«, prek personifikacije tudi psovka sitnemu človeku, npr. bil je velika zgaga, ti zgaga suhorebra!; od tod zgāgast (adj.), f. -a »takšen, ki povzroča težave, sitnosti«, zgāgar (m.), g. -ja »kdor povzroča težave, sitnosti«, zgāgariti, -ārim »težave, sitnosti povzročati« (prim. kašub. zgaga (m., f.) »slabič, dvoličnež«; Sychta, SGK VI, 225). Sem cgn. Zgaga, kate-rega najstarejša zabeležba izvira iz l. 1482 v Opčinah pri Trstu, ko je tam deloval župnik Nicolo Sgaga (Torkar, Mag., 112). Apelativ je znan tudi v dialektih, npr. jnotr. zyāya s sin. razāyca (Rigler, Jnotr. gov., 169) < *rèzāvica, črnovr. zyāyg, toda tudi zāyg (Tominec, 246), kar je lahko nastalo po disimilaciji g : g > ø : g, ki je tipološko enaka r - r > ø - r, npr. martrati ob matrati. Pri starejših avtorjih izpričano le v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 119: sgaga, in Murku I, 629: sgāga »Sodbrennen«, sgaga me dere »ich habe Sodbrennen«.

Prim. csl. izgaga »cholera sicca«, hrv. zgāga »isto« (Skok III, 653), tudi zgāga (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 418) z novim cirkumfleksom kot v sln., mak. dial. zgaga »kolcanje«, blg. izgāga, dial. tudi izgaga, r. izgāga, str. izgaga, ukr. dial. zyāya »zgaga« (Nikolaev-Tolstaja, SKTG,

211), p. *zgaga*, pom. *zgāgā* (Lorentz, Wb. II, 1415), stč. *zhāha*, slš. *zhāha*, dl. *zgaga*.

Psl. *jbz-gāga je zaradi splošnoslov. pref. **jbz-* ← ide. **eg/hs-* gotovo podedovana tvorba. Zaradi ide. predloge **dheg^h-* »žgati«, prim. sti. *dāhati* »isto« ob aor. *adhāk*, lit. *dēgti*, *degū* (LIV, 115), ki se v slov. jezikih regresivno asimilirana *dh : g^h >* psl. *g – g* kaže kot *žbgāiti, *žžēšb, se ta v *jbz-gāga gotovo ne ohranja v prvotni fonetični predlogi. Zato je Vaillant, RĚS XIII, 113, sklepal, da se je konzonatno zaporedje -*zg-* v *jbz-gaga moralo razviti iz **-zd-*, prim. lit. *išdaga* »pogorišče; od sonca ožgan del na polju; ožganina«, lot. *izdēga* »isto«. Na nastanek -*zg-* iz -*zd-* je lahko vplivalo živo morfofonemsko razmerje *g : ž* v sorodnem asimiliranem glagolu *žbgāiti, *žžēšb. Prevojno razmerje med psl. *jbz-gāga : psl. *(*jbz*)-*žēga* (= csl. *žēga* »ardor«, hrv., sb. *žēga* »vročina, pripeka«, mak. *žēga* »isto«, blg. *žēga*, r. *izžōga* »zga-ga«, ukr. *žōya* »isto« (Nikolaev-Tolstaja, SKTG, 211)), lot. (*iz*)-*dēga* : lit. *išdaga* lahko odraža ide. akrostatično deklinacijo tipa *dōm-s, *dōm-ŋ, *dēm-s »dom«, torej **dhōg^h* (nom. sg.), **dhōg^h-ŋ* (akz.), **dhēg^h-s* (g.). Glej tudi *žēga* in dalje *žgāiti*, -*gaga*, pa tudi sin. *žāga*. M. F.

zgjājiti se, -*im se* (v. pf.) »uničiti, propasti (o lesu)«, Izpričano samo v 19. st., npr. *vŕi leŕōvi ſo je mi ſgājili* »vsi gozdovi so se mi uničili, propadli« (Murko I, 629), *zgjājiti se* »aussterben«, *ves les je zgajil* »das ganze Holz ist mir im Walde abgestorben« (Janežič¹ II, 521).

Iz prvotnega sln. *iz-gājiti se < *jbz-gajiti se k v. *gājiti* (se), *gājim* (se) »zdraviti, celiti« z antonimno funkcijo pref. **jbz-* kot v sln. *ſpriditi se* »pokvariti«, tudi *izpriditi se* »isto« k *prid* (m.), g. *prida* »korist«. Toda v 18. st. pri Kastelec-Vorencu izpričano antonimno *ſgajati se* »convalescere, convalescere, ošdraviti, ſe gori školēhati, ſu-pēt ſđrav poltati« ima pref. **ſs-* »cum«. Dalje glej *gājiti* (se). M. F.

zglēdat, -*an* (v. pf.) »šteti« (rez.; Steenwijk, SDR, 258), sem iter. *zladūva* (3. os. sg. prez. impf.) »isto« (Solbica; OLA) iz *vz-zglēdovāti z onemitvijo velarnega pripornika *h < γ < g* (Ramovš, Hgr. VII, 34) in *a-*jevskim refleksom neakcentuiranega nosnega vokala *ē (isti, o. c., 35).

Pomen »šteti« se je pri slov. v. *glēdāiti, *glēdāješb > *glēdāšb tako kot pri sln. sin. *štēti*, *račūnati* razvil iz »misliti, nameravati«, ki je izpričan v rez. *ni ni glēdajo za dāt pā vič bēcuw* »ne mislijo/nameravajo dati več denarja« (Steenwijk, o. c., 257) in v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *reſglēdati*, *ſglēdovati* »contemplari, reſmiſhlati, reſmiſhlovati«. Pomen »misliti, nameravati« se je iz »zreti, motriti« osamosvojil prek »paziti«, prim. sln. *glej, da ne napraviš neumnosti!* Dalje glej *glēdati*. M. F.

zgōdaj (adv.) »früh, frühmorgens«, črnopr. *zyūdeſj* »zgodaj«, *nq ūſē zyūdeſj* (Tominec, 246), tudi *zgōda* (adv.) »isto«, rez. *ſgūda* (Steenwijk, SDR, 334), jnotr. *zyūda* in *zyūdeſj* (Rigler, Jnotr. gov., 117), podjun. kor. *zgu²da* (Zdovc, Mundart, 104). V 16. st. *sgudaj*, *ſgudaj* »mane« (Megiser), toda *ſgudo* »zgodaj«, *uſgudo* »isto«, *vſgudo* (Trubar; Rigler, Začetki, 27), l. 1607 *ſgodai* »a buon hora« (Alasia), v 18. st. *ſgudai* (Kastelec-Vorenc), *ſgodej*, *ſgudej* »mature, mane« (Pohlin), *sgoda*, *sguda*, *sgodai* »fruh« (Gutsmann).

Prim. hrv. čak. *zgūda* »takoj, v kratkem« (Kastav nad Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 553), csl. *ſs gōda* (Miklošič, Lex. pal., 134) z enakim pomenom kot stsl.

vs gōds (*byti*) »ustrezati, primeren biti« < **v pravem, tj. primernem času biti*«, kar posredno potrjuje sln. *vgōdno* (adv.) »zgodaj zjutraj« (pkm., jvzh. štaj.), adj. *vgōd-nji*, f. -*a* »zgodnji«.

Izhajati je potrebno iz sklopa prep. zveze *ſš gōda »v pravem času« substantiva *gōds (m.) »(pravi) čas« tipa *ſš večera »v času večera« = sln. rez. *zvēčara* (adv.) »in the evening« (Steenwijk, SDR, 335). Zaradi enakopomenske stsl. zveze *na gōdē* »primerno, ustrezno« < **v pravem, primernem času*« je *ſš gōda lahko prep. lokativ na **-a* (Schelesniker, Beiträge, II ss.; Pohl, Grammatische Kategorien, 380; Furlan Razpr. SAZU XVII, 2000, 183) v temporalni funkciji. Dalje glej *gōd* in podobno tvorjeno *zgoraj*, *zdōlaj*, *zvečēr*. M. F.

zgoraj (adv.) »na zgornji strani«, gor. *zgo:Rej* (Kropa; Škofic, Diss., 385), jnotr. *zyūōrej* (Rigler, Jnotr. gov., 131); *odzgoraj* (adv.) »zgoraj«, jnotr. *vqdzzyūōrej* (Rigler, l. c.); tudi *zgora* (adv., prep. z g.) »oberhalb« = jvzhpodjun. kor. *zguāra* ob *zgorā* < *zgorā s podaljšanjem vokala zaradi izpada polglasnika kot v *ſsrebrō > *ſsrebrō > č. *střibro* (enako *ſpuāda* »spodaj« poleg *ſpōda* »isto«; Zdovc, Mundart, 74); *zgorah* (adv.) »zgoraj«; brez vzglasnega *z-* *gorah* (adv.) »na zgornji strani, na zgornjo stran« (Caf pri Pleteršniku I, 232); sem tudi adj. *gōranji*, f. -*a* »ki je zgoraj« (Caf pri Pleteršniku I, 232; dol.), črnopr. *yūōran* (adj.), f. -*q*, npr. *yūōranq χiſē* (Tominec, 94) in *zgōranji* (adj.), f. »zgornji«. Pkm. novocirkumfleksirano *zgorānji* »zgornji, vrhnji« (Novak, Slovar², 178) ustreza hrv. *gorānji* (adj.) »zgornji« (Žumberak; Skok, JA XXXII, 365) < **ſs-gorā-n'bjb* > **ſs-gorā-n't* v sln., prim. z novim cirkumfleksom podobno tvorjeno rez. *dōlinje* ← **dolē-n't* < **dolē-n'bjb* ← adv. *dolē »doli« (Furlan, Traditiones 26, 1997, 425). Ti obliki lahko kažeta, da imajo sln. oblike tipa (z)*gōranji* analoški akcent po *zōgōr*, *zōgōrnji*. V 16. st. *sgoraj* »supra« (Megiser), l. 1607 *od ſgorai* »di fopra« (Alasia), v 18. st. *ſgorai*, npr. v *ſgorai vošek*, *ſpodai ſhirok*, *tā ſgurani* »supernus« (Kastelec-Vorenc), *sgora* »oben«, *sgorei* »isto«, *persgora* »obenan«, *sgoravun* »obenaus«, *sgoranoter* »obenher«, *sgoradol* »obenherab« (Gutsmann). Tudi *zōgōr* (adv.) »na zgornji strani«, *zōgōrnji* (adj.), f. -*a* (v 18. st. *sgurn*, -*a* »obig« (Gutsmann)), *odzōgōr* (adv.) »zgoraj«, *odzōgōrnji* (adj.), f. -*a*, *navzōgōr* (adv.) »proti zgornji strani« (Pleteršnik I, 680) = podjun. kor. *na(y)gūr* (Zdovc, Mundart, 87), toda tudi *navzōgōr* »isto« = jnotr. *navzyūōr* (Rigler, Jnotr. gov., 69) kot pri antonimu *navzdōl* (Pleteršnik) = podjun. kor. *navdū²y* (Zdovc, l. c.) in knjiž. *navzdōl*. Toda *gōr* (adv.) »na zgornjo stran« je iz *gorē, prim. rez. *gorē* »navzgor« (Steenwijk, SDR, 258), kar je v odnosu do *gōrē »gori« (= sln. *gōri*, hrv. *gōre*, *gōri* itd.) ← *gorā (f.) lok. sg. sinonimnega substantiva *gōrō (m.), prim. spodaj hrv. lokativno obliko *zgoru*.

Prim. hrv. *zgora* (adv.) »zgoraj, navzgor« in »od zgoraj«, v Ozlju *zgora* »zgoraj, od zgoraj« (Težak, HDZb V, 1981, 203), *zgoranji* »gornji, vrhnji« (tudi hrv. *zgoru* (Vitezović)), *ōzgōra* »od zgoraj«, čak. *ozgōra* (prep. z g.) »nad« (Jurišić, Rečnik, 146), gradišč. hrv. *zgōra*, *zgorak* »zgoraj« poleg *zōru* »navzgor« (Tornow, BD, 391), toda *ōzgōr* »od zgoraj«, na Zumberku *ozgōr* »gor« (Skok, JA XXXIII, 1912, 358), v Ozlju *zōr* »gor«, *ozgōr* »zgoraj« (Težak, l. c.), v Dračevici na Braču *ozgōr* »od zgoraj« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 766), mak. *zgora* (adv.) »zgoraj, zunaj«, toda č. *shora* »od zgoraj, zgoraj, poprej«, slš. *zhora* »od zgoraj, zvrha, iz višine«.

Izhajati je potrebno iz sklopov prep. zvez *sš gōr̥ > *s-gōr (> sln. zgōr, hrv. ozgōr, òzgōr, čak. ozgōr) in *sš gorā (> sln. zgōralzgorā) tipa *sš večer̥ (> sln. namesto pričakovanega *zvēčer je zvečēr po večēr) : *sš večera (> sln. rez. zvēčara »v času večera«; Steenwijk, SDR, 335) ← *vēčer̥, *sš dōl̥ : *sš dola ← *dōl̥, *sš (j)ūtro : *sš (j)ūtra ← *jūtro, *sš god̥ : *sš goda ← *gōd̥, pri čemer zveze z izglasnim *-a s cirkumflektirano intonacijo kažejo, da *sš nima instrumentalne rekcije, ampak ob akuzativni le navidezno genitivno, ker sklopi vedno označujejo lokalno lokativno (kje?) ali direktivno (kam?) funkcijo, npr. *sš goda »v pravem času« in ne »od pravega časa«, *sš večera »v času večera« in ne »od večera«, *sš gora »na zgornji strani« in ne »od zgornje strani«. Izglasni *-a sklopov je funkcionalno enak izglasnemu *-a v *vōnā »zunaj« in *dōma »domi, domum« ter spada v plast psl. lokativov na *-a (Schelesniker, Beiträge, II s.; Pohl, Grammaticische Kategorien, 380) s cirkumflektirano intonacijo iz ide. *-ō < *-o-elo (Furlan, Razpr. SAZU XVII, 2002, 182 s.).

Sln. zgoraj, zgora itd. in *zgorā (< podjun.) < *zgorā s podaljšavo tipa *sr̥ebrō > *sr̥brō, ki kažejo na akc. umik z izglasnega *-a, so lahko nastali pod vplivom substantiva *gorā (f.) ali pa bi bilo celo potrebno domnevati dubleti *sš gora (lok. sg.) < ide. *-ō : *sš gorā (instr. sg) < ide. *-oH. Glej tudi gōra in podobne tvorbe zdolaj, zgdaj. M. F.

zgrebi (m. pl.) »stuppa, Weg« (pkm.), tudi *zgrebice*, I. 1415 *sgribe* (Rinij). Pleteršnik I, 309, navaja poknjženo obliko *izgrebi*.

Prim. csl. *izgrebь, izgrěbь* »stuppa«, starejše hrv. *izgrěbi* (Stulli), hr. *zrebje, zrebina*, p. *zgrzebi, zgrzebie*, slš. *z(h)rebe* »stuppa«. Stara izvedenka od *grěbsti, grěbem* v pomenu »česati«, kakor sln. *grebēn* prvotno »glavnik«, *grebenana volna* »česana volna«, *grebēnati* »česati«. Dalje glej *grěbsti* I.

zibati, -am, -bljem (v. impf.) »gibati sem in tja«, tudi *zibkati, ziblјati, zibelati*; v 16. st. *fibati* »movere cunas« (Megiser); k temu *ziba, zibel* (f.), *zibela, zibelka* »cunae«, v 16. st. *fibel* »cunae« (Megiser); dial. tudi *zibi* (m. pl.), *ozibi* »močvirje« (kor.), *zibote* (f. pl.) »isto« (Slovenske gorice); tudi tpn. *Zibota, Zibika, Zibiška vas*.

Prim. csl. *zybati, zbylјo, zybajo*, sb. dial. *zibati, zibam, ziblјem*, pf. *zibnuti* (Banat), *zipka* »cunae«, v glagolskih tekstih csl. *zybōka*, hrv. kajk. *zibka* (Habdelić), r. *zybatъ, zbylјu, zybka*, str. *zybъ* »močvirje«, *zybežъ* »nemiri, vstaja«, ukr. *zybaty*, br. *zybacъ, zybka*, p. *zibotač*, kašub. *zebač*, stč. *zybati*, slš. *zivotar' sa*, plb. *zāibka, zāibla, zāiblo* »cunae«. Pomensko najbližje je lot. *zibāt* »hitro se premikati«, *zibelēt* »premikati se sem in tja«, *zibināt* »hitro se premikati, bliskati« iz *g'ejb-, lit. *žai̯bas* »blisk«. Slov. *zybati* pa kaže na *g'ub-. Enako razmerje je tudi med sln. *zibelj* in lit. *žuburys* in pri dubletah z velarom, slov. *gybati, gšbnqti, pogybnqti, pogubiti* in baltskimi refleksi za *gejb-, lit. *geibti* »slabeti, poginiti«, *gaštiti, gybti*. Neverjetna je primerjava slov. *zybati* z alb. *gjep, djepe* »zibel« (G. Meyer, 69; Vasmer I, 464) ali z lit. *sūbōti* »zibati« (Machek², 720). Glej tudi *zibniti, zibi, zibni dan, zubar*.

[Podobno domneva palatalno varianto ide. baze *g(h)eybh- Schuster-Sewc, HEWb., 1771. – M. F.]

zibi (m. pl.) »močvirje«, tudi *ozibi* »netrdna tla, šotasta tla, močvirnata tla«, *zibote* (f. pl.) »isto« (Slovenske

gorice), sem mtpn. *Ziboti*, lok. v *Zibotah* pri Pišecah (Bezljaj, Eseji, 131; KLS III, 42), tudi *zibe*, lok. na *zibah* »mehka tla, ki se pri hoji pogrezajo« (Badjura, Ljud. geogr., 258), *zibike* (f. pl.) »koder se viseči svet prevrača, kobali, guga počez prek gorske strani« (Badjura, o. c., 61, 78) in k temu tpn. *Zibika* pri Šmarju pri Jelšah (Štajerska), tudi hdrn. *Zibika* in po njem mtpn. *Zibika* pri Grižah na Štajerskem (KLS III, 493), besedotvorno drugično mtpn. *Zibel* pri Polhovem Gradcu in tpn. *Zibovnik* na Notranjskem (Bezljaj, ZJS, 674). Zabeleženo v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 114: *sibi* »Moorland, Moosgrund, der weich zum Verlinken ift«, ki leksem navaja pod besedno družino *zibati*.

Bezljaj, o. c., 499, 674, je primerjal s str. *zybъ* »majavo območje, močvirje« (Sreznevskij I, 1009), hrv. tpn. *Zibala* pri Konjicu in r. hdrn. *Zybajka* ter tako kot pred njim Jarnik, I. c., vse povezoval s slov. besedno družino *zýbati »majati, gugati« ter na podlagi sln. tpn. *Ziboti* rekonstruiral tematizirani ptc. prez. akt. *zýbqtъ (tip *vbrqtъ, *mogotъ, *zýbqtъ, *skrebqtъ), ki implicira obstoj psl. v. *zýb-ti (se), *zýbešъ (se) »majati (se), gugati (se)«, od koder je bil tvorjen nomen agentis tipa *voldýka *zýbyka »majajoča, netrdna tla, tla ki se vdirajo« > sln. *Zibika*.

Pritegniti bi bilo mogoče tudi č. dial. *zib, -u* »šota«, *zibiště* »kraj, kjer pridobivajo šoto« (Jungmann, Sl. V, 677), kar kaže, da so v krajih, poimenovanih s to toponomastično osnovo, verjetno pridobivali šoto. Sln. dial. *zibka* »jamica« (Caf) je lahko po redukciji nastalo iz *zýbyka. K pomenskemu razvoju prim. sln. *tresēt* »šota« : hrv. sb. *trěsēt* »šota, močvirnata tla« : mak. *treset* »šota« : r. *trjasina* »močvirnata tla«, kar je korensko povezano s psl. *tręstī »quater«. Dalje glej *zibati*. M. F.

zibni dan (m.) »petek«, izpričano le v 18. st. pri Pohnlinu: *fibne dan* »Freitag, dies veneris«.

Osamljeno. Petek je kot postni dan poimenovan s pomeni »skop, slab, prazen« v plb. kalku *skōpe* (m.) »petek« < *skopšъ po n. *Karfreitag* »veliki petek« ← *karg* »skop, pičel, boren« (Polański, SEDP I, 717), zato bi bilo sln. adjektiv mogoče povezati z ukr. *zybkom* (adv.) »brez vsega«, npr. z. *kypity* »brez vsega kipeti (o vodi)« (Grinčenko, Sl. I, 151), adjektiva *zýbntъ in *zýbntъ pa povezati s psl. v. *zýb-ti se, *zýbešъ se »sem in tja se premikati, majati se, gugati se«, pf. *zýbnti »izginiti, poginiti«, prim. sln. rož. kor. *zābnitā, zābnam* »izginiti«, prim. *straživā je zābnivā* (Šašel, RNB, 149), zilj. kor. *zibntē* »izginiti« (Grafenauer, JA XXVII, 1905, 220), v 18. st. *sibniti* »verschwinden« (Gutsmann), slš. *zibnūt* »poginiti«. K pomenskemu razvoju prim. sln. *šibati, -am* »hitro se premikati, mahati jo kam« : *šibēti* »postajati slab« : adj. *šibek*, f. -bka »slab«. Dalje glej *zibniti* in *zibati, zibi*. M. F.

zibniti, zibnem (v. impf.) »izginiti« (kor.); izpričano prvič pri Gutschmannu v 18. st.: *sibniti* »verfchwinden«, in v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 114: *sibniti* »vergehen, verfchwinden«

Ker je tudi slš. *zibnūt* »poginiti«, je malo verjetno, da bi se oboje razvilo iz *jz-gybnqti po onemiti -g- (tako za sln. Jarnik, I. c., in Pleteršnik II, 920, in za slš. Machek², 193). Suponirati je treba psl. *zýbnti ali *zibnti iz *g'eub- ali *g'eib-. Ker sta v baltskih jezikih *g'eib- in *gejb-, ki jima v slov. jezikih odgovarja *geub- in *g'eub-, je razmerje med *zýbnti in *pogybnqti enako

kakor lot. *zibât* »hitro se premikati« in *ġebt* »poginiti, umreti«. Glej tudi *zibni dan*.

zic (m.), g. -a »v kmečki hiši vzvišen sedež ob steni pri peči, die Hellbank« (polj.).

Pintar, LMS 1895, 50 s., ki besedo zapiše netonemsko *zic*, dvomi, da je to izposojenka iz n. *Sitz* »sedež« in domneva nastanek iz dem. *zidec* k *zid*. Polj. *zic* namreč označuje zapeček s podaljškom vred, ta podaljšek pa je navadno iz zida moleča, vzdana plošča nad klopjo. V podporo tej domnevi navaja z drugim dem. suf. **zidč* > *zdič*, po asimilaciji tudi *zdič* »vzvišen sedež pri peči«. Razlaga za *zdič* je gotovo pravilna, medtem ko je razlaga za *zic* vprašljiva. V nom.-akz. bi *zidec* res dalo *zic*, v stranskih sklonih pa bi pričakovali g. ***zisca*, prim. *dęc*, g. *dęsca* < *dędec*. Ker oblike s -sc- pri *zic* niso potrjene, se zdi Pintarjev pomislek slabo utemeljen. Širše gor. *zic* v splošnem pomenu »sedež« je gotovo mlada izposojenka iz n. *Sitz*. Glej tudi *zdič* in dalje *zid*. M. S.

zid (m.), g. -a in *zidū* »murus«, v slovenski Istri »kamnita ograda (okoli hiše ali med polji)« (Tomšič, Noč je tvoja, dan je moj, 240), toda obir. kor. *zi:d*, g. -a poleg »zid« pomeni tudi »odkrito ognjišče v starejših kmečkih hišah« (Karničar, Obir, 266), enako rez. *zid* »ognjišče« (citirano po Pleteršniku II, 920); sem kol. *zidje*, *zidovje* = pkm. *zidŭvje* (Novak, Slovar², 179), avgmentativ v pkm. *zidina* »zidana stavba, zgradba« (Novak, l. c.), prim. hrv. *zidina* »isto« poleg »ruševina«. V tpn. se pojavljajo sklopi starih prep. zvez z akz., npr. *Zazid*, *Podzid*, *Prezid* (2 ×), kjer je glede na konfiguracijo tal mogoče sklepati tudi na pomen »stena«, ki ga je potrebno prepoznati tudi v orn. *Kameni zid*, *Vrh zidu*. V 16. st. *syd* »Maur«, npr. *meiftni syd* (Megiser), l. 1607 *zid* »moraglia« (Alasia), v 18. st. *šyd* »murus«, »paries, fteina«, *šydovi* »muri« (Kastelec-Vorenc), *fid*, -*ú* »Mauer«, *fidje*, *fidovje* »alt Mauern« (Pohlin), *sid* »Mauer, mir; Heerd, pusad« (Gutsmann).

Prim. hrv. *zid* »murus; paries«, mak. *dzid* »isto«, blg. *zid*, toda z ničstopenjskim vokalizmom črnogor. *zâd*, g. *zda* »zid« (Skok III, 654), r. *zdo* (n.) »streha, dom«, č. *zed'* (f.) »zid«, r.-csl. *zedě* »glina«, *zednyj* »glinen« (citirano po Vasmerju², I, 90).

Jslov. **zids* (m.), g. **zida* je zaradi pomenov »zid, stena« (sln., hrv., sb., blg.) oz. »peč, ognjišče« (sln.; glej *zdič*) oz. »lonec« (sln.; glej *ziden*) bolj verjetno rezultativni nomen actionis iz v. **zid-ti*, **zbděšb* »z glino mazati, oblikovati, npr. lonce, peči, stene ipd.« kot pa iz jslov. iter. **zidati*, **zidaješb*; k taki razlagi navaja sinonimno **zbdě*, prim. črnogor. *zâd*, g. *zda* »zid« (Skok III, 654), r. *zdo* (n.) »streha, dom«, r.-csl. *zedě* »glina«, *zednyj* »glinen« (citirano po Vasmerju², l. c.) kot tudi p. dial. *zydel* »leseni stol; klopca (v sobi)«, dem. *zydelek* (Karłowicz, SGP VI, 425), kar je enako motivirano kot sln. *zdič* (m.) »privzdignjen stol pri peči« < **zidit'* in iz **zid-el'* »sedež pri peči« k **zids* »peč«. Glej tudi *zdič*, *ziden* in dalje *zidati*. M. F.

zidanica (f.) »manjša stavba v vinogradu za shranjevanje vina« (SSKJ V, 884), »zidana klet v vinogradu« (Štaj., dol., bkr.), črnovr. *zidancq* »zidana klet« (Tominec, 246), tudi »zidana hiša« (Murko). K temu verjetno mtpn. *Zidanice* in *Zdenica* »zaselek v Podgorju pod Resevno pri Sv. Juriju«, ki z zapisi l. 1436 in *der Sydanicz drei hub(em) vnd zwo hofstett vnd ain muell*, 1445 in *der Sy-*

donicz, in *der Sydenicz* (Blaznik, HTSS I, 537) kaže na fonetični razvoj iz variantnega sln. **zidanica*.

Enako oz. podobno je tvorjeno hrv. *zidanica* oz. *zidenica* »klet« (Zumberak; Skok III, 654), tudi »zidana stavba« (Belostenec; Samobor; ARJ XXII, 853). Medtem ko je **zidanica* »zidana zgradba« substantivizirano iz ptc. pf. pas. **zidáně* = sln. *zidan* iz iter. **zidati*, kaže hrv. sinonimno **zidenica* na substantivizacijo iz ptc. pf. pas. **zideně* iz **zid-ti*, **zbděšb* »zidati«. Dalje glej *zidati*. M. F.

zidati, -am (v. impf.) »mauern, bauen« = obir. kor. *zi:da* (3. os. sg. prez.) »zidati« (Karničar, Obir, 33), črnovr. *zidat*, -am »isto« (Tominec, 246), pkm. *zidati*, -an »zidati, graditi« (Novak, Slovar², 178); pf. *izzidati se*, -am se »sich überbauen«, *nazidati*, -am »več zgradb narediti«, *obzidati*, -am »ummauern«, *ozidati*, -am »isto«, *pozidati*, -am »bebauen«, *prezidati*, -am »anders mauern«, *prizidati*, -am »anmauern«, *sezidati*, -am »ermauern«, *vzidati*, -am »einmauern«, *zazidati*, -am »durch Mauern verschließen«; sem *pozid* (m.) »ognjišče« (Pleteršnik II, 203), ki kaže na deverbativni nomen actionis iz pf. *pozidati*, ko je glagol še pomenil »z glino mazati, oblikovati (zid, lonec ipd.)«, iz mlajše pomenske stopnje so deverbativi tipa *prizid* (m.), g. -*zida* »kar je prizidano« in k temu *prizidje* (n.), *obzidek* (m.), g. -*dka* »kar je obzidano«, tudi *ozidek* »isto«, *obzidje*, *ozidje*. Sem tpn. *Zidani Most*, l. 1224 *singulares immunitates Lapideo Pontis, quem supra Sawum prope ecclesiam s. Aegidii construxit*, l. 1230 *contulimus ecclesie beati Egidii ... predium, quod situm est trans Pontem, 1426 cappella sancti Egidii ad Pontem prope Ratschach, 1457–1461 bey der Gemaurten Prucken, 1470 Gilgen an der Stainen Prukken* (Blaznik, HTSS I, 539); sem hdrn. *Zidanka* »studeneč v Šempetru pri Novem mestu«, *Zidani studeneč* »izvir pri Špitaliču« (Bezljaj, SVI II, 337) z nejasno pomensko motivacijo; enako nejasno motiviran je tudi orn. *Zidana skala*, toda v tpn. *Spodnji/Zgornji Zidar* se gotovo ohranja nomen agentis *zidar* (m.), g. -*ja* »Maurer«, prim. cgn. *Zidar*, tudi *Zidarič* in *Zidarn* (k besedotvorju slednjega cgn. prim. sln. *pisáren* (m.), g. -*rna* »pisar«, kar je iz **pisarině*). V 16. st. *sydati* »mauern«, *sydar* »Maurer« (Megiser), l. 1607 *zidat* »murare«, *zidar* »muratore« (Alasia), v 18. st. *šydati* »aedificare, zimprati«, *šydanie* »aedificium, zimper«, *šyda* »aedificator, kateri zimpra, ali pufti zimprati«, »caementarius«, »structor« (Kastelec-Vorenc), *fidam* »mauern, bauen«, *fidânje* »Gebäude«, *fidâr* »Maurer«, *fidarstvu* »Maurerhandwerk«, *fidâvz* »Bauherr« (Pohlin), *sidati* »bauen Häuser, zimprati; mauern, miriti« (Gutsmann).

Sln. glagolu ustreza csl. *sъzdati*, *sъzidajq* »aedificare«, hrv., sb. *zidati*, *zidam* »mauern«, mak. *dzida* »isto«, blg. *zidam*; toda stcsl. *zъdati*, *zъdъq*, *zъdъši* »aedificare«, hrv., sb. tudi *zidati*, *zidem* »zidati«, *sъzdati*, -am (pf.), hrv. čak. *zidât*, *ziju* »graditi« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 401), r. *sozdâtě*, *sozъzdu* »ustvarjati, graditi«, zastar. *zъzdu* »isto« (< csl.), str. *zъdati*, *zъzъq*.

Jslov. **zidati*, **zidaješb* > **zidašb* je verjetno iter. prez. tipa *tudati* **zbděšb*, ki ga potrjuje tudi deverbativni nomen agentis **zbd-uně* »kdor iz gline lonce oblikuje« (prim. p. *zdun* »lončar, pečar«, kašub. *zdun* »isto«, hrv. cgn. *Zdünic*) in rezultativni nomen actionis **zbdě* npr. v črnogor. *zâd*, g. *zda* »zid« (Skok III, 654), r. *zdo* (n.) »streha, dom« oz. nomen instrumenti v r.-csl. *zedě*

»glina«, *zednyj* »glinen« (citirano po Vasmerju² I, 90). Obstoje prvotne medparadigmatske zveze **zid-tí*, **zbděšb*, ki je strukturno enaka npr. psl. **čert-ti*, **čbrtešb* = r.-csl. *črěsti*, *čbrtu* »rezati«, psl. **čit-ti*, **čbtešb* = stcsl. *čisti*, *čbtq* »šteti«, je ob **zid(a)-ti*, **zid'ešb* potrebno predpostaviti zaradi slov. gradiva, ki v nominalnih in glagolskih oblikah ohranja prvotni pomen »z glino mazati in oblikovati lonce, stene ipd.« in ga iz prez. **-je/o-* osnove v **zid'ešb* ni mogoče izvajati.

Psl. **zid-tí*, **zid'ešb* je enako lit. *žiesti*, *žiedžiū*, *žiedžiaū* »iz gline oz. podobne snovi oblikovati, lonce iz ilovice izdelovati«, k temu *žaidas* »peč, ognjišče«, *židinyš* »ognjišče, prostor za ogenj, kamin«, *žiedimas* »oblikovanje, izdelovanje«, in lot. *ziest*, *ziežu*, *ziedu* »mazati, z nečim gosto tekočim mazati, peč z glino premazati«, s tem sorodno je strpus. *seidis* »zid« (Miklošič, 405; Trautmann, BSW, 367; Fraenkel, 1307, 1285; Vasmer² II, 89), ki v pomenu in prevojni stopnji ustreza jsl. rezultativnemu nomeni actionis **zids* (m.) »murus«.

Balto-slov. besedna družina iz **zeid-/zid-* je verjetno tako kot balt. *kep-* »peči« iz ide. **pek#-* »zoreti, kuhati, peči« nastala po premetu iz ide. verbalne baze **dheig'h-* »mazati, gnesti«, prim. sti. *dēmi* »premazati, zadelati«, toh. A, B *tsik-* »oblikovati, graditi«, av. *pa'ri-dažayēti* »obdati« < iter. **dhoig'h-ēje-ti*, z nazalnim prez. v arm. *dizanem* »plasti delati, kopiciti«, lat. *fungō*, *-ere* »oblikovati, ustvariti«, *figulus* »lončar«, gr. *τεῖχος*, *-ους* (n.) »zid, obzidje, trdnjava«. Toda gr. *τοιχος* (m.) »stena, zid«, formalno enako germ. **daiga-* (m.) »testo« (= got. *daigs* »isto«, stnord. *deig*, stvn. *teig*, srvn. *teic*, nvn. *Teig*; Kluge²², 725) in metatetno lit. *žaidas* »peč, ognjišče« (Pokorny, 244 ss.; LIV, 123 s.) je iz ide. nomeni actionis **dhoig'h-o-* »mazanje, gnetenje« tipa *φóρος* z enakim pomenskim razvojem v »peč, ognjišče« oz. »zid« kot slovanski nomeni actionis **zids* oz. **zbděšb*. Iz nepremetene balto-slov. osnove **daiz-* je psl. **dēža* = sln. *dēža* »posoda za maslo; umešeno testo« in morda lit. *diežti*, *dýžti* »odirati, bičati« (Fraenkel, 98).

Samo kot zanimivost v razvoju etimološke misli je danes omembe vredna Jarnikova ljudska etimologija sln. *zidati* iz *z-da-ti* »skupaj dati« (Versuch, 17), ki se je realizirala v r. prez. *sozdajú* z inf. *sozdátb* »ustvariti, zgraditi« (Vasmer² II, 89). Glej tudi *zidanica*, *zid*, *zidč*, *ziden* in *pōzad*, ki tako kot npr. r. *zódčestvo* »arhitektura« tudi kaže na prevojno iztirjenje **zad-* oz. **zbd-*. M. F.

ziden (adj.) »lončen«, npr. *ziden vrč* (bkr.; Šašelj, Bisernece I, 321) z nezadostnim prikazom, ali gre za tip *ziden*, f. **zidna* ali *ziden*, f. **zidena*; sem *zidati*, *-am* (v. impf.) »lonce izdelovati«, npr. *piskre zidati* (Ribnica, Poljanska dolina), pf. *nazidati*, *-am* »veliko loncev narediti« (Poljanska dolina).

V to pomensko skupino spada p. *zdun* »lončar, pečar«, kašub. *zdun* »isto«, ki tako kot hrv. cgn. *Zdūnic* (Skok III, 654) kaže na deverbativni nomen agentis **zbd-ūns* tipa **ēd-unō* »kdor (veliko) jé«: **ēd-mb* (inf. *ēd-ti*). Ker je nomen agentis **zbd-unō* izpeljan iz ničstopenjske prez. osnove **zbděšb*, sln. gradivo pa kaže na polnostopenjsko osnovo **zid-*, je bil v. **zbděšb* (*tudati* tip) prvotno v medparadigmatski zvezi z inf. **zid-tí* > psl. **zistí* = lit. *žiesti* (s prez. *žiedžiū*) »iz gline oblikovati; lonce iz gline izdelovati«, lot. *ziest* (s prez. *ziežu* in *ziedu*) »mazati, z nečim gosto tekočim mazati, peč z glino premazati« in je podobno kot balto-slov. glagola

prvotno pomenil »z glino lonce oblikovati«, prim. tudi r.-csl. *zedō* »glina«, *zednyj* »glinen« (citirano po Vasmerju² I, 90) < **zbděšb* < **zidō-s*. K medparadigmatskemu razmerju tipa **zid-tí*, **zbděšb* »z glino lonce oblikovati« prim. r.-csl. *črěsti*, *čbrtu* »rezati«, stcsl. *čisti*, *čbtq* »šteti«. Sln. *zidati*, *-am* je torej iter. k prvotnega **zid-tí*, **zbděšb* tako kot je slov. *čitati*, *čitaješb* = hrv., sb. *čitati*, *čitām* »brati«, r. *čitátb* »isto« iter. k **čit-ti*, **čbtešb*.

Sln. adj. *ziden* je zaradi pomena »lončen« verjetno tvorjen denominialno iz **zids* (m.) v pomenu »lonec«, kar se je tako kot pomen »zid« oz. »peč« iste tvorbe razvilo iz rezultativnega nomeni actionis. Glej tudi *zid* in dalje *zidati*. M. F.

zijati, *zijám* (v. impf.) »imeti odprta usta, rezati«, dial. »kričati, jokati«, obir. kor. *zójat*, *zójám* »imeti odprta usta« in »peti« (ekspr.; Karničar, Obir, 266), tudi *zijati*, *zijam* (vzh. štaj.), rez. *zijat*, *zijan* »zevati« (Steenwijk, SDR, 334), pkm. *zijati*, *-an* (Novak, Slovar², 179), črnovr. *zėjat*, *zījē* (Tominec, 246); pf. *zazijati*, *-am*, *pozijati*, *-am*, *prezijati*, *-am*; subst. *zijálo* (n.) »krater« in »kričač« (bkr.), *zijáč* (m.) »radovednež; kričač«. V 18. st. *šyati* »hiare« (Kastelec-Vorenc), *siam* »gaffe«, *siazh*, *siauz* »Gaffer« (Gutsmann). Osnova je pogosta baza v imenih, npr. hdrn. *Zijalo* poleg *Zijalka*, mtpn. *Potočka zijavka* k *zijávka* (f.) »skalnato brezno, reža«, tudi »tista, ki kriči«, hdrn. *Zijavnica* iz apel. *zijávnica* »voda, ki priteče iz skalnatega brezna«. Sem *ziját* (f.) »brezno«, mtpn. *Zijati* (Primorska), prim. podobno tvorjeno z drugačno prevojno stopnjo verbalne osnove lit. *žiótyš* (f. pl.) »nizek prepad«. Tudi sln. *zijút* (m.), *zjút* »brezno«, mtpn. *Zjot* (ob Kolpi), pl. *Zjuti* (pri Črnomlju). Zadnje je iz **zbyjtē*, kar je tematiziran ptc. prez. akt. **zbyjt-* (Bezljaj, SVI II, 337 s.; JiS VI, 170 s.) psl. prez. **zbyjēšb*, ki ga narekuje deverbativ **po-zōjb*, potrjuje pa tudi sln. črnovr. *zījē* in nelicirano *zijem*, o katerem poroča Levstik (citirano po Pleteršniku II, 921).

Prim. csl. *zējati* in *zijati*, *zijajq* »hiare«, hrv., sb. *zija-ti*, *zijám* poleg *zjāti*, *zjām* »isto«, hrv. čak. *zjāt*, *zjōn* »zevati; začudeno gledati« (Dulčić, HDZB VII/2, 1985, 737), *zijāt* »zehati« (Čepić; Filipi, ILA, 145), v ekavskem Orlecu na Cresu *zijat* »kričati« (Houtzagars, ČD, 401), mak. *zjae*, blg. *zēja*, r. *zijátb*, *zijáju*, ukr. *zyjáty*, p. *ziac*, *ziejē*, č. *zát*, *zeju*, stč. *zieti*.

Slov. iter. **zēchāti* in **zēvāti* implicirata, da je poleg psl. **zbyjāti*, **zbyjāješb* (→ **zbyjāšb*), iz česar je bil tvorjen iter. **zijāti*, **zijāješb* (→ **zijāšb*), potrebno rekonstruirati tudi prez. **zėješb* (z inf. **zē-ti* → **zē-ja-ti*) in **zbyjēšb* (glej zgoraj).

Psl. **zē(j)ati*, **zėješb* tako kot gr. *χῆμη* (f.) »zevanje« in verjetno tudi *χάσκω* »zijati« < **g'hH₁-sk'e-* kažejo, da je za ide. izhodišče potrebno rekonstruirati koren **g'heH₁-* »imeti odprta usta, zevati« (tako nelaringalno Pokorny, 419) in da je rekonstruirano **g'heH₁-* (LIV, 153) šele sekundarno kot npr. pri **peH₃-* »požirek narediti; piti« ob **peH₃-* »isto«, prim. sti. aor. *ápāt*, lat. nomen instrumenti *poculum* ob sti. kavz. *pāyāyati*. V okviru prez. **zbyjēšb* je tako kot pri **pbyjēšb* potrebno domnevati laringalni premet v prez. **g'héjH₁-e-*, ki je bil podlaga za nastanek dolžine ide. dial. nazalnem prez. **g'hiH₁-né-* v psl. **zīnqti*, stnord. *gina*, ags. *-gīnan* (LIV, l. c.) in lat. *hīscō*, *-ere* »odpreti se, usta odpreti«. Psl. **zbyjā-*, ki ustreza slov. aoristnim osnovam tipa **smbjā-*, **sbyjā-*, **pbrā-* ..., je lahko Sievers-Edgertonova varianta k ide. bazi **g'hH₁-éH₂-* v lit. *žióti*, *žióju* »zijati, zevati«,

žiótis »reža, brezno«, lot. *žāvāt* »zevati« in lat. *hiō*, *-āre* »zevati, režati, želeti si«. Njen denominativni nastanek, kot je domnevano v LIV, I. c., je nedokazljiv. Zubatý, Stud. II, 167, in Meillet, MSL XIV, 345, 347, sta osnovo *zėjo- neustrezno izvajala iz *zjá-. Glej tudi *zévati*, *zéhati*, *zíniti*, *pozđj*. M. F.

zíma (f.) »hiems«, *zimováti*, *-újem* (impf.), *zímíti*, *-im* (impf.), pf. *pre-z* »überwintern«, *ozíměti*, *-ím* (pf.) »auswintern«, adj. *zímski*, *zímast*, *zímén*, *-mna*, *zíménji*, *ozím*, *-a*, *ozímíski*, *ozímen*, *-mna* »hibernus«, adv. *pozímí* »hieme«, izv. *zímnicá* »febris«, *zímka* »pozimi skotena krava«, *ozímec* »sadež ali pridelek za ozimnico« in »pozimi skotena žival«, *ozímě*, *-ěta* »dvoletno žrebe«, *ozímnicá* »Wintervorrat«, *zímec* »januar« in »vodomec, Eisvogel, Alcedes ispida« (drugače o tem Bezljaj, JIS XXVIII, 11), *zazímek* »Nachwinter«, kompoz. *sredzímá* »sredina zime«, *zímzelen*, *zímzelen*, *-a* »Vinca maior, Ruscus hypoglossum« (prim. n. *Immergrün* »isto«), adj. *zímzelen*, *-ěna* »wintergrün«, *zímolěz*, *-ěza* »Ligustrum vulgare« (prim. č. dial. *zímolejz*, *zímol'ěz*, *zímolýz* (Machek, JR, 181); v 16. st. *síma*, *fýma* »hyems, frigus« (Megiser), v 18. st. *fíma* »hyems« (Pohlin), *síma* »Winter« (Gutsmann)).

Prim. stcsl. *zima*, sbh. *zíma*, akz. *zímú*, čak. *zimā*, akz. *zímú*, mak. *zíma*, blg. *zíma*, r. *zimá*, akz. *zímú*, ukr. *zymá*, akz. *zýmú*, br. *zimá*, p. *zima*, č., slš. *zima*, gl. dl. *zymá*. Psl. *zímā, akz. *zímǫ je identično z lit. *žiemā*, akz. *žiemą* (4. a. p.) »zima«, lot. *ziema*, stprus. *semo* »isto« < ide. **g'héimā* (Schindler, Sprache XIII, 203), kar je tvorba (eventualno prek adj. **g'héimo*-; tako Szemerényi, Glotta XXVIII, 122) iz atematskega **g'héj-om*, g. **g'hi-m-és*, lok. **ghj-ém(i)*, ki se z različnimi posplošitvami in delno pretvorbami pojavlja v sti. *hemantá*- »zima«, *hémán* »pozimi«, *hímá*- »zima, zmrzal, sneg«, *hímá* »zima«, av. *zǰā*, akz. *zyam*, g. *zimō*, gr. *χειμῶν* (n.) »zima«, *χειμῶν* »zimski vihar«, *χιὼν* »sneg«, alb. *dimër*, geg. *dimën*, lat. *hiems*, *-mīs* »zima« (iz lok.), arm. *jiun*, g. *jean* »sneg«, srir. *gem-adaig* »zimski noč« (srir. *gam* »zima« ima po *sam* »poletje« analogni vokal), stnord. *gói-mánaðr* »mesec, ki traja od sredine februarja do sredine marca«, het. *gimmanza* »zima«. Ide. **g'héj-om* »zima« je besedotvorno primerljivo z ide. *dhégh-om »zemlja« (Schindler, I. c.; Pokorny, 425). Glej tudi *zímzelen*. M. S.

zímolěz (m.), g. *-ěza* »Ligustrum vulgare«.

Prim. hr., sb. *zímolist*, *zímolez* »isto«, tudi č. *zímolejz*, *zímol'ěz*, *zímolýz*. Pri drugih Slovanih »Lonicera«, prim. r. *zímolostb*, *žímolostb*, *zímolista*, *zímoljústá*, *želomút*, *žilomučina*, ukr. *žýmolostb*, br. *žylamacb*, *zímotaza*, *žymutka*, č. *zímolez*, slš. *samolýz*; rastlina, ki se imenuje sln. *kozji zizek*, p. tudi *kozilistek*, *kozy lystyk* (n. *Geissblatt*, lat. *caprifolium*). Težko pregledno. Rostařínski, Symb., 313, je izhajal iz *zémolez*, Trubačev, ZSI III, 680, je suponiral začetno ide. **g'hi-* »koza« (n. *Geiss*, alb. *dhi*) + *młeza »molsti, sesati«. Machek², 715, poenostavi *(*ko*)*zjbz młezb*. Vse to so samo domneve. Glej tudi *zímzelen*.

[Machek, JR, 223, izhaja iz izhodiščnega kompoz. *zímolez, tj. zimzelena rastlina. — M. F.]

zímzelen (m.), g. *-a* »Vinca minor« (Pleteršnik po Tušku), danes knjiž. *zímzelen* »isto«, adj. *zímzelen*, f. *-ěna* »immergrün, wintergrün«; prvič pri Cigaletu, Wb. II, 1478, s. v. *Singrün*, ki *zímzelen* povzema po sb.

Prim. sbh. *zímzelēn* (f.), *zímzelēn* (f.) »Vinca minor«, blg. *zímzelen* »isto, Buxus sempervirens« (Gerov), p. dial. *zímziolet* »Linea borealis«, *zímzietelon*, *sámzietelēn*, *zémzietelēn*, *zémzietelēn* »Chelidonium maius« (Karlłowicz, SGP VI, 25, V, 102), adj. *zímzietelony* »zimzelen«, č. *zímzelen*, *zímzietelēn* »Buxus, Hedera, Vinca« (Machek, JR, 183), *zímzietelen* »Chimophila«, slš. *zímzietelēn* (m.), *zímzietel* »Vinca herbacea«. Tvorjeno po zgledu n. *Wintergrün* »Vinca minor«, redkeje tudi druge zimzelene rastline, npr. »Buxus sempervirens, Hedera helix, Ilex aquifolium, Viscum album«, vendar je vprašanje, v koliki meri se je ta fit. pomešal z *zímolez*, *zímolaz (prim. č. *zímolez* »Lonicera«, sln. *zímolěz* »Ligustrum vulgare«, če ni to po metatezi nastalo iz *zímolez (Machek, JR, 223). Če je *zímolěz* staro (prim. tudi pri Cafu *žemolěz*, *-ěza* »Ligustrum vulgare«, ob Ščavnici *žemolěznicá* »neko jabolko«, vzh. štaj. *žamolěz*, *-ěza* »neki grm«), je to lahko prvotno *zémolěz »po zemlji se plazeči« (Rostařínski, Symb., 313), prim. tudi sln. *šumolězta*, *sámolězga* »zímolez«. Ludvik, SR XXII, 177 ss., domneva, da je prvotni slov. fit. kompoz. iz ide. **sem-* »eden« > »vedno«, prim. n. *Sin-grün* »zimzelen«, kar naj bi se po zgledu n. *Wintergrün* prearedilo najprej v prvem členu v *zímolěz, nato pa še v drugem, iz česar bi bili današnji refleksi, ki kažejo na *zímol-zelb, *zímol-zelens. Glej tudi *zímolěz*, *žingerle*. M. S.

zíniti, *zínem* (v. pf.) »odpreti usta; povedati«, tudi *zázíniti se*, *zázínem se* (pf.) »odpreti usta«, *ozíniti*, *ozínem* »isto«. V 18. st. *fíniti* »dehiscere, resklati, rejpokati«, »os apere« (Kastelec-Vorenc), *finem*, *fineti* »den Mund auf-tun« (Pohlin).

Prim. stcsl. *zíniti*, *zíněti* »hiscere«, hr., sb. *zínuti*, *zínem* »isto«, mak. *zine*, blg. *zina*, r. *zínuti*, *zínú*, br. *zínucьca*, č. *pozínut* »absorbere«. Psl. *zíniti, *zíněti tako kot stnord. *gína* »zevati« in ags. *-ginnan* »isto« ter zaradi [Kínu-] verjetno tudi het. *kinu-* »počiti« (Laroche, BSL LVII, 58 s.) odraža ide. nazalni prez. **g'hiHj-né-*, tvorjen iz metatetične variante ide. baze **g'heHj-* »imeti odprta usta, zevati« (LIV, 153, brez het. gradiva), ki je bila podlaga za nastanek prez. **g'heHj-e-* v psl. *zjběšb v sln. črnovr. *zjě* in nelociranem *zjjem*, o katerem poroča Levstik (citirano po Pleteršniku II, 921). Dalje glej *zjžati* pa tudi *zévati*, *zéhati*, *pozđj*. M. F.

zízati, *-am* (v. impf.) »sesati (mleko)« (dol., štaj.), pf. v-z. »vsesati«; dem. *zizljáti* (impf.) »po malem piti«, subst. *zíza* »dojka« (dol., štaj.), *zízek*, *-zka*, *zízec*, *-zca* »sesek, mammula« (štaj.), *kozji žiz*, g. *zíza* »neka vinska trta in grozdje, Geißdutte«, adj. *zízén*, *-zna* »hraneč se z materinim mlekom«, *ziznják*, *-a* »odojek«; iz red. st. je bkr. *zězek*, *-zka* »sesek«, *zézljáti* »wispeln, säuseln«, sledeč prvotnemu razmerju *sísati* : *sesěk*, *sesljáti*.

Verjetno po nekontaktni asimilaciji iz širše znanega *cízati*, *-am* »sesati«, *cízek*, *-zka* »sesek« (od tod intranz. *cízěti*, *-ím* »curljati«), kar je ali iz vzporedne onomatopeje, prvotno otroške besede *ciz-* ali disimilirano iz *cic-*, prim. sbh. *cícati* »sesati«, mak. *cica*, blg. *cícam* »isto«, ukr. *cycja*, *cycьka* »dojka«. Varianta *ciz-* je zunaj sln. znana le še v hr. dial. *cíziti* »curljati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 345) in *bijeli cizek* »vrsta trte in vina weiße Schopatna« (Slunj; ARj I, 804 po Sulku). Enako je po nekontaktni asimilaciji iz *cúzati* »sesati« (intranz. *cuzěti* »curljati«) nastalo sln. *zúzati*, *-am* »sesati«, *zúza* »dojka« (Caf). Z e-jevskim vokalizmom prim. sln. *cěc*, g. *cěca*

»sesek«, *kozji čec* »kozji ziz, Geißdutte«, *čecati* »sesati« (vzh. štaj.), pkm. *cecati, cecan* »isto«, *čecek* »sesek« (Novak, Slovar², 25), sbh. *čecati* »sesati«. Glej tudi *čecati, cūcati*, pa tudi *sesati, sīsati*. M. S.

zjutraj (adv.) »v času od svita do poldne«, adj. *zjutranji*, f. -a »jutranji«, črnovr. *zjutri* »zjutraj« (Tominec, 247) z reduciranim izglasjem kot npr. sln. dial. *tūki iz tūkaj*. Brez ojačevalnega *jz dial. *zjutra* »zjutraj« (gor.; Logar, Sln. narečja¹, 23), obir. kor. *zjutra* (Karničar, Obir, 66), jnotr. *zjutra* (Jasen; Rigler, Jnotr. gov., 163) < *jz-jutra; toda rez. *zjutra* »tomorrow« (Steenwijk, SDR, 335), *nās zutrà* »danes zjutraj« (Podkloster; SLA), *dōns zutrà* »isto« (Čahorče; SLA), *nās zutraj* (Škocjan pri Podjuni), *nās zutra* (Vidra vas; SLA) itd. z vzglasjem **zu-* so iz sklopa *jz-utra. Sinonimno jnotr. *zjutro* (Vremski Britof), *zjutru* (Povžane; oboje Rigler, o. c., 67, op. 2) je iz *jz-jutro in *zjutro* »zjutraj« (Dolenja vas pri Ribnici) < *zā jutro. Pleteršnik II, 922, po Cafu navaja tudi *zjutroma* (adv.) »zjutraj«. V 16. st. le *viutru* »mane« (Megiser) < *vs-jutro, prim. jnotr. *ujōtru* »zjutraj« (Rigler, Jnotr. gov., 78), pkm. *viutro* »jutri« (Novak, Slovar², 171); v 18. st. *sjutrai, šjutrai* »demanè« (Kastelec-Vorenc), *fjutrej fjudrej* »summo mane« (Pohlin), *sjutra* »frühmorgens« poleg *zaitra* »morgen, frühe« in *objutru* »morgens« (Gutsmann).

Prim. hr. *jutra* (adv.) »morgen« (Istra; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 533), kajk. *zutra* »zjutraj«, *zjutra* »isto« (Mikalja), gradišč. hr. *zutra* (adv.) »morgen«, *zutranji* »morgig«, *zūtridan* (adv.) »morgen« (Tornow, BD, 395) < **vsz-ūtře-dvns, zutra* »jutri« (Susak; Hamm-Hraste-Guberina, HDZb I, 1956, 185), tudi *izjutra* »zjutraj« (Kosovo), *izutra* »isto« (Mikalja). Zaradi sln. dial. *zutra* in hr. dial. *zutra* (ob *iz(j)utra* < *jz-utra) je potrebno izhajati iz sklopov prep. zvez **jz-(j)utra* »v tem jutru« in **jz-(j)utro* »isto« ter **jz-(j)utré* (v gradišč. hr.), pri čemer je psl. *utro (n.) v sklopu **jz-(j)utra* lahko arhaični ostanek psl. lokativov na *-a (Schelesnik, Beiträge, II ss.) < *ō (Furlan, FOC 7, 1998, 89) tipa psl. adv. *dōma »domum, domi« in se kot brezpredložni lokativ še pojavlja v hr. istr. *utra* »morgen«, ki je sinonimen z lok. sg. *(*j)utré* »v jutru«, adverbializirano »jutri«, prim. sln. *jutri*, hr. dial. *jutri* »jutri« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 366). Lokativno reakcijo prep. *jz »pri, proti« potrjuje omenjena hrvaška gradiščanska oblika in tudi csl. *iz vsnu*, hr. v *vanu*, r. *iz vne* »od zunaj, zunaj«. Šivic-Dular, SSJLK XXXVI, 2000, 72, izvaja sln. *zjutraj* iz genitivnega sklopa *sz jutra, vendar bi ob takem izhodišču v delu sln. govorov, ki ohranjajo *utro, pričakovali refleks *sutraj. Sln. gradivo sklopa tipa **sz-(j)utra* = hr., sb. *sutra* (adv.) »jutri zjutraj«, tudi *sjutra* »isto« (Vuk) ne potrjuje. Isti pomen se realizira tudi v sklopih *zā-jutro, prim. sln. *sajtru* »morgens früh« (Pohlin) in *zā-jutra. Glej tudi *zajtra* in dalje *jutro*. M. F.

zlāgoma (adv.) »počasi«. Glej pod *polāgoma*. M. F.

zlak (m.), g. -a »Convolvulus«. Leksem je sporočen pri Miklošiču, 379: *zlak* »zaunwinde«, Jarniku, Versuch, 197: *slak* »Windling, welfche Erble«, *slazhen* (adj.), in I. 1851 pri Janežiču¹ II, 523: *zlak* »Winde«. Toda knjiž. je *slāk* »Convolvulus«, kar je v 18. st. zabeleženo pri Pohlinu: *slāk, -ū* »Windling«, in Gustmannu: *flak* »Windling, welfche Erble«, v 19. st. pa pri Murku I, 523: *flāk* »das Windlich«.

Bezlaj, ZJS, 651, 420, na podlagi ugotavljanja, da v starejših slovarjih (Kastelec, Pohlin) fonetična vrednost med [s] in [z] v zapisih ni strogo ločena, v 18. st. pri Kastelec-Vorencu izpričano *slāk* v zapisu *clematis, dis, feliszhe duje forte, slāk, inu shyngerz* interpretira [zlak] s pomenom »Vinca minor« = »zimzelen«, kar povezuje s stosl. *zlak* »herba, gramen«, blg. *zlakove* »zelejnjava«, r. *zlak* »trava«. Ker lat. ustreznik *clematis* označuje ovjalko in ker je iz Kastelec-Vorenčeve predstavitev razvidno, da gre za dve različni rastlini, tj. *Convolvulus* in *Vinca Minor*, ki jima je skupno ovijanje oz. plazenje, se kljub Bezlajevi predpostavljeni fonetični vrednosti Kastelec-Vorenčevega zapisa, čeprav je *Vinca minor* zimzelena rastlina s plazečim stebлом, ne zdi potrebno izhajati iz drugačnega slov. izhodišča, kot je sln. *slāk* »Convolvulus« < *sz-volkz. Fonetični razvoj v *zlāk* namesto pričakovanega *slāk* iz *sz-volkz je tako kot pri hr. dial. *zlak* »Convolvulus« posledica ozvočenja vzglasnega spiranta (Boryš-Vlajić-Popović, Zb. f. i. l. XXXI/1, 1988, 29), ki je lahko tako kot pri drugih sln.-hrv. primerih (npr. sln. tpn. *Zloganje* (dol.), *Zlogona Gora* (štaj.), *Zlogona vas* (štaj.): hr. kajk. tpn. *Zlogonje*: mak. *Slógon*) posledica morfonomske zamenjave pref. *s-* < **sz-* pred sonanti z *z-*, ki jo je tako kot v zah. slov. jeziki verjetno sprožila fonetična diferenciacija prep. *sz »cum« v *s/z*, npr. *sz mēnoj* > *z māno*, prim. sln. *zložiti*, p. *zložyc* »zložiti«, dl. *zložis* »isto«: r. *složits*, hr. *složiti* < *sz-ložiti, p. dial. *stōžyc* »vpreči«. Dalje glej *slāk*. M. F.

zlāsti (adv.) »praecipue, potissimum, maxime«, v 16. st. *slasti* (Dalmatin), *slasti* »nempe, scilicet, sicut« (Megiser), v 17. st. *slasti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *slasti* »fulfebnu; peculiariter, quidem, scilicet« (Kastelec-Vorenc), *slasti* »besonders, singulariter« (Pohlin), *slasti, fufebnu, posebnu* »besonders« (Gutsmann); tudi *izlāsti* »namreč« (Pleteršnik navaja po Trubarju in Dalmatinu); varianta *vzlāsti*, ki jo navaja le Levstik, je verjetno hiperkorektna.

Prvotno *jz volsti (Miklošič, 378; Ramovš, Hgr. II, 135) z domnevnim izhodiščnim pomenom *»iz volje, iz oblasti«; prim. tudi č. *zvlāst*, *zvlāstě* »zlasti«, kar je ali iz iste prep. zveze in prilagojeno č. adv. na -, -ě ali iz prep. zveze z adj. *vlāšč, -í* »poseben« < »lasten« < **uold-tjo-* (tako Machek², 693) = csl. *vlasti* »proprius«, iz česar je csl. *na vlasti* »praecipue«, sln. *nālašč* »eigen«. Dalje glej *lāst I, lāšč, vlādati*. M. S.

zlatō (n.) »aurum«, *zlatnik*, *zlatāk, zlat* »zlat kovnec, dukat«, adj. *zlat, -āta* »aureus«, *zlaten, -tna, zlatōv, -a* »isto«, *zlatēn, -a, zlatnat, -a* »goldig«, *zlatica* »Goldmarder, Cyprinus auratus, Ranunculus, Caltha palustris«, *zlatič, -iča* »Chelidonium«, *zlatūha* »Thalictrum flavum«, *zlatēnica* »icterus« in razne rumenocvetoče rastline, npr. »*Arnica montana, Chelidonium maius, zlatār* »Goldschmidt«, *zlatnina, zlatenina, zlatina* »Goldware«, v. *zlatiti, -im* (impf.), *po-z.* (pf.), *pozlačevāti, -ijem* (impf.) »vergolden«, postverbal *pozlača* »Vergoldung«, v kompoz. *zlatolika* »*Sallix vitellina*« (vzh. štaj.), tpn. *Zlatolice* (drugače Bezlaj, JIS XXVII, 46), *zlatorōg, -ōga* »mitološki kozorog z zlatimi rogovi«, *zlatorit, -ita* »scrkljanec«; v 16. st. *flatu* »aurum«, *flat* »aureus«, *flateniza* »aurigo, Gelbsucht« (Megiser), v 18. st. *flatū* »aurum«, *flatē, -a* »aureus«, *flāt* »nummus aureus«, *flatim* »deaurare«, *flatēza* »Gelbsucht,

icterus«, *flatenze* »Goldblume, Chryfocome« (Pohlin), *slatu* »Gold«, *slat* »Dukaten«, *slateniza* »Gelbsucht, Gall« (Gutsmann); cgn. *Zlatolas*, *Zlatoper*, atpn. *Zlaton* (l. 1265), tpn. *Zlateče* iz atpn. *Zlatęta (Miklošič, PN, 143; ONPN, 123), hdrn. *Zlatenik*.

Prim. stcsl. *zlato* »aurum«, sbh. *zlato*, mak. *zlato*, blg. *zlato*, r., ukr. *zóloto*, br. *zólata*, p. *zloto*, č., slš. *zlato*, gl., dl. *zloto*. Psl. *zólto je v n. substantivirani adj. *zóltrę (sln. *zlát*, stcsl. *zlatę* »aureus«, r. *zolutój*, č. *zlatý* »isto«) < ide. **gh'ólto-* (ali **g'holHtó-*), prim. venet. *goltano* »zlatar«, v e-jevski stopnji lit. *želtas* »zlat«, lot. *zēlts* »zlato«, traš. *ζηλτα* »zlató (?)«, v ničti pgerm. **gulþa-* > stvn. *gold*, got. *gulþ*, stnord. *goll*, *gull* »zlato«, z drugim sufiksom sti. *hiranya-* (n.), av. *zaranya-* (n.), stperz. *daraniya-* (n.) »isto«, kar so tvorbe iz baze **g'hel(H)-* »svetiti se«, iz katere so še barvni adj. s pomenom »rumen, zelen«, npr. sti. *hári-* »blond, rumen, zlatorumen«, *hárita-* »rumen, zelen«, av. *zari-* »rumen, zlatorumen«, lat. *helvus* »medenorumen«, lit. *želvas*, *žálvas* »zelen«, psl. *zelęns (Trautmann, BSW, 368; Vasmer I, 460; Porzig, Gliedrg., 142; Machek², 716; Fraenkel 1296 s.; Pokorny, 429 s.). Glej tudi *zelęn*. O varianti z velarom glej *žđđč*, *žđt*. M. S.

zleme (n.) »znamenje«. Izpričano v 18. st. pri Gutschmannu: *slеме* »Wahrzeichen, pravosnamik, pravusnaminje«.

Po disimilaciji po nazalnosti, ki jo pri tej slov. besedni družini potrjuje tudi hrv. čak. *zlamęne* (n.) »znamenje na telesu; znak«, nastalo iz sln. kor. *zneme (n.) »znak« < *znęme še preden se je pomensko specializiralo v »madež, brazgotina«, prim. *sneme* »isto« (Gutschmann) < sln. *znęme. Dalje glej *zneme*. M. F.

zlęn (m.), g. -a »neka bolezen, ko prašiči nočejo jesti, stalno ležijo in se pogosto zdrznejo in tresejo po vsem telesu« (Bovec).

To sta Erjavec, LMS 1882-1883, 270, in Bezljaj, ESSJ II, 132, povezovala s sln. v. *zlęniti se*, *zlęnem se* (pf.) »zdrzniti se« (Bovec; Erjavec, l.c.), prim. v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *sleniti se* »concuti corpore, ftrepetati«, *se sleniti* »horescere, fe šderšniti, groša biti«. S tem sorodno je sln. pkm. *lękniti se*, *lęknem se* (pf.) »ustrahiti se«, tudi *zlęniti se*, *zlęcnem se* »stresti se, zdrzniti se« (SSKJ V, 893), tolm. *zlęcniti se*, -em se (pf.) »zdrzniti se«, npr. *ves se je zlęcnil*, *tako se je ustrahil* (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 185), *lęcati se* (impf.) »bati se, tresti se«. Izhajati je potrebno iz v. **vęz-lęknęti (se)* »ustrahiti se«, pri čemer je sln. *zlęn* deverbativ *vęz-lęk-nę istega tipa kot npr. *ply-nę »tekočina« (= p. *plýn*) ← *ply-nęti »teči, pluti«, *tręnę »trenutek« (= sln. *tręn*, hrv., sb. *tręn*) ← *tręp-nęti »udariti«. Dalje glej *lękniti se*. M. F.

zlóčest (adj.), f. -a »slab, hudoben« (dol.), tudi *zlóčęst*, -ęsta »isto«, pkm. *zlóčęsten*, *zlóčęsten*, -stna »zloben«, *zlóčęstóča* »hudobija, zloba«, dol. *zlóčęstost*, -i »isto«, v 18. st. *slóžheft* »scurrilis, nefandus«, *slóžheštnik* »nebuló« (Kastelec-Vorenc), *slóžheft* »schlecht« (Gutsmann).

Prim. sbh. *zlóčęst* »hudoben, slab, hud, nesrečen«, blg. *zlóčęst* »nesrečen«. Slov. *złęlo-čęstę je posesivni kompoz. iz *złęlę »slab, hudoben« in *čęstę »del, delež, kos« (Skok III, 642). Dalje glej *zěl II*, *čęst*, *čęstít*. M. S.

zlódej (m.), g. -a »hudič« (evfem.), knjiž. tudi *zlódej*, g. -dja »isto« (SSKJ V, 898) z reduciranim nenaglasenim stranskosklonskim e < *ę; adj. *zlódejev*, f. -a »hudičev«;

črnovr. *zlúadi*, tudi *zlúat*, g. *zlúodję*, adj. *zlúadju*, f. -ęwa (Tominec, 247), 'zludej, g. -dja (Sv. Anton; Jakomin, NS, 151), jnotr. *zlúdi*, g. -ja (Sušak), *zlúdi*, g. *zlúdja* (Podgrad pri Vremah; Rigler, Jnotr. gov., 130), obir. kor. *zló:di*, g. -ja (Karničar, Obir, 156), rož. kor. *zlóđęj*, g. -a (Šašel, RNB, 150), pkm. *zlóudi*, g. -ija (Novak, Slovar², 179). Sem cgn. *Zlodej*, tpn. *Zlodej* »zaselek pri Tolstem vrhu« in »zaselek pri Dobrni« poleg orn. *Zlodejeva reber*. V Briz. spom. *laz ze glagolo Zlodeiu III,2*, *otmi me vzem zlodeiem I,28-29*; v 16. st. *sludi*, *fludi* »diabolus« (Megiser), l. 1607 *sludi* »diauolo, cudich, vrag« (Alasia), v 18. st. *fludi* »diabolus, hudyzh, vrág« (Kastelec-Vorenc), *slud*, -ja »Unmensich, monsttrum hominis diabolus« (Pohlin), *slodei* »Teufel, slomek« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *zslodęj* »kdor dela zlo«, hrv. *zlodej* »daemon« (Belostenec), *zlodej* (Stulli), *zlódej* »zli duh, hudič« (Kastav nad Reko; Hraste-Simunović, Čak. Lex. III, 553), mak. arh. *zlodej* »zločinec, prestopnik«, r. *zlóđęj*, g. -ęja »zločinec, hudodelec, lopov«, ukr. *zlóđij*, -a »tat«, br. *zlóđzei* »zločinec, hudodelec«, p. *zlóđzjei* »tat«, č. *zlóđęj* »isto«, slš. *zlodej*, dl. *zlozej*.

Psl. *złęlo-dę-ję (sln., ukr., br.) in *złęlo-dę-ję »kdor dela zlo« je nomen agentis iz subst. *złęlo (n.) »zloba« ← adj. *złęlę, f. *złęlá, n. *złęlę in verbalne osnove *dę-ti »delati« < ide. **dheH-* »položiti, narediti; reči«, prim. stč. *dęti* »delati, opravljati«, gl. *dęć* »delati«, npr. *suknja bę dęata* »obleka je narejena«, lat. pf. *fę-c-t* od *facęre* »delati« (Vasmer² II, 99; Machek², 716; Schuster-Sęewc, HEWb., 194, 1753), in suf. **-jo-*, morda tudi **-ju-*, prim. sti. *stę-yú-* »tat«, *iraj-yú-* »kдор se ukvarja z urejanjem«. Prim. podobno tvorjeno sln. *čarodęj*, *zlatodęj*. Prvi člen kompoz. **złęlo-* je iz adjektiva akc. p. b substantiviziran z umikom akcenta tipa sti. *křęná-* (adj.) »črn« → *křęna-* (n.) »črna antilopa«. Dalje glej *zěl II* in *dejáti*. M. F.

zlog I (m.), g. -a »koča, bajta = Gaden«. Izpričano v 18. st. pri Gutschmannu: *slog*.

Zaradi istopomenskih subst. *pod*, *poklad*, *sklad* v istem slovarju bi bilo pomen »koča, bajta«, tj. »hiša z enim prostorom« možno izvajati iz »ležišče«, to pa iz »kar je zloženo«, prim. Gutschmannovo glosa *sklad* (< *sz-kladę ← *sz-klad-ti). Tako kot pri sln. *slóg* »Gefüge« (Janežič¹ II, 395) in hrv. *slog* »lectica« (Habelčić) bi bilo namreč mogoče izhajati iz rezultativnega nomina actionis *sz-logę »sestavljanje, zlaganje« = csl. *selogę* »compositio« glagola *sz-leg-ti »skupaj ležati« s paralelnim nominalnim kompoz. *sq-logę v csl. *sqlogę* »consors«, č. *souloh* »concubitus«, kar je bilo (morda pod vplivom gr. *ύλοχος* »soproga, priležnica«) zloženo iz **sq-* »skupaj« in *logę »lectus«. Iz istega strukturalnega pomena *szlogę je prek pomenskega razvoja nomina actionis v nomen loci razumljiv pomen »ogon« < **kjer se njivi stikata* npr. v sln. *slóg*, g. *slóga* »širok ogon«, *zlóg*, g. *zlóga* »isto«, hrv. *slóg*, g. *slóga* »površina zemlje med dvema globljima brazdama«, »greda v vrtu« (ARJ XV, 576), mak. *slog* »del njive med obema brazdama«, »dolga njiva, ki je razdeljena z brazdo«, »meja« (Vidoeski, GTDMJ, 145), blg. *slóg(ęt)* »del njive med obema brazdama«.

Nepričakovano sln. vzglasje *zl-* < **sz-l-* namesto *sl-* je verjetno posledica morfofonemske zamenjave sln. pref. *s-* < **sz-* pred sonanti z *z-*, ki jo je tako kot v zah. slov. jeziki lahko sprožila fonetična diferenciacija prep. *sz »cum« v *s/z*, npr. *sz męnoję* > *z męno*, prim. sln. *zlóžiti*, p. *zložýc* »zložiti«, dl. *zložis* »isto« : r. *slóžýt*,

hrv. *slōžiti* < *sš-ložiti, p. dial. *složyc* »vpreči« (Karłowicz, SGP V, 171). O starosti in arealu izven sln. ozemlja lahko priča sln. tpn. *Zloganje* (dol.), *Zlogona Gora* (štaj.), *Zlogona vas* (štaj.), hrv. kajk. tpn. *Zlogonje*, toda mak. *Slōgon* (Vidoeski, l. c.) < *sšlog-onš »ogon« in *sš-logš »isto« (o tem glej zgoraj). Glej tudi *slōg*, *zlōga*, *zloštvo*, *zloščina* in dalje *ležāti*. M. F.

zlōg II (m.), g. *-lōga* »davek, prispevek«, »zbiranje denarja za skupne potrebe« (SEL, 711).

Pomensko najbližje je hrv. *slōg* (m.), g. *-a* »vsota denarja, ki jo kmetje dajo za skupne zadružne izdatke« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 192). Izhajati je potrebno iz *sš-logš »skupaj polaganje/dajanje«, kar je verjetno deverbativ od pf. kavz. *sš-ložiti, *sš-ložišb = hrv. *slōžiti*, *slōžitiš* »združiti, sestaviti«. K sln. fonetiki *zl-* < **sš-l-* glej pod *zlog I*. M. F.

zlōga (f.) »položen, nekoliko nagnjen svet« (Caf), semkaj adj. *zlōžen*, *zlōžen*, *-žna* »nekoliko nagnjen, vendar ne strm, položen (o terenu)« poleg »udoben«, abstr. *zlōžnost*, *-i* »zloga« poleg »udobnost«; iz te osnove je mogoče izvajati tpn. dol. *Zloganje*, l. 1285 *villa Logon*, pribl. 1306 *villa Zlogon*, 1359 *Slogon*, pred 1406 *Slogan*, 1444 *Slugan*, 1454 *Slogan*, štaj. *Zlogona Gora*, *Zlogona vas*, l. 1393 *Slog(e)n*, 1440 *zu Slogaw*, 1480 *Naslegein*, *Naslegonyn*, *Naslogoin*; prim. tudi hrv. kajk. tpn. *Zlogonje*, ki kakor srednjeveški zapisi kažejo na to, da je *-a-* v *Zloganje* produkt dol. posttoničnega akanja.

Kurkina, DS, 71, izhaja iz *jbzloga in primerja pomensko ne ravno enako r. dial. *izlōga* »odprtina v ledu, skozi katero spuščajo ribiško mrežo«, str. *izlogš* »kotanja, globel, soteska, dolina«, kar po ES IX, 43, izvaja iz *jbz-leg-tī. E-jevski vokalizem se ohranja v sln. dial. *zlēžen* »položen« (Temljine). Glagol *jbz-leg-tī je izpričan le s pomenskimi razvoji »izvaliti (mlade ptice)«, str. tudi »ležec pokriti, razprostrti se« in »začeti veljati«, ki ne ustrezajo. Semantično motivacijo si vsaj za sln. lahko predstavljamo tako kot v sin. *polōg*, tj. »položen svet«. Glej poleg *polōg* tudi *slōg*, *prēlog*, *ležāti*, *lēgati*, *lōžiti*. M. S.

zlōmek (m.), g. *-mka* »hudič« (evfem.), adj. *zlōmkov*, f. *-a* »hudičev«; črnovr. *zlūmk*, adj. *zlūmku*, f. *-gwa*, sem kletvica *zlūmkawa riac* (Tominec, 247), tolm. *zlūmak* (Dolini Tolminke in Zadlašce, 199), rož. kor. *zl/vōmaq*, *-mqa* (Šašel, RNB, 150), podjun. kor. *zūmak* (Zdovc, Mundart, 125). Z asimiliranim *m > η* pred *k* *zlūnka* (Borovnica), *zlōnka* (Bohinj) kot v knjiž. *zānka* < *zā-mka (Ramovš, Hgr. II, 88). V 18. st. *flōmk* »Feuergott; Teufel« (Pohlin), *slomek* »Teufel, slodei« (Gutsmann).

Zaradi sln. *zlōm* (m.), g. *-ōma* »hudič«, ki ga sporoča Murko I, 64: *slōm* poleg *slōmik*, g. *-mka*, Ramovševo izvajanje iz *zelo-mēkš (Hgr. II, 88) ni verjetno. Tvorbi *zlōmek* < *zēlōmš-kš in *zlōm* sta lahko substantivizirani iz ptc. prez. pas. *zēlōmš v aktivnem pomenu »izvajajoč zlo« sicer nepotrjenega glagola *zēlāti »zlo delati«. K sicer ahistoričnemu besedotvornemu vzorcu prim. *pitōmš »hranjen, pitan, udomačen« < *pitāti »hraniti, krmiti«, *ruchomš »premičen« (v br. *ruchōmyj* »isto«) < *ruchati »premikati«, *olkomš »lačen, lakomen« < *ol-kati »gladovati«. Hrv. *zlōmar* »hudič« (Nemanić; ARJ XXII, 947) je nomen agentis na **-ar* iz substantiviziranega ptc. prez. pas. v pomenu »zlo«, torej je tu hudič tako kot v *zelo-dē-jb motiviran s tisti, ki dela, povzročā zlo. Zaradi drugega sln. in hrv. gradiva ni sprejemljivi,

vo, da bi bilo sln. *zlōmek* fonetično razvito iz psl. adj. *slōkš »slok, suh« in torej enako motivirano kot sln. sin. *hudič*, kot je domneval Bezljaj, ZJS, 298, 573. Dalje glej *zēl II* in sin. *zlōdej*. M. F.

zlon (m.), g. *-a* »slon«, *zlonov* (adj.), f. *-a* »slonov«, *zlonokost* »slonovina«. Večkrat zabeleženo le v 18. st. pri Gutsmannu: *slon* »Elephant, elefont« (3 ×), tudi *slion* (1 ×) in *flon* (1 ×), *slonokuft* »Helfenbein« in *flonokuft* »Helfenbein, elefantova kuft, bielokoščaka« (1 ×), *flonokofsten* »Helfenbeinern« (1 ×), *slonou rulez* »Elephantenruffel, bielokoščakou gobez«.

Nejasno. Ker je zapisovanje fonemov *s* in *z* pri Gutsmannu praviloma dosledno razlikovano, je zaradi frekventnosti v slovarju samem komaj verjetno, da bi bilo *zlon* pisna pomota za *slon*. Glej tudi *slōn*. M. F.

zloščina (f.) »concordia, concinnitas, unio, unitas«, v prvem pomenu uporabljeno pri Jurčiču: *tako je hitro zopet združnost in zloščina prišla v ljubo mesto* (citirano po Pleteršniku II, 927). Izpričano v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *prava floščhina* »concinnitas, pravu fhtimanie«, *floščhina* »concordia, skladanie, fhtimanie«, *slōščhina* »unio, unitas«.

Enako tvorjeno, vendar z nezvenečim vzglasjem je bkr. *slōščina* »sloga« (Šašel, Bisernice I, 302), kar je lahko izposojeno iz hrv. *slōščina*, *slōština* »sloga« (Istra; ARJ XV, 583), *slōština* »isto« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 192). Tako kot sln. *zloštvo* (n.) »država« tudi *zloščina* lahko posredno kaže na obstoj sln. *zlōga »sloga« poleg *slōga*. Izhodno *sš-lož-bšč-ina je avgmentativ iz adj. *sš-lož-bškš k *sš-logš. K vzglasju *zl-* namesto pričakovanega sln. *sl-* < **sš-l-* glej pod *zlog I*. Dalje glej *zlōžen*. M. F.

zloštvo (n.), g. *-a* »država«. Beseda je s številnimi tvorjenkami zabeležena v 18. st. le pri Gutsmannu: *slofhtvu* »Staat, fitalifhtvu, deshelje, fitalifh«, *vkupslofhtivu* »Republik, fkupnovladanje, republikanftvu, povfo-dafhtvu«, *dvornu slofhtvu* »Hofftaat, dvorfku fprevo-difhtvu«, *slofhtvenik* »Staatift, slofhtvasnanz, politika«, *slofhtveni opravilnik* »Staatsminister, narvifhi dvorjanik, fitalifhni ofkerbnik«.

To je tako kot hrv. *slōštvo* »concordia« (ARJ XV, 583) po vzorcu *siromak* → *siromaštvo* abstraktum na *-štvo*, ki je bil lahko tvorjen iz sln. *zlōga »concordia«, *slōga* »isto«, hrv. *slōga* »složnost, skladnost«. Zaradi sln. para *stāliš* »prebivališče« → *stālištvō* »Staat« = *fitalifhtvu* »isto« (Gutsmann) bi bilo tudi možno, da je *zloštvo* abstraktum iz Gutsmannove glose *zlog* »koča, bajta«. Prav tako le pri Gutsmannu zabeleženo *zlošten* (adj.), f. *-tna* »državni«: *loften* »zum Staat gehōrig, slofhtveni, fitalifhtveni, fitalifhens«, bi bilo potrebno izvajati iz *sšložbštvojnš s *-tv-* > *-t-* kot v *rojsten* za *rojstven iz *rojstvo*. K vzglasju *zl-* namesto pričakovanega sln. *sl-* < **sš-l-* glej pod *zlog I*. Dalje glej *zlōžen*. M. F.

zlōten (adj.), f. *-tna* »slab«, npr. *zlotno sadje* (Caf).

Po vzorcu *strahoten* ← *strahōta*, *lahkoten* ← *lahkōta* tvorjeno iz sln. abstr. *zlōta* (f.) »Schlechtigkeit«, ki je tako kot hrv. *zlota* »žalost« in k temu *zlotan* »žalosten, otožen« (Mikalja, Stullii; ARJ XXII, 958) ter *zlotko* (m.) »fičfirič« (Della Bella; ARJ, l. c.), č. *zlota* »zloba; slabo vreme; slaba pot« abstr. *zēlotā, akz. *zēlotō iz adj. *zēlš »malus«. Iz stranskosklonskih oblik tipa *zēlotō je lahko tako kot sln. *sirōta* ← *sirōtā, akz. *sirōtō osamo-

svojevo in v vzglasju ekspresivizirano sln. *žlōta* (f.) »drhal, ničvredni ljudje« (SSKJ V, 1014 s.) = tolm. *žluōta* »slabi ljudje« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 1999), pri Pleteršniku II, 969, normirano kot *žlōta*, tudi »plevel«, tudi *žlotno žito* »nečista pšenica« (Zalokar). Sln. razmerje med *žlōta* < sln. **złōta* in *glōta* »plevel, manjvredno zrnje«, kar je sorodno s hrv., sb. *glōta* »plevel, družina, reveži«, mak. *glota* »primesi v žitu«, blg. *glōta* »primesi v žitu; tolpa volkov«, ukr. *glotā* »tolpa, gneča« (povezava Bezljaj, ZJS, 126), bi bilo možno izvajati iz **z/gzlotā*, akz. **z/gzlotō* in velarni refleks za izhodni ide. **g'h-* razložiti kot pozicijsko varianto v sosesčini likvide (prim. Bezzenberger pri Machek, Slavia XVI, 1938/39, 186). Dalje glej *zēl II*. M. F.

zlōžen (adj.), f. *-žna* »združen, harmoničen, usklajen, ustrezen, miren«, pkm. *zlōžen*, f. *-žna* »složen, razumevajoč« (Novak, Slovar², 179); abstr. *zlōžnost* (f.) »enotnost, skladnost, umirjenost«. Z nezvenečim vzglasjem knjiž. *slōžžen* (adj.), f. *-žna* »harmoničen, usklajen«, *slōžnost* (f.) »harmoničnost« (SSKJ IV, 755), po Pleteršniku II, 514 s., tudi prekmursko, prim. v Beltincih *slōžnost* (f.) »sloga« (Novak, o. c., 135), pri Janežiču II, 396: *složžen*, f. *-žna* »enoten; iskren«. V 16. st. *flosshn* »eynhellig, concors«, *flosshnost*, *sloshnost* »Eynigkait, concordia« (Megiser), l. 1607 *slochnoft* »concordia« (Alasia), v 18. st. *flosshen* »concors, enake mifli«, *slōshin* »unitus, šdrushen« (Kastelec-Vorenc), *floshn* »einträchtig, concors«, *floshnoft* »Einträchtigkeit, concordia« (Pohlin), *sloshen* »einträchtig; bequeme, perloshen, narozhen, perkladen, perrozhen, permiren; befchaffen, napraulen; füglich, perloshen, perkladen, perftoin, perrozhen« (Gutsmann).

Prim. csl. *složbъnъ* »compositus«, hrv., sb. *slōžan*, f. *-žna* »harmoničen, usklajen, ustrezen, ustrezno sestavljen«, mak. *složžen* »harmoničen; sestavljen, zapleten«, *složnost* »sloga«, blg. *slōžžen* »sestavljeno, zapleteno«, r. *slōžnyj* »isto«, *slōžnostъ* »kompliriranost, zapletenost«, str. *složbъnyi* »sestavljeno«. Izhajati je potrebno iz adj. **složbъnъ* nomenov actionis **složbъ* (m.) »sestavljanje, zlaganje« oz. **složga* (f.) »isto« k **slož-ti* »skupaj ležati«, prim. sln. *zlōga* »sloj (npr. lesa)«, csl. *složgъ* »compositio«, *složga* »species«, hrv., sb. *slōg*, g. *slōga* »zveza, sporazum, dogovor« (ARJ XV, 576), *slōga* »usklajenost, harmoničnost; sporazum«, mak. dial. *sloga* »skladovnica drv ob zidu«, str. *složgъ* »združevanje, spajanje; beseda; postavka, dogma; značilnost« itd.

Adjektiv *zlōžen* tako kot *zloščina* in morda tudi *zloštvo* lahko kaže, da je pozno izpričani subst. *zlōga* »sloga, edinost« (19. st.) rezultat domačega pomenskega razvoja iz prvotnega »sestavljanje, zlaganje«, ki se je z drugačno leksikalizacijo ohranil v dial. *zlōga* »sloj, vrsta (npr. lesa)«. K vzglasju *zl-* namesto pričakovanega sln. *sl-* < **slož-* glej pod *zlog I*. Glej tudi *zloštvo*, *zloščina* in dalje *ležāti*. M. F.

zmāj (m.), g. *-a* »draco«, gor. *zmâ:j* (Tržič; Logar, Sln. narečja, 25), *zmaj* (Srednja vas v Bohinju; Logar, o. c., 19); tudi *zmij* (m.) »zmaj«, po jezeru plava huda zver, pa je z imenom hudi *zmij* (nar. pesem). V 16. st. *kazha od smija* »Nater« (Megiser), kasneje zabeleženo le v 19. st., prim. *smaj* »Drache« (Jarnik, Versuch, 115), *smij*, *smāj* »Ungeheuer, Drache, Lindwurm« (Murko I, 638). Sem cgn. *Zmanjšek*, *Zmajšek* (Bezljaj, JIS XXIV, 66) z indikacijo za slovensko osnovo **zmaj*, toda v 18. st. izpričano *ena šmejna pofhäft* »monstrum« (Kastelec-Vo-

renc) za **zmij*, kar je oboje lahko nastalo po analogiji s f. **zmbjā* > sln. *zmija*.

Prim. stcsl. *zmii* (m.) »draco«, adj. *zmiūns* »dracorum«, hrv., sb. *zmāj*, g. *zmāja*, po analogiji z g. hrv. tudi *zmāj*, *-a* (Zumberak), v 12. st. *Smicamik* (Split) = *zmij kamik* (Skok III, 657), mak. *zmej* »krilata pošast; slab človek«, tudi *zmev* »isto«, adj. *zmejski* poleg *zmiski*, dial. *zmejko* »dete, ki je bilo rojeno v temni noči«, blg. *zmej* »zmaj«, r. *změj*, *-a* »kača, zmaj«, *zmj*, *-a* »isto«, ukr. *zmj*, *-a*, p. *zmij*, *zmij* in *zmiej*, gl. *zmij*, *-a* »zmaj«.

Psl. **zmbjъ* (m.), g. **-a* poleg **zmbjā* (f.) je gotovo tvorjeno iz ide. **dheg'h-em-* »zemlja« (Vasmer² II, 100; Schuster-Šewc, HEWb., 1755), vendar fonetična rekonstrukcija **(dh)g'h-m-ijo-*, ki implicira tvorbo s suf. **-ijo-* < lokativni morfem **-i* + adjektivizirajoči suf. **-jo-* s prvotnim pomenom »ki se nahaja na zemlji« (Reinhart, Sprache XXXII/2, 1986, 59), ne prepričuje, ker se je lok. sg. na **-i* ide. leksema za zemljo glasil **(dh)g'hémi* = sti. *kšámi* in bi zato tvorjenka prav tako ohranjala polnostopenjsko obliko suf. **-em-* ter bi se zato v psl. morala glasiti ***zēmbjъ* < **(dh)g'hémijo-*, prim. sti. *dámíya-* »ki se nahaja v hiši«, *ápiya-* »ki se nahaja v vodi« (Mayrhofer, Idg. Gramm. I/2, 161). Zato je bolj verjetno, da je psl. **zmbjъ* (m.) oz. **zmbjā* (f.) iz ide. adj. **(dh)g'hmé-jo-* »ki se nahaja na zemlji«, ki je bilo adjektivizirano iz praide. lok. sg. **dhg'hm-é* »na zemlji, na zemljo« < pred delovanjem Kuiperjevega pravila **dhg'hm-éH₂* > **dhg'hmá* → gr. χαμαί »na zemlji, na zemljo« istega tipa kot lok. sg. **pr-é* »na prednji strani, na prednjo stran« : **pr-éH₂* > **pr-á* → gr. παρὰ (adv.) »pri, poleg, zraven« (Furlan, Razpr. SAZU XVII, 2000, 185 s.; ista, AUI, 106). Slov. gradivo z indikacijo za **zmbja* (f.) je razvito iz **zmbjā* (Reinhart, l. c.). Glej tudi *zmija*, *zmīnec*, *zmije* in *zémjla*. Delno M. F.

zmarlētka (f.) »pomlad« (Šentilj v Slovenskih goricah; SLA), tudi *zmarlētek* (m.), g. *-tka* »isto« (Spodnja Voličina), *zmarlētka* (adv.) »spomladi«, *zmarlēt* (m.) »pomlad« (Turje pri Hrastniku, Lokavec, Spodnja Polskava, Spodnja Kungota, Žusem; SLA), adv. *zmarlēta* »spomladi« (Žusem; SLA), *zmārlēt* (m.) »pomlad« (Vojnik, Pivola, Poljčane; SLA); brez prehoda sekundarno nastale konzonantne skupine *dl > rl* (o tem Ramovš, Hgr. II, 224) *zmadlētka* (f.) »isto« (Češnjevci; SLA), *zmadlētek* (m.), g. *-tka*, *zmadlētka* (adv.) »spomladi« (Podvinci; SLA); *zmādlēt* (m.) »pomlad« (Črnova, Skomar, Straže; SLA), *zmādlet* (adv.) »spomladi« (Šoštanj; SLA).

Izhodišče leksemov je besedna zveza **mōldo lēto* »mlado leto« > »pomlad« s subst. *lēto* (n.) v pomenu »poletje«, prim. sln. *mlad leitu* »spumlad, primavera« (Megiser), *mladu letu* »pomlad« (Gutsmann) in *mādlet* »pomlad« (Nevlje; Ramovš, Hgr. II, 80) z disimilacijo *l - l > ø - l* kot v sln. gradivu z vzglasnim *z-* (Ramovš, o. c., 224), ki tako kot hrv. *mlādletō* »pomlad« (Istra; Skok II, 439), *na mlād lita* »spomladi« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 168; Skok, l. c., brez sln. gradiva) kaže na predsl. redukcijo nenaglasnega medglasnega **-o-* v času po metatezi likvid in pred akc. umikom tipa **ōko > okō*: **mōldo lēto > *mlādo lēto > *mlād lēto > sln. *mlādletō > *mādletō > *mārlēt*. Pri slovenskem gradivu z vzglasnim *z-* je potrebno izhajati iz sklopov sintagme s temporalnim akuzativom **jъz-mōldo-lēto* »v času pomladi« oz. **jъz-mōldo-lēto* »isto« tipa **jъz-jūtō* »v času jutra, zjutraj«, prim. sln. jnotr. *zjātro* »isto«

(Vremski Britof), *zjättru* (Povžane; Rigler, Jnotr. gov., 67, op. 2), kar je po redukciji dalo sln. *zmladeto > po redukciji izglasnega -o *zmladlet > prekozložni disim. *zmadlet > disim. *zmarlet. Izglasni -a je pri adverbih tipa *zmarlęta* »spomladi« (Zusem; SLA) verjetno lokativnega izvora kot npr. v **jbz-(j)ütra* → sln. *zjutraj* (o psl. lok. sg. na *-a Schelesniker, Beiträge, II s.; Furlan, Razpr. SAZU XVII, 2000, 182 s.). Drugače Šivic-Dular, SSJLK XXXVI, 2000, 73 s., ki sln. oblike z vzglasnim z- izvaja iz genitivne prep. zveze *sš mladi leta (k *moldb, g. -i) oz. *sš molda leta (k *moldo leto) in se pri tem opira na sln. *zjutraj* < *sš jutra (g. sg.), kar se zaradi sln. gor. *zú:trej* »zjutraj« (Lom pod Storžičem; Škofic, JZ 6, 2000, 153), ki ne more biti iz *sš-utra-jb, ne zdi verjetno. Dalje glej *mlád*, *lęto* in sin. *pomlád*, *vigred*, *vilaz*, *vlička*. M. F.

zmást (f.), g. *zmásti* »Estrich, tlak« (vzh. štaj.), pkm. *zmást*, -i »omet, belež« (Novak, Slovar², 179).

Brez znanih paralel. Sln. *omást* »glineni omet na lesenih hišah, obliž« in č. *omast'* »maščoba, zabela« razlagajo kot postverbal iz *ob-mastiti, kar je iz denom. od *mástb (ES XXVIII, 48 s.). Ker v sln. in drugih slov. jezikih ni zaslediti glagola **zmástiti < ***sš-/všz-/jbz-mastiti*, se zdi v primeru *zmást* najverjetnejša možnost izhajati iz *sš mastb »nekaj podobnega masti, mazivu« s psl. prep. *sš, ki izraža podobnost, približnost (o tem Snoj, SR XXXVII, 151 ss.). Dodatni primeri s to prep. so navedeni pri *stręm*. Dalje glej *mást*. M. S.

zmeně (n.), g. -*ęta* »podtaknjen otrok« (Vodnik), polj. *zmęne* »izrodek« (zaničevalno; Škrlep, 68), *izmeně* (m.), -*ęta* »isto« (Lašče), *podmęnek*, (m.), g. -*nka*, dem. *podmęnčić* (vzh. štaj.); k temu verjetno cgm. *Podmenik*. V 18. st. *smęnęk* »Wechsfelbalg; proles luppoilitia« (Pohlin), *smenenk* »premenjenu diete; Wechselkind« (Gutsmann).

Prvotno *jbz-męnę (n.), g. *ęta je s pejor. suf. *ęt- tvorjen iz deverbativa *jbz-męna k *jbz-męniti »zamenjati, spremeniti«, prim. csl. *izmęniti* »permutare«, *izmęna* »comutatio«. Isto je tudi sln. *zmeně* (m., n.), -*ęta* »spaček« (Vodnik), tudi *izmęna* »kar se spridi, pokveka, pošast« in »bastard« (dol., gor.). Drugače o slednjem Bez-laj, JIS XXIV/3–4, 66, ki izhaja iz *zmębnę in povezuje z *zmęjb »zmaj«. Dalje glej *męnjati*. M. F.

zmęraj (adv.) »vedno«, gor. *zmę:Ręj* »isto« in *zmę-Ram*, *zmę:Ram* (Kropa; Škofic, Diss., 386), dol. *zmę:ri* in *zmę:r* (oboje Borovnica; Logar, Sln. narečja¹, 34), obir. kor. *zmę:ri* in *zmę:ram* (Karničar, Obir, 70, 142), polj. *zmęri* »zmerom, vedno« (Škrlep, 68), štaj. *z'mę:ram* (Zadrečka dolina; Weiss, Mag., 277), jnotr. *zmęram* (Baraka), *zmęran* (Jelšane; Rigler, Jnotr. gov., 63), *zmęren* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 152), pkm. *zmęron* »zmeraj, vselej, stalno« (Novak, Slovar², 179). V 18. st. *smęrej* »allweil, allzeit; continuo, lemper« (Pohlin).

Prim. hrv. *smęron* (adv.) »vedno« (Vodice; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 546), s *mürömls mürom* »vedno« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 370), kajk. *zmirom*, *smęrem* (Trebarjevo pri Siskju). Izhajati je mogoče iz sklopov *sš-męra-jb (> *s-męra-j > novocirkumflektrirano *zmęraj*), *sš-męrs (> *s-męrs > novocirkumflektrirano *zmęr*) in *sš-męromb (> sln. novocirkumflektrirano *zmęrom*), ki z morfoloĳo kažejo, da povezovanje z *męra* (f.) »mensura« (Miklošič, 195; Skok II, 436) ne pride v poštev, prav tako tudi ne z *i*-jevskim subst. *męrb (f.) »directio« v sln. *męr* (f.), g. *meri* »isto« (Bez-laj, ESSJ II,

178), ampak da je adv. tvorjen iz subst. *męrs »directio«, kar je tako kot sin. *męrb (f.) deverbativ k *męriti iz *męra (Bez-laj, ESSJ II, 178). Razmerje **sš-męra(-jb)*: *sš-męrs vsebuje prep. *sš »pri/v« z akuzativno rekcijo, prim. sln. s *konec mesteca je bila stena*. Medtem ko je v drugem členu razmerja potrebno prepoznati temporalno precipirani akuzativ smeri, se v prvem členu tako kot v sklopih *sš-goda, *sš-večera ohranja temporalno precipirani slov. lokativ na *-a (o tem Schelesniker, Beiträge, II s.; Furlan, Razpr. SAZU XVII, 2000, 182 s.). Zaradi sin. *venomęr*, *vmęr* < *vš-męrs, *namer* »ne enkrat« (pkm.), tj. »stalno«, z zoĳanim *e* pred *r* *namiru* »tako, stalno« (vzh. štaj.) < *na-męru, *namürom* »vedno« ni verjetno, da bi se le v *zmęraj* ohranjal substantiv *sš-męrs »directio«, kot domneva Snoj, SJ/SLS 4, 2003, 30. Glej tudi *ędno*, *vęnomęr* in *vmęr*. M. F.

zmęrjati, -am (v. impf.) »obiurgare, obcrepare, vituperare«, pf. *o-z*., subst. *zmęrjavec*, -*vca* »obiurgator«, f. *zmęrjávka* »obiurgatrix«, adj. *zmęrjäv*, -*áva*, *zmęrljiv*, -*iva* »schmähsüchtig«, od tod *zmęrljívka* »zmerljiva beseda«; v Temeljnah *zmęrjänje* »hišno ime«, npr. *po zmęranju ga je poklical* »s hišnim imenom (kakor se reče tudi gospodarju)« (Kenda, rkp.); v 16. st. *fo ony njega preganjali inu gardu smęrjati* (Dalmatin), v 17. st. *smęrat*, *smęriat* (Janez Svetokriški), v 18. st. *smęrjati*, *smęrjati* »contumeliare, excipere iniuriosę, opprobare« (Kastelec-Vorenc), *smęrijam* »convitari, exprobrare« (Pohlin), *smęrijati* »schmähen, lastern, schelten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *smęrjati* »humiliare, contumelia afficere«, pf. *smęriti* »humiliare«, star. hrv. *smęrati* »poniževati«, pf. *smęriti*, -*im*. Gradivo kaže na *smęriti »ponižati«, impf. **smęr'ati*, kar je tvorjeno iz osnove prep. zveze *sš męrojo z instr. od *męra »mensura«, iz katere je tudi adj. *smęrens > sln. *zmęren* »mäĳig, anspruchlos« (prim. star. sln. *zmąsen* »zmeren« iz n. *Maß* »mera«), stcsl. *smęrbъ* »humilis«, sbh. *smęran*, -*ra* »ponižen, preprost, skromen« (Miklošič, 195; Snoj, SES, 750), prim. semantično podobno motivirano sln. *umęrjati* »moderare; brzdati, krotiti«, *umęrjen* »zmeren«, csl. *umęriti* »moderare«, sbh. *umęren* »zmeren«, p. *umiar-kować* »umerjati« in n. *mąbigen* »isto« iz *Maß* »mera«, Miklošič, l. c., navaja tudi p. *smęrzyć* »krotiti, brzdati, dušiti«, npr. *smęrzyć gniew*, kar pa utegne biti iz *sš-męriti k *męrs »pax«, prim. r. *smęritę*, *smęrijatę* »krotiti, brzdati, dušiti«, blg. *smęren* »skromen«. Dalje glej *męra*. M. S.

zmęt I (m.), g. *zmęta* »pri ženitvi zbrani darovi« (kor.; Pleteršnik II, 930, po Jarnikovem rkp. gradivu), rož. kor. *zmät*, g. *zmatä*, *na zmętä*, *na zmät dátä* »del ženitovanskega obreda, ko svatje polagajo pred novoročena darila« (Šašel, RNB, 150). V takem pomenu verjetno tudi v obir. kor. *Sm qä:χu na zmęt dō:bu*, kar Karničar, Obir, 162, pušča brez navedbe pomena.

Jarnik, Versuch, 69, navaja *smat* »die Sammlung, Collecte« pod *metati* »werfen« in opozarja na srlat. *coniectus* »prispevek« h *coniciō* »skupaj vreči, znesti, zmetati«. Torej lahko kalkirano in iz deverbativa *sš-męte, g. *sš-mętä k *sš-mętati »skupaj metati/dajati«, ki se ohranja v sln. *zmętati*, *zmętam* »smeti v kup pomesti«, hrv. *zmetati*, *zmećem* »na kup zbirati« in k temu *zmetak*, g. -*ika* »skupni denar; symbolum« (Belostenec). Sln. in hrv. kajk. zveneče vzglasje namesto pričakovanega

nezvencnega je lahko nastalo po morfofonemski zamenjavi sln./hrv. kajk. pref. *s-* < **sr-* (tako še sln. *zvitek*, *zvéženj*, *zvoj* ...) pred sonanti *z*, ki jo je verjetno sprožila fonetična diferenciacija prep. *sr »cum« v *s/z* (npr. *sr msnajo* > sln. *z máno*). Glej tudi *změt II* in dalje *mesti I*. M. F.

změt II (m.), g. *zméta* »kača« v zvezi *strupeni z. »strupena kača«* in k temu *zmetica* »kača« (Gabrije pod Krasom).

Tako navaja Pleteršnik II, 930, po Erjavcu, LMS 1882-1883, 338 s., po besedilu zagovora proti modrasovemu ali zmetovemu piku: ... *Ozdravit od te neznanne boleznj, Od tega trupenega modrasa, Ali od te trupéne zmetice, Ali trupenega zmeta* ... Iz sobesedila je mogoče sklepati, da besedi ne pomenita »kača«, ampak »modras«. Bezljaj, JIS XXIV, 1978, 65 (= ZJS, 601), na podlagi Miklošičeve uvrstitve sln. *zmet* pod *změjb (Miklošič, SEW, 403) in Stabeja, Megiser 1592, 167, povezuje z v 16. st. izpričanim *smiet* »draco« (Bohorič, Megiser, Hipolit), v 18. st. *famjět* »Drache« (Pohlin) in sklepa o tvorjenki *změjētš (m.) »zmajev mladič« k *změjb (m.) »serpens, draco«. Ker se pripona *-ēt- v apelativni leksiki praviloma ne pojavlja "tematizirana", kar ne nazadnje potrjuje tudi sln. *zmije* (n. ali m. (?)), g. -ēta »draco« (Pleteršnik II, 931, po Cafu), so oblike z -ie- lahko nestandardizirane iz sln. severozahodnega refleksa dolgega ē > iē, kar bi dopuščalo izvajanje iz *věz-mě-tš (m.), g. *věz-mě-tš, deverbativa iz iter. *věz-mě-tati sę »navzgor se premikati« (prim. brez refleksiva csl. *věz-mě-tati* »eicere«, kar je enako lot. *uzmētāt* »kvišku metati«) k *věz-mesti, *věz-metěšb »kvišku premakniti, vreči«, prim. r. *vzmetiti*, *vzmetěšb* »isto«. Podobno motivirano je hrv. *poskok* »strupena kača« (ARJ X, 923), čak. *poskōk* »Vipera ammodytes« k *poskōčiti*. Glej tudi *zmāj*, *vzmět* in dalje *mesti I*. M. F.

zmija (f.) »kača« (zastar.; SSKJ V, 914); v dial. znano le v bkr. *zmija* »isto« (Šašel, Bisernice I, 322), prim. tudi *zmija* (Preloka; SLA), kar je lahko izposojeno iz hrv. *zmija* (f.) »kača«.

V 19. st. *smija* »Drach« (Jarnik, Versuch, 115), l. 1851 pri Janežiču¹ II, 526: *zmija* »Schlange, Otter« poleg *zmij* in *zmāj* »isto«. Toda v 18. st. *smjeja* zabeleženi pripis v Kastelec-Vorenčevem slovarju k *domazha kazha* »coluber« bi z -e- kazalo na branje [zmaja], kar je lahko domači refleks za psl. *změjā > *změjā > *zmēja*, prim. hrv., sb. *zmija* »kača«, toda hrv. čak. *zmajā* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1394), stosl. *zmija* »dracaena«, mak. *zmija* »kača« poleg »slab človek« in »Cereus flagellus formis«, blg. *zmijā*, *zmejā*, r. *zmijā*, dial. *zmejā* in *zmēja*, ukr. *zmijā*, br. *zmjajā*, dial. *žmejā*, p. *zmija*, č. *zmije*, stč. *zmie* < **zm'ā*, gl., dl. *zmija*. Zastarela knjiž. oblika *zmija* z dolgim vokalom historično ni utemeljena in je bila po hrv. *zmija* lahko umetno uvedena v času slavizacije slovenščine (Janežič). Psl. *změjā »serpens« (k fonetičnim refleksom v posameznih slov. j. Šivic-Dular, SR XLVI, 1998, 12, op. 10) je f. k *změjb (m.) »serpens« in »draco«. Dalje glej domače *zmāj*. M. F.

zmije (n. ali m. (?)), g. -ta »zmaj« (navaja Pleteršnik II, 931, po Cafu), toda v 16. st. *smiet* »Drach« (Megiser; Bohorič), kar je znano tudi v kraš. *změt* (m.), g. -ēta v zvezi *strupeni zmet* »strupena kača« (Gabrije pod Krasom; Erjavac pri Pleteršniku II, 930).

Prim. p. dial. *zmijātko* ob *zmij*, *zmija* (Karłowicz, SGP VI, 445). Izhajati je potrebno iz *změjē (n.), g. **-ēte* k *změjb (m.) »kača, zmaj«. V 18. st. izpričana oblika *famjět* (m.) »Drache« (Pohlin) z vzglasjem *zam-* names-to pričakovane *zm-* je lahko napačno poknjženi zapis za ljudsko [z*mjět*] < *změjētš in je morda edini posredni znak za slov. dial. dubletu *změja (o tem Reinhart, Sprache XXXII/1, 1986, 58 ss.) v slovenščini, prim. r. *zmija* (navaja Miklošič, 403), stblg. *zmija*. Dalje glej *zmāj*. M. F.

zmikāv (m.), g. -a »tat, kradljivec«; prvič izpričano v 19. st. pri Murku I, 637: *smikāv* »Schnipfer, smikāvāv«, tudi *smikāvija* »Schnipferinn, smikāvāvka«. Prej le *šmikavez* »grafsator, rešboinik« ob *šmikati* »rapere, rešmakniti, popačiti, poglobiti, po lyli všeti inu odnefti« (Kastelec-Vorenc), *fmikavz* »Schnipfer« ob *fmikam*, *fmaknem* »entfremden« (Pohlin), *smikuvavz* »Schnipfer, vmekniunik« ob *odvmekniti* »entfremden, odtujati, odkrafti, vkrafti« (Gutsmann).

Izhajati je potrebno iz *jbz-mykavš-tš (m.), kar je tako kot sin. *zmikāvec* (m.), g. -vca »zmikāv« substantivizirano iz adj. *jbz-mykāvš »tisti, ki rad kaj stran premika, krade« k *jbz-mykāti »stran premikati, krasti« ob pf. *jbz-mšk-nq-ti, prim. hrv., sb. *smāknuiti* »premakniti, vzeti, ukrasti« (Vuk). K besedotvorju prim. sln. *jezikāv* (poleg *jezikāvec*) iz adj. *jezikāv*, f. -āva k v. *jezikāti*, *jokāv* (poleg *jokāvec*) iz adj. *jokāv*, f. -āva k v. *jokati*. Dalje glej *mākniti*. M. F.

zmīnec (m.), g. -nca »pegasti kačnik, Arum maculatum« (Pleteršnik II, 931, po Medvedovem rkp.), tudi »Crinoideenkalk« (isti, l. c., po Freyerjevem rkp.). Sem tpn. *Zminec* v Poljanski dolini na Gorenjskem, toda l. 1291 in villa Trachen, l. 1500 *Smintzi* (M. Kos, Gosgrad HTS II, 763), kar kaže na prvotno pluralno obliko toponima (Bezljaj, JIS XXIV, 66) in na njegov antroponimični izvor.

Prim. hrv. kajk. *zminec* »aron, arum, ferpentaria minor; popovčki klobuk, telecha noga« (Belostenec), čak. *zmīnac* (m.), g. *zmīnca* »trava (koga piča za svinje)«, v Istri *žminac* »isto« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZB VII/2, 1985, 736), slš. *zminec* »Arum maculatum« (Kábal, Sl., 874). Zaradi sln. sin. *pegasti kačnik*, hrv. *zmijin češalj* (Istra), *zmajno zelje*, *zmij(i)no zelje* (Šulek, Im. bilja, 465, 466), r. *změj trava*, n. *slancwrz*, *slangwrz* poleg *drachwrz*, *drachenwrz* itd. (Marzell, Wb. Pfln. I, 431) je potrebno izhajati iz *změjbnšb, kar je substantivizirani adj. *změjbnš »zmajev, kačji« od *změjb (m.) »kača, zmaj« (Bezljaj, l. c.). Rastlina je tako poimenovana, ker betič, ki ga obdaja cvetni tulec, spominja na kačo. Dalje glej *zmāj*. M. F.

značaj (m.), g. -a »značilnost, izrazitost; karakter, нрав«, v 19. st. pri Cigaletu, Wb., 303, predstavljeno kot neologizem v pomenu »sittlicher Character, lastnija, karakter«.

Izposojeno iz hrv., sb. *znāčaj* (m.) »izstopajoča značilnost, znak, oznaka; karakter«, tudi »pomen« (Popović), »Characteristik der Logarithmen« (Stulli), adj. *znāčajan*, f. -jna »pomemben, značilen«; to je tako kot sorodno mak. *značaj* »pomen«, adv. *značajno* »pomembno« deverbativni nomen actionis *znāčajb (m.) »označevanje« s suf. **-ějb* iz denominativnega v. *znāčiti, *znāčiti »znak imeti, pomeniti; znak narediti, označiti« od *znākš (m.) »signum«. Dalje glej *znāk* in *znāti*. M. F.

znâk (m.), g. -a »(razpoznavni) znak, oznaka«, *na-znâčiti*, *-âčim* (v. pf.) »označiti, določiti«, *oznâčiti*, *-âčim* »isto«, *poznâčiti*, *-âčim*; *oznâka* (f.) »znak, (bibliotekarska) oznaka«, *priznâk* »Merkmal, Kennzeichen«.

Izhodiščno **znâk** kot tudi njegove tvorjenke so najprej zabeležene v 19. st. v starejših tekstih kot tudi v dialektih ta besedna družina ni evidentirana. Posamezni členi so bili v 19. st. izposojeni iz slovanskih (hrv. in r.) predlog. Prim. csl. *znakъ* »signum«, hrv., sb. *znâk* »isto«, *znâčiti*, *znâčim* »znak dati; znak imeti, pomeniti; pomembno biti«, mak. *znak* »signum«, *znači* »pomembno biti, smiselno biti, pomeniti«, blg. *znak* »signum«, *znâča* »pomeniti«, r. *znâk*, g. -a »znak, znamenje«, *znâčiti*, *-išb* »pomeniti, pomembno biti«, ukr. *znâk*, g. *znâkú*, *znâčyty*, *-čyš* »pomeniti«, tudi *znâčyty*, *znâčyš* »opremljati z znakom; kazati znake brejosti«, p. *znak* »znak, znamenje«, č. *znak* »isto«, *značit* »označiti, pomeniti«, slš. *znak* »znak, znamenje«, *značit* »označiti, pomeniti«. Psl. **znâkъ* (m.) »znak, znamenje« je ide. nomen actionis **g'neH3-kô-s* »znanje« verbalne baze **g'neH3-* »znati, vedeti« v psl. **znâti*, **znâješb* »isto« (SP I, 89). Pomenski razvoj »znak, znamenje« iz »znanje«, ki je znan tudi v psl. **znâmę* (n.) »znak«, gr. γνῶμα (n.), g. -ατος »znak, dokaz; znanje, mišljenje« < ide. **g'neH3-men-* »znanje«, kaže, da je znak oz. znamenje tisto, prek česa je znanje/razpoznavanje stvarnosti sploh mogoče. Pomen znak se je torej iz prvotnega nomen actionis leksikaliziral prek slovnice pretvorbe v nomen instrumenti: »znanje« > »sredstvo, ki tako glagolsko dejanje omogoča« > »znak, znamenje«. K razvoju slovnicega pomena prim. psl. **rôkâ* (f.) »grabljenje, zbiranje« > »sredstvo, s čimer se grabi, zbira« > »roka«. Dalje glej *znâti*, pa tudi sin. *znâmenje*, *znâm*, *znamik*, *zneme*. M. F.

znâm (m.), g. -a »znamenje«, izpričano v 18. st. pri Gutschmannu: *snam* »Zeichen, snamik, snamen, snaminje, snamenjka, snamene«, in kasneje pri Jarniku, Versuch, 115: *snam* »Zeichen, snamen«, ter Murku I, 638: *snâm* »Merkmal, Zeichen, snaménje, snamnje«. Od tod denom. v. *znâmiti*, *znânim* (v. impf.) »označevati«, tudi *znamovati*, *-újem* (v. impf.) »isto« (prim. v 18. st. *takú fnamovati* »cauteriare«; Kastelec-Vorenc), *zaznamovati* (v. pf.) »označiti«, *oznamovati* »isto«.

To je kontrahirani substantivizirani ptc. prez. pas. **znâmъ* < **znâ-je-mъ* »znan« glagola **znâti*, **znâješb* »znati«, prim. r. zastar. *znâjemyj* »znan«, p. *znajomy* »isto«, substantivizirano »znanec«, tudi *znajomek* »znanec«, *znajoma* »znanka«, č., slš. *znâmy* »znan«. Dalje glej *znâti*, pa tudi *znâmka*. M. F.

znâmenje (n.), g. -a »signum«, črnovr. *znâmņę* »telesno znamenje, pobožno znamenje ob poti«, npr. *par znâmņę* »pri znamenju« (Tominec, 248), z redukcijo vokala *e* kot v sln. *kâmen*, g. *kâmma* (Ramovš, Hgr. II, 96) in po disimilaciji *mn* → *ml* črnovr. tudi *par znâmļę* »pri znamenju« (Tominec, l. c.), bovško *znâ:mlje* tudi »kapelica« (Ivančič, DSBG, 71); pkm. *znâménje* »znamenje, znak«, *znâménivati*, *-újen* »pomeniti« (Novak, Slovar², 180), obir. kor. *znâ:mja* (g. sg.) »znak« (Karničar, Obir, 316) z redukcijo *e*-ja in z *j* < **nj*, prim. kor. *znâmęje* (Šentanel; SLA). V 16. st. *fnaminje*, *fnamjnje* »Zaichen, Mahlzeichen, Wortzeichen«, *shganu znaminje* »Brandzaichen«, *shelesny snaminje* »Zeichsen«, *fnaminje na denarjih* »Schlag auf der müntz« (Megiser), l. 1607 *fnamegne* »legno; imagine«, *fnamenouat* »fegnare« (A-

lasia), v 18. st. *šnaminie* »indicium«, *fnamenovati*, *šnamenovati* »designare«, *šasnamovati* »insignare« (Kastelec-Vorenc), *fnamène* »Zeichen«, *fnamenuvam* »zeichnen« (Pohlin), *snaminje*, *snamene* poleg *snamen*, *snam*, *snamenjka*, *snamik* »Zeichen«, *snaminuvati* »zeichnen« (Gutschmann).

Prim. stcsl. *znamenije* »signum«, *znamenovati*, *-nujъ* »indicare«, hrv., sb. *znâmênje* »znak, oznaka« poleg *znâmênje* »isto«, hrv. čak. z disimilacijo *n : m > l : m* *zlamênje* tudi »telesno znamenje«, mak. *znamenie* »znak«, blg. *znaménie* »isto«, r. *znâmenie* »znamenje«, č. *znamení* »znamenje, znak«, slš. *znamenie* »isto«. Izhodno **znâmênje* (n.) (delno tudi **znâmênje* (n.) po pl. n. **znâmēna* = r. *znâmēna*) je kol. od **znâmę* (n.), g. **znâmene* »znak«, vendar ni izključeno, da je ta kol. sovpadel s kol. od **znâmēnъ* (m.) iz prvotnega psl. **znâmý* (m.), g. **znâmene* »znak« po vzorcu **kâmēnъ* (m.) → kol. *kâmēnje*. Izhodno psl. **znâmę* (n.), g. *znâmene* »znak« (poleg sin. **znâmý* (m.), akz. *znâmēnъ*) je tako kot lat. (*co-ignōmen* (n.), *-minis* »rodbinsko ime«, (*ā-ignōmen* »priimek, vzdevek« iz ide. **g'neH3-mъ* (nom.-akz. sg. n.), g. **g'neH3-men-es* in tako tako kot gr. γνῶμα (n.), g. -ατος »znak, znanje, mišljenje« reflektira ide. nomen actionis **g'neH3-men-* »spoznanje« aoristne osnove **g'neH3-* »spoznati, prepoznati« (Trautmann, BSW, 371; Pokorny, 377; Machek², 717; Vasmer² II, 100). K pomenskemu razvoju glej pod *znâk*. Dalje glej *znâti*, pa tudi *zneme*, *znamik*. M. F.

znamik (m.) »znak«, izpričano le v 18. st. pri Gutschmannu: *snamik* poleg *snam*, *snamen*, *snaminje*, *snamenjka*, *snamene* »Zeichen«, vendar *snamik*, *sasnamik* tudi »Stempel, ofhtamp, fhtempel« in »Character, snam, posnamik«. Kasneje pri Murku I, 638, predstavljeno kot *snâmik*, g. *-mka* »ein kleines, unbedeutendes Zeichen, Maal« in kot *znâmek* (m.), g. *-mka* predstavljeno pri Pletršniku II, 934.

Ker so tvorbe na **-čsk* oz. **-čbc* pri Gutschmannu pretežno zabeležene z *-ek*, *-ec* oz. *-k*, *-c*, npr. *pefek* »pesek«, *boshez* »ubožec, revček« oz. *oshulk* »ožulek«, *peuz* »pevec«, bi bilo tudi zaradi manjšalnega pomena pri Murku bolj izhajati iz **znâmýkъ* (m.), kar je tako kot **kâmýkъ* (m.) »kamenček« ← **kâmý*, g. **kâmene*, akz. **kâmēnъ* »kamen« dem. na **-kъ* < ide. **-ko-* iz psl. **znâmý* (m.), **znâmene*, akz. **znâmēnъ* »znak«, prim. hrv. *znâmēnъ* »znak«, čak. *zlâmen* »isto«. Dalje glej *znâmenje*. M. F.

znâmka (f.) »Briefmarke« poleg »znak, oznaka«, npr. *bankovec z vodno znamko*, »značka«, npr. *obesiti živali znamko na ovratnico*, »tvrčka, firma«, npr. *motorno kolo znamke Tomos* (SSKJ V, 924). V pomenu »Briefmarke« najprej zabeleženo v 19. st. pri Čigaletu, Wb., 284: *marka (znamka) za pisma*, pri Janežiču II, 527: *znamka* »Kennzeichen«.

Verjetno tako kot *urâd* izposojeno iz č. *znâmka* »Briefmarke« poleg »znamenje, oznaka«, denom. v. *znâmkovat* »označevati«; to je substantivizirani ptc. prez. pas. **znâmjēšb*, f. **znâmjema* »znan« glagola **znâti*, **znâješb* »znati« in je prvotno pomenil »znak, znamenje« (Machek², 717), prim. sln. dial. *znâm* (m.), g. -a »Zeichen«. Dalje glej *znâti*, pa tudi *znâmenje*. M. F.

znâti -âm (v. impf.) »noscere, scire, posse«, *po-s-po-*, *pri-*, *pre-po-*, *za-z.* (pf.), sekundarni imp. *znâvati*; na osnovi pas. ptc. pret. *znân*, f. *znâna* je tvorjeno *znânití*, *znânim*, pf. *na-*, *o-z.* »anzeigen, bekannt ma-

chen«, *znânc*, -*nca*, f. *znânka* »der, die Bekannte«, *znânje* »Wissen«, *znânost*, -*i* »Wissenschaft«, *znânstvo*, *poznânstvo* »Bekanntschaft«, medtem ko je *znâten*, -*tna* »kennbar, kenntlich bedeutend«, *neznâten* »unkennlich, unbedeutend« izposojeno iz sbh. *znâtan*, tvorbe iz sbh. ptc. *znât*. V 16. st. *fnati* »tenere, fcire«, *ne fnam* »necio«, *fnan biti* »kundt oder bekant werden«, *fnainie* »cognatio, verwandtschaft«, *posnati* »dignoscere« (Megiser), v 18. st. *fnati*, *fnâm* »scire, posfe«, *fnanzi*, -*ov* »noti, cognati, affines«, *posfnâm* »nofcere« (Pohlin), *snati*, *snam* »wissen, kennen«, *sposnati* »erkennen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *znati*, *znajq* »noscere«, sbh. *znâti*, *znâm*, mak. *znae*, blg. *znâja*, r. *znât*, *znâju*, ukr. *znâty*, *znâju*, br. *znâc*, *znâju*, p. *znâc*, *znam*, č. *znâti*, *znâm*, slš. *znat*, *znâm*, gl. *znâc*, *znaju*, dl. *znâš*, *znaju*, *znajom*. Psl. *znâti, *znâjq. Na nekdanjo osnovo **zbn(a)*-, kot domneva že Miklošič, 401 (prim. lit. *žinôti*, *žino* »znati, vedeti«, lot. *zinât*, pl. *zini-*, stprus. sg. *posinna*, pl. *posinima*), utegne kazati štaj. sln. *ozîn* »mora«, prim. sin. *vêšča* iz *vêditi* in s podaljšano st. še lit. *žynÿs* »čarovnik«, na prvotno atematsko fleksijo morda sbh. aor. *znâdoh* (Bezljaj, JIS XXVIII, 11), ki pa je lahko analogen po *dâdoh*, ki gotovo sodi k atem. prez. **da(d)m*-. Tudi v lit. se pojavlja varianta brez *-*i*-, prim. zanikano *nežnôti*, *nežnâu* »ne znati, ne vedeti«. Prez. na *-*je/o-* je poleg v slov. znan še v sti. *jiãvate* »je znano, spoznano«, stvn. *knâu* »spoznam«, ags. *cnâwan*, agl. *know*. Iz ide. **g'enH-*, **g'noH-* »vedeti, znati« je še sti. *janâti* »vedeti, znati«, arm. *caneay* »spoznal sem«, stir. *itar-gninim* »sem pameten«, got. *kunnan*, stvn. *kunnan* »vedeti, znati«, stperz. *xšnâsâtiy* »naj spozna«, gr. *γινώσκω* »spoznati«, lat. *nôscere* »isto«, alb. *njoh* »znati, poznati« (< **g'nH-sk'elô-*; Klingenschmitt, AAV, 68), toh. AB *knâ* »vedeti, spoznati« (Vasmer I, 458; Pokorny, 376; Mayrhofer I, 429; Fraenkel II, 131). Glej tudi *znâmenje*, *znâk*, *ozîn*. M. S.

znelka (f.) »sonet« (Janežič¹ II, 527).

Neuvejavljena izposojenka iz č. *znělka* »isto«, kar je bilo substantivizirano iz *znělý*, ptc. k *zníti* »sonare«, stč. *zvnieti* < *zvněti = sln. *zveněti*. M. F.

znome (n.) »madež, brazgotina«, izpričano le v 18. st. pri Gutsmannu: *sneme* »Mafe, fhrimpf, madesh, fhkerbina«, *snemeze* »Mafern, lezhize, lezhe, maroga, pika«.

Po vokalni harmoniji *a - e > e - e* nastalo iz *znâmje (n.), g. -*ene* »znak« (oz. dem. *znameče (n.)), prim. sb. zastar. *znâme*, g. *znâmena* »zastava« (Rečnik, SANU II, 122), mak. *zname* »zastava«, blg. *znâme* »isto«, r. *znânja*, -*eni* »zastava, praprot«, str. *znamja* »znak, grb, pečat«, p. *znamej* »znak«, slš. dial. *znamä*, g. -*na* »znak« (Orlovský, Gemer., 414), gl. *znamjo*, -*mjenja* »isto«, dl. *znamje*, -*mjenja* tudi »znamenje na telesu«. K pomenu prim. poleg dl. primera še hrv. čak. *zlaměnje* (n.) »znamenje na telesu« poleg »znak, simbol«. Glej tudi *zleme* in dalje *znâmenje*. M. F.

znôj I (m.), g. -*a* »pot«, tudi *znôj*, g. *znôja* »isto«, adj. *znôjen*, f. -*jna* »poten«, od tod neologizem *znôjnica* »znojna pora« (prvič izpričano l. 1851 pri Janežiču¹ II, 527: *znojnica*, pri Murku II, 607, še *snôjna lûknja*); denom. v. *znôjiti* (se), -*im* (se) (impf.) »potiti (se)«, *znôjenje* (n.) »potenje«. V 18. st. je pri Pohlinu izpričano *snojim* »fchwitzen, sudare« in podobnopomensko *snôj*, -*a* »Schweiß, doch nicht von der Wärme, sudor ex angore,

defiderio« je potrebno brati z vzglasnim *s-*. Pri Gutsmannu *snoi*, *snui* »Schweiß, put, pot« in »Hitze, vrezhina, topluta«, *snojiti*, *snojen biti* »schwitzen, potiti fe«, *snoin* »schweißig, potliu, potiu, poten« in »hitzig«, *snoinik* »Schwitzer, potitnik«, *snojenje*, *snojina* »Schwitzung« (Gutsmann), v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 197: *snôj* »Schweiß, Hitze«, *mu je snôj* »es ift ihm warm«, *snojiti fe* »Schwizen«, *snojenje* »Schweifen«, *snojn* »fchweißig, dünftig«, pri Murku I, 639: *snôj* »Hitze; Schweiß«, *mi je snôj* »es ift mir heiß, ich fchwitze«, *snôjen*, -*jna* »hitzig, voll Schweiß«, *snôjiti*, -*im* »fchweifen, fchwitzen«.

V pomenu »sudor« in »sudare« prim. hrv. *znôj*, g. *znôja*, lok. *znôju*, *znôjiti* (se), *znôjim* (se), mak. dial. *znôj*, *znôj se*, blg. dial. *znôj*, p. dial. *znôj* (Karłowicz, SGP VI, 407), pom. *znôj*, lok. *znôju* (Lorentz, Wb. III, 1114), č. *znoj*, slš. *znoj* »pot«, gl. *znoj*.

Psl. dial. *znôjb, g. *znôja »sudor« (in k temu denom. v. *znôjiti (se), *znôjšb (se)); rezultativni pomen »sudor« se je razvil iz prvotnega »vročina, pripeka« na podlagi besednih zvez, kot je npr. sln. dial. *znoj mi je* »potiti se« (Vipavska in Soška dolina; Erjavec, LMS 1880, 214), kar strukturno povsem ustreza sln. *vroče mi je*. O arealih sinonimov *potš : *znojb Tolstoj, Karpatskaja dialektologija i onomastika, 1972, 240–257. Dalje glej *znoj II* in sin. *pôt I*. M. F.

znoj II (m.), g. -*a* »vročina«. V tem pomenu znano v Vipavski in Soški dolini: *znoj mi je* »vroče mi je, da se potim« (Erjavec, LMS 1880, 214) in v slovarjih 18. in 19. stoletja (Pohlin, Gutsmann, Jarnik, Murko), kjer se v večini primerov navaja tudi pomen »pot« (glej navedbe pod *znôj I*). Sem denom. v. *znôjiti se*, -*im se* (impf.) »sončiti se, na soncu se greti« (Vipavska dolina, Soška dolina; Erjavec, l. c.) in zveza *klanec me je oznojil*, kar bi bilo mogoče kljub Erjavcu, l. c., interpretirati kot »utruditi« (prim. p. *znôj* »trpljenje, garanje ipd.«).

Prim. stcsl. *znoi* »aestus«, hrv., sb. *znôj*, g. *znôja*, lok. *znôju* v virih med 13. in 15. st. pretežno »vročina, pripeka« in šele kasneje »pot« (ARJ XXIII, 64), tudi »težko, naporno delo« in »sopara« (Jambrešič, Rečnik MS VII, 136), kar ustreza sln. pri Jarniku, Versuch, 197, izpričanemu *snojn* »fchweißig, dünftig«, blg. *znôj* »pripeka«, r. *znôj*, g. -*a* »vročina, pripeka, sopara«, *znôitb* »pripekati (o soncu)«, »segregvati (npr. maščobo)«, »topiti (maščobo na ognju)«, »žareti (o od sonca razgretem kamenju, pesku ipd.)«, *znôitbsja* »sončiti se«, *znôit* »vroče je, soparno je«, *znôjnyj* »vroč, pripekajoč«, p. *znôj* »trpljenje, garanje, težko (poljsko) delo«, *znôjny* »težek, težaven«, zastar. »vroč, soparen«, pom. *znôj*, lok. *znôju* »velika vročina« in »pot« (Lorentz, Wb. III, 1114), stč. *znoj* »vročina, pripeka«, toda nč. tudi »pot« in »trud«.

Psl. *znôjb (m.), g. *znôja je nomen actionis psl. v. *znbjěš z inf. *znbjâti, ki se ohranja v r. dial. *znijâty* »leti«, tudi *znejâty* »isto« (Dal', Slovar² I, 690) in *zněl(jah)*, *znēju* (citirano po Vasmer² II, 101), č. *znât* »leti; žgati« (Miklošič, 403). Dalje manj jasno. Domnevano internoslov. sorodstvo z r. *znylb* »peč« (Vasmer², l. c.) s slov. besedno družino **znbja-* zaradi besedotvornih preprek ni dokazljivo. Zaradi skupnih semov s psl. *gniti, *gnôjb (= sln. *gnôj*) Mladenov, 194, sklepa na palatalno varianto iste ide. besedne **g'(h)nej-* »mrviti, drobiti«, prim. gr. *χνίει* »drobiti« ob stvn. *gnitan* »isto« < **g'hnej-dh-* (Pokorny, 437; Frisk II, 1107). Drugače Ma-

chek², 717, ki zaradi sinonimnega r. dial. glagola *zletb* »tleti« sklepa o sekundarnem *-n-*, vse pa povezuje z germ. besedno družino v n. *glühen* »tleti«, stvn. *gluoen* < pgerm. **glō-a-* (Kluge²³, 329). Peterssonovo povezovanje s sti. *áhan-láhar-* (n.) »dan« (Petersson, BSl. Wstud., 41 s.), ki morda temelji na heteroklitičnem subst. *(H₂)eg'h-r/n- (Mayrhofer, EWA I, 154), je formalno preveč oddaljeno.

Sem verjetno sln. cgn. *Znoj* (Šmarje, Ljubljana z okolico, Slovenj Gradec; ŽSSP) in hrv. *Znoj*, ki je izpričan le v Zagrebu (LPSRH) in je zato lahko sln. izvora. Povezovanje tega cgn. s sln. cgn. *Snoj* (Kamnik, Litija, Kranj, Logatec, Ljutomer, Šmarje, Ljubljana z okolico, Radovjica, Maribor, Kočevje, Sežana, Ptuj; ZSSP) in hrv. *Snoj* (Karlovac, Zagreb), ki se je na Hrvaško razširil že pred 20. st. (Snoj, JZ 8/2, 2002, 38), ima oporo v Pohlinoi govori *snōj*, *-a* »Schweiß, doch nicht von der Wärme, sudor ex angore, defiderio«, pa tudi v variantnem cgn. *Raitznojnik* (Ptuj) : *Raitznojnik* (Dravograd) < *Ritoznojnik ob sln. tpn. *Ritoznoj* »vas pri Slovenski Bistrici« < *»kraj, kjer sonce pripeka od zadaj«. Glej tudi *znōj I*, *Znojile* in *žnjáviiti II*. M. F.

Znojile (f. pl.), g. *-il* »kraj pri Selah pri Kamniku«, adj. *znojilski*, f. *-a* in od tod cgn. *Znojilšek*; tudi tpn. *Znojilo* (n.), g. *-a* »tpn. pri Lukovici pri Domžalah« in še več imen z osnovo **znojil-* na črti Tolmin – Kamnik – Krka – Zidani most; sem cgn. *Znojilšek*.

Toponimično osnovo s pomenom »prisojni, vročini izpostavljeni kraj« je mogoče izvajati iz nomena instrumenti > nomena loci *znojídlo (Pintar, Lj. zvon, 1911, 494 s.). Manj verjetno je izhajati iz substantiviziranega ptc. pret. akt. *znojíls denom. glagola *znojíiti, *znojíšb v pomenu »žgati, greti«, prim. *znojiti se*, *-im se* (v. impf.) »sončiti se, na soncu se greti« (Vipavska in Soška dolina; Erjavec, LMS 1880, 214). Iz istega glagola je tudi deverbativni kompoz. *ríto-znojš »pripekajoč od zadaj«, ki se prek substantivizacije v »prisojna stran« (prim. hrv. *čelôpek* (m.) »prisojna stran hriba« < *»pripekajoč od spredaj«) ohranja le v tpn. *Ritoznoj* (m.), g. *-a* »vas pri Slovenski Bistrici«, ok. l. 1500 *Rytesney perg ... am Ritesnej* (Blaznik, HTSS II, 232). Sinonim h kompoz. *ríto-znojš je *ríto-peks v sb. tpn. *Ritopek* »kraj v okolici Beograda« (ARj XIV, 44; Furlan, FOC 12–13, 2003–2004, v tisku). Dalje glej *znōj I*. M. F.

znôva (adv.) »ponovno, spet« (SSKJ V, 930), tudi *iznôva* »isto«; sem *znavé* (adv.) »znova« (Slovenske gorice) in *znaver* »isto« (vzh. štaj.; oboje citirano po Pleteršniku II, 935). V 16. st. *is noviga* »von newem, ab intergo« (Megiser), toda pri Dalmatinu *snou* »ponovno, spet« in Krelju *snov* »isto«, v 18. st. *s'nou*, *fnov* »abintergo, deno« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *iznova* »denuo«, hrv., sb. *iznova* »von neuem«, r. *snôva* »ponovno, spet«, ukr. *znóv* »isto«, *znóvu*, p. *znovu*, dial. *znova* (Kałowicz, SGP VI, 407), č. *znov*, *znova*, *znovu*, slš. *znov*, *znova*, *znovu*, dial. tudi *znove* (Orlovský, Gerner., 414), gl., dl. *znova*. Izhodno *jbz-nova »denuo«, *jbz-novš »isto«, *jbz-novu in *jbz-nově je sklopljeno iz prep. **jbz-* in sklonskih oblik nedoločnega adj. *nôvs (m.) »novus«. Schuster-Sewc, HEWb., 1760, razlaga sklop *jbz-nova iz genitiva, vendar bi bilo zaradi variantnih sklopov z istim **jbz-* in lokativno obliko *novu oz. *nově tudi zaradi akuzativnega sklopa *jbz-novš v sklopu *jbz-nova bolje prepoznati staro lokativno obliko na *-a* tipa *dôma (adv.) »domum, domi«

< *domō < *domo-elo (Furlan, FOC 7, 1998, 89 ss.; ista, Razpr. SAZU XVII, 2000, 182 ss.; Schelesnik, Beiträge, 11 ss.). Enako oblikotvorno razmerje izpričujejo lokalni adverbi *jbz-vôna : *jbz-vôns : *jbz-vôně : *jbz-vônu. Dalje glej *nôv*. M. F.

znübelj (m.), g. *-blja* »zubelj« (notr.), toda »odprtina v peči« (štaj.) in »loputa, s katero se zapre odprtina v peči« (Ščavnica); dial. *znübel*, npr. *skloniti se čez znübel* (Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 322).

Nejasno; primerjati je mogoče samo str. *znylb* »peč« brez znane etimologije. Miklošič, 404, primerja *znübelj* in *zübelj* z lit. *žiuburys* »luč, bakla«. Petersson, Balt. Slav., 4, rekonstruirala za oboje ide. **g'hej-bh-* »zijati«; vse negotovo. Če je lit. *žiuburys* iz ide. **g'hej-bh-* kakor lit. *žibėti* »svetiti«, *žiebas* »blisk« (Fraenkel, 1304), je težko pojasniti že razmerje med lit. *-iu-* in slov. **-u-*, popolnoma nemogoče pa sln. *znu-*. Rusko *znylb* je morda *znyblb. Najbolj verjetna je domneva, da imamo opraviti z mešanjem različnih osnov. Glej tudi *zübelj*.

zôb (m.), g. *zobâ* in *zôba* »dens«, dem. *zôbec*, *-bca*, *zôbek*, *-bka*, *zôbček*, *-čka*, kol. *zobôvje*, izv. *zobác*, *zobák*, *zobàn*, *-ána*, f. *zobáča*, *zobáčka* »kdor ima velike zobe«, *zobovina* »Zahnbein«, *zobnik* »Zahnrad«, *zôbar* »dentist«, kozje ime *Zôbaš* (Baška grapa), adj. *zobât*, *-áta*, *zôbčasti*, *zôben*, *-bna*. *zôbov*, v. *zobíiti*, *-im* (impf.) »zähnen«, *zôbčati* (impf.), *nazôbčati* (pf.) »zähneln«; v 16. st. *job* »dens« (Megiser), v 18. st. *fôb*, *-á* »dens« (Pohlin), *sob* »Zahn« (Gutsmann); orn. *Babji Zob*, dial. *Bâb(ji) zôf* (Bohinjska Bela), *Bâb(ji) zôp* (Dovje) (Čop, Diss., 78).

Prim. stcsl. *zqbš* »dens«, sbh. *zûb*, *-a*, hrv. čak. *zûb*, *-a* (fakultativni g. *zûbâ* na Susku ima sekundarno akcentuacijo), mak. *zab*, blg. *zëb*, d. obl. *zëbët*, r., ukr., br. *zûb*, *-a*, p. *zqb*, g. *zëba*, č. *zûb*, *-u*, slš. *zûb*, *-a*, gl., dl. *zûb*, *-a*. Psl. *zôbš je identično z lit. *žam̃bas* »rob, nekaj ostrega«, lot. *zûobs* »zob«, sti. *jâmbha-*, gr. γάμος, alb. *dhëmb*, toh. A *kam*, B *keme* »zob«, stvn. *kamb*, n. *Kamm* »glavnik«, vse iz ide. **g'ômbho-* »zob« < *»grize-nje«, kar je nomen actionis iz baze **g'embh-* »gristi« (Miklošič, 400; Pokorny, 369). Prim. brez nazala **g'ebh-* »jesti, žvečiti, zobâti« v *zobâti*. Glej tudi *zôbrne*, *zëbšti*, *zübelj*, *zobci*. M. S.

zobâlo (n.), g. *-a* »uzda« (pkm.).

Pomensko enako je blg. *zubalec*, č. *zubadlo*, *zubno*, slš. *zubadlo*, *zubalo*, p. dial. *zobadto* in iz slov. jezikov madž. *zabola*. To je izvedeno iz neohranjenega glagola *zobati »obuzdati« (drugo je *zobati* »jesti zrnje«) in ustrezna lit. *žabóiti*, *žebóiti* »obuzdati«, *žaboklas* »uzda«, *žâbas* »veja, šiba, dračje«, lot. *žabuôt* »obuzdati« (< lit.), *zabene* »uzda«, *zabât* »vložit konju močno uzdo; teletu palico med zobe, da ne more sesati« (Machek, Mvñµα, 414; ESC², 719; Fraenkel, 1283). Zaradi lit. *žabuóiti* »pobirati dračje« iz iste ide. osnove **g'ebh-* »kos lesa« spada verjetno zraven sln. in hrv. kajk. *zobača* »grablje«, *zobâčiti*, *zobâčkati* »grabiti«, *zobačinja* »na kup zgrabljeno seno«, *zobâčišče* »grablišče«, morda tudi *zobáča* »brana«, prim. lit. *žúobris* »lemež, ralo«. V slov. se je staro **zob-* pomešalo deloma z *zôbš. Sorodno je stvn. *kabel* »kos lesa«, srspn. *kavele*, stnord. *kafi* »klin, palica«, *kêfla* »zadrgniti, zategniti«.

zobâti, *zôbam* in *zôbljem* (v. impf.) »po malem jesti, grizljati«, kompoz. *ob-*, *o-*, *na-*, *po-z-*, k temu *zôb* (f.), g.

zobí »zrnata krma, oves«, *zobál* (f.), -i, *zobálo* (n.) »zrnata krma«, *zobník* »vreča za oves, ki jo nataknejo konju«, *zôb-lja* »krma za ptiče«, kot kajk. navaja Pleteršnik *zobénka*, *zobenica*, *zobenika* »neko jabolko«, prim. enako motivirano *ovsénka* »neka hruška, neko jabolko«, v 18. st. *fobáti*, *fôblém* »edere cereala etc.« (Pohlin).

Prim. stcsl. *pozobati* »comedere, devastare«, sbh. *zôbati*, *zôbljém* »jesti (zrnje)«, *zôb*, g. *zôbi* »oves«, *zôbiti* »krmiti z zrnato krmo«, mak. *zoba*, blg. *zôbam* »zobati«, *zôbja* »krmiti z zrnato krmo«, r. dial. *zobáts*, *zobljú*, knjiž. *zôb*, -a »golaša«, br. *zobáts*, -áju, p. *dziobač*, *zobač*, č. *zobati*, slš. *zobar'* »zobati, kljuvati«, *zobák* »kljun«, dl. *zob* »kljun«. Iz slov. jezikov je madž. *zab* »oves, zob« in banat. rum. *zob* »oves«. Psl. *zobáti, **zôbl'ěšb* »jesti zrnje, kljuvati« je lahko denom. od *zobš »kljun« < ide. **g'obho-*, kar je znano tudi v stir. *gop*, ir. *gob* »kljun, usta«, prim. tudi stnord. *kjaptr*, *kjôptr* »gobec, čeljust«, srvn. *kivel*, *kiver*, nvn. *Kiefer* »čeljust«. Iz **g'op-rin-* je av. *zafar-*, *zafan-* »usta, žrelo«. Z izglasnim korenskim -b- je še lit. *žėbti*, *žėbėti*, *žėbiù* »počasi jesti, žvečiti«. Ide. **g'ebh-* »jesti, žvečiti« je verjetno nenazalirano **g'embh-* »gristi« (Miklošič, 403; Trautmann, BSW, 365; Büga, RR II, 674; Pokorny, 382; Fraenkel II, 1294; Skok III, 659). Zaradi slit. *žėbmi* »žvečim« LIV, 142, za balt. z rezervo izhaja iz akrostatičnega prez. **g'ebh-*, **g'ebh-*, za slov. pa iz redupliciranega **g'ě-g'obh-* z izgubo reduplikacije in sekundarno osnovo na *-je-. Glej tudi *zôb*, *zėbsti*, *zėbra*. M. F.

zobci (m. pl.) »čipke«, izpričano v 18. st. *sobzi*, *sobizhi*, *sobizhje* »Spitzen, Spitzel, fhpizelni« (Gutsmann). Sem tudi obir. kor. na *zô:pce* »na čipke« (Karničar, Obir, 173).

Pomensko enako je hrv. *zûbac* (m.), g. *zûpca* »čipka na obleki« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 206), *zûbâc* (m.), g. *zu(p)čâ* »isto« (Vrgada; Rječnik II, 245), *zûpci šivani* »nakit od tkanine u obliku trokuta, koji se prišivaju na porubu pregače ili haljine« (ARj XXIII, 133), slš. dial. *zûbky* »čipke« (Kálal, Sl, 888). Tudi hrv. *zûbra* »vrsta vezanega ornamenta v obliki trikotnika ali majhnega zoba« (Otok v Slavoniji), *zûbrac* »slavonska čipka« (oboje ARj XXIII, 142). Zaradi slov. sin. kot č. *krajka* »čipka«, sln. *okrajek* »resa (pri oblačilu)« k psl. *krajš »rob, odrezani kos ipd.« in n. *Spitzen*, *Spitzel* k *Spitze* je možno, da se pomenska specializacija v »čipka« v dem. *zqbš oz. **zqbit'* ni izvršila iz pomena »zobek«, kot domneva Skok III, 663 (brez širšega slov. gradiva), ampak iz slov. pomenske stopnje, ki je bila bliže lit. *žam̃bas* »rob, nekaj ostrega« = psl. *zqbš. Dalje glej *zôb*. M. F.

zôber (m.), g. -bra »Bos bonasus«.

Uvedel Erjavec po drugih slov. jezikih, csl. *zqbrš* »bos iubatus«, r. *zûbr*, -a, dial. *zûbrš*, *izjûbrš*, star. *izubr* str. *zubrš*, ukr. *zûbr*, br. *zûbr*, p. *zubr*, *zubr*, stp. *zubr*, *zqbrz*, kašub. tpn. *Zębrze*, č. *zubr*, tpn. *Zubři*, slš. *zubor*, gl. *zubr*. Iz slov. jezikov je rum. *zimbru*, srgr. *Çouβpoc*, *Çouβpoc*. Psl. *zqbrš je podobno lit. *stuñbras*, slit. tu di *stumbris*, lot. *stumbrs*, *sumbrs*, *sũbrs*, stprus. *wissambers* (Elb. vok.). Zahbalt. -t- je morda razložljiv z vplivom lit. *taũras* »tur« in sorodnega (Fraenkel, 932) ali ostane nejasen kot v lit. *stirna*, lot. *stirna* »srna« : psl. *sérna (Brückner, 667). Stpr. beseda je morda pod vplivom n. *Wisent* (Schuster-Sewc, HEWb., 1765) ali kompoz. iz korena, ki se ohranja v stvn. *wisunt*, stnord. *visundr* »bizon«, lat. *visiō* »smrad«, in slov. *zqbrš. Etimo-

loško nejasno. Vasmer I, 463, z rezervo postavlja k *zqbš »dens«, kar je problematično že zaradi balt. s-, pa tudi semantično, saj bi se govedo težko poimenovalo po zobu. Razmerje slov. z- : balt. s- ne ustreza nobenemu skupnemu izhodišču. Če izključimo sicer možno tabuistično spremembo, je lahko balt. in slov. beseda samo prevzeta iz neke skupne predloge z vzglasnim z-, ki se je v balt. (ki tega fonema ni imela) substituiral s s-. Machek², 719, ki misli na substratno, praevropsko poreklo, primerja gruzijsko *domba*, kar je verjetno v zvezi z oset. *dombaj* »zober, lev«. O možnih zvezah z vzdoljnimi, zlasti kavkaškimi jeziki glej še Ivanov, Etimologija 1975, 157; Gamkrelidze-Ivanov, III, 521. M. S.

zoberina (f.) »neki drobni zobčki, ki se naredijo govedu okoli čeljusti« (bkr.; Šašel, Bisernice II, 322).

Pomensko enako je hrv. *zuberine* (f. pl.) »zobje« (Lika; ARj XXIII, 138) poleg *zuberina* »meso okoli zob, dlesni« (Habdelić, Belostenec, Jambrešić, Zagreb; ARj XXIII, l.c.). Izhodno *zqberš »zob« more biti besedotvorna varianta k *zqbrš »zob; kol« = lit. *žam̃bras* »plug« < *»kol, veja, klin« (Fraenkel, 1289) ob *zqbš »isto« = gr. γόμφος (m.) »zob, kol, klin, zebelje«. K ruralnemu terminu psl. *zqbš prim. hrv. čak. *zûbci* »grablje« in *zûbiti* »orati zemljo« (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 68). Glej tudi *zôbrne* in *zôb*. M. F.

zôbovec (m.), g. -fca »bezeg«, *zôbofcôf* (adj.), f. -va »bezgov«, npr. *zôbofcovo cvětje* »bezgovo cvetje« (pkm.; Novak, Slovar², 180).

Pomensko enako je hrv. *zôbovina* »legno di sambuco, bazovina, abzovina« (Mikalja; ARj XXIII, 74), *zobika* »bezeg« (Vareš v Bosni, Lika; ARj XXIII, 73). Gotovo nastalo po premetu iz *bzovobš oz. *bzovina k *bžzš »Sambucus« poleg *bžzš »isto«. Dalje glej *bezg*. M. F.

zobrince (f. pl.) »uvulae passae«. V 18. st. *fobrinze* »Weinberchen, uvulae passae« (Pohlin), *sobrinze* »Weinbeerlein, grosdiza, rosminka, vinfka jagodiza, grosdizhe, grosdizhje« (Gutsmann). Zabeleženo tudi pri Murku I, 640: *sobrinze* (f. pl.) »Weinberchen«, Janežiču² II, 528: *zôbrince* (f. pl.), in Cigaletu, Wb., 1872: *zobrinca* (pl.). Šulek, Im. bilja, 467, 369, poleg sln. *zobrinca* »Vitis vinifera apyrena« iz Bleiweisovega rkp. gradiva navaja tudi *sobrinca* »isto« po Freyerjevem rkp. gradivu.

Osamljeno. Oblike z vzglasnim z- so lahko ljudskoetimološko naslonjene na *zobáti*, *zôbam/zôbljem* »grizljati«. Morda izhodno *sq-brinica »zrno ipd.«, kar je lahko dem. avgmentativa na -ina k *sq-bra »zrnje« < *»kar je zbrano«, ki se na sln. zahodnem območju ohranja v specializiranem pomenu »babje pšeno«, prim. *s^uôbra* »babje pšeno«, dem. *sũôbarca* (Log pod Mangartom; SLA), *sôbra*, *sôbrca* (Temljine; Kenda, rkp., 140), *suôbra* (Čiginj, Grahovo ob Bači; SLA), *sobrin* (Livek; SLA), dem. *sôbarca*, *sâbarca* »sodra« (Kozana; SLA). Podobno tvorjeno je br. *sûborš* (m.) »mešanica pšeničnih zrn« (Nosovič, 620) < *sq-borš k *buráti, *berěšb »sammmeln«. Dalje glej *sôbra*. M. F.

zôbrne (f. pl.) »dlesni« (kraš., Senožeče; Erjavec, LMS 1880, 214; Caf), *zôbrnice* (f. pl.) »isto«, dial. *zôbrna* (Podlešče na Banjšicah; Logar, DJR, 307), v 18. st. domnevno hiperkorektno zapisano *soberina* »Zahnfleisch« (Gutsmann).

Možno je sicer izhajati iz pl. od *zôbina*, kar v pomenu »dlesni« navajata Murko in Cigale, ter domnevati fo-

netični razvoj *zōbana > zōbrna kot v primeru *pēstunja* > *pēstanja* > *pēstrna* (o pojavu Ramovš, Hgr. II, 83), vendar je zaradi sin. *zēbrna* (n. pl.), *zēbrne*, *zēbrni* (f. pl.) »dlesni« bolj izhajati iz neke tvorbe z r-jevskim sufiksom, ki je potrjena v p. dial. *zābrze* »konjska bolezen dlesni«, r. *zubrítb* »škrbiti«, *zazúbrina* »škrbina«, sb. dial. *zubērce* (n.) »vrsta okrasnega motiva na tkanini«, *nāzubratí* »narediti ostro petljasto vezenino« (Kosovo), rum. *zimbre* »ustna gniloba pri konjih« (navaja Tiktin, Wb., 1821), madž. *zšēbre* »neka otroška ustna bolezen« (Skok III, 663). Dalje glej *zōb*, *zēbrat*, *zēbra*, *zēbrna*, *zoberina*. M. S.

zobūn (m.), g. -a »vrsta oblačila« (bkr.), tudi *zobūnec* (dol.), *zabūnec* (bkr.).

Prim. hrv., sb. *zūbūn*, hrv. kajk. *zobun*, *zobunac*, *zobunčac*, mak. *zaban*, dem. *zabanče*, blg. *zabūn*, *zēbēn*, *zībūn*, ukr. *zobunčac*. Kakor rum. *zūbun*, madž. *zubony*, turš. *zebun*, arab. *zābūn* »spodnje oblačilo« je to ena izmed oblik arab. *ḡubba*, ki se je razširila po Evropi, v sln. zastopana kot *jōpa*, *šūba*, *župānec* (Berneker, 450; Miklošič, 404; Lokotsch, 2177; Skok III, 420). Glej tudi *jōpa*, *šūba* in *župān II*.

[Skok, l. c., izvaja sln. oblike iz hrv., kar je zaradi areala verjetno. – M. F.]

zōc (m.), g. *zōca* »kavna usedlina« (pog.), npr. *šlogati* iz *zoca* »prerokovati iz kavne usedline«, dial. *z'wo:cam* (instr. sg.) »z ječmenovo črno kavo« (Logar, Sln. narečja¹, 37, 98).

Izposojeno iz bav. avstr. predloge z labializiranim n. -a- za n. dial. *Satz* v pomenu »usedlina v tekočini«, npr. *Kafeesatz* »kavna usedlina«, tirol. n. *sätz* »usedlina, drožje« (Grimm, DTV 14, 1839; Schöpf, TI, 581 s.). M. F.

zōgar (m.) »cestar« (kraš.). Mlada izposojenka iz n. *Sorger* (skrajšano za *Straßensorger* »cestar, skrbnik ceste«) k *sorgen* »skrbeti« (Pintar, Lj. zvon XXXII (1912), 317). M. S.

zōkniti, -em (v. pf.) »suniti« (bkr.; Šašel, Bisernice I, 322).

Prim. hrv. *zūkat* »suvati«, pf. *zūknit* (Duga Resa in Karlovac; Perušić, Čak. rič II, 1986, 69), v Oslju *zūkati* »težko hoditi, nespretno iti«, pf. *zūknati* »z noge pasti v jamo, pasti« (Težak, HDZb V, 1981, 418), č. dial. *zukat* »tolči«, *sezūkat kohō* »prepetsti koga«, *zukunft* »suniti« (citirano po Machku², 719). Izhodno lahko *zōkati. Dalje manj jasno. Machek, l. c. (brez sln. in hrv. gradiva), omenja tudi slš. dial. *zūgat* »tolči« in *nazūchat' sa* »najesti se« < *»natolči se« (prim. sln. *natēpstí se* »najesti se«) in sklepa o onomatopejskem izvoru osnove. Ker sta deverbativna suf. *-ka- in *-cha- splošnoslov., bi bilo mogoče predpostaviti "morfemsko zamenjavo" *zq-ka-ti in *zq-cha-ti za prvotno psl. *zogati, v katerem se lahko ohranja ide. koren *g'hengh- »iti, korakati«, prim. lit. *žēngti*, *zengiu »korakati«, got. *gaggan* »iti«, sti. *jānghā-* (f.) »bedro«, av. *zangā-* (m.) »gleženj« (LIV, 155 s., brez slov. gradiva). Glej tudi *zēzati*. M. F.

zolica (f.) »Triticum spelta« (Pleteršnik II, 938, po Cafu).

Osamljeno. Morda enako pomensko motivirano kot n. *Rotkorn* (Marzell, Wb. Pfln. IV, 818) po bledordečem zrnju, kar dopušča, da je izhodno *zolica po vzorcu *zelēns (adj.) »viridis« → *zelenica (f.) »viriditas« substantivizirano iz adj. *zotš »rdeč« = lit. *žālas* »isto«, lot.

zals »rjav, rdečkast« < *g'hol(H)-o-s (Persson, Beitr. II, 792²; Fraenkel, 1286, oba brez sln. gradiva). Korensko povezano z ide. *g'hel(H)- »sijati, blesteti; rumen, zelen« brez »rdeč« omenja že Bezljaj, ZJS, 420. Glej tudi *zelica* »rdeča mravlja« in sinonima *pīr II*, *pōljka*, *žitika*. M. F.

zolíka (f.) »jasa« za dial. *zōlika* »jasa v gozdu« (Sveti Lovrenc na Pohorju; SLA), sem mtpn. *'Zō:lika*, *'Zō:jka* (Zorko, BLSJ, 169).

Brez pomenske ustreznice v drugih slov. jezikih. Izhodno *zolíka je izpeljano iz kavz. *zolití »delati svetlo, blesteče« (o tem Szymański, RS XL, 1980, 43 s.) k *zēlti »blesteti, sijati; zeleneti« = lit. *žēlti* »zeleneti« k ide. *g'helH- »sijati, blesteti; rumen, zelen«, kamor spada tudi sln. *zelēn*, *zlatō*, *zlāk* (Bezljaj, Razpr. SAZU VII, 172 = ZJS, 420; Pokorny, 429 s.). Glej tudi *zolica*. M. F.

zolití, -im (v. impf.) »kričati, razsajati« (vzh. štaj).

Prim. r. *nazól* (m.), *nozōla* (f.) »jeza, skrb«, *nozólitb* »dražiti, jeziti«, ukr. *dozolyty* »jeziti«, *zolak* »boleče mesto na rani«. S tem primerjajo lit. *žalā* »poškodba, bolečina«, *žalingas* »zloben«, *žalóti* »poškodovati«, lot. *zalba*, *žšba* »poškodba, rana, brazgotina, krivica«, stnord. *galli* »škoda, napaka« < ide. *ghal- (Endzelin, KZ XLIV, 66; Vasmer II, 194; Fraenkel, 1286).

[Sem še obir. kor. *uzō:ten* »vsiljiv, jezen« (Karničar, Obir, 203) = sln. *ozóljen, slš. gemer. *zolit'* »močno jokati« (Orlovský, Gemer., 415) in gl. *zelič* »psovati, preklinjati«. Schuster-Šewc, HEWb., 1745 s., razlaga psl. dial. *zolití kot palatalno varianto k ide. *gal- »klicati, kričati« v psl. *golgolíti, *golgotš. – M. F.]

zōlj I (m.), g. -a »Eristalis tenax«. Tako normira Pleteršnik II, 938, Erjavčev zapis *zōl*, g. *zōla* »isto« (Lašče) v LMS 1880, 214, kar bi bilo tudi zaradi ekspresivizirane variante *žōlj*, g. *žōlja* »brenclj« (Pleteršnik II, 971), obir. kor. *žōl*, g. *žōla* »čebeli podobna rumenkasta muha« (Karničar, Obir, 279) bolj ustrezno standardizirano *zōlj z variantnim g. *zōlja/*zōlja. Sem *goveji zōlj* »Hypoderma bovis«, *konjski zōlj* »Gastrus equi«, *ovčji zōlj* »Oestrus bovis« in *zōlek*, -lka »drobna stvar« (Suhor; Štrekelj, LMS 1894, 59) ter dolenski fraza *ima zole* v *riti* za oznako nemirnega človeka (Štrekelj, l. c.), na podlagi katere je mogoče sklepati, da so sln. cgn. *Zolek*, *Zolek* (in *Bzik*) bivši vzdevki za nemirnega človeka.

Ramovš, Letopis SAZU I, 358, je izhajal iz subst. *bēzōl'b k v. *bēzati »brenčati«, iz česar je slov. *bēzi/ykati npr. v č. *bzikat* »brenčati« (ES 3, 143) in k temu *bzikavka* »brenclj«. Tako kot že Erjavčev, l. c., je Ramovš, l. c., primerjal s hrv., sb. *zōlja* »Vespa vulgaris«, *zōlja* »isto« (Kosovo), tudi *zōlj/zōlj*, g. *zōlja*. To je Skok III, 664, povezoval s hrv. *zūknuti*, -em »skisati« (Della Bella, Stull). Vendar v prid izvajanju iz *bēzōl'b govori sorodno r. *bzyk* »obad, bezljanje živine«, tudi *byz* »brenclj«, ukr. *bzyk* »isto«, p., č. *bzik* (Machek², 52) iz psl. *bēzykš (Miklošič, 26) ob gl., dl. *byzk* »brenclj« (Muka, St. I, 106) k dl. *byzkaš* »bezljati«. Rum. *biză*, *biză* »čebela« (Tiktin, Wb., 685) je lahko samostojna tvorba iz onomatopeje *biz*. Glej dalje *bzikati* in *bezljati*, pa tudi *zōlj II*. M. F.

zōlj II (m.), g. -a »ličinka slaninarja« (Branik). Tako normira Pleteršnik II, 938, Erjavčev zapis *zōlj* v LMS 1880, 214 < sln. *zōlj.

Verjetno identično z *zōlj I* < *bēzōl'b, prim. korensko sorodno ukr. *bžuk* »govnač« (Miklošič, 26, brez sln. gradiva). Dalje glej *zōlj I*. M. F.

zôna (f.) »neprijeten drget, srh«, npr. *nenađoma ga je obšla zona, ga je spreletela mrzla zona* (SSKJ V, 933), pri Pleteršniku II, 938, *zôna* »groza, neprijeten drget« (dol., gor., bkr.). Beseda je bila najprej zabeležena l. 1851 pri Janežiču¹ II, 528: *zona* »Schauder« in »Spreu«, kasneje pri Cigaletu, Wb., 1343, z oznako, da je znana na spodnjem Kranjskem, tj. da je dolenska.

Pomensko najbližje je hrv. kajk. *zône me jîdu* (Žumberak) »skrbi me mučijo« (Skok III, 659), tudi »strah, trepet, groza« (Vitezović), prim. v Dugi Resi in Karlovcu *zôna me ulovila kad san vidil zmiju* (Perušić, Čak. rič II, 1986, 68). Primerjati je mogoče tudi č. *zuna* »grozna, neprijetna ženska« (Jungmann, Sl. V, 792) in slš. *zuna* »grd, nagnusen, ostuden človek« (za oba spola; Kálal, Sl., 889), kar je v obeh jezikih občuteno kot metafora k č. *zuna/zûna* »prazno zrno« oz. slš. *zuna* »plevel; slabo zrnje« (Kálal, l. c.). Zato se kljub Skoku, l. c., ki sln. in hrv. primer povezuje s hrv. *znoba* »bolečina; žalost; znobiti« bolečino prizadejati, uničevati, mučiti«, zdi bolj verjetno, da se je jsl. **zôna* »groza, trepet; skrb« prek pejor. rabe leksikaliziralo iz psl. agrikulturnega termina **zonâ* v sln. *zôna* »slabo žitno zrnje« (štaj., Ribnica, Vipavska dol.), »slabo, drobno proso« (Lašče), pkm. *zûna* »nerazvito, nedoraslo zrnje« (Novak, Slovar², 181), adj. *zônast* »poln slabega zrnja«, tudi *zônaten*, f. *-tna* »isto« in *zonljiv*, f. *-iva*, hrv. *zôna* »prazno zrnje, ki navadno ostane pri vejanju žita, pomešanim s plevelom«, tudi »slabo proseno zrnje« (Lika), *zônast* »prazen (o klasju)« (Vodice; Ribarič, SDZb. IX, 1940, 206), *zonljiv* »granis inanibus« (Nemanić), črnogor. *zôna* »urodica u žitu« (Vujičić, Rječnik, 48), blg. dial. *zonâ* »pleve v žitu«, ukr. *zanâ* »Uredo segetum«, č. *zuna* »prazno zrno«, tudi *zûna* »isto«, tudi *zony*, *zonce* »klasno zrnje« (Bartoš, Dialektologie II, 428), slš. *zona* »isto« poleg »konopna pleva«. Tako Šimanski, BE XXX/3, 1980, 211 s. (sprejema Kurkina, DS, 196), ki tudi zaradi hrv. čak. *zonîca* »iskrica« v zvezi *blitva je bila kaj z.* »blitva je bila zelo majhna« (Vrgada; Jurišić, Rječnik II, 244), kjer po vsej verjetnosti ne gre za pomen »scintilla«, ampak za primerjavo s fit., morda s *Ranunculus*, psl. **zonâ* povezuje z besedotvorno nepovezljivim **zbnjâti/*znêti*, **zbnjêšb* »greti, tleti«, **znojъ* »pripeka, vročina; pol«; Možna se zdi zveza s psl. **zvnêti* »zveneti« oz. **zvônš*, kot je domneval že Holub-Kopečny, 440. V tem primeru bi bilo mogoče izhajati iz delabializiranega psl. fit. metaforičnega izvora **zvonâ* »campana, sonus« z nadaljnjim pomenskim razvojem v »plevel« → »plevel med žitom« → »slabo zrnje«/»slaba oseba; groza, skrb«. K pomenu prim. r. dial. *zvonêc* »vrsta plevela v žitu, *Rhinanthus crista galli*« (Dal', Slovar² I, 672). Podobno motivirano je psl. fit. **kôkol'ъ* < **kol'kol'ъ* z disimilacijo *l : l > n : l* iz **kôl'kol'ъ* »zvon« = r. *kôl'kol'ô* »isto« in označuje tudi različne vrste plevela (Bezljaj, ESSJ II, 54; ES 12, 55 s.).

Poleg psl. **zvonâ* »sonus, campana«, kar je tvorba tipa gr. *φωρή* in tako kot **zvônš* tvorjena iz ide. prez. **g'hyêne-ti* »zveneti«, bi bilo zaradi č., slš. *zuna* in sln. pkm. *zûna* potrebno predpostaviti tudi varianto **zvnâ* (> sln. **zvnâ* > **zvnâ* > pkm. *zûna*), kot je domneval že Holub-Kopečny, l. c. Sln. *zôna* »slabo žitno zrnje« (Vipavska dolina) je že Erjavec, LMS 1880, 214, primerjal s č. *zuna* »slabo zrnje« in r. *zunîca* »jagoda«. Slednje oblike v dostopnih r. slovarjih ni bilo moč preveriti. Dalej glej *zvn* in *zvenêti*, pa tudi *kôkolj*. M. F.

zôper (adv.) »contra«, kraš. *sôper*, dol. *zûpâr*, štaj. *zôprt*; adj. *zôprn*, *sôprn* »widerlich, widrig, verhaßt; feind-

lich, feindselig«, subst. *zôprnik*, *sôprnik*, f. *zôprnica* »nasprotnik, zoprn človek«, *zôprnež*, -a, f. *zôprnica* »zoprn človek«, *zôprstvo* »nasprotovanje«, v. *zoprneži*, -im (impf.) »biti zoprn«, *zôprtovati*, -ujem (impf.), *zôprtati*, -am (impf.) »nasprotovati«; jukstapozicije *zoperstati*, -stojim (impf.), *zoperstáviti se* (pf.), *zoperstávljati se* (impf.) so kalki po istopomenskem n. (*sich*) *widerstehen*; v 16. st. *supèr*, *supâr* (Dalmatin), *sopâr* (Krelj), *super*, *super* »contra, adversus«, *se superstaviti* »resistere« (Megiser); v 17. st. *vše tu kar je G: Bogu super; Klubu ym super dellaio; terbej se super skushnave hudizhave perpraviti; resnizi se super stavit; je taku faurashila te babie, inu super vere* (Janez Svetokriški), v 18. st. *supèr* »contra, adverbisus«, *supern* »adversus«, *supernek* »adverfarius«, *supervera* »superfittio« (Pohlin).

Sln. *zôper* je nastalo iz *sôper* analogno po razmerju *zôpet* < **vz-o-petъ* : *sôpet*, kar je križano med *zôpet* in *spêt* (Ramovš, Hgr. II, 310, Kr. zg., 178 s.). Prim. stsl. *sqpъrъ* »adversarius«, *sqpъrъnikъ* »isto«, sbh. *sûpârnik*, r. *supèrnik*, str. *supъrъ* »isto«, r. dial. *suprûn* »prepiriljivec« (Novgorod), p. *sqpierz*, č. *soupeř*, slš. *sûper* »tekmeč, nasprotnik«. Psl. **sqpъr'ъ* »nasprotnik« je tvorba iz **sz-pertŭ*, **-pъrêšb* »upreti (se), nasprotovati« (Miklošič, 239; Vasmer II, 695; Machek², 495). Dalje glej *so-*, *-prêti se*. M. S.

zôpet (adv.) »rursus, denue«, *zôpeten*, -tna »nachmalig«; v 17. st. *To sglubeno erbszhino Nebeshko supet fmo bilij dofegli* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fûpêt* »spet« (Pohlin).

Prim. csl. *vzopetъ* »retro, retrorsum«. Slov. **vz-o-petъ* je dodatno prefigurano **o-petъ* poleg **vz-petъ* v sln. *spêt*. Ista dva prefiksa, vendar v drugem zaporedju, zasledimo v gl., dl. *wospjet* < **o-vz-petъ*. Kontaminacija med sln. *zôpet* in *spêt* izpričuje *sôpet*, v 16. st. *subpet* (Trubar), bkr. *sopît* (Ramovš, Hgr. II, 310) in čak. *sôpet* »spet« (navaja Belić, IORJ XIV/2 (1910), 255). Jvzh. štaj. *vznapêt* »zopet« je iz **vz-na-o-petъ*. Dalje glej *spêt*. M. S.

zôr (m.), g. -a »sijaj, blesk, jutranji svit«, v 18. st. *fôr* »aurora« (Pohlin), tudi *zôr*, g. *zôra* »zor«. Semkaj verjetno vsaj delno cgn. *Zor*, *Zoran*, *Zore*, *Zorc*, *Zorec*, *Zorko*, *Zorman* ipd., prim. sbh. atpn. *Zoran*, *Zora*. Pri sln. cgn. ni mogoče popolnoma izključiti možnosti prevzema iz furl. *Zorz* < *Georgius*, od koder so gotovo sln. cgn. *Žorz*, *Žorz*, *Žorc*. Skok I, 560, izvaja od tod dubrovnška cgn. *Zore*, *Zoretic*, *Zoreta*. Drugega izvora je tudi ime kmetije *Zore* med Kučnico in Konjščico pri Šentjurju pri Vranskem, ki se okrog l. 1480 omenja kot *Yserech*, *Vsorich* in *Isorich* (Blaznik, HTSS II, 542).

Prim. csl. *zorъ* »visus«, sbh. *zôr*, -a »izgled«, ukr. *zîr*, g. *zôru* »vzor, vzgled«, č. *zor* »pogled, stališče, nazor«, slš. *zor* »vid, pogled«. Psl. **zôrъ* je kakor lot. *zars* »žarek«, lit. *pažâras* »zora, svit, blesk« iz nomena actionis **g'hôro-* ide. baze **g'her-* »sijati, gledati«. Sln. akcentska varianta *zôr* je po kompoz., prim. *zazôr* »svit«, enako verjetno prvotno *hôd* poleg *hđd* po *poňd*. Prefigurane tvorbe z *o-*jevsko prevojno stopnjo so prevzete iz drugih slov. jezikov, prim. *nâzor* »Ansicht« < č. *nâzor*; *nadzôr*, -ôra »Aufsicht« < sbh. *nâdzor*, kar je kalk po n. *Aufsicht*; *obzôr*, *obzôrje* »horizont« < č. *obzor* »isto«; *pozôr*, *pozôren* < sbh. *pôzor*, r. *pozôr*, č., slš. *pozor*; *prizôr*, -ôra »Anblick, Szene« < sbh. *prîzor*, stsl. *prîzorъ*; *prôzor* »okno«, adj. *prozôren* »transparenten« < sbh. *prôzor*; *vzôr*, g. *vzôra* »Ideal, Muster«, *vzôrec* »Muster« < stsl.

vzorč, sbh. úzor, r. vzór »pogled«, č. vzor »vzor«. Glej tudi pozdr, vzdr in dalje zrėti I, zóra, zárja. M. S.

zóra (f.) »aurora«, tudi zôra »isto«, v 16. st. fora »matuta« (Megiser navaja kot hrv.), v 18. st. fora »eos«, šora poleg juternia šarja »matuta« (Kastelec-Vorenc); tudi zórja »aurora«, pkm. zôrja (Valjavec), dem. zôrjica, vendar v Beltincih zórja (Novak, Slovar², 180); semkaj zóren, -rna »zgoden, jutranji«, pkm. zorjânski »isto«, subst. zornica »jutranja maša, zvezda jutranjica«, zorê, -éta »kdor zgodaj vstaja«, v. zoriti se, zórim se (impf.) »bolščati, nepremično gledati« (Caf) poleg splošnejšega pomena »daniti se«, pf. zazoriti se »zdaniti se«, postv. za-zór, -óra »svit«.

Prim. stcsl. zorja »splendor, radius, diluculum«, sbh. zóra, akz. zôru »aurora«, mak. zora, blg. zora »zora, rano jutro«, r. zorjá (Dal' Slovar² I, 694), ukr. zorjá, akz. zórju »zvezda, zarja«, br. zará, pl. zóry, p. zorza »zora, zarja«, č. zora, zore »zora, svit«, slš. zora »zora, zarja«, gl. zerja, dial. zera, zejra »zora«, dl. zorja, zerja »isto«. Psl. *zorâ (akcentska rekonstrukcija akz. ni zanesljiva; če je sln. zoriti se in sbh. zazóríti, zázorim »pojavit se, zasvitati se« denom., to kaže na akz. *zorô) ustreza lit. žarâ (4. a. p.) »zarja« < *g'horâ, kar je nomen actionis tipa gr. touj iz ide. baze *g'her- »sijati, gledati«. Tvorba *zorâ verjetno ne ustreza direktno lit. žarijâ, -ijos »žerjavica, žar« temveč je nastala analogno iz denom. (?) *zoriti (se) »svetiti se« po parih tipa *svet'â : *svet'iti, *suš'â : *suš'iti. Osnovna literatura: Miklošič, 401; Vasmer I, 443 s.; Fraenkel, 1200; Pokorny, 441. Dalje glej zárja, zôr, zrėti I. M. S.

zorica (f.) »ograjn prostor za svinje« (Ribnica na Pohorju, rkp. slovar F. Miklavca).

Kakor sin. gorica verjetno ostanek pozne vzh. slov. migracije pribl. l. 900 še pred navalom Madžarov. Psl. *zord'ica iz ide. *g'hordho- »pogled« (Pokorny, 444) je dalo l. 800 vzh. slov. *z'rd'ica in nato po sln. razvoju *zorojica po kontrakciji zorica. Prim. r. (o)zoro-rod, zaród, zurod »stog, ograjen prostor«, ukr. ozórod »isto«, br. azaród »lesa za sušenje«. Praserodno je lit. žardas »lesa za sušenje«, žardis »ograjn pašnik za konje«, sprus. sardis »plot«, lot. zârd »stog« (Fraenkel, 1291); dalje frig. tpn. Mane-zordum poleg Mane-gordum, got. garda, het. gurta- »utrdba« (Zubaty, JA XVI, 420; Büga, RR I, 494, II, 677; Trautmann, BSW, 366; Vasmer I, 461).

[O internosl. dialektičnem razvoju zorica iz gorica, to pa iz *dvorica Šivic-Dular, SR XLIV, 1996, 437 s. – M. F.]

zoriti, -im (v. impf.) »maturare, reif machen«, Pleteršnik brez nadaljnega vira navaja tudi prez. zórim; pf. do-, pre-, pri-, se-, za-z., intranz. zoriti se, pkm. zóríti se, -i se (Novak, Slovar², 180) »maturescere«, zorėti, -im »isto«, pf. do-, pre-, se-, za-z., impf. k temu -zorévati, -am, redkeje -zârjati, tudi kot simpleks zârjati, -am »zoriti«, subst. zôr, g. zóra »zorenje«, dozôr, -óra »popolna zrelost«, adj. zóren, -rna »klen (o žitu)«, v 16. st. soriti »maturescere« (Megiser), v 18. st. šoriti, šoriti »maturescere« (Kastelec-Vorenc), forėti, šorem »maturefcere« (Pohlin), soriti, persoriti, sesoriti »reifen, zeitig werden« (Gutsmann).

Prim. stcsl. szzoriti »maturare«, csl. szzorь (indekl.) »maturus«, simpleks zoriti »maturum reddere«, sbh. zóriti, -im »isto«, mak. zori »peči se na žerjavici (o kru-

hu)«, r. dial. zoritb jágody »pustiti dozorevati obrane jagode na rogoznic« (Vasmer), zóritb »pustiti dozoreti« (Dal', Slovar² I, 693), stč. szoriti »zoriti«. Psl. *zoriti, prez. verjetno *zórišb (indikacije na *zoríšb so forme faciliior) je prenarejeno iz ide. kavz. *g'orH-éje-, ki se ohranja v sti. ptc. jaráyant- »ki postara«, k bazi *g'erH- »odrgniti, zdrobiti, postarati« (Trautmann, BSW, 371 s.; Vasmer I, 461; Pokorny, 391; LIV, 146). Glej tudi zrno, zrėti II. M. S.

zôs (m.), g. -a »omaka« in »neprijeten, zapleten položaj« (SSKJ V, 936). Izposojeno iz nvn. Soŕbe »omaka«, tudi »neprijetna stvar, neprijeten položaj« (Grimm, DTV 16, 1816). Dalje glej pod sin. šálša. M. F.

zótlar (m.), g. -ja »sedlar«, črnopr. zôtler, -je »isto« (Tominec, 243), gor. zó:tlar, -ja (Kropa; Škofic, Diss., 386), kostelsko 'zot'lar, g. -ja (Gregorič, Gradivo), znano tudi v okolici Ilirske Bistrice, štaj. 'zotlar (Zorko, Narečna podoba, 351); sem cgn. Zolar, Zatter, z nemško grafijo Sattler.

Oblike z -o- so bile kot *zótler izposojene iz bav. avstr. predloge z labializiranim n. -a-, sorodne z n. Sattler »sedlar«, srvn. sateler »isto«, stvn. satilari, kar je nomen agentis k nvn. Sattel »sedlo«, srvn. satel »isto«, stvn. satul, satil, stnord. sôðull, ags. sadol < *saðula-, ki je v germ. verjetno izposojeno z jugovzhoda, saj Germani za časa Cezarja sedla še niso poznali (Kluge⁷, 626). V 18. st. pri Gutschmannu izpričano fottlar »Sattler, fedlar« je tako kot sln. soliter < bav. n. Salliter knjiž. izposojenka iz bav. n. Sattler in kaže, da se pomen »sedlar« ohranja tudi v sln. cgn. Sotlar, Sotler, po dial. prehodu sln. tl v kl Sokler; Sattlar in Sattler. Iz n. je tudi gl. zotlar, -ja »sedlar«, zotler »isto«, dl. zollar, -rja (Schuster-Šewc, HEWb., 1762, brez omembe izvora). Sočasno iz istega n. dial. območja kot nomen agentis je bil v sln. izposojen njegov besedotvorni predhodnik 'zotl' »sedlo« (štaj.; Zorko, l. c.) ← nvn. Sattel. Glej tudi Zákl. M. F.

zrâk (m.), g. -a »aer«, star. tudi »žarek, radius«, adj. zrâčen, -čna, kol. zrâčje, ozrâčje »Luft, Klima«, v. zrâčiti, -im, danes zrâčim (impf.), iz-, pre-z. (pf.), sekundarni impf. -zračevâti, -lujem; v 16. st. navaja Dalmatin, Register, besedo srak (Slovenki oli Besjazhki) kot utreznico kranjski lufft. V 17. st. frac »raggio« (Alasia), v 18. st. frâk »Luft, aer« s pripisom, da je to stara beseda (Pohlin), srak »Luft«, sraken, srashen »lüftig« (Gutschmann). Besedna družina se je ohranila v jvzh. dial. V osrednjih in zah. dial. je za pojem »zrak« v rabi n. izposojenka lüft, v zah. tudi luht in v rez. ajer < furl. ajar. Današnja akcentska varianta zrâk, -âka (SSKJ V, 938) je nastala pod vplivom lüft, g. lúfta, prim. črnopr. zrâk, g. zrâkq, kar je domnevno priučena beseda (Tominec, 249), nadomestilo za črnopr. lëft, g. lüftq.

Prim. csl. zrakъ »visus, forma«, hrv. zrâk »zrak«, zrâka »žarek«, star. zrák »aer« (Belosteneč), sb. zrák »žarek«, mak. zrak »žarek«, dial. »čutilo vid«, blg. zrák »pogled«, r. dial. zórok »pogled, izgled, oblika, obličje«, p. wzrok »vid, oko, pogled«, č., slš. zrak »isto«. Psl. *zôrkb »vid, pogled, videz« < *g'hór-ko- je tvorba iz baze *g'her- »žareti, svetiti se, lesketati se« (Miklošič, 401 s.; Vasmer I, 461; Machek², 718; Pokorny, 441 s.). K besedotvorju prim. psl. *zvôkb < *g'hyón-ko- iz baze *g'hyen- »doneti, zveneti, glasiti se«. Prvotno morda adj. prim. stperz. uška- »kopna zemlja« : av. huška- »suh« < *sus-

-ko- k bazi **saus-* »sušiti«. Druga besedotvorna možnost je domneva, da je **g'hórko-* nomen actionis iz determinirane baze **g'herk-*, ki je dokazljiva v *zrklo, zrcálo*. Glej tudi *zrėti I, zóra, zárja*. M. S.

zrcálo (n.), g. -a »speculum«, dem. *zrcálce*, v. *zrcáliti se, -im se* »sich spiegeln«, adj. *zrcálen, -lna* »Spiegel-«, tudi *zrkálo* »speculum«; v 18. st. *ferzálu* »speculum« (Pohlin), *ferzálu* »Spiegel« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *zřcalo* »speculum«, hrv. *zřcalo, zřcalo*, čak. *zřcalo* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 245), mak. *dzrkala* (pl.) »očala«, r. *zérkalo*, ukr. *zérkalo, dzérkalo*, p. *zwierciadło, č. zrcadlo*, dial. *drčadlo*, mor. *řicadlo, z(d)řadlo*, slš. *zeradlo, zveredlo, džveradlo*, plb. *zar-k'ódlu*. Psl. *zřcádo poleg nepalataliziranega *zřkádlo je nomen instrumenti v. *zřcáti, kar se ohranja v csl. *pozřcáti* »spectare«, oz. nepalataliziranega v p. *zérkác* »kukati« in r. dial. *zérkátb* »begati z očmi sem ter tja«, to pa je iter. od **zřt'i* ali *zřknqti »pogledati« > p. *zérknác* »pokukati« (Miklošič, 402; Vasmer I, 454; Skok III, 661; Machek², 718). Vasmer in Skok, l. c., menita, da tvorba ni psl., temveč kalk po lat. *speculum* »zrcalo«, kar je nomen instrumenti od *specere* »gledati«. Brückner, 658, razlaga anomalije v p. z vplivom p *wiercenie* »obračanje«. Fonetično težavno Machek, l. c., ki domneva, da se je prvotni v. *zřvrdzati (to primerja z lit. *žvilgėti* »svetiti se«) pod vplivom primerov na -*cati* prenaradil v *zřvrcati in analogo v *zřvrcati. Glej tudi *zřklo, zřák* in dalje *zřėti I*. M. S.

zřėti I, zřèm (v. impf.) »gledati, spectare«, pf. *do-, o-z. se, ob-, po-, pre-, u-, v-z. se, za-z. se*, sekundarni impf. -*zřrati*; subst. *ozřr. -a* »Umblick«, *obzřr. -a* »Rück-sicht«, *prezřr. -a* »Verachtung«. V 16. st. *ofřeti* (Trubar), *osřeti* (Dalmatin), *osřeti* (Register; Rigler, Začetki, 44, 167, 203), v 18. st. *se osřeti* »converti«, *se osřeti*, *se osi-rati* »respicere« (Kastelec-Vorenc), *osřeti se, -sřem se, osirati se* »umsehen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *zřěti, zř'q, zřiši* »spectare«, sbh. *zřěti, zřèm, zřím*, navadno v kompoz. *ò-z. se, obà-z se*, prez. *ò-z. se, obà-z. se*, mak. *obdzrne se, obdzira se* »ozřeti se, ozirati se«, r. *zřěb, zřjú, zřišb, -zřrátb* »gledati«, ukr. *zřítý, zřítý, zřjú, zřjú, zřýš, zřýš* »isto«, p. *dojrzec, -jrzę* »zagledati, zaznati«, star. tudi simpleks *zřzec, č. zříti, zřím*, slš. *zřet', zřem*, gl. *zřěc* »gledati, zřeti«, dl. *wózřeš, -zřú, -zřiš*. Psl. **zřěti, *zřišb* »gledati, zřeti«. Indikacije na *zřěti v j- in zahslov. bi bilo sicer možno razložiti z analogijo po tipu **merit' > *mrěti*, l. sg. prez. **měr'q* ≥ sln. *mřem*, vendar za starost te v. osnove govorijo deverbativi na *zorę. Psl. *zřěti je iz **g'hřH-ě-těj*, psl. *zřěti iz **g'herH-těj*, prim. dalje lit. *žėřti, žėřiu* »žareti, svetiti se«, *žėřti*, vzhlit. *žėřti, žėřiu* »brskati po žerjavici« in »sipati, posipati, grobo odvrniti, hitro iti«, *žirti, žyrù* in *žirstu* »razpršiti«, *apžirti* »iskriti se (o očeh)«, stnord. *grár*, stvn. *gráo*, nvn. *grau* »siv« < **g'hře-uo-*, ags. *græg*, agl. *gray* »isto« < **g'hře-ujō-*, lat. *grāvastellus, rāvistellus* »sivoglavec«, *rāvus* »siv«, vse iz ide. baze **g'her(H)-* »žareti, sijati, blesteti«; z determinativi še stír. *grían* »sonce«, stvn. *gris*, nvn. *greis* »siv«, stnord. *grýandi* »jutranja zarja« stšved. *gry* »daniti se« (Miklošič, 401 s.; Trautmann, BSW, 366; Vasmer I, 462; Pokorny, 441 s.; Schuster-Sewc, HEWb., 1743). Glej tudi *zřp, zóra, zárja, zřák, zrcálo, zřklo, pozřr*. M. S.

zřėti II, zřějem, po kontrakciji *zřěm* (v. impf.) »zřeti, maturescere«; iz pret. ptc. akt. je adj. *zřěl, zřěl, f. zřěla*

»maturus«, dial. *zřěl*, v 16. st. *řrelu* (Trubar), *řreilu, řril* »maturus« (Megiser), v 17. st. *řrelu řřitu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *řřel* »maturus, maturatus, maturescens« (Kastelec-Vorenc), *řřel* »maturus« (Pohlin), *řřel* »reif« (Gutsmann); abstr. *zřělost, -i* »maturitas«, v 18. st. *řřělořt* (Kastelec-Vorenc), v. denom. *zřěleti, -ím* (impf.) »maturescere«, pf. *o-, za-z.*; semkaj durativ *dozřěvati, -am* (impf.) »dozřevati« (Murko, Cigale) in kraš. po nekontrahiranem prez. prenarajeno *zřějati, -am, -em* (impf.) »maturescere«, po Štreklju *zřějati se* »isto«.

Prim. csl. *zřěti, zřěq* »maturescere«, stcsl. *szřěti, -ějq* »maturescere, producere«, adj. *zřěls, zřěls* »maturus«, sbh. *zřěti, zřèm, zřím, zřijem*, adj. *zřěo, -a*, mak. *zree*, adj. *zřel* »maturus«, blg. *zřėja*, adj. *zřjál, r. zřěb, zřěju*, adj. *zřělyj*, ned. obl. *zřěl, zřělá, zřělo*, ukr. *zřity, zřiju*, adj. *zřily*, p. *dojrzec, -rzej*, adj. *dojzřaty*, stp. *zřec, zřzec, zřrzec, č. zřáti, zřám*, adj. *zřaly*, slš. *zřiet', zřej*, adj. *zřělý*, gl. *zřawic, -ju*, dial. *zřac, -aju*, adj. *zřaly, dl. zřřas, -jom*, dial. *zřřes*, star. adj. *sdřali*, danes denom. *zřřališ*. Psl. **zřěti, *zřějšb* (ptc. > adj. *zřěls) < ide. **g'hřH-ěH-je-* je esiv iz baze **g'erH-* »odrgniti, zdrobiti, postarati«, prim. prez. v sti. *jářanti* »pustijo, da se postara«, *jůřvati* »odrgne, zdrobi«, ptc. pf. *jururš-* »postaran«, ptc. prez. *jářant-* »star, starec«, oset. *zřerond* »star«, gr. *γέρον, -ovtoç* »star, starec« (LIV, 146). Vaillant, Gr. comp. III, 371 (podobno Trautmann, BSW, 371 s.), domneva prvotno osnovo na *-*ěti, *-išb*, ožje sorodstvo s sti. mediopasivom *jřřvati* »postarati se, postati krhek, bolehen« in prehod med osnove na *-*ěje*, da ni prišlo do homonimije z *zřěti »spectare«, podobno kot kasneje v stč. *zřáti* z vokalizmom po ptc. *zřál*. Osnovna literatura: Miklošič, 402; Vasmer I, 462; Pokorny, 391; Schuster-Sewc, HEWb., 1762 s. Glej tudi *řřno, zřřiti*. M. S.

zřklo (n.), g. -a »bulbus oculi« (Erjavec, Svetec, SSKJ), star. tudi »zenica, pupilla«: v 16. st. *řerklu* »pupilla, der Augenapfel, Augstern« (Megiser), v 17. st. *řerclu* »pupilla dell'occhio« (Alasia), v 18. st. *řerklu* »oculi pupilla« (Kastelec-Vorenc), *řerklu* »Augapfel, pupilla oculi« (Pohlin), *řerklu* »Augapfel« (Gutsmann); Valjavec navaja akcentno varianto *zřklò*; dem. *zřkólce*; semkaj *zřkalo* (n.) »zenica, pupilla«, v 18. st. *řerkalu* »rhagoides, kořhiza ozhefla okuli řarkla« (Kastelec-Vorenc), kar pomensko spominja na Megiserjevo *řarklu* »palpebra, Augbrawen, augenlid, augendeckel« (slednje ima Staběj, Megiser, 234, za Megiserjevo pomoto).

Brez znanih paralel v drugih slov. jeziki. Prvotno **zřrk(t)lo* ali *zřrklo, na kar lahko kaže star. blg. *zřrkòls, zřrkòls* »oko«, navadno pl. *zřrkoli, zřrkili* »oči« (navaja Mladenov, 195). Tvorjeno iz **zřt'i* ali *zřrknqti »pogledati« > p. *zérknác* »pokukati« poleg impf. **zřcáti, *zřrkati* »gledati« > p. *zérkác* »kukati«, r. dial. *zérkátb* »begati z očmi sem ter tja«, česar nomen instrumenti je *zřrkadlo > sln. *zřkalo*, r. *zérkalo*, slš. *zřkadlo* »ogledalo«, mak. *dzrkala* (pl.) »očala«. Na domnevno tematsko **zřt'i*, prez. *zřrkq lahko kaže še p. imp. *zérk* »poglej«, adv. *zérkiem* »škileče« (Miklošič, 402; Snój, SES, 753). Dalje glej *zrcálo, zřák, zřėti I*. M. S.

zřno (n.), g. -a »granum«, redkeje »acinus, fructus«, npr. *prve smokve so se prodajale po zřnu*; SSKJ V, 945, navaja *zřřno* s tonemom po pl. *zřna* in kol. *zřnje*; tudi *zřne, -ta*, dem. *zřnce*, izv. *zřnec, -nca* »granit«, danes »otajana zrnata zgornja plast snega«, adj. *zřnat, -a* »granatus«, *zřnast* »körnartig«; redkeje, deloma umetne

tvorbe subst. *zrnják* »granit«, *zrnáč* »granat«, adj. *zrnovít*, *zrnovíten*, *-tna* »bogat z zrni«, *zrnít* »zrnat«, v. *zřníti*, *-im* in *zřním* (impf.) »granulirati«, *zřnatěti*, *-im*, *zřněti*, *-ím* (impf.) »postajati zrnat«, *zřnkati*, *-am* (impf.) »spreminjati se v zrna«; v 16. st. *ferno* »granum« (Megiser), v 17. st. *serno* »grano« (Alasia), *fernu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *šernu* »granum, samsa« (Kastelec-Vorenc), *fěrne*, *-na* »nucleus, granum« (Pohlin), *fernat* »acinosus« (Pohlin), *sernu*, *serne*, *-ta* »Kern« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *zrěno* »granum, acinus«, sbh. *zřno*, mak. *zrno* tudi »žito«, blg. *zěrnó*, *zěrnó*, r. *zernó*, pl. *zěrna* (z analognim akcentom v sg. po razmerju *seló* : *sěla*), *zěrnó* »pšenica«, str. *zérno* (Ušakov, 131), ukr. *zérno*, *zernó*, br. *zérne*, g. *zjarnjáci*, pl. *zjarnjátý*, p. *ziarno*, č. slš. *zrno*, gl. *zorno*, dl. *zerno*. Psl. *zřno < ide. **gʷH-no-*, prim. **gʷH-nó-* v lat. *grānum* »zrno«, stir. *grán*, kimr. *grawn* »isto« in z nedoločljivim prvotnim akcentom got. *kaurn*, stvn., ags., stnord. *korn* »isto«. Izhodiščni slov. akcent je sicer razločljiv po Hirtovem pravilu, vendar se zdi verjetneje domnevati akcentski umik pri substantivizaciji kot v gr. λευκος »bela riba« ← λευκός »bel«. R. *zěrnó* (f.) razen v spolu ustreza lit. *žirnis* (m.) »zrno graha«, lot. *ziŕnis* (m.) »grah«, stprus. *syrne* »zrno«. Izhajati je treba iz deverbalnega adj. **gʷH-nó-* > sti. *jīrná-*, *jūrńá-* »bolehen, slaboten, obrabljen, razpadel, trhel, star« iz baze **gʷerH-*, za katero Pokorny, 390, rekonstruirala pomen »postajati trhel, zoreti, postarati se«, LIV, 146, pa »odrgniti, zdrobiti« poleg »postarati«, pri čemer ugiba o možnosti sovpadanja baz **gʷerH₂-* »postarati se« in **gʷerH-* »zdrobiti«. Za ide. subst. **gʷrHno-* »zrno« domneva Pokorny, l. c., prvotni pomen »Reibefrucht«, s čimer soglašata Vasmer I, 454, in LIV, l. c., ki navedeta »Zerribenes«. Osnovna literatura: Miklošič, 402; Trautmann, BSW, 372; Fraenkel, 1314. Glej tudi *zřeti II*, *zortí*. M. S.

zúbar (m.), g. -ja »koš« v rez. *zýbar*, instr. sg. *zýbarjon* (Steenwijk, SDR, 335).

Izhajati bi bilo mogoče iz sln. *zúbar, g. *zúbra s splošno krepkosklonsko osnovo v rez. in primerjati s slš. dial. *zúbor* »vrsta rešeta za vejanje žita« (Kálal, Sl., 888) ter p. dial. denom. v. *zubrować* »žito vejati« (Karlłowicz, SGP VI, 416). Izhodno *zubrōs (m.) »rešeto« je verjetno substantivizirani adj. »stresan, majan (predmet)«, ki ohranja polno stopnjo glagola *zýbati, *zýbajēs »sem in tja premikati, tresti«. K pomenu prim. psl. *sīto (n.) »cribrum«, lit. *sietas* »isto«, lot. *siēts* < *sej-tó-m (ptc. pret. pas.) »stresano« ← **séH-je/o-* »tresti, presevati«, prim. sln. *sejāti*, *sějem* (v. impf.) »percibrare« poleg »sem in tja se premikati«, npr. *kolo*, *voz seje* (dol.). Iz psl. **zubl(a)ti* »sem in tja premikati« je tvorjen p. dial. nomen agentis *zubiarcz* »krošnjar, prekupčevalec« (Karlłowicz, l. c.) < *z »tisti, ki sem in tja hodi, kolovrati«. Dalje glej *zibati*, *zúzati* in *zúbelj*. M. F.

zúbelj (m.), g. -blja »plamen«, dem. *zúbljec*, *zúbljček*; l. 1607 *subla* »badile« (Alasia). Pisavo *subla* pri Alasiju bere Pleteršnik II, 943, *zúblja*, Legiša, Alasia, 259, pa *šubla* (Glej *šúbla*).

Prim. črnogor. *zúblja* (f.) »luč, bakla«, v 16. st. hrv. *zublje* »funalia« (Vrančić), vendar tudi mtpn. *Zubalj* (Požarevac, SEZB. XXV, 83). Miklošič, 404, rekonstruirala psl. *zubsyl in primerja lit. *žiuburýs* »luč, bakla«, lot. *žuburis* »plamen sveče«, kar je sprejemljivo, prim. *kúrti* : lit. *kúrti* in podobno. Dalje nejasno: Petersson, BSL., 4, s.;

II VII, 113, izvaja iz ide. osnove kot *zvęzda; Skok III, 663, domneva nazaliziran ide. perfekt **gʷhombh-* k ide. **gʷhebh-* »trska, veja«. Drugače baltisti, ki pri baltiski besedi postavijo izhodno *žibėti* »svetiti«, *žibē* »svetilka, luč« (Būga, RR II, 39, 370) s prevojem *žībēti*, *žāibās* »blisk« (o tem obširno Fraenkel, Bsl. II, 18; ZSIPH XXII, 91; LEW, 1303). Miklošič, l. c., pritegne tudi sln. *zrubelj* »odprtina pri peči«.

[Kurkina, DS, 145 s., primerja še č. *zub* »zubelj« in »zob«, dial. br. *zúbjalb* »priprava za zakajanje čebel«, r. dial. *zubenb* »isto« in izhaja iz *zōbōs »dens«. Izvajanje fonetično ustreza, saj je sln. *zúbelj* kraš. beseda z *q > u. – M. S.]

[V Istri znano *zúbelj* v pomenu »iskra, ogorek«, prim. pluralno *zúblye* (Šmarje pri Kopru, Koštabona), *zúbilj* (Pomjan; oboje Kukanja, SDLA - KP/1), z dial. y < sln. ū, ki ne more biti iz *q, govori proti izvajanju iz *zōbōs »dens«. Bolj verjetno se zdi, da je v teh primerih zubelj pomensko motiviran kot *z »tisti, ki šviga« in da se v imenovanjih ohranja polnostopenjska osnova psl. *zýbati »sem in tja premikati, švigati«. Glej tudi s v. *zúbar*. – M. F.]

zugáti, -am (v. impf.) »igrati« (Korte nad Izolo; Morato, 163).

Pred sln. dial. prehodom neakcentuiranega *o* > *u* kot npr. *bubíci* »mineštra iz koruze« poleg *bobíci* »isto« v istem govoru (Morato, 159) tako kot hrv. čak. *zōgāt*, *zōgōn* »igrati (na srečo)«, tudi *zōg* »skupinska igra; igra na srečo; balinanje« (Dračevica na Braču; Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1396) izposojeno iz ben. it. *zōgār*, *ziogār* »igrati; staviti«, npr. z. *a la bala* »žogati se«, trž. it. *zōgar* »igrati«, *zōgo* »igra«, tosk. *giocare* »igrati«, *gioco* »igra«, kar se je razvilo iz lat. *iocāri* »šaliti«, *iocus* »šala«. Iz furl. *zuiā*, tudi *zuā* »igrati; staviti« oz. *zuc*, *zūg* »igra«, *zuc di bale* »žoganje« (Pirona, VF, 1324, 1322) je izposojeno rez. *žujēt* »igrati« in *žúk* (m.), g. *žúga* »igra« (Steenwijk, SDR, 337). Starejša rom. zveza tipa ben. it. *zōgār a la bala* je bila predloga za sln. verbalno izposojeno *zōgāti se, *zōgāješ se (> *zōgāsē se) > sln. *žōgāti se*, -am se (v. impf.) »z žogo se igrati«, katere *žōga* je deverbativ. Glej tudi *žōga*. M. F.

zúnaj (adv.) »extra«, dial. *zúna*, *zvúna*, *zúnej*, od *zúnaj*, *zúni*, *zvúnej* »isto«, *zvún*, *izvún* »razen«, adj. *zúnānji*, *zvunānji*, *zvunēnji*, *zúnāšnji* »äußerlich«, *zvúnski* »fremd«, subst. *zúnānjost*, *zúnānjščina* »videz«; v 16. st. *suuna* (Pasion), *isuunai* (Fulščak), v 18. st. *fvuney* »extra, außen, außerhalb« (Pohlin), *svuna* »äußerlich« (Gutsmann).

Prvotno lativno *vñnē > *vñnē je dalo sln. *vūn*, iz česar je po zgledu parov *gor* : *zgoraj* tvorjeno *zvúnaj*, zato ni nujno domnevati, da sln. *zúnaj* reflektira *jesz-vñn + -a + -j, kot domneva Kopečný, ESS I, 86, 298. To je poleg knjiž. *izvun*, *izven* »razen« dalo *izúna* (Caf), *izúnaj* (Miklošič). Dalje glej *vñn*. M. S.

zúzati, -am (v. impf.) »gugati se« (dol.), tudi »poskakujoč hoditi«, pf. *zúzniti*, *zúznem* »zagugati se« (Št. Jernej na Dol.).

Samo slovensko. Zaradi sinonimnosti s slov. *gúgati (glej *gúgati*) je *zuzati lahko reduplicirana glagolska osnova tipa **dad-* < ide. **doH-d-* ← **deH₃-* »dati« ide. palatalne variante **gʷ(h)euH-* »gugati, zibati«, ki se podaljšana v **gʷ(h)euH-b(h)-* ohranja v psl. *zýbati »sem in tja premikati, tresti«, polnostopenjsko pa verjetno v *zubrōs »rešeto« (sln., slš.), v p. dial. nomen agentis *zubiarcz*

»krošnjar, prekupčevalec« (Karłowicz, SGP VI, 416) < *ki sem in tja hodi, kolovrati« in *zubl' »plamen«.

Sem verjetno tudi sln. *cuzalica* »gugalnica«, *pricuzati se* »prigugati se« (Cigale, Wb., 1345), ker je to lahko disimilirano iz *zuzati »gugati«, in pom. *žučac* »v spanje se zazibati«, *žučanje* »zibanje« (Lorentz, Wb. III, 1203), kašub. *žužac*, *žužd* »spati; s petjem in zibanjem uspavati«, *žuža* »zaspane«, *žužoχ* »isto«, toda *žužonka* »zibel« (Sychta, SGK VI, 318) ← v. *žužati (< *žužeti). Glej tudi *zubar* in *zibati* in *gugati*. M. F.

zvāti, zóvem (v. impf.) »calare, clamare, vocare« (vzh. štaj., pkm.), »vocare, invitare« (tudi dol., bkr., štaj.), *zvāti se* »imenovati se« (pkm., bkr.), ustrezno pomensko modificirani pf. iz-z. »provocare«, *od-*, *na-*, *po-*, *pri-z-*, sekundarni impf. *-zívati*, *-am*, vzh. štaj., pkm., bkr. *-závati*, *-am*, *-vljem* številne nominalne tvorbe, npr. *zöv*, g. *zóva* »klic«, *zváč*, *-a* »klicar, kdor vabi« (pkm.), *zovič*, *-iča*, *zovčín*, *zvačín*, *zvačín*, *pozovič*, *-a*, *pozovčín*, *pozavčín*, *pozvačín* »kdor vabi na svatbo«, *zovíca*, *zovnik* »ptica za vabo«, *nazív*, *-a*, *nazöv*, *-óva* »titula«, *izzív* »provokacija«, v 16. st. *suati* »clamare« (Megiser), Pleteršnik navaja po Gutschmannu iz 18. st. *dekla svinje zove*.

Prim. stcsl. *zsvati*, *zovq* »clamare, vocare«, *pozyvati*, *-ajq* »vocare«, sbh. *zvāti*, *zövem*, *pozívati*, *pözíväm*, hrv. čak. *zvāti*, *zovèn*, mak. *zove*, *pozíva*, blg. *zová*, *-ěš*, r. *zvátb*, *zověšb*, *pozyvátb*, *-áešb*, ukr. *zváty*, *zvēš*, *pozyvát-y*, *-áeš*, br. *zváčb*, *zavěš*, *nazyvácca*, *-áešjsja*, p. *zwač*, *zwę*, redkeje *zowie*, star. *zowę*, *pozywač*, č. *zvāti*, *zvu*, star. *zovu*, *pozyvati*, slš. *zvat'*, *zvem*, *pozyvat'*. Psl. *zsvāti, *zověšb, z iter. podaljšavo *po-zvátí, *-áješb*. Prez. izhaja iz ide. tematskega **g'héuH-e/o-* (ki je lahko izvorno konj. atematskega prez.), znanega še v sti. *hávate* »poklicati«, av. *zauvaiti* »preklinjati«, prim. atematski prez. v sti. *huvé* »poklicati«, toh. B *kwātār* »kliče« in s sufiksom *-éje-* sti. *hváyati* »klicati«, av. I. sg. konj. *zbaiā* »jaz bi poklical«, aor. sti. *áhvat*, *ahuvat*, pf. sti. *juhāva*, av. ptc. *aišī-zuzūiāna*, intenz. sti. *jóhavamī* »kličem vedno znova«, av. *zaozaoimī* »isto«. Inf. osnova **zsvá-* je iz ide. **g'huah₂-* ali **g'huoh₃-* po Sieversovem zakonu, prim. tako lat. konj. *fuum* < **bhuah₂-a/o-* (Klingenschmitt, AAV, 137). Ide. bazo rekonstruirala LIV, 160, **g'hueH-* (z manjšo verjetnostjo dopušča **g'heuH-*) »klicati«. Iz tematskega prez. **g'héuH-e/o-* je tvorjeno lit. *žavėti*, lot. *zavēt* »čarati« in morda arm. *jaunem* »posvetím«. Težka baza je dokazljiva v sti. ptc. pas. *hūtá* »poklican« in inf. *hávítave* »klicati«. Sln. *zöv* sicer ustreza sti. *hava-* »klic«, vendar je sln. beseda verjetneje mlajši postverbal. Osnovna literatura: Miklošič, 405; Trautmann, BSW, 367; Vasmer I, 447; Pokorny, 413 s. Gr. *καυχῶμαι* »hvaliti se«, kar navedeni star. avtorji izvajajo iz tega korena, je zaradi *a-*-jevskega korenskega vokalizma bolje povezati z arm. *xausim* »govoriti«, kar kot prvo možnost navaja Frisk I, 804. Tudi germ. **gub-* (n.) »bog« (got. *gub*, stvn. *got*, stsaš. *god*, stnord. *god*, *guđ*) mlajši avtorji navezujejo na koren **g'hey-* »liti, izlivati« v specialnem pomenu »darovati pitno daritev« (Kluge²², 273). Glej tudi *pozavčín*. M. S.

zvečēr (adv.) »v času od večera do polnoči«. Enako, z analogno po subst. *večēr* vzpostavljenem akcentu tudi obir. kor. *zvečēr* ob *večār* (Karničar, Obir, 39), *zvečēr* ob *včēr* (Ravne na Koroškem; SLA). Prvotno akc. mesto ima še *zvičār* poleg *večiār* (Kolonkovec; SLA), *zvečēr* ob *večēr* (Zgornja Kungota; SLA). Poleg dial. refleksov

tipa *zvēčēr tudi *zvečēr z akutom kot posledico podaljšanja cirkumflektiranega vokala po izpadu polglasnika v dol. *zvičēr* »zvečer« ob mlajšem *zvečiār* (Rašica, Dolenja vas; SLA). Po sklopu drugačne prep. zveze primor. *včēr* »zvečer« < *vš večērš poleg *večēr* »večer« (Korte nad Izolo; SLA). Rez. tudi *zvēčera* »zvečer« (Solbica; SLA), *zvēčara* »isto« (Bila; Steenwijk, SDR, 335), *den lípi zvěčara* »en lep večer« (Njiva, SLA), z drugačno prep. *navčēra* (adv.) »zvečer« (Spodnji Kamenščak; SLA) poleg *na včēr* »zvečer« (Videm; SLA), *navičār* (Gornja Bistrica; SLA), nesklopljeno pkm. *na večār* (Belinci; Novak, Slovar², 164). V 16. st. le *k'vezheru* »vesperi« (Megiser), v 18. st. *s'vezher* »vespere, vesperi« (Kastelec-Vorenc), *švezher* »vesperi« (Pohlin), *švezhiera* »abends, na vezher« (Gutschmann).

Prim. hrv. *svečēr*, *svečera* »zvečer«, *svečēr me stiže san pod jelom* (Vetranic), *časa ne praznuju svečera ni sjutra* (Lucić), *svečera sa mnom leže* (Baraković), *zato pokrij nju svečera granjem* (Reljković), *lipa ti je s večera vedrina* (Istra; ARJ XX, 646), *zvēčera* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 329), slš. *zvečara* (adv.) »zvečer« (Buffa, Nár., 229), gemer. *zvešera* »isto« (Orlovský, Gemer., 418), nesklopljeno stcsl. *šs večera idqšte* (Supr. 76, 15) v pomenu »od večera«.

Izhodno *sš večērš »v času večera« in *sš večera »isto« je oblikotvorno enako parom *sš gōrš : *sš gorá, *sš dōtš : *sš dolá, *sš godš : *sš goda s temporalno percipirano prepozicijo *sš »pri«, npr. sln. s *konec mesteca je bila stena*, pri čemer bi bilo *-a* v sklopu *sš-večera »v času večera« možno prepoznati psl. lokativ na *-a* (o tem Schelesnik, Beiträge, 11 ss.) tipa *dōma »domi, domum« (Furlan, FOC 7, 1998, 89 ss.). Iz genitivne rekcije *sš v sln. *zvečera* izhaja Šivic-Dular, SSJLK XXXVI, 2000, 72. Zaradi variante z izglasnim *-a* se zdi manj verjetno v *zvečēr* videti demonstr. pron. *sš »ta« tipa **šī nōt' b* »to noč« > sklop **šinōt' b* > s predslovensko redukcijo *snōč* oz. postponirano *lētō se »to leto« > s predslovensko redukcijo sln. *lētōs*. Dalje glej *večēr*. M. F.

zvenėti, -im (v. impf.) »sonare«, pf. *do-*, *iz-*, *od-*, *raz-*, *so-*, *za-z-*; sekundarni impf. *-zveněvati*; vse zapisano šele v 19. st.; v 18. st. le *svenzhezhen* »stimmar« (Gutschmann).

Prim. csl. *zvněti*, *-iši* »sonare«, r. *zveněť*, ukr. *dzvenity*, *-yťb*, stp. *wznieć*, stč. *zvnieti*, č. *zníti*, *-í*, slš. *zniet'*, *zní* »isto«. Psl. *zvněti, *-itš* je esiv iz redukcijske stopnje ide. baze **g'huen-* »doneti, zveneti, glasiti se« (Miklošič, 404; Trautmann, BSW, 374; Vasmer I, 447; Pokorny, 491). Dalje glej *zvōn*, *zvěnk*, *zvōk*. M. S.

zvěnk (m.), g. *zvěnka* »Klang«, *zvenkēt*, *-éta* »tinnitus«, *zvenketāti*, *-ām*, *zvenkljāti*, *-ām*, *zvěnčati*, *-im* (impf.) »tinnire« in z ekspr. vzglasjem *zvěnk*, g. *zvěnka* »Klang«, *zvenkēt*, *-éta* »tinnitus«, v. *zvěnkati*, *-am*, *zvěnčati*, *-im*, *zvenketāti*, *-ām*, *zvenkljāti*, *-ām* »tinnire« (k spremembi vzglasja prim. spodaj ukr. in p.), z imitativnim *-i-* je *žvingljāti*, *-ām* »tinnire, tintinare« in »čivkati«; v 16. st. *sashvenkniti*, *shvenkezhe* (Dalmatin; navaja Ramovš, Hgr. II, 108), v 18. st. *glafnú shvenkanie* »sonor«, *zvinhati* »tinnire« (Kastelec-Vorenc), *shvěnk* »sonitus monetæ«, *shvěnkłám* »sonare, tinire« (Pohlin), *shvenzhiti* »klingeln« (Gutschmann); brez rinezma je pri Cafu in Miklošiču izpričano *zvěk*, g. *zvěka* »Klang, Schall« in *zvěčati*, *-im* (impf.) »zveneti«, pri Murku in Miklošiču pa *zvěčati*, *-im* (impf.) »isto«.

Prim. csl. *zvęks* »sonus, strepitus«, *zvęcati* »clamare«, sbh. *zvęk* »zvenk«, *zvęket* »zvenket«, hrv. kajk. *zvenčati* »tinnire«, sb. dial. *dzvęčka* »deska, ki v cerkvi služi namesto zvona«, mak. *dzvek* »zvenk«, blg. *zvek* »isto«, r. *zvjakaty* »cingljati, brenkati, žvenkljati«, ukr. *dzvjakaty* »isto«, br. *zvják* »zvenk«, *zvjákacъ* »žvenkati«, p. *dźwięk* »zvok, zvenk, žvenk, glas«. Psl. *zvęks »zvenk, udarec ob kovino«, denom. *zvękati (kračina v sln. *zvęnk* ima imitativne razloge, prim. *bręnk*, *čvęnk*, *plęnk*) < **g'huęn-ko-* je v prevojnem razmerju z **g'huęn-ko-* v psl. *zvęks (Miklošič, 404; Trautmann, BSW, 374; Vasmer I, 449; Pokorny, 491). Dalje glej *zvęk*, *zvęn*, *zvenęti*. M. S.

zvęr (f.), g. *zver* »bestia, ferra«, *zverina* »velika zver« (prim. csl. *zverina* »caro ferina«, lit. *žvęriną*, lat. *ferina* »isto«), *zverjácina*, *zverjácina* »divja žival«, tudi kol. »divje živali«, kol. *zverjád*, -i (f.), *zverję* (n.) »divje živali«, dem. *zverca*, *zverinica*; izv. *zverják*, *zverinják* »Tiergarten«, adj. *zverški*, *zverinski* »ferinus«; v 16. st. *fuir*, *svir* »Thier, animal«, *svirina* »bestia« (Megiser), v 18. st. *svęr*, *svjer*, -e »Thier, bellua« (Pohlin), *svier* »Thier« (Gutsmann); semkaj cgn. *Zver*.

Prim. stcsl. *zverb* »fera«, sbh. *zvjęr*, -i, mak. *dzver*, blg. *zvjár* (m.), r. *zverb*, -rja (m.), ukr. *zvır*, -a, -u (m.), br. *zver*, -a (m.), p. *zwierz*, -a (m.), č. *zvęř*, -e (f.) »divjad«, sls. *zver*, -i (f.) in -a (m.), gl. *zverjo*, dl. *zverę*. Psl. *zverb je identično z lit. *žveris* (m., dial. tudi f.), akz. *žvęri* in *žvęri*, lot. *zveris*, stprus. akz. pl. *swirins*, gr. θήρ, g. θηρός, eol. na Lezbosu θήρ, vse iz ide. **g'huęr* (postulirani g. **g'hur-ęs* tipa *diųęs ni potrjen) »divja zver«, česar adj. je **g'huęro-* v lat. *ferus* »divji« (Miklošič, 404; Trautmann, BSW, 375; Vasmer I, 448; Frisk I, 671; Fraenkel I, 671). Ide. **g'huęr* (m.) je korenski substantiv iz baze **g'huęr-* »kriviti se«, za katerega domnevajo prvotni pomen *ski je (po naravi) sključen, skrivljen (v nasprotju s človekom, ki hodi vzravnano). Ta ide. baza se ohranja še v sti. *hvárate* »hoditi krivo, po krivih potih«, aor. kavz. *jihvara* »ukrivil je«, ptc. *á-hruta-* »naravnost hodeč«, *hvará-* »kača« (Schindler, BSL LXVII, 37; Mayrhofer III, 619) in morda v het. *kurur-* »sovražen, sovražnik« (Eichner, MSS XXXI, 75; Tischler, HEG I, 666 s.). M. S.

zvęst (adj.), f. *zvęsta* »fidus, fidelis«, redkeje *zvęsten*, -tna »isto«, abstr. *zvęstoba*, *zvęščina* »fidelitas« in *zvęst* (f.), g. *zvesti* »vest, zavedanje« ter »zvestoba«; v 16. st. *sueift*, *sueft*, *sueifzhina* (Trubar; Rigler, Začetki, 78), *sveft* »fidelis«, *svezhina* »fidelitas« (Megiser), v 17. st. *sveft*, *svest* (Janez Svetokriški), v 18. st. *sveift*, *šveft* »fidus, fidelis, veren, brumen«, *švéstoba* »fidelitas«, *švéstúft* »benignitas« (Kastelec-Vorenc), *sveft* »fidus, fidelis«, *sveftoba* »fidelitas« (Pohlin), *svieft* »treu«, *sveftuft*, *svieftoba* »Treue« (Gutsmann).

Varianta *svęst* »fidelis« (Miklošič) in dejstvo, da je vzglasna skupina *zv-* zanesljivo izpričana že v 16. st., govori za izvajanje iz *sšvęstę (> csl. *sšvęstę* »notus«) in ne iz *jčzvęstę (> csl. *izvęstę* »firmus«), kot domneva Miklošič, Lex. pal., 243, in kot sklepa Vodnik, ki umetno (in neuspešno) uvede *izvęst* »zvest«. Pomen »fidelis« se je iz prvotnega »znan, spoznan« lahko razvil prek »zaveden, zavedajoč se, vesten« ali prek »preverjen«. Razcep *sšvęstę v *svęst* »zavedanje, zavest« (prim. že v 16. st. pri Trubarju *všueifti* »v svesti«) je podprla pomen-ska specializacija. Dalje glej *svęst*, *vęst*, *vędeti*. M. S.

zvęzda (f.) »stella«, dol. tudi »pupilla, zenica« (kalk po n. *Augenstern*) in pri Cafu »maščobni cinek na juhi«, dem. *zvęzdica* »asteriscus«, kol. *zvęzdje*, *zvezdęvje*, *zvezdščę*, *ozvęzdje* (n.) »sidus«, *zvęzdije* »asteroidi«, adj. *zvęzden*, -dna »stellaris«, *zvezdät*, -äta, *zvezdovit*, *zvęzdnat* »stellatus«, *zvęzdast* »stelliformis«, subst. *zvezdär*, -ja »astrolog, astronom«, v enakih pomenih kompoz. *zvezdoględ*, -ęda, *zvezdostövec*, -vca; *zvezdoznänc*, -nca »astronom«; *zvezdärna*, *zvezdärnica* »Sternwarte« (po č. *hvęzdärna*), fit. *zvęzdnicä* »astra« poleg »Stellaria media« in »Gnaphalium leontopodium«; v 16. st. *fueisda* (Trubar), *fuesda* »stella«, *fveisdar* »astrologus«, *svędšfzhę* »fidus« (Megiser), v 17. st. *svęsda* (Janez Svetokriški), *fueifdar* »astrolog« (Alasia), v 18. st. *svęsda* »aster«, *svęsda* »stella«, *svęsdize v'buquah ja šnaminęte postaulene* »asteriscus«, *svęsdizhe*, ali *šnaminęte na Nebu* »astrum«, *svęsdar* »astrologus, et astronomus« (Kastelec-Vorenc), *svęfda* »stella«, *svęfdärna*, *svęfdogledärna* »specula«, *svęfdishe* »astrum« (Pohlin), *svęisda*, *svęsda* »Stern« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *dzvęzda*, *zvęzda* »stella«, sbh. *zvjęzda*, akz. -u, hrv. čak. *zvızdä*, akz. -ü (Vrgada), mak. *dzvezda*, blg. *zvezdá*, r. *zvezdá*, akz. -ü, star. ukr. *zvızdä* (Grinčenko, Sl. II, 131), p. *gwiazda*, č. *hvęzda*, sls. *hvęzda*, gl. *hwęzda*, dl. *gwęzda*. Psl. *gvęzdä, akz. -ų delno ustreza lit. *žvaigždę* »zvezda« in lot. *zvaiglzne* »isto«. Psl. vzglasni g- namesto *z- razlaga Meillet, MSL IX, 374, XIII, 243, in po njem Trautmann, BSW, 373 s., po disimilaciji, prim tako še *gšs in verjetno *kosä; drugače Berneker I, 365, in za njim Ramovš, Hgr. II, 287; Fraenkel, 1324, ki domnevajo metatezo *zvęgzda > *gvęzda. Vasmer I, 447, misli na asimilacijo na daljavo *zvaigzdä > *gvaigzdä. Izhajati je treba iz ide. **g'huęig* »svetiti se, soj, blesek«, ki se ohranja še v gr. φοῖβος »čist, bleščeč«. Proti domnevi o sekundarno interkaliranem balt. -g- (tako ES VII, 182) govori lot. *zvaigala* »krava z belo zvezdo na čelu«, *zvaizden'a* »zvezdica«, *zvaigstītiēs* »svetlikati se« (Trautmann, l. c.; Fraenkel, l. c.). Fraenkel, l. c., domneva kompoz. iz balto-slov. sigmatskega abstrakta *žvaigęs < **g'huęig-es* »svetloba, soj« in korena **dheH-* »postaviti, delati« ter domneva prvotni pomen »ki dela lesk, soj, svetlobo«. V tem primeru je treba domnevati osnovo z ničto stopnjo sufiksovega vokalizma **g'huęig-s* (Snoj, SES², 861), podobno kot v av. *maqzdä* »vtisniti se v spomin« < indoiran. **māns dhā-* (o tem Schindler, Flexion und Wortbildung, 265). Stprus. *swäigstän* »blesk, svetloba« in oset. *ævzist*, *ævzestä* »srebro« razlaga ES VII, 182, z drugelim členom iz korena **staH-* »stati«. Balt. -g- ima za sekundaren in rekonstruirati **guęjđ-d(h)ä*, pri čemer prvi člen primerja z gr. φοιδρός »svetel, jasen, veder«. M. S.

zvęzniti, -nem (v. pf.) »ukriviti«, *zveznjen*, *zveznjen* »kriv« (vzh. štaj.). Verjetno tvorjeno iz impf. *vęzati k *vęgati > sln. *vęgati* »majati se, kriviti se«, manj verjetno denom. od *zvęz* »vez, kavelj«. Dalje glej *vęgast*, *vęgrati* oz. *vezāti*. M. S.

zvęženj (m.), g. -žnja »sveženj« (starinsko; SSKJ V, 958).

V primerjavi s sin. *svęženj*, g. -žnja, ki je potrjen tudi v črnopr. govoru (Tominec, 211) in ima vzporednico v hrv., sb. *svęžanj*, -žnja »sveženj«, gradišč. hrv. *svęžanj*, -žnja »Bündel« (Bencsics, Wb. I, 133) < **sš-vęz-n'b* < *sš-vęzāti »zvezati« (besedotvorno tip *ręženj*, g. -žnja k

rězati) je to iz *svěženj* na podlagi ohranjenega občutka o etimološki zvezi z *vezáti* oz. bolje pf. *zvezáti* < *sv-ve-záti hiperkorigirani neujeljavljeni neologizem 19. st. K fonetiki *zv-* namesto *sv-* < **sv-v-* glej pod *zlog I*. Dalje glej *svěženj*. M. F.

zvisli (f. pl.) »podstrešje«, izpričano le v 18. st. pri Pohlínu *fvistle* »Dachboden, contignatio«.

Gotovo ista beseda kot splošnosln. *svíslí* (f. pl.) »prostor za shranjevanje krme, slame, sena«, vendar zaradi pogostih morfofonemskih zamenjav sln. pref. *s-* < **sv-* pred sonanti z *z-*, ki jih je tako kot v zah. slov. jeziki verjetno sprožila fonetična diferenciacija prep. *sv »cum« v *s/z* (npr. *sv mǫnojq* > *z mǫno*), to verjetno ni Pohlínova pisna pomota, ampak odraz omenjenega pojava. Dalje glej *svíslí*, za fonetiko *zlog I*. M. F.

zvišć (m.), g. -a »Gentiana = encijan« (Pleteršnik II, 948; Willfort, Zdravilne rastline, 86). S takim vzglasjem zabeleženo v 19. st. pri Murku: *svifhzh* »Enzian«, *svifhzhel*, *svifhzhela*, -*élo* »ftark fauer, wie Enzian« (I, 646) poleg *zvizh* »Enzian« (II, 295) [*cvič*] z oznako, da je beseda znana na Štajerskem; kasneje tudi pri Janežiču¹ II, 530: *zvišć* »encijan«. To sln. besedo po Murku navaja tudi Šulek, Im. bilja, 469.

Gotovo ista beseda, kot sln. *svišć* (m.), -a »Gentiana«. Ker je za encijan značilen grenak okus (prim. sln. sin. *gorčica*), je bilo prvotno *zvišć* v *zvišć* lahko preoblikovano po sln. besedni družini *zviščati*, -*im* »kisel postati, pokvariti se (o vinu)«. Dalje glej *svišć*, pa tudi *zviščati*. M. F.

zviščáti, -*i* (pf.) »skisati se, fermentirati, pokvariti se (o vinu)«, dial. tudi *zviščéti*, -*i* (pf.), bkr. *zviščáti* se (pf.) »isto«; *zviščeno vino*, *zviščalo vino* »skisano vino«, adj. *zviščél*, po redukciji *zveščél*, f. -a »zelo kisel, skopuški«, *zviščélec* (m.), g. -*lca* »skopuh« (Šentlovcenc na Dol.).

Prim. sbh. *uzvištati*, -*i* »skisati se (o vinu, mleku)« (Dubrovnik), *uzvištati se*, *uzvištam se* (Prčanj), *zvištiti* (Istra), *usvištět*, -*viští* (Kosovo) »isto«, *profištět*, -*fiští* »začeti se kisati«, postv. *višt* (m.) v frazi *kiseo kao višt* (Zremč; Skok III, 592; Rešetar, Štok. Dial., 305). Psl. dial. *vǫz-vyščáti ali *vǫz-višćáti, -*ščǫ*. Dalje nejasno, morda inkoh. k psl. *vyščati oz. *viščati, prim. sbh. *vištati*, -*im* »vreščati«, ukr. *vyščaty*, -*yšč* »isto«, p. *wiszczec* »rezgetati« poleg *vyškati, *viskati, prim. p. *wyskač* »vpiti, vriskati«, *wyskač* »rezgetati«, č. *vyškati*, slš. *vyškač*¹, gl. *wyskač*, dl. *wyskaš* »vriskati«. Psl. *vyškati izvaja Machek², 705, iz *vyp-ska-ti, kar pojmuje kot intenz. k *vǫpiti »vpiti«. Vendar se zdi verjetneje sorodstvo z lot. *úksēt* »klicati, vpiti, vriskati«, *úksuōt* »žvižgati«. K pomenskemu prehodu »oddajati visoke glasove, vreščati« > »fermentirati, kisati se« prim. sln. *žvízdati* »žvižgati« in »biti kisel (o vinu)« iz zv. *žvízdec*, *žvížzec* »kisló vino«, *cikati* »imeti kiselkast priokus«, *cikniti* »skisati se«, sbh. *ciknuti* »isto« iz zv. *cviček* »kisló vino«, blg. *cvík* »sirotka« h **k(v)ikati*, *kvičati »cvičati« in morda sln. *vrěšk*, *vrěšk* »nekaj zelo kislega«, če je to sorodno z *vreščáti*, *vrěskati* »jauchzen, schreien«. Razlogi za takšno semantično motivacijo niso jasni, morda zaradi zvokov pri vrenju v sodu. Glej tudi *víkati*, *žvízdati*. M. S.

zvítek (m.), g. -*tka* »kar je zvito v obliki valja«, npr. z. *papírja*, *blaga* (SSKJ V, 960), »pecivo, ki je narejeno z zvijanjem testa«. V dialektih: rož. kor. *zvítaq*, g. -*tqa* »okroglo zvito podložek, ki ga ženske denejo na glavo, če

kaj na glavi nosijo«, tudi *svítaq* »isto« (Šašel, RNB, 151), obir. kor. *zví:tq*, g. -*a* (Karničar, Obir, 268), toda tolm. *svítik* »podložek za nošnje na glavi« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 196), črnovr. *svítik* »svitek za na glavo« (Tominec, 211). V historičnih slovarjih z vzglasnim *z-* izpričano le v 18. st. pri Gutschmannu: *svítek* »Tragkranz«, »Wachsstock«, *svítek fukna* »Tuchballen«, *papírni svítik* »Tüte, Band Papier«, in kasneje pri Jarniku, Versuch, 6: *svítek* »Tragkranz«, in Janežiču¹ II, 530: *zvítek*, g. -*tka* »isto«. V 18. st. z vzglasnim *s-* en *svítik* na glavi *k'nofhni* (Kastelec-Vorenc), *svítik*, *svytik* »Tragkranz am Haupte; corona, circulus« (Pohlín).

Prim. csl. *svítěks* »tomus«, hrv., sb. *svítak*, g. -*tka* »cecticulus«, hrv. tudi »naglavni svitek« (ARJ XVII, 322), mak. *svítok* »svitek«, r. *svítok*, g. -*tka* »zavoj, zavitek; zviti listi ali tkanina«, str. *svítěks* »svitek; listina, knjiga, spis«, p. *zvítek*, -*tka* »zavitek«, pom. *zvítk* »aus Weidenruten geflochtenes Seil; aus Weidenruten geflochtenes Gerte« (Lorentz, Wb. III, 1142), č. *svítek* »Wickel, etwas zusammengewickeltes, Convolut« in sem verjetno tudi *svítek* »ocvrta jajca, cvrtnjak, ponvičnik«, ker se jajčna zmes na vročem olju zvije (Jungmann, Sl. IV, 410), slš. gemer. *zvítká* »zvitok dveh hlávk l'anu, konopí« (Orlovský, Gemer., 418), gl. *zvítk* »zmeda, zmeštranost; vrečka«, dl. *svítik lanu* »Gewinde feingehelchten Flachses«.

Slov. *sv-vítěks »kar je zvito v obliki kroga, kolobar, valj ipd.« je substantivizirano iz ptc. *sv-vítě < **uiH-tó-* pf. glagola *sv-vítí, *sv-vbjěš »skupaj vrteti, sukati, prepletati« = lit. *su-vyti*, *siujeju* »isto« k *vítí, *vbjěš »torquere« = lit. *víti*, *vejū*. Prvotni rezultativni pomen »krog« se ohranja v obir. kor. zvezi v *zví:tqs lé:tar* »živčno sem in tja tekati, v krogu se vrteti« (Karničar, Obir, 268). Drugače o č. *svítek* Machek², 597, ki izhaja iz č. *svídek in povezuje z dial. *prísvidnouti se* »prijaditi se«.

Ptc. *sv-vítě se ohranja v sln. *zvíť* (adj.), po pomenski specializaciji na duhovno sfero »prekanjen, prebrisan«, črnovr. *zvíť* »prekanjen« (Tominec, 250), *zvítež* (m.), g. -*a* »zvít človek«, tudi *zvítec*, g. -*tca* »isto«, *zvítník*, *zvítuň*. S tem pomensko in glasovno enako je hrv. čak. *zvíť* »klug« (Poljanci na Gradiščanskem; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 553).

K vzglasju *zv-* namesto pričakovanega sln. *sv-* < **sv-v-* glej pod *zlog I*. Dalje glej *víti I*. M. F.

zvitice (f. pl.) »spodnje hlače«. S takim vzglasjem zabeleženo v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 6: *zvitice* (pl.) »Unterziehhofen«, in Janežiču¹ II, 530: *zvitice* (f. pl.) »Unterziehhofen«.

Gotovo ista beseda kot *svítice* (f. pl.) »spodnje hlače«, kar je izpričano v 16. st. pri Megiserju: *svítice* »femorale« (Megiser), v 18. st. pri Pohlínu: *svítze* »Unterhofen, braccæ, femoralia«, pri Gutschmannu: *svítize* »Unterhofen, podhlače« < *sv-vítica. Zaradi pogostih morfofonemskih zamenjav sln. pref. *s-* < **sv-* pred sonanti z *z-*, ki jih je tako kot v zah. slov. jeziki verjetno sprožila fonetična diferenciacija prep. *sv »sum« v *s/z* (npr. *sv mǫnojq* > sln. z *mǫno*), varianta z vzglasnim *z-* verjetno tudi zaradi zabeležb pri dveh avtorjih ni pisna pomota, ampak bolj verjetno odraz omenjenega pojava. Dalje glej *svíta* in *víti I*. M. F.

zvizniti, -*em* (v. pf.) »primazati klofuto« v primor. *zviznat* (Sv. Anton; Jakomin, NS, 153).

Prim. hrv., sb. *zvīznuti*, *zvīznēm* »močno udariti, zaušnico dati« (ARJ XXIII, 184), hrv. *zvīznut*, *zvīznēm* »močno koga udariti, močno ob kaj udariti« (Dubrovnik; Bojanić-Trivunac, RDG, 123), *dzvīznut* »isto« (Kosovo; citirano po Skoku III, 667), mak. *dzvīzne* »udariti«, r. dial. *zvīznub* »močno udariti«, p. dial. *gwīznac* »udariti«, impf. *gwīzdać*, *gwīzdon* »udarec« (Karlovič, SGP II, 152), kašub. *gvīzdnoc* »močno udariti« (Sychta, SGK I, 395).

Psl. *zvīzdāti, *zvīzdājšē, pf. *zvīzdnoŋi »tolči, udarjati« in po disimilaciji *z - z > g - z* zah. slov. *gvīzdāti. Iz te pomenske stopnje je zaradi pogostih pomenskih razvojev »tolči, sekati, rezati« > »skisati, fermentirati«, npr. sln. bkr. *sesēkati se* »sesiriti se (o mleku)«, slš. *sek-nūt' sa* »sesiriti se (o tekočini)« ← *sēk-ti; č. *sraziti se* »sesiriti se« k *raziti* »tolči, sekati«, možno izvesti pomen »kisel biti/postati« v sln. *žvīzdati*, -am (v. impf.) »kisel biti«, npr. *víno žvīzda* (Slovenske gorice), hrv., sb. *uzvīzdati*, *uzvīzdām* (pf.) »skisati se« (ARJ XX, 451) < **vōz-zvīzd'ati*, zaradi pomenskih razvojev tipa »tolči, udarjati« > »švigati, sibilare«, npr. hrv. *švīknuti* »udariti«, toda *švīkāt* »žvižgati« (Svetvinčenat, Čabruniči, Ližnjan; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 94), pa s slov. *zvīzdati »sibilare« = sln. *žvīzdati*, -am »žvižgati« (Vasmer² II, 87; Skok, l. c.). Psl. *zvīzdati, *zvīzdnoŋi »tolči; skiskati se; žvižgati« je zvoneča ekspresivna varianta k *svī-sta-ti (Vasmer², l. c.; Skok, l. c.; Sławski, SP I, 53), npr. v sln. *švīstati*, *švīstati* »brizgati; šibati; tolči«, mak. *svīsne* »udariti« r. *svīsnuť* »udariti« (Dal', Slovar² IV, 151), npr. *on s. egó pó uhu* »dal mu je zausnico«, br. *svīstáč* »udarjati (po licu), tolči«, pf. *svīsnuć*. To je samo korensko (prek ide. **suġ-*) sorodno s *svīkātī in **svīg(ati)*. Glej tudi *žvīzdati* in *žvīžgati* ter *švīstati*. M. F.

zvoj (m), g. -a »paket«. Izpričano samo v 18. st. pri Gutsmanu: *svoi* »Paquet, svijek, sloshik, povojek, sveshik«.

Prim. z enakim vzglasjem p. *zvōj* »svitek« in »tuljava«, dial. »vitel pri vodnjaku; zavihék« (Karlovič, SGP VI, 425) in hrv. *zvojak*, g. -jka »involucrum«, *zvojan* (adj.), f. -jna »premičen«, npr. *zvojni most* »pons versabilis« (Vitezović; ARJ XXIII, 194), toda hrv., sb. *svōj*, g. *svōja* »vodni vrtinec« (Vuk, Iveković; ARJ XVII, 376), hrv. *svoj* »implicatura« (Nemanić; ARJ, l. c.). Izhodno *svō-vōj je deverbativ slov. pf. glagola *svō-vīti, *svō-vb-jēš »skupaj viti« = sln. *zvīti*, *zvījēš*. Slov. besede z vzglasnim z- namesto fonetično pričakovanega s- so aktualizirane po fonetičnem vzglasju glagolske predloge z morfofonemsko zamenjanjem pref. s- < **svō-* pod vplivom fonetične diferenciacije prep. *svō »sum« v s/z (npr. *svō mōnoŋ* > sln. z *māno*). O tem glej tudi pod *zlog I*. Glej tudi *sovōj* in dalje *vīti I*. M. F.

zvōk (m), g. -a »sonus«, adj. *zvōčen* »sonans, sonorus«, subst. *zvōčnik* »Lautsprecher«.

Prevzeto iz drugih slov. jezikov, prim. csl. *zvōk* »sonus, tumultus«, sbh. *zvūk* (> mak. *zvuk*), r. *zvūk*, -a (> blg. *zvuk*), ukr. *zvūk*, -u, br. dial. *zvūk*, č., slš. *zvuk* »zvok, glas, zven«, gl. *zvūk* »isto«. Psl. *zvōk < **g'hyōn-ko* je tvorba iz baze **g'hyen-* »doneti, zveneti, glasiti se« (Miklošič, 404; Trautmann, BSW, 374; Vasmer I, 449; Pokorny, 491). Dalje glej *zvēnk*, *zvōn*, *zvenēti* in k besedotvorju *zrāk*. M. S.

zvōn (m), g. -a in *zvonā* »campana«, dem. *zvonec*, -nca, *zvonček*, -čka in *zvonček*, -čkā (tudi »Galanthus nivalis«, redkeje »Convalaria maialis« in »Campanula«), *zvončič*, -iča, *zvončica* »campanula«, *zvončelj*, -clja »le-

dena sveča«, *zvončúlja* »kraguljček«, *zvončica*, *zvonovka*, danes *zvončnica* »Campanula«; adj. *zvonast*, -a, *zvončast*, -a »glockenförmig«, *zvončoven*, -vna »Glocken-«, subst. *zvonár*, -ja »izdelovalec zvonov«, danes tudi »Glöckner«, *zvoník*, -a (redkeje *zvonjak*, -a) »Glockenturm«, *zvonica* »Glockenstube«, *zvonikár*, -ja »Glöckner, Türmer«, *zvončár* »vol ali oven z zvoncem«, *zvončarica* »krava ali ovca z zvoncem« (Lašče), *zvončēla* »ovca, ki nosi zvonec« (Podkrnci); denom. v. impf. *zvoniti*, -im (trans.) »campanam pulsare«, (intrans.) »sonare«, pf. *od-po-*, *pri-*, *za-z.*, sekundarni impf. -*zvánjati*, v 18. st. pri Pohlinu *poŋvajanam* »mit der Glocke klämpern, tintinire«; dem. *zvončkāti*, *zvončkljāti*, *zvonkljāti*, *zvončljāti*, *zvoncljāti* »klingeln, schellen«, subst. *zvonilo* (n.) »Läutwerk, Geläute«, *zvonišče* (n.) »Glockenstuhl«; adj. *zvonek*, *zvonék*, -nka »klangvoll, tönend« je izposojen iz r. *zvonkij*; dial. obir. *zvon*, -a (Karničar, Obir, 268), rož. *zvún*, g. *zvonā* (Šašel, RNB, 151), črnovr. *zvūn*, -g (Tominec, 250), jnotr. *zyūn* (Rigler, Jnotr. gov., 165), pkm. *zvoun* (Novak, Slovar², 181), gor. *zvūn*, rez. *zhūn* (Ramovš, Hgr. II, 160 s.), *zwin*, g. *zvonā* (Steenwijk, SDR, 335). Oblike z -g- (Pleteršnik navaja *zgon* za Goriš. brda, za jvzh. Štaj. idr.) se pojavljajo predvsem v dial. s prehodom *ō > ū* ali *u* (Ramovš, l. c.). V 16. st. *fgun*, pl. *sgonuu* (Trubar), *fgun*, *fvun* »campana« (Megiser), *fgon* »campana« (Alasia), v 18. st. *šgūn* »campana«, *fgonyk* »campanile«, *sgoniti* »sonare, pulsare, cymbaliscare, tintinire« (Kastelec-Vorenc), *fgvon*, *fgvonz* »campana«, *fgvonim* »campanas pulsare« (Pohlin), *svon*, *sgon*, *svonz* »Glocke« (Gutsmann); tpn. *Zvonik*, *Zgonik*, l. 1494 *Swonickh* (Kos, Prim. urb. II, 218), orn. *Zgonič*, cgn. *Zvon(e)c*, *Zgon(e)c*, *Zvonar*, *Zgonik*.

Prim. stesl. *zvōn* »sonus, tintinnabulum«, sbh. *zvōno* »zvon«, *zvōnce* »zvonec«, *zvōn* »zvonjenje«, hrv. kajk. *zvýen*, čak. *zvōn*, -a, mak. *dzvono*, *dzvonče*, *dzvonec*, *dzvon*, blg. *zvōn* (star. *zvōn*) »zvonjenje«, *zvenéc* »zvon«, r. *zvōn* »zvonjenje«, *zvonók* »zvonec«, ukr. *dzvin*, g. *dzvóna* »zvon«, br. *zvōn*, g. *zvanā* »zvon«, g. *zvōnu* »zvok ob udarcu na zvon, zvonjenje«, p. *dzwon* »zvon«, č., slš. *zvōn*, gl. *zvon*, g. *zwna*, dl. *zvon*, -a »isto«. Psl. *zvōn »donenje, glas« < ide. **g'hyōno-* je enako z alb. *zē*, d. obl. *zēri*, geg. *zā*, d. obl. *zāni* »glas«, prim. **g'hyōn-ji-* v arm. *jain* »isto«. Ide. baza **g'hyen-* »doneti, zveneti, glasiti se« se z različnimi determinativi ohranja še v lit. *žvėngti* »rezgetati«, lot. *zvieg* »isto«, lit. *žvangēti* »rožljati, zvenketati«, csl. *zvęšti*, *zvegg* »peti, oznanjati, sloveti«, psl. *zvęk »zvenk, udarec ob kovino«, *zvōk »zvok, glas« (Miklošič, 404; Trautmann, 374; Vasmer I, 448 s.; Pokorny, 490). Glasoslovno malo verjetno Machek², 717, ki primerja psl. *zvōn s sti. *svānati* »doneti, glasiti se«, *svaná-* »ton, glas«, lat. *sonus* »zvok, glas, šum«. To sprejme Dybo, Osnovy, 302 ss., ki rekonstruira psl. a. p. d: *zvōn, g. *zvōna*. Glej tudi *zvenēti*, *zvēnk*, *zvōk*. M. S.

zvrečiti se, -im se (v. pf.) »razburiti se«, tudi *raz-vrečiti se* »isto«. Izpričano v 18. st. pri Gutsmanu: *svrezhiti se*, *resvrezhiti se* »ereifern, vrezhosheliti«, in v 19. st. pri Murku I, 648: *svrēzhiti se*, -im se »in Eifer gerathen, sich ereifern«, *rasvrēzhiti se* »ereifern«.

Po motivacijskem vzorcu »vroč/goreč biti« → »razburjen biti« kot v sln. *razvneti* »močno goreti; vzbujen biti« pomensko specializirano iz denom. v. *vrečiti k sln. *vreč* »vroč«, ki se v prvotnem pomenu ohranja še pri Gutsmanu: *vrezhiti* »hitzen«, *svrezhiti* »erhitzen« (< sln. **iz-* < **jbz-*), *resvrezhiti* »isto«. Dalje glej *vreč*. M. F.

Ž

žába (f.) »rana, Frosch«, tudi imena različnih priprav, npr. »ključavnica obešanka« (v tem pomenu navadno *žábica*), »kos lesa na drogu, ki drži okno zaprto« in »tujljava, skozi katero gre vrv, ki veže žrd s senom«, pl. *žábe* »ustna bolezen pri konjih, žolve«, dem. *žábica* »ranicula«, tudi »Antirrhinum maius«, »neka rdečkasta mnogonoga žuželka, ki povzroča napenjanje, če jo živina požre« in »ključavnica obešanka, okovi za roke«, pejor. *žábávslja*, *žábúra*; m. *žábec*, *-bca* in *žábovec*, *-vca* »Froschmännchen«, dem. *žábě*, *-éja* »Fröschlein« in »otroče, Frätz«, *žábjak*, *-a* »žabji mrest« in »Ranunculus, Pedicularis palustris«, *žábják*, *-a* »velika žaba«, *žábník*, *-a* »žabji mrest, Anthemis cotula, Alisma«, *žábnjak* »mrest«, *žábnica* »Froschlache« in »ključavnica obešanka, zaklep pri vrtatih«, *žábina* »žabja luknja«, *žábnjáca* »Ranunculus«, *žábnika* »Potamogeton natans, Froschlattich«, *žábíčnica* »Scabiosa lucida«, *žábar*, *-ja* »kdor lovi žabe«, v. *žábáriti*, *-árim* »ukvarjati se z žabolovom«, *žábíiti se* »pariti se (o žabah)«, adj. *žábji* »Frosch-«, v 16. st. *shaba* »rana«, *shabia prestiza* »equifelis, Katzenschwanz« (Megiser), v 17. st. *zaba* »rana« (Alasia), v 18. st. *shaba* »rana« (Kastelec-Vorenc), *shába* »rana« (Pohlin), *shaba* »Frosch«, *shabiza* »Fröschlein« (Gutsmann); večkrat hdrn., skundarno tpn. *Žábница*, za Ž. pri Škofiji Loki I. 973 *Sabniza*, 1160 *Safniz*, 1291 *Saefniz*, za Ž. pri Kamniku I. 1299 *Chrotenbach* (Bezljaj, SVI II, 344).

Prim. stosl. *žaba* »rana, bufo«, sbh. *žába*, mak. *žaba*, blg., r., ukr., br. *žába*, p. *žaba*, č. *žába*, slš. *žaba*, gl., dl. *žaba*. Iz slov. jezikov je ngr. ζάβρα. Psl. *žába je mogoče izvesti iz *g^heHb(h)ā, kar je v prevojnem razmerju s *g^həb(h)- v stprus. *gabawo* »krastača«, stsaš. *quappa*, *quappia*, *quappo* »menek«, srvn. *quappe*, *quape*, *kobe*, nvn. *Quappe* »menek« in »paglavec«, stprus. *gabawo* »krastača« (Miklošič, 405). Ide. (onomat. (?) koren rekonstruirajo *g^heHb(h)- »sluzast, zdrižast; sluzasta žival«, prim. k prvemu pomenu še agl. *quab* »močvirje«, *quaver* »tresti se«, isl. *kvap*, *kvapi* »zdriž«, šved. dial. (*skvabb* »nekaj debelega, mastnega«, (*skvæbba* »debel ženska«, norv. dial. *kvapa* »oddajati tekočino«, niz. *kvab* »ušesna mečica, kožna guba«, dial. »menek« (Trautmann, BSW, 81; Vasmer I, 407; Pokorny, 466), arm. *kaw* »glina, ilovica« (Olsen, NBA, 24). Glej tudi *žábica*, *žábna*. M. S.

žáber (m.), g. *-bra* »Linaria vulgaris« (Tušek), tudi pl. *žabri* »isto« (Cigale, Medved).

Prim. blg. *žabrej* (Davidov, BBR, 383), ukr. *žabky* »isto« (Makowiecki, SBLM, 212). Morda izpeljano iz *žába, prim. č. *žabie mléko* »Linaria vulgaris« (Machek, JR, 211), n. *Froschmäuler in Krottenflachs* »isto« (Marzell, Wb. Pfln. II, 1319, 1323). K besedotvorju prim. *grábrs. R. *žabrej* označuje druge rastline: »Galeopsis tetrahit« (pogoste zamenjave s *Canabis rustica*) in *žabrica* »Seseli«. Vendar ni jasno, zakaj bi se te rastline, ki ne rastejo v ali ob vodi, imenovale po žabah. Prvi člen n. kompoz. *Krottenflachs* pove, da ne gre za pravi lan (prim. tudi *Katharinenflachs*, *Nabelflachs*, *Badelflachs*, *Jumpferflachs* ipd. »isto«), medtem ko *Froschmäuler* podobno kot *Froschpappen* in *Fischmäuler* kaže na obliko cvetov z dvodelno zgornjo in tridelno spodnjo ustnico. Zato se zdi bolj verjetno izvajanje iz psl. *žábra > r.

žábra, ukr. *žábry*, č. *žábra*, slš. *žiabra* »škrga«, gl. *žebrej* »slab nož«. M. S.

žábica (f.) »majhen ploščat kamen« v zvezi *žabico metati*, ki označuje vrsto otroške igre, pri kateri se majhen ploščat kamen vrže čim bolj vzporedno z gladino vode, tako da se ta od nje vsaj enkrat odbije.

Primerjati je mogoče s slš. gemer. *žabica* »bel kremenčev kamen« (Orlovský, Gemer., 419), pa tudi č. dial. *žabica*, *žabina*, *žabinec* »rečna školjka« (Bartoš, Dialektologie I, 303), *žabí težky* »rečne školjke« (isti, o. c. II, 430). Ker kamen pri tej igri daje vtis, da poskakuje, je mogoče sklepati o metaforičnem razvoju iz *žába* »rana«, dem. *žábica*. Dalje glej *žába*. M. F.

žábna (f.) »obolenje med parklji pri govedu« (notr.), adj. *žábíčen* (po redukciji *žabečen*), *žábíčov*, *žábíčast* (bkr.). V 18. st. *shaběza* »eine Krankheit der Kühe« (Pohlin). Apelativ *žaba* v pomenu »obolenje, bolezen pri živini ali človeku« zasledimo v vseh slov. jezikih, prim. sln. *žába* »obolenje v konjskem gobcu«, pl. *žabe* »skrofuloza«, *suha žabica*, *ledovna žabica*, *krvava žabica* »obolenje govedi in ovac, Anthrax«.

Prim. hrv., sb. *žábice* (f. pl.) »Glandulae cervicis« (Vuk), hrv. *žabičati* »biti bolan (o govedu)« (Lika), mak. *žaba* »bolezen grla pri govedu«, *žabica* »obolenje goveda«, blg. *grádna žaba* »Angina pectoris« (= r. *grudnája žaba*), r. *žaba* »davica, angina«, p. *žaba* »bolezen živine, otrok«, č. *žába*, tudi *žáber*, stč. *žábák* »neka bolezen«, *zežabený* »bolan«, slš. *žabírky* »ime bolezní«. Iz slov. jezikov je madž. *zsába* »bolečina v križu«. Sln. *žába* je po tvorbi in pomenu najbližje lit. *gėbenė* »izpuščaj na roki, mozolj, Hedera helix«, dial. *gėbinė* »vrsta izpuščaja na koži, vred, tvor« iz ide. *g^həbh- »sluzast, zdrižast, krastača«. K imenu bolezní Schrader-Nehring, RL I, 645; Vasmer I, 407; Machek², 721. Glej tudi *žába* in *žepica*.

žáčka (f.) »vrečica za tobak, možnja za denar, usnje-na torba za klamfe« (pkm.), v Beltincih *žáčka* »torba, vrečica« (Novak, Slovar², 182).

Prevzeto iz madž. *zsacsó, kar je po disimilaciji dalo današnje standardno *zacsó* »vreča, možnja, škrnicelj«. Madž. beseda je izpričana l. 1578 *satskában*, *Szacsóban*, 1708 *Zaksó*, 1801 *Zsáksó* in je dem. s suf. *-só*, nastal po metatezi *zsacsó > *zsacsó, od *zsák* »vreča« < srvn. *sac* < lat. *saccus* (EWU, 1657, 1671). Dalje glej *žök I*, *žákelj*. M. S.

žáfrán (m.), g. *-a* »Crocus«, redkeje »*Carthamus tinctorius*«, kar je v novejšem času po zgledu sbh. *šáfránika* standardizirano kot *žáfránika*; reklo *drag kot žáfran* temelji na dejstvu, da so bile cvetne brazde iz prednje Azije in tudi v Sredozemlju gojene rastline *Crocus sativus* (uporabne kot začimba, barvilo za jedi, lase in tkanine ter v farmaciji) zelo dragocene; tudi *žefrán* »Crocus«, adj. *žáfránov* »Safran-«, *žáfránast* »žáfranove barve«, subst. *žáfránovec*, *-vca* »Safranapfel, Safran-saft«, *žáfránar*, *-ja* »trgovec z žáfranom«, v. *žáfrániti*, *-ánim* (impf.) »začinjevati z žáfranom«, v 16. st. *šáfran* »crocus«, *divie šáfran* »cnicus, crocus hortensis«, *šhefran* »crocus« (Megiser), v 18. st. *šáfrán* »crocus«, *divji šáfran* »cartamus«, *šhefrán* »crocomagma« (Kas-

telec-Vorenc), *shefrân* »crocum« (Pohlin), *shofran* »Saf-ran« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *safrân*, kar je prek stfrc. *safran* in srlat. *safranum* iz arab. *za^cfarân* »zafran« Prek n. je prevzeto tudi sbh. *šáfran*, blg., r. *safrán*, p. *szafran*, č. *šafrán*, medtem ko je star. in dial. hrv. *safaran*, *safran*, *cofaran*, *cafran*, *čafran*, *dzufran* prevzeto prek ben. it. *zafrân*, knjiž. it. *zafferano* (Miklošič, 336; Vasmer III, 380; Striedter-Temps, DLS, 248; Kluge²², 613; Skok III, 186). Glej tudi *šáfran*. M. S.

žaft »trgovina«, izpričano le I. 1607 *zaft* »negocio« (Alasia).

Izposojeno iz nepreglašene variante k nvn. *Geschäft* »trgovina«, le da je tu v nasprotju s sln. iz iste predloge izposojenim *šaft* asimilacija po zvonečnosti delovala progresivno kot tudi še pri sln. hdnr. *Stěnc* »izvir pod Nemškim Rovtom«, mtpn. *Na stěnc(o)* ← *stědeněcb, rož. kor. *stráv* »zdrav« < *sv-dorve, rož. kor. *stěti se* »zdeti se« < *sv-děti se. Tako razlago Alasijeve glose je potrebno domnevati zaradi grafije v slovarju, kjer vzglasni z- nikoli ni uporabljen za ponazoritev fonetične vrednosti [š-]. Dalje glej *šaft II*. M. F.

žaga I (f.) »serra«, dem. *žágica*, *žázica*; adj. *žágast* »sägeformig«, v. *žágati*, -am (impf.) »serrare«, pf. *izpod-, iz-, na-, ob-, od-, pod-, po-, pre-, pri-, raz-, se-, u-, za-ž-*, sekundarni impf. *-žagovati*, -*ujem*; nomen actionis > acti *žaganje* »scobis«, *žagovina*, *žaginje*, *žagovje* »isto«; *žáganica* »z žago narejena deska« (dem. *žaganičica*), *žágo-vec*, -vca »hlod, iz katerega žagajo deske«, *žagiče* »kraj, kjer žagajo hlode«, nomen agentis *žágar*, -ja »Säger, Sägemüller«, f. *žágarica*; cgn. *Žagar*, tpn. *Žaga*, *Podžaga*; v 16. st. *fhaga* »serra, Säge« (Megiser), v 18. st. *shaga* »serra«, *shagati* »serrare«, *shaganie* »scobs, scobis« (Kastelec-Vorenc), *fhága* »serra«, *fhagam* »serrare« (Pohlin), *shaga* poleg *resatiza*, *preresauka*, *ziza*, *pila* »Säge« (Gutsmann), *shagati* »sägen« (Gutsmann).

Kakor hrv. *žāga*, dial. tudi *žāga*, *džaga*, kašub. *žoga* »isto«, pom. *žōga*, p. *žaga*, *žážka*, dl. *žega*, plb. *sodd'ai* prevzeto iz stvn. *saga* »žaga« (Miklošič, 405; Striedter-Temps, DLS, 248; Skok III, 668; Schuster-Sewc, HEWb., 1785), srvn. *sage*, prim. dalje niz. *zaag*, ags. *sagu*, *sage*, agl. *saw*, stnord. *sog*, šved. *såg* < germ. *sago poleg *se-gō > srniz. *sege*, stvn. *sega*, nvn. *Säge* »isto« < **so/ek-on-*, kar je nomen agentis (tipa sti. *tákšan-* »te-sar«) > instrumenti iz ide. korena **sek-* »rezati, sekati« (Kluge²², 613; Pokorny, 895). M. S.

žaga II (f.) »zgaga«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *shaga* »Sattbrennen, gorezhiza«, in v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 119, s korenko povezavo z *žbgāti. Tudi *užága* »zgaga« (Caf).

Pomensko enako je br. *žága* »zgaga«, č. *žáha* »isto«, gl. *žaha* poleg ukr. *žahá* »žeja; strastna želja« (Grinčenko, Sl. I, 470). Psl. *žága/*žagá (f.) »zgaga« je deverbativni nomen actionis psl. iter. *žagāti »žgati, peči« (< *žgati), prim. r. dial. *žagátb* »zgorevati«, č. *žahat* »žgati, peči«, slš. *žáhat'* »goreti«, gl. *žahac* »smoditi, žgati«, tematskega prez. *žeg-tí, *žezěšb »žgati«. K besedotvorju prim. psl. *tek-tí »ire, currere« → iter. *těkāti. Glej sin. *zgága* in dalje *žgāti*. M. F.

-**žágati**, -am, samo v kompoz. *užágati* (impf.) »vžigati« (štaj., Krelj), »ožigati« (Krelj), *požágati* »požigati« (rož.), *podžágati* »podžigati« (Caf), *nažágati* »nažigati«

(Miklošič, 406); Pleteršnik navaja subst. *ožága* »lončarska peč« (Ribnica), *ožágolica* »kopriva«, *užága* »zgaga«, *užágolica* »netilo« in »kopriva« (Caf); v 18. st. *issagati* »ausbrennen«, *poshagati* »verbrennen«, *poshagar* »Verbrenner«, *pershagati* »anzünden«, *prevshagati*, *vshagati* »brandmaalen, brandmarken« (Gutsmann).

Prim. stesl. *prižagati* »adurere«, *svžagati* »comburre«, *vsžagati* »accendere«, *požagati* »urere«, sb. dial. *žágati* »dražiti, zbadati« (Rečnik SANU V, 275), r. dial. *žagátb* »žgati, zažigati« (Vasmer I, 408), br. dial. *žagác* »bliskati, žgati, peči« (ESUM III, 261), č. *žehati*, *žahati*, *žahati* »žgati«, slš. *žáhat'* »žgati« (Kálal, Sl., 895), gl. *žahac* »žgati, požigati«, (zwo)žahac so »opeči se s koprivami«, *žagajca*, *žagawica* »kopriva«. Slov. *žagāti (prez. *žagáješb > *žagášb > *žágašb) < **gegá-* je iter. od *gegtēi, **gége/o-* > **žet'í*, *žegq, tvorjen bodisi iz inf. osnove bodisi iz prez., preden je prevladala varianta *žšgq z iter. *-žigati*. Sbh. *žágriti* »svetlo gledati, peči«, č. *žehrati* »pritoževati se, biti ljubosumen«, r. dial. *žágrita* »močno goreti« je lahko denom. iz *žágra > r. *žágra* »drevesna goba, pogorel stenj« (Bezljaj, JiS XVI, 94 s.; Schuster-Sewc, HEWb., 1178) ali tvorjeno z ekspr. suf., prim. z -l- br. *žeglicb* »kuriti«, gl. *žehlic* (so), *žehelic* so »tleti«, p. *žeglic* »isto« (ESBM III, 269). Dalje glej *žgāti*. M. S.

žagavica (f.) »kopriva« (kranj.), tudi *žágolica* »isto«, *užágolica* tudi »netilo«, v 18. st. *shagolza* »Neffel, shgaviza« (Gutsmann), tudi v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 119, *shagoliza* »kleine Nefel« s korenko povezavo z *žbgāti.

Prim. stp. *žagawica* »kopriva«, p. *žagawka* »Urtica urens«, kašub. *žágavica* »isto«, č. *žahavka*, gl. *žahalca*, *žahajca*, dl. *žagajca*, plb. *zogačajca* »kopriva«. Vse substantivizirano iz adj. *žágavš »pekoč« oz. ptc. pret. akt. *žágals* iterativa *žagāti k *žeg-tí, *žezěšb »žgati« (Machek², 727; Polański, SEDP II, 1077), kar je kot sln. *žigavica* »kopriva«, hrv. *žigavica* »isto«, č. *žihavka* (← adj. *žigávš »pekoč« oz. ptc. *žigals k iter. *žigāti ← *žbgāti), *kropíva in n. *Brenneffel* motivirano zaradi pekočega občutka ob dotiku kože z rastlino. Glej sin. *kropíva*, tudi *žaga II* in dalje *žgāti* ter *-gaga*. M. F.

žagrad (m.), g. -a »zakristija«, z e iz kratkega a za r *žágrad* »isto« kot v *mrš* < sln. *mráz*, tudi *žágreb*, kar je verjetno ljudskoetimološko naslonjeno na *zagrěb* (m.), g. -ěba »pokop« (Štrekelj, Lwk., 75), ko *žágrad* ni pomenilo le »zakristija«, ampak še »posvečeni prostor, pokopališče« (glej spodaj). Prim. obir. kor. *žá:hred* (Karničar, Obir, 268), rož. kor. *žáhrad*, lok. v *žáhrědi* (Šašel, RNB, 153), črnovr. *žáyrět*, g. -dq (Tominec, 250). V 18. st. *shagred* »sacristia« (Kastelec-Vorenc), *fhagréd* »Sakrifitey«, *fhagrédar* »Sakrifitan« (Pohlin), *shagrad*, *shagreda* »Sakrifitey«, *shagradnik*, *shagredar* »Sakrifitan, meshnar, zirkouni ftrieshaunik« (Gutsmann).

Kot *žágrad izposojeno iz sicer neposredno nepotrajne srvn. predloge (Miklošič, 405; Striedter-Temps, DLS, 248), ki je bila izposojena iz rom. lenirane oblike *sagradus = lat. *sacrátus* (ptc.) »posvečen« k *sacräre* »posvetiti, spoštovati kot sveto«, prim. furl. *sagrát*, *segrát* »sveti prostor«, navadno oznaka za pokopališče, pa tudi za prostor okoli cerkve, četudi ne služi za pokopališče (Pirrona, VF, 1006). Neposredna izposoja iz rom. predloge, kot menita Štrekelj, Lwk., 75, in Mende, RLS, 120, fonetično in akcentuacijsko ni možna. Pri Miklošiču, l. c., omenjena dol. in bkr. oblika *jágrež* (po njem navaja Ple-

teršnik, I, 355) je nastala po premetu iz *žágrej (Striedter-Temps, l. c.) in je bila v istem času kot žágrad izposojena iz srvn. *sagrei, kar je nastalo po križanju med *sacristie* »zakristija« in *sagrer, sagrære, sagerære* »isto«, stvn. *sagarári*, prim. še bav. avstr. *Sagerer*, tirol. *ságerer, ságrer*. Slednje je bilo izposojeno iz rom. lenirane predloge lat. *sacrarium* »svetišče, kapelica, tabernakelj«, kar je nomen loci iz adj. *sacer*, f. *sacra* »sveti«. Glej tudi sin. *zakristija*. M. F.

žájbelj (m.), g. *-blja, -na*, jvzh. štaj. *-a* »Salvia«, adj. *žájbeljnov, žájbljev, -a* »Salbei-«; Pleteršnik navaja po Miklošiču tudi *žálbej*; dial. kor. obir. *žá:wbi, -bja* in *žawbé:je, -a* (Karničar, Obir, 269), polj. *žovbéj* < *žatbéj (Pintar, LMS 1895, 52); crnovr. *žájbļ* (Tominec, 250), jnotr. *žájbál* poleg *žáubjíl'* (Rigler, Jnotr. gov., 163); v 16. st. *shalvei* »salvia« (Megiser), v 18. st. *shalivín, salby* »salvia« (Kastelec-Vorenc), *shajbel, -na* »salvia« (Pohlin), *shaibel, shaubel* poleg *kedulja* in *bielofstenez* »Salbei« (Gutsmann).

Prvotno *žatbej, *-blja*, kar se ohranja v obir. *žá:wbi*, polj. *žovbéj*, z epentetičnim *l'* po cas. obl. v jnotr. *žáubjíl'*, je po metatezi *-l- -j- → -j- -l-* dalo *žájbelj* in zaradi izglasnega *-al'* delno prešlo v deklinacijo z *-n-*, ki temelji na izposojenih iz srvn. dem. na *-lín*. Druga možnost za *žájbelj* je domnevanje disimilacije iz *žálbej*. Prevzeto iz stvn. *salbeia, salveia*, srvn. *salbeie, salveie*, kar je izposojeno iz lat. *salvia* »žajbelj« (Miklošič, 337; Pintar, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 248; Kluge²², 615), prvotno *»zdravilna rastlina« k lat. *salvus* »zdrav«. K semantični motivaciji prim. alb. *mégáshër* »žajbelj« < *medicaster (Walde-Hofmann II, 471). Prek n. je izposojeno tudi sbh. *žálfija, žálfija*, gl. *želb(i)ja*, dl. *žalbija, č. šalvěj*, slš. *šalvia*, p. *szalwia*, r. *šalfěj* »žajbelj«, prek sln. je star. hrv. *žajbel* »isto«. M. S.

žájdíčen (adj.), f. *-čna* »meden, uležan (o sadju)« (Sln. gorice), pri Cigaletu, Wb., 1609, *žejdíčen* »teigicht (von Birnen)« s pripisom, da je beseda štaj.

V Sln. goricah se etimološki *ī* ne diftongira, zato zveza z *židek* ni verjetna. Nejasno, možno je domnevati izposojijo iz srvn. predhodnika n. *seidig* »svilen«, vendar pri tem adj. (kakor tudi pri bolj razširjenem sin. *seiden*) ustreznega metaforičnega pomena dostopni slovarji ne navajajo, blizu pa je švic. n. *sídig, seidig* »pomehkužen, razvajen«. Tudi vrsta hruške se je imenovala *Seidlinger* (navaja Grimm, Wb. X, 187). M. S.

žájfa (f.) »milo«, *žájfati, -am* (v. impf.) »militi«, *žájfnica* (f.) »milnica«. V 16. st. *sháiffa* »smigma« (Megiser), l. 1607 *zaifa* »fapone« (Alasia), v 18. st. *sháiffa, sháiffa* »sapo«, *sháifnu šeliszhe* »struthium« (Kastelec-Vorenc), *shajffa* »Seiffe«, *shajffar, -ja* »Seifferlieder«, *shajffenu felshe* »Seiffenkraut« (Pohlin).

Tako kot hrv. *žájfa* (Zumberak), *žájfa* (Brgud), *žójfa* (Čepić; oboje Filipi, ILA, 322), istr.-rum. *žájfa* »isto« (Žejane; Kovačec, IHR, 228) pred l. 1200, ko se zgsrvn. *ai* še ni labializiral v bav. *qi*, izposojeno iz zgsrvn. bav. *žáife* »milo«, *žáifen* »militi« (Striedter-Temps, DLS, 248; Skok III, 669), srvn. *seife* »milo«, stvn. *seifa, seipfa*, stagl. *sápe*, agl. *soap* < pgerm. *saipō in *saipjō, kar je prešlo v fin. *saipo* »milo«, *saipua*, lap. *saipo* in verjetno, kljub nepojasnjenim pravilom substitucijske fonetike, tudi v lat. *sapō* (m.), g. *-nis* »milo, pomada« (Kluge²², 664; Grimm, DTV 16, 188 s.); izhodno pgerm. verjetno **saipa-* (m.) »loj« je nomen actionis h germ. *stþjan »liti,

kapljati« < ide. **sej-b-* »isto« ob **sej-kʷ-* (glej *síkati II*), prim. stagl. *sípian*, srvn. *sífen* (Kluge, l. c.). K pomenskem razvoju prim. psl. *lǫjъ ← *lǫjěšb »liti«. Milo, prvotno zmes pepela in loja za rdeče barvanje las, naj bi izumili Galci. Glej tudi *žefa*. M. F.

žájfati, -am (v. impf.) »piti, lokati«.

Navaja samo Pleteršnik II, 952. Striedter-Temps, DLS, 248, misli na izposojijo iz srvn. *seifern* »peniti se, besneti«, kar pomensko ne ustreza. Pomensko in formalno bližje je n. *saufen* »piti, lokati«, zato je sln. glagol bolj verjetno izposojen iz srvn. bav. avstr. refleksa preglašene kavz. oblike *säufen* »pojiti«, spn. *söpen* »isto« (Grimm, DTV 14, 1882 s.) k n. *saufen* »piti, lokati«, srvn. *súfen*, stvn. *súfan*, kar je sorodno z nvn. *saugen* (Kluge²², 619). M. F.

žájgla (f.) »bič« v jnotr. *žájyla* (Dolnje Vreme, Gradišče pri Divači), *žájyalnik* »bičevnik« (Gradišče pri Divači; vse Rigler, Jnotr. gov., 172).

Po premetu *g - ž > ž - g* nastalo iz sln. *gájžla* »bič«, izposojenke iz srvn. *geisel* (f.) »isto« (Striedter-Temps, DLS, 126). K pogostim premetom v izposojenkah prim. *skələda < *skədəla < rom. *skudēla (> slov. *skədəla > sln. *zděla*), lat. *scutella* »majhna plitva posoda«, **žmul'ь* < **mžul'ь* < rom. *mōdiōlos, lat. *modiolus* »čša, majhna mera« itd. Na drugačen premet kaže furl. *sgaüle* »bič« (Štrekelj, JA XII, 485). Dalje glej tudi drugače premeteno *žájga I* in dalje *gájžla* ter *žligati*. M. F.

žákelj (m.), g. *-klja* »vreča«, fraza *kupiti mačka v žaklju* »kupiti brez preverjanja« je kalk po n. *die Karze im Sack kaufen* v istem pomenu, kar je razširjeno iz zveze *im Sacke kaufen* »v vreči kupiti«, ko je ta že v srvn. pridobila negativni pomen na podlagi dejstva, da se v vreči kupljenega blaga ne vidi (Grimm, DTV 14, 1615); dem. *žákeljč* »vrečka«, *žákjevina* (f.) »vrečevina«; rož. kor. *žákl* »vreča, ki meri 20 l« (Šašel, RNB, 153), črnovr. *žákļ, -le* »vreča«, npr. *stáršk žákļ* »vreča iz jute«, dem. *žěklčk* (Tominec, 250, 208) < **žakl'it'kš*, pkm. *žákeu*, g. *-kla* »ozka vreča iz ene širine«, dem. *žákliček* »vrečica« (Novak, Slovar², 182); apelativ se morda ohranja tudi v cgn. *Žakelj*. V 16. st. *shakl* »Sack« (Megiser), l. 1607 *zakek* »facco« (Alasia), v 18. st. *shákl* »saccus« (Pohlin), *shakel, -kla* »Sack«, dem. *shakelz* »Säcklein, torbiza, mof hnja, vrezhiza, shepek« (Gutsmann).

Prim. hrv. *žákljac* »vreča«, *žáklíca* »isto«, dem. *žáklíčak* (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 419), *žáklja* »vreča« (Zumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 374). Kot **žákl'ь* (m.) izposojeno iz srvn. *sackel* »vreča«, bav. avstr. dial. *sak'l* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 248), kar je prek stvn. *sackil izposojeno iz lat. dem. *sacculus* »vrečica, mošnjček, denarnica« k *saccus* (m.) »vreča«; nvn. preglašena oblika *Säckel* »vrečka«, srvn. *seckel* »isto«, stvn. *seckil* je bila pred preglasom izposojena iz lat. dem. *sacculum* (n.) »vrečica« od *saccus* »vreča«, kar je prek gr. *σακκος* (m.) »vreča« izposojeno iz asir. *šakku* »vreča; žalna obleka« (Miklošič, 248; Kluge²², 613; Skok III, 188). Glej tudi *sák, sakumpäk* in *žök I*. M. F.

žäl I (adj.), f. *žála* »leid, kränkend«, tudi indekl. adj. *žäl* »isto«, npr. *žäl besēda* »ein leides Wort«; subst. *žäl, g. žáli* »passio, dolor« (dem. *žálca* »majhno trpljenje«), adv. *žäl* z logičnim subjektom v dat., npr. *žäl mi je* »dolet me«; subst. *žála* »trpljenje, nejevolja, naveličanost«, dem. *žálíca* »majhno trpljenje«, subst. *žálost, -i* »tristitia«, de-

nom. *žalostiti*, -im (impf.) »tristare«, pf. *o-*, *raz-*, *u-ž-*; *žalostovati se*, -*ujem se* (impf.) »tristari«, adj. *žalosten*, -*ina* »tristis«, *žalostinka* »elegija«, *žalostnica* »isto« in »Trauerblume«, *vrba žalostnica*, *žalújka* »Trauerweide, Salix babylonica, Salix alba var. vitelina«, subst. *žalóba* »žalovanje, žalost, bolečina«, adj. *žalóben*, -*bná* »tristis«, v. *žalováti*, -*ujem* »lugere«, *žaloválec*, -*ica*, f. -*lka* »lugens«, *obžalováti*, -*ujem* (impf.) »maerere«, adj. *žálen*, -*lna* »Trauer-«, pkm. »beleidigend«, *žálnica* »žalovalka«, v. *žáliti*, -im (impf.) »offendere, laedere«, pf. *raz-*, *u-ž-*, subst. *žálník*, -*a*, *žálnec*, -*vca*, f. -*vka* »qui offendens«, *žálniv*, -*tve* »offensio«, adj. *žálnjiv*, -*íva* »contumeliosus«; v 16. st. *shal*, *shol* »žal« (Trubar), *meni je shál* (Dalmatin), *teshku shal diati* »male habere«, *shalost* »angor, affictio, tristitia«, *shalofsten* »tristis«, *shalofstii* »moerere«, *shalovati* »affigere, moerere«, *refhaliti* »beleidigen, bekümmern, betrüben« (Megiser), v 17. st. *zaloft* »afflictione, malinconia, trauaglio«, *zaloftin* »malinconico, affannato« (Alasiá), *meni je shal*; *shalost*; *shalovati* (Janez Svetokriški), v 18. st. *enimu fhal biti*, *shalovati* »condolescere«, *shou djati*, *lubiti* »aemulari«, *enimu shou*, *ali teshku djati* »malé habere aliquem«, *shaliga sturiti*, *poshkoditi* »laedere, oblaedere«, *shaloft* »aegrimonia, moestitia, morbus animi, tristitia«, *fhaliti* »afflictare, pefsimare«, *je fhaliti* »comerere«, *reshaliti* »contemerare, contristare« (Kastelec-Vorenc), *fhal mi je* »dolet me«, *fhaliti* »offendere«, *fhalujem* »tristitari«, *fhaloft* »tristitia« (Pohlin), *shau biti* »Leid seyn«, *shaloft* »Leid, Trauer« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *žalb* »sepulcrum«, *žalost* »tristitia«, *žaliti*, *žalovati* »lugere«, csl. tudi *žalb* (indekl.) »dolor«, npr. *žalb mně* »dolet me«, sbh. *žào (mi je)* »dolet (me)«, *žälöst* »tristitia«, *žäliti* »žal biti«, mak. *žal* (m.) »žalost, sočutje«, *žal mi e* »žal mi je«, blg. *žál* (f.) »žalost, trpljenje«, *žalost* »žalost«, *žálja* »žalovati, žal biti«, r. *žálb* (f.) »sočutje, obžalovanje«, dial. tudi »grob, pokopališče«, *žáléť* »pomilovati«, ukr. *žálb* (m.) »žalost, žalovanje«, adv. *žálbko* »žal, žalostno«, br. *žálb* (m.) »žalost«, *žáleць* »tleti, trohneti«, p. *žal* (m.) »žalost, bolečina, obžalovanje«, *žal mi* »žal mi je«, č. *žal*, *žel* (m.) »žalost, gorje«, (adv.) »žal«, slš. *žial'* (m. in adv.) »isto«, gl. adv. *žel v mi je žel* »žal mi je«, dl. *žat v mě jo žat* »isto«. Adj. se je v sln. razvil prek predikativne rabe, kjer je prišlo do stika z deadjektivnimi primeri tipa *práv mi je*. Psl. **žálb* »bolečina, trpljenje« kaže na ide. korenski substantiv **g^hélH-s* »zbadanje, bolečina«, katerega podaljšana prevojna stopnja se ohranja še v lit. *gėlà* »močna bolečina«, stsaš. *quála* »mučenje«, stvn. *quála* »bolečina, mučenje, mučeniška, nasilna smrt«, nvn. *Qual* »bolečina, trpljenje« < pgerm. **k^hel-ō*. Na o-jevsko stopnjo kaže stnord. *kvǫl* (f.) »bolečina, mučenje«, ags. *cwalu* »uboj, nasilna smrt«, vse iz ide. baze **g^helH-* »bosti, zbadati; bolečina, muka, smrt«. Rasmussen, SP, 481, rekonstruira **žálb* in domneva prvotni n. **g^hélH* z laringalno pogojeno podaljšavo in cirkumfleksom (ki ga slov. gradivo ne potrjuje) v enozložnici. Osnovna literatura: Miklošič, 406; Trautmann, BSW, 83; Vasmer I, 410; Fraenkel, 145; Pokorny, 471. Glej tudi *žále*, *žálilog*, *želéti*. M. S.

žál II (m.), g. -*a* »peščena (morska) obala« (SSKJ V, 971). Pri Janežiču¹ II, 531, je *žal* (m.) »Ufer« označeno, da je beseda ilirska, tj. hrvaška. V drugih slovarjih nezabeleženo.

Gotovo mlada izposojenka iz hrv. *žál*, g. *žála* »morska peščena obala«, tudi *žálo* (n.) »isto«, kar je bilo prek

dalm. rom. izposojeno iz gr. αἰγιαλός »obala, breg« (Skok I, 709 s.; Gluhak, HER, 705). M. F.

žalar (m.) »vrvar«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *shalar* »Seiler, konoplar, vesilar, vezilopletez, prevusar, vervar«. Sem cgn. *Žalar*, *Žaler*.

Okoli l. 1300 izposojeno iz južnokoroškega fonetičnega refleksa *žāla* za nvn. *Seiler* »vrvar«, srvn. *seiler* (Striedter-Temps, DLS, 248, 21 s.), nomena agentis k nvn. *Seile* »vrv, žica«, srvn. *seil* »isto«. Glej tudi mlajše izposojeno *zalar*. M. F.

žále (f. pl.), g. *žál* »pokopališče« (SSKJ V, 972). Kot apelativ izpričano le še pri Čigaletu, Wb., 660, kot *žalje* (f. pl.) »Gottesacker, pokopališče, groblje, grobišče, pogrebje« in v dialektih neznano. Od tod mlad mtpn. *Žále* »osrednje pokopališče v Ljubljani«. Vendar mtpn. *Žále* »parcela zraven zdravilišča v Laškem« s prevodom »Gottesacker« v zapisih iz l. 1421 *an hofstat vnder dem Goczakker* in l. 1444 *ain huben, die haist zum Gotsakker* (Blaznik, HTSS II, 546) priča o domačem apelativu **žálje* (kol.), ki je bil zaradi izoliranosti v dial. z l' (< *-lǫj-) interpretiran kot f. pl. in iz katerega so številni mtpn. tipa *Žále*, *Žalje*, *Žališče* (Pintar, Lj. zvon XXX, 1910, 437; Bezljaj, SVI II, 345), npr. grobišča *Na žalah* v Srednji vasi pri Bohinju (Bezljaj, o. c., 346).

Prim. p. dial. *žale* »staro pogansko pokopališče«, tudi »žara«, *žalik* »žara«, *žalniki* »grobovi, gomile; poganski grobovi« (Sychta, SGK VI, 433), severnor. *žalb*, *žalbnik* »gomila, grob; vaška cerkev s pokopališčem« (Dal', Slovar² I, 525), csl. *žalije* »sepulcrum«, *žalb* (f.), g. pl. *žalii* »idem« (Miklošič, Lex. pal., 191). Za sln. kot za csl. in p. je treba izhajati iz **žalje*, kar je verjetno kol. k **žalb* (f.) »grob«. To kaže na predkrščansko upeljevanje mrtvih (Brückner, 661; Schuster-Šewc, HEWb., 1780, brez sln. gradiva), saj je beseda lahko konkretizirani nomen actionis »žarenje, gorenje« → »žara« poleg »bolečina, muka, žalost« (v psl. **žálb* (m./f.); Schuster-Šewc, o. c., 1786), iz katere je bil tvorenj adj. tipa *žvērǫjъ* ← **zvērǫjъ*, tj. **žálbjъ* »žareč« v pom. *žáli* »žareč, goreč« (Boryš, LK, 195, 240, s korensko povezavo in brez sln. gradiva). K pomenskemu razvoju prim. psl. **peř'i* in k temu **peča* »muka, skrb, žalost« v sln. *peča*, r. *peča*, č. *peče*, gl. *peča* in stcsl. *popesiti se* »skrbeti«. Glej tudi *žáltav* in dalje *žál* I. M. F.

žálec (m.), g. -*lca* »želo, aculeus« (štaj, pkm.), v Beltrincih *žálec*, g. *žáuca* (Novak, Slovar², 182), pri Küzmiču *žalczi*; Pleteršnik navaja po Miklošiču za Ribnico *žálo* »želo«.

Prim. csl. *žalo* »aculeus«, sb. dial. *žálo* (Rečnik SANU V, 282), sbh. *žálcá*, g. *žálca*, na Žumberku *žálac* (m.), g. *žálca*, dial. sb. tudi *žáoka*, *žálka* (f.), mak. *žilo*, blg. *žilo*. Psl. **žálo* (poleg **žáľo*) je po disimilatoričnem izpadu prvega -l- nastalo iz **gél-tlo-*, iz česar je po disimilaciji *l - l > n - l* tudi psl. **žélo* (Ramovš, Hgr. II, 192). Varianta **žílo* (blg., mak.) je domnevno iz ničte stopnje **g^hélH-tlo-* > **gíl-tlo-*, po disimilaciji **g^hélH-tlo-*. Alternativna možnost za mak. in blg. je primerjava z lit. *gyl̃ys* »želo« < **gilyjō-*, na kar opozarja Mladenov, 167. Pkm. *a* za palatali je sicer lahko tudi refleks psl. *e*-jevskega vokala, prim. pkm. *žálod*, *žáľudác* (o pojavu Ramovš, Hgr. VII, 184), vendar tega pri *žálec* ne dopušča štaj. gradivo Sbh. primeri z *e* > *a* tipa *jačmèn* poleg *ječam* sicer dopuščajo dvom o pravilnosti rekonstrukcije **žáďlo* (Skok III, 670), vendar pomisleki vsled celokupnega gradiva ne prepričujejo. Dalje glej *žélo*. M. S.

žalibog (interj.) »na žalost«, pisano tudi *žali Bog* »isto«.

Prim. sbh. *žalibog*, *žalibože*, mak. *žalibože*. Sklopljeno iz imp. v. *žāliti »biti žal, obžalovati, pomilovati« in *bōgs, torej *»Bog naj obžaluje«, tj. »Bog se usmili« (Skok III, 670), prim. drugačen sklop v č. *želbohu*, *bohužel* poleg *žel büh* »na žalost«. Dalje glej *žal I*, *bōg I*. M. S.

žalik žena (f.) »gozdna vila« (jkor.), pisano tudi kot jukstapozitum *žalikžena*, s tabuističnim *r < l* dial. obir. *žà:rq žé:ne* (Karničar, Obir, 51, 84), od tod *žár žéne* »vilam podobna bitja«; v 18. st. *shalikshena* »Nümphe« (Gutsmann). Na severnem Koroškem žalik ženam ustrezajo *svete, bele, čestljive žene*.

Prevzeto pred l. 1300 iz stvn. *sālig* »srečen, blagoslovljen, ki prinaša srečo« (Miklošič, Frw., 65, SEW, 406; Striedter-Temps, DLS, 249) ali iz srvn. nepreglašenegega refleksa *sālig poleg preglašenegega *sālig* (> sln. pri Murku *želik-žena*), prim. nepreglašeno še v tirol. nvn. *die sāligen Fräulein*, substantivizirano *die Sāligen* »vile«. Zaradi orn. *die Salge* domnevajo tudi *die Salgen »vile« (navaja Schöpf, TI, 578), od koder je morda izvedljivo sln. *žalka* »žalik žena« (navaja Kelemina, BPSL, 199). M. S.

žalta (f.) »Herbe (des Speckes, Fettes), ranzige Geschmack« poleg »odvraten človek«, npr. psovka *žalta človečja*. Od tod denom. adj. *žaltav*, f. -a »pekočega in grenkega okusa; neprijeten, slab« in *žaltast* f. -a »isto«, črnopr. *žātu*, f. -awā, npr. *špēž jē žātu*, *tū jē žātuawā rīāč* »nerodna, nevšečna stvar« (Tominec, 251), jnotr. *žōūtau*, *žātuau* (Rigler, Jnotr. gov., 57), po asimilaciji po dentalnosti -ut- > -nt- kostelsko *žā:ntōf* »pokvarjen za maščobe« (Gregorič, Gradivo). V 18. st. *shaltast* »subrancidus, enu malo pleinui«, *prevezh shoutou* »praerancidus«, *shaltou* »rancidulus«, *shavtōu* »rancidus«, *shaltōvu* »rancide« (Kastelec-Vorenc), *shavtōv* »graulich, rāch, mucidus, acer« (Pohlin).

Prim. hrv. kajk. *žalta* v *sāta* »rancor, putor, fitus; livor, luror, pelioma«, *sāltav* »rancidus, fracidus, putidus; lividus, luridus, elangvis«, *prifaltav* »rancidulus« (Belostenec), *žā'ōta* »sončna pega«, *žaltaf* »ranzig« (Virje; ARJ XXIII, 234). Jagić, JA I, 1876, 356, op. 1, iz fonetičnih razlogov dvomi v staro povezavo z *žēlts »rumen« in domneva izposojajo iz ben. it. *zālto* »žaltav« poleg »rumenkast«, tvorjenke k *zalo* »rumen«, tosk. *giallo* »isto« (sprejema Skok I, 546), kar zaradi areala ne prepričuje. Bezljaj, ZJS, 180, 296, 308, 660, zlasti 679, je predhistorično izhodišče za *žaltav* in sinonimov *žolhek*, *žehek*, *žarek* ... videl v adj. *jbz-jbz-čk > r. *ēlkij* oz. *jbz-jbz-čk > sln. *žalek, pri čemer naj bi na nastanek sln. *žaltav* vplival sln. adj. *žōlt* »rumen« (isti, o. c., 180). Sln.-hrv. adjektiv *žaltav* je drugače od *žolhek*, *žehek*, *žarek* ... in sln. *žōlt* tvorjen iz subst. in kaže na jsl. dial. subst. *žālsta. To dopušča povezavo z besedno družino z osnovo *žāl- »žareti, peči, goreti ipd.« npr. v gl. zastar. *žalny* »žareč, vroč«, p. *žalič sie* »tleti«, pom. *žalac* »žgati«, r. dial. *žāletb* »kuhati, pogreti (o sladu)«, ukr. dial. *žālitry* »pokvariti (o hrani)«, br. *žālec* »tleti, žgati« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1780), tudi ukr. *žalkyj* »pekoč« (Grinčenko, Sl. I, 472), adv. *žālko* »boleče, skeleče« in *žalyva* »Urtica urens« (Grinčenko, o. c., 471), *žalyva* »Urtica«, *žalyvuxa* »isto« ob *žalacška* »Urtica« (Makowiecki, SBLM, 386 s.), ki je v korenskem pre-

vojnem razmerju z r. dial. *nēžels* »od pomladanske in poletne pripeke ne ožgana trava«, p. *želiwo* »lito železo«, č. dial. *želivé dřevo* »preperelo drevo« (Bartoš, Dialektologie I, 303), sls. *želie* »lito železo« (Káral, Sl., 897; Petle-va, Etimologija 1973, 1975, 44 s.; Schuster-Šewc, l. c.), s psl. *golvbnī »ogorek; snet« v sln. *glāvnja* »ogorek, goreče poleno« in psl. kavz. *galiti se »jasniti se«, ki ga Rik-ov, BE XLI/3, 1991, 225 s., povezuje z gr. γελειν »svetiti, goreti« (Hesych.). Tvorbe tipa p. *želiwo* so deverbativne (tip *pēčivo, *sēčivo) in dopuščajo rekonstrukcijo psl. v. *žel-tī, *želēšb »žareti/goreti ipd.«, toda pom. adj. *žāli* »žareč, goreč« (Boryš, LK, 195, 240, s. korensko poveza-vo) more biti adj. tipa *zvērbjō* ← *zvērb iz psl. *žālb (m./f.) *»žarenje, gorenje; žara (→ grob); bolečina, muka, žalost«. Jsl. dial. subst. *žālsta »gorkota, trpkost« je torej lahko tvorba tipa *sūhta* »lopa« (< *sūch-ōta k *sūcha (f.) »kar je suho« = hrv. čak. *sūha* »suha ženska« k adj. *sūchō) iz slov. dial. *žāts »žarenje, gorenje«, ki je bilo iz prvotnega psl. *žālb (m./f.) »isto« v ojevsko deklinacijo tako kot slov. dial. *pōts »via« ← *pōts prevedeno zaradi m. spola. O takem prestrukturiranju pričata vsaj slov. *žālostb, *žāloba, kjer se je prvotni pomen tako kot v *žālb (m./f.) že pomensko specializiral na duhovno sfero. Podobno tudi zaradi dl. *žat* v *mē jo žat* »žal mi je« rekonstruirana *žāls ob *žālb Schuster-Šewc, l. c. Glej tudi *žāltav* in *žōlt* ter *žāle* in dalje *žal I*. M. F.

žaltav (adj.), f. -a »jedek, pokvarjenega okusa«, tudi *žēltav* ob sin. *žōlhek*, *žēhek*, *žuhkek*, *žarek*, *žerek*, *jérek*, *jedek* (Bezljaj, Eseji, 113). V 16. st. *sholhku* »amarum«, *shukako* »isto« (Megiser).

Verjetno iz *jbz-jbz-čk; tudi hrv. čak. l. 1486 *žlko*, *žlkostb*, *žukostb* (Hadrovic, ZSI VII, 561), kajk. *žuhkek*, *žuhkoča*, *žuhkost* (Belostenec, Jambrešič). K temu sln. v. *žōlkniti*, *žōlgniti* »postati žaltav«, r. *žēlknub*, p. *žōlknāč*, č. *žluknout* »isto«, iz starejšega kompoz. *jbz-čk je sln. *žēhek* »isto«, *žehčē* (n.) »vrsta grenkega jabolka« (Brkini). Sorodno je lit. *ālmēs*, *ēlmēs* »gnilobni iztok iz trupla«, šved., norv. *ul* »pokvarjen, žaltav«, kimr. *il* »kvas« (Fraenkel, 8; Bezljaj, Vopr. jaz. 4, 1967, 51). Morda je iz iste osnove sln. dial. *žēlič* (m.) »tepec« (Tolmin). Dalje glej *ilka*, pa tudi *žalta*.

žaluzija (f.) »okensko zastiralo iz prekrivajočih se ploščic« (SSKJ V, 975).

Mlada izposojenka prek n. iz frc. *jalousie*, potrjeno v tem pomenu od 17. st., prej le »ljubosumnost«. To je prevzeto iz it. *gelosia* »žaluzija« (od 15. st.) < »ljubosumnost«, tvorjeno iz *geloso* »ljubosumen« < cerkveno lat. *zēlosus* »goreč, vnet« iz lat. *zēlus* < gr. ζήλος »vnema, gorečnost, ljubosumje, nevoščljivost« (Cortelazzo-Zolli, 481, 1464). Direktno iz ben. it. je star. hrv. *žulizija* (Marulić), dial. *dilōzija* (Perast), *džilōzija* (Dubrovnik, Cavtat) (Skok I, 478). Iz gr. izv. ζήλωτής »gorečnež« je prek lat. *zēlotēs* in n. *Zelot* (v Bibliji, Apd I, 12, se lat. *Simon Zelotes* prevaja s *Simon Gorečnik*) prevzeto sln. *želōt* »prenapetež, verski fanatik«. M. S.

žamati, -am (v. impf.) »robiti, obtesovati bruno ali desko, navadno po vrvcici, nomen actionis > acti *žamanje* (n.) »kar pri tesanju, žamanju odpade«, *žámar*, -ja »tesar« (Kranjska Gora); semkaj podjun. tpn. *Zamanje*, dial. *Žómaje* (Zdovc, Mundart, 133).

Prevzeto iz n. dial. *sām'n*, bav. n. *sāumen* »žamati« (Striedter-Temps, DLS, 249), kar je denom. od n. *Saum*

»rob«. K redukciji *y* pred *m*, ki je že n., prim. *púšpan* iz n. *Buxbaum*, srvn. *buhsboum*, srvn. bav. *puhšpâm*. M. S.

žamet (m.), g. -a »holosericum, Samt«, adj. *žámeten*, -*tna*, *žámetov*, -*a*, *žámetast*, -*a* »holosericus«, subst. *žámetar*, -*ja* »tkalec zameta«; v 16. st. *fhammet* »veftis hololérica« (Megiser), v 17. st. *zamet* »uelluto« (Alasia), v 18. st. *fhamet* »holosericum« (Kastelec-Vorenc), *fhamét* »Sammet, sargia« (Pohlin), *shamat* »Sammet« (Gutsmann). A-jevski vokal v drugem zlogu izkazuje tudi pkm. *žámat* (Novak, Slovar², 182), medtem ko današnje kor. podjun. *žámit* (Karničar, Obir, 358) kaže na -e- s ponaglasnim ikanjem kot v istem besedilu *pó:jdím za pójdem*.

Prevzeto iz zgodnje nvn. *sammer*, srvn. *samít*, *samát* »žamet«, kar je (prek stfrc. *samít*) izposojeno iz srlat. *sametum*, *samítum* < *exmítum*, to pa iz srgr. ἑξάμιτον, ἑξάμιτος »iz šestih niti stkana svilena tkanina«, klas. gr. ἑξάμιτος »iz šestih niti stkan«, kompoz. iz gr. ἕξ »šest« in μίτος »nit«. Od tod je tudi star. hrv. *samít* »svila«, dial. *sòmot*, v Mostarju *samàta*, č. *samet*, slš. *zamat*, gl. *somot* (Striedter-Temps, DLS, 249; Skok III, 199; Kluge²², 617). M. S.

žamiž (adj. indekl.). Glej *šamiš*. M. F.

žamoríti, -*řrim* (v. impf.) »šepetati«, npr. *le še hlastni pošepeti so žamorili* (Jurčić; citirano po Pleteršniku II, 953), tudi *žamor* (m.) »šepet« (Janežič¹ II, 532).

Prim. hrv., sb. *žamor* (m.) »šepet« (Vuk), hrv. *žamar* (m.), g. -a »šepet« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 206) z *a* < *o* v postakcentski poziciji, v. *žamoriti*, -*tm* »šepetati« (Lika, Žumberak; Skok III, 671, brez sln. gradiva in brez razlage), čak. *žomór*, g. *žomóra* »šepet« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 746). Dalje manj jasno. Čeprav bi bilo mogoče izhajati iz deverbativa **žam-or-iti* k **žamāti* (iter. tipa **těkāti* ← **tek-ti*, **teko* »currere«) in dalje povezati z lat. *gemō*, -*ere* »vzdihovati, ječati, stokati«, kar se navadno povezuje s psl. **žeti*, **žmēsъ* »stiskati, tlačiti ipd.« (LIV, 165), je zaradi akc. razmer v besedju bolj verjetno izhodišče besedne družine subst. **žamorъ* (m.) »šepet« psl. deverbativa **žāmъ* ← iter. **žamāti*. K besedotvorju prim. psl. **sochā* in k temu p. *sochor* »drog, žrd«, č. *sochor* »isto« oz. **žigъ* k iter. **žigāti*. M. F.

žandâr (m.), g. -*ja* »orožnik«, tudi *žandârm*, od tod *žandarmerija* »orožništvo«, z domačim suf. *žandârstvo* »isto«, pkm. tudi *šandâr*, -*a* (Novak, Slovar², 144); slovarsko prvič pri Cigaletu, Wb., 613: *žandar*, *žandarm* »Gensdarmes«.

Kakor sbh. *žāndâr*, mak. *žandarm*, blg. *žandârm*, r. *žandârm*, p. *žandarm*, č. *žandar(m)*, slš. *žandâr*, madž. *žandâr* prek n. *Gendarm* prevzeto iz frc. *gendarme* »orožnik« < 14. st. *gent d'arme* »oboroženi ljudje« < »ljudje orožja« iz frc. *gens*, stfrc. *gent*, *genz* »ljudje« < lat. *gens* »rod, plemo« in g. od *arme* < lat. *arma* »orožje« (Gamillscheg, EWFS, 465). M. S.

žánjavec (m.), g. -*vca* »Polygala chamaebuxus, Cytisus hirsutus«, *žánjavec* »Polygala chamaebuxus«, *žánjavnica*, *žánjevica* »isto«. Petauer, LRB, 457, navaja v istem pomenu tudi *žlamborovec*.

Nejasno, verjetno prevzeto. Ker se rastlina zamenjuje z zimzelenom, *Vinca minor*, je morda predloga neka nepotrjena varianta iz stvn. *singruene* > nvn. *Singrûn* »*Vinca maior*«, prim. jtirol. n. *sing(e)rin(en)*, koč. n.

shingr »isto« in prevzeto it. dial. *zibimgrúele* »Polygala chamaebuxus« (Terragnolo) (n. in it. dial. oblike navaja Marzell, Wb. Pfln. III, 867, IV 1143), vendar vsaj nepričakovanega akcentuiranega *a* namesto *i* ni mogoče razložiti. Glej tudi *žibrc*. M. S.

žánžav (adj), f. -*a* »nekoliko porjavel (o zorečem grozdju)«, tudi »žarek« (Haloze), denom. v. *žanzavéti*, -*ím* (v. impf.) »barvo pridobivati (o grozdju)«.

Osamljeno. Verjetno ekspresivno nazalizirano iz adj. **žazav* tipa *rjav* »fuscus, fulvus« : *rja* »robigo«, *žarjav* »žareč, goreč« : *žarja* »žar«. Subst. **žaza* »žar, vročina, pripeka ipd.« < **žag'a* more biti deverbativ tipa **sád'a* »fuligo« k **sadiiti* »usedati« slov. iter. **žagāti* »žgati, peči« < **žegā-ti* k **žeg-tí*, **žežēšb* »isto«, prim. r. dial. *žagāts* »zgorovati«, č. *žahar* »žgati, peči«, slš. *žáhar'* »goreti«, gl. *žahač* »smoditi, žgati«. Č. dial. *žáža*, ki se uporablja kot svarilo otrokom, da se ne bi opekli, je otroška beseda (Machek², 722, s korensko povezavo), v kateri se tako kot v sln. adj. *žánžav* ohranja slov. **žag'a* »žar, vročina, pripeka ipd.«. Iz iter. **žigāti* k **žbgāti* je prek deverbativa **žig'a* = slš. *žiča* »goreča sveča« tvorjen adj. **žizavě*, ki se ohranja v č. *žizavý* »žareč«, npr. *žizavě uhlí* »žareče oglje« (Jungmann, Sl. V, 861). Glej tudi *žaga II*, *žgāga*, *žgāti* in *žizniti*. M. F.

žâr (m.), g. -*a* »ardor, fervor, radius«, metaforično tudi »vnema«; *žárek*, -*rka* »radius«, pkm. *žárja* »žar«, adj. *žâr*, f. *žára* »temno rdeč, rdeč kot žerjavica, zagorel«, adj. *žárek*, -*rka* »žareč« poleg »žaltav, grenek, bridek«, tudi *žerák*, -*rkā* »žaltav« (gor.), *žérek*, -*rka*, *žárčen*, -*čna*, *žárkov*, -*a* »isto«, *žérkast* »nekoliko žaltav«, *žáren*, -*rna* »žareč«, *žárnat*, -*a* »strahlig«, *žárjav*, -*áva* »žareč«, *žarovít*, -*a* »glutvoll, glühend«, subst. *žárin*, -*a* »pogorel stenj, ogorek«, kol. *žárinje* »ogorki, žerjavica«, *žárina* »pogorel stenj, žar«, *žárkost*, -*i* »zagorelost, žaltav okus«, *žárčina* »isto«, *žárkóba*, *žárkóta* »žaltav okus«, *žárnost*, -*i* »žareča vročina, zagorelost«, *žáróta* »žar«, *žarečina* »isto«, *žárnica* »kopriva« (notr.), danes *žárnica* »Glühbirne«; nknjiž. *žárišče* »focus« je kalk po n. *Brennpunkt* in srednjeveškega razvoja lat. *focus* »ognjišče«; v. *žáríti*, -*ím* »delati žareče, rdečiti, peči na žaru«, iz pf. **požáríiti* je subst. *požâr* »incendium«, intranz. *žaréti* »tleti, biti žgoč, žgati, sevati, imeti trpek, žaltav okus«, s pričakovanim nenaglasnim *a* > *e* za palatalom tudi *žeréti*, -*ím* »isto«, prim. tudi *žerávica* »zgaga«; *žarčéti*, -*ím* »imeti trpek, žaltav okus, žaltav biti«, *žarjavéti*, -*ím* »tleti«, od tod *žarjávica*, *žarjávka* »žerjavica«, kar je vplivalo na *žerávica* → *žerjávica*; v 18. st. *sharki* »radius solis, vapor ignis, scintillae«, *šhariti* »fervere« (Kastelec-Vorenc), *šharji*, -*ov* »Strahl, Schein, radius« (Pohlin), *šhar*, *shark* »Stral«, *šharzhüti* »stralen«, *šharzhen* »stralicht«, *sharek* »herb« (Gutsmann); tpn. *Požárje*, l. 1444 *Posar*, tpn. *Požár*, horon. *Požarišča*, cgn. *Požarnik*.

Prim. csl. *žariti* »frigere«, *žarjavъ* »condens«, *požarъ* »incendium«, sbh. *žâr*, -*a* »žar, žerjavica, vnema«, *žára* »kopriva«, *žáríti*, *žárím* »žariti«, *pōžâr* »požar«, adj. *žâr-ki*, hrv. čak. *žárki* »žareč (o soncu)«, mak. *žar* »žar, žerjavica, vnema«, *žari* »pripekati, žareti, goreti«, *požar* »požar«, blg. *žar* »žar, žerjavica, vnema«, *žárja* »pripekati, peči«, *žársk* »vroč, pekoč«, *požár* »požar«, r. *žár*, lok. v *žarú* »vročina, vročica, žar, žerjavica, vnema«, *žará* »vročina, pripeka«, *žárítb* »peči, pražiti«, *žárkij* »vroč«, *požár* »požar«, ukr. *žár*, -*u* »vročina, vročica, žar, žerjavica, vnema«, *žará* »pripeka«, *žáryty* »peči,

pražiti«, *žarkýj* »vroč, pekoč, svetlo rdeč«, *požár, -ú* »požar«, br. *žár, -u* »žerjavica, pripeka, vročina, strast«, *žáрыць* »močno pripekati, delati z vnemo«, *žárki* »vroč, oranžen«, *pažár, -u* »požar«, p. *žar* »žerjavica, vročina, vnema, strast«, *žarzyć się* »žareti«, *požar* »požar«, č. *žár* »vročina, žar, pripeka, rdečica«, *požár* »požar«, slš. *žiar* »žar, izžarevanje toplote«, *žiariti* »sijati, zapekati«, *požiar* »požar«, luž. samo v tpn., gl. *Žarki, n. Sárka, l. 1365 Zarg, dl. Žarkow, n. Sarkow, l. 1579 Sarkow*. Psl. verjetno **žarē* (m.) poleg **žarā* (f.), denom. **žarīti, *žarīšb*. Na tako akcentsko stanje direktno kažeta č. in slš., indirektno pa **žarēkē > *žarēkē* (razen ukr.) in morda ukr. *požár, -ú*, indirektno jslov. denom. Vzh. slov. **žarīti* utegne biti po **požárs* poleg **pžarēs* v j- in zah. slov. Izhajati je treba iz **g^hērō-* poleg **g^hērā*, vrddhiranih tvorb iz baze **g^hher-* »segrevati se, postajati topel«, iz katere je še npr. sti. *háras-* »vročina, žar«, gr. *ἔρεος* »poletna vročina, žetev«, arm. *jer* »vročina, lepo vreme«, gr. *θερμός* »topel«, lat. *formus* »isto«, alb. *zjarr* »ogojnj, ngroh »topel«, stír. *fo-geir* »segreti«, *gorn* »ogojnj«, srir. *grīth* »sonce, vročina«, ags. *gierwan* »kuhati«, lit. *gāras* »para, sopara, hrepenenje«, lot. *gars* »para, duh, duša«, *gaime* »toplota«, stprus. *goro* »ognjišče«, *gorme* »vročina«, psl. **gorēti, *grēti, *gōrēkē*. Besedotvorno enako je psl. **čarē* (sbh. *čár, hrv. čak. čōr, g. čōrā, č. čár*) poleg **čarā* (slovin. *čarā*) iz baze **k^her-* »rezati, delati«, kar ima paralelo v av. *čārā* »redstvo, zdravilo«. Osnovna literatura: Miklošič, 409; Vasmer I, 410; Pokorny, 493 s. Glej tudi *grēti, gorje, žerjavica*. M. S.

žara I (f.) »urna«, adj. *žaren*. Beseda je izpričana šele v drugi polovici 19. st. Cigale, Wb., 1729, navaja *žarica* kot sb. in istr.

Kakor hrv. *žara* »velik lončen vrč s širokim grlom, žara« prevzeto iz ben. it. *zara* »glinen vrč, žara«, it. *giara* »glinena posoda, vrč«, to pa iz arab. *ğarra* »isto« (Štrekelj, JA XII, 473; Šturm, ČJKZ VI, 68; Mende, RLS, 120; Skok I, 470; Meyer-Lübke, 3994). M. S.

žara II (f.) »vrsta«, izpričano le v 16. st. pri Megiserju: *shenfke share* »weibfich, mulierofus«.

To je starejša, srvn. izposojenka ob mlajši sln. sin. *šara* »vrsta« iz nvn. *Schar* »isto«. Dalje glej *šara II*. M. F.

*žarnogel (m.), g. *-gla* »žebelj«, samo v 16. st. *fharnogel* »clavus« s pripisom, da je beseda kor. (Megiser), pri Trubarju *Aku jeft ne uidiŋ ta fnamina tih sharnoglou*; po Valjavcu *žárnovi* (m. pl.) »rane od žebļjev«; tudi *šarnogel*, v 16. st. pri Dalmatinu g. pl. *fharnoglou* »žebļjev« (Rigler, Začetki, 214).

Miklošič, Frw., 65, domneva izposojo iz bav. n. *Scharnagel* »žebelj za skodle«, kar je težavno, saj je substitut za bav. n. *sch* vedno sln. *š*, poleg tega bi v prvem zlogu pričakovali *o* in ne *a*, prim. tirol. n. *schörnôgel*, kor. n. *schornnâgl* (dial. obliki navaja Grimm, Wb. VIII, 2212). Prepričljiveje Lessiak, *Schriften der Philosophischen Fakultät der deutschen Universität in Prag XIV, 107*, ki izhaja iz stvn. *sarnagil* »železen žebelj«, kar je kompoz. iz stvn. **sar > srvn. sēr* »bolečina, trpljenje« poleg adj. »ranjen, boleč« in *nagil* »žebelj« (sprejme Striedter-Temps, DLS, 249). Vendar se zdi mogoče izhajati tudi iz n. *Sargnagel* »žebelj z zaobljeno pocinkano glavico, kakršnega uporabljajo predvsem za zabijanje krst« (navaja Grimm, Wb. VIII, 1801), kar je kompoz. iz *Sarg* »krsta« (glej *žerh*) in *Nagel* »žebelj«. M. S.

žatlaka (f.) »tesarska sekira z zaokroženim rezilom in kratkim ročajem« (SSKJ V, 979; Tominec, 251; Borovnica), kraš. goriš. *žátloka*, po metatezi notr. *žáklata*, v 18. st. *fhatloka* »ascia; fekera, tefla« (Kastelec-Vorenc), z rinezmom kranj. *žántlaka*, v 18. st. *fhántlaha, fhántloha* (Hipolit), prim. tudi jvzh. štaj. *žántlaha, žantloha*, pri Cafu *žámplaka* (po disimilaciji iz **žanklaka < *žantlaka*).

Prevzeto iz bav. n. **Schátel-hacke < *Scheitl-hacke*, kar je kompoz. iz *scheiten* »cepiti« (dem. *scheiteln* je sicer izpričan v drugem pomenu), kor. n. *Scháte*, dem. *Schátel < *scheitelin* in *Hacke* »sekira« (Pintar, LMS 1898, 182; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 374; Ramovš, Hgr. II, 100; Striedter-Temps, DLS, 249 s.). M. S.

žávba (f.) »mazilo«, dem. *žávba*, v. *žávba*, *-am* (impf.) »mazati«, pf. *na-, po-, v-ž*; star. pisano tudi *žálba, žálbati*; dial. gor. *žáuba*, štaj. *žôba* (Sv. Jurij; Ramovš, Hgr. II, 13), kor. *žá:wba* (Karničar, Obir, 269), v 16. st. *shalba* »unguentum« (Megiser), v 17. st. *faubo, shalbo* (akz.) (Stapleton; Ramovš, Hgr. II, 27), v 18. st. *shalba* »ungventum, lipara«, *ena shalba s'shefrána* »croco-magma«, *shalbati* »lipú fnašnu mašati; collihere, collihere« (Kastelec-Vorenc), *shavba* »Salbe, unguentum«, *shavbam* »schmieren, schlagen, ungere, cædere« (Pohlin), *shauba* »Salbe« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *salbe* »mazilo« (denom. *salben* »mazati«) < stvn. *salba* (Striedter-Temps, DLS, 249) < zahgerm. **salbō < ide. *solpā*, denom. **solpā-jé/ó- > got. salbōn*, agl. *salve*, stvn. *salbōn*, n. *salben* »mazati« (Pfeifer, EWD², 1160). Prim. iz ide. **selp-* »maščoba, maslo« še sti. *sarpis-* (n.) »raztopljeno maslo«, gr. *ἔλαιον, στέαρ* (Hesych.), alb. *gjalpë* (m.) »maslo«, toh. A *šályp*, B *šalype* »maščoba, maslo, olje« (Pokorny, 901). M. S.

žávbrn (adj.), f. *-a* »čeden, lep« (roč. kor.; Šašel, RNB, 153), obir. kor. *žá:wbrna* (Karničar, Obir, 346); s širšim arealom je *žávber* (adj. indekl.) »isto«, npr. *eno zavber dekle*.

Medtem ko se je starejša izposojenka **žavbar* iz srvn. bav. *žauber* »čist, čeden« (Striedter-Temps, DLS, 250), srvn. *süber* »isto«, *süver, süfer*, stvn. *sübar* uvrstila v sln. deklinacijski sistem z dodanim adj. suf. **-b^hns*, je mlajša *žávber* iz nvn. *sauber* pretežno deklinativno mrtva, saj je domača tvorjenka *žávbrn* znana le v obir. kor. (Karničar, o. c, 338). Germ. **sübar*, prim. tudi stagl. *sýfre* »brezhiben, brez napake«, se poskuša izvajati iz srlat. **suber*, besedotvorne variante k lat. *sōbrius* »tremen, pameten, razumen« (Kluge²², 619). Glej tudi *zavrta* in *žávber*. M. F.

žávka I (f.) »stara svinja« (roč.; Šašel, RNB, 153), *žavka* »svinja« (Rute; Košir, Rutarška špraha, 68). V 18. st. *shauka* »Sau, fvinja, fvinja« (Gutsmann).

V sln. s suf. **-zka* prestrukturirano iz **žav*, kar je bilo izposojeno iz srvn. bav. avstr. refleksa za nvn. *Sau* »svinja«, stvn., ags. *sū* »isto«, stnord. *sýr*, sorodnega z lat. *sūs* »svinja«, gr. *ὄς*, av. *hū* »merjasec« etc. in tudi s sln. *svinja* ← psl. **svinī*. Glej tudi *zevelj* in sin. *svinja*. M. F.

žávka II (f.) »krastača« v bovškem *žá:uka* (Ivančič, DSBG, 72).

Osamljeno. Zaradi sln. dial. *gádnica* »krota« (Rakitovec), »krastača« (Prešnica; oboje SLA) iz adj. *gáden*, f. *-dna* »ostuden, ogaben« morda metafora k sln. dial. *žáv-*

ka »svinja«, čeprav je tudi možno, da je to fonetično nastalo iz sln. dem. *žábka* (< *žábška) → *žápka → žávka z disimilacijo po zapori -pk- > -vk-. Glej dalje *žávka* I. M. F.

žavžar (m.), g. -ja »šušmar« (Pleteršnik II, 955, po Levstiku); sem rož. kor. *žávžěj* (m.), g. -a »počasen, v razvoju zaostal moški, slabotnež« (Šašel, RNB, 153) in tolm. *žávžkati*, -am »godrnjati, gnati se, pričkati se« (Kenda, rkp., 189).

Izhodišče besedne družine je sln. v. *žavžati, kar je do sinonimnega *žužati (ob *žúgati) lahko sln. ekspressivno diftongizirana varianta tipa *gávzniti* »umreti« (vulgarno) ob *gúzniti* »isto« (Bezljaj, ZJS, 443). Šušmar je s tem poimenovanjem verjetno označen kot tisti, ki veliko govori, godrnja. Glej tudi *žužnjáti* in *žúgati* I. M. F.

žbica (f.) »klinček«, npr. v *nágeljnova žbica*, pri Cigaretu, Wb., 642, *nágelnova žbica* »Gewürznelke« s sin. *žebinec* (od tod *žebinčnik* »Gewürznelkenbaum«), *klinci*, toda pri Janežiču *klinčeva žbica* (citirano po Pleteršniku); *žebice* (f. pl.) »klinčki« (Lašče) po Erjavcu iz Potopne torbe navaja Pleteršnik II, 955, kjer leksema ni bilo moč najti. V dialektih je *žbica* pretežno znano v pomenu »čevljarški žebelj« (Škofic, Riječ 9/2, 2003, 51 s.). V 18. st. *žhébiza* »claviculus« (Pohlin), *shebiza* »Nägelin« poleg *shebliza* »isto« (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *žbica* »palčka, trska« in »radius« (Vuk), tudi *žbičje* (n.) »trske«, *žbičje* »isto«, *žbica* »košček šibe« (Vrgada), »igla« (Novi, Susak), »virgula« (Istra; Jurišič, Rječnik, 242), *žbica* »lesena prečka« (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 206), v Orlecu na Cresu *žbica* »majhen košček lesa« (Houtzagers, ČD, 399), po Tentorju, JA XXX, 1909, 204, na Cresu tudi *žbica* »Rute«, na Susku *žbica* »velika igla za pletenje« (Hamm-Hraste-Guberina, HDZb I, 1956, 184). To dopušča izvajanje iz dem. *stbīca k psl. *stbā* (f.), kar je enako lot. *stiba* »palica, šiba« in sorodno s sti. *stibhi* »Rispe, Buschel« ob polnostopenjskem lit. *stiebas* »kol« (Fraenkel, 903; Pokorny, 1013). Iz iste predloge Štrekelj, JA XXVI, 432, 428, izvaja tudi sln. *špica* »napera, kolček« ter misli na disimilacijo po zvenu tipa sln. dial. *strav »zdrav«* < *sđdorvž.

V sln. se je *žbica* < *stbīca pomešalo z reduciranim refleksom slov. *žerbīca »majhen klin«, prim. zgornje *žebica*. Pojav potrjuje rez. supletivna paradigma *žbiče* »cloves« (nom. pl.) ob *žribiče* (akz. pl.; Steenwijk, SDR, 336), kar je zaradi *č* gotovo iz dem. *stbīt'b in *žerbī't'b k *žerbž »majhen kos lesa, trska, klin ipd.«. Zaradi drugega slov. gradiva, ki jasno kaže na obstoj subst. *stbīca, se zdi manj verjetna domneva, izražena s v. *žrebīčnica*, da v sln. ta slov. substantiv ni bil podedovan in da je sln. refleks *žbica* pravzaprav reduciran iz sln. *žerbīca < *žerbīca. Glej tudi *špica* I in *žrebīčnica*. M. F.

žbogar (m.), g. -ja »svak«, *žbogarica* (f.) »svakinja« (rez.; Steenwijk, SDR, 336). Sem morda cgn. *Žbogar* z varianto *Zbogar*, zaradi katere je cgn. deloma lahko tudi iz *jz-bogar'b »pridanič« ← *jz-bogati se »izpriditi se«, prim. naslov romana o slovenskih rokovnjačih *Jean Sbogar* Charlesa Nodiera iz l. 1818 (Bezljaj, ZJS, 684).

Okoli l. 1200, ko se srvn. *u* v bav. še ni bilabializiral v w, srvn. a pa je v bav. že prešel v q (Striedter-Temps, DLS, 72) kot sln. *žbogar izposojeno iz srvn. bav. refleksa za srvn. *swáger* »svak«, nvn. *Schwager*. Dalje glej *švager*. M. F.

žbrénelj (m.), g. -klja »kembelj« (bkr.), tudi *žbríngelj*, -glja »isto« (Staro sedlo; Erjavec, LMS 1882–83, 271).

Nedvomno s sekundarnim ž- iz nomena instrumenti *brénelj* »kembelj«, potrjenega pri Zalokarju, od *brénkati*. Vzglasni ž- je verjetno po sin. *žvénelj* (manj verjetno je imitativen kot v kor. obir. *žnérhāt* »nergati« (navaja Karničar, Obir, 272)), v varianti *žbríngelj* je -g- po asimilaciji iz -b- – -k- > -b- – -g-, podkrepljeni z imitativnostjo. Dvomljivo Erjavec, l. c., ki sicer z rezervo misli na izposojeno iz n. *Springer* »železen drog« ali na prenašanje sln. *žvénelj* < srvn. *swenkel*, *swengel*. Dalje glej *brénkati*. M. S.

žbril (f.), g. -i »krompirjeva cima« (bkr.; Šašel, Biserice I, 323).

Morda po podobnosti cvetov na krompirjeve cime preneseno iz fit. za *Solanum dulcamara*, prim. hrv. *žbrilja* »*Solanum dulcamara*« (Šulek, Im. bilja, 60). Dalje nejasno. M. F.

žbrínca (f.) »vrsta košare iz debelih vrbovih šib za nošnjo sena, listja ipd.« (gorišč.; Štrekelj, Görz., 432).

Izposojeno iz furl. *sbrinzie* »vrsta okrogle košare iz široko prepletenega šibja, ki se uporablja za shranjevanje sena ali trave kot piče vprežni živini med potjo« (Štrekelj, JA XII, 454 s.; Pirona, VF, 946; Mende, RLS, 49 s.; Bezljaj, Eseji, 97; Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 126), srlat. *brincia* »koš za prenašanje hrane«, kar je tako kot srlat. *brenta* (glej *brénta*), dem. *brentellum (> furl. *brentièl*), in rom. *brenca (glej *brénka*, *bréncelj*) verjetno predromanskega, ali mediteranskega (Battisti-Alessio, 595) ali alpskega izvora (Skok I, 207). M. F.

ždėti, -im (v. impf.) »tiho, mirno sam zase sedeti, čepeti ali ležati, immotum iacere, subsidere« in »čakati, prežati, životariti«, tudi *žedėti*, -im »isto« (dol., notr.), pf. o-, ob-, pre-, za-ž., iter., sekundarni impf. (-)žédévati. Besedna družina je evidentirana šele v 19. st., zlasti pri avtorjih iz osrednjih in zah. dial.

Prim. stcsl. *ždati*, *žido* in *ždo* »cunctari, expectare«, *židati* »expectare«, r. *ždát*, *žděš* »čakati, pričakovati«, pf. *oždát*, sekundarni impf. *ožidát*, -áju, ukr. *ždaty*, *ždēs*, br. *ždác*, *ždžēs*, p. dial. *ždac*, stč. *ždāti*, *ždu* »čakati«, č. *ždát* »čakati, hrepeneti, želeli si«. Psl. *žbdāti, *židešb in *žbděšb, iter. *židāti, -áješb »čakati«, sln. kaže na *žbdėti, *žbděšb, kar ni nujno staro, saj je lahko analogno po esivih tipa *sedėti*, -im. Prim. dalje lit. *geišti*, *geidžiū* »želeli, hrepeneti«, intenz. *geidauti*, lot. *gaidūt* »čakati, pričakovati«, *gaūdības* »nosečnost, pričakovanje poroda«, stprus. *geide*, *geīdi* »oni čakajo«, *geide* »on čaka«, stvn. *gīt* »pohlep, skopost«, srvn. *gī(esen)* »biti pohlepen«, *gīze*, nvn. *Geiz* »skopost«, ags. *gitsian* »hrepeneti«, stir. *gell*, *gill* »obljubiti, jamčiti«, ir. *gell* »jamstvo, kavcija« < *ghistlo-, stir. *giall*, kimr. *gwystl*, storn. *guistel* »talec«, bret. *goestl* »jamstvo«, gal. atpn. *Congeistlus* (= kimr. *cyngwystl* »obveznost«), ags. *gīsel*, stnord. *gisl*, stvn. *gīsal*, nvn. *Geisel* »talec«, vse iz ide. baze *ghejdh- »hrepeneti, hlepjeti«, ki je sorodna z *ghejgh- v sti. *jéhamana*- »zehajoč«, got. *faihu-geigan* »hlepjeti, želeli si«, *ga-geigan* »pridobiti si«, lit. *giēžti*, *pagiēžti* »hlepjeti po maščevanju«, *giēžiūos* »močno želeli« (Miklošič, 62; Trautmann, BSW, 82; Vasmer I, 413; Machek², 723; Fraenkel, 144; Pokorny, 426 s.). M. S.

žē (adv.) »schon«, tudi žē »isto« (SSKJ V, 980); črnopr. žē (Tominec, 251). To je iz stavčnofonetične variante *uže (Rigler, Jnotr. gov., 164), ki je pred delovanjem rotacizma nastala iz *uže (Ramovš, Hgr. II, 145); starejše užē, užē, zanikano nikoli uže »nikoli več« in vžē; rez. wžē/wžē (Steenwijk, SDR, 332). Tudi urē »že« (notr., Ribnica), vrē »isto« (Ribnica, bkr., pkm., Podgorje v Istri), jnotr. ure, pod naglasom urīe (Rigler, Jnotr. gov., 157), vre, vrje (Sv. Anton; Jakomin, NS, 145). V 16. st. vshe »wolan, agē; nu, bojle« (Megiser), l. 1607 vurē »hormai« (Alasia), l. 1694 iur »že« (Sveti evangeliumi; citirano po Miklošiču pri Pleteršniku I, 374), v 18. st. shē »schon, jam« (Pohlin), she, shie, shi »schon« (Gutsmann).

Prim. stsl. uže »že« (v Supr. tudi »še«), juže »isto« in u, ju, ne u »še ne«, ne ju »isto«, hrv. jūr (Zumberak, Vodice), vrē (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 415), čak. jüre (15.–18. st.), jūr, jūr »komaj, pravkar; že« (Dračevica na Braču), blg. už »menda, baje«, r. užē, už »že«, dial. užō »potem, kasneje«, ukr. užē, vžē, br. užō, p. juž, stp. »sedaj, takoj«, nie juž »še ne«, č. už »že«, juž »isto«, již, slš. už, gl. juž, hižo, dl. južo, juž, plb. jauz. Variantno vzglasje *ju- : *u- arealno ni prekrivno s protetičnim j-npr. v psl. *jūtro : *jūtro. Psl. *jū-že (> sln. jur)/*jūže poleg *užē/*uže (> sln. dial. urē). Psl. *jūže je z ojačevalno členico *že < ide. *ge (> gr. γε) podaljšani psl. *ju, kar je tako kot lit. jau »že, pravkar«, tudi jau-gi »resnično«, tās jau »prav ta«, lot. jau »že«, stprus. iau »nekoč, nekđaj« ob ničtostopenjskem got. ju »že; sedaj«, stvn. ju »že« (Berneker, 457; Trautmann, BSW, 106; Vasmer² IV, 151) z lokativnim -u podaljšani demonstr. pron. *jo-. Toda psl. *uže ni stavčnofonetično nastalo iz *juže, kot je domneval Meillet, MSL IX, 52, ampak tako kot stvn. ouch »tudi«, stvn. ouh »toda«, got. auk »nato, ampak, tudi«, gr. αὐ-γε »ponovno« reflektira sinonimno varianto *áu-ge z isto ojačevalno členico kot *ju-že iz prvotnega ide. adv. *au, prim. gr. αὐ »zopet, vnovič; tudi; potem, nato« (Meillet, MSL IX, 49 ss., brez germ.-slov. paralele). Sprejema Vasmer², l. c., ki opozarja na str. u-bo »tudi« in r. dial. užā »proč«. Balto-slov. *jāu in got. ju ter het. *eui v zanikanem naui »še ne« izvaja Eichner, MSS XXXI, 84, op. 5; isti, XXIX, 40, op. 33, iz lok. sg. *H2jēu(i) ide. substantiva *H2ōju (nom.-akz. sg. n.) »življenjska moč, življenjsko obdobje«. Glej tudi jur in tū. M. F.

žebati, -am (v. impf.) »nagajati, kljubovati, norčevati se« (Vodnik), pri Jarniku, Versuch, 116: shebati, pf. shebniti »kratzen«.

Verjetno e-jevska prevojnja stopnja h gabati; pomenko se ujema z lit. gablioti »nagajati, kljubovati«, gablys »kdor nagaja, kljubuje«. Do pomena »strgati, praskati« morda preko »zgrabiti, poškodovati, potipati« kakor p. gabač, gabač in br. habac, habnuc. Z e-jevske stopnje je lit. gebēti »biti navajen, sposoben«, gebēsina »industrija« ipd. (o tem Fraenkel, 126).

žebelj (m.), g. -bljā »clavus«, dem. žebljīč, žebljīček, žebljica; izv. žebljār, -ja »Nagelschmied«; star. in dial. žreběl, -bljā, žreběl, -blja, žreběl, -bla, dem. žreběljīč, žreběljīček, žreběljica, izv. žreběljār; žrebělčar > žbīčar »Schuhnagelschmied; semkaj žebnik »sveder za vrtnje lukenj za žeblje, Nagelbohrer« (gor.); v 16. st. fhreběl »clavus« (Megiser), pl. shibli, shibli (Skalar; Ramovš, Hgr. II, 72), v 17. st. shebel, g. shibla (Janez Svetokriški),

v 18. st. fhibel, shebel »clavus« (Kastelec-Vorenc), fhēbl »clavus«, fhēbiza, shebliz »claviculus« (Pohlin).

Prim. hrv. čak. ždrīb, -ībā »veha in zamašek na dnu soda, odprtina ali zamašek na dnu čolna« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1404), na Susku ždrip, -ībā »zamašek (za steklenico ali sod)« (Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 74, 185), r. žéreběj »okrušek, odrezek, drobtina«, č. hřeb, hřebik »žebelj«. Psl. *žerbě, *žerbjō z domnevnim prvotnim pomenom »trska, cvek, odrezan košček lesa« je sorodno (razlika je bila verjetno v akcentu) s psl. *žərbě, kar se je v večini slov. jezikov pomenko specializiralo v »žreb« (Machek², 187). Iz fonetičnih razlogov ni možno domnevati, da bi bila sln. in č. beseda izposojeni iz stvn. grebil »količek, cvek« (tako Miklošič, 412), saj v tem primeru ne bi pričakovali palatalizacije, poleg tega bi v primeru izposoje v sln. pričakovali deklinacijo tipa mánđelj, -na. Glej tudi žrebčnica in dalje žrēb. M. S.

žebřati, -ām (v. impf.) »moliti, orare« (kor., štaj.), dial. obir. žābrat, žābrā:m in žābē:rjem (Karničar, Obir, 269), zilj. žābrat (Zdovc, Mundart, 113); izv. žēbrōn, f. žēbrōnka »klepetulja«; v 16. st. shebrati »anruffen, umb hülf schreien, oro« (Megiser), shebrati »bitten, beten« (Dalmatin, Register), 3. pl. shebraio (Trubar; navaja Rigler, Začetki, 11), shībranie (Krelj; navaja Rigler, o. c., 119), skuři tu brane inu shabrane tih Mafsh (Trubar), v 18. st. shebrati, shebram, sheberjem »bethen« (Gutsmann), v 19. st. shebrāti, -ām in shēberjem »bethen« (Murko). Sln. gradivo dopušča rekonstrukcijo z etimološkim b ali e. Obir. akcentuirani ā je sicer običajno refleks polglasnika, vendar je v primeru žābrat lahko nastal iz e ali a pod sekundarnim akcentom, prim. iz e obir. nāhat »nehati«, iz ē obir. mās »meso« in iz a obir. qādet »kaditi«.

Prim. br. žabrāk »berač«, žabravāt »beračiti«, p. žeb-rac »beračiti, prosjačiti«, č. žebřati »beračiti, moledovati, prosjačiti«, stč. žebřaci »beraški«, slš. žobrat', gl. žebřic, dl. žebřiš, dial. žeboris »beračiti, moledovati, prosjačiti«. Sbh. dial. džēbrāk »berač« (Vojvodina) je prevzeto iz vojvodinske slš. (Skok I, 471). Lit. žēbrōkas »berač« in žēbravōti »beračiti« je prevzeto iz p. ali br. Miklošič, 406, pušča nepojasneno. Brückner, 663, domneva izposojijo iz star. n. Šefer »berač (ki se dela bolnega ali pohabljenega)«, kar sprejme Schuster-Šewc, HEWb., 1784. N. Šefer je kot seffer »potepuh, berač« prvič izpričano šele v 18. st. (Grimm, Wb. X/1, 81), zato ni izključeno, da je to izposojeno iz zah. slov. Machek², 724, domneva domače poreklo in misli na zvezo s č. škemrat »moledovati, prosjačiti«, stč. škebrati. Možno je rekonstruirati *z'bbřātī, denom. od *z'bbřez »govorjenje, prošnja, moledovanje«, kar utegne biti v prevojnem razmerju z *z'uborē. Za etimološki b v korenu govori tudi po anticipaciji r nastalo *žrbřātī. Dalje glej žubōr. M. S.

žefa (f.) »milo«, izpričano le v 18. st. pri Gutsmannu: shefa »Seife, fopun«, shefati, poshefati, oshefati »seifen, fopunati«, shefar »Seifenlied, fopunar«, shefna krog-liza »Seifenkugel« itd., kar je v odnosu do sln. splošno pog. in dial. žājfa »isto« prej, tj. med l. 800–1000 izposojeno iz stvn. seif(f)a »milo«, stvn. seife »isto«, nvn. Seife (Striedter-Temps, DLS, 248). Dalje glej žājfa. M. F.

žēga I (f.) »žgoča sončna pripeka, požig, smod« (štaj.). Prim. csl. žega, žegō »ardor«, sbh. žēga »pripeka, vročina«, žēgati »žgati, bosti«, mak. žēga »pripeka, vročina«, žēga »zbadati«, blg. žēga »pripeka, vročina«, r. dial. žēga,

žoga »prepir, direndaj«, *žegaty* »kaditi tobak«, br. *žegacy* »močno svetiti, žareti«, č. *žeh* »žar«, Slov. *žega in *žegs, v. *žegati k *žet'í, *žegq »žgati« (ESBM III, 269). Podrobnosti so manj jasne. Lot. *dēga* »pogorišče« je verjetno paralelna tvorba. Možnost za razvoj novega akuta je morda treba iskati v v. *žegati, na katerega je lahko vplival tip iter. *lētaješb > sbh. *ljetām*, prim. tako v primeru *pēka*. Dalje glej *žgati*, *žehk*. M. S.

žega II (f.) »navada«, samo v 18. st. pri Gutsmanu: *shega* »Schwang, f'hegvanje, navada, navadnoft, ushanza«.

Ker je pri Gutsmanu večkrat zabeleženo *shega* »Gebrauch; Gewohnheit; Sitte« [*šega*], kar je splošno-slovensko, je možno, da gre ali za pisno napako ali za kor. pojav ozvočenja, ki je pri istem avtorju znan tudi pri *sraiza* [zrajca], *srajzhiza* [zrajčica] za prvotno *srajca* oz. *srajčica* in *shliedni olei* »letze Oelung« [*šliedni oel*] ob *pofliedni olei* »isto« [*posliedni oel*]. Ker pa je z vzglasnim ž- tudi hrv. čak. *žvęg* »Gewohnheit, Angewohnheit« (Kastav v zaledju Reke; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554), je sln. hapaks legomenon lahko delabializiran in skupaj s hrv. primerom znak, da bi bilo pri slov. *šega potrebno izhajati iz psl. *svęga oz. v. *svęgati, kar tako kot nvn. *schwigen* »vihitati, mahati«, stvn. *swingan* »isto« reflektira ide. prez. *svęng'he/o- (LIV, 555, brez slov. gradiva). Glej tudi *šęga*. M. F.

žęgec (m.), g. -*gca* »močan človek« (notr.).

Osamljeno; primerjati bi bilo mogoče csl. *žęstę* »trd«, *žęstęti* »postajati trd« poleg *žęstokę* »trd«, hrv. sb. *žęstok* »silovit, močan« (rum. *jestoc* »trd, grozen«), r. *žęstkiij* »grob, trd«. Zaradi komp. r. *žęgec* je Miklošič, 410, sklepal na isto osnovo kakot v *žgati*: dvomi Vasmer I, 421, ki primerja bav. n. *Kes* »ledenik«, stir. *gall* »kamen« < *gasla. Zaradi sln. -g- bi bilo mogoče misliti na sorodstvo z lit. *gogas* »velikan«, lot. *gāgans* »isto«, kar so dvomljivo primerjali z gr. γίγας »giganti«. Vse nejasno.

žęgen (m.), g. -*gna* »bлагослов«, tudi »bлагословljene velikonočne jedi«, v. *žęgnati*, -*am* (impf., danes tudi pf.) »bлагославljati, bлагословiti«, pf. *po-ž-*, pri Kastelec-Vorencu tudi *pershęgnati* (tj. pri-ž-) »desacrare«; iter. *žęgnavati*, -*am*, *žęgnovati*, -*ijem* (impf.) »bлагославljati«; dial. kor. obir. *žę:hnat* »segnen« (Karničar, Obir, 269), pkm. *žęgen*, -*ja*, v. *žęgnjati*, -*an* (Novak, Slovar², 182), črnovr. *žęgnj*, v. *žęgnjat* (Tominec, 251), semkaj subst. *žęgnanje* »Kirchweihe, Kirchtage«, kor. obir. *žę:hnaje* »Kirchtage, Lebzelt« (Karničar, l. c.); v 16. st. *shegnano alli bğoflavlieno* (Krelj), *shegnatj* »benedicere, dedicare, lacrare«, *shegnanie* »consecratio« (Megiser), *satorai G. Bug mu nej svojga shegna dall* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shegin*, *shegin* »benedictio«, *shegnovati* »dobru rezhi, f'hegin dajati, benedicere«, *shegnati* »consecrare, dedicare, sacrare« (Kastelec-Vorenc), *shegn* »benedictio«, *shegnanje* »Kirchtage, dedicatio templi« (Pohlin), *shegen* »Segen«, *shegnati*, *shegnuvati* »segnen« (Gutsmann).

Prevzeto iz stvn. *sęgan*, srvn. *sęgen* »znamenje križa, bğoslov« (Miklošič, Frw., 65; Striedter-Temps, DLS, 250), kar je deverb. iz stvn. *seganōn*, srvn. *sęgenen* »bлагословiti« < lat. *signare* »zaznamovati, narediti znamenje« (Kluge²², 663). Sln. *bğosloviti*, -*im* »segnen« je verjetno prevzeto iz csl. *bğosloviti*, kar je kalk po lat. *benedicere*. Domači kalk zasledimo v 18. st. pri Gutsmanu: *bğogerezhi* »segnen«, *bğogerezhenje* »Segen« < *blāgor* + *ręci*. M. S.

žęgenpanj (m.), g. -*a* »neko drevo« (Caf, Pajek), verjetno »smrdljivi brin, Juniperus sabina«, prim. *žęgnano drevce* »isto« (Freyer pri Sulku, Im. bilja, 73, 526), *žęgenspan* (Barlę, 146), *žęgenbajn*, *žęgenpajn*, *žęgengranj* (Petauer, LRB, 286) »isto«.

Prevzeto iz bav. srvn. *segenboun*, bav. n. *Se(e)genbaum*, dial. *Sęgnbam*, *Seęnbam* »Juniperus sabina«, kar je ljudskoetimološko prenarejeno po srvn. *sęgen*, nvn. *Seęen* »bğoslov«, ker so veje smrdljivega brina na cvetno nedeljo nosili v cerkev k bğoslovu. Bav. srvn. *segenboun* je prenarejeno iz *sebenboun*, *sevenboun* »Juniperus sabina«, kar je kompoz. iz izposojenke iz lat. (*herba*) *Sabina* »isto« (dobesedno »sabinska (rastlina)«) in *boun* »drevo« (Striedter-Temps, DLS, 250; Marzell, Wb. Pfln. II, 1093). M. S.

žęgljati, -*ām* (v. impf.) »šumljati, curljati, čivkati, šepetati« (Zalokar, Cigale, Janežič, bkr.), pisano tudi *žęgljati* »isto« (Zalokar).

Nejasno, ker kvantitete reduciranega korenskega vokala ni več mogoče ugotoviti. Izhajati je možno iz *žęgljati*, dem. od *žęgati »brenčati«, ali iz *žęgljati, kar je lahko dem. od žęgati < *žęgati »klicati, govoriti«, prim. drugače tvorjeno sb. dial. *žęgōrii*, *žęgōrim* »šepetati« (Kosovo; navaja Elezović I, 182), mak. dial. *žęgne* »šepniti«, r. *žęžātę* »brenčati, brneti, šumeti, žvižgati«. Bolj problematična je domneva Pleteršnika II, 955, ki primerja sicer enako tvorjeno *šęęgljati* »žvrgoleti, ščebetati«. Dalje glej *žęzek II* oz. *žęgati I*, *žęžati*. M. S.

žęhek (adj.), f. -*hka* »grenek, žaltav« (Caf, Zalokar, Vodnik, bkr.), *žęhčina* »grenčina« (Caf).

Verjetno identično s csl. *žęęksę* »urens«, kar je adj. iz v. *žęt'í, prez. *žęęq »žgati«, čeprav ni mogoče izključiti vsaj kontaminacije z besedno družino, ki je obravnavana pri *žękniti*. Dalje glej *žęgati*, *žęga I*. M. S.

žęhtar (m.), g. -*ja* »golida«, tudi *žęhtar* »isto« (dial.; SSKJ V, 982), rož. kor. *žęhtār*, -*ja* (Šašel, RNB, 153), obir. kor. *žę:htar*, -*ārja*, dem. *žę:htarč* (Karničar, Obir, 269), gor. *žę:htar*, g. -*ja* »golida« (Kropa; Škofic, Diss., 388). V 16. st. *shehtariz* »Melckkübel, mulcrale« (Megiser), v 18. st. *shehtār* »Milchkübel, Schaff« (Pohlin).

Kakor slš. dial. *žęchtār* »golida«, *žęhtār* »isto« (Káhal, Sl., 897, 904; Orlovský, Gemer., 422), zah. gemer. *žęftar* »isto« (Orlovský, l. c.) poleg *šęchtār* »isto«, *šęftār* (Káhal, o. c., 671) izposojeno iz bav. avstr. *Sechter* »prostorninska merska enota; posoda take prostornine; posoda« oz. srvn. *sęhter* »isto«, *sęster*, *sęhster*, stvn. *sehtari* (Miklošič, 407; Striedter-Temps, DLS, 250), kar je izposojeno iz lat. *sextarius* »polič; posoda, ki meri šestino kongija = 3,75 litra« k num. ord. *sextus* »šesti« (Kluge²², 663); to je prek srlat. *starium* izposojeno tudi v sln. *stār* (m.) »merik; lesena posoda«. Glej tudi *stār II*. M. F.

žęhtati I, -*ām* in *žęščem* (v. impf.) »ščęetati«, v 16. st. *shahte* (Krelj, Postila; citirano po Ramovšu, Hgr. II, 230), tudi *žęętati*, -*ām*, -*áčem* »isto« (jvzh. štaj) in *žętati*, -*ām*, *žęgáčem*, sem subst. *žęętec* (m.), g. -*tca* »šęęet«, kar je iz *žęętęčę in iz dialekta z e-jevskim refleksom polglasnika. V 16. st. *shigitati* »titillo« (Megiser) = [*žęętati*], v 18. st. *shigetati* »titillare«, *shigetanie* »titillatus« (Kastelec-Vorenc), kar je potrebno brati z vzglasnim ž- in ne š-, kot je pomotoma narejeno v obrnjeni izdaji slovarja iz leta 1997.

Besedotvorno enako je hrv. *žęktati*, -*ām* »žęčkati« (Šušnjevo; Rečnik SANU V, 278) opozarja M. Snoj, ust-

no, blizu pa hrv. kajk. *žygetōti* »ščegetati« (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 1956, 318). Izhajati je potrebno iz ekspressivnega v. *žbg-stāti s prez. *žbgstāješb → *žbgstāšb (> sln. *žehatš*) in **žbgst'eshb* (> *žagčeš > *zahčeš > sln. *žáščes*)**žbgst'eshb* (> sln. *žgáčes*) tranz. glagola *žbgāti, **žbz/gěšb* s pomenom »bosti, suvati, skeleti« < »žgati«, prim. p. *džgac*, *džgnc* »zbadati, suvati« poleg slš. dial. *žihat'* »bosti« poleg »žgati« (Kálal, Sl., 901), hrv. iter. *ižigati* »bosti«, čak. *žignut*, *žignen* (pf.) »povzročiti skelečo bolečino«, črnogor. *žegnūti*, *nēm* (v. pf.) »nenadno bolečino, udarec občutiti« (Vujičić, Rječnik, 38). Iz dem. **žbgst'ecati*, **žbgst'ěčesb* k *žbgstāti, *žbgst'eshb* je sln. štaj. *žg'ecat*, *-čam* »žgečkati« (Kraše; P. Weiss, ustno). K pomenskemu razvoju »bosti« > »ščegetati« prim. sln. dial. *šcepēti*, *-im* »peči, skeleti, šcemeti« < *ščēpēti, kar je sorodno z iter. *ščipati*, *-am*, *-pljem*. Drugače Miklošič, 306, ki povezuje s sln. *ščegetāti* in oboje izvaja iz psl. redukcijske osnove **skčk-* v stsl. *skčkšati* »titillare«. Vzglasni ž- naj bi po tej razlagi nastal po asimilaciji po zvenu v zaporedju in poenostavitvi konzonzantne skupine *šč-g-* > *ž-g-* iz *ščbgstāti po onemitvi prvega polglasnika, ki pa je v krepki poziciji, zato je iz take predloge mogoče pričakovati le sln. *ščgātāti* = *ščegetāti*. Glej tudi *žgečkāti*, *žigljāti* in dalje *žgāti*. M. F.

žehitati II, *-am* (v. impf.) »prati perilo«, subst. *žehita* (f.) »pranje perila« (pog.; SSKJ V, 982), toda pri Pleteršniku II, 955, še »v lugu namakati, pariti«; jnotr. *žlęxta* (Soze; Rigler, Jnotr. gov., 169), črnovr. *žlęxta* »pranje perila« (Tominec, 251), gor. *žę.Xta* »pranje« (Kropa; Škofic, Diss., 388), rož. *žehitāz*, *-am* »izpirati (navadno z lugom)«, *žehita* »perilo namočeno za pranje« (Šasel, RNB, 154). V 18. st. *en zheber*, ali *šhkaff ša shehtanie* »tina«, *shehtnik* »trua, ena polfoda ša vmivanje, ali ša pranie, en zheber« (Kastelec-Vorenc), *šhehta* »Laugewälch«, *šhehtam* »in der Lauge wälchen« (Pohlin), *shehtati* »fechten, fechteln«, *shehtarza* »Sechtlerin« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *žekati* »sechteln« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 374) s prehodom *-ht-* > *-kt-* kot v *žlākta* »zlahta« (Žumberak) izposojeno iz srvn. bav. avstr. *sechten* »prati, lužiti« (Pohlin, Glossarium, 84; Miklošič, Frw., 65; Striedter-Temps, DLS, 250), kar se je razvilo iz pomena »močiti« in je sorodno z nvn. *seichen* »scati«, srvn. *seichen* »isto«, stvn. *seihhen*, toda n. dial. *sechten* »vodo polivati« (Grimm, DTV 16, 168). Prvotni pomen tega n. glagola se ohranja še v sln. pog. *žehitati ga* »popivati« in črnovr. *āl mę je žlęxtāt* »to me je močil dež« (Tominec, l. c.). M. F.

žehitnica (f.) »regrat, Taraxacum officinale« (Branik; Erjavc, LMS 1879, 129, ki navaja netonemsko *žehitnica*), v Kobaridu *šitnica*, na Vrsnem *žentēnje* »isto«, po Ramovšu, Hgr. II, 102, z rinezmom < *žatenje.

Erjavc, l. c., ki ne pozna navedenih variant, misli na *žehitēti* »izžarevati vročino, dišati«, kar pomensko ne ustreza. Izhajati je treba iz *žēltēbnica oz. **žēltēn'e*, iz česar je z drugim refleksom psl. neakcentuiranega *-bl-* še nelocirano *želtelnica* poleg *želtena* »Taraxacum officinale« (navaja Petauer, LRB, 570), tvorbe iz *žēltēti »rume-neti« > bkr. *žoltēti*. Iz osnove **žēltēn-* je poleg sln. *žentēnje* še csl. *žlštēnica* »Crocus, Cichorium silvestre«, hrv. *žutjenica*, dial. *želtenica*, *žučenica*, *žučanica*, čak. *žutnica* (Smokvica), *žutēnica* (Vrgada) »Cichorium«, pri Šulku tudi *žutenica* »Taraxacum officinale«, istr. *žoltēnica* »Taraxacum officinale« (Erjavc, LMS 1879, 129,

navaja za Sovinjak). Pristop sln. *-h-* v *žehitnica* ni jasen, morda po disim. iz *žaltēlnica. Tudi varianta *žentēnje* je mogoče razložiti po disim. iz *žaltēnje > sln. nelocirano *žoltenje* »Taraxacum officinale« (navaja Petauer, l. c.), medtem ko je *šitnica* po moderni vokalni redukciji iz *žutelnica s pričakovanim refleksom kot v pl. *jāpka* < *ābtska. Dalje glej *žōit*. M. S.

žehitēti, *-im* (v. impf.) »izžarevati vročino, tleti« in »izhlapevati (zaradi vročine), dišati«.

Denom. iz *žbgstēš »vročina, žgalina« (> sln. *žēht* z analognim g. *žēhta* »vinski hlapi iz soda« (Cigale)), prim. tudi sbh. *žaktiti se* »rdeti v obraz« (Lika; navaja Rečnik SANU V, 278). Dalje glej *žgāti*. M. S.

žēja (f.) »sitis«, pkm. tudi *žēj* (m.) »isto«, adj. *žējen*, *-jna*, vzh. štaj. *žēden*, *-dna* »sitiens«; *žējav*, *-a* »dursteregend«, subst. *žējavec*, *-vca* »žejen človek«, v. *žējati*, *-am* (impf.) »dürsten«, pf. *iz-*, *od-*, *o-*, *u-*, *za-ž-*; dial. pkm. *žēja* (Novak, Slovar², 182), prieš. *žēja* (Greenberg, S/SLS II, 174), kor. *žá:ja* (Kneža; Logar, DJZ, 298), obir. *žé:ja*, *žá:ja*, adj. *žé:jān*, *-jna*, *žá:jān*, *-jna* (Karničar, Obir, 269), gor. *žēja*, črnovr. *žējē* (Tominec, 251), jnotr. *žēja* (Rigler, Jnotr. gov., 42), *žaja* (Križ pri Trstu; Logar, o. c., 262); v Briž. spom. *šegna naboiachu* »sitiienti potum dabant« (II, 45 s.), v 16. st. *sheja*, *sheini*, *sheni* (Trubar; Rigler, Začetki, 28), *sheja* »fitis«, *shein* »fitibundus« (Megiser), v 17. st. *sheia* (Janez Svetokriški), v 18. st. *sheja* »sitis«, *shejen* »sitibundus« (Kastelec-Vorenc), *sheja* »sitis«, *shejn* »sitibundus«, *sheja me* »siti« (Pohlin), *sheja* »Durst«, *shein* »dürstig« (Gutsmann); tpn. *žejno* pri Čatežu, l. 1354 *zem Durst*, označuje kraj, ki trpi zaradi pomanjkanja vode (Bezljaj, SVI II, 347).

Prim. stsl. *žęžda* »sitis«, *žęžbnę* »sitiens«, sbh. *žęda*, *žęda*, *žęd*, adj. *žędan*, mak. *žed*, adj. *žeden*, blg. *žęžda*, adj. *žęden*, str. *žęža* (r. *žęžda* < csl.), adj. *žędnyj*, ned. obl. *žęden*, *žędná*, *žędno*, ukr. *žęgá* (disimilirano iz *žęžá), adj. *žędnyj*, br. adj. *žędžen*, *-dná*, p. *žęzda*, stp. akz. *-q*, adj. *žędny*, stč. *žięze* (č. *žięzē* < **žęž'nb*) »žeja«, adj. *žędnyj*, gl. *žędny*, dl. *žędny* »željan, poželjiv«. Psl. **žęd'ā*, akz. **žęd'q* < **g'hendhijā* (adj. *žęžbnę < **g'hendhino-*) je abstraktum iz glagola *žędēti > stsl. *žędēti*, *žęždq* »cupere« z nazalom po prez., prim. dalje lit. *pasī-gęstī*, *-gendū* »spominjati se, pogrešati, hrepneti«, poltematski prez. tudi v lit. *gędēti*, *gęžūū* »žalovati«, iz ide. baze **g'hedh-* »prostiti, želeti«, znane še v mlav. *jaidūemi* »prosim«, gr. ἑσσεσθαι αἰτεῖν, ἰκετεύειν (Hesych.), πόθος, ποθή »želja, poželenje«, stit. *-guid*, *-guidet* »prostiti«, got. *bidjan*, stvn. *bitten* »prostiti« (če **g'h-* > germ. **b-*; Seebold, KZ LXXXI, 104 ss.), prim. z dolgim balt. *ā* še lit. *gōdas* »pohlep, poželenje«, *godūs* »pohlepen« (Miklošič, 409; Vasmer I, 409; Pokorny, 488; Fraenkel, 149 s.; LIV, 194). M. S.

žekno (n.), g. *-a* »žrelo pri peči, apnenici, opekarni; žrelo pri panju; jama za pepel; lina za zračenje v oknu«, tudi *žeknō*, *-ā* »odprtina pred kuriščem kmečke peči« (SSKJ V, 983) in *žéklo*, *žuknō*, *žvoknō*, *žvókno*, *žéltno*, *žóvtno*, *žovkno*.

Prim. hrv. *žvókno* (n.) »podicis fissura«, *žvrkno* »idem« (Vuk), slš. *žúkno* »vdolbina«; verjetno spada sem tudi r. dial. *žúćina* »votlina, vdolbina, raza v lesu«. Iz množice oblik ni mogoče rekonstruirati psl. izhodne oblike; r. *žúćina* vezeta Gorjaev, 112, in Vasmer I, 434, z lat. *fovea* »jama«, gr. χεῖρ, χεῖρα »luknja, votlina« (< **g'heuejā*; Pokorny, 451); enako misli pri sln. besedah

na srvn. *swalch, swalc* »Schlund« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1333), bav. n. *Schwalg, Schwalh* »Öffnung des Schmelzofens, Schlund« Schmeller, BWb. II, 632, z izhodno obliko *žvolkno.

žēl (f.), g. žēli »messis«, pri Murku I, 650: *shēl*, g. *shēli* poleg *shēli*.

Osamljeno. Gotovo iz *žēlb (f.), nomina actionis k psl. ptc. pret. akt. *žēlō k *žēti »metere« (Kurkina, DS, 139). Z enakim suf. je verjetno br. mtpn. *Sāžalki* (pl.) »senožit« (Mtpn. Belarus., 216) ← *sō-žēlōks. Sln. nomen agentis *žēlka* »žanjica« (Kras; Erjavec, LMS 1879, 215) tako kot r. *žālbja* »isto« (Dař, Slovar² I, 528) in ukr. *žālja* (Grinčenko, Sl. I, 474) kažejo na psl. denominativni nomen agentis *žēli, g. *žēlbje tipa sti. *rathf-* »voznik« ← *rātha- »voz« oz. psl. *sōdī »sodnik« ← *sōds »sodba«, ki je bil lahko tvorjen prav iz nomina actionis *žēlb »messis«. Dalje glej žēti I. M. F.

žēlār (m.), g. -ja »gostač, osebenjek, kočar, bajtar«, f. *žēlarica, žēlārka*; adj. *žēlārski*, abstr. *žēlārja* tudi »pol hube«, *žēlārstvo* (vzh. štaj.). Pleteršnik navaja po Cafu in Valjavcu kot pkm. *žalār* in po Hablediču tudi kajk. *želār* »želar«.

Prevzeto iz srvn. *seller < *seld(e)ner* »kočar, najemnik, dninar«, kar je izpeljano iz srvn. *selde, selide* (nvn. *Selde* »koča«, prim. iz tega nvn. *Seldner*, avstr. *Sölnner, Söller* »kočar, bajtar«, sln. cgn. *Solner* (Štrekelj, JA XIV, 554, XXVIII, 538; Striedter-Temps, DLS, 250). Iz istega vira je tudi hrv. *želer, želir, željar, žiljer* »kmet z malo ali nič zemlje, bajtar« (Mažuranić, Prinosi II, 1704; Skok III, 676). Sin. *osebēnik* »gostač, bajtar« (v 16. st. pri Dalmatinu tudi »tujec, priseljenc, romar«), *osebēnjak, osebēnjek, osebēnjkar, osebēnjek* ipd. »gostač, bajtar« je gotovo prek adj. *osebens > hrv. *osoben* »poseben« iz adv. *osebe* > sln. *osēbe* »posebej, zase«, prim. drugačen semantični razvoj v hrv. *osobēnjak* »posebnež«. Sln. *osebēnik* je torej »tisti, ki živi sam ob sebi« (Ramovš, Zbrano delo II, 437 s.). Pisava vsobēnjek in domneva, po kateri naj bi bila beseda tvorjena iz prepoziciionalne zveze v *sobi* (tako Dolenc, ČZN XXIII, 164 ss., XXIV, 90 ss.), ni upravičena, ker je *soba* knjižna izposojenka iz sbh. *sōba* šele v 19. stol. (iz akcentskih razlogov ni mogoče misliti, da bi bila beseda ljudska že v 16. st.) in ker bi iz take zveze bili mogoči le tvorbi **vsobnik, **vsobnjak (argumete navaja Ramovš, l. c.). M. S.

žēlčēn -čna »željan, poželjiv; cupidus« (Miklošič, Kranjska Gora), »zaželjen« (Caf, Gutschmann), »vzbujajoč tek, appetitlich« (Kranjska Gora), »zanimiv« (vzh. štaj.), »redek« (Zalokar), v 18. st. *sheuzhen* »seltsam« (Gutschmann); abstr. *žēlčnost, -i* »želja, poželenje« (Janežič); tudi *žēljčēn, -čna* »želčen« (Cigale, Janežič), tako tudi SSKJ: *žēljčēn, -čna* »željen, radoveden, poželjiv«; tudi *vžēlčēn* »redek«, v 18. st. *osheuzhen* »rar, seltsam« (Gutschmann); Murko zapiše *shelizhen* »begierlich, neugierig«, tj. *žēlčēn* »željan, poželjiv, radoveden«, Pleteršnik navaja po Jarniku in Miklošiču adj. *žēlik* »isto« (Jarnik, Versuch, 118: *shelik* »verlangend, begierig«, Miklošič, 407: *želik* »lüstern«) kot indekl. in se sprašuje, če ne bi bila boljša standardizacija *želek*.

Miklošič, 407, postavi v besedno družino *žēlėti*. Tvorbeno manj jasno. Če je adj. *žēlik*, ki ga v današnjih dial. ni zaslediti, samo zapis za *žēlak* (kar bi bila deverb. tvorba tipa *gibek, drzek*), je Murkovo *žēlčēn* hiperkorektno. Variante z *l'* so forme faciliior, ker so razlojžljive

z vplivom subst. *žēlja*. Depalatalizacija *l' > t* zaradi anticipacije artikulacijskih elementov sledečega č, prim. tako pred š v **pribol' bšbks* > v Ribnici *prbōušak*, v Borovnici *prbōušak* (o tem Ramovš, Hgr. II, 52), se zdi manj verjetna. Zato *žēlčēn* ni tvorba iz glagola, ki bi ustrezal hrv. *željkati* »želeti«, temveč bodisi tvorba iz adj. *želek* (prim. *žārčen* ← *žārek*) bodisi iz subst. *želek, ki se ohranja v kompoz. *požēlek, -lka* »želja, poželenje«, *zažēlek, -lka* »želja«. Dalje glej *žēlėti*. M. S.

žēlėti, -īm (v. impf.) »desiderare, appetere, cupere, optare«, Pleteršnik navaja kot kajk. in primor. tudi prez. *žēlēm* (nadiško *žēlējon, žēlējš* (Ramovš, Kr. zg., 127)) in od tod po kontrakciji pkm. *žēlēm*, v Beltincih *žēlėti, žēlēin* (Novak, Slovar², 182); pf. *po-, pri-, za-ž-*, sekundarni impf. *-žēlēvati, -am, iter. želovāti, -ūjem* »hrepneti« (Trubar, Krelj); subst. *žēlja* »desiderium«, pkm. *žēla, g. žēlé, tudi žēlje* (n.) »isto« (Jarnik, Murko), *požēlek, -lka* »Begierde«, *zažēlek, -lka* »želja«; adj. *žēl(j)en, -l(j)na, žēljān, -ljnā* »cupidis, avidus« in »erwünscht« (v tem pomenu danes *zaželēn, poželjiv, -lva* »lüstern«, *poželjen, -ljna* »isto« in »želji ustrezen«; v 16. st. *shelēti* »cupere, defiderare«, *shelia* »delectatio, lufht«, *shelie* »defiderium, cupiditas, libido«, *sheln, shaliu* »lalcivus, libidifus« (Megiser), *shelēit* (Jurčić), 3. pl. *shelio*, subst. instr. pl. *shelami* (Trubar), lok. pl. *sheliah* (Krelj), akz. sg. *shelō* (Dalmatin), v 17. st. *zelū* »defiderare«, *zelia* »uolontā, voglia«, *zela* »appetito, voglia« (Alasia), *sheleti, shelim*, subst. *shela* (f.) poleg *se prezej v' nafhem ferzi uname shelje; od veliziga shelja* (Janez Svetokriški), kar kaže na n. *želje*, v 18. st. *shelēti* »appetere, cupere, optare«, *pošheleti, fāshelēti* »concupere, desiderare«, *shela, shela* »appetitus ad cibum, aspiratio, cupido, desiderium, voluptas«, *shelān* »avidus, cupidus« (Kastelec-Vorenc), *shelim, shelēti* »cupere, defiderare«, *shēle, -ā* (f. pl.) »defiderium«, *shelufhēj* »Eblust, appetitus« (Pohlin), *shelim* »verlange«, *shela* »Begierde« (Gutschmann).

Prim. stosl. *žēlėti, -ējō* »cupere«, *želja* »moeror, plancus, luctus«, sbh. *žēljēti, -īm, žēlja*, akz. *žēlju*, mak. *požēli* »zaželeti«, *želba* »želja«, blg. *žēlāja* »želeti«, r. *žēlāts, -āju*, ukr. *žēlāty, -āju*, stč. *žēlēti, -ēji, č. žēleti* »obžalovati«, slš. *žēliet', -iem* »isto«. Sln., sbh. in mak. prez. *žēlēs je analogen po razmerju **bolēti, -lš* in denom. **živēti, -lš*. Varianta *žēlāti je domnevno sekundarna (Vasmer I, 414). Psl. **žēlėti, -ējēs* je esiv s sufiksom **-ēH(-H)je-* (prvi sufiks je fientivni, drugi esivni) iz ide. baze **g^helH-* »bosti, zbadati; bolečina, muka, smrt«, prim. z ničto stopnjo v sufiksu lit. *gēlti, gēlia* »bosti, boleti« < **g^helH-Hjē(nti)*, *gēlā* »močna bolečina«, *gālas* »konec, smrt«, lot. *dzelī, dzēlī, dzēlu, dzēlu* »bosti, boleti«, *gals* »konica, konec, pokrajina«, stprus. *gallintwei* »umoriti«, *gallan* (akz.) »smrt«, *gulsennin* (akz.) »bolečina«, arm. *kelem* »mučiti«, srkimr. *vel* »tolči«, ags. *cwelan* »trpeti, umreti«, stvn. *quelan* »trpeti«, stnord. *kvelia* »mučiti«, gr. *δελιθες* »ose« (Hesych.), *βελόνη* »konica, igla«, stir. *at-bail* »umreti«, korn. *bal* »kuga«, kimr. *aballu* »umreti« (Zubatý, Stud. a čl. 1/2, 129; Trautmann, 83; Pokorný, 470 s.; LIV, 185). Manj verjetno je treba primerjati gr. *ἐσέλω* »želeti« iz ide. **Hg^hhel-* »želeti« (tako Vasmer I, 414). K semantičnemu razvoju »trpeti« > »želeti« prim. lit. *gēsti* »giniti«, *pasigēsti* »hrepneti, želeti« (Fraenkel, 145). Glej tudi *žēlčēn, žāl I, želo, Želīmje*. M. S.

žēlēzo (n.), g. -a »ferrum« in »železen predmet«, npr. *plūžno ž., rēžno ž.*, tudi »utež, likalnik«, pl. *žēlēja* »oko-

vi«, dem. *želēzce*, kol. *želēzje*, adj. *želēzen*, -zna, *želēzov*, -a »ferreus, ferrarius«, *želēzast*, -a »železu podoben, vsebujoč železo«, *želēznat*, -a »vsebujoč železo«, subst. *želēznik* »rudnik železa, železnjak«, »kirasir, vojak konjeniške enote s prsnim oklepom, šlemom in in rokavicami« in »Ixodes ricinus, Lithospermum«. Zaradi tpn. *Želēzniki* (m. pl.), l. 1348 *den Eyzznārñ*, 1428 *die Eysner*, je treba pri tej besedi morda domnevati tudi slovarsko neizpričani pomen »fužinar, talilec železa«. Semkaj še *želēznica* »talilnica železa, železna oprava, železna zagozda za kalanje drv, železne vile«, danes »Eisenbahn«, kar je univerbizirano po kalku *želēzna cesta* za n. *Eisenbahn* (frc. *chemin de fer*, it. *ferrovia* idr.); *želēzar*, *želēzār*, -ja, pkm. *železnār*, -ja »trgovec z železnico, fužinar, kovač«, *železārница* »talilnica železa«, *železnina*, *železovina* »železen predmet« in kol. »železni predmeti«, *želēzovka* »železova ruda«, *želēzovec*, -vca »isto, železov kamen«, *železnjāk*, -a »rjava železova ruda«, *želēznikar* »neko jabolko« (gor.), *želēzarica* »isto« (Bovec); pkm. *želēzo*, kol. *želēzje*, adj. *želēzen* (Novak, Slovar, 136); v 16. st. *shelefu* »ferrum« (Megiser), v 17. st. *pedefset funtou shelesa*; *shelesni gvant* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shelefu* »ferrum«, *pluga shelesu orazha* »vomer, lemeš, zher talu« (Kastelec-Vorenc), *shelefu* »ferrum« (Pohlin), *shelesu* »Eisen« (Gutsmann).

Prim. stosl. *želēzo* »ferrum«, sbh. *željēzo*, ekavsko *železo*, mak. *železo*, blg. *željāzo*, pl. *železā*, r. *želēzo*, dial. *zelēzo*, *zjalēzo*, ukr. *zalizo*, *želizo*, br. *žalēza*, p. *želazo*, č. slš., gl. *železo*, dl. *zelezo*. Psl. *želēzo < **ghelēg'ho-m*, prim. lit. *geležis*, dial. *gelžis*, lot. *džēlzi(s)*, *džēlze*, stpr. *gelso* (f.) »železo«, gr. *χαλκός* »ruda, kovina, baker, bron«, *χαλκ-ήρης*, mik. *ka-ka-re-a²* »z bronom okovan, kovan« (Miklošič, Lex. pal., 193; Trautmann, BSW, 83). Frisk I, 1069 s., domneva zvezo med gr. *χαλκός* in *κάλαχη* »morski polž, iz katerega pridobivajo škrlatno barvo«, iz česar sklepa, da je *χαλκός* prvotno »rdeča kovina«, balto-slov. pomen »železo« pa sekundaren. Če med tem in balto-slov. **ghelēg'h* > *gelēž je zveza, naj bi bila gr. beseda neodvisno izposojena iz sorodne neznane vzhodne predloge, iz katere je tudi balto-slov. (Pokorny, 435). Drugače Trubačev, Vopr. SlJaz. II, 31 s., Létopis ISLA XXXIV, 43, ki za balto-slov. gradivo izhaja iz **ghel(H)*- »koščena tvorba«, iz česar izvaja psl. *golvá »glava«, psl. *žēly, gr. *χέλυς* »želva«, pa tudi psl. *žēly »oteklina«, r. *žēlvāk* »bula«, domneva determinativ -*g'h*- kot v **glāg'ho* > p. *glaz* »kamen« in psl. **žēl(e)zā* »železa« in pri semantičnem razvoju domneva »koščena tvorba« > »kamen« > »železo« (sprejema Schuster-Šewc, HEWb., 1787 s.). M. S.

želič (m.), g. -a »mozolj na obrazu«, tudi *želič* »isto« (oboje Spodnja Idrija; Erjavec, LMS 1882-1883, 271).

Varianta z vzglasnim *z-* je gotovo prvotna, oblika *želič* pa asimilirana po šumu kot npr. sln. dial. *šúša* »sicitas« iz *súša* oz. *šlišati* »audire« iz *šlišati*. Erjavčev, l. c., in Ramovšev, Letopis AZU I, 358, izvajanje iz prvotne oblike *želič* ni verjetno, ker disimilacije po šumu v sln. niso potrjene. V *želič* oz. *želič* se verjetno ohranja reducirana oblika dem. *mozēljijč k sln. dial. *mozēlj* »mozolj« (Železniki), v 16. st. *mosel* »ulcus« (Megiser). K temu prim. iz dem. *mozēljac reducirano sln. dial. *mžēlc* (cerklj.; Štrekelj, LMS 1892, 19). Podobno o *želič* oz. *želič* že Štrekelj, l. c. Sln. *mozēlj* »mozolj« < **mžēl'č* je tako kot stč. *mozēl* »isto« besedorvorna varianta k *mozōlj* < **mžōl'č* oz. *mžōlč. Dalje glej *mozōlj*. M. F.

Želímlje (f. pl.), g. *Želímlj* in (n.), -ga (tpn. pri Turjaku), adj. *želímljski*, etn. *Želímljč*, -ka in *Želímljān*, -ānka, l. 1300 *Schelein*, 1318 *Salein*, 1321 *Zelein*, 1326 *Salein*, 1436 *Seleyem*, *Seleim*, hdrn. *Želímljščica*, l. 1365 *Sellain*.

Prvotno **Želiml'ane* je etn. iz nekega hipokoristika *Želimš od atpn. *Želimirš ali *Želimyslš s prvim členom iz imp. v. *žēlėti* (Skok, Etnolog VII, 62; Bezljaj, SVI II, 348), prim. od tod se cgn. *Žel*, *Želj*, *Želko*, *Željko*, *Žele*, *Želič* in prek n. grafije *Zel*, *Zelj*, *Zelko*, *Zeljko*, *Zelič*, č. tpn. *Žely*, *Želi*, *Želina*, mak. tpn. *Želin*, p. *Želgoszcz* (Profous, JMC IV, 830; Miklošič, ONPN, 149 s.). Dalje glej *žēlėti*. M. S.

žēlj (m.), g. *žēlja* »iz vej pletena košarica s povrazom« (Kobarid; Erjavec, LMS 1880, 215), dem. *žēljč*.

Štrekelj, JA XII, 474, domneva izposojjo iz furl. *zej*, *zei* »pletan koš, košara, jerbas« pred prehodom *l' > j*, ki ga domneva zaradi pri Kosovitzu zapisane trž. it. ustreznice *zaglia*. Vendar je ta ustreznica filološko vprašljiva. Ker je etimon domnevno *iaca iz *iacere* »ležati« (Doria, 794), taka razlaga ne pojasni sln. -*lj-*. Glej tudi *žója*. M. S.

žélo (n.), g. -a »aculeus«, dem. *žélce*; dial. kor. obir. *žé:w*, -a (m.) tudi »membrum virile« (Karničar, Obir, 269), *žá:wā* (podjun.; Trampusch, SJ/SLS II, 113), dol. *žálu* (kakor *žána* < *ženā*; Ramovš, Hgr. II, 192), črnovr. *žēl*, -a (m.) (Tominec, 251); Pleteršnik navaja po Valjavcu in Cafu tudi *želo* »želo«; v 16. st. *sheluu* (nom. pl. m.; Trubar), v 18. st. *shelu*, *shelō* (Rogerij), *shellú* (Schönleben), v 18. st. *shelu* »aculeus, stimulus« (Kastelec-Vorenc), *shēlu* »Stachel, stimulus« (Pohlin), *sheva* »Stachel« (Gutsmann).

Prim. stosl. *želo* »aculeus«, r. *žálo*, ukr. *žálo*, *žálo*, br. *džála*, dial. *žála*, p. *žádlō*, plb. *zōdlū*. Sln. in delno ukr. oblike kažejo na psl. *žēdlō, r., br. (in blg.) na *žēdlō. Navadno domnevajo, da je to nastalo iz *gel-tlo- po disimilaciji *l - l > n - l*, prim. tako *dētyls < **dhebbh-t-ilo-*. Izvorno *gel-tlo- < **ghelH-tlo-* je nomen instrumenti h glagolu, ki se ohranja v lit. *gēlti*, *gēliū* »bosti, boleti«, lot. *džēlt* »bosti, žgati, gristi«, stprus. *gallintwei* »umoriti«, arm. *ketem* »mučiti«, srkimr. *vel* »udariti«, ags. *cwellan* »trpeti«, prim. kavz. **gholH-ēje-* v stnord. *kvelia* »mučiti«, ags. *cwellan* »moriti«. Iz iste v. osnove je z nazalnim sufiksom, ki tudi tvori nomina instrumenti, tvorjeno lit. *geluonīs*, lot. *džēluon(i)s* »želo« (Miklošič, 408; Ramovš, Hgr. II, 192, Zbrano delo II, 662; Machek, Recherches, 70 ss.; Fraenkel, KZ LXIII, 174 ss., LEW, 146; Vasmer I, 409 s.; o ide. v. osnovi LIV, 185). Varianto *želo* razlaga Ramovš, Zbrano delo II, 662, po asimilaciji iz *žēlom*. Iz semantičnih, pa tudi formalnih razlogov je manj verjetno enačenje psl. *žēdlō z lit. *giñklas* »orožje, sulica« in navezava na ide. **gh^hen-* »tolči« (tako Trautmann, BSW, 86; Skok III, 670 idr.), saj v tem primeru ni mogoče pojasniti psl. variantne akcentuacije *žēdlō niti variant *žádlō in *žídlo, o čemer glej *žálec*. Glej tudi *žēlėti*, *žāl* I. M. S.

žélod (m.), g. *žéloda* »glans«, tudi kol., npr. *letos je malo želoda*; tudi *želód*, g. -a »hrastov plod« in »hrast« (Plužna; Erjavec, LMS 1882-1883, 271), obir. kor. *žó:wd*, -a »križ (pri kartah)« < »želod« (Karničar, Obir, 270) z reduciranim drugim vokalom iz *žólod (glej spodaj); jnotr. *žētot* (Hruševje), *žēlūtot* (Sabonje) < *žélód < *žēlōdš poleg *žūōtot* (Kozjane), *žūōtāt* (Dolnje Vreme,

Dolnja Košana; vse Rigler, Jnotr. gov., 44 z op. 1) z dial. asimilacijo $e - \hat{o} > o - \hat{o}$ in akc. retrakcijo $\acute{o} - o$ kot v sln. *dalěč* > *dělēč > *děleč*, *šatōr* > *šoiōr > *šotor*; dem. *želōdek*; le navidezni dem. je *želōdec*, g. *-dca* »hrast z želodi« (Fram) < *želōdcb, sem tpn. in cgn. *Želodec*; adj. *želōdov*, *želōden*, f. *-dna*, od tod tpn. in hdrn. *Želodnik*. V 16. st. *sholod*, *shelod* »Aichel« (Megiser), v 18. st. *shelod* »acylos«, *shelot* »pabulum porcinum, šhyr, Ivinška palha«, *shelodni borfit* »glandaria sylva« (Kastelec-Vorenc), *shelod* »glans« (Pohlin), *shelod*, *sholod* »Eichel« (Gutsmann).

Prim. csl. *želōdb* (m.) »glans«, hrv., sb. *žělūd* »isto« (od tod metaforično *žělūd* »glava penis« (Belostenec)), tudi *žěljud* »glans«, hrv. čak. *želūd* »isto« (Cres), *željud*, *-a* (Vrgada), *žejūd*, g. *žejūda* (Dračevica na Braču), mak. *želad* (m.), blg. *želēd*, r. *želudb* (m.), *žóludb*, ukr. *žóludb* (m.), br. *žóludzb* (m.), p. *žotadž* (f.) tudi »križ (pri kar-tah)« (prim. kor. sln. pomen), star. tudi (m.), č. *žalud* (m.), stč. *želud*, slš. *žalud'*, *-da* (m.), tudi *žalud'* (f.), gl. *žotadž*, *-a* (m.), dl. *žotž*, *-a* (m.) z izpadom neakcentuiranega *u* kot v *žotdk* »želodec« < *žēlōdskz (Schuster-Šewc, HEWb., 1801), dial. še *žoluz*, historično *scheluz* (Megiser) = *žetudž, plb. *zelōd*, *zelōda* (nom.-akz. pl.) »želod«.

Psl. *žēlōdb »glans« z dial. akc. dubletu *žēlōdb »isto« (hrv. in sln.) je tako kot sorodno lat. *glāns* (f.), g. *glāndis* »želod«, gr. βόλωνος (f.) »želod, žir, datelj, oreh«, arm. *katin*, g. *katnoy* »želod« (Trautmann, BSW, 82) s suf. **-(e)nd-* (slov., lat.) oz. **-(e)n-* (gr., arm.), ki je verjetno označeval pripadnost/svojilnost (torej »kar pripada hrastu« > »želod«), izpeljano iz ide. korenskega subst. **g^hel-* »hrast«; nom. **g^hól-s*, akz. **g^hól-ŋ*, g. **g^hél-s* → **g^h(^l)-és*, kol. **g^hl-áH*, sekundarno verjetno **g^hel-áH* (podobno Specht, Dekl., 60 s.; sprejema Pokorny, 472); psl. *žēlōdb je izvorno konzonantna osnova, pri čemer je akc. dubleta *žēlōdb podobno kot lat. *glans*, *-andis* < **g^hl-áH-nd-* ← kol. **g^hl-áH* lahko tvorjena iz kol. podstave **g^hel-áH-nd-*, ki se ohranja v ukr. *žolá* »grahor« (navaja Miklošič, 407); iz reducirane stranskosklonske osnove **g^hl-* »hrast« je prek enake pomenske motivacije »kar pripada hrastu« tvorjeno lit. *gilē* »želod«, strpus. *gile* (Fraenkel, 151) < **g^hl-jaH* (k besedotvorju prim. lit. *vilkas* → *vilkė*). M. F.

želōdec (m.), g. *-dca* »stomachus«, črnopr. *žēlūac*, *-a* »isto« (Tominec, 251); tudi *želōdek*, *-dka*, adj. *želōdčen*, f. *-čna*, *želōdčev*; dem. *želōdček*. V 16. st. *shelodez* »stomachus« (Megiser), l. 1607 *zelodez* »ftomaco« (Alasia), v 18. st. *shelodez*, *shelodiz* (Kastelec-Vorenc), *shelodz* (Pohlin), *shelodez*, *-dza* (Gutsmann).

Prim. hrv., sb. *želudac*, g. *-uca* »stomachus«, *želudac*, *-ūca* »isto« (Žumberak), čak. *želūdac* (Brgud, Čepić; Filipi, ILA, 150), toda *žebūljac*, g. *žebūljca* (Vrgada), *žebūlak* »žolč« (Susak) s progresivno asimilacijo po labialnosti $l - d > l - b$ in premetom $l - b > b - l$, mak. *želud*, *želudec*, *želudok*, *želudnik*, blg. *želēdek*, r. *želūdok*, *-dka*, r.-csl. *želudskz*, str. *želudb*, ukr. *želūdok*, p. *žotādek*, č. *žaludek*, *žaloudek*, slš. *žalūdok*, gl. *žotdk*, dl. *žotd*, *žotdk*.

Psl. *žēlōdb »stomachus« poleg *žēlōdcb* in *žēlōdskz*, kar deloma kaže na popolno homonimijo s psl. *žēlōdb »glans« (glej *želod*); pomensko in formalno najbližje je gr. χολάδες (f. pl.) »čreva, drobovje« < **ghol-nd-* (Trautmann, BSW, 82; Pokorny, 435), kar je na podlagi razmerja v gr. στόμα (n.), -ατος »usta, grlo« → στόμα-

χος (f.) »odprtina, žrelo, goltanec; želodec« in besedotvornih vzorcev pri homonimu *žēlōdb/**žēlōdb* kot tudi enakega besedotvornega formanta v lit. *skilāndis* (m.) »z mesom napolnjen in prekajen svinjski želodec« (Trautmann, l. c.), *balāndis* (m.) »golob« možno izvajati iz korenskega subst. **ghel-* (f.) »žrelo, odprtina«, nom. *ghól-s, akz. *ghól-ŋ, g. *ghél-s, kol. *ghl-áH, sekundarno *ghel-áH, iz katerega je bil s suf. pripadnosti/svojilnosti **-(e)nd-* izpeljan subst. **ghél-nd-*/**ghól-nd-* »kar pripada, je v zvezi z žrelom, želodec ipd.«, pri čemer more biti *žēlōdb tvorjeno iz kol. podstave **ghel-áH-nd-* ← *ghel-áH. Zaradi gr. pomensko in formalno podobnega substantiva z vzglasnim aspiriranim konzonantom ni verjetno, da bi psl. *žēlōdb spadalo v besedno družino iz ide. **g^(h)el-* »goltati«, prim. stir. *gelim* »isto«, *gaile* »želodec« < **g^(h)ol-jo-*, stvn. *kela* »žrelo«, nvn. *Kehle* »isto« < germ. **kelōn-*, arm. *klanem* »pogoltniti« (Pokorny, 365). M. F.

žēlōdina (f.) »vrsta trte« (dol; Erjavec, LMS 1882-1883, 313, pri Vrtovcu, Vinoreja, 7, v dodatku, zapisano kot *shelodna*).

Izhodno *žēlōdina je avgmentativ iz *žēlōdb »glans«, ker so bele, sicer drobne in sladke grozdne jagode zgoraj širše in zato podobne želodu (Vrtovec, l. c.). Dalje glej *želod*. M. F.

žēlva I (f.) »testudo«, gor. *žēlva*; izv. *želvovina* »želvino meso, želvin oklep«, adj. *žēlvast*, *žēlvji*, *žēlvjn*; v 18. st. *shelva* »Schildkröte« (Gutsmann).

Prim. csl. *žēlvb*, *žēlva*, *žēlska* in *žēly*, *žēlvb* »testudo«, hrv. dial. *žēlva*, *želka* (Iveković-Broz), sb. dial. *žēljka* (Kosovo), mak. *želka*, blg. *žēlva*, *žēlka*, r. dial. *žólvb*, *žēlvb*, ukr. *žēlv*, p. *žólw*, g. *-ia*, č. *želva*, slš. *želva* (< č.), gl. *želwja*, dl. *žolw*, *želwja*. Psl. *žēly, g. *žēlvē > *žēlvē (z akcentsko pogojeno redukcijo tipa *čelovēks > *čēlvōkz, *stremēnē > *strsmēnē, ki nima zveze z ide. prevojem) < ide. **g^(h)hélHō* + *-s* < *ōy, g. **g^(h)hūH-ūés*, prim. gr. *χέλως*, -ως (f.) »želva«. V gr. *χέλως* je -*u*-posledica vzpostavitve nove polne stopnje na osnovi ničte (tip psl. *četyre, gr. -*vu-mi*), ki jo izkazujejo stranskosklonske oblike v psl. pa je beseda prešla med *-*y/-zv*-osnove zaradi fonetičnega razvoja ide. *ōs > psl. *y. Asigmatško izglasje *ō je konzervirano v gr. *χελώνη* »želva«. Navedeno rekonstrukcijo nekdanje holokipetične osnove potrjuje nadaljnja tvorba lit. *žēlvē* »želva« < **g^(h)hélH-ū-ijā*. Ničta stopnja korenskega vokalizma v danem primeru sicer ni evidentirana. Je pa znana v paralelni fleksiji besede ide. **nek'ōy*, g. **nk'ūés*, prim. iz polne stopnje posplošeno gr. *νέκυς*, av. *nasu(s)*, g. *nasauuō*, akz. *nasāum* »mrlič«, iz ničte stir. *és*, bret. *ankou* »smrt« (Snoj, SR XLII, 503 ss.). Vse navedene besede verjetno temeljijo na ide. bazi **g^(h)helH-* »zelen, rumen«, ki se z refleksom za palatal ohranja npr. v lit. *žēlvas* »zelen«, *žēlti* »zeleneti«, psl. *žēlēs »zelen«, *žōltz »zlat«, *žōlčb »žolč«, z refleksom za velar v lit. *gēltas*, lot. *dželtz* »zelen«, psl. *žēlčb »žolč«, *žēlnā »žolna« (Fraenkel, ZSIPH XXIII, 350 s., LEW, 1297 s.) Iz starejše literature prim. Miklošič, 408; Trautmann, BSW, 84; Pokorny, 435. Glej tudi *žēln*, *žlatō*, *žōlč*, *žēlva II*. M. S.

žēlva II (f.) »bezgavka, oteklina, zleza, čir«, navadno pl. *žēlve*, *žōlve*, *žōvē* »škrofuloza, gnojne bule«, semkaj *želvenica* »Asperula odorata« (vzh. štaj), ker se rastlina v ljudskem zdravilstvu uporablja kot vulnerarik za čire (Petauer, LRB, 226), *žōlvnica* »Scrophularia« in morda

želec, zelec, želič, zelič »mozolj« (Ramovš, Letopis AZU I, 358; vendar glej tudi želič).

Prim. csl. žbly, akz. želъъ »ulcus«, hrv. čak. želva »oteklina« (Cres, Tentor, JA XXX, 204), v Poljicah žáva, jčak. žólva »Skrofel« (Hraste-Simunović, Čak. Lex. I, 1412), mak. dial. želka »otekle bezgavke« (navaja BER I, 533), str. želъъ »grča, oteklina«, r. dial. želva »vnetje vratnih žlez«, želvi, želvi (pl.) »otekle vratne bezgavke, turi, mozolji«, želvák »otekla bezgavka, bula, gruda«, br. žaülák, dial. ževlak »oteklina, gruda, kepa«, p. dial. žotw »oteklina na kravjem vimenu«, žótw »gnojna rana za uhljem«, žotwie (pl.) »bule na kravjih nogah«, č. mor. žluva »vodna oteklina pri konju«, žuva »čir na kravjem vimenu«. Psl. *žely, g. *želvě > *žblěvě »oteklina« (-e)-jevski vokalizem zahteva del sln. in mak. gradivo, dopušča ga sevčak, izhodiščno *bl* (in ne *l'*) zahteva čak.; k ošibitvi *e → *b glej primere pri želva I) se formalno ni razlikovalo od *žely »testudo«, zato je besedi mogoče izvorono enačiti (Büga, RFV LXXV, 156; Vasmer I, 414), prim. k pomenu sln. brámor »Gryllotalpa vulgaris« in »otekla vratna bezgavka« (Snoj, SR XLII, 503). Vendar enačenje ni nujno, saj gre lahko za stara homonima, prim. besedotvorno varianto *žblna v r. dial. žalná »oteklina v grlu, ki otežuje dihanje«, ukr. žóvna »otekanje vratnih bezgavk«, č. žluna »vodna oteklina pri konju«. V tem primeru je treba za *žely »oteklina« izhajati iz ide. *gel- »kepiti se, nekaj strnjenege, okroglega« (Borys in Vlajić-Popović, Zb. f. i l. XXXI/1, 30 ss.; Borys, Čak. stud., 54 ss.), prim. dalje lot. dzělva, dzělba, dzélđa »mehur na koži, ki se pojavi zaradi dotika koprive« (Zubatý, Stud. I/2, 128), gr. γαγγλίον »oteklina«, lat. galla »šiška« (Solmsen, Beiträge, 223; Walde-Hofmann I, 580; Pokorný, 357) in morda sti. gúlma- »oteklina, tvor« in »grmovje«, guńikā »oteklina« (Uhlenbeck, Ai. Wb. I, 580), kar zavrača Mayrhofer I, 338, 341, isti, EWA I, 491, češ da primerjave ne ustrezajo. Glej tudi želva I in žléza. M. S.

žeměk (m.), g. -mkā »usirjena snov, ki se ožema v sirove štručke« (notr.), sem ožemčėk (m.), g. -čka »vrsta sira, narejena iz sladkega sesirjenega mleka, ki ga ožmejo z rokami in zvaljajo v kroglo, podobno debelemu jabolku« (Kamnik), tudi ožemčič (m.) »isto«.

Izhajati je potrebno iz deverbativa *(o)b-žemε-kε iter. *(o)b-žemāti »stiskati, da izgubi tekočino«. Podobno je tvorjeno sln. oprēmek (m.) »ajdove pleve« ← *(o)b-prēmāti »žito čistiti«, občīnek (m.) »pleve« ← *(o)b-čināti »žito čistiti«. Vzglasni *o-* je lahko izpadel po aferezi. Dalej glej žėti II. M. F.

žemlja (f.) »Sommel«, dem. žėmljica, z analognim *t* > *w* (Ramovš, Hgr. II, 57, 52; Čop. Diss., 43) gor. žėmla, kor. obir. žė:mwa, dem. žė:mālca »isto« in »vulva« (Karničar, Obir, 270, prim. v pomenu »vulva« tudi n. Semmel (Borneman, 1.66); pkm. žėmla, akz. žėmlóu (Novak, Slovar², 182), črnovr. žėmlę (Tominec, 251); v 16. st. shemla »panis simlagineus« (Megiser), v 18. st. shemle »leip beil p'henizhin krúh, simlagineus panis« (Kastelec-Vorenc), fhemla »Semelbrod, simila« (Pohlin), shemla »pogazha, biel kruh, Semmel« (Gutsmann); semkaj verjetno cgn. Žemlja, Žemva, prim. n. cgn. Semmel.

Kakor hrv. žėmlja, žėmla, žėmička, žėmička (navaja Rečnik SANU V, 338), p. dial. žėmla, zymytka (navaja Karłowicz, SGP VI, 440), č. žėmle in slš. žėml'a prevzeto

iz bav. n. Semmel »žemlja« < srvn. sēmelle) »kruh iz pšenične moke« < stvn. sēmala »drobno mleta pšenična moka«, kar je iz lat. simila »isto« (Striedter-Temps, DLS, 250). To je kakor gr. σειμῶδλις »drobno mleta pšenična moka« prevzeto z vzhoda, prim. asir. samīdu »drobno mleta moka« (Walde-Hofmann II, 538; Kluge²³, 756). M. S.

žemljāti, -ām (v. impf.) »brez zob žvečiti«; samo v črnovr. žėmlę, žėmlá (Tominec, 251).

To je ekspresivni deverbativ *žem-l'āti, *žem-l'āješb k prez. *žemešb ob inf. *žėti (bolj pogost je prez. tudāti tipa *žbměšb) »gnesti, stiskati«. Prim. sln. pf. ožėti, ožmēm »stisniti (o perilu, da se iz njega voda odcedi)« z iter. ožėmati, -am, -mljem, ki verbalno predlogo *žemešb posredno potrjuje. Sln. glagolu je morda identično r. dial. žemjāt »stiskati, gnesti« (tvr.; Dal', Slovar² I, 527) z *j* < *lj*. K pomenu »stiskati, gnesti (o hrani)« pri tej besedni družini prim. sln. dial. prežmikati v zvezi rak ne neha mleti, dokler ni vse pretrto, zdobljeno in prežmikano (Erjavec) ob žmikati »perilo ožemati« < *žbm-ŷkati-, r. dial. žmjákats »jesti, žvečiti« (Dal', Slovar' I, 546), br. dial. žmjákacs »cmokati« < *žbm-ękati. Dalje glej žėti II. M. F.

žėmnahti (f. pl.), g. -i »praznik Marijinega oznanjenja (25. III.)«, tudi žėmnahtnica (f.) in žėmnahtnice (f. pl.) »isto« (Motnik na Štaj).

Izvorno *emnaht(i), disimilirano v gor. jemlaht »isto«, je prevzeto iz srvn. ebennaht »enakonočje« (kompoz. iz eben »enak« in naht »noč«), kar je dalo tirol. n. eb-nachten »praznik Marijinega oznanjenja«. Vzglasni ž- je posledica križanja z n. Siebennaht, kot se je imenoval praznik Kristusovega obrezovanja (1. I.), sedmi dan po božiču. Kontaminacija s to besedo je omogočilo bav. n. Ebenweih, srvn. ebenwihe »praznik Kristusovega obrezovanja«, česar prvi člen je enak s prvim členom kompoz. ebennaht (Strekelj, Lwk., 75 s.; Striedter-Temps, DLS, 250 s.). Glej tudi ebehtnik. M. S.

žėmper (m.), g. -ja »debelejši športni pulover« (SSKJ V, 988).

Tako kot hrv. džəmper »moško ali žensko pleteno oblačilo z rokavi ali brez, ki se nosi nad obleko, pulover«, tudi džəmper »isto« in n. Jumper »pulover« izposojeno iz agl. jumper »pulover« poleg »ženska brezrokavna obleka, ki se nosi z bluzo ali telovnikom«, kar se povezuje z zastar. agl. jump »kratek suknjič; ženski životec« oz. jupe »ženski jopič; krilo; životec« in nadalje izvaja iz frc. jupe »žensko krilo« < arab. ġubba »volneno spodnje oblačilo« (Onions, 499; Gamillscheg, EWFS, 544). Manj verjetno je, da bi bilo agl. jumper podobno kot pullover < pull + over mlada tvorba od v. to jump »skakati, živahno sem in tja se premikati«, ker naj bi bil pullover poimenovan po značilnosti, da je širok in plahuta (Pfeifer, EWD², 602). Glej tudi jopa in šamper. M. F.

žėna (f.) »soproga; ženska«, pkm. žėna, -ė »soproga« (Novak, Slovar², 182), rez. žėnė, -ė, akz. -o »isto« (Steenwijk, SDR, 335); dem. ženica, ženka; adj. žėnin, -a, -o, denom. v. žėniti, žėnim (impf.) »koga poročati«, z refl. se »poročati se« = rez. žėnāt se, žėni se (Steenwijk, SDR, 336), žėnītev (f.), -tve »poroka«, tudi ženītba »isto« (prim. hrv. žėnidba, čak. žėnidba (Vrgada)). V 16. st. shena »foemina, uxor, materfamilias, mulier«, shenīva »contractus nuptialis« (Megiser), l. 1607 zena »moglie«,

ženitua »matrimonio, zakon« (Alasia), v 18. st. *šhena* »foemina«, »mulier«, *šakonska šhena* »uxor« (Kastelec-Vorenc), *fhēna* »Weib, mulier«, *sheniti, shenem* »heyrathen, ein weib nehmen«, *shenitva* »Hochzeit« (Pohlin), *shena* »Weib«, *shenim fe* »heirathe« (Gutsmann).

Prim. stcs. *žena* »mulier, femina«, *ženiti, ženiši* »matrimonio junger«, s *se* »uxorem ducere, nubere«, hr., sb. *žena* »mulier, femina«, adj. *ženin, ženiti se, ženim se* »poročati se (za moškega)«, hr., čak. *ženā*, akz. -ū »ženska, soproga«, adj. *ženin, ženit, ženin* (v. pf.) »poročiti (za moškega)«, s *se* »poročiti se; sestajati se z dekletom«, mak. *žena* »ženska, soproga; slabič«, v. *ženi (se)* »poročiti se«, blg. *ženā, ženja (se)*, r. *ženā* »soproga, ženska«, adj. *ženin* »soprogin«, *ženitb(sja), ženišb(sja)* (impf.) »poročiti (se)«, br. dial. *žynā* ob *žónka, žanicb*, ukr. redko *žonā, ženytysja, ženyš(sja)*, p. *žona* »soproga«, *ženic* »ženiti koga«, s *się* »jemati koga za ženo« č. *žena* »mulier, femina«, *ženiti* »poročati koga, ženo mu dati«, metaf. *vinó ž* »mešati vodo z vinom«, slš. *žena* »ženska, soproga«, *ženit', -i* »poročati«, gl. *žona* »gospa, soproga«, *ženic koho* »poročati koga«, s *so* »poročiti se (za moškega in žensko)«, dl. *žona*, tudi *žena, ženis* »delati za ženo«, s *se* »poročiti se (le za moške)«, plb. *ženā* »ženska, gospa«. Iz r. ali p. je lit. *ženyti(s)* »poročati se (o moškem)« (Kurschat, 2741).

Psl. *ženā (f.), akz. *ženō »gospa, soproga« z denom. v. *ženiti, *ženišb (impf.) »odraslo žensko osebo delati za soprogo, gospo« in ptc. prez. pas. *ženimš »ki se ženi«; adj. *ženinš = got. *qineins* (< *g^hen-īH-no-s). Psl. *ženā je iz *g^hen-āH₂ in formalno enako strpus. *genna* »gospa«, het. *kuinna-* »žena« (Neu, HS 103, 1990, 208–17; Carruba, HS 106, 1993, 262–71) ter v korenskem vokalu enako arm. *kin* »isto« (z g. *knoj* < *g^hn- in nom. pl. *kanay-k* < *g^hon-a-i-), stir. *ben*, toh. A *čām* = B *čana* (van Windekens, Le tokh., 72; Solta, Die Stellung, 168; Pokorny, 473 s.). Z ojevskim korenskimi vokalom je klinopisnolovij. *wana-* (c.) »ženska«, lid. *kāna-* »soproga« < *g^hon-aH₂ (Melchert, AHP, 264, 244). Z ničtim korenskimi vokalizmom je sti. *gnā-* (f.) »gospa, soproga« (tudi dvoizložno), av. *ganā-* »isto«, z reduciranim pa gr. γυνή (f.) (z g. γυναικός ← *-αι- = arm. -ay- < *-aj- < *aH-i- (Darms, Schwäher und Schwager, 75; Rasmusen pri Darms, l. c.) ← *g^hon-aH-i- v nom. pl. *kanay-k* »ženska, nevesta, soproga«, kar je kot gr. vůχ (f.), g. *vuktós* »noč« ← *nók^ht-s = lat. *nax* lahko reducirano iz *g^hon-āH. Osnovni korenski vokalizem kot v slov., balt., kelt., arm., het. in toh. izkazuje tudi germ. sekundarna nazalna osnova v *kwen-ōn- v got. *qino* (f.) »ženska, soproga«, stvn. *quena* (f.) »gospa, soproga«, kar v nazalni osnovi ustreza toh. B *čano* (akz. sg.) < *g^hen-ōn (van Windekens, o. c., 132, 476). Leksemi izvirajo iz ide. prvotno akrostatične paradigme *g^hon-s (nom.), akz. *g^hon-m, g. *g^hén-s (→ stir. *bé* (n.) »gospa« < *g^hen) substitiva *g^hen-/*g^hon- »ženska« (Schindler, BSL LXVII, 1972, 33), ki je bila prajezično prestrukturirana v proterokinetično deklinacijo na *-éH₂-/*H₂-: nom. *g^hén-H₂, akz. *g^hén-H₂-m, g. *g^hn-éH₂-s. Korensko dolžino v got. *qens* (f.) »soproga«, stisl. *kwān* »isto« < germ. *kwēni- in sti. -jāni- »ženska, gospa« v *dvi-jāni-* »ki ima dve gospe«, a-jāni- »ki je brez ženske« in ničtostenjske oblike kot sti. g. *gnās* = stir. *mnā* (z nom. *ben*) je mogoče razložiti s predpostavko o sekundarni proterokinetični paradigmi iz nom. *g^hén-s, akz. *g^hén-m, g. *g^hn-és (Szemerényi, Kratylos VIII, 1963, 48). Glej tudi *ženih, ženin, ženska* in *ženstvō*. M. F.

*ženfta (f.) »nosilnica«, samo v 16. st. *Krajl Salomo fi je puftil eno Shenfto sturiti* (Dalmatin), v 17. st. *leta je shenfta, v' katiri je bil Chriftus v' nebeffa preneffen* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shenfta, shenfta* »ena pokrita vilježha kozhia, arcera, ferculum, gestatorium, lectica« (Kastelec-Vorenc), *shenfta* poleg *neštèrga* »Tragsessel, sella« (Pohlin).

Prevzeto iz n. *Sänfte*, star. tudi *senfte*, kar je v pomenu »nosilnica« prvič izpričano l. 1391 kot *senffte*. Konkretni pomen se je razvil iz abstraktnega »udobje, prijetnost«. Beseda je abstraktum od n. *sanft* »blag, mehke, prijeten« < srvn. *senfte* < stvn. *samfti* (Grimm, Wb. VIII, 1872 s.; Kluge²³, 704). M. S.

žénih (m.), g. -a »ženin« (bkr., vzh. štaj.), pri Murku II, 202, *shènih* in *shenih* »Bräutigam«.

Prim. stcs. *ženichš* »sponsus«, r. *ženich, -ichā* »isto«, ukr. *žených, -ychā* »snubec«, p. *ženich* »zarocenec«, č. *ženich* »ženin«, slš. *mladoženich* »isto«. Sem tudi hr. *ženik* »ženin«, pom. *žen'ik* »ženin« poleg »Heiratslust« (Lorentz, Wb. III, 1169). Psl. nomen agentis *ženichš (m.), g. *ženichā »snubec, ženin« < *g^heniH-sō- se je razvil iz psl. nomina actionis na *-chš tipa *smēchš, glagola *ženiti se, *ženišb se in je prvotno pomenil »ženitev« (Vasmer² II, 47; SP I, 71). K slovnici spremembi nomen actionis > nomen agentis prim. sln. dial. *samo-mōr* »samomorilec«, *senosēk* »kosec«, knjiž. *kamosēk* »lapicida«. Obliki z izglasnim -kš sta iz *ženynikš (psl. adj. *ženynō < *g^hen-i-no- ← *g^hen-i = sti. *jāni-* (f.) »ženska, gospa«, prim. slš. *mladoženik* »ženin«, vendar pomen »Heiratslust« pom. oblike kaže, da je na pomen vplival star nomen actionis *ženichš. Machkova razlaga, po kateri naj bi bilo izhodišče za *ženichš bahuvrihi adj. *moldo-žens (Machek², 725) »ki ima mlado ženo« tipa sln. *dolgonōg*, f. -ōga, *bosopēi*, f. -ēta ni osnovano, ker v takem slučaju lahko pričakujemo le substantivizacijo v *moldo-ženikš, *-žensb in ne *-ženynikš. Dalje glej *žena*. M. F.

ženikelj (m.), g. -klja »Sanicula europaea«, tudi *zanikel* in *veliki ženikel, žanikel* »Sedum telephium«, *žvanikelj* »Sedum«.

Tudi stč. *žanykl, zanikl, sanykl* »Sanicula«, č. dial. še *žanygl*, slš. *ženiklejt*, p. *zankiel, zankiel, zanikiel* »isto«. Izposojeno preko stvn. *sanikel*, nvn. *Sanikel* iz lat. *sanicula*. O tem Marzell, Wb. Pfln. IV, 100 s.; Machek, JR, 154. Izvedeno iz lat. *sanāre* »zdraviti« in večkrat prenašano tudi na druge zdravilne rastline. Glej tudi *šántelj*.

ženim (m.), g. -a »sponsus«. Kot arhaični ostanek ptc. prez. pas. *ženimš v. *ženiti se, *ženišb se »ženiti se« pri nas ohranjeno le na Goričkem: *ženim* (Koletnik, 231), in v nekaterih zgodovinskih virih (Skalar, Gutsmann, Murko). Dalje glej *ženin*. M. F.

ženin (m.), g. -a »sponsus« (SSKJ V, 989), črnovr. *žān, -a* »isto« (Tominec, 251), notr. *ženin* (Rigler, Jnotr. gov., 42), obir. *žani:n* (Karničar, Obir, 256), toda *ženin* v goričkem dialektu (Koletnik, 231). V 16. st. *shenin* »sponsus« (Megiser), l. 1607 *zenen* »Ipofo« (Alasia), v 18. st. *shenin* »nuptus« (Kastelec-Vorenc), *shēnen* »Iponfus« (Pohlin), toda v 17. st. *shenim* (Skalar), v 18. st. *shenin, shenen* in *shenim* »Bräutigam« (Gutsmann), v 19. st. pri Murku I, 202, *shènin, shenín* in *shènim*.

Izhodiščno je to ptc. prez. pas. *ženimš/*ženimš »ki se ženi« denom. glagola *ženiti se, *ženišb se »delati si

ženo; ženiti se« od *ženā »sponsa«, prim. črnovr. žēnī, žīānī »ženiti« (Tominec, l. c.), pkm. ženiti se, -ēnin se »ženiti se« (Novak, Slovar², 183), rez. žināt se, žēni se »isto« (Steenwijk, SDR, 336), v 18. st. shēniti se, shēnem se »heyrathen, ein Weib nehmen« (Pohlin). Iz prvotnega sln. *žēnim oz. *ženim (prim. enako tvorjeno sln. ōčim in izposojeno pobrātīm) obliki žēnin oz. ženin (obir. kor.; Murko) nista nastali fonetično, ampak imata izglasje tako kot č. ženina »ženske; priležnica« ← *ženimā zamenjano posesivnim suf. *-inā (Ramovš, Hgr. II, 89). Poleg ptc. prez. pas. m. *žēnimā/*ženimā potrjuje stcsl. ženima »konkubina«, str. ženima »isto«, stč. ženima tudi ptc. prez. pas. f. *žēnimā »ki je narejena/vzeta za ženo«. Dalje glej žēna. M. F.

žēnof (m.), -a »sinapis, gorčica«; tudi žēnf (m.) »isto«, kar navaja Murko II, 616: shēnf. V 16. st. shēnf »sinapi« (Megiser), v 18. st. shēnof »sinapi et sinapum«, divje shēnofovu šelīszhe »lapsana, divji ohraut«, shēnofovu šernu »sinapis granum« (Kastelec-Vorenc), shēnof »Senf, sinapi« (Pohlin), shēnf, shēnof »Senf, mulhtarada, gorulhiza, mulhter«, shēnfnu ferne, shēnofovu sdernje »Senf kern« (Gutsmann).

Izposojeno iz stvn. senaf »gorčica« in srvn. senf »isto«, tudi senef (Striedter-Temps, DLS, 251), nvn. Senf (> sln. pog. zēnf, hrv. sēnf), kar je kot got. sinapis izposojeno iz lat. sināpis (f.), -is »gorčica«, to pa iz gr. σίνάπι (n.), -εως »isto«, ngr. σινάπι (→ arab. sināp); ta evropska kulturna beseda je bila v gr. verjetno tako kot gr. ὄπιον (n.) »gorčica« (> lat. nāpy »isto«) mediteranskega (Mayrhofer, Sprache VII, 1961, 185 ss.; Kluge²², 667) in ne egipčanskega izvora (Feist, Wb., 422). Domač izraz je knjiž. gorčica, ki je tako kot r. gorčica, ukr. girčycja, br. garčycja p. gorczyca, č. hořčice, slš. horčica substantiviziran iz adj. *gorčē »pekoč, rezek« → *gorčēca.

Pri Gutsmannu izpričano gorulhiza je enako hrv. gorušica »gorčica (rastlina in omaka)«, r. dial. gorúšica »gorčica«, stcsl. gurucha »isto«, blg. gorúcha. Glej tudi sln. mustārda. M. F.

žēnska (f.) »femella«, dem. žēnskica; črnovr. žīānskā »isto« (Tominec, 251), notr. žēnska (Rigler, Jnotr. gov., 42), obir. kor. žē:jsqā »babnica« (Karničar, Obir, 270).

Prim. hrv., sb. žēnskā »ženska« (Vuk; Vojvodina, kajk.), tudi žēnskō (n.) »babnica«, hrv. čak. žēnsko (f.) »ženska«, mak. ženska, tudi žensko (n.), č. ženská, tudi žensko (n.) »babnica«, slš. ženská »ženska«, gl. žońska, -eje, dl. ženska, -eje. Izhodno *žēnskā (f.) je substantivirana kontrahirana določna oblika f. adjektiva *žēnskē(jb), f. *žēnska(ja) »z lastnostmi, ki pripadajo ženi« k *ženā (f.) »odrasla oseba ženskega spola«, prim. sln. žēnski, -a, -o »muliebris«, rez. nom.-akz. n. žēšku (adj.) »isto« (Steenwijk, SDR, 336), stcsl. žēnskē, hrv., sb. žēnski, hrv. čak. žēnski, -o, -o, mak. ženski, r. žēnski, -aja, -oe, p. žēnski, č., slš. ženský, gl. žońska, dl. ženska (Schuster-Sewc, HEWb., 1804). Enako je tvorjeno sln. móški (m.), -ega < *mōžbski < *mōžbskejb »z lastnostmi, ki pripadajo možu« ← *mōžb (m.) »odrasla oseba moškega spola« z ohranjenim adj. sklanjanjem, č. dětsko »otrok, otročaj« < *dētbsko < adj. *dētbskē ← *dētē (n.) »dete«. Dalje glej žēna. M. F.

žēnsō (m.), g. -ta »soimenjak«, žēnsō »isto«, v rabi le za moške (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155), tudi žēnsēv (m.), -sva (Cigale, Wb., 1079), kar je napačno poknjženo v -ev za -o.

Tako kot hrv. žēnsō (m.) »soimenjak« (Kastavščina; Jurjevo v Hrv. Primorju; ARJ XXIII, 334), žēnsi (m. pl.) »isto« (Krk), tudi žēnsō (m.), -ta (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1389), v Dubrovniku žēnsō (m.), žēnsa (f.) izposojeno iz ben. it. zēnsō, ki služi kot pozdrav med ljudmi nižjega sloja, npr. ve saludo zēnsō, zēnsō caro, zēnsō (Boerio, DV, 810), me-fēnsō (m.) »vrstnik«, (adj.) »ki ima enako ime« (Revine; citirano po Pellegriniju, Studi, 163), furl. žēnsō (m.) »soime-njak« (Pirona, VF, 1306; Miklošič, 409; Skok III, 650; Mende, RLS, 121), kar je mogoče izvajati iz lat. adj. *gentius »ki je istega roda« h gens (f.), gentis »rod, sorodstvo« (Serra pri Pellegriniju, l. c.). Pomen »soime-njak« se je iz »sorodnik« razvil na podlagi navade, da so v rodu posameznike pogosto krstili z enakimi imeni. Glej tudi sin. gnāna. M. F.

žēnstvō (kol. n.), g. -ā »ženske«, tudi žēnstvo »isto«, adj. žēnstven, f. -a »z izrazitimi lastnostmi ženske« (SSKJ V, 991); rož. kor. žanstvā (kol. n.), -ā »ženske«, tudi f. v prstājana žanstvā »ostudna ženska« (Šašel, RNB, 153), obir. kor. žē: jstu (kol. n.) »ženske« (Sele; Karničar, Obir, 270). V 18. st. shēnfsvu »Weib, shēna, moshatiza, famiza«, neperjasnik shēnfsva »Weiberfeind« (Gutsmann).

Prim. stcsl. žēnstvo »natura muliebris«, hrv. žēnstvo (n.) »isto« (Risan v Boki, Belosteneec) in »ženske« (kol.; Stulli; ARJ XXIII, 334), č. žēnstvo (kol. n.) »isto« (Jungmann, Sl. V, 811), slš. dial. mladoženstvo »mladoporočena« (Káal, Sl., 386). Izhodno *žēnstvō (n.) je tako kot móstvō/možstvō (n.) < *mōžbstvō ← *mōžb (m.) abstraktum od *ženā (f.). K slovniciemu razvoju abstr. > kol. oz. individuum prim. psl. *svobodā (← *svob-) v stcsl. »Freiheit« (abstr.), r. slobodā »večja vas« (kol.) in »gospod, gospa« (individuum). Dalje glej žēna. M. F.

žēnzāti, -ām (v. impf.) »obotavljati se pri delu«, semkaj žēnzāvec, -vca »obotavljevec, klepetulja«, žēnzā »klepetulja« (vse vzh. štaj).

Verjetno po metatezi iz žēznjāti, kar je po moderni vokalni redukciji iz žūznjāti »žuboreti, klepetati, čebljati«, sekundarno »obotavljati se pri delu« (Pleteršnik II, 959). Dalje glej žūznjāti, žūzāti, žūzljā II, žūgāti I, žēgljāti. M. S.

žēp (m.), g. žēpa »sacculus, funda vestis«, dem. žēpek, -pka, v 18. st. shepek »Säcklein« poleg sin. torbiza, mofhnja, vrezhiza, zulza, deushizh (Gutsmann), dem. tudi žēpic, -a, pkm. žēpka »žep«, adj. žēpast, -a »sackartig«, žēpen, -pna »Taschen-«, od tod žēpnica »Taschendeckel«, žēpnica »žepna ura«, danes žēpnina »Taschengeld«, žēpar »Taschendieb« kakor hrv. džēpār »isto«.

Prevzeto prek sbh. džēp, hrv. kajk. žēp, čak. žēp, g. žēpā (Vrgada), iz star. turš. žē(i)p, danes knjiž. cep »žep«, kar je iz arab. ġaib »torba, vreča, prsi«. Iz istega turš. vira je še madž. zseb, alb. xhep, blg. džēb, džób, r. zēp »žep« (Miklošič, TEL I, 289, Nachtr. I, 32; Lokotsch, 51; Vasmer I, 454; Skok I, 472; EWU, 1672). M. S.

žēpica (f.) »žolica«.

Nejasno: iz ide. *g^hēbh- »sluzast, zdrizast« (glej žāba) je isl. kvap, kvapi »žolica«, agl. quab »močvirje«, quaver »tresti se«, šved. kvabba, spn. quabbeln »tresti se od maščobe«. Sln. žepica je morda sorodno, če je izposojeno še v prazgodovinskem obdobju iz neznanega ide. jezika. Glej tudi sin. žōlca.

[Oblika *žepica* (Pleteršnik po Vrtovcu in Cigaletu) je hiperkorrigirana za vipavsko *žopca*, ki jo ob nemški izposojenki *žotca* navaja Kelemina, SR VIII, 1955, 89, in v konzonantizmu ustreza *župca* (Štanjel). Na zahodu je iz dial. *žūyca (→ goriš. *žiwca*; Štrekelj, Görz., 432) oz. *žūyca iz izhodnega sln. *žulca (→ sln. *žolca) prek interkalacije *žūpca/*žūyca* in asimilacije *yp* > *p* tipa rez. *wōpca* (Bila; SLA) < *uōypca ← *ōvca* nastalo *žūpca*/*žopca*. – M. F.]

žerh (m.), g. *žerha* »grobница«, goriš. *žérh* (m.), -a »isto« (Štrekelj, Görz., 392), Erjavec, LMS 1880, 216, omenja za Kras in Vipavsko dolino *žrh* (m.), enako Pleteršnik za Savinjsko dolino s prehodom *h* > *f* tipa *nōht* > *nōft* *žřf* (m.), g. *žřfa* (dol.) in od tod bkr. *žřv* (f.), g. *žřví* z nejasnim prehodom v ijevsko deklinacijo; še nereducirano je *žerřf*, g. *žerřfa*. V 18. st. *šherh* »crypta, en grob« (Kastelec-Vorenc).

Kot *žārch izposojeno iz stvn. bav. *sarch* »grobница«, stvn. *sarc* »isto«, nvn. *Sarg* (Miklošič, 410; Striedter-Temps, DLS, 251), kar je v germ. izposojeno iz slat. hipokoristika *sarcus »grobница« iz *sarcophagus* »isto« < gr. σαρκο-φάγος (m.) *»kar požira trupla, meso«, prim. adj. σαρκο-φάγος »kdor je meso«, kar je zloženo iz σάρξ (f.), g. σαρκός »meso, telo« in φαγεῖν »požreti« (Kluge²², 618). Poimenovanje je prvotno označevalo grobnice, ki so bile narejene iz kamna iz Asosa v Mali Aziji, ki je meso trupla popolnoma uničil.

Sln. oblike z izglasnim -g kot *žerg* (m.), g. *žerga* »grobница«, v 18. st. *žhèrg* »Sarg, capulus« (Pohlin), *žřg*, g. *žřga* so hiperkorekcije na podlagi mlajše izposojenke iz nvn. *Sarg* > sln. *zarg, ki je bila pod vplivom starejše *žarch preoblikovana v *žarg* (Murko I, 571), *řharg* »Sarg, capulus« (Pohlin), *řharg* »Sarg« (Gutsmann). Pri Gutsmannu izpričana oblika *řharg* »Grufft, sidanu pokopališče« [šarf] kaže tako kot sln. *šafraan* ob *žafraan* na izposojajo iz vn. oblike z vzglasnim fortis š- poleg lenis ž- (Striedter-Temps, o. c., 45). Iz izhodnega sln. *žārch so dial. oblike z *ž* oz. *ř* nastale po redukciji v soseščini *r*, toda obir. kor. *ž:řf*, -a »grobница« (Karničar, Obir, 272) kaže na izposojajo iz bav. iztočnice z labializiranim stvn. bav. *a*. M. F.

žerjāv (m.), g. -āva »Grus cinerea«, *žrjāv* »isto«, dial. tudi *žerjāl* (m.), verjetno iz iste osnove iz dial. *žerjāl* (f.), -i »progla, past za ptiče«; adj. *žerjāvov*, izv. *žerjālница* »ohišje dvigala«, k temu cgn. *Žerjav*, *Žerjal*, *Žerjov*, *Žerjol*, *Žerjovič*; v 16. st. *šerjav* »grus« (Megiser), v 18. st. *řherjav* »Kranich« (Pohlin), *řherjau* »Kranich« (Gutsmann).

Prim. csl. *žeravb*, *žeravlb*, hrv. *žērāv* poleg *ždrāl*, *ždrao*, hrv., sb. *ždrāl*, mak. *žerav*, blg. *žerav*, r. *žuravlb*, g. *žuravljā*, ukr. *žuravělb*, br. *žórov*, *žuravelb*, p. *žóraw*, č. *žerāv*, *jeřáb*, gl. *žóraw*, -ja, dl. *žorawa* (f.). Psl. *žerav’b; sorodno je lit. *gėrvė*, lot. *džērve*, stprus. *gerve* »Grus«, kimr. *garan*, lat. *grūs*, g. *gruīs*, stvn. *kranuh*, nvn. *Kranich*, gr. γέρωνος, Osnova **ger-* »peti, vpiti« kakor sti. *járate* »vpiti, peti« poleg *gřnāti* »isto«, stvn. *kerren* »vpiti«. Podaljšano lat. in balto-slov. z -u-, drugod z -n- (Miklošič, 410; Trautmann, BSW, 87; Meillet, Ét., 374; Specht, Ursprung, 127, 161; Vasmer I, 433). Pomenski prenos na razne priprave, vzvode itd. je splošno evropski. Glej Fraenkel, ZSIPh XXII, 89.

[Izhodiščno psl. tudi *žbrav’b; Rasmussen, SM, 100 s., domneva praide. paradigmo *gērH₂-ōy-s, akz. *gērH₂-u-ŋ, instr. pl. *gruH₂-bhīs < *grH₂-u-bhīs. – M. F.]

žerjāvec (m.), g. -vca »Geranium; prisadnik« (Caf), semkaj poimenovanje sorodne vrste *žerāvec*, -vca »Pelargonium roseum«.

Prim. sbh. *žeravac* »Geranium« poleg *ždralinjak* »isto« (ARj XXIII, 338), blg. *ždravec*, *žeravov klun* (Davidov, BBR, 173 s.), r. *žuravelnik*, ukr. *žuravelnyk*, *žuravěcb* (Makowiecki, SBLM, 165) »isto«. Kalki po nlat. *Geranium* < gr. γεράνιον iz γέρανος »žerjav«, ker oblika ploda spominja na žerjavovo glavo, prim. tudi n. *Storchschnabel* »Geranium«, srvn. *craniches*(*snabel*, frc. *bec de grue* »isto« (Marzell, Wb. Pfln. II, 647). Pri Cafu izpričano *žerjāvec* »škrjanec« je očiten dem. od *žerjāv*. Dalje glej *žerjāv*. M. S.

žerjāvica (f.) »pruna, carbo condensis«, tudi *žrjāvica* »isto«, adj. *žerjāv*, *žarěč* »rdeč«; tudi v. *žerjāviti se*, *žerjāvim se* »žareti« (pkm.); v 16. st. *řherjaviza* »pruna« (Megiser), l. 1607 *zeriauífa* »carbone acefo« (Alasia), v 18. st. *řherjavza* »Feuerkohlen« (Pohlin).

Prim. csl. *žeravě* »pruna«, hrv., sb. *žērāv* (f.) »isto«, mak. *žeravi se* »nemiren biti«, str. *žeravě* »žareč«, stč. *žeravie* »pruna«, č. *žerāvý* »žgoč«, slš. *žerāvý* »isto«; iz iste osnove *žer-ot-ěkb je hrv., sb. *žerátak*, g. -ika »žerjavica« (Vuk), p. *žaržatek* »žar«, stč. *žerátek* »kresnica«, slš. *žerjatok* »žar« (Miklošič, 409; Machek², 722; Vasmer I, 419). Dalje glej *žār* in sin. *miljāva*.

žeselj (m.), g. -na »stok«, črnovr. *žēsļ* »stol z naslonjalom« (Tominec, 251), *žēsāl* (Cerklje na Gorenjskem; SLA), polj. *žěsl* »sedež, sedalo za pečjo, stol« (Škrlep, 70), dol. *žiesl* (Ramovš, Hgr. VII, 166). V 16. st. *šheřl*, *šheřel* »Seffel« (Megiser), v 18. st. *šěřfil* »grabatum, sedes« (Kastelec-Vorenc), *řhěřel*, -na »Seffel« (Pohlin), *šheřel* (m.), g. -lna »Seffel« (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. *sěřzel* »stok«, stvn. *sěřzāl* »isto«, nvn. *Sessel* (Ramovš, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 251), got. *siils* iz germ. **setla-* (m.) »stol, sedež«, kar je tako kot psl. *sedlo (n.) »vas«, arm. *eřl* »mesto, prostor«, lat. *sella* »sedež«, gr. ἔλλα (f.) »isto« (Kluge²², 669) ide. nomen loci **sed-lo-* »prostor, kjer se naseli/sedi« k ide. **sed-* »sedeti«. Mlajše izposojeno je sln. *zeselj* »žeselj«, štaj. *žē:sļ* (Zorko, Narečna podoba, 351), v 18. st. *jeřřil* »discubitorius« (Kastelec-Vorenc). M. F.

žestika (f.) »Acer monspessulanum, trokrpi javor« (notr.).

Prim. sbh. *žěst* (m.) »vrsta javora«, *žěžlja*, *žěšlja*, *žěstilj* »Acer tataricum« (> rum. *jestriľă* »isto«), *žěstika* »Carex gracilis, Rhamnus fallax«, blg. *žěšel*, *žěštel* »Acer tataricum«, r. *žěšt* (f.), *žěšter*, *žóšter*, *žěštēr* »Rhamnus cathartica«, *žostik* »Rhamnus frangula«, ukr. *žóštir* »Rhamnus cathartica«, *žóšt*, -ty »Ligustrum vulgare«. Izpeljano iz *žěšt »trd, žilav« (Skok III, 677), ker imajo te vrste javora in krhljika (Rhamnus c.) trd, žilast les. O možnosti, da je č. *řeřetlák* »Rhamnus« prek p. sprejeto iz vzhslv., glej Machek, JR, 145. Dalje glej *žestōk*. M. S.

žestōk (adj.), f. -ōka »silen, močan, hud« (Caf), *vin-ska*, *lesna žestína* »Wein-, Holzgeist« (< sbh.); v Briž. spom. *preřje naffi zefztoco řtradacho* »maiores nostri graviter passi sunt« (II, 97–98), kasneje neznano, v 19. st. domnevno umetno uvedeno po hrv. in stsl.

Prim. stsl. *žestok* »durus, asper«, *žestost* »durities«, csl. *žestota* »isto«, *žestěti* »durum fieri«, sbh. *žěstok*, -a, *žestok*, f. *žestōka* »močan, ognjevit«, komp. *žěščit* (čak.

žestok, -okū in žestok, -a, komp. žěšči (Vrgada)), abstr. žěst (f.), v. žěstiti se, žěstím se »razvneti se«, mak. žestok »ognjevit, krut«, blg. žestok »močan, surov, divji«, r. žěstkiy, ned. obl. žestok, žestká, žestko »trd, raskav, strog, krut«, žestokij »krut, hud, trd«, ukr. žorstkij »okruten«, br. žorstki, pri Nosoviču žostkij »isto« z -r- po šorstki »isto« (ESUM III, 237). Iz slov. jezikov je rum. jestoc »trd, krut«. Psl. *žěstā(kā), *žestokē. Miklošič, 410, izvaja iz *žeg- »žgati«, pri čemer se opira na r. dial. komp. žegče za standardno žěstče (soglašja Gluhak, HER, 709). Če torej prvotno *žeg-stā »goreč, žgoč«, je suf. primerljiv s *čęstā, *gōstā, *tręstā. Vendar je pomen »goreč« verjetno treba prek »močan« izvesti iz »trd, žilav«, iz katerega je tudi »okruten«. Zato se zdi verjetnejša primerjava s stvn. ches »ledenik«, srvn. kes »trda, gladka tla, ledenik«, bav. n. Kes »ledenik«, dan. kase »kup, grmada«, stnord. kqs, g. kasar »kup (kamenja)«, stir. gall »kamen, steber« (Falk-Torp, 501; Vasmer I, 421). Glej tudi žestika. M. S.

žétek (adj), f. -ika »prožen, gibek, voljan«, npr. šiba je žetka, ako žvižga, in »redko tekoč, židek« (Krupa pri Semiču; Barlè, LMS 1893, 43).

Nerodno standardizirani zapis za dial. žětk-, kar je v šokarskem bkr. govoru iz žědk- v stranskih oblikah adj. *žědkōs > žědek (o kratkih refleksih staroakutiranih vokalov in o spustu ǝ > ǝ̄ v šokarskem govoru glej Ramovš, Hgr. VII, 138, 137). K pomenu prim. v 18. st. fhibka, ali shitka fhiba »mollis virga« (Kastelec-Vorenc). Dalje glej židek. M. S.

žěti I, žanjem (v. impf.) »metere«, pf. do-, na-, po-, pre-, za-žěti in k temu iter. dožinjati, -am, požinjati, -am; od tod deverb. požinjka »dožetnica« (gor.); obir. kor. žě:t, žě:jem »žěti« (Karničar, Obir, 270); pkm. žěti, žnjěn »žěti«, kar ustreza rez. žět, žnjěn poleg analoškega žějje »isto« (Steenwijk, SDR, 336), in po prez. osnovi inf. žnjěti (Novak, Slovar², 183); žětva (f.) »messis«, žětev (f.), g. -tve »isto«, žětec (m.), g. -tca »messor«, žěvec, g. -vca »isto« (notr.), žětnik »julij« (ben.), žetvenica »neko jabolko«, žetvenka »isto«; iz prez. osnove je tvorjen nomen agentis žanjec, g. -jca »messor« in k temu feminativ žanjica (tip *poršěcb̄ → *poršica), tudi ženjč, -jčā < *žbn̄'cb̄ in feminativ ženkinja »žanjica« (vzh. štaj.) tipa šivec → šivkinja, ženec, -ncā iz *žbn̄'cb̄ s pričakovanim feminativom *žbn̄'ca v Gutschmannovi glosi sheniza in r. žnica (Dal', Slovar² I, 528). V 16. st. sheti »metere«, shetva »messis« (Megiser), shenz »messor« (Trubar, Dalmatin), l. 1607 zet »mietere«, zegnic »mietitore«, zetua »raccolta« (Alasia), v 18. st. shěti »metere«, kakōr fo sjali, taku bodo fhěli »adagia sunt«, shenz »mefsor« (Kastelec-Vorenc), fhěti, fhajnem »Getreide schneiden« (Pohlin), shenjem »fchneide Getreid«, shenjauz »Schnitter«, f. shenjiza, sheniza (Gutschmann).

Prim. stcsl. žěti, žbnjō »metere«, hrv., sb. žěti, žanjem »isto«, v Dalmaciji žěnjem, tudi žnjěti, žnjem (Vuk), hrv. čak. žěr, žārien (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1407), mak. žnee, tudi žnie, blg. žěna, dial. žěnja, iter. žinam, r. žāt̄b, žnū, ukr. žāt̄y, žnū, br. žācb̄, žnū, p. žāc̄, žnę poleg žnię, iter. žynac̄, č. žit̄, žnu, iter. žinati, stč. žieti, žnu in žnu, slš. žat̄, žnem, gl. žnjec, žnjeje, arh. žec̄, žnje, iter. žinac̄, dl. žes̄, žniu, iter. žynas̄.

Psl. *žěti s prez. *žbn̄(')ešb̄ poleg *žbn̄'ešb̄ (hrv., blg.); iter. *žim̄(')āti »metere«. Ta splošnosl. agrikulturni termin je sinonimen s psl. dial. *šěti, *šěčěšb̄ »metere«

< »secare, caedere« in pomensko specializiran iz pomena »tolči«; psl. dial. *žbn̄'ešb̄ je identičen lit. genū̄ z inf. genēti »drevo oklestiti vej, tolči«, gr. θείνω »isto« in arm. jnem »isto« < *g^hhén-je-, psl. *žbn̄'ešb̄ pa razen v korenskem vokalu enak lit. genū̄ z inf. giū̄ti »gnati« < *tolči, prim. psl. *ženēšb̄ »gnati« < *tolči; izhodiščna sprega ide. *g^hhen- »tolči« je bila atematska, kot ponazarja het. kuenzi, pl. kunanzi »tolči, moriti«, sti. hānti, pl. ghnānti »isto«, tako da ide. dial. razmerje *g^hhen-je- : *g^hhē-je- tako kot *g^hhen-e- : *g^hhn-e- (→ psl. *žbne-) in verjetno tudi lat. de-fendō, -ere »braniti, čuvati« < *g^hhē-dhe- odraža le strukturalno tematizacijo prvotne atematske paradigme anit korena; akutirana intonacija v psl. inf. *žěti in lit. ginti, ginū̄ »čuvati, varovati« < *tolči« je balto-slov. starosti (Miklošič, 409; Vasmer I, 411; Fraenkel, 152; Pokorny, 492; LIV 194 s.) in lahko znak za obstoj paralelnega praide. akrostatičnega korenskega prez. Glej tudi žěl, požnjak, seženj II, žinkati, žnekāti, gnāti in gonūti. M. F.

žěti II, žámem in žmēm (v. impf.) »stiskati, da priteče tekočina« (SSKJ V, 993), navadno pf. ožěti »stisniti (da priteče tekočina)«, izžěti »s stiskanjem spraviti tekočino (iz sadja, mokrega perila)«, prižěti »stisniti k sebi, objeti«, prežěti »stisniti skozi, pretlačiti, prevezati okrog (pasu)«, sežěti, zažěti »stisniti«; impf. žěmati, -am, redkeje -žimati, -am; subst. žěma »stiskalnica«, žeměk, -mkā »usirjena tvarina, katera se v sirove hlebčke ožema«, ožěmčēk, ožěmčič, ožimčēk »v majhno kroglo ročno stisnjen sir«; po prez. tudi inf. ožmēti »ožeti« (gor., štaj.); v 18. st. ošhmēti »exprimere, istlazhiti«, kadar se kai ošhme ali prezidy, tú grobí, ali ta gošzhava, kar zhes ofstane »stymma« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. žěti, žьmō »comprimere«, stcsl. pf. sožěti, sekundarni impf. sožimati, -aješi, sbh. žěti, žěti, žmēm »stiskati, daviti, iztiskati sok«, pf. sājěti, sājzmem, sekundarni impf. sažimati, sājimām, hrv. čak. ožěti, ožmeš, ožimāti, r. žāt̄b, žmēšb̄ »stiskati, tiščati, ožemati«, pf. prižāt̄b, -žmēšb̄, sekundarni impf. prižimāt̄b, -aješb̄, ukr. žāt̄y, žmēš, p. žāc̄, žmę, pf. zāc̄ »gubati celos«, sekundarni impf. zzymac̄ się »jeziti se«, stč. žmu, imp. vyžmi, vzh. č. -žmouti, -žmu (Machek², 723), č. žđimati »ožemati, stiskati«, slš. dial. žmat', žmu, iter. žimat' »stiskati, tlačiti« (Kálal, Sl., 900), gl. žimac̄, dial. žđimac̄ »ožemati perilo« (< *sožimati; Schuster-Sewc, HEWb., 1794), dl. žes̄, žmu »stiskati, ožemati«, iter. žymas̄, žimas̄. Psl. *žěti, *žbmešb̄ (iter. *žimāti) < ide. *g^hhē-tēj > balto-slov. *gim̄tēj s sekundarnim prez. *gim̄-é- (po razmerju *im̄tēj, *im̄-é- > psl. *jěti ali *jěti, *jěmešb̄) iz ide. korena *gem- »stiskati, prijemati, grabiti«, prim. gr. γέμω »biti poln, natovorjen, naložen«, hom. aor. γέτω »zgrabil je«, lat. gemere »vzdihovati, stokati, ječati« (< *iztiskati sapo« ali *biti duševno stisnjen«), lot. gumt, gumstu »zgrabiti, napasti«, arm. čmlem »stiskati«, srir. gemel, kimr. gefyn »spona«, stnord. kumla »stiskati, zmečkati, stlačiti« (Miklošič, 408; Trautmann, BSW, 88; Vasmer I, 427 s.; Pokorny, 368 s.; LIV, 165). V o-jevski prevojni stopnji je gomōlj, gomōta. Glej tudi žmēten, žmikati, žmūtek, žmūriti, žmēk, žeměk, žemljāti. M. S.

žézla (f.) »lopatica za žerjavico« (Ljubušnje na Goriškem; Štrekelj, LMS 1892, 47).

Štrekelj, l. c., povezuje z istopomenskim žúžlja (Drežnica) in zah. dial. žéžel, g. -žla (l. 1607 zezou »palletta del fuoco« (Alasia)), vse pa izvaja iz n. Schüssel »skleda«

(Štrekelj, JA XI, 467), kar formalno in pomensko ne ustreza. Izhajati bi bilo možno iz psl. *žbzlo (n.) »palica, šiba, prot ipd.« poleg *žbzls (m.) »isto« v sln. žézel, g. -žla »lopatica za žerjavico«, prim. hrv., sb. žezlo »scepter«, č., slš. žezlo »isto«. Medtem ko se v obliki žezla, kjer je prehod v *a*-jevsko deklinacijo mogoče fonetično pogojen (predakcentsko akanje) ali pa je *f*. nastal pod vplivom sin. *lopatica, grebljica* ipd., konzonantno zaporedje *ž – z* še ohranja, je v sln. dial. žézel (m.), g. -žla < *žbzls (m.), g. *žezlá *ž – ž* iz prvotnega *ž – z* lahko nastalo po ljudskoetimološki naslonitvi na *žeg-tí, *žezžšb »žgati«. Glej tudi žézel, žúžlja in žezlo. M. F.

žezlo (n.) »sceptrum«, kompoz. žezlonôsec »Szepterträger«. Pletersnik II, 959, navaja po Janežiču tudi žezlo »sceptrum«.

Nknjiž. izposojenka iz č. žezlo »zezlo«, kar je sorodno s stosl. žbzls »virga, scipio, sceptrum«, csl. tudi žbzls »virga«, star. hrv. žazal (navaja Mažuranić, Prinosi, 1702), blg. žézl, r. žézl, -zla »zezlo«, dial. žezél »palica«. Sbh. žezlo je prav tako izposojeno iz č. Psl. *žezlô, *žezlš se je lahko razvilo iz *g^his-lô- (ob neupoštevanju Zupitovega pravila je variantna rekonstrukcija *g^his-dhlô-), tvorbe iz baze *g^hejs-, iz katere je še arm. čét, čit, čiuť, g. čti in čloy »veja, vejica«. Iz *g^his-ti- je kimr. bys, bret. biz »prst«, srir. biss ega »ledena sveča«, stnord. kvistr »veja«. Tudi stnord. kvísl »razcepljena veja, rogovi-la« je lahko produkt kontaminacije izraza za »dve« in baze *g^hejs- (drugače Pokorny, 232, 481). Sorodno je še lit. gáikštė »prekla za oporo hmelju« in lot. dzeikste »šiba« (Čop, SR XIII, 200 ss.). Napačno Vasmer I, 414, povezuje s sbh. žezelj »palica za privez ovčarskega psa«, kar je po Miklošiču, 409, in Skoku III, 679, sorodno z blg. žézel, mak. žegol »zatič, ki povezuje dva dela jarma«, p. žazel »povodec«, csl. žezelb »ovratni okovi« (tako tudi Zubaty, JA XVI, 425, ki dalje primerja lot. dzenulis »bodica, želo«). Glej tudi žezla. M. S.

žézel (m.), g. -žla »lopatica za žerjavico, Feuerschau-fel«, jnotr. žéžu (Rigler, Jnotr. gov., 122), tudi žúžlja (Drežnica), žézol, g. žezžla (Goriš. brda), v 17. st. zezou »palletta del fuoco« (Alasia).

Prevzeto iz ben. it. sessola »majhna zajemalka«, furl. siéssula, séssula, sciéssula »isto«, l. 1402 sessa, 1580 sessula (Reka), it. dial. tudi zézzula (Piacenza), prim. tudi katal. sàssola, prov. sasso. Kasnejša izposojenka je kraš. šéšla, šesla »vrsta zajemalke«. Rom. beseda etimološko ni pojasnjena (Battisti-Alessio, 3466 s.). Sln. nepričakovani -ž- namesto *-š- je morda posledica asimilacije. Manj verjetno Štrekelj, JA XI, 467, LMS 1892, 47, ki domneva izposojajo iz bav. n. Schüssel »skleda«. O podobnih besedah, ki pa so domnevno domačega izvora, glej žezla. M. S.

žgalinovec (m.), g. -vca »Viburnum opulus« (Caf).

Nejasno. Izvajanje iz žgalina »žgoča vročina« semantično ni utemeljeno in nima tipoloških primerjav v drugih jezikih. Morda prenařeno ali tvorjeno iz kalina »Viburnum opulus«, eventualno prek n. Galingenbeere, Kalinken, Kaline (n. besede navaja Marzell, Wb. Pfln. III, 1107), kar je iz slov. *kalina. M. S.

žgánc (m.) »škržat« v nadiškem žgánc, tudi žghánc (Rigoni-Salvino, VIN, 45; Matičetov, Primorska srečanja 231/32, 2000, 596; isti, Traditiones 33/1, 2004, 158 ss.).

Matičetov, l. c., povezuje s sln. žgáti, žgèm »urere«. Nadiški leksem je substantiviziran ptc. pret. pas. *žbganš (→ *žbgámš) in kaže, da se je pomen »cicada« leksikaliziral iz *»ožgan«, ker je za škržate značilno, da pojejo le ob vročem, sončnem vremenu in so torej, sodeč po besedotvorju v žgánc, ožgani/obsijani od sonca. Poleg blg. žezžpěče »Cicada orní« (Georgiev V, 132) in mak. žizalen »isto« (okolica Debra; isti I, 544) je pomensko blizu sb. žizavac (m.), g. -avca »Locusta viridissima«, ki se ravno tako kot škržat ob sončni pripeki oglasa z dreves (Rečnik SANU V, 398). Medtem ko je slednji leksem substantiviziran iz adj. *žizavš v č. žizavý »žareč«, npr. žizavé uhli »žareče oglje« (Jungmann, Sl. V, 861), slš. žizavý »žareč«, žiza »pripeka, vročina« (Kálal, Sl., 902), je mak. žizalen prek ptc. pret. akt. *žizals izveden iz glagola, ki se ohranja v hrv. žizati, žizim »žgati« (ARJ XXIII, 450 s.), in torej enako pomensko tiviran kot sln. žgánc. Georgiev, l. c., mak. žizalen povezuje s poimenovanji za žuželke z osnova žiz- in žuž-, pri katerih sklepa o onomatopejskem izvoru besed, čeprav so v slov. gradivu znaki, da sta se pri teh poimenovanjih različnega mrčesa verjetno pomešale osnove, sorodne s psl. izhodiščnim *žugáti »žgati« in *žúgati (: *gúgati) »klicati, kričati ipd.«. Dalje glej žgáti, žužélka, žizniti. M. F.

žgáti, žgèm (v. impf.) »urere, cremare, ustulare«, pf. iz-, na-, ob-, od-, o-, pod-, po-, pre-, pri-, raz-, se-, spod-, u-, v-, za-ž., sekundarni impf. -žigati, -am in -žem, prim. v 16. st. pri Trubarju *fafishe* »zažiga« (navaja Rigler, Začetki, 218) (o iter. glej tudi -žagati); postverbalni -žig, g. -žiga, nomen actionis žgánje »Brennen«; iz ptc. pret. pas. žgán so tvorjeni subst. žgánc, -nca »Sterz«, žgánek, -nka »isto«, žgánka »polenta«, žganjé, žganjé, žganje »Schnaps«, žganjica, žganica, žganina, žganjčé »isto«, iz ptc. pret. akt. je adj. žgálen, -lna »Brenn-, Brand-, Senge-, brennbar«, subst. žgálec, -lca »kdor žge«, žgavica, žigavica »kopriava«, žgalina »žgoča vročina, pripeka«, iz ptc. prez. akt. je žgōč, -ōča, redkeje žgēč, -ēča »calidus«, iz nomena instrumenti je žgálo »Brennmittel, Brenneisen«; številne deverbale prefigurane tvorbe, npr. ožég, g. ožgā »palež, smod«, vūžgēc, -gca »zavrelka, pokvarjeno vino« (Caf), požeg, g. požéga »s požigom izkrceno mesto, snet«, požgár, -ja »kraj, kjer se je hosta požigala« (gor.), požgánica, požgánka, prežgánka »Einbrennsuppe«, užgēc, -a, vžgálec, -lca »pokvarjeno vino«, vžiga »požar«, vžigálo »Zünder«, vžigálica »Zündhölzchen«, zažgalina »opeklina«; dial. pkm. žgáti, žgén, ptc. pas. žgáni (Novak, Slovar², 183); nejasno je žgálka »velika jesenska koblica« (jvž. štaj.), morda po rjavi barvi; 16. st. fhgan, fahfgal »ustus« (Megiser), v 17. st. shgati, poshgati, seshgati, vfhgati (Janez Svetokriški), v 18. st. fhgati »adolare, cremare, urere«, feshgati, fashigati, poshgati, fashigati »comburare«, vushgati, fashgati »accendere« (Kastelec-Vorenc), fhgem, fhgati »urere, adolare«, fhganz »Sterz, polenta«, fahfigam »anzinden, adurere« (Pohlin), shgati, shjem, shgem »brennen«, shganki, shganzi »Sterz« (Gutsmann); pogosto v tpn., npr. Požeg, Požganica, Požgano, Požganje, Prežganje, Žeze po disim. iz *Žezane (Pintar, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 1908, 89; Bezlaj, SVI II, 346 s.; Mertelj-Bezlaj, JiS VI, 221; Ramovš pri Ilešiču, Geografski vestnik IX, 87, ki pritegne tudi cgn Žerjavko), orn. Požgar, cgn. Žgank, Žgavec.

Prim. stosl. *žešti*, *žego*, *žežeši* »urere, accendere«, prez. tudi *žogq*, sbh. *žēci* in *žgāti*, prez. *žēžēm*, *žēžēm* »žgati«, mak. *žeže* »žgati, peči«, blg. *žežā* »žgati, greti«, r. *žēčb*, *žgū*, dial. inf. tudi *žeči* in *žgāts*, ukr. *žegty*, *žegčy*, *žečy*, *žegū*, br. *džgācb*, -*āju* »pičiti, opeči (o koprivi)«, dial. *žgācb* »žgati, kuriti« (Nosovič), p. *žec*, *žge*, *žže* »žgati« (Brückner, 663), *žgač*, *džgač*, -*am* »bosti, zbadati« (prim. sln. *nažgāti* tudi »natepsti«), stč. *žēci*, prez. *žhu*, *žžeš* »žgati«, č. *žehati*, *žhnouti*, *žehnouti*, arh. tudi *žhāti*. Psl. **žet'ī*, prez. **žēgo*; varianta **žēgo*, ki ima korenski vokal po imp. **žbdzī* (Machek², 726), je analogno po **tskātī*, **iškq* deriviral inf. **žbgāti* ter dalje iter. **žigati*. Psl. prez. **žēgo* < **gēgō(m)* se je po asimilaciji razvil iz **dēgō(m)* (manj verjetno je treba samo za slov. domnevati koren **geg-* (Miklošič, 407)), prim. dalje lit. *dēgti*, *degu* »žgati, goreti«, lot. *degt*, *degu*, *dedzu* »žgati«, sti. *dāhati* »žgati, zažgati«, av. *dažaiti* »isto«, toh. *tsāk-* »goreti«, alb. *djeg* »žgati, peči« < ide. prez. **dhég^hhe/o-*; iter. **dhog^h-éje/o-* je v lat. *fovēre* »greti, negovati«, srkimr. *deifyaw* »požgati«, alb. *ndez* »prižgati« iz baze **dheg^h-* »žgati, zažgati« (Meillet, MSL XIV, 334; Trautmann, BSW, 49; Vasmer I, 412; Pokorny, 240 s.; LIV, 115 s.). Neasimilirani koren se ohranja v psl. **degstb* »katran«, prim. r. *dēgots*, p. *dziegiec*, č. *dehet* in dalje lit. *degutas* »isto«. Izvajanje sln. *dēgnūti*, *dēgnem* (pf.) »posijati, Strahlen werfen« iz neasimiliranega korena (Berneker I, 182) je dvomljivo, saj sln. primera ni mogoče ločevati od *dēgati* »metati, lučati« (Bezljaj, SR VIII, 18 = ZJS I, 36). Glej tudi -žagati, žagavica, žánžav, žéga I, žéhek, žehtáti I, žehētī, žestók, žgánc, žig, žigljáti, žignūti, žigra, žíznniti, žgága, žaga II, dēgmāti se. M. S.

žgečkāti, -ām (v. impf.) »titillare«, adj. *žgečkljīv*, f. -īva »kitzelig«; gor. *žgeč'kat*, -ām (Kropa; Skofic, Diss., 388), črnopr. *žyččkat*, *žyččkām* (Tominec, 251). Toda primor. *žgačat*, *žgačkat* »žgečkati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 154).

Slednja oblika kaže, da je pri tem besedotvorno osamljenem glagolu potrebno izhajati iz **žbgst'bkāti*, -ājšb, kar more biti dem. tipa **bēž'bkāti* ← **bēžati* eksprisivnega prez. **žbgst'ēšb*, inf. **žbgstāti* »ščegetati« tranz. glagola **žbgāti*, **žbz/gēšb* s pomenom »bosti, suvati« < »žgati«, prim. p. *džgač*, *džgāč* »zbadati, suvati« poleg slš. dial. *žihat* »bosti« poleg »žgati« (Kálal, Sl., 901), hrv. iter. *ižigati* »bosti«, čak. *žignut*, *žignen* (pf.) »povzročiti skelečo bolečino«, črnogor. *žēgnūti*, -*nēm* (v. pf.) »nenadno bolečino, udarec občutiti« (Vujičić, Rječnik, 38). Zaradi šibke pozicije prvega jera ni mogoče izključiti, da to ne bi bilo fonetično razvito iz **ščbgst'bkā-ti* k prez. **ščbgst'ēšb* = sln. *žgāčēš*, inf. *žgetāti*, kot je menil Miklošič, 306, ki je sln. *ščegetāti* izvajal iz psl. redukcijske osnove **skək-* v stosl. *skəkstati* »titillare«. Glej tudi *žehtāti I*, *žigljāti*, *žgāti* in *ščeget*. M. F.

žiba (f.) »vabni klic za gosi in race« (vzh. štaj., pkm.), sem pkm. *žibek* (m.) »gosi mladič« in k temu zveza *pijan kak žibek* (Novak, Slovar², 183), prim. *pijan ko žibara* (Kranjsko; Pletersnik II, 961).

Prim. slš. dial. *žiba-žiba* »vabni klic za gosi« (Kálal, Sl., 899), *žibā* »gos«, *žibātko* »isto« in č. dial. *žibu'a* »gos« (Machek², 727, brez sln. gradiva). Štrekelj, Lwk., 76, je sklepal na izposojijo iz madž. *zsiba* »goska«, pri katerem izvor ni povsem jasen. V EWU, 1676, se z rezervo domneva sorodstvo z madž. *zsibong* »brenčati, ropotati«. M. F.

žibrc (m.), g. -a »Polygala chamaebuxus« (Pletersnik po Joschu, Die Flora von Kärnten); kartoteka slovenskih rastlinskih imen ima v tem pomenu iz neimenovanih virov tudi *žibret* in *žibrnica*.

Nejasno. Zveza z *žibret* »Lamium« ali *žibrje* »Epilobium angustifolium« je iz stvarnih razlogov malo verjetna. Morda kakor sin. *žánjavec* revzeto iz neke, verjetno n. predloge, prim. koč. n. *shingr* »Vinca maior« (navaja Marzell, Wb. Pfln. IV, 1143) in iz n. prevzeto it. dial. *zibimgrúele* »Polygala chamaebuxus« (navaja Marzell, o. c. III, 868). M. S.

žibret (m.), g. -a »mrtva kopriva, Lamium«, tudi *žibrat*, *žibr* »isto«, *žēbrat*, *žēbrat* »Galeopsis«; semkaj morda *žibrica* »Ferulago assa foetida«.

Bezljaj, Baltistica X, 25 s., primerja gl. *zyber*, *žybra* »Galeopsis« (Schuster-Sewc, HEWb. ne navaja), pom. *žibř*, *žibř* »Eupatorium cannabinum« < **žebř*, r. *zjabra* »Galeopsis« < **žebra*, r. *zjabrěj*, ukr. *žjabrij* »isto« < **žebřěb*, kar je gotovo izpeljano iz **žę(b)ř* »gristi« (Vasmer I, 466; Bezljaj, SSJLK II, 6), prim. tudi č. *ziabor* »Lamium« in »Galeopsis« (Machek, JR, 197). O *žibrje* (n.) »Chamaenerion angustifolium = Epilobium angustifolium« glej *žibrc*, o variantah *kiprc*, *ciper* glej *kiprc*. Dalje glej *žēbrat*. M. S.

Žibret (cgn.), tudi *Žibrat*, *Žibred*, *Žibrek*, *Žibert*.

Prevzeto sprva kot h. i. iz stvn. atpn. *Sivrid* < *Sigivrid* iz *sigu* »zmaga« in *fridu* »mir, varnost, gotovost«. Iz tega atpn. je na Slovenskem še hdrn. *Žibršča* pri Dobrniču (Bezljaj, Eseji, 161, SVI II, 349; stvn. imena navaja Förstemann, AN I, 1324), tpn. pri Logatcu *Žibrše* (f. pl.) < **žščane*, pri Apačah *Žiberci* (m. pl.) < **žbci*, I. 1193–1220 *Sigensd(orff)*, 1320 *Sygenstorf*, 1357 *Sichendorf*, 1429–41 *Seybasdorf*, 1444–49 *zuy Bestorff*. Prim. tudi cgn. č. *Žibřid*, *Řibřid*, slš. *Žibrita*. M. S.

žica (f.) »filum metallicum«, dem. *žička*, *žičica*, adj. *žičen*, -čna, *žičast*, -a, subst. *žičnik*, -a »žebelj iz žice«.

Besedna družina je v sln. izpričana šele v 19. st., zato je verjetno prezeta iz sbh. V dial. se v pomenu »žica« večinoma uporablja *drāt*, *drōt* < n. *Draht*. Prim. csl. *žica* »nervus«, sbh. *žiča* »spredena nit, žica, struna; žilica (nagnjenje, talent), žila, sloj (v zemlji)«, mak. *žica* »isto«, blg. *žica* »žica, nit«, r. dial. *žica* »barvana volnena nit ali preja, česana preja«, ukr. *žyčka* »(rdeča volnena) nit, volnen trak«, dl. *žycar* »žica, s katero pritrdijo leseno držalo na koso«. Vasmer I, 426, navaja tudi č. šlez. *žičica* »Haargras« (Machek² in JR ne omenja), prim. p. *žycica* »ljudjka«. Psl. **žiča* < **g^hiH-kā* poleg **g^hiH-ā* v lit. *gijā* »vlakno, nit«, lot. *dzija* »nit«, av. *jiia-* »tetiva na loku«, sti. *jyā*, *jiyā*, *jyākā*, klas. *jivā* »isto«, **g^hiH-ō-* »opremljen s tetivo« > gr. βιός »lok«, kimr. *giaw* (pl.) »živci, kite«, vse iz ide. korenskega subst. **g^heiH-*, **g^hiH-* »kita, tetiva« (Miklošič, 411; Trautmann, BSW, 86; Vasmer I, 426; Schuster-Sewc, HEWb., 1817; Fraenkel, 150; Pokorny, 489; Mayrhofer, EWA I, 603). Glej tudi *žila*, *žima*. M. S.

žicati, -am (v. impf.) »izposojati si brez namena, da bi vrnil«.

Tudi hrv. *žičar* (m.). Pomensko enako je br. *žicacš*. Star s-intenzivum **žit-s-ati* k *užitek*. Iz iste osnove **(po-)žitēkš* brez -s- je č. *pūjčiti* < **požitčiti* »posoditi«, p. *požycyc*, gl. *požčic* (pf.) »posoditi«, *požčec* (impf.), dl. *póžycys*. Brez pref. je ukr. *žytyry* »privoščiti, posodi-

ti«, slš. *žičit'*, *žičat'* »privoščiti« poleg *požičat'*, dial. *požčat'*, *pojčat'* »posoditi« (o tem Miklošič, 411; Machek², 498). Iz adj. **po-žitnē* izvaja Miklošič, l. c., sln. *pášten* »ograjen vinograd« (Trst), »planica na hribu, kjer se živina rada pase« (goriš.), prim. r. *pažit* »pašnik«. Dalje glej *živ*.

žič (m.) »led« (nadiško; Rigoni-Salvino, VIN, 74).

Gotovo izposojeno iz rom. leniranega refleksa **giagia* k ben. it. *giazzo* (m.) »led«, trž. it. *giazo* »isto«, it. tosk. *ghiaccio*, kar je pod vplivom sin. *gelo* maskulinizirano iz prvotnega *ghiaccia*, furl. *glázze* (f.), poznolat. *glacia* k lat. *gaciēs* (f.) »led« (Battisti-Alessio, 1797). Sln. dial. *i* iz prvotne sekvence *ia* bi lahko nastal prek dial. preglasa *ja > je → ji → i*. M. F.

Žiče (f. pl.), g. *Žič* (tpn. pri Domžalah), adj. *žiški*, etn. *Žičan*, l. 1341 *Seycz*, 1327 *Seiuz*, 1380 *Seytz*; tpn. *Žiče* (f. pl.) pri Slovenskih Konjicah: v *Žičah*, adj. *žički*, etn. *Žičan*, l. 1145 *Si'tss*, 1177 *Siz*, 1184 *Seydes*, 1185 *Seiuz*.

Iz **Žit'ane* ali **Žit'čane*, etn. iz atpn. **Žit'č* oz. **Žit'čko* (Ramovš, Hgr. II, 252; Bezljaj-Mertelj, JIS VI, 188, ki nihata med rekonstrukcijo **Žit'čane*, na kar kažejo sln. oblike, in **Žit'čē*, na kar lahko kažejo n. zapisi), kar je hipokoristik od atpn. *Žitigoj*, v Čedajskem evangeliju *Sitigoj* (F. Kos, Gradivo II, 255) in l. 1194 v Vetrinju *Sitigoj* (o tem Snoj, FOC XI, 205); *Žitomirč*, v 12. st. *Sitmer*; *Zitoradč*, l. 1190 *Situvradus* ipd. (atpn. navaja Kronsteiner, Alpenslaw, PN, 91). Iz dem. k temu atpn. je tpn. **Žit'č'e*, l. 1136 *Sitik*, *Siticism*, 1190 *Sitich*, 1215 *Sitic*, iz česar je tvorjeno sln. **Žitičina*, pri Valvazorju *Sitizena*, to pa je po moderni vokalni redukciji in disimilaciji dalo današnje *Stična*, adj. *stički*, etn. *Stičan* (Ramovš, o. c., 266). Iz tega atpn. je še hdrn. *Žetiški potok* iz tpn. *Žiče* je hdrn. *Žičnica*, 1306 *die Seyts* (Bezljaj, SVI II, 349 s.). M. S.

žid (m.), g. *žida* »jud« in »stiskač, oderuh«, tudi *Žid*, g. *Žida* »Jud«, dem. *židek*, *-dka*, f. *židinja*, *židovka*, pkm. *židovkinja*, v Beltincih *židofkinja* »judinja«, štaj. *židov*, *-a*, prlšč. *židov* »žid« (navaja Greenberg, SJ/SLS II, 175), pkm. v Beltincih *židov*, *-ova*, adj. *židovski*, pkm. v Beltincih *židovski* »judovski«, abstr. *židovstvo*, *židovstvo*, pkm. *židovščina*, *židovščina* »judovstvo« (oblike iz Beltincev po Novaku, Slovar², 183); semkaj cgn. *Žid*, *Židov*; v star. jeziku osrednje Slovenije le nom. pl. *ludi* (Trubar), *ludij* (Krelj), sg. *lud* »Judaeus«, *ludouska deshela* (Megiser), *Jud* (Janez Svetokriški), *Jud* »Judæus« (Pohlin).

Prim. stesl. *židovins*, pl. *židove* »ludaeus« poleg *židinš*, akz. pl. *židy* »isto«, sbh. *Žid*, *-a*, *Židov*, *-a* poleg *Židov*, g. *Židova*, blg. *žid*, d. obl. *žideti*, pl. *židove*, r. *žid*, g. *židá*, str. *židš*, *židinš*, *židovins*, ukr. *žyd*, *-a*, kol. *žydovjá*, *žydvá*, br. *žyd*, p. *žyd*, č. slš. *žid*, gl. *Žid*, dl. *Žyd*. Slov. **židš* < **žyds* (s preglasom tipa **s'šti* > **s'šti*) je prevzeto iz rom. refleksa za lat. *Iudaeus* »žid, židovski« (Stieber, RS XXVI, 33; Jireček, JA XXXI, 450; Greenberg, ZGSJ, 75), vendar nobena znana predloga ne ustreza popolnoma, saj slov. zahteva predlogo z dolgim naglašanim korenskim vokalom, takega člana pa v diahroni verigi lat. *Iudaeus* > vlat. **džudeus* > **džudeu* > stit. *giudio* ni. Problematična je že sama substitucija rom. skrajšanega neakcentuiranega *ū* s slov. *y*, na kar posebej opozarja Stieber, l. c. Morda je beseda prevzeta še v času vlat. **džudeus* kot slov. **žydevš* > **židovš* (> pkm. *židov*, *-ova*, štok. *Židov*, g. *Židova*), kar je bilo for-

malno (in funkcionalno tudi) adj., zato se je iz tega analogno po razmerju adj. **jūgovš*, **tūrnovš* : subst. **jūgš*, **tūrnš* retrogradno tvoril subst. **židš*. Vendar bi v tem primeru pričakovali **židš*, kar bi potrjevalo le č. *žid*, eventualno **židš*, na kar kaže ruščina. Sev. slov. akcentuacija domnevno ni relevantna, saj je communis opinio, da je beseda prevzeta (iz. rom.) najprej v jslav., od koder se je kakor **križš*, **Rimš* razširila na slov. sever. Ker dobršen del relevantnega gradiva indicira **židš*, ni izključeno, da je ta varianta izposojena prek perz. *juhūd* (domnevo o možni isposoji iz perz. lingue france v zgodnjem srednjem veku po Korschu oživlja Birnbaum, Slavica Hierosolymitana VII (1985), 5). Izpričano stanje je torej lahko posledica mešanja slov. **židš* < perz. *juhūd* in **židovš* < rom. **džudeus*. Mlajša izposojenka iz stit. *giudio* je stsb. *žudij* »žid« (Jireček, l. c.). Lat. *Iūdaeus* < gr. 'Ioudaíos < hebr. *jəhūdī* je tvorjeno iz imena Jakobovega sinu lat. *Iūdas* < gr. 'Ioudās < hebr. *Jəhūda*. Direktno iz gr. je stesl. *ijuděb* »jud«, iz lat. je stvn. *judeo* > n. *Jude*, in od tod sln. *jūd*, g. *jūda*. Sbh. *Čivutin*, na Kosovu *Čifutin* »žid« je prek turšč. *çiftu*, *çifut*, *çufut* in perz. *juhūd* (Skok I, 322). Glej tudi *žrdovinski trn*. M. S.

žida (f.) »svila«, adj. *židan*, f. *-a* »svilen«, *židovnik* (m.) »sviloprejka«, *biti židane volje* »dobre volje biti«. L. 1607 *zidaunic* »caualliero, che fà la feda« (Alasia).

Prim. str. *šida* »svila«, *šidсныj*, *šidjanjy* (v 14. in 15. st.). Ruska beseda je gotovo sprejeta iz srvn. *šide*, stvn. *šide* (Miklošič, 410), medtem ko pri sln. *žida* ni mogoče ugotoviti, ali je izposojeno iz n. ali iz it. *sida* (Schuppisser, Seide, 40). Skupno izhodišče je srlat. *seta* < *serica*. Glej tudi *srájca*.

židek (adj.), f. *-dka* »gosto tekoč, mehek, voljan«; k temu *žitkost* (f.) »nekaj gosto tekočega«, v. *žikati*, *užitkati* »mehčati«. pf. *židniti*, *židnem* »utekočiniti«.

Prim. csl. *žideks* »tekoč, voden«, *židostb* »sočnost«, hrv., sb. *židak*, *židak* »gosto tekoč«, *židina*, r. *židkyj*, *židok*, *židkán*, *židko*, komp. *žize*, v. *židets* »postajati tekoč«, br. *židky* »tenak, gibek«, č. *židky* »mehak, redek«, gl. *židki*, dl. *žydki*. Nejasno; največkrat izvajajo iz ide. **g'ejd(h)-* »blato, sluz«, vendar gr. *δεῖσα* »govno, sluz« (Solmsen, Wortforsch., 236), vendar je bliže ide. **gejd-* kakor arm. *gēj* »humidus« (Lidén, Arm. Stud., 74). Machek², 727, izhaja iz **gəjəjd-* in primerja lit. *gaidrūs* »jansen«, gr. *φαιδρός*. Najmanj verjetno iz ide. **g'hejd-* »vlivati«, nvn. *gießen*, lat. *fundō*, gr. *ῥέω* »vlivati«, kar zavrača Vasmer I, 423.

[Ramovš, Zbrano delo I, 32, izvaja iz **g'ejd-du-* in primerja gr. *δεύω*, *δαίνω* »zmočiti, omočiti, poškopiti« iz ide. baze **g'e(i)u-*. – M. S.]

žifra (f.) »zlatenica« (Poljanska dolina, Idrija), črnovr. *žifra* »isto« (Tominec, 251).

Nejasno prav tako kot pri Gutschmannu izpričani sin. *nifharba*, *nifharoft*, *vifhverga*. M. F.

žig (m.), g. *-a* »peka, smod, palež«, po sbh. vzoru tudi »pečat, z žarečim železom narejeno znamenje, Brandmal« (v. *žigōsati*, *-am*, pf. *o-ž*. »sigillare«); navadno v kompoz. *ožig*, *podžig*, *požig*, *sežig*, *vžig*, *zažig*.

Prim. csl. *žegš* »ardor«, sbh. *žig*, *-a* »pečat« in »žareča paličica, s katero vrtajo luknje v les«, mak. *žig* »isto«, *žeg* »pečat«, blg. *žig* »skrb« (Mladenov, 167), r. dial. *žig* »nenaden gib, zgrabitev«, br. *žyg* »trenutek, nenadna

zgrabitev, hiter udar«, č. *žeh*, -u »sežig, pripeka«, slš. *žih* »ogenj, gorenje«. Psl. *žigō je postverbal iz iter. *žigāti, varianta *žegō je iz osnovnega v. **ze'ī*, *žegō (ESUM III, 259). Dalje glej *žgāti*, *žéga*. M. S.

žigant (m.) »velikan«, izpričano le v 16. st. *shigant* »Riř, gigas« (Megiser) in tako kot sln. *Žigante* ter hrv. čak. *žigōnt* »velikan«, tudi *žigōntē*, -ta »isto« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1408) izposojeno iz rom., prim. it. knjiž. *gigante* »velikan«, cgn. *Gigante*, *Giganti*. Izhodišče rom. leksema je lat. *gigās*, -antis »orjak« iz gr. γίγας, -avτος egejskega izvora (Battisti-Alessio, 1806). M. F.

žigerice (f. pl.) »drob pri drobnici« (bkr.; Šašel, Biser-ice I, 323).

Gotovo izposojeno iz sosednjih hrv. govorov, prim. hrv. *žigerica* »jetra« (Žumberak; Skok I, 473), pri Stulliju *xigerica bjela*. Hrv. *žigerica* (znano tudi v Brusju na Hvaru; Skok, l. c.), na Kosovu *džigërica*, v Liki *džigari-ica*, po Dulčiću, HDZb VII/2, 1985, 744, v Brusju na Hvaru tudi *žigarica* »jetra ali vranica« so tvorjenke iz *džigara* »jetra«, *džigera* »isto«, *džiger*, kar je bilo tako kot blg. *džigër* izposojeno iz tur. *ciğer* »pljuča, jetra; notranji organi«, to pa iz perz. *giğer* (Skok, l. c.; Škaljić, Turcizmi⁶, 240). M. F.

žigljāti, -am (v. impf.) »pikati (o bolhi)«, po redukciji nenaglašenege i *žgljāti* »isto«.

Formalno najbližje je črnogor. *žigljati*, -ām »biti, tolči, šibati; terati, goniti« (Rečnik SANU V, 395), pomensko pa sb. *žigati*, *žigām* »zbadati, peči (o rani)«, tudi »udarjati, tolči« (Rečnik, SANU V, 394), *žignuti*, *žignēm* (pf.) »zbadati, peči (o rani)«, hrv. čak. *žignuti*, *žignem* »zboosti, povzročiti skelečo bolečino« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1408), črnogor. *žēgnuti*, -nēm »občutiti neadno bolečino, udarec« (Vujčić, Rječnik, 38), r. *žžēt* (3. os. sg. prez.) »skeleti (o rani)«, toda v zvezi *Žigala lē tebjā ośa?* »Ali te je ośa pičila?«, p. *džgač*, *džgnqč* »zbadati, suvati«, č. dial. *žgač* »dražiti«, v zvezi *žigrie mē f křížach* »zaboli me v križu« (Kellner, Východolašská II, 334), slš. dial. *žihat'* »boosti« poleg »žgati« (Kálal, Sl., 901). Izhodno **žigl'āti* je ekspresivna tvorjenka tipa sln. *pihljati* ← *pihati* iz v. *žigāti, kar je iter. k *žbgati »urere«, prim. sln. *užgāti* »isto« in »pičiti, udariti«. Enak pomenski razvoj je izpričan tudi v slov. sin. **pe'ī*, *pečēš, prim. sln. *pēci* »torrere, assare« in »skeleti«, hrv., sb. *pēci* »torrere, assare« in *upeći* »pičiti, boosti«. Dalje glej *žgāti*, pa tudi *žegetāti*, *žehāti* in *žgečkāti*. M. F.

žigniti, *žignem* (v. pf.) »upasti (o kruhu)«, *kruh žigne*, *če ga veter obleti, kadar se peče* (Caf). Nejasno, brez znanih paralel, vendar verjetno iz iter. -*žigati* k *žgāti* v sekundarnem pomenu »tolči, udarjati«, prim. v sln. zlasti *nažgāti* »natepsti«, *nažigati* »tepsti, udarjati«; prvotno torej **postati stolčen, udarjen*«. K tvorbi nazalno sufirganega prez. iz iter. prim. sicer tranz. *prižignuti* »prižgati« (Tolmin), sbh. *žignuti*, *žignuti* »pičiti«, iz česar je rum. *jigni* »raniti, poškodovati, razžaliti«. Dalje glej *žgāti*. M. S.

žigra (f.) »vžigalica« (Vipava), na Kaninu tudi kozje ime *Žigra* (Erjavec, LMS 1875, 224).

Tvorjeno iz iter. -*žigati*, kakor je iz drugače tvorjenega iter. *žagāti > r. dial. *žagātē* »žgati, zažigati« tvorjeno r. dial. *žāgra* »drevesna goba, pogorel stenj«, č. *žehрати* »pritoževati se«, *žehra* »kdor se pritožuje«. Sufiks je ver-

jetno isti kot v *jbgrā > sln. *igra*. Dalje glej *žgāti*, -*žagāti*. M. S.

žihër (adv.) »lahko, licet«, dial. kor. obir. ži: *çar* (indekl.) »dürfen, können« (Karničar, Obir, 270), gor. *žihar*, črnogr. *žihqr* (Tominec, 251), v 16. st. *fhiher* »preskerbi, fecurus, ruhig, ohn Sorg, Sicher; tutus, ruhwig«, *shihrati* »certificare« (Megiser), v 17. st. *fixer* »leguro« (Alasia), *shihar* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fhiher*, *shihar*, *shihir* (adv.) »confidenter, liberè, propemodum, securè, tutè« in (adj.) »securus, tutus nešaloften, neskarbān« (Kastelec-Vorenc), *fhihr* »sicher, securus« (Pohl), *shihernu* »sicher, saterdnu« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *sicher* »varen, zavarovan pred nevarnostjo, gotov«, adv. »varno, gotovo, sigurno, brez skrbi« > nvn. *sicher* »isto«, iz česar je mlajše izposojeno pog. sln. *zither* »isto«, *zihrati*, -am »varovati«, pf. *zazihrati* »zavarovati«. Dalje glej *sigüren*. M. S.

žikati, *žikam* (v. impf.) »s tankim, upogljivim predmetom tolči«, pf. *žikniti*, *žiknem* »isto«, deverbativ *žik* (m.), g. *žika* »udarec s tankim predmetom«, tudi interj. za ponazarjanje takega dejanja (vse naglasno normirano pri Pleteršniku II, 961, iz Čigaleta, Wb., 1398, ki gradivo navaja po Vodnikovem rkp. slovarju); sem gotovo *žikljāti*, -ām (v. impf.) »mencaje prati« (dol.) in pf. *užikati*, -am »prožno narediti (o usnju)«, »obrabititi«, npr. *užikano platno* in *užikan človek* »šibak človek«, prim. obir. kor. *wžiqat*, -am »oživiti, prožno, gibko narediti«, s *se* »ojačati se, k sebi priti« (Karničar, Obir, 255).

Prim. hrv. čak. *žikāt se*, *žiče se* »upogibati se, prožen biti; nihati«, tranz. *ožikāt* »pokati, treskati, lomiti« (Orlec na Cresu; Houtzagers, ČD, 405), toda v Ozlju *žaknāti se* »spodmakniti se, izviti se (o konju, ki se želi zajahati)«, impf. *žakēvati*, npr. *Kat se krāva žakūje, triba ju pod bika gnāti* (Težak, HDZb V, 1981, 420), črnogor. *žikljāti*, -am »udarjati, tolči nekoga s tankim predmetom, npr. z bičem« (Rečnik SANU V, 400).

Psl. *žikāti, **žikāješ!*/**žičeš!* (→ **žik-əl'āti*, **žik-əl'āješ!*) in pf. *žbknqti; Borys, Czak. stud., 88, brez sln. in črnogor. gradiva, izhaja iz prvotnega pomena »kriviti, upogibati« in primerja s sinonimnim slov. *žichati (se) v r. dial. *žichātē(sja)* »kriviti (se), majati (se), nihati (se)«, tudi *žichljātē* »nihati« ter na podlagi germ. kavz. **kaizjan!*/*kaizjan »obračati« < ide. *gois-ēje- v nvn. *kehrn* »isto«, stvn. *kēren* »obrniti«, stfriz. *kēra* »obračati, obrniti«, stnord. *keisa* »kriviti, zvijsati« (Vasmer² II, 57, s starejšo lit.; Pokorny, 355; Pfeifer, EWD², 654, brez slov. gradiva) k ide. **gei-s-* »vrteiti, sukati; kriviti« (Pokorny, l. c.) sklepa, da je varianta *žikāti internoslov. nastala po morfofonemski zamenjavi iz prvotnega *žichāti, verjetno še v času aktivnega prevoja i : ɨ. Slov. *žikāti (in *žichāti) kaže na podobno pomensko polje kot *svīgati = sln. *švīgati*, **ma-ja/cha-ti* = sln. *mājati*, *māhati*, zaradi česar je pomen »kriviti, upogibati« verjetno le eden od pomenskih specializacij prvotnega »premikati (se)«. Ločevanje med sln. *žikati* »tolči« in *užikati* »usnje prožno narediti«, *užikan človek* »šibek človek« ni potrebno. Drugačno razlago slednjega glej s. v. *užikati*. M. F.

žila (f.) »arteria, vena«, dial. tudi »kita« (*suha ž.* »kita«, *bela ž.* »limfna žila«, *listna ž.* »Blattader«, *vodna ž.* »Wasserader«, *zlata ž.* »hemoroidi«), tudi »penis večjih živali« in po n. zgledu »nagnjenje, talent«, npr. *pesniška ž.* »Dichterader«, v tem pomenu navadno dem. *žilica* (prim. sbh. *žiča*, mak. *žica* »nagnjenje, talent«), kol. *žilje*

(n.), ožilje (n.); adj. žilav, -a, žilast, -a, žilen, -lna, žilnat, -a, žilnast, -a, žilicast, -a; subst. žilavec, -vca »lenuh« (Sln. gorice, prim. tu tudi adj. žilav v pomenu »len«), žilavka »bikovka«, žilnica »choroidea«, žilnik, -a »želodčni krč, zvijanje po črevih, krčne žile, žilna bula« in »Plantago, trpotec«, žilnjak, -a »penis večjih živali« in »Plantago, trpotec«, žilnik »Plantago«, žiljak »Plantago lanceolata«, v. žiliti »delati žile (o rastlini), kazati žile (pri napenjanju)«, po hrv. zgledu žilaviti »pridobivati jeklo iz surovega železa« (Cigale, Term., 41); dial. kor. obir. ži:wa (Karničar, Obir, 270), črnopr. žilq, dem. žilq (Tominec, 251); v 16. st. fhila »nervus, vena«, v 17. st. žila »vena« (Alasia), v 18. st. fhyla »arteria, vena«, shila v'kameni »crudaria«, vollovška shyla »taurea«, karzhna shyla »varix«, shylast »nervosus, mozhán, kripák« (Kastelec-Vorenc), fhila »vena« (Pohlin).

Prim. stosl. žila »vena, nervus«, sbh. žila »žila, korenina, letva«, mak. žila, blg., r. žila, ukr., br. žyla, p. žyla, č. žila, slš. žila, gl. žila, dl. žyta. Psl. *žila »žila, kita, tetiva« < *g^hiH-sla je dalje identično z lit. gysla (poleg gyslė, žem. ginsla) »žila«, lot. dzí(k)sla »žila, kita«, strpus. gislo »žila« poleg ide. *g^hhiH-slo- > arm. jil, jil »kita, vrvica«, lat. flum »nit, vlakno, struna«, kar sta tvorbi iz baze *g^hhejH- »žila, kita, vez« (Miklošič, 411; Trautmann, BSW, 90; Vasmer I, 424; Fraenkel, 150; Schuster-Šewc, HEWb., 1793 s.). Glej tudi žica, žima. M. S.

žilina (f.) »Isatis tinctoria« (Cigale).

Nedvomno prenašeno iz silina < *sin'ila, morda po ljudskoetimološki naslonitvi na žila, ker se je rastlina v ljudskem zdravilstvu uporabljala kot vulnerarik in stiptik pri ranah, čirih in krvavitvah (navaja Petauer, LRB, 278). Dalje glej silina in sin. oblajst. M. S.

žiliti se, -im se (v. impf.) »gnati se, truditi se«. Malo verjetno se zdi, da bi bil to denom. od žila (f.) »Ader«. Kakor žilav (adj.) »träge« (Slovenske gorice) se pomensko približuje blg. žilja »bosti, paliti, gristi, ščemeti«, mak., blg. žilo »željo«, r. žiljaty »bosti (o žuželkah)«. Sorodno je lit. gėlti »bosti, škoditi«, gilti »močno skeletiti«, lot. dzelt, dzilinat »bosti, paliti, gristi« (Fraenkel, 145).

žilj I (m.), g. -a »vrsta plevela« (Sabonje; Rigler, Jnotr. gov., 140).

Primerjati bi bilo mogoče s primor. žil »osat« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155), žilj »njivski ognjič« (Kukanja, SDLA - KP/1), žiljka »Tofieldia« (Piskernik², 366). Ne zdi se verjetno, da bi bil ta sln. fit. termin soroden s hrv. fonetično enakim žilj »Panicum maritimum« iz it. giglio »bela lilija« (Skok III, 680). Dalje glej s. v. žulj II. M. F.

žilj II (m.), g. žilja »vrvi pri vpregi; veriga za krave; obroček na koncu vrvi« (Kobarid, Tolmin, Kras) = gor. žil, g. žila »isto«, podžilj »oplen« (Tolmin), podžila (f.) »kovinski drog pri podvozu« (Tolmin). V 16. st. shil »vrvi« (Dalmatin).

Miklošič, 411, primerja p. žyla »konopec« in izvaja iz bav. n. sil »konopec«, stvn. silo »vrvi«. Enako Striedter-Temps, DLS, 251; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 373. Glej tudi podžil in fúrželj.

žiljstan (m.), g. -a »neka čudna stvar, ki jo stari gadje delajo«. Štrekelj, Lj. zvon IX (1889), 352, navaja po Tušku iz Martinj Vrha (Slovenski glasnik II (1858), 97 s.): »Med robovjem in skalovjem ... samo stari gadje

stanujejo, ki delajo imenitno stvar žiljstan ... Žiljstan je tako čudna stvar, da nobeden ne vé nič gotovega povedati od njega. Pravijo, da je podoben čudno pisanim kroglicam, ki so vkup nabrane, kakor jagode v molik. Kdor dobi žiljstan, ima vsega obilo, kar če.«

Štrekelj, I. c., izvaja iz srvn. sigelstein poleg sigestein (> nvn. Siegestein) »čudodelni kamen, ki prinaša zmago, lepoto, mladost«, kar je kompoz. iz sigē »zmaga« in stein »kamen«. Varianta z -l- je verjetno pod vplivom srspn. segelstien, star. nvn. Segelstein »magnet«, v čemer je prvi člen iz segeln »jadрати« zaradi uporabe magnetnega kompasa v pomorstvu (Grimm, Wb. X/1, 93, 911, 949). M. S.

žima (f.) »odrezana dolga dlaka (zlasti konjskega repa, konjske grive)«, črnopr. žima »isto« (Tominec, 251), obir. kor. ži:me (f. pl.) »konjska griva« (Karničar, Obir, 270), adj. žimast (m.), f. -a »podoben žimi«, žimnica (f.) »z žimo napolnjena blazina za ležanje, madrac«, znano tudi v dialektih, npr. dol., Podkrcni, bkr. (Erjavec, LMS 1880, 215; Pleteršnik II, 962), žimničar (m.), g. -ja »izdelovalec žimnic«. V 18. st. šimnat »cilicinus« (Kastelec-Vorenc), fhima »Roßhaar«, shimnat »vom Roßhaare, cilicinus« (Pohlin), shima, shimast, shimnat (Gutsmann).

Izhodno *žima (f.) je sorodno, ne pa fonetično razvito iz psl. *žina, kot menita Koštiál, rkp., in Kurkina, DS, 151, ker asimilacija medvokalnega -n- > -m- ni dokazljiva niti za slovensko in niti za katero starejšo slov. stopnjo. Razmerje *žima : *žina more biti zato tako kot pri psl. *slina »saliva« : *slima »isto« besedotvorno pogojeno. Potrebno ga je izvajati iz ide. adj. *g^hejH-mo- oz. *g^hejH-no- korenjskega subst. *g^hejH-/*g^hiH- »vlakno, nit ipd.«. Slednji se prestrukturiran po tipu *ovъcb, *językь ohranja v psl. *žica < *g^hiH-kaH. Dalje glej žinje I. M. F.

žimbla (f.) »beločrna krava« (rez. (Njiva) – SLA).

V odnosu do sln. šimelj (m.), g. -na in -mlja »konj belkaste barve« je to feminativ starejše nemške izposojenke *žimpal' iz srvn. bav. avstr. refleksa za bav. avstr. schimpel »šimelj«, asimilirano schimmel »isto« (navaja Schmeller, BWb. II/2, 421), toda tirol. n. schimpel pomeni tako kot stvn. scimbal le »plesen« (Schöpf, TI, 610). N. Schimmel je vedno le oznaka za konja bele ali sive barve, tako da je prehod na označevanje druge živali lahko tudi internoslavenki. Dalje glej šimelj I. M. F.

žingati, -am (v. impf.) »cingljati, zvončkljati« (Vodnik, Cigale), tudi žingetati, -ám, -ěčem »isto«.

Prevzeto iz srvn. singen »peti, žvižgati, šumeti, šesleteti«. Pomen »cingljati«, ki ga v n. slovarjih ni zaslediti, verjetno ni nastal v sln., temveč že v n. pod vplivom srvn. singōz »zvonec«, bav. n. Singess »majhen zvonec«, Singessa, Singōsa »kravji zvonec«, kar je domnevno izposojeno iz it. seguzzo »znak, črta, poteza« (o tem Grimm, Wb. X, 1092). Brez tega vpliva je današnje sln. žingati (impf.) »peti, prepevati«, žingati ga »počenjati neumnosti, lahkomiselnosti« (SSKJ V, 998). M. S.

žingerle (m.), g. -a »zimzelen, Vinca minor« (Šentlovrenc na Dol., Šašelj, ČJKZ VII, 173).

Prevzeto iz srvn. *singrüenelin, dem. od singrüene »zimzelen«, nvn. Singrün < stvn. sin(t)gruoni, kar je kompoz. iz sina- »vedno« (got. sin-, stnord. sí-) in gruo-ni »zelen« (o tem Kluge²², 673). Glej tudi zimzelen. M. S.

žinj (m.), g. -a »misel«, žinjati, -am (v. impf.) »misliti« (oboje celovška okolica), tudi obir. kor. ži:jat, -am

»isto«, žl:ji (m. pl.) »misli« (Karničar, Obir, 270), rož. kor. žinjata, -am »isto« (Šašel, RNB, 155).

Kot sln. *žinj izposojeno iz srvn. *sin* »misel, smisel, čut«, *sinnen* »misliti, opazovati, razumeti« (Striedter-Temps, DLS, 252), stvn. *sin* »misel, smisel, čut«, kar je etimološko nepojasnjeno (Kluge²², 673). Glej tudi *žinje II* in mlajšo srvn. izposojenko *šin*. M. F.

žinje I (n.), g. -a »žima« (pkm.; Novak, Slovar², 182), pri Murku I, 654, *shinja* (f.) »posamezna dlaka konjske žime«, *shinjiza* »ein einziges, kleines, sehr feines Roßhaar«.

Prim. č. žině (f.) »žima«, žiní (n.) »žima, resice«, žinaty »žimnat«, slš. žinenka »blazina, žimnica«, gemer. žinka »tanka vrv za obešanje perila« (Orlovský, Gemer., 421), žina »vrv, konop« (Kálal, Sl., 901). Izhodno *žina (f.) »vrv« poleg *žin'a (f.) »isto« je sorodno z lit. *geinis* »vrv za dvigovanje panja divjih čebel na drevo«, lot. *dzeinis* »vrsta vrvi za dvigovanje panja divjih čebel« poleg »vrv« in lat. *fūnis* (m.) »vrv, konopec«, če iz *g^hoiH-ni-s (Machek², 728). Izhajati bi bilo potrebno iz ide. adj. *g^hejH-no- h ko-renskemu subst. *g^hejH-/*g^hiH- »vlakno, nit ipd.«, ki se prestrukturiran ohranja v psl. *žica < *g^hiH-kaH ← *g^hiH. Psl. *žina in *žin'a sta torej substantivizirana adj. Glej tudi *žima*, *žica*, *žila*. M. F.

žinje II (n.) »Achillea ageratum, Leberbalsam« (Caf pri Pleteršniku II, 962); kot *žinje* evidentirano tudi pri Šuleku, Im. bilja, 475, po Freyerjevem gradivu; tudi *šinje* »Achillea ageratum« (Pleteršnik II, 628, po Jarniku in Zalokarju), »Leberflecken« (Cigale); pri Šuleku, o. c., 391, »Achillea atrata« iz Medvedovega gradiva. V 18. st. *shinje* »Leberbalsam, Agerathon« (Pohlin) [*šinje*], *shinje* »Leberbalfam« (Gutsmann).

Ker se Pohlinov pripis *shinje* [*šinje*] v Kastelec-Vorencem slovarju nanaša na Origanum, ki je tako kot Achillea aromatična rastlina, bi bilo zaradi sln. *sin*. *dobra misel* oba fitonima mogoče povezati s sln. *žinj* (m.) »misel« oz. *žinj »isto« (prim. v 18. st. *shin* »Skrupel, Gemüthsangft« (Pohlin)), ki sta v sln. tako kot *šafiran* ob *šafiran* (← srvn. *saf(f)ran*) izposojena iz srvn. *sin* »misel«. Vprašanje je, če se ista n. izposojenka ohranja v ukr. *žinovka* »Origanum vulgare« (Makowiecki, SBLM, 250). Glej tudi *žinj*. M. F.

žinkati, -am (v. impf.) »žeti« (Vraz).

Brez znanih paralel. Nedvomno iz iter. *žin'ati (> sln. *požinjati*), domnevno dem., manj verjetno denom. iz nomena agentis *žinjka. Ker besede v današnjih dial. ni zaslediti, ni izključeno, da gre za Vrazovo umetno tvorbo. Dalje glej *žeti I*. M. S.

žir I (m.), g. -a »gozdna krma«, zlasti »glans fagi«, *bukov ž.* »isto«, *hrastov ž.* »želod, glans«; Caf navaja za žir še pomene »prehrana (zlasti sadje), rodovitnost, hranljivost, uporabnost«, Novak, Slovar², 183, ki ima žir, -a, pa »živilo, rodovitnost, obilnost«; tudi žir (f.), g. žiri (dol.), žer, -a (pkm.); žirka »bukov žir« (tolm.), žerica »žir« (Janežič), žirnica »prostor v gozdu, kjer svinje jedo žir«, adj. žirovit, -a »bogat z žirom«, žirski »in der Waldmast befindlich«, žirov, -a »Waldmast-«, žiroven, -vna »rodoviten, hranljiv, izdaten«, žirovnica »denar, ki ga lastnik svinj plača lastniku gozda, pecunia glandaria« in »vaški zbor, na katerem obravnavajo, kdo bo kje pasel«, v. žiriti, -im »z žirom pitati«; v 18. st. *shyr*, *shelot*, *sviška pafha* »pabulum porcinum« (Kastelec-Vorenc),

shir, -ú »Buchecker, glans fagea« (Pohlin), *shir* »Buchnüsse, Bucheichel« (Gutsmann); semkaj tpn. *Žirje* in morda *Žiri* (f. pl.), g. *Žiróv* (netonemski akcent), l. 1291 in *Syroch*, 1307 *Seyroch*, 1318 *Syroch* (Miklošič, ONPN, 345; Bezljaj, SVI II, 351).

Prim. csl. *žirō* »pascum« in »gangraena«, sbh. *žir* (kol.) »želodi«, *žirka* »želod«, *žiróvnica* »pecunia glandaria«, mak. *žir* »želod«, blg. *žir* »mast, tolašča, želodi«, r. *žir*, -a »mast, tolašča, maščoba«, ukr. *žyr* »mast, krma, bukov žir«, br. *žyr* »krma, paša«, p. *žer*, dial. *žyr* »krma, hrana (divjih živali)«, č. *žir* »žir, pitanje«, slš. *žir* »maščoba, svinjska paša«. Psl. *žirō »hrana, krma« je tvorjeno iz *žiti »hraniti« in »živeti«, kakor je psl. *pīrō »pitje« iz *pīti in *čīrō iz *čiti (prim. *čīns in ukr. *kójiŭ* »delati kaj slabega«). Prvotno verjetno atematsko -u-deblo *g^hejH-ru-, g. *g^hiH-réu-s, na kar bi kazal adj. *žirovō, k besedotvorju prim. sti. adj. *bhirú-* »strašen«, *dhārú-* »sesajoč«, *sadrú-* »sedec«; manj verjetno tematsko *g^hiH-ró- (Miklošič, 411; Meillet, RS VI, 131; Vasmer I, 425). Slabše utemeljena je domneva o sorodstvu med psl. *žirō in arm. *gēr* »debel, ploden«, gr. χοῖρος »prašič« (Lidén, Festschrift Mikkola, 118). Tudi lit. *gyrė* »družinski praznik, praznovanje« in lot. *džtras*, *džiras* »pojedina, popivanje« ni sorodno, ker je to od lit. *gérti*, lot. *džeft* »piti« (Mühlenbach-Endzelin I, 557). Dalje glej *žiti*. M. S.

žir II (m.) »sadge« (Trebeše; SLA), žir »isto« (Koštbona, Marežige; Cossutta, PV, 149), »sadno drevje« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155).

Prim. hrv. čak. *žir* »sadež (sadnega drevja)« (Orlec na Cresu (Houtzagers, ČD, 405); Vrbnik na Krku (ARJ XXIII, 392)), »sadno drevje; sadje« (Kastav nad Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554). To je pomensko razvito iz slov. *žiru (m.), g. *žiru »živež, živilo, hrana (na splošno za ljudi in živali)«, ki se še ohranja v sln. pkm. *žir* »živilo« poleg »rodovitnost, obilnost«, hrv. *žir* »hrana, jedača« (Della Bella; ARJ, l. c.), toda v Dračevici na Braču in Hrastju na Hvaru »rastlinska krma, paša« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1409; Dulčić, HDZb VIII/2, 1985, 744). V Maliji nad Izolo izpričano žir »hrastova šiška« (SLA) kaže na metaforični prenos iz »glans fagi«. Dalje glej *žir I*. M. F.

žirgelj (m.), g. -glja in -na »mera za oglje« (Pleteršnik po Zalokarju), kasneje pri Bertoneclju, Kroparske zgodbe: *žirgelne* (akz. pl.). Gašperšič, Vigenjc, 42 s. piše: *V prejšnjih časih so ga veliko znosili v fužine v cjohah, tj. v vrečah, ki so držale 3 dunajske mernike (okoli 184 l ali 49 kg) bukovega oglja ... Trdo oglje so prodajali po teži, mehko, ki je bilo lažje, po meri-žirgelnu, ki je imel tudi 3 dunajske mernike*. Beseda je znana tudi v Železnikih: v en žirgelj je šlo 6 mernikov (Dolenc, Bogataj, DŽ, 16). Iz tega vira na str. 17 in iz muzeja v Kropi je razvidno, da je žirgelj slab meter visok čeber. Janežič¹ II, 534, navaja žirgelj, -na v pomenu »Sack«. M. Furlan, ustno, zato domneva, da bi bilo potrebno izhajati iz pomena »vreča«.

Nejasno, verjetno prevzeto, vendar ustrezne predloge v sosednjih jezikih ni najti. Še najbližje je bav. n. *Särg*, *Serg* »groba odeja, plahta iz rogoza«, česar dem. *Serglein bi fonetično ustrezal. Schmeller, BWb. II, 325, povezuje bav. n. besedo iz srlat. *sarcoitium* »lanena tunika, vrsta mašnega oblačila«; bolje Grimm, Wb. X/1, 623, ki izhaja iz srlat. *sergia* < lat. *serica* »svila«. M. S.

žitarec (m.), g. *-rca* »vino, ki so ga nekoč pridelovali v okolici Žitare vasi na Koroškem«, dial. *štarc* (Zdovc, SKIAK, 120).

Iz etn. *Žitárec*, *-rca* k tpn. *Žitára vas* (adj. *žitrájski*, *žitárski*; n. *Sittersdorf*) < **Žitar'a* vbsb k hipokor. *Žitarā, ki je verjetno iz atpn. *Žitoradā, l. 1190 *Situvradus* (zapis navaja Kronsteiner, Alpenslaw. PN, 91). M. S.

žiti, *živem* (v. impf.) »vivere« (notr.), Rigler, Jnotr. gov., 35, navaja l. pl. *živemo*; prez. tudi *živem* (pkm.); v Briž. spom. *te v ueki genu be siti* »in aeternum ei vivendum fuisset« (II, 7), v 16. st. pri Dalmatinu in Krelju; pri drugih piscih kaže na tematsko fleksijo le ptc. pres. akt. *šhivozh*; v pkm. je izpričan tudi tranz. pomen »hraniti, ernähren«; SSKJ V, 999, navaja prez. *žijem*, ki je sicer običajen v kompoz. *prežiti*, *-ijem* (pf.) »preživeti«, *užiti*, *-ijem*, v Laščah in *-ivem* (pf.) »genießen« (tako tudi v 16. st. pri Krelju), *použiti* (pf.), *zaužiti* (pf.) »isto«, *naužiti se* »zur Genüge genießen«, impf. (-) *luživati*, *-am*; na osnovi prez. (in denom. iz *živ*) je tvorjen esiv *živeti*, *-im* (impf.) »vivere« (verjetno prenairejeno iz *živēti, *-ēješb*, prim. spodaj mak. in blg.), pf. *do-*, *iz-*, *od-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *raz-* *se*, *v-* *se*, *za-*ž., impf. *-življati*, *-am*; tranz. *živiti*, *-im* (impf.) »ernähren, erhalten«, v 16. st. *fhiviti* »nutrire« (Megiser), pf. *na-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *raz-*ž., impf. *-življati*, *-am*, *živilo* »Lebensmittel«; *živariti*, *-arim* »vegetirati, životariti« (domnevno po hrv. zgledu) in »hraniti, ernähren«, ž. *se* »preživljati se« (Rigler, Jnotr. gov., 48), prim. gl. *žiworic* »vegetirati«; subst. *življenje* »vita«, v 16. st. *shivlejne* (Evangelia inu listuvi; Rigler, Začetki, 214), v 17. st. *shiulejne* (Janez Svetokriški), star. in dial. tudi *živjenje*, prim. v 17. st. *s'nashijm greshnim shivenjam* (Janez Svetokriški), dial. v Borovnici *žvęjne* (= hrv. čak. *živjen'e* »življenje«, gl. *živjenje* »prehrana, življenje«, dl. *žywnjenje*); oblika *življenje*, ki je pisci 16. stol., razen v omenjenem primeru, ne poznajo, je po Ramovšu, Hgr. II, 67, analogna po *trpljenje*, v 16. st. *tęrplenie* (Krelj), oboje pa po glagolih IV. vrste, vendar ni izključeno, da je *življenje*, kar Janez Svetokriški uporablja tudi v pomenu »živež, prehrana; cibaria, alimentata«, iz *živiti*; v tem primeru je *trpljenje* lahko analogno po *življenje*; subst. *žitek*, *-ika* »vita« (Megiser, pkm.) in »cibaria, alimentata«, *užitek*, *-ika* »isto« (16. st.), mlajše *Genub*, *Rente*-, *preužitek*, *-ika* »cibaria, alimentata« in »das Leibgedinge«, *prežitek*, *-ika* »Lebensunterhalt, der Auszug (der Eltern), Gnadenbrot«, *žito* (n.) »hrana«, npr. *žilo in pilo* »hrana in pijača« (pkm.), *živež*, *-a* »cibaria, alimentata«, adj. *živén*, *-vna* »hranljiv, nährend«; po csl. ali r. je *žitje* »življenje«, po hrv. pozdrav *živio*, *-ila*, *-ili*, *-ile*. Psl. *žiznъ »življenje« je v sln. izpričano v atpn. l. 1030 *Scizniz* < *žiznъcb (Kos, Gradivo III, 15), v 9. st. *Zuengizigna* < *Svętižizna, v Čedajskem evangeliju *Szuentezizna* (F. Kos, Gradivo II, 251; Kronsteiner, Alpenslaw. PN, 91, 70).

Prim. stesl. *žiti*, *živq* »pasci, vivere«, hrv. *živsti*, *živem* in *žiti*, *žijem*, običajneje sbh. *živjeti* »vivere«, mak. *živee*, dial. *živi*, blg. *živēja*, r. *žitb*, *živěšb*, iter. *živátsb*, ukr. *žýtý*, *žyvěš*, iter. *žyvátý*, br. *žýcb*, *žyvěš*, p. *žýc*, *žýje* (*žywic* »hraniti, dajati jesti«), č. *žiti*, *žiji*, star. *živu*, slš. *žit'*, *žije* »živeti«, gl. *žič*, *žiju* »celiti se, zdraviti se«, dl. *žýš*, *žyju* in *žyjom* »isto«, gl. *požic*, *-iju*, iter. *poživac* »uživati, prebavljati«, dl. *požýš*, *-ju* in *-jom*, iter. *požywaš* »uživati, porabljati«. Psl. *žiti, *živěšb »živeti« in tranz. »hraniti, povzročati, omogočati življenje«. Tranz. iter. je *živiti, intranz. esiv pa *živáti, *živēti, v sekundarnem impf. se

tudi *živáti pojavlja ob tranz. *žiti. Inf. *žiti < **g^{hi}Htēj* je dalje enak z lit. *gyti* (prez. *gyti*) »ozdraveti«, star. tudi »živeti«, *igyti* »prisvojiti si, nabaviti«, lot. *dziti* (prez. *dzistu*, *dziju*) »ozdraveti«, prez. *dzivu* »živeti«, av. *žiti* »življenje« (Fraenkel, 154 s.). Prez. *živěšb < **g^{hi}H-ue/ō-* ima paralele v sti. *živati*, av. *juaiti* »živeti«, lat. *vivere*, *vivō* »isto«, lit. *gyventi*, *gyvuoti* »živeti, stanovati«, lot. *dzivu* »živim«, stprus. *giwiti*, 3. sg. *giwa* »živeti«; po aor. **g^{hi}ioH-* je prenairejeno **g^{hi}ioH-ue/ō-* v hom. gr. ζῶω »živeti« in toh. prez. sg. A 3. *śos*, B *śaim*, pl. 3 *śaweñc*, B *śawem* (Klingenschmitt, AAV, 231). Slov. akcentske razmere kažejo na možnost, da je **g^{hi}H-ue/ō-* denom. od. **g^{hi}H-uo-* »živ«, vendar proti temu govori sti.

Ide. nomen agentis **g^{hi}oH-* »življenje, živež« se ohranja v psl. *gōjb > star. hrv., srb. *goj* »mir«, ukr. dial. *goj* »radost, zabava«, stč. *hoj* »izobilje, presežek«, slš. *hoj* »izobilje« (Pokorny, 468). V sln. je to znano le kot drugi člen alpskoslovanskih atpn., katerih del se ohranja v nekaterih današnjih sln. in hrv. cgn. na *-goj*, npr. *Čeligoj* < *bččeligojb »katerega živež so čebele«, tj. »čebelar«, atpn. *Zverigoj, l. 1134 *Zwergoy*, 1267 *Zwergoy*, »katerega živež so zveri«, tj. »lovec«, *Borigoj, v 12. st. *Porgoy*, »katerega živež je boriti se«, tj. »vojščak« (Snoj, FOC XI, 203 ss.). Dalje glej *živ*, *živōt*, *žito*, *žir* I, *gojiti*. M. S.

žitika (f.) »Triticum spelta, pira« (Pleteršnik II, 963, po Cafu). V 18. st. *shiteka* »Dinkel, spelta« (Gutsmann). Besedotvorno osamljeno. S fitonimičnim suf. *ika (glej Slawski, SP I, 91) tvorjeno iz psl. *žito (n.) »živež, živilo«, ki se kasneje pomensko specializira na različne vrste žit. Gutsmannova glosa z redukcijo v drugem zlogu kaže na refleks iz sln. *žitika < *žitika, zato Pleteršnikova standardizacija akc. mesta ni ustrezna. Sln. sin. so *pír*, *píra*, *pírnica* (Cigale), *spelta* (Gutsmann), *póljka*, *púljka*, *polžána*. Dalje glej *žito*. M. F.

žito (n.), g. *-a* »frumentum, Getreide«, pkm. *žito* »rž«, *béjlo žito* »pšenica«, bkr. *žito* pomeni tudi »proso«; dem. *žice*, *žitcece*, izv. *žitár*, *-ja* »trgovca z žitom«, *žitika* »Triticum spelta«, adj. *žitén*, *-tna*, d. obl. *žitni* »frumentarius«, *žitnat*, *-a* »isto«, subst. *žitnica* »kašča, horreum granarium« in »neko jabolko, Kornapfel« (vzh. štaj.), »plavica, Centaurea cyanus, Kornblume« (Pivka) ter »pahalica« (Fram); nknjž. *žitárica* »vsaka od vrst žita« je po sbh. *žitárica* »isto«; v 16. st. *fhitu* »frumentum« (Megiser), v 17. st. *žita* »biada« (Alasia), *shitu* (Janez Svetokriški), v 18. st. *fhitu* »ceres, frumentum«, *shitek* »curculio, šitni mol« (Kastelec-Vorenc), *shitu* »frumentum, ador« (Pohlin), *shitu* »Getreid« (Gutsmann).

Prim. stesl. *žito* »fructus, frumentum«, sbh. *žito* »žito«, dial. tudi samo »proso« (hrv.) ali »pšenica« (Vojvodina), jčak. »oves«, mak. *žito*, blg. *žito*, r. *žito* »žito«, v sev. dial. »ječmen«, v južnih »rž«, ukr. *žyto* »rž«, br. *žýta*, p. *žyto* »rž«, č. *žito* »rž«, mor. »pšenica«, stč. »žito«, slš. *žito* »rž«, gl. *žito* »žito, rž«, dl. *žyto* »rž«. Psl. *žito je dalje identično s stprus. *geits*, akz. *geitin* in *geitan* »kruh« < **g^{hi}H-to-* ali **g^hejH-to-*, prim. **g^hej(H)-to-* > kimr. *bywd* »jesti«, stkorn. *buit* »jed«, bret. *boed* »hrana« iz baze **g^hej(H)-* »živeti«. Razlika v genusu med slov. (n.) in stprus. (m.) morda govori za substantivizacijo, prav tako stprus. delne indikacije na *-i*-deblo, ki je lahko v zvezi z abstr. v av. *žiti*- »življenje«, psl. *žitъje. Vendar zaradi aktivnega pomena »živež« ne moremo domnevati izhodišče v pas. ptc. Osnovna literatura: Miklošič, 411; Vasmer I, 426; Pokorny, 468. Glej tudi *žice*, *živ*, *žiti*, *živōt*. M. S.

živ (adj.), f. *živa* »vivus«, *živa voda* »tekoča v.«, *živa rana* »odprta r.«, *živa skala* »trda, nelomljiva s.«, *živo apno* »ungelöschter Kalk«, *živo srebro* »argentum vivum«; subst. *živec*, *-vca* »nervus« in »živo bitje, trd zidarski kamen, zlasti prod«, adj. *živčen* »Nerven-«, danes tudi »nervozen«, subst. *živina* »pecus, iumenta« večinoma s kol. pomenom, dem. *živinica*, adj. *živinski*, singularativ *živince*, *-ta*; kol. *živazen*, *-zni* (f.) »živali, življenje« (pkm.), *živád*, *-i* »živali, živina« in »mrčes, insekti« (tip *divjád*), adj. *živáden*, *-dna*; *živák*, *-ka* »živa korenina«, *živíca* »isto« in »živa meja, studenčnica; mladika, ki pokrta z zemljo požene korenine, grebenica; mehruček v vinu, neka kožna bolezen, menda šen«, *živíka* »grebenica, živa korenina«; po hrv. zgledu *živáhen*, *-hna* »vividus, vigens« in *živelj*, *-vlja* »elementum, principium, incolae«. Semkaj morda *živě* (f. pl.) »movje, duše nekrščenih otrok, ki o mraku po zraku letajo« (Caf, Kres II, 271 (ob Ščavnici); Kelemina, BPSL, 141 (Ločnica na Pohorju)). V Briž. spom. *igdase prides zodiit siuim i mrtum* »cum venturus es iudicare vivos et mortuos« (III, 57–58), v 16. st. *shiu* »vivus«, *shiuina* »animal, jumentum, pecus« (Megiser), v 17. st. *ziu* »uiu« (Alasia), *na shivi skali*; *na mesti praviga shiviga Boga* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shiv* »lebendig, vivus«, *shivina* »die Thiere, animalia« (Pohlin). L. 957–993 je *Siuina* izpričan kot atpn., tvorjen enako kot *Dobrina* (F. Kos, Građivo II, 490; Kronsteiner, Alpenslaw. PN, 91).

Prim. stcsl. *živs* »vivus«, sbh. *živ*, *živa*, *živo*, mak. *živ*, blg. *živ*, *-a*, r. *živój*, ned. obl. *živ*, *živá*, *živo*, ukr. *žyvij*, br. *žyvij*, p. *žywy*, č., slš. *živý*, gl. *živy*, dl. *žywy*. K izv. **živinā* prim. sbh. *živina* »bolezen rak, mnogo ljudi, živali, vprežna živina«, hrv. čak. *živnā* »domače živali«, č. *živina* »živilo«, k **živicā* prim. sbh. *živica*, *živica* »živa meja, ledina« in morda sev. slov. **živíca*, prim. r. *živíca* »smola«, ukr. *žyvycja*, p. *žywyca*, č. *živice*, p. *žywyca*, kar sicer Vasmer I, 422, po Lidénu povezuje z arm. *kiv* »drevesna smola, mastiks« in s psl. **žvāti* »žvečiti«. Psl. **žvāts* < ide. **g^hiH-uo-* je adj. iz korena **g^heiH-* »živeti« (k tvorbi prim. **p^hH-uo-* > psl. **p^hrvs*, sti. *p^hrvā*, ide. **k^hiH-uo-* > psl. **s^hivs*, lit. *šyvas*), znan že v lit. *g^hvas* (3. a. p.), lot. *d^hivs*, stprus. *gyjwans* (akz. pl.), sti. *j^hvā*, stperz. *j^hva*-, lat. *v^hivus*, osk. *bivus* (pl.) »vivi«, got. *quis*, stir. *biu*, *beo*, kimr. *byw*, bret. *beo* »živ«, prim. tudi gr. βίος »življenje« < **g^hiH-uo-*. O-jevska stopnja se pojavlja v lit. *gaivūs* »živahen«, prim. prevojno razmerje med psl. **s^hivs* in sti. *šyvā*-. Osnovna literatura: Miklošič, 411; Trautmann, BSW, 76; Vasmer I, 422; Fraenkel, 154 s.; Schuster-Sewc, HEWb., 1797; Pokorny, 469 ss. Glej tudi *živót*, *živál* in o tvorbah brez sufiksa **-uo-* dalje *žir*, *žiti*, *žito*, *gojiti*. M. S.

živa brésa (f.) »debeli četrtek«, tj. »četrtek pred veliko pustno nedeljo« (notr., gor.). Miklošič, VGr. P, 346, EW, 21, izvaja iz n. *fressen* »žreti«, ker se na ta dan veliko je, s čimer soglaša Striedter-Temps, DLS, 95, ki v evidenco pritegne še tirol. n. *fress-suntig* »pustna nedelja«, *fress-mântig* »pustni ponedeljek«. Vendar to ne pojasni prilastka. Erjavc, LMS 1880, 215, meni, da je zveza prenarajena iz it. *giovedì grasso* »debeli četrtek« (iz *giovedì* »četrtek« in *grasso* »tolst, debel, masten«), kar sprejmeta Pletersnik I, 55, in Skok I, 107, in pripominja, da so Italijani od starodavnosti hodili na Gorenjsko zaradi železove rude in se tam tudi naseljevali. Substitucija *b-* za *g-* je morda kakor v sln. *brnístira*, kjer je prvi *-r-* anticipiran kot v hrv. dial. *barnístira* (Krk), *brnístira*

(Rab), star. *brnjestra*, *brnístira*, drugi pa kakor v it. *ginestra* tudi sekundaren < lat. *genesta*, *genista*. Primerjava tega *b-* s sardinskimi refleksom v Logudoru *binístira* (glej s. v. *brnístira*) je težavna, prav tako domneva, da je palatalizacijski produkt lat. *g-* odpadel, se nadomestil s protetičnim *v-*, kar bi se v slov. substituiralo za *b-* (tako Skok, l. c.). M. S.

živáhen (adj.), f. *-hna* »lebhaft, regsam«, sem abstr. *živáhnost* (f.). V 19. st. potrjeno le pri Janežiču¹ II, 535, in Pletersniku, ne pa tudi pri Cigaletu, kot nepravilno navaja Pletersnik II, 964.

Izposojeno iz hrv., sb. *živahan*, f. *-hna* (Vitezović, Šulek, Vuk, Dubrovnik; ARJ XXIII, 408), *živáhan/živáhan*, f. *-hna* »aktiven, veder; živ« (Rečnik SANU V, 365). Izhodni adj. **živachans* je po vzorcu **bolě-cha-ti* → **bolě-ch-ans* = sln. *boležen/boléhen* »ki je šibkega zdravja«, **ne-cha-ti* → **ne-ch-ans* v sln. *ne-néhen* »stalen« tvorjen iz v. **živa-cha-ti*, ki se ohranja v hrv., sb. *živáhnuti*, *živáhnem* (v. pf.) »oživeti« (ARJ XXIII, 408), *živáhnuti*, *živáhnem* »isto« poleg »moč pridobiti, okrepi se« (Rečnik SANU V, 365). Iz izhodnega v. **živati* »živeti«, kar je iter. k **žiti* »isto«, je po vzorcu **bolě-ti* → **bolě-znš* = sln. *bolézen* tvorjen sln. pkm. deverbativ *živázen* (f.), g. *-zni* »živalstvo« (Novak, Slovar², 183). Dalje glej *žiti*. M. F.

živák (m.), g. *-a* »še živa korenina vinske trte« (Murko I, 654; Janežič¹ II, 535).

Prim. besedotvorno enako č. dial. *živák* »človek, oseba«, dem. *živáček* (Bartoš, Dialektologie I, 303). Oboje po pogostem vzorcu tipa *novš* → *novaks* substantivizirano iz adj. **živš* »vivus«. Formalno enak je lit. adj. *gyvokas* »ziemlich lebendig, ziemlich lebhaft« (Kurschat, 606). Na širši areal slov. **živáks* kažeta sb. cgn. *Živak*, *Živákovič* (Rečnik, SANU V, 364). Dalje glej *živ*. M. F.

živál (f.), g. *-i* »bestia, animal«, dem. *živálca*, kol. *živálstvo*, *živáld* (f.), *živálda* »živina«, adj. *živálski*, *živálji*, *živálen*, *-lna*; dial. gor. *žvāu*, g. *žvalí*, črnovr. *žwāu*, *žg-wāu* (Tominec, 252), kraš. *žvāv* (Ramovš, Zbrano delo I, 64); v 17. st. *shival* (Janez Svetokriški), v 18. st. *šhivál* »animal« (Kastelec-Vorenc), *shivál* »Thier, animans« (Pohlin).

Psl. **živāls* je dalje identično z lit. *gyvolis* »žival« (Bezljaj, Radovi ANU BiH XXXV, 92). Prvotno verjetno kol. tvorba (kot *živád*) tipa *drhāl*, lat. *animal*, *-ālis* (n.) »živo bitje«. Iz tega je verjetno izpeljano mak. *živálec* »dojenček«, blg. *živálec* »isto«, r. dial. *živálka* »prisklednica«. Iz variante **živela* je br. *žyvēla* »živo bitje«, tvorjeno kakor sln. *žužēla*, *žužēlka*, prim. z drugimi vokali še r. *živúlja* »bolha, uš«, lit. *gyvulys* »žival«, p. *žyviot* (m.) »prvina, element, živelj«, č. *živěl* »okolje, element, živelj«, hrv. *živelj*, *-vlja*, od koder je prevzeto sln. *živelj*. Dalje glej *živ*. M. S.

živālo »žival«. Hapaks legomenon pri Gutschmannu: *shivalu* »Thier, shival, shivenina«.

Osamljeno; morda tako kot sln. *žilo* (m.) »živež«, č. *židlo* »življenje; živež« < **židlo* ← **žiti* formalni nomen instrumenti **živádlo* slov. iter. **živāti* k **žiti*, prim. r. *živáts*, ukr. *žyvát*. Dalje glej *žiti*. M. F.

živāra (f.) »kozje ime« (Baška dolina; Erjavc, LMS 1875, 224).

Pletersnik II, 964, je Erjavčev leksem predstavil kot *živāra*, kar ne ustreza originalu. Kenda, rkp., 136, dvomi

v obstoj tega Erjavčevega sporočila, češ da enake besede na isti lokaciji ni evidentiral. Če je Erjavčevo sporočilo vendarle verodostojno, je to lahko nomen agentis *živara (f.) »ki prežvekuje« iz iter. *(-)ž'iváti, *(-)ž'iváješb > *(-)ž'ivášb »prežvekovati« k *z'bváti »žvečiti«, prim. mak. *preživar* »žival, ki prežvekuje« ob *preživač* »isto«. Glej tudi *-živati*. M. F.

-živati, -am (v. impf.) »prežvekovati«, izpričano le v kompoz. *preživati*, -am »isto« (Murko I, 442), pkm. *preživati*, -vle (3. os. sg. prez.), *preživanje* »prežvekovanje« (Novak, Slovar², 116).

Prim. hrv., sb. *preživati*, *preživam* »prežvekovati« (Vuk), *preživāt*, *preživljem* »isto« (Kosovo), s prehodom *vij* > *mlj* *preživljen* poleg *preživman* s sekundarnim inf. *preživmati* (Vodice; Ribarić, SDZb. IX, 1940, 183; Skok III, 690), mak. *preživa* »prežvekovati«, blg. *preživjam* »prežvekovati«, metaf. tudi »nadlegovati, ponavljati že znane stvari«. Izhodno *(per-)ž'iváti, *(per-)ž'iváješb > *z'ivášb > *z'ivášb je iter. od *z'bváti, *z'bváješb poleg *z'bvěšb/*z'ivěšb »žvečiti«, prim. csl. ž'vati, ž'vq »isto«, r. *ževáto*, *žujō*, p. *žwac*, *žuc*, *žujē*, stč. *žvati*, *žvu*, slš. *žvar'*, *žujem*, gl. *žwac*, *žuju*, dl. *žus*, *žuju*. Osnove *z'bvá- fonetično ni mogoče izvesti iz ide. *g'iyéH- (> psl. **z'vva-) h *g'iyéH- »žvečiti« (Pokorny, 400; LIV, 148), zato je gotovo internoslov. nastanka iz tematske prez. *z'vve-, ki je bila iz prvotne ide. atematske konjugacije *g'iyéH-mi : *g'iyéH-óni za razliko od stvn. *kiuwan* »žvečiti«, srvn. *kiuwan* »isto« < zah. germ. *keww-a- (enako ags. *cōwan*, agl. *chew*, stnord. *ryggva* < *kyggva po *togla* »žvečiti«) < ide. *g'(i)eyH- (Kluge²², 363) tako kot toh. B *suwa-* »jesti« < prator. *s'wa- < ide. *g'iyéH- posplošena in tematizirana iz ničtostenjske *g'iyéH-é/ó- > *g'iyéH-é/ó- > *g'iyéH-é/ó- → predpsl. *z'juve- → po preglasu *z'vve-. Psl. prez. osnovi *z'uje- < *g'iyéH-je/lo- je enaka srperz. *žōy-* »žvečiti«. S tem sorodno je še lit. *žiáuna* »škrge, lične kosti«, pl. *žiáunos* »čeljust« poleg »škrge« in lot. *žāunas* »škrge, čeljust«, kar je enako blg. *žāna* »ustnice, usta« (Trautmann, BSW, 372) in kaže na tvorbo *g'iyéH-no- »žvečenje« → nomen loci »kraj, kjer se žveči, usta ipd.«. Glej tudi *živara* in tudi *žvečiti*. M. F.

živē (f. pl.) »otekle bezgavke« (vzh. štaj.), k temu *živēnica* »*Asperula odorata*« (Ludvig, SR XX, 420).

Nejasno. Morda le zapis ali narečni razvoj štaj. *žovē* < *ž'včvę v enakem pomenu, o čemer glej *ž'včlva II* (Pleteršnik II, 964; Bernar, BE XV, 380 ss.). Vendar je možna tudi povezava z *živ*, prim. csl. *živina* »gangraena«, sb. dial. *živina* »carcinoma« (Kosovo), blg. *živēnica* »skrofuloza« in »*Scrophularia aquatica*«, č. *nežit* »tvor, vred«. Iz slov. jezikov je rum. *jiveniță* »vnetje« (o tem brez sln. gradiva Miklošič, 411 s; Mladenov, 166). M. S.

živka (f.) »kuhinjski ščurek, *Blatta orientalis*« (Solkan; Erjavec, LMS 1882–1883, 287), *sež'elka*, tj. dial. *sež'elka* »isto« (Most na Soči; o. c., 284).

Slednje Erjavec, l. c., izvaja iz *žuž'elka*, pri čemer verjetno misli na disimilacijo *ž* – *ž* > *s* – *ž*. Varianta *živka* je iz *žuž'elka* izvedljiva po moderni vokalni redukciji, če domnevamo, da je -i- nastopil po ljudskoetimološki naslonitvi na *živ*, saj je v obsoških govorih *ē* > *ie* in ne *i*. Druga možnost je domneva o zamenjavi sufiksalnega konglomerata *-elka* z *-ilka*. Dalje glej *žuž'elka*. M. S.

živkobilar (m.), g. -ja »*Oriolus oriolus*«, tj. v star. nomenklaturi »*Oriolus galbula*« (gor.), tudi *kobilar*, -ja in *kobil*, -a, *jurkobilar*, *júrka*, *síva kobíla* »isto«.

Najverjetneje prenarejeno po onomatopeji, ki posnema oglašanje. Filipi, Lex. orn., 121, navaja iz sln. prevoda Brehma, da se ptica oglašá *siv kobil*, Pleteršnik I, 416, po Cafu, da pravijo, da se oglašá *Jurij, si videl mojo kobilo* ali nekaj podobnega. Berneker I, 534, navaja še n. *Junker Bülow* »*Oriolus oriolus*«, kar akustično spominja na *jurkobilar*. O manj verjetnih možnostih glej *kobilar*. M. S.

živōt (m.), g. -ōta »*corpus vivum*«, v 16. in 17. st. tudi »vita«, npr. *hteli so detetu život vzei* (Trubar), *shivot* »*corpus*«, *shiuot* »vita« (Megiser), v 17. st. *kateri da svoj shivot sa ouze; kosho s'shivota fo ijm tergali* (Janez Svetokriški), dial. kor. obir. *žwōt*, g. *žwōta* »Rumpf, Leib« (Karničar, Obir, 271), gor. *žwōt*, g. *žwōta*, črnovr. *žgwōt* (Tominec, 252); dem. *živōtec*, -ica »Leibchen, Nieder«, *živōtek*, -tka »telesce«, adj. *živōten*, -tina »življenski, telesni, korpulenten, močan, izdaten«, pkm. *živōten*, -tina »korpulenten, obilen«, v 16. st. *shivoten* »corpulentus«; *živōtnik* »telovnik, steznik«, *živōtár*, -ja »telesni stražar«. V. *živōtárítí*, -árim (impf.) »vegetirati« je v 19. st. uspešno prevzet iz sbh., medtem ko se prevzeti subst. *živōtinja* »žival« ni uveljavil.

Prim. stcsl. *živōtš* »vita, animal«, sbh. *živōt*, g. *živōta* »življenje« in »moda, moške genitalije«, mak. *živōt* (m. in f.) »življenje«, blg. *živōt*, r. *živōt*, g. -otá »življenje, telo, trebuh, premoženje«, ukr. *žyvít*, g. -otá »trebuh, življenje«, br. *žyvót*, g. *žyvotá* »isto«, p. *žywot*, -a »življenje, trebuh«, č., slš. *živōt* »isto«, gl. *živōt*, -a »život, telo, steznik«, dl. *žywot*, -a »telo, život«. Psl. *živōtš je dalje identično z lit. *gyvātas* (2. a. p.) »življenje, želodec« < *g'iyéH-uo-tó- poleg *g'iyéH-uo-tā v lit. *gyvatā* (2. a. p.) »življenje, bivališče, kmetija« (prim. sbh. m. atpn. *Života* in p. tpn. *Žywocin*), stprus. *giwato* »življenje«, lat. *vita* »isto«. Prim. s kratkim *i* gr. βιωτή, βιωτός »življenje, živež, imetje«, kelt. *bivo-tūt-s (odpad laringala v predtonični poziciji) v stir. *bethu*, g. -thad, kimr. *bywyd* »življenje« (Miklošič, 411 s; Trautmann, BSW, 76; Vasmer I, 422; Pokorny, 469). Sti. *jīvātu-* »življenje« je iz *jyātu- (= av. *jūiatu-* »isto«) in prenarejeno po *jīvā-* »živ« (Mayrhofer, EWA I, 595). Ide. *g'iyéH-uo-tó- je abstr. iz adj. *g'iyéH-uo- »živ«. Dalje glej *žiti*, *živ*. M. S.

žízlovec (m.), g. -vca »vrsta bele vinske trte«, tudi *žizlovína* »isto«.

Oboje navaja Pleteršnik II, 966, in po Trummerju pojasnjuje, da gre za sorto, ki ustreza n. *Mehlweiß* »einer art dünnchaliger trauben, den elblingen« (Grimm, DTV 12, 1870). Nejasno. M. F.

žížek I (m.), g. -žka »čížek« (SSKJ V, 1010).

Verjetno po asimilaciji *č* – *ž* > *ž* – *ž* nastalo iz sln. *čížek*. Dalje glej *čížek*. M. F.

žížek II (m.), g. -žka »črni žužek, *Curculio*, Kornwurm« (Cigale, Janežič, Miklošič, vzh. štaj.), semkaj *žížec*, -žca »žuželka« (Janežič, Miklošič, Erjavec, LMS 1882–1883, 284), *žížala* »žuželka« (Danjko, Caf), »*Curculio*« (Zalokar); od tod verjetno cgn. *Žížek*.

Prim. sbh. *žížak* »*Curculio*«, r. *žígálica*, *žížlik*, *šíšlik* »kuščar« (kar Vasmer I, 423, sicer izvaja iz fin. *sisilisko* »kuščar«), stč. *žížela* »žuželka, mrčes, mrvlja, kuščar, plazilec« poleg *žížala* »isto«, kar je sovpadlo v nč. *žížala*, slš. dial. *žížala* »črv, glista«, po Kálalu, Sl., 902, tudi »golazen«, gl. *žížula* »komar«, *žížolíc* »gostoleti, šumljati«. Iz slov. jezikov je madž. *zsizsik* poleg *zsizsék*, *zsu-*

zsok »žizek«. Verjetno tvorjeno iz *žigati »brenčati«, na kar je treba sklepati tudi iz r. žiga »vrtavka«. Osnova je domnevno onomat. *žej, kakor v lit. žiežti »godrnjati«, žiežara »zlovoljen človek, čarovnica«, žiežula, žiežulā »isto« (o tem Fraenkel, 1308, brez slov. paralel), tvorjeno s suf. kakor v sln. sigati »piskajoče dihati, hropsti«. Drugače Skok III, 674, ki za sbh. žižak izhaja iz žiža »ogenj« (Kosovo) in domneva prvotni pomen »vnetje«. Glej tudi žegljati, žužekta. M. S.

žiženjpanj (m.), g. -a »Rhododendron hirsutum, Alpenröslein« (Oltica; Erjavec, LMS 1875, 222), žiženpanj »isto« navaja Šulek, Im. bilja, 548.

Nejasno. Verjetno ljudskoetimološko prenarejeno iz neznane nemške predloge. Zveza z žegenpanj iz prvotnega *žegenpan ← n. Segenbaum »Juniperus sabina« ni dokazljiva. Glej sin. rāvs. M. F.

žižniti, žižnem (v. impf.) »tleti«, npr. pepel žižne »pepel tli« (Temljine).

Tako navaja Pleteršnik II, 967, toda Štrekelj, LMS 1892, 47, je temljinsko žižnet, -em poknjžil v žižnjati, žižnjam, kar je zaradi aspekta bolj verjetno. To more biti iter. tipa pójati ← poditi denom. glagola *žižniti v č. žižnit »razvnet, razgret biti« (Machek², 727). Izhodno *žižbnō »žareč« (adj.) ali (zaradi pomena č. glagola manj verjetno) *žižbnō (f.) »žar, pripeka« (→ adj. *žižbnivō v č. dial. denom. v. žižnivēt »žareč biti« (Bartoš, Dialektologie I, 431) je tvorjeno verjetno iz subst. *žigō »gorenje, ogenj«. Toda sln. ožžniti, ožžnem (v. pf.) »narediti, da močnejše tli«, npr. veter je potegnil in pepel se je ožžnil (polj.), je tako kot črnogor. žižniti se, -em se »opeči se« (Vujičić, Rječnik, 38) in mak. žižne (pf.) »opeči; boleti« nazalni prez. k denom. v. *žižati iz subst. *žigō, prim. hrv. žizati, žižim »žgati« (ARJ XXIII, 450 s.). Hrv. žizati, žižem »žgati« (ARJ, l. c.) je tako kot stsl. zazižati »incendere« iter. od *žbzati »žgati«, kar se hiperkorigirano ohranja v sln. žgati = *žbgāti s prez. žgēm (v. impf.) »isto«. Dalje glej žgati. M. F.

žižula (f.) »olivi podoben sadež rjave barve«, navadno pl. f. žizule (slovenska Istra), žižola »isto« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155). Pleteršnik II, 966, navaja po Zalokarju žižulje, po Erjavcu, LMS 1882-1883, 308, pa hrv. žižulek (Cres), kar Šturm, ČJKZ VI, 50, neustrezno izvaja iz furl. tudi žizole (f. pl.) »Jujube, Zizyphus« (Štrekelj, LMS 1896, 167).

Prim. hrv. čak. žižula »Zizyphus vulgaris, Brustbeer« (Cres; Tentor, JA XXX, 1909, 204). Izposojeno iz furl. žizule »žižula«, žizulār »Zizyphus sativa«, tudi žisule, žisulār (Štrekelj, l. c.; Pirona, VF, 1315, 1045) oz. iz ben. jt. žizola »isto«, it. giuggiola, giuggiolo »drevo žižule« (Štrekelj, l. c.; Tentor, l. c.; Skok I, 321). Drevo so na neobdelanih neplodnih območjih pod Oglejem in v okolici Trbiža gojili za sadje in za krmo divjadi (Pirona, l. c.). Battisti-Alessio, 1819, povezuje z lat. zizyphum iz gr. ζιζυμπον »Rhamnus jujuba« neznanega izvora (Meyer-Lübke, 234; Frisk I, 614). Sadeže tega drevesa, ki je znano od Sredozemlja so severne Kitajske in Japonske, so včasih uporabljali pri zdravljenju pljučnih bolezni, kar se je zabeležilo v n. fit. Brustbeerbaum (Marzell, Wb. Pfln. IV, 1247). M. F.

žlabudrāti, -ām (v. impf.) »govoričiti, čvekati« in »žuboreti, pljuscati«, tudi žlobudrāti, žlabrāti, žlabotāti, žlendrāti, -ām (impf.) »nerazumljivo, hitro govoriti«,

semkaj žlabrāvec, -vca, žlabúder, -dra, žlabudrác, -a, žlabúdec, -drca, žlābra, žlabúdra, žlobúdra, žlabúra, žlabudrālo, žlobudrālo, žlabudrē, -éta idr. »kvasač, čvekač«; v 16. st. thlabudrafi »herausblodern« (Megiser), v 18. st. fhlobedrām »plaudern, blaterare«, fhlobudra »lingulaca, Plappermaul« (Pohlin), shlabram, shlabudram »schnattere, schwätze« (Gutsmann). Z zamenjavo suf. je od tod žlop(o)tāti, žlompotāti (impf.) »čofotati«. Morda je treba pritegniti tudi žlabúdr(i)ga in požlēpica »plundra, brozga«.

Prim. hrv. žlābrati, -ām »govoričiti, čvekati, žlabudrati«, žlābura »žlobudra, čvekač«. Izhodiščno žlābrati je verjetno prevzeto iz n. schlappern »veliko in neumno govoriti, čvekati, žlobudrati«, kar izgleda metonimično rabljeno schlappern, schlabbern »mlaskati, cmokati, žreti (kot pes)«, to pa je intenz. od schlappen »cmokati, žreti (kot pes)« (Matzenauer, CS, 380; n. gradivo navaja Grimm, Wb. IX, 488 ss.). Manj verjetno gre za domačo onomatopejo, primerljivo z lot. žlerkstēt, žlarkstēt »pljuscati, čofotati«, žleberēt »nerazumljivo govoriti«, žleburis »kdor nerazumljivo govori, neroda« (navaja Mühlenbach-Endzelin IV, 816 ss.), lit. slāpdrapa »dež s snegom«, slāpdribis »moker sneg«, kar Fraenkel, 999 s., povezuje z lit. šlaipas »moker, vlažen«. M. S.

žlafa'dur (m.), g. -a »posoda za zalivanje« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155). Beseda je v rabi tudi drugod na Primorskem, prim. žlafā'dor »škropilnica« (Gažon), žlafā'dor »isto« (Šmarje, Koštabona; vse Cossutta, PV, 123), v Solkanu žlavadur (Skubic, Rom., 157).

Romanizem je sinonimen z istr.-rum. žbrafa'dur »zalivevalnik«, žbrofa'dur »isto« (Filipi, ILA, 475), ki je prešel tudi v istrsko sln. žbrufa'dur »škropilnik« (Malija, Krkavče; Kukanja, SDLA - KP/1), prim. še notr. zvezo na žbruf (pivško; A. Žele, Kaku so živejli in si dejlali kratek čas, Ljubljana 1996, 39) < *na špric (iz ust)« ← it. sbruffare »obrizgati, poškopiti«, bruffare »isto«. Izhodni nomen loci *ex-lavā-tōrium je bil tvorjen iz glagola ex-lavāre »izpirati«, prim. furl. slavā »izpirati (o zemeljskem površju)« (Pirona, VF, 1051), toda it. ptc. slavato »izpran; bled« < *ex-lavā-tus. Iz simpleksa je enako tvorjeno pozno lat. lavātōrium »vrsta posode za pranje perila«, it. lavatōio »isto«, frc. lavoir (→ n. Lavoire poleg Labor > sln. lavōr (m.), g. -ja »umivalnik, umivalna skleda«, špan. lavadero (Battisti-Alessio, 2187). Žlafadur je bil torej prvotno posoda, kjer se je perilo izpiralo, pomen »posoda za zalivanje« pa se je razvil zaradi spremenjene rabe realije, ker se je zadnja voda pri izpiranju perila uporabljala za zalivanje. M. F.

žlafrnica (f.) »klofuta, zaušnica«, kor. žlēprnica, rož. žlāmparnica »isto«; v 16. st. fhlafirniza »colaphus, alapa« (in flafiriza »isto«) (Megiser), v 17. st. eno shlafernizo mu da (Janez Svetokriški), v 18. st. fhlaferniza »alapa« (Kastelec-Vorenc), fhlaferniza »Ohrfeige, colaphus« (Pohlin), shlaferniza, shleperniza »Ohrfeige« (Gutsmann).

Verjetno prevzeto iz srvn. *slapfe, od koder je tudi it. schiaffo »zaušnica«, izpričano od 14. st., prim. tudi srlat. esclafare »dati zaušnico« (Battisti-Alessio, 3386, ki domneva izvor v onomatopeji *sklaff-, sorodni s stvn. klapfōn »udariti«). Varianta *slappe je dala n. Schlappe »zaušnica« (potrjeno od 16. st.; Grimm, Wb. IX, 485), sln. žlēpəc »isto«. Germ. beseda je onomatopejskega nastanka, sorodna z agl. slap »udariti, klofniti« (Kluge²²,

636). Sln. *žlāfrnica* besedotvorno ni popolnomo jasno. Sodeč po črnovr. *žlāgfūta* »klofutata«, *žlāgfāt* »čopotati«, denom. *žlāfrkati*, -am (impf.), *žlāfrkniti*, -nem (pf.) »dati zaušnico« – pa tudi po kasneje potrjenem sin. *zaušnica* –, sodi -r- k osnovi, kar bi govorilo za izposojeno iz srvn. intenz. *slapfern »klofutati«. O možnostih glej tudi *žlofāti*. M. S.

žlage (f. pl.) »tkalske grablje« (Fram), po sln. dial. palatalizaciji velarov *žlāje* »isto«, rož. kor. *žváha* (f.), pl. *žváje* »del statev, okvir z grebenom« (Šašel, RNB, 157). V 18. st. *shváje* »Weberzeug« (Pohlin), *shvaje* »Weberrechen, Weberzeug« poleg *shvaige* »Schlag am Weberstuhle« (Gutsmann) z *jg*, kar je verjetno po hiperkorekciji nastalo iz kor. palatalizirane oblike *žváje* in nepalatalizirane oblike *žvága*. V 19. st. pri Jarniku, Versuch, 116, *shvaje* »Weberrechen«, napačno etimološko povezano z osnovo **z'bvā*- »žvečiti«.

Tako kot hrv. kajk. *žlāga* »greben za čiščenje kodelje ali volne« (Virje z okolico; ARJ XXIII, 452) izposojeno iz srvn. *slage* (f.) »sredstvo, s katerim se tolče, tolkalo ipd.« (Ramovš, Hgr. II, 243; Striedter-Temps, DLS, 252), stvn. *slaga* »isto«, kar je kot nvn. *Schlage* »tolkalo, tolkač« (Grimm, DTV 15, 337) deverbativ od srvn. *slagen* »tolči«, nvn. *schlagen* »isto«. Pomen »tkalske grablje« se je torej specializiral iz prvotnega »tolkalo«, ker se je z njimi pravzaprav udarjalo po kodelji oz. volni, prim. nvn. dial. *schlagen* »volno česati« (Grimm, DTV 15, 382). Glej tudi *žuváje*. M. F.

žláhta (f.) »sorodstvo, sorodniki«, sem tudi *žláht* (adj. indekl.) »vrsta, sorta«, *žláhten*, f. -ina »plemenit«, v. *požláhtniti* »poplemeniti«, *žláhtati se* »vstopati v sorodstveno zvezo«. V 16. st. *shlahta*, *shlahten*, *shlahtnik* »plemič«, *shlahtnost* »plemstvo« (Megiser) poleg *shlaht* »vrsta«, npr. *vsí shlaht ludje* (Trubar), v 18. st. *shlahta* »cognatio, narod, rúd«, *popíjfovanie ene shlahte, buque ene shlahte* »genealogia« (Kastelec-Vorenc), *shvaht* »Gätting, forta, visha« (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. *slahta*, srvn. *slahte*, *slahť* »izvor, vrsta«, *aller slahte* »vsake vrste«. Miklošič, Frw., 57, navaja tudi sln. dial. *škljat* z enakim pomenom (Pivka), v 16. st. pri Megiserju *vše shlake pofoda*. Samo v pomenu »plemstvo« tudi č. *šlehta*, p. *szlachta*, *slachta* in iz tega r., ukr. *šljachta*. Iz sln. je sprejeto v n. dial. *Schwachta* »neprimerno sorodstvo« < kor. *žúáhta* »vsake vrste sorodstvo« (Miklošič, 341; Striedter-Temps, DLS, 252). Glej tudi *žléht*, *ščetina*, *šklét* in *šléta*.

žlājdra (f.) »veriga, s katero se veže ročice pri vozu« (Štaj., gor.), črnovr. *žlājdra* »isto« (Tominec, 252), polj. *žlājdra* »veriga« (Škrlep, 70); sem *žlājdrnica* »močna in dolga veriga pri vozu« (Murko I, 655), po Pleteršniku II, 967, je ta beseda znana tudi v Slovenskih goricah in je južnoštajerska.

Prim. hrv. dial. *žlājdra* »veriga, s katero se veže ročice pri vozu« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 374). Skok III, 682, in Striedter-Temps, DLS, 252, sklepata o izposoji iz bav. avstr. n. *Schleuder*, ki pomeni »frača« (Grimm, DTV 15, 652; Schmeller, BWb. II, 506), srvn. *slúder* (f.) »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 990). Razlaga ne povzroča le fonetičnih (o tem Striedter-Temps, o. c.), ampak tudi semantične težave. Pri izposoji iz bav. avstr. fonetične predloge z *au* [a] < srvn. *ú* pričakujemo substitucijo z vzglasnim *š*-, zato Striedter-Temps, o. c., 18, sklepa, da je sln., hrv. *žlājdra* izposojeno iz bav. avstr.

dialektične predloge z vzglasnim *žl*- za bav. avstr. *schl*-. Pomensko bliže je tirol. n. *schleuder* »železna skoba za pričvrstitev zidov« (Schöpf, TI, 621). Na enake težave substitucijske fonetike kot pri *žlājdra* naletimo tudi pri sln. *rájmeželj* (m.), g. -*žlja* »kol za nabiranje topa«, pred disimilacijo *m – n > m – l* *rájmežen* (m.), g. -*žna* »isto«, prim. n. *Räumeisen* »železna palica za čiščenje (topov)«. Etimologija nejasna. M. F.

žlājfar (m.), g. -a »brusač« (pkm.; Novak, Slovar², 183), rez. *žlājfar* »isto« (Steenwijk, SDR, 337), obir. kor. *žlā:jfar* (m.), g. -ja »brusni les« (Karničar, Obir, 271).

Izposojeno iz zgsrvn. fonetične ustreznice za nvn. nomen agentis *Schleifer* »brusač« (> slš. dial. *šlājfār* »isto«, Orlovský, Gemer., 333) k v. *schleifen* »brusiti« < *drseti po čem«, srvn. *slifen* »isto«, stvn. *slifan* »drseti, polzeti«, srspn. *slipen*, od koder je nvn. kavz. *schleifen* »vleči, drsati«, srvn. *sleifen* »isto«, srspn. *stepen* (> srvn. *steppen*; Kluge²², 638), stvn. *sleifen* (Kluge²², 637). Dalje glej *žlājfati*. M. F.

žlājfati, -am (v. impf.) »zavirati«, *žlājfa* (f.) »zavora«, tudi *žlājf* (m.) »isto«, npr. črnovr. *žlājfat*, *žlājf* (Tominec, 252), gor. *zažlājfat*, -am »zavreti, zaustaviti z zavoro«, *žlājf* (m.) »zavora« (Kropa; Škofic, Diss., 389), jnotr. *žlājf* »isto« (Rigler, Jnotr. gov., 57), goriš. *žlājfat*, *žlājf* (Štrekelj, Görz., 492, 391), obir. kor. *žlā:jfa* »veriga, ki pri vozu služi za zaviranje«, *žlā:jfat* »zavirati« (Karničar, Obir, 271), toda pkm. *žlājfar* (m.), g. -a »zavora na kmečkem vozu« in »potepuh« (Novak, Slovar², 183).

Tako kot hrv. *žlājfati* »schleifen« (Žumberak; Skok JA XXXIII, 1912, 374), *žlājfa* »vrsta zavore pri vozu« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 419) izposojeno iz srvn. v. *steip(f)en* »drsati, vlačiti«, *steip(f)e* »zanka« (Striedter-Temps, DLS, 252), stvn. *sleip(f)en* »drsati, vlačiti«, *sleipfa* »drča za transport lesa« (Schützeichel, Ahd. Wb., 234), srspn. *stepen* (> srvn. *steppen*; Kluge²², 638), kar je kavz. k nvn. *sleifen* »brusiti« < *drseti po čem«, srvn. *slifen* »isto«, stvn. *slifan* »drseti, polzeti« (Kluge²², 637; Schützeichel, l. c.) < ide. **slej-b-* »drseti, polzeti«. Sln. substantivi v pomenu »zavora« so domači deverbativi glagola *žlājfati* »zavirati« < **vleči, drsati*«, toda pkm. subst. v pomenu »potepuh« je izposojen iz zgsrvn. fonetične ustreznice za nvn. nomina agentis *Schleifer* »potepuh« ← *schleifen* »vlačiti«. K pomenu prim. sln. dial. *vlačúga* »potepuhinja« ← *vlačiti*«. Glej tudi *žlājfar*, *šlěp* in *šlop*. M. F.

žlājga I (f.) »bič za poganjanje živine« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155).

Po premetu *g – žl > žl – g* nastalo iz sln. *gājžla* »bič« < srvn. *geisel* (f.) »isto« (Striedter-Temps, DLS, 126). Glej tudi z drugačnim premetom *žājgla* in dalje *gājžla* ter *žligati*. M. F.

žlājga II (f.) »kolesnica na tleh ali v snegu« (obir. kor.; Karničar, Obir, 271).

Po premetu *g – ž > ž – g* nastalo iz kor. sln. *glājža* »kolesnica« (Karničar, l. c.), ki se ohranja v zilj. kor. (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 376). Sem *lajža* »kolesnica« (Ramovš, Hgr. II, 57) z izpadlim vzglasnim velarom. Izhodno *glājža* je izposojeno iz srvn. *geleise* (n.) »kolesnica«, kar je kol. od srvn. *leise* »sled«, stvn. (*wagen*)-*leisa* »kolesna sled« (Striedter-Temps, DLS, 128) iz ide. *lój-saH = psl. *lěcha »brazda, vrsta, greda« poleg *lejsaH v lat. *litra* »brazda« (Kluge²², 255; Bezljaj, ESSJ II, 131 s.). M. F.

žlajkar (m.) »naprava za pridelovanje surovega masla« v *žlajkar* (Bilpa; SLA), *žlajkar* (Banja Loka; SLA).

Verjetno domača tvorjenka na *-ar* iz *žlak v pomenu »maslo ipd.«, kar je bilo izposojeno iz srvn. *slage, slagen* (pl.) »majhne kepe masla« (Grimm, DTV 15, 335), rezultativnega nomena actionis iz v. *slagen* »tolči, tepsti«. K pomenu prim. sln. dial. sinonim *tárnác ze mliěkò bijátiš* (Trenta; SLA). Prvotno sln. *žlak-*ar* »posoda, kjer se stepa, tolče mleko« kaže na enak razvoj nomena agentis v nomen loci/nomen instrumenti kot sln. dial. *prejemáč* (m.) »posoda za pretakanje mošta« (Caf) k *pre-jěmati* »prekladati, predstavljati«. Konzonant *j* pred *k* je v naglašnem zlogu sekundaren kot npr. v sln. dial. *ójster* ← knjiž. *óster*. O rabi n. *schlagen* in *Schlag* v mlekarški terminologiji priča npr. tudi hrv., sb. *šlag* »tolčena smetana«. Glej tudi sin. *tórežen, trnáč, pinja*. M. F.

žlák I (m.), g. *žláka* v zvezi *božji žlak* »kap«, npr. *božji žlak ga je zadel* »kap ga je zadela«; znano v dialektih, npr. črnopr. *bôži žlák* (Tominec, 252), obir. kor. *bó:ži žwák* (Karničar, Obir, 126), pkm. *bôži žlak* (Novak, Slovar², 183). V 16. st. *inu te kir je boshy shlag vdarec* (Trubar; Rigler, Zacetki, 42), *boshji shlak* »paralysis, apoplexia« (Megiser), v 18. st. *boshji shlák* »apopleksija« (Kastelec-Vorenc), *boshje shlák* »Schlagfluß, apoplexia« (Pohlin), *boshji shlak* »Schlag, Schlagfluß, boshji vdarec« (Gutsmann).

Tako kot hrv. kajk. kletvica *boži te žlák zadí* (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 374) »naj te doleti kaj slabega« za razliko od sln. *božji udarec* (= *boshji vdarec* (Gutsmann)) delno kalkirano po srvn. *gotes slac* »božja kazen/usoda« (Grimm, DTV 15, 319), pri katerem se je pomen »možganska kap« razvil pod vplivom srvn. simpleksa *slac* »apopleksija« (> hrv. *žlák* »kap« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 419)) poleg »paraliza«; to srvn. *slac* je kalk po lat. *apoplexia, apoplexis* iz gr. ἀπόπληκτος »od kapi zadet« (Kluge²², 635). Pomen »kazen, usoda« se je v srvn. *slac*, ki je tako kot stvn. *slag* »udarec«, *slahs* »isto«, stnord. *slagr* rezultativni nomen actionis *slag-i »udarec« glagola *slah-a »tolči« v stvn. *slahan* »isto«, srvn. *slahen*, got. *slahan* (Kluge²², l.c.), metaforično razvil iz prvotnega »udarec«. Iz nvn. *Schlag* »apoplexia« je p. dial. *szlag* »apoplexia«, *szlak* »isto« (Karlóvicz, SGP V, 304), č. dial. *šlak* v zvezi *š. cé tref'i* »kap na te udari« (Kellner, Východolašská II, 299), slš. dial. *šlak ho trafíl* »kap ga je zadela« (Kálal, Sl., 683), gl. *šlak* v *chorych ... a iychnych (wot schlagka poráženyh)* »bolne ... in pohabljene (od udarca zadete)« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1455). Sodobno pog. *fršlók* (m.) »kap« je izposojeno iz n. bav. dial. predloge z labialnim *q* iz *a*, vendar besede *Verschlag* v pomenu »apoplexia« dostopni nemški slovarji ne beležijo, ampak je npr. pri Grimmu, DTV 25, 1085, izpričan le pomen »otrplost«. Glej tudi sin. *káp* in homonimne izposojenke *žlák III–VI* in domač pomenski razvoj v *žlák II*. M. F.

žlák II (m.), g. *žláka* »mesto, kraj«, obir. kor. na *žwá:q* »auf der Stelle« (Karničar, Obir, 271), toda pkm. *žlák* »kolosek« (Novak, Slovar², 183). V 18. st. *shlák* »ein gelegenflamer Ort; locus opportunus« (Pohlin) in *shlak* »Ort, kraj, meftu«, v *tem shlaki* »auf der Stelle, na tem mefti« (Gutsmann).

Gotovo tako kot *žlák I* izposojeno iz srvn. fonetične predloge za nvn. *Schlag* »udarec«. Pomen »mesto, kraj« se je v izposojenki leksikaliziral iz besednih zvez tipa

na žlak v pomenu »tako«, prim. v 19. st. izpričan adv. *shlákama* »naravnost, nemudoma« (Murko I, 656), črnopr. *qb žnim žlák je usě spíu* »na en dušek« (Tominec, 252) < *»tako je vse spil« in nvn. *auf einen schlag* »tako, nenadoma« (Grimm, DTV 15, 324) < *»v enem mahu, z enim udarcem«. V takih zvezah je bilo *žlak* namreč po vzorcu sln. besednih zvez tipa *na mestu* »tako« pomensko reinterpreteran iz prvotnega »mah, udarec« v »mesto, kraj«. Pkm. pomen »kolosek« je verjetno izposojen iz srvn. *slac* »pot« (Grimm, DTV 15, 327). V sln. toponimski osnovi *žlak-*, prim. *Žlak* »zaselek v Križevcih (Goričko)«, *Žlake* »zaselek v Goričkem«, tudi »zaselek pri Sebeborcih pri Murski Soboti« in v bližini zaselek *Podžlake*, tudi *Podžlak* »zaselek v Slovenskih goricah«, tudi *Bukovžlak* »naselje pri Celju«, se verjetno ohranja pomenska podstava »kolosek, pot; čistina, jasa«, prim. srvn. *slac* »s poseko narejena čistina, jasa« poleg »pot« (Lexer, Mhd. Wb. II, 951) in bav. n. dial. fonetično ustreznico *Schlög, ki je izposojena v slš. gener. *šlog* »poseka v delu gore; jasa« (Orlovský, Gemer., 334).

Sem tudi drugače motivirani *Avžlak* »zaselek pod Kovkom ob cesti na Col v Vipavski dolini« iz srvn. predloge za tirol. n. *aufschlag* »dajatev, taksa«, prim. *Ist kain newer aufschlag noch zoll aufzurichten* (Schöpf, TI, 614), kjer so še proti koncu 19. st. pobirali mitnino, dokler niso prenesli mitnico na Col (KLS I, 21). V enakem pomenu je mlajša nvn. izposojenka v p. dial. *slaga* »mitnina«. Dalje glej *žlák I*. M. F.

žlák III (m.), g. *žláka* »rana« v črnopr. *žlák*, g. *žlákq* »rana od sekire, noža« (Tominec, 252). V 18. st. *shlák*, pl. *shlaki* »rana« (Kastelec-Vorenc).

Izposojeno iz srvn. *slac* »udarjeno mesto, rana« (Lexer, Mhd. Wb. II, 951), nvn. *Schlag* »rana (od udarca)«, *Schläge* (pl.) »globoke rane, ki jih prizadene divja svinja« (Grimm, DTV 15, 315, 317), kar se je razvil iz srvn. *slac* »udarec«, stvn. *slag* »isto«, got. *slahs* itd. Mlajše izposojeno je hrv. kajk. *šlak* »udarec, modrica« (Belostenec; ARJ XVII, 693). Prvotni pomen srvn. *slac* »udarec« se pri nas ohranja v 18. st.: *shlák* »udarec, udarjanje« (Kastelec-Vorenc), *jeshlouni shlak* »Geißelschmitz, jishleni tkverk«, *shlak* »Streich, Schlag« (Gutsmann), in v dialektih, prim. rož. kor. *žwáq*, g. *žwáqa* (Šašel, RNB, 157), obir. kor. *žwáq*, g. *žwáqa* (Karničar, Obir, 271). Pomenski razvoj iz »udarec« > »hip, ta trenutek, zdaj«, znan v sln. adv. *shlákama* (adv.) »naravnost, nemudoma« (Murko I, 656), črnopr. *qb žnim žlák je usě spíu* »na en dušek« (Tominec, 252) < *»tako je vse spil«, je že srvn., prim. adverbializirani g. *slages* »tako, nemudoma, hitro« (Lexer, Mhd. Wb. II, 957), nvn. *auf einen schlag* »tako, nenadoma« (Grimm, DTV 15, 324). Glej tudi *žlák I* in *žlák II*. M. F.

žlák IV (m), g. *žláka* »spodnji nasuti rob zlasti vino-grad«, npr. *trgatev so začeli na žlaku, končali pa na sepu* (vzh. dial.; SSKJ V, 1011).

Po gradivu za SSKJ je mogoče sklepati, da beseda označuje jarek ob vznožju vinske gorice, kamor odteka voda z njenega pobočja. V slednjem pomenu izposojeno iz srvn. predloge *slac za nvn. dial. *Schlag* »širok jarek na vznožju vinske gorice, kamor odteka voda« (Grimm, DTV 15, 334), kar se je v srvn. rezultativnem nomenom actionis *slac* razvil na podlagi metaforičnega pomena »(hitro) padati, valiti se« iz »tolči, udarjati« glagola *slagen »isto« (Grimm, DTV 15, 401), prim. srvn. *slahen* »padati«. Dalje glej *žlák I*. M. F.

žlak V (m.), g. *žlaka* »veža« v tolm. *žlak* (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 199), *žlak* (m.), g. *žlaka* »isto« (Temljine; Kenda, rkp., 190), *žlak* (Drežnica; SLA).

Izposojeno iz srvn. fonetične predloge za bav. n. (Bei)schlag »ograjeni prostor pred prebivališčem« (Schmeller, BWb. II/1, 517), rezultativnega nomena actionis v. *beischlagen* »pribiti, pridati«. Glej tudi *žlak I. M. F.*

žlak VI (m.), g. *žlaka* »vrsta, red«, npr. *širji/ožji žlak vzeti* (jvzh. štaj).

Tako predstavljeno pri Pleteršniku II, 967, in brez drugih potrditev, ki bi dopuščale bolj natančno določitev pomena. Gotovo izposojeno iz srvn. polisemantema *slac* (Striedter-Temps, DLS, 252), pri katerem je pomen »vrsta, red, ki se naredi ob košnji trave« izpričan šele v bav. n. fonetični ustreznici (Grimm, DTV 15, 335; Schmeller, BWb. II, 516), sln. izposojenka pa kaže, da je bila pomenska specializacija iz rezultativnega pomena srvn. *slac* »udarec« v »vrsta pokošene trave« že srvn. Povzročil jo je srvn. glagol *slagen, ki je moral biti uporabljan tudi v pomenu »(travo) kositi« in ne le »(les) sekati« < *(les) toľči«. K pomenskemu razvoju »kositi« < »sekati« prim. pomensko polje sln. *sęci*, *sęcem*, iter. *sękati* in *senosęk* »kosec«. Dalje glej *žlak I. M. F.*

žlambor (m.), g. -a »votlina v deblu, duplo« (Cigale, Valjavec, Jurčič, gor.), SSKJ V, 1011, navaja še pomen »plitev žleb v pobočju«, tudi *žlambora* »votlina v deblu, duplo« (Janežič), v Laškem *žlabor* »isto«; adj. *žlamborast*, *žlamborski* »znotraj trhel (o drevesu), duplast«; Štrekelj, LMS 1894, 60, navaja *žlambor*, -ja »udrtina v zemlji« in »izdolbina v starih drevesih« (Polica); sem-kaj verjetno tpn. *Žlabor* pri Mozirju.

Štrekelj, l.c., dodaja: temna beseda; ž- je najbrž kasnejši ekspr. pristavek. Ramovš, Hgr. II, 103, uvršča *žlambor* med besede s sekundarnim -m-, čeprav ne navaja izvora. Debeljak, SR V–VII, 176, povezuje s sln. *lábora* »posoda za mleko« (Caf, Ribnica na Dol.), »vrsta pasti za ptiče« (Caf, Zalokar), *lábura* »posoda za mleko« (Valjavec) in domneva afektivni prefiks *š(e)*- kakor v primerih tipa *klepetáti* : *šklepetáti*. Da gre za pristop *š(e)*-, morda celo *s*-, in ne *ž*-, nakazuje dol. polj. *šklámbor* »duplina v trhelu deblu«, dol. tudi *šklá:byor* »isto« (slednje iz Migolice pri Mirni na Dol.; V. Smole, ustno) z interkaliranim -k- kot v štaj. *skólza* »solza« < *slbzā. Sekundari vzglasi ekspr. ž- se najde celo pri izposojenkah, prim. kor. obir. *žnergáti* »nergati« (navaja Karničar, Obir., 272). Pritegniti je treba še gor. *lámbar*, -ja (verjetno < *lámbar) »vedro«. Prim. dalje hrv. dial. *lambura* »lonec za kisanje mleka« (Prigorje, Posavina), čak. *lábura*, *rábula*, *lábura* »past za ptice, mišnica«, kar Skok II, 256, 265, pušča nepojasnjeno. *Žlambor* in *lábora* povezuje tudi Bezljaj, SR VIII, 135, ki ugotavlja, da je besedna družina etimološko temna. S. v. *lábora* previdno pritegne še sln. dial. *vaberk*, *aberk* »lijak pri ribiški mreži« in pkm. *láboska* »lončena kozica«, kar Novak, Sln. etnograf III–IV, 120, z rezervo povezuje z madž. *lábás* »kozica« < »nogat« k *láb* »noga«.

Morda gre za mešanje različnih osnov. Sln. *žlambor* je lahko s sekundarnim *ž-lš-lš*- iz iste besede, ki se ohranja v gor. *lámbar* »vedro«, to pa je možna izposojenka iz stvn. *ambar* »vedro«, kar ustreza ags. *ambor* in got. *ambros, iz česar je jfrc. *ambro* »isto«. Če je domneva

pravilna, je treba v sln. po izposoji domnevati nastanek proteze *ámbor > *vámbor (prim. *áržet* > *váržet*) in disimilacijo v *lámbor (prim. *vámp* > *lám*) > gor. *lámbar*. Obravnavana germ. besedna družina domnevno izvira iz lat. *amphora* < gr. ἀμφορεύς (o n. Pfeifer, EWD², 267, ki v srvn. *eimber* »vedro« domneva ljudsko-etimološko naslonitev na *ein* »en« in *beran* »nesti«; Meyer-Lübke, 411c). Manj verjetna je domneva o izposoji sln. *lámbor iz nekega nepotrjenega rom. refleksa za *amphora* skupaj z določnim členom (prim. tako *lantína*). Napačno Schuchard, ZRPh XXXV, 74, ki za *žlambor* misli na furl. *slambrá* »trgati, parati«. Tudi na srvn. *sloufe* »odprtina, ušesce« ni mogoče misliti, ker se srvn. -f- substituirata s sln. -b- (*šibra*) samo v izposojenkah pred 13. st., diftong -ou- pa s sln. -a- (*cámar*) samo po 13. st. (o kronologiji Striedter-Temps, DLS, 24 s., 32 s.). Glej tudi *lábora* in *škrámbol*. M. S.

žlampáti -ám (v. impf.) »lokati, cmokati«, tudi *žlampotáti*, -ám, pf. *požlampáti*, -ám, gor. *žlempáti*, -ám (impf.); *žlampa* »redka jed, vrsta kaše« in »kdor žlampá«, *žlempa*, *žléma* »nemarnica«.

Navadno domnevajo izposajo iz star. n. *slampen*, srvn. *slampen* »ohlapno viseti«, nvn. *schlampen* »cmokati« jesti; piti tako, da se sliši« in »mahedrati (o obleki)« (glej *šlámpast*), *schlemmen* »razkošno jesti«, star. *slampieren* »nezmerno jesti«, *slamp* »požrtija«, danes *Schlamp* »isto«, bav. n. *Schlamp* »požirek, razuzdan človek« (Štrekelj, LMS 1894, 60; Striedter-Temps, DLS, 252; Kluge¹⁷, 653). Vendar zaradi variant *žlempáti*, *žlepáti* »žlampati«, *žlampotáti*, *žloptáti* »brozgati po blatu« in zaradi slov. paralel, p. *žtopác* »veliko piti, žlampati«, br. *žalopác* »piti«, ukr. *žolópaty* »žreti« ni izključeno vsaj mešanje z domačo ekspr. osnovo *žlap-, *žlop-, ki je do *lapati (> blg. *lápam* »žreti«), *lopati (> r. *lopáty* »žreti«) v enakem razmerju kot *žlokati* do *lokati*. Dalje glej *žlepáti*, *žlapúcija*. M. S.

žlápřtek (m.), g. -tka »pokvarjeno jajce« (Slovenske gorice), adj. *žlápřten*, f. -tna »pokvarjen (o jajcu)«. V 18. st. *šhlapřtek* »Windey, sapřtek, prasnu vetřnu jaize, klopotez« (Gutsmann), pri Murku I, 656, *shlápřtík*, -tka »verdorbenes, faules, stinkendes Ei«.

Prim. hrv. *žlapřtak* (m.), -tka »pokvarjeno jajce« (Prigorje, Posavina v okolici Zagreba; ARJ XXIII, 453) in *šlapřtiki* (m. pl.) »klopotec« (Zagreb; Skok III, 643). Ker je v sln. znana tudi oblika *žlapótek*, -tka (jvzh. štaj.), ki jo je zaradi sin. *klopótec* (m.), -tca < *klopotáti*, -ám, -óčem »klappern« mogoče izvajati iz *žlapotěk in povezati z v. *žlapotáti, *-táješb/*-óřešb, ki se ohranja v sln. ekspresivno nazaliziranim *žlampotáti*, -ám, -óčem »čofotati, plunkati«, sta sln. *žlápřtek* in hrv. *žlapřtak* lahko nastali po kontaminaciji med sinonimoma *žlapotěk in *žápřřtek. Hrv. oblika z vzglasnim *šl*- implicira obstoj v. *šlapotáti in govori v prid razlagi, da imajo ekspresivne besede vzglasni *žl- prek *zl- razvit iz *sl-, kar se tudi ekspresivizira v *šl-, prim. *lopáti »hlastno jesti ali piti« : *slopáti »isto« : *šlopáti : *zlopáti : *žlopáti (o tem glej pri *šlopáti*, *žlopáti* in *žlókati*). Dalje glej *zapřřtek*. M. F.

žlapúcija (f.) »blatna brozga s snegom na cesti«, dial. *žlapúcja* (Sromlje pri Brežicah), *žlafúcja* (Dobova). D. A., ČZN XI, 170, izvaja iz n. *Schlamm* »blato« in *Pfütze* »luža«, iz česar pa fonetično ne bi dobili izglasja -ija. Zato se zdi možno domnevati

tvorbo z izvorno rom. suf. *-ucija* iz imitativne ali reimitativizirane osnove *žlap-* »klokotati, brozgati«, znane v *žlampotáti*, *žloptáti* »brozgati po blatu« (Pleteršnik II, 969 s. v. *žloptáti* omenja tudi v. *žlapotáti* »isto«), v jvzh. štaj. *žlapôtek* »pokvarjeno jajce, klopotec«, *žlepáti* »lokati« in morda v *žlampáti*. Brez vzglasnega ž- prim. sbh. *lâpavica* »dež s snegom, plundra«, blg. *lapávica* »dež s snegom«, dial. *lâpávicë* »plundra, snežna brozga« (navaja ES XIV, 28). Dalje glej *žlepáti*, *žlampáti*. M. S.

žlavsá (f.) »plundra, slaba in redka jed« (jvzh. štaj.), v Sln. goricah *studenec na žlavs* »zajemalni vodnjak, Ziehrbrunnen«, v. *žlâvsati*, *-am* (impf.) »mazati« (Caf).

Zapisi predstavljajo dial. izgovor s *-fs-*, kar je lahko ekspr. iz **-ps-* (regularno je vzh. štaj. le *(-)/pt-* > *(-)/ft-*, prim. *ffič* »ptič«; o tem Ramovš, Hgr. II, 181). Domnevno **žlapsa* je tvorba tipa r. *pláksa* »cmera« ← *plákats* k sln. *žlapotáti* »brozgati po blatu«, *žlapúcija* »blatna brozga s snegom na cesti«, kar je ekspr. prenařeno dalo tudi pkm. *žlabràti* »čofotati«, *žlabrbúnc* »plundra« (navaja Novak, Slovar², 183) in črnopr. *žwâjsa* »plundra« (navaja Tominec, 253). Dalje glej *žlapúcija*. M. S.

žlêb (m.), g. *-a* in *žlebû* »antefina, incile, canalis, Rinne, Daube«, tudi »korito za krmljenje živine, jasli« in »zočka doilina, prepad«, dem. *žlebîč*, *-îča* in *žlebîč*, *-a*, *žlebîček*, *žlebîček*, *žlebek*, *-bka*, *žlebec*, *-bca*, *žlebček*, *-bčka*, avgm. *žlebina* »jarek, žlebasta dolina, prepad«, *žlebica* »žlebasta dolina«, adj. *žlebast*, *-a*, *žlebat*, *-áta*, *žleben*, *-bna*, *žlebnat*, *-a*, v. impf. *žlebíti*, *-im* (Pleteršnik), *žlebíti*, *žlebitim* in *žlebiti*, *-im* (SSKJ V, 1012) »delati žleb«, pf. *iz-*, *na-*, *o-*, *u-*, sekundarni impf. *žlebljati*; *žlebkovati*, *-újem* (impf.) »delati žlebiče«, subst. *žlebnik*, *-a* »skobelj za dolbenje žlebičev«, *žlebák*, *-a* in *žlebnják*, *-a* »votla opeka za žleb«; dial. kor. *žlê:b*, g. *žlê:ba* »Rinne, Vertiefung« in »membra. pud. fem.« (Karničar, Obir, 271), pkm. *žleib*, *-a* in *-á*, denom. *žlebiti*, *-in* »gladko žagati« (Novak, Slovar², 183), jnotr. *žlâip*, *žlêp* (Rigler, Jnotr. gov., 30), črnopr. *žlâp*, g. *žlêbq* (Tominec, 252); v 16. st. *fhleb* »canalis« (Megiser), v 18. st. *shlêb*, po katerim voda teže »sciphon«, ti *fhlebi per strêhi*, pod kapom »antefina«, vodeni rori ali *shleibi* »hydraulus, hydraulici« (Kastelec-Vorenc), *fhleb*, *-ú* »alveus, canalis, Rinne« (Pohlín), *shlieb* »Rinne« (Gutsmann); pogosto v imenih ozkih alpskih dolin, npr. *Hudi žleb*, *Jelenov žleb*, tudi tñ. *Žlêbe*, rez. *Žlíp*, lok. *Žlêbu* (Steenwijk, SDR, 337), *Žlêbi*, *ta-na Žlabih* (Dapit, ACR I, 211). Tuma, Imen., 56, iz sln. *žleb* izvaja bav. n. *Schlewn* in od tod sln. tñ. *Žlan*. Pri bav. n. *Schlewn* se sklicuje na Schmellerja, vendar pri Schmellerju, BWb., tega bav. apelativa ni najti.

Prim. csl. *žlêbъ* »canalis«, sbh. *žlîjeb*, *žlêb*, hrv. čak. *žlib*, mak. *žleb*, blg. *žlêb*, r. *žôlob*, ukr. *žôlob*, br. *žôlab*, p. *žlôb*, *-obu* »žleb, korito«, *žleb*, *-u* »gorski žleb, drča, kamin«, č. *žlab*, dial. *žleb* »korito, žleb«, slš. *žl'ab*, gl., dl. *žlob*, *-a*. Psl. **žlêbъ* »žleb, kanal, jarek« < ide. **gêlbho-* »kar je izdolbeno«, prim. v ničti stopnji sbh. dial. *ižúiniti* »izdolbsti«, r. *žêln*, *žoln*, *žolon* »korito za krmljenje živine«, v drugi o-jevski stopnji psl. **globiti* v p. *wyglôbic* »izdolbsti, izvotliti«, tematsko v sln. *glôbsti*, *-bem* (impf.) »dolbsti, izrezovati«, *glôbati*, *-am* »dolbsti, grebsti«, iter. *glábiti*, *glâbim* »grabiti (bogastvo), ropati«, sbh. *glâbati*, *-âm* »glodati«, morda tudi **glôbokë* »globok«, dalje galorom. *gulbia* »dletó«, stir. *gulban* »želo, kljun«, kimr. *gyf* »kljun«, storn. *geluin* »kljun, rilec«, gr. *γλάφου* »izvotliti,

izrezati«, *γλάφου* »jama, votlina« iz ide. baze **gelebh-* »strugati, dolbsti« (Miklošič, 407; Trautmann, BSW, 90; Vasmer I, 429; Petleva, Etimologija 1975, 47 ss.; Pokorny, 367; Schuster-Sewc, HEWb., 1797). Drugače, manj verjetno Štrekelj, JA XXVII, 71 s., ki domneva sorodstvo s srvn. *klam* »spona« iz ide. baze **g^helêb-* »objemati, pomagati« in izvaja slov. pomen prek **ožina*, zoženje« iz **objemanje*«. Glej tudi *glôbsti*. M. S.

žlêd (m.), g. *-a* »sodra, poledica; led na drevju«, tudi *žledíca*, *požlêdica* in *požlêpica*; k temu *žledíti se* in adj. *žlêdnat*, *žledóven* (Rezija).

Prim. csl. *žlêdica* »sodra, babje pšeno«, ukr. *oželêda* »dež s snegom«, *oželêdb* »isto«, p. *žlôdž*, *žlod*, kašub. *žlâd* »toča«. Enako je tvorjeno gr. hom. *χάλοζα* »toča«, nperz. *žála* »toča, sodra« < **žalda*, vse k ide. **ghelad-* »led« (Solmsen, JA XXIV, 579; Specht, Dekl., 17; Pokorny, 435). Ne spada sem kljub Miklošiču, 407, in Wiedemannu, BB XXVII, 247, lat. *getu* »mraz« in stvn. *kalt* < **gel-*. O predgr. *γελανδρόν ψυχρόν* (Hesych.) in predrom. **gelandron* glej Wartburg IV, 85, in van Windekens, Pélasg., 84.

žlêdnji (adj.) »poslednji«, samo v zvezi *shliedni olei* »letzte Oelung«, tudi *posliedni olei* »isto« (Gutsmann).

Gotovo tako kot pri istem avtorju zabeleženo *sraiza* [zrajca], *srajzhiza* [zrajčica] za prvotno *sraica* oz. *sraičica* s sekundarnim koroškim zvonečim vzglasjem iz prvotnega **slednji* »zadnji«, z *-dn-* > *-n-* v rož. kor. *šlînji* »poslednji, zadnji«, npr. *šlînja večêrja* »zadnja večerja« (Šasel, RNB, 110). Izhodiščni adjektiv **slêdn'bjb* (= sln. *slêdnji*) je tvorjen iz **slêdъ* (m.) »vestigium«. Koroško vzglasje *šl-* za **sl-* je nastalo iz **slj-* po severozahodni diftongizaciji *jê* iz **ê* (Rigler, Razrave, 209), npr. zilj. kor. *šlpota* »slepota« < **slêpota*, kor. *poslê* (adv.) »potem« : sln. *poslê* »isto«. Dalje glej *slêd* I. M. F.

žlêht (adj. indekl.) »hudoben, zloben«, npr. *žleht bese-da* »zlobna beseda«, *žleht človek* »zloben človek«. V 16. st. *shleht* »malus, improbus, simplex, vilis« (Trubar, Megiser), v 18. st. *per shleht pameŕi* »male sanus, nešdrou«, *ena shleht šhena* »vagabunda foemina, tranta«, *gmain platnu*, ali *shleht* »coŕmunis tela« (Kastelec-Vorenc), *shlêht* »vilis, tenuis, levis« (Pohlín).

Striedter-Temps, DLS, 253, samo na podlagi pomena sklepa, da je bil sln. adj. najprej v 15. st. izposojen iz n. adj. *schlecht* »slab, zel, malovreden«, ko je tak pomen šele dokumentiran in se je prek **enostaven*, preprost« razvil iz »raven, gladek«, prim. srvn. *slêht* »raven, gladek, preprost«, got. *slaihts* »preprost, gladek« < germ. **slihta-* < ide. **slig'-to-*, prim. stnord. *slíkr* »gladek« (Kluge¹⁷, 654). Ker vzglasni ž- iz š- ni mogel nastati internosl., se zdi bolj verjetno, da je pomen »slab, hudoben« v n. starejši, vsaj že srvn., ko je substitucija s sln. žl- še možna. Iz iste predloge je tudi hrv. dial. *žlêhan* »slab, malovreden«, npr. *Letus nam je žlehna šenica* (Ozalj), < **žlecht-ъns*, kjer se je *-t-* zaradi hrv. izpeljave fonetično regularno asimiliralo. Glej tudi *žlâhta*, *škliêr* in *ščetina*. M. F.

žlêjte (f. pl.) »sani pri vprežnem vozu« v obir. kor. *žlê:jfe*, npr. *pu žlê:jf pélát se* »drseti« (Karničar, Obir, 271).

Pred sln. pristopom *j* v naglašenem zlogu tipa *ójster* ← *óster*, *gôjzd* ← *gôzd* kot **žlêfa* izposojeno iz stvn. *slēipfa* »drča za transport lesa« (Schützichel, Ahd. Wb.,

234), nvn. *Schleife* »sanem podoben podstavek, ki služi za vleko tovora; nizke sani« (Grimm, DTV 15, 589). Iz iste predloge je verjetno tudi *žlefa* v mtpn. *Tarmanova žlefa* »kamnit žleb pri Kranjski Gori«, prim. nvn. *Schleife* »gladka pot, ledena ali snežna pot, ki služi za drčō; drča za transport lesa«, ki je tudi v n. pogosto mtpn. osnova (Grimm, DTV 15, 590). K soobstajanju starejših in mlajših n. izposojenk z *ē* in *-āj* za stvn. *ei* in srvn. *ei* [aj] prim. *glēštati* ob *glājšati*, *pēsati* ob *pājsati* (Striedter-Temps, DLS, 19). Dalje glej *žlājfati*. M. F.

žlĕkati, *-am* (v. impf.) »nerazločno govoriti«, nomen agentis *žlĕkavec*, *-vca*; oboje tako zapiše Pleteršnik po Megiserju, ki navaja *shlejkati* »lisplen, balbutire«, *shlejkoviz* »Lispler, blaesus«. Megiserjev *sh-* je lahko zapis fonema *ž-* ali *š-*. Lāgreid pri Megiserju, 135, se odloči za *šlekat*, kar se zdi bolj verjetno zaradi v 18. st. *shlēkadrat*, *shlēkedrat* »balbutire, balbucinari, titubare«, *shlēkedraviz* »balbus, blaesus« (Kastelec-Vorenc), *shlēkedrām* »in Reden anstoßen, hæfutare« (Pohlin), kar kaže samo na *š-*, pa tudi zaradi pri Pleteršniku *šlĕkati*, *-am* »nerazločno govoriti«, predvsem »nepravilno izgovarjati r« (Lašče), »izgovarjati *š* namesto *s*« (bkr.).

Prim. hr. *šljĕkavac* »čebļavec, homo balbus« (ARJ XVII, 695). Izpeljano iz onomatopeje *šlĕ, ki ponazarja šušljajoče glasove. Iz onomatopeje *slĕ je enako tvorjen sodobni lingvistični termin *slĕkati* »izgovarjati sičnike in šumeve tako, da ni razlike med *c* in *č*, *s* in *š*, z in *ž*« (SSKJ IV, 742). Glas *l* v onomatopeji ima emfatično funkcijo, prim. tako tudi v slš. *šlep(t)ar'* »šepetati, šesljati« (Káral, Sl., 683) s pristopom iz *šepat'* < *šĕpstāti. Na obstoj *žlĕkati bi z gotovostjo kazalo le štaj. *žlĕkavec*, *-vca* »prod, grob pesek« (Fram, po Cafu), semantično motivirano kot vzh. štaj. *šĕĕkavec*, *-vca* »droben prod« iz *šĕĕkāti* »bevsitati«. Glej tudi *šlĕkati* I. M. S.

žlĕm (m.), g. *-a* »sluz«, v. *žlĕmati*, *-am* (impf.) »ausschleimen«; pkm. *žlĕm*, *žlĕmati*, *žlĕimle* »črvičiti v trebuhu« (Novak, Slovar², 183). V 18. st. *shlĕm*, *-ū* »lentor, veřica« (Pohlin), *shlĕme* »Schleim«, *shlĕmovina* »isto«, *shlĕmati* »schleimen« (Gutsmann).

Po diftongizaciji srvn. *ī*, vendar še pred prehodom v *ai* izposojeno iz srvn. bav. *žleim* »Schleim«, srvn. *slĕm* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 253). Toda hr. *žlimāti* »ausschleimen« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 1912, 374) je mogoče izvajati neposredno iz srvn. *slĕm* (Skok III, 286). Glej tudi *slima*. M. F.

-žlĕmpāti, *-ām* »piti«. Z ekspresivno interkalacijo nazala iz sln. *žlepāti*. Dalje glej pod *žlepāti*. M. F.

žlĕmprga (f.) »vrata v podu, ki se odpirajo navzgor, loputa« (Temljine), SSKJ V, 1012, navaja *žlĕmprga*; na Cerkljanskem *žlĕmparxa* (Kenda-Jež, Gradivo), v Tržiču na Gor. *žlĕmprka*.

Prevzeto iz srvn. *slegbrucke*, *slegebrucke*, *slagebrücke*, *slagbrücke*, *slahprücke* »dvižni most« (iz *slagen* »tolči, udariti« in *brücke* »most«) z interkaliranim nazalom (kakor v sln. *štĕnge*) in odpadom *-u-* po moderni vokalni redukciji (Štrekelj, LMS 1892, 47; Ramovš, Hgr. II, 102; Striedter-Temps, DLS, 253). M. S.

žlĕndrāti, *-ām* (v. impf.) »blebetati, abotno govoriti«, »jecljati«, sem *žlĕndra* (f.) »klepetulja« in cgn. *žlĕnder*.

Prim. hr. *žlĕndrāti* »blebetati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 419). Verjetno z domačim pomenskim razvojem »nemarno, lenobno hoditi« > »nemarno govoriti« in iz-

posojeno iz srvn. predloge za nvn. *schlendern* »nemarno, lenobno hoditi«, kar je bilo izposojeno v p. dial. *szlądra* »ženska, ki se naokoli potika«, *szlądrać się* »okoli se potikati« (Karlłowicz, SGP V, 305). K pogostim pomenskim razvojem tega tipa prim. sln. *klāmiti*, *-im* »obnašati se kot klama, tj. neroda« in »neumno govoriti«, r. *brĕditi* »prazno govoriti« ob psl. *brĕstī, *brĕdĕšĕ, r. *brĕstī*, *brĕdū* »počasni hoditi, vleči se, tavati«. M. F.

žlĕp (m.), g. *-a* »otok vimena pri telitvi« (pkm.; Novak, Slovar², 183).

Zaradi pomenskih razvojev tipa »udarec« > »otekli-na« kot npr. sln. *būnkati* »tolči« : *būnka* »udarec; otekli-na« bi bilo s tem mogoče povezati štaj. *žlĕ:pĕt*, *žlĕ:pĕm* (pf.) »brcniti« (Zadrečka dolina; Weiss, Mag., 238) < sln. *žlĕpiti, bovško *žlĕmpnĕtĕ* »pasti na tla« (Ivančič, DSBG, 72) < sln. *žlĕmpniti. To je tako kot sln. *žlĕpa* »zaušnica, klofuta« ali izposojeno iz rom. jezikov ali pa domačega izvora iz iter. *žlĕpati »tolči, udarjati« s sekundarnim ekspresivnim vzglasnim *ž-* kot v *žlopati ← *topati »hlastno jesti ali piti« k psl. v. *lep-ti »tolči« (prim. gr. λĕπω »lupiti, luščiti, smukati«), ki se preveden v inf. na *-iti* ohranja v r. dial. *lepiti* »sekati, udarjati« (smol.), »proč metati« (pskov.), br. dial. *lepys* »grabiti« in »tolči«, č. dial. *lepiti koho* »udariti koga«, gl. *lepici* »zgrabiti« (ES XIV, 130), sln. *prilepiti* v *prilepit sem mu eno* »klofnil sem ga« (Bezljaj, ESSJ II, 157), č. *vlepit jednu* »zaušnico dati« (Machek², 327). Iz psl. *lep-ti »tolči« je tudi s sekundarnim vzglasnim *š-* ekspresiviziran iter. *šlepiti »tolči«. Glej tudi *žlĕpa* in *šlĕpati*. M. F.

žlĕpa (f.) »zaušnica«, »žlĕpa« klofuta, zaušnica« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155), kraš. *žlĕpa* tudi »večji kos mesa« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7, 1984, 126), dem. *žlĕpec* (m.), *-pca* »klofuta«. Sem v 18. st. izpričano *shlepiti*, *shlepim*, *shlepnim* »Ohrfeige geben« (Gutsmann), kar ustreza štaj. *žlĕ:pĕt*, *žlĕ:pĕm* (pf.) »brcniti« (Zadrečka dolina; Weiss, Mag., 238) < sln. *žlĕpiti. Sem tudi nazalno interkalirano bovško *žlĕmpnĕtĕ* (pf.) »na tla pasti« (Ivančič, DSBG, 72) < sln. *žlĕmpniti.

Prim hr. čak. *žlĕpa* »zaušnica, klofuta«, *žlepāt*, *žlĕpon* (v. pf./impf.) »zaušnico oz. klofuto dati« (Dračevica na Braču), tudi *žlĕpa* »zaušnica, klofuta« (Brusje na Hvaru; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1410 s.), verjetno sem tudi *žlĕpiti*, *žlĕpim* (pf.) »poriniti« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 419). Zaradi areala bi bilo mogoče izvajati iz rom., prim. trž. it. *slepa* »klofuta« poleg »rezina, kos« (Pinguentini, 213), ben. it. *slepa* »klofuta« (Boerio, DV, 664), furl. *šlepe* »udarec, klofuta«, tudi »velika rezina (polente, sira ipd.)« (Pirona, VF, 1052), it. knjiž. *slĕppa* »klofuta; rezina«. Rom. leksem verjetno ni onomatopejskega izvora, kot meni Battisti-Alessio, 3513, ampak je v rom. jeziku kot *slepa (tako kot tudi *sklaffa (← stvn. *klapfōn* »tolči«) v srlat. *esclafare* »klofutati«, it. *schiaffo* »zaušnica«) izposojeno iz neke germ. predloge, ki je bila sorodna z agl. *slap* »zaušnica, klofuta«, *to slap* »s ploskom udariti« (Pinguentini, l. c.), n. *Schlappe* »zaušnica«. Ni izključeno, da se je rom. izposojenka na zahodnem sln. območju naslonila na domačo ekspresivno besedno družino. O tem glej pod *žlep*, pa tudi *žlāfrnica*. M. F.

žlepāti, *-ām* (v. impf.) »lokati, žlampati«, pkm. *žlepāti*, *-plen* »piti kot žival, žlampati« (Novak, Slovar², 183), obir. kor. *žlĕpat*, *žlĕpām*, *žlĕa:plēm* »hlastno srebati«

(Karničar, Obir, 271), rož. kor. *žlapáta*, -ám, *žléplam* »lokati, cmokaje jesti«. V 18. st. *shlepati* »haurire, šajeti, šajemati, šagrabit, pyti« (Kastelec-Vorenc). S sekundarnim nazalom *žlampáta*, *žlémpata* (Šašel, RNB, 155). Sem tudi črnopr. *žlampáta*, *žlampá* (Tominec, 252), kar je tako kot rož. *žlampáta* lahko fonetično razvito iz sln. ekspresivno nazaliziranega **žlempati*, **-am* v pf. *na-žlempáti se*, -ám se »napiti se«, *požlempáti*, -ám »popiti, polokati«. V 16. st. *shlejpaj* ob *is'shlépati* (Dalmatin) kaže na jat v osnovi (Rigler, Začetki, 185), enako lahko tudi zapis iz 18. st. *shlempam* »das Getränk lecken wie die Hunde« (Pohlin) in rož. *žléplam*.

To so glagoli ekspresivnega fonda. Izhajati je mogoče iz **žlepáti*, **žlep'ěšb* (rož.) oz. **žlepáješb* in nazalizirane variante **žlepáti*, **žlep'ěšb* (obir.), **žlepáješb*, kar je tudi v sekundarnem nazalom enako hrv. *žlémpati* »piti, lokati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 419) < **žlémpášb*, toda v Dugi Resi in Karlovcu *žlémpat* »isto« (Perušić, Čak. rič II, 1986, 69) ← **žlémpášb* in sev. kašub. *Krova žlep'e w#odę* »krava žlampa vodo« (Oslanin; Lorentz, Wb. II, 1185) < **žlepati* ter vse sorodno s slov. **žlopati* »lokati« in z nazalizirano varianto **žlopati* v kašub. *žlapac*, *žlapę* »z dolgimi požirki piti (o živini), pijančevati«, *žłapa* »krava, ki žlampa« (Sychta, SGK VI, 303). Z e-jevskim vokalizmom v osnovi je ob zgornjem **žlepati* tudi pom. *šlepnoc*, -n'a »hlastno piti« (Lorentz, l. c., 468), gl. *sleptac* »srebat (za pse in mačke)« in lot. *lepēt*, -ēju »hlastno jesti, srebat«, kar bi kazalo, da pomenski razvoj »tolči« → »lokati, žlampati« v okviru **lepati* ni internoslav. (Vlajić-Popović, ISG, 277 s.), ampak že balto-slavenski, o čemer lahko pričā tudi lit. *žlepnōti*, -ōju »jesti« (Kurschat, 2763). Sln. gradivo, ki kaže na jat, je lahko tako kot br. *žalapác* »piti«, ukr. pog. *žlopáty* »žreti« iz psl. **želpāti* brez jasnega izvenslov. sorodstva (ESBM III, 203). Dalje glej *žlopati*, *šlopati*, *lopati* in *žlampáti*. M. F.

žlévati, -am (v. impf.) »hlastno piti, lokati« (dol.), sem *žléva* »pijanec« poleg »gurman« (dol.) < **tisti*, ki hrano počasi žvečti«, prim. sln. *žléviti*, -im (v. impf.) »jesti s počasnim prežvekovanjem« (vzh. štaj.), toda dol. tudi *žlāūt* (ga), *žlāvam* (ga) »prekomerno piti (ga)« (Šentrupert; V. Smole, ustno) < **žlěvimb* in polj. *žléut* »prekomerno piti« (Škrlep, 71). Sem primor. zveza *ljan ku žljava* »pijan do skrajnosti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155).

Prim. hrv. *žljevac* (m.), g. -vca »požeruh«, *žljevak*, g. -vka »isto«, *žljevac* (Vitezović; ARj XXIII, 459, 457), *žljevanje* »ingurgatio« (Habdelić; ARj XXIII, 457), blg. dial. *žlěvja* »žvečiti« (citirano po Georgievu I, 550). Prvotno **z'l(')ėvati* je verjetno iter. tipa **tėkāti* ← **tek-ti* glagola **z'l'u-ti*, **zlověšb*, ki se posredno potrjuje v **z'l'u-ka-ti* > sln. dial. *žlúkati*, hrv. dial. deverbativ *žljuk* »požirek« in **žl'u-va-ti* > sb. *žljúvati*, -ám, tudi -vēm »jesti, gristi, mljaskaje jesti, hlastno jesti« (Rečnik SANU V, 428) < **z'l'u-vā-ti*, **z'l'u-vāje-šb*/**z'l'u-vě-šb*. Zaradi sln. variantnosti *žléva*: *žléva* in slov. v. **l'u-cha-ti* v č. dial. *l'uchat' vodu* »slastno piti, goltati«, *nal'uchaný kůň*, slš. dial. *lúchat'* »goltati, srebat, basati se, prenajedati se« (citirano po ES 15, 207) in blg. *ljúskam* »piti, srkati« (citirano po ES 15, 247) je osnova **z'l'u-* po ekspresivni ozvočitvi nastala iz **s'l'u-*, kjer je **s-* ekspresivnega izvora kot pri slov. **lopati*: **s-lopati*: **š-lopati*: **ž-lopati*. Bezlaj, ESSJ I, 146, je menil, da je sln. *žléviti* tako kot sln. *žnjáviti* »daviti«: *gnjáviti* »mučiti«

palatalna varianta k sln. *glėviti*, *glėvim* (v. impf.) »žvečiti« (Kras; Erjavec, LMS 1875, 225), čemur besedotvorna analiza in povezava s sln. *žlúkati* in sorodnim sicer ne nasprotuje. Bernard pri Georgievu, l. c., sklepa na internoslav. razvoj *gl-* > *žl-* kot v razmerju *gnjáviti*: *žnjáviti*. Glej tudi *žlúkati*, *žlevdráti* in *šlopati*. M. F.

žlevdráti, -ám (v. impf.) »blebetati«, sem *žlévdra* (f.) »blebetalo«, pl. »blebetanje, nespametno govorjenje« (oboj. Temljine; Kenda, rkp., 191).

Ker se pomen »blebetati« po metafori lahko razvije iz »žvečiti ipd.«, kot ponazarja sln. črnopr. *žwęci'*, ki poleg »žvečiti« pomeni tudi »čenčati, blebetati« (Tominec, 253) in č. *žváchat* »žvečiti; blebetati«, je pri tem osamljenem glagolu mogoče izhajati iz ekspresivnega deverbativa na **dra-* **z'l'ėv-drá-ti* iz **z'l'ėvati* »počasi žvečiti« poleg »hlastno piti, lokati« v sln. *žlévati*, -am (v. impf.) »hlastno piti, lokati« (dol.) in k temu *žléva* »pijanec« poleg »gurman« (dol.) < **tisti*, ki hrano počasi žveči«. Izhodno **z'l'ėvati* je iter. tipa **tėkāti* ← **tek-ti* glagola **z'l'u-ti*, ki se ohranja v iter. **z'l'u-vā-ti* = sb. *žljúvati*, -ám, tudi -vēm »jesti, gristi, mljaskaje jesti, hlastno jesti« (Rečnik SANU V, 428). Dalje glej *žlévati*. M. F.

žléza (f.) »glandula«, dial. »sluz, pituita«, »človek, ki mu pri govorjenju slina brizga iz ust, paglavec«, v star. jeziku predvsem »kuga, kužna bula«; Zalokar navaja še »lom v kamnu, luknja v železu ali steklu«, v Ribnici po Cafu tudi »luknja v mlinskem kamnu«; tudi *žlězda* »glandula« (Caf); dem. *žlězca*, izp. *žlězec*, -zca »sluz« (Vrtovec), »Lysimachia nummularia« (Zalokar); adj. *žlezāt*, -áta, *žlězav*, -a, *žlězast* »drüsigg, drüsicht, drüsenartig«, zadnje tudi »sluzast«, *žlězen*, -zna »Drüsen-«; v 16. st. *shlefa*, *shleifa*, akz. *shlefo*, pl. *shlese*, *shlise* »vrsta bolezní« (Trubar; Rigler, Začetki, 55), *shlesa* (Krelj), *shlefa* »peftilentia« (Megiser), v 18. st. *fhlejfa ali kušni toruvi* »bubones«, *shléša* »ena ozhitna bolezhina, ulcus« (Kastelec-Vorenc), *shlefa* »peftilentia« (Pohlin).

Prim. csl. *žléza* »glandula, musculus«, sbh. *žlijězda* »žleza«, mak. *žlezda*, blg. *žlezá*, r. *železá*, akz. -ú, ukr. *zálóza*, br. *zalóza*, p. *zotza*, pl. *zotzy* »jetične bezgavke, skrofuloza«, č. *žláza*, stč. *žléza*, slš. *ž'áza*, gl. *žatza*, dl. *zatza*, dial. *žatza*. Psl. **želzā*, akz. -ō. Nepričakovani refleksi v nekaterih slov. jeziki so delno lahko iz tabuističnih, ekspresivnih vzrokov, tako sln. dial., sbh. in mak. -zd- ← z kot v sln. *zdėhati* < *zėhati*; vzglasni z- v ukr., br., p. in dl. je lahko po asimilaciji kot v gl. dial. *zelezo* < *zelezo*; p. (in luž.) poleg tega kaže na **želza*. Prim. dalje lot. dial. *džatšs*, tj. *dželzs* »spodnja čeljust«, vzh. lit. *gėležuonys*, -ės (pl.) »žleze, gošša, kužna vnetna bolezen v gobcu pri konjih, smolika«, arm. *getjk* »žleze« po disimilaciji iz **jeljk* < ide. **ghelg'h-* »bezgavka« (Meillet, MSL XIII, 244; Lidén, Arm. Stud., 71; Trautmann, BSW, 84; Vasmer I, 415; Pokorny, 435; Schuster-Sewc, HEWb., 1779). Miklošič, 409, pritegne tudi č. *hlíza* »absces« (kar je sicer lahko po disimilaciji; drugače o tem Machek², 168, ki *hlíza* skupaj s č. dial. *hl'uzza* navezuje na **gqzē*), vendar dalje poleg p. *zglaznac* »postajati gobav« primerja le stvn. *chelch* »žleza, bezgavka, gošša«. Glej tudi *žélva II*, *šleza*. M. S.

žlica (f.) »cochlear«, dial. tudi »neko orodje za vrtnanje v kamen« (kranj.), »školkja« (vzh. štaj.), »zadnji sedež na saneh« (Cigale), fit. *bogova žlica* »Cyclamen europaeum« (Krn) (k pomenu prim. *kóreck* »ciklama«, kar je dem. od *kórec* »hastrum«; oblika peclja s cvetom namreč

sopominja na obliko korca za pretakanje tekočin); dem. *žličica* »cochlear parvum« in »epigastrium; del trebuha nad popkom pod prsnico in med rebrenima lokoma« (ta pomen je znan tudi v drugih slov. jeziki), *žlička* »isto« in »prazen meh v kostanjevi ježici«, adj. *žliččen*, *-čna*, *žličast*, *-a*; izv. *žličnik*, *-a*, *žličnjak*, *-a* »prostor za žlice« in »vrsta cmokov, ki jih delajo z žlico«, *žličar*, *-ja* »izdelovalec žlic« in »vrsta cmokov«; kor. podjun. *žlica* (Zdovc, Mundart, 46), *žlica* (Kostanje), ben. *žlica* (Kanalnska dolina), gor. *žlica* (Logar, DJR, 101, 128, 173), rez. *žlica* (Steenwijk, SDR, 337); v 16. st. *fhliža* »cochlear«, *fhližhiza* »ferzhna jamiza, praecordia«, *vfhljesna fhližhiza* »aurifcalpium« (Megiser), v 18. st. *fhliža* »cochlear«, *šydarska šhliža* »trulla«, *šližhiza na perfih* »farzhna jamiza, offerzhje« (Kastelec-Vorenc), *fhliža* »Löfel, cochlear«, *fhližhněk* »Löfelgesteck, ein Knettel; cochlearium, diphtongus« (Pohlin).

Prim. csl. *ložica*, *ložbka* »cochlear«, hrv. *žlica*, sb. dial. *lážica*, *ložica*, na jugozahodu *žica*, mak. *lažica*, blg. *ložica*, r. *ložka*, str. *lož(b)ka*, *ložica*, *lžica*, ukr. *ložka*, dial. *lžica*, *vžica*, *žica*, br. dial. *ložka*, stp. *lžica*, p. *lžka*, dial. *žica*, slovin. *ležka*, *lějška*, č. *lžice*, dial. *žlice*, slš. *lyžica*, dial. *ložica*, *lužica* (Káral, Sl., 313, 317), *liška*, *laška*, *loška*, gl. *lžica*, *žica*, gl. *lžyca*, *žyca*, plb. *lážaic*. Psl. **lžica*, **ložbka*, **lžgots* (> slovin. *lhiet*, *lžet* »zidarska žlica, korec«) in **lžbka*, **lžica* (> p. *lžka*, slš. *lyžica*, star. *lžka*, r. dial. *lžka*, ukr. dial., br. dial. *lžka*) kaže na star. **lžl*, g. **lžbje* in **lži*, g. **lžbje*, kar sta tvorbi tipa sti. *vřkl-*, psl. **oldi* iz atematskega (**lęug-s* → **lųg-s* (kakor **mūs*), g. **lug-ės* »kar je izdolbeno« > alb. *lug* »korito, rake, žleb« (prim. tudi *lugu* i *zemrēs* »prсна votlina« in denom. *lugóji* »izdolbsti«). V ā-jevsko deklinacijo prevedeno **lugi-* je znano v alb. *lugē* »žlica«. Ide. **lųg-s* je korenski substantiv iz baze **lęu-g-*, prim. sti. *lunāti*, *lunóti* »rezati, ločevati«, gr. *λύω* »razvezati, razrahljati, osvoboditi«, lat. *luere* »plačati«, *solvere* »razvezati«, alb. *laj* »plačati dolg«. Osnovna literatura: Miklošič, 177; Vasmer II, 53; ES XVI, 238, 257 ss., XVII, 7 s., 62; Pokorny, 683. M. S.

žligati, *-am* (v. impf.) »snop žita na stolu mlatiti« v obir. kor. *žli:hat* (Karničar, Obir, 249). V 18. st. *shligati* »streichen, frugati, masilati« (Gutsmann).

Manj jasno. To je lahko ekspresivna zveneča dubleta k sln. *šligati* »z bičem udarjati« tipa sln. *šlopati* : *žlopati*. Možno pa je tudi, da je to denominativ od **žlīga* (f.) »bič«, kar je tako kot sln. primor. *žlajga* »bič za pogajanje živine« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155) iz sln. *gājžla* »bič« po premetu *g – žl > žl – g* in pred sln. dial. pojavom sekundarne palatalizacije velarov tipa *noge > noje* nastalo iz prvotnega sln. **gīžla*, ki se ohranja v kor. *jižla* »bič« (Štrekelj, Lwk., 24), rož. kor. *jižvatə*, *-am* »za vajeti voditi (o konju)« (Šašel, RNB, 50), v 18. st. *jišhla* »Geißel« poleg *jeshla* »isto«, *jeshlam* »geißle«, *jishleni* *skverk* »Geißelschmitz, jeshlouni shlak« (Gutsmann). Prvotno sln. **gīžla* »bič« je bilo tako kot **gēžla* (po sln. sekundarni palatalizaciji velarov *jěžla* »bič«, *jeshlāti* »bičati«; Striedter-Temps, DLS, 113; Murko I, 113) izposojeno iz stvn. *geis(i)la* »bič« in torej kaže, da bi bilo pri sln. substitutih za stvn. *ei* potrebno poleg *e* (Striedter-Temps, DLS, 19) predpostaviti tudi *i*. K premetu *g – ž > ž – g* v okviru te izposojenke prim. *žāp̄ta* »bič« (Dolnje Vreme, Gradišče pri Divači; Rigler, Jnotr. gov., 172) iz *gājžla* »isto« < srvn. *geisel*. Dalje glej *šligati*, pa tudi *gājžla*, *žlājga I*, *žājgla*. M. F.

žlihta (f.) »tkalsko škrobilo«, npr. z *žlihto tkalec prejo premaže* (Pleteršnik II, 969), rož. kor. *žlīhta* (f.) »redk močnik (navadno ajdov), s katerim tkalec pužlihta niti« (Šašel, RNB, 156), tj. »poravna«. V 18. st. *shlihta* »Pappe, fpopad, shidak, lipniza, zaza, kelje, popje«, *mokna shlihta* »Mehlpappe« (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. bav. avstr. *Schlicht* (f.) »gosta tekoča snov, s katero tkalec premaže prejo«, kor. n. *schlicht* »tkalski premaz« (Striedter-Temps, DLS, 253), tirol. n. *schlicht* »tkalsko mazivo« (Schöpf, TI, 621), nvn. *Schlichte* »tkalsko škrobilo« ob *schlichten* »s škrobilom tkalsko osnovo namazati, da postane gladka in obstojna« (Grimm, DTV 15, 667, 671), kar je verjetno deverbativni nomen actionis > nomen instrumenti iz srvn. *slihten* »ravnavati, gladko delati, urejati« (Lexer, Mhd. Wb. II, 979). Mlajše izposojeno je p. dial. *szlichta* »krompirjev škrob; ravnanje niti s škrobnim lepilom«, *szlichtovač* »osnovo platna škrobiti« (Karlłowicz, SGP V, 306), č. *šlichta* »tkalski premaz iz moke in maščobe (tudi moke in vode), s katerim se premaže osnova na statvah, da se med trenjem ne bi trgala« (Jungmann, Sl. IV, 483), slš. *šlichta* »tkalski škrob« (Machek², 616), tudi gl. *šlichta* »mlezivo, ki v kravjem vimenu nastane pred telitvijo« z domačim pomenskim razvojem zaradi podobnosti (Schuster-Sewc, HEWb., 1457). Glej tudi *šlihtati*. M. F.

žlik (m.), g. *žlika* »sani« v rez. *žlak* »isto« (Steenwijk, SDR, 337), nadiško *zlik* »isto«, *se zlikat* »sankati se« (Rigoni-Salvino, VIN, 155). Sem tudi *žlike* (f. pl.) »sani« (Drežnica; SLA), ki kaže na sg. *žlika* (f.).

Izposojeno iz srvn. *slite* (m., f.) »sani«, stvn. *slito* »sani« (tudi *slita* (f.) »isto«), stnord. *sleði*, kar je nomen instrumenti k zah. germ. **sleid-a-* »drseti«, stagl. *slidan*, srvn. *sliden* »isto«, nvn. *schlitten*, sorodnega s slov. **slēds*, sln. *slēd* (Kluge²³, 728). Sln. *k* namesto pričakovane izvornega *t* je v sln. sekundarno nastal v izglasju, prim. sln. dial. *škržák* »Cicada« (Mavhinje na Krasu; Erjavec, LMS 1882-1883, 285), l. 1607 *šczržák* »cicala« (Alasia) : *škržat*, *škržat*; *žrk* »žrd« (Kocjančiči pri Sv. Antonu; Jakomin, NS, 156) : *žri* »isto« (Sv. Anton; Jakomin, l. c.), in se po analogiji prenesel v medglasje. Glej tudi *šlūte*. M. F.

žlikrof (m.), g. *-a* »kuhana jed iz testa, napolnjena z nadevom«, tudi *žlinkrof* »isto« (SSKJ V, 1014); m. pl. *žlikrafi* (Idrija; Ramovš, Hgr. II, 101; Logar, Sln. narečja¹, 98), *žinkrofə* (Ljubljana) < **žlinkrofi* (Ramovš, l. c.), s premetom *l – r → r – l* obir. kor. *žri:qluf* »gefüllte Nudel« (Karničar, Obir, 272).

Zaradi vzglasnega *žl-* izposojeno iz stvn. ali zgsravn. fonetične ustreznice bav. avstr. *Schlickkrappen* »vrsta polnjenege peciva, ki se najprej skuha v vodi in nato popeče v masti«, tudi *Schlittkrappen* »vrsta peciva, spolzki polnjeni in kuhani krofi« (Grimm, DTV 15, 679, 758), kor. n. *schlittkräpf'n* »(polnjeni) kuhani krofi« (Štrekelj, JA XIV, 553 s.; Striedter-Temps, l. c.), kar je zloženo iz srvn. *krapfe* »polnjeno pecivo«, stvn. *krapfo* »isto« (> sln. *krāp*, g. *krāpa* »Krapf« (Murko I, 147), tudi »kuhana jed iz testa z mesnim nadevom« (Kropa; Škofic, Diss., 310)) in verjetno iz *Schlick* v pomenu »spolzka snov, ki se nabere na predmetu, ki je dalj časa v vodi« (Grimm, o. c., 675). Etimologija torej kaže, da so žlikrofi tako kot *krāpi* in *krōfi* vedno polnjeni in obvezno kuhani. Varianta *Schlittkrappen* se zdi ljudskoetimološko

nastala pod vplivom srvn. *slitten* »drseti«. Nejasno zloženo je v 18. st. izpričano *fhakrap* »Krapf« (Gutsmann), kar je potrebno prebrati [šakrap] in ne [žakrap], kot meni Striedter-Temps, DLS, 253, in pred njo Štrekelj, l. c. Dalje glej *kräp* I. M. F.

žlindra (f.) »scoria, Schlacke«, tudi »troska, nekaj vlažnega, umazanega«, npr. »katran v pipi, usedlina pri kavi«, na Krasu tudi »kosi mesa«, dial. *žlinter* (Sln. gorice), pri Hipolitu *žlintra* »žlindra«; adj. *žlindrast*, *žlindrät*, *žlindräv*, v. *žlindräti se* (impf.) »verschlacken«; v 16. st. *fhlintra*, *shlintra* »Schlack, scoria« (Megiser), v 18. st. *fhindra* »scoria, Schlacken« (Pohlin), *shindra* »Schlacken« (Gutsmann); mtpn. *Na žlindrovš* < *Na žlindrovišču*. Iz sln. je trž. it. *flindre* (f. pl.) »kosi (mesa)« (Cossutta, Parole d'origine slava, 222 s.), furl. *slindra* »slabo meso, ki ima mrenico« < goriš. *žlindra* »slabo meso« (Štrekelj, Görz., 58, JA XXXI, 205).

Prim. hrv. kajk. in čak. *žlindra* »slabo meso«, p. dial. *zēdra*, *zyndra* »žlindra, okujki, opilki«, dl. *šlintro* »žlindra«. Ponavadi izvajajo slov. besede iz n. *Sinter* »škaje, žlindra« in domnevajo ekspresivni pristop -l- kakor v štaj. *žlāprtek* (Caf, Vestnik I, 37; Kelemina, ČZN XXIII, 145), preš. *žgōgzoda* »zagozda« (navaja Greenberg, SI/SLS II, 172) in *hlīniti* iz *hīniti*. Vendar je tudi rum. *șleancă* »žlindra« (Cioranescu, DER, 765). Drugače je prenašeno preš. *žvālīntār* »žlindra« (navaja Greenberg, o. c., 175). Manj verjetna se zdi kontaminacija n. *Sinter* in *Schlacke* »žlindra« (tako Schuchardt, ZRPh XXXV, 80) ali *schlingen* »viti, ovijati« in »požirati« (tako Štrekelj, l. c.). Ni izključeno niti domače onomatopejsko poreklo, prim. zvočno podobno lot. *žludzināt* »pljuscati, žlobudrati«, lit. *žliūgti* »omociti, ovlažiti« (o balt. Mühlentbach-Endzelin IV, 819; Fraenkel 1318). Dvomljivo veže Brückner, 652, samo p. *zēdra* s csl. *sedra* »fragmentum verre gutta« in Schuster-Šewc, HEWb., 1458, samo dl. *šlintro* s č. *slinta* »slina«, kar je ekspr. derivacija iz *slīna. M. S.

žlōdra (f.) »Kotsuppe« (Pleteršnik po Cafu in Terstenjaku).

Izposojeno iz srvn. bav. predloge *slōder za nvn. *Schlotter* (f.) »Kothsuppe«, bav. n. *Schlodā* (Štrekelj, Lwk., 14; Striedter-Temps, DLS, 252). Iz te izposojenke je bil tvorjen pkm. adj. *žlūndravi* »žlindrast, sluzast« (Novak, Slovar², 183) < *žlūndra *žlindra, sluz«, kjer je nazal tako kot pri pkm. *cūmprnica* : sln. *cōprnica* interkaliran po izposoji, prav interkalacija pa je povzročila asimilatorično zožitev vokala *ō* > *u* (o tem Ramovš, Hgr. VII, 164). Dalje glej *žlōter*. M. F.

žlofāti, -ām (v. impf./pf.) »zaušnico da(ja)ti«, izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *fhlofām* »Maulfchellen geben, colapizare«, in Gutsmannu: *shlofam*, *shlofnim* »gebe Ohrfeige«; pf. v primor. *žlofnāt* »na tla pasti« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155), idrijsko *žlafnāt*, *žlafnem* »pasti« (Kleindienst, Bam knapa, 212), prav tako po akanju tudi črnovr. *žlāfat*, *žlāfā* »po vodi z rokami udarjati, čofotati«, *žlāfūta* »klofuta« (Tominec, 252), goriš. *žlōf* »zaušnica« (Štrekelj, Görz., 392).

Vse z ekspresivnim *f* kot sln. *klofūta* < *kloputa iz prvotnega v. *žlopāti »tleskati«, s čimer je sorodno tudi sln. *žlopitāti*, -ām (v. impf.) »po blatu tacati«, *žlopotāti*, -ām, -ōčem »isto«, s sekundarnim nazalom *žlompotāti*, -ām, -ōčem. Zaradi homonimije med slov. *žlopāti »tleskati« in *žlopāti »lokati« ter psl. *lopāti »tolči« in **lopā-*

ti »lokati« (ES XVI, 45 s.) je *žlopāti »tleskati« gotovo tako kot *žlopāti »lokati« ekspresivna tvorba iz *lopāti, prim. sln. *lōpati*, *lōpam*, *lōpljem* (v. impf.) »tolči, udarjati« in »lokati, srebati«. Enako slov. ekspresivno besedotvorje in fonetiko potrjujeta tudi psl. *lokāti »hlastno piti« → *žlokāti »isto«, zato ni verjetno, da bi bilo sln. *žlopāti denominativ iz n. izposojenke *žlopa. Nvn. *Schlappē* »zaušnica« (Grimm, DTV 15, 486) bi se v sln. lahko reflektiralo kot *šlāpa, iz starejših fonetičnih ustreznikov k nvn. *Schlappē* pa le kot *žlāpa ali *šlopa, nikakor pa ne kot *žlopa. Dalje glej *šlōpati*. M. F.

žlókati, -am (v. impf.) »hitro in veliko piti« (nižje pog.)

Prim. r. dial. *žlōktatb*, *žlōktāt* »hitro in veliko piti« (Dal', Slovar³ I, 1356 s.), br. *žlōkacb* »isto«, *žlōktācb* (Nosovič, 157), ukr. *žlōktānnja* »hlastno pitje vode« (Grinčenko, Sl. II, 160), gl. *žlōkac* »pijančevati«, *žlōkar*, -ja »pijanec«, *žlōck* »isto«, dl. dial. *žlōkaš* »pijančevati«. Zaradi luž. *l* bi bilo potrebno izhajati iz slov. dial. **žl'okati*, kar more biti tako kot slov. dial. **žl'opati* »žlokati« ob *slopāti »isto« in *lopāti ekspresivno ozvočena in palatalizirana varianta iz psl. *slokati ob psl. *lokāti, *lokāješb/*lōčešb* v sln. *lōkati*, -am, *lōčem* »z iztegnjenim jzikom polizati in tako pojesti ali popiti, žlampati, hlastno popiti«, stcsl. *lokati*, -čq »lambere«, hrv., sb. *lōkati*, *lōčēm* »žlampati«, mak. *loka* »piti«, blg. *lōkam* »hlastati«, r. *lōkāt*, -āju, *ločū* »piti, hlastati«, br. *lōkacb* »isto«, ukr. *lokáty*, p. *lokač*, č. *lokat*, slš. *lokač* (ESBM III, 229). Ta glagol je soroden z lit. *lākti*, *lakū* »tekočo hrano polizati, žlokati«, lot. *lakt* s prez. *laku* in *lōuku* »lizevanje pojesti«, *lakāt*, *lakāju* »neprestano lizati« (= psl. iter. *lokāti, *lokāješb) in morda z arm. *lakem* »lizati« (Meillet, MSL XVI, 1910/11, 242; Solta, Die Stellung, 379; Pokorny, 653), če ni iz ide. **lag-*, prim. psl. dial. *logati »lokati« v slš. *logat'* »slastno piti«, ekspresivizirano *l'ogat'i* »žlampati« (ES XVI, 6 s.). Schuster-Šewc, HEWb., 1797, brez sln. gradiva, le pove, da je ta slov. glagol tako kot *žlopāti onomatopejska tvorba.

Prvotni vzglasni **s-* ima v tovrstnih slov. glagolih ekspresivno funkcijo kot v n. paru *lecken* : *schlecken*. Glej tudi *lōkati*. M. F.

žlōpati, -am (v. impf.) »žlampati« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 323).

Prim. p. dial. *žlopač* »lokati, žlampati«, tudi *žlepač* »isto« in *žlopač* (Karlłowicz, SGK VI, 444), gl. *žlopač* »srkati, srebati«. Verjetno tako kot slov. dial. **žl'okati* < *žlokati (sln. in p.) < *slokati < *lokati ekspresivizirana varianta **žl'opati* < *žlopāti < *žlopāti < *slopāti < *lopāti in le v pomenu podobno ukr. pog. *žolōpaty* »žreti«, br. *žalapācb* »piti« < *želpāti (Schuster-Šewc, HEWb., 1797; ESBM III, 203 s.). Ker bi bili kronološko različni refleksi nemškega v. *schlappen* »srkati, srebati, žreti« (Grimm, DTV 15, 487) v sln. lahko izposojeni le kot *šlāpati, *žlāpati in *slopāti, možnost, da bi bil ta sln. glagol izposojen iz n., ni verjetna. Hrv. čak. *žlapāt*, -pōn »hitro jesti«, pf. *požlapāt*, tudi *žlāpot*, -on, -pjen »isto« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 745) je iter. psl. v. *slop-ti. Dalje glej *šlōpati*, *žlepati* in *lōpati*. M. F.

žlōt (m.), g. -a »strešni žleb«, tudi *žlota* »žleb« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 323) poleg »štirikotna cev iz desk v rudniku«, »vdolbina v strehi« (notr.), »soteska«. Sem *žlōta* »vsaka od cevi zračilnega voda, zračilna cev« (žar-

gonsko in montanistični termin; SSKJ V, 1015), polj. *žlōta* »odtočna kovinska ali platnena podloga na spoju dveh streh ali drugod« (Škrlep, 70). V 18. st. *shlōta* »Dachfuge, junctura tecti« (Pohlin), *shlota, shluta* »Dachfuge« (Gutsmann). K slednjemu pomenu prim. sodobni gradbeniški termin *žlōta* »rob, stik dveh strešnih ploskev, ki se nadaljujeta navzgor« (SSKJ, l. c.).

Prim. hrv. čak. *žlōta* »špranja, vdolbina na mestu, kjer je ostrejšje spojeno« (Nemanić; ARJ XXIII, 457). Izposojeno iz srvn. *slōt* »pečna odprtina za odvajanje dima, dimnik«, *slāt* »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 963), bav. *Schlōt, Schlāt* »dimnik«, *Schlot* »vdolbina, dimnik«, kor. n. *schluote* »žleb, soteska« (Schmeller, BWb. II, 537; Striedter-Temps, DLS, 253), kar je sorodno s srvn. *slāte* »rogoz« (Kluge²², 640). Pomen »rob, stik dveh strešnih ploskev ...« se je verjetno razvil prek »špranja, reza« iz prvotnega »cev, odprtina«. M. F.

žlōta (f.) »plevel« (Caf), »drhal, sodrga« (Cigale, Janežič, LMS), SSKJ V 1014, po Prežihju, navaja tudi *žlōt, g. žlōt* »ničvredni, malovredni ljudje«, adj. *žlōten, -tna* »plevast«, npr. *žlotno žito* »unreines Getreide« (Zalokar), v Lovrencu na Pohorju *žlōtje* »smetna pšenica« (T. Logar, ustno).

Nejasno, Pleteršnik II, 969, primerja gor., tolm. *glōta* »plevel«, pri Janežiču in Cafu *glōt, g. glōt* »isto«, kar ustreza sbh. *glōta* »plevel, družina, reveži«, blg. *glōta* »pleve med zrnjem«, ukr. *glōtā* »gneča«, dial. *glōta* »isto« in »družina« < psl. *glota (o tem ES VI, 138 s.). Navezava na to slov. besedno družino je možna le, če domnevamo ekspr. pogojeno spremembo *g- > ž-* (prim. domnevno tako v *žnjāviti I*), ki je morda nastopila pod vplivom nepotrajne izposojenke iz srvn. *sluot* »blato«, bav. n. *schluett* »umazan človek«, kar je sorodno z agl. *slut* »nemarna ženska«, niz. *slodder* »nemaren človek« (o n. Grimm, Wb. IX, 875 s.). Glej tudi *glōta* in drugačno razlago pri *zlōten*. M. S.

žlōter (m.), g. *-tra* »(tekoče) blato; mulj« (mariborska okolica), »tekoča hrana za živino« (Fram).

Izposojeno iz srvn. predloge za nvn. *Slotter* (m.) »blato, umazanija, kašasta masa, blatna, muljasta usedlina« (Striedter-Temps, DLS, 252), kar je sorodno s srvn. *slōte* »blato, glina« (Lexer, Mhd. Wb. II, 986; Kluge²², 640). Glej tudi *žlōdra* in *žlūndravi*. M. F.

žlūkati, *-am* (v. impf.) v primor. *žlukat* »nevljudno požirati tekočino, čezmerno piti«, npr. *ga je žluko* »se ga je napil«, *žluk* »požirek« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155).

Prim. hrv. dial. *žljuk* »požirek« (Sali na Dugem otoku pri Hvaru; ARJ XXIII, 459) in ukr. *žluktaty, -kčū* »vodo hlastno piti« (Grinčenko, Sl. I, 487) poleg r. dial. *žluktēritē* »cmokati, mljaskati« (tver.; Dal', Slovar² I, 545), br. *žlūkta* »žlampač«. Izhajati je mogoče iz v. **z'l'u-ka-ti* (sln. in hrv.), pri čemer sta r. in ukr. *l* namesto pričakovane *lj* ali iz *zlu-ka-ti z ekspresivnim prehodom *zl- > žl-* ali pa je na izgubo palatalnosti iz prvotnega **z'l'u-ka-ti* morda vplival sicer neevidentirani, toda pričakovani besedotvorni člen *zlu-ti. K besedotvorni verigi prim. mak. *pljuka* poleg *pluka* »pljuvati« < **pl'ju-ka-ti* poleg **pl'u-va-ti*. Izhodno **z'l'u-ka-ti* je ekspresivizirano iz v. **z'l'u-ti* in sorodno s sb. *žljūvati, -ām*, tudi *vēm* »jesti, gristi, mljaskaje jesti, hlastno jesti« (Rečnik SANU V, 428) < **z'l'u-vā-ti, *z'l'u-vā-šb/*z'l'u-vē-šb*, kar je iter. na *-*va-* istega glagol, prim. sln. *pljūvati, pljū-*

vam »pljuvati« ob mak. *pluka, pljuka* »isto«. Zaradi navedenega izvenslovenskega oz. izvenhrvaškega gradiva kot tudi zaradi sorodnega sln. dial. *žljevati* »hlastno piti« (dol.) < **z'l'jevati* je domneva, da bi bilo hrv. *žljuk* »požirek« nemška izposojenka iz starejše (srvn.) predloge nvn. *Schluk* »isto« (ARJ, l. c.) tudi zaradi palatalnega *lj* neprepričljiva. O br. *žlūkta* drugače Suprun, ESBM 3, 230, ki domneva pomenski razvoj iz br. *žlūkta* »vrsta posode«. Dalje glej *žljevati*. M. F.

žlūndravi (adj.) »žlindrast, sluzast« (pkm.; Novak, Slovar², 183).

Formalno blizu je hrv. dial. *žljūndra* »žila, kita v mesu«, *žljūndrav* »poln žil, kit« (Ozalj, Težak, HDZb V, 1981, 419), *žljūndra* »kožica na mesu« (Virje; ARJ XXIII, 459), *žlūndra* »slabo, žilavo meso« (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1411), kar Skok III, 684, povezuje s sln. *žlūndra* (f.), ki po Pleteršniku II, 970, tako kot *žlōdra* pomeni »Kotsuppe«, ne pa tudi »žilavo meso«, in vse po Štrekluju, Lwk., 14, izvaja iz nvn. *Slotter* »blato, umazanija, kašasta snov« (Grimm, DTV 15, 785) oz. bolje iz starejše srvn. fonetične ustreznice *slōter. Ker bi se srvn. *o* v sln. in hrv. substituiral z *ō* (sln.) oz. *ô* (hrv.), je izvajanje hrv. gradiva iz take nemške predloge ne samo zaradi razhajanja v pomenu, ampak tudi zaradi omenjene fonetične prepreke dvomljivo. Medtem ko je pkm. oblika s sekundarnim *u*-jevskim vokalom nastala šele po sln. interkalaciji nazala zaradi asimilatorične zožitve *ō > u* pred nazalom (o tem Ramovš, Hgr. VII, 164) v istem času kot pkm. *cūmprnica*: sln. *cōprnica* ← stvn. bav. *zoupar* (Striedter-Temps, DLS, 104), je hrv. *žlūndra* mogoče izvesti iz domačega gradiva.

Če izhajamo iz enake pomenske motivacije, kot jo izpričuje sln. *žvarovina* »slabo meso z veliko maščobe, mren, kit«, adj. *žvārast* »slab zaradi veliko maščobe, mren, kit« < **z'vā-ra-ti* »žvečiti«: **z'vā-ka-ti* »isto«, je mogoče izhajati iz prvotnega **žl'ūn-ra* z interkaliranim *-d-* kot v sln. *mendrāti, -ām* (v. impf.) »tepati« < *men-ra-ti (Zorman, Mag., 85), kar je verjetno deverbativ v. **žl'ūn-ō-ti* (pf.) k **žl'ū-ti, *žl'ū-va-ti* in v sb. *žljūvati, -ām*, tudi *vēm* »jesti, gristi, mljaskaje jesti, hlastno jesti« (Rečnik SANU V, 428). K besedotvorju prim. sln. dial. *šlopna* (f.) »slaba pijača« < *šlōpa, ki jo je najbolje/potrebno hitro popiti« ← *šlop-ra-ti: *šlopati. Dalje glej *žljevati*, pa tudi *šlōpati* in *žlōdra*. M. F.

žmāgati, -am (v. impf.) »sramotiti, psovati, klevetati«.

To je zastarel glagol, ki ga nekateri avtorji slovarjev med 16. in 19. st. beležijo tudi z domačim pref. *za-* in *o-*, kar sta knjiž. substituta za nemški pref. *ver-*, ki se še ohranja v nižje pogovornem pf. *fr-žmāgati se mi* »zameriti«, beležijo pa ga slovarji 18. st. in redki sodobni dial. slovarji, prim. črnovr. *se mu faržmāga* »se mu zameri« (Tominec, 90), toda polj. *fržmāgat* »omalovaževan, biti razžaljen, užaljen« (Škrlep, 24). V 16. st. *shmagati* »Lestern, Schmähen« poleg *fmahati* »Schmehen, convitiari« (Megiser) s *f-* namesto *sh-* kot pri *Juppan* »župan«, *furba* »žurba« (Megiser), l. 1607 *fmagat* »dispregiare, difonorare, bialimare, aulire, profanare«, *zafmagat* »far poco conto« (Alasia), v 18. st. *fhmaganie, fašhmaganie* »contumelia«, *fašhmagati* »contumeliare, fmerjati, faframovati, ferahtati« poleg *fe enimu feršhmagati* »dedignari, nevrédnoft fhtimati«, *meni fe feršhmaga* »distaedet mihi, meni je šal«, *refarden, kate-*

rimu se kai feršhmaga »indigans«, *se enimu feršhmagati* »indignari, fe farditi« (Kastelec-Vorenc), *fahmagam* »verleumden, verachten; caluminari; spernere, horrere« poleg *feršhmagam* »schelten, lästern, criminari«, *feršhmága se* »verdriffen, male habere« (Pohlin), *shmagam* »läftere, schmähe«, *shmagujezhen, oshmagliun* »schmählich«, *oshmagliunu pifmu* »Schmähschrift«, *oshmagati* »schmähen« poleg *feršhmagam* »tadele, läftere« (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. *smāhen* »poniževati, zasramovati, zaničevati«, *smāhen* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 253), *versmāhen* »ponižan postati/bit, postati nepomemben, ne ugajati, ne všeč biti«, tirol. n. *verschmāch'n* »komu se zdeti slab, nepomemben« (Schöpf, TI, 626), nvn. *schmāhen* »sramotiti, psovati«, *verschmāhen* »zavračati, zaničevati«, stvn. *firmsmāhen* »ne ceniti« (ok. I. 1000; citirano po Pfeifer, EWD², 1219). Glagol je denom. od stvn. *smāhi* »majhen, nezaten, nepomemben«, srvn. *smāhe* »isto« (Miklošič, 412; Kluge²³, 730; Pfeifer, l. c.).

Z enako sln. substitucijo -g- za srvn. -h- je sln. *trūga* iz srvn. *truhe* »zaboj, krsta«, *šājtrga* iz bav. avstr. *Scheibtruhe* itd. (Striedter-Temps, o. c., 59) in »švag »šibek, slab« iz nvn. *schwach*. M. F.

žmāh (m.), g. *žmāha* »okus, slast«, pkm. *žmāj* »okus, slast« (Novak, Slovar², 183), rez. *žmāh*, g. *žmōha* »prijeten okus« (Steenwijk, SDR, 337), obir. kor. *žmāχ*, g. *žmā:χα*, v Selah tudi »dedec«, toda adj. *žmāχtan*, f. -*tna* »okusen« (Karničar, Obir, 272), prim. knjiž. zastar. *žmāhten* (adj.), f. -*tna* »okusen, slasten«; črnovr. *žmāχt*, g. *žmāχti*, npr. *je jemāt tāka čūdna ž.* »je bil tako čudnega okusa« (Tominec, 252). V 18. st. *šmah* »gustus«, *šmahen* »odoratus«, *šmahin* »sapidus«, *šmahnu* »sapide« (Kastelec-Vorenc), *fmah*, -*ū* »Geschmack, sapor«, *fmāhtne* »schmackhaft, sapidus« (Pohlin), *shmah, shmahen* (Gutsmann).

Prim. hrv. *žmāh* »okus, tek«, *žmāhan* (adj.) »okusen, slasten« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 420), *žmā* »okus«, adj. *žmān* »okusen« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 374). Izposojeno iz srvn. *smach* »okus, slast«, stvn. *smach* »isto«, kar je sorodno z istopomenskim srvn., stvn. *smac* z intenzivno geminacijo velara, ki jo izpričujejo tudi denominativni glagoli zah. germ. substantiva *smakka-(m.) »okus, slast« ob *smaka-(m.) »isto« < ide. **smogo-*, prim. nvn. *schmecken* »okušati; ugajati«, *Gesmack* »okus«, srvn. *smecken, smacken* »okušati, slastno dišati, prijati«, *gesmac* »okus«, stvn. *smakkēn* »slastno dišati, prijati«, *gismac* »okus« poleg srvn. *smachen* »slastno dišati, prijati«, *gesmach* »okus«, srniz. *smāchen* (Striedter-Temps, DLS, 254; Skok III, 684; Kluge²², 642, 262).

Sln. oblike z *o*-jevskim vokalom so izposojene iz ustreznih srvn. bavarskih predlog z labialnim *o* < *a*. Črnovr. oblika z izglasnim -*t*, ki ga izpričuje tudi pog. in dial. adj. *žmāhten*, f. -*tna*, je verjetno nastala po laični reinterpretaciji rabe srvn. oblike v 3. osebi ednine *smachet*. M. F.

žmājdlar (m.), g. -*ja* »trgovec z železnino« (Murko I, 655); semkaj morda cgn. *Žmajde*.

Prevzeto iz bav. n. *Gschmeidler* »trgovec s kovinskimi izdelki«, štaj. n. *Schmeidler* »isto«, dunaj. n. *Gschmeidla* »izdelovalec kovinskih predmetov«, kar je tvorba iz srvn. *gesmīde* »kovinski predmeti« (> n. *Geschmeide* »nakit, ogrice«), *smīde* »kovina, kovinski nakit« k *smīden* »kovati« (Striedter-Temps, DLS, 254;

Schmeller, BWb. II, 544; Lexer, Mhd. Wb. I, 919, III, 1010 s.). M. S.

žmālec (m.), g. -*lca* »raztopljena svinjska mast« (dol., vzh. štaj.), črnovr. *žmāuc* »isto« (Tominec, 252), rož. kor. *žmāvč*, g. *žmāvčā* »svinjska mast brez ocvirkov« (Šašel, RNB, 148), toda tolm. *žmouc* »svinjska mast« in *šmouc* »isto« sta f. (Dolini Tolminke in Zadlašce, 186, 185), kar je verjetno nastalo pod vplivom sln. sinonimov ženskega spola, npr. *māst, zasēka* itd. Sem cgn. *Žmavc, Žmauc, Žmaucer* in *Šmalc, Šmalcer, Šmauc, Šmavcer* poleg *Schmaltz, Schmautz, Schmautzer*. Tudi tpn. *Žmavc* »zaselek v Krnicah pri Ljubnem«, l. 1426 *Wulfing Šmalcz* (Blaznik, HTSS II, 561), in »zaselek v bližini Dečnega sela«, orn. *Žmavčarji* v Kamniško-Savinjskih Alpah, kar je pl. domače tvorjenke tipa *ptičar* ← *ptič* iz izposojenke *žmālec*.

Gradivo z vzglasnim ž- je izposojeno iz srvn. *smalz* »raztopljena mast za kuho«, stvn. *smalz* »isto« iz germ. deverbativa *smalta- glagola **smelta-* »topiti« v srvn. *smelzen* »topiti«, nvn. *schmelzen* (Striedter-Temps, DLS, 254; Kluge²², 641, 642).

Tolm. oblike z -*o*- kažejo na izposojeno iz srvn. labializiranega refleksa, od koder je tudi hrv. kajk. *žmolc* »encaustum«, *žmolcar* »encaustes«, *žmolcan* »encaustus« (Skok III, 685, brez sln. gradiva in z nakazano n. besedno družino kot vir izposoje). Imensko gradivo z vzglasnim š- je tako kot hrv. etn. *Šmōljcar* »prebivalec severozahodnega Žumberka« (Skok, l. c.) izposojeno kasneje. M. F.

žmāti, žmīm (v. impf.) »mižati« (dol., bkr., jvzh. štaj.), pf. *za-ž.*, tudi *žmēti, -im* »isto« (Zalokar, Caf), z ekspr. suf. *žmerēti, -im* »isto« (vzh. štaj.), »ležati v polsnu, medlo goreti« (Zalokar), *žmēriti, -im* »mižati« (Miklošič, Murko, Cigale), »mežikati« (pkm.), v Beltincih *žmiriti, -in*, ptc. *žmiru* (Novak, Slovar², 183); adj. *žmērast, -a* »z napol zaprtimi očmi« (pkm.), *žmērjav, -a* »mežikav« (Haloze); *žmūriti, -im* »mežikati« (bkr.), *žmūrka* »Nickhaut« (Cigale, Žnidaršič).

Prim. vzh. sb. dial. *žmāti, žmīm* »mežikati, mižati, dremati, zapirati se (o očeh)« (Rečnik SANU V, 429), sbh. *žmīrati, žmīrkati* »mežikati«, *žmūriti, -im* »mižati«, hrv. čak. *žmūrīt, žmīrin* »mežikati« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1411), blg. *žmjá* »mižati«, r. *žmūrity* »mižati, pripirati oči«, *žmūrityšja* »mežikati«, ukr. *žmūryty*, br. *žmūrycb*, p. *mružyc, žmurzyc*, č. *mžourati, žmukati*, slš. *žmurit'*, gl. *žmriac, dl. žmriš, žmru* »isto«. Nastalo po metatezi iz psl. *mžāti »mižati« (ekspr. **mžūriti, *mžūrati, *mžūrīti, *mž(ō)rīti*), kar se ohranja v csl. *mžāti, -iši* »oculos claudere«, r. dial. tversko *mžātъ* »dremati«, p. dial. *mžec, mžyc* »mežikati, dremati«, stč. *mžietī, mžīm* »mežikati, dremati«. Psl. **mžāti, *mžīšb* je esiv iz ide. baze **mēigh-* »mežikati, trzati«, prim. iz te baze še sti. *nī-mēghamāna-* »mežikaje gledajoč navzdol«. Vprašanje je, ali ima sln. *mīžati* poleg *mežāti*, v 18. st. *mešhati* (Kastelec-Vorenc), hiperkorektni -*i-* za dial. -*a-*, kar bi bilo lahko ohranjeno *mžāti brez metateze, ali je -*i-* pod vplivom iter. kot v sbh. *mīždati* »mežikati«, ali celo polnostopenjskega tematskega prez. *mīžešb, ki se ohranja v mak. *miže* »mežikati« in ki ima možni paraleli v lit. *miegōti, miegū*, stlit. *miegmi* »spati«, stprus. *meic-te* »spati«. Iz iste ide. baze je poleg psl. iter. *mīgati > sln. *mīgati*, sbh. *mīgati* »mežikati«, r. *mīgātъ* »mežikati«, č. *mihat* »nihati, migljati, utripati«, ki ustreza lit. *miegō-*

ti »spati«, še r. *mīg* »trenutek« in srspn. *micken* »opazovati«. Nazalni prez je v lit. *mīgiti, mīngū* »zaspati«, psl. **mьgnōti, *mьgnešb* > sln. *megniti, mágne* »treniti z očmi« (Trubar, Dalmatin, Krelj), v 18. st. *magniti* »s'glavó pervoliti, innuere, nutare, oculo annuere« (Kastelec-Vorenc), pkm. prez. *mégne*, od tod pkm. *megnjeno*, kajk. *mégjnjenje* »trenutek«, v Podkrncih *megnénje, meglénje* »isto« (Erjavec, LMS 1882–83, 212), sbh. *mágnuti, māgnem* »pomežikniti«, r. *mgnūtš*, str. *mgnuti* »mežikati«, r. *mgnovénie* »trenutek«, p. *mgnienie* »isto«, dial. *mgnáč* »treniti, mežikniti« (Karłowicz, SGP III, 142). Osnovna literatura: Miklošič, 208 ss.; Vasmer I, 428, II, 109; Pokorny, 712; Schuster-Šewc, HEWb., 1798; ES XXI, 179, 183 s.; LIV, 383 s. Glej tudi *žmíge, mižati, mígati*. M. S.

žmèk (m.) g. *žmèka* »leseni vijak pri stiskalnici« (Štaj, vzh. Štaj), pkm. *žmèk*, g. *-a* »isto« (Novak, Slovar², 183), tudi *ožmèk*, g. *-éka*.

Sem pkm. *prežmèknoti, -nen* (v. pf.) »s privijanem pretrgati vijak« (Novak, Slovar², 116), kar je gotovo sorodno s pkm. *ožmèknoti, -nen* »ožeti« (Novak, Slovar², 92) < *»stisniti« in kaže, da substantiv ne more biti izposojen iz n. dial. *Schneck(e)* (tako Pletersnik, l. c.; Novak, o. c., 183), kar bi – če bi bilo izposojeno iz srvn. predloge – dalo sln. **žnek*. Povezati bi bilo mogoče s prav tako pomensko specializiranim r. dial. *žmjákatš* »jesti, žvečiti«, *žmják* »zaloga, kos kruha« (pskov., tver.; Dal', Slovar' I, 546) in s sln. *žmikati* »perilo prati« ob *prežmikati* v zvezi *rak ne neha mleti, dokler ni vse prtrto, zdrobljeno in prežmikano* (Erjavec). Izhodni v. **žbměkati, *-aješb* (impf.) je tako kot **žbmýkati* »stiskati ipd.« deverbativ k prez. **žbměšb* z inf. **žěti* »pritiskati, stiskati« (Miklošič, 408).

Sln. *žmèk* je torej tako kot r. dial. *žmják* deverbativ **žbměks* »stiskanje ipd.« → »kar je predmet stiskanja« od v. *žbměkati*. Dalje glej *žěti* II. M. F.

žmekát, -am (v. impf.) »oddajati glas, ki se sliši pri hoji v premočeni obutvi« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 199), zlj. kor. *žmèkrtě* »koga nenadoma na tla vreči« (Grafenauer, JA XXVII, 1905, 220).

S tem sinonimno in korensko sorodno je tolm. *žmíkatí, -am* »sikati«, npr. v *čevljih mi žmíka, ko stopam, če je voda v njih* (Kenda, rkp., 191) < **žbm-ýka-ti*, besedotvorno enako pa pkm. *ožmèknoti, -nen* »ožeti« (Novak, Slovar², 92) < *»stisniti«, s čimer je mogoče primerjati drugače pomensko specializirano r. dial. *žmjákatš* »jesti, žvečiti«, *žmják* »zaloga, kos kruha« (pskov., tver.; Dal', Slovar' I, 546), br. dial. *žmjákacš* »žvečiti, cmokati«. Izhodno **žbm-éka-ti* je tako kot **žbm-ýka-ti* ekspresivni deverbativ k psl. **žěti, *žbměšb* »pritiskati, stiskati«. Glej tudi *žmèk, žmikati* in dalje *žěti* II. M. F.

žmèten (adj), f. *-ina* »težek« (vzh. Štaj), tudi *žmètek, -tka* > *žmèhek, -hka* »isto«, semkaj subst. *žmètek, -tka* »utež (v uri)«, *žmetkôča, žmehkôča, žmètnost* »teža«, *žmèča* »teža, breme«, *žmèčava* »breme, težava«, v. *žmètáti, -ám* »težko hoditi« (Halozé), *žmètčiti, žmètčim* (impf.) »težiti«, *žmeterítí, -im* (impf.) »isto«, iz česar je subst. *žmeterína, žmetrine* »oljne tropine, usedlina v medu, odpadki voska«; dial. prleš. *žmètân* »težek« (Greenberg, SJ/SLS II, 175), pkm. *žmèten* »težek«, komp. adv. *žmèče* »težje« (Novak, Slovar², 183). Besedna družina je znana le v vzh. Štaj in pkm., navedeni tonemi so torej rekonstruirani iz kvantitetnih indicev.

Prim. hrv. star. kajk. *žmehak, žmehkak, žmekak* »težek«, *žmečina, žmehčina* »teža« (ARJ XXIII, 461), *žmetak* »tropine« (Rečnik SANU V, 430), v Topolovcu pri Bjelovarju *žmeka* »zanka za lov divjadi« (ARJ, l. c.) Izhajati je treba iz osnove akt. ptc. psl. **žbmět-* »stiskajoč« k **žěti, *žbměšb* »stiskati«. Ta osnova je abstrahirana iz f. **žbměti* < ide. **-nt-iH* poleg m. **-ont-s*, akz. **-ont-ŋ* > psl. **žbmqtš* > r. *žmútš* »tlačitelj, zatiralec« (o ide. prevojnih razmerjih v ptc. prez. akt. glej Rix, HGG, 233 s.; r. *žmútš* Vasmer I, 428). K pomenu »tropine« prim. iz istega glagola drugače tvorjeno r. *žmých*, g. *žmýchá* »oljne tropine, prga«. Dalje glej *žěti* II. M. S.

žmíge (f. pl.) »trepalnice«, v. *žmígati* »migati s trepalnicami« (Griblje v Beli krajini; Barle, LMS 1893, 43, ki navaja domnevno pomotoma *žmígati*). Današnje knjiž. *žmígati* »mežikati« in od tod *žmígavec, -vca* »smerni kazalec« je prevzeto iz sbh.

Prim. sbh. *žmīgati, -ām* »mežikati, utripati«, hrv. čak. *žmígot* »mežikati«, pf. *žmígnut*. Nedvomno k *žmáti* < **mžáti*, vendar obstaja več besedotvornih možnosti. Možno je sicer domnevati subst. **mžíga* (in denom. **mžígati*), kar bi bila deverbarna tvorba tipa **veríga*, vendar se zdi zaradi širšega areala verjetneje izhajati iz v. *žmígati* (s postverbalom **žmíga*) kot produkta kontaminacije med **žmáti* < **mžáti* in iter. **mígati* > sbh. *mígati* »mežikati«, sln. *mígati, mígam*. Dalje glej *žmáti*. M. S.

žmikati, -am (v. impf.) »mencati (perilo)« in »pritiskati, stiskati«, pf. *ožmikati, -am* »pritisniti, stisniti« in »perilo ožeti«, *prežmikati, -am, -čem* »tlačiti (o grozdju)«. V dial. *žmikati, -am* in *-čem* (v. impf.) »ožemati, drgniti, mencati« (Kras, Soška dolina, Lašče; Erjavec, LMS 1880, 215 s.), tolm. *žmíkat* »drgniti umazano perilo z rokami v vodi« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 186), pkm. *žmikati, -čen* »ožemati« (Novak, Slovar², 183). V 16. st. seske *žmikati* (Dalmatin; citirano po Pletersniku II, 970).

Prim. gradišč. hrv. *žmikáti, žmíčem* »perilo ožemati« (Tornow, BD, 399), hrv. kajk. *žmeikôti* »ožemati, cediti« (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 1956, 318), čak. *žmíkat* »ocejati oprano perilo« (Perušić, Čak. rič II, 1986, 69), slš. *žmýkat'* »ožemati (perilo, limono ipd.)«, r. dial. *žmýkatš* »prati, izplakovati« (Dal', Slovar' I, 527), p. dial. *žmýkač* »prati v reki« (Podkarpatje; Milewski-Nitsch, Atlas I). Izhodno **žbmýkati* je ekspresivna tvorjenka iz psl. prez. **žbměšb* z inf. **žěti* »pritiskati, stiskati« (Miklošič, 408; Erjavec, l. c.). K besedotvorju prim. **bžz-ýka-ti* (ob **bžz-ika-ti*) k **bžzati* (SP I, 50). Iz pomenske stopnje »stiskati« je razločljiv pomen v tolm. *žmikati, -am* »sikati«, npr. v *čevljih mi žmíka, ko stopam, če je voda v njih, žmikálica* »brozga, da žmikne/sikne okoli tebe, če stopiš trdo v njo« (Kenda, rkp., 191). Dalje glej *žěti* II. M. F.

žmilca (f.) »vranica« (kraš.; S. Renčelj, Kraška kuhinja, Ljubljana 1999, 103).

Prim. z enakim vzglasjem hrv. *žmilca* »vranica« (Šišan v Istri), tudi *žmilša* »isto« (Fažana) in *žmilša* »isto« (Bale) poleg *milca* (Pulj; vse Filipi-Bursić Giudici, ILA, 113 s.). Izposojeno iz ben. it. *smilza* »vranica« (Boerio, DV, 667), trž. it. *smilza* »vranica« (Doria, 644), furl. *smilze* (Pirona, VF, 1059), ki reflektirajo rom. ekspresivno, v vzglasju ojačano varianto (Doria, l. c.) k rom. **milza* v it. knjiž. *milza* »vranica« (varianta *smilza* je

prvič zabeležena v 17. st. v Oudinju, kar Battisti-Alessio, 2462, izvaja iz long. *milzi* »vranaica«. To je sorodno s stvn. *milzi* (n.) »vranaica«, srvn. *milze* (n.) »isto«, *milz*, nvn. *Milz* (f.). Glej tudi domača sin. *vránica* in *slézêna*. M. F.

žmítek (m.), g. *-tka* »sesirjeno ali usirjeno mleko« (Lašče), »presni sir« (Tolminsko; oboje Erjavec, LMS 1880, 216), metaforično »kepasti svaljki na rokah zaradi debelosti«, npr. *dekle je tako debelo, da ima žmitke po rokah* (Erjavec, l. c.). V 16. st. *shmitek* »Molken, serum« (Megiser), v 18. st. *shmitik* »serum lactis, fyrodka« (Kastelec-Vorenc). Sem verjetno cgn. *Žmitek* in *Žmitok*, kar je lahko nastalo po principu *pars pro toto* iz metaforične rabe apelativa.

Zaradi *žētica (f.) »sirotka« v bos. *žētica* »isto« (Sarajevo) (sprejeto v rum. *jintitâ* »prekuhanu ovčje mleko« in prek Karpatoz izposojeno v slš. *ženica* »sirotka«), ki je substantiviziran ptc. pf. *žēto glagola *žēti, *žmēšb »stiskati« (Skok III, 678), bi bilo ta besedotvorno osamljeni leksem mogoče izvajati iz rezultatnega deverbativa *ob-žmýtati-ka »kar je stisnjeno« nepotrjenega glagola *ob-žmýtati; izhodno *žmýtati je lahko tako kot sln. *cokítati* ob *cokáti*, *mahítati* ob *máhati* itd. tvorjeno iz prez. *žmēšb ob inf. *žēti »stiskati« (korenska povezava pri Miklošiču, 408; Erjavcu, l. c.). S tem sorodno je ukr. *žmítok* (m.), g. *-tka* »šop, sveženj« poleg *žmítok* »isto« (Grinčenko, Sl. I, 488). Glej tudi *žmúkelj* in dalje glej *žēti II*. M. F.

žmókola (f.) »smrkelj« = *žmuckola* »smrkelj« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155).

Mlada rom. izposojenka, čeprav je v dostopnih slovarjih izpričana samo verbalna predloga, prim. *miljsko* iz *zmokulár* »nos smrklja čistiti« (Doria, 644), furl. *smocolá* »nos čistiti« poleg »stenj pri sveči voska očistiti«, *smociá* »isto«, *smocit* »robček« (Pirona, VF, 1059), trž. it. *mòcolo* »smrkelj«, *smocolar* »očistiti smrklja« poleg »umazati s smrkljem« (Doria, l. c.), ben. it. *mòcolo dal naso* »smrkelj« (Boerio, DV, 420), it. *mòcolo* »isto«, kar je dem. od *mòcco* »smrkelj«, lat. *mūccus* »isto« (Battisti-Alessio, 2483). Izhodišče sln. deverbativa (domačega?) je rom. denom. v. *ex-moccolare »očistiti smrklja«. M. F.

žmúkelj (m.), g. *-lja* »sprimek, kepica« (zastar.), »šop«, npr. *ž. las*, *ž. trave* (SSKJ V, 1015), prim. polj. *žmúkl* »klopčič (ščetin ali preje)« (Škrlep, 70); sem črnovr. *plúje cialé žmúklé* (Tominec, 252) »sprimke, strdke v pljunku«, adj. *žmúkljast*, f. *-a* »kepičast, grudast«. V 18. st. *shmukel*, *lna* »zufammengesetzte Materie« (Gutsmann) in *shmukelnaft* »f'hlēmaft, schleimicht, pituitofus« (Pohlin).

Deklinacija tipa *nágelj*, g. *-na* in iz njega tvorjen adj. z ohranjenjo stranskosklonsko osnovo *žmukaln-* »sprimek, strdek, skupek« bi lahko kazala na nemško izposoj. Toda z enako deklinacijo je tudi domače *pécelj*, g. *-lja*, prim. *pézel*, *-na* »Stengel« (Pohlin) ← **pēt̥c̥l̥b*, in ne nazadnje tudi *prijátelj*, g. *prijátalna* ← **pr̥jā-tel̥b* itd. Na podlagi besedotvorne tipologije *bzati : *bz-uka-ti : *bz-uka-ti (SP I, 50) in ukr. dial. *žmukóm* (adv.) »zmečkano, zgneteno« (Grinčenko, Sl. I, 487), ki je sinonimno ukr. *žmakom* (adv.) poleg *žmak* (m.) »naročaj (npr. sena)« (isti, l. c.) < *žm-ák-š »količina z rokami stisnjena« ← *žmēšb, inf. *žēti »stiskati«, bi bilo mogoče izhajati iz v. *žm-úka-ti »stiskati, gnesti« k **žb-*

mēšb, inf. *žēti »isto«. Izhodna **žmukšl̥b* (sln.) in *žmukš (ukr.) sta lahko v enakem besedotvornem razmerju kot **šokšl̥b* (m.) »grča« : *šokš (m.) »isto«. Glej tudi *žmukler*, *žmíkati*, *žmítek* in dalje *žēti II*. M. F.

žmukler (m.), g. *-a* »skopuh« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 323), *žmúklar* »človek, kateri bi hotel imeti robo in denar« (Krasinec; Barlè, LMS 1893, 43).

Prim. hrv. *žmúkljar* »vzdevek skrtemu človeku« (Virje, tudi Belostenec, Nemanic; ARJ XXIII, 464), v. *žmúkljārīti*, *-rīm* »skrtrariti« (Lika; o. c. 464), v. *žmúkljar* »skopuh«, *žmúkljarka* »skopuhinja« (Težak, HDZb V, 1981, 420). Skok IV, 685, upravičeno zavrača Štrek-ljevo izvajanje iz ben. it. *muchiār* »kopičiti«, denom. od *muchio* »količina skupaj stisnjena, kup« (Štrekelj, JA XIV, 555; Boerio, DV, 431) in le za hrv. gradivo meni, da je izposojeno iz n. *Schmugler* »tihotapec« oz. starejše fonetične ustreznice, pri čemer naj bi se pomen »skopuh« razvil iz prvotnega »tihotapec«. Izposojenka iz starejše, srvn. ustreznice k nvn. *Schmugler* bi se tako v hrv. kot tudi v sln. substituirala kot **žmugl'ar*.

Gradivo je lahko domače. Ker se pomen »skopuh« razvije iz »stiskač ipd.«, kot ponazarja č. *škrób* »skopuh«, slš. pog. *škrób* »isto« < *škrōšb (m.) »stiskajoč« ← *škrēb-tī *škrēšb »stiskati, krčiti; gostiti«, prim. gl. *škrjebic* »stiskati, krčiti, gostiti«, bi bilo mogoče izhajati iz nomena agentis **žmúksl'ar*'b k subst. **žmúksl'ar* v sln. *žmúkelj* »sprimek, strdek, skupek ipd.«. Manj verjetno se zdi, da bi bil to deverbativni nomen agentis tipa *kúhar* ← *kúhati*, *kúham* ekspresivnega v. **žm-úk-l'a-ti* »stiskati«, ki je prek *žm-úka-ti povezljiv s prez. *žb-mēšb, inf. *žēti »stiskati«. K besedotvorju prim. sln. *smúkljati* : *súkati*, *smúkljati* : *smúkati*; *bzati : *bz-uka-ti poleg *bz-yka-ti (SP I, 50) = sln. *bzíkati*. Prez. osnova **žm-* se ohranja v **žm-yka-* »stiskati (o perilu)« in **žm-úka-* »stiskati«. Glej tudi *žmúkelj*, *žmíkati* in dalje *žēti II*. M. F.

žmúla I (f.) »drevesna grča na starem drevesu« (Lašče; Erjavec, LMS 1882-1883, 272), adj. *žmúlav*, f. *-a* »grčav«.

Gotovo tako kot *žmúla II* rezultatni deverbativ **žm-úll'a* »kar je stisnjeno, zgneteno« iz prez. *žb-mēšb, inf. *žēti »stiskati« tipa **vr̥úll'a* »fons« k **vr̥rēšb* »erumpere«. Korensko povezavo je podal že Erjavec, l. c., ki je s tem nepreprečljivo povezoval tudi sln. *žmúlf* (m.) »kozarec« < **žmól'b* ← **mōžól'b* ← rom. *mōdiólus, lat. *modiolus* »čaša, majhna mera«. Medtem ko je pomen »stiskati, gnesti« v *žmúla II*, *žmúlja* in *žmíkati* specializiran na dejanje rok, je v tem primeru tako kot pri sinonimnem *gomólj* »odebeljen podzemni del rastline« < **gōmol'b*, prim. lit. *gāmulas* »zgnetena snov«, in *gōmpa* »grča, bula« < *gōmšpa pomensko še nespecializiran. Glej tudi *žmúl II*, *žmúlja* in dalje *žēti II*. M. F.

žmúla II (f.) »moker svaljek« = črnovr. *žmúq* (Tominec, 252).

Osamljeno; pomensko podobno č. *žmolka* »svaljek« je tvorjeno iz *žmolit* »v roki mečkati, mencati« < *žm-ol-ti ← prez. *žb-mēšb, inf. *žēti »z rokami stiskati« (Machek², 730). Sln. *žmúla* je potrebno izvajati iz deverbativa na *ula, ki je tako kot pri abstr. na **-ota* : **-ot'a* (prim. sln. tip *čistóča* : *čistóta*) nepalatalna varianta deverbativov na **-úll'a*. Izhodno *žmúla (akcent je rekonstruiran na podlagi tipologije z **-úll'a*) je rezultatni deverbativ iz prez. *žb-mēšb »z rokami stiskati«. Glej tudi *žmúla I*, *žmúlja* in dalje *žēti II*. M. F.

žmúlj (m.), g. -a »časa, kozarec« (Obrov v Brkinih; Erjavec, LMS 1882-1883, 272; brez lokacije Cigale, Wb., 185), dem. *žmúljec*, zabeleženo tudi pri Jakominu, NS, 156: *žmulj* »običajna mera žganja (skoraj osminka)«.

Prim. hrv. čak. *žmúl* (m.), g. *žmúlā* »časa, kozarec«, dem. *žmulič* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1412), znano tudi v Vrgadi, Susku, Korčuli, na kvarnerskih otokih, v Istri, Dubrovniku (Jurišić, Rječnik I, 248), stsb. *žmulькь* »poculum« (Daničić; Miklošič, Frw., 65).

Izhodno **žmúl'ь* je prek premeta **mšžúl'ь* izposojeno iz rom. *mōdiōlos, lat. *modiolus* (m.) »časa; majhna mera«, kar je dem. od *modius* (m.) »merica, ki vsebuje šestnajst poličev (lat. *sextarius*) ali šestino grškega medimna«. Mlajše, iz furl. *muzúl* »kozareček«, starejše »kozarec« (Pirona, VF, 638) je sln. rez. *mužúl* »kozarec« (Šturm, ČJKZ VI, 68). K premetu v rom. izposojenkah prim. sln. *sklêda* : *zdêla* ← lat. *scutella*, *maškarāda* : *škoromāti* ← *mascaratus, *reketas* ← it. *grattaccaccio*. Ker imajo te izposojenke pretežno pomen »kozarec, časa«, Miklošičevo izvajanje iz lat. predloge *cucuma* »kuhinjski lonec« tudi z vidika pomena ne prepričuje. Prav tako tudi ne Erjavčeva domneva (o. c.), da bi bilo *žmúlj* domača beseda, sorodna z v. *žmoliti »mečkati, gnesti«. Glej tudi *mužól*. M. F.

žmúlja (f.) »perilnik« (Kobarid; Erjavec, LMS 1882-1883, 272), v. *žmúljiti*, -im (impf.) »přitiskati, stiskati (z rokami)«.

Čeprav je pomensko podobno č. *žmolit* »v roki mencati, gnesti«, slš. dial. *žmolit' si*, -im *si* »mencati si oči« (Orlovský, Gemer., 422) < *žm-ol-iti k *žěti, *žmēšь (Machek², 730), na kar je opozoril Erjavec, l. c., je pri sln. gradivu potrebno izhajati iz primarnega u-jevskega vokala. Izhodni subst. **žmúl'a* (in denom. v. **žmúl'iti*) je lahko deverbativni nomen instrumenti tipa sln. *strgúlja* »sredstvo, s katerim se strga« : *strgati* »z ostrim orodjem strgati«, **chodúl'a* : *choditi (SP I, 110) iz prez. osnove *žmēšь, inf. *žěti »z rokami stiskati«. Formalno najbližje je br. dial. drugače pomensko specializirano *žmuljákacь* »cmokati«, kar se v ESBM 3, 231, razlaga kot deverbativ k *žmēšь. Glej tudi *žmúla I–II* in dalje *žěti II*. M. F.

žmúriti, -im (v. impf.) »molsti«, tudi *žmúljiti* »isto« (oboje Caf).

Izhajati je treba iz *žmuriti, kar je ekspr. tvorba iz *žěti, *žmēšь »manibus premere«, zlasti »stiskati, da priteče tekočina«. K tvorbi prim. homonim sln. *žmúriti* »mežikati« < *mž-ur-iti oz. sln. *vrčúljiti* »vrteti v krogu« iz *vrěti*. Dalje glej *žěti II*. M. S.

žnábelj (m.), g. -lja in -eljna »ustnica«, tudi *žnblo* (n.) »isto« (Prešeren), v 16. st. *shnabel* »rostrum avium«, *shnable* »Mund, Maul, os« (Megiser), v 17. st. *shnable* (f. pl.) »usta« (Janez Svetokriški), v 18. st. *shnabil* »labium, rostrum«, *shnabli* »labia« (Kastelec-Vorenc), *shnâbl* »labium« (Pohlin), *shnabel* »Lefze, Schnabel, Lippe« (Gutsmann).

Prevzeto iz srvn. *snabel* »kljun« > nvn. *Schnabel* »isto«, šaljivo tudi »usta« (Grafenauer, Razpr. ZDHF I, 377; Striedter-Temps, DLS, 254; Grimm, Wb. IX, 1142 ss.) < stvn. *snabul* »kljun, rilec«, Pomenski razvoj »kljun, usta« > »ustnica« je sln. K n. besedi prim. srniz. *snāvel* »kljun, rilec, usta« > niz. *snavel* »kljun«, brez *s*-še srniz. *nebbe*, niz. *neb* »kljun, konica«, ags. *nebb* »nos, kljun«, agl. dial. *neb* »kljun«, *nib* »kljun, konica«, stnord. *nef*

»nos, nosna kost«, šved. dial. *nābb*, *nāv* »kljun«. S tem je verjetno sorodno lit. *snāpas* »kljun, gobec, rilec«, *snaplīs* »kljun«, lot. *snaps* »kljun«, *snāpis* »nos« (Grimm, l. c.; Mühlenbach-Endzelin III, 972, 974; Kluge²², 645). Pfeifer, EWD², 1226 s., rekonstruira germ. **snab-*, **snap-*, **snub-*, **snup-* ipd. ter pritegne še isl. *snefja*, šved. dial. *snavla* »hlastati«, stnord. *snapa*, srvn. *snappen*, nvn. *schnappen* »hlastniti, zgrabiti z gobcem ali kljunom«. M. S.

žnārati, -am (v. impf.) »mazati, packati« (Lašče, jvzh. štaj).

Nejasno, verjetno domače, ekspresivno, saj v sosednjih jezikih ni najti ustreznih predloge. Izvajanje iz *cmārīti*, *cvārīti* ne ustreza fonetično, primerjava s sb. dial. *žnjāriti*, *žmārīti* »teči skozi luknje v premočenem zemljišču (o vodi), mezeti« (navaja Rečnik SANU V, 438, 429) pa tudi ne semantično. Možno bi bilo izhajati iz *ne-snāze-ti, iter. od *ne-snāzīti*, z aferezo nikalnice (kot v *porēden*), asimilasio *s* – *ž* > *ž* – *ž* (prim. delno asimilacijo v mor. slš. *ošnařit* »očistiti«; navaja Machek², 564) in rotacizmom medvokalnega *ž*. Dalje o tem glej *snāga*. Opisana domneva ima omejeno hipotetično vrednost. Vzglasni *ž*-je lahko sekundaren kot v kor. obir. *žnergāti* »nergati« (navaja Karničar, Obir., 272), lahko je tudi ekspr. zamenjava za *g*- (*žnjāviti*), *z*- in morda še kaj drugega; tudi *n*-je lahko sekundaren kot v primeru *žnūbelj* poleg *zūbelj*. M. S.

žnekāti, -ām (v. impf.), samo v črnovr. *žņekāt*, *žņekām* »nemarno ali brez potrebe rezati«, nomen agentis *žnekáč* v črnovr. *žņekáč* (Tominec, 252); semkaj *žneke-drātī*, -ām (impf.) »kvariti z nemarnim rezanjem ali meckanjem« (Ljubljana).

Dem. tvorba tipa *tackāti* iz v sln. neznanega prez. *žnēš* < *žbnēšь k *žěti*, prim. sbh. *žěti*, *žněm*, r. *žátb*, *žněšь*, ukr. *žáty*, *žněš*, č. *žěti*, *žnu*. Dalje glej *žěti I*. M. S.

žnīdar (m.), g. -ja »krojač« (nižje pog.; SSKJ V, 1015); sem *žnīderšičev panj* »panj z enakimi satniki v plodišču in medišču« (SSKJ, l. c.), gor. *žni:dar*, g. -ja (Kropa; Škofic, Diss., 389), obir. kor. *žni:daršič* »isto« (Karničar, Obir, 275), cgn. *Žnīdar*, *Žnīder*, *Žnīdarec*, *Žnīderčič*, *Žnīdaršič*, *Žnīderšič*, *Žnīdršič*, *Žnīdržič*, *Žnīdarič*, *Žnīderič*. Iz vzdevka oz. cgn. so nastala mtpn. *Žnīdar*, *Žnīder*, *Žnīdaršič*, *Žnīderšič*. Dobro znano v dial., npr. črnovr. *žnīdgr*, *žnīdgrca* (Tominec, 252), obir. kor. *žni:dar*, g. -ja (Karničar, Obir, 272), rez. *žnjīdar*, *žnjīdari-ca* (Steenwijk, SDR, 337). V 16. st. *shnīdar* »Schneider« (Megiser), v 18. st. *shnīdar* »sartor«, *shnīdarza* »sartix« (Kastelec-Vorenc), *shnīdar* »Schneider, fhivar, krajazh, robazh, resovez«, *shnīdarza* »Schneiderin, fhivarza«, *shnīdaruvati* »schneidern, fhivati, fhivariti« (Gutsmann).

Medtem ko je bilo sln. *žnīdar* »krojač« tako kot hrv. *žnīdar* »isto« izposojeno iz srvn. *snīdære* »sartor«, *snīder* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 254), kar je nomen agentis k v. *snīden* »rezati«, je bil sln. sinonim *šnājder*, g. -ja, pkp. *šnājdar*, g. -dra (Novak, Slovar², 148), cgn. *Šnājder*, *Šnājdar*, *Šneider*, *Šneiter*, *Schneider*, mtpn. *Šnājder*, l. 1607 *šnaider* »farto« (Alasia), izposojen kasneje, ko je po l. 1250 diftongizacija srvn. *ī* prek *ei* že dosegla fonetično stopnjo *ai* (Striedter-Temps, o. c., 15). Izposojenka je enako pomensko motivirana kot domače *krojáč* h *krojiti* »rezati, oblikovati«. M. F.

žnīdlah (m.), g. -a »Allium schoenoprasum, drobnjak« v podjun. kor. *žnīduh* (Zdovc, Mundart, 46) in v

18. st. izpričanem *shnidvah* »Schnittlauch, drobnjak, drobnak, resaniza« (Gutsmann). Kranzmayer-Lessiak, Wb., 101, omenja tudi sln. kor. *žnidloh*.

Kot *žnidlah* pred 13. st. izposojeno iz srvn. bav. monoftongizirane oblike z *ā* za srvn. *ou* (Striedter-Temps, DLS, 24), prim. srvn. *snit(e)louh* (> nvn. *Schnittlauch*), stvn. *snitalouh*, kar je bilo zloženo iz srvn. *snite* »rezi-na« in *louh* »čebula« in kaže, da je rastlina poimenovana po svoji namembnosti, ker se drobno narezane liste uporablja kot začimbo (Kluge²², 648; Marzell, Wb. Pfln. I, 206 s.), prim. sln. sin. *drobnjak* ← adj. *dröben* »majhen, razkosan, sesekan«. Z drugačno besedotvorno podstavo je sln. goriš. *šnitliink* »drobnjak« (Štrekelj, Görz., 402), kar je kot č. *šnidliink* »isto« izposojeno iz nvn. *Schnitling* »rezi-na, odrezan mlad poganjek; drobnjak« (Striedter-Temps, DLS, 221; Machek, JR, 265; Grimm, DTV 15, 1356 s.), srvn. *snitelinc* »mladi poganjek«, stvn. *snitilinc*, *snitelinc* »isto«, dem. k stvn. *snita* »rezi-na«, srvn. *snite* »isto«. Glej tudi mlajšo izposojenko *šnitloh*. M. F.

žnjáviti I, *-im* (v. impf.) »daviti«, tudi »počasi, brez uspeha delati« (oboje vzh. štaj.), pkm. *žnjáviti*, *-ávin* »zvečiti« in »s topim predmetom rezati« (Novak, Slovar², 183).

Prim. hrv. čak. *žnāviti* »mečkati, drobiti« (Dobrinj; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554), blg. dial. *šnjávim* »drgniti, mečkati« za **žnjávim* (Bernard, RES XL, 1964, 28). Bezljaj, ESSJ I, 153 (brez hrv. in blg. gradiva) povezuje z **gn'aviti* »tlačiti, mučiti, daviti ipd.« (sln., hrv., sb., blg., ukr., slš., č.) in domneva patalalno varianta ide. osnove **g'n-ey-* ob **gn-ey-* »gnesti, tlačiti«. Obstoječe psl. sinonimov **zn'aviti* in **gn'aviti* lahko potrjuje podobno razmerje v lot. *znauja* »zanka«, *znaušs* »isto« : lot. *gnaūzt* »stiskati, tlačiti«, pri čemer je velarni refleks za izhodno ide. **g'-* možno razlagati kot pozicijsko varianto v sosesčini likvide (prim. Bezenberger pri Machek, Slavia XVI, 1938/39, 186). Tudi osamljeno sln. dial. *zúza-ti* »gugati« poleg širšega *gúgati* »isto« < psl. *gúgati* kaže na možnost obstoja takih psl. dublet. Drugače o blg. *šnjávim* oz. **žnjávim* Bernard, l. c., ki sklepa o internoslov. palatalizirani varianti iz **gn'aviti* (sprejema Anikin I, 438 s.). Dalje glej *gnjáviti*. M. F.

žnjáviti II, *-im* (v. impf.) »tleti«.

Zaradi č. zah. mor. *žnavý* »žareč« (Bartoš, Dialektologie I, 431) je sln. glagol lahko denominativen. Rekonstruirati je mogoče izhodiščni subst. **znbjā* in k temu adj. **znbjāvš* s sln. in č. jotacijo *žnj-* podobno kot v **lě-to-sb'n'ěš* > sln. *lětošnji*, č. *lětošni*. Izhodno **znbjā* »žar, tlenje« more biti deverbativ psl. **znbjāti*, **znbjěšb* v r. dial. *znjāt* »tleti« ob *znejāt* »isto« (Dal', Slovar² I, 690) in *znějja*», *zněju* (citirano po Vasmer² II, 101), č. *žnat* »tleti; žgati«, od koder je psl. **znōj* »pripeka, žar«, rezultativno »sudor«. P. dial. *žniec*, *žni* »slabo goreti, tleti« (Karłowicz, SGP VI, 429) < **znbjěti*, **znbjī(t)* je lahko denom. prav k **znbjā*. Drugače in brez besedotvorne razlage o č. adjektivu Machek², 727, ki ga povezuje s psl. **žbzāti* (→ iter. **žizāti*) »žgati«. Dalje glej *znoj II*. M. F.

žnjěk (m.), g. *-éka* »školjka« (Sovodnje), v Laščah »vsaka mokra ali opolzla, debelejša stvar«, denom. *žnjekáti*, *-ám* »s kako mokro, opolzlo, debelejšo stvarjo imeti posel, prijematí jo ali kam devati« (Erjavec, LMS 1882–83, 272).

Erjavec, l. c., izvaja iz lad. *sgnèc* »polž, smrkelj«, kar je iz bav. n. *Schneck* »polž«, star. *Schnegg* »conchile« (navaja Schmeller BWb. II, 566). Lad. posredovanje se ne zdi nujno, ker je sln. *nj* namesto pričakovanega *n* lahko tudi iz imitativnih razlogov, prim. *njergáti* poleg *nergáti*. M. S.

žnjōfati, *-am* (v. impf.) v primor. *žnjuefət* »njuhati« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 156). K vokalizmu prim. primor. *re'fuešk* : knjiž. *refōšk*; *mueš* : knjiž. *mōž*.

To je v odnosu do sln. sinonima *šnōfati* lahko starejša izposojenka iz srvn. bav. avstr. *schnopfen* »(tobak) njuhati« s sln. sekundarnim *nj* pod vplivom domačega v. *njúhati*. Domač. ekspresivni fonetični razvoj iz *šnōfati*, kot je znan iz sln. razmerja *žlópati* »hlastno piti« ob *šlópati* »isto«, ni verjeten, ker so taka ozvočenja v slovenščino podedovana in pri sln. ekspresivni leksiki niso več produktivna. Dalje glej *šnōpati*. M. F.

žnōder (m.), g. *-dra* »iz nosa viseč smrkelj« in »čampelj, bingljajoč kožnat izraste pod puranovim kljunom« (Caf, Zalokar), v 18. st. *šhnōdr* »mucor, pituitiæ«, *šhnodraft* »mucofus« (Pohlin), *šhnoder* »Rotz, Rüssel« (Gutsmann).

Prevzeto iz n. *Schnodder*, *Schnoder* poleg *Schnuder* »smrkelj« < srvn. *snuder* »isto« k v. *snudern*, *snodern* »sopihati, smrčati«, kar povezujejo s *schneuzen*, stvn. *snūzen* »usekniti«, srvn. *snuz* »smrkelj« (Kluge²², 648; Pfeifer, EWD², 1232). Striedter-Temps, DLS, 254, domneva, da je sln. *žnōder* prevzeto iz srvn. **snouder* < **snūder*, variante s podaljšavo iz omenjenega srvn. *snuder*. Obstoječe srvn. variante domneva zaradi kor. in štaj. n. *Schnaudn* »smrkelj«. M. S.

žnōra (f.) »vrvica« (nižje pog.; SSKJ V, 1015), znano tudi v dialektih, prim. rož. kor. *žnúra*, dem. *žnúrica* (Šašel, RNB, 156), pkm. *žnjóura* »vrvica«, denom. v. *žnjóurati*, *-an* »tesarsko vrvico udariti na les« (Novak, Slovar², 183), črnovr. *žnúarq* (Tominec, 252). V 16. st. *šhnora* »funiculus« (Megiser), v 18. st. *šhnora*, *šhnoriza* (Kastelc-Vorenc), *šhnōra* »Richtfchnur« (Pohlin), *šhnura* »Schnur zum Binden, sadershniza, pervesenza«, *šhnuriza* »Schnürlein, sadersniza, vesilze, pervesica«, *šhnurati* »schnüren, vesati, sadersniti« (Gutsmann).

Tako kot hrv. *žnōra* »vezalka«, denom. v. *žnōrati* »zavezati z vezalko« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 420), *žnōra* (Žumberak; Skok, HDZb I, 1956, 231) izposojeno iz srvn., stvn. *snuor* »vrv, trak« (Striedter-Temps, DLS, 254), kar je tako kot sorodno n. *Schnur* »vrv, vrvica« in norv. *snōr* »isto« iz germ. **snōra*, to pa substantivizirano iz ide. adj. **snoH-ro-* »zvezan, spleten« korena **(s)neH-* »vezati, plesti«, prim. got. *nepla* »igla« < **neH-tlo-* »sredstvo za vezanje, pletenje«, got. *nājan* »šivati« < **neH-jo-* (Kluge²², 649; Feist, Wb., 441). Glej tudi *šne-rovec*. M. F.

žnoter (adv.) »sem noter« v podjun. kor. *žnətar* (Zdovc, Mundart, 147). Adverb je univerbiziran iz **sb-tū vənōtrb* »prav tu noter« > sln. **stū nōtar* > **štunatar* > **štñatar* > **šñatar* > po redki asimilaciji po zvenu *žnətar* (podobno Zdovc, l. c.). Dalje glej *štū I* in *nōter*. M. F.

žnúra (f.) »snaha« (Murko II, 598).

Izposojeno iz srvn. *snuor* (f.) »snaha«, *snur* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 254), stvn. *snur(a)*, *snora*, kar je kot ags. *snoru* iz pgerm. **snuzō* in tako kot sti. *snušā*

»snaha« in psl. *sněchā »isto« (> sln. *snáha*) formalno feminizirano iz ide. dial. **snu-só-* (f.) »snaha« < »vez« iz ide. **sney-* »vezati«, prim. gr. *vuός* (f.) »snaha« in lat. sekundarno *u-*jevsko osnovo *nurus* »isto« (Brugmann, IF XXI, 317 s.). V primerjavi s sln. *o-*jevskim refleksom za srvn. *uo* so izposojenke s substitutom *u* starejše (Striedter-Temps, l. c., 23 s.). Glej tudi sln. *snáha*. M. F.

žobej (m.) »Salvei« (Janežič¹ II, 536; navaja tudi Matzenauer, CS, 380). Fonetično razvito iz izhodiščnega sln. *žalběj (iz stvn. *salveia*, *salbeia* »Salvia«; Striedter-Temps, DLS, 248) = obir. kor. *žāwbě; je*, g. -*a* »isto« (Karničar, Obir, 269) = rož. kor. *žāvběj*, g. -*ěja* (Šašel, RNB, 153), v 18. st. *shaubei* »Salbey, kedulja, bieloftenez, saibel« (Gutsmann), po asimilaciji kratkega *au* v *ou* polj. *żoběj* (Pintar, LMS 1895, 52) in nadalje *ou* > *o*. Dalje glej *žájbělj*. M. F.

žoga I (f.) »pila, harpastum, follis«, dem. *žōgica*, demom. *žōgati* (*se*), -*am* (*se*) (impf.) »Ball spielen«, *žōgavec*, -*vca*, v kompoz. *žogobivec*, -*vca* »Ballspieler«, v 18. st. *ena velika kuĝla k' ygranū, ali shoga* »harpastum« (Kastelec-Vorenc), *shoga* »pila, Ball« (Pohlin).

Prevzeto iz ben. it. *zogo*, *ziogo* »igra«, *zogār*, *ziogār* »igrati se«, furl. *ziūc* »igra«, *ziūā*, *ziūā* »igrati se« < lat. *iocus* »šala, kratkočasje, igra«, *iocārī* »šaliti se«. V rom. pomena »žoga« ni zaslediti. Ta se je razvil še v sln. iz pomena »igra«, ker je pač igra z žogo ena najbolj priljubljenih otroških iger (Pleteršnik II, 971; Šturm, ČJKZ VII, 31). Morda je na pomenski razvoj vplivala ben. it. zveza *z(i)ogār a la bala* »igrati se z žogo, žogati se« (navaja Boerio, DV, 816). Iz ben. it. *zogār* je tudi hrv. dial. *džogati* »pritisniti zraven, dobro se izteči« (Skok I, 475). Glej tudi *žuĝati*. M. S.

žoga II (f.) »gos« (navaja Pleteršnik II, 971, po Cafu). Nejasno. Ali neustrezno standardizirano iz dial. sin. *žūga* ali pa leksem odraža slov. sekundarno nazalizirano *žūga »gos« ob *žūga »isto«, kar bi lahko kazalo, da je slov. verbum dicendi *žūgati imel nazalizirano variantno *žūĝati. Glej *žūga* in dalje *žūgati I*. M. F.

žohar (m.), g. -*ja* »Blatta orientalis = ščurek« (Pleteršnik II, 971), bkr. *žohar*, g. -*a* »isto« (Šašel, Bisernice I, 323). Čeprav je beseda prvič zabeležena l. 1851 pri Janežiču¹ II, 536: *žohar*, -*rja* »ein schwarzer Käfer, der sich gerne in Küchen aufhält«, je zaradi cgn. *Žohar*, *Žoher* malo verjetno, da bi bila mlada izposojenka iz hrv.

Prim. hrv. *žōhār* »Blatta orientalis« (ARj XXIII, 468), »vrsta fižola« (okolica Zagreba, Vinkovec; Šulek, Im. bilja, 477), cgn. *Žohar*, čak. *žōhar* »Blatta orientalis« (Brgud; Filipi, ILA, 400), v Dugi Resi in Karlovcu *žōvor* »idem« (Perušić, Čak. rič II, 1986, 69) in istr.-rum. *žohar* »isto«, *žoher* (Filipi, l. c.). Po HER, 1511, naj bi bilo izhodišče besede jidiš *schocher* »črn«, kar implicira, da naj bi bila beseda v sln. in hrv. izposojena iz nvn. *schocher* »črn« (Grimm, DTV 15, 1430), ki je bilo prvič zabeleženo l. 1840 (Wolf, DG, 295) in po tem izposojeno v madž. *sóher* (adj.) »reven, prazen, stiskaški« z internomadž. razvojem iz »črn« (EWU, 1343). Razlaga je zaradi ščurkove črne barve pomenoslovno sprejemljiva, čeprav pomen »ščurek« v n. ni zabeležen, ampak le npr. *Schocher* »kava«, *Schocherchaje* »bolha« (Wolf, l. c.). Vendar kljub temu fonetično neprepričljivo zaradi »nepričakovane« sln. in hrv. substitucije *ž-* za nvn. *sch-*. M. F.

žója (f.) »gnojni koš« (Goriš. brda, Kanal; Erjavec, LMS 1882–83, 273).

Erjavec, l. c., domneva izposojeno iz ben. it. *gioa*, *giova* »primež, precep za obiranje sadja z drevja«. Pomena »art Kasten«, ki ga navaja Erjavec, pri Boeriu, DV, 306, ni zaslediti. Erjavčeva zmota je verjetno posledica razumevanja pri Boeriu, l. c., navedenega pomena »brocca« kot »vrč«. Bolje Štrekelj, JA XII, 474, ki izhaja iz furl. *zàje*, *zàe* »koš, velika pletena košara, v kateri na vozu prevajajo grobe stvari«, trž. it. *zaia* »velika pletena košara, voz s košaro«. Štrekelj navaja po Kosovitzu tudi varianto *zaglia*, ki je Doria, 794, ne pozna. Tu so navedene dial. variante *zagia*, *sagia* in *saia*, etimon *iaca in etimološka navezava na lat. *iacere* »ležati«. Iz sorodne furl. tvorbe je morda *žēlj*. M. S.

žök I (m.), g. *žōka* »papirnata vrečka« v črnovr. *žōk*, g. -*g* (Tominec, 252).

Prim. č. *žok* »vreča«, slš. *žoch* »isto« s -*ch* po *měch* (Machek², 730). Tako kot zilj. kor. *žōk* (m.), g. *žōka* »žep (pri obleki)« (Grafenauer, Razpr. I, 374), v nar. pesmi *žvok* »isto« (Žabnice na Koroškem; iz gradiva za SSKJ) z refleksom *o* v dolgem zlogu kot v bkr. *žōk* (Pleteršnik II, 971) izposojeno iz srvn. bav. avstr. refleksa *sōck* za nvn. *Sack* v pomenu »vreča« oz. »žep« (Grimm, DTV 14, 1611 s.; Machek, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 255); nvn. *Sack* (> gl. *zak* »žep (zlasti pri hlačah)«, Schuster-Sewc, HEWb., 1731), srvn. *sac*, -*ckes* (> p. *žak* »ribiška mreža v obliki vreče«), stvn. *sac*, got. *sakkus* je iz lat. *saccus* (m.) »vreča«, to pa prek gr. *σακκος* (m.) »vreča« izposojeno iz asir. *sakku* »vreča; žalna obleka« (Kluge²², 612). Glej tudi *žákělj*, *sāk*, *sakumpāk*, pa tudi *žōkati*. M. F.

žök II (m.), g. *žōka* »copata«, izpričano v tolm. *žāk* (m.) »copata«, tudi *žakuón* »nogavica« (oboje Dolini Tolminke in Zadlašce, 186, 199), v obeh primerih z akantem pod kratkim akcentom oz. v predakcentski legi; rož. kor. *žōk*, g. *žōqā* »stopalo nogavice« (Šašel, RNB, 156), obir. kor. *žōq* »peta pri nogavici«, *žōq* »isto« (Karničar, Obir, 30, 60), bovško *žok*, g. *žō:ka* »copat« (Ivančič, DSBG, 73), tudi *žōk* (m.), g. -*a* »nogavica« (polj.; Pleteršnik II, 971) in *žōka* »isto« (Savinjska dolina). V 18. st. *shok*, *shokje* »Fußflocke« (Gutsmann).

Izposojeno iz srvn. *soc*, -*cke* »nogavica« (Striedter-Temps, DLS, 254), stvn. *soc* »isto«, kar je kot ags. *socc* iz lat. *soccus* »lahko nizko obuvalo«, it. star. *socco* »čevljev«; pomen »(kratka) nogavica« je sekundaren in se je iz prvotnega »lahko nizko obuvalo« razvil, ker je bila ta vrsta obutve pogosto narejena iz blaga (Kluge²², 677). Sln. pomeni, ki označujejo del nogavice, so verjetno domači in nastali potem, ko je oblika *žōk* (m.), g. *žōka* »nogavica« začela izpodrivati mlajša izposojenka *žō:kni* (m. pl.) »kratke nogavice« (štaj; Zorko, Narečna podoba, 351) iz n. *Socken* (m.) »kratke nogavice«, ki je znana tudi drugod po Sloveniji. Tolm. besedotvorni par *žāk* : *žakuón* < sln. izhodno *žōk : *žōkōn kaže na rom. besedotvorje, vendar je tudi tu zaradi neleniranega -*k-* prav tako potrebno izhajati iz srvn. predloge *soc*. Glej tudi s tem sorodno *čōkla*. M. F.

žōka (f.) »mačka« in »razvajen otrok« (za Sln. gorice navaja Caf).

Nejasno, možno bi bilo misliti na sicer nepotrjeni vabni klic **žō(k)*, prim. podoben vabni klic za svinje bav. n. *suck* (navaja Schmeller, BWb. II, 223) in iz sorodnega morda hrv. *Žoja*, *Žojka* »ime ovci« (Bastaje pri Daruvarju; navaja ARj XXIII, 468 s.), vendar se zdi verjetnejše izvajanje po metonimiji iz *žōka* »nogavica« <

bav. n. *Socke*. Na n. govornem področju je danes *Socke* priljubljeno mačje ime. M. S.

žokati, *-am* (v. impf.) »suvati, tlačiti, trpati, zbadati«, pf. *žokniti*, *žoknem* (bkr., gor., kor., jvzh. štaj.), *žočiti*, *žočim* (bkr.) »isto«, *nažočiti se* »nabosti se, nataktniti se« (bkr.), tudi *žvokati* (impf.) »suvati, tlačiti, zbadati« (gor.), interj. *žok*, subst. *žok* (m.), g. *žoka* »udarec; železo na koncu paha« (notr.), *žokalnik*, *-a* »kol, s katerim mlinar moko v meh žoka«.

Pintar, LMS 1898, 182, izvaja iz n. *schochen* »delati (seneno) kopicco; trkati s kozarci« in navaja švab. *geschocket*, pri Grimmu, Wb. IX, 1430 *g'schochet* »popolnoma poln«. Štrekelj, LMS 1894, 59, izhaja iz bav. n. *schocken* v pomenu »metati s kratkimi zamahi«, ki ga navaja Schmeller, BWb. II, 369. Nadaljnja možnost je domneva, da je beseda izpeljana iz *žok* »žakelj« in da je torej njen prvotni pomen »trpati v vrečo«. Denominacija je lahko domača ali že n., prim. n. *sacken* »trpati v vrečo« (Snoj, SES, 765). Dalje o tem glej *žok I*, *žakelj*. M. S.

žola (f.) »onuča, Fußfetzen« (mariborska okolica), »cunja, stara obleka« (vzh. štaj.), adj. *žolast* »capast, obnošen« (Caf).

Varjetno prevzeto iz srvn. *sole* »podplat« (Pleteršnik II, 971; Striedter-Temps, DLS, 254) < stvn. *sol(a)* < vlat. **sola* iz pl. oblike od *solum* »tla, pod« (Pfeifer, EWD², 1304; Kluge²³, 769), prim. iz tega tvorjeno tudi lat. *solea* »podplat«. M. S.

žolca (f.) »hladetina, Sulze«, adj. *žolčast*, *-a*, *žolčen*, *-čna*; zaradi izogibanja homonimije z *žolč* v 19. in začetku 20. st. povečini pišejo hiperkorekto *žollica*, *žolličast*, *žolličeni*; dial. pkm. *žujca*, dol. *žouca* (Ramovš, Hgr. II, 173 s.), v 16. st. *shulza* »garum, jus gelatum; Fischbrühe, Sültz« (Megiser), v 17. st. *zouz* »geladia« (Alasia), v 18. st. *shulza* »(jusculum) fergelatum, jusculum coactum«, *kiffila ribja shulza* »oxyzonium« (Kastelec-Vorenc), *shulza* »mersletina, Sulze« (Gutsmann), v 19. st. tudi *shójza* »Sulze« (Murko I, 657).

Prevzeto iz srvn. *sulze* »hladetina«, iz česar se je razvilo današnje n. *Sulze*, *Sulz* »isto« < stvn. *sulza* »slanica, salamurja« (Kelemina, SR VIII, 89; Striedter-Temps, DLS, 255), prim. dalje niz. *zult* »žolca« in stvn. *sulcia* »žolca, želatina« > nvn. *Sülze* »žolca«. Zahgerm. beseda je v prevojnem razmerju z nvn. *Salz* »sol« (Kluge²², 714; Pfeifer, EWD², 1396). Iz srvn. je prevzeto tudi hr. kajk. *žuljica* »hladetina« (Skok III, 686), it. *solcio* »isto« (Battisti-Alessio, 3531). Glej tudi *žepica*. M. S.

žolč (m.), g. *-a* »fel«, tudi *žolč* (f.), g. *žolč* (dol., Trubar, Krelj), *želč* (f.), g. *želč* (Levstik), adj. *žolčen*, *-čna*, *žolčnat*, *-a*, *žolčast*, *-a* »gallig, Gallen-« in »jezen«, izv. subst. *žolčnost* »jeza«, *žolčica* »kolera«, *žolčnica* »isto« in »Gratiola off.«, *žolčnik* »Gallenblase«; dial. kor. obir. *žô:wc*, *-a* (Karničar, Obir, 272), pkm. *žuč*, *-a* (Novak, Slovar², 184), črnopr. *žôuč*, *-e* (Tominec, 252), jnotr. *žôuč*, *žuč* (Rigler, Jnotr. gov., 51), *žuč* (Dragatuš; Logar, DJR, 282); v 16. st. *sholzh* »fel« (Megiser), *shêlz*, *-i* (Bohorič), v 17. st. *fauzh*, *sauzh* poleg *fhauzh*, *shauzh* (Janez Svetokriški), v 18. st. *sholzh* »fel, ješa, grenkúft«, *pres sholzh(há)* »acholus«, *zhirna shólzh* »atra bilis«, *ena zherna shólzh*, *ali kry*, *katera zhlóvéka shalofsniga déla* »melancolia«, *sholzhna boléfan* »cholera« (Kastelec-Vorenc), *shovzh* »fel« (Pohlin), *shouz* »Galle« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *žlěčb* (f.) »fel«, csl. tudi *žlěčb* (f.) (Diels, Aksl. Gramm. I, 129), *žlětb* (f.) »isto«, *vě žlěčb* (navaja

Dybo, Osnovy, 207), sbh. *žuč* (f.), g. *žüci*, hr. čak. *žuč*, *-i* in *žuč*, *-i* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1412, 1399), *žuč*, g. *žüci* (Jurišić, Rječnik, 248), mak. *žolč* (f.), *žolč-ka*, blg. *žlěč* (m.), *žlěčka*, r. *žělčb*, *-i* (f.), str. *žolčb*, *žolčb*, ukr. *žóvč*, *-i* (f.), br. *žóučb*, *-i* (f.), p. *žólč*, *-ci* (f.), č. *žluc*, *-i/e* (f.), slš. *žlč* (f.), *-e*, gl. *žolč*, *-a* (m.), dl. *žolc*, *-a* (m.). Psl. verjetno **žlčb*, **žlčb* in **žlčb* (m., f.), prim. dalje lot. *žults* (f.), star. *žulks*, akz. *sulckte*, *szulckte*; dial. tudi *zulkts*, *žilts* in *žuldze* »žolč«. Lit. *tułžis* (m.), *-iēs* (4. a. p.) »žolč« je domnevno nastalo iz **žuilitis* pod vplivom lit. *tułžiti* »namočiti se, nabrekiniti«. Lot. *žullkis* je domnevno iz **žulkti*, prim. podobno *žulbi* (poleg *žilbi*), kjer je nekdanji diftong še razviden v lit. *apžiułpa akelē* in domnevno ekspresivnega nastanka (o tem Snoj, Razpr. SAZU XI, 209 s.). Navedene variante kažejo na izvorno **g'(h)l(H)-k/lt/g(h)i-*, tvorbe iz baze **g'(h)el(H)-* »zelen, rumen«, prim. gr. *χολος*, *χολή* »žolč, jeza«, lat. *fel*, g. *fellis* (< **g'(h)el(H)-n-*) »isto«, stnord. *gall*, ags. *gealla*, stvn. *galla*, n. *Galle* »isto« < **g'(h)ol(H)-n-*, z determinativom *-k-* še csl. *žlakš* »herba, gramen«. Variante so v slov. lahko posledica vpliva adj. **žlčts* »žolt«, abstr. **žlčts*. Delno so lahko nastale po disimilaciji (tako verjetno kor. *žô:wc*; prim. tudi **želza*, **želza*) in zaradi ekspresivnosti. Osten-Sacken, IF XXXIII, 207, sicer dopušča domnevo o disimilaciji, vendar se nagiba k rešitvi korenske dublete z vzglasnim **g'h-* in **g'(h)-*. Osnovna literatura: Miklošič, 408; Vondrak, VGr.² I, 641; Mühlenbach-Endzelin IV, 750, 831; Vasmer I, 417; Fraenkel, 1138; Pokorny, 429 ss.; Schuster-Šewc, HEWb., 1800. Glej tudi *žolkniti* in o ide. bazi dalje *žôit*, *žolna*, *žlatô*, *želēn*. M. S.

žöld (m.), g. *-a* »vojaška služba«, rož. kor. *žovt*, g. *žovta* »vojska, vojna« (Šašel, RNB, 156), zilj. kor. *žöld*, g. *žölta* »isto« (Grafenauer, Razpr. I, 374), iz te pomenske stopnje denom. v. *žoldovati*, *-ujem* (impf.) »vojskovati« in adj. *žolden*, f. *-dna* »vojaški«, izpričano le v 18. st. pri Kastelec-Vorencu: *en shoudni gvant* »vojaška obleka«, in Pohlinu: *shovodne* »militärlích«, ter Gutsmannu: *shoudna pravizhnoft* »Kriegsrecht«, *shoudnu redftvu* »Kriegsordnung«. V 16. st. *shold* »salarium, stipendium«, npr. *fashlushiti shold* (Megiser), v 18. st. *fovd*, *shovd*, *shold* »bellum, militia«, vendar tudi *shold* »pensio, salarium, stipendium« (Kastelec-Vorenc), *shôvd* »Krieg, militia« (Pohlin), *shoud* »Krieg« (Gutsmann).

Tako kot č. *žold* »mezda, plača«, slš. *žold* »isto« izposojeno iz srvn. *solt*, *-des* »plačilo za opravljeno delo, plača«, kar je bilo ok. 1150 izposojeno iz stfr. *solde* »novec, plačilo« (Miklošič, 412; Striedter-Temps, DLS, 255; Kluge²², 678), it. *soldo* »kovanec; navadno z dvajsetino vrednosti veljavne denarne enote«, tudi »plača, mezda«, vulg. lat. *soldus* < lat. (*nummus*) *solidus* »zlatnik« k adj. *solidus* »čvrst, trden«, denom. v. *solidäre* »ojačati, učvrstiti«. Pomen »plača« je rom. tvorba *soldus* dobila po denom. v. *soldare* »plačati«, nato pa je leksem začel označevati tudi »plačano delo, zlasti vojaško«, o čemer pričata tudi substantivizirani ptc. **soldatus* »plačanec« denominativnega v. *solidäre* »plačati«, prim. it. *soldato* »vojak«, furl. *soldât* »isto« > frc. *soldat* > n. *Soldat* > sln. *soldât*, pa tudi sln. dial. denom. v. *žoudat* »iti v dno« (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 199). Glej tudi *söld*, *soldât* in *žolnir I–II*. M. F.

žôle (f. pl.) »viseča postelja hlapca v hlevu« (vzh. štaj.), tudi *žôli* (m. pl.) »isto« in *žoljak* (m.) »isto«.

Izposojeno iz n. *Sölller* »veranda«, to pa iz lat. *solārium* »balkon« (Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 1953–1954, 322).

žoljati, -am (v. impf.) »žmikati, mencati, z lugom prati« (Plužna; Erjavec, LMS 1882–83, 273), tudi *željati*, *žljati*, -am »isto« (Mavhinje; Erjavec, o. c., 271).

Erjavec, l. c., primerja blg., r., ukr. *zolá* »lug iz pepela«, p. *zola*, č., slš. *zola*, gl., dl. *zola* »isto«. Domneva je sicer možna, če izhajamo iz denom. *zolit (> r. *zolit* »lužiti«), iter. **zol'ati*, po asimilaciji **z'ol'ati* > *žoljati* (kot v sln. *žolj* poleg *zolja*), vendar malo verjetna. Navedeno slov. gradivo izvaja iz psl. *zolá < ide. **g'holHā* in primerjajo gr. *χολή* »žolč«, av. *zāra* »isto« iz baze **g'helH-* »svetiti se; rumen, zelen, siv, moder« (Zubaty, JA XVI, 420; Trautmann, BSW, 365; Vasmer I, 460; Pokorny, 429, brez navedene slov. besede; glej tudi *zolica*). Drugače o tem Machek, ČMF XXVI, 156, ESC², 718, ki domneva izposojo iz n. *Sole* »razsolica«, Zaradi variiranja v korenem vokalizmu, ki bi v primeru izvajanja iz **zol'ati* ostalo nerazloženo, se zdi za sln. bolje izhajati iz bav. n. *sulchen*, *sulhen*, *sulen* »namakati v razsolici«, širše n. *suhlen*, *sühlen*, *solen* »valjati (se) v blatu, umazani tekočini«, iz česar je tudi mor. č. *zolit* »umazati« (navaja Machek, l. c.). Glej tudi *žorgati*. M. S.

žolkniti, *žolknem* (v. impf.) »postati žaltav, žarek, pokvariti se (o kostanjih, lešnikih, moki)« (Caf), *žolgniti*, *žolgnem* »isto« (Sln. gorice), adj. *žolhek*, -hka »grenek« in *žolkek*, -hka (goriš.), z refleksom neakcentuiranega -bl- je *žehkek*, -hka in -fka »isto« (bkr.) in *zehkek*, -hka »isto« (Krn), od tod morda *zēhce*, -ta »mošanček, Meißnerapfel« (Brkini); v 16. st. *shohku*, *sholhku* (Trubar), *shohku* »acerbus«, *sholhku* »amarus« (Megiser). Sln. adj. kaže na prvorodno premečno a. p.: f. *žylkškā > *žuhkā > *žahkā > *žehka* (Ramovš, Hgr. II, 228, 240), kar je verjetno kakor v čak. sekundarno.

Prim. star. hrv. kajk.-čak. *žolkok* (Križanić; navaja Dybo, SA, 101), sbh. *žūk*, -a »grenek, skisan, pokvarjen«, hrv. čak. *žūk*, *žukā*, *žūko*, v. *žuknuti* »postajati, biti malo grenek« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1413), kajk. *žūhek*, d. obl. *žūjki* (Jedvaj, HDZb I, 305; sodeč po enako naglašanih kajk. primerih *glōdek*, *tēpel*, *slōdek* ni mogoče določiti prvotne a. p.), *žūfak* »grenek«, v. *žuknati* (Ozalj; Težak, HDZb V, 420), r. *želknuty* »žolteti, postajati rumen«, ukr. *žovknuty*, br. *žouknucy*, p. *žolknac* »isto«, č. *žluknouti* »pokvariti se, postati žaltav«, slš. *žlknūt'* (poleg *žltnūt'*) »rumeneti«. Psl. **žyl'ti* (sekundarno *žylknōti), prez. *žylknō je zaradi pomenske dvojnosti »postajati grenek, žaltav« in »postajati rumen« verjetno denom. iz *žylčb »žolč« (Miklošič, 408; Skok III, 686; Kurkina, DS, 132). Psl. akut je lahko sekundaren (kakor v sln. *nasměnuti se*, sbh. *nāsmjehnuti se*), manj verjetno kaže na sicer evidentno težko bazo **g'helH-*, prim. lot. *žulktis* »žolč«. Dalje glej *žolč*. M. S.

žolna (f.) »Picus martius, viridis«, kor., gor., dol. *žōwna*, pkm. *žūna*; Pleteršnik navaja tudi *žēlna* »isto«; izv. *žolnina* »luknja v debelu, v kateri gnezdi žolna«; v 16. st. *sholna* »picus« (Megiser), v 18. st. *shovna* »picus viridis« (Pohlin). Fraza *piti kot žolna* »veliko piti« je nastala na osnovi n. *Schluckspecht* »pijanec«, star. »požeruh, lakomnik«, pri čemer je *Specht* razumljeno kot »žolna«. V resnici je to ljudskoetimološko prenarejeni imperativni kompoz. *Schluckspecht* iz *schlucken* »goltati, žlampati« in *Speck* »slanina« (o n. Grimm, Wb. IX, 807), v kate-

rem se je -t vzpostavil kot v n. *Axt*, sln. *jěst*, -k- pred njim pa spirantiziral.

Prim. csl. *žlena*, sbh. *žūna*, čak. *žūnā*, akz. -ū (Istra), mak. *žolna*, blg. *žolnā*, r. *želnā*, akz. -ú, ukr. *žovná*, br. *žainā*, p. *žolna*, *žolna*, č. *žluna*, slš. *žlna*, gl., dl. *žolma*, star. dl. tudi *scholna*. Psl. *žolnā, akz. -ŏ je identično z lit. *gilnā*, g. -ōs »brinovka«, lot. *žilna* »žolna«. Iz balt. je izposojeno liv. *kūll* »zelenā žolna«. Balto-slov. *gilnā je substantivizirani adj. f. iz ide. **g'hlH-nō-* »zelen, rumen«, prim. z drugimi sufiksi psl. *žlts »žolt, rumen«, lit. *geltas* »rumen«, lat. *helvus* »rumen«, lit. *želvas* »zelenkast, rumenkast«, psl. *žily, gr. *χέλυς* »želva« itd. (Būga, RFV LXXV, 156; Trautmann, BSW, 88; Vasmer² II, 43; Pokorny, 431). Psl. *žolnā je pomenilo »zelenā žolna«. Po razselitvi se je poimenovanje razširilo na črno žolno, ki živi v iglastih gozdovih višje lege, medtem ko se je za manjše sorodne vrste *Dendrocopos* že psl. uveljavilo *džyls, nastalo po disimilaciji iz dem. **dhelbh-t-ilo-*, dobesedno »dletce« (Mareš, Studia slavica mediaevalia et humanistica II, 487 ss.). Drugače le Machek, ZSIPH XX, 50 s., ki izhaja iz **g'el-* »boleti, pikati, rezati«. Glej tudi *žolt*, *žēlva I*, *zelēn*, *žolč*. M. S.

žolnir I (m.), g. -ja »vojak«, prvotno tako kot sln. *soldāt* pomeni »najemni, plačani vojak«, obir. kor. *žunir*, -ja »vojak« (Karničar, Obir, 272), rož. kor. *žovnir*, -ja »isto« (Šašel, RNB, 156); po zožanju dolgega *ē* pred *r* nastalo iz prvotnega *žolnēr*, g. -ja »isto«; adj. *žolnirski*, f. -a »vojaški«, *žolnirščina* (f.) »vojaščina«; sem cgn. *Žolnir*, *Žunir*. V 16. st. *sholner* »Kriegsman, Landsknecht« (Megiser), l. 1607 *zaunier* »foldato« (Alasia), v 18. st. *sholnēr* »miles, foldāt« (Kastelec-Vorenc), *shovnir*, -ja »Soldat«, *shovnirshēna* »Armee, Kommando« (Pohlin), *shounir* »Soldat« (Gutsmann).

Tako kot p. *žolnierz* »najemniški vojak, plačanec«, č. *žoldněř*, *žoldnyř* »isto«, slš. *žoldnier* izposojeno iz srvn. *solner* »kdor služi plačo; kdor v vojski služi plačo, vojaški najemnik, plačanec«, *soldenēr* »isto«, *soldner* (prim. sln. *žovdnir* »vojak« (Popovič pri Ramovšu, Hgr. II, 54), nvn. *Söldner*, kar je nomen agentis k srvn. *solt*, -dn »plačilo za opravljeno delo, plača« (Miklošič, 412; Striedter-Temps, DLS, 255; Kluge²², 678). Dalje glej *žold* in *žolnir II*. M. F.

žolnir II (m.), g. -ja »inženir geodezije, zemljemer«, »inženir« (SSKJ V, 1017), npr. v Jurčičevi povesti *Kloštrski žolnir*; črnovr. *žuniar*, -je »inženir« (Tominec, 100).

Sln. neologizem, ki ga je spodbudilo dejstvo, da je leksem *žolnir* v pomenu »(plačani) vojak« začel izpodrivati sin. *soldāt*, fonetična varianta *ženir* »inženir« pa se je ljudskoetimološko naslonila na *žolnir* »žolnir« (podobno Ramovš, Hgr. II, 54). Podobno se v hrv. žumberškem govoru poleg *ižunir* »inženir« in *užunir* govori *žunir* (Skok, HDZb I, 1956, 240). M. F.

žolt (adj.), f. -a »rumen« (SSKJ V, 1017), starejše *žolt*, f. *žolta* »isto« (Pleteršnik II, 972) poleg pkm. »rdeč«, toda v Beltincih *žūti* »rumen« (Novak, Slovvar², 184); *žoltav*, f. -a »rumenkast« (Caf), denom. v. *žoltiti*, -im (impf.) »delati rumeno« (vzhod) in *žoltěti*, -im »postajati rumen«; *žoltěnica* »zlatenica« poleg »Leontodonton taraxacum« (Sovinjek), *žoltělnica* »zlatenica« (Solkan), *žoltica* »isto« poleg »dukat«, »strnad« (bkr.), »Primula acaulis«, *žoltánjek* (m.) »rumenjāk« (Halozé); *žoltek* (m.), g. -tka »ime rumenkaste živali, npr. konja«, f. *žoltka* »isto«

in *žoltko* (n.). Z *e*-jevskim refleksom *želt*, f. *želta* »žolt« in *želtav* »isto« poleg »žaltav« (o razmerju *el* : *ol* iz *l* Ramovš, Kr. zg., 168 s.). V 16. st. *sholt* »fulvus« (Megiser), v 18. st. *sholt* »flavus, giel«, *giel ali sholt biti* »flavere, gielbati« (Kastelec-Vorenc), *sholt, shut* »gelb«, *shutliu* »gelblich« (Gutsmann), v 19. st. *sheltov* (adv.) »gelb, ranzig« (Murko I, 651), *želtov* »isto« (Janežič II, 533).

Prim. csl. *žlēt* »flavus«, hrv., sb. *žūt*, f. *žúta*, n. *žúto*, d. obl. *žúti* »isto«, hrv. čak. *žút*, *žutā*, *žúto*, d. obl. *žúti*, mak. *žolt*, blg. *žělt*, r. *žěltij*, dial. tudi »rdeč«, ned. obl. *žělt*, f. *želtá*, n. *žělto*, ukr. *žóvryj*, br. *žóuty*, p. *žotry*, č. *žlutý*, slš. *žltý*, gl., dl. *žolty*. Iz slov. jezikov je madž. *zsolntina* »Sägewürz« (Miklošič, 408).

Psl. adj. **žlētā*, f. **žlētā* »rumen« tako kot sorodno polnostopenjsko lit. *gėltas* »rumen«, lot. *dzelts* »isto«, strpus. *gelatynan* (Miklošič, I. c.; Vasmer I, 416) odraža besedotvorno enako adjektivizacijo iz ide. dial. korena **ghel-* »rumen, zelen«, ki se ohranja tudi v psl. **žblnā* (f.) »Picus«, **žblčb* (m.) »fel«; gradivo ima depalatalizirano varianto v sosesčini likvide (prim. Bezzenberger pri Machek, Slavia XVI, 1938/39, 186) za prvotno ide. **g'hel-* »rumen, zelen«, ki se ohranja v psl. **zelēns*, **žēlb*, **žolto* ... Pomenska niansa »rdeč/rjav«, ki je izpričana v baltščini, se verjetno ohranja v sln. arhaizmu *zelica*. Glej tudi *žolta*, *žoltnjak*, *žólna*, *žólč*, dalje *zelēn I*, *zēl I*, *zlatō* in *zelica*. M. F.

žolta (f.) »Silex tripolitanus«, izpričano v 18. st. *shólta* »Trippel, samius lapis« (Pohlin), *sholta* »Trippel, tripel« (Gutsmann).

Ker je Silex tripolitanus rudninska zmes za glajenje kovin, zrcal ipd. bele oz. rumenkaste barve (Grimm, DTV 22, 635), je poimenovanje domače, tvorjeno iz f. *žolta* k adj. *žolt* »rumen«. Dalje glej *žolt* in tudi sin. *tripel*. M. F.

žoltnjak (m.), g. -a »Curcuma longa«, prvič zabeleženo l. 1860 pri Cigaletu, Wb., 603 (nato pri Tušku in Šuleku).

Tako kot hrv. *žutnjak* »Curcuma, divji orašak« (Šulek, Im. bilja, 512, 480), p. *žolčienica* je to kalk po n. *Gelbwurzel* »Curcuma longa«, s čimer je ta rastlina južnoazijskega izvora poimenovana po značilni rumeni/žolti barvi korena. Sln. sinonim *kurkuma* (Debenjak, Veliki nemško-slovenski slovar, Ljubljana 1993, 407) je sprejet iz n. *Kurkuma*, to pa iz nlat. *Curcuma*, kar je bilo povzeto po arab. *kurkum* »Curcuma longa; Crocus sativus« (Marzell, Wb. Pfln. I, 1268 s.). Dalje glej *žolt*. M. F.

žōnta (f.) »slabo vino, patoka«, tudi »z vodo polite tropine, v katerih se kisa repa« (goriška okolica), *žūnta* »patoka« (Štrekelj, Görz., 432), toda gor. *žōnta* »redka tekoča jed iz mleka ali vode, moke in dodatkov« in »opražena kuhana jetrca, ki se polijejo na žgance« (Kropa; Škofic, Diss., 389), rož. kor. *žōnta* »močnik, gosta jed« (Šašel, RNB 121). Sem verjetno cgn. *Žonta*, *Žontar*. V 18. st. *shonta* »posca, vel lora, enu shleht pytje ša družhino, patoki, jeffih, inu voda« (Kastelec-Vorenc), *shōnta* »Mařch, Moft; muftum« (Pohlin), *shonta* »Moft, Mařch« (Gutsmann).

Kot hrv. *žūnta* »dodatek« (Dalmacija; čak.), s prehodom -nt- v -nd- kot *brēnda* (Žumberak) iz *brēnta* tudi *žūnda* »isto« (Žumberak) izposojeno iz furl. *jōnte*, *zōnte* »patoka, ki se dobi, če se vodo precedi skozi tropine« poleg »dodatek«, tosk. *giunta* »isto«, kar je v ženskem spo-

lu substantivizirani lat. ptc. *iunctus* »zvezan, dodan« k v. *jungere* »zvezati, združiti« (Erjavec, LMS 1880, 216; Šturm, ČJKZ VI, 1927, 69; Skok I, 481; Pirona, VF, 488, 1319; Mende, RLS, 121; Battisti-Alessio, 1822). Furl. beseda je prešla tudi v kor. n. *Sont* »patoka«.

Ta rom. beseda je bila v sln. izposojena v specializiranem pomenu »patoka« in v prvotnem »dodatek«, iz česar se je razvil gorenjsko-koroški kulinarčni termin. M. F.

žopun (m.), g. -a »milo«. Tako zabeleženo pri Murku II, 613, z oznako, da je beseda redka: *shopún* »Seife, milo, shájfa«. Toda v 18. st. *Jopun* »Seife, shefa«, *Jopunati* »seifen, shefati«, *fopunar* »Seifenfieder, shefar«, *fopunaria* »Seifenfiederey, shefaria« (Gutsmann).

To je verjetno izposojeno iz hrv. predlog z *o*, prim. *sopun* »sapo«, *sopunar* »saponarius« (Jambrešič). Jslav. **sapúnz*, g. **sapunā* (hrv. *sápún*, g. -úna, mak. *sapun*, blg. *sapün*) je kulturna izposojenka iz rom. **sapōne* k lat. *sāpō* (m.), g. -ōnis, kar je bilo kljub nejasnim pravilom substitucijske fonetike verjetno izposojeno iz pgerm. **saipō* »milo« (Walde-Hofmann³ II, 478; Kluge²², 664).

Sln. hapaks legomenon z vzglasnim ž- je morda iz *sopun* nastal pod vplivom pogostega sin. *žájfa*. Glej tudi sin. *mílo*, *žájfa*, *žefa* in *šmigla*. M. F.

žōrga (f.) »smet, izmeček«, tudi »Getreidehintericht« (zah. štaj.), jnotr. *žuōrya* »nekaj med pšenico« (Sušak, Hrušica; Rigler, Jnotr. gov., 169, 170), po palatalizaciji velara *žōrje* »poljski plevel« (Saleška dolina), *žōrgast* (adj.), f. -a »brez zrnja«, npr. *žōrgasta rž*, *žōrgnat* (adj.), f. -a »isto«. Sem po metaforičnem prenosu iz vzdevka verjetno cgn. *Žorga*, po ZSSP zabeleženem v Sežani.

To je verjetno po sln. delabializaciji tipa *sój* »suus« < *svój* »isto« fonetično razvito iz **jōz-vbrga* = sln. *izvřga* »izvržek« s sicer še nepojasnjenim dial. razvojem *or* < *r* kot v sln. *stōrž*, g. *stōrža* »conus« < **stōržb*, g. **stōržā*, tj. sln. **izvōrga* > **zvōrga* > **žvōrga* > *žōrga*. Dalje glej *vrēči*. M. F.

žōrgati, -am (v. impf.) »cmokati, čofotati (npr. o vodi v čevljih)« (SSKJ V, 1018, navaja kot vzh.), *požōrgati se* (pf.) »polulati se«; v 18. st. *shōrgam*, *shorglām* »rieseln wie ein Bach; strepere, demurmurare« (Pohlin).

Prim. hrv. dial. *švōrgati* »scati« (Ozalj; Težak, HDZb V, 407). Nejasno, morda po metatezi iz **žōgrati* < **žolgrati*, kar utegne biti prevzeto iz star. n. *solgern* »droz-gati, brozgati, mazati z blatom« poleg *solgen* »mazati, valjati v blatu«, srvn. *soligen*, *solgen*, *solgen*, denom. iz stvn. *sol*, *sul*, nvn. *Sole* »slatina«, *Suhl* »blatna kotanja, v kateri se hladi divjad«, *Solge*, *Solke*, *Solche* »kotanja na travniku, v katero se nabira voda« (o tem Grimm, Wb X/1, 1450; Kluge²², 678). Lot. *žurga* »motna tekočina«, *žurgāt* »kaliti, mazati«, *žuřgāt* »popivati« je verjetno samo slučajno podobno. O drugi možnosti glej *šōra I*. Glej tudi *žōljati*. M. S.

*zbrāti, -ām (v. impf.) »jadikovati«, samo v 16. st. pri Juričiču *sharbraiozh le rekai knym; Sharbraiozh, plazheiozh inu iokaiiozh; kzhemu Sharbrate inu plazhete* (Pstilla 1578).

Štrekelj, Lwk., 75, izvaja iz bav. n. *surbeln*, *sürbeln*, *sirbēln*, *sirwēln* »brneti, brenčati«, *surren* »brneti, šumeti«, kar fonetično ne ustreza. Bolje že Pleteršnik II, 954, ki zapiše *zarbrati* in primerja *zebrāti*, Ramovš, Hgr. II, 79, pa domneva anticipirani *r* kot v primerih **p̄p̄r̄z* >

*pepr > pkm. **p(e)rper*, disimilirano v *prpego*; v 17. st. *gartra* »ferrata di finetra« (Alasia), v 18. st. *gartri* »cancelli, cataracta, clathrum« (Kastelec-Vorenc), danes večinoma disimilirano *gávtre* < srvn. *gater*. Dalje glej *žeb-raiti*. M. S.

žfd (f.), g. *žrdi* »drog za povezovanje sena«; v 18. st. *fhert* (m.) »Wiesbaum, Hebbbaum«, *fherv* (f.) »Bindebaum am Heuwagen« (Gutsmann); k temu *žrdica* »Leimstange«, *žrdka* »Vogelstange«, *žrdnica* »glisti pri peči«, v. *žrdati*, *žrditi* »pritriliti z žrdom«.

Prim. csl. *žrdь* »lancea scala«, hrv. *žrd* (f.), g. *žrdi* (Žumberak), *žrt* (m.), -a (Istra), blg. *žrd*, *žrdь*, tudi *žertь* »letva«, r. *žerds*, dial. *žerds*, *žerzds*, ukr. *žerdyna*, *žerdka* (kot sln. tudi »Seitentram in der Sägemühle«), br. *žerdka*, *žerdzь* »Wiesbaum«, p. *žerdz*, -i, č. *žerd*, slš. *žrd*, gl. *žerdz*, dl. *žerz*, -i. Miklošič, Lex. pal., 200, navaja tudi strum. *žoards* »virga«, *žirèds* »meta oblonga«. Iz slov. jezikov je fin. *hirsi* »tram«, est. *hirs* »kol v plotu«. Prevojna *e-stopnja* **gherdh-* poleg **ghordh-* »grad« (Vasmer I, 419; Mikkola, Berühr., 114; še dokaj nejasno Miklošič, 410). Glej tudi *grād I* in *graditi*.

[Sem z dial. prehodom izglasnega -t v -k primor. *žrk* »žrd« (Kocjančiči pri Sv. Antonu; Jakomin, NS, 156). – M. F.]

žrdána (f.) »karželj, Amanita caesarea« (Cigale po Vodniku).

Prevzeto iz furl. *saratàn*, *ciaratàn*, *ciartatàn* »Amanita caesarea«, *ceredàn*, *zaradàn* »Agaricus caesareus Schaeff.«, kar Pellegrini v Pellegrini-Zamboni, FPF, 632, 629, sicer izvaja iz *cerratanus »prebivalec srednj-eit. mesta Cerreto«, pri čemer pripominja, da semantična motivacija ni jasna. Zato bolje Bezljaj, Eseji, 95, Linguistica VIII, 216, JIS VI, 106, ki rom. oblike izvaja iz *caesareatanus k *caesar* »cesar«, prim. n. *Kaiserling* > sln. *kajžerl* > *kárželj* in taksonomsko lat. *Amanita caesarea*, poimenovano po cesarju Klavdiju, ki je leta 54 umrl zaradi zastrupitve z gobami. Glej tudi *jordána*. M. S.

žrdovinski trn (m.) »Paliurus spina-Christi«, tudi *žrdèni trn* »isto« (Mavhinje; Erjavc, LMS 1882–83, 306).

Prvotno *žudovinski je po moderni vokalni redukciji prek *žgdovinski dalo *žrdovinski*, prim. tako bohinj. *drklè* < *dotlè* »doslej« in štaj, pkm. *kràèt* < *kadèt* (o pojavu Ramovš, Hgr. II, 83), pa tudi *frmamènt* v frazi *do frmamènta* »vse do kraja« < *frmmamènt < lat. *fundamentum*, sln. dial. *fržòl* < *fžžòl < *jžžòl*. Izhajati je treba iz *žudovina ali *žudeja »Judeja«, prim. star. sbh. *žudeja* »Judeja«, *žudij* »Žid« < stit. *giudio*. Enaka semantična motivacija je v it. *giudàica* »Paliurus spina-Christi« (navaja Battisti-Alessio, 1818) in n. dial. *Judendorn*, *Judenbaum* »isto« (navaja Marzell, Wb. Pfln. III, 524 s.). Rastlina ima namreč trne, ki spominjajo na Kristusovo trnovo krono, na kar aludira tudi sodobno taksonomsko ime. V furl. take semantične motivacije ni zaslediti, le *spin chapelùd*, *spin redròs* in *spin di Migèe*, namreč *di mont di Migèe* po tpn. *Medeja* (Pellegrini-Zamboni, FPF, 658 s.). Dalje glej *žid*. M. S.

žrèb (m.), g. -a »sors«, *žrèbati*, *žrèbati*, -am (impf.) »sortirati«, pf. *iz-ž*.

Prevzeto iz drugih slov. jezikov. Tudi v 16. st. *sdrìb* »sors« (Megiser), kar povzame Pohlin kot *šdrìb* »sors«, Gutsmann kot *sdrìb* »Schicksal«, je izposojeno iz hrv. čak., prim. pri Dalmatinu v Registru v četrti koloni

(hrvaško, dalmatinsko, istrijsko, kraško) *sdrìb* za kroško *frezha* in kranjsko *loß*. Prim. stcsl. *žrèbii*, csl. *žrèbь* »sors«, sbh. *ždrìjeb* »žreb«, mak. *ždreb*, blg. *žrèbij*, r. *žerebej*, -*bja* »žreb« in »okrušek, odrezek, drobtina«, ukr. *žereb* »žreb, usoda«, br. *žerabja* (n.) »dogovorjeno znamenje, s katerim se izkazuje istovetnost ali pravica do česa«, p. *žrzeb* »posestvo, huba«, stč. *hřebí* »žreb«, slš. *žreb* »žreb, srečka«. Psl. *žerbs (*žerbjs) < ide. **gərbho-* »zarez, zarezovanje«, tvorba iz baze **gərbh-* »vrezovati, praskati«, je dalje sorodno z gr. γράφω »vrezovati, pisati«, γράμμα »črka, vrezano znamenje«, γραμμή »črta«, ags. *ceorfan* »rezati, vrezovati«, stvn. *kerban*, n. *kerben* »vrezovati« in morda s stpr. *grbin* (akz.) »stevilo« (Miklošič, 410; Trautmann, BSW, 87; Vasmer I, 419; Pokorny, 392). Izhodišni pomen psl. *žerbs je verjetno *čvek, trska, odrezan kos lesa, ki je služil kot pripomoček pri žrebanju« (Machek², 187). Glej tudi *žebelj*, *grèbsti*. M. S.

žrebè (n.), g. -*éta* »equuleus«, dial. gor. *žbè*, g. *žbèta* (Repnje), kor. *žraba* (Djekše; Logar, DJR, 174, 121), dol. *žbè* (Ribnica; Ramovš, Hgr. II, 74); tudi *žrebè*, -*éta*, prim. dial. rovt. *žibè*: (Horjul; Logar, DJR, 166), pkm. *žerbé*, pl. *žreibeta* (Novak, Slovar², 183), dol. *žrbíè* (severna ribniška dolina; Ramovš, Hgr. II, 74); z drugim sufiksom *žrebčèk*, -*čka*, *žrebčec*, -*č(e)ca*, *žrebčèk*, -*čka* »equuleus masculinus«, *žrebčica*, *žrebčička*, *žrebčičica* »equulea«, *žrebèc*, -*bca* »equus admistrarius«, dem. *žrebčè* »žrebe«, v. *žrebetèti*, -*ím* (impf.), *žrebiti* (se), -*ím* (se) (impf., pf.), *ožrebiti se*, -*ím se* (pf.) »povreči žrebe«, adj. *žrèben* > *žrèben*, samo f. -*bna* »breja (o kobili)«, *žrebèten*, -*tna* »ki ima žrebe«, *žrebčar*, *žèbčar*, -*ja* »hlapec v žrebčarni«, *žrebčarija*, *žrebčárna*, *žrebčárnica* »ustanova za vzrejo žrebcev«, *žrebetnják* »hlev za žrebeta«, *žrebečnják* »kobilja maternica« (Haloze); v 16. st. *sherbe* (Trubar), *shribe* (Krelj), *Shërbe* (Dalmatin; Ramovš, I. c.), *shrebè* »equuleus« (Megiser), v 17. st. *frebez* »polledro« (Alasia), *sherbe*; na enim *sherbeti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shribè* »equulus, manulus«, *shribzhizh* »equulus«, *shrebez* »equus«, *shribzhiza* »equula« (Kastelec-Vorenc), *shrebè*, -*bèta*, *shèbè*, -*bèta* »pallus equi«, *shèbz* »equus admistrarius« (Pohlin), *shrebe*, -*eta* »Füllen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *žrèbь*, *žrèbьcь* »pullus«, sbh. *ždrìjebe*, -*ta* »žrebe«, tudi *ždrìjebe*, g. *ždrèbeta* »isto« (Iveković-Broz), *ždrìjebac*, -*pca* »isto« in »neskopljen konj«, hrv. čak. *ždrìbe*, g. *ždrìbeta* (Vrgada, Novi), mak. *ždrebe*, *ždrebec*, blg. *žrebé*, *žrebèc*, r. *žerebènok*, *žerebèc*, ukr. *žereb'já*, -*játy*, *žerebèc*, br. *žarabjá*, -*áci*, dial. *žerebja* (Karskij, Belorusy – Jazyk belorusskogo plemeni I, 398), p. *žrebie*, -*ècia*, slovin. *žrèbjá*, č. *hřibè*, stč. *hřiebè*, -*ète*, slš. *žriebä*, -*t'a*, gl. *žrèbjo*, -*èca*, dl. *žrèbje*, -*èsa*. Psl. *žerbe, g. *žerbète poleg *žerbьcь kaže na *žerbs < ide. **gərbho-* poleg **gərbh-* > gr. βρέφος »nerojeno dete, zarodek, otrok, mladič, žrebe« (Zupitza, GG, 77; Trautmann, BSW, 87; Pokorny, 485; Vasmer I, 420; Frisk I, 266). Miklošič, Lex. pal., 201, za njim z rezervno Vasmer, I. c., primerja še sti. *gárbha-* »maternica, zarodek, novorojenec«, av. *garəša-*, partsko *gr'b* »isto«, kar pa je bolj verjetno iz ide. **gərbho-*, prim. gr. δελφός »maternica« (Pokorny, 473; Frisk I, 363; Mayrhofer, EWA I, 474). M. S.

žrebičnica (f.) »nagelj, Dianthus« (Pleteršnik po Janežiču, ki navaja *žebičnica*).

Izpeljano iz *žrebica* > *žebica* »majhen žebelj«. To je nedvomno kalk po n. *Nägelein* »nagelj, Dianthus«, ki je

zaradi podobnega vonja poimenovan po klinčkih, tj. posušenih popkih jugovzhodnoazijske rastline *Syzygium aromaticum*, ki se n. dial. imenujejo *Nägelein*, srvn. *nagelin*, *negelin*, dem. od *nagel* »žebelj« (< »noht«) in »nageljnova žbica«, katerih oblika spominja na obliko majhnih ročno kovanih žebeljev. Ta začimba se v notr. imenuje *žrebinec*, v Laščah *žebice*, širše pa (*nageljnova*) *žbica*. Zaradi rez. *žbice*, akz. pl. *žribíce* »nageljnova žbica« (navaja Steenwijk, SDR, 336) je torej tudi v primeru *žbica* »nageljnova žbica« verjetneje izhajati iz *žrebica* »majhen žebelj« (Snoj, SES², 865) in domnevati kalk po n. *Nägelein* v pomenu »nageljnova žbica« kot izhajati iz **stbica*, o čemer glej *žbica*. Dalje glej *žebelj*, pa tudi *nagelj*. M. S.

-žrēkniti, *-žrēknem* (v. pf.) samo v *požrēkniti*, *požrēknem* »požreti« (Štavnica; Mursko polje), ničtostenjsko *požrkniti*, *požrknem* »isto« (pkm.).

Slednjemu je v prevojni stopnji enako hrv., sb. *ždrknuti*, *-nēm* »požreti, pogoltniti« (Vuk, Lika; ARJ XXIII, 268), hrv. čak. *po-žerknūt* »isto«, z izpadom *r* *po-žeknūt*, prez. *požeknete* (Houtzagers, ČD, 403), hrv., sb. tudi *ždrkljaj* (m.) »požirek« (Vuk; ARJ, l. c.). Ni verjetno, da bi bil *k* tu sekundarno vnesen pod vplivom *grkljaj* (tako Skok III, 673, za hrv. oz. sb. oblike), ampak je to z ekspresivnim deverbalskim suf. **-ka-* tvorjeno iz prez. osnov **žerēšb* oz. *žbrēšb*, inf. **žerti* »goltati, požirati«. Izhajati je namreč mogoče iz **žer-ka-ti* oz. **žbr-ka-ti* in *k* temu pf. **žer-k-nq-ti* oz. **žbr-k-nq-ti*. Hrv. oblika *ždrkljaj* nadalje še kaže na v. **žbr-k-l'āti* iz **žbr-ka-ti*. Dalje glej *žreti*. M. F.

žrélo (n.), g. *-a* »fauces« (Pleteršnik II, 973), knjž. *žrélo* »isto« (SSKJ V, 1019), z enako vokalno kvaliteto (o tem Ramovš, Kr. zg., 191) tudi obir. *žrēw* (m.), g. *žrē:wa* tudi »odprtina pri mlinskem kamnu« (Karničar, Obir, 272), črnovr. *žrēt* »udor na njivi« (Tominec, 253), notr. *žrjētū* »fauces« (Dolnje Vreme; Rigler, Jnotr. gov., 86). Oblika *žerelo* (n.) »odprtina v peči« (navaja Miklošič, 63) [žerelo], ki je izpričana tudi v 18. st., prim. *fhēreū* »Flugloch, os alvearis« (Pohlin), *sherelu* »Flugloch beim Bienenstocke« (Gutsmann), je sekundarno nastala zaradi težko izgovorljive sekundarne konzonantne skupine *žr-* iz prvotne sln. **žrēlō* (Ramovš, Hgr. II, 72), prim. v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 118: *shrélo* »Bienenflugloch«. Sem *ožrélo* (n.) »rob pri vratni odprtini obleke; odprtina pri mlinskem kamnu; ovratnik«, kol. *ožrēlje* (n.) »koža, ki visi živini izpod vratu« (dol.), »ovratnik« (Dalmatin) in *k* temu s premetom tipa *lōr* ← *rōl* (< *rōr*; glej *rōr*) *ožlērje* »odprtina pri peči« (Slovenske gorice), prim. hrv. *oždril* »prekoramica« (Lumbarda), *oždrijelje* »odprtina okoli vratu pri oblačilih« (Lika; ARJ IX, 529), r. *ožerēlje* »ogrlica«. Apelativ *žrélo/žrēlo* je z derivacijami pogost v imenih, npr. mtpn. *Žrēy*, *Žriy*, *Žrāilu* (Badjura, Ljud. geogr., 94), z interkaliranim *-d-* *Ždrelo* (Bezljaj, SVI II, 353), tpn. *Žrēlec*, *Žrēlec* na Koroškem z n. imenom *Ebenthal* (Zdovc, SKIAK, 120), hdrn. *Žrela* »pritok Drete«, *Žrelnik* »pritok Bačex», *Žrelec* »pritok Jezernice na Koroškem«, l. 1645 *das Größstlinpächl genannt der Schrietz* (Bezljaj, l. c.).

Prim. csl. *žrēlo* »vox«, hrv. *ždrijelo* »abyssus« (Vuk), hrv. čak. *ždrilō* »žrelo«, *ždrilāc*, g. *ždrilca* »morska tesen« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 744), tpn. *Ždrēlac*, g. *Ždrēca* (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 246), blg. *žrelō*, *žredlō* »izvir«, r. *žerelō* »odprtina, žrelo, pre-

pad«, pskov. *žereglō* »rečno ustje«, ukr. *žerelō*, *džerelō* »izvir«, br. *žaralō* »odprtina, žrelo«, p. *žrōdlo* »izvir«, č. *žrídlo*, slš. *žrielo*, dl. *žrēdlo*, dial. *žrēto* »izvir, izvor«.

Psl. **žer-dlō* (n.) »fauces« je tako kot lit. *gerklē* »golt, grlo, brezno, prepad, vrat« ← lit. **gérklas* in gr. arkad. φέρεδρον »brezno« ide. nomen instrumenti/loci **g^herH₃-tlo-m* oz. **g^herH₃-dhro-m* prez. **g^herH₃-ti* »žreti, požirati«, ki se ohranja v psl. **žerēšb*, lot. *džēru* »piti«, av. *žarā'ti* »isto«. V slov. je sekundarno pod vplivom v. **žbrēšb* »žreti, požirati« nastal ničtostenjski nomen **žbr-dlō* (n.). Obe slov. tvorbi v nasprotju z lit. in gr. ne potrujeta izpeljave iz težke baze **g^herH₃-* »žreti, požirati« in kažeta, da se je pričakovana tvorba **žerdlo* v **žerdlō* preoblikovala na podlagi slov. prez. **žerēšb*, kjer se formalni znak o set bazi regularno izgubi. S tem sorodno je psl. **gérđto* (n.) »guttur«, prim. sln. *grlo* (n.), stsl. *grēlo*, hrv., sb. *grlo*, hrv. čak. *gārlo*, mak. *grlo*, blg. *gērlo*, r., ukr. *górlo*, br. *górta*, p. *gardto*, č., slš. *hrđto*, gl. *hordto*, dl. *gjarđto*, ki je tako kot lit. *gurklē* »golt« in strpus. *gurcle* »grlo«, morda tudi gr. βόραδρον »brezno, prepad« (zaradi *-αρα-* dvomi Beekes, Development, 234), v nasprotju z ide. nomenom instrumenti/loci **g^herH₃-dl/dhr-o-m* tvorjen iz ničte stopnje **g^herH₃-tlo-m* verbalne baze **g^herH₃-*. Glej tudi *žrlo* in dalje *žreti*. M. F.

žrėti, *žrēm* (v. impf.) »vorare«, pf. *nažrėti se*, *nažrēm se*, *požrėti*, *požrēm*, iter. *nažirati se*, *-am se*, *požirati*, *-am* in *požirati*, *-am*, pkm. *požirati*, *-an* (Novak, Slovar, 79). Sem nomen agentis *požrēh* (m.), *-a* »jedec«, izpričano že v 16. st. kot *poshrih*, *poshvih* »lurco, heluo« (Megiser), od tod adj. *požrēšen*, f. *-šna* »ki veliko poje, lakomen«, sem po zaporu disimilirano istrsko *požrēšna* (Furlan, JZ 9/2, 2003, 55), v 16. st. *poshreshin*, *poshreshen* »lurco« (Megiser), v 18. st. *poshreshen* »fräfflig, sherten, osherten« (Gutsmann), *poshreshnost* »Fraß, Füllerey« (Pohlin). Cgn. *Požrlj*, *Požrl*, *Požru* < **po-žbr-l'ō* so substantivizirana iz ptc. **po-žbrlō*. Adj. *požrti*, f. *-a* »požrešen«, od tod *požrtien*, f. *-tna* »isto«; iz iter. osnov je tvorjeno *žirālnik*, *požirālnik* (m.) »goltanec; kraj, kjer zemlja vodo požira«, tudi *žirāk* »isto«, *požirek* (m.), *-rka* »Schluck«; iz slov. prez. osnove **žerēšb* je *žérec*, *-rca* »jedec« < **žerēšb* = lit. *gerikas* »pivec« s sln. feminativom *žērka* tipa *pévka* k *pévec* z leksikalizacijo v »črv«; *žerúh* »kdor veliko jé«, *požerúh* »isto«, *žeráč*. Polnostopenjski prez. je znan v bovškem *puždriēte*, *puždēre* »pogoltniti, požreti« (Ivančič, DSBG, 53) z interkaliranim dentalom. V 16. st. *shreti* »devorare«, *poshirati*, *poshjrati* »deglutire« (Megiser), v 18. st. *shrėti* »vorare« (Kastelec-Vorenc), *shrėti*, *shrēm*, *shèrl* »vorare« (Pohlin), *shreti*, *shrem* »freflen« (Gutsmann).

Prim. stsl. *požrėti*, *požbrō* »vorare« (Supr.), hrv. *ždrijėti*, *ždrēm* (Vuk), *ždrerati*, *ždrēm*, čak. *požrit*, *požeren*, *poždrīt*, *poždēren*, r. *žrāt*, *žrū*, *žrēs*, ukr. *žerty*, *žerú*, *žerēs*, br. *žercy*, *žrū*, str. *žbrati*, *žbru*, p. *žrec*, *žre*, *žyrac*, *žerac*, č. *žrát*, *žeru*, slš. *žrat'*, *žerem*, *prežret'* »požreti«, stč. *žřieti*, *žru*, gl. *žrac*, *žeru*, črjec »piti«, dl. *žras*, *žeru* »žreti, goltati«, *žrēs*, *žrēju*, zastar. *žru* »piti«.

Psl. **žerti* s prez. **žerēšb* »vorare« (= lot. *džēru*, av. *žarā'ti*) in *k* pf. tipa *po-žerēšb* tvorjeni iter. **po-žarāti*, o katerem priča sln. dial. *pōzar* »vrtinec v vodi, ki požira razne predmete« (Podzemelj v Beli krajini; Barle, LMS 1893, 27), pa cgn. *Požar* z verjetno pomensko podstavo nomena agentis **požeruh*, prim. kašub. *požara*, *-ē* »požeruh« (Sycta, SGK, 157). Psl. tudi prez. **žbrēšb* =

sti. *girāti* < *g^hrH^éti (Stang, Verbum, 31) z inf. *žbrāti in iter. *žirāti; sorodno je lit. *gérti*, *geriū*, *gériaus* »piti«, lot. *dzeít*, *dzeru*, *dzēru* »isto«, sti. *girāti* »požreti«, *grnāti*, av. *jarāti* »piti«, lat. *vorō*, *-āre* »žreti«, gr. βιβρώσκω »jesti, požirati«, arm. *eker* »jedel je« < *é-g^her(H)e-t, vse k ide. *g^herH₃- »žreti, požreti« (Miklošič, 63; Vasmer I, 430; 421; Fraenkel, 148; Frisk I, 235; Pokorny, 474; LIV, 189). Glej tudi *žrēkniti*, *póžar*, *žrēlo*, *žrlo*. M. F.

žrlin (m.), g. -a »nahrbtni koš«.

Prevzeto iz ben. it. *gerlino* »košek«, kar je dem. od *zerlo*, *zerla* »nahrbtni koš« (navaja Boerio, DV, 811), prim. it. *gerla* »oprtni koš« < lat. *gerulus* »nosilec, nosač«, f. *gerula*, iz *gerere* »nositi« (Meyer-Lübke, 3747). M. S.

žrlo (n.), g. -a »žrelo« (Pleteršnik II, 973, po Cafu), tudi »odprtina pri panju« (goriš.; Erjavec, LMS 1880, 216).

Prim. hrv. *žrdlo* »žrelo« (Dalmacija; Vuk), r. *žerló*, pl. *žerlá* »prepad«, br. *žarłó*, ukr. *žorló*, gl. *žórto* »izvir«. Psl. dial. *žbrdló (n.) »fauces« (Schuster-Sewc, HEWb., 1806, brez sln. gradiva) je sekundarno nastalo iz prvotnega pododovanega nomena instrumenti/loci *žerdló (n.) »isto«, ko se je izhodiščni prez. *žerēšb (→ *žer-dlō) z inf. *žer-ti substituiral z *žbrēšb (→ *žbr-dlō). Dalje glej *žrēlo* in *žrēti*. M. F.

žrnáda (f.) »dnina« (goriš.; Štrekelj, Görz., 438), notr. *na žrnádo* »na dnino«, *žrnádanjki* »dninarji«, *žrnádanca* »dninarke« (Rigler, Jnotr. gov., 70, 151). Pri Pleteršniku II, 959, neustrezno poknjženo *žrnáda* »dnina«, denom. v. *žrnáditi*, *-ádim* (impf.) »dnino opravljati«, *žrnádnik* »dninar«, *žrnádnica* »dninarke« za dial. reducirano [žrnáda].

Tako kot hrv. *žornáda* »dnina« (Perast), *žurnáda* »isto« (Rab) pred sln. redukcijo *a* < -u- < -o- kot *žornáda »dnina« izposojeno iz rom., prim. furl. *zornáde* »dnina«, ben. it. *zornáda* »isto«, trž. it. *giornáda*, it. knjiž. *giornata* »dan« (Štrekelj, ČJKZ VI, 1927, 69; Mendel, RLS, 121; Skok III, 685). Izhodišče rom. leksema je tvorjenka *giornata »čas enega dneva« iz lat. adj. (*tempus*) *diurnum* »čas dneva« (> it. knjiž. *giorno* »dan«) k lat. *diēs* »dan« (Battisti-Alessio, 1813). Mlajše, iz furl. je izposojeno sln. rez. *zornáda* »dan« (Steenwijk, SDR, 337). M. F.

žrnēv (f.), g. -nve »ročni mlin«, tudi *žrnvi* (m. pl.), po metatezi *žrnēv* (m.), g. *žrnva*, po asimilaciji -vn- > -n-žrne (f. pl.), *žrn* (m.), *žrnek* (m.), *žrník* (m.), po prehodu v a-deklinacijo *žrnva*; po asimilaciji -vn- ali -vn'- > -mn'- in diferenciaciji -mn'- > -ml'- *žrnjlja*; po asimilaciji -nv- > -un- > -m- *žrmi* (m. pl.); prvič izpričano pri Hipolitu v 18. st. *shérmla* (Ramovš, Hgr. II, 98). Dalje izvedeno *žrnjljác* (f. pl.), *žrnovščak*, *žrnovina*, v. *žrnáti*, *-ám*, *žrniti*, *-im*, *žrnjljati*, *-ám* »mleti na ročnem mlinu«; verjetno spada sem tudi *žrne*, *žrnovec* »Columna vulgaris«. V tpn. *Žrnovec*, *Žrnova*, *Žrnovišče* in *Žirovnik*, *Žirovnica* (Bezljaj, SVI II, 351, 353).

Prim. csl. *žrbny*, *žrbnyve* in *žrbnovъ*, hrv., sb. *žrvanj* (m.), pl. *žrvnji* »ročni mlin«, blg. *žerka* »vodni mlin«, r. *žernov* (m.) »mlinski kamen«, *žerna* (f.) »ročni mlin«, ukr. *žorna*, br. *žorny* »ročni mlin«, č. *žernov* »mlinski kamen« in *žerna* »ročni mlin«, p. *žarnów* »mlinski kamen«. Sem spada tudi sln. dial. *žrnjljica* »račje oko«, r. *žarnóvki* »račji kamni«, ukr. *žarnóvky*, p. *žarna* »račje klešče«, č. *žernovek* »isto«, Madž. *rezsnyice* »ročni mlin« ni iz slov. (Kniezsa II, 932). Psl. *žrbnovъ poleg *žrbny;

prim. lit. *girma* »mlinski kamen«, *girnós* (f. pl.) »ročni mlin«, lot. *dziřnus* »mlin«, stprus. *girnoywis*, stvn. *kuer-na* »Quirn«, sti. *grāvan-* »kamen za stiskanje some«, kimr. *breuan* »ročni mlin«, arm. *erkan* »mlin« iz osnove *g^hr-nu- (Pokorny, 476). Glej Miklošič, 410; Trautmann, BSW, 89; Vasmer I, 421; Fraenkel, 153, s podrobno literaturo.

žrtati, -am (v. impf.) »goljufati«, pf. *ožrtati*, -am »ogoljufati, opehariti«, v 16. st. *fhertati* »fallo, fruifro, fruifror, seduco«, s pripisom, da je beseda kor. (Megiser), v 18. st. *preskertati*, *oshertati* »übertortheilen« (Gutsmann), v 19. st. *preskertati* »isto«, s pripisom, da je beseda kor. (Murko II, 691); tudi *žrtovati*, *-ūjem* (impf.) »goljufati« (Lessiak pri Strieder-Temps, 251, ki navaja *žertovati*).

Prevzeto iz srvn. *sěrtěn* »zvbabiti, zapeljati, prevarati« (Štrekelj, LMS 1896, 167; Strieder-Temps, DLS, 251) in »onečastiti; stuprari, futire« < stvn. *sertan* »spolno občevati«, prim. stnord. *serða* »nečistovati«, dalje kimr. *serth* »obscen«, ir. *serc* »ljubezen« (Pokorny, 911). M. S.

žrtēv (f.), g. -tve »sacrificium, victima«, tudi *žrtva* »isto«, adj. *žrtven*, -a »Opfer-«, iz tega *žrtvenik*, -a, samo pri Jurčiču tudi *žrtvenišče* »ara«; *žrtvina* »stvar, ki se žrtvuje«, *žrtvišče* »prostor, kjer se žrtvuje«, v. *žrtvovati*, *-ūjem* (impf.) »sacrificare, immolare, devovere«, pf. *požrtvovati*, od tod adj. *požrtvovalec*, -lna »opferwillig«, abstr. *požrtvoválnost*, -i. V Dalmatinovem Registru *shartva* poleg *jaldo* v četrti koloni (Harvazhki, Dalmatinfki, Ifirianski, Crafhki) verjetno ni sln. V tej vrsti je v prvi koloni (Crajinfki) *offer* in v tretji (Slovenfki) oli Besjzhki) *prinoš*, *posvetilščice*, medtem ko je druga (Corofhki) prazna. Besedna družina je v sln. izpričana šele v drugi polovici 19. st., slovasko šele pri Cigaletu, Term., 83, z oznako, da je to izraz iz zgodovine. Do tedaj se je v pomenu »Opfer« uporabljalo predvsem *ofer* (< srvn. *opfer*), *áldov* (< madž. *áldó*) in *dár*.

Prevzeto iz stcsl. *žrtva* »sacrificium« < psl. *žrtva, kar je nomen actionis > acti glagola stcsl. *žrēti*, *žreši* (aor. *po-žrěchě*) < psl. *žerti, *žbrēšb. Akcent je rekonstruiran iz izposojenk iz stcsl. in iz eksterne evidence. Iz stcsl. je prevzeto tudi sbh. *žrtva* (kar ni potrjeno v dial.; Skok III, 685) in r. *žértva* (pristno r. bi pričakovali *ē*; Vasmer I, 421). Prek r. *žértva* je prevzeto č., slš. *žertva* »žrtev«, prek r. *žréc* »svečenik« je v 20. st. prevzeto sln. *žréc* »poganski svečenik, vrač« (navaja SSKJ V, 1018). Psl. *žbrěcb se ohranja v stcsl. *ž(b)rběcb* »sacerdos« in v stp. v 15. st. *žyrzec*, kar v prevodu evangelija pomeni »starešina na svatbi v Kani Galilejski« (Brückner, 669 s.). Psl. *žerti, *žbrēšb »žrtvovati« < *shvaliti, slaviti«, prim. dalje lit. *girti*, *giriū* »slaviti, hvaliti«, lot. *dziřt* »hvaliti, slaviti«, *dziřtiēs* »hvaliti se, bahati se«, stprus. *girtwei* »hvaliti, poveličevati«, *pogirren* (akz.) »hvala, slava«, sti. *grnāti* »pozdravljati, slaviti, klicati«, *járate* »peti, pozdravljati«, *gūrti-* »hvala, slava«, av. *aibi-gərənte* »slaviti«, lat. *grates* (f. pl.) »hvala«, *gratus* »drag, mil, hvaležen«, osk. *brateis* »gratiae«, galolat. *bardus* »pevec«, alb. *gērshás*, *grish* »vabiti (na svatbo, obisk)« iz ide. baze *g^herH- »pozdraviti, slaviti, častiti« (Miklošič, 410; Meillet, MSL XIV, 379 ss., Ét., 305, 345, RÉS VI, 169 ss.; Trautmann, BSW, 88 s.; Vasmer, I. c.; Fraenkel, 154 Pokorny, 478; LIV, 188). M. S.

žubōr (m.), g. -ōra »šumljanje, šelestenje«, v. *žuboriti*, -im (impf.) »šumeti, šumljati, mrmrljati, žlabudrati, šeles-

teti« (pri Štrekluju ževoriti), danes navadno žuborėti, -i »šumljati (o tekoči vodi)«, subst. žuboriž »žlabudranje, čebljanje«; z drugim korenskim vokalom, nastalim verjetno po vokalni harmoniji ob podpori vokalne redukcije, semkaj žborati, -ām (impf.) »pogovarjati se, žlabudrati, čvekati«, subst. žóber, -bra »pogovarjanje« (Kranjska Gora).

Prim. sbh. žūbor, -a »šumljanje vode, hrup, vpitje, čebljanje, zvenket« in »gost grm«, žūber, -a »šepet, čebljanje«, v. žūboriti (mlajše žubōriti) »žuboreti, pogovarjati se«, žūberiti »isto«, star. hrv. džuber, džuberiti (Mikajla, Stulli), džumboriti (Belosteneč), dial. žumboriti (Istria), mak. žubori, žuborka »žuboreti«, žuberka »isto« in »prežvekovati, počasi delati«, blg. žuborjā »žuboreti«, r. dial. žuborits, žubrits, žubrets »počasi zvečiti«, slš. dial. žūbor »žuborenje (gorskega potoka)«, žuborit' »žuboreti«. Psl. *z'ūborz, *z'ūberz; prim. dalje lit. žiaūberoti »zvečiti, žuliti kos kruha«, žiaubrē »kos kruha«, vzhlit. žiaūbiti »jesti s polnimi usti« in »izmakniti, pograbit, ukrasti« (Būga, RFV LXXV, 156; Vasmer I, 430; Fraenkel, 1302, vsi brez jsl. v. in slš. gradiva). Dalje nejasno, morda iz ide. *g'jeu-b(h)- »zvečiti«, iz česar je brez determinativa psl. *z'bvāti, ali iz ide. *g'heuH-b(h)- iz baze *g'heuH- »zevati, režati, zijati«, prim. stnord. geyja »lajati, zmerjati, zasramovati«, ags. giegan »vpiti« (Snoj. SES², 875). K tvorbi psl. *z'ūborz, *z'ūberz prim. *stōborz, *stōbōrs. Glej tudi žebraiti. M. S.

žučati, -im (v. impf.) »brenčati« (Caf).

Prim. hrv. žūknuti »črhniti, pisniti, muksniti« (Baranja; Rečnik SANU V, 452), star. č. žukati »brenčati« (Jungmann, Sl. V, 868) in od tod izpeljano r. žúk, g. žuká »hrošč«, ukr. žúk, džúk »isto«, p. žuk »govnač«, plb. zeuk »isto«. Izhodišče je verjetno onomatopeja žu, iz katere je z drugimi sufiksi izvedljivo tudi r. žūžžāt »brenčati s sln. žūžek, žūžel, žūžēlka »insekt«, žūgati »pretiti, prositi« in sorodno ter č. žuchati »topotati«, žuchlati »blebetati, čenčati« (Miklošič, 412; Berneker, IF X, 156; Vasmer I, 431). Iz podobne onomatopeje je tudi n. summen »brenčati« (Kluge²³, 808). M. S.

žudlati, -am (v. impf.) »packati«, izpričano v 16. st. shudlati »sudeln, sordidare, vpipati, vmafati« (Megiser), toda v 18. st. shudlati »sudeln, nezhednu kuhati, ozhudlati«, shudlar »Sudler, nezhednik«, shudlarfki fant »Sudelbub, vmasounik, kuhta«, shudlaria »Sudeley« (Gutsmann). Gutsmannov zapis ozhudlati je verjetno napačen namesto *oshudlati.

Izposojeno iz srvn. sudelen »packati; slabo delati«, sudeler »kuhar packač«, sudel »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1286; Strieder-Temps, DLS, 255), prim. bav. n. sudeln »kuhati« v slabšalnem pomenu, toda tirol. n. sud'ln »packati; počasi delati« poleg »prekuhavati« (Schöpf, TI, 727 s.). V n. besedni družini sta se pomešali dve različni osnovi, kar potrjuje tudi sln. gradivo. Medtem ko je srvn. sudel »kuhar« s povsem nevtralnim pomenom v besedotvornem razmerju z nvn., srvn. sieden »vreti, kuhati«, stvn. siodan »isto«, je srvn. sudelen »packati; slabo delati« sorodno s srvn. sudel »luža, mlaka« (Kluge²², 713). M. F.

žūga (f.) »gos« (štaj.), dem. žūgica (štaj., bkr.). Sem tudi žōga »gos« (po Cafu Pleteršnik II, 971).

Pomensko enako je hrv. žūga »goska«, dem. žūgica »isto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 420; Skok III, 686), žugek »gosak«, žugica »goska« (oboje Trebarjevo pri Sis-

ku; ARj XXIII, 492), v Dugi Resi in Karlovcu interj. žūga-žūga za vabljenje gosi (Perušić, Čak. rič II, 1986, 69). Izhodno *žūga (f.) »gos« je lahko izglagolski nomen actionis > nomen agentis k v. *žūgati, prim. hrv. žugati, -am »čvekati«, žugnuti »spregovoriti, črhniti« (Skok I. c.), mak. dial. žugne »šepniti«, r. dial. žugákats, žugúkat »trkati, drdrati; suvati se; hrumeti, kričati« (Dal', Slovar² I, 546), tudi *žūg-ra-ti v slš. dial. žuhrač »vreščati« (Orlovský, Gemer., 423), žuhoric »zmerjati« (Buffa, Nár., 241), hrv., sb. žugor »hrup« (ARj XXIII, 492), hrv. čak. žūg »glas« (Kastav nad Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554). K pomenskem razvoju prim. sln. gāga »gos« h gāgati, gāgati »gogotati« (ESSJ I, 136) oz. sln. gūgavec (m.), g. -vca »pelikan« h *gugati, prim. blg. gūgam »gruliti«, č. huhat »kričati (o sovi)«. Razmerje med *žūgati in *gūgati (poleg *gu-ka-ti, prim. npr. mak. guka »gruliti (o golobu); ječati (o otroku)«) odraža kvalitativni prevoj v okviru ide. baze *geuH- »klicati«, ki se ohranja v slov. *govorz (m.) »govor(ica); hrup«, denom. v. *govoriti »govoriti; hrumeti«, lit. gauti, gauju »tuliti (o volkovih)«, sti. jōguve »neprestano klicati«, gr. γόαω »tožiti«, γόος (m.) »tarnanje, javkanje, tožba«, stvn. gi-kewen »klicati, imenovati« (Bezljaj, ESSJ I, 166; Frisk I, 317; LIV, 168; vsi brez korenske povezave s psl. *žug-). Glej tudi žōga II in dalje žugati I. M. F.

žūgati I, -am (v. impf.) »zamahovati z iztegnjenim kazalcem, navadno za svarilo, grožnjo; pretiti«, k temu žūgavec (m.), g. -vca »kdor žuga« in »kazalec (na roki)« (SSKJ V, 1021), črnopr. žūyat »pretiti« (Tominec, 253), goriš. žūyat »isto« (Štrekelj, Görz., 492), toda obir. kor. žū:hat, -am »prostiti« (Karničar, Obir, 272), rož. kor. žū:hata, -am »moledovati, vsiljivo zahtevati« (Šašel, RNB, 157), polj. žūgat »vprašati« (Škrlep, 71). V 18. st. shugati »intentare; priti, fe grošiti« (Kastelec-Vorenc), shugati »schmächen; necken, kujonieren« (Gutsmann).

Pomensko najbližje je sb. žūgat, žūgam »neprestano nagovarjati, da se kaj naredi (o ženi možu)« (Elezović I, 182), žūgnuti, -nēm »reči o kom kaj slabega« (Rečnik SANU V, 447), hrv. žūgav »zajedljiv«. Gotovo pomenska niansa k psl. *žūgati v hrv. žugati, -am »čvekati«, žugnuti »spregovoriti, črhniti« (Skok III, 686), mak. dial. žugne »šepniti«, r. dial. žugákats, žugúkat »trkati, drdrati; suvati se; hrumeti, kričati« (Dal', Slovar² I, 546), tudi *žūg-ra-ti v slš. dial. žuhrač »vreščati« (Orlovský, Gemer., 423), hrv., sb. žugor »hrup« (ARj XXIII, 492), hrv. čak. žūg »glas« (Kastav nad Reko; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554). Psl. *žūgati in sin. *gūgati, prim. blg. gūgam »gruliti«, č. huhat »kričati (o sovi)«, odsevata ide. bazo *geuH- »klicati«, ki se ohranja v slov. *govorz (m.) »govor(ica); hrup«, denom. *govoriti »govoriti; hrumeti«, lit. gauti, gauju »tuliti (o volkovih)«, sti. jōguve »neprestano klicati«, gr. γόαω »tožiti«, γόος (m.) »tarnanje, javkanje, tožba«, stvn. gi-kewen »klicati, imenovati« (Bezljaj, ESSJ I, 166; Frisk I, 317; LIV, 168; vsi brez korenske povezave s psl. *žūg-). Psl. osnovi *žug- in *gug- kažeta do ide. *geuH- enako besedotvorno razmerje kot psl. *dad- »dajati« do *deH3- »dati«, in sicer glagolsko osnovo s t. i. lomljeno reduplikacijo *geuH-g- > psl. *žūg- oz. *goūH-g- > psl. *gūg-.

Zaradi drugega slov. gradiva izvajanje sln. žūgati »pretiti« iz koč. n. žugn, kar je fonetično razvito iz n. sagan »reči« (tako Kelemina, ČZN XXXIII, 145), ni verjetno in ga je zavrnil že Skok, I. c., ki je imel jsl. verbum dicendi *žūgati za glagol onomatopejskega izvora.

Enako neprepričljivo izvaja iz n. *suchen* »iskati« Pintar, LMS 1895, 52. Glej tudi *žužnjati*, *žúžlja II*, *žávžar* in *žúga*. M. F.

žúgati II, -am (v. impf.) »žgati« v rez. *žúga* (3. os. sg. prez.; Steenwijk, SDR, 337).

V sln. je to pomensko osamljen glagol, ki kaže na izhodišče **žugāti*, **žúgāšb*. S tem sorodno je ukr. *žugálo* »železna palica za ožiganje drevesnih lukenj« (Grinčenko, Sl. I, 491), kar je nomen instrumenti **žugádlo* k **žugāti* »žgati«. Sorodno sls. *žuh* »ogljje« kaže, da pri v. **žugati* in sorodnem ne gre za prevojno iztirjenje v okviru **žeg-ti*, **žegq/*žbgq*, **žagāti/*žigāti* »urere« (prim. ukr. *žygálo* »železna palica za ožiganje drevesnih lukenj« < **žigádlo*), ampak se v tej slov. osnovi ohranja ide. **geŷ-* »goreti, tleti«, prim. ide. **gou-lo-/*gu-lo-* »ogljje« v stir. *gúal* »isto« in stvn. *kol* »premog«, nvn. *Kohl* »isto«. Zaradi sls. *žuh* »ogljje« je **žugāti* lahko denominativen s prvotnim pomenom »ogljje delati« > »žgati«. Glej tudi *žužol* in *žúžavka*. M. F.

žúh (m.), g. -a »oderušto, oderuške obresti«, *žúštvo* »oderušto«, v 18. st. *shuh* »Wucher« (Gutsmann), v. *žúhati*, -am (impf.) »posojati na oderuške obresti« Pleteršnik locira v Pkm., vendar prim. pri Trubarju: *Ne kradi shuhai ne norri* v Katekizmu iz l. 1550, kar so prireditelji Enih duhovnih peisni popravili v *Ne kradi vhrat ne norri* (Rigler, Začetki, 113); tudi *žoh* »obresti«, pkm. *žoj* (Novak, Slovar², 183).

Prevzeto iz srvn. *suoch*, *gesouch* »zaslužek, obresti« (Miklošič, 412; Striedter-Temps, DLS, 255) iz *suochen* »iskati«. K semantični motivaciji prim. sln. *obrěsti* (f. pl.) »Zinsen« iz *obrěsti* »najti« < psl. **ob-rěsti*, o čemer glej *srěsti*. M. S.

žúhelj (m.), g. -hlja »z žvečenjem narejen knedelj«, *žúhjáti*, -ám (v. impf.) »prežvekovati«.

Prim. č. mor. *žuchlat* »žvečiti« (Jungmann, Sl. V, 868) in p. dial. *žuchleč* »kruh počasi jesti (o starejših ljudeh)«, *žuchliwy* »ješč (o človeku, živali)« (Karłowicz, SGP VI, 449). Izhajati je potrebno iz v. **z'u-chá-ti*, kar je iter. k v. **z'bvá-ti*, **z'u-jě-šb* »žvečiti«. Sln. *žúhelj* je rezultativen nomen actionis **z'uch-l'b* (tip **kas-l'b* »kašelj«; o tem Sławski, SP I, 105) od **z'u-cha-ti* tako kot je sls. dial. *žvachel'* »gruča, kepa« (Káral, Sl. 907) < **z'bvach-l'b* od **z'vva-cha-ti*, prim. č. *žváchat* »žvečiti; blebetati«. Glej tudi *žúšelj* in dalje *žvčěti*. M. F.

žujáti, -am (v. impf.) »igrati« v rez. *žujét* »igrati« in *žújk* (m.), g. *žúga* »igra« (Steenwijk, SDR, 337). Glej s. v. *zugáti* in *žóga I*. M. F.

žúka (f.), navadno v zvezi *navadna žuka* »Spartium junceum, brnistra« (SSKJ V, 1021; Pleteršnik II, 974), *žukovina* (f.) »isto« (SSKJ V, 1021); tudi *žúkva* (Pleteršnik, l. c.), *žúkva* (f.) »Salix vitellina« (Zemon; Erjavec, LMS 1882-1883, 308).

Prim. csl. *žukъ* »juncus«, hrv. *žúka* »Spartium junceum«, *žúk* »isto« (Rab), *žúkva* (Budva, Dubrovnik, Istra, Cres), adj. *žúkov* »brnistri«, v Bosni *žúkva* »Spartium junceum«. Kot **žŷkъ* (m.) »Spartium junceum« in **žŷky* (f), g. **žŷkŷve* »isto« izposojeno iz rom. **gioncôm* oz. **gionco*, prim. it. *gionco*, *giunco*, ben. it. *gionco*, lat. *juncus* (m.) »loček, sit« (Miklošič, 413; Erjavec, l. c.; Skok III, 665). Ker zapisa notranjske oblike ni mogoče zanesljivo razložiti s transkripcijo *ŷ* za notr. *uŷ* < **q* (domneva pri Šturmu, ČJKZ VI, 1927, 69 z op. 3; sprejema Še-

ga, Mag., 181), je bolj verjetno, da so sln. primeri s stalnim ujevskim vokalom izposojeni iz hrvaščine (Šturmu, l. c.). Razlaga z neposredno izposojeno iz it. predloge (Mende, RLS, 121) fonetično ne prepričuje. Glej tudi sin. *brnistra*. M. F.

žulár (m.) »raca« (nadiško; Rigoni-Salvino, VIN, 21). Osamljeno. Zvezo s sls. dial. *šula* »vzklik za privabljanje gosi«, *šulka* (f.) »gos« v otroškem govoru (Orlovský, Gerner., 343) bi bilo mogoče utemeljiti z ekspresivno fonetiko tipa **žlopáti* ob **šlopáti* iz prvotnega glagola rekanja **šuliti*, po ekspresivizaciji **žuliti*. M. F.

žúlec (m.), g. -lca »grobar, pogrebec«; izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *shulz* »Todtengräber«. Verjetno je izvedeno iz iste osnove tudi *žúliiti*, *žúljati* »zaudern« poleg *žúlec* (m.) »skopuh, stiskač«, dial. *žúlj* (m.) »počasnež pri delu« (vzh. štaj.); v 18. st. *shulovec*, *shulej* »Zauderer« (Gutsmann), kasneje *žúljavec*, *žúlej*.

Izhajati je treba iz **žudlěcb*; pomensko najbližje je lit. *žúiti*, *žúnù*, *žuvù*, *žústu* »poginiti, pokvariti, pokončati, mučiti, moriti«, lot. *zusti*, *žudu*, *žústu* »izgubiti, pogubiti, izginiti« poleg lit. *žavėti* »pogubiti, umoriti«, lot. *zudėt* »izgubiti, pogubiti, poginiti, izginiti«. V slov. jezikih je iz te osnove izpričano mak. *žudliv* »trpek, oster«, *žulav* »slaboten«, blg. *žuljav*, *žuljava* (Mladenov, 568) in r. *žúdb* »groza, revščina«, *žudá* »groza, zona, revščina«, *žúdkij* »strah vzbujajoč«, *žúdko* »strašno«, vse iz ide. **gheud-*, prim. ags. *gietan* »pohabiti, ubiti«, srir. *gūass* »nevarnost« (Bezlaj, Ešej, 126; Vasmer I, 430; Fraenkel, 1293, 1323; Pokorny, 448).

žuliti I, *žúlim* (v. impf) »pritiskati in drgniti, tiščati«, npr. *čevelj me žuli*, specializirano »mencati perilo«, tudi »žvečiti, cucati, srkati, piti« in »počasi delati, obotavljati se«, pf. *na-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *za-ž-*; iter. *žúljati* »pritiskajoč drgniti« in »počasi delati«, od tod *žúlej*, -a, *žúljam*, -ica »obotavljavec; žúla »cucelj«, *žúllica*, *žúljka* »kruh iz postrganih ostankov testa« (Rogatec), *žúlka* »hlebček kruha, zemlja« (štaj.) in morda *žúlec*, -lca »skopuh, pogrebnik« (vendar glej tudi *žúlec*); v 18. st. *šhúlim*, -iti »anreiben, Schweine hären; callos obducere, defetare«, *shultz* »vešpillo« (Pohlin), *shulim* »zaudere, motze«, *shulovec* »Zauderer« (Gutsmann).

Prim. sbh. *žúliiti*, *žúlim* »guliti, pritiskati na kožo, drgniti« (ARJ XXIII, 499), sb. tudi »luščiti, lupiti« in »udarjati perilo pri pranju« (Rečnik SANU V, 453), mak. *žuli* »tiščati, žuliti«, *žulne* »podrgniti, pomencati«, *žulav* »slaboten«, blg. *žúlja* »drgniti, praskati, odirati kožo«, r. *žúliiti* »rezati« (Vasmer I, 432), »protipravno si lastiti, goljufati pri igri, mršiti, nategovati« (Dal', Slovar² I, 547), od tod *žúlik* »slepar, tat«. Navadno primerjajo psl. **gúliiti* > sln. *gúliiti* »drgniti, dreti«, sbh. *gúliiti* »lupiti, dreti, odirati, jesti enolično hrano, piti«, blg. dial. *gúlim* »odirati kožo«, r. dial. *gúliiti* »šaliti se, bahati se« in »sprehajati se, pohajkovati, lenuhariti«, iter. *gúljátv* v zadnjih pomenih, *ogúliiti* »ogoljufati«, ukr. *gúlýtý* »zavajati z lažnimi obljubami«, č. *houliti*, *huliti* »razjasniti« (Jungmann: *hauliti* »klären«), *vyhouliti* »skrhati«, sls. *húlii'* »razkrivati, buljiti«, *húlii' sa* »mračiti se« (Miklošič, 413; Skok I, 632; ES VII, 170 s.). Fonetična struktura razmerja **gúliiti* : **žuliti* (vzh. slov. gradivo sugerira **gúliiti*, **žúliiti*, jslsv., č. in sls. **gúliiti*, **gúliišt* oz. **žuliti*, **žúliišt*) dopušča le denominativni tvorbi iz dveh sorodnih subst. v različnih prevojnih stopnjah iz nekega prenarajenega akrostatičnega subst. s prevojem -o- : -e- v korenskem

morfemu (če je v osnovi atematski s., prim. k sufiksu sti. *dhūli-* »prah«, lit. *dūlis* »megla«, ir. *dūil* »želja«, lat. *fuligō* »saje« < **dhuH-li-*), kar odseva v r. *gūlja* »bula, izrastek«, p. *gula* »isto«, r. dial. *g'ūla* »isto«, *gūlyj*, *g'ūlyj* »brez rogov« poleg *žūlb* »nož«, *žūlik* »majhen oster nož«; v pomenu »slepar, tat« je verjetneje deverb. Primerljivo je še lit. *apgāulis* »slepar, goljuf« in *apgāulē* »goljufija«, kar je z istim ali podobnim sufiksom tvorjeno iz *apgāuti* »ogoljufati« iz *gāuti*, *gāunu* »dobiti, ujeti«, lot. *gūt*, *gūnu* »isto«. Samo za ta balt. glagol LIV, 167, sicer rekonstruirana ide. **geuH-* »doseči, dobiti«, starejši avtorji pa kakor za arm. *kalum* »vzeti, zgrabiti« izhajajo iz korena **geu(H)-* »kriviti«, iz katerega je s sufiksi z *-l-* tvorjeno še sti. *gola-*, *gula-* »krogla«, *golā* »žoga, okrogel vrč za vodo«, gr. γυλιός »podolgovata torba«, γύαλον »vbkolina na pri oklepu«, γυόλας »kozarec«, lat. *vola* »vbkolina na dlani ali na stopalu, pest«, stvn. *kiol*, ags. *cēol*, stnord. *kjöll* »(zaobljena) ladja«, stvn. *kiulla* »torba, bisaga, nahrbtnik«, stnord. *kūla* »bula, krogla« (Fraenkel, 141; Pokorny, 396 s.). Natančnih semantičnih razvojov zaradi razvejanih pomenov ni mogoče ugotoviti. Pomen »kriviti« bi lahko prek »upogniti (roko)« dal balt. pomen »dobiti, ujeti«. V slov. prevladujoči pomen »odstranjevati kožo, drgniti« je najvarneje razumeti v denominaciji iz s., ki se ohranja v r. dial. *žūlb* »nož«, to pa je z navedenim balt. in širšim ide. gradivom sorodno le, če je bil tako poimenovani nož izvorno kriv. Glej tudi *žūlj I*, *gūltiti*, *žūriti*. M. S.

žuliti II, *-im* (v. impf.) »zvečiti kaj brez zob, ali sploh kaj vlačnega dolgo žvečiti« (Temljine; Kenda, rkp., 192); pomen »žvečiti« navaja tudi Pleteršnik II, 974, po Janežiču.

Pomensko blizu je sb. dial. *žūljīt*, *žūljim* »počasi jesti, kar ne tekne« (Kosovo; Elezović I, 182), črnogor. *žūliti*, *žūlim* »počasi jesti (o travi za govedo)« (Vujičić, Rječnik, 39), morda sem tudi hrv. *žūljiti* »für das Vieh Futter auf dem Felde sammeln« (Žumberak; Skok JA XXXIII, 374), slš. gemer. *žūlit'*, *-im* »zvečiti, mečkati« (Orlovský, Gerner, 423). Izhajati bi bilo mogoče iz denom. v. *žulīti, *žūlišb (poleg **žul'īti*, **žūl'isb*) iz izhodnega ptc. pret. akt. *žulē »masticatus« (in iz tega nomen agentis *žūlb (m.) »masticator« v sln. cgn. *žulj* in od tod ime zaselka *žulji* v Brjah na Vipavskem, hrv. cgn. *žulj*) k **z'ūti*, **z'ujēšb* »masticare«. Dalje glej *žvēčiti*. M. F.

***žulivamp** (m.), g. *-a*, samo v 18. st. *shulvamp* »Flecksieder, thermopola« (Pohlin), tj. glede na n. prevedek »kdor kuha drobovino«, glede na lat. pa »krčmar, ki ponuja tople pijače«. Besede pri drugih avtorjih ni zaslediti, zato domnevno niti v 18. st. ni bila zelo razširjena. Verjetno imp. kompoz. iz *žuliti* in *vāmp*. Zaradi polisemije glagola *žuliti* in zaradi možne dovtipne semantične motivacije prvotnega pomena ni mogoče z gotovostjo ugotoviti; najverjetneje se zdi izhajati iz *žuliti* v pomenu »jesti, žvečiti« in *vāmp*, danes pl. *vāmpi* »Kutelfleck«. M. S.

žūlj I (m.), g. *-a* »callus«, dem. *žūljec*, *-ljca*, *žūljek*, *-ljka*; adj. *žūljav*, *-a*, *žūljast*, *-a*, *žūljnat*, *-a*, pkm. *žūlnati* »callosus«, semkaj fit. *žūljevka* »Teucrium chamaedrys« (Sln. gorice, pkm.; k semantični motivaciji prim. *vrednik*); v 16. st. *shule imeti* »calleo« (Megiser), v 17. st. *kadar v Rimi Cato je regeral obeniga nej so fa Purgarja gori vjeli, aku nej shule na rokah imel* (Janez Svetokriš-

ki), v 18. st. *shul ali mihūr* »atheroma«, *shule dobiti* »extuberare, occalescere«, *shulou od dela* »occalatus«, *shūl* »callus« (Pohlin), *shulk*, *oshulk*, *shulink* »Schwiele« (Gutsmann).

Prim. sbh. *žūlj*, g. *žūlja*, hrv. čak. *žūj*, g. *žūjä* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1413) »callus«. Jslov. **žul'ē* je najverjetneje nomen agentis iz *žulīti »z drgnjenjem raniti ali odstranjevati kožo«. K besedotvorju prim. psl. **pēlz'ē* »polž« iz *pēlzi in domnevno sekundarno vzpostavljeno razmerje **vod'ē* > sln. *vōj II* : *vodīti. Dalje glej *žuliti I*. M. S.

žūlj II (f.), g. *-a* »vsaka ostra, bodljiva rastlina (npr. Scolymus, Cirsium, Carduus, Eryngium, Xantium)« (slovenska Istra; Erjavec, LMS 1879, 129).

Sem morda primor. *žil* »osat« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 155) z *i* iz dolgega *ū, o čemer pričajo tudi primeri kot *čuhnja* (isti, 27), ki je prek *kīhnja nastalo iz prvotnega *kūhnja*. Prim. hrv. *žulj* »Cirsium arvense« (Šulek, Im. bilja, 479), blg. dial. *žulini* »vrsta ostrega plevela« in tudi r. dial. *žulb* »nož«, *žūlik* »nožek« (Dal', Slovar² I, 547). Izhajati je mogoče iz subst. **žul'b* (m.) »kar je ostro« iz ptc. pret. akt. *žulē »odrezan, oster, bodljiv ipd.« slov. verbalne osnove **žu-* »drgniti, rezati ipd.«, ki se ohranja v r. dial. *žūlitb* »rezati« oz. p. dial. *žucholič* »rezati, trgati« (Karlłowicz, SGP VI, 449) ← *žu-cha-ti. K substantivizaciji prim. sln. fit. *skorócelj* (m.) < **cēl'b* ← adj. *cēls »integer«, *saramókelj* (m.) »surovež« < **mōk-l'b* ← ptc. *mokls »moker«. Slov. osnova **žu-* je apofonična varianta h **gu-* npr. v sln. *gūliti*, *-im* »drgniti«. Glej tudi *žūlj I*. M. F.

žuma (f.) »vsota«, *žumati* »seštevatı«, v 18. st. *shuma* »Summe« (Gutsmann), v 19. st. *shūma* »Summe« (Murko II, 657), tudi *šuma*, v 18. st. *shuma* »summa« (Pohlin), danes črnovr. *šūmg* »vsota« (Tominec, 217) in *sūma* »isto«, v 16. st. *summa* »argumentum, periocha, lapopadek« (Megiser), v 18. st. *ena kratka šuma ene rihzy* »enu kratku šapopadenie, periocha«, v 19. st. *fūma* »Summe« (Murko, l. c.), danes *sūma* »vsota, seštevek, povzetek« (SSKJ IV, 1010).

Varianta z *ž-* je prevzeta prek srvn. *summe*, varianta s *š-* prek nvn. *Summe*, varianta s *s-* pa neposredno iz lat. *summa* »vsota, celota, vrh, najvišja točka, glavna stvar« kar je v f. substantivizirani adj. *summus* »najvišji« (Striedter-Temps, DLS, 255; Kluge²², 714). M. S.

žumāra (f.) »prtilikava palma Chamaerops humilis« (Zalokar, Vrtec).

Prim. hrv. *žumara* »isto« (Šulek). Pleteršnik II, 975, primerja it. *giumarra* »Stechpalme«, česar dostopni slovarji nimajo. Battisti-Alessio, 1821, navaja it. *giummār* kot izvorno arab. besedo za »stržen datljeve palme«. It. dial. *giummaritu*, *giummāra* »prtilikava palma« je znano samo na jugu, predvsem na Siciliji, tako da sta sln. in hrv. besedi gotovo umetni izposojenki. Nedvomno drugega izvora je furl. *zūmer*, *zāmar*, *zāmer* »beli gaber, Carpinus betulus«. M. S.

žúpa I (f.) »okraj, srenjski zbor«, prim. v *župo iti* (gor., Bohinj); *požūp* (m.) »opravnik vaških poslov« (slovenska Istra). Nknjž. iz hrv. tudi *žúpa* (f.) »fara«; *žūpnik* »parochus« z izvedenkami *župnija*, *župnišče*, *žúpan*, *župnijski*, *župnikovati*, *-ūjem*. Ljudsko tudi *žūpnik* »travnik v prisojni legi«, v tpn. *župnek*, *žūpjek* poleg *župna*, v 15. st. *Sappin*, *Sappein* (Pirchegger, ON Mürtz,

66); prvič izpričano l. 1315 *die supp Schresnawicz* (Pirchegger, l. c.).

Hrv. sb. *župa* »familia, genus, populus, territorium, regio, officium, iudicium, parochia« poleg »terra aprica; zemlja v prisojni legi«, pri Vuku »obala«, adj. *župan* »calidus, tepidus«, v tpn. *Župina, Žúpa*. Miklošič, 413, je dvomil v zadnji pomen, zato etimološka literatura ne razpravlja o tem. Vendar je splošno znan (Mažuranić, Prinosi, 1723; Schütz, Geogr. Term., 33). V pomenu »okraj« je *župa* tudi č., ukr. in sir. (Sreznevskij, Mat. I, 883); v pomenu »solina, rudnik« p., ukr. str.; osamljeno je csl. *župište, župišče, župilište* »grob«. Ni jasno, če spadajo vse te pomensko različne besede skupaj. Pomen »grob« in »solni rudnik« je mogoče spojiti, s tem primerjajo gr. γῶπι »votlina, koča«, stvn. *chubisi* »koča«, nvn. *Koben*, nperz. *kad, kada* »hiša« (Posch, WuS XVI, 6; Mladenov, JA XXXVI, 133; z rezervo Vasmer I, 432). Pomen »okraj« je bliže got. *gawi* »Gau«, tudi z nejasno etimologijo (glej Kluge²³, 235). Machek², 731, prišteva sem tudi lat. *pagus* »okraj« (z metatezo). Persson, Beitr., 115, loči pri *župa dve različni besedi. Pomen »prisojno zemljišče« tu ni mlad, prim. ngr. tpn. Ζούπαινα (Vasmer, Sl. in Griech., 168). Nedvomna je zveza z *županš, ni pa mogoče določiti, kaj je starejše. Glej tudi *župân I*.

župa II (f.) »juha« in »stolčeno sadje, iz katerega stiskajo mošt« (dol., gor., kor., štaj.), dem. *župica*, adj. *župen, -pna* »Suppen-«, v 16. st. *shupa* »Supp, jus« (Meger), v 17. st. *zupa* »brodo« (Alasia), *hrenava shupa sturi de se ozhly sazhenio potiti* (Janez Svetokriški), v 18. st. *shupa* »jus, jusculum«, *ribja mast, ali shupa, ena flantina* »garum« (Kastelec-Vorenc), *shupa* »Suppe, julfulum« (Pohlin), *shupa* poleg *vлага, mozhilu, poliuka, juha, lopaliza, zhorba, fok* »Suppe« (Gutsmann).

Kakor hrv. kajk. *žüpa* »juha, polivka« in »snežna blatna brozga«, sbh. v Bosni »juha iz bučnih semen« (Bjeljina) prevzeto iz srvn. *suppe* »juha« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 375; Strieder-Temps, DLS, 255; ARJ XXIII, 509), kar je izvorno spn. beseda, ki ustreza stvn. *sopha, sofpa* »juha, godlja, usedlina«, ags. *sopp* »omochen kos«, srvn. *suf, sof* »juha«, medtem ko stvn. *sáf* »isto« kakor sti. *süpa-* »omaka, juha« izkazuje dolgi vokalizem. Polna prevojnja stopnja je v stvn. *souf* »juha«, stnord. *saup* »pinjeno mleko«. Glagol je potrjen v stnord. *süpa*, ags. *süpan*, stvn. *süfan* > n. *saufen* »srkati, piti« (Kluge²², 715; Pokorny, 913). Srlat. *suppa* »v juho namočen kruh«, iz česar je frc. *soupe* »isto« > »juha«, it. *zupa* »isto« > »juha«, razlagajo kot postverbal glagola *suppare »začinjati« ali »pomakati«, ki je prevzet iz nekega spn. glagola, iz katerega je danes *soppen* »pomakati«, prim. tudi got. *supon* »začiniti« (Gamillscheg, EWFS, 812; Feist, Wb., 461; Battisti-Alessio, 4123). Glej tudi *süpa. M. S.

župân I (m.), g. -*ána* »predstojnik občine«, starejše »sodja, valpet, oskrbnik«, l. 1607 pri Alasiju *zupan* »decano«, v 18. st. *shupân, shepân* »Dorfrichter, comarchus« (Pohlin); dial. *žępân* (Medana); izvedeno *župânja, župânji, župânov, župânstvo, župânija, župânováti, -újem; župâniti, -ánim*, prvič izpričano pri Alpskih Slovanih l. 777 *jopan* (F. Kos, Gradivo I, 290), od 13. st. dalje *supan, suppan*; alpsko n. *Süppan* »sodnik, valpet, oskrbnik« sega do Salzburga in Merana (Kranzmayer, Sitzber. WAW, 226, Nr. 4, 61).

Splošnoslov.; stcsl. *županš*, r. csl. *županš*, kasneje samo v 15. st. tpn. *Županovo*, hrv., sb. *župân*, blg. *župân*,

p. *župan* »oskrbnik, upravnik«, č., slš. *župan*. Iz slov. jezikov je verjetno nvn. *Gespan* (*Gespanschaft, Spanschaft*) »tovariš«; srlat. *hispanus*, rum. *jupin* »plemič, gospod«, *jupineasă* »gospa«, ngr. Ζουπάνοϛ, stprus. *supáni* »gospoda«, lit. *žiūpone* »gospa«, madž. *ispán, ispány, espán, spán* (glej Kniezsa I, 224 s.). K temu sln. *požúp* (m.) »opravnik vaških poslov« (slovenska Istra), hrv. *podžup, požup* »vicecomes«, v 11. st. *posuppus, postiuppus, postiuppus* (Mažuranić, Prinosi, 969) < *podš-župš (Skok, JIČ II, 3); sln. dial. *špân, špân* »tovariš« (vzh. štaj.), »ljubček« (nar. pesem), »hišni posestnik« (pkm.), k temu *špânja* (f.), *španklja* je sprejeto iz n. *Gespan* ali madž. *ispán* kakor hrv. kajk. *špan*; k temu igra *špána, špánja, špánati se* »igrati špano«, *španarija* »zavezništvo« (Kelemina, GMDS XIV, 85). Etimološko temna beseda; nedvomna je zveza z *župa* »okraj, okoliš«, ni pa jasno, ali je *župân* izvedeno iz *župa* ali obratno. Po mnenju starejših avtorjev spada sem tudi stč. *hpân*, č. *pán*, p. *pan* »gospod« iz *gepanš k **geup-* »čuvati, paziti« (Hujer, LF XXXI, 104; LF XL, 304; IF XXIV, 70; Janko, Vestnik ČAN, XVII, 185). Drugače o č. *pán* Machek, Recueil I, 93, EŠČ, 435. Zaradi napisa Ζουπαν med 4.–6. st. pri St. Miklós in protoblg. napisa Ζουπαν ταρκανος (Beševljivec, Prvoblg. nadpisi, 41, 73) mislijo tudi na avarski izvor (Brückner, IF XXIII, 217; KZ XLIII, 301; JA XXIX, 434; SEP, 667; Hübschmann, Z. d. d. morgl. Ges. XLIX, 500). Zadržan je van Wijk, JA XXXVI, 357. Oštir, AAS I, 113 in 117, primerja *županš in *stopanš ter misli na iliro-iraš. izvor; podobno Budimir, JIČ I, 542, ki suponira staro balkansko Ζουπανος > Ζουπανος. Druga mnenja glej Berneker I, 368, in Vasmer I, 432.

[O traškem izvoru *županš tudi Paliga, Linguistica XXVIII, 1987, 111 s., zlasti 118 s. – M. F.]

župân II (m.), g. -*ána* »krpa na čevljih«, tudi *župânec* »usnjena krpa na zgornjem delu čevlja«, v. *župânčiti, župânčim* »obšiti z usnjenimi krpami«. V 18. st. *shepân* »ein Schuhfleck; affutura calcei«, *shepânz* »Schufterfleck; quadrula« (Pohlin).

Pleteršnik II, 975, povezuje s hrv. *žüpa* »vrsta obleke«, *župica* (Istra), kar nista sprejela niti Miklošič, 419, niti Berneker I, 460. Iz arab. *ğubba* »vrsta telovnika« je preko srlat. *giuppa*, it. *giubba* prešlo v slov. jezike r. *župân*, p., č., gl. *župan* »vrsta oblačila«, vendar pomenskega prehoda do sln. *župân* doslej nismo našli. Iz tega arab. vira je po različnih poteh zašlo v sln. vrsta nazivov za obleke, tako *jópa, šúba* in *zabúneć*. Toda sln. *jakna* »lahk suknič« je preko nvn. *Jacke* iz arab. *šakk* »železna srajca, oklep«.

župána (f.) »špana«, denom. v. *župánati, -am* »igrati špano« (oboje Lašče; Erjavec, LMS 1882-1883, 257). Glej *špána*. M. F.

župánič (m.), g. -*a* »Trogloodytes troglodytes« (Caf pri Pleteršniku II, 975).

Prim. hrv. *županič* »isto«, *županič* (Istra; Filipi, IO, 168). Dem. od *župânš; izpeljava iz substantivov za vladarja je pri tem ptiču pogosta (o tem Filipi, o. c., 166 ss.). Sin. *stržek, kraljč, pälček*. Dalje glej *župân I*. M. F.

žúpnik (m.), g. -*a* »velikonočni kruh, okrašen s figuricami iz testa« (Miklošič, Ribnica, Caf), tudi *žúpnjak* »isto« (Lašče).

Verjetno prevzeto iz koč. n. *sipling*, dial. tudi *schüpling, žüplink*, kar je tvorjeno iz koč. n. *sib* = nvn. *Sieb*

»sito«; torej »kruh v velikosti sita« (Navratil, LMS 1885, 167; Pleteršnik II, 975). Iz navedene koč. n. besede bi pričakovali sln. dial. substitut *župljk, po asimilaciji (?) *župpk, kar se je lahko standardiziralo kot župnik. M. S.

žūr (m.), g. -a »sirotka«, tudi žūra »isto« (Vipavska dolina, Kras) in žōr, žōra »isto«; Štrekelj, LMS 1896, 167, navaja zora »usedlina pri lojnati zabeli, sok pri pečenki; Rindschmalzatz, Bratensauce«, vipav. zura; semkaj verjetno črnovr. žūarq »gošča, ki ostane na dnu soda« (Tominec, 253).

Prevzeto iz substantiviziranega srvn. adj. sūr »kisel, grenek, oster (o okusu)«, ki se ohranja v bav. nvn. Saur, Sauren »sirotka« (Miklošič, 413; Schmeller, BWb. II, 320; Striedter-Temps, DLS, 256). Od tod je tudi dl. žur »sirotka«, (ze)žuris se »skisati se«. M. S.

žūra (f.) »gošča na dnu soda« v črnovr. žūarq (Tominec, 253).

Prim. r. žur »usedlina, gošča«, č. dial. žur (m.) »isto« (Kellner, Východoláská II, 335). Gotovo sorodno s sln. žūr (m.), -a »sirotka« in tako kot psl. *žūrō (m.) »kisla, skisana jed ipd.« substantivizirano iz *žūrō (adj.), *žurā »stisnjen (→ gost) ← skisan«, o katerem posredno pričča hr. žūra (f.) »nizek in mršav človek«, kar je po besedotvornem vzorcu *lūdō (adj.) → *lūda = č. louda (m.) »obotavljalec, mečkal«, hr. lūda (m., f.) »novec, norica« substantivizirano iz istega adj. Ker se pomen »kisel, skisan« lahko razvije iz pomena »rezati«, npr. sln. dial. se-sekati se »sesiriti se (o mleku)«, slš. seknūt' sa »sesiriti se (o tekočini)«, č. sraziti se »sesiriti se« k raziti »tolči, sekati«, je psl. adj. *žūrō v besedotvornem razmerju z *žūr'ō (m.) »otiščanec« ← ptc. *žurō → denom. v. *žūrīti »reza-ti« in bi ga bilo potrebno izvesti iz ide. adj. *gēy-ro »odrezan« poleg *gēy-lo »isto«, prim. arm. gul »top, obrezan«. Glej tudi žūriti I, žūlj II. M. F.

žūrč (m.), g. -a »majhen sod za vino« (štaj), pri Cigaletu, Wb., 1872, žureč »isto« s sin. čutara. Sem džurdž »vrč«, npr. sneha jim napolni džurdže z vinom (vzh. štaj; Pleteršnik I, 191, po Pajku).

Verjetno gre za poimenovalni tip Štefan → štēfan (m.) »dvolitrska steklenica za vino«, Neža → něža »ilovnat vrč s podobo svete Neže« (dol.), »večja lesena ali lončena posoda za vino«, Urban → urbān (m.), g. -āna »steklenica, ki drži štiri ali pet litrov« (dol.). V imenu se namreč verjetno ohranja dial. refleks izhodnega sln. *jurij »vrsta posode za vino« ← atpn. Jurij < *d'urd'b < lat. Georgius. Ker se je sln. j ojačal v prepalatalni zaporni d' v prekmurščini v začetnem naglasnem zlogu in v legi za konzonantom (npr. sln. jajca : pkm. d'ajca; sln. zobjē : pkm. zobd'ē; Ramovš, Hgr. II, 189), je ta štajerski leksem verjetno izposojen iz pkm., kjer je na leksikalizacijo vplivala stranskoslonska osnova *jurj- > *d'urd'- → *d'urd'b »majhen sod za vino«. Izglasni -č v obliki žurč je iz izhodnega pkm. d' nastal po izgubi zvena v izglasju: -d' > -i'. Cigaletova oblika žureč je hiperkorektna. Na poimenovanje posode (za vino) iz imena Jurij kaže tudi hr., sb. đurovača »velik vrč (lahko tudi iz lesa)«, đurovača »isto« (ARJ III, 16; Rečnik SANU V, 122) in agl. brown George »lončena posoda« (Keber, Leksikon imen, 272, brez tu obravnavanega sln. apelativa). Dalje glej Jurij. M. F.

žūrīti, -im (v. impf.) »cogere, urgere«, žūrīti se (impf.) »festinare« (pkm.), adj. žūren, f. -rna »marljiv, hiter«, subst. žūrba »marljivost« (Caf).

Prim. sbh. žūrīti, žūrīm »hiteti, priganjati«, s kolumnalno baritonezo (prim. nižje *žūrīti) še žūrīti, -īm »žgati« (navaja ARJ XXIII, 518), mak. žuri »opeči s koprivo«, r. žurīb, -išb »karati, oštevati, očitati«, ukr. žuryty, žuryš »žalostiti«, žurytyjsja »žalostiti se«, br. žuryčb, žuryš »oštevati«, žuryčca »žalostiti se«, stp. žurzyc się »jeziti se«, p. dial. žurzyc się, szurzyc się »preparati se, jeziti se«, č. dial. žurīt, slš. žūrīt' »isto«. Psl. *žūrīti, žūrīšb je prvotno verjetno pomenilo »žgati«. To poleg sbh. gradiva potrjuje še domnevno odgovarjajoči intranz. *žūrīti, *žūrīti, prim. br. žurāb »prismoditi se, zoglentati«, žurēcb »tleti«, č. žirati »zažgati se«, žifeti, žūrīti »goreti«, blg. žuravam, žurna »močno zapeči (jed)«, dial. žūrja »peči, pražiti«, žūre »žgati«. Akcentske razmere niso jasne. Sorodno je še sln. gūrati, -am (impf.) »priganjati«, g. se »naprezati se, mučiti se«, sbh. gūrati, gūrām »porivati, tiščati, suvati« (Vasmer I, 434) < psl. *gūrātī »siliti, pekliti«. Psl. glagola *žūrīti, *gūrātī temeljita na ide. *gēy-r-, *gōy-r-, kar je primerljivo z arm. krak »ogenj, žerjavica« < *gūrā, z drugim sufiksom psl. *žūrīti < *gēyH-l- in sorodnim (Suprun pri ESBM III, 249). M. Furlan, ustno opozarja, da je korensko sorodno lahko gradivo, obravnavano pri žūgati II. Fonetično in semantično manj verjetna je primerjava psl. *žūrīti »hiteti« s sti. junāti »priganjati«, jāvate »hiteti« in izvajanje iz ide. *g'ēyH- »priganjati« (tako Pokorny, 398). Drugače tudi Bezlaj, Linguistica VIII/1, 79 = ZJS, 346, ki izvaja po napačni dekompoziciji iz *vzr-žūrīti k *jurīti, *urīti »goniti, poditi«, o čemer glej ūren I. Glej tudi žuliti I. M. S.

žūrje (m.), g. -a »želod« (kor.: Škočjan v Podjuni, Žitar vas, Globasnica, Rinkole, Vidra vas; vse SLA), žurje »želod« (Zdovc, Mundart, III).

Prim. blg. dial. žūrče »hrastov plod«, kar Georgiev, 561, razlaga po labializaciji iz žūrče »isto« k *žūrō »živež«, dial. »glans fagi«. Ker v sln. labializacije vokala i v u niso znane, je to lahko sorodno tudi z mak. žur »gleženj, grča«, žurliv »grčast«. Želod je tu namreč lahko poimenovan po neravni, grčasti želodovi kapici. Izhodno *žūrō < ide. *gēy(H)-r-o-s »nekaj okroglega, izbočenega, neravnega ipd.« je lahko sorodno s psl. *gūra »isto«, prim. sln. gūra (f.) »gumb iz smole« (dol.), hr., sb. gūra »grba«, gūrīti se »grbiti se«, tudi sln. gir (m.), g. -ja »grča« (rez.), adj. girast »grčav« ← psl. *gūr'ō ob *gyra > slš. dial. hýra »gomolj, žleza, tvor« (Kálal, Sl., 195) ter nadalje z gr. γυρός (adj.) »zaokrožen, obel, okrogel, izbočen«. Psl. *žūrō, *gūra ... je v apofoničnem razmerju s psl. sin. *gvorō/*gvarō. Glej tudi žūlj, gūra, žvarci, gir, domnevo o psl. *žūra »jagoda« v slovenščini s. v. žuževina. M. F.

žūrževina (f.) »neka vinska trta« (Biljana v Goriš. brdih). To trto na Vipavskem imenujejo gnēd (Erjavce, LMS 1882–83, 313, 1875, 219).

Prevzeto iz furl. zorze »vrsta vinske trte« (Štrekelj, LMS 1896, 167; Pirona, VF, 2 1240), kar je verjetno tvorjeno iz furl. atpn. Zorz »Jurij«, prim. sln. jūrka »vrsta trte« (štaj). Drugače o tem glej žuževina. O sin. glej gnēd. M. S.

žušelj (m.), g. -šlja »nekaj znetenega, prežvečenega; kepica«, sekundarno tudi »šop las/sena«, prim. v 18. st. flammnaten shufhel »Strochwifch, flamna brisauka« (Gutsmann); z asimilacijo po zvenu žūželj (m.), g. -žlja »isto«.

Pomensko podobno sln. *žúhelj*, g. *-hlja* je potrebno povezati s slov. besedno družino iz **z'bváti*, **z'bvěšb*/**z'u-jěšb* »žvečiti«. Ker je sln. *-š-* v tem primeru lahko le iz slov. zaporedja **-sl'-* oz. **-šl'-* ali pa iz sln. *-šč-*, bi za izhodišče prišla v poštev predloga **z'u-cha-ti*, **z'u-cha-ješb* »žvečiti«, iz katere je sln. sinonim *žúchelj*, g. *-hlja* < **z'uch-l'b*. Izhodni rezultativni nomen actionis **z'us-l'b* → **žušl'b* (prim. **kas-l'b* → **kašl'b* »kašelj») je iz časa, ko ruki-pravilo **z'u-sa-ti* > **z'u-cha-ti* še ni bilo izvedeno. K temu prim. r. dial. *žuchtóritb* »jesti, žvečiti« poleg *žústeritb* »isto«, *žústatb* (Dal', Slovar², 548), ki s *ch* in *s* pred dentalom kaže na enako relativno kronologiji nastanka kot sln. *žúhelj* : *žúšelj*. Glej tudi *žúhelj* in dalje *žvēčiti*. M. F.

žuváje (f. pl.) »predal pri statvah« (Bovec; Erjavec, LMS 1882-1883, 273).

Izhajati je potrebno iz prvotnega sln. *žláge* »del statev ipd.« (Pleteršnik II, 976). Bovška oblika izkazuje švapanje in sekundarno palatalizirani *j* iz *g* pred *e*-jevskim vokalom, kar "standardni" bovški govor, ki ima sicer marsikaj skupnega s koroškimi dialekti, ne izpričuje (glej Ramovš, Hgr. VII, 80 s.). Zato je bila oblika verjetno kot termin izposojena iz kor. ali gor. govorov. Erjavec, l.c., tega bovškega leksema ne razlaga. Dalje glej pod *žláge*. M. F.

žúžati, *-am* (v. impf.) »počasi delati, obotavljati se pri delu« (štaj, Zalokar, Caf), subst. *žúža* »počasne«, ekspr. *žuža-maža* »isto« (h kajk. *Žuža* »ime kobili«, kar navaja Pleteršnik, prim. hrv. *Žuža* »ime kozi ali ovcí« (Lika) poleg *žuža* »srab«, adj. *žužāv*, *-áva* »počasen«, dem. *žužljáti* »šumljati«, od tod *žúžlja* »človek, ki veliko tja v en dan govori in klobuštra« in »gozdni škrjanec, Alauda silvestris«, po moderni vokalni redukciji *žežáti*, *-ám* »počasi delati, obotavljati se pri delu« (Caf, Zalokar, bkr.), subst. *žéža* »počasne, nerodnež« (Sln. gorice), dem. *žéžljáti* »šumljati« (Cigale po Vodniku, bkr.).

Prim. hrv. dial. *žúžlati*, *-am* »sesati, po malem piti (npr. vino)« (ARJ XXIII, 533), blg. dial. *žužá* »brenčati« (BER I, 556), r. *žužžáb*, *-išb* »brenčati, brneti, šumeti, žvižgati«, ukr. *žúžžáty* »isto« z ekspresivno geminato (Vasmer I, 431), br. *žužěcb* »isto«, p. dial. *žužac* »peti uspavanko«, *žuža* »zaspan človek, lenuh« (Karłowicz, SGP VI, 451), gl. *žužolić*, *žižolić* »šepetati, šumljati« (Schuster-Sewc, HEWb., 1797). Psl. **žužáti* k sln. *žúžati* »pretiti«, hrv. *žúžati*, *žúžati* »gagati, čebljati, pogovarjati se, kramljati, opravljati, klepetati« < **žúžati*. Sln. *žúžati*, *-am* izkazuje transformacijo iz poltematske konjugacije, kar bi bilo mogoče razložiti kot denom. iz *žúža*, postverbala iz **žužáti*, *-išb*, ali kot retrogradno tvorbo iz dem. *žužljáti*. Korensko naglašeni *žúžati* ima posplošeno akcentuacijo inf. **žužáti* > **žužát* > štaj. *žúžat(i)*, varianta **žužáti* > *žežáti* je po prez. K pomenskemu razvoju »počasi delati« < »šumeti, čvekati, klepetati« prim. sln. *šušljáti* »počasi delati« < »šepetati«, pa tudi sorodno *ženžáti*, *žunžjáti*. Možnost, da bi bilo *žúžati* prevzeto iz srvn. *súsen* »šumeti« (> nvn. *sausen*), se ne zdi verjetna, ker v tem primeru ne bi pričakovali akcentske dublete. Glej tudi *žegljáti*, *žúžlja II*, *žužělka* in dalje *žúžati I*. M. S.

žúžavka (f.) »kresnica, leščerba« v pkm. *žúžafka* (Novak, Slovar², 184).

Prim. plb. *žaužalajčá* »kresnica« < **žužalica* (Polański, SEDP II, 1059 s.). Pomensko enako je hrv. dial. *žl-*

žak »kresnica, Lampyrus nocticula« (Valtura v Istri; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 323), črnogor. *žlžak* »isto« (Vujičić, Rječnik, 38), kar je iz »svetilka« enako motivirano kot sln. sin. *kresnica* in *leščerba*. Prim. hrv., sb. *žlžak* (m.), g. *-ška* »plamen v svetilki, svetilka« (Vuk), črnogor. *žlška* »ogenj« (Vujičić, Rječnik, 38), kar je iz deverbativa **žlža* ali **žlžb* k denom. v. **žlžáti* ← **žlžb*, prim. ukr. *žyža* »vse, kar je vroče in gori«, slš. *žlža* »pripeka, vročina«, črnogor. interj. *žlž* za svarjenje otrok pred ognjem, prim. *žlž, mali, izgorečeš se!* (Vujičić, Rječnik, 38). Sln. *žúžafka* je substantivizirano iz adj. **žužāv*. Ta je bil po vzorcu *klepetav* ← *klepet* izpeljan ali iz subst. **žuža* ali iz v. **žužati* »goreti«, ki je zaradi slš. *žuh* »oglj« tako kot sln. rez. *žúga* (3. os. sg. prez.) »žgati« denominativen. Če se ista pomenska motivacija ohranja tudi v plb. leksemu, se v poimenovanju ohranja subst. **žužalb*, ki je moral pomeniti »ogenj, plamen; svetilka ipd.«. Drugače Polariški, l.c., ki samo plb. leksem razlaga kot dem. k **žužala* in povezuje s csl. *žuželica* »insectum«, r. *žuželica* »hrošč«, stč. *žúžela* »glista, deževnik«. Glej tudi *žužek* in dalje *žúžati II*. M. F.

žužek (m.), g. *-žka* »ebenovina«, v 19. st. *shúshik*, g. *-shka* »Ebenholz« poleg »Kienruß« (Murko I, 658).

Ker je za ebenovino značilna temna, črna barva (prim. sln. *njegovi lasje so črni kot ebenovina*), je poimenovanje verjetno metaforično iz sln. *žužek* (m.), g. *-žka* »saje«, v 18. st. *shúshèk* »Kienruß, fulligo« (Pohlin), *shushek* »Kienruß« (Gutsmann), tudi adj. *žúžkast*, f. *-a* »črn«, npr. *žúžkasta noč*. Prim. še sln. sin. *črni hrast* »ebenovec«, *črni les* »ebenovina« (Murko II, 255). Izhodno **žužěks* »saje« more biti derivat od **žuža* »ogenj«, kar se posredno lahko ohranja v sln. pkm. *žúžafka*.

Po enaki metafori je nastalo tudi sln. *žúžka* »ime črni ovcí« (Kanin, Podmelci). Glej tudi *žúžavka* in dalje *žúžati II*. M. F.

žužělka (f.) »insekt« (SSKJ V, 1023). V 19. st. *shushélka* še »vsak črn, zelo majhen insekt, hrošček«, tudi *shúshanka* »isto« (Murko I, 658), kar lahko kaže, da je poimenovanje v slovenščini prvotno označevalo žuželke, za katere je bila značilna črna barva. Tudi sorodni leksemi, kot so npr. sln. *žužel* (f.), *-i*, *žužek*, g. *-žka*, *žúža*, *žúže* (n.), g. *-eta*, označujejo predvsem insekte, pri katerih prevladuje črna barva. Ker je pri Gutsmannu izpričan subst. *shushou* (f.) »saje« < **žužel* (prim. slš. *žúžol'* (m.) »oglj, črna barva«, dial. *žúžel'* »isto«; Kálal, Sl., 906), pa tudi *shushek* »saje«, je možno, da je knjiž. *žužělka* »insekt« tvorjeno iz *žužel* (f.) »črn insekt, hrošček« (k besedotvorju prim. *zibel* : *zibelka*), ki je bil iz **žužělb* v pomenu »saje« prenesen na označevanje insektov enake barve kot saje. Po enakem vzorcu je namreč lahko nastalo slš. poimenovanje za ptica *žúžol* »črn ptič, krogar« (Kálal, l.c.) in sln. knjiž. *žúžek* (m.), g. *žúžka* »hrošč«, prim. *črn si kakor žužek* (Kras; Erjavec, LMS 1879, 133), tj. »črn si kot hrošč, ki je črne barve« ← sln. *žužek*, g. *-žka* »saje«. K pomenski motivaciji prim. še sln. primor. *'palj* »žitni žužek« (Koštabona; Kukanja, SDLA - KP/1) < **pal'b* »smod«, primor. *kar'bon* »žitni žužek« (Kukanja, l.c.) ← it. *carbone* »oglj, premog«. Enak besedotvorni vzorec iz prvotnega **žužělb* (f.) »saje, oglj; črna barva«, tudi **žužel'b* »isto« je verjetno botroval nastanku csl. *žužělb* »scarabeus«, *žužělbcb* »isto«, *žuželica* »insectum«, hrv. *žuželjica* »nek črv ali insekt« (Trebnič; ARJ XXIII, 533), mak. *žužel* »Carabus«, blg. *žužel* »čri-

ček«, r. *žúžels* »Carabus«. Drugače o tem Miklošič, 412 (po njem večina drugih avtorjev), ki je sln. *žuželka* in sorodno brez upoštevanja slov. *žužels (f.) »saje, oglje, črna barva« povezoval z r. *žužzats* »brenčati, brneti« in sorodnim. Sln. sin. *žužánka* »vsak zelo majhen hrošč črne barve« je substantiviziran iz adj. *žužants »kot oglje črn« ← *žužs (m.) »oglj« = slš. *žuh* »isto« (Káral, Sl., 906), ki je nastal po enakem vzorcu kot npr. stsl. *rožants* »corneus« od *rōžs »cornu«. Glej tudi *jižélica* in dalje glej *žúžek* in *žužol* in *žúgati II*. M. F.

žuželnik (m.) »nižinski urh, Feuerkröte, Rana bombina« (dol.), pri Cigaletu, Wb., 508, *žuževnik* »isto«.

Osamljeno; ker ima nižinski urh na zgornji strani temnorjave lise, bi bilo poimеноvanje mogoče izvajati iz **žužel'bniks* »urh črne barve«, kar je bilo substantivizirano iz adj. **žužel'bnis* »črn (kot oglje)«, ki ga v 18. st. navaja Gutschmann: *shushoun* »kohlfchwarz; zhern kaker vogel«, in je znan tudi v slš. *žúžol'ny* »popolnoma črn, črn kot oglje«. Dalje glej *žužol*. M. F.

Žúžemberk (m.), g. -a (tpn. na Dol.), lok. v *Žúžemberku*, etn. *Žúžemberčan*, adj. *žúžemberški*, l. 1246 *Sösenb(er)ch*, 1295 *Sausemberch*, 1313 *Seusenberch*, 1398 *Seisenberg*.

Prevzeto iz srvn. *Súsenberc, kar je kompoz. iz *súsen* »šumeti, šelesteti, švigati« in *berc* »hrib, gora, breg«. K semantični motivaciji prim. na Zgoranjem Štajerskem hdrn. *Šumni potok*, n. *Seisenbach*, l. 1139 *Susinpach* (Pintar, Lj. zvon XXXII (1912), 318 s.; soglaša Ramovš, Hgr. II, 85). Glej tudi *žúžlja I*. M. S.

žuževína (f.) »trta refoška« (Pleteršnik II, 976).

Ker gre za trto, ki daje črno vino, bi bilo mogoče izhajati iz substantiviziranega adj. f. **žužel'vna* »črna« k **žužel'bnis* »črn (kot oglje)«, ki se ohranja v 18. st. pri Gutschmannu: *shushoun* »kohlfchwarz; zhern kaker vogel«, in je znan tudi v slš. *žúžol'ny* »popolnoma črn, črn kot oglje«. Oblika *žuževína* je zato lahko hiperkorigirana za dial. *žužžvna. Formalno podobno *žúrževína* (f.) »vrsta vinske trte« (Biljana v Goriških brdih; Erjavec, LMS 1882-1883, 313), pri Pleteršniku II, 975, normirano *žurževína*, označuje vinsko trto, ki se na Krasu v Vipavi zaradi rjavkastordečih jagod imenuje *gněd* (Erjavec, l. c.; Pleteršnik I, 221) < *gněds »rjav« (Bezljaj, ESSJ I, 152) in je lahko produkt križanja med sln. *žuževína* »trta refoška« < **žužel'vna* »črna« in prvotnim *žuravína »vinska trta z rjavkastordečimi jagodami«, kar je mogoče povezati s slov. fit. *žuravína »Vaccinium oxycoccus; mahovnica«, za katerega so značilne rdeče jagode, ki so užitne, prim. r. dial. *žurávína* »Vaccinium oxycoccus«, tudi *žurá* »isto«, br. dial. *žuravína* »jagoda Oxycoccus«, ukr. *žuravýna* »Vaccinium oxycoccus«, p. *žuravína* »isto« ← adj. *žuravs ← *žurá »nekaj okroglega, izbočene ga, neravnega ipd.«. Glej dalje *žužol* in *žúrje*. M. F.

žúžlja I (f.) »točilnica žganja« (gor.; SSKJ V, 1024).

Verjetno tvorjeno iz izposojenke iz srvn. *sús* »hrušč, šum«, *súsen* »šumeti, hrupeti, bučati, tuliti« > nvn. *sausen* »isto«, dem. *sáuseln* »šumljati, žežljati« (Čop, Jeklo in ljudje, 65). Glej tudi *Žúžemberk*. M. S.

žúžlja II (f.) »človek, ki govoriči« (bkr.), črnovr. *žúžlę* »človek, ki mnogo in neumno čenča« (Tominec, 253), knjiž. v. *žužljáti*, -ám (impf.) »oglašati se z neizrazitimi, ž-ju podobnimi glasovi; nerazločno govoriti« (SSKJ V, 1024), dial. *žužlát* »nerazločno govoriti« (Dolini Tolminke in Zadlašce, 199).

Osamljeno; verjetno deverbativni nomen agentis iz nomena actionis **žuž'la* k v. **žuž-l'áti*, ki je bil po vzorcu *běbati → **běbl'ati* tvorjen iz *žužati (< *žugěti) »šumeti ipd.«. Obstoj slednjega glagola zagotavlja subst. **žuž-ьn'b* (m.) »hrup, šum« (= sln. tolm. *žúženj*, g. -žnja »čvek«) v sln. denom. v. *žužnjáti*, -ám (v. impf.) »žuboreti (o potoku)«, »klepetati, čebljati, čencati«, »nosljati«, pa tudi r. *žužzats* »brenčati, brneti«, če je -žž-ekspresivizirano iz -ž- (o tem Vasmer² II, 64). Glagol *žužati je v besedotvornem razmerju z *žugati, prim. hrv. *žugati*, -am »čvekati«, *žugnúti* »spregovoriti, črhnuti«, mak. dial. *žugne* »šepniti«, r. dial. *žugákats*, *žugúkats* »trkati, drdrati; svati se; hrumeti, kričati« (Dal', Slovar² I, 546), tudi *žúž-ra-ti v slš. dial. *žuhrač* »vreščati« (Orlovský, Gemer., 423) in hrv. *žúgor* »hrup«. Štrekelj, LMS 1896, 167, je brez upoštevanja slov. *žugati sln. *žužljáti* izvajal iz srvn. *súsen*, *siúsen* »švigati, žvižgati ipd.«. Glej tudi *žužnjáti*, *žávžar* in dalje *žúgati I*. M. F.

žúžlja III (f.) »lopatica za žerjavico« (Drežnica; Erjavec, LMS 1875, 228).

Nejasno. Po dial. gradivu za SLA drežniški *u* ne reflektira sln. *e* < *a, zato povezovanje tega leksema s sln. zahodnim *žézel* (m.), g. -žlja »mala lopatica za žerjavico« (Kras; Erjavec, LMS 1875, 228), goriš. *žážu*, g. *žážla* »Feuerschaukel« (Štrekelj, Görz., 397), jnotr. *žážu* »lopatica za pobiranje pepela« (Barka; Rigler, Jnotr. gov., 122 z op. 4), l. 1607 *zezou* »palletta del fuoco« (Alasia) [*žežou*], ni možno. Slednji leksem je namreč kljub Štreklju, JA XI, 467, ki je sklepal o izposojenki iz n. pomensko oddaljenega *Schüssel* »skleda«, in Pleteršniku II, 960, ki je sklepal o izposoji iz it. *sessola* »vrsta zajemalke« (glej *šěšla*), potrebno izvajati iz psl. *žbzls (m.), g. *žbzla. V sln. *žézel* se zato po vsej verjetnosti ohranja domač refleks psl. *žbzls (m.), prim. stsl. *žbzls* »šiba, prot, palica«, r. *žézl*, g. *žezlá* »žezlo, palica«, č., slš. *žezlo* (> sln. *žezlo*). H goriš. refleksu prim. *páku*, g. *pákla* »luknja« (Štrekelj, Görz., 396) < *pákls, k jnotr. pa *páku* (Rigler, Jnotr. gov., 90) < *pákls. Ker progresivna asimilacija po šumu *ž* – *ž* – *ž* v sln. ni potrjena, je drugi *ž* v *žézel* nastal po ljudskoetimološki naslonitvi na *žeg-ti, *žezš »peči«.

Samo pomensko enako s sln. *žézel* in *žúžlja* je hrv. *žezálj* »palica, s katero se prestavlja drva v peči« (Punat na Krku; ARJ XXIII, 365), tudi *žezelj* »lopatica za oglje«, kar se v ARJ, l. c., etimološko povezuje z v. *žeci*, *žezem* »žgati«. Morda je na vokalizem sln. *žúžlja* vplivala slov. besedna družina *žugáti/*žužáti »žgati«. Glej tudi *žézel*, *žezla*, *žezlo* in *žúgati II*. M. F.

žúžnja (f.) »usnjena vezalka pri čevljih« (Hrušica v Istri; Erjavec, LMS 1882-1883, 273).

Prim. hrv. *žúžnja* »vez, sponka, vrstica« (Vrančić, Mikalja, Habelić, Vitezović), na Krku »iz kože narejene vezalke pri čevljih«, tudi *žúžanj*, -nja »vezalke pri čevljih« (Nemanić; ARJ XXIII, 533, 532), gradišč. hrv. *žúžnja* »veza na životcu« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554), čak. *žúžanj*, g. -žnja »usnjena vezalka« (isti, o. c. I, 1415), *žúžnja* »pas«, *žúžnja na postölu* »vezalka pri čevlju« (Brgud; Filipi, ILA, 310, 312). Iz hrv. je istr.-rum. *žúžnje* »trak, vrstica, jermen« (Kovačec, IHR, 230). Izhajati je mogoče iz deverbativa **sš-vqz-ьn'b* (m.) oz. **sš-vqz-ьn'a* (f.) k *sš-vqz-ti, *sš-vqzq »vezati«, simpleks *(v)qz-ti, *(v)qzq iz ide. **H₂emg'he/o-* »vezati, stiskati«, prim. gr. ἄγγω »vezati, zadržniti, zadaviti«, lat. *angō*,

-ere »stisniti, zadrgniti, zadušiti«, het. *hamank-* »privezati, zavezati« (LIV, 236), ki se je v pod vplivom slov. tematskih glagolov z osnovnim *e*-jevskim vokalizmom tipa *berq, *pletq, *sędq preoblikoval v *(v)ęz-ti, *(v)ęzq »vezati«. Primarna vokalna barva je še ohranjena v *(v)qzłs »vozel«, *qzłkš »angustus«. Zveneče vzglasje sln. in hrv. subst. je posledica asimilacije po zvenu, ki je npr. znana tudi v sln. *zvęzati* < *sę-*vęzati*. Konzonantno zaporedje *ž – ž* je iz *z – ž* nastalo po asimilaciji tipa *sę n'q > sln. *z njo*, dial. *ž njo*. Hrv. oblika *žužanj*, -nja izgleda hiperkorigirana. Podobno razlago samo sln. gradiva najdemo že pri Erjavcu, o. c., 273 s. Dalje glej *vózel* in *vęsti*, *vęzem*. M. F.

žužnjáti, -am (v. impf.) »žuboreti (o potoku)«, »klepetati, čebljati, čenčati«, »nosljati«, po redukciji nenaglašene *u* *žužnjáti, kar je pri Pletersniku II, 960, standardizirano kot *žežnjáti*, -ám; sem *žuženj* (m.), g. -*žnja* »čvek« (tolm.), *žužnja* (f.) »kdor nerazločno govori«, »klepetulja«, adj. *žužnjāv*, f. -áva »jecljav; sesljav«, *žužnjávec* (m.), g. -vca »kdor nerazločno, počasi govori«.

Prim. hrv. čak. *žužanj*, g. -nja »hrup, šum«, *žužnjūt*, -in »šumeti; zveneti« (Roki, Libar, 606), *žužnjūt*, -in »šumeti; zveneti (v ušesih)« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1415), br. *žužněc*, *žužnic* »čvekati; nerazločno govoriti«, *žužnjá* »kdor nerazločno govori« (ESBM III, 244), p. dial. *žužnić* »šumeti«, npr. *žužni mi w uszach* (Karlłowicz, SGP VI, 451), kašub. *žužniic* »šumeti (v glavi, ušesih)« (Sychta, SGK VI, 320). Izhodišče besedne družine je verjetno deverbativni subst. **žuž-yn'b* (m.) »hrup, šum« (tipa **sę- »sveženj« k *vęzati) glagola *žužáti < *žužęti, ki se ohranja v r. *žužžátb* »brenčati, brneti«, če je -žž- ekspresivizirano iz -ž- (o tem Vasmer² II, 64), in je bil v besedotvornem razmerju z *žužgati, prim. hrv. *žužgati*, -am »čvekati«, *žužnuti* »spregovoriti, črhiniti«, mak. dial. *žužgne* »šepniti«, r. dial. *žužgákatb*, *žužgúkatb* »trkati, drdrati; svati se; hrumeti, kričati« (Dal', Slovar² I, 546), tudi *žužg-ra-ti v slš. dial. *žužrač* »vresčati« (Orlovský, Gemer, 423) in hrv. sb. *žužgor* »hrup« (ARJ XXIII, 492). Br. zaporedje *ž – z* je verjetno tako kot r. dial. *žužžátb* »brenčati, brneti« poleg *žužžátb* disimilirano iz prvotnega *ž – ž*. Drugače o tej slov. besedni družini Boryš, GSJ VI, 1995, 65, ki misli, da izvira iz slov. onomat. **žu-*. Glej tudi *žuža*, *žužljáti*, *žávžar* in dalje *žužgati* I. M. F.*

žužol (f.) »saje«, v 18. st. izpričano pri Gutschmannu: *shushou* »Kienruß; zhernota v'dimniki, faj«, *zherneifhi koker shushou* »überaus schwarz«, *shushek* »Kienruß«, *shushen, shushoun* »kohlfchwarz; zherm kaker vogel, prezherm«. Subst. *žužek* »Kienruß« je izpričano tudi že pri Pohlínu: *fhúshék* »Kienruß, fulligo«, navaja ga tudi Cigale, Wb., 850, po Vodniku. Enako tudi I. 1850 Janežič II, 537, ki omenja tudi adj. *žužen*, f. -žna »schwarz, kohlschwarz« in *žužel* (m.) »Kienruß«.

Pomensko najbližje je kašub. *žužel*, -žlę »goreči premog« (Sychta, SGK VII, 380), slš. *žužol'* (m.) »ogljje, črna barva«, *žužol'ny* »popolnoma črn, črn kot ogljje«, dial. tudi *žužel'* »ogljje, črna barva«, *žužol* »črni ptič, krokár« (Kálal, Sl., 906). S tem sorodno je blg. dial. *žužel*, *žuželb* »nekaj črnega, zoglenelega«, br. dial. *žužals* (m.) »pepel«, pom. *žužle* (pl.) »goreče, tleče ogljje« (Lorentz, Wb. III, 1203). Pri sln. in slš. gradivu je potrebno izhajati iz **žužel'b* (m.) in *žuželb (f.), kar je po vzorcu *kęrdę (m.) »čreda« → **kęrdel'b* »isto« (SP I, 108) tvorjeno iz *žužg

»ogljje«, ki se ohranja v slš. *žuž* (Kálal, l. c.) pa tudi v sln. adj. *žužen*, f. -žna »črn kot premog, zelo črn« < *žužbnę.

Psl. *žužę (m.) je soroden z drugimi ide. poimenovanji za ogljje ipd., prim. stir. *gúal* »ogljje« < **gou-lo-*, nvn. *Kohle* (m., n.) »premog«, srvn. *kol* »isto«, stvn. *kolo* < germ. **kula-* (n.)/*kulōn (m.) < ide. **gu-lo-*, arm. *krak* »ogenj, žareči premog« < **gu-rā-* (Pokorny, 399; Kluge²³, 461). Psl. *žužę je v odnosu do ide. **gou-lo-/*gu-lo-* »ogljje« < *»kar je žgano« mogoče izvesti ide. fonetične predloge *geug-o-s (m.). To je po t. i. lomljeni reduplikaciji tipa psl. **da-* »dati« : **dad-* »isto« (npr. v csl. *prodažda* »venditio«) nastalo iz osnove **geu-*. Sb. *žuž* (adj.), f. *žuža* »črn kot žužek« (Rečnik, SANU V, 449) more biti s suf. *-jo- adjektivizirano iz psl. *žužę »ogljje«. Drugače je iz istega substantiva tvorjen sln. adj. *žužen*, f. -žna »črn, črn kot premog« (Gutschmann) < *žužbnę. Psl. *žužę »ogljje« je korensko sorodno z *žurę oz. *žura, ki je, sodeč po denom. v. mak. *žuri* (*se*) »opeči (se) s koprivo«, blg. *žurja se* »peči«, br. *žurac* »prižgati, zogljeneti«, *žuręc* »počasi goreti, tleti« itd., prvotno pomenilo »gorenje, žganje ipd.«, kasneje pa tudi »jeza« in »skrb« (Schuster-Sewc, HEWb., 1812, brez korenske povezave s psl. *žužę). Glej tudi *žužęlnik*, *žužęlka*, *žužęvina* in dalje *žužgati* II. M. F.

žužúr (m.), g. -ja »črv slaninar« (Novake nad Cerknim; Erjavec, LMS 1882-1883, 287).

Enako tvorjeno je blg. *žužur* »čriček«. S suf. *-ur'b tako kot **męch-ur'b* ← *męchę, **shęg-ur'b* ← *shęgę tvorjeno iz sicer neizpričanega *žužb (m.), ki je prvotno verjetno označeval insekta črne barve in je bil substantiviziran iz adj. *žužb »črn« v sb. *žuž* (adj.), f. *žuža* »črn kot žužek« (Rečnik, SANU V, 449). Ta pa je zaradi slš. *žuž* »ogljje« tvorjen iz subst. Georgiev I, 556, blg. primer povezuje z blg. *žuža* »brenčati«. Glej tudi *žužek* in *žužęlka*. M. F.

žváder (m.), g. -dra »goveja podgrlina, pri govedu viseča guba med grlom in prsmi« (Pletersnik II, 976); sem s parazitskim prehodnim *j* pred dentalom v naglašnem zlogu (o tem Ramovš, Hgr. II, 170 s.) obir. kor. *žwá: jdar*, g. -dra »isto« (Karničar, Obir, 273).

Izhajati je možno iz *žwádrę, kar je lahko deverbativ glagola **z'bwá-dra-ti* »prežvekovati«, ekspresivne tvorjenke na *-dr- iz inf. osnove **z'bwá-ti*, prez. **z'bwęšb/*z'u-jęšb* »žvečiti«, prim. csl. *žvátí*, *žvq* »isto«, r. *žévátb*, *žu-jo*, p. *žwac* in *žuc* s prez. *žuje*, stč. *žvátí*, *žvu*, slš. *žvat'*, *žujem*, gl. *žwac*, *žuju*. Pomen »pri govedu viseča guba med grlom in prsmi« se je verjetno razvil iz nomena loci »kjer se prežvekuje«. Podobno motivirano je hrv. *žvata* »ptičja golša« (Peskovac; ARJ XXIII, 536) iz v. **z'bwá-ta-ti* »prežvekovati« = hrv. *žvátati*, *žvácem*, *žvátam* »isto«. K pomenskemu razvoju iz nomena actionis > nomen loci prim. psl. **pet'b* »fornax« < »kraj, kjer se peče« : sti. *paktí-* (f.) »kuhanje«.

Ekspresivni v. **z'bwá-dra-ti* se nazalno interkaliran ohranja v sln. *žvandrati*. Glej tudi *žvandrati* in dalje *žvęčúti*. M. F.

žvág (m.), g. -a »kresilna goba, Polyporus fomentarius« (Pletersnik). Erjavec, LMS 1879, 216, navaja *žvág*, g. *žvága* za goriš, vipav. in Banjšice.

Prim. hrv. *žvág*, *žág* »isto« (Rečnik SANU V, 307, 275). Dalje nejasno. Erjavec, l. c., primerja csl. *svagarb*, znano iz primera *svagarb jestb guba i tręstb*. Enakega pomena je csl. *svegarb* v primeru *svegarb jestb guba iže*

napoiše gospoda (navaja Miklošič, Lex. pal., 823 s.). Dalje primerja Erjavec, l. c., tudi r. *čága* »drevesna goba (na brezah)«, kar Vasmer III, 292, izvaja iz sirjensko *tšak* »goba«. Bezljaj, JiS VI, 106, prav tako primerja csl. *svagarb* in domneva neko ide. osnovo s pomenom *žgati« ter iregularni razvoj sv- > žv-. V poimenovanih gob so iregularni fonetični razvoji pogosti. Korensko sorodno je lahko *smága*, *smogór*. M. Š.

žvajga (f.) »velika čreda goveje živine« (Pohorje; iz gradiva za SSKJ). Pred 13. st. izposojeno iz srvn. *sweige* »čreda goveje živine« poleg »živinska staja in k njej pripadajoči pašniki«, nvn. *Schweige* »čreda živine« poleg »živinska staja in k njej pripadajoči pašniki« (Grimm, DTV 15, 2422) nejasnega izvora. Dalje glej *švajga*. M. F.

žvála (f.) »železo pri uzdi, ki ga ima konj v gobcu«, navadno f. pl. *žvále*, tudi »razpoka v ustnem kotu« (SSKJ V, 1024); pkm. *žvale* (f. pl.) »brzda; razjeda okoli ust« (Novak, Slovar, 137), jnotr. *žvála* »uzda« (Sušak; Rigler, Jnotr. gov., 134, op. 4); tudi *žvali* (m. pl.) »žvale«; *žválnik* (m.) »Kinneisen«, denom. v. *žválitii*, -im (impf.) »konja z žvalami opremiti«. V 18. st. *shvala* »Zaum« (Gutsmann), v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 116, *shvala* »isto« s korensko povezavo z *shva-ka-ti* »kauen« tako kot kasneje Miklošič, 412; Skok III, 690 s.

Prim. hrv. *žvaoca* (n. pl.) »Gebiß«, čak. *žvǎle* (f. pl.) »žvale« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554), v Orlecu na Cresu *žvála* »žvala« (Houtzagers, ČD, 407), *žválo* (n.) »odprta luknja« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2, 1985, 747), črnogor. *žválo* (n.) »žvala« (Vuk), *žvále* (f. pl.), g. *žvála* »pene okoli ust«, *žvála* »okoli ust umazan, ki ima pene« (Vujčić, Rječnik, 38), mak. *čvalo* »gobec«, blg. *žvalo* »Rachen«, r. dial. *žválo* »čeljust brezzobih živali, npr. insketov, rakov« (Dal', Slovar² I, 529), br. *žvala* »vaskavaja zaloza ū pčaly«, ukr. *žválo* »isto« (oboje citirano po ESBM 3, 225). Čeprav zah. slov. ustreznice niso znane, bi bilo zaradi variranja spola bolje izhajati iz substantiviziranih ptc. *z'bvǎle, f. *z'bvǎla, n. *z'bvǎlo (glagola *z'bvǎti »žvečiti«; Trautmann, BSW, 372) s pomenskim razvojem »kar se žveči« → nomen loci »kjer se žveči«, tj. »gobec ipd.« (→ »železo«, »razpoka«, »slina« (vse v gobcu)). Psl. *z'bvǎti se ohranja v sln. iter. -živati, nadalje motiviran pa v *žvápiti*, *žvarovina*, *žvǎder*, *žvǎdrati*. Kurkina, DS, 140 s., domneva enotno slov. izhodišče *z'bvǎlo (n.) in opozarja na drugače tvorjen balt. delni sin. v lit. *žiáunos* (pl.) »škrge« in lot. *žaunas* »škrge, čeljust« s paralelo v blg. *žúna* »ustnica«, na katero je opozoril že Trautmann, l. c. Glej tudi *žvéčiti*. M. F.

žvǎdrati, -am (v. impf.) »blebetati« izpričano le v 18. st. *shvǎdrati* »plappern«, *shvǎdrám* »plappere« (Gutsmann).

Prim. č. dial. *žvǎdrat'* »žlabudrati, čvekati« (Bartoš, Dialektologie I, 304). Pomen »blebetati« se je prek »ne-prestano eno in isto = prazno govoriti« tako kot pri sln. črnovr. *žwěčt'* (Tominec, 253) in č. *žváchat* lahko metaforično razvil iz v. *z'bvǎ-dra-ti »žvečiti«, ki ga posredno potrjuje sln. *žvǎder* (m.), g. -dra »goveja podgrlina, pri govedu viseča guba med grlom in prsmi« < *kjer se prežvekuje«. Nazal je v *žvǎdrati* sekundarno ekspresivno interkaliran kot npr. v dl. *šampaš*, -am, -pju »počasí z upognjenimi nogami se premikati, pohajkovati« ob gl. *šapač so* »neravno hoditi, švedrati«, dl. *šapaš* »na široko hoditi, švedrati, racati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1405). Glej tudi *žvǎder*, *žvarovina*, *žvǎdrati* in dalje *žvéčiti*. M. F.

žvápiti, -im (v. impf.) »prežvekovaje jesti, s polnimi usti oz. nevljudno jesti« (Fram; Pleteršnik II, 976, po Cafu).

Formalno najbližje je č. mor. *žvǎpat* »blebetati«, s sekundarno ekspresivno interkaliranim nazalom *žvǎmpat* »isto«, kjer se je pomen tako kot pri sln. črnovr. *dwěčt'* »žvečiti; čenčati« (Tominec, 253), č. *žváchat* »žvečiti; blebetati« metaforično razvil iz »žvečiti«. Ker deverbativna pripona *-pa- v slov. jeziki ni pogosta, Machek², 731, samo na podlagi č. gradiva zavrača možnost povezave s psl. osnovo *z'bvǎ- v *z'bvǎti, prez. *z'bvěšb/*z'u-jěšb »žvečiti«. Ker je sln. glagol nosilec pomena, ki ga je brez težav mogoče povezati z »žvečiti« in se deverbativna pripona *-pa- potrjuje v *ry-pa-ti »pritiskati, riti« = gl. *rypac', -am* »riti (o svinjah)« in k temu dl. *rypak*, *rypank* »zob, zlasti tisti, ki je izpadel oz. ki je bil izpodrinjen od drugega, mlečnik« iz psl. *rý-ti »pritiskati, riti« v sln. *riti*, *rijem* in sorodnem, se zdi upravičeno izhajati iz v. *z'bvǎ-pa-ti k psl. *z'bvǎti »žvečiti«, čeprav je funkcijo pripone tako kot tudi pri drugih tvorjenkah iz iste glagolske predloge (prim. *z'bvǎ-dra-ti, *z'bvǎ-cha-ti, *z'bvǎ-ta-ti) mogoče označiti le z ekspresivno. Dalje glej *žvéčiti*. M. F.

žvára (f.) »zelenkasta tekočina, iz katere so pobrali skuto« (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 192).

Gotovo tako kot rez. *zwára* »sirotka« (Steenwijk, SDR, 335), bovško *zvára* »usirjeno mleko« (Erjavec, LMS 1882-1883, 271), širše *zvára* »prekuhano mleko« ali kar »mleko« in tudi »mlezivo« iz deverbativa *šǎ-vara k v. *šǎ-variti »skuhati«. Dalje glej *variti*, k fonetiki tipa *šǎ-v- > sln. zv- pa s v. *zlog I*. M. F.

žvǎrc (m.), g. -árca »prva ali zadnja deska, ki se odreže od hloda, krajnik« (polj.), tudi *žvǎrcelj* »isto« (Glonar, Slovar, 493).

Prevzeto iz nvn. *Schwartling* (Pintar, LMS 1895, 52), kor. *Schwartlink*, tirol. *Schwartlink* »isto«, pri čemer se n. sufiks -ling substituiral s sln. -ac. Prvotno *žvǎrtac, -tca je po dial. izpadu polglasnika in asimilaciji dalo izpričano *žvǎrc*, prim. podobno *děc* < *dědǎc*. Manj verjetno gre za izposojeno iz srvn. *swart(e)* »krajnik«, saj v tem primeru sufiks -ac ne bi imel opore v predlogi (tako Striedter-Temps, DLS, 256, ki z rezervo domneva naslonitev na n. *schwarz* »črn«). Obe n. besedi sta izpeljani iz srvn. *swarte* > nvn. *Schwarte* »debelá koža«. M. S.

žvǎrcet (m.), -a »telečja obara z drobtinicami, prepraženimi na maslu« (SSKJ V, 1024), tudi *žvǎrcēt*, -éta »isto« (Kras, Tolmin in okolica, slovenska Istra; iz gradiva za SSKJ); oboje s sekundarnim r, ki je lahko po vzorcu *fǎržǎl* ← *fǎžǎl* nastal še v neakcentuiranem zlogu. Fonetično prvotno je primor. *žva'cet* »golaž s teletino« (Sv. Anton; Jakomin, NS, 156), goriš. *žvečēt* »die Tunke« (Štrekelj, Görz., 401).

Tako kot hrv. *žvacēt* »omaka z narezanim mesom« (Malinska, Krk), *žgvacēt* »isto« (Božava), »vrsta golaža« (Vis) izposojeno iz ben. it. *sguazzèto* »vrsta juhi podobne specialitete« (Boerio, DV, 658), furl. *guazzèt*, *sguazzèt*, *svuazzèt* »način priprave mesa ali rib, ko jih dušimo v obilici lastnega soka« (Pirona, VF, 412, 1036, 1158), tosk. *guazzèto* »isto«, na severu *sguazzèto*, kar je dem. k lat. (*ex-liquatō*, -ōnis »oskrba z vodo; voda, moča, dež«, it. tosk. *guazzo* »omaka« poleg »vlaga (na tleh, zemlji)« in »slikarska tehnika, pri kateri se barve raztopi v vodi in lepilu« (> frc. *gouache* »slikarska tehnika z barvami

raztopljenimi v vodi« (l. 1752), kar je verjetno prek nvn. *Guasch* »isto« izposojeno v sln. *gváš*), furl. *svuaz* »omaka« (Skok III, 689; Battisti-Alessio, 3486, 1888). Rom. kulinarčni termin je prvotno označeval način priprave jedi v obilici lastnega soka in pomenskomotivacijsko najbolj ustreza sln. rož. *váha* »sok, slaba juha« (Šašel, RNB, 139), v 18. st. pri Gutsmanu še *vлага* »Brühe, polifka, shupa«, oz. *smôk* (m.) »prikuha«, v 18. st. *smok*, *namak*, *mozhika* »Tunke« (Gutsmann). Glej tudi *vłaga II* in *smôk*. M. F.

žvarci (m. pl.) »podbradek« (L. Kuhar, Požganica, 1939, 373; iz gradiva za SSKJ), npr. *Ta ima pa hujše žvarce kot Javornikov bik!*

Izhajati bi bilo možno iz *jbz-gvarьcb in primerjati s hrv. čak. *žgvāca* (n. pl.) »gošča« (Dol na Hvaru), »velik dvojni podbradek« (Dračevica na Braču) z izpadlim *r* pred *c*. To je razen v korenskem vokalizmu enako hrv. dial. *žgvōrac* »oteklina od vboda bolhe, ose, čebele, komarja ipd.«, *vugōrac* »isto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 1981, 419), čak. *žgorāc*, č. *žgorcā* »bula« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1408), str. *gvorъ* »vodni mehur«, dem. *gvorъkъ*, *gvorъcb* in sln. delabializiranim *gōr* »kup gnoja« (Bezljaj, ESSJ I, 162; Petleva, Etimologija 1973, 1975, 47 s.; ES 7, 184; Boryš, Czak. stud., 57). Dalje glej *gōr*. M. F.

žvarovina (f.) »slabo meso z veliko maščobe, mren, kit«, tudi *žvarovina* »isto« (SSKJ V, 1025) = polj. *žvárúna* »mrhovina, pokvarjeno meso« (Škrlep, 71), adj. *žvárasť*, f. -a »slab zaradi veliko maščob, mren, kit«, npr. *žvarasto meso* (Poljanska dolina).

Izhodišče sln. besedne družine je verjetno substantiv *žvar (m.) (→ *žvárav → *žváravina), kar je deverbativni nomen actionis **z'vā-rъ* »žvečenje; kar se žveči« na *rъ tipa *sъpa-rъ »spanje« (> gl. *spar* »spanje«) ← *sъpa-ti »sopire«, *pl-rъ »pitje, gostija ipd.« ← *pl-ti »bibere« iz v. **z'vā-ti*, **z'vāšъb*/**z'ujěšъ* »žvečiti«, prim. csl. *žvati*, žvō »isto«, r. *ževātъ*, žujō, p. *žvacъ*, žucъ, žuje, stč. *žvāti*, žvu, slš. *žvar'*, žujem, gl. *žvacъ*, žuju, dl. žuš, žuju. Sln. dial. *žvárítí*, -im (v. impf.) »po ustih valjati in ne moči prežvečiti« (Poljanska dolina) je verjetno denom. od **z'vā-rъ*. Iz iste verbalne predloge je č. *vejžvara* »blebetač« (Machek², 732, s korensko etimologijo) < **vy-z'vāra* ← **vy-z'vā-ra-ti* le da se je tu pomen »žvečiti« metaforično razvil v »blebetati«. K temu prim. sln. črnovr. *žvčč'*, ki poleg »žvečiti« pomeni tudi »čenčati, blebetati« (Tominec, 253), č. *žváchat* »žvečiti; blebetati«. Dalje glej *žvččiti*. M. F.

žvččiti, -im (v. impf.) »masticare«, pf. *na-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *raz-žvččiti*, -*žvččim*; tudi *žvekāti*, -*kām*, *žvččem* »isto« poleg »čenčati«; pf. *ožvččati* »malo prežvečiti«, *požvččati* »prežvečiti; malo prežvečiti«; sem deverbativ *žvčka* (f.) »čenčač«; isti deverbativ je bil kot nomen agentis v pomenu »kdor prežvekuje« podlaga za tvorbo *žvekāvec* (m.), g. -*vca* »isto«, *žvččavt* (m.) tudi »nadležni čenčač«; deverbativi so tudi *žvčček* (m.), g. -*čka* »kar je prežvečeno«, *ožvčček* (m.), g. -*čka* »kar je prežvečeno« (polj.), *prežvččki* (m. pl.) »kosi prežvečene hrane«; iz *žvččiti* je tvorjeno *žvččilo* (n.) »Kauwerkzeug« in od tod delni kalk *žvččilni gumi* po nvn. *Kaugumi*; sem adj. *žvččen*, f. -*čna* »kar se žveči«, npr. *žvečni tobak*, *popér*. V dialektih znano v črnovr. *žvččt'*, tudi »čenčati«, *žvččk* (m.) »človek, ki govori neumnosti« (Tominec, 253), bovško *žvččá:řę* »žvečiti; vedno vse izklepetati« (Ivančič, DSBG, 73), pkm. *žvččiti*, -in (Novak, Slovar²,

184), obir. kor. *žwéqat*, -*ām* in *žwēa:čsm*, tudi »usta odpirati, gofljati« (Karničar, Obir, 273), polj. *žvčkat* »govoričiti« (Škrlep, 71). V 18. st. *shvekati*, -*zhem* »kauen; dvezhiti«, *shvekanje* »Käuuung« (Gutsmann) in v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 116, *shve-k-ati*, -*am*, *shvčžhem* »kauen« s korensko povezavo *shva-la* »Zaum« in napačno *shva-je* (pl.) »Weberrechen« (glej *žlāge*).

Prim. r. dial. *žvjákacъ* »jesti, žvečiti, cmokaje prežvekovati; govoriti« (ESBM III, 226), ukr. *žvjákaty*, -*kaju* »mlaskati, cmokati« (Grinčenko, Sl. I, 477), br. *žvjákacъ* »cmokaje prežvekovati«. Izhodno **z'bvěkati*, **z'bvěka-ješъ*/**z'bvěčešъ* »žvečiti« je zaradi p. dial. *žwiekač* »isto« (Karłowicz, SGP VI, 451) lahko sekundarno nazalizirano iz **z'bvē-kā-ti* in tako kot psl. **z'bvā-kā-ti*, **z'bvā-kā-ješъ*/**z'bvā-čēšъ* z deverbativnim suf. **-ka-* ekspresivizirano iz prez. **z'bvěšъ* oz. inf. **z'bvāti* »žvečiti«, prim. kašub. *žvac*, *žv'e* »isto«, č. *žvāt*, *žvu*, plb. *zavāt*. V primerjavi z **-je/o-* prez. **z'ujěšъ* v stsl. *žvati*, *žujō* »žvečiti«, r. *ževātъ*, *žujú*, *žujěšъ* »isto«, ukr. *žuváty*, *žujěš*, br. *žvācbъ*, *žujěš*, p. *žucъ*, *žuje*, gl. *žvacъ*, *žuje*, dl. *žuš*, *žuju*, pri katerem je potrebno izhajati iz polnostopenjske verbalne osnove **g'jeuH-je/o-* > psl. **z'uje-* ide. verbalne baze **g'jeuH-/*giuH-* »žvečiti« (Pokorny, 400; LIV 148 s.), je psl. **z'bvěšъ tudati* prez. **g'juH-e/o-* > **g'juue/o* > **z'uve-* > psl. **z'bvē-* iste ide. verbalne osnove; psl. **z'bvěšъ* oz. **z'ujěšъ* je formalno najbližje srperz. *žw-* »žvečiti«, toh. B *sūw-* »jesti« oz. s polnostopenjskim vokalizmom stvn. *kiuwan* »žvečiti«, srvn. *kiuwen* »isto«, ags. *čowan*, agl. *chew*, stnord. *ryggva* s sekundarnim *r* po istopomenskem *tqga* iz germ. **kiuww-a-* < **kjiuwwa-* < **g'jeuH-o-* in toh. B *sūw-* (Miklošič, SEW, 412; Trautmann, BSW, 372; Vasmer² II, 39 s.; Pokorny, l. c.; LIV, l. c.; Kluge²², 363). S tem sorodno je lit. *žiūnas* (f. pl.) »čeljusti«, lot. *žaiņas*, kar je tako kot blg. *žūna* »ustna, šoba« (Trautmann, l. c.; Vasmer², l. c.) iz nomena agentis **g'jeuH-naH* tipa stii. *stēnā-* »tat« < **sta'i-no-* »kdor krade« k **staH-je/o-* »krasti«.

Ker je slov. **z'bvččati* besedotvorno enako tudi *žb-mččati »stiskati; žvečiti« k *žeti, *žmčč »stiskati«, ni verjetno, da bi bilo **z'bvččati* le iz izhodnega **z'bvěšъ* prenarajeno po slov. sinonimu *dvččati »žvečiti«.

Sln. *žvččiti*, -im je verjetno denom. **z'bvččiti*, **z'bvččišъ* od deverbativa **z'bvččkъ* k **z'bvččati*. O tvorjenkah iz psl. **z'bvāti*, **z'bvěšъ*/**z'ujěšъ* »žvečiti« glej *žuhelj*, *žušelj*, *žuliti II*, *žvāder*, *žvandratí*, *žvedrāti*, *žvarovina*, *žvāpiti*, *žveljāti*, *žvériti*, *žvčgati*, -*živati*, *živara*, *žvekati* in *žvčkav*, pa tudi sin. *dvččiti* s. v. *dvččiti*. M. F.

žvedrāti, -*ām* (v. impf.) »drdrati« v obir. kor. *žwedrà: q han qužē:l* »es rattert wie ein Spinnrocken« (Karničar, Obir, 420, 171).

Zaradi nenaglašene obir. kor. *ε*, ki ne predstavlja redukcije izvornega sln. *a*, je glagol potrebno izvajati iz **z'bvē-dra-ti*, besedotvorne variante sln. sinonima *žvandratí* »blebetati« z ekspresivno interkalacijo nazala iz **z'bvā-dra-ti* »žvečiti« k psl. **z'bvāti*, **z'bvěšъ* »isto«. Paralelno razmerju **z'bvē-dra-ti* : **z'bvā-dra-ti* je **z'bvē-ka-ti* : **z'bvā-ka-ti*, kjer je nazalizirana varianta **z'bvččkati* (sln., r., ukr., br.) zaradi p. dial. *žwiekač* »isto« (Karłowicz, SGP VI, 451) sekundarna. Pomenski razvoji iz »žvečiti« v »blebetati, govoriti, glasove oddajati« so pri tej besedni družini pogosti.

Fonetično podobno in sorodno je slš. ekspresivno nazalizirano *žvendavy*, *žvendos* »špatny jedlík« (Kálal, Sl., 907), ki lahko kaže na nomen agentis **z'bvčč* »kdor

žveči« tipa **s'vveds* »krojač« v r. pskov. *šved* »isto«. Glej tudi *žvandrat* in dalje *žvēčiti*. M. F.

žvēgla (f.) »pastirska piščal«, dem. *žvēglica*, v. *žvēgláti*, -*ám* (impf.) »igrati na žveglo«, *žveglárúti*, -*árim* (impf.) »igrati na žveglo«, subst. *žvegláč*, -*a*, *žveglár*, -*ja* »kdor igra na žveglo«, pod vplivom v. *žvrgláti* (impf.) »gostoleti, čivkati«, sekundarno »orglati, lajnati«, in *žvrgóléti* (impf.) je tudi *žvřgla* »žvegla« (Caf); dial. pkm. *žvēgla* »piščalka« (Novak, Slovar², 184).

Kakor hrv. kajk. *žvēgla*, *žveglíca* »ljudsko piskalo«, izpričano že l. 1692 (Skok III, 690), prevzeto iz srvn. *swegele* > bav. n. *Schwegel*, *Schwígel* »prečna piščal, vrsta flavte« (Striedter-Temps, DLS, 256; Schmeller, BWb. II, 628). Stvn. *swegala*, *swegela*, *swegula* »piščal« (beseda izgleda nomen instrumenti), denom. *swegalōn* »piskati na piščal« je dalje sorodno z ags. *sweszt-horn* »rog za trobljenje«, got. *swíglon* »piskati na flavto« (Kluge²⁷, 659; Feist, Wb., 467). M. S.

žvekati, -*am* (v. impf.) »oddajati glas, ki se sliši pri hoji v premočeni obutvi«, npr. v *čevljih mi žveka od mokrote* (V. Zupan, Menuet za kitaro), bovško *žwé:kęst* (adj.) »moker o čevljih« (Ivančić, DSBG, 73).

Verjetno iz ekspresivnega deverbativa **z'vękati* »žvečiti, cmokati« iz prez. **z'vęšb* »žvečiti« prek séma »stiskati« pomensko specializirano na oddajanje glasu pri hoji v premočeni obutvi. Dalje glej *žvēčiti*. M. F.

žvėkav (adj.), f. -*a* »testen« (pkm.; Novak, Slovar², 184), tudi *žvēkljast* »testen (o kruhu)«.

Oba adjektiva sta denominativna in lahko pričata o obstoju deverbativov *zvėk < **z'vękš* oz. *žvekelj < **z'vękšl'b* v pomenu »testo« < **kar se žveči; žvečenje*« iz v. *žvekáti*, -*ám* »žvečiti« oz. *žvekljáti*, -*ám* »isto« < **z'vęk-l'á-ti*. Dalje glej *žvēčiti*. M. F.

žvelíniti, -*ínim* (v. impf.) »počasi žvečiti« (Halozé), tudi *žvelíncati* »isto« (Caf).

Brez znanih paralel, vendar gotovo k **z'bváti*, **z'bvěšb* »žvečiti«. Tvorbeno manj jasno in tudi brez znanih paralel. Izhajati je mogoče iz ptc. **z'bvěš* »žvekajoč« (s po prez. analognim -*e* namesto **z'bváts*), iz česar je mogoče izpeljati sln. subst. *žvelin »kdor žveči« (prim. *belín*, *dolgín*) in od tod denom. *žvelíniti*. Tvorba *žvelíncati* je lahko deverb. dem. ali denom. iz nadaljnje nominalne tvorbe *žvelinéc. Sorodni v. *žveljáti*, -*ám* »počasi žvečiti, nerodno jesti, počasi delati« utegne biti iz pripadajočega abstrakta **z'bvěš* ali iz nomena actionis **z'bvěšb*, tvorbeno primerljivega s *kopěšb. Kljub pomanjkanju paralel ni mogoče izključiti enkratne ekspr. tvorbe, ki so pri tej slov. osnovi pogoste, prim. gl. *žwankáč* »prežvekovati, žvečiti«, *žwjenkač* »počasi, težko žvečiti«, *žwamlíč* »nerazločno govoriti«, dl. *žwanklíš* »počasi žvečiti« (o tem Schuster-Sewc, HEWb., 1816 s.). Dalje glej *žvēčiti*, *žváta*, *žvēriti*, *žveljáti*. M. S.

žveljáti, -*ám* (v. impf.) »počasi prežvekovati; nedostojno jesti«, metaforično »počasi kaj delati« in k temu dem. na -*ka* *žveljkáti*, -*ám* »na drobno žvečiti«, adj. *žwáalkast* »o prekuhanem mesu, o slabo pečenem kruhu, ki se valja po ustih« (črnovr.; Tominec, 253); *žveljáv* (adj.), f. -*áva* »ki je počasen pri jedi«, *žveljávéc* (m.), g. -*vca* »kdor počasi je«.

Formalno najbližje je br. *žvjalícь* »jesti (o brezzobem človeku)« (ÉSBM III, 226). Sln. glagol je ekspresivni deverbativ **z'vve-l'áti*, **z'vve-l'áješb* k prez. **z'vve-šb*

»žvečiti« z inf. **z'bváti*, prim. csl. *žbvati*, *žbvq* »isto«, stč. *žvátí*, *žvu*. Z enakim ekspresivnim deverbativnim suf. **l'a-* je sln. dial. *žemljáti*, -*ám* (v. impf.) »brez zob žvečiti« < **žem-l'áti* k prez. *žeměšb poleg *žbměšb, inf. *žěti »stiskati, gnesti«, prim. r. dial. *žmjákabь* »jesti, žvečiti« (Dal', Slovar' I, 546), br. dial. *žmjákacь* »cmokati« < *žbm-ękati. Iz prez. osnove **z'vve-* »žvečiti« je s **ka-* ekspresivizirano p. dial. *žwiekač* »žvečiti« (Karłowicz, SGP VI, 451). Dalje glej *žvēčiti*. M. F.

žvėnkelj (m.), g. -*klja* in -*keljna* »kembelj«, tudi *žvėngelj*, -*glja* in -*geljna* »isto« in »ledena sveča«; v 18. st. *shvenkil* »šgunou bát, rapulum« (Kastelec-Vorenc), *shvėnkel*, -*na* »pístillum« (Pohlin).

Kakor hrv. dial. *žvėnk* »kembelj« (Ozalj; Težak, HDZb V, 420) prevzeto iz srvn. *swenkel*, *swengel* (*der glocken*), nvn. *Schwengel* »kembelj«, kar je izpeljanka iz nvn. *schwenken* »sukati, mahati, kriliti«, stvn. *swenken* (Striedter-Temps, DLS, 256; Kluge²⁷, 661). Beseda se je v sln. ljudskoetimološko navezala na *žvėnk*, *žvėnkati*, *žvenketáti*, o čemer glej *žvėnk*. M. S.

žveplėnka (f.) »vžigalica«, tolm. *žepłėnka* (Tolminske Ravne; Dolini Tolminke in Zadlašce, 199). V 18. st. *shveplėnka* »Schefelkerzchen, sulphuratum« (Pohlin), *shveplenka* »Schwefelhölzlein, Schwefelkerze, Schwefelfaden« (Gutsmann), toda v 16. st. *shvepleniza* »Schwefelkerz, fulphurata, solferino« (Megiser).

Obe tvorbi sta substantivizirani iz adj. *žveplėn*, f. -*a* k *žvėplo* (n.) »sulphur« in kalka po n. *Schwefelhölzchen* »vžigalica«, *Schwefelkerz* k *Schwefel* »žveplo«. Na izdelovanje vžigalic z žvepleno konico kaže tudi it. *solferino* »vžigalica« k *solfo* oz. *solfanello* »vžigalica« k srlat. *solfanus* »žveplo«. Dalje glej *žvėplo*. M. F.

žvėplo (n.), g. -*a* »sulphur«, tudi *žeplo*, *župlo*; v 16. st. *shveplu* (Megiser), l. 1607 *zeplo* »folfo« (Alasia), v 18. st. *shvėplu* (Pohlin), pri Gutsmannu poleg *shveplu* tudi adj. *shveplan*, *shveplaft* »schwefelicht«, v. (po-) *shveplati* in izv. *shveplenka* »Schwefelhölzlein«.

Prim. hrv. kajk. *žvėplo*; drugod oblike na -*u*-, csl. *župels*, *župls*, *župels*, stsb. *župelb*, hrv. *župalj*, g. *župlja* poleg *žvepalj*, blg. knjiž. *župel*, r., ukr., br. *žúpel*. Sredozemska kulturna beseda, ki se je po različnih poteh razširila po Evropi. Nedvomno sorodno je stvn. *swėval*, *swebal*, got. *svibls*, nvn. *Schwefel*, ags. *swefal*, *swezel*, lat. *sulphur*, *sulpur* »žveplo«. Večina avtorjev domneva, da so slov. oblike izposojene iz germ. Že Dobrovský, Br. Fw., 44, je izhajal iz nvn. *Schwefel*, Miklošič, 413, je opozoril na got. *svibls*; nasprotno je Murko pri Peiskerju, Beziehungen, 63, germ. oblike izvajal iz slov. Kiparsky, Lw., 124, je domneval, da je izhodišče slov. oblik v retorom. *zuorpel* (Engadin). Dvomi Vasmer I, 433, ki vidi v sln. in kajk. *žveplo* samo mlajše izposojenke. O rom. potovanjih lat. *sulphur* izčrpnó Wartburg XII, 420 ss. Glej tudi *žveplėnka*.

žvėrca I (f.) »kolomaz, črnilo za niti« in »tekočina, ki se nabere v pipi, žlindra v pipi«, tudi *žvırca* »isto« (SSKJ IV, 1026); rož. *žvėrca* »tobačni (slinov) sok v pipi« (Šašel, RNB, 157), obir. *žvėrca* »Pfeifenrohrschlacke« (Karničar, Obir, 273), črnovr. *žwırcq* »čevljarsko črnilo« (Tominec, 253).

Kakor hrv. kajk. *žvėrc* »kolomaz« in dl. *šwjerca* »črn vosek za barvanje niti« prevzeto iz srvn. *swerze* (> nvn. *Schwärze*) »črna barva, nekaj črnega, črnilo« < stvn.

swerza, kar je abstr. od stvn. *swarz* > nvn. *schwarz* »črn« (Striedter-Temps, DLS, 256). Pkm. *žvârc* »blato iz kolomaza in prahu« (Novak, Slovar², 184) je iz substantiviziranega srvn. adj. *der swarze*. Glej tudi *švêrcati*. M. S.

žvêrca II (f.) »psovka ničvrednemu človeku ali stvari« (Pleteršnik), rož. *žvêrca* »vzdevek skrajno nadležnemu človeku« (Šašel, RNB, 157), črnovr. *žwîarcq* »psovka sitnemu človeku« in *žwîaryq* »sitnež« (Tominec, 253); *žvêrca* je danes »zelo živahen, nemiren človek, zlasti otrok«, v slednjem pomenu tudi *žvirca* (SSKJ IV, 1026).

Beseda verjetno ni istega izvora kot *žvêrca I* (enači Striedter-Temps, DLS, 256), saj v n. ni najti primerljivih pomenov. Domnevno izpeljano iz *zvîrati se*, *zvêrati se* »sich unanständiglichen strecken« (Snoj, SES, 768), eventualno pomešano z dem. *zvêrca* od *zvêr* »bestia, ferra«, in z ekspr. zamenjavo *z* → *ž*. Dalje glej *-vrêti*. M. S.

žvêrgati, *-am* (v. impf.) »kvantati, klepetati«, *žvêrga* (f.) »blebetač, nadležna klepetulja« (gor.) = črnovr. *žwîaryq* »sitnež« (Tominec, 253), tudi *žvêrgálo* (n.) »klepetulja«, adj. *žvêrgav*, f. *-a* »klepetav« in od tod substantivizirano *žvêrgavec* (m.), g. *-vca* »pobožnjakar«, tj. »tisti, ki brez premisleka govori«.

Z deverbativnim suf. *-ga-* tako kot rož. kor. *poryáti* »parati« < *porgáti iz *poríti »trgati, parati« = sln. *poriti* »isto«, hrv., sb. *poriti* ekspresivizirano iz sln. *žveríti, *žvérim (v. impf.) »žvečiti«, prim. *žvériti*, *-im* »žvečiti« (Krn; Erjavec, LMS 1880, 216), npr. *krava staro usnje žveri* (Poljanska dolina), poleg *žuríti*, *-im* (v. impf.) »dalj časa kaj žvečiti« (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 192) < sln. *žveríti. K pomenskemu razvoju »žvečiti« > »blebetati, čvekati ipd.« prim. sln. črnovr. *žwêčít* »žvečiti« in »čencati, blebetati« (Tominec, 253), č. *žváchat* »žvečiti; blebetati«. Dalje glej *žvériti*. M. F.

žvériti, *-im* (v. impf.) »žvečiti« (Krn; Erjavec, LMS 1880, 216), npr. *krava staro usnje žveri* (Poljanska dolina). Sem *žuríti*, *-im* (v. impf.) »dalj časa kaj žvečiti« (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 192) z redukcijo nenaglašene zaporedja *ue* → *u*, ki kaže na prvotno sln. stanje *žverítii, *žvérim »žvečiti«. Brez besedotvornih paralel, čeprav je sorodstvo s sln. *žvéčiti*, *-im* ← **z'bvêkati* oz. psl. **z'bváiti*, **z'bvêšb*/**z'ujêšb* gotovo. Verjetno iz **z'bvêritii*, **z'bvêrišb*, kar je lahko denominativ nepotrjenega substantiva **z'bvêrē* »žvečenje«. Dalje glej *žvéčiti*, pa tudi *žvarovina*. M. F.

žvinga (f.) »treslica za lan, priprava za trepanje lanu« (pkm.; Novak, Slovar², 184).

Prevzeto iz srvn. *swinge* »treslica za lan ali konopljo« iz *swingen* »mahati, vihteti, tresti, trepati« (navaja Lexer, Mhd. Wb. II, 1377 s.). M. S.

žvîplja (f.) »kljuka, Klinke« (Laško).

Prevzeto iz srvn. *swibel* »zapah, kljuka; pessulus, serratúra lignea«, iz česar je bav. n. *Schwibel* »ročaj pri veslu«, širše n. tudi »sprednji (redkeje zadnji) ročaj pri kosi«, tirol. n. *schwübel* »prečka«. Po Grimmu, Wb. IX, 2610, sodi beseda k *schweben* »lebdeti«. M. S.

žvîzdati, *-am* (v. impf.) »kisel biti«, npr. *vino žvîzda* (Slovenske gorice), k temu *žvîzdec* (m.), g. *-deca* »kislo vino«. Iter. **zvîzd'ati* je bil po tipu *suša* → *šuša* asimiliran v sln. *žvîžgati in podlaga za sln. *žvîžgec* (m.), g. *-gaca* »kislo vino«, *žvîžgavec*, g. *-vca* »isto« (dol., jvzh.

štaj) poleg »surov sir pred soljenjem in staranjem; sir slabe kakovosti« (bovško; Ivančič, DSBG, 73).

Prim. hrv., sb. *uzvízdati*, *uzvízdām* (pf.) »skisati se« (ARJ XX, 451) < **včz-zvízd'áti*. Zaradi pogostih pomenskih razvojev »tolči, sekati, rezati« > »skisati, fermentirati«, npr. sln. bkr. *sesékati se* »sesiriti se (o mleku)«, slš. *sékniút' sa* »sesiriti se (o tekočini)« ← *sék-ti; č. *srazít se* »sesiriti se« k *razít* »tolči, sekati«, je izhodno *zvîzdáti → iter. **zvîzd'áti* verjetno pomensko specializirano iz stopnje »tolči, udarjati« slov. v. *zvîzdáti pred specializacijo v »sibillare« (prim. enako razmerje v hrv. *švíknuti* »udariti« : *švíkāt* »žvîžgati« (Svetvinčenat, Čabruniči, Ližnjan; Filipi-Bursić Giudici, ILA, 94). Pomen »tolči ipd.« se pri tem glagolu pretežno ohranja v nazalnem prez. *zvîzdāti = sln. dial. *zvîznāti* (v. pf.) »primazati klobuto«, hrv., sb. *zvîznuti*, *zvîznēm* »močno udariti, zaušnico dati«, hrv. čak. *zazvîznut* »v zibanje spraviti« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex III, 553), r. dial. *zvîznūt* »močno udariti«, p. dial. *gwiznāc* »udariti«, impf. *gwizdāc*, *gwizdon* »udarec«, kašub. *gwîzdnoç* »močno udariti«. Izhodno *zvîzdáti je ekspresivna zveneča varianta iz v. *svistáti. Glej tudi *zvîzniti*, *žvîžgati* in tudi *zvîščáti*, *švístati*, *svískati*. M. F.

žvîžgati, *-am* (impf.) »sibillare«, pf. *po-*, *za-*ž. in *žvîž-* (gmíti, *žvîžghnem*; dem. *žvîžgetáti*, *-ám*, *-éčem* (impf.), *žvîžgljáti*, *-ám* (impf.) »isto«, subst. *žvîžg*, *-a*, *žvîžgec*, *-a*, *žvîžgávka* »Anas penelope«, *žvîžglja* »vrsta race«, tudi *zvîzdati*, *zvîzgati*, *žvîzdati* »sibillare«, subst. *zvîzd*, *zvîžd*, *žvîzd*, *žvîžd* (m.), g. *-a* »sibillus«; v 16. st. *shvîsgati* »sibillo« (Megiser), v 18. st. *svîfshgam*, *shvîfshgam* »pfeiffen, fíftulare« (Pohlin), *shvîshgati* »pfeiffen« (Gutsmann).

Prim. csl. *zvîzdati*, *-ajq* »sibillare«, sbh. *zvîzdati*, *-ám*, čak. *zvîžjot*, *žvîžjot*, *-jen*, pf. *zvîžnót*, *žvîžnót*, *-nen*, č. mor. *hvížd'žer'*, slš. *hvížd'ar'*, *-ím* »isto«. Izhajati je treba iz psl. **zvîzd'áti*, *-fšb*, kar je potrjeno v sbh. *zvîzdáti*, *zvîzdím*. Zah. slov. *gvîzdati, *gvîzděti, **gvîzd'ati* je domnevno nastalo po disimilaciji iz *zvîzdáti, *zvîzděti, **zvîzd'ati* (Machek², 192). K razvoju *-zd'* > *-ždž* > sln. *-žg-*, čak. *-žj-* prim. *mōžždžane > sln. *mōžgāni*, čak. *mōžjoni* »cerebrum«. Dalje glej *svîzati*. O sln. *žvîžgec* »kislo vino« in *žvîzdati* »biti kisel (o vinu)« glej *zvîščáti*, *žvîzdati*. M. S.

žvórec (m.), g. *-rca* »ročaj svedra« (Caf).

Osamljeno in nejasno. Fonetično je sicer možno izhajati iz substantiviziranega n. *das Schwarze* »nekaj črnega« iz adj. *schwarz* »črn«, vendar tega specialnega pomena pri Grimmu, Wb. IX, 2319 ss., ni zaslediti. Zato se zdi kljub nejasnemu semantičnemu razvoju možno primerjati slš. *švovec* »veriga, spona«, p. *sworzeń*, *szworzeń* »zatič, ki drži kolo na oši«, r. *švóren* »isto« in v sln. domnevati ekspresivno *š-* > *ž-*. Slov. *sšvorēčē, *sšvorenē sta nomena instrumenti od *sšvoriti > r. *švóritē* »vezati«, kar je denom. iz *sšvora. O tem glej dalje *šora*. M. S.

žvrgljáti, *-ám* (v. impf.) »curljati« (Cigale, Wb., 1275: *žvergljati*), po Pleteršniku *žvrglāti*. Cigale, l. c., navaja po Vodniku tudi *žerliti* »curljati«, vendar besedo opremi z vprašajem.

Brez znanih paralel; verjetno iz *žvrkati* »brizgati« pod vplivom *curljati* (poleg *cvergljati*), tj. dial. *crglāt* »curljati«, kar je z interkaliranim *-g-* iz dial. *crplāt* < *curljati*, dem. od *cúriti*. Dalje glej *švrkati*. M. S.

žvrgolėti, -ím (v. impf.) »fritinnire, pipire, clangere«, subj. zlasti ptice pevke; tudi *žrgolėti*, v 18. st. *šhergolėti* »klaffati, fhvazati, faflati; garrire« in po redukciji tipa *žerbę > sln. *žrebě* > dial. *žbě* danes *žgolėti* »fritinnire«; semkaj *žvrglāti* »gostoleti, žvrgoleti, čivkati, orglati, lajnati« in s podaljšano ničto prevojno stopnjo korena *žvirglja* »silvia (motacilla) Tithys« (Freyer); v 18. st. *šhvergolėti* »fiftulare, organo canere, pipire«, *šhvergolishē* »organum« (Pohlin).

Prim. sbh. *žvrgoljiti*, *žvrgoljiti*, dial. *žvrgoljiti* »žvrgoleti, ščebetati, cvrkutati«, subst. *žvrgolj* »ščebetanje, čebljanje« (ARJ XXIII, 539; Rečnik SANU V, 313, 312). Izhajati je treba iz denom. iz nomena actionis **svvrgol'b* »ščebetanje«, ki se ohranja še v pom. *svvrgolac* »čivkati« in p. *šwiergolíc* »žvrgoleti«, medtem ko p. *šwiergotac* »čivkati, ščebetati, čebljati« kaže na denominacijo iz *svvrgots > p. *šwiergot*, *šwiergot* »čivkanje, čebljanje«. Sln. in sbh. vzglasje je spremenjeno zaradi imitativnosti, eventualno pod vplivom pomenske bližnjega *žvižgati*. Izvorni glagol *svvrgati, ki se ohranja v pom. *svvrgac* »zveneti« (navaja Lorentz, Wb. II, 403), je kakor *svvrcāti > *svvrcāti > sln. *svrcāti*, *cvrcāti* »čivkati«, csl. *svrcāti* »sibilare«, r. *svrcāt* »cvrcāti«, č. *svrceti* »oglašati se s škrpajočim glasom« tvorjen z guturalnim sufiksom iz ničte stopnje ide. korena **svvrc-* »zveneti«, prim. sti. *svvrcati* »zveneti, šumeti«, iter. v stnord. *svvrcja* »priseči«, psl. *svvrcati, *svvrcj, rekonstruirano le na osnovi iter. *svvrcati, *svvrciti, in s -k-jevskim sufiksom ter imitativno spremenjenim vzglasjem še lit. *švirkšti* »vreščati, žvižgati« (Snoj, SES, 769). Iter. *svvrcati se ohranja v pom. *svvrgac* »žvižgati, švigati« (navaja Lorentz Wb. II, 404) in z dial. *ir* > *er* morda v sln. *žvrgati* »klepetati, čenčati« (k pomenskemu razvoju prim. zgornji Kastelec-Vorenčev primer; drugače, iz *žvrciti* »žvečiti« izvaja Pleteršnik II, 977). Manj verjetno Levstik pri Pleteršniku II, 978, ki samo sln. *žvrglāti* izvaja iz bav. n. *schwegeln* »žvižgati«, iz česar je sln. *žveglāti* »igrati na žveglo« in »klepetati, čebljati, čenčati«. Mešanja s to pre-

vzeto besedno družino ni mogoče zanikati, saj glagol *žveglāti*, ki je formalno bližje izposojenki, izkazuje tudi semantiko domačega *žvrgolėti*, medtem ko je sln. *žvrgla* »žvegla« gotovo iz *žvėgla* pod vplivom *žvrgolėti*. Glej tudi *svirati*. M. S.

žvrkati, žvrkam (v. impf.) »brizgati, udarjati ob tekočino«, semkaj interj. *žvrk* »platsch« in nomen instrumenti *žvrkalica* »brizgalna«, črnovr. »blatna ali snežna brozga, plundra« (od tod verjetno ekspr. prenarjeno *žokalicca* »blatna brozga« (Caf) in *žviglja* »isto« (Cigale, Janežič, Ravnikar, bkr.), *žvrklja* »rudicula, Quirl«, redko *žvrkelj*, -*klja* »isto« (SSKJ V, 1027), denom. *žvrkljati*, -*am* (impf.) »quirlen«. Semkaj *žvrčati*, -*im* (impf.) »curljati« in »šumljati, brenčati«. Z iter. podaljšavo je *žvirkatii*, -*am* (impf.) »čofotati«, npr. *voda v škornjih žvirka*.

Gotovo varianta od *švrkati*, *švrkam* »udarjati z bičem, brizgati« (Snoj, SES, 769) z ekspr. ž- kot v hrv. čak. *žvrka* »oteklina od pika čebele ali ose« (Poljica), »buška« (navaja Jurišič, Rječnik, 248), sbh. *žvrknuti okom* »pogledati«, *žvrknūti* »norčav« (navaja Rečnik SANU V, 313). K tvorbi nomena instrumenti prim. sln. *trkelj* »tolkač, krepelo, štrclj« iz *trkati I*, *kōklja* iz *kōkati*, kar ustreza lit. tvorbam na -*ulyš*, npr. *šviulỹs* »kresnica« iz *švisti* »daniti se, postajati svetel«, oz. -*ulė*, npr. lit. *skridulė* »strgalo za strojenje kož, Gerbeisen« iz *skristi* »hitro premikati«. Glej tudi *žvrglāti* in dalje *švrkati*. M. S.

žvujgniti se, -nem se (v. pf.) »upogniti se« v nar. pesmi *Pernesi jesti*, *Lenčica*, *kaj bo se miza žvujgnila* (Vis na Pesnici; iz gradiva za SSKJ).

Z ekspresivnim razvojem *zv-* > *žv-* iz prvotnega v. *jbz-u-gsb-nq-ti »upogniti«, ki se še ohranja v pk. *zvūgnoti*, -*nen* »upogniti, zviti«, *viūgnoti* »isto« (Novak, Slovar², 181, 171) = *ūgniti*, *ūgnem* (pf.) in poleg »upogniti« pomeni tudi »umakniti« (Pleteršnik II, 712). Konzonant -*j-* pred *g* v akcentuiranem zlogu je sekundaren tipa *ójster* ← *óster*, *gōjzd* ← *gōzd*. Dalje glej *geniti*, prez. *gánem*. M. F.

† France Bezlaj
ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA
Četrta knjiga Š-Ž
Avtorji gesel
France Bezlaj, Marko Snoj in Metka Furlan
Uredila in korigirala
Marko Snoj in Metka Furlan

Knjigo opremil Julijan Miklavčič

Tehnična obdelava in oblikovanje s programom EVA Primoža Jakopina: Marko Snoj

Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti
Znanstvenoraziskovalni center
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Etimološko-onomastična sekcija

Založila Založba ZRC
Za založbo Oto Luthar

Tisk: Mond Grafika d. o. o.

Ljubljana 2005

Natis četrte knjige sta podprli
Agencija za raziskovalno dejavnost RS
in
Slovenska akademija znanosti in umetnosti